

OPUS

sayı
16

OPUS

International Journal of
Society Researches

Uluslararası Toplum
Araştırmaları Dergisi

Cilt Vol 9 • Sayı Issue 16 • Aralık December 2018 • ISSN 2528-9527 E-ISSN 2528-9535

ADAMOR

ADAMOR

OPUS ▶

Cilt Volume 9, Sayı Issue – 16

Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi
International Journal of Society Researches

Sayı Issue -16 • Aralık December 2018
ISSN: 2528-9527 – E-ISSN:2528-9535

Sahibi • Owner

ADAMOR Araştırma Danışmanlık Medya Ltd. şti. adına

Yusuf SUNAR

Yazı İşleri Müdürü • General Director
Emir OSMANOĞLU

Editör • Editor

Doç. Dr. Hasan BOZGEYİKLİ (Erciyes Üniversitesi)

Sayı Editörü • Issue Editor

Doç. Dr. Susran Erkan EROĞLU (Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi)

Uluslararası Danışma Kurulu • International Advisory Board*

Åsa Kajsdotter (Folk Universitetet – İsveç), Carlos Rodrigues (University of Aveiro -Portekiz), Cristina Tonghini (Università Ca' Foscari Venezia –İtalya), Dariusz Trzmielak (University of Lodz -Polonya), Dezso Jozsef (University of Pecs – Macaristan), Emil Papazov (University of Ruse -Bulgaristan), H.Yunus Taş (Yalova Üniversitesi – Türkiye), Hakkı Büyükbař (Ardahan Üniversitesi – Türkiye), Hasan Bozgeyikli (Erciyes Üniversitesi –Türkiye), Irena Lazar (Univerza na Primorskem -Slovenya), Mustafa Çelikten (Erciyes Üniversitesi – Türkiye), Mustafa Durmuşçelebi (Erciyes Üniversitesi – Türkiye), Mustafa Güçlü (Erciyes Üniversitesi – Türkiye), Mustafa şanal (Giresun Üniversitesi – Türkiye), Pawel Sitek (University of Finance Management in Warsaw – Polonya), Péter Mezei (Szeged University -Macaristan), Sait Akbaşlı (Hacet-tepe Üniversitesi – Türkiye), şahin Kesici (Necmettin Erbakan Üniversitesi- Türkiye), Verda Canbey Özgüler (Anadolu Üniversitesi – Türkiye), Verena Perko (University of Ljuljana - Slovenya), Yasin Aktay (Yıldırım Beyazıt Üniversitesi – Türkiye), Zafer Çelik (Yıldırım Beyazıt Üniversitesi – Türkiye)

* Ada göre alfabetik sırada *In alphabetical order*

Hakem Kurulu • Board of Reviewing Editors*

- Ahmet Avcı (Fatih Sultan Mehmet Üniversitesi - Türkiye)
Aleksandra Szjeniuk (Alcide De Gasperi University of Euroregional Economy in Jozefow - Polonya)
Ali Ünal (Necmettin Erbakan Üniversitesi - Türkiye)
Alpaslan Gözler (Erciyes Üniversitesi - Türkiye)
Arif Yavuz (İstanbul Üniversitesi - Türkiye)
Aşkın Keser (Uludağ Üniversitesi - Türkiye)
Elisa Valia (University of Valencia- İspanya)
Emil Papazov (University of Ruse -Bulgaristan)
Engin Yıldırım (Sakarya Üniversitesi - Türkiye)
Ersin Kavi (Yalova Üniversitesi - Türkiye)
Ewa Stawicka (Warsaw University of Life Science - Polonya)
Fevzi Demir (Dokuz Eylül Üniversitesi - Türkiye)
Hasan Bilgehan Yavuz (Adana Bilim ve Teknoloji Üniversitesi - Türkiye)
Irene Monsonís (University of Valencia -İspanya)
İbrahim Yenen (Karabük Üniversitesi - Türkiye)
Javier Sánchez García (University of Jaume -İspanya)
Jose Ruiz Mass (University of Granada -İspanya)
Katarzyna Łobacz (University of Szczecin Polonya)
Łukasz Roman (Alcide De Gasperi University of Euroregional Economy in Jozefow - Polonya)
Lyudmila Mihaylova (University of Ruse -Bulgaristan)
Mehmet Merve Özyaydın (Gazi Üniversitesi - Türkiye)
Mehmet Murat (Gaziantep Üniversitesi - Türkiye)
Memet Memeti (South East European University -Makedonya)
Murat Sezik (Adıyaman Üniversitesi - Türkiye)
Musa Yavuz Alptekin (Karadeniz Teknik Üniversitesi - Türkiye)
Mustafa Altunoğlu (Anadolu Üniversitesi - Türkiye)
Mustafa Aykaç (Kırklareli Üniversitesi - Türkiye)
Mustafa Kılıç (Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi - Türkiye)
Naci Gündoğan (Anadolu Üniversitesi - Türkiye)
Nuray Karaca (Anadolu Üniversitesi - Türkiye)
Oğul Zengingönül (Dokuz Eylül Üniversitesi - Türkiye)
Osman Yıldız (Hak İş - Türkiye)
Savaş Karagöz (Aksaray Üniversitesi - Türkiye)
Sevda Demirbilek (Dokuz Eylül Üniversitesi - Türkiye)
Simona Tripa (University of Ordeea -Romanya)
Sunhilde Cuc (University of Ordea -Romanya)
Süleyman Özdemir (İstanbul Üniversitesi - Türkiye)
Tunç Demirbilek (Dokuz Eylül Üniversitesi - Türkiye)
Türker Kurt (Gazi Üniversitesi - Türkiye)
Uğur Dolgun (Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi - Türkiye)
Veysel Bozkurt (Uludağ Üniversitesi - Türkiye)
Yusuf Alper (Uludağ Üniversitesi - Türkiye)
Zekeriya Bingöl (Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi-Türkiye)
Zeki Parlak (Marmara Üniversitesi - Türkiye)

Ada göre alfabetik sırada *In alphabetical order*

Yayın Danışmanı

Ali Güneş, Ekrem Eraslan, Ekrem Çoraklık

Reklam ve Halkla İlişkiler

Bekir Ateş

Yayın Türü

Dört Aylık, Süreli Yayın

Yayıncı Kuruluş *Publisher*

ADAMOR

Toplum Araştırmaları Merkezi

W: www.adamor.com.tr

Elektronik Baskı

Aralık *December* 2018

İletişim *Correspondence*

Nasuh Akar Mah. 1403. Sok. No:10 D:5

Balgat Çankaya

ANKARA * **Tel:** 0 312 285 53 59

Faks: 0 312 285 53 99

W: www.opusjournal.net

E-mail: opusdergi@gmail.com

•
OPUS-Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi, Nisan, Ağustos ve Aralık olmak üzere yılda 3 sayı olarak yayımlanan hem Türkçe hem de İngilizce dillerindeki çalışmalara yer veren akademik, uluslararası hakemli bir dergidir.

Yayımlanan yazıların sorumluluğu yazarına aittir.

OPUS-Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi, ULAKBİM-TR Dizin, CiteFactor, Türk Eğitim indeksi-tei, ASOS, SOBİAD, ACARINDEX, SIS ve Journalindex.net tarafından indekslenmektedir.

•
OPUS- International Journal of SocietyResearches is an academic, international and refereed journal which is published three issues a year in April, August and December and accepts either Turkish orEnglish studies.

All responsibilities of the articles published belong to the authors.

OPUS- *International Journal of SocietyResearches is indexed by ULAKBİM-TR Dizin, CiteFactor, Türk Eğitim indeksi-tei, ASOS, SOBİAD, ACARINDEX, SIS and Journalindex.net*

İçindekiler / Contents

- 22 Canan Demir Yıldız - Ramazan Şamil Tatık
Eğitim Fakültelerinde Bir Sorun: Öğretim Üyelerinin Öğretmenlik Deneyimi Yoksunluğu
A Problem in the Faculties of Education: Lecturers Lack of Teaching Experience
- 53 Müge Akbağ - Adnan Kulaksızoğlu
Coping with Stress among University Students: An Investigation in the Context of Transactional Analysis Ego States
Üniversite Öğrencilerinde Stresle Başa Çıkma: Transaksiyonel Analiz Ego Durumları Bağlamında Bir İnceleme
- 79 Mustafa Durmuşçelebi - Şaban Karayağz
Psikoloji Eğitimi Alan Öğrencilerin Duygusal Zekâ ve Psikolojik Danışma Öz-Yeterliklerinin İncelenmesi
Examination of Emotional Intelligence and Psycho-logical Counseling Self-Sufficiency of Psychology Education Students
- 109 Hatice İrem Özteke Kozan
Psikolojik Danışman Adaylarının Danışma Uygulamasına Yönelik Kaygıları: Nitel Bir Yaklaşım
Counseling Anxiety of Counselor Trainees: A Qualitative Approach
- 138 Aynur Karabacak - Çelik, Nursel Topkaya
Üniversite Öğrencilerinde Kişilerarası İlişki Tarzlarının Yordayıcısı olarak Beş Faktörlü Kişilik Özellikleri
Five Factor Personality Traits as Predictors of Inter-personal Relationship Styles among University Students
- 160 Mehmet Feyzi Sezen - Mehmet Murat
Ergenlerde Akran Zorbalığı, İnternet Bağımlılığı ve Duygusal Zekâ Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi
Examination of The Relationship Between The Bullying in Adolescents, Internet Addiction and Levels of Emotional Intelligence
- 183 Mehmet Nejat Özüpek - Deniz Özer
Sigara Karşıtı Kamu Spotlarının Bireyler Üzerindeki Etkisinin Nörogörüntüleme Yöntemiyle Tespit Edilmesi
Determination of The Effect of Anti-Smoking Ads on Individuals via Neuroimaging
- 216 Filiz Çelik - R. Özge Gemici - Esra Mirza
Öğrencilerin Alaeddin Keykubad Kampüsü Fiziksel Çevresine İlişkin Güvenlik Algıları
Students' Perceptions of Security Related to Alaeddin Keykubad Campus' Physical Environment

- 248 *Özlem Ulaş Kılıç*
Üniversite Son Sınıf Öğrencilerinin Kariyer Kararı Verme Yetkinliği Düzeylerini Etkileyen Değişkenler
The Variables That Effect University Senior Students's Career Decision-Making Self-Efficacy Levels
- 276 *Fatih Çağatay Baz*
Sosyal Medya Bağımlılığı: Üniversite Öğrencileri Üzerine Çalışma
Social Media Addiction: Study on University Students
- 296 *Ayşegül Durmaz - Çiğdem Gün*
Ebelik Bölümü Öğrencilerinde Sağlıklı Yaşam Biçimi Davranışları İle Sınavların İlişkisinin İncelenmesi
Relationship Between Healthy Lifestyle Behaviors In Midwifery Students And The Exams
- 319 *Kerim Candan - Ali Fuat Yalçın*
Ergenlerin Sosyal Duygusal Öğrenme Becerilerinin Sosyal İlişki Unsurları ve Umut Düzeyi İle İlişkisinin İncelenmesi
Examination of Adolescent's Social Education Learning Skills with Provision of Social Relationship and Level of Hope
- 349 *Semra Bulut - Bülent Dilmaç*
Üniversite Öğrencilerinin Sahip Olduğu Değerler Psikolojik İyi Oluş Ve Mutluluk Düzeyleri Arasındaki Yordayıcı İlişkiler
Predictive Relationships Between University Students' Values, Psychological Well-Being And Happiness Levels
- 375 *Ramazan Asar - Ahmet Arifoğlu*
Bayrak Törenlerinde Okul Müdürlerinin Yaptığı Konuşmaların Söylem Analizi
Discourse Analysis of The Speeches of School Principals In Flag Ceremonies
- 401 *Zeynep Nur Aydın Kılıç - Fatma Tezel Şahin*
Involvement of Fathers in The Lives of Children in Preschool Age
Okul Öncesi Dönemde Çocuğu Olan Babaların Çocuklarının Hayatına Katılımı
- 437 *Davut Nacar - Zülfü Demirtaş*
Lise Öğretmenlerinin Örgütsel Ve Bireysel Değerleri
Organizational and Individual Values of High School Teachers
- 456 *Selen Demirtaş-Zorbaz - Nilüfer Koçtürk*
Toplum Desteği Alt Ölçeği'nin Üniversite Örnekleminde Psikometrik Özelliklerinin İncelenmesi
Examination of Psychometric Characteristics of Perceived Community Support Subscale in a University Sample
- 481 *Hasan Bozgeyikli - Özden Taşğın - Susran Erkan Eroğlu*
Taraftar Psikolojik Bağlılık Ölçeği Türkçe Formunun Geçerlik Ve Güvenirlik Çalışması
A Study About The Validity and Reliability Of The Turkish Version Of Fan Psychological Commitment Scale

- 498 Meliha Tekin Çatal - Melek Kalkan - Meryem Vural Batık
Evlilik Tipleri Ölçeği: Geçerlik ve Güvenirlilik Çalışması
Marital Typology Scale: A Validity and Reliability Study
- 524 Aslı Tunca - Emine Durmuş
Üniversite Öğrencilerinin Algıladıkları Anne Baba Tutumu ile Bağışlama Düzeylerinin İlişkisi
The Relation Between University Students' Perceived Parental Attitudes and Forgiveness Levels
- 551 Berna Gül Biçer - Mustafa Uzoğlu - Aykut Emre Bozdoğan
Fen Bilimleri Öğretmenlerinin STEM Hakkındaki Görüşlerinin Belirlenmesine Yönelik Ölçek Geliştirme Çalışması
Scale Development Study for Determining the Views of Science Teachers About STEM
- 575 Yasin Keleş
Otel Çalışanlarının Derin Davranışlarının Yaşadıkları İş-Aile ve Aile-İş Çatışması Üzerindeki Etkisi
The Impact of Hotel Employees' Deep Acting on Work-Family and Family-Work Conflict
- 600 Gökhan Uyanık
Basit Araç-Gereçlerle Yapılan Deneylerin Fen Bilimleri Dersine Yönelik Tutum, Akademik Başarı ve Kalıcılığa Etkisi
Effect of Hands on Science Experiments on Academic Achievement, Attitude towards Science Course and Retention
- 625 Gökçen Göçen
Öğretmenlerin Yaratıcı Yazma Tekniklerine Yönelik Değerlendirmeleri: Bir Eylem Araştırması
Teachers' Evaluations of Creative Writing Techniques: An Action Research
- 678 Demet Deniz
Matematik Öğretim Programında Yer Alan Değerler Eğitime Yönelik Öğretmen Görüşlerinin İncelenmesi
Investigation of Teachers' Views on Values Education in Mathematics Curriculum
- 706 Ata Pesen - Behçet Oral - Yusuf Bulut
Lise Öğrencilerinin Motivasyonel, Bilişsel ve Bilişüstü Yeterlikleri ile Özerk Öğrenme Düzeylerinin Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi
An Investigation of Motivational, Cognitive and Metacognitive Competencies and Autonomous Learning Levels of High School Students in Terms of Various Variables
- 731 Ömer Turunç - Hamza Bahadır Eser - Mehmet Dinç
Tartışmacı Tutum Ölçeği Kısa Formunun Türkçe Geçerlilik ve Güvenilirlik Analizi
The Analysis of Turkish Validity and Reliability on the Short Version of Argumentativeness Scale
- 760 Engincan Yıldız
Twitter'da ve Çevrimiçi Bir Gazetede Yer Alan Nefret Söylemlerinin Karşılaştırılması: Suriyeli Mülteciler Örneği
Comparison of Hate Speech in Twitter and Online Newspaper: A Case Of Syria Refugees

- 794 Mehmet Ertuğrul Uçar - Ümit Morsümbül
Yatay Dikey Bireycilik/Toplulukçuluk Sosyal Sermaye Arasındaki İlişkiler
Relationships Between Vertical And Horizontal Individualism/Collectivism And Social Capital
- 823 Ömür Alyakut - Saim Küçükkömürler
Gastronomi Eğitimi Alan Üniversite Öğrencilerinin Mesleklerine Yönelik Metafor Algılarının Değerlendirilmesi
Evaluation of Meta-Perceptions of Professions of University Students Receiving Gastronomy Education
- 853 Zehra Türk
Hedonik ve Faydacı Tüketim Eğiliminin Plansız Satın Alma Davranışı Üzerindeki Etkisi: Bir Araştırma
The Effect of Hedonic and Utilitarian Consumption Tendency on Impulse Buying Behavior: A Research
- 879 Güner Çiğci - Halis Özerk
Kabin Ekibi Üyelerinin Mesleğin Gerekirdiğini Düşündükleri Ego Durumları ile Kendilerinde Algıladıkları Ego Durumlarının Örtüşmesinin (Bağdaşımının) Geleceğe Yönelik Umutsuzluk Düzeyleri ile İlişkisi
The Relationship of The Compability Level Between Self Perceived Ego States of The Cabin Crew Members And The Professional Ego States Thought With Their Hopelessness Levels For The Future
- 908 Merve Aygün - Genç Osman İlhan
Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının Blokzinciri Üzerine Görüşleri
Pre-Service Social Studies Teachers' Opinions On Blockchain
- 933 Ebru Akbaş - Gülay Taşdemir Yiğitoğlu
Obsesif Kompulsif Bozukluk ve Psikoz Eş Tanılı Hastaya Yönelik Hemşirelik Bakımı: Olgu Sunumu
Nursing Care for a Patient with Obsessive-Compulsive Disorder and Psychosis Comorbidity: The Case Report
- 950 Mualla Bolat - Arzu Altınbaş
Fen Bilgisi ve Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının Mevsimler Konusundaki Bilgi Düzeylerinin Paralel Karma Yöntem ile Belirlenmesi
Determination of Field Information about Seasons of Science and Social Studies Teacher Candidates by Parallel Mixed
- 984 Ebru Onurlubaş - Derya Öztürk
Sosyal Medya Uygulamalarının Y Kuşağı Satın Alma Davranışı Üzerine Etkisi: Instagram Örneği
The Effect of Social Media Applications on Purchase Behaviors of Generation Y: Instagram Sample
- 1017 Özkan Ginesar - Cemal Güven
Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin 8. Sınıf T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük Ders Kitabıyla İlgili Görüşlerinin Değerlendirilmesi
Evaluation of Social Studies Teachers' Visions Re-lated the 8th Grade Turkish Republic History of Revolution and Atatürkism Course Book

- 1042 Ahmet Yıldırım - Mustafa Çelikten
Kadın Okul Yöneticilerinin Liderlik Rollerini
Leadership Roles of Women School Administrators
- 1066 Fatma Koç - Beyhan Pamuk
Görsel Belgeler Üzerinden Giysi Analizleri İçin Yöntem Geliştirme
Method Development for Clothes Analyses Upon Visual Documents
- 1091 Zeliha Tekin
Kadın Girişimciliği ve Cinsiyet-Rol Stereotipleri: Muş İli Örneği
Women's Entrepreneurship and Sex-Role Stereotypes: Muş Province Example
- 1114 Ömer Yazan
Muhasebe ve Simülasyon Kuramı İlişkisi
The Relation with Accounting and Simulation Theory
- 1143 Şermin Kalafat
Kültürel Bellek Metaforu Olarak Derleme Sözlüğü'ndeki Gökkuşluğu Adları
The Rainbow Names as A Token of Cultural Memory Metaphor Kept in The Derleme Sözlüğü
- 1167 Mustafa Şen - Salih Dursun - Güven Murat
Türkiye'de İş Kazaları: Avrupa Birliği Ülkeleri Bağlamında Bir Değerlendirme
Work Accidents in Turkey: An Evaluation in The Context of The European Union Countries
- 1191 Eray Alaca
Cumhuriyet Döneminde Laik-Ulusçuluk Düşüncesinin Oluşumunda Şeyh Said Ve Menemen Ayaklanmaları
The Role of Sheikh Said and Menemen Rebellions in Formation of Secular-Nationalist Thought During Republican Period
- 1212 Umut Solmaz
Belediyelerin İstihdam Odaklı Sosyal Hizmet Uygulamaları
Employment-Focused Social Work Practices of Municipalities
- 1254 Kenan Güllü - Didem Aşar
Tüketicilerin Seyahat Acentaları Web Tabanlı Uygulamalarını Etik Yönden Değerlendirmeleri
The Ethical Evaluation of Web Based Applications of Travel Agencies By Consumers
- 1285 Nesrin Duman
Parafililer ve DSM'lerdeki seyrini
Paraphilias And Its Journey Throughout DSM's
- 1307 Hatice Kübra Özalp - Melek Gökay
Farklı Kültürler İçerisinde Eğitim Gören 12-17 Yaş Grubu Türk Çocuklarının Estetik Beğeni Düzeylerinin Karşılaştırılması
Comparison of Aesthetic Appreciation Levels of 12-17 Years of Age Turkish Children Studying in Different Cultures

- 1369 *Mahmut Gürsoy*
Üniversitelerin İçinde Doğdukları Kentlere Yönelik Sosyal ve Kültürel İşlevleri: Adıyaman Örneği
Social and Cultural Functions of Universities Intended for the Cities in Which They Were Born: The Case of Adıyaman
- 1415 *Bilge Durutürk*
Küreselleşme ve Kimlik Politikaları: Liberal Demokrasinin Alternatifleri
Globalization and Identity Politics: The Alternatives of Liberal Democracy
- 1440 *Mehmet Soytürk*
AfD Örneğinde Almanya'da Siyasi Irkçılık ve İslamofobi
Political racism and Islamophobia in Germany in the case of AfD
- 1464 *Akıf Yavuz Özdemirel - Şükran Dilidüzgün*
Yabancı Dil Olarak Türkçe ve İngilizce Ders Kitaplarındaki Sözcüklerin Kullanım Sıklığı Bağlamında Değerlendirilmesi
Evaluation of Words in Textbooks For Teaching Turkish and English as Foreign Languages in Terms of Frequency of Occurrence
- 1506 *Ferahim Yeşilyurt*
Türkiye'de Eğitim-Öğretim Alanında Yapılan Bilgisayar Oyunları Konulu Lisansüstü Tezlerin İncelenmesi
Examination of Graduate Theses on Pc Games in The Field of Education-Teaching in Turkey
- 1525 *Mehmet Burhanettin Coşkun*
Türkiye'de Yerel Yönetim Reformu Meselesine Pragmatik Bir Bakış: Çözüm Alanları Yarattırmasında Alternatif Arayışlar
A Pragmatic Perspective on Local Government Reform Issues in Turkey: Alternative Searches for Creation of Solution Areas
- 1547 *Ruhi Ersoy*
Kültür, Siyaset ve Milli Burjuvazi
Culture, Politics and National Bourgeoisie
- 1566 *Sait Akbaşlı - Lütfi Üredi - Pelin Kösece*
Analyzing The Metaphorical Perceptions of Secondary Education Students Related To The Variables of School Principal And Teacher
Ortaokul Öğrencilerinin Okul Müdürü ve Öğretmen Kavramlarına Yönelik Metaforik Algularının İncelenmesi
- 1586 *Özlem Usman*
Kurumsal Risk Yönetim Sisteminde Risk Değerlendirme Raporlarının Hazırlanması
Preparation of Risk Assessment Reports in Enterprise Risk Management System
- 1613 *Onur Emre*
İş Yolculuğunun Kavramsal Anlamda İncelenmesi ve Geri Çekilme Davranışları
Commuting and Withdrawal Behavior: A Conceptual Discussion

- 1634 *Sinem Ateş*
Uluslararası Finansal Raporlama Standartlarına Zorunlu Uyum, Ulusal Yapısal Faktörler ve Muhasebe Bilgilerinin Değer İlişkisi
Mandatory Adoption of International Financial Reporting Standards, National Institutional Factors and Value Relevance
- 1660 *Vildan Taşlı*
National Skill Systems: A Comparative Analysis of Vocational Education and Training in Germany, Japan and Turkey
Ulusal Beceri Sistemleri: Almanya, Japonya ve Türkiye'nin Mesleki Eğitim Sisteminin Karşılaştırmalı Analizi
- 1699 *Zekeriya Oğuz Seçme - Ali Hepşen*
Amerikan Merkez Bankası (FED) ve Avrupa Merkez Bankası (ECB) Kararlarının Finansal Piyasalara Etkisi
The Effect of The Federal Reserve Bank (FED) and European Central Bank (ECB) Decisions on Financial Markets
- 1733 *Nursel Gülcü*
Atatürk Döneminde Türk Akdeniz'de Çıkan "Yeni İlkokul Programı Tatbikatı" Başlıklı Yazıların İncelenmesi
Investigation of the Articles on "New Elementary School Program Exercise" at Türk Akdeniz
- 1750 *Yurdal Dikmenli - Çağrı Öztürk Demirbaş - Hamza Yakar*
Türkiye'de Milli Parklar Konusunda Hazırlanan Lisansüstü Tezlerin Genel Eğilimleri
General Trends of Postgraduate Theses Prepared on National Parks in Turkey
- 1770 *İsmail Safi*
Neo-Liberalizmin Öncüsü Hayek'in Toplumsal ve Siyasal Kuramı
Hayek The Pioneer of Neoliberalism and His Social and Political Theory
- 1794 *Gülay Arslan Toker - Aylin Sözer Çapan*
Anne Baba Tutumlarından Kaynaklanan, İhmal ve Duygusal İstismara Maruz Kalmış Çocukların En Çok Kullandığı Savunma Mekanizmaları Üzerine Bir Literatür Taraması
A Literature Review Study on The Most Used Defense Mechanisms of The Children Who Are Exposed to Neglect and Emotional Abuse By Parents Attitudes
- 1817 *Hacı Yunus Taş*
Dördüncü Sanayi Devrimi'nin (Endüstri 4.0) Çalışma Hayatına ve İstihdama Muhtemel Etkileri
The Possible Effects of the 4th Industrial Revolution on Working Life and Employment
- 1836 *Barış Kocaarslan*
Kendine Özgü Riskler Üzerine Bir Literatür Derlemesi
A Literature Review on Idiosyncratic Risks
- 1851 *Ozan Kavısracı*
Polis Faaliyetlerinde Gri Alanlar ve Etik
Grey Areas and Ethics in Police Activities

- 1883 *Mustafa Güçlü - Ahmet Şahan*
An Evaluation of English Language Teacher Training in The Republic Period in Turkey From The Viewpoint of Historical Development
Türkiye'de Cumhuriyet Döneminde İngilizce Öğretmeni Yetiştirme Sürecinin Tarihsel Gelişim Açısından Değerlendirilmesi
- 1903 *Galip Genç - Ali Rıza Erdem - Cumali Öksüz*
Olumlu Söylem Ortamının Matematik Başarısına Etkisi
Effects of Positive Discourse Environment on Mathematic Success
- 1931 *Emine Zehra Turan - Gökçe Becit İşçitürk*
İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinin Nomofobi Düzeylerinin Çeşitli Faktörler Açısından İncelenmesi
The Investigation about Nomofobi Levels of the Students of Theology Faculty in Terms of Various Factors
- 1951 *Susran Erkan Eroğlu - Jolanta Bieliauskaitė*
A Renewed (2015) European Neighbourhood Policy and Turkey: Scenarios for security dimension
Yenilenmiş (2015) Avrupa Komşuluk Politikası ve Türkiye: Güvenlik Boyutuyla İlgili Senaryolar
- 1968 *Nejla Atabey - Mustafa Sami Topçu - Ayşe Çiftçi*
Sosyobilimsel Konu Senaryolarının İncelenmesi: Bir İçerik Analizi Çalışması
The Investigation of Socioscientific Issues Scenarios: A Content Analysis Research
- 1992 *Cengiz Dinç - Bekir Karataş*
Amerikan Karşıtlığında Güncel Küresel Eğilimler ve Trump Etkisi
Current Global Trends in Anti-Americanism and The Trump Effect
- 2033 *Ömer Aytaç - Musa Öztürk*
Çoklu Deneyimin Sembolik Mekânları: Alışveriş Merkezleri
Symbolic Spaces of Multiple Experience: Shopping Centers
- 2067 *Elif Tuçe Bal - Vahit Çalısır*
Konteyner Elleçleme İçin Ekonometrik Tahminleme: ARMA Modeli Uygulaması
Econometric Forecasting For Container Handling: ARMA Model Application
- 2097 *Hüseyin Akar*
Türkiye'de Eğitim Örgütlerinde Yapılan Örgütsel Sinizm Çalışmalarının İçerik Analizi
Content Analysis of Organizational Cynicism Studies Conducted in Educational Organizations in Turkey
- 2128 *Berat Akıncı*
Türkiye'de Kamu Politikası Oluşturma Sürecinde Yeni Aktör: Cumhurbaşkanlığı Politika Kurulları
New Actor in Public Policy Formulation Process in Turkey: Policy Committee At The Presidential System

- 2147 *Ali Rıza Abay - Yasemin Çölgeçen*
Psikiyatrik Sosyal Hizmet- Koruyucu, Tedavi Edici ve Rehabilitasyon Edici Ruh Sağlığı Alanında Sosyal Çalışmacıların Rolü
Psychiatric Social Work- Duties and Responsibilities of Social Workers In Preventive, Therapeutic and Rehabilitative Mental Health
- 2186 *Selim Gündüz*
Gelişme Potansiyeli Olan İki Turistik Destinasyonun Turizm Algılarının Karşılaştırmalı Analizi
Comparative Analysis of Tourism Perceptions of Two Tourist Destinations With Development Potential
- 2217 *Hasan Acar*
Aristoteles'te Uygulanabilir En İyi Rejim Olarak Anayasal Yönetim (Politeia) Kavramı
The Concept of Constitutional Governance (Politeia) as the Best Regimen in Aristotle
- 2232 *Ozan Kaya*
Turistlerin Terörist Saldımlara İlk Tepkileri: Atatürk Havalimanı Saldırısı Örneği
Tourists' First Reactions to Terrorist Attacks: The Case of Atatürk Airport Attack
- 2279 *Üzeyir Yıldız*
Örgütsel Alanlarda Çoklu Kurumsal Mantıklar Üzerine Bir Yazın Taraması
A Literature Review on Multiple Institutional Logics in Institutional Fields
- 2280 *A. Nevin Yıldız - Özgün Dinçer*
Dijital Çağda Türkiye'de Gazete Arşivleri
Newspaper Archives in the Digital Age in Turkey
- 2310 *Birol Akgül - Zeynep Ayer*
Sanayi 4.0 Sürecinde Medyada Sektörel Dönüşüm
Sectoral Transformation in Media in Industry 4.0 Process
- 2328 *Mehmet Naci Önal - Taner Dalgın - Levent Karadağ*
Kırsal Turizm Bağlamında Muğla'da Dağ Kültü, Eren Kültü Kapsamındaki Gelenekler ve Şenlikler
Folkways and Festivals About Mountain and Saint Cult That One of Rural Attractiveness in Muğla
- 2343 *Ahmet Kardeşler*
Bilgi Ekonomisinin Gelir Eşitsizliği Üzerine Etkisi: OECD Ülkeleri İçin Panel Veri Analizi
The Effect Of Knowledge Economy On Income Inequality: Panel Data Analysis For Oecd Countries
- 2364 *Ahmet Coşkun - Murat Aydın*
Bağımsız Denetçiler ve Sayıştay Denetçilerinin Mesleki Eğitim Süreçlerine İlişkin Mukayeseli Bir Araştırma
A Comparative Study on Vocational Training Processes of Independent Auditors and Court Auditors

- 2388 Şerife Yıldız - Nihal Ulurasba
Moda ve Feminizm İçinde Kadın Olmak
Being A Woman in Fashion And Feminism
- 2411 Ömer Turunc - M. Burhanettin Coşkun - Uğur İçdem
İş Stresi Örgütsel Bağlılık İlişkisinde Sendika Üyelüğünün Rolü
*The Role of Union Membership in the Relation-ship between Job Stress and Organizational Com-
mitment*
- 2438 Ezgi Kaşdarma
Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği: Sosyo-psikolojik Unsurlar ve Sistemi Meşrulaştırma Kuramı Ekseninde Bir Analiz
Gender Inequality: An Analysis on the Axis of Socio-psychological Elements and System Justification Theory
- 2461 Ali Ülvi Özbey
Tüketim Toplumunda Tüketim Metaforu Olarak Zaman ve In Time Filmi Üzerine Sosyolojik Analiz
Sociological Analysis of Time and In Time Movie As The Metaphor of Consumption In Consumption Society
- 2480 Mehmet Özyürek
A Critique of the Corporate Governance Approaches from a Deontological Perspective: Can the Corporate Objective Embrace the Interests of Employees?
Kurumsal Yönetişim Teorilerine Deontolojik Bir Eleştiri: Şirketlerin Amacı Çalışanların Çıkarlarıyla Bütünleşebilir mi?
- 2511 Serkan Yorgancılar
Kültürün Yeniden Üretim Aracı Olarak Sosyal Medya'nın Gençliğe Etkisi
The Effect of Social Media as a Means of Reproduction of Culture on Young People
- 2533 Gökhan Bozbaş - Ruhi Can Alkın
Comparing Germany and the UK's Local Approaches on International Education: Historical / Sociological Aspects
Almanya ve Birleşik Krallık'ın Uluslararası Eğitimde Lokal Yaklaşımlarının Karşılaştırılması: Tarihsel / Sosyolojik Görünümler
- 2556 Özlem Aydoğmuş Ördem
Bryan S. Turner'ın Kuramı Çerçevesinde Kadın, Beden ve Toplum
Women, Body and Society within the Framework of Bryan S. Turner's theory
- 2574 Fatma Başar - Sevil Çiçek
Annelerin Yeterli Prenatal Bakım Alma Durumları ve Etkileyen Faktörler
Adequate Prenatal Care Status of Mothers and Affecting Factors
- 2597 E. Zehra Turan - Aysun Erginer - Ergin Erginer - Funda N. Yılmaz
Coach 4 Me: Öğretmen Eğitiminde Kullanılabilecek Bir Leonardo Da Vinci Projesi Deneyimi
Coach 4 Me: Experience of a Leonardo Da Vinci Project for Teacher Education

- 2618 *Mahmut Küçüköğlü – Hacı Yunus Taş – Hüseyin Ercan*
Türkiye’de Kalkınmaya Yönelik Ekonomik Politikalara Eleştirel Bir Bakış
A Critical Look for Economic Development Policy in Turkey
- 2654 *Aksu Akçaoğlu*
Towards A Dispositional Comprehension of Conservatism
Muhafazakarlığın Eğilim Temelli Bir Kavrayışına Doğru
- 2675 *Düzeltilmeler*

Bu sayının Hakem Listesi (List of Reviewers for Vol. 9 Issue 16)

Editör olarak bu sayımızda yayınlanan makalelere anonim hakemlik yapan aşağıdaki hakemlere teşekkür ederiz.

The Editor wish to thank the following reviewers for their anonymous evaluations of papers in this issue

Abdullah Aydın	Ahi Evran Üniversitesi
Abdullah Çalışkan	İskenderun Teknik Üniversitesi
Abdullah Mert	Uşak Üniversitesi
Abdullah Sürücü	Konya Necmettin Erbakan Üniversitesi
Abdurrahman İlhan Oral	Anadolu Üniversitesi
Adem Palabıyık	Muş Alparslan Üniversitesi
Adile Tümer	Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi
Adnan Küçükali	Atatürk Üniversitesi
Ahmet Gökçen	Muş Alparslan Üniversitesi
Aleksandra Szjenik	University of Euroregional Economy Poland
Ali Rıza Erdem	Adnan Menderes Üniversitesi
Ali Türker	Muş Alparslan Üniversitesi
Ali Ünal	Konya Necmettin Erbakan Üniversitesi
Alpaslan Gözler	Erciyes Üniversitesi
Arkın Günay,	Yalova Üniversitesi
Arzu Kılıç	Ardahan Üniversitesi
Asım Çoban	Amasya Üniversitesi
Asiye Mevhibe Cosar	Karadeniz Teknik Üniversitesi
Ayla Keçeci	Düzce Üniversitesi
Aysun Erginer	Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
Ayşegül Derman	Konya Necmettin Erbakan Üniversitesi
Ayşegül Evren Yapıcıoğlu	Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi
Ayten Arslan,	Muş Alparslan Üniversitesi
Bahri Aydın	İstanbul Medeniyet Üniversitesi
Bedrettin Kesgin	Yalova Üniversitesi
Berrin Lorasdağı	Hacettepe Üniversitesi
Besim Yıldırım	Atatürk Üniversitesi
Beyza Mina Ordu-Akkaya	Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi
Bilge Leyli Elitaş	Yalova Üniversitesi
Bilge Sulak	Bartın Üniversitesi
Bülent Dilmaç	Konya Necmettin Erbakan Üniversitesi
Cem Koray Olgun	Adıyaman Üniversitesi
Cemre Pekcan,	Çanakkale 18 Mart Üniversitesi
Ceray Aldemir,	Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi

Cevdet Epçaçan,	Siirt Üniversitesi
Cevdet Kızıl	İstanbul Medeniyet Üniversitesi
Çağla Girgin Büyükbayraktar	Selçuk Üniversitesi
Davut Aygün	Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi
Dursun Yener	İstanbul Medeniyet Üniversitesi
Duygu Eren,	Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
Duygu Kızıldağ	İzmir Demokrasi Üniversitesi
Duygu Vefikuluçay Yılmaz	Mersin Üniversitesi
Ecenur Uğurlu Yıldırım	Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi
Elif Yüksel Oktay	Yalova Üniversitesi
Elmas Erdoğan	Ankara Üniversitesi
Emine Koca	Gazi Üniversitesi
Emir Otluoğlu	İstanbul Üniversitesi
Erdal Hamarta	Konya Necmettin Erbakan Üniversitesi
Ergenekon Savrun	Ufuk Üniversitesi
Ergin Erginer	Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
Erol Duran	Uşak Üniversitesi
Erol Muzır	İstanbul Medeniyet Üniversitesi
Fatih Ercan	Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi
Fatih Yazıcı	Gaziosman Paşa Üniversitesi
Ferhat Sayım	Yalova Üniversitesi
Funda Gençoğlu	Başkent Üniversitesi
Gaye Zeynep Çenesiz	Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi
Gökhan Gökulu	Çanakkale 18 Mart Üniversitesi
Güldener Albayrak	Niğde Ömer Halis Demir Üniversitesi
Gülendam Karadağ	Dokuz Eylül Üniversitesi
Gürkan Moralı	Erciyes Üniversitesi
Hacı Yunus Taş	Yalova Üniversitesi
Hakan Turgut	Başkent Üniversitesi
Hasan Bilgehan Yavuz	Adana Bilim ve Teknoloji Üniversitesi
Hasan Bozgeyikli	Erciyes Üniversitesi
Hasan Gökhan Doğan	Ahi Evran Üniversitesi
Hatice Harmankaya	Selçuk Üniversitesi
Hatice Özteke Kozan	Konya Necmettin Erbakan Üniversitesi
Hüseyin Bal	Karadeniz Teknik Üniversitesi
Hüseyin Çeken	Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi
İbrahim İrdem	Polis Akademisi
İlyas Fırat Cengiz	Yalova Üniversitesi
İsmail Akbal	Aksaray Üniversitesi
Kadriye Kayacan	Necmettin Erbakan Üniversitesi
Kemal Demir	Akdeniz Üniversitesi
Levent Karadağ	Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi

Levent Yayı	Giresun Üniversitesi
Mahmut Küçüköğlü	Harran Üniversitesi
Mahmut Oğuz Kutlu	Çukurova Üniversitesi
Mahmut Sami Öztürk	Süleyman Demirel Üniversitesi
Mehmet Ertuğrul Uçar	Aksaray Üniversitesi
Mehmet Güneş	Iğdır Üniversitesi
Mehmet Hayri Sarı	Nevşehir Ali Bektaş Veli Üniversitesi
Mehmet Murat	Gaziantep Üniversitesi
Mehmet Üstüner	İnönü Üniversitesi
Mehmet Vural	Yıldırım Beyazıt Üniversitesi
Meryem Derya Yeşiltaş	Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi
Mevlüt Yılmaz	Fırat Üniversitesi
Meyrem Arga Şahinoğlu	Gazi Üniversitesi
Mikail Batu	Ege Üniversitesi
Muhammed Hüseyin Mercan	Yıldırım Beyazıt Üniversitesi
Murat Bayram	Pamukkale Üniversitesi
Murat Çetinkaya,	Ordu Üniversitesi
Murat İsmet Haseki	Çukurova Üniversitesi
Murat Yeşiltaş	Sakarya Üniversitesi
Mustafa Çelikten	Erciyes Üniversitesi
Mustafa Durmuşçelebi	Erciyes Üniversitesi
Mustafa Güçlü	Erciyes Üniversitesi
Mustafa Şanal	Giresun Üniversitesi
Mücahit Çelik	Adıyaman Üniversitesi
Müge Akbağ,	Marmara Üniversitesi
Neşe Çeğindir	Hacı Bayram Veli Üniversitesi
Niyazi Kurnaz	Dumlupınar Üniversitesi
Nuraydın Topcu	Yalova Üniversitesi
Nuriye Değirmen	Kütahya Sağlık Bilimleri Üniversitesi
Oğuzhan Çarıkçı,	Süleyman Demirel Üniversitesi
Oğuzhan Kırdök	Çukurova Üniversitesi
Orçun İmga	Polis Akademisi
Orhan Koçak	İstanbul Üniversitesi
Osman Ağır	Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi
Osman Murat Güvenir	Ankara Üniversitesi
Osman Tayyar Çelik	Pamukkale Üniversitesi
Ömer Lütfü Çorbacı	Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi
Ömer Nasuhi Şahin	Kütahya Dumlupınar Üniversitesi
Ömer Turunç	Süleyman Demirel Üniversitesi
Özcan Güngör	Hitit Üniversitesi
Özden Taşđın	Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
Özgür Altındağ	Dicle Üniversitesi

Özlem Akay	Çukurova Üniversitesi
Özlem Ördem	Çukurova Üniversitesi
Özlem Ulaş	Giresun Üniversitesi
Prof. Dr. Tuncay Güloğlu	Yalova Üniversitesi
Ramazan Yelken	Yıldırım Beyazıt Üniversitesi
Recep Akgün,	Karamanoğlu Mehmet Bey Üniversitesi
Rezzan Gündoğdu	Aksaray Üniversitesi
Sabiha Kılıç,	Hitit Üniversitesi
Sait Akbaşlı	Hacettepe Üniversitesi
Savaş Karagöz	Aksaray Üniversitesi
Sedat Baştuğ	İskenderun Teknik Üniversitesi
Selma Şen,	Manisa Celal Bayar Üniversitesi
Serhat Arslan	Sakarya Üniversitesi
Sezai Ozelik	Çankırı Karatekin Üniversitesi
Şahin Kesici	Konya Necmettin Erbakan Üniversitesi
Şahin Oruç	Yıldız Teknik Üniversitesi
Şükran Dilidüzgün	İstanbul Üniversitesi
Şükrü Akdoğan	Erciyes Üniversitesi
Tercan Yıldırım	Ahi Evran Üniversitesi
Turgay Battal	İskenderun Teknik Üniversitesi
Ufuk Karakuş	Gazi Üniversitesi
Uğur Kaya	Karadeniz Teknik Üniversitesi
Umut Avcı	Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi
Umut Gümüş	Galatasaray Üniversitesi
Üyesi Ejder Ulutaş	Muş Alparslan Üniversitesi
Üyesi Ergün Kara	Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi
Üzeyir Süğümlü	Ordu Üniversitesi
Vahit Güntay	Karadeniz Teknik Üniversitesi
Veysel Okçu	Siirt Üniversitesi
Yasin Doğan	Adıyaman Üniversitesi
Yavuz Kartallıoğlu	Gazi üniversitesi
Yunus Bucuka	Bingöl Üniversitesi
Zafer Çelik	Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi
Zehra Erşahin	Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi

Editörden

İlk sayısından itibaren, topluma dair problemleri disiplinler arası açıdan ele alan kuramsal ve uygulamalı özgün çalışmalar yayımlamayı kendisine ilke edinen OPUS'un 16. Sayısı ile yeniden karşınızdayız.

Araştırmacıların toplumla ilgili bilimsel temelli ürettikleri bilgilerin daha fazla okuyucu ve araştırmacıya ulaştırılmasında bir referans noktası olma hedefinde kararlı adımlarla ilerleyen OPUS, 2018 yılının üçüncü sayısı olan 16. Sayıyı yayımlayarak bu hedefine bir adım daha yaklaşmıştır. Bu sayıda, eğitim bilimleri, sosyoloji, psikoloji, yönetim bilimi alanlarından toplam 100 çalışmayla toplum araştırmalarına önemli katkılar sağlandığı düşünülmektedir.

Bildiğiniz üzere daha önceki yıllarda Haziran ve Aralık olmak üzere yılda iki sayı şeklinde yayınlanan OPUS 2018 yılında birisi gençlik araştırmaları özel sayısı olmak Nisan, Ağustos ve Aralık sayılarıyla birlikte dört sayı olarak yayınlanmıştır. Araştırmacılar tarafından gelen yoğun talepler üzerine 2019 yılı itibarıyla ise Mart, Haziran, Eylül ve Aralık olmak üzere yılda dört sayı şeklinde çıkartılması kararı alınmıştır.

Bugüne kadar OPUS'a makale kabulü, değerlendirmesi ve yayın süreci titizlikle ve şeffaflıkla yürütülmeye çalışılmış olup bundan sonra da aynı yolda devam etmek kararlılığımızdır. Bu kapsamda yazarlar, hakemler, editörler ve yayıncı gibi tüm paydaşların uyması amacıyla yayın etiği konusundaki çalışmalarımızı da tamamlamış bulunmaktayız. Derginin web sayfasında yayınlamış olduğumuz OPUS yayın etiği bölümündeki etik ilkelere yönelik standartlara, yayıncı ve editörler olarak bağlı kalacağımızı belirtip diğer paydaşlarımızdan da aynı hassasiyeti beklemekteyiz.

Dergimizin uluslararası düzeyde tanınırlığını artırmak için bazı konulara dikkat edilmesini yazarlarımızdan özellikle rica ediyoruz. Özellikle kaynakça gösterimi hususunda makale şablonunda APA 6'ya göre belirtilen formata özellikle uyulması konusunda daha hassas olunmasını yazarlarımızdan rica ediyoruz. Ayrıca OPUS'a yapılan başvurularda ret etmek zorunda kaldığımız çalışmaların bir kısmında görülen sorunlardan birisi de veri analiziyle ilgilidir. Gelen çalışmaların bazılarında veriler özellikle nitel çalışmalarda bir bulgu gibi analiz edilmeden sunulmuş, bazılarında da analiz edilmeden sadece betimleme yapılmıştır. Başvuru

yapılmadan önce çalışmaların derginin benimsediği kurallara uyarak makale formatına getirilmesi ve ondan sonra yayım için sunulması gerekmektedir.

Bilindiği üzere OPUS makale takip ve yayım süreci Dergipark üzerinden yürütülmektedir. Bu kapsamda daha önceki yıllarda yayımlanmış makalelerde yazarlar tarafından talep edilen düzeltmeler (Kaynakça eksikliği vb.) hemen yerine getirilmekteydi. Ancak Dergipark 2018 yılından itibaren sayı yayımlandıktan sonra düzeltmeler için süreyi beş gnle sınırlandırmıştır. Bu sürenin dışında düzeltme imkânı bulunmamaktadır. Bu nedenle yayımlandıktan sonra makalesinde düzeltme talebinde bulunan yazarlarımızdan düzeltme metni talep edilmekte ve bu metinlere bu sayıdan itibaren çıkacak ilk sayılarda yer verilmektedir.

OPUS'un 16. Sayısında emeği geçen tüm yazar, hakem ve çalışanlara teşekkür ederiz.

Doç. Dr. Susran Erkan EROĞLU

Eğitim Fakültelerinde Bir Sorun: Öğretim Üyelerinin Öğretmenlik Deneyimi Yoksunluğu

DOI: 10.26466/opus.480931

*

Canan Demir Yıldız* - Ramazan Şamil Tatık**

*Dr. Öğr.Üyesi, Muş Alparslan Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Merkez / Muş / Türkiye
E-Posta: canan.yildiz@alparslan.edu.tr ORCID: [0000-0002-5905-9344](https://orcid.org/0000-0002-5905-9344)

**Dr. Öğr.Üyesi, Muş Alparslan Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Merkez / Muş / Türkiye
E-Posta: rs.tatik@alparslan.edu.tr ORCID: [0000-0003-3682-1970](https://orcid.org/0000-0003-3682-1970)

Öz

Bu araştırmanın amacı, eğitim fakültelerinde görev yapan öğretim üyelerinin öğretmenlik deneyimine sahip olma durumlarının eğitim-öğretim ortamlarına yansımalarını incelemektir. Araştırma nitel bir çalışma olup çalışmada olgu bilim (fenomenoloji) deseni kullanılmış ve amaçlı örnekleme yöntemlerinden, kolay ulaşılabilir durum örnekleme ve ölçüt örnekleme kullanılmıştır. Araştırmanın çalışma grubunu, bir devlet üniversitesinin eğitim fakültesinde görev yapmakta olan 14 öğretim üyesi oluşturmuştur. 8 öğretim üyesi öğretmenlik deneyimine sahipken 6'sının herhangi bir öğretmenlik deneyimi yoktur. Öğretim üyelerinin görüşlerine ilişkin veri toplamak amacıyla araştırmacılar tarafından açık uçlu sorular hazırlanmıştır. Veriler, elektronik form (Google Forms) yoluyla toplanmış ve betimsel analiz tekniği kullanılarak analiz edilmiştir. Sonuç olarak öğretmenlik deneyimi olan öğretim üyelerinin dersin işlenişinde deneyimi olmayan öğretim üyeleri ile birlikte benzer yolları izledikleri görülmekle beraber, ders içeriklerini belirlemede, sınıf yönetimi yaklaşımlarında, öğrencilerle iletişimlerinde, göreve başlarken hissettikleri duygularda, sınav hazırlarken izledikleri yollarda ve öğrenci başarısını değerlendirmelerinde farklılıklar olduğu ortaya çıkmıştır. Bu nedenle eğitim fakültelerinde yetiştirilmek üzere istihdam edilen araştırma görevlilerinin, alana ilişkin bilgi ve deneyimini arttırmak amacıyla haftada bir gün okul ortamında araştırma-inceleme, gözlem ve uygulama yapmaları önerilebilir. Ayrıca göreve yeni başlayan ve daha önce herhangi bir öğretmenlik deneyimi olmayan öğretim üyelerine yönelik mentorluk yapılması önerilebilir.

Anahtar Kelimeler: Öğretim üyesi, öğretmenlik deneyimi, eğitim, fakülte.

A Problem in the Faculties of Education: Lecturers Lack of Teaching Experience

*

Abstract

The purpose of this study is to examine the reflection of teaching experience of academicians working in education faculties on education and training. The study is a qualitative research, phenomenology was used in the study and convenience sampling and criteria sampling which are purposeful sampling methods were used. The study group consists of 14 academicians working in an education faculty of a state university. 8 of them have teaching experience while 6 of them have no teaching experience. Open-ended questions were prepared by the researchers to collect data from the views of academicians. The data was collected by a digital form (Google Forms) and was analyzed by descriptive analysis technique. As a result, although it is seen that the instructors with teaching experience generally follow similar paths together with the lecturers who have no experience in the course, they show differences in determining content for lessons, in class management approaches, communication with students, feelings they feel when they start working, preparing exams and evaluating student achievement. Therefore, it can be suggested that research assistants employed in the education faculties may be advised to conduct research-examination, observation and implementation in the school environment one day a week to increase their knowledge and experience in the field. Also it can be advised mentoring to newly appointed faculty members with no previous teaching experience.

Keywords: Lecturers, experience of teaching, education, faculty.

Giriş

Eğitim, bilgi çağının gerektirdiği yeterliklere sahip bireylerin yetiştirilmelerinde ciddi anlamda bir neme sahiptir. Eğitim sisteminin temel kurumu olan okulların, kendilerine yüklenen toplumsal sorumluluklarını ve yükümlülüklerini yerine getirme ve varlık sebeplerini oluşturan hedeflerine ulaşma seviyelerinin ortaya konması gerekli görünmektedir (Memduhoğlu, 2012). Herhangi bir toplumun eğitim sisteminde, eğitimde başarıyı yakalamanın temel anahtarı öğretmendir (ILO, 2012). Öğretmenler yeniliklerin ve değişikliklerin yürütülmesinde okul çapında başarının yakalanması açısından hayati bir role ve öneme sahiptir. Çünkü okul çapında değişikliklerin ve yeniliklerin uygulayıcıları büyük oranda öğretmenlerdir (Karip ve Köksal, 1996). Bir diğer açıdan öğrencilerin eğitimsel davranışlarına ve duygusal ihtiyaçlarına hitap etme sorumluluğu öğretmene aittir (Reed, Blackman, Erath, Brand ve Novak, 2018). Buna bağlı olarak ğretmen yetiştirme, bir mesleğe mensup üyelerin eğitilmelerinden ziyade nasıl bir toplum tasarlandığıyla ve niçin eğitimin talep edildiğiyle ilgilenmektedir. Çünkü okul ve öğretmenler, bir toplumun devamının sağlanması için ihtiyaç duyduğu temel toplumsallaştırma araçlarından (Babadoğan ve Boz, 2005).

Bir ülkenin eğitim sisteminin niteliği, eğitim sisteminin yürütücüleri ve uygulayıcıları olan öğretmenlerin taşıdıkları niteliklerle ve yeterliklerle yakından ilişkilidir (Kayan ve Adıgüzel, 2017). Nitekim Kavcar (2002)'a göre bir eğitim sistemindeki en kritik öğe öğretmendir. Çünkü kaliteli ve nitelikli bir eğitimi ancak ve ancak nitelikli öğretmenler verebilir. Buna bağlı olarak, öğretmenin nemi "Bir okul, ancak, içindeki öğretmenler kadar iyidir" sözüyle özetlenebilir. Bu doğrultuda Syamsudarni ve Sahraini (2018), ğretmenlerin eğitim alanında hayati role sahip olduklarını ve bundan dolayı eğitimde başarıyı yakalayabilmek amacıyla öğretmenlerin niteliklerine yatırım yapılması gerektiğinin önemine değinmektedir. Diğer bir ifadeyle, bir eğitim sisteminin kalitesi, ğretmenlerinin kalitesini aşamaz (Barber ve Mourshed, 2008). Oysa niversitelerde öğretmenlerin niteliklerine odaklanan birçok çalışma bulunurken, öğretmenleri yetiştiren eğitimcilerin niteliklerine dair yeterli bilgi mevcut değildir (Erginer, E., Erginer, A. ve Bedir, 2009).

Bursalıoğlu'na göre (1994), okul bir sosyal sistemdir ve bu sosyal sistemin en kritik parçalarından birisi öğretmendir. Modern toplumlar açısından öğretmenler, sadece eğitim ve öğretim hizmeti sunan teknik çalışanlar olmaktan ziyade öğrencilere ve topluma rol modellik yapabilecek bireyler olarak görülmektedir. Öğretmenlere yüklenen toplumsal beklentiler yeterli ve yetkin bir öğretmenin tüm özellikleriyle net bir şekilde tanımlanmasını ve bu bağlamda şekillendirilen öğretmen yetiştirme politikalarının uygulanmasını gerekli kılmaktadır (MEB, 2017). Bir ülkede öğretmenliğin bir meslek olarak tanımlanması, devletin öğretmen yetiştirmede uyguladığı politikalar ile öğretmen yetiştirme sürecini ve öğretmenlerin çalışma süreçleri ve şartlarını belirlemesiyle gerçekleşmiştir. Köklü bir eğitim geçmişine sahip ülkemizde tüm öğretim kademelerinde görev yapan öğretmenlerimizin nasıl, nerede, kim tarafından ve ne şekilde eğitilecekleri tartışması süregelen ve buna bağlı olarak da değişim süreçleri yaşamış ve yeniden yapılanma çalışmaları yapılmıştır (Yücel-Toy, 2015). Oysa yeni tip öğretmeni yetiştirme sorunu çözülmeden eğitim alanındaki tüm reformlar başarısızlığa uğramaktadır (Anisimova ve Sharafeeva, 2018).

Bir ülkedeki eğitimin niteliği ile öğretmenlerin niteliği ve öğretmenlerin niteliği ile de öğretmen yetiştirme programlarında görevli öğretim elemanlarının niteliği birbiriyle yakından ilişkilidir. Dolayısıyla diğer ülkelerde olduğu gibi ülkemizde de öğretmen yetiştiren programlarda görev yapacak öğretim elemanlarının hangi nitelikleri taşımaları gerektiği ve nasıl bir yetiştirme sürecinden geçerek bu nitelikleri kazanabilecekleri konusunda bir arayış olduğu açıkça görülmektedir (Aşılıoğlu, 2007). Nitekim Lanier ve Little (1986)'a göre öğretmenleri yetiştiren öğretmenler 'neye benzerler?, ne yaparlar?, ne düşünürler?', öğretmen eğitimi araştırmalarında dikkat edilmemektedir ve araştırmacılar dahi öğretmenleri yetiştiren öğretmenlerin hangi özellikleri taşıdıklarından tamamen emin değildirler (akt: Lunenberg, Korthagen ve Swennen, 2007). Diğer açıdan; mevcut araştırmalar, öğretmen yetiştiren kurumlardan birisi olan eğitim fakültelerinin niteliği ile ilgili birçok problem olduğunu ve fakülteler arasında öğretmen niteliğini belirleyen kriterler açısından (öğretim elemanlarının uzmanlık alanları dışında dersler vermek zorunda kalmaları, ders yüklerinin ve öğrenci sayılarının fazlalığı vb.) farklılık gösterdiğini ortaya koymaktadır. Programların ve bu programları yürü-

ten ve uygulayan öğretim elemanlarının sahip oldukları nitelikler, yetişen öğretmenlerin niteliğini önemli ölçüde etkilemektedir (Babadoğan ve Boz, 2005). Bu doğrultuda, öğretmen yetiştiren programlarda çalışacak öğretim elemanlarının taşımaları gereken nitelikler konusunda açık seçik bir düzenlemenin olmadığı belirtilmektedir (Aşılıoğlu, 2007). Özcan (2017)'a göre eğitim fakültelerindeki öğretim üyelerinin öğretmenlik deneyimine sahip olup olmamaları durumu önemli bir sorundur ve mevcut öğretim üyelerinin büyük çoğunluğunun herhangi bir öğretmenlik deneyimi olmadığı halde öğretmen yetiştirdikleri görülmektedir. Bu bağlamda, Babadoğan ve Boz (2005) bir öğretim elemanının doktora eğitimini bitirdiğinde sahip olması gereken kriterlerden birisinin öğreticilik/öğretme yeterliliği (öğretmen adaylarına ders verme, öğretme ve uygulama yaptırabilme yeterliliği) olduğunu vurgulamaktadır. Oysa eğitim fakültelerinde görev yapan bir kısım öğretim elemanının fen edebiyat fakültesi mezunu olduklarının, buna rağmen pedagojik formasyon eğitimi almamış durumda olduklarının ve öğretim elemanlarının mesleki bilgiye veya eğitime ağırlık vermekten ziyade bilim alanlarının genel konularına odaklandıklarının altı çizilmektedir (Erginer, E., Erginer, A. ve Bedir, 2009). Diğer bir deyişle, Özcan (2016)'a göre öğretmen yetiştirmedeki önemli sorunlardan birisi, eğitim fakültelerindeki öğretim elemanlarının yeterlilik sorunudur:

"Dünyadaki en başarılı eğitim fakültelerinde, ABD'de, Finlandiya'da öğretim elemanlarının tamamının öğretmenlik deneyimi var. Tıpta nasıl hasta muayene etmeyen profesör düşünmüyorsanız, eğitim fakültelerinde de öğretmenlik yapmamış öğretim elemanı olamaz. Türkiye'deki eğitim fakültelerinin çoğunun öğretmenlik deneyimi yapmamış öğretim üyeleri de var. YÖK bir karar alarak öğretmenlik deneyimini şart koşmalı."

Tüm bahsedilenler ışığında bu araştırmanın amacı, eğitim fakültelerinde görev yapan öğretim üyelerinin öğretmenlik deneyimine sahip olma durumlarının eğitim-öğretim ortamlarına yansımalarını incelemektir. Bu genel amaç doğrultusunda şu sorulara yanıt aranmıştır:

- Yürüteceğiniz derslerinizin içeriğini oluştururken neleri göz önünde bulundurduğunuzdan bahseder misiniz?
- Öğrencilerinizle iletişiminizin nasıl olduğunu açıklar mısınız?

- Öğretim üyesi olarak göreve başladığınızda ne gibi duygular yaşadığınızdan bahseder misiniz? Nedenleriyle paylaşır mısınız?
- Derslerin yürütülmesine ilişkin sınıfta nasıl bir yol izlediğinize değinir misiniz? (Dersin işlenişi ile ilgili)
- Sınıf içerisinde istenmedik öğrenci davranışlarına nasıl müdahale ettiğinizi açıklar mısınız? Sebepleriyle birlikte ifade eder misiniz?
- Öğretim üyesi olarak çalışmaya başladıktan sonra derslerinizde hangi öğretim stratejilerini, yöntemlerini ve tekniklerini kullandığınızdan bahseder misiniz?
- Öğrencilerin başarı değerlendirmelerini genellikle nasıl yaparsınız?
- Derslerinize ait sınavların hazırlanmasında hangi yollara başvurduğunuzu açıklar mısınız?

Yöntem

Çalışmanın bu bölümünde; araştırma deseninden, çalışma grubundan, veri toplama aracından, verilerin toplanmasından ve verilerin analizden bahsedilmektedir.

Araştırma Deseni

Bu araştırma Yükseköğretim kurumlarının eğitim fakültelerinde görev yapmakta olan öğretim üyelerinin öğretmenlik deneyimlerinin ve deneyim eksikliklerinin ortaya konmasına yönelik nitel bir çalışmadır. Çalışmada olgu bilim (fenomenoloji) deseni kullanılmıştır. Farkında olduğumuz ancak derinlemesine ve ayrıntılı bir anlayışa sahip olmadığımız olgulara odaklanılması olgu bilim (fenomenoloji) deseni olarak adlandırılmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2008: 72). Bu çalışmada üzerinde durulan olgu, öğretmenlik deneyim eksikliği olarak belirlenmiştir.

Çalışma Grubu

Nitel araştırmacılar örnek olayları yoğun bir biçimde incelemek için çok seyrek çok büyük sayıda örnek olaylar arasından temsili bir örneklem çeker. Nitel araştırmacılar olasılıklı olmayan ya da rastlantısal olmayan

örneklem kullanma eğilimindedir (Neuman, 2010: 321). Buna göre, bu çalışmada amaçlı örnekleme yöntemlerinden, katılımcılara ulaşılmasının kolay olması nedeni ile kolay ulaşılabilir durum örnekleme (Yıldırım ve Şimşek, 2008) ya da diğer bir ifade ile gelişigüzel örnekleme (Neuman, 2010) kullanılmıştır. Öğretim üyelerinin bir kısmının öğretmenlik deneyimine sahip olması, bir kısmının da daha önce hiç öğretmenlik yapmamış olması, araştırmada elde edilen bulguların karşılaştırılması açısından önem taşımaktadır. Buna göre katılımcıların öğretmenlik deneyimine sahip olup olmaları araştırmada ölçüt olarak belirlenmiştir ve bu nedenle ölçüt örnekleme (Yıldırım ve Şimşek, 2008) kullanılmıştır. Araştırmanın çalışma grubunu, bir devlet üniversitesinin eğitim fakültesinde görev yapmakta olan 14 öğretim üyesi oluşturmuştur. Öğretim üyelerinin farklı branşlarda ve cinsiyette olmalarına dikkat edilmiştir. Buna göre araştırmanın katılımcılarına ilişkin demografik bilgiler aşağıda Tablo 1 ve 2’de verilmiştir.

Tablo 1. Katılımcıların Demografik Bilgileri

No	Cinsiyet	Bölüm	Unvan	Üniv. Kıdem	Öğrt. Deneyimi
K1	Erkek	Türkçe ve Sos. Bil. Eğt.	Dr. Öğr. Üyesi	2	Yok
K2	Erkek	Eğitim Bil.	Dr. Öğr. Üyesi	7	Var (3 yıl)
K3	Erkek	Temel Eğitim	Dr. Öğr. Üyesi	8	Yok
K4	Erkek	Eğitim Bil.	Doç. Dr.	30	Yok
K5	Kadın	Mat. ve Fen Bil. Eğt.	Dr. Öğr. Üyesi	2	Yok
K6	Erkek	Eğitim Bil.	Dr. Öğr. Üyesi	8	Yok
K7	Kadın	Temel Eğitim	Dr. Öğr. Üyesi	1,5	Var (11 yıl)
K8	Kadın	Mat. ve Fen Bil. Eğt.	Dr. Öğr. Üyesi	6	Yok
K9	Kadın	Temel Eğitim	Dr. Öğr. Üyesi	6	Var (3 yıl)
K10	Erkek	Türkçe ve Sos. Bil. Eğt.	Dr. Öğr. Üyesi	17	Var (11)
K11	Kadın	Mat. ve Fen Bil. Eğt.	Doç. Dr.	11	Var (9)
K12	Kadın	Türkçe ve Sos. Bil. Eğt.	Dr. Öğr. Üyesi	3	Var (20 yıl)
K13	Kadın	Eğitim Bil.	Dr. Öğr. Üyesi	4	Var (8 yıl)
K14	Erkek	Türkçe ve Sos. Bil. Eğt.	Dr. Öğr. Üyesi	8	Var (2 yıl)

Tablo 1'e göre; öğretim üyelerinin 8'i erkek, 6'sı kadın; 4'ü Türkçe ve Sosyal Bilgiler Eğitimi'nde, 4'ü Eğitim Bilimleri'nde, 3'ü Temel Eğitim'de, 3'ü Matematik ve Fen Bilimleri Eğitimi'nde görev yapmakta; 12'si doktor öğretim üyesi, 2'si doçent doktor; 5'i 1-5 yıl kıdem aralığında, 6'sı 6-10 yıl kıdem aralığında, 1'isi 11-15 yıl kıdem aralığında, 1'isi 16-20 yıl kıdem aralığında ve 1'isi 20 ve üstü yıl kıdem aralığında; 8 öğretim üyesi öğretmenlik deneyimine sahipken 6'sının herhangi bir öğretmenlik deneyimi yoktur.

Veri Toplama Aracı

Araştırmada öğretim üyelerinin görüşlerine ilişkin veri toplamak amacıyla araştırmacılar tarafından yarı yapılandırılmış sorular hazırlanmıştır. Görüşme soruları hazırlanmadan önce, araştırma konusu ile ilgili ulusal ve uluslararası alan yazın taraması yapılmış, yapılan çalışmalardan yararlanılmıştır. Alan yazın taraması ile çalışmanın kuramsal temelleri oluşturulup konu hakkında kapsamlı bilgilere ulaşıldıktan sonra, sorulması düşünülen sorular belirlenmiştir. Hazırlanan soruların, amaç, anlam ve kapsam açılarından değerlendirmesini yapmak amacıyla, Eğitim Yönetimi alanından iki araştırmacıyla görüşülmüştür. Elde edilen bilgilerden yararlanılarak soru formuna son şekli verilmiştir. Soru formu, beş demografik (cinsiyet, bölüm, unvan, üniversitedeki kıdemi, öğretmenlik deneyiminin olup olmadığı) ve sekiz açık uçlu sorudan (bkz. araştırmanın amacı) meydana gelmiştir.

Verilerin Toplanması

Veriler, araştırmacılar tarafından hazırlan elektronik form (Google Forms) yoluyla toplanmıştır. Katılımcılara bilgi verilmiş ve tek tek arayıp gönüllü olup olmadıkları sorulmuştur. Verilerin toplanması üç hafta sürmüştür. Katılımcılara her hafta anımsatma yapılmıştır.

Verilerin Analizi

Veriler betimsel analiz tekniği kullanılarak analiz edilmiştir. Analiz sürecinde öncelikle elde edilen formlar word dosyasına aktarılarak çözüm-

lemeler yapılmıştır. zmlenelerde görüşüne başvurulan ğretim üyelerine verileri elde etme sırasına göre birer kod numarası verilmiştir. Bu bağlamda tüm katılımcılar, katılım sırasına göre K1, K2 şeklinde numaralandırılmıştır. Örneğin; K1 (1. Sıradaki Katılımcı).

Araştırma bulguları, araştırma soruları temele alınarak ortaya konmuş, her bir soru bir tema olarak kabul edilmiştir. Araştırma verileri analiz edilirken araştırmanın amacına ulaşabilmesi için öğretmenlik deneyimi olanlar ve olmayanlar olarak katılımcılar ikiye ayrılmış ve buna göre verilerin karşılaştırılması sağlanmıştır. Birebir alıntı olarak kullanılabilceği düşünülen ifadeler belirlenmiş ve gerekli grldğu durumlarda bulgular bölümünde birebir alıntı olarak yer almıştır.

Geçerlilik ve Güvenilirlik

Araştırmada geçerlilik ve güvenilirliği arttırmak amacıyla ayrıca veri çeşitlendirilmesi yoluna gidilmiştir. Alan yazında araştırmacı, zaman, yöntem ve veri kaynağı gibi farklı veri çeşitleme türleri olduğu belirtilmektedir (Cohen, Manion ve Morrison, 2005: 113). Bu araştırmada, farklı ve zengin veri çeşitine ulaşmak amacıyla veri kaynaklarının çeşitlendirilmesi yoluna gidilmiştir. Diğer bir ifade ile, farklı özelliklere sahip katılımcıların araştırmaya dâhil edilmesi, araştırılan olguya ya da duruma ilişkin farklı algıların ve yaşantıların ortaya konulmasına olanak sağlamaktadır (Yıldırım ve şimşek, 2008). Bu eşitliliği sağlamak amacıyla araştırmaya katılan katılımcıların farklı branşlarda ve öğretmenlik deneyimine sahip olup olmama durumlarına zen gösterilmiştir.

Bulgular

Katılımcılara gönderilen formlarda öncelikli olarak bir araştırma çerçevesinde görüşlerinin alınacağı belirtilmiştir ve araştırmanın amacından söz edilmiştir. Bu bağlamda ğretim üyelerine, bu çalışmaya katılmayı kabul edip etmedikleri sorularak, gönüllülük esasına göre yanıtların alınmasına dikkat edilmiştir. Buna göre, katılımcılara öğretmenlik mesleğinin temel boyutlarına ilişkin sorular sorulmuştur. Aşağıda bu boyutlara uygun olarak sorulan sorular ve elde edilen bulgular sırasıyla verilmiştir.

1. Ders İçeriğini Düzenlerken Göz Önünde Buldukları Hususlar

Öğretim üyelerine öncelikle derslerini hazırlarken hangi hususlara dikkat ettikleri sorulmuştur. Bu çerçevede alınan yanıtlar aşağıda deneyimi olan öğretim üyeleri ve deneyimi olmayan öğretim üyeleri olarak Tablo 2 ve Tablo 3'te gösterilmiştir. Buna göre elde edilen sonuçlar yorumlanmıştır.

Tablo 2. Deneyimi olmayan öğretim üyelerinin görüşleri

Katılımcılar	Görüşler
K1	Öğrencilerin seviyeleri, bireysel farklılıklar ve kazanımlar
K3	Daha önceki kaynaklar-son güncel bilgiler taranarak oluşturulur.
K4	Güncel bilgilerle, örneklerle, uygulamalarla zenginleştirilmiş
K5	YÖK'teki ders içeriklerini ve o derse giren hocaların tecrübelerini
K6	Kitap konuları listelenir. İçeriğin güncel ve geçerli olması
K8	YÖK'te yer alan program içeriğinin ve ders kitaplarının içeriğine göre

Tablo 3 üzerinde deneyimi olmayan katılımcıların görüşleri verilmiştir. Buna göre, katılımcıların ders içeriğini düzenlerken genellikle içeriğin güncel olmasını (K3,K4,K6) ve YÖK'te yer alan program içeriğini (K5,K8) göz önünde buldukları görülmektedir. Öğretmenlerin çoğunlukla farklı ders kitaplarındaki içerikleri göz önünde buldukları görülmüştür.

Buna göre katılımcılardan bazılarının dikkat çeken görüşleri şu şekildedir:

“Dersin genel kapsamı içinde, güncel bilgilerle, örneklerle, uygulamalarla zenginleştirilmiş bir içerik tasarımı yaparım” (K4).

“Birden fazla kitaba göz atıp önemli gördüğüm konuları listelerim, bunları haftalara dağıtırım ve içerik listesini dönemin ilk iki haftasında öğrencilerime veririm. İçeriğin güncel ve geçerli olmasına özen gösteririm” (K6).

Yukarıda verilen katılımcı görüşleri incelendiğinde ders içeriğini hazırlarken 2 katılımcının (K2, K9) öğrenci seviyelerini, 2 katılımcının (K12, K13) öğrencinin kullanabileceği bilgiler olmasını, 4 katılımcının (K7,K10,K11,K14) ise kaynaklara ve ilgili kitaplara göre konu hazırladığı

görülmüştür. Öğretmenlerin genellikle bilgilerin erişilebilir, pratikte kullanılabilir olmasına ve öğrencilerin genel durumlarına uygun olarak ders içeriklerini belirledikleri söylenebilir.

Tablo 3. Deneyimi olmayan öğretim üyelerinin görüşleri

Katılımcılar	Görüşler
K2	Hedef kitlenin özellikleri
K7	Bologna sistemi, konu içeriği ile ilgili kitaplar
K9	Öğrencilerin seviyeleri, güncel bilgiler, mümkünse bir kitap önerisi
K10	Konu anlatımı, örnekleme ve metin çalışmaları
K11	Kimya alanında olması
K12	Anlaşılır olma. Bilginin erişilebilir olması
K13	Pratikte öğrencinin kullanabileceği bilgiler ve uygulamalı konular
K14	Kaynaklar ve öğrencilerin hazır bulunuşluk durumları

“Bologna sisteminde o derse ait geçmiş yıllardaki işleyiş, konu içeriği ile ilgili kitaplar” (K7).

“Öğrenci seviyesi önceliklidir. Zaten buna göre de yöntem ve tekniği belirlersiniz. Seçilen yöntem ve teknik bir ders içeriğinin en önemli basamaklarından. Sonrasında sınıf yönetimi açısından neyi, nasıl, ne zaman ve kime (doğru yerde doğru zamanda olayı) verdiğini planlamak kalır. Bunlar belirlendikten sonra anlatılacak konu için mutlaka güncel olan bilgileri paylaşmaya dikkat ederim. Mümkünse bir kitap önerisi (özellikle edebi kitaplarla akademik alanı bağdaştırmaya çalışırım” (K9).

“İçeriği oluştururken pratikte öğrencinin kullanabileceği bilgileri öncelerim. Ders esnasında uygulama yapmamıza fırsat verebilecek konuları, kalıcılığı sağlamak amacıyla göz önünde bulundururum” (K13).

2. Öğrencilerle İletişim

Öğretim üyelerine öğrencilerle iletişimlerinin nasıl olduğu sorulmuştur. Bu bağlamda elde edilen yanıtlar aşağıda deneyimi olmayan ve deneyimi olan öğretim üyelerinin görüşlerine göre Tablo 4 ve 5’te verilmiştir.

Tablo 4. Deneyimi olmayan öğretim üyelerinin görüşleri

Katılımcılar	Görüşler
K1, K8	Çok iyi
K3	Mükemmel
K4	Öğrencilere değer veren, sağlıklı, açık bir iletişim
K5	Samimi aynı zamanda seviyeli
K6	Öğrencilerimle "mesafeli bir yakınlık" kuralım

Öğrencilerle iletişim konusunda katılımcıların pek detaylı görüş bildirmedikleri dikkat çekmektedir. Genel olarak mesafeli ve seviyeli bir iletişim kuran iki katılımcının (K5,K6) yanı sıra diğer katılımcılar iletişimlerinin iyi olduğunu ifade etmişlerdir.

Tablo 5. Deneyimi olan öğretim üyelerinin görüşleri

Katılımcılar	Görüşler
K2	Genellikle açık ve samimi
K7	Samimi, öğrencilerin problemlerini çözmelerinde rehber
K9	Ne çok samimi ne de çok soğuk. Kendimi sevdirmeye çalışırım. Bilgime, onları iyi yönlendireceğime güvenmeliler.
K10	İyi
K11	Dengeyi korumaya dikkat ederim.
K12	Diyalog ve soru-cevap
K13	Gerektiğinde şefkatli ama gerektiğinde sert.
K14	Öğrencilerle sürekli bir etkileşim içindeyiz.

Öğrencilerle iletişim ile ilgili görüşler incelendiğinde en çok dikkat çeken görüşlerin dengeyi sağlamak olduğu (K9,K11,K13) göze çarpmaktadır. Diğer bir iletişim şekli ise samimiyet (K2,K7) ve etkileşim (K12,K14) olduğu anlaşılmaktadır. Deneyimi olan katılımcıların öğrencilerle ilişkilerinde onların iyiliğini önceleyen bir yaklaşım olduğu anlaşılmaktadır. Öğretmenlik deneyimi olan öğretim üyelerinin rehberliğe daha çok vurgu yaptıkları söylenebilir. Buna göre dikkat çeken bazı katılımcı görüşleri şu şekildedir:

“Bana göre samimi, öğrencilerin problemlerini çözmelerinde rehberlik edebildiğimi düşünüyorum” (K7).

“Öğrenci ile iletişim ince bir çizgidedir. Ne çok samimi ne de çok soğuk. Öğrenci önce öğretmeni sevmeli, öğretmen kendini sevdirmeli. Kendimi sevdirmeye

çalışırım bu sebeple. Sonra bana güvenmeliler. Bilgime, onları iyi yönlendireceğime. Bu sebeple öğrencilerle bu güne kadar iletişimim hep bu çizgide ilerlemiştir” (K9).

“Öğrencilerime anne gibi yaklaşırım. Gerektiğinde şefkatli ama gerektiğinde sert davranabilirim, çünkü öğrencinin iyi yetişmesi, gerekli dersi alabilmesi, yanlısını görebilmesi, doğru davranabilmesi, kısacası iyi yetişmesi için uğraşırım” (K13).

“Öğrencilerimle tartışmayı seven bir yapım var. Bu anlamda gerek ders esnasında ve gerek ders sonrasında öğrencilerle sürekli bir etkileşim içindeyiz” (K14).

3. Öğretim Üyeliğine Başlarken Hissedilen Duygular

Katılımcılara, öğretim üyeliğine başlarken ne gibi duygular yaşadıkları sorulmuştur. Elde edilen yanıtlar aşağıda özetle tablo 6 ve 7’de verilmiştir.

Tablo 6. Öğretmenlik deneyimi olan öğretim üyelerinin görüşleri

Katılımcılar	Görüşler
K1	Çok heyecanlı ve gururlu
K3	Sevinçli
K4	Normal
K5	Çekingen
K6	Özgüvenim düşük başlamıştım. Tedirginlik yaşamıştım.
K8	Mutluluk ve motivasyon

Öğretim üyeliğine başlarken katılımcıların mutlu (K3, K8), gururlu (K1), çekingen (K5) ve tedirgin (K6) duygular yaşamakla beraber herhangi bir özel duygu yaşamayan (K4) katılımcıların olduğu da görülmektedir. Bu çerçevede elde edilen bazı dikkat çekici görüşler şu şekildedir:

“Çok sevindim artık öğrencilerime direkt hitap edebilecektim” (K3).

“Araştırma görevliliğinden başladığım için özel duygular yaşadığımı söyleyemem. Doğal olarak temel yeterlikleriniz varsa akademik gelişiminizin bir sonucu olarak bu unvanları alıyorsunuz. Bu unvanlar olmasa da akademik gelişiminizi sürdürmeniz mümkündür. Ancak özlük hakları açısından değerlendir-

mek daha olasıdır. Bir başka ifadeyle özlük haklarındaki iyileşmenin ortaya çıkardığı duygular daha öne geçmektedir” (K4)

“Derslerde zorlanırım diye düşünmüştüm veya özgüvenim düşük şekilde derslere ve döneme başlamıştım. Tedirginlik yaşamıştım” (K6)

Tablo 7. Öğretmenlik deneyimi olan öğretim üyelerinin görüşleri

Katılımcılar	Görüşler
K2	Biraz heyecan
K7	Biraz gururlu, daha umutlu ve biraz daha hırslı
K9	Sorumluluk. Ağırılık.
K10	Heyecanlı. Nasıl başarılı olabilirim diye düşünüyordum.
K11	Omuzlarımda daha fazla yük hissetme
K12	Eğitimci kişiliğim her zaman şahsi duygularımın önündedir
K13	Farklı bir yaş grubuyla karşı karşıya olmak daha heyecanlıydı. Hem öğreten hem de öğrenen bir süreç yaşamak daha zevkli.
K14	Öğretmenlikten farklı olarak, tarih alanında yapacağım şeylerin kalitesinin ne olacağıydı.

Katılımcıların öğretim üyeliğine başlarken daha çok sorumluluk (K9,K11,K12,K13, K14) ve heyecan duydukları göze çarpmaktadır (K2,K10). Dikkat çeken bazı görüşler şu şekildedir:

“Ders tecrübem zaten olduğundan aslında çok da farklı hissetmedim. Ancak biraz heyecanlandığımı kabul ediyorum” (K2).

“Sorumluluk. Ağırılık. İlk hissettiğim buydu. İnsanlar benim için çok mutlu oldular ancak bende bulunduğu yerin hakkını verebilme telaşı vardır. Öğrencilere faydalı olabilmek. Çünkü öğretilirsiniz ve önünüzdeki nesilden bir katil, canı vs yetiştirebileceğiniz gibi bilim adamı, şair, sanatçı vb de yetiştirebilirsiniz. Aynı şekilde öğretmen olarak öğretmenler yetiştiriyoruz. Bu da çok zor ve tehlikeli bir durum” (K9).

“Uzman olarak omuzlarınız da daha fazla yük hissediyorsunuz” (K11).

“Göreve başlarken farklı bir yaş grubuyla karşı karşıya olmak beni daha çok heyecanlandırdı. Çünkü daha bilgili, daha donanımlı ve olgun bir öğrenci profiliyle ders işlemek, beni sadece verici bir öğretmen profilinden çıkarak bilgiyi paylaşan bir profile getirdi. Hem öğreten hem de öğrenen bir süreç yaşamak zevkli hale geldi” (K13).

4. Ders İşlenişine İlişkin Görüşler

Katılımcılara, dersi yürütürken sınıfta nasıl bir yol izledikleri sorulmuş ve dersin işlenişine ilişkin yanıtlar alınmıştır. Bu bağlamda elde edilen görüşler aşağıda tablo 8 ve 9'da verilmektedir.

Tablo 8. Öğretmenlik deneyimi olmayan öğretim üyelerinin görüşleri

Katılımcılar	Görüşler
K1	Ön öğrenmeleri yoklama, soru cevap, anlatım ve örnekleme, güncelleştirme, özet
K3	Yapılandırmacı yaklaşım, görsellik ağırlıklı, örnek olaylı,
K4	Öğretmen merkezli (öğretmen sunusu). Soru-cevap, tartışma
K5	Dersin başında soru cevap tekniği. Ardından konuya dikkat çekici bir etkinlik, kısa video veya bir hikâye. Öğrenci katılımlı
K6	Aktif öğrenme, tartışma, fikir alışverişi, örneklendirme ve yapılandırmacılık.
K8	Önceki derste işlenenlerden çok kısa bahsedip, sonrada dikkat çekici sorularla konuya girme. Sonrasında konu anlatımı, değerlendirme ya da uygulamalara yer verme.

Ders işlenişinde genellikle anlatım yönteminin (K1, K4, K5, K8) kullanıldığı söylenebilir. Ancak anlatım yönteminin yanı sıra soru-cevap, tartışma yöntemlerinin de kullanıldığı ifade edilmiştir. Ayrıca yapılandırmacı yaklaşımın benimsendiği (K3, K6) de görülmektedir. Derslerin işlenişine ilgili en çok soru-cevap ve tartışmaların kullanılarak öğrencilerin de derse katılımının sağlandığı görülmektedir. Elde edilen bulgulara göre katılımcıların, dersi işlerken benzer yolları kullandıkları dikkat çekmektedir. Katılımcılardan dikkat çeken bazı görüşler ise şu şekildedir:

“Dersin başında soru cevap tekniği ile konuyla ilgili ön bilgilerini yokluyorum. Ardından konuya dikkat çekici bir etkinlik yapıyorum, kısa video izletiyorum veya bir hikâye anlatıyorum. Ardından öğrencileri de derse katarak konuyu anlatıyorum” (K5).

“İlk olarak önceki derste işlenenlerden çok kısa bahsedip, sonrada dikkat çekici sorularla konuya girmeye çalışıyorum. Sonrasında konu anlatımı oluyor ve

neredeysi her derste işlenenlerle ilgili değerlendirme ya da uygulamalara yer veriyorum”(K8).

Tablo 9. Öğretmenlik deneyimi olan öğretim üyelerinin görüşleri

Katılımcılar	Görüşler
K2	Mevcut öğrenci sayısı ve öğrencilerden alınan dönütler
K7	Soru cevap, düz anlatım, beyin fırtınası sıklıkla kullandığım teknikler. Bazen öğrenci anlatımı. Bazen sınıf dışı ortamlar
K9	Dersi işlerken dikkat çekme . Öncelik onların ilgisini merakını cezbetmek. Bir sonraki ders ile öncekiler arasında bağlantıları kurma
K10	Konuyu anlatıp örnekleri öğrencilerle beraber yapmak, soru cevap
K11	Önceden planlama yapmak. Konu ile ilgili örneklere yer vermek
K12	Anlatım, araştırma ödevi, örneklendirme ve soru-cevap
K13	Öğrencinin zihnini yoran. Üniversite bile olsa öğrencilerin tamamının derse katılması. Tekrarlar.
K14	Daha çok sunuş yoluyla. Konuya göre slayt hazırlama. Dersten önceki hafta konuyla ilgili bir makaleyi öğrencilerin okunması

Ders işlenişi ile ilgili olarak en çok ortak görüşün soru cevap (K7, K9,K10,K12) ve örneklendirme (K11,K12) olduğu görülmüştür. Bir öğretmenin derse gelmeden önce mutlaka planlama yaptığı (K11) görülmektedir. Öğrenciyi süreçte aktif kılmaya çalıştıkları ve öğrenci katılımını sağlamaya önem verdikleri görülmüştür. Konuya ilişkin bazı dikkat çeken görüşler şu şekildedir:

“Mevcut öğrenci sayısı ve öğrencilerden alınan dönütler benim için belirleyici oluyor” (K2).

“Dersi işlerken dikkat çekme durumunu iyi sağlamaya çalışırım. Çünkü öğretmen sınıfta bir satıcıdır. Öğrenci “ben senden ne alabilirim ki” diye bakar. Eğer ona verecek bir şeyiniz yoksa, motivasyonunu sağlayamayacaksınız yaptığımız en harika plan dahi olsa asla sınıfta uygulayamayız. Önceliğiniz onların ilgisini merakını cezbetmek olmalı. Bundan sonrası zaten sınıftaki etkileşimle geliyor” Değerlendirmeyi mutlaka yapmaya çalışırım ve bir sonraki ders ile öncekiler arasında bağlantıları oturtmaya çalışırım” (K9).

“Önceden planlamamı yaparım. Bizde alan temelli olduğu için mutlaka örnek sorularımı önceden hazırlarım. Konu ile ilgili örneklere özellikle dikkat ederim” (K11)

“Dersleri işlerken öğrencinin zihnini yormayı hedeflerim. Bu nedenle derslerde öğrencileri düşündüren, konuşturan, etkin bir süreç yaşatmaya dikkat ederim. Herkesin katılımı önemlidir. Üniversite bile olsa öğrencilerin tamamının derse katılmasını önemserim. Tekrarlar yaptırım. Öğrencilerin öğrenmesini desteklemesi için ders esnasında jest ve mimiklerimi, taklitleri, esprileri sık sık kullanırım” (K13).

5. Sınıf İçerisindeki İstenmeyen Davranışlara Müdahale Yöntemleri

Katılımcılara, ders esnasında meydana gelen istenmeyen davranışlara nasıl müdahale ettikleri, verdikleri tepkilerin nasıl olduğu sorulmuştur. Bu bağlamda elde edilen yanıtlar, tablo 10 ve 11’de verilmiştir.

Tablo 10. Öğretmenlik deneyimi olmayan öğretim üyelerinin görüşleri

Katılımcılar	Görüşler
K1	Görmezden gelme-uyarı şeklinde
K3	Bazen empati bazen sert çıkışlar
K4	Öncelikle görmezden gelerek ardından sözlü uyarıyla
K5	Öncelikle isim vermeden uyarı, sonraki aşamada göz teması. Eğer devam ederlerse bu öğrencilerin yakınına giderek dersi işleme.
K6	Gözle uyararak, espri ve şaka üzerinden mizahi yola başvurarak
K8	İlk olarak görmezden gelme, eğer zorlarsa öğrenci ile konuşma ama öğrenci aynı şeyleri yapmakta ısrarcı ise sert bir dille uyarı.

Sınıf içerisinde istenmedik davranışlara katılımcıların genel olarak görmezden gelme (K1,K4, K8) ve daha sonrasında uyarı (K5, K6) şeklinde müdahale ettikleri görülmektedir. Ayrıca bir katılımcının sınıf yönetimi kitaplarında geçen önerilere göre müdahale etmeye çalışması dikkat çekmektedir (K6). Dikkat çeken bazı görüşler şu şekildedir:

“Öğrencilerin rencide olmaması için öncelikle isim vermeden tüm sınıfı uyarıyorum. Sonraki aşamada göz teması kuruyorum. Eğer devam ederlerse bu öğrencilerin yakınına giderek dersi işliyorum” (K5)

“Sınıf yönetimi kitaplarında geçen önerileri ağırlıklı olarak kullanmaktayım ancak kendi geliştirdiğim metotlar da var. Sınıf yönetimini gözle uyararak, espri ve şaka üzerinden mizahi yola başvurarak yani dolaylı yollarla sağlarım” (K6)

“İlk olarak görmezden gelirim, eğer bu durum beni zorlarsa öğrenci ile konuşurum ama öğrenci aynı şeyleri yapmaktan ısrarcı ise çok sinirlenirim teoride işlenenler bir yerde kalabilir. Sert bir dille uyarırım” (K8).

Tablo 11. Öğretmenlik deneyimi olan öğretim üyelerinin görüşleri

Katılımcılar	Görüşler
K2	Hedef kitlenin yaş, eğitim kademesi ve benzeri özelliklerine göre farklı müdahaleler
K7	Rahatsız edici davranışlarda bazen ima, bazen bir bakış, bazen sözel uyarı, bazen de empati kurmasını isteyerek
K9	Ya bir müzik açarak, ya da sessizce durup onlara bakarak. Bazen ders esnasında yanlarına giderek. Bazen onlara söz vererek, ani sorularla dikkat çekerek
K10	Önce uyararak sonra okul idaresiyle görüşerek
K11	Görmemezlikten gelinmeyecek huzur bozucu bir davranışsa ve eğer önemli bir sorunu varsa dışarı çıkarıp, ders dışında iletişime geçerek.
K12	Karşılıklı konuşma derecesine inmeden sadece uyarı şeklinde. Tekrarı halinde öğrenciyi yok kabul etme.
K13	Müdahale ederek, bir soruyla dikkat çekerek ya da yanına yaklaşarak, eğer ısrarla katılmıyorsa görmezden gelerek. Bazı öğrencilerle ders dışında bireysel olarak görüşerek.
K14	Öğrenciyi dışarı çıkararak

Sınıf içerisinde istenmeyen davranışlara çoğunlukla katılımcıların genellikle istenmeyen davranışları müdahale ettikleri, davranışları düzeltmeye yönelik bir tutum sergiledikleri görülmektedir. Ancak zor sorunlarda katılımcıların öğrenciyi dışarı çıkarmak suretiyle çözmeye çalışmaları (K11, K13, K14) dikkat çekmiştir. Katılımcıların genellikle sınıf içinde yaşanan sorunlara müdahaleci bir sınıf yönetimi yaklaşımı benimsedikleri söylenebilir. Konuya ilişkin bazı dikkat çeken görüşler şu şekildedir:

“Hedef kitlenin yaş, eğitim kademesi ve benzeri özelliklerine göre farklı müdahaleler gerekebiliyor” (K2)

“Sınıfa girişten itibaren aslında kimi davranışlarla karşılaşabiliyor. Örneğin öğrenciler dersin en başında adapte olamayıp, kendi aralarında konuşmalarını uzatabiliyorlar bazen. Bu durumda ya bir müzik açıyorum, ya da sessizce durup onlara bakarak bekliyorum. O zaman susup dikkatlerini bana veriyorlar. Bazen ders esnasında yanındaki ile konuştuğunu ve bunun sınıfı rahatsız etti-

ğini görüyorum ve o zaman da yanlarına giderek sınıf içindeki ahengi bozmadan yapmaya çalışıyorum. Bazen onlara söz vererek, ani sorularla dikkat çekmeye çalışıyorum” (K9)

“Görmemezlikten gelinmeyecek huzur bozucu bir davranışsa. dersi çok fazla aksatmadan öğrenciye kendisinin bu davranışından dolayı dersi anlatamadığımı eğer önemli bir sorunu varsa dışarı çıkabileceğini söylerim. Ders dışında iletişime geçerim” (K11)

“Sınıf içerisinde her istenmedik davranışa aynı şekilde yaklaşmam. Eğer öğrencinin dersin akışını veya arkadaşlarının öğrenmesini engelleyecek şekilde bir davranış gösteriyorsa müdahale ederim, eğer sadece bireysel olarak dersten koptuysa, öncelikle bir soruyla ya da yanına yaklaşarak derse yönelmesini sağlarım eğer ısrarla katılmıyorsa yetişkin öğrenci olduğu için görmezden gelirim. Ancak hiçbir öğrenciye verdiğim görevi ihmal etme, soruya cevap vermeme gibi bir imtiyaz tanımam. Bazı öğrencilerle eğer bir problem olduğunu düşünüyorsam ders dışında bireysel olarak rahatsızlığımı dile getirerek, kendisini düzeltmesini isterim”(K13)

“Bu tür bir davranışla pek karşılaşmadım. Olduğu zamanda genelde izin verici değilim. En son yaşadığım problem 2011 yılına ait. O zamanda öğrenciyi dışarı çıkardım” (K14).

6. Sınavların hazırlanmasında izlenen yollar

Katılımcılara, derslerine ilişkin sınavları hazırlarken hangi yollara başvurduklarını açıklamaları istenmiştir. Bu kapsamda elde edilen veriler aşağıdaki tablo 12 ve 13'te verilmiştir.

Tablo 12. Öğretmenlik deneyimi olmayan öğretim üyelerinin görüşleri

Katılımcılar	Görüşler
K1	Derste anlatılanlar ve bunların günlük olaylarla ilişkilendirilmesi
K3	Kitap
K4	Bilgi sorusu; yorumlama sorusu; ders kitabından
K5	Orta zorluk derecesinde olmasına, kazanımları yoklayabilmesine, işlenen önemli konuları kapsamasına
K6	KPSS kitaplarına, KPSS ile ilgili online soru bankalarına, ders kitaplarına
K8	Türkçe ve yabancı kitaplardan, Eğer ders KPSS konularını içeriyorsa aynı sınavda hem çoktan seçmeli sınava yönelik hem de yazılı kısma yer verme

Sınavların hazırlanmasında katılımcıların kitaplardan ve KPSS kitaplarından yararlandıkları görülmektedir. Bu konuda bazı katılımcı görüşleri şu şekildedir:

“KPSS kitaplarına, KPSS ile ilgili online soru bankalarına, ders kitaplarına başvuruyordum. Bazen de konuların önemli gördüğüm yerlerine soru haline getirmekteyim” (K6).

“Türkçe ve yabancı kitaplardan faydalanabiliyorum. Eğer ders KPSS konularını içeriyorsa aynı sınavda hem çoktan seçmeli sınava yönelik hem de yazılı kısma yer veriyorum” (K8)

Tablo 13. Öğretmenlik deneyimi olan öğretim üyelerinin görüşleri

Katılımcılar	Görüşler
K2	Sınav sorularını bir kaynaktan aynen olduğu gibi kullanmamaya kendimce soruları devşirmeye özen gösteririm
K7	Sene başında belirlenen içeriklere uygun ve öğrenciler tarafından öğrenilmesi önemli olan içerikler
K9	Hem güncel çalışmalar hem kitaplar hem de kendi fikirlerini harmanlayacakları şekilde sorular hazırlarım.
K10	Geleneksel soru cevap.
K11	Kapsam ve geçerliliğe dikkat ederek, çoktan seçmeli açık uçlu sorular. Öğrencilerin sınıf içinde az anladıkları konuları tespit etme ve bu
K12	noktalara geri dönüş yapma. Çok iyi kavrandığına inandığım hususları da motive ve şahsi güven amaçlı soruyorum.
K13	Süreçte belli aralıklarla ödevlendirme yaparım.
K14	Soruların işlenen konuları mümkün mertebe kapsamasına dikkat ediyorum.

Sınavların hazırlanmasında genellikle işlenen konuların göz önünde bulundurulduğu ve farklı soru çeşitlerinin kullanıldığı söylenebilir.

“Karma sınavlar hazırlamayı yani hem kısa cevaplı hem de çoktan seçmeli testleri birlikte kullanırım. Sınav sorularını bir kaynaktan aynen olduğu gibi kullanmamaya kendimce soruları devşirmeye özen gösteririm” (K2)

“Öğrencilerin sınıf içinde az anladıkları konuları tespit etme ve bu noktalara geri dönüş yapma ve bu hususların önemini bir şekilde sezdirmeye çalışma; daha sonra da bu hususların bir kısmını yazılı ya da araştırma konularında tekrar ve tekrar gündeme getirme şeklinde bir yol takip ediyorum. Bunun yanında çok iyi

kavrandığına inandığım hususları da motive ve şahsi güven amaçlı soruyorum” (K12).

“Eksik bir değerlendirme olması ihtimalinin önüne geçmek için öğrencileri genellikle süreçte belli aralıklarla ödevlendirme yaparım. İşlediğim konuların dışında kesinlikle soru veya ödevlendirme yapmamaya dikkat ederim” (K13).

7. Öğrenci Başarısını Değerlendirme

Araştırmada son olarak katılımcılara, öğrenci başarılarını nasıl değerlendirdikleri sorulmuştur. Bu kapsamda elde edilen yanıtlar aşağıda tablo 14 ve tablo 15’te verilmiştir.

Tablo 14. Öğretmenlik deneyimi olmayan öğretim üyelerinin görüşleri

Katılımcılar	Görüşler
K1	Yazılı
K3	Karışık: Boşluk Doldurma-Doğru Yanlış-Sözel
K4	Yazılı
K5	Yazılı
K6	Dersin içeriğine ve kapsamına göre değerlendirme metodum değişmektedir
K8	Çoğunlukla açık uçlu yazılı sınav, bazı derslerde projeye dayalı değerlendirmeler

Genel olarak yazılı sınav yapıldığı görülmektedir (K1,K4,K5,K8). Sadece bir katılımcının sürece dayalı değerlendirme yaptığı görülmektedir (K8). Katılımcıların çoğunlukla sonuca dayalı değerlendirme yaptıkları söylenebilir.

Tablo 15. Öğretmenlik deneyimi olmayan öğretim üyelerinin görüşleri

Katılımcılar	Görüşler
K2	Değerlendirmenin amacına ve ölçütüne göre farklılaşma olabiliyor.
K7	Çoktan seçmeli, boşluk doldurma ya da kısa cevaplı sınav
K9	Yazılı sınavla birlikte süreç içinde çoklu ödev görünümü projelere ağırlık veriyorum.
K10	Yazılı sınav
K11	Yazılı sınav
K12	Yazılı ve araştırma raporu
K13	Belli aralıklarla ödevlendirme
K14	Yazılı sınav

Tabloda katılımcıların çoğunlukla yazılı sınavları, öğrencileri değerlendirmede kullandıkları söylenebilir. Çoktan seçmeli ve boşluk doldurma ise sadece bir katılımcı (K7) tarafından kullanılmakta olduğu görülmüştür. Bunun dışında katılımcılardan üçünün (K9, K12, K13) ise sürece dayalı değerlendirme yaptıkları göze çarpmaktadır. Buna göre deneyimli öğretim üyelerinin, deneyimli olmayanlara göre daha çok sürece odaklandıkları söylenebilir.

Sonuç ve Öneriler

Araştırma kapsamında eğitim fakültelerinde görev yapmakta olan öğretim üyelerinin öğretmenlik yaklaşımlarını öğretmenlik deneyimi açısından incelemek hedeflenmiştir. Bu bağlamda genel olarak öğretmenlik deneyimi olan öğretim üyelerinin dersin işlenişinde deneyimi olmayan öğretim üyeleri ile birlikte benzer yolları izledikleri görülmekle beraber, ders içeriklerini belirlemede, sınıf yönetimi yaklaşımlarında, öğrencilerle iletişimlerinde, göreve başlarken hissettikleri duygularda, sınav hazırlarken izledikleri yollarda ve öğrenci başarısını değerlendirmelerinde farklılıklar olduğu ortaya çıkmıştır.

Öncelikle ders içeriği hazırlarken öğretim üyelerinin göz önünde bulundurdıkları hususlar incelenmiştir. Buna göre öğretmenlik deneyimi olanların ders içeriği hazırlarken daha çok öğrenci seviyelerini ve konuların işlevselliğini göz önünde bulundurdıkları, deneyimi olmayanların ise daha çok içeriğin güncel olmasına önem verdikleri görülmüştür. Öğretme ve öğrenme sürecinde davranışı istedik yönde değiştirmek için planlama yapmak önemlidir ancak Sünbül'e (1996) göre asıl başarı, öğrencinin öğrenmeye ihtiyaç duyduğu konuların belirlenmesine ve bunların nasıl kazandırılacağına ilişkin doğru kararlar verilmesine bağlıdır. Bu konuda Ergin ve diğerlerinin de (2009) belirttiği gibi öğretim elemanları, genellikle içeriği belirlerken öğretmenlik mesleğine yönelik olmaktan çok, bilim dallarının genel konularını ele almaktadırlar.

Katılımcıların öğrencilerle iletişimleri hakkında verdikleri yanıtlar incelenmiş ve deneyimli olanların öğrenci ile olan iletişimde dengeli kormaya ve etkileşim içerisinde olmaya dikkat ettikleri, deneyimi olmayanların ise samimi ve iyi bir iletişim içerisinde olmaya çalıştıkları belir-

lenmiştir. Öğrencilerle sürekli etkili ve dengeli bir iletişim içerisinde olmak, Ergin ve Birol'un (2000) iletişim süreçlerine ilişkin yapmış oldukları bir araştırma sonucuna göre öğrencilerin tercih ettikleri bir durumdur. Nitekim iletişimde güven duygusunun önemli olduğu (ınkır ve Kuru-etin, 2010) ve güven duyulan kişilerin özellikleri, bilgili, ilgi çekici, güvenilir, iyi analaşabilen, esprili ve dengeli olarak sayılmıştır (Baykara-Pehlivan, 2005).

Katılımcılara ğretim yeliğine başlarken ne hissettikleri sorulmuştur. Bu bağlamda alınan yanıtlar incelendiğinde, ğretim yeliğine başlarken öğretmenlik deneyimi olan akademisyenlerim sorumluluk hissettikleri, diğerlerinin ise daha çok gurur, heyecan, çekingenlik ve tedirginlik hissettikleri dikkat çekmektedir. Tedirginlik, heyecan veya korku yeni bir göreve başlayan tüm bireylerde görülebileceği gibi (Gümüş ve Gök, 2016), ğretim üyelerinde de görülmüştür ancak özellikle ilk defa bir göreve başlayan ğretim üyelerinin, deneyimli öğretmenlere nazaran daha fazla tedirginlik veya korku yaşadıkları göze çarpmaktadır.

Derslerin işlenişinde belirgin bir fark göze arpmamıştır, genel olarak soru-cevap, anlatım ve proje yöntemlerini kullandıkları söylenebilir.

İstenmeyen davranışlara müdahalede farklılık olduğu söylenebilir. Deneyimi olmayanların genellikle görmezden gelme ve sonrasında uyarıda buldukları görülürken deneyimli öğretmenlerin öğrencilerin davranışlarını düzeltmeye yönelik bir çabaları olduğu dikkat çekmiştir. Deneyimi olmayan ğretim üyelerinin görmezden gelme yaklaşımını benimstedikleri veya uyarma girişimleri doğru olmakla beraber, genellikle müdahaleci olmayan bir sınıf yönetimi yaklaşımının benimsendiği söylenebilir. Oysa sınıf yönetiminde disiplin oluşturmada esas amacın istenen davranışın sergilenmesine yönelik bir tavır geliştirmek olmalıdır. Nitekim disiplinde amaç, düzeni sağlamakla birlikte, öğrencilerin istenilen örnek davranışların neler olduğunu bilmesi ve göstermesidir (Saritaş, 2003; Yiğit, 2014).

Öğrenci başarısını değerlendirmede ise her iki tarafın da yazılı sınavlara ağrılık verdiği söylenebilir. Soruların hazırlanmasında deneyimli olanlar işlenen konuları göz önünde bulundururken deneyimi olmayanların genellikle kitaplardan ve KPSS kitaplarından yararlandıkları dikkat çekmiştir. Bu konuda yapılan birçok araştırma, genellikle öğretmenlerin lme ve değerlendirme konusunda bilgi ve becerilerinin yetersiz kaldı-

ğını ortaya çıkarmıştır (Hartell, Gumaelius ve Joakim Svardh; 2015;. Erdoğan, 2010; Birgin ve Gürbüz, 2008). Bu bağlamda benzer durum öğretim üyeleri için de geçerli olabilir. Bu durumda, akademik yükselmelerde dikkate alınmaması, öğretim üyesi başına düşen öğrenci sayısının yüksek olması, sınav hazırlama süresinin öğretim üyesinin zamanını alması gibi faktörlerin etkili olduğu söylenebilir.

Sonuç olarak eğitim fakültelerinde görev yapan öğretim üyelerinin öğretmen yetiştirme konusu usta-çırak ilişkisi bağlamında ele alınırsa, öğretmen adaylarının kendilerini yetiştiren öğretim üyelerine benzeyecek şekilde yetişecekleri söylenebilir (Özcan, 2016; Doğan, 2009). Dolayısıyla bu süreçte niteliği arttırmak için işe öğretim üyesi yetiştirme programından başlamak gerektiği önerilmektedir. Bu çerçevede şu önerilerde bulunulabilir:

- Eğitim fakültelerinde yetiştirilmek üzere istihdam edilen araştırma görevlilerinin, alana ilişkin bilgilerini ve deneyimlerini arttırmak amacıyla haftada bir gün okul ortamında araştırma-inceleme, gözlem ve uygulama yapmaları önerilebilir.
- Eğitim Fakültesi öğretim üyesi kadrolarına atanma şartı olarak öğretmenlik deneyimi aranması önerilebilir.
- Göreve yeni başlayan ve daha önce herhangi bir deneyimi olmayan öğretim üyelerine yönelik mentorluk yapılması, korku ve endişelerinin giderilmesinde, sürece adapte olmalarında yardımcı olacaktır.

EXTENDED ABSTRACT

**A Problem in the Faculties of Education: Lecturers
Lack of Teaching Experience**

*

Canan Demir Yıldız – Ramazan Şamil Tatık

Muş Alparslan University

The qualifications of the programs and the instructors who carry out and implement these programs at faculties of education of universities significantly affect the quality of the teachers (Babadoğan and Boz, 2005). In this respect, it is stated that there is no clear regulation about the qualifications of the instructors who will work in teacher training programs (AŞılıoğlu, 2007). According to zcan (2017), the fact that the teaching faculty members have experience of teaching is an important problem and it is seen that most of the current faculty have teacher training even without any teaching experience. In this context, Babadoğan and Boz (2005) emphasize that one of the criteria that a faculty member must have when he / she completes his / her doctorate education is the teaching / teaching qualification (the ability of teaching candidates to teach, teach and practice). However, it is emphasized that some of the lecturers working in the faculties of education are graduates of the faculty of science and literature, yet they have not been trained in pedagogical formation and that the faculty members focus on the general subjects of science rather than focusing on vocational knowledge or education (Erginer, E., Erginer, A. and Badr, 2009). In other words, one of the major problems in teacher training according to zcan (2016) is the qualification problem of faculty members in education faculties:

In the most successful faculty of Education in the world, such as in the USA, in Finland, all of the teaching staff has teaching experience. However most faculties of education in Turkey have been making faculty members who have no teaching experience. Higher education board should make a decision and require teaching experience at faculties of

education. The aim of this study is to examine educational approaches of faculty members working in education faculties in terms of the lack of teaching experience. In response to this general objective, the following questions were sought:

- Can you tell us what you consider when you create the content of your courses?
- Can you explain how you communicate with your students?
- Can you tell us what feelings you experienced when you started working as a faculty member? Can you share it with its reasons?
- Can you tell us how you are following the course in the classroom?
- Can you explain how you interfere with the student behavior in the classroom?
- Can you tell us which teaching strategies, methods and techniques you use in your courses after you start working as a faculty member?
- Can you explain in which ways you apply for the preparation of the exams for your courses?
- How do you generally evaluate students' success?

Method

The study is a qualitative research, phenomenology was used in the study and convenience sampling and criteria sampling which are purposeful sampling methods were used. The study group consists of 14 academicians working in an education faculty of a state university. 8 of them have teaching experience while 6 of them have no teaching experience. Open-ended questions were prepared by the researchers to collect data from the views of academicians. The data was collected by a digital form (Google Forms) and was analyzed by descriptive analysis technique.

Results

The aim of the study is to examine the teaching process of the faculty members who are working in the faculties of education in terms of their

teaching experience. In this context, although it is seen that the instructors with teaching experience generally follow similar paths together with the lecturers who have no experience in the course, they show differences in determining content for lessons, in class management approaches, communication with students, feelings they feel when they start working, preparing exams and evaluating student achievement.

Firstly, the issues that the faculty members considered while preparing the course content were examined. According to this, it is observed that those who have experience take more student levels and the functionality of the subjects in the course content.

The answers of the participants about their communication with the students were examined and it was determined that those who were experienced paid attention to maintaining balance and interacting in communication with the students, while those without experience tried to be in a friendly and good communication.

The participants were asked how they felt when they started teaching. When the responses received in this context are examined, it is noteworthy that the teachers who have teaching experience feel responsibility and the others feel more pride, excitement, shyness and uneasiness. On the other hand there is no significant difference in the processing of the lessons. In general, question-answer, expression and project methods can be said to use.

It can be said that there is a difference in the interference with unwanted behaviors. It is observed that experienced teachers often have an effort to correct the students' behaviors while those who do not have experience are often ignored and warned. While attempts to ignore or warn faculty who have no experience are correct, it can be said that a non-intrusive class management approach is generally adopted.

In evaluating the student achievement, it can be said that both members of faculty give weight to written exams. Those who are experienced have noted that they consider the issues they taught in the preparation of questions, those who do not have any experience usually benefit from books and KPSS books.

As a result, it can be said that if the subject of teacher training in the faculties of education is considered in the context of master-apprentice relationship, teacher candidates will grow in a way that resembles the

educators who educate themselves (Özcan, 2016; Doğan, 2009). Therefore, it is recommended to start from the recruitment training program to increase the quality in this process. In this context, the following suggestions can be made:

- Research assistants employed in the education faculties may be advised to conduct research-examination, observation and implementation in the school environment one day a week to increase their knowledge and experience in the field.
- It may be suggested to seek teaching experience as a condition of appointment to faculty member of the Faculty of Education.
- Mentoring to newly appointed faculty members with no previous experience will help them to adapt to the process in order to eliminate their fear and concerns.

Kaynakça/References

- Anisimova, T. ve Sharafeeva, L. (2018). Methodical training of future teachers as a requirement of new standards. *Journal of Social Studies Education Research*. (9)2, 62-79.
- Aşılıoğlu, B. (2007). Eğitim fakülteleri için öğretim elemanı seçiminde ve yetiştirilmesinde Türkçe yeterliliği sorunu. *Çukurova Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, (33)3, 99-108.
- Babadoğan, C. ve Boz, H. (2005). Öğretmen yetiştirmede kalite sorunları çalıştayı. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi. 1-3 Mart 2005.
- Barber, M. ve Mourshed, M. (2007). *How the world's best-performing school systems com out on top*. London: McKinsey and Company.
- Baykara-Pehlivan, K. (2005). Öğretmen adaylarının iletişim becerisi algıları üzerine bir çalışma. *İlköğretim-Online*, 4(2), 17-23.
- Birgin, O. ve Gürbüz, R. (2008). *Sınıf öğretmeni adaylarının ölçme ve değerlendirme konusundaki bilgi düzeylerinin incelenmesi*. www.sosbil.selcuk.edu.tr/sos_mak/articles/2008/20/OBIRGIN_R_GURBUZ.pdf adresinden 7 Ekim 2018'de erişilmiştir.
- Bursalıoğlu, Z. (1994). *Okul yönetiminde yeni yapı ve davranış*. PEGEM Yayınları. No: 9, Ankara.

- Çınkır, Ő. ve etin-Kuru, S. (2010). Öğretmenlerin okullarda mesleki çalışma ilişkileri hakkındaki görüşleri. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi [Educational Administration: Theory and Practice]*, 16(3), 353-371.
- Doğan, C. A. (2009). *ğretim elemanlarının lme ve değerlendirme araçlarına yönelik görüşleri*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Erdoğdu. Y. M. (2010, 11-13 Kasım). Öğretmenlerin lme ve değerlendirmeye yönelik tutumlarının bazı deđerŐkenler açısından incelenmesi. *International Conference on New Trends in Education and Their Implications* bildiri. <http://www.iconte.org/FileUpload/ks59689/File/185.pdf> adresinden 8 Kasım 2018'de erişilmiştir.
- Ergin, A. ve Birol, C. (2000). *Eğitimde iletişim*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Erginer, E., Erginer, A. ve Bedir, G. (2009). Eğitim fakültelerinde görevli ğretim elemanlarının akademik kökenleri ve ğretmen yeterliklerinin incelenmesi üzerine bir alıŐma. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Dergisi*. (9)2, 93-108.
- Gümüş, E. ve Gök, E. (2016). Eğitim fakültelerinde akademik mentorluk ve göreve yeni başlayan ğretim üyelerinin mentorluk ihtiyaçları. *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*. 6(2), 268-276. Doi: 10.5961/jhes.2016.163.
- Hartell, E., Gumaelius, L. ve Svardh, J. (2015). Investigating technology teachers' self-efficacy on assessment. *International Journal of Technology and Design Education*. 25(3), 321-337.
- ILO (2012). *Handbook of good human resource practices in the teaching profession*, GENEVA: International Labour Office (ILO).
- Karip, E. ve Köksal, K. (1996). Etkili eğitim sistemlerinin geliştirilmesi. *Eğitim Yönetimi*. Sayı: 2, 245-257.
- Kavcar, C. (2002). Cumhuriyet döneminde dal ğretmeni yetiştirme. *Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*. 35(1-2), 1-14.
- Kayan, F. M. ve Adıgüzel, A. (2017). Türkiye'de ğretmen eğitimi program standartları ve akreditasyonuna ilişkin ulusal düzeyde yapılan çalışma sonuçlarının incelenmesi. *The Journal of Academic Social Science Studies*. 62, 85-102.
- Lunenbergl, M., Korthagen, F. ve Swennen, A. (2007). The teacher educator as a rol model. *Teaching and Teacher Education*. 23, 586-601.

- MEB (2017). *Öğretmenlik mesleği genel yeterlikleri*. Öğretmen Yetiştirme ve Geliştirme Genel Müdürlüğü. Ankara.
- Memduhoğlu, H. B. (2012). Öğretmen, yönetici, denetmen ve öğretim üyelerinin görüşlerine göre Türkiye’de eğitim denetimi sorunsalı. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 12(1), 135-156.
- Neuman, W. L. (2010). *Toplumsal araştırma yöntemleri: nitel ve nicel yaklaşımlar* (4. Baskı). İstanbul: Yayın Odası.
- Özcan, M. (2017). *Öğretmen eğitimi nasıl olmalı?* <http://www.hurriyet.com.tr/egitim/ogretmen-egitimi-nasil-olmali-40362838>. adresinden 7 Kasım 2018’de elde edilmiştir.
- Özcan, M. (2016). *Öğretmenleri kötü yetiştiriyoruz*. <http://www.aljazeera.com.tr/al-jazeera-ozel/ogretmenleri-kotu-yetistiriyoruz> adresinden 8 Kasım 2018’de elde edilmiştir.
- Reed, D. G. F., Blackman, L. A., Erath, T. G., Brand, D. ve Novak, D. M. (2018). Guidelines for using behavioral skills training to provide teacher support. *Teaching Exceptional Children*. Council for Exceptional Children. July/August. 373-380.
- Sarıtaş, M. (2003). Sınıf yönetimi ve disiplinle ilgili kurallar geliştirme, Küçükahmet, L. (Ed.) *Sınıf yönetiminde yeni yaklaşımlar* içinde. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Sünbül, A. M. (1996). Öğretmen niteliği ve öğretimdeki rolleri. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi Dergisi*. 2(4), 597-607.
- Syamsudarni ve Sahraini (2018). An evaluation model of teaching practicum of pre-service EFL teachers at the faculty of education and teacher training in higher education. *Arab World English Journal*, 9(2). DOI: <https://dx.doi.org/10.24093/awej/vol9no2.23>.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2008). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri* (7. Baskı). Ankara: Seçkin Yayınları.
- Yiğit, B. (2014). Sınıfta disiplin ve öğrenci davranışlarının yönetimi. Şişman, M. ve Turan, S. (Eds.) *Sınıf yönetimi* içinde. Ankara: Pegem Akademi.
- Yücel-Toy, B. (2015). Türkiye’deki hizmet öncesi öğretmen eğitimi araştırmalarının tematik analizi ve öğretmen eğitimi politikalarının yansımaları. *Eğitim ve Bilim*, 40(178), 23-60.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Demir-Yıldız, C. ve Tatık, R. Ő. (2018). Eğitim fakültelerinde bir sorun: Öğretim yelerinin öğretmenlik deneyimi yoksunluğu. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 9(16), 22-52. DOI: 10.26466/opus.480931

Coping with Stress among University Students: An Investigation in the Context of Transactional Analysis Ego States¹

DOI: 10.26466/opus.476576

*

Müge Akbağ* - Adnan Kulaksızoğlu**

*Dr. Öğr. Üyesi Marmara Üniversitesi, Atatürk Eğitim Fakültesi, Kadıköy/ İstanbul / Türkiye

E-Mail: makbag@marmara.edu.tr

ORCID: [0000-0003-0507-9072](https://orcid.org/0000-0003-0507-9072)

**Prof. Dr., Biruni Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, İstanbul/ Türkiye

E-Mail: akulaksizoglu@biruni.edu.tr

ORCID: [0000-0001-6574-8392](https://orcid.org/0000-0001-6574-8392)

Abstract

In this study, coping responses were examined in terms of Transactional Analysis Approach. In this context, the main purpose of this study is to investigate the relationship between coping styles and ego states among university students. Survey method was used in this study. The sample of the study consisted of 1382 students from different faculties of Marmara University, İstanbul. "Coping Style Scale" (Şahin and Durak, 1995) and "Ego State Scale" (Ari, 1989) were used to collect data. The Ego State Scale was administered to the students and the egograms were derived for each student and then the students were also classified according to the highest scores of the egogram. Based on this classification, coping styles of students were compared with their ego states. The results indicated that the students who were in Adult ego state had the highest scores from the self-confident style. On the other hand, the students who were in Adapted Child ego state had the lowest scores from self-confident style. The students who were in Adult ego state had the highest scores from optimistic style were followed by the students who were in Nurturing Parent ego state. The students who were in Critical Parent ego state had the lowest scores from optimistic style were followed by the students who were in Adapted Child ego state. Helpless and submissive styles were mostly preferred by students in Adapted Child ego state and were least preferred by students in Adult ego state to cope with the psychological distress. The students who were in Free Child ego state had the highest scores from seeking of social support were followed by the students in Nurturing Parent ego state. The students who were in Critical Parent ego state had the lowest scores from seeking of social support were followed by the students in Adapted Child ego state. Based on the findings from the study, some suggestions were made in the context of protective and preventive mental health counseling.

Keywords: Coping with stress, Transactional Analysis, ego states, university students.

¹ Bu makale, Prof. Dr. Adnan Kulaksızoğlu'nun danışmanlığında Dr. Öğr. Üyesi Müge Akbağ tarafından hazırlanan doktora tezinden üretilmiştir.

Üniversite Öğrencilerinde Stresle Başa çıkma: Transaksiyonel Analiz Ego Durumları Bağlamında Bir İnceleme

*

Öz

Bu araştırmada stresle başa çıkma tepkilerinin Transaksiyonel Analiz (TA) yaklaşımı açısından ele alınıp incelenmesi amaçlanmıştır. Bu bağlamda araştırmanın ana amacı, üniversite öğrencilerinin stresle başa çıkma tarzları ve TA ego durumları arasındaki ilişkinin sınımlanmasıdır. Araştırma tarama modeline göre hazırlanmış olup, İstanbul ilinde Marmara Üniversitesi'nin farklı fakültelerinde öğrenim görmekte olan 1382 öğrenci örneklemini oluşturmuştur. Araştırmada verileri toplamak için; "Stresle Başa çıkma Tarzları Ölçeği" (Şahin ve Durak, 1995) ve "Ego Durumları Ölçeği" (Arı, 1989) kullanılmıştır. Öğrenciler uygulanan "Ego Durumları Ölçeği"nden elde edilen egogramda en yüksek puanı aldıkları ego durumuna göre sınıflandırılmış; stresle başa çıkma tarzları ego durumlarına göre karşılaştırılmıştır. Elde edilen bulgulara göre; kendine güvenli yaklaşımı en çok benimseyen grubun Yetişkin ego durumu, en az benimseyen grubun ise Uygulu Çocuk ego durumu özelliği gösterdiği saptanırken; iyimser yaklaşımı en çok benimseyen grubun Yetişkin ego durumu özelliği gösteren öğrenciler olduğu ve onu Koruyucu Ebeveyn ego durumu özelliği gösteren öğrencilerin izlediği, en az benimseyen grubun ise Eleştirel Ebeveyn ve onu takiben Uygulu Çocuk ego durumu özelliği gösteren öğrencilerden oluştuğu tespit edilmiştir. Çaresiz ve boyuneğici yaklaşım en çok Uygulu Çocuk, en az Yetişkin ego durumu özelliği gösteren öğrenciler tarafından tercih edilmiştir. Ayrıca sosyal desteğe başvurmaya en fazla yönelen grubun Doğal Çocuk ego durumu özelliği gösterdiği onu Koruyucu Ebeveyn ego durumu özelliği gösteren grubun izlediği, en az sosyal desteğe başvuranların ise Eleştirel Ebeveyn ego durumu grubunda yer aldığı, onu Uygulu Çocuk ego durumu özelliği gösteren öğrencilerin izlediği saptanmıştır. Araştırmadan elde edilen bulgulara dayanarak koruyucu ve önleyici ruh sağlığı danışmanlığı bağlamında bazı önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: *Stresle başa çıkma, Transaksiyonel Analiz, ego durumları, üniversite öğrencileri.*

Introduction

Stress is a situation that occurs when individual faces events that are perceived physically or psychologically as threat (Atkinson et al., 1999). Lazarus and Folkman (1984) identified stress as “an interaction between the individual and the environment, which endangers people’s well-being, create a reduce in individuals’ capacity and evaluated as compelling”. Stress, especially when it gets chronic, may cause physical illness by pressuring immune systems and accumulated effects of uncontrollable stress can play an important role for psychological problems arise (Ajan, 1997; Aldwin, 2000). The effect of daily life problems on our physical or psychological health also depends on the frequency of these problems, length of time and intensity as well as how individual react (Şahin, 1994). “Coping” concept was first started to be discussed (Şahin and Durak, 1995) in 1970s as not every individual who was exposed to stress would not get ill and it was highlighted that the disadvantages of stress would be diminished if coping styles were strong and effective (Aldwin, 2000; Macnab, 1986). Today, failure in coping with stress effectively provide a basis for some psychological problems such as addiction of alcohol, smoking, substance, internet and eating disorders. Hence, coping with stress becomes an issue that needs to be analyzed deeply.

Based on the description by Lazarus and Folkman (1984), coping is “a continuous change in cognitive and behavioral efforts to deal with specific internal and external demands which are considered as compelling and create a failure in individual’s capacity”. For this reason, coping is considered as a process, not a disposition. It was seen during literature review that most studies used classification which was grouped as problem-focused coping and emotion-focused coping when they evaluated the coping styles (Scheier, Weintraub and Carver, 1986; Folkman, Lazarus et al., 1986; Richter et al., 1991; Strutton and Lumpkin, 1992). Problem-focused coping includes active, logical, calm and conscious efforts towards changing the situation while emotion-focused coping styles involves approaches such as avoidance, self-control, seeking of social support and adoption (Şahin and Durak, 1995). Lazarus and Folkman (1984) realized in their scale development process that seeking of social support is a factor that address both problem-focused and emotion-focused styles. As cited

by Cox and Ferguson (1991), Jalowiec noted that it was hard to explain coping with only two categories and concluded based on his factor analytic studies that seeking of social support is another factor. For this reason, seeking of social support which reveals itself as both seeking of emotional support and receiving information or ideas from others is decided to be handled as an another dimension.

Individual differences in coping styles lead researchers determine the source of the variation. Coping with stress effectively or in other words not experiencing stress is closely related individuals' personality characteristics and use of opportunities. Some personality characteristics that make harden to cope with stress is listed as; experiencing self-accusation in every occasion, considering the life with all or never rule, having dominant hostility feelings, being self-centered, failing in the interaction with the environment (passivity), having a way of thinking which is neither logical nor reasonable (Şahin, 1994).

According to the cognitive approach, another important factor that causes individual fail to cope with stress is not the event itself but the evaluation of it. There are three general ways of thinking in stress experiences: (1) irrational way of thinking (2) rational way of thinking (3) rationalization. Irrational way of thinking is when individuals think the worst possibilities for their lives and limit himself/herself with specific obligations. Irrational way of thinking causes an increase in anxiety levels, pessimism, a decrease in control, productivity and morale levels; and, as a result, creates an exposure to the undesired results of stress. Rational way of thinking enables benefits from cognitive abilities at the most, increase in control and productivity and, as a result, lessen stress individual feel. Rationalization, on the other hand, causes constant procrastination, avoidance, making wrong decisions and building unhealthy communication with others (Aysan, 1988). In other words, it is reported that what causes stress mostly is the incorrect and unrealistic way of thinking. This way of thinking is named in the literature as irrational beliefs/negative automatic thoughts by Albert Ellis and Aeron Beck. Irrational beliefs /negative automatic thoughts which show common characteristics are strict, inconsistent with the reality and unlogical, pose an obstacle for psychological health and detract individual from his/her personal goals which are meaningful for them. These irrational beliefs are often expressed as "I can't stand this!

This is terrible! I am worthless!'. Cognitive approaches challenge these irrational beliefs by questioning and aims to replace them with rationale one (Ellis, 1979; Dryden and Yankura, 1995). On the other hand, it is declared that intervention programs such as developing communication skills, developing assertive behaviors (self-confident behavior habits), developing flexible thinking habits and problem solving skills provide an effective basis for coping with stress (Şahin, 1994).

When it is paid attention that individuals' coping with stress is related to some personality characteristics as well as their point of views and ways of thinking when they face with stress stimulus; their coping styles can also be analyzed via ego states which is one of the main concepts of Transactional Analysis (TA) approach.

TA approach which was developed by Eric Berne in early 1950s is both an interpersonal relationships and communication theory as well as a psychotherapy and personality theory. In TA approach, ego state concept was used to express the structure and the function of the personality. Berne (1968) considers ego states as existential phenomenon rather than theoretical constructs. In his own words, ego state is an emotion and thought patterns that accompanies a behavior model. It is a phenomenological reality and different from role concept.

Ego states in TA approach are investigated on the basis of structure and function. Ego states based on structure is the classification of individuals' emotions, thoughts and experiences. It is a specific behavior pattern. Function is described as the use and the expression of ego states. Function of ego states reveals itself in individual's behaviors and way of communication. Ego states in functional analysis is classified as Critical Parent (CP), Nurturing Parent (NP), Adult (A), Free Child (FC) and Adapted Child (AC) (Akkoyun, 1998). CP ego state covers the behaviors for critical, capricious, stinging, prejudiced, dominant and tradition-oriented. NP ego state shows self-supportive, protective, affectionate, compassionate and forgiving behaviors. FC ego state reveals itself with creativity, enjoying life, being spontaneous, being dynamic and cheerful. AC ego state is related to obeying rules, limiting one's self, being shy and nervous. Common features in AC ego state for adaptation is obeying, being introvert and delaying. A ego state covers the behaviors that are reality-appropriate beha-

vivors and attitudes, being systematic, being scheduled and making logical decisions. Testing realities, evaluating probabilities, processing concrete data are functions of A ego state. In other words, A ego state stands for problem solving oriented behaviors (James and Jongeward, 1993). Individual has all these behaviors patterns in integrity. When act, individual use the most developed (with the highest psychic energy) ego state in accordance with the situation he/she is in.

Dusay and Dusay (1984) clarified that the amount of psychic energy of the five ego states mentioned above can be symbolized with egogram. In other words, it shows how much energy an individual's five ego state has in functional analysis. Critical Parent, Nurturing Parent, Adult, Free Child and Adapted Child ego states are presented via bar charts in an egogram. Higher columns in the chart means that much more time and energy is spent in that ego state relative to others; while lower columns represent less energy and time spent in that ego state. In other words, one ego state's being loaded with more energy than others signal that this ego state is used more frequently. Egogram works with *constancy hypothesis*. According to this hypothesis an individual's psychic energy is constant; yet, has a fluid characteristic in different ego states. When the energy density in one ego state increase, constant psychic energy change place; so, energy density in other ego states will lessen. As long as an individual decides to actively change his/her energy balance of ego states, his/her egogram will stay still.

When the literature is studied, though there are limited number of researches, the studies revealed relationships between ego states and some other variables. Ari (1989) concluded in his research that university students with the highest adjustment and assertiveness levels showed Adult ego state characteristics; students with lowest adjustment and assertiveness levels behaved in accordance with Adapted Child ego state. Another study determined relations between ego states and some psychological problems. Based on the findings obtained from this study, there were less psychological problems as the scores of Adult ego state increases; while the scores of Adapted Child ego state increase then the psychological problems were observed more often (Emerson, Bertoch and Checketts, 1994). Some experimental studies revealed that TA education had positive effects on psychological features such as individuals' self-concept, social

adjustment (Woodward, 1974; Talob, 1994); locus of control (Knox, 1973); self-esteem (Sisson et al., 1977; Wissink, 1994) and communication skills (Çam, 1997). The main purpose of TA and psycho-education programs based on TA is that individuals can realize their own ego states, use their ego states flexibly and actively reveal Adult ego state which is characterized by problem solving oriented behaviors.

Based on this information discussed so far, it is thought that individuals' coping styles they use to cope with stress effectively is related with their problem solving skills, and thus related whether they use Adult ego state effectively or not. Literature review revealed no studies aiming to test the mentioned relationships; therefore, this study is designed to determine these relationships. As a result, the main purpose of this study is to test if university students' coping styles (self-confident style, optimism style, helpless style, submissive style, seeking of social support) change significantly based on ego states (Critical Parent, Nurturing Parent, Adult, Free Child and Adapted Child).

Method

Research Design

This study is designed as a survey model research to test whether there is a significant relationship between university students' coping styles and their ego states. Survey model researches aim to describe the events, individuals or objects that are subject to the research on their own contexts, without any change or influence. Comparative based correlational survey model which is one type of survey models investigates if there is any variation on the variable (dependent variable) according to the groups formed from the variable that is aimed to be tested (independent variable) (Karasar, 2002; Büyüköztürk, Kılıç-Çakmak, Akgün, Karadeniz and Demirel, 2008; Creswell, 2012). In this study, it is tested whether there is a significant relationship between university students' ego states and coping styles or not via correlational survey model based on comparative re-

search design. For this aim, ego state variable which is a continuous variable by definition is transformed to a discrete variable and constitutes the independent variable while coping styles is the dependent variable.

Population and Sample

Population of this study is consisted of university students who are educated in different faculties of Marmara University. Sample, on the other hand, was formed via proportional cluster sampling method from various departments of these faculties. Sample was formed via proportional cluster sampling because number of students from the faculties were not equal to one another and proportional cluster sampling is thought to present the population best. After the number of students of different faculties in Marmara University was obtained, proportion to these numbers to the total student number was calculated and based on the proportions calculated, 1382 students formed the sample. Sample consisted of 713 women (51.60%) and 669 men (48.80%). Distribution of students according to the faculties is as shown below.

Table 1. Frequencies and Percentages Based on Faculty Type

Faculties	f	%
Medical Faculty	55	4.00
Faculty of Dentistry	76	5.50
Faculty of Pharmacy	108	7.80
Faculty of Law	116	8.40
Faculty of Science and Letters	118	8.50
Faculty of Theology	91	6.60
Faculty of Technical Training	168	12.20
Faculty of Fine Arts	60	4.30
Faculty of Economics and Administrative Sciences	209	15.10
Faculty of Engineering	73	5.30
Faculty of Atatürk Education	239	17.30
Faculty of Communication	69	5.00
Total	1382	100.00

Data Collection Tools

Ego State Scale (ESS): "Ego State Scale" was used in this study to determine students' ego states. Scale was developed by Arı (1989) as preliminary study showed that adopted scales were found to be not useful and a need to develop a scale belonging to our culture arose. ESS consists of 95 adjectives describing people. Scale evaluates five ego states which are Critical Parent, Nurturing Parent, Adult, Free Child and Adapted Child. Participants were asked to mark the adjectives that describe them and consider them as one of his/her characteristics via free selection technique. Each adjective in the scale has five different value ranging from 0 to 4 for each ego state. Scores for each marked adjective for five ego state are summed and five different total scores are obtained. Later, these scores are divided by the highest score (coefficient) for each ego states that can be obtained from scale. Five ego states scores are then totalized. By dividing each division result by this total, ego state scores which show the proportions of each ego state in a whole are finally achieved. Total scores of five ego states equals to 1 and participants' egograms can be drawn using scores via bar charts (Dusay, 1972; Arı, 1989; Bacanlı, 1991). These scores that obtained as a result of intrapersonal evaluation of individuals show usage proportion or probability that ego states are used relative to each other. It is stated that ego state with the highest value in an egogram is the much more developed than others, thus individual's probability of using this ego state is greater. In this context, egogram is told to express individual's personality structure in a way (Dusay and Dusay, 1984; Bacanlı, 1991; Akkoyun, 1998).

Validity studies of scale were conducted via logical and statistical approaches. Six raters were used to score the adjectives in the scale and high consistency between these six raters' evaluation regarding these adjectives was considered an important proof for logical validity of the ESS. To control the construct validity of ESS, a comparison between the relation of five ego states of the scale and theoretical definitions of five ego states in TA were made. The results were found to be consistent when amount and direction of correlation were investigated by paying attention to theoretic-

cal definitions of ego states. Similar scale validity study of ESS was conducted by "Gough and Heilbrun Adjective Check List" which was adopted to Turkish by Akkoyun and Bacanlı (1988). Correlation coefficients obtained from similar sub-scales of these two scales are $r=0.87$ for Critical Parent ego state, $r=0.91$ for Nurturing Parent ego state, $r=0.93$ for Adult ego state, $r=0.76$ for Free Child ego state and $r=0.70$ for Adapted Child ego state (Ari, 1989). Reliability studies of the scale showed that test re-test reliability coefficient changes between .73 and .83. For the second stage of reliability studies, correlation between raters' scores for each ego states were calculated via "interclass correlation". As a result of these calculations, consistency between raters' evaluations are found as $r=0.95$ for Critical Parent, $r=0.93$ for Nurturing Parent, $r=0.96$ for Adult, $r=0.89$ Free Child and $r=0.9$ for Adapted Child. High correlation between raters' evaluations is considered a prominent proof for reliability of the scale (Ari, 1989).

Coping Styles Inventory (CSI): To evaluate students' coping styles, "Coping Styles Scale (CSI)" which was adopted to Turkish culture for university students by Şahin and Durak (1995) was used. CSI was developed for university students and originated from "Ways of Coping Inventory" by Lazarus and Folkman. CSI is short and has 30 items which are valid for various stress situations with 4 point Likert Scale. Explanatory factor analysis results that were conducted with three different sample showed that coping styles are divided in two as problem- focused/active and emotion-focused/passive. These two dimensions are resolved in five sub-dimensions which are self-confident, optimistic, helpless, submissive styles and seeking of social support behavior. For validity studies, relationship of scale with psychological distress, personality dimensions and situational variables were investigated. Significant relationships between depression, anxiety and hostility and all sub-dimensions of CSI were found except from 'seeking of social support' sub-scale. For instance, self-confident style sub-scale revealed significant and negative correlations with depression ($r=-0.26$; $p<.001$), anxiety ($r=-0.12$, $p<.001$) and hostility ($r=-0.14$, $p<.001$). Helpless style sub-scale showed significant and positive correlations with issued psychological symptoms ranging from $r=0.23$ and $r=0.53$ ($p<.001$). When life satisfaction, general optimism and hope for the future

are taken as personality dimension; as these scores rise, the usage frequency of optimistic and self-confident style increase; the usage frequency of helpless and submissive styles decrease. Besides, when sub-scales of "Stress Related Factors Scale" were considered as situational variables and the correlations with CSI sub-scales were studied, results showed that as optimistic and self-confident styles rises, problems regarding interpersonal relations, health and choice of profession decrease (between $r = -0.10$ and $r = -0.26$); and if helpless and submissive styles increase, all situational problems significantly increase (between $r = 0.11$ and $r = 0.59$). As the seeking of social support gets more frequent, decrease in all situational problems are observed except from problems regarding being away from family (between $r = -0.13$ and $r = -0.18$). In contrasted group studies, groups were divided in two according to their coping situations; one group was effective coping students while others were not. The first group was observed to use self-confident and optimistic style more often while second group used helpless and submissive style instead ($p < .001$). There found no significant differences between groups for seeking of social support sub-scale between these two groups. These findings present fundamental clues regarding the validity of the scale. Cronbach Alpha reliability coefficients calculated by three different studies which are conducted to test the reliability of the scale are between 0.49 and 0.68 for optimistic style sub-scale; between 0.62 and 0.80 for self-confident style sub-scale; between 0.64 and 0.73 for helpless style sub-scale; between 0.47 and 0.72 for submissive style sub-scale. For seeking of social support sub-scale, values changed between 0.45 and 0.47 (Şahin and Durak, 1995).

Procedure

Prior to data collection, official permissions needed to gather data from the faculties that are a part of the sample were obtained and were delivered to the managers of these faculties. Afterwards, location and the time of the applications were determined as a result of the pre-interviews with related people. Help from student representatives were also received for this issue. Data collection procedure was completed on the appointed day, hour and classrooms in a single session with groups. Students spent 35

minutes on average to answer data collection instruments. Short announcements regarding the general purpose of the study and answering process of the data collection instruments were made in every classroom that the application was taken place. Students' questions regarding the application were also answered. It was specifically noted for students to provide true and sincere information about themselves that personal identifying information were not necessary at all and the results would be assessed collectively, not individually. Voluntary basis was paid regard.

Scales were implemented to students in a booklet form. "Adjective List" title instead of "Ego States Scale" and "Daily Life Behaviors Scale" title instead of "Coping Styles Inventory" were used because students were not familiar with the psychological concepts that are in the names of the scales and there was not enough time to explain them as well as to minimize the social desirability factor and to provide an environment that help them reflect themselves realistically.

Data Analysis

After the completion of data collection, scoring of scales that were used as data collection instruments was began; scales with missing values or completed wrong were excluded. SPSS for WINDOWS statistical packet program was used for data analysis. Significance of statistical analyses was tested two ways at .05 significancy level. Mean values (\bar{X}) and standard deviations (sd) of all students' scores obtained from data collection instruments used were calculated before the statistical analyses. These descriptive statistics were conducted to portray the sample of this study based on the variables handled within this study. Descriptive statistics were followed by other analysis which fit the purpose and variables of the study.

As explained in research model section, whether there is a significant relationship between ego states and coping styles or not was investigated via correlational survey model based on comparative research design. Ego states were transformed to discrete variables to determine if mean scores of coping styles differs based on ego states. To do so, it was paid attention that ego state with the highest score from "Ego States Scale" is the most

developed one and has the higher possibility of usage (Dusay and Dusay, 1984; Bacanlı, 1991; Akkoyun, 1998) and sample group was divided in five groups (Critical Parent, Nurturing Parent, Adult, Free Child and Adapted Child) according to their ego states. Thus, one-way variance analysis (ANOVA) was implemented as there were more than two groups whose mean scores were to be compared. In case there found significant differences between mean scores of groups, Scheffé post-hoc test was utilized to decide which groups caused the difference.

Results

Before findings of the analysis for statistics related to the main purpose of this study are revealed, mean and standard deviations of scores obtained from the scales were calculated to describe the sample group on the basis of variables discussed in this study and presented in Table 2.

Table 2. Mean and Standard Deviation Values of Research Variables

Variables	N	\bar{X}	SD
Coping Styles			
Self-Confident Style	1382	1.92	0.52
Optimistic Style	1382	1.57	0.55
Helpless Style	1382	1.24	0.53
Submissive Style	1382	0.89	0.54
Seeking of Social Support	1382	1.95	0.59
Ego States			
Critical Parent	1382	0.18	0.04
Nurturing Parent	1382	0.22	0.03
Adult	1382	0.21	0.02
Free Child	1382	0.18	0.04
Adapted Child	1382	0.21	0.03

When Table 2 is reviewed, it can be told that students perform 'seeking of social support' behavior ($\bar{X}=1.95$) more often to cope with psychological distress while self-confident style ($\bar{X}=1.92$) and optimistic style ($\bar{X}= 1.57$) followed this behavior. The least adopted styles are helpless style ($\bar{X}=1.24$) and especially submissive style ($\bar{X}=0.89$). When mean and standard devia-

tions of scores obtained from ESS which was applied to determine the distribution of students' ego states were discussed, it was revealed that students got the highest mean score from Nurturing Parent ego state ($\bar{X}=0.22$), which was followed by Adult ($\bar{X}=0.21$) and Adapted Child ($\bar{X}=0.21$) ego states. The lowest mean scores were belong to Critical Parent ($\bar{X}=0.18$) and Free child ($\bar{X}=0.18$) ego states. In the lights of these mean scores; egogram of the study group was provided in Figure 1 to observe the energy distribution of ego states.

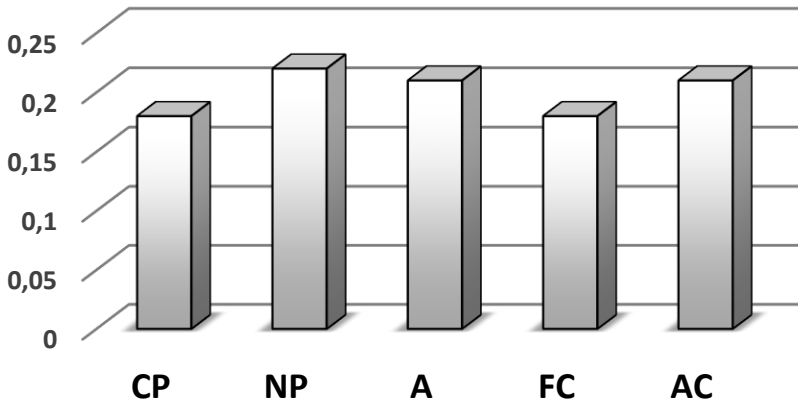

Figure 1. Egogram of Study Group

As can be understood from the egogram, Nurturing Parent ego state has the densest energy ego state. Adult and Adapted Child ego states followed it. The least dense energy ego state for this group were Critical Parent and Free Child.

In accordance with the main purpose of the study, to determine whether students' coping styles differ based on ego states, ego states variable was grouped and transformed to a discrete variable via the ego state with the highest value of each students' egogram. Later, the differences between mean scores groups obtained from each coping styles were tested via one-way variance analysis (ANOVA).

Table 3. ANOVA Results for Self-Confident Style Based on Ego States

Source of Variation	df	Sum of Squares	Mean Square	F	p
Between Group	4	107.43	26.86		
Within Group	1377	269.92	0.20	137.02	.001
Total	1381	377.35			

According to Table 3, students' mean scores of self-confident style which is one of the coping styles showed a significant difference based on their ego states ($p < .001$). Scheffé test was used to determine the source of the difference between group mean scores. When the findings were studied, group that preferred self-confident style mostly was in Adult ego state while group that least preferred the self-confident style was in Adapted Child ego state; followed by those who were in Critical Parent ego state ($p < .05$).

Table 4. ANOVA Results for Optimistic Style Based on Ego States

Source of Variation	df	Sum of Squares	Mean Square	F	p
Between Group	4	104.86	26.21		
Within Group	1377	307.48	0.22	117.40	.001
Total	1381	412.34			

According to the Table 4, students' mean scores of optimistic style which is one of the coping styles revealed a significant difference in terms of their ego states ($p < .001$). Based on the Scheffé test results which was used to state the source of the difference between group mean scores; group that preferred optimistic style often was also consisted of students in Adult ego state and followed by students in Nurturing Parent group. However, group that least preferred optimistic style was consisted of students who showed Critical Parent ego state and followed by Adapted Child ego state ($p < .05$).

The reason why students who show Adapted Child and Critical Parent ego state characteristics were included by the group who least preferred the self-confident and optimistic styles which are handled as problem-focused and effective coping style and why the problem-oriented coping styles' mean scores of the students in both ego status groups do not show

a significant difference can be explained due to the characteristics of Adapted Child and Critical Parent ego states.

Researchers who focus on TA state that individuals who behave in Adapted Child ego state easily lose their balance due to the stress, avoid facing problems, feel insufficient to deal with the necessities of adult lives and prefer not take any action and obey, as well as getting introvert and delaying work or expect others to deal with their problems (Bacanlı, 1991; James and Jongeward, 1993). It can be thought that individuals who behave in Critical Parent ego state generally are prejudiced, captious, always critical and due to the fact that they view event not objectively but evaluate them with their parents' eyes (James and Jongeward, 1993; Stewart and Joines, 1999) they will have problems dealing with stress; in other words, they can't deal with stress effectively. On the other hand, it is an expected result that individuals who take actions under the control of Adult ego state which focuses on problem solving through objective data and option evaluation (James and Jongeward, 1993; Akkoyun, 1998; Stewart and Joines, 1999; Harris, 2012) prefer problem-focused coping styles more often and hence they can deal with their psychological problems in an effective way.

The finding that students who have Nurturing Parent and Free Child ego states received higher scores from problem-focused coping styles compared to students who behave in Adapted Child and Critical Parent ego states while they received lower scores compared to student who behave in Adult ego state can be supported in the literature by descriptions regarding Integrated Adult. Integrated Adult does not exclude Parent and Child ego states; however, it expresses reactions from these ego states are controlled through Adult ego state and refers to healthy and compatible personality (Erskine, 1988; James and Jongeward, 1993; Summer and Tudor, 2005; Finlay, 2016). Therefore, it can be thought that it eases the coping with problems effectively. Emerson and colleagues (1994) emphasized that self-improvement programs based on TA is needed to aim to empower Adult ego state, to realize Nurturing Parent and Free Child ego states and develop, to notice the negative sides of Critical Parent and Adapted Child ego states and minimize them.

On the other hand, due to the fact that individuals who behave in Nurturing Parent ego state generally see events from their parents' point of

views while individuals who behave in Free Child ego state generally turn to their subjective experiences, in other words they react instinctually (James and Jongeward, 1993) when they face with problems, these individuals can be thought that they fail to deal with stress compared to individuals who behave with Adult ego state.

Findings obtained from this study is parallel with the findings of the study by Emerson and colleagues (1994) who investigated the relationship between psychological problems and ego states, and also consistent with the findings of the research by Arı (1989) who determined the effect of ego states on level of adjustment and by Çam (1995) who studied the relationship between the perception of problem solving skill and ego states.

Table 5. ANOVA Results for Helpless Style Based on Ego States

Source of Variation	df	Sum of Squares	Mean Square	F	p
Between Group	4	124.33	31.08		
Within Group	1377	268.78	0.20	159.23	.001
Total	1381	393.11			

As shown in Table 5; students' mean scores of helpless style which is one of the coping styles showed a significant difference based on their ego states ($p < .001$). Scheffé test was used to determine the source of the difference between group mean scores. The results showed that students with Adapted Child ego state characteristics mostly preferred the helpless style while students with Adult style ego state characteristics preferred the helpless style least ($p < .05$).

Table 6. ANOVA Results for Submissive Style Based on Ego States

Source of Variation	df	Sum of Squares	Mean Square	F	P
Between Group	4	91.64	22.91		
Within Group	1377	314.93	0.23	100.17	.001
Total	1381	406.58			

According to Table 6, there is a significant difference between groups according to their mean scores obtained from submissive style which is one of the coping styles based on ego states ($p < .001$). Scheffé test results which

was conducted to determine the source of the difference also showed that group which adopted the submissive style most consisted of students with Adapted Child ego state characteristics while the group that adopted the submissive style less consisted of students with Adult ego state characteristics ($p < .05$).

The fact that students who present Adapted Child and Critical Parent ego state characteristics focus on emotions and embrace ineffective coping styles such as helpless and submissive styles instead of focusing on solving problems is supported by characteristics of each ego state that have already been discussed. Besides, finding which is 'students who present characteristics of Adapted Child and Critical Parent ego states are the groups that preferred problem-focused coping styles least' is a complement to this finding. Similarly, according to the characteristics of Adult ego state and the finding of this study, students with Adult ego state adopt problem-focused coping styles more to deal with problems explains why students from Adult ego state group preferred emotion-focused coping styles less.

On the other hand, students who have the characteristics of Nurturing Parent and Free Child ego states obtained lower scores from emotion-focused coping styles than students who behave in Adapted Child and Critical Parent ego state while obtained higher scores than students who generally behave in Adult ego state. This situation can be expressed with the comments for problem-focused coping styles. As can be remembered, when Nurturing Parent and Free Child ego states are controlled by Adult ego state, it is claimed that coping styles get more problem-solving oriented and effective.

These findings which are obtained for emotion-focused coping styles are supported by the research findings of Arı (1989) when coping is considered as an adjustment process. Some other findings of various studies (Emerson et al., 1994; Çam, 1995) are also consistent with these findings. Some experimental researches supporting the findings of this study identified a significant increase in scores from Nurturing Parent and Adult ego states and as well as a significant decrease in Critical Parent and Adapted Child ego states of university students who experienced some psychological problems and received therapy. This situation is considered as an indication of decrease in psychological problems and it is highlighted that

ego states can be a useful tool to measure the change during therapy (Emerson et al., 1994).

Table 7. ANOVA Results for Seeking of Social Support Based on Ego States

Source of Variation	df	Sum of Squares	Mean Square	F	P
Between Group	4	17.72	4.43		
Within Group	1377	463.86	0.34	13.15	.001
Total	1381	481.58			

According to Table 7, there is a significant difference between groups according to their mean scores obtained from seeking of social support behavior which is one of the coping styles based on ego states ($p < .001$). Scheffé test results which was conducted to determine the source of the difference showed that group which adopted the seeking of social support behavior most consisted of students with Free Child ego state characteristics followed by Nurturing Parent ego state while the group that adopted the seeking of social support less consisted of students with Critical Parent ego state characteristics followed by Adapted Child ego state ($p < .05$).

The reason why students with Critical Parent and Adapted Child ego states characteristics prefer seeking of social support less can be discussed on the basis of the features of these ego states. It can be thought based on this finding that individuals who behave in Critical Parent ego state avoid seeking of social support due to their prejudiced, critical, captious features while individuals who behave in Adapted Child ego state use seeking of social support less frequent because they accept the problems without questioning due to the features which are avoid facing problems, passivity, not to take any action due to feeling insufficient, to obey and being shy.

On the other hand, it can be thought that individuals who mostly react with Adult ego state need to test realities, to evaluate the probabilities and to apply for social support sometimes to gather information (James and Jongeward, 1993) as students who show Adult ego state characteristics obtained higher scores from seeking of social support behaviors than students in Critical Parent and Adapted Child ego states while they obtained lower scores than students in Free Child and Nurturing Parent ego states.

The reason why students who react with Free Child and Nurturing Parent ego states prefer seeking of social support behavior more often can be explained as Free Child refers subjective experiences to deal with problems while Nurturing Parent takes his/her parents' point of views as basis. Adult ego state is less active in these individuals; that's why, they fail to effectively solve their problems on their own. James and Jongeward (1993) stated that when people got badly hurt, Free Child inside them desires to cry, scream and ask for help; in other words, leads them to express their feeling clearly. This explanation supports the idea that students with Free Child ego state characteristics are keener to seek of social support. This finding obtained also provide a clue for the opinion by Parker and Endler (1992) that seeking of social support is evaluated as a source for coping styles rather than just being a dimension of coping styles.

There found no research findings in the literature supporting this finding. It is thought that this finding should be supported with researches which are designed to investigate the seeking of social support behavior with a measurement instrument that evaluates the variable from its various sides and in a more extensive way.

Findings discussed so far prove that ego states revealed significant relationships with coping styles. These findings are also consistent with the studies which determined the construct validity of ego states (Heyer, 1987; Arı, 1989; Emerson et al., 1994; am, 1995; Sevim, 1996; am, 1997; Deniz, 2002; Şamatacı, 2013; Durmaz, 2015; Torun, 2015). In other words, the findings of this study present clues regarding the construct validity of ego states.

Conclusion and Recommendations

This study concluded that university students' coping styles differ based on their ego states. Suggestions below can be made in the light of the findings obtained from this study:

- Based on the findings of this study, it is thought that individuals' ego states are an effective educational and therapeutic tool for individual psychological counseling and guidance interventions and psycho-education oriented group studies which aim to employ effective coping skills. Hence, individuals' ego states should

be taken into consideration in practices. Which ego states they use often and its relationship with the problems they experience should be investigated. They should be learnt to use their ego states flexible and in accordance with the situations, and empower and activate the Adult ego state. Experts from TA field stated that Beck and Ellis's approach is a tool to strengthen and activate the Adult ego state (James, 1986), and TA approach can be integrated to cognitive-behavioral and psycho-dynamic approaches (Schlegel, 1998; Finlay, 2016). Questioning the unrealistic and incorrect way of thinking provides strengthening and activation of Adult ego state in cognitive approach. Hence, cognitive approach and TA can be paired within an integrative context in coping style programs.

- There are research findings in the literature stating that when psycho-education programs and group counseling programs are solely used or used with other counselling approaches, there are positive effects on individuals' psychological features such as self-concept, self-esteem, adjustment, focus of control and cognitive emotion regulation, and communication skills (Knox, 1973; Woodward, 1975; Sisson et al., 1977; Talob, 1994, Wissink, 1994; Çam,1997; Nejadnaderi, Darehkordia, and Divsalar, 2013; Monajem and Aghayousefi, 2015). Besides, it is declared that because of its easily learnable vocabulary, its use of 'now and here' approach and being effective in short notices, TA can be used even for elementary school students as a powerful education tool (Woodward, 1975). From this point, it should be researched that the efficiency of coping programs can be tested via studies designed in experimental research models when TA is solely used or used integrated with other approaches and concluded if these approaches should be used integrated or not.
- Considering that university students may have emotional and social relations problems as well as academic one; TA based encounter groups can be arranged which are to be conducted by psycho-

logical counselors and psychologists who received education regarding TA in universities' Psychological Counseling and Guidance units.

- Psychological Counseling and Guidance units in all universities in our country should be urgently structured to provide psychological support service to the students systematically in the context of protective and preventive mental health services. Students should be provided to learn how to use their ego states in a healthier way thanks to psycho-education programs which would be prepared according to students' age groups and problems to make students acquire problem-solving, assertiveness, flexible and positive thinking as well as coping skills.
- Departments which provides education in psychology and psychological counseling should give a wider place to TA approach in "Psychological Counseling Theories" or similar courses in their curriculum. This approach should also be studied practically in the course environment with experiential examples.
- It is thought that when the quality of the ego states scale was in mind, development of an ego state scale consisting of premises which reflect individuals' behaviors for specific situations can be useful to be used for further researches.

Kaynakça/References

- Ajjan, D. L. (1997). *Stres, depresyon ve anksiyete*. İstanbul: Epsilon Yayıncılık,
- Akkoyun, F. (1998). *Transaksiyonel analiz: Psikolojide işlemsel çözümleme yaklaşımı*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Aldwin, C. M. (2000). *Stress, coping and development: An integrative perspective*. New York: The Guilford Press.
- Arı, R. (1989). *Üniversite öğrencilerinin baskın ben durumları ve bazı özlük niteliklerinin ben durumları, atılganlıkları ve uyum düzeylerine etkisi*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

- Atkinson, R. L., Atkinson, R. C., Smith, E. E., Bem, D. J. ve Nolen-Hoeksema, S. (1999). *Psikolojiye giriş*. Çev: Yavuz Alogan. İstanbul: Arkadaş Yayınevi.
- Aysan, F. (1988). *Lise öğrencilerinin stres yaşantılarında kullandıkları başa çıkma stratejilerinin bazı değişkenler açısından incelenmesi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Bacanlı, H. (1991). *Sıfat tarama listesi el kitabı*. Konya: Toplum Kitabevi.
- Berne, E. (1968). *Games people play: The psychology of human relationships*. England: Penguin Books.
- Büyüköztürk, Ş., Kılıç-Çakmak, E. Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş. ve Demirel, F. (2008). *Bilimsel araştırma yöntemleri* (1. baskı). Ankara: Pegem Akademi.
- Çam, S. (1997). *İletişim becerileri eğitimi programının öğretmen adaylarının ego durumlarına ve problem çözme becerileri algılarına etkisi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Çam, S. (1995). Öğretmen adaylarının ego durumları ile problem çözme becerisi algısı ilişkisinin incelenmesi, *Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 2 (6), 37-42.
- Cox, T. ve Ferguson, E. (1991). Individual differences, stress and coping. In C. L.Cooperand & R. Payne (Eds.), *Personality and stress: Individual differences in the stress process*. England: John Wiley&Sons, Inc.
- Creswell, J. W. (2012). *Educational research: Planning, conducting, and evaluating quantitative and qualitative research* (Fourth edition). Boston: Pearson Education, Inc.
- Deniz, M. E. (2002). *Üniversite öğrencilerin karar verme stratejileri ve sosyal beceri düzeylerinin TA-baskın ben durumları ve bazı özlük niteliklerine göre karşılaştırmalı olarak incelenmesi*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Dryden, W. ve Yankura, J. (1995). *Developing rational emotive behavioral counseling*. London: Sage Publications, Inc.

- Durmaz, E. (2015). *Alkol bağımlıları ve eşlerinin çocukluk kararları ve ego durumları açısından incelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İzmir.
- Dusay, J. M. (1972). Ego and constancy hypothesis, *Transactional Analysis Journal*, 2 (3), 92-96.
- Dusay, J. M. ve Dusay, K. M. (1984). Transactional analysis. In R. J. Corsini (Ed.), *Current psychotherapies* (Third edition). Illinois: F.E. Peacock Publishers, Inc.
- Ellis, A. ve Whiteley, J. M. (1979). *Theoretical and empirical foundations of rational-emotive therapy*. California: Brooks/Cole Publishing Company.
- Emerson, J., Bertoch, M. R. ve Checketts, K. T. (1994). Transactional analysis ego state functioning, psychological distress, and client change, *Psychotherapy*, 31 (1), 109-113.
- Erskine, R. G. (1988). Ego structure, intrapsychic function, and defense mechanisms: A commentary on Eric Berne's original theoretical concepts, *Transactional Analysis Journal*, 18 (1), 15-19.
- Finlay, L. (2016). Nurturing an integrating 'adult' in integrative psychotherapy, *International Journal of Integrative Psychotherapy*, 7, 60-84.
- Folkman, S., Lazarus, R.S., Gruen, R. J. ve DeLongis, A. (1986). Appraisal, coping, health status and psychological symptoms, *Personality and Social Psychology*, 50 (3), 571-579.
- Harris, T. (2012). *Ben OK'im Sen Ok'sin*. Çev. Ed.: M. Şahin. (1. baskı). İstanbul: Okuyan Us Yayın Eğitim Danışmanlık.
- Heyer, N. R. (1987). Empirical research on ego state theory, *Transactional Analysis Journal*, 17 (1), 286-293.
- Karasar, N. (2002). *Bilimsel araştırma yöntemi* (11. baskı). Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Jongeward, D. ve Muriel, J. (1993). *Kazanmak için doğarız*. Çev: Tülin Şenruh. İkinci baskı. İstanbul: Inkılap Yayınevi.
- Knox, T. (1973). The effects of transactional analysis groups on the internal-external locus of control, *Dissertation Abstracts*, 34 (6), 3143A.
- Lazarus, R. S. ve Folkman, S. (1984). *Stress, appraisal, and coping*. New York: Springer Publishing Company, Inc.
- Macnab, F. (1986). *Coping: Skills, strategies, resources, resilience*. Australia: Hill of Content Publishing Company.

- Monajem, A. ve Aghayousefi, A. (2015). Effectiveness of group psychotherapy of transactional analysis in craving beliefs, attachment styles and cognitive emotion regulation in addicts under treatment, *Research on Addiction Quarterly Journal of Drug Abuse*, 9 (34), 96-110.
- Nejadnaderi, S., Darehkordia. ve Divsalar, K. (2013). The study of adjustment changes after teaching of transactional analysis (TA) to the people, *Journal of Humanities and Social Science*, 10 (5), 31-34.
- Parker, J. D. A. ve Endler, N. S. (1992). Coping with coping assessment: A critical review, *European Journal of Personality*, 6, 321-344.
- Richter, J., Richter, G. ve Eisemann, M. (1991). Perceived parental rearing, depression and coping behavior: A pilot study in psychiatric patients, *Social Psychiatry and Psychiatric Epidemiology*, 26 (2), 75-77.
- Scheier, M. F., Weintraub, J. K. ve Carver, C. S. (1986). Coping with stress: Divergent strategies of optimists and pessimists, *Journal of Personality and Social Psychology*, 51 (6), 1257-1264.
- Savaşır, I. ve Şahin, N. H. (1997). *Bilişsel-davranışçı terapilerde değerlendirme: Sık kullanılan ölçekler*. Ankara: Türk Psikologlar Derneği Yayınları.
- Sevim, A. S. (1996). *Transaksiyonel analize dayalı bir eğitim programının evli çiftlerin ego durumları ve evlilik yaşamlarına ilişkin bazı değişkenlere etkisi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Schlegel, L. (1998). What is transactional analysis?, *Transactional Analysis Journal*, 28, (4), 269-287.
- Sisson, P. J., Arthur, G. L. ve Carpenter, N. (1977). Transactional analysis and gestalt therapy used in conjunction with group counseling for married couples, *Together*, 2 (1), 16-22.
- Stewart, I. ve Joines, V. (1999). *TA today: A new introduction to transactional analysis*. England: Lifespace Publishing.
- Strutton, D. ve Lumpkin, J. (1992). Relationship optimism and coping strategies in the work environment, *Psychological Reports*, 71 (3), 1179-1186.
- Summers, G. ve Tudor, K. (2005). *Introducing co-creative TA*. Accessed on 7th of August 2017 from www.co-creativity.com.

- Şahin, N. H. (1994). *Stresle başa çıkma: Olumlu bir yaklaşım*. Ankara: Türk Psikologlar Derneği Yayınları.
- Şahin, N. H. ve Durak, A. (1995). Stresle başa çıkma tarzları ölçeği: Üniversite öğrencileri için uyarlanması, *Türk Psikoloji Dergisi*, 10 (34), 56-73.
- Şamatacı, G. (2013). *Romantik ilişkilerde affetme: Transaksiyonel analiz ego durumları açısından bir inceleme*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Talob, E. R. C. (1994). Using transactional analysis to enhance adjustment in Filipino college students, *Transactional Analysis Journal*, 24 (3), 197-205.
- Torun, E. (2015). *Madde kullanım öyküsü olan mahkumların ego durumları ve çocukluk dönemi açısından incelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İzmir.
- Wissink, L. M. (1994). "A validation of transactional analysis in increasing self-esteem among participants in a self-parenting program, *Transactional Analysis Journal*, 24 (3), 189-196.
- Woodward, R. B. (1975). The effects of transactional analysis on the self-concepts, social adjustment and grade point averages of intellectually advantaged, intellectually normal, intellectually disadvantaged sixth grade students, *Dissertation Abstracts*, 35 (8), 5045A.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

- Akbağ, M. & Kulaksızoğlu, A. (2018). Coping with stress among university students: An investigation in the context of transactional analysis ego states. *OPUS–International Journal of Society Researches*, 9(16), 53-78.
DOI: 10.26466/opus.476576

Psikoloji Eğitimi Alan Öğrencilerin Duygusal Zekâ ve Psikolojik Danışma Öz-Yeterliklerinin İncelenmesi

DOI: 10.26466/opus.460750

*

Mustafa Durmuşçelebi* - Şaban Karayağız

*Doç. Dr. Erciyes Üniversitesi Eğitim Fakültesi Kayseri / Türkiye

E-Posta: mdcelebi@gmail.com

ORCID: [0000-0002-0325-7528](https://orcid.org/0000-0002-0325-7528)

*Dr. Öğretim Üyesi. Nuh Naci Yazgan Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Kayseri/ Türkiye

E-Posta: skarayağiz@nny.edu.tr

ORCID: [0000-0002-6914-4630](https://orcid.org/0000-0002-6914-4630)

Öz

Öğrencilerin psikolojik danışma öz yeterlik ve duygusal zeka düzeylerini, aralarındaki ilişkiyi ve birbirlerini etkileme durumlarını tespit etmeye yönelik hazırlanan bu çalışmada tarama modeli kullanılmıştır. Bu çalışma, öğrenci görüşleri ele alınarak duygusal zekâ ve psikolojik öz-yeterlikleri arasındaki ilişki inceleyen betimsel bir çalışmadır. Çalışmanın örneklem grubunu Kayseri’de bulunan bir özel ve bir devlet üniversitesinin ilgili bölümlerinin 3 ve 4. sınıflarında okuyan toplam 394 öğrenci oluşturmaktadır. Araştırmada very toplama aracı olarak Schutte ve arkadaşları (1998) tarafından hazırlanıp Austin ve arkadaşları (2004) tarafından modifiye edilen Duygusal Zekâ Ölçeği ile Lent ve arkadaşları (2003) tarafından geliştirilen Psikolojik Danışma Öz-Yeterlik Ölçeği kullanılmıştır. Araştırma sorularına paralel olarak istatistiksel sonuçlar (yüzde, frekans, ortalama vb.), değişkenler arasındaki ilişkileri ortaya çıkarmak için korelasyon, bağımsız değişkenler arasındaki farkları tespit etmek amacıyla da t-testi ve f-testi kullanılmıştır. Öğrencilerin duygusal zekâ ile psikolojik danışma öz yeterlik ve alt boyutlarına ilişkin puanlarını betimlemek amacıyla yüzde, frekans ve ortalama gibi merkezi ölçüler kullanılmıştır. Öğrencilerin duygusal zekâ ve psikolojik danışma öz yeterlik düzeylerinin araştırmanın bağımsız değişkenlerine göre farklılıklarını belirlemek amacıyla t- testi ve çoklu karşılaştırmalarda ise varyans analizi (f-testi), farkın kaynağını belirlemek için LSD testi kullanılmıştır. Çalışmanın sonunda öğrenciler, duygusal zekâ ve psikolojik danışma öz yeterlik düzeylerinin iyi olduğunu belirtmişlerdir. Beklentilere paralel olarak, kadın öğrencilerin duygusal zeka düzeyi erkeklerden daha yüksek bulunmuştur. Toplam duygusal zeka ve alt boyutlarında PDR öğrencilerinin ortalamalarının Psikoloji bölümü öğrencilerinin ortalamalarından daha yüksek bulunmuştur. Öğrencilerin bölümlerini isteyerek seçip seçmemeleri, öğrenim gördükleri bölümden memnun olup olmamaları, hem duygusal zeka hem de psikolojik danışma öz-yeterlik düzeyi açısından belirleyici değişkenler olarak görülmektedir. Öğrencilerin duygusal zeka ve psikolojik danışma öz yeterlik düzeyleri arasında pozitif bir ilişki ortaya çıkmıştır.

Anahtar Kelimeler: Duygusal zeka, psikolojik danışma, öz yeterlik

Examination of Emotional Intelligence and Psychological Counseling Self-Sufficiency of Psychology Education Students

*

Abstract

The purpose of this study was intended to investigate levels of self-efficacy, emotional intelligence, inter relationships between them and how they affect each other. This study, conducted according to survey approach, was a descriptive study in which the relationship between emotional intelligence and psychological self-efficacy was investigated in terms of students' views. The participants consisted of 394 college students enrolled in relevant departments at a private and a public university in Kayseri providence. They were in their senior and junior years at the time of data collection process. The Schutte Self-Report Emotional Intelligence Scale (SSEIT) initially developed by Schutte et al. (1998) and improved by Austin et al. (2004) and the Psychological Counselling Self-Efficacy Scale developed by Lent et al. (2003) were used to collect research data. In order to elaborate research questions, statistical results such as frequencies, percentages and means were analyzed to reveal relationships between variables (correlation). Also, t-test and f-test were used to determine differences between independent variables. Measures of central tendency including percentage, frequency, and mean scores were utilized to detail the students' responses on both scales and sub-dimensions. The t-test and was used to explore differences between self-efficacy levels of their emotional intelligence and psychological counselling. In addition, variance analysis (f-test) aimed to analyze multiple comparisons and LSD test to determine the source of differences. The findings revealed that the students expressed their self-efficacy levels of emotional intelligence and psychological counselling were exemplary. Aligned with the expectations, female students showed higher levels of emotional intelligence. The students of the Guidance and Counselling majors scored higher than psychology students in terms of emotional intelligence and its subscales. The factors, whether to choose their major purposefully and satisfaction levels with their majors were obtained as significant variables for both emotional intelligence and psychological counselling self-efficacy. There exists a positive relationship between emotional intelligence and self-efficacy levels of the students' psychological counselling.

Keywords: Emotional intelligence, psychological counseling, self-efficacy

Giriş

Eğitim, toplum kültürünü nesilden nesile aktarmada önemli kurumlardan birisidir. Bu nedenle eğitim toplumsal alanda yaşanan gelişmelerden etkilenmektedir (Güçlü, 2017). Son 3 asırda ortaya çıkan sanayi devrimi ve teknolojik gelişmeler, günümüz toplumunu daha çok materyalist düşünmeye gerek iş yaşamında gerekse sivil yaşamda duygulardan uzak tamamen zihinsel temelli düşünmeye itmiştir. Günümüz dünyasında rekabet, tüketim, toplam kalite, yarışma, bilgi, zekâ vb. kavramları daha çok öne çıkarmıştır. İnsanlar giderek daha fazla tüketir hale gelmiş, tüketmek için de çılgın bir kazanma yarışına girilmiştir. Bu bağlamda üretim anlayışı değişmiş, bilgi ve teknolojinin baş döndürücü gelişimi üretilenin tüketilmesini de gerekli kılmıştır. 20. yüzyılın sonlarından itibaren özellikle akılcı zihin kullanılarak üretim yapmanın daha verimli olacağı düşünülmekteydi. Aslında bu iki zihin paralel olarak doğru kullanıldığında bize sağlıklı yaşama, kendimizi geliştirme, kaliteli yaşama ve pozitif düşünme konusunda yardımcı olurlar. Zaten gerek deneyimler gerekse yapılan araştırmalar (Caudran, 1999) bir süre sonra duygusal istekliliğin olmadığı, duygusal zihnin kullanılmadığı bir süreçte verimliliğin olmadığını da göstermiştir. Bu yüzden niceliğin yanı sıra nitelik konusu da artık gündeme gelir olmuştur. Ticarete dünyayı etkisi altına alan Çin hâkimiyeti buna örnek verilebilir. Şirketlerin yönetiminde verimlilik esas alınmış, çalışanlardan bu bağlamda en yüksek verim alınmaya çalışılmıştır. Bu amansız yarış içerisinde iş yaşamında sadece akılcı davranmanın, akılcı kullanmanın tek başına verimi yükseltmeyeceği, duyguların da iş yaşamında işe koşulmasının verimi artıracığı anlaşılmıştır. Duygular örgütsel yaşamla iç içedir ve örgüt yaşamının ayrılmaz bir parçasıdır. Bu nedenle de çalışanların duygusal durumlarına daha fazla önem verilmesi gerektiğini vurgulamışlardır (Ashforth ve Humphrey, 1995). Hatta biraz daha ileri gidilerek, insanların hayattaki başarı ve mutluluğunun belirli bir entelektüel zekânın yanı sıra duygusal zekâyâ da sahip olmalarının gerekliliği ortaya atılmıştır.

Duygusal Zekâ

2000’li yıllardan sonra duygusal zekâ kavramı gerek bilimsel çevrelerde gerekse iş dünyasında artan bir ilgiyle araştırma konusu olmuştur. Türkiye’de özellikle yöneticilerin duygusal zekâ boyutları (Ural, 2001), duygusal zekânın liderlik becerileriyle ilişkisi (Bülbüloğlu, 2001), duygusal zekânın başarı üzerindeki etkileri (Arıcioğlu, 2002) üzerinde çalışmalar yapılmıştır. Yurt dışında yapılan çalışmalarda daha çok yönetim uygulamaları (Ashkanasy ve Daus, 2002), geliştirme programları içerisinde duygusal zekânın yeri (Schwarz, 2000) ve üniversitelerde özellikle öğretim programlarında duygusal zekânın ders olarak okutulması (Boyatzis, Stubbs, ve Taylor, 2002) üzerinde durulmuştur. Duygusal zekâ ilk kez Salovey ve Mayer tarafından ortaya atılmış, bireyin kendi duygularını ifade edebilmesi, başkalarının duygularını izleyebilmesi, bunlar arasında ayırım yapabilmesi ve bu süreçte elde ettiği bilgileri düşünce ve davranışlarında kullanabilme, duygular ile bireysel süreçler arasında uyum sağlayabilmesi, duyguların farklı durumlar üzerindeki etkilerini anlayabilme şeklinde tanımlanmaktadır (Law, Wong, ve Song, 2004) (Salovey ve Mayer, 1990). Thorndike’in sosyal zekâ anlayışına dayanan (Planalp ve Fitness, 1999) duygusal zekâ, sosyal zekânın bir alt formu olarak tanımlanmaktadır (Salovey ve Mayer, 1990).

Duygusal zekâ kavramı, son on yıl içerisinde insan davranışları ve insan beyninin fonksiyonları üzerinde yapılan bilimsel araştırma verilerinin ışığında dünyada gittikçe artan bir ilgiyle kabul görmektedir.

Psikolojik Danışma Öz-Yeterlikleri

İlk kez Bandura’nın öğrenilen davranışların performansla dönüşebilmesi sürecini açıklamada kullandığı en önemli kavram olan öz yeterlik (Self-Efficacy), bireyin, belli bir performansı göstermek, olası durumlarla başa çıkabilmek için gerekli etkinlikleri organize edip, başarılı şekilde yapma yeteneğine dair yargısı olarak ifade edilmiştir (Bandura, 1986). Bireyler söz konusu öz yeterlik algularını geçirdiği doğrudan ya da dolaylı deneyimlerle edinirler. Örneğin, bir işi başarılı şekilde tamamladıklarında bundan sonra da benzer işleri başarabileceklerine

olan inançları yükselir, bunun tam tersi de mümkündür. Bir başkasının başardığı ya da başaramadığı işi gözlemek de dolaylı olarak kişinin öz yeterlik algısını değiştirebilir. Bandura (1986) bireyin öz yeterlik algısının kaynağını deneyimlerin yanı sıra sözel olarak ikna etme ve o işi yaparken kişinin hissettiği stres, korku ve heyecan gibi duygusal tepkilere de bağlamaktadır. Özetle öz yeterlik bireyin yaşadığı çevrede elde ettiği olumlu-olumsuz deneyimlerle ilgilidir.

Psikolojik danışma öz yeterliği, bireyin (danışmanın), danışanın taleplerini ne düzeyde karşıladığı ile ilgilidir. Danışmanın yeterliği, yardıma ihtiyacı olan danışana yaptığı yardımın etkililiği konusundaki algısı olarak düşünülebilir. Danışman öz yeterliğini danışmanın, danışma sürecinde danışmanlıkla ilgili davranışlar ve belirli klinik durumlarla baş edebilme konusunda kendi kapasitelerine ilişkin yeterlik algılarıdır (Larson & Daniels, 1998). Psikolojik danışma yardımının birçok psikolojik problemin çözümünde etkili olduğunun kanıtlanmasıyla birlikte, bu yardımın etkililiğini arttıran faktörlerin neler olduğuna duyulan merak giderek artmıştır. Etkili bir psikolojik danışma sürecinin birçok bileşeni olmakla birlikte en önemli faktörlerden biri süreçte aktif bir rol üstlenen psikolojik danışmana ilişkin faktörlerdir. Alanda yapılan çalışmalar kaygı düzeyleri, anksiyete, performans, danışma ortamı vb. değişkenlerle öz yeterlik alguları üzerine yapılmıştır. Duygusal zekâ ile psikolojik danışma öz yeterlik arasındaki ilişkiyi inceleyen yeterli çalışma bulunamamıştır. Bireyin psikolojik danışma öz yeterlik düzeyi üzerinde duygusal zekânın etkisi de yine çalışılmamış konular arasındadır.

Bu çalışmanın amacı, Psikoloji ve PDR bölümü öğrencilerinin duygusal zekâ ve psikolojik danışma öz-yeterlikleri arasındaki ilişkinin incelenmesidir. Bu bağlamda araştırmada aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır.

1. Öğrencilerinin duygusal zekâ ve psikolojik danışma öz-yeterlik düzeyleri nedir?
2. Öğrencilerin duygusal zekâ ve psikolojik danışma öz-yeterlik düzeyleri;
 - A) Cinsiyetlerine,
 - B) Öğrenim gördükleri bölüme,

- C) Öğrenim gördükleri bölümü isteyerek seçip seçmemelerine,
D) Öğrenim gördükleri bölümden memnuniyet düzeylerine,
E) Psikolojik yardım alıp almadıklarına göre anlamlı farklılık göstermekte midir?
3. Öğrencilerin duygusal zekâ puanları ile psikolojik danışma öz yeterlik puanları arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?
4. Öğrencilerin psikolojik danışma öz yeterliklerini duygusal zeka düzeyleri hangi seviyede etkilemektedir?

Yöntem

Araştırma Modeli

Tarama modelinde yapılan bu çalışma, öğrenci görüşleri ele alınarak duygusal zekâ ve psikolojik öz-yeterlikleri arasındaki ilişki inceleyen betimsel bir çalışmadır.

Evren ve Örneklem

Çalışmanın evrenini PDR ve Psikoloji bölümlerinde okuyan öğrenciler oluşturmaktadır. Örneklem grubunu ise Kayseri’de bulunan bir özel ve bir devlet üniversitesinin ilgili bölümlerinde okuyan iki bölümün öğrencileri oluşturmaktadır. Öğrencilerin psikolojik danışma becerileri ve duygusal zekâ düzeylerinin en son düzeyini dikkate almak amacıyla çalışmaya sadece 3. ve 4. sınıflar dâhil edilmiştir. Öğrencilerin cinsiyet, bölüm ve sınıflarına göre dağılımına ilişkin bilgilere Tablo 1’de yer verilmiştir.

Tablo 1. Katılımcıların cinsiyet, bölüm ve sınıflarına göre dağılımı

Bölüm / Cinsiyet	Kadın		Erkek		Toplam	
	f	%	f	%	f	%
Psikoloji	235	81,6	53	18,4	288	59,9
Psikolojik Danışmanlık ve Rehberlik	159	82,4	34	17,6	193	40,1
3. Sınıf	268	83,2	54	16,8	322	66,9
4. Sınıf	126	79,2	33	20,8	159	33,1
Toplam	394	81,9	87	18,1	481	100,0

Yukarıda verilen tabloda belirtildiği gibi, araştırmaya %81,9'u kadın ve %18,1'i erkek olmak üzere toplam 481 öğrenci katılmıştır. Bu öğrencilerin %59,9'u Psikoloji ve %40,1'i de Psikolojik Danışmanlık ve Rehberlik bölümü öğrencilerinden oluşmaktadır.

Verilerin Toplanması

Araştırmada veri toplamak amacıyla bir adet kişisel bilgi formu, duygusal zekâ ölçeği ve psikolojik danışma öz-yeterlik ölçekleri kullanılmıştır.

Duygusal Zekâ Ölçeği: Schutte ve diğerleri (1998) tarafından geliştirilen ve duygusal zekâ araştırmalarında yoğun olarak kullanılan 33 maddelik Duygusal Zekâ Ölçeği'nin kuramsal temeli 3 boyutlu duygusal zekâ modeline dayanmaktadır (Mayer ve Salovey, 1990). Austin ve diğerleri (2004) tarafından modifiye edilen Duygusal Zekâ Ölçeği, 20'si olumlu ve 21'i olumsuz toplam 41 maddeden oluşmaktadır. Austin ve diğerleri (2004) tarafından modifiye edilen bu ölçek, olumsuz maddelere daha fazla yer vermek için Schutte Duygusal Zekâ Ölçeği'nin bazı maddelerinin olumludan olumsuza çevrilmesi ve daha önceden güvenilirliği diğer faktörlere göre daha düşük bulunan "Duygulardan Faydalanma" faktörünü temelde hedef alan bazı yeni maddelerin eklenmesiyle oluşmuştur. Ölçek, (1) kesinlikle katılmıyorum (2) katılmıyorum (3) kararsızım (4) katılıyorum ve (5) kesinlikle katılıyorum şeklinde 5'li Likert tipi bir derecelendirmeye sahiptir. Ölçek üç faktörden oluşmaktadır: İyimserlik/Ruh Halini Düzenleme (Optimism/Mood Regulation), Duygulardan Faydalanma (Utilisation of Emotions) ve Duyguların İfadesi (Appraisal and Expression of Emotions). Ölçek bu üç faktörü ve bütününde genel duygusal zekâyı ölçmektedir.

Araştırmanın bu bölümünde Orjinali Schutte ve diğerleri (1998) tarafından geliştirilmiş olan Duygusal Zekâ Ölçeği'nin (DZÖ) Austin ve diğerleri (2004) tarafından yeniden düzenlenmiş şeklinin Türkçeye uyarlama çalışmasına yer verilecektir. Araştırmacı ölçeğin Türkçe formunun geçerlik çalışmaları olarak yapı geçerliği, kapsam geçerliği,

çeviri geçerliği ve uyum geçerliğini araştırmıştır. Ayrıca ölçeğin madde ayırt ediciliği için madde-test korelasyonu ve güvenilirlik çalışmaları olarak test-tekrar test, iki yarı ve iç tutarlılık Cronbach α güvenilirlik katsayıları belirlenmiştir. Ölçeğin geçerlik ve güvenilirlik çalışmalarına ilişkin bulgular aşağıda verilmiştir (Göçet, 2006).

Psikolojik Danışma Öz-Yeterlik Ölçeği: Psikolojik danışman adaylarının psikolojik danışma öz-yeterlik düzeylerini ölçmek amacıyla Lent ve arkadaşları (2003) tarafından geliştirilmiştir. Ölçek, 3 faktör ve 41 maddeden oluşmaktadır. Yardım Becerileri Öz-yeterliği olarak adlandırılan ilk faktör 15 maddeden oluşmakta ve kendi içinde İçgörü, Keşif ve Eylem Becerileri olmak üzere üç alt boyuttan oluşmaktadır. Oturum Yönetmeye İlişkin Öz-yeterlik olarak adlandırılan ikinci faktör ise 10 maddeden oluşmaktadır. Üçüncü faktörü oluşturan Psikolojik Danışma Sürecindeki Zorluklara İlişkin Öz-yeterlik 16 maddeden oluşmaktadır. İlişkide Çatışmalar ve Danışan Problemleri olmak üzere iki alt boyutu bulunmaktadır. Cevaplama sistemi her ifade için (0) “hiç güvenmiyorum” ve (9) “tamamen güveniyorum” olarak onlu derecelendirme şeklindedir. Ölçekten alınabilecek en düşük puan “0” en yüksek puan 369’dur. Yüksek puanlar yüksek düzeyde psikolojik danışma öz-yeterliğini işaret etmektedir.

Ölçeğin orijinal formunun iç tutarlığı .97 olup, alt ölçekler için iç tutarlık katsayısının .79 ile .94 arasında değiştiği sonucuna ulaşılmıştır. Ölçeğin benzer ölçek geçerliğini belirlemek amacıyla “Psikolojik Danışman Kendini Değerlendirme Ölçeği” (Larson ve ark., 1992) kullanılmış ve iki ölçeğin benzer alt ölçekleri arasında olumlu yönde yüksek ilişkiler olduğu görülmüştür. PDÖÖ’nün Türkçe’ye Çeviri Çalışması Ölçeğin Türkçe’ye uyarlanması aşamasında öncelikle ölçeği geliştiren araştırmacılardan biri olan R.W. Lent’ten ölçeğin Türkçe’ye uyarlanması için gerekli izinler alınmıştır. İlk olarak ölçek, Rehberlik ve Psikolojik Danışma alanında yüksek lisans yapmakta olan ve iyi derecede İngilizce bilen üç psikolojik danışman tarafından Türkçe’ye çevrilmiştir. Daha sonra ölçeğin Türkçe ve İngilizce formu, en uygun çevirilerin seçilmesi ve gerekli düzenlemelerin yapılması amacıyla Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Anabilim Dalı’nda görev yapan ve en az doktora derecesine sahip üç öğretim üyesi tarafından incelenmiştir.

Öğretim üyelerinin görüşleri ışığında uygun görülen maddeler seçilerek Türkçe taslak form oluşturulmuştur. Oluşturulan taslak form Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Anabilim Dalı'nda görev yapmakta olan farklı üç öğretim üyesine verilmiştir. Alınan geribildirimler doğrultusunda gerekli düzenlemeler yapılmıştır. Son olarak ölçeğin Türkçe formu bir alan uzmanı tarafından incelenmiş ve gerekli düzeltmeler yapılarak ölçeğe son hali verilmiştir. (Pamukçu ve Demir, 2013)

Verilerin Analizi

Araştırma sorularına paralel olarak istatistiksel sonuçlar (yüzde, frekans, ortalama vb.), değişkenler arasındaki ilişkileri ortaya çıkarmak için korelasyon, bağımsız değişkenler arasındaki farkları tespit etmek amacıyla da t-testi ve f-testi kullanılmıştır. Öğrencilerin duygusal zekâ ile psikolojik danışma öz yeterlik ve alt boyutlarına ilişkin puanlarını betimlemek amacıyla yüzde, frekans ve ortalama gibi merkezi ölçüler kullanılmıştır. Öğrencilerin duygusal zekâ ve psikolojik danışma öz yeterlik düzeylerinin araştırmanın bağımsız değişkenliklerine göre farklılıklarını belirlemek amacıyla t- testi ve çoklu karşılaştırmalarda ise varyans analizi (f-testi), farkın kaynağını belirlemek için LSD testi kullanılmıştır. Araştırmada kullanılan iki bağımlı değişken olan duygusal zeka ve psikolojik danışma öz yeterlik düzeyleri arasındaki ilişkiyi belirlemek için Pearson momentler çarpımı korelasyon katsayısı kullanılmıştır.

Bulgular

Öğrencilerin duygusal zekâ ve psikolojik danışma öz yeterlik düzeyleri

Araştırmanın birinci alt problemi, PDR ve Psikoloji bölümlerinde öğrenim gören öğrencilerin duygusal zekâ ve psikolojik danışma öz yeterliklerinin ne düzeyde olduğuna ilişkindir. Tablo 2'de söz konusu yeterliklere ilişkin bulgular yer almaktadır.

Tablo 2 incelendiğinde, öğrencilerin duygusal zekâ puan ortalamasının 152,90 olduğu görülmektedir. 97-199 arasında bir puan

aralığı düşünülürken elde edilen puanın ortalama aralığının üzerinde bir puan olduğu söylenebilir. Farklı bir bakış açısıyla, 5’li likert tipi bir ölçek olduğu dikkate alınrsa, öğrenciler duygusal zekâ düzeyleri hakkında “katılıyorum” seçeneğini, yani o özelliklerin kendilerinde olduğunu ifade etmişlerdir. Öğrencilerin en yüksek duygusal zekâ ortalaması sayısal olarak “İyimserlik, ruh halinin düzenlenmesi” seçeneğinde görülse de, puan aralığı dikkate alındığında, üç boyutun da ortalama aralık ile en yüksek aralık arasında olduğu görülmektedir.

Tablo 2. Öğrencilerin duygusal zekâ ve psikolojik danışma öz yeterlik düzeyleri

Duygusal Zekâ Ve Psikolojik Danışma Öz Yeterlik Düzeyleri ve Alt Boyutları (N = 481)	Alınabilecek		Alınan		Ort. (X̄)	Std. Sapma
	Min. puan	Max. puan	Min. puan	Max. puan		
İyimserlik-Ruh halinin düzenlenmesi	21	105	52	100	78,18	9,45
Duyguların Kullanımı	13	65	13	65	46,55	10,07
Duyguların Değerlendirilmesi	7	35	7	35	24,03	5,49
Toplam Duygusal Zekâ Düzeyi	41	205	97	199	152,90	19,72
Yardım Becerileri Öz Yeterlik Düzeyi	15	135	32,0	135,0	98,90	18,01
Oturum Yönetmeye İlişkin Öz Yeterlik Düzeyi	10	90	10,0	90,0	66,48	13,74
Düzeyi	16	144	24,0	144,0	92,23	22,12
Zorluklara İlişkin Öz Yeterlik Düzeyi	41	369	74,0	369,0	257,62	48,39
Toplam Öz Yeterlik Düzeyi						

Öğrencilerin psikolojik danışma öz yeterlik düzeyleri açısından Tablo 1’deki veriler dikkate alındığında, öğrencilerin toplam öz yeterlik düzeylerinin de ortalama puan aralığının üzerinde olduğu görülmektedir. Öz yeterlik ölçeğinin alt boyutları açısından da durum aynıdır; en yüksek puan “Oturum yönetmeye ilişkin öz yeterlik düzeyi” alt boyutuna, en düşük puan ise “Zorluklara ilişkin öz yeterlik düzeyi” alt boyutuna ait bulunmuştur. Ancak her üç alt boyuta ait puan ortalaması, ortalama aralığın çok üzerindedir.

Öğrencilerin duygusal zekâ ve psikolojik danışma öz yeterlik düzeylerinin bazı değişkenlere göre farklılıkları

Öğrencilerin psikolojik danışma öz yeterlikleri ve duygusal zekâ düzeyleri düşünülürken, kadınların karakteristik özelliklerinden dolayı cinsiyet faktörünün belirleyici rol oynayabileceği ve bu yüzden de duygusal zekâ ve psikolojik danışma öz yeterlikleri ile ilgili alan yazında

yapılmış çalışmaların çoğunda cinsiyet bağımsız bir değişken olarak görülmektedir. Bu çalışmada da bağımsız değişken olarak ele alınan cinsiyete göre söz konusu psikolojik danışma öz yeterlik ve duygusal zekâ düzeylerinin farklılıklarına ilişkin veriler Tablo 3'te yer almaktadır.

Tablo 3. Öğrencilerin cinsiyetlerine göre duygusal zekâ ve psikolojik danışma öz yeterlik düzeyleri

Bağımlı Değişkenler	Cinsiyet	N	Ort. (\bar{X})	SS	t	sd	p																																																																																
Yardım Becerileri Öz Yeterlik Düzeyi	K	394	98,05	17,98	-2,209	479	,028*																																																																																
	E	87	102,75	17,75				Oturum Yönetmeye İlişkin Öz Yeterlik Düzeyi	K	394	66,10	13,95	-1,302	479	,168	E	87	68,22	12,67	Zorluklara İlişkin Öz Yeterlik Düzeyi	K	394	91,67	21,68	-1,194	479	,265	E	87	94,79	24,00	Toplam Öz Yeterlik Düzeyi	K	394	255,82	48,41	-1,738	479	,082	E	87	265,76	47,73	İyimserlik-Ruh halinin düzenlenmesi	K	394	78,29	9,31	,558	479	,577	E	87	77,67	10,01	Duyguların Kullanımı	K	394	47,23	9,59	3,204	479	,005*	E	87	43,45	11,54	Duyguların Değerlendirilmesi	K	394	24,59	5,22	4,953	479	,001*	E	87	21,45	5,96	Toplam Duygusal Zekâ Düzeyi	K	394	154,28	18,98	3,305	479	,003*
Oturum Yönetmeye İlişkin Öz Yeterlik Düzeyi	K	394	66,10	13,95	-1,302	479	,168																																																																																
	E	87	68,22	12,67				Zorluklara İlişkin Öz Yeterlik Düzeyi	K	394	91,67	21,68	-1,194	479	,265	E	87	94,79	24,00	Toplam Öz Yeterlik Düzeyi	K	394	255,82	48,41	-1,738	479	,082	E	87	265,76	47,73	İyimserlik-Ruh halinin düzenlenmesi	K	394	78,29	9,31	,558	479	,577	E	87	77,67	10,01	Duyguların Kullanımı	K	394	47,23	9,59	3,204	479	,005*	E	87	43,45	11,54	Duyguların Değerlendirilmesi	K	394	24,59	5,22	4,953	479	,001*	E	87	21,45	5,96	Toplam Duygusal Zekâ Düzeyi	K	394	154,28	18,98	3,305	479	,003*	E	87	146,64	21,80								
Zorluklara İlişkin Öz Yeterlik Düzeyi	K	394	91,67	21,68	-1,194	479	,265																																																																																
	E	87	94,79	24,00				Toplam Öz Yeterlik Düzeyi	K	394	255,82	48,41	-1,738	479	,082	E	87	265,76	47,73	İyimserlik-Ruh halinin düzenlenmesi	K	394	78,29	9,31	,558	479	,577	E	87	77,67	10,01	Duyguların Kullanımı	K	394	47,23	9,59	3,204	479	,005*	E	87	43,45	11,54	Duyguların Değerlendirilmesi	K	394	24,59	5,22	4,953	479	,001*	E	87	21,45	5,96	Toplam Duygusal Zekâ Düzeyi	K	394	154,28	18,98	3,305	479	,003*	E	87	146,64	21,80																				
Toplam Öz Yeterlik Düzeyi	K	394	255,82	48,41	-1,738	479	,082																																																																																
	E	87	265,76	47,73				İyimserlik-Ruh halinin düzenlenmesi	K	394	78,29	9,31	,558	479	,577	E	87	77,67	10,01	Duyguların Kullanımı	K	394	47,23	9,59	3,204	479	,005*	E	87	43,45	11,54	Duyguların Değerlendirilmesi	K	394	24,59	5,22	4,953	479	,001*	E	87	21,45	5,96	Toplam Duygusal Zekâ Düzeyi	K	394	154,28	18,98	3,305	479	,003*	E	87	146,64	21,80																																
İyimserlik-Ruh halinin düzenlenmesi	K	394	78,29	9,31	,558	479	,577																																																																																
	E	87	77,67	10,01				Duyguların Kullanımı	K	394	47,23	9,59	3,204	479	,005*	E	87	43,45	11,54	Duyguların Değerlendirilmesi	K	394	24,59	5,22	4,953	479	,001*	E	87	21,45	5,96	Toplam Duygusal Zekâ Düzeyi	K	394	154,28	18,98	3,305	479	,003*	E	87	146,64	21,80																																												
Duyguların Kullanımı	K	394	47,23	9,59	3,204	479	,005*																																																																																
	E	87	43,45	11,54				Duyguların Değerlendirilmesi	K	394	24,59	5,22	4,953	479	,001*	E	87	21,45	5,96	Toplam Duygusal Zekâ Düzeyi	K	394	154,28	18,98	3,305	479	,003*	E	87	146,64	21,80																																																								
Duyguların Değerlendirilmesi	K	394	24,59	5,22	4,953	479	,001*																																																																																
	E	87	21,45	5,96				Toplam Duygusal Zekâ Düzeyi	K	394	154,28	18,98	3,305	479	,003*	E	87	146,64	21,80																																																																				
Toplam Duygusal Zekâ Düzeyi	K	394	154,28	18,98	3,305	479	,003*																																																																																
	E	87	146,64	21,80																																																																																			

Elde edilen bir diğer sonuç öğrencilerin psikolojik danışma öz yeterlik düzeylerine ilişkin ortalamalar incelendiğinde; toplam öz yeterlik puanlarının cinsiyete göre farklılaşmadığı, sadece “Yardım becerileri öz yeterlik düzeyi” alt boyutunun istatistiksel olarak anlamlı düzeyde ($t = -2,209$; $p < ,05$) farklılaştığı ortaya çıkmıştır (tablo 3). Erkek öğrenciler kendilerinin yardım becerileri öz yeterliklerinin ($\bar{X} = 102,75$) kadın öğrencilerden ($\bar{X} = 98,05$) daha yüksek olduğunu vurgulamaktadır. Öğrencilerin duygusal zekâ düzeylerine ilişkin ortalamalar incelendiğinde ise, gerek toplam zekâ puanlarının, gerekse hem duyguların kullanımı hem de duyguların değerlendirilmesi alt boyutlarına ilişkin puanların cinsiyete göre farklılaştığı, sadece iyimserlik alt boyutu puanlarının anlamlı farklılık göstermediği ortaya çıkmıştır. Toplam duygusal zekâ puan ortalamaları açısından psikolojik danışma öz yeterlik ortalamalarının tersine, kadın öğrencilerin ortalama puanları ($\bar{X} = 154,28$) ile erkek öğrencilerin ortalama puanları ($\bar{X} = 146,64$)

arasında anlamlı düzeyde ($t=3,305$; $p<,05$) farklılık görülmektedir. Aynı durum “*Duyguların kullanımı*” alt boyutunda görülmektedir. Kadın öğrencilerin ortalama puanları ($\bar{X}= 47,23$) erkek öğrencilerin ortalama puanlarına ($\bar{X}= 43,45$) göre anlamlı düzeyde farklılık ($t= 3,204$; $p<,05$) göstermiştir. “*Duyguların değerlendirilmesi*” alt boyutunda da kadın öğrencilerin ortalama puanlarının ($\bar{X}= 24,11$) erkek öğrencilerin ortalamalarına ($\bar{X}= 21,45$) anlamlı düzeyde farklılık ($t= 4,953$; $p<,05$) göstermiştir. Kadın öğrencilerin duyguların değerlendirilmesine ilişkin davranışları erkek öğrencilerden daha fazla gösterdiklerini belirtmişlerdir.

Öğrencilerin öğrenim gördükleri bölümlere göre psikolojik danışma öz yeterlik ve duygusal zekâ davranışlarına ne düzeyde sahip olduklarına ilişkin veriler Tablo 4’te yer almaktadır.

Tablo 4. Öğrencilerin öğrenim gördükleri bölümlere göre psikolojik danışma öz yeterlik ve duygusal zekâ düzeyleri

Bağımlı Değişkenler	Bölüm	N	Ort (\bar{X})	SS	t	sd	p																																																																																
Yardım Becerileri Öz Yeterlik Düzeyi	Psikoloji	288	97,42	19,05	-2,288	479	,023																																																																																
	PDR	193	101,11	16,12				Oturum Yönetmeye İlişkin Öz Yeterlik Düzeyi	Psikoloji	288	66,212	14,47	-,546	479	,585	PDR	193	66,89	12,59	Zorluklara İlişkin Öz Yeterlik Düzeyi	Psikoloji	288	93,06	22,58	1,009	479	,318	PDR	193	91,00	21,43	Toplam Öz Yeterlik Düzeyi	Psikoloji	288	256,69	50,09	-,524	479	,601	PDR	193	259,01	45,82	İyimserlik - Ruh halinin düzenlenmesi	Psikoloji	288	77,25	10,12	-2,753	479	,006*	PDR	193	79,56	8,17	Duyguların Kullanımı	Psikoloji	288	44,24	10,71	-6,786	479	,000*	PDR	193	50,00	7,87	Duyguların Değerlendirilmesi	Psikoloji	288	23,44	6,06	-3,075	479	,002*	PDR	193	24,90	4,37	Toplam Duygusal Zekâ Düzeyi	Psikoloji	288	149,02	20,62	-5,649	479	,000*
Oturum Yönetmeye İlişkin Öz Yeterlik Düzeyi	Psikoloji	288	66,212	14,47	-,546	479	,585																																																																																
	PDR	193	66,89	12,59				Zorluklara İlişkin Öz Yeterlik Düzeyi	Psikoloji	288	93,06	22,58	1,009	479	,318	PDR	193	91,00	21,43	Toplam Öz Yeterlik Düzeyi	Psikoloji	288	256,69	50,09	-,524	479	,601	PDR	193	259,01	45,82	İyimserlik - Ruh halinin düzenlenmesi	Psikoloji	288	77,25	10,12	-2,753	479	,006*	PDR	193	79,56	8,17	Duyguların Kullanımı	Psikoloji	288	44,24	10,71	-6,786	479	,000*	PDR	193	50,00	7,87	Duyguların Değerlendirilmesi	Psikoloji	288	23,44	6,06	-3,075	479	,002*	PDR	193	24,90	4,37	Toplam Duygusal Zekâ Düzeyi	Psikoloji	288	149,02	20,62	-5,649	479	,000*	PDR	193	158,69	16,74								
Zorluklara İlişkin Öz Yeterlik Düzeyi	Psikoloji	288	93,06	22,58	1,009	479	,318																																																																																
	PDR	193	91,00	21,43				Toplam Öz Yeterlik Düzeyi	Psikoloji	288	256,69	50,09	-,524	479	,601	PDR	193	259,01	45,82	İyimserlik - Ruh halinin düzenlenmesi	Psikoloji	288	77,25	10,12	-2,753	479	,006*	PDR	193	79,56	8,17	Duyguların Kullanımı	Psikoloji	288	44,24	10,71	-6,786	479	,000*	PDR	193	50,00	7,87	Duyguların Değerlendirilmesi	Psikoloji	288	23,44	6,06	-3,075	479	,002*	PDR	193	24,90	4,37	Toplam Duygusal Zekâ Düzeyi	Psikoloji	288	149,02	20,62	-5,649	479	,000*	PDR	193	158,69	16,74																				
Toplam Öz Yeterlik Düzeyi	Psikoloji	288	256,69	50,09	-,524	479	,601																																																																																
	PDR	193	259,01	45,82				İyimserlik - Ruh halinin düzenlenmesi	Psikoloji	288	77,25	10,12	-2,753	479	,006*	PDR	193	79,56	8,17	Duyguların Kullanımı	Psikoloji	288	44,24	10,71	-6,786	479	,000*	PDR	193	50,00	7,87	Duyguların Değerlendirilmesi	Psikoloji	288	23,44	6,06	-3,075	479	,002*	PDR	193	24,90	4,37	Toplam Duygusal Zekâ Düzeyi	Psikoloji	288	149,02	20,62	-5,649	479	,000*	PDR	193	158,69	16,74																																
İyimserlik - Ruh halinin düzenlenmesi	Psikoloji	288	77,25	10,12	-2,753	479	,006*																																																																																
	PDR	193	79,56	8,17				Duyguların Kullanımı	Psikoloji	288	44,24	10,71	-6,786	479	,000*	PDR	193	50,00	7,87	Duyguların Değerlendirilmesi	Psikoloji	288	23,44	6,06	-3,075	479	,002*	PDR	193	24,90	4,37	Toplam Duygusal Zekâ Düzeyi	Psikoloji	288	149,02	20,62	-5,649	479	,000*	PDR	193	158,69	16,74																																												
Duyguların Kullanımı	Psikoloji	288	44,24	10,71	-6,786	479	,000*																																																																																
	PDR	193	50,00	7,87				Duyguların Değerlendirilmesi	Psikoloji	288	23,44	6,06	-3,075	479	,002*	PDR	193	24,90	4,37	Toplam Duygusal Zekâ Düzeyi	Psikoloji	288	149,02	20,62	-5,649	479	,000*	PDR	193	158,69	16,74																																																								
Duyguların Değerlendirilmesi	Psikoloji	288	23,44	6,06	-3,075	479	,002*																																																																																
	PDR	193	24,90	4,37				Toplam Duygusal Zekâ Düzeyi	Psikoloji	288	149,02	20,62	-5,649	479	,000*	PDR	193	158,69	16,74																																																																				
Toplam Duygusal Zekâ Düzeyi	Psikoloji	288	149,02	20,62	-5,649	479	,000*																																																																																
	PDR	193	158,69	16,74																																																																																			

Tablo 4’te görüldüğü gibi, öğrencilerin öğrenim gördükleri bölümlere göre öz yeterlik düzeyleri farklılaşmazken, duygusal zekâ düzeyleri bölümlere göre farklılık göstermiştir. Öğrencilerin cinsiyetlerine ilişkin verilerde (Tablo 3) görüldüğü gibi, bölümlerine ilişkin verilerde de

paralellik bulunmaktadır. “Yardım becerileri öz yeterlik düzeyleri” alt boyutu dışında gerek alt boyutlar, gerekse toplam psikolojik danışma öz yeterlik davranışlarına ait puanlar öğrencilerin bölümlerine göre farklılık göstermemektedir. Yardım alt boyutunda PDR bölümünde okuyan öğrenciler söz konusu davranışlara daha fazla ($\bar{X}= 101,11$) sahip olduklarını ifade etmişlerdir. Psikoloji bölümü öğrencilerine ilişkin ortalama ($\bar{X}= 97,42$) ile PDR öğrencilerine ait ortalamaların anlamlı düzeyde farklılık ($t= -2,288$; $p<,05$) gösterdiği ortaya çıkmıştır. Duygusal zekâ ölçeceğinden elde edilen puanlar bölümlere göre değerlendirildiğinde; toplam duygusal zekâ puanları açısından PDR öğrencilerinin ($\bar{X}= 158,69$) ortalama puanlarının Psikoloji bölümü öğrencilerinden daha yüksek ($\bar{X}= 149,02$) olduğu görülmektedir. Her iki ortalama karşılaştırıldığında, puanlar arasında anlamlı düzeyde farklılık ($t= -5,649$; $p<,05$) olduğu gözlenmektedir. Söz konusu durum her üç alt boyut açısından da benzerlik göstermektedir; iyimserlik alt boyutunda ($t=2,753$; $p<,05$), duyguların kullanımı alt boyutunda ($t= -6,786$; $p<,05$) ve duyguların değerlendirilmesi alt boyutunda ($t=-3,075$; $p<,05$) PDR öğrencilerinin söz konusu davranışlara Psikoloji bölümü öğrencilerinden daha fazla sahip oldukları ortaya çıkmıştır.

Tablo 5. Öğrencilerin psikolojik yardım alma durumlarına göre psikolojik danışma öz yeterlik ve duygusal zekâ düzeyleri

Bağımlı Değişkenler	Psik. Yardım	N	Ort (\bar{X})	SS	t	sd	p																																																																																								
Yardım Becerileri Öz Yeterlik Düzeyi	Evet	98	98,38	21,18	-2,285	479	,776																																																																																								
	Hayır	383	99,04	17,13				Oturum Yönetmeye İlişkin Öz Yeterlik Düzeyi	Evet	98	65,27	15,63	-8,92	479	,374		Hayır	383	66,80	13,22	Zorluklara İlişkin Öz Yeterlik Düzeyi	Evet	98	88,06	25,51	-1,875	479	,063		Hayır	383	93,30	21,08	Toplam Öz Yeterlik Düzeyi	Evet	98	251,70	54,89	-1,231	479	,220		Hayır	383	259,13	46,54	İyimserlik-Ruh düzenlenmesi	Evet	98	79,13	10,25	1,053	479	,294		Hayır	383	77,94	9,23	Duyguların Kullanımı	Evet	98	43,48	12,10	-2,937	479	,004*		Hayır	383	47,33	9,33	Duyguların Değerlendirilmesi	Evet	98	23,46	6,56	-9,95	479	,322		Hayır	383	24,17	5,18	Toplam Duygusal Düzeyi	ZekâEvet	98	150,26	23,11	-1,318	479	,190		Hayır
Oturum Yönetmeye İlişkin Öz Yeterlik Düzeyi	Evet	98	65,27	15,63	-8,92	479	,374																																																																																								
	Hayır	383	66,80	13,22				Zorluklara İlişkin Öz Yeterlik Düzeyi	Evet	98	88,06	25,51	-1,875	479	,063		Hayır	383	93,30	21,08	Toplam Öz Yeterlik Düzeyi	Evet	98	251,70	54,89	-1,231	479	,220		Hayır	383	259,13	46,54	İyimserlik-Ruh düzenlenmesi	Evet	98	79,13	10,25	1,053	479	,294		Hayır	383	77,94	9,23	Duyguların Kullanımı	Evet	98	43,48	12,10	-2,937	479	,004*		Hayır	383	47,33	9,33	Duyguların Değerlendirilmesi	Evet	98	23,46	6,56	-9,95	479	,322		Hayır	383	24,17	5,18	Toplam Duygusal Düzeyi	ZekâEvet	98	150,26	23,11	-1,318	479	,190		Hayır	383	153,58	18,72										
Zorluklara İlişkin Öz Yeterlik Düzeyi	Evet	98	88,06	25,51	-1,875	479	,063																																																																																								
	Hayır	383	93,30	21,08				Toplam Öz Yeterlik Düzeyi	Evet	98	251,70	54,89	-1,231	479	,220		Hayır	383	259,13	46,54	İyimserlik-Ruh düzenlenmesi	Evet	98	79,13	10,25	1,053	479	,294		Hayır	383	77,94	9,23	Duyguların Kullanımı	Evet	98	43,48	12,10	-2,937	479	,004*		Hayır	383	47,33	9,33	Duyguların Değerlendirilmesi	Evet	98	23,46	6,56	-9,95	479	,322		Hayır	383	24,17	5,18	Toplam Duygusal Düzeyi	ZekâEvet	98	150,26	23,11	-1,318	479	,190		Hayır	383	153,58	18,72																							
Toplam Öz Yeterlik Düzeyi	Evet	98	251,70	54,89	-1,231	479	,220																																																																																								
	Hayır	383	259,13	46,54				İyimserlik-Ruh düzenlenmesi	Evet	98	79,13	10,25	1,053	479	,294		Hayır	383	77,94	9,23	Duyguların Kullanımı	Evet	98	43,48	12,10	-2,937	479	,004*		Hayır	383	47,33	9,33	Duyguların Değerlendirilmesi	Evet	98	23,46	6,56	-9,95	479	,322		Hayır	383	24,17	5,18	Toplam Duygusal Düzeyi	ZekâEvet	98	150,26	23,11	-1,318	479	,190		Hayır	383	153,58	18,72																																				
İyimserlik-Ruh düzenlenmesi	Evet	98	79,13	10,25	1,053	479	,294																																																																																								
	Hayır	383	77,94	9,23				Duyguların Kullanımı	Evet	98	43,48	12,10	-2,937	479	,004*		Hayır	383	47,33	9,33	Duyguların Değerlendirilmesi	Evet	98	23,46	6,56	-9,95	479	,322		Hayır	383	24,17	5,18	Toplam Duygusal Düzeyi	ZekâEvet	98	150,26	23,11	-1,318	479	,190		Hayır	383	153,58	18,72																																																	
Duyguların Kullanımı	Evet	98	43,48	12,10	-2,937	479	,004*																																																																																								
	Hayır	383	47,33	9,33				Duyguların Değerlendirilmesi	Evet	98	23,46	6,56	-9,95	479	,322		Hayır	383	24,17	5,18	Toplam Duygusal Düzeyi	ZekâEvet	98	150,26	23,11	-1,318	479	,190		Hayır	383	153,58	18,72																																																														
Duyguların Değerlendirilmesi	Evet	98	23,46	6,56	-9,95	479	,322																																																																																								
	Hayır	383	24,17	5,18				Toplam Duygusal Düzeyi	ZekâEvet	98	150,26	23,11	-1,318	479	,190		Hayır	383	153,58	18,72																																																																											
Toplam Duygusal Düzeyi	ZekâEvet	98	150,26	23,11	-1,318	479	,190																																																																																								
	Hayır	383	153,58	18,72																																																																																											

Öğrencilerin daha önce psikolojik yardım alıp almadıklarına göre psikolojik danışma öz yeterlik düzeyleri ve duygusal zekâ düzeylerinin farklılıklarına ilişkin veriler Tablo 5’te yer almaktadır.

Yukarıdaki tablo incelendiğinde; öğrencilerin psikolojik yardım alıp almama durumlarına göre, duygusal zekâ ve psikolojik danışma öz yeterlik düzeylerinin anlamlı düzeyde değişmediği görülmektedir. Her iki değişkene ilişkin ortalamalar karşılaştırıldığında, psikolojik yardım almamış olan öğrencilerin gerek duygusal zekâ ve gerekse psikolojik danışma öz yeterlik düzeylerine ilişkin puanlarının yardım alanlara oranla daha yüksek olduğu ortaya çıkmıştır. Duygusal zekâ ölçeğinin sadece “*duyguların kullanımı*” alt boyutunda psikolojik yardım almayan öğrencilerin puan ortalamaları ($\bar{X}= 47,33$) alanlara ($\bar{X}= 43,48$) göre anlamlı düzeyde farklılık ($t=-2,937$; $p<,05$) göstermiştir.

Öğrencilerin psikolojik danışma öz yeterlik ve duygusal zekâ düzeylerinin öğrencilerin bölümlerini isteyerek seçip seçmemelerine göre farklılıklarına ilişkin veriler Tablo 6’da yer verilmiştir.

Öğrencilerin öğrenim gördükleri bölümü severek tercih etme durumlarına göre psikolojik danışma öz yeterlik ve duygusal zekâ düzeylerine ilişkin Tablo 6’daki veriler incelendiğinde, genellikle severek tercih edenlerin her iki ölçek ve alt boyutlarından alınan ortalama puanlar, *kısmen ve hayır* seçeneğini işaretleyenlere oranla daha yüksek bulunmuştur. Toplam psikolojik danışma öz yeterlik düzeylerine ilişkin ortalamalar dikkate alındığında; öğrenim gördükleri bölümü isteyerek tercih eden öğrencilerin ortalamaları ($\bar{X}=261,10$) ile bölümü sevmeyen öğrencilerin ortalamaları ($\bar{X}=234,41$) arasında anlamlı düzeyde farklılık ($F=4,555$; $p<,05$) ortaya çıktığı görülmektedir. Psikolojik danışma öz yeterlik ölçeğinin “*Yardım becerileri öz yeterlik düzeyi*” alt boyutuna ilişkin veriler incelendiğinde, *evet* diyen grubun ortalamaları ($\bar{X}=100,20$) ile *kısmen* diyen grubun ortalamaları ($\bar{X}=95,52$) arasında anlamlı düzeyde farklılık ($F=3,524$; $p<,05$) gözlenmektedir. Oturumu yönetmeye ilişkin öz yeterlik düzeylerine ilişkin veriler incelendiğinde; her üç grup ortalamaları arasında anlamlı düzeyde farklılığın ($F=10,957$; $p<,05$) olduğu göze çarpmaktadır. Zorluklara ilişkin öz yeterlik boyutunda gruplar arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmamıştır.

Tablo 6. Öğrencilerin psikolojik danışma öz yeterlik ve duygusal zekâ düzeylerinin öğrencilerin bölümlerini isteyerek seçip seçmemelerine göre farklılıkları

BAĞIMLI DEĞİŞKEN	Gruplar	N	Ort (\bar{X})	SS	sd	Kareler ortalaması	F	p	Fark
Yardım Becerileri Öz Yeterlik Düzeyi	Evet	353	100,20	18,43	Grup içi 2	1131,07	3,524	,030*	K
	Kısmen	106	95,52	16,29					
	Hayır	22	94,36	16,88	Gruplar arası 478	320,97			E
	Total	481	98,90	18,01					
Oturum Yönetmeye İlişkin Yeterlik Düzeyi	Evet	353	67,92	13,09	Grup içi 2	1985	10,957	,000*	K-H
	Kısmen	106	63,95	13,73					
	ÖzHayır	22	55,68	17,63	Gruplar arası 478	181,25			E-H
	Total	481	66,48	13,74					
Zorluklara İlişkin Öz Yeterlik Düzeyi	Evet	353	92,98	22,60	Grup içi 2	821,009	1,682	,187	H
	Kısmen	106	91,36	20,29					
	Hayır	22	84,36	22,18	Gruplar arası 478	488,087			E
	Total	481	92,23	22,12					
Toplam Yeterlik Düzeyi	Evet	353	261,10	48,51	Grup içi 2	10509,512	4,555	,011*	E
	ÖzKısmen	106	250,83	46,81					
	Hayır	22	234,41	46,02	Gruplar arası 478	2307,106			K
	Total	481	257,62	48,39					
İyimserlik - Ruh halinin düzenlenmesi	Evet	353	78,95	9,76	Grup içi 2	402,563	4,577	,011*	E
	Kısmen	106	76,19	8,41					
	Hayır	22	75,36	7,18	Gruplar arası 478	87,953			K
	Total	481	78,18	9,45					
Duyguların Kullanımı	Evet	353	47,11	10,58	Grup içi 2	209,891	2,080	,126	E
	Kısmen	106	45,05	8,27					
	Hayır	22	44,77	8,94	Gruplar arası 478	100,902			K
	Total	481	46,55	10,07					
Duyguların Değerlendirilmesi	Evet	353	24,20	5,66	Grup içi 2	42,044	1,397	,248	E
	Kısmen	106	23,28	4,49					
	Hayır	22	24,86	6,92	Gruplar arası 478	30,100			K
	Total	481	24,03	5,49					
Toplam Duygusal Zekâ Düzeyi	Evet	353	154,45	20,29	Grup içi 2	1589,927	4,144	,016*	E
	Kısmen	106	148,50	17,21					
	Hayır	22	149,32	18,73	Gruplar arası 478	383,662			K
	Total	481	152,90	19,72					

Duygusal zekâ ölçeğinden toplam alınan puan ortalamaları dikkate alındığında, *evet* grubunun ortalaması (\bar{X} =154,45) ile *kısmen* diyen grubun ortalamaları (\bar{X} =148,50) arasında anlamlı düzeyde ($F=4,144$; $p<,05$) farklılığın ortaya çıktığı görülmektedir. Duygusal zeka ölçeğinin *İyimserlik*, *ruh halinin düzenlenmesi* alt boyutunda gruplar arasında farklılık ($F=4,577$; $p<,05$) ortaya çıkmıştır. Yapılan LSD testi sonucunda, farklılığın *evet* diyen grubun ortalaması (\bar{X} =78,95) ile *kısmen* diyen grubun

ortalaması ($\bar{X}=75,36$) arasında olduğu görülmektedir. Duyguların kullanımı ve duyguların değerlendirilmesi alt boyutlarında anlamlı bir farklılık bulunmamıştır.

Öğrencilerin öğrenim gördükleri bölümü sevip sevmemelerine göre psikolojik danışma öz yeterlikleri ve duygusal zekâ düzeylerine ilişkin anova testi sonuçlarına Tablo 7’de verilmiştir.

Tablo 7. Öğrencilerin öğrenim gördükleri bölümü sevip sevmemelerine göre psikolojik danışma öz yeterlikleri ve duygusal zekâ düzeyleri

		N	Ort	SS	sd	Kareler ortalaması	F	p	Fark		
Yardım Becerileri	Evet	333	100,71	18,33	Grup içi	2	10,864	,000*	H		
	Kısmen	117	97,26	16,13					H		
	Öz Yeterlik Düzeyi	Hayır	31	85,74	15,44	Gruplar arası			478	311,538	E-K
		Total	481	98,90	18,01						
Oturum Yönetmeye İlişkin Öz Yeterlik Düzeyi	Evet	333	68,20	13,36	Grup içi	2	18,626	,000*	K-H		
	Kısmen	117	65,09	12,87					H		
	Hayır	31	53,36	13,64	Gruplar arası	478			175,856	E-K	
		Total	481	66,48		13,74					
Zorluklara İlişkin Öz Yeterlik Düzeyi	Evet	333	94,39	22,30	Grup içi	2	12,287	,000*	H		
	Kısmen	117	90,78	19,32					H		
	Hayır	31	74,55	22,46	Gruplar arası	478			467,487	E-K	
		Total	481	92,23		22,12					
Toplam Öz Yeterlik Düzeyi	Evet	333	263,29	48,93	Grup içi	2	16,610	,000*	K-H		
	Kısmen	117	253,12	43,02					E-H		
	Hayır	31	213,65	37,14	Gruplar arası	478			2198,302	E-K	
		Total	481	257,62		48,39					
İyimserlik - Ruh halinin düzenlenmesi	Evet	333	79,10	10,08	Grup içi	2	5,356	,005*	K-H		
	Kısmen	117	76,27	6,89					E-H		
	Hayır	31	75,45	9,40	Gruplar arası	478			87,672	E	
		Total	481	78,18		9,45					
Duyguların Kullanımı	Evet	333	47,03	10,65	Grup içi	2	1,362	,257			
	Kısmen	117	45,66	8,45					H		
	Hayır	31	44,71	9,05	Gruplar arası	478			101,204		
		Total	481	46,55		10,07					
Duyguların Değerlendirilmesi	Evet	333	24,01	5,52	Grup içi	2	1,563	,211			
	Kısmen	117	23,66	4,97					H		
	Hayır	31	25,61	6,81	Gruplar arası	478			30,079		
		Total	481	24,02		5,49					
Toplam Duygusal Zeka Düzeyi	Evet	333	154,31	20,53	Grup içi	2	2,791	,062	K		
	Kısmen	117	149,68	15,77					E		
	Hayır	31	149,94	22,79	Gruplar arası	478			385,810		
		Total	481	152,90		19,72					

Tablo 7 incelendiğinde, öğrencilerin öğrenim gördükleri bölümleri sevip sevmemelerine göre özellikle psikolojik danışma öz yeterlik puanları açısından gruplar arasında farklılığın çıktığı görülmektedir. Yapılan Anova testi sonucunda, *Psikolojik danışma öz yeterlik* ölçeğinin tamamından alınan puanlar açısından gruplar arasında anlamlı düzeyde farklılığın ($F=16,610$; $p<,05$) ortaya çıktığı, bu farkın da tüm gruplar arasında olduğu gözlenmektedir. Öğrenim gördükleri bölümden memnun olan öğrencilerin ortalama puanlarının ($\bar{X}=263,29$), bölümlerinden *kısmen* ($\bar{X}=253,12$) memnun olanlardan ve bölümlerinden memnun olmayan öğrencilerin ortalama puanlarından ($\bar{X}=213,65$) daha yüksek bulunmuştur. *Yardım becerileri öz yeterlik* puanları açısından, bölümlerinden memnun olmayan öğrencilerin ortalama puanları ($\bar{X}=85,74$) ile bölümlerinden memnun olan ($\bar{X}=100,71$) ve kısmen memnun olan öğrencilerin ortalama puanları ($\bar{X}=92,26$) arasında anlamlı düzeyde farklılık ($F=10,864$; $p<,05$) ortaya çıkmıştır. Benzer bir durum "*Oturumu Yönetmeye İlişkin Öz Yeterlik*" alt boyutunda da görülmektedir. Oturumu yönetmeye ilişkin öz yeterlik davranışlarını bölümünden memnun olan öğrencilerin daha ($\bar{X}=68,20$) fazla gösterdiği, bölümlerinden *kısmen* memnun olanlar ($\bar{X}=65,09$) ve memnun olmayan öğrencilerin ($\bar{X}=53,36$) daha az gösterdiği ortaya çıkmıştır. Söz konusu farklılıklar gruplar arasında anlamlı düzeyde farklılık ($F=18,626$; $p<,05$) oluşturmuştur.

Farklılığın kaynağını bulmak amacıyla yapılan LSD testinde, her üç grubun da bu farklılığa neden olduğu görülmektedir. Zorluklara ilişkin öz yeterlik düzeyi açısından bakıldığında, aynı şekilde bölümlerinden memnun musunuz sorusuna *evet* diyen öğrencilerin ortalamaları diğer iki gruptan daha yüksek bulunmuştur. Bir başka ifadeyle, zorluklara ilişkin öz yeterlik düzeylerine ilişkin davranışlara en fazla ($\bar{X}=94,39$) sahip olduğunu, bölümlerinden *kısmen* memnun olanların söz konusu davranışlara daha az sahip oldukları ($\bar{X}=90,78$) ve son olarak bölümlerinden memnun olmayan öğrencilerin ortalama puanlarının en düşük ($\bar{X}=74,55$) olduğu ortaya çıkmıştır. Yapılan LSD testi sonucunda, *hayır* diyen grubun ortalama puanlarının diğer iki grupta yer alan öğrencilerin puanları arasında anlamlı düzeyde farklılığın olduğu görülmüştür.

Öğrencilerin duygusal zeka düzeyleri ölçeğinin tamamından alınan puanlar dikkate alındığında; bölümlerinden memnun olan ve kısmen memnun olan öğrencilerin puanları arasında kısmen bir fark ortaya çıkmış, ancak sonuç itibarıyla bu fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır. Öğrencilerin “İyimserlik – ruh halinin düzenlenmesi” alt boyutundan aldıkları puanlar incelendiğinde, gruplar arasında istatistiksel olarak bir farkın ($F=5,356$; $p<,05$) ortaya çıktığı, bu farkın da her üç grubun puanlarından kaynaklandığı görülmektedir. Duyguların kullanımı ve değerlendirilmesi alt boyutları açısından gruplar arasında bir farklılık bulunmamıştır.

Öğrencilerin duygusal zekâ ve psikolojik danışma öz yeterlik düzeyleri arasındaki ilişki

Bir bireyin psikolojik danışma öz yeterliliklerinin beklenen düzeyde olabilmesi onun kendi duygularını tanıyabilmesine, çevresini doğru algılayabilmesine, başkalarının duygularını tanımlama ve duygudaşlık (empati) yapabilme gücüne bağlıdır. Bu sayılan özelliklerin çoğu bireyin duygusal zekâsıyla ilgili bir durumdur. Tablo 8’de öğrencilerin psikolojik danışma öz yeterlikleri ve duygusal zeka düzeylerinin arasındaki ilişkiye ilişkin korelasyon sonuçları yer almaktadır.

Tablo 8. Psikolojik danışma öz yeterlik ve duygusal zekâ düzeyi arasındaki ilişki

		İyimserlik- Ruh halinin düzenlenmesi	Duyguların Kullanımı	Duyguların Değerlendirilmesi	Toplam Duygusal Zekâ Düzeyi
Yardım Becerileri	r	,581**	,251**	-,031	,414**
Öz Yeterlik Düzeyi	Sig. (2-tailed)	,000	,000	,494	,000
	N	481	481	481	481
Oturum Yönetmeyer		,637**	,277**	,026	,471**
İlişkin Öz Yeterlik	Sig. (2-tailed)	,000	,000	,573	,000
Düzeyi	N	481	481	481	481
Zorluklara İlişkin	r	,503**	,143**	-,110*	,296**
Öz Yeterlik Düzeyi	Sig. (2-tailed)	,000	,002	,016	,000
	N	481	481	481	481
Toplam Psık. Dan.	r	,627**	,238**	-,055	,423**
Öz Yeterlik Düzeyi	Sig. (2-tailed)	,000	,000	,232	,000
	N	481	481	481	481

**Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

*Correlation is significant at the 0.05 level (2-tailed).

Yukarıdaki tablo (Tablo 8) incelendiğinde, psikolojik danışma öz yeterlikleri toplam puanları ile duygusal zekâ düzeyi toplam puanları arasında doğrusal bir ilişkinin ($r= ,423$) olduğu ve bu ilişkinin 0,01 düzeyinde anlamlı olduğu görülmektedir. Bir başka ifadeyle, öğrencilerin psikolojik danışma öz yeterlik düzeyleri yükseldikçe, duygusal zekâ düzeylerinin de yükseldiği veya tam tersi duygusal zekâ düzeyi yükseldikçe, psikolojik danışma öz yeterlik düzeylerinin yükseldiği ifade edilebilir. Zekânın zamanla ya da eğitimle yükselmeyeceği varsayılırsa, duygusal zekâ arttıkça psikolojik danışma öz yeterliklerinin artması sonucu çıkarılabilir. Duygusal zekâ ve psikolojik danışma öz yeterlikleri arasında en yüksek ilişki ($r=,637$), oturumu yönetmeye ilişkin öz yeterlik düzeyi ve duygusal zekâ alt boyutu olan iyimserlik – ruh halinin düzenlenmesi düzeyi arasında, en düşük ilişki de ($r= -,031$), yardım becerileri öz yeterlik düzeyi ile duygusal zekâ alt boyutu olan duyguların değerlendirilmesi arasında ortaya çıkmıştır. Duyguların değerlendirilmesi alt boyutu ile sadece zorluklara ilişkin öz yeterlik düzeyi arasında ters yönde bir ilişkinin ($r= -,110$) dışında diğer alt boyutlar arasında bir ilişki ortaya çıkmamıştır.

Öğrencilerin duygusal zekâ düzeyleri psikolojik danışma öz yeterlik düzeylerini etkileme seviyesi

Araştırmanın bir diğer amacı olarak öğrencilerin duygusal zeka düzeylerinin öz yeterlilik düzeylerini etkileme seviyesini incelemektir. Bunun için katılımcıların verdikleri cevaplardan ‘duygusal zeka düzeyleri’ ile ilgili veriler bağımsız ve ‘psikolojik danışma öz yeterlilik düzeyleri’ ise bağımlı değişken olarak ele alınmıştır. Öğrencilerin psikolojik danışma öz yeterlik düzeylerinin duygusal zekadan ne düzeyde etkilendiğine ilişkin veriler Tablo 9’da yer almaktadır.

Tablo 9. Öğrencilerin duygusal zeka düzeyleri ve psikolojik danışma öz yeterlilik düzeyleri arasındaki ilişkiye ilişkin regresyon modeli

Model	R	R-Kare	Hatalardan arınık R-Kare	Standart kestirim hatası
1	0,423	0,179	0,177	43,89

a. Bağımlı değişken: Psikolojik danışma öz yeterlik düzeyi

b. Bağımsız değişken: Duygusal zeka düzeyi

Yukarıda (Tablo 9) verilen her iki değişkenin birlikte işe koşulduğu regresyon modeline göre elde edilen Pearson korelasyon katsayısı 0,423 olarak hesaplanmıştır (Tablo 8 ve 9). Bu sonuç iki değişken arasında orta düzeyde ve pozitif yönde bir ilişki olduğunu göstermektedir. Ayrıca öğrencilerin Psikolojik danışma öz yeterlik düzeylerinin yaklaşık % 18’lik ($R\text{-Kare}=0,179$) bir bölümünü de duygusal zeka düzeyleri ile açıklamak mümkündür. Sonuç olarak katılımcılardan toplanan verilere göre, öğrencilerin duygusal zeka düzeylerinin psikolojik danışma öz yeterlilik düzeylerini pozitif olarak etkilediği ifade edilebilir.

Öğrencilerin duygusal zeka düzeyi ile psikolojik danışma öz yeterlilik düzeyleri arasındaki ilişkinin anlamlılığını test etmek amacıyla yapılan Anova testi sonuçları Tablo 10’da yer almaktadır.

Tablo 10. Öğrencilerin duygusal zeka düzeyleri ve psikolojik danışma öz yeterlilik düzeyleri arasındaki ilişkinin anlamlılığın ilişkin Anova Testi

Model	Kareler Toplamı	sd	Karelerin Ortalaması	F	p	
1	Gruplar Arası	201245,385	1	201245,385	104,49	,000 ^b
	Grup İçi	922570,229	479	1926,034		
	Toplam	1123815,613	480			

a. Bağımlı değişken: Psikolojik danışma öz yeterlik düzeyi

b. Bağımsız değişken: Duygusal zeka düzeyi

Tablo 10 incelendiğinde, öğrencilerin duygusal zeka düzeyleri ile psikolojik danışma öz yeterlikleri arasında tespit edilen ilişki düzeyinin ($R=0,423$) istatistiksel olarak anlamlı ($p=,000$) olduğu görülmektedir.

Tablo 11’de elde edilen bulguların model parametreleri gösterilmiştir.

Tablo 11. Regresyon denklemindeki katsayı ve sabitleri içeren model parametreleri

Model	Standart olmayan Katsayılar		Standart Katsayılar	t	Sig.
	B	Std. Sapma	Beta		
1 (Sabit)	98,82	15,66		6,31	,000
Toplam Duygusal Zeka Düzeyi	1,04	,102	,423	10,22	,000

a. Bağımlı Değişken: Toplam Psikolojik Danışma Öz Yeterlik Düzeyi

Buna göre, bağımlı değişken psikolojik danışma öz yeterlilik düzeyinin duygusal zeka düzeyi artışından daha fazla artış gösterdiği

söylenbilir. Buna ilaveten, iki değişken arasında hesaplanan standart veya standart olmayan katsayılar istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık ortaya koymuşlardır ($p < 0,05$).

Sonuç olarak, öğrencilerin duygusal zeka düzeylerinin psikolojik danışma öz yeterlik düzeylerinin ne kadarını açıkladığını belirlemek için yapılan basit doğrusal regresyon analizi sonucunda, öğrencilerin duygusal zekaları ile psikolojik danışma öz-yeterlikleri arasında anlamlı bir ilişki gözlenmiş ($R = 0,423$, $R^2 = 0,179$), öğrencilerin algıladıkları duygusal zeka düzeylerinin psikolojik danışma öz-yeterlik düzeylerinin anlamlı bir yordayıcısı olduğu görülmüştür ($F_{(1-479)} = 104,49$, $p < ,05$). Öğrencilerin duygusal zeka düzeyleri psikolojik danışma öz-yeterlik düzeylerinin % 17,9'unu açıklamaktadır. Regresyon denklemine esas yordayıcı değişkenin katsayısının ($B = 1,04$) anlamlılık testi de, öğrencilerin duygusal zekalarının anlamlı bir yordayıcı olduğunu göstermektedir ($p < ,01$).

Elde edilen bilgilere göre zeka seviyeleri ile öz yeterlilik arasındaki ilişki aşağıdaki eşitlik ile ifade edilebilir:

$$\text{Tahmin edilen öz yeterlilik düzeyi} = 98,82 - (1,04 * \text{duygusal zeka düzeyi}).$$

Tartışma ve Öneriler

Öğrencilerin duygusal zeka ve psikolojik danışma öz yeterlik düzeyleri PDR ve Psikoloji bölümlerinde okuyan öğrencilerin psikolojik danışma öz yeterlik ve duygusal zekâ düzeylerini ve her iki değişken arasındaki ilişkiyi inceleyen bu çalışmada; öğrencilerin, algıladıkları duygusal zekâ düzeylerinin ortalamasının üstünde olduğunu belirtmişlerdir. Başka bir deyişle, öğrenciler duygusal zekâ ile ilgili davranışların büyük bir çoğunluğuna sahip olduklarını ifade etmişlerdir. Ölçekten ve alt boyutlarından alınan puanlar orta ve en yüksek arasında elde edilmiştir. Öğrencilerin psikolojik danışma öz yeterlik düzeyleri açısından da durum aynıdır. Öğrenciler gerek ölçekten gerekse alt boyutlarından ortalamasının üzerinde puan almışlardır.

Dutoğlu ve Tuncel (2008) tarafından yapılan çalışmada, aday öğretmenlerin eleştirel düşünme ve duygusal zeka düzeylerinin yüksek olmadığı ortaya çıkmıştır. Bu durum yine benzer sonuçların elde edildiği

bir çalışmada (Yurdakavuştu, 2012) erkeklerin beynin sol yarım küresini, kızların ise sağ yarım küresini kullandıklarından kaynaklandığı ileri sürülmüştür. Aynı araştırma, kızlar sağ yarım küreye bağlı olarak duygusal süreçler de sezgilerine güvenirken, erkekler sol yarımküreye bağlı olarak analitik düşünceye güvendiklerini göstermektedir. Hemşirelik öğrencilerinin duygusal zeka düzeyleri ve problem çözme becerilerini belirlemek ve öğrencilerin duygusal zeka düzeylerinin problem çözme becerilerine etkisini araştırmak amacıyla yapılan bir çalışmada (Karabulutlu, Yılmaz, & Yurttaş, 2011), öğrencilerin toplam duygusal zeka düzeyi puanlarının ortalamasının biraz üzerinde olduğu belirlenmiştir. Aslan ve Güzel (2018), tarafından yapılan ve duygusal zeka ile problem odaklı stresle başa çıkma, iyileşme ve duygusal tükenme ilişkilerinin incelendiği çalışmada, duygusal zekanın problem odaklı stresle başa çıkmayı pozitif yönde etkilediği, problem odaklı stresle başa çıkma davranışın da duygusal tükenmeyi azaltırken iyileşmeyi artırdığı ortaya çıkmıştır. Yapılan araştırmalardan da anlaşılacağı üzere duygusal zekanın eleştirel düşünme, problem çözme, stresle başa çıkma, liderlik ve sosyal beceri düzeyleri gibi bir çok değişkenle ilişkilidir ve bireyin söz konusu becerilerini olumlu yönde etkilemektedir. O halde öğrencilere özellikle ana sınıftan başlayarak birlikte çalışma, sorun çözme, yaparak öğrenme gibi etkinlikleri giderek artan bir şekilde göstermekte yarar vardır.

Yine bu çalışma sonuçlarına paralel olarak, Aksoy ve Diken (2009) tarafından yapılan ve rehber öğretmenlerin öz yeterlik algılarının incelendiği bir çalışmada, rehber öğretmenlerin özel eğitimde psikolojik danışma ve rehberliğe ilişkin öz yeterlik algılarının orta düzeyde olduğu belirlenmiştir.

Öğrencilerin bazı değişkenlere göre duygusal zekâ düzeyleri ve psikolojik danışma öz yeterlikleri

Yapılan çalışmada öğrencilerin duygusal zekâ düzeylerinin cinsiyetlerine göre anlamlı düzeyde farklılık gösterdiği ortaya çıkmıştır. Yapılan analizler, kadın öğrencilerin erkek öğrencilere oranla duygusal zekâyâ ilişkin davranışlara daha çok sahip olduğunu göstermektedir. Duygusal zekâ ölçeğinin alt boyutları açısından da durum aynıdır. İşmen (2001) tarafından 255 üniversite öğrencisi üzerinde duygusal zeka

ve problem çözme becerisi arasındaki ilişkiyi inceleyen çalışmada da benzer sonuçlar elde edilmiş, duygusal zekanın cinsiyete göre farklılaştığı belirlenmiştir. Yurt dışında yapılan bazı çalışmalarda da (Ciarrochi, Chan, ve Bajgar, 2001; Mayer, 2001) benzer sonuçlar alındığı görülmektedir. Bu sonuçlara göre kadınların duygusal davranma, duyguları anlama ya da kullanma gibi davranışları erkeklere oranla daha iyi yaptıkları söylenebilir. Aksoy ve Diken (2009) tarafından yapılan çalışmada ise, rehber öğretmenlerin, özel eğitim öz yeterlikleri cinsiyete göre anlamı bir farklılık göstermemiştir. Konuyla ilgili yapılan çalışmaların çoğunda (Cora, 1997; Coşgun ve Ilgar, 2004; Özgün, 2007) cinsiyetle öz yeterlik arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmazken, kadınların erkeklere oranla daha yüksek öz yeterlik düzeyine sahip olduğunu belirten çalışmalar da (Coladarcı & Breton, 1997) bulunmaktadır.

Çalışmaya iki bölüm (PDR ve Psikoloji) dâhil edilmiştir. Öğrencilerin bölümlerine göre psikolojik danışma öz yeterlik düzeylerinin istatistiksel olarak farklılaşmadığı ortaya çıkmıştır. Ancak öğrencilerin duygusal zekâ ve alt boyutlarına ilişkin düzeylerinin öğrenim gördükleri bölümlere göre farklılık gösterdiği gözlenmiştir. Toplam duygusal zeka ve alt boyutlarında PDR öğrencilerinin ortalamalarının Psikoloji bölümü öğrencilerinin ortalamalarından daha yüksek bulunmuştur.

Öğrencilerin psikolojik yardım alıp almamalarına göre sadece duygusal zeka alt boyutlarından duyguların kullanımı alt boyutunun farklılık gösterdiği ortaya çıkmıştır. Duyguların kullanımı alt boyutunda psikolojik yardım almayan öğrencilerin ortalama puanlarının alanlardan daha yüksek olduğu görülmektedir. Öğrencilere gereksinim duydukları psikolojik danışmayı eğitim sürecinin her aşamasında yapabilecek bir sistem kurulmalıdır.

Öğrencilerin bölümlerini isteyerek seçip seçmemelerine göre duygusal zekâ ve psikolojik danışma öz yeterlik davranışlarına sahip olma düzeylerinin anlamlı bir şekilde farklılaştığı ortaya çıkmıştır. Bu analizde de bölümlerini isteyerek seçen öğrencilerin ortalamalarının kısmen isteyerek gelen öğrencilerle seçmek zorunda kalan öğrencilerin ortalamalarından daha yüksek bulunmuştur. Bölümlerini isteyerek seçen öğrencilerin psikolojik danışma öz yeterlik ve duygusal zekâ

davranışlarına daha çok sahip olduğu ifade edilebilir. Bu durumda öğrencilere özellikle meslek seçimlerinde doğru rehberlik edilmeli, öğrencinin ilgi ve yeteneğine göre bir mesleğe yönlendirilmelidir.

Öğrencilerin öğrenim gördükleri bölümden memnuniyet düzeylerine göre yapılan analiz sonucunda, psikolojik danışma öz yeterlik düzeyleri ve alt boyutlarında gruplar arasında farklılık ortaya çıkmıştır. Bölümlerinden memnun olan öğrencilerin psikolojik danışma öz yeterlik davranışlarına daha çok sahip olduğu görülmektedir. Duygusal zekâ düzeyleri ile ilgili yapılan analizde ise, toplam duygusal zekâ ve İyimserlik - ruh halinin düzenlenmesi alt boyutunda istatistiksel olarak anlamlı farklılık ortaya çıkarırken, duyguların kullanımı ve değerlendirilmesi alt boyutlarında gruplar arasında bir farklılık bulunmamıştır. Bu ölçekte de bölümlerinden memnun olan öğrencilerin puanları diğer iki gruptan fazla bulunmuştur.

Öğrencilerin duygusal zekâ ve psikolojik danışma öz yeterlik düzeyleri arasındaki ilişki durumu

Araştırmada her iki değişkenin ele alınmasının sebebi, duygusal zekâyâ ilişkin becerilerin psikolojik danışma öz yeterlik düzeyini etkileyeceği varsayımından dolayıdır. Sonuç olarak her iki değişken arasındaki ilişki incelendiğinde, öğrencilerin duygusal zekâ ve psikolojik danışma öz yeterlik düzeyleri arasında anlamlı düzeyde bir ilişkinin olduğu gözlenmiştir. Elde edilen verilerin analizi sonunda, duygusal zeka düzeylerinin öz yeterlilik düzeylerini pozitif etkilediği sonucuna ulaşılmıştır. Elde edilen bulguların da istatistiksel olarak anlamlı oldukları sonucuna ulaşılmıştır. Kullanılan regresyon modelinin elde edilen veriler ile uyumlu olduğu görülmüştür. Bağımsız değişkenleri kullanarak bağımlı değişkenlerin oluşma düzeyleri istatistiksel olarak tahmin edilebilir. İyi bir psikolojik danışmanın yetişebilmesi, bireylerin yaşama daha iyi uyum sağlayabilmesi ve sorunlarla baş edebilmesinin onun duygusal zekasını geliştirmekten geçtiği gerçeğinden hareketle, ana sınıftan itibaren öğrencilerin duygusal zekalarını geliştirecek özellikle yaparak öğrenme, birlikte çalışma, grup çalışması gibi etkinliklerin programlara ağırlıklı olarak konulmasında yarar vardır.

EXTENDED ABSTRACT

Examination of Emotional Intelligence and Psychological Counseling Self-Sufficiency of Psychology Education Students

*

Mustafa Durmuşçelebi / Şaban Karayağız

Erciyes University/ Nuh Naci Yazgan University

Twenty first century has rapidly and thoroughly transformed the world and this trend is still on the go. Such a drastic change also effected “mind is superior” perspective. Especially in the Christian world, mind-emotion conflict has been made since the ancient Greek and the mind has always been winner of the competition because dominant understanding was that emotions could hurt human being life. Since the 1990s, studies in the field of psychology and even 1960s liberty ideas were unable to change this result. So, supremacy of the mind remained until 2000s. Recent studies revealed that emotion cannot be separated from the mind and it serves a vital significance for people.

Studies also showed that emotional intelligence affects human quality of life because it helps us to deal with the problems and struggles we face in life such as problem solving, leadership, performance, success, satisfaction. The ‘self-efficacy’ concept is also an important skill for individuals to demonstrate a certain performance, to organize the necessary activities, to cope with situations successfully. Such attempts help people to deal with harshness of the world. Individuals could get psychological help in order to cope with life problems that they couldn’t solve by themselves. The self-efficacy of psychological counseling is related to how the individual (counselor) meets demands of their patients. The competence of consultant may be considered as the perception of the effectiveness of the assistance to the patients. The purpose of this study was to investigate relationship between college students’ emotional intelligence and phycological self-efficacy in the departments of Psychology and Guidance and

Psychological Counseling programs. In this context, the following research questions were identified:

1. What are the students' self-efficacy levels of emotional intelligence and counseling?
2. Does their emotional intelligence and counseling self-efficacy levels differs based on;
 - a) Gender,
 - b) The majors,
 - c) Whether chosed their major willingly,
 - d) Satisfaction levels in their major,
 - e) Whether they receive psychological help?
3. Is there any significant relationship between emotional intelligence and psychological self-efficacy scores of the students.?
4. To what extend do the psychological counseling self-efficacy effect emotional intelligence?

The study population consisted of the students in Psychology and Guidance and Psychological Counseling and Psychology programs. Sample group were purposefully selected at a public and private colleges in Kayseri. Senior and Junior students were asked to volunteer in the study in order to explore their psychological counseling skills and emotional intelligence levels towards graduation.

In order to collect the necessary data, a personal information form, an emotional intelligence scale and a self-efficacy scale were handed to the participants. Emotional Intelligence Scale was developed by Schutte et al. (1998). It was based on the theoretical basis of the 33-item Emotional Intelligence Scale. It was modified by Austin et al. (2004) and included 41 items, 20 are positive and 21 negative statements. Psychological Counseling Self-Efficacy Scale was developed by Lent et al. (2003) in order to measure psychological counseling self-efficacy levels of counselors. The scale consists of 3 factors and 41 items.

Aligned with the research questions, statistical results (percentage, frequency, average, etc.), correlation between the variables were utilized to calculate the correlation; t-test and f-test were used to uncover differences between the independent variables. Pearson product-moment correlation coefficient was used to determine the relationship between the

two dependent variables, emotional intelligence and psychological counseling self-efficacy levels.

Similar to previous studies, students' perceived emotional intelligence and psychological counseling self-efficacy levels were found above the average scores. As the previous researches expressed, emotional intelligence is related to many variables such as critical thinking, problem solving, coping with stress, leadership and social skill levels, and positively affects the individual's skills.

In the current investigation, it was achieved that emotional and psychological counseling self-efficacy levels of the students differed significantly according to their gender, whether they chose their departments willingly, and whether they were satisfied with their major. It also showed that there exists a significant relationship between emotional intelligence and psychological counseling self-efficacy levels. Moreover, it was concluded that emotional intelligence level affects positively self-efficacy level.

Based on the findings obtained in this study, it is useful to facilitate students especially starting from kindergarten with more activities such as collaborative working, problem solving and learning by doing.

Kaynakça/References

- Aksoy, V., ve Diken, İ. H. (2009). Rehber öğretmenlerin özel eğitimde psikolojik danışma ve rehberliğe ilişkin öz yeterlik algılarının incelenmesi. *İlköğretim Online*, 8(3), 709-719, 2009., 8(3), 709-719. 9 15, 2018 tarihinde <http://ilkogretim-online.org.tr> adresinden alındı
- Arıcıoğlu, A. (2002). Yönetsel başarının değerlendirilmesinde duygusal zekanın kullanımı. *Akdeniz İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 4, 24-42.
- Ashforth, B. E., ve Humphrey, R. H. (1995). Emotion in the Workplace: A Reappraisal. *Human Relations*, 48(2), 97-125. doi:10.1177/001872679504800201
- Ashkanasy, N., ve Daus, C. (2002). Emotion in the workplace: the new challenge for managers. *Academy of Management Executive*, 16(1), 76-86.

- Aslan, Ş., ve Güzel, Ş. (2018). Duygusal zeka, problem odaklı stresle başa çıkma, iyileşme ve duygusal tükenme ilişkileri. *Yönetim Bilimleri Dergisi/Journal of Administrative Sciences*, 16(31), 59-82.
- Balcı, A. (2001). *Sosyal bilimlerde araştırma*. Ankara: Pegem Yayıncılık.
- Bandura, A. (1986). *Social Foundations of Thought and Action: A Social Cognitive Theory*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall Inc.
- Boyatzis, R. E., Stubbs, E. C., ve Taylor, S. N. (2002). Learning cognitive and emotional intelligence competencies through graduate management education. *Academy of Management Learning and Education*, 1, 150-162.
- Bülbüloğlu, A. (2001). *Duygusal zeka kuramı*. Trabzon: Karadeniz Teknik Üniversitesi.
- Caudran, S. (1999). The Hard Case for Soft Skills. *Workforce*, 7(78), 60-67.
- Ciarrochi, J., Chan, A., ve Bajgar, J. (2001). Measuring Emotional Intelligence in Adolescents. *Personality and Individual Differences*, 31(7), 1105-1119.
- Coladarci, T., ve Breton, W. A. (1997). Teacher efficacy, supervision, and the special education resource-room teacher. *The Journal of Educational Research*, 90(4), 230-239. 9 17, 2018 tarihinde <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/00220671.1997.10544577> adresinden alındı
- Cora, N. (1997). *Zihin engellilerin eğitimleri alanında çalışan öğretmenlerin yeterlilik düzeylerinin belirlenmesi*. Bolu: Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. 6 24, 23 tarihinde <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tarama.jsp> adresinden alındı
- Coşgun, S., ve Ilgar, M. Z. (2004). Rehberlik ve psikolojik danışmanlık deneyimi çalışmalarının adayların öz yeterlik algılarına etkisi. *XIII. Ulusal Eğitim Bilimleri Kurultayı*. Malatya: İnönü Üniversitesi.
- Dutoğlu, G., ve Tuncel, M. (2008). Aday öğretmenlerin eleştirel düşünme eğilimleri ile duygusal zeka düzeyleri arasındaki ilişki. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 8(1), 11-32.
- Güçlü, M. (2017). Örgütsel iletişim: Eğitim kurumlarındaki yeri ve önemi açısından bir değerlendirme, *OPUS-Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 7(13), 854-870.

- İşmen, A. E. (2001). Duygusal zeka ve problem çözme. *M.Ü. Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*(13), 111-124.
- Karabulutlu, E. Y., Yılmaz, S., ve Yurttaş, A. (2011). Öğrencilerin duygusal zeka düzeyleri ile problem çözme becerileri arasındaki ilişki. *Psikiyatri Hemşireliği Dergisi - Journal of Psychiatric Nursing*, 2(2), 75-79.
- Larson, L. M., ve Daniels, J. A. (1998). Review of the counseling self-efficacy literature. *Counseling Psychologist.*, 26(2), 179-218.
- Law, K. S., Wong, C., ve Song, L. J. (2004). The construct and criterion validity of emotional intelligence and its potential utility for management studies. *Journal of Applied Psychology*, 89, 783-496.
- Mayer, J. (2001). Emotional intelligence and giftedness. *Roeper Review*, 23(3), 131-137.
- Orel, F. D., ve Yavuz, M. C. (2003). Rekreatyonel turizmde müşteri potansiyelinin belirlenmesine yönelik bir pilot çalışma. <http://dergipark.ulakbim.gov.tr/cusosbil/article/viewFile/5000000965/5000001656>, 61-76.
- Özgün, M. S. (2007). *Okul psikolojik danışmanlarının kişilik özellikleri ile mesleki yetkinlik beklentileri arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Adana: Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. 8 5, 2018 tarihinde <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tarama.jsp> adresinden alındı
- Planalp, S., ve Fitness, J. (1999). Thinking/feeling about social and personal relationship. *Journal of Social and Personal Relationships*, 16(6), 731-750.
- Salovey, P., ve Mayer, J. D. (1990). *Emotional intelligence: Imagination, Cognition and Personality*. 6 22, 2018 tarihinde Yale Center for Emotional Intelligence: <http://ei.yale.edu/publication/emotional-intelligence-5/> adresinden alındı
- Schwarz, T. (2000, 05 31). *How do you feel?* 06 22, 2018 tarihinde Fast Company: <https://www.fastcompany.com/40080/how-do-you-feel> adresinden alındı
- Ural, A. (2001). Yöneticilerde duygusal zekanın üç boyutu. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 3(2), 209-219.

Yurdakavuştu, Y. (2012). *İlköğretim öğrencilerinde duygusal zeka ve sosyal beceri düzeyleri*. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü. 9 17, 2018 tarihinde <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp> adresinden alındı

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Durmuşçelebi, M. ve Karayağız, Ş. (2018). Psikoloji eğitimi alan öğrencilerin duygusal zekâ ve psikolojik danışma öz-yeterliklerinin incelenmesi. *OPUS-Uluslararası Toplum Araştırmaları*, 9(16), 79-108. DOI: 10.26466/opus.460750

Psikolojik Danışman Adaylarının Danışma Uygulamasına Yönelik Kaygıları: Nitel Bir Yaklaşım

DOI: 10.26466/opus.476077

*

Hatice İrem Özteke Kozan*

*Dr. Öğretim Üyesi, Necmettin Erbakan Üniversitesi, Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fakültesi,
Meram/Konya/Türkiye

E-Posta: iozteke@konya.edu.tr

ORCID: [0000-0002-3516-4895](https://orcid.org/0000-0002-3516-4895)

Öz

Ülkemizde psikolojik danışman eğitimi kapsamında üniversitelerin lisans düzeyinde eğitim veren "Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık" bölümlerinde danışman öğretim üyeleri süpervizyonu ile yürütülen psikolojik danışma uygulamaları bu eğitimin temel taşlarından birini oluşturmaktadır. Üniversitelerin son sınıfında yer alan bu uygulama özellikle PDR öğrencilerinin alana hazırlıklarının önemli bir ayağını oluşturmaktadır. Öğrenciler çoğunlukla bu uygulama dersi kapsamında danışma uygulaması gerçekleştirmektedirler. Bu araştırmada psikolojik danışman adaylarının psikolojik danışma uygulamasına yönelik kaygılarının incelenmesi amaçlanmıştır. Araştırma nitel araştırma yönteminin desenlerinden olan olgubilim deseni ile yürütülmüştür. Bu amaçla, Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Bölümünde öğrenim gören 17'si kadın, 9'u erkek olmak üzere toplam 26 son sınıf öğrencisi araştırmanın çalışma grubunu oluşturmaktadır. Araştırmanın çalışma grubunun belirlenmesinde amaçlı örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Veriler gönüllülük ve gizlilik ilkesi dahilinde toplanmış ve süreçte yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Verilerin analiz edilmesinde ise betimsel analiz ve içerik analizinden yararlanılmıştır. Betimsel analiz sonucu elde edilen temalar, psikolojik danışman adayının "Kendine yönelik kaygıları", "Psikolojik danışma sürecine yönelik kaygıları", "Danışana yönelik kaygıları", "Süpervizöre yönelik kaygıları" ve "Kaygıyı azaltma yolları" şeklinde belirlenmiştir. İçerik analizi doğrultusunda bu temalara ait çeşitli kategoriler oluşturularak elde edilen sonuçlar ulusal ve uluslararası alanyazın temelinde tartışılmış, önerilere yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Psikolojik danışma kaygısı, psikolojik danışman eğitimi, olgubilim, danışma süreci

Counseling Anxiety of Counselor Trainees: A Qualitative Approach

*

Abstract

Within the scope of counselor education programme in Turkey, "Counseling practicum" which is conducted in the supervisory frame is one of the basic elements of counselor education. Counseling practicum which take parts in the senior year of counselor education is very important in preparing students for future counseling sessions. In the current study, counseling anxiety of counselor education students is aimed to reveal. The design of study is prepared as phenomenological which is a part of qualitative research method to reveal participants' views more deeply and in detail. 26 senior year students from the department of Counseling Psychology (17 of them were female) participated in the study using purposeful sampling. Semi-structured interview form was used in data collection after providing its validation. For data analysis both descriptive and content analysis were used, themes and categories were created. In result of descriptive analysis five themes were created as "Counseling anxiety for own performance", "Counseling anxiety toward the process", "Counseling anxiety for the client", "Counseling anxiety for supervisory process" and "Decreasing the counseling anxiety". In line with themes, by using content analysis categories were also created. Results were discussed in line with theory and literature and suggestions were given.

Keywords: *Counseling anxiety, counselor education, phenomenology, counseling process.*

Giriş

1900'lü yılların başlangıcında Amerika Birleşik Devletleri'nde ortaya çıkan rehberlik anlayışı, ülkemize 1950'li yıllarda girmiştir (Kepçeoğlu, 1994; Tan, 1992). O yıllarda Türk-Amerikan iş birliği çerçevesinde hem ülkemizden hem de Amerika'dan eğitimcilerin çeşitli programlar çerçevesinde uzmanlaşmak amacıyla Türkiye ve Amerika'ya ziyaretlerde buldukları bilinmektedir (Doğan, 2000). Milli Eğitim Şuraları, kalkınma planları ve kanunlarla eğitsel, mesleki ve kişisel-sosyal birçok alanda adı geçen rehberlik hizmetleri, günümüzde Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık adı ile en yaygın olarak okullarda yürütülmektedir. Ülkemizde psikolojik danışma ve rehberlik hizmetleri ile ilgili en temel gelişmelerden biri de üniversitelerde "Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık" anabilim dalları kurularak hem lisans hem de lisansüstü düzeyde eğitim verilmesidir.

Ülkemizdeki "Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık" lisans programının yürütülmesi ve tamamlanmasında gerekli kredilerin tamamlanması, alan ve bireysel danışma uygulamalarının yapılması gibi gereklilikler ortaya çıkmaktadır. ABD'de psikolojik danışman eğitime ilişkin standartlar günümüzde CACREP [The Council for Accreditation of Counseling and Related Educational Programs] tarafından belirlenmektedir. CACREP'in psikolojik danışman eğitiminde yer alan "practicum" ve "internship" uygulama standartları 2016 yılında güncellenerek belirlenmiştir. "Practicum", derslerle birlikte sürdürülen ve üniversitedeki öğretim üyesinden süpervizyon olarak yürütülen uygulamalara gönderme yaparken, "internship", practicumdan daha ileri düzey bir uygulama olarak ele alınmaktadır, dersler tamamlandıktan sonra tam zamanlı bir kurumda yürütülmektedir (Özyürek, 2009). Ülkemizde ise psikolojik danışman eğitiminde Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık lisans düzeyinde verilen eğitim çerçevesinde yürütülen ve üniversitenin son sınıfında uygulama dersi kapsamında yer alan "Bireyle Psikolojik Danışmanlık Uygulaması" dersi, practicum karşılığı olarak bu araştırmada yer almıştır.

Psikolojik danışman eğitimi ile ilgili yapılan ulusal alanyazın incelendiğinde son yıllarda ülkemizde yapılan araştırmaların çoğunlukla süpervizyon (Aladağ, 2014, Atik, Arıcı ve Ergene, 2014; Çetinkaya ve Kara-

ırmak, 2012; Eryılmaz ve Mutlu, 2018; Meydan, 2015; Yılmaz ve Voltan-Acar, 2015), akran grup süpervizyonu (Atik, Çelik, Güç ve Tural, 2016), danışma becerileri (Atıcı ve Ulusoy, 2010), danışmanların çalışma yaşamı kalitesi (Bozgeyikli, 2011) ve öz-yeterlik (Koç, 2013) gibi konulara odaklandığı görülmektedir. Bunun yanı sıra, danışman öz-yeterliği (Gallo, 2018; Morrison ve Lent, 2018; Özteke, Üre ve Kesici, 2015), bilinçli farkındalık (Fulton ve Cashwell, 2015) ve bağlanma (Kivlighan Jr ve Marmarosh, 2018; Mohr, Gelso ve Hill, 2005) gibi kavramlar psikolojik danışma uygulama alanının önemli çalışma konularını oluşturmaktadır. Psikolojik danışman eğitiminin önemli çalışma alanlarından bir diğeri de danışma kaygısı olarak öne çıkmaktadır. Bu konu ile ilgili yapılan araştırmalar (Al-Darmaki, 2004; Barbee, Scherer ve Combs, 2003; Mohr vd., 2005) psikolojik danışma yapmaya yönelik kaygının bireylerin danışma performansı, süpervizör iletişimi, terapötik ilişki ve öz-yeterlik inançlarında önemli bir rolü olduğunu ortaya koymaktadır.

Kaygı ile ilgili alan yazın incelendiğinde Spielberger (1972) kaygının iki türü olduğunu bunlardan birinin durumluk diğersinin ise sürekli kaygı olduğunu ortaya koymuştur. “Durumluk kaygı” geçici bir duygu durumu ve gerilime gönderme yaparken, “Sürekli kaygı” anksiyetenin kronik hale gelmesidir. Kaygı ile ilgili yapılan araştırmalar incelendiğinde istatistik kaygısı (Baloğlu, 2003; Baloğlu, Abbasi ve Kesici, 2017), matematik kaygısı (Kesici ve Erdoğan, 2009), yabancı dil öğrenme kaygısı (Ewald, 2007; Williams ve Andrade, 2008), sınav kaygısı (Korhonen, Nyroos, Jonsson ve Eklöf, 2018; Özteke-Kozan, Kesici ve Baloğlu, 2016) ve sosyal kaygı (Baloğlu, Özteke-Kozan ve Kesici, 2018; Hamarta, 2009; Ştefan, Căpraru ve Szilágyi, 2018) gibi kavramların eğitimle ilgili araştırmalarda öne çıktığı görülmektedir. Durumluk bir kaygı olarak kendini gösteren “Danışma kaygısı” ise öğrencinin danışma deneyimi ve performansını etkileyen önemli bir değişkendir (Bowman, Roberts ve Giesen, 1978; Fulton ve Cashwell, 2015). Danışma uygulaması ile ilgili olarak öğrenciler sıklıkla danışmadan önce ve danışma sırasında kaygı yaşadıklarını ifade etmektedirler (Bowman ve Roberts, 1979). Danışma kaygısı yaşayan öğrenciler kendilerini baskı altında ifade etmekte, danışanı etkili bir şekilde dinleyememekten, sürece odaklanamamaktan ve yanıt verememekten korkmaktadırlar (Kurtyılmaz, 2015).

Danışma uygulaması sürecini kolaylaştırmak için ise bununla ilgili yaşanan olumsuz duygu ve kaygıya eşlik eden ve neden olan dinamikleri değerlendirmek oldukça önemlidir (Hale ve Stoltenberg, 1988). Başlangıç düzeyindeki danışman adaylarının performans kaygısı yaşamalarının sebebi beceri eksikliği, öz-yeterlik eksikliği, danışan ve süpervizör tarafından olumsuz değerlendirilme ile ilgili endişeler olabilir (Stoltenberg, McNeill ve Delworth, 1998); akt: Al-darmaki, 2004). Al-darmaki (2004)'ye göre ise danışma uygulamasının başında adaylar, danışma becerilerine, uygulamayı tamamlayabileceklerine ve danışanla çalışma becerilerine ilişkin yoğun düzeyde kaygı yaşarlar. Yetersizlik duyguları yaşarlar ve iyi bir psikolojik danışman olmaya ilişkin şüpheleri ve yoğun kaygıları vardır. Bireyin danışma kaygısını etkileyen birçok faktör olabilir. Bunlardan biri deneyimdir. Stoltenberg ve diğerlerine göre (1998) danışman adayı uygulama boyunca deneyim kazandıkça kaygı düzeyi azalacak, danışma becerilerine ilişkin yeterlik algısı ve süreci anlaması artacaktır (Akt: Al-darmaki, 2004). Kelly, Hall ve Miller (1989)'a göre ise danışmanlar deneyim kazandıkça daha az kaygılı olacaklar ve amaçlarını daha rahatlıkla ifade edebileceklerdir.

Bireyin danışma kaygısını etkileyen bir diğer değişken ise danışman öz-yeterliği olarak ortaya konmuştur. Danışman öz-yeterliğini Larson ve Daniels (1998) bireyin yakın gelecekte etkili bir danışma yapması için kendi beceri ve kapasitesine olan inancı olarak tanımlamaktadır. Grea-son ve Caswell (2009)'a göre ise danışmanın danışana nasıl yardımcı olabileceğini bilmesi ve bu amaçla gerekli becerileri devam ettirmesi arasında yer alan önemli bir kavramdır. Danışman öz-yeterliğini etkileyen faktörler incelendiğinde rol oynama ve model alma (Barbee vd., 2003), danışman eğitimi (Stoltenberg, 1998) ya da süpervizyon (Cashwell ve Dooley, 2001; Larson ve Daniels, 1998; Lent, Hackett ve Brown, 1998) gibi faktörlerin etkili olduğu görülmektedir. Ayrıca danışman öz-yeterliği Larson (1998)'a göre danışman adayının danışma kaygısını azaltarak daha iyi bir danışma performansı sergilemesinde etkilidir. Danışman öz-yeterliği ve danışma kaygısı arasındaki çalışmalar incelendiğinde Al-darmaki (2004) danışman öz-yeterliği arttıkça danışma kaygısının azaldığı sonucuna ulaşmıştır. Benzer olarak Friedlander, Keller, Peca-Baker ve Olk (1986) yaptıkları araştırmada danışmanın öz-yeterlik beklentisi ve anksiyete arasında ters bir ilişki olduğunu ortaya koymuştur.

Daniels ve Larson (2001)'a göre danışman eğitimcilerinin önemli amaçlarından biri de etkili danışman yetiştirmede adaylara yardım etmek olmalıdır. Stoltenberg ve diğerlerine göre (1989) süpervizörün desteği danışman adayının yüksek düzeyde motivasyon göstermesinde dolayısıyla öğrenme deneyimini kolaylaştırmasında, kaygı düzeyinin azalarak, danışana ilişkin farkındalığının artmasında etkilidir (Akt: Aldarmaki, 2004). O halde süpervizör davranışlarının danışman adaylarının kaygılarını etkileyen önemli bir değişken olduğu söylenebilir (Bowman ve Roberts, 1979). Daniels ve Larson (2011) süpervizör tarafından verilen geri bildirim danışman adayının kaygı ve öz-yeterlik inancında oldukça etkili olduğunu yaptıkları araştırma ile ortaya koymuşlardır. Araştırmada, olumlu geri bildirim danışma kaygısını azaltırken, olumsuz geri bildirim danışmaya yönelik kaygıyı arttırdığı sonucuna ulaşmışlardır.

Sonuç olarak, danışman adaylarının kaygı düzeylerini etkileyen birçok faktör bulunmaktadır ve bu faktörlerin başında öz-yeterlik, deneyim ve süpervizyon öne çıkmaktadır. Ülkemizde konu ile ilgili çalışmalar incelendiğinde, psikolojik danışman eğitiminde birçok araştırmanın süpervizyon modellerine ve öz-yeterliğe odaklandıkları görülmektedir ve konu ile ilgili nitel araştırma yok denilecek kadar azdır. Psikolojik danışman eğitimi ve danışma uygulamasının başarılı bir şekilde yürütülmesi ve tamamlanmasında öğrencinin yapabileceklerine olan inancı ve danışman öğretim üyesinin desteğinin önemi göz ardı edilemez. Ancak bir o kadar önemli bir faktör de öğrencinin danışma uygulaması öncesi ve sırasında yaşadığı kaygıdır. Danışma kaygısı öğrencinin danışma performansını, danışanla ilişkisini ve danışmaya yönelik öz-yeterlik inancını etkileyen faktörlerin başında gelmektedir. Bu bakımdan düşünüldüğünde bu araştırmanın amacı, psikolojik danışma uygulaması yürütecek olan Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık bölümü öğrencilerinin danışma kaygısına yönelik düşünce ve görüşlerinin nitel bir yaklaşımla ortaya konulmasıdır. Böylelikle, danışma kaygısı yaşayan öğrencilerin görüşleri daha derinlemesine bir yaklaşımla analiz edilerek etkileyen faktörler ve çözüm yolları ortaya konulmaya çalışılacaktır.

Yöntem

Bu araştırmada nitel araştırma desenlerinden olan olgubilim deseni kullanılmıştır. Nitel araştırma yöntemi, gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi tekniklerin kullanıldığı, olayların doğal ortamlarında bütüncül bir şekilde ortaya konulduğu yöntemlerden birisidir (Yıldırım ve Şimşek, 2006). Olgubilim deseni ise, herhangi bir olguya ilişkin, verilerin belli bir grup katılımcıdan derinlemesine toplandığı desene gönderme yapmaktır (Creswell, 2013). Olgubilim deseni ise farkındalık sahibi olduğumuz ancak daha derin bir anlayışa sahip olmadığımız kavramlar üzerine odaklanır ve bu olgulara ilişkin daha detaylı ve derinlemesine bir anlayış kazanırız (Yıldırım ve Şimşek, 2006) Psikolojik danışman uygulama eğitiminde yaşanan psikolojik danışma kaygısı ise çeşitli araştırmalarca önemi ortaya konmuş ve danışma performansını ve öz-yeterliliğini etkileyen bir kavramdır. Bu araştırma ile de farkında olduğumuz bu kavrama ilişkin daha detaylı ve derinlemesine bir bakış açısı kazanmak amaçlanmıştır.

Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunu Rehberlik ve Psikolojik Danışma Bölümünde son sınıfta okuyan ve güz döneminde "Bireyle Psikolojik Danışma Uygulaması" dersi alan ve bu uygulama dersi kapsamında bireysel danışma yürütecek olan 26 öğrenci oluşturmaktadır. Bu öğrencilerin 9'u erkek, 17'si kadındır. Çalışma grubunun seçiminde amaçlı örnekleme kullanılmıştır. Amaçlı örnekleme yönteminin yapılmasında üniversitenin Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Anabilim Dalı 4. sınıf öğrencisi olan ve Güz dönemi müfredat programında yer alan "Bireyle Psikolojik Danışma Uygulaması" dersini yürütecek olan gönüllü danışman adayları seçilmiştir. Öğrencilerin yaş ortalaması 20.5 olup, Bireyle Psikolojik Danışma uygulaması kapsamında danışman öğretim elemanı süpervizyonu eşliğinde bireyle psikolojik danışma yürüteceklerdir.

Veri Toplama Aracı

Yarı Yapılandırılmış Görüşme Formu: Araştırma kapsamında, öğrencilerin Psikolojik Danışma kaygısına yönelik olarak görüşlerinin ortaya konulmasında yarı yapılandırılmış görüşme formundan yararlanılmıştır. Yarı yapılandırılmış görüşme formunda yer alan açık uçlu soruların hazırlanmasında öncelikli olarak alanyazın taraması yapılmıştır. Son sınıf öğrencilerinin psikolojik danışma yapma kaygısına yönelik olarak ulusal ve uluslararası alanyazın taraması ışığında beş adet açık uçlu görüşme sorusu hazırlanmıştır. Görüşme soruları sonrasında Psikolojik Danışma ve Rehberlik alanında doktor ünvanı almış üç uzmana sorulmuş ve alınan geri bildirim doğrultusunda sorular üzerinde bazı değişikliklere gidilmiştir. Sonrasında Psikolojik Danışma ve Rehberlik bölümü 4. sınıf öğrencisi olan beş öğrenci ile pilot uygulama gerçekleştirilmiştir. Öğrencilerden alınan geri bildirim doğrultusunda sorulara son hali verilmiştir. Görüşme formundaki sorular aşağıdaki şekildedir:

1. Yürüteceğiniz psikolojik danışma oturumlarında kendinize yönelik kaygılarınız nelerdir?
2. Yürüteceğiniz psikolojik danışma oturumlarında danışma sürecine yönelik kaygılarınız nelerdir?
3. Yürüteceğiniz psikolojik danışma oturumlarında danışana yönelik kaygılarınız nelerdir?
4. Yürüteceğiniz psikolojik danışma oturumlarında danışman hocanıza (süpervizör) yönelik kaygılarınız nelerdir?
5. Sizce psikolojik danışma kaygısını azaltmak için danışma öncesinde ve sırasında neler yapılabilir?

Verilerin Toplanması

Veriler toplamadan önce katılımcılara araştırma, araştırmanın amacı hakkında bilgi verilmiş ve onay alınmıştır. Elde edilen verilerin izinleri dışında kullanılmayacağı ve gizlilik esasında kullanılacağı bilgisi verilmiştir. Gönüllü katılım ve gizlilik esasına dayalı olarak veriler toplanmıştır. Veriler, yarı yapılandırılmış görüşme formu aracılığıyla toplanmış ve toplanması ortalama 30-35 dakika sürmüştür.

Verilerin Analizi

Veriler toplandıktan sonra sırası ile betimsel analiz ve içerik analizinden yararlanılmıştır. Betimsel analiz ile özetlenerek yorumlanan veriler içerik analizi ile daha derinlemesine analiz edilir ve fark edilemeyen kavramlara ulaşılabilir (Yıldırım ve Şimşek, 2006). Verilerin analizinde temalara ve buna bağlı kategorilere ulaşmak amaçlanmıştır. Öncelikle araştırma kapsamında betimsel analiz aracılığıyla temalara ulaşılmıştır. Temalara ulaşılmasında “Danışma kaygısı” ile ilgili yapılan ulusal ve uluslar arası alanyazın taraması sonucu oluşturulan yarı yapılandırılmış görüşme formunda yer alan sorulardan yararlanılmıştır. Bu temalar, psikolojik danışman adayının kendine yönelik kaygıları, danışma sürecine yönelik kaygıları, danışana yönelik kaygıları ve süpervizöre yönelik kaygıları şeklindedir. Ayrıca danışma kaygısını azaltma yolları da ayrı bir tema olarak ele alınmıştır. Bu temalar belirlendikten sonra, içerik analizi aracılığıyla daha derin bilgilere ulaşılmış ve kategoriler oluşturulmuştur. Bu kategoriler ve örnek ifadeler “Bulgular” bölümünde yer almaktadır. Ayrıca verilerin kodlanmasında katılımcı gizliliği dolayısıyla, isim kullanılmamış, katılımcılara “K” (kadın) ve “E” (erkek) olmak üzere kodlar verilmiştir.

Bulgular

Bu bölümde araştırma kapsamında elde edilen temalar ve kategorilere yer verilmiştir. Araştırmanın temaları, psikolojik danışman adayının kendine yönelik kaygıları, danışma sürecine yönelik kaygıları, danışana yönelik kaygıları, süpervizöre yönelik kaygıları ve kaygıyı azaltma yolları şeklindedir. Her temaya ait kategoriler ve örnek alıntılar tablolarda belirtilmiştir.

Psikolojik Danışman Adayının Kendine Yönelik Kaygıları Teması

Adayın kendine yönelik kaygıları içerik analizi yardımı ile kategorilere ayrılmıştır. Bu kategoriler, “Öz-yeterlik”, “Beceri eksikliği”, “Becerinin kullanımı”, “Deneyim-uygulama yetersizliği”, ve “Duygu-durum” şeklindedir. Katılımcılar kendileri ile ilgili kaygılarının çoğunlukla öz yeter-

lik eksikliğinden kaynaklandığını ifade ederken, kendi becerilerine yönelik heyecan, kontrolsüzlük ve korku gibi duygu durumları yaşadıklarını çoğunlukla dile getirmişlerdir. Kategoriler ve örnek alıntılar Tablo 1’de belirtilmiştir.

Tablo 1. Kendine yönelik kaygılar teması ve kategoriler

Kategori	Örnek Alıntı
Öz-yeterlik (11 katılımcı)	<i>“Danışanın durumunda herhangi bir ilerleme görmezsem bunun sebebinin ben olduğumu düşünürüm. Bunun kendi yetersizliğimden kaynaklanacağı düşünce bende kaygıyı arttırıyor.” (E4) “Acaba danışan için yeterli miyim kaygısı yaşıyorum. Ayrıca bu yaşadığım kaygıların davranışlarıma yansımaları düşünce kaygımı arttırıyor.” (K9)”</i>
Beceri eksikliği (6 katılımcı)	<i>“Danışma becerilerini kullanamazsam, teknik uygulamam gereken yeri anlayamazsam ya da kullandığım teknik yetersiz olmazsa gibi kaygılarım var. Ayrıca gelecekte danışmanlık yapmayı düşündüğümünden bu benim için mesleğe giriş olacak ve yapamazsam umutsuzluğa kapılmaktan korkuyorum.” (K5)</i>
Becerinin kullanımı (4 katılımcı)	<i>“Aldığım eğitimi uygularken zorluk çekecek miyim ve neyi nerede hangi tekniği kullanacağım karmaşası var.” (K14)</i>
Deneyim-uygulama yetersizliği (6 katılımcı)	<i>“Danışma becerilerimiz açısından teorik olarak hazır olduğumu hissetsem de uygulama açısından yetersiz buluyorum. Bu beni endişelendiriyor.” (E3)</i>
Duygu-durum (9 katılımcı)	<i>“Danışma esnasında ellerim titreyebilir bu bende kaygı oluşturuyor. Danışmada heyecanlanmak, ellerimin titremesi karşı tarafa da yansırabilir bu beni daha çok kaygılandırıyor.” (E8)</i>

Psikolojik Danışman Adayının Danışma Sürecine Yönelik Kaygıları Teması

Psikolojik danışman adaylarının danışma sürecini yürütmelerine yönelik kaygıları ile ilgili oluşturulan kategoriler “Zaman yönetimi,” “Sürecin kontrolü”, “Bilgi ve becerinin kullanımı”, “Süreci sonlandırma” ve Kişiselleştirme” şeklindedir. Katılımcılar çoğunlukla süreci kontrol etmek ve süreçte bilgi ve becerilerini doğru kullanmakla ilgili kaygı yaşamaktadır. Ayrıca zamanı yönetme konusunda da kaygı yaşadıklarını çoğunlukla ifade etmişlerdir. Bu kapsamda oluşturulan kategoriler ve örnek alıntılar aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

Tablo 2. Sürece yönelik kaygılar teması ve kategoriler

Kategori	Örnek alıntı
Zaman yönetimi (6 katılımcı)	<i>“Danışma süresinin kısıtlı olmasından kaynaklı bir kaygı yaşıyorum. Danışanın sorunlarına yönelik yönlendirici soru sorarken geç kalırsam, zamanımız biterse ve biz gereksiz ayrıntıda boğulursak problemi çözecek zamanımız kalmayabilir.” (K6)</i>
Sürecin kontrolü (9 katılımcı)	<i>“Danışma sürecinin ilerleyememesinden korkuyorum.” (E3)</i>
Bilgi ve becerinin kullanımı (10 katılımcı)	<i>“Süreci yönetememekten, tıkanmaktan ve süreçte aynı şeyleri tekrar etmekten korkuyorum.” (E8)</i>
Sürecin sonlandırılması (1 katılımcı)	<i>“Süreci çözüme yönelik bir şekilde sonuçlandıramamak beni kaygılandırıyor. Sürecin sonunda danışanın probleminin çözümüne katkı sağlayamamak ve sonuçsuz kalmak endişe veriyor.” (E2)</i>
Kişiselleştirme (1 katılımcı)	<i>“Danışma sürecinde danışanla etkili bir iletişim kuramayıp ahlaki ve vicdani değerlerimin o an devreye girebileceğinden endişeliyim.” (K15)</i>

Psikolojik Danışman Adayının Danışana Yönelik Kaygıları Teması

Araştırmada katılımcıların danışanla ilgili kaygıları sorulmuş ve bu tema çeşitli kategorilere ayrılmıştır. Bu kategoriler şu şekildedir; “Danışan beklentileri”, “Danışan bulamama”, “Kendini açma/direnç”, “Danışanın bırakması/zamanlama”, “Davranış değişimi”, “Terapötik ilişkiyi sürdürme”, “Deneyim”. Katılımcılar çoğunlukla danışanın beklentilerini karşılayamamak, danışanın kendini açmaması/direnç göstermesi, ve bırakmasına yönelik kaygılar yaşamaktadır. Aşağıda tablo 3’te kategoriler ve alıntılar yer almaktadır.

Tablo 3. Danışana yönelik kaygı teması ve kategoriler

Kategori	Alıntı
Danışan beklentileri (7 katılımcı)	<i>“Danışan bana anlattığından daha fazla probleme sahip olup süreç ilerledikçe bunlara da çözüm için yardım isteyebilir. Beklentilerini karşılamamak telaşlandırıyor.” (K11)</i> <i>“Benden bir cevap beklemesi, problemlerini halletmemi istemesi, benden çok fazla şey beklemesi ve ona bu durumu yeterinde açıklayamamaya karşı bazı korkularım</i>

	<i>var.” (K8)</i>
Danışan bulamama (2 katılımcı)	<i>“Danışan bulamama düşüncesi beni çok kaygılandırıyor.” (K2)</i>
Kendini açma/direnç (7 katılımcı)	<i>“Danışanın kendini tam açmaması ve direnç göstermesi beni kaygılandırır.” (E8) “Danışanım bana kendini rahatça açabilecek mi? bana güven duymasını sağlayabilecek miyim? Bu sorular aklımı çokça meşgul ediyor.” (K10)</i>
Danışanın sı/zamanlama (6 katılımcı)	bırakma- <i>“Danışan ortada hiçbir şey yokken süreci bitirebilir. Bundan korkuyorum.” (K11) “Danışanla oturumları devam ettirme noktasında kaygılıyım.” (K3)</i>
Davranış değişimi (2 katılımcı)	<i>“Verilen alıştırmalara uymayıp davranışını sabit tutması, davranış değişimi yaşamaması kaygı oluşturuyor bende.” (K6)</i>
Terapötik ilişkiyi sürdürme (6 katılımcı)	<i>“Danışanla hem içten hem de danışan-danışman statüsünde kalıp yardımcı olabilecek biri mi? Kısaca acaba terapötik ilişkiyi sürdürebileceğim biri mi? diye bir kaygım var.” (K14)</i>
Deneyim (4 katılımcı)	<i>“Danışma konusunda deneyimim olmadığı için danışanımın bunu fark edip beni ciddiye almamasından korkuyorum.” (K8)</i>

Psikolojik Danışman Adayının Süpervizöre Yönelik Kaygı Teması

Psikolojik danışman adaylarının danışman hocalarına (süpervizör) yönelik yaşadıkları kaygılara ilişkin çeşitli kategoriler içerik analizi yardımıyla oluşturulmuştur. Bu kategoriler; “Eleştirel geri bildirim”, “Olumlu geri bildirim”, “Beklenti/hayal kırıklığı”, “Zamanlama” ve “Yol gösterme” şeklindedir. Katılımcıların çoğunluğu danışman hocalarından olumlu geri bildirim alacağı beklentisi içindeyken ve bu konuda kaygı yaşamazken, diğer çoğunluğu da danışman hocalarının beklentilerine karşılık verememekten ve onları hayal kırıklığına uğratmaktan dolayı kaygı yaşamaktadırlar. Tablo 4’te bu temaya ait kategoriler ve örnek alıntılara yer verilmiştir.

Tablo 4. Süpervizöre yönelik kaygı teması ve kategoriler

Kategori	Alıntı
Eleştirel geri bildirim (3 katılımcı)	<i>“Sınıfta bir eksiğimizi görürse eleştirir mi? Danışma sürecim iyi gitmezse eleştirel bir tavır sergiler mi? gibi konulardan kaygı duyuyorum” (K16)</i>
Olumlu geri bildirim (14 katılımcı)	<i>“Danışman hocama karşı herhangi bir kaygım yok. Zorlandığım noktalarda görüşebileceğimi ve yardımcı olabileceğine geri bildirimlerinin olumlu olacağını düşünüyorum.” (K3)</i>
Beklenti/hayal kırıklığı (7 katılımcı)	<i>“Hocamıza karşı kendimi yetmişmiş olarak göstermek istiyorum. 4. sınıfa gelmiş bir psikolojik danışman adayı olarak almış olduğum eğitimi uygulamaya geçirmeyi başarmak isterim. Eğer başaramazsan hocamızı hayal kırıklığına uğratmak istemiyorum.” (E4)</i>
Zamanlama (1 katılımcı)	<i>“Hocam yoğun olup ona bir şeyler danışmaya gittiğimde uzun süre konuşamaktan ve anlatacağı şeylerin nasıl uygulanması gerektiğini anlayıp yapabilecek miyim diye düşünüyorum. Bundan kaygılanıyorum.” (K14).</i>
Yol gösterme (1 katılımcı)	<i>“Oturumlar arasında hocama danıştığımda her şeyi bana bırakmasını değil yol gösterici olmasını beklerim. Bu yönde kaygılarım var.” (K8)</i>

Danışma Kaygısını Azaltma Yolları Teması

Psikolojik danışman adaylarının danışma kaygısını azaltma yolları temasına ilişkin çeşitli kategoriler oluşturulmuştur. Bu kategoriler “Ön-hazırlık”, “Canlandırma/rol oynama”, “Nefes egzersizi”, “Süpervizör iletişimi”, “İletişim Becerisi” ve “Öz-güven” şeklindedir. Danışman adaylarının büyük bir kısmı danışman öncesinde yapılacak ön hazırlığın danışma kaygısını önemli ölçüde azaltabileceğini ifade etmiştir. Bu temaya ilişkin kategoriler ve örnek alıntılar aşağıda Tablo 5’te verilmiştir.

Tablo 5. Danışma Kaygısını Azaltma Yolları teması ve kategoriler

Kategori	Alıntı
Ön-hazırlık (18 katılımcı)	<i>“Yeterli bilgi ve donanıma sahip olmadığımız için danışma ile ilgili kitaplar okunabilir. Daha önceden yapılmış oturumlar araştırılabilir.” (K2)</i> <i>“Danışma kaygısını azaltmak için öncelikle danışma ve danışan hakkında yeterli bilginin elde edilmesi gerekir. Danışma örnekleri ile de bu bilgi pekiştirilebilir.” (E2)</i>

Canlandırma-rol oynama (3 katılımcı)	<i>“Danışma yapmadan önce derste hocamızın rol oynama ile bize yol göstermesi, yani danışan-danışman canlandırmanın bizim kaygımızı oldukça azaltır.” (K16)</i>
Nefes egzersizi (3 katılımcı)	<i>“Nefes egzersizi yaparak bu esnada kaygıyı düşünmek yerine danışmayı olumlu etkileyecek şeylerin neler olduğunu düşünebiliriz. Nefes egzersizleri danışma kaygımızı oldukça azaltabilir böylece davranışsal tepkilerimizi (ellerin titremesi gibi) daha rahat kontrol edebiliriz” (K14)</i>
Süpervizör iletişimi (1 katılımcı)	<i>“Danışman hocayla iletişimin çok önemli olduğunu düşünüyorum. Onla konuşup bilgi alırsam ve beni desteklediğini yargılamayacağını bilirim kaygım azalır.” (K7)</i>
İletişim Becerisi (3 katılımcı)	<i>“Çok iyi iletişim becerisine sahip olmamız gerekir. Bu yüzden eğer bu konuda iyiysek fakat daha iyi olabileceğini düşünüyorsak bu konu üzerinde çalışmalıyız.” (K11)</i>
Öz-güven (3 katılımcı)	<i>“Kendimizi değerlendirerek özgüvenli davranmamız gerekir. Gerek beden dili gerekse sözel iletişimde yüksek bir özgüven bizim danışma kaygımızı azaltabilir.” (E6)</i>

Tartışma

Bu araştırmada Rehberlik ve Psikolojik Danışma bölümünde okuyan son sınıf öğrencilerinin “Bireyle Psikolojik Danışma Uygulaması” dersi kapsamında yürüttükleri danışma uygulamasına yönelik kaygıları nitel bir yaklaşımla incelenmiştir. Araştırmadan elde edilen bulgulara göre psikolojik danışman adayları danışma uygulamasına yönelik kaygı yaşadıklarını ifade etmektedirler. Danışman adayları kendilerine yönelik olarak öz-yeterlik ve beceri eksikliği, beceriyi nasıl kullanacağını bilememek, deneyim eksikliği ve yüksek düzeyde heyecan ve fiziksel tepkiler şeklinde kaygı yaşadıklarını ifade etmektedir. Danışman adaylarının büyük bir kısmı, danışma yapmaya yönelik öz-yeterlik inancının düşük olduğunu, danışma yapabilecekleri noktasında kendilerini yetersiz bulduklarını ortaya koymuştur. Bunun yanı sıra danışma sırasında fizyolojik tepkilerini kontrol edememekten dolayı kaygı yaşadığını ifade eden danışman adayları da bu temaya ait sonuçların önemli bir kısmını oluşturmaktadır. Yapılan araştırmalar danışma kaygısı ve danışman öz-yeterliği arasındaki ilişkiyi açık bir şekilde ortaya koymaktadır (Al-darmaki, 2004; Friedlander vd., 1986). Al-darmaki (2004) danışman öz-yeterliği arttıkça danışma kaygısının azaldığı sonucuna ulaşmıştır. Ayrıca Friedlander ve

diğerleri (1986) yaptıkları araştırmada benzer olarak danışmanın öz-yeterlik inancı ve anksiyete arasında negatif bir ilişki olduğunu ortaya koymuştur.

Katılımcılar, sürece yönelik kaygıları ile ilgili olarak zaman yönetimi, Sürecin kontrolü, süreçte bilgi ve becerinin doğru kullanımı, süreci sonlandırma ve danışma sürecinin kendi kişisel değer ve ilkeleri ile çelişebileceği noktasında kaygı yaşadıklarını ifade etmişlerdir. Katılımcılar çoğunlukla süreci kontrol etmek ve süreçte bilgi ve becerilerini doğru kullanmakla ilgili kaygı yaşamaktadır. Ayrıca zamanı yönetme konusunda da kaygı yaşadıklarını ifade etmişlerdir. Katılımcılar danışana yönelik olarak, danışanın beklentilerini karşılayamama, danışan bulamama, kendini açmayan/direnç gösteren danışana karşı ne yapacaklarını bilememekten, danışanın yarım bırakmasından, davranış değişikliği gerçekleşmemesinden, terapötik ilişkiyi sürdürmemekten ve deneyim eksikliğinin danışan tarafından fark edilmesine yönelik kaygı yaşadıklarını ifade etmişlerdir. Stoltenberg ve diğerlerine göre (1998) danışman adaylarının performans kaygısı yaşamalarının sebebinin beceri eksikliği, öz-yeterlik eksikliği, danışan ve süpervizör tarafından olumsuz değerlendirilme ile ilgili endişeleri olduğunu öne sürmektedir (Akt: Al-darmaki, 2004).

Araştırmada katılımcılara süpervizöre yönelik kaygıları sorulmuş ve genellikle danışman öğretim üyelerinden olumlu geri bildirim alacaklarını düşündüklerini ve bu yüzden kaygı yaşamadıklarını ifade etmişlerdir. Bunun yanı sıra eleştirel ve olumsuz geri bildirim alacaklarından, danışman hocalarının beklentilerini karşılamayıp onu hayal kırıklığına uğratacaklarından, kendisi ile görüşme için gerekli zamanı bulamayacağından ve yol gösterici olup olmaması yönünde kaygı yaşadıklarını belirtmişlerdir. Danışman adayının performansını önemli düzeyde etkileyen süpervizör davranışı (Bowman ve Roberts, 1979) özellikle danışman adayının kaygısını arttırmada ve azaltmada etkili olabilmektedir. Verilen geribildirim danışman kaygısına olan etkisinin incelendiği bir araştırmada Daniels ve Larson (2011) süpervizör tarafından verilen olumlu geribildirim danışmanın kaygısını azaltırken, olumsuz geribildirim ise arttırdığı sonucuna ulaşmışlardır. Bu araştırmada da süpervizör iletişimi ve geribildirimi önemli kategoriler olarak ön plana çıkmaktadır. Dolayısıyla danışman öğretim üyesi tarafından verilen olumlu geri bildi-

rim danışman adayının performansını olumlu etkileyebileceği gibi kaygısının azalmasında önemli olacaktır.

Son olarak katılımcılara danışma kaygısını azaltmak için danışma öncesi ve sırasında ne yapabilecekleri sorulmuştur. Elde edilen sonuçlara göre katılımcılar danışma öncesinde yapabilecekleri ile ilgili fikir yürütürken, danışma esnasında ne yapabileceklerine ilişkin bilgi sahibi olmadıklarını çoğunlukla dile getirmişlerdir. Kaygıyı azaltma yolları katılımcılar tarafından ön hazırlık yapılması, derste rol oynama/canlandırma yapılması, nefes egzersizleri yapma, süpervizörle olumlu iletişim kurma, kendi iletişim becerilerini güçlendirme ve öz-güvenlerinin yükseltme şeklinde ifade edilmiştir. Barbee ve diğerlerine göre (2003), rol oynama ve model olma danışman öz-yeterliğini arttırmada önemlidir. Dolayısıyla öz-yeterliği yüksek olan danışman adayının danışma kaygısı da azalacaktır. Bu yüzden rol oynama/canlandırma danışma kaygısını azaltacak önemli bir uygulama olarak düşünülebilir. Bunun yanı sıra Fulton ve Cahwell (2005) danışma kaygısı olduğu gibi empatinin de danışman performansını etkileyen önemli bir değişken olduğunu ortaya koymuştur. Bu çalışmada da güçlü iletişim becerisi danışman kaygısını azaltmada ön plana çıkmaktadır. İletişim becerisinin temel yapı taşlarından biri olan empatik tutumun artırılması ve güçlendirilmesi danışma kaygısını azaltmada önemli bir etkidir.

Ülkemizde yapılan psikolojik danışman eğitimi ve psikolojik danışman adayları ile ilgili nitel araştırmalar incelendiğinde, Aladağ (2014) süpervizyonun danışman adayı üzerindeki ve gelişimindeki rolünü ortaya koymuştur. Araştırma sonuçlarına göre süpervizör geribildirimi, özellikleri ve süpervizyon teknikleri gibi temalar ön plana çıkmaktadır. Bu çalışmada da süpervizyon geri bildirimini özellikle öne çıkan kategorilerden birini oluşturmaktadır. Bu anlamda bu çalışma ile benzerlikler ortaya çıkmaktadır. Meydan (2015) yaptığı çalışmada benzer olarak süpervizyonda geribildirim danışman öz-yeterliğini geliştirmede önemli bir etkisi olduğunu nitel verilerle desteklemiştir. Bu çalışma ile benzer olarak İlhan, Rahat ve Yöntem (2015) yaptıkları çalışmada psikolojik danışman adaylarının süpervizyon sürecinde yaşadıkları danışma kaygısını nitel yöntem aracılığıyla analiz etmişlerdir. Elde ettikleri sonuçlara göre danışman adayları hazırlık aşamasında çeşitli araştırmalar yapmakta, süpervizyon ve arkadaş desteği kaygının azalmasında

etkili olmakta ve teorinin uygulamaya aktarılmasının kendi gelişimleri için faydalı olduğunu düşünmektedirler. Bu sonuçlar araştırma sonuçları ile oldukça örtüşmektedir. Bunun yanı sıra Ülker-Tümlü, Balkaya-Çetin ve Kurtyılmaz (2015) danışman adaylarının “Bireyle Psikolojik Danışma” dersine yönelik görüşlerini incelemişler ve süpervizyon açısından olumlu ve net geri bildirimini danışman adayları için önemli olduğunu ortaya koymuşlardır ki bu da bu çalışmada ortaya çıkan önemli sonuçlardan biri olarak ortaya çıkmıştır.

Sınırlılıklar ve Öneriler

Bu araştırma psikolojik danışma ve rehberlik bölümünde okuyan psikolojik danışman adayı son sınıf öğrencileri ile sınırlıdır. Ayrıca araştırma nitel araştırma yöntemi ile yürütülmüş olup olgusal bir çalışmadır. Gelecek araştırmalarda farklı örneklem grupları ile deneysel ve boylamsal araştırmalar yürütülebilir. Araştırmada sorulan sorular danışma kaygısı ile yönelik olup ilgili alan yazın taraması sonucu uzman görüşü dahilinde oluşturulmuştur. Gelecek araştırmalarda danışma kaygısı ilgili farklı kavramlar ile farklı yöntemler ele alınabilir. Araştırmadan elde edilen sonuçlara göre, danışman adayları özellikle öz-yeterlik inancı, deneyim ve beceri eksikliği, danışana yönelik ve süpervizöre yönelik kaygıyı yoğun olarak yaşamaktadır. Uygulamalara yönelik olarak özellikle psikolojik danışman eğitiminde danışma uygulamasına yönelik dersler artırılabilir. Bu anlamda deneyim ve beceri eksikliğinden kaynaklı kaygının azalacağı düşünülmektedir. Süpervizyonun hem danışman öz-yeterliğinde hem de danışma kaygısında önemli bir rol oynadığı çeşitli araştırmalarla ortaya konulmuştur. Bu çalışmada da süpervizör-danışman adayı iletişimi öne çıkmaktadır. Süpervizörlerin öğrencilere yol gösterici ve yapıcı eleştirilerde bulunmaları ve güven sağlamaları danışman adayının kaygısının azalmasında önemli rol oynayacağı düşünülmektedir. Özellikle Psikolojik Danışma ve Rehberlik alanında lisansüstü eğitim gören akademisyen adaylarına yönelik süpervizyon temelli dersler artırılarak uygulamalı ve teorik olarak sunulabilir. Öğrenciler danışan bulma, danışanın danışmayı bırakması noktasında da kaygıları vardır. Özellikle süpervizör kontrolünde üniversitelerin psikolojik danışma merkezleri iş birliği ile gerekli yönlendirmeler yapılabilir.

Ayrıca danışman adayları süreçle ilgili zamanı yönetme ve danışanın direncini kıramaması noktasında kaygı yaşamaktadır. Rol oynama, canlandırma teknikleri kullanılarak her bir öğrencinin danışma uygulamasından önce deneyim kazanması sağlanabilir. Son olarak öğrenciler özellikle danışma sırasında kaygıyı nasıl kontrol edebileceklerine yönelik fikir ortaya koymakta sıkıntı yaşamaktadırlar. İlgili birimlerce seminer ya da konferanslar kapsamında öğrencilere gerekli bilgilendirmeler yapılabilir.

EXTENDED ABSTRACT

**Counseling Anxiety of Counselor Trainees:
A Qualitative Approach**

*

Hatice İrem Özteke Kozan

Necmettin Erbakan University

The concept of “Guidance” was emerged at the beginning of 1990’s in the United States whereas it gained attention in 1950’s in Turkey (Kepçeoğlu, 1994; Tan, 1992). One of the most basic developments regarding guidance was the establishment of “Psychological counseling and guidance” departments in the universities both for undergraduate and graduate levels in Turkey. In this perspective, in the senior year of “Psychological Counseling and Guidance” there is a practicum for the counselor trainees which prepare the students to the counseling.

In recent years, studies related to counselor education in Turkey mostly focus on supervision issues (Aladağ, 2014, Atik, Arıcı, & Ergene, 2014; Çetinkaya & Karairmak, 2012; Eryılmaz & Mutlu, 2018; Meydan, 2015; Yılmaz & Voltan-Acar, 2015), peer group supervision (Atik, Çelik, Güç, & Tural, 2016) counseling skills (Atıcı & Ulusoy, 2010) and counselor self-efficacy (Koç, 2013). In addition topics such as counselor self-efficacy (Morrison & Lent, 2018; Gallo, 2018; Özteke, Üre, & Kesici, 2015) mindfulness (Fulton & Cashwell, 2015) and attachment (Kivlighan Jr & Marmarosh, 218; Mohr, Gelso, & Hill, 2005) were studied in the literature of counselor education both in Turkey and international areas. Another important issue in counselor education –counseling anxiety- become prominent and studies in counseling anxiety (Al-Darmaki, 2004; Barbee, Scherer, & Combs, 2003; Mohr et al., 2005) revealed that anxiety toward counseling has a prominent role in counseling performance, supervisory communication and counselor self-efficacy.

Counselor trainees frequently stated that they experience anxiety before and during the counseling session (Bowman & Roberts, 1979). They generally stated that feeling pressure and fear not the listening client or focusing the process (Kurtyılmaz, 2015). Counseling anxiety may arise from several reasons such as lack of skills or self-efficacy, fears of evaluation by supervisor or client (Stoltenberg, McNeill, & Delworth, 1998; cited by Al-darmaki, 2004).

In sum, there are several factors effecting counseling anxiety of trainees and supervision, self-efficacy and experience which are common issues in discussion this subject. There are several studies in Turkey in recent years related to counselor education focusing on self-efficacy or supervision but the qualitative studies were especially in this subject. Thus, revealing the views of counselor trainees in the senior year of "Counseling Psychology" about counseling anxiety is the aim of current study.

Method

In current study, phenomenological design which was one of the qualitative designs was used. Qualitative studies are one of the methods in research methods in which interviews, document analysis or observation are used and in qualitative studies phenomenon is examined in their natural environment with an integrative view (Yıldırım & Şimşek, 2006).

Study Group

Participants of study were totally 26 -17 were them female- senior year students in the department of "Counseling Psychology" and they all have practicum in fall semester

Data Collection Tool

Semi-structured interview form: Within the context of study, semi-structured interview form was used in data collection. After the literature search, five questions were prepared in examining counseling anxiety. Third professionals with doctoral degrees in counseling psychology vi-

ewed research questions and in the light of their comments and suggestions, revisions were made. After re-organizing questions a pilot study was conducted with five counselor trainees and according to their feedback the last form of questions was prepared.

Data Analysis

Descriptive and content analysis were used in data analysis. Themes were defined using descriptive analysis and they were ““Counseling anxiety for own performance”, “Counseling anxiety toward the process”, “Counseling anxiety for the client”, “Counseling anxiety for supervisory process” and “Decreasing the counseling anxiety”. In line with themes, using content analysis categories were determined and given in findings below.

Findings

Theme of counseling anxiety for own performance

Categories were created as “Counseling self-efficacy, insufficient skills, using skills, insufficient experience/practice and mood” in this theme. Participants mostly referred to insufficient counseling self-efficacy to evaluate their counseling anxiety and secondly they expressed mood changes such as un-controlling, fear and thrill toward their counseling skills.

Theme of counseling anxiety toward the process

In this theme categories such as “Time management, controlling the process, using counseling skills, termination of process and personalization” were created. Most participants worry about using their skills and knowledge in right time. Besides, they have anxiety in managing time.

Theme of counseling anxiety for the client

“Client expectation, finding a client, self-disclosure/resistance, leaving the session, behavioral change, maintaining therapeutic relationship and experience” were created as categories in this theme

Theme of counseling anxiety for supervisory process

In current theme categories were created as “Negative feedback, positive feedback, expectation/disappointment, timing and guiding”. Most of participants stated that they expect positive feedback from their supervisors.

Theme of decreasing the counseling anxiety

In this theme “Preparation, impersonation/role playing, breathing exercise, supervisory communication, communication skills and self-esteem” were created as categories.

Results and Discussion

In current study, counselor trainees’ views about counseling anxiety were examined by using qualitative method. Most of the trainees indicated insufficient self-efficacy and experience related to counseling anxiety. Moreover they have anxiety to not control their emotions during the session. Studies revealed associations between counselor anxiety and counselor self-efficacy (Al-darmaki, 2004; Friedlander et al., 1986) in the literature. Friedlander et al. (1986) also found negative correlations between counselor anxiety and self-efficacy.

Role playing is an important factor in increasing counselor self-efficacy (Barbee et al., 2003). Hence, increased counselor self-efficacy would cause the decrement of anxiety. As participants indicated in current study role playing may be an important technique in counselor anxiety. Moreover, Fulton and Cashwell (2005) empathy is an important factor effecting counseling performance. In current study, strong communication skills were found prominent factor in decreasing counselor anxiety.

Some studies in Turkey conducted with counselor trainees with qualitative approach. For example, Aladag (2014) and Meydan (2015) revealed the importance of supervisor feedback in development of counselor trainees which also gained attention in current study. Similar to current study, Ilhan, Rahat and Yontem (2015) found that supervision and peer support were important factors in decreasing counseling anxiety. Besides, Ülker-Tümlü, Balkaya-Çetin and Kurtyılmaz (2015) revealed the importance of positive and certain feedback for counselor trainees which also found as an important result for current study.

Current study is limited to counselor trainees in senior year of the department of "Counseling Psychology". Moreover it is conducted with qualitative approach. In the future, experimental and longitudinal studies would be conducted with different samples. Results show that the experience and practice are important factor in both counselor anxiety and self-efficacy. In curriculum of counseling psychology programs, practices and lessons regarding to counseling skills/performance would increase. In graduate level, supervisory lessons and practices would increase for future supervisors. In dealing with finding a client, collaborations may be effective with Counseling Centers in the universities. Lastly, seminars and conferences would be helpful to deal with counseling anxiety for counselor trainees.

Kaynakça/References

- Aladağ, M. (2014). Psikolojik danışman eğitiminin farklı düzeylerinde bireyle psikolojik danışma uygulaması süpervizyonunda kritik olaylar. *Ege Eğitim Dergisi*, 15(2), 428-475.
- Al-Darmaki, F. R. (2004). Counselor training, anxiety, and counseling self-efficacy: Implications for training psychology students from the United Arab Emirates University. *Social Behavior and Personality: An International Journal*, 32(5), 429-439. doi: <https://doi.org/10.2224/sbp.2004.32.5.429>
- Atik, Z. E., Arıcı, F., ve Ergene, T. (2014). Süpervizyon modelleri ve modellere ilişkin değerlendirmeler. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 5(42), 305-317.

- Atik, G., Çelik, E. G., Güç, E., ve Tatal, N. (2016). Psikolojik danışman adaylarının yapılandırılmış akran grup süpervizyonu sürecindeki metafor kullanımına ilişkin görüşleri. *Ege Eğitim Dergisi*, 17(2), 597-619
- Atıcı, M., ve Ulusoy, P. D. Y. (2010). Psikolojik danışman adaylarının grup rehberliği etkinliğini yürütürken kullandıkları psikolojik danışma becerilerinin bu becerileri kullanmaya ilişkin yeterlik algılarının ve grup yönetimini sağlama yöntemlerinin incelenmesi. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 19(1), 62-81.
- Baloğlu, M. (2003). Individual differences in statistics anxiety among college students. *Personality and Individual Differences*, 34(5), 855-865. doi: [https://doi.org/10.1016/S0191-8869\(02\)00076-4](https://doi.org/10.1016/S0191-8869(02)00076-4)
- Baloğlu, M., Abbassi, A. ve Kesici, S. (2017). Multivariate relationships between statistics anxiety and motivational beliefs. *Education*, 137(4), 430-44
- Baloğlu, M., Özteke-Kozan, H.İ. ve Kesici, Ş. (2018). Gender differences in and the relationships between social anxiety and problematic internet use: Canonical analysis. *Journal of medical Internet research*, 20(1), e:33. doi: 10.2196/jmir.8947
- Barbee, P. W., Scherer, D. ve Combs, D. C. (2003). Prepracticum service-learning: examining the relationship with counselor self-efficacy and anxiety. *Counselor Education and Supervision*, 43(2), 108-119. doi: <https://doi.org/10.1002/j.1556-6978.2003.tb01835.x>
- Bowman, J. T. ve Roberts, G. T. (1979). Counselor trainee anxiety during counseling. *Journal of Counseling Psychology*, 26(1), 85-88. doi: <http://dx.doi.org/10.1037/0022-0167.26.1.85>
- Bowman, J. T., Roberts, G. T. ve Giesen, J. M. (1978). Counselor trainee anxiety during the initial counseling interview. *Journal of Counseling Psychology*, 25(2), 137-143. doi: <http://dx.doi.org/10.1037/0022-0167.25.2.137>.
- Bozgeyikli, H. (2011). Observation of Turkish school counselor's life quality, *International journal of Academic Research*, 3(4), 326-331.
- Cashwell, T. H. ve Dooley, K. (2001). The impact of supervision on counselor self-efficacy. *The Clinical Supervisor*, 20(1), 39-47. doi: https://doi.org/10.1300/J001v20n01_03

- Council for Accreditation of Counseling and Related Educational Programs. (2009). *CACREP 2009 standards*. Ekim 2018'de <https://www.cacrep.org/for-programs/2016-cacrepstandards/> dan alınmıştır.
- Creswell, J. W. (2013). *Qualitative research methods: Choosing among five approaches*. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Çetinkaya, R. S. ve Kararımak, Ö. (2012). Psikolojik danışman eğitiminde süpervizyon. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 4(37), 107-121.
- Daniels, J. A. ve Larson, L. M. (2001). The impact of performance feedback on counseling self-efficacy and and counselor anxiety. *Counselor Education & Supervision*, 41, 120-130. doi: <https://doi.org/10.1002/j.1556-6978.2001.tb01276.x>
- Doğan, S. (2000). Türkiye'de psikolojik danışma ve rehberliğin durumu ve geleceğe ilişkin yönelimler. *Eğitim ve Bilim*, 25(118), 3-8.
- Eryılmaz, A. ve Mutlu, T. (2018). Gelişimsel kapsamlı süpervizyon modeline ilişkin psikolojik danışman adaylarının görüşlerinin incelenmesi. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 17(65), 123-141. doi: 10.17755/esosder.306932
- Ewald, J. D. (2007). Foreign language learning anxiety in upper-level classes: Involving students as researchers. *Foreign Language Annals*, 40(1), 122-142.
- Friedlander, M. L., Keller, K. E., Peca-Baker, T. A. ve Olk, M. E. (1986). Effects of role conflict on counselor trainees' self-statements, anxiety level, and performance. *Journal of Counseling Psychology*, 33(1), 73-77.
- Fulton, C. ve Cashwell, C. S. (2015). Mindfulness-based awareness and compassion: Predictors of counselor empathy and anxiety. *Counselor Education and Supervision*, 54, 122-133. doi: <https://doi.org/10.1002/ceas.12009>
- Gallo, L. L. (2018). The Relationship Between High School Counselors' Self-Efficacy and Conducting Suicide Risk Assessments. *Journal of Child and Adolescent Counseling*, 1-17. doi: <https://doi.org/10.1080/23727810.2017.1422646>

- Greason, P. B. ve Cashwell, C. S. (2009). Mindfulness and counseling self-efficacy: The mediating role of attention and empathy. *Counselor Education and Supervision*, 49(1), 219. <https://doi.org/10.1002/j.1556-6978.2009.tb00083.x>
- Hale, K. K. ve Stoltenberg, C. D. (1988). The effects of self-awareness and evaluation apprehension on counselor trainee anxiety. *The Clinical Supervisor*, 6(1), 49-70. doi:https://doi.org/10.1300/J001-v06n01_05
- Hamarta, E. (2009). Ergenlerin sosyal kaygılarının kişilerarası problem çözüme ve mükemmeliyetçilik açısından incelenmesi. *İlköğretim Online*, 8(3), 729-740.
- İlhan, T., Rahat, E. ve Yöntem, M. K. (2015). Psikolojik danışman adaylarının süpervizyon sürecinde yaşadıkları danışma kaygısına ve süpervizyon eğitimine yönelik deneyimlerinin incelenmesi [Öz]. *Ulusal Psikolojik Danışma ve Rehberlik Kongresi'nde sunulmuş sözlü bildiri*, Mersin Üniversitesi, Mersin. Erişim adresi: apbs.mersin.edu.tr/files/b.bozkur/Scientific_Meetings_001.pdf
- Kelly, K. R., Hall, A. S. ve Miller, K. L. (1989). Relation of counselor intention and anxiety to brief counseling outcome. *Journal of Counseling Psychology*, 36(2), 158-162.
- Kepçeoğlu, M. (1994). *Psikolojik danışma ve rehberlik*. Ankara: Gül Yayınevi
- Kesici, Ş. ve Erdogan, A. (2009). Predicting college students' mathematics anxiety by motivational beliefs and self-regulated learning strategies. *College Student Journal*, 43(2), 631-642.
- Kivlighan Jr, D. M. ve Marmarosh, C. L. (2018). Counselors' attachment anxiety and avoidance and the congruence in clients' and therapists' working alliance ratings. *Psychotherapy Research*, 28(4), 571-580. doi: <https://doi.org/10.1080/10503307.2016.1198875>
- Koç, İ. (2013). *Kişilerarası süreci hatırlama tekniğine dayalı süpervizyonun psikolojik danışman adaylarının psikolojik danışma becerilerine, öz yeterlik ve kaygı düzeylerine etkisi*. Yayımlanmamış doktora tezi, Ege Üniversitesi, İzmir, Türkiye.

- Korhonen, J., Nyroos, M., Jonsson, B., & Eklöf, H. (2018). Additive and multiplicative effects of working memory and test anxiety on-mathematics performance in grade 3 students. *Educational Psychology, 38*(5), 572-595. doi: <https://doi.org/10.1080/01443410-2017.1356449>
- Kurtyilmaz, Y. (2015). Counselor Trainees' Views on Their Forthcoming Experiences in Practicum Course. *Eurasian Journal of Educational Research, 61*, 155-180.
- Larson, L.M. ve Daniels, J.A.(1998). Review of the counseling self-efficacy literature. *The Counseling Psychologist, 26*(2), 179-218. doi: <https://doi.org/10.1177/0011000098262001>
- Lent, R. W., Hackett, G. ve Brown, S. D. (1998). Extending social cognitive theory to counselor training: Problems and prospects. *The Counseling Psychologist, 26*(2), 295-306. doi: <https://doi.org/10.1177/0011000098262005>
- Meydan, B. (2015). Bireyle psikolojik danışma uygulamasında mikro beceri süpervizyon modeli'nin etkililiğinin incelenmesi. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi, 5*(43), 55-68.
- Mohr, J. J., Gelso, C. J. ve Hill, C. E. (2005). Client and counselor trainee attachment as predictors of session evaluation and countertransference behavior in first counseling sessions. *Journal of Counseling Psychology, 52*(3), 298-309.
- Morrison, M. A. ve Lent, R. W. (2018). The working alliance, beliefs about the supervisor, and counseling self-efficacy: Applying the relational efficacy model to counselor supervision. *Journal of Counseling Psychology, 65*(4), 512-522. doi: <http://dx.doi.org/10.1037/cou0000267>
- Özteke, H. İ., Üre, Ö. ve Kesici, S. (2015). The prediction of elementary school counselors' self-efficacy beliefs by social comparison and self-consciousness. *Online Journal of Counseling & Education, 4*(1), 36-45.
- Özteke-Kozan, H.İ., Kesici, S. ve Baloglu, M. (2016, August). The Prediction Of Test Anxiety By Self-Regulated Learning Strategies. In Proceedings of Teaching and Education Conferences International Institute of Social and Economic Sciences.

- Özyürek, R. (2009). Okullarda psikolojik danışma ve rehberlik uygulamaları ve öğrencilere sağlanan süpervizyon olanakları: Ulusal bir tarama çalışması. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 4(32)- 54- 63.
- Spielberger, C. D. (1972). Anxiety as an emotional state. *Anxiety-Current trends and theory*, 3-20.
- Stoltenberg, C. D. (1998). A social cognitive-and developmental-model of counselor training. *The Counseling Psychologist*, 26(2), 317-323. doi: <https://doi.org/10.1177/0011000098262007>
- Ştefan, C. A., Căpraru, C., & Szilágyi, M. (2018). Investigating Effects and Mechanisms of a Mindfulness-Based Stress Reduction Intervention in a Sample of College Students at Risk for Social Anxiety. *Mindfulness*, 1-13.
- Tan, H. (1992). *Psikolojik yardım ilişkileri: Danışma ve psikoterapi*. İstanbul: Millî Eğitim Basımevi.
- Ülker-Tümlü, G., Balkaya Çetin, A., & Kurtyılmaz, Y. (2015). Psikolojik danışman adaylarının bireyle psikolojik danışma oturumlarının değerlendirilmesi [Öz]. *Ulusal Psikolojik Danışma ve Rehberlik Kongresi'nde sunulmuş sözlü bildiri, Mersin Üniversitesi, Mersin*. Erişim adresi: apbs.mersin.edu.tr/files/b.bozkur/Scientific_Meetings_001.pdf
- Williams, K. E. ve Andrade, M. R. (2008). Foreign language learning anxiety in Japanese EFL university classes: Causes, coping, and locus of control. *Electronic Journal of Foreign Language Teaching*, 5(2), 181-191.
- Yılmaz, O. ve Acar, N. V. (2015). Psikolojik danışman eğitiminde süpervizyonun önemi ve grupla psikolojik danışmadaki rolü. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 15(1), 342-356.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, A. (2006). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri* (6. baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Özteke-Kozan, H. İ. (2018). Psikolojik danışman adaylarının danışma uygulamasına yönelik kaygıları: Nitel bir yaklaşım. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 9(16), 109-137. DOI: 10.26466/opus.476077

Üniversite Öğrencilerinde Kişilerarası İlişki Tarzlarının Yordayıcısı olarak Beş Faktörlü Kişilik Özellikleri

DOI: 10.26466/opus.464200

*

Aynur Karabacak Çelik* - Nursel Topkaya**

* Arş. Gör., Atatürk Üniversitesi, Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi, Erzurum / Türkiye
E-Posta: aynur.karabacak@atauni.edu.tr ORCID: [0000-0002-2225-1789](https://orcid.org/0000-0002-2225-1789)

** Doç. Dr., Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Kurupelit/ Samsun/ Türkiye
E-Posta: nursel.topkaya@omu.edu.tr ORCID: [0000-0002-8469-9140](https://orcid.org/0000-0002-8469-9140)

Öz

Bu araştırmanın amacı, üniversite öğrencilerinin kişilik özellikleri ile kişilerarası ilişki tarzları arasındaki ilişkinin incelenmesidir. Araştırmanın çalışma grubunu Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi'nin farklı bölümlerinde öğrenimine devam etmekte olan 275 (163 kadın, 112 erkek) lisans öğrencisi oluşturmuştur. Araştırma kapsamında veri toplamak amacıyla Beş Faktör Kişilik Envanteri ve Kişilerarası İlişki Tarzları Ölçeği kullanılmıştır. Verilerin analizinde Pearson Korelasyon Analizi ve Aşamalı Çoklu Regresyon Analizi kullanılmıştır. Araştırma sonucunda yaşantıyla açıklık ile dışadönüklük kişilik özelliklerinin besleyici ilişki tarzının anlamlı pozitif birer yordayıcısı olduğu görülmüştür. Araştırma sonucunda elde edilen bir başka bulguya göre ise üniversite öğrencilerinin özdenetim ve yumuşak başlılık kişilik özelliklerinin ketleyici ilişki tarzının negatif, dışadönüklük kişilik özelliğinin ise pozitif anlamlı bir yordayıcısı olduğu belirlenmiştir. Çalışma sonucunda elde edilen bu bulguların ruh sağlığı alanında hizmet veren alan uzmanları tarafından, psikolojik danışma ve rehberlik hizmetleri sunulurken kullanılabileceği düşünülmektedir. Kişilerarası iletişim problemleri ile rehberlik ve psikolojik danışma servislerine başvuran bireylere sunulan hizmetlerde, kişilik özelliklerinin ve kişilerarası ilişki tarzlarının beraber ele alınması yararlı olabilir.

Anahtar Kelimeler: *Kişilerarası ilişki tarzları, kişilik özellikleri, üniversite öğrencileri.*

Five Factor Personality Traits as Predictors of Inter-personal Relationship Styles among University Students

*

Abstract

The aim of this study was to investigate the relationships between personality traits and interpersonal relation styles of university students. The research was carried out on 275 (163 female, 112 male) undergraduate students attending Atatürk University Kazım Karabekir Education Faculty in various departments. Five Factor Personality Inventory and Interpersonal Relationships Styles Scale were used for collecting data within the scope of the research. Pearson Corelation Analysis and Multiple Stepwise Regression Analysis were used to analyze the data. According to the research results there were significant positive relationship between university students' openness, agreeableness, extraversionness, consciencousness personality traits and nutritional relationship style and there were significant positive relationship between neuroticism and extraversion personality traits and inhibitor relationship style. The results indicated that openness and extraversionness were significant positive predictors of nutritional relationship style. Moreover, the results of the study revealed that consciencousness and agreeableness personality traits were negative predictors of the inhibitor relationship style while, extraversionness was a positive predictor. Research findings can be used by counselors when providing psychological counseling and guidance services. Personality traits and interpersonal relationship styles can be considered together when the service provided to whom suffer from interpersonal communication problems.

Keywords: *Interpersonal relationship styles, personality traits, university students.*

Giriş

Sosyal bir varlık olan insan, kendini anlama, benliğini var etme, başkalarına sorunlarını anlatma, başkalarını tanıma, etkileme ve onlarla birlikte bir işi gerçekleştirme gibi farklı nedenlerle iletişim sürecinden yararlanmaktadır (Cüceloğlu, 2000; Tabak, 1999). Bu iletişim süreci bireyler arasında kurulan ilişkilerde ve toplumların bir arada bulunmasında önemli bir etkiye sahiptir. Birey iletişim yoluyla başkalarının deneyimlerinden yararlanma, bilgi ve becerilerini artırma, sosyal ve psikolojik iyi oluşlarını geliştirme gibi amaçları da gerçekleştirebilmektedir (Erözkan, 2009).

Birey kendini ve çevresini tanıma sürecinde yoğun bir biçimde kişilerarası ilişkilerden yararlanmaktadır. Kişilerarası ilişkiler, iki veya daha fazla birey arasında meydana gelen ve tanışık olma seviyesinden samimiyet düzeyine kadar farklı yakınlık düzeylerinde oluşabilen ilişkiler olarak değerlendirilmektedir (İmamoğlu, 2009). Kişilerarası ilişkiler bireylere, etrafından kendisiyle ilgili çeşitli geribildirimler almasına imkan vermekte ve bu durum bireyin güçlü ve zayıf yönleri belirlemesine de yardımcı olmaktadır. Bu açıdan kişilerarası ilişkiler bireyin kendini kabul etme sürecine destek olmaktadır. Bununla birlikte kişilerarası ilişkiler aracılığıyla birey yeni insanlarla tanışmakta ve yeni yaşantılarla karşı karşıya kalmaktadır. Tüm bu durumlar beraber değerlendirildiğinde kişilerarası ilişkilerin, bireyin yaşamını zenginleştirmesine, benlik saygısını artırmasına ve yalnızlığını azaltmasına yardımcı olduğu söylenebilir (Kaya, 2017).

Psikolojik ve fiziksel sağlık bakımından, kişinin iletişim kurmasının yanında, bu iletişimi kurma şekli de dikkate alınması gereken bir konudur (Doğan ve Sapmaz, 2012). Etkili iletişim kurmak hayatın her alanında kolaylaştırıcı olduğu gibi bireyin içinde bulunduğu duruma uyum sağlamasında da önemli bir yere sahiptir. Olumlu kişilerarası ilişkilere sahip olmak bireylerin öznel iyi oluş düzeylerini artırmalarına yardımcı olurken (Durmaz, 2004; Erözkan, 2009; Oral, 2006; Uğur ve Murat, 2014; Yılmaz, 2010; Yüksel, 2008), kişilerarası ilişkilerde yaşanan sorunlar ise aile hayatında problemleri beraberinde getirebilmekte, kişilerarası ilişkilerde sorun yaşayan bireylerin mesleki konularda yetersizlik, stres, yalnızlık, tatminsizlik ve fiziksel hastalıklar gibi birçok

sıkıntı yaşamasına neden olabilmektedir (Batıgün, 2008; Bolton, 1986). Kişilerarası ilişkiler aynı zamanda bireyler arasında gözlenen kişilerarası ilişki tarzlarını da geliştirmelerine yardımcı olmaktadır (Karslı, 2008; Koç, 2008).

Kişilerarası ilişki tarzı, kişinin diğer insanlarla olan ilişkilerinde genel olarak ortaya koyduğu davranış eğilimini ve kişilik örüntüsünü betimlemektedir (Batıgün, 2004; Buss ve Craik, 1983; Hasta ve Güler, 2017). Bir başka ifade ile bireyin diğer insanlarla iletişim kurma şekli, kendini ifade etme biçimi ve etkileşim içinde olduğu insanlara olan yaklaşım tarzı, onun kişilerarası ilişki tarzını oluşturmaktadır (Doğan ve Sapmaz, 2012). Olumsuz bir kişilerarası ilişki tarzı kişinin yaşam kalitesini doğrudan etkileyebilmekte, yaşamdan alınan doyumunu azaltabilmekte, ilişkilerinde çatışma yaşamasına neden olabilmektedir (Batıgün, 2004; Hasta ve Güler, 2017). Bu açıdan kişilerarası ilişki tarzlarının ele alınması ve bu tarzları etkileyen değişkenlerin neler olduğunun belirlenmesinin iletişim sürecindeki çatışmaları azaltıp bireylerin daha sağlıklı insan ilişkileri oluşturabilmelerine yardımcı olacağı düşünülmektedir.

Kişilerarası ilişki tarzları araştırmacılar tarafından farklı boyutlarda sınıflandırılmaktadır. Şahin, Batıgün ve Koç (2011) bu tarzları kaçınan, baskın, duyarsız, öfkeli, alaycı ve manipülatif tarz olarak altı boyutta gruplandırmaktadır. Şahin, Durak ve Yasak (1994) ise bu tarzları saygılı, açık, küçümseyici ve benmerkezci olmak üzere dört grupta sınıflandırmaktadır. Bu ilişki tarzlarından saygılı ve açık ilişki tarzı besleyici ilişki tarzı olarak ele alınırken, küçümseyici ve benmerkezci ilişki tarzları ise zehirleyici (ketleyici) ilişki tarzı olarak değerlendirilmektedir. Horowitz, Rosenberg, Bauer, Ureno ve Villasenor (1988) yapmış oldukları çalışmada ilişki tarzlarını duyarsız, otoriter, kindar, aşırı duyarlı, girişken olmayan, çekingen, sömürüye açık ve aşırı kendini açmaya dayalı iletişim tarzları olarak sınıflandırmışlardır. Bu çalışmada ise kişilerarası ilişkiler besleyici ve ketleyici ilişki tarzı olarak iki grupta ele alınmıştır. Besleyici ilişkiler, dolaysız ve dürüst konuşmalardan oluşan, açık ve doğal ilişkilerdir. Ketleyici ilişkiler ise, besleyici ilişkilerin tersine, doğallıktan uzak, diğer bireylerle kurulan iletişimi geliştirme çabası içermeyen ilişkiler olarak tanımlanabilmektedir (Greenwald, 1999). Besleyici ilişki tarzı, saygılı, kabullenici, yapıcı konuşma, ihtiyaçlarını karşısındaki kişiye açıkça ifade etme gibi olumlu iletişim özellikleri ile

ilişkilendirilirken; ketleyici ilişki tarzı karşısındakini küçümseme, kendini üstün görme, alay etme, başkalarına sözle sataşma ve kolayca öfkelenebilme gibi özelliklerle açıklanmaktadır (Şahin ve diğ., 1994).

Kişilerarası ilişki tarzları bireylerin sahip olduğu pek çok özellikten etkilenebilmektedir. Bu özelliklerden birinin de kişilik özellikleri olduğu söylenebilir (Akdur, 2014). Bireylerin duygu, düşünce ve davranış özellikleri onların kişilikleri belirlemektedir. Kişilik, insanın doğuştan getirdiği ve sonradan kazandığı düşünce, duygu, davranış özellikleri ve insanlarla olaylara bakış açısı ile onu diğerlerinden ayıran özellikler bütünü olarak tanımlanmaktadır (Güney, 2006). Bir başka tanıma göre kişilik, bireyi diğerlerinden ayıran, kişiye özgü, tutarlılık ve süreklilik gösteren özellikler bütünü olarak ifade edilebilir (Yazgan-İnanç ve Yerlikaya, 2012). Kişilik, bireyi diğerlerinden farklı kılan düşünce, duygu, tutum ve davranış özellikleridir. Bireyin kendisiyle ve çevresiyle dengeli ve sağlıklı kişilerarası ilişkiler kurabilmesi, bu özelliklerinin uyumlu olması ile de ilişkilidir (McKay ve Patrick, 2000). Bu bağlamda, sağlıklı kişilerarası ilişkiler kurabilme noktasında kişilik özelliklerinin ve bu özelliklerin ilişki tarzları ile olan ilişkisinin belirlenmesinin daha sağlıklı ve çatışmalardan uzak bir iletişim kurulması konularında önemli olacağı düşünülmektedir.

Kişilik özelliklerini açıklamaya yönelik olarak alan yazınında çok sayıda kuram geliştirilmiştir. Bu kuramlardan biri de beş faktörlü kişilik kuramıdır. Beş faktörlü kişilik kuramına göre kişilik özellikleri; yumuşak başlılık, öz denetim, nevroitiklik, dışadönüklük ve deneyime açıklık olarak beş faktör altında sınıflandırılabilir (Bacanlı, İlhan ve Aslan, 2009; Basım, Çetin ve Tabak, 2009; Bilgin, 2017; Camgöz, Karan ve Ergeneli, 2012; Çetin ve Basım, 2013; John, Naumann ve Soto, 2008; McShane ve Von Glinov, 2016; Sümer ve Sümer, 2005).

Beş faktör kişilik özelliklerinin genel karakteristik niteliklerine bakıldığında beş faktörün her birinin ilişkili olduğu çeşitli kişilik özellikleri bulunmaktadır. Buna göre dışadönüklük özelliğine sahip bireylerin coşkulu, heyecanlı, girişken, iddialı, hareketli ve pozitif duyguları içinde barındıran kişilik özelliklerine sahip olduğu görülmektedir. İçedönük bireylerin ise çekingen, yalnızlığı seven, enerjisini kendi iç dünyasından alan ve insan ilişkilerinde çok yer almamayı tercih eden bireyler olduğu bilinmektedir (Sümer ve Sümer, 2005). Özdenetim özelliğine

sahip bireyler başarı arayışı, yeterlilik, sorumluluk, düzen ve iç disiplin gibi özelliklere sahiptir (Basım ve diğ., 2009; Camgöz ve diğ., 2012; Çetin ve Basım, 2013; McShane ve Von Glinov, 2016). Yaşantıya açıklık özelliğine sahip kişiler hayal kuran, orijinal, yaratıcı, meraklı, duygularını açıkça ifade edebilen bireyler olarak tanınmaktadır (Basım ve diğ., 2009; Camgöz ve diğ., 2012; Çetin ve Basım 2013; Yazdani, 2013). Yumuşak başlılık kişilik özelliğine sahip kişilerin uyumlu, güvenilir, açık sözlü, alçak gönüllü, fedakâr oldukları bilinmektedir. Son özellik olan nevroitiklik ise depresyon, hassasiyet, sinirlilik, içine kapanıklık gibi özellikleri içerisinde barındırmaktadır (Basım ve diğ., 2009; Camgöz ve diğ., 2012; Çetin ve Basım, 2013; Yazdani, 2013).

Literatüre bakıldığında, kişilerarası ilişki tarzlarının beş faktör kişilik özelliklerine göre nasıl değişebileceğini gösteren çalışmaların olmadığı ancak bu iki değişkenin çeşitli değişkenlerle olan ilişkisinin aracılık ilişkileriyle ortaya konduğu çalışmalar olduğu görülmektedir (Akdur, 2014; Akdur ve Durak-Batıgün, 2017; Arıcı-Özcan, Koçak ve Arslan, 2018). Kişilerarası ilişkilerin ve kişilik özelliklerinin kuramsal yapısı incelendiğinde bu değişkenlerin birbiriyle ilişkili olabileceği düşünülmektedir. Kişilerarası ilişki tarzı ile beş faktör kişilik özellikleri arasındaki ilişki olduğu varsayıldığında, dışadönüklük, yaşantıya açıklık, özdenetim ve yumuşak başlılık kişilik özelliklerinin besleyici ilişki tarzı ile pozitif yönde; nevroitiklik kişilik özelliğinin ise ketleyici ilişki tarzı ile pozitif yönde ilişkili olabileceği düşünülmektedir. Dışadönük bireylerin sahip olduğu özellikler ele alındığında bunların canlılık, sosyallik ve girişkenlik olduğu görülmektedir (Akdur, 2014; Erdal, 2009; Özhan, 2015; Sümer ve Sümer, 2005). Dışadönük bireylerin bu özellikleri aracılığıyla daha nitelikli sosyal ilişkiler kurabilmeleri için açık, saygılı, karşısındakinin ihtiyaçlarına duyarlı bir iletişimden yana olabilecekleri düşünülmekte ve bu nedenle besleyici ilişki tarzını ortaya koymaları beklenmektedir. Benzer şekilde yaşantıya açıklık kişilik özelliğine sahip bireylerin başkalarının ihtiyaçlarına duyarlı, yeniliğe açık ve analitik düşünme özelliklerinin (Erdal, 2009; Özhan, 2015) onların iletişim sürecinde besleyici tarza yöneleceklerini akla getirmektedir. Özdenetim kişilik özelliğinde de planlı, azimli, sorumluluk sahibi ve çalışkan olma gibi özelliklerin bireylerin daha çok besleyici ilişkiler kurmasına yardım edebileceğini akla getirmektedir. Yumuşak başlılık kişilik

özelliğinde ise hoşgörü, sakinlik, uzlaşma, yumuşak kalplilik, empati, saygı, anlayış gibi özellikler bulunmaktadır (Akdur, 2014; Erdal, 2009). Bu bireylerin de iletişim sürecinde karşıdaki kişinin duygu ve düşüncelerine hitap edebilen onları anlayabilen tarzda besleyici ilişkiler geliştirmeleri beklenmektedir. Nevrotiklik boyutundan yüksek puan alan bireyler kaygılı, üzgün, güvensiz ve öfkelidirler. Ayrıca bu bireylerin depresyon, anksiyete gibi psikopatolojiler yaşamaya daha yatkın oldukları da bilinmektedir (Akdur, 2014). Bu kapsamda bu bireylerin, psikolojik belirtilerle ilişkisi yüksek olan ve iletişim sırasında karşıdaki bireye kolayca öfkelenme özelliğine sahip olan ketleyici ilişki tarzını kullanmaları beklenebilir. Bu bağlamda bu araştırmanın temel amacı, üniversite öğrencilerinin kişilerarası ilişki tarzları ile kişilik özellikleri arasındaki ilişkinin belirlenmesidir. Bu amaç doğrultusunda, aşağıdaki araştırma sorularının yanıtı aranmaktadır:

- Üniversite öğrencilerinin kişilik özellikleri besleyici kişilerarası ilişki tarzlarının anlamlı bir yordayıcısı mıdır?
- Üniversite öğrencilerinin kişilik özellikleri ketleyici kişilerarası ilişki tarzlarının anlamlı bir yordayıcısı mıdır?

Yöntem

Araştırma Modeli

Bu çalışma, üniversite öğrencilerinde kişilerarası ilişki tarzlarının yordayıcısı olarak beş faktörlü kişilik özelliklerinin incelendiği ilişkiyel tarama modelinde bir araştırmadır. İlişkiyel tarama modelindeki araştırmalar, belirli bir zaman dilimi içerisinde iki ya da daha fazla değişken arasındaki olası ilişkilerinin yönünün ve derecesinin incelendiği bir araştırma türüdür (Karasar, 2015). Bu araştırma türü, alan yazınında korelasyonel araştırma olarakta isimlendirilmektedir.

Çalışma Grubu

Bu araştırma, 2017-2018 eğitim öğretim yılında Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi'nin rehberlik ve psikolojik danışmanlık, fen bilgisi öğretmenliği, sosyal bilgiler öğretmenliği ve

matematik öğretmenliği lisans programlarında öğrenimine devam eden ve araştırmaya gönüllü olarak katılmayı kabul eden lisans öğrencileri arasından uygun örnekleme yöntemi ile araştırmaya dâhil olan 275 kişi üzerinde yürütülmüştür. Araştırmaya 163 kadın (%59) 112 erkek (%41) öğrenci katılmıştır. Araştırmaya katılan öğrencilerin yaş aralığı 18 ile 28 arasında değişmekte olup, yaş ortalaması 19.69'dur (S.S.= 1.36). İki öğrenci yaşını bildirmemiştir.

Veri Toplama Araçları

Kişisel Bilgi Formu: Araştırmacılar tarafından geliştirilen bu form öğrencilerin devam ettiği bölüm, cinsiyeti ve yaşı hakkında bilgi toplamak amacıyla oluşturulmuştur.

Beş Faktör Kişilik Envanteri (BFKE): Benet-Martinez ve John (1998) tarafından geliştirilen, Sümer ve Sümer (2005) tarafından Türkçeye uyarlanan envanter beş kişilik faktörünü ölçmeyi amaçlamaktadır. Bu kişilik faktörleri sırasıyla Dışadönüklük, Yumuşak başlılık, Yaşantıya Açıklık, Özdenetim ve Nevrotiklikdir. BFKE 44 maddeden oluşmakta olup, katılımcılar bu beş faktöre uygun kişilik özelliklerinin kendileri için ne düzeyde uygun olduğunu beş farklı cevap seçeneğinden birini işaretleyerek belirtmektedir. Envanterde dışadönüklük ve nevroitiklik alt boyutlarından alınabilecek puanlar 8 ile 40 arasında değişirken, yumuşak başlılık ve özdenetim alt boyutlarından alınabilecek puanlar 9 ile 45, yaşantılara açıklık alt boyutundan alınabilecek puanlar 10 ile 50 arasında değişmektedir. İlgili alt boyuttan alınan puanların yüksek olması, katılımcıların o alt boyutta ölçülmek istenen kişilik özelliklerine yüksek düzeyde sahip olduğuna işaret etmektedir.

Ölçeğin güvenilirliğine ilişkin yapılan çalışmada Cronbach Alfa güvenilirlik değerlerinin ölçeğin alt boyutları için .64 ile .77 arasında değiştiği gözlenmiştir (Sümer ve Sümer, 2005). Bu çalışma kapsamında belirlenen Cronbach alfa katsayılarının ise nevroitiklik alt boyutu için .62, yaşantıya açıklık alt boyutu için .73, yumuşak başlılık alt boyutu için .62, dışadönüklük alt boyutu için .72 ve özdenetim alt boyutu için .73 olduğu görülmüştür.

Kişilerarası İlişki Tarzları Ölçeği (KİTÖ): Şahin ve diğ. (1994) tarafından geliştirilen ölçek, bireylerin diğer insanlarla olan etkileşim tarzını belirlemeyi amaçlamaktadır. KİTÖ 31 maddeden oluşan ve katılımcıların her bir ölçek maddesini 0 ile 3 arasında değişen cevaplama seçeneklerini kullanarak değerlendirdiği bir ölçektir. KİTÖ besleyici ve ketleyici ilişki tarzlarını ölçen iki alt boyuttan meydana gelmektedir. Ölçeğin, Doğan ve Sapmaz (2012) tarafından üniversite öğrencileriyle gerçekleştirilen bir araştırmada Şahin ve diğ. (1994) tarafından önerilen bu iki faktörlü yapısının kabul edilebilir bir uyumla doğrulandığı görülmüştür ($\chi^2/sd = 1.70$, RMSEA=0.054, AGFI= 0.81, SRMR= 0.082). Besleyici ilişki tarzında yüksek puanlar kişilerarası ilişkilerde olumlu bir tarzın göstergesi, ketleyici ilişki tarzında yüksek puanlar ise kişilerarası ilişkilerde olumsuz bir tarzın göstergesi olarak değerlendirilmektedir. Ölçeğin Cronbach Alpha iç tutarlılık katsayısı Ketleyici İlişki Tarzları alt boyutu için .81, Besleyici İlişki Tarzları alt boyutu için .80 olarak bildirilmiştir (Şahin ve diğ., 1994). Bu araştırma kapsamında ölçeğin Cronbach alfa katsayısının besleyici alt boyutu için .78 ve ketleyici alt boyutu için .81 olduğu görülmüştür.

İşlem

Araştırma kapsamında veri toplama aşamasında, gerekli izinler alınarak ölçekler araştırmaya gönüllü olarak katılmayı kabul eden öğrencilere uygulanmıştır. Ölçekler uygulanmadan önce araştırmaya katılımın gönüllü olduğu, verdikleri cevapların gizli kalacağı, araştırmanın başlangıcında, ortasında ya da sonunda herhangi bir yaptırıma uğramadan araştırmadan çekilebilecekleri hakkında öğrencilere bilgi verilmiştir. Uygulamalar derslerde görevli öğretim elemanlarının istekleri doğrultusunda birinci araştırmacı tarafından derslerin başlangıcında ya da derslerin sonunda gerçekleştirilmiştir. Tüm öğrenciler araştırmaya gönüllü olarak katılmıştır. Öğrencilerin ölçekleri cevaplamaları yaklaşık olarak 20 dakika sürmüştür.

Verilerin Analizi ve Değerlendirilmesi

Tüm istatistiksel analizler SPSS 23 programında gerçekleştirilmiştir. Analizler gerçekleştirilmeden önce verilerin doğruluğu, kayıp ve aykırı değerler ve kullanılan istatistiksel analizlerin varsayımları incelenmiştir (Tabachnick ve Fidell, 2014). Verisetindeki değişkenlerin en küçük ve en büyük değerlerinin ve frekans dağılımlarının incelenmesi sonucunda verisetindeki tüm değerlerin beklenen değer aralıklarında olduğu görülmüştür. Verisetindeki kayıp değerlerin incelenmesi sonucunda sınırlı sayıda kayıp değer olduğu görülmüş ve bu kayıp değerlere ortalama değer ataması (series mean) yapılmıştır. Verisetinde tek değişkenli aykırı değere rastlanmamıştır. Ancak, gerçekleştirilen regresyon analizlerinde beş çok değişkenli aykırı değer tespit edilerek veri setinden çıkarılmıştır. Pearson korelasyon ve çoklu regresyon analizinin varsayımları olan normallik, doğrusallık, hata varyanslarının sabitliği, regresyon artıklarının normalliği ve çoklu doğrusallık varsayımları uygun analizlerde incelenmiş ve karşılandığı görülmüştür (Tabachnick ve Fidell, 2014). Kişilik özellikleri ve kişilerarası ilişki tarzları arasındaki ilişkinin gücünü ve yönünü belirleyebilmek amacıyla Pearson korelasyon analizi kullanılmıştır. Beş faktörlü kişilik özelliklerinden hangilerinin kişilerarası ilişki tarzlarını yordadığını tespit etmek amacıyla ise aşamalı çoklu regresyon analizi kullanılmıştır. Tüm analizlerde istatistiksel anlamlılık düzeyi $p < .05$ olarak kabul edilmiştir.

Bulgular

1. Kişilik Özellikleri ve Kişiler Arası İlişki Tarzları Arasındaki İlişkiye Dair Bulgular

Kişilik özellikleri ve kişiler arası ilişki tarzları arasında anlamlı bir ilişki olup olmadığını belirlemek amacıyla Pearson momentler çarpımı korelasyon analizi uygulanmış ve sonuçlar Tablo 1’de verilmiştir.

Tablo 1 incelendiğinde kişilerarası ilişki tarzlarının besleyici alt boyutu ile kişilik özelliklerinin yaşantıya açıklık ($r=.304, p<.01$), yumuşak başlılık ($r=.240, p<.01$), dışadönüklük ($r=.302, p<.01$) ve özdenetim ($r=.197,$

$p<.01$) alt boyutları arasında düşük ile orta düzeyde değişen pozitif yönlü anlamlı ilişkiler olduğu görülmektedir.

Tablo 1. Kişilik Özellikleri ve Kişiler Arası İlişki Tarzları Arasındaki İlişkiye Dair Korelasyon Analizi Sonuçları

	1	2	3	4	5	6	7
1. Nevrotiklik	1						
2. Yaşantıya açıklık	-.073	1					
3. Yumuşak başlılık	-.235**	.480**	1				
4. Dışadönüklük	-.180**	.381**	.170**	1			
5. Özdenetim	-.306**	.280**	.226**	.202**	1		
6. Besleyici	-.031	.304**	.240**	.302**	.197**	1	
7. Ketleyici	.130*	-.053	-.179**	.195**	-.208**	-.119*	1
Ortalama	23.96	35.86	34.07	26.73	33.50	29.83	15.39
Standart Sapma	5.95	6.63	6.01	5.90	6.87	6.75	7.00

Not: * $p<.05$, ** $p<.01$, $N=275$.

Tablo 1 incelenmeye devam edildiğinde ise kişilerarası ilişki tarzlarının ketleyici alt boyutu ile kişilik özelliklerinin nevroitiklik ($r=.130$, $p<.05$) ve dışadönüklük ($r=.195$, $p<.01$) alt boyutları arasında düşük düzeyde pozitif yönlü, yumuşak başlılık ($r=-.179$, $p<.01$) ve özdenetim ($r=-.208$, $p<.01$) alt boyutları arasında ise düşük düzeyde negatif yönlü anlamlı ilişkiler olduğu görülmektedir.

2. Kişiler Arası İlişki Tarzlarının Besleyici İlişki Tarzı Alt Boyutunun Yordanmasına İlişkin Bulgular

Kişilik özelliklerinin kişiler arası ilişki tarzlarından besleyici ilişki tarzının anlamlı yordayıcısı olup olmadığını belirlemek amacıyla aşamalı çoklu doğrusal regresyon analizi (stepwise) uygulanmış ve sonuçlar Tablo 2'de verilmiştir.

Tablo 2 incelendiğinde analizin iki aşamada tamamlandığı görülmektedir. Analize birinci aşamada kişilerarası ilişki tarzı ölçeğinin besleyici alt boyutu değişkeninde %9 ile en fazla varyansı açıklayan yaşantıya açıklık girmiştir.

Tablo 2. Kişiler Arası İlişki Tarzlarının Besleyici İlişki Tarzı Alt Boyutunun Yordanmasına İlişkin Regresyon Analizi Sonuçları

Model		B	S.H _B	β	t	p	R ²
1	Sabit	18.75	2.14		8.76	.001***	.09
	Yaşantıya açıklık	.309	.059	.304	5.27	.001***	
2	Sabit	15.12	2.33		6.49	.001***	.13
	Yaşantıya açıklık	.225	.062	.221	3.62	.001***	
	Dışadönüklük	.249	.070	.217	3.56	.001***	

Not: *** $p < .001$.

Yaşantıya açıklık alt boyut puanı arttıkça besleyici alt boyut puanı da artmaktadır ($t=5.269$, $p < .01$). Analize ikinci aşamada varyansa %4'lük katkı sağlayan dışadönüklük alt boyutu değişkeni dâhil olmuş ve böylece açıklanan varyans %13'e yükselmiştir. Dışadönüklük alt boyut puanı arttıkça besleyici alt boyut puanı da artmaktadır ($t=3.560$, $p < .01$).

3. Kişiler Arası İlişki Tarzlarının Ketleyici İlişki Tarzı Alt Boyutunun Yordanmasına İlişkin Bulgular

Kişilik özelliklerinin kişiler arası ilişki tarzlarından ketleyici ilişki tarzının anlamlı yordayıcısı olup olmadığını belirlemek amacıyla çoklu doğrusal regresyon analizi uygulanmış ve sonuçlar Tablo 3'te verilmiştir.

Tablo 3. Kişiler Arası İlişki Tarzlarının Ketleyici İlişki Tarzı Alt Boyutunun Yordanmasına İlişkin Regresyon Analizi Sonuçları

Model		B	S.H _B	β	t	p	R ²
1	Sabit	22.499	2.062		10.910	.001***	.04
	Özdenetim	-.212	.060	-.208	-3.519	.001***	
2	Sabit	16.361	2.476		6.607	.001***	.10
	Özdenetim	-.263	.060	-.258	-4.400	.001***	
	Dışadönüklük	.293	.070	.247	4.212	.001***	
3	Sabit	21.369	2.967		7.201	.001***	.13
	Özdenetim	-.228	.060	-.223	-3.785	.001***	
	Dışadönüklük	.320	.069	.270	4.623	.001***	
	Yumuşak başlılık	-.203	.068	-.174	-2.969	.003**	

Not: ** $p < .01$, *** $p < .001$.

Tablo 3 incelendiğinde analizin üç aşamada tamamlandığı görülmektedir. Analize birinci aşamada kişilerarası ilişki tarzı ölçeğinin ketleyici alt boyutu değişkeninde varyansın %4'ünü açıklayan özdenetim alt boyutu girmiştir. Özdenetim alt boyut puanı arttıkça ketleyici alt boyut puanı da azalmaktadır ($t=-3.519, p<.01$). Analize ikinci aşamada varyansa %6'lık katkı sağlayan dışadönüklük alt boyutu değişkeni dâhil olmuş ve böylece açıklanan varyans %10'a yükselmiştir. Dışadönüklük alt boyut puanı arttıkça ketleyici alt boyut puanı da artmaktadır ($t=4.212, p<.01$). Analize üçüncü aşamada varyansa %3'lük katkı sağlayan yumuşak başlılık alt boyutu değişkeni dâhil olmuş ve böylece açıklanan varyans %13'e yükselmiştir. Yumuşak başlılık alt boyut puanı arttıkça ketleyici alt boyut puanı da azalmaktadır ($t=-2.969, p<.01$).

Tartışma

Bu araştırmada üniversite öğrencilerinde beş faktörlü kişilik özelliklerinin kişilerarası ilişki tarzlarıyla ilişkisi incelenmiştir. Araştırma sonucunda yaşantılara açık olma ve dışadönüklük kişilik özelliklerinin besleyici ilişki tarzının anlamlı birer yordayıcısı olduğu belirlenmiştir. Bu bulgular yaşantılara açık olma ve dışadönüklük düzeyleri yüksek olan bireylerin besleyici ilişki tarzına sahip olma eğilimlerinin yüksek olduğunu göstermektedir. Bu bulgular yumuşak başlı ve dışadönük kişilik özelliklerine sahip bireylerin daha olumlu sosyal ilişkilere ve iletişime sahip olabileceğini gösteren teorik açıklamalar ve araştırma sonuçlarıyla tutarlılık göstermektedir (Burger, 2006; Berry ve Hansen, 2000; Côté ve Moskowitz, 1998; Jensen-Campbell ve Graziao, 2001). Yumuşak başlı insanların daha kaliteli sosyal ilişkileri olduğu ve iletişimlerinde daha az kavga yaşadıkları araştırma sonuçlarında ortaya konmuştur (Burger, 2006; Berry ve Hansen, 2000; Côté ve Moskowitz, 1998; Jensen-Campbell ve Graziao, 2001). Bir başka kişilik özelliği olan dışadönüklüğün girişkenlik, sıcaklık ve sosyal olma ile karakterize edildiği bilinmektedir (Brislin ve Lo, 2006). Ayrıca dışadönük kişiler, sosyal etkileşimlere odaklıdır, konuşmaktan hoşlanırlar, duygu ve düşüncelerini kolaylıkla ifade edebilirler. İnsanlara yönelik işlerden hoşlanma eğilimindedirler ve genellikle hümanistik amaçlara sahiptirler (Kail ve Cavanaugh, 2008). Aynı zamanda dışadönük bireyler atılganlık özelliğine sahiptirler, heye-

can ararlar ve olumlu duyguları yaşama eğilimindedirler (Brislin ve Lo, 2006). Dolayısıyla yumuşak başlılık, yaşantılara açık olma ve dışadönüklük kişilik özelliklerinin besleyici ilişkilerin kurulmasını ve sürdürülmesini olumlu etkilediği söylenebilir.

Araştırma sonucunda elde edilen bir başka bulguda ise özdenetim, dışadönüklük ve yumuşak başlılık kişilik özelliklerinin ketleyici ilişki tarzının anlamlı yordayıcıları olduğu belirlenmiştir. Bu bulgunun da özdenetim, dışadönüklük ve yumuşak başlılık beş faktörlü kişilik özelliklerine ilişkin kuramsal açıklamalar ve sınırlı sayıda araştırma sonucuyla benzerlik gösterdiği söylenebilir. Örneğin, nevrotik bireylerin duygusal açıdan sıkıntı düzeyleri yüksek, günlük olaylar karşısında daha sık stres yaşayan (Gunthert, Cohen ve Armeli, 1999; Suls, Green ve Hills, 1998) kişilerarası ilişkilerde olumsuzluklara odaklanan (Burger, 2006) bir yapıya sahip oldukları bilinmektedir. Bu özellikler onların kişilerarası ilişkileri ketleyen tarzda ilişki kurmasına etki etmiş olabilir. Bununla birlikte araştırma sonucunda elde edilen dışadönüklük kişilik özelliğinin, ketleyici ilişki tarzının anlamlı yordayıcı olduğu bulgusu ilgi çekicidir ve teorik beklentilerle tutarlı değildir. Dışadönüklük kişilik özelliğine sahip bireyler sosyal, sıcakkanlı, girişken, aktif, iddialı ve iyimser olma gibi özelliklerle betimlenmektedir (Roccas ve diğ., 2002). Ancak ketleyici ilişki tarzını kullanan bireylerin kendini üstün görme, sözel olarak sataşma, alay etme gibi ilişki biçimleri bulunmaktadır (Şahin ve diğ., 1994). Dolayısıyla dışadönük bireylerin aktif olma özelliklerini bazen aşırı kullanmalarının daha içe dönük bireylerin sosyal ortamlardan uzaklaşmasına etki edebileceği ve bu durumun da iletişim sürecine ket vurabileceğini akla getirmektedir. Ancak, dışadönüklük ve ketleyici ilişki tarzlarını inceleyen sınırlı sayıda araştırma bulgusu dikkate alındığında bu bulguların geçerliliğini test etmek amacıyla farklı araştırmalara ihtiyaç duyulmaktadır.

Yumuşak başlılık eğilimi yüksek olan bireyler, uysal, sakin, cömert, itaatkar, alçakgönüllü ve işbirlikçi özellikleri ile betimlenmektedir. Özdenetim eğilimi yüksek olan bireylerde ise, dikkatli, özenli, sorumluluk sahibi, titiz ve kusursuz olma gibi özellikler ön plana çıkmaktadır (Roccas, Sagiv, Schwartz ve Knafo, 2002). Ancak ketleyici ilişkilerde doğallıktan uzak ve uyumsuz bir ilişki tarzı benimsenmektedir (Akdur ve Durak-Batıgün, 2017). Dolayısıyla özdenetim ve yumuşakbaşlılık kişilik

özelliklere sahip kişilerin ketleyici olmayan ilişkiler kurması da beklenen bir durumdur.

Sonuç ve Öneriler

Sonuç olarak, bu çalışmada üniversite öğrencilerinde beş faktörlü kişilik özelliklerinin kişilerarası ilişki tarzlarıyla ilişkisi incelenmiş ve yaşantılara açık olma ve dışadönüklük beş faktörlü kişilik özelliklerinin besleyici ilişki tarzı, özdenetim, dışadönüklük ve yumuşak başlılık beş faktörlü kişilik özelliklerin ise ketleyici ilişki tarzıyla ilişki olduğu bulunmuştur.

Araştırma sonucunda elde edilen bu bulgular doğrultusunda aşağıdaki önerilerde bulunulabilir:

Çalışma sonucunda elde edilen bu bulguların ruh sağlığı alanında, psikolojik danışma ve terapi hizmetleri esnasında kullanılabileceği düşünülmektedir. Kişilerarası iletişim problemleri ile başvuran bireylere sunulan hizmet esnasında, kişilik özelliklerinin ele alınması yararlı olabilir.

Bireylerin daha çok besleyici ilişkiler geliştirebilmeleri ve iletişim problemlerini azaltabilmeleri adına kişilik özelliklerinden yaşantıya açık olma ve dışadönüklük özelliklerini arttırmayı hedef alan çeşitli psikoeğitim programları hazırlanabilir.

Kişilik özellikleri ile ilişki tarzları arasındaki ilişkiler, problem çözme, iletişim becerileri, çatışma çözme ve güvengenlik gibi farklı kavramlarla beraber ele alınarak konu daha geniş kapsamlı olarak araştırılabilir.

Bu araştırmanın bazı sınırlılıkları da mevcuttur. Örneğin, çalışmanın yalnızca Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi'nde öğrenim gören üniversite öğrencileri ile yürütülmüş olması, bulguların genellenebilirliğini azaltmaktadır. İlerleyen çalışmalarda, üniversite öğrencilerinin yanı sıra toplumun farklı kesimlerini temsil eden ve daha geniş bir yaş aralığındaki bireylerin katılımı ile gerçekleştirilecek bir çalışma sonuçlarının genellenebilirliğine katkı sağlayabilir.

Araştırmanın bir diğer sınırlılığı ise verilerin öz-bildirim türü ölçekler ile toplanmış olmasıdır ve bu ölçekler ile gerçekleştirilen araştırmaların tüm sınırlılıklarını taşımaktadır.

EXTENDED ABSTRACT

**Five Factor Personality Traits as Predictors of
Inter-personal Relationship Styles among University
Students**

Aynur Karabacak Çelik / Nursel Topkaya

Atatürk University / Ondokuz Mayıs University

As a social being, a person necessarily makes use of the communication process for a variety of reasons such as self-understanding, self-awareness, telling others their problems, recognizing others, influencing them, and carrying out a business together with them (Cüceloğlu, 2000; Tabak, 1999). At the same time, these relations show the characteristic of interpersonal relations among the individuals (Karslı, 2008; Koç, 2008). The interpersonal relationship style depicts the behavioral tendency and personality pattern that one has in relation to others (Batıgün, 2004; Buss & Craik; 1983, Hasta & Güler, 2017). Interpersonal relations are treated in two groups as nurturing and inhibiting relationship style. Nutritious relations are relations that are characterized by direct and honest speech, open, natural, respectful, accepting, constructive speech, expressing personally against their needs (Şahin, Durak, & Yasak, 1994). Inhibiting relations are explained by features such as contempt, self-superiority, mockery, spoken to others, and easily irritated which are far from natural (Greenwald, 1999; Şahin et al., 1994).

Interpersonal relationships can be influenced by many characteristics that individuals have. It can be said that one of these characteristics is also personality traits (Akdur, 2014). Personality is the thoughts, feelings, attitudes and behaviors that make the individual different from others. (Güney, 2006; Yazgan-İnanç & Yerlikaya, 2012). From this point of view, the purpose of this study was to examine whether there was a significant relationship between the personality traits of the individual and the five factor personality traits examined in five groups as openness, conscientiousness, extraversion, agreeableness, and neuroticism. For this purpose, the answers to the following questions are sought:

- Are personality traits a significant predictor of nurturing interpersonal relationships among university students?
- Are personality traits a significant predictor of inhibiting interpersonal relationships among university students?

In order to collect data, Personal Information Form, Five Factor Personality Inventory and Interpersonal Relationship Styles Scale were used.

Results indicated that there was a significant and positive relationships between openness, agreeableness, extroversion, and conscientiousness personality traits and nutritional relationship style. Furthermore, openness, and extroversion personality traits were significant positive predictors of nutritional relationship style. The other results of the study demonstrated that there was a significant and positive relationship between the neuroticism and extroversion personality traits and the inhibitory relationship style while, there was a negative relationship between agreeableness and conscientiousness personality traits. In addition, it has been determined that conscientiousness and agreeableness personality traits were negative predictors whereas, extraversion was positive predictor of the inhibitor relationship style.

Nutritional relationships express a direct interaction with the opposite person, open, sincere, respectful and embodying the feelings (Sapmaz & Doğan, 1994). Individuals with extroverted personality traits; intrusiveness, warmth, sociability, assertiveness, positivity (Brislin & Lo, 2006; Kail & Cavanaugh, 2008), individuals with personality characteristics of the personality of conflict and conflict-free relationship (Antonioni, 1998), open the positive and positive attitudes of the students (Jensen-Campbell & Graziano, 2001) to be more confrontational in the communication process of the creative and innovative structures of individuals with openness to life (Jensen-Campbell et al., 2001). It can be said that personality traits positively affect the establishment and maintenance of nutritional relationships. Another personality trait is characterized by characteristics such as determination, success, order, responsibility (Costa & McCrae, 1995) and research findings that these individuals have successfully maintained interpersonal relationships and were able to establish better friendship relationships (Jensen-Campbell et al., 2007).

This study supports the finding that there is a significant relationship between the conscientiousness and the nutritional relationship style.

People who adopt an inhibiting relationship style, such as superior self-esteem, verbally taunting or teasing others, and easily have anger (Şahin et al., 1994). Similarly, neurotic individuals who are emotionally distressed and who experience more frequent stress on daily events (Gunthert, Cohen, & Armeli, 1999; Suls, Green, & Hills, 1998) have a structure that focuses on negativities in interpersonal relations (Burger, 2006). Individuals with a high tendency to be calm, docile, obedient, generous, collaborative and unassuming (Roccas, Sagiv, Schwartz, & Knafo, 2002) and individuals with high self-regulation have kept themselves away from conflicts that may arise between individuals and use more positive strategies for conflict resolution (Basım, Çetin, & Tabak, 2009). In the light of the research findings, these individuals can be expected to show less inhibiting characteristics in their interpersonal relations. However, individuals with extraversion personality characteristics are described as social, warm, active, active, ambitious and optimistic (Roccas et al., 2002). However, individuals who use inhibiting relationship style have relations of self-superiority, verbal abuse or mockery (Şahin et al., 1994). Therefore, it is suggested that sometimes the over use of extravagant individuals can affect their being away from social environments and this situation may hamper the communication process.

Kaynakça/References

- Akdur, S. (2014). *Kişilik özellikleri ile psikolojik belirtiler arasındaki ilişkide kişilerarası ilişki tarzları ve mizah tarzlarının aracı rolü.* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Akdur, S. ve Durak-Batıgün, A. D. (2017). Mizah tarzları ile kişilik özellikleri, kişilerarası ilişki tarzları ve psikolojik sağlık arasındaki ilişkiler. *Türk Psikoloji Yazıları*, 20(39), 1–10.

- Arıcı-Özcan, N. A., Kocak, Ö. E., ve Arslan, R. (2018). The role of aggression in the relationship between grandiose narcissistic traits and interpersonal style: University students in Turkey. *Turkish Journal of Clinical Psychiatry*, 21, 341-350.
- Bacanlı, H., İlhan, T. ve Aslan, S. (2009). Beş faktör kuramına dayalı bir kişilik ölçeğinin geliştirilmesi: Sıfatlara dayalı kişilik testi (SDKT). *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 7(2), 261-279.
- Basım, H. N., Çetin, F. ve Tabak, A. (2009). Beş faktör kişilik özelliklerinin kişilerarası çatışma çözme yaklaşımlarıyla ilişkisi. *Türk Psikoloji Dergisi*, 24(63), 20-34.
- Batıgün, A. (2004). İntihar ile ilişkili bazı değişkenler: Öfke/saldırganlık, dürtüsel davranışlar, problem çözme becerileri, yaşam sürdürme nedenleri. *Kriz Dergisi*, 12(2), 49- 61.
- Batıgün, A. D. (2008). İntihar olasılığı ve cinsiyet: İletişim becerileri, yaşamı sürdürme nedenleri, yalnızlık ve umutsuzluk açısından bir inceleme. *Türk Psikoloji Dergisi*, 23(62), 65-75.
- Berry, D. S. ve Hansen, J. S. (2000). Personality, nonverbal behavior, and interaction quality in female dyads. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 26(3), 278-292.
- Bolton, R. (1986). *People skills: How to assert yourself, listen to others, and resolve conflicts*. New York: Touchstone Book.
- Brislin, R. W. ve Lo, K. D. (2006). Culture, personality, and people's uses of time: Key interrelationships. J. C. Thomas ve D. L. Segal (Ed.), *Comprehensive handbook of personality and psychopathology* içinde (ss. 44-64). John Wiley ve Sons. Erişim adresi: <https://books.google.com.tr>
- Burger, J. M. (2006). *Kişilik*. İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Buss, D. M. ve Craik, G. H. (1983). The act frequency approach to personality. *Psychological Review*, 90(2), 105-126.
- Camgöz, S. M., Karan, M. B. ve Ergeneli, A. (2012). Relationship between the big-five personality and the financial performance of fund managers. *Diversity, Conflict and Leadership*, 1, 137-152.
- Çetin, F. ve Basım, H. (2013). Örgütte bireysel farklılıklar, kişilik ve değerler. Ü. Sığırı ve S. Gürbüz (Ed.), *Örgütsel davranış* içinde (ss. 93-135). İstanbul: Beta Yayıncılık.

- Côté, S. ve Moskowitz, D. S. (1998). On the dynamic covariation between interpersonal behavior and affect: Prediction from neuroticism, extraversion, and agreeableness. *Journal of Personality and Social Psychology*, 75(4), 1032-1046.
- Cüceloğlu, D. (2000). *İnsan insana*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Doğan, T. ve Sapmaz, F. (2012). Kişilerarası ilişki tarzları ve öznel iyi oluş. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 10(3), 585-601.
- Durmaz, M. (2004). *Kişilerarası iletişim ve motivasyon*. İzmir: Ege Üniversitesi Basımevi.
- Erdal, B. (2009). Müzik tercihi ve kişilik ilişkisi. *Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 35(2), 185-196.
- Erözkan, A. (2009). Lise öğrencilerinde kişilerarası ilişki tarzlarının yordayıcıları. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 21, 543-551.
- Greenwald, J. (1999). *Bağımlılık mı? Bağlılık mı? Zehirleyici ilişkilerden, besleyici ilişkilere*, (Z. Yıldırımoglu, Çev.), Ankara: Kuraldışı Yayınları.
- Güney, S. (2006). *Davranış bilimleri* (3. baskı). Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Gunthert, K. C., Cohen, L. H. ve Armeli, S. (1999). The role of neuroticism in daily stress and coping. *Journal of Personality and Social Psychology*, 77(5), 1087-1100.
- Hasta, D. ve Güler, M.E. (2017). Saldırganlık: Kişilerarası ilişki tarzları ve empati açısından bir inceleme. *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(1), 64-104.
- Horowitz, L. M., Rosenberg, S. E., Bauer, B. A., Ureno, G. ve Villasenor, V. S. (1988). Inventory of interpersonal problems: Psychometric properties and clinical applications. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 56, 885-892.
- İmamoğlu, S. (2009). *Kişilerarası ilişkiler*. İstanbul: Yeni İnsan Yayınevi.
- Jensen-Campbell, L. A. ve Graziano, W. G. (2001). Agreeableness as a moderator of interpersonal conflict. *Journal of Personality*, 69(2), 323-362.

- John, O. P., Naumann, L. P. ve Soto, C. J. (2008). Paradigm shift to the integrative Big-Five trait taxonomy: History, measurement, and conceptual issues. O. P. John, R. W. Robins, ve L. A. Pervin (Ed.), *Handbook of personality: Theory and research* içinde (ss. 114–158). New York, NY: Guilford Press.
- Kail, R. V. ve Cavanaugh, J. C. (2008). *Human development: A life-span view* (5th edition). Belmont, CA: Wadsworth/ Cengage Learning.
- Karslı, E. (2008). *Kişilerarası tarz, kendilik algısı, öfke ve psikosomatik bozukluklar*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Kaya, A. (2017). Kişilerarası ilişkiler ve etkili iletişim. *Pegem Atıf İndeksi*, 1-343.
- Koç, V. (2008). *Kişilerarası tarz, kendilik algısı, öfke ve depresyon*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Matthews, D. W. (1993). *Relationship basics*. North Carolina: North Carolina Cooperative Extension Service
- McKay, M. ve Patrick, F. (2000). *Self-esteem: A proven program of cognitive techniques for assessing, improving and maintaining your self-esteem*. Oakland, CA: New Harbinger Publications.
- McShane, S. L. ve VonGlinov, M. A. (2016). *Örgütsel davranış*, (A. Günsel ve S. Bozkurt, Çev. Ed.) Ankara: Nobel Yayınları.
- Oral, N. (2006). *Yeme tutumu bozukluğu ile kişilerarası şemalar, bağlanma stilleri, kişilerarası ilişki tarzları ve öfke arasındaki ilişkilerin incelenmesi*. (Yayımlanmamış doktora tezi). Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Özhan, M. B. (2015). *Lise öğrencilerinin mesleki değerleri ile beş faktör kişilik özellikleri arasındaki ilişkinin incelenmesi*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Atatürk Üniversitesi, Erzurum.
- Roccas, S., Sagiv, L., Schwartz, S. H. ve Knafo, A. (2002). The big five personality factors and personal values. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 28(6), 789-801.
- Şahin, N., Batıgün A. D. ve Koç, V. (2011). Kişilerarası tarz, kendilik algısı, öfke ve depresyon. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 22(1), 17-25.
- Şahin, N. H., Durak, A. ve Yasak, Y. (1994). Kişilerarası İlişkiler Ölçeği. VIII. Ulusal Psikoloji Kongresi Bilimsel Çalışmaları, İzmir, 21-23.

- Sümer, N. ve Sümer, H. C. (2005). Beş faktör kişilik özellikleri ölçeği (Yayımlanmamış çalışma).
- Tabachnick, B. G. ve Fidell, L. S. (2014). *Using multivariate statistics*. Harlow: Pearson.
- Tabak, R. S. (1999). *Sağlık iletişimi*. İstanbul: Literatür Yayınları.
- Uğur, E. ve Murat, M. (2014). Lise öğrencilerinin kişilerarası ilişkilerle ilgili bilişsel çarpıtmaları ve saldırganlık tepkileri arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, 13(2), 525-543.
- Yazdani, N. (2013). Emotional Labor ve big five personality model. In *3rd International Conference on Business Management by School of Business and Economics, University of Management and Technology, Lahore, Pakistan*.
- Yazgan-İnanç, B. ve Yerlikaya, E. (2012). *Kişilik kuramları*, Ankara: Pegem Akademi.
- Yılmaz, M. (2010). *Üniversite öğrencilerinin kişilerarası ilişki tarzları ve kendini açma düzeyleri arasındaki ilişki*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Muğla Üniversitesi, Muğla.
- Yüksel, Ç. (2008). *Üniversite öğrencilerinin kişilerarası ilişkilerinde yaşadıkları problemleri çözme becerilerinin belirlenmesi*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Selçuk Üniversitesi, Konya.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Karabacak-Çelik, A. ve Topkaya, N. (2018). Üniversite öğrencilerinde kişilerarası ilişki tarzlarının yordayıcısı olarak beş faktörlü kişilik özellikleri. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları*, 9(16), 138-159. DOI: 10.26466/opus.464200

Ergenlerde Akran Zorbalığı, İnternet Bağımlılığı ve Duygusal Zekâ Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi¹

DOI: 10.26466/opus.476629

*

Mehmet Feyzi Sezen* - Mehmet Murat**

* Psik. Dan., Mehmet Feyzi Sezen, Olcay Külâh Ortaokulu, Gaziantep / Türkiye

E-posta: mfsezen01@gmail.com

ORCID: [0000-0001-8293-6395](https://orcid.org/0000-0001-8293-6395)

** Doç. Dr., Mehmet Murat, Gaziantep Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Gaziantep / Türkiye

E-posta: mmurat6147@gmail.com

ORCID: [0000-0003-3946-7006](https://orcid.org/0000-0003-3946-7006)

Öz

Bu araştırmada, ergenlerin zorbalık eğilimleri, internet bağımlılıkları ve duygusal zekâ düzeyleri arasındaki ilişkilerin incelenmesi amaçlanmaktadır. Araştırmanın evreni 2016-2017 eğitim öğretim yılında Gaziantep ili Şehitkamil ilçesinde yer alan lise düzeyindeki okulların 9. 10. 11. ve 12. sınıflarında eğitim gören ergenlerden oluşmaktadır. Araştırmanın örneklem grubu ise Gaziantep ili Şehitkamil ilçesinde yer alan ve her lise düzeyinden basit tesadüfi örnekleme yöntemi ile seçilen 191 kız, 218 erkek toplam 409 öğrenciden oluşmaktadır. Çalışmada elde edilen verilerin analizleri SPSS 22.0 paket programı kullanılarak gerçekleştirilmiştir. İnternet bağımlılığı, akran zorbalığı ve duygusal zeka alt boyutları arasındaki ilişkiye, normal dağılım şartı bulunmayan ve çarpık dağılıma sahip olan verilerin analizinde kullanılabilen Sperman Sıra Farkları Korelasyonu tekniği ile bakılmıştır. İnternet bağımlılığı ile duygusal zeka ölçeğinin toplamından elde edilen puanlar arasında negatif yönde zayıf ve anlamlı bir ilişki bulunmuştur. İnternet bağımlılığı ile akran zorbalığının tüm alt boyutlarından elde edilen puanlar arasında ise pozitif yönde zayıf ve anlamlı bir ilişki saptanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Ergen, Duygusal Zeka, Akran Zorbalığı, İnternet Bağımlılığı

¹ Bu makale Mehmet Feyzi SEZEN'in Yüksek Lisans tezinin bir bölümünden hazırlanmıştır.

Examination of The Relationship Between The Bullying in Adolescents, Internet Addiction and Levels of Emotional Intelligence

*

Abstract

The purpose of this research is to examine the relationships between adolescent' peer bullying tendencies, internet addiction sand levels of emotional intelligence. The universe of their search consists of adolescents studying in 9th, 10th, 11th and 12th grades of high school evel schools located in şehitkamil district of Gaziantep province in 2016-2017 education year. The sample of the study consists of a total of 409 students, 191 girls and 218 boys, select edby simple random sampling method at each high school level in şehitkamil district of Gaziantep province. Analysis of the data obtained in the study was per formed using the SPSS 22.0 package program. The relationship between internet addiction, peer bullying and subdimensions of intellectual intelligence was examined with the Sperman Row Difference Correlation technique which can be used in the analysis of the data with no distortion and normal distribution. The internet addiction levels differed significantly only by gender. There was a weak and significant relationship on then egative side between the scores of internet addiction and the sum of emotional intelligence scale. Also it is obtained weak and significant relationship in the positive direction between the internet addiction and the scores from all the sub scales of the peer bullying.

Keywords: Adolescence, Emotional Intelligence, Peer Bullying, Internet Addiction

Giriş

İnsan doğumdan ölüme, farklı gelişim dönemleri içerisinde psikolojik, sosyal ve biyolojik bazı özellikler taşımaktadır. Duygusal dalgalanmaların, kimlik karmaşasının, özerklik mücadelesinin ve uyum problemlerinin görülebildiği ergenlik dönemi bir gelişim süreci olarak tanımlanmaktadır. Çocukluktan yetişkinliğe geçiş sürecini yaşayan bireyler için akranları ile birlikte zaman geçirmek, paylaşımında bulunmak ve kabul görmek önemli bir ihtiyaç haline dönüşmektedir. Toplumda yakın ve özel ilişkilerin önem kazandığı bu dönemde bir gruba kendisini ait hissedemeyen bireylerin bu ihtiyaçlarını farklı alanlarda karşılamaya çalıştığı belirtilmektedir. Bu ihtiyaçların giderilmesine dönük her türlü yaklaşım sonucu bireyler grup tarafından kabul görmeme, beklenen değerin verilmeyerek alay edilmesi ve olumsuz davranış geliştirme gibi sonuçlarla karşılaşabilmektedir. Özellikle iletişim ihtiyacının hızla gelişen teknoloji ve internet kullanımı ile daha kolay ve konforlu bir şekilde giderilmeye çalışılması, internetin çok fazla kullanılmasına ve bunun sonucunda bağımlılık gelişebilmesine sebep olmuştur (Aksoy, 2015).

İnternet kullanımı başlarda yalnızca bireylere sağladığı imkânlar doğrultusunda değerlendirilmekteyken, daha sonraları bireylerin internette çok fazla zaman harcamaları, bilinçsizce kullanımları ve bir türlü bu durumdan kurtulamamaları gibi sorunlar neticesinde internet kullanımının niteliği üzerine odaklanılmaya başlanmıştır. Bilinçsizce, uzun süreli internet kullanımı ile birlikte internet bağımlılığı kavramı ilk olarak Goldberg tarafından ele alınmaya başlanmıştır (Tarı Cömert, 2010).

Günümüzde sağlamış olduğu kolaylıklar neticesinde yaşamın her alanında var olan internetin bilinçli bir şekilde kullanılmaması durumunda fiziksel, bilişsel ve psikososyal alanda olumsuzluklara yol açtığı belirtilmiştir. İnternet, hedefi ve amacı dışında bilinçsizce kullanıldığında bireylerin her türlü gelişim sürecini olumsuz etkilediği görülmekle birlikte doğru olmayan kullanımının, internet bağımlılığı kavramını ortaya çıkardığı belirtilmiştir. Bilgisayar, tablet ve akıllı telefon gibi teknolojik araçlar ile daha da konforlu hale gelen internet kullanımının bazı sağlık sorunlarına da yol açtığı söylenebilir. Bağımlı internet

kullanımı; göz, kas ve iskelet sistemi problemlerine ayrıca uzun süre radyasyona maruz kalarak yaşanabilecek fiziksel sorunlara sebep olduğu belirtilmektedir (Karayağız Muslu ve Bolışık, 2009).

Ayrıca bağımlı internet kullanımı nedeniyle bireyler eğitim öğretim sürecinde daha az araştırma ve geliştirme çalışmaları yapmakta, kitaplarla daha az etkileşim kurmakta ve ödevlerini yaparken deney, gözlem ve kütüphane araştırmaları yapmak yerine internet üzerinden daha kolay bir yaklaşım sergileyerek daha fazla ve kalıcı bilgiye ulaşmaktan mahrum kalmakta oldukları bilinmektedir (Kubey, Lavin ve Barrows, 2001). Bağımlı internet kullanımında bilgisayar oyunlarının da yapısal açıdan bağımlılığa sebebiyet verici özelliklere sahip olması sebebiyle dikkat edilmesi gereken önemli bir konu olduğu belirtilmektedir (İnal ve Kiraz, 2003). Diğer yandan bireylerin oyun amaçlı internet kullanımında şiddet içeren oyunların şiddet eğilimi oluşturacağı görüşü sosyal öğrenme (Bandura, 1986) modeli ile açıklanmaktadır (Wan ve Chiou, 2006).

Ergenlerin bilgisayar ve internet kullanımı konusunda yaşadıkları olumsuz deneyimlerin, gerçek yaşamlarında uygun olmayan davranışlar sergilemelerine neden olabildiği belirtilmektedir. Bireylerin yaşadığı sosyal çevre içerisinde sergiledikleri olumsuz davranışlardan birinin de zorba davranış eğilimi olduğu bilinmektedir. Önemli bir sosyal alan özelliği taşıyan okullarda gerçekleşebilen zorbalıkla ilgili ilk çalışmaları gerçekleştiren Olweus (1999), zorbalık kavramını zorba davranış eğilimi içerisinde olan bireyin ya da grubun, bilinçli bir şekilde devamlı olarak başka bir bireye karşı sergilediği zarar verici davranışlar olarak belirtmektedir (Akt: Gökler, 2007).

Pişkin (2002) ise akran zorbalığını, zorbalığa maruz kalanın kendisini koruyamayacak durumda olduğu, bir ya da birden fazla bireyin kendilerine göre daha güçsüz kişi veya gruplara karşı sergiledikleri kasıtlı ve sürekli hale gelmiş olan saldırganlık türü olarak tanımlamıştır. Zorbalık eğilimi kimi zaman vurma, itme ve tartaklama gibi fiziksel, lakap takma, aşağılama ve hakaret etme gibi sözel; söylenti çıkarıp yayma ve dışlama gibi dolaylı; eşyaları zorla alma ve zarar verme gibi davranışsal olarak ortaya çıkmaktadır (Pişkin, 2002).

Ergenlik döneminde fiziksel ve psikolojik açıdan yaşanan hızlı değişim, anne, baba ve öğretmen tutumu, sosyal ilişkiler, bireysel özellikler ve kültürel faktörlerin zorbalık eğilimini etkileyen etmenler olduğu

belirtilmektedir. Bu sebeple eğitim öğretim sürecinde yapılacak önleyici çalışmaların tüm okul sistemini kapsayan müdahaleleri içerdiği gibi, sadece belirlenen gruplar üzerinde yapılacak çalışmalara da odaklanabilir (Doğan, 2010).

Akran zorbalığı, bireyin sosyal alanda kendisini kötü hissetmesine ve değersiz görmesine sebep olabilmekte, akademik anlamda da beklenen başarıyı göstermede zorluk yaşamasına sebep olduğu bilinmektedir. Diğer yandan zorbalığa maruz kalan bireyin psikolojik açıdan da ciddi anlamda desteğe ihtiyaç duyabileceği belirtilmiştir. Aileler akran zorbalığını her bireyin yaşayabileceği ve kendilerinin bu sorunu halledebilecekleri basit bir deneyim olarak algılayabilmekte ve bu konu ile ilgili sorumluluk alma konusunda yetersiz kalmaktadırlar. Oysa ki akran zorbalığının, okuldan kaçma ve devamsızlık yapma oranında artışa, öğrencilerin mutluluk ve yaşam kalitelerinde düşüşe sebebiyet vermek gibi daha bir çok olumsuzluğa yol açtığı görülebilmektedir (Gültekin ve Sayıl 2005).

Bundan dolayıdır ki ergenlik döneminde bireyleri olumsuz etkileyebilecek her türlü davranış biçimine yönelik farklı araştırmalara ve projelere ihtiyaç duyulmaktadır. Yaşanabilecek sorunların çözümüne dönük birçok araştırma sonucunda farklı değişkenler üzerinde çalışmalar yapılmakta olduğu bilinmektedir. Yapılan araştırmada bu sorunların önüne geçilebilmesi konusunda bireylerin kendi duyguları hakkında farkındalık oluşturabilmesi ve karşısındaki bireylerin duygularını anlayabilecek yeterliliğe sahip olabilmesini sağlayacak olan duygusal zekâ gelişiminin önemine vurgu yapılmıştır. Duygusal zekânın önemi gün geçtikçe artmakta olduğu bilinen bir gerçek halini almıştır. Bu konuda bireyin duygularına hakim oluşu ve karşısındaki bireyin duygularının farkına vararak daha işlevsel tepkiler verebileceği düşünülmektedir. Yaşamda insanlara özgü en önemli niteliğin düşünme ve hissedebilme olduğu bilinmekte olup, bunların davranışları etkileyen özellikler olduğu bilinen bir gerçektir. İçsel olarak sahip olduğumuz bu niteliğin davranışlara bu denli etkide bulunabilmesi duygusal zekanın varlığına ve gelişimine dönük araştırmalar yapılması gerektiğini ortaya çıkarmıştır (Goleman, 1998). “Duygusal zekâ (emotionalintelligence)” terimini 1990’da ilk olarak kullanan Peter Salovey ve John Mayer duygusal zekâyı; “Kişinin kendisinin ve diğerlerinin duygularını izleme, bunlar

arasında ayırım yapma ve bu bilgiyi düşünce ve eylemlerinde kullanma becerisini içeren, sosyal zekânın bir alt kümesidir.” olarak tanımlamışlardır. Bu becerilere sahip olma ve yaşamda amaca uygun kullanabilme konusunda her bireyin farklı düzeylerde olduğu bilinmekle birlikte Mayer, (1990) bu kapasitenin bir parçasının doğuştan diğer parçasını ise öğretilbilir, eğitilebilir ve geliştirilebilir durumda olan yaşamsal tecrübelerden oluştuğunu belirtmiştir (Akt: Tuğrul, 1999).

Duyguları anlamlandırmada gerekli olan becerilere tam olarak sahip olunamadığı, bu konuda ergenin çeşitli karmaşalar yaşayabildiği ve buna duygusal anlamda tutarsızlıkların da eklendiği ergenlik döneminde doğru yaklaşım ve duyguların yönetimi konusunda gerekli çalışmaların yapılması önerilmektedir. Diğer yandan ergenin hayatında ilk kez hissettiği duygu ve düşünceler karşısında bir karmaşa yaşaması durumunda desteğe ihtiyacı olabileceği unutulmamalıdır. Bu tür yaşantılar ergenin psikolojik ve duygusal bir çöküntü yaşamasına sebep olabilmekte ve okul başarısını, arkadaş ve aile ilişkilerini olumsuz etkileyebilmektedir (Çakar ve Arbak, 2004).

Tüm bunlar birlikte değerlendirildiğinde ergenlik döneminde karşılaşılan ve önemli sorunlar arasında yer alan internet bağımlılığına ve akran zorbalığı davranışlarına etki eden etmenler belirlenerek gerekli çalışmaların yapılması gün geçtikçe daha da ihtiyaç haline dönüşmektedir. Bu çalışmada da ergenlerin zorbalık eğilimleri, bağımlı internet kullanımları ve duygusal zeka düzeyleri arasında ki ilişkinin incelenmesi amaçlanmaktadır.

Bu araştırmanın önemi; bir sorunun ortadan kaldırılmasına dönük çalışmaların yapılabilmesinde sorunun nedenlerine ulaşmak öncül bir adımdır. Sonrasında ise duygusal zekâ gelişimine ve diğer belirlenen değişkenlerle ilgili yapılacak olan programların uygulanmasına dönük çalışmaların gerçekleştirileceği söylenebilir.

Bu çalışmada; ergenlik dönemindeki bireylerin bağımlı internet kullanımları, zorbalık eğilimleri ve duygusal zeka düzeylerinin incelenmesinin, bireylerin bağımlı internet kullanımları ve zorbalık eğilimlerinin çözümüne dönük, ailelere, öğretmenlere ve eğitim alanında görev yapan uzmanlara önemli bilgiler sağlayacağı düşünülmektedir.

Yöntem

Bu araştırmada genel tarama modellerinden ilişkisel tarama modeli kullanılmıştır. İlişkisel Tarama Modelinde, iki ya da daha fazla değişken arasındaki değişimin varlığı ve bu değişimin derecesinin araştırılması amaçlanmaktadır (Karasar, 2005). Bu araştırmada ilişkisel tarama modeli ile Gaziantep ili Şehitkamil ilçesi sınırlarında bulunan lise düzeyinde eğitim gören öğrencilerin akran zorbalığı eğilimleri, internet bağımlılık düzeyleri ve duygusal zeka düzeyleri arasındaki ilişkiler incelenmiştir.

Çalışma grubu ve veri toplama araçları

Araştırmanın evreni 2016-2017 Eğitim-Öğretim yılında, Gaziantep ili Şehitkamil ilçesinde yer alan lise düzeyindeki okulların 9. 10. 11. ve 12. sınıflarında eğitim gören 191 kız, 218 erkek toplam 409 öğrenciden oluşmaktadır.

Tablo-1 Araştırmanın sosyo-demografik özellikleri

Cinsiyet	f	%
Kız	191	46,7
Erkek	218	53,3
Toplam	409	100
Sınıf Düzeyi	f	%
9. sınıf	117	28,6
10. Sınıf	118	28,9
11.Sınıf	99	24,2
12.Sınıf	75	18,3
Toplam	409	100

Bu araştırmada veriler “Kişisel Bilgi Formu” (KBF), “Akran Zorbalığı Belirleme Ölçeği Ergen Formu”, “Bar-On Duygusal Zekâ Ölçeği Çocuk ve Ergen Formu” ve “İnternet Bağımlılık Ölçeği” ile elde edilmiştir.

Akran Zorbalığı Belirleme Ölçeği Ergen Formu: Ortaöğretim ve ilköğretim ikinci kademe de eğitim gören öğrencilere yönelik geliştirilmiş bir formdur. Biri “Zorba Ölçeği” diğeri “Mağdur Ölçeği” olarak paralel iki ölçekten oluşan aynı maddelerin değişik şekilde

sorulduğu bir ölçek türüdür. Ölçekte bireylerin zorbalık eylemini maddelerde yer alan söz ya da davranışları ne sıklıkla yaptıklarını, zorbalığa maruz kalma durumunu ise söz ya da davranışlara ne düzeyde maruz kaldıklarını işaretlemeleri beklenmektedir. Toplam 53 maddeden oluşan ölçek te 1-14. sorular fiziksel zorbalık, 15-22. sorular sözel zorbalık, 23-28. sorular dışlama, 29-33. sorular söylenti çıkarma ve yayma, 34-43. sorular eşyalarına zarar verme, 44-53. sorular cinsel zorbalık alt faktörlerini ölçmektedir. Değerlendirmede hemen hemen her gün 4 puan, haftada en az 1 defa 3 puan, ayda bir defa 2 puan, dönem boyunca bir defa 1 puan, hiçbir zaman 0 puan olarak hesaplanmaktadır. Zorba davranışın gerçekleştirilmesine dönük puanlama "ben yaptım" sütununa verilen cevaplara göre, zorbalığa maruz kalma puanı ise " bana yapıldı" sütununa verilen cevaplara göre hesaplanmaktadır. Bu sütunlara verilen cevaplar ile oluşan puan arttıkça zorbalık eğilimi ya da mağdur olma oranı artmaktadır.

Çalışmada kullanılan bu formda belirtilen dışlama, söylenti çıkarma ve yayma alt ölçekleri sözel zorbalık ve mağduriyete, eşyalara zarar verme alt ölçeği fiziksel zorbalık ve mağduriyete dahil edilerek fiziksel, sözel ve cinsel olarak zorbalık mağduriyet üç tür kategori olarak hesaplanmıştır. Zorba ve mağduriyeti belirlemede 1 puan ve üzerinde alındığında var, sıfır puan alındığında yok kabul edilerek hesaplanmıştır. Mağdur Ölçeği: 1) Fiziksel Mağduriyet, 2) Sözel Mağduriyet, 3) Dışlanma, 4) Söylentiye Uğrama, 5) Eşyalarının Zarar Görmesi ve 6) Cinsel Mağduriyet olmak üzere toplam altı faktörden oluşmaktadır. Zorba ölçeğinin Cronbach α iç tutarlılık güvenilirlik katsayısı toplam ölçek için 0.92, "fiziksel zorbalık" alt ölçeği için 0.83, "sözel zorbalık" alt ölçeği için 0.74, "dışlanma" alt ölçeği için 0.75, "söylenti yayma" alt ölçeği için 0.66, "eşyalara zarar verme" alt ölçeği için 0.79 ve "cinsel zorbalık" alt ölçeği için 0.88 olarak hesaplanmıştır. Ölçeğin zorbalık boyutunun birinci düzey DFA sonucunda, uyum indeksi $\chi^2 = 7133.13$ (sd=1310, p=.00), $\chi^2 / sd = 5.44$ RMSEA= 0.048 olarak bulunmuştur. Yapılan ikinci düzey DFA sonucunda, uyum indeksi $\chi^2 = 7989.17$ (sd=1319, p=.00), $\chi^2 /sd = 6.05$ RMSEA= 0.052 olarak bulunmuştur. Yapılan modifikasyonların χ^2 (ki-kare)'ye anlamlı düzeyde (p<.05) katkı sağladıkları görülmektedir.

Bar-On Duygusal Zekâ Ölçeği Çocuk ve Ergen Formu: Türkçe' ye uyarlaması Köksal (2007) tarafından yapılan Bar-On ve Parker'ın (2000) geliştirmiş oldukları Bar-On Duygusal Zeka Ölçeği Çocuk ve Ergen Formu, 7-18 yaş aralığındaki bireylere uygulanabilen ve 60 maddelik bir ölçektir. Likert tipi bir ölçek olup maddelerin (1) beni çok az tanımlıyor, (2) beni biraz tanımlıyor, (3) beni genellikle tanımlıyor ve (4) beni çok tanımlıyor şeklinde oluşturulduğu görülmektedir. Ölçekte yer alan 6, 15, 21, 26, 28, 35, 37, 46, 49, 53, 54, 58 nolu maddeler tersten puanlanmaktadır. 20-25 dakika gibi bir süre içerisinde cevaplanabilen ölçeğin "birey içi", "bireyler arası", "uyum", "stres yönetimi", "genel ruh hali", "olumlu etki" ve bunların toplamını içeren 7 alt boyuttan oluştuğu belirtilmektedir. Bar-On Duygusal Zekâ Ölçeği Çocuk ve Ergen Formu' nun geçerlilik ve güvenilirlik çalışması 1039 ilköğretim öğrencisi üzerinde yapılmış olup kapsam geçerliliğini sınamak amacıyla ölçeğin orijinal maddeleri ve önerilen çevirileri ile 10 uzman görüşüne sunulmuş ve maddeler uzmanların önerileri doğrultusunda değiştirilmiştir. Uzmanların çoğunluğu tarafından ölçek için uygun bulunan maddeler ölçeğe konulmuştur. Her madde ile ölçek puanları arasındaki korelasyonları temel alan madde analizi işlemleri (madde toplam, madde kalan, test-tekrar test) sonucunda ölçekteki maddelerin üç analizden en az birinde güvenilir sonuç verdiği görülmüştür. Ölçeğin Cronbach Alfa güvenilirlik katsayısı .91 olarak hesaplanmıştır. Alt ölçeklerin Cronbach Alfa güvenilirlik katsayıları; kişilerarası beceriler alt ölçeği için .80, kişisel beceriler alt ölçeği için .62, stres yönetimi alt ölçeği için .68, uyum alt ölçeği için .85, genel ruh hali alt ölçeği için .85 ve olumlu etki alt ölçeği için .63'tür (Köksal, 2007).

İnternet Bağımlılık Ölçeği: DSM – IV' ün "Patolojik Kumar Oynama" kriterlerinden uyarlaması yapılarak Young (1999) tarafından oluşturulan "Tanı Anketi" revize edilmiş ve 20 maddelik "İnternet Bağımlılık Ölçeği" ortaya koyulmuştur. "İnternet Bağımlılık Ölçeği" Likert tipte bir ölçek olup uygulanan bireylere "Hiçbir zaman" "Nadiren" "Arada sırada" "Çoğunlukla" "Çok sık" ve "Devamlı" şıkları sunulmuş olup arasından birini işaretlemeleri istenmektedir. Bu maddelere sırayla 0, 1, 2, 3, 4 ve 5 puan verilmektedir. 80 ve üzeri puan alanlar "İnternet Bağımlısı" olarak 50-79 puan arası alanlar "Muhtemel Bağımlı", "50

puan ve altı” alanlar “Bağımlı Olmayanlar” şeklinde tanımlanmıştır. (Bayraktar, 2001).

Bayraktar (2001) yaptığı çalışmayla, İngilizceden Türkçeye çevirisi yapılan ölçek, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Psikoloji Anabilim dalındaki beş öğretim görevlisi tarafından gerekli değerlendirmeleri yapılmış olup maddelerin anlam bütünlüğünü koruyacak şekilde 12-17 yaş grupları arasında bulunan ergenlik dönemindeki bireylerin algılayabileceği şekilde açık ve anlaşılır bir şekilde uyarlaması yapılmıştır. Çevirisi gerçekleştirilen ölçeğin standardize edilmiş Alpha değeri açısından güvenilirliği 0,91, Spearman – Brown değeri açısından da 0,87’dir. Ulaşılan bu bulgular testin güvenilir olduğu konusunda düşündürmektedir (Bayraktar, 2001). Ayrıca bu çalışmada ölçeğin güvenirlik için Cronbach Alpha katsayısı 0,92 olarak hesaplanmıştır.

Verilerin Analizi

Yapılan çalışmada elde edilen verilerin analizleri SPSS 22.0 paket programı kullanılarak gerçekleştirilmiş olup, verilerin analizinde anlamlılık değeri olarak $p < .05$ alınmıştır. Kolmogorov-Smirnov testi ile dağılımın normalliğine bakılmış olup internet bağımlılığı, duygusal zeka ve akran zorbalığı alt boyutlarının normal dağılım göstermediği ($p < .05$) görülmüş ve buna göre veri gruplarının basıklık (kurtosis) ve çarpıklık (skewness) değerlerine bakılmıştır. Çarpıklık ve Basıklık değerleri +2 ile -2 değer aralığında yer alan grupların normal dağılıma sahip olduğu belirtilmektedir (George ve Mallery, 2003). Bu durumda İnternet Bağımlılık Ölçeğine ait olan basıklık (.380) ve çarpıklık (.886) değerleri incelendiğinde elde edilen verilerin normal dağılıma sahip olduğu görülmektedir. Diğer bir araştırma verisi olan Bar-On Duygusal Zekâ Ölçeğinden elde edilen verilerin basıklık (.265) ve çarpıklık (-,174) değerleri incelendiğinde verilerin normal bir dağılım sergilediği görülmektedir. Akran Zorbalığı Belirleme Ölçeğinden elde edilen verilere ait olan basıklık (3,761) ve çarpıklık (1,933) değerleri incelendiğinde ise katsayıların +2 ile -2 değer aralığı dışında olduğu görülmekte olup verilerin normal bir dağılım sergilemediği sonucuna ulaşılmıştır.

Çalışma da İnternet Bağımlılığı, Duygusal Zekâ ve Akran Zorbalığı Belirleme Ölçeklerinden elde edilen puanlara bakılmıştır. İnternet

Bağımlılık Ölçeğinden alınan puanlar ile Akran Zorbalığı Belirleme Ölçeği; fiziksel zorbalık, sözel zorbalık, dışlama, söylenti çıkarma ve yayma, eşyalara zarar verme, cinsel zorbalık ve Bar-On Duygusal Zeka Ölçeği; Birey İçi, Bireyler Arası, Uyum, Stres Yönetimi, Genel Ruh Hali, Olumlu Etki ve Toplam Puan olarak belirtilen alt boyutlar arasındaki ilişkiye, normal dağılım şartı bulunmayan ve çarpık dağılıma sahip olan verilerin analizinde kullanılabilen Sperman Sıra Farkları Korelasyonu tekniği ile bakılmıştır.

Bulgular

Araştırmaya katılan lise öğrencilerinin, internet bağımlılığı, duygusal zeka ve zorbalık eğilimlerine dönük elde edilen puanlara ait veriler Tablo 2 de belirtilmiştir.

Tablo 2 Tanımlayıcı grup istatistikleri

	Sd	\bar{x}
İnternet Bağımlılığı	17,131	26,642
Akran Zorbalığı	Fiziksel Zorbalık	12,075
	Sözel Zorbalık	5,797
	Dışlama	4,363
	Söylenti Çıkarma ve Yayma	2,692
	Eşyalara Zarar Verme	5,177
	Cinsel Zorbalık	5,439
Duygusal Zeka	Bireyler Arası	6,377
	Birey İçi	3,940
	Stres Yönetimi	6,007
	Uyum	6,130
	Genel Ruh Hali	7,484
	Olumlu Etki	2,937
Toplam	21,050	163,633

Akran zorbalığı fiziksel, sözel, dışlama, söylenti çıkarma ve yayma, eşyalara zarar verme ve cinsel zorbalık, duygusal zeka ise bireyler arası, birey içi, stres yönetimi, uyum, genel ruh hali, olumlu etki ve toplam alt boyutları olarak gruplandırılmıştır. İnternet bağımlılığının (\bar{x} =26,642,

Sd=17,131); fiziksel zorbalık (\bar{x} =10,978, Sd=12,075); sözel zorbalık (\bar{x} =4,364, Sd=5,797); dışlama (\bar{x} =3,063, Sd=4,363); söylenti çıkarma ve yayma (\bar{x} =1,011, Sd=2,692); eşyalara zarar verme (\bar{x} =2,506, Sd=5,177) ve cinsel zorbalığın (\bar{x} =2,181, Sd=5,439) değerlerine sahip oldukları görülmektedir. Duygusal zekanın ise bireyler arası (\bar{x} =36,983, Sd=6,377); birey içi (\bar{x} =14,471, Sd=3,940); stres yönetimi (\bar{x} =30,821, Sd=6,007); uyum (\bar{x} =26,970, Sd=6,130); genel ruh hali (\bar{x} =41,105, Sd=7,484); olumlu etki (\bar{x} =13,283, Sd=2,937); ve toplam alt boyutlarının (\bar{x} =163,633, Sd=21,050); değerlerine sahip oldukları görülmektedir.

Ergenlerin Akran Zorbalığı, İnternet Bağımlılığı ve Duygusal Zeka Düzeyleri Arasındaki İlişkiye Yönelik Bulgular

Araştırmada internet bağımlılığı, akran zorbalığı ve duygusal zeka arasındaki ilişkiyi incelemek üzere, Sperman Sıra Farkları Korelasyon testi uygulanmış ve elde edilen bulgular Tablo 3’de verilmiştir.

Tablo 3. “İnternet Bağımlılığı Ölçeği”, Bar-On Duygusal Zeka Ölçeği ve Akran Zorbalığı Belirleme Ölçeğinden elde edilen puanlara ait Sperman Sıra Farkları Korelasyon Matrisi

	BA	Bİ	SY	U	GRH	OE	DZT	FZ	SZ	D	SÇY	EZV	CZ
İBÖ	-,083	-,093	-,241**	-,050	-,157**	-,109*	-,191**	,303**	,310**	,235**	,246**	,259**	,271*
BA	-	,158**	,038	,473**	,459**	,198**	,667**	-,178**	-,210	-,278**	-,204	-,129**	-,111*
Bİ		-	,153**	,247**	,373**	,323**	,525**	-,008	,002	,019	,051	,075	,092
SY			-	,013	,200**	,050	,411**	-,175**	-,222**	-,161**	-,093	-,110*	-,118
U				-	,443**	,254**	,676**	-,095	-,069	-,081	-,102*	-,033	-,021
GRH					-	,393**	,799**	-,082	-,092	-,106*	-,109*	-,059	-,035
OE						-	,487**	-,097*	-,123*	-,104*	,026	-,038	,036
DZT							-	-,164**	-,187**	-,187**	-,136**	-,097	-,055
FZ								-	,694**	,535**	,406**	,510**	,484**
SZ									-	,568**	,429**	,570**	,500**
D										-	,449**	,488**	,434**
SÇY											-	,583**	,530**
EZV												-	,578**

* $p < .05$, ** $p < .01$

Tabloda izlendiği gibi “İnternet Bağımlılık Ölçeği” (İBÖ) toplam puanı ile duygusal zekanın stres yönetimi ($r = -.241$), genel ruh hali ($r = -.157$), olumlu etki ($r = -.109$) ve toplamından elde edilen puanlar ($r = -.191$) arasında negatif yönlü zayıf ve anlamlı bir ilişki olduğu görülmekle

birlikte; duygusal zekanın bireyler arası ($r = -.083$), birey içi ($r = -.093$) ve uyum ($r = -.050$) alt boyutları arasında anlamlı bir ilişki bulunmadığı sonucuna ulaşılmıştır. İnternet bağımlılığı ile akran zorbalığının fiziksel zorbalık ($r = .303$), sözel zorbalık ($r = .310$), dışlama ($r = .235$), söylenti çıkarma ve yayma ($r = .246$), eşyalara zarar verme ($r = .259$) ve cinsel zorbalık ($r = .271$) alt boyutları arasında pozitif yönlü zayıf ve anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir. Duygusal zekanın bireyler arası alt boyutu ile akran zorbalığının fiziksel zorbalık, dışlama, eşyalara zarar verme ve cinsel zorbalık alt boyutları arasında negatif yönlü zayıf ve anlamlı bir ilişki olduğu görülmekle birlikte; akran zorbalığına ait sözel zorbalık ve söylenti çıkarma ve yayma alt boyutları arasında anlamlı bir ilişki bulunmadığı görülmektedir. Duygusal zekanın birey içi alt boyutu ile akran zorbalığının tüm alt boyutları arasında anlamlı bir ilişki bulunmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Duygusal zekanın stres yönetimi alt boyutu ile akran zorbalığının fiziksel zorbalık, sözel zorbalık, dışlama ve eşyalara zarar verme alt boyutları arasında negatif yönlü zayıf ve anlamlı bir ilişki olduğu görülmekle birlikte; akran zorbalığına ait eşyalara zarar verme ve cinsel zorbalık alt boyutları arasında anlamlı bir ilişki bulunmadığı görülmektedir.

Duygusal zekanın uyum alt boyutu ile akran zorbalığının söylenti çıkarma ve yayma ($r = -.102$) alt boyutları arasında negatif yönlü zayıf ve anlamlı bir ilişki olduğu görülmekle birlikte; akran zorbalığına ait diğer tüm alt boyutları arasında anlamlı bir ilişki bulunmadığı görülmektedir. Duygusal zekanın genel ruh hali alt boyutu ile akran zorbalığının dışlama ($r = -.106$), söylenti çıkarma ve yayma ($r = -.109$) alt boyutları arasında negatif yönlü zayıf ve anlamlı bir ilişki olduğu görülmekle birlikte; akran zorbalığına ait diğer tüm alt boyutları arasında anlamlı bir ilişki bulunmadığı sonucuna ulaşılmaktadır. Duygusal zekanın olumlu etki alt boyutu ile akran zorbalığının fiziksel zorbalık ($r = -.097$), sözel zorbalık ($r = -.123$) ve dışlama ($r = -.104$) alt boyutları arasında negatif yönlü zayıf ve anlamlı bir ilişki olduğu görülmekle birlikte; akran zorbalığına ait diğer tüm alt boyutları arasında anlamlı bir ilişki bulunmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Duygusal zekanın toplamından elde edilen puan ile akran zorbalığının fiziksel ($r = -.164$) ve sözel zorbalık ($r = -.187$), dışlama ($r = -.187$), söylenti çıkarma ve yayma ($r = -.136$) alt boyutları arasında negatif yönlü zayıf ve anlamlı bir ilişki olduğu görülmekle birlikte; akran

zorbalığına ait eşyalara zarar verme ve cinsel zorbalık ($r=,578$) alt boyutları arasında anlamlı bir ilişki bulunmadığı görülmektedir. Diğer yandan duygusal zekanın toplam puan alt boyutu ile diğer alt boyutlar arasında pozitif yönlü orta ve yüksek düzeyde bir ilişki olduğu görülmektedir.

Tartışma

Bar-On duygusal zeka kuramında, duygularının farkında ve kendine güvenen kişilerin, duygusal yönden yeterli ve zeki olduklarından bahsetmiştir. Duygusal zekası yüksek kişiler, kendi ile barışık, kişisel yeterliliğe ulaşmış ve kendini yönlendirebilen, diğer kişileri anlayabilen, pozitif ilişkiler kurup iyi geçinebilen, esnek yapıya sahip, problem çözme ve stresle mücadele etme kapasitesi olan, umutsuzluğa kapılmadan hayattan zevk alabilen, yaşam aktivitelerinden aktif olarak yararlanabilen, mutlu olmaya çalışan kişiler olarak belirtilmektedir (İkiz ve Totan, 2011). Yüksek duygusal zekaya sahip olmanın internet bağımlılığı ile olan ilişkisine bakıldığında, duygularını, içinde buldukları durumu başkalarına ifade etmede sorun yaşayan kişilerin patolojik kumar oynama davranışı geliştirebilecekleri bilinmektedir. Bağımlı internet kullanımı tanı kriterlerinin patolojik kumar oynama tanısı altında değerlendirilmesi, duygusal zeka ile internet bağımlılığının ilişkilendirilebileceğini ortaya koymaktadır (Ançel, Açıkgöz ve Yavaş Ayhan, 2015).

Bu araştırma da internet bağımlılığı ile duygusal zekanın stres yönetimi, genel ruh hali, olumlu etki ve bunların toplamından elde edilen puanlar arasında negatif yönlü zayıf ve anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir. Ulaşılan sonuca göre duygusal zekâ düzeyinde düşüş gerçekleşirken internet bağımlılık düzeyinde artış gözlemlenmektedir. Bu konuda yapılmış olan araştırmalar incelendiğinde ulaşılan sonuçlar araştırma bulgularını destekler niteliktedir. Usta (2017) üniversite öğrencilerinde duygusal zeka ile internet bağımlılığı arasındaki ilişkiyi incelediği çalışmasında da duygusal zeka ile internet bağımlılığı arasında negatif yönlü anlamlı bir ilişkinin bulunduğunu belirtmiştir. Buna benzer bir diğer çalışma ise Ançel ve arkadaşları (2015) tarafından yapılmış olup, düşük duygusal zekaya sahip bireylerde problemler internet kullanımının daha fazla olduğu sonucunda araştırma bulgularıyla örtüşmektedir. Genel olarak yapılan çalışmalar değerlendirildiğinde,

duygusal zeka ile internet bağımlılığı arasında negatif yönlü anlamlı bir ilişki bulunmuş olup farklılık sadece ilişkinin zayıf ya da güçlü oluşu şeklinde ortaya çıkmıştır. Bu farklılığın ise yapılan araştırmaya konu olan değişkenler arasındaki ilişkinin seçilen örnekleme, sosyokültürel yapıya ve hatta içinde bulunulan zamana göre değişim gösterebileceği düşünülmektedir.

İnternet bağımlılığı ile akran zorbalığının; fiziksel zorbalık, sözel zorbalık, dışlama, söylenti çıkarma ve yayma, eşyalara zarar verme ve cinsel zorbalık alt boyutları arasında pozitif yönlü zayıf ve anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir. Ulaşılan bu bulguya paralel olarak Karatoprak (2017), ergenler üzerinde akran zorbalığının sıklığını ve risk faktörlerini tespit etmek amacıyla yapmış olduğu çalışmada da akran zorbalığı ile internet bağımlılığı arasında pozitif ve anlamlı bir ilişki bulunduğu görülmektedir. Buna göre zorba davranış eğilimi arttıkça, internet bağımlılık düzeyindeki artıştan söz edilebilir. Bu iki değişken arasındaki ilişkiyi inceleyen araştırmaların yetersiz olduğu görülmektedir. Genelde internet bağımlılığı ile siber zorbalık arasındaki ilişkiye bakılmış olup zorbalık eğilimi içerisinde bulunan bireyin okul dışında da bu eğilimi gerçekleştirebilmeye dönük internet kullanabileceği düşünülmelidir. Zorbalığını devam ettirmek isteyen bireyin internet kullanımı giderek artarak bağımlılık gelişebileceği düşüncesiyle, bu konuda yapılacak araştırmalarda, internet bağımlılığı ve akran zorbalığıyla ilgili farklı çalışmalara yer verilmesinin önemli olduğu görülmektedir.

Duygusal zekanın toplamı ile akran zorbalığının fiziksel zorbalık, sözel zorbalık, dışlama, söylenti çıkarma ve yayma alt boyutları arasında negatif yönlü zayıf ve anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir. Bireylerin içinde buldukları duygusal durumun düşünceleri, düşüncelerin ise davranışları etkilediği bilinen bir gerçektir. Bundan dolayı duyguların yaşamı etkileyen önemli içsel mekanizmalar olduğu belirtilmektedir (Goleman, 1998). Zorba davranışlar bu içsel mekanizmalara ait kontrolün zayıf olduğunun bir göstergesidir. Duygusal kontrolün ise duygusal zekanın önemli bir göstergesi olduğu ve sağlıklı toplumsal ilişkilerin kurulup devam ettirilebilmesinde duygusal zekanın önemi vurgulanmaktadır (Erginsoy, 2002).

Ulaşılan bulguyla paralel olarak Balak (2017), ilköğretim düzeyinde eğitim gören öğrencilerin akran zorbalığı, duygusal zeka düzeyleri ve

aidiyet duyguları arasındaki ilişkiyi incelemek üzere yapmış olduğu araştırma sonucunda da duygusal zeka düzeyi ile zorbalık eğilimi arasında negatif yönlü anlamlı bir ilişki bulunduğunu belirtmiştir. Görülmektedir ki duygusal zeka düzeyi azaldıkça zorbalık eğilimi artış göstermektedir. Duygusal zeka ile fiziksel zorbalık arasında da negatif yönlü ve anlamlı bir ilişki bulunmasından yola çıkarak şiddet ve saldırganlıkla duygusal zeka arasında aynı şekilde negatif yönlü anlamlı bir ilişki olduğunu belirten araştırmalar bulunmaktadır. Bu konuda Kaynak (2013) Üniversite öğrencilerinin saldırganlık eğilimleri ile duygusal zeka düzeyleri arasındaki ilişkiyi incelemiş olduğu çalışmada, saldırganlık ölçeği toplam puanı ile duygusal zeka ölçeği toplam puanı arasında negatif yönde orta düzeyde anlamlı bir ilişkinin bulunduğunu belirtmiştir.

Sonuç ve Öneriler

Ergenlerin duygusal zeka düzeyleri ile zorbalık eğilimleri ve bağımlı internet kullanımları arasında negatif yönlü anlamlı ilişkiler tespit edilmiş olup ailelerin çocuklarına, duygusal zeka gelişimlerini destekleyici eğitimler almaları konusunda gerekli imkanları sağlamalarının faydalı olacağı düşünülmektedir.

Bu araştırma da bireylerin duygusal zeka düzeyleri ile zorbalık eğilimleri ve bağımlı internet kullanımları arasında negatif yönlü anlamlı ilişkiler bulunması göz önüne alındığında, bu konuda özellikle çocukların ilgi yetenek ve değerlerine yönelik ders içi ve ders dışı faaliyetlerin düzenlenmesi ve bununla birlikte, geliştirilebileceği araştırmalarca desteklenen duygusal zekanın gelişimine dönük yapılacak olan çalışmalar okul idaresi, rehberlik servisi ve öğretmenlerce planlanarak uygulamaların gerçekleştirilmesinin faydalı olabileceği söylenebilir.

Yapılan bu araştırma Gaziantep ili Şehitkamil ilçesi sınırlarında bulunan lise düzeyinde eğitim gören öğrencileri kapsamaktadır. Gelecekte daha büyük ve farklı bir örneklem üzerinde akran zorbalığı, internet bağımlılığı ve duygusal zeka arasındaki ilişkiye bakılabilir.

Yapmış olduğumuz çalışmada yalnızca zorbalık eğilimi araştırılmış olup gelecekte yapılacak çalışmalara zorbalığa maruz kalmanın da dahil

edilmesi önerilebilir. Ayrıca zorbalık eğiliminin araştırıldığı bireylerin yalnızca kendi değerlendirmelerini değil ebeveyn ve arkadaşlarını da bu değerlendirmeye dahil etmesi daha kapsamlı sonuçlara ulaşılmasını sağlayabilir.

EXTENDED ABSTRACT

**Examination of The Relationship Between The
Bullying in Adolescents, Internet Addiction And
Levels of Emotional Intelligence**

*

Mehmet Feyzi Sezen – Mehmet Murat

Ministry of National Education / Gaziantep University

The aim of this study is to investigate the relationships between adolescent bullying tendencies, internet dependencies and emotional intelligence levels. The population of the study consists of adolescents who are educated in the 9th, 10th and 12th grades of the high schools in the district of Şehitkamil in the province of Gaziantep in 2016-2017 academic year. The sample of the study consisted of 191 female and 218 male totally 409 students in Şehitkamil district of Gaziantep province. In this study, the relationship between peer bullying tendencies, internet addiction levels and emotional intelligence levels of high school students at the borders of Şehitkamil district of Gaziantep province were investigated by the relational survey model.

In the present study, the findings obtained by comparing the relationship between peer bullying, internet addiction and emotional intelligence levels; It was concluded that there is a weak and significant negative relationship between internet addiction and emotional intelligence with sub-dimensions of stress management, general mood, positive effect and total score. Peer bullying with internet addiction; There is a weak and significant relationship between physical bullying, verbal bullying, exclusion, rumor extraction and spreading, harming the items and sexual bullying sub-dimensions. The relationship between the total score of emotional intelligence and the sub-dimensions of physical bullying, verbal bullying, exclusion, and rumor subtraction were found to be weak and significant.

There is a weak and significant positive correlation between internet addiction and peer bullying's physical bullying (FZ), verbal bullying (SZ), exclusion (D), rumor subtraction and dissemination (SOP), damage to property damage (EZV) and sexual bullying (CZ) sub-dimensions. there is a relationship. Although it is seen that there is a negative and weak relationship between the sub-dimensions of emotional intelligence and peer bullying sub-dimensions of physical bullying, exclusion, damage to items and sexual bullying; there is no significant relationship between verbal bullying and rumor extraction and dissemination sub-dimensions of peer bullying. It was concluded that there was no significant relationship between the sub-dimensions of emotional intelligence and the sub-dimensions of peer bullying. Although the stress management sub-dimension of Emotional Intelligence has been observed to be a weak and significant relationship between peer bullying, physical bullying, verbal bullying, exclusion and harm to property sub-dimensions; there is no significant relationship between harassment of items of peer bullying and sexual bullying sub-dimensions. While there is a weak and significant relationship between the sub-dimensions of emotional intelligence adaptation and the sub-dimensions of rumor subtraction and dissemination of peer bullying; there is no significant relationship between all other sub-dimensions of peer bullying. Although there is a weak and significant relationship between the general mood sub-dimension of emotional intelligence and the sub-dimensions of exclusion, rumor subtraction and dissemination of peer bullying; It is concluded that there is no significant relationship between all other sub-dimensions of peer bullying. While the positive effect of Emotional Intelligence is seen to be a weak and significant relationship with the negative effect of peer bullying on physical bullying, verbal bullying and exclusion sub-dimensions; It was concluded that there was no significant relationship between all other sub-dimensions of peer bullying. Although there is a weak and significant relationship between the scores obtained from the sum of emotional intelligence and the sub-dimensions of physical and verbal bullying, exclusion, and rumor subtraction and peer bullying; there is no significant relationship between harassment of items of peer bullying and sexual bullying sub-dimensions. On the other hand, there is a posi-

tive and moderate correlation between the total score subscale of emotional intelligence and other sub-dimensions.

Considering the fact that there are negatively significant relationships between individuals' emotional intelligence levels and bullying tendencies and dependent internet usage, this study mainly focuses on the development of emotional intelligence, which is supported by research and development of in-class and extracurricular activities, It can be said that the school administration, guidance service and the planning of the applications can be useful.

This study includes students studying at the high school level in the borders of Şehitkamil district of Gaziantep province. The relationship between peer bullying, internet addiction and emotional intelligence can be seen in a larger and different sample in the future.

In our study, only the bullying tendency has been investigated and it can be suggested to include bullying in future studies. In addition, the evaluation of the bullying tendency of individuals not only to assess their own evaluation, but also to include parents and friends in this assessment can provide more comprehensive results.

Kaynakça/References

- Aksoy, V. (2015). İnternet bağımlılığı ve sosyal ağ kullanım düzeylerinin fen lisesi öğrencilerinin demografik özelliklerine göre değişimi ve akademik başarılarına etkisi. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 3(19), 365-383.
- Ançel, G., Açıkgöz, İ ve Yavaş Ayhan, A. G. (2015). Problemlerle internet kullanımı ile duygusal zeka ve bazı sosyodemografik değişkenler arasındaki ilişki. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 16, 255-263.
- Balak, D. (2017). *İlkokul öğrencilerinin duygusal zeka düzeyleri ile akran zorbalığı ve okula aidiyet duyguları arasındaki ilişkinin incelenmesi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Bandura, A. (1986). *Social foundations of thought and action: A social cognitive theory*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall.

- Bar-on, R. ve Parker, J. D. A. (2000). *The hand book of emotional intelligence: Theory, development, assessment and application at home, schooland in the work place*. San Francisco: Jossey-Bass.
- Bayraktar, F. (2001). *İnternet kullanımının ergen gelişimindeki rolü* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Çakar, U. ve Arbak, Y. (2004). Modern yaklaşımlar ışığında değişen duygu-zeka ilişkisi ve duygusal zeka. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6(3), 23-48.
- Doğan, A. (2010). Ekolojik sistemler kuramı çerçevesinde akran zorbalığının incelenmesi. *Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi*, 17(3), 149-162.
- Erginsoy, D. (2002). *Duygusal zekâ ve kişiler arası ilişki tarzları arasındaki ilişkinin incelenmesi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Atatürk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Erzurum.
- George, D. ve Mallery, P. (2003). *SPSS for Windows step by step: A simple guide and reference*, 4th edition, Boston: Allyn & Bacon, USA.
- Goleman, D. (1998). *Duygusal zekâ neden IQ' dan daha önemlidir?* (Çev. Banu Seçkin Yüksel). İstanbul: Varlık/Bilim Yayınları.
- Gökler, R. (2007). *İlköğretim öğrencilerinde akran zorbalığının bazı değişkenler açısından incelenmesi* (Yayımlanmamış Doktora Tezi) Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Gültekin, Z. ve Sayıl, M. (2005). Akran zorbalığını belirleme ölçeği geliştirme çalışması. *Türk Psikoloji Dergisi*, 15, 47-61
- İkiz, E. ve Totan, T. (2011). Üniversite öğrencilerinde öz-duyarlık ve duygusal zekanın incelenmesi. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 14(1), 51-71.
- Karasar, N. (2005). *Bilimsel araştırma yöntemi; Kavramlar ilkeler teknikler*. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Karatoprak, S. (2017). *Çocuk ve ergen ruh sağlığı ve hastalıkları polikliniğine başvuran ergenlerde akran zorbalığı ve akran zorbalığının internet bağımlılığı ile ilişkisi*. Yayımlanmamış Tıpta Uzmanlık Tezi. İnönü Üniversitesi Tıp Fakültesi Çocuk ve Ergen Ruh Sağlığı ve Hastalıkları Anabilim Dalı, Malatya.

- Karayağız Muslu, G., Bolışık, B. (2009). Çocuk ve gençlerde internet kullanımı. *TAF Preventive Medicine Bulletin*, 8(5), 445-450.
- Kaynak, A. (2013). *Eğitim fakültesi öğrencilerinin duygusal zeka düzeyleri ile saldırganlık düzeyleri arasındaki ilişkinin bazı değişkenler açısından incelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Gaziantep.
- Köksal, A. (2007). Bar- On Duygusal Zekâ Ölçeği Çocuk ve Ergen Formu geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *Uluslararası Duygusal Zeka ve İletişim Sempozyumu*, May 7-9 2007 / İzmir, Türkiye.
- Kubey, R. W., Lavin, M. J. And Barrows, J. R. (2001). Internet use and collegiate academic performance decrements: early findings, *Journal of Communication*, 51(2), 366-382.
- Pişkin, M. (2002). *Okul zorbalığı: Tanımı, türleri, ilişkili olduğu faktörler ve alınabilecek önlemler*. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 2(2), 531-562.
- Tarı Cömert, I. (2010). Diğer bağımlılıklar: Bilgisayar ve internet bağımlılığı. Ed: Ögel K. *Sigara, Alkol ve Madde Kullanım bozuklukları: Tanı, Tedavi ve Önleme*. İstanbul: Yeniden Yayınları. 15-27.
- Tuğrul, C. (1999). Duygusal zeka. *Klinik Psikiyatri Dergisi*, 1, 12-20.
- Olweus, D. (1999). Sweden. In P. K. Smith, Y. Morita, J. Junger-Tas, D. Olweus, R. Catalano & P. Slee (Eds.), *The nature of school bullying: A cross-national perspective on school bullying in Northern Ireland* (pp. 7-27). London and New York: Routledge.
- Usta, S. (2017). *Üniversite öğrencilerinde internet bağımlılığı ve duygusal zeka arasındaki ilişkinin incelenmesi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Young, K. S. (1999). Internet addiction: Symptom, evaluation and treatment, in *Clinical practice: A source book*, L. Vande Creekand & T. L. Jackson (Eds.)17, 19-31, Professional Resources, Sarasota, Fla, USA.
- Wan, C-S. ve Chiou, W-B. (2006). Why are Adolescents Addicted to Online Gaming? An Interview Study in Taiwan. *Cyber psychology & Behavior*, 9(6), 762-766.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Sezen, M. F. ve Murat, M. (2018). Ergenlerde akran zorbalığı, internet bağımlılığı ve duygusal zekâ düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 9(16), 160-182. DOI: 10.26466/opus.476629

Sigara Karşıtı Kamu Spotlarının Bireyler Üzerindeki Etkisinin Nörogörüntüleme Yöntemiyle Tespit Edilmesi¹

DOI: 10.26466/opus.412027

*

Mehmet Nejat Özüpek* - Deniz Özer**

* Prof. Dr, Selçuk Üniversitesi, İletişim Fakültesi, Selçuklu / Konya / Türkiye

E-Posta: nejatozupek@hotmail.com

ORCID: [0000-0002-1628-4744](https://orcid.org/0000-0002-1628-4744)

** Dr. Öğretim Üyesi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, İletişim Fakültesi, Samsun/ Türkiye

E-Posta: deniz.ozer@omu.edu.tr

ORCID: [0000-0002-2539-1939](https://orcid.org/0000-0002-2539-1939)

Öz

Kamu spotları toplumda belirli bir grup ya da geniş kitleler üzerinde bilgilendirme, bilinçlendirme ve davranış değişikliği oluşturmak amacıyla kullanılan araçlardan biridir. Bu çalışmada sigara karşıtı kamu spotlarının ve kullanılan müzik ve seslerin bireyler üzerindeki etkisini ortaya koymak amaçlanmaktadır. Araştırmada deneysel bir yol izlenmiş ve nörogörüntüleme tekniklerinden biri olan EEG (Elektroensefalografi) kullanılmıştır. Sigara içen ve içmeyen gruplara seçilen beş sigara karşıtı kamu spotu izletilmiş ve EEG cihazı ile izleme sırasında katılımcıların beyin dalgaları ölçülmüştür. Araştırma bulgularına göre sigara içen grubun içmeyen gruba ve erkeklerin ise kadınlara göre kamu spotlarında yer alan müzik ve sesler sırasında beyin dalgalarında daha az aktivite olduğu yani daha az tepki verdiği, dolayısıyla kamu spotlarından daha az etkilenebildiği ifade edilebilir. Bu sonuçtan hareketle sigarayı bırakırma ya da sigaraya başlamanın önüne geçilmesi amacıyla özellikle sigara içen gruba yönelik yapılan kamu spotlarının yeterli düzeyde etkili olmadığı söylenebilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Kamu spotu, Sigara karşıtı kamu spotları, Müzik, Ses, Nörogörüntüleme

¹ Bu çalışma Dr. Deniz ÖZER'in Prof. Dr. Mehmet Nejat ÖZÜPEK danışmanlığında hazırladığı aynı başlıklı doktora tezinin bir kısmından üretilmiştir.

Determination of The Effect of Anti-Smoking Ads on Individuals via Neuroimaging

*

Abstract

Public spots are one of the vehicles used to inform people, raise awareness and change behavior of a certain group or mass of society. In this study, it is aimed to reveal effects of music and sounds used in anti-smoking public spots on individuals. An experimental pathway was followed and EEG (electroencephalography), one of the neuroimaging techniques, was used. The five selected anti-smoking public spots were exposed to smoking and non-smoking groups and brain waves of participants were monitored during EEG monitoring. Research findings indicate that smokers have less activity in the brainwaves during music and voices in public spots comparing non-smokers and men have less activity in the brainwaves comparing women so it can be said that they react less and are less affected by public spots. In the light of these results, it may be argued that the public spots prepared to making people giving up smoking or prevent them from starting smoking, especially for smokers, aren't efficient enough.

Keywords: *Public service ads (PSA's), Anti smoking PSA's, Music, Voices, Neuroimaging*

Giriş

Son yıllarda toplumsal davranışları değiştirmeyi ve farkındalık oluşturmayı hedefleyen yayınlar kamu spotları adı altında kitle iletişim araçlarında sıklıkla görülmektedir. Bu yayınlar sağlık, çevre, aile, kültür ve toplumsal yaşamın birçok alanıyla ilişkili düzenlemeleri içermekte ve bunların benimsenmesini amaçlamaktadır. Kamu spotları sıklıkla karşılaşılan kitle iletişim kampanyalarıdır. Bu yayınlar bireylerde negatif ya da pozitif değişimler üretebilir. Günümüzde belli konularda toplumsal bilinçliliği arttırmak için kamu, özel ya da sivil toplum kuruluşları tarafından yürütülen bilgilendirme amaçlı yayınlar bu kapsamdadır. Amaç bu kuruluşlarının toplumsal sorunların çözümüne yönelik çalışmalar ve kamu yararına bilgilendirmeler yaparak önemli konularda halkın dikkatinin çekilmesidir. Toplumsal sorunların halka anlatılması, çözümlerin sunulması ve konu ile ilgili görüş ve düşüncelerin belirlenerek tespit edilen problemlerin olumsuz etkilerinin azaltılmaya çalışılması bu bilgilendirme işlevinin sonucunu olarak hedeflenmektedir. Bu bağlamda bu çalışmada kamu spotlarının etkileri üzerinde durulmaktadır. Çalışmada sigara karşıtı kamu spotları bağlamında bu spotlarda kullanılan müzik ve seslerin etkisi tartışılmaktadır. Araştırmaya duyarlılığın artırılmasını amaçlayan kamu spotlarında kullanılan müzik ve ses perspektifinden yaklaşmıştır. Araştırma kapsamında beş tane sigara karşıtı kamu spotu seçilmiştir. Bu kamu spotlarında kullanılan müzik ve seslerin bireyler üzerindeki etkisi nörogörüntüleme yöntemiyle beyin dalgalarındaki hareketlenmeler gözlenmiştir. Araştırma sonucunda deneye dâhil olan kişiler arasında sigara kullanan grupta sigara kullanmayan gruba göre daha az beyin aktivitesi gözlenmiştir.

Kamu Spotu, Kavram, Amaç ve Önemi

Radyo Televizyon Üst Kurulu'nun 8/8/2012 tarih ve 2012/45 sayılı Kamu Spotları Yönergesi'nin 3. Maddesinin (b) bendine göre kamu spotu "kamu kurum ve kuruluşları ile dernek ve vakıf gibi sivil toplum kuruluşlarınca hazırlanan veya hazırlatılan üst kurul tarafından yayınlanmasında kamu yararı olduğuna karar verilen bilgilendirici ve eğitici nitelikteki film ve sesler ile alt bantları" olarak tanımlanmaktadır (www.rtuk.gov.tr). Kamu

spotları Sezer ve Sert'in (2014: 11) tanımıyla " toplumu ilgilendiren ve yayınlanmasında kamu yararı bulunan olay ve gelişmelere ilişkin konular doğrultusunda hazırlanan reklamlardır." Sosyal kampanyaların bir ürünü olarak da değerlendirilebilen (Öztürk ve Yılmaz, 2012; 299) ve bilgilendirici amaçlı yapılan bu yayınlar kamu hizmeti niteliği taşımasından dolayı "kamu", kısa süreli yayınlardan oluşması nedeniyle de "spot" terimleri kullanılmış ve kamu spotu olarak adlandırılmıştır (Künüçen, 1988: 4). Buradan hareketle kamu spotlarının "kamu yararına olması, bilgilendirici ve eğitici nitelik taşıması" özelliklerini taşıyan kamu spotları toplum için doğru, iyi ve etik olanı halka gösterme fonksiyonuna sahiptir.

Bakanlıklar, vakıf ve dernekler kendi çalışma alanları ile ilgili kamu spotları hazırla(t)mak ve bunları yayınlama(t)mak zorundadır. Toplumun bu konulardaki bilgi düzeyinin yükseltilmesi amacıyla yayınlanan kamu spotları, ticari çıkardan ziyade toplum üzerinde olumlu etki yaratarak; bireylerin pozitif yönde davranış geliştirmesini temel almaktadır. Toplumsal eğitim ve iletişim odaklı bu çalışmalar kamu üzerinde farkındalık yaratma ve tutum değiştirme konusunda etkili olmayı (Eser ve Özdoğan, 2006: 3), sosyal davranışları etkilemek üzere yalnızca hedef kitleye ve genel toplum yararına yönelik amaçlanan yayınlarda olumlu toplumsal değişimleri (Mohesh, 2007: 233) ve toplumu etkilemek ve kamuoyu yaratmak amacıyla toplumu ilgilendiren sorunlara karşı duyarlılık oluşturmak amaçlanmaktadır (Narinova, 2013: 256). Kamu spotu olarak kitle iletişim araçlarında görülen bu yayınlar ile birey arasında kurulan iletişim sayesinde konu ile ilgili ikna ve değişim üzerinde vurgu yapılmaktadır. İstenen davranış değişikliklerini geliştirmek ise "hedef grubun yeni davranışın faydalarının söz konusu davranışın benimsenmesinin maliyetinden daha ağır bastığına dair algısını güçlendirmektir. Yeni davranışın mevcut davranıştan daha fazla değer taşıdığına görülmesi gerektiği" anlayışının yerleşmesi amaca götüren yol olarak kabul edilmektedir (Kotler ve Lee, 2010: 90). Bütün bu çabalar farkındalık oluşturma, inanç ve tutumları değiştirme ya da eğitsel işlevleri içermesinin yanında bir kamu davranışını etkilemek ve desteklemek için tasarlanmaktadır (Kotler ve Lee, 2013: 113). Böyle bir durumda kamu spotları ile değiştirilmek istenen davranışın nasıl yapılacağını öğretmek ve ilgili konularda beceri kazandırmak bu yayınların hedefi kapsamında yer almaktadır (Gürgen, 1987: 183). Kamu

spotları ve toplum arasındaki bu işlevsel etkileşimde birçok konuda bilinci artırarak; mağduriyetlerin giderilmesi ön plana çıkmaktadır. Kamu spotları da bu anlamda toplumu istismarlardan korumak amacını hedefleyerek uygun çözümleri göstermek yükümlülüğünü taşımaktadır. Bu nedenle kamu spotları RTÜK'ün Kamu Spotları Yönergesi'ne göre "gizli ticari iletişim de dâhil her türlü ticari iletişimden uzak, reklam ve tanıtım faaliyetleri gütmeyen, reklam bütçesi bulunmayan ve siyasi içerikli olmayan" yayınlar kamu spotu olarak kabul edilmektedir. Yönerge'nin dördüncü maddesine göre kamu spotları "toplumu ilgilendiren ve yayınlanmasında kamu yararı bulunan" olay ve gelişmelere ilişkin konuları ele almaktadır.

Nörogörüntüleme ve Nörogörüntüleme Araştırmaları

Geleneksel araştırma yöntemlerinin yanı sıra son yıllarda sosyal bilimler alanında kullanılan yaklaşımlardan biri nörogörüntüleme yöntemidir. Nörogörüntüleme tıp alanında kullanılan ve hastaların beyin aktivitelerinin gözleendiği bir yoldur. Bu yöntem sosyal bilimlerde özellikle ekonomi, pazarlama, iletişim, eğitim, politika gibi alanlarda sıkça kullanılmaya başlanmış ve sosyal bilim araştırmalarına yeni bir boyut kazandırmıştır. Yöntem günümüzde çoğunlukla pazarlamacılar için tüketici davranışlarını anlamak amacıyla kullanılmaktadır. Ekonomik kazanç amacı taşıyan işletmeler için pazarda tutunacak yeni ve daha güvenilir bilgilerin elde edilmesi, tüketicilerin ihtiyaçlarının daha anlaşılır hale getirilmesi, mevcut pazarlama uygulamaların tüketici tarafından nasıl algılandığı ve potansiyel hizmetler hakkında düşüncelerin tespit edilmesi amacıyla birçok yaklaşımın yanı sıra nörogörüntüleme araştırmaları ile konuya farklı bir açıdan bakılmaktadır.

Nörobilimin özel bir alanı da karar verme, hafıza, duygu, mantık gibi düşüncenin arkasında yatan nöral mekanizmaları anlamaya çalışan bilimsel alan olmasıdır (Custodio, 2010). Bu komplike yapı içerisinde bireyler fiziksel hareketlerini biyolojik işlemler çerçevesinde gerçekleştirmektedir. Bunun yanı sıra birçok bilimadamı tarafından beynin duygular tarafından yönetildiği anlayışının kabul edilmesiyle kararların, tercihlerin, davranışların açıklanmasında nörolojik ve biyolojik süreçler birlikte

incelenmeye başlanmıştır. Böylece nöroekonomi, nöropazarlama gibi kavramlar doğmuş nörolojik algılamalar birçok alanın yeni bir açıklayıcısı olarak ortaya çıkmıştır.

Nörobilim, sinir sistemi üzerine araştırmalar yapan bilim dalıdır ve beynin yapısı ve fonksiyonu hakkında bilgi toplamayı amaçlamaktadır. Bir insan beyninde milyarlarca sinir hücresi bulunmaktadır. Sinir hücreleri insan vücudundaki kaslara, organlara ve salgı bezlerine bilgiler göndererek onların çalışmasını kontrol etmektedir. Bu sinir hücreleri nöron olarak adlandırılmaktadır. Nöronlar birbirine "sinaps" denilen çeşitli sistemlerle bağlanmıştır. Bu sistemler arasında ise küçük elektrik akımları mevcuttur ve sürekli iletişim halindedirler (Canan, 2015: 35).

Sinir sistemi merkezi sinir sistemi ve periferik (çevresel) sinir sistemi olarak ikiye ayrılmaktadır. Merkezi sinir sistemi beyin ve omurilik, periferik sinir sistemi ise otonom ve somatik sinir sistemlerini kapsamaktadır. Otonom ve somatik sinir sistemleri duyu organları, salgı bezleriyle yani vücudun tümüyle kurulan iletişimden sorumlu sistemdir. Otonom sinir sistemi sempatik ve parasempatik sistemler olarak ikiye ayrılır. Sempatik sistemler tehdit veya baskıcı güdülenmelerle karşılaştığında sinir sisteminin etkilenmesini kontrol etmektedir. Parasempatik sistemler ise beden enerjisinin korunmasını, bağışıklık işlevlerini ve zarar gören sistemlerin onarımını desteklemektedir (Cozolino, 2014: 49). Otonom sinir sistemi ve somatik sinir sistemi nöropazarlama araştırmalarında duygusal uyarımların anlaşılmasında önemli görülmektedir. Duygusal uyarılma halinde bu sistemin sempatik dalı vücudu harekete geçirmek üzere merkezi sinir sisteminden aldığı mesajla (Erdemir ve Yavuz, 2016: 87);

- Gözbebekleri büyür, daha geniş bir netlik alanı oluşturur.
- Kalp ritmi ve kan basıncı yükselir, beyne ve kalbe daha fazla kan gönderir.
- Bronşlar genişler ve daha fazla oksijen almaya neden olur.
- Ter bezleri daha fazla çalışır ve vücut ısısı dışarı atılır.
- Mide-bağırsak fonksiyonları engellenir.

Bu nedenle nöropazarlama araştırmalarında nörofizyolojik ölçümler merkezi sinir sistemi aktivitelerine göre yapılmaktadır. Bedensel ölçümler ise beyin ve beden arasındaki karşılıklı iletişimi sağlayan çevresel sinir sisteminin bedendeki tepkilerinin ölçümüne dayanmaktadır. Bu ölçüm-

lerden somatik sinir sistemi ölçümleri yüz ifadeleri, yüz kaslarının hareketi, göz hareketleri ve odaklanma, göz kırpma ve ürkme refleksi, davranışsal tepki süresi ile; otonom sinir sistemi ölçümleri ise terleme, kalp ritmi, kan basıncı, solunum, göz bebeğinin genişlemesi gibi tepkilerle yapılmaktadır (Erdemir ve Yavuz, 2016: 86).

Beynin Katmanları

Beynin katmanlarının en üstünde serebral korteks denilen 2-4 mm kalınlıkta ve girintili çıkıntılı kıvrımları olan gri bir maddeden oluşan bölge bulunmaktadır. Bu bölge beynin dışarıdan görünen yüzü olarak görülür ve bilincin ve iradenin olduğu bölge olarak tanımlanır. Düşünme, isteğe bağlı davranma, dil, mantık, algı, bellek, planlama fonksiyonları buradan yürütülmektedir (Erdemir ve Yavuz, 2016: 93). Gri madde içindeki nöronlar beynin diğer lobundaki sinir hücreleriyle iletişim halindedir. Örneğin göz görsel bir imajı kaydettiğinde bu görüntü belli özelliklerin algılandığı oksipital kortekse iletilmektedir. Bu algılama ise buradan bir başka bölgeye yorumlamak için gönderilmektedir. Algılama ise anlam depolanan bölgeye göre değişebilmektedir (Andreasen, 2013: 68).

Sağ ve Sol Beyin Yarımküreleri, beyni iki bölümde inceleyen model 1970'lerde Wortock tarafından ortaya atılmıştır. Ornstein diğer araştırmacılarla birlikte yaptığı araştırmalarda sol yarımkürenin matematik, dil, yazma, fikirlerin sınıflandırılması, sözel, mantıksal, analitik ve lineer gibi işlevleri yönettiğini; sağ yarımkürenin ise sözel olmayan işlevlerle birlikte, renk, hayal gücü, ritim, müzik, grafik gibi şemaların işlenmesi, sezgilerin kullanılması görsel-uzaysal işlemler, açık uçlu fikirlerin işlenmesi, belirsizliklerle ilgilenme gibi işlevleri yönetmektedir (Keleş ve Çepni, 2006: 69). Zihinsel karar verme sürecini etkileyen durumlardan biri sağ ve sol beyinin birlikte ve dengeli kullanmasından kaynaklanmaktadır. Beyin sağ ve sol olmak üzere iki yarım küreden oluşmakta ve farklı fonksiyonlara sahip olmaktadır.

Bütünselci beyin yaklaşımını ortaya koyan Ned Herrmann zihinsel etkinlikler açısından beyni dört ayrı bölümde incelemektedir. Sağ ve sol yarımküreler dışında beynin yüzde yirmisini oluşturan kürelerin sağ ve sol altında limbik sistemler bulunmaktadır. Duyular, anlama, algılama, dil, mantık yürütme, karar verme ve imgeleme gibi işlevlerin yönetildiği zihinsel süreçler burada gerçekleştirilmektedir (Yorgancılar, 2015: 50).

Herrmann'ın beyin modeli liderlik, gruplandırma, iletişim ve yönetim tarzları ile ilgili karakteristik bir modeldir. Bu model de sağ/sol beyin modeline dayandırılmaktadır. Dört bölümün her biri düşünme yapıları geliştiren ve hakimiyet derecesini belirleyen bir temel oluşturmaktadır. Her bölüm birbirine bağlıdır ve beynin bütünü temsil eder.

Herrmann'ın dört çeyrek modelinin özellikleri (Herrmann, 2002 www.herrmann.com.au):

Sol üst (A); gerçeklerin kavranması ve nicel hesaplamalar, analiz etme ve mantık yürütme, fikir yürütme sayesinde düşünme becerileri geliştirme, olayların anlamlandırılması, şekillendirme teorileri bu kısımda gerçekleşmektedir.

Sol alt (B); ayrıntıcı, organize biçimde planlı ve belirsizliklerin, karışıklıkların olmadığı bir pratik stil olarak açıklanmaktadır. İşler sıralı bir düzene göre yapılmaktadır. Kararlı bir düşünceye sahiptir. Planlama ve uygulama süreçleriyle ilgilenir (Yorgancılar, 2015: 52).

Sağ alt (C); fikirleri dinleme ve paylaşma, deneyimleri birleştirme, takım çalışmaları, hareket ve duygular, duygusal etkileşimler, uyum sağlama, değer yargıları, insan odaklı tartışmalar, grup etkileşimlerinin yönetildiği bölümdür.

Sağ üst (D); girişimci, gizli durumları ya da olayları keşfedebilen, sezgilerini kullanabilen, yapısalıcı, sentezleme becerisine sahip, girişken, gelecek odaklı tartışmalarda bulunabilen, görsel görüntülere duyarlı bireylerin özelliklerini taşımaktadır.

Üçlü beyin teorisi, Paul McLean'ın beynin evrimiyle ilgili bir kuramıdır. Darwin ve Freud'un kuramlarıyla uyumlu olduğundan kabul görmektedir. Kuram, insan ilişkilerinde ve davranışlarında görülen bazı çelişkiler kesintiler ve psikolojileri açıklayabilecek bir evrimsel tanım sunmaktadır. Sürünge beyin, beyin köküne, paleomemeli kısım limbik sisteme ve neomemeli ise kortekse tekabül etmektedir. (Cozolino, 2014: 31-32).

Sürüngen beyin karar verme, duygusal beyin hissetme ve rasyonel beyin düşünme işlevlerini gerçekleştirmektedir (Dragolea ve Cotirlea, 2011: 20). Orta beyin (duygusal beyin), arka beyine oranla daha küçük bir yapıya sahiptir. Ön ve arka beyinleri birbirine birleştirir. Duyguları ve içgüdüleri yöneten kısım orta beyindir. Orta beyin yapısı itibariyle beyin sapına göre daha karmaşıktır ve farklı görevlerde bulunan değişik yapıları bir arada barındırır. Korku, öfke, haset, cinsellik, sevgi, tutku gibi temel duygularla birlikte hareketlerin planlanmasında, hafıza oluşumunda, hatırlamada ve bedenin hormon haberleşmesinin sağlanmasında işlev görmektedir (Canan, 2015: 134). Üst beyin (neokorteks/rasyonel beyin veya insan beyni) en son ortaya çıkan kısımdır. Algı, farkındalık, hareketlerin iradeli kontrolü, zihinsel ve bedensel strateji geliştirme, sosyal kuralların uygulanması, uygulanması gibi bilişsel işlevlerle ilgili kısımdır. Bu kısımda irade, dürtü kontrolü, yüksek zihinsel işlevler, çalışma hafızası, kişilik özellikleri, ahlak kurallarına uyma ve karmaşık stratejileri üretebilme ve anlayabilme gibi insana ait özellikler yönetilmektedir (Tarhan, 2015: 134).

Korteks altı önemli bölgeden oluşmaktadır ve beynin her bir yarım küresinde temsil edilen bu bölümler belli işlevlerle uzmanlaşmaktadır. Bunlar (Cozolino, 2014: 50):

- Frontal loblar motor davranışları, dil, üst düzey işlevsellik, soyut akıl yürütme işlevi ve yönlendirilmiş dikkati düzenlemektedir.
- Parietal loblar duyuyla motor becerileri birbirine bağlamaktadır, bedeni uzamsal olarak algılamayı yani mekândaki varlığı algılayabilmeyi sağlar.
- Oksipital loblar görsel işlemlerle ilgilenir.
- Temporal lob işitsel işlemler, alıcı dilden ve bellek işlemlerinden sorumlu bölgedir.
- İnsula ve singulat korteksler, limbik işlemleri bütünleştirerek kortikal ağlara bağlamaktadır.

Nörogörüntüleme Araştırmaları

Nöropazarlama pazarlama sürecindeki insanın beyin ve duyguları arasındaki ilişkiyi, duyguların karar verme aşamasındaki etkisini nörobilimde

kullanılan ölçümleme tekniklerini kullanarak inceleyen ve çözümleyen disiplinler arası bir alanda yer almaktadır. Bu disiplinin konusu içerisinde tüketicilerin duygularının analiz edilmesi sonucunda hangi marka, ürün, renk, koku, müzik gibi seçenekleri neden tercih ettiğini ortaya koymak amaçlanmaktadır. Nöral testler ile bir reklam mesajına maruz kalan ya da karar verme sırasında beyin fonksiyonlarının haritası çıkarılmaktadır. Yeni bir pazarlama araştırma alanı olarak nöropazarlamanın reklam uyaranlarına beynin yanıt vermesi ile ilgili çalışmalarında kullanılma sebepleri şunlardır (Dragolea ve Cotirlea, 2011: 80):

- Beynin belli bölümlerinde aktivite değişikliğini ölçmek
- Tüketicilerin karar verme nedenlerini anlamak
- Karar verme sürecinde beynin yol gösterdiği kısımları ortaya çıkarmak.

Nöropazarlama araştırmaları ile birçok işletme ya da kurum ortak gerçekleri anlamak ve benzeri sorulara cevap aramak için kullanılmaktadır. Her uyaran için beyin aktivitesinin haritası ortaya çıkarılarak uyarana maruz kalma sırasında beyin aktiviteleri saniye saniye izlenmektedir. Aşağıdaki sorulara nöropazarlama yaklaşımı ile cevap aramak diğer yaklaşımlara göre daha mümkün görülmektedir (Orzan vd., 2012: 430):

- Hangi uyarıcılar (reklam vb.) daha çok çekicidir, hangileri daha az çekicidir?
- Uyarıların hangi kısımları daha akılda kalıcıdır ve bireylerin aklında daha kalıcı yer tutar?
- Uyarının farklı bölgelerinde ortaya çıkan hangi duygular ve hisler tespit edilir?

Pazarlama araştırma metotları ile reklam kampanyalarının etkililiğini tahmin etmek için geleneksel teknikler çoğunlukla yetersiz görülmektedir. Araştırmacıların kullandığı yüz yüze görüşme, odak grup, anket gibi yöntemler sınırlı araştırmalar olarak gösterilmektedir. Bunun nedeni olarak ise ne tüketicinin bilinçaltı bileşenini yansıttığını ne de kendi bilişsel sürecini yansıttığını ve tarif ettiğini zannetmesidir. Diğerleri ise belirsizlik, zaman baskıları, özenmeme gibi duyguları iletmede katılımcıları zorlayan araştırmaların katılımcıların motivasyonunu etkilemesidir. Bu

bağlamda nörogörüntüleme tekniklerinin ortaya çıkması yeni metodolojik alternatifler sunmaktadır (Marichamy ve Sathiyavathi, 2014; 2).

Araştırmanın Çerçevesi

Amaç

Toplumu ilgilendiren konularda insanlara ulaşmak için bir araç olarak kullanılan kamu spotlarının yayınlanması insanların sorumluluk bilincinin artırılması ve bu konuda farkındalık oluşturulması amacıyla önemlidir. Kitle iletişim araçlarıyla bu amaca yön verilerek insanların bilgilенmesinin sağlanması ve davranış değişikliği yaratması açısından kamu spotları önem taşımaktadır. Bununla birlikte toplumdaki beklenen ise konu ile ilgili harekete geçilmesi ve kamu desteğinin alınarak toplumsal bu davranış değişikliğinin sağlanmasıdır. Bu bağlamda kamuyu bilgilendirme ve bilinçlendirme amacıyla yayınlanan kamu spotlarının insanlar üzerindeki ikna etme ve farkındalık oluşturma düzeyini incelemek ve bu yayınların toplum üzerinde etkisini ölçmek çalışmanın genel amacını oluşturmaktadır.

Araştırmanın alt amaçları şöyledir:

- Nörogörüntüleme analizi ile bireylerin kamu spotlarını izlerken verdiği tepkilerin izlenmesi;
- Bireylerin kamu spotlarında bulunan müziklerden etkilenip etkilenmediğini tespit edilmesi.

Önem

Bu çalışmada sigara karşıtı kamu spotlarının bireyler üzerindeki etkisinin incelenmek istenmesinin ana sebebi Türkiye’de konu ile ilgili yapılan çalışmaların azlığı ve bu çalışmada yürütülmesi planlanan teknik ile yapılmış bir çalışmaya rastlanılmamış olmasıdır. Buradan hareketle orijinal ve özgün bir çalışma ortaya koyabilmek için sigara karşıtı kamu spotlarının nörogörüntüleme tekniğini ile incelemesinin araştırmanın amaçlarını daha net ortaya koyacağı düşünülmektedir. Bu spotların birçok yönüyle

analitik yaklaşımla tespit edilmesi spotların gücünün tespiti bakımından gerekli görülmektedir. Bu gücün olabildiğince daha net bir kanaat verecek şekilde ortaya koyulması için farklı tekniklere başvurulmasının daha etkili olduğu düşünülmektedir. Böylece, bireylerin kamu spotlarından hangi açılardan etkilendiği, hangi noktalarda sigarayı bırakma isteklerinin olduğu üzerinde durularak daha faydacı çözümler üretme yoluna gidilebilecektir. Bu yönüyle araştırmanın ulaştığı sonuçlar ve farklı bir bakış açısı getirmesi bakımından önem taşımaktadır.

Problem Tanımlanması

Kamu spotlarının bireyler üzerindeki etkileri birçok araştırmacı tarafından ilgililenen bir konu haline gelmektedir. Yapılan literatür taraması sonucunda kamu spotları ile ilgili araştırmalarda kullanılan teknik ve çözümlerinin kamu spotlarının etkililiği ortaya koymaya çalışıldığı görülmektedir. Araştırmalarda kullanılan her bir yöntemin konunun yalnızca bir bölümü hakkında sınırlı bilgiler verebileceği düşünüldüğünde kamu spotlarının bireyler üzerinde etkisi olup olmadığını daha detaylı incelenmesini gerekli kılmaktadır. Bu nedenle kamu spotlarının etkililik derecesinin tam olarak bilinmemesi bu araştırmaya başlanacak bir problem olarak geçerli görülmekte ve “kamu spotları bireyler üzerinde etkili midir?” sorusu araştırma probleminin başlangıcını oluşturmaktadır.

Yöntem

Araştırmada nörogörüntüleme yöntemi kullanılmıştır. Sosyal bilim araştırmalarında “tüketicinin zihnindeki kara kutuyu açmak ve anlamak” amacıyla önemli bir gelişme olarak görülen nörogörüntüleme pazarlama alanında uygulanmaya başlanan yeni bir yöntemdir (Ural, 2008: 421). Bu bağlamda geleneksel pazarlama araştırmalarında boşluklar nöro görüntülemenin yeni alternatif teknikleri ile doldurulmaya çalışılmaktadır. Böylece tüketicinin satın alma tercihi ve satın alma deneyimlerini anlamaya yönelik geleneksel yöntemlerin dışında bilinçaltı tercih sebepleri araştırılmaya çalışılmaktadır (Lauri vd., 2012: 21). Günümüzde pazarlama ala-

nunda tüketici kararlarını etkileyen birçok etmen bilinmektedir. Bu etmenler duyuşsal ya da bilişsel açıdan bireyler üzerinde etkisi bulunmaktadır. Bireylerin hem duygusal hem de mantıksal açıdan karar verme süreçleri araştırmaları bu çerçevede ortaya koyabilecek yani tüketicinin değişen tercihlerinin tespit edilmesinde karar sürecini çözümlenmek amacıyla nöropazarlama yöntemleri araç olarak kullanılmaya başlanmıştır (Yücel ve Çubukçu, 2014: 134). Nörogörüntüleme ile tüketici davranışları incelenerek tüketicilerin neye tepki verdikleri araştırılmaktadır. Nöropazarlamacılar bunu belirli bir ürünün etkilerini sinirsel aktivite ile beynin belirli kesimlerini etkileyip etkilemediğini görmek için kullanmaktadır (Rosen ve Hill, 2010: 344). Teknolojik gelişmelerden yararlanarak ortaya çıkan bu alanın pazarlama uyarılarının önüne geçen ve tüketicinin beyin reaksiyonlarına odaklanarak geleneksel araştırmaların ötesine geçen bir alan olarak gösterilmektedir (Bercea, 2009).

Reklamın bir parçası gibi belirli bir uyarın varlığında nöronlar harekete geçmekte ve küçük bir elektrik akımı üretilmektedir. Bu elektrik akımları uyarılmanın farklı durumları ile ilişkili beyin dalgaları denilen çok fazla frekansa sahiptir. EEG bir pazarlama deneyi için kullanıldığında elektrotlar genellikle kask veya bant kullanılarak deneğin kafasına yerleştirilmektedir. Beyin dalgaları çok küçük bir zaman aralığında kaydedilebilir. Yeni EEG bantlarından bazıları saniyede 100.000 kereye kadar kayıt yapabilir. Bu ise duyuşsal aracılığıyla bilgi ve düşüncelerin hızını elde eder, hızı değerlendiren değerdir (Marichamy ve Sathiyavathi, 2014: 3). EEG, beyindeki yaklaşık yüz milyar nöron hücrelerinin elektriksel iletişimini ölçen bir beyin görüntüleme cihazıdır (Batı ve Erdem, 2015: 283). Bu cihaz beynin elektrik aktivitesini ölçer ve kaydeder. EEG ile belirli uyarılarına maruz kalan bireylerin başına yerleştirilen elektrotlar sayesinde beyindeki nöronların elektriksel aktivitesi ölçülür. Bu teknik hem daha az maliyetli olması hem de bireylere daha az müdahalede bulunulması bakımından tercih edilir (Simi, 2015: 1231). EEG analizi ile bireylerin dikkat süreci işlenir ve sağ ve sol beyin arasındaki farklılıklar analiz edilir (Solnais vd., 2015: 2). Sağ frontal lobda elektriksel aktiviteler genellikle olumsuz duyuşlarla ilişkilidir. Bu tür duyuşların ise çoğunlukla insanı bir deneyimden geri çekilmeye hazırladığı belirtilmektedir (Marichamy ve Sathiyavathi, 2014: 3). 2016 yılı Mart ayında yapılan veri toplama süreci yaklaşık iki

hafta sürmüştür. EEG verilerinin analiz edilmesi ve yorumlanması ile birlikte değerlendirilme aşaması ise yaklaşık bir ay içinde tamamlanmıştır.

Örneklem

Araştırmanın örneklemini Elazığ ilinde bulunan Fırat Üniversitesi öğrencilerinden oluşmaktadır. Örneklemin bu bölgeden seçilmesinin nedeni nörogörüntüleme analizinin yapılacağı Fırat Üniversitesi “Nöropazarlama ve Pazarlama Araştırmaları Merkezi” laboratuvarının burada bulunmasıdır. Yapılan akademik araştırmalarda EEG tekniği ile beyin aktivitelerinin ölçümü sonucunda elde edilen veriler analize dâhil edilen her bir grup için en az 30 örnekleme sahip olduğunda %1 hata payı ile sonuca varıldığı belirtilmektedir (Batı ve Erdem, 2015: 297; Erdemir ve Yavuz, 2016: 117; Sands, 2009). Bu araştırmada sigara içen ve sigara içmeyen kişiler olarak iki farklı denek örnekleme grubu oluşturulmuştur. Yapılan bazı nörogörüntüleme araştırmalarında örnekleme grubunun üniversite öğrencilerini kapsaması ve bu kişilerin farklı şehirlerden bireylerin olması çalışmanın homojenlik göstereceğini ve genellenebilir olacağı belirtilmektedir (Yücel vd., 2015a; Yücel vd., 2015b). Araştırma kapsamında seçilen kamu spotları arasından beş tanesi tesadüfi olarak seçilmiştir.

Araştırma Soruları

Belirlenen amaç kapsamında bu çalışmada sigara karşıtı kamu spotlarında kullanılan müzik ve seslerin bireyler üzerindeki etkisi nörogörüntüleme yöntemiyle ortaya koyulmaktadır. Bu bağlamda şu sorulara cevap aranmaktadır:

1. Kamu spotlarında EEG ölçümü sırasında bireyin beyin dalgalarında hareketlilik gözlenmekte midir? Cinsiyetler arasında ve sigara kullanma durumuna göre farklılık görülmekte midir?
2. Kamu spotlarında kullanılan ses ve müzikler EEG ölçümü sırasında bireyin beyin dalgalarında hareketliliğe neden olmaktadır mıdır? Cinsiyetler arasında ve sigara kullanma durumuna göre farklılık görülmekte midir?

Bulgular

Araştırmanın örneklemini için seçilen katılımcılar cinsiyet ve sigara kullanma durumuna göre sınıflandırılmıştır. Bu grupların sigara karşıtı kamu spotlarını izlemesi sırasında beyin aktivitelerindeki değişimler gözlenmiş ve cinsiyet ve sigara kullanma durumuna göre farklılık olup olmadığı tespit edilmiştir. Laboratuvar deneyine 30'u (%46,1) kadın, 35'i (%35,9) erkek toplamda 65 kişi katılmıştır. Araştırmada 14 kanallı EEG cihazı ile veri toplamı işlemi yapılmıştır. Temsil edilen elektrotların bulunduğu beyin bölgeleri T3, T4, T5, T6, T7, T8 temporal lob; F3, F4, F7, F8 frontal lob; O1 oksipital lob; C4 central; Fz fronto-central bölgelerine karşılık gelmektedir. Başın sol tarafındaki elektrotlar tek sayılar ile sağ tarafındaki elektrotlar ise çift sayılar ile orta kısımdaki elektrotlar ise "z" harfi ile gösterilmektedir. Bu bölgelerdeki aktivasyon gözlenme durumları kesin görülmemekle birlikte çıkarım yapılan bölgelerin tıp bilimi açısından yanıtıcı olabileceği ve bundan dolayı genel bir bölgenin temsili olarak değerlendirildiğine de dikkat çekilmektedir (Yorgancılar, 2015: 144).

Araştırma sonucunda elde edilen bazı genel verilerle birlikte araştırma sorularına verilebilecek yanıtlar şöyledir:

1: Kamu spotlarında EEG ölçümü sırasında bireyin beyin dalgalarında hareketlilik gözlenmekte midir? Cinsiyetler arasında ve sigara kullanma durumuna göre farklılık görülmekte midir?

Araştırmada deneye katılanların %50, 8'i (n=33) hiçbir kamu spotuna tepki vermemiştir. %49,2'si ise (n=32) en az bir kamu spotuna tepki göstermiştir. Deneye katılanlar arasında en az bir kamu spotuna tepki veren kişilerin dağılımları ise Tablo 1'de gösterilmektedir.

Tablo 1. En az bir kamu spotuna tepki verenlerin cinsiyete ve sigara kullanma durumuna göre dağılımı

Kamu spotları		I	II	III	IV	V
Sigara içmeyen	Kadın	8	11	8	6	5
	Erkek	1	1	1	1	1
Sigara içen	Kadın	1	-	-	1	-
	Erkek	6	4	5	-	2

EEG görüntüleme sırasında herhangi bir kamu spotuna yönelik aktivite görülmeyenlerin sigara kullanma durumu ve cinsiyete göre dağılımları tablo 2'de gösterilmektedir.

Tablo 2. Kamu spotlarına tepki vermeyenlerin sigara kullanma durumu ve cinsiyete göre dağılımı

Sigara içen	Kadın	7
	Erkek	13
Sigara içmeyen	Kadın	3
	Erkek	10

Kadınların çoğunluğunun en az bir kamu spotundan etkilendiği görülmektedir. Etkilenmeyenlerin sayısı ise daha azdır. Sigara içen kadınların ise içmeyen kadınlara göre tepkisiz kalmaları daha fazladır. Sigara kullanan erkeklerin kullanmayanlara göre en az bir kamu spotundan etkilenmeleri daha fazladır. Erkeklerin herhangi bir kamu spotuna tepki vermeleri sigara kullanan ve kullanmayanlar arasında kadınlara göre daha azdır.

Araştırmada sigara içen grupta özellikle strese bağlı olan aktiviteler izlendiği gözlenmiştir. EEG çekimleri normal seyrinde 8-9 alfa frekansında devam ederken bazı kamu spotlarında sağ-sol frontal ve sağ-sol temporal bölgede 6-7 teta ritmine dönüştüğü görülmektedir. Ayrıca bu aktivitelerde diğer normal çekimlere göre düşük amplitütlü (dalga boyu) görülmüş ve normal çekim dışındaki dalga boylarında yükselme izlenmiştir. Araştırmada sigara içmeyen grupta ise katılımcılarda daha fazla sıkıntı ve strese bağlı olan aktiviteler izlendiği gözlenmiştir. Özellikle sağ frontal ve sağ temporal bölgelerde normal seyrinde 8-9 frekansında devam ederken aktivitelerin 6-7 teta frekansına dönüştüğü ve amplitütlerin (dalga boyu) de yükseldiği gözlenmiştir.

Kadınların kamu spotlarını izleme sırasında beyin dalgalarındaki dalgalanma çoğunlukla sağ temporal ve sol frontal bölgede görülmektedir. Frontal lob duyguların hissedildiği ve düşüncelerin işlendiği yerdir. Temporal lob ise seslerin algılamaktadır. Sağ lob duygusal ve çevreden gelen özellikle konuşma olmayan sesleri ve bütünü algılamada baskındır. Bu dalgalanmalar ise en çok ikinci kamu spotunu izleme sırasında gerçekleşmektedir. Erkeklerin beyin dalgalarındaki hareketlenme ise sağ frontal ve sağ temporal bölgelerde tespit edilmiştir. Sağ frontal duygular

ve düşünceleri şekillendirirken, sağ temporal lob çoğunlukla konuşmaları algılamakta ve bütünden ziyade parçalara odaklanmaktadır. Dalgalanmalar en çok ikinci kamu spotunda görülmektedir. Sonuç olarak izleme sırasında erkeklerin yalnızca sağ tarafı aktifken kadınların sağ ve sol tarafları aktive olmaktadır.

Cinsiyetler arasındaki farklılıklara ilişkin açıklamalar kadın ve erkeklerin anatomik, fizyolojik ve biyokimyasal açıdan farklı beyin yapılarına ve algılamalara sahip olmalarından kaynaklandığı vurgulanmaktadır (Hobikoğlu, 2014: 66-81; Yorgancılar, 2015:150). Kadınların beyni erkeklere göre daha geniş bir alana ve bağlantıya sahiptir. Duygu merkezleri erkeklerde sağ yarım kürede yoğunken kadınlarda sağ ve sol yarım kürede beynin farklı yerlerine yayılmaktadır. Kadınların sinirsel dokularının daha fazla olması ayrıntılara odaklanmalarının nedenidir. Kadınların erkeklere göre kamu spotlarına verdiği tepkilerin sebebini nörolojik ve duyuşsal açıdan değerlendirmek mümkündür. Yani kadınların duyuşsal olarak daha baskın, ayrıntıcı, dikkatli ve yüksek algıya sahip olmaları kamu spotlarına verdiği tepkiyi de açıklayabilmektedir.

2: Kamu spotlarında kullanılan ses ve müzikler EEG ölçümü sırasında bireyin beyin dalgalarında hareketliliğe neden olmakta mıdır? Cinsiyetler arasında ve sigara kullanma durumuna göre farklılık görülmekte midir?

a) Birinci kamu spotunun nörogörüntüleme bulguları

Birinci sigara karşıtı kamu spotu 38 saniye sürmektedir. Spot, bir adamın akciğer röntgen filminin gösterimiyle başlamaktadır. Adam, omuzlarına vuran hafif bir ışık dışında karanlıktadır. Başı yana dönük, çıplaktır ve başının yarısı ile beli arası görülmektedir. Arka fonda bazılarının arkadan ışık yansıtılmış birçok akciğer röntgen filmi bulunmaktadır. Adam sabit durmaktadır. Spotun ilk saniyesinde adamın göğsünün önüne bir akciğer röntgen filmi gelmektedir. Röntgen filmi sağlıklı ve temiz görünmektedir. Üçüncü saniyede filmin üzerinde akciğer şeklinde iki tane temiz sünger hızlı ve dönerek belirmektedir. Aynı zamanda bir ses duyulmaya başlanır.

Görüntüyle aynı sürede “Akciğerlerimiz havayı içine çeken süngerler gibidir” diye söze başlayan dış sesi duyulmaktadır. Adam nefes alırken süngerler de nefesi çekerek hareket etmeye başlamaktadır.

Adam altıncı saniyede sigara içmeye başlamaktadır ve görüntü akciğer şeklindeki süngerlere yaklaşmaktadır. “Akciğerlerimize hava yerine sigara dumanı çektiğimizde (sessizlik)...” dış ses devam eder. Dış ses onuncu ve on altıncı saniyeler arasında seyirciyi sigaranın akciğerlere dolmasına ve çürümesine odaklanmaktadır. Dokuzuncu saniyede adamın içtiği sigara dumanı akciğer olarak gösterilen süngerler tarafından içine çekilir ve süngerin rengi siyaha döner. Ses adamın sigarayı içine çekip, dumanın süngerin içine girene kadar devam etmektedir. On altıncı saniyede yalnızca elleri görülen biri rengi siyaha dönmüş süngeri iki eliyle sıkarak dış sesin katran olarak belirttiği sıvıyı on dokuzuncu saniyede bir kaba akıtır. Dış ses biraz önceki cümlelerin devamı olarak konuşmaya başlar: “...bu duman kansere neden olan katran olarak birikir.” On dokuzuncu saniyeden itibaren “günde bir paket sigara içen bir kişinin bir yıl içinde akciğerlerinde biriken katran miktarı **işte bu kadardır**”. Ardından yirmi sekizinci saniyede “bu kadar katran sizi **çok hasta etmeye yeterlidir**” diyerek dış ses devam eder. Spotun yirmi sekizinci saniyesinden itibaren yazılı görseller belirlemektedir. “Yeni bir başlangıç için, TC Sağlık Bakanlığı Sigara Bıraktırma Hattı 171’i Arayın.” Bu ifadeler daha önceki sesin ürkütücülüğünün tersine daha canlıdır.

Birinci kamu spotunda deneye katılan 65 kişinin EEG verileri incelendiğinde %78,5’i (n=51) spota tepki vermediği görülmektedir. %21,5’i ise (n=14) tepki vermiştir. Gözlemlenen tepkilerin 11-19; 24-29; 30-33. saniyeler arasında olduğu tespit edilmiştir. Kamu spotlarını izleme sırasında aktive olan beyin bölgeleri sağ frontal, sağ temporal ve sol temporal loblardır. Bu bölgelerdeki uyarılmalar diğer bir ifadeyle amplitüt sayısındaki artış spotun birey üzerindeki etki uyandırma düzeyini göstermektedir. Birinci kamu spotunun belirtilen saniyeler arasında amplitüt artışlarına neden olan göstergelerine bakıldığında 11. saniyede sigara dumanının akciğerlere dolmaya başladığı görülmektedir. 16. saniyeden itibaren yalnızca elleri görülen biri sigaradan dolayı rengi siyaha dönmüş süngeri iki eliyle sıkıttığı ve 27. saniyede dış sesin “bu kadar katran sizi **çok hasta etmeye yeterlidir**” cümlesiyle amplitütlerde bir artış görülmektedir. Dış ses ve arka plan sesiyle birlikte eş yükseliş devam etmektedir. Spotta sesler devreye girdiği andan itibaren değişim artmaya başlamaktadır.

Tablo 3. Birinci Kamu Spotundan Etkilenen gruplar

Kamu spotu		I
Sigara içmeyen	Kadın	8
	Erkek	1
Sigara içen	Kadın	1
	Erkek	6

Kadın ve erkeklerin fizyolojik, anatomik ve biyokimyasal açıdan farklı beyin yapılarına sahip olmaları, bu farklılığın tespit edilmesinin ise bireyler üzerinde davranış değişikliği oluşturmayı amaçlayan kamu spotlarının hazırlanırken doğru stratejilerin kullanılmasını sağlamak açısından önemli görülmektedir. Kadınların beyinlerinin sağ tarafını sol tarafına göre daha fazla geliştirdiği ve buna bağlı olarak ise daha duygusal davranma eğilimi gösterdiklerinden bahsedilmiştir (Yorgancılar, 2015: 152). Buna göre birinci kamu spotuna verilen olumsuz tepkilerin kadınlarda daha fazla olmasını bu açıklamalara dayandırabilir. Sonuçlara göre algı düzeylerinin kadınlarda erkeklere oranla daha yüksek bir düzeydedir.

b) İkinci kamu spotunun nörogörüntüleme bulguları

İkinci sigara karşıtı kamu spotu 39 saniyeden oluşmaktadır. Spot bir doktorun muayenehanesinde kız çocuğunu muayene ederken gösterildiği sahneye başlamaktadır. Onuncu saniyede doktor, çocuğu muayene ettikten sonra çocuğa “sigarayı acilen bırakman gerek” demektedir ve sonrasında çocuğun odada bekleyen anne-babasına doğru kafasını çevirmektedir; fakat onlarla göz göze gelmemektedir. On altıncı saniyede dış sesin “sigara sadece sizin hayatınızı tehdit etmez” cümlesi duyulmaktadır. Arada bir iki saniye sessizlik olduktan sonra görüntü siyahlaşır ve yirminci saniyeden itibaren “tütün dumanına maruz kalan çocuklarda astım ve ağır solunum yolu hastalıkları görülme oranı, diğer çocuklara oranla 1,5-2 kat daha yüksektir” cümlesi dış sesle birlikte ekranda görülmeye başlamaktadır. Spotun başından sonuna kadar aynı tonda devam eden bir müzik bulunmaktadır. Müziğin korkutucu olmadığı fakat *endişe* uyandırıcı bir tonda olduğunu söyleyebiliriz.

İkinci kamu spotunun izlenme sırasındaki EEG görüntüleme sonuçlarına göre katılımcıların %75,4'ü (n=49) spota tepki göstermemiştir. Katılımcıların %24,6'sının ise (n=16) beyin aktivitelerinde hareketlenme gözlenmiştir. Gözlemlenen tepkilerin 7-9; 11-17; 21-27. saniye aralıklarında olduğu tespit edilmiştir. Bu tepkiler sağ frontal, sol frontal, sağ temporal ve sol temporal bölgelerde bulunmaktadır. Bu saniyeler arasındaki amplitüt artışına neden olan göstergeler müzik, çocuk, muayene sahnesi, doktorun sözleri, dış ses ve yazılardır. Spotun ilk birkaç saniyesinden sonra amplitütler artmaya başlamaktadır. 7. saniyeden 27. saniyenin sonuna kadar devam etmektedir. 16. saniyede dış sesin “sigara sadece sizin hayatınızı tehdit etmez” cümlesi ve 20. saniyeden itibaren “tütün dumanına maruz kalan çocuklarda astım ve ağır solunum yolu hastalıkları görülme oranı, diğer çocuklara oranla 1,5-2 kat daha yüksektir” cümlesi dış sesle birlikte ekranda görülmeye başlar ve aynı zamanda amplitüt sayıları artar. Bu saniyeler dışında değişim görülmemiştir.

Spotta müziğin sürekliliği, doktorun sözleri, dış ses, kamu spotunun bireyleri etkileyen yerleri olarak görülmektedir. EEG analiz sonucunda katılımcıların beyin aktivitelerinin görüldüğü saniyeler arasında büyük oranda paralellik bulunduğu ve bu değişimlerin anlamlı ve önemli görüldüğü söylenebilir. Kadın katılımcılar arasında sigara kullanmayanların beyin dalgalarında artışın fazla olduğu gözlenirken bu eğilimin erkek katılımcılar arasında sigara kullananlarda fazla görülmektedir.

Tablo 4. İkinci Kamu Spotundan Etkilenen gruplar

Kamu spotu	II	
Sigara içmeyen	Kadın	11
	Erkek	1
Sigara içen	Kadın	-
	Erkek	4

c) Üçüncü kamu spotunun nörogörüntüleme bulguları

“Değerli Anlar” isimli spot toplam 44 saniyeden oluşmaktadır. Spot farklı kişilerden oluşan dört ayrı mekânda geçmektedir. Spot bir ormanda bisiklet süren baba-kızın yukarıdan çekilen görüntüleriyle başlamaktadır. Bir

süre sonra kızının arkasından giden adam durmaktadır. İkinci görüntüde halı saha maçı yapılmaktadır. Kamera, oyunculardan nefes nefese kalan birine yaklaşmıştır. Bu sırada oğlu arkasına dönüp yorulan adama bakmaktadır. Üçüncü görüntü bir düğünde oynayan yaşlı adam ve genç kadındır. Yaşlı adamın bir süre sonra yorulduğu ve yavaşladığı görülmektedir. Son görüntüsü ise biri genç diğeri daha yaşlı olan iki kişiye aittir. Bu dört görüntüde baba rolündekilerin sigara içtiklerinden dolayı nefes almakta ve hareket etmekte zorlandığı iletilir. Görüntülerin devamı olarak çocuklar babalarına yaklaşip “*hadi baba*” diye seslenmektedir. Son görüntüde yer alan çocuğun babasına “*sen yaparsın*” demesiyle görüntüler sona ermektedir. Devamında ise dış ses duyulmakta ve kurumsal bilgiler belirmektedir.

Üçüncü kamu spotunun EEG sonuçlarına göre katılımcıların 78,5'i (n=50) spota tepki vermemiştir. Katılımcıların 21,5'i ise (n=15) tepki göstermiştir. Gözlemlenen tepkilerin çoğunlukla 4-9;20-28; 37-38; 42-43. saniye aralıklarında olduğu tespit edilmiştir. Bu tepkilerin sağ frontal ve sağ temporal bölgede olduğu gözlenmiştir. Sağ temporal lob duygusal ve çevreden gelen özellikle konuşma olmayan sesleri ve bütünü algılamada baskındır. Sağ frontal duygular ve düşünceleri şekillendirirken, sağ temporal lob çoğunlukla konuşmaları algılamakta ve bütünden ziyade parçalara odaklanmaktadır. Sağ frontal lob negatif duygularla ilişkili olarak ortaya çıkmaktadır.

EEG analiz bulgularına göre aktivite görülen saniyeler arasında spot görüntüleri “babaların yorulduğu yerler” (4-9 sn.), çocukların -*hadi baba*-diye seslenmesi ve spotun sonundaki dış sesin (37-43 sn.) bulunduğu saniyelerdir. Bu etkilenmenin daha çok sigara kullanmayan kadınlar ve sigara kullanan erkekler arasında olduğu görülmektedir.

Tablo 5. Üçüncü Kamu Spotundan Etkilenen Gruplar

Kamu spotu		II
Sigara içmeyen	Kadın	8
	Erkek	1
Sigara içen	Kadın	1
	Erkek	5

d) Dördüncü kamu spotunun nörogörüntüleme bulguları

Dördüncü kamu spotu 32 saniyeden oluşmaktadır. Spot tamirhane olduğu anlaşılan bir mekânda başlamaktadır. İlk olarak işine ara veren bir adamın sigara yaktığı (4. sn.) görülmektedir. Aynı saniyede dış sesin “*Sigara her nefeste size zarar veriyor*” dediği duyulmaktadır. Adam sigarayı içtiğinde kamera adamın ağzının içine doğru yaklaşmakta ve sigara dumanının nefes borusundan akciğerlerine kadar takip eder. Sigara dumanının akciğerleri çürütürken; dış ses “*Akciğerlerimiz tıpkı süngerler gibi oksijen taşıyan milyonlarca hava keseciğinden oluşmaktadır. Akciğerlere çekilen sigara dumanı bu hava keseciklerine zarar verir. Sigara içenlerin nefes darlığı çekmeleri bu yüzdendir*” der. Kamera tekrar adamı görüntülediğinde adamın ağzından duman çıkar ve öksürür. Sonraki görüntüde (24. sn) bir akciğer filmi üzerinde dış sesin de duyulduğu “*Sigara her nefeste size zarar veriyor!*” uyarı yazısı büyük harflerle belirlemektedir. “*Sigara bırakma danışma hattı 171*” görseliyle dış ses “*yeni bir başlangıç için Sağlık Bakanlığı sigara bırakma hattı 171*” der. Son görüntüde “*Sağlık Bakanlığı*” yazısı ekranda belirlemektedir.

Dördüncü kamu spotunun EEG analiz sonuçlarına göre katılımcıların %87,7’si (n=57) spota tepki göstermemiştir. Katılımcıların %12,3’ü ise (n=8) spota tepki vermiştir. Tespit edilen tepkilerin 13-17; 27-32. saniyeleri arasındadır. Bu tepkiler sağ frontal, sol frontal, sağ temporal ve sol temporal bölgelerde bulunmaktadır. Katılımcıların verdiği tepkiler gerçek bir insanın akciğer görüntülerinin ve dış sesin olduğu kısımlarda ortaya çıkmaktadır. Bu kısımlar sigara dumanının akciğerlere verdiği zararlar gösterilirken; aynı zamanda dış ses konuşması (13-17. Sn) olan yerlerdir. Bu etkilenmenin yine daha çok sigara kullanmayan kadınlar arasındadır. EEG analiz sonucunda katılımcıların beyin aktivitelerinin görüldüğü saniyeler arasında diğer kamu spotlarına göre daha az bir etkilenme görülmektedir.

Tablo 6. Dördüncü Kamu Spotundan Etkilenen Gruplar

Kamu spotu		II
Sigara içmeyen	Kadın	6
	Erkek	1
Sigara içen	Kadın	1
	Erkek	-

e) Beşinci kamu spotunun nörogörüntüleme bulguları

Beşinci kamu spotu 50 saniye sürmektedir. Spotta, gerçek yaşamda sigaranın sebep olduğu koah hastalığına yakalanan bir adamın görüntüsü yer almaktadır. Spot hasta adamın konuşmasıyla başlamaktadır. *“Adım Mehmet Nuhoglu, sigaraya ortaokuldayken başladım. Tat alma duyum, koku alma duyum tamamen kalmadı. Halen daha kabullenemiyorum “bu bana nasıl oldu” diye”*. Konuşması farklı görüntülerle verilmektedir. 21. saniyede adamın eşinin konuşmasıyla başlamaktadır. Kadın, *“hiç beni dinlemedi, Sonra bu hastalık başına geldikten sonra beni çok iyi anladı ama iş işten geçmişti”* sözlerini adamın farklı görüntüleriyle söylemektedir. 30. saniyede adam *“en son bu cihazı almak zorunda kaldım”* diyerek bu cihaza bağımlılığını ifade etmektedir. Sonrasında *“sen çok güzel bir şekilde konuşuyorsun”* der. Daha sonraki sahnelerde ise *“sigara pişmanlıktır”, “sigara bırakma hattı 171”* ve *“Sağlık Bakanlığı”* ibareleri görülerek spot sonlanmaktadır.

Beşinci kamu spotunun EEG analiz verilerine göre katılımcıların %87,7’si (n=57) spota tepki göstermemiştir. Katılımcıların %12,3’ü ise (n=8) spota tepki vermiştir. Tespit edilen tepkilerin 9-14; 23-26; 33-36; 40-43. saniyeler arasında olduğu görülmektedir. Bu tepkiler sağ frontal, sol frontal, sağ temporal, sol temporal bölgelerde görülmektedir.

Görüntülerde adamın bir cihazla konuşarak kendini ve hastalığını anlatması (9-14 sn), eşinin konuştuğu sahne (23-26 sn.), Adamın cihaz olmaksızın kendi sesiyle konuşması (33-36) ve spotun sonunda müziğin artarak devam ettiği ve sonlandığı (40-43 sn) kısımlarda aynı zamanda EEG sonuçlarında da aktivite gözlenmiştir.

Tablo 7. Beşinci Kamu Spotundan Etkilenen Gruplar

Kamu spotu		II
Sigara içmeyen	Kadın	5
	Erkek	1
Sigara içen	Kadın	-
	Erkek	2

Tartışma

Sigara karşıtı kamu spotlarını yaptıkları araştırmalarda etkili yayınlar olarak niteleyen çalışmalarda görüldüğü gibi örneğin, Sharma (2012) yaptığı nörogörüntüleme analiz sonuçlarına göre görsele yönelik algılama, dikkat ve çekicilik yönünden sigara karşıtı kamu spotları olumlu olarak nitelendirmektedir. Güllülü ve Türk de (2014) araştırmalarında sigara bırakmada ya da niyetlenmede kamu spotlarının etkili yayınlar olarak algılandığını belirtmektedir. Buna karşılık Wolburg (2006) araştırmasında bu spotların sigara içmeye teşvik ettiğine ve özellikle sigara içen grupların kamu spotu mesajlarına öfke, inat ve inkâr gibi olumsuz cevaplarla yaklaştıklarını belirtmiştir. Dolayısıyla sigara içmeyen grup için sigara karşıtı kamu spotları etkili görülürken sigara içen grup sigaraya yönelmekte ve içme davranışı başlamaktadır. Sigara karşıtı kamu spotlarının etkisini görülenden daha az olduğu olduğu yönünde vurgulayan bir diğer araştırma bulguları Küçün vd. (2015)'e aittir. Araştırmacılar çalışmasında kamu spotlarını etkili olarak tanımlamasına rağmen beklenen sonuçların görülemediğine dikkat çeker. Çoknaz vd. (2013) araştırmasında sigara karşıtı kamu spotlarının sigara içmeyenler üzerinde daha etkili olduğunu tespit etmiş; bunu içmeyen grubun sigaranın insana verdiği zararı gördükten sonra iyiki sigaraya başlamadıklarını düşünceyle açıklamıştır. Bu araştırma verileri doğrultusunda mevcut araştırmada spotlara tepki vermeyen kişiler bağlamında değerlendirilebilmektedir.

Mevcut çalışmada araştırmaya katılan grubun yarısının hiçbir kamu spotuna tepki vermemesi nörogörüntüleme bulguları açısından stres altında kalma ve bir kaçış durumu olarak değerlendirilmiştir. Bu durum bireylerin kendilerini savunmak için bir tepki oluşturmasıyla ortaya

çıkılmaktadır. Bu tepkisizlik durumunu Blackman (2012: 6) nefes alıp vermeye benzetmektedir. Bireyler çoğunlukla düzenlemenin (bilinçdışı savunma) farkında olmazlar. Düzenlemeyi kasıtlı olarak denetim altına almaları ise bilinçli bir savunma olarak açıklanır. Yani savunmalar bilinçli ya da bilinçsiz olarak işler; bireyler savunmalarını kasıtlı olarak ya da farkında olmaksızın kullanırlar. Blackman ayrıca insan zihninin hoş gitmeyen duyguların farkına varılmasını önleyen bir mekanizma oluşturma konusunda bir kapasitesi olduğu belirtir. Bu mekanizmalar bireylerin farkındalığı dışında da işleyebilmektedir. Bu nedenle savunmaların açığa çıkarılmasının olumsuz durumların anlaşılması konusunda faydalı görülmektedir.

Kamu spotlarına getirilen eleştiriler bağlamında kamu spotları neden etkili değildir? ve nasıl daha dikkat çekici hale getirilir? tartışmalarından elde edilen sonuçlar ileri sürülmektedir. Örneğin teknik ve çekim özellikleri bakımından daha kaliteli görüntü, içerik, ses ve profesyonel yapımların üretilmesi ikna ediciliği arttırmaktadır. Farklı konularda yapılan kamu spotlarında görüldüğü gibi sigara karşıtı kamu spotlarında da ünlü, güvenilir ve uzman kişilerin yer alması bir diğer ikna edici unsur olarak gösterilebilir. Değerlendirmeye alınan kamu spotlarında halktan bireylerin yer alması bireylere kendi içlerinden birinin de olabileceğini göstermesi açısından etkili olmakla birlikte bu görüşün de etkili olabileceği düşünülmektedir. Yaman ve Gökçan'ın (2015) çalışmasında bu düşünceyi destekleyen verilere ulaşılmış ve araştırmaya katılanların daha kaliteli ve etkili içeriklerle hazırlanan spotların olması gerektiği belirtilmiştir.

Kamu spotlarının daha etkili ve ikna edici olması için Wilcox vd. (2003:215) kamu kampanyalarında kullanılacak ifadelerin pozitif ve gerçekçi olması negatif ifadelerden daha etkili olduğunu, güçlü duygusal mesajların ve korku uyarılmalarının konu ile ilgili bilgisi az olanların daha az, bilgili olanları ise daha fazla etkili olduğunu vurgular. Korku mesajlarının yalnızca kolaylıkla ortadan kaldırılacak tehditler söz konusu olduğunda etkili olmaktadır. Ayrıca gerçeklerin ve sayısal verilerin kullanıldığı mantıksal mesajlar yüksek eğitilmiş ve gelişmiş izleyiciler için güçlü duygusal mesajlardan daha etkili görülmektedir. Kişisel çıkar-

lardan bahsedilmesi, ünlü ve çekici kişilerin kullanılması etkili diğer içerikler olarak gösterilmektedir. Radyo ve televizyonun ise yazılı görsel-işitsel özelliği ile daha vurgulayıcı olmaktadır. Cialdini de (2004) ikna sürecinde etkili olabilecek kuramları açıklarken fırsatların elde edilmesinin kısıtlı olduğu durumlarda mesajların insanlara daha çekici görüldüğünü ve bu durumun karar vermede büyük rol oynadığını belirtir. Yani sigaranın verdiği zarara karşı dikkatli olmaları konusundaki kamu spotlarında kaybedek şeylerden bahsedilmesi yerine kazanılacak değerlerin anlatılması daha başarılı bir ikna yöntemi olarak görülmektedir.

Sonuç

Kamu spotları kitle iletişim araçlarında zorunlu olarak yayınlanarak geniş bir kitleye ulaşmaya ve onları ikna etmeye çalışmaktadır. Ayrıca bireylerin kendilerini ve davranışlarını sorgulaması ve davranış değişikliğine yönlendirmesi amaçlanmaktadır. Araştırmada ortaya koyulmak istenen genel olarak sigara karşıtı kamu spotlarının bireyler üzerindeki etkisini ölçmektir. Araştırma bu çerçeveden değerlendirilmeye çalışılmıştır. Ayrıca kullanılan müzikler, arka plan ses ve dış seslerin etkili bir unsur olup olmadığı irdelenmiştir. Spotlarda kullanılan sesler özellikle daktilo sesi şeklinde vurgulanarak, yazılarla desteklenerek ya da doğal sesler ön plana çıkarılarak verilmektedir. Dış ses ise yazıları okuyarak seslendirmekte ya da konuşarak görüntülere vurgu yapmaktadır.

Araştırma bulguları deneye katılan grupta sigara içmeyen bireylerin EEG analiz sonuçlarına göre kamu spotuna verdiği tepkiler kadınlarda daha çok, erkeklerde daha az; sigara içen bireylerin EEG analiz sonuçlarına göre kadınlarda daha çok, erkeklerde daha az olduğu görülmektedir. Kadınların kamu spotlarını izleme sırasında beyin dalgalarındaki dalgalanma çoğunlukla sağ temporal ve sol frontal bölgede görülmektedir. Frontal lob duyguların hissedildiği ve düşüncelerin işlendiği yerdir. Temporal lob ise seslerin algılamaktadır. Sağ lob duygusal ve çevreden gelen özellikle konuşma olmayan sesleri ve bütünü algılamada baskındır. Erkeklerin beyin dalgalarındaki hareketlenme ise sağ frontal ve sağ temporal bölgelerde tespit edilmiştir. Sağ frontal duygular ve düşünceleri şekillendirirken, sağ temporal lob çoğunlukla konuşmaları algılamakta ve bütünden ziyade parçalara odaklanmaktadır.

Kadınların kamu spotlarını izleme sırasında beyin dalgalarındaki dalgalanma çoğunlukla sağ temporal ve sol frontal bölgede görülmektedir. Frontal lob duyguların hissedildiği ve düşüncelerin işlendiği yerdir. Temporal lob ise seslerin algılamaktadır. Sağ lob duygusal ve çevreden gelen özellikle konuşma olmayan sesleri ve bütünü algılamada baskındır. Erkeklerin beyin dalgalarındaki hareketlenme ise sağ frontal ve sağ temporal bölgelerde tespit edilmiştir. Sağ frontal duygular ve düşünceleri şekillendirirken, sağ temporal lob çoğunlukla konuşmaları algılamakta ve bütünden ziyade parçalara odaklanmaktadır. Buna göre kadınlar sigara karşıtı kamu spotlarında kullanılan ses ve müziklere karşı erkeklere göre daha duyarlıdır ve genel algıları ise daha olumudur.

Sonuç itibariyle bu araştırma ile kamu spotlarının hangi yönlerden etkili olabileceği görsel ve sessel unsurlar üzerinden değerlendirilerek bireyleri etkileyip etkilemediği ölçülmeye çalışılmıştır. Fakat ölçüm tekniklerinin ve örneklem grubunun kısıtlılığı, EEG'nin yeni bir teknik olarak kullanılmaya başlanması ve konu ile ilgili yapılan araştırmaların çok sınırlı olması yeni araştırmaların yapılmasına gereksinim olduğunu göstermektedir. Yeni bulgularla birlikte bireylerin dikkatini çekecek ve ikna edebilecek daha kaliteli içeriklerin sunulması, daha geniş bir örneklemden konunun değerlendirilmesi yapılacak olan kampanyaların hazırlanmasında temel bilgiler sağlayacaktır.

Son olarak kamu spotlarının duygusal bağlamda bireylere hitap etmesi araştırmada elde edilen önemli bir bulgudur. Kamu spotların hangi koşullar çerçevesinde değerlendirildiği ve bunlardan etkilenildiği de farklı psikolojik bakış açıları dâhilinde ve detaylı incelenmesini gerekli kılmakta ve bu tür araştırmaların konunun ayrıntılı bir biçimde anlaşılmasını sağlayacağı düşünülmektedir.

EXTENDED ABSTRACT

**Determination of The Effect of Anti-Smoking Ads
on Individuals via Neuroimaging**

*

Mehmet Nejat Özüpek – Deniz Özer

Selçuk University / Ondokuz Mayıs University

Public service announcements are informative and educational short broadcasts which have contents for the public weal on specific topics. While these broadcasts give information in many different subjects, they also aim to create a behavioral change by informing and ultimately convincing the society and raising awareness. The anti-smoking public service announcements that are taken into the scope of this study are composed of the contents that explain the negative effects of the cigarette on human health and life both materially and morally. Studies conducted on public service announcements in the academic area in particular anti-smoking public service announcements have become a subject which is studied frequently both in our country and in many countries around the world. Most of these studies are for measuring the effects of the public service announcements on individuals and these measurements have been carried out using traditional research techniques such as questionnaires, semiotics, content analysis, reception analysis and interviews. While some of the researches which have been conducted through traditional methods have attempted to reveal the effectiveness of public service announcements partially, other studies have suggested that these public service announcements do not have any impact on individuals; on the contrary, findings have been revealed in some studies that public service announcements related to cigarettes encourage people for smoking. Each method used in the research can give limited information about only a part of the subject. For this reason, the research aims to reach more detailed findings through different techniques.

Methods: EEG (Electroencephalography) device has been used in this study, which is one of the devices used in neuroimaging, a medical and noninvasive method, and maps the brain functions of individuals who are exposed to a message and in the stage of making a decision. It is a frequently used method in social sciences, especially in marketing area for which traditional methods seem to be inadequate in order to understand the causes of consumer behaviors with the aim of obtaining clearer information. **Aim:** In this study, it is aimed to measure the impact of sound and music used in the anti-smoking public service announcements through neuro-imaging technique. The aim of the research is reached by searching the answers to the questions designed in two main frameworks. Accordingly, the following questions will be answered:

1. Is there any activity observed in the brain waves of an individual during the EEG measurement for public service announcements? Is there any difference seen according to genders and smoking status?
2. Does the sound and music used in public service announcements cause activity in the brain waves of an individual during EEG measurement? Is there any difference seen according to genders and smoking status?

Results: According to the results of the research, it is observed that movements in brainwaves of women are more active than men. These movements are seen in the right temporal and left frontal regions of the women's brains. The frontal lobe is the region where the emotions are felt and the thoughts are processed. The temporal lobe perceives sounds. The right lobe is dominant in perceiving the whole and the sounds which do not contain speaking and coming from the environment. Movement of the brain waves in men was detected in the right frontal and right temporal regions. While the right frontal shapes emotions and thoughts, the right temporal lobe often perceives the speech and focuses on the parts rather than the whole. According to this, women are more likely to respond to sounds and music used in anti-smoking public service announcements than men, and their general perceptions are more positive. Anti-smoking public service announcements are found to be effective by the non-smoking group, while the smoker group tend to smoke more cigarettes and

smoking behavior starts. In accordance with the data of this research, current researches can be evaluated in the context of those who do not react to the public service announcements. The fact that half of the group who participated in the research did not respond to any public service announcements was considered as an escaping situation because of being under stress in terms of neuroimaging findings. This situation arises when the individuals create a reaction to defend themselves. **Conclusion:** As a conclusion, it has been tried to discover whether public service announcements affect individuals by analyzing them through factors such as the use of sound and music and to what extent they can be effective. From this point of view, it can be said that the public service announcements especially made for smokers are not effective enough to prevent cigarette smoking and encourage them to quit smoking. The fact that public service announcements appeal to individuals in an emotional context is an important finding of the research. How public service announcements are evaluated and influenced is also another subject which is required to be examined in detail within different psychological perspectives and it is thought that such studies will provide a detailed understanding of the subject.

Kaynakça/References

- Andreasen, C. N. (2013). *Yaratıcı beyin*, Ankara: Arkadaş yayınevi.
- Bati, U. ve Erdem, O. (2015). *Ben bilmem beynim bilir*. İstanbul: MediaCat Yayınları.
- Baytekin, P. (2015). *Halkla ilişkiler perspektifinden güncel pazarlama yaklaşımları*. Ankara: Nobel Akademik Yayınları.
- Blackman, S. J. (2012). *Zihnin kendini koruma yolları*. (Ö. Karakaş, Çev.). İstanbul: Psikoterapi Enstitüsü Yayınları.
- Canan, S. (2015). *Değişen beynim*. İstanbul: Tuti Kitap.
- Cozolino, L. (2014). *İnsan ilişkilerinin nörobilimi*. (M. Benveniste, Çev.) İstanbul: Psikoterapi Enstitüsü Yayınları.
- Custodio, P. P. J. P. (2010). *Use of EEG as a Neuroscientific Approach to Advertising Research*. (Phd Thesis). Instituto Superior Tecnico. Universidade Tecnica De Lisboa. Spain.

- Dragolea, L. ve Cotirlea, D. (2011). Neuromarketing-between influence and manipulation. *Polish Journal of Management Studies*, 3, 79-89.
- Erdemir, K. O. ve Yavuz, Ö. (2016). *Nöropazarlamaya giriş*. İstanbul: Brandmap.
- Hobikoğlu, H. E. (2014). *Nöro ekonomik yaklaşımlar*. İstanbul: İktisadi Araştırmalar Vakfı Yayınları.
- Eser, Z. ve Özdoğan, F. B. (2006). *Sosyal pazarlama, toplumun refahı ve kaliteli yaşamı için*. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Gürgen, H. (1987). *Halkla ilişkiler faaliyeti olarak sosyal reklamlar*. Halkla İlişkiler Sempozyumu. 20-21 Nisan. Ankara: Ankara Üniversitesi Basın-Yayın Yüksek Okulu Yayınları.
- Kotler, P. ve Lee, R. N. (2010). *Yoksulluğa karşı sosyal pazarlama*. (Z. Kök-kaya Chaler, Çev.) İstanbul: Kapital Yayınları.
- Kotler, P. ve Lee, R. N. (2013). *Kurumsal sosyal sorumluluk*. İstanbul: Mediacat Yayınları.
- Künüçen, H. (1988). *Kitle iletişim araçlarında kamu spotları (televizyonda yayımlanan kamu spotlarının içerik çözümlemesi)*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.
- Lauri, P., Jyrki, S., Sini, J. M., Jussi, N.. (2012). Measuring the willingness to purchase using methods of neuromarketing. *Laurea.Leppavaara*.
- Marichamy, K. ve Sathiyavathi, K. J. (2014). Neuromarketing: The new science of consumer behavior. *Tactful Management Research Journal*, 1(6)
- Mohesh, P. (2007). Social marketing: A Communication tool for development. *International Marketing Coference on Marketing and Society*. 8-10 April. IIMK.
- Narinova, V. (2013). Kırgızistan'da yayımlanan sosyal içerikli reklamların çözümlenmesi. 1. *Uluslararası Medya Çalışmaları Sempozyumu*. Bildiri Kitabı. 1. Baskı: Antalya.
- Orzan, G., Zara, IA., Pucarea, VL. (2012). Neuromarketing techniques in pharmaceutical drugs advertising. *Journal of Medicine and Life*, 5(4), 428-432.

- Öztürk, M. C. ve Yılmaz, A. R. (2012). Advertising with social dimension and emotional appeals: Content analysis on the case of the United States. *The International Journal of the Humanities*, 9(7),297-316.
- Rosen, ve Hill, R. P. (2010). An Ethical Assesment of Neuroscience in Marketing. *AMA Educators' Proeedings. Enhancing Knowledge Development in Marketing*, Inside. E. Iyer, (Eds). Robin Coulter. American Marketing Association, 21, 343-347.
- Sands, F. S. (2009). Sample size analysis for brain wave collection (EEG) Methodologies. www.sandsresearch.com Erişim Tarihi: 15.05.2016
- Sezer, N. ve Sert, Y. N.. (2014). TV kamu spotu reklamlarının medya okuryazarlığı çerçevesinde kullanılması: "Çocuk ve Medya Hareketi" TV Kamu Spotu Reklamının Göstergibilimsel Çözümlemesi. *İletişim Araştırmalarında Göstergibilim. Yazınsaldan Görsel Anlam Arayışı* (içinde) A. Güneş, (Ed). Konya: Literatürk yayınları.
- Simi, J. A.H. (2015). Neuromarketing: How Can Inform Marketing. <http://www.aims-international.org/aims12/12A-CD/PDF/K743-final.pdf>
- Solnais, C., Sánchez Fernández, J., Ibáñez Zapata, J. A. (2015). "Neuromarketing: the future of market research or a passing trend?", *Proceedings of the 2015 International Marketing Trends Conference*.
- Tarhan, N. (2015). *Duyguların psikolojisi*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Ural, T. (2008). Pazarlamada yeni yaklaşım: Nöropazarlama üzerine kuramsal bir değerlendirme,. *Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 17(2), 421-432.
- Wilcox, L. Dennis., Cameron, T. Glen., Ault, H. Philip. Agee, K. Warren. (2003) *Public Relations, Strategies and Tactics*, Longman, 7th Edition, USA.
- Wolburg, M. J. (2006). College students' responses to anti-smoking messages: denial, defiance and other boomerang effects. *The Journal of Consumer Affairs*, 40(2), 294-323.
- Yorgancılar, F. N. (2015). *Tüketici davranışı nörolojisi*. Konya: Çizgi Kitabevi.

- Yücel, A., Yücel, N., Orhan, E. B., Yılmaz, A. S., Şimşek, A. İ., Çubuk, F. (2015a). Coffee tasting experiment from the neuromarketing perspective. *The Wei International Academic Conference Proceeding, Harvard-USA*, 29-35.
- Yücel, A., Orhan, E. B., Yücel, N., Yılmaz, A. S., Şimşek, A. İ., Çubuk, F. (2015b). .A neuropolitic experiment on state leaders on the grounds of power, charisma, trust and peaceability. *The Wei International Academic Conference Proceeding, Harvard-USA*, 22-28.
- Yücel, A. ve Çubuk, F. (2014). Bir nöropazarlama araştırmasının deneysel yolculuğu ve araştırmanın ilk ipuçları. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 24(2): 133-150.

<http://www.rtuk.gov.tr>

www. Hermann.com.tr Erişim Tarihi: 05.04.2015

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Özüpek, M. N. ve Özer, D. (2018). Sigara karşıtı kamu spotlarının bireyler üzerindeki etkisinin nörogörüntüleme yöntemiyle tespit edilmesi. *OPUS-Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 9(16), 183-215. DOI: 10.26466/opus.412027

Öğrencilerin Alaeddin Keykubad Kampüsü Fiziksel Çevresine İlişkin Güvenlik Algıları

DOI: 10.26466/opus.453200

*

Filiz Çelik* - R. Özge Gemicii** - Esra Mirza***

* Dr. Öğr. Üyesi, Selçuk Üniversitesi, Ziraat Fakültesi, Peyzaj Mimarlığı Böl. Konya/Türkiye

E-Posta: filiz@selcuk.edu.tr

ORCID: [0000-0002-4006-5947](https://orcid.org/0000-0002-4006-5947)

** Öğr. Görevlisi, Selçuk Üniversitesi, Ziraat Fakültesi, Peyzaj Mimarlığı Böl. Konya/Türkiye

E-Posta: ozgeocak@selcuk.edu.tr

ORCID: [0000-0001-7477-0268](https://orcid.org/0000-0001-7477-0268)

*** Doktora Öğr., Süleyman Demirel Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü. Isparta/Türkiye

E-Posta: mirzaesra@hotmail.com

ORCID: [0000-0002-6731-7745](https://orcid.org/0000-0002-6731-7745)

Öz

Üniversite kampüsleri, idari birimler, eğitim-öğretim binaları, öğrenci yurtları, lojmanlar, misafirhane, konferans salonu, açık ve kapalı spor alanları, dini yapı, sağlık tesisi, yeme-içme ve alış-veriş mekanları, ulaşım ağı, otoparklar ve yeşil alanlar gibi sosyal donatıların yer aldığı kendi içinde kapalı bir yerleşmedir. Bu yönüyle üniversite kampüsleri, küçük bir kent gibidir. Kentlerde olduğu gibi kampüslerin de geniş bir alana sahip olması, yetersiz aydınlatma, ıssız ve köhne yerler, başıboş hayvanlar, yabancılar ve suç korkusu gibi nedenler kampüsün kontrolünü zorlaştırıp savunmasız hale getirmektedir. Bu nedenle zaman zaman kampüsler güvenlik ihtiyacı ve suç korkusunun arttığı yerler haline gelmektedir. Fiziksel çevrenin neden olduğu güvenlik ve güvensizlik algısı, kampüsteki huzur ortamı, yaşam kalitesi, konfor seviyesi, düzen ve sosyal kontrolü etkilemektedir. Öğrencilerin yanı sıra akademik ve idari personelin dış mekanları kullanmasını doğrudan etkilediği için güvenlik algısı kampüsün yaşanabilirliğini ve hareketliliğini de etkileyen bir faktördür. Bu araştırmanın amacı, anket ve ölçek tekniğine dayalı niceliksel sorgulama yöntemine göre öğrencilerin, Alaeddin Keykubad Kampüsü fiziksel çevresine ilişkin, güvenlik algılarını belirlemektir. Niceliksel veriler doğrultusunda kampüsün fiziksel özelliklerinin öğrencilerin güvenlik algılarını nasıl etkilediği ve kampüste öğrenciler tarafından güvenli-güvensiz algılanan yerler belirlenmiştir. Elde edilen veriler doğrultusunda kampüste öğrencilerin güvenlik algısını arttıracak önerilere yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Güvenlik, Güvenlik algısı, Kampüs güvenliği, Selçuk Üniversitesi, Alaeddin Keykubad Kampüsü

Students' Perceptions of Security Related to Alaeddin Keykubad Campus' Physical Environment

*

Abstract

University campuses are close habitations in themselves where social reinforcements, such as administrative units, education buildings, dormitories, lodgements, guest house, conference hall, outdoor and indoor sports hall, religious construction, health facility, food-beverage and shopping places, transportation network, parking area and green spaces, are located. With this aspect, university campuses are like small cities. As in cities, causes like having a wide area of campuses, inadequate lighting, desolate and fusty places, stray animals, strangers and fear of crime make controlling of campus hard and indefensible. Therefore; from time to time, campuses become places in which safety need and fear of crime increase. Physical environment causes perception of security and insecurity, and influences peaceful atmosphere, quality of life, comfort level, layout and social control in campus. In addition to students, for the fact that academic and administrative personnel directly influence using of outer spaces, the perception of security is a factor affecting inhabitability and liveliness of campus. This research's aim is to determine the perceptions of security of students related to physical environment of Alaeddin Keykubad Campus in regard to the method of quantitative questioning based on the technique of survey and scale. In direction with quantitative data, it is determined how physical features of campus affect the perceptions of security of students and secure-insecure places perceived by students in campus. In direction with obtained data, suggestions are included to raise the perception of security of students in campus.

Keywords: Campus security, Security, Security perceptions, Selçuk University, Alaeddin Keykubad Campus

Giriş

İnsanın davranışları, istek ve ihtiyaçlarını karşılayan fiziksel ve sosyal çevrelerde ortaya çıkmaktadır. İnsanın temel ihtiyaçları arasında yer alan güvenlik, insan davranışlarını belirleyen bir ihtiyaç olup aynı zamanda mekan kullanımını ve mekanla ilgili tercihlerini de etkilemektedir. Davranışın en güçlü belirleyicisi olan güvenlik algısı, sosyal ve fiziksel çevrede, insanın davranışları üzerinde etkili bir rol oynamaktadır.

Birey içinde yaşadığı sosyal ve fiziksel çevrede kendini güvende hissetmek ister. Güvensizlik duygusu bireyde kaygı, korku ve endişeye neden olur. Kendini güvende hissetmeyen bireylerin oluşturduğu toplumlarda birçok sorun ortaya çıkar. Toplumsal gerilim ve baskı, öfke ve şiddete neden olur (Öztürk, 2015, s. 55).

Güvenlik ihtiyacı, kendini güven ve emniyet içinde tehlikeden uzak hissetme, korunma, barınma, korku ve kaygıdan uzak durma ve bunun içinde kural ve yasalara olan gereksinimlerden meydana gelmektedir (Maslow, 1943). Maslow'un ihtiyaçlar hiyerarşisinde¹ sıraladığı gibi güvenli bir ortam ihtiyacı çoğunlukla insanların diğer ihtiyaçlarının önüne geçmektedir. Güvenlik, mekanın deneyimlenmesi sonucu oluşan bir duygu ve algıdır. Fiziksel çevrenin niteliği, tasarım özellikleri, içinde barındırdığı unsurlar ve çevre koşulları bireylerin güvenlik duygusunu ve suç korkusunu etkilemektedir (Şahin, 2016, s. 107). Kişilerin mekanı nasıl algıladıkları ve mekanın kişilerde ortaya çıkardığı farklı algılara neden olan fiziksel özellikleri güvenlik algısı, suç tehdidi ve suç olaylarının ortaya çıkmasında etkili olmaktadır (Apak, Ülken ve Ünlü, 2002).

Güvenlik algısı, bireye (yaş, cinsiyet), topluma, zamana, duruma, mekana, sosyo-ekonomik ve kültürel özelliklere göre farklılık gösterebilmektedir. Bu bağlamda nesnel olmaktan çok öznel bir durum olan güvenlik algısı değişken bir özelliğe de sahiptir. Güvenlik veya güvensizlik, bireyin içinde bulunduğu durumu algılama sonrasında korku, risk, tehdit ve tehlike kavramlarıyla birlikte ifade edilmektedir (Çelik, 2018, s. 60).

¹ Maslow ihtiyaçlar hiyerarşisi teorisinde; insanın temel ihtiyaçlarını önemine göre fizyolojik ihtiyaçlar, güvenlik ihtiyacı, sosyal ihtiyaçlar, ait olma ve sevgi ihtiyacı, değer ve saygınlık ihtiyacı, kendini gerçekleştirme ihtiyacı sırasıyla giderdiğini öne sürmüştür (Maslow, 1943).

Güvenlik ve suç korkusu algısı, sosyal çevre ve fiziksel çevreye bağlıdır. Güvensizliğe neden olan suçun, fiziksel çevreyle doğrudan ilişkili olduğu bilinmektedir. Bu nedenle suç korkusu fiziksel çevrenin özelliklerinden kaynaklanabilmektedir. Suç ve insanlar üzerinde oluşturduğu korku, insanların günlük yaşamını önemli ölçüde etkilemektedir. Açık alanların sağladığı fiziksel özelliklerin bir sonucu olarak, bazı alanlar yoğun olarak kullanılırken bazı alanlar ise ıssız, terk edilmiş alanlara dönüşmektedir. Korku ve güvensizlik, hem insanların yaşam kalitesini düşüren hem de toplumda onarılması en zor olan sosyal sorundur. Kendini güvende hissetmeyen bir insan fiziksel ve sosyal çevreden kopabilir, temel ihtiyaçlarını karşılayamaz, yaşam kalitesi düşer ve sonuçta mutsuz biri haline dönüşür.

Bu çalışmanın temel amacı; Selçuk Üniversitesi öğrencilerinin Alaeddin Keykubad Kampüsü fiziksel çevresine ilişkin güvenlik algılarını belirlemektir. Bu amaçla anket uygulanmış; elde edilen niceliksel veriler doğrultusunda Alaeddin Keykubad Kampüsü'nün güvenli ve güvensiz olduğu yerler belirlenmiş; daha güvenli bir kampüs için önerilere yer verilmiştir.

Üniversite Kampüslerinde Güvenlik

Güvenli bir kampüs öğrencilere akademik potansiyellerini, ayrımcılık ve sindirmeden uzak ya da fiziksel ve psikolojik esenliklerine yönelik tehdit içermeyen bir ortamda sürdürme olanağı sağlayan bir kampüstür. Güvenli bir kampüs, güvenlik için izlenen, fiziksel çevrenin rutin olarak izlendiği ve uygun şekilde düzenlemelerin yapıldığı bir yerdir. Böyle bir fiziksel çevrenin oluşturulması, kurumsal bir sorumluluktur ve kurum içinde birden çok tarafın katılımını ve taahhüdünü gerektirir. Kampüste güvenlik için genellikle birincil rolü öğrencilerin refahıyla ilgilenmekle yükümlü olan güvenlik birimi ve öğrenci işleri sorumludur. Kampüste güvenliği sağlamak için tehditleri ortadan kaldırarak kararlı ve düzeltici önlemler alınmalıdır (Rund, 2002, s. 8).

Güvenli kampüs, öğrenci, akademisyen ve üniversite çalışanlarının kendilerini fiziksel, psikolojik ve sosyal bakımdan özgür hissettikleri yerdir. Güvenli kampüs, yüksek ölçekli güvenlik algısına ve uygulamalarına sahip, özgür ve güvenli bir iklimi, birbirine değer veren, üniversite-

teye bağlılık hissiyle dolu akademik ve evrensel eğitime odaklanmış öğrenci ve öğretim üyeleri, uyum ve uzlaşıyla oluşturulmuş kuralları, olası suç olgularına karşı önceden saptanmış plan ve projeleri bulunan proaktif bir güvenlik algısının etkin ve yetkin olduğu, sosyal, sanatsal, sportif ve kültürel etkinliklerle renklendirilmiş bahçesi gençlerle canlanan bir kampüstür. Güvenli bir kampüs ortamı öğrenciler için okula bağlılık, derslere odaklanma ve akademik başarıyı da beraberinde getirmektedir (Öztürk, 2014, s. 50).

Kelly ve Torres (2006), "Campus Safety: Perceptions and Experiences of Women Students" (Kampüs Güvenliği: Kız Öğrencilerin Algıları ve Deneyimleri) başlıklı çalışmalarında ABD'de bir üniversitedeki lisans ve lisansüstü kız öğrencilerin kampüs güvenliğiyle ilgili deneyimlerini incelemişlerdir. Amaçlı örnekleme yöntemi kullanılarak 31 lisans, 15 lisansüstü öğrencisi olmak üzere toplam 46 öğrenciye kampüste güvenlikle ilgili geçmiş tecrübelerini içeren bir anket uygulaması yapmışlardır. Daha sonra 4-12 katılımcıdan oluşan 8 odak grubu ile yüz yüze görüşmeler yapılmış; yüz yüze görüşmeler ile öğrencilerin kendi fikirlerini ve diğer öğrencilerle etkileşimde bulunarak deneyimlerini daha iyi ifade edebilmeleri hedeflenmiştir. Sabit karşılaştırma yöntemi kullanılarak veriler değerlendirilmiştir. Çalışmada genel olarak kız öğrenciler kampüste güvenlikleri hakkında korku ve endişelerini; geceleri kampüste yürümekten ve cinsel saldırıya uğramaktan korktuklarını dile getirmişlerdir. Ayrıca fiziksel saldırı, uyuşturucu ve hırsızlık gibi suçlardan da korkmaktadırlar. Bu çalışmada ırk, üniversite sınıflandırması ve katılım düzeyine göre kız öğrenciler kampüs güvenliği için hissettikleri korkuyu sürdürmeye hizmet eden soğuk bir kampüs ortamı olduğu sonucuna varılmıştır.

Muscat'ın (2011), "Rowan University Students' Perceptions of Campus Safety" (Rowan Üniversitesi Öğrencilerinin Kampüs Güvenliği Algıları) isimli tez çalışmasının temel amacı öğrencilerin kampüse ilişkin güvenlik algılarını incelemektir. Bu çalışma, 2011 yılı bahar Rowan Üniversitesi'nde 1.070 öğrencinin katılımıyla gerçekleştirilmiştir. Çalışmada öğrencilerin cinsiyet, yaş, ırk gibi demografik özellikler, sınıfı, ülkesi/şehri ve suç mağduriyeti geçmişi gibi faktörlerin etkisini araştırmıştır. Öğrencilerin güvenlik algısına ilişkin veriler 1-5 Likert ölçeğinde açık uçlu, çoktan seçmeli sorular ve isteğe bağlı yorumlardan oluşan bir anket

ile toplanmıştır. Anket soruları demografik bilgiler, kampüs güvenliği, topluluk duygusu, kampüsün fiziksel ortamı, kamu güvenliği hizmetlerinin kullanımı ve genel algılar başlıkları altında gruplandırılmıştır. Katılımcıların çoğunluğu, genel olarak kampüste kendilerini güvende hissettiklerini ve Rowan'ın Kamu Güvenliği yetkililerinin profesyonel olduğunu düşündüklerini bildirmiştir.

ABD Eğitim Bakanlığı'na bağlı CSS (Campus Safety and Security-Kampüs Emniyeti ve Güvenliği) biriminin yapmış olduğu "The Campus Safety and Security Data Analysis" (Kampüs Emniyeti ve Güvenlik Veri Analizi) çalışması;

- Bir okul veya kampüs için genel bilgileri ve son üç yıl boyunca güvenlik ve güvenlikle ilgili istatistiksel verileri görüntüleme,
- Birden çok okul veya kampüs için verileri karşılaştırma,
- Özel verileri indirme (bir veya daha fazla yıla ait güvenlik ve güvenlikle ilgili istatistiksel verileri ve bir okul/kampüs için veri indirme),
- Güncel verileri oluşturma,
- Veri indirme (seçilen anket yılındaki tüm kurumlar tarafından sunulan tüm veri dosyasını indirme) imkanı sunmaktadır (U.S. Department of Education, 2018).

Güvenlik algısında kampüsün fiziksel çevresinin etkisi

Fiziksel çevre, belirli bir bölgede meydana gelebilecek olaylar nedeniyle sınırlamalar yaratarak insan davranışını etkilemektedir. İnsanın fiziki çevre hakkındaki bilgisi, buna kampüsler de dahil olmak üzere ortam hakkında seçim yapmak ve hareket etmek için kritik ipuçları vererek pratik yarar sağlayabilir. Fiziksel çevrenin öğeleri, bireysel farklılıklara rağmen insan davranışlarına izin verebilir veya sınırlayabilir çünkü insanın içinde bulunduğu fiziki ortam, davranışlarını belirleyebilir ve etkileyebilir (Miller, 2011, s. 29).

Lenski (1992), öğrencilerin davranışsal niyetlerini tahmin etmek için "Güvenlik İnanç Modeli"ni² kullanarak "Kampus Güvenlik Araştırma-

² *Güvenlik İnanç Modeli, değişken grupların, davranış niyetiyle ilişkili olarak güvenlik inançları dizisini vurgulayan ölçeklerdir (Lenski, 1992).*

sı”nu gerçekleştirmiştir. Araştırma sonucunda, bir öğrencinin suç mağduriyetini azaltmak için tedbirli adımlar atmayı planlayıp/planlamadığını tahmin etmek için önemli bir güce sahip olduğu sonucuna varmıştır. Lenski ve arkadaşlarının (1996) çalışmasında ise öğrencilerin güvenlik algısını belirlerken demografik bilgileri ve önceki yaşam deneyimlerini bir araya getirerek öğrencilerin amaçlanan davranışlarını tahmin etmenin mümkün olduğu sonucuna varmışlardır.

Üniversitelerin, güvenlik konularını gündemden uzak tutması yerine kampüslerin ‘insanlığın yetiştirilmesi’ için uygun bir çevre yaratılması hedef olmalıdır. Bu nedenle insancıl prensiplere ek olarak, zararlı yaptırımlara karşı koyan, şefkatli davranışları destekleyen sosyal sistemlerle birlikte güvenlik önlemleri uygulanmalıdır. Bu nedenle, hedef güçlendirme uygulamalarıyla ilgili üniversite politikaları, insanlık dışı ve/veya suç davranışları önleme aracı olarak, öğrencilerin algılarına ve dolayısıyla dış tehditlerden gelen mağduriyet korkusuna katkıda bulunmaktadır. Öğrencilerin suç ve mağduriyet korkusu hakkındaki algılarını anlamak, en etkili müdahalelerin geliştirilmesi için çok önemlidir. Robinson, fiziksel çevrenin, kişinin kişisel güvenlik riskinin varlığına ilişkin algısını etkileyebileceğini ama mağduriyetten korkmadığını ya da kişinin kişisel güvenlik riski ve suç korkusu olarak algılayabileceğini fark etmiştir. Her iki senaryoda da bu algılar ve korkular haklı olabilir ya da olmayabilir.

Roberts’ın kampüs güvenliğini kapsayan “Keeping Students Safe: Student Perceptions of Campus Safety at a Mid-Sized Virginia University and the Impact for Prevention, Response and Risk Reduction Strategies” (Öğrencilerin Güvenliğini Sağlamak: Orta Büyüklükteki Bir Virginia Üniversitesinde Öğrencilerin Kampüs Güvenliği Algıları ve Öğrencilerin Önleme, Müdahale ve Risk Azaltma Stratejileri Üzerindeki Etkisi) başlıklı araştırması, öğrencilerin algıları ve mağduriyet korkuları üzerindeki cinsiyet senaryolarının etkilerini tespit etmiştir, bu algı ve korkuları nasıl davranış veya stratejilerle yönetilecekleri ile ilgili kararlar ile sonuçlanmaktadır (Roberts, 2012, s. 51).

Bir üniversite kampüsünün ve tesislerinin tasarımı ve düzeni nedeniyle kişisel güvenlik konusu çok önemlidir. Kampüsler genellikle geniş açık alanlardır ve sistematik erişim kontrolünden yoksundurlar, bu da kampüs kullanıcılarının mağduriyet ve korku yaşamalarına zemin oluşturmaktadır. Araştırmalar, üniversite kampüslerindeki suç korkusunun

fiziksel ortamın farklı özelliklerinden etkilenebileceğini ortaya koymaktadır. Kampüslerin tasarım özellikleri ve fiziksel düzenleriyle bağlantılı olarak belirli suçlara ve kişisel güvenlik kaygılarına neden olması, genç ve savunmasız öğrencilerin suç ve kişisel güvenlik olaylarını yaşamalarına neden olmaktadır (Waters, Neale ve Mears, 2005, s. 231).

Waters ve arkadaşlarının (2005), "Perceptions of Personal Safety in Relation to the Physical Environment of University Campuses" (Üniversite Kampüslerinin Fiziksel Çevresi ile İlgili Kişisel Güvenlik Algıları) çalışması, Glamorgan Üniversitesi'nde, öğrencilerin kampüs ortamının fiziksel özelliklerine vurgu yaparak üniversite kampüslerinde ve çevresinde kişisel güvenliğini nasıl algıladıklarına odaklanmıştır. Araştırmanın temel amacı, öğrencilerin olası tehdit ve savunmasızlıklarını ortaya çıkarmak; kampüsün fiziksel çevresini ve kullanıcıların kişisel güvenliklerine ilişkin algılarına dayanan tasarımın formu ve yönetim değişikliklerine yönelik çözümleri tanımlamaktır. Araştırma bulguları, Glamorgan Üniversitesi kampüsünün cesaret verici ve gün boyunca nispeten güvenli bir kampüsün genel portresini çizdiğini göstermektedir. Ancak fiziksel çevrede gecenin etkisi algıyı farklılaştırmaktadır. Bu durum kişisel güvenlik konusundaki endişeler üzerinde önemli bir etkiye sahiptir. Öğrencilerin kişisel güvenliklerini etkilediği tespit edilen konular arasında aydınlatma seviyeleri, kampüsün peyzajı, güvenlik ekipmanı, kampüsün fiziksel çevresi ve kurumsal açık erişim felsefesi yer almaktadır.

Froughisaeid (2018), "Bir Üniversite Kampüsünün Fiziksel Ortamında Güvenlik Algısı: Orta Doğu Teknik Üniversitesi Örneği" başlıklı tez çalışmasında kampüs ortamının fiziksel özelliklerinin öğrencilerin güvenlik algılarını nasıl etkilediğini ortaya çıkarmayı amaçlamıştır. Çalışmada, kampüste yaşama tecrübesine sahip olan 20-30 yaşları arasındaki 25 lisans ve lisansüstü öğrenciyle derinlemesine görüşmeler yaparak bilgi toplanmıştır. Araştırma kriterlerine uyan uluslararası ve yerli öğrenciler arasından katılımcıları rastgele seçmiştir. ODTÜ yönetiminden 2009 ve 2017 yılları arasında taciz, hırsızlık ve hayvan saldırılarıyla ilgili ilave veriler toplamıştır. Verilerin analizi, tasarım problemlerinin öğrencilerin algıları ve günlük rutinleri üzerindeki etkisini ortaya koymuştur. Zayıf aydınlatma, kampüs merkezinden uzak bölgeler, yoğun bitki örtüsü ve yürüme zorlukları gibi öğrencilerin, resmi raporlara göre bu alanlarda daha az güvenlik sorunu olmasına rağmen daha az güvende hissettiği

ortaya çıkmıştır. Kampüsün belirli bölgelerinde insanların bulunmaması ve ortak kullanılan mekanların olmamasının öğrencilerin Orta Doğu Teknik Üniversitesi Kampüsünde güvenlik algısını belirleyen en etkili unsurlar olduğu tespit edilmiştir.

Kampüste güvenlik önlemleri

Geçtiğimiz elli yıldan fazla zamanda kampüs güvenliği konusu yaygın bir konu haline gelmiş ve karmaşık bir mesele olduğu da kanıtlanmıştır (Roberts, 2012, s. 18). Jeanne Clery'in Kampüs Güvenlik Politikası ve Kampüs Suç İstatistikleri Kanunu'nun (The Jeanne Clery Disclosure of Campus Security Policy and Campus Crime Statistics Act) açıklanması, kampüslerin yurtdışındaki eğitim bürolarında güvenlikle ilgili politika ve prosedürlere ilişkin çıkarımlar içermektedir. Clery Yasası'nın esas amacı, halkın, ebeveynlerin, öğrencilerin ve potansiyel öğrencilerin suç düzeyine ve kampüste meydana gelen öğrenci alkol ve uyuşturucu ihlallerine dair doğru ve zamanında güvenlik bilgisi sağlamaktır. Raporla ayrıca kampüs güvenliği, suç raporlama, alkol ve uyuşturucu kullanımı, kurbanların yardım programları, öğrenci disiplini, kampüs kaynakları, toplum güvenliği uyarıları, suç önleme, kampüs tesislerine erişim ve kişisel güvenlik ile ilgili politika ve uygulamalar da yer almaktadır (Clery, 1986, s. 3). Bu kanun, üniversite polisinin günlük suç bilgilerini tutmasını ve duyurmasını, ayrıca kapsamlı bir kampüs güvenliği mevzuatı hazırlayarak bunu hayata geçirmesini öngörmüştür (Sözer ve Clever, 2010, s. 96).

Clery'nin üniversitelerin güvenlik konusunda yapmasını önerdiği çalışmalar:

- Üç yıllık kampüs suç istatistikleri ve kampüs güvenlik politikası açıklamalarını içeren yıllık bir rapor yayınlamak.
- Öğrencilere veya çalışanlara yönelik tehdit olduğu düşünülen herhangi bir suç, faaliyet ve kişiler hakkında derhal haberdar etmek veya uyararak.
- Polis veya güvenlik biriminde (eğer varsa) öğrencilere açık bir suç günlüğünü oluşturmak ve sürekli hale getirmek.
- Kampüste yangın kaydını tutmak ve yıllık bir yangın güvenliği raporunu tek başına ya da yıllık suç istatistikleri ile birlikte rapor

halinde yayınlamak.

- Cinsel saldırı kurbanlarına belirli haklar sağlamak ve seks suçluları hakkında bildiri yayınlamak.
- Yurtlarda öğrencilerin eksik olduğu bildirildikten sonra 24 saat içinde hemen harekete geçmektir.

Türkiye’de ise birbirinden farklı yapıya sahip devlet ve vakıf üniversitesi kampüslerinde ikili özel güvenlik yapısı mevcuttur. Kampüs güvenliği, 2495 sayılı yasaya göre özel güvenlik görevi yapan personel ile 5188 sayılı Özel Güvenlik Yasasına tabi özel güvenlik firmalarının özel güvenlik personeli tarafından yürütülmekte olup 7 gün 24 saat esasına göre kesintisiz hizmet vererek çalışmaktadırlar (Öztürk, 2014, s. 56; Uçkun, 2014, s. 59).

MATERYAL VE YÖNTEM

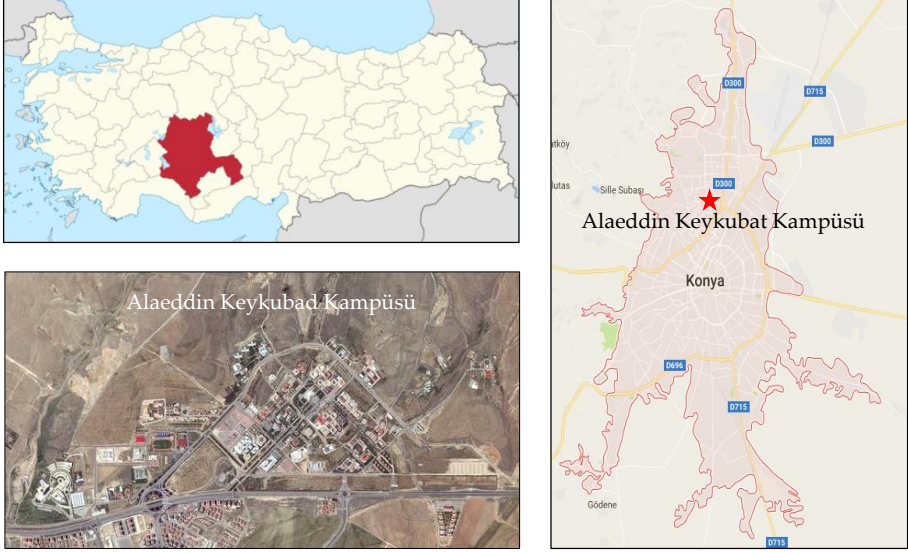
Materyal

Çalışma alanı, Selçuk Üniversitesi, Alaeddin Keykubad Kampüsü, Konya kent merkezinin 20 km kuzeyinde, Selçuklu İlçesi sınırları içinde ve Afyonkarahisar karayolu üzerinde yer almaktadır (Şekil 1). Kampüsün doğusunda Konya-Afyon karayolu, kuzeyinde Bilecik (Yükselen) Mahallesi, batısında Ardıçlı Mahallesi, güneyinde Beyhekim Mahallesi, güneydoğusunda Akademi Mahallesi yer almaktadır. Alaeddin Keykubad Kampüsü, 14,5 milyon m² alana sahip olup binalar, yollar, otoparklar ve açık-yeşil alanların oluşturduğu bir bütündür.

Bu araştırmanın hedef kitlesi, Selçuk Üniversitesi, Alaeddin Keykubad Kampüsü’nde öğrenim gören ön lisans, lisans ve lisansüstü öğrencilerdir.

Yöntem

Güvenlik, insanların deneyimleri sonucunda ortaya çıkan his ve duygularını ifade eder. Güvenlik algısını belirlemenin en etkin yolu, bireylerin yaşadıkları, çalıştıkları, eğitim gördükleri, eğlendikleri vb. yerler hakkında ne kadar güvende hissettikleri konusunda anket yapmaktır (Bedimo-Rung, Moven ve Cohen, 2005).

Şekil 1. Selçuk Üniversitesi, Alaeddin Keykubad Kampüsü'nün konumu

Bu çalışmada; anket ve ölçek tekniğine dayalı niceliksel sorgulama yöntemine göre öğrencilerin Alaeddin Keykubad Kampüsü'nün fiziksel çevresine ilişkin güvenlik algıları belirlenmeye çalışılmıştır. Araştırmada öğrencilerin kişisel bilgilerinin belirlenmesine yönelik kapalı uçlu anket sorularının yanı sıra kampüste güvenlik algısını belirlemek amacıyla oluşturulan ölçek kullanılmıştır. Kampüste güvenlik algısı düzeyini belirlemek için oluşturulan önermeler 5'li likert ölçeği ile derecelendirilmiştir. Sorular hazırlanırken "Kampüs Güvenliği ve Güvenlik Raporlaması El Kitabı" (The Handbook for Campus Safety and Security Reporting) (U.S. Department of Education, 2016) adlı çalışmadan ve alan çalışması sonucu yapılan tespitlerden yararlanılmıştır. Nisan (2018) ayında Alaeddin Keykubad Kampüsü'nde gündüz ve gece alan çalışması yapılmış, fotoğraf çekilmiş ve güvenlik açısından sıkıntı oluşturabilecek yerler ve durumlar belirlenmiştir. Alan çalışması sonucu yapılan tespitler, anket ve ölçek soruları hazırlanırken kullanılmıştır. Hazırlanan anket formunun güvenilirliğini ve anlaşılabilirliğini test etmek için ön uygulama yapılmış ve geri bildirimler doğrultusunda gerekli değişiklik yapılmıştır.

Araştırmanın örneklemini, Selçuk Üniversitesi, Alaeddin Keykubad Kampüsü'nde (merkez kampüs) öğrenim gören ön lisans, lisans ve lisan-

süstü öğrencileri oluşturmaktadır. Alaeddin Keykubad Kampüsü'nde farklı fakülte, yüksekokul, meslek yüksekokulu, konservatuvar ve enstitülerde öğrenim gören ön lisans (15.660 öğrenci), lisans (44.880 öğrenci) ve yüksek lisans (14.975 öğrenci) ve doktora (2.268 öğrenci) öğrencisi olmak üzere toplam 77.783 öğrenci vardır (S.Ü., 2018). Araştırmanın amaçlarına göre basit tesadüfi örnekleme kullanılmış; zamanın sınırlandırıcı faktör olarak kabul edilmesiyle örneklem büyüklüğü ortaya çıkmıştır. Kampüste öğrencilerin güvenlik algısını belirleme anketi, 1-30 Haziran 2018 tarihleri arasında uygulanmış ve 225 öğrenciden geri dönüş olmuştur. Araştırmada hedef kitlenin istekli olması ve daha sağlıklı cevaplar vermesi için öğrencilere e-posta ve sosyal medya üzerinden ulaşılmıştır. Verilerin çözümünde açıklayıcı faktör analizleri ile güvenilirlik analizleri yapılmıştır. Güven aralığı %95 ve anlamlılık düzeyi $p < 0,05$ olarak alınmıştır. Elde edilen verilerin analizinde, Excel ve SPSS 21.00 sosyal bilimler için istatistik paket programı kullanılmış; betimleyici istatistikler için yüzde dağılımları, frekans ve korelasyon analizi uygulanmış; güvenilirlik analizi için anova analizi ve t testi yapılmıştır.

Araştırma Bulguları

Alaeddin Keykubad Kampüsü

1975 yılında kurulan Selçuk Üniversitesi, 1982 yılında Alaeddin Keykubad Kampüsü'nün inşa edilmeye başlanmasıyla kampüse sahip olmuştur. Alaeddin Keykubad Kampüsü'nde;

- 20 fakülte,
- 3 yüksekokul,
- 4 meslek yüksekokulu,
- 1 konservatuvar,
- 6 enstitü,
- Rektörlüğe bağlı birimler,
- 44 araştırma ve uygulama merkezi,
- 17 koordinatörlük,
- Teknokent,
- İdari birimler,

- Otoparklar, ulaşım ağı (yaya, bisiklet ve araç yolları, tramvay hattı), yurtlar, lojmanlar, kütüphane, hastane, misafirhane, Erasmus Evi, cami, hobi bahçeleri, kapalı yüzme havuzu, kapalı spor salonu, spor tesisleri, stadyum, kültür merkezi, amfi, meydan, müze, ısı merkezi, açık-yeşil alanlar, yeme-içme mekanları ve alış-veriş merkezleri de yer almaktadır (Şekil 2), (Şekil 3) (S.Ü., 2018a).

Şekil 2. Alaeddin Keykubad Kampüsü birimleri (S.Ü., 2018a)

Yemekhane ve caminin çevresi

Kütüphanenin çevresi

Gökkuşuğu alış-veriş merkezi çevresi

Yeşil alan

Şekil 3. Alaeddin Keykubad Kampüsü'nde yer alan ortak kullanım alanları (Orijinal, 2018)

Alaeddin Keykubad Kampüsü'nde güvenlik çalışmaları

Selçuk Üniversitesi Genel Sekreter'e bağlı "Koruma ve Güvenlik Müdürlüğü", "Selçuk Üniversitesi Koruma ve Güvenlik Müdürlüğü Görev ve Çalışma Yönergesi" doğrultusunda Alaeddin Keykubad Kampüsü'nde koruma ve güvenlik hizmetlerini yürütmektedir. Bu doğrultuda Koruma ve Güvenlik Müdürlüğü'nün amacı, öğrencilerin eğitimini engelleme, çalışanları zorla işten alıkoyma, sabotaj, yangın, hırsızlık ve her türlü tehdit ve tehlikelere karşı güvenliklerinin sağlanması, yerleşke içerisinde suç işlenmesini önlemek amacıyla gerekli güvenlik tedbirlerini alarak, eğitim öğretimin sorunsuz olarak devam etmesini sağlamaktır. Selçuk Üniversitesi'nin "geleneği, gelecekle buluşturan bir Dünya üniversitesi olmak" ilkesi doğrultusunda, yerleşkelerinde teknolojik gelişme ve yeniliklerden faydalanarak güvenlik hizmetinin hızlı güvenli ve tutarlı bir şekilde yürütülmesini sağlamak, öğrenci, personel ve mezun memnuniyetini, insan haklarına saygılı, kaliteli, etkili ve teknolojik güvenlik hizmetleri sunarak örnek Koruma ve Güvenlik Müdürlüğü olmayı hedef olarak benimsemiştir (S.Ü., 2018).

Koruma ve Güvenlik Müdürlüğü'nün amaç ve hedefi doğrultusunda Alaeddin Keykubad Kampüsü'nde gerçekleştirdiği güvenlik çalışmaları:

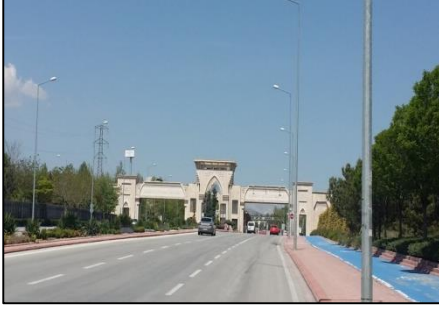
- Alaeddin Keykubad Kampüsü'nde güvenliği sağlamak amacıyla "Güvenlik İzleme ve Hız İhlal Tespit Merkezi" (SAGİS) kurulmuştur.
- 2012 yılında çalışmalara başlanan ve 2013 yılı Eylül ayında hiz-

mete giren merkez sayesinde kampüsün tamamına yakın kısmı izlenebilmektedir. Kampüsün tamamını 24 saat süreyle gözetim altında tutabilecek 346 kameralı MOBESE sistemi mevcuttur.

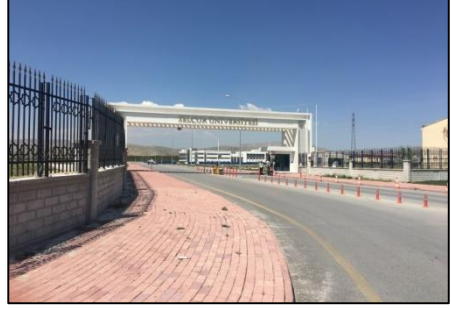
- Güvenlik Hizmetleri Şefliği bünyesinde oluşturulan izleme odasında sertifikalı güvenlik görevlileri tarafından takip edilen sistem kapsamında kampüs içinde plaka tanıma ve hız tespiti yapılmaktadır.
- SAGİS sadece kamera izleme sisteminden oluşmayıp kayıt ünitesi de mevcuttur. Sistem, kamera sayısı ve kayıt kapasitesi artırılabilir şekilde tasarlanmıştır.
- Ana girişte plaka okuma sistemi mevcuttur.
- 4 ana giriş-çıkış kapısında (Şekil 4) özel güvenlik personeli görev yapmaktadır (S.Ü., 2018).

Alaeddin Keykubad Kampüsü'nde gündüz ve gece yapılan alan çalışması sonucunda mevcut durumda güvenlik açığı oluşturan yerler ve durumlar belirlenmiştir. Alan çalışması sonuçlarına göre:

- 4 ana giriş-çıkış kapısında (Şekil 4) güvenlik personeli görev yapmakta ancak kampüse girişlerde araç ve yaya kontrolü yapılmamaktadır. Tramvayla kampüse gelen ve öğrenci olmayan kişiler kontrol edilmemektedir.
- Plaka tanıma ve plaka okuma sistemi olmasına rağmen kampüse girişte kontrol yapılmaması kampüsün tamamı ve kişiler üzerindeki hakimiyeti zoraştırmaktadır.
- Kampüsün 4 ana giriş-çıkış kapısının çevresinde kampüsü tanımlayan sınır elemanları (Şekil 5) mevcut iken kampüsün kuzey ve batısındaki sınır elemanları sadece tel çitten oluşmaktadır.
- Kampüsün kuzey ve batısındaki tali giriş-çıkışlarda tanımlı bir giriş takı olmayıp tamamen kontrolsüzdür.
- Ardıçlı ve Yükselen Mahallesi'ne kampüsten ulaşım sağlanmakta; toplu taşıma araçları ve özel araçlar kampüs içinden geçen yolu kullanmaktadır. Bu durum kampüsteki en büyük güvenlik zaafiyetini oluşturmaktadır.
- Selçuklu Tıp Fakültesi Hastanesi ve Diş Hekimliği Fakültesi Hastanesi'ne gelen hasta ve yakınları, kampüste Gökkuşuğu ve Köşk Alış-Veriş Merkezi ile yeşil alanları kullanmaktadır.

Alaeddin Keykubad Kapısı

Kılıçarslan Kapısı

Aliya İzzet Begoviç Kapısı

Mesnevi Kapısı

Tali giriş-çıkış kapıları

Şekil 4. Alaeddin Keykubad Kampüsü ana ve tali giriş-çıkış kapıları (Orijinal, 2018)

- Öğrenci olmayan kişiler özellikle akşam ve hafta sonlarında boş zamanlarını geçirmek için kampüse çok rahatlıkla araçla veya yaya olarak girmekte ve öğrencilerle aynı mekanları kullanmaktadır.
- Kampüste başıboş köpekler bulunmaktadır.
- Kampüste işlevi bilinmeyen ve işlevsiz mekanlar bulunmaktadır.

- Bakımsız ve köhne mekanlar bulunmakta; böyle mekanlar suç ve suçlular için zemin hazırlamaktadır.
- Ağaç ve çalılar, yer yer görüşü kapatarak kör noktalar (Şekil 6) oluşturmaktadır.
- Yer yer kampüste aydınlatma yetersiz kalmakta; özellikle bitkilerin yoğun olduğu yerlerde hava karardığında karanlık-loş bölgeler oluşmaktadır.
- Patika yollar bulunmakta ve bu yollarda aydınlatma elemanları olmadığı için karanlıktır.

Şekil 5. Kampüs sınır elemanları (Orijinal, 2018)

Şekil 6. Ağaç ve çalılardan oluşan kör noktalar (Orijinal, 2018)

Anket Verilerinin Analizi

Kişisel bilgiler: Çalışmaya katılan 225 öğrenciden %64,9'unu (146) kız öğrenciler, %35,1'ini (79) erkek öğrenciler oluşturmaktadır. Cinsiyet de-

ğişkenine göre en çok kız öğrenciler katılım göstermiştir. Anket, öğrencilerin tamamen gönüllü katılımları ile yapıldığı için kız öğrencilerin yüksek oranda katılımı, kız öğrencilerin güvenlik konusunda daha duyarlı, hassas ve ilgili olduğunu ortaya koymaktadır. Çalışmaya katılan öğrencilerin %2,2'si 18 yaşında, %12,9'u 19 yaşında, %15,1'i 20 yaşında, %22,2'si 21 yaşında, %16'sı 22 yaşında, %10,2'si 23 yaşında, %2,7'si 24 yaşında, %3,6'sı 25 yaşında, %15,1'i ise 26 ve üstü yaşındadır.

Öğrencilerin eğitim gördükleri enstitü, fakülte, yüksekokul, meslek yüksekokulu ve konservatuara göre dağılımları Tablo 1.'de verilmiştir. Tablo 1.'de de görüldüğü gibi ankete farklı akademik birimlerden geniş bir katılım sağlanmıştır.

Kampüste güvenlik algısı: Öğrencilerin %45,8'i genellikle kampüste güvende ve rahat hissettiğini ve %36,4'ü kampüsün fiziki çevresinden memnun olduğunu belirtmiştir. %42,7'si gündüz kampüste genellikle; %39,5'i ise her zaman rahatça yürüyebildiğini ifade etmiştir. Gece ise %18,2'si asla; %21,3'ü nadiren; %27,1'i bazen; %25,8'i ise genellikle rahatça yürüyebildiğini belirtmiştir (Tablo 2). Tablo 2 incelendiğinde önermelere katılma oranı genellikle kampüsün güvenli olarak algılandığını göstermektedir.

Öğrencilerin %34,2'si bazen polis veya güvenlikten yardım alabileceğini düşünmektedir. Kampüs güvenliğinin devriye gezmesi öğrencilerin % 30,2'sinin genellikle güvende olduğunu hissettirmektedir. Ayrıca öğrencilerin %33,3'ü bazen üniversite yönetiminin kampüsü güvenli hale getirmek için gerekenleri yapmakta olduğunu belirtmiştir.

Çalışmaya katılan öğrencilerin %8,9'u hazırlık sınıfı, %19,6'sı 1. sınıf, %17,8'i 2. sınıf, %20,9'u 3. sınıf, %26,2'si 4. sınıf, %2,7'si 5. sınıf ve %4'ü 6. sınıftadır.

3, 4, 5 ve 6. sınıftaki öğrencilerin yeni öğrencilere (hazırlık, 1 ve 2. sınıf) göre kampüsü daha iyi tanıdıkları için kampüsü güvenli algılayacakları düşünülmüştür. Bu nedenle öğrencilerin sınıflarına göre kampüste güvenlik algısı arasında farklılık gösterip göstermediğini belirlemek için tek yönlü anova testi yapılmıştır. Yapılan test sonucu anlamlı çıkmamıştır. Sonuçların anlamlı çıkmaması ise öğrencilerin aynı görüşte olduğunu ifade etmektedir ($p>0,05$). Bu sonuç yaşanan yeri tanımanın güvenlik algısını olumlu etkilediği fikrini doğrulamadığını göstermektedir.

Çalışmaya katılan öğrencilerin %52,4'ü evde, %28'i kampüs içerisindeki yurtlarda ve %19,6'sı da kampüs dışındaki yurtlarda barınmaktadır. Öğrencilerin %72'si kampüs dışında barınmaktadır. Bu durum öğrencilerin belirli zamanlarda kampüste bulunduğunu göstermektedir.

Tablo 1. Eğitim gördükleri akademik birimlere göre öğrencilerin dağılımı

Akademik Birimler		Yüzde (%)	Sayı (N)
Enstitü	Fen Bilimleri Enstitüsü	3,6	8
	Sosyal Bilimler Enstitüsü	2,7	6
Fakülte	Dış Hekimliği	4,9	11
	Edebiyat	4,9	11
	Eğitim	0,4	1
	Fen	0,4	1
	Güzel Sanatlar	0,9	2
	Hukuk	12,5	28
	İktisadi ve İdari Bilimler	8	18
	İletişim	7,1	16
	İslami İlimler	0,4	1
	Mimarlık ³	10,2	23
	Mühendislik	3,6	8
	Sağlık Bilimleri	2,7	6
	Sanat ve Tasarım	1,3	3
	Spor Bilimleri	1,3	3
	Teknoloji	1,3	3
	Tıp	8,8	20
	Turizm	1,3	3
Veteriner	3,6	8	
Ziraat	7,1	16	
Meslek Yüksekokulu	Sağlık Hizmetleri	0,9	2
	Sosyal Bilimler	1,8	4
	Teknik Bilimler	4,4	10
Yüksekokul	Sivil Havacılık	1,7	4
	Yabancı Diller	2,7	6
Konservatuvar	Dilek Sabancı Devlet Konservatuvarı	1,3	3
Toplam		100	225

³ 2017-2018 akademik yılından itibaren Mimarlık Fakültesi, Alaeddin Keykubad Kampüsünden ayrılmıştır. Bu nedenle Mimarlık Fakültesi'nin sadece 3. ve 4. sınıf öğrencilerine anket uygulanmıştır.

Tablo 2. Kampüste güvenlik algısı

Kampüste güvenlik algısı	Asla	Nadiren	Bazen	Genellikle	Her zaman
Kampüste kendimi güvende hissediyorum.	%6,2	%11,1	%20,4	%45,8	%16,4
Kampüste kendimi rahat hissediyorum.	%2,2	%11,6	%23,1	%45,8	%17,3
Kampüsün fiziki çevresinden memnunum.	%11,1	%13,8	%27,1	%36,4	%11,6
Gündüz kampüste rahatça yürüyebilirim.	%2,2	%4	%11,6	%42,7	%39,5
Gece kampüste rahatça yürüyebilirim.	%18,2	%21,3	%27,1	%25,8	%7,6
Gerekirse polis veya güvenlikten yardım alabilirim.	%9,8	%19,6	%34,2	%24,4	%12
Kampüs güvenliğinin devriye gezmesi güvende olduğumu hissettir.	%8,9	%15,1	%21,8	%30,2	%24
Üniversite yönetimi kampüsü güvenli hale getirmek için gerekenleri yapmaktadır.	%19,1	%16,4	%33,3	%20,9	%10,2

Kampüste güvenlik düzeyi gece ve gündüz farklılığına bağlı olarak ele alınmış; öğrencilerin %44,9'u gündüz güvenli algılarına; %34,7'si gece bazen güvenli-bazen güvensiz, %24,4'ü ise gece güvensiz olarak algıladığını belirtmiştir (Tablo 3).

Güvenlik, öznel bir duygu ve algıdır. Bu nedenle değişken bir özelliğe sahiptir. Yaş, cinsiyet, gece-gündüz zaman farkı, içinde bulunulan mekan, sosyo-ekonomik ve kültürel özelliklere göre farklılık göstermektedir. Cinsiyet değişkenine göre kampüste güvenlik düzeyi arasında farklılık olup olmadığını belirlemek için t testi yapılmıştır. Yapılan analiz sonucunda cinsiyet ile kampüste güvenlik düzeyi arasında anlamlı bir ilişki olduğu görülmüştür. Sonuçların anlamlı çıkması katılımcıların görüş farklılığını ifade etmektedir ($p < 0,05$). Erkek öğrencilerin %59,4'ü kampüsü gece güvenli algıladığını belirtirken kız öğrencilerde bu oran erkek öğrencilere göre daha düşük olup %46,7'dir. Kız öğrencilerin %66,8'i kampüsü gündüz güvenli algıladığını belirtirken erkek öğrencilerde bu oran kız öğrencilere göre daha fazla olup %71,1'dir.

Tablo 3. Kampüste güvenlik düzeyi

Kampüste güvenlik düzeyi	Çok güvenli	Güvenli	Bazen güvenli/ bazen güvensiz	Güvensiz	Çok güvensiz
Kampüsün gündüz güvenliği	%7,1	%44,9	%33,8	%11,1	%3,1
Kampüsün gece güvenliği	%2,2	%17,8	%34,7	%24,4	%20,9

Kampüste güvensiz hissetme nedenleri: Kampüste güvensiz hissetme nedenleri açısından;

- Kampüse gelen yabancılar (%47,1), şüpheli kişiler ve (%40) başıboş köpekler (%34,2) çok etkili nedenler arasında yer almaktadır.
- Kampüsün geniş bir alan kaplaması (%38,2) ve suç korkusu (%26,2) etkili,
- Kampüsün yerleşim düzeni (%29,8), yönlendirme eksikliği, yön bulamama (%30,7) ve işlevi bilinmeyen yerler (%26,2) hem etkili hem de etkisiz,
- Patika yollar (%28,4) ise etkisiz olarak nitelendirilmiştir (Tablo 4).

Tablo 4. Kampüste güvensiz hissetme nedenleri

Kampüste güvensiz hissetme nedenleri	Çok etkili	Etkili	Bazen etkili/ bazen etkisiz	Etkisiz	Hiç etkili değil
Kampüse gelen yabancılar	%47,1	%30,2	%12,4	%6,7	%3,6
Kampüsün geniş bir alan kaplaması	%27,1	%38,2	%16	%8,9	%9,8
Başıboş köpekler	%34,2	%25,3	%17,3	%12,4	%10,7
Kampüsün yerleşim düzeni	%15,1	%25,3	%29,8	%20,4	%9,3
Yönlendirme eksikliği	%12,8	%20	%30,7	%25,8	%10,7
İşlevi bilinmeyen yerler	%17,3	%25,8	%26,2	%24,9	%5,8
Patika yollar	%14,7	%21,3	%26,2	%28,4	%9,3
Şüpheli kişiler	%40	%31,1	%14,7	%12	%2,2
Suç korkusu	%31,6	%26,2	%21,3	%15,6	%5,3

Selçuklu Tıp Fakültesi Hastanesi ve Diş Hekimliği'ne tedavi için gelen hasta ve yakınları kampüse gelen yabancıların büyük bir kısmını oluşturmaktadır. Kampüse gelen bu kişiler öğrencilerle aynı ortak mekanları (Gökkuşluğu ve Köşk alış-veriş merkezi, yeme-içme mekanları, hastane ve yakın çevresindeki yeşil alanları) kullanmaktadır. Kampüse gelen yabancılar, kız öğrenciler açısından %84,5 güvensiz hissetme nedenidir.

Kız öğrenciler açısından dış görünüşünden öğrenci olmadığı anlaşılan ve hangi amaçla kampüse geldiği anlaşılmayan şüpheli kişiler de %80,9 oranında güvensiz hissetmekte en etkili faktördür. Ayrıca kampüsün geniş bir alan kaplaması kız öğrenciler için (%76,4) güvensiz hissettiren nedenler arasında 3. sırada yer almaktadır. Erkek öğrenciler açısından %77,7'si kampüse gelen yabancılar; %75,1'i şüpheli kişiler ve %67,3'ü için başıboş köpekleri güvensiz hissetme nedenleri arasında belirtmişlerdir (Tablo 5).

Cinsiyete göre kampüste güvensiz hissetme nedenlerini gösteren Tablo 5 incelenirse kız öğrencilerin erkek öğrencilere göre güvensiz hissetme nedenleri daha yüksek çıkmıştır. Güvensizlik, bireyin içinde bulunduğu durumu algılama sonrasında korku, risk, tehdit ve tehlike kavramlarıyla birlikte ifade edilmektedir. Suç korkusu ise bir mekanda güvensiz hissetmek için en etkili nedendir. Özellikle ankete katılan kız öğrencilerin %78'i; erkek öğrencilerin ise %62,5'i fiziksel, sözlü, cinsel saldırı ve hırsızlık vb. suç korkusunun kampüste güvensiz hissetme nedenleri arasında etkili olduğunu belirtmiştir. Bu sonuç ise kadınların, erkeklere oranla daha fazla suç korkusu taşıdığı fikrini kampüsteki öğrenciler için de geçerli kılmaktadır. Bu çalışmada olduğu gibi literatürdeki tüm çalışmalarda kadınların suç korkusunun erkeklere oranla daha fazla olduğu görülmektedir (Özaşçılar, 2015). Bu çalışmada erkek öğrenciler arasında da kampüste suç korkusu oldukça yüksek (%62,5) çıkmıştır.

Güvenlik, öznel bir algı olarak içinde bulunulan mekanın özelliklerine göre farklılık gösterdiği için kampüste güvenli ve güvensiz hissettiren yerler belirlenmiştir. Öğrencilerden kampüste güvenli ve güvensiz hissettiren yerler hakkında 3 seçenek işaretlemeleri istenmiş; bu doğrultuda 225 öğrenciden güvenli hissettiren yerler için 606; güvensiz hissettiren yerler için 608 cevap alınmıştır (Tablo 6).

Tablo 5. Cinsiyete göre kampüste güvensiz hissetme nedenleri

Kampüste güvensiz hissetme nedenleri	Cinsiyet	Yüzde (%)
Kampüse gelen yabancılar	Kız	84,5
	Erkek	77,7
Kampüsün geniş bir alan kaplaması	Kız	76,4
	Erkek	66,1
Başiboş köpekler	Kız	74,5
	Erkek	67,3
Kampüsün yerleşim düzeni	Kız	65,2
	Erkek	59,7
Yönlendirme eksikliği/yön bulamama	Kız	64,1
	Erkek	51,6
İşlevi bilinmeyen yerler	Kız	68,6
	Erkek	57,7
Patika yollar	Kız	65,4
	Erkek	51,9
Şüpheli kişiler	Kız	80,9
	Erkek	75,1
Suç korkusu	Kız	78
	Erkek	62,5

Kampüste güvenli hissettiren ilk 3 yer sırasıyla;

- %20,3 aydınlık yerler,
- %17,5 kalabalık yerler,
- %17,2 ortak kullanım alanları olan Gökkuşluğu alış-veriş merkezi, kütüphane, yemekhane, spor tesisleri vb. çevresidir (Tablo 6).

Güvensiz hissettiren yerler sıralamasında ise;

- %19,1 kalabalık yerler,
- %17,1 bakımsız-köhne yerler,
- %16,1 giriş-çıkış noktaları ilk 3 sırada yer almaktadır (Tablo 6).

Mekanın bazı nitelikleri, hem güvenli hem de güvensiz algılamaya neden olmaktadır. Kalabalık yerler, güvenli hissettiren yerler sıralamasında ilk sırada iken güvensiz hissettiren yerler sıralamasında 2. sırada yer almaktadır. Bu durum güvenlik algısının yaş, cinsiyet, psikolojik durum, zaman ve mekansal faktörler nedeniyle değişken olmasının bir sonucudur. Bir mekanın büyüklüğüne kıyasla bu mekanda bulunan kişilerin sayısına göre tanımlanan yoğunluk olarak ifade edilebilecek kalaba-

lık, insanlarda farklı algılar oluşturur. Duruma ilişkin olumsuz duyguların yanı sıra olumlu duyguları ve bunların psikolojik sonuçlarını da ortaya çıkarır. Kalabalık, bazı kişilerde çok sayıda kişiyle birlikte bulunmanın yol açtığı stres, bulunulan yer üzerinde kontrol eksikliği algısı, istenen şekilde hareket edememeye bağlı güvensizlik algısına neden olabilir. Bazı kişilerde ise insanlarla aynı mekanda olmak güven ve tehlike anında çevredekilerden yardım isteme imkanı verebilmektedir.

Enstitü, fakülte, meslek yüksekokulu, yüksekokul ve konservatuvarın yakın çevresi %0,5 güvensiz olarak nitelendirilmiştir. Anket sonucu ve gözlemler doğrultusunda öğrencilerin eğitim binalarının yakın çevresini güvenle ve rahatlıkla kullandıklarını söylemek mümkündür.

Özellikle ağaç ve çalılıarın yoğun olduğu yerler için öğrencilerin %8,4'ü; bakımsız ve köhne yerler için öğrencilerin %17,1'i güvensiz hissettiren yerler arasında belirtmiştir. Bu durum güvenlik algısında peyzaj tasarımı ve yeşil alanların bakımlı olmasının etkisini ortaya koymaktadır. Mekanın düzenli, temiz ve bakımlı olmasına yönelik izlenimler güvenlik algısını olumlu etkilemekte ve suç olaylarını azaltmada etkilidir.

Tablo 6. Kampüste güvenli ve güvensiz hissettiren yerler

Kampüste güvenli hissettiren yerler	N	%	Kampüste güvensiz hissettiren yerler	N	%
Giriş-çıkış noktaları	42	6,9	Giriş-çıkış noktaları (kontrol yok)	98	16,1
Aydınlık yerler	123	20,3	Karanlık yerler	52	8,6
Kalabalık yerler	106	17,5	Kalabalık yerler	118	19,4
Sakin yerler	22	3,6	Sakin yerler	58	9,5
Net görülen yerler	80	13,2	Net görülmeyen yerler	78	12,8
Ağaç ve çalılıarın az olduğu yerler	9	1,5	Ağaç ve çalılıarın yoğun olduğu yerler	51	8,4
Tramvay durakları	65	10,7	Tramvay durakları	7	1,2
Ortak kullanım alanları	104	17,2	Ortak kullanım alanları	13	2,1
Bakımlı ve temiz yerler	25	4,1	Bakımsız ve köhne yerler	104	17,1
Güvenlik kameraları olan yerler	22	3,6	Devam eden inşaatlar	26	4,3
Eğitim binalarının yakın çevresi	8	1,3	Eğitim binalarının yakın çevresi	3	0,5
Toplam	606	100	Toplam	608	100

Sonuç ve Öneriler

Bu çalışmanın sonuçları, Selçuk Üniversitesi, Alaeddin Keykubad Kampüsü öğrencilerinin kampüsün fiziksel çevresine yönelik güvenlik algılarını ortaya koymaktadır. Alaeddin Keykubad Kampüsü'nde güvenlik algısı öğrencilerin kampüsteki yaşam ve eğitim kalitesi, akademik başarı, öğrenciler arası ilişkiler ve sosyal etkinlikler açısından oldukça etkilidir. Kampüs öğrencilerinin güvenlik algılarını anlamak, kampüsün güvenliği açısından etkili önlemlerin alınması için çok önemlidir. Bu bağlamda Alaeddin Keykubad Kampüsü için güvenlik önerileri:

- Aynı veya benzer bir çalışma akademik ve idari personel için de uygulanabilir. Böylece kampüs kullanıcılarının güvenlik algılarını ve korkularını anlayarak güvenli bir kampüs için çözümler üretmek daha etkili olacaktır.
- Kurulduğu yıldan itibaren parça parça tasarlanan ve uygulanan Alaeddin Keykubad Kampüsü'nün peyzajı, öğrenciler ile akademik ve idari personelin güvenlik konusundaki kaygılarını gidecek şekilde bir bütün olarak ele alınmalıdır.
- Kampüs sınırlarının net bir şekilde algılanacağı sınır elemanları ile bütün kampüsün sınırları çevrelenmelidir.
- Tali giriş-çıkış kapılarının tanımlı hale getirilerek kamera ile kontrolü sağlanmalıdır. Tali giriş-çıkış kapılarının gözlemi için kullanılacak kameralar, önleyici ve caydırıcı olmasının yanı sıra olayların tespiti için de kullanılabilir.
- Plaka okuma sistemi olmasına rağmen ana giriş-çıkış kapılarında kampüse gelen araç ve yaya kontrolünün yapısı kampüse kötü niyetlerle gelen kişiler için caydırıcı nitelikte olacaktır. Ayrıca araç ve yayaların bire bir kontrol edilerek kampüse alınması kampüsün tamamı üzerindeki hakimiyeti de arttıracaktır.
- Kampüste erişim kontrolü sağlanmalıdır. Kampüse amaçsız gelen kullanıcıların erişimini engellemek için giriş-çıkış kapılarında kontrol etmenin yanı sıra diğer fiziksel tasarım elemanları da kullanılabilir.
- Güvenlik kontrol sistemleri (personel, ziyaretçi/misafir ve öğrenci giriş-çıkış takip sistemi, araç ve misafir kontrol sistemi) ve öğrenci yönetim sistemleri (turnike geçiş kontrol sistemi,

- yemekhane takip sistemi ve kiosk bilgilendirme sistemi) gibi akıllı kampüs çözümleri de kullanılabilir.
- Ağaç ve çalıkların yoğun olduğu yerlerde özellikle gece görüşü sağlamak için aydınlatma yapılmalıdır. Ayrıca ağaç ve çalıkların, görüşü engellememesi için bitkilerin formu dikkate alınarak budanabilir. Dış mekanların gözlemlenmesi, yeterli aydınlatma ve engelsiz görüş sağlayan peyzaj tasarımı ile geliştirilebilir. Böylece öğrencilerin çevreyi görmesi için imkan sağlanırken yabancı veya şüpheli kişilerin de gözlemlenmesi sağlanır.
 - Alaeddin Keykubad Kampüsü'nde girişlerde kampüs yerleşim planı ile fakülte, yüksekokul, meslek yüksekokulu, konservatuvar, enstitü, diğer akademik ve idari birimler için yönlendirme levhaları yerleştirilmelidir.
 - Fiziksel çevrenin niteliği bireylerin güvenlik duygusunu ve suç korkusunu belirlemektedir. Köhne ve bakımsız yerler, suç ve suçlular için zemin oluşturmakta; güvensizlik algısı ve suç korkusuna neden olmaktadır. Bu kapsamda köhne ve bakımsız yerler, öncelikle bakım programı içine alınarak kampüste köhne ve bakımsız yerlerin kalmamasına dikkat edilmelidir.
 - Kampüste yanlış tasarım kararları nedeniyle işlevi bilinmeyen ve işlevsiz mekanlar ortaya çıkmıştır. Tanımsız mekanlarda bulunmak ise güvensizlik algısı ve suç korkusuna neden olmaktadır. Kampüste inceleme yapılarak işlevi bilinmeyen ve işlevsiz mekanlar, öğrencilerin istek ve ihtiyaçları doğrultusunda yeniden tasarlanmalıdır.
 - Sokak hayvanları bütün kentlerde vardır ve küçük bir kent modeli olan Alaeddin Keykubad Kampüsü'nde de köpekler bulunmaktadır. Köpeklerin korku kaynağı olmaktan çok öğrenci, akademik ve idari personelin besleyip, sevgi ve ilgi gösterdiği, Veteriner Fakültesi'nin bakımını yaptığı evcil hayvanlar gibi benimsenmesi sağlanmalıdır.
 - Karanlık bölgelerde yapılacak aydınlatma ile saldırıya karşı psikolojik bir caydırıcılık oluşturulabilir ve öğrencilerin çevreyi daha iyi algılaması sağlanabilir.
 - Güvenli bir kampüs oluşturmak, tüm üniversite öğrencileri, akademik ve idari personelin katılımını gerektirir. Hatta

kampüse gelen ziyaretçilerin de katılımı sağlanabilir. Tüm kampüs kullanıcılarının kişisel güvenlik konusunda bilgilendirilmesi sağlanabilir.

- Alaeddin Keykubad Kampüsünün fiziksel çevresini tanıtan bir rehber hazırlanarak kampüse yeni gelen öğrencilere kayıt esnasında verilebilir. Öğrencilerin eğitim görecekleri kampüsü tanımaları, kapalı ve açık mekanları, ulaşım alternatiflerini öğrenmeleri sağlanabilir. Böylece kampüsün çevresinin tanınma ve aşına olma oranı arttıkça güvenlik algısı da olumlu yönde olacaktır.
- “Kampüs güvenlik rehberi” ve “kampüste güvenli yaşam rehberi” hazırlanabilir. Bu rehberler özellikle kampüse yeni kayıt yaptıran yerli ve yabancı öğrenciler için kampüsü tanıma ve kendini koruma konusunda yardımcı olacaktır.
- Risk analizi yapılmalı; belirli aralıklarla zaman içinde ortaya çıkan ve güvenlik sorunu oluşturan durumlar, olaylar, tehlikeler ve suçlar dikkate alınarak risk analizi güncellenmelidir. Güncel risk analizi doğrultusunda güvenlik önlemleri de yeni tehlike ve güvenlik sorunlarına uygun olarak yenilenebilir.

EXTENDED ABSTRACT

**Students' Perceptions of Security Related to
Alaeddin Keykubad Campus' Physical Environment**

*

Filiz Çelik* - R. Özge Gemici* - Esra Mirza**

**Selçuk University - **Süleyman Demirel University*

University campuses are close habitations in themselves where social reinforcements, such as administrative units, education buildings, dormitories, lodgements, guest house, conference hall, outdoor and indoor sports hall, religious construction, health facility, food-beverage and shopping places, transportation network, parking area and green spaces, are located. With this aspect, university campuses are like small cities. As in cities, causes like having a wide area of campuses, inadequate lighting, desolate and fusty places, stray animals, strangers and fear of crime make controlling of campus hard and indefensible. Therefore; from time to time, campuses become places in which safety need and fear of crime increase. Physical environment causes perception of security and insecurity, and influences peaceful atmosphere, quality of life, comfort level, layout and social control in campus. In addition to students, for the fact that academic and administrative personnel directly influence using of outer spaces, the perception of security is a factor affecting inhabitability and liveliness of campus.

University campuses are one of the most crucial places in every community. Campuses hold the burden of flourishing capable people for the next generations and are of utmost importance in providing different features besides education, like safety, security, vitality, health, etc. (Froghisaeid, 2018, s. 1). The issue of personal security is significant because of the design and layout of many university campuses and facilities. Campuses are often large open spaces and lack systematic access control, which may lead to a higher propensity for campus users to experience victimisation and fear (Waters, Neale ve Mears, 2005, s. 231). A secure campus is one that provides students the opportunity to pursue their academic potential in an environment free of discrimination, intimidat-

tion, or threat to physical or emotional well-being. The secure campus is one that responds to such threats and takes decisive, corrective action to eliminate them. A secure campus is one that is monitored for security, one where the various dimensions of the environment are routinely evaluated and adjustments are made as appropriate. Creating such an environment is an institutional responsibility and one that requires participation and commitment from multiple parties within the institution. This includes those in student affairs, often charged with the primary role of attending to the general welfare of the student body (Rund, 2002, s. 8).

The physical environment influences human behavior by creating limitations on the types of event that can occur in a particular area. Knowledge about human environments can be practically useful by providing critical clues for selecting and acting in settings, including college campuses. The same practicality can be associated with secondary school environments. Elements of the physical environment may permit or limit behaviors despite individual differences because the setting may determine and affect the inhabitants' behavior. Therefore, community living such as residence halls can discourage crime by the arrangement of bedrooms, hallways, exits, and lighting, while dark alleys can encourage criminal behaviors (Miller, 2011, s. 29).

University environments are mostly inhabited by young people. Meanwhile there are also various groups with diverse perceptions among those who use a university campus. Perception of security refers to the subjective experience and user's level of comfort. What a person perceives is what she/he sees as 'real' and it is this perception of reality that shapes her/his behavior (Froughisaeid, 2018, s. 1). Over the past fifty years the issue of campus safety has become a prevalent topic, and proved to be a complex one as well (Roberts, 2012, s. 18).

This research's aim is to determine the perceptions of security of students related to physical environment of Alaeddin Keykubad Campus in regard to the method of quantitative questioning based on the technique of survey and scale. The methodology of this study is guided by "The Handbook for Campus Safety and Security Reporting". In this study, the security of Alaeddin Keykubad Campus is based on the perception of students. The questionnaire has been implemented from 1 to 30 June of

2018; via the internet that has been conducted with 225 students. Survey has been applied with willing students who have been selected according to the basis of random sampling. Using the program of SPSS 21 statistical analysis, the survey data have been computerized, analyzed with the technique of frequency distribution and the results has been explained. In direction with quantitative data, it is determined how physical features of campus affect the perceptions of security of students and secure-insecure places perceived by students in campus. In direction with obtained data, suggestions have been included to raise the perception of security of students in campus.

Kaynakça/References

- Apak, S., Ülken, G. ve Ünlü, A. (2002). Yeni bir toplu konut yerleşmesinde 'güvenlik duygusunun' değerlendirilmesi. *İTÜ Dergisi/İa*, 1(1), 65-72.
- Bedimo-Rung, A.L., Mowen, A. ve Cohen, D.A. (2005). The significance of parks to physical activity and public health a conceptual model. *American Journal of Preventive Medicine*, 28, 159-168.
- Clery, J. (1986). The Jeanne Clery disclosure of campus security policy and campus crime statistics act. Accessed on 15th June 2018 from <https://www.feminist.org/education/pdfs/JeanneCleryActFullText.pdf>.
- Çelik, F. (2018). Kentsel açık-yeşil alanlarda güvenlik. *İdealkent*, 23(9), 58-94.
- Froughisaeid, N. (2018). *Bir üniversite kampüsünün fiziksel ortamında güvenlik algısı: Orta Doğu Teknik Üniversitesi örneği*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, ODTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Kelly, B.T. ve Torres, A. (2006). Campus safety: Perceptions and experiences of women students. *Journal of College Student Development*, 47(1), 20-36.
- Lenski, T.J. (1992). *Students' perceptions of campus safety and the effect on intended precautionary behavior*. Doctoral Dissertation, University of Vermont.

- Lenski, T.J., Meyers, H. ve Hunter, D. (1996). Understanding student's intentions to use safety precautions. *NASPA Journal*, 33(2), 82-93.
- Maslow, A.H. (1943). A theory of human motivation. *Psychological Review*, 50, 370-396.
- Miller, K.N. (2011). *The relation of school and campus violence to students' perceptions of safety and precautionary behaviors*". Doctoral Dissertation, Auburn University, Alabama.
- Muscat, K.A. (2011). *Rowan university students' perceptions of campus safety*. Master Dissertation, Rowan University, Rowan.
- Özaşçılar, M. (2015). Suç korkusu ve yakın çevre düzensizliği ilişkisi: Kırık cam teorisi. Suç Korkusu Kongresi, 22-23 Ekim 2014, Hermes Ofset, 329-347, Ankara.
- Öztürk, O. (2014). Okul, kampüs güvenliği ve olası riskler. *Güvenlik Yönetimi Dergisi*, 16, 54-57.
- Öztürk, O. (2015). Toplumsal davranış psikolojisi ve özel güvenliğin yeri. *Güvenlik Yönetimi Dergisi*, 27, 48-52.
- Roberts, E. (2012). *Keeping students safe: Student perceptions of campus safety at a mid-sized virginia university and the impact for prevention, response and risk reduction strategies*. Masters Dissertation, James Madison University, Harrisonburg.
- Rund, A.J. (2002). The changing context of campus safety. *New Directions for Student Services*, 99, 3-10.
- Sözer, M.A. ve Clevenger, S. (2010). Üniversite kampüslerinde uygulanan tecavüz ve cinsel tacizi önleme eğitim programlarının etkililiği. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(1), 89-121.
- S.Ü., Selçuk Üniversitesi, (2018). 2017-2018 Öğrenci İstatistikleri, Accessed on 5th July 2018 from https://www.selcuk.edu.tr/ogrenci_isleri-birim/web/sayfa/ayrinti/2470/tr.
- S.Ü., (2018a). Selçuk Üniversitesi resmi web sayfası, Accessed on 5th July 2018 from <http://www.selcuk.edu.tr/#>.
- Şahin, D. (2016). Kent güvenliği algısı ve suç korkusu. 4th International Congress on Urban and Environmental Issues and Policies, 20-22 October 2016, 105-109, İstanbul.
- Uçkun, G. (2014). Güvenli kampüs var mı?. *Güvenlik Yönetimi Dergisi*, 16, 58-60.

- U.S. Department of Education, (2016). *The handbook for campus safety and security reporting*. Accessed on 15th July 2018 from <https://www2.ed.gov/admins/lead/safety/handbook.pdf>.
- U.S. Department of Education, (2018). CSS the campus safety and security. Accessed on 15th Ju 2018 from <https://ope.ed.gov/campussafety>.
- Waters, J., Neale, R.H. ve Mears, K. (2005). Perceptions of personal safety in relation to the physical environment of university campuses, CIB Joint Symposium on Advancing Facilities Management and Construction through Innovation, June 13-16 2005, 230-242, Helsinki.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

elik, F., Gemici, R. . ve Mirza, E. (2018). Öğrencilerin Alaeddin Keykubad kampüsü fiziksel çevresine ilişkin güvenlik algıları. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 9(16), 216-247. DOI: 10.26466/opus.453200

Üniversite Son Sınıf Öğrencilerinin Kariyer Kararı Verme Yetkinliği Düzeylerini Etkileyen Değişkenler

DOI: 10.26466/opus.462704

*

Özlem Ulaş Kılıç*

*Dr. Öğr. Üyesi, Giresun Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Giresun / Türkiye
E-Posta: ozlemulass@gmail.com ORCID: [0000-0002-2757-7905](https://orcid.org/0000-0002-2757-7905)

Öz

Yetkinlik inançları insanların üretken düşünüp düşünmedikleri, kendi kendini çürütücü düşünce biçimlerinin olup olmaması ve iyimser ya da kötümser olup olmamaları, bir etkinlikte ne kadar zaman harcadıkları, kendilerini nasıl motive ettikleri ve güçlüklerle nasıl yüzleştikleri, düşünce ve davranışlarını nasıl düzenledikleri ve depresyon ve strese yatkınlıkları da dahil olmak üzere yaşamlarının her yönünü etkilemektedir. Bu nedenle bu çalışmanın amacı üniversite son sınıf öğrencilerinin kariyer kararı verme yetkinliği düzeylerini etkileyen değişkenleri incelemektir. Bu amaçla araştırma kapsamına tesadüfi örnekleme yöntemiyle seçilmiş 569 üniversite son sınıf öğrencisi alınmıştır. Araştırmada Ulaş ve Yıldırım (2016) tarafından geliştirilen Kariyer Kararı Verme Yetkinliği Ölçeği ile araştırmacı tarafından hazırlanan Kişisel Bilgi Formu kullanılmıştır. Verilerin analizinde bağımsız örneklemler için t testi ve tek yönlü varyans analizi yöntemlerinden faydalanılmıştır. Araştırma sonuçlarına göre iş deneyimi olma ve aldıkları eğitimle mesleki yeterlik kazanma durumuna göre üniversite son sınıf öğrencilerinin kariyer kararı verme yetkinliği puanlarında manidar bir fark varken; cinsiyete, genel akademik not ortalamasına, staj yapma durumuna ve öğrenim gördüğü bölüme göre manidar bir fark olmadığı görülmektedir. Araştırmanın sonuçlarından bazıları literatürle benzerlik gösterirken bazı sonuçlarının literatürü desteklemediği görülmüştür. Buradan hareketle çalışmanın tüm sonuçları ilgili literatür ve kültürel farklılıklar açısından tartışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kariyer kararı verme yetkinliği; Üniversite öğrencileri; Kariyer danışması

The Variables That Effect University Senior Students's Career Decision-Making Self-Efficacy Levels

*

Abstract

Self-efficacy beliefs affect every aspect of human lives including whether people think productively or not, they have self-refuting way of thinking and they are optimistic or pessimistic, how much time they spend in an activity, how they motivate themselves and face the difficulties, how they regulate their thoughts and behaviour, and the tendency of depression and stress. For this purpose, in this study, it is aimed to examine the variables effect university senior students' career decision-making self-efficacy levels. The study group for this research consists of 569 students in their senior year of university selected by random sampling method. In the research, Personal Information Form prepared by the researcher and Career Decision-Making Self-Efficacy Scale developed by Ullaş and Yıldırım (2016) were used. Independent sample T test and one-way anova were used for analysis. According to the results of the study, there is a significant difference in the self-efficacy scores of university senior students according to the status of having work experience and professional competence with the education they receive. Also, there is no significant difference in the self-efficacy scores of university senior students according to gender, general academic grade point average, the status of having internship and the major. Some of the results of the study were similar to the literature but some of the results did not support the literature. Therefore, all results of the study were discussed in terms of relevant literature and cultural differences.

Keywords: Career decision-making self-efficacy; University students; Career counseling

Giriş

Yetkinlik inançları insanların üretken düşünüp düşünmedikleri, kendi kendini çürütücü düşünce biçimlerinin olup olmaması ve iyimser ya da kötümser olup olmamaları, bir etkinlikte ne kadar zaman harcadıkları, kendilerini nasıl motive ettikleri ve güçlüklerle nasıl yüzleştikleri, düşünce ve davranışlarını nasıl düzenledikleri ve depresyon ve strese yatkınlıkları da dahil olmak üzere yaşamlarının her yönünü etkilemektedir. Yetkinlik beklentilerinin, bireylerin yaşamlarını etkileyen olaylarda onların kontrollerini sağlayabilmeleri için gerekli olan yeteneklerine ilişkin inançları ile birlikte, seçim yapma ve bu seçimleri yaşam içerisinde uygulama kapasitesinin temelini de oluşturduğu söylenebilir (Bandura, 1997). Deneysel çalışmalar (örn., Bandura ve Adams, 1977; Zimmerman, Bandura ve Martinez-Pons, 1992), Bandura'nın (1997) yetkinlik kavramı ile ilgili bu varsayımını desteklemektedir. Benzer bir şekilde kariyer gelişimi de bireylerin yaşamlarından ayrılamayacak bir bileşendir. Dolayısıyla yetkinlik kavramı bireylerin yaşamındaki tüm seçimleri etkileyebileceği gibi kariyer seçimlerini de etkileyebilmektedir. Lent, Brown ve Hackett (2002) güçlü kişisel yetkinlik beklentilerine sahip bireylerin kariyer seçeneklerinin daha fazla olduğunu ve kendilerini bu seçeneklere daha önceden hazırlayabildiklerini ve dolayısıyla bu alana yönelmede daha kararlı olduklarını belirtmişlerdir.

Kariyer seçimleri ile Bandura'nın yetkinlik kavramı arasındaki ilişkiyi hareketle Taylor ve Betz (1983) kariyer kararı verme yetkinliği kavramını ortaya çıkarmışlardır. Bandura'nın yetkinlik teorisini ölçmek ve kariyer kararsızlığı ile baş etmek amacıyla Taylor ve Betz (1983) kariyer kararı verme yetkinliği kavramını, bireylerin kariyer kararları verebilmek için gerekli olan görevleri başarı ile tamamlamada kendi yeteneklerine olan inançları olarak tanımlamışlardır. Dolayısıyla düşük kariyer kararı verme yetkinliğinin, kariyer kararları almayı ertelemeye ya da bu kararları almada kaçınmaya, daha çabuk kararından vazgeçmeye, daha düşük düzeyde hedef belirlemeye ve performans kaygısı yaşamalarına yol açabileceği söylenebilir (Lent, Brown ve Hackett, 2002; Zunker, 2012). Dolayısıyla özellikle okuldan işe geçiş aşamasında olan üniversite son sınıf öğrencilerinin kendilerine uygun gibi görünen bir alanda işe başlamaları, bireysel yaşamdan toplumsal yaşama geçmeleri gibi gelişimsel

görevleri olması açısından (Super vd., 1957) hem toplum bazında iş gücü piyasası açısından hem de birey açısından kariyer kararı verme yetkinlik düzeylerini etkileyen değişkenlerin ortaya çıkarılmasının önemli olduğu söylenebilir. Dolayısıyla okulda işe geçiş döneminde yaşam kalitelerini doğrudan etkileyen bir karar verme ile karşı karşıya kalan üniversite öğrencileri için bu döneme uyum sağlayabilmeleri adına okul yaşamından iş yaşamına geçişte birbiriyle ilişkili altı aşamadan oluşan süreçte ilk aşama olan gerçekçi bir yetkinlik ve sonuç beklentisine sahip olmanın (Lent, Brown ve Hackett, 1994) önemle üzerinde durulması gerekmektedir. Görüldüğü üzere, bu süreçte iş yaşamına geçiş sürecinin daha sağlıklı geçirilmesinde öncelikli olan özelliğin kariyer kararı verme yetkinliği olduğu ve bu basamakta yapılacak olan çalışmaların bireylerin kendilerine uygun seçeneklere yönelmelerinde etkili olacağı görülmektedir. 15-24 yaş arası genç nüfusun işsizlik oranlarının %19.4 olması (TÜİK, 2018) ve Kalkınma Bakanlığı'nın (2016), 2017-2019 yılları orta vadeli programlarında gençlerin istihdamına ilişkin kararlar üzerinde önemle durduğu görüldüğünde, aslında 20'li yaşlarda alınan ya da alınamayan kariyer kararlarının hem birey bazında hem de toplum bazında oldukça önemli olduğu söylenebilir.

İlgili literatür incelendiğinde üniversite öğrencilerinin kariyer kararı verme yetkinliği düzeylerinin çeşitli değişkenler ile ilişkisinin ortaya koyulduğu birçok çalışma olduğu görülmektedir. Bununla birlikte bu çalışma kapsamında üniversitelerin psikolojik danışma merkezlerinin yanı sıra üniversite yönetimlerinin de dahil olabileceği ve öğrencilerin kariyer kararı verme yetkinliği düzeylerini etkileyebilecek ve müdahale edilebilir değişkenler seçilmiştir. Bu anlamda bu çalışma kapsamında seçilen ve kariyer kararı verme yetkinliğini etkileyen değişkenlerden biri de cinsiyettir. Her ne kadar yapılan çalışmaların sonuçları biyolojik cinsiyetten farklı olarak toplumsal cinsiyet rollerinin kariyer kararı verme yetkinliğini etkilediğini gösterse de (Abdalla, 1995; Gianakos, 1995), yine de birçok çalışma cinsiyetin (Austin, 2009; Brown ve Lavish, 2006; Concannon ve Barrow, 2012; Coon, 2009; Creagh-Kaiser, 2003; Foltz ve Luzzo, 1998; Gianakos, 2001; Jenkins, 2004; Kelly ve Hatcher, 2013; Nawaz ve Gilani, 2011) kariyer kararı verme yetkinliği üzerindeki etkisini incelemiş ve farklı sonuçlar ortaya koymuştur. Buradan hareketle bu çalışma

kapsamında cinsiyete göre üniversite son sınıf öğrencilerinin kariyer kararı verme yetkinlik düzeylerinin incelenmesine karar verilmiştir.

İlgili literatür incelendiğinde birçok araştırmacının yetkinlik ile motivasyon ve başarı arasındaki ilişkiyi anlamada kayda değer katkıda bulunduğu görülmektedir. Yapılan çalışmalar, akademik not ortalaması (Lent, Brown ve Larkin, 1984; 1986; Peterson, 1993), üniversite sınavında gösterilen performans (Özyürek, 1995), akademik bütünleşme (Peterson, 1993; Peterson ve Delmas, 2001), kararlılık (Lent, Brown ve Larkin, 1986), akademik memnuniyet (Jadidian ve Dufy, 2012; Nauta, 2007) ve işbirlikli öğrenme (DeLorenzo, 1998; Hawkins, 2004) gibi akademik alanla ilgili değişkenler ile kariyer kararı verme yetkinliği değişkeni arasında manidar ilişkiler olduğunu göstermektedir. Bandura'da (1997, 1999) yetkinlik beklentilerinin başarı yaşantılarından etkilendiğini belirtmektedir. Özellikle zorlu yaşantılar sonucu elde edilen başarıların daha güçlü yetkinlik beklentilerini oluşturduğu ortaya konmuştur (Bandura, 1997). Benzer şekilde Lent, Brown ve Hackett'a (2002) göre akademik performans ve kararlılık, yetkinlik değişkeninden etkilenmektedir. Sonuç olarak, üniversite öğrencilerinin akademik başarıları ile kariyer kararı verme yetkinliği arasındaki ilişkinin belirlenmesinin, bu inançların bireylerin nihayetinde gerçekleştirdiği başarı düzeyini güçlü bir şekilde etkileyebileceği açısından kritik bir öneme sahip olduğu söylenebilir.

Sosyal Bilişsel Kariyer Kuramı'na göre, iş olanakları ve iş gücü piyasası gibi yakınsal çevresel faktörler kariyer kararı verme yetkinliği ile kariyer kararları arasındaki ilişkide aracı değişkenler olabilmektedir (Lent, Brown ve Hackett, 1994). Yapılan çalışmalarda işe ilişkin performans ve dolayısıyla işe hazırlayan staj programları (Stajkovic ve Luthans, 1998), iş deneyimi (Stringer ve Kerpelman, 2010) gibi değişkenlerin kariyer kararı verme yetkinliğini etkilediğini göstermektedir. Dolayısıyla bu çalışmada da iş deneyimi ve staj deneyimi olma deneyimlerinin kariyer kararı verme yetkinliği ile ilişkisini incelemenin anlamlı olacağı düşünülmüştür.

Son olarak ilgili literatür incelendiğinde her ne kadar spesifik bir bölümde öğrenim gören öğrencilerin kariyer kararı verme yetkinliği düzeylerini etkileyen değişkenleri inceleyen çalışmalar (örn., Brown, Garavalia, Fritts ve Olson, 2006; Lent, Brown, Schmidt, Brenner, Lyons ve Treistman, 2003; Paulsen ve Betz, 2004) mevcut olsa da, akademik ilgi alanına göre kariyer kararı verme yetkinliği düzeylerindeki farkı

inceleyen çalışmalar olduğu da görülmektedir (Sneva, 2011; Sumarı, 2006; Ulaş, 2016). BURadan hareketle öğrenim görülen bölüme göre üniversite son sınıf öğrencilerinin kariyer kararı verme yetkinliği düzeylerini incelemenin anlamlı olacağı söylenebilir. Bununla birlikte verilen eğitimin kalitesinin ve bölümden memnuniyetin (Jadidian ve Dufy, 2012; Nauta, 2007) kariyer kararı verme yetkinliği üzerinde etkisi olduğu düşünüldüğünde, farklı fakültelerde öğrenim görmekte ve aldıkları eğitimin kendisine yeterlik kazandırdığını düşünen üniversite öğrencilerinin kariyer kararı verme yetkinliği düzeylerinin belirlenmesinin önleme çalışmaları kapsamında anlamlı olacağı düşünülmüştür.

İlgili literatür incelendiğinde Türkiye’de spesifik olarak kariyer kararı vermede kendisini yetkin hissetmeyenlerin bu durumlarının hangi faktörlere göre farklılaştığını ve üniversite bazında neler yapılması gerektiğini araştıran sınırlı sayıda araştırma olduğu görülmektedir. Öte yandan iş deneyimi olma, staj deneyimi olma, öğrenim görülen bölüm, genel akademik not ortalaması ve cinsiyet değişkenlerinin kariyer kararı verme yetkinliği ile ilişkisini belirlemenin, üniversite öğrencilerinin kendilerini daha yetkin hissedebilecekleri ve kariyer gelişimlerinde etkili kararlar alabileceklerine olan inançlarını arttırmada yapılacak çalışmalar açısından önemli olduğu söylenebilir. Buradan hareketle bu çalışmanın amacı üniversite son sınıf öğrencilerinin kariyer kararı verme yetkinliği düzeylerini etkileyen değişkenlerin ortaya çıkarılmasıdır. Bu amaç doğrultusunda aşağıdaki alt problemlerine yanıt aranmıştır:

1. Cinsiyete göre üniversite son sınıf öğrencilerinin kariyer kararı verme yetkinliği düzeylerinde manidar bir fark var mıdır?
2. Genel akademik not ortalamasına göre üniversite son sınıf öğrencilerinin kariyer kararı verme yetkinliği düzeylerinde manidar bir fark var mıdır?
3. İş deneyimi olma durumuna göre üniversite son sınıf öğrencilerinin kariyer kararı verme yetkinliği düzeylerinde manidar bir fark var mıdır?
4. Staj yapma durumuna göre üniversite son sınıf öğrencilerinin kariyer kararı verme yetkinliği düzeylerinde manidar bir fark var mıdır?

5. Öğrenim görülen bölüme göre üniversite son sınıf öğrencilerinin kariyer kararı verme yetkinliği düzeylerinde manidar bir fark var mıdır?
6. Aldıkları eğitimle mesleki yeterlik kazanma durumuna göre üniversite son sınıf öğrencilerinin kariyer kararı verme yetkinliği düzeylerinde manidar bir fark var mıdır?

Yöntem

Bu çalışma betimsel nitelikte bir çalışmadır. Çalışmada üniversite dördüncü sınıf öğrencilerinin kariyer kararı verme yetkinliği düzeylerini etkileyen değişkenler incelenmiştir.

Çalışma Grubu

Bu araştırmanın çalışma grubunu, Türkiye'nin Karadeniz Bölgesi'nin küçük bir şehrinde bulunmakta olan orta büyüklükte bir üniversitenin çeşitli fakülte ve enstitülerinde öğrenim görmekte olan tesadüfi örnekleme yöntemiyle seçilmiş 141'i (%24.9'u) erkek ve 428'i (%75.1'i) kadın olmak üzere toplam 569 üniversite son sınıf öğrencisi oluşturmaktadır. Yurttan kalma durumuna göre katılımcıların dağılımları incelendiğinde, 261'inin (%46'sı) yurttan kaldığı, 308'inin (%54'ü) ise ev gibi diğer seçeneklerde kaldığı görülmektedir. Katılımcıların 336'sı (%59'u) mezun olduktan sonra alanıyla ilgili bir çalışma hayatının olacağını düşünürken, 233'ü (%41'i) alanı ile ilgili bir iş bulamayacağını düşünmektedir. Bununla birlikte katılımcıların 211'i (%37'i) öğrenim gördükleri bölümde olmaktan memnun iken, 288'i (%51'i) kısmen memnun ve 70'i (%13'ü) ise memnun değildir.

Son olarak katılımcıların 50'si (%8.8'i) daha önce kariyeri ile ilgili bir psikolojik danışma yardımı aldığını belirtirken, 518'i (%91.2'si) kariyeri ile ilgili herhangi bir yardım almadığını belirtmiştir. Yine katılımcıların 183'ü (%32.3'ü) kariyeri ile ilgili psikolojik bir yardım almaya ihtiyaç duyuyorken, 383'ü (%67.7'si) ihtiyaç duymamaktadır.

Veri Toplama Araçları

Kariyer Kararı Verme Yetkinliği Ölçeği: Kariyer Kararı Verme Yetkinliği Ölçeği, üniversite öğrencilerinin kariyer kararı verme yetkinliği düzeylerini bir başka ifade ile kariyer kararı vermek için gerekli görevleri başarı ile tamamlayabileceğine ne derece inandığını ölçmek amacıyla beşli derecelendirmeli (Oldukça yeterliyim=5, Yeterliyim=4, Kısmen Yeterliyim=3, Yeterli değilim=2, Hiç yeterli değilim=1) olarak Ulaş ve Yıldırım (2016) tarafından geliştirilmiştir.

KVYÖ'nün geçerlik çalışmaları üç yolla yapılmıştır. Geçerliğin sınanması için ilk olarak uzman görüşüne başvurulmuş ve uzmanlardan gelen dönütler dikkate alınarak gerekli düzenlemeler yapılmıştır. İkinci olarak, KVYÖ'nün yapı kavram geçerliğini incelemek amacıyla açıklayıcı, son olarak ise doğrulayıcı faktör analiz yöntemlerinden faydalanılmıştır. Açıklayıcı ve doğrulayıcı faktör analiz sonuçları, ölçeğin "İş/Meslek Bilgisi", "Kendini Tanıma", "Kariyer Tercihi", "Kariyer Planı Oluşturma Yolları" ve "Mesleki Konuları Takip Etme" olmak üzere toplam 5 faktörden ve 45 maddeden oluştuğunu ve beş faktörün birlikte toplam varyansın yaklaşık olarak %55.95'ini açıkladığını göstermektedir (Ulaş ve Yıldırım, 2016).

KVYÖ'nün güvenilirliği üç yolla hesaplanmıştır. İlk olarak, KVYÖ'nün tümü için Cronbach Alpha= .97 bulunmuştur. İkinci olarak iki yarı test güvenilirliği incelenmiş ve KVYÖ'nün tümü için $r_{xx} = .95$ olarak hesaplanmıştır. Alt ölçekleri için de güvenilirlik katsayıları hesaplanmıştır ve sırasıyla ise, iş/meslek bilgisi alt ölçeği için Cronbach Alpha= .91, $r_{xx}=.88$; kendini tanıma alt ölçeği için Cronbach Alpha= .87, $r_{xx}=.79$; kariyer tercihi alt ölçeği için Cronbach Alpha= .85, $r_{xx}=.78$; kariyer planı oluşturma alt ölçeği için Cronbach Alpha= .93, $r_{xx}=.86$ ve mesleki konuları takip alt ölçeği için Cronbach Alpha= .81, $r_{xx}=.74$ olarak bulunmuştur (Ulaş ve Yıldırım, 2016). Son olarak ise bu çalışma kapsamında toplanan veriler üzerinde de ölçeğin Cronbach Alpha güvenilirlik katsayısı hesaplanmış ve KVYÖ'nün tümü için Cronbach Alpha= .97 bulunmuştur. Bununla birlikte bu çalışma kapsamında doğrulayıcı faktör analizi yapılmış ve iyi uyum indeks katsayıları elde edilmiştir ($X^2 (41, N = 369) = 117.358, p<.001, RMSEA=.07, CFI= .96, TLI= .95$).

Kişisel Bilgi Formu: Çalışma kapsamında araştırmacı tarafından hazırlanmış olan Kişisel Bilgi Formu'nda, cinsiyet, öğrenim gördükleri bölüm gibi üniversite son sınıf öğrencilerinin sosyo-demografik niteliklerine ilişkin bilgi toplamak amacıyla çeşitli sorulara yer verilmiştir.

İşlem Yolu

Öncelikli olarak araştırmanın yapılabilmesi için gerekli izinler gerçekleştirilmiştir. İlgili veri toplama araçları ile hazırlanmış olan Kişisel Bilgi Formu'nun uygulanması için yetkili öğretim üyeleri ve bazı ders sorumluları ile görüşülerek, uygulama için uygun gün ve saatler belirlenmiştir. Bu ders saatlerinde veri toplama araçları, hazır bulunan ve araştırmaya katılma konusunda gönüllü olan öğrencilere gruplar halinde araştırmacı tarafından uygulanmıştır.

Uygulama sırasında da gerekli açıklamalar yapılmış, kendilerine uygun bir şekilde yanıtlamaları için yönerge okunarak açıklanmış, isim yazmalarının zorunlu olmadığı, isteyenlere araştırma sonucu hakkında bilgi verilebileceği açıklanmıştır. Gönüllü olduğunu sözlü olarak belirten öğrencilerden aynı zamanda araştırmaya katılmayı içeren yazılı onam formunu imzalamaları istenmiş ve onam formunu imzalayan öğrenciler araştırmaya dahil edilmiştir. Uygulama süresi yaklaşık olarak 15 dakika sürmüştür.

Verilerin Analizi

Araştırmada elde edilen veriler, SPSS 22.0 ile analiz edilmiştir. Veriler girilmeden önce elle kontrol edilmiş ve eksik veya geçersiz 34 veri değerlendirme dışı bırakılmıştır. Buna ek olarak Mahalanobis uzaklığı hesaplanarak belirlenen çok yönlü uç değer olan 9 veri, veri setinden çıkarılmış ve analizler kalan 569 veri üzerinde gerçekleştirilmiştir. Veri setine ilişkin kayıp değer analizi gerçekleştirilmiş ve kayıp değerlerin %5'i aşmadığı görüldüğünden ve random olarak dağıldığı varsayıldığından dolayı expectation maximization-EM yöntemi ile kayıp değerlere EM ataması gerçekleştirilmiş ve dolayısıyla kayıp veri nedeni ile hiçbir veri analiz dışı bırakılmamıştır.

İlgili değişkenlere göre üniversite son sınıf öğrencilerinin kariyer kararı verme yetkinliği düzeylerinde manidar bir fark olup olmadığını belirlemek amacıyla bağımsız örneklem için t testi ve tek yönlü varyans analizi yöntemlerinden faydalanılmıştır. Tek yönlü varyans analizi sonuçlarında gruplar arasında manidar fark olduğuna karar verildiğinde, hangi grup ortalamasının diğerlerinden farklı olduğunu belirlemek için ise çoklu karşılaştırma testleri kullanılmıştır. Çoklu karşılaştırma testleri yapılırken varyansların homojenliğine Levene F testi ile bakılmış ve varyanslar homojen ise Bonfferoni testi, varyanslar homojen değilse Dunnett C testi kullanılmıştır (Büyüköztürk, 2007). Ayrıca bağımsız değişkenin bağımlı değişken üzerinde ne derece etkili olduğunu gösteren etki büyüklüğü (eta kare) değerleri de incelenmiştir. Etki büyüklüğü sonuçlarına karar verirken aldığı değere göre “düşük düzeyde etki”, “orta düzeyde etki” ve “geniş düzeyde etki” şeklinde yorumlanmıştır (Cohen, 1988). Araştırmada hata payı sınırı 0.05 olarak kabul edilmiştir.

Bulgular

Araştırma sorularına ilişkin analizler gerçekleştirilmeden önce bağımlı değişkene ilişkin dağılımın normalliğini incelemek amacıyla çarpıklık ve basıklık katsayıları incelenmiştir. Bağımlı değişkene ilişkin basıklık (.372) ve çarpıklık (-.237) katsayılarının -3 ile +3 arasında olduğu ve dolayısıyla verilerin normal dağıldığı görülmektedir (Tabachnich ve Fidell, 2015). Son olarak ise bağımlı değişkene ait puanların doğrusal olup olmadığı Normal P-P grafiği ile incelenmiştir ve kariyer kararı verme yetkinliği değişkenine ait sürekli puanların, 45 derecelik açı çizdiği ve dolayısıyla doğrusallıktan sapmadığı görülmüştür.

Üniversite son sınıf öğrencilerinin kariyer kararı verme yetkinliği düzeylerinin cinsiyete göre değişip değişmediğini belirlemek için yapılan bağımsız gruplar için t testi sonuçları Tablo 1’de verilmiştir.

Tablo 1. Üniversite son sınıf öğrencilerinin cinsiyetine göre kariyer kararı verme yetkinliği puanlarına ait bağımsız gruplar t testi sonuçlar

Gruplar	N	Ortalama	Std. Sapma	t	f
Erkek	141	153.90	27.48	1.30	1.17
Kadın	428	157.13	24.93		

* $p < 0.05$; ** $p < 0.01$; *** $p < 0.001$

Tablo 1’de görüldüğü gibi Levene testi sonucuna göre grupların varyansı eşit bulunmuştur (Levene $f = 1.17$; $p > .05$). Bağımsız gruplar t testi sonucuna göre, cinsiyete göre üniversite son sınıf öğrencilerinin kariyer kararı verme yetkinliği düzeylerinde manidar bir fark olmadığı görülmektedir ($t = 1.30$, $p > .05$).

Üniversite son sınıf öğrencilerinin kariyer kararı verme yetkinliği düzeylerinin genel akademik not ortalamalarına göre değişip değişmediğini belirlemek için yapılan bağımsız gruplar için t testi sonuçları Tablo 2’de verilmiştir.

Tablo 2. Üniversite son sınıf öğrencilerinin genel akademik not ortalamalarına göre kariyer kararı verme yetkinliği puanlarına ait bağımsız gruplar t testi sonuçları

Gruplar	N	Ortalama	Std. Sapma	t	f
2.50 ve altı	97	152.09	25.23	-1.79	.09
2.51 ve üstü	472	157.20	25.62		

* $p < 0.05$; ** $p < 0.01$; *** $p < 0.001$

Tablo 2’de görüldüğü gibi Levene testi sonucuna göre grupların varyansı eşit bulunmuştur (Levene $f = .09$; $p > .05$). Bağımsız gruplar t testi sonucuna göre, genel akademik not ortalamasına göre üniversite son sınıf öğrencilerinin kariyer kararı verme yetkinliği düzeylerinde manidar bir fark olmadığı görülmektedir ($t = -1.79$, $p > .05$).

Üniversite son sınıf öğrencilerinin kariyer kararı verme yetkinliği düzeylerinin iş deneyimi olma durumuna göre değişip değişmediğini belirlemek için yapılan bağımsız gruplar için t testi sonuçları Tablo 3’de verilmiştir.

Tablo 3. Üniversite son sınıf öğrencilerinin iş deneyimi olma durumuna göre kariyer kararı verme yetkinliği puanlarına ait bağımsız gruplar t testi sonuçları

Gruplar	N	Ortalama	Std. Sapma	t	f
Evet	304	158.46	26.22	2.14*	.16
Hayır	265	153.88	24.69		

* $p < 0.05$; ** $p < 0.01$; *** $p < 0.001$

Tablo 3’de görüldüğü gibi Levene testi sonucuna göre grupların varyansı eşit bulunmuştur (Levene $f = .16$; $p > .05$). Bağımsız gruplar t testi sonucuna göre, iş deneyimi olma durumuna göre üniversite son sınıf öğrencilerinin kariyer kararı verme yetkinliği düzeylerinde manidar bir fark olduğu görülmektedir ($t = 2.14$, $p < .05$). Buna göre iş deneyimi olan üniversite son sınıf öğrencilerinin kariyer kararı verme yetkinliği düzeylerinin olmayanlarından manidar olarak daha yüksek olduğu görülmektedir.

Üniversite son sınıf öğrencilerinin kariyer kararı verme yetkinliği düzeylerinin staj yapma durumuna göre değişip değişmediğini belirlemek için yapılan bağımsız gruplar için t testi sonuçları Tablo 4’de verilmiştir.

Tablo 4. Üniversite son sınıf öğrencilerinin staj yapma durumuna göre kariyer kararı verme yetkinliği puanlarına ait bağımsız gruplar t testi sonuçları

Gruplar	N	Ortalama	Std. Sapma	t	f
Evet	403	157.59	24.45	1.83	2.82
Hayır	166	153.27	28.04		

* $p < 0.05$; ** $p < 0.01$; *** $p < 0.001$

Tablo 4’de görüldüğü gibi Levene testi sonucuna göre grupların varyansı eşit bulunmuştur (Levene $f = 2.82$; $p > .05$). Bağımsız gruplar t testi sonucuna göre, staj yapma durumuna göre üniversite son sınıf öğrencilerinin kariyer kararı verme yetkinliği düzeylerinde manidar bir fark olmadığı görülmektedir ($t = 1.83$, $p > .05$).

Öğrenim gördükleri bölüme göre üniversite son sınıf öğrencilerinin kariyer kararı verme yetkinliği puanlarına ilişkin betimsel değerler Tablo 5’de verilmiştir. Öğrenim gördükleri bölüme göre grupların aritmetik ortalamaları incelendiğinde kariyer kararı verme yetkinlik puanlarının birbirinden farklı olduğu görülmüştür. Tablo 5’de görüldüğü üzere, en

düşük ortalamanın Sağlık Bilimleri Fakültesi'nin çeşitli birimlerinde öğrenim görmekte olan, en yüksek ortalamanın ise Güzel Sanatlar Fakültesi'nin çeşitli birimlerinde öğrenim görmekte olan üniversite son sınıf öğrencilerine ait olduğu görülmüştür.

Tablo 5. Öğrenim gördükleri bölüme göre üniversite son sınıf öğrencilerinin kariyer kararı verme yetkinliği puanlarına ilişkin betimsel değerler

Gruplar	N	Ortalama	Std. Sapma
Sosyal Bilimleri	254	155.82	27.11
Fen Bilimleri	58	159.69	24.65
Sağlık Bilimleri	171	153.01	24.35
Eğitim Bilimleri	56	159.65	20.73
Güzel Sanatlar	30	166.86	26.71

Öğrenim gördükleri bölüme göre üniversite son sınıf öğrencilerinin kariyer kararı verme yetkinliği düzeylerinde istatistiksel olarak fark olup olmadığını belirlemek için yapılan tek yönlü varyans analiz sonuçları Tablo 6'da verilmiştir.

Tablo 6. Öğrenim gördükleri bölüme göre üniversite son sınıf öğrencilerinin kariyer kararı verme yetkinliği puanlarına ilişkin tek yönlü varyans analiz sonuçları

Gruplar	Kareler Toplamı	sd	Ortalamaların		
			Karesi	F	f
Gruplar arası	6550.80	4	1637.70	2.53*	1.32
Gruplar İçi	365702.05	564	648.41		
Toplam	372252.85	568			

* p < 0.05; ** p < 0.01; *** p < 0.001

Tablo 6'da görüldüğü gibi Levene testi sonucuna göre grupların varyansı eşit bulunmuştur. Yapılan tek yönlü varyans analiz sonuçları, öğrenim gördükleri bölüme göre üniversite son sınıf öğrencilerinin kariyer kararı verme yetkinliği puanlarında manidar bir fark olduğunu göstermektedir ($F_{4;564}=2.53$, $p<.05$). Hangi ortalamalar arasında manidar fark olduğunu belirlemek için Levene istatistiği ($F_{4;564} = 1.32$, $p>0.05$) grup

varyanslarının homojen olduğunu gösterdiğinden Bonferroni ikili karşılaştırma testine başvurulmuştur. Bonferroni testine ilişkin sonuçlar Tablo 7’de verilmiştir.

Tablo 7. Öğrenim gördükleri bölüme göre üniversite son sınıf öğrencilerinin kariyer kararı verme yetkinliği puanlarına ilişkin ortalamaları arasındaki farklar

Öğrenim Gördükleri Bölüm	Sosyal Bilimler	Fen Bilimleri	Sağlık Bilimleri	Eğitim Bilimleri	Güzel Sanatlar
Sosyal Bilimleri	0				
Fen Bilimleri	-3.87495	0			
Sağlık Bilimleri	2.80889	6.68385	0		
Eğitim Bilimleri	-3.83047	.04449	-6.63936	0	
Güzel Sanatlar	-11.04091	-7.16596	-13.84981	-7.21045	0

* $p < 0.05$; ** $p < 0.01$; *** $p < 0.001$

Tablo 7’de görüldüğü üzere, Bonferroni düzeltmesi yapıldıktan sonra ikili karşılaştırma testi sonuçları ortalamalar arasında manidar bir fark olmadığını göstermektedir. Buradan hareketle öğrenim gördükleri bölüme göre üniversite son sınıf öğrencilerinin kariyer kararı verme yetkinliği düzeylerinde manidar bir fark olmadığı söylenebilir.

Aldıkları eğitimle mesleki yeterlik kazanma durumuna göre üniversite son sınıf öğrencilerinin kariyer kararı verme yetkinliği puanlarına ilişkin betimsel değerler Tablo 8’de verilmiştir. Aldıkları eğitimle mesleki yeterlik kazanma durumuna göre grupların aritmetik ortalamaları incelendiğinde kariyer kararı verme yetkinlik puanlarının birbirinden farklı olduğu görülmüştür. Tablo 8’de görüldüğü üzere, en düşük ortalamanın üniversite yaşamlarında aldıkları eğitimin mesleki yeterlik kazanmaları için yeterli olmadığını belirtmekte olan, en yüksek ortalamanın ise yeterli olduğunu belirtmekte olan üniversite son sınıf öğrencilerine ait olduğu görülmüştür.

Tablo 8. Aldıkları eğitimle mesleki yeterlik kazanma durumuna göre üniversite son sınıf öğrencilerinin kariyer kararı verme yetkinliği puanlarına ilişkin betimsel değerler

Gruplar	N	Ortalama	Std. Sapma
Yeterli	145	166.03	22.74
Kısmen Yeterli	323	155.55	23.85
Yeterli Değil	101	144.87	29.59

Aldıkları eğitimle mesleki yeterlik kazanma durumuna göre üniversite son sınıf öğrencilerinin kariyer kararı verme yetkinliği düzeylerinde istatistiksel olarak fark olup olmadığını belirlemek için yapılan tek yönlü varyans analiz sonuçları Tablo 9’da verilmiştir.

Tablo 9. Aldıkları eğitimle mesleki yeterlik kazanma durumuna göre üniversite son sınıf öğrencilerinin kariyer kararı verme yetkinliği puanlarına ilişkin tek yönlü varyans analiz sonuçları

Gruplar	Kareler Toplamı	sd	Ortalamaların Karesi	F	f
Gruplar arası	27099.92	2	13549.96	22.22***	4.56*
Gruplar İçi	345152.93	566	609.81	.	.
Toplam	372252.85	568			

* p < 0.05; ** p < 0.01; *** p < 0.001

Tablo 9’da görüldüğü gibi Levene testi sonucuna göre grupların varyansı eşit bulunmamıştır. Buradan hareketle tek yönlü varyans analizi varyansların eşit olmadığı varsayılarak yapılmıştır. Yapılan tek yönlü varyans analiz sonuçları, aldıkları eğitimle mesleki yeterlik kazanma durumuna göre üniversite son sınıf öğrencilerinin kariyer kararı verme yetkinliği puanlarında manidar bir fark olduğunu göstermektedir ($F_{2,568}=22.22$, $p<.001$). Hangi ortalamalar arasında manidar fark olduğunu belirlemek için Levene istatistiği ($F_{2,568} = 4.56$, $p<0.05$) grup varyanslarının homojen olmadığını gösterdiğinden Dunnet C ikili karşılaştırma testine başvurulmuştur. Dunnet C testine ilişkin sonuçlar Tablo 10’da verilmiştir.

Tablo 10. Aldıkları eğitimle mesleki yeterlik kazanma durumuna göre üniversite son sınıf öğrencilerinin kariyer kararı verme yetkinliği puanlarına ilişkin ortalamaları arasındaki farklar

Aldıkları Eğitimle Mesleki Yeterlik Kazanma Durumu	Yeterli	Kısmen Yeterli	Yeterli Değil
Yeterli	0		
Kısmen Yeterli	10.48187***	0	
Yeterli Değil	21.15781***	10.67594***	0

* p < 0.05; ** p < 0.01; *** p < 0.001

Tablo 10 incelendiğinde, tüm ortalamalar arasında manidar bir fark olduğu görülmektedir. Buna göre üniversite yaşamlarında aldıkları eğitimin mesleki yeterlik kazanmaları için yeterli olduğunu düşünen üniversite son sınıf öğrencilerinin kariyer kararı verme yetkinliği puan ortalamalarının kısmen yeterli ya da yeterli olmadığını belirten öğrencilerinkinden manidar bir şekilde daha yüksek olduğu söylenebilir. Eta kare değeri incelendiğinde, $\eta^2 = 0.07$ ile orta düzeyde etkide bulunduğu görülmektedir.

Tartışma

Araştırma sonuçlarına göre iş deneyimi olma ve aldıkları eğitimle mesleki yeterlik kazanma durumuna göre üniversite son sınıf öğrencilerinin kariyer kararı verme yetkinliği puanlarında manidar bir fark varken; cinsiyete, genel akademik not ortalamasına, staj yapma durumuna ve öğrenim gördüğü bölüme göre manidar bir fark olmadığı görülmektedir. Bu bölümde elde edilen bu sonuçlar aşağıda ilgili literatür çerçevesinde alt problemlerin sırası baz alınarak tartışılmıştır. İş deneyimi olma ve staj yapma durumu değişkenleri literatürde birlikte ele alındığından dolayı bu değişkenler tartışılırken aynı paragrafta ve birlikte ele alınmıştır.

Bu çalışmanın sonuçları incelendiğinde cinsiyete göre üniversite son sınıf öğrencilerinin kariyer kararı verme yetkinliği düzeylerinde manidar bir fark olmadığı görülmektedir. Yapılan çalışmalar incelendiğinde, demografik değişkenler arasında kariyer kararı verme yetkinliği ile ilişkisi en çok araştırılan değişkenlerden birinin de cinsiyet olduğu ve cinsiyete

göre üniversite öğrencilerinin kariyer kararı verme yetkinliği düzeylerinde farklı araştırmaların farklı sonuçlara ulaştığı görülmektedir. (Austin, 2009; Brown ve Lavish, 2006; Concannon ve Barrow, 2012; Coon, 2009; Creagh-Kaiser, 2003; Floyd, 2006; Foltz ve Luzzo, 1998; Gianakos, 2001; Jenkins, 2004; Kelly ve Hatcher, 2013; Nawaz ve Gilani, 2011). Buna göre, bazı çalışmaların sonuçları (Floyd, 2006; Gianakos, 2001) cinsiyete göre kariyer kararı verme yetkinliğinde manidar bir fark olduğunu gösterirken, bazı çalışmalarda (Austin, 2009; Brown ve Lavish, 2006; Concannon ve Barrow, 2012; Coon, 2009; Foltz ve Luzzo, 1998; Jenkins, 2004; Kelly ve Hatcher, 2013; Nawaz ve Gilani, 2011) elde edilen bulgular ise cinsiyete göre bir fark olmadığını göstermektedir. Bu çalışmanın sonuçları da cinsiyete göre kariyer kararı verme yetkinliği düzeylerinde fark olmadığını söyleyen çalışmaların sonuçları ile benzerlik göstermektedir. Özellikle de son yıllarda yapılan çalışmalar (Abdalla, 1995; Gianakos, 1995) biyolojik cinsiyetten ziyade toplumun cinsiyete yüklediği anlamın kariyer kararı verme yetkinliğini etkilediğini göstermektedir. Kadınların ve/veya erkeklerin başarılı olabileceklerine ilişkin toplumsal yargıların biyolojik farklılıkları ifade eden cinsiyetten daha önemli olabileceği ve üniversite öğrencilerinin aldıkları dersler nedeni ile bu toplumsal yargılara ilişkin farkındalıklarının daha fazla olabileceği nedenleriyle bu çalışmada biyolojik farklılıkları ifade eden cinsiyet kavramına göre üniversite son sınıf öğrencilerinin kariyer kararı verme yetkinliği düzeylerinde manidar bir fark olmaması sonucuna ulaşılması söz konusu olabilir.

Bu çalışmanın bir diğer sonucu ise akademik başarı düzeyine göre üniversite son sınıf öğrencilerinin kariyer kararı verme yetkinliği düzeylerinde manidar bir fark olmadığıdır. İlgili literatür incelendiğinde birçok araştırmacının (Lent, Brown ve Hackett, 2002; Lent, Brown ve Larkin, 1984; 1986; Peterson, 1993) yetkinlik ile başarı arasında manidar bir ilişki olduğunu vurguladığı görülmektedir. Bu araştırmaların sonuçları çalışmanın bu bulgusunu desteklememektedir. Bununla birlikte bu çalışmada katılımcılar akademik başarı düzeyi 2.50 altı ve üstü şeklinde ikiye ayrılmış ve katılımcıların çoğunun (yaklaşık olarak %83'ünün) 2.50 üstünde genel akademik ortalamaya sahip olduğu görülmüştür. Yetkinlik beklentilerinin zorlu yaşantılar sonucu elde edildiğinde daha güçlü olacağını vurgulayan Bandura'nın (1997) varsayımından hareketle, tek başına başarı yaşantısından ziyade zor koşullar altında elde edilen başarı

yaşantılarının yetkinliği etkileyebileceği söylenebilir. Dolayısıyla katılımcıların büyük bir çoğunluğunun 2.5 üstü ortalamaya sahip olmasının akademik ortalamının zor koşullarda elde edilmediği varsayımını doğurabileceği söylenebilir.

Bu çalışmada iş deneyimi olma durumuna göre üniversite öğrencilerinin kariyer kararı verme yetkinliği düzeylerinde manidar bir fark varken, staj yapma durumuna göre manidar bir fark olmadığı görülmektedir. Yapılan çalışmaların iş deneyimi (Lent, Brown ve Hackett, 1994; Stajkovic ve Luthans, 1998) ve işe hazırlama programlarının (Stringer ve Kerpelman, 2010) üniversite öğrencilerinin kariyer kararı verme yetkinliği düzeylerini arttırdığını göstermektedir. Üniversite son sınıf öğrencilerinin okuldan işe geçiş süreci içinde olduğu ve okul hayatı ile iş hayatının birbirinden farklı olması nedeniyle bu sürece alışmalarının iş deneyimi olmayanlar açısından daha zor olacağı söylenebilir. Özellikle bireylerin uyum süreci açısından önce iş hayatına ve iş hayatının gerçekliğine ve bu anlamda toplumsal yaşama geçişe alışmaları gerekmektedir. Bu açıdan üniversite hayatında iş deneyimine sahip olarak bu uyum sürecini daha etkili idare edebilecekleri düşünüldüğünde, iş deneyimi olanların kariyer kararı verme yetkinliği düzeylerinin olmayanlara göre daha yüksek olmasının anlaşılır olduğu söylenebilir. Öte yandan staj yapma durumuna göre üniversite son sınıf öğrencilerinin kariyer kararı verme yetkinliği düzeylerinde manidar bir fark olmaması ilgili literatür ile çelişmektedir. İş hayatına hazırlayıcı eğitim programlarının (bkz., Stringer ve Kerpelman, 2010) öğrencilerin kariyer kararları almada kendilerini daha iyi hissedebilecekleri ortamlar yaratmayı sağladığı görülmektedir. Buna karşın Türkiye’de üniversite öğrencilerinin yönlendirildikleri staj programları incelendiğinde (Ceylan ve Erbir, 2015), bu programların onları kendi mesleklerine yeteri kadar hazırlamadıkları söylenebilir. Dolayısıyla staj programlarının üniversite son sınıf öğrencilerinin kariyer kararları almada kendilerine olan inançlarını etkilememesi, staj programlarının içeriklerinin güncel ve global dünya ile yarışmayı sağlayabilecek nitelikte olmamasından kaynaklanıyor olabilir.

Bu çalışmadan elde edilen bir diğer sonuç ise öğrenim görülen bölüme göre üniversite son sınıf öğrencilerinin kariyer kararı verme yetkinliği düzeylerinde manidar bir fark olmasına rağmen, Bonferroni düzeltmesi yapıldıktan sonra ikili karşılaştırma testi sonuçlarının, ikili gruplar

arasında manidar bir fark olmadığını göstermesidir. İlgili çalışmalar incelendiğinde, akademik ilgi alanına göre üniversite öğrencilerinin kariyer kararı verme yetkinliği düzeylerinde manidar bir fark olduğu görülmektedir (Sneva, 2011; Sumarı, 2006; Ulaş, 2016). Belirtilen çalışmaların bu sonuçları araştırmanın bu bulgusunu desteklememektedir. Özellikle Sneva (2011) ve Sumarı (2006) tarafından yapılan çalışmaların sonuçları incelendiğinde; prestijli, daha yüksek maaşlı ve piyasa tarafından talebi olan alanlarda öğrenim görenlerin kariyer kararı verme yetkinliği düzeylerinin daha yüksek olduğu görülmektedir. Yine Ulaş (2016) tarafından yapılan çalışmada ise Eğitim Bilimleri alanında öğrenim gören öğrencilerin kariyer kararı verme yetkinliği düzeylerinin daha yüksek olduğu ve bunun da bölümlerini seçmeye ilişkin oryantasyonları ile açıklanabileceği görülmektedir. Bu çalışmada ise diğer araştırmalardan farklı olarak her ne kadar farklı fakültelerde öğrenim görseler de küçük ölçekli bir şehrin orta büyüklükte bir üniversitesinde öğrenim görmekte olan üniversite son sınıf öğrencilerinin kariyer kararı verme yetkinliği düzeyleri arasında fark olmaması seçeneklerini sınırlı algılamayabilmeleri ile açıklanabilir.

Son olarak araştırmada aldıkları eğitimle mesleki yeterlik kazanma durumuna göre üniversite son sınıf öğrencilerinin kariyer kararı verme yetkinliği puanlarında manidar bir fark olduğu görülmektedir. Buna göre aldıkları eğitimin kendilerine mesleki yeterlik kazandırdığına inanan üniversite son sınıf öğrencilerinin kariyer kararları almada daha yetkin oldukları söylenebilir. Yapılan çalışmalar eğitim kalitesinin ve bölüm memnuniyetinin (Jadidian ve Dufy, 2012; Nauta, 2007) ve akademik bütünleşmenin (Peterson, 1993; Peterson ve Delmas, 2001) kariyer kararı verme yetkinliği üzerinde etkisi olduğunu göstermektedir. Buradan hareketle aldıkları eğitimin kendisine yeterlik kazandırdığını düşünen üniversite son sınıf öğrencilerinin okuldan işe geçiş sürecinde aldıkları kariyer kararlarına, yaptıkları kariyer planlarına, iş dünyası bilgilerine, nasıl kariyer planı oluşturabileceklerine ve mesleği ile ilgili güncel bilgilere ulaşmada doğru kaynaklara sahip olduğuna ilişkin daha fazla inancı olduğu söylenebilir.

Sonuç

Elde edilen sonuçlar doğrultusunda bazı önerilerde bulunulmuştur:

- Bu çalışma ile incelenmiş olan değişkenler arasındaki ilişkiler farklı kültürel oryantasyona sahip örneklem gruplarında yeniden incelenebilir.
- Bu çalışma kapsamında akademik başarının göstergesi olarak yalnızca üniversite öğrencilerinin okuldaki akademik ortalamaları dikkate alınmıştır. Akademik ortalamalarının yanın sıra okulda akademik ortalamalarını elde etmede ki güçlük derecelerinin de incelenmesinin anlamlı olacağı düşünülmektedir.
- Bu çalışma kapsamında cinsiyet değişkeni kategorik olarak ele alınmıştır. Farklı çalışmalarda toplumsal cinsiyet rolünü inceleyen sürekli puanlar ile kariyer kararı verme yetkinliği arasındaki ilişkiler incelenebilir.
- İş deneyimi ve aldıkları eğitimle mesleki yeterlik kazanma durumlarının üniversite öğrencilerinin kariyer kararı verme yetkinliğini arttırdığı görüldüğünden dolayı, iş deneyimlerini arttırabilecek ve mesleki yeterlik kazandırabilecek nitelikte uygulamalar yapılabilir ve öğretim programları bu anlamda yeniden düzenlenebilir.
- Üniversite öğrencilerinin kariyer kararı verme yetkinliği düzeylerini arttırmak amacıyla üniversitelerin psikolojik danışma ve kariyer danışma merkezlerinde çalıştay, konferans gibi bilgilendirici toplantılara yer verilebilir. Böylelikle hem toplum hem de birey bazında işsizlik gibi olgularla baş etmede etkili adımlar atılabilmiş olunabilir.

Bu çalışma bazı sınırlılıklara sahiptir. Türkiye'nin Karadeniz bölgesindeki şehirlerinden birinde yapılan bu çalışmanın diğer şehirlerde de yapılması Türkiye örneğinde büyük resmi görebilme konusunda yardımcı olabilecektir. Aynı zamanda, bu yolla daha fazla sayıda üniversiteye ulaşılarak araştırmanın dış geçerliği bir başka ifade ile genellenebilirliği arttırılabilir. Son olarak bu çalışma kapsamında ulaşılan fakültelerde ağırlıklı olarak kadın öğrencilerin yer alması araştırmanın bir diğer sınırlılığdır.

EXTENDED ABSTRACT

The Variables That Effect University Senior Students's Career Decision-Making Self-Efficacy Levels

*

Özlem Ulaş*

**Giresun University*

Self-efficacy beliefs affect every aspect of human lives including whether people think productively or not, they have self-refuting way of thinking and they are optimistic or pessimistic, how much time they spend in an activity, how they motivate themselves and face the difficulties, how they regulate their thoughts and behaviour, and the tendency of depression and stress. It can be said that self-efficacy expectations form the basis of the capacity to make choices and apply these choices in life as well as the beliefs in their abilities, which are necessary to provide individuals' control on the events that impact their lives (Bandura, 1997). Experimental studies (for example, Bandura and Adams, 1977; Zimmerman, Bandura and Martinez-Pons, 1992) support Bandura's (1997) assumption about the self-efficacy conception. Similarly, career development is an inseparable aspect of individuals' lives. Therefore, the conception of self-efficacy can affect individuals' career choices as well as all of the choices in their lives. Lent, Brown and Hackett (2002) state that the individuals, who have strong personal self-efficacy expectations, have many more career choices and can prepare themselves for these choices beforehand and thus become more decisive to tend towards that field.

When the related literature is reviewed, it is seen that there are many studies that the career decision-making self-efficacy levels of university students are related with several variables. Besides, within the scope of this study, the variables that can affect the career decision-making self-efficacy levels of students and can be intervened in which university administrations can get involved as well as psychological counseling centers

in universities. To determine having a work experience, an internship experience, the department studied, grade point average, occupational self-efficacy status with education and gender variables can be considered important for the studies to be performed to increase the beliefs that university students can feel themselves more self-sufficient and make efficient decisions in their career developments. From this point of view, the objective of this study is to reveal the variables that affect the career decision-making self-efficacy levels of final year undergraduate students. In line with this purpose, some answers were sought to the subproblems such as, "Is there any meaningful difference at the career decision-making self-efficacy levels of final year undergraduate students according to gender?", "Is there any meaningful difference at the career decision-making self-efficacy levels of final year undergraduate students according to grade point average?", "Is there any meaningful difference at the of career decision-making self-efficacy levels of final year undergraduate students according to having a work experience?", "Is there any meaningful difference at the career decision-making self-efficacy levels of final year undergraduate students according to a completed internship?" and "Is there any meaningful difference at the career decision-making self-efficacy levels of final year undergraduate students according to the department studied?"

The study group of this research is formed of 569 final year undergraduate students, 141 (24.9%) of which are male and 428 (75.1%) of which are female students, who study in several faculties and institutions at a medium-sized university in Black Sea Region of Turkey, and are chosen with random sampling method. Career Decision-Making Self-Efficacy Scale developed by Ulaş and Yıldırım (2016) and Personal Information Form prepared by the researcher were used to measure career decision-making self-efficacy levels of university students, that is to say, how much they believed to have completed necessary tasks successfully in order to make a career decision.

The data obtained in the study were analysed with SPSS 22.0. Before the data were entered, they were checked manually and 34 incomplete or invalid data were left out of assessment. Moreover, Mahalanobis distance was calculated and 9 data, which were multiple extreme values, were removed from the data set and the analyses were made on 569 data. The

missing value analysis about the data set was made and Expectation Maximization was made for the missing values with expectation maximization-EM method as it was seen that the missing values did not surpass 5% and they were assumed to be scattered randomly, and thus, no data was left out of the analysis because of the missing data. In the analysis of data, t test and one-way analysis of variance were used for independent samples. Multiple comparison tests were used to determine what group average was different from others when it was decided that there was a meaningful difference between the groups in one-way analysis of variance. While performing the multiple comparison tests, homogeneity of variances was examined through Levene F test and if the variances were homogeneous, Bonferroni test was employed and if they were not homogeneous, Dunnett C test was used (Büyüköztürk, 2007).

According to the research results, while there is a meaningful difference about the scores at the career decision-making self-efficacy levels of final year undergraduate students according to having a work experience and obtaining a professional competence through education, there is no meaningful difference according to gender, grade point average, doing internship and the department studied. It is seen in the research results that the career decision-making self-efficacy levels of final year undergraduate students who have a work experience are meaningfully higher than the ones who have no work experience. Finally, it can be said that the score averages of career decision-making self-efficacy of the final year undergraduate students who think that the education they get in their university years is sufficient for them to obtain a professional competence are meaningfully higher than the ones, who state that their score averages are partly sufficient or not sufficient. When eta-squared value is examined, it is seen that there is a moderate effect with $\eta^2=0.07$.

This study has some limits. To perform this study, which was made in one of the cities in Black Sea Region of Turkey, in other cities will help us see the big picture in Turkey. At the same time, by this way the external validity, namely, generalizability of the study can be increased by reaching many more universities.

Kaynakça/References

- Abdalla, I. A. (1995). Sex, sex role self-concepts and career decision-making self-efficacy among arab students. *Social Behavior and Personality*, 23(4), 389-402.
- Austin, C. Y. (2009). *Factors influencing African American high school students in career decision-making self-efficacy and engineering related goal intentions* (Unpublished Doctoral Dissertation). University of Minnesota, Minnesota.
- Bandura, A. (1997). *Self-efficacy: The exercise of control*. New York: W.H. Freeman and Company.
- Bandura, A. (1999). A social cognitive theory of personality. In L. Pervin & O. John (Eds.). *Handbook of personality*. (2nd ed.), 154-196. New York: Guilford Publications. (Reprinted in D. Cervone & Y. Shoda [Eds.], *The coherence of personality*. New York: Guilford Press.)
- Bandura, A., & Adams, N. E. (1977). Analysis of self-efficacy theory of behavioral change. *Cognitive Therapy and Research*, 1(4), 287-310.
- Brown, C. & Lavish, L. A. (2006). Career assessment with native Americans: role salience and career decision-making self-efficacy. *Journal of Career Assessment*, 14(1), 116-129.
- Brown, C., Garavalia, L. S., Fritts, M. L. H., & Olson, E. A. (2006). Computer science majors: Sex role orientation, academic achievement, and social cognitive factors. *The Career Development Quarterly*, 54(4), 331-345.
- Büyüköztürk, Ş. (2007). *Sosyal bilimler için veri analizi el kitabı*. Ankara: Pegem Akademi.
- Ceylan, H., & Erbir, M. A. (2015). Meslek yüksekokullarında kalite: Mevcut durum, sorunlar ve çözüm önerileri. *Electronic Journal of Vocational Colleges*, 5(1), 99-106.
- Cohen, J. (1988). *Statistical power analysis for the behavioral sciences* (2nd ed.). Hillsdale: Erlbaum.
- Concannon, J. P. & Barrow, L. H. (2012). A reanalysis of engineering majors' self-efficacy beliefs. *Journal of Science Education Technology*, 21, 742-753.

- Coon, K. L. (2009). *Predicting career decision-making difficulties among undergraduate students: the role of career decision making self-efficacy, career optimism and coping* (Unpublished Doctoral Dissertation). Southern Illinois University, Carbondale.
- Creagh-Kaiser, M. G. (2003). *The influence of ethnic identity, gender and trait anxiety on career decision-making self-efficacy for White and racial/ethnic minority students* (Unpublished Doctoral Dissertation). University of Seton Hall, South Orange, NJ.
- DeLorenzo, D. R. (1998). The relationship of cooperative education exposure to career decision-making self-efficacy and career locus of control. *Journal of Cooperative Education*, 35(1), 10-15.
- Floyd, T. D. (2006). *Family dysfunction, parental attachment and career (pleasetypo) decision-making self-efficacy among college students* (Unpublished Doctoral Dissertation). Temple University, Philadelphia.
- Foltz, B. M., & Luzzo, D. A. (1998). Increasing the career decision-making self-efficacy of nontraditional college students. *Journal of College Counseling*, 1(1), 35-44.
- Gianakos, I. (1995). The relation of sex role identity to career decision-making self-efficacy. *Journal of Vocational Behavior*, 46(2), 131-143.
- Gianakos, I. (2001). Predictors of career decision-making self-efficacy. *Journal of Career Assessment*, 9(2), 101-114.
- Hawkins, A. (2004). *The impact of cooperative education participation on career indecision, career decision-making self-efficacy and career decision-making style among college students* (Unpublished Doctoral Dissertation). Temple University, Philadelphia.
- Jadidian, A., & Duffy, R. D. (2012). Work volition, career decision self-efficacy, and academic satisfaction: an examination of mediators and moderators. *Journal of Career Assessment*, 20(2), 154-165.
- Jenkins, K. E. (2004). *The influence of parental attachment, gender, and academic major choice on the career decision-making self-efficacy of first year African American college students* (Unpublished Doctoral Dissertation). University of Pennsylvania State, State College, PA.

- Kalkınma Bakanlığı (2016). Orta vadeli program 2017 - 2019. [Çevrim-içi: [http://www.kalkinma.gov.tr/Lists/OrtaVadeliProgramlar/Attachments/13/Orta%20Vadeli%20Program%20\(2017-2019\).pdf](http://www.kalkinma.gov.tr/Lists/OrtaVadeliProgramlar/Attachments/13/Orta%20Vadeli%20Program%20(2017-2019).pdf), Erişim Tarihi:02.09.2018]
- Kelly, R. R. & Hatcher, T. (2013). Decision making self-efficacy and barriers in career decision making among community college students. *Community College Journal of Research and Practice*, 37, 103-113.
- Lent, R. W., Brown, S. D., & Hackett, G. (1994). Toward a unifying social cognitive theory of career and academic interest, choice, and performance [monograph]. *Journal of Vocational Behavior*, 45, 79-122.
- Lent, R. W., Brown, S. D., & Hackett, G. (2002). Social cognitive career theory. In D. Brown (Ed.). *Career choice and development*, 255-311. John Wiley & Sons.
- Lent, R. W., Brown, S. D., & Larkin, K. C. (1984). Relation of self-efficacy expectations to academic achievement and persistence. *Journal of Counseling Psychology*, 31(3), 356-362. doi: <http://dx.doi.org/10.1037/0022-0167.31.3.356>
- Lent, R. W., Brown, S. D., & Larkin, K. C. (1986). Self-efficacy in the prediction of academic performance and perceived career options. *Journal of Counseling Psychology*, 33(3), 265-269. doi: <http://dx.doi.org/10.1037/0022-0167.33.3.265>
- Lent, R. W., Brown, S. D., Schmidt, J., Brenner, B., Lyons, H., & Treistman, D. (2003). Relation of contextual supports and barriers to choice behavior in engineering majors: Test of alternative social cognitive models. *Journal of Counseling Psychology*, 50(4), 458-465.
- Nauta, M. M. (2007). Assessing college students' satisfaction with their academic majors. *Journal of Career Assessment*, 15(4), 446-462.
- Nawaz, S. & Gilani, N. (2011). Relationship of parental and peer attachment bonds with career decision-making self-efficacy among adolescents and post-adolescents. *Journal of Behavioral Sciences*, 21(1), 33-47.
- Özyürek, R. (1995). *Fen bilimleri alanını seçen öğrencilerin kariyer yetkinlik beklentisi ile kariyer seçenekleri zenginliği ve üniversiteye giriş sınavlarındaki performansları arasındaki ilişkiler* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.

- Paulsen, A. M., & Betz, N. E. (2004). Basic confidence predictors of career decision-making self-efficacy. *The Career Development Quarterly*, 52, 354-362.
- Peterson, S. L. (1993). Career decision-making self-efficacy and institutional integration of underprepared college students. *Research in Higher Education*, 34(6), 659-685.
- Peterson, S. L., & Delmas, R. C. (2001). Effects of career decision-making self-efficacy and degree utility on student persistence: A path analytic study. *Journal of College Student Retention: Research, Theory & Practice*, 3(3), 285-299.
- Sneva, J. N. (2011). *Exploring career decision-making self-efficacy, career maturity attitudes and racial identity attitudes of college students of color* (Unpublished Doctoral Dissertation). University at Buffalo, New York.
- Stajkovic, A. D., & Luthans, F. (1998). Social cognitive theory and self-efficacy: going beyond traditional motivational and behavioral approaches. *Organizational Dynamics*, 26, 62-74. doi:10.1016/S0090-2616(98)90006-7
- Stringer, K. J., & Kerpelman, J. L. (2010). Career identity development in college students: Decision making, parental support, and work experience. *An International Journal of Theory and Research*, 10(3), 181-200.
- Sumari, M. (2006). *Family functioning and career decision-making self-efficacy: a study of first year malaysian undergraduate students* (Unpublished Doctoral Dissertation). Western Michigan University, Michigan.
- Super, E., D., Crites, J., O., Hummel, R., C., Moser, H., P., Overstreet, P., L. ve Warnath, C., F. (1957). *Vocational development a framework for research*. New York: Teachers College Press.
- Tabacnhinch, B. G., & Fidell, L. S. (2015). *Çok değişkenli istatistiklerin kullanımı* (M. Baloğlu, Çev.). Ankara: Nobel Akademi. (2013).
- Taylor, K. M., & Betz, N. E. (1983). Applications of self-efficacy theory to the understanding and treatment of career indecision. *Journal of Vocational Behavior*, 22(1), 63-81.
- Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) (2018). İşgücü istatistikleri. [Çevrim-içi: <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=27696>, Erişim Tarihi: 01.09.2018]

- Ulaş, Ö. (2016). *Kariyer kararı verme öz-yetkinliği: Bir model testi* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Hacettepe Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Ulaş, Ö., & Yıldırım, İ. (2016). Kariyer Kararı Verme Yetkinliği Ölçeği'nin geliştirilmesi. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 6(45), 77-90.
- Zimmerman, B. J., Bandura, A., & Martinez-Pons, M. (1992). Self-motivation for academic attainment: The role of self-efficacy beliefs and personal goal setting. *American Educational Research Journal*, 29(3), 663-676.
- Zunker, V. G. (2012). *Career counseling: A holistic approach*. Belmont: Brooks/Cole.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

- Ulaş-Kılıç, Ö. (2018). Üniversite son sınıf öğrencilerinin kariyer kararı verme yetkinliği düzeylerini etkileyen değişkenler. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 9(16), 248-275. DOI: 10.26466/opus.462704

Sosyal Medya Bağımlılığı: Üniversite Öğrencileri Üzerine Çalışma¹

DOI: 10.26466/opus.470118

*

Fatih Çağatay Baz*

* Dr. Öğr. Üyesi, Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi,
Fakültesi / Osmaniye / Türkiye

E-Posta: fatihcagataybaz@osmaniye.edu.tr

ORCID: [0000-0002-6398-9851](https://orcid.org/0000-0002-6398-9851)

Öz

Günümüzde, özellikle gençler arasında, internet kullanımı çok yaygındır. İnternet kullanımı en çok sosyal medya alanında tercih edilmektedir. Sosyal medya haber, iletişim, eğitim, bilgi paylaşımı, arkadaş takibi gibi farklı alanlarda ilgi çekmektedir. Sosyal medya insanlara düşüncelerini ve edimlerini paylaşabilecekleri geniş bir alan sunmaktadır. Bu çalışma ile sosyal medya bağımlılıkları üzerine Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi öğrencileri örnekleminde ölçek uygulanarak, sosyal medya bağımlılıkları analiz edilmektedir. Verilerin analizinde betimsel istatistik yöntemleri, bağımsız örneklemler için t testi ve tek yönlü varyans analizi kullanılmıştır. Araştırmada farklı bölümlerden 186 öğrenci ile gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmada Şahin (2018) tarafından geliştirilen ortaokul, lise ve üniversite öğrencilerinin sosyal medya bağımlılık düzeylerini belirlemek amacıyla, geçerlik çalışmaları çerçevesinde açıklayıcı ve doğrulayıcı analizleri yapılmış ve SMBÖ-YF'nun beşli Likert tipi, 4 alt boyut (sanal tolerans, sanal iletişim, sanal problem ve sanal bilgilenme) ve 29 maddeden oluşan bir yapıya sahip olan ölçek kullanılmıştır. Elde edilen veriler ışığında öğrencilerin sosyal medya kullanıcısı oldukları ancak sosyal medya kullanımından kaynaklı sorunları bağımlılık düzeyinde yaşamadıkları ile belirlenmiştir. Sosyal medya bağımlılığı konusunda öğrenci görüşlerinin cinsiyet, yaş, aylık harcama miktarı ve öğrenim gördükleri bölüm gibi değişkenler açısından önemli farklılıklar görülmemiştir.

Anahtar Kelimeler: Sosyal medya, Sosyal medya bağımlılığı, Üniversite öğrencileri

¹ 6-8 Nisan 2018 Tarihinde Gaziantep'te Yapılan Al-Farabi 3.Uluslararası Sosyal Bilimler Kongresinde Bildiri Özeti Olarak Sunulmuştur.

Social Media Addiction: Study on University Students

*

Abstract

Today, especially among young people, the use of internet is very common. Internet use is mostly preferred in social media. Social media is attracting attention in different fields such as news, communication, education, information sharing and friend tracking. Social media offers people a wide range of space to share their thoughts and acquisitions. In this study, social media dependencies are analyzed by applying a questionnaire in Osmaniye Korkut Ata University students' sample on social media dependencies. In the analysis of the data, descriptive statistical methods, t test for independent samples and one-way analysis of variance were used. 186 students from different departments were employed in the study. In this study, to determine social media addiction levels of secondary school, high school and university students developed by Şahin (2018), exploratory and validator analyzes were conducted within the framework of validity studies, and SMBÖ-YF's five-point Likert type, 4 sub-dimensions (virtual tolerance, virtual communication, virtual problem and virtual knowledge) and a scale consisting of 29 items. In the light of the data obtained, it was determined that students were social media users, but they did not experience social media usage problems at the level of dependency. There were no significant differences in terms of variables such as gender, age, monthly expenditure and the department in which they studied.

Keywords: Using internet, Internet addiction, University students

Giriş

İnternet kullanımı günden güne hızlı şekilde artmaktadır. Özellikle gençler arasında bu artış gerçekleşmektedir. İnternet kullanımı en çok sosyal medya alanında tercih edilmektedir. Sosyal medya haber, iletişim, eğitim, bilgi paylaşımı, arkadaş takibi gibi farklı alanlarda ilgi çekmektedir. Sosyal medya insanlara düşüncelerini ve edimlerini paylaşabilecekleri geniş bir alan sunmaktadır. Aynı zamanda sosyal medya, insanların zamanını eğlence anlamında geçirmelerinden, alışveriş yapmak istemelerine kadar çok yönlü etkilemektedir.

İnternet kullanımı ile veriler küresel boyutta kitlelere yayılabilmektedir. İnternet aynı zamanda kamu alanında ve özel alanlarda sosyal etkileşim için bir imkân sağlamaktadır. Günümüzün sanal ortam kullanıcıları tarafından adeta bir bağımlılık haline gelen sosyal medya kullanımı, her kültürden ve her kesimden geniş kitlelerin, sosyal taleplerine cevap vermesinin yanı sıra, bu ortama eleştiride bulunanların hedefinde yer almaktadır. Yeni iletişim ortamlarının gelişmesi, her kesimden bilgi iletişim teknolojilerine olan ilginin artması, sosyal medyanın gücünü arttırmakta, sosyalleşme kavramına da farklı bir boyut kazandırmaktadır. Her geçen gün yeni güncellemeler ile karşımıza çıkan internet adeta sosyal medya ile altın çağını yaşamaktadır. Sosyal medya ile internet insanların yaşamlarına dokunmaktadır. (Vural & Bat, 2010; Solmaz, Tekin, Herzem & Demir, 2013; Sağbaşı, Ballı & Şen, 2016).

İnsanlar sosyal medya araçlarını tanıdıkları ile görüşmek, arkadaşlarının fotoğraflarına bakmak, mesajlaşmak, iletilerini takip etmek, bilgi amaçlı kullanmak, boş zamanlarında eğlenmek için kullanmaktadır. Demir (2016), internetin sağladığı pek çok olanak sebebiyle yaşamı kolaylaştırdığını ifade etmektedir. Sağladığı olanaklardan birisi kolay ve hızlı iletişim imkânı tanınmasıdır. Ayrıca internet ortamında iletişim sağlayan en temel aracın sosyal medya olduğunu belirtmektedir.

Günümüz bilgi çağında iletişim araçları da değişiklik göstermiştir. Çok fonksiyonlu olan internet önemli bir iletişim aracı haline gelmiştir (Çakmak, 2014). Yaşamımıza hızla giren internet şüphesiz beraberinde birtakım sorunları da getirmiştir. Yaptıkları çalışmada her çeşit yazı, görsel, video, oyun, grafik ve bunlara benzeyen iletişim türlerinin multimedya olarak sunulabildiğini belirten Işık ve Topbaş (2015); bu

etkileşimli ortamların kullanıcılar için bağımlılık nesnelere barındırdığını belirtmişlerdir. Yine benzer çalışmalar kullanıcıların sosyal medya araçları kullanımı sebebiyle bağımlılık durumlarını ortaya koymaktadır (Kuss & Griffiths, 2011; Kara, 2012; Küçükali, 2016; Nakaya, 2015; Öngen, 2017).

Sosyal medyanın kullanıcılar açısından bağımlılık haline gelmesi birtakım sorunları da beraberinde getirmektedir. Yüz yüze görüşmeler yerini sanal ortamlara bırakmıştır. Sosyal medya bağımlılığının boş zaman harcamaya ve bunun akademik başarısızlığa neden olduğu yine yapılan çalışmalarda görülmektedir. (Cabral, 2011; Menayes, 2015; Kırık & diğ., 2015; Hawi & Samaha, 2017).

Bu araştırmanın amacı, üniversite öğrencilerinin sosyal medya bağımlılıklarına yönelik görüşlerini belirlemektir. Ayrıca öğrencilerin yaş, cinsiyet, aylık olarak para harcama miktarları, okudukları bölümler gibi değişkenlerin öğrencilerin konuya ilişkin görüşlerinde farklılık yaratıp yaratmadıklarının ortaya konulması amaçlanmıştır.

Çalışmanın amacı doğrultusunda, aşağıda belirtilen probleme ilişkin cevap bulunmaya çalışılmıştır.

“Osmaniye Korkut Ata Üniversitesinde öğrenim gören öğrencilerin, sosyal medya bağımlılığı üzerine görüşleri nelerdir?”

Ayrıca çalışmanın alt problemleri olarak şunları sıralamak mümkündür:

1. Üniversitede öğrenim görmekte olan öğrencilerin, sosyal medya bağımlılığı üzerine görüşleri cinsiyet değişkenine göre farklılaşmakta mıdır?
2. Üniversitede öğrenim görmekte olan öğrencilerin, sosyal medya bağımlılığı üzerine görüşleri yaş değişkenine göre farklılaşmakta mıdır?
3. Üniversitede öğrenim görmekte olan öğrencilerin, sosyal medya bağımlılığı üzerine görüşleri okudukları bölüm değişkenine göre farklılaşmakta mıdır?
4. Üniversitede öğrenim görmekte olan öğrencilerin, sosyal medya bağımlılığı üzerine görüşleri aylık ortalama harcama miktarı değişkenine göre farklılaşmakta mıdır?

Alanyazın incelendiğinde Osmaniye ilinde üniversite öğrencilerinin sosyal medya bağımlılığına yönelik görüşlerinin incelendiği herhangi bir araştırmaya rastlanmamıştır. Bu anlamda yapılan çalışmanın önem arz ettiği düşünülmektedir.

Yöntem

Araştırma Modeli

Yapılan bu çalışmada araştırma genel tarama modeline göre tasarlanmıştır. Genel tarama modelini Karasar (2009); çok sayıda elemandan oluşan bir evrende, evren hakkında genel bir yargıya varmak amacı ile, evrenin tümü ya da ondan alınacak bir grup, örnek ya da örneklem üzerinde yapılan tarama düzenlemeleridir olarak yapmaktadır.

Evren ve Örneklem

Çalışma evrenini 2017-2018 eğitim-öğretim yılı bahar döneminde Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi'nde öğrenim gören lisans öğrencileri oluşturmaktadır. Çalışmanın örneklemini ise İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi'nde bulunan 3 bölüm (İktisat, Uluslararası Ticaret ve Lojistik, Yönetim Bilişim Sistemleri) toplam 186 adet öğrenci oluşturmaktadır. Örneklem belirlenirken seçkisiz olmayan örnekleme yöntemlerinden, amaçsal örnekleme yöntemi tercih edilmiştir. Büyüköztürk (2012) amaçsal örnekleme yöntemini; derinlemesine araştırma yapabilmek amacıyla çalışmanın amacı bağlamında bilgi açısından zengin durumların seçilmesidir şeklinde ifade etmektedir.

Tablo 1'de araştırma yapılan bölümler ve öğrenci sayıları verilmiştir.

Tablo 1. Araştırma Yapılan Bölümler ve Öğrenci Sayısı Dağılımları

No	Araştırma Yapılan Bölüm	Öğrenci Sayısı
1	Yönetim Bilişim Sistemleri	70
2	Uluslararası Ticaret ve Lojistik	63
3	İktisat	53
Toplam		186

Araştırmaya toplamda 186 öğrenci katılmıştır. Bu öğrencilerin sayılarının dağılımları Tablo 1’de verildiği üzere 70’i Yönetim Bilişim Sistemleri, 63’ü Uluslararası Ticaret ve Lojistik, 53’ü ise İktisat bölümünden oluşmaktadır.

Veri Toplama Aracı

Araştırmada veri toplamak amacıyla ölçek uygulanmıştır. Ölçek iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde kişisel değişkenler ile ilgili maddeler (cinsiyet, yaş, bölüm, aylık harcama miktarı) yer almaktadır. Ölçeğin ikinci bölümünde kullanılan ölçme aracı Şahin (2018) tarafından ortaokul, lise ve üniversite öğrencilerinin sosyal medya bağımlılık düzeylerini belirlemek amacıyla geliştirilmiştir. Gerçekleştirilen geçerlik çalışmaları çerçevesinde açımlayıcı ve doğrulayıcı analizleri yapılmış ve SMBÖ-YF’ nun beşli Likert tipi, 4 alt boyut (sanal tolerans, sanal iletişim, sanal problem ve sanal bilgilenme) ve 29 maddeden oluşan bir yapıya sahip olduğu belirlenmiştir. Sanal tolerans alt boyutu 1-5’inci, sanal iletişim 6-14’üncü, sanal problem 15-23’üncü ve sanal bilgilenme ise 24-29’uncu maddelerden oluşmaktadır. Ölçeğin KMO katsayısı .96; Barlet anlamlılık değeri $\chi^2=12680.88$ ($p=.00$) düzeyinde anlamlı bulunmuştur. Tüm ölçek için iç tutarlılık katsayısı (Cronbach Alpha katsayısı) .93 olarak bulunmuş; alt faktörler için ise, iç tutarlılık katsayıları ise .81 ile .86 arasında değerler aldığı görülmektedir. Ayrıca ölçeğin test-tekrar test katsayısı .94 olarak bulunmuştur. Analizler SMBÖ-ÖF’ nin, öğrencilerin sosyal medya bağımlılığını belirlemeye yönelik geçerli ve güvenilir bir ölçek olduğunu ortaya koymuştur. Ölçekten alınabilecek en yüksek puan 145, en düşük puan ise 29’dur. Puanın yüksek olması bireyin kendisini “sosyal medya bağımlısı” olarak algıladığı biçiminde değerlendirilmektedir.

Verilerin Analizi

Araştırmada kullanılan ölçek sonuçlarından elde edilen veriler SPSS 25.0 programı aracılığı ile analiz edilmiştir. Verilerin analizinde betimsel istatistik, bağımsız örneklem için t testi ve tek yönlü varyans analizi

kullanılmıştır. Çalışmada “tanımlayıcı istatistik” yöntemi ile araştırmaya katılan öğrencilerin sosyal medya bağımlılığına ilişkin görüşlerinin “frekans yüzde dağılımları” ile birlikte “aritmetik ortalamaları” hesaplanmıştır.

Bulgular ve Tartışma

Araştırmada elde edilen verilerin istatistiksel olarak yapılan çözümlerinden elde edilen bulgulara bu kısımda yer verilmiştir.

Üniversitede öğrenim görmekte olan öğrencilerin sosyal medya bağımlılıkları ile ilgili görüşlerinin dağılımı Tablo 2’de verilmiştir.

Tablo 2. Öğrencilerin Sosyal Medya Bağımlılığına Yönelik Görüşlerinin Frekans Yüzde Dağılımları ve Aritmetik Ortalamaları

Önermeler	Bana Hiç Uygun Değil		Bana Uygun Değil		Kararsızım		Bana Uygun		Bana Çok Uygun		\bar{X}
	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	
1.Sosyal medyaya girmek için sabırsızlanırım.	46	24,7	52	28	35	18,8	36	19,4	17	9,1	2,6
2.Sosyal medyaya girebilmek için her yerde internet bağlantısı ararım.	53	28,5	39	21	43	23,1	29	15,6	22	11,8	2,61
3.Sabah uyandığımda ilk işim sosyal medyaya girmek olur.	38	20,4	39	21	33	17,7	45	24,2	31	16,7	2,95
4.Sosyal medyayı gerçek dünyadan bir kaçış olarak görüyorum.	52	28	39	21	43	23,1	34	18,3	18	9,7	2,6
5.Sosyal medyasız bir yaşam bana anlamsız gelir.	62	33,3	50	26,9	39	21	26	14	9	4,8	2,3
6.Çevremde birileri varken bile, sosyal medyada olmayı tercih ederim.	65	34,9	57	30,6	43	23,1	14	7,5	7	3,8	2,14
7.Sosyal medyadaki arkadaşlıkları gerçek yaşamdaki arkadaşlıklara tercih ederim.	117	62,9	38	20,4	16	8,6	12	6,5	3	1,6	1,63
8.Sosyal medyada bağlantı kurduğum insanlara kendimi daha iyi anlatıyorum.	76	40,9	45	24,2	35	18,8	19	10,2	11	5,9	2,16
9.Sosyal medyada görünmek istediğim gibi oluyorum.	63	33,9	35	18,8	34	18,3	35	18,8	19	10,2	2,52

10. İnsanlarla iletişimi genellikle sosyal medya aracılığı ile kurmayı tercih ederim.	68	36,6	43	23,1	39	21	27	14,5	9	4,8	2,27
11. Ailem karşı çıksa dahi sosyal medyayı kullanmaktan bir türlü vazgeçemiyorum.	80	43	49	26,3	22	11,8	26	14	9	4,8	2,11
12. Yalnız kaldığımda sosyal medyada zaman geçirmek isterim.	18	9,7	28	15,1	32	17,2	65	34,9	43	23,1	3,46
13. Sosyal medyada sanal iletişim kurmayı dışarı çıkmaya tercih ederim.	89	47,8	44	23,7	24	12,9	18	9,7	11	5,9	2,02
14. Sosyal medya etkinlikleri, günlük yaşamımı ele geçiriyor.	77	41,4	42	22,6	40	21,5	15	8,1	12	6,5	2,15
15. Sosyal medyada çok zaman geçirdiğimden ödevlerimi aksatırım.	78	41,9	48	25,8	36	19,4	17	9,1	7	3,8	2,06
16. Sosyal medyada geçirdiğim zamanı azaltmak zorunda kalırsam üzülürüm.	88	47,3	53	28,5	28	15,1	13	7	4	2,2	1,88
17. Sosyal medyada olmadığım zaman mutsuz olurum.	87	46,8	46	24,7	34	18,3	14	7,5	5	2,7	1,94
18. Sosyal medyada olmak beni heyecanlandırır.	65	34,9	56	30,1	48	25,8	11	5,9	6	3,2	2,12
19. Sosyal medyayı sık sık kullanmamdan dolayı ailem ile sorunlar yaşıyorum.	110	59,1	39	21	23	12,4	9	4,8	5	2,7	1,7
20. Sosyal medyanın gizemli dünyası, beni her zaman tutsak eder.	88	47,3	50	26,9	29	15,6	13	7	6	3,2	1,91
21. Sosyal medyada iken aç ve susuz kaldığımın farkına bile varmam.	118	63,4	40	21,5	17	9,1	8	4,3	3	1,6	1,59
22. Sosyal medya yüzünden verimliliğimin azaldığını fark ediyorum.	72	38,7	39	21	36	19,4	25	13,4	14	7,5	2,3
23. Sosyal medya kullanımım yüzünden bedensel sorunlar yaşıyorum.	96	51,6	42	22,6	26	14	13	7	9	4,8	1,9
24. Sosyal medyayı anlık gelişmelerden haberdar olmak için yolda yürürken bile kullanırım.	65	34,9	36	19,4	49	26,3	24	12,9	12	6,5	2,36
25. Sosyal medyayı kullanmayı olup bitenlerden haberdar olmak için	31	16,7	20	10,8	28	15,1	66	35,5	41	22	3,35

seviyorum.											
26. Sosyal medya gruplarının paylaşımlarından haberdar olmak için sosyal medyada gezinirim.	23	12,4	25	13,4	41	22	66	35,5	31	16,7	3,3
27. Özel bazı duyuruları (doğum günü vb.) görebilmek için sosyal medyada daha çok zaman geçiriyorum.	41	22	34	18,3	56	30,1	36	19,4	19	10,2	2,77
28. Derslerimle ilgili çalışmalardan (ödev, etkinlikler vb.) haberdar olmak beni her zaman sosyal medyada kalmaya zorluyor.	44	23,7	42	22,6	49	26,3	36	19,4	15	8,1	2,65
29. Yakın çevremi paylaşımlarından hemen haberdar olmak için sosyal medyada sürekli aktif olurum.	43	23,1	45	24,2	36	19,4	40	21,5	22	11,8	2,74

Tablo 2 incelendiğinde öğrencilerin en çok (%58) “Yalnız kaldığımda sosyal medyada zaman geçirmek isterim” önermesine katıldıkları görülmektedir. “Sosyal medyayı kullanmayı olup bitenlerden haberdar olmak için seviyorum” önermesi öğrencilerin en çok katıldıkları (%57) bir diğer madde olmuştur. Yine araştırmaya katılan öğrencilerin çoğunlukta bir bölümü (%52) “Sosyal medya gruplarının paylaşımlarından haberdar olmak için sosyal medyada gezinirim” önermesine katıldıklarını belirtmektedirler. Ayrıca %41 oranında öğrenci “Sabah uyandığımda ilk işim sosyal medyaya girmek olur” görüşünü ifade etmektedir.

Sosyal medya bağımlılığı anlamında üniversite öğrencilerinin verileri değerlendirildiğinde, “Sosyal medyada iken aç ve susuz kaldığımın farkına bile varmam” önerisine en düşük oranda (%6) katıldıkları görülmektedir. Öğrencilerin sosyal medya bağımlılığı konusunda önemli bir diğer sonuç ise “Sosyal medyayı sık sık kullanmamdan dolayı ailem ile sorunlar yaşıyorum” önerisidir. Bu öneriye öğrenciler %7 gibi düşük bir oran ile katılmaktadır. “Sosyal medyadaki arkadaşlıkları gerçek yaşamdaki arkadaşlıklara tercih ederim” %8 oranında öğrencilerin katıldıkları başka bir düşük oranlı öneridir.

Alt Problemlere İlişkin Bulgular

1. Üniversitede öğrenim görmekte olan öğrencilerin, sosyal medya bağımlılığı üzerine görüşlerinin cinsiyet değişkenine göre farklılığına ilişkin bulgular:

Üniversite öğrencilerinin sosyal medya bağımlılığına yönelik görüşleri ile cinsiyetleri arasında anlamlı bir farklılığın olup olmadığı ilişkisiz t-testi ile belirlenmiştir. Üniversite öğrencilerinin sosyal medya bağımlılığı görüşlerinin, cinsiyet değişkenine göre farklılaşıp farklılaşmadığı sonucu Tablo 3' te verilmiştir.

Tablo 3. Cinsiyete Göre Üniversite Öğrencilerinin Sosyal Medya Bağımlılığına Yönelik Görüşlerinin t testi Sonuçları

Cinsiyet	N	\bar{X}	sd	t	p
Kadın	79	2,40	184	0,904	,367
Erkek	107	2,31			

Tablo 3'e göre çalışma grubundaki kadınların sosyal medya bağımlılığına yönelik görüşlerinin toplam puanlarının aritmetik ortalamasının $\bar{X} = 2,40$ olduğu, erkek öğrencilerin aritmetik ortalamasının ise $\bar{X} = 2,31$ olduğu görülmektedir. Öğrencilerin sosyal medya bağımlılığına yönelik görüşleri toplamı ile cinsiyet arasındaki ilişki incelenmiş ve istatistiksel açıdan anlamlı bir fark bulunamamıştır [sig. $p > ,05$]. Bu verilerden yola çıkarak öğrencilerin sosyal medya bağımlılığına yönelik görüşlerinde cinsiyet faktörünün önemli olmadığı söylenebilir.

2. Üniversitede öğrenim görmekte olan öğrencilerin, sosyal medya bağımlılığı üzerine görüşlerinin yaş değişkenine göre farklılığına ilişkin bulgular:

Üniversite öğrencilerinin sosyal medya bağımlılığına yönelik görüşleri ile yaş değişkeni arasında anlamlı bir farklılığın olup olmadığı araştırılmıştır.

Tablo 4. Yaş Dağılımlarına Göre Üniversite Öğrencilerinin Sosyal Medya Bağımlılığına Yönelik Görüşlerinin Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları

Değişken	Yaş Aralığı	N	\bar{X}	S		
	18-21 Yaş	58	2,425	,730		
	21-24 Yaş	111	2,305	,704		
	24-üzeri	17	2,421	,830		
Yaş Aralığı	Varyansın Kaynağı	KT	sd	F		p
	Gruplar arası	,637	2	,607		,546
	Gruplar içi	96,053	183			
	Toplam	96,690	185			

Tablo 4 incelendiğinde üniversite öğrencilerinin sosyal medya bağımlılığına ilişkin görüşleri ölçeği toplam puanları ortalaması yaş aralığına göre anlamlı bir farklılık göstermemiştir [$F= ,607$; $p>,05$]. Bu araştırma sonucuna göre 18-21 yaş aralığında olan öğrencilerin ($\bar{X} = 2,425$) 24 yaş üzeri öğrencileri ($\bar{X} = 2,421$) ile sosyal medya bağımlılığı konusunda neredeyse eşit oldukları ifade edilebilir. 21-24 yaş aralığındaki öğrencilerin ise ($\bar{X} = 2,305$) sosyal medya bağımlılığı konusunda diğer ikiliye yakın oldukları söylenebilir.

3. Üniversitede öğrenim görmekte olan öğrencilerin, sosyal medya bağımlılığı üzerine görüşlerinin okudukları bölüm değişkenine göre farklılığına ilişkin bulgular:

Üniversite öğrencilerinin sosyal medya bağımlılığına yönelik görüşleri ile okudukları bölümleri arasında anlamlı bir farklılığın olup olmadığı araştırılmıştır.

Üniversite öğrencilerinin sosyal medya bağımlılığına yönelik görüşlerinin bölüm değişkenine göre farklılık gösterip göstermediğini belirlemek için “Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA)” yapılmıştır. Bu analizin sonuçları Tablo 5’ te verilmiştir.

Tablo 5. Bölümlere Göre Üniversite Öğrencilerinin Sosyal Medya Bağımlılığına Yönelik Görüşlerinin Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları

Değişken	Bölüm	N	\bar{X}	S		
	İktisat	53	2,30	,731		
	UTL	63	2,25	,763		
	YBS	70	2,48	,667		
Sınıf Düzeyi	Varyansın Kaynağı	KT	sd	F		p
	Gruplar arası	1,912	2	1,845		,161
	Gruplar içi	94,778	183			
	Toplam	96,690	185			

Tablo 5 incelendiğinde üniversite öğrencilerinin sosyal medya bağımlılığına ilişkin görüşleri ölçeği toplam puanları ortalaması bölümlere göre anlamlı bir farklılık göstermemiştir [$F= 1,845$; $p>.05$]. Bu anlamda sig. değeri 0,05' ten büyük çıktığı için post-hoc testi yapılmamıştır. Bu araştırma sonucuna göre Yönetim ve Bilişim Sistemlerinde (YBS) okuyan öğrencilerin ($\bar{X} = 2,48$) İktisat ($\bar{X} = 2,30$) ve Uluslararası Ticaret ve Lojistik (UTL) bölümünde öğrenim gören öğrencilerden ($\bar{X} = 2,25$) sosyal medya konusunda daha bağımlı oldukları söylenebilir.

4. Üniversitede öğrenim görmekte olan öğrencilerin, sosyal medya bağımlılığı üzerine görüşlerinin aylık ortalama harcama miktarı değişkenine göre farklılığına ilişkin bulgular:

Üniversite öğrencilerinin sosyal medya bağımlılığına yönelik görüşleri ile aylık ortalama harcama miktarları arasında anlamlı bir farklılığın olup olmadığı araştırılmıştır.

Tablo 6 incelendiğinde üniversite öğrencilerinin sosyal medya bağımlılığına ilişkin görüşleri ölçeği toplam puanları ortalaması aylık harcama miktarlarına göre anlamlı bir farklılık göstermemiştir [$F= ,292$; $p>.05$]. Bu araştırma sonucuna göre 0-500 TL aylık harcama miktarına sahip öğrencilerin ($\bar{X} = 2,30$) aylık 500-1000 TL harcama miktarına sahip öğrencilerin ($\bar{X} = 2,38$) ve aylık harcama miktarı olarak 1000-1500 TL

arasına sahip öğrencilerin ($\bar{X} = 2,37$) sosyal medya konusunda bağımlılık oranlarının çok yakın oldukları söylenebilir.

Tablo 6. Aylık Harcama Miktarlarına Göre Üniversite Öğrencilerinin Sosyal Medya Bağımlılığına Yönelik Görüşlerinin Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları

Değişken	Aylık Harcama Miktarı	N	\bar{X}	S	
	0-500 TL	73	2,30	,743	
	500-1000 TL	92	2,38	,713	
	1000-1500 TL	21	2,37	,717	
Harcama Miktarı	Varyansın Kaynağı	KT	sd	F	p
	Gruplar arası	,307	2	,292	,747
	Gruplar içi	96,382	183		
	Toplam	96,690	185		

Sonuç ve Öneriler

Bu araştırmada, sosyal medya bağımlılığına yönelik üniversite öğrencilerinin görüşleri belirlenmiş, öğrencilerin cinsiyet durumları, aylık harcama miktarları, öğrenim gördükleri bölümler ile öğrenci yaşlarının bu görüşlere etkisi incelenmiş ve bazı sonuçlara ulaşılmıştır.

Sosyal medya bağımlılığına yönelik üniversite öğrencilerinin görüşlerinin değerlendirildiği bu çalışmadan elde edilen sonuçlar şu şekildedir:

Araştırmaya katılan üniversite öğrencilerinin verdikleri cevaplarda en yüksek katılımın yalnız kaldıklarında sosyal medyada zaman geçirmek olduğu önermesinin ortaya çıktığı görülmüştür. Sosyal çevreden uzak kaldığında öğrencilerin zaman geçirme aracı olarak sosyal medyayı tercih ettikleri düşünüldüğünde, bu önermeye yüksek katılımın beklenen bir durum olduğunu ifade etmek mümkündür. Bir diğer yüksek katılımın ise sosyal medya kullanımını olup bitenlerden haberdar olma adına tercih ettiğini belirten katılımcı önermesi olmuştur. Üniversitede öğrenim gören öğrenci yaş grubu göz önünde bulundurulduğunda haber alma aracı olarak sosyal medya araçlarını kullanmasının öğrenciler açısından gerekçe olabileceği söylenebilir. Üçüncü bir önermede ise öğrenciler sosyal medya gruplarının paylaşımlarından haberdar olmak için sosyal medyada gezindiklerini

belirtmektedirler. Bu sayede üniversite öğrencilerinin kendi çevrelerindeki gelişmeler ile ilgili de haber edinme kaynağı olarak sosyal medya araçlarını kullandıkları belirtilebilir. Ayrıca öğrenciler sabah uyaadıklarında ilk işlerinin sosyal medyaya girmek olduğu ifadesini de belirtmişlerdir. Bu da öğrencilerin bahsettikleri sosyal medya araçlarını kullanımlarının günün ilk saatlerinden itibaren başladığını gösterebilir. Konu ile ilgili yapılan diğer çalışmalarda benzer sonuçlar görülmüştür (Vural ve Bat, 2010; Alican ve Saban, 2013; Solmaz ve diğ., 2013).

Sosyal medyada iken aç ve susuz kaldığımın farkına bile varmam önerisinin öğrenciler tarafından yeterince benimsenmediğini görmekteyiz. Öğrencilerin sosyal medya kullanıcısı oldukları ancak fiziki anlamda kendilerine zarar verebilecek noktalara kadar kullanımda bulunmadıkları söylenebilir. Yine öğrenciler tarafından düşük oranda katılım önerisi sosyal medyayı sık sık kullanmamdan dolayı ailem ile sorunlar yaşıyorumdur. Üniversite öğrencileri uç noktalarda kullanıcılar olmadıklarını, bu önermeyi de düşük oranda katılımı ifade ettikleri söylenebilir.

Başka bir önermede öğrenciler sosyal medyadaki arkadaşlıkları gerçek yaşamdaki arkadaşlıklara tercih etmediklerini belirtmişlerdir. Öğrencilerin sosyal çevre edinmedeki tercihlerinin halen farklılaşmadığını, yani arkadaş edinmede sosyal medya araçları yerine gerçek çevre ortamlarından yararlandıkları söylenebilir.

Araştırmanın sonucunda, kız öğrencilerin ve erkek öğrencilerin sosyal medya bağımlılığı konusuna yönelik görüşleri incelenmiştir. Bu verilerde öğrencilerin sosyal medya bağımlılığı konusuna yönelik görüşlerinde cinsiyet faktörünün önemli olmadığı söylenebilir.

Üniversite öğrencilerinin sosyal medya bağımlılığına yönelik görüşleri öğrencilerin yaş aralıklarına göre anlamlı farklılık göstermemiştir. 18-21 yaş, 21-24 yaş ve 24 yaş ve üzeri öğrencileri görüşlerinin oldukça yakın olduğu görülmektedir. Edinilen bulgulardan yola çıkarak araştırmaya katılan üniversite öğrencilerinin yaş farklarının, sosyal medya kullanımı konusunda, üniversite düzeyi esas alındığında önemli bir faktör olmadığı söylenebilir.

Araştırmaya katılan üniversite öğrencilerinin sosyal medya bağımlılığına yönelik görüşleri öğrenim gördükleri bölüm değişkeni

açısından incelendiğinde, anlamlı farklılık göstermemiştir. İktisat bölümünde okuyan öğrenciler ile Uluslararası Ticaret ve Lojistik bölümünde okuyan öğrencilerin toplam puanlarının aritmetik ortalamasına bakıldığında oldukça yakın görünmektedir. Yönetim Bilişim Sistemlerinde okuyan öğrencilerin ise toplam puanlarının aritmetik ortalaması diğer iki bölüme göre biraz daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Bu bulgunun, bilişim alanında öğrenim gören öğrencilerin biraz daha fazla sosyal medya ile ilgilendiklerini gösterdiği söylenebilir.

Sosyal medya bağımlılığına yönelik üniversite öğrencilerinin görüşleri incelendiğinde, öğrencilerin aylık ortalama harcadıkları miktar ile sosyal medya bağımlılıkları arasında anlamlı bir farklılık bulunamamıştır.

Öğrencilerin belirttikleri aylık harcama miktarları ile sosyal medya bağımlılığı konusunda bulguların bu şekilde neticelenmesi, öğrencilerin sosyal medya kullanımında ekonomik bir farklılığın kullanımlarını etkilemediğini gösterdiği ifade edilebilir.

Sonuç olarak bu çalışmada üniversite öğrencilerinin sosyal medya bağımlılığına yönelik görüşleri incelenmiştir. Öğrencilerin sosyal medya bağımlılığına yönelik görüşleri cinsiyet, yaş, bölüm ve aylık harcama miktarları göz önünde bulundurulduğunda anlamlı farklılıklar göstermedikleri belirlenmiştir. Üniversite öğrencilerinin sosyal medya bağımlılığı konusunda görüşleri; sosyal medyayı aktif olarak kullandıkları ancak kendilerini bağımlılık seviyesinde görmedikleri şeklinde yorumlanabilir.

Bu araştırmada örneklem olarak Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi öğrencilerinden seçilmiştir. Ülkemizdeki diğer üniversite öğrencilerinin görüşleri incelenebilir ve elde edilen bulgular ile karşılaştırılabilir. Sosyal medya bağımlılığı konusu bu çalışmada bazı değişkenler açısından incelenmiştir. Araştırmada yer alan değişkenler dışında, farklı değişkenler ile sosyal medya bağımlılığı konusunun incelenmesi önerilebilir.

Sosyal medya bağımlılığı konusu son zamanlarda bazı kurumlar tarafından üzerinde durulur hale gelmiştir. Örneğin kamuya hizmet veren dernekler ile birlikte sosyal medyanın etkin ve bilinçli kullanılması anlamında eğitimler verilmesi önerilebilir.

EXTENDED ABSTRACT

Social Media Addiction: Study on University Students

*

Fatih ağatay Baz

Osmaniye Korkutata University

Social media has become addictive for the users. Face-to-face interviews have been replaced by virtual environments. It is also observed in the studies that social media addiction causes free time, and this leads to academic failure.

The aim of this study is to determine the views of university students on social media addictions. In addition, it was aimed to determine whether the variables such as age, gender, amount of money spent monthly, and the departments they read differed in their views on the subject.

The problem statement of this research "What are the views of the students studying at Osmaniye Korkut Ata University on social media addiction?"

When the literature is examined, we have not seen any research which examined the views of university students on social media addiction in Osmaniye province. In this sense, it is thought that the study is important.

The study population is comprised of undergraduate students from Osmaniye Korkut Ata University in the spring semester of 2017-2018 academic year. The sample of the study consists of 186 students 3 departments (Economics, International Trade and Logistics, Management Information Systems) in the Faculty of Economics and Administrative Sciences. To determine the sample, non-selective sampling methods, purposive sampling method was preferred.

The questionnaire was applied to collect data. The questionnaire consists of two parts. In the first section, there are items related to personal variables (gender, age, department, monthly expenditure amount). The

measurement tool used in the second part of the questionnaire was developed to determine social media addiction levels of middle school, high school and university students.

The data obtained from the survey results were analyzed by SPSS 25.0 program. Descriptive statistics, t-test for independent samples and one-way analysis of variance were used to analyze the data. In this study, the frequency percentage distributions of the students who participated in the research with descriptive statistics method on social media dependency were calculated.

In this research, the opinions of university students about social media addiction were determined, the effects of gender, monthly spending amounts of the students, the departments they studied and the student ages on these views were examined and some conclusions were reached.

It is seen that the highest participation in university students' answers is seen in the suggestion that I want to spend time in social media alone. Considering that students prefer social media as a means of time when they stay away from the social environment, it is possible to say that high participation in this proposal is expected. The second highest participation is seen in the opinion that we love to use social media to be aware of what is going on. Considering the age group of the university students, it can be said that using social media tools as a means of getting news. In a third proposition, the students state that they are wandering through social media to be aware of the social media groups' sharing. In this way, it can be stated that university students use social media tools as a source of news about the developments in their environment. In addition, when I wake up in the morning, my first job is to enter social media. This may indicate that students' use of the social media tools started from the first hours of the day.

The views of university students on social media dependency did not differ significantly according to age ranges of students. It is seen that the opinions of the students between the ages of 18-21, 21-24 and 24 years are quite close. Based on the findings, it can be said that the age differences of university students who participated in the research were not an important factor in terms of using social media based on university level.

The opinions of university students attending the research on social media dependency did not show a significant difference when they were

examined in terms of the department variable they studied. The number of students studying in the Department of Economics and International Trade and Logistics seems to be quite close to the arithmetic mean of the total scores of the students. The arithmetic average of the total scores of the students studying in Management Information Systems is found to be slightly higher than the other two sections. It can be said that this finding shows that students studying in the field of informatics are more interested in social media.

When the opinions of university students about social media addiction were examined, there was no significant difference between the average monthly spending of students and social media dependencies. It can be stated that the results of the students' monthly spending amounts and social media addiction results in this way and that the students do not affect the use of social media in an economic difference. The views of university students on social media addiction; social media, but they do not see themselves at the level of dependence.

Kaynakça/References

- Alican, C., ve Saban, A. (2013). Ortaokul ve lisede öğrenim gören öğrencilerin sosyal medya kullanımına ilişkin tutumları: Ürgüp örneği. *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 35 (2). 1-14.
- Al-Menayes, J.J. (2015). Dimensions of social media addiction among university students in Kuwait. *Psychology and Behavioral Sciences*. 4(1). 23-28.
- Büyüköztürk, Ş. (2012). Örneklem yöntemleri. Erişim tarihi: 16.09.2018, <http://w3.balikesir.edu.tr/~msackes/wp/wp-content/uploads/2012/03/BAY-Final-Konulari.pdf>
- Cabral, J. (2011). Is generation y addicted to social media. *The Elon Journal of Undergraduate Research in Communications*. 2(1). 5-14.
- Çakmak, V. (2014). İletişim kaygısının sosyal medya kullanımı üzerine olan etkisi: üniversite öğrencileri üzerine örnek olay incelemesi. *Doktora Tezi. Selçuk Üniversitesi, Konya*.

- Demir, Ü. (2016). Sosyal medya kullanımı ve aile iletişimi: Çanakkale'de lise öğrencileri üzerine bir araştırma, *Selçuk İletişim*, 9 (2), 27-50. doi: 10.18094/si.99029
- Hawi, N. S. ve Samaha, M. (2017). The relations among social media addiction, self-esteem, and life satisfaction in university students. *Social Science Computer Review*, 35(5). 576-586.
- Işık, U., ve Topbaş, H. (2015). Facebook ve bağımlılık: medya bağımlılığı araştırması. *The Journal of Academic Social Science Studies*, 38, 319-336.
- Kara, T. (2012). Sosyal medya üzerinde yeni nesil pazarlama ve Türkiye bilgi & iletişim hizmetleri endüstrisinde sosyal ağların kullanımına yönelik bir araştırma. *Global Media Journal: Turkish Edition*. 2(4), 102-117.
- Karasar, N. (2009). *Bilimsel araştırma yöntemi* (19. Baskı). Ankara: Nobel Yayın Dağıtım
- Kırık, A.M., Arslan, A., Çetinkaya, A. ve Gül, M. (2015). A quantitative research on the level of social media addiction among young people in Turkey. *International Journal of Science Culture and Sport (IntJSCS)*, 3(3). 108-122.
- Kuss, D.J. ve Griffiths, M.D. (2011). Online social networking and addiction – a review of the psychological literature. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 8, 3528-3552. doi:10.3390/ijerph8093528
- Küçükali, A. (2016). Üniversite öğrencilerinin sosyal medya kullanımı: Atatürk Üniversitesi örneği. *Bartın Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, 7 (13), 531-546.
- Nakaya, A.C. (2015). Internet and social media addiction. *The United States: Reference Point Press*. ISBN-13: 978-1-60152-761-5.
- Öngen, O. (2017). Sosyal medya kullanıcılarının gerçeklik yanılığı. *Yeni Medya Elektronik Dergi – eJNM*, 1 (1), 1-14.
- Sağbaş, E. A., Ballı, S., ve Şen, F. (2016). *Sosyal medya ve gençler üzerindeki etkileri*. Uluslararası Gençlik Araştırmaları Kongresi., Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, 153-163.
- Şahin, C. (2018). Social media addiction scale - student form: The reliability and validity study. *The Turkish Online Journal of Educational Technology*, 17(1), 169-182.

- Solmaz, B., Tekin, G., Herzem, Z., ve Demir, M. (2013). İnternet ve sosyal medya kullanımı üzerine bir uygulama. *Selçuk İletişim*, 7(4). 23-32.
- Vural, Z. B. A., ve Bat, M. (2010). Yeni bir iletişim ortamı olarak sosyal medya: Ege Üniversitesi iletişim fakültesine yönelik bir araştırma. *Journal of Yaşar University*, 20(5), 3348-3382.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Baz, F. Ç. (2018). Sosyal medya bağımlılığı: Üniversite öğrencileri üzerine çalışma. *OPUS-Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 9(16), 276-295. DOI: 10.26466/opus.470118

Ebelik Bölümü Öğrencilerinde Sağlıklı Yaşam Biçimi Davranışları İle Sınavların İlişkisinin İncelenmesi¹

DOI: 10.26466/opus.460834

Ayşegül Durmaz* - Çiğdem Gün**

*¹Dr. Öğr. Üyesi, Kütahya Sağlık Bilimleri Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fak. Kütahya/Türkiye
E-Posta: aysegul.durmaz@ksbu.edu.tr ORCID: [0000-0002-3092-8841](https://orcid.org/0000-0002-3092-8841)

** Dr. Öğr. Üyesi, Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi Burdur/Türkiye
E-Posta: cgun@mehmetakif.edu.tr ORCID: [0000-0003-1951-563X](https://orcid.org/0000-0003-1951-563X)

Öz

Üniversite süreci bireylerin yaşamında önemli değişimlerin yaşandığı bir dönemdir. Gelecekteki sağlık durumlarını, kişisel ve mesleki yaşam biçimlerini öğrenmek ve pekiştirmek için ideal bir dönemdir. Fakat üniversite sürecinde öğrencilerde sağlıksız davranışlara yönelim artmaktadır. Bu yönelimlerde öğrencilerin sağlık davranışlarındaki değişimler, stres belirtileriyle ilişkili bulunmuştur. Özellikle sınav sürecinin, yoğun bir baskıya ve stres gelişimine neden olabileceği bildirilmiştir. Amaç: Ebelik bölümü öğrencilerinde sınav süreci ile sağlıklı yaşam biçimi davranışlarının ilişkisini belirlemektir. Yöntem: Tanımlayıcı tasarlanan araştırmada tanıtıcı bilgi formu ve Sağlıklı Yaşam Biçimi Davranışları Ölçeği II kullanılmıştır. Çalışmaya 376 ebelik öğrencisi alınmıştır. Bulgular: Katılımcıların yaş ortalaması 20.33±1.69, beden kitle indeksi (BKİ) ortalaması 21.38±3.45 ve kardeş sayısı ortalaması 2.56±1.79 olarak saptanmıştır. %35.1'inin yurttan kaldığı, %57.2'sinin çekirdek aile yapısında olduğu ve %45.5'inin gelirinin giderine eşit olduğu bulunmuştur. Sınavlardan önceki Sağlıklı Yaşam Biçimi Davranışları Ölçeği II toplam puan ortalaması 125.54±10.56, sınavlardan sonraki sağlıklı yaşam biçimi davranışları ölçeği II toplam puan ortalaması 152.04±11.73 olarak bulunmuştur. Sınav öncesi-sonrası ölçek toplam puan ortalaması ile ölçek alt boyutları (sağlık sorumluluğu, fiziksel aktivite, beslenme, manevi gelişim, kişiler arası ilişkiler, stres yönetimi) puan ortalamaları arasında anlamlı fark saptanmıştır (p<0.05). Sonuç olarak, katılımcılarda sınav sürecinin sağlıklı yaşam biçimi davranışlarını olumsuz etkilediği bulunmuştur.

Anahtar Kelimeler: Sağlıklı yaşam biçimi, Sınavlar, Öğrenci ebeler

¹ Bu çalışma III.Uluslararası Gençlik Araştırmaları Kongresinde sözlü bildiri olarak sunulmuş olup, özet metni ilgili kongre kitabında yayımlanmıştır.

Relationship Between Healthy Lifestyle Behaviors In Midwifery Students And The Exams

Abstract

University is a period when significant changes in the lives of individuals are experienced. It is an ideal period for the individuals to learn and enhance their future health conditions, personal and professional lifestyles. However, there is an increasing trend towards unhealthy behaviors in students during the university period. In these trends, changes in health behaviors of the students were related to stress symptoms. It has been reported that the exam process in particular can cause intense pressure and stress development. Objective: This study was designed to determine the relationship of the exam process with the healthy lifestyle behaviors in midwifery students. Method: In this descriptive study, a descriptive information form and Healthy Lifestyle Behavior Scale II was used. The study included 376 midwifery students. Results: The age average of the participants was 20.33 ± 1.69 , the average of body mass index (BMI) was 21.38 ± 3.45 , and the mean number of siblings was 2.56 ± 1.79 . It was found that 35.1% of the students stayed in the dormitory, 57.2% had a nuclear family and 45.5% had equal income and expense. Total score average of Healthy Lifestyle Behavior Scale II was found as 125.54 ± 10.56 before the exams, whereas total score average of healthy lifestyle behavior scale II was found as 152.04 ± 11.73 after the exams. There was a significant difference between total score average of the pre- and post-exam scale and the sub-dimensions of the scale (health responsibility, physical activity, nutrition, spiritual development, interpersonal relations, stress management) ($p < 0.05$). Conclusion, It has been found that the exam process has adverse effects on the healthy lifestyle behaviors in the participants

Keywords: *Healthy lifestyle behaviors, Exams, Midwifery students*

Giriş

Sağlıklı yaşam biçimi davranışlarının erken yaşlarda uygulanmaya başlanması, sağlıklı ve üretken yetişkin nüfusa ulaşmaya yardımcı olabilir (Wald vd., 2014). Ayrıca sağlık, tüm insanların yaşamlarında önemli bir yere sahiptir. İnsanların yaşam kalitelerini iyileştirmek ve sağlıklarını korumak için sağlıklı yaşam biçimi davranışlarını geliştirmeleri gerekmektedir. Bunu görev olarak görürlerse, riskli faaliyetlerden ve davranışlardan kaçınacaklardır ki bu durum onların sağlığını korur ve geliştirir (Kurt, 2015). Bununla birlikte üniversite öğrencilerinin birçoğunun, sağlıklı yaşam biçimine uygun olmayan sağlık davranışları sergiledikleri bildirilmiştir (Wald vd., 2014). Hastalık Kontrol ve Önleme Merkezi (Center's of Disease Control and Prevention, CDC), genç nüfus arasında yaygın olarak görülen sağlık açısından riskli davranışları, kasıtsız yaralanmalar ve şiddete katkıda bulunan davranışlar, istenmeyen gebelik ve HIV "Human Immuno Deficiency Virus" enfeksiyonu dahil olmak üzere cinsel yolla bulaşan hastalıklarla ilgili cinsel davranışlar, alkol ve diğer uyuşturucu kullanımı, tütün kullanımı, sağlıksız diyet davranışları ve yetersiz fiziksel aktivite olarak belirlemiştir (CDC, 2018). Amerika Birleşik Devletleri'nde yapılan bir çalışmada, üniversite öğrencilerinin sadece % 30 ile % 50'sinin fiziksel olarak aktif olduğu ve % 25'inin her gün en az beş porsiyon sebze ve meyve tükettiği bildirilmiştir. Ayrıca öğrencilerin düzenli uyku davranışlarının genellikle zayıf olduğu ve uyku yoksunluğu yaşadıkları saptanmıştır (Wald vd., 2014). İspanyol üniversite öğrencileri üzerinde yapılan benzer bir çalışmada da sağlıksız yaşam biçimi davranışlarının bulunduğu, bu durumun özellikle kız öğrencilerde daha fazla göze çarptığı bildirilmiştir. Öğrencilerin sadece %27,4'ünün yeterince aktif olduğu, % 14,9'unun yeme bozukluğundan rahatsız olduğu belirtilmiştir. Kız öğrencilerin erkek öğrencilerden daha sedanter yaşadığı gözlenmiştir. Aşırı alkol alımı kız öğrencilerde daha fazla saptanmıştır. Analiz edilen örneklemin üçte biri, yasadışı maddeler kullandığını itiraf etmiştir (Varela-Mato vd., 2012). Hacıhasanoğlu ve arkadaşlarının (2011) çalışmasında ise, öğrencilerin sınıf düzeyinin, ebeveynlerinin eğitim durumunun, öğrencilerin ve ailelerin gelir düzeylerinin, öğrencilerin ikamet yerinin ve sigara içme alışkanlıklarının sağlıklı yaşam biçimi davranışlarını etkilediğini saptanmıştır. Sınav, öğrencilerin akademik etkin-

liğini ve başarı düzeyini belirlemede en çok kullanılan yöntemdir. Sınavlar eğitimin vazgeçilmez bir parçasıdır ve bu yöntem bazen öğrencilerde sıkıntılara sebep olabilir (Karaaslan ve Çelebioğlu, 2018). Sınavlar nedeniyle öğrencilerin yaşadığı sıkıntılar arasında fiziksel ve sosyal faaliyetlere yetersiz katılım, yüksek düzeyde stres, anksiyete ve yorgunluk yer almaktadır. Sınav anksiyetesi artan öğrenci, başarısının test edilmesi konusu olduğunda varolan potansiyelinin tehlikeye girdiğini hissedebilir. Ayrıca bu öğrenciler sınavlarda olduğu gibi, gruplar arasında konuşma, yüksek sesle okuma gibi etkinliklerde de korkulu, sinirli, gergin ve heyecanlı hissederler. Yaşadıkları tüm bu olumsuzluklar odaklanmalarını engelleyebilir. Sınavlarda soruları okuma ve hatasız cevap verme, konuşma sırasında düşüncelerini organize edebilme, doğru kelimeleri seçebilme ve düzgün ifade edebilme gibi davranışlarda başarısız olabilirler (Kumandaş ve Kutlu, 2014). Yapılan çalışmalardan elde edilen sonuçlar sınav kaygısı ve akademik performans arasında ilişki olduğunu bildirmektedir (Hahn vd., 2017; Kavakci vd., 2014; Rezazadeh ve Tavakoli, 2009; Chapell vd., 2005). Ayrıca çalışmalarda bazı sağlık davranışlarının akademik performansla ilişkili olduğu bulunmuştur. Bunlar arasında sağlıklı beslenme davranışları, iyi kalitede beslenme, yeterli meyve ve sebze yeme, diyet yapmama, orta - güçlü düzeyde fiziksel aktivite, sağlık bilinci, alkol kullanmama veya sık olmayan alkol kullanımı, tütün kullanımı, başka uyuşturucu kullanımı, şiddet içermeyen davranış, yeterli uyku süresi, iyi kalitede uyku, erken uyumak-zamanında uyanma ve tutarlı prezervatif kullanımı gibi davranışlar yer almaktadır (Peltzer ve Pengpid, 2014; Cabrera vd., 2018; Ansari, Suominen, Draper, 2017; Fought vd., 2017; Correa-Burrows vd., 2016; Kurt, 2015). Ülkemizdeki bir çalışmada kız öğrencilerin beslenme ve sağlık sorumluluğunun erkek öğrencilerden ve erkek öğrencilerin fiziksel aktivite durumunun kız öğrencilerden daha yüksek olduğu belirlenmiştir (Tambağ, 2011). Benzer şekilde Özyazıcıoğlu ve arkadaşları (2011) hemşirelik bölümü öğrencilerinin sağlıklı yaşam biçimi davranışlarını orta düzeyde saptamıştır. Çalışmada öğrenci hemşireler sağlık sorumluluğundan en yüksek, fiziksel aktiviteden en düşük puanı almışlardır. Üniversite öğrencilerinin sağlıklı yaşam biçimi davranışları açısından araştırmalar incelendiğinde öğrencilerin sağlıklı yaşam biçimi davranışlarına yeterince önem vermedikleri gözlenmektedir. Toplumla sağlıklı yaşam biçimi bilincinin kazandırılma-

sında ve olumsuz sağlık davranışların yerine olumlu davranışların benimsetilmesinde ebeler önemli rol oynamaktadır. Bu nedenle ebeler öncelikle kendi sağlıklarını geliştirici davranışları sergilemeli ve hizmet verdiği bireylerin olumlu sağlık davranışı geliştirmesi için motive edici olmalıdır. Bu doğrultuda ebelik eğitimi gören öğrencilerin sağlıklı yaşam biçimi davranışlarını geliştirmesi beklenmektedir (Tambağ, 2011). Çalışmanın amaçları; (a) Ebelik öğrenimi gören öğrencilerin sağlıklı yaşam biçimi davranışlarını belirlemek, (b) sınav dönemlerinin sağlıklı yaşam biçimi davranışları üzerine etkisini incelemek ve (c) sağlıklı yaşam biçimi davranışlarının akademik performans üzerine etkisini ortaya çıkarmaktır.

Yöntem

Araştırmanın Deseni

Araştırma, tek gruplu, ön test-son test (yarı-deneysel) çalışmasıdır. Araştırmanın yapılabilmesi için kurum izni ve Dumlupınar Üniversitesi Rektörlüğü Etik Kurul'ndan onay alındı. Araştırma aşamasından sonuçlanmasına kadarki süreçte bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildi. Araştırma güncel Helsinki Bildirgesi ve iyi klinik uygulamaları ilkelerine uygun olarak gerçekleştirildi. Araştırmanın verileri, kişisel verilerin gizliliğine riayet edilerek kaydedildi.

Evren ve örneklem seçimi

Araştırmanın evrenini 2017-2018 eğitim-öğretim yılında araştırmanın yapıldığı üniversitenin ebelik bölümünün 444 öğrencisi oluşturmuştur. Tüm öğrencilerin örnekleme dahil edilmesi planlanmıştır. Araştırma 376 öğrencinin (Katılım oranı %84.69) katılımıyla tamamlanmıştır.

Katılımcılar

Dahil Edilme Kriterleri: Araştırmacılar tarafından bilgilendirildikten sonra kendi isteği ile araştırmaya katılmayı kabul eden, Sağlıklı Yaşam Biçimi Davranışları Ölçeği II'yi (SYBDÖ II) tam olarak dolduran, ön test

ve son test olarak her iki uygulamaya da katılan ve tüm kayıtlı olduğu derslerin dönem sonu sınavlarına giren öğrenciler araştırma kapsamına alınmıştır.

Uygulama

Araştırmanın uygulaması Mayıs 2018 tarihinde yapıldı. Ön test ve tanıtıcı bilgi formu sınavlardan bir hafta önce, son test ise sınavlardan bir hafta sonra uygulandı (Öğrenciler ön testte kullandıkları rumuzları unutmamaları ve son testte de aynı rumuzu kullanmaları gerektiği konusunda bilgilendirildi). Uygulama öncesinde öğrencilere araştırmanın amaç ve yararları, araştırmadaki rolleri, veri toplama formlarına öğrenci kimliğini belirleyecek bilgilere yer verilmeyeceği konularında bilgi verildi. Öğrencilere araştırmaya katılımın gönüllük ilkesine dayandığı ve katılımın zorunlu olmadığı söylendi. Araştırmaya katılım için onay alındı. Öğrenciler araştırma verilerini oluşturan tüm formları kendileri doldurdu. Ön test ve tanıtıcı bilgi formu sınıf ortamında toplandı. Öğrencilere cevap verebilmeleri için yeterli süre tanındı (yaklaşık 20 dakika). Son testi ise öğrenciler kendi ortamlarında (öğrenciler dönem sonu sınavlarından sonra memleketlerine döndükleri ve son test sınavlardan bir hafta sonra uygulandığı için) doldurarak, elden ulaştırdı ya da e-mail yoluyla gönderdiler.

Veri Toplama Araçları

Veriler tanıtıcı bilgi formu ve SYBDÖ II kullanılarak elde edilmiştir. Öğrencilerin akademik performanslarını belirlemek için Ağırlıklı Genel Not Ortalama (AGNO) puanları üniversitenin ilgili bölümünden alınmıştır. Tanıtıcı özellikler formu, öğrencilerin sosyodemografik özelliklerini içermektedir. Bu form; öğrencilerin sınıf, yaş, boy, kilo, doğum yeri, halen yaşadığı yer, kardeş sayısı, aile tipi, anne ve babanın öğrenim durumu, anne ve babanın çalışma durumu, gelir düzeyi, sigara, alkol kullanma durumu, sürekli kullandığı ilaç ve sağlığı algılamalarına yönelik bilgileri içeren toplamda 17 sorudan oluşmaktadır. Sağlıklı yaşam biçimi davranışları ölçeğinin ilk sürümü Walker tarafından 1987 yılında geliştirilmiştir. Ölçek 1996 yılında tekrar çalışılarak revize

edilmiş ve Sağlıklı Yaşam Biçimi Davranışları Ölçeği II olarak adlandırılmıştır. SYBD II ölçeğinin Türkçe uyarlaması Bahar, Z., Beşer, A., Gördes, N., Ersin, F. ve Kıssal, A. (2008) tarafından yapılmıştır. Ölçek 52 madde ve altı faktörden oluşmaktadır. Bunlar; manevi gelişim, kişilerarası ilişkiler, beslenme, fiziksel aktivite, sağlık sorumluluğu ve stres yönetimidir. Ölçeğin güvenilirlik katsayısı olan Cronbach Alpha değeri, toplam ölçek için 0.94 olup, altı alt faktörler için 0.79-0.87 arasında değişim göstermektedir. Alt ölçekler; Sağlık sorumluluğu, fiziksel aktivite, beslenme, manevi gelişim, kişilerarası ilişkiler ve stres yönetimidir. Ölçek, hiçbir zaman (1), düzenli olarak (4) olarak değerlendirilerek puanlanmıştır. Ölçeğin tamamı için en düşük puan 52, en yüksek puan 208'dir. Toplam puan arttıkça, öğrencinin de daha fazla sağlıklı yaşam biçimi davranışına sahip olduğu kabul edilmektedir (Bahar vd., 2008). Araştırma için hesaplanan Cronbach Alpha değeri 0.71 olarak saptanmıştır.

Verilerin değerlendirilmesi

Veriler SPSS (Statistical Package for Social Sciences) 13 istatistik programı kullanılarak değerlendirilmiştir. Verilerin normal dağılıma uygunluğu Kolmogorov-Smirnov testi ile belirlenmiştir. Verilerin analizinde tanımlayıcı istatistikler (ortalama, standart sapma, sayı, yüzde), nonparametrik tesler (Kruskall-Wallis Testi ve Wilcoxon testi) ve parametrik tesler (Anova testi ve Bağımlı gruplarda T testi) kullanılmıştır. Testlerde $p < 0.05$ değeri anlamlı olarak kabul edilmiştir.

Bulgular

Öğrencilerin tanıtıcı özellikleri incelendiğinde; araştırmaya katılanların %29.8'inin dördüncü sınıf öğrencisi olduğu, yaş ortalamalarının 20.33 ± 1.69 , Beden Kitle İndeksi (BKİ) ortalamalarının 21.38 ± 3.45 ve kardeş sayısı ortalamalarının 2.56 ± 1.79 olduğu saptanmıştır. Öğrencilerin %35.1'inin yurttta kaldığı, %57.2'sinin çekirdek aile yapısında olduğu ve %45.5'inin gelirinin giderine eşit olduğu bulunmuştur (Tablo 1).

Tablo 1. Öğrencilerin Tanıtıcı Özelliklerine İlişkin Bulgular (N=376)

Özellikler	n	%	Ortalama±SS	Dağılım Aralığı
Yaş			20.33±1.69	18-36
Beden Kitle İndeksi (BKİ)			21.38±3.45	15-35
Kardeş sayısı			2.56±1.79	0-11
Sınıf düzeyi				
Birinci sınıf	91	24.2		
İkinci sınıf	88	23.4		
Üçüncü sınıf	85	22.6		
Dördüncü sınıf	112	29.8		
Kaldığı yer				
Yurt	132	35.1		
Ev arkadaşları ile ortak	100	26.6		
Evde tek	48	12.8		
Ailesi ile birlikte	96	25.5		
Aile Yapısı				
Çekirdek aile	215	57.2		
Geniş aile	119	31.6		
Parçalanmış aile	42	11.2		
Gelir Düzeyi				
Gelir giderden az	120	31.9		
Gelir gidere eşit	175	46.5		
Gelir giderden fazla	81	21.5		

Öğrencilerin annelerinin %7.7'sinin okur-yazar olmadığı, %15.4'ünün üniversite ve üstü eğitim gördüğü ve %43.1'inin lise mezunu olduğu belirlenmiştir. Babaların eğitim durumu incelendiğinde %5.1'inin okur-yazar olmadığı, %18.1'inin üniversite ve üstü eğitim gördüğü ve %36.7'sinin lise mezunu oldu görülmüştür. Öğrencilerin annelerinin %70.5'inin, babaların ise %7.2'sinin çalışmadığı saptanmıştır (Tablo 2).

Araştırmaya dahil edilen öğrencilerin sınavlar öncesi SYBDÖ II toplam puan ortalaması 125.54±10.56, sınavlar sonrası SYBDÖ II toplam puan ortalaması 152.04±11.73 olarak bulunmuştur. Sınav öncesi-sonrası SYBDÖ II toplam puan ortalaması ile SYBDÖ II alt boyutları (sağlık sorumluluğu, fiziksel aktivite, beslenme, manevi gelişim, kişiler arası ilişkiler, stres yönetimi) puan ortalamaları arasında istatistiksel olarak fark saptanmıştır (p<0.05).

Tablo 2. Öğrencilerin Ebeveynlerine Ait Özellikler(N=376)

Özellikler	n	%
Annenin öğrenim durumu		
Okur-yazar değil	29	7.7
İlkokul mezunu	71	18.9
Ortaokul mezunu	56	14.9
	162	43.1
Lise mezunu	58	15.4
Üniversite mezunu ve daha üstü		
Babanın öğrenim durumu		
Okur-yazar değil	22	5.9
İlkokul mezunu	79	21.0
Ortaokul mezunu	69	18.4
	138	36.7
Lise mezunu	68	18.1
Üniversite mezunu ve daha üstü		
Annenin çalışma durumu		
Çalışıyor	111	29.5
Çalışmıyor	265	70.5
Babanın çalışma durumu		
Çalışıyor	349	92.8
Çalışmıyor	27	7.2

Sınavlar öncesine göre sınavlardan sonra öğrencilerin daha sağlıklı yaşam biçimi davranışları gösterdikleri belirlenmiştir. Alt boyut puan ortalamaları tablo 3’de verilmiştir (Tablo 3).

Araştırmada SYBDÖ II toplam puanı bağlamında hem sınav öncesi hem de sınav sonrası sağlıklı yaşam biçimi davranışları açısından BKİ düşük öğrencilerin BKİ yüksek olan öğrencilere ($p<0.05$), kardeş sayısı az olan öğrencilerin kardeş sayısı çok olan öğrencilere ($p<0.05$), geliri giderinden fazla olan öğrencilerin geliri giderinden az olan öğrencilere ($p<0.05$), çekirdek ailede yaşayan öğrencilerin geniş ailede yaşayan öğrencilere ($p<0.05$) ve evde tek kalan öğrencilerin yurttan kalan öğrencilere ($p<0.05$) göre daha sağlıklı yaşam biçimi davranışlarına sahip oldukları belirlenmiştir.

Tablo 3. Öğrencilerin Sınavlardan Önce ve Sonra SYBDÖ II Alt Boyut – Toplam Puan Ortalamaları (N=376)

Özellikler	Min.	Max.	Ort±SD	İstatistiksel Anlamlılık	
				Wilcoxon Testi	
				z	p
Sağlık sorumluluğu					
Sınavlardan Önce	9	31	21.57±4.23		
Sınavlardan Sonra	12	36	26.50±3.58	-16.40	0.00
Fiziksel aktivite					
Sınavlardan Önce	8	29	19.29±3.87		
Sınavlardan Sonra	10	36	23.67±4.42	-14.01	0.00
Beslenme					
Sınavlardan Önce	8	31	20.44±4.65		
Sınavlardan Sonra	20	36	28.51±3.18	-16.23	0.00
Manevi gelişim					
Sınavlardan Önce	14	31	22.82±3.34		
Sınavlardan Sonra	14	35	23.06±3.60	-3.00	0.00
Kişiler arası ilişkiler					
Sınavlardan Önce	13	33	22.36±3.40		
Sınavlardan Sonra	20	36	27.36±2.95	-16.19	0.00
Stres yönetimi					
Sınavlardan Önce	8	29	19.05±4.02		
Sınavlardan Sonra	13	32	22.94±3.65	-16.03	0.00
SYBDÖ II Toplam					
Sınavlardan Önce	94	153	125.54±10.56		
Sınavlardan Sonra	122	195	152.04±11.73	-16.81	0.00

BKİ ve kardeş sayısı ile sağlıklı yaşam biçimi davranışları arasındaki ilişkinin istatistiksel açıdan anlamlı negatif bir ilişki olduğu saptandı (Tablo 4).

Öğrencilerin sınavlar sonrası AGNO 2.65±0.59 olarak belirlenmiştir. Sınavlar öncesi ve sonrası SYBDÖ II toplam puan ortalaması ve alt boyutlarının puan ortalamaları ile AGNO arasında istatistiksel olarak fark bulunmuştur (p<0.05).

Tablo 4. Öğrencilerin Tanımlayıcı Özelliklerine Göre Sınavlardan Önce ve Sonra SYBDÖ II Toplam Puan Ortalamaları (N=376)

Özellikler	Sınavlardan Önce	Sınavlardan Sonra
	Ort±SD	Ort±SD
BKİ (21.38±3.45)	125.54±10.56	152.04±11.73
W*	45.89	36.53
p**	0.01	0.01
R***	-0.123	-0.06
p****	0.00	0.00
Kardeş Sayısı (2.56±1.79)	125.54±10.56	152.04±11.73
W*	41.67	34.27
p	0.00	0.00
R***	-0.06	-0.03
p****	0.00	0.00
Gelir Düzeyi		
Gelir giderden az	121.73±11.39	148.60±10.86
Gelir gidere eşit	127.18±10.22	151.22±8.65
Gelir giderden fazla	127.65±8.37	158.90±15.48
W*	18.55	19.15
p	0.00	0.00
Aile Yapısı		
Çekirdek aile	128.73±8.94	153.54±11.61
Geniş aile	122.30±10.83	150.81±11.60
Parçalanmış aile	118.41±11.38	147.86±11.53
W*	38.21	11.18
p	0.00	0.01
Kaldığı yer		
Yurt	122.09±9.57	149.25±8.70
Ev arkadaşları	125.41±9.38	149.01±7.19
Evde tek	131.00±8.43	164.58±15.32
Ailesi ile birlikte	127.69±12.28	152.76±12.96
W*	31.64	53.56
p	0.00	0.00

* Kruskal Wallis Testi, ** Kruskal Wallis Testi p değeri, *** Regresyon Testi, **** Regresyon Testi p değeri

Sınavlar öncesinde ve sınavlar sonrasında diğer öğrencilere göre daha sağlıklı yaşam biçimi davranışları sergileyen öğrencilerin AGNO'nun daha yüksek olduğu saptanmıştır (Tablo 5).

Tablo 5. Öğrencilerin Sınavlardan Önce ve Sonra SYBDÖ II Alt Boyut – Toplam Puan Ortalamalarının Ağırlıklı Genel Not Ortalaması İle İlişkisi (N=376)

Özellikler		(n=376)				
		Min.	Max.	Ort±SD	İstatistiksel Anlamlılık Bağımlı Gruplar-da T Testi	
					t	p
AGNO	Sağlık sorumluluğu					
	Sınavlardan Önce	9	31	21.57±4.23	89.74	0.00
	Sınavlardan Sonra	12	36	26.50±3.58	130.69	0.00
	Fiziksel aktivite					
	Sınavlardan Önce	8	29	19.29±3.87	87.23	0.00
	Sınavlardan Sonra	10	36	23.67±4.42	94.40	0.00
	Beslenme					
	Sınavlardan Önce	8	31	20.44±4.65	78.18	0.00
	Sınavlardan Sonra	20	36	28.51±3.18	162.97	0.00
	Manevi gelişim					
	Sınavlardan Önce	14	31	22.82±3.34	120.41	0.00
	Sınavlardan Sonra	14	35	23.06±3.60	112.10	0.00
	Kişiler arası ilişkiler					
	Sınavlardan Önce	13	33	22.36±3.40	116.62	0.00
Sınavlardan Sonra	20	36	27.36±2.95	165.82	0.00	
Stres yönetimi						
Sınavlardan Önce	8	29	19.05±4.02	82.88	0.00	
Sınavlardan Sonra	13	32	22.94±3.65	110.36	0.00	
SYBDÖ II Toplam						
Sınavlardan Önce	94	153	125.54±10.56	235.72	0.00	
Sınavlardan Sonra	122	195	152.04±11.73	251.74	0.00	
AGNO		0.92	3.98	2.65±0.59		

Tartışma

Sağlıklı yaşam tarzı, ciddi hastalıkları ya da erken ölüm riskini azaltan yaşam biçimidir (WHO, 1999). Sağlıklı bir yaşam tarzı geliştirmek için, Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) çok fazla meyve ve sebze yemeyi, yağ, şeker ve tuz alımını azaltmayı ve egzersiz yapmayı önermektedir (WHO, 2018). Araştırmada ebelik bölümü öğrencilerinin sağlıklı yaşam biçimi

davranışlarının sınav öncesi dönemde orta düzeyde, sınavlardan sonra ise ortalamanın üstünde olduğu saptanmıştır. Öğrencilerin sınavlardan sonra daha olumlu sağlıklı yaşam biçimi davranışları gösterdikleri belirlenmiştir. Sınavlardan sonra öğrencilerin sağlık sorumluluğu, fiziksel aktivite, beslenme, manevi gelişim, kişiler arası ilişkiler ve stres yönetimine daha fazla dikkat ettikleri gözlenmiştir. Özveren ve Yılmaz (2018), Mak ve arkadaşları (2018) Şen ve arkadaşları (2017), Sumen ve Oncel (2017), Murathan ve arkadaşları (2017), Kurt (2015), Wang, Xing, Wu (2013), Tambağ (2011), Hacıhasanoğlu ve arkadaşları (2011) tarafından yapılan çalışmalar incelendiğinde genel olarak üniversite öğrencilerinin sağlıklı yaşam biçimi davranışlarının orta düzeyde olduğu sonucuna ulaşılmaktadır. Bu çalışmaların sonuçları sınav öncesi dönemdeki sağlıklı yaşam biçimi davranışları bulgularımızla benzerdir. Aksoy ve Uçar (2014) hemşirelik öğrencileri üzerinde yaptıkları çalışmada, öğrencilerin sağlıklı yaşam biçimi davranışlarının ortalamanın üstünde olduğunu bildirmişlerdir. Bu bulgu araştırmadaki sınavlardan sonra elde edilen sağlıklı yaşam biçimi davranış puanları ile benzerdir. Araştırmaya dahil edilen öğrencilerin sınavlardan önce sağlıklı yaşam biçimi davranışlarının olumsuz etkilendiği ve sağlıklı yaşam biçimi davranış puanlarının sağlık bilimleri alanında öğrenim görmeyen öğrencilerle benzer olduğu söylenebilir. Bu bulgu öğrencilerin, sağlıklı yaşam biçimi davranışlarına yönelik öğrenimleri süresince kazandıkları bilgi ve becerileri kendi hayatlarına yeterli düzeyde yansıtamadıklarını göstermektedir. Araştırmada öğrencilerin BKİ azaldıkça daha olumlu sağlıklı yaşam biçimi davranışları sergiledikleri belirlenmiştir. Can ve arkadaşları (2008) yaptıkları çalışmada BKİ'nin hemşirelik öğrencilerinin sağlıklı yaşam biçimi davranışlarını etkilemediğini fakat BKİ azaldıkça diğer öğrencilerin sağlıklı yaşam biçimi davranışlarının olumlu etkilendiğini bildirmektedirler. Aceijas ve arkadaşları (2017), üniversite öğrencilerinin sağlıklı yaşamla ilişkili faktörlerini tanımladıkları çalışmada öğrencilerin BKİ'nin fiziksel aktivite ile ilişkili olduğunu belirtmektedir. Mak ve arkadaşları (2018) yaptıkları çalışmada hemşirelik öğrencilerinin sağlıklı yaşam biçimi davranışlarından fiziksel aktivitenin yaşam kalitesini geliştirici etkisi olduğunu bildirmektedir. Çalışmalar değerlendirildiğinde BKİ'nin sağlıklı yaşam biçimi davranışlarını etkilediği görülmektedir.

Araştırmada öğrencilerin kardeş sayısı azaldıkça daha olumlu sağlıklı yaşam biçimi davranışlarına sahip oldukları bulunmuştur. Kardeş sayısının azalması, ailenin refah düzeyinin ve çocuk için ayrılan zamanın artmasına neden olacağından sağlıklı yaşam biçimi davranışlarını olumlu yönde etkileyebilir.

Araştırmaya dahil edilen öğrencilerin gelir düzeyi arttıkça daha olumlu sağlıklı yaşam biçimi davranışları gösterdikleri saptanmıştır. Sumen ve Oncel (2017) tarafından yapılan sistematik incelemede öğrencilerin gelir düzeyinin yüksek olmasının sağlıklı yaşam biçimi davranışlarını olumlu etkilediği belirtilmektedirler. Aksoy ve Uçar (2014) ise çalışmasında öğrencilerin sosyo-ekonomik düzeyinin düşük olmasının sağlıklı yaşam biçimi davranışlarını olumsuz etkilediğini bildirmektedirler. Benzer şekilde Can ve arkadaşlarının (2008) çalışmasında gelir düzeyinin yükselmesiyle sağlıklı yaşam biçimi davranışlarının olumlu etkilendiği bulunmuştur. Sonuçlarımızla benzer bulgular durumun öğrencilerin yüksek gelir düzeyine sahip olmasıyla yaşam koşullarının iyileşmesi sonucu sağlıklı yaşam biçimi davranışlarının olumlu yönde etkilendiğini gösterebilir.

Çekirdek aile yapısında olan öğrencilerin daha olumlu sağlıklı yaşam biçimi davranışlarına sahip olduğu saptanmıştır. Sumen ve Oncel (2017) yaptıkları sistematik incelemede, öğrencilerin çekirdek ailede yaşamasının sağlıklı yaşam biçimi davranışlarını olumlu etkilediğini bildirmektedirler. Çekirdek ailede yaşayan öğrencilerin kendilerine daha fazla zaman ayırabildikleri ve ailelerinden destek alabildikleri için sağlıklı yaşam biçimi davranışlarının olumlu yönde etkilendiği düşünülebilir.

Yurtta kalan öğrencilerin daha olumsuz sağlıklı yaşam biçimi davranışları gösterdikleri bulunmuştur. Benzer şekilde Aksoy ve Uçar (2014) çalışmasında öğrencilerin yurtta kalmasının sağlıklı yaşam biçimi davranışlarını olumsuz etkilediğini belirtmektedir. Can ve arkadaşları (2008) yaptıkları çalışmada hemşirelik öğrencilerinin sağlıklı yaşam biçimi davranışlarını yaşadığı yerin (yurt, ailesinin evi ya da diğer) etkilemediğini fakat diğer bölümlerde öğrenim gören öğrencilerin ailesiyle birlikte yaşamasının (yurt, arkadaşları ya da diğer) sağlıklı yaşam biçimi davranışlarını olumlu etkilediğini bildirmektedirler. Üniversite eğitimi boyunca ailesiyle kalan öğrencilerin kendilerine daha fazla zaman ayırabildikleri ve bazı temel gereksinimlerini karşılamada (beslenme, uyku, stres yöne-

timi v.b.) ailelerinden destek alabildikleri için sağlıklı yaşam biçimi davranışlarının olumlu yönde etkilendiği düşünülmektedir.

Araştırmada öğrencilerin sınavlardan sonra sağlıklı yaşam biçimi davranışları ölçeği alt boyutları (sağlık sorumluluğu, fiziksel aktivite, beslenme, manevi gelişim, kişiler arası ilişkiler, stres yönetimi) açısından daha olumlu davranışlar gösterdikleri belirlenmiştir. Mak ve arkadaşlarının (2018) çalışmasında sağlık sorumluluğu, manevi gelişim, stres yönetimi ve fiziksel aktivitenin yaşam kalitesini geliştirici etkisi olduğu bildirilmektedir. Özveren ve Yılmaz (2018) ise bireylerin sağlıkla ilgili yaşam kalitesinin % 60'ının yaşam biçimine bağlı olduğunu belirtmektedir. Bu doğrultuda sağlıklı yaşam biçimi davranışlarının sınav dönemlerinden olumsuz etkilendiği ve bu durumun yaşam kalitelerini de olumsuz etkileyebileceği düşünülebilir.

Öğrencilerden sınavlar öncesinde ve sınavlar sonrasında diğer öğrencilere göre daha sağlıklı yaşam biçimi davranışları gösterenlerin akademik performansının daha yüksek olduğu saptanmıştır. Burrows ve arkadaşlarının (2017) sistematik incelemesi sonucunda, uygun beslenme biçiminin akademik başarıyı arttırdığı bulunmuştur. Benzer şekilde Stea ve Torstveit (2014) yaptıkları geniş kapsamlı kesitsel çalışmada, düzenli kahvaltı alışkanlığının, akademik başarıyı artırdığını bildirmiştir. Wald ve arkadaşları (2014) yaptıkları çalışmada, orta düzeyde fiziksel aktivite yapan, meyve ve sebze tüketen öğrencilerde akademik başarının daha yüksek olduğunu vurgulamaktadır. Peltzer ve Pengpid (2014) üç kıtada (Afrika, Asya ve Amerika) yürüttükleri çalışmada, olumlu sağlık davranışlarının (lifli gıdalar tüketmek, yağ ve kolesterolü önlemek, yüksek düzeyde fiziksel aktivite yapmak, uyuşturucu kullanmamak ve alkollü araba kullanmamak) akademik performansı artırdığını belirtmektedir. Faught ve arkadaşları (2017) adolesanlar üzerinde yaptıkları çalışmada, sık sebze-meyve tüketilmesinin, düzenli fiziksel aktivitenin ve kahvaltı-akşam yemeği yemenin, akademik performansı artırdığını saptamıştır. Sağlıklı yaşam biçimi davranışlarının günlük hayatta uygulanmasıyla birlikte, akademik performansın artması özellikle üniversite öğrencilerinin başarı elde etmesi için göz önünde bulundurulması gereken bir durumdur.

Sınırlılıklar

Son testin verileri mail aracılığıyla ya da öğrenci tarafından direk teslim edilerek toplandığı için ulaşım zorluğu yaşanmış; geri dönüşler için sürekli takip gerekmiş ve öngörülemeyen kayıplar yaşanmıştır.

Sonuçlar

Araştırmada ebelik öğrenimi gören üniversite öğrencilerinin sağlıklı yaşam biçimi davranışlarının sınav öncesi dönemde orta düzeyde, sınavlardan sonra ise ortalamanın üstünde olduğu görülmektedir. Yeterli düzeye ulaşmaması verilen eğitim ve becerinin sağlıklı yaşam biçimi davranışları geliştirilmesine yönelik nispeten etkin olsa da istenen düzeyde olamadığını, yeteri kadar fark yaratılmadığını düşündürmüştür. Öğrencilerin BKİ'nin azalması, kardeş sayısının azalması, çekirdek ailede yaşaması, gelir düzeyinin artması ve evde tek kalması sağlıklı yaşam biçimi davranışlarını olumlu etkilemektedir. Ayrıca çalışmada sağlıklı yaşam biçimi davranışlarıyla, akademik performansta aynı doğrultuda artmaktadır. Ebeler hizmet verdikleri toplumun, sağlığının geliştirilmesinde, sağlıklı yaşam biçimi davranışlarının kazandırılmasında ve topluma benimsetilmesinde önemli sorumlulukları olan meslek mensuplarıdır. Bu bölümde okuyan, orta düzeyde sağlıklı yaşam biçimi davranışları sergileyen öğrencilerin, gelecekte hizmet vereceği bireylere rol modeli olacağı düşünüldüğünde, öğrencilerin sağlıklı yaşam biçimi davranışlarının daha istendik düzeye ulaşması için ebelik eğitiminde gerekli önem verilmeli ve üzerinde durulmalıdır.

EXTENDED ABSTRACT

**Relationship Between Healthy Lifestyle Behaviors
In Midwifery Students And The Exams**

Ayşegül Durmaz / Çiğdem Gün

Kütahya Health Science University / Mehmet Akif Ersoy University

People need to develop healthy lifestyle behaviors to improve their quality of life and to preserve their health. When the literature is reviewed, it is reported that the most of the university students exhibit healthy lifestyle behaviors that are not suitable for the former healthy lifestyle. The less time when students are spent on social and physical activities, and the increased anxiety, stress and fatigue levels are the problems caused by exams. The results obtained from the studies indicate a relationship between the exam anxiety and the academic performance. Midwives play an important role in being gained the awareness of healthy lifestyle and adopted the positive healthy lifestyle behaviors instead of the negative in the Society.

Objectives of the study; (a) To determine the healthy lifestyle behaviors of midwifery students, (b) examine the impact of exam periods on healthy lifestyle behaviors and (c) to reveal the impact of healthy lifestyle behaviors on academic performance.

The research was carried out on a single group with pre test-post test (Semi-empirical) in May 2018. In order to carry out the research, approval of the institution and The Ethics Committee were obtained. The sample of the study consisted of 376 students. The pre-test and personal information forms were applied one week before the exams and the post-test was applied one week after the exams. The data were obtained by using the personal information form and HLSB II. In order to determine the academic performance of the students, the grade point average (GPA) scores were taken from the related department of the university. Descriptive statistics (mean, standard deviation, number, and percentage), nonparametric tests (Kruskal-Wallis Test and Wilcoxon test) and

parametric tests (Anova test and T test in Dependent groups) were used in the analysis of the data.

It was determined that 29.8% of the students were fourth grade students, the mean age was 20.33 ± 1.69 , and the mean body mass index (BMI) was 21.38 ± 3.45 . It was found that 35.1% of the students stayed in dormitories, 57.2% of them were in the nuclear family structure and 45.5% of them had their expenses which were equal to their income. The mean total score of the HLSB II before the exams was 125.54 ± 10.56 , and the mean total score after the exams was 152.04 ± 11.73 . There was a significant difference ($p < 0.05$) between the mean scores of the pre-test - post-test scores and the mean scores of the scale sub-dimensions (health responsibility, physical activity, nutrition, spiritual development, interpersonal relations, stress management). It was determined that the students became more careful of their healthy lifestyle behaviors during the period between the test itself and post-test than during between pre-test and the test itself. In the research, as checking the total/average points of HLSB II, it was determined that students had healthier lifestyle behaviors; with lower BMI than with higher BMI ($p < 0.05$), with less number of siblings than with a high number of siblings ($p < 0.05$), with the compound fraction rate of income over expenses than simple fraction ($p < 0.05$), with living in the nuclear family than living in the extended family ($p < 0.05$), with living at home than in dormitories ($p < 0.05$). There was a statistically meaningful negative relationship in regard to healthy lifestyle behaviors between BMI and number of siblings. After the exams, the students' GPA was determined as 2.65 ± 0.59 . The students, who performed healthier lifestyle behaviors compared to the rest, were confirmed to get higher GPA in before and after the exams.

A healthy lifestyle is a way of life that reduces the risk of serious illness or premature death (WHO, 1999). To develop a healthy lifestyle, the World Health Organization (WHO) recommends eating more fruits and vegetables, reducing fat, sugar and salt intake, and taking exercise (WHO, 2018). In the study, it was found that the healthy lifestyle behaviors of midwifery students were at the middle level before the examination and above the average after the exams. The increase in academic performance with the application of healthy lifestyle behaviors in daily life is worthy to consider for the academic success of university students.

In the study, it is seen that the healthy lifestyle behaviors of the university students studying at midwifery are at the middle level before the exam and above the average after the exams. Although the education and skills given are relatively effective for developing healthy lifestyle behaviors, the awareness rising couldn't be reached at the desired level and the results in regards to the desired level is challenging. Midwives are the members of the profession who have important responsibilities in developing the health of the society they serve, bringing healthy lifestyle behaviors in the society and enuring it to the society. In midwifery department, it is necessary to focus on and give importance to midwifery education so that students' healthy lifestyle behaviors reach to a more desired level.

Kaynakça/References

- Aceijas, C., Waldhäusl, S., Lambert, N., Cassar, S. ve Bello-Corassa, R. (2017). Determinants of health-related lifestyles among university students. *Perspectives in public health*, 137(4), 227-236.
- Aksoy, T. ve Uçar, H. (2014). Hemşirelik öğrencilerinin sağlıklı yaşam biçimi davranışları. *Hacettepe Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Dergisi*, 1(2), 53-67.
- Bahar, Z., Beşer, A., Gördes, N., Ersin, F. ve Kıssal, A. (2008). Sağlıklı yaşam biçimi davranışları ölçeği II'nin geçerlik ve güvenirlik çalışması. *Cumhuriyet Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi*, 12(1), 1-13.
- Burrows, T. L., Whatnall, M. C., Patterson, A. J. ve Hutchesson, M. J. (2017). Associations between dietary intake and academic achievement in college students: a systematic review. In *Healthcare*, 5(4), 60.
- Cabrera, J. C., Rodriguez, M. C., Karl, S. R. ve Chavez, C. (2018). In what ways do health behaviors impact academic performance, educational aspirations, and commitment to learning? *Paper presented at the annual meeting of the American Educational Research Association, New York*, 2-24. <https://conservancy.umn.edu/bitstream/handle/11299/19-5435/2018-HeathBehaviors-AERA.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (Erişim Tarihi:20.08.2018).

- Can, G., Ozdilli, K., Erol, O., Unsar, S., Tulek, Z., Savaser, S., ... Durna, Z. (2008). Comparison of the health-promoting lifestyles of nursing and non-nursing students in Istanbul, Turkey. *Nursing & Health Sciences*, 10(4), 273-280. <https://doi.org/10.1111/j.1442-2018.2008.00405.x>
- CDC, (2018). Centers for Disease Control and Prevention. Youth Risk Behavior Surveillance System. <https://www.cdc.gov/healthyyouth/data/yrbs/index.htm> (Erişim Tarihi:20.08.2018).
- Chapell, M. S., Blanding, Z. B., Silverstein, M. E., Takahashi, M., Newman, B., Gubi, A. ve McCann, N. (2005). Test anxiety and academic performance in undergraduate and graduate students. *Journal of Educational Psychology*, 97(2), 268-274.
- Correa-Burrows, P., Burrows, R., Blanco, E., Reyes, M. ve Gahagan, S. (2016). Nutritional quality of diet and academic performance in Chilean students. *Bulletin of the World Health Organization*, 94(3), 185.
- El Ansari, W., Suominen, S. ve Draper, S. (2017). Correlates of achieving the guidelines of four forms of physical activity, and the relationship between guidelines achievement and academic performance: undergraduate students in Finland. *Central European journal of public health*, 25(2), 87.
- Faught, E. L., Gleddie, D., Storey, K. E., Davison, C. M. ve Veugelers, P. J. (2017). Healthy lifestyle behaviours are positively and independently associated with academic achievement: An analysis of self-reported data from a nationally representative sample of Canadian early adolescents. *PloS one*, 12(7), e0181938. <https://journals.plos.org/plosone/article?id=10.1371/journal.pone.0181938> (Erişim Tarihi:20.08.2018).
- Hachasanoğlu, R., Yıldırım, A., Karakurt, P. ve Sağlam, R. (2011). Healthy lifestyle behaviour in university students and influential factors in eastern Turkey. *International Journal of Nursing Practice*, 17(1), 43-51.
- Hahn, H., Kropp, P., Kirschstein, T., Rücker, G. ve Müller-Hilke, B. (2017). Test anxiety in medical school is unrelated to academic performance but correlates with an effort/reward imbalance. *PloS one*, 12(2), e0171220. www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/28182781(Erişim Tarihi: 20.08.2018).

- Karaaslan, M. ve Çelebioğlu, A. (2018). Lise öğrencilerinin sağlıklı yaşam biçimi davranışlarının belirlenmesi. *Journal of Human Sciences*, 15(2), 1355-1361.
- Kavakci, O., Semiz, M., Kartal, A., Dikici, A. ve Kugu, N. (2014). Test anxiety prevalence and related variables in the students who are going to take the university entrance examination. *The Journal of Psychiatry and Neurological Sciences*, 27, 301-307.
- Kumandaş, H. ve Kutlu, Ö. (2014). Yükseköğretime öğrenci seçmede ve yerleştirmede kullanılan sınavların oluşturduğu risk faktörlerinin okul başarısı üzerindeki etkileri. *Türk Psikoloji Dergisi*, 29(74), 15-31.
- Kurt, A. S. (2015). The relationship between healthy lifestyle behaviors and health locus of control among nursing and midwifery students. *American Journal of Nursing Research*, 3(2), 36-40.
- Mak, Y. W., Kao, A. H., Tam, L. W., Virginia, W. C., Don, T. H. ve Leung, D. Y. (2018). Health-promoting lifestyle and quality of life among Chinese nursing students. *Primary health care research & development*, 1-8.
- Murathan, F., Uğurlu, F. M., Murathan, T. ve Koç, M. (2017). Beden eğitimi ve spor yüksekokulu öğrencileri ile sağlık yüksekokulu öğrencilerinin sağlıklı yaşam biçimi davranışlarının karşılaştırılması (adıyaman üniversitesi örneği). *Electronic Turkish Studies*, 12(3), 493-504.
- Özveren, H. ve Doğan Yılmaz, E. (2018). Hemşirelik öğrencilerinin sağlıklı yaşam biçimi davranışları ile egzersiz davranışlarının incelenmesi. *Journal of Human Sciences*, 15(3), 1505-1518.
- Özyazıcıoğlu, N., Kılıç, M., Erdem, N., Yavuz, C. ve Afacan, S. (2011). Hemşirelik öğrencilerinin sağlıklı yaşam biçimi davranışlarının belirlenmesi. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 8(2), 277-332.
- Peltzer, K. ve Pengpid, S. (2014). Health behaviour and self-reported academic performance among university students: an international study. *Mediterranean Journal of Social Sciences*, 5(27 P2), 998.
- Rezazadeh, M. ve Tavakoli, M. (2009). Investigating the Relationship among Test Anxiety, Gender, Academic Achievement and Years of Study: A Case of Iranian EFL University Students. *English Language Teaching*, 2(4), 68-74.

- Şen, M. A., Ceylan, A., Kurt, M. E., Palancı, Y. ve Adın, C. (2017). Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu Öğrencilerinin Sağlıklı Yaşam Biçimi Davranışları ve Etkileyen Faktörler. *Dicle Tıp Dergisi*, 44(1), 1-12.
- Stea, T. H. ve Torstveit, M. K. (2014). Association of lifestyle habits and academic achievement in Norwegian adolescents: a cross-sectional study. *BMC public health*, 14(1), 829.
- Sumen, A. ve Oncel, S. (2017). Factors that affect healthy lifestyle behaviors of high school students in Turkey: A systematic review. *European Journal Of Therapeutics*, 23(2), 74-82.
- Tambağ, Y. D. D. H. (2011). Hatay sağlık yüksekokulu öğrencilerinin sağlıklı yaşam biçimi davranışları ve etkileyen faktörler. *Hacettepe Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Dergisi*, 18(2), 47-58.
- Varela-Mato, V., Cancela, J. M., Ayan, C., Martín, V., ve Molina, A. (2012). Lifestyle and health among Spanish university students: differences by gender and academic discipline. *International journal of environmental research and public health*, 9(8), 2728-2741.
- Wald, A., Muennig, P. A., O'Connell, K. A. ve Garber, C. E. (2014). Associations between healthy lifestyle behaviors and academic performance in US undergraduates: a secondary analysis of the American College Health Association's National College Health Assessment II. *American Journal of Health Promotion*, 28(5), 298-305.
- Wang, D., X.H. Xing. ve X.B. Wu. (2013). Healthy lifestyles of university students in China and influential factors. *Scientific World Journal*, 9: 1-10.
- WHO, (1999). World Health Organization. Regional Office for Europe. Healthy living : what is a healthy lifestyle?. Copenhagen : WHO Regional Office for Europe. <http://www.who.int/iris/handle/10665/108180> (Erişim Tarihi:20.08.2018).
- WHO, (2018). World Health Organization. A healthy lifestyle. http://www.euro.who.int/__data/assets/pdf_file/0006/257919/Fact-sheet-2014-Food-and-Nutrition-Eng.pdf?ua=1 (Erişim Tarih: 12. 08. 2018).

WHO, (2018). World Health Organization. Unhealthy diets are the leading factor affecting health and wellbeing in every European country
Erişim: <http://www.euro.who.int/en/health-topics/disease-prevention/nutrition/a-healthy-lifestyle> (Erişim Tarih:12.08.2018).

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Durmaz, A. ve Gün, Ç. (2018). Ebelik bölümü öğrencilerinde sağlıklı yaşam biçimi davranışları ile sınavların ilişkisinin incelenmesi. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 9(16), 296-318. DOI: 10.26466/opus.460834

Ergenlerin Sosyal Duygusal Öğrenme Becerilerinin Sosyal İlişki Unsurları ve Umut Düzeyi İle İlişkinin İncelenmesi¹

DOI: 10.26466/opus.468698

*

Kerim Candan* - Ali Fuat Yalçın**

* Öğretmen, Meram Rehberlik Ve Araştırma Merkezi, Meram/Konya/Türkiye

E-Posta: krmcnd@gmail.com

ORCID: [0000-0003-3033-0150](https://orcid.org/0000-0003-3033-0150)

* Dr. Öğr. üyesi, Necmettin Erbakan Üniversitesi, A.K. Eğitim Fakültesi, Meram/Konya/ Türkiye

E-Posta: dr_alifuatyalcin@yahoo.com

ORCID: [0000-0001-6088-3720](https://orcid.org/0000-0001-6088-3720)

Öz

Bu araştırmada, ergenlerin Sosyal Duygusal Öğrenme Becerilerinin (SDÖB), Sosyal İlişki Unsurları ve Umut Düzeyi ile ilişkisi incelenmiştir. Araştırmanın katılımcılarını 257 kız, 302 erkek olmak üzere 559 ortaokul 6, 7 ve 8. Sınıf öğrencileri oluşturmuştur. Araştırmada, Kabakçı'nın (2006) geliştirdiği Sosyal Duygusal Öğrenme Becerileri Ölçeği (SDÖBÖ), Sosyal İlişki Unsurlarını ölçmek için Turner, Frankel ve Levin'in (1983) geliştirip Duyan, Gelbal ve Var'ın (2013) Türkçe'ye uyarladığı Sosyal İlişki Unsurları Ölçeği (SİUÖ), umut düzeyini ölçmek için Snyder ve arkadaşlarının (1997) geliştirip Atik ve Kemer'in (2009) Türkçe'ye uyarladığı Çocuklarda Umut Ölçeği (ÇUÖ) kullanılmıştır. Araştırmada ergenlerin SDÖB ile sosyal ilişki unsurları (SİU) ve umut düzeyleri arasındaki ilişki pearson momentler çarpımı korelasyon ile SİU aile ve arkadaş desteği ile umut düzeyinin SDÖB'ni yordayıp yordamadığı ise regresyon analizi ile incelenmiştir. Ergenlerin SDÖB alt boyutları ile SİU aile ve arkadaş desteği alt boyutları arasında orta ve düşük pozitif düzeyde, umut düzeyleri arasında ise orta düzeyde pozitif anlamlı ilişkiler saptanmıştır. Ergenlerin SİU aile desteğinin SDÖB problem çözme ve kendilik değerini artıran beceriler alt boyutlarını, SİU arkadaş desteği alt boyutuyla umut düzeylerinin ise SDÖB'nin bütün alt boyutlarını yordadığı ve açıklayıcı olduğu bulunmuştur.

Anahtar Kelimeler: *Sosyal Duygusal Öğrenme Becerileri, Sosyal İlişki Unsurları, Umut Düzeyi, Ergen*

¹ *Bu makale, Kerim CANDAN tarafından N.E. Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsünde 2018 yılında yapılmış olan yüksek lisans tezinden türetilmiştir.

Examination of Adolescent's Social Education Learning Skills with Provision of Social Relationship and Level of Hope

*

Abstract

In this study, it is aimed to examine the correlation of the social emotional learning skills of adolescents with provision for social relations and level of hope. The present was conducted in Konya City center in the academic year 2015-2016 with 559 secondary school students consisting of 257 girls and 302 boys. In the study, it was used the Social Emotional Learning Skills Scale (SELSS) developed by Kabakçı (2006) to measure Social Emotional Learning Skills of adolescents; the Provision for Social Relations (PSR) Scale developed by Turner, Frankel and Levin (1983) and adapted to the Turkish by Duyan, Gelbal and Var (2013) to measure provision for social relations; the Children's Hope Scale developed by Snyder et al, (1997) and adapted to Turkish by Atik and Kemer (2009) to measure the Level of Hope of children and personal information form prepared by the researcher for demographic data. It was also examined the correlation between SELS of adolescents and provision for social relations (PSR) and level of hope with Pearson product-moment correlation coefficient, and whether or not provision for social relations (PSR) and level of hope and support from friend predicted SELS by regression analysis. It was found moderate and low positive correlations between SELS sub-dimensions of adolescents and PSR support from family and friend sub-dimensions and moderate positive significant correlations between the levels of hope. It was found that adolescents' PSR support from family predicted the problem solving and self-worth sub-dimensions, and the PSR support friend sub-dimension and level of hope predicted SELS sub-dimensions and that it has been descriptive.

Keywords: Social emotional learning skills, social relations elements, hope level in children, adolescents

Giriş

Ergenlik dönemi, bireyin hayatında önemli etkileri olan bir dönemdir. Yaşamın bu yıllarındaki gelişimsel özellikler, ihtiyaçlar ve yaşantıların, ergenlerin hayatında önemli sonuçları olmaktadır. Bu sonuçlar, kişilik gelişimi, kimlik kazanımı, meslek seçimi ve eş seçimi gibi önemli kararları etkilemektedir. Latince’de “adolescence” olarak ifade edilen ergenlik çağı, erinlikle başlayıp yetişkin olmaya kadar geçen süreyi kapsar ve çocukluk dönemi ile yetişkinlik dönemi arasındaki dönem olarak bilinmektedir (İnanç, Bilgin ve Atıcı, 2004). Ergenlik, insanın gelişim sürecinin içerisinde çocukluk çağının bitişiyle birlikte fizyolojik ve psikolojik olarak erişkin oluncaya kadar yaşanan geçiş dönemidir (Koç, 2004). Bir geçiş süreci olmasının da etkisiyle ergenlik dönemi, bireyin sonraki hayatı için de önemli bir referans kaynağı olmaktadır (Durualp, 2014). Kişiliğin şekillenmesinde ve yetişkinliğe hazırlanmada belirleyici etkileri olduğu düşünülen ergenlik, bütün kültürlerde ve toplumlarda önem verilen bir gelişim dönemidir. Çünkü ergenlik döneminde ergen önemli fizyolojik ve fiziksel değişim ve gelişimler yaşamakta, arkadaşları ile etkileşime girmekte, geleceğine dair önemli kararlar alma süreci içerisinde olmaktadır (Gardiner ve Gander, 2007).

Ergenlik döneminde yaşanan bu değişimler, duygu ve düşünceler, başarı ya da başarısızlıklar, çatışmalar, alınan kararlar ve deneyimler, bireysel farklılıklar ve gelişimsel ihtiyaçlar yetişkin tutum ve davranışlarını belirlemekte ve yönlendirmektedir. Çocukluktan yetişkinliğe geçiş dönemi olarak görülen ergenlik döneminin başlıca gelişimsel ödevleri bireyleşme ve kimlik duygusunun kazanılmasıdır (Erikson, 1968; akt; Atak, 2011). Onur’a (1995) göre de ergenlik, gelişim özellikleri ve sorunlarıyla yüzleşmesi gereken bireyi olgunlaşmaya hazırlayan bir dönemdir. Gelişim psikolojisi konusunda çalışan bilim insanları ve uzmanlar da ergenlik döneminin farklı gelişimsel özelliklerine dair açıklamalar getirmişlerdir. Çünkü ergenlik dönemi gençlerin farklı gelişim alanlarındaki gelişimsel görevlerle ilgili önemli adımlar attıkları bir dönemdir.

Ergenlik döneminde sosyal ilişkilerden meslek seçimine kadar birçok konuda gelişimsel görevlerin olduğu bilinmektedir. Bu gelişimsel görevleri gerçekleştirirken ergenlerin yaşadıkları çatışmalar, ikilemler ve

güçlükler onların sosyal duygusal öğrenme becerilerine (SDÖB) ihtiyaç duyacaklarını göstermektedir. Pasi'ye göre (2001) bu beceriler temel olarak dört beceriyi kapsamaktadır. Bu beceriler; problem çözme becerileri, stresle başa çıkma becerileri, kendilik değerini artıran beceriler ve iletişim becerileridir. Norris'e göre de (2003) sosyal duygusal öğrenme becerileri (SDÖB), çocuk ve ergenlerin yaşam veya gelişimsel ödevlerini gerçekleştirmelerinde onlara yardımcı olacak, onları geliştirip geleceğe hazırlayacak pedagojik bir yaklaşımdır. Aslında SDÖB, sağlıklı ve başarılı sosyal ilişkiler, psikolojik ve kişisel iyilik hâli ve okul başarısını geliştirmek için düşünülmüş becerilerde yeterlik kazanmayı amaçlar. Kabakçı'ya göre (2006) SDÖ, eğitim sürecinde kazandırılması gereken iletişim becerileri, problem çözme becerileri, kendilik değerini artıran beceriler ve stresle başa çıkma becerilerini kapsayan temel becerilerdir.

SDÖ'nin ortaya çıkışına baktığımızda; 2 asır öncesindeki eğitim reformlarıyla başlamakla beraber son çeyrek asırda ABD'de, eyaletlerdeki farklı okulların okul başarılarının farklarının gündeme gelmesiyle İngilizce, matematik ve fen bilimleri alanlarındaki başarıları yetersiz öğrencilerin sorunlarının artmasıyla SDÖB araştırmacılarının gündemine girmeye başlamıştır (Schaps, 2010; akt; Totan, 2011). Fetzer Enstitüsü tarafından 1994 yılında düzenlenen konferans bildirgesinde öğrencilerin gelişimsel, psikolojik, eğitimsel ve genel sağlık ihtiyaçlarının belirlenmesi ihtiyacının arttığı vurgulanmış ve bu ihtiyaçların belirlenmesi amaçlanmıştır. Bu araştırma ve belirleme süreci ise SDÖ'nin ortaya çıkışına katkı sağlayıp hızlandırmıştır (Elbertson, Brackett ve Weissberg, 2010).

SDÖB çalışmalarının, ergenlerin yaşama uyum sağlamalarına, problem çözme becerileri ve okul başarısı gibi gelişimsel görevlerini tamamlamalarına yardımcı olduğu anlaşılmaktadır. Sosyal ve duygusal öğrenme becerileri akademik ortamların verimini artırırken imkânların etkin bir şekilde değerlendirilmesine de katkı sağlamaktadır. Bu bilgiler ışığında baktığımızda SDÖB'nin en çok ihtiyaç hissedildiği 12-14'lü yaşlarda kazandırılmasının önemine birçok kaynakta doğrudan ya da dolaylı yollardan atıfta bulunmaktadır. Ortaokul yılları, ergenlik döneminin başlarına işaret etmektedir. Bu yaş aralığı da 12-14 yaşlarıdır (Kabakçı ve Korkut-Owen, 2010). Ergenlik dönemi yaş sınırlarına Tablo 1

de yer verilmiştir. Bu tabloya göre de ortaokul yılları ergenlik döneminin başladığı yıllardır.

Tablo 1. Ergenlik Dönemi Yaş Sınırlamaları

Ergenlik Dönemi Yaş Sınırlamaları	
A.	Ergenliğin Başları 11-14 yaş (kızlar) 13-15 yaş (erkekler)
B.	Ergenliğin Ortaları 14-16 yaş (kızlar) 15-17 yaş (erkekler)
C.	Ergenliğin Sonları..... 16-21 yaş (kızlar) 17-21 yaş (erkekler)

Koç, 2004

Tablo 1'deki yaş aralıkları farklı kaynaklara göre değişik yaş ölçülerini esas alsa da ergenliğin başlangıcı coğrafi şartlar, ırk, iklim ve beslenme şartları gibi farklı unsurlardan etkilenmekte ve değişim gösterebilmektedir. Örneğin; Sıcak ikliminin egemen olduğu Akdeniz ülkelerinde, kızlar 8-10 yaşlarında ergenliğe girerken bu durum daha soğuk iklimlerde mesela kutuplarda yaşayan Eskimolarda 20'li yaşlar civarında ergenliğe girmektedirler (Koç, 2004).

Bu nedenle ergenlik dönemi yaş aralığı çeşitli toplumlarda farklılık gösterebilmektedir. Fakat ergenliğin başladığı ortaokul yılları birçok toplumda ön ergenlik dönemine denk gelmektedir. Bu dönemde de ergenlerin SDÖB'nin geliştirilmesine yönelik hazırlanacak plan, program ve çalışmaların ergenlerin yaş gruplarına özgü, okulun ve toplumun yapısını, etkileşimini dikkate alan bir şekilde uygulanması gerekmektedir (Türnüklü 2004).

Bu gerekliliklerin yanında kısmen soyut ve psikolojik bir yapı olan SDÖB, doğrudan gözlenerek değil örtük olarak incelenebilen becerilerdir (Coryn, Spybrook, Evergreen ve Blinkiewicz, 2009). SDÖB konusunda yukarıda bahsedilen farklı görüşler, ergenlerle ilgili farklı ve yeni psiko-sosyal programlar, eğitim programları ya da iletişim çalışmalarının ortaya çıkmasına ve ergenlere ulaşmada referans noktaları olarak görülebilmektedir. Bu referans noktalarından hareket edilerek anlaması ve anlaşılması en güç canlı olan insanın, zor bir döneminde anlaşılmaya çalışılmasının olumlu etkileri olacaktır. Sosyal duygusal öğrenme becerileri yetersizliği çocuklarda, ergenlerde ve yetişkinlerde, iletişim becerileri yetersizliği, şiddete eğilim, bağımlılık, ergen gebeliği, olumsuz

çatışma çözme davranışları, uyku, beslenme sorunları ve psikolojik rahatsızlıklara neden olabilmektedir (Payton, Wardlaw, Graczyk ve Bloodworth, 2000).

SDÖB yeterli olan öğrencilerin ise ailede, okulda ve okul dışındaki faaliyetlerinde yalnızlıkla daha güçlü baş edebildikleri ve akran zorbalığı, şiddet, madde kullanımı gibi olumsuz davranışlara eğilimlerinin olmadığı ve sağlıklı sosyal ilişkiler kurabilen, özgüven sahibi ve sorunlarla baş edebilecek gençler olacakları öngörülmektedir (Körler, 2011). Ayrıca Payton ve ark. (2000) şiddet, akran zorbalığı ve madde kullanımı gibi olumsuz davranışları azaltmada etkin olabilecek aşağıdaki becerileri de SDÖB olarak yer vermiştir:

- **Kendinin ve diğerlerinin farkında olmak:** Duyguların farkında olmak, duyguları yönetmek, güçlü ve zayıf yönlerinin farkında olmak, zorluklarla kendine güvenli ve pozitif bir şekilde mücadele etmek, perspektif sağlamak.
- **Olumlu tutum ve değerler edinmek:** Kişisel sorumluluk almak, diğer insanlarla anlayabilmek için dürüst olmak gibi güvenli ve sağlıklı davranışlar edinmek.
- **Farklılıklara saygı duymak:** Bireysel, toplumsal farklılıklara ve insan haklarına saygı duymak, sosyal sorumluluk olarak toplum içine karışmak ve doğayı korumak.
- **Sağduyulu kararlar alabilme:** Problemi tanımlama, problem çözme, sosyal norm analizi yapabilme, olumlu ve gerçekçi amaçlar belirleyebilme.
- **İletişim becerileri:** Etkin dinleme, etkili iletişim, iş birliği yapma, uzlaşma, reddetme, yardım isteme.

SDÖ'nin tarihsel gelişme sürecinde çeşitli araştırmacı ve yazarlarca çeşitli biçimlerde sınıflanmıştır. Bu beceriler Korkut'un (2004) aktardığına göre problem çözme becerileri (Cohen, 2001; Elias, 2001), iletişim becerileri (Patti ve Lantieri, 1999; Pasi, 2001) stresle başa çıkma becerileri (Kusché ve Greenberg, 2001; Marlow, Bloss ve Bloss, 2000) ve kendilik değerini arttıran beceriler (Cohen, 2001; Elias, 2006) olmak üzere dört beceri alanı biçiminde gruplanabilmektedir. Bu beceriler ise duygusal anlayış, iş birliği, girişkenlik, oto kontrol, engellenmeyi absorbe edebilmek, etkili çatışma çözme ve çatışma ile baş edebilme stratejilerinin geliştirilmesi gibi olumlu beceriler ve davranışlar, plan yapabilme,

zihinsel esneklik, genel sağlık durumu, cinsel gelişim ve akademik başarı gibi niteliklerin geliştirilmesidir (Joseph ve Strain, 2003; Payton, Wardlaw, Graczyk, Bloodworth ve diğ., 2000; Sandy ve Boardman, 2000). Psikolojik bir yapı olan SDÖB'nin dayandığı temeller açısından SDÖ yaklaşımı (Elias ve ark., 1997; Pasi, 2001) ve daha önce ifade edilen Korkut'un (2004) ayrımının önemli olduğu düşünülmektedir (akt; Kabakçı ve Korkut Owen, 2010).

Sosyal İlişki Unsurları

Sosyal destek, bireyin çevresinden elde ettiği sosyal ve psikolojik destek olarak tanımlanabilir (Yıldırım, 1997). Barrera (1986) kişiye verilen sosyal desteği, kişiye verilen sosyal destek olarak tanımlarken, algılanan sosyal desteği ise bireyin çevresinden edindiğine inandığı sosyal destek olarak ifade etmiştir. Bu inancın öneminden dolayı hayatı kolaylaştıran ve kişiyi koruyan bu faktörler, son bir asırda bilim insanlarının çok daha fazla ilgisini çekmiştir. Sosyal desteğin olması bireyin hayata daha kolay uyum sağlamasını kolaylaştıran önemli kavramlardandır (Duyan, Gelbal ve Var, 2013).

Gelişim psikolojisi, 1970'li yıllardan başlamak üzere akran iletişimini, ilişkilerini, sosyal psikoloji de yetişkinlerin kendi toplumsal ve aile yakınları ve çocukları ile yaşantısal birlikteliklerini incelemeye başlamıştır ve bu ilişkilerin yaşantısal sürecini derinlemesine anlamaya çalışmıştır. Sonraki yıllardan günümüze kadar gelen süreçte insanların sahip olduğu sosyal destek ve bu desteğin günlük yaşamda kişi ve ilişkiler açısından bireye katkısı ve önemine dair geniş bir araştırma sahası oluşmuştur. Fakat 1970'ten günümüze kadar sosyal destek algısının kişinin yaşamında olumlu etkileri ve rolünün üzerinde sıkça belirtilmesine rağmen sosyal desteğin operasyonel etkisi hala tartışmalıdır ve net bir görüş oluşmamıştır. Hatta sosyal desteğin günlük yaşamda pratik olarak nasıl işlediği ve işleyiş şeklinde bireyin sağlığına nasıl katkı sağladığı konusunda farklı görüşler de vardır (Hortaçsu,1997).

Sosyal ilişki unsurları konusunda farklı görüşler ve tanımlar aşağıda açıklanmıştır: Kohut (1984)'un kuramına göre; bireyin hayatı boyunca değerinin fark edilip ilgi görmesine, onaylanmaya, beğenilmeye ve

kendinden daha güçlü olduğunu düşündüğü kişilerle özdeşleşim kurmaya, üzümlüp korktuğu ya da endişendiği durumlarda destek alıp teselli edilmeye ve kendisine yakın algıladığı kişilerle duygusal ve düşünsel paylaşımlarla birlikte olmaya ihtiyacı vardır. Cobb (1976) ise makalesinde sosyal desteği, bireyin kendini bir gruba dahil hissetmesi, değer verildiğini, sevildiğini ve o grubun bir üyesi olduğunu düşünmesi olarak tanımlamıştır (akt; Baştürk, 2002).

Budak (2017) aile ve arkadaştan algılanan sosyal desteğin, ergenlerde olumlu etkileri olduğunu bulgusuna ulaşmıştır. Başka bir araştırmada (Ünüvar, 2003) ergenlerin akranlarından aldıkları algılanan sosyal destek algısının artmasının onlarda problem çözme becerilerini olumlu yönde arttırdığını tespit etmiştir. Umut Pakkal (2007) ise okul öncesi eğitim görenlerin ergenlik dönemlerinde okul öncesi eğitim görmeyen diğer ergenlere göre problem çözme becerilerinin ve psikososyal gelişimlerinin, benlik algılarının daha olumlu ve yüksek olduğunu bulmuştur. Algıladıkları arkadaş desteği ile ergenin probleme olumlu bakış açısı edinmesi, problemlere mantıklı ve tutarlı yaklaşımlar geliştirme ve toplum hayatında sorun çözebilmek gibi ilişkilerin incelendiği farklı bir çalışmada ise Arslan (2009) akran desteği ile problem çözme becerileri arasında pozitif yönde önemli ilişkilerin ve etkilerinin olduğunu tespit etmiştir. Başka bir çalışmada ise sosyal kaygı ve problem çözme yaklaşımları arasında ilişkilerin olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Baltacı, 2010).

Algılanan sosyal desteğin, bireyin gelişimine ve başarısına katkısı yadsınamaz bir gerçek olsa da bunun aile, arkadaş ya da diğerlerinden olmasının bireyin hangi yönlerini desteklediği sorusuna cevap aranması ihtiyacı oluşmaktadır. Cicchetti ve Toth'a (1998) göre ergenlere sağlanan sosyal destek yetersiz olduğu takdirde, anksiyete, depresyon ve umutsuzluk hissi artmaktadır. Bu arkadaş desteğinin bireyin psikososyal ve toplumsal uyumuna yapacağı katkı ve destek şüphesiz bireyin aile yaşamına da faydası olacaktır. Çünkü arkadaş desteği, özellikle ergenlik döneminde en temel ihtiyaçlardandır. Arkadaşlar bireyin dış dünyadaki en önemli destekçilerindedir. Ailede anne-baba yeterli gelebilir fakat kişinin kendini en yalnız hissettiği hayatın içinde güçlü bir arkadaş desteği şüphesiz stresle başa çıkma, problem çözme ve kendilik değeri konularında birey için çok önemli olacaktır. Nasıl ki arkadaş ailenin yerine geçip ebeveyn ihtiyacını karşılayamayacaksa, aile de ergenlerdeki bu

arkadaş ihtiyacına yeterli gelmeyecektir. Bu konuda Traş ve Arslan (2013) tarafından ergenlerle yapılan bir çalışmada da sosyal yetkinlik ile sosyal destek arasında pozitif yönde anlamlı ilişkiler saptanmıştır.

Son yıllarda ebeveynlerin, anne baba rolünden sıyrılıp çocukları ile arkadaş gibi olmaları yönünde bir eğilim olsa da bu ihtiyaçların kaynağından ve adresinden karşılanması gerektiği gerçeğini değiştirmemektedir (Candan, 2015). Aynı şekilde ebeveyn rolü ve desteği de başka bir destekle karşılanamayacak kadar önemlidir. Bu nedenle ergenler sınırsız bir özgürlük isteseler de diğer yandan kendilerini yönlendirecek, kendilerine destek olacak güçlü bir ebeveyn profiline de ihtiyaç duyarlar.

Umut

Umut, herkes tarafından bilinen ve kullanılan bir kavram olmasına rağmen, açıklanması oldukça zordur. Umut, Türk Dil Kurumu sözlüğünde "Ummaktan doğan güven duygusu, ümit" olarak tanımlanmaktadır (TDK.a)

Frankl (1968) umudu, duygu ve düşüncenin birbiriyle ilişkili olduğunu, birbirlerini etkilediklerini bu nedenle ikisinin de bir karışımı olarak ifade edilmesinin daha doğru olacağını söylemiştir. Bu bilgiler ışığında da umudu bilişsel ve duygusal olarak iki boyutta inceleyen ilk kuramcıdır. Bununla birlikte insanlardaki umut duygusunun psikolojik danışma ve psikoterapi sağaltım sürecinde önemli katkısının olduğunu ve danışanların tedavi olup iyileşmesindeki olumlu etkilerinin rolünü ifade etmiştir (akt; Akman ve Korkut, 1993). Gottschalk'a göre (1974; akt: Aydoğan, 2010) umut, özelleşmiş faydalı sonuçlarla ilgili olumlu beklentileri kapsar ve insanı ruhsal sorunlarla birlikte geçinip gitme eğilimine sevk eder.

SDÖ becerileri, ergenliğin başlarında çocuk ve gençlerin ihtiyacı olan olumlu beceriler ve gelişimleri için önemli olan diğer becerilerden umut duygusu ile de örtüşmektedir. Umut duygusu SDÖ Becerileri gibi ergenlerin olumlu gelişiminde anahtar bir görev üstlenmektedir. Ayrıca olumsuz ve başa çıkılması gereken yaşantılara karşı psikolojik bir dayanıklılığı artırmak gibi bir işlev gösterir (Valle, Huebner, ve Suldo, 2006, akt;

Kabakçı ve Totan, 2013). Erik Erikson (1977) umudu, şevkli isteklere erişim adına dayanıklı düşünceler olarak tanımlar ve umut ile diğer dürtüler arasındaki mantıksal çıkarım, çocuğun birincil görevi olan en önemli ve güçlü olan var olmak/ inanç karşısında “inanmamak” ı ortaya çıkarır. Erikson’a (1994) göre bir diğer geniş mantıksal çıkarım, umuda karşı duruşunu yeğlemeye dayanan generativitedir. Generativite; insanın genellikle orta yaşlarda geliştirdiği ailesi ve kendisi dışındaki insanlara yönelik bir endişe ve ilgi, bir besleme ve yön gösterme, rehberlik ihtiyacı ve sonraki çağlara bir katkısı olma gereksinimi olarak tanımlanır ve psikolojide Erikson tarafından kullanılmıştır (Aydoğan, 2010).

Umut, kişinin amaçlarına “harekete geçme güdüsü (agency)” ve o “amaçlara ulaşma yolları (pathways)” ile birlikte düşünme süreci olarak tanımlanan bir duygudur (Snyder, 1995). Breznitz (1986), umudun işlevlerinin strese neden olan olaylara karşılık yaptığı eylemleri kapsamak için 5 imge önerir. 1- Korunaklı Bir Alan 2- Bir Köprü, 3-Bir Niyet, 4-Başarım Ve 5- Kendi İçinde Bir Son. Ayrıca umudun illüzyona (göz yanılması) benzeyebileceğine dair bir uyarıda bulunur. Rideout ve Montemuro (1986) kronik kalp hastaları ile yaptıkları çalışmalarında umudu “amaçlara ulaşmada sıfırdan daha fazla bir beklentinin varlığı ve bir çıkış yolu olduğuna inancı” olarak tanımlamıştır (akt; Esenay, 2007).

Bazı kuramcılar tarafından tek boyutlu ve duygusal içerikli olarak ele alınan umut, son yıllarda farklı araştırmacılar umudu duygusal boyutunun yanında bilişsel boyutunun da ele alınması gerektiğini belirtmektedirler. Umut kuramı son 20 yılda hatırı sayılır bir ilgi görmüştür. Umutla ilgilenen birçok araştırmacı vardır. Averill, Catlin ve Chon (1990) umudu bilişsel terimlerle, 1 – amaçlar sonuçlar itibarıyla elde edilebilir olduklarında (orta düzeyde bir zorluk) 2 – denetim altında, 3 – önemli olarak görülüp 4 – toplumsal ve ahlaki olarak kabul edilebilir seviyelerde olduğunda uygun olarak görürler (akt; 2010).

Umut düzeyi yüksek insanların, istedikleri amaca ulaşmak için birçok yol ve yöntem bulabileceklerine dair güçlü bir inançları vardır (Snyder ve ark., 1991). Bu motivasyonun kaynağı bireyin inancıdır ve kişiyi çok yönlü olarak etkilemektedir. Örneğin, kişi kendisini yolundan çevirecek bir setle karşılaşarsa inanç sistemi kişinin çözüm ve yaklaşım geliştirmesinde çok önemli derecede etki yapar. (Snyder ve ark. 2000, akt; Tarhan ve Bacanlı, 2016).

İlköğretim ikinci kademedeki öğrencilerin umut düzeylerinin incelendiği bir çalışmada (Atik ve Kemer, 2009), umudun sınıf seviyelerine göre önemli farklılıklar gösterdiğini, bu farklılığın da 6. sınıftaki öğrencilerin umut düzeylerinin 7. ve 8. sınıf öğrencilerinin umut düzeylerine göre önemli düzeyde daha yüksek olmasından kaynaklandığı bulunmuştur. Yılmaz (2017) yılında yapılan çalışmada ortaokul öğrencilerinin umut düzeylerinin okudukları okul türü ve sınıf düzeylerine göre anlamlı farklılıklar bulunmuştur. Bu farklı sonuçlar, umut düzeyinin, bireyin içinde bulunduğu farklı çevrelerde, sınıf düzeylerinde ve gelişim dönemlerinde değiştiğini göstermektedir.

Bu araştırmada ergenlerin SDÖ Becerilerinin, sosyal ilişki unsurları ve umut düzeyleri ile ilişkisinin incelenerek ergenlerin SDÖB farklılıklarının ve ihtiyaçlarının farkına varılması amaçlanmıştır. Ortaokul yılları bireyin kişiliğinin ve geleceğinin şekillendiği önemli bir dönemdir. Bu nedenle ortaokul yıllarında SDÖB'nin kişinin hayatında önemli etkileri ve sonuçları olmaktadır. Ergenlerin SDÖB düzeyleri ile aile akran desteği ve umut düzeyleri arasındaki ilişkinin belirlenmesi öğrencilerin SDÖB'ni geliştirmeye yönelik yapılacak çalışmalara yön verebilir. Ayrıca elde edilen sonuçlar; alanda çalışan psikolojik danışmanlara, öğretmenlere ve ailelere; ergenlerin SDÖB'nin geliştirilmesine ilişkin ilgi, bilgi ve farkındalıklarının artmasına zemin hazırlanması açısından önem arz etmektedir. SDÖB, sosyal beceriler, iletişim becerisi, kendilik değeri, stresle başa çıkma ve problem çözme becerilerini kapsadığı için okul rehberlik programlarında SDÖB geliştirme etkinliklerinin yer alması öğrencilerin yaşadığı psikolojik problemlerin azaltılmasında yararlı olabilecektir.

Yöntem

Araştırma Grubu

Betimsel bir araştırma olan bu çalışmada "ilişkisel tarama modeli" kullanılmıştır. İlişkisel tarama modelleri, iki ve daha çok sayıdaki değişken arasında birlikte değişim varlığını veya derecesini belirlemeyi amaçlayan araştırma modelleridir (Karasar, 2008). Araştırmada ilişkisel

tarama modelinin seçilme nedeni, var olan durumlar arası ayrımların betimlenmek istenmesidir. Çalışmanın örneklemini Konya ili merkez ilçelerinde 2015-2016 eğitim öğretim yılında öğrenimine devam eden 6, 7 ve 8. sınıf öğrencileri oluşturmaktadır. Katılımcıların 217'si altıncı sınıfa (% 38,8), 203'ü yedinci sınıfa (%36,3), ve 139'u sekizinci sınıfa (%24,7) devam etmektedir.

Veri Toplama Araçları

Sosyal Duygusal Öğrenme Becerileri Ölçeği: Sosyal ve duygusal öğrenme becerileri ölçeği (Socialemotional learning skillsscale) SDÖBÖ, ilköğretim ikinci kademe öğrencilerinin SDÖ becerilerini ölçmek amacıyla Kabakçı (2006) tarafından geliştirilmiştir. SDÖB Ölçeği, her dört alt boyutu da (problem çözme becerileri, iletişim becerileri, kendilik değerini artıran beceriler ve stresle başa çıkma becerileri) 40 maddeden oluşan dört dereceli Likert tipi bir ölçektir (1- Hiç uygun değil, 2- Pek uygun değil, 3- Oldukça uygun, 4- Tamamen uygun). Ergenlerden ölçekte yer alan her bir durumun kendisi için ne kadar geçerli olup kendine ne kadar uyduğunu 1–4 arasında dereceleyerek göstermeleri istenmiştir. Ölçekten alınabilecek en düşük toplam puan 40 iken en yüksek toplam puan ise 160' tır. Ölçekten düşük puan alınması, SDÖ becerileri açısından yetersizliği, yüksek puan alınması SDÖ becerileri açısından yeterliliği ifade etmektedir. Geçerlik çalışmaları kapsamında yapılan betimleyici faktör analizi, ölçeğin dört faktöre sahip olduğunu göstermektedir. SDÖBÖ'nün Cronbach alfa katsayısı toplam puan için .88, alt ölçekler için .61-.83 arasında; test-tekrar test güvenilirlik katsayısı ise toplam puan için .85, alt ölçekler için ise .69-.82 arasındadır (Kabakçı, 2006).

Sosyal İlişki Unsurları Ölçeği (SIUÖ): Sosyal İlişki Unsurları Ölçeği, bireylerin sosyal destek algılarını sosyal ilişki unsurlarına göre (ail eve arkadaş desteği) ölçmek amacıyla Turner, Frankel ve Levin (1983) tarafından geliştirilmiştir. Ölçeğin Türkçe'ye uyarlama çalışmalarını ise Duyan ve ark. (2013) tarafından geçerlik ve güvenilirlik çalışmaları yapılarak belirlenmiştir. Bu çalışmalarda 1070 ilköğretim ikinci kademe öğrencisine ulaşılmış Cronbach Alpha değeri .81 ve test-tekrar test güvenilirliği ise .85 olarak bulunmuştur. Alt boyutlardan aile desteği için

Cronbach Alpha değeri .74, arkadaş desteği alt boyutu için Cronbach Alpha değeri .75 bulunmuştur Geçerlik için yapılan doğrulayıcı faktör analizi çalışması neticesinde Sosyal İlişki Unsurları Ölçeği'nin ilköğretim ikinci kademe öğrencileri için geçerli ve güvenilir bir ölçek olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Duyan ve ark. 2013).

SİU Ölçeğinde ergenlerin sosyal ilişki unsurlarını (ail eve arkadaş) ölçen 15 madde bulunmaktadır. Ölçekten alınabilecek puanlar 15 ile 75 arasında değişmektedir. Sosyal İlişki Unsurları Ölçeği ile yapılan iki çalışmada .75 ile .87 ranj aralığında iç tutarlılık sergilemiştir. Kaplan'ın Sosyal Destek Ölçeği ($r = .62$), Kellam ve Petersen'in Yansıtılan Kendine Güven ($r = .58$) ve Yansıtılan Sevgi Ölçekleri ile ($r = .61$) anlamı ve olumlu bir korelasyona sahiptir. Psikolojik stresi ölçen araçlarla ise olumsuz bir korelasyon sergilemektedir. Fischer ve Corcoran'a (1994) göre Sosyal İlişki Unsurları Ölçeği, geçerli ve güvenilir bir ölçme aracıdır. Ergenlerden ölçek maddelerinde belirtilen her bir düşünceye "benim için asla geçerli değil" cevabından, "benim için tamamıyla geçerli" cevabına kadar farklılık arz eden beş derecede görüşlerini belirtmeleri istenmiştir. Bu ölçekte sosyal ilişki unsurlarını sosyal destek açısından belirlemeye yönelik maddelerden ikisi olumsuz (7 ve 15) ve on üçü de olumlu anlam taşımaktadır. Olumlu maddeler puanlanırken "Benim için tamamıyla geçerli" yanıtı "5" ile ve "Benim için asla geçerli değil" yanıtı ise "1" ile puanlanmaktadır. Ölçekten alınan yüksek puanlar bireylerin çevrelerinden daha çok sosyal destek aldıklarını düşündüklerini göstermektedir (Duyan, Gelbal ve Var, 2013).

Çocuklarda Umut Ölçeği (ÇUÖ): Snyder ve arkadaşları (1997) tarafından geliştirilen ölçeğin Türkçe'ye uyarlamasını Atik ve Kemer (2009), 758 ilköğretim ikinci kademe öğrencisinin (kız $n = 403$; erkek $n = 355$) katıldığı bir çalışma ile yapmışlardır. İki alt boyuttan (amaca ulaşma yolları ve amaca güdülenme) oluşan Çocuklarda Umut Ölçeği altı maddedir. Her iki alt boyut için 3'er madde bulunan Likert tipi (1- Hiçbir zaman, 2- Nadiren, 3- Bazen, 4- Sık sık, 5- Çoğu zaman, 6- Her zaman) bir ölçme aracıdır. ÇUÖ, iki alt boyuttan oluşsa da bu alt boyutları (amaca ulaşma yolları ve amaca güdülenme) birbirlerinden ayrı inceleyip değerlendirmenin yanlış olacağı belirtilerek toplam tek puanın kullanılması

gerekmektedir (Atik & Kemer, 2009). Ölçekten alınabilecek en yüksek puan 36, düşük puan ise 6 olmakta ve ölçekten alınan yüksek puan yanıtlayıcının umut düzeyinin yüksek olduğunu, düşük puan ise yanıtlayıcının umut düzeyinin düşük olduğunu göstermektedir.

ÇÜÖ'nin ayırıcı ve uyum geçerliğini farklı ölçeklerle inceleyen (Snyder ve arkadaşları, 1997), ölçeğin benzer amaçları ölçmeyi hedefleyen amaçlayan diğer ölçeklerle pozitif yönde, zıt özellikleri değerlendirmeyi hedefleyen diğer ölçeklerle de negatif yönde ilişkilendiğini bulmuşlardır. Ölçeğin iç tutarlılık katsayısı birkaç farklı araştırmada .72'nin üzerinde, ölçeğin test-tekrar test güvenilirlik katsayısı ise .71 olarak hesaplanmıştır (Atik ve Kemer, 2009).

Bilgi Formu: Araştırmada katılımcıların sınıf düzeyi, cinsiyet ve anne baba eğitim düzeylerini tanımlayan bilgi formu kullanılmıştır.

Verilerin Toplanması

Veri toplanmasına işlemi Konya ilinde üç ilköğretim okulunun ikinci kademe öğrencileri ile 2015–2016 eğitim-öğretim yılının ilk yarıyılı içerisinde gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın ölçekleri ve formu, okul yönetimi, öğretmenler ve velilerin izni alınarak araştırmacı tarafından katılımcılara yapılan bilgilendirme sonrasında 30-35 dakikalık sürelerde doldurulmuştur.

Verilerin Analizi

İstatistiksel çözümlenmelere geçmeden önce, belirlenen demografik değişkenler (cinsiyet, sınıf düzeyi ve anne baba eğitim düzeyleri) gruplandırılmış ardından öğrencilere uygulanan Sosyal Duygusal Öğrenme Becerileri Ölçeği (SDÖBÖ), Umut Ölçeği ve Sosyal İlişki Unsurları Ölçeği (SİUÖ) puanlanmıştır. Daha sonra bu verilerin istatistiksel çözümlenmeleri, bilgisayar ortamında SPSS 22 paket programı ile bağımsız gruplar t testi, tek yönlü ANOVA testi, pearson momentler çarpımı korelasyon katsayısı, çoklu regresyon analizi hesaplamaları kullanılmıştır. Elde edilen verilerin anlamlılıkları minimum $p < ,01$ ve $p < ,05$ düzeyinde sınılandıktan sonra elde edilen bulgular araştırmanın amaçları doğrul-

tusunda tablolar halinde sunulmuştur. Bu tablolardan elde edilen bilgilerin, farklı ve benzer araştırma sonuçları ile birlikte tartışma ve yorumları yapılmıştır. Bu tartışma ve yorumlardan sonra da sonuç ve önerilere yer verilmiştir.

Bulgular

Bu bölümde, sosyal duygusal öğrenme becerinin (SDÖB) alt boyutlar puanları ile sosyal ilişki unsurları (SİU) alt boyutlar puanları ve umut düzeyi puanları arasında anlamlı düzeyde ilişkiler olup olmadığına dair bulgular ele alınmıştır. Bu amaçla ergenlerin sosyal duygusal öğrenme beceri alt boyutlarının puanları ile sosyal ilişki unsurları alt boyutları ve umut düzeyleri puanları arasında anlamlı düzeyde bir ilişki olup olmadığını belirlemek amacıyla pearson momentler çarpımı korelasyon tekniği kullanılmış ve sonuçlar Tablo 2’de verilmiştir.

Tablo 2. Ergenlerin Sosyal Duygusal Öğrenme Becerileri ile Sosyal İlişki Unsurları ve Umut Düzeyleri Arasındaki İlişki

SDÖB Alt Boyutları	Aile Desteği	Arkadaş Desteği	Umut Düzeyi
Problem Çözme Becerileri	.368**	.402**	.514**
İletişim Becerileri	.286**	.524**	.441**
Stresle Baş Etme Becerileri	.143**	.202**	.312**
Kendilik Değerini Artırma Becerileri	.404**	.417**	.506**

* $p < .05$

** $p < .01$

Tablo 2 incelendiğinde ergenlerin SDÖB problem çözme becerileri alt boyutu ile SİU aile desteği alt boyutu arasında orta düzeyde pozitif yönlü ($r = .368$, $p < .05$) anlamlı bir ilişki bulunmuştur. SDÖB iletişim becerileri alt boyutu ile SİU aile desteği alt boyutu arasında düşük düzeyde pozitif yönlü ($r = .286$, $p < .05$) anlamlı bir ilişki saptanmıştır. SDÖB stresle baş etme becerileri alt boyutu ile SİU aile desteği alt boyutu arasında düşük düzeyde pozitif yönlü ($r = .143$, $p < .05$) anlamlı bir ilişki bulunmuştur. SDÖB kendilik değerini artırma becerileri alt boyutu ile

SİU aile desteği alt boyutu arasında orta düzeyde pozitif yönlü ($r = .404$, $p < .05$) anlamlı bir ilişki olduğu saptanmıştır.

Ergenlerin SDÖB problem çözme becerileri alt boyutu ile SİU arkadaş desteği alt boyutu arasında orta düzeyde pozitif yönlü ($r = .402$, $p < .05$) anlamlı bir ilişki bulunmuştur. SDÖB iletişim becerileri alt boyutu ile arkadaş desteği alt boyutu arasında orta düzeyde pozitif yönlü ($r = .524$, $p < .05$) anlamlı bir ilişki saptanmıştır. SDÖB stresle baş etme becerileri alt boyutu ile SİU arkadaş desteği alt boyutu arasında düşük düzeyde pozitif yönlü ($r = .202$, $p < .05$) anlamlı bir ilişki bulunmuştur. SDÖB kendilikdeğerini artırma becerileri alt boyutu ile arkadaş desteği alt boyutu arasında ise orta düzeyde pozitif yönlü ($r = .417$, $p < .05$) anlamlı bir ilişki saptanmıştır.

Ergenlerin SDÖB problem çözme becerileri alt boyutu ile umut düzeyi arasında orta düzeyde pozitif yönlü ($r = .514$, $p < .05$) anlamlı ilişki bulunmuştur. SDÖB iletişim becerileri alt boyutu ile umut düzeyi arasında orta düzeyde pozitif yönlü ($r = .441$, $p < .05$) anlamlı ilişki, SDÖB stresle baş etme becerileri alt boyutu ile umut düzeyi arasında orta düzeyde pozitif yönlü ($r = .312$, $p < .05$) anlamlı ilişki, SDÖB kendilik değerini artırma becerileri alt boyutu ile umut düzeyi arasında orta düzeyde pozitif yönlü ($r = .506$, $p < .05$) anlamlı ilişki saptanmıştır.

Ergenlerin Sosyal İlişki Unsurları ve Umut Düzeyleri, Sosyal Duygusal Öğrenme Becerilerini Yordamakta mıdır?

Ergenlerin sosyal ilişki unsurları (SİU) ve umut düzeylerinin SDÖB'ni anlamlı düzeyde yordayıp yordamadığını belirlemek amacıyla çoklu regresyon analizi kullanılmış ve sonuçlar Tablo 3'te verilmiştir.

Tablo 3 incelendiğinde sosyal ilişki unsurları ve umut düzeyleri puanları, SDÖB problem çözme becerileri alt boyutu puanlarını anlamlı bir şekilde yordamaktadır ($R = .571$, $R^2 = .326$, $F = 89,63$, $p < .01$). Sosyal ilişki unsurlarını oluşturan aile ve arkadaş desteği alt boyutları ve umut düzeyi problem çözme becerilerindeki toplam varyansın %33'ünü açıklamaktadır. Regresyon katsayılarının anlamlılığına ilişkin t testi sonuçları incelendiğinde, aile desteği ($\beta = .203$), arkadaş desteği ($\beta = .178$) ve umut düzeyinin ($\beta = .427$) problem çözme becerileri üzerinde önemli bir yordayıcı olduğu görülmektedir.

Tablo 31. Ergenlerin Sosyal İlişki Unsurları ve Umut Düzeylerinin Sosyal Duygusal Öğrenme Becerilerini Yordayıp Yordamadığına İlişkin Regresyon Analizi Sonuçları

SDÖB Alt Boyutlar	Değişkenler	R	R ²	F	β	t
Problem Çözme Becerileri	Aile Desteği				,203	3,73**
	Arkadaş Desteği	,571	,326	89,63	,178	4,79**
	Umut Düzeyi				,427	9,66**
İletişim Becerileri	Aile Desteği				,024	,54
	Arkadaş Desteği	,581	,338	94,31	,316	10,32**
	Umut Düzeyi				,251	6,88**
Stresle Baş Etme Becerileri	Aile Desteği				,003	,46
	Arkadaş Desteği	,323	,104	21,51	,085	1,98*
	Umut Düzeyi				,308	6,03**
Kendilik Değerini Artırma Becerileri	Aile Desteği				,288	4,86**
	Arkadaş Desteği	,582	,340	94,70	,204	5,04**
	Umut Düzeyi				,438	9,06**

* $p < ,05$

** $p < ,01$

Sosyal ilişki unsurları ve umut düzeyleri puanlarının SDÖB iletişim becerileri alt boyutu puanlarını anlamlı bir şekilde yordamaktadır ($R = ,581$, $R^2 = ,338$, $F = 94,31$, $p < ,01$). Sosyal ilişki unsurlarını oluşturan aile ve arkadaş desteği alt boyutları ve umut düzeyleri iletişim becerilerindeki toplam varyansın %34'ünü açıklamaktadır. Regresyon katsayılarının anlamlılığına ilişkin t testi sonuçları incelendiğinde, arkadaş desteği ($\beta = ,316$) ve umut düzeyinin ($\beta = ,251$) iletişim becerileri üzerinde önemli bir yordayıcı olduğu görülmektedir.

Sosyal ilişki unsurları ve umut düzeyi puanlarının SDÖB stresle baş etme becerileri alt boyutu puanlarını anlamlı bir şekilde yordamaktadır ($R = ,323$, $R^2 = ,104$, $F = 21,51$, $p < ,01$). Sosyal ilişki unsurlarını oluşturan aile ve arkadaş desteği alt boyutları ve umut düzeyleri stresle baş etme becerilerindeki toplam varyansın %10'unu açıklamaktadır. Regresyon katsayılarının anlamlılığına ilişkin t testi sonuçları incelendiğinde, arkadaş desteği ($\beta = ,085$) ve umut düzeyinin ($\beta = ,308$) stresle baş etme becerileri üzerinde önemli bir yordayıcı olduğu görülmektedir.

Sosyal ilişki unsurları ve umut düzeyleri puanlarının SDÖB kendilik değerini artırma becerileri alt boyutu puanlarını anlamlı bir şekilde yordamaktadır ($R = ,582$, $R^2 = ,340$, $F = 94,70$, $p < ,01$). Sosyal ilişki unsurlarını

oluşturan aile ve arkadaş desteği alt boyutları ve umut düzeyleri kendilik değerini artırma becerilerindeki toplam varyansın %34'ünü açıklamaktadır. Regresyon katsayılarının anlamlılığına ilişkin t testi sonuçları incelendiğinde, aile desteği ($\beta = ,288$), arkadaş desteği ($\beta = ,204$) ve umut düzeyinin ($\beta = ,438$) kendilik değerini artırma becerileri üzerinde önemli bir yordayıcı olduğu görülmektedir.

Ergenlerin Sosyal Duygusal Öğrenme Becerilerinin, Sosyal İlişki Unsurları ve Umut Düzeyleri Arasındaki İlişkiye Ait Bulguların Tartışma ve Yorumu

SDÖB ölçeğinin problem çözme alt boyutu ve kendilik değerini artıran beceriler alt boyutları ile SİÜ ölçeğinin aile desteği alt boyutu arasında orta düzeyde pozitif yönlü, SDÖB stresle baş etme ve iletişim becerileri alt boyutları ile SİÜ ölçeğinin aile desteği alt boyutu arasında düşük düzeyde pozitif yönlü anlamlı ilişki saptanmıştır. Bu sonuç, aile desteğinin SDÖB iletişim ve stresle baş etme becerileri alt boyutu üzerinde az da olsa olumlu etkisi olduğunu göstermektedir.

Merter (2013) tarafından yapılan çalışmada; çocuğun ailesinden gördüğü destek ile sosyal duygusal öğrenme becerileri stresle başa çıkma becerileri ve kendilik değerini arttıran beceriler alt boyutları açısından anlamlı bir ilişki bulunmuştur. SDÖB ile aile desteği arasındaki bu anlamlı ilişki bu araştırma bulgularını desteklemektedir. Budak'ın (1999) yaptığı çalışmada lise öğrencilerinin ailelerinden algıladıkları sosyal destek düzeyi arttıkça problem çözme becerilerinin de arttığını tespit etmiştir. Bu araştırma bulgularını destekleyen bir çalışma da Demirtaş (2007) tarafından yapılmıştır. Demirtaş (2007) çocuk ve ergenlerde yalnızlık ve stresle başa çıkma ilişkisini araştırdığı çalışmasında, öğrencilerin yalnızlık düzeyinin arttıkça stresle başa çıkma düzeylerinin de azaldığını ve algıladıkları aile sosyal destek düzeyleri ve genel sosyal destek düzeylerinin de arttıkça stresle baş etme becerilerinin de arttığını bulmuştur.

SDÖB Ölçeğinin problem çözme, iletişim ve kendilik değerini artıran beceriler alt boyutları ile SİÜ Ölçeğinin arkadaş desteği alt boyutu arasında orta düzeyde pozitif yönlü anlamlı ilişki bulunmuştur. Sosyal Duygusal Öğrenme Becerileri Ölçeğinin stres alt boyutu ile Sosyal İlişki

Unsurları Ölçeğinin arkadaş desteği alt boyutu arasında düşük düzeyde pozitif yönlü anlamlı ilişki bulunmuştur.

Aile ve arkadaş desteği ile SDÖB arasında düşük çıkan stresle baş etme becerisi hariç diğer alt boyutlarda orta düzeyde anlamlı ilişkiler bulunmuş olması önemlidir. Bu aile ve arkadaş desteğinin bireyin SDÖB üzerinde olumlu etkileri olduğunu göstermektedir. Bu konuda Budak (1999) aile ve arkadaştan algılanan sosyal desteğin, ergenlerde olumlu etkileri olduğunu, Ünüvar (2003) ise ergenlerin, akranlarından algıladıkları sosyal destek algısının artmasının onların problem çözme becerilerini olumlu yönde arttırdığını tespit etmiştir. Bu bulguların yanında ergenlerin algıladıkları aile desteği, ergenlerin okul başarılarının artmasına katkısı olmaktadır. Bunun aksine ergenlerin aileleri ile sorunlar yaşamaları (ailenin ergeni ders çalışmaya zorlaması, ergenle ilgilenmemek, ergenden potansiyelinin üzerinde başarı beklenmesi, aile içi geçimsizlikler) okul başarılarının azalmasına sebep olabilmektedir (Yıldırım 2006). Bu bulgular aile ve arkadaş desteğinin ergenlerin sosyal duygusal öğrenme becerileri yanında başkaca yeterlilikler kazanmalarında da önemli olduğunu göstermektedir.

SDÖB Ölçeğinin bütün altboyutlarının (problem çözme, iletişim, stresle başa çıkma ve kendilik değerini artıran becerilerinin) umut düzeyleri ile arasında orta düzeyde pozitif yönlü anlamlı ilişki bulunmuştur. Türküm (2002) yaptığı çalışmada stresle başa çıkma ile umutsuzluk düzeyi arasında negative yönde anlamlı ilişki bulmuştur. Bingham (2004; akt; Totan, 2011) her ne kadar problem çözmenin bir genel yetenek olarak değerlendirilse de aslında problem çözüme bireyin umut içinde olmasının önemine işaret etmiştir. Gilman ve Huebner'in (2006; akt; Cihangir Çankaya ve Meydan, 2018) yaptığı çalışmada yaşam doyumu yüksek olan ergenlerin umut, özsaygı ve içsel kontrol odağı düzeylerinin yüksek olduğu bulunmuştur. Bu bulgular umut duygusunun bir çok sosyal beceride önemli bir faktör olduğunu göstermektedir. Umut düzeyi yükseldikçe bireylerin problem çözme, stresle başa çıkma, iletişim ve kendilik değerini artıran beceriler konusunda daha yetkin olabileceği anlaşılmaktadır..

Kabakçı ve Totan (2013) SDÖB'nin Çok Boyutlu Yaşam Doyumuna ve Umuda Etkisi çalışmalarında, sosyal duygusal öğrenme becerileri ile

özgüvenin yaşam doyumunu, sosyal duygusal öğrenme becerilerinin ise umut üzerinde pozitif yönde olumlu etkisi olduğunu ve yordadığını belirlemiştirlerdir. Aynı çalışmada SDÖB alanlarının öğrencilerin umutlarını ne düzeyde açıkladığını belirlemek amacıyla yapılan çoklu regresyon analizi bulgularına göre bağımsız değişkenler olarak iletişim becerileri, stresle başa çıkma, kendilik değerini artıran becerilerle, SDÖB'nin umudu toplam varyansın %35'i ile açıkladıkları ortaya çıkmıştır ($R^2 = .35$). Bir diğer SDÖ becerisi olan problem çözme becerilerinin ise regresyon modeline dâhil olamadığını saptamışlardır. Bu sonuçlar ergenlerin SDÖB ile umut düzeyi ilişkisinde problem çözme becerileri alt boyutu hariç diğer alt boyutlarda bu çalışmada ulaşılan bulguları desteklemektedir. Yılmaz (2017) tarafından yapılan çalışmada da ergenlerin umut düzeyi ile okul türleri ve sınıf düzeyleri arasında anlamlı farklılıklar bulunmuştur. Atik ve Erkan Atik (2017) akademik öz-yeterlik, problem çözme, cinsiyet ve yaş değişkenlerinin lise öğrencilerinin sürekli ve durumluk umut düzeylerini ne derece yordadığını incelemiştirlerdir. Umut düzeyleri yüksek olan öğrencilerin akademik öz-yeterlik inanç düzeyleri ve problem çözme beceri düzeyleri daha yüksek olduğu yönünde bulgulara ulaşılmıştır.

Bu sonuçlar umut duygusunun birçok alanda ergenlerin yeterlilik duygusunu artırdığını ve desteklediğini ortaya koymaktadır. Ayrıca bu araştırma sonucu; alan yazındaki umut düzeyinin önemine dair beklenti ve düşünceleri doğrulayıcı niteliktedir. Çünkü umut düzeyi, bireyin beklenti ve hedeflerini ifade ederken SDÖB'ne de olumlu katkıları olduğunu düşündürmektedir.

Ergenlerin Sosyal İlişki Unsurlarının ve Umud Düzeyinin, Sosyal Duygusal Öğrenme Becerilerini Yordamasına İlişkin Bulguların Tartışma ve Yorumu

Sosyal ilişki unsurları ve umut düzeyleri puanlarının sosyal duygusal öğrenme becerilerinin bütün alt boyutları üzerinde problem çözme becerileri, iletişim becerileri, stresle baş etme becerileri ve kendilik değerini artıran becerileri üzerinde yordayıcı ve açıklayıcı olduğu bulunmuştur. Regresyon katsayısı incelendiğinde sosyal ilişki unsurları ve umut düzeylerinin en fazla SDÖB alt boyutlarından iletişim becerileri ve

kendilik değerini artıran becerileri yordadığı saptanmıştır. Bunu sırasıyla problem çözme becerileri ve stresle baş etme becerileri izlediği bulunmuştur.

Bu sonuçlar sosyal ilişki unsurları aile ve arkadaş desteği ile umut düzeylerinin SDÖB problem çözme, iletişim becerileri, stresle baş etme becerileri ve kendilik değerini artırma becerileri üzerinde yordayıcı ve açıklayıcı olduğunu göstermektedir. SİU aile desteği alt boyutunun SDÖB problem çözme ve kendilik değerini artıran becerileri yordadığı görülürken, iletişim ve stresle baş etme becerilerini ise yordamadığı saptanmıştır. SİU arkadaş desteği alt boyutu ile umut düzeyleri puanlarının SDÖB'nin bütün alt boyutları üzerinde yordayıcı ve açıklayıcı olduğu bulunmuştur.

İlgili literatür incelendiğinde ergenlerin sosyal ilişki unsurları ile SDÖB'ni doğrudan inceleyen araştırma bulgularına rastlanmamıştır. Fakat Çamurlu (2018) ortaokul 8. Sınıf öğrencilerinde algılanan aile desteği, iyilik hali ve sınava ilişkin tutumları ile TEOG başarısı arasındaki ilişkiyi incelediği çalışmasında iyilik hali, sınav kaygısı (tutumu) ve algılanan aile desteği ile TEOG başarısı arasında anlamlı ve olumlu bir ilişki olduğunu bulmuştur. Bu bulgular ergenlerde algılanan aile desteği arttıkça TEOG başarısının arttığı yönündedir.

Benzer bir çalışmada Kabakçı ve Totan'ın (2013) ergenlerin umut düzeylerinin SDÖB'ni yordadığına dair bulguları bu araştırma sonuçlarını desteklemektedir. İlgili literatür incelendiğinde ergenlerin umut düzeyi ile sosyal duygusal öğrenme becerileri arasındaki ilişkiyi inceleyen başka çalışmaya rastlanmamıştır. Fakat Yılmaz (2017) ortaokul öğrencilerinin akademik başarılarının yordanmasında umut ve yaşam doyumlarını incelemiş ve yapılan regresyon analizleri sonucunda başarıyı yordamada yaşam doyumunun değil de umudun önemli bir yordayıcı olduğu bulgusuna ulaşmıştır.

Ergenlerde umut, Batı ülkelerinde sık çalışılan konular arasında yer alırken; Türkiye'de ise ergenlerde umudungöreceli olarak yeni bir araştırma konusu olduğu ve çoğunlukla son 15 yıl içerisinde yoğun bir şekilde çalışıldığı görülmektedir (Atik ve Erkan Atik, 2017). Fakat bu çalışmaların önemli bir kısmı sınav kaygısı, öznel iyi oluş, akademik erteleme, benliksaygısı gibi konulardır. Alan yazında yapılmış araştırma

ve çalışmalar incelendiğinde de az da olsa umutla ilgili çalışmaların olduğu görülürken ergenlerin SDÖB ile umut düzeyleri arasındaki ilişkiyi inceleyen başka araştırmalara rastlanılmamıştır.

Sonuç

Ergenlerin SDÖB alt boyutları ile SİU aile ve arkadaş desteği alt boyutları arasında orta ve düşük pozitif düzeyde, umut düzeyleri arasında ise orta düzeyde pozitif anlamlı ilişkiler saptanmıştır. Ergenlerin SİU aile desteğinin SDÖB problem çözme ve kendilik değerini artıran beceriler alt boyutlarını, SİU arkadaş desteği alt boyutuyla umut düzeylerinin ise SDÖB'nin bütün alt boyutlarını yordadığı ve açıklayıcı olduğu bulunmuştur.

Araştırmada elde edilen bu bulgular ışığında aşağıdaki önerilere yer verilmiştir:

1. Bu araştırma Konya ili merkez ilçelerinde öğrenim gören 6, 7 ve 8. sınıf öğrencileri ile yapılmıştır. Bu araştırmanın değişik şehirlerde öğrenim gören öğrencileriyle tekrarlanması araştırmanın genelleşebilmesine katkı sağlayabilir.
2. Ergenlerin SDÖB'nin aile ve arkadaş desteği ile ilişkisinin pozitif yönde çıkmış olması ergenlerin aile ve arkadaş desteği yönünden desteklenmesi gerektiğini göstermektedir. Bu nedenle ergenlerin sosyal becerileri, sosyalleşmeleri, aile içi iletişim ile aile ve akran desteğinin artırılması faydalı olabilir.
3. Ergenlerin SDÖB ile umut düzeyleri arasında anlamlı ilişki çıkmış olması eğitimciler ve ebeveynlerin bu konuda ergenleri daha çok destekleyecek yaklaşım, etkinlik ve programlara yer vermesi gerektiği görülmektedir.
4. Okullarda da önleyici/gelişimsel rehberlik programları ve çalışmalarını kapsamında öğrencilere SDÖB eğitimleri düzenlenebilir. Bu amaçla öncelikle öğrencilerin ihtiyaçlarının belirlenmesi için hangi sosyal duygusal öğrenme beceri alanlarında yetersizlik yaşadığı ve gelişmeye ihtiyacı olduğu okul genelinde test ve anket çalışmalarıyla tespit edilebilir. Bu doğrultuda okul temelli rehberlik önleme çalışmaları planlanırken, öğrenciler tespit edilen sosyal duygusal öğrenme becerileri konusunda desteklenebilir.

EXTENDED ABSTRACT

Examination of Adolescent's Social Education Learning Skills with Provision of Social Relationship and Level of Hope

*

Kerim Candan – Ali Fuat Yalçın

Ministry of National Education / Necmettin Erbakan University

Adolescence is a period having important effects of the life of the individual. There are important consequences of developmental tasks, needs and experiences during these years of life in the lives of adolescents. While carrying out these developmental tasks, the conflicts, dilemmas, and difficulties experienced by adolescents reveal that they will need social emotional learning skills (SELS). These skills basically consist of four components: they are problem solving, coping with stress, self-esteem and communication skills. However, SEL skills help adolescents in performing their developmental tasks and contribute in developing and preparing them for the future. Indeed, the SELs are the healthy and successful social relationships, and aim at bringing the individual in revealing psychological well-being and school success, because it is considered that, in adolescences, the SELS (problem solving, coping with stress, communication skills and skills increasing self-esteem) will be the basis of struggling with life and developing methods to cope with the problems they encountered. Secondary school years are the important developmental period in which personality and the future of the individual take form. Therefore, there might be important benefits of the studies on the development of SELS in the life of the person during the secondary school years. When examining the literature, although there are different studies in which the correlations between different variables and SELS were examined, any study examining the correlation be-

tween SELS and provision of social relations and level of hope could not be found.

In this study in which it is attempted to find to what extent the family and friend support and hope are important in developing SELS, the correlation between the Social Emotional Learning Skills (SELS) of the adolescences and the provision of social relations and level of hope are examined. With this study, it is attempted to attract attention to the relations with social support sources considered to be effective on SELS and the sense of hope expressing optimism for the future. For this purpose, “the “relational screening model which is a descriptive research model is used in the study. The sample of the study consisted of Grade 6, 7 and 8 students in the central districts of Konya city in the 2015-2016 academic year. 217 of the participants were in grade 6 (38.8%), 203 in grade 7 (36.3%), and 139 in grade 8 (24.7%).In the study, it was used the Social Emotional Learning Skills Scale (SELSS) developed by Kabakçı (2006), the Provision for Social Relations (PSR) Scale developed by Turner, Frankel and Levin (1983) and adapted to the Turkish by Duyan, Gelbal and Var (2013 to measure provision for social relations; the Children’s Hope Scale developed by Snyder et al, (1997) and adapted to Turkish by Atik and Kemer (2009) to measure the Level of Hope. Within the scope of the study, the SELS Scale, the Provision for Social Relations (PSR) Scale, the Children’s Hope Scale and the personal information form were applied by the researcher himself/herself, after having necessary consents. In the study, relationship between SELS of the adolescences and THE Provision for Social Relations (PSR) and level of hope was examined by the Pearson’s Moments Multiplication Correlation and whether or not PSR family and friend support and level of hope predicted the SELS by the regression analysis.

The results obtained as a result of study can be summarized as follows: it was found a moderately significant positive correlation between the sub-dimensions SELS problem-solving skills and the skills increasing the self-esteem and the sub-dimension of PSR family support, but lowly significant positive correlation was found between the sub-dimensions of SELS skills of coping with stress and communication skills sub-dimensions and the sub-dimensions of PSR family support. It was found a moderately significant positive correlation between SELS sub-

dimensions of adolescents' problem solving skills, communication skills and the skills increasing the self-esteem and PSR family support sub-dimension, but however, it was found lowly significant positive correlation between the sub -dimension of the SELS skills of coping with stress and the sub-dimension of PSR friend support. It was found a moderately significant positive correlation between the SELS sub-dimensions of adolescents' problem solving skills, communication skills and the skills increasing the self-esteem and the sub-dimension of level of hope. When examining the literature in which there is a positive correlation between the subscales of the SELS and family support, it is observed that it is supported by the findings in the body of literature. Similarly, the finding on that the correlation between the sub-dimensions of SELS and friend support is positive shares similarities to the literature and to the findings in the body of literature. The findings of the correlation between SDLT and hope level were similar with the findings of similar studies. These results reveal the fact that the sense of hope is important in increasing the SDLT of adolescents in many areas. And the findings of correlation between the SELS and the level of hope that is another variable show parallelism with the similar findings of study. These results reveal the fact that the sense of hope is important in many areas in increasing the SELS in adolescents .

When examining whether or not the Provision of Social Relations (PSR) of adolescents significantly predicted the SELS; while it is seen that family support sub-dimension of the Provision for Social Relations predicted the SELS sub-dimension of problem-solving and skills increasing the self-esteem, it was found that it did not predict the communication skills and skills of coping with stress. And the scores between friend support sub-dimension of the Provision for Social Relations and level of hope were found to be predictor and descriptor on all the sub-dimensions of the SELS. The results of similar studies, in which the level of hope of the adolescents predicted the SELS, support each other with the results of this study.

This study was conducted with Grade 6, 7 and 8 students in the central districts of Konya city and its repetition with adolescents studying in different cities may contribute to the generalizability of study. The posi-

tive correlation of adolescents with the SELS's family and friend support shows that adolescents must be supported in terms of family and friend support. Therefore, it might be useful to increase the social skills, socialization, intra-family communication and family and peer support of adolescents. The significant positive correlation between the SELS and level of hope reveals that educators and parents should allow for approaches, activities and programs that will support adolescents more in this regard.

Kaynakça/References

- Akman, Y. ve Korkut, F. (1993). Umüt ölçeği üzerine bir çalışma. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakóltesi Dergisi*, 9, 193 – 202.
- Arslan, Y. (2009) *Lise öğrencilerinin algıladıkları sosyal destek ile sosyal problem çözmeye arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Atak, H. (2011). Kimlik gelişimi ve kimlik biçimlenmesi: kuramsal bir değerlendirme. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 3(1), 163–213
- Atik G. ve Erkan Atik, Z. (2017). Lise öğrencilerinin umüt düzeylerinin yordanması: akademik öz-yeterlik ve problem çözmeyin rolü. *Eğitim ve Bilim*, 42(190), 157–169.
- Atik, G. ve Kemer, G. (2009). Çocuklarda umüt ölçeğinin psikometrik özellikleri: Geçerlik ve güvenirlik çalışması. *İlköğretim Online*, 8(2), 379-390.
- Aydoğan, S. (2010). *İlköğretim II. kademe öğrencilerinin umüt ve benlik saygısız düzeylerinin bazı değişkenler açasından incelenmesi*. S. Ü. Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Konya.
- Baltacı, Ö. (2010). *Üniversite öğrencilerinin sosyal kaygı, sosyal destek ve problem çözmeye yaklaşımları arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. Selçuk Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Konya.
- Baştürk, D. (2002). *Ortaöğretim kurumlarındaki öğrencilerde algılanan sosyal desteğin, akademik başarı üzerine etkisi*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Budak, S. (2017). *Psikoloji sözlüğü*. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.

- Candan, K. (2015) *Ebeveyn Notları*. Konya: Tebeşir Yayınları.
- Cihangir Çankaya Z. ve Meydan B. (2018). Ergenlik döneminde mutluluk ve umut. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 17 (65), 207-222.
- Coryn, C.L.S., Spybrook, J.K., Evergreen, S.D.H. ve Blinkiewicz, M. (2009). Development and evaluation of the social-emotional learning scale. *Journal of psychoeducational assessment online first*, 1,13.
- Cicchetti, D., & Toth, S. (1998). Çocuk ve gençlerde depresyonun gelişimi. (Çev: S. Kazak Berument). *Türk Psikoloji Bülteni*, 4(10), 105-112.
- Çamurlu A. (2018). *Ortaokul sekizinci sınıf öğrencilerinde algılanan aile desteği, iyilik hali ve sınavla ilişkin tutumları ile TEOG başarısı arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Yayımlanmamış Yüksek lisans tezi. Nişantaşı Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Demirtaş, A. S. (2007). *İlköğretim 8. sınıf öğrencilerinin algılanan sosyal destek ve yalnızlık düzeyleri ile stresle başa çıkma düzeyleri arasındaki ilişki*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Durualp, E. (2014). *Ergenlerin sosyal duygusal öğrenme becerilerinin cinsiyet ve sınıfa göre incelenmesi*. International Journal of Social Science: <http://dx.doi.org/10.9761/JASSS2326>, 28 Aralık 2016 tarihinde indirildi.
- Duyan, V., Gelbal, S. ve Var, E. Ç. (2013). Sosyal ilişki unsurları ölçeğinin Türkçeye uyarlama çalışması. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 44, 159-169.
- Elbertson, N. A., Brackett, M. A., ve Weissberg, R. P. (2010). *School-based social and emotional learning (SEL) programming: Current perspectives*. Springer Netherlands: In second international handbook of educational chang.
- Esenay, F. (2007). *Sağlıklı ve kanserli ergenlerde umut*. Yayımlanmamış Doktora tezi. Ege Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İzmir.
- Gardiner, H. W. ve Gander, M. J. (2007). *Çocuk ve ergen gelişimi (Çevirmen; Ali Dönmez, Bekir Onur, H. Nermin çelen)*. Ankara: İmge Yayınevi.
- Hortaçsu, N. (1997). *İnsan ilişkileri*. İstanbul: İmge Yayınevi.
- İnanç, B.Y., Bilgin, M. ve Atıcı, M. (2004). *Gelişim psikolojisi: Çocuk ve ergen gelişimi (1. Basım)*. Adana: Nobel Yayınevi.

- Kabakçı, Ö.F. (2006). *İlköğretim ikinci kademe öğrencilerinin sosyal duygusal öğrenme becerileri*. Yayınlanmamış Yüksek lisans tezi. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Kabakçı, Ö.F. ve Owen-Korkut, F. (2010). Sosyal duygusal öğrenme becerileri ölçeği geliştirme çalışması. *Eğitim ve Bilim*, 35(157), 152–166.
- Kabakçı, Ö.F. ve Totan, T. (2013) Sosyal ve duygusal öğrenme becerilerinin çok boyutlu yaşam doyumuna ve umuda etkisi. *Kuramsal Eğitim Bilim Dergisi*, 6(1), 40–61
- Karasar, N. (2008). *Bilimsel araştırma yöntemi: kavramlar, ilkeler, teknikler* (On sekizinci baskı). Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Koç, M. (2004). Gelişim psikolojisi açısından ergenlik dönemi ve genel özellikleri. *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 172 (231–256 s.)
- Körler, Y. (2011). *İlköğretim ikinci kademe öğrencilerinin çeşitli değişkenler açısından yalnızlık düzeyleri ve yalnızlık ile sosyal duygusal öğrenme becerileri arasındaki ilişkiler*, Yayınlanmamış Yüksek lisans tezi, Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Merter, K. (2013). *Ortaokul öğrencilerinin sosyal duygusal öğrenme becerileri ve benlik saygısı arasındaki ilişkinin incelenmesi (Maltepe İlçesi Örneği)*. Yayınlanmamış Yüksek lisans tezi. T.C. Yeditepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Norris, J. (2003). Looking at classroom management through a social and emotional learning lens. *Theory into Practice*, 42(4), 313-318.
- Onur, B. (1995). *Ergenliği anlamak*. Ankara: İmge Yayınevi
- Pasi, R. J. (2001). *Higher expectations promoting social emotional learning and academic achievement in your school*. New York: Teacher College Press.
- Payton, P. J., Wardlaw, D. M., Graczyk, P. A., Bloothworld, M. R., Tompsett, C. J., ve Weissberg, R. P. (2000). Social and emotional learning: A framework for promoting mental health and reducing risk behavior in children and youth. *Journal of School Health*, 70 (5), 179-185.
- Snyder, C. R. (1995). Conceptualizing, measuring and nurturing hope. *Journal of Counseling & Development*. 73, 355–360.

- Tarhan, S. & Bacanlı, H. (2016). İlkokuldan üniversiteye umut kavramının tanımlanması üzerine nitel bir çalışma. *Eğitimde Nitel Araştırmalar Dergisi*, 4(2), 86-113
- Tıraş, Z. ve Arslan, E. (2013). Ergenlerde sosyal yetkinliğin, algılanan sosyal destek açısından incelenmesi. *Elementary Education Online*, 12(4), 1133-1140. Elementary Education Online: <http://dergipark.ulakbim.gov.tr/ilkonline/article/viewFile/5000037748/5000036606> adresinden 11 Aralık 2017'de indirildi.
- Totan, T. (2011). *Problem çözme becerileri eğitim programının ilköğretim 6. sınıf öğrencilerinin sosyal duygusal öğrenme becerileri üzerine etkisi*. Yayımlanmamış Doktora Tezi. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Türk Dil Kurumu, a. *Türk Dil Kurumu*. Güncel Türkçe Sözlük: http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&gclid=TDK.GTS.5a784ede189093.78470793 adresinden 20 Ekim 2017'de alındı
- Türküm, A.S. (2002). Stresle başa çıkma ölçeğinin geliştirilmesi: geçerlik ve güvenilirlik çalışmaları. *Türk Psikolojik Danışma Ve Rehberlik Dergisi*, II(18), 25-30
- Türnüklü, A. (2004). Okullarda sosyal ve duygusal öğrenme. *Kuram Ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 37, 150-151.
- Umut Pakkal, F. (2007). *Okul öncesi eğitim alan ergenlerin, sosyal benlik değerlerinin problem çözme becerisine etkisi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Ünüvar, A. (2003). *Çok yönlü algılanan sosyal desteğin 15-18 yaş arası Orta öğretim öğrencilerinin problem çözme becerisine ve benlik saygısına etkisi*. Yayımlanmamış Yüksek lisans tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Yıldırım, İ. (2006). Akademik başarının yordayıcısı olarak gündelik sıkıntılar ve sosyal destek. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 30, 258-267.

Yılmaz, E. (2017). *Ortaokul öğrencilerinin akademik başarılarının yordanmasında umut ve yaşam doyumlarının incelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Candan, K. ve Yalçın, A. F. (2018). Ergenlerin sosyal duygusal öğrenme becerilerinin sosyal ilişki unsurları ve umut düzeyi ile ilişkisinin incelenmesi. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 9(16), 319-348. DOI: 10.26466/opus.468698

Üniversite Öğrencilerinin Sahip Olduğu Değerler Psikolojik İyi Oluş Ve Mutluluk Düzeyleri Arasındaki Yordayıcı İlişkiler¹

DOI: 10.26466/opus.472450

*

Semra Bulut* - Bülent Dılmaç**

*Uzman, İstanbul Büyükşehir Belediyesi, Meslek Edindirme Kursları İstanbul / Türkiye

E-Posta: bulut-semra@hotmail.com

ORCID: [0000-0002-6324-5166](https://orcid.org/0000-0002-6324-5166)

**Prof. Dr., Necmettin Erbakan Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Meram/ Konya/ Türkiye

E-Posta: bulentdilmac@gmail.com

ORCID: [0000-0001-5753-9355](https://orcid.org/0000-0001-5753-9355)

Öz

Araştırmanın amacı, üniversite öğrencilerinin sahip oldukları değerler, psikolojik iyi oluş ve mutluluk düzeyleri arasındaki ilişkilerin incelenmesidir. Araştırmada değerler, psikolojik iyi oluş ve mutluluk değişkenleri arasındaki ilişkinin sınanması amacıyla yapısal eşitlik modellemesi analizi yapılmıştır. Yapısal eşitlik modellemesi analizi AMOS 19 Programı ile gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın çalışma grubunu 2016-2017 yılı içerisinde İstanbul ilinin çeşitli üniversitelerinde, öğrenim gören 747 öğrenci oluşturmaktadır. Araştırmada gerekli verilerin toplanması için, Kişisel Bilgi Formu, 'Değerler Ölçeği', 'Oxford Mutluluk Ölçeği' ve 'Psikolojik İyi Oluş Ölçeği' kullanılmıştır. Ayrıca toplanan verilerin yüzde ve frekans hesapları SPSS 18 paket programı ile gerçekleştirilmiştir. Araştırmadan elde edilen bulgulara göre, değerler ölçeğinin alt boyutları ile psikolojik iyi oluş ölçeği arasında pozitif yönlü anlamlı ilişki bulunmuştur. Ayrıca test edilen modelde, üniversite öğrencilerinin mutluluk düzeylerini etkileyen ikinci önemli bağımsız değişkenin değer olduğu bilgisine ulaşılmıştır. Ulaşılan bulgular ışığında çalışmanın öneriler kısmı geliştirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Değerler, Psikolojik İyi Oluş, Mutluluk

¹ Bu çalışma Semra BULUT tarafından Prof. Dr. Bülent DİLMAÇ denetiminde yürütülmüş olan "Üniversite Öğrencilerinin Sahip Olduğu Değerler Psikolojik İyi Oluş Ve Mutluluk Düzeyleri Arasındaki Yordayıcı İlişkiler" başlıklı yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

Predictive Relationships Between University Students' Values, Psychological Well-Being And Happiness Levels

*

Abstract

The purpose of the research is to survey the relationships psychological well-being, happiness grades and the values which university students have. Structural equation modelling analysis is applied to test the relationships between values, pschological well-being and happiness variables in this research. Structural equation modelling analysis is carried through with AMOS 19 program. The study group of the research is consisted of 747 students from various universities of Istanbul in the year of between 2016-2017. Personal information form, Dilmac, Arıcak and Cesur (2014) ValuesScale, Oxford Happiness Scale and Psychological Wellbeing Scale were used to collect necessary data in the research. Percentage and frequency calculations of collected data were also performed with the SPSS 18 packet program. According to the findings which are obtained from the research there is an affirmative significant correlation between subscales of thescale of values and psyhological well being scale. Inaddition to that, it is discovered that these condmajorin dependent variable which in fluen- ces the happiness grade of university students is the "value" term in the tested model. With the light of obtained findings, suggestions part has been discovered.

Keywords: Values ,PsychologicalWell- Being, Happiness

Giriş

İnsanı tanımak, tabiatını, varoluş yapısını anlayabilmek ve bu yapının işlevlerini ve potansiyellerini görebilmek onun, alemdeki yerini ve bu alemle olan ilişkisini bilmekle mümkündür (Bircan, 2001). Bir bireyi herhangi bir durum karşısında harekete geçiren veya harekete geçmesini engelleyen sebep nedir? Bir eylemin veya eylemsizliğin bağlı olduğu inanç kaynağını nereden almaktadır? Çeşitli alternatifler içerisinde bir durumu diğerine tercih etmenin altında hangi amaç yatmaktadır? Bu bakımdan ele alındığında değerler bireyi birçok yönüyle ortaya koymaktadır. Çünkü değerler bireyin duygu, düşünce ve davranış boyutlarıyla bir ilişki içerisindedir (Dilmaç, Bozgeyikli ve Çıkkılı, 2008). Zihinsel süreçte algıların, duygusal bakımdan hislerin ve bir fikir ortaya koymanın temelinde inanç vardır ve değerler bu inancı karşılamaktadır. (Güngör, 1998). Çünkü değerler bir şeyin arzu edildiğini veya arzu edilmediğini ortaya koyan inançlardır (Dilmaç, 2007).

Psikolojik açıdan değerler, bireyin kişiliğini ortaya koyan motivasyonların temelini oluşturmaktadır. Psikologlar, değerleri gelişim süreci içinde erken yaşlarda kazanılarak davranışlarda kendini ortaya koyan tercihler, şeklinde tanımlamaktadır (Sağnak, 2004).

Değerler, insanın önemli görüp ulaşmak istediği ve peşinden koştuğu şeylerdir. Ayrıca insanı kötü davranıştan alıkoyan ideallerdir. Bu idealler toplumdaki bireylere etki ederek yayılımı sağlar ve bir araya toplanmasında öncülük eder (Bolay, 2007). Değerler, bireyin sergilediği davranışları içinde bulunduğu toplumun faydasına göre düzenleyip, iyi ve doğruya yönelik düşünce ve davranış geliştirmesinde ölçek niteliği taşıyan olgulardır (Bozgeyikli, Derin ve Toprak, 2016; Kapkın, Çalışkan ve Sağlam, 2018). Schwartz (2012), değerleri, önem ve hiyerarşi atfıyla açıklamıştır. Değerler insana kendisi için neyin önemli, neyin önemsiz olduğunu belirleyen ölçütlerdir ve bunların önemlilik derecesinin, kişiden kişiye veya gruptan gruba değişiklik gösterebildiği yorumuna yer vermektedir. Fchter'in (1990) getirdiği sosyolojik değerlendirme ise değerlerin, kişiye ve gruba faydası olan şeyler olduğu yönündedir. Değerlerin bireyi çevreleyen bütün olgularla ilişkisi vardır. İnançları, normları, tutum ve kültürü etkilemekle kalmayıp, oluşumuna da kaynak olmaktadır. Bir kültürden bahsederken çoğunlukla değerler referans alınarak tasvir edilmesinin temel

sebebi de bu özelliğinden kaynaklanmaktadır (Özensel, 2003). Değerlerle ilgili tanımlamalar incelendiğinde, örf, adet, inanç, amaç, ilke, obje, insan ve fikirler hakkında kanaat belirtmede kullanılan ölçü ve yöntem hükümünü içeren her türlü yargıların ön plana çıktığı görülmektedir (Keskin, 2016). Bu sebeple değerler, felsefe sosyoloji ve psikoloji gibi birçok bilimin ele alıp üzerinde yoğun çalışmalar yapıldığı konulardan biri olmuştur (Bircan ve Dilmaç, 2015).

Değerlerle ilgili olarak çeşitli sınıflandırma çalışmaları yapılmıştır. Ülkemizde yapılan çalışmalardan biri Güngör'ün (1998) yapmış olduğu çalışmadır ve değerleri yedi alanda sınıflandırarak yirmi dokuz değer ifadesi ortaya koymuştur. Bu yedi değer alanı, “estetik, ahlaki, teorik/ilmi, iktisadi, dini, siyasi ve sosyal” değerlerdir. Her değer alanı kendi sahasına yönelik değerlerle ilgili olmakla beraber, diğer değer alanlarıyla da ilişkilidir. Yani iktisadi bir değer, kendi alanı dışındaki değerlerle bağlantı halindedir. Bir diğer çalışma ise Dilmaç, Arıca ve Cesur'un (2014) değer sınıflandırmasıdır ve akademik literatürde dokuz boyutla yer almaktadır. Bu sınıflandırmanın alt boyutlarını;

- **Toplumsal Değerler (Social Values):** Yardımseverlik, tevazu (alçak gönüllülük), toplumsal huzur, nezaket, saygı, yaşam hakkı, sorumluluk, tutarlılık, hoşgörü, öz disiplin.
- **Kariyer Değerleri (Career Values):** Kalite, kariyer, itibar/saygınlık, eğitim, dış disiplin
- **Entelektüel Değerler (Intellectual Values):** Beden sağlığı, akıl/ruh sağlığı, bilgi, çalışma, başarı, kişisel gelişim.
- **Maneviyat (Spiritual Values):** İbadet, din/iman, inanç/ideoloji ve iç huzur.
- **Materyalistik Değerler (Materialistic Values):** Para, mal/mülk ve statü
- **İnsan Onuru (Honor of Humanity):** Namus, şeref/onur ve adalet (hakkaniyet)
- **Romantik Değerler (Romantic Values):** Aşk, eş/sevgili ve haz/zevk
- **Özgürlük (freedom):** Özgürlük/bağımsızlık, kültür ve emek
- **Fütüvvet (futuwwat/ munificence/courage):** Cömertlik ve cesaret değerleri oluşturmaktadır.

Değerler tek başına bir kategori oluşturmazlar ve aralarında uyum içeren bir ilişki vardır (Güngör, 1998). Ayrıca bulunduğu toplumu bir arada tutacak standartlar sağlama, kültürel kodlar oluşturma, davranışlara belli önem sırası atfetme ve normlar aracılığıyla düzeni sağlama gibi olumlu toplumsal işlevleri vardır. Bireysel anlamda ise yol ve yöntem sunarak doğru davranış kalıplarıyla, bulunduğu sosyal sisteme uyumu sağlamaktadır (Keskin, 2016). Fichter (1990), değerlerin genel işlevlerine ek olarak, bireylerin ve grupların sosyal değerlerini yargılamada araç olma, toplumda dayanışmayı sağlama ve belli bir rol seçtikten sonra bireylerin bu rolün gerektirdiği davranışı sergilemesinde rehber olduğunu belirtmektedir.

İslami felsefede değerler erdemler bağlamıyla açıklanmış ve mutluluk kavramıyla birlikte ele alınmıştır. En yüce mutluluğa ulaşmak, insanı yetkin kılacak davranış ve bilgileri yani erdemleri karakterine işlemekle mümkündür. Her insanın kaçınılmaz olarak mutluluğu istediğini kabul eden islam filozofları mutluluğu, “gaye, iyi ve yetkinlik” bağlamıyla ortaya koymuştur. Buna göre insanın birden fazla yöneldiği gaye, iyi ve yetkinlik söz konusu olabileceğinden gerçek mutluluk “en son gaye, en yüksek iyi ve en yüksek insani yetkinlik”tir. İslam filozofları mutluluğun gelir ve maddi ilerlemeye paralel bir doyumdan uzak olduğunu belirtmektedir (Bircan, 2001). Fromm (1993) mutluluğu ‘yanıltıcı’lığı sebebiyle zevk kavramından uzak değerlendirmiştir. Kendi benlik bütünlüğünü muhafaza ederek potansiyelini geliştirmek mutluluk için önemlidir. Ayrıca mutluluk erdemde bir ölçüttür. Acının ve kederin yokluğu mantıksal bir çıkarımla mutluluğu meydana çıkarmamaktadır. Bunlar yaşamın bir parçası olmanın yanında bireysel işlerliğin de göstergesidir. Acıdan kaçmak yaşamla arasındaki bütün bağları koparmakla mümkün olabilir ki bu da bireyde ruhsal çöküntüye sebep olur.

Batı kültürlerinde mutluluk tasviri bireysel yanlara (bireyselciliğe) vurgu yapmaktadır. Fakat doğu toplumları, mutluluktan bahsederken bireysellikten daha çok toplumsal değerleri de içine alan değerlendirmelere yer vermektedir. Örneğin; aile, gelenek ve kültür bağlamlarıyla açıklanmaktadır. Birey toplumsal rol ve sorumluluklarını yerine getirdiği ölçüde mutlulukla yan yana değerlendirilir (Özdemir ve Koruklu, 2011). Diener ve Diener, (1996) mutluluğu, bireyin kendi yaşamını değerlendirdiğinde

bilişsel olarak memnuniyet içeren çıkarımlara varması ve duygusal anlamda güzel hisler bildirmesini ifade ettiğini belirtmektedir. Bunun yanında mutluluğun, “olumlu duygular, olumsuz duygular ve yaşam doyumu” şeklinde üç bileşeni vardır. Olumlu duygular neşe, ümit ve heyecan gibi duyguları, olumsuz duygular suçluluk hissi, öfke, gerginlik ve nefret duygularını, yaşam doyumu ise uzun vadeli yaşam memnuniyeti hislerini barındırmaktadır (Myers ve Deiner 1995).

Değerlerin olmadığı var sayımıyla Maslow (1968), değer yoksunluğunu, hayattan zevk almama noktasında bireysel, doğrudan bir etkiyle de toplumsal eylemlere, çerçeve oluşturacak ilkelerin yokluğunda, ümitsizliğin ve gelecek endişesinin hâkim olduğu bir hayatın varlığı ile marazlı bir ruh haline sahip olmak olarak tasvir etmektedir. Dolayısıyla bu noktada sahip olunan değerlerin, psikolojik iyi oluşla ilişkisinin önemli olduğu konusu ortaya çıkmaktadır.

Psikolojik iyi oluş, her yönüyle kendini kabulü, çevresindeki insanlarla olumlu ilişkiler kurabilme yetisini, yaşamının anlam ve amaçlar içermesini, kişisel gelişime açıklığı, özerklik/bağımsızlık ve çevresel hâkimiyet yeteneğini gerektirir (Ryff, 1989). Kederin yokluğu psikolojik iyi oluşu tanımlamada yeterli değildir, bunun yanında doyum ve içsel değerlilik gereklidir. Psikolojik iyilik aynı zamanda manevi ihtiyacın beslenmesi, özerklik, bağımsızlık, affedebilme, insanlarla yakın ilişkiler kurabilme ve üretkenlik gibi olumlu özellikleri ifade eder (Güleç, 2016). Özen (2010) psikolojik iyi oluşun bireyin kendi sorumluluğunda olduğunu savunmaktadır. İnsanın yaşamın bütün sorumluluklarını alabilmesi, tercihlerinin sonuçlarını kabul etmesinin psikolojik iyi oluşu konusunda önemli bir nokta olduğunu vurgulamaktadır. Ayrıca kuram olarak psikolojik iyi oluş, pozitif işlevleri olan bireyin özelliklerini incelemektedir.

Görüldüğü gibi değerler ve psikolojik iyi oluş, genelde ve özelde, amaç, inanç ve ihtiyaç barındırması bakımından ayrıca bilişsel, duyuşsal ve davranışsal boyutlara sahip olması yönüyle ortak bir zeminde buluşmaktadır. Özdemir ve Koruklu (2011), bireyin mutluluğunun amaç ve anlam gereksinimi sebebiyle değerlerle bağlamı olduğunu altını çizmektedir. Bu değerlendirme insana dair her türlü biliş, duyuş ve davranışın kaynağını bireyde anlam ifade eden değerlerden aldığı yargısını desteklemektedir.

Bir toplumda hiyerarşik olarak üstün tutulan değer o topluma şekil verir. Kimi toplumun geleneksel, kiminin dini değerleri ile birlikte anılması, baskın olan değerın sosyal yaşama olan etkisinin yansımasıdır. (Güngör, 1998). Değerlerin ele alınıp incelenmesinin altında yatan temel sebep toplumun değişimidir (Demircioğlu ve Tokdemir, 2008). Değerlerdeki dinamik yapının kaçınılmazlığı (Vurgun ve Öztıp, 2011) düşünüldüğünde, toplumu oluşturan fertlerin özellikle de kimlik kazanımı, bunalımlar, ani değişiklikler ve kararsızlıklar çağı olarak isimlendirilen, (Yavuzer, Meşeci, Demir ve Setrelin, 2005) gençlik dönemi içerisinde olan bireylerin, sahip olduğu değerlerin psikolojik iyi oluş ve mutluluklarını ne yönde etkilediği önemlidir. Mutluluk insanın ulaşmak istediği bir hedef ise bu hedef, bireye kendisine ulaştığında anlamını kaybetmeyecek gerçek mutluluğa nasıl ulaşabileceğinin yol ve yöntemini sağlamaktadır. Çünkü hedef, kendisine nasıl ulaşılacağıın araçlarını da belirlemiş olur (Bircan, 2001). Son zamanlarda artan bireysellik ve özgürlük vurgularının içine sıkıştırılmaya çalışılan bireyin toplumsal dönüşümde, hazzı önceleyen bir yaşam tarzı benimsemesine sebep olmuştur (T.C. Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü, 2010). Bu bağlamda, bireylerin değer önceliklerinin neler olduğu, hangi değerlerin ruh sağlığını öncelediği, psikolojik iyi oluş ve mutlulukla ilişkili olan değerlerin resmi ve sosyal sistemlere aktarımının yoğunluğu, yolu ve yöntemleri üzerinde durulması, teorik çalışmaların yanında uygulama çalışmalarının da artırılması konusunu gündeme getirmektedir. Bu önemle, çalışmamada değerlerin, psikolojik iyi oluş ve mutluluk üzerinde doğrudan ve dolaylı ilişkisinin ortaya çıkarılması hedeflenmiştir.

Yöntem

Araştırmanın Modeli

Nicel araştırma paradigmasına sahip bu çalışmada, üniversite öğrencilerinin sahip oldukları değerler, psikolojik iyi oluşları ve mutluluk değişkenleri aralarındaki ilişkilerin yapısal eşitlik modeli ile sınanması amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda araştırma, genel tarama modelinin bir alt türü olan ilişkisel tarama modeline göre gerçekleştirilmiştir.

Çalışma Evreni ve Grubu

Araştırmanın çalışma grubunu İstanbul ilinde farklı bölümlerde ve farklı sınıflarda öğrenim gören 747 üniversite öğrencileri oluşmaktadır. Yaşları 18 ile 20 arasında değişen katılımcıların 280'i (%37.5) 21-25 yaş aralığında, 418'i (%56.0) 26-30 yaş aralığında, 28'i (% 3.7) si, 21'i ise 31 ve üstü (%2.8) yaş aralığındadır. Ayrıca katılımcıların 498'i (%66.7) kadın 249'u (%33.3) erkek öğrencilerden oluşmaktadır.

Veri Toplamada Kullanılan Ölçme Araçları

Değerler Ölçeği (DÖ): Dilmaç, Arıca ve Cesur (2014) tarafından geliştirilen değerler ölçeği, değer ifadelerinin kişinin yaşamındaki anlam ve önemine göre duygu ve düşüncelerini en iyi yansıttığını düşündüğü değer ifadelerini puanlamaya dayanmaktadır. Ölçek 39 değer ifadesi ve 9 alt boyuttan oluşmaktadır. Bunlar; "Toplumsal Değerler (Social Values)", "Kariyer Değerleri (Career Values)", "Entellektüel Değerler (Intellectual Values)", "Maneviyat (Spritual Values)", "Materyalistik Değerler (Materialistic Values)", "İnsan Onuru (Honor of Humanity)", "Romantik Değerler (Romantic Values)", "Özgürlük (Freedom)" ve "Fütüvvet (Futuwwat/munificence ve courage)" olarak isimlendirilmiştir. Ölçek likert tipi olup 0'dan 9'a kadar değer almaktadır. Ölçekten alınan puanın düşmesi ve sıfıra yaklaşması o değerın kişinin yaşamında çok önemli yer tutmadığını; puanın yükselmesi ve dokuza yaklaşması, o değerın kişinin hayatında çok önemli ve vazgeçilmez olduğunu göstermektedir. Öncelikle tüm değer ifadeleri için temel bileşenler analizi bağlamında açımlayıcı faktör analizi yapılmıştır. Kaiser-Meyer-Olkin örneklem uygunluğu değeri 926 ve Bartlett Sphericity Testi yaklaşık Ki-Kare değeri 14543.11 ($p < .001$) olarak bulunmuştur. Bileşen matrisi ve Varimax yöntemiyle gerçekleştirilen döndürme bileşen matrisi incelendiğinde tüm değerlerin toplam varyansın %65.37'sini açıklayan 13 faktör altında toplandığı görülmüştür. Ortak varyansların "zaman" dışında (.431) tamamının. 50'nin üzerinde olduğu tespit edilmiştir. Bununla birlikte döndürülmüş bileşen matrisinde yer alan 14 değerın aynı anda birden fazla faktör altında. 10'dan daha düşük bir farkla. 32 ve üzeri yük değerine sahip olduğu ya da bir faktör altında tek başına kaldığı görülmüştür (Aile, Zaman ve Kişisel İç Bütünlük tek kalan

değerlerdir). Bu nedenle bu 14 değer çıkartılarak aynı koşullar altında benzer nedenlerle açımlayıcı faktör analizi iki kere daha tekrarlanmıştır. Üçüncü faktör analizinde beş değer ve dördüncü faktör analizinde iki değer daha çıkartılmış, geriye kalan 39 değer sorunsuz bir şekilde toplam varyansın %64.74'ünü açıklayacak şekilde dokuz faktör altında toplandığı görülmüştür. Son faktör analizinde Kaiser-Meyer-Olkin örneklem uygunluğu değeri .910 ve BartlettSphericity Testi yaklaşık Ki-Kare değeri 9133.26 ($p < .001$) olarak bulunmuştur. Adalet/Hakkaniyet (.466) dışındaki tüm değerlerin ortak varyansının .50 ile .80 arasında değişmekte olduğu görülmüştür. Değerler Ölçeğinin faktörler bazında Cronbach alfa iç tutarlılık güvenirlik katsayıları da hesaplanmıştır. Analiz sonucunda "Toplumsal Değerler" için .90, "Kariyer Değerleri" için .80, "Entellektüel Değerler" için .78, "Maneviyat" için .81, "Materyalistik Değerler" için .78, "İnsan Onuru" için .61, "Romantik Değerler" için .66, "Özgürlük" için .65 ve "Fütüvvet" için de .63 olarak hesaplanmıştır. Sonuç olarak, Değerler Ölçeği'nin ilk psikometrik bulguları, ölçeğin geçerli ve güvenilir bir ölçme aracı olduğu yönündedir.

Psikolojik İyi Oluş Ölçeği (PİÖ): Psikolojik İyi Oluş Ölçeği Diener, Scollon ve Lucas (2009) ve Diener, WirtzTov Kim-Prieto, Choi, Oishi ve Biswas(2010) tarafından mevcut iyi oluş ölçümlerini tamamlayıcı, sosyopsikolojik iyi oluşu ölçmek için geliştirilmiştir. Ölçeğin Türkçeye uyarlama çalışması Telef (2011; 2013) tarafından yapılmıştır. Açımlayıcı faktör analizi sonucunda toplam açıklanan varyansın %42 olduğu saptanmıştır. Ölçek maddelerinin faktör yükleri .54 ile .76 arasında hesaplanmıştır. Doğrulayıcı faktör analizinde uyum indeksi değerleri RMSEA= 0.08, SRMR=0.04, GFI= 0.96, NFI= 0.94, RFI= 0.92, CFI= 0.95 ve IFI=0.95 olarak bulunmuştur. Psikolojik İyi Oluş Ölçeği Psikolojik İyi Oluş Ölçeklerinin alt boyutlarından özerklikle .30, çevresel hakimiyetle .53, bireysel gelişimle .29, diğerleri ile olumlu ilişki .41, yaşam amaçlarıyla .38, öz-kabulle .56 ve toplam psikolojik iyi oluş ile .56 düzeyde ilişki bulunmuştur. Ayrıca İhtiyaç Doyum Ölçeğinin alt boyutlarından özerklikle .30, yeterlikle .69, ilişkili olmayla .57 ve toplam ihtiyaç doyumu ile .73 düzeyde ilişki saptanmıştır. Ölçeğin güvenirlik çalışmasında elde edilen Cronbach alfa iç tutar-

lilik katsayısı .80 olarak hesaplanmıştır. Test tekrar test sonucuna göre ölçeğin birinci ve ikinci uygulama arasında yüksek düzeyde, pozitif ve anlamlı ilişki olduğu görülmüştür ($r=0.86, p<.001$). Psikolojik İyi oluş ölçeğinin madde toplam korelasyonlarının .41 ile .63 arasında değişiklik gösterdiği ve t-değerlerinin anlamlı olduğu saptanmıştır ($p<.001$) (Diener ve vd, 2010).

Oxford Mutluluk Ölçeği Kısa Formu (OMÖ-K):Oxford Mutluluk Ölçeği Kısa Formu-OMÖ-K (Hills ve Argyle, 2002) mutluluk düzeyini değerlendirebilmek amacıyla geliştirilmiş 8 maddelik bir ölçektir. Bu çalışmada OMÖ-K Türkçe'ye (Doğan ve Akıncı-Çötök, 2011) çevrilmiş ve psikometrik özellikleri incelenmiştir. Çalışma, Sakarya Üniversitesi'nde öğrenimlerine devam etmekte olan 532 üniversite öğrencisi ile yürütülmüştür. Veri toplama araçları olarak OMÖ-K ile birlikte Yaşam Doyumu Ölçeği, Yaşam Yönelim Testi ve Zung Depresyon Ölçeği kullanılmıştır. OMÖ-K'nun psikometrik özellikleri madde analizi, açımlayıcı ve doğrulayıcı faktör analizi, benzer ölçek geçerliği, iç tutarlık ve test tekrar test yöntemleriyle incelenmiştir. Faktör analizi sonuçları ölçeğin tek faktörlü bir yapıya sahip olduğunu ortaya koymuştur. Benzer ölçek geçerliği kapsamında OMÖ-K ile Yaşam Doyumu Ölçeği ve Yaşam Yönelimi Testi arasında pozitif yönde anlamlı ilişkiler bulunmuştur. OMÖ-K ile Zung Depresyon Ölçeği arasında ise negatif yönde manidar ilişki bulunmuştur. Ölçeğin iç tutarlık ve test tekrar test güvenilirlik katsayıları sırasıyla .74 ve .85 olarak saptanmıştır. Sonuç olarak OMÖ-K'nun Türk üniversite öğrencilerinin mutluluğunu ölçmede kullanılabilir geçerli ve güvenilir bir ölçme aracı olduğu söylenebilir.

Verilerin Toplanması ve Analizi

Verilerin toplanması amacıyla, uygun örnekleme yöntemi ile tespit edilen katılımcılara Değerler Ölçeği, Psikolojik İyi Oluş ölçeği ve Oxford Mutluluk Ölçeği Kısa Formu uygulanmıştır. Araştırmada, üniversite öğrencilerinin sahip oldukları değerler, psikolojik iyi oluşları ve mutluluk değişkenleri aralarındaki ilişkilerin yapısal eşitlik modeli ile sınanması amacıyla yapısal eşitlik modellemesi analizi yapılmıştır. Yapısal eşitlik modellemesi kuramsal bir modeli test etmek için gözlenen ve gizil değişkenler

arasındaki nedensel ve karşılıklı ilişkileri ortaya koyan istatistiksel bir yaklaşımdır (Schumacker ve Lomax, 2004). Yapısal eşitlik modellemesi analizi AMOS 19 Programı ile gerçekleştirilmiştir.

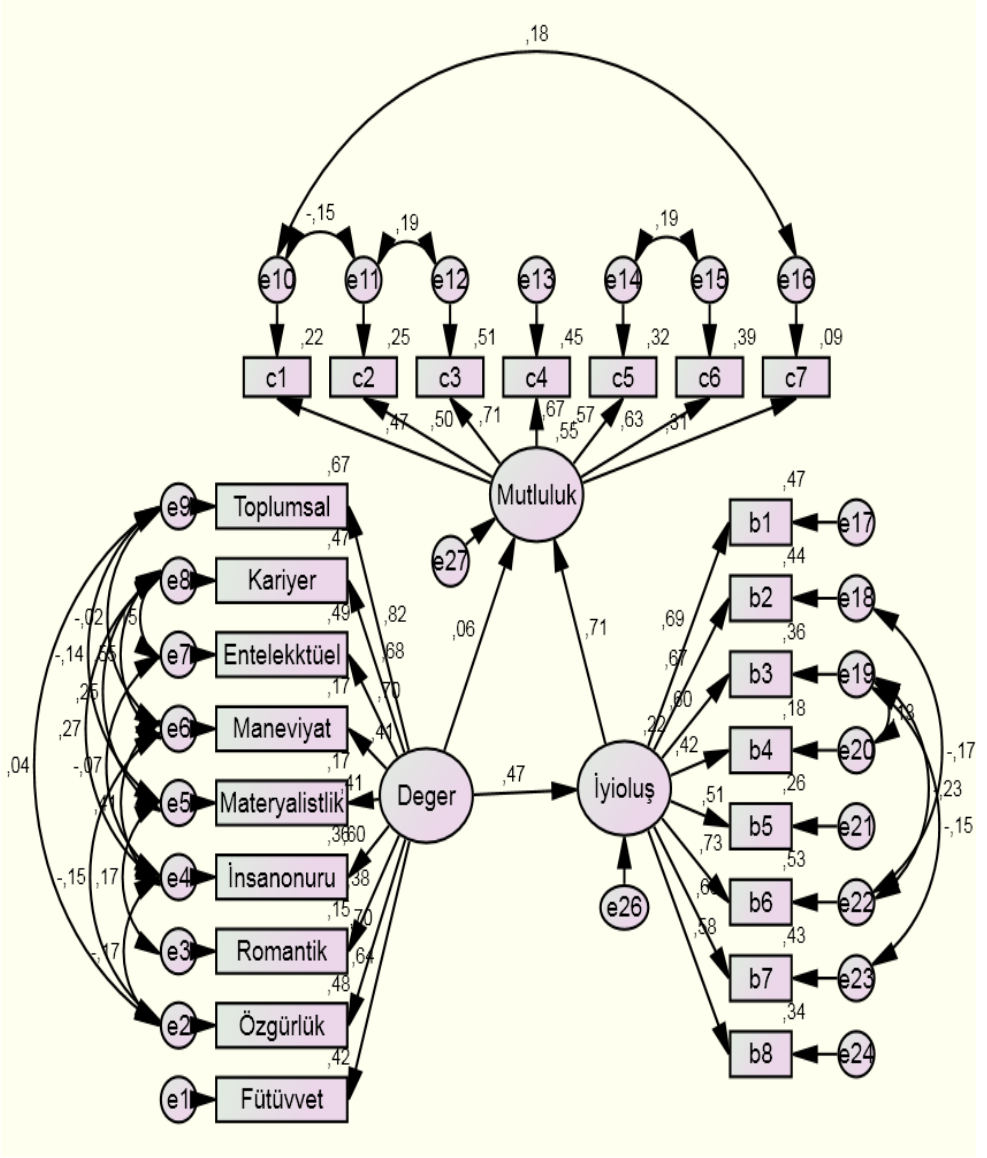
Bulgular

Elde edilen son modelde ($X^2 = 519,418$, $df = 229$, $p < .001$) dokuz exogenous, değerler (toplumsal, kariyer, entelektüel, maneviyat, materyalistlik, insan onuru, romantik, özgürlük ve fütüvvet) iki endogenous (psikolojik iyi oluş ve mutluluk) veri yer almaktadır. Modelde gösterilen yolların her biri istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur. The Bentler-Bonett normed fit index (NFI), The Tucker-Lewis coefficient fit index (TLI) ve diğer uyum indeksleri modelin oldukça iyi uyumlu olduğunu göstermiştir (Tablo-). Modelde yer alan endogenous verileri arasındaki iki yönlü korelasyonların her biri yüksek değerlere sahiptir ve istatistiksel olarak anlamlıdır. Bu durum, çalışmada kullanılan değerler ölçeğinin alt boyutlarının sahip olduğu korelasyon değerlerinden de etkilenmektedir.

Tablo 1: Yapısal Eşitlik Modelinin Uyumuna İlişkin İstatistiksel Değerler

Ölçüm	İyi Uyum	Kabul Edilebilir Uyum	Modelin Uyum İndeksi Değerleri
(X^2/sd)	≤ 3	$\leq 4-5$	2.26
RMSEA	≤ 0.05	0.06-0.08	0.04
SRMR	≤ 0.05	0.06-0.08	0.03
NFI	≥ 0.95	0.94-0.90	0.92
CFI	≥ 0.97	≥ 0.95	0.96
GFI	≥ 0.90	0.89-0.85	0.94
AGFI	≥ 0.90	0.89-0.85	0.93
TLI	≥ 0.95	0.94-0.90	0.94

Tablo 1’de yer alan uyum değerleri incelendiğinde, $X^2/sd = 2.26$, $RMSEA = 0.04$, $SRMR = 0.030$, $NFI = 0.92$, $CFI = 0.96$, $GFI = 0.94$, $AGFI = 0.93$ ve $TLI = 0.94$, olarak bulunmuştur. Genel olarak, modelin istenen düzeyde uyum değerlerine sahip olduğu anlaşılmaktadır (Bollen, 1989; Browne ve Cudeck, 1993; Byrne, 2010; Hu ve Bentler, 1999; Kline, 2011; Tanaka ve Huba, 1985). Test edilen tek faktörlü model Şekil 3’te gösterilmiştir. Modelde gösterilen tüm yollar 0.01 ve 0.05 düzeyinde anlamlıdır.

Şekil 1: Modele İlişkin Yol Analizi

Tablo 2: Üniversite Öğrencilerin Sahip Olduğu Değerler, Mutluluk Ve Psikolojik İyi Oluş Düzeyleri Arasındaki Yordayıcı İlişkilere Yönelik Model

Yordayıcı Değişken	Bağımlı Değişken	Toplam Etki	Doğrudan Etki	Dolaylı Etki	Standart Hata	Kritik Değer
Değerler	Mutluluk	0.39	0.06	0.33	0.01	1.38**
Değerler	Psikolojik İyi Oluş	0.47	0.47	0	0.02	9.75*
Psikolojik İyi Oluş	Mutluluk	0.71	0.71	0	0.04	9.51*

^aToplam etki = Doğrudan etki + Dolaylı etki, * $p < 0.01$, ** $p < 0.05$.

Tablo incelendiğinde, mutluluğu etkileyen önemli bağımsız değişkenlerden birinin ($t=9.51$, $p < 0.01$) psikolojik iyi oluş değişkeni olduğu görülmektedir. Bu faktöre ilişkin bağlantı katsayı değeri $\beta = 0.71$ olarak bulunmuştur. Üniversite öğrencilerin psikolojik iyi oluşları ile mutluluk düzeyleri arasındaki yordayıcı ilişkiler incelendiğinde, pozitif yönlü doğrusal bir ilişki olduğu görülmektedir. Başka bir ifadeyle elde edilen bulgular, üniversite öğrencilerin, psikolojik iyi oluş düzeylerinin artmasıyla mutluluk düzeylerinde artış olacağını ortaya koymaktadır.

Modelde psikolojik iyi oluşu etkileyen en önemli değişkenin ($t= 9.75$, $p < 0.01$) değerler olduğu görülmektedir. Bu faktöre ilişkin bağlantı katsayı değeri $\beta = 0.47$ olarak belirlenmiştir. Üniversite öğrencilerin sahip olduğu değerler ile psikolojik iyi oluş arasındaki yordayıcı ilişkiler incelendiğinde, pozitif yönlü doğrusal bir ilişki olduğu görülmektedir. Başka bir ifadeyle elde edilen bulgular, üniversite öğrencilerin sahip oldukları değerler arttıkça psikolojik iyi oluş düzeylerinin de artacağını ortaya koymaktadır.

Ayrıca test edilen modelde, üniversite öğrencilerinin mutluluk düzeylerini etkileyen ikinci önemli bağımsız değişkenin ($t=1.38$, $p < 0.05$) değer değişkeni olduğu görülmektedir. Bu faktöre ilişkin bağlantı katsayı değeri $\beta = 0.06$ olarak belirlenmiştir. Üniversite öğrencilerin sahip oldukları değerler ile mutluluk düzeyleri arasındaki yordayıcı ilişkileri incelendiğinde, pozitif yönlü doğrusal bir ilişki olduğu görülmektedir. Başka bir

ifadeyle elde edilen bulgular, üniversite öğrencilerin sahip oldukları değerlerin artmasıyla mutluluk düzeylerinde artma olacağını ortaya koymaktadır.

Tartışma

Çalışmanın bu bölümünde çalışma grubunu oluşturan üniversite öğrencilerinin, sahip olduğu değerlerin, psikolojik iyi oluş ve mutluluk arasındaki ilişkinin incelenmesi sonucunda elde edilen bulgular tartışılarak yorumlanmıştır.

Üniversite öğrencilerinin sahip olduğu değerler ile psikolojik iyi oluş arasındaki yordayıcı ilişkiler incelendiğinde, pozitif yönlü doğrusal bir ilişki olduğu görülmektedir. Başka bir ifadeyle elde edilen bulgular, üniversite öğrencilerinin sahip oldukları değerler arttıkça psikolojik iyi oluş düzeylerinin de artacağını ortaya koymaktadır. Yapılan benzer çalışmalar incelendiğinde, Telef, Uzman ve Ergün'ün (2013) öğretmen adaylarının psikolojik iyi oluşları ve sahip olduğu değerlerden başarı, hazcılık, özyönelim, evrenselcilik, iyilikseverlik, uyma ve güvenlik arasında pozitif yönde anlamlı ilişkiler olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Özellikle özaşkinlik değer boyutunun psikolojik iyi oluşu anlamlı düzeyde yordadığı görülmüştür. Joshanloo ve Ghaedi (2009), İran'da 200 üniversite öğrencisiyle gerçekleştirdiği çalışmada değerlerin iyi oluşun hedonik boyutundan ziyade ödonomik boyutuyla, pozitif yönde ilişkili olduğunu göstermiştir.

Çalışmanın sonucunu dolaylı olarak destekleyen bir diğer çalışma, ahlaki değerlere (ahlaki olgunluk) sahip olmanın psikolojik iyi oluşu ne yönde yordadığını ortaya koymak için yapılmıştır. Farhan, Dasti ve Khan (2015), tarafından üniversite öğrencilerine yönelik gerçekleştirilen araştırmaya göre ahlaki olgunluğu işaret eden ahlaki değerlere sahip olan bireyler yüksek derecede psikolojik iyi oluş bildirmiştir. Bunun yanında sevgi sefkat ve minnettarlık değerlerinin hem ruh sağlığına hem de fiziksel sağlığa olumlu etkilerinin olduğunu McCraty ve Childre (2002) çalışmalarıyla ortaya koymuştur.

Yaşamın güçlükleriyle başa çıkmada bireye yardımcı olan inanç, aynı zamanda bireyin hayatı anlamlandırmasına da yardımcı olmaktadır (Tuzgöl- Dost, 2007). Dini inancın (Balci, 2011; Tuzgöl- Dost, 2007) ve dini yönelimin (Göcen, 2013) ibadet etmenin (Kaya ve Küçük, 2017) psikolojik

iyi oluşla ve yaşamı anlamlandırmayla doğrudan ilişkili olduğu sonucuna ulaşmış çalışmalar bulunmaktadır. Bunun yanında psikolojik iyi oluşla şükretmenin çeşitli boyutları (mukayeseli şükür, memnuniyete yönelik şükür, aileye yönelik şükür, ibadete yönelik şükür) arasında anlamlı bir ilişki olduğunu Göcen (2012), çalışmasıyla ortaya koyulmuştur.

Lun ve Bond (2013), 2005-2008 yılları arasında 57 ülkeden 82.982 katılımcıdan oluşan örneklemeyle gerçekleştirdiği araştırmada maneviyat, dindarlık ve yaşam memnuniyeti arasındaki ilişkinin pozitif yönde olduğu bilgisine ulaşmıştır. Sonuç itibariyle çalışma, dindarlık ve maneviyatın yaşam memnuniyeti, iyi oluş ve mutluluk arasında pozitif yönde yordayıcı ilişkiler olduğunu tespit etmiştir. Sabır değeri, yaşamın zorluklarını sakinlikle karşılamada önemli bir karakter gücüdür. (Schnitcer, 2010). Bu fikrin doğruluğunu araştırmak amacıyla Schnitcer (2010), gerçekleştirdiği çalışma sonucunda sabrın strese bağlı yaşanan olumsuzluklarda tampon görevi olduğunu ortaya koymuştur. Ayrıca sabrın iyi oluşun hem hedonik hem de eudaimonik boyutlarıyla pozitif yönlü olumlu ilişkisinin olduğu belirtilmiştir. Dolayısıyla manevi değerler içinde yer alan şükretmek, ibadet etmek ve zor zamanlarında inancına sığınıp güç almanın bireylerin iyi oluşunu olumlu yönde etkilediği sonucu ortaya çıkmaktadır. Bu sonuçlar da manevi değerler ve psikolojik iyi oluş arasında pozitif bir ilişki olduğunu ortaya koyması bakımından çalışmanın sonucunu destekler niteliktedir.

Literatürde öznel iyi oluş ve psikolojik iyi oluş ayrımı tartışmasına Diener, Wirtz, Toy, Kim-Prieto, Choi ve Biswas-Diener'ın (2010) getirdiği açıklama, öznel iyi oluşun bireyin kendini değerlendirmesi sonucunda vardığı yargıyı, psikolojik iyi oluşun ise bireyin bütün işlevlerini barındırdığı yönündedir. Bu amaçla geliştirmiş oldukları psikolojik iyi oluş ölçeği, olumlu duyguların yanında yaşamın anlam ve amaç içermesini, destekleyen ve takdir eden sosyal ilişkileri, yetenek ve ilgisiyle akışı deneyimleyeceği aktiviteleri, insanların iyiliğine katkı sağlayabilmeyi, yeterliliği, öz-kabulü, iyimserliği ve saygı görmeyi barındıran boyutlardan oluşmaktadır. Boyutlar incelendiğinde psikolojik iyi oluş ve değerlerin ortak değişkenler içerdiği görülmektedir. Belirtilen psikolojik iyi oluş boyutlarından hareketle Çetinkaya (2011), emekli bireylerin yaşam doyumunu etkileyen

en önemli faktörlerin, sosyal destek ve öz-yeterlilik olduğunu ortaya koymuştur. Dilmaç, Deniz ve Yıldız (2011) öğretmen adaylarının sahip oldukları değerlerle psikolojik iyi oluş boyutlarından, benlik saygısı arasındaki ilişkiyi araştırmış ve söz konusu değişkenler arasında pozitif bir ilişkinin olduğunu ortaya koymuştur.

Materyalist değerlerin psikolojik iyi oluşla ilişkisini araştıran Tatlıoğlu (2014), üniversite öğrencilerinin aylık harcanan para miktarıyla psikolojik iyi oluş boyutları arasında anlamlı bir fark olmadığı sonucuna ulaşmıştır. Materyalist değerler konusunda başkalarının refahı için harcamanın bireysel harcamadan daha kalıcı bir mutluluk sağladığını ortaya koyan araştırmalar da mevcuttur (Dunn, Aknin ve Norton, 2008).

Çalışmanın bir diğer sonucu; üniversite öğrencilerinin sahip oldukları değerler ile mutluluk düzeyleri arasındaki ilişkidir. Değerler ve mutluluk arası yordayıcı ilişkiler incelendiğinde, aralarında pozitif yönlü doğrusal bir ilişki olduğu görülmektedir. Dolayısıyla elde edilen bulgular, üniversite öğrencilerinin sahip oldukları değerlerin artmasıyla mutluluk düzeylerinde de artış olacağını ortaya koymaktadır. Yapılan araştırmalar incelendiğinde Özdemir ve Koruklu'nun (2011) çalışma sonucuyla benzerlik gösterdiği görülmektedir. Üniversite öğrencilerine yönelik yapılan araştırma sonucuna göre mutluluğu en fazla yordayan değerler evrenselcilik (insanı anlama, insana değer verme, hoşgörülü olma) ve iyilikseverlik olmuştur. Çalışmanın sonucunu destekleyen bir diğer araştırma Seki (2014) tarafından ergenler üzerinde yapılmıştır. Elde edilen sonuç yapılan çalışmanın sonucuyla aynı doğrultudadır. Buna göre sorumluluk dostluk-arkadaşlık, saygı ve dürüstlük alt boyutları ile öznel iyi oluşun bütün alt boyutları arasında olumlu yönde anlamlı ilişki bulunmuştur.

Materyalist değerlerin mutluluğu nasıl etkilediğini ortaya koyan ulusal çalışmalara kıyasla uluslararası literatürde çok sayıda çalışmanın yer aldığı görülmektedir. Kasser ve Ahuvia (2002) Singapur'da yapmış olduğu araştırmada para ve imajı temsil eden değer yöneliminin üniversite öğrencilerinde anksiyete ve mutsuzluk belirtilerinin olduğu sonucunu ortaya koymuştur. Veenhoven ve Dumludağ (2015) ABD'nin 1973- 2003 yılları arasında kişi başına düşen gelir seviyesinde yüzde 60 oranında artışa rağmen mutluluk seviyesinde herhangi bir değişimin olmadığı bilgisini, materyalist değerlerin mutluluk üzerindeki etkisinin çok fazla olmadığına kanıt olarak göstermiştir.

Mutluluk, bireyin kendi yaşamını değerlendirmesi anlamını içerir ve mutluluk bildiren birey yaşam kalitesini ortaya koymuş olur (Selim, 2008). Kaya ve Küçük (2017) ise mutluluğu “memnuniyet” çerçevesiyle değerlendirmenin yerinde olacağını savunmaktadır. Çünkü memnuniyet sadece içsel bir durumu değil aynı zamanda belli davranış kalıplarını da ortaya koymaktadır yorumuyla mutluluğu Aristoteles’in düşüncesini referans alarak değerlendirmektedir. Bu bağlamdan hareketle değerlerin içselleştirilip davranışlara dönüşmesinin mutlulukla olan ilişkisini de bir bakıma ortaya koyması anlamına gelmektedir. Dursun (2016) mutluk ve psikolojik iyi oluş konusunda önemli bir faktör olan yaşam doyumu ile değerler arasındaki ilişkinin pozitif yönlü ve anlamlı olduğu sonucuna ulaşmıştır. İşgör’ün (2017) merhamet değeri ve öznel iyi oluş arasındaki ilişkiyi belirlemeye yönelik yaptığı çalışma sonucunda üniversite öğrencilerinin sahip olduğu merhametle, öznel iyi oluşları arasında pozitif ve anlamlı bir ilişki bulmuştur.

Çalışmadan elde edilen son sonuç ise, mutluluğu etkileyen önemli bağımsız değişkenlerden birinin psikolojik iyi oluş değişkeni olduğudur. Üniversite öğrencilerinin psikolojik iyi oluşları ile mutluluk düzeyleri arasında pozitif yönlü doğrusal bir ilişki olduğu görülmektedir. Yani elde edilen bulgular üniversite öğrencilerinin, psikolojik iyi oluş düzeylerinin artmasıyla mutluluk düzeylerinde artış olacağını ortaya koymaktadır. Konu ile ilgili yapılan araştırmalar incelendiğinde, psikolojik iyi oluşun mutlulukla olan ilişkisini ortaya koyan bir araştırmaya rastlanmamıştır. Mutluluğun daha çok demografik özelliklere (Cenkseven ve Akbaş, 2016; Morgan, Robinson ve Thompson, 2015; Akın ve Şentürk 2012; Ercan ve Eryılmaz, 2011), kişilik özelliklerine (DeNeve ve Cooper 1998; Demirci ve Ekşi, 2017), psikolojik ihtiyaçlara (Bozgeyikli, 2010), gelir düzeyine (Veenhoven ve Dumludağ, 2015) göre nasıl değiştiği tartışılmıştır. Eryılmaz ve Atak’ın (2011), Psikolojik iyi oluşun boyutlarından olan “iyimserliğin” ve “öz-saygı”nın ergenlerin öznel iyi oluşları üzerinde olumlu etkisinin olduğunu ortaya koyan çalışma da ulaşmış olduğumuz sonuçla aynı doğrultudadır. Benlik saygısının öznel iyi oluş için önemli bir faktör olduğunu Doğan ve Eryılmaz da (2014) ortaya koymuştur.

Çalışmanın sonucuyla dolaylı olarak ilişkilendireceğimiz bir araştırmayı ortaya koyan Kuyumcu (2013), pozitif ve negatif duyguların, psikolojik iyi oluşu nasıl yordadığını araştırmıştır. Çalışmanın sonucunda pozitif duyguların psikolojik iyi oluş boyutlarından sadece diğerleri ile olumlu ilişkileri yordadığını negatif duyguların ise psikolojik iyi oluş boyutlarının (diğerleriyle olumlu ilişkiler, özerklik, çevre hâkimiyeti, kişisel gelişim, yaşam amacı ve kendini kabul) tamamını yordadığı bilgisine ulaşmıştır. Psikolojik iyi oluşun boyutlarından olan yaşamda amaçlarının olması ile literatürde mutluluk yerine kullanılan öznel iyi oluş arasında ilişkiyi inceleyen İlhan ve Özbay'ın (2010) elde ettiği en önemli sonuç; içsel amaçların öznel iyi oluşa olumlu katkı sağladığı, dışsal amaçların ise öznel iyi oluş üzerinde olumsuz bir etkiye neden olduğudur.

Elde edilen sonuçlar ve sonuçları doğrudan ve dolaylı destekleyen çalışmalar ışığında değerlerin özellikle geleceği şekillendirecek olan genç bireylerin mutluluk ve psikolojik iyi oluşlarıyla ilişkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu bağlamdan hareketle değerlerin sosyal ve kurumsal yapılarda eğitimlerinin artırılmasının psikolojik iyi oluşa dolayısıyla toplumun ruh sağlığına olumlu katkısının olacağı yorumunun yolunu açmıştır.

EXTENDED ABSTRACT

**Predictive Relationships Between University
Students' Values, Psychological Well-Being And
Happiness Levels**

*

Semra Bulut / Bülent Dilmaç

İstanbul Metropolitan Municipality / Necmettin Erbakan University

In order to know the human being, its nature, its existence and to see the potentials and the potentials of them, one, one, one, one, one, one, one, one. What is the reason that prevents a situation from activating or activating a situation? Where do you get the source of belief to which an action or inaction depends? Different alternatives apply. It should be considered in this respect. Because the individual's emotion, thought and behavior is in the dimension of a person (Dilmaç, Bozgeyikli and Pebbly, 2008). In the mental process, there is a belief that perceptions, emotions and emotions provide an emotion and satisfies it. (Güngör, 1998). Because they are beliefs that contain corrosion (Dilmaç, 2007).

Psychologically, values revealed the basis of the motivations that reveal the personality of the individual (Sağnak, 2004). When the relevant definitions of values are examined, it is seen that information and method usage on custom, pieces, beliefs, goals, principles, objects, people and ideas come to the fore (Keskin, 2016). For this reason, it is the investigation of the density of a science such as philosophy sociology and psychology (Bircan and Dilmaç, 2015).

In Islamic philosophy, values are explained in the context of virtues and discussed with the concept of happiness Islamic philosophers, who accept that every human being inevitably wants happiness, revealed happiness in the context of goal, good and competence. According to this view, real happiness is the last aim, the highest human competence (Bircan, 2001).

Masters (1968), depiction of lack of value, the point of not enjoying life, the lack of principles for social action, the formation of framework, the depiction of hopelessness and the future of fear as having a bitter spirit of life. The value of the values, psychological well-being and criticism is important in the circumstances.

In a society, the hierarchically superior value gives shape to that society. Some of the society is traditional, some of them appear together with religious values, the dominant value of social life is the effect. (Güngör, 1998). The main reason behind the control is the change in life (Demircioğlu, Tokdemir, 2008). The inevitability of the dynamic structure in the values (Vurgun and Öztop, 2011), I thought, the details of the society of the population acquisition, crises, sudden cage and instability, named, (Yavuzer, Meşeci, Iron and Setrelin 2005) in the youth period of the individuals, What is not their happiness. In this context, the values of values, which values are valid and the transfer to social systems, the formation of values and conditions, the theoretical work is brought to the agenda and brings to the agenda. With this importance, the study is associated with values, psychological well-being and happiness.

It has a quantitative research paradigm, the aim of this course, models not associated with psychological well-being and happiness variables. In this model, it is performed according to the combined model, which is a sub-type of the general scanning model. 498 (66.7%) women in different departments and class research in Istanbul won 249 (33.3%) male 747 universities.

Your data, the values obtained with appropriate sampling methods, the Psychological Well-being Scale and the Oxford Happiness Scale Short Form were applied. Research, variables associated with university students' risks and equations. Structural equation modeling analysis was performed with AMOS 19 Program.

According to the results of the study, it was concluded that there is a positive directional relationship between the values of university students and psychological well-being. In other words, the findings suggest that the levels of psychological well-being will increase as the values of the university students increase. When the predictive relationships between values and happiness are examined, it is seen that there is a positive linear relationship between them. The last result obtained from the study is that

one of the important independent variables affecting happiness is the psychological well-being variable. It is seen that there is a positive linear relationship between the psychological well-being and happiness levels of university students.

Kaynakça/References

- Akın, H. B. ve Şentürk, E. (2012). Bireylerin mutluluk düzeylerinin ordinal lojistik regresyon analizi ile incelenmesi. *Öneri Dergisi*, 10(37), 183-193.
- Bircan, H. H. (2001). *İslam felsefesinde mutluluk*. İstanbul: İz Yayıncılık.
- Bircan, H. H. ve Dilmaç, B. (Ed.). (2015). *Değerler bilançosu*. Konya: Çizgi Kitapevi.
- Bolay, S. H. (2007). Değerlerimiz ve günlük hayat. *Değerler Eğitimi Merkezi Dergisi*, 1(1), 12-19.
- Bozgeyikli, H. (2010) The relationship between high school students' psychological needs and human value perceptions. *Procedia Social and Behavioral Sciences*, 9, 1798-1804.
- Bozgeyikli H., Derin S. ve Toprak, E. (2016). Üniversite öğrencilerinin mesleki değer algıları. *International Journal of Contemporary Educational Studies*, 2(1), 139-156.
- Cenkseven, F., ve Akbaş, T. (2016). Üniversite öğrencilerinde öznel ve psikolojik iyi olmanın yordayıcılarının incelenmesi. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 3(27).43-65.
- Çetinkaya, E. (2011). *Emekli bireylere yaşam doyumunun yordayıcıları olarak sosyal destek ve öz-yeterlilik*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Demirci, İ. ve Ekşi, F. (2017). Büyükleme narsisizmin iki farklı yüzü: Narsistik hayranlık ve rekabetin mutlulukla ilişkisi. *Eğitim Bilimleri Dergisi*, 46, 37-58.
- Demircioğlu, İ. H. ve Tokdemir, M. A. (2008). Değerlerin oluşturulma sürecinde tarih eğitimi: Amaç, işlev ve içerik. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 6(15), 69-88.
- DeNeve, K. M. ve Cooper, H. (1998). The happy personality: A meta-analysis of 137 personality traits and subjective well-being. *Psychological Bulletin*, 124(2), 197-229.

- Diener, E. ve Diener, C. (1996). Most people are happy. *Psychological Science*, 7, 181-185.
- Diener, E., Lucas, R. E. ve Scollon, C. (2006). Beyond the hedonic treadmill: revising the adaptation theory of well-being. *American Psychologist*, 61, 305-314.
- Diener, E., Wirtz, D., Tov, W., Kim-Prieto, C., Choi, D. W., Oishi, S., ve Biswas-Diener, R. (2010). New well-being measures: Short scales to assess flourishing and positive and negative feelings. *Social Indicators Research*, 97(2), 143-156.
- Dilmaç, B. (2007). *Bir grup fen lisesi öğrencine verilen insani değerler eğitimin insani değerler ölçeği ile sınılanması*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi, Konya.
- Dilmaç, B., Arıcak, O. T. ve Cesur, S. (2014). A validity and reliability study on the development of the values scale in Turkey. *Educational Sciences: Theory and Practice*, 14(5), 1661-1671.
- Dilmaç, B., Bozgeyikli, H., ve Çıkkılı, Y. (2008). Öğretmen adaylarının değer algılarının farklı değişkenler açısından incelenmesi. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 6(16), 69-91.
- Doğan, T. ve Akıncı-Çötök, N. (2011). Oxford mutluluk ölçeği kısa formunun Türkçe uyarlaması: geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 4 (36), 165-172.
- Doğan, T. ve Eryılmaz, A. (2014). Benlik saygısı ve öznel iyi oluş arasındaki ilişkilerin incelenmesi. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 33(33), 107-117.
- Dunn, E. W., Aknin, L. B. ve Norton, M. I. (2008). Spending money on others promotes happiness. *Science*, 319(5870), 1687-1688.
- Eryılmaz, A. ve Atak, H. (2014). Ergen öznel iyi oluşunun, öz saygı ve iyimserlik eğilimi ile ilişkisinin incelenmesi. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(37), 170-181.
- Eryılmaz, A. ve Ercan, L. (2011). Öznel iyi oluşun cinsiyet, yaş grupları ve kişilik özellikleri açısından incelenmesi. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 4(36), 139-149.
- Fichter, J. (1990). *Sosyoloji nedir?* (çev. N. Çelebi). Konya: Toplum Yay.
- Farhan R, Dasti ve R, Khan (2015). MNS. Moral intelligence and psychological wellbeing in health care students. *Journal of Education Research and Behavioral Sciences*, 4(5), 160-164.

- Göcen, G. (2013). Pozitif psikoloji düzleminde psikolojik iyi olma ve dini yönelim ilişkisi: Yetişkinler üzerine bir araştırma. *Toplum Bilimleri Dergisi*, 7 (13), 97-130.
- Göcen, G. (2012). *Şükür ile psikolojik iyi olma hali arasındaki ilişki üzerine bir alan araştırması*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Güleç, C. (2016). *Pozitif ruh sağlığı*. (3. Baskı). Ankara: Arkadaş.
- Güngör, E. (1998). *Değerler Psikolojisi Üzerine Araştırmalar: Ahlâk Psikolojisi, Ahlâki Değerler Ve Ahlâki Gelişme*: Profesörlük Tezi, İstanbul: Ötüken.
- Hills, P. ve Argyle, M. (2002). The Oxford Happiness Questionnaire: a compact scale for the measurement of psychological well-being. *Personality and individual differences*, 33(7), 1073-1082.
- İlhan, T. ve Özbay, Y. (2010). Her amaç sağlığa iyi gelmez: Yaşam amaçlarının ve psikolojik ihtiyaç doyumunun öznel iyi oluş üzerindeki yordayıcı rolü. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*. 34 (2), 109-119.
- İşgör, İ. Y. (2017). Merhametin öznel iyi oluş üzerindeki yordayıcı etkisinin incelenmesi. *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, 16(2). 425-436.
- Joshanloo, M., ve Ghaedi, G. (2009). Value priorities as predictors of hedonic and eudaimonic aspects of well-being. *Personality and Individual Differences*, 47(4), 294-298.
- Kapkın, B., Çalışkan, Z. ve Sağlam, M. (2018). Türkiye’de 1999-2017 yılları arasında değerler eğitimi alanında yapılmış lisansüstü çalışmaların incelenmesi. *Journal of Values Education*, 16(35).
- Karasar, N. (2015). *Scientific method* (28th ed.). Ankara: Nobel.
- Kasser, T. ve Ahuvia, A. (2002). Materialistic values and well-being in business students. *European Journal of Social Psychology*, 32(1), 137-146.
- Kaya, M. ve Küçük, N. (2017). İbadetler ile hayatın anlamı ve psikolojik iyi olma arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (42), 17-43.
- Keskin, Y. (2016). Değer ve norm ilişkisi. H. H. Bircan, B. Dilmaç(Ed). *Değerler Bilançosu* içinde (s. 125-150). Konya: Çizgi Kitabevi.

- Kuyumcu, B. (2013). Üniversite öğrencilerinin pozitif ve negatif duygu durumlarının psikolojik iyi oluşlarını yordama gücü. *Kuramsal Eğitim Bilim Dergisi*, 6(1), 62-76.
- Lun, V. M. C. ve Bond, M. H. (2013). Examining the relation of religion and spirituality to subjective well-being across national cultures. *Psychology of Religion and Spirituality*, 5(4), 304- 315.
- Maslow, A. (1968). *İnsan olmanın psikolojisi* (Çev: O. Gündüz). İstanbul: Kuraldışı.
- McCraty, R. ve Childre, D. (2002). The grateful heart: The psychophysiology of appreciation. In: Emmons RA, McCullough ME, eds. (p:240-265), *The Psychology of Gratitude*. New York: Oxford University Press.
- Morgan, J., Robinson, O. ve Thompson, T. (2015). Happiness and age in european adults: The moderating role of gross domestic product percapita. *Psychology and Aging*, 30(3), 544-551.
- Myers, D. ve Deiner, E. (1995) Who is happy. *Am Psychol Soc*, 6(1) 10- 19.
- Özdemir, Y. ve Koruklu, N. (2011). Investigating relationship between values and happiness among university students. *Yuzuncu Yil University, Journal of Faculty of Education*, 8(1), 190-210.
- Özen, Y. (2010). Kişisel sorumluluk bağlamında öznel ve psikolojik iyi oluş (sosyal psikolojik bir değerlendirme). *Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Elektronik Dergisi*, 4, 46–58.
- Özensel, E. (2003). Sosyolojik bir olgu olarak değer. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 1 (3), 217-239.
- Ryff, C. D. (1989). Happiness is everything, or is it? Explorations on the meaning of psychological well-being. *Journal of Personality And Social Psychology*, 57(6), 1069- 1081.
- Sağnak, M. (2004). Kişi-örgüt değer uyumunu ölçme çalışmaları ve kullanılan yöntemlerin karşılaştırılması. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 2(5), 101-124.
- Schnitker, S. A. (2010). An Examination of patience and well-being (Doctoral dissertation), University of California, Davis.
- Schumacker, R. E. ve Lomax, R. G. (2004). *A beginner's guide to structural equation modelling*. London: Lawrence Erlbaum Associates.

- Schwartz, S. H. (2012). An overview of the schwartz theory of basic values. *Online Readings in Psychology and Culture*, 2(1). (Erişim Tarihi: 12.03.2018) <http://scholarworks.gvsu.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1116&context=orpc>
- Seki, T., ve Dilmaç, B. (2015). Ergenlerin sahip oldukları değerler ile öznel iyi oluş ve sosyal görünüş kaygı düzeyleri arasındaki yordayıcı ilişkiler: Bir model önerisi. *Eğitim ve Bilim*, 40(179) 57-67.
- Selim, S. (2008). Türkiye’de bireysel mutluluk kaynağı olan değerler üzerine bir analiz: Multinomial logit model *Journal of Çukurova University Institute of Social Sciences*, 3(17), 345-358.
- Tatlıhoğlu, K. (2015). Üniversite öğrencilerinin aylık gelir düzeyleri ile psikolojik iyi oluşları arasındaki ilişkinin incelenmesi (Bingöl üniversitesi örneği). *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 14(55).1- 15.
- T.C. Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü, (2010). *Türkiye’de aile değerleri araştırması*, Ed. Mustafa Turgut, Manas Medya Planlama Reklam Hizmetleri, Ankara
- Telef, B. B. (2011). Psikolojik iyi oluş ölçeği (PİOO): Türkçeye uyarlama, geçerlik ve güvenirlik çalışması.11. *Psikolojik Danışma ve Rehberlik Kongresi*, 3-5 Ekim, Selçuk- İzmir.
- Telef, B. B. (2013). Psikolojik iyi oluş ölçeği (PİOO): Türkçeye uyarlama, geçerlik ve güvenirlik çalışması. *Hacettepe Eğitim Fakültesi Dergisi*, 28(3), 374-384.
- Telef, B.B., Uzman, E. ve Ergün, E. (2013). Öğretmen adaylarında psikolojik iyi oluş ve değerler arasındaki ilişkinin incelenmesi. *TurkishStudies- International PeriodicalForTheLanguages, Literature and History of TurkishorTurkic*, 8 (12), 1297-1307.
- Tuzgöl D. M. (2007). Üniversite öğrencilerinin yaşam doyumunun bazı değişkenlere göre incelenmesi. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 22(22), 132-143.
- Veenhoven, R. ve Dumludağ, D. (2015). İktisat ve mutluluk. *İktisat ve Toplum Dergisi*, 58, 46-51.
- Vurgun, L. ve Öztop, S. (2011). Yönetim ve örgüt kültüründe değerlerin önemi. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 16(3). 217- 230.

- Yavuzer, H. Meşeci, F., Demir, İ. ve Sertelin, Ç., (2005). Günümüz üniversite gençliğinin sorunları. *Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1, 79-91.
- Yıldız, M., Dilmaç, B. ve Deniz, M. E. (2013). Öğretmen adaylarının sahip oldukları değerler ile benlik saygıları arasındaki ilişkinin incelenmesi. *İlköğretim Online*, 12(3) 740-748.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Bulut, S. ve Dilmaç, B. (2018). Üniversite öğrencilerinin sahip olduğu değerler, psikolojik iyi oluş ve mutluluk düzeyleri arasındaki yordayıcı ilişkiler. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 9(16), 349-374.
DOI: 10.26466/opus.472450

Bayrak Törenlerinde Okul Müdürlerinin Yaptığı Konuşmaların Söylem Analizi

DOI: 10.26466/opus.476594

*

Ramazan Asar* - Ahmet Arifoğlu**

*Doktora Öğr., Hacettepe Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara/Türkiye

E-Posta: ramazanasar@gmail.com

ORCID: [0000-0001-7176-5391](https://orcid.org/0000-0001-7176-5391)

**Doktora Öğr., Hacettepe Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara/Türkiye

E-Posta: axarif@gmail.com

ORCID: [0000-0002-6834-6556](https://orcid.org/0000-0002-6834-6556)

Öz

Bu çalışmada okul müdürlerinin, okullarda pazartesi günleri ders başlamadan önce ve cuma günleri ders bitiminden sonra yapılması zorunlu olan bayrak törenlerinde yaptıkları konuşmalarının incelenmesi amaçlanmıştır. Bu amaçla araştırmada nitel araştırma yaklaşımı benimsenmiş, okul müdürlerinin hangi konularda konuşmalar yaptıkları ve mesajlarını nasıl ilettiklerinin incelenmesinde söylem analizi tekniği kullanılmıştır. Araştırma 2015-2016 öğretim yılının ikinci döneminde Ankara ilinde gerçekleştirilmiştir. Çalışma grubu için Altındağ, Gölbaşı ve Keçiören ilçelerinden birer okul belirlenmiştir. Okullar sırasıyla ilkokul, ortaokul ve lise düzeyindedir. Veriler araştırmacılar tarafından okullara gidilerek, gözlem ve ses kaydı yapılarak toplanmıştır. Okul müdürlerinin her törende konuşma yapmadıkları görülürken, en fazla konuşma yapanın lise okul müdürü en az konuşma yapanın ise ortaokul müdürü olduğu bulunmuştur. Okul müdürlerinin hitap ettikleri kişiler ve hitap şekillerinin farklılaştığı gözlenmiştir. Ayrıca okul müdürlerinin törenlerde; duyuru yapma, uyarılarda bulunma ve disiplini sağlama konuları üzerinde konuşmalar yaptığı sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Bayrak töreni, müdür konuşması, tören konuşmaları, söylem analizi

Discourse Analysis of The Speeches of School Principals In Flag Ceremonies

*

Abstract

In this study, it was aimed to investigate how school principals talk about what they do during the flag ceremonies, which must be done before school starts on Mondays and after school on Fridays. For this purpose, a qualitative research approach has been adopted in the research, and a discourse analysis technique has been used to examine what principals are talking about and how they communicate their messages. The research was carried out in the province of Ankara in the second semester of 2015-2016 academic year. For the study group, one school was determined from the districts of Altındağ, Gölbaşı and Keçiören. Schools are in primary, secondary and high school respectively. The data were collected by researchers by going to schools, observing and voice recording. School principals were found not to speak at every ceremony, but it was found that the person who made the most speeches was the head of the high school and the person who gave the least speeches was the head of the middle school. It has been observed that the types of addressees and addresses addressed by school principals differ. In addition, in the ceremonies of the school principals; To make announcements, to be warned, and to provide discipline.

Keywords: *Flag ceremony, principal speech, ceremony speeches, discourse analysis*

Giriş

Türkiye'deki resmi ve özel okullarda Milli Eğitim Bakanlığı Bayrak Törenleri Yönergesi'ne göre, hafta içerisinde ilk ders başlangıcından önce ve son ders bitiminden sonra bayrak töreni yapılması zorunludur. Yönergeye göre okul müdürünün bayrak törenlerinde konuşma yapması ise zorunlu değildir. Fakat yine de konuşacaksa, konuşmasını bayrak töreninden önce tamamlaması gerektiği belirtilmektedir. Okul müdürünün bu törenlerde konuşma yapma zorunluluğu bulunmamasına rağmen çeşitli konularda konuşmalar yapması, okul müdürünün söylediklerini önemli hale getirmektedir. Bu konuşmalar, İstiklal Marşı töreni için bir araya gelen insanlara hitap edildiği için tek taraflı konuşmalardır. Bu yönüyle öncelikle öğrencilere yönelik olan ve herkesin dinlemesine açık olan bayrak törenlerinin; okulun bülteni görevini gördüğü ve halk ile iletişimini sağlayan konuşmalara sahne olduğu görülmektedir.

Bayrak törenlerine, o sırada okulda bulunan bütün öğrenci, öğretmen ve görevlilerin katılma zorunluluğu bulunmaktadır. Töreni okul yöneticileri ile beraber öğretmenler de yürütebilmektedir. Fakat törenin yürütülmesinden okul müdürü sorumludur. Törenler, zorunlu haller dışında okulun bahçesinde yapılmaktadır. Törenlerde eğer bir konuşma yapılacaksa, İstiklal Marşı okunmadan önce bitirilmesi gerekmektedir (Milli Eğitim Bakanlığı, 2007). Okul müdürleri, okulların yönetiminden sorumlu kişiler olduğu için onların konuşmaları okul açısından önem taşımaktadır. Bayrak törenleri okulda bulunan herkese hitap edebilme imkanı verdiğinden okul müdürleri için önemli bir fırsattır.

Bayrak törenlerinde okul müdürlerinin konuşma zorunluluğu bulunmamasına rağmen bu törenlerin konuşma yapmak için değerlendirilmesi, okul müdürlerinin iletmek istediği bazı mesajların varlığını göstermektedir. Bayrak törenlerinin belirli günlerde yapılıyor olması da okul müdürlerinin yapacağı konuşmaya hazırlık yapmasını sağlamaktadır. Dolayısıyla okul müdürlerinin, konuşacakları zaman kullanacakları söylemleri özel olarak belirledikleri söylenebilir. Bu bağlamda okul müdürlerinin söylemlerinin dikkate alınması gerekmektedir. Bu nedenle çalışmanın konusunu okul müdürlerinin bayrak törenlerinde yaptığı konuşmaların incelenmesi oluşturmaktadır.

Bu çalışmada okul müdürlerinin bayrak törenlerinde yaptıkları konuşmaların incelenmesi amaçlanmıştır. Bunun için okul müdürlerinin söylemleri üzerinde durulmuştur. Bu yüzden konuşmalarda sadece neyin ifade edildiğini değil aynı zamanda nasıl ifade edildiğini de ortaya koymak için söylem analizi tekniği kullanılmıştır. Araştırmanın problem cümlesi; Okul müdürleri bayrak törenlerinde nasıl konuşmalar yapmaktadır?

Araştırmanın alt problemleri ise;

- 1- Okul müdürleri bayrak törenlerinde hangi konularda konuşma yapmaktadır?
- 2- Okul müdürleri bayrak törenlerindeki konuşmalarında mesajlarını nasıl iletmektedir?

Okul Yönetiminde İletişim

Fikir ve söylemlerin hem aktarılmasını hem de anlaşılmasını ifade eden iletişim (Robbins ve Judge, 2013), okul yaşantısının büyük bir kısmını oluşturmaktadır (Hoy ve Miskel, 2012). İletişim, yönetim süreçleri arasında yer almaktadır (Aydın, 2014). Örgütlerde yöneticilerin genel iş yükü arasında en fazla zamanı da iletişim almaktadır (Lunenburg ve Ornstein, 2013). Ayrıca okul müdürü iletişim sürecini genellikle tek başına yürüterek okulu temsil etmektedir (Karakaya ve Uluğ, 2011). Bu nedenle okulda etkili bir yönetim için okul müdürünün etkili bir iletişim sergilemeye ihtiyacı bulunmaktadır.

İletişim, bir kaynaktan alıcıya mesajın iletilmesi sürecidir (Robbins ve Judge, 2013). Aydın'a (2014) göre bireyin çevresini anlama, değiştirme ve kontrol etme amacıyla kullandığı en önemli yollardan birisi iletişimdir. Eğitimin amaçlarının gerçekleştirilerek bireylere istenilen davranışların kazandırılabilmesi için etkili bir iletişime gerek duyulmaktadır (Çelikten, 2004; Gökçe ve Baskan, 2012). İletişim, bunu sağlayacak önemli bir faktördür (Çelikten, 2001a). Yöneticiler, iletişim sürecini, yönetsel faaliyetleri yerine getirmek ve etkili olmak için kullanmaktadır (Çelikten, 2001b; Hoy ve Miskel, 2012). Buradan anlaşılacağı üzere iletişim, etkili bir yönetim sergileyerek eğitimin amaçlarının yerine getirilmesini sağlayan etkili bir araçtır. Dolayısıyla okul müdürlerinin, yönetim süreçlerinden birisi olan iletişimi göz ardı edebilmesi mümkün değildir.

Yöneticilerin etkili bir iletişim becerisine sahip olması, örgüt amaçlarının gerçekleşmesine büyük katkı sağlamaktadır (Asar ve M. Çelikten, 2016). Dahası okulun “etkili okul” olabilmesi için yöneticilerin, öğretmenlerle etkili iletişim kurması beklenmektedir (Asar ve Y. Çelikten, 2016). Diğer yandan yöneticilerin etkili bir iletişim becerisine sahip olmamasının; iş tatmin düzeyinin düşmesi (Karcıoğlu, Timuroğlu ve Çınar, 2009), motivasyon düşüklüğü (Özgan ve Aslan, 2008) ve düşük performans gösterme (Tanrıverdi, Adıgüzel ve Çiftçi, 2010) gibi olumsuz sonuçları bulunmaktadır. İletişimin yönetimdeki yeri nedeniyle etkili bir iletişim becerisine sahip olmak, temel bir yöneticilik becerisi olarak görülmektedir (Lunenburg ve Ornstein, 2013; Aydın, 2014). Şahin’in (2000) araştırmasında da etkili iletişim becerisinin, okul müdürlerinin sahip olması gereken bir yeterlik olduğu ortaya konmuştur. Okul müdürü etkili kararlar alsa bile bunu uygulayabilmesi etkili bir iletişim becerisi ile mümkün olmaktadır (Şekerci ve Aypay, 2009).

Bir iletişim aracı olarak bayrak törenleri

Okul müdürleri görevlerini yerine getirirken öğretmen, öğrenci ve velilerle iletişim kurmak zorundadır (Lunenburg ve Ornstein, 2013). Okul müdürlerinin, okul ile ilgili bazı beklentileri olduğu için bunu bir şekilde iletmesi gerekmektedir. Robbins ve Judge’a (2013) göre iletişim kurmanın yeri ve zamanı ile birlikte iletişim için hangi kanalın kullanılacağı da önemlidir. Okulda yapılan törenler, insanları bir araya getirerek okul kültürünün oluşmasında önemli bir yere sahiptir (Şahin, 2013). Törenler, okul müdürünün iletişim kurmak zorunda olduğu insanlara ulaşma imkanı sağlaması ve ne zaman yapılacağını belli olması nedeniyle okul müdürlerinin iletme istediği mesajlar için önemli bir fırsattır. Bu nedenle okul müdürlerinin etkili bir yönetim sergilemek amacıyla bayrak törenlerini çok iyi değerlendirmesi gerekmektedir.

Okullarda insanlar, farklı amaçlarla etkileşimde bulunmaktadır. Hoy ve Miskel’e (2012) göre bu etkileşim, tek yönlü ve çift yönlü iletişim düzeninde gerçekleşmektedir. Hoy ve Miskel; tek yönlü iletişimin tek taraflı, çift yönlü iletişimin ise karşılıklı olduğunu ifade etmektedir. Okul müdürleri, mesajlarını iletme için hem tek yönlü hem de çift yönlü iletişimi kullanmaktadır (Lunenburg ve Ornstein, 2013). Bayrak törenlerinde

okul müdürleri belirledikleri mesajları karşı tarafa iletmek için konuşma yaptığı için iletişim genellikle tek yönlüdür. Bununla birlikte bayrak törenlerinde yapılan konuşmalar, okul müdürünün yönetimde neleri önemseddiği ve okuldaki problemler hakkında fikir vermektedir.

Okul müdürünün iletişim tarzı

Okul müdürlerinin öğretmen, öğrenci ve velilerle iletişiminde yukarıdan aşağıya doğru bir iletişim söz konusudur. Hoy ve Miskel'e (2012) göre yukarıdan aşağı doğru bir iletişim kolaydır fakat aşağıdakilerin mesajları yanlış anlaması riski bulunmaktadır. Bunun için yöneticilerin iki yönlü iletişim kanalı oluşturarak geri bildirim alması gerektiğini vurgulamaktadırlar. Okul müdürlerinin her ne kadar çift yönlü iletişimi kullanması beklense de zaman zaman tek yönlü iletişimi de kullanmaktadır. Törenlerde yapılan konuşmalarda geri bildirim alma imkanı çok az olduğu için okul müdürleri tek yönlü iletişim kurmak zorunda kalmaktadır. Bu da okul müdürlerinin iletişim becerisiyle birlikte mesajların nasıl iletildiğini gösteren iletişim tarzını da önemli hale getirmektedir.

Yöneticilerin yaptığı her şey iletişim içermektedir. Çünkü bir yönetici bilgi akışı olmadan strateji oluşturamaz ve karar veremez (Robbins, Decenzo ve Coulter, 2013). Yönetim ile ilgili kararların hayata geçmesi iletişim aracılığıyla sağlandığı için yöneticilerin insanlarla nasıl iletişim kurdukları onların yönetim tarzını da ortaya koymaktadır. Günenç'in (2014) çalışmasında başarılı bir iletişim için yöneticilerin iletişim tarzının önemli olduğu vurgulanmaktadır. Yöneticilerin iletişim tarzı ile ilgili yapılan birçok farklı araştırma da iletişim tarzının yönetim açısından önemini ortaya koymaktadır (Erkuş ve Günlü, 2009).

Okul müdürleri, iletişim için farklı kanallar kullanmakta ve farklı imkanları değerlendirmektedir. Bayrak törenleri de okul müdürlerinin değerlendirdiği bir iletişim kanalıdır. Okul müdürünün bayrak törenlerini nasıl kullandığı, insanlarla hangi konularda iletişim kurmak istediğini göstermektedir. Okul müdürlerinin mesajlarını nasıl iletmediği ise onların iletişim tarzını, dolayısıyla yönetim tarzını göstermektedir.

Söylem Analizi

Söylem, bir olguyu belli bir yolla temsil ederek diğer olgular arasındaki ilişkileri belirtme biçimidir (Baş ve Akturan, 2013). Söylem analizi ise bir insanın sadece ne düşündüğünü göstermekten ziyade söylenen sözün hangi sosyal gerçeklikte söylendiğini resmeden nitel bir yaklaşımdır (Yin, 2011). Çoğu insan söylem analizini dilbiliminin bir alt alanı olarak tanımlayabilir. Ancak söylem analizi sadece dilin araştırılması değil insanların gerçek hayatta farklı amaçlarla onu nasıl kullandıklarına odaklanmaktadır (Jones, 2012).

Söylem analizi; psikoloji, sosyoloji, antropoloji, felsefe, dilbilim, edebiyat, medya ve iletişim çalışmaları gibi farklı disiplinlerden beslenerek gelişen ve bunların teorik görüşlerine dayanan bir analiz tekniğidir (Potter ve Wetherell, 1987). Psikoloji, sosyoloji, bilişim ve felsefe gibi bilim dallarına nispeten yeni bir dil disiplini olan söylem analizi, bu bilim dalları ile kesişmektedir. Bu bilimler farklı amaçlarla söylem analizini kullanır (Brown ve Yule, 1983). Söylem analizinde asıl amaç, yazılı veya sözlü bir söylemin adlandırılması veya yorumlanmasıdır. Her türlü konuya ilişkin söylem analizi yapılabilmektedir. Söylem analizinin; politika, stratejik yönetim, ideoloji ve pazarlama gibi geniş bir konu yelpazesi vardır (Baş ve Akturan, 2013).

Söylem analizi farklı sosyal alanlarda çok farklı tip çalışmaların keşfedilmesinde kullanılan disiplinler arası bir yaklaşımdır (Jorgensen ve Phillips, 2002). Bu açıdan söylem analizinin bütünleşmiş tek bir teori, uygulama ve metot olmaktan ziyade farklı disiplinler ve araştırma gelenekleriyle yürütülen, heterojen özelliğe sahip nitel bir araştırma yöntemi olduğu söylenebilir (Tonkiss, 2006). Söylem analizinde, incelenen metin ya da dokümandaki sayıltı, anlam ve değerlerde zaten var olan sosyal kategorilere dikkat çekilir. Dil incelenen olayın önemli bir ögesi olduğu için olay veya fenomen onu açıklayan dilden ayrılmaz (Balci, 2015). Söylem analizi sosyal olaylar ve ilişki yapılarının anlaşılmasında dilin “önemli bir analiz birimi” olduğu düşüncesine dayanır (Özdemir, 2010).

Söylem analizi her durum ve konuda uygulanabilmektedir. Hiçbir teknoloji veya parasal kaynak olmadan da yapılabilmesi bir avantaj olarak değerlendirilmektedir (Balci, 2015). Phillips ve Hardy (2002), ortaya çıkan yeni konuların ancak söylem analizi ile derinlemesine incelenebile-

ceğini söylemektedir. Söylem analizi, insan davranışının konuşulmayan ve bilinmeyen yönlerini ortaya çıkarabilmesi açısından dil ve söylemin işlevinin anlaşılmasını sağlamaktadır (Morgan, 2010).

Yöntem

Bu çalışmada okul müdürlerinin, haftanın ilk ve son günü okul bayrak törenlerinde yaptıkları konuşmalar incelenmiştir. Bu kapsamda araştırmada nitel araştırma yaklaşımı benimsenmiş ve verilerin incelenmesinde söylem analizi tekniği kullanılmıştır. Araştırma verilerinin toplanması tepkisiz ölçüm özelliği göstermektedir. Tepkisiz ölçümler, incelenen insanların bir çalışmanın parçası olduklarından habersiz olduğu ölçüm gruplarıdır (Neuman, 2013). Bu sayede araştırma verilerinin kendi doğallığı içinde toplanması hedeflenmiştir. Çalışmada; nitel bir yaklaşım olan söylem analizi tekniği kullanılarak okul müdürlerin yaptıkları tören konuşmalarının konuşma temaları belirlenmiş, törenlerin yapılış şekli ve düzeni değerlendirilmiştir.

Söylem analizinde örneklemin büyük olması, araştırmanın başarılı olduğunu göstermemektedir. Söylem analizinde örneklem büyüklüğü değil araştırma soruları önemli görülmektedir (Sözen, 1999). Örneklem sayısını genellikle araştırmanın amacı ve veri kaynağı belirlemektedir (Balci, 2013). Söylem analizinde örneklemin, araştırılan konuyu temsil etmesi önemli olduğundan; örneklem olarak sadece insanlar değil, gazetelerde çıkan haberler, videolar, sosyal medya veya kayıt cihazlarıyla kaydedilmiş konuşmalar da seçilebilmektedir (Treadwell, 2013; Baş ve Akturan, 2013). Kısaca bir söylem üreten her türlü kaynak söylem analizinde kullanılabilir (Gür, 2013). Bu çalışmada da veri olarak okul müdürlerinin bayrak törenlerindeki konuşmaları alınmıştır.

Söylem analizi metin veya söylemdeki dil ile ilgilendiği için; söylem analizindeki örnekleme süreci diğer tekniklerin örnekleme sürecinden farklıdır. Söylem analizinde kimin söylediği değil, ne söylendiği önemli olduğundan kişilere yönelik bir örnekleme yapılmamaktadır. Bu nedenle küçük bir örneklem grubu söylem analizi için yeterli olmaktadır. Çünkü büyük bir örneklem, araştırmanın yönetilmesini zorlaştırmakta ve araştırmaya önemli katkıları da bulunmamaktadır (Elliot, 1996 akt: Baş ve Akturan, 2013). Ayrıca birkaç insandan muhtemelen çok sayıda dile ait

örnek çıkacağından, küçük örneklem veya birkaç kişi genellikle araştırma için yeterli olmaktadır (Balcı, 2013; Potter ve Wetherell, 1987). Çalışma grubunu oluşturmak için Altındağ, Gölbaşı ve Keçiören ilçelerinden birer okul belirlenmiştir. Okullar sırasıyla ilkokul, ortaokul ve lise düzeyindedir. Dolayısıyla her öğretim düzeyinden bir okul müdürü, çalışma grubunu oluşturmuştur.

Araştırma 2015-2016 öğretim yılının ikinci döneminde Ankara ilinde gerçekleştirilmiştir. Veriler araştırmacılar tarafından şubat ve haziran ayları arasında okullara gidilerek, ses kaydı yapılarak toplanmıştır. Konuşmaların hangi bağlamda gerçekleştirildiğini belirlemek amacıyla aynı zamanda gözlem de yapılmıştır. Balcı'ya (2013) göre gözlem, katılımcıların amaçlarına ulaşmak ve insanlar arası ilişkilerinde kendini ifade etmede dili nasıl kullandıklarını ortaya koyması bakımından söylem analizinde kullanılmaktadır. Gözlemler eşliğinde toplanan ses kayıtları yazıya aktarılmış ve sonrasında analiz edilmiştir.

Bulgular

Okullarda yapılan bayrak törenlerinde genellikle okul müdürlerinin konuştuğu görülmüştür. Törenlerde okul müdürü haricinde bazen müdür yardımcıları da konuşurken, müdür yardımcılarının genellikle töreni yönetmek için konuştuğu gözlenmiştir. Okul müdürleri okulların karar verici kişileri olduğu için okuldaki eğitim öğretimin işleyişini ilgilendiren konuşmaları, okul müdürlerinin yaptığı görülmektedir. Bütün öğrenci ve öğretmenlerin bir araya geldiği törenleri okul müdürlerinin bir fırsat olarak değerlendirmeye çalıştığı gözlemlenmiştir.

Okullarda haftanın başlangıcı ve bitiminde yapılan törenlerde sadece İstiklal Marşı okunmamaktadır. Okul müdürleri bu törenleri değerlendirmekte, çoğu zaman kısa da olsa, dinleyenlere hitap etmektedirler. Okul müdürlerinin bu konuşmalarında hitap ettikleri kişiler genellikle öğrenciler olmakla birlikte; zaman zaman konuşmayı dinleyen öğretmenler ve veliler de olabilmektedir. Çalışmada toplanan verilere göre, okul müdürleri öncelikle öğrencilere hitap etmektedir. Fakat ilkokulun müdürünün velilere de hitap ettiği görülürken, lise okul müdürünün konuşmalarında zaman zaman öğretmenlere de hitap ettiği gözlenmiştir.

Bu çalışmada okul müdürlerinin belirli bir zaman dilimindeki konuşmaları incelenmiştir. Konuşmalar incelendiğinde en çok konuşma yapan okul müdürünün lise okul müdürü, en az konuşma yapan okul müdürünün ise ortaokul okul müdürü olduğu bulunmuştur. Okul müdürlerinin konuşma yaparken evre şartlarından da etkilendiği grlmştir. Özellikle soğuk havalarda okul müdürlerinin önemli bir mesele olmadan konuşma yapmadıkları, konuşma yaptıklarında da kısa tuttukları gözlenmiştir. Okul müdürlerinin hitap ettikleri kişiler ve hitap şekillerinin de farklılaştığı grlmştir. Okul müdürlerinin nasıl konuşmalar yaptığı ve dinleyenlere nasıl hitap ettiği ise törenlerin kullanım amacına göre değişmektedir. Okul müdürlerinin yapılması zorunlu olan bayrak törenlerinin öncesini, belirli amaçlara göre konuşma yapmak üzere değerlendirdiği gözlenmiştir. Çalışmanın analiz kısmında okul müdürlerinin bütün konuşmaları incelenerek, konuşmaların tamamından ortaya çıkan genel ifadeleri yansıtacak örnek cmlerler seçilmiştir.

Okul müdürlerinin konuşma yaptığı konular

Okul müdürlerinin yaptığı konuşmalar, bayrak törenlerini iletişim amacıyla nasıl kullandıklarını göstermektedir. Araştırmanın birinci alt problemi “Okul müdürleri bayrak törenlerinde hangi konularda konuşma yapmaktadır?” sorusuna ilişkin bulgulara bu başlık altında yer verilmiştir. Okul müdürlerinin bayrak törenlerini; bazı meseleleri duyurmak, uyarı yapmak ve okulda disiplin sağlamak amacıyla değerlendirdikleri tespit edilmiştir.

Okul müdürlerinin duyuru yapma amacıyla konuşmaları: Duyuru; “Herhangi bir olguyu, bir işi, bir durumu duyurmak için yayımlanan yazılı veya sözlü haber, ilan” (Türk Dil Kurumu [TDK], 2016) anlamına gelmektedir. Okul müdürleri törenleri, bazı konuları bütün ğrenci ve öğretmenlere duyurmak için bir fırsat olarak görmektedir. Normalde bunu tören dışında da yapma imkanına sahipken, okuldaki ğrenci ve öğretmenlerin tamamına hitap etme fırsatı törenlerde ortaya çıkmaktadır. Okul müdürlerinin bazı konularda bizzat kendilerinin duyuru yapması ile konunun önemine dikkat çekmek istediği söylenebilir. Okul müdürle-

rinin yapmış olduğu duyurular, konuşma öncesinde planlandığı gibi tören sırasında ortaya çıkan bir durumla ilgili de olabilmektedir.

İlkokul müdürü bir tören sırasında bulunan kıymetli eşya için velilere hitap eden bir duyuruda bulunmuştur. Okul müdürü, *“Sayın veliler, kıymetli eşyalarından kaybedenler varsa okul idaresine başvursunlar.”* ifadesinde kıymetli eşyasını kaybeden kişiyi, bulan kişiye yönlendirmemiş ve bulunan eşyanın sorumluluğunu üzerine almıştır. Burada kıymetli eşyayı bulan kişinin de törenin, herkese hitap edebilme imkanını kullanmak isteyerek buradan duyurmaya çalıştığı görülmektedir. Ayrıca kıymetli eşyanın okul idaresine teslim edilmesi de okul idaresinin çevresine güven verdiğini göstermektedir. Duyurunun devamında yer alan *“Kıymetli eşyalarından okul bahçesinde, yakınlarında kaybeden var ise okul idaresine başvursunlar.”* ifadeye göre kıymetli eşyanın okul müdürünün sorumluluk alanı olan okul bahçesinin dışında bulunma ihtimali de vardır. Buna rağmen polise de verilebilecek olan kıymetli bir eşyanın okul müdürüne teslim edilmesi, çevredeki insanların okul idaresine güven duyduğunu göstermektedir. Yine ilkokulun müdürü daha önce planlanmış bir nedenle öğrencilerin okula her zaman geldikleri vakitten farklı bir vakitte gelmelerini *“pazartesi günü saat 12’ye 10 kala burda olacaksınız”* ifadesiyle kısa ve net bir şekilde duyurmuş, buna rağmen hitap ettiği öğrencilerin yaşça küçük olmaları nedeniyle anlayıp anlamadıkları konusunda tereddüde düşerek öğrencilere *“Anlaşıldı mı?”* sorusunu yönelmiştir. Öğrenciler her ne kadar hep bir ağızdan *“anlaşıldı”* deseler de daha farklı bir cevap beklenmediği açıktır.

Araştırma için veri toplama sürecinde ortaokul müdürünün çok fazla konuşma yapmadığı gibi herhangi bir konuda da duyuru yapmadığı görülmüştür. Lise okul müdürünün ise genellikle öğrencilere, eğitim öğretimi doğrudan ilgilendiren konularda duyurularda bulunduğu gözlenmiştir. Bunlardan birisi, destekleme ve yetiştirme kursları müracatları üzerine olmuştur. Okul müdürü *“Aynı 18’ine kadar sizlere verilmiş olan EBA şifreleri ile e-kurs modülüne giriyorsunuz, orda anasayfada sisteme okul girişi var, kurs merkezi girişi var bir de öğrenci girişi var.”* ifadesi hangi tarihe kadar müracat etmeleri gerektiğini vurgularken, nereden müracat edileceğini de belirtmektedir. Fakat müracat aşamalarını açıkladığı *“Öğrenci girişinden açıyorsunuz, hangi sınıftaysanız sınıfını işaretleyin sonra da almış olduğumuz daha doğrusu alacağımız dersleri işaretliyorsunuz.”* ifadelerinden

sonra “*Karışıklığa meydan vermemek için şu ana kadar devam etmiş olduğunuz kursların sistemini değiştirecek değiliz. Aynı öğretmenleri, aynı ders saatlerini seçerek ileriye devam edeceğiz.*” ifadeleri gelmektedir. Bu ifadelerden okul müdürünün niyetinin öğrencilere müracatlarında yardım etmek değil, onları yönlendirmek olduğu anlaşılmaktadır. Okul müdürü öğrencilerin tercihini değil, kendi tercihini ön plana çıkarmaktadır.

Okul müdürlerinin uyarma amaçlı konuşmalar yapması: Uyarı; “*Herhangi bir konu, sorun üzerine ilgi çekme, ikaz, ihtar, tembih*” (TDK, 2016) anlamına gelmektedir. Okul müdürleri okulda yolunda gitmeyen işlerle ilgili uyarılarda bulunmuştur. Uyarıların çoğunlukla, ortaya çıkan sorunlar üzerine ilgi çekme amaçlı olduğu gözlenmiştir. Okul müdürlerinin uyarıları bazen henüz meydana gelmeyen durumlarla ilgili önleme amaçlı iken bazen de okulu doğrudan etkilemeyen konularda tembih niteliğindedir. Okul müdürleri uyarı niteliğindeki konuşmalarında, okulun işleyişini düzenleyen kurallara vurgu yapmaktadır. Bunlar daha önce bilinen kurallar olduğu gibi yeni ortaya çıkan durumlara uyum sağlanmasını amaçlayan kurallar da olabilmektedir. Okul müdürleri öğrenci, öğretmen ve velileri okulda uyulması gereken kurallar konusunda uyarılmaktadır. Okul müdürleri bazı kurallara uyulmasını beklerken, davranışların düzelmemesi durumunda üslubunun değişmeye başladığı görülmüştür.

İlkokulun müdürü törene geç gelen öğrencilere yönelik yapmış olduğu uyarılar dikkat çekmektedir. Okul müdürünün, “*Geç kalanlar burda sıra olsun. Çocuklar bu seferlik affediyorum. İsimlerinizi alacağım bi dahaki sefer bakacağım, aynı kişileri var mı diye.*” konuşması içerisinde bir eylem de barındırmaktadır. Okul müdürü geç gelen öğrencileri diğer öğrencilerden ayırırken, bu seferlik affettiğini söylemekte ve aynı davranışın tekrarı durumunda affetmeyeceğini ima etmektedir. Bunu pekiştirmek için de öğrencilerin isminin alınarak aynı öğrencilerin bir daha aynı davranışı sergilemesini önlemeyi amaçlamaktadır. Okul müdürü konuşmasının devamında “*Bundan sonra erken yatıp erken kalkıyorsunuz. Anlaşıldı mı?*” diyerek, öğrencilerin okula geç kalmamaları için ne yapmaları gerektiği konusunda tembihte bulunmaktadır. Okul müdürü her ne kadar öğrencilerin ileride bir yaptırım ile karşılaşabileceği izlenimi verse de

önceliğinin öğrencilere ceza vermek değil, istenmeyen davranışın tekrar edilmesini önlemek olduğu anlaşılmaktadır.

Lise okul müdürü bir konuşmasında yetiştirme kursları hakkında uyarılarda bulunmuştur. *“İkinci dönem müracatlarının ayın 18’ine kadar girilmesi gerekiyor. Sonra geliyor öğrenci benim fikrim değişti işte katılacam falan, böyle yapmayalım. Size bunun duyuruları yapıldı.”* ifadesinde okul müdürü daha önce duyurusunu yapmış olduğu yetiştirme kurslarında müracatların yetersiz kalması nedeniyle belirli bir tarihe kadar müracatların yapılması konusunda öğrencileri uyarmaktadır. *“Zamanında bi işi yapmayı öğrenin. Ayın 18’i ise 18’ine kadar bu iş bitmiş olsun.”* ifadesinde ise okul müdürü daha önce yaşanmış sorunlara da dikkat çekmekte, başvuru tarihi geçmiş olmasına rağmen fikrinin değiştiğini öne sürerek kursa katılmak için kendisine gelen öğrencilerden şikayet etmektedir. Öğrencilere daha önce duyuru yapıldığını belirterek, işlerin zamanında yapılması gerektiği tembihinde de bulunmaktadır. Ancak okul müdürü öğrencilerden zamanında iş yapmayı öğrenmeleri gerektiğini vurgularken; *“18’ine kadar bu iş bitmiş olsun”* ifadesi tembih niteliğinde olduğu için, okul müdürü istediği bir durum olmamasına rağmen ayın 18’inden sonra da müracaatların yapılabileceği anlaşılmaktadır.

Okul müdürlerinin konuşmalarında disiplin vurgusu: Disiplin; *“Bir topluluğun, yasalarına ve düzenle ilgili yazılı veya yazısız kurallarına titizlik ve özenle uyması durumu, sıkı düzen, düzence, düzen bağı, zapturapt”* (TDK, 2016) anlamına gelmektedir. Okul müdürlerinin konuşmalarından okuldaki düzene çok önem verdikleri anlaşılmaktadır. Dolayısıyla törenlerde yapılan konuşmalardaki disiplin vurgusu kendisini hissettirmektedir. Okul müdürlerinin kurallara uyulmasını sağlamak için çeşitli önlemler aldığı ve bu önlemleri de konuşmalarıyla hayata geçirmek istediği gözlenmiştir. Okul müdürlerinin disiplin konusunda kendi yetki alanları içerisinde kalan konularda bazı kurallara uyulmasını beklemekte, bazen de yeni kurallar koymakta olduğu görülmektedir.

İlkokul müdürü *“ders başladığı an sınıfta, kitabın masanın üzerinde açılmış olarak duracak.”* ifadesi ile öğretmenleri gelene kadar geçen zamanda, öğrencilerin nasıl beklemeleri gerektiği konusunda kural koymuştur. Bu ifadeden öğrencilerin, öğretmenleri gelene kadar geçen zaman diliminde sınıfta disiplin sorunu çıkardıkları anlaşılmaktadır. Fakat

dersten öğretmen sorumlu olması ve öğrencilerin dersin başlangıcından itibaren öğretmenleri nasıl beklmeleri gerektiğinin tarif edilmesi; öğretmenlerin derslere zamanında girmediklerini göstermektedir. Burada okul müdürünün şikayetçi olduğu durum aslında normal şartlarda öğretmenin derse zamanında girmesiyle çözülecek bir sorundur. Buna rağmen okul müdürü bu sorundan öğrenciler sorumluymuş gibi öğretmenlerden değil onlardan sorunu çözmelerini beklemektedir.

Lise okul müdürü İstiklal Marşı töreninin yapılmasında aksaklık farketmiş ve bu konuya hassasiyet gösterilmesini öğrencilerden istemiştir. Okul müdürü, *“İstiklal marşı töreni pazartesi günü yapılır, 8’e 10 kala 5 kala burda olmamız gerekir. Mesela öğretmenlerimizin tek tek sınıf sınıf sizi çağırması gerekmez demi çocuklar.”* ifadesi ile bir yandan tören zamanında öğrencilerin okulda olmasını isterken diğer yandan da tören zamanında okulda olan öğrencilerin sınıflardan çağırılmadan tören yerine gelmelerini beklemektedir. Konuşmasının devamında *“Bi de soruyosunuz hava soğuk istiklal marşı okuyacak mıyız. Tarih dersi görüyorsunuz, Sarıkamış’ı bilirsiniz. 47 bin askerin soğukta donduğunu da bilirsiniz, şehit düştüğünü.”* ifadeleriyle, her koşulda İstiklal Marşı’nın okunacağını belirterek tarihten örnek vererek de bu konuda cinsiyet ayrımı yapmadan bütün öğrenci ve öğretmenlerden askeri bir disiplin beklemektedir.

Okul müdürlerinin hitap şekli

Okul müdürlerinin konuşma yaparken insanlara hitap etme şekli, onların nasıl bir iletişim tarzı benimsediğini göstermesi bakımından önemlidir. Bayrak törenlerinde mesajların nasıl iletiildiği, yönetim görevinin nasıl yerine getirildiğini göstermektedir. Araştırmanın ikinci alt problemi *“Okul müdürleri bayrak törenlerindeki konuşmalarında mesajlarını nasıl iletmektedir?”* sorusuna ilişkin bulgulara bu başlık altında yer verilmiştir. İlkokulun okul müdürü tehdit edici, lise okul müdürü emir verici bir dil kullanırken ortaokul okul müdürü saygılı bir dil kullanmaktadır. İlkokulun okul müdürü, öğrencileri cezalandırma ile korkutarak mesajlarını iletmiştir. Ortaokulun okul müdürü, konuşmalarında istediklerinin gerekçelerini belirterek ikna yoluyla mesajlarını iletmiştir. Lise okul müdürünün ise emir verici bir dil kullanarak mesajlarını iletmiştir.

ği, kullandığı dilin zaman zaman insanları rencide edici olduğu görülmüştür.

İlkokulda öğrenim gören öğrenciler, yaşları küçük olmaları veya evlerinin okula uzak olması nedeniyle gidiş-gelişlerine genellikle velileri eşlik etmektedir. Böylece okul müdürünün konuşma yaptığı sırada öğrenci velileri de hazır bulunabilmektedir. Okul müdürünün bu durumu değerlendirerek konuşmalarında velilere de hitap ettiği görülmüştür. Okul müdürü öğrencilere hitap ederken, onların yaşça küçük olmaları nedeniyle anlaşılır ve kısa konuşmaktadır. Okul müdürü, öğrencilerin okula normal geliş saatlerinden farklı bir saatte gelmelerini istediği; “*partesi günü saat 12’ye 10 kala burda olacaksınız*” ifadesinde onların okulda olmaları gereken zamanı net bir şekilde ifade ederken, “*Anlaşıldı mı?*” sorusunu yönelterek söylediğinin anlaşıldığını teyit etme gereği duymuştur. İlkokul müdürü, öğrencilerin karışık ve uzun cümleleri anlayamayabileceğini hesaba katarak öğrencilere söylediklerinin anlaşıldığını teyit etmekte, çoğu zaman da doğrudan veya dolaylı şekilde velilere hitap etmektedir. Örneğin; “*Velileriniz de burda söylüyorum. Okula futbol topuyla gelmeyin.*” ifadesinde okul müdürü öğrencilerden okula futbol topu getirmemelerini istemektedir. Fakat velilerin de orada hazır olduklarına vurgu yaparak onlardan, çocuklarının okul müdürünün talebinin daha iyi anlaşılması ve bu talebin yerine getirilmesi konusunda destek beklenmektedir. Okul müdürü bazen de “*Sayın veliler*” ifadesiyle başlayan cümlelerle öğrenciler yerine doğrudan velilerden taleplerde bulunmaktadır.

Ortaokul müdürünün çoğunlukla öğrencilere hitap ettiği gözlenmiştir. Ortaokul müdürü öğrencilerden doğrudan bir talebi yerine getirmelerini istemek yerine, kendilerinden istenilen davranışın nedenini de açıklamaktadır. Örneğin okul müdürü bayrak töreni için öğrencilerin sıra olmasını istediği bir konuşmada; “*Eğer siz sıra olmazsanız, bayrak törenini yapamayız.*” öğrencilerden neden sıra olmalarını istediğinin açıklamasını yapmıştır.

Çalışmada konuşmaları incelenen lise okul müdürünün, öğrencilerle beraber öğretmenlere de hitap ettiği gözlenmiştir. Okul müdürü öğrencilere genellikle emir verir tarzda hitap etmektedir. Örneğin okul müdürü kullanmış olduğu; “*Sağlığınıza dikkat edin normal beslenmenizin dışındaki yiyecek, içeceklere yönelmeyin bu haftalarda onu söylüyorum. Hava şartları çok*

değişken, üzerinizi sağlam giyinin. Ayaklarınızdan başınıza kadar.” ifadelerinde her ne kadar öğrencileri düşündüğünü göstermek istese de, öğrencilerden okulda olmadıkları zamanlarda da yapılacak ve onların özel hayatlarını ilgilendiren isteklerde bulunmaktadır. Üstelik bu isteklerini öğrencilere yöneltirken emir verir tarzda bir üslup kullanmaktadır. Okul müdürünün öğretmenlere hitap şekli ise meslektaşına hitap eder tarzda değil, üstün bir astına hitabı şeklinde olmaktadır. Fakat kamuya açık bir şekilde yapılan konuşmadaki bu hitap şeklinin, öğretmenleri rencide edici olduğu söylenebilir. Okul müdürü öğretmenlerle özel görüşerek söylemesi gereken şeyleri bayrak törenlerinde söylemektedir. Örneğin törene geç kalan bir öğretmenle özel konuşmak yerine, ona söyleyeceklerini öğrencilerin şahit olacağı şekilde yapmıştır. Okul müdürü öğretmene karşı; *“Sevgili öğretmenim, okulun eğitim-öğretimi başlamadan heralde bi 10 dakika erken gelmek lazım ki eğitim-öğretimle ilgili çeşitli açıklamalar olabilir.”* ifadelerini kullanarak öğretmeni, görevini yerine getirme konusunda hassas davranması konusunda öğrencilerin karşısında uyarmıştır. Konuşmanın devamında; *“Pazartesi günleri bildiğiniz üzere bayrak törenimiz var, istiklal marşımızı okuyoruz. Onun için hassasiyetlerinize teşekkür ediyorum sizin. Yani siz bu kurallara uymuş olmanız sebebiyle.”* ifadelerini kullanarak dolaylı olarak öğretmenin kurallara uymadığını vurgulamıştır. Bu nedenle okul müdürünün teşekkür etmesini de olumlu olarak değerlendirmemek gerekmektedir.

Sonuç ve Tartışma

Bu çalışmada Milli Eğitim Bakanlığına bağlı resmi eğitim kurumlarının ilkokul, ortaokul ve lise öğretim düzeyinde görev yapan okul müdürlerinin bayrak törenlerindeki konuşmaları incelenmiştir. Araştırma sonucunda okul müdürlerinin bu törenleri belirli amaçlarla konuşma yapmak için kullandığı görülmüştür. Bütün öğrenci ve öğretmenleri bir araya getiren törenler, okul müdürleri tarafından değerlendirilmeye çalışılmaktadır. İlkokul ve ortaokul müdürleri hava şartlarının dışarıda toplanmaya müsait olmadığı durumlarda, bayrak törenlerini okulun içerisinde yaptırmaktadır. Okul müdürlerinin konuşma yapma zorunluluğu bulunmadığından her törende konuşma yapmadıkları görülmüştür. Bu

nedenle okul müdürlerinin kendilerini her zaman konuşma yapmak zorunda hissetmemeleri, yapılan konuşmaları önemli hale getirmektedir.

Okul müdürlerinin törenlerde; duyuru yapma, uyarılarda bulunma ve disiplini sağlama konuları üzerine konuşmalar yaptığı sonucuna ulaşılmıştır. Normal zamanlarda bir araya gelmesi zor olan; bütün öğrenci ve öğretmenlerin yanı sıra törende hazır bulunan velilerin varlığını değerlendirmek için törenler maliyetsiz ve etkili bir iletişim aracı olarak kullanılmaktadır. Okul müdürleri, bir yönetim süreci olan iletişimi göz ardı etmemektedir. Üstüner'in (2016) çalışmasında, sorunları erteleyen veya görmezden gelen yöneticilerin ilgisiz yönetim tarzı sergiledikleri ifade edilmektedir. Özgan ve Aslan (2008) ise iyi bir yönetim için yöneticinin iletişime önem vermesinin zorunlu olduğuna değinmektedir. Bu nedenle çalışmada, törenleri değerlendiren okul müdürlerinin ilgisiz bir tavırdan kaçınarak iletişimi önemli gördükleri anlaşılmaktadır.

Bayrak törenlerinin, daha önce planlanmış konularda duyuru yapmak amacıyla etkili bir şekilde değerlendirildiği görülmüştür. Yapılacak duyuruların törenden önce planlandığı anlaşılırken, tören sırasında ortaya çıkan durumlarla ilgili duyurular da yapılmaktadır. Daha önce yapılan bir duyurunun tekrardan ise sorunun hala çözülemediği anlaşılmaktadır. Fakat törenlerde genellikle yeni duyurular yapıldığı gözlenmiştir. Törenlerde sürekli aynı duyuruların yapılmamasından, törenlerdeki duyuruların amacına hizmet ettiği ve etkili olduğu anlaşılmaktadır.

Okul müdürleri konuşmalarında sorunlara dikkat çekmek için uyarılarda da bulunmaktadır. Okul müdürlerinin tembihlerde bulunarak olumsuzlukların yaşanmaması yönünde önlem almaya çalışması, sorunların çözümüne öncelik verildiğini göstermektedir. Okul müdürleri bazı hususlara dikkat edilmemesinin olumsuz sonuçlar doğurduğunu açıklayarak, uyarıların dikkate alınmaması durumunda kişileri bazı yaptırımlarla karşılaşabilecekleri konusunda bilgilendirmektedir. Üstüner'in (2016) çalışmasına göre okul müdürlerinin cezalandırıcı tavırları, onların otoriter bir yönetim anlayışı benimsediğine işaret etmektedir. Bu çalışmada ilkokul ve lise okul müdürlerinin, ceza ile korkutarak sorunları otoriter bir tarz ile çözmeye çalıştıkları görülmüştür.

Okul müdürleri konuşmalarında son olarak disiplin konusuna ağırlık vermektedir. Eğitim ve öğretimde aksaklıkların yaşanmaması için kuralara uyulması hususu vurgulanmıştır. Okul müdürleri, öğrenci ve öğ-

retmenlerin herhangi bir uyarı olmaksızın kendiliğinden kurallara uymalarını beklemektedir. Herhangi bir disiplin problemi yaşanmaması için açıklamalar yapmakta ve zaman zaman da kurallara uyulmasını sağlamak için yeni kurallar getirmektedir. Okul müdürleri törenlerde okul kurallarını duyurarak, öğrenci ve öğretmenlerin bu kurallara sürekli olarak dikkat etmeleri konusunda onları uyarmaktadır.

Araştırma sonucunda Milli Eğitim Bakanlığı Bayrak Törenleri Yönergesi'nde okul müdürlerinin konuşmalarının İstiklal Marşı okunmadan önce bitirilmesi gerektiği belirtilirken, araştırmaya dahil olan okul müdürlerinin bu konuda hassasiyet göstermedikleri dikkat çekmiştir. Bu durum okul müdürlerinin, kurallara uymalarını başkalarından beklerken kendilerinin buna riayet etmediklerini göstermektedir. Bektaş'ın (2014) çalışmasında yöneticilerin sürekli kurallar koyuyor olmasının, örgüt içi iletişimi olumsuz etkilediği belirtilmektedir. Asar'a (2018) göre örgüt içi iletişimin iyi olmaması, çalışanların örgüt ile bağını zayıflatmaktadır. Ayrıca kendilerince yeni kurallar konulması ve buna uyulmasının beklenmesi, konumları nedeniyle okul müdürüne itaat edilmesinin beklendiğini göstermektedir (Üstüner, 2016). Okul müdürleri mevzuatta yasaklanmasına rağmen İstiklal Marşı okunduktan sonra da konuşmaktadırlar. Kendileri yazılı kurallara uymadıkları halde tek başlarına koydukları sözlü kurallara başkalarının uymasını beklemektedirler. Bu davranışlarıyla, okul yönetiminde otoriter bir tarza sahip olduklarını ortaya koymaktadırlar.

Okul müdürlerinin, konuşmaları ile okuldaki bazı sorunları çözmeye çalıştıkları görülmüştür. Sorunların bayrak törenlerindeki konuşmalara taşınması, örgüt içindeki iletişimle bunların çözülemediğini göstermektedir. Özellikle törenlerde öğretmenlere yönelik konuşmalar yapılması ve onların uyarılması, okul müdürü ile öğretmenler arasındaki iletişim eksikliğine işaret etmektedir. Törenlerde öğretmenlerin de bulunmasına rağmen sadece lise okul müdürünün öğretmenlere yönelik konuşma yaptığı görülmüştür. Normalde öğretmenlere hitap edilen meseleler, çift yönlü iletişimi gerektirmektedir. Fakat okul müdürü bunu tek yönlü iletişimle çözmeye çalışmaktadır. Buna sebep olarak okul müdürünün tören dışındaki zamanlarda öğretmenlerle sık iletişim kurmaması veya sorunların çözülemeyerek devam etmesi nedeniyle törenlerde de bu sorunlardan bahsetme gereği duyması gösterilebilir. Ayrıca okul müdü-

rünün öğretmenleri rencide edici bir şekilde hitap ettiği görülmektedir. Bektaş'a (2014) göre yöneticinin iletişimdeki tavırları çalışanların örgüte bakışını belirlemektedir. Özgan ve Aslan'ın (2008) çalışmasında yönetici ile çalışanlar arasındaki iletişim eksikliğinin, çalışanların motivasyonunu düşürdüğü belirtilmektedir. Bununla bağlantılı olarak Erkuş ve Günlü (2009), iletişim eksikliğinin çalışanların performansını olumsuz etkilediğini vurgulamaktadır. Dolayısıyla okul müdürlerinin sayıca çok ve uzun konuşmalar yapmalarından da benimsedikleri iletişim tarzının sorunları çözemediği anlaşılmaktadır.

Okul müdürlerinin konuşmalarında genellikle öğrencilere hitap ettikleri görülmektedir. İlkokulun okul müdürünün öğrencilere hitap ederken onların gelişim düzeyine göre konuşmaya çalıştığı, uzun ve anlaşılması zor cümleler kurmak yerine kısa ve net ifadeler seçtiği görülmüştür. Ortaokul ve lise okul müdürlerinin ise öğrencilere yaptıkları konuşmalarda onların daha iyi anlamasını sağlamak için açıklamalarda buldukları görülmüştür. İlkokul öğrencilerinin çoğunun okula velileri tarafından getirilmeleri nedeniyle okul müdürünün velilere de hitap ettiği gözlenmiştir. Okul müdürünün velilere hitabında; öğrencilerden istenilenleri velilerin de anlamasını sağlayarak hem anlamayan öğrencilere velilerin de anlatmasının hem de istenilenlerin velilerin desteğiyle yerine getirilmesinin beklendiği dikkat çekmektedir.

Çelenk'in (2003) çalışmasında ailelerin destekleyici bir tutum sergilemesinin öğrenci başarısını olumlu yönde etkilediği ifade edilmektedir. Ayık ve Ada'nın (2009) çalışmasında okulların, "etkili okul" olabilmesi için velilerin desteğinin gerekli olduğu vurgulanmaktadır. Özgan ve Aydın'ın (2010) çalışmasında ise velilerle okul yönetimi arasındaki iletişimin, sadece problem durumlarında desteklerinin beklenmesi şeklinde olmasının veliler tarafından eleştirildiği görülmektedir. İlkokulun okul müdürünün, etkili bir yönetim için velilerin desteğini önemseydiği ve kararlarının uygulanması için onların desteğini beklediği görülmektedir. Diğer yandan okul yönetimi ile veliler arasındaki iletişimin, sadece problemlerin çözümünde velilerin desteklerinin beklenmesi şeklinde olduğuna ilişkin net bir şey söylemek ise mümkün görünmemektedir.

EXTENDED ABSTRACT

Discourse Analysis of The Speeches of School Principals In Flag Ceremonies

*

Ramazan Asar / Ahmet Arifoğlu

Hacettepe University

In Turkey in public and private schools, prior to the course starting in the first week and after the end of the last course is compulsory flag ceremony. All students, teachers and staff at the school are obliged to attend the flag ceremonies. Teachers can conduct the ceremony together with the school administrators. However, the principal is responsible for conducting the ceremony. It is not compulsory for the school principal to give speeches at the flag ceremonies. However, if he is to talk, he must complete his speech before the flag ceremony. Although the school principal does not have to give speeches in these ceremonies, speaking on various topics makes the school principal say important.

School principals use different channels for communication and evaluate different possibilities. Flag Ceremony is a communication channel that school principals consider. Communication, which expresses both understanding and transferring of ideas and discourses, constitutes a large part of school life. In organizations, the most time among the general workload of the managers is communication. Therefore, the school director needs to demonstrate effective communication for effective management at school.

Everything the administrator do involves communication. Because an administrator cannot formulate and decide without a knowledge flow. Since the implementation of decisions related to management is provided through communication, how managers communicate with people also reveals their management style. Many different researches about the communication style of managers show the importance of communication style in terms of management. It shows how the school principal used the flag ceremonies, and how he wanted to communicate with pe-

ople. The way that school principals convey their messages shows the way they communicate and thus the style of management.

In this study, it is aimed to examine the school principals' speeches at the flag ceremonies, which must be held before the classes on Mondays and after the classes on Fridays. For this purpose, a qualitative research approach has been adopted. Discourse analysis technique was used to examine the topics of school principals and how they convey their messages. Discourse Analysis is a qualitative approach that illustrates what social reality is said to be, rather than just showing what a person thinks. Discourse Analysis provides an understanding of the function of language and discourse in order to reveal the unspoken and unknown aspects of human behavior.

The study was carried out in Ankara in the second term of the 2015-2016 academic year. For the study group, a school was established from the districts of Altındağ, Gölbaşı and Keçiören. Schools are in primary, secondary and high school levels respectively. The data were collected by the researchers by visiting the schools and observing and recording. The collection of research data shows the ability to measure unresponsive. Unresponsive measurements are measurement groups where the people studied are unaware that they are part of a study. In this way, it is aimed to gather research data in its naturalness. In the study, a qualitative approach, the discourse analysis technique was used to determine the theme of the ceremonies of the school principals and the manner and order of the ceremonies.

As a result of the research, it was seen that school principals used these ceremonies to make speeches for specific purposes. Since the school principals had no obligation to speak, it was seen that they did not give speeches at every ceremony. The fact that school principals do not feel obliged to speak at all times makes the conversations important. At the ceremonies, the highest number of speakers was the principal of the high school and the least speaker was the principal of the middle school.

It was concluded that school principals in ceremonies gave speeches about making announcements, making warnings and providing discipline. It was observed that the flag ceremonies were evaluated effectively in order to make announcements on previously planned issues. School principals have warnings to draw attention to problems in their speech-

hes. The fact that the school principals tried to take measures to prevent negativity by giving instructions, shows that the solution of the problems is given priority. School principals, in their speeches, put emphasis on discipline. School principals expect students and teachers to follow the rules without any warning.

It was observed that the address of the school principals and the forms of addressing varied. The principle of the primary school is threatening, while the high school principal uses an instructive language while the middle school principal uses a respectful language. The principal of the elementary school sent messages by intimidating the students with punishment. The principle of the middle school conveyed his messages through persuasion by stating the reasons for what he wanted in his speeches. The high school principal conveyed his messages using an empirical language and his language was sometimes offensive to people.

School principals have tried to solve some problems in school with their speeches. Moving the problems to the conversations at the flag ceremonies shows that these cannot be solved by communication within the organization. Conversations and warnings of teachers, especially in ceremonies, indicate the lack of communication between the principal and the teachers. Normally, issues addressed to teachers require two-way communication. However, the school principal tries to solve this with one-way communication.

The flag ceremonies that bring all students and teachers together are tried to be evaluated by the school principals. All the students, teachers and parents who are difficult to come together at regular times, ceremonies are used as a cost-effective and effective means of communication to evaluate. The primary school principal seems to care about the support of parents for effective management and expect their support for the implementation of their decisions. School principals do not ignore communication, which is a management process.

Kaynakça/References

- Asar, R. ve Çelikten, M. (2016). Evaluation of the attitudes towards women managers working at educational institutions. *OPUS-Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 6(10), 8-19.
- Asar, R. ve Çelikten, Y. (2016). Shadowing a woman administrator: A Turkish case. *Universal Journal of Management* 4(11), 607-614.
- Asar, R. (2018). Çalışanın işe tutulması. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 27(2), 33-43.
- Aydın, M. (2014). *Eğitim yönetimi*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Ayık, A. ve Ada, Ş. (2009). İlköğretim okullarında oluşturulan okul kültürü ile okulların etkililiği arasındaki ilişki. *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, 8(2), 429-446.
- Balcı, A. (2013). *Sosyal bilimlerde araştırma yöntem, teknik ve ilkeler*. Ankara: Pegem Akademi.
- Baş, T. ve Akturan, U. (2013). *Nitel araştırma yöntemleri Nitivo ile nitel veri analizi, örnekleme, analiz, yorum*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Bektaş, M. (2014). *Yönetim tarzlarının örgütlerdeki informal iletişim kanallarına etkisi: Burdur ili kamu kurumları örneği*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.
- Brown, G. ve Yule G. (1983). *Discourse analysis*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Çelenk, S. (2003). Okul başarısının ön koşulu: Okul aile dayanışması. *İlköğretim online*, 2(2), 28-34.
- Çelikten, M. (2001a). Okul müdürlerinin değişim yönetimi becerileri. *Eğitim ve Bilim*, 26(119), 14-19.
- Çelikten, M. (2001b). Etkili okullarda karar süreci. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(11), 1-12.
- Çelikten, M. (2004). Okul müdürü koltuğundaki kadınlar: Kayseri ili örneği. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(17), 91-118.
- Erkuş, A. ve Günlü, E. (2009). İletişim tarzının ve sözsüz iletişim düzeyinin çalışanların iş performansına etkisi: Beş yıldızlı otel işletmelerinde bir araştırma. *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 20(1), 7-24.

- Elliott, R. (1996). Discourse analysis: exploring action, function and conflict in social texts. *Marketing Intelligence & Planning*, 14(6), 65-68.
- Gökçe, D. ve Baskan, G. A. (2012). Eğitim denetçilerinin iletişim becerileri. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, (42), 200-211.
- Günenç, E. (2014). *Nlp (nöro linguistik programlama) eğitiminin sağlık yöneticilerinin iletişim tarzı, sözsüz iletişim düzeyi ve kişiler arası iletişim süreci üzerindeki etkileri (Tire devlet hastanesinde bir uygulama)*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Beykent Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Gür, T. (2013). Post-modern bir araştırma yöntemi olarak söylem çözümlemesi. *Zeitschrift für die Welt der Türken/Journal of World of Turks*, 5(1), 185-202.
- Hoy, W. K. ve Miskel, C. G. (2012). *Eğitim yönetimi: Teori, araştırma ve uygulama* (Çev. Ed.: S. Turan). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Jones, R. H. (2012). *Discourse analysis*. London and New York: Routledge.
- Jorgensen, M. W. ve Phillips, L. J. (2002). *Discourse analysis as theory and method*. London: Sage Publications.
- Karakaya, M. ve Uluğ, F. (2011). Mesleki ortaöğretim kurumlarında yetki devri. *Education Sciences*, 6(1), 744-759.
- Karcioğlu, F., Timuroğlu, K. ve Çınar, O. (2009). Örgütsel iletişim ve iş tatmini ilişkisi bir uygulama. *İstanbul Üniversitesi İşletme İktisadi Enstitüsü Dergisi-Yönetim*, 67, 59-76.
- Lunenburg, F. C. ve Ornstein, A. C. (2013). *Eğitim yönetimi* (Çev. Ed.: G. Arastaman). Ankara: Nobel Yayınları.
- Milli Eğitim Bakanlığı (2007). Web Sayfası: http://mevzuat.meb.gov.tr/html/2594_0.html (Erişim Tarihi: 12.05.2016).
- Morgan, A. (2010). Discourse analysis: An overview for the neophyte researcher. *Journal of Health and Social Care Improvement*, 1, 1-7.
- Neuman, W. L. (2013). *Toplumsal araştırma yöntemleri: nitel ve nicelik yaklaşımlar* (Çev.: S. Özge). İstanbul: Yayın Odası Yayınları.
- Özdemir, M. (2010). Nitel veri analizi: Sosyal bilimlerde yöntem-bilim sorunsalı üzerine bir çalışma. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(1), 323-343.

- Özgan, H. ve Aslan, N. (2008). İlköğretim okul müdürlerinin sözlü iletişim biçiminin öğretmenlerin motivasyonuna etkisinin incelenmesi. *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, 7(1), 190-206.
- Özgan, H. ve Aydın, Z. (2010). Okul-aile işbirliğine ilişkin yönetici, öğretmen ve veli görüşleri. 9. *Ulusal Sınıf Öğretmenliği Eğitimi Sempozyumu*, 20-22 Mayıs 2010, Elazığ. (s. 802-811).
- Phillips, N. ve Hardy, C. (2002). *Discourse analysis*. Londra: Sage Publications.
- Potter, J. ve Wetherell, M. (1987). *Discourse and social psychology: Beyond attitudes and behaviour*. London: Sage Publications.
- Robbins, S. P., Decenzo, D. A. ve Coulter, M. (2013). *Yönetimin esasları* (Çev. Ed.: A. Öğüt). Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Robbins, S. P. ve Judge, T. (2013). *Örgütsel davranış* (Çev.: İ. Erdem). Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Sözen, E. (1999). *Söylem: belirsizlik, mübadele, bilgi, güç ve refleksivite*. İstanbul: Paradigma Yayınları.
- Şahin, A. E. (2000). İlköğretim okulu müdürlerinin yeterlikleri. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi Dergisi*, 6(2), 243-260.
- Şahin, M. (2013). Okul kültürünün bir ögesi olarak okul törenleri. *Milli Eğitim Dergisi*, 43(199), 169-185.
- Şekerci, M. ve Aypay, A. (2009). İlköğretim okulu yöneticilerinin yönetim becerileri ile grup etkililiği arasındaki ilişki. *Kuram ve uygulamada eğitim yönetimi*, 57(57), 133-160.
- Tanrıverdi, H., Adıgüzel, O. ve Çiftçi, M. (2010). Sağlık yöneticilerine ait iletişim becerilerinin çalışan performansına etkileri: Kamu hastanesi örneği. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (11), 101-122.
- Tonkiss, K. (2006). *Analysis text and speech: content and discourse analysis*. C. Seale (Ed.). *Researching Society and Culture* içinde (s. 367-383). London: Sage Publications.
- Treadwell, D. (2013). *Introducing communication research: Paths of inquiry*. London: Sage Publications.
- Türk Dil Kurumu (2016). Web Sayfası: http://www.tdk.gov.tr/-index.php?option=com_bts (Erişim Tarihi: 13.05.2016).

- Üstüner, M. (2016). Algılanan müdür yönetim tarzı ölçeğinin geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 22(3), 429-457.
- Yin, R. K. (2011). *Qualitative research from start to finish*. New york and London: The Guilford Press.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Asar, R. ve Arifoğlu, A. (2018). Bayrak törenlerinde okul müdürlerinin yaptığı konuşmaların söylem analizi. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 9(16), 375-400. DOI: 10.26466/opus.476594

Involvement of Fathers in The Lives of Children in Preschool Age¹

DOI: 10.26466/opus.477012

*
Zeynep Nur Aydın Kılıç* - Fatma Tezel Şahin**

*Res. Asist. Gazi University, Gazi Education Faculty, Ankara/Turkey

E-Mail: zeynepnuraydin@gmail.com

ORCID: [0000-0001-9182-5152](https://orcid.org/0000-0001-9182-5152)

** Prof. Dr. Gazi University, Gazi Education Faculty, Ankara/Turkey

E-Mail: ftezel68@gmail.com

ORCID: [0000-0003-2098-2411](https://orcid.org/0000-0003-2098-2411)

Abstract

This study was carried out in order to examine the involvement of fathers' in the life of their children attending preschool. The sample of the study consisted of 870 fathers who continued their children in independent districts in the central districts of Ankara, Trabzon and Erzurum. The "Father Involvement Scale" were used in this research. Based on the results of the study, Arbitrary Preoccupation subscale showed that there was a significant difference in the cases of Ankara, Trabzon and Erzurum according to the father's age, education status, and type of marriage; a significant difference was found in Trabzon according to the age of the child. In the subscale of attention and closeness, a significant difference was found according to the type of marriage in the provinces of Ankara, Trabzon, and Erzurum; a significant difference was found according to the gender of the child and the age of the father in Trabzon and Erzurum provinces, the education status of the father in Ankara and Trabzon provinces. In the subscale of Primary Care, a significant difference was found according to the type of marriage in the provinces of Ankara, Trabzon, and Erzurum; a significant difference was found according to the education status of the father in Ankara and Trabzon provinces; the age of the child, the gender of the child and the age of the father in the province of Trabzon.

Keywords: Pre-school period, Father involvement, Child development

¹ This paper was derived from the master thesis of Zeynep Nur Aydın Kılıç under the supervision of Fatma Tezel Şahin.

Okul Öncesi Dönemde Çocuğu Olan Babaların Çocuklarının Hayatına Katılımı

*

Öz

Bu çalışma çocuğu okul öncesi eğitim kurumuna devam eden babaların çocuğun hayatına katılımını incelemek amacıyla yapılmıştır. Araştırmanın örneklemini Ankara, Trabzon ve Erzurum illerinin merkez ilçelerinde çocuğu bağımsız anaokullarına devam eden 870 baba oluşturmuştur. Araştırmada "Baba Katılım Ölçeği" kullanılmıştır. Araştırma sonucunda Keyfi Meşguliyet alt boyutunda Ankara, Trabzon ve Erzurum illerinde babanın yaşı, öğrenim durumu ve evlenme şekline göre anlamlı bir fark olduğu bulunurken; Trabzon ilinde çocuğun yaşı değişkeninde istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık olduğu saptanmıştır. İlgili ve Yakınlık alt boyutunda Ankara, Trabzon ve Erzurum illerinde babanın evlenme şekline göre anlamlı bir fark olduğu bulunurken Trabzon ve Erzurum illerinde çocuğun cinsiyeti ve babanın yaşı, Ankara ve Trabzon illerinde babanın öğrenim durumu, değişkenlerinde istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık olduğu saptanmıştır. Temel bakım alt boyutunda Ankara, Trabzon ve Erzurum illerinde babanın evlenme şekline göre anlamlı bir fark olduğu bulunurken, Ankara ve Trabzon illerinde babanın öğrenim durumu, Trabzon ilinde ise çocuğun yaşı, cinsiyeti ve babanın yaşı değişkenlerinde de istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık olduğu saptanmıştır.

Anahtar Kelimeler: *Okul öncesi dönem, Baba katılımı, Çocuk gelişimi*

Introduction

Both general and scientific understandings of children, families and parents have changed and are reshaped in many ways in the developing social and historical process. Therefore, it is important to examine family relationships in recent years. From a historical point of view, in the industrialized society of the nineteenth century, the responsibility for raising children has largely been in the mothers while the dads work in various places. This structure, in which fathers were dominant in the work life and mothers were dominant in the lives of the children, continued until the end of the twentieth century (LaRossa citing Cabrera, Tamis-LeMonda, Bradley, Hofferth & Lamb, 2000).

Towards the end of the twentieth century, interactions between father, mother and child have begun to be researched. It can be said that while the focus has been on the various activities between the fathers and their spouses and children, types of father involvement and the relationships between the magnitudes of involvements; on the one hand differences in child characteristics and involvement have also been studied (Day & Lamb, 2004).

When examining the involvement of the father in the child's life, not only how the father spends time with the child or the responsibility for the child, but also the status, role and behavioral characteristics of the father in the family and the society should be taken into consideration (Cabrera, Fitzgerald, Bradley & Roggman, 2007). Considering the role of fathers today, it appears that it is more possible for fathers to participate in child care, and school-related activities compared to the past, to share the care of their children (Tamis-LeMonda & Cabrera, 2002).

The direct and indirect effect of the father in the development of the child is indisputable. The relationship between parent and child is a developing, enriching experience over time (Cummings, Merrilees & Ward-George, 2010, p.157). For this reason, it is important for fathers to take care of their their children, establish relationships, spend time together, such as reading, painting, playing starting from infancy (Tutkun & Tezel Şahin, 2018a).

Paternal involvement entails direct participation in the child's various activities, breakfast with children, having dinner together, doing activi-

ties outside the home, talking privately to the child, playing with the child; and participation in behaviors related to learning, such as reading a book, being in contact with the child's school or helping the child with homework. Behaviors such as how often fathers praise their children or hug them represent the support they give to their children (Amato & Rivera, 1999; McWayne, Downer, Campos & Harris, 2013; Tezel Şahin & Tutkun, 2017).

Paternal involvement consisting of participation activities, such as the presence of the father, parenting satisfaction, parenting of the child, financial support, was found to be positively related to the academic development of children (Downer, Campos, Macwayne & Gartner, 2008; Mwoma, 2009).

Looking at the research done in this direction, the studies that have been carried out refer to the many useful benefits of active participation of fathers in the child's life, as well as the father-child interaction (Tutkun & Tezel Şahin, 2018b). These benefits can be listed as; improvement in academic achievement (Cooksey & Fondell, 1996; Amato & Gilbreth, 1999), less criminal orientation and reduced substance abuse (Carlson, 2006), developing positive peer relationships (Updegraff, McHale, Crouter & Kupanoff, 2001), cognitive development, behavioral and emotional regulation (Cabrera et al., 2000), social development, and language development (Lamb, 2010). It is also known that a healthy male role model in a child's life is extremely important for both boys and girls in later stages of life (Gustason, 2011).

The interaction of the father with the child contributes to the children's self-esteem, academic achievement and stability in peer relations, while the absence of father can have negative consequences for the children. This can lead to social problems, low academic success and problematic behaviors (Harris, 2002). In this respect, it is thought that fathers spending adequate and quality time with their children is very important and will contribute to the development of children (Tutkun & Tezel Şahin, 2016). Because of all these reasons, it is very important and guiding to examine the involvement of the father in the life of the children (Sımsıkı, 2011).

From this point of view, it is important to learn about fathers' level of involvement in the child's life. It is thought that this study will contribute

to the field, since the number of studies on paternal involvement is not enough despite the importance of fathers' place in their children's lives.

Based on the importance of the research, this study was carried out with the aim of "examining the involvement of fathers with children attending preschool in the Ankara, Trabzon, and Erzurum sample". Based on this aim, the sub-objectives of the research are as follows:

Sub-objectives:

- Does the involvement of the father in the child's life in Ankara, Trabzon and Erzurum samples show a significant difference according to the provinces?
- Does the father's involvement in the child's life differ significantly based on the age of the father, educational status, and marriage type?
- Does the father's involvement in the child's life differ significantly based on the age and gender of the child?

Methodology

In this section, the model of the research, population and sample, data collection tools and the statistical techniques used in the analysis of the data are given.

Research Model

For the purposes indicated, the study is constructed by the descriptive screening model from the general screening models. Relational screening models, also called correlational models, are studies in which the relationship between two or more variables is examined without interfering with these variables in any way (Büyüköztürk, Çokluk & Köklü, 2012).

Population and Sample

The population of the study consists of the fathers of children aged 4-6 attending independent preschools in the central districts of Erzurum, Trabzon, and Ankara, three provinces with the highest population in

three different geographic regions of Turkey with different cultural characteristics (TÜİK, 2014). The total number of children attending the independent preschools located in the central districts of the selected provinces has been determined.

The equation proposed by Büyüköztürk Çokluk and Köklü (2012) was used to determine the sample size.

$$n = \frac{n_0}{1 + \frac{n_0}{N}}$$

Equation 1. Sample size estimation in continuous variables

$n = \frac{384,16}{1 + \frac{384,16}{1100}}$	$n = \frac{384,16}{1 + \frac{384,16}{1200}}$	$n = \frac{384,16}{1 + \frac{384,16}{400}}$
Ankara ili	Trabzon ili	Erzurum ili
merkez ilçesi	merkez ilçesi	merkez ilçesi
için örneklem	için örneklem	için örneklem
büyüklüğü	büyüklüğü	büyüklüğü
hesaplaması	hesaplaması	hesaplaması

It is calculated by the equation of $n_0 = (t^2PQ)/d^2$ in equality and when p value is 0.05, pq = 0.25 and the corresponding t value is 1.96 and it is calculated as 0,05 significance level = 384,16 (Büyüköztürk et al., 2012). In the formula, the number of children attending pre-school education institutions, in other words, refers to the universe.

As a result of the calculations carried out with the equality specified by Büyüköztürk et al. (2012), a total of 870 father, 297 from Ankara, 325 from Trabzon and 248 from Erzurum, were included in the study sample.

It was found that 11.3% (n=98) of the fathers included in the study had a child at the age of 4, 52.5% (n=457) had a child at the age of 5, and 36.2% (n=315) had a child at the age of 6. 49.9% (n=434) of the fathers had a girl, and 50.1% (n=426) had a boy. In addition, it was found that 42.6% (n=371) of the fathers included in the study were 35 years old or younger, 36.2% (n=315) were between 36 and 40 years old, and 21.1% (n=181) were 41 years old or older. 13.8% (n=120) had an educational status below high school, 26.9% (n=234) were high school graduates, 51.0% (n=444) were university graduates, and 8.3% (n=72) had a graduate degree. Fur-

thermore, it was found that 12.1% (n=105) of the fathers got married by arranged-family, 29.7 % (n=258) of the fathers got married by arranged-self, 58.3 % (n=507) of the fathers got married free will.

Data Collection Tools

In this study conducted with the aim of investigating the involvement of fathers in the lives of children attending preschool in the Ankara, Trabzon, and Erzurum population, the Personal Information Form developed by the researcher was used to determine the demographic information of children and their fathers, and "Father Involvement Scale" developed by Sımsıkı and Şendil (2014) was used to investigate the involvement of fathers in the lives of their children.

Father Involvement Scale: The Father Involvement Scale was developed by Sımsıkı and Şendil (2014) to measure how often the fathers of 3-6 year-olds attended activities with their children and what type of activities they attended. Scale was found that scale items were collected under three factors. These sub-dimensions were arbitrary preoccupation, attention and closeness, and primary care. It was determined that 41.7% of the variance was explained by 37 items in the scale.

The Cronbach alpha reliability coefficient for arbitrary preoccupation dimension was 0.89; for the dimension of attention and closeness the coefficient was 0.88, for the primary care dimension the coefficient was 0.83. The Cronbach alpha reliability coefficient for the entire scale was calculated as 0.92. The test retest reliability coefficient was 0.92 for the arbitrary preoccupation subscale, 0.99 for the attention and closeness subscale, 0.94 for the primary care subscale, and 0.98 for the entire scale (Sımsıkı & Şendil, 2014).

The items in the Father Involvement Scale are in the form of behaviors, and the items are rated as 5-point likert type scale. Separate point scores are obtained for each sub-dimension. The total score of the scale is also used.

Within the scope of this study, opinions of the fathers of 48-66 month old children attending pre-school education institutions were taken. The Cronbach's alpha reliability coefficient was calculated for each subscale

and the total scores of the scale in order to determine the reliability of the answers given by the fathers to the scale items. The Cronbach's alpha reliability coefficient calculated for the arbitrary preoccupation sub-dimension in accordance with father's responses was 0.867; the coefficient for the attention and Closeness sub-dimension was 0.786; and the coefficient for the primary care sub-dimension was 0.831. The reliability coefficient calculated for the whole scale was also calculated to be 0.908. It was determined that the Father Involvement Scale was reliable.

Data Collection

"Personal Information Form" and "Father Involvement Scale" were used as data collection tools in the study. After obtaining the required permissions, administrators and classroom teachers were informed about the purpose of the implementation by going to the independent kindergartens and preschools in the central districts of Ankara, Trabzon and Erzurum. With the help of teachers, a parents' meeting for fathers was planned and the scale was distributed to the fathers who attended these meetings. For the parents who could not attend the meeting, short interviews were arranged at the entrance and exit of schools, and fathers were informed about the purpose of the research. In the schools where the meetings could not be held, the forms were distributed to the fathers by the teachers and the data were collected within a certain period of time. Within the scope of the study, the scale was distributed to 2500 fathers, but a total of 870 fathers constituted the study sample due to scales that were not returned or excluded scales with missing information that did not meet the criteria.

Data Analysis

In order to answer the research questions, descriptive statistics related to the data sets obtained from the data collection tools were first calculated. Then, the data were analyzed in the direction of answering the sub-problems of the research. In the analysis process, first the variances were tested with the Levene test to see if they were homogeneous. In cases where the variances were homogeneous, parametric tests were used, and

in cases where the variances were non-homogeneous, nonparametric tests were used. One-way ANOVA and independent samples t-test were used when the variances were homogeneous, and Kruskal Wallis test was used when the variances were non-homogeneous. Mann-Whitney U test was performed to determine which groups the differences were in when there was a significant difference.

Findings

The findings obtained from the analysis of the data are presented in tables and the results are evaluated.

Table 1. Difference Test Results of the Father Involvement Scale According to Provinces

FIS	Provinces	n	$\bar{X} \pm SS$	Test, p
Arbitrary Preoccupation	Ankara	297	58,85±12,02	*F= 0,732
	Trabzon	325	57,78±11,19	p= 0,481
	Erzurum	248	58,00±11,34	
Attention and Closeness	Ankara	297	54,65±6,31	**X ² = 2,766
	Trabzon	325	55,49±5,29	p= 0,251
	Erzurum	248	54,29±6,60	
Primary Care	Ankara	297	27,00±7,52	F= 0,593
	Trabzon	325	27,58±7,47	p= 0,553
	Erzurum	248	27,61±7,88	
Total	Ankara	297	140,51±21,49	F= 0,144
	Trabzon	325	141,00±20,28	p= 0,866
	Erzurum	248	139,91±21,08	

* One way variance analysis, ** Kruskal Wallis test

When Table 1 was examined, it was found that the arbitrary preoccupation, attention and closeness, primary care sub-scales of the Father Involvement Scale (FIS) did not show any significant difference between the provinces ($F_{(2,869)}=0,732$; $p>0,05$).

When Table 2 is examined, it is seen that no significant difference was found in the Arbitrary Preoccupation sub-scale of the FIS for fathers living in Ankara ($X^2=3.953$; $p>0.05$) and Erzurum ($X^2=1.914$; $p>0.05$) according to the age of the child. However, a significant difference was found in the Arbitrary Preoccupation sub-scale for the fathers living in Trabzon in favor of the fathers with a child of 4 years old ($\bar{X}=60.66\pm11.77$) ($X^2=10.949$; $p<0.05$).

Table 2. Difference Test Results of Father Involvement Scale According to the Age of the Child

FIS	Provinces	Age of Child	N	$\bar{X} \pm SS$	Test, p	
Arbitrary Preoccupation	Ankara	4	32	61,78±15,21	** $X^2=3,953$	
		5	164	59,53±11,99	$p=0,139$	
		6	101	56,82±10,67		
	Trabzon	4	41	60,66±11,77	$X^2=10,949$	
		5	164	58,73±11,79	$p=0,004$	
		6	120	55,49±9,72		
	Erzurum	4	25	61,96±14,62	$X^2=1,914$	
		5	129	57,71±9,56	$p=0,384$	
		6	94	57,35±12,49		
	Attention and Closeness	Ankara	4	32	56,09±4,05	* $F=1,108$
			5	164	54,30±6,77	$p=0,332$
			6	101	54,76±6,11	
Trabzon		4	41	56,29±3,48	$F=0,567$	
		5	164	55,31±6,33	$p=0,568$	
		6	120	55,46±4,11		
Erzurum		4	25	54,36±5,01	$F=2,029$	
		5	129	55,04±5,95	$p=0,134$	
		6	94	53,24±7,64		
Primary Care		Ankara	4	32	27,19±6,62	$F=0,423$
			5	164	27,31±7,67	$p=0,656$
			6	101	26,45±7,59	
	Trabzon	4	41	25,29±6,06	$F=4,502$	
		5	164	28,71±7,95	$p=0,012$	
		6	120	26,83±6,99		
	Erzurum	4	25	27,56±7,73	$F=0,015$	
		5	129	27,54±7,56	$p=0,985$	
		6	94	27,72±8,42		
	Total	Ankara	4	32	145,06±23,37	$F=1,466$
			5	164	141,14±22,00	$p=0,233$
			6	101	138,03±19,88	
Trabzon		4	41	142,24±17,31	$F=2,297$	
		5	164	142,74±22,52	$p=0,102$	
		6	120	137,78±16,33		
Erzurum		4	25	143,88±24,00	$F=0,731$	
		5	129	140,29±18,08	$p=0,483$	
		6	94	138,32±23,97		

* One way variance analysis, ** Kruskal Wallis test

When the attention and closeness sub-scale scores were investigated according to the age of the child, no significant difference was found in the attention and closeness sub-scale scores of fathers living in Ankara

($F_{(2,296)}=1,108$; $p>0,05$), Trabzon ($F_{(2,324)}=0,567$; $p>0,05$), and Erzurum ($F_{(2,247)}=2,029$; $p>0,05$).

When primary care sub-scale scores were investigated, no significant difference was found in the scores of fathers living in Ankara ($F_{(2,296)}=0,423$; $p>0,05$) and Erzurum ($F_{(2,247)}=0,015$; $p>0,05$) according to the age of the child. However, a significant difference was found in the Arbitrary Preoccupation sub-scale for the fathers living in Trabzon in favor of the fathers with a child of 5 years old ($\bar{X}=28,71\pm7,95$) ($F_{(2,324)}=4,502$; $p<0,05$). When the total FIS scores were investigated, it can be seen that the involvement levels of fathers in the lives of their children do not show a significant difference in Ankara ($F_{(2,296)}=1,466$; $p>0,05$), Trabzon ($F_{(2,247)}=2,297$; $p>0,05$), and Erzurum ($F_{(2,324)}=0,731$; $p>0,05$) according to the age of the child.

Table 3. Independent Samples t-test Results of Father Involvements Scale According to the Gender of the Child

FIS	Provinces	Gender of Child	N	$\bar{X} \pm SS$	t	p
Arbitrary Preoccupation	Ankara	Girl	144	57,56±12,30	1,810	0,071
		Boy	153	60,07±11,65		
	Trabzon	Girl	175	56,69±12,75	1,894	0,059
		Boy	150	59,04±8,91		
	Erzurum	Girl	115	57,90±10,98	0,128	0,898
		Boy	133	58,09±11,69		
Attention and Closeness	Ankara	Girl	144	54,36±6,67	0,764	0,445
		Boy	153	54,92±5,96		
	Trabzon	Girl	175	54,82±6,37	2,495	0,013
		Boy	150	56,27±3,50		
	Erzurum	Girl	115	55,44±6,00	2,589	0,010
		Boy	133	53,29±6,94		
Primary Care	Ankara	Girl	144	26,31±7,67	1,539	0,125
		Boy	153	27,65±7,34		
	Trabzon	Girl	175	26,17±7,78	3,767	0,000
		Boy	150	29,23±6,74		
	Erzurum	Girl	115	26,69±7,15	1,728	0,085
		Boy	133	28,41±8,41		
Total	Ankara	Girl	144	138,23±22,68	1,777	0,077
		Boy	153	142,65±20,14		
	Trabzon	Girl	175	137,67±22,31	3,148	0,002
		Boy	150	144,55±15,91		
	Erzurum	Girl	115	140,03±19,50	0,088	0,930
		Boy	133	139,80±22,43		

When Table 3 is examined, it is seen that no significant difference was found in the arbitrary preoccupation subscale scores of fathers living in Ankara ($t_{(295)}=1,180$; $p>0,05$), Trabzon ($t_{(323)}=1,894$; $p>0,05$), and Erzurum ($t_{(246)}=0,128$; $p>0,05$) according to the gender of the child.

When attention and closeness subscale scores were examined, it was found that there was no significant difference in the attention and closeness subscale scores of fathers living in Ankara according to the gender of the child ($t_{(295)}=0,764$; $p>0,05$). However, a significant difference was found in the attention and closeness subscale scores of fathers living in Trabzon in favor of the fathers having boys ($\bar{X}=56,27\pm 3,50$) ($t_{(323)}=2,495$; $p<0,05$). Contrary to this finding, a significant difference was found in the attention and closeness subscale scores of fathers living in Trabzon in favor of the fathers having girls ($\bar{X}=55,44\pm 6,00$) ($t_{(246)}=2,589$ $p<0,05$).

When primary care subscale scores were examined, it was found that there was no significant difference in the attention and closeness subscale scores of fathers living in Ankara ($t_{(295)}=1,539$; $p>0,05$) and Erzurum ($t_{(246)}=2,589$ $p<0,05$) according to the gender of the child. However, a significant difference was found in the primary care subscale scores of fathers living in Trabzon in favor of the fathers having boys ($\bar{X}=29,23\pm 6,74$) ($t_{(323)}=3,767$; $p<0,05$).

When FIS total scores were examined, it can be seen that the involvement levels of fathers in the lives of their children did not show a significant difference in Ankara ($t_{(295)}=1,777$; $p>0,05$), Trabzon ($F_{(2,247)}=2,297$; $p>0,05$), and Erzurum ($t_{(246)}=0,088$; $p>0,05$) according to the gender of the child. However, it was found that the involvement levels of fathers in the lives of their children were higher for fathers of boys ($\bar{X}=144,55\pm 15,91$) than fathers of girls ($\bar{X}=137,67\pm 22,31$).

When Table 4 is examined, it is seen that a significant difference was found in the arbitrary preoccupation subscale of FIS according to the age of the father, in favor of fathers living in Ankara who were ≥ 41 years old ($\bar{X}=55,10\pm 11,81$) ($F_{(2,296)}=4,403$; $p<0,05$). A significant difference was also found in the arbitrary preoccupation subscale in favor of fathers living in Trabzon who were ≤ 35 years old ($\bar{X}=61,28\pm 12,17$) ($F_{(2,324)}=15,296$; $p<0,05$). Moreover, it was found that the arbitrary preoccupation subscale scores of fathers at the age of 36-40 were found to be higher than that of fathers aged ≥ 41 . In addition, it was found that as the age of fathers living in

Trabzon increased, the scores obtained from the arbitrary preoccupation subscale decreased. A significant difference was found in the arbitrary preoccupation subscale for fathers living in Erzurum in favor of fathers who were ≥ 41 years old ($\bar{X}=50,77\pm 8,16$) ($F_{(2,247)}=16,564$; $p<0,05$).

Table 4. Results of Difference Test for Father Involvement Scale According to the Age of Father

FIS	Provinces	Age of Father	N	$\bar{X} \pm SS$	Test, p	
Arbitrary Preoccupation	Ankara	≤ 35	111	59,84 \pm 13,20	*F= 4,403	
		36-40	118	60,08 \pm 10,54	p= 0,013	
		≥ 41	68	55,10 \pm 11,81		
	Trabzon	≤ 35	140	61,28 \pm 12,17	F= 15,296	
		36-40	121	56,32 \pm 9,35	p= 0,000	
		≥ 41	64	52,86 \pm 9,73		
	Erzurum	≤ 35	120	58,88 \pm 11,30	F= 16,564	
		36-40	76	61,58 \pm 11,19	p= 0,000	
		≥ 41	52	50,77 \pm 8,16		
	Attention and Closeness	Ankara	≤ 35	111	54,95 \pm 6,06	**X ² = 0,582
			36-40	118	55,42 \pm 4,32	p= 0,747
			≥ 41	68	52,84 \pm 8,87	
Trabzon		≤ 35	140	56,69 \pm 5,73	X ² = 51,847	
		36-40	121	55,27 \pm 3,56	p= 0,000	
		≥ 41	64	53,27 \pm 6,23		
Erzurum		≤ 35	120	54,74 \pm 6,51	X ² = 10,465	
		36-40	76	55,04 \pm 5,77	p= 0,005	
		≥ 41	52	52,15 \pm 7,55		
Primary Care		Ankara	≤ 35	111	26,76 \pm 7,90	F= 1,050
			36-40	118	27,73 \pm 7,52	p= 0,351
			≥ 41	68	26,15 \pm 6,85	
	Trabzon	≤ 35	140	29,82 \pm 7,15	F= 12,904	
		36-40	121	26,44 \pm 7,16	p= 0,000	
		≥ 41	64	24,84 \pm 7,42		
	Erzurum	≤ 35	120	27,11 \pm 8,52	F= 3,003	
		36-40	76	29,37 \pm 6,95	p= 0,051	
		≥ 41	52	26,21 \pm 7,29		
	Total	Ankara	≤ 35	111	141,54 \pm 23,17	F=4,197
			36-40	118	143,23 \pm 17,47	p= 0,016
			≥ 41	68	134,09 \pm 23,86	
Trabzon		≤ 35	140	147,79 \pm 21,67	F=19,678	
		36-40	121	138,03 \pm 15,75	p= 0,000	
		≥ 41	64	130,97 \pm 17,43		
Erzurum		≤ 35	120	140,73 \pm 20,84	F=10,842	
		36-40	76	145,99 \pm 20,05	p= 0,000	
		≥ 41	52	129,13 \pm 19,30		

When attention and closeness subscale scores were examined, no significant difference was found in the subscale scores of fathers living in Ankara according to the age of the father ($X^2_{(2)}=0,582$; $p>0,05$). A significant difference was found in the attention and closeness subscale scores of fathers living in Trabzon according to the age of the father, in favor of fathers ≤ 35 years old ($\bar{X}=56,69\pm 5,73$) ($X^2_{(2)}=51,847$; $p<0,05$). The attention and closeness subscale scores of fathers ≤ 35 years old were found to be higher than fathers at the age of 36-40. In other words, as the age of the fathers increase, the scores obtained from attention and closeness subscale decrease. A significant difference was found in the attention and closeness subscale scores of fathers living in Erzurum according to the age of the father, in favor of fathers ≥ 41 years old ($\bar{X}=52,15\pm 7,55$) ($X^2_{(2)}=10,465$; $p<0,05$).

When primary care subscale scores were examined, no significant difference was found in the subscale scores of fathers living in Ankara according to the age of the father ($F_{(2,296)}=1,050$; $p>0,05$). A significant difference was found in the primary care subscale scores of fathers living in Trabzon according to the age of the father, in favor of fathers ≤ 35 years old ($\bar{X}=29,82\pm 7,15$) ($F_{(2,324)}=12,904$; $p<0,05$). No significant difference was found in the primary care subscale scores of fathers living in Erzurum according to the age of the father ($F_{(2,247)}=3,003$; $p>0,05$).

When total FIS scores were examined, a significant difference was found in the scores of fathers living in Ankara according to the age of the father ($F_{(2,296)}=4,197$; $p<0,05$), in favor of fathers ≥ 41 years old ($\bar{X}=134,09\pm 23,86$). A significant difference was also found in the total scores of fathers living in Trabzon according to the age of the father ($F_{(2,324)}=19,678$; $p<0,05$), in favor of fathers ≤ 35 years old ($\bar{X}=147,79\pm 21,67$). A significant difference was found in the total scores of fathers living in Erzurum according to the age of the father ($F_{(2,247)}=2,008$; $p<0,05$), in favor of fathers ≥ 41 years old ($\bar{X}=129,13\pm 19,30$).

When Table 5 was examined, a significant difference was found in the arbitrary preoccupation subscale score of fathers living in Ankara according to the educational status of the father ($F_{(3,296)}=4,403$; $p<0,05$), in favor of university graduates ($\bar{X}=60,52\pm 12,11$). A significant difference was also found in the arbitrary preoccupation subscale score of fathers living in Trabzon according to the educational status of the father

($F_{(3,324)}=15,296$; $p<0,05$), in favor of university graduates ($\bar{X}=60,50\pm11,90$). A significant difference was found in the arbitrary preoccupation subscale score of fathers living in Erzurum according to the educational status of the father ($F_{(3,247)}=16,564$; $p<0,05$), in favor of fathers with a graduate degree ($\bar{X}=64,12\pm14,16$).

Table 5. Results of Difference Test for Father Involvement Scale According to the Educational Status of the Father

FIS	Provinces	Fathers' Educational Status	N	$\bar{X} \pm SS$	Test, p
Arbitrary Preoccupation	Ankara	Below High School	23	49,39±13,22	*F= 7,066 p= 0,000
		High School	50	56,46±10,61	
		University	188	60,52±12,11	
		Graduate	36	59,50±9,39	
	Trabzon	Below High School	59	53,83±11,81	F= 5,843 p= 0,001
		High School	116	57,21±9,35	
		University	131	60,50±11,90	
		Graduate	19	54,74±10,33	
	Erzurum	Below High School	38	52,24±9,02	F= 5,385 p= 0,001
		High School	68	58,81±12,54	
		University	125	58,49±10,25	
		Graduate	17	64,12±14,16	
Attention and Closeness	Ankara	Below High School	23	51,83±11,29	**X ² = 13,346 p= 0,004
		High School	50	53,06±7,28	
		University	188	55,43±5,57	
		Graduate	36	54,58±2,16	
	Trabzon	Below High School	59	53,86±7,33	X ² = 18,185 p= 0,000
		High School	116	56,13±3,75	
		University	131	56,16±3,75	
		Graduate	19	52,05±8,50	
	Erzurum	Below High School	38	52,29±7,05	X ² = 7,056 p= 0,070
		High School	68	53,54±8,73	
		University	125	55,07±5,18	
		Graduate	17	56,00±3,20	
	Ankara	Below High School	23	21,52±7,26	F=5,161 p= 0,002
		High School	50	26,72±6,73	
		University	188	27,85±7,59	
		Graduate	36	26,47±7,10	

Primary Care	Trabzon	Below High School	59	24,15±6,95	F=8,716 p= 0,000
		High School	116	27,39±8,01	
		University	131	29,64±6,80	
		Graduate	19	25,21±5,42	
	Erzurum	Below High School	38	29,55±7,51	F= 1,898 p= 0,131
		High School	68	27,54±8,50	
		University	125	26,72±7,40	
		Graduate	17	30,12±8,92	
Total	Ankara	Below High School	23	147,79±21,67	F=7,886 p= 0,000
		High School	50	147,79±21,67	
		University	188	147,79±21,67	
		Graduate	36	147,79±21,67	
	Trabzon	Below High School	59	131,85±23,41	F=9,202 p= 0,000
		High School	116	140,72±17,48	
		University	131	146,29±18,23	
		Graduate	19	132,00±20,96	
	Erzurum	Below High School	38	134,08±19,70	F=2,381 p= 0,070
		High School	68	139,90±25,17	
		University	125	140,28±18,29	
		Graduate	17	150,24±22,88	

* One way variance analysis, ** Kruskal Wallis test

A significant difference was found in the attention and closeness subscale score of fathers living in Ankara according to the educational status of the father ($X^2_{(3)}=13,346$; $p<0,05$), in favor of university graduates ($\bar{X}=55,43\pm5,57$). A significant difference was found in the attention and closeness subscale score of fathers living in Trabzon according to the educational status of the father ($X^2_{(3)}=18,185$; $p<0,05$), in favor of high school ($\bar{X}=56,13\pm3,75$) and university graduates ($\bar{X}=56,16\pm3,75$). No significant difference was found in the attention and closeness subscale of fathers living in Erzurum according to the educational status of the father ($X^2_{(2)}=7,056$; $p>0,05$).

A significant difference was found in the primary care subscale score of fathers living in Ankara according to the educational status of the father ($X^2_{(3)}=13,346$; $p<0,05$), in favor of university graduates ($\bar{X}=27,85\pm7,59$). A significant difference was also found in the arbitrary preoccupation subscale score of fathers living in Trabzon according to the educational

status of the father ($F_{(3,324)}=8,716$; $p<0,05$), in favor of university graduates ($\bar{X}=29,64\pm 6,80$). However, no significant difference was found in the primary care subscale of fathers living in Erzurum according to the educational status of the father ($F_{(3,247)}=1,898$; $p>0,05$).

When total FIS scores were examined, a significant difference was found in the scores of fathers living in Ankara according to the educational status of the father ($F_{(3,296)}=7,886$; $p<0,05$), in favor of university graduates ($\bar{X}=147,79\pm 21,67$). Similarly, a significant difference was also found in the total scores of fathers living in Trabzon according to the educational status of the father ($F_{(3,324)}=9,202$; $p<0,05$), in favor of university graduates ($\bar{X}=146,29\pm 18,23$). However, no significant difference was found in the total scale scores of fathers living in Erzurum according to the educational status of the father ($F_{(3,247)}=2,381$; $p>0,05$).

As seen in Table 6, a significant difference was found in the arbitrary preoccupation subscale score of fathers living in Ankara according to the type of marriage ($F_{(2,296)}=14,218$; $p<0,05$). The arbitrary preoccupation subscale scores of fathers who got married by arranged marriage based on family request ($\bar{X}=48,35\pm 10,87$) were lower than the scores of fathers who got married by arranged marriage based on their own request ($\bar{X}=57,67\pm 10,56$), or married by free will ($\bar{X}=60,91\pm 12,03$). Moreover, the arbitrary preoccupation subscale scores of fathers who got married by arranged marriage based on their own request were lower than the scores of fathers who got married by free will. Similarly, a significant difference was found in the arbitrary preoccupation subscale score of fathers living in Trabzon according to the type of marriage ($F_{(2,324)}=35,425$; $p<0,05$). Based on the LSD test results, it was found that the arbitrary preoccupation subscale scores of fathers who got married by arranged marriage based on family request ($\bar{X}=40,00\pm 7,22$) were lower than the scores of fathers who got married by arranged marriage based on their own request ($\bar{X}=54,35\pm 9,21$), or married by free will ($\bar{X}=60,19\pm 10,63$). In Erzurum, a significant difference was found in the arbitrary preoccupation subscale score of fathers according to the type of marriage ($F_{(2,247)}=10,282$; $p<0,05$), in favor of fathers who got married by free will ($\bar{X}=62,03\pm 11,00$).

Table 6. Results of Difference Test for Father Involvement Scale According to Father's Marriage Type

FIS	Provinces	Type of Marriage	N	$\bar{X} \pm SS$	Test, p
Arbitrary preoccupation	Ankara	AF	26	48,35±10,87	*F= 14,218
		AS	88	57,67±10,56	p= 0,000
		FW	183	60,91±12,03	
	Trabzon	AF	16	40,00±7,22	F= 35,425
		AS	79	54,35±9,21	p= 0,000
		FW	230	60,19±10,63	
	Erzurum	AF	63	55,68±10,61	F= 10,282
		AS	91	55,35±11,31	p= 0,000
		FW	94	62,03±11,00	
Attention and Closeness	Ankara	AF	26	48,69±9,75	**X ² = 15,087
		AS	88	54,90±5,61	p= 0,001
		FW	183	55,38±5,47	
	Trabzon	AF	16	47,63±11,54	X ² = 28,601
		AS	79	54,14±4,57	p= 0,000
		FW	230	56,50±4,21	
	Erzurum	AF	63	51,30±7,12	X ² = 27,134
		AS	91	56,59±3,72	p= 0,000
		FW	94	54,06±7,56	
Primary Care	Ankara	AF	26	21,35±6,50	F= 8,562
		AS	88	27,27±6,66	p= 0,000
		FW	183	27,68±7,74	
	Trabzon	AF	16	18,69±7,85	F= 12,923
		AS	79	27,72±7,71	p= 0,000
		FW	230	28,15±6,98	
	Erzurum	AF	63	26,35±9,11	F= 3,669
		AS	91	27,72±7,12	p= 0,027
		FW	94	29,32±7,30	
Total	Ankara	AF	26	118,38±39	F=18,056
		AS	88	139,84±19,00	p= 0,000
		FW	183	143,97±21,12	
	Trabzon	AF	16	106,31±25,12	F=37,943
		AS	79	136,22±15,79	p= 0,000
		FW	230	144,84±18,07	
	Erzurum	AF	63	133,00±22,54	F=6,999
		AS	91	139,00±17,48	p= 0,001
		FW	94	145,42±21,95	

* One way variance analysis, ** Kruskal Wallis test / AF: Arranged – Family, AS: Arranged – Self, FW: Free Will

When attention and closeness subscale scores were examined, a significant difference was found in the subscale score of fathers living in

Ankara according to the type of marriage ($X^2_{(2)}=15,087$; $p<0,05$). The attention and closeness subscale scores of fathers who got married by arranged marriage based on family request ($\bar{X}=48,69\pm9,75$) were found to be lower than the scores of fathers who got married by arranged marriage based on their own request, or married by free will. A significant difference was found in the attention and closeness subscale score of fathers living in Ankara according to the type of marriage ($X^2_{(2)}=28,601$; $p<0,05$), in favor of fathers who got married by free will ($\bar{X}=56,50\pm4,21$). A significant difference was also found in the subscale score of fathers living in Erzurum according to the type of marriage ($X^2_{(2)}=27,134$; $p<0,05$). The attention and closeness subscale scores of fathers who got married by arranged marriage based on family request ($X^2_{(2)}=27,134$; $p<0,05$) were significantly lower. In addition, it was found that the attention and closeness subscale score of fathers in Erzurum who got married by arranged marriage based on their own request were higher than that of fathers who got married by free will.

When primary care subscale scores were examined, a significant difference was found in the subscale score of fathers living in Ankara according to the type of marriage ($F_{(2,296)}=8,562$; $p<0,05$). Based on the analysis, the primary care subscale scores of fathers who got married by arranged marriage based on family request ($\bar{X}=21,35\pm6,50$) were found to be lower than the scores of fathers who got married by arranged marriage based on their own request ($\bar{X}=27,27\pm6,66$), or married by free will ($\bar{X}=27,68\pm7,74$). A significant difference was found in the primary care subscale score of fathers living in Trabzon according to the type of marriage ($\bar{X}=18,69\pm7,85$). The scores of fathers who got married by arranged marriage based on family request were significantly lower ($\bar{X}=18,69\pm7,85$). A significant difference was found in the primary care subscale score of fathers living in Erzurum according to the type of marriage ($F_{(2,247)}=3,669$; $p<0,05$), in favor of fathers who got married by free will ($\bar{X}=29,32\pm7,30$).

When total FIS scores were examined, a significant difference was found in the total scores of fathers living in Ankara according to the type of marriage ($F_{(2,296)}=18,056$; $p<0,05$). The involvement levels of fathers who got married by arranged marriage based on family request ($\bar{X}=118,38\pm39$) were significantly lower than that of fathers who got mar-

ried by arranged marriage based on their own request ($\bar{X}=139,84\pm 19,00$), or married by free will ($\bar{X}=143,97\pm 21,12$).

Similarly, a significant difference was also found in the total scores of fathers living in Trabzon according to the type of marriage ($F_{(2,324)}=37,943$; $p<0,05$). Based on the LSD test results, the involvement levels of fathers who got married by arranged marriage based on family request ($\bar{X}=106,31\pm 25,12$) were significantly lower than that of fathers who got married by arranged marriage based on their own request ($\bar{X}=136,22\pm 15,79$), or married by free will ($\bar{X}=144,84\pm 18,07$). In Erzurum, a significant difference was found in the total FIS scores of fathers according to the type of marriage ($F_{(2,247)}=6,999$; $p<0,05$), in favor of fathers who got married by free will ($\bar{X}=145,42\pm 21,95$).

Discussion, Conclusion, Suggestions

In this study, it was aimed to examine the involvement of fathers in the life of their children who are attending a preschool education institution in Ankara, Trabzon and Erzurum provinces. The research also examined whether the father's involvement in the child's life was significantly different according to some demographic characteristics of the fathers (age, educational status and type of marriage) and the children (age, gender). In this section of the study, the findings of the statistical analyses performed on the scores of the father's involvement scale were discussed and evaluations were presented.

As a result of this study, it has been determined that the involvement of the father in the life of the child in Ankara, Trabzon and Erzurum provinces were similar to each other. It can be said that the involvement of the father in the child's life contributes to all of the development areas of the child as well as his/her academic skills when we consider that children also take fathers as their role models as well as their mothers in the early childhood period.

According to the research findings, the fathers are involved in the life of their children at similar levels in three major cities of Central Anatolia, Black Sea and Eastern Anatolia regions. This can be explained as the effect of the rapid change in industry and technology, an increase in women's participation in business life, and the changing role of paternity

as a result. Although some differences can be seen in the involvement level of fathers in the life of their children based on various demographic characteristics in the provincial level, it can be said that the perspective of fathers towards their children, and their participation to their children's care and education are at similar levels in the capitol of Turkey and the provinces in the eastern regions. Similar to the research findings, In his study on the attitudes of young people towards the role of fatherhood and their father's behavior in relation to socio-demographic factors, Karadayı (2001) found that the view of the paternity role of university students from Eastern Anatolia was as contemporary as the students from the Mediterranean, Aegean-Marmara regions.

Another finding of the research is that the involvement of the father in the child's life shows a statistically significant difference according to the age of the child. From this point of view, it can be said that fathers are more involved and interested in the children who start to grow out of infancy and start pre-school education. While more mothers are more engaged in children's self-care during infancy, fathers generally begin to participate in the child's life at the end of the second year. In particular, the time spent by the father with the child is increasing as the child comes to the age of play (Haşıl-Korkmaz & Taner-Derman, 2014; Özgün, Aydılek-Çiftçi & Erden, 2013; Türkoğlu, Çeliköz & Uslu, 2013). Similar to our study, in their study investigating the consensus among the spouse statements in terms of paternal involvement, Coley and Morris (2002) found that characteristics of the child, such as the age and gender of the child, did not affect the level of paternal involvement.

However, in the research findings, it is seen that the fathers of 6 years old children in Trabzon province got lower points in the arbitrary preoccupation and primary care subscale scores compared to fathers of 5 and 4 years old children. It can be said that as the child grows older, the time spent by the father with the child and father's involvement in the primary care activities of the child decrease. Studies have also indicated that as the child's age increases, the involvement of fathers in the child's care activities decreases (Coverman & Sheley 1986; Levy-Shiff, Sharir & Mogilner 1989; O'Connell 1993). Stevenson and Baker (1987), in their study investigating family school relations and school performance of children,

points out that the importance and effects of parents' family involvement diminish as children grow (Cited by Mwoma, 2009). In his study on the effects of gender ideologies in parental involvement in children, Bulanda (2004) points out that the involvement of father decreases as children grow older. In their study on the relationship between father and infant. When all these results are compared with the research findings, it can be said that the same situation still continues today. The fact that there is no difference in the sub-dimension of attention and closeness shows that the child's age does not affect his or her warm and close relationship with the father. As a matter of fact, Türkoğlu and Gültekin Akduman (2016) determined that the role of fatherhood perceived by fathers did not show any significant difference according to the age of children.

However, contrary to the research findings, in their study investigating the functions of fathers during the first six weeks after birth, McVeigh, John and Cameron (2005) reported that as the baby's age increased, the participation of the fathers increased. Similarly, in their study investigating the effects of paternal involvement on fathers and mothers, Lamb, Pleck and Levine (1986) reported that the father's involvement increased in a directly proportional manner to the age of the child. Tiedje and Darling-Fisher (1996) investigated fatherhood in an in-depth and critical manner and found that as the child's age increased, the involvement of fathers in child care increased.

One of the important findings of the research is that there is no significant difference in the arbitrary preoccupation sub-dimension according to the gender of the child in all three provinces. It can be said that fathers spend time together with both girls and boys playing games, watching TV, going to the cinema, picnic and parks. In terms of provinces, the fact that the gender of the child in Ankara province had no effect on paternal involvement can be explained by the heterogeneous population structure and the socio-cultural characteristics of the parents being different than other provinces. This finding is consistent with the findings of Evans (1997), reporting that the gender of the child does not affect the attitude and behavior of the father towards the child. Similarly, Easterbrooks and Goldberg (1984) noted that for all three sub-dimensions of father involvement, there was no difference in the mean scores according to child's gender, but a difference was observed only

when an assessment was made with the total scores of the father involvement measures. According to this, it was found that fathers were more likely to spend time with boys than girls. At the same time, fathers were found to be more strongly associated with the development of boys than girls. As in this study, some studies on the involvement of the father in the child's life indicated that the father participated more effectively in the lives of boys, and in some studies no difference was found between the genders. Studies indicate that fathers show interest in their children regardless of gender especially in the preschool period. Looking at the past and present studies, Marsiglio (1991), Evans (1997), Coley and Morris (2002) and Paulson, Dauber and Leiferman (2010), Sımsıkı (2011) have also found that child gender has no effect on father involvement. Thus, the lack of difference in fathers' involvement according to gender suggests that it may be linked to changing societal roles and increased knowledge gains about the importance of father in the child's life.

However, when we look at Trabzon province, it is thought provoking that despite the time spent by fathers with their children is similar for boys and girls, there is a difference in favor of boys in the participation of the father in primary care activities and the close relationship established with the child. This result can be attributed to fathers in Trabzon province being less involved in the primary care activities of girls such as body cleaning and toilet training compared to boys, the traditional life style being dominant in this province, and the effect of gender roles. According to some researchers, gender is in fact one of the determinants of father involvement (Aldous, Mulligan & Bjarnason, 1998; Bird, Bird & Scruggs, 1984). Gender indicates the roles that individuals identify as appropriate for men and women, as well as shaping their own behavior (Duran, 2010).

Fathers who have a traditional father role have less time for their children and participate less in child care. However, because they support their families economically, they perceive themselves as active and responsible in the child's life (Feldman, Nash & Aschenbrenner, 1983). It can be said that this is caused by the traditional and social role attributed to the father. In another study, Ögüt (1998) found that fathers were taking more responsibility in primary care for boys. According to this study, fathers spend more time in the context of verbal interaction with their

daughters, while playing mostly educationally and cognitively oriented games with their boys. Hence, it is mentioned that fathers of boys and girls tend to interact with their children in different ways.

Tiedje and Darling-Fisher (1996) found that fathers of boys spend more time with their children. In a study by Hudson, Elek and Fleck (2001), the status of parents at the time of first transition into parenting were examined according to the variables of self-efficacy, parenting satisfaction and child's gender in infant care, and it was found that fathers felt more comfortable in caring for boys than girls.

Turkish society is generally a male dominated society known for its traditional family structure. Despite various socio-economic changes, it maintains its basic structure. However, with the increase of post-republican urbanization, the relations within the family have also changed. However, in rural areas, role distributions that remain unchanged within the family still continue today. One of these is that the boy is the only assurance of the family, and brings social adoration and respect to the family (Ozankaya, 1999, p 551; Telli, 2014). It can be said that the reason why the emotional proximity of father to boys in Trabzon is higher than that of girls is that the cultural structure of the Black Sea Region is influential on fathers living in Trabzon. Similarly, Öksüz (2004) investigated the sociological structure of the province of Trabzon and found that families wished to have children of both genders with a preference of more boys, and if families had several boys, they did not wish to make more children to have girls, but when the opposite was the case, the wish to have boys increased.

When we look at the findings, no difference was found in arbitrary preoccupation, primary care sub-dimensions and total involvement in Erzurum province, whereas a significant difference was found in the attention and closeness sub-dimension in favor of girls. Research findings that are consistent to this result have also been reported. McBride, Schoppe, and Rane (2002) examined the relationship between perceived temperament of children by the mothers and fathers, the amount of stress experienced in their parenting roles, and their participation in childrearing activities. As a result of the research, it was determined that fathers with girls had more interaction and involvement compared to fathers with boys.

Based on the research findings, it was determined that fathers in Ankara, Erzurum and Trabzon provinces aged 35 or younger showed more involvement in the life of the child compared to fathers aged 36-40 and 41 or older based on the total FIS scores obtained. In other words, it can be said that as fathers' ages increase, their involvement in the child's life decrease. Based on this result, it can be said that older fathers do not have much interest in their paternal duties compared to younger fathers. In addition, taking into account the fact that all fathers participating in the study were working and their children were attending preschool, and considering the conditions in our country, we can say that a male adult can achieve success in his career around the age of 36 or more, and this may cause a decrease in the interest towards fatherhood. As a matter of fact, in their study, Seer, eliköz and Yaša (2007) found that fathers under 35 years of age had higher levels of interest in fatherhood than fathers over 36 years of age and their participation in care of babies decreased as the age of father increased.

However, when we look at the data in terms of sub-dimensions, despite the results in favor of younger fathers for the arbitrary preoccupation in all three provinces, it was also observed that father's involvement increased as the age of the father increased for primary care and attention and closeness sub-dimensions only in Trabzon province. In other words, it was determined that father involvement according to the age of the father was similar in Ankara and Erzurum provinces. The lack of a significant difference in these provinces according to the age of the father may be due to the unchanging interest and close relationship that the father has for his children, regardless of age. In the same way, it can be explained by the fact that their age does not have an effect in fulfilling their responsibility for the care of their children. Parallel to this finding of the research, Sevil and Özkan (2009), and Kuruçırak (2010) found that the increase in the father's age is not effective on the involvement of the father in the infant and child care, and that the fathers have similar socio-cultural fatherhood perception, knowledge and skills, regardless of age.

Contrary to research findings, Castillo, Welch and Sarver. (2011) investigated the relationship between fathers' residence status, age, race and ethnicity, education level, financial status and father involvement, and found that fathers of older age showed more care for the care and

education of the child. Marsiglio (1991) found that as fathers' age increased, they were more willing to participate in the child's education and care. Similarly, Şahin (2012) found that family involvement of fathers aged 40 years and over was significantly higher than that of fathers below 40 years of age. According to these results, it is stated that older fathers give more importance to the education of children and that their involvement in this process is higher than that of younger fathers.

When we looked at the findings of FIS total score averages according to educational status, we found that the involvement scores increased as the educational status of the father increased, and the difference was statistically significant. In this study, the involvement of university graduate fathers in the life of the child was found to be higher than high school graduates and below high school graduates. Indeed, as the father's educational status increases, he has a more modern, more democratic and flexible gender role, thus taking on more parental responsibility. In addition, the educated father participates more actively in the care of the child as he sees himself as more capable in child development (Hood, 1986; Coltrane, 1995; Kuzucu, 2011). According to Brich, education level, social class, race, rural and urban origin and gender influence an individual's self-sufficiency (Cited by Jones & Jolly, 2003). The high level of self-sufficiency of fathers is important for the ability to cope with paternity and also affects the satisfaction regarding the role of fatherhood (Reece & Harkless, 1998). On the other hand, it is expected that the father who has a higher education status is more satisfied with his job. As a matter of fact, Grossman, Pollack and Golding (1988) concluded in their studies that fathers better satisfied with their work had a better relationship with their children. Based on this explanation, as the educational status of the fathers' increases, the positive attitudes towards fatherhood and paternal involvement can be expected to increase. In parallel with the findings of the research, Blair, Wenk and Hardesty (1994) investigated marriage quality and paternal involvement and found that paternal involvement increased as the education level and income of the father increased. Similarly, Paquette, Bolte, Turcotte, Dubeau and Bouchard (2000) concluded that the level of education was positively correlated with father involvement in primary care, physical play and discipline. In Maridaki-Kassotaki's (2000) study of Greek fathers' in-

involvement in infant care, it was found that fathers with a low educational background and low status jobs living in rural areas were less likely to be involved than fathers with a high educational level and a high status job living in urban areas. Tezel Şahin and Özbey (2009) stated that fathers with a high education level were more easily adapted to participate in the activities of their children's school. In his study, Mwoma (2009) investigated the relationship between the level of involvement of fathers in their children's education and the performance of their children in kindergarten and the factors affecting their involvement, and found that father involvement varied according to the educational level and professions of fathers, and fathers with a higher educational status were involved more with the education of their children. Kuruçırak (2010) and Poyraz (2007) stated that fathers, who were university graduates, regarded themselves as more interested and capable in their children's care than other fathers. In addition, Sımsıkı (2011) found that fathers with university or graduate degrees had higher father involvement scores.

When we make a general evaluation based on the results of this study, it was determined that the fathers with university and higher education status had higher arbitrary preoccupation and total father involvement scores. However, no difference was found in Erzurum in primary care and attention and closeness sub-dimensions with respect to educational status of the father. This finding can be explained by educational status not affecting paternal responsibilities and the interest and closeness of the father for his child, whereas as the educational status increases, the father will be more conscious in terms of spending quality time with this child, thereby increasing the activities conducted with the child. In parallel with this finding of the study, Paulson et al. (2010) indicates that the level of education of the father does not have a significant effect on paternal involvement.

Based on the research findings, it is seen that paternal involvement significantly differs according to the type of marriage in all three provinces in favor of fathers who get married by their own free will. This can be explained by the fact that marriage with their partners based on free will affects the marital relationship as well as paternal responsibility for the care and education of their children. The support between spouses by establishing harmonious relationships with each other in married life

is also effective in fulfilling their responsibilities in the family in a healthier way. When we consider that fathers who get married based on the request of their families do not get enough satisfaction from the marriage, it can be said that their attitudes towards fatherhood and their interests towards children are affected negatively in relation to this. As a matter of fact, when the related literature was examined, no studies examining father involvement according to the marriage type of fathers were found.

However, given the fact that marriage relationship is directly influenced by the parents' marriage type, it would be useful to conduct studies that investigate the marriage relationship and harmony of the fathers. Paulson et al. (2010) reported that the quality of parental relationship is positively correlated with all areas of father involvement. As a matter of fact, Jacobs and Kelley (2006) found that men's marital satisfaction was significantly and positively related to direct contact in paternity. Likewise, Türkoğlu and Gültekin Akduman (2015) found that there was a significant relationship between father's perceptions of fatherhood role and support they received from their spouses, and as the support they receive from their spouses increased, fathers' perceptions of fatherhood role increased. Rosenberg and Wilcox (2006) reported that the positive relationship between parents and marital harmony directly increased the time spent by fathers with their children and care activities. Juhari, Yacob and Talib (2013) also stated that marriage quality was an important factor determining paternal involvement in the child's life. They stated that fathers who are satisfied with the marriage relationship tend to have positive relations with their children. Coley and Morris (2002) found that couples with low-level conflict reported higher levels of father involvement than those with higher levels of conflict. In the study of Williams (2009) investigating the paternal responsibility and involvement of African American fathers, it was found that the relationship between couples affected father's involvement and responsibility.

However, in contrast to the above findings, there are also studies reporting that marital relationship is not related to the dimensions of paternal involvement. Meteyer and Perry-Jenkins (2010) found that marital characteristics such as love and conflict did not predict levels of father involvement and changes in father involvement over time.

This research was carried out in Ankara-Trabzon-Erzurum sample. The study can be extended to other regions of Turkey by including more provinces across Turkey, and father involvement throughout Turkey can be studied. By doing so, regional and international differences may also be elucidated. In addition to regional differences, the involvement status of fathers in urban and rural areas can also be examined. In this study, the opinions of fathers were obtained through scales within the scope of quantitative research. Father involvement may also be studied by face-to-face interviews with fathers in various qualitative studies, or through father training programs conducted as part of experimental studies. Different researches can be applied by obtaining the views of not only the fathers but also the mothers, teachers, and also children according to their age group. In this way, it can be checked whether participants' opinions are consistent or not. Various comparisons can be made in this respect by examining the father involvement with fathers in different socio-economic and cultural levels. The results obtained in this study draw attention to the place and importance of the father in the life of the child. In this context, it can be ensured that the target group is defined as fathers as well as mothers' participation in pre-school education in the preschool education by developing and implementing father participation studies. In addition, different studies related to the subject can be planned in a long-term process and paternal involvement can be examined from a longitudinal perspective.

References

- Aldous, J., Mulligan, G. M., & Bjarnason, T. (1998). Fathering over time: what makes the difference? *Journal of Marriage and Family*, 60(4), 809-820.
- Amato, P. R., & Gilbreth, J. G. (1999). Nonresident fathers and children's well-being: a meta-analysis. *Journal of Marriage and Family*, 61(3), 557-573.
- Amato, P. R., & Rivera, F. (1999). Paternal Involvement and Children's Behavior Problems, *Journal of Marriage and Family*, 61(2), 375-384.

- Bird, G. W., Bird, G. A., & Scruggs, M. (1984). Determinants of family task sharing: A study of husbands and wives. *Journal of Marriage and Family*, 46(2), 345-355.
- Blair, S., Wenk, D., & Hardesty, C. (1994). Marital quality and paternal involvement: Interconnections of men's spousal and parental roles. *Journal of Men's Studies*, 221-237.
- Bulanda, R. E. (2004). Paternal involvement with children: The Influence of gender ideologies. *Journal of Marriage and Family*, 66(1), 40-45.
- Büyüköztürk, Ş., Çokluk, Ö., & Köklü, N. (2012). *Sosyal Bilimler İçin İstatistik* (10. baskı). Ankara: Pegem.
- Cabrera, N. J., Tamis-LeMonda, C. S., Bradley, R. H., Hofferth, S., & Lamb, M. E. (2000). Fatherhood in the twenty-first century. *Child Development*, 71(1), 127-136.
- Cabrera, N., Fitzgerald, H. E., Bradley, R. H., & Roggman, L. (2007). Modeling the dynamics of paternal influences on children over the life course. *Applied Development Science*, 11(4), 185-189.
- Carlson, M. J. (2006). Family structure, father involvement, and adolescent behavioral outcomes. *Journal of Marriage and Family*, 68(1).
- Castillo, J., Welch, G., & Sarver, C. (2011). Fathering: the relationship between fathers' residence, fathers' sociodemographic characteristics, and father involvement. *Maternal and Child Health Journal*, 15(8), 1342-1349.
- Coley, R. L., & Morris, J. E. (2002). Comparing father and mother reports of father involvement among low-income minority families. *Journal of Marriage and Family*, 64(4), 982-997.
- Coltrane, S. (1995). The future of fatherhood: Social, demographic and economic influence on men's family involvement. W. Marsiglio içinde, *Fatherhood contemporary theory, research and social policy*. (s. 255-275). California: Sage Publication.
- Cooksey, E. C., & Fondell, M. M. (1996). Spending time with his kids: Effects of family structure on fathers' and children's lives. *Journal of Marriage and the Family*, 693-707.
- Coverman, S., & Sheley, J. F. (1986). Change in men's housework and child-care time, 1965-1975. *Journal of Marriage and Family*, 48(2), 413-422.

- Cummings, E. M., Merrilees, C., & Ward-George, M. (2010). Fathers, marriages, and families revisiting and updating the framework. M. Lamb içinde, *The Role of The Father in Child Development* (s. 154-177). New Jersey: John Wiley & Sons.
- Day, R. D., & Lamb, M. E. (2004). Conceptualizing and measuring father involvement: Pathways, problems and progress . R. D. Day, & M. E. Lamb içinde, *Conceptualizing and measuring father involvement* (s. 1-15). New Jersey: Lawrence Erlbaum.
- Downer, J., Campos, R., Macwayne, C., & Gartner, T. (2008). Father involvement and children's early learning: a critical review of published empirical work from the past 15 years. *Marriage & Family Review*, 43(1/2), 67-108.
- Duran, A. (2010). *Erkeksi rollerin baba katılımı ile ilişkisinin araştırılması*. Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü. Ankara.
- Easterbrooks, M. A., & Goldberg, W. A. (1984). Toddler development in the family: Impact of father involvement and parenting characteristics. *Child Development*, 55(3), 740-752.
- Evans, C. (1997). *Turkish fathers attitudes to and involvement in their fathering role: a low socio-economic sample*, Yüksek Lisans Tezi, Boğaziçi Üniversitesi.
- Feldman, S. S., Nash, S. C., & Aschenbrenner, B. G. (1983). Antecedents of fathering. *Child Development*, 54(6), 1628-1636.
- Grossman, F. K., Pollack, W. S., & Golding, E. (1988). Fathers and children: predicting the quality and quantity of fathering. *Developmental Psychology*, 24(1), 82-91.
- Gustafson, B. (2011). Sector analysis linking fathers father involvement in early childhood education programs . Minnesota Fathers & Families Network.
- Harris, S. M. (2002). Father absence in the African American community: Towards a new paradigm. *Race, Gender, and Class*, 9, 111-133.
- Haris, K. M., & Morgan, S. P. (1991). Fathers, sons and daughters differential paternal involvement in parenting. *Journal Of Marriage And The Family*(53), 531-544.

- Haşıl-Korkmaz, N., & Taner-Derman, M. (2014). Opinions of play in Turkish fathers. *Procedia- Social and Behavioral Sciences*(141), 1182 – 1186.
- Hood, J. C. (1986). The provider role: Its meaning and measurement. *Journal of Marriage and Family*, 48(2), 349-359.
- Hudson, D. B., Elek, S. M., & Fleck, C. M. (2001). First-time mothers' and fathers' transition to parenthood: infant care self-efficacy, parenting satisfaction, and infant sex. *Issues in Comprehensive Pediatric Nursing*, 24(1), 31-43.
- Jacobs, J. N., & Kelley, M. L. (2006). Predictors of paternal involvement in childcare in dual-earner families with young children. *Fathering*, 4(1), 23-47.
- Jones, A. L., & Jolly, S. N. (2003). Power in north carolina parents: Is there a relationship between family structure and adolescent self-efficacy? *Sociation Today*, 1(2).
- Juhari, R., Yaacob, S. N., & Talib, M. A. (2013). Father involvement among malay muslims in Malaysia. *Journal of Family*, 34(2), 208-227.
- Karadayı, F. (2001). *Gençlerin babalık rolüne ilişkin tutumları, kendi babalarının davranışı ve sosyo-demografik faktörlerle ilişkisi*. Ç. Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyal Bilimler Dergisi, 8(8), 165-188.
- Kuruçırak, Ş. (2010). *4-12 aylık bebeği olan babaların, babalık rolü algısı ile bebek bakımına katılımı arasındaki ilişki*, Yüksek Lisans Tezi Akdeniz Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Antalya.
- Kuzucu, Y. (2011). Değişen babalık rolü ve çocuk gelişimine etkisi. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 4(35), 79-91.
- Lamb, M. E. (2010). How do fathers influence children's development? Let me count the ways. M. E. Lamb içinde, *The Role of The Father in Child Development* (s. 1-27). New Jersey: John Wiley & Sons.
- Lamb, M. E., Pleck, J. H., & Levine, J. A. (1986). Effects of paternal involvement on fathers and mothers. *Marriage & Family Review*, 9(3-4), 67-83.
- Levy-Shiff, R., Sharir, H., & Mogilner, M. B. (1989). Mother- and father-preterm infant relationship in the hospital preterm nursery. *Child Development*, 60(1), 93-102.

- Maridaki-Kassotaki, K. (2000). Understanding Fatherhood in Greece: Father's Involvement in Child Care. *Psicologia: Teoria e Pesquisa*, 16(3), 213-219.
- Marsiglio, W. (1991). Paternal engagement activities with minor children. *Journal of Marriage and Family*, 53(4), 973-986.
- McBride BA, Schoppe SJ & Rane TR.(2002) Child characteristics, parenting stress, and parental involvement: Fathers versus mothers. *Journal of Marriage and Family*. 64, 998- 1011.
- McVeigh, C., John, W. S., & Cameron, C. C. (2005). Fathers' functional status six weeks following the birth of a baby: A Queensland study. *The Australian Journal of Midwifery*, 18(1), 3-6.
- McWayne,C., Downer, J.T., Campos, R., & Harris, R.,D.(2013) Father Involvement During Early Childhood and Its Association with Children's Early Learning: A Meta-Analysis, *Early Education & Development*, 24:6, 898-922, DOI: 10.1080/10409289.2013.746932.
- Meteyer, K., & Perry-Jenkins, M. (2010). Father involvement among working-class, dual-earner couples. *Fathering*, 8(3), 379-403.
- Mwoma, B. T. (2009). *Paternal Involvement In Children's Education: An Implication Of Children's Performance At Preschool In Gucha District Kenya*. Master Desertation, Kenyatta University.
- O'Connell, M. (1993). Where's Papa? father's role in child care. *Population Trends and Public Policy*(20).
- Ozankaya, Ö. (1999). *Toplum Bilimi*, 3. Baskı. İstanbul: Cem.
- Öğüt, Ü. (1998). *Father involvement with respect to the age and gender of preschool children and the employment status of the mother in a sample of upper and middle socio-economic status turkish father*. Yüksek Lisans Tezi, Boğaziçi Üniversitesi, İstanbul.
- Öksüz, M.(2004). *1746-1789 tarihleri arasında Trabzon'da sosyal ve ekonomik hayat*, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Özgün, Ö., Aydılek-Çiftçi, M. A., & Erden, Ş. (2013). The meaning of fatherhood as perceived by Turkish police fathers and their young children. *Educational Research & Reviews*, 8(21), 1966-1978.
- Paquette, D., Bolte, C., Turcotte, G., Dubeau, D., & Bouchard, C. (2000). A new typology of fathering: Defining and associated variables. *Infant and Child Development*(9), 213-230.

- Paulson, J. F., Dauber, S. E., & Leiferman, J. A. (2010). Parental depression, relationship quality, and nonresident father involvement with their infants. *Journal of Family Issues*, 32(4), 528-549.
- Poyraz, M. (2007). *Babaların babalık rolünü algılamalarıyla kendi ebeveynlerinin tutumları arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Reece, S. M., & Harkless, G. (1998). Self-efficacy, stress, and parental adaptation: applications to the care of childbearing families. *Journal of Family Nursing*, 4(2), 198-215.
- Rosenberg, J., & Wilcox, W. B. (2006). The importance of fathers in the healthy development of children. United States: Office on Child Abuse and Neglect.
- Seçer, Z., Çeliköz, N., & Yaşa, S. (2007). Bazi kişisel özelliklerine göre okulöncesi eğitim kurumlarına devam eden çocukların babalarının babalığa yönelik tutumları. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*(18), 425-438.
- Sevil, U., & Özkan, S. (2009). Fathers' functional status during pregnancy and the early postnatal period. *Midwifery*, 25(6), 665-672.
- Sımsıkı, H. (2011). *Baba katılımının ebeveyn tutumu, bağlanma stili ve çift uyumu açısından incelenmesi*.Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Psikoloji Anabilim Dalı,İstanbul.
- Sımsıkı, H., & Şendil, G. (2014). Baba katılım ölçeği'nin (BAKÖ) geliştirilmesi. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 13(49), 104-123.
- Stevenson, D.L.& Baker D. P. (1987).The Family-School Relation and the Child's School Performance, *Child Development*, 58(6), 1348-1357.
- Şahin, H. (2012). *Beş- altı yaşlarında çocuğu olan babaların babalık rolünü algılamaları ile aile katılım çalışmalarını gerçekleştirmeleri arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Tamis-LeMonda, C. S., & Cabrera, N. (2002). Multidisciplinary perspectives on father involvement: An introduction. C. S. Tamis-LeMonda, & N. Cabrera içinde, *Handbook of father involvement*. New Jersey: Lawrence Erlbaum.

- Telli, A. A. (2014). *3-6 yaş grubu çocuğu olan babaların babalık rolü algısı ve etkileyen faktörlerin belirlenmesi*, Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Erzurum.
- Tezel-Şahin, F., & Özbey, S. (2009). Okul öncesi eğitim programında uygulanan aile katılım çalışmalarında baba katılımının yeri ve önemi. *Aile ve Toplum Eğitim Kültür ve Araştırma Dergisi*, 5(17), 30-40.
- Tezel Şahin, F. & Tutkun, C. (2017). Father, Child and Father Education Program, Efe R., Koleva I., Atasoy E., Kotseva V., içinde *Current Trends in Educational Sciences*, (275-285). , Sofia: St. Kliment Ohridski University Press.
- Tiedje, L. B., & Darling-fisher, C. (1996). Fatherhood reconsidered: A critical review. *Research in Nursing & Health* (19), 471 -484.
- Tutkun, C. & Tezel Şahin, F. (2016). Anne, Baba ve Çocukların Doğal Gözlemleri: Bir Kitapçı Ortamında Anne Çocuk mu? Baba Çocuk mu? *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 24(5), 2293-2308.
- Tutkun, C. & Tezel Şahin, F. (2018a). Technology and my child: The views of fathers over how their children use technology. In R. Efe, I. Koleva & E. Atasoy (Eds.), *Recent Researches in Education* (pp. 469-483). England: Cambridge Scholars.
- Tutkun, C. & Tezel Şahin, F. (2018b). The Effect of the Program for Distinctive Fathers Education (PDFE) on the Attitudes of Fathers with Their Children. In I. Koleva, H. A. Başal, M. Tufan & E. Atasoy (Eds.), *Educational Sciences Research in the Globalizing World*. Sofia: St. Kliment Ohridski University
- TÜİK. (2014). Yıllara göre il nüfusları, 2007-2017. Aralık 2, 2014 tarihinde TÜİK Web Sitesi: http://www.tuik.gov.tr/PreIstatistikTablo.do?istab_id=1590 adresinden erişildi.
- Türkoğlu, B., Çeliköz, N., & Uslu, M. (2013). 3-6 yaş aralığında çocuğu olan babaların nitelikli zaman algılarına dair görüşleri. *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi*, 2(2), 54-71.
- Türkoğlu, D., & Akduman, G. G. (2015). Okul öncesi dönem çocuğu olan babaların babalık rolü algıları ile eş destek düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8(38).

- Türkoğlu, D., & Akduman, G. G. (2016). Okul öncesi dönem çocuğu olan babaların babalık rolü algısı ile çocuklarının sosyal becerileri arasındaki ilişkinin incelenmesi, *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(3), 224-241.
- Updegraff, K. A., McHale, S. M., Crouter, A. C., & Kupanoff, K. (2001). Parents involvement in adolescents' peer relationships: a comparison of mothers' and fathers' roles. *Journal of Marriage and Family*, 655 – 668.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Aydın-Kılıç, Z.N. & Tezel-Şahin, F. (2018). Involvement of fathers in the lives of children in preschool age. *OPUS–International Journal of Society Researches*, 9(16), 401-436. DOI: 10.26466/opus.477012

Lise Öğretmenlerinin Örgütsel Ve Bireysel Değerleri

DOI: 10.26466/opus.469281

*

Davut Nacar* - Zülfü Demirtaş**

*Öğr. Gör., Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksek Okulu,
Dulkadiroğlu / Kahramanmaraş / Türkiye

E-Posta: davutncr2007@gmail.com

ORCID: [0000-0002-0137-4923](https://orcid.org/0000-0002-0137-4923)

** Doç. Dr., Fırat Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Elazığ/ Türkiye

E-Posta: zulfudemirtas@gmail.com

ORCID: [0000-0002-1072-5772](https://orcid.org/0000-0002-1072-5772)

Öz

Bu çalışmada, lise öğretmenlerinin örgütsel ve bireysel değer algı düzeylerine bakılmıştır. Araştırma olayları ve olguları geçmişte ya da halen olduğu gibi betimlemeyi amaçlayan tarama modeliyle tasarlanmıştır. Araştırmanın evrenini Kahramanmaraş merkez 12 Şubat ve Dulkadiroğlu ilçesinde 2016-2017 eğitim öğretim yılında liselerde görev yapan öğretmenler oluşturmaktadır. Araştırmaya dâhil edilen 303 öğretmene Değerlere Göre Yönetim Ölçeği'nin, Demirtaş ve Ekmekyapar (2012) tarafından açıcı ve doğrulayıcı faktör analizi yapılmış formu kullanılmıştır. Örgütsel Değerler ölçeğinden elde edilen müdür yardımcısı ve öğretmen algılarının sözlü ifadeler hâline dönüştürülmesi için aralık değerleri hesaplanmış; katılımcıların değerlere yönelik algıları ortalamanın üzerinde çıkmıştır. Araştırmada cinsiyet, yapılan görev, yaş ve hizmet yılı değişkenine göre öğretmenlerin örgütsel ve bireysel değer algılarında anlamlı bir fark bulunamamıştır. İlçe değişkenine göre öğretmenlerin örgütsel ve bireysel değer algılarında anlamlı bir fark bulunmuştur.

Anahtar Kelimeler: Öğretmen, Değer, Örgütsel Değer, Bireysel Değer

Organizational and Individual Values of High School Teachers

*

Abstract

In this study, the organizational and individual perception levels of high school teachers were examined. It is designed with a screening model that aims to describe research events and events as if they were past or present. The universe of the research is composed of the teachers working in the high schools in the province of Kahramanmaraş in the district of On İki Şubat and Dulkadiroğlu in the education year of 2016-2017. 303 teachers who were included in the survey have used the form of the Management Scale According to Values, Demirtaş and Ekmekyapar (2012), in which explanatory and confirmatory factor analysis was applied. Interval values were calculated in order to transform the manager and teacher perceptions obtained from Organizational Values scale into oral expressions; perceptions of participants' values were above the average. According to the variables of sex, duty, age and years of service, there was no significant difference in teachers' organizational and individual values perceptions. A significant difference was found in teachers' organizational and individual value perceptions according to district variable.

Keywords: *Teacher, Value, Organizational Value, Individual Value*

Giriş

Kültürel, sosyal, ekonomik ve teknolojik değişimlerin çok hızlı olduğu günümüzde, bu değişimlere uyum sağlamada zorluklar yaşanmaktadır. Modern zamanlarda en çok duyduğumuz ve kullandığımız ifadelerden birisi “değerlerin yitirilmesi” ve “değerlerin aşınması” şeklinde ifade edilen bireyin topluma ve kendine yabancılaşmasıdır (Yapıcı ve Zeren Nalinci, 2015, s.75). Örgütün ve bireyin davranışları için toplumsal değişimde öne çıkan değerlerin önemi her geçen gün artmaktadır (Altunay ve Yalçınkaya, 2011). Araştırmacılar tarafından değer farklı farklı tanımlanmıştır. Rokeah (1968, s.5) a göre değer, “toplumsal ve kişisel belli bir davranış biçiminin ya da varoluş durumunun, zıt bir davranış biçimi ya da varoluş durumu karşısında tercih edilebilir olduğu ile ilgili süregelen inanç”tır. Bu tanımlamaya göre bir değer, günlük yaşamımızdaki amaçlarımıza hizmet eden bir standart veya bir kriterdir: o nasıl davranacağımızı veya bir şeyi nasıl ifade edeceğimizi bize söyleyen; o ahlaki açıdan bizim davranışlarımızı diğerleriyle karşılaştırmamıza yarayan bir standarttır (Rokeach, 1968: 550; Tolay ve Yeşil, 2016: 40). Değer, bireyin ya da toplumun olmasını arzuladığı durum olarak görülebilir. Meslek olarak kabul edilen bütün uğraş alanlarının kendine özgü değerleri vardır ve her mesleğin üyesi bu değerlere göre davranışta bulunur (Aydın, 2016, s.4).

Sosyal yaşamda ve örgütlerde kurallar ve karşılıklı ilişkiler bireylerin toplumsallaşmalarını ve yeni davranışlar öğrenmelerini sağlamaktadır (Boyacı ve Güven, 2017, s. 55; Taymur ve Türkçapar, 2012, s.155). İnsanın içinde bulunduğu çevrenin ve kişilik özelliklerinin bireyin davranışlarını şekillendirdiği araştırmacılar tarafından vurgulanmaktadır (Robins ve Judge’den aktaran Doğan, 2013, s.17). Bireylerin bilinçli veya bilinçsiz bir şekilde zihinlerine kodladıkları yapılar, onların sahip oldukları değerleri oluştururlar. Bireylerin sahip oldukları değerler, onların çevreden gelen uyarıcıları nasıl algılayacaklarını veya bu uyarıcılara ne şekilde tepkiler vereceklerini belirler (Alev ve Karakuş, 2016, s.140). Okullarda çalışan farklı değer yapılarına sahip olan insanlar, farklı olan değerlerini de okula taşırlar. Çalışanların okullara taşıdıkları bu farklı değerler, örgütsel değerlerin de farklı algılanmasına ve çatışmalara sebep olabilir (Memduhoğlu, 2011, s.39). Bu görüşü destekler nitelikte Turgut (1998), idareci-

ler ile çalışanlar arasındaki çatışmanın en önemli sebeplerinden birisinin farklı değer algıları olduğunu öne sürmektedir.

Örgütsel yaşamda değerlerin, işgörenin ve örgütün davranışları açısından önemli olduğu düşünülmekte ve bu önem giderek artmaktadır (Taştan, 2010, s.116). Örgütsel değerler, örgütün amaçlarına uygun faaliyette bulunmasına ve başarısının da artmasına katkı sağlayan araçlardır (Tutar, 2016). Eğitim örgütlerinin genel amaçlarından biri ise, toplumun değer yargılarını gelecek nesillere aktarmaktır (Demirtaş ve Ekmekyapar, 2012, s.526). Toplum dizayn eden ve geleceğe taşıyacak olan eğitim örgütü, onu yaşatacak olan insanı yetiştirir ve hayata hazırlar (Balay, 2014, s.2). Çalışanların değişim ve gelişime erken tepki verecek şekilde esnek özelliklere sahip olmasının yanında, oluşturulan örgütsel değerlere de bağlı kalması, örgütsel başarının sürdürülebilmesi açısından da önemlidir (Öztop ve Vurgun, 2011, s.218). İnsan ve hizmetin ağırlıklı olduğu eğitim örgütlerinin yönetiminde doğru, uygun ve tutarlı kararlara varılabilmesi, yönetici ve öğretmenin alanına ilişkin bilgi ve becerileri kadar sahip olduğu iyi, doğru ve güzel anlayışı ile de ilgilidir (Aydın, 2016, s.194).

Bütün örgütlerde olduğu gibi, okullarda da öğretmenlerin sahip olduğu değerler ve tutumlar okulun işleyişinde oldukça önemlidir (Lavakov, 2016, s.149). Öğretmenlerin mesleki karar, davranış ve ilişkilerinde merkeze alacakları değerlere ilişkin yargılarının yanı sıra, iş hayatıyla ilişkili bakış açıları, örgütün gelişimi açısından büyük önem arz etmektedir (Pehlivan'dan aktaran Balay, 2014, s.2). Örgütlerinin belli birtakım değerleri dikkate aldığını ve buna göre kurallar belirlediğini bilen öğretmenler, örgüt uygulamalarını da buna göre değerlendirmektedirler (Altinkurt ve Yılmaz, 2010). Bir kavram olarak başarıyı tanımlayan ve başarıya ulaşmanın standardını belirleyen değerler, aynı zamanda örgütte kimin ne kadar hızlı yükseleceğinin belirlenmesinde de önemli rol oynar (Doğan, 2013).

Temel girdisi olan *işleneni* ve bu girdiyi *işleyeni* *insan* olan eğitim kurumlarında değerlerin önemi yadsınamaz. Özellikle işleyen konumunda olan öğretmenlerin örgütsel ve bireysel değerlere ne düzeyde sahip olduğu, işlenen konumunda olan öğrenci niteliklerinin belirlenmesinde etkili olacaktır. Öğretmenlerin; okulda sosyal yaşamı tesis eden kuralların herkese adil bir şekilde uygulanması, emeğe saygı gösterilmesi, iyilik,

eşitlik, özkontrol, iç huzur, sorumluluk alma, iş arkadaşları ile uyum içinde olma, zorda kalanlara yardım etme gibi değerlerin öğretmenin hem kendisine, hem okul örgütüne hem de öğrencilere yansımalarının olması beklenir. Ortaöğretim çağındaki gençlerin rol modeli olacak öğretmenlerin değerlerden yoksun olması beklenemez. Değerlerden yoksun olan öğretmenin değerden yoksun öğrencisi; değerlerle donanık olan öğretmenin de değerlerle donanık öğrencisi olması kaçınılmaz gibi görünmektedir. Öğretmen-öğrenci etkileşimi, zamanla bütün toplumu saracak ve bu değerlere sahip olma ya da sahip olmama durumu, toplumsal bir özelliğe bürünecektir. Değerlerden yoksun bir toplum tasavvur edilemeyeceği için öğretmenlerin güçlü değerlere sahip olması beklenir.

Bu açıklamalar ışığında bu araştırmanın amacı, lise öğretmenlerinin örgütsel ve bireysel değerlerine yönelik algılarının belirlenmesidir. Bu ana amaç ekseninde aşağıdaki sorulara cevaplar aranmıştır:

1. Lise öğretmenlerinin kendi örgütsel ve bireysel değerlerine ilişkin algıları hangi düzeydedir?
2. Bu algılar;
 - a. Cinsiyete
 - b. Yapılan göreve
 - c. Çalışılan ilçeye
 - d. Yaşa
 - e. Hizmet süresine
 - f. Branşa göre anlamlı farklılıklar göstermekte midir?

Yöntem

Araştırma Modeli

Bu araştırma tarama modelinde tasarlanmıştır. Tarama modelleri, olayları ve olguları geçmişte ya da halen var olduğu şekliyle betimlemeyi amaçlayan yaklaşımlardır (Karasar, 2003, s.77; Büyüköztürk-Kılıç Çakmak vd., 2016, s.177). Bu tarama modeline göre liselerde görev yapmakta olan öğretmenlerin örgütsel ve bireysel değer algı düzeyleri ölçülmüştür.

Çalışma Grubu

Araştırmanın evrenini Kahramanmaraş ili Dulkadiroğlu ve Onikişubat merkez ilçelerinde 2016-2017 öğretim yılında eğitim-öğretim faaliyetlerine devam eden lise öğretmenleri oluşturmaktadır. Bu iki merkez ilçede 2016-2017 öğretim yılında faaliyet gösteren 58 lise ve bu liselerde görev yapan 2333 öğretmen bulunmaktadır.

Araştırmada küme örnekleme yoluna gidilmiştir. Dulkadiroğlu ve Onikişubat merkez ilçelerinde eğitim öğretime devam eden 58 lise arasında tesadüfi örnekleme yoluyla 15 lise seçilmiş (Dulkadiroğlu ilçesinden 7; Onikişubat ilçesinden 8 lise) ve bu liselerde görev yapan bütün müdür yardımcısı ve öğretmenlere ölçek uygulanmıştır. Uygulamalar sonucunda 303 adet değerlendirilebilir nitelikte ölçek elde edilmiştir.

Veri Toplama Araçları

Araştırmada Yılmaz'ın (2007) geliştirdiği 25 madde içeren Değerlere Göre Yönetim Ölçeğinin, Demirtaş ve Ekmekyapar (2012) tarafında açımlayıcı ve doğrulayıcı faktör analizi uygulanmış formu kullanılmıştır. Son hali ile ölçek, örgütsel (5 madde) ve bireysel (7 madde) değerleri ölçmeye yönelik 12 madde içermektedir. Demirtaş ve Ekmekyapar'ın (2012), doğrulayıcı faktör analizi sonucunda ulaştıkları bulgular, ölçeğin uyum iyiliği değerlerinin mükemmel yakın olduğunu göstermiştir. Ölçek maddeleri katılımcıların görüşlerini, Tamamen Katılıyorum (5)'dan Asla Katılmıyorum (1)'a doğru sıralanan bir düzen içerisinde belirlemeye olanak sunmaktadır. Bu araştırma kapsamında ölçeğe Doğrulayıcı Faktör Analizi (DFA) uygulanmış ve ölçeğin Örgütsel ve bireysel değerler boyutlarını içeren yapısının kabul edilebilir düzeyde uyum iyiliği değerlerine sahip olduğu görülmüştür ($X^2/df=2,103$; GFI=,866; AGFI= ,780; CFI=,958; NFI=,924; TLI=,948; RMSEA=,096 ve SRMR=,036).

Yapı geçerliğini belirlemek amacıyla ölçeğe önce açımlayıcı faktör analizi uygulanmıştır. KMO (.945) ve Barlet's Test of Sphericity (2330.759; $df= 66$; $p= .000$) değerleri verilerin yeterli örneklem büyüklüğüne ulaştığını ve faktör analizi yapmaya uygun olduğunu göstermektedir. Faktör analizinde, 40'ın altında madde yük değeri alan; üçten az madde içeren bir faktör kapsamında yer alan ve iki faktörde de birbirine

yakın değerler alan maddeler ölçekten çıkarılmıştır. Bu işlem sonucunda iki faktör ve on iki madde içeren bir yapı elde edilmiştir. “Bireysel Değerler” adı verilen birinci faktör varyansın %33.823’ünü. “Örgütsel Değerler” adı verilen ikinci faktör de %29.598’ini açıklamaktadır.

Verilerin Analizi

Örgütsel Değerler ölçeğinden elde edilen müdür yardımcısı ve öğretmen algılarının sözlü ifadeler hâline dönüştürülmesi için aralık değerleri hesaplanmıştır (5-1=4; 5/4=0,80). Bu bağlamda değer aralıkları; 5,00-4,21 “Tamamen Katılıyorum” ; 3,41-4,20 “Katılıyorum” ; 2,61-3,40 “Orta Düzeyde Katılıyorum” ; 1,81-2,60 “Katılmıyorum” ve 1,00-1,80 “Hiç Katılmıyorum” şeklinde yorumlanmıştır. Verilerin analizinde algıları betimlemek amacıyla aritmetik ortalama ve standart sapma puanları dikkate alınmıştır. Ölçekten elde edilen veriler ikili gruplamaların olduğu durumlarda t testi; ikiden fazla gruplamaların olduğu durumlarda tek yönlü varyans analizi uygulanarak grup ortalamaları arasında anlamlı farklılıkların olup olmadığını test edilmiştir. Ayrıca, yaş ve görevdeki hizmet süresinin algılar üzerindeki etkisini *araştırmak için de regresyon analizi yapılmıştır.*

Bulgular

Araştırmaya katkı sağlayan 303 müdür yardımcısı ve öğretmenin Örgütsel Değerler Ölçeğine vermiş oldukları yanıtlara göre Örgütsel ve Bireysel değerlerin maddeler, boyutlar ile ölçek toplamında ortaya çıkan ortalama ve standart sapma değerleri Tablo 1’de yer almaktadır.

Katılımcıların kendi okullarında egemen olan örgütsel değerlere yönelik algı ortalamaları ölçek genelinde ($\bar{x} = 3,741$), Örgütsel Değerler boyutunda ($\bar{x} = 3,623$) ve Bireysel Değerler boyutunda ($\bar{x} = 3,859$) “Katılıyorum” düzeyinde ($\bar{x} = 3,41 - 4,20$) gerçekleşmiştir. Boyutlar açısından bir değerlendirme yapılacak olursa müdür yardımcılarını ve öğretmenleri kendi okullarında bireysel değerlerin örgütsel değerlere nispeten daha baskın olduğu algısına sahiptirler.

Tablo 1. Değerlerle Yönetim Ölçeği Ortalamaları ve Standart Sapmaları

Ölçekler	\bar{x}	SS
Kurallar herkese eşit olarak uygulanır.	3.663	1.187
Her türlü çalışmanın başarılı bir şekilde tamamlanmasına özen gösterilir.	3.789	.957
Çok çalışanlar topluluk önünde takdir edilir.	3.528	1.130
Demokratik bir ortam vardır.	3.574	1.110
Yarar ve hizmetlerin dağılımında eşit davranılır.	3.561	1.117
Örgütsel Değer Toplam	3.623	.952
Diğer insanlara iyilik yapmak erdem olarak görülür.	3.970	.954
Kişilerin oto kontrolünü sağlaması önemsenir.	3.749	.958
Yapılan işlerde önce iç huzur düşünülür.	3.634	1.058
Verilen sözlere sadık kalınmasına önem verilir.	3.822	.964
Arkadaş ve iş grubunda sorumluluktan kaçınılmaz .	3.729	1.032
Çalışanlar arasında uyumun gerektiği düşünülür.	3.980	.899
Zor durumda olan kişilere yardım edilir.	4.129	.903
Bireysel Değer Toplam	3.859	.806
Ölçek Toplam	3.741	.840

Örgütsel Değerler boyutunda en yüksek algılar “Her türlü çalışmanın başarılı bir şekilde tamamlanmasına özen gösterilir.” maddesinde ortaya çıkmıştır (\bar{x} =3,859). İkinci sırada “Kurallar herkese eşit olarak uygulanır.” maddesi yer almıştır (\bar{x} =3,663). Bu boyutun en düşük algı ortalamaları “Çok çalışanlar topluluk önünde takdir edilir.” maddesinde ortaya çıkmıştır (\bar{x} =3,528).

Bireysel Değerler boyutunda en yüksek algılar “Zor durumda olan kişilere yardım edilir.” maddesinde ortaya çıkmıştır (\bar{x} =4.129). Aynı zamanda ölçeğin de en yüksek ortalamasını gösteren bu maddeyi “Çalışanlar arasında uyumun gerektiği düşünülür.” maddesi izlemiştir (\bar{x} =3,980). Boyutun en düşük ortalamalarına sahip olan maddeler sırasıyla “Yapılan işlerde önce iç huzur düşünülür.” (\bar{x} =3.634) ve “Arkadaş ve iş grubunda sorumluluktan kaçınılmaz.” (\bar{x} =3.729) maddeleri olmuştur.

Katılımcı görüşlerinin cinsiyet açısından anlamlı farklılıklar gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla t testi uygulanmış ve bulgular Tablo 2’de verilmiştir.

Tablo 2. Cinsiyet Açısından Değer Algularına İlişkin t Testi Sonuçları

Ölçek/Boyut	Cinsiyet	N	\bar{X}	SS	t	SD	p																				
Örgütsel Değerler	Kadın	141	3,567	,981	-,950	301	,343																				
	Erkek	162	3,672	,926				Bireysel Değerler	Kadın	141	3,797	,759	-1,243	301	,215	Erkek	162	3,913	,843	Toplam	Kadın	141	3,682	,824	-1,136	301	,257
Bireysel Değerler	Kadın	141	3,797	,759	-1,243	301	,215																				
	Erkek	162	3,913	,843				Toplam	Kadın	141	3,682	,824	-1,136	301	,257	Erkek	162	3,792	,852								
Toplam	Kadın	141	3,682	,824	-1,136	301	,257																				
	Erkek	162	3,792	,852																							

**p<.01

Hem Örgütsel Değerler hem de Bireysel Değerler boyutlarında erkek katılımcıların algıları kadın katılımcılardan daha yüksek olmasına rağmen iki boyutta ve ölçek toplamında ortaya çıkan bu farklılık istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır. Bu bulgulara göre, cinsiyet değişkeni örgütsel ve bireysel değerler üzerinde anlamlı bir farklılık oluşturmamıştır.

Dağıtılan ölçekleri yanıtlayan okul müdürü olmamıştır. Toplam 303 olan katılımcıdan 20 müdür yardımcısı ve 282 öğretmen görevlerini belirtirken bir katılımcı bu soruya yanıt vermemiştir. Görev değişkeni açısından uygulanan t testi bulguları Tablo 3’te yer almaktadır.

Tablo 3. Görev Açısından Değer Algularına İlişkin t Testi Sonuçları

Ölçek/Boyut	Cinsiyet	N	\bar{X}	SS	t	SD	p																				
Örgütsel Değerler	Müdür Yrd.	20	3,970	,897	1,717	300	,087																				
	Öğretmen	282	3,593	,951				Bireysel Değerler	Müdür Yrd.	20	4,129	,579	1,572	300	,117	Öğretmen	282	3,836	,816	Toplam	Müdür Yrd.	20	4,049	,711	1,729	300	,085
Bireysel Değerler	Müdür Yrd.	20	4,129	,579	1,572	300	,117																				
	Öğretmen	282	3,836	,816				Toplam	Müdür Yrd.	20	4,049	,711	1,729	300	,085	Öğretmen	282	3,715	,843								
Toplam	Müdür Yrd.	20	4,049	,711	1,729	300	,085																				
	Öğretmen	282	3,715	,843																							

**p<.01

Tablo 3'te yer alan bulgular müdür yardımcısı ve öğretmen algıları arasında anlamlı bir farklılık olmadığını göstermektedir. Ancak her iki boyutta da müdür yardımcılarının algı ortalamaları öğretmenlerden biraz daha yüksektir.

Kahramanmaraş'ın iki merkez ilçesinde görev yapan katılımcı algıları arasında anlamlı farklılıkların olup olmadığını test etmek üzere uygulanan t testi bulguları Tablo 4'te yer almaktadır.

Tablo 4. İlçe Açısından Değer Algılarına İlişkin t Testi Sonuçları

Ölçek/Boyut	İlçe	N	\bar{X}	SS	t	SD	p
Örgütsel Değerler	Dulkadiroğlu	106	3,851	,884	3,099**	301	,002
	Onikişubat	197	3,501	,967			
Bireysel Değerler	Dulkadiroğlu	106	4,082	,770	3,605**	301	,000
	Onikişubat	197	3,739	,801			
Toplam	Dulkadiroğlu	106	3,967	,787	3,493**	301	,001
	Onikişubat	197	3,620	,844			

**p<.01

Örgütsel Değerler ortalamaları açısından Dulkadiroğlu ilçesinde görev yapan katılımcıların algı ortalamaları (\bar{x} =3,851) Onikişubat ilçesinde görev yapan katılımcıların algı ortalamalarından (\bar{x} =3,501) anlamlı düzeyde daha yüksektir ve bu farklılık istatistiksel açıdan ,01 düzeyinde anlamlıdır (p= ,002). Bireysel Değerler boyutunda da birinci ilçede görev yapanların ortalamaları (\bar{x} =4,082) ikinci ilçede görev yapanların ortalamalarından (\bar{x} =3,739) anlamlı düzeyde daha yüksek olduğundan aradaki farklılık, 01 düzeyinde anlamlı bulunmuştur (p= ,000). İki boyutta ortaya çıkan farklılık ölçek toplamında da aynen korunmuştur. Ölçek toplamında Dulkadiroğlu ilçesi ortalamaları (\bar{x} =3,967) Onikişubat ilçesi ortalamalarından (\bar{x} =3,620) anlamlı düzeyde daha yüksektir (p= ,002).

Yaş değişkeninin katılımcıların değerleri üzerinde anlamlı bir etkisinin olup olmadığını test etmek amacıyla uygulanan regresyon analizine ait veriler Tablo 5'te verilmiştir.

Tablo 5. Yaş Değişkeninin Örgütsel Değerler Üzerindeki Etkisi

Değişken	B	R	ΔR^2	β	t	P
Sabit	3,626				32,167	,000
Yaş	,003	,065	,004	,065	1,127	,261

Bağımlı Değişken: Değerler

**p<.01

Tablo 5, yaş değişkeninin Değerler üzerinde anlamlı bir etkisinin olmadığını ortaya koymaktadır ($R= ,065$, $R^2= ,004$ ve $p>.05$).

Müdür yardımcılığı ve öğretmenlikteki hizmet süresinin ya da ikisinin toplamının katılımcıların değerleri üzerinde anlamlı bir etkisinin olup olmadığını test etmek amacıyla uygulanan regresyon analizine ait veriler Tablo 6'da verilmiştir.

Tablo 6. Hizmet süresi Değişkeninin Örgütsel Değerler Üzerindeki Etkisi

Değişken	B	R	ΔR^2	β	t	P
Sabit	3,817				40,173	,000
Hizmet Süresi	-,005	,053	,003	-,053	-,926	,355

Bağımlı Değişken: Değerler

**p<.01

Tablo 6'da yer alan veriler hizmet süresi değişkeninin Değerler üzerinde anlamlı bir etkisinin olmadığını ortaya koymaktadır ($R= ,053$, $R^2= ,003$ ve $p>.05$).

Katılımcıların öğretmenlikteki branşları çok çeşitlilik göstermekteydi. Bu branşlar; dil, sanat, bilişim, sayısal, sözel, meslek olmak üzere altı grupta toplandı. Bu altı grubun algı ortalamaları arasında anlamlı farklılıkların olup olmadığını test etmek amacıyla uygulanan tek yönlü varyans analizi sonuçları Tablo 7'de verilmiştir.

Örgütsel Değerler ve Bireysel Değerler boyutlarında ve buna bağlı olarak ölçek toplamında katılımcıların branşları açısından grup ortalamaları arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık ortaya çıkmamıştır. Bu bulgu, değerlerin branş değişkeni ile bağlantılı olmadığını ortaya koymaktadır.

Tablo 6. Hizmet süresi Değişkeninin Örgütsel Değerler Üzerindeki Etkisi

Ölçek/Boyut	Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Karelerin Ort.	F	p
Örgütsel Değerler	Gruplar arası	8,451	5			
	Gruplar içi	265,347	297	1,690	1,892	,096
	Toplam	273,798	302	,893		
Bireysel Değerler	Gruplar arası	4,863	5			
	Gruplar içi	191,340	297	,973	1,510	,187
	Toplam	196,203	302	,644		
Toplam	Gruplar arası	6,171	5			
	Gruplar içi	206,723	297	1,234	1,773	,118
	Toplam	212,894	302	,696		

**p<.01

Tartışma, Sonuç ve Öneriler

Okulların değerlerle yönetilmesine yönelik okul yöneticisi ve öğretmenlerin algılarını ortaya çıkarmayı amaçlayan bu çalışmada katılımcıların değerlere yönelik algıları ortalamanın üzerinde çıkmıştır. Beşli likert tipi ölçek ile ölçülen algılar dördüncü aralıkta (Katılıyorum) gerçekleşmiştir. Okullarda bireysel değerlerin örgütsel değerlerden daha yüksek algılandığı bulgusuna ulaşılmıştır. Bu bulgu, Demirtaş ve Ekmekyapar (2012)'ın yapmış olduğu araştırma bulgularıyla örtüşmektedir. Benzer şekilde, Kılınç (2012), değerlerin bireysel ve örgütsel düzeyde önemli olduğu bulgusuna ulaşmıştır. Müdür yardımcısı ve öğretmenlerin kendi okullarında bireysel değerlerin örgütsel değerlere nispeten daha yüksek düzeyde algılanması, örgütsel değerlerin benimsenmesi ve içselleştirilmesi açısından okul yönetimlerinin çaba harcamaları gerekliliğini ortaya koymaktadır.

Müdür yardımcısı ve öğretmenler en fazla Bireysel Değerler boyutunda yer alan “Zor durumda olan kişilere yardım edilir.” ve “Çalışanlar arasında uyumun gerektiği düşünülür.” maddelerine katılmışlardır. Zor durumda kalanlara yardım etme özelliği bütün doğu toplumları gibi Türk toplumunda da karşılık gören bir değerdir. Araştırmaya katılım sağlayan eğitimciler, bu değerlerin okul ortamında korunduğu algısına sahiptirler. Yine doğulu kültürlerin toplum ile çatışmama, başka bir yö-

nüyle toplumla uyum içerisinde yaşama değerinin okullarda da korunduğu ortaya çıkmıştır.

En düşük katılımın olduğu iki madde Örgütsel Değerler boyutunda yer alan “Çok çalışanlar topluluk önünde takdir edilir.” ve “Yarar ve hizmetlerin dağılımında eşit davranılır.” maddeleri olmuştur. Çalışanların başarılarının topluluk önünde takdir edilmesi, bu performansı sergileyen eğitim çalışanlarına verilen değer herkese gösterilmesi konusunda okul toplumun yeterli hassasiyet göstermediği söylenebilir. Bu değer koruması halinde en düşük katılımın görüldüğü örgütsel adaleti dile getiren maddeye katılımın da yüksek olması beklenebilir. Zira çok çalışanlar topluluk önünde takdir edildiğinde yarar ve hizmetlerin dağılımında da eşitlik sağlanması söz konusu olabilir.

Kahramanmaraş ili iki merkez ilçesinde müdür yardımcısı ve öğretmenlerin örgütsel ve bireysel değer algıları anlamlı derecede farklılık göstermektedir. Fakat bu bulgu Taştan’ın (2010) bulguları ile çelişmektedir. Bu çelişkinin sebebi sosyo-ekonomik olarak illerin karşılaştırılmasından kaynaklanabilir. Kahramanmaraş’ın iki merkez ilçelerinden Onikişubat sosyo-ekonomik açıdan Dulkadiroğlu ilçesine göre daha fazla gelişmişlik özelliği göstermektedir. Bu bulgu, sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeyi ile değerler arasında negatif bir ilişki olduğuna işaret etmektedir. Buradan yola çıkarak toplumların gelişmesi ve refah artışı ile birlikte değerlerde bir çözülme ya da bozulmanın ortaya çıktığını ileri sürmek mümkün görünmektedir. Sosyo-ekonomik düzeyin artmasıyla birlikte değerlerde çözülme ve bozulmanın sebepleri bir başka araştırma konusu olabilir.

Cinsiyet değişkeni açısından örgütsel ve bireysel değerlerde istatistiksel olarak anlamlı bir fark gözükmemekle birlikte erkeklerin örgütsel ve bireysel değer algıları, kadınların algılarından daha yüksektir. Araştırmanın bu bulgusunu destekleyen ve çelişen araştırmalar literatürde mevcuttur. Bu bulgu, Altunay ve Yalçınkaya (2011) ve Eşberk Başyayla (2016)’nın araştırma bulgularıyla çelişirken; Sağnak (2005) ve Taştan (2010)’ın araştırma bulgularıyla uyum göstermektedir. Kadın katılımcıların örgütsel ve bireysel değer algılarının düşük olması bazı ihtiyaçlarının karşılanmamasından kaynaklanabilir. Kadınların örgütsel ve bireysel değer algılarının yükseltilmesi için ders saatlerinin ve nöbet günlerinin

ayarlanması gibi bir takım düzenlemeler yapılması gerektiği söylenebilir.

Müdür yardımcıları ve öğretmenler arasında değerler açısından anlamlı bir farklılık gözükmemektedir. Fakat müdür yardımcılarının örgütsel ve bireysel değer algılarının öğretmenlerden daha yüksek olduğu görülmektedir. Müdür yardımcılarının değer algılarının öğretmenlerden yüksek olması, örgütsel karar alma süreçlerinde aktif olmalarından kaynaklanıyor olabilir. Çalışanların da oluşturulan örgütsel değerlere katkı sağlamasıyla kurum içindeki güven ve motivasyonun artmasıyla birlikte alınan kararların ve eylemlerin kalitesi artar (Argüden, 2004, s.19). Bu bulgulardan yola çıkarak öğretmenlerin değer algılarının artırılmasına yönelik okulla ilgili karar alma süreçlerine dâhil edilmeleri sağlanabilir.

Yaş, hizmet yılı ve branş değişkenlerinin değerler üzerinde anlamlı bir farklılık göstermemesi, yaş, hizmet yılı ve branşın örgütsel ve bireysel değerler üzerinde kayda değer bir etkisinin olmadığını göstermektedir. Sezgin (2006, s.567) ve Sağnak'ın (2003) yapmış olduğu çalışmalarda mesleki kıdemle ilgili bulgular bu araştırmanın bulguları ile çelişmektedir. Son dört yılda okul yöneticiliği kazanılmış bir hak olmaktan çıkarılarak ikinci görevlendirme kapsamına alınmıştır. Milli Eğitim Bakanlığı okul müdürü, müdür başyardımcısı ve yardımcısı kadroların dört yıllık görevlendirme yapmaktadır. Bu konumlara görevlendirilecek kişilerin görev süresi dört yılla sınırlıdır. Dördüncü yılın sonunda sona eren göreve ikinci defa aday olarak başvurulabilir. Bu süreçte, o konumda görev yapan kişi, tıpkı diğer başvuru sahipleri gibi değerlendirilir eğer diğerlerinden daha yüksek puanlara ulaşırsa bu göreve atanabilir. Atanamaması durumunda öğretmenliğe geri döner. Bu durum, okul yöneticilerinin algılarının öğretmenlerden farklılaşmasının bir nedeni olabilir.

Okul yöneticileri, örgüt kültüründe değerlerin önemini dikkate almalı, örgütsel değerleri oluştururken örgüt içinde ve çevresinde yaşatılan değerleri iyi analiz etmeli ve bu değerlerle çatışmayan, tüm örgüt üyelerince kolayca benimsenebilecek ve örgütün paydaşlarınınca takdirle karşılanacak değerler belirlemeye özen göstermelidir (Öztop ve Vurgun, 2011, s. 227).

Organizational and Individual Values of High School Teachers

*

Davut Nacar – Zülfü Demirtaş

Sütçü İmam University - Fırat University

In today's world where cultural, social, economic and technological changes are very fast, there are difficulties in adapting to these changes. One of the expressions that we hear and use most in modern times is the loss of values and the erosion of values and the alienation of the individual to society and self. Rules and mutual relations in social life and organizations enable individuals to learn socialization and new behaviours. It is emphasized by the researchers that the environment and personality characteristics of the human shape the behaviours of the individual. In organizational life, values are considered to be important for the behavior of employees and the organization and this importance is increasing. Organizational values are tools that contribute to the organization's activities and to increase its success. As in all organizations, the values and attitudes of teachers in schools are very important in the functioning of the school. Besides the judgments of the teachers about the values that will be taken to the centre in their professional decisions, behaviours and relations, the perspectives associated with the business life are of great importance for the development of the organization. The importance of values cannot be denied in the educational institutions with basic input and the people who process this input. In particular, the extent to which teachers who are in a functioning position have organizational and individual values will be effective in determining the qualifications of students in the position they are in. In the light of these explanations, the aim of this study is to determine the perceptions of high school teachers on their organizational and individual values.

Method

This research was designed in the screening model. The universe of the study consisted of high school teachers who continue their education

activities the 2016-2017 academic year in the central districts of Dulkadiroğlu and Onikişubat in the province of Kahramanmaraş. In this research, cluster sampling was made. In the study, the exploratory and confirmatory factor analysis form of the Management Scale according to Values, which was developed by Yılmaz (2007), and Demirtaş and Ekmeçyapar (2012) was used.

Finding and Discussion

In this study, which aimed to reveal the perceptions of school administrators and teachers about managing values of schools, the perceptions of participants about values increased above the average. The deputy director and the teachers participated in the articles which included the most individual values dimension: “People who are difficult are also helped” and “It is considered that there is a need for harmony between employees”. The two items with the lowest participation are the ve Multi- workers are appreciated in front of the community ”and önünde Equal treatment of benefits and services are treated equally eşit in the Organizational Values dimension. Organizational and individual perceptions of deputy director and teachers in two central districts of Kahramanmaraş province differ significantly. Although there is no statistically significant difference in organizational and individual values in terms of gender variable, men's perceptions of organizational and individual values are higher than women's perceptions. There is no significant difference between the deputies and teachers in terms of values. However, the organizational and individual value perceptions of vice principals are higher than the teachers. The fact that the value perception of the deputies is higher than the teachers may be due to their active participation in organizational decision making processes. School administrators should take into account the importance of values in the organizational culture, analyze the values living in and around the organization while creating the organizational values, and make sure to determine the values that do not conflict with these values, can be easily adopted by all members of the organization and appreciated by the stakeholders of the organization.

Kaynakça / References

- Alev, S. ve Karakuş, M. (2016). Öğretmenlerin bireysel ve örgütsel değerleri ile izlenim yönetimi taktikleri seçimi arasındaki ilişki düzeyi. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 13(33), 137-152.
- Altunay, E. ve Yalçınkaya, M. (2011). Öğretmen adaylarının bilgi toplumunda değerlere ilişkin görüşlerinin bazı değişkenler açısından incelenmesi. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 17(1), 5-28.
- Tolay, S. ve Yeşil, Ü. (2016). Örgüt geliştirme temeldeki değerleri ve etik ilkeleri. Dalkılıç, O. S. (Ed.), *Örgüt Geliştirme*. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Yılmaz, A. (2004). Geleceği şekillendirmek. Ankara: Rota Yayınları
- Yapıcı, M. ve Zeren Nalinci, G. (2015). Değerler eğitimi ve insan ilişkileri. Avşaroğlu, S. (Ed.), *Kişisel Gelişim ve İnsan İlişkileri* (s. 73-90). Ankara: Eğiten Kitap.
- Aydın, İ. (2016). *Eğitim ve öğretimde etik*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Aydın, İ. (2016). *Yönetimsel mesleki ve örgütsel etik* (7.Baskı). Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Balay, R. (2014). *Yönetici ve öğretmenlerde örgütsel bağlılık* (2. Baskı). Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Boyacı, M. ve Güven, M. (2017). Kişilik ve değerler. Servet Özdemir ve Necati Cemaloğlu (Ed.), *Örgütsel Davranış ve Yönetimi* (s. 55-78). Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Büyüköztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E., Akgün, Ö.E., Karadeniz, Ş. ve Demirel, F. (2016). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. Pegem Akademi: Ankara
- Eşberk Başyayla, Y. (2016). *Lise öğretmenlerinin bireysel ve örgütsel değerlerinin uyumu*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Akdeniz Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Antalya.
- Demirtaş, Z. ve Ekmekyapar, M. (2012). İlköğretim okul yöneticilerinin değerlere dayalı yönetim uygulamalarının okul kültürüne etkisi. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 18(4), 523-544.
- Doğan, E. Ş. (2013). *Örgüt kültürü ve örgütsel bağlılık*. Türkmen Kitapevi: İstanbul.

- Hodgkinson, C. R. (2008). *Yönetim felsefesi, örgütsel yaşamda değerler ve motivasyon*. (İ. Anıl ve B. Doğan, Çev.) İstanbul: Beta Yayım.
- Karasar, N. (2003). *Bilimsel araştırma yöntemi*. Nobel Yayın Dağıtım: Ankara
- Kılıç, F. (2012). *Ortaöğretim okulları yöneticilerinin değerlerle yönetime ilişkin algıları*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi, Elazığ.
- Lavakov, A. (2016). Antecedents of organizational commitment among faculty: an exploratory study. *Tertiary Education and Management*, 149–170, <http://dx.doi.org/10.1080/13583883.2016.1177583>
- Memduhoğlu, H. B. (2011.) Liselerde farklılıkların yönetimi: Bireysel tutumlar, örgütsel değerler ve yönetsel politikalar. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 7 (2), 37-53.
- Öztop, S. ve Vurgun, L. (2011). Yönetim ve örgüt kültüründe değerlerin önemi. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 16(3), 217-230.
- Rokeach, M. (1968). The role of values in public opinion research. *The Public Opinion Quarterly*, 32 (4), 547-559, <https://doi.org/10.1086/267645>.
- Sağnak, M. (2005). İlköğretim okullarında görevli yönetici ve öğretmenlerin örgütsel değerlere ilişkin algıları ile bireysel değerleri arasındaki uyum düzeyi. *Eğitim ve Bilim*, 30(136), 31-38.
- Sağnak, M. (2003). *İlköğretim okullarında görevli yönetici ve öğretmenlerin örgütsel değerlere ilişkin algıları ile bireysel değerleri arasındaki uyum düzeyi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bolu.
- Sezgin, F. (2006). İlköğretim Okulu Öğretmenlerinin Birey-Örgüt Değer Uyumuna İlişkin Algıları. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 48, 557-583.
- Taştan, M. (2010). Türkiye'deki resmi ve özel ilköğretim okulu öğretmenlerinin bireysel değerleri ile okulun örgütsel değerleri arasındaki uyum düzeyi. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 16(1), 113-148.

- Taymur, İ. ve Türkçapar, M. H. (2012). Kişilik: tanımı, sınıflaması ve değerlendirilmesi. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 4(2), 154-177, doi:10.5455/cap.20120410.
- Turgut, T. (1998). Örgütsel davranışta değerlerin yeri. Suna Tevrüz (Ed.), *Endüstri ve Örgüt Psikolojisi-II* (ss. 35-48). Ankara: Türk Psikologlar Derneği Yayınları.
- Tutar, H. (2016). *Örgütsel davranış: Örgüt teorileri ve çağdaş yaklaşımlar açısından*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Yılmaz, K. (2007). İlköğretim okul yönetici ve öğretmenlerinin değerlere göre yönetim ile ilgili görüşleri. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 52, 639-664.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

- Nacar, D. ve Demirtaş, Z. (2018). Lise öğretmenlerinin örgütsel ve bireysel değerleri. *OPUS-Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 9(16), 437-455. DOI: 10.26466/opus.469281

Toplum Desteği Alt Ölçeği'nin Üniversite Örnekleminde Psikometrik Özelliklerinin İncelenmesi

DOI: 10.26466/opus.456777

*

Selen Demirtaş Zorbaz* - Nilüfer Koçtürk**

*¹ Dr. Öğr. Üyesi, Ordu Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Ordu / Türkiye

E-Posta: selenpdr@gmail.com

ORCID: [0000-0003-0040-9095](https://orcid.org/0000-0003-0040-9095)

** Dr, SB Yıldırım Beyazıt Üni., Yenimahalle Eğt. ve Arş. Hastanesi, /Ankara/Türkiye

E-Posta: nilkeser@hacettepe.edu.tr

ORCID: [0000-0001-6124-1842](https://orcid.org/0000-0001-6124-1842)

Öz

Sosyal destek bireylerin sorunlarla başa çıkmalarında psikolojik bir kaynaktır. Alanyazında toplum desteğinin gerek normal gerekse klinik popülasyonda vurgulanan önemine karşın Türkiye'de üniversite örnekleminde toplum desteğinin psikolojik boyutunu ölçebilecek bir ölçme aracına ulaşılamamıştır. Bu sebeple, bu çalışmada Algılanan Sosyal Destek Ölçeği'nin Toplum Desteği Alt Ölçeği Üniversite Formunun geçerlik ve güvenilirlik çalışmalarının yapılması amaçlanmıştır. Bu amaçla Ordu Üniversitesi'nin çeşitli fakültelerinde öğrenim gören toplam 300 üniversite öğrencisinden veri toplanmıştır. Ölçeğin geçerlik çalışmaları kapsamında gerçekleştirilen doğrulayıcı faktör analizi ölçeğin tek boyutlu yapısının kabul edilebilir uyum indekslerine sahip olduğunu göstermiştir. Ölçüte dayalı geçerlik için yapılan analiz sonucunda Toplum Desteği Alt Ölçeği, Aileden Algılanan Sosyal Destek Alt Ölçeği ve Warwick-Edinburgh Mental İyi Oluş Ölçeği'yle arasında anlamlı düzeyde ilişkiler bulunmuştur. Bununla birlikte güvenilirlik çalışması kapsamında hesaplanan Cronbach alfa (0.93) ve eşdeğerlik kat sayıları (0.93) ölçeğin güvenilirliğine kanıt olarak değerlendirilmiştir. Buna ek olarak cinsiyete göre üniversite öğrencilerinin toplum desteği algıları arasında fark bulunamamıştır. Bulgular ilgili literatür ışığında tartışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Sosyal destek, Toplum desteği, Aileden algılanan sosyal destek, Mental iyi oluş, Üniversite öğrencileri

Examination of Psychometric Characteristics of Perceived Community Support Subscale in a University Sample

*

Abstract

Social support is the psychological source for individuals to deal with problems. In our knowledge, there is no measurement instrument to measure psychological dimension of community support for university students in Turkey despite the importance of the community support emphasized both in normal and clinical population in literature. For this reason, in the study, the validity and reliability of community subscale of Perceived Social Support Scale developed by Yıldırım (1997) in high school sample was examined in university student sample. For this purpose, data were collected from 300 university students who continue their education in various faculties in Ordu University. As a result of the confirmatory factor analysis, it has been observed that single factor structure of the scale had acceptable coefficients. The correlations between Perceived Community Support Subscale, Perceived Social Support from Family Subscale and Warwick-Edinburgh Mental Wellbeing Scale were examined to determine the criterion based validity of the scale and these values were found as significant. In addition, within the scope of the reliability studies of Perceived Community Support Subscale, Cronbach alpha internal consistency coefficient and the equivalence coefficient was calculated and it was found as .93 and .93, respectively. Also, it is found that community support levels of university students do not vary by gender. These findings are discussed in the light of the related literature.

Keywords: Social support, Community support, Perceived community support, Perceived family support, Mental wellness

Giriş

Sosyal destek birçok farklı disiplinin çalışma konusu olup alanyazında farklı şekillerde tanımlanmaktadır. Örneğin, Cobb (1976) sosyal desteği bireyin ilgi gördüğüne, sevildiğine, değerli olduğuna ve aidiyet hissettiğine dair inanç geliştirmesini sağlayan bilgi olarak tanımlamakta olup, sonraki çalışmalarında sosyal desteğin araçsal destek (psikolojik danışma), aktif destek (rehberlik etme) ve maddi destek (mal ve hizmetler) olarak üç türü olduğunu belirtmektedir (akt., Wilcox ve Vernberg, 1985). Berns (2012) ise sosyal desteği, ihtiyaç duyulduğunda başkaları tarafından sağlanan maddi, fikirsel, sosyal ve duygusal kaynak olarak ifade etmektedir. Sosyal desteği insanlar arasındaki yardımlaşmanın dinamik bir süreci olarak tanımlayan Hobfoll (2001) ise duygusal desteğin sosyal destek sürecinin en aktif bileşeni olabileceğini vurgulamaktadır. Bu görüşle paralel olarak, ergenlerle yapılan nitel bir çalışmada da duygusal desteğin en önemli, bir diğer deyişle, en çok ihtiyaç duyulan sosyal destek türü olduğu saptanmıştır (Camara, Bacigalupe ve Padilla, 2017). Buradan hareketle sosyal destek kavramının odağında psikolojik destek olduğu söylenebilir.

Sosyal destek, bir diğer deyişle başkalarından alınan yardım algısı, bireylerin sorunlarla başa çıkmalarında bir psikolojik kaynak olarak görülmektedir. Önceki çalışmalar sosyal desteğin, umutsuzluk düzeyini (Brothers ve Andersen, 2009), depresyon (Brothers ve Andersen, 2009) ve kaygı belirtilerinde düşüklüğü (Grills-Taquechel, Littleton ve Axsom, 2011), yaşam doyumunu (Yalçın, 2011; Oh, Ozkaya ve LaRose, 2014), yaşam kalitesini (Grills-Taquechel vd., 2011) ve fiziksel sağlık bulgularının daha iyi olmasını (Pinquart ve Sorensen, 2010) yordadığını göstermektedir. Bununla birlikte sosyal destek ile kaygı (Kapıkıran ve Acun-Kapıkıran, 2010), depresyon (Kapıkıran ve Acun-Kapıkıran, 2010; Yalçın, 2014), umutsuzluk (Kapıkıran ve Acun-Kapıkıran, 2010) ve yalnızlık (Yalçın, 2014) arasında olumsuz yönde, psikolojik iyi olma (Kapıkıran ve Acun-Kapıkıran, 2010; Yalçın, 2014) ile olumlu yönde anlamlı ilişkiler mevcuttur. Görülmektedir ki sosyal destek üniversite öğrencilerinin ruhsal durumunu doğrudan ya da dolaylı olarak etkileyebilmektedir.

Aldıkları kaynağa göre sosyal destek alanyazında aile desteği, arkadaş desteği, öğretmen desteği ve/veya toplum desteği olarak boyutlara ayrılmaktadır (Eker, Arkar ve Yıldız, 2001; Gülaçtı, 2010; Yıldırım, 1997). Sosyal desteğin boyutlarından biri olan toplum desteğine dair elde edilen araştırma bulguları ise genel olarak toplum desteğinin bireyin ruh sağlığına ve fiziksel sağlığına dair olumlu etkisini vurgulamaktadır. Yetişkinlerle yapılan bir çalışmada toplum desteği ile depresyon ve stres belirtileri arasında ilişki olduğu saptanmıştır. Buna göre toplum desteği düzeyi arttıkça depresyon ve stres belirtilerinin azaldığı görülmüştür (Herrero ve Gracia, 2007). Bir başka çalışmada ise toplum desteğinin yaşlı bireylerin ruh sağlıklarının korunmasında tampon görevi gördüğü belirlenmiştir (Nwoke, Chukwuorji ve Ebere, 2016). Bununla birlikte bireylerin sosyal destek düzeyinde artış ile toplumsal etkinliklere katılımı arasında pozitif yönde bir ilişki bulunmuştur (Stack-Cutler, Parrila ve Torppa, 2015). Buna karşın, alanyazında farklı sonuçlara ulaşan çalışmalar da mevcuttur. Örneğin, okuma güçlüğü olan yetişkinlerle yapılan bir çalışmada toplum desteğinin tampon işlevi görmediği ve yaşam doyumunu yordamadığı saptanmıştır (Stack-Cutler vd., 2015). Ancak araştırmalar arasında kavramların tanımlanmasında farklılıkların olduğu ve farklı ölçme araçlarının kullanıldığı görülmektedir. Bununla birlikte sosyal desteğin toplum desteği boyutunu inceleyen sınırlı sayıda araştırma (örn., Herrero ve Gracia, 2007; Nwoke, Chukwuorji ve Ebere, 2016) olduğu ve daha çok aile, arkadaş gibi bireyin daha yakın çevresinden algıladığı sosyal destek kaynaklarının (örn., Eker vd., 2001; Yalçın, 2011) incelendiği görülmektedir.

Bireyin içinde yaşadığı toplumun kültürü, kendisine verilen ve aldığı sosyal desteğe bağlamsal zemin sağlamakta ve bu bağlamsal zemin sosyal destek ihtiyaçlarının ifade edilmesine izin vermektedir (Dilworth-Anderson ve Marshall, 1996). Aynı zamanda, grubun ortak inanç sistemi ile birlikte grubun tutumları, normları ve beklentileri; verilen ve alınan sosyal desteği şekillendirmekte ve sosyal desteğe yön vermektedir (Dilworth-Anderson ve Marshall, 1996). Bu sebeplerle, sosyal desteğin kaynağı (örn., aile veya arkadaş desteği) her kim olursa olsun, sosyal destek kültür ve toplum bağlamından bağımsız düşünülemez. Bir diğer yönden, toplum, kendisini oluşturan bireylerden oluşan aktif bir sosyal destek kaynağıdır. Bu görüşle paralel olarak Berns (2012) top-

lumun kurumsal destek gibi hem resmi hem de akrabaların, arkadaşların veya komşuların bir kriz anında yardımda bulunması gibi gayri resmi sosyal destek sistemi sağladığını belirtmektedir. Ekolojik sistem yaklaşımı açısından da toplum, dolaylı veya direkt bir şekilde bireyin etkileşimde olduğu ve yaşamını etkileyen bir faktördür (Bronfenbrenner, 1979).

Toplum ve toplumsal faktörler, birey doğduğundan itibaren bireye sunduğu imkânlarla olumlu ve olumsuz bir şekilde bireyin yaşamını etkilemektedir. Toplumun bireye sunduğu sosyal destek de bireyin psiko-sosyal gelişiminden fiziksel sağlığının iyi oluşuna kadar iyilik halini etkileyebilecek değişkenlerden biridir (Nwoke vd., 2016). Bununla birlikte, bireyin toplum desteği düzeyini yüksek olarak algılaması topluma güven, topluma aidiyet ve bağlılık duygusunu besleyen (Hobfoll, 2001), kendisini yalnız hissetmesini önleyen bir durumdur. Ancak alanyazın incelendiğinde destek kaynağı olarak toplum desteğinin ele alındığı çalışmaların az sayıda olduğu ve toplum psikolojisi bağlamında sosyal desteğin; birlik duygusu, komşuluk, sosyal bütünleşme gibi bazı temel kavramlarla ilişkilendirildiği fark edilmektedir (Herrero ve Gracia, 2007). Bazı çalışmalarda da toplum desteğinin sosyal bağ ve kolektif sosyalizasyondan oluştuğu vurgulanmaktadır (örn., Black, Cook, Murry ve Cutrona, 2005).

Alanyazında toplum desteği ile ilgili ölçekler incelendiğinde de sınırlı sayıda olduğu ve söz konusu ölçeklerde toplum desteğinin farklı boyutlarının ölçüldüğü görülmektedir (Herrero ve Gracia, 2007). Örneğin, Dolenc'ın (2009) 18-32 yaş arası 201 kişi ile yaptığı ve yetişkinliğe geçiş süreçlerini değerlendirdiği çalışmasında toplum desteği kavramı yetişkinlerden alınan destek, okula aidiyet ve topluma bağlılık ile ilgili üç ayrı ölçekten alınan maddelerle değerlendirilmiştir. Araştırma sonucunda da toplum desteği düzeyi yüksek olan bireylerin baş etme becerilerinin daha iyi olduğu saptanmıştır. Başka bir çalışmada ise Algılanan Toplum Desteği Ölçeği geliştirilmiş ve toplum desteğinin toplumsal bütünleşme (örn., 'Toplumda görüşlerim değerlidir. '), toplumsal katılım (örn., 'Toplumdaki bazı sosyal ve sivil kuruluşlara katılıyorum. ') ve toplumsal kurum (örn., 'Kendimi daha iyi hissedeceğim insanlar buldum. ') olarak üç faktörden oluştuğu belirlenmiştir (Herrero ve Gracia, 2007). Diğer bir çalışmada ise toplum desteği dini kurumlardan alınan sosyal

destek olarak ele alınmış ve ebeveynleri boşanma aşamasında iken kızlara göre erkek çocuklarının daha fazla dini kurumlardan destek aldığı saptanmıştır (Ceresnie, 2014).

Türkiye’de ise okulöncesi (örn., Alisinanoğlu ve Özbey, 2013), çocuk ve ergen (örn., Gökler, 2007; Yıldırım, 1997), normal ve klinik yetişkin örneklemin (örn., Eker vd., 2001) veya üniversite öğrencilerinin (örn., Gülaçtı, 2010) arkadaş, aile vb. sosyal destek kaynaklarından destek düzeylerinin değerlendirildiği sosyal destek ölçekleri bulunmaktadır. Bunlardan Kapıkıran ve Acun-Kapıkıran’ın (2010) uyarlama çalışmasını yaptıkları Algılanan Elde Edilebilir Destek Ölçeği sosyal destek kaynağını belirlemeden sosyal desteğin psikolojik ve araçsal yönüne odaklanan bir ölçektir. Eker ve diğ. (2001) tarafından normal ve klinik örnekleme uyarlama çalışması yapılan Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği ise aile, arkadaş ve özel bir insandan alınan desteği değerlendirmektedir. Yıldırım (1997) tarafından geliştirilen Algılanan Sosyal Destek Ölçeği ise ergenlerin sosyal destek düzeyi ve kaynakları hakkında bilgi vermekte olup aile, akraba, arkadaş, öğretmen ve toplum boyutlarına göre ayrı ayrı değerlendirilebilmektedir. Algılanan sosyal destek ölçeğinin aile, arkadaş ve öğretmen alt ölçekleri üniversite örneklemelerinde kullanılmasına rağmen (örn., Çankaya, 2009; Doğan, 2008) toplum desteği alt ölçeğinin üniversite örnekleme uyarlanması gerçekleştirilmemiştir. Bu bağlamda, Yıldırım (1997) tarafından geliştirilen Algılanan Sosyal Destek Ölçeği, sahip olduğu toplum desteği alt ölçeği ile Türkiye’de toplum desteğinin psikolojik boyutunu değerlendirebilecek bir ölçek olmasına karşın ölçeğin geçerlik ve güvenilirlik çalışmaları yalnızca ergen grubunda gerçekleştirilmiştir.

Alanyazında toplum desteğinin gerek normal (örn., Dolenc, 2009) gerekse klinik popülasyonda (örn., Can-Öz ve Ünsal-Barlas, 2017) vurgulanan önemine karşın Türkiye’de üniversite öğrencilerinde toplum desteğinin psikolojik boyutunu ölçecek bir ölçme aracına ulaşılamamıştır. Bu konuda geçerli ve güvenilir bir ölçme aracının olması toplum desteğinin üniversite öğrencilerindeki etkisini ve koruyucu ve risk faktörü olarak ortaya konmasını amaçlayan çalışmalara dayanak oluşturmaktadır. Bununla birlikte Türkiye kaynaklı alanyazında Türkiye’nin ataerki toplum yapısına bağlı olarak kızların daha dezavantajlı konumda olmalarından dolayı toplumsal destek düzeylerinin düşük düzeyde

olabileceği vurgulanmaktadır (örn., Koçtürk ve Bilge, 2018). Buna karşın, toplum desteğine dair üniversite öğrencileriyle gerçekleştirilmiş bir çalışmaya ulaşılmamıştır. Belirtilen bu sebeplerle, bu çalışmanın birincil amacı Yıldırım (1997) tarafından geliştirilen Algılanan Sosyal Destek Ölçeği'nin üniversite öğrencilerinin toplumdan algıladıkları sosyal desteği değerlendirmede geçerli ve güvenilir bir ölçme aracı olup olmadığını sınamaktır. Çalışmanın ikinci amacı ise cinsiyete göre üniversite öğrencilerinin toplum desteği düzeylerinin farklılaşp farklılaşmadığını incelemektedir. Bu amaçlarla araştırmada “Algılanan Sosyal Destek Ölçeği'nin Toplum Desteği Alt Ölçeği üniversite öğrencileri örnekleminde geçerli ve güvenilir bir ölçme aracı mıdır?” ile “Cinsiyete göre üniversite öğrencilerinin toplum desteği düzeyleri anlamlı olarak farklı mıdır?” sorularına yanıt aranmaktadır.

Yöntem

Çalışma Grubu

Çalışma kapsamında basit seçkisiz (tesadüfi) örnekleme yöntemiyle çeşitli fakültelerde eğitimlerine devam eden toplam 300 üniversite öğrencisinden veri toplanmıştır. Çalışma grubunun büyüklüğünün belirlenmesinde ölçekteki madde sayısının en az 10 katı bir gruba erişilmesi ölçüt olarak alınmıştır (Büyüköztürk, 2011). Bu öğrencilerin 206'sı (%69) kadın, 93'ü (%31) erkektir. Öğrencilerin 102'si (%34) birinci sınıf öğrencisi, 85'i (%28,3) ikinci sınıf öğrencisi, 64'ü (%21,3) üçüncü sınıf öğrencisi ve 47'si (%15,7) dördüncü sınıf öğrencisidir. Öğrencilerin 183'ü (%61) Eğitim Fakültesi'nde, 59'u (%21) Diş ve Tıp Fakültesi'nde, 15'i (%5) Fen Edebiyat Fakültesi'nde ve 39'u (%13) Müzik ve Sahne Sanatları Fakültesi'nde öğrenim görmektedir.

Kullanılan Ölçme Araçları

Algılanan Sosyal Destek Ölçeği (ASDÖ): Bireylerin farklı kaynaklardan algıladıkları sosyal desteği ölçmek amacıyla Yıldırım (1997) tarafından geliştirilen ASDÖ'de beş alt ölçek bulunmaktadır ve ölçekteki her bir durum cümlesi aile, akraba, arkadaş, öğretmen ve/veya toplum alt ölçek-

leri boyutlarında üçlü derecelendirmeye göre cevaplandırılmaktadır (Yıldırım, 1997). Ölçeğin tamamı 26 maddeden oluşmakta olup her bir madde alt ölçeklere göre ayrı ayrı cevaplandırılmaktadır. Bu çalışma kapsamında ise ölçeğin aile ve toplum alt ölçekleri kullanılmıştır. Diğer bir deyişle, ölçekte bulunan 26 madde aileye ve topluma göre ayrı ayrı değerlendirilmiştir.

ASDÖ'nün geçerlik ve güvenilirlik çalışması lise öğrencileriyle gerçekleştirilmiştir (Yıldırım, 1997). Yapılan faktör analizi sonucunda 26 maddeden oluşan ölçeğin faktör yüklerinin yüksek olduğu, .461 ile .849 arasında değiştiği saptanmıştır. Güvenirlik çalışması kapsamında Cronbach alfa güvenilirlik katsayısı hesaplanmış ve ölçeğin tümü için .93; aile boyutu için .79; akraba boyutu için .76; arkadaş boyutu için .74; öğretmen boyutu için .75; ve toplum boyutu için .80 olarak bulunmuştur. Benzer ölçekler geçerliği Harter'ın geliştirdiği Çocuklar ve Gençler için Sosyal Destek Ölçeği ile değerlendirilmiş ve iki ölçeğin toplam puanları arasında yüksek düzeyde korelasyonlar saptanmıştır (Yıldırım, 1997). Bu çalışmada aile destek alt ölçeği için Cronbach alfa katsayısı .92 olarak hesaplanmıştır.

Warwick-Edinburgh Mental İyi Oluş Ölçeği (WEMİOÖ): Mental (psikolojik) iyi oluşu ölçmek amacıyla Tennant ve diğ. (2007) tarafından geliştirilen ölçek Keldal (2005) tarafından Türkçe'ye uyarlanmıştır. Ölçek 14 olumlu maddeden oluşmaktadır ve alınan yüksek puanlar yüksek mental (psikolojik) iyi oluşa işaret etmektedir (Keldal, 2015). Ölçeğin uyarlama çalışması kapsamında yapılan açıklayıcı ve doğrulayıcı faktör analizi (DFA) ölçeğin tek faktörlü yapısına bir kanıt olarak sunulmuş ve ölçüt bağıntılı geçerlik kapsamında Oxford Mutluluk Ölçeği-Kısa Formu, Yaşam Doyumu Ölçeği, İyi Oluş İndeksi Yetişkin Formu, Psikolojik İyi Oluş Ölçeği, Depresyon-Mutluluk Ölçeği Kısa Formu ve Öznel Mutluluk Ölçeği ile WEMİOÖ arasında anlamlı korelasyonlar bulunmuştur. Güvenirlik çalışması kapsamında hesaplanan Cronbach alfa iç tutarlık güvenilirlik katsayısı ise .92'dir. Bu çalışma kapsamında hesaplanan Cronbach alfa iç tutarlılık güvenilirlik kat sayısı ise .89 olarak saptanmıştır.

İşlem Yolu

Çalışmada öncelikle Ordu Üniversitesi Etik Kurulu'ndan gerekli izinler alınmış ve uygulamanın yapılacağı fakültelerin dekanlıklarına izin için yazılar yazılmıştır. Dekanlıkların uygun gördüğü gün ve saatte sınıflara gidilmiş ve araştırmacılar tarafından katılımcılara gerekli açıklamalar yapılmıştır. Araştırmaya gönüllü olarak katılmayı kabul eden öğrencilere gönüllü onam formu dağıtılmış ve daha sonra ölçek setleri verilmiştir. Uygulama yaklaşık 15 dakika sürmüştür.

Verilerin Analizi

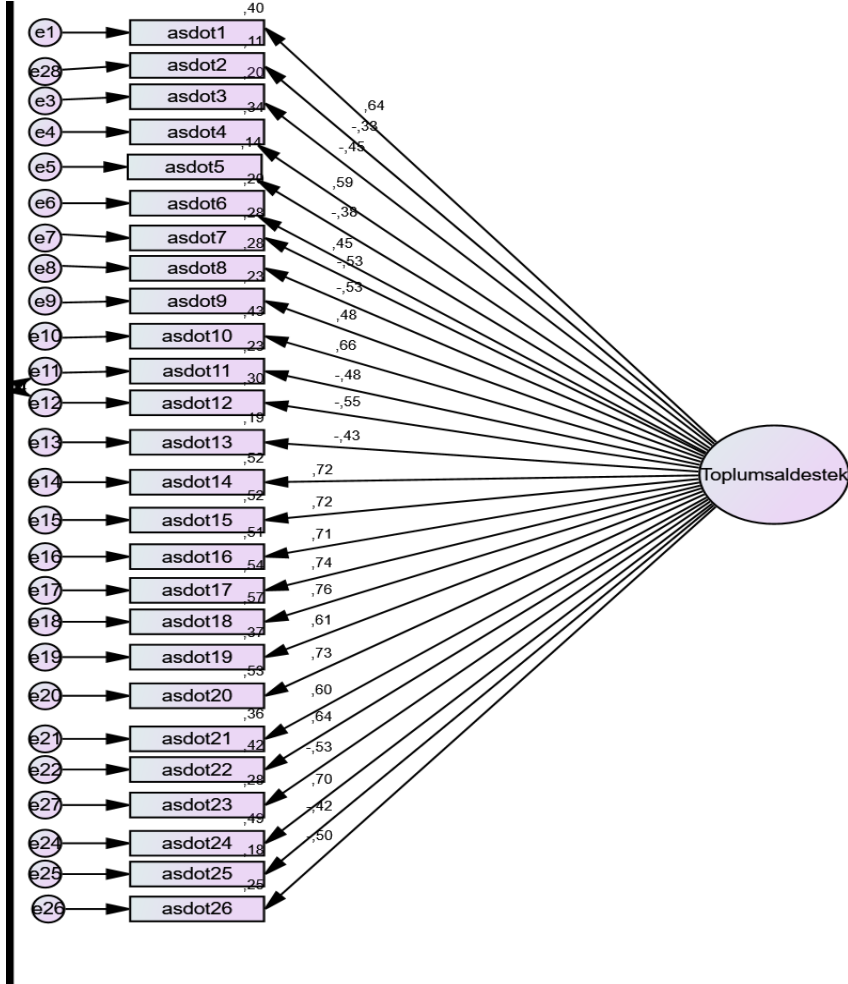
Çalışmada öncelikle kayıp verilerin %5'in üstünde olup olmadığı incelenmiş ve olmadığı görülmüştür. Alanyazında 250 ve üzeri örneklem için regresyon atama yöntemi önerildiğinden (örn., Soysal ve Akın-Arıkan, 2017) çalışmada kayıp veri ataması gerçekleştirilmiştir. Daha sonra normal dağılım varsayımı incelenmiş ve çarpıklık ve basıklık değerlerinin -3 ile +3 arasında olduğu ve verilerin normal dağılım gösterdiği (Tabachnick ve Fidell, 2007) görülmüştür. ASDÖ'nün toplum alt ölçeğinin geçerliğini test etmek için DFA ve ölçüte dayalı geçerlik yöntemlerinden yararlanılmış (Kan, 2007; Kline, 2010) ve güvenilirlik çalışması kapsamında Cronbach alfa iç tutarlılık güvenilirlik kat sayısı ve eşdeğerlik katsayısı hesaplanmıştır (Büyüköztürk, 2008; Kan, 2007; Şeker ve Gençdoğan, 2006). Araştırmada hata payı .05 olarak alınmıştır.

Bulgular

Algılanan Toplum Desteği Alt Ölçeği'nin Üniversite Formu'nun Geçerliğine İlişkin Bulgular

DFA kullanılarak "Algılanan Toplum Desteği Alt Ölçeği"ne ilişkin tek faktörlü kuramsal model test edilmiştir. Bulgulara göre tek faktörlü modelin kabul edilebilir uyum indekslerine sahip olduğu görülmüştür (Bentler ve Bonett, 1980; Kline, 2010) ($c^2/sd= 2,75$, $IFI = .84$, $TLI = .82$, $CFI = .83$, $SRMR = .06$, $RMSEA = .07$). Şekil 1'de görüldüğü üzere, standartlaştırılmış regresyon katsayıları .32 ile .76 arasında değişmektedir (bkz.

Şekil 1). Bu bulgular Algılanan Toplum Desteği Alt Ölçeği'nin yapı geçerliğine kanıt olarak sunulabilir.

Şekil 1. Algılanan Toplum Desteği Alt Ölçeği'nin standartlaştırılmış regresyon katsayıları

Çalışmada ölçüte dayalı geçerlik kapsamında Algılanan Toplum Desteği Alt Ölçeği (ASDÖ-T) Aileden Algılanan Sosyal Destek Alt Ölçeği (ASDÖ-A) ile Mental İyi Oluş Ölçeği arasındaki korelasyonlar ile

ortalama ve standart sapma değerleri incelenmiş ve sonuçlar Tablo 1'de verilmiştir.

Tablo 1. Algılanan Toplum Desteği Alt Ölçeği ile diğer ölçeklere dair bulgular

	1	2	3
1. ASDÖ-T	1.00		
2. ASDÖ-A	.32**	1.00	
3. WEMİÖÖ	.37**	.27**	1.00
\bar{x}	54.27	71.72	52.79
SS	10.03	7.75	7.99

Not. ASDÖ-T = Algılanan Toplum Desteği Alt Ölçeği; ASDÖ-A = Aileden Algılanan Sosyal Destek Alt

Ölçeği; WEMİÖÖ = Warwick-Edinburgh Mental İyi Oluş Ölçeği; \bar{x} = Ortalama; SS = Standart sapma. ** $p < .01$

Tablo 1'de görüldüğü gibi ASDÖ-T ile ASDÖ-A arasında .32, ASDÖ-T ile WEMİÖÖ arasında .37 düzeyinde anlamlı korelasyon bulunmaktadır ($p < .01$). Bu durum ASDÖ-T'nin ölçüte dayalı geçerliğine bir kanıt olarak yorumlanabilir.

Algılanan Toplum Desteği Alt Ölçeği Üniversite Formu'nun Güvenirliğine İlişkin Bulgular

Algılanan Toplum Desteği Alt Ölçeği'nin güvenilirlik çalışmaları kapsamında ölçeğin bütününe ilişkin Cronbach alfa iç tutarlılık kat sayısı hesaplanmış ve .93 olduğu görülmüştür. Ölçeğin eşdeğer yarılar yöntemi ile güvenilirliğin test edilmesi için ise ölçek tek ve çift numaralı maddeler baz alınarak ikiye ayrılmış ve elde edilen iki puan arasındaki eşdeğerlik katsayısı Spearman-Brown formülü kullanılarak .93 olarak bulunmuştur.

Yukarıda belirtilen tüm bu sonuçlardan hareketle, ASDÖ-T'nin üniversite öğrencilerinde toplum desteğini ölçmek amacıyla geçerli ve güvenilir bir ölçek olarak kullanılabilceği söylenebilir. Alt ölçek toplam 26 maddeden oluşmaktadır ve bu maddelerden 11'i ters puanlanmaktadır. Ölçekten alınan yüksek puan algılanan toplum desteğinin yüksek düzeyde olduğunu göstermektedir.

Cinsiyete İlişkin Bulgular

Öğrencilerin toplum desteği düzeylerinin cinsiyete göre değişip değişmediğini belirlemek için bağımsız gruplar için *t* testi uygulanmıştır. Bağımsız değişkene ait varyansların homojenliği Levene testi ile incelenmiş ve varyansların eşit dağıldığının varsayılabilmesi görülmüştür. Buna göre kız ve erkek öğrencilerin toplum destek düzeyleri arasında istatistiksel olarak manidar bir fark bulunamamıştır ($t (sd) = -1.655, p > .05$). Bir başka ifade ile cinsiyete göre üniversite öğrencilerinin toplum desteği düzeyleri değişmemektedir.

Tartışma Ve Sonuç

Türkiye’de üniversite örnekleminde toplum desteğinin psikolojik boyutunu ölçebilecek bir ölçme aracının bulunmaması sebebiyle bu çalışmada Yıldırım (1997) tarafından lise örnekleminde geliştirilen ASDÖ’nün toplum alt ölçeğinin üniversite öğrencileri örnekleminde geçerlik ve güvenirliği incelenmiştir. Bu kapsamda öncelikle alt ölçeğin geçerliğini test etmek için doğrulayıcı faktör analizi ve ölçüte dayalı geçerlik yöntemlerinden yararlanılmış (Kan, 2007; Kline, 2010). DFA bulgularına göre tek faktörlü modelin kabul edilebilir kat sayılara sahip olduğu görülmüştür (Bentler ve Bonett, 1980; Kline, 2010). Uyum indekslerinden RMSEA’nın 0’a yakın değer vermesi beklenmekte olup, 0.05’e eşit ya da daha küçük olan değerlerin çok iyi bir uyumu gösterdiği varsayılmaktadır (Büyüköztürk vd., 2004). Aynı zamanda CFI değerinin 1.00’e yakın olması mükemmel uyumu işaret etmektedir (Bentler ve Bonett, 1980). ASDÖ-T’ün uyum indekslerinin kabul edilebilir olması ölçeğin geçerliğine bir kanıt olarak yorumlanabilse de mükemmel uyum için uyum indeksleri iyileştirilebilir. Bu nedenle daha farklı örneklemlerde de ASDÖ-T’ün doğrulayıcı faktör analizinin tekrar yapılması önerilebilir.

Alanyazın incelendiğinde toplum desteği ölçeklerinin çok faktörlü (örn., Herrero ve Gracia, 2007) olabildiği görülmektedir. Bu durumun toplum desteğinin ele alınan türüne bağlı olarak değişmesinden ve sosyal desteğin teorik tanımında fikir birliğine varılamamasından (Wilcox ve Vernberg, 1985) kaynaklandığı düşünülmektedir. Örneğin, Berns (2012) sosyal desteği, ihtiyaç duyulduğunda başkaları tarafından sağla-

nan maddi (örn., para verme), fikirselsel (örn., bilgilendirme, tavsiyede bulunma), sosyal (örn., arkadaşlık) ve duygusal (örn., dinleme ve empati yapmak) kaynak olarak ifade etmektedir. Hobfoll (2001) da genel olarak benzer şekilde tanımlamakla birlikte duygusal desteğin sosyal destek sürecinin en aktif bileşeni olabileceğini vurgulamaktadır. Bu çalışmada kullanılan ASDÖ-T de bireylerin toplumu oluşturan diğer insanlardan algıladığı sosyal desteğin yalnızca psikolojik/duygusal boyutunu değerlendirmektedir (örn., "Beni anlamaz", "Bana karşı genelde itici ve reddedicidir", "Beden ve ruh sağlığımı koruyabilmemi destekler"). Bu nedenle, kuramsal temel ile uyumlu olarak ASDÖ-T'ün tek boyutlu yapısının doğrulandığı görülmüştür.

Ölçeğin ölçüte dayalı geçerliliğini saptamak amacıyla Algılanan Toplum Desteği Alt Ölçeği'nin (ASDÖ-T) Aileden Algılanan Sosyal Destek Alt Ölçeği (ASDÖ-A) ile Mental İyi Oluş Ölçeği arasındaki korelasyonları incelenmiş ve bu değerlerin sırasıyla .32 ve .37 olduğu belirlenmiştir. Bu ilişkilerin beklentilerle tutarlı olduğu gözlenmektedir. Alanyazında da sosyal desteğin, umutsuzluk düzeyini (Brothers ve Andersen, 2009), depresyon (Brothers ve Andersen, 2009) ve kaygı belirtilerinde düşüklüğü (Grills-Taquechel vd., 2011) yordadığı belirtilmektedir. Kapıkıran ve Acun-Kapıkıran'ın (2010) üniversite öğrencileriyle yaptıkları çalışmanın bulgularına göre sosyal destek puanları ile kaygı, depresyon ve umutsuzluk ölçek puanları arasında olumsuz yönde, psikolojik iyi olma ile de olumlu yönde anlamlı ilişki olduğu belirlenmiştir. Türkiye'de yapılan ve iyi oluş ve sosyal destek arasındaki ilişkilerin incelendiği bir meta-analiz çalışmasında ise iyi oluş ile sosyal destek arasında pozitif yönde orta düzeyde, depresyon ve yalnızlığın sosyal destek ile negatif yönde orta düzeyde ilişki olduğu saptanmıştır (Yalçın, 2014). Görüldüğü gibi sosyal desteğin iyi oluş ve çeşitli psikolojik belirtilerle ilişkisi bulunmaktadır. Bu nedenle sosyal destek ve iyi oluş arasında pozitif yönde anlamlı korelasyon çıkması beklenen bir durumdur. Bu çalışmada da toplum desteği ile iyi oluş arasındaki pozitif anlamlı korelasyon ölçeğin geçerliğine bir kanıt olarak yorumlanabilir.

Bu çalışmada cinsiyete göre üniversite öğrencilerinin toplum desteği düzeylerinin değişmediğinin belirlenmesi çalışmanın diğer bir bulgusudur. Bu konuda Türkiye'de ve benzer kültürde yapılmış bir çalışmaya ulaşılammıştır. Ancak Türkiye'nin ataerkil yapıda olduğu ve toplumsal

zeminde feminist bir bakış açısının benimsenmediği göz önüne alındığında (Bingöl, 2014), bu bulgu beklenenle uyumlu değildir. Bunun nedeni üniversite eğitimi almaları sebebiyle kadın katılımcıların kendilerini toplumsal yönden desteklendiklerini hissetmelerinden veya öğrenim gördükleri şehirde kadın-erkek eşitliğine dayalı toplumsal bir ortamda yaşamalarından kaynaklanabilir. İleride yapılacak çalışmalarla bu bulgunun desteklenmesinin önemli olduğu düşünülmektedir. Üniversite öğrenimi gören ve görmeyen 18-24 yaş arası gençlerle karşılaştırmalı bir çalışma yapılabilir ve toplum desteği üzerinde cinsiyet farklarının eğitim düzeyinden etkilenip etkilenmediği test edilebilir.

Bu çalışmanın bazı sınırlılıkları bulunmaktadır. Algılanan Toplum Desteği Alt Ölçeği algılanan toplum desteğinin sadece psikolojik boyutunu değerlendirmektedir. Bu sebeple, ileride gerçekleştirilecek çalışmalarla toplum desteğinin toplumsal bütünleşme (Herrero ve Gracia, 2007) veya aidiyet ve topluma bağlılık (Dolenc, 2009), toplumsal katılım (Herrero ve Gracia, 2007) ve toplumsal kurum (Herrero ve Gracia, 2007) gibi diğer yönlerinin/ boyutlarının ele alındığı bir ölçek geliştirilebilir. İkinci olarak, çalışmanın gerçekleştirildiği üniversitenin bulunduğu Ordu İli, gelişmişlik düzeyine göre 81 ilden 55. sırada yer almaktadır (TÜİK, 2016). Sonuçların genellenebilirliği ve toplum desteğinin incelendiği sonraki çalışmalara yön vermesi açısından bu durumun göz önüne alınması faydalı olacaktır.

Sonuç olarak, çalışmadan elde edilen bulgular, Algılanan Toplum Desteği Alt Ölçeği'nin üniversite öğrencilerinin toplumdan algıladıkları sosyal desteği ölçmek amacıyla geçerli ve güvenilir olarak kullanılabilceğini ortaya koymaktadır. Bununla birlikte, bu çalışma sadece üniversite öğrencileriyle gerçekleştirildiği için daha sonraki çalışmalarda ölçeğin psikometrik özelliklerinin farklı örneklemeler üzerinde (örn., farklı eğitim düzeyindeki yetişkinler veya ebeveynler, klinik örneklem, engelli bireyler gibi dezavantajlı gruplar) de incelenmesinin yararlı olabileceği düşünülmektedir. Ayrıca, her ne kadar bu çalışmada beklenenin aksine cinsiyet yönünden toplum desteği puanlarının değişmediği belirlense de ileride yapılacak regresyon modelleriyle Türkiye'de toplum desteğini yorlayan bireysel, ailesel ve toplumsal diğer faktörler incelenebilir (örn., eğitim düzeyi, ikamet edilen şehir).

Examination of Psychometric Characteristics of Perceived Community Support Subscale in a University Sample

*

Selen Demirtaş Zorbaz – Nilüfer Koçtürk

Ordu University / Yıldırım Beyazıt University

Social support, in other words, the perception of help from others is seen as a psychological source for individuals to deal with problems. The previous studies reveal that social support predicts the level of hopelessness (Brothers & Andersen, 2009), decrease in signs of depression (Brothers & Andersen, 2009) and anxiety (Grills-Taquechel, Littleton, & Axsom, 2011), life satisfaction (Yalçın, 2011; Oh, Ozkaya, & LaRose, 2014), quality of life Grills-Taquechel et al., 2011) and wellbeing of physical health findings (Pinquart & Sorensen, 2010).

Social support is divided into branches as family support, friend support, teacher support and/or community support in literature (Eker, Arkar, & Yaldız, 2001; Gülaçtı, 2010; Yıldırım, 1997). The research findings obtained about community support generally emphasize its positive impact on mental and physical health of individual (e.g., Herrero & Gracia, 2007; Nwoke, Chukwuorji, & Ebere, 2016). Moreover, the fact that the individual perceives his/her community support level as high is a situation that nurtures his/her sense of belonging and connection to society (Hobfoll, 2001) and prevents sense of loneliness. However, when the scales about community support in literature are studied, it is seen that they are in limited number and different dimensions of community support are discussed (Herrero & Gracia, 2007). In Turkey Perceived Social Support Scale developed by Yıldırım (1997) gives information about social support levels and sources of teenagers and can be evaluated individually in accordance with the dimensions of family, relatives, friends, teachers and community. Although family, friends and teachers subscales of the perceived social support scale were used in university samples (e.g., Çankaya, 2016; Doğan, 2008), community support subscale was not adapted to a university sample. There is no measurement in-

strument to measure psychological dimension of community support for university students in Turkey despite the importance of the community support emphasized both in normal (e.g., Dolenc, 2009) and clinical population (e.g., Can-Öz & Ünsal-Barlas, 2017) in literature. As a result, the objective of this study is to test whether Perceived Social Support Scale developed by Yıldırım (1997) is a valid and reliable measurement instrument in the evaluation of community support that the university students perceive from community or not. Therefore, a valid and reliable measurement instrument will be provided for the studies which aim to reveal the effect of community support in university students as protective and as a risk factor. In this regard, an answer to the question, "Is Community Support Subscale of Perceived Social Support Scale a valid and reliable measurement instrument in university students?" is looked for. Also, as a subquestion, "Are perceived community support levels of university students differ according to gender?" is also searched for.

Method

Participants

Data were collected from 300 university students who continue their education in various faculties in Ordu University. Two hundred six of these students (69%) are female, 93 of them (31%) are male. One hundred two of the students (34%) are freshmen, 85 of them (28.3%) are sophomores, 64 (21.3%) are juniors and 47 (15.7%) are senior students.

Measures

Perceived Social Support Scale: The Perceived Social Support Scale, which was developed by Yıldırım (1997) in order to determine perceived social support levels of university students, was employed in this study. The participants to whom the scale is applied responds to each situation in terms of each subscale (family, relatives, friends, teachers and community). The answers to the items are rated on a 3-point scale. Fourteen items are positive and 11 items are reversed statements. The sum of the positive and negative scores of each subscale results in a total score for

that subscale, which that score ranges from 26 to 78 (Yıldırım, 1997). A higher score indicates a higher level of perceived social support. In the current study, Cronbach's α was .92 for the family subscale.

Warwick-Edinburgh Mental Wellbeing Scale (WEMWS): The scale developed by Tennant et al. (2007) was adapted to Turkish by Keldal (2005). The explanatory and confirmatory factor analysis made within the scope of adaptation study was presented as a proof for the factor structure of the scale. Cronbach alpha internal consistency reliability coefficient calculated within the scope of reliability study is .92. The scale is composed of 14 positive items and the high scores obtained indicate high mental (psychological) wellbeing (Keldal, 2015). Cronbach alpha internal consistency coefficient calculated within the scope of this study is .89.

Analysis

Confirmatory factor analysis (CFA) and criterion based validity methods (Kan, 2007; Kline, 2010) were used in order to test the validity of community subscale of Perceived Social Support Scale in the study, and Cronbach alpha internal consistency reliability coefficient and equivalence coefficient were calculated within the scope of reliability study (Büyüköztürk, 2008; Kan, 2007; Şeker & Gençdoğan, 2006).

Results

Results about the Validity of Perceived Community Support Subscale University Form

Single factorial theoretical model about "Perceived Community Support Subscale" was tested by using CFA. According to the findings, it was seen that the single factorial model had acceptable fit indexes (Bentler & Bonett, 1980; Kline, 2010) ($c^2/sd=2,75$, $IFI = .84$, $TLI = .82$, $CFI = .83$, $SRMR = .06$, $RMSEA = .07$). As it is seen in Figure 1, standardized regression coefficients vary between .32 and .76 (see Figure 1). These findings can be

given as a proof for structure validity of Perceived Community Support Subscale.

In the study, the correlations between Perceived Community Support Subscale, Perceived Social Support from Family Subscale and Warwick-Edinburgh Mental Wellbeing Scale and standard deviation values were examined and the results were given in Table 1.

As seen in Table 1, there is a meaningful correlation of .32 between Perceived Community Support Subscale and Perceived Social Support from Family Subscale, and .37 between Warwick-Edinburgh Mental Wellbeing Scale ($p < .01$). This can be regarded as an evidence for the validity of PSSS according to measurement.

Results about the Reliability of Perceived Community Support Subscale University Form

Within the scope of the reliability studies of Perceived Community Support Subscale, Cronbach alpha internal consistency coefficient about the whole scale was calculated and it was found as .93. The scale was divided into two parts by using odd and even numbered items as a base in order to test the reliability through split half method, and the equivalence coefficient between the two scores obtained was found as .93 by using Spearman-Brown formula.

Based on these results, it can be said that Perceived Community Support Subscale is a valid and reliable scale to measure the community support in university students. The subscale is composed of 26 items in total and 11 of these items are reverse scored. High points from the measurement indicate a high level of perceived community support.

Findings about Gender

T test was applied for independent groups to determine whether community support levels of students vary by gender or not. Accordingly, there is no statistically meaningful difference between community support levels of female and male students ($t (sd) = -1.655, p > .05$). In other words, community support level of university students do not vary by gender.

Discussion, Conclusion and Recommendations

As there is no measurement instrument to measure psychological dimension of community support in university sample in Turkey, the validity and reliability of community subscale of Perceived Social Support Scale developed by Yıldırım (1997) in high school sample was examined in university student sample. In this context, primarily confirmatory factor analysis and criterion based validity methods were used to test the validity of the subscale (Kan, 2007; Kline, 2010). According to CFA findings, it was seen that single factorial model had acceptable coefficients (Bentler & Bonett, 1980; Kline, 2010). Out of these indexes, RMSEA is expected to be close to 0, it is assumed that the values which are equal to .05 or less adjust very well (Büyüköztürk et al., 2004). In the mean time, the fact that CFI value is close to 1.00 indicates perfect harmony (Bentler & Bonett, 1980). Although the fact that fit indexes of Perceived Community Support Subscale are acceptable is interpreted as a proof for the validity of the scale, the fit indexes are needed to be improved for the perfect harmony. Thus, it can be suggested to make confirmatory factor analysis of Perceived Community Support Subscale again in more different samples.

When the literature is examined, it is seen that community support scales can be multifactorial (e.g., Herrero & Gracia, 2007). It is thought that this results from the fact that community support changes based on the its type and there is no consensus about the theoretical definition of community support (Wilcox & Vernberg, 1985). Perceived Community Support Subscale used in this study evaluates only psychological/emotional dimension of the community support that individuals perceive from other people in the community. Therefore, it is seen that single dimension structure of Perceived Community Support Subscale is verified in accordance with theoretical basis.

The correlations between Perceived Community Support Subscale, Perceived Social Support from Family Subscale and Warwick-Edinburgh Mental Wellbeing Scale were examined to determine the criterion based validity of the scale and these values were found as .32 and .37. In literature social support predicts the level of hopelessness (Brothers & Ander-

sen, 2009) and lowness in the signs of depression (Brothers & Andersen, 2009) and anxiety (Grills-Taquechel et al., 2011). In this study, the positive meaningful correlation between community support and wellbeing can be interpreted as a proof for the validity of the scale.

In this study, the fact that community support levels of university students do not vary by gender is another finding. On this subject there is no study in Turkey or a similar culture. However, given the fact that Turkey has a patriarchal structure and no feminist viewpoint is adopted on social basis (Bingöl, 2014), this finding is not expected. The reason can be resulted from the fact that female participants feel that they are socially supported as they have received university education or they live in a society based on equality of women and men in the city they have been educated. It is thought that this finding should be re-examined through the studies to be performed in the future. A comparative study can be conducted with the young people who have university education or not between the ages of 18-24, and whether gender differences on community support are affected by education level or not can be tested.

Finally, the findings obtained from the study reveal that Perceived Community Support Subscale can be used as valid and reliable in order to measure community support that the university students perceive from society. Moreover, as this study was performed only with university students, it can be beneficial to examine psychometric characteristics of the scale on different samples (e.g., adults or parents having different educational level, clinical sample, disadvantageous groups like people with disabilities). Furthermore, although in this study it was determined that the community support scores did not vary by gender contrary to expectations, thanks to the regression models to be made in the future, the factors that predict community support in Turkey can be examined (e.g., gender, education level). Apart from this, Perceived Community Support Subscale evaluates only psychological dimension of community support. Therefore, a scale can be developed to deal with other aspects such as social integration (Herrero & Gracia, 2007) or belonging and connection with society (Dolenc, 2009), social participation (Herrero & Gracia, 2007) and social institution (Herrero & Gracia, 2007) with the studies to be performed in the future.

Kaynakça / References

- Alisinanoğlu, F., ve Özbey, S. (2013). Validity and reliability study of the Social Support Scale for preschool children. *Asian Journal of Management Sciences and Education*, 2(1), 19-28.
- Bentler, P. M., ve Bonett, D. G. (1980). Significance tests and goodness of fit in the analysis of covariance structures. *Psychological Bulletin*, 88, 588-606. doi:10.1037/0033-2909.88.3.588
- Berns, R. (2012). *Child, family, school, community: Socialization and support (9th ed.)*. USA: Wadsworth, Cengage Learning.
- Bingöl, O. (2014). Toplumsal cinsiyet olgusu ve Türkiye'de kadınlık. *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 2014(3), 108-114.
- Black, A. R., Cook, J. L., Murry, V. M., & Cutrona, C. E. (2005). Ties that bind: Implications of social support for rural, partnered African American women's health functioning. *Women's Health Issues*, 15(5), 216-223. doi:10.1016/j.whi.2005.05.003
- Bronfenbrenner, U. (1979). *The ecology of human development: Experiments by nature and design*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Brothers, B. M., ve Andersen, B. L. (2009). Hopelessness as a predictor of depressive symptoms for breast cancer patients coping with recurrence. *Psycho-Oncology*, 18(3), 267-275. doi:10.1002/pon.1394
- Büyüköztürk, S. (2011). Sosyal bilimler için veri analizi. Ankara: Pegem Akademi.
- Büyüköztürk, Ş., Akgün, Ö. E., Kahveci, Ö., ve Demirel, F. (2004). Güdülenme ve öğrenme stratejileri ölçeğinin Türkçe formunun geçerlik ve güvenirlik çalışması. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 4(2), 207-239.
- Camara, M., Bacigalupe, G., ve Padilla, P. (2017). The role of social support in adolescents: are you helping me or stressing me out?. *International Journal of Adolescence and Youth*, 22(2), 123-136. doi:10.1080/02673843.2013.875480
- Can-Öz, Y., ve Ünsal-Barlas, G. (2017). Şizofrenili bireylerde istihdamın önemi. *JAREN*, 3(1), 46-50. doi:10.5222/jaren.2017.1009

- Ceresnie, A. D. (2014). *Associations of spiritual coping, gender, perceived community support, and the maintenance of religious affiliation in Jewish adult children of divorce* (Doctoral dissertation, Adler School of Professional Psychology).
- Çankaya, Z. C. (2009). Özerklik desteği, temel psikolojik ihtiyaçların doyumu ve öznel iyi olma: Öz-belirleme kuramı. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 4(31), 23-31.
- Dilworth-Anderson, P., ve Marshall, S. (1996). Social support in its cultural context (pp. 67-79). In *Handbook of social support and the family* (Eds. G.R. Pierce, B.R. Sarason ve I. G. Sarason). Springer, Boston, MA.
- Doğan, T. (2008). Psikolojik belirtilerin yordayıcısı olarak sosyal destek ve iyilik hali. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 3(30), 30-44.
- Dolenc, B. J. (2009). *Coming of age in rural America: Sense of purpose, coping, and perceived progress toward adulthood*. Master of Science in Human Development and Family Studies, Oregon State University.
- Eker, D., Arkar, H., ve Yıldız, H. (2001). Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği'nin gözden geçirilmiş formunun faktör yapısı, geçerlik ve güvenilirliği. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 12(1), 17-25.
- Gökler, I. (2007). The Turkish adaptation study of Social Support Appraisals Scale to be used with children and adolescents: Factor structure, validity and reliability. *Turkish Journal of Child and Adolescent Mental Health*, 14(2), 90-99.
- Grills-Taquechel, A. E., Littleton, H. L., ve Axsom, D. (2011). Social support, world assumptions, and exposure as predictors of anxiety and quality of life following a mass trauma. *Journal of Anxiety Disorders*, 25(4), 498-506. doi:10.1016/j.janxdis.2010.12.003
- Gülaçtı, F. (2010). The effect of perceived social support on subjective well-being. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 2(2), 3844-3849. doi:10.1016/j.sbspro.2010.03.602
- Herrero, J., ve Gracia, E. (2007). Measuring perceived community support: Factorial structure, longitudinal invariance, and predictive validity of the PCSQ (Perceived Community Support Questionnaire). *Journal of Community Psychology*, 35(2), 197-217. doi:10.1002/jcop.20143

- Hobfoll, S.E. (2001). Social support and stress. *International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences*, 14461-14465. doi:10.1016/B0-08-043076-7/03823-7
- Kan, A. (2007). Ölçme araçlarında bulunması gereken nitelikler. *Eğitimde ölçme ve değerlendirme içinde* (ed. Atılğan, H.). Anı Yayıncılık: Ankara
- Kapıkıran, Ş., ve Acun-Kapıkıran, N. (2010). Algılanan elde edilebilir destek ölçeğinin Türkçeye uyarlanması: Geçerlik ve güvenirlik çalışması. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 43(2), 51-73.
- Keldal, G. (2015). Warwick-Edinburgh Mental İyi Oluş Ölçeği'nin Türkçe formu: Geçerlik ve güvenirlik çalışması. *The Journal of Happiness & Well-Being*, 3(1), 103-115.
- Kline, P. (2010). A psychometrics primer. London: Free Assn Books.
- Koçtürk, N., & Bilge, F. (2018). Social support of adolescent survivors of child sexual abuse and sexual revictimization in Turkey. *Journal of Child Sexual Abuse*, 27(1), 38-52. doi:10.1080/10538712.2017.1354348
- Nwoke, M. B., Chukwuorji, J. C., ve Ebere, M. O. (2016). Number of dependents, community support, and mental health in later life: Does gender make a difference? *The International Journal of Aging and Human Development*, 83(1), 63-87. doi:10.1177/0091415016641691
- Oh, H. J., Ozkaya, E., ve LaRose, R. (2014). How does online social networking enhance life satisfaction? The relationships among online supportive interaction, affect, perceived social support, sense of community, and life satisfaction. *Computers in Human Behavior*, 30, 69-78. doi:10.1016/j.chb.2013.07.053
- Pinquart, M., ve Sorensen, S. (2010). Correlates of physical health of informal caregivers: A meta-analysis. *Journal of Gerontology: Psychological Sciences*, 62, 126-137. doi:10.1093/geronb/62.2.P126
- Soysal, S., & Arıkan, Ç. A. (2017). Kayıp veri atama yöntemlerinin faktörleştirme teknikleri üzerindeki etkisi (syf. 315-332). *Küreselleşen Dünyada Eğitim E Kitabı* içinde (ed. Demirel, Ö ve Dinçer, S.)

- Stack-Cutler, H. L. (2014). Examining resilience among university students with reading difficulties using internal and external protective factors (Doctoral Dissertation). Edmonton: University of Alberta.
- Stack-Cutler, H. L., Parrila, R. K., ve Torppa, M. (2015). University students with reading difficulties: Do perceived supports and comorbid difficulties predict well-being and GPA? *Learning Disabilities Research & Practice, 31*(1), 45-55. doi:10.1111/ldrp.1209
- Şeker, H. ve Gençdoğan, B. (2006). *Psikolojide ve eğitimde ölçme aracı geliştirme*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Tennant, R., Hiller, L., Fishwick, R., Platt, S., Joseph, S., Weich, S., ... & Stewart-Brown, S. (2007). The Warwick-Edinburgh mental well-being scale (WEMWBS): development and UK validation. *Health and Quality of Life Outcomes, 5*(63), 1-13. doi:10.1186/1477-7525-5-63
- Türkiye İstatistik Kurumu. (TÜİK, 2016). İllerde yaşam endeksi, 2015. <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=24561> adresinden 13.11.2018 tarihinde erişildi.
- Wilcox, B. L., ve Vernberg, E. M. (1985). Conceptual and theoretical dilemmas facing social support research (pp. 3-20). In *Social support: Theory, research and applications* (Eds. I. G. Sarason ve B.R. Sarason). Dordrecht: Springer.
- Yalçın, İ. (2011). Social support and optimism as predictors of life satisfaction of college students. *International Journal for the Advancement of Counselling, 33*(2), 79-87. doi:10.1007/s10447-011-9113-9
- Yalçın, İ. (2014). İyi oluş ve sosyal destek arasındaki ilişkiler: Türkiye'de yapılmış çalışmaların meta analizi. *Türk Psikiyatri Dergisi, 26*(1), 21-32. doi:10.5080/u7769
- Yıldırım, İ. (1997). Algılanan sosyal destek ölçeğinin geliştirilmesi, güvenirliği ve geçerliği. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 13*, 81-87.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Demirtaş-Zorbaz, S. ve Koçtürk, N. (2018). Toplum desteği alt ölçeği'nin üniversite örnekleminde psikometrik özelliklerinin incelenmesi. *OPUS-Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 9(16), 456-480. DOI: 10.26466/opus.456777

Taraftar Psikolojik Bağlılık Ölçeği Türkçe Formunun Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması

DOI: 10.26466/opus.481001

*

Hasan Bozgeyikli* - Özden Taşğın** - Susran Erkan Eroğlu***

* Doç. Dr. Erciyes Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Melikgazi / Kayseri / Türkiye

E-Posta: hbozgeyikli@erciyes.edu.tr

ORCID: [0000-0002-6762-1990](https://orcid.org/0000-0002-6762-1990)

** Doç. Dr., Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Nevşehir/ Türkiye

E-Posta: otaskin@nevsehir.edu.tr

ORCID: [0000-0001-9576-2865](https://orcid.org/0000-0001-9576-2865)

*** Doç. Dr. Osmaniye Korkutata Üniversitesi, İİBF Fakültesi, Osmaniye/ Türkiye

E-Posta: susranerkaneroglu@osmaniye.edu.tr

ORCID: [0000-0003-1522-9652](https://orcid.org/0000-0003-1522-9652)

Öz

Bu çalışmanın amacı, Matsuoka (2001) tarafından geliştirilen Taraftar Psikolojik Bağlılık Ölçeğinin (TPBÖ) Türkçe formunun geçerlik ve güvenilirliğini incelemektir. Çalışma 2016-2017 öğretim yılında Nevşehir Hacı Bektaş Veli üniversitesinde öğrenim gören 462 üniversite öğrencisi üzerinde yürütülmüştür. Ölçeğin geçerliği için doğrulayıcı faktör analizi, güvenilirliği için cronbach Alpha iç tutarlık katsayısı hesaplanmıştır. Ölçeğin yapı geçerliği için uygulanan doğrulayıcı faktör analizinde altı boyutlu (kişisel kimlik, duygusal bağlılık, kaynak maliyeti, Psikolojik maliyet, sosyal zorunluluk ve bölgesel bağlılık) ve 30 maddeden oluşan modelin iyi uyum verdiği görülmüştür ($\chi^2=933,737$, $sd=390$, $RMSEA=.055$, $CFI=.908$, $TLI=.898$, $SRMR=.055$). Ölçeğin iç tutarlılık güvenilirlik katsayıları kişisel kimlik alt ölçeği için .86, duygusal bağlılık alt ölçeği için .84, kaynak maliyeti alt ölçeği için .78, psikolojik maliyet alt ölçeği için .89, sosyal zorunluluk alt ölçeği için .81, bölgesel bağlılık alt ölçeği için .87 ve ölçeğin bütünü için .93 olarak bulunmuştur. Ölçeğin düzeltilmiş madde toplam korelasyon katsayıları .33 ile .69 arasında sıralanmaktadır. Bu bulgulara göre Taraftar Psikolojik Bağlılık Ölçeği'nin Türkçe formunun geçerli ve güvenilir bir ölçme aracı olduğu söylenebilir.

Anahtar Kelimeler: Taraftar, Psikolojik Bağlılık, Üniversite Öğrencileri, Geçerlik, Güvenirlik

A Study About The Validity and Reliability of The Turkish Version of Fan Psychological Commitment Scale

*

Abstract

The aim of this study is to examine the validity and reliability of the Turkish version of the Fan Psychological Commitment Scale (FPCS) developed by Matsuoka (2001). The study was carried out on 462 university students in Nevşehir Hacı Bektaş Veli University during 2016-2017 academic year. For the validity of the scale, confirmatory factor analysis and for the reliability, cronbach Alpha internal consistency coefficients were calculated. The model which has six dimensions (personal identity, emotional commitment, resource cost, psychological cost, social necessity and regional commitment) and 30 items has been seen to fit well with the confirmatory factor analysis for construct validity of the scale ($\chi^2 = 933,737$, $sd = 390$, $RMSEA = .055$, $CFI = .908$, $TLI = .898$, $SRMR = .055$). Internal consistency reliability coefficients of the scale were .86 for the personal identity subscale; .84 for the emotional commitment subscale; .78 for the resource cost subscale; .89 for the psychological cost subscale; .81 for the social necessity subscale; .87 for the regional commitment subscale and .93 for the whole scale. Corrected item total correlation coefficients of the scale ranged from .33 to .69. According to these findings, it can be said that the Turkish form of the Fan Psychological Commitment Scale is a valid and reliable measurement tool.

Keywords: Fan, Psychological Commitment, University Students, validity, reliability

Giriş

Pazarlama sektörünün temel amacı olan satış, artan rekabet, gelişen teknoloji, tüketicilerin daha bilinçli hale gelmesi, değişen istek ve ihtiyaçlar, kolay taklit edilebilen ürünler nedeniyle gittikçe zorlaşmaktadır. İşletmeler, yoğun rekabet ortamında sürdürülebilir rekabet avantajı elde etmek, varlığını devam ettirebilmek, yeni müşteriler kazanmak ve mevcut müşterilerini korumak için yoğun çabaya girmişlerdir (Acar, 2009). Bu kapsamda pazarlama sektöründe en çok araştırılan konulardan biri, “bir işletmenin hizmetlerinden yararlanma derecesi, müşterinin tercih ve niyetindeki eğilime ve/veya marka bağlılığına sebep olan psikolojik bir süreç” (Sudhahar, Israel, Britto ve Selvam, 2006) olarak tanımlanan müşteri bağlılığı ve sadakati konusu olarak öne çıkmıştır.

Sadakat kavramı birçok farklı sektörde incelendiği gibi spor pazarlaması alanında da ele alınmıştır (Bee ve Havitz, 2010; Bodet ve Bernache-Assolant, 2011). Oliver’e (1997) göre sadakat, ısrarla ürün ya da hizmeti yeniden satın alma arzusu içinde olan ve bir başka ürün ya da hizmeti satın almayı düşünmeyen tüketici olarak tanımlanmaktadır. Müşteri sadakatini arttırmak ve sürdürmek, genel iş pazarlamasında müşterileri korumak için önemlidir, taraftarlarının sadakatini veya takımlarına psikolojik bağlılığını sağlama ise, seyirciye hizmet veren spor organizasyonları için çok daha önemlidir (Mowen ve Minor, 1997; Pride ve Ferrell, 1997). Taraftar belirli bir takıma/takımlara karşı bağlılık duygusu taşıyan, kulübün hizmetlerini belirli bir ücret ödeyerek satın alan bireyleri tanımlamada kullanılan bir kavramdır (Kazançoğlu ve Baybars, 2016).

Taraftarların spor takımlarına psikolojik bağlılığı ise, pazarlama literatüründe çok fazla çalışılan müşteri sadakati kavramından çok farklıdır. Çünkü müşteri sadakati “bir marka veya ürüne bağlılığa dayanan bir kişinin isteği üzerine, o örgüt için belirli bir süre boyunca destek gösterecek şekilde davranma” olarak tanımlanırken (Mahony, 1995), taraftar psikolojik bağlılığı ise, “taraftarların bir spor organizasyonu ile olan kişisel bağlılık ve duygusal katılımı” olarak tanımlanmıştır (Sutton, McDonald, Milne ve Cimperman, 1997). Taraftar, tuttuğu takımdan hiçbir maddi çıkar elde etmek için o takımı desteklemez ve yalnızca tüketen konumundadır. Gösteriye dönüştürülen organizasyonlarda ekonomik gelirin büyük çoğunluğu taraftar kitlesi grubunun üzerinden elde edilir.

Maç biletlerinden takımın formasına kadar geniş bir yelpazede taraftara tüketecekleri ürünler sergilenir (Taştan, 2009). Taraftarlar, tuttuğu takım hakkındaki bilgilerini geliştirirken, bilişsel açıdan son derece karardır ya da o takıma tamamen inandığında duygusal açıdan ve maça veya belirli mallara bilet satın alma gibi davranışsal açıdan bakmaktadır (Adrian, 2015).

Taraftarların tutukları takımlarına psikolojik bağıllığı konusu, spor sosyolojisi, spor psikolojisi ve spor yönetimindeki araştırmacılardan çok ilgi görmektedir. Taraftarların psikolojik bağıllığı (örneğin, takım / taraftar sadakati, takım / taraftar kimliği ve psikolojik bağıllık) kavramına farklı etiketler eklenmiş olsa da, psikolojik bağıllığın tüketici davranışlarına yol açtığı yaygın olarak anlaşılmaktadır. Takım sadakati ve katılım niyetiyle ilgili olarak bu tür nedensel ilişkiler bulunmuştur (Wakefeild ve Sloan, 1995). Bu ilişkiler taraftar / takım tanımlaması ve katılım niyeti (Fisher ve Wakefield, 1998; Wakefield, 1995), kimlik duygusu ve fiili katılım (Laverie ve Arnett, 2000), televizyonda psikolojik bağıllık ve oyun izleme (Mahony ve Moorman, 1999), takım kimliği ve takım değişimi (Harada ve Matsuoka, 1999), ekip tanımlama, BIRG ve CORF eğilimleri (Wann ve Branscombe, 1990); ve ekiplerin tanımlanması ve lisanslı ürünlerin satın alınması olarak sıralanabilir (Fisher ve Wakefield, 1998). Yapılan araştırmalar genel olarak değerlendirildiğinde spor takımlarına psikolojik bağıllık ile ilgili yapılan araştırmaların, taraftar psikolojik bağıllığının çok boyutlu doğasıyla yeterince ilgilenmediği görülmektedir. Bunun nedeni bağıllığın tutumsal bir boyut olarak kabul edilmesi ancak daha çok davranışsal olarak ölçümlenmesi yönünde genel bir eğilim bulunmasıdır (Fishbein ve Ajzen, 1973). Bu eğilim sonucunda spor takımlarına duygusal bağıllığı arttıran sosyal ve psikolojik etkenler hakkında çok az şey bilinmektedir.

Taraftarların psikolojik bağıllığı ve sadakat değişkenlerinin birlikte incelendiği Bee ve Havitz'in (2010) çalışmasında psikolojik bağıllık ve davranışsal sadakat arasında bir ilişkinin var olduğu tespit edilmiştir. Taraftarların kendilerini ait hissettikleri takıma karşı olan psikolojik bağıllıkları sadakatin tutumsal boyutu olarak, takım ürün ve hizmetleriyle ilgili tekrarlanan davranışları ise sadakatin davranışsal boyutu olarak ele alınmaktadır (Backman ve Crompton, 1991).

Benzer şekilde James (1997), taraftar sadakati ve psikolojik bağlılık arasında ayırım yaparak taraftar sadakatinin hem davranışsal boyutu (ör., Biletlerin tekrar satın alınması) hem de bir tutum bileşenini (yani psikolojik bağlılık) içerdiğini belirtmektedir.

Bu nedenle spor taraftarlarını inceleyen akademisyenler, tutum bileşeninin davranışsal bileşen ile arasındaki nedensellik ilişkilerini araştırmak için tutum-davranış paradigmasını da kullanmıştır (Mahony, Madrigal ve Howard, 2000; Mahony ve Moorman, 1999; Wakefield ve Sloan, 1995). Bu tür nedensel ilişkiler, ekip tanımlaması ve benlik saygısı açısından da araştırılmıştır (Branscombe ve Wann, 1991); Zaferin Tadını Çıkarmak (BIRG) ve Başarısızlığın Ortadan Kalmasında (CORF) Takım Tanımlaması ve Basking'in Davranışları (Wann ve Branscombe, 1990); takım kimliği ve taraftar memnuniyeti (Madrigal, 1995); takım kimliği ve takım değişimi (Harada ve Matsuoka, 1999); taraftar tanımlaması ve takım desteği (oyuna katılım ve takımın olumlu değerlendirmesi) (Murrell ve Dietz, 1992), taraftar / takımların tanımlanması ve oyun katılımının sağlanması (Wakefield, 1995; Fisher ve Wakefield, 1998); taraftar / ekip tanımlaması ve lisanslı ürünlerin satın alınması (Fisher ve Wakefield, 1998); kimlik belirleme ve fiili katılım (Laverie ve Arnett, 2000).

Bu çalışmanın amacı, Matsuoka (2001) tarafından bireylerin tutukları takıma bağlılıklarını kişisel kimlik, duygusal bağlılık, kaynak maliyeti, psikolojik maliyet, sosyal zorunluluk ve bölgesel bağlılık gibi psikolojik, sosyal ve davranışsal boyutlarda belirlemek amacıyla geliştirilen Taraftar Psikolojik Bağlılık Ölçeğinin (TPBÖ) Türkçe formunun geçerlik ve güvenirliliğini incelemektir.

Yöntem

Bu bölümde TPBÖ'nin Türkçe uyarlama sürecindeki çalışma grubu, işlem yolu, ölçme aracı ve verilerin analizi üzerinde durulmuştur.

Çalışma Grubu

TPBÖ'nün Türk kültürüne uyarlanması için yürütülen çalışmanın katılımcılarını 2016-2017 eğitim öğretim döneminde Nevşehir Hacı Bektaş

Veli üniversitesinde öğrenim gören basit tesadüfi eleman örnekleme yöntemiyle seçilen 462 üniversite öğrencisi oluşturmuştur. Çalışma grubunun %23,8'i Kadın (110 kişi) %76,2'si erkektir (352 kişi). Bu öğrencilerin %30,7'si 1. Sınıf (142 kişi), %39,6'sı 2. Sınıf (183 kişi), %14,7'si 3. Sınıf (68 kişi) ve %14,9'u 4. Sınıf (69 kişi) öğrencisidir.

İşlem Süreci

TPBÖ'nün İngilizce olan özgün formunun Türkçe'ye uyarlanması amacıyla Matsuoka'dan elektronik posta yoluyla izin alınmış ve uyarlama süreci başlatılmıştır. Ölçek uyarlama çalışmalarının en önemli aşaması hedef dilden kaynak dile yapılan çeviri çalışmasıdır. Bu nedenle ölçeğin İngilizce'den Türkçe'ye çevirisi alan bilgisi ve İngilizce dil yeterliği olan 5 öğretim üyesi tarafından yapılmıştır. Daha sonra bu beş çeviri metni, ölçeğin orijinal metniyle birlikte bir psikolojik danışmanlık birde spor bilimleri alanındaki iki uzmana verilmiş ve çevirilerdeki ifadelerden orijinal ölçekteki ifadelerle en uygun ifadeleri seçmeleri istenmiştir. Bu işlemden sonra TPBÖ'nün Türkçe formu oluşturulmuştur.

Oluşturulan bu Türkçe form İngilizce alanında uzman iki hakeme verilerek İngilizceye yeniden çevirisi yaptırılmış ve ölçeğin orijinal metniyle Türkçe'den çevrilen metni arasında anlam bütünlüğü olduğuna, karşılaştırma yapılarak karar verilmiştir. Çeviri işlemlerinin sonrasında ölçeğin dil anlaşılabilirliğinin tespit edilmesi için 25 üniversite öğrencisine uygulanmış, alınan geri bildirimler doğrultusunda ölçeğin Türkçe formuna son hali verilmiştir.

Ayrıca ölçeğin orijinalinde bulunan likert tipi 7 seçenekli dereceleme ölçeğinin 5 derecelmeli olarak kullanılması uygun görülmüştür. Taraftarların takımlarına yönelik psikolojik bağlılıklarını ölçmek amacıyla orijinali Matsuoka (2001) tarafından geliştirilen TPBÖ, Kişisel Kimlik (6 madde), Duygusal bağlılık (5 Madde), Kaynak Maliyeti (4 madde), Psikolojik Maliyet (4 madde), Sosyal zorunluluk (4 madde) ve Bölgesel bağlılık (7 madde) olmak üzere 30 maddeden oluşmaktadır.

Orijinal TPBÖ'nün geçerliği: TPBÖ'ye doğrulayıcı faktör analizi uygulanmış. Yapılan DFA sonucunda $X^2=902,37$ (df=390, p,001) RMSEA=,70, GFI=,81, NFI=,85, CFI=,91 uyum indeksleri bulunmuştur.

Ölçeğin alt boyutlarındaki maddelerin faktör yükleri ise

- Kişisel kimlik alt boyutu için 0,63 ile 0,81 Aralığında,
- Duygusal bağlılık alt boyutu için 0,61 ile 0,83 Aralığında
- Kaynak maliyeti için 0,48 ile 0,82 aralığında
- Psikolojik maliyet alt boyutu için 0,60 ile 0,82 Aralığında,
- Sosyal zorunluluk alt boyutu için 0,48 ile 0,67 Aralığında
- Bölgesel bağlılık alt boyutundaki maddelerin faktör yükleri ise 0,84 ile 0,91 Aralığında değişmektedir.

Orijinal TPB'nn güvenirliği: TPB'nn iç tutarlık katsayısını belirlemek amacıyla, cronbach alpha tekniği kullanılmıştır.

TPB'nn alt boyutlarındaki iç tutarlık katsayısı;

- Kişisel kimlik için 0,88,
- Duygusal bağlılık için 0,86,
- Kaynak maliyeti için 0,77,
- Psikolojik maliyet için 0,82,
- Sosyal zorunluluk için 0,68 ve
- Bölgesel bağlılık için 0,96 olarak hesaplanmıştır (Matsuoka, 2001).

Ayrıca ölçeğin alt boyutları arasındaki ilişki düzeyine bakılmış ve faktörler arasında pozitif yönlü anlamlı bir ilişki olduğu saptanmıştır.

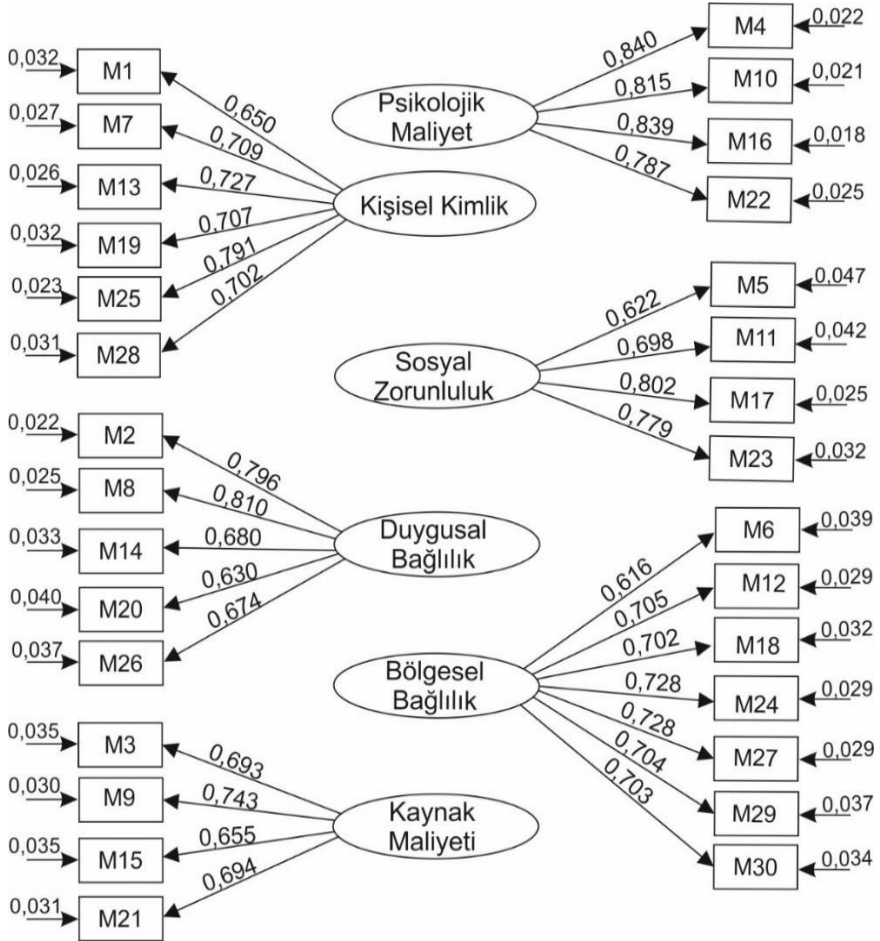
Verilerin Analizi

Ölçek verilerinin analizinde MPlus7 programı kullanılmıştır. TPB'nn daha önceden belirlenen altı faktörlü yapısının geçerli bir model olup olmadığı doğrulayıcı faktör analizi (DFA) ile test edilmiştir. TPB'nn güvenirliği için Cronbach Alpha iç tutarlık katsayısına bakılmıştır.

Bulgular

TPB'nn faktör yapısını belirlemek amacıyla ölçekte bulunan toplam 30 madde ile doğrulayıcı faktör analizi (DFA uygulanmıştır. Bu 30 maddenin ölçeğin orijinalinde tespit edilen altı faktörlü yapının, bu çalışmada elde edilen verilerle ne derece uyum gösterdiğini saptamak amacıyla yapılan DFA sonucunda uyum indeksleri hesaplanmıştır. TPB'den elde edilen verilere uygulanan DFA sonucunda uyum indeks-

leri $\chi^2=933,737$, ($sd=390$, $p>,001$) ($\chi^2/sd=3,39$, $RMSEA=0,055$, $CFI=0,90$, $TLI=0,89$ ve $SRMR=0,055$ olarak bulunmuştur. TPBÖ'nün hesaplanan uyum indeksleri ideal uyum göstermemekle birlikte orijinal TPBÖ'nün uyum indekslerine oldukça yakındır. Yapılan doğrulayıcı faktör analizi sonuçları şekil 1'de verilmiştir.

Şekil 1. TPBÖ'nin Faktör-Madde ilişkisi

Şekil 1'deki TPBÖ'nün faktör yapısını gösteren modelin gözlenen değişkenleriyle faktörler arasındaki ilişkiyi gösteren katsayılar incelendi-

ğinde, faktörlerde yer alan maddelerin faktör-madde ilişkilerinin. 05 düzeyinde anlamlı olduğu görülmüştür.

Tablo 1. Faktör puanları arasındaki korelasyonlar ile ortalama ve standart sapma değerleri.

Faktörler	X	s.s	Korelasyon katsayıları					
			1	2	3	4	5	6
Kişisel Kimlik	19,84	6,00	-	,606*	,603*	,620*	,459*	,552
Duygusal Bağlılık	18,49	4,45		-	,457*	,564*	,211*	,430*
Kaynak Maliyeti	12,86	3,98			-	,568*	,495*	,503*
Psikolojik Maliyet	13,87	4,38				-	,304*	,419
Sosyal Zorunluluk	12,31	4,29					-	,426*
Bölgesel Bağlılık	22,40	7,09						-
Toplam	99,80	22,95	,859*	,712*	,777*	,748*	,624*	,784*

Tablo 1’de verilen TPBÖ faktör puanları arasındaki ikili korelasyonlar incelendiğinde ölçeğin altı faktöründe orta ve yüksek düzeyde pozitif yönlü anlamlı ilişki olduğu görülmektedir. Bununla birlikte ölçeğin alt boyutlarından kişisel kimlik ile toplam puan arasında ($r=,859$) pozitif yönlü yüksek bir korelasyon bulunmuştur. Ölçeğin diğer alt faktörleri ile toplam ölçek puanı arasındaki korelasyonlarında (duygusal bağlılık $r=,712$; kaynak maliyeti $r=,777$; psikolojik maliyet; $r=,748$, sosyal zorunluluk, $r=,624$ ve bölgesel zorunluluk $r=,784$) pozitif yönlü yüksek düzeyde olduğu tespit edilmiştir.

Ölçeğin güvenirliliği belirlemek amacıyla madde analizine bağlı olarak cronbach alpha iç tutarlık katsayıları hesaplanmıştır. Buna göre cronbach alpha katsayıları; kişisel kimlik faktörü için .86, duygusal bağlılık faktörü için .84, kaynak maliyeti faktörü için .78, psikolojik maliyet faktörü için .89, sosyal zorunluluk faktörü için .81 ve bölgesel bağlılık faktörü için .87, ölçeğin tümü için ise .93’tür.

Sonuç ve Öneriler

Bu çalışmada, Matsuoka (2001) tarafından geliştirilen Taraftar Psikolojik Bağlılık Ölçeğinin (TPBÖ) Türkçe formunun üniversite öğrenenlerden oluşan bir grup üzerinde geçerlik ve güvenirlilik çalışması yapılmıştır. Bunun için toplam 30 maddeden oluşan 30 maddelik özgün ölçek ilk önce Türkçe’ye çevrilmiştir. Oluşturulan Türkçe form İngilizce alanında

uzman iki hakeme verilerek İngilizceye yeniden çevirisi yaptırılmış ve ölçeğin orijinal metniyle Türkçe'den çevrilen metni arasında anlam bütünlüğü olduğuna, karşılaştırma yapılarak karar verilmiştir. TPBÖ'nün dil anlaşılabilirliğinin tespit edilmesi amacıyla 25 üniversite öğrencisine pilot uygulama yapılmış ve alınan geri bildirimler doğrultusunda ölçeğin Türkçe formuna son hali verilmiştir.

TPBÖ'nin yapı geçerliği ve faktör yapısını incelemek amacıyla doğrulayıcı faktör analizi uygulanmıştır. Doğrulayıcı faktör analizi sonucu ölçeğin faktör yapıları ideal olarak modeli desteklememekle beraber, uyum indeksleri orijinal TPBÖ'ne yakın olarak bulunmuştur.

Uyum indekslerinin değerleri yüksek olmamakla birlikte ölçek bu haliyle araştırmacılar tarafından kullanılabilir ve farklı örneklemeler üzerinde tekrar uyum indekslerine bakılabilir. Ölçeğin güvenilirliği için madde analizine bağlı olarak hesaplanan cronbach alpha katsayıları; kişisel kimlik faktörü için .86, duygusal bağlılık faktörü için .84, kaynak maliyeti faktörü için .78, psikolojik maliyet faktörü için .89, sosyal zorunluluk faktörü için .81 ve bölgesel bağlılık faktörü için .87, ölçeğin tümü için ise .93 olarak bulunmuştur.

Uyarlaması yapılan TPBÖ, üniversite öğrencilerinin kişisel kimlik, duygusal bağlılık, kaynak maliyeti, psikolojik maliyet ve sosyal zorunluluk boyutlarında psikolojik bağlılık düzeylerini değerlendiren bir ölçekdir. TPBÖ'nün geçerlik ve güvenilirlik çalışmaları üniversite öğrencilerinden oluşan bir grup üzerinde yapıldığı için ilk olarak üniversite öğrencileri ile araştırma yapan araştırmacılar tarafından kullanılabilir. TPBÖ'nin değerlendirmesi alt boyutlar üzerinden yapılmaktadır. Ölçekten alınan yüksek puan taraftar psikolojik bağlılığının yüksek olduğunu ifade etmektedir.

TPBÖ'nün yapılan geçerlik ve güvenilirlik çalışmasından elde edilen bulgular ışığında 30 maddelik Taraftar Psikolojik Bağlılık Ölçeği (TPBÖ) Türkçe formunun Türk üniversite öğrencileri için; dil eşdeğerliliğine sahip, geçerli ve güvenilir bir ölçek olduğu söylenebilir. Bundan sonra yapılacak olan araştırmalarda, ölçeğin içsel tutarlılığının geliştirilmesi ve geçerliğinin sınanması amacı ile farklı örneklemeler tercih edilebilir. Örneğin kombine bilet sahibi taraftarlarla diğer taraftarların psikolojik bağlılık düzeylerini karşılaştıracak çalışmalar yapılabilir.

EXTENDED ABSTRACT

A Study About The Validity and Reliability of The Turkish Version of Fan Psychological Commitment Scale

*

Hasan Bozgeyikli – zden Tařđın – Susran Erkan Eroğlu

Erciyes University - NHBV University - Osmaniye Korkutata University

The main purpose of the marketing sector is increasing sales, increasing competition, developing technology, becoming more conscious of consumers, changing demands and needs, because of easy imitations. Businesses intensified their efforts to achieve sustainable competitive advantage in a highly competitive environment, to maintain their existence, to acquire new customers and to protect their existing customers. Loyalty is defined as the consumer who is persistently willing to re-purchase the product or service and does not intend to buy another product or service. Increasing and maintaining customer loyalty is important to protect customers in general business marketing, while ensuring loyalty to their supporters or their psychological commitment to their teams is more important for sports organizations serving the audience. The psychological commitment of fans to sports teams is very different from the concept of customer loyalty, which is highly studied in marketing literature. Because customer loyalty is defined as behaving in a way that will support the organization for a certain period of time at the request of a person based on a brand or product, supporter psychological commitment is defined as the personal commitment and emotional participation of the fans with a sporting organization. Although different labels have been added to the concept of psychological commitment of fans (eg team / fan loyalty, team / fan identity, and psychological commitment), it is widely understood that psychological commitment leads to consumer behavior. Such causal relationships have been found with regard to team loyalty and participation intention. It was found that there is a relationship between psychological commitment and behavioral loyalty in the

study where psychological commitment and loyalty variables of the fans are examined together. The psychological attitudes of the fans towards the team they belong to are treated as the attitudinal dimension of loyalty and the repetitive behaviors of team products and services are considered as the behavioral dimension of loyalty. The aim of this study is to examine the validity and reliability of the Turkish version of the Fan Psychological Commitment Scale (FPCS) developed by Matsuoka (2001). For the validity of the scale, confirmatory factor analysis and for the reliability, cronbach Alpha internal consistency coefficients were calculated. The model which has six dimensions (personal identity, emotional commitment, resource cost, psychological cost, social necessity and regional commitment) and 30 items has been seen to fit well with the confirmatory factor analysis for construct validity of the scale.

Method

The participants of the study, which was conducted to adapt the scale to Turkish culture, consisted of 462 university students who were selected by simple random element sampling method in Nevşehir Hacı Bektaş Veli University during 2016-2017 education period. The most important stage of scale adaptation is the translation from the target language to the source language. For this reason, the translation of the scale from English to Turkish was carried out by 5 faculty members with field knowledge and English language proficiency. Later on, these five translation texts were given to two experts in the field of sports science, together with the original text of the scale, and were asked to choose the most appropriate expressions from the expressions in the translations.

Analysis of Data

MPlus7 program was used to analyze the scale data. The fact that the six-factor structure of the scale was a valid model was tested with confirmatory factor analysis (DFA). For the reliability of the scale, Cronbach Alpha internal consistency coefficient was examined.

Findings

In order to determine the reliability of the scale, cronbach alpha internal consistency coefficients were calculated based on the item analysis. The cronbach alpha coefficients are; .86 for the personal identity factor, .84 for the emotional loyalty factor, .78 for the resource cost factor, .89 for the psychological cost factor, .81 for the social obligation factor, .87 for the regional loyalty factor.

Conclusion and Recommendations

In order to examine the construct validity and factor structure of the scale, confirmatory factor analysis was applied. Although the factor structures of the scale did not support the model as a result of confirmatory factor analysis, fit indexes were found to be close to the original scale.

Although the values of the fit indices are not high, the scale can be used by the researchers in this form and re-conformity indices can be looked at on different samples. For the reliability of the scale, cronbach alpha coefficients were calculated based on item analysis; .86 for the personal identity factor, .84 for the emotional loyalty factor, .78 for the resource cost factor, .89 for the psychological cost factor, .81 for the social obligation factor, .87 for the regional loyalty factor.

Kaynakça/References

- Acar, N. (2009). *Perakendecilikte mağaza atmosferinin mşteri sadakatine etkisi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri
- Adrian, I.D. (2015). Sport Consumer Behavior. *Sport & Society*, Special issue, 160-174.
- Backman, S.J. ve Crompton, J.L (1991). The usefulness of selected variables for predicting activity loyalty. *Leisure Sciences*, 13, 205-220.

- Bee, C. C. ve Havitz, M. E. (2010). Exploring the relationship between involvement, fan attraction, psychological commitment and behavioural loyalty in a sports spectator context. *International Journal of Sports Marketing & Sponsorship*, January, 140-157.
- Branscombe, N. R., ve Wann, D. L. (1991). The positive social and self-concept consequences of sports team identification. *Journal of Sport and Social Issues*, 15, 115- 127.
- Fishbein, M. ve Ajzen, I. (1973). Attitudes toward objects as predictors of single and multiple behavioral criteria. *Psychological Review*, 81(1), 59-74.
- Fisher, R. J., ve Wakefield, K. (1998). Factors leading to group identification: A field study of winners and losers. *Psychology & Marketing*, 15(1), 23-40.
- Harada, M., ve Matsuoka, H. (1999). The influence of new team entry upon brand switching in the J-League. *Sport Marketing Quarterly*, 8(3), 21-30.
- James, J. D. (1997). *Becoming a sport fan: Understanding cognitive development and socialization in the development of fan loyalty*. Unpublished doctoral dissertation, The Ohio State University, Columbus, OH.
- Kazançoğlu, İ. ve Baybars, M. (2016). Lisanslı spor ürünlerinin algılanan değer bileşenlerinin satın alma niyeti ile ilişkisi: Türkiye'nin en büyük üç futbol kulübünün incelenmesi. *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 17 (1), 51-66.
- Laverie, D. A., ve Arnett, D. B. (2000). Factors affecting fan attendance: The influence of identity salience and satisfaction. *Journal of Leisure Research*, 32, 225-246.
- Madrigal, R. (1995). Cognitive and affective determinants of fan satisfaction with sporting event attendance. *Journal of Leisure Research*, 27, 205-227.
- Mahony, D. F. (1995). *The effect of personality variable of self-monitoring on individual loyalty to professional football teams*. Unpublished doctoral dissertation, The Ohio State University, Columbus, OH.
- Mahony, D. F., Madrigal, R., ve Howard, D. (2000). Developing the psychological commitment to team (PCT) scale to segment sport consumers based on loyalty. *Sport Marketing Quarterly*. 9(1). 15-25.

- Mahony, D. F., ve Moorman, A. M. (1999). The impact of fan attitudes on intentions to watch professional basketball teams on television. *Sport Management Review*, 2(1), 43-66.
- Matsuoka, H. (2001). *Multidimensionality of fans' Psychological Commitment to sport teams: Development of scale*. Unpublished doctoral Thesis, The Ohio State University
- Mowen, J. C. ve Minor, M. (1997). *Consumer behavior (5th ed.)*. Upper Saddle River, NJ: Prentice Hall.
- Murrell, A. J., ve Dietz, B. (1992). Fan support of sport teams: The effect of a common group identity. *Journal of Sport & Exercise Psychology*, 14, 28-39.
- Oliver, R.L. (1997). *Satisfaction: A Behavioral Perspective on the Consumer*. New York: Irwin/McGraw-Hill.
- Pride, W. M., ve Ferrell, O. C. (1997). *Marketing (10th ed.)*. Boston, MA: Houghton Mifflin Company.
- Sudhahar J.C., Israel D, Britto A.P. ve Selvam M. (2006). Service loyalty measurement scale: A reliability assessment. *American Journal of Applied Sciences*, 3(4), 1814-1818.
- Sutton, W. A., McDonald, M. A., Milne, G. R., ve Cimperman, J. (1997). Creating and fostering fan identification in professional sports. *Sport Marketing Quarterly*, 6(1), 15-22.
- Taştan, Ş. (2009). *Futbol taraftarlığı ve şiddet olgusu farklı taraftar gruplarında şiddet eğilimleri üzerine karşılaştırılmalı sosyolojik bir araştırma*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Mersin Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Üniversitesi, Mersin.
- Wakefield, K. L. (1995). The pervasive effects of social influence on sporting event attendance. *Journal of Sport and Social Issues*, 19(41), 335-351.
- Wakefield, K. L., ve Sloan, H. J. (1995). The effects of team loyalty and selected stadium factors on spectator attendance. *Journal of Sport Management*, 9, 153-172.
- Wann, D. L., ve Branscombe, N. R_ (1990). Die-hard and fair-weather fans: Effects of identification on BIRGing and CORFing tendencies. *Journal of Sport and Social Issues*, 14, 103-117.

TARAFTAR PSİKOLOJİK BAĞLILIK ÖLÇEĞİ

Lütfen aşağıdaki maddelere en sevdiğiniz takımla ilgili olarak cevap veriniz ve uygun kategoriye X şeklinde işaretleyiniz.	Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum
1.Biri takımımı eleştirdiğinde kişisel olarak inciniyorum.	[]	[]	[]	[]	[]
2.Takımımı çok seviyorum.	[]	[]	[]	[]	[]
3.Takımın bir üyesi olmaktan vazgeçmeyeceğim çünkü takıma olan sevgimi göstermek için çok yatırım yaptım.	[]	[]	[]	[]	[]
4.İlgimi başka bir takıma yöneltmek psikolojik açıdan zor olurdu.	[]	[]	[]	[]	[]
5.Takıma olan bağlılığım toplumsal bir zorunluluktur.	[]	[]	[]	[]	[]
6.Ben bu takımın bir taraftarıyım çünkü memleketimi veya üniversitemi iyi temsil eder.	[]	[]	[]	[]	[]
7.Bu takımın başarıları benim başarılarımdır.	[]	[]	[]	[]	[]
8.Takıma karşı güçlü bir sevgim var.	[]	[]	[]	[]	[]
9.Takımı desteklemek için çok fazla zaman ve enerji harcadım. Şimdi de vazgeçemiyorum.	[]	[]	[]	[]	[]
10.Takımla ilişkimi kesmek benim için açıkça çok stresli olur.	[]	[]	[]	[]	[]
11.Bu takımın taraftarıyım çünkü arkadaşlarım ve / veya aile üyelerim benden bunu bekler.	[]	[]	[]	[]	[]
12.Bu takımı desteklemek, memleketim veya üniversitemden duyduğum gururu gösterir.	[]	[]	[]	[]	[]
13.Birisi takıma övgüde bulunduğunda, bu kişisel bir haz veriyor.	[]	[]	[]	[]	[]
14.Takıma kendini adanmış bir taraftarım.	[]	[]	[]	[]	[]
15.Bu takımın taraftarı olmayı bırakırsam, hayatım alt üst olur.	[]	[]	[]	[]	[]
16.Bu takımın taraftarı olmayı bırakmam çünkü takıma olan sadakatimi açıkça dile getirdim.	[]	[]	[]	[]	[]
17.Diğer taraftarlara olan sorumluluk duygusundan dolayı bu takımın taraftarı olmaktan vazgeçmeyeceğim.	[]	[]	[]	[]	[]
18.Bu takımın bir taraftarıyım çünkü bu takım, ben ve memleketim / üniversitem arasında önemli bir bağlantıya sahiptir.	[]	[]	[]	[]	[]
19.Medya takımı suçladığında üzülürüm.	[]	[]	[]	[]	[]
20.Bu takıma zaafım var.	[]	[]	[]	[]	[]
21.Başka bir takıma bağlılık duymam üzücü olur.	[]	[]	[]	[]	[]
22.Bu takımın taraftarı olmaya devam ediyorum çünkü takıma kendimden çok şey kattım.	[]	[]	[]	[]	[]
23.Bu takımın taraftarıyım çünkü yapılacak doğru şey budur.	[]	[]	[]	[]	[]
24.Bu takımın taraftarı olmaya memleketim/ üniversitemle olan bağımın dolaylı devam ediyorum.	[]	[]	[]	[]	[]
25.Genel olarak, takıma ait olmak benim için önemli bir görevdir.	[]	[]	[]	[]	[]
26.Bu takımın taraftarı olduğum için mutluyum.	[]	[]	[]	[]	[]
27.Bu takımın taraftarıyım çünkü memleketimin/ üniversitemin sembolüdür.	[]	[]	[]	[]	[]
28.Takımın benim kimliğimi önemli ölçüde yansıtır.	[]	[]	[]	[]	[]
29.Bu takımın taraftarı olduğum için mutluyum.	[]	[]	[]	[]	[]
30.Bu takımı destekliyorum çünkü o, memleketimde/üniversitemde yer almaktadır.	[]	[]	[]	[]	[]

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Bozgeyikli, H., Taşğın, Ö. ve Eroğlu, S.E. (2018). Taraftar psikolojik bağlılık ölçeği Türkçe formunun geçerlik ve güvenirlik çalışması. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 9(16), 481-497. DOI: 10.26466/opus.481001

Evlilik Tipleri Ölçeği: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması

DOI: 10.26466/opus.485281

*

Meliha Tekin Çatal* - Melek Kalkan** - Meryem Vural Batk***

* Öğretmen, Kubilay İlkokulu,Samsun/Türkiye

E-posta: melihacatal82@gmail.com ORCID: [0000-0002-9886-4311](https://orcid.org/0000-0002-9886-4311)

** Prof. Dr. Ondokuzmayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi, Samsun// Türkiye

E-posta: mkalkan@omu.edu.tr ORCID: [0000-0002-1280-5952](https://orcid.org/0000-0002-1280-5952)

*** Dr. Öğr. Üyesi Ondokuzmayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi, Samsun/Türkiye

E-posta: meryem.vural@omu.edu.tr ORCID: [0000-0002-7836-7289](https://orcid.org/0000-0002-7836-7289)

Öz

Bu araştırmanın amacı Evlilik Tipleri Ölçeğini (ETÖ) geliştirmek ve psikometrik özelliklerini incelemektir. Araştırmaya, Türkiye'nin çeşitli illerinde yaşayan %67,7'si kadın (n=413) ve %32,3'ü erkek (n=197) olmak üzere 610 evli birey katılmıştır. Ölçek geliştirilirken üç çalışma grubu oluşturulmuştur. Birinci grup, madde havuzundaki ifadelerin anlaşılabilirliğini sınamak amacıyla ulaşılan %60'ı kadın (n=30) ve %40'ı erkek (n=20) olmak üzere 50 evli bireyden oluşmaktadır. İkinci grupta, ölçeğin yapı geçerliğini sınamak (AFA) amacıyla ulaşılan %64,8'i kadın (n=164) ve %35,2'si erkek (n=89) olmak üzere 253 evli birey bulunmaktadır. Üçüncü grupta ise, oluşturulan modelin uyum değerlerini sınamak amacıyla Doğrulamalı Faktör Analizi için ulaşılan %71,3'ü kadın (n=219) ve %28,7'si erkek (n=88) olmak üzere 307 evli bireyden oluşmaktadır. Yapılan faktör analizi sonuçlarına göre üç faktörlü bir yapı elde edilmiş ve bu üç faktör toplam varyansının %45,08'ini açıklamaktadır. Ölçeğin güvenilirliğine ise iç tutarlılık ve test yarılama yöntemleriyle bakılmıştır. İç tutarlılığı saptamak amacıyla hesaplanan Cronbach Alfa katsayısı .92'dir. Test yarılama güvenilirliği katsayısı ise, ilk yarı için .83, ikinci yarı için .84 bulunmuştur. Bulgular, bu ölçeğin "geçerli ve güvenilir" olarak kullanılabilirliğini göstermektedir. Ayrıca geliştirilen ölçeğin evlilik ve aile danışmanlığı konusu ile bağıntılı akademik çalışmalarda kullanılabilir olduğu söylenebilir.

Anahtar Kelimeler: Evlilik, Evlilik tipleri, Çift Tipleri, Geçerlik ve güvenirlilik

Marital Typology Scale: A Validity and Reliability Study

*

Abstract

The aim of this study is to develop Marital Typology Scale (MTS) and investigate its psychometric properties. The participant of this study consisted of 610 married individual live in various cities in Turkey. 67,7 % of the participants are female (n:413) and the 32,3% are male (n:197). Average age of the participants is 35.73 (Ss=6.54). Data is collected from 3 groups in this scale development process. There are 50 married individuals; 60,0% female (n=30) and 40,0% male (n=20), in the first group accessed for testing the clearness of the phrases listed in the item pool. There are 253 married individual (n=164) female 64,8% and (n=89) male in the second group for testing the construct validity of the scale (EFA). In the last group, there are 307 married individuals; (n=219) female 71,3% and (n=88) male 28,7% for confirmatory factor analysis that is used to test how well the measured variables represent the number of constructs f the model. According to factor analysis results there are three factors and these three factors accounts for the 45,08% of total variance. Internal consistency and test splitting methods were used for reliability of the scale. The Cronbach Alpha coefficient, calculated to determine internal consistency, is .92. Split-half reliability coefficient was .83 for the first half and .84 for the second half. Overall findings demonstrated that this scale had high validity and reliability scores. In addition, it can be said that this scale can be used in academic studies related to marriage and family counseling.

Keywords: *Marriage, Marriage Types, Couple Types, Validity and reliability*

Giriş

Evlilik geçmiş zamanlardan günümüze temel yapısını koruyarak devam eden ve vazgeçilmeyen bir yaşam biçimidir. Bireyler yaşadıkları süre içinde birçok karar alır ve alınan kararlardan bazıları hayatlarının büyük kısmını etkiler. Bu anlamda evlilik kararı da hayatın en güç ve en önemli kararlarından birisini oluşturur. Çünkü evlilik, insan yaşamının bir dönüm noktası olarak kabul edilir. Ondaş, (2007) bireylerin, kendilerine uygun bir eşle evlenmelerinin temelinde karşı cinsle hayatı paylaşma ihtiyacı olduğunu belirtmiştir.

Pehlivan, (2006) evliliği tanımlarken; toplumun en küçük yapıtaşı olan ailenin oluşmasını sağlmasına, toplumsal, siyasi ve inanç konusunda eşit haklara sahip kadın ve erkek arasındaki bir sözleşme olmasına vurgu yapmaktadır. Özgüven, (2014) ise evliliği; bir kadınla bir erkeği eş olarak birbirine bağlayan kurumlaşmış bir yol olarak tanımlamıştır. Aynı tanım içinde devletin toplumsal açıdan kontrol hak ve yetkisinin olduğu yasal bir ilişki olması da öne çıkarılmaktadır. Tanımın devamında evliliğin; eşlere ve doğacak çocuklara belirli bir statü sağlayan ilişkiler sistemi olması da vurgulanmaktadır. Evlilik Güvenç (2010) tarafındansa; psikolojik, ekonomik ve sosyal olarak üç boyutu bulunan, toplumun kültürüne göre kuralları olan ve eşler arasındaki cinsel ilişkinin toplumsal kurallara uygun hale getirilmesi olarak tanımlamıştır. Özügurlu (2013), evlilikte kadın ve erkeğin farklı motivasyonları olduğunu ifade etmiş ve bu motivasyonlarla hayatı paylaşmak ve soyun devam etmesini sağlamak olarak evliliği tanımlamıştır.

Türk Medeni Kanun evliliği ayrı cinsiyetteki iki kişinin hukuken kabul gören geçerli bir birleşme olarak tanımlamaktadır. Evlilik kurumunun tesisindeki amacı sürekli bir hayat ortaklığı kurmak olarak belirtmektedir. Evlilik kurumunun toplumsal, ahlaki ve hukuki yönüne vurgu yapmaktadır. Aynı tanım içerisinde eşlerin yükümlülükleri ise çocukların bakımı, eğitim ihtiyaçları ve kollanmalarına özen göstermek ve ailenin mutluluğunu birlikte sağlamak olarak açıklanmaktadır (<http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.4721.pdf>).

Saxton (1982)'ın evlilik tanımında ise; iki kişinin kalıcı bir birliktelik için bir araya gelerek farklı toplumlarda çeşitli yapılarda karşımıza çıkan

evrensel bir kurum olma özelliği öne çıkmaktadır. Bu tanımda eşlerin birbirlerine ve çocuklarına yönelik yükümlülüklerini karşılama konusunda sözleştikleri ilişki ağı olma özelliği de vurgulanmaktadır. Evliliğin birbirinden farklı kültürlerde kişisel ve toplumsal birçok işlevi karşılıyor olması bu kurumun ve yaşam biçiminin evrensel düzeyde olduğunu göstermektedir (Güleç, 2013; Kayhan, 2011).

Evlilikle birlikte bireyler, maddi ve manevi birçok ihtiyaçlarını karşılama fırsatı bulurlar. Bu ihtiyaçlar arasında sevmeye-sevilme ve sevgiyi paylaşma, ait olma, korunma, barınma, bağımlı olma, bağımsız olma, statü edinme, seks ve üreme, kendini gerçekleştirme, kültür, güven; çocukların eğitimi, onların bakımı v.b. gibi ihtiyaçlar sayılabilir (Tan, 1976; Güleç, 2013). Bununla beraber bireylerin yaşam ortaklığını kurarken en önemli amaçlarından biri mutlu bir evlilik sürdürmektir (Conger ve Conger 2002). Görüldüğü gibi evlilik, sadece iki bireyden oluşan bir topluluk değil, partnerlerin karşılıklı ve sürekli olarak birbirlerini etkiledikleri ve birbirlerine bağlı oldukları karmaşık ve etkileşimsel bir süreçtir (Sabatelli ve Bartle, 1995). Yani evlilik, bir iletişim ve etkileşim sistemidir. Evlilik içindeki etkileşim ve iletişim de, evliliğin kalitesini ve ömrünü belirleyen önemli bir unsurdur. Yani, partnerlerden her biri ruhsal, sosyal ve cinsel beklenti ve mesajlarını sağlıklı bir biçimde aktarabilmelidir (Özguven, 2000; Eranlı ve Kalkan, 2008).

Bilim insanları evlilik ile ilgili birçok çalışma yapmışlardır. Ancak evlilik içindeki yaşantıları ve çiftlerin etkileşim süreçlerini temel alan çalışmalara yetmişli yılların ortalarına kadar rastlanmamıştır. Çalışmalarda elde edilen teorik bulgular, çok net olmayan kavramlarla ortaya konulmuştur. İlk çalışma Kantor ve Lehr tarafından 1975'te yapılmıştır. Araştırmacılar yaptıkları çalışmada, evlilik sürecinin temel bileşenleri ve bu bileşenlerin birbirleriyle nasıl ilişkilendiğini ortaya koymaya çalışmışlardır. Bunlardan yola çıkarak ilişki tiplerinin ortaya konulabileceğini belirtmişlerdir. Çiftler arasında iki temel iletişim boyutundan oluşan bir ölçek geliştirme çalışması gerçekleştirmişlerdir. Araştırmacılar geliştirdikleri ölçekten yola çıkarak çeşitli evlilik tiplerinin oluşturulabileceğini belirtmişler ancak ampirik bir çalışma yapmamışlardır.

Eldeki verilerle evlilikteki etkileşim ve ilişkiler konusunda bilinenler, ampirik çalışmalara dayanmadığı için yetersiz kalmaktadır. Bu yüzden

evliliğin temel taşları olan eşler arasında kurulacak ilişkilerin niteliği büyük önem taşımaktadır. Evlilik her iki cinsin de temel ihtiyaçlarını karşılayan bir süreç olduğu için, evlilik ilişkisi içindeki ihtiyaçların sağlıklı bir şekilde dile getirilmesi ve eşe ifade edilmesi önemlidir (Yılmazçoban, 2008; Ersanlı ve Kalkan, 2008). Bilindiği gibi evlilik, tek taraflı değil karşılıklı bir ilişki sürecidir. Fitzpatrick (1977) eşlerin ortak yaşamlarında evliliği tanımlama ve kendi evliliklerini nasıl algıladıklarından yola çıkarak, hayat ortaklıklarındaki konuların organize edilmesinin önemli olduğunu ortaya koymuştur. Evlilik, çiftlerin güçlü bağ ve duygularla birbirine bağlı, geleceği ve geçmişi olan bir kurumdur (Fitzpatrick ve Wambolt,1990). Buradan hareketle ilişki boyutları ölçeği geliştirilerek evlilik yaşantısındaki önem verilen durumlar sınıflandırılmaya çalışılmıştır. Katılımcıların verdikleri cevaplar üzerinden yapılan değerlendirmede üç temel bileşen (ilişki boyutu) saptanmıştır. Karşılıklı bağımlılık, fikirler ve ideolojiler, çatışma. Bunlar da kendi içinde tekrar sınıflandırılmıştır: Karşılıklı bağımlılık; eşlerin paylaşım ve arkadaşlık miktarları ile ortak zaman ve birlikte vakit geçirmeleriyle ilgili olan yaşantıları içermektedir. Fikirler ve ideolojiler; sadece ilişki ve evlilik yaşantısı ile ilgili inanç, değer ve standartların dışında genel kararlarıyla ilgili durumları içermektedir. Çatışma ise; devam eden bir ilişkide çatışma kaçınılmazdır bu bileşende de görmezden gelme, atılgan davranma, güç ve eşlerin ittifak derecelerine göre durumları kapsamaktadır (Fitzpatrick, 1977).

Bu çalışmanın devamında Fitzpatrick (1977) de evlilik ilişkisini tanımlamaya ve sınıflandırmaya yönelik başka bir çalışma yapmıştır. Araştırmasında kendi geliştirdiği ilişki boyutları ölçeğini kullanarak katılımcıların ölçeğe verdikleri cevaplara göre tipoloji çalışması yapmıştır. Elde edilen sonuçlardan ortaya çıkan tiplerin hiç birinin rastgele olmadığını ve gruplanabilecek kadar belirgin olduğunu bulmuştur. Yani sonuçlar değerlendirildiğinde çiftlerin evliliklerinde ilişkide temel aldıkları ihtiyaçların düzeyine göre bireyleri sınıflandırılabilceğini ve tipler arasında da belirgin farkların göze çarptığını tespit etmiş ve çiftlerin kendilerini bir kalıbın içinde ortaya koyacak şekilde ifade ettiklerini belirtmiştir. Ayrıca çiftlerin uzun süreli ilişkilerinde eşleriyle tek bir etkileşim tipini kullanmalarının olası olduğunu söylemiştir (Fitzpatrick,

1987). Ayrıca yapılan çalışmalar ortaya koymuştur ki çift benzerliği onların evlilikteki uyum ve genel mutluluk düzeylerini etkilemektedir (Fitzpatrick, 2001; Young ve Klosko 2016). Mutlu bir evliliğin sırrı günümüzde halen üzerinde önemle durulan bir konudur. Bu yüzden evlilik ilişkisini etkileyen birçok değişken araştırmacılar tarafından ele alınmaktadır (Soylu ve Kağnıcı, 2015).

Bu ilişkiler ve etkileşim ağı evlilik ve aile kuramları tarafından da ele alınmıştır. Yapısalcı yaklaşım aileyi, aile üyeleri arasındaki duygusal bağlanma ve özerkliğin dengesine göre üç kategoride sınıflandırmıştır. Bu yaklaşıma göre aile içerisinde bireylerin etkileşim ve ilişkilerini etkileyen görünmez sınırlar bulunur (Minuchin, 1981). Bu sınırların durumuna göre üç tip aile karşımıza çıkar. Katı sınırların bulunduğu kopuk aile tipi, sınırların belirsiz olduğu iç içe aile tipi ve belirgin sınırların olduğu normal aile tipi (Lee, 2011). İç içe ailede, bireyler birbirlerinin yaşam alanlarına gereğinden fazla müdahale ederler (Nazlı, 2016). Bu tipte, ait olma ve sevilme ihtiyacı karşılanabilirken özerklik ve bireyselleşme ihtiyacı karşılanamamaktadır. Ayrıca bireylerin otonomi elde etmeleri yönünde desteklenemedikleri ortaya konulmuştur. Kopuk aile tipinde çiftler, birbirlerine karşı yeterli ilgi ve yakınlığı gösteremezler. Evlilik içinde bağlılık çok azdır (Minuchin, 1981). Aynı zamanda özerklik ve bireyselleşme bireylerde baskın bir özellik iken, ait olma ve sevilme ihtiyacı karşılanamamaktadır. Normal aile tipinde ise çiftler birbirleriyle açık ve tamamlayıcı bir iletişim kurmaktadır (Nazlı, 2016). Bu tip ailede bireylerin hem ait olma ve sevilme ihtiyacı karşılanır hem de özerklikleri desteklenir.

Evlilik içi etkileşimi ve aile içi konuları konuşma şeklini temel alarak geleneksel, bağımsız ve aykırı olmak üzere üç farklı evlilik tipi tanımlanmıştır. “Geleneksel tipler”, geleneksel olarak tanımlanan rollere sahiptirler. Çoğunlukla çiftler arasında çatışma yoktur. Sadece önemli konuları tartışırlar ve evlilikleri için kişisel tercihlerden vazgeçmek gerektiğine inanırlar (Fitzpatrick, 1977). Bu tipteki evlilikte eşler, birbirlerine bağımlıdır ve bireysel otonomiye pek önem verilmez. Yalnızca ilişkileriyle ilgili olumlu duygularını dile getirirler. Bu tür bir evlilikte kadınların desteğiyle erkekler kendi duygularını açarlar ve genelde doyum verici evliliklerdir (Fitzpatrick, 1987). Evlilik birliğinin sonuna kadar korunması düşüncesi hâkimdir (İmamoğlu 1993). Geleneksel cinsiyet roller hakimdir

ve kadın öncelikle ev kadını rolünü üstlenir ve aile hayatında fedakâr olan insandır (Çınar, 2008). “Bağımsız tipler”, kendi kararları ve seçimini kendi yapan, yaptıklarından dolayı sorumluluk alan, özerklik ile geleneksellik özelliklerini birleştiren evlilik tipini temsil etmek üzere tanımlanmıştır. Bu evlilik tipinde, çiftler cinsiyet rolleri anlamında daha androjen bir yaklaşım benimserler. İlişkilerindeki gelişim ve değişime kendilerini adadıkları için olumlu ve olumsuz duygularını birbirleriyle paylaşırlar. Bu tipler, birbirlerine oldukça bağlı olmalarına rağmen, evliliklerinde yüksek düzeyde çatışma yaşarlar (Fitzpatrick ve Ritchie, 1994). “Ayrı tiplerde” ise eşler, otonomiye, yalnızlığa ve duygusal uzaklığa değer verirler. Evliliklerinde diğer tiplerden daha az bağımlılık sürdürürler. Bu tipteki çiftlerin çok az kendilerini açtıkları ve çatışmadan uzak kaldıkları görülmektedir. İlişkilerinde, bağlılık ve duygulanım açısından yetersiz oldukları belirtilmektedir (Fitzpatrick, 1987). Arkadaşlık ilişkisi üzerine kurulu, dünyaları aynı olan bir evlilik söz konusudur (Geçtan, 2000).

Noller ve Hiscock (1989), 190 evli çift ile Fitzpatrick (1977)’in çalışmasına benzer bir çalışma yapmış ve evlilik tiplerini çalışmıştır. Bu çalışmanın diğer çalışmadan en temel farkı geleneksel düşünceler boyutunda olmuştur ve çalıştığı örneklemin farklı olması sebebiyle bunun da kültürel farklılıktan kaynaklanabileceğini belirtmiştir.

Mackey ve O’Brien (1995) ise çalışmalarında, beş evlilik etkileşimini tanımlamışlardır ve bunların evlilik ilişkisi ile ilgili bilgiler verebileceğini belirtmişlerdir. Bunlar; çiftler arasındaki çatışma kontrolü, ortak karar verme, iletişimin niteliği, cinsel ve psikolojik yakınlık. Ayrıca çalışmada çiftler arasındaki güven, saygı, empatik anlayış ve eşitlik konuları da ilişkişel değerler olarak sıralanmaktadır.

Evlilik, tüm toplumlarda kalıplaşmış ve resmi şekilde kabul görmüş tek birliktelik şeklidir. Ancak her ne kadar evrensel bir yapı gösterse de dünyada ve ülkemizde evliliklere bakıldığında çeşitli kültürlerde evlilik ilişkisinde farklılıklar karşımıza çıkmaktadır (Tarhan, 2012). Bireylerin evliliği nasıl algıladıkları, tanımladıkları, evlilikten ne bekledikleri ve kişilerarası etkileşim şekilleri ayrışabilmektedir.

Ülkemizde evlilikle ilgili yapılan sınıflandırılmalara bakıldığında, genel olarak evliliğin yapılaş şekli açısından bir nitelendirilmeye gidildiği görülmüştür. En çok yapılan evlilik biçimi flört eder evlilik ve görücü usulü evlilik biçimleridir (Özguven, 2014). İmamoğlu (1993), yaptığı

çalışmasında evlilikleri görücü usulü ve anlaşarak evlilik olarak ele almış ve evlenen çiftlerin çeşitli değişkenlere bağlı olarak aile içi rollerdeki farklılıkları ortaya koymaya çalışmıştır. Bu iki tür her ne kadar daha çok görülse de halen geçerli olan farklı evlenme biçimlerine de rastlanmaktadır (Çakıcı, 2016). Yaşanan toplumsal değişim, eğitim düzeyinin yükselmesi ve kadının ekonomik gücünün artmasıyla evlilik yapısı ve evlilik rollerinde değişimler olduğunu belirtmiştir. Ayrıca aile yapısında gözlenen farklılıkları inceleyebilmek için modernlik endeksi geliştirmiştir. Buna göre karı-kocanın eğitim düzeyinin yükselmesi, sosyo-ekonomik düzeyin yüksek olması, kadının çalışması ve eşlerin anlaşarak evlenmiş olmaları ailenin modernlik puanlarını artırdığını söylemiştir (İmamoğlu, 1993).

Kağıtçıbaşı'nın yaptığı bir modelleme çalışmasında, kültürün eylemleri, davranışları, düşünceleri ve hisleri benlik kavramı aracılığıyla nasıl etkilediği ortaya koyulmaktadır (akt. Ercan, 2011). Bu model aile içinde çocuğun durumu ve benliğin gelişimi temellerine dayanmaktadır ve ayrılmış ve ilişkisel benliklerin, toplumsal ve ailesel temellerini anlamayı amaçlar ayrıca gelişmekte olan ülkelerde aile değişimini, özerklik(bağımsız) ve ilişkililiği (karşılıklı bağımlılık) bağdaştıran bir benlik modeli ile ele almaktadır. Bu model karşılıklı bağımlılık modelinden bağımsızlık modeline bir geçiş olduğunu varsayar. Bu modelde kentleşme ve refah düzeyinin yükselmesi ile karşılıklı maddi bağımlılık azalırken karşılıklı duygusal bağlılık devam etmektedir. Çünkü duygusal bağlılığın modern yaşam tarzıyla uyumsuzluk göstermediği ileri sürülmüştür. (Kağıtçıbaşı, 1990a, 1990b; Kağıtçıbaşı 1995; Kağıtçıbaşı 1996). Bu konuda Geçtan (2000), çalışmasında evliliği geleneksel ve çağdaş evlilikler olmak üzere ikiye ayırmıştır. Buna göre geleneksel evliliklerde kadın ve erkek arasındaki sorumluluk paylaşımı oldukça iyi belirlenmiş ve kadın ve erkek birbirini tamamlayıcı rol üstlenmektedir. Bu evlilik tarzında kadın anne rolünü üstlenmiş evin sorumluluğunu üzerine almıştır. Kadın kendi ilişkilerini kadınlar dünyasında erkek de kendi ilişkilerini erkekler dünyasında devam ettirmektedir. Çocuğun sorumluluğu kadın tarafından üstlenilmekte ve eşler birbirlerinin sorumluluk alanına pek fazla müdahale etmemektedirler. Baba, dış dünya ile ilgili sorumluluğu almıştır. Geleneksel evliliklerde karar verici durumda olan baba gibi görünse de

asında karar veren asıl tarafın anne olduğu dikkat çekmektedir. Aile üyelerinin ihtiyaçlarına duyarlılık ve çatışmadan kaçınma bu tarz evliliğin özellikleri arasında görülmektedir. Çağdaş evliliklerde ise eşler arasında ortak karar alma ve arkadaşlık ögesi dikkat çekmektedir. Çatışma ihtimali bu tarz evlilikte yüksektir. Ancak uyum daha çok yaşanmaktadır. Kadın ve erkeğin dünyası birbirinden çok farklı değildir ve eşler birbirlerinin sorumluluk alanına dâhil olabilirler. Bununla birlikte eşlerin kendi düşüncelerini ortaya koyma ve açıklama hakkına sahip olmaları, onların ortak karar alma durumlarını desteklemektedir. Ancak çatışma düzeyi de artmaktadır.

Ülkemizde evlilik ilişkilerini ele alan çalışmalar incelendiğinde, evlilikler, toplumun temel taşı olma özelliğini her zaman korumuştur. Ancak nitelik ve içerik bakımından geçmişten günümüze değişikliklere uğramıştır (Yavuzer, 2011). Özellikle sanayileşme ve kentleşmenin artması, kadının iş yaşamında daha fazla yer almaya başlaması sonucunda Türk toplumunun yapısında oluşan değişimlerin evlilik ilişkilerini etkilediği ve değiştirdiği görülmüştür (Güleç, 2013; Kotowska vd., 2010; akt. Bener ve Günay, 2012) . Bireylerin evliliklerini nasıl tanımladıkları, ilişkilerini nasıl algıladıkları ve evlilik ilişkisinden beklentilerinin de bu değişimler sonucunda farklılaştığı düşünülmektedir.

İlgili alan yazın değerlendirildiğinde; evlilik tanımlarından ve evlilik ilişkisi üzerinden çeşitli sınıflandırmalar yapılarak farklı toplumlarda evlilik tipolojileri oluşturulmaya çalışılmıştır. Ülkemizde de giderek artan boşanma oranlarıyla birlikte evlilik bağına güçlendiren ve evlilikteki iletişim ve etkileşimi etkileyen durumlar üzerinde daha fazla durulmaya başlanmıştır. Ancak yapılan çalışmalara bakıldığında evlilikler eş adayını seçme(görücü, beşik kertme, kız kaçırma vs.) ve evlilik birliğini oluşturan eş sayısına göre (monogamy, polygamy) çeşitli şekillerde sınıflandırılmış (Çakıcı, 2016). Ancak devam eden ilişki içerisinde uygulamaya dayalı olarak bireylerin kendi evlilik ilişkilerini nasıl değerlendirdikleriyle ilgili düşüncelerini ortaya koyan sınıflandırmaya rastlanmamıştır. Evlilikle beraber başlayan kişilerarası ilişki, çiftleri karşılıklı olarak etkilemektedir. Bu yüzden çiftlerin bireysel özelliklerinin değerlendirilmesi yerine ilişki içinde onları değerlendirmenin daha etkili sonuçlar vereceği düşünülmektedir. Çift veya evlilik tipleri, eşlerin ilişkilerini ve etkileşimlerini karşılaştırarak tanımlar ve bireylerin kendilerine ait özellikleri ya da

iletişim davranışları yerine çiftleri karşılaştırır. Bu şekilde çiftler için daha anlamlı ve analitik veri elde edilebilmektedir (Fitzpatrick, 1988).

Gelişmekte olan diğer ülkelerde olduğu gibi ülkemizde de sanayileşme ve kadının iş yaşamına girmesi ile yaşanan hızlı toplumsal gelişmelerin, geçmiş dönemlerden günümüze evliliğin yapısında da değişikliklere neden olduğu bilinmektedir (Aydın, 2000). Evlilik sosyal bir kurum olmakla birlikte bireylerin kendilerini ve çevrelerindeki tanımladığı etkileşimsel bir süreç olarak da kişilerin karşılıklarına çıkmaktadır. Her evlilik kendi içinde biricik ve özel olmakla birlikte evlilikleri tanımlarken onları ayırmak ve çeşitliliğini ortaya koymak da, evlilik tanımını anlamak ve açıklamak için oldukça faydalıdır. Bu anlamda evlilik tiplerinin iyi bir şekilde belirlenmesi ve değerlendirilmesi, aile içinde yaşanan güçlüklerin, sorunların, çocuklar ve ebeveynler arasındaki problemlerin anlaşılması ve evlilik ilişkisinin uyumu açısından büyük öneme sahiptir. Çünkü iki bireyin evlilik ilişkisini nasıl algıladığı ve tanımladığı onların evlilikten beklentilerini etkilemektedir. Bu da onların birbiriyle uyumunu dolayısıyla huzurlu ve mutlu çift ve birey olmalarını belirlemektedir Bu çalışmada, bireylerin evliliklerini ve ilişkilerini nasıl tanımladıkları göre evlilik tipleri belirlenmeye çalışılmıştır.

Yöntem

Çalışma Grubu

Bu çalışma Haziran-Ekim 2018 tarihleri arasında Türkiye'nin çeşitli illerinde yaşayan ve kolayda örnekleme yöntemiyle belirlenmiş evli bireylerle gerçekleştirilmiştir. Tesadüfî olmayan örnekleme yöntemlerinden biri olan kolayda örneklemede, ana kütle içerisinde seçilecek örnek kesimin araştırmacının yargılarınca belirlenmektedir (Haşiloğlu, Baran ve Aydın, 2015). Araştırmaya %67,7'si kadın (n=413) ve %32,3'ü erkek (n=197) olmak üzere toplam 610 evli birey katılmıştır. Katılımcıların %5,4'ü 1 yıldan az (n=33), %13,3'ü 1-3 yıl (n=81) ve %81,3'ü 3 yıldan uzun (n=496) süreyle evlidir. Araştırmaya katılan evli bireylerin yaş ortalaması ise 35.73 (Ss=6.54)'tür.

Evlilik Tipleri Ölçeği'nin geliştirilirken üç çalışma grubu oluşturulmuştur. Birinci çalışma grubu, madde havuzundaki ifadelerin anlaşılabilirliğini sınamak amacıyla ulaşılan %60'ı kadın (n=30) ve %40'ı erkek (n=20) olmak üzere 50 evli bireyden oluşmaktadır. İkinci çalışma grubunda, ölçeğin yapı geçerliğini sınamak (Açımlayıcı Faktör Analizi) amacıyla ulaşılan %64,8'i kadın (n=164) ve %35,2'si erkek (n=89) olmak üzere 253 evli birey bulunmaktadır. Üçüncü çalışma grubu ise, oluşturulan modelin uyum değerlerini sınamak amacıyla Doğrulamalı Faktör Analizi için ulaşılan %71,3'ü kadın (n=219) ve %28,7'si erkek (n=88) olmak üzere 307 evli bireyden oluşmaktadır.

İşlem Yolu

Ölçeğin geliştirilmesi sürecinde ilk olarak ilgili alan yazın ve çeşitli ölçme araçları taranmış ve 89 maddelik bir madde havuzu oluşturulmuştur. Ardından uzmanlık alanı Psikolojik Danışma ve Rehberlik olan iki öğretim elemanının görüşleri alınmış, onların önerileri doğrultusunda bazı maddelerde içerik açısından düzenlemeler yapılmıştır. Ölçeğin, 5'li Likert tipindeki derecelenmeleri; "1=Hiç Uygun Değil, 2= Uygun Değil, 3= Biraz Uygun, 4= Uygun, 5= Çok Uygun" şeklindedir. İlk aşamada pilot uygulama 50 evli birey ile gerçekleştirilmiş, madde-toplam test korelasyon değerleri ve iç tutarlık katsayısı hesaplanmıştır. Madde-toplam test korelasyon değerleri .30'un altında olan maddeler çıkartılarak 37 maddelik deneme ölçeği oluşturulmuştur. İkinci aşamada 37 maddelik deneme ölçeği 253 evli bireye uygulanmış ve madde-toplam test korelasyon katsayısı tekrar hesaplanmıştır. Madde-toplam test korelasyon değeri .30'un altında olan iki madde çıkartılarak 35 madde ile Açımlayıcı Faktör Analizi yapılmıştır. Faktör analizi sonucunda beş madde çıkartılmış ve 30 maddelik ölçek elde edilmiştir. Son aşamada ise 30 maddelik ölçek 307 evli bireye uygulanmış ve Doğrulamalı Faktör Analizi yapılarak, oluşturulan modelin uyum değerleri hesaplanmıştır.

Bulgular

Pilot Uygulama

50 evli birey ile yapılan pilot uygulamada, deneme ölçeğinde yer alan 89 madde üzerinden madde-toplam test korelasyonları hesaplanmıştır. Madde-toplam test korelasyon değerleri .30'un altında olan maddeler çıkartılmış ve 37 maddelik deneme ölçeği elde edilmiştir.

Madde-Toplam Test Korelasyon Analizi

37 maddeden oluşan deneme ölçeği 253 evli bireye uygulanmış ve madde geçerliği için madde-toplam test korelasyon katsayıları hesaplanmıştır. Madde-toplam test korelasyon değerleri .30'un altında olan iki madde çıkartılmış ve deneme ölçeğinde 35 madde kalmıştır. Deneme ölçeğindeki 35 maddenin madde-toplam test korelasyonları Tablo 1'de verilmiştir.

Tablo 1. Madde-toplam test korelasyonları

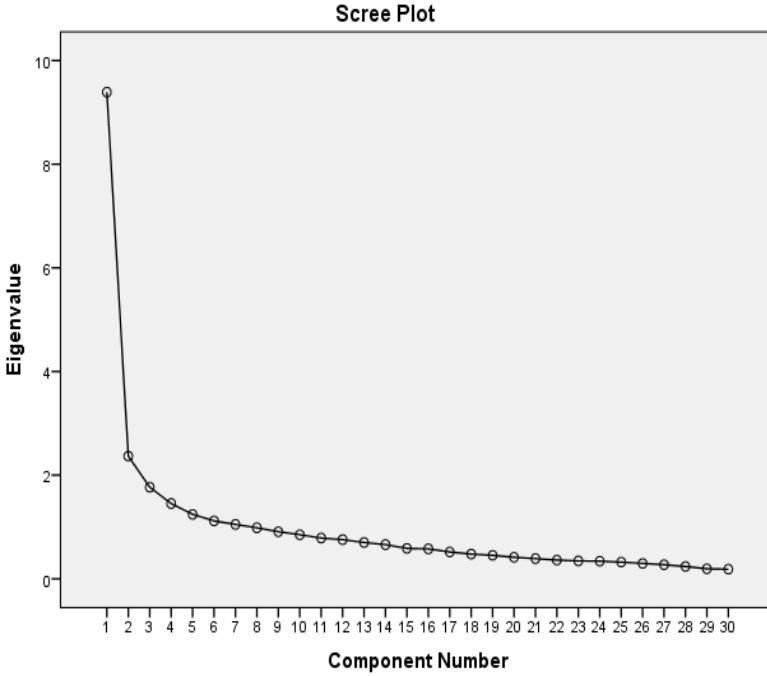
Madde no	Madde-toplam korelasyonu
1	.485
2	.454
3	.531
4	.495
5	.614
6	.495
7	.628
8	.430
9	.498
10	.548
11	.499
12	.434
13	.645
14	.401
15	.633
16	.578
17	.666
18	.579
19	.585
20	.444

21	.447
22	.678
23	.658
24	.664
25	.337
26	.634
27	.550
28	.371
29	.617
30	.767
31	.730
32	.487
33	.420
34	.633
35	.678

Açımlayıcı Faktör Analizi

Yapı geçerliğini sınamak için 253 evli bireyden veri toplanmış ve verilerin faktör analizine uygunluğu, Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) katsayısı ve Barlett Sphericity testi ile incelenmiştir. KMO değerinin .60'dan yüksek olması ve Barlett testinin anlamlı olması durumunda, verilerin faktör analizine uygun olduğu belirtilmektedir (Büyüköztürk, 2011). Bu çalışmada ise elde edilen KMO katsayısının 0.887, Barlett Sphericity testi χ^2 değerinin ise 3510.874 ($p < .001$) olduğu ve verilerin faktör analizi için uygun olduğu belirlenmiştir.

Deneme ölçeğinin faktör yapısını incelemek ve alt boyutlarını belirleyebilmek amacıyla Açımlayıcı Faktör Analizi (AFA) yapılmış ve varimax dik döndürme tekniği uygulanmıştır. Bir maddenin faktörlere ait yük değerleri arasındaki farkın en az .10 olması şartını taşıması kriteri (Büyüköztürk, 2009) dikkate alınarak, alt boyutlardaki faktör yük değerleri arasındaki farkı .10'dan az olan beş madde çıkartılmıştır. Geriye kalan 30 madde tekrar açımlayıcı faktör analizine tabii tutulmuş ve yapı içerisinde her bir faktöre ilişkin özdeğerler incelenmiştir. Bu doğrultuda birinci faktörün özdeğeri 1'den fazla olan yedi faktör olduğu görülmüştür. Şekil 1'deki yamaç grafiği incelendiğinde ve evlilik tipleri ile ilgili kuramsal bilgiler doğrultusunda, verilerin üç faktörlü yapıya daha uygun olduğu görülmüştür.

Şekil 1. Yamaç grafiği

Özdeğerler ve yamaç grafiği dikkate alınarak üç faktörlü yapı oluşturulmuştur. Bu üç faktör toplam varyansın %45,08'ini açıklamaktadır. Birinci faktöre ait özdeğer 2.367 olarak hesaplanmıştır ve bu faktör evlilik tipleri değişkenine ait varyansın %16,36'sını açıklamaktadır. İkinci faktöre ait özdeğer 9.390 olarak hesaplanmıştır ve bu faktör evlilik tipleri değişkenine ait varyansın %17,95'ini açıklamaktadır. Üçüncü faktöre ait özdeğer ise 1.767 olarak hesaplanmıştır ve bu faktör evlilik tipleri değişkenine ait varyansın %10,76'sını açıklamaktadır. Tablo 2'de görüldüğü gibi madde faktör yük değerleri .438 ile .731 arasında değişmektedir.

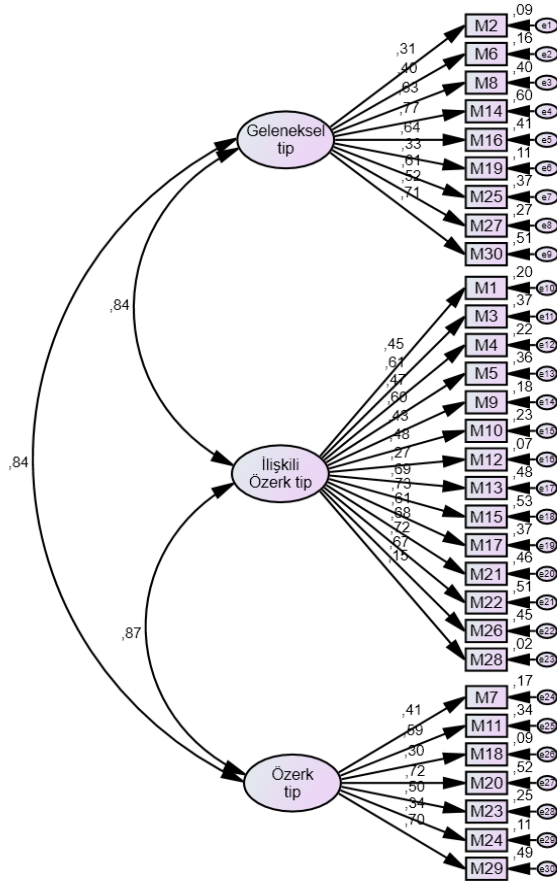
Tablo 2. Madde Faktör Yük Değerleri

Madde no	1.Faktör	2.Faktör	3.Faktör
2	.594		
6	.645		
8	.662		
14	.702		
16	.577		
19	.592		
25	.731		
27	.583		
30	.653		
1		.438	
3		.515	
4		.451	
5		.469	
9		.457	
10		.629	
12		.551	
13		.620	
15		.698	
17		.505	
21		.697	
22		.670	
26		.631	
28		.529	
7			.717
11			.611
18			.587
20			.540
23			.518
24			.617
29			.619
Özdeğer	2.367	9.390	1.767
Varyans	%16,36	%17,95	%10,76
Toplam Varyans: %45,08			

Doğrulayıcı Faktör Analizi

AFA ile oluşturulan modeli test etmek için 30 maddelik ölçek 307 evli bireye uygulanmış ve Doğrulayıcı Faktör Analizi (DFA) yapılmıştır. Verinin

oluşturulan modele uygun olup olmadığı değerlendirilirken uyum iyiliği ölçütlerinin (χ^2 , RMSEA, GFI, AGFI, NFI ve CFI) incelenmiştir. Uyum iyiliği ölçütlerinde, iyi uyum ve kabul edilebilir uyum sınır değerleri dikkate alınarak (Byrne, 2009; Kline, 2005; Tabachnick ve Fidell, 2013) önerilen modelin uyumuna ilişkin ölçüm sonuçları incelenmiştir.

Şekil 2. Evlilik Tipleri Ölçeği'ne İlişkin Üç Faktörlü Model

Modelin istatistiksel uygunluğu χ^2/sd ile test edilmiş ve 3'ten küçük olduğu ($\chi^2/sd=1.05$) bulunmuştur. Ayrıca p değerinin .05'ten büyük olması ($p=.226$) modelin istatistiksel olarak anlamlı olduğunu göstermektedir. Tablo 3'te görüldüğü gibi modelin diğer uyum indeksi değerleri: RMSEA= .01, GFI= .93, AGFI= .89, NFI= .90 ve CFI= .99 olarak bulunmuştur. Uyum ölçüt sonuçları kıyaslandığında modelin iyi uyum ve kabul edilebilir uyum sınırları içerisinde olduğu görülmektedir. Dolayısıyla, DFA sonucunda ölçeğe ilişkin üç faktörlü modelin doğrulandığı söylenebilir. Evlilik Tipleri Ölçeği'ne ilişkin üç faktörlü model Şekil 2'de verilmiştir.

Son olarak faktörlerde yer alan maddeler dikkate alınarak birinci faktör "Geleneksel tip", ikinci faktör "İlişkili Özerk tip" ve üçüncü faktör "Özerk tip" olarak adlandırılmıştır. Birinci faktörde 9, ikinci faktörde 14 ve üçüncü faktörde 7 madde yer almaktadır. Ölçekte geleneksel tip için; Kişisel eşyalarımın çoğunu (bilgisayar, telefon v.b.) eşimle paylaşırım, Eşim için kişisel çıkarlarımdan fedakârlık edebilirim. İlişkili özerk tip için; Eşimle ilişkimizin geleceği hakkında konuşuruz, Gerçek duygularımı gizlemeden eşimle paylaşırım. Özerk tip için; Evliliğimizde yaşanan sorunları kimseyle paylaşmam, Evliliğimizde herkes kendisi için iyi olacak kararları almakta özgürdür örnek maddeleri yer almaktadır. Ölçekte ters puanlanan madde bulunmamakta ve ölçekten toplam puan elde edilmemektedir. Alt boyut toplam puanları ayrı ayrı hesaplanıp, hangi alt boyuttan yüksek puan elde edildiyse bireyin o evlilik tipine sahip olduğu kabul edilmektedir.

Ölçeğin Güvenirliğine İlişkin Bulgular

Ölçeğin güvenirliğini test etmek amacıyla Cronbach alfa iç tutarlık katsayısı ve testi yarılama güvenirlik katsayısı hesaplanmıştır. Ölçeğin Cronbach Alpha katsayısı .92'dir. Test yarılama güvenirliği katsayısı ise, ilk yarı için .83, ikinci yarı için .84 bulunmuştur.

Tartışma ve Sonuç

Bu çalışmada evli bireylerin evlilik tipleri belirlemek amacıyla geçerli ve güvenilir bir ölçme aracının geliştirilmesi amaçlanmıştır. Yapılan analizler

sonucunda 5'li Likert tipi ve 30 maddeden oluşan “Evlilik Tipleri Ölçeği” geliştirilmiş; evli bireyler üzerinde geçerlik ve güvenilirlik çalışmaları yapılmıştır.

Ölçeğin yapı geçerliğini belirlemek amacıyla yapılan AFA sonuçlarına göre, ölçeğin üç faktörde oluştuğu ve varyansın %45,08'ini açıkladığı belirlenmiştir. Bu faktörler, geleneksel tip, ilişkisel özerk tip ve özerk tip olarak isimlendirilmiştir. Üç faktörlü modelin doğrulanıp doğrulanmadığını test etmek amacıyla yapılan DFA sonuçlarına göre ise ölçeğin kabul edilebilir uyum değerlerine sahip olduğu ortaya konmuştur. Ölçeğin iç tutarlık katsayısı ise (Cronbach Alpha) .92 olarak hesaplanmıştır. Tiplerin genel özellikleri şu şekilde sıralanabilir. Geleneksel tip; çiftlerin hayata bakış açıları birbirine benzer. Eşler evliliği için kişisel bağımsızlığından özveride bulunmak gerektiğine inanırlar. Çatışmalardan kaçınıp sadece önemli konuları ele alırlar. Karşılıklı bağımlılık hakimdir. İlişki içinde geleneksel roller benimsenmiştir. İlişkilerinin geleceğiyle ilgili konuşmazlar. İlişkili özerk tip; evlilik ilişkisi içinde açıklık önemsendir ve eşlere anlaşma için baskı yapılmaz. Çatışma yaşanır. Çiftler aile içinde kadın ve erkeğin eşitliğine inanırlar. Bireysel bağımsızlık desteklenirken biz duygusu da korunmaya çalışılır. Özerk tip; otonomiye büyük önem verilir. Bireyin kendi gelişimi evliliğinin önündedir. Çiftler evlilikleri hakkında çokaz şey konuşurlar, ev içinde yapılacaklar önceden planlıdır, çatışmadan kaçınırlar, çiftler arasında duygusal uzaklık hakimdir.

ETÖ'nün aile danışmanlığında, çift terapilerinde ve evlilik eğitimlerinde; çiftlerin evliliklerini nasıl tanımladıkları ve ilişkilerini nasıl algıladıkları ve ilişkilerindeki etkileşim tiplerini belirlemelerinde; mevcut ve olası sorunları değerlendirmelerinde; gerekli önlemleri almada kullanılması önerilebilir. Genel olarak, Evlilik Tipleri Ölçeğinin psikometrik özelliklerinin, evli bireylerin evlilik tiplerini belirlemede kullanılabilecek yeterlikte, geçerli ve güvenilir bir ölçme aracı olduğu söylenebilir. Bu ölçeğin standardize edilebilmesi için, farklı bir örneklem grubu üzerinde de incelenerek geçerlik ve güvenilirlik çalışmalarının yapılması önerilmektedir. Ayrıca tüm bulgu ve değerlendirmelerden hareketle, evli bireylere yönelik evlilik tipleri ölçeğinin, geleneksel tip, ilişki özerk tip ve özerk tip boyutlarından oluştuğu evli bireylere yönelik evlilik tiplerini be-

lirleyebilecek niteliklere sahip olduğu söylenebilir. Bu çalışma ile alan-yazındaki önemli bir boşluğun giderildiği düşünölmektedir. Bununla birlikte evlilik tipleri ölçeğinin farklı değişkenler ile ilişkisine bakılarak daha fazla çalışmanın yapılmasına ihtiyaç duyulmaktadır. Evlilikleri bu şekilde sınıflandıran yeterli sayıda kuramsal ve ampirik çalışma olmaması, bu çalışma sonucunda önerilen ölçeğin farklı çalışmalarla test edilmesini gerekli kılmaktadır.

EXTENDED ABSTRACT

Marital Typology Scale: A Validity and Reliability Study

*

Meliha Tekin Çatal – Melek Kalkan – Meryem Vural Batık

Ministry of National Education / Ondokuz Mayıs University

In this study, it is aimed to develop a valid and reliable measurement tool to determine the marital types of married individuals. As a result of the analyzes, Marital Typology Scale (MTS) consisting of 5-point Likert type and 30 items, was developed. Validity and reliability studies were conducted on married individuals.

With marriage, individuals have the opportunity to meet many of their material and spiritual needs. Among these needs, some necessities such as: love-to be loved, sharing love, belonging, protection, sheltering, dependence, being independent, status acquisition, sex and reproduction, self-realization, culture, trust, education of children, their care etc. Can be stated (Tan, 1976; Güleç, 2013). However, one of the most important goals of individuals in establishing the life partnership is to maintain a happy marriage (Conger and Conger 2002). As it is seen, marriage is not only a community of two individuals, but also a complex and interactive process in which the partners interact each other reciprocally and consistently (Sabatelli and Bartle, 1995). The interpersonal relationship that begins with marriage; mutually affects the couples. Therefore, instead of evaluating the individual characteristics of couples, it is thought that evaluating them in the relationship will give more effective results. Couple types or marriage types define couples relations and interactions by comparison. They compare spouses instead of individuals' own characteristics or communication behaviors. In this way, more meaningful and analytical data can be obtained for research of couples (Fitzpatrick, 1988).

Methodology

Study Group

In this study, convenience sampling method was carried out with married individuals living in various provinces of Turkey between June and October 2018. The participants the study consisted of 610 married individuals. 67,7 % of the participants are female (n:413) and the 32,3% are male (n:197). 5.4% of the participants were married less than 1 year (n = 33), 13.3% were 1-3 years (n = 81) and 81.3% were married for more than 3 years (n = 496). Average age of the participants is 35.73 (Ss=6.54).

There is found three groups of 50 married individuals; 60,0% are female (n=30) and 40,0% are male (n=20) in the first group that is accessed for testing the clearness of the phrases listed in the item pool. There are 253 married individuals (n=164) in the second group that 64,8% is for the females and the rest (n=89) is for males in order to test the construct validity of the scale (EFA). In the last group, there are 307 married individuals; (n=219) female 71,3% and (n=88) male 28,7%, for confirmatory factor analysis that is used to test how well the measured variables represent the number of constructs for the model.

Process

At the beginning of the study, related literature and various measurement tools were researched in the scale development process. A pool of 89 items was set. Afterwards, the opinions of two faculty members with specialization in Psychological Counselling and Guidance were taken. In accordance with their recommendations, some items have been edited in terms of content. In the first stage, the pilot study was conducted with 50 married individuals and as outcome; item-total test correlation values and internal consistency coefficient were calculated. 37-item trial scale was created by omitting items that their item-total test correlation values were below .30. In the second stage, 37-item trial scale was applied to 253 married individuals and the item-total test correlation coefficient was recalculated. Exploratory Factor Analysis was performed with 35 items by omitting two items that their item-total test correlation value is below .30.

As a result of factor analysis, five items were removed and finally a 30-items scale was obtained. In the last stage, 30-item scale was applied to 307 married individuals and confirmatory factor analysis was performed and the fit values of the model were calculated.

Finally, taking into account the items spread under the factors; three factors are found as the first is "Traditional Type", second is "Dependant-Autonomous Type" and third is "Autonomous Type". There are 9 items in the first factor, 14 items in the second factor and 7 items in the third factor. For traditional type; "I share most of my personal belongings (computer, phone, etc.) with my wife.", "I can sacrifice personal interests for my wife." for the dependant-autonomous type; "We talk about the future of our relationship with my wife.", "I share my true feelings with my wife." and for autonomous type; "I do not share the problems of our marriage with anyone.", "Everyone in our marriage is free to make decisions that would be good for him/her." sample items are included in scale. There is no reverse scoring and no total score in the scale. The sub-dimension total scores are calculated separately. The individual's marriage type is determined according to sub-dimension of the scale where the higher score is obtained.

The general characteristics of the types can be listed as follows: In the traditional type, couples' views on life are similar. The spouses believe that self-independence must be sacrificed for their marriage. They avoid conflicts and only deal with important issues. Reciprocity is dominant. Traditional roles have been adopted in the relationship. They don't talk about the future of their relationship.

In the dependant-autonomous type, openness in marital relationship is considered and the spouses are not pressured to negotiate. Conflict is experienced. Couples believe in the equality of man and woman in the family. Self-independence is supported; "We" notion is tried to be protected.

Autonomous type gives great importance to autonomy. The individual's self development is ahead of his marriage. Couples talk very little about their marriages. What to do inside the home is planned in advance. They avoid conflict and emotional distance between couples prevails.

According to exploratory factor analysis (EFA) results; there are three factors which accounts for the 45,08% of total variance. According to the results of the confirmatory factor analysis (CFA) conducted to test

whether the three-factor model has been validated, the scale has been found to have acceptable fitting values. Internal consistency and test splitting methods were used for the reliability of the scale. The Cronbach Alpha coefficient, calculated to determine internal consistency, is found as .92. Overall findings demonstrated that this scale had high validity and reliability scores. In addition, it can be said that this scale can be used in academic studies related to marriage and family counselling.

Kaynakça/References

- Aydın, M. (2000). *Kurumlar sosyolojisi*. Ankara: Vadi Yayınları.
- Bener, Ö. ve Günay, G. (2012). Gençlerin evlilik ve aile yaşamına ilişkin tutumları. *Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2(1), 1-27.
- Büyüköztürk, Ş. (2009). *Sosyal bilimler için veri analizi el kitabı: İstatistik, araştırma deseni, spss uygulamaları ve yorum*. Ankara: PegemYayınları.
- Büyüköztürk, Ş. (2011). *Veri analizi el kitabı*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Byrne, B. M. (2009). *Structural equation modeling with AMOS: Basic concepts, applications, and programming*. New York: Routledge/Taylor ve Francis.
- Conger, R. D. ve Conger, K. J. (2002). Resilience in Midwestern families: Selected findings from the first decade of a prospective, longitudinal study. *Journal of Marriage and Family*, 64, 361-373.
- Çakıcı, B.(2016). *Görücü usulü evlenen çiftler ile flört ederek evlenen çiftler arasındaki evlilik sonrası evlilik dinamiklerinin karşılaştırılması* (Yüksek Lisans Tezi). Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Ercan, H.(2011) İlişkisel-bireyci-toplulukçu benlik ölçeği'nin psikometrik özellikleri ve uyarlama çalışması. *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 13(21), 37-45.
- Ersanlı, K. ve Kalkan, M. (2008). *Evlilik ilişkilerini geliştirme (Kuram ve uygulama)*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Fitzpatrick, M. A. (1977). *A typological approach to communication in relationships*. In B. Rubin (Ed.). New Brunswick, NJ: Transaction Books.

- Fitzpatrick, M.A. (1987). *Marriage and verbal intimacy* In V.J. Derlega ve J.Berg(Eds.). *Self-Disclosure: theory, research and therapy*. Newyork: Plenum.
- Fitzpatrick, M.A.(1988). *Between husbands and wives*. Newbury Park: sage.
- Fitzpatrick, M. A. ve Ritchie, L. D. (1994). Communication schemata within the family: Multiple perspectives on family interaction. *Human Communication Research*, 20, 275-301.
- Fitzpatrick, M.A. ve Wombolt, F.S.(1990) Where is all said done? Toward and integration of intrapersonal and intrepersonals models of marital and family communication, *Communication Research*, 20, 280-305.
- Fitzpatrick, N.Y. (2001). *Marital and personality* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). School of Psychology. Wisconsin.
- Geçtan, E.(2000) *İnsan olmak*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Güleç, G. (2013). *Aile yapısı ve ilişkileri*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayınları.
- Güvenç, Bozkurt. (2010). *İnsan ve kültür*. İstanbul: Boyut Yayın Grubu.
- Haşılıoğlu, B.S., Baran, T., ve Aydın, O. (2015). Pazarlama araştırmalarındaki potansiyel problemere yönelik bir araştırma: Kolayda örnekleme ve sıklık ifadeli ölçek maddeleri. *Pamukkale İşletme ve Bilişim Yönetimi Dergisi*, 2(1), 19-28.
- İmamoğlu, E.O. (1993). Değişen dünyada değişen aile-içi roller. *Kadın araştırmaları dergisi*, 1, 58-68.
- Kantor, D. ve Lehr, W. (1975). *Inside the family: Towards a theory of family process*. San Francisco: Jossey-Bass.
- Kağıtçıbaşı, Ç.(1990a). *Family and socializationin cross-cultural perspective: A model of change*. In J.Berman. (Ed). *Cross-cultural perspectives: Nebraska symposium on motivation*. Nebraska University Press.
- Kağıtçıbaşı, Ç.(1990b). *İnsan, aile, kültür*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Kağıtçıbaşı, Ç. (1995). *Aile kurultayı: Değişim sürecinde aile, toplumsal katılım ve demokratik değerler*. Ankara: Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı.
- Kağıtçıbaşı, Ç. (1996). Özerk-ilişkisel benlik: yeni bir sentez. *Türk psikoloji dergisi*, 11(37), 36-43.
- Kayhan, Ü. ve Seçkin, N. (1999). *Aile yapısı*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayınları.

- Kline, R. B. (2005). *Principles and practice of structural equation modeling*. New York: Guilford.
- Lee, Y. (2011). *Structural family therapy. marriage and family therapy. A practice-oriented approach*. L. Medcalf (Ed). New York: Springer Publishing Company.
- Mackey, R. A. ve O'Brien, B. A. (1995). *Lasting marriages: Men and women growing together*. Westport, CT: Praeger Publishers.
- Minuchin, S. ve Fishman, C. H. (1981). *Family therapy techniques*. Cambridge: Harvard University Press.
- Nazlı, S.(2016). *Aile danışmanlığı*. Ankara: Anı yayıncılık.
- Noller, P., ve Hiscock, H. (1989). Fitzpatrick's typology: An Australian replication. *Journal of Social and Personal Relationships*, 6(1), 87-91.
- Ondaş, B. (2007). *Üniversite öğrencilerinin evlilik ve eş Seçimi ile ilgili görüşlerinin incelenmesi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Özgüven İ.E. (2014). *Evlilik ve aile terapisi*. Ankara: Nobel Yayın.
- Özügürlü, K. (2013). *Evlilik raporu*. İstanbul: Altın Kitaplar.
- Pehlivan K. (2006). Psikiyatrik kadın hastalarda evlilik ve ebeveyn olma: Bir gözden geçirme. *Düşünen Adam Dergisi*, 19(3), 143-154.
- Sabatelli, R. M. ve Bartle, S. (1995). Survey Approaches to the Assessment of Family Functioning: Conceptual, Operational and Analytical Issues. *Journal Marriage and Famil*, 57(4), 1025-1039.
- Saxton, L. (1982) *Marriage. The nature of marriage, the individual, marriage, and the family*. California: Wadsworth Publishing.
- Soylu, Y., ve Kağnıcı, D.Y. (2015). Evlilik uyumunun empatik eğilim, iletişim ve çatışma çözme stillerine göre yordanması. *Turkish Psychological Counseling and Guidance Journal*, 5(43), 44-54.
- Sümer, N. (2000). Yapısal eşitlik modelleri: Temel kavramlar ve örnek uygulamalar. *Türk Psikoloji Yazıları*, 3(6), 49-74.
- Tabachnick, B. G. ve Fidell, L. S. (2013). *Using multivariate statistics*. Boston: Pearson.
- Yılmazçoban, A.M. (2008). *Flört ve görücü usulü evliliklerde psiko-sosyal özelliklerin etkisi: Demirci örneği* (Doktora Tezi). Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.

- Yılmaz, V. ve Çelik, H. E. (2009). *Lisrel ile yapısal eşitlik modellemesi-I: Temel Kavramlar, Uygulamalar, Programlama*. Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- Young, J. E. ve Klosko, J. S. (2016). *Hayatı yeniden keşfedin*. İstanbul: Psikonet Yayınları.
- Tan H. (1976). Psikolojik danışma ve evlilik sorunları. *Tecrübî Psikoloji çalışmaları*, 12,97-113.
- Tarhan, N. (2012). *Evlilik psikolojisi*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Türk medeni Kanunu E.T. 03.11.2018 <http://www.mevzuat.gov.tr/-MevzuatMetin/1.5.4721.pdf>
- Yavuzer, H. (2011). *Evlilik okulu*. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Tekin-Çatal, M., Kalkan, M. ve Vural-Batık, M (2018). Evlilik tipleri ölçeği: Geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 9(16), 498-523. DOI: 10.26466/opus.485281

Üniversite Öğrencilerinin Algıladıkları Anne Baba Tutumu ile Bağışlama Düzeylerinin İlişkisi

DOI: 10.26466/opus.470406

*

Aslı Tunca* Emine Durmuş**

*Doktora Öğr., İnönü Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Böl., Malatya / Türkiye
E-Posta: asli_hlvc@hotmail.com ORCID: [0000-0001-5202-2496](https://orcid.org/0000-0001-5202-2496)

**Doç. Dr., İnönü Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü, Malatya / Türkiye
E-Posta: emine.durmus@inonu.edu.tr ORCID: [0000-0002-7102-5833](https://orcid.org/0000-0002-7102-5833)

Öz

Bu araştırmanın amacı üniversite öğrencilerinin algıladıkları ana-baba tutumları ile bağışlama düzeyleri arasındaki ilişkiyi incelemektir. Araştırmanın çalışma grubu İnönü Üniversitesinin farklı fakültelerinde (Eğitim Fakültesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, İletişim Fakültesi ve İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi) 2016-2017 bahar döneminde öğrenim görmekte olan 389 (278 kadın, 111 erkek) öğrenci oluşturmaktadır. Araştırmada, çalışmaya pratiklik ve hız kazandırması amacıyla örnekleme yöntemi olarak kolay ulaşılabılır durum örnekleme kullanılmıştır. Kişisel bilgi formu, Ana-baba tutumları ölçeği ve Heartland affetme ölçeği; Psikolojik Danışmanlık ve Rehberlik, Sınıf Öğretmenliği, Türk Dili ve Edebiyatı, Felsefe, İktisat, Halkla İlişkiler ve Sosyoloji bölümü öğrencilerine gönüllülük esasına göre dağıtılmış ve veriler toplanmıştır. Bağışlama ve ana-baba tutumları arasındaki ilişki Spearman-Brown Sıra Farkları Korelasyon analizi ile test edilmiş, bağışlama puanlarının cinsiyete göre farklılaşp farklılaşmadığı Mann Whitney-U testi ile analiz edilmiştir. Bulgulara göre, anne ve babasını demokratik olarak algılayan üniversite öğrencilerinin kendini ve durumu bağışlama eğilimleri daha yüksek ve arasında pozitif yönde anlamlı ilişki bulunmuştur. Buna ilave olarak algılanan ana-baba tutumu koruyucu-istekçi ve otoriter tutum olan üniversite öğrencilerinin genel, kendini ve durumu bağışlama eğilimlerinin düşük ve aralarında negatif yönde anlamlı bir ilişki saptanmıştır. Ayrıca araştırma bulgularına göre üniversite öğrencilerinin bağışlama eğilimleri (genel, kendini, başkalarını ve durumu) cinsiyet açısından anlamlı farklılık göstermemiştir. Bulgular alan yazın ışığında tartışılmış ve öneriler sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Ana-baba tutumu, bağışlama, üniversite öğrencileri, korelasyon, demokratik ana-baba tutumu.

The Relation Between University Students' Perceived Parental Attitudes and Forgiveness Levels

*

Abstract

The purpose of this study is to investigate the relationship between university students' perceived parental attitudes, levels of forgiveness and whether forgiveness levels vary by gender. This descriptive study was conducted using the relational screening model. The population of the study was the university students at İnönü University. Its participants were 389 university students, 278 females and 111 males. In the study, easy-to-reach sampling was used as a sampling method in order to provide practicality and speed to the study. The data were collected using a personal information form, the Parental Attitude Scale and the Heartland Forgiveness Scale. Since the data of the study were not normally distributed, the Spearman-Brown order differentiation correlation test was used to determine the relationships between the university students' perceived parental attitudes (democratic, authoritarian and protective-demanding) and the students' forgiveness tendencies (general, forgiving themselves, forgiving others and forgiving situations). The Mann Whitney-U test was used to determine whether forgiveness scores varied by gender. Based on these findings no statistically significant relationship between parental attitudes and forgiving others was found in this study. The participants whose perceived parental attitude was democratic had higher tendencies to forgive themselves and situations. However, the participants who perceived their parents as protective-demanding or authoritarian had lower levels of general forgiveness, forgiving themselves and situations. This study found that the forgiveness tendencies of university students did not differ significantly by gender.

Keywords: Parental attitude, forgiveness, university students, correlation, democratic parental attitude.

Giriş

Çocukluk yaşantılarının ve ebeveyn ilişkilerinin, kişinin sosyal ve duygusal yaşamında kalıcı etkilerinin olduğu, tüm ilişkilerde kendini gösterdiği bilinmektedir. Çocuğun gözlemlediği davranışlar onun ilerideki hayatında göstereceği davranışlara temel oluşturmaktadır. Her çocuk, önemsendiği insanlar tarafından sevgi, sıcaklık gibi olumlu tepkiler görme ihtiyacı duyar. Bu tür olumlu tepkilerden çocuğun mahrum kalması çeşitli uyum problemlerini beraberinde getirebilir (Rohner, 2005).

Erken çocukluk deneyimlerine ve ebeveyn ilişkilerine değinen kuramcılar ebeveyn-çocuk arasındaki ilişki biçiminin kişilik gelişiminde belirleyici unsur olarak ele alırlar. Freud'a göre çocuklukta anne ile kurulan iletişimin kalitesi ve çocuğu algılama biçiminin kişilerin yetişkinlik döneminde kuracağı ilişkilere, çevresini ve kendisini algılama biçimine etkisi olacağı yönündedir (Schultz ve Schultz, 2002). Erikson'da (1963) benzer olarak ebeveyn ile yakınlık ilişkisinin kişinin gelecekteki sosyal ilişkiler için belirleyici olduğunu ortaya koymaktadır. İnsanlar eğer ebeveynlerinden yakınlık görmez, güven duygusu oluşmaz ise, sosyal ilişkilerden kaçma, insanları reddetme, yalnız olmayı tercih etme, yakınlıktan korkma davranışları gösterebilirler.

Ailenin davranışların edinilmesinde katkı sağlayan, övgünün ve cezanın kullanıldığı başlıca ortamlardan olduğu söylenebilir. Anne ve babanın çocuğa karşı olan tutumu ileride çevreyi algılayış biçimini temellendirir (Yavuzer, 1990). Baumrind (1966) üç farklı ebeveyn tutumu tespit etmiştir. Bunlar; otoriter tutum, koruyucu tutum ve demokratik tutumdur. Otoriter tutum, ebeveynlerin çocuklarının gelişmişlik seviyelerini, kişiliklerini ve taleplerini kayda değer bulmadıkları, çocuktan isteklerine uygun şekilde davranmalarının beklendiği tutumdur. Koruyucu tutum; ebeveynlerin çocuklarını aşırı derecede koruduğu ve denetlediği, gereğinden fazla müdahale ederek, onların yaşayarak öğrenmeleri ve kendilerine yeter hale gelmelerinin engellendiği tutumdur. Demokratik tutum ise ebeveynlerin çocuklarına koşulsuz sevgi ve saygı gösterdikleri, onlara güven verici ve tutarlı bir ortam sunan, sorumluluk almasına imkân tanıyan tutumdur. Otoriter tutumla yetişen çocuklar, sosyal ilişkilerde sorun yaşamakta, sevgi ve merak duygularından yoksun olmakta, kendini yetersiz, engellenmiş hissetmekte, kabul edilmeme ve engelle-

melerden dolayı suçlu hissetme ve suça bulaşma eğiliminde olmaktadır (Gazeloğlu, 2000; Humpyres, 1998; Kehale, 2002; Kuzgun, 1991; McWhirter ve Acar, 1991). Koruyucu tutumla yetiştirilmiş bireyler dayanıksız, aşırı bağımlı, güvensiz, kararsız olabilmekte, duygu kontrolleri zayıf, sorumluluk duyguları gelişmemiş olabilmektedir (Gazeloğlu, 2000; Tuzgöl, 1998; Yavuzer, 2000; Yıldız, 2004). Demokratik tutum, bireyin kişilik gelişimine en çok katkı sağlayan tutumdur (Baumrind, 1968). Demokratik tutumla büyümüş çocuklar üretken, başarılı, kendini kontrol edebilen, olumlu benlik algısına sahip, vicdanlı, etrafındakilere sevgi ve saygıyla yaklaşan, toplumsal ilişkilerinde uyumlu bireyler olabilmektedirler (Bilal, 1984; Dönmezer, 1999; İkizoğlu, 1993; Öztürk, 1990; Yavuzer, 2000). Anlaşılabacağı üzere ebeveynlerin çocuğa gösterdiği tutum ve tavırların, ailenin yapısı ile birlikte çocuğun kişilik gelişimi üzerinde ciddi etkisinin olduğu söylenebilir. Çocuk, büyüme evresinde ebeveynleriyle kurduğu özdeşim sayesinde kişiliğinin ve karakterinin temellerini oluşturmaya başlar (Kaya, Bozaslan ve Genç, 2012).

Kişilerin anne babasıyla özdeşim kurarak oluşmaya başlayan önemli kişilik özelliği, tepkilerden (McCullough ve Witvliet, 2002) biri bağışlamadır. Bağışlama kavramı ile yapılan bir çalışmada ebeveynlerin bağışlama düzeyleri ile çocuklarının bağışlama düzeyleri arasında benzerlik saptanmıştır (Mullet, Girard ve Bahshi, 2004). Psikodinamik yaklaşıma göre bağışlama, hayatın ilk yıllarında başlar ve kişinin diğerleri ile gerçek ya da gerçek olmayan ilişkileri içsel süreçlerinin etkileşimi sonucu oluşur. Nesne ilişkileri kuramcıları ise bağışlamayı, anneyle bebek arasında kurulan ilişki bakımından ele almış, ilk yıllara önem vermişlerdir. Anne, bebeğinin ısrarlı isteklerine karşılık vermekte ve kendisini kullanmasına izin vermektedir. Anne, bebeği tarafından kullanılmasına ve ısrarlı isteklerine kızsız bile bebeğini bağışlayıcı bir tavırla kabul etmesi, ona bağışlamayı öğretmektedir (Taysi, 2007). Piaget (1932) ise bağışlamanın çocukluğun sonuna doğru oluşmaya başladığını, karşılıklılık temeline dayandığını, 'Sana davranıldığı şekilde sen de öyle davran.' fikrine dönüştüğünü savunur. Akhtar (2002), ilk ilişkilerin önemini vurgulayarak bağışlama becerisinin çocukluk dönemlerinde ebeveyn ile samimi ilişkilerden edinilen temel bağışlama becerisine dayandığı vurgulanmaktadır. İster ebeveyn ile özdeşim sonucu olsun ister anne-baba ile iletişimin kalitesi açısından düşünülün bağışlamanın hayatın ilk yıllarında

rında oluşmaya başladığı ve öğrenildiği düşünülmektedir. Ancak alan yazın incelendiğinde bağışlama kavramının öfke duyguları (Fincham, Hall ve Beach, 2005; McCullough, Pargament ve Thoresen, 2000), kızgınlık, hayal kırıklığı ve intikam (Enright, 1996), sağlıklı olma (Worthington ve Scherer, 2004), bilişsel çarpıtmalar (Çivan, 2013), öznel iyi oluş (Yalçın ve Malkoç, 2015), umut, kızgınlık ve depresyon (Taysi, Curun ve Orcan, 2015) gibi farklı değişkenler ile ilişkisine bakıldığı (Alpay, 2009; Berry, Worthington, O'Connor, Parrott ve Wade, 2005; Kara, 2009; Walker ve Gorsuch, 2002) ancak aile ilişkilerindeki yerine dair sınırlı sayıda çalışma olduğu görülmektedir. Bu nedenle bu çalışmada, ebeveyn tutumları ile bağışlama ilişkisinin incelenmesi amaçlanmıştır. Bu yönü ile araştırmanın, bağışlamanın ebeveyn tutumları boyutuna dikkat çekmesi açısından orijinal bir çalışma olduğu söylenebilir.

Bağışlama, olumsuz düşünce ve davranışların yerine daha olumlu duyguların, empatinin, saygının, merhametin ve uzlaşmanın aldığı bir süreç olarak tanımlanır (Enright, Gassin ve Wu, 1992). Ayrıca son zamanlarda popülerlik kazanan pozitif psikolojide en çok araştırılan konuların başında gelmektedir (Aslan, Mert ve Yıldız, 2016; Battle ve Miller, 2015; Gündüz, 2014; Kaya, 2015; Sarıçam ve Biçer, 2015). Son yıllarda insanın olumlu yönlerinin de araştırılması gerektiğine vurgu yapılmaktadır. Böylelikle hakkında araştırmalar yapılan intikam, öfke gibi konuların yerine, bir karakter gücü olarak bağışlama önemli hale gelmiştir (Bono ve McCullough, 2004; Seligman, 2002). Bu bağlamda olumlu bir güç olarak değerlendirilen ve geliştirilmesi arzu edilen bağışlamanın güncel alan yazına önemli katkılar sunacağı beklenmektedir.

Zorlu yaşantılara rağmen bazı kişilerin kendi psikolojik ve fiziksel sağlıklarını da koruyarak çevreleri ile uyum içinde oldukları görülmektedir (Conner ve Davidson, 2003). Bireyin kendisi ve çevresi ile uyumlu, olumsuz koşullardan kendisini korumasını sağlayan bağışlamanın önemli bir kişilik özelliği olduğu söylenebilir (Tuck ve Anderson, 2014). Bağışlama, kişinin kendini, başkalarını ve durumu bağışlama boyutlarından oluşan bir yapıdır. Kendini bağışlama, yaptığı hatadan dolayı sonra kişinin kendine öfke yerine merhamet, cömertlik ve sevginin almasıdır (Enright, 1996). Başkalarını bağışlama, kendine zarar veren kişiye yönelik olumsuz duygulardan vazgeçebilmesidir (Hall ve Fincham, 2005; Mauger, Perry, Freeman, ve Grove, 1992). Durumu bağışlama ise bireyin

yaşanılan durum ile ilgili olumsuz duygulardan vazgeçebilmesidir (Thompson vd., 2005). Kısaca bağışlama; bireyin kendisine ve etrafına zararı olan negatif hislerinden istekli biçimde vazgeçmesi, bu hislerin kaybolması hatta olumluya dönüşmesidir (Enright, 1996; McCullough vd., 2000; Rye ve Pargament, 2002).

Bağışlamanın kişiye olan olumlu etkileri konusunda oldukça geniş çaplı araştırmalar mevcuttur (Hall ve Fincham, 2005; Karremans, Van Lange, Ouwerkerk ve Kluwer, 2003; Toussaint, Worthington ve Williams, 2015). Bağışlamanın, bağışlayana fiziksel ve ruhsal açıdan pek çok faydası bulunmaktadır (Exline ve Baumeister, 2000). Bağışlama, kişiye psikolojik ve manevi olgunluk kazandırmakta, bugünkü yaşam becerilerini geliştirmelerine katkı sağlamakta (Hope, 1987; McCullough ve Worthington, 1994), çiftlerin ilişki doyumunu arttırmakta (McCullough vd., 1998), kendini olduğu gibi kabul etmesine yardımcı olmakta (Aschleman, 1996) ve fiziksel sağlığı olumlu yönde etkilemektedir (Huang ve Enright, 2000). Bağışlamanın hem fiziksel hem de psikolojik olarak insanların üzerinde etkili olması bu kavramın önemli bir psikolojik güç kaynağı olduğunu göstermektedir. Bu yüzden psikolojide ve ilgili alanlarda bu kavramın daha çok araştırılması, Türk toplumundaki hangi etmenlerle ilişkili olduğunun anlaşılması gerektiği düşünülmektedir. Bu açıdan çalışmanın, bağışlama kavramının ana-baba tutumları ile ilişkisinin incelendiği gerekli bir araştırma olduğu söylenebilir.

Bu çalışmada üniversite öğrencilerinin bağışlama düzeyleri cinsiyet açısından karşılaştırılmış ve öğrencilerin algıladıkları ana-baba tutumları (demokratik, koruyucu-istekçi ve demokratik) ile bağışlama düzeyleri (genel, kendini, başkalarını, durumu) arasındaki ilişki incelenmiştir.

Yöntem

Araştırma Modeli

Araştırma, üniversite öğrencilerinin algıladıkları ana-baba tutumu ile bağışlama eğilimi arasındaki ilişkiyi inceleyen ilişki tarama türünde betimsel bir çalışmadır. Bu tür modellerde iki ve daha fazla değişken arasındaki değişimin varlığı ve/veya derecesinin belirlenmesi amaçlanır (Karasar, 2011).

Evren ve Örneklem

Çalışmanın hedef evrenini, İnönü Üniversitesi 2016-2017 yılı bahar döneminde öğrenime devam etmekte olan üniversite öğrencileri oluşturmaktadır. Araştırmanın çalışma evreni ise İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi, Fen- Edebiyat Fakültesi, İletişim Fakültesi ve İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesinde öğrenimine devam eden öğrencilerdir. Araştırmada, çalışmaya pratiklik ve hız kazandırması amacıyla örnekleme yöntemi olarak kolay ulaşılabilir durum örnekleme kullanılmıştır. Araştırmaya, Eğitim Fakültesinden 224 (%57,6), Fen-Edebiyat Fakültesinden 87 (%22,4), İletişim Fakültesinden 33 (%8,5) ve İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesinden ise 45 (%11,6), bunların 278'i kadın, 111'i erkek olmak üzere toplamda 389 öğrenci katılmıştır. Araştırmaya katılanların yaş aralığı 18-29 arasında değişmektedir ($x=20,64$). Katılımcıların 133'ü (%34,2) birinci sınıf, 115'i (%29,6) ikinci sınıf 85'i (%21,9) üçüncü sınıf ve 56'ı (%14,4) dördüncü sınıf öğrencilerinden oluşmaktadır.

Veri Toplama Araçları

Kişisel Bilgi Formu

Araştırmacılar tarafından örneklemedeki öğrencilerin cinsiyet, yaş, sınıf, bölüm, anne-baba eğitim düzeyi, ekonomik düzey, ebeveynlerinin evlilik durumu ve hayatta olup olmamama durumlarının belirlenmesi amacı ile hazırlanan formdur.

Ana-Baba Tutumları Ölçeği: Ana-Baba Tutumları Ölçeği Kuzgun ve Eldeleklioğlu (2005) tarafından geliştirilmiş. Toplamda 40 madde ve üç alt ölçekten oluşmaktadır. Beşli likert tipinde hazırlanmıştır. Ölçekte, demokratik tutumu ölçen 15, otoriter tutumu ölçen 10, koruyucu-istekçi tutumu ölçen 15 madde bulunmaktadır. Ölçeğin faktöre analizleri 1992-1993 yıllarında Gazi Üniversitesi İdari Bilimler Fakültesi'nin 100 öğrencisinin katılımıyla yapılmıştır (Öner, 2012). Ana-Baba tutum ölçeğinin Cronbach alfa katsayıları demokratik tutum için .90, koruyucu-istekçi tutum için .82, otoriter tutum için 0.79 olarak tespit edilmiştir. Kararlılık

katsayıları ise demokratik tutumun .92, koruyucu-istekçi tutumun .75, otoriter tutumun .79 olarak bulunmuştur (Eldeleklioğlu, 1999).

Heartland Affetme Ölçeği (Heartland Forgiveness Scale): Heartland Affetme Ölçeği Thompson vd. (2005) tarafından üniversite öğrencilerinin bağışlama düzeylerini ölçmek amacıyla geliştirilen, Bugay ve Demir (2010) tarafından Türk kültürüne uyarlama çalışması yapılan bir ölçektir. Ölçek, her bir alt boyut (kendini, başkalarını, durumu bağışlama) için 6 madde toplamda da 18 maddeden oluşmaktadır. Ölçeğin Türkçe formu yedili likert tipi puanlamalıdır. Tüm alt boyutlara ilişkin puanlar toplandığında genel bağışlama puanına ulaşılmaktadır. Ölçeğin kendini bağışlama alt ölçeğine ilişkin iç tutarlılık katsayısı .75, kararlılık katsayısı .83; başkalarını bağışlama alt ölçeğine ilişkin iç tutarlılık katsayısı .78, kararlılık katsayısı .72; durumu bağışlama alt ölçeğine ilişkin iç tutarlılık katsayısı .79, kararlılık katsayısı .73 ve genel bağışlama puanı için iç tutarlılık katsayısı .86, kararlılık katsayısı .77 bulunmuştur. Ölçeğin geçerliliği açımlayıcı ve doğrulayıcı faktör analizi ile incelenmiştir ve ölçeğin üç faktörlü yapıya sahip olduğu saptanmıştır. Ayrıca uyum değerleri yeterli düzeyde bulunmuştur. Buna ilave olarak ölçüt geçerliği için kullanılan ölçeklerle arasında anlamlı saptanmıştır (Thompson vd., 2005). Ölçeğin Türkçe formunun geçerlik çalışmaları 376 üniversite öğrencisiyle yapılmış, doğrulayıcı faktör analizi yapılmış, uyum değerleri yeterli düzeyde bulunmuştur. Ölçeğin ölçüt geçerliğini değerlendirmek için ise Yaşam Doyumu Ölçeği ve Ruminatif Tepki Ölçeği kullanılmış ve ilişki anlamlı bulunmuştur. Güvenilirlik çalışmaları için ise Cronbach alfa değerlerine bakılmış; genel bağışlama puanı için .81, kendini bağışlama için .64, başkasını bağışlama için .79 ve durumu bağışlama için .76 olarak hesaplanmıştır (Bugay ve Demir, 2010). Bu sonuçlara göre ölçeğin güvenilirlik ve geçerlilik ölçütlerini karşıladığı söylenebilir.

Verilerin Toplanması

Veriler, 2016–2017 akademik yılında Eğitim, Fen-Edebiyat, İktisadi ve İdari Bilimler ve İletişim Fakültelerinden kolay ulaşılabilir durum örnekleme yöntemi ile seçilen Psikolojik Danışmanlık ve Rehberlik, Sınıf Öğretmenliği, Türk Dili ve Edebiyatı, Felsefe, İktisat, Halkla İlişkiler, Sosyo-

loji bölüm öğrencilerine kişisel bilgi formu ve ölçeklerin uygulanması ile elde edilmiştir. Kişisel bilgi formu ve ölçme araçları öğrencilere sınıf ortamında, araştırma hakkında bilgi verildikten sonra uygulanmıştır. Formlar araştırmaya katılım konusunda gönüllü olan öğrencilere dağıtılmıştır. Veriler ortalama 20–25 dakika toplanmıştır. Araştırmada toplamda 403 form uygulanmış, eksik ve hatalı doldurmalarından kaynaklı 14 form elenmiş geriye kalan 389 form ile analiz gerçekleştirilmiştir.

Verilerin Analizi

Araştırmanın amacı çerçevesinde, üniversite öğrencilerinin algıladıkları ana-baba tutumları ile öğrencilerin bağışlama eğilimleri arasında ilişkiyi belirlemek için veriler normallik ölçütünü karşılamadığından Spearman-Brown Sıra Farkları Korelasyon analizi yapılmıştır. Cinsiyete göre öğrencilerin bağışlama düzeyleri arasında farklılık olup olmadığı Mann Whitney-U testi ile analiz edilmiştir. Anlamlılıklar en düşük .05 düzeyinde sınıanmıştır. İstatistiki analizler SPSS 22.00 programı ile gerçekleştirilmiştir.

Bulgular

Araştırmaya katılan üniversite öğrencilerinin; cinsiyet, fakülte, yaş, sınıf düzeyi, anne ve baba eğitim düzeyi, ebeveynlerinin sağ olup olmama durumu, ebeveynlerin evlilik durumu ve ailenin gelir düzeyine göre dağılımı Tablo 1’de sunulmuştur.

Tablo 1’e göre araştırmada, katılımcıların büyük çoğunluğunun kadın (278, %71,5) olduğu fakülteler arasından en çok Eğitim Fakültesinden öğrenci (224, %57,6) bulunduğu bunlardan büyük çoğunluğunun 18-21 yaş aralığında (289, %73,5) ve yoğunlukla birinci sınıf öğrencilerinden oluştuğu (133, %34,2) görülmektedir. Ayrıca annesi ve babası okur-yazar ve ilkokul mezunu olan katılımcı sayının (247, %63,5; 163, %41,9) daha fazla olduğu saptanmıştır. Katılımcıların büyük çoğunluğunun anne babasının evli (378, %97,2) ve her ikisinin de hayatta (364,%93,6) oldukları görülmektedir.

Tablo 1. Katılımcılara ait demografik bilgiler

		N	%
Cinsiyet	Kadın	278	71,5
	Erkek	111	28,5
Fakülte	Eğitim	224	57,6
	Fen-Edebiyat	87	22,4
	İktisadi ve İdari Bilimler	45	11,6
	İletişim	33	8,5
Yaş	18-21	289	73,5
	22-25	96	24,6
	26-29	7	1,8
Sınıf Düzeyi	Birinci	133	34,2
	İkinci	115	29,6
	Üçüncü	85	21,9
	Dördüncü	56	14,4
Anne Eğitim Düzeyi	Okur-yazar/İlkokul	247	63,5
	Ortaokul	69	17,7
	Lise	56	14,4
	Üniversite	17	4,4
Babanın Eğitim Düzeyi	Okur-yazar/İlkokul	163	41,9
	Ortaokul	68	17,5
	Lise	101	26,0
	Üniversite	53	13,6
	Lisansüstü	4	1,0
Ebeveynlerin Sağ Olup Olmama Durumu	Her ikisi de hayatta	364	93,6
	Anne sağ baba ölü	19	4,9
	Baba sağ anne ölü	6	1,5
Ebeveynlerin Evlilik Durumu	Evliler	378	97,2
	Boşandılar	8	2,1
	Boşanmadılar ama ayrı yaşıyorlar	3	,8
Ailenin Ekonomik Düzeyi	600 TL ve altı	17	4,4
	600-1000TL	58	14,9
	1000-2500	196	50,4
	25000-5000TL	103	26,5
	5000 ve üstü	15	3,9

Ailenin ekonomik düzeyi açısından katılımcıların en çok 1000-2500 TL gelir düzeyine sahip (196, %50,4) olduğu söylenebilir. Araştırmada

değişkenlerin cinsiyete göre farklılaşıp farklılaşmadığı Mann Whitney U testi ile analiz edilmiştir, bulgular Tablo 2’de sunulmuştur.

Tablo 2. Üniversite öğrencilerinin bağışlama düzeylerinin Mann Whitney U Testi Sonuçları

Puan	Grup	N	\bar{X} sıra	Sıra toplamı	U	p
Genel Bağışlama	Kız	278	189,68	52730,00	13949,000	,139
	Erkek	111	208,33	23125,00		
	Toplam	298				
Kendini Bağışlama	Kız	278	190,16	52863,50	14082,500	,178
	Erkek	111	207,13	22991,50		
	Toplam	298				
Başkalarını Bağışlama	Kız	278	195,96	54478,00	15161,000	,789
	Erkek	111	192,59	21377,00		
	Toplam	298				
Durumu Bağışlama	Kız	278	189,35	52640,50	13859,500	,116
	Erkek	111	209,14	23214,50		
	Toplam	298				

Tablo 2’ye göre Mann Whitney U testi sonucunda bağışlama puanları kadın ve erkek açısından anlamlı farklılık göstermemiştir ($p>,05$). Üniversite öğrencilerinin algıladıkları ana-baba tutumu ile bağışlama eğilimi arasındaki ilişkiyi belirlemek için ise Spearman-Brown Sıra Farkları Ko-relasyon analizi yapılmıştır. Analize ilişkin bulgular Tablo 3’de sunulmuştur.

Tablo 3. Üniversite öğrencilerinin algıladıkları ana-baba tutumu ile bağışlama düzeyleri arasındaki ilişki ve puanlara ilişkin ortalama ve standart sapma değerleri

	1	2	3	4	5	6	7
1. Demokratik Tutum	-						
2. Koruyucu-İstekçi Tutum	-,098	-					
3. Otoriter Tutum	-,570**	,502**	-				
4. Genel Bağışlama	,080	-,172**	-,162**	-			
5. Kendini Bağışlama	,196**	-,174**	-,170**	,591**	-		
6. Başkalarını Bağışlama	-,066	-,099	-,093	,695**	,051	-	
7. Durumu Bağışlama	,122*	-,143**	-,157**	,770**	,350**	,351**	-
x	56,02	35,50	20,63	80,74	27,90	25,49	27,35
ss	11,389	9,772	7,348	13,263	5,379	7,375	5,987

N=389, * $p<,05$, ** $p<,01$

Tablo 3’de görüldüğü üzere algıladıkları ana-baba tutumu demokratik olan üniversite öğrencilerinin kendini bağışlama ($r=.196$, $p<.01$) ve durumu bağışlama ($r=.122$, $p<.05$) eğiliminin daha yüksek olduğu görülmektedir ve aralarında pozitif yönde anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. Ana-baba tutumunu koruyucu-istekçi olarak algılayan öğrencilerin genel bağışlama ($r=-.172$, $p<.01$), kendini bağışlama ($r=-.174$, $p<.01$) ve durumu bağışlama ($r=-.143$, $p<.01$) düzeyinin düşük olduğu görülmektedir ve aralarında negatif yönde anlamlı ilişki bulunmaktadır. Algıladıkları ana-baba tutumu otoriter olan öğrencilerin ise genel bağışlama ($r=-.162$, $p<.01$), kendini bağışlama ($r=-.170$, $p<.01$) ve durumu bağışlama ($r=-.157$, $p<.01$) eğiliminin düşük olduğu görülmektedir ve aralarında negatif yönde anlamlı ilişki bulunmaktadır. Algılanan ana-baba tutumları ile başkalarını bağışlama eğilimi açısından anlamlı bir ilişki bulunmamıştır.

Tartışma, Sonuç ve Öneriler

Araştırma bulgularına göre üniversite öğrencilerinin bağışlama eğilimleri (genel, kendini, başkalarını ve durumu) cinsiyet açısından anlamlı farklılık göstermemiştir. Alan yazın incelendiğinde bu bulguyu destekleyen araştırmalar (McCullough vd., 1998; Taysi, 2007) bulunmak ile birlikte farklı sonuçlar ortaya koyan çalışmalar da (Hanson, 1996; Miller, Worthington ve McDaniel, 2008) mevcuttur. Aslan vd. (2016) tarafından yapılan bir araştırmada kadınların erkeklere göre hem genel anlamda hem de kendilerini ve başkalarını bağışlamada anlamlı bir şekilde daha bağışlayıcı tutumlar sergiledikleri görülmüştür. Önal (2014) ise üniversite öğrencileri ile yaptığı araştırmada, öğrencilerin kendini ve başkalarını bağışlama düzeylerinin cinsiyete göre anlamlı farklılık göstermediğini ortaya koymuştur. Bir başka çalışmada da benzer bulgular elde edilmiş, üniversite öğrencilerinin bağışlama eğiliminin cinsiyete göre farklılaşmadığı tespit edilmiştir (Kaya, 2015). Görüldüğü gibi bağışlama eğiliminin cinsiyete göre farklılaşp farklılaşmadığına ilişkin kesin yargılara ulaşmak mümkün değildir. Bu çalışmada da cinsiyet açısından bir farklılığın olmadığı görülmektedir. Genel olarak çoğu toplumlarda olduğu gibi Türk toplumunda da bağışlama herkes için bir erdem olarak kabul edilir (Affetmek büyüklüktür gibi) ve cinsiyet fark etmeksizin bağışlayıcı olmak beklenen ve övülen bir özellik olarak görülür. Bu noktadan hare-

ketle kadın ve erkeklerin aynı düzeyde bağışlayıcı olması beklenir. Bu çalışmada da cinsiyetler arasında önemli bir farklılık ortaya çıkmamıştır.

Araştırmanın önemli bir bulgusu, anne ve babasını demokratik olarak algılayan üniversite öğrencilerinin kendini ve durumu bağışlama eğilimlerinin daha yüksek olması ve aralarında pozitif yönde anlamlı ilişki bulunmasıdır. Demokratik tutum, ebeveynlerin çocuklarına koşulsuz sevgi ve saygı ile yaklaştıkları onlara güven veren ve tutarlı bir ortam sunan tutum olarak tanımlanmaktadır ve çalışmalarda demokratik tutum ile yetişmiş çocukların benlik saygılarının yüksek ve kendilik algılarını daha olumlu olduğu görülmektedir (Erbil, Divan ve Önder, 2006; Sezer ve Oğuz, 2010). Ebeveynleri tarafından olduğu gibi kabul edilen, destek gören, değer verilen bir ortamda yetişen bireyin kendisine yönelik algılarının da olumlu olacağı (Yavuzer, 2000), yaşadığı durum ile ilgili olumsuz duygularından vazgeçerek kendisini hatalarıyla kabul edebilecek bir birey olarak yetişebileceği düşünülmektedir. Anne babasından koşulsuz kabul ve ilgiyi görmüş olan bireyler kendi hatalarını da aynı ölçüde hoş görebilirler, yaşadığı olumsuz duruma karşı bağışlayıcı bir tutum sergileyebilirler. Demokratik tutumla yetişmiş bireylerin kazanmış olduğu özellikleri ile bağışlama eğilimi yüksek kişilerin özellikleri de çok benzerdir. Bağışlayıcılığı yüksek kişiler, psikolojik ve manevi olgunluk kazanmış, yaşam becerileri gelişmiş (Hope, 1987; McCullough ve Worthington, 1994), ilişkilerinde doyum sağlamış (McCullough vd., 1998), kendini olduğu gibi kabul etmiş (Aschleman, 1996), benlik saygısı yüksek (Cardi, 1969; Gündüz, 2014) ve fiziksel sağlığı yerinde (Huang ve Enright, 2000) olan kişilerdir. Dolayısıyla anne babasını demokratik olarak algılayan üniversite öğrencilerinin kendini ve durumu bağışlama eğilimlerinin yüksek olması beklenen bir bulgu olduğu söylenebilir.

Araştırmanın son bulgusu ise algılanan ana-baba tutumu koruyucu-istekçi ve otoriter tutum olan üniversite öğrencilerinin genel, kendini ve durumu bağışlama eğilimlerinin düşük bulunması ve aralarında negatif yönde anlamlı bir ilişki saptanmasıdır. Otoriter ve koruyucu-istekçi tutum da ebeveynlerin çocuklarının kendilerine yeter hale gelmelerinin engelledikleri tutumlardır. Otoriter tutumda ana-baba çocuklarının kendilerine yetebilme güçlerini otorite ile baskıladığı, koruyucu-istekçi tutumda ise ana-baba her şeyi çocuğun yerine yaparak onun kendine yeter hale gelmesini baskıladığı düşünülmektedir. Sonuçta ikisinde de çocu-

ğın kendisine yönelik algılarının olumsuz etkilenmesi beklenir. Yapılan çalışmalar incelendiğinde otoriter tutum ile yetişmiş bireylerin kendini suçlama ve saldırganlık düzeylerinin yüksek (Öztürk, 1990) olduğu ve öz yetkinlik ve öz farkındalık düzeylerinin düşük bulunduğu (Onat, 2010), koruyucu-istekçi tutum ile yetişmiş bireylerin ise kendilerini daha olumsuz değerlendirdikleri görülmektedir (Sezer ve Oğuz, 2010). Ayrıca otoriter ve koruyucu-istekçi tutum ile yetişmiş bireylerin özellikleri ile bağışlama eğilimi düşük bireylerin özellikleri de çok benzerdir. Bağışlama eğilimi düşük bireylerin ruminasyon eğilimleri, saldırganlık düzeyleri, öfke, düşmanlık, intikam duygularının yüksek olduğu (Berry vd., 2005), daha stresli bir yaşam sürdürdükleri, bunun da fiziksel sağlıklarını olumsuz biçimde etkilediği (Witvliet, Ludwig ve VanderLaan, 2001) daha fazla kaygı ve depresyon yaşadıkları (Lee, 2011) söylenebilir. Dolayısıyla otoriter ve koruyucu-istekçi tutum ile yetişmiş bireylerin genel bağışlama, kendini bağışlama ve durumu bağışlama eğilimlerinin düşük bulunması beklenen bir bulgudur.

Bu sonuçlar; çocuklarının gelişim ve kişilik özellikleri ile isteklerini dikkate almayan otoriter ana-babalar ile yetişen çocukların bağışlama düzeylerinin çocuklarına koşulsuz sevgi ve saygı gösteren, onlara güven veren ortamlar sunan, sorumluluk almasına fırsat tanıyan demokratik ana-babalar ile büyüyen çocuklardan daha az bağışlayıcı olduğunu göstermektedir. Gelişim ve kişilik özellikleri dikkate alınmayarak büyüyen çocukların ilerleyen zaman dilimlerinde kendini ve durumu bağışlama konusunda da yetersizlik yaşadıkları düşünülmektedir. Benzer şekilde ebeveynleri tarafından aşırı derecede korunan, denetlenen ve müdahale edilen çocuklar da demokratik tutum sergileyen ebeveynler ile büyüyen akranlarından daha az bağışlayıcı ve daha az kendini ve diğerlerini bağışlama eğilimi gösterdikleri düşünülmektedir. Tüm bu bulgulardan hareketle demokratik ebeveyn tutumuna sahip ebeveynlerin çocuklarının kendini ve durumu bağışlama eğiliminin yüksek olduğu, diğer taraftan otoriter ve koruyucu-istekçi ebeveyn tutumlarına sahip ebeveynlerin çocuklarının hem genel bağışlama eğilimi hem de kendini ve başkasını bağışlama eğilimlerinin düşük olduğu sonucuna varılabilir.

Araştırma sonucunda bağışlama ile ilişkisi tespit edilen ana-baba tutumlarının çocuğun veya gencin kişilik yapılanması üzerinde tesiri olduğu bir kez daha saptanmıştır. Anne baba tarafından çocuğun koşulsuz

kabul edilmesi ve koşulsuz sevgi verilmesi, tutarlı ortamlar sunulması yani tutumunun demokratikleşmesi arttıkça çocuğun kendini ve durumu bağışlama düzeyi artacağı düşünülmektedir. Aksi ise yani babanın kendi görüşlerini çocuğa zorla kabul ettirmeye çalıştığı otoriter tutumun ve çocuğa ihtiyacının dışında kontrol ve ilgi gösterilen koruyucu-istekçi tutumun aşırılığı onun bağışlama eğilimini düşürebilir. Bu yüzden anne babalara verilen eğitimlerin önemi ve gerekliliği artan şekilde devam etmektedir.

Üniversite yılları bireylerin yetişkin rollerine hazırlandığı, kişilerarası etkileşimin çeşitlendiği, sorumlulukların arttığı bir dönemdir. Bu karmaşık geçiş döneminde bireyin yaşayabileceği çatışmalar ve kişilerarası sorunlar da artış göstermektedir (Önal, 2014). Öğrenciler mesleki, ekonomik ve gelecek kaygısı gibi birçok problemle daha uğraşmaktadır. Genç; duygusal ilişkilerinin, mesleğinin ve geleceğinin kararını verirken hatalı davranma ihtimali fazlaca yüksek görülmektedir. Dolayısıyla bireyin hataya bakış açısı onun kendini, diğerlerini bağışlama düzeyi ve adapte olma sürecini etkileyecektir (Eraslan ve Arıcıoğlu, 2014). Bağışlamanın öğrenilebilen ve her gelişim döneminde kazanılmasının (Tayşi,2007) muhtemel bir beceri olduğu düşünülürse üniversite öğrencilerinin algıladıkları ana-baba tutumları ile bağışlama düzeyleri arasındaki ilişkinin ortaya çıkması gençlere yönelik yapılacak müdahale edici, destekleyici çalışmalar için yol gösterici ve işlevsel olacağı düşünülmektedir.

Bu çalışma, İnönü üniversitesi öğrencileri ile gerçekleştirildiğinden araştırma sonuçlarını Türkiye'ye genellemek mümkün değildir. Ancak alan çalışanlarına zemin oluşturması açısından önem taşıyabilir. Bu araştırma bulguları ışığında öneriler aşağıda sıralanmıştır:

1. Bu çalışmada algılanan ebeveyn tutumu ile bağışlama arasındaki ilişki incelenmiştir, sonraki çalışmalarda bağışlama ile babanın çocuk yetiştirme stilleri, ödül ve ceza stilleri gibi farklı değişkenlerle ilişkisi incelenebilir.
2. Bu çalışma nicel verilerle gerçekleştirilmiştir. Nitel verilerle bu ilişki daha kapsamlı incelenebilir.
3. Ana-baba tutumları ve bağışlama arasındaki ilişkiye dayanarak anne babalara yönelik önleyici programlar düzenlenip onların demokratik tutum sergileme eğilimleri arttırılarak çocuklarının da bağışlama gibi olumlu eğilimlerin arttırılması sağlanabilir.

4. Bağışlayıcılığı düşük üniversite öğrencilerinin bağışlama eğilimlerini arttırmak için anne baba etkisini de ele alan eğitim programları düzenlenebilir.
5. Değişkenler arasındaki ilişki farklı örneklem ve yaş gruplarında çalışılarak incelenebilir.

EXTENDED ABSTRACT

The Relation Between University Students' Perceived Parental Attitudes and Forgiveness Levels

*

Aslı Tunca - Emine Durmuş

İnönü University

Family environments have a primary role in the acquisition of the social behaviors, which involves the use of rewards and punishment. The attitudes of parents toward their children shape their perceptions of the environment (Yavuzer, 1990). Forgiveness is one of the important personality traits children learn by identifying with their father or mother (McCullough and Witvliet, 2002). According to the psychodynamic approach, forgiveness starts in the early years of life and is the result of real or unreal relations with others and internal processes. On the other hand, the object relations theoreticians see forgiveness from the perspective of the relationship established between mother and infant and consider infancy to be important. Whether it is a result of identification or communication with parents, forgiveness is learned in at a very young age. The literature contains studies of the relationships between the concept of forgiveness and the feeling of anger (McCullough, Pargament and Thoresen, 2000; Fincham, Hall and Beach, 2005), anger, disappointment and revenge (Enright et al., 1996), being healthy (Worthington and Scherer, 2004), cognitive distortion (Çivan, 2013), subjective well-being (Yalçın and Malkoç, 2013), and hope, anger and depression (Taysi, Curun and Orcan, 2015). However, there are few studies of the place of forgiveness in family relations. The purpose of this study is to investigate the relationship between university students' perceived parental attitudes, levels of forgiveness and whether forgiveness levels vary by gender.

Method

This descriptive study was conducted using the relational screening model. The population of the study was the university students at İnönü University. Its participants were 389 university students, 278 females and 111 males. The data were collected using a personal information form, the Parental Attitude Scale and the Heartland Forgiveness Scale. Since the data of the study were not normally distributed, the Spearman-Brown order differentiation correlation test was used to determine the relationships between the university students' perceived parental attitudes (democratic, authoritarian and protective-demanding) and the students' forgiveness tendencies (general, forgiving themselves, forgiving others and forgiving situations). The Mann Whitney-U test was used to determine whether forgiveness scores varied by gender.

Findings

This study found that the forgiveness tendencies of the university students did not vary by gender. A relationship was found between the forgiveness tendencies of the participants and parental attitudes. The participants whose perceived parental attitude was democratic had higher tendencies to forgive themselves ($r=.196$, $p<.01$) and forgive situations ($r=.122$, $p<.05$), and a statistically significant positive relationship was found between these variables. The participants whose perceived parental attitudes were protective-demanding had lower levels of general forgiveness ($r=-.172$, $p<.01$), forgiving themselves ($r=-.174$, $p<.01$) and forgiving situations ($r=-.143$, $p<.01$), and a statistically significant negative relationship was found between them. Finally, the participants whose perceived parental attitude was authoritarian had lower levels of general forgiveness ($r=-.162$, $p<.01$), forgiving themselves ($r=-.170$, $p<.01$) and forgiving situations ($r=-.157$, $p<.01$), and a statistically significant negative relationship was found between them. No statistically significant relationship between parental attitudes and forgiving others was found in this study. Based on these findings, the participants whose perceived parental attitude was democratic had higher tendencies to forgive themselves and situations. However, the participants who perceived

their parents as protective-demanding or authoritarian had lower levels of general forgiveness, forgiving themselves and situations.

Discussionve Conclusion

This study found that the forgiveness tendencies of university students did not differ significantly by gender. Although some studies support this finding (McCullough et al.,1998; Taysi, 2007), other studies have found different results (Hanson, 1996; Miller et al., 2008). Therefore, it is not possible to conclude whether forgiveness tendency varies by gender.

This study also found that the university students who perceived their parents' attitudes as democratic had higher levels of forgiving themselves and situations. Other studies have shown that children raised with democratic attitudes have higher self-respect and more positive self-perception (Erbil, Divan and Önder, 2006; Sezer and Oğuz, 2010). Children raised in environments where they are accepted as themselves, supported and valued by their parents will have positive perceptions of themselves (Yavuzer, 2000) and accept themselves along with their faults. Individuals who have been accepted and given attention by their parents without pre-conditions may tolerate their own mistakes and exhibit forgiving attitudes toward negative experiences.

This study found that the university students whose perceived parental attitudes were protective-demanding or authoritarian had a lower tendencies to general forgiveness, forgiving themselves and forgiving situations, and a statistically significant negative relationship was found between them. Authoritarian parents restrict children's autonomy using their authority. Protective-demanding parents try to do everything instead of letting their children do things themselves, and thus restrict their children's efforts to become autonomous. In the end, children's self-perceptions are negatively affected either way. Previous studies have shown that individuals raised with authoritarian attitudes have higher levels of blaming themselves and aggression (Öztürk, 1990), and their self-sufficiency and self-awareness levels are lower (Onat, 2010). Individuals raised with protective-demanding attitudes have negative self-evaluation (Sezer and Oğuz, 2010). Therefore, lower levels of general

forgiveness, forgiving themselves and situations in individuals raised with authoritarian or protective-demanding attitudes are to be expected.

These results indicate that the forgiveness levels of individuals raised by authoritarian parents who do not consider their children's developmental and personality features are less forgiving than those of individuals raised by democratic parents who love and respect their children, provide them safe environments and give them chances to take responsibility.

Kaynakça/References

- Akhtar, S. (2002). Forgiveness: Origins, dynamics, psychopatology, and technical relevance. *Psychoanalytic Quarterly*, 71(2), 175 - 212. <https://doi.org/10.1002/j.2167-4086.2002.tb00010.x>
- Alpay, A. (2009). *Yakın ilişkilerde bağışlama: Bağışlamanın; bağlanma, benlik saygısı, empati ve kıskançlık değişkenleri yönünden incelenmesi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Aschleman, K. A. (1996). *Forgiveness as a resiliency factor in divorced or permanently separated families*(Unpublished master's thesis). University of Wisconsin, Madison.
- Aslan, M., Mert, Ş. H. ve Yıldız, M. (2016). *Narsist kişilik ile affedicilik arasındaki ilişkinin incelenmesi*. 2. Uluslararası Çin'den Adriyatik'e Sosyal Bilimler Kongresi, 147-153. 5-7 Mayıs, 2016, Hatay.
- Battle, C. L., ve Miller, I. W. (2015). Families and forgiveness, In E. L. Worthington (Ed.), *Handbook of forgiveness* (pp. 227-241). New York: Routledge.
- Baumrind, D. (1966). Effects of authoritative control on child behavior. *Child Development*, 37(4), 887-907. <http://dx.doi.org/10.2307/1126611>
- Baumrind, D. (1968). Authoritarian vs. authoritative parental control. *Adolescence*, 3(11), 255-272.

- Berry, J. W., Worthington, E. L., O'Connor, L. E., Parrott, L., ve Wade, N. G. (2005). Forgivingness, vengeful rumination, and affective traits. *Journal of personality*, 73(1), 183-225. <https://doi.org/10.1111/j.1467-6494.2004.00308.x>
- Bilal, G. (1984). *Demokratik ve otoriter olarak algılanan ana-baba tutumlarının çocukların uyum düzeylerine etkisi* (Yayımlanmamış doktora tezi). Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Bono, G. ve McCullough, M. E. (2004). Religion, forgiveness, and adjustment in older adulthood, In K. W. Schaie, N. Krause, ve A. Booth (Eds.), *Religious influences on health and well-being in the elderly* (pp. 163-187). New York: Springer Publishing.
- Bugay, A. ve Demir, A. (2010). A Turkish version of heartland forgiveness Scale. *Procedia Social and Behavioral Sciences*, 5(2010), 1927-1931. <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2010.07.390>
- Cardi, M. K. (1969). *Views of the self and inter-connectedness as predictors of forgiveness* (Unpublished doctoral dissertation). University of Kentucky, Lexington.
- Conner, K. M. ve Davidson, J. R. (2003). Development of a new resilience scale: The conner-davidson resilience scale (CD-RISC). *Depression and Anxiety*, 18(2), 76-82. <https://doi.org/10.1002/da.10113>
- Çıvan, İ. (2013). *Üniversite Öğrencilerinin kişilerarası ilişkilerle ilgili bilişsel çarpıtmaları ve başkalarını bağışlama davranışlarının incelenmesi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Dönmezer, İ. (1999). *Ailede iletişim ve etkileşim*. İstanbul: Sistem Yayıncılık.
- Eldeleklioğlu, J. (1999). Karar stratejileri ile ana-baba tutumları arasında ilişki. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 2(11), 7-13. <https://doi.org/10.17066/pdrd.52269>
- Enright, R. D. (1996). Counseling within the forgiveness triad: On forgiving, receiving, forgiveness and self-forgiveness. *Counseling and Values*, 40(2), 107-126. <https://doi.org/10.1002/j.2161-007X.1996.tb00844.x>
- Enright, R. D., Gassin, E. A. ve Wu, C. (1992). Forgiveness: A developmental view. *Journal of Moral Education*, 21(2), 99-114. <https://doi.org/10.1080/0305724920210202>

- Eraslan, Ç. B. ve Arıcıoğlu, A. (2014). Psikolojik sağlamlığın yordayıcısı olarak affedicilik. *E-International Journal of Educational Research*, 5(4), 70-82. <https://doi.org/10.19160/e-ijer.05325>
- Erbil, N., Divan, Z. ve Önder, P. (2006). Ergenlerin benlik saygısına ailelerinin tutum ve davranışlarının etkisi. *Aile ve Toplum Eğitim Kültür ve Araştırma Dergisi*, 3(10), 7-15.
- Erikson, E. H. (1963). *Childhood and society* (2nd ed.). New York: W.W.Norton.
- Exline, J. J. ve Baumeister, R. F. (2000). Expressing forgiveness and repentance, In M. E. McCullough, K. I. Pargament, ve C. E. Thoresen, (Eds.), *Forgiveness: Theory, research, and practice* (pp. 133-155). New York: Guilford Publications.
- Fincham, F.D., Hall, J.H., ve Beach, S.R.H. (2005). Till lack of forgiveness do us part, forgiveness in marriage, In E.L. Worthington (Ed.), *Handbook of Forgiveness* (pp.207- 226). New York: Wiley.
- Gazeloğlu, C. (2000). *İlkokul dördüncü sınıf öğrencilerinin psiko-sosyal gelişimine ana baba tutumunun etkisinin incelenmesi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Hacettepe Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Gündüz, Ö. (2014). *Üniversite öğrencilerinde affetmeyi yordayan değişkenlerin belirlenmesi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Hall, J.H. ve Fincham, F.D. (2005). Self-forgiveness: The stepchild of forgiveness research. *Journal of Social and Clinical Psychology*, 24(5), 621-637. <https://doi.org/10.1521/jscp.2005.24.5.621>
- Hanson, D. J. (1996). *Psychologists' use of forgiveness in psychotherapy* (Unpublished doctoral dissertation). Antioch College, Yellow Springs.
- Hope, D. (1987). The healing paradox of forgiveness. *Psychotherapy*, 24(2), 240-244. <http://dx.doi.org/10.1037/h0085710>
- Huang, S. T. T., ve Enright, R. D. (2000). Forgiveness and anger-related emotions in Taiwan: Implications for therapy. *Psychotherapy*, 37(1), 171-179. <http://dx.doi.org/10.1037/h0087831>
- Humpyres, T. (1998). *Çocuk eğitiminin anahtarı* (T. Anapa, Çev.). İstanbul: Epsilon Yayıncılık.

- İkizoğlu, M. (1993). *Demokratik ve otoriter ana-baba tutumlarının, lise son sınıf öğrencilerinin benlik saygısı üzerine etkisi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Kara, E. (2009). Dini ve psikolojik açıdan bağışlayıcılığın terapötik değeri. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2(8), 222-228.
- Karasar, N. (2011). *Bilimsel Araştırma Yöntemi* (22. Bs.). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Karremans, J. C. K., Van Lange, P. A., Ouwerkerk, J. W. ve Kluwer, E. S. (2003). When forgiving enhances psychological well-being: The role of interpersonal commitment. *Journal of Personality and Social Psychology*, 84(5), 1011-1026. <http://dx.doi.org/10.1037/0022-3514.84.5.1011>
- Kaya, A., Bozaslan, H. ve Genç, G. (2012). Üniversite öğrencilerinin anne-baba tutumlarının problem çözme becerilerine, sosyal kaygı düzeylerine ve akademik başarılarına etkisi. *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi*, 18(2012) 208-225.
- Kaya, F. (2015). *Üniversite öğrencilerinin affetme ve mükemmeliyetçilik düzeyleri arasındaki ilişki: Duyusal zekanın aracı rolü* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Kehale, D. (2002). *Okul öncesi öğretmenliği programı öğrencilerinin algıladıkları anne baba davranışları, kendilik algısı ve empatik beceri düzeyleri ve bunlar arasındaki ilişki* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Kuzgun, Y. (1991). Ana-baba tutumlarının bireyin kendini gerçekleştirme düzeyine etkisi. B. Dikeçligil ve A. Çiğdem (Ed.) içinde, *Aile Yazıları 3 Birey, Kişilik ve Toplum* (ss.65-78). Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu: Ankara.
- Kuzgun, Y. ve Eldeleklioğlu, J. (2005). Ana baba tutumları ölçeği (ergenler ve yetişkinler için). Y. Kuzgun, ve F. Bacanlı (Ed.) içinde, *Rehberlik ve psikolojik danışmada kullanılan ölçme araçları ve programları dizisi: 1, PDR'de kullanılan ölçekler* (ss. 53-70). Nobel Yayınları: Ankara.

- Lee, K. H. (2011). The role of spiritual experience, forgiveness, and religious support on the general well-being of older adults. *Journal of Religion, Spirituality ve Aging*, 23(3), 206-223. <https://doi.org/10.1080/15528030.2011.533398>
- Mauger, P. A., Perry, J. E., Freeman, T., ve Grove, D. C. (1992). The measurement of forgiveness: Preliminary research. *Journal of Psychology and Christianity*, 11(2), 170-180.
- McCullough, M. E. ve Witvliet, C. O. (2002). The psychology of forgiveness. In C. R. Sydnor ve S. J. Lopez (Eds.), *Handbook of Positive Psychology* (pp. 446-458). New York, Oxford University Press.
- McCullough, M. E. ve Worthington, E. L. (1994). Encouraging clients to forgive people who have hurt them: Review, critique, and research prospectus. *Journal of Psychology and Theology*, 22(1), 3-20. <https://doi.org/10.1177/009164719402200101>
- McCullough, M. E., Rachal, K. C., Sandage, S. J., Worthington, E. L., Brown, S. W., ve Hight, T. L. (1998). Interpersonal forgiving in close relationship II: Theoretical elaboration and measurement. *Journal of Personality and Social Psychology*, 75(6), 1586-1603.
- McCullough, M.E., Pargament, K. I., ve Thoresen, C. E. (2000). The psychology of forgiveness: History, conceptual issues, and overview. In M.E. McCullough, K.I Pargament, ve C.E. Thoresen (Eds.), *Forgiveness: Theory, research, and practice* (pp.1-14). New York: Guildford.
- McWhirter, J. ve Acar, V.N. (1991). *Çocukla İletişim: Öğretme, Destekleme ve Çocuk Yetiştirme Sanatı*. Ankara: MEB yayınları.
- Miller, A. J., Worthington, E. L., ve McDaniel, M. A. (2008). Gender and forgiveness: A meta-analytic review and research agenda. *Journal of Social and Clinical Psychology*, 27(8), 843-876. <https://doi.org/10.1521/jscp.2008.27.8.843>
- Mullet, E., Girard, M., ve Bakhshi, P. (2004). Conceptualizations of forgiveness. *European Psychologist*, 9(2), 78-86. <http://dx.doi.org/10.1027/1016-9040.9.2.78>
- Onat, G. (2010). *Demokratik ve otoriter olarak algılanan ana-baba tutumlarının lise birinci sınıf öğrencilerinin yılmazlık düzeyine etkilerinin araştırılması* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Maltepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

- Önal, A. A. (2014). *Bilişsel çarpıtmalar, empati ve ruminasyon düzeyinin affetmeyi yordama gücünün incelenmesi* (Yayımlanmamış doktora tezi). Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Öner, N. (2012). *Türkiye’de kullanılan psikolojik testlerden örnekler* (7. Bs.). İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.
- Öztürk, İ. (1990). *Ana-baba tutumlarının üniversite öğrencilerinin bağımsızlık, duyguları anlama, yakınlık, başatlık, kendini suçlama ve saldırganlık düzeylerine etkisi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Piaget, J. (1932). *The moral judgment of the child*. London: The Free Press.
- Rohner, R.P. (2005). Glossary of significant concepts in parental acceptance-rejection theory. 28 Nisan 2014 tarihinde https://www.researchgate.net/publication/255709642_Glossary_of_significant_concepts_in_Parental_Acceptance-Rejection_Theory adresinden alınmıştır.
- Rye, M. S., ve Pargament, K. I. (2002). Forgiveness and romantic relationships in college: Can it heal the wounded heart?. *Journal of Clinical Psychology*, 58, 419-441. <https://doi.org/10.1002/jclp.1153>
- Sarıçam, H. ve Biçer, B. (2015). Affedicilik üzerinde ahlaki değer ve öz-anlayışın açıklayıcı rolü. *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 35(1), 109-122. <https://doi.org/10.1080/15298868-2011.649546>
- Schultz, P. D., ve Schultz, S. E. (2002). *Modern Psikoloji Tarihi* (Y. Aslay, Çev.). İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Seligman, M. E. (2002). Positive psychology, positive prevention, and positive therapy, In C. Snyder ve S. Lopez (Eds.), *Handbook of positive psychology* (pp. 3-12). New York: Oxford.
- Sezer, Ö. ve Oğuz, V. (2010). Üniversite öğrencilerinde kendilerini değerlendirmelerinin anne baba tutumları ve bazı sosyo-demografik değişkenler açısından incelenmesi. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 18(3): 743-758.
- Taysi, E. (2007). *İkili ilişkilerde bağışlama: İlişki kalitesi ve yüklemelerin rolü* (Yayımlanmamış doktora tezi). Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

- Taysi, E., Curun, F., ve Orcan, F. (2015) Hope, anger and depressiyon as meditors for forgiveness and social behavior in Turkish children. *The journal of psychology*, 149(3-4), 378-93. <https://doi.org/10.1080/00223980.2014.881313>
- Thompson, L.Y., Snyder, C. R., Hoffman, L., Micheal, S. T., Rasmussen, H. N., Billings, L. S., ve Heinze, L.,...Roberts, D.E. (2005). Dispositional forgiveness of self, others, and situations. *Journal of Personality*, 73(2), 313-359. <https://doi.org/10.1111/j.14676494.2005.00311.x>
- Toussaint, L. L., Worthington, E. L., ve Williams, D. R. (2015). *Forgiveness and health: Scientific evidence and theories relating forgiveness to better health*. Dordrecht: Springer.
- Tuck, I., ve Anderson, L. (2014). Forgiveness, flourishing, and resilience: The influences of expressions of spirituality on mental health recovery. *Issues in Mental Health Nursing*, 35(4), 277-282. <https://doi.org/10.3109/01612840.2014.885623>
- Tuzgöl, M. (1998). *Ana-baba tutumları farklı lise öğrencilerinin saldırganlık düzeylerinin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Walker, D. F., ve Gorsuch, R. L. (2002). Forgiveness within the big five personality model. *Personality and Individual Differences*, 32(7), 1127-1137. [http://dx.doi.org/10.1016/S0191-8869\(00\)00185-9](http://dx.doi.org/10.1016/S0191-8869(00)00185-9)
- Witvliet, C., Ludwig, T. E., ve VanderLaan, K. L. (2001). Granting forgiveness or harboring grudges: Implications for emotion, physiology, and health. *Psychological Science*, 12(2), 117-123. <https://doi.org/10.1111/1467-9280.00320>
- Worthington, E. L., ve Scherer, M. (2004). Forgiveness is an emotion-focused coping strategy that can reduce health risks and promote health resilience: Theory, review, and hypotheses. *Psychology ve Health*, 19(3), 385-405.
- Yalçın, İ., ve Malkoç, A. (2015). The relationship between meaning in life and subjective well-being: Forgiveness and hope as mediators. *Journal of Happiness Studies*, 16(4), 915-929. <https://doi.org/10.1007/s10902-014-9540-5>
- Yavuzer, H. (1990). *Ana baba okulu*. İstanbul: Remzi Kitabevi.

- Yavuzer, H. (2000). *Ana-baba ve çocuk* (13. Bs.). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Yıldız, M. (2004). *Annesi çalışan ve çalışmayan çocukların anne baba tutumlarını algılamalarının ve benlik imajlarının incelenmesi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Ankara Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Tunca, A. ve Durmuş, E. (2018). Üniversite öğrencilerinin algıladıkları anne baba tutumu ile bağışlama düzeylerinin ilişkisi. *OPUS-Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 9(16), 524-550. DOI: 10.26466/opus.470406

Fen Bilimleri Öğretmenlerinin STEM Hakkındaki Görüşlerinin Belirlenmesine Yönelik Ölçek Geliştirme Çalışması¹

DOI: 10.26466/opus.461791

*

Berna Gül Biçer* - Mustafa Uzoğlu** - Aykut Emre Bozdoğan***

* Uzman, Giresun Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Giresun / Türkiye

E-posta: bernagulbicer@hotmail.com ORCID: [0000-0002-3999-305X](https://orcid.org/0000-0002-3999-305X)

** Doç. Dr., Giresun Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Giresun/ Türkiye

E-posta: mustafauzozglu@gmail.com ORCID: [0000-0002-4346-5161](https://orcid.org/0000-0002-4346-5161)

*** Prof. Dr., Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Tokat / Türkiye

E-posta: aykutemre@gmail.com ORCID: [0000-0002-5781-9960](https://orcid.org/0000-0002-5781-9960)

Öz

Bu araştırmanın amacı fen bilimleri öğretmenlerinin STEM hakkındaki görüşlerini belirlemek için STEM görüş ölçeği geliştirmektir. Araştırmanın çalışma grubunu, 2016-2017 eğitim öğretim yılında Kayseri il ve ilçelerinden 115 fen bilimleri öğretmeni oluşturmaktadır. Araştırmada nicel araştırma desenlerinden tarama modeli kullanılmıştır. Araştırmada öncelikle ölçek geliştirme sürecinde ilgili literatür ve uzman görüşlerinden yararlanılarak 42 maddelik taslak ölçek oluşturulmuştur. Kayseri ilinde görev yapan 115 fen bilimleri öğretmenine taslak ölçek uygulanmıştır. Taslak ölçeğin geçerlik ve güvenilirlik hesaplamaları için açımlayıcı ve doğrulayıcı faktör analizleri yapılmıştır. Açımlayıcı faktör analizi sonucunda 13 madde ölçekten çıkarılmıştır. 29 maddeye ait Cronbach Alfa iç tutarlılık katsayısı 0.912 olarak hesaplanmıştır. Yapılan faktör analizi sonucunda taslak ölçeğin 4 faktörlü yapı sergilediği belirlenmiş ve toplam varyans % 70.7 olarak hesaplanmıştır. Ölçeğin geçerliliğinin doğrulamak ve kanıt durumunu arttırmak için doğrulayıcı faktör analizi yapılmıştır. Doğrulayıcı faktör analizi geçerliliği doğrulanan 26 maddelik 4 faktörlü yapıda bir ölçek oluşturulmuştur. Ölçeğin bütününe ait güvenilirlik katsayısı 0,920 olarak hesaplanmıştır.

Anahtar Kelimeler: STEM, FeTeMM, Fen Bilimleri Öğretmenleri

¹ Bu makale Doç.Dr. Mustafa Uzoğlu danışmanlığında Berna Gül Biçer tarafından yazılan yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

Scale Development Study for Determining the Views of Science Teachers About STEM

*

Abstract

The aim of this study is to develop a scale of view of stem in order to determine the views of Science teachers about stem. Study group of this research is constituted by 115 science teachers from Kayseri and its around in the academic year of 2016-2017. The survey model was used from quantitative research patterns. First of all, a 42-point draft scale was developed by using the relevant literature and expert views in the scale development process. A draft scale was applied to 115 science teachers working in Kayseri province. Descriptive and confirmatory factor analyses were performed for the validity and reliability calculations of the draft scale. As a result of exploratory factor analysis, 13 items were removed from the scale. The Cronbach Alpha internal consistency coefficient for 29 substances was calculated as 0.912. As a result of the factor analysis, it was determined that the draft scale exhibited a 4-factor structure and the total variance was calculated as 70.7%. Confirmatory factor analysis was performed to verify the validity of the scale and increase the evidence status. A scale of 26-item 4-factor structure, which validated the validity of the confirmatory factor analysis, has been formed. Reliability coefficient of the whole scale was calculated as 0.920

Keywords: STEM, FeTeMM, science teachers

Giriş

Yaşadığımız çağın içerisindeki hız kazanan ülkeler arası küresel yarış hemen her alanda kendi belli etmektedir. Özellikle teknoloji çağını yaşadığımız bu günlerde, teknoloji ve bilim alanındaki gelişmeler bu küresel yarışa yön vermektedir. Bilim ve teknolojinin her geçen gün ilerlemesi, teknoloji ve fenin hayatımızın her alanında kendini belli etmesi, bilgi ve teknoloji çağında toplumların geleceği için fenin önemli bir rolü olacağını göstermektedir (MEB, 2006). Bu bağlamda fen bilimleri eğitiminde önem kazanmaktadır.

Fen bilimleri eğitimi, bilim ve teknoloji temelli olmasının yanı sıra insanların zihinsel yaratıcılıklarının da geliştiği bir alan olmasından dolayı ülkelerin gelişmesinde önemli bir paya sahiptir (İşman, Baytekin, Balkan, Horzum ve Kıyıcı, 2002). Bilim ve teknoloji alanındaki gelişmeler doğrultusunda ise yeniliklere açık, uyum sağlayacak nitelikli bireyler yetiştirmenin gerekliliği ortaya çıkmıştır (Yamak, Bulut, Dünder, 2014). Bu nedenle araştırma, sorgulama, yaratıcılık, eleştirel ve analitik düşünme, karar verme gibi becerilere sahip bireylere olan gereklilik sebebi ile yeni öğretim programları, eğitim yaklaşımları ve modellerine ihtiyaç duyulmuştur.

Nitelikli bireylere olan ihtiyaçtan yola çıkarak yeni bir yaklaşım geliştirilmiş ve uygulanmaya başlanmıştır. Geliştirilen yaklaşım STEM olarak adlandırılmaktadır. STEM yaklaşımı Fen (Science), Teknoloji (Technology), Mühendislik (Engineering), Matematik (Mathematics) alanlarının beraber ve bağdaşmış olarak öğretilmesini savunan bir yaklaşımdır (Gülhan, Şahin, 2016). Ülkemizde STEM kavramı FeTeMM (Fen, Teknoloji, Mühendislik, Matematik) olarak isimlendirilmiştir (Çorlu, 2014).

Yaşadığımız çağın becerilerine sahip bireylerin yetişmesi için STEM eğitimi hale gelmiştir. STEM eğitimi öğrencilerin problemlere farklı disiplinlerle ilişkili bakış açısı geliştirmesini, bilgi ve beceri kazanmalarını hedefler (Şahin, Ayar ve Adıgüzel, 2014). Hedeflenen bireylerin, toplumun ve çağımızın ihtiyaçlarına cevap verebilen nitelikli bireylere olan ihtiyacı karşılayacağı düşünülmektedir.

Bilim, teknoloji ve mühendisliğin bütünleşik eğitiminin ülkemizde 2017 fen bilimleri öğretim programına yansımaları, STEM eğitimi üzerine

dikkatleri çekmiştir. Bütünleşik STEM eğitiminin yansımalarına dair çalışmaların sayısı ise hızla artmaktadır. Yıldırım ve Altun (2015), araştırmaları sonucunda STEM eğitimi ve mühendislik uygulamalarının öğrenci başarısını geliştirdiğini tespit etmişlerdir. Karahan, Canbazoğlu Bilici ve Ünal (2015), STEM eğitiminin öğrencilerin grup çalışma becerilerine ve kavramsal öğrenmelerine katkı sağladığı sonucuna ulaşmışlardır. Gülhan ve Şahin (2016), STEM etkinliklerinin öğrencilerin fen, teknoloji, mühendislik ve matematik alanları ile ilgili algı ve tutumlarını geliştirdiği sonucuna varmışlardır. Yapılan çalışmalara bakıldığında, araştırmacıların bütünleşik fen bilimleri eğitiminin yürütüldüğü eğitim öğretim ortamlarının öğrenci başarısına olumlu etkisinin olduğunu savundukları görülmüştür (Ceylan, 2014).

Okullarda bütünleşik yaklaşıma sahip programlar ile STEM eğitimi için uygun koşullar ve ortamların olması, disiplinler arası bağlantı kurmayı, öğrenmeye karşı ilgiyi ve öğrenci başarılarında artışı sağlayacağı düşünülmektedir (Gallant, 2010). Ayrıca STEM programlarının, okullarda branş öğretmenleri (matematik, fen bilimleri ve teknoloji-tasarım) arasında bilgi alışverişi ve işbirliğinin artması, öğrencilerin üst düzey düşünme becerilerinin geliştirilmesi için yararlı olacağı da düşünülmektedir (Ceylan, 2014). Alan yazın incelendiğinde STEM eğitiminin öğrencide olumlu etki yaratacağı görülmektedir. İlgili literatürde STEM eğitimi ile ilgili ölçek çalışmaları incelendiğinde ise tutum ölçekleri ve öğretmen adayları ile öğrencilere yönelik çalışmalara sıklıkla rastlanmaktadır. Alan yazında Çorlu, Capraro ve Çorlu (2015)'nin öğretmen adaylarının FeTeMM eğitime ilişkin zihinsel hazır olma düzeyleri ile matematik ve fen bilimleri öğretiminin doğasına ilişkin tutumlarını incelemeye yönelik ölçek geliştirme çalışmaları bulunmaktadır. Derin vd. (2014) ile Buyruk ve Korkmaz, (2016) FeTeMM alanlarında (matematik, fizik, biyoloji, kimya ve bilgisayar eğitimi) öğrenim gören öğretmen adaylarının tutumlarını tespit etmek amacıyla tutum ölçeği geliştirmişlerdir. Çevik (2017) ise ortaöğretim öğretmenlerine yönelik FeTeMM farkındalık ölçeği (FFÖ) geliştirmiştir. Ancak geliştirilen ölçek ortaöğretim alan öğretmenlerinin farkındalıklarını ölçmektedir. Alan yazın incelendiğinde ülkemizde STEM tutum ölçeklerinin Türkçeye uyarlama çalışmalarına da sıklıkla rastlanmaktadır. Literatür taraması sonucu öğretmenlerin STEM hakkında yeterli bilgiye ve

uygulama becerilerine sahip olma durumları ve görüşlerinin belirlenmesine yönelik eksiklik olduğu ve bu eksikliği gidermeye yönelik çalışmalara ihtiyaç olduğu düşünülmüştür. Gökbayrak ve Karışan (2017), 6.sınıf öğrencilerinin STEM hakkındaki görüşlerini ele aldıkları çalışmalarında, öğretmenlerinde STEM hakkındaki görüşlerinin alınması gerektiğini belirtmişlerdir. Ensari (2017) ise öğretmen adaylarının FeTeMM eğitimi ve FeTeMM etkinlikleri hakkındaki görüşlerini belirlediği çalışmasında, öğretmen veya öğretmen adayları ile yürütülecek çalışmaların, okullarda STEM eğitimini yaygınlaştıracağını belirtmiştir.

Yapılan araştırmada, bu bilgiler ışığında fen bilimleri öğretmenlerinin STEM hakkındaki görüşlerinin bazı değişkenler açısından belirlenmesi amacı ile beşli likert tipi bir ölçek geliştirilmiştir. Ölçekte öğrenciye katkıları, okul koşulları, öz yeterlilik, geliştirilmesi için gerekenler başlıkları altında öğretmen görüşlerinin, bazı değişkenler (cinsiyet, eğitim düzeyi, öğrenim derecesi, meslekte geçen hizmet süresi, çalıştığı eğitim kademesi, STEM eğitimini daha önce duyma durumu, hangi kaynaktan duyduğu, STEM eğitimi alma durumu) ile farklılıkları belirlenmeye çalışılmıştır. Çalışmanın STEM eğitiminin ülkemizde uygulanmasına yönelik yeterliliklerin ve eksikliklerin belirlenmesine yardımcı olacağı düşünülmektedir. Dolayısı ile bu alanda yapılacak çalışmalara katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Yöntem

Bu araştırma, STEM görüş ölçeği geliştirmek amacıyla nicel araştırma desenlerinden tarama modeli benimsenerek yürütülmüştür. Tarama modeli, bir grubun belirli özelliklerini tespit etmek amacı ile verilerin toplanması ile yürütülen çalışmalara denir (Büyüköztürk, Kılıç Çakmak, Erkan Akgün, Karadeniz ve Demirel, 2012, s.14).

Örnekleme

Araştırmanın çalışma grubunu 2016-2017 eğitim öğretim yılında Kayseri il merkezindeki ortaokullarda ve Kayseri ilinin bazı ilçelerindeki ortaokullarında görev yapan 115 fen bilimleri öğretmeni oluşturmaktadır. Araştırmaya katılan fen bilimleri öğretmenlerinin % 34.8' i kadın,

% 65.2' si ise erkektir. Araştırmaya katılan օđretmenler kolay ulaşılabilir (convenient) օrneklemeye yօntemi ile belirlenmiştir. Kolay ulaşılabilir օrneklemeye, sınırlılıklar nedeniyle օrneklemeye kolaylıkla uygulama yapılabilir birimlerden seçilmesine olanak tanır (Biyikօztürk, Kılıç Çakmak, Erkan Akgün, Karadeniz ve Demirel, 2012, s.89) . Kayseri ilinin STEM eğitimi için pilot bօlge olması nedeni ile kolay ulaşılabilir օrneklemeye yօntemi kullanılmıştır.

օleđin geliştirilmesi

Araştırmada “Fen Bilimleri Dersini Yürüten օđretmenlerin STEM hakkındaki gօrüşleri” օleđinin geliştirilme sürecinde Crocker ve Algina (1986)'nın օlek geliştirme basamakları ile Bozdoğan ve օztürk (2008)'ün օlek geliştirme basamakları izlenmiştir.

օleđin amacının belirlenmesi: Fen bilimleri օđretmenlerinin STEM hakkındaki gօrüşlerini belirlemek amacı ile օlek hazırlanmıştır.

օleklerle yoklanacak niteliklerin ve kapsamın belirlenmesi: STEM eğitimi ile ilgili literatür taraması yapılmıştır. օlek için STEM eğitiminin kapsamı ve nitelikleri tespit edilmiştir.

Madde havuzunun oluşturulması: օlek geliştirmenin bu aşamasında STEM eğitimi ile ilgili alan yazın detaylı olarak taranmıştır. օlölmeđ istenilen օlütler doğrultusunda 47 maddeden oluşan taslak օlek araştırmacı tarafından oluşturulmuştur. օlek hazırlanırken maddelerin, sade ve anlaşılır olmasına, olumlu ve olumsuz ifadelerin yer almasına, bir maddenin birden fazla yargı içermemesine dikkat edilmiştir (Bozdoğan ve Uzoğlu, 2012).

Maddelerin gözden geçirilmesi ve form haline getirilmesi: Hazırlanan taslak օlek, alanda uzman 3 օđretim üyesi ve 3 fen bilimleri օđretmeninin gօrüşleri alınarak son halini almıştır. Uzman gօrüşleri sonucunda 47 maddeden oluşan havuzdaki 42 madde uygun gօrölmüřtür ve օlekte kullanılmıştır. Taslak օleđin bu şekilde kapsam geçerliliği sağlanmaya çalışılmış ve denemeye hazır hale gelmiştir.

Maddelerin nasıl puanlanacağını, verilerin nasıl analiz edileceğinin belirlenmesi: Taslak ölçek 2 bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde demografik bilgilerin yer aldığı 8 madde, ikinci bölümde ise STEM hakkındaki görüşleri belirlemeye yönelik 42 madde bulunmaktadır. Ölçek maddeleri 5'li likert tipinde oluşturulmuştur. Öğretmenlerin maddelere katılma dereceleri "Hiç Katılmıyorum" (1), "Katılmıyorum" (2), "Kararsızım" (3), "Kısmen Katılıyorum" (4) ve "Katılıyorum" (5) olarak sınıflandırılmıştır. Öğretmenlerin verdikleri cevapların puanlamasında, olumlu maddeler 5,4,3,2,1 olarak puanlanırken, olumsuz maddeler için 1,2,3,4,5 puanlaması yapılmıştır.

Deneme uygulamasının yapılması: Taslak ölçeğin uygulaması 2016/2017 eğitim öğretim yılı güz döneminde Kayseri il ve ilçelerinden 115 fen bilimleri öğretmeni ile yapılmıştır.

Faktör analizi ve güvenilirlik çalışması: Taslak ölçeğin 115 fen bilimleri öğretmenine uygulanmasından sonra açımlayıcı faktör analizi yapılmıştır. Analiz sonucunda yapı geçerliği sağlanmış olan maddelere son ölçekte yer verilmiştir. Faktör analizi sonrası son halini alan ölçeğin Cronbach Alpha iç tutarlılık katsayısı hesaplanmıştır. Analizler IBM SPSS 23 paket programında gerçekleştirilmiştir. Açımlayıcı faktör analizi ile belirlenen yapının geçerliliğinin test edilmesi amacıyla AMOS 22 programı ile doğrulayıcı faktör analizi yapılmıştır.

Faktörlerin isimlendirilmesi: Analizler sonucunda ölçeği oluşturan faktörler belirlenmiş ve her faktöre ilişkin uygun bir başlık belirlenmiştir.

Bulgular

Verilerin Faktör Analizi İçin Uygunluğunun Değerlendirilmesi

Yapı geçerliliğini belirleyebilmek için temel bileşenler analizi yapılmıştır. Analizden önce Kaiser Meyer Olkin (KMO) ve Bartlett Testi, verilerin açımlayıcı faktör analizine uygunluğunu belirlemek amacı ile yapılmıştır (Karagöz ve Kösterelioğlu, 2008; Çokluk, Şekercioğlu, Büyüköztürk, 2010; Büyüköztürk, 2010).

KMO değeri 0.853 olarak hesaplanmıştır. Bu değerin 0.7 değerinden büyük olması örneklemin yeterliliğinin iyi olduğu anlamını taşımaktadır (Çokluk ve ark., 2010: 207).

Bartlett Testi sonucunda ise [$\chi^2 = 3190,535$; $sd=406$, $p<0.01$] değerleri bulunmuştur. Anlamlı çıkan sonuçlar sonrası faktör analizi yapılmıştır.

Ölçekte 6,7,9,10,11,12,14,15,16,31,33,41 ve 42 numaralı maddeler binişik maddeler olduğu için yani faktör analizi sonucunda birden fazla faktör altında birbirine yakın değerler olduğu için ölçekten çıkarılmıştır. Kalan 29 madde 4 faktörlü bir yapı göstermektedir. 29 maddeye dair madde toplam korelasyonları, faktör yük değerleri ve dört faktörlü ölçeğin varyans değerleri Tablo 1’de verilmiştir.

Güvenirlilik katsayısı .916 olarak hesaplanmıştır. Cronbach–Alpha güvenirlilik incelemesinde Cronbach's Alpha if Item Deleted bölümünde herhangi bir maddenin ölçekten çıkarılması durumunda güvenirlilik katsayısının .90’ nın altına düşmediği belirlenmiştir. Bu durumda tüm maddelerin güvenirliliğinin yüksek olduğu söylenebilir.

Tablo 1. Madde-Toplam Puan Korelasyonu

Madde Numarası	Madde Toplam Korelasyonu	Madde Numarası	Madde Toplam Korelasyonu	Madde Numarası	Madde Toplam Korelasyonu
M1	.494	M15	-.097**	M29	.398
M2	.520	M16	-.037**	M30	.364
M3	.472	M17	.629	M31	.268**
M4	.535	M18	.651	M32	.312
M5	.519	M19	.699	M33	.251**
M6	-.032**	M20	.691	M34	.312
M7	.017**	M21	.743	M35	.307
M8	.514	M22	.705	M36	.321
M9	.260**	M23	.694	M37	.417
M10	.223**	M24	.693	M38	.380
M11	.200**	M25	.693	M39	.323
M12	-.070**	M26	.661	M40	.410
M13	.342	M27	.676	M41	.142**
M14	-.128**	M28	.449	M42	-.238**

* n = 115, $p < 0.01$ için anlamlı değerler

** ölçekten çıkartılacak maddeler

Yapılan madde analizi sonucunda ölçek maddelerinin güvenirlilikleri, madde-toplam korelasyonları kullanılarak bulunmuştur. Madde-toplam

korelasyonu katsayılarının 0.40 değerinden büyük olması çok iyi bir madde ve 0.30 ile 0.39 arası değerler için iyi derecede bir madde olarak kabul edilmektedir (Büyüköztürk, 2002, 2003).

Araştırmada geliştirilen ölçeğin t değerleri anlamlı bulunup, tüm maddeler için madde-toplam korelasyonları -0.238 ile 0.743 arasında değişim göstermektedir. Bu kapsamda ölçekten 6. 7. 9. 10. 11. 12. 14. 15. 16. 31. 33. 41. ve 42. maddeler çıkartıldıktan sonra ölçek maddelerinin çok iyi, ayırt edici, güvenilirliği yüksek ve benzer görüşü ölçmeye uygun olduğu söylenebilir.

Faktör Deseninin Belirlenmesi

Faktör Sayısının Belirlenmesi: Ölçekte kalan maddelerin ortak varyans değerleri ve dört faktörün açıkladığı varyans değeri verilmiştir.

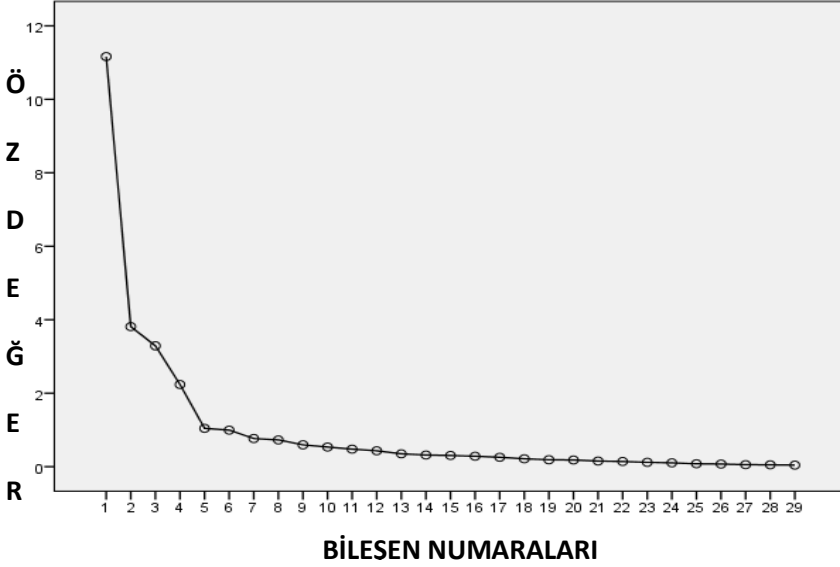
Tablo 2. Ölçeğin Maddelerin Ortak Faktör Varyans Değerleri

Maddeler	Faktör Ortak Var-yansı	Maddeler	Faktör Ortak Var-yansı	Maddeler	Faktör Ortak Var-yansı
M1	.565	M20	.773	M30	.762
M2	.777	M21	.834	M32	.608
M3	.803	M22	.781	M34	.749
M4	.708	M23	.777	M35	.706
M5	.646	M24	.809	M36	.614
M8	.627	M25	.742	M37	.774
M13	.307	M26	.692	M38	.755
M17	.671	M27	.654	M39	.764
M18	.774	M28	.782	M40	.433
M19	.807	M29	.808		

Dört Faktörün Açıkladığı Varyans = % 70.7

Cronbach Alpha = 0.912

Faktör analizi sonucunda elde edilen maddelerin faktör yük değerleri önem arz etmektedir. (Büyüköztürk, 2002, 2003). Ölçekteki maddelerin faktör ortak varyans değerleri 0.433 ile 0.834 arasında değişmektedir. Dört faktörün açıkladığı varyans değerinin ise % 70.7 olduğu görülmektedir. Bu duruma ait öz değerlere göre çizilen grafik aşağıda verilmiştir.

Grafik 1. Ölçek Maddelerinin Öz değerlerine Ait Çizgi Grafiği

Grafik incelendiğinde öz değer çizgisinde yüksek ivmeli düşüşün birinci bileşenden sonra olduğu görülmektedir. Bu durumda, ölçeğin genel anlamda bir faktöre sahip olabileceğini söyleyebiliriz.

Faktör Maddelerinin Belirlenmesi: Ölçeğin faktör maddelerini belirlemek amacı ile 115 Fen bilimleri öğretmeninden elde edilen veriler ile “Varimax döndürme yöntemi” uygulanmıştır (Büyüköztürk, 2003; Özdamar, 2013). Tablo 3’ de Varimax döndürme yöntemi ile elde edilen değerler verilmiştir. Varimax Döndürme (Rotation) metodu için alan yazında faktör örüntüsü oluşturulurken 0.30 ile 0.40 arasında değişen faktör yüklerinin alt kesme noktası olabileceği belirtilmiştir (Büyüköztürk, 2002, s.127; Erdoğan, Bayram ve Deniz, 2007). Bu çalışma için 0.40 alt kesme noktası olarak kabul edilmiştir.

Tablo 3.Varimax Döndürme Sonucu Faktörler ve Faktörlerin Altında Yer Alan Maddeler

Maddeler	Faktörler			
	1	2	3	4
M24	0.866			
M18	0.862			
M19	0.862			
M23	0.840			
M21	0.831			
M20	0.827			
M25	0.816			
M22	0.816			
M27	0.766			
M26	0.764			
M17	0.752			
M30		0.831		
M29		0.818		
M35		0.812		
M34		0.802		
M28		0.799		
M32		0.718		
M3			0.893	
M2			0.852	
M4			0.808	
M5			0.745	
M1			0.734	
M8			0.721	
M13			0.404	
M37				0.870
M39				0.869
M38				0.867
M36				0.778
M40				0.643

Tablo 3 incelendiğinde, dört boyut olduğu ve 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27 numaralı maddelerin boyutlardan birini oluşturduğu görülmektedir. Maddelerin “STEM eğitiminin öğrenciye katkısı” boyutunda incelenebileceği belirlenmiştir. 28, 29, 30, 32, 34 ve 35 numaralı maddelerin bir diğer boyutu oluşturduğu görülmektedir. Bu maddelerin “STEM eğitiminin geliştirilmesi için yapılması gerekenler”

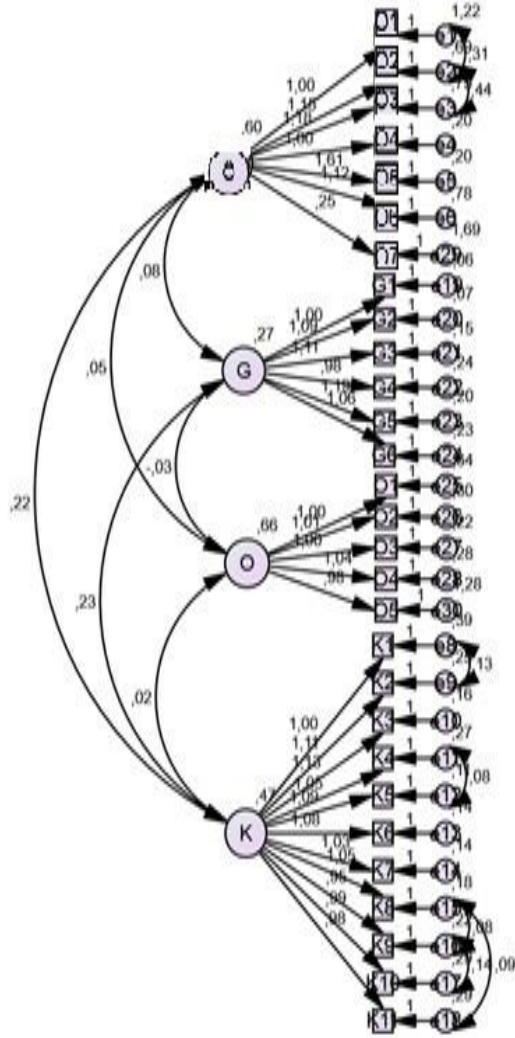
boyutunda incelenebileceği belirlenmiştir. 1,2,3,4,5,8 ve 13 numaralı maddelerin üçüncü boyutu oluşturduğu tespit edilmiştir. Bu boyutun "STEM uygulamalarında öğretmen öz yeterliliği" olarak isimlendirilebileceği sonucuna varılmıştır. Son boyutu ise 36,37,38,39 ve 40 numaralı maddeler oluşturmaktadır. Bu boyut "STEM uygulamaları için okul alt yapısı ve koşulları" olarak isimlendirilmiştir.

Doğrulamalı Faktör Analizi

Açımlayıcı faktör analizi (AFA) sonucunun doğruluğunu belirlemek amacı ile doğrulamalı faktör analizi (DFA) yapılmıştır. Yapılan doğrulamalı faktör analizi öncesi, kalan maddeler (Ö1, Ö2, Ö3, Ö4, Ö5, Ö6, Ö7; G1, G2, G3, G4, G5, G6; O1, O2, O3, O4, O5; K1, K2, K3, K4, K5, K6, K7, K8, K9, K10, K11 biçiminde) yeniden numaralandırılmıştır.

DFA sonucunda önerilen modifikasyon indeksleri incelenmiş ve ki-kare istatistiğini en çok düşüren "e1 ve e2", "e2 ve e3", "e8 ve e9", "e11 ve e12", "e15 ve e16", "e15 ve e18", "e16 ve e17" maddeleri arasında gerekli modifikasyonlar yapıldıktan analiz tekrar edilmiştir. Kalan 29 maddeye dair analiz sonucunda, maddelerin standartlaştırılmış regresyon katsayıları 0,70 altında kalan Ö7, G6 ve O5 maddeleri ayıklanarak analiz tekrar edilmiştir. Tekrar edilen DFA öncesi kalan maddeler (Ö1, Ö2, Ö3, Ö4, Ö5, Ö6; K1, K2, K3, K4, K5, K6, K7, K8, K9, K10, K11; G1, G2, G3, G4, G5; O1, O2, O3, O4 biçiminde) numaralandırılmıştır. DFA sonucunda önerilen modifikasyon indeksleri incelenmiş ve ki-kare istatistiğini en çok düşüren "e4 ve e5", "e7 ve e8", "e10 ve e11", "e14 ve e15", "e15 ve e16", "e14 ve e17" maddeleri arasında gerekli modifikasyonlar yapıldıktan analiz tekrar edilmiştir. Kalan 26 maddeye dair analiz sonucu ortaya çıkan model şekil 1'de gösterilmiştir.

şekil 1 incelendiğinde, DFA sonucunda elde edilen Ki-kare ve serbestlik derecesi değerlerinin $\chi^2=600,823$ ($sd=287$, $p<.01$) olduğu görölmektedir. DFA sonucu, $\chi^2/sd=2,093$ oranını elde edilmiştir. Bu oran seçilen örneklem grubundan elde edilmekte olup, değerin 3'ün altında olması mükemmel uyumu göstermektedir (Jöreskog ve Sörbom, 1993; Sümer, 2000; Kline, 2005). Bu araştırmada elde edilen DFA sonucuna göre model ile veri arasındaki uyumun mükemmel uyum gösterdiği söylenebilir.

Şekil 1. Fen Bilimleri Dersini Yürüten Öğretmenlerin STEM Hakkındaki Görüşlerinin İncelenmesine İlişkin Ölçeğin Doğrulamalı Faktör Analizi Modeli (Standartlaştırılmış Değerler)

DFA'da önemli ve sıklıkla kullanılan uyum eksikliği indekslerinden birisinin RMSEA (root mean square error of approximation) değeridir (Durkan, 2017). RMSEA değerlerinin 0.05 değerinden küçük olması model uygunluğunun iyi olduğunu göstermekte, 0.08 değeri ise kabul edilebilir bir sınırdadır olduğunu göstermektedir (Schermelleh-Engel, Moosbrugger ve Muller, 2003; Yurttaş-Kumlu, Kumlu ve Yürük, 2017). Bu çalışmadaki RMSEA değerinin 0,086 olduğu ve kabul edilebilir bir değer olduğu belirlenmiştir.

GFI (uyum iyiliği indeksi) değerinin 1'e yakın olması faktör modelinin uygunluğunu ve gözlenen verileri yüksek düzeyde açıkladığını göstermektedir. GFI değerinin 0.70'den yüksek olması faktör modelin kullanılabilir, uygun bir model olduğunu göstermektedir (Durkan, 2017). DFA sonucunda GFI değeri 0.767 olarak kabul edilebilir bir değer bulunmuştur.

DFA'da CFI (Comparative Fit Index) ve IFI (Incremental Fit Index) değerlerinin, 0.95 ve üzerinde olması model veri uyumunun mükemmel olduğu anlamını taşımaktadır (Bentler, 1990; Hu ve Bentler, 1999; Sümer, 2000; Şimşek, 2007; Çokluk, Şekercioğlu ve Büyüköztürk, 2010). Ancak 0.80 ve üzerindeki CFI ve IFI değerlerinin kabul edilebilir uyum olduğunu göstermektedir (Özdamar, 2013). Analiz sonucunda CFI=0.917 ve IFI= 0.918'tür. Bu sonuçlara göre modelin veri uyumunun kabul edilebilir uyumda olduğu söylenebilir. DFA sonucunda elde edilen uyum değerleri Tablo 4'de özetlenmiştir.

Tablo 4. DFA Sonucunda Elde Edilen Uyum Değerleri

χ^2	Sd	χ^2/sd	RMSEA	GFI	CFI	IFI
600,823	287	2,093	,086	,767	,917	,918

DFA, AFA ile belirlenen faktörlerin, hipotez ile belirlenen faktör yapılarına uygunluk durumunu test etmek üzere kullanılan analizdir (Aytaç ve Öngen, 2012). Bu bağlamda, "Fen Bilimleri Dersini Yürüten Öğretmenlerin STEM Hakkındaki Görüşlerinin İncelenmesine İlişkin Ölçeği" n 4 faktörlü yapısının DFA ile doğrulandığı söylenebilir.

Açımlayıcı ve doğrulayıcı faktör analizleri sonucunda ölçekte kalan 26 madde dört alt boyuttan oluşmaktadır. Bu maddelerin alt boyutlarına ilişkin güvenilirlik değerleri Tablo 5'de gösterilmiştir.

Tablo 5. Alt Boyutların Cronbach Alpha Güvenirlik ve Toplanabilirlik Testi Sonuçları

Alt Boyut	Maddeler	Cronbach Alpha	Varian- sın Kay- nağı	Kare- ler Top- lamı	Kare- ler Orta- lama- sı	F	s	p
Öğretmenlerin Öz Yeterliliği	Ö1,Ö2,Ö3,Ö4,Ö5,Ö6	.91	Nonadditivity	0.352	0.352	0.597	1	0.440
Öğrenciye Katkı Durumları	K1,K2,K3,K4,K5,K6,K7,K8,K9,K10,K11	.96	Nonadditivity	0.109	0.109	0.495	1	0.482
Okul Koşullarının Yeterliliği	O1,O2,O3,O4	.88	Nonadditivity	1.272	1.272	3.530	1	0.061
Geliştirilmesi için Gerekenler	G1,G2,G3,G4,G5	.91	Nonadditivity	0.590	0.590	4.014	1	0.046

Tablo 5 incelendiğinde, birinci alt boyutun (Öğretmenlerin öz yeterliliği) güvenirlilik katsayısının 0.91, ikinci alt boyutun (Öğrenciye katkı durumları) güvenirlilik katsayısının 0.96, üçüncü alt boyutun (Okul koşullarının yeterliliği) 0.88 ve dördüncü alt boyutun (Geliştirilmesi için gerekenler) güvenirlilik katsayısının 0.91 olduğu belirlenmiştir. Ölçekler için 1'e yakın güvenirlilik katsayısı değerleri yüksek güvenirlilik olarak kabul edilmektedir (Karasar, 2012, s. 148). Tukey toplanabilirlik testi sonuçlarına göre, ölçeğin yüksek güvenirlilik düzeyine sahip ve alt boyutlarının toplanabilir olduğu söylenebilir.

Sonuç ve Tartışma

Bu çalışmada fen bilimleri ğretmenlerinin STEM hakkındaki görüşlerini bazı değişkenler açısından incelemek amacıyla bir ölçek geliştirilmiştir. 2 bölümden oluşan 42 maddelik taslak ölçeğin geçerlik ve güvenirlik alışması, Kayseri il ve ilçelerinde görev yapan 115 fen bilimleri ğretmeni ile yapılmıştır. Ölçekte yer alan maddelerin her biri için; Hiç Katılmıyorum(1), Katılmıyorum(2), Kararsızım (3), Kısmen Katılıyorum(4), Katılıyorum (5) şeklinde seçenekler sunulmuştur. Taslak ölçeğin geçerlik ve güvenirlik hesaplamaları için açımlayıcı ve doğrulayıcı faktör analizleri yapılmıştır.

Ölçeğe ilişkin KMO değeri 0.853 olarak hesaplanmıştır. Bu değerin 0.7' den büyük olması örneklem yeterliliğinin iyi, 0.8'den büyük olması çok iyi olduğu anlamını taşımaktadır (okluk ve ark., 2010: 207). Bu değer örneklem büyüklüğünün çok iyi olduğunu göstermektedir. Bartlett Testi sonucunda ise [$\chi^2 = 3190,535$; $sd=406$, $p<0.01$] değerleri bulunmuştur. Anlamlı çıkan sonuçlar sonrası faktör analizi yapılmıştır. Açımlayıcı faktör analizi sonucunda madde-toplam korelasyonları tüm maddeler için -0.238 ile 0.743 arasında değişim göstermektedir. Madde korelasyonları 0.30'un altında kalan maddeler ölçekten çıkarılmıştır. $0.30 \leq r \leq 0.39$ için iyi derecede bir madde olarak kabul edilmektedir (Büyüköztürk, 2002, 2003). Kalan 29 maddeye dair analiz tekrarlanmış ve Cronbach Alfa iç tutarlılık katsayısı 0.912 olarak hesaplanmıştır. Yapılan faktör analizi sonucunda taslak ölçeğin 4 faktörlü yapı sergilediği belirlenmiştir. 4 faktörün ölçeğe ilişkin açıkladığı varyans değerleri % 70.7 olarak hesaplanmıştır. Doğrulayıcı faktör analizi sonrası standartlaştırılmış regrasyon katsayıları 0.70'in altında kalan maddelerde ölçekten çıkarılarak geçerlik ve güvenirlik arttırılmıştır. Nihai lek, 26 maddelik, 4 faktörlü yapıda ve 2 bölümden oluşmaktadır.. Bilimsel araştırmalarda kullanılan güvenirlik katsayılarının 0.70'in üzerinde olması ölçeğin güvenilir bir lme aracı olduğunu göstermektedir. Ölçeğin bütününe ait güvenirlik katsayısı 0.920 olarak hesaplanmıştır. Alt faktörlere ait güvenirlik katsayıları ise birinci alt faktör olan öğretmenlerin öz yeterlilikleri için 0.905, ikinci alt faktör olan öğrenciye katkı durumları için 0.966, nc alt faktör olan STEM'in geliştirilmesi için gerekenler katsayısı 0.909 ve dördüncü alt faktör olan okul alt yapısı ve koşulları için 0.881 olarak hesaplanmıştır. Bu değerler

incelendiğinde ölçeğin alt faktörleri arasında ve ölçeğin genelinde tutarlı ve güvenilir olduğunu göstermektedir. Ölçeğe ilişkin yapılan geçerlik güvenirlik analizleri sonucu ölçeğin geçerli ve güvenilir bir ölçme aracı olarak kullanılabilceğini söyleyebiliriz. Gerçekleştirilen güvenirlik ve geçerlik analizleri sonucunda “Fen Bilimleri Öğretmenleri STEM Görüş Ölçeği” geliştirilmiştir.

Literatür taraması yapıldığında STEM eğitimi üzerine çalışmaların her geçen gün arttığı görülmektedir. STEM eğitiminin doğru uygulanabilmesi ve eğitim sistemimiz ile uyumluluğunun sağlanabilmesi için öğretmenlerin görüşleri de önem arz etmektedir. STEM alanlarında geliştirilen ölçekler incelendiğinde ise, ortaokul öğrencilerine ve öğretmen adaylarına yönelik olduğu görülmektedir (Çorlu, Capraro ve Çorlu, 2015; Koyunlu Ünlü, Dökme ve Ünlü 2016; Çevik, 2017). Ayrıca Çevik (2017)’in STEM alan öğretmenlerinin farkındalıklarını ölçmeye yönelik geliştirdiği ölçek alan yazına katkı sağlamaktadır. Ancak öğretmen görüşleri üzerine çalışmaların gerekliliği ve eksikliğide fark edilmektedir. Araştırma sonucunda, geliştirilen “Fen Bilimleri Öğretmenleri STEM Görüş Ölçeği” nin geçerli ve güvenilir bir ölçek ve fen bilimleri öğretmenlerinin STEM görüşlerini ölçmek amacıyla kullanılabilir olduğu söylenebilir. Bu bağlamda geliştirilen ölçeğin alan yazına katkı sağlaması ve yapılacak çalışmalara ışık tutması hedeflenmektedir. Ölçme aracı 115 fen bilimleri öğretmeni ile sınırlı kalarak geliştirilmiştir. Yapılacak yeni çalışmalar STEM alanı öğretmenleri ile genişletilebilir. Ayrıca her alt faktör için daha geniş kapsamlı çalışmalar yapılabilir.

EXTENDED ABSTRACT

Scale Development Study for Determining the Views of Science Teachers About STEM

*

Berna Gül Biçer – Mustafa Uzoğlu - Aykut Emre Bozdoğan

Giresun University - Gaziosmanpaşa University

Science and technology advances every day, technology and Science manifesting itself in every aspect of our lives, information and technology age for the future of society will be an important role of Science shows (MEB,2006). Science education, science and the development of the country since it is an area where being based technology also developed, as well as people's mental creativity has a significant share (Isman, Baytekin, the Balkans, Horzum and Chopper, 2002). In the direction of developments in the area science and technology, it is essential teach qualified persons and adaptable to innovations (Yamak, Bulut and Dündar, 2014). For this reason, new curricula, educational approaches and models were needed because of the necessity for individuals with skills such as research, inquiry, creativity, critical and analytical thinking, decision making. A new approach has been developed and started to be implemented from these thoughts. The developed approach is be named STEM. It has been determined that in the search of the relevant literature, the popularity of STEM education has been appreciation every passing day. In the study, the process of developing a five-point Likert-type scale was explicated determine the opinions of science teachers about STEM process steps some variables in light of this information. The scale of the learning environment, material, self-sufficiency, research with some variables of teachers' views under different headings (gender, level of education, duration of service, duration of training, level of hearing of STEM education, source of STEM education) the differences have not been determined. it is believed that the research will help determine the competencies and deficiencies of STEM education in our country. So, it is thought that this field will lead to the researches to be done.

Method

This research was conducted by adopting a screening model of quantitative research designs to develop the STEM opinion scale for science teachers' opinions on STEM in terms of some variables. The screening model is called the work carried out by collecting data and purpose in order to determine specific characteristics of a group (Büyüköztürk, Kılıç Çakmak, Erkan Akgün, Karadeniz ve Demirel, 2012, p.14). The study group of the study is composed of 115 science teachers working in middle schools in Kayseri province center and some secondary schools in Kayseri province in 2016-2017 academic year. The scale development steps of Crocker and Algina (1986) and Bozdoğan and Öztürk (2008) were followed during the development process of the "Opinions about STEM teachers' science courses" survey.

Findings

In the research, a 42-item draft scale was created by using the related literature and expert opinions in the scale development process. The draft scale consists of 2 sections. In the first part, there are 8 items for demographic information and in the second part there are 42 items for determining the opinions about STEM. A draft scale was applied to 115 science teachers working in Kayseri province. Explanatory and confirmatory factor analyzes were performed for validity and reliability calculations of the draft scale. As a result of exploratory factor analysis, 13 items were subtracted from the scale because they are close values under more than one factor. The Cronbach Alpha internal consistency coefficient for 29 items was calculated as 0.912. As a result of the factor analysis, it was determined that the draft scale had a 4-factor structure and the total variance was calculated as 70.7%. Factors were named as teacher self-efficacy in STEM applications, student contributions to STEM education, school infrastructure and conditions for STEM applications, and development of STEM education. Reliability coefficients of factors; In the STEM applications, the teacher self-efficacy was calculated to be 0.91 in the sub-factor, 0.96 in the student contribution sub-factor of STEM edu-

cation, 0.88 in the school sub-structure and conditions for STEM applications and 0.91 in the sub-factor for the development of STEM education. When the reliability coefficients of the factors are examined, it can be said that the scale has a high level of reliability. Confirmatory factor analysis was performed to confirm the validity of the scale and to increase the evidence. After confirming factor analysis, the items with standardized regression coefficients below 0.70 were removed from the scale and the reliability and validity were increased. A scale of 26 items of 4 factorial structure validated validity was established. The reliability coefficient for the whole scale was calculated as 0,920. The Tukey additivity test results (Tukey Nonadditivity $p > .05$) show that subscales of the scale can be added.

Conclusion and Discussion

In this research, a scale development process is carried out in order to determine the opinions of science teachers about STEM in terms of some variables. The validity and reliability studies of your scale were with 115 science teachers. In the validity study, exploratory factor analysis was performed to determine the validity of the draft scale. As a result of exploratory factor analysis, the items with item-total correlations below 0.30 were subtracted from the scale. The analysis of the remaining 29 items was repeated and the internal consistency coefficient of Cronbach Alfa was calculated as 0.912. As a result of the factor analysis, it was determined that the draft scale exhibits a 4-factor structure. The stated variance value of the 4 factors was calculated as 70.7%. Confirmatory factor analysis was performed to confirm the validity of the scale and to increase the evidence. After confirming factor analysis, the standardized regression coefficients were subtracted from the scale for the items below 0.70 to improve the validity and reliability. The final scale was a scale consisting of 2 parts, a 26-item, 4-factor structure. The reliability coefficient for the whole scale was calculated as 0.920. The reliability coefficients of the sub-factors were 0.905 for the self-efficacy of the first sub-factor, 0.966 for the second sub-factor, 0.909 for the development of the third sub-factor STEM, and 0.881 for the school sub-It was calculated. As a result of the reliability and validity analysis performed, "Science

Teachers STEM Opinion Scale (FÖSGÖ)" was developed. It is seen that working on STEM education increases day by day when literature review is done. However, the necessity and lack of working on teacher views are also recognized. We can say that the "Science Teachers STEM Opinion Scale" developed and developed is a valid and reliable scale. For this reason, it is aimed to provide contribution to the field of the scale developed and to keep a light on the works to be done.

Kaynakça/References

- Aytaç, M., ve Öngen, B. (2012). Doğrulayıcı faktör analizi ile yeni çevresel paradigma ölçeğinin yapı geçerliliğinin incelenmesi. *İstatistikçiler Dergisi*, 5(1), 14-22.
- Bentler P. M. (1990). Comparative fit Indexes in Structural Models. *Psychol Bull*, 107 (2), 238-246.
- Bozdoğan, A. E. ve Öztürk, Ç. (2008). Coğrafya ile ilişkili fen konularının öğretimine yönelik özyeterlilik inanç ölçeğinin geliştirilmesi. *Necatibey Eğitim Fakültesi Elektronik Fen Ve Matematik Eğitimi Dergisi* 2 (2), 66-81.
- Bozdoğan, A.E. ve Uzoğlu, M. 2012. The development of a scale of attitudes toward tablet pc. *Mevlana International Journal of Education (MIJE)*, 2(2), 85-95.
- Buyruk, B., ve Korkmaz, Ö. (2016). FeTeMM farkındalık ölçeği (FFÖ): geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *Journal of Turkish Science Education*, 11(1), 3-23.
- Büyüköztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş., ve Demirel, F. (2012). *Bilimsel araştırma yöntemleri* (4. baskı). Ankara: Pegem.
- Büyüköztürk, Ş. (2002). Faktör analizi: Temel kavramlar ve ölçek geliştirmede kullanımı. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*. 32, 470-483.
- Büyüköztürk, Ş. (2003). *Eğitim istatistiği yüksek lisans ders notları*. Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Büyüköztürk, Ş. (2010). *Veri analizi el kitabı*, 6. Baskı, Ankara: Pegem A Yayıncılık.

- Büyüköztürk, Ş., Çakmak, E.K., Akgün, Ö.E., Karadeniz, Ş. ve Demirel, F. (2012). *Bilimsel araştırma yöntemleri* (10. Baskı). Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Ceylan, S. (2014). *Ortaokul fen bilimleri dersindeki asitler ve bazlar konusunda fen, teknoloji, mühendislik ve matematik (fetemm) yaklaşımı ile öğretim tasarımı hazırlanmasına yönelik bir çalışma*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Uludağ üniversitesi, Eğitim bilimleri enstitüsü, Bursa.
- Çevik, M. (2017). Ortaöğretim öğretmenlerine yönelik FeTeMM Farkındalık Ölçeği (FFÖ) geliştirme çalışması. *Journal of Human Sciences*, 14(3), 2436-2452.
- Çokluk, Ö., Şekercioğlu, G., ve Büyüköztürk, Ş. (2010). *Sosyal bilimler için çok değişkenli istatistik*. Ankara: PegemA Akademi.
- Çorlu, M. S. (2014). FeTeMM eğitimi araştırmaları: Alanda merak edilenler, fırsatlar ve beklentiler [STEM education research: Latest trends, opportunities, and expectations]. *Turkish Journal of Educational Research*, 3(1), 4-10.
- Çorlu, M. S., Capraro, R. M. ve Capraro, M. M. (2014). Introducing STEM education: implications for educating our teachers for the age of innovation. *Eğitim ve Bilim*, 39 (171), 74-85.
- Çorlu, S., Capraro, R.M., ve Çorlu, M.A. (2015). Investigating the Mental Readiness of Pre-service Teachers for Integrated Teaching. *International Online Journal of Educational Sciences*, 7 (1), 17-28.
- Durkan, E. (2017). *İlkokul dördüncü sınıflarda görev yapan sınıf öğretmenlerinin Türkçe derslerinde öğrencilerinin üstbilişsel okuma stratejileri kullanmalarını sağlayan uygulamalarının değerlendirilmesi: Giresun ili örneği*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Giresun üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İlköğretim Ana Bilim Dalı, Giresun.
- Ensari, Ö. 2017. *Öğretmen adaylarının fetemm eğitimi ve fetemm Etkinlikleri hakkındaki görüşleri*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Van.
- Gallant, D.J. (2010). Science, technology, engineering, and mathematics (STEM) education.

- Gökbayrak, S., ve Karışan, D. (2017). Altıncı sınıf öğrencilerinin FeTeMM temelli etkinlikler hakkındaki görüşlerinin incelenmesi. *Alan Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, 3(1), 25-40.
- Gülhan, F., ve Şahin, F. (2016). Fen-teknoloji-mühendislik-matematik entegrasyonunun (STEM) 5. sınıf öğrencilerinin bu alanlarla ilgili algı ve tutumlarına etkisi. *International Journal of Human Sciences*, 13(1), 602-620.
- Hu L. T. ve Bentler P.M. (1999). Cut Off Criteria For Fit Indexes in Covariance Structure Analysis: Conventional Criteria Versus New Alternatives. *Structural Equation Modeling: A Multidisciplinary Journal*, 6(1), 1-55.
- İşman, A. Baytekin, Ç., Balkan, F., Horzum, M. B., ve Kıyıcı, M. (2002). Fen bilimleri eğitimi ve yapısalci yaklaşım. *The Turkish Online Journal of Educational Technology*, 1(1), 41-47.
- Jöreskog, K. G. ve Sörbom, D. (1993). *Lisrel 8: Structural Equation Modeling With the Simplis Command Language*. Hillsdale: Erlbaum Associates Publishers.
- Karasar, N. (2012). *Bilimsel araştırma yöntemi* (25. Baskı). Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Karahan, E., Canbazoglu-Bilici, S., ve Unal, A. (2015). Integration of media design processes in science, technology, engineering, and mathematics (STEM) education. *Eurasian Journal of Educational Research*, 60, 221-240.
- Kline, R.B. (2005). *Principles and practice of structural equation modeling*. New York: The Guilford Press.
- Koyunlu Ünlü, Z., Dokme, I. ve Ünlü, V. (2016). Adaptation of the science, technology, engineering, and mathematics career interest survey (STEM-CIS) into Turkish. *Eurasian Journal of Educational Research*, 63, 21-36.
- Milli Eğitim Bakanlığı. (2006). İlköğretim fen ve teknoloji dersi (6, 7, 8. sınıflar) öğretim programı. MEB, Ankara.
- Özdamar, K. (2013). *Eğitim, sağlık ve davranış bilimlerinde ölçek ve test geliştirme yapısal eşitlik modellemesi*. Eskişehir:Nisan Kitapevi.

- Schermelleh-Engel, K., Moosbrugger, H., and Müller, H. (2003). Evaluating the fit of structural equation models: Tests of significance and descriptive goodness-of-fit measures. *Methods of Psychological Research Online*, 8(2), 23-74.
- Sümer, N. (2000). Yapısal eşitlik modelleri: Temel kavramlar ve örnek uygulamalar. *Türk Psikoloji Yazıları*, 6(3), 49-73.
- Şahin, A., Ayar, M.C. ve Adıgüzel, T. (2014). Fen, teknoloji, mühendislik ve matematik içerikli okul sonrası etkinlikler ve öğrenciler üzerindeki etkileri. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri, Educational Sciences: Theory & Practice*, 14(1), 297-322.
- Şimşek, Ö.F. (2007). Yapısal eşitlik modellemesine giriş: temel ilkeler ve lisrel uygulamaları. İstanbul: Ekinoks Yayınları.
- Yamak, H., Bulut, N., ve DüNDAR, S. (2014). 5. sınıf öğrencilerinin bilimsel süreç becerileri ile fene karşı tutumlarına FeTeMM etkinliklerinin etkisi. *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 34(2), 249-265.
- Yıldırım, B., ve Altun, Y. (2015). STEM Eğitim ve Mühendislik Uygulamalarının Fen bilimleri Laboratuvar Dersindeki Etkilerinin İncelenmesi. *El-Cezerî Fen ve Mühendislik Dergisi*, 2(2), 28-40.
- Yurttaş-Kumlu, G. D., Kumlu, G., ve Yürük, N. (2017). Üniversite Öğrencileri İçin Fen Metinlerini Okumaya Yönelik Tutum Ölçeğinin Geliştirilmesi: Geçerlik Ve Güvenirlik Çalışması. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 25(1), 203-220.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Biçer, B. G., Uzoğlu, M. ve Bozdoğan, A. E. (2018). Fen bilimleri öğretmenlerinin stem hakkındaki görüşlerinin belirlenmesine yönelik ölçek geliştirme çalışması. *OPUS-Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 9(16), 551-574. DOI: 10.26466/opus.461791

Otel Çalışanlarının Derin Davranışlarının Yaşadıkları İş-Aile ve Aile-İş Çatışması Üzerindeki Etkisi

DOI: 10.26466/opus.483320

*

Yasin Keleş*

*Dr. Öğr. Üyesi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Turizm Fakültesi, Samsun / Türkiye
E-Posta: yasin.keles@omu.edu.tr ORCID: [0000-0002-6879-448X](https://orcid.org/0000-0002-6879-448X)

Öz

Turizm endüstrisinin önemli alanlarından biri olan otelcilik sektöründe uzun ve düzensiz çalışma saatlerinin yanı sıra çalışanlar müşterilerin beklediği duygu gösterimlerini sergilemek durumunda kalmaktadır. Müşterilerin beklediği duyguların sergilenmesi duygusal emek kavramı ile açıklanmaktadır. Duygusal emek, çalışanlar tarafından beklenen duyguların rol yapılarak sergilenmesi ve duyguların hissedilmeye çalışılarak yansıtılması olarak tanımlanmaktadır. Yüzeysel davranış birey ve örgüt açısından olumsuz sonuçlar doğururken, derin davranış olumsuz sonuçları azaltabilmektedir. Otelcilik sektöründe iş ve aileden beklentilerinin eş zamanlı olmasından dolayı çalışanlar iş ve aile yaşamlarında çatışma yaşayabilmektedir. Derin davranış olumlu sonuçları dikkate alındığında, iş ve aile arasındaki uyumsuzluğu azaltıcı etkisi olabileceği muhtemeldir. Bu araştırmanın amacı otel çalışanlarının derin davranışlarının yaşadıkları iş-aile ve aile iş çatışmasının etkisini belirleyebilmektir. Bu kapsamda, Belek'teki 392 otel çalışanı üzerinde anket uygulanmıştır. Uygulanan anket üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde iş-aile ve aile-iş çatışması ölçeğine, ikinci bölümde duygusal emeğin derin davranış boyutunu içeren ölçeğe ve üçüncü bölümde ise bazı demografik ve diğer bireysel özellikleri tespit etmeye yönelik sorulara yer verilmiştir. Elde edilen veriler istatistik paket programı ile analiz edilmiştir. Yapılan analizler sonucunda, çalışanların sergiledikleri derin davranışlarının yaşadıkları iş-aile çatışması ve aile-iş çatışması üzerinde negatif yönlü etki ettiği sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Duygusal emek, derin davranış, iş-aile çatışması, aile-iş çatışması

The Impact of Hotel Employees' Deep Acting on Work-Family and Family-Work Conflict

*

Abstract

In the hotel industry, which is one of the most important areas of the tourism industry, besides long and irregular working hours employees are also required to exhibit the emotions that customers expect. Expressing emotions that customers expect are explained by the concept of emotional labor. Emotional labor is defined as the emotions expected by the employees to be exhibited and reflected by trying to feel the emotions. While surface acting has negative consequences for the individual and the organization, deep acting can reduce negative consequences. Employees may experience conflict in their work and family lives as their work and family expectations are synchronized in the hospitality sector. Considering the positive results of deep acting, it is likely that this may have a mitigating effect on the discordance between work and family. The aim of this study is to determine the impact of the deep acting of hotel employees on the work-family and family work conflict. In this context, a survey was conducted on 392 hotel employees in Belek. The questionnaire consisted of three parts. In the first part, the work-family and family-work conflict scale, in the second part, the scale which includes the deep acting dimension of emotional labor, and in the third section, questions about determining some demographic and other individual characteristics are included. The data were analyzed with statistical package program. As a result of analyzes, it was concluded that the deep acting of the employees have a negative effect on the family-work conflict and work-family conflict.

Keywords: Emotional labor, deep acting, work-family conflict, family-work conflict

Giriş

Turizm sektöründe müşteri tatmininde önemli belirleyicilerden biri olarak kabul edilen çalışanlar, müşteriler ile birebir etkileşim halindedirler. Bu etkileşimde ortaya konulan olumlu duygular, müşterilerde kalite algısı (Pugh, 2001) oluşturarak memnuniyetini (Barger ve Grandey, 2006) önemli derecede etkilemektedir. Turizmde müşteriler, çalışanlardan öncelikle güler yüz; sonrasında ise kendilerini mutlu edecek davranışları sergilemelerini beklemektedir (Chen vd., 2012; Dyer, McDowell ve Batniatzky, 2010; Murray, 2015). Bu davranışlar çoğunlukla işletmeler tarafından çalışanlarına bildirilen duygu gösterim kurallarına dönüşebilmektedir (Mauno vd., 2017). Bu yüzden turizm sektöründe çalışanlar, müşteri ile etkileşim sürecinde hissettikleri ve gösterdikleri duyguları kontrol etmenin yanında (Anderson, Provis ve Chappel, 2002; Lee, 2015), duygularını müşteride memnuniyet yaratacak şekilde düzenlemekle yükümlü olmaktadır. Duyguları düzenleyerek müşteriye yansıtma işi, fiziksel ve zihinsel işlerde olduğu gibi ticari bir karşılığı bulunan emek biçimine dönüşmüş ve duygusal emek kavramı ile literatürde yerini almıştır. İşletmelerin, çalışanlarının sergileyeceği duyguları belli kurallara dayandırması ve hizmet sektöründe çalışanların verdiği emeğin önemli bir oranda duygu kaynaklı olması, duygusal emek kavramının ortaya çıkmasına temel oluşturmaktadır (Ashforth ve Humphrey, 1993).

Duygusal emek kavramı yüz ve beden hareketlerine ticari bir karşılık yüklemekte ve herkes tarafından gözlenebilen yüz ve beden hareketlerini ifade etmektedir (Hochschild, 1983, s.7). Konu ile ilgili literatürde, duygusal emeğin farklı biçimlerde boyutlara ayrıldığını ifade etmek mümkündür. Örneğin; ilk olarak kavramı öne süren Hochschild (1983) ile daha sonraki yıllarda Grandey (2000), yüzeysel ve derin davranış olarak ayırmış; Ashforth ve Humphrey (1993) ise bu boyutlara doğal davranış boyutunu ekleyerek üç boyutta ele almıştır. Morris ve Feldman (1996) ise duygusal emeği daha farklı değerlendirerek duyguların gösterim sıklığı, duygu kurallarına gösterilen dikkat ve çeşitliliği ile duygusal çelişkiyi duygusal emeğin boyutları arasında değerlendirmiştir.

Yüzeysel davranış, gerçekte hissedilen duyguların gizlenerek, hissedilmeyen duyguların hissediliyormuş gibi gösterilmesi anlamına

gelmektedir (Ashforth ve Humphrey, 1993; Chu ve Murrmann, 2006; Diefendorff ve Gosserand 2003; Hochschild, 1983; Grandey, 2000; Seymour, 2000; Steinberg ve Figart, 1999). Yüzeysel davranışta çalışanlar gerçek duygularını değil, davranışlarını değiştirmektedirler (Ashforth ve Humphrey, 1993). Derin davranış, örgütün sergilenmesini istediği duyguları, çalışanların gerçekten yaşamayı ve hissetmeyi denemesini ifade etmekte ve gerçek duygulara odaklanmaktadır (Ashforth ve Humphrey, 1993; Chu ve Murrmann, 2006; Diefendorff, Croyle ve Gosserand, 2005; Hochschild, 1983; Grandey, 2000; Morris ve Feldman, 1996; Rupp, vd. 2008; Steinberg ve Figart, 1999). Derin davranışın yüzeysel davranıştan temel farkı, çalışanların sadece dış görüntüleri ile değil, örgütün beklediği duyguları sergilerken geçmişteki olumlu deneyimlerini de zihninde canlandırarak hissetmeye çalışmalarından kaynaklanmaktadır (Chu ve Murrmann, 2006). Doğal davranış boyutu ise çalışanların örgüt tarafından beklenen duyguların yerine getirilebilmesi için, gösterilmesi gereken duyguların gerçekten hissedebileceği durumların da olabileceğinden yola çıkılarak açıklanmaktadır (Ashforth ve Humphrey, 1993, s.33). Buna göre çalışanlar örgütün beklediği duyguları sergilerken herhangi bir çaba harcamamaktadır.

Duygusal emeğin sonuçlarına yönelik araştırmalar incelendiğinde, en fazla iş tatmini ve tükenmişlikle ilişkili olduğu göze çarpmaktadır. Burada dikkat çeken husus ise duygusal emeğin olumlu sonuçlarının genellikle derin davranış kaynaklı olduğu, olumsuz sonuçların ise yüzeysel davranışa dayanmasıdır. Örneğin bazı araştırmalarda (Chu, Baker ve Murrman, 2012; Fisk ve Friesen, 2012; Judge vd. 2009; Lam ve Chen, 2012) derin davranış iş tatminini, yüzeysel davranış ise tükenmişliği olumlu yönde etkilemektedir. Yine benzer şekilde yüzeysel davranışın iş stresini (Pugliesi, 1999; Tewksbury ve Higgins, 2006) ve gerginliğini (Cote, 2005) arttırması; sağlıklı duyguları negatif yönlü etkilemesi (Johnson, 2004) gibi birçok olumsuz sonucu doğurduğu görülmektedir. Yüzeysel davranışın karşıtı olan derin davranış, tam tersi yönde olumsuz sonuçları ortadan kaldırmaktadır.

İlgili araştırmalar, derin davranışın olumlu iş sonuçları oluşturmasının (Brotheridge ve Grandey, 2002) yanında, iş tatminini (Fisk ve Friesen, 2012; Yang ve Chang, 2008) ve olumlu duyguları arttırıcı (Judge vd., 2009; Scott ve Barness 2011) sonuçlar doğurduğunu göstermektedir.

Bu kapsamda duygusal emeğin derin davranış boyutunun birey ve örgüt açısından olumsuz sonuçları olan iş ve aile yaşamındaki çatışmayı azaltıcı yönde etkisi olabileceği muhtemeldir. Bu araştırmada, duygusal emeğin derin davranış boyutunun iş-aile ve aile-iş çatışması üzerindeki etkisi araştırılmıştır.

İş-Aile ve Aile-İş Çatışmasında Duygusal Emeğin Etkisi

İş-aile çatışması, bireyden beklenen rollerin iş ve aile yaşamının eş zamanlı olmasından kaynaklı uyumsuzluğu açıklamaktadır (Greenhaus vd., 2003, s.512; Lingard ve Francis, 2006, s.185; Parasuraman ve Simmers, 2001, s.556; Yanchus, vd., 2010). İş ve aile yaşamının birlikte ele alınması, söz konusu çatışmanın iki yönlü ele alınabileceğini de göstermektedir. Yani hem iş aileyi, hem de aile işi etkileyebilmekte (Frone, Russel ve Cooper, 1992) ve söz konusu etki bireylerin gerek iş yaşamında gerekse aile yaşamında olumsuzluklar doğurabilmektedir. İş-aile çatışması işle ilgili sorumlulukların aile yaşamını etkilemesini ifade ederken, aile ile ilgili sorumlulukların iş yaşamının önüne geçmesini ise aile-iş çatışması olarak açıklamaktadır (Duxbury, Higgins ve Lee, 1994; Netemeyer, Boles ve McMurrian, 1996; Voydanoff, 2005).

Yönü ne olursa olsun, iş ve aile arasındaki rol çatışması ve oluştura-cağı dengesizlik, bireyin özel yaşamının yanında iş yaşamına da yansımaktır. Örneğin iş-aile çatışması sonucunda stres artmakta (Allen, Herst, Bruck ve Sutton, 2000; Judge ve Colquitt, 2004), duygusal ilişkilerde gerginlik yaşanmakta (Carlson vd., 2011) alkol kullanımı artmakta (Wang, Liu, Zhan, ve Shi, 2010) ve verimlilik düşmektedir (Johns, 2011). Aile-iş çatışması ise devamsızlığı tetiklemektedir (Johns, 2011). Sonuç olarak yaşanan iş-aile çatışması ile bireyin fiziksel ve psikolojik yaşam kalitesi azalmakta (Greenhaus ve Powell, 2006) ve ortaya çıkan olumsuzluklar bireyin iş yaşamına olumsuz etki edecek sonuçlara yol açabilmektedir.

Gerek bireysel gerekse örgütsel açıdan olumsuz sonuçları dolayısıyla bireyin iş-aile veya aile-iş çatışmasını azaltılabilmesi için kendi otokontrolünü sağlamaya çabalamasının yanında, işletmelerin/yöneticilerin de bazı önlemleri alması gerekebilir. Söz konusu önlemler, çalışanları işletmede mutlu kılacak olumlu bir örgüt iklimi

oluşturulması olarak genellenebilir. İşinde mutlu olan bireyde oluşacak olumlu duyguların, aile yaşamına da yansımaları muhtemeldir. Aile yaşamında mutlu olan bireyin de çalıştığı işletmeye/işine olan bakış açısı da olumlu olacaktır.

Hizmet sektöründe çalışanlar hem müşteriyi hem de işletmeyi memnun etmek zorundadırlar (Hoschchild, 2003). Bu yüzden duygusal emek sergileyerek iş gereklerini yerine getirmektedirler. Özellikle otelcilik sektöründe, hizmet sürecinde zorlayıcı etkileşimler fazlaca yer aldığından (Cugini, Caru ve Zerbini, 2007; Tsai, 2009) iş ve aile yaşamında çatışmaların ortaya çıkması da kaçınılmazdır.

Yapılan araştırmalarda, duygusal emeğin içten gelmeyen duyguları göstermeyi kapsayan yüzeysel davranış boyutunun iş-aile ve aile-iş çatışması ile ilgili olduğu görülmektedir (Bilal, 2011; Cheung ve Tang, 2009; Karim, 2009; Montgomery, Panagopolou ve Benos, 2005; Montgomery, Panagopolou, de Wildt, ve Meenks, 2006; Seery, Corrigan, ve Harpel, 2008; Yanchus, Eby, Lance, ve Drollinger, 2010). Daha önce de ifade edildiği üzere birey yüzeysel davranış ile hissetmediği duyguları sergilediğinden, hem bireysel hem de örgütsel anlamda olumsuz sonuçlar ortaya çıkabilmektedir. Örneğin Yanchus vd. (2010)'nin yaptıkları araştırmada, yüzeysel davranışın işteki olumsuz duygu durumlarını destekleyerek iş-aile çatışmasına yol açtığı ve bunun da yaşam tatminini olumsuz yönde etkilediği sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca, yüzeysel davranışın etkileşim sıklığı nedeniyle ortaya çıkarak ailede olumsuz duyguları arttırdığı; bunun da iş tatminini azaltıp tükenmişliğe yol açtığı yönünde sonuçlara ulaşılmıştır. Montgomery vd. (2005)'nin yaptıkları araştırmada, doktorlarda işte sergiledikleri yüzeysel davranışın iş-aile çatışmasını yükselttiği, hemşirelerde ise aile-iş çatışmasını tetiklediği yönünde sonuçlara ulaşılmıştır. Montgomery vd. (2006)'nin yaptıkları araştırmada iş-aile çatışması ve yüzeysel davranış arasında anlamlı ilişkiler tespit edilmiş olup, duygusal emek ile tükenmişlik ilişkisinde iş-aile çatışmasının aracı rol oynadığı yönünde sonuçlara ulaşılmıştır. Buna göre duyguların yüzeysel sergilenmesi yerine hissedilmeye çalışılması, olumsuz sonuçları ortadan kaldıracaktır.

Wharton ve Erickson (1995), hem işte hem de ailede yüksek derecede duygu yönetimine ihtiyaç duyulduğu durumlarda, iş-aile çatışmasının yüksek olabileceğini ifade etmektedir. Buna göre otelcilik sektörünün

kendine has özelliklerinden dolayı yüksek derecede duygu kontrolüne ihtiyaç bulunmaktadır. Bu yüzden duygu kontrolünün olumsuz sonuçlar doğurması da kaçınılmazdır. Örgütün beklediği duyguların müşteriye yansıtılması sürecinde bireyin söz konusu duyguları hissetmeyi denemesi ile sergilenen derin davranış, çalışanların özgünlüğü, becerisi, iş tatmini ve performansı konusunda olumlu iş sonuçlarını desteklemekte ve olumsuz duyguların ortaya çıkma olasılığını azaltmaktadır (Brotheridge ve Grandey, 2002; Brotheridge ve Lee, 2002; Grandey, 2000; Grandey, 2003; Grandey vd., 2005). Buna göre, iş yerinde derin davranış sergilemenin bireyde olumlu duygular oluşturacağı (Judge vd., 2009; Scott ve Barness 2011); evine olumlu duygularla dönen çalışanın aile yaşamının gerekliliklerini yerine getirirken daha az çatışma yaşayabileceği muhtemeldir. Azalan çatışma da iş ortamına olumlu yansıtacaktır. Bu durum "taşma kuramı" ile de açıklanabilir. Taşma kuramına göre, iş ya da aile yaşam alanlarından birinde yaşanan kötü gelişmelerin diğer yaşam alanlarında da olumsuz yansımalar oluşturacağı öne sürülmektedir (Greenhaus ve Beutell, 1985:79). Tam tersi bir durum dikkate alınrsa, iş ya da ev yaşamındaki olumlu gelişmelerin her iki alana da olumlu yansıtması muhtemeldir. Örneğin Fredrickson ve Cohn (2008, s.787), pozitif duyguların hastalıkları azalttığını, umut etme ve keyif alma duygularını arttırarak bireylerde yaşam tatmini sağladığını ifade etmektedirler. Bu yüzden derin davranışın olumlu duygular oluşturduğu kabul edildiğinde, yaşam tatmini sağlamış çalışanlarda, iş-aile ve aile-iş çatışmasının daha az yaşanabileceği öne sürülebilir. Buna göre araştırmanın hipotezleri şu şekilde geliştirilmiştir:

- **H₁:** *Çalışanların derin davranışlarının yaşadıkları iş-aile çatışması üzerinde negatif yönlü anlamlı bir etkisi vardır.*
- **H₂:** *Çalışanların derin davranışlarının yaşadıkları aile-iş çatışması üzerinde negatif yönlü anlamlı bir etkisi vardır.*

Daha önceki çalışmalarda özellikle yüzeysel davranışın iş-aile ve aile-iş çatışmasını tetikleyici nitelikte olduğunu ortaya koyan çalışmalar bulunmaktadır (Bilal, 2011; Cheung ve Tang, 2009; Karim, 2009; Montgomery vd. 2005; Montgomery vd., 2006; Seery vd., 2008; Yanchus vd., 2010). Bunun yanında, yapılan çalışmalarda (Montgomery vd. 2006; Seery vd. 2008; Yanchus vd. 2010) derin davranışın iş ve aile çatışması üzerinde etkisinin olduğu tespit edilmemiştir. Bu çalışmada

derin davranışın iş ve aile yaşamı çatışmasını azaltıcı nitelikte olabileceğinin üzerinde durulması, konuyla ilgili literatüre katkı sağlayabilir.

Yöntem

Araştırma, nicel bir araştırma olup, veriler anket formu aracılığıyla toplanmıştır. Araştırmada kullanılan anket; iş-aile ve aile-iş çatışması ve derin davranış belirlemeye yönelik ifadeler ile anket uygulanan çalışanların demografik ve diğer bireysel özelliklerini belirlemeye yönelik sorulardan oluşmaktadır. Çalışanların iş ve aile yaşamı çatışmalarını belirleyebilmek amacıyla Netemeyer vd. (1996) tarafından geliştirilen, iş-aile ve aile-iş çatışması olmak üzere iki boyutlu ve 5'er ifadeden oluşan 10 soruluk iş aile çatışması ölçeğinden yararlanılmıştır. Söz konusu ölçeğin Türkçe'ye geçerilmesi Efeoğlu (2006) tarafından yapılmış olup farklı çalışmalarda (Çelik ve Turunç, 2011; Özdevecioğlu ve Çakmak-Doruk, 2009; Tayfur ve Arslan, 2013) kullanılmıştır. Yapılan doğrulayıcı faktör analizi sonucunda, ölçek boyutlarının doğrulandığı ve uyum indislerinin kabul edilebilir sınırdaki olduğu değerlendirilebilir ($CMIN/DFA=3,49$; $GFI=0,937$; $CFI=0,971$; $RMSEA=0,80$). İş ve aile çatışması ölçeğinin güvenilirlik katsayıları (Cronbachs Alpha) sırasıyla $\alpha=0,92$ ve $\alpha=0,93$ olarak hesaplanmıştır.

Çalışanların derin davranışlarını ölçmek için, Kruml ve Geddes (2000) ile Grandey (2003)'in ölçeklerinden Diefendorff vd. (2005) tarafından uyarlanarak geliştirilen ve yüzeysel, derin ve doğal davranış boyutlarını içeren duygusal emek ölçeğinin, 4 ifadeden oluşan derin davranış boyutu esas alınmıştır. Duygusal emek ölçeği daha önce Basım ve Begenirbaş (2012) tarafından Türkçe'ye uyarlanmış ve 4 ifadeden oluşan derin davranış boyutu doğrulanmıştır. Söz konusu ölçeğin tek bir boyutunun araştırmada kullanılması dolayısıyla, ayrıca faktör analizi yapılmamıştır. Bu araştırmada derin davranış ölçmeye yönelik kullanılan ifadelerle yapılan güvenilirlik analizi sonucunda $\alpha=0,92$ olarak hesaplanmıştır. Elde edilen veriler doğrultusunda gerçekleştirilen normal dağılım testi, verilerin normal dağıldığını ve analizde parametrik testlerden yararlanılabileceğini göstermiştir.

Araştırmanın evrenini Belek'teki beş yıldızlı otellerin çalışanları oluşturmaktadır. Zaman ve maliyet kısıtından dolayı, uygun/kazara örnekleme yöntemi ile seçilen 12 adet beş yıldızlı otel işletmesinde çalışanlar için 600 anket dağıtılmış, 436 tanesi geri dönmüştür. Geri dönen anketlerden 44 tanesi değerlendirmeye alınmamıştır.

Araştırmaya katılan çalışanların demografik ve diğer bireysel özellikleri Tablo 1'de sunulmuştur:

Tablo 1. Örneklemin demografik özelliklerine ilişkin bilgiler

Demografik ve Diğer Bireysel Değişkenler		f	%
Cinsiyet	Kadın	128	32,7
	Erkek	264	67,3
Yaş Grubu	20 yaş ve altı	82	20,9
	21 - 25 yaş	103	26,3
	26 - 30 yaş	116	29,6
	30 yaşından fazla	91	23,2
Medeni Durum	Bekâr	255	65,1
	Evli	137	34,9
Eğitim Durumu	İlköğretim	63	16,0
	Ortaöğretim (Lise)	188	48,0
	Üniversite	141	36,0
Çalışılan Departman	Önbüro	72	18,4
	Yiyecek-İçecek	120	30,6
	Kat Hizmetleri	62	15,8
	Diğer	138	35,2
İşletmede Çalışma Süresi	1-5 yıl	268	68,4
	5 yıldan fazla	124	31,6
Sektörde Çalışma Süresi	1-5 yıl	193	49,2
	5 yıldan fazla	199	50,8

Tablo 1'e göre, otel çalışanlarının %32,7'si kadın, %67,3'ü erkektir. Katılımcıların yaş gruplarına göre dağılımı incelendiğinde, en az 20 yaş ve altı çalışanlardan (f:82, %20,9) en fazla ise 26-30 yaş arasındaki çalışanlardan (f:116, %29,6) oluşmaktadır. Çalışanların %65,1'i evli %34,9'u bekârdır. Çalışanların nerdeyse yarısı (f: 188; %48) lise mezundur. Araştırmaya katılanların departmanlarına göre dağılımları incelendiğinde yarısından fazlasının otelin ana departmanlarında çalıştığı göze çarpmaktadır (önbüro: %18,4, yiyecek-içecek:%30,6, kat

hizmetleri %15,8 olmak üzere toplam: %64,8). Çalışanların işletmelerinde çalışma süreleri incelendiğinde %68,4'ü 5 yıla kadar, %31,6'sı ise 5 yıldan uzun süredir mevcut işletmesinde çalışmaktadır. Turizm sektöründe çalışma süreleri ise birbirine yakındır. 1-5 yıl arası %49,2, 5 yıldan fazla süredir turizm sektöründe çalışanlar ise %50,8'lik orana sahiptir.

Bulgular

Araştırmanın bu bölümünde, hipotez testlerinin sonuçlarına yer verilmiştir. Öncelikle, araştırmadaki değişkenlerin ortalama ve standart sapma değerleri ile birlikte derin davranış ile iş-aile ve aile-iş çatışması arasındaki ilişkileri belirlemeye yönelik gerçekleştirilen korelasyon analizi sonuçlarına Tablo 2'de yer verilmiştir:

Tablo 2: Derin Davranış ile İş-Aile ve Aile-İş Çatışması İlişkisine Yönelik Korelasyon Matrisi

	Ort.	s.s.	1	2	3
1 Derin davranış	3,23	1,04	1	-	-
2 İş-aile çatışması	2,82	1,05	-0,431**	1	-
3 Aile iş Çatışması	2,19	0,93	-0,108*	0,088	1

** $p < 0,001$ * $p < 0,05$

Tablo 2'ye göre, katılımcıların derin davranış ortalamaları 3,23 olup, orta düzeyin üzerinde bir değere sahip olduğu söylenebilir. Çalışanların iş-aile çatışması ortalamalarının (2,82) aile-iş çatışmasına göre (2,19) daha yüksek olduğu görülmektedir. Her iki değer de orta düzeyin altında olduğundan çatışmanın az-orta yaşandığı söylenebilir.

Yapılan korelasyon analizine göre, derin davranış ile iş-aile çatışması ve aile-iş çatışması arasında anlamlı ilişkiler tespit edilmiştir ($p < 0,05$). Korelasyon analizi sonuçları, derin davranış ile iş-aile çatışması arasında orta kuvvette negatif (-0,431); derin davranış ile aile-iş çatışması arasında ise çok düşük kuvvette negatif (-0,108) ilişkiler bulunduğunu göstermektedir. Söz konusu değişkenler arasındaki sebep-sonuç ilişkisini belirlemek amacıyla gerçekleştirilen basit doğrusal regresyon analizi sonuçlarına Tablo 3'te ve Tablo 4'te yer verilmiştir.

Tablo 3. Derin Davranışın İş-Aile Çatışması Üzerindeki Etkisine Yönelik Basit Doğrusal Regresyon Analizi Sonuçları

Bağımlı Değişken	Bağımsız Değişken	b _j	S(b _j)	t	p	R ²	ANOVA
İş-Aile Çatışması	Sabit	4,231	0,157	26,998	0,000***	0,186	F=89,208 p=0,000***
	Derin Davranış	-0,436	0,046	-9,445	0,000***		

***p<0,001 b_j: Katsayı S(b_j): Standart Hata

Tablo 3'teki bulgulara göre, bağımlı değişken (iş-aile çatışması) ile bağımsız değişken (derin davranış) arasındaki ilişkiye ait basit doğrusal regresyon modeli aşağıda verilmiştir:

$$\text{İş-Aile Çatışması} = 4,231 - 0,436 \text{ DD}$$

Buna göre, derin davranışın iş-aile çatışması üzerindeki etkisini gösteren basit doğrusal regresyon modeli anlamlıdır (F=89,208; p<0,001). Tablo 3'teki belirtme katsayısından (R²), çalışanların yaşadıkları iş-aile çatışmasındaki değişimlerin %18,6'sının (R²=0,186) derin davranışa bağlı olduğu anlaşılmaktadır. Başka bir ifade ile, çalışanların sergiledikleri derin davranış, yaşadıkları iş-aile çatışmasını %18,6 oranında azaltmaktadır. Buna göre; "H₁: İşgörenlerin derin davranışlarının yaşadıkları iş-aile çatışması üzerinde negatif yönlü anlamlı bir etkisi vardır." hipotezi desteklenmiştir.

Tablo 4. Derin Davranışın Aile-İş Çatışması Üzerindeki Etkisine Yönelik Basit Doğrusal Regresyon Analizi Sonuçları

Bağımlı Değişken	Bağımsız Değişken	b _j	S(b _j)	t	p	R ²	ANOVA
Aile-İş Çatışması	Sabit	2,504	0,154	16,228	0,000***	0,012	F=4,637 p=0,032**
	Derin Davranış	-0,098	0,045	-2,153	0,032**		

***p<0,001 b_j: Katsayı S(b_j): Standart Hata

Tablo 4'te, derin davranışın aile-iş çatışması üzerindeki etkisini belirlemeye yönelik gerçekleştirilen basit doğrusal regresyon analizi sonuçlarına yer verilmiştir. Buna göre bağımlı değişken (aile-iş

çatışması) ile bağımsız değişken (derin davranış) arasındaki ilişkiye ait basit doğrusal regresyon modeli aşağıda verilmiştir:

$$\text{Aile-İş Çatışması} = 2,504 - 0,098 \text{ DD}$$

Tablo 4'e göre, derin davranışın aile-iş çatışması üzerindeki etkisini belirleyebilmek için gerçekleştirilen basit doğrusal regresyon modeli anlamlıdır ($F=4,637$; $p<0,05$). Tablo 4'teki belirtme katsayısından (R^2), çalışanların yaşadıkları aile-iş çatışmasındaki değişimlerin %1,2'sinin ($R^2=0,012$) derin davranışa bağlı olduğu anlaşılmaktadır. Başka bir ifade ile, çalışanların sergiledikleri derin davranış, yaşadıkları aile-iş çatışmasını %1,2 oranında azaltmaktadır. Buna göre; "**H₂**: İşgörenlerin derin davranışlarının yaşadıkları aile-iş çatışması üzerinde negatif yönlü anlamlı bir etkisi vardır." hipotezi desteklenmiştir.

Tartışma ve Sonuç

Otelcilik sektörü, yüzyüze iletişimin en yoğun olduğu sektörlerden biri olduğundan, çalışan davranışlarının işletmeler açısından olumlu ya da olumsuz sonuçlar doğurabileceği muhtemeldir. Otelcilik sektöründe çalışanlar, fiziksel ve zihinsel emeğin yanında duygusal emeği de fazlaca sergilemektedir. Bunun en büyük sebebi ise hizmet sırasında müşterilerin beklediği duygu gösterimlerinin çalışanlar tarafından beklenmesidir. İş yaşamında sergilenen duyguların çeşitliliği, bireyin aile yaşamına da olumsuz yansiyabilmektedir. Diğer taraftan, otel çalışanlarının yoğun ve düzensiz çalışma saatleri (Tütüncü ve Demir, 2003) de aile yaşamını olumsuz etkileyen faktörler arasındadır (Çakır, 2011). Otel çalışanı da her insan gibi ailesinin kendisinden beklediği rolleri yerine getirmek durumundadır. Sektörün yapısı gereği, otel çalışanından hem işinde hem de ailesinde beklenen roller yoğun olduğundan, rol karmaşası ve/veya uyumsuzluk yaşaması olasılığı da kuvvetlidir. Bu açıdan, çalışanın sergilediği duygusal emeğin iş-aile veya aile-iş çatışmasını etkilemesi kaçınılmazdır. Bu çalışmada üzerinde durulan husus ise, literatürde genellikle bireysel ve örgütsel açıdan olumlu sonuçları olan derin davranışın, iş-aile veya aile-iş çatışması azaltabileceğidir. Başka bir ifade ile, iş yerinde sergilenen derin davranış sonu-

cunda ortaya çıkan olumlu duygular, gerek iş gerekse aile yaşamında rol karmaşası kaynaklı ortaya çıkan çatışmayı azaltabilecektir.

Belek turizm bölgesinde 392 otel çalışanın görüşlerine göre gerçekleştirilen bu çalışmada, çalışanların derin davranış sergileme eğilimlerinin ortalamanın üzerinde; yaşadıkları iş-aile ve aile-iş çatışmasının ise düşük düzeyde olduğunu ifade etmek mümkündür. Derin davranış ile iş-aile ve aile-iş çatışması arasında negatif yönlü anlamlı ilişkiler tespit edilmiştir. Söz konusu ilişkilerin kuvveti incelendiğinde; derin davranışın iş-aile çatışmasını orta düzeyde, aile-iş çatışmasını ise çok düşük düzeyde azalttığı yönünde sonuçlara ulaşılmıştır. Ortaya çıkan bu sonuç, konu ile ilgili literatürde derin davranışın olumlu sonuçlar oluşturduğuna işaret eden araştırmalarla (Brotheridge ve Grandey, 2002; Fisk ve Friesen, 2012; Judge vd., 2009; Scott ve Barness 2011; Yang ve Chang, 2008) tutarlılık göstermektedir.

Otel çalışanlarının müşterilerle etkileşim halinde sergileyeceği duyguları hissederek yansıtmasının iş-aile ve aile-iş çatışmasını azaltması örgütler açısından da oldukça önemlidir. Bu durumda hem müşteri memnuniyeti sağlanacak hem de çalışan sergilediği duygusal emekten zarar görmeyecektir. Ortaya çıkan bu sonuç, otel yöneticilerinin çalışanlarının derin davranışlarını arttırıcı önlemler alması gerekliliğini de ortaya çıkarmaktadır. Konu ile ilgili literatürde, derin davranışın belirleyicileri arasında örgüt ortamının önemli bir belirleyici olduğu üzerinde durulmuştur (Grandey, 2000; Keleş ve Tuna, 2016). Buna göre, çalışanlara sağlanan adil iş ortamı (Keleş ve Tuna, 2016) ve yöneticilerin çalışanlar yönelik davranışları (Carlson vd., 2012), önemli örgütsel belirleyiciler arasında yer almaktadır. İşgören devir hızının yüksek olduğu otelcilik sektöründe yöneticilerin yapması gereken, özetle, çalışanların derin davranış sergilemesini sağlayacak olumlu iş ortamını oluşturmaktadır. Derin davranış sonucunda ortaya çıkan olumlu duygularla güçlenen yaşam tatmini, bireyin işe karşı yaklaşımını da olumlu yönde etkileyecektir. Böylelikle yaşanan iş-aile ve aile-iş çatışması azalarak, çatışma kaynaklı ortaya çıkabilecek olumsuzluklar en aza indirebilir. Bu durum ise örgütsel performansın artmasına olanak sağlayacaktır.

Daha önce de belirtildiği üzere, duygusal emek ve iş-aile çatışması ilişkisine odaklanan çalışmalarda yüzeysel davranışın tetikleyici olduğu yönünde sonuçlar üzerinde durulmaktadır. Araştırmada, derin dav-

ranışın, özellikle iş-aile çatışmasını azaltıcı etkisi olduğu yönünde elde edilen sonuç, konu ile ilgili literatüre katkı sağlayabilecek niteliktedir. Bu araştırmanın en büyük kısıtları, kullanılan derin davranış ölçeğinin genel bir ölçek içinden alınması ve derin davranışın olumlu duyguları arttıracığı yönündeki varsayımıdır. Bundan sonra yapılacak araştırmalarda, derin davranış ile iş-aile çatışması ilişkisinde duyguların aracılık rolü incelenebilir.

EXTENDED ABSTRACT

The Impact of Hotel Employees' Deep Acting on Work-Family and Family-Work Conflict

*

Yasin Keleş

Ondokuz Mayıs University

Employees, who are considered as one of the important determinants of customer satisfaction in tourism sector, are in direct interaction with the customers. The positive emotions revealed in this interaction, affect the satisfaction (Barger and Grandey, 2006) significantly by creating quality perception (Pugh, 2001) in customers. Employees working in service sector like tourism, should control their feelings (Anderson et al., 2002; Lee, 2015) at the moment of communication with the customer and regulate their feelings in a way that will create satisfaction for the customer. Reflecting emotions to the customer by arranging has turned into a form of labor which has a commercial value as in physical and mental works and has taken its place in the literature as the concept of emotional labor. The reason behind the emergence of the concept of emotional labor is arising from the fact that the employees' emotion displays are related to certain rules by the company and the employees are concerned with the emotions of a significant part of the labor (Ashforth and Humphrey, 1993).

When the researches about the results of emotional labor are examined, it can be seen that the most is related to job satisfaction and burn-out. The notable point here on the other hand is that the positive results of emotional labor usually originate from the deep acting dimension, while the negative consequences are based on surface acting. In this context, it is possible that the deep acting dimension of emotional labor may have a reducing effect on the work-family and family-work conflict with negative consequences for the individual and the organization.

Employees in the service sector have to satisfy both the customer and the enterprise (Hoschchild, 2003). So, they perform their job requirements by exhibiting emotional labor. It is inevitable that conflicts will occur in work and family life, especially in the hotel sector, as the compelling interactions in the service process take up (Cugini et al., 2007; Tsai, 2009) too much .

In the process of reflecting the feelings to the customer, that the organization expects deep acting exhibited by the individual's attempt to feel the feelings in question support positive business results regarding the originality, skill, job satisfaction and performance of the employees and they reduce the likelihood of emerging negative emotions (Brotheridge and Grandey, 2002; Brotheridge and Lee, 2002). Grandey, 2000; Grandey, 2003; Grandey et al., 2005). As a result, it is likely that deep acting in the workplace will create positive emotions in the individual (Judge et al., 2009; Scott and Barness 2011) and the employee who comes home with negative feelings may experience less conflict while fulfilling the requirements of family life. Accordingly, the hypothesis of the research was developed as follows:

H₁: Employees' deep acting have a significant negative effect on their work-family conflict.

H₂: Employees' deep acting have a significant negative impact on their family-work conflict.

Method

The research is quantitative and the data were acquired through questionnaire form. The questionnaire used in the research consists of three parts. In the first part in order to determine the work-family and family-work conflicts of the employees the scale developed by Netemeyer et al. (1996) and consisting of 10 questions were benefited. The second part consists of 4 questions which constitute the deep acting dimension of the emotional labor scale developed by Diefendorff et al. (2005). In the third chapter, on the other hand the questions which were asked to determine the demographic and other individual characteristics of the participants are included. The universe of the research consists of the employees of

five star hotels in Belek. Due to the time and cost constraint, 600 surveys were distributed to 12 five-star hotels, which were selected by appropriate / by chance sampling method, and 436 of them returned. 44 of the returned questionnaires were not included in the evaluation.

Findings

According to the correlation analysis conducted to determine the relationship between deep acting and work-family and family-work conflict, significant relationships were found between deep acting and work-family conflict and family-work conflict ($p < 0.05$). Correlation analysis results show that there is a moderate-strong negative relationship between deep acting and work-family conflict (-0,431), and a very low-negative negative relationship between deep acting and family-work conflict (-0,108). Simple linear regression analysis was conducted in order to determine the effect of deep acting on work-family conflict and family-work conflict. According to this, it is seen that simple linear regression model of the effect of deep acting on work-family conflict is found to be significant ($F = 89,208$; $p < 0,001$). It is understood from the specification coefficient (R^2) that the 18.6% of the changes in the work-family conflict experienced by the workers was linked to the deep acting of $R^2 (0,186)$. In other words, the deep acting of the employees reduces their work-family conflict by 18.6%. According to this; the hypothesis: H1: "Workers have a significant negative effect on the work-family conflict they experience" was supported. In the same way it is seen that the simple linear regression model performed on the effect of deep acting on family-work conflict was found to be significant ($F = 4,637$; $p < 0,05$). It is understood from specification coefficient (R^2) that 1.2% of the changes in the family-work conflict ($R^2 = 0,012$) are due to deep acting. In other words, the deep acting of employees reduces their family-work conflict by 1.2%. According to this; the hypothesis: H2: "'Employees' deep acting have a significant negative effect on family-work conflict." was supported.

Discussion and Conclusion

In this study conducted according to the opinions of 392 hotel employees in Belek tourism region, it is possible to say that employees' tendency to display deep acting is above average, and their work-family and family-work conflict is low. When the relationships between deep acting and work-family and family-work conflict were examined, significant negative relationships were determined. When the direction of the relationship in question is examined, it is concluded that the deep acting decreases the work-family conflict at a moderate level and the family-work conflict is very low. This result is consistent with the studies in the literature (Brotheridge and Grandey, 2002; Fisk and Friesen, 2012; Judge et al., 2009; Scott and Barness 2011; Yang and Chang, 2008) on the subject that deep acting has positive results.

It is also very important for the organizations to reduce the work-family and family-work conflict by reflecting the feelings that the employees of the hotel will interact with the customers. In this case, both customer satisfaction will not harm and the employee will not suffer from the emotional labor he / she exhibits. This result also raises the need for hotel managers to take measures to increase the deep acting of their employees. In the related literature, it has been emphasized that the organization environment is important among the determinants of deep acting (Grandey, 2000; Keleş and Tuna, 2016). According to this, fair work environment offered to employees (Keleş and Tuna, 2016) and managers' behavior towards employees (Carlson et al., 2012) can give direction to deep acting. What managers should do in the hospitality sector where employee turnover rate is high is to create a positive work environment that will enable employees to display deep acting. Life satisfaction, which is strengthened by positive emotions as a result of deep acting, will positively affect the individual's approach to work too. Thus, the negativity that may arise as a result of the work-family and family-work conflict can be minimized. This will allow organizational performance to increase.

Kaynakça/References

- Allen, T. D., Herst, D. E., Bruck, C. S., ve Sutton, M. (2000). Consequences associated with work-to-family conflict: A review and agenda for future research. *Journal of Occupational Health Psychology*, 5(2), 278-308.
- Anderson, B., Provis, C., ve Chappel, S. (2002). *The recognition and management of emotional labour in the tourism industry*. (Araştırma raporu). CRC For Sustainable Tourism.http://www.crctourism.com.au/wms/upload/resources/bookshop/EmotionalLabour_v5.pdf sayfasından erişilmiştir.
- Ashforth, B., & Humphrey, R. (1993). Emotional labor in service roles: The influence of identity. *Academy of Management Review*, 18(1)88-115.
- Barger, P.B., Grandey, A.A., 2006. Service with a smile and encounter satisfaction: Emotional contagion and appraisal mechanisms. *Academy of Management Journal*, 49(6), 1229-1238.
- Basım, H.N. ve Begenirbaş, M. (2012). Çalışma yaşamında duygusal emek: Bir ölçek uyarlama çalışması. *Celal Bayar Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, 19(1), 77-90.
- Bilal, K. (2011). Emotive toil and hospitality management at the workplace: A case of airline industry in Pakistan. *International Journal of Business and Social Science*, 2(9), 185-191.
- Brotheridge, C.M. ve Grandey, A.A. (2002). Emotional labor and burnout: Comparing two perspectives of "people work". *Journal of Vocational Behavior*, 60(1), 17-39.
- Brotheridge, C.M. ve Lee, R.T. (2002). Testing a conservation of resources model of the dynamics of emotional labor. *Journal of Occupational Health Psychology*, 7(1), 57-67.
- Carlson, D., Ferguson, M., Hunter, E., ve Whitten, D. (2012). Abusive supervision and work-family conflict: The path through emotional labor and burnout. *The Leadership Quarterly* 23(5), 849-859.

- Carlson, D., Kacmar, K.M., Zivnuska, S., Ferguson, M. ve Whitten, D. (2011). Work-family enrichment and job performance: A constructive replication of affective events theory. *Journal of Occupational Health Psychology*, 16, 297-312.
- Carlson, D.S., Kacmar, K. M., ve Williams, L. J. (2000). Construction and initial validation of a multidimensional measure of work-family conflict. *Journal of Vocational Behavior*, 56, 249-276.
- Chen, Z., Sun, H., Lam, W., Hu, Q., Huo, Y. ve Zhong, J.A. (2012). Chinese hotel employees in the smiling masks: Roles of job satisfaction, burnout, and supervisory support in relationships between emotional labor and performance. *The International Journal of Human Resource Management*, 23(4), 826-845.
- Cheung, F.Y.L. ve Tang, C.S.K. (2009). Quality of work life as a mediator between emotional labor and work family interference. *Journal of Business and Psychology*, 24(3), 245-255.
- Chu, K.H.L. ve Murrmann, S.K. (2006). Development and validation of the hospitality emotional labor scale. *Tourism Management*, 27(6), 1181-1191.
- Chu, K.H., Baker, M.A. ve Murrmann, S.K. (2012). When we are onstage, we smile: The effects of emotional labor on employee work outcomes. *International Journal of Hospitality Management*, 31(3), 906-915.
- Cote, S. (2005). A social interaction model of the effects of emotion regulation on work strain. *The Academy of Management Review*, 30(3), 509-530.
- Cugini, A., Caru, A. ve Zerbin, F. (2007). The cost of customer satisfaction: A frame work for strategic cost management in service industries. *European Accounting Review*, 16(3), 499-530.
- Çakır, M. (2011). *Turizm sektöründe iş-aile çatışması: Ankara'daki 4 ve 5 yıldızlı otel işletmelerinde bir araştırma*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü: Ankara.
- Çelik, M. ve Turunç, Ö. (2011). Duygusal emek ve psikolojik sıkıntı: İş-aile çatışmasının aracılık etkisi. *İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi*, 40(2), 226-250.

- Diefendorff, J.M, Croyle, M.H. ve Gosserand, R.H. (2005). The dimensionality and antecedents of emotional labor strategies. *Journal of Organizational Behavior*, 66, 339-357.
- Diefendorff, J.M. ve Gosserand, R.H. (2003). Understanding the emotional labor process: A control theory perspective. *Journal of Organizational Behavior*, 24, 945-959.
- Duxbury, L, Higgins, C. ve Lee, C. (1994). Work-family conflict: A comparison by gender, family type, and perceived control. *Journal of Family Issues*. 15(3), 449- 466.
- Dyer, S., McDowell, L. ve Batniatzky, A. (2010). The impact of migration on the gendering of service work: The case of a West London hotel gender. *Gender, Work and Organization*, 17(6), 635–657.
- Efeoğlu, İ.E. (2006). *İş-aile yaşam çatışmasının iş stresi, iş doyumunu ve örgütsel bağlılık üzerindeki etkileri: İlaç sektöründe bir araştırma*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- Fisk, G.M., ve Friesen, J.P. (2012). Perceptions of leader emotion regulation and LMX as predictors of followers' job satisfaction and organizational citizenship behaviors. *The Leadership Quarterly*, 23, 1-12.
- Fredrickson, B.L., ve Cohn, M.A. (2008). Positive emotions. Michael Lewis, Jeannette M. Haviland-Jones, & Lisa F. Barrett (Ed.), içinde *Handbook of emotions (3rd)* (ss.777-796). New York: Guilford.
- Frone, M., Russell, M. ve Cooper, M. (1992). Antecedents and outcomes of work-family conflict: Testing a model of the work-family interface. *Journal of Applied Psychology*, 77, 65–78.
- Grandey, A. (2003). When “the show must go on”: Surface acting and deep acting as determinants of emotional exhaustion and peer-rated service delivery. *Academy of Management Journal*, 46, 86-96.
- Grandey, A. (2000). Emotion regulation in the workplace: A new way to conceptualize emotional labor. *Journal of Occupational Health Psychology*, 5(1), 95–110.

- Grandey, A.A. Fisk, G.M. ve Steiner, D.D. (2005). Must “service with a smile” be stressful? The moderating role of personal control for American and French employees. *Journal of Applied Psychology*, 90(5), 893-904.
- Greenhaus, J.H., ve Beutell, N. J. (1985). Sources of conflict between work and family roles, *Academy of Management Review*, 10(1), 76-88.
- Greenhaus, J.H. ve Powell, G. (2006). When work and family are allies: A theory of work-family enrichment. *Academy of Management Review*, 31, 72-92.
- Greenhaus, J.H., Collins, K.M. ve Shaw, J.D. (2003). The relation between work-family balance and quality of life. *Journal of Vocational Behavior*, 63(3), 510-531.
- Hochschild, A.R. (1983). *The managed heart: Commercialization of human feeling*. Berkeley: University of California.
- Judge, T. A. ve Colquitt, J. A. (2004). Organizational justice and stress: The mediating role of work-family conflict. *The Journal of Applied Psychology*, 89, 395-404.
- Johns, G. (2011). Attendance dynamics at work: The antecedents and correlates of presenteeism, absenteeism, and productivity loss. *Journal of Occupational Health Psychology*, 16, 483-500.
- Johnson, H.A.M. (2004). *The story behind service with a smile: The effects of emotional labor on job satisfaction, emotional exhaustion, and affective well-being*. Master dissertation, University of South Florida, College of Arts and Sciences, Florida.
- Judge, T.A., Woolf, E.F. ve Hurst, C. (2009). Is emotional labor more difficult for some than for others? A multilevel, experience-sampling study. *Personnel Psychology*, 62, 57-88.
- Karim, J. (2009). Emotional labor and psychological distress: Testing the mediatory role of work-family conflict. *European Journal of Social Sciences*, 11(4), 584-598.

- Keleş, Y. ve Tuna, M. (2016). Örgütsel adaletin duygusal emek üzerindeki etkisi: Antalya'daki beş yıldızlı otel işletmelerinde bir araştırma. *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 8(2), 376-376.
- Kruml, S.M. ve Geddes, D. (2000). Exploring the dimensions of emotional labor: The heart of Hochschild's work. *Management Communication Quarterly*, 14, 8-49.
- Lam, W. ve Chen, Z. (2012). When I put on my service mask: Determinants and outcomes of emotional labor among hotel service providers according to affective event theory. *International Journal of Hospitality Management*, 31, 3-11.
- Lee, G. (2015). Korean emotional laborers' job stressors and relievers: Focus on work conditions and emotional labor properties. *Safety and Health at Work*, 6, 338-344.
- Lingard, H. ve Francis, V. (2006). Does a supportive work environment moderate the relationship between work-family conflict and burnout among construction professionals? *Construction Management and Economics*, 24, 185-196.
- Mauno, S., Ruokolainen, M. Bloom, J.D. ve Kinnunen, U. (2017). Does recovery buffer against emotional labor in terms of motivational outcomes at work? Analyzing age differences among Finnish health care professionals. *Applied Nursing Research*, 36, 88-94.
- Montgomery, A.J., Panagopolou, E. ve Benos, A. (2005). Emotional labor at work and home among Greek health professionals. *Journal of Health Management*, 19, 395-408
- Montgomery, A.J., Panagopolou, E., Wildt, M. ve Meenks, E. (2006). Work-family interference, emotional labor and burnout. *Journal of Managerial Psychology*, 21(1), 36-51.
- Morris, J.A. ve Feldman D.C. (1996). The dimensions, antecedents, and consequences of emotional labor. *Academy of Management Review*, 21, 986-1010.
- Murray, J.M. (2015). Nightlife girls: Envy, theatre, and encounters with men and women. *Gender, Work and Organization*, 22(3), 198-210.
- Netemeyer, R.G., Boles, J.S. ve McMurrian, R. (1996). Development and validation of work-family conflict and family-work conflict scales. *Journal of Applied Psychology*, 81(4), 400-410.

- Özdevecioğlu, M. ve Çakmak-Doruk, N. (2009). Organizasyonlarda iş-aile-aile-iş çatışmalarının çalışanların iş ve yaşam tatminleri üzerindeki etkisi. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 33, 69-99.
- Parasuraman, S. ve Simmers, C.A. (2001) Type of employment, work-family conflict and well-being: A Comparative Study. *Journal of Organizational Behavior*, 22(5), 551-568.
- Pugh, S.D. (2001). Service with a smile: Emotional contagion in the service encounter. *Academy of Management Journal*, 44(5), 1018-1027.
- Pugliesi, K. (1999). The consequences of emotional labor: effects on work stress, job satisfaction, and well-being. *Motivation and Emotion*, 23(2), 125-154.
- Rupp, D.E., McCance, A.S., Spencer, S. ve Sonntag, K. (2008). Customer (in) justice and emotional labour: The role of perspective taking, anger, and emotional regulation. *Journal of Management*, 34(5), 903-924.
- Scott, B.A., ve Barnes, C.M. (2011). A multilevel field investigation of emotional labor, affect, work withdrawal, and gender. *Academy of Management Journal*, 54(1), 116-136.
- Seery, B. L., Corrigan, E. A. ve Harpel, T. (2008). Job-related emotional labor and its relationship to work-family conflict and facilitation. *Journal of Family and Economic Issues*, 29, 461-477.
- Seymour, D. (2000). Emotional labour: A comparison between fast food and traditional service work. *Hospitality Management* 19, 159-171.
- Steinberg, R.J., ve Figart, D.M. (1999). Emotional labour since the managed heart. *The Annals of The American Academy of Political and Social Science*, 561, 8-26.
- Tsai, C.-W. (2009). The important effect of employee's emotion management ability on his/her service behavior in the international tourist hotel. *The Service Industries Journal*, 29(10), 1437-1449.
- Tewksbury, R. ve Higgins, G.E. (2006). Examining the effect of emotional dissonance on work stress and satisfaction with supervisors among correctional staff. *Criminal Justice Policy Review*, 17(3), 290-301.

- Turunç, Ö. ve Çelik, M. (2010). Algılanan örgütsel desteğin çalışanların iş-aile, aile-iş çatışması, örgütsel özdeşleşme ve işten ayrılma niyetine etkisi: Savunma sektöründe bir araştırma. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 14(1), 209-232
- Tütüncü, Ö. ve Demir, M. (2003). Konaklama işletmelerinde insan kaynakları kapsamında işgücü devir hızının analizi ve Muğla bölgesi örneği. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5(2), 146-169.
- Voydanoff, P. (2005). Work demands and work-to-family and family-to-work conflict: Direct and indirect relationships. *Journal of Family Issues*, 26(6), 707-726.
- Wang, M., Liu, Songqi, Zhan, Y. ve Shi, J. (2010). Daily work-family conflict and alcohol use: Testing the cross-level moderation effects of peer drinking norms and social support. *The Journal of Applied Psychology*, 95, 377-386.
- Wharton, A.S. ve Erickson, R.J. (1995). The consequences of caring: exploring the links between women's job and family emotion work. *Sociological Quarterly*, 36, 273-296
- Yanchus, N.J., Eby, L.T., Lance, C.E. ve Drollinger, S. (2010). The impact of emotional labor on work-family outcomes. *Journal of Vocational Behavior*, 76, 105-117.
- Yang, F. ve Chang, C. (2008). Emotional labour, job satisfaction and organizational commitment amongst clinical nurses: A questionnaire survey. *International Journal of Nursing Studies*, 45, 879-887.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

- Keleş, Y. (2018). Otel çalışanlarının derin davranışlarının yaşadıkları iş-aile ve aile-iş çatışması üzerindeki etkisi. *OPUS-Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 9(16), 575-599. DOI: 10.26466/opus.483320

Basit Araç-Gereçlerle Yapılan Deneylerin Fen Bilimleri Dersine Yönelik Tutum, Akademik Başarı ve Kalıcılığa Etkisi

DOI: 10.26466/opus.462761

*

Gökhan Uyanık*

* Dr, Öğr. Üyesi, Kastamonu Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Kastamonu / Türkiye

E-posta: gyuanik@kastamonu.edu.tr

ORCID: [0000-0002-5653-6475](https://orcid.org/0000-0002-5653-6475)

Öz

Bu araştırmanın amacı, basit araç-gereçlerle yapılan deneylerin fen bilimleri dersine yönelik tutum, akademik başarı ve kalıcılığa etkisini incelemektir. Araştırmada deneysel desenlerden, öntest-sontest kontrol gruplu yarı deneysel desen kullanılmıştır. Araştırmanın çalışma grubu, 2017-2018 akademik yılı güz döneminde Kastamonu İl merkezinde yer alan bir devlet ilkokulunda iki dördüncü sınıf şubesindeki toplam 66 öğrenciden oluşmaktadır. Deney ve kontrol grupları rasgele belirlenmiştir. Çalışma grubundaki öğrencilerin 32'si deney grubunda, 34'ü de kontrol grubunda yer almaktadır. Deneysel süreç 8 haftalık sürede gerçekleştirilmiştir. Bu süreç boyunca deney grubunda dersler basit araç-gereçlerle yapılan deneysel etkinliklerle işlenmiştir. Kontrol grubunda ise dersler ilgili öğretim programına uygun bir şekilde yürütülmüştür. Veri toplama aracı olarak "Maddeyi Tanıyalım Ünitesi Başarı Testi" ve "Fen Bilimleri Dersine Yönelik Tutum Ölçeği" kullanılmıştır. Verilerin analizinde bağımsız gruplar için t-testi uygulanmıştır. Araştırmanın bulguları incelendiğinde, deney grubunda uygulanan basit araç-gereçlerle yapılan deneylerin hem Fen Bilimleri dersi akademik başarısının hem de Fen Bilimleri dersine yönelik olumlu tutumların artmasını sağladığı tespit edilmiştir. Bununla birlikte, deney grubunda uygulanan basit araç-gereçlerle yapılan deneysel etkinliklerin, öğrenmenin daha kalıcı gerçekleşmesini sağladığı sonucuna ulaşılmıştır. Bu sonuçlardan hareketle, fen bilimleri dersleri içerisinde yer alan ilgili konularda basit araç-gereçlerle deneysel etkinlikler yapılarak derslerin işlenmesi önerilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Basit araç-gereçler, başarı, deney, fen bilimleri, tutum

Effect of Hands on Science Experiments on Academic Achievement, Attitude towards Science Course and Retention

*

Abstract

The aim of this research is to examine the effects of experiments made with simple tools on attitude toward science, academic achievement and permanence of learning. In the study, quasi-experimental design with pretest-posttest control group was used from experimental designs. The study group consists of a total of 66 students in two fourth grade branches in a state primary school located in Kastamonu province center in the fall semester of 2017-2018 academic year. Experimental and control groups were randomly assigned. Of the students in the study group, 32 were in the experimental group and 34 were in the control group. The experimental application period covers a period of 8 weeks. Throughout the application process, the lessons in the experimental group were processed with experimental activities made with simple tools. In the control group, the courses were conducted in accordance with the relevant curriculum. Attitude scale and achievement test used in the research. In the analysis of the data, t-test was applied for independent groups. When the findings of the research are examined, it has been found that the hands-on science experiments applied in the experimental group provide the positive attitudes towards Science course both the academic success of the Science course. Nevertheless, the experimental activities carried out with the hands-on science experiments applied in the experimental group achieved the result that it made the learning more permanent. Based on these results, it is suggested that the lessons should be done by using experimental activities with hands on science experiments in science lessons.

Keywords: Hands on science, achievement, experiment, science, attitude

Giriş

Fen bilimleri, günlük yaşantının içerisinde hayatın hemen hemen her alanında yer almaktadır. Yapılan araştırmalar incelendiğinde öğrencilerin fen bilimleri derslerine yönelik tutumlarının olumsuz olduğu, sınıf düzeyi arttıkça bu derse karşı pozitif tutumların da giderek azalma eğilimi gösterdiği tespit edilmiştir (Koç ve Böyük, 2012). Oysa fen derslerine karşı pozitif tutum oluşturmak, bu dersin en önemli amaçlarından biridir (Victor ve Kellough, 1997). Soyut kavram sayısında yaşanan artış, öğrencilerin fen kavramlarını öğrenmelerini, kavramlar arasında kurulacak bağlantıları ve konular arasında oluşturacakları anlamlı ilişkileri negatif yönde etkilemektedir (Önen ve Çömek, 2011). Bu sebeple soyut kavramların öğretimi, günlük hayattan somut örnekler ve materyallerle desteklenerek anlaşılma durumu artırılmalıdır.

Öğrencilerin günlük yaşamla bağlantı kurarak gerçekleştirdikleri aktiviteler ile fen kavramları arasında bağlantı kurmaları, bu dersi daha kolay öğrenilebilir hale getirmektedir. Fen kavramları bu bakışla ele alındığında öğrencilerin etkileşim içinde oldukları çevrenin, büyük bir doğal laboratuvar olma özelliği taşıdığı görülmektedir (Çeken, 2010). Öğrencilerin basit araç-gereçler kullanarak üretecekleri aktiviteler, fen eğitiminin geleneksel algılanış durumunu baştan sona değiştirebilecek bir özellik taşımaktadır. Çünkü öğrencinin düzeyine uygun basit fen etkinlikleri, ister sınıf ortamında isterse dışarıda öğrencilerin aktif, öğretmenlerin ise bilgiye ulaşmada öğrencilere rehber konumunda olmasını zorunlu kılmaktadır (Çeken, 2006).

Fen bilimleri ile ilgili soyut kavramların, ilkökul fen bilimleri dersleri içerisinde öğrencilere sunulması, öğretmen, öğrenci ve diğer yetişkinlerin bu tür kavramları gözle görülebilir özellikteki etkinlik veya deneylere dönüştürmesini zorunlu kılmaktadır. Ayrıca doğal çevrede gözlenebilen fen kavramlarına konu olabilecek bilgilerin, basit etkinliklere dönüştürülerek sınıfta sunulması ve bu etkinliklerin de öğrencilerin kendilerine yaptırılması olasıdır. Görülebilen veya görülemeyen evreni içeren etkinliklerin sınıf ortamında öğrencilerin bedensel ve zihinsel yetenekleri sayesinde gösterime sunulması kalıcı, etkili ve anlamlı öğrenmeyi sağlamaktadır (Çeken ve Tezcan, 2006).

Öğrencilerin fen bilimleri derslerini sevmelerini ve bu derste başarılı olmalarını sağlamak için onlara fen bilimlerine karşı olumlu tutum kazandırılması gerekmektedir. Bu nedenle öğrencilerin fen bilimleri ile tanışmaları ve feni sevmeleri, fen bilimlerine karşı pozitif tutum geliştirebilmeleri önemlidir (Harlen, 1998). Bu anlamda, fen bilimleri dersine yönelik tutumları, motivasyon düzeyini ve akademik başarıyı pozitif şekilde geliştirecek farklı yöntemler üzerinde çalışılmasına ihtiyaç duyulmaktadır. Bu kapsamda ilgili alanyazın incelendiğinde, derste uygulanan yöntemlerle derse yönelik tutum, motivasyon, akademik başarı ve kalıcı öğrenme arasında anlamlı bir ilişki olduğunu ifade edilen çalışmaların olduğu görülmektedir (Yangın, Sidekli ve Gökbulut, 2007; Uyanık, 2016; Uyanık, 2017; Leung 2008; Holstermann, Grube ve Bögeholz, 2010; Paris, Yambor ve Packard, 1998; Johnson, Wardlow ve Franklin, 1997; Ateş ve Eryılmaz, 2011; Stohr-Hunt, 1996; Satterthwait, 2010; Bilgin, 2006; Sadi ve Çakıroğlu, 2011).

Etki alanı artırılmış deneysel aktiviteleri içeren basit araç-gereçlerle yaparak-yaşayarak öğrenme yönteminin, John Dewey'in 1910'lu yıllarda ortaya çıkardığı yaparak öğrenme esasına dayalı kuramıyla, laboratuvar kılavuzlarının ve ders kitaplarının daha çok uygulamaya yönelik faaliyetler içererek başladığı belirtilebilir (Kaptan, 1999).

Basit malzemelerle gerçekleştirilen aktivitelerde, özel bir laboratuvar ortamına ya da DAYM (Ders Araç-Gereçleri Yapım Merkezi) aracılığıyla okullara iletilen materyallere ihtiyaç duyulmaz. (Hardal ve Eryılmaz, 2004). Basit malzemelerle yaparak öğrenme yönteminde bilimi anlatmak yerine yapılması sağlanır (Koç ve Büyük, 2012). Öğrencinin çevresinde bulunan atık ya da kullanılmayan materyallerden yaptıkları araç-gereçler fen eğitimi için son derece değerlidir. Bu yöntem, öğrencilerde başarabilmenin ve keşfetmenin sonucunda özgüven oluşturması, kavramları ve onların arasındaki ilişkiyi zihinde daha iyi yapılandırması ve farklı durumlarla bağdaştırabilmesi bakımından önem arz etmektedir (Akgün, 2000). Öğrencilerin çevrelerini laboratuvarmış gibi görmelerini sağlayan basit araç-gereçlerle yaparak öğrenme yönteminde yararlanılan malzemeler elde edilirken, öğrenciler yaratıcılık becerilerini kullanarak; patlamış bir ampulden deney tüpü, ilaç şişesinden ispirto ocağı, süt şişesinden barometre, konserve kutusundan eşit kollu terazi ve bunlara benzer birçok araç oluşturabilirler (Akgün, 2000).

Basit araç-gereçlerle yapılan deneyler kolay bulunabilen, ucuz ve günlük yaşamdan elde edilen materyaller kullanılarak gerçekleştirilir. Bu sayede özel durumlara gerek kalmadan yapılabilir. Bunun neticesinde büyük şehirlerdeki okullarla, köylerdeki okullarda da uygulanabilir. Bu basit araç-gereçlerle yapılan deneysel etkinlikler, sınıf ortamında her öğrenciye eşit deneyim sağlama fırsatı bakımından fen öğretimindeki önemi büyüktür.

Basit materyallerle gerçekleştirilen fen deneyleri, öğrencilerin fen alanında birçok becerisinin gelişimine katkıda bulunmaktadır (Klemm ve Plourde, 2003). Basit malzemelerle gerçekleştirilen fen deneyleri, öğrencilerin çoklu denemeler yaparak basit cihazlar dizayn edebilmeleri için beceri-bilgi elde etmelerini; deney sistemi oluştururken fen bilimlerinin doğasını, temel kavramlarını ve ilkelerini daha iyi idrak etmelerini sağlamaktadır (Uzal, Erdem, Önen ve Gürdal, 2010). Leung (2008) yaptığı çalışmada, basit materyallerle gerçekleştirilen fen deneylerinin öğrencilerin kavramları öğrenme durumları üzerinde pozitif katkısının olduğu; ayrıca bilimsel yöntemin öğretilmesi ve problem çözme becerilerinin kazandırılması sürecinde de kullanılabileceğini ifade etmiştir.

Konu ile ilgili literatür incelendiğinde, basit araç-gereçler kullanılarak uygulanan fen derslerine ilişkin araştırmaların, genel olarak ortaokul düzeyinde yoğunlaştığı belirlenmiştir. İlkokul düzeyinde basit araç-gereçler kullanılarak yapılan fen öğretimi uygulamalarının ise sayıca az olduğu tespit edilmiştir. Bu bakımdan ilkokul dördüncü sınıf düzeyinde yapılan bu araştırmanın ilgili literatürdeki eksikliği giderme bakımından katkı sunacağı düşünülmektedir. Buradan hareketle bu araştırmanın amacı, ilkokul dördüncü sınıf düzeyinde basit araç-gereçlerle yapılan deneylerin fen bilimleri dersine yönelik tutum, akademik başarı ve kalıcılığa etkisini belirlemektir. Bu amaçla aşağıdaki alt problemlere cevap aranmıştır:

1. Deney grubu ile kontrol grubunun başarı testi ön-test puanları arasında anlamlı bir fark var mıdır?
2. Deney grubu ile kontrol grubunun tutum ölçeği ön-test puanları arasında anlamlı bir fark var mıdır?
3. Deney grubu ile kontrol grubunun başarı testi son-test puanları arasında anlamlı bir fark var mıdır?

4. Deney grubu ile kontrol grubunun tutum ölçeği son-test puanları arasında anlamlı bir fark var mıdır?
5. Deney grubu ile kontrol grubunun birinci kalıcılık testi puanları arasında anlamlı bir fark var mıdır?
6. Deney grubu ile kontrol grubunun ikinci kalıcılık testi puanları arasında anlamlı bir fark var mıdır?

Yöntem

Araştırmanın Modeli

Bu araştırma deneme modelindedir. Deneme modeli, sebep-sonuç ilişkisini ortaya çıkarmak için direkt olarak araştırmacının kontrolünde gözlemlenmek istenen verilerin üretildiği araştırma modelidir (Karasar, 2006). Araştırmada öntest-sontest kontrol gruplu yarı deneysel desenden faydalanılmıştır. Fraenkel ve Wallen (2006), tüm deneysel çalışmaların temel fikrini, "bazı şeyleri dene ve neler olduğunu sistematik olarak gözle" olarak belirtmiştir. Bu fikir doğrultusunda, basit araç-gereçlerle yapılan deneylerin ilkökul dördüncü sınıf öğrencilerinin fen bilimleri dersi akademik başarılarına, fen bilimleri dersine yönelik tutumlarına ve öğrenmenin kalıcılığına etkisi araştırılmıştır.

Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubu, 2017-2018 eğitim-öğretim yılı güz döneminde Kastamonu İl merkezinde yer alan bir devlet ilkokulundaki iki farklı şubede öğrenim görmekte olan toplam 66 dördüncü sınıf öğrencisinden oluşmaktadır. 66 öğrencinin 32'si deney grubu (A şubesi), 34'ü de kontrol grubu (B şubesi) olarak rasgele belirlenmiştir.

Veri Toplama Araçları

Uyanık (2014) tarafından oluşturulan "Fen Bilimleri Dersi Tutum Ölçeği" ve "Maddeyi Tanıyalım Ünitesi Başarı Testi" araştırmada veri toplama amacıyla kullanılmıştır.

Maddeyi Tanılayım Ünitesi Başarı Testi, çoktan seçmeli 28 sorudan oluşmaktadır. Testin KR-20 güvenilirlik değeri 0.78, olarak belirlenmiştir. Testin bu araştırma için KR-20 güvenilirlik değeri yeniden hesaplanmış ve ilgili değer 0.74 olarak belirlenmiştir. Bu değere bakılarak testin uygulama için uygun olduğu sonucuna varılmıştır.

Öğrencilerin fen bilimleri dersine yönelik tutum düzeylerini tespit etmek amacıyla geliştirilen Fen Bilimleri Dersi Tutum Ölçeği ise 18 maddeden oluşmaktadır. 3'lü likert tipinde hazırlanan ölçekte öğrencilerin maddelere katılma dereceleri; olumsuzdan olumluya doğru, "hiçbir zaman", "bazen" ve "her zaman" şeklinde sınıflandırılmıştır. Ölçeğin Cronbach Alpha (α) güvenilirlik katsayısı .86 olarak belirlenmiştir. Yapılan bu araştırma için ölçeğin Cronbach Alpha (α) güvenilirlik katsayısı tekrar hesaplanmış ve bu değer .81 olduğu belirlenmiştir. Bu değer güvenilir ölçme değerleri aralığında yer almaktadır. Bu nedenle ilgili ölçeğin bu çalışmada kullanılmasının uygun olduğu sonucuna varılmıştır.

DeneySEL uygulama öncesi ve sonrasında deney grubu ile kontrol grubuna başarı testi ve tutum ölçeği öntest-sontest olarak uygulanmıştır. Ayrıca, uygulama işleminin bitişinden 6 hafta sonra başarı testi, birinci kalıcılık testi olarak iki gruba da yeniden uygulanmıştır. Birinci kalıcılık testi uygulandıktan 6 hafta sonra da aynı test, ikinci kalıcılık testi olarak yeniden uygulanmıştır. Böylelikle uygulama işleminin bitişinden 12 hafta sonra ikinci kalıcılık testi uygulanarak öğrenilen bilgilerin uzun süreli kalıcılıkları incelenmiştir.

Uygulama Süreci

DeneySEL uygulama süreci 8 haftalık süreden oluşmaktadır. Bu süreçte deney grubunda, fen bilimleri dersi *Maddeyi Tanılayım* ünitesinde yer alan konuların öğretiminde basit araç-gereçler kullanılmıştır. Kontrol grubunda ise dersler mevcut uygulama prosedürü doğrultusunda işlenmiştir. Deney grubunda basit araç-gereçler kullanılarak uygulanan deneySEL etkinlikler Tablo 1'de yer almaktadır.

Sekiz haftalık deneySEL uygulama süreci boyunca deney grubunda Tablo 1'de yer alan deneySEL etkinlikler uygulanmıştır. Basit araç-

gereçlerle gerçekleştirilen bu etkinliklerden birine örnek olarak 6. Haftanın deneysel etkinliği olan *Hal Değişimi ve Bozunma* deneyine ilişkin uygulama süreci şu şekildedir:

Hal Değişimi konusunun öğretiminde, öncelikle öğrencilerin ön bilgilerini ortaya çıkarmak amacıyla katı ve sıvı maddelere örnekler vermeleri istenmiştir. Ardından, maddelerin ısı aldığı veya verdiği o maddelerde nasıl değişikliklerin olabileceği sorulmuştur. Bununla birlikte, deneyde kullanılacak araç-gereç ve malzemeler öğrencilere gösterilmiştir. Araç-gereç ve malzemelerin gösterilmesinin ardından mum parçası, margarin, buz parçası, çikolata, 50 ml su, toz şeker ve ekme parçasının ayrı ayrı kaplarda yeteri kadar ısıtıldığında nasıl değişiklikler olacağı sorulmuştur.

Tablo 1. Deney grubunda basit araç-gereçler kullanılarak uygulanan deneysel etkinlikler

Deneysel Etkinlik	Kullanılan Araç-Gereçler
1.Maddeler ve Yapısı	Tahta parçası, küçük taş, kâğıt, naylon poşet, pet şişe, ağaç kabuğu, bulaşık süngeri, cam bardak.
2.Maddelerin Özellikleri	Mıknatis, talaş, toplu iğne, madeni para, çivi, paket lastiği, ataş, plastik kapak, bilye, tebeşir, cam şişe, teneke kutu, bez parçası, su, sünger, pamuklu kumaş parçası.
3.Maddenin Halleri	Cam kavanoz, su, küçük taş, kâğıt, kibrit, küçük bir karton kutu, kalem.
4.Maddenin Ölçülebilir Özellikleri	Uzun çubuk, 1 metre ip, 2 adet 1 litrelik pet şişe, 2 adet 2 litrelik pet şişe, 1 litre su, yarım litre sıvı yağ, çakıl taşı, elma, portakal, balon, silgi, tahta parçası.
5.İsı Alış-Verişi	Duvar termometresi, iki bardak su, bir bardak sıvı yağ, bir bardak dolusu buz, 1 litrelik ve iki litrelik pet şişe, bir bardak sıcak su.
6.Hal Değişimi ve Bozunma	1 adet mum, 3 adet metal kap, 5 adet ispirto ocağı, üçayak, yarım litre su, buz parçaları, margarin, çikolata, toz şeker, ekme parçası.
7.Karışım ve Çözelti	1 litre su, mısır taneleri, 7 adet cam bardak, plastik kaşık, kum, naftalin parçaları, küp şeker, yarım litre sıvı yağ, bir kaşık tuz
8.Karışımların Ayırıştırılması	Elek, un, kum, çakıl taşları, saman, ataş, kalem, silgi, tebeşir, 3 litre su, büyük bir plastik kap, mum, pipet, plastik kapak, cam şişe, pet şişe, plastik kaşık, porselen kaşık, pinpon topu, plastik saç tokası, tel saç tokası, mıknatis, plastik huni.

Öğrencilerin verdikleri cevaplar kaydedilmiştir. Öğrencilerden cevaplar alındıktan sonra, 5 adet ispirto ocağında ayrı metal kaplarda sırası ile mum parçası, margarin, buz parçası, çikolata ve 50 ml su ısıtılmıştır. Deney gerçekleştirilirken öğrencilerin gözlem yapmaları sağlanmıştır.

Deney öncesinde katı halde bulunan mum, margarin, buz ve çikolata, bir süre ispirto ocağı üzerinde ısıtıldıktan sonra buldukları metal kapların içerisinde eriyerek sıvı hale geçmiştir. Deney öncesinde sıvı halde bulunan su ise bir süre ispirto ocağı üzerinde ısıtıldıktan sonra buharlaşarak gaz hale geçmeye başlamıştır. Deneyin ardından öğrencilerin deney öncesindeki tahminleri ile deney sonrasında gerçekleşen durumları karşılaştırmaları istenmiştir. Bu şekilde öğrencilerin doğru cevabı bizzat hal değişim sürecini gözlemleyerek öğrenmeleri sağlanmıştır.

Şekil 1. Basit Araç-Gereçlerle Yapılan Örnek Deneyler

Bu deneysel etkinliklerin ardından öğrencilere, ısıtılan her katı maddenin eriyip erimeyeceği sorulmuştur. Öğrencilerin verdikleri cevaplar kaydedildikten sonra ekmek parçası ve bir miktar toz şeker, ayrı metal kaplar içerisinde ispirto ocağı üzerinde ısıtıldığında ne gibi değişikliklerin olacağı sorulmuştur? Bu konuda öğrencilerin tahminleri alınıp, verilen cevaplar kaydedildikten sonra, bu soruların cevabını bulabilmek amacıyla deneysel bir etkinlik yapılmıştır. Deneysel etkinlikte 2 adet

ispirto ocağı üzerinde iki ayrı metal kapta bir ekmek parçası ve bir miktar toz şeker, belirli bir süre ısıtılmıştır. Bu deneysel etkinlik gerçekleşirken öğrencilerin süreci gözlemlenmeleri sağlanmıştır.

Ekmek

Toz Şeker

Şekil 2. Basit Araç-Gereçlerle Yapılan Örnek Deneyler

Deney öncesinde katı halde bulunan ekmeğin, ispirto ocağı üzerinde bir süre ısıtıldıktan sonra birinci etkinlikteki diğer katı maddeler gibi eriyip sıvı hale geçmediği görülmüştür. Benzer şekilde, toz şeker de ispirto ocağı üzerinde bir süre ısıtılmış ve toz şekerin de eriyerek sıvı hale geçmediği görülmüştür. Bu ısıtılma işlemlerinde hem ekmek hem de toz şekerin rengi değişmiş ve koyu bir renge dönüşmüştür. Ekmek ve toz şekerin yapısında meydana gelen bu değişikliklerin erime değil, bozunma olayı olduğu öğretmen tarafından açıklanmıştır. Bu deney sonucunda ısıtılan her katı maddenin eriyerek sıvı hale geçmediğini, öğrencilerin bizzat gözlemleyerek öğrenmeleri sağlanmıştır.

Verilerin Analizi

Araştırmanın verileri SPSS 21.0 istatistik programı ile çözümlenmiştir. Yapılan doğrulama analizleri neticesinde araştırma verilerinin normal dağılım gösterdiği belirlenmiştir. Bu sebeple, verilerin analizinde bağımsız t-testi kullanılması uygun görülmüştür. Veriler, $p < .01$ anlamlılık düzeyinde test edilmiştir.

Bulgular

Araştırmanın Birinci Alt Problemine İlişkin Bulgular

Deney grubu ile kontrol grubunun başarı testine ilişkin ön-test puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farkın olup olmadığını tespit edebilmek için bağımsız t-testi uygulanmıştır. Bu analize ilişkin bulgular Tablo 2'de görülmektedir.

Tablo 2. Deney ve Kontrol Grubunun Başarı Testi Ön-test Puanlarının Bağımsız t-testi Sonuçları

Grup	N	\bar{X}	SS	Sd	t	p
Deney	32	6,16	2,16			
Kontrol	34	6,42	1,88	64	-.603	.528

*p<.01

Tablo 2 incelendiğinde, deney ve kontrol grubunun başarı testi ön-test puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark olmadığı görülmektedir ($t_{(64)} = -.603$, $p > .01$). Bu sonuca göre, deneysel uygulama öncesinde deney grubu ile kontrol grubunun Maddeyi Tanıyalım ünitesindeki başarı durumlarının birbirine denk olduğu söylenebilir.

Araştırmanın İkinci Alt Problemine İlişkin Bulgular

Deney grubu ile kontrol grubunun tutum ölçeği ön-test puanları arasında anlamlı bir fark olup olmadığını incelemek amacıyla bağımsız t-testi uygulanmıştır. Bu analize ilişkin bulgular Tablo 3'de görülmektedir.

Tablo 3. Deney ve Kontrol Grubunun Tutum Ölçeği Ön-test Puanlarının Bağımsız t-testi Sonuçları

Grup	N	\bar{X}	SS	Sd	t	p
Deney	32	32,53	3,22			
Kontrol	34	33,04	2,71	64	-.521	.447

*p<.01

Tablo 3’de yer alan bulgulara göre, deney ve kontrol grubunun tutum ölçeği ön-test puanları arasındaki farkın istatistiksel olarak anlamlı olmadığı tespit edilmiştir ($t_{(64)} = -.521, p > .01$). Bu sonuca göre, deneysel uygulama öncesinde deney ve kontrol grubunun Fen Bilimleri dersine yönelik tutumlarının benzerlik gösterdiği söylenebilir.

Araştırmanın Üçüncü Alt Problemine İlişkin Bulgular

Deney ve kontrol grubunun başarı testi son-test puanları arasında anlamlı bir fark olup olmadığını belirlemek amacıyla bağımsız t-testi uygulanmıştır. Bu analize ilişkin bulgular Tablo 4’de görülmektedir.

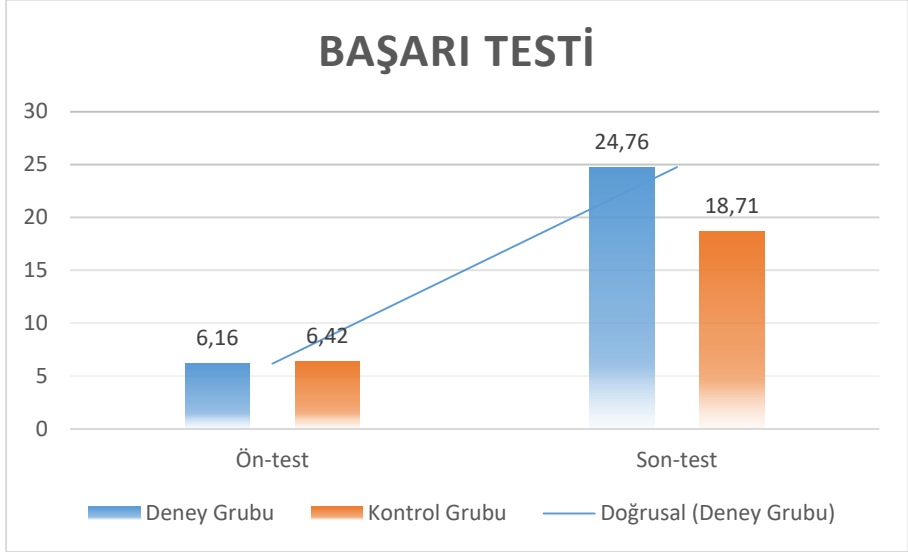
Tablo 4. Deney ve Kontrol Grubunun Başarı Testi Son-test Puanlarının Bağımsız t-testi Sonuçları

Grup	N	\bar{X}	SS	Sd	t	p
Deney	32	24,76	2,69			
Kontrol	34	18,71	4,24	64	.719	.000*

* $p < .01$

Tablo 4’e göre, deney ve kontrol grubunun başarı testi son-test puanları arasında deney grubu lehine istatistiksel olarak anlamlı bir fark olduğu sonucuna ulaşılmıştır ($t_{(64)} = .719, *p < .01$).

Bu sonuca göre, deneysel uygulamanın sonunda deney grubu öğrencilerinin Maddeyi Tanıyalım ünitesi akademik başarılarının, kontrol grubu öğrencilerine göre anlamlı düzeyde artış gösterdiği söylenebilir. Bu bulgu, deney grubunda basit araç-gereçlerle yapılan deneysel etkinliklerin, öğrencilerin akademik başarılarının artış göstermesinde etkili olduğu şeklinde yorumlanabilir. Deney ve kontrol grubunun başarı testi ön-test ve son-test puanlarının karşılıklı görünümü Şekil 1’de yer almaktadır.

Şekil 1. Deney ve Kontrol Grubunun Başarı Testi Öntest-Sontest Puanlarının Karşılıklı Görünümü.

Şekil 1 incelendiğinde, deney ve kontrol grubunun uygulama süreci öncesinde yapılan başarı testi ön-test puanlarının birbirine benzer olduğu görülmektedir. Fakat deneysel uygulama sürecinin ardından yapılan başarı testi son-test puanlarına bakıldığında, deney grubu öğrencilerinin puanlarında gerçekleşen artışın kontrol grubu öğrencilerinin puanlarından daha fazla olduğu görülmektedir. Bu sonuca göre, deney grubunda uygulanan basit araç-gereçlerle yapılan fen deneylerinin, akademik başarının yükselmesinde daha etkili olduğu söylenebilir.

Araştırmanın Dördüncü Alt Problemine İlişkin Bulgular

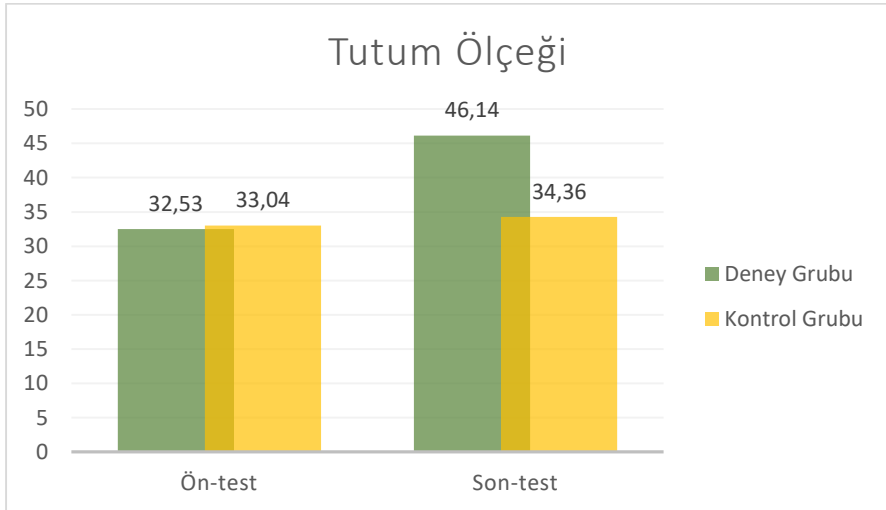
Deney ve kontrol grubunun tutum ölçeği son-test puanları arasında anlamlı bir fark olup olmadığını belirlemek amacıyla bağımsız t-testi uygulanmıştır. Bu analize ilişkin bulgular Tablo 5’de görülmektedir.

Tablo 5. Deney ve Kontrol Grubunun Tutum Ölçeği Son-test Puanlarının Bağımsız t-testi Sonuçları

Grup	N	\bar{X}	SS	Sd	t	p
Deney	32	46,14	2,36			
Kontrol	34	34,36	5,04	64	.885	.000*

*p<.01

Tablo 5'e göre, deney ve kontrol grubunun tutum ölçeği son-test puanları arasında deney grubu lehine istatistiksel olarak anlamlı bir fark olduğu tespit edilmiştir ($t_{(64)} = .885$, *p<.01). Bu sonuca göre, deneysel uygulama sürecinin sonunda deney grubu öğrencilerinin Fen Bilimleri dersine yönelik olumlu tutumlarının anlamlı düzeyde artış gösterdiği söylenebilir. Bu bulgu, deney grubunda basit araç-gereçlerle yapılan deneysel aktivitelerin, öğrencilerin Fen Bilimleri dersine yönelik olumlu tutumlarının artış göstermesinde etkili olduğu şeklinde yorumlanabilir. Deney ve kontrol grubunun tutum ölçeği ön-test ve son-test puanlarının karşılıklı görünümü Şekil 2'de yer almaktadır.

Şekil 2. Deney ve Kontrol Grubunun Tutum Ölçeği Öntest-Sontest Puanlarının Karşılıklı Görünümü

Şekil 2 incelendiğinde, deney ve kontrol grubunun uygulama süreci öncesinde yapılan tutum ölçeği ön-test puanlarının birbirine benzer olduğu görülmektedir. Bu durum, hem deney hem de kontrol grubu öğrencilerinin, deneysel uygulama süreci öncesinde Fen Bilimleri dersine yönelik tutumlarının benzerlik gösterdiği şeklinde yorumlanabilir. Fakat deneysel uygulama sürecinin ardından yapılan tutum ölçeği son-test puanlarına bakıldığında, deney grubu öğrencilerinin puanlarında gerçekleşen artışın kontrol grubu öğrencilerinin puanlarından daha fazla olduğu görülmektedir. Bu sonuca göre, deney grubunda uygulanan basit araç-gereçlerle yapılan fen deneylerinin, Fen Bilimleri dersine yönelik olumlu tutumun oluşmasında daha etkili olduğu söylenebilir.

Araştırmanın Beşinci Alt Problemine İlişkin Bulgular

Deney ve kontrol grubunun, deneysel uygulama sürecinin bitiminden 6 hafta sonra uygulanan birinci kalıcılık testi puanları arasında anlamlı bir fark olup olmadığını belirlemek amacıyla bağımsız t-testi uygulanmıştır. Bu analize ilişkin bulgular Tablo 6'da görülmektedir.

Tablo 6. Deney ve Kontrol Grubunun Birinci Kalıcılık Testi Puanlarının Bağımsız t-testi Sonuçları

Grup	N	\bar{X}	SS	Sd	t	p
Deney	32	23,64	1,94			
Kontrol	34	12,75	3,36	64	.968	.000*

*p<.01

Tablo 6 incelendiğinde, deneysel uygulama sürecinin bitiminden 6 hafta sonra uygulanan birinci kalıcılık testi sonuçlarına göre deney ve kontrol grubu öğrencilerinin birinci kalıcılık testi puanları arasındaki farkın deney grubu lehine istatistiksel olarak anlamlı olduğu görülmektedir ($t_{(64)} = .968$, *p<.01). Bu bulgu, deney grubunda uygulanan basit araç-gereçlerle yapılan fen deneylerinin, akademik başarının kalıcı olmasında daha etkili olduğu şeklinde yorumlanabilir.

Araştırmanın Altıncı Alt Problemine İlişkin Bulgular

Deney ve kontrol grubunun, deneysel uygulama sürecinin bitiminden 12 hafta sonra uygulanan ikinci kalıcılık testi puanları arasında anlamlı bir fark olup olmadığını belirlemek amacıyla bağımsız t-testi uygulanmıştır. Bu analize ilişkin bulgular Tablo 7’de görülmektedir.

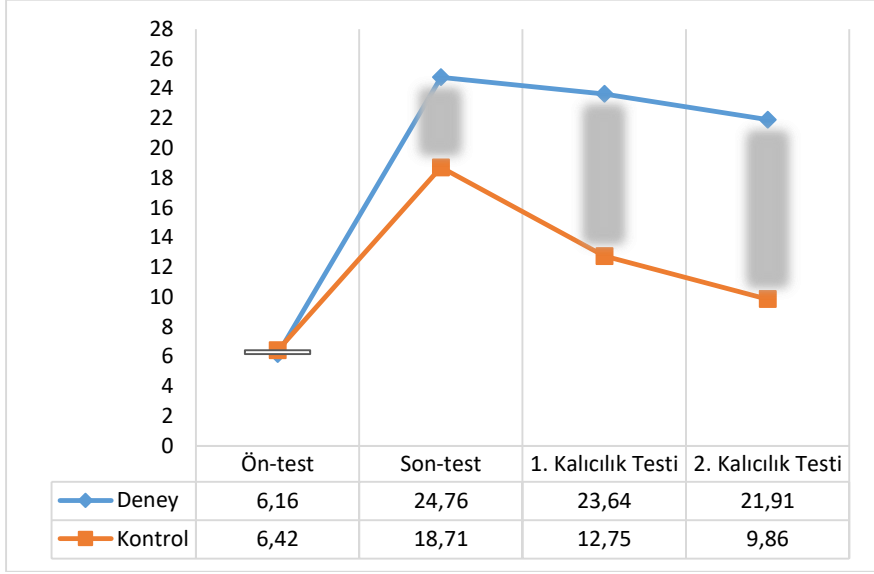
Tablo 7. Deney ve Kontrol Grubunun İkinci Kalıcılık Testi Puanlarının Bağımsız t-testi Sonuçları

Grup	N	\bar{X}	SS	Sd	t	p
Deney	32	21,91	2,61			
Kontrol	34	9,86	5,12	64	.9954	.000*

*p<.01

Tablo 7’ye bakıldığında, deneysel uygulama sürecinin bitiminden 12 hafta sonra uygulanan ikinci kalıcılık testi sonuçlarına göre deney ve kontrol grubu öğrencilerinin ikinci kalıcılık testi puanları arasındaki farkın da deney grubu lehine istatistiksel olarak anlamlı olduğu görülmektedir ($t_{(64)} = .9954$, *p<.01). Bu bulgu, deney grubunda uygulanan basit araç-gereçlerle yapılan fen deneylerinin, akademik başarının kalıcı olmasında daha etkili olduğu şeklinde yorumlanabilir. Deney ve kontrol grubunun akademik başarı testi ön-test, son-test, birinci ve ikinci kalıcılık testleri sonuçlarının birlikte görünümü Şekil 3’de görülmektedir.

Şekil 3 incelendiğinde, deney ve kontrol grubunun uygulama süreci öncesinde yapılan akademik başarı testi ön-test puanlarının birbirine benzer olduğu görülmektedir. Bu durum, hem deney hem de kontrol grubu öğrencilerinin, deneysel uygulama süreci öncesinde Maddeyi Tanıyalım ünitesi akademik başarılarının benzerlik gösterdiği şeklinde yorumlanabilir. Fakat deneysel uygulama sürecinin ardından yapılan akademik başarı testi son-test puanlarına bakıldığında, deney grubu öğrencilerinin puanlarında gerçekleşen artışın kontrol grubu öğrencilerinin puanlarından daha fazla olduğu görülmektedir. Bundan daha da önemlisi, son-testin yapılmasından 6 ve 12 hafta sonra tekrar uygulanan kalıcılık testleri neticesinde elde edilen sonuçlardır.

Şekil 3. Deney ve Kontrol Grubunun Başarı Testi Öntest-Sontest, Birinci ve İkinci Kalıcılık Testi Puanlarının Birlikte Görünümü

Buna göre, yapılan kalıcılık testleri sonuçları incelendiğinde kontrol grubu öğrencilerinin puanlarında anlamlı düzeyde azalmanın söz konusu olduğu görülmektedir. Bu bulgu, kontrol grubunda öğrenilen bilgilerin süre ilerledikçe daha fazla unutulduğunu göstermektedir. Buradan yola çıkarak, deney grubunda uygulanan basit araç-gereçlerle yapılan fen deneylerinin, öğrenilenlerin kalıcılığını sağlamada etkili olduğu söylenebilir.

Tartışma

Bu araştırmada, ilkökul dördüncü sınıf Fen Bilimleri dersinde basit araç-gereçlerle yapılan deneylerin, öğrencilerin Fen Bilimleri dersi akademik başarılarına, Fen Bilimleri dersine yönelik tutumlarına ve öğrenilenlerin kalıcılığına etkisi incelenmiştir. Bu kapsamda deney grubunda Fen Bilimleri dersi Maddeyi Tanıyalım ünitesi 8 haftalık süreç boyunca basit araç-gereçlerle gerçekleştirilen fen deneyleri ile işlenmiştir.

Uygulama süreci öncesinde her iki gruba da akademik başarı testi ve Fen Bilimleri dersine yönelik tutum ölçeği ön-test olarak uygulanmıştır. Bu testlerin sonuçları incelendiğinde her iki testin sonucunda da iki grubun puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farkın olmadığı belirlenmiştir. Fakat deneysel uygulama sürecinin sonunda yine her iki gruba akademik başarı testi ve Fen Bilimleri dersine yönelik tutum ölçeği bu defa son-test olarak uygulanmıştır. Yapılan son testlerin sonuçları incelendiğinde deney ve kontrol grubunun akademik başarı testi puanları arasındaki farkın deney grubu lehine istatistiksel olarak anlamlı olduğu tespit edilmiştir. Elde edilen bu bulgu ışığında, deney grubunda uygulanan basit araç-gereçlerle gerçekleştirilen deneysel etkinliklerin, öğrencilerin akademik başarılarını artırmada anlamlı düzeyde etkili olduğu söylenebilir. Bu sonuç, ilgili literatürde basit araç-gereçlerle yapılan fen deneylerinin akademik başarı üzerinde olumlu etkisinin görüldüğü araştırmaların (Ateş ve Eryılmaz, 2011; Bilgin, 2006; Johnson, Wardlow ve Franklin, 1997; Karamustafaoğlu, Coştu ve Ayas, 2005; Leung 2008; Paris, Yambor ve Packard, 1998; Sadi ve Çakıroğlu, 2011; Satterthwait, 2010; Stohr-Hunt, 1996) sonuçları ile benzerlik göstermektedir.

Deney ve kontrol grubunun Fen Bilimleri dersine yönelik tutum ölçeği son-test puanları arasındaki farkın da deney grubu lehine istatistiksel olarak anlamlı olduğu tespit edilmiştir. Elde edilen bu bulgu ışığında, deney grubunda uygulanan basit araç-gereçlerle gerçekleştirilen deneysel etkinliklerin, öğrencilerin Fen Bilimleri dersine yönelik olumlu tutumlarını artırmada anlamlı düzeyde etkili olduğu söylenebilir. Bu sonuç, ilgili literatürde basit araç-gereçlerle yapılan deneysel etkinliklerin Fen Bilimleri dersine yönelik olumlu tutumların artmasında etkisinin görüldüğü araştırmaların (Ateş ve Eryılmaz, 2011; Bilgin, 2006; Karamustafaoğlu, Coştu ve Ayas, 2005; Leung 2008; Paris, Yambor ve Packard, 1998; Johnson, Wardlow ve Franklin, 1997; Stohr-Hunt, 1996; Holstermann, Grube ve Bögeholz, 2010; Satterthwait, 2010; Sadi ve Çakıroğlu, 2011) sonuçları ile benzerlik göstermektedir.

Araştırma neticesinde elde edilen bir diğer sonuç da, kalıcı öğrenmenin sağlanması hususudur. Buna göre, deneysel uygulama sürecinin bitiminden 6 hafta sonra uygulanan kalıcılık testi ile deney ve kontrol grubunun puanları karşılaştırılmıştır. Yapılan bağımsız t-testi sonucunda elde edilen bulgulara göre, deney ve kontrol grubunun kalıcılık testi

puanları arasında deney grubu lehine istatistiksel olarak anlamlı bir fark olduğu belirlenmiştir. Bununla birlikte, deneysel uygulama sürecinin bitiminden 12 hafta sonra aynı kalıcılık testi her iki gruba ikinci kez uygulanmıştır. Elde edilen sonuçlara göre, deney ve kontrol grubunun ikinci kalıcılık testi puanları arasındaki farkın da deney grubu lehine istatistiksel olarak anlamlı olduğu tespit edilmiştir.

Bu sonuçlara göre, uygulama süreci boyunca deney grubunda uygulanan basit araç-gereçlerle yapılan deneysel etkinliklerin, akademik başarının kalıcı öğrenilmesinde daha etkili olduğu söylenebilir. Bu sonuç, geçmişte olduğu gibi günümüzün de en önemli sorunlarından biri olan kalıcı öğrenememe sorununun önüne geçilmesinde, fen bilimleri derslerinde basit araç-gereçler kullanarak deneysel aktivitelerle konuların öğretiminin yapılmasının daha faydalı olduğunu göstermektedir. Araştırmadan elde edilen bu sonuçlardan yola çıkarak, hem öğretmenlere hem de akademisyenlere, Fen Bilimleri ile ilgili konuların öğretiminde basit araç-gereçler kullanılarak yapılan deneysel etkinliklerin tercih edilmesi önerilmektedir. Bu araştırma 2017-2018 akademik yılı güz döneminde Kastamonu İl merkezinde yer alan bir devlet okulundaki 66 dördüncü sınıf öğrencisi ile sınırlıdır. Aynı zamanda fen bilimleri dersi içeriğinde bulunan Maddeyi Tanıyalım ünitesi ile sınırlandırılmıştır. Benzer araştırmaların, farklı çalışma gruplarında ve fen bilimleri dersinin diğer konularında da yapılması önerilmektedir.

EXTENDED ABSTRACT

**Effect of Hands on Science Experiments on
Academic Achievement, Attitude towards Science
Course and Retention**

*

Gökhan Uyanık

Kastamonu University

Science is located in almost every area of life within daily life. Science courses come at the top of the courses where students have difficulty, fail, understand, love and cannot love. Studies showed that students' attitudes towards science courses were negative and attitude scores towards this course showed a tendency to decrease as classes progressed. However, creating a positive attitude towards science courses is one of the most important objectives of science courses. The increase in the number of abstract concepts adversely affects students' learning of science concepts, the relationships they establish between concepts and the meaningful connections they will form among the subjects. For this reason, the level of understanding should be increased in the teaching of abstract concepts, supported by concrete examples and materials from daily life. The linking of the activities and the science concepts with the students by making connections with daily life makes this course easier to learn. When the concepts of science are considered with this approach, it is seen that the environment in which students interact is a wide natural laboratory.

The activities that students can produce using easy-to-find environmental materials have a feature that can radically change the traditional perception of science education. Because simple science activities appropriate to the level of the student, it is necessary that the students are active in the classroom and outside the classroom, and teachers should be in a position to guide the information. Presenting concepts related to abstract micro and macro universe to the interest of students in primary school science courses requires teachers, students and other adults to turn such concepts into visible activities. In addition, it is possible to

make the information available to students in the natural environment, which can be observed in the natural environment, by transforming them into simple activities and presenting them in the classroom.

Presenting the activities related to the visible or invisible universe with the mental and physical abilities of the students in the classroom provides effective, permanent and meaningful learning. In order to enable students to be successful in science courses, they should be given a positive attitude towards science. Students who have negative attitudes towards the science course may cause other problems in the classroom environment. Students' attitudes towards science are developing at an early age. As a result of misinformation received from the environment, many students see the science as complex and difficult, which in turn affects their orientation to science and their success. Therefore, it is important for students to meet with science and to love and to develop positive attitudes towards science. In this sense, there is a need for more studies on different methods to increase the attitudes, motivation level and academic success towards the science course positively. As a matter of fact, in the researches, it was revealed that there was a significant relationship between the methods applied in the course and the attitude towards the lesson, motivation, academic achievement and permanent learning.

The method of hands on science experiments, which is a current method in science education, is a method which should be investigated in terms of academic achievement, attitude, motivation and retention. Science experiments with simple tools contribute to the development of students' many skills related to science. According to this, science experiments with simple tools provide students with the knowledge and skills to design simple devices by making multiple experiments; provide a better understanding of the nature, basic concepts, principles and laws of science. When the literature on the subject is examined, it has been determined that the researches about the science courses applied by using simple tools are concentrated at the middle school level in general. Science teaching practices using simple tools at primary school level were found to be few. In this respect, it is thought that this research carried out at the fourth grade level of primary school will contribute to the

elimination of the deficiency in the related literature. Therefore, the aim of this research is to determine the effects of experiments conducted with simple tools at the fourth grade level of primary school on attitude, academic achievement and permanence towards science course. For this purpose, the following sub-problems were sought:

1. Is there a significant difference between the experimental and control groups' pre-test scores of achievement test?
2. Is there a significant difference between the experimental and control groups' pre-test scores of attitude scale?
3. Is there a significant difference between the experimental and control groups' post-test scores of achievement test?
4. Is there a significant difference between the experimental and control groups' post-test scores of attitude scale?
5. Is there a significant difference between the first retention test scores of the experimental and control groups?
6. Is there a significant difference between the second retention test scores of the experimental and control groups?

This research is in a trial model. In the study, pretest-posttest control group quasi-experimental design was used. The study group consisted of 66 fourth grade students in a public primary school in the city center of Kastamonu in the fall semester of 2017-2018 academic year. Of the 66 students, 32 were randomly assigned to the experimental group and 34 to the control group.

The experimental application period covers a period of 8 weeks. Throughout the application process, the lessons in the experimental group were processed with experimental activities made with simple tools. In the control group, the courses were conducted in accordance with the relevant curriculum. Attitude scale and achievement test used in the research. In the analysis of the data, t-test was applied for independent groups.

When the findings of the research were examined, it has been found that the hands on science experiments applied in the experimental group provide the positive attitudes towards Science course both the academic success of the science course. Nevertheless, the experimental activities carried out with the hands on science experiments applied in the experimental group achieved the result that it made the learning more perma-

ment. According to these results, it can be said that the experimental activities carried out in the experimental group during the application process are more effective in the lasting learning of academic success. This result shows that it is more useful to teach subjects with experimental activities by using simple tools in science courses in order to prevent the problem of non-permanent learning which is one of the most important problems of today. Based on these results obtained from the research, it is recommended that both teachers and academicians prefer experimental activities using simple tools to teach subjects related to Science.

Kaynakça/References

- Akgün, Ş. (2000). *Çevre imkânlarıyla basit ders araçları yapımı*. Giresun: PegemA Yayıncılık.
- Ateş, Ö. ve Eryılmaz, A. (2011). Effectiveness of hands-on and minds-on activities on students' achievement and attitudes towards physics. *Asia-Pacific Forum on Science Learning and Teaching*, 12(1), 1-22.
- Bilgin, İ. (2006). The effects of hands-on activities incorporating a cooperative learning approach on eight grade students' science process skills and attitudes toward science. *Journal of Baltic Science Education*, 9, 27-37.
- Çeken, R. ve Tezcan, R. (2006b). *İlköğretim fen ve teknoloji ünitelerinde balon aktiviteleri*. III. Aktif Eğitim Kurultayı, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir, 3-4 Haziran.
- Çeken, R. (2010). Fen ve teknoloji dersinde balonlu araba etkinliği. *İlköğretim Online*, 9(2), 1-5.
- Fraenkel, J. R. & Wallen, N. E. (2006). *How to design and evaluate research in education*. (6. Baskı). New York: McGraw-Hill International Edition.
- Hardal, Ö. ve Eryılmaz, A. (2004). *Basit araçlarla yaparak öğrenme yöntemine göre geliştirilen elektrik devreleri ile ilgili etkinlikler*. Eğitimde İyi Örnekler Konferansı, Sabancı Üniversitesi, İstanbul (17 Ocak 2004).
- Harlen, W. (1998). *The teaching of science in primary schools*, Great Britain (2.Ed.), The Cromwell Press, Trowbridge.

- Holstermann, N., Grube, D., & Bögeholz, S. (2010). Hands-on activities and their influence on students' interest. *Res Sci Educ*, 40,743-757.
- Johnson, D. M., Wardlow, G. W., & Franklin, T. D. (1997). Hands-on activities versus worksheets in reinforcing physical science principles: Effects on student achievement and attitudes. *Journal of Agricultural Education*, 38(3), 9-17.
- Kaptan, F. (1999). *Fen bilgisi öğretimi*, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Karasar, N. (2006). *Bilimsel araştırma yöntemi*. (16. Baskı). Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Klemm, E. B., & Plourde, L. A. (2003). *Examining the multi-sensory characteristics of hands-on science activities*. The Annual Meeting of the Association for the Education of Teachers of Science, Sn.Louise (January 29-February 2, 2003)
- Koç. A. ve Büyük, U. (2012). Basit malzemelerle yapılan deneylerin fene yönelik tutuma etkisi. *Türk Fen Eğitimi Dergisi*, 9(4), 102-118.
- Leung, C. B. (2008). Preschoolers' acquisition of scientific vocabulary through repeated read-aloud events, retellings, and hands-on science activities. *Reading Psychology*, 29, 65-193.
- Önen, F. ve Çömek, A. (2011). Öğretmen Adaylarının gözüyle basit araç-gereçlerle yapılan fen deneyleri. *Batı Anadolu Eğitim Bilimleri Dergisi*, 1(3), 45-71.
- Paris, S. G., Yambor, K. M., & Packard, B. W. (1998). A museum-school-university partnership for enhancing students' interest and learning in science. *The Elementary School Journal*, 98(3), 267-288.
- Sadi, Ö. ve Çakıroğlu, J. (2011). Effects of hands-on activity enriched instruction on students' achievement and attitudes towards science. *Journal of Baltic Science Education*, 10(2), 87-97.
- Satterthwait, D. (2010). Why are hands-on science activities so effective for student learning?. *Teaching Science*, 56(2), 7-10.
- Stohr-Hunt, P. M. (1996). An analysis of frequency of hands-on experience and science achievement. *Journal of Research in Science Teaching* 33(1), 101-109.
- Uyanık, G. (2016). Birleştirme tekniğine dayalı fen bilimleri öğretimin tutum, akademik başarı ve kalıcılığa etkisi. *Kafkas Üniversitesi, e – Kafkas Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 3(2), 23-31.

- Uyanık, G. (2017). Fen bilimleri öğretiminde tahmin-gözlem-açıklama yönteminin akademik başarı ve kalıcılığa etkisi. *Uluslararası Sosyal Bilimler Eğitimi Dergisi*, 3(1), 1-13.
- Uzal, G., Erdem, A., Önen, F. ve Gürdal, A. (2010). Basit araç gereçlerle yapılan fen deneyleri konusunda öğretmen görüşleri ve gerçekleştirilen hizmet içi eğitimin değerlendirilmesi. *Necatibey Eğitim Fakültesi Elektronik Fen ve Matematik Eğitimi Dergisi*, 4(1), 64-84.
- Victor, E., & Kellough, R. (1997). *Science for the elementary and middle school*, New Jersey: Prentice Hall.
- Yangın, S., Sidekli, S. ve Gökbulut, Y. (2007). *Sınıf öğretmenleri ve fen bilgisi öğretmen adaylarının fen dersine yönelik tutumları ve öğrenme stilleri arasındaki ilişki*, XVI. Ulusal Eğitim Bilimleri Kongresi, Gazi Osman Paşa Üniversitesi Eğitim Fakültesi, 5-7 Eylül, Tokat.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

- Uyanık, G. (2018). Basit araç-gereçlerle yapılan deneylerin fen bilimleri dersine yönelik tutum, akademik başarı ve kalıcılığa etkisi. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 9(16), 600-624. DOI: 10.26466/opus.462761

Öğretmenlerin Yaratıcı Yazma Tekniklerine Yönelik Değerlendirmeleri: Bir Eylem Araştırması¹

DOI: 10.26466/opus.487130

*

Gökçen Göçen*

* Dr.Öğr.Üyesi, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, İstanbul / Türkiye

E-posta: ggoecen@fsm.edu.tr

ORCID: [0000-0001-7552-8406](https://orcid.org/0000-0001-7552-8406)

Öz

Yaratıcı yazma teknikleri öğrencilerin hem yazma becerisini hem de yaratıcılığını geliştiren yazma yaklaşımlarındandır. Yaratıcı yazma tekniklerinin, sınıfta doğru ve etkili bir şekilde uygulanabilmesi için öğretmenlerin de yaratıcı yazma çalışmalarını deneyimlemiş olmaları bir ihtiyaçtır. Çünkü öğretmenler, deneyimlerinden hareketle tekniklerin yazma becerisini, hayal gücünü ve yaratıcılığı nasıl geliştirdiğini fark edecek; tekniklerin uygulanması durumunda öğrenenlere nasıl faydaları olacağını anlayacaklardır. Öğretmenler, bu deneyimleriyle, çalışmaların ne gibi sorunlar oluşturabileceğini de hissedip öneriler geliştirebileceklerdir. Bu ihtiyaçla, çalışmada sınıf öğretmenlerinin yaratıcı yazma tekniklerini deneyimlemeleri ve değerlendirmeleri amaçlanmıştır. Bu amaçla, eylem araştırması olarak desenlenen çalışma kapsamında, 44 sınıf öğretmeniyle, 30 saat süreyle 15 farklı yaratıcı yazma çalışması yapılmıştır. Her bir çalışmanın ardından bir değerlendirme formu aracılığıyla öğretmenlerin yaratıcı yazma tekniklerinin olumlu yönlerine, tekniklerin öğrencilere yararlarına ve tekniklerin uygulanmasındaki sorunlara ve önerilere yönelik değerlendirme yapmaları istenmiştir. Çalışma sonucunda, sınıf öğretmenleri yaratıcı yazma tekniklerinin olumlu yönleri olarak tekniklerin yaratıcılığı ve yazma becerisini geliştirdiğini söylemişlerdir. Öğretmenler, tekniklerin öğrencilerin hayal gücünü ve yaratıcılığını sınırlamadan yazı yazdırma konusunda yararlı olduğunu ifade etmişlerdir. Öğretmenler, bazı tekniklerin öğrencilerin bireysel farklılıkları, sınıf seviyeleri gibi sebeplerle bazı öğrenciler için uygulamasının zor olabileceği gibi sorunlar belirtmişlerdir. Son olarak öğretmenler, yaratıcı yazma teknikleriyle birlikte farklı materyallerin de kullanılabilmesi gibi öneriler sunmuşlardır.

Anahtar Kelimeler: Türkçe Eğitimi, Yazma Eğitimi, Yaratıcı Yazma, Yaratıcılık

¹Bu çalışma, TÜBİTAK tarafından desteklenen 118B232 numaralı, "Yazdıkça Yazıyorum" başlıklı TÜBİTAK 4004-Doğa Eğitimi ve Bilim Okulları projesinin sonuçlarından bir bölümünü içermektedir.

Teachers' Evaluations of Creative Writing Techniques: An Action Research

*

Abstract

Creative writing techniques are among the approaches that enhance students' writing skills and creativity. It is necessary for teachers to have practised creative writing activities so that their students can apply these techniques accurately and effectively. That is because this helps teachers understand how these techniques improve writing skills, imagination and creativity through practice as well as realizing the benefits of such techniques for students. In addition, teachers may foresee any potential problems and find solutions. To this end, this study aims to have elementary school teachers learn about and evaluate these techniques by experience. For this reason, 15 different creative writing activities have been done with 44 elementary school teachers for 30 hours in the scope of this action research. At the end of each activity, an evaluation form about the positive aspects of the technique, its benefits for students, problems with the application of it and teachers' recommendations was distributed to the teachers. As for the positive aspects, teachers indicated that these techniques improved creativity and writing skills. They stated that creative writing techniques are useful for having students write without limiting their creativity and imagination. However, they also mentioned that these techniques might be hard to apply because of individual differences, academic levels, etc. Finally, teachers produced recommendations such as using different materials with creative writing techniques.

Keywords: Turkish Language Education, Teaching Writing, Creative Writing, Creativity

Giriş

Günümüzde, eğitim ve öğretim söz konusu olduğunda, öğretmenlerin 21. yüzyıl öğrencilerine bilgiyle birlikte ve belki de bilgiden daha çok, farklı beceriler de kazandırması gereğinden söz edilmektedir. “Yaratıcılık” da bu becerilerden biridir. Batdal Karaduman ve Çiftçi’nin (2018, s. 243) belirttiği gibi bugün, yaratıcılık, hemen hemen herkesin önemi üzerine anlaştığı olumlu kavramlardan biridir. Ataman’a (1993, s. 108) göre bugün yaratıcılıktan daha önemli olarak ancak birkaç yetenek sayılabilir.

Yaratıcılık ilk akla gelen anlamıyla alışılmışın dışına çıkmayı ve farklı şekillerde düşünmeyi ifade etmektedir (Senemoğlu, 1999, s. 235). Zihinsel etkinliklerin yanında performansa dayalı etkinlikleri de çağrıştırdığından yaratıcılık, yaratıcı düşünme becerisinden daha kapsamlı bir kavramdır (Özerbaş, 2011, s. 678). Çözüm üretme, yeni ilişkiler kurma, yeni düşünceler ortaya koyma yoluyla insanlığa faydalı bir araç ya da formül bulma becerisi yaratıcılık olarak düşünülebilir (Topçuoğlu Ünal ve Sever, 2012, s. 2909). Bununla birlikte yaratıcılık, hayal gücüne dayalı olarak ve düşünceyi kullanarak özgün bir ürün oluşturmaktır (Demir, 2011, s. 12). Böylece yaratıcılığın bir süreç olduğu ve bu sürecin sonunda bir ürünün ortaya konmasının beklendiği görülmektedir. Bu ürün bir düşünce olabileceği gibi yazılı bir çalışma da olabilmektedir (Öztürk, 2007, s. 14).

Yaratıcılık zekâ ile ilişkili olsa da her bireyde bulunan ve eğitimle geliştirilebilen, öğrenilmesi ve öğretilmesi mümkün olan bir beceridir (Sönmez, 2008, s. 174; Özerbaş, 2011, s. 699; Sungur, 1997, s. 45). Yaratıcılığın eğitimle geliştirilebilmesi, bu kavramın temel bir eğitim unsuru olarak görülmesini sağlamıştır (Demir, 2011, s. 15). Dilidüzgün’ün (2010, s. 21) belirttiği gibi okullar öğrencilerin kendi yaratıcılıklarını keşfetmelerini ve yaratıcılıklarını kullanmalarını sağlayabilirse, bunun için ortamlar hazırlayabilirse, öğrencilerin üyesi oldukları toplumun da benzer niteliklere sahip olması kaçınılmazdır. Öğrencilerde yaratıcılık potansiyelini ortaya çıkarıp geliştirecek; bunun için uygun bir öğretim ortamı oluşturacak esas aktör ise öğretmendir (Akdağ ve Güneş, 2003). Özellikle ilkökul döneminde öğrencilere kazandırılan yaratıcı düşünme becerisi, öğrencinin karşılaşacağı problemlere farklı çözüm yolları bulmasını kolaylaştıracığından ilkökulda, sınıf öğretmenlerinin öğrencilerin yaratıcı-

lığının geliştirilmesinde sorumluluğu büyüktür (Batdal Karaduman ve Çiftçi, 2018, s. 244). Bu sebeple, yaratıcı bireyler yetiştirmede kendilerine büyük görevler düşen öğretmenlerin (Işık, 2013, s. 587) yaratıcılığı geliştirecek çalışmalar için öğrencileri teşvik etmesi (Özden, 1993, s. 143) ve sınıf içi davranışları ile uygulamaları önemlidir (Dikici, 2013, s. 316). Bu süreçte, Temizkan'a (2010, s. 634) göre öğretmen ne kadar yaratıcı olursa ve farklı düşünme şekillerine açık olursa öğrencilerin de yaratıcı olmaları mümkün olur.

Öğretmenlerin okullarda yaratıcılığı geliştirebilmesi için her şeyden önce kendilerinin yaratıcı olması ve öğrenciler için de bir model olması gerekmektedir. Öğretmen ancak bu özelliklere sahip olarak öğrenciler için uygun ortamlar hazırlayabilir (Yenilmez ve Yolcu, 2007, s. 97-98). Buna rağmen Güven'in (2014, s. 16) çalışmasında öğretmenlerin neredeyse hepsi, düşünme eğitimi ya da yaratıcı düşünme becerileri üzerine bir eğitim almadıklarını ifade etmektedirler. Bu da öğretmenlerin, öğrencilerin yaratıcılığını geliştirmesini beklemek konusunda kaygı verici bir durumdur.

Öğretmenlerin öğrencilerin yaratıcılığını geliştirmek için kullanabileceği alanlardan birisi yazmadır. Memiş, Sever ve Bozkurt'un (2016, s. 1690) belirttiği gibi yaratıcılıkla benzer şekilde öğrencilerde doğal olarak var olan yazılı anlatım becerisine yönelik çalışmalar, öğrencilerin hayal dünyalarına katkı sağlayarak yaratıcılıklarını geliştirmelerine yardımcı olabilmektedir. Yaratıcı yazma çalışmalarıyla hem yaratıcılığı hem de öğrencilerin yazma becerisini geliştirmek mümkündür.

Geleneksel yaklaşımlarla yapılan yazma çalışmalarının aksine öğrencinin yaratıcılığını destekleyen yazma çalışmaları, süreç temelli yaklaşımlardan biri olan yaratıcı yazma çalışmalarıdır. Yaratıcı yazma çalışmaları, öğrencilerin düşünme becerisini, hayal gücünü ve yaratıcılığını geliştirmeyi amaçlayan beyin fırtınası, düşünce kümesi, grup çalışması, çizim, görsel, gerçek materyal, oyun, canlandırma, drama gibi etkinliklerle desteklenen; konu ve kurallarla öğrencileri yazma konusunda sınırlandırmayan çalışmalardır. Susar Kırmızı'nın (2008: 258) belirttiği gibi yaratıcı yazma çalışmaları tek başına yaratıcılığı geliştirebilen bir çalışma alanıdır. Geleneksel yöntemle yapılan yazma çalışmalarıyla oluşturulan metinlerde içerikler zenginleştirilememekte; öğrenciler orijinal fikirler ortaya koyamamaktadır (Calp, 2013, s. 893; Koçyiğit ve Sefer, 2005, s. 2).

Oysa yaratıcı yazma çalışmalarında hayal gücü ve içerik önemlidir ve bu çalışmalar, öğrencilerin kendine özgü düşüncelerini, hayata dair çözümlerini yaratıcılıkla destekleyerek sunabilecekleri çalışmalardır (Susar Kırmızı, 2015; Zorbaz, 2010). Geleneksel çalışmalar, öğrencilerin yazma becerilerini geliştirmek yerine onları özgünlükten uzaklaştırmakta ve metinlerin tek tip hâline gelmesine neden olmaktadır. Böylece öğrencilerin ne hayal gücü ne yaratıcılığı ne de yazma becerisi gelişebilmektedir. Bu durumda Oral'ın (2014, s. 7) belirttiği gibi yazma becerisi, öğrenciler için cazibesini kaybetmektedir. Tüm bunlar yazmanın öğrenciler tarafından sevilmemesine; öğrencilerin yazmaktan sıkılmasına ve öğrencilerin yazma isteği duymamasına neden olmaktadır (Kurudayıoğlu ve Karadağ, 2010, s. 205; Oral, 2014, s. 7-8; Susar Kırmızı, 2015, s. 96).

Bir öğrencinin öğrenebileceği en önemli becerilerden biri olarak ifade edilen yaratıcı yazma (Arthur ve Zell, 1996'dan aktaran Melanlıoğlu ve Atalay, 2016, s. 700), öğrencilerin yaratıcı düşüncelerini, yaratıcı olmalarını geliştirdiği gibi öğrencilerin duyuşsal becerilerini ve kişilik özelliklerini de geliştirmektedir. Gündüz ve Şimşek'in (2016, s.22) belirttiği gibi yaratıcı yazma çalışmalarının amacı öğrencinin yazma ve üretmedeki yaratıcı yeteneğini ortaya çıkarmaktır. Bu sebeplerle, Akkaya'ya (2014, s. 1498) göre yaratıcı yazma, öğretmenlerin önem vermesi gereken bir uygulamadır. Türkçenin eğitimi-öğretimi açısından düşünüldüğünde kişiliği, hayal gücü, düşünme becerisi, yaratıcılığı gelişen öğrencilerin bunlara bağlı olarak yazma becerileri de gelişecektir. Çünkü bu özelliklerin gelişmesi, öğrencinin metin oluşturmada önceki becerilerinin gelişmesi demektir. Yazmaya hazır olan öğrenci, yazabilecektir. Öztürk'ün (2007, s.5) belirttiği gibi yazmaya başlamadan önce düşünme yani hazırlık aşaması yaratıcı yazmayı, geleneksel yazmadan ayırmaktadır.

Yaratıcı yazma çalışmalarının sınıflarda uygulanabilmesi için, öğretmenlere büyük görevler düşmektedir (Akkaya, 2014, s.1488; Maltepe, 2006: 638). Yaratıcılığın geliştirebilmesi için yaratıcı olması beklenen öğretmenlerin, sınıflarında yaratıcı yazma çalışmalarını uygulayabilmesi için de teorik bilgiden daha fazlasına sahip olması ve aslında bu uygulamaları deneyimlemiş olması beklenmektedir. Yaratıcı yazma yaklaşımlarının kendisine kattıklarını fark eden, çalışmaların yaratıcılığı ve hayal gücünü geliştirmenin dışında ne gibi olumlu yönleri olduğunu fark eden bir öğretmen, çalışmanın öğrenciler için faydasını da daha kolay analiz

edebilecektir. Böylece teorik bilgisini pratiğe dökerek, yaşayarak öğrenen öğretmen, edindiği anlamlı bilgiyi ne zaman, hangi durumlarda ve nasıl kullanabileceğinin farkına da varacaktır. Yaratıcı yazma yaklaşımlarını, kendisi deneyimleyen bir öğretmen, uygulamada yaşadığı sorunlardan hareketle öğrencileriyle yapacağı uygulamalarda daha dikkatli olacaktır. Deneyim sürecinde öğretmenin aklına gelen sorunlara ya da yeniliklere yönelik öneriler, öğretmenin yapacağı çalışmaları geliştirici bir nitelikte olacaktır. Güney'in (2016, s. 979) çalışmasında, öğretmenlerin yazma yöntem ve teknikleri hakkında çok fazla bilgi sahibi olmadığı ve öğretmenlerin en zorlandıkları yöntem ve tekniklerden birisinin de yaratıcı yazma olduğu belirtilmektedir. Akkaya'nın (2014, s.1496) çalışmasında da öğretmenlerin çoğu daha önce yaratıcı yazma çalışmalarına katılmadıklarını belirtmişlerdir. Öğretmenlerin süreç temelli yaklaşımlar ve yaratıcı yazma teknikleri konusunda bilgi sahibi olmadığı ve sınıflarında yeterince uygulama yapmadığı farklı araştırmalarla da ortaya konmuştur (Akkaya, 2014; Aşıkcan ve Pilten, 2006; Güney, 2016; Maltepe, 2006; Temizkan ve Yalçinkaya, 2013). Yaratıcı yazma çalışmalarının sınıflarda uygulanabilmesi ve öğrencilere yararlı olabilmesi için öncelikle öğretmenlerin bilgilenmesi ve bilgiyi hayata geçirebilmek için de çalışmaları öncelikle öğretmenlerin uygulamış olması gerekmektedir. Süreç temelli yazma yaklaşımlarına ya da yaratıcı yazma tekniklerine yönelik öğretmenlerin bilgi ya da uygulamaları hakkında öğretmenlerin görüşlerine başvuran çalışmaların, az sayıda da olsa var olduğu görülmektedir. Bunlardan bazıları şunlardır: Akkaya, 2014; Aşıkcan ve Pilten, 2016; Batdal Karaduman ve Çiftçi, 2018; Maltepe, 2006; Özel ve Bayındır, 2015; Temizkan ve Yalçinkaya, 2013. Bu çalışmalarda öğretmenlerin süreç temelli çalışmaları ya da yaratıcı yazma çalışmalarını bilip bilmedikleri ya da hangi çalışmaları bildikleri betimlenmiş, sınıflarda yapılan uygulamalara yönelik öğretmenlerin görüşleri sunulmuştur. Bunların yanında, öğretmenlerin yaratıcı yazma çalışmalarını deneyimlemesine ve deneyimlerinin ardından yaratıcı yazma çalışmalarını değerlendirmesine yönelik bir çalışmaya rastlanmamıştır. Oysaki öğretmenlerin çalışmaları deneyimlemeleri, kendilerine verilen teorik bilgiden çok daha önemlidir. Öğretmenlere yaratıcı yazma çalışmalarının özelliklerini, yararlarını teorik bilgi olarak aktarmak yerine pratiğini hissettirmek, bilginin kalıcı olması için önemlidir. Öğretmenlerin kendilerinin de yaratıcı etkinliklerde bu-

lunmasının ve yaratıcı yazma çalışmalarını deneyimlemelerinin önemli ve gerekli olduğu araştırmacılar tarafından da dile getirilmektedir (Maltepe, 2006; Maltepe, 2007; Oral, 2014; Temizkan ve Yalçınkaya, 2013; Yıldız, Okur, Arı ve Yılmaz, 2008). Öğretmenlerin yaratıcı yazma çalışmalarını deneyimlemeleri hayal gücü, yaratıcılık ve yazma becerisi açısından öncelikle kendilerini geliştirecektir. Öğretmenlerin bu deneyimlerini paylaşmaları ise hem yaratıcı yazma çalışmalarına yönelik teorik bilginin oluşmasını hem de uygulama konusunda farklı öğretmenlerin deneyimlerinden yararlanmalarını sağlayacaktır.

Sözü edilen sorun ve ihtiyaçlardan hareketle, çalışmanın problem cümlesini “Sınıf öğretmenleri yaratıcı yazma tekniklerini, çalışmaların olumlu yönleri, öğrencilere yararı, sorunları ve çalışmalara yönelik yapılabilecek öneriler açısından nasıl değerlendirmektedirler?” cümlesi oluşturmaktadır. Bu problem cümlesinden hareketle, çalışma kapsamında öğretmenlerin yaratıcı yazma tekniklerini deneyimlemeleri ve değerlendirmeleri amaçlanmıştır. Bu amaçla çalışmada şu sorulara yanıt aranmaktadır:

- Sınıf öğretmenleri yaratıcı yazma tekniklerini, çalışmaların olumlu yönleri açısından nasıl değerlendirmektedir?
- Sınıf öğretmenleri yaratıcı yazma tekniklerini, çalışmaların öğrencilere yararı açısından nasıl değerlendirmektedir?
- Sınıf öğretmenleri yaratıcı yazma tekniklerini, çalışmaların sorunları ve sorunlara yönelik öneriler açısından nasıl değerlendirmektedir?

Yöntem

Araştırmanın Modeli

Araştırmada nitel araştırma desenlerinden eylem araştırması deseni kullanılmıştır. “Eylem araştırması uygulamada ortaya çıkan sorunların anlaşılmasına ve çözülmesine yönelik olarak uygulayıcıların tek başlarına ya da bir araştırmacı ile birlikte uygulama sürecini çalışmalarını içerir.” (Yıldırım ve Şimşek, 2016, s.74).

Çalışma Grubu

Araştırma kapsamında yaratıcı yazmaya yönelik atölye çalışmalarının uygulanması için öncelikle sınıf öğretmenlerinin başvuruları alınmıştır. Başvurular, internet sitesi aracılığıyla alınmıştır. Başvuruda bulunan öğretmenlerin seçiminde amaçlı örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Öğretmenlerin seçiminde, öğretmenlerin daha önce yazma, yaratıcı yazma gibi benzer konularda bir TÜBİTAK projesine katılmamış olmalarına ve öğretmenlerin yaratıcı yazma çalışmalarına ihtiyaç duymalarına dikkat edilmiştir.

Başvurular esnasında cinsiyet, görev yeri gibi özelliklerin maksimum çeşitliliğine dikkat edilmiş olsa da farklı sebepler ve uygun şartlar göz önünde bulundurularak araştırma için 44 öğretmen belirlenmiştir. 44 öğretmenin 12'si erkek, 32'si kadın öğretmenlerden oluşmaktadır. 44 öğretmenin görev yerleri Türkiye'nin 7 bölgesini kapsamaktadır: Marmara (18), İç Anadolu (8), Akdeniz (6), Güney Doğu (5), Ege (3), Doğu Anadolu (2), Karadeniz (2). 44 öğretmenin görev yerleri 21 farklı ili kapsamaktadır: Sakarya (8), İstanbul (7), Ankara (4), Şanlıurfa (3), Adana (2), Ağrı (2), Antalya (2), Kayseri (2), Kocaeli (2), Aksaray (1), Aydın (1), Batman (1), Denizli (1), Hatay (1), İzmir (1), Konya (1), Mardin (1), Mersin (1), Samsun (1), Tekirdağ (1), Trabzon (1).

Öğretmenlerin mezuniyet durumları ve mesleki deneyimleri bir tablo ile şöyle gösterilebilir:

Tablo 1. Çalışma grubunun mezuniyet durumuna ve mesleki deneyime göre betimlenmesi

Mezuniyet Durumu	Mesleki Deneyim					Toplam
	1-5 Yıl	6-10 Yıl	11-15 Yıl	16-20 Yıl	21 ve üzeri	
Eğitim Fakültesi	5	8	13	5	4	35
Fen Edebiyat	0	0	0	1	0	1
Lisansüstü	1	2	1	2	0	6
Diğer	0	0	0	0	2	2
Toplam	6	10	14	8	6	44

Araştırmaya katılan sınıf öğretmenlerinin büyük bir çoğunluğunun eğitim fakültesi mezunu olduğu ve çoğunluğun 11-15 yıl arasında mesleki deneyime sahip olduğu görülmektedir.

Veri Toplama Aracı

Araştırmada veri toplama aracı olarak “Atölye Çalışması Değerlendirme Formu” kullanılmıştır. 15 farklı yaratıcı yazma çalışmasını ayrı ayrı değerlendirmek üzere yapılandırılmış olarak oluşturulan değerlendirme formu açık uçlu sorulardan oluşmaktadır. Formda, bir yaratıcı yazma çalışmasının öğretmenler tarafından fark edilen ve kendilerine etki eden genel olarak olumlu yönlerinin, tekniğin öğrencilerle uygulanması durumunda öğrencilere sağlayacağı yararların, tekniğin uygulanmasıyla ilgili sorunların ve önerilerin öğretmenler tarafından değerlendirilebileceği sorular bulunmaktadır.

Verilerin Toplanması

Araştırma kapsamında, araştırma süreci, öncelikle öğretmenlerin hangi yaratıcı yazma çalışmalarını uygulayacaklarını planlayarak başlamıştır. Planlama aşamasının ardından eyleme geçilmiş ve 26 Haziran-1 Temmuz 2018 tarihleri arasında yaratıcı yazmaya yönelik atölye çalışmaları düzenlenmiştir. Bu süreçte yaratıcı yazmaya yönelik toplam 15 atölye çalışması (30 saat) düzenlenmiştir.

Atölye çalışmalarının ismi, kaynağı ve içeriği şu şekilde gösterilebilir:

Tablo 2. Yaratıcı yazmaya yönelik uygulanan atölye çalışmalarının içeriği

Ad ve Kaynak	Uyarlanan Atölye Çalışmasının Basamakları
Bir Ada Yaratıyorum (Ak, 2011)	1. Katılımcılara nerede yaşadıklarının sorulması ve onlardan yaşadıkları şehri/mahalleyi betimlemelerinin istenmesi 2. Katılımcıların nasıl bir evde yaşadıklarının sorulması 3. Katılımcılara evde kimlerle yaşadıklarının sorulması 4. Katılımcılara evdeki boş vakitlerini nasıl geçirdiklerinin sorulması 5. Katılımcılara günlük yazıp yazmadıklarının sorulması 6. Katılımcılarla günlüğün özellikleri hakkında konuşulması 7. Katılımcılara boş bir ada resminin yer aldığı bir resmin dağıtılması 8. Katılımcılardan bu boş adada yaşadıklarını hayal etmelerinin istenmesi ve nasıl bir ortamda kimlerle yaşadıklarının sorulması 9. Katılımcılardan hayallerini boya kalemleri yardımıyla adanın üzerinde resmetmelerinin istenmesi 10. Katılımcılardan bu boş adada bir gün geçirdiklerini hayal etmelerinin ve günün sonu geldiğinde bir gün boyunca neler yaptıklarını yazmalarının istenmesi 11. Katılımcıların ortaya koydukları günlüklerin sınıfta okunması 12. Etkinlikle ilgili katılımcıların görüşlerinin alınması

Adım Adım Yazma	1. Katılımcılardan 1-2 sayfalık bir metin yazmalarının istenmesi 2. Yazma sürecinde istenilen konunun seçilebileceğinin söylenmesi 3. Yazma sürecinde kompozisyon bilgisine, imlâ ve yazım kurallarına dikkat edilmemesinin söylenmesi 4. Metinlerin ortaya konması 5. Metin ortaya koyma süreci (kolay, zor, eğlenceli, sıkıcı) hakkında konuşulması 6. Yazılan metinlerin katılımcılar arasında değiştirilmesi 7. Metinlerin giriş-gelişme-sonuç bölümlerinin bulunması 8. Giriş-gelişme-sonuç bölümü üzerine konuşulması 9. Metinlerin imlâ ve yazım kurallarının katılımcılar tarafından düzeltilmesi 10. İmlâ ve yazım kuralları hakkında konuşulması 11. Katılımcılardan yeniden bir metin ortaya koymalarının istenmesi? 12. Metinlerin değerlendirilmesi 13. Etkinlikle ilgili katılımcıların düşüncelerinin alınması
Ayakkabılar ve Şapkalar (Avcı, 2013)	1. Sözlü anlatımın hayatımızdaki yeri üzerine konuşulması 2. Diyalogların hayatın içindeki yeri hakkında konuşulması 3. Araştırmacı tarafından katılımcılara birbirinden farklı on şapkanın ve ayakkabının gösterilmesi 4. Katılımcılardan ayakkabılardan birini seçerek bunu giyebilecek bir karakter betimlemesi yazmalarının istenmesi 5. Katılımcıların betimlemelerini okuması, diğer katılımcıların dönütleriyle yazıların düzeltilmesi 6. Katılımcılardan şapkalardan birini seçerek bunu giyebilecek bir karakter betimlemesi yazmalarının istenmesi 7. Katılımcıların betimlemelerini okuması, diğer katılımcıların dönütleriyle yazıların düzeltilmesi 8. Katılımcıların yarattıkları iki karakterin karşılaştıkları ve konuştuıkları sahnenin belirtilmesinin ve bu sahneden geçen bir diyalog metni yazmalarının istenmesi 9. Diyalogların okunması 10. Katılımcıların görüşlerinin alınması
Kelime-Kavram Havuzundan Seçerek Şiir Yazma (Korkmaz, 2015)	1. Katılımcılara oyun oynamayı sevip sevmediklerinin sorulması 2. Katılımcılara en son ne zaman oyun oynadıklarının sorulması 3. Katılımcılara küçükken hangi tür oyunları oynamayı sevdiğilerinin sorulması 4. Katılımcılara "İsim Türetme" oyununu bilip bilmediklerinin sorulması ve oyunun hatırlatılması, kısaca birlikte oynanması 5. Katılımcılara "Sözcük Türetme" oyununun oynanacağına söylenmesi ancak sebebinin söylenmemesi 6. "Sözcük Türetme" oyunu kapsamında ilk katılımcının bir sözcük söylemesinin istenmesi ve ardından söylenen sözcüğün son harfiyle başlayan yeni bir sözcüğün diğer katılımcı tarafından söylenmesinin belirtilmesi 7. Sınıf tahtası dolana kadar tüm sözcüklerin tahtaya yazılması 8. Katılımcılara bu sözcüklere şiirlerde yer verilip verilmediğinin sorulması 9. Katılımcılarla şiir ve şiir bilgisi hakkında konuşulması 10. Katılımcılara tahtada gördükleri sözcükler arasından 5 sözcük seçmelerinin ve seçilen sözcüklerden bir şiir yazmalarının söylenmesi/Katılımcılardan 1 ile tahtada bulunan sözcük sayısı aralığında 5 sayı söylemelerinin istenmesi. Tahtadaki sözcüklerin karışık olarak eğitmen tarafından numaralandırılması ve söylenen sayıları işaret eden 5 sözcüğün belirlenmesi ve bu sözcükleri kullanarak bir şiir yazmalarının istenmesi 11. Katılımcıların şiirlerini sınıfta paylaşmaları 12. Katılımcıların etkinlikle ilgili düşüncelerini paylaşmaları
Farklı Devam Etseydi Nasıl Olurdu? (Korkmaz, 2015)	1. Katılımcılara en çok hangi masalı, neden sevdiğilerinin sorulması 2. Katılımcılara sevilen masalların sonlarının nasıl bittiğinin sorulması 3. Masalların farklı sonlarla biteceğinin mümkün olup olmadığının sorulması 4. Katılımcılardan "Kırmızı Başlıklı Kız" masalının anlatılmasının istenmesi 5. Anlatılan masalda gerçekleşen olayların anlatım sırasında sınıf tahtasına eğitmen tarafından not edilmesi 6. Masalın sonuna gelindiğinde, Kırmızı Başlıklı Kız ile Kurt'un karşılaştığı olayın tahtaya yazılması ve cümlenin renkli kalemle işaretlenmesi 7. Katılımcılara "Eğer Kırmızı Başlıklı Kız olduğundan farklı olsaydı. Yani saf değil uyanık, zeki bir karakter olsaydı; Kurt'un kötü niyetini anlayarak buna göre hareket etseydi masal nasıl devam ederdi?" sorusunun yöneltilmesi 8. Katılımcılardan farklı bir son hayal etmelerinin ve bunu metne dökmelerinin istenmesi 9. Farklı bir sonla bitirilen metinlerin okunması 10. Etkinlikle ilgili katılımcıların düşüncelerinin alınması

Mektup Formları (Avcı, 2013)	<ol style="list-style-type: none">1. Katılımcılara en son ne zaman mektup yazdıklarının ve mektup aldıklarının sorulması2. Mektubun özellikleri hakkında konuşulması3. Katılımcıların mektup yazması için eğitimcinin yönergeleri vermesi4. Yönergeler5. Oluşturulan metinlerin sınıfta okunması6. Katılımcıların etkinlikle ilgili düşüncelerinin alınması
Kayıp İnsan (Tonyalı, 2010)	<ol style="list-style-type: none">1. Katılımcılara gazete okuyup okumadıklarının, gazetede genellikle hangi haberlerin olduğunun sorulması2. Katılımcılara bir gazetede okumayı sevdikleri bölümlerin hangi bölümler olduğunun sorulması3. Katılımcılara gazetede kayıp ilanları hakkında ne düşündüklerinin sorulması4. Katılımcılarla gazete haberlerinin ve kayıp ilanlarının özellikleri hakkında konuşulması5. Eğitimcinin boş bir sandalyeyi sınıfın önüne koyarak sınıftaki katılımcılara ait olmayan bir isim kullanarak (örneğin Mehmet) o kişinin nerede olduğunu sorması6. Katılımcıların sınıfta bu isimde bir kişinin olmadığını söylemesi7. Eğitimcinin o kişiyi sormaya devam etmesi ve katılımcıların bu hayali kişinin varlığına ve kaybolduğuna inanması8. Katılımcıların gruplar oluşturması ve bu kişinin nasıl görüldüğünü hayal etmelerinin ve bu hayali bir kâğıda/kartona çizmelerinin sağlanması9. Katılımcıların resmin altına bu kişinin özelliklerini (kaç yaşında, saç ve göz rengi ne renk, üzerinde neler var, vb.) tanımlamalarının istenmesi10. Eğitimcinin kayıp olan bu kişinin en son nerede görüldüğünü sorması ve katılımcıların hayal etmesini istemesi11. Katılımcıların, kayıp kişinin özelliklerinin yanına ek bilgileri ekleyerek gazetede yayınlanacak bir kayıp ilanını kâğıt/karton üzerinde oluşturması12. İlanların sınıfta gösterilmesi13. Etkinlik hakkında katılımcıların görüşlerinin alınması
Penceremden Gördüklerim (Korkmaz, 2015)	<ol style="list-style-type: none">1. Katılımcıların huzurlu ve mutlu hissetmeleri için doğa sesleri içeren bir fon müziğinin açılması2. Katılımcılara kendilerini en rahat, mutlu ve huzurlu hissettikleri yerin neresi olduğunun sorulması3. Katılımcıların kendilerini en mutlu hissettikleri anla ilgili bir anısını anlatmasının istenmesi4. Katılımcılarla anı türünün özellikleri hakkında konuşulması5. Dinledikleri fon müziği eşliğinde katılımcıların kendilerini ormanda bir kulübede olduklarını hayal etmelerinin söylenmesi6. Katılımcılardan kulübenin, eşyaların özelliklerini, kendi kişisel ve fiziksel özelliklerini hayal etmelerinin istenmesi7. Katılımcılardan kulübede yalnız olduklarını ve dinleniyor olduklarını düşünmelerinin istenmesi8. Katılımcılara hayallerinde dinledikleri esnada kulübenin dışından bir ses duyduklarını ve pencereden dışarı bakmalarının istenmesi9. Katılımcıların pencereden gördüklerini anı türünde yazmalarının istenmesi10. Metinlerin katılımcılar tarafından okunması11. Etkinlikle ilgili katılımcıların görüşlerinin alınması
Pencere Problemi: Şiir Yazma (Oral, 2014)	<ol style="list-style-type: none">1. Katılımcılara şiir okumayı sevip sevmediklerinin sorulması2. Katılımcılara hangi tür şiirleri okuduklarının sorulması3. Şiir yazmak konusunda katılımcıların düşüncelerinin alınması4. Katılımcılara daha önce şiir yazıp yazmadıklarının sorulması5. Katılımcılara iki aşamayı takip ederek şiir yazılacağına bilgisinin verilmesi6. Katılımcılara birinci aşamanın anlatılması ve yönergelerin verilmesi7. Yönergeler8. Katılımcıların 5 kişilik gruplara ayrılmasının istenmesi9. Katılımcıların bireysel olarak yazdıkları şiirlerin satırlarına numara vermesinin istenmesi10. Katılımcıların şiirlerini dize dize kâğıtlarından kesmelerinin istenmesi11. Katılımcıların aynı numaralı dizeleri bir araya getirmelerinin istenmesi12. Katılımcıların aynı numaralı dizeleri düzenlemelerinin ve tüm dizeleri alt alta getirerek yani bir şiir meydana getirmelerinin istenmesi13. Bitirilen şiirlerin sınıfta okunması14. Etkinlikle ilgili katılımcıların görüşlerinin alınması

Kim, Nerede, Ne Yapmış (Korkmaz, 2015)	1. Katılımcılara kitap okumayı sevip sevmediklerinin sorulması 2. Katılımcılara hangi türde kitaplar okumayı sevdiklerinin sorulması 3. Katılımcılara hikâye türünün özelliklerinin sorulması 4. Katılımcılardan alınan cevaplar doğrultusunda bir hikâyede bulunan “kişi, yer, zaman ve olay” unsurlarının sütunlar hâlinde sınıf tahtasına yazılması 5. Katılımcılardan sırasıyla her birinin seçtikleri bir sütuna hikâyede yer alabilecek bir madde yazmasını istenmesi (Bir hikâyede kim olabilir?) 6. Bütün katılımcıların hayal güçlerini kullanarak sınıf tahtasındaki sütunları doldurması 7. Sütunların doldurulmasının ardından tahtadaki maddelerin numaralandırılması 8. Sınıfın gruplara ayrılması 9. Her bir grubun her bir sütunda bulunan maddeler için kura çekerek yazacakları hikâyenin unsurlarını oluşturması 10. Grupların metinlerini tamamlaması ve metinlerin sınıfta okunması 11. Etkinlikle ilgili katılımcıların görüşlerinin alınması
Rehberli Portreler (Avcı, 2013)	1. Katılımcılara hayatlarındaki sevdikleri kişilerin kim olduğunun ve bu kişileri neden sevdiklerinin sorulması 2. Katılımcılara hayatta en çok kızdıkları kişilerin kim olduğu ve niçin bu kişilere kızdıklarının sorulması 3. Eğitimcinin aşağıdaki yönergeleri sırasıyla sunması ve katılımcıların bir metin ortaya koyması 4. Yönergeler 5. Katılımcıların metinlerini okunması 6. Katılımcıların etkinlikle ilgili düşüncelerini dile getirmesi
Zincir (Top, 2013)	1. Katılımcıların gruplara ayrılması (her grup aynı kendi içinde aynı şeyleri yapacaktır) 2. Her bir gruptaki kişi sayısı kadar farklı hikâyenin grupta yer alan katılımcılara dağıtılması (her hikâyenin konusu farklıdır) 3. Bir grupta yer alan ve her birinde farklı bir hikâye bulunan katılımcılara hikâyelerin giriş bölümlerini okumaları için bir iki dakika süre verilmesi 4. Katılımcılardan ellerindeki hikâyeleri devam ettirmelerinin istenmesi 5. Bunun için 3 dakika sürelerinin olduğunun ve süre bitiminde hikâyelerini kaldıkları yerde bırakmalarının söylenmesi 6. Sürenin sonunda tüm katılımcıların kağıdını grubunda yer alan bir sağındaki katılımcıya vermesinin söylenmesi 7. Kağıtlar bir sağa döndükten sonra katılımcılara aldıkları hikâyelere devam etmelerinin söylenmesi 8. Her katılımcı, ilk olarak kendi devam ettirdiği hikâyeyi tekrar alana kadar etkinliğe üçer dakikalık süreler halinde devam edilmesinin gereğinin belirtilmesi 9. Grup içindeki bir tur tamamlandıktan sonra her katılımcının kendi başladığı kağıdını alması 10. Her katılımcının kendi kağıdının sonuç bölümünü yazmasının söylenmesi 11. Grupça yazılan metinlerin okunması 12. Etkinlikle ilgili olarak katılımcıların görüşlerinin alınması
Özğün Karakterler (Öztürk, 2007)	1. Katılımcılarla tahtada örnek bir karakter yaratma uygulamanın yapılması 2. Katılımcıların kağıtlarını beş bölüme ayırması 3. Kağıtların bölümlerine sırayla; cinsiyet, fiziksel görünüş, kişilik, meslek, sevdiği uğraşların yazılması 4. Katılımcıların bu bölümleri kendi tercihlerine göre doldurması 5. Katılımcıların bu tablodan öykülerinde kullanacakları karakterlerin kişilik özelliklerini seçmesi 6. Katılımcılara düşüncelerini düzenlemeleri ve yazmaları için en az bir saat sürenin verilmesi 7. Bitirilen öykülerin sınıfta paylaşılması

Düşünce Kümeleri (Özütürk, 2007)	1. Beyin fırtınası etkinliğinin ne olduğu ve beyin fırtınası yaparken nelere dikkat edilmesi gerektiğiyle ilgili bilgi verilmesi 2. Beyin fırtınası etkinliğinin ön yazma çalışmalarında oldukça faydalı olacağına ifade edilmesi 3. Katılımcılarla birlikte seçilecek olan örneğin “Arkadaşlık” konusu hakkında beyin fırtınası çalışmasının yapılması 4. Düşünce kümelerinin nasıl oluşturulacağı hakkında ön bilgi verilmesi 5. Eğitimci tarafından örnek bir düşünce kümesinin oluşturulması 6. Bu düşünce kümesinin oluşturulma aşamasında katılımcıların sorularla yönlendirilmesi ve örneğin “Kış” hakkında örnek düşünce kümesi çalışmasının yapılması 7. Katılımcılardan, yaşantılarında meydana gelen önemli ve ilginç olan olaylardan beşer tane yazmalarının istenmesi 8. Bu önemli ve ilginç olaylardan birini seçmelerinin ve seçtikleri konuyla ilgili beyin fırtınası ve düşünce kümeleri oluşturmalarının istenmesi 9. Katılımcılardan yapmış oldukları beyin fırtınasından ve düşünce kümelerinden faydalanarak, düşüncelerini rahatlıkla ifade edebilecekleri bir yazı yazmalarının istenmesi 10. Katılımcıların yazmış oldukları yazıların sınıfta paylaşılması 11. Etkinlikle ilgili katılımcıların düşüncelerinin alınması
Özel Mülkiyet Tekniği (Yaratıcı Drama) (Peker, 2015)	1. Yaratıcı drama ve özel mülkiyet tekniği ile ilgili bilgi verilmesi 2. Hazırlık ve ısınma çalışmaları ile katılımcıların mekâna ve çalışmaya hazırlanması 3. Katılımcılara atölye sürecinde ele alınacak kahramanlar ve mekân ön bilgisinin verilmesi 4. Öyküde geçen mekânın katılımcılar tarafından canlandırılması 5. Mekânda bulunan nesnelerin kişileştirilmesi (Özel mülkiyet tekniği) 6. Öykü karakterlerinin küçük gruplar halinde katılımcılar tarafından canlandırılması 7. İpucu nesnelere aracılığı ile öyküye düğüm noktasının eklenmesi (Özel mülkiyet tekniği) 8. Yapılan canlandırmalardan yola çıkarak öykünün sonuca bağlanması ve canlandırılması 9. Katılımcılardan yapmış oldukları etkinliklerden, canlandırmalardan yola çıkarak düşüncelerini ve duygularını ifade edebilecekleri bir öykü yazmalarının istenmesi -öykünün mekândaki bir nesnenin gözünden yazılmasının istenmesi-. 10. Dileyen katılımcıların yazmış oldukları yazıların sınıfta paylaşılması 11. Etkinlikle ilgili katılımcıların düşüncelerinin alınması

Araştırma kapsamında yaratıcı yazma tekniklerinin uygulandığı atölye çalışmaları başlamıştır. Atölye çalışmaları, araştırmacı, alan uzmanları ve sınıf öğretmenleri tarafından verilmiştir. Her bir atölyede, uygulama basamaklarının ardından sınıf öğretmenleri ilgili çalışmayla ilgili bir metin ortaya koymuşlar ve diğer öğretmenlerle paylaşmışlardır. Her bir atölye çalışmasının ardından öğretmenlere “Atölye Çalışması Değerlendirme Formu” verilmiştir. Atölye çalışmalarının tamamlanmasıyla veri toplama süreci sona ermiştir.

Verilerin Analizi

15 yaratıcı yazma tekniğinin uygulandığı çalışma kapsamında, katılımcı olan 44 sınıf öğretmeninden 15 ayrı değerlendirme formu aracılığıyla veri toplanmıştır. Verilerin analizinde, 15 yaratıcı yazma tekniği değerlendirme formundaki sorulara göre ayrı ayrı değerlendirilmiştir. İçerik analizi ile bir yaratıcı yazma tekniğinin olumlu yönlerine, öğrenciye ya-

rarına, tekniğin uygulanmasıyla ilgili sorunlara ve önerilere yönelik kategoriler oluşturulmuş ve analizlerin güvenilirliği için 2 alan uzmanına başvurulmuştur. Ardından betimsel bir yaklaşımla katılımcıların görüşlerinden örneklere de yer verilmiştir. Görüşlerin sunulabilmesi için, çalışmanın en başında her bir öğretmene bir sayı kodlanmıştır (Ö1, Ö2, vb...). Öğretmenler 15 atölye çalışmasını aynı kod ile değerlendirmişlerdir.

Bulgular ve Yorum

Çalışma kapsamında sınıf öğretmenleriyle 15 farklı yaratıcı yazma çalışması gerçekleştirilmiştir. Bu bölümde, öğretmenlerin yaptıkları değerlendirmeler, alt problemlerle ilişkili olarak her bir çalışma için ayrı ayrı sunulmuştur.

Sınıf öğretmenleriyle gerçekleştirilen ilk yaratıcı yazma çalışması “Bir Ada Yaratıyorum” başlıklı çalışmadır. Bu çalışmanın uygulanmasının ardından öğretmenlerin yaptıkları değerlendirmeye yönelik elde edilen veriler bir tabloyla şöyle gösterilebilir:

Tablo 3. “Bir Ada Yaratıyorum” başlıklı çalışmaya yönelik öğretmenlerin değerlendirmeleri

Olumlu Yönleri	f	Öğrenenlere Yararı	f	Sorun ve Öneriler	f
Hem görsel ve hem sözel bir çalışma olması	15	Eğlenceli olması	15	Öğrencinin resim yapma yeteneği olmayabilir	13
Hayallere sınır koymaması	13	Hem görsel hem sözel olması	9	Ada yerine farklı mekânlar kullanılabilir	9
Eğlenceli olması	6	Hayal gücünü geliştirmesi	5	Farklı konu verilebilir	3
Hayal gücünü geliştirmesi	7	Yazmayı kolaylaştırması	5	Malzeme sorunu yaşanabilir	2
Yaratıcılığı geliştirmesi	6	Hayal gücünü somutlaştırması	4	Farklı metin türleri kullanılabilir	2
Yazmaya hazırlaması	5	Yaratıcılığı geliştirmesi	4		
Çok yönlü düşünme becerisi kazandırması	2	Farklı zekâ alanlarına hitap etmesi	3		
Motivasyon sağlaması	2	Öğretmen tarafından sınırlanmaması	3		
Özgün olması	2	Yazma isteği oluşturması	3		
İlgi çekici olması	2	Hayallerini sözlü olarak ifade edemeyenler için	2		

		bir fırsat sunması	
Uygulanabilir olması	2	İlgi çekici olması	2
		İç dünyalarını dışa aktarmaları	1
		Kendi dünyalarını yaratmalarına imkân vermesi	1
Toplam	63		57
			29

Tablo 3 incelendiğinde, sınıf öğretmenlerinin bu tekniğe yönelik belirttikleri olumlu yönler arasında sıklıkla çalışmanın “hem görsel hem de sözel bir çalışma olması”, “hayallere sınır koymaması” ve “eğlenceli olması” bulunmaktadır. Öğretmenlerin belirttikleri görüşlerden bazıları şu şekildedir:

“Çünkü yazarken hayallerime sınır koymuyordu.” (Ö1)

“Yapılacak olan yazma etkinliğine geçmeden önce giriş bölümü kendi hayatımızdan yola çıkacak şekilde sorularla yürütüldü, yazmaya hazırladı. Önce resim yapmak da yazılacak olanları hayal etmemizi kolaylaştırdı.” (Ö36)

Tablo incelendiğinde, öğretmenler “Bir Ada Yaratıyorum” başlıklı yaratıcı yazma çalışmasının uygulanması durumunda çalışmanın “eğlenceli olması”, “hem görsel hem sözel olması” ve “hayal gücünü geliştirmesi” gibi sebeplerle öğrencilere yararlı olacağını belirtmişlerdir. Bu konudaki görüşlerden bazıları şunlardır:

“Öğrencileri yaratıcı olmaya ve farklı düşünmeye sevk ettiği için, görsel hafızasına ve sözel olarak kendini ifade etmesine katkı sağladığı için öğrenciler için yararlıdır.” (Ö19)

“Çoklu zekâ kuramının uygulanmasını istiyoruz. Bu etkinlik birçok zekâ türüne hitap ediyor.” (Ö40)

Tablo incelendiğinde, öğretmenler ilgili yaratıcı yazma çalışmasına yönelik sıklıkla öğrencinin resim yapma yeteneğinin olmayabileceği ve çalışmanın ada dışında farklı mekanlarda da yapılabileceğini belirtmişlerdir. Öğretmenlerin çalışmaya yönelik belirttikleri sorunlardan ve önerilerden bazıları şunlardır:

“Hayatında göl ve deniz görmemiş bir çocuk için ada ideal bir yaşam alanı olmayabilir. Farklı mekanlar da kullanılabilir.” (Ö4)

“Çocuklarla yapıldığında ada yerine sadece kendi evlerini hayal ettirebiliriz. Böylece daha küçük ve sınırlı bir alandan başlanabilir.” (Ö36)

“Adım Adım Yazma” başlıklı yaratıcı yazma çalışmasının uygulanmasının ardından sınıf öğretmenlerinin yapmış oldukları değerlendirmeye yönelik elde edilen veriler bir tabloyla şöyle gösterilebilir:

Tablo 4. “Adım Adım Yazma” başlıklı çalışmaya yönelik öğretmenlerin değerlendirmeleri

Olumlu Yönleri	f	Öğrenenlere Yararı	f	Sorun ve Öneriler	f
Konuda sınırlamanın olmaması	13	Yazmada sınırlandırmanın olmaması	10	Öğrenciler kendileri konu bulup yazmak istemeyebilirler	6
Serbest bir konunun olması	8	Öğrencinin kendi gelişimini görmesi	7	Değerlendirme aşaması zor olabilir	3
Yazma konusunda güdüleyici olması	6	Serbest yazmayı desteklemesi	5	Yazma tekniklerinden bahsedilebilir	4
Yazma motivasyonu sağlaması	5	Aşamalı bir yazma sürecinin olması	5	Değerlendirme ölçeği hazırlanabilir	3
Yazmayı bir sürece yayması	5	Öğrencilerin kendini rahatça ifade edebilecek olması	4	İlk ve son yazıları karşılaştırılabilir	2
Yazma konusunda farkındalık oluşturması	4	Yazma becerisini geliştirilmesi	4	Yazma kuralları anlatılmalı	2
Yol gösterici olması	3	Yazma motivasyonu sağlaması	4	Zaman sorunu yaşanabilir	2
Aşamalı olması	2	Özgüven geliştirmesi	4	Tüm öğrencilere dönüt vermek öğretmeni zorlayabilir	2
Hayal gücünü desteklemesi	2	Hayal gücünü desteklemesi	4	Yazma konuları bir kelime ile başlatılabilir	2
Yaratıcılığı geliştirmesi	1	Yazma konusunda güdüleyici olması	3	Öğrenenlerin birbirini değerlendirmesi zaman alabilir	1
Düşünmeyi geliştirmesi	1	Yaratıcılığı geliştirmesi	2	Öğrenci motivasyonunu sağlamak zor olabilir	1
Uygulanabilir olması	1	Farklı bakış açısını geliştirmesi	1	Yönergeleri olmalı	1
Yazma becerisini geliştirilmesi	1	Yazma kurallarının olmaması	1		
Yazım kurallarının olmaması	1	Yazma kaygısını düşürmesi	1		
Toplam	53		55		29

Tablo 4 incelendiğinde, sınıf öğretmenlerinin bu tekniğe yönelik belirttikleri olumlu yönler arasında sıklıkla “konuda sınırlamanın olmaması”, “serbest bir konunun olması” ve “yazma konusunda güdüleyici olması” sebepleri bulunmaktadır. Öğretmenlerin ilgili yaratıcı yazma çalışmasının olumlu yönleriyle ilgili belirttikleri görüşlerden bazıları şu şekildedir:

“Konu sınırlamasının olmaması çok farklı yazı yazdırdı. Eğer konu ve içerik sınırlı olsaydı asla böyle bir yazı yazamazdım. Hayal gücümü denemek ilginçti.” (Ö9)

“Çocukları sınırlamanın onların üzerindeki olumsuz etkilerini yaşayarak görmem, atölye çalışmasını beğenme sebebidir.” (Ö44)

Tablo incelendiğinde, öğretmenler çalışmanın uygulanması durumunda “yazmada sınırlandırmanın olmaması”, “öğrencinin kendi gelişimini görmesi”, “serbest yazmayı desteklemesi” ve “aşamalı bir yazma sürecinin olması” gibi sebeplerle çalışmanın öğrencilere yararlı olacağını belirtmişlerdir. Bu konudaki görüşlerden bazıları şunlardır:

“Yaratıcı yazma etkinliklerinde sınırlamayı doğru ve yönlendirici yaparsak çocuklar güzel şeyler ortaya koyabilirler. Ama bazen sınırlamamak, tamamen özgür bırakmak yaratıcılıklarını tamamen ön plana çıkarabilir.” (Ö6)

“Konunun serbest olması ve noktalama işaretlerine dikkat etmeden yazılması, yazmaya çekinen öğrencileri de içine çeken bir çalışma olacağını düşünüyorum.” (Ö15)

Tablo incelendiğinde, öğretmenler ilgili yaratıcı yazma çalışmasına yönelik sıklıkla öğrencilerin kendilerinin konu seçip yazmak istemeyebileceklerini ve çalışmanın uygulanmasında değerlendirme aşamasının zor olabileceğini belirtmişlerdir.

“Ayakkabılar ve Şapkalar” başlıklı yaratıcı yazma çalışmasının uygulanmasının ardından sınıf öğretmenlerinin yapmış oldukları değerlendirmeye yönelik elde edilen veriler bir tabloyla şöyle gösterilebilir:

Tablo 5. “Ayakkabılar ve Şapkalar” başlıklı çalışmaya yönelik öğretmenlerin değerlendirmeleri

Olumlu Yönleri	f	Öğrenenlere Yararı	f	Sorun ve Öneriler	f
Gerçek materyallerin kullanılması	12	Empati yeteneğini geliştirmesi	7	Farklı objeler kullanılabilir	13
Eğlenceli olması	7	Farklı bakış açısı geliştirmesi	5	Önyargılı olmaya neden olabilir	5

Farklı bakış açısını geliştirmesi	5	Kendini ifade etmeyi geliştirmesi	5	Diyalogların birleştirilmesi sorun olabilir	1
Karakter tahlili yapılması	5	Eğlenceli olması	4	Örnekler sunulabilir	1
Dikkat çekici olması	4	Yaratıcılığı geliştirmesi	3	Materyal sayısının çok olması seçmekte zorlanılmasına neden olabilir.	1
Düşünce becerisini geliştirmesi	4	Karakter tahlili yapma	3		
Yaratıcılığı geliştirmesi	4	Yazmaya motive etmesi	3		
Betimlemelerin olması	3	Betimleme yeteneğini geliştirmesi	3		
Hayal gücünü geliştirmesi	3	Duygularla objeler arasında ilgi kurdurması	2		
Hem betimleme hem öyküleştirme içermesi	2	Konuya hazırlığın kolay olması	1		
İçer ve dışarı bakışa zemin hazırlaması	2	Bilişsel becerilerini geliştirmesi	1		
İlgi çekici olması	1	Dikkat çekici olması	1		
İnsanlara daha detaylı bakma fırsatı sunması	1				
Özgün olması	1				
Parçadan bütüne gitmesi	1				
Toplam	55		36		21

Tablo 5 incelendiğinde, sınıf öğretmenlerinin bu tekniğe yönelik belirttikleri olumlu yönler arasında sıklıkla “gerçek materyallerin kullanılması”, “eğlenceli olması”, “farklı bakış açısını geliştirmesi” ve “karakter tahlili yapılması” sebepleri bulunmaktadır. Öğretmenlerin ilgili yaratıcı yazma çalışmasının olumlu yönleriyle ilgili belirttikleri görüşlerden bazıları şu şekildedir:

“Gerçek materyallerle giriş yapılması çok dikkat çekiciydi.” (Ö18)

“Bir hikâyede en zor unsurlardan biri karakter belirlemektir. Bu çalışmayla bu sorunsalı aşmış olduğumuzdan bu çalışmayı çok beğendim.” (Ö20)

Tablo incelendiğinde, öğretmenler çalışmanın uygulanması durumunda “empati yeteneğini geliştirmesi”, “farklı bakış açısı geliştirmesi”, “kendini ifade etmeyi geliştirmesi” ve “eğlenceli olması” gibi sebeplerle öğrencilere yararlı olacağını belirtmişlerdir. Bu konudaki görüşlerden biri şudur:

“Eğlenceli bir çalışmaydı. Öğrencilerin hayatın içinde karşılaşılabilecekleri durumu anlatan bir çalışma.” (Ö15).

Tablo incelendiğinde, öğretmenler ilgili yaratıcı yazma çalışmasına yönelik sıklıkla çalışmada farklı objelerin kullanılabilmesini ve çalışmanın öğrencilerin ön yargılı olmasına neden olabileceğini belirtmişlerdir. Öğretmenlerin çalışmaya yönelik belirttikleri sorunlardan ve önerilerden biri şudur:

“Kişisel olarak hiç şapkam olmadı. Şapkalara ilgim de olmadı. Dolayısıyla şapkaları yorumlarken zorlandım. Öğrencilere uygularken onların aşına olduğu malzemeler kullanılmalı diye düşünüyorum.” (Ö11).

“Kelime-Kavram Havuzundan Seçerek Şiir Yazma” başlıklı yaratıcı yazma çalışmasının uygulanmasının ardından sınıf öğretmenlerinin yapmış oldukları değerlendirmeye yönelik elde edilen veriler bir tabloyla şöyle gösterilebilir:

Tablo 6. “Kelime-Kavram Havuzundan Seçerek Şiir Yazma” başlıklı çalışmaya yönelik öğretmenlerin değerlendirmeleri

Olumlu Yönleri	f	Öğrenenlere Yararı	f	Sorun ve Öneriler	f
Eğlenceli olması	16	Eğlenceli olması	9	Anlam bütünlüğü sağlamada zorlanılabılır	6
Oyun olması	10	Kelime hazinesini geliştirmesi	7	Kelime seçiminde farklı oyunlar denenebilir	4
Yaratıcılığı desteklemesi	5	Oyun olması	7	Önce somut kelimeler sonra soyut kelimelerle çalışılabilir	3
Yazma başarısı kazandırması	5	Yazmaya motive etmesi	5	Sözcük dağarcığını geliştirici çalışmalarla birlikte yapılabilir	2
Herkesi aktif etmesi	3	Uygulanabilir olması	4	Grup çalışması yapılabilir	2
Dikkat çekici olması	3	Yaratıcılığı geliştirmesi	4	Şiir konusu seçilebilir	2
Yazma yöntemini fark ettirmesi	3	Bütün sınıfın katılabilmesi	3	Kelimeleri öğrenciler kendi seçebilir	2
Şaşırtıcı olması	3	Şiir yazma tutumunu geliştirmesi	3	Kelime hazinesi zayıf olan öğrenciler için zor olabilir	2
Özgün olması	2	Yazma becerisini geliştirmesi	2	Seçilen kelimeler uyumsuz olabilir	1
Hazırbulunuşluk	2	Şiir oluşturma yön-	1	Çağırışım oyunu da	1

sağlaması	temini öğretmesi	eklenebilir
Yazmaya motive etmesi	1 Yazma kolaylığı sağlaması	1 Daha az kelime seçilebilir
Serbest yanı olması	1 İlgi çekici olması	1
Hayal gücünü geliştirilmesi	1 Hayal gücünü geliştirilmesi	1
Toplam	55	48
		26

Tablo 6 incelendiğinde, sınıf öğretmenlerinin bu tekniğe yönelik belirttikleri olumlu yönler arasında sıklıkla “eğlenceli olması”, “oyun olması”, “yaratıcılığı desteklemesi” ve “yazma başarısı kazandırması” sebepleri bulunmaktadır. Öğretmenlerin ilgili yaratıcı yazma çalışmasının olumlu yönleriyle ilgili belirttikleri görüşlerden bazıları şu şekildedir:

“Hiç yazmadığım bir türde yazabildim. Bu alanda başarılı olabileceğimi, yazabileceğimi gördüm.” (Ö29)

“Şiir yazmaya başlamadan önce yapılan ısınma çalışması şiir için ciddi bir hazırbulunuşluk düzeyi oluşturdu. Her anında zihinsel, duygusal ve düşünsel olarak motive ediciydi. Sürprizlerle dolu olduğu için çok eğlenceliydi.” (Ö42)

Tablo incelendiğinde, öğretmenler çalışmanın uygulanması durumunda “eğlenceli olması”, “kelime hazinesini geliştirmesi”, “oyun olması” ve “yazmaya motive etmesi” gibi sebeplerle öğrencilere yararlı olacağını belirtmişlerdir. Bu konudaki görüşlerden bazıları şunlardır:

“Öğrencilerin şiir yazma tutumunu geliştirecek bir çalışma.” (Ö4)

“Öğrencilerin kelimelerden cümle oluşturmalarına, kelime dağarcıklarını geliştirmelerine faydası olacaktır.” (Ö41)

Tablo incelendiğinde, öğretmenler ilgili yaratıcı yazma çalışmasına yönelik sıklıkla öğrencilerin şiiri yazarken anlam bütünlüğü oluşturmada zorlanabileceklerini ve şiir için kelime seçilirken farklı oyunların oynanabileceğini belirtmişlerdir.

“Farklı Devam Etseydi Nasıl Olurdu?” başlıklı yaratıcı yazma çalışmasının uygulanmasının ardından sınıf öğretmenlerinin yapmış oldukları değerlendirmeye yönelik elde edilen veriler bir tabloyla şöyle gösterilebilir:

Tablo 7. "Farklı Devam Etseydi Nasıl Olurdu?" başlıklı çalışmaya yönelik öğretmenlerin değerlendirmeleri

Olumlu Yönleri	f	Öğrenenlere Yararı	f	Sorun ve Öneriler	f
Farklı bakış açısı geliştirmesi	13	Hayal gücünü geliştirme	11	Drama çalışması eklenebilir	12
Yaratıcılığı geliştirmesi	8	Farklı bakış açısı geliştirme	10	Yazmaya hazırlık çalışması hızlı geçilmemeli	6
Hayal gücünü geliştirme	6	Basmakalıp düşünmekten uzaklaştırması	8	Herkes istediği hikâyeyi seçebilir	4
Eğlenceli	5	Eğlenceli olması	5	Filmler/kısa filmler kullanılabilir	4
Yazma becerisini geliştirmesi	4	Yaratıcılığı geliştirmesi	4	Zaman alabilir	3
Farklı bir yazma deneyimi olması	3	Empati yeteneğini geliştirme	4	Herkesin bildiği masallar seçilmeli	3
Bilinenden yola çıkılması	3	Uygulanabilir olması	2	Grupla çalışılabilir	2
Uygulanabilir olması	3	Özgünlüğü destekleme	2	Farklı masal kahramanları bir hikâyede birleştirilebilir	1
Düşünce becerisini geliştirme	2	Bilinenden yola çıkılması	2	Masalın başı da değiştirilebilir	1
Geçmiş ile gelecek arasında bağ kurdurması	1	İç dünyalarını ortaya çıkarması	1	Oyunlaştırma olabilir	1
Yazmayı kolaylaştırması	1			Sonu olan bir masala giriş yazılabilir	1
Toplam	49		49		38

Tablo 7 incelendiğinde, sınıf öğretmenlerinin bu tekniğe yönelik belirttikleri olumlu yönler arasında sıklıkla "farklı bakış açısı geliştirmesi", "yaratıcılığı geliştirmesi" ve "hayal gücünü geliştirme" sebepleri bulunmaktadır. Öğretmenlerin ilgili yaratıcı yazma çalışmasının olumlu yönleriyle ilgili belirttikleri görüşlerden bazıları şu şekildedir:

"Bir olayı farklı açılardan değerlendirme, empati yeteneğini geliştirme açısından çok boyutlu düşünmeye yönlendirmektedir." (Ö30)

"İyi bilinen bir masalın sonunu değiştirme etkinliği yazmayı kolaylaştıran bir etkinlik." (Ö36)

Tablo incelendiğinde, öğretmenler çalışmanın uygulanması durumunda "hayal gücünü geliştirme", "farklı bakış açısını geliştirme" ve "basmakalıp düşünmekten uzaklaştırması" gibi sebeplerle öğrencilere yararlı olacağını belirtmişlerdir. Bu konudaki görüşlerden bazıları şunlardır:

“Öğrencilere hayatta düşünce yoluyla kalıplaşmış duygu ve düşünceleri de-
ğiştirebileceğimizi görmelerine yardımcı olur.” (Ö17)

“Öğrenciler farklı sonlar hazırlamaya bayılıyorlar. Hayal güçleri çok gelişi-
yor ve onların hayal güçleri çok farklı sonuçlar ortaya çıkarıyor.” (Ö35)

Tablo incelendiğinde, öğretmenler ilgili yaratıcı yazma çalışmasına yönelik sıklıkla bu çalışmaya dram çalışmasının eklenebileceğini ve yazmaya hazırlık bölümünün hızlı geçilmemesi gerektiğini belirtmişlerdir. Öğretmenlerin çalışmaya yönelik belirttikleri sorunlardan ve önerilerden bazıları şunlardır:

“Atölye çalışmasında, giriş bölümümüz çok kısaydı. Derse uyum sağlamakta zorlandım. Isınmadan koştuk.” (Ö8)

“Hikâye sabit tutulmadan öğrencilerden etkilendiği bir masalın sonunu de-
ğiştirmesinin istenmesi verimli olabilir.” (Ö30)

“Mektup Formları” başlıklı yaratıcı yazma çalışmasının uygulanmasının ardından sınıf öğretmenlerinin yapmış oldukları değerlendirmeye yönelik elde edilen veriler bir tabloyla şöyle gösterilebilir:

Tablo 8. “Mektup Formları” başlıklı çalışmaya yönelik öğretmenlerin değerlendirmeleri

Olumlu Yönleri	f	Öğrenenlere Yararı	f	Sorun ve Öneriler	f
Duygu yoğunluğunun olması	10	Mektup türünü tanıtmaması	7	Yönergeler basitleştirilebilir	7
Yönergelerinin olması	8	Yazma alışkanlığı kazandırabilecek olması	6	Daha az yönerge olabilir	6
Yazmayı kolaylaştırması	6	Duyguların ifade edilmesi	6	Zaman alabilir	3
Aşamalı olması	6	Yönergelerinin olması	5	Mektup arkadaşlığı yapılabilir	3
Mektup yazılması	5	Yazmayı kolaylaştırması	4	Ünlü kişilere yazılabilir	2
Yaratıcılığı arttırması	5	Yararlı olması	4	Mektuplar postalanabilir	2
Farklı bir deneyim olması	4	Yaratıcılığı geliştirmesi	4	Çizim eklenebilir	2
Kendini ifade etme olması	4	Yazmaya motive etmesi	3		
Yazma kaygısını azaltması	4	Yazmayı sevdirmesi	3		
Yazma becerisini geliştirmesi	3	Yazma sürecini göstermesi	2		
Yazmayı sevdirmesi	3	İletişim gücünü arttırması	1		
Yoğunlaşmayı sağlaması	1	Betimleme yapılması	1		

Hareketli olması	1	Özgüven verici olması	1
Olumlu tutum geliştirmeye yardımcı olması	1	Aşamalı olması	1
Yol haritası olması	1	Duyuşsal beceriler kazandırabilmesi	1
Toplam	62		49

Tablo 8 incelendiğinde, sınıf öğretmenlerinin bu tekniğe yönelik belirttikleri olumlu yönler arasında sıklıkla “duygu yoğunluğunun olması”, “yönergelerinin olması”, “yazmayı kolaylaştırması” ve “aşamalı olması” sebepleri bulunmaktadır. Öğretmenlerin ilgili yaratıcı yazma çalışmasının olumlu yönleriyle ilgili belirttikleri görüşlerden bazıları şu şekildedir:

“Mektup yazmaya yönelik olumsuz görüşlerimi yıktı bu çalışma. Duyguların çok yoğun olarak sözcüklere döküldüğünü fark ettim.” (Ö7)

“Yönergelerle mektup yazmanın ne kadar kolaylaşabildiğini gördüm.” (Ö8)

Tablo incelendiğinde, öğretmenler çalışmanın uygulanması durumunda “mektup türünü tanıtmaları”, “yazma alışkanlığı kazandırabilecek olması”, “duyguların ifade edilmesi” ve “yönergelerinin olması” gibi sebeplerle öğrencilere yararlı olacağını belirtmişlerdir. Bu konudaki görüşlerden bazıları şunlardır:

“Öğrenciler mektup yazarken bazen ne yazacaklarını bilemiyorlar. Bu etkinliğin yönergelerinin olması onların mektup yazmalarını geliştireceğini düşünüyorum.” (Ö2)

“Mektup yazmak, çocukları tedirgin eden bir yazı türü. Ama bu çalışma sayesinde mektup yazmayı sevdirebileceğimi düşünüyorum.” (Ö8)

Tablo incelendiğinde, öğretmenler ilgili yaratıcı yazma çalışmasına yönelik sıklıkla yönergelerin basitleştirilebileceğini ve çalışmada daha az yönerge olabileceğini belirtmişlerdir.

“Kayıp İnsan” başlıklı yaratıcı yazma çalışmasının uygulanmasının ardından sınıf öğretmenlerinin yapmış oldukları değerlendirmeye yönelik elde edilen veriler bir tabloyla şöyle gösterilebilir:

Tablo 9. "Kayıp İnsan" başlıklı çalışmaya yönelik öğretmenlerin değerlendirmeleri

Olumlu Yönleri	f	Öğrenenlere Yararı	f	Sorun ve Öneriler	f
Grup çalışması olması	10	Eğlenceli olması	12	Kaybolan eşyalar, hayvanlar için denenebilir	5
Girişin etkileyici olması	8	Grup çalışması olması	9	Kalabalık sınıflarda sorun olabilir	4
Eğlenceli olması	7	Betimleme yeteneğini geliştirmesi	5	Çizim yapamayan öğrenciyi zorlayabilir	4
İlan olması	5	İlan türünü öğretmesi	5	Ortamda sessizlik sağlanmalı	3
Dikkat çekici olması	4	Farklı zekâ alanlarına hitap etmesi	4	Drama eklenebilir	3
Görsellerle desteklenmesi	4	Hayal gücünü geliştirmesi	4	Sınıf içinde tartışmaya sebep olabilir	3
Yaratıcılığı geliştirmesi	3	Görsel kullanılması	4	Uzun zaman gerekebilir	3
Betimleme yeteneğini geliştirmesi	3	İşbirliğini arttırması	3	Gruptakilere eşit görev düşmeyebilir	2
İnandırıcı olması	2	Yazma becerisini geliştirmesi	2	Gruptaki kişi sayısı az olabilir	1
Kişisel özelliklerin anlatılabilmesi	2	Yaratıcılığı geliştirmesi	2	Hikâyeyle birlikte kullanılabilir	1
Biz bilinci vermesi	2	Güdüleyici olması	2		
Yazma becerisini geliştirmesi	2	Farklı fikirleri bir araya getirmesi	1		
Empatiyi geliştirmesi	1	Kendini ifade etme yeteneğini geliştirmesi	1		
Herkesin aktif olması	1	Özgün çalışmalar ortaya çıkması	1		
Hayal gücünü geliştirmesi	1				
Toplam	55		55		29

Tablo 9 incelendiğinde, sınıf öğretmenlerinin bu tekniğe yönelik belirttikleri olumlu yönler arasında sıklıkla "grup çalışması olması", "girişin etkileyici olması", "eğlenceli olması" sebepleri bulunmaktadır. Öğretmenlerin ilgili yaratıcı yazma çalışmasının olumlu yönleriyle ilgili belirttikleri görüşlerden bazıları şu şekildedir:

"Görsellerle desteklenerek çok yönlü bir etkinlik hâline getirilmesini beğendim." (Ö20)

"Atölyenin başlangıcında yapılan giriş (hazırlık) etkinliği çok etkileyiciydi ve konuya çok iyi hazırladı." (Ö36)

Tablo incelendiğinde, öğretmenler çalışmanın uygulanması durumunda “eğlenceli olması”, “grup çalışması olması”, “betimleme yeteneğini geliştirmesi” ve “ilan türünü öğretmesi” gibi sebeplerle öğrencilere yararlı olacağını belirtmişlerdir. Bu konudaki görüşlerden bazıları şunlardır:

“İnsan betimleme ve tasvir etme için faydalı bir çalışma.” (Ö4)

“İlan, afiş hazırlama gibi etkinlikler, öğrencilerin severek yaptığı ve özgün çalışmaların ortaya çıktığı çalışmalar. Bu etkinlik de özgünlüğe fırsat veriyor.” (Ö35)

Tablo incelendiğinde, öğretmenler ilgili yaratıcı yazma çalışmasına yönelik sıklıkla çalışmanın kaybolan eşyalar, hayvanlar için de uygulanabileceğini, kalabalık sınıflarda uygulanmasının zor olabileceğini ve çizim yeteneği olmayan öğrencilerin zorlanabileceğini belirtmişlerdir.

“Penceremden Gördüklerim” başlıklı yaratıcı yazma çalışmasının uygulanmasının ardından sınıf öğretmenlerinin yapmış oldukları değerlendirmeye yönelik elde edilen veriler bir tabloyla şöyle gösterilebilir:

Tablo 10. “Penceremden Gördüklerim” başlıklı çalışmaya yönelik öğretmenlerin değerlendirmeleri

Olumlu Yönleri	f	Öğrenenlere Yararı	f	Sorun ve Öneriler	f
Anı türünde yazılması	7	Hayal gücünü geliştirmesi	17	Farklı mekanlardaki pencerelerden bakmak denenebilir	6
Giriş etkinliğinde hayal kurma olması	7	Anı türünü öğretmesi	5	Drama eklenebilir	3
Duyguları ifade olması	6	Betimleme yapmayı geliştirmesi	4	Kapalı alanlar/sınıf ortamı tercih edilebilir	2
Doğada uygulanmış olması	5	İç dünyalarını yansıtmalarına fırsat vermesi	4	Hayal gücünü sınırlayabilir	2
Hayal gücünü geliştirmesi	4	Öğrencilerin tanınması fırsat vermesi	3	Yönerge eklenebilir	2
Farklı bakış açısı geliştirmesi	4	Yaratıcılığı geliştirmesi	3	Görsellerden yararlanılabilir	2
Geçmiş hatırlatması	4	Yazma becerisini geliştirmesi	2	Çizim eklenebilir	1
Üst düzey düşünme becerisini geliştirmesi	3	Her seviyeye uygulanabilir olması	2	Öğrencilerin başlarından geçen olaylar kullanılabilir	1
Betimleme olması	2	Gözlem gücünü arttırması	2	Gezi eklenebilir	1
Yazma becerisini	2	Yazmayı sevdirmesi	2		

geliştirmesi				
Uygulanabilir olması	2	Yaşayarak öğrenmesi	1	
Yaratıcılığı geliştir- mesi	2	Hissederek yazılabilmesi	1	
Toplam	48		46	20

Tablo 10 incelendiğinde, sınıf öğretmenlerinin bu tekniğe yönelik belirttikleri olumlu yönler arasında sıklıkla “anı türünde yazılması”, “giriş etkinliğinde hayal kurma olması”, “duyguları ifade etme olması” ve “doğada uygulanmış olması” sebepleri bulunmaktadır. Öğretmenlerin ilgili yaratıcı yazma çalışmasının olumlu yönleriyle ilgili belirttikleri görüşlerden bazıları şu şekildedir:

“Geçmiş yaşantımla yüzleştim. Belki de kendime bile ifade edemediğim duygularımı ifade edebildim, yazıya döküldüm.” (Ö14)

“Girişte gözlerimizi kapatıp anlatılan bir ortamda hayal kurmamız yazmaya hazırlık açısından iyi ve etkileyiciydi.” (Ö36)

Tablo incelendiğinde, öğretmenler çalışmanın uygulanması durumunda “hayal gücünü geliştirmesi”, “anı türünü öğretmesi”, “betimleme yapmayı geliştirmesi” ve öğrencilerin “iç dünyalarını yansıtmasına fırsat vermesi” gibi sebeplerle öğrencilere yararlı olacağını belirtmişlerdir. Bu konudaki görüşlerden bazıları şunlardır:

“Yönergelerin dar, pencerenin dışının geniş olması çocuğun hayal gücünü geliştirir.” (Ö9)

“Öğrenciler anılarını paylaşmayı çok seviyorlar. Ayrıca gözlerini kapatıp gördüklerini anı türünde anlatmaları onların sevecekleri ve yazmayı da sevecekleri bir çalışma.” (Ö35)

Tablo incelendiğinde, öğretmenler ilgili yaratıcı yazma çalışmasına yönelik sıklıkla farklı mekanlarda bulunan pencerelerden bakılmasının hayal edilebileceğini ve drama çalışmasının eklenebileceğini belirtmişlerdir. Öğretmenlerin çalışmaya yönelik belirttikleri sorunlardan ve önerilerden bazıları şunlardır:

“Ormandaki kulübe olması hayal gücüme ve düşünceme sınırlama getirdi. Anı türünde yazmamıza rağmen yaşantımızdan bir alıntı yapmıyoruz gibi geldi.” (Ö8)

“Mekân farklı olabilir. Elindeki dürbünden bakılması, ulaşım araçlarının camundan bakılması, hastane ortamında pencereden bakılması gibi farklı mekân ya da noktalar kullanılabilir.” (Ö15)

“Pencere Problemi: Şiir Yazma” başlıklı yaratıcı yazma çalışmasının uygulanmasının ardından sınıf öğretmenlerinin yapmış oldukları değerlendirmeye yönelik elde edilen veriler bir tabloyla şöyle gösterilebilir:

Tablo 11. “Pencere Problemi: Şiir Yazma” başlıklı çalışmaya yönelik öğretmenlerin değerlendirmeleri

Olumlu Yönleri	f	Öğrenenlere Yararı	f	Sorun ve Öneriler	f
Şaşırtıcı olması	11	Grup çalışması olması	9	Resim çalışması eklenebilir	5
Grup çalışması olması	8	Şiir yazmaya heveslendirmesi	6	Kolaylaştırılabilir	3
Parçadan bütüne gitmesi	5	İşbirliği içermesi	5	Öncesinde şiir okumaları yapılabilir	2
Eğlenceli olması	5	Kolayca yazılabileceğini göstermesi	5	Dizelerde düzenlemeye ve eklemeye izin verilebilir	2
İşbirliğinin olması	4	Eğlenceli olması	4	Konu farklılaştırılabilir	2
Dikkat çekici olması	2	Hayal gücünü geliştirilmesi	4	Yönergeler bir konuya yönelik olabilir	2
Şiir yazılması	2	Yaratıcılığı geliştirmesi	3	Kalabalık sınıflarda zor olabilir	2
Merak uyandırıcı olması	2	Merak uyandırıcı olması	3	Zaman alabilir	2
Yaratıcılığı geliştirmesi	2	Farklı bakış açılarının görülmesi	2	Örnek çalışmalar gösterilebilir	2
Uygulanabilir olması	2	Parça-bütün ilişkisinin kurulması	2	Rehberlik yapılmalı	1
Hayal gücünü geliştirmesi	2	Şiirde uyum ve ahenğin önemini yansıtması	2	Pencereden ya içeri ya dışarı bakılmalı	1
Hem bireysel hem grup çalışması olması	2	Sıkılmadan yazabilecek olmaları	2	Küçük yaş gruplarında zor uygulanabilir	1
Yazmayı kolaylaştırması	2	İletişim becerisini geliştirmesi	2	Birleştirme aşaması zorlayabilir	1
Şiir yazmaya motive etmesi	2	Şaşırtıcı olması	1		
Şiir yazabileceğini göstermesi	2	Farklı düşüncelere saygı göstermeyi öğretmesi	1		
Toplam	53		51		26

Tablo 11 incelendiğinde, sınıf öğretmenlerinin bu tekniğe yönelik belirttikleri olumlu yönler arasında sıklıkla “şaşırtıcı olması”, “grup çalış-

ması olması”, “parçadan bütüne gitmesi” ve “eğlenceli olması” sebepleri bulunmaktadır. Öğretmenlerin ilgili yaratıcı yazma çalışmasının olumlu yönleriyle ilgili belirttikleri görüşlerden bazıları şu şekildedir:

“Şiir yazamayız, böyle şiir mi yazılır derken şaşırtıcı bir şekilde şiir ortaya çıktı.” (Ö1)

“Birbiriyle ilişkisiz görünen cümlelerin uyum içinde bir şiir metni oluşturması beni şaşırttı.” (Ö36)

Tablo incelendiğinde, öğretmenler çalışmanın uygulanması durumunda “grup çalışması olması”, “şiir yazmaya heveslendirmesi”, “işbirliği içermesi” ve “kolayca yazılabileceğini göstermesi” gibi sebeplerle öğrencilere yararlı olacağını belirtmişlerdir. Bu konudaki görüşlerden bazıları şunlardır:

“Öğrenciler parçaları birleştirip bir bütün oluşturuyorlar. Öğrencilerin şiirde uyum ve ahengin önemini anlamaları açısından çok önemli.” (Ö6)

“Şiir yazmanın zor olduğunu düşünen öğrencilerin de şiir yazabileceklerini görebilecekleri bir çalışma.” (Ö15)

Tablo incelendiğinde, öğretmenler ilgili yaratıcı yazma çalışmasına yönelik sıklıkla bu çalışmaya resim çalışmasının da eklenebileceğini ve çalışmanın kolaylaştırılabileceğini belirtmişlerdir.

“Kim, Nerede, Ne Yapmış?” başlıklı yaratıcı yazma çalışmasının uygulanmasının ardından sınıf öğretmenlerinin yapmış oldukları değerlendirmeye yönelik elde edilen veriler bir tabloyla şöyle gösterilebilir:

Tablo 12. “Kim, Nerede, Ne Yapmış?” başlıklı çalışmaya yönelik öğretmenlerin değerlendirmeleri

Olumlu Yönleri	f	Öğrenenlere Yararı	f	Sorun ve Öneriler	f
Grup çalışması olması	19	Grup çalışması olması	13	Zaman sorunu olabilir	11
Hikâye unsurlarıyla ilgili ipuçlarının verilmesi	7	İşbirliği olması	6	Drama çalışması eklenebilir	9
Oyun içermesi	5	Hikâye unsurlarını öğretmesi	6	Kalabalık sınıflarda zor uygulanabilir	4
Eğlenceli olması	4	Hayal gücünü geliştir-mesi	5	Grup uyumuna dikkat edilmeli	3
İletişimi içermesi	3	Yaratıcılığı geliştir-mesi	4	Çok sayıda kitap okuma alıştırmala-rından sonra yapıla-bilir	2
Bilinenden bilinmeyene	3	Fikir alışverişinin	4	Çocuk kitapları	2

gidilmesi	olması	kullanılabilir	
İlgi çekici olması	3 Yazmaya motive etmesi	4 Gruplar kalabalık olmamalı	1
İşbirliği olması	2 Farklı bakış açısını geliştirmesi	4 Seçim öğrencilere bırakılabilir	1
Yaratıcılığı desteklemesi	2 Yazmayı kolaylaştırması	4 5NİK eklenebilir	1
Uygulanabilir olması	2 İlgi çekici olması	3	
Hikâye yazılması	2 Eğlenceli olması	3	
Parçadan bütüne olması	2 Bütün öğrencilerin aktif olabilmesi	2	
Hayal gücünü desteklemesi	2 Duyuşsal becerilerini geliştirmesi	2	
Merak uyandırıcı	2 Kitap okumayı teşvik etmesi	1	
Okumaya teşvik edici olması	1 Başka düşüncelere saygılı olmayı içermesi	1	
Okunan kitapları hatırlatması	1 Okunan kitapların dile getirilmesi	1	
Toplam	60	63	34

Tablo 12 incelendiğinde, sınıf öğretmenlerinin bu tekniğe yönelik belirttikleri olumlu yönler arasında sıklıkla “grup çalışması olması”, “hikâye unsurlarıyla ilgili ipuçlarının verilmesi”, ve “oyun içermesi” sebepleri bulunmaktadır. Öğretmenlerin ilgili yaratıcı yazma çalışmasının olumlu yönleriyle ilgili belirttikleri görüşlerden bazıları şu şekildedir:

“Parçadan bütüne ulaşma yolunu gösterdiği için güzeldi.” (Ö1)

“Bireysel çalışmaktansa, birlikte çalışmanın daha yaratıcı olduğunu düşündüğümünden bu çalışmayı sevdim.” (Ö34)

Tablo incelendiğinde, öğretmenler çalışmanın uygulanması durumunda “grup çalışması olması”, “işbirliği olması”, “hikâye unsurlarını öğretmesi” ve “hayal gücünü geliştirmesi” gibi sebeplerle öğrencilere yararlı olacağını belirtmişlerdir. Öğretmenlerin ilgili yaratıcı yazma çalışmasının öğrencilere yarar sağlaması ile ilgili belirttikleri görüşlerden bazıları şunlardır:

“Çocuklara kişi, yer, zaman ve olay gibi unsurların verilmesi öğrencilerin yazmaya geçmelerine ve yazmalarına kolaylık sağlayacaktır.” (Ö11) *“Öğrenciler hikâye unsurlarını net bir şekilde öğrenmiş olacaklar.” (Ö16)*

Tablo incelendiğinde, öğretmenler ilgili yaratıcı yazma çalışmasına yönelik sıklıkla uygulama esnasında zaman sorununun olabileceğini ve bu çalışmaya drama çalışmasının da eklenebileceğini belirtmişlerdir.

“Rehberli Portreler” başlıklı yaratıcı yazma çalışmasının uygulanmasının ardından sınıf öğretmenlerinin yapmış oldukları değerlendirmeye yönelik elde edilen veriler bir tabloyla şöyle gösterilebilir:

Tablo 13. “Rehberli Portreler” başlıklı çalışmaya yönelik öğretmenlerin değerlendirmeleri

Olumlu Yönleri	f	Öğrenenlere Yaran	f	Sorun ve Öneriler	f
Duyguların ifade edilmesi	11	Yönergelerinin olması	8	Yönergeler basitleştirilebilir	15
Yönergelerinin olması	8	Duygularını ifade edebilmeleri	7	Yönergeler kısaltılabilir	10
Parçadan bütüne gidilmesi	7	Yazmayı kolaylaştırması	6	Küçük sınıflarda uygulaması zor olabilir	5
Yaratıcılığı geliştirmesi	5	Eğlenceli olması	6	Zaman sorun olabilir	3
Eğlenceli olması	5	Yaratıcılığı geliştirmesi	4	Yönergeler yanlış anlaşılabilir	2
Sürpriz bir metin oluşturulması	4	Merak duygusunu geliştirmesi	3	Sevmediğimiz ya da bizi etkileyen kişiler gibi farklı konular kullanılabilir	2
Merak uyandırıcı olması	3	Sıralı yazma becerisi kazandırması	2	Örnek çalışmalar gösterilebilir	2
Hayal gücünü geliştirmesi	3	Yazmaya yönelik olumlu tutuma yardımcı olabilir	2	Çizim ile birlikte kullanılabilir	2
Betimleme yeteneği kazandırması	2	Konudan uzaklaşmayı engellemesi	2	Kelime hazinesi gelişmemiş öğrenciler için sorun olabilir	1
Yazmayı kolaylaştırması	1	Karakter tahlili yapma becerisi kazandırabilir	2	Yönergeleri takip sorun olabilir	1
Sistematik olması	1	Betimleme yeteneği kazandırması	1	Tek cümle sınırlaması olmayabilir	1
Yazmaya hazırlık bölümünün rahatlatıcı olması	1	Parçadan bütüne olması	1	Öğrencilerin kendi aralarındaki iletişimi arttırmak için kullanılabilir	1
		Şaşırtıcı olması	1		
Toplam	51		45		45

Tablo 13 incelendiğinde, sınıf öğretmenlerinin bu tekniğe yönelik belirttikleri olumlu yönler arasında sıklıkla “duyguların ifade edilmesi”, “yönergelerinin olması”, “parçadan bütüne gidilmesi” sebepleri bulun-

maktadır. Öğretmenlerin ilgili yaratıcı yazma çalışmasının olumlu yönleriyle ilgili belirttikleri görüşlerden bazıları şu şekildedir:

“Yönergelerin olması sebebiyle ‘ne yazacağım’ stresi yaşamadım. Yönergele-re göre cümle oluşturmayı sevdim. Güzel olmasından çok cümle kurabilmeye odaklandım. Bir sonraki yönergeleri hep merak ettim.” (Ö25)

“Ön hazırlık bölümü, yazmaya hazırlayıcı ve rahatlatıcıydı.” (Ö28)

Tablo incelendiğinde, öğretmenler çalışmanın uygulanması durumunda “yönergelerinin olması”, öğrencilerin “duygularını ifade edebilmeleri”, “yazmayı kolaylaştırması” ve “eğlenceli olması” gibi sebeplerle öğrencilere yararlı olacağını belirtmişlerdir. Bu konudaki görüşlerden bazıları şunlardır:

“Öğrencilerin yazmaya yönelik olumlu tutum geliştirmelerinde bu çalışmanın etkisi olabilir.” (Ö23)

“Öğrencilerin yönerge takibi ile yazmaları, bir sonraki yönergenin ne olacağı merakıyla yazmaya karşı ilgilerini arttıracak ve yazmalarını kolaylaştıracaktır.” (Ö30)

Tablo incelendiğinde, öğretmenler ilgili yaratıcı yazma çalışmasına yönelik sıklıkla çalışmada kullanılan yönergelerin basitleştirilebileceğini ve kısaltılabileceğini belirtmişlerdir.

“Zincir” başlıklı yaratıcı yazma çalışmasının uygulanmasının ardından sınıf öğretmenlerinin yapmış oldukları değerlendirmeye yönelik elde edilen veriler bir tabloyla şöyle gösterilebilir:

Tablo 14. “Zincir” başlıklı çalışmaya yönelik öğretmenlerin değerlendirmeleri

Olumlu Yönleri	f	Öğrenenlere Yararı	f	Sorun ve Öneriler	f
Grup çalışması olması	15	Yazma becerisini geliştirmesi	8	Daha küçük gruplar olabilir	17
Eğlenceli olması	7	Merak uyandırıcı olması	6	Uzun zaman alabilir	9
Yazmayı kolaylaştırması	7	İş birliğinin olması	6	Ortamın sessizliği sağlanmalı	8
Merak uyandırıcı olması	7	Grup çalışması olması	5	Kalabalık sınıflarda uygulaması zor olabilir	5
Yaratıcılığı geliştirmesi	3	Öğrenciyi aktif tutması	4	Cümle sınırlaması getirilebilir	2
Uygulanabilir olması	3	Okuma becerisini geliştirmesi	4	Çocuk kitaplarından bir bölüm alınabilir	2
İşbirliğinin olması	3	Sebeplerin ilişkisi kurdurması	3	Küçük sınıflar için uygulaması zor olabilir	1

Empatiyi geliştirmesi	2	İfade becerilerini geliştirmesi	3	Konu bütünlüğü sağlanmasında sorun olabilir	1
Kaygıyı azaltması	2	Paylaşma duygusunu geliştirmesi	3		
Herkesin aktif olması	2	Yaratıcılığını geliştirmesi	3		
İşbirliği olması	2	Özgünlüğü geliştirmesi	2		
Hayal gücünü geliştirmesi	2	Fikirler arası bağlantı kurmayı sağlaması	2		
Yazma becerisini geliştirmesi	1	Yazmaya odaklanulmasını sağlaması	2		
Fikirler arası bağlantı kurmayı sağlaması	1	İletişim becerisini geliştirmesi	2		
Farklı düşünelere yer verilmesi	1	Hayal gücünü geliştirmesi	2		
Özgünlüğün olması	1	Eğlenceli olması	2		
		Empatiyi geliştirmesi	2		
		Başkalarını okuma ve değerlendirme fırsatı vermesi	1		
Toplam	59		60		45

Tablo 14 incelendiğinde, sınıf öğretmenlerinin bu tekniğe yönelik belirttikleri olumlu yönler arasında sıklıkla “grup çalışması olması”, “eğlenceli olması”, “yazmayı kolaylaştırması”, “merak uyandırıcı olması” sebepleri bulunmaktadır. Öğretmenlerin ilgili yaratıcı yazma çalışmasının olumlu yönleriyle ilgili belirttikleri görüşlerden bazıları şu şekildedir:

“İşbirliği becerisi kazandırıyor. Tıpkı duvar örmek gibi. Birisi biraz duvar örüyor, diğer 1, 2 kat daha fazla.” (Ö1)

“Yazma kaygısı hissetmediğim bir çalışmaydı.” (Ö18)

Tablo incelendiğinde, öğretmenler çalışmanın uygulanması durumunda “yazma becerisini geliştirmesi”, “merak uyandırıcı olması”, “işbirliğinin olması” gibi sebeplerle öğrencilere yararlı olacağını belirtmişlerdir. Öğretmenlerin ilgili yaratıcı yazma çalışmasının öğrencilere yarar sağlaması ile ilgili belirttikleri görüşlerden bazıları şunlardır:

“Yazma etkinliği olsa da öğrencilerin grup içindeki akışa uymaları hem yazma hem de okuma becerileri geliştirir.” (Ö12)

“Öğrencilerin sürekli aktif kalarak yazma için odaklanmalarına yardımcı olmalarını sağlıyor.” (Ö23)

Tablo incelendiğinde, öğretmenler ilgili yaratıcı yazma çalışmasına yönelik sıklıkla uygulamada daha küçük grupların olabileceğini ve uygulamanın uzun zaman alabileceğini belirtmişlerdir.

“Düşünce Kümeleri” başlıklı yaratıcı yazma çalışmasının uygulanmasının ardından sınıf öğretmenlerinin yapmış oldukları değerlendirmeye yönelik elde edilen veriler bir tabloyla şöyle gösterilebilir:

Tablo 15. “Düşünce Kümeleri” başlıklı çalışmaya yönelik öğretmenlerin değerlendirmeleri

Olumlu Yönleri	f	Öğrenenlere Yararı	f	Sorun ve Öneriler	f
Yazmada ön hazırlığın önemini göstermesi	11	Farklı düşünmeyi geliştirmesi	9	Zaman sorun olabilir	3
Hayal gücünü geliştirmesi	8	Yazmaya hazırlaması	8	Öğrenci seviyesine göre düzenlenebilir	3
Düşünce becerisini geliştirmesi	7	Yaratıcılığı geliştirmesi	6	Kalabalık sınıflarda zor uygulanabilir	2
Yazmanın basamaklarını göstermesi	6	Hayal gücünü geliştirmesi	5	İpuçları atılabilir	1
Eğlenceli olması	5	Sıklıktan uygulanması	4	Önceden örnek sunulabilir	1
Uygulanabilir olması	5	Yazmaya motive etmesi	4	Farklı konular seçilebilir	1
Yaratıcılığı geliştirmesi	4	Yazma konusunda yol gösterici olması	2	Konu sınırlandırılabilir	1
Farklı bakış açılarının sunulması	4	Eğlenceli olması	2		
Şema/harita kullanılması	4	Zihinsel gelişimi desteklemesi	1		
Çok yönlü düşünme becerisi kazandırması	3	Yazma sürecini göstermesi	1		
Yazma sürecini göstermesi	3				
Bütün yazma çalışmalarında kullanılabilir olması	3				
Beyin fırtınasının olması	2				
Yazmayı kolaylaştırması	2				
Yazma motivasyonu sağlaması	1				
Toplam	68		4		1
			2		1

Tablo 15 incelendiğinde, sınıf öğretmenlerinin bu tekniğe yönelik belirttikleri olumlu yönler arasında sıklıkla “yazmada ön hazırlığın önemini göstermesi”, “hayal gücünü geliştirmesi” ve “düşünce becerisini geliştirmesi” sebepleri bulunmaktadır. Öğretmenlerin ilgili yaratıcı yazma

çalışmasının olumlu yönleriyle ilgili belirttikleri görüşlerden bazıları şu şekildedir:

“Yazma sürecini görebilmek adına çok yararlıydı. Adım adım neler yapabileceğimi çok iyi idrak ettim” (Ö12)

“Çok yönlü düşünme becerisi kazandırdığını fark ettim.” (Ö21)

Tablo incelendiğinde, öğretmenler çalışmanın uygulanması durumunda “farklı düşünmeyi geliştirmesi”, “yazmaya hazırlaması” ve “yaratıcılığı geliştirmesi” gibi sebeplerle öğrencilere yararlı olacağını belirtmişlerdir. Öğretmenlerin ilgili yaratıcı yazma çalışmasının öğrencilere yarar sağlaması ile ilgili belirttikleri görüşlerden bazıları şunlardır:

“Öğrencileri yazmaya karşı heveslendirecek bir çalışma.” (Ö30)

“Yazmaya hazırlık yapılması açısından öğrencilere faydalı olacaktır.” (Ö34)

Tablo incelendiğinde, öğretmenler ilgili yaratıcı yazma çalışmasına yönelik sıklıkla uygulamada zaman sorununun yaşanabileceğini ve çalışmanın öğrenci seviyesine göre ayarlanabileceğini belirtmişlerdir.

“Özgün Karakterler” başlıklı yaratıcı yazma çalışmasının uygulanmasının ardından sınıf öğretmenlerinin yapmış oldukları değerlendirmeye yönelik elde edilen veriler bir tabloyla şöyle gösterilebilir:

Tablo 16. “Özgün Karakterler” başlıklı çalışmaya yönelik öğretmenlerin değerlendirmeleri

Olumlu Yönleri	f	Öğrenenlere Yararı	f	Sorun ve Öneriler	f
Betimlemeyi geliştirmesi	14	Betimleme yeteneğini geliştirmesi	10	Grup çalışması yapılabilir	8
Yazmayı kolaylaştırması	8	Yazmayı kolaylaştırması	8	Zaman sorun olabilir	4
Farklı açılardan düşünme becerisi kazandırması	6	Yaratıcılığı geliştirmesi	8	Metinleri okumaya zaman ayrılmalı	3
Yaratıcılığı geliştirmesi	4	Hayal gücünü geliştirilmesi	7	Sözlü anlatıma yer verilebilir	2
Uygulanabilir	4	Etrafa daha dikkatli bakılmasına katkı sağlaması	5		
Özgünlüğü desteklemesi	4	Farklı metin türlerinde yararlanılabilir olması	4		
Gözlem yeteneğini arttırması	3	Özgünlüğü geliştirmesi	3		
Akıcı yazmayı sağlanması	2	Yazmaya motive etmesi	2		
Eğlenceli olması	2	İfade becerisini geliştirmesi	1		

Hikâye yazmayı sevdirmesi	1	Yazmaya hazırlaması	1
Hayal gücünü geliştirmesi	1		
Toplam	49		17

Tablo 16 incelendiğinde, “Özgün Karakterler” başlıklı yaratıcı yazma çalışmasını deneyimleyen sınıf öğretmenlerinin bu tekniğe yönelik belirttikleri olumlu yönler arasında sıklıkla “betimlemeyi geliştirmesi”, “yazmayı kolaylaştırması”, “farklı açılardan düşünme becerisi kazandırması” sebepleri bulunmaktadır. Öğretmenlerin ilgili yaratıcı yazma çalışmasının olumlu yönleriyle ilgili belirttikleri görüşlerden bazıları şu şekildedir:

“Karakterlerin öne çıkan özellikleri kullanılarak yeni bir karakter oluşturmak hayal gücünü destekleyen ve eğlenceli bir çalışmaydı.” (Ö5)

“Hikâye oluştururken betimleme yapmanın önemini ve yöntemini kavrama imkânımız oldu.” (Ö8)

Tablo incelendiğinde, öğretmenler çalışmanın uygulanması durumunda “betimleme yeteneğini geliştirmesi”, “yazmayı kolaylaştırması” ve “yaratıcılığı geliştirmesi” gibi sebeplerle öğrencilere yararlı olacağını belirtmişlerdir. Bu konudaki görüşlerden bazıları şunlardır:

“Karakter oluşturma, diyalog yazma gibi farklı metin türlerini oluştururken de öğrencilere yarar sağlayacaktır.” (Ö3)

“Karakter çalışması öğrencileri yazma konusunda rahatlatacak, yazmalarını kolaylaştıracaktır.” (Ö8)

Tablo incelendiğinde, öğretmenler ilgili yaratıcı yazma çalışmasına yönelik sıklıkla çalışmanın grup çalışması şeklinde yapılabileceğini ve uygulamada zaman sorununun yaşanabileceğini belirtmişlerdir.

“Özel Mülkiyet Tekniği (Yaratıcı Drama)” başlıklı yaratıcı yazma çalışmasının uygulanmasının ardından sınıf öğretmenlerinin yapmış oldukları değerlendirmeye yönelik elde edilen veriler bir tabloyla şöyle gösterilebilir:

Tablo 17. “Özel Mülkiyet Tekniği (Yaratıcı Drama)” başlıklı çalışmaya yönelik öğretmenlerin değerlendirmeleri

Olumlu Yönleri	f	Öğrenenlere Yararı	f	Sorun ve Öneriler	f
Drama olması	11	Hayal gücünü geliştirmesi	8	Zaman yönünden sınırlı olabilir	10
Yazmaya hazırlanması	8	Empatiyi geliştirmesi	6	Seviyelere göre planlanabilir	6
Oyun olması	7	Eğlenceli olması	5	Kalabalık sınıflarda sorun olabilir	5
Hareketli olması	7	Yaparak yaşayarak öğrenilmesi	5	Grup rollerine dikkat edilmeli	4
Yaratıcılığı geliştirmesi	5	Herkesin aktif olması	4	Katılmak istemeyen öğrenciler olabilir	4
Heyecan verici	4	Yazmaya hazırlanması	4	Farklı konular, eşyalar olabilir	4
Herkesin aktif olması	4	Kendini ifade etme becerisini geliştirmesi	3	Mekân sorunu olabilir	3
Hayal gücünü geliştirmesi	4	Duyuşsal beceriler kazandırması	3	Ders programlarına eklenmeli	2
Eğlenceli olması	3	İletişimi sağlaması	3	Küçük gruplar oluşturulmalı	2
Yazmaya kolaylaştırması	3	Yazmayı sevdirmesi	3	Sürekliliği sağlanmalı	1
İletişimi sağlaması	3	Yaratıcılığı geliştirmesi	2	Yer temin edilmeli	1
Empatiyi geliştirmesi	2	Tiyatro yeteneğini geliştirmesi	2	Yarım kalan öyküler tamamlanabilir	1
Yazma sürecini göstermesi	2	Kendini ifade etmeyi sağlaması	2		
Hayalleri harekete geçirmesi	2	Grup çalışması olması	2		
Zihni açması	2	Oyun olması	2		
Somutlaştırma olması	1	Somutlaştırma olması	2		
		Farklı bakış açısı kazandırması	2		
		Farklı zekâ alanlarına hitap etmesi	1		
		Özgünlüğü sağlaması	1		
		Etkin katılım sağlaması	1		
		Nesne ve olaylar arasında bağ kurma fırsatı vermesi	1		
Toplam	68		62		39

Tablo 17 incelendiğinde, “Özel Mülkiyet Tekniği (Yaratıcı Drama)” başlıklı yaratıcı yazma çalışmasını deneyimleyen sınıf öğretmenlerinin

bu tekniğe yönelik belirttikleri olumlu yönler arasında sıklıkla “drama olması”, “yazmaya hazırlaması”, “oyun olması” ve “hareketli olması” sebepleri bulunmaktadır. Öğretmenlerin ilgili yaratıcı yazma çalışmasının olumlu yönleriyle ilgili belirttikleri görüşlerden bazıları şu şekildedir:

“Drama kişiyi yazma sürecine adım adım hazırlıyor, hayal gücünü harekete geçiriyor, hayal edilen canlandırma ile ifade edildiğinden yazma sürecine daha kolay geçiliyor.” (Ö36)

“Hayalleri harekete geçirip dramayla bütünleştirdiği için güzel bir yaratıcı yazma çalışması.” (Ö39)

Tablo incelendiğinde, öğretmenler çalışmanın uygulanması durumunda “hayal gücünü geliştirmesi”, “empatiyi geliştirmesi”, “eğlenceli olması” ve “yaparak yaşayarak öğrenilmesi” gibi sebeplerle öğrencilere yararlı olacağını belirtmişlerdir. Bu konudaki görüşlerden bazıları şunlardır:

“Öğrenciler canlandırdıkları eşya ya da kişilerin özelliklerini ve duygularını daha iyi yazıya dökebilirler.” (Ö7)

“Çocuklar aktif katılınca kafalarında yorumlayıp canlandırması kolay oluyor. Bu çalışmada tahmin etmediğimiz çocuklar yazmada başarılı olabilir.” (Ö25)

Tablo incelendiğinde, öğretmenler ilgili yaratıcı yazma çalışmasına yönelik sıklıkla uygulamanın zaman yönünden sınırlı olabileceğini ve sınıf seviyelerine göre planlanabileceğini belirtmişlerdir.

Tartışma ve Sonuç

Öğretmenlerin sınıflarında yaratıcı yazma çalışmaları yapmaları gereğinden söz etmeden önce öğretmenlerin çalışmalardan haberdar olduklarından emin olmak gerekmektedir. Bununla birlikte öğretmenlerin teorik bilgisi, uygulama yapma için yine de yeterli olmayabilir. Bu sebeple, öğretmenlerin öğrencilerin yaratıcılığını ve yazma becerisini geliştirmede etkili olabilmesi için kendilerinin de uygulamalara katılmış olmaları, yaratıcı yazma çalışmalarını deneyimlemiş olmaları gerekmektedir.

Bu gerekçeyle, çalışma kapsamında, sınıf öğretmenleriyle 15 farklı yaratıcı yazma çalışması planlanmıştır. Çalışmaların ardından öğretmenlerin her bir yaratıcı yazma tekniğini, çalışmanın kendilerine sağladığı ve ge-

nel olarak olumlu yönleri, çalışmanın uygulanması durumunda öğrencilere yararı, çalışmada gördükleri sorunlar ve çalışma için sunabilecekleri öneriler açısından değerlendirmeleri istenmiştir.

Çalışmanın ilk alt problemiyle ilgili olarak, sınıf öğretmenleri, yaratıcı yazma tekniklerini kendilerine sağladığı ve genel olarak olumlu yönleri açısından değerlendirmişlerdir. Bu bağlamda şu sonuçlara ulaşılmaktadır:

Öğretmenlerin yaptıkları değerlendirmeler, yaratıcı yazma yaklaşımının özünü yansıtmaktadır. Öğretmenler değerlendirmelerinde, hayal gücünü, düşünme becerisini, yaratıcılığı geliştirdiği bilinen ve duygu ve düşüncelerin özgürce kâğıda dökülmesi olarak tanımlanan (Susar Kırmızı, 2008, s. 258; Temizkan, 2011, s. 920; Yıldız ve diğerleri, 2008, s. 248) yaratıcı yazmayı yansıtan özellikleri ifade etmişlerdir. Ayrıca öğretmenler, yaratıcı yazma çalışmalarıyla kendilerinin de düşünme becerilerinin, hayal kurma becerilerinin gelişmiş olduğunu ifade etmişlerdir. Öğretmenler hayal gücüne, düşünme becerisine, yaratıcılığa sınır koymanın yazmayı engellediğini fark etmişlerdir. Böylece öğretmenler tüm bu özellikleri deneyimleyerek, yazmayacaklarını düşündükleri metinleri yazabildiklerini belirtmişlerdir. Öğrencilerin yaratıcılığını geliştirecek öğretmenlerin, her şeyden önce kendilerinin de yaratıcılık özelliklerini taşıması gerekir (Özerbaş, 2011, s. 699). Öğrencilerde yaratıcılık potansiyelin geliştirilmesi, öğretmenlerin yaratıcı olmasına ve yaratıcılığı geliştiren sistemli bir öğretim yolu izlemelerini gerektirmektedir. Yaratıcı yönlendirmeler, yaratıcı sorular, yaratıcı düşünme yolları, yaratıcı oyun ve uygulamaları gerçekleştiren öğretmenlerin öğrencilerde yaratıcılığı daha çok geliştirmesi beklenmektedir (Özel ve Bayındır, 2015, s. 354). Bu çalışma kapsamında, yaratıcı yazma çalışmalarına katılan öğretmenler, öncelikle kendi becerilerini geliştirmiş olduklarını ifade etmişlerdir. Batdal Karaduman ve Yıldırım'ın (2017, s. 56) çalışmasında da sınıf öğretmeni adayları, yaratıcı düşünme becerisine sahip bir öğretmenin farklı düşünme becerisine sahip olması gereğini ve öğrencileri yaratıcılığa yönlendirmesi gerektiğini belirtmişlerdir. Çalışma kapsamında, öğretmenler katıldıkları yazma çalışmalarlarıyla, yazmanın bir süreç olduğunu keşfettiklerini ifade etmişlerdir. Öğretmenler, çalışmaların bir süreç içinde gerçekleştiğini ve bu sürecin aşamalı olarak, adım adım ilerlediğini görmüşlerdir. Öğretmenler yazma sürecinde, yazmaya hazırlık aşamasının çok önemli oldu-

ğunu fark etmişlerdir. Öğretmenler yazmaya hazırlık aşamasının yeterince uzun ve etkili olduğu çalışmalarda, yazmaya hazırlanmış oldukları için daha iyi yazabildiklerini belirtmişlerdir. Öyle ki yazmaya hazırlık bölümünün hızlı geçildiği bir atölye çalışmasında, yazmaya yeterince hazırlanamadıklarını, yeterince ısınamadıklarını ve bu yüzden de iyi yazamadıklarını dile getirmişlerdir. Yazma sürecinde, metinden daha önemli olanın metni oluşturma süreci olduğu ifade edilmektedir (Tabak ve Göçer, 2013, s. 151). Yaratıcı yazma çalışmalarındaki ön yazma aşaması, yazmada harcanan zamanın yaklaşık olarak %80'ini kapsamaktadır (Personke ve Johnson, 1987'den aktaran Öztürk, 2007, s. 6). Tekşan (2011, s. 153) da yaratıcı yazma çalışmalarında hazırlık çalışmalarının ne kadar önemli olduğuna dikkat çekiyor olsa da yaratıcı yazma yaklaşımındaki yazmaya hazırlık sürecinin yazma uygulamalarında yeterince uygulanmadığı belirtilmektedir (Maltepe, 2006, s. 191). Aşıkcan ve Pilten (2016, s. 265), sınıf öğretmenlerinin hazırlık çalışmalarına yazı çalışmaları içerisinde çok fazla yer vermediklerini; öğretmenlerin sınıflarında gerçekleştirmiş oldukları hazırlık çalışmalarının tamamında çok büyük bir çoğunlukla kendi kararlarını uyguladıkları, öğrencilerin bu süreçte etkin olmalarına izin vermediklerini bulgulamıştır. Çalışma kapsamında öğretmenlerin yaratıcı yazma çalışmalarını uygulamaları, kendi yazma süreçlerinden hareketle öğretmenlerin yazma hazırlığına önem vermelerine yarar sağlamıştır. Yazma sürecinde, öğretmenler yazma yönergelerini kullanmanın da yazmayı kolaylaştırdığını fark etmişlerdir. Böylece "Ne yazacağım?" kaygısı duymak yerine, yönergelere uyarak kolayca yazabildiklerini ifade etmişlerdir. Öğretmenler tekniklerin olumlu yönleri olarak, duyuşsal özellikler üzerinde de durmuşlardır. Yaratıcı yazma çalışmalarının kendilerini yazarken eğlendirmiş olduğunu ya da çalışma esnasında duygu yoğunluğu yaşattığını belirtmişlerdir. Öğretmenler, bazı yazma çalışmalarında, sırada hangi yönerge olduğunu ya da ne yazacaklarını merakla beklediklerini ifade etmişlerdir. Yönergeleri anlamsız gibi görünse de bir çalışmanın sonunda, şaşırtıcı bir şekilde uyumlu bir metin ortaya koymak; öğretmenlerin duyularına hitap eden özelliklerdir. Bunlar, yazma çalışmaları için olumlu özelliklerdir çünkü öğretmenlerin çalışmaya dâhil olabilmesini sağlamaktadır; öğretmenlerin ilgisini ve dikkatini çekmektedir. Öğretmenler alışık oldukları bir metin türünü farklı bir şekilde yazdıklarında ya da uzun zamandır yaz-

mamış oldukları bir metin türünde yazdıklarında da bunu çalışmanın olumlu bir yönü olarak görmüşlerdir. Böylece farklı bir deneyim kazanmış olmaktadır. Çalışmalarda bir metin türüne ait özelliklerin ipucu olarak verilmesi de yazmayı kolaylaştırdığından öğretmenler tarafından olumlu özellikler arasında sayılmıştır. Öğretmenler metinleri daha iyi yazabilmeleri için yazma özelliklerine katkı sağlayan özellikleri de belirtmişlerdir. Öğretmenler, bir çalışmanın farklı zekâ alanlarına hitap eden ve işbirliği yapmalarına yardımcı olan özelliklerini de çalışmanın olumlu yönleri olarak belirtmişlerdir. Öğretmenler en çok grup çalışmasının önemini fark ettiklerini ifade etmişlerdir.

Yaratıcı yazma tekniklerinin olumlu yönleri olarak öğretmenlerin ortaya koydukları tüm bu özelliklerle, öğretmenler daha önce yazamıyor olduklarını ve yazabildiklerini ya da yazma becerilerinin gelişmiş olduğunu belirtmişlerdir. Ayrıca çalışmaların yazma konusunda kendilerini güdülemiş olduğunu ve motivasyon sağlamış olduğunu ifade etmişlerdir. Böylece, öğretmenler, yaratıcı yazma çalışmalarıyla kendi düşünce sınırlarını aşabildiklerini; hayal güçlerini genişletebildiklerini; konu seçerek, kendi isteklerine göre yazdırarak öğrencilerin yaratıcılığını nasıl sınırlandırdıklarını fark ettiklerini; kendilerine verilen yazma fırsatının öğrencilere de verilmesi gerektiğini anladıklarını ifade etmişlerdir.

Çalışmanın ikinci alt problemiyle ilgili olarak, sınıf öğretmenleri, yaratıcı yazma tekniklerini öğrencilere yarar açısından değerlendirmişlerdir. Bu bağlamda şu sonuçlara ulaşılmıştır:

Öğretmenler, yaratıcı yazma tekniklerinin öğrencilerin hayal gücünü, yaratıcılığını ve düşünme becerisini geliştirme konusunda yarar sağlayacağını belirtmişlerdir. Yaratıcı yazma çalışmalarının, öğrencilere sağladığı bu yararlar, çalışmaların yaratıcı düşünme becerisini geliştirmesiyle ilişkilidir. Batdal Karaduman ve Yıldırım'ın (2017, s. 54) çalışmasında, sınıf öğretmeni adaylarının yaratıcı düşünme becerisinin, öğrencilere neler kazandırılabilceğine yönelik görüşleri incelendiğinde de bu becerinin öğrencilere üst düzey ve farklı düşünme becerisini kazandıracığı belirtilmiştir. Farklı araştırmalar incelendiğinde, öğretmenlerin büyük çoğunluğu yaratıcılığı geliştirmeye yönelik ders işlediğini belirtiyor olsa da öğretmenlerin yaratıcı davranışlara ve örneklerine katılım düzeyleri ile bu durumu paralellik göstermediği görülmektedir (Özel ve Bayındır, 2015, s. 354). Yaratıcı yazma yaklaşımını betimleyen özelliklerin yazma

uygulamalarında var olma düzeyini öğretmenler “Yeterli”; öğrenciler ise “Yetersiz” olarak değerlendirmektedir. Aşıkcan ve Pilten (2016, s. 273), yaratıcı yazma yaklaşımına uygun olmayan bir şekilde, öğretmenlerin çoğunluğunun, öğrencilerin yazılı anlatım çalışmalarını değerlendirirken yazım ve noktalamayı ve sonra da biçimsel görünümü önemseydiğini belirtmektedir. Bu çalışma kapsamında öğretmenlerin yaratıcı yazma yaklaşımlarına katılması, öğretmenlerin, yazma çalışmalarında geliştirmeleri ve asıl değerlendirmeleri gerekenlerin neler olduğunu fark etmeleri açısından yararlı olmuştur. Öğretmenler, öğrencilere doğrudan bir konu verip yazdırmak yerine yazmanın bir süreç olarak ele alınmasının ve yazmaya hazırlık çalışmalarının yaptırılmasının önemli olduğunu fark etmişlerdir. Öğretmenin sınırlı bir konu vermesi yerine öğrencinin kendi konusunu oluşturmasının yararı da öğretmenler tarafından belirtilmiştir. Aşamalı olarak yazdıkları, yönergelere uydukları çalışmaların öğrencilere daha iyi yazabilmek ve kolay yazabilmek konularında yararlı olacağını belirtmişlerdir. Böylece süreç içinde öğrenci kendi gelişimini de görebilecektir. Calp (2013, s. 893), yazma çalışmalarında öğrenenlere yazma konuları planlanmış hâlde verildiği için orijinal fikirlerin ortaya çıkmadığını; yazmaya başlamadan konuyu planlamanın düşünceleri engelleyebildiğini belirtmektedir. Yaratıcı yazma çalışmalarına katılan öğretmenler de kendi deneyimlerinin ardından benzer sonuçlara ulaşmışlardır. Öğretmenler, yaratıcı yazma tekniklerinin öğrencilerin duyuşsal özelliklerine hitap ettiği için, öğrencilerin duyuşsal özelliklerini geliştireceği için ve öğrencilerin bu konuda kendilerini ifade etmelerinde yardımcı olacağı için öğrencilere yarar sağlayacağını belirtmişlerdir. Öğretmenler, yaratıcı yazma tekniklerinin öğrencilerin farklı metin türlerinde yazma becerilerini geliştirmesini de yararlı bulmuşlardır. Çalışmaların, öğrencilerin “anı” gibi yazmayı sevdikleri bir metni farklı bir açıdan yazma konusunda ve “mektup” gibi yazmayı sevmedikleri bir türde yazma isteği kazandırma açısından yararlı olacağını belirtmişlerdir. Ayrıca çalışmalarda, bir metin türünü iyi bir şekilde yansıtan ve metinleri daha iyi yazma becerisi kazandıran özelliklerin de öğrencilere yararlı olacağı öğretmenler tarafından belirtilmiştir. Öğretmenler, yazma çalışmasında öğrencilerin aktif olmasının, grup çalışması yapmasının, işbirliği yapmasının, farklı zekâ alanlarını kullanmalarının öğrenciler için yararlı olacağını belirtmişlerdir. Böylece öğrenciler eğlenerek, yaşayarak

öğrenebileceklerdir. Öğretmenlerin çalışmaların öğrencilere yararı olarak belirtmiş olduğu özelliklerden bir diğeri ve belki de en önemlilerinden biri, yaratıcı yazma çalışmalarının öğrencilerin yazma becerisini geliştirmesi, onları yazmaya motive etmesidir. Demir'in (2012, s. 354) belirttiği gibi öğrencilerin yazma becerisinin geliştirilmesindeki en önemli husus, öğrencileri yazmaya isteklendirmek, yazma işini başaracaklarına dair onları yüreklendirmektir. Sürece dayalı yazma yaklaşımlarının ve yaratıcı yazma çalışmalarının öğrencilerin tutumuna, başarısına, kaygısına, motivasyonuna olumlu yönde etkisi olduğuna yönelik birçok çalışma bulunmaktadır: Avcı, 2013; Bayat, 2014; Bircan Manay, 2017; İnal, 2006; İşeri ve Ünal, 2012; Memiş, Sever ve Bozkurt, 2016; Karatay, 2011; Öztürk, 2007; Temizkan, 2011; Ülper ve Uzun, 2009; Yaylı, 2009. Öğretmenler yaratıcı yazma çalışmalarına katılarak, kendileri için neyin motive edici olduğunu, neyin yazmayı kolaylaştırdığını ve neyin yazma becerilerini geliştirip kendilerine yazma alışkanlığı kazandıracığını fark etmişlerdir. Böylelikle, çalışmaların öğrencilere de bu açılarından yarar sağlayacağını fark etmişler ve bunu ifade etmişlerdir. Akkaya'nın (2014, s.1494) çalışmasında da yaratıcı yazma tekniklerini diğer tekniklerle karşılaştıran öğretmenler, bu çalışmada ifade edilenlerle birlikte, özellikle de yaratıcı yazmanın hayal gücünü geliştirdiğini, yetenekleri ortaya çıkardığını, özgüveni arttırdığını, yazma yeteneğini geliştirdiğini, öğrenciyi düşünmeye sevk ettiğini belirtmişlerdir.

Çalışmanın üçüncü alt problemiyle ilgili olarak, sınıf öğretmenleri yaratıcı yazma tekniklerini sorunlar ve öneriler açısından değerlendirmişlerdir. Bu bağlamda, şu sonuçlara varılmaktadır:

Öğretmenlerin, katılmış oldukları yaratıcı yazma tekniklerinin sorunlarına yönelik sıklıkla dile getirdikleri sorunlar arasında çalışmaların uygulamada uzun zaman gerektirecek olmasıdır. Bunun yanında öğretmenler, çalışmaların uygulanması durumunda öğrencilerin bireysel farklılıklarına (yaşı, sınıf seviyesi, çizim yeteneğinin olmaması, vb.) dikkat çekmişlerdir. Yazma çalışmalarının bazılarının öğrenciler için zor olabileceği de ifade edilenler arasındadır. Bazı çalışmalarda sınıftaki gürültünün çok olacağı, sınıfı yönetmenin zor olacağı gibi ifadeler de sorun olarak ifade edilmiştir. Batdal Karaduman ve Yıldırım'ın (2017, s. 59) çalışmasında sınıf öğretmeni adayları, yaratıcılığı engelleyen sınıf ortamından kaynaklı faktörler olarak sınıfların kalabalık olması, gürültülü olma-

sı gibi faktörler belirtmişlerdir. Akkaya'nın (2014, s.1495) çalışmasında da öğretmenler yaratıcı yazmanın zaman alıcı olduğunu ifade etmişlerdir. Belirtilen ifadeler, kalabalık sınıflarda, öğrencinin aktif olduğu sınıflarda beklenen bir durumdur. Yine de özellikle yaratıcı yazma teknikleri için geçerli olmasa da uygulama sürecinde dile getirilen özelliklere dikkat edilmelidir. Atölye çalışmaları sonunda, öğretmenler tarafından yapılan öneriler incelendiğinde, öğretmenler bazı çalışmaların yönergelerinin kısaltılabileceğini, basitleştirilebileceğini önermişlerdir. Çalışmaların farklı materyallerle, farklı konularla ya da drama gibi farklı çalışmalarla da yapılabileceğini önermişlerdir. Öğretmenler grup çalışmalarının önemli olduğunu ancak bazı çalışmalar için daha küçük gruplarla çalışmanın daha uygun olacağını belirtmişlerdir. Öğrenciyi yazmaya hazırlamak konusunda ise yazmaya hazırlık aşamasının önemini anlamışlar; hazırlık aşamasının atlanmaması ya da hızlı geçilmemesi gerektiğini ifade etmişlerdir.

Öğretmenlerin yaratıcı yazma konusundaki atölye çalışmalarını değerlendirmeleri genel olarak incelendiğinde, yaratıcı yazmanın özellikleriyle karşılaşılmaktadır. Öğretmenler yaratıcı yazma çalışmalarını deneyimleyerek aslında öncelikle yazmanın pratiğini yaşamışlar ve yaşadıklarını kuramsal ya da teorik olarak dile getirmişlerdir. Çalışma kapsamında elde edilen veriler göstermektedir ki sınıf öğretmenleri alışık oldukları ya da bildikleri yazma uygulamalarının aksine yazma etkinliğinin nasıl olması gerektiğini keşfetmişlerdir. Buna göre yazma etkinliği yazanı sınırlandırmamalı; yazanın hayal gücünü ve düşünce gücünü geliştirmeli; yazma, bir süreci ve aşamalı bir süreci kapsamalı; yazma etkinliğinin girişine/hazırlığına önem verilmeli; yazan kendini özgürce ifade edebilmeli; yazarken yazanı eğlendirmeli; grup çalışmalarına sıkça yer verilmeli; yazma etkinliği gerçek materyallerle desteklenmeli; yazma çalışmaları motive edici ve güdüleyici olmalı. Öğretmenlerin yaratıcı yazma sürecini ve tekniklerini deneyimlemeleri genel olarak yazma sürecine ve özel olarak yaratıcı yazma sürecine yönelik bilgi ve deneyim kazanmalarını sağlamıştır. Öğretmenler görüşleri ile de kazandıkları bilgiyi, deneyimi ve farkındalığı belirtmişlerdir.

Bu tür çalışmaların yaygınlaştırılması öncelikle öğretmenlerin bilgi ve deneyim kazanmaları için önemlidir. Öğretmenlere yazma konusunda neler yapmaları gerektiğini söylemek yerine neler yapmaları gerektiğini

yaşatmak ve yaşayarak öğrenmelerini sağlamak, öğrencileriyle yapacakları uygulamalar için daha yararlı olacaktır. Öğretmenlerin yaşadıkları, içselleştirdikleri bilgi ve deneyimlerini öğrencilerine daha iyi aktarabileceği düşünülmektedir.

EXTENDED ABSTRACT

**Teachers' Evaluations of Creative Writing
Techniques: An Action Research**

*

Gökçen Göçen

Fatih Sultan Mehmet Vakıf University

It is necessary for teachers to have more than knowledge in order to be able to implement creative writing activities in their lessons. They should learn about such activities by first-hand experience. The teachers who realize how creative writing techniques improve them, and what benefits they bring other than improving creativity and imagination can also better understand the benefits of these techniques for learners. Therefore, teachers will learn by experience and practice as well as understanding where and when to use this useful information. The teachers who experience creative writing techniques themselves will have a chance to foresee any potential problems with the implementation and manage any creative writing processes in their lessons better. The answers and solutions provided during teachers' experiences with creative writing techniques will enhance their own implementations.

Building upon the points mentioned above, the research question of this study is: "How do elementary school teachers evaluate creative writing techniques considering their advantages, benefits to learners, problems and suggestions?". The aim is to have teachers experience and evaluate creative writing techniques. Therefore, the sub-questions of this study are as follows:

- How do elementary school teachers evaluate creative writing techniques in terms of their advantages?
- How do elementary school teachers evaluate creative writing techniques in terms of their benefits to learners?
- How do elementary school teachers evaluate creative writing techniques in terms of problems with implementation and suggestions?

Method

This study adopts a qualitative research design and is an action research. The participants are 44 elementary school teachers (12 male, 32 female). The study contains teachers working in 22 different provinces from all 7 regions in Turkey. It has been found out that the majority of the participants are graduates of faculty of education and have 11-15 years of experience in teaching.

The data collection tool used for this study is a survey titled "Workshop Evaluation Form". This survey is composed of open-ended questions asking for teachers' opinions on positive aspects of each creative writing technique, benefits of these techniques for learners, problems with the implementation of them and teachers' recommendations. 15 workshops were set up between June 26 – July 1, 2018 and these workshops were completed in 30 hours. The "Workshop Evaluation Form" was distributed to the teachers at the end of each workshop. Data collection process was finalized when all the workshops were completed. The three categories that have been created after content analysis phase are as follows: positive aspects of the creative writing techniques, their benefits for the learners, problems with the implementation and recommendations. Additionally, some examples from participating teachers' responses were included descriptively.

Discussion and Conclusion

15 creative writing workshops were set up and completed with the teachers. These teachers participated in the workshops as students. They completed the evaluation forms at the end of each workshop.

As a result of the teachers' evaluations, the following conclusions concerning the positive aspects of the techniques have been made: the teachers indicated that their own thinking skills as well as their imaginative skills were improved by creative writing workshops. They realized that limiting imagination, thinking skills and creativity hindered writing productivity. They discovered that writing is a process of discovery. The teachers witnessed that the activities proceed within a procedure step by

step. They also noticed the importance of pre-writing phase. They reported that they could write better when the pre-writing phase of the writing activity was long enough and done effectively. However, they expressed that they were not able to prepare themselves enough and consequently could not write well during a workshop in which they had spent less time for the pre-writing phase. The teachers also realized that using instructions in a writing activity made it easier to write. Therefore, they could write easily instead of worrying about “what to write”. As for the positive aspects of the techniques, the teachers also mentioned affective features of them. It was stated that creative writing activities made them have fun and feel emotional. Being for various intelligence types and promoting collaboration were also among the positive aspects. The teachers frequently mentioned that they realized the importance of group work. They stated that they could not write before, but started writing or improved their writing skills with the help of the workshops. In addition, they indicated that the workshops motivated them for writing.

With regard to the benefits of the techniques for learners, the following conclusions have been made: the teachers stated that creative writing techniques would be useful for improving learners’ imaginative, creative and thinking skills. They noticed that instead of providing a topic and making learners start writing about it immediately, considering the writing activities as a process and applying pre-writing activities are essential steps to take. The importance of letting students come up with their own topics to write instead of imposing a limited topic on them was also mentioned by the teachers. The activities that allowed them to write by following a set of instructions step by step were considered as useful for learners since such activities would let learners write better and more easily. Therefore, this would enable learners to view their own progress. The teachers indicated that activating learners, having them work in groups, collaborate and use different types of intelligence would be beneficial. Therefore, learners could have fun while learning by experience. The most significant benefit of these techniques for learner mentioned by the teachers is probably the fact that creative writing would improve learners’ writing skills and motive them for writing.

One of the frequently mentioned problems identified by the teachers concerning these techniques is that these techniques would require a lot of time to be implemented in class. Other than this, teachers emphasized that individual differences such as age, grade, ability to draw, etc., might pose some problems.

It was also mentioned in the evaluation forms that the instructions of some activities should have been shorter and simpler. Teachers also suggested that the activities should be implemented with different materials and topics, or different techniques like drama.

The data collected for this study also indicates that teachers discovered some facts concerning better and more effective ways of implementing writing activities, instead of the ones that they already knew about. The fact that the teachers had a chance to experience these techniques taught them about writing process in general and specifically about creative writing process. Teachers showed that they gained some information, experience and awareness.

It is important to organize such workshops since these give teachers ample chances to learn more and broaden their experiences. Instead of telling them what to do for writing, making them experience the things to be done for writing and letting them learn by experience would be much more effective in their in-class implementations.

Kaynakça/References

- Ak, E. (2011). *Yaratıcı yazma tekniklerinin ilköğretim 5. sınıf öğrencilerinin Türkçe dersindeki yazılı anlatım becerileri üzerindeki etkisi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Dokuz Eylül Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir.
- Akdağ, M., ve Güneş, H. (2003). Öğretmen rolünün yaratıcı bir sınıf ortamı oluşturmasındaki önemi. *Milli Eğitim Dergisi*, 159, 60-73.
- Akkaya, N. (2014). Sınıf öğretmenlerinin yaratıcı yazma sürecine ilişkin görüşlerinin değerlendirilmesi. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 14(4), 1487-1504.
- Aşıkcan, M., ve Pilten, G. (2016). Sınıf öğretmenlerinin yazılı anlatım çalışmalarının süreç temelli yazma modeli odaklı

- değerlendirilmesi. *Turkish Studies International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 11(3), 255-276.
- Avcı, A. S. (2013). *Yaratıcı yazma etkinliklerinin 8. sınıf öğrencilerinin yazma eğilimleri ve yazma kaygılarına etkisi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Niğde Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Niğde.
- Ataman, A. (1993). *Eğitim sürecinde yaratıcılık*. Yaratıcılık ve eğitim (Ed. A. Ataman). Ankara: Türk Eğitim Derneği Yayınları.
- Batdal Karaduman, G., ve Çiftçi, C. (2018). Sınıf öğretmenlerinin yaratıcılığı destekleyici davranışlarının incelenmesi. *Sakarya University Journal of Education*, 8(3), 242-262.
- Batdal Karaduman, G., ve Yıldırım, E. (2017). Sınıf öğretmeni adaylarının yaratıcı düşünme becerisi hakkındaki görüşlerine ait nitel bir çalışma. *Üstün Zekâlılar Eğitimi ve Yaratıcılık Dergisi*, 4(2), 51-63.
- Bayat, N. (2014). Sürece dayalı yazma yaklaşımının yazma başarısı ve kaygısı üstündeki etkisi. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 14(3), 1123-1141.
- Bircan Manay, E. (2017). *Kelime ağı yönteminin ilköğretim 6. sınıf öğrencilerinin yazmaya karşı tutumlarına ve yazma özyeterlik algısına etkisi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Dokuz Eylül Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir.
- Calp, M. (2013). Serbest ve yaratıcı yazma tekniğine göre oluşturulan kompozisyonların yazılı anlatımın niteliği ve puanlama tekniği açısından karşılaştırılması. *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 8(9), 879-898.
- Demir, T. (2011). *İlköğretim öğrencilerinin yaratıcı yazma becerileri ile yazma özyeterlik algısı ve başarı amaç yönelimi türleri ilişkisinin değerlendirilmesi*. Yayınlanmamış doktora tezi. Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Demir, T. (2012). Türkçe eğitiminde yaratıcı yazma becerisini geliştirme ve küçürek öykü. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9(19), 343-357.
- Dikici, A. (2013). Yaratıcılığı Destekleyen İlköğretim Öğretmenleri İndeksi Ölçeği'nin Türkçeye uyarlanması. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 13(1), 307-324.

- Dilidüzgün, Ş. (2010). İlköğretim Türkçe derslerinde aktif öğrenme bağlamında yaratıcı metin çalışmaları. *Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi Dergisi*, 14, 19-37.
- Gündüz, O., ve Şimşek, T. (2016). *Anlatma teknikleri 2: Uygulamalı yazma eğitimi el kitabı*. Ankara: Grafiker Yayınları.
- Güney, N. (2016). Öğretmenlerin yazma eğitimine yönelik düşünceleri. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 5(2), 970-985.
- Güven, A. Z. (2014). Ortaokul Türkçe derslerinde yaratıcı düşünme becerisinin kazandırılmasına ilişkin öğretmen görüşleri. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 6, 1-22.
- İnal, S. (2006). *Yabancı dil öğretimindeki hedeflerin gerçekleştirilmesinde "Clustering" yazılı anlatım tekniğinin öğrenci tutumu ve başarısı üzerindeki etkileri*. Yayınlanmamış doktora tezi. Dokuz Eylül Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir.
- İşeri, K., ve Ünal, E. (2012). Türkçe öğretmen adaylarının yazma kaygı durumlarının çeşitli değişkenler açısından incelenmesi. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 8(2), 67-76.
- Işık, A. D. (2013). Sınıf öğretmenlerinin yaratıcı bireyler yetiştirmede görev ve sorumlulukları. *The Journal of Academic Social Science Studies*, 6(6), 585-601.
- Karatay, H. (2011). 4+1 planlı yazma ve değerlendirme modelinin öğretmen adaylarının yazılı anlatım tutumlarını ve yazma becerilerini geliştirmeye etkisi. *Turkish Studies International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 6(3), 1029-1047.
- Koçyiğit, B. K., ve Sefer, G. D. (2005). *Süreç değerlendirme yaklaşımlarıyla yazma becerilerinin geliştirilmesine yönelik bir çalışma: Benim öykülerim*. Eğitimde İyi Örnekler Konferansı, Sabancı Üniversitesi, İstanbul.
- Korkmaz, G. (2015). *Yaratıcı yazma yönteminin 6. sınıf öğrencilerinin yazma öz yeterlik algılarına, yazmaya ilişkin tutumlarına ve yazma becerisi akademik başarılarına etkisi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Gaziantep Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Gaziantep.
- Kurudayıoğlu, Ö., ve Karadağ, Ö. (2010). İlköğretim öğrencilerinin yazılı anlatımlarının konu seçimleri açısından incelenmesi. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7(13), 192-207.

- Maltepe, S. (2006). *Yaratıcı yazma yaklaşımı açısından Türkçe derslerindeki yazma süreçlerinin ve ürünlerinin değerlendirilmesi*. Yayınlanmamış doktora tezi. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Maltepe, S. (2007). Yaratıcı yazma yaklaşımı açısından Türkçe derslerinde oluşturulan yazılı anlatım ürünlerinin değerlendirilmesi. *Eurasian Journal of Educational Research*, 26, 143-154.
- Melanlıoğlu, D., ve Atalay, T. D. (2016). Yabancı dil olarak Türkçe öğrenenlerin yazma öz yeterliklerinde yaratıcı yazma uygulamalarının etkisi. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 3, 697-721.
- Memiş, A., Sever, E., ve Bozkurt, M. (2016). Yaratıcı yazma ve yaratıcı drama yaklaşımının ilkökul öğrencilerinin yaratıcı yazma becerilerine ve yardımseverlik tutumlarına etkisi. *Turkish Studies International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 11(3), 1685-1702.
- Oral, G. (2014). *Yine yazı yazıyoruz (5. Basım)*. Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- Özden, Y. (1993). *Öğrenme ve öğretme*. Ankara: Pegem Yayıncılık.
- Özel, A., ve Bayındır, N. (2015). Sınıf öğretmenlerinin öğrencilerde yaratıcılığı geliştirmeye yönelik öğretimsel davranışları. *Uluslararası Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 5, 348-358.
- Özerbaş, M. A. (2011). Yaratıcı düşünme öğrenme ortamının akademik başarı ve bilgilerin kalıcılığa etkisi. *GÜ Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 31(3), 675-705.
- Öztürk, E. (2007). *İlköğretim V. sınıf öğrencilerinin yaratıcı yazma becerilerinin değerlendirilmesi*. Yayınlanmamış doktora tezi. Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Peker, Ş. (2015). *Yazılı anlatım becerilerinin geliştirilmesinde yaratıcı drama tekniklerinden özel mülkiyet tekniğinin yaratıcı yazma yaklaşımı ile karşılaştırılması*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Senemoğlu, N. (2002). *Gelişim öğrenme ve öğretim kuramdan uygulamaya*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Sönmez, V. (2008). *Öğretim ilke ve yöntemleri*. Ankara: Anı Yayıncılık.

- Sungur, N. (1997). *Yaratıcı düşünce*. İstanbul: Evrim Yayınevi.
- Susar Kırmızı, F. (2008). Türkçe dersinde yaratıcı drama yönteminin yaratıcı yazma başarısına etkisi ve yazılı anlatım ürünlerinin değerlendirilmesi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 41(Özel Sayı), 251-275.
- Susar Kırmızı, F. (2015). Yaratıcı drama ve yaratıcı yazma uygulamalarının yaratıcı yazma başarısına etkisi. *Eğitim ve Bilim*, 40(181), 93-115.
- Tekşan, K. (2011). Yazılı anlatımı geliştirmede ön hazırlık. *Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, 3, 149-178.
- Temizkan, M. (2010). Türkçe öğretiminde yaratıcı yazma becerilerinin geliştirilmesi. *Türklük Bilimi Araştırmaları Dergisi*, 27, 621-643.
- Temizkan, M. (2011). Yaratıcı yazma etkinliklerinin öykü yazma becerisi üzerindeki etkisi. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 11(2), 919-940.
- Temizkan, M., ve Yalçınkaya, M. (2013). İlköğretim 6. 7. 8. sınıf Türkçe öğretmenlerinin yaratıcı yazma etkinliklerini uygulama durumları. *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi*, 20, 70-91.
- Tonyalı, E. (2010). *Yaratıcı yazma uygulamalarının ilköğretim ilköğretim altıncı sınıf öğrencilerinin yazma becerilerine etkisi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bolu.
- Top, F. (2013). *Yabancı dil olarak Türkçe öğretiminde yaratıcı yazma tekniklerinin kullanılması*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Dokuz Eylül Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir.
- Topçuoğlu Ünal, F., ve Sever, A. (2012). Yaratıcı yazmada müziğin etkisi. *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 7(4), 2907-2918.
- Ülper, H., ve Uzun, L. (2009). Bilişsel süreç modeline göre hazırlanan yazma öğretimi izlencesinin öğrenci başarısına etkisi. *İlköğretim Online*, 8(3), 651-665.
- Yaylı, D. (2009). Hizmet öncesi Türkçe öğretmenleri ile bir süreç yazma uygulaması. XVIII. *Ulusal Eğitim Bilimleri Kurultayı*, Ege Üniversitesi, İzmir.

- Yenilmez, K., ve Yolcu, B. (2007). Öğretmen davranışlarının yaratıcı düşünme becerilerinin gelişime katkısı. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 18, 95-105.
- Yıldırım, A., ve Şimşek, H. (2016). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayınevi.
- Yıldız, C., Okur, A., Arı, G., ve Yılmaz, Y. (2008). *Kuramdan uygulamaya Türkçe öğretimi*. Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- Zorbaz, K. Z. (2010). *İlköğretim okulu öğrencilerinin yazma kaygı ve tutukluğunun yazılı anlatım becerileriyle ilişkisi*. Yayınlanmamış doktora tezi. Gazi Üniversitesi. Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

- Göçen, G. (2018). Öğretmenlerin yaratıcı yazma tekniklerine yönelik değerlendirmeleri: Bir eylem araştırması. *OPUS-Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 9(16), 625-677. DOI: 10.26466/opus.487130

Matematik Öğretim Programında Yer Alan Değerler Eğitime Yönelik Öğretmen Görüşlerinin İncelenmesi¹

DOI: 10.26466/opus.476727

*

Demet Deniz*

* Dr. Öğr. Üyesi, Muş Alparslan Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Muş/ Türkiye

E-posta: demetdeniz227@gmail.com

ORCID: [0000-0001-9310-5482](https://orcid.org/0000-0001-9310-5482)

Öz

Bu çalışmanın amacı ortaokul matematik öğretmenlerinin matematik öğretim programında yer alan değerler eğitime yönelik görüşlerinin incelenmesidir. Bu amaçla yapılan çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden biri olan olgu bilim deseni kullanılmıştır. Çalışmaya amaçlı örnekleme yoluyla seçilen 10 ortaokul matematik öğretmeni katılmıştır. Veri toplama aracı olarak 10 açık-uçlu sorudan oluşan anket kullanılmıştır. Veriler içerik analizi ile analiz edilmiştir. Elde edilen bulgulara göre öğretmenlerin değerler eğitiminden haberdar oldukları ancak bununla ilgili ne hizmet içi ne de hizmet öncesi bir eğitim almadıkları tespit edilmiştir. Öğretmenler, matematik derslerinde değerlere yer verirken sabır, dürüstlük gibi bazı değerleri öğretmede zorluk yaşadıklarını belirtmişlerdir ve değerler eğitimiyle ilgili öğretmenlerin bilgilendirilmesi gerektiğini, öğretim programında kazanımlara ilişkin değerlerin daha detaylı olması gerektiğini ve sadece matematik derslerinde değil aynı bir ders olarak verilmesi gerektiğini vurgulamışlardır. Öğretmenlerden bazıları matematiğin değerlere sahip olmayan bir ders olduğunu düşünmektedir. Ancak matematik derslerinde değerlerin öğretilmesi öğrencilerin bilişsel, duyuşsal ve sosyokültürel alanda gelişimlerine katkıda bulunacağından matematik öğretmenlerine değerler eğitiminin önemi hakkında bilgilendirmeler yapılabilir ve matematik derslerinde değerler eğitime yer vermeleri teşvik edilebilir.

Anahtar Kelimeler: Değerler Eğitimi, Matematik Öğretim Programı, Ortaokul Matematik Öğretmenleri.

¹ Bu araştırma 3-6 Temmuz 2018 tarihleri arasında düzenlenen "International Conference On Mathematics, An Istanbul Meeting for World Mathematicians, Minisymposium on Approximation Theory & Minisymposium on Math Education" konferansında sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

Investigation of Teachers' Views on Values Education in Mathematics Curriculum

*

Abstract

This study aims to investigate the views of secondary school mathematics teachers on values education included in mathematics teaching program. For this purpose, phenomenological method which is one of the qualitative research methods was used. 10 secondary school mathematics teachers who were chosen by purposive sampling method participated in the study. A 10 open-ended question survey was used as the data collection tool. The data were analyzed through content analysis. According to the findings obtained, the teachers are aware of values education but have gotten no in service or pre-service training related to this. They stated that they have difficulty in teaching values like patience, honesty and etc. in mathematics classes and added that teachers should be informed on values education, values towards attainments should be covered in more details in the teaching program and that those values should be given not only in mathematics classes but as a seperate class. Some of the teachers think that mathematics is a lesson without values. However, since teaching values in mathematics classes will contribute to the cognitive, affective and sociocultural development of students, mathematics teachers can be informed on the significance of values education and be encouraged to include it in their classes.

Keywords: *Values Education, Mathematics Teaching Program, Secondary School Mathematics Teachers*

Giriş

Değer, “bir ulusun sahip olduğu sosyal, kültürel, ekonomik ve bilimsel değerlerini kapsayan maddi ve manevi öğelerin bütünü” olarak tanımlanmaktadır (Türk Dil Kurumu). Değerler toplumun millî ve manevi kaynaklarından damıtılarak dünden bugüne ulaşmış ve yarınlara aktaracak öz mirastır (Milli Eğitim Bakanlığı [MEB], 2018). İhtiyaçların giderek farklılaştığı günümüzde insanların düşüncelerinin ve değer yargılarının kaçınılmaz değişimi düşünülürse bazı değerlerimizin sürdürülebilmesi ve önemini yitirmemesi eğitim sayesinde olacaktır (Türk ve Nalçacı, 2012). Öte yandan medeniyetlerin varlıklarını sürdürebilmeleri, ancak değerlerini yeni nesillere aktarabilmeleriyle mümkündür, dolayısıyla ailelerinden yetersiz değerler eğitimi alan ve değer merkezli etkilerden uzak milyonlarca çocuk için okulların böyle bir misyonu yüklenmesi hayatî bir önem taşımaktadır (Ekşi, 2003). Tutum ve davranışları biçimlendirmede önemli bir role sahip olan değerlerin, eğitim süreci içerisinde kazandırılması ve yeni nesillere aktarılması, kültürel devamlılık açısından da son derece önemlidir (MEB, 2017).

Değerlerin yapısı genellikle duygusal bir değişken olarak düşünülmüştür, ancak bireylerin diğerlerine göre belirli değerleri seçip bunlara değer vermesi aynı zamanda iyi bir bilişsel işlem derecesini içermektedir (Seah, 2008). Seah'e (2008) göre bir bireyin değer sistemi içindeki değerlerin tespiti, geliştirilmesi, değerlendirilmesi ve yürürlüğe konması, sadece bir bilişsel ya da duyuşsal bir boyut içermez, kişinin içinde bulunduğu sosyokültürel ortam da değerlerin nasıl ve nasıl içselleştirildiği ve nasıl harekete geçtiği üzerinde etkilidir (Seah, 2008). Matematik dersi açısından ele alındığında ise matematiğin değerlere sahip olmayan bir ders olması şeklinde yanlış bir anlayış mevcuttur (Seah, Bishop, FitzSimons ve Clarkson, 2001). Durmuş'a (2004) göre matematiksel bilginin matematiksel işlem ve kavramsal bilgilerin ele alınışı, bu şekilde yanlış bir anlayışın olmasına neden olmaktadır; ancak öğrenme ve öğretme alanındaki gelişmelerdeki farklılıklar matematiğin de kendine özgü farklı değerleri içeriğini fark etmeyi sağlamıştır. Oysaki matematik eğitiminde de değerler bilinçli bir seçme ve karar verme sürecini (dolayısıyla bilişsel bir süreç) ve aynı zamanda değer verdiğimiz şeyin içsel duygularını içermektedir (Seah,

2008). Dolayısıyla bilinmelidir ki matematik eğitiminde değerlerin öğretilmesi sadece bilişsel alanı değil aynı zamanda duyuşsal alanı da kapsayan yoğun çabayı gerektirmektedir (Durmuş, 2004). Bunlara ek olarak matematik eğitiminde değerlerin oynadığı rollerle ilgili çeşitli araştırmalarda, bu değerlerin sosyokültürel faktörlere ne ölçüde sahip olduklarına da dikkat çekilmiştir (Seah, 2008). Matematik eğitimi ile ilgili değerler, öğretmenin ve çalışılan kurumun belirlediği kurallar çerçevesinde öğretilmesi istenen matematiksel bilgi ve işlemleri kazandırmaya yönelik değerlerdir (Durmuş, 2004). Daha önceki öğretim programlarında değerler eğitimine neredeyse hiç yer verilmediği için öğretim programları güncellenmiştir ve bu öğretim programlarında artık belli bir disipline ilişkin kazanımlara yer verilmesinin yanında değerler eğitimine de yer vurgu yapılmıştır.

Değerler eğitiminin bu açılardan önemli olması onun eğitim ve öğretim süreci içerisinde öğretim programlarında yer alması sonucunu doğurmuştur (Türk ve Nalçacı, 2012). Ülkemizdeki ilkökul ve ortaokul matematik öğretim programları incelendiğinde, 2017 yılına kadar matematik eğitimi amaçlarında değerler örtük bir şekilde verilmeye çalışılmıştır ancak ilk olarak 2017’de tasarlanan matematik öğretim programında değerlerin ayrı başlık altında ele alındığı, bu değerlerin neler olduğu ve bu değerlerin hangi kazanımlara ilişkili olduğu görülmüştür. 2018 yılında ise matematik öğretim programı güncellenerek programdaki değerler eğitimiyle ilgili düzenlemeler yapılmıştır. Bu öğretim programlarında matematik öğretiminin amaçları arasında manevi ve kültürel değerlere sahip bireylerin yetiştirilmesine yer verilmiş, değerler eğitimin önemine ve kazandırılması gereken değerlerin neler olduğuna değinilmiştir. Her ne kadar matematik değerlerden uzak bir ders olarak görülse bile aslında birçok değerle ilişkili olduğu öğretim programlarında belirtilmiştir. Bu açıdan bakıldığında matematik derslerinde sadece matematiksel bilgi ve becerilere sahip bireylerin yetiştirilmesi değil, bireylerin matematiğin günlük yaşantıların içinde olduğunu anlamalarını ve kullanmalarını sağlayarak öğrenmeye değer bir ders olduğunun hissettirilmesi ve temel değerleri benimsemiş bireylerin yetiştirmesi de amaçlanmaktadır (MEB, 2017; MEB, 2018). Öğretmenlerce önemsenen değerler sınıfta bazen açık bir şekilde veya örtük olarak ortaya çıkarken, bazen de öğretmenler farkında olmadan bazı değerleri

sınıfta somutlaştırmaktadırlar (Durmuş, 2004). Dolayısıyla matematik öğretim programlarında değerlere ayrı bir program veya öğrenme alanı, ünite, konu vb. olarak yer verilmemiş, aksine bütün eğitim sürecinin nihai gayesi ve ruhu olan değerlerimiz, öğretim programlarının her birinde ve her bir biriminde yer almıştır (MEB, 2018). Değerler eğitiminin programda nasıl yer veriliği incelenirse 2017 yılında düzenlenen ilkökul ve ortaokul matematik öğretim programında değerler eğitimine yönelik adalet ve paylaşım, bilimsellik, esneklik, estetik, eşitlik, özgürlük, sabır, saygı, sorumluluk ve tasarruf değerlerine yer verildiği görülmektedir. 2018 ilkökul ve ortaokul matematik öğretim programında ise adalet, dostluk, dürüstlük, öz denetim, sabır, saygı, sevgi, sorumluluk, vatanseverlik, yardımseverlik değerlerine yer verilmiştir. 2018 matematik öğretim programında bu değerlerin yanında Türkiye Yeterlilikler Çerçevesinde (TYÇ) belirlenen 8 anahtar yetkinlikle birlikte esneklik, estetik, eşitlik, adalet ve paylaşım gibi değerlerinin de uygun kazanımlarla ilişkilendirilmesi öne çıkarılmak istenmiştir. Artarda çıkan bu iki öğretim programı incelendiğinde 2018 yılında oluşturulan ilkökul ve ortaokul matematik öğretim programının ele aldığı değerlerin 2017'e göre daha kapsamlı olduğu görülmektedir. 2017 yılında ilkökul ve ortaokul matematik öğretim programında yer verilen bilimsellik ve tasarruf değerlerinin ise 2018 yılında yer almadığı görülmektedir. 2017 ilkökul ve ortaokul matematik öğretim programına bakıldığında programda yer alan değerlerin kazanımlarla olan ilişkisine detaylı açıklamalar olmasa bile yer verilmiştir. Ancak 2018 yılındaki öğretim programına bakıldığında sadece değerlerin neler olduğuna değinildiği ancak bu değerlerin hangi kazanımlarla ilişkili olduğuna değinilmemiştir.

Öğretim programlarının başarılı olması, onları uygulayacak öğretmenlerin programı benimsemeleri ve sahip çıkmalarıyla doğru orantılıdır (Karaman ve Karaman, 2016). Bu bağlamda, değerler eğitimine yer veren yeni öğretim programlarının kullanılabilirliği ve içeriği ile ilgili programın uygulayıcıları olarak öğretmenlerin görüşleri oldukça önemlidir. Çünkü öğretmenlerin öğretim programında değerler eğitimine yer verilmesi ile ilgili görüşlerinin belirlenmesi değerler eğitiminin matematik derslerinde yer verilmesinde ortaya çıkabilecek eksikliklerin fark edilmesinde ve bununla ilgili öğretim programında ne gibi düzenlemelerin yapılması gerektiği ile ilgili önemli bilgiler sunacağı düşünülmektedir. Ayrıca matematik

öğretim programlarında değerler eğitime yer verilmesi ile ilgili olarak ortaokul matematik öğretmenlerinin görüşlerini almak, değerler eğitiminin sürdürülebilirliği açısından da oldukça önemlidir. Bunların yanında ülkemizde okullarda değerler eğitimi inceleyen çalışmalar incelense bile matematik eğitiminde sınırlı sayıda çalışmanın yapıldığı görülmektedir. Değerler üzerinde yapılan birkaç çalışmayı ele alırsak Kurtdede Fidan (2009) sınıf öğretmenliği ve sosyal bilgiler öğretmenliği bölümü öğretmen adaylarının değer öğretimi hakkındaki görüşleri belirlenmeye çalışılmaktadır. Özmen, Er ve Gürgil (2012) çalışmalarında ilköğretimde çalışan branş öğretmenlerinin ilköğretim müfredatında yer alan değerlere ve değer eğitime ilişkin görüşlerinin tespit edilmeyi amaçlamıştır. Ogelman ve Erten Sarıkaya (2015) çalışmalarında okul öncesi eğitimi öğretmenlerinin değerler eğitimi ile ilgili görüşlerini incelemeyi amaçlamıştır. Araştırmacılar bu çalışmalarında okul öncesi eğitimi öğretmenlerinin ele aldıkları değerleri, bu bağlamda uyguladıkları etkinlikleri, karşılaştıkları sorunları ve değerler eğitimiyle ilgili görüşlerini ortaya koymaya çalışmışlardır. Keskin (2015) çalışmasında değerler eğitime Tarih dersi öğretim programında ve bu program uyarınca hazırlanan ders kitaplarında ne oranda yer verildiğini tespit etmeyi amaçlamıştır. Berkant, Efendioğlu ve Sürmeli (2014) ise çalışmalarında ilkokul ve ortaokul düzeyinde değer eğitiminin verildiği sosyal bilgiler dersine giren sınıf öğretmenleri ve sosyal bilgiler öğretmenlerinin değerler eğitime yönelik görüşlerini incelemiştir. Şahin ve Katılmış (2016) çalışmalarında sosyal bilgiler öğretmen adaylarının değerler eğitimi öz-yeterliliklerini incelemeyi amaçlamıştır. Yılmaz ve Yılmaz (2017) ise çalışmalarında sınıf öğretmenleri ile okul öncesi öğretmenlerinin değer öğretimi hakkındaki görüşlerini belirlemeye çalışmıştır. Matematik eğitimi açısından ise Durmuş (2004) çalışmasında matematik eğitiminde değerleri eğitimi inceleyen bir derleme çalışması yapmıştır. Yapılan çalışmalar incelendiğinde matematik öğretim programında yer verilen değerlerin öğretmenlerin bakışa açıları ile incelenmesinin matematik derslerinde değerler eğitime yer verilmesi konusunda ışık tutması beklenmektedir. Bu açıardan bakıldığında yapılan bu çalışmada, matematik öğretmenlerinin değerler eğitimi içeren yeni öğretim programına ilişkin görüşlerinin incelenmesi amaçlanmıştır.

Yöntem

Bu amaçla yapılan çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden biri olan olgu bilim deseni kullanılmıştır.

Katılımcılar

Çalışmaya amaçlı örnekleme yoluyla seçilen, beş farklı okulda görev yapan, 10 ortaokul matematik öğretmeni katılmıştır. Araştırmaya katılan öğretmenlerin kimlik bilgilerini gizli tutmak amacıyla isimleri Ö1, Ö2..., Ö10 şeklinde kodlanmıştır.

Veri Toplama Araçları ve Verilerin Toplanması

Veri toplama aracı olarak 10 maddeli açık-uçlu sorudan oluşan anket kullanılmıştır. Anketler oluşturulmadan önce matematik derslerinde değerler eğitimine yer verilmesi ile ilgili araştırmalar yapılmıştır ve değerler eğitimini içeren güncel ortaokul matematik öğretim programları detaylıca incelenmiştir. Anketler oluşturulurken Ogelman ve Erten Sarıkaya'nın (2015) çalışmalarındaki görüşme sorularından esinlenilmiş, ayrıca değerler eğitiminde çalışmalara katılan matematik öğretmenleri ile görüşülmüş ve görüşülen öğretmenlerin de görüşleri doğrultusunda 10 maddeli açık-uçlu sorudan oluşan anket hazırlanmıştır.

Verilerin analizi

Verilerin analizi içerik analizi ile analiz edilmiştir. Çalışmadan elde edilen veriler araştırmacı tarafından kategori, kod ve frekans tabloları oluşturulmuştur. Kod ve kategoriler oluşturulurken araştırmacı farklı zamanlarda tekrar kodlama yapmıştır. Ayrıca elde edilen veriler farklı bir alan uzmanı tarafından da incelenmiştir. Bu inceleme sonucunda kategorilerin değişmediği ancak bazı kodların gereksiz olduğu ve birleştirilmesi gerektiği sonucuna varılarak kod ve kategoriler son halini almıştır. Böylelikle hem araştırmacı farklı zamanlarda kodları değerlendirme imkanı bulmuş hem de başka bir alan uzmanı görüşleri doğrultusunda kodlar şekillenmiştir.

Araştırmanın güvenilirliği sağlamak için hem kodlama güvenilirliği yapılmış hem de ulaşılan sonuçlar verilerle tutarlı bir şekilde sunulmaya çalışılmıştır. Araştırmanın geçerliliğini sağlamak amacıyla ise katılımcıların görüşlerinden oluşan alıntılara yer verilmiş, bu alıntılar detaylıca açıklanmaya çalışılmıştır.

Bulgular

Matematik öğretmenlerine ilk olarak değerlerle ilgili bir düşüncelerinin olup olmadığını tespit etmek amacıyla “Değerler eğitimi denildiğinde matematik öğretmenlerinin ilk aklınıza hangi değerler gelir?” şeklinde bir soru sorulmuştur. Bu sorunun sorulmasının nedeni öğretmenlerin belirttikleri değerlerin programda yer alabilmesi durumunun incelenmesidir. Elde edilen veriler doğrultusunda aşağıdaki kategori, kod ve frekans tablosu oluşturulmuştur.

Tablo 1. Değerler eğitimi denildiğinde akla gelen ilk değerlere ait kategori, kod ve frekans tablosu

Kategori	Kod	Öğretmenler	Frekans
Akla gelen ilk değerler	Adalet	Ö1, Ö2, Ö3, Ö6, Ö7, Ö8, Ö10	7
	Eşitlik	Ö2, Ö3, Ö4, Ö5, Ö6, Ö8	6
	Bilimsellik	Ö3, Ö4, Ö6, Ö8	4
	Saygı	Ö6, Ö7, Ö9, Ö10	4
	Sorumluluk	Ö6, Ö7, Ö9	3
	Paylaşırma	Ö5, Ö6, Ö10	3
	Dürüstlük	Ö7, Ö9, Ö10	3
	Öz denetim	Ö6, Ö7	2
	Sabır	Ö1, Ö6	2
	Sevgi	Ö7, Ö9	2
	Vatanseverlik	Ö7, Ö9	2
	Dostluk	Ö7	1
	Özgürlük	Ö7	1
	Tasarruf	Ö8	1
	Hoşgörü	Ö9	1
	Ölçülü olma	Ö1	1
	Vefa	Ö9	1
	Nezaket	Ö9	1
	Yardımsverlik	Ö9	1

Görüldüğü gibi öğretmenlerin çoğunun ilk akıllarına gelen değerlerin adalet ve eşitlik değerleridir. Öğretmenlerin bahsettikleri bu değerlere bakıldığında adalet, paylaşırma, eşitlik, saygı, sorumluluk ve sabır değerlerinin hem 2017 hem de 2018 matematik öğretim programında yer aldığı görülmektedir. Bilimsellik, özgürlük ve tasarruf değerleri 2017 matematik öğretim programına yer alırken, özdenetim, dürüstlük, sevgi, vatanseverlik, dostluk ve yardımseverlik değerleri ise 2018 matematik öğretim programında yer verilmiştir. Öğretmenlerin bahsettikleri hoşgörü, vefa, nezaket ve ölçülü olma değerlerine ise her iki programda da yer verilmemiştir.

Tablo 1'e bakıldığında en çok değer belirten öğretmenin Ö9 olduğu görülmektedir. Ö9'un belirttiği değerlere bakıldığında hem 2018 matematik öğretim programındaki değerleri söylediği hem de programda yer almayan değerlerden bahsettiği görülmektedir. Ö9'un düşünceleri şu şekildedir:

"Saygı, sevgi, vatanseverlik, hoşgörülü olmak, sorumluluk almak, yardımseverlik, dürüstlük, vefa, nezaket."

Öğretmenlerin güncellenen matematik öğretim programında yer alan değerlere yönelik herhangi bir ön çalışmalarının olup olmadığı ve değerler eğitimine yönelik hizmet içi eğitim alıp almadıkları sorulmuştur. Öğretmenlerden elde edilen görüşlerden elde edilen kategori, kod ve frekanslara Tablo 2'de yer verilmiştir.

Tablo 2. Öğretmenlerin değerler eğitimi üzerinde herhangi ön çalışmaya ya da hizmet içi eğitim alma durumlarına ait kategori, kod ve frekans tablosu

Kategori	Kod	Öğretmenler	Frekans
Hizmet içi eğitim	Seminer	Ö1, Ö2, Ö3, Ö4, Ö6, Ö8	6
	Almadım	Ö5, Ö7, Ö9, Ö10	4

Öğretmenlere değerler eğitimi ile ilgili bir ön çalışma ya da hizmet içi eğitimler alıp almadıkları sorulduğunda altısının hizmet içi eğitimlerin olduğu seminerlere katıldıkları, dördünün ise herhangi bir ön çalışma ya da hizmet içi eğitime katılmadıkları tespit edilmiştir.

Değerler eğitimiyle ilgili hizmet içi seminerler aldığını belirten Ö2'nin düşünceleri şu şekildedir:

"Aslında değerler eğitimi ile ilgili çok ciddi bir çalışma yapıldı. Ancak bu çalışmalar öğretmenlere yeterince aktarılamadı. Biraz üstünkörü geçildi gibi."

Öğretmenlere Matematik derslerinde Öğretim programında yer alan değerlerden en çok hangi değere yer verdikleri sorulmuştur. Öğretmenlerin derslerinde en çok ele aldıkları değerlere ilişkin kategori, kod ve frekanslara Tablo 3'te yer verilmiştir.

Tablo 3. Derslerde en çok yer verilen değerlere ait kategori, kod ve frekans tablosu

Kategori	Kod	Öğretmenler	Frekans
Derslerde en fazla yer verilen değerler	Adalet	Ö1, Ö2, Ö5, Ö7, Ö8	5
	Eşitlik	Ö2, Ö3, Ö6, Ö8	4
	Özdenetim	Ö2, Ö6, Ö7	3
	Saygı	Ö6, Ö9, Ö10	3
	Vatanseverlik	Ö7, Ö9	2
	Sabır	Ö1, Ö6	2
	Paylaşım	Ö3, Ö5	2
	Dürüstlük	Ö7, Ö9	2
	Sorumluluk	Ö10	1
	Sevgi	Ö10	1
Esneklik	Ö4	1	

Öğretmenlere derslerinde öğretim programında yer alan değerlerden hangisini en çok kullandıkları sorulduğunda, adalet ve eşitlik değerlerinin ön planda olduğu tespit edilmiştir. Öğretmenlerin ele aldıkları değerlerin 2017 ve 2018 matematik öğretim programlarında yer alan değerler oldukları görülmektedir.

Derslerinde en çok adalet, eşitlik ve özdenetim değerlerine yer verdiğini belirten Ö2'nin düşünceleri şu şekildedir:

“Adalet, eşitlik ve özdenetim. Adalet özellikle diğer tüm değerlerin temelini oluşturmaktadır.”

Derslerinde en çok saygı, vatanseverlik ve dürüstlük değerlerine yer verdiğini belirten Ö9'un düşünceleri şu şekildedir:

“Saygı, vatanseverlik, dürüstlük. Çünkü değerler eğitiminin temelini bunların oluşturduğunu düşünüyorum.”

Derslerinde en çok saygı, sabır, özdenetim ve eşitlik değerlerine yer verdiğini belirten Ö9'un düşünceleri şu şekildedir:

“Tüm konularda öz denetim, saygı, sabır var bence. Konulara göre değişebilir. Mesela denklem konusunda eşitlik düşünülebilir. Soruyu çözebilmek için gerekli sabrın göstermesi gerekir.”

Derslerinde en çok paylaşırma ve adalet değerlerine yer verdiğini belirten Ö5'in düşünceleri şu şekildedir:

“Paylaşırmaı daha çok verdim. Bölüştürmeyi neye göre yaptığımı ve adaleti göstermek için.”

Derslerinde en çok sorumluluk, sevgi ve saygı değerlerine yer verdiğini belirten Ö10'un düşünceleri şu şekildedir:

“Derslerim de sevgi saygı ve sorumluluk gibi değerlere yer verebiliyorum nedeni şu ki bir matematik öğretmeni öğrencilere sevgi, saygı, başkalarının haklarına saygı ve sorumluluk bilinci aşılar ise daha doğru bir öğrenci yetiştirecektir.”

Derslerinde en çok esneklik değerine yer verdiğini belirten Ö4'ün düşünceleri şu şekildedir:

“Derslerimde değerler içerisinde en çok “esneklik” değerini kullanıyorum. Aslında bu kullanım da kendiliğinden ortaya çıkıyor. Her yeni konuda formülü vermemize rağmen muhakkak farklı yollardan çözüme ulaşan birkaç öğrenci oluyor bu da matematikte tek bir doğru sonuç olmasına karşın birden fazla yolun olduğu fikrini doğurmaktadır derslerimizde.”

Öğretmenlere matematik öğretim programında değerler eğitimine yer verilmesi ve uygulanması ile ilgili düşünceleri sorulmuştur. Öğretmenlerin bu konudaki düşünceleri olumlu ve olumsuz olarak kategorize edilmiştir. Öğretmenlerin matematik öğretim programında değerler eğitimine yer verilmesi ve uygulanması ile ilgili olumlu düşüncelerine Tablo 4'te yer verilmiştir.

Öğretmenlere güncellenen öğretim programında değerler eğitimine yer verilmesi ve bu değerlerin uygulanması ile ilgili olumlu düşüncelerinin neler olduğu sorulduğunda, iyi toplum ve gerçek hayat kodlarının ortaya çıktığı tespit edilmiştir. İyi toplum kodunda belirtilmek istenen değerlere sahip bireyleri yetiştirerek iyi bir toplum yaratılması iken gerçek hayat kodunda belirtilmek istenen ise değerlerin gerçek hayatta uygulanabilme imkânının sunulmasıdır.

Değerler eğitiminin matematik öğretim programında yer verilmesinin iyi bir toplum hazırlamada olumlu katkılarının olacağını düşünen Ö9 şunları belirtmiştir:

“Değerler eğitimi kişinin toplum içerisinde karşılaşacağı olumsuz davranışlar karşısında kendini korumasını, bilinçli birer vatandaş olarak yetişmesine ve sahip

olduğumuz kültürel değerleri gelecek nesillere aktarmada iyi bir vatandaş olma adına yapılmış önemli bir çalışmadır.”

Tablo 4. Öğretmenlerin değerler eğitiminin matematik öğretim programında yer verilmesinin olumlu ve olumsuz yönlerine ilişkin görüşlerine ait kategori, kod ve frekans tablosu

Kategori	Kod	Öğretmenler	Frekans
Olumlu yönleri	İyi toplum	Ö1, Ö2, Ö3, Ö4, Ö5, Ö6, Ö9, Ö10	8
	Gerçek hayat	Ö1, Ö8	2
Olumsuz yönleri	Zaman	Ö2, Ö6, Ö10	3
	Yetersiz mesleki eğitim	Ö3, Ö4	2
	Kazanımlarla sınırlılık	Ö6, Ö7	2
	Kaynak yetersizliği	Ö4	1

Değerler eğitiminin matematik öğretim programında yer verilmesi ile matematik derslerinde değerlerin gerçek hayatta uygulanabilme imkânın sağlanması açısından olumlu katkılarının olacağını düşünen Ö8 şunları belirtmiştir:

“Çocuklar hayatlarının büyük çoğunluğunu okuldan aldığı eğitim öğretimle devam ettirir. Değerlerimizin de derslerde bu şekilde aktarılması onları gerçek hayatta uygulama açısından daha hızlı faaliyete geçirirler.”

Öğretmenlere güncellenen öğretim programında değerler eğitiminde yer verilmesi ve bu değerlerin uygulanması ile ilgili olumsuz düşüncelerinin neler olduğu sorulduğunda ise zaman, yetersiz mesleki eğitim ve kazanımlarla sınırlılık kodlarının ortaya çıktığı görülmektedir. Zaman kodunda öğretmenlerin değerler eğitiminin kazandırılmasının fazla zaman aldığı, yetersiz mesleki eğitim kodu ile öğretmenlere değerlerle ilgili yeterli bir eğitimin verilmediği için kendilerinin bu konuda eksikliklerinin olduğu, kazanımlarla sınırlılık kodunda ise değerlerin kazanımlarla sınırlı olmasını değerlerin istenilen düzeyde kazandırılmasını engellediği belirtilmek istenmiştir.

Değerler eğitiminin matematik öğretim programında yer verilmesi ile derslerde yer verilmesinin fazla zaman aldığını düşünen Ö2 şunları belirtmiştir:

“Değerlere çok zaman harcarken öğrenciler akademik olarak biraz geride kalıyorlar.”

Öğretmenlere değerlerle ilgili yeterli bir eğitimin verilmediğinden ve bununla ilgili kaynakların sınırlı olmasından dolayı kendilerinin bu konuda eksikliklerinin olduğunu değerler eğitiminin matematik öğretim programında yer verilmesinin olumsuz yönlerinden biri olarak düşünen Ö4 şunları belirtmiştir:

“Yeterli ön çalışma, eğitim ve bilgilendirmenin yapılmış olmaması yapılacak çalışmaların öğretmenlerin inisiyatifine bırakılması (belli bir yönerge veya kitapçık hazırlanabilirdi)”

Değerler eğitiminin matematik öğretim programında kazanımlarla sınırlı olmasını ve derslerde uygulanırken zaman alıcılığını olumsuz olarak nitelendiren Ö6 şunları belirtmiştir:

“Kazanımlar içerisine serpiştirmek yerine başlı başına bir ders olarak okutulması gerekir. Çünkü sınırlı sürede vermemiz gereken kazanımlar yüzünden değerler eğitimine pek zaman ayıramıyoruz.”

Öğretmenlere matematik öğretim programında yer alan değerleri kazanımlarla ilişki olarak uygulama imkanlarının olup olmadığını tespit etmek amacıyla “Değerler eğitimi kazanımlarla ilişkili uygulama imkânı buldunuz mu?” şeklinde bir soru sorulmuştur. Buradaki amaç hem öğretim programında değerlerin kazanımlarla olan ilişkisi üzerine öğretmenlerin bir fikirlerinin olup olmadığını tespit etmek hem de uygularken hangi kazanımlarla ilişkilendirdiklerini ortaya çıkarmaktır. Elde edilen kategori, kod ve frekanslara Tablo 5’te yer verilmiştir.

Tablo 5. Değerler eğitiminin kazanımlarla olan ilişkisine ilişkin öğretmen görüşlerine ait kategori, kod ve frekans tablosu

Kategori	Kod	Öğretmenler	Frekans
Değerlerin	Genel kullanım	Ö1, Ö2, Ö4, Ö5, Ö6, Ö8	6
kazanımlarla ilişkisi	Kazanımlarla ilişkilendirilebilme	Ö3, Ö7, Ö9, Ö10	4

Öğretmenlere matematik öğretim programında yer verilen değerlerin kazanımlarla ilişkili bir şekilde verilir verilmediği sorulduğunda öğretmenlerin genellikle değerleri çok genel kullandıkları, değerlerle kazanımlar arasında ilişki kuramadığı tespit edilmiştir.

Matematik derslerinde değerler eğitimine kazanımlarla ilişkili bir şekilde değil de genel olarak yer verdiğini söyleyen Ö6 şunları belirtmiştir:

“Sene başında ilk yaptığım şey çocuklara ön yarılarının kırılması için matematiğin günlük hayatla ilişkisinden bahsetmek oluyor. Matematiğin korkulacak bir ders olmadığını, kendilerine güvenmeleri gerektiğini anlatıyorum. Dönem içerisinde de sabırlı olmaları gerektiğinde bahsediyorum. Özdenetimlerini yapmaları gerektiğini belirtiyorum.”

Görüldüğü gibi Ö6 sabır, özdenetim gibi değerleri matematikte özel bir konu ya da kazanım ile beraber vermek yerine bu değerlere genel olarak değindiğinden bahsetmiştir.

Matematik derslerinde değerleri eğitiminin kazanımlarla ilişkili olduğunu düşünen Ö9 denklemler ile eşitlik arasındaki ilişkiyi ise şu şekilde belirtmiştir:

“Değerler eğitimi matematikte her konuda olmasa da birçok konuda yer almaktadır. Örneğin; denklemler konusunda ki eşitlik bunun en güzel örneğinden biridir.”

Kesirleri paylaşırma ile ilişkilendiren Ö3 ise şu örneği vermiştir:

“ $\frac{1}{3} > \frac{1}{4}$ örneğinde bir pastayı üç kişiye dağıtıyoruz, aynı pastayı dört kişiye dağıttığımızı düşünelim. Sizce hangisinde olan daha fazla pasta yemiştir olur.”

Öğretmenlere matematik öğretim programındaki değerleri uygularken zorlanıp zorlanmadıkları ve eğer zorlanıyorlarsa en çok hangisini uygularken zorlandıkları sorulmuştur. Öğretmenlerden elde edilen görüşlerden elde edilen kategori, kod ve frekanslara Tablo 6’da yer verilmiştir.

Tablo 6. Öğretmenlerin öğretiminde en çok zorlandıkları değerlere ilişkin görüşlerine ait kategori, kod ve frekans tablosu

Kategori	Kod	Öğretmenler	Frekans
Öğretiminde zorlanılan değerler	Öz denetim	Ö2, Ö5, Ö6, Ö7, Ö10	5
	Sabır	Ö4, Ö6, Ö8, Ö9	4
	Dürüstlük	Ö3, Ö8	2
	Yok	Ö1	1

Öğretmenlere matematik derslerinde hangi değerlerin öğretiminde zorlandıkları sorulduğunda en çok öz denetim ve sabır değerlerinin öğretiminde zorlandıklarını belirttikleri görülürken bir öğretmenin değerlerin öğretilmesinde bir sıkıntı yaşamadığını belirttiği görülmüştür.

Derslerinde en çok özdenetim ve sabır değerlerine yer verirken zorlandığını belirten Ö6’nın düşünceleri şu şekildedir:

“Bana göre ilk sırada özdenetim geliyor. Matematiğe karşı oluşan “ben yapmam” algısı çocuğun öğrenme isteğinin önüne geçiyor. Ön yargıları kırmak zor oluyor. Aslında problemlerde verebiliyoruz bir şekilde ama davranışlarını kontrol etme özgüven sahibi olmayla ilgili biraz daha kısıtlı oluyor. Daha sonra sabır. Çocuklar sabretmeyi beceremiyorlar. Hemen sonuca ulaşmayı hedefliyorlar. Konuya tam hakim olamadan zihinden işlemler yapmaya çalışıyorlar. Bu da onların işlemleri hatalı bir şekilde yapmalarına sebep oluyor.”

Ö6'nın yaptığı açıklama incelendiğinde öğrencilerin matematik ile uğraşırken konuya hakim olamadan zihinden işlemler ile hemen sonuca ulaşmak istedikleri için sabırsız olduklarını, bu yüzden de en çok sabrı öğretmede zorlandıklarını belirtmiştir.

Derslerinde en çok dürüstlük değerine yer verirken zorlandığını belirten Ö3'ün düşünceleri şu şekildedir:

“Dürüstlük, hiçbir zaman öğretim programında buna yönelik bir şey göremiyorum.”

Derslerinde değerler eğitimine yer verirken zorlanmadığını belirten Ö1'in ise düşünceleri şu şekildedir:

“Uygularken zorlandığım değer bulunmamaktadır.”

Matematik öğretmenlerine öğretim programında değerler eğitimine ne kadar yer verildiği ve yeterli olup olmadığı sorulmuştur. Öğretmenlere bu soru sorularak öğretmenlerin matematik öğretim programında değerler eğitimine yer verilmesinden haberdar olup olmadıkları ve programda yer verilmesinin yeterliliği ile ilgili düşüncelerinin neler olduğu tespit edilmek istenmiştir. Öğretmen adaylarından elde edilen verilerin analizinde ortaya çıkan kategori, kod ve frekanslara Tablo 7'de yer verilmiştir.

Tablo 7. Güncellenen öğretim programında değerler eğitimine yer verilmesinin yeterliliği ile ilgili öğretmen görüşlerine ait kategori, kod ve frekans tablosu

Kategori	Kod	Öğretmenler	Frekans
Öğretim programındaki yeri	Yetersiz	Ö1, Ö2, Ö3, Ö6, Ö7, Ö9, Ö10	7
	Yeterli	Ö4, Ö8	2
	Bilgim yok	Ö5	1

Öğretmenlere güncellenen öğretim programında değerler eğitime yer verilmesinin yeterli olup olmadığı sorulduğunda öğretmenlerin büyük çoğunluğunun yetersiz yer verildiğini düşündükleri görülmektedir. Öğretmenlerden birinin ise öğretim programında değerler eğitime yer verilmesiyle ilgili bir bilgisinin olmadığı tespit edilmiştir.

Güncellenen matematik öğretim programında değerler eğitime yer verilmesini yetersiz bulan öğretmenlerden Ö2'nin düşüncesi şu şekildedir:

“Aslında değerler eğitimi ile ilgili çok ciddi çalışmalar yapıldı ama bu çalışmalar gerek katılımcılara gerekse eğitimi sonradan alan öğretmenlere yeterince aktarılmamıştır. Biraz üstün körü geçildi gibi.”

Güncellenen matematik öğretim programında değerler eğitime yer verilmesini yetersiz bulan öğretmenlerden Ö6'nın düşüncesi ise şu şekildedir:

“Yeterli değil. Başlı başına bir ders olması gerekirdi.”

Öğretim programında değerler eğitiminin yer verilmesini yetersiz bulan öğretmenlerin görüşlerine bakıldığında, kendilerinin değerler eğitimi ile ilgili yeterince bilgilendirilmediklerini ve değerler eğitiminin sadece bir dersin içinde olmasındansa değerler eğitimi olarak başlı başına ayrı bir dersin olması gerektiğini belirttikleri tespit edilmiştir.

Matematik öğretim programında değerler eğitime yeterli yer verildiğini düşünen Ö4 şunları belirtmiştir:

“Matematik dersini düşündüğümüzde zaten yapısı itibarıyla içerisinde pek fazla değer barındırmıyor, yer vermeye çalışılan değerler yeterlidir, öğretmen kendisi gerek gördüğü yerlerde istediği değerleri de araya sıkıştırabilir.”

Bu açıklaması incelendiğinde Ö4'ün matematik dersinin değeri pek fazla içemediği düşüncesine sahip olduğu görülmektedir.

Matematik öğretim programında değerler eğitime yer verilmesiyle ilgili bilgi sahibi olmayan Ö5 ise şunları belirtmiştir:

“Açıkçası hocam yeni müfredatı çok inceleyemedim. Yani yeteri kadar verildi mi kazanımlarla tam bilemiyorum.”

Öğretmenlere değerler eğitimi ile ilgili disiplinler arası bir çalışmalarının olup olmadığı ve bununla ilgili neler düşündükleri sorulmuştur. Öğretmenlerden elde edilen görüşlerden elde edilen kategori, kod ve frekanslara Tablo 8'de yer verilmiştir.

Tablo 8. Öğretmenlerin değerler eğitiminde disiplinler arası çalışmalarına ait kategori, kod ve frekans tablosu

Kategori	Kod	Öğretmenler	Frekans
Disiplinler arası çalışma	Oldu	Ö1, Ö2, Ö10	3
	Olmadı	Ö3, Ö4, Ö5, Ö6, Ö7, Ö8, Ö9	7

Öğretmenlere matematik dersindeki değerler eğitimi ile ilgili disiplinler arası bir çalışmalarının olup olmadığı sorulduğunda çoğunun bu konuda bir çalışmasının olmadığı görülmüştür.

Değerler eğitimiyle ilgili matematik dersi ile fen bilimleri arasında bir çalışmasının olduğunu belirten Ö1'in ifadeleri şu şekildedir:

“Matematik ve fen bilimlerinin ortak konuları vardır, matematiksel hesaplamalar gibi. Matematikteki ölçü ve adalet gibi değerleri fen bilimlerinde de uygulamak istedim. Fen bilimleri öğretmeni ile ortak değerlere değindik.”

Değerler eğitimiyle ilgili matematik dersi ile Türkçe, İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük ve Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersleri arasında bir çalışmasının olduğunu belirten Ö2'nin ifadeleri ise şu şekildedir:

“Evet oldu. Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinde adalet bilmede eşit paylaşımı başdaştırmada, İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük dersinde hak, özgürlük, eşitlik ve adalet değerlerine değindik. Burada eşitliğin her zaman adalet olmadığını matematikteki denklemler konusundan örnekler vererek değindik. Bir de Türkçe dersinde eşitlik ve adalet ile ilgili bir kompozisyon yazmalarını istedik. Eşitlik matematiksel denklemler konusunda da var. Türkçe öğretmeninden rica ederek eşitlik ve adalet değerleri ile ilgili böyle bir çalışma yaptık.”

Değerler eğitimiyle ilgili matematik ve diğer disiplinler arasına bir çalışmasının olmadığını ancak bununla ilgili önerilerinin olduğunu belirten Ö4'ün ifadeleri ise şu şekildedir:

“Disiplinler arası bir çalışmam olmadı fakat takım çalışması ve sorumluluk duygusuna çok önem veriyorum ve beden eğitimi dersi ile matematiği birleştiren çeşitli oyun fikirlerim var. Yalnız tek sıkıntı okul idarelerinin bu konuya pek sıcak bakmaması.”

Görüldüğü gibi bazı öğretmenler değerlere sadece matematik derslerinde yer vermeyip farklı branşlardaki öğretmenlerle işbirliği içerisinde çalışmalar yapmıştır. Ancak öğretmenlerin büyük çoğunluğu sadece matematik derslerinde değerlere yer vermişlerdir.

Öğretmenlere üniversite yıllarında değerler eğitimi ile ilgili bilgi verilip verilmediği sorulmuştur. Öğretmenlerden elde edilen görüşlerden elde edilen kategori, kod ve frekanslara Tablo 9’da yer verilmiştir.

Tablo 9. Üniversite yıllarında değerler eğitimi ile ilgili bilgilerin verilmesine yönelik kategori, kod ve frekans tablosu

Kategori	Kod	Öğretmenler	Frekans
Üniversite eğitiminde değerler	Verilmedi	Ö1, Ö2, Ö3, Ö4, Ö5, Ö6, Ö7, Ö8, Ö9, Ö10	10

Öğretmenlere üniversite süresince değerler eğitimiyle ilgili eğitim alıp almadıkları sorulduğunda hiçbirinin üniversitede değerler eğitimi ile ilgili bir eğitim almadıkları tespit edilmiştir. Öğretmenler 2017’deki öğretim programında ilk defa değerler eğitimine yer verildiği için lisans derslerinde herhangi bir eğitim almadıklarını belirtmişlerdir. Tüm öğretmenler bu soruya “Hayır” cevabı verdiklerinden dolayı alıntı yapılmaya gerek duyulmamıştır.

Öğretmenlerle yapılan son görüşmelerden öğretmenlerin konuyla ilgili diğer görüş ve önerilerine ilişkin elde edilen kategori, kod ve frekanslara Tablo 10’da yer verilmiştir.

Tablo 10. Öğretmenlerin konuyla ilgili diğer görüş ve önerilerine ilişkin kategori, kod ve frekans tablosu

Kategori	Kod	Öğretmenler	Frekans
Konuyla ilgili diğer görüş ve öneriler	Kazanımların değerlerle ilişkisinin daha detaylı olması	Ö1, Ö7, Ö9	3
	Sadece öğretmenlerin sorumluluğunda olmamalı	Ö4, Ö6, Ö10	3
	Öğretmenlerin bilgilendirilmesi	Ö5, Ö10	2
	Üniversite eğitimi	Ö2	1
	Öneri yok	Ö3, Ö8	2

Öğretmenlere matematik derslerinde değerler eğitiminin verilmesiyle ilgili önerilerinin olup olmadığı sorulduğunda, kazanımların değerlerle ilişkisinin daha detaylı olması gerektiği, değerler eğitiminin sadece öğretmenlerin sorumluluğunda olmaması gerektiği, değerler eğitimiyle ilgili

öğretmenlerin bilgilendirilmesi gerektiği ve üniversitelerde de değerler eğitiminin verilmesi gerektiği önerileri tespit edilmiştir.

Kazanımların değerlerle ilişkisinin daha detaylı olması gerektiğini düşünen Ö7 şunları belirtmiştir:

“Öğretim programında değerler eğitimi yüzeysel geçmek yerine hangi konuda hangi değerler var bahsetmek gerektiğinin altı çizilmesi gerekiyor. Değerler eğitiminin kazanım ve camlaşmalarının daha ayrıntılı hazırlanması kanaatindeyim.”

Değerler eğitimin sadece öğretmenlerin sorumluluğunda olmaması, ailelerin de sorumluluk almaları gerektiğini düşünene Ö6 şunları belirtmiştir:

“Birkaç konu içerisine birkaç değeri serpiştirmekle değerler eğitimine önem verildiği söylenemez. Ciddi bir çalışma olması gerekir. Her ortamda şu cümleyi muhakkak duymuşuzdur “bizim zamanımızda saygı vardı” “bizim zamanımızda bu böyle miydi?” “şimdiki nesil çok yozlaştı” bu cümlelerin kurulmaması için milli ve manevi değerler sahip bireyler yetiştirilmelidir. Yetiştirme görevini de sadece öğretmenlere değil toplumun her kesiminden kişilere verilmesi gerekir. Eğitimde sadece öğrencilere değil, ülkemizdeki devlet kurumunda çalışan tüm memurlara ve ailelere de verilmesi gerekir.”

Değerler eğitimiyle ilgili öğretmenlerin bilgilendirilmesi gerektiğini düşünen Ö10 şunları belirtmiştir:

“Öğretmenlerin bu konuda bilgilendirilmemesi ayrı bir muammadır. Gerekli çalışmalar başlatılarak öğretmenlerin değerler eğitimi nasıl sunmaları gerektiği üzerine bilgilendirilmeleri elzemdir.”

Üniversitelerde de değerler eğitiminin verilmesi gerektiğini düşünene Ö2 şunları belirtmiştir:

“Üniversitelerde de değerler eğitimine yer verilmelidir. Verilecek eğitimlerde değerlerin öğrencilere nasıl kazandırılacağı da öğretilmelidir.”

Öğretmenlerin değerler eğitimi ile ilgili yaptıkları öneriler incelendiğinde kendilerinin de değerler eğitimiyle ilgili yeterli bilgi ve beceriye sahip olmadıkları ve değerler eğitiminin sadece öğretmenin sorumluluğunda olmasının yanlış olduğunu belirttikleri görülmektedir. Ayrıca bu olumsuzlukların giderilmesinde gerek öğretim programının değerler eğitimi açısından daha detaylı olarak hazırlanması gerekse öğretmenlere bu

eğitimin mesleğe başlamadan verilmesi gerektiğini vurguladıkları ortaya çıkmıştır.

Tartışma

Bu çalışmada matematik öğretmenlerinin öğretim programında yer verilen değerler eğitimi ile ilgili görüşleri incelenmiştir. Çalışmanın sonuçlarına bakıldığında öğretmenlerin çoğunun değerler eğitimi ile ilgili hizmet içi eğitimlere katıldıkları tespit edilmiştir. Ancak yine de değerler eğitimi ile ilgili bilgi sahibi olmayan öğretmenlerin mevcut olduğu görülmüştür. Bu açıdan bakıldığında değerler eğitimi ile ilgili bir ön çalışmanın olması değerler eğitiminin matematik dersinde yer verilmesi açısından faydalı olabilir. Bu sonuca paralel olarak Ogelman ve Erten Sarıkaya (2015) da çalışmalarında okul öncesi öğretmenlerinin değerler eğitimi ile ilgili hizmet içi eğitimleri ihtiyaçlarının olduğunu tespit etmiştir. Berkant vd.'nin (2014) çalışmasında ise ilkökul ve ortaokul düzeyinde değer eğitiminin verildiği sosyal bilgiler dersine giren sınıf öğretmenleri ve sosyal bilgiler öğretmenlerinin değerlere yeterli önemi vermedikleri şeklinde özelleştiri yaptıklarını tespitinde bulunmuşlardır. Yapılan bu çalışmalardan elde edilen sonuçlardan görülmektedir ki değerler eğitimi ile ilgili sadece matematik öğretmenlerinin değil farklı aklarlardaki öğretmenlerin de bilgilendirmesi gerekmektedir.

Öğretmenlerin, güncellenen öğretim programında değerler eğitimine yer verilmesi ve bu değerlerin uygulanması ile ilgili düşünceleri incelendiğinde olumlu ve olumsuz düşüncelerinin olduğu görülmüştür. Öğretmenlerin öğretim programındaki değerler eğitimi ile ilgili olumlu düşüncelerinin iyi bir toplum yaratılması ve değerlerin gerçek hayatta uygulanabilmesi şeklinde ortaya çıktığı tespit edilmiştir. Olumsuz düşüncelerinin ise değerler eğitiminin kazandırılmasının fazla zaman aldığı, değerler eğitimi ile ilgili yeterli eğitim alamadıkları için öğretmenlerin de bu konuda eksikliklerinin olduğu, kaynakların yetersizliği ve değerlerin kazanımlarla sınırlı olduğu şeklinde ortaya çıktığı tespit edilmiştir. Bu sonuç Ogelman ve Erten Sarıkaya'nın (2015) okul öncesi eğitimi öğretmenlerinin değerler eğitimi konusundaki görüşlerini incelemek amacıyla yaptıkları çalışmalarındaki öğretmenlerin, değerler eğitimi sırasında zamanın yetersiz olması, Konu ile ilgili kaynak eksikliğinin ve öğretmenlere değerler

eğitimi ile ilgili eğitimlerde eksikliğin olması görüşleri ile paralellik göstermektedir. Bunlara ek olarak Şahin ve Katılmış'ın (2016) çalışmasında da sosyal bilgiler öğretmen adayları, kendilerini öğrencilerin insani değerleri kazanmalarını sağlayıcı etkinlik geliştirme ve uygulama konusunda yetersiz gördüklerini ve bunun nedenini üniversitede insanî değerlerin nasıl öğretilmesine ilişkin eğitim almamaları olarak belirtmişlerdir. Araştırmacıların elde ettiği bu sonuç hem çalışmamızla paralellik göstermektedir hem de değerler eğitiminin uygulanmasının ve üniversitelerde değerler eğitiminin nasıl olması gerektiğinin önemini vurgulamaktadır.

Öğretmenlere matematik öğretim programında yer verilen değerlerin kazanımlarla ilişkili bir şekilde verilir verilmeyeceği ve derslerde kazanımlarla ilişkili bir şekilde uygulama durumları sorulduğunda, öğretmenlerin çoğunun genellikle derslerinde değerleri çok genel kullandıkları tespit edilmiştir. Matematik öğretim programı incelendiğinde 2018 yılındaki son öğretim programında değerler eğitiminin öneminden bahsedilse bile kazanımlarla olan ilişkisi ya da nasıl uygulanması ile ilgili yeterince bilgi verilmeyeceği görülmektedir. Bununla ilgili olarak, matematik dersi ile ilgili olmasa da Keskin'in (2015) Tarih dersi öğretim programını ve ders kitaplarını incelediği çalışmasında tarih dersi dışındaki ilköğretim programlarının çoğunda (Hayat Bilgisi, Sosyal Bilgiler vb.) değerlerin doğrudan verildiği, hatta hangi öğrenme alanı ve üniteye hangi değerlerin verilmesi gerektiği açıkça yazıldığı tespit edilmiştir.

Öğretmenlere matematik öğretim programında yer verilen değerlerin öğretiminde zorlanıp zorlanmadıkları ve en çok hangi değerlerin öğretiminde zorlandıkları sorulduğunda, öğretmenlerin en çok öz denetim ve sabır değerlerinin öğretiminde zorlandıklarını belirttikleri, sadece bir öğretmenin ise değerlerin öğretilmesinde bir sıkıntı yaşamadığını belirttiği görülmüştür. Öğretmenler öğrencilerin sabırsız olduklarını çünkü matematik ile uğraşırken sonuca ulaşmak için konuya hakim olmadan zihinden işlemler yaptıklarını, bu yüzden de en çok sabrı öğretmede zorlandıklarını belirtmişlerdir. Öğretmenlerin belirttiği en zor öğretilen değerlerden sabır ile ilgili Ogelman ve Erten Sarıkaya (2015) çalışmalarında okul öncesi öğretmenlerinin okul öncesi dönem çocuklarına en zor kazandırabilecekleri değerler içerisinde "sabır" değerinin olduğunu tespit etmişlerdir.

Güncellenen öğretim programında değerler eğitimine yer verilmesinin yeterliliği ile ilgili öğretmenlerin büyük çoğunluğunun yetersiz yer verildiği şeklinde düşündükleri görülmüştür. Öğretmenlerden birinin matematik dersinin değerleri pek fazla içemediği düşüncesine sahip olduğu tespit edilmiştir. Bu sonuca bakıldığında bu öğretmenin Seah vd.'nin (2001) yanlış bir anlayış olarak varlığını tespit ettiği, matematiğin değerlere sahip olmayan bir ders olduğu düşüncesine sahip olduğu görülmektedir. Özmen vd.'nin (2012) çalışmalarında da buna paralel bir sonuç ortaya çıkmıştır. Araştırmacıların yaptıkları bu çalışmada, öğretmenlerin değer eğitimine ilişkin en fazla Din kültürü ve Ahlak Bilgisi, Sosyal Bilgiler ve Türkçe derslerini; en az Resim, Müzik ve Matematik derslerini sorumlu tutukları görülmüştür ve araştırmacılar bu durumu öğretmenlerin değer kavramını ilk olarak dini değerler olarak algılamaları ve sözel derslerin sorumluluğunda düşünmeleriyle yorumlamışlardır.

Öğretmenlere değerler eğitimi ile ilgili disiplinler arası bir çalışmalarının olup olmadığı ve bununla ilgili neler düşündükleri sorulduğunda öğretmenlerin çoğunun matematik dersindeki değerler eğitimi ile ilgili disiplinler arası çalışmalarının olmadığı görülmüştür. Disiplinler arası çalışmaları olan ya da bu konuda planlarının olduğunu belirten öğretmenlerin Fen Bilimleri, Beden Eğitimi, Din Kültürü ve Ahlak İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük ve Türkçe derslerinde Eşitlik ve adalet değerleri üzerinde durdukları tespit edilmiştir. Öğretmenlerin bu konudaki düşünceleri incelendiğinde değerlerin sadece bir alanda değil farklı disiplinlerle ortak bir şekilde de öğretilebileceği görülmektedir.

Öğretmenlerin matematik öğretim programında yer alan değerlerle ilgili görüşleri kadar önerileri de önemlidir. Bu amaçla öğretmenlerin yapmış oldukları öneriler incelendiğinde değerler eğitiminin sadece öğretmenlerin sorumluluğunda olmaması, ailelerin de sorumluluk almaları gerektiğini değerler eğitimiyle ilgili öğretmenlerin bilgilendirilmesi gerektiğini ve üniversitelerde de değerler eğitiminin verilmesi şeklinde önerilerde buldukları görülmüştür. Değerler eğitiminde ailelerin önemi ile ilgili okul öncesi eğitimi öğretmenleri Ogelman ve Erten Sarıkaya (2015) çalışmalarında değerler eğitiminde zorlandıkları durumlardan birinin aileden bekleyen desteğin gelmemesi olduğunu belirtmişler ve ailelerin değerler eğitimi ile ilgili bilgilendirmelerinin gerektiğini vurgulamışlardır.

Kurtdede Fidan'nun (2009) ise çalışmasında sınıf ve sosyal bilgiler öğretmeni adaylarının değerler öğretiminde belirleyici unsurun aile olduğunu, ancak okul ve ailede verilen değerlerin çatıştığını, belirtmişlerdir. Üniversitelerde de değerler eğitiminin verilmesi önerisi ile olarak ise Şahin ve Katılmış'ın (2016) çalışmasında Sosyal bilgiler öğretmen adayları üniversitelerde değerler eğitimi uzmanlarının bulundurulabileceğini, değerlerin nasıl öğretileceğine ilişkin derslerin açılabilceğini ve değerler eğitiminin gerçekleştirilmeye yönelik uygulamaların yapılabileceğini belirtmişlerdir.

Bu çalışmada matematik öğretim programında yer verilen değerlere yönelik öğretmen görüşleri elde edilmeye çalışılmıştır. Çalışmanın bulgularından yola çıkarak şu öneriler yapılabilir:

- Öğretmenlerden bazıları Seah vd.'nin (2001) çalışmasında belirttiği gibi yanlış algıya sahiptir. Ancak matematik derslerinde değerlerin öğretilmesi öğrencilerin bilişsel, duyuşsal ve sosyokültürel alanda gelişimlerine katkıda bulunacağından matematik öğretmenlerine değerler eğitiminin önemi hakkında bilgilendirmeler yapılabilir ve matematik derslerinde değerler eğitime yer vermeleri teşvik edilebilir.
- Öğretmenler öğretim programında değerlerin kazanımlarla ilişkisi açık bir şekilde verilmediğini ve bu değerlerin nasıl öğretilceğinden bahsedilmediğine değinmişlerdir. Bu yüzden de öğretmenler değerleri matematik dersinde çok genel kullandıklarını vurgulamışlardır. Dolayısıyla matematik öğretim programında değerler eğitimine daha detaylı yer verilebilir.
- Öğretmenler değerlerle ilgili kaynakların sınırlı olmasından dolayı kendilerinin bu konuda eksikliklerinin olduğunu belirtmişlerdir. Matematik ders kitaplarında değerler eğitimini içeren etkinliklere yer verilebilir.
- Değerler eğitimi ile ilgili bilgilendirme yapılmayan ve buna ihtiyaç duyan matematik öğretmenlerinin olduğu tespit edilmiştir. Bu sonuçtan hareketle öğretmenlere yönelik hizmet içi eğitimler gerçekleştirilebilir. Ayrıca gelecekteki öğretmenler için üniversitelerde değerlerin neler olduğu ve nasıl uygulanacağına yönelik derslere yer verilebilir.

- Öğretmenlerden bazıları değerler eğitiminin sadece okulun değil ailelerimizde sorumluluğunda olması gerektiğini belirtmişlerdir. Dolayısıyla ailelere de değerler hakkında bilgilendirme yapılabilir.
- Gelecek çalışmalarda öğretim programında değinilen değerler eğitiminin matematik derslerinde nasıl yer aldıklarını ve uygulanabilirliğini incelemek amacıyla sınıf gözlemleri yapılabilir.

EXTENDED ABSTRACT

**Investigation of Teachers' Views on Values
Education in Mathematics Curriculum**

*

Demet Deniz

Muş Alparslan University

The structure of values is often considered as an emotional variable, however, it includes a good level of cognitive processing because individuals choose and value certain values compared to others (Seah, 2008). In terms of mathematics, there is a misunderstanding that mathematics is a lesson that does not contain values (Seah, Bishop, FitzSimons and Clarkson, 2001). Values related to mathematics education are values that are intended to provide the mathematical knowledge and procedures required to be taught within the framework of the rules determined by the teacher and the institution studied (Durmuş, 2004). In mathematics education, values include a conscious selection and decision-making process as well as the inner feelings of what we value (Seah, 2008). Since the values were almost absent in previous curriculums, the curricula were updated and these curriculums were no longer included in a certain discipline, but also in education of values. When the primary and secondary school mathematics education programs in our country are examined, until 2017, values were tried to be given implicitly in the purposes of mathematics education, but firstly, in 2017, the mathematics curriculum was evaluated under a heading. In 2018, the mathematics curriculum was updated and regulations were made regarding the values education in the program. If the value education is examined in the program, it is seen that the values of justice and sharing, scientific, flexibility, aesthetics, equality, freedom, patience, respect, responsibility and saving values for values education are included in the primary and secondary school mathematics education program organized in 2017. In the 2018 elementary and middle school mathematics curriculum, the values of justice, friendship, honesty, self-control, patience, respect, love, responsibility, patriotism and benevolence

are included. 2018 mathematics curriculum in addition to these values as determined in Turkey Qualifications Framework 8 key competence with flexibility, aesthetics, equality, sharing of values such as justice and is intended to be put forward to be associated with the appropriate gains. The aim of these teaching programs is to educate individuals who have spiritual and cultural values between the aims of mathematics teaching. Although mathematics is seen as a irrelevant lesson about values, it is stated in the curriculum that it is actually related to many values. The views of the teachers as the practitioners of the program related to the availability and content of the new curricula which include values education are very important.

This study aims to investigate the views of secondary school mathematics teachers on values education included in mathematics teaching program. For this purpose, phenomenological method which is one of the qualitative research methods was used. 10 secondary school mathematics teachers who were chosen by purposive sampling method participated in the study. A 10 open-ended question survey was used as the data collection tool. Before the surveys were formed, researches were conducted in order to include values education in mathematics lessons and current secondary school mathematics education programs including values education were examined in detail. The data were analyzed through content analysis. According to the findings obtained, the teachers are aware of values education but have gotten no in service or pre-service training related to this. Based on this result, in-service training for teachers can be realized. In addition, for future teachers, lessons about what values are and how to apply them can be given in universities. They stated that they have difficulty in teaching values like patience, honesty and etc. in mathematics classes and added that teachers should be informed on values education, values towards attainments should be covered in more details in the teaching program and that those values should be given not only in mathematics classes but as a separate class. Teachers mentioned that the values are not given explicitly and how to teach these values are not mentioned in the curriculum. Teachers also emphasized that they use values in mathematics in general. Therefore, values education can be included in mathematics curriculum. Some of the teachers stated that education of values should be the responsibility of not only the school but also the parents.

Therefore, parents can be informed about the values. Some of the teachers think that mathematics is a lesson without values. However, since teaching values in mathematics classes will contribute to the cognitive, affective and sociocultural development of students, mathematics teachers can be informed on the significance of values education and be encouraged to include it in their classes. In the future studies, classroom observations should be examined how the values mentioned in the curriculum are included in mathematics courses and their applicability.

Kaynakça/References

- Berkant, H. G., Efendioğlu, A., ve Sürmeli, Z. (2014). Değerler eğitime yönelik öğretmen görüşlerinin incelenmesi. *Electronic Turkish Studies*, 9(5), 427-440.
- Durmuş, S. (2004). Matematik eğitiminde değerler üzerine bir deneme. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 2(7-8), 65-79.
- Ekşi, H. (2003). Temel insani değerlerin kazandırılmasında bir yaklaşım: Karakter eğitimi programları. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 1(1), s.76 -96.
- Karaman, P., ve Karaman, A. (2016). Fen bilimleri öğretmenlerinin yenilenen fen bilimleri öğretim programına yönelik görüşleri. *Erzincan Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 18(1), 243-269.
- Keskin, Y. (2015). Tarih dersi öğretim programı ve ders kitaplarında değerler eğitimi. *Turkish Studies*, 10(7), 659-674.
- Milli Eğitim Bakanlığı (MEB). (2017). *Matematik dersi öğretim programı (ilkokul ve ortaokul 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7 ve 8. sınıflar)*. Ankara.
- Milli Eğitim Bakanlığı (MEB). (2018). *Matematik dersi öğretim programı (ilkokul ve ortaokul 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7 ve 8. sınıflar)*. Ankara.
- Ogelman, H. G., ve Erten Sarıkaya, H. (2015). Okul öncesi eğitimi öğretmenlerinin değerler eğitimi konusundaki görüşleri: Denizli ili örneği. *Sakarya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, (29), 81-100.
- Özmen, C., Er, H., ve Gürgil, F. (2012). İlköğretim branş öğretmenlerinin değerler eğitimine ilişkin görüşleri üzerine bir araştırma. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9(17).
- Seah, W. T. (2008). Valuing values in mathematics education. In *Critical issues in mathematics education* (pp. 239-253). Springer, Boston, MA.

- Seah, W. T., Bishop, A. J., FitzSimons, G. E., ve Clarkson, P. C. (2001). Exploring issues of control over values teaching in the mathematics classroom. In *Annual Conference Of The Australian Association For Research In Education, Fremantle, Australia*.
- Şahin, T., ve Katılmış, A. (2016). Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının değerler eğitimi öz- yeterlilikleri. *Alan Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, 2(1), 1-16.
- Türk Dil Kurumu, http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com-_yanlis&view=yanlis&kelimez=101 11.10.2018 tarihinde ulaşılmıştır.
- Türk, N., ve Nalçacı, A . (2012). İlköğretim beşinci sınıf öğrencilerinin sosyal bilgiler programında verilen değerleri edinme düzeyleri (Erzincan örneği). *Erzincan Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 13 (2), 39-56.
- Yılmaz, M., ve Yılmaz, Ö. F. (2017). Sınıf ve okul öncesi öğretmenlerinin değer öğretimine ilişkin görüşleri. *Bartın Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 6(2), 737-748.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Deniz, D. (2018). Matematik öğretim programında yer alan değerler eğitimine yönelik öğretmen görüşlerinin incelenmesi. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 9(16), 678-705. DOI: 10.26466/opus.476727

Lise Öğrencilerinin Motivasyonel, Bilişsel ve Bilişüstü Yeterlikleri ile Özerk Öğrenme Düzeylerinin Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi¹

DOI: 10.26466/opus.488639

*

Ata Pesen* - Behçet Oral** - Yusuf Bulut***

* Dr, Siirt Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Siirt / Türkiye

E-posta: atapesen@siirt.edu.tr

ORCID: [0000-0003-1676-7444](https://orcid.org/0000-0003-1676-7444)

** Prof. Dr., Dicle Üniversitesi, Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi, Diyarbakır/ Türkiye

E-posta: oralbehcet@yahoo.com

ORCID: [0000-0002-6885-1683](https://orcid.org/0000-0002-6885-1683)

*** Yüksek Lisans Öğrencisi. Siirt Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Siirt/ Türkiye

E-posta: yubul@hotmail.com

ORCID: [0000-0001-9832-6962](https://orcid.org/0000-0001-9832-6962)

Öz

Bu araştırma, lise öğrencilerinin motivasyonel, bilişsel ve bilişüstü yeterlikleri ile özerk öğrenme düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki olup olmadığını ve öğrencilerin motivasyonel, bilişsel ve bilişüstü yeterlikleri ile özerk öğrenme düzeylerinin "cinsiyet, sınıf düzeyi ve kitap okuma sıklığı" değişkenlerine göre farklılaşp farklılaşmadığını belirlemek için yapılmıştır. Araştırma ilişkisel tarama modelinde desenlenmiştir. Araştırmanın örneklemini, Siirt il merkezinde seçkisiz örneklem yöntemiyle seçilmiş 9, 10 ve 11. sınıflarında öğrenim gören 386 lise öğrencisi oluşturmaktadır. Çalışmada veri toplama aracı olarak; öğrencilerin kişisel bilgilerini toplamak için araştırmacı tarafından hazırlanmış "Kişisel Bilgi Formu" ile Aktamış ve Uça (2010) tarafından Türkçeye uyarlanan "Motivasyonel, Bilişsel ve Bilişüstü Yeterlilikler Ölçeği" ile Arslan ve Yurdakul (2015) tarafından Türkçeye uyarlanan "Özerk Öğrenme Ölçeği" kullanılmıştır. Verilerin analizinde Spearman Sıra Farkları Korelasyon Katsayısı, Mann Whitney U testi ve Kruskall Wallis H Testi analizleri kullanılmıştır. Sonuç olarak, lise öğrencilerinin motivasyonel, bilişsel ve bilişüstü yeterlik ile özerk öğrenme düzeyleri arasında yüksek düzeyli ve pozitif yönlü anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir. Öğrencilerin motivasyonel, bilişsel ve bilişüstü yeterlikleri cinsiyet, sınıf düzeyi ve kitap okuma sıklığı değişkenlerine göre anlamlı farklılık göstermektedir. Öğrencilerin özerk öğrenme düzeylerinin kitap okuma sıklığı değişkenine göre anlamlı farklılık gösterdiği tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Bilişsel, Bilişüstü, Motivasyonel, Özerk Öğrenme, Lise

¹ Bu çalışma, 26. Uluslararası Eğitim Bilimleri Kongresinde (20-23 Nisan 2017) sunulmuş bildirinin genişletilmiş halidir.

An Investigation of Motivational, Cognitive and Metacognitive Competencies and Autonomous Learning Levels of High School Students in Terms of Various Variables

*

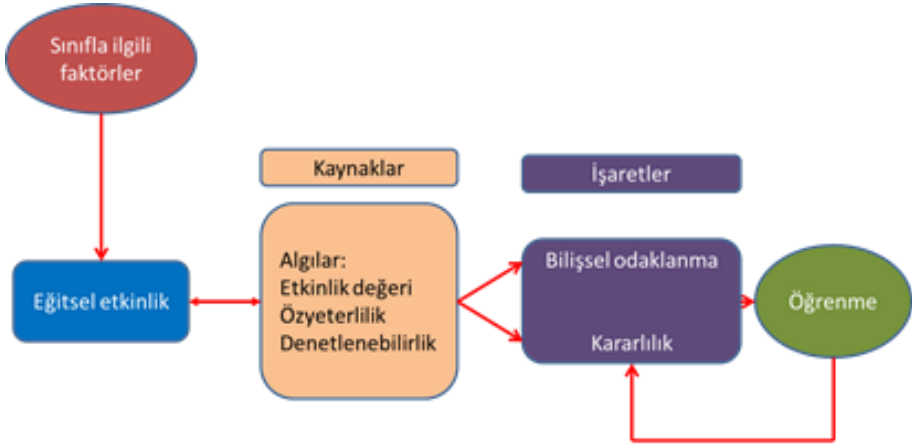
Abstract

This study was carried out to investigate whether there was a meaningful relationship between the motivational, cognitive, and metacognitive competencies of secondary school students and their autonomous learning levels, and if motivational, cognitive and cognitive competencies and autonomous learning levels of the students differed according to the variables of "gender, class level and book reading frequency". The research was based on the relational survey model. The sample of the research consisted of 386 secondary school students who were at the 9th, 10th and 11th classes in Siirt province center and selected through random sampling method. "Personal Information Form" prepared by the researcher for descriptive information about the participants, "Motivational, Cognitive and Metacognitive Competencies Inventory/Scale" adapted to Turkish by Aktamış and Uça (2010) and "Autonomous Learning Scale" adapted by Arslan and Yurdakul (2015) were used as data collection tools in the study. Spearman's Rank Correlation Coefficient, Mann Whitney U test and Kruskal Wallis H test were used to analyze data. As a result, there was a high significant and positive correlation between the motivational, cognitive, and metacognitive competence and autonomous learning levels of secondary school students. The motivational, cognitive and metacognitive competences of the students were significantly different in terms of the variables of gender, class level and book reading frequency. It was determined that the autonomous learning levels of the students were significantly different according to book reading frequency variables.

Keywords: Cognitive, Metacognitive, Motivational, Autonomous Learning, High School

Giriş

Öğrencilerin öğrenme süreçlerini anlamlandırabilmek için onların bilişsel ve motivasyonel faktörlerini göz önünde bulundurmak gerekmektedir. Başarılı bir öğrenme sadece bilgiyi anlama değildir. Aktif, güdülenmiş ve öz yönlendirmeli öğrenen olmayı da kapsamaktadır (Bruning, Schraw ve Norby, 2014). Bu yüzden psikologlar açısından motivasyon; davranışın başlatılmasına, yönlenebilmesine, odaklanmasına ve sürdürülmesine yol açan iç veya dış güçlerin betimlenmesine yönelik hipotetik kurulumdur (Vallerand ve Thill, 1993; Akt. Viau, 2015). Öğretmenler için daha uygulanabilir bir tanım olarak; motivasyon, kaynağını öğrencinin kendisine ve çevresine ilişkin algılardan alan, öğrenciyi, öğrenmesi amacıyla kendisine sunulan eğitsel etkinliğe odaklayan ve onu tamamlama kararlılığı kazandıran bir olgudur (Viau, 2015). Bu durum aşağıdaki şekilde somutlaştırılabilir:

Şekil 1: Motivasyon dinamiği

Şekil 1 de motivasyon dinamiğine ilişkin belirtilen üç kaynak arasında da karşılıklı bir etkileşim söz konusudur. Bu etkileşim ise aşağıdaki şekilde görselleştirilmiştir.

Şekil 2: Motivasyon dinamiğine ilişkin kaynaklar

Şekil 2 de görülen üç algı düzeyi yükseldikçe öğrenci, bilişsel anlamda kendine sunulan etkinliğe odaklanır ve etkinliği tamamlamada kararlılık gösterir ve nihayetinde öngörülen öğrenme gerçekleşmiş olur. Bu durumda motive olan öğrenci, kendi bilişsel süreçlerinin farkında olur ve öğrenme gerçekleşir. Böylece öğrencinin kendini öğrenmeye motive etmesi beraberinde akademik başarıyı getirecektir (Kana, 2015). Ancak Viau (2015)'a göre olumlu motivasyon dinamiği, okulda başarının koşulu olmasına rağmen, tek koşul değildir. Aynı zamanda öğrenme için motivasyon dinamiği kaçınılmaz, ancak yeterli değildir.

Öğrenen kendi bilişsel süreçlerini yönetip yönlendirmedikçe, öğrenmenin gerçekleşmesi zorlaşmaktadır. Bu yönü ile biliş; algılamayı, anlamayı, hatırlamayı ve buna benzer zihinsel süreçleri içerirken bilişüstü, insanın kendi algılaması, anlaması, hatırlaması ve bunun gibi zihinsel süreçleri hakkında düşünmesini içermektedir. İlk kez 1971 yılında Flavell tarafından kullanılan bilişüstü kavramı, "bireyin kendi bilişsel süreçleri ile ilgili bilgisi ve bu bilgiyi dair bilişsel süreçlerini kontrol etme" şeklinde tanımlanmıştır (Karakelle ve Şentürk, 2006). Blakey ve Spence' e (1990) göre Bilişüstü "ne bildiğimizi" ve "ne bilmediğimizi" bilme, düşünme hakkındaki düşünmedir (Namlu, 2004). Dolayısıyla Bilişüstü stratejiler; öğrenme süreci hakkında düşünmeyi, öğrenmeyi planlamayı, kavramayı

ya da anlam çıkarmayı yönetme, öğrenme etkinliğinden sonra kendini değerlendirme stratejilerini içermektedir. Bu yüzden bilişüstü, öğrenenin öğrenme sürecinde etkin olmasını gerektirir. Öğrenenin kendi öğrenme süreçlerini düzenleyebilmesi, kendi öğrenme sorumluluğunu almasını sağlar ve birey bu sayede bilişüstü stratejiler kullanarak öğrenmeyi öğrenebilir (Çögenli, 2011). Bilişüstü yetiler, öğrencilerin kendi öğrenme süreçlerini algılamaları, öğrenme özelliklerinin farkına varmaları gibi zihinsel süreçleri kapsamaktadır. İnsanın kendi öğrenme ve bilişsel süreçleri hakkında bilgi sahibi olması ya da bu bağlamda farkındalık geliştirmiş olması öğrenme sürecindeki başarısı açısından da önemlidir (Şen, 2012: 48).

Bireyin öğrenme sürecini planlayabilmesi, hedeflerini belirleyip hedeflere ulaşma durumlarına karar verebilmesi ve tüm öğrenme sürecini izleyip yönetebilmesi gibi yeterliliklere sahip olması gerekir. Özerk öğrenme becerileri olarak ifade edilebilecek bu yeterlilikler öğrencinin kendi inisiyatifi kullanarak sınıf ortamı dışındaki öğrenme olanaklarından yararlanmasını da sağlar (Demirtaş, 2010). Özerk öğrenme, öğrencilerin sınıf içi ve dışında öğrenmeleri üzerinde daha fazla kontrole sahip olmalarıyla ilgilidir. Öğrenmede bağımsız olmayı ve istek duymayı ifade eden özerk öğrenme yapısı, öğrencinin öğrenmeyi kendine uygun hale getirmesini mümkün kılar. Özerk öğrenme, bir öğrenme durumunda; hedef belirleme, plan yapma ve harekete geçme sorumluluğunu almada öğrencinin kasıtlı bir şekilde karar verdiği süreçtir. Diğer bir deyişle, öğrenci öğrenmenin kontrolünü ve denetimini kendi eline almıştır (Yurdakul, 2016; Deregözü, 2014).

Özerk olan öğrenci öğrenme süreciyle sürekli bir hesaplaşma içindedir. Neyi, niçin ve nasıl öğrendiğini, süreç sonunda amaca ulaşmış olup olmadığını, ulaşılmadıysa, yeni yol ve yöntemlere başvurarak farklı bir öğrenme yoluna girmesi gerekliliğini göz önünde bulundurarak ilerlemektedir (Deregözü, 2014). Ayrıca, özerk öğrencilerden öğrenmenin ne, nasıl ve ne zaman olacağı hakkında önemli kararlar ve sorumluluklar almaları da beklenir (Yurdakul, 2016).

İlgili alanyazın incelendiğinde bilişüstünün çeşitli değişkenler açısından incelendiği çalışmalar (Akçam, 2012; Alcı ve Altun, 2007; Aykut, Karasu ve Kaplan, 2016; Demir ve Özmen, 2011; Deniz, 2017; Deniz, Küçük, Cansız, Akgün ve İşleyen, 2014; Gül, Özey Köse ve Sadi Yılmaz, 2015; Gür-

leyük ve Sucu, 2014; Karakelle ve Şentürk, 2006; Koç ve Arslan, 2017; Nazik, Sönmez ve Güneş, 2014; Okçu ve Kahyaoğlu, 2007), öz yeterlik, hedef yönelimi, öğrenme hedefleri ve performans hedefleri ile ilişkisinin incelendiği çalışmalar (Bouffard-Bouchard Parent, ve Larivee, 1991; Ford, Smith, Weissbein, Gully ve Salas, 1998; Gul ve Shehzad, 2012; Kanfer ve Ackerman, 1989; Nolen ve Haladyna, 1990; Pintrich ve De Groot, 1990; Schmidt ve Ford, 2003; Shu-Shen, 2002; Sungur, 2007; Wolters, 1998) ile farklı süreçlerdeki etkisine değinildiği çalışmalar (Akkurt, 2018; Aydın ve Yerdelen, 2015; Kacar ve Sarıçam, 2015; Oğuz, Kalender ve Damla, 2018; Öztürk, 2017; Yurdakul ve Demirel, 2011) bulunmaktadır. Bilişüstü becerilerinin çeşitli derslerde, öğrenmede başarı ve kalıcılığı artırdığı, soru sorma becerisini geliştirdiği, iş birliği ile uygulandığında sosyal becerilerin oluşumunu arttırdığı, bilişsel düzenlemeyi sağladığı, bireyin düşünme ve problem çözme becerilerini geliştirdiği ortaya çıkmıştır. Bunun yanında özerk öğrenmeyi çeşitli değişkenler açısından ele alan ve ilişkisini inceleyen (Oğuz, 2013; Sert, 2007; Yurdakul, 2016; Yurdakul, 2017; Alkan, 2015; Ergür, 2010; Yılmaz, Oğuz ve Altınkurt, 2017) çalışmalar olduğu gibi öğrenen özerkliğinin dil öğretimindeki rolü üzerine çalışmalar da (Erbil Tursun, 2010; Balçıkanlı, 2008; Bayat, 2011; Üstünlüoğlu, 2009; Gömleksiz ve Bozpolat, 2012; Kurt ve Acat, 2016) bulunmaktadır. Ancak ilgili alan yazın incelendiğinde motivasyonel, bilişsel ve bilişüstü yeterlikleri ile özerk öğrenme kavramlarının beraber incelendiği bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bu yönüyle yapılan bu çalışmanın alandaki bir boşluğu dolduracağı düşünülmektedir.

Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın amacı, lise öğrencilerinin motivasyonel, bilişsel ve bilişüstü yeterlikleri ile özerk öğrenme düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki olup olmadığını ve öğrencilerin motivasyonel, bilişsel ve bilişüstü yeterlikleri ile özerk öğrenme düzeylerinin farklı değişkenlere göre farklılaşma farklılaşmadığını incelemektir.

Bu amaç doğrultusunda aşağıdaki sorulara yanıt aranmaktadır:

1. Lise öğrencilerinin motivasyonel, bilişsel ve bilişüstü yeterlikleri ile özerk öğrenme düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?

2. Lise öğrencilerinin motivasyonel, bilişsel ve bilişüstü yeterlikleri ile özerk öğrenme düzeyleri arasında cinsiyetlere göre anlamlı bir farklılık var mıdır?
3. Lise öğrencilerinin motivasyonel, bilişsel ve bilişüstü yeterlikleri ile özerk öğrenme düzeyleri arasında sınıf düzeylerine göre anlamlı bir farklılık var mıdır?
4. Lise öğrencilerinin motivasyonel, bilişsel ve bilişüstü yeterlikleri ile özerk öğrenme düzeyleri arasında kitap okuma sıklığına göre anlamlı bir farklılık var mıdır?

Yöntem

Araştırma Modeli

Bu araştırma ilişkisel tarama modelidir. Tarama modellerinden biri olan ilişkisel tarama modeli, iki ve daha fazla sayıdaki değişken arasındaki değişimin varlığını veya derecesini belirlemeyi amaçlayan araştırma modelleridir. (Karasar, 1995).

Evren ve Örneklem

Araştırmanın evrenini Siirt il merkezinde öğrenim gören lise öğrencileri oluşturmaktadır. Araştırmanın örneklemini ise Siirt il merkezinde seçkisiz örneklem yöntemiyle seçilmiş beş farklı lisenin (Anadolu lisesi, Meslek ve Teknik Anadolu Lisesi, Anadolu İmam Hatip Lisesi okul türlerinde) 9, 10 ve 11. sınıflarında öğrenim gören 386 lise öğrencisi oluşturmaktadır. Araştırmaya katılan öğrencilerden 151'i kız 235'i erkektir. Öğrencilerden 127'si 9. Sınıf, 124'ü 10. Sınıf ve 135'i 11 sınıf öğrencileridir. Araştırmanın yapıldığı dönemde okula yeterli devam sağlamadıklarından dolayı 12. sınıf öğrencileri araştırmaya dahil edilmemiştir.

Verilerin Toplanması

Araştırmada veri toplama aracı olarak; öğrencilerin kişisel bilgilerini toplamak için araştırmacılar tarafından hazırlanmış "Kişisel Bilgi Formu" ile birlikte "Motivasyonel, Bilişsel ve Bilişüstü Yeterlilikler Ölçeği" (Aktamış

ve Uça, 2010) ve "Özerk Öğrenme Ölçeği" (Arslan ve Yurdakul, 2015) kullanılmıştır. "Motivasyonel, Bilişsel ve Bilişüstü Yeterlilikler Ölçeği" Aktamış ve Uça (2010) tarafından Türkçeye uyarlanmış olup toplam 26 madde ve altı alt boyuttan oluşmaktadır. Tüm maddeleri olumlu olan ölçek 5'li likert tipindedir. Ölçeğin tamamında Cronbach Alpha değeri 0,93 değeri tespit edilmiştir. "Özerk Öğrenme Ölçeği" Arslan ve Yurdakul (2015) tarafından Türkçeye uyarlanmış olup toplam 12 madde ve iki alt boyuttan oluşmaktadır. Tüm maddeleri olumlu olan ölçek 5'li likert tipindedir. Ölçeğin tamamında Cronbach Alpha değeri 0,86 değeri tespit edilmiştir. Genel olarak güvenilirliği 0,70 ve üzeri olan ölçeklerin güvenilir kabul edilmesinden hareketle her iki ölçeğin de güvenilir olduğu söylenebilir (Büyükoztürk, 2015).

Verilerin Analizi

Araştırmanın sonucunda elde edilen veriler SPSS 23.0 veri analiz programı kullanılarak çözümlenmiştir. İstatistiksel analizlerde kullanılacak anlamlılık düzeyi $p \leq 0,05$ olarak alınmıştır. Ayrıca $p < 0,01$ değeri de belirtilmiştir. Araştırmada elde edilen veriler üzerinde yapılan analiz sonucunda verilerin normal dağılım sergilemediği tespit edilmiştir. Araştırmada lise öğrencilerinin motivasyonel, bilişsel ve bilişüstü yeterlikleri ile özerk öğrenme düzeyleri arasındaki ilişkiyi belirlemek üzere Spearman Sıra Farkları Korelasyon Katsayısı analizinden yararlanılmıştır. Ayrıca motivasyonel, bilişsel ve bilişüstü yeterlikler ile özerk öğrenme düzeyinin "cinsiyet, sınıf düzeyi ve kitap okuma sıklığı" değişkenlerine göre farklılaşp farklılaşmadığını belirlemek için Mann-Whitney U Testi ile Kruskal-Wallis H Testi kullanılmıştır.

Bulgular

Bu araştırmada bulgular araştırmanın alt başlıklarına göre ele alınmış, elde edilen veriler tablo halinde gösterilmiştir. Araştırmada lise öğrencilerinin motivasyonel, bilişsel ve bilişüstü yeterlikleri ile özerk öğrenme düzeylerinin aritmetik ortalama ve standart sapmaları hesaplanarak Tablo 1'de gösterilmiştir.

Tablo 1. Lise Öğrencilerinin Motivasyonel, Bilişsel ve Bilişüstü Yeterlik ile Özerk Öğrenme Puanlarının Aritmetik Ortalama ve Standart Sapmaları

	Alt Boyutlar	N	Ort.	ss
Motivasyonel, Bilişsel ve Bilişüstü Yeterlik	Özyeterlik	386	3,63	0,77
	Öğrenmenin Gerçek Değeri	386	4,10	1,01
	Bilişüstü Stratejiler	386	3,83	0,79
	Öğrenme Stratejilerini Kullanma	386	3,87	0,85
	Öğrenme Sürecini Düzenleme	386	3,77	0,85
	Öğrenme Sürecini Değerlendirme	386	3,75	0,81
Özerk Öğrenme	Bağımsız Öğrenme	386	3,74	0,79
	Ders Çalışma Alışkanlıkları	386	3,73	0,82

Tablo 1 incelendiğinde öğrenciler motivasyonel, bilişsel ve bilişüstü yeterlik ölçeğinin özyeterlik alt boyutunda 3,63; öğrenmenin gerçek değeri alt boyutunda 4,10; bilişüstü stratejiler alt boyutunda 3,83; öğrenme stratejilerini kullanma alt boyutunda 3,87; öğrenme sürecini düzenleme alt boyutunda 3,77; öğrenme sürecini değerlendirme alt boyutunda 3,75; özerk öğrenme ölçeğinin bağımsız öğrenme alt boyutunda 3,74; ders çalışma alışkanlıkları alt boyutunda 3,73 ortalamaya sahiptir. Öğrencilerin motivasyonel, bilişsel ve bilişüstü yeterlik ölçeğinin tümünde 3,79; özerk öğrenme ölçeğinin tümünde ise 3,74 ortalamaya sahip oldukları bulunmuştur.

Lise öğrencilerinin motivasyonel, bilişsel ve bilişüstü yeterlik ile özerk öğrenme düzeyleri arasındaki ilişkiyi belirlemek üzere veriler normal dağılmadığından parametrik olmayan korelasyon testi olan Spearman Sıra Farkları Korelasyon Katsayısı analizinden yararlanılmış ve sonuçlar Tablo 2’de gösterilmiştir.

Tablo 2. Lise Öğrencilerinin Motivasyonel, Bilişsel ve Bilişüstü Yeterlik ile Özerk Öğrenme Puanlarının Spearman Sıra Farkları Korelasyon Katsayısı Analizi

	N	Motivasyonel, Bilişsel ve Bilişüstü Yeterlik	Özerk Öğrenme
Motivasyonel, Bilişsel ve Bilişüstü Yeterlik	386	1	0,737*
Özerk Öğrenme	386	0,737*	1

Tablo 2'ye göre öğrencilerin motivasyonel, bilişsel ve bilişüstü yeterlik ile özerk öğrenme düzeyleri arasında yüksek düzeyli ve pozitif yönlü anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir (Spearman's rho=0,737, p<0,01). Bu bulgu öğrencilerin motivasyonel, bilişsel ve bilişüstü yeterlik düzeyi yükseldikçe özerk öğrenme düzeylerinin de yükseldiğini göstermektedir. Öğrencilerin motivasyonel, bilişsel ve bilişüstü yeterlikleri ile özerk öğrenme puanlarının cinsiyet değişkenine göre ilişkisini belirlemek için Mann-Whitney U Testi yapılmış, veriler Tablo 3'te gösterilmiştir:

Tablo 3. Lise Öğrencilerinin Motivasyonel, Bilişsel ve Bilişüstü Yeterlikleri ile Özerk Öğrenme Puanlarının Cinsiyet Değişkenine Göre Analizi

Değişkenler		N	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	U	p	
Motivasyonel, Bilişsel ve Bilişüstü Yeterlik	Özyeterlik	Erkek	235	188,83	44376,0	16646,0	0,30
		Kız	151	200,76	30315,0		
	Öğrenmenin Gerçek Değeri	Erkek	235	192,78	45303,0	17573,0	0,87
		Kız	151	194,62	29388,0		
	Bilişüstü Stratejiler	Erkek	235	188,26	44240,5	16510,5	0,24
		Kız	151	201,66	30450,5		
	Öğrenme Stratejilerini Kullanma	Erkek	235	182,31	42842,0	15112,0	0,01*
		Kız	151	210,92	31849,0		
	Öğrenme Sürecini Düzenleme	Erkek	235	179,75	42242,0	14512,0	0,00*
		Kız	151	214,89	32449,0		
Öğrenme Sürecini Değerlendirme	Erkek	235	189,54	44543,0	16813,0	0,38	
	Kız	151	199,66	30148,0			
Özerk Öğrenme	Bağımsız Öğrenme	Erkek	235	187,09	43966,5	16236,5	0,15
		Kız	151	203,47	30724,5		
	Ders Çalışma Alışkanlıkları	Erkek	235	188,18	44222,5	16492,5	0,24
		Kız	151	201,78	30468,5		

Öğrencilerin motivasyonel, bilişsel ve bilişüstü yeterlikleri ölçeğin öğrenme stratejilerini kullanma ile öğrenme sürecini düzenleme alt boyutlarında cinsiyet değişkenine göre anlamlı farklılık göstermektedir (p<0,05). Öğrencilerin özerk öğrenme düzeylerinde ise cinsiyet değişkenine göre anlamlı farklılık tespit edilememiştir (p>0,05).

Öğrencilerin motivasyonel, bilişsel ve bilişüstü yeterlikleri ile özerk öğrenme puanlarının sınıf düzeyi ile ilişkisini belirlemek için Kruskal-Wallis ve Mann-Whitney U Testi yapılmış, sonuçlar Tablo 4'te gösterilmiştir:

Tablo 4: Lise Öğrencilerinin Motivasyonel, Bilişsel ve Bilişüstü Yeterlikleri ile Özerk Öğrenme Puanlarının Sınıf Düzeylerine Göre Analizi

		Değişkenler	N	Sıra Ortalaması	χ^2	P	
Motivasyonel, Bilişsel ve Bilişüstü Yeterlik	Özyeterlik	9. sınıf	127	188,76	6,09	0,04*	10-11
		10. sınıf	124	178,57			
		11. sınıf	135	211,67			
	Öğrenmenin Gerçek Değeri	9. sınıf	127	208,52	4,10	0,12	
		10. sınıf	124	181,28			
		11. sınıf	135	190,60			
	Bilişüstü Stratejiler	9. sınıf	127	203,13	2,72	0,25	
		10. sınıf	124	180,61			
		11. sınıf	135	196,28			
	Öğrenme Stratejilerini Kullanma	9. sınıf	127	203,33	3,43	0,17	
		10. sınıf	124	178,60			
		11. sınıf	135	197,94			
Öğrenme Sürecini Düzenleme	9. sınıf	127	207,42	4,50	0,10		
	10. sınıf	124	177,79				
	11. sınıf	135	194,84				
Öğrenme Sürecini Değerlendirme	9. sınıf	127	212,17	8,83	0,01*	9-10 10-11	
	10. sınıf	124	170,84				
	11. sınıf	135	196,74				
Özerk Öğrenme	Bağımsız Öğrenme	9. sınıf	127	197,13	2,21	0,33	
		10. sınıf	124	181,47			
		11. sınıf	135	201,13			
	Ders Çalışma Alışkanlıkları	9. sınıf	127	196,67	0,60	0,74	
		10. sınıf	124	187,11			
		11. sınıf	135	196,39			

Öğrencilerin motivasyonel, bilişsel ve bilişüstü yeterlikleri öğrenim gördükleri sınıf düzeyi değişkeni ile karşılaştırılmıştır. Bu amaçla yapılan Kruskal-Wallis Testi sonucunda ölçeğin özyeterlik ile öğrenme sürecini değerlendirme alt boyutlarında sınıflar arasında anlamlı farklılık tespit edilmiştir ($p \leq 0,05$). Anlamlı farklılığın hangi sınıflar arasında olduğunu belirlemek amacıyla yapılan Mann-Whitney U Testi sonucunda ölçeğin özyeterlik alt boyutunda 11. sınıf öğrencileri 10. sınıf öğrencilerine göre daha yüksek ortalamaya sahiptir. Ölçeğin öğrenme sürecini değerlendirme alt boyutunda ise 9. ve 11. sınıf öğrencileri 10. sınıf öğrencilerine göre daha yüksek ortalamaya sahiptir. Özerk öğrenme düzeylerinde ise sınıf değişkenine göre anlamlı farklılık tespit edilememiştir ($p > 0,05$).

Öğrencilerin motivasyonel, bilişsel ve bilişüstü yeterlikleri ile özerk öğrenme puanlarının kitap okuma sıklığı ile ilişkisini belirlemek için Kruskal-Wallis Testi yapılmış, sonuçlar Tablo 5’de gösterilmiştir:

Tablo 5: Lise Öğrencilerinin Motivasyonel, Bilişsel ve Bilişüstü Yeterlikleri ile Özerk Öğrenme Puanlarının Kitap Okuma Sıklığına Göre Analizi

Değişkenler		N	Sıra Ort.	χ^2	p	Fark	
Motivasyonel, Bilişsel ve Bilişüstü Yeterlik	Özyeterlik	Hiç (1)	22	145,27	15,62	0,00*	(1) ile (3) (1), (2), (3) ile (4)
		1-5 arası (2)	152	178,04			
		6-20 arası (3)	152	199,91			
		21 ve üzeri (4)	60	234,09			
	Öğrenmenin Gerçek Değeri	Hiç (1)	22	136,32	15,55	0,00*	(1), (2) ile (3) (1), (2) ile (4)
		1-5 arası (2)	152	177,94			
		6-20 arası (3)	152	205,81			
		21 ve üzeri (4)	60	222,68			
	Bilişüstü Stratejiler	Hiç (1)	22	150,43	11,81	0,00*	(1) (2) ile (3) (1), (2) ile (4)
		1-5 arası (2)	152	176,99			
		6-20 arası (3)	152	206,34			
		21 ve üzeri (4)	60	218,59			
	Öğrenme Stratejilerini Kullanma	Hiç (1)	22	128,45	33,49	0,00*	(1) (2) ile (3) (1), (2), (3) ile (4)
		1-5 arası (2)	152	165,38			
		6-20 arası (3)	152	211,07			
		21 ve üzeri (4)	60	244,09			
Öğrenme Sürecini Düzenleme	Hiç (1)	22	132,18	20,05	0,00*	(1) (2) ile (3) (1), (2) ile (4)	
	1-5 arası (2)	152	173,77				
	6-20 arası (3)	152	208,56				
	21 ve üzeri (4)	60	227,80				
Öğrenme Sürecini Değerlendirme	Hiç (1)	22	154,57	23,46	0,00*	(1) (2) ile (3) (1), (2), (3) ile (4)	
	1-5 arası (2)	152	168,50				
	6-20 arası (3)	152	204,90				
	21 ve üzeri (4)	60	242,23				
Özerk Öğrenme	Bağımsız Öğrenme	Hiç (1)	22	160,86	25,14	0,00*	(2) ile (3) (1), (2), (3) ile (4)
		1-5 arası (2)	152	167,23			
		6-20 arası (3)	152	203,64			
	Ders Çalışma Alışkanlıkları	21 ve üzeri (4)	60	246,34	4,23	0,23	-
		Hiç (1)	22	181,05			
		1-5 arası (2)	152	180,61			
		6-20 arası (3)	152	203,59			
		21 ve üzeri (4)	60	205,18			

Tablo 5 incelendiğinde öğrencilerin motivasyonel, bilişsel ve bilişüstü yeterlikleri bütün alt boyutlarda kitap okuma sıklığı değişkenine göre anlamlı farklılık göstermektedir ($p \leq 0,05$). Öğrencilerin özerk öğrenme puanları sadece bağımsız öğrenme alt boyutunda kitap okuma sıklığı değişkenine göre anlamlı farklılık göstermektedir ($p \leq 0,05$). Anlamlı farklılığın hangi kategoriler arasında olduğunu belirlemek amacıyla yapılan Mann-Whitney U Testi sonucunda genel olarak daha çok kitap okuyan öğrencilerin hiç kitap okumayanlara veya daha az okuyanlara göre motivasyonel, bilişsel ve bilişüstü yeterlik ile özerk öğrenme puanlarının daha yüksek olduğu tespit edilmiştir.

Tartışma ve Sonuç

Araştırmada elde edilen bulgular doğrultusunda lise öğrencilerinin motivasyonel, bilişsel ve bilişüstü yeterlik ile özerk öğrenme düzeyleri arasında yüksek düzeyli ve pozitif yönlü anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir. Bu bulgu öğrencilerin motivasyonel, bilişsel ve bilişüstü yeterlik düzeyi yükseldikçe özerk öğrenme düzeylerinin de yükseldiğini göstermektedir. Alanyazın incelendiğinde motivasyonel, bilişsel ve bilişüstü yeterlik ile özerk öğrenme arasındaki ilişkiyi inceleyen herhangi bir araştırmaya rastlanmamış olsa da araştırmamızı destekleyen sonuçların olduğu söylenebilir. Aydın ve Yardelen (2015) lise öğrencilerinin biyoloji dersinde kullandıkları üst biliş stratejilerinin öz-yeterlik, öğrenme yaklaşma, performans kaçınma hedefleri ve cinsiyet değişkenleri tarafından anlamlı düzeyde yordandığını tespit etmiştir. Ford, Smith, Weissbein, Gully ve Salas Nolen ve Haladyna (1990), (1998), Schmidt ve Ford (2003), Gul ve Shehzad (2012) gibi araştırmacıların öğrenme hedefleri ile üst biliş arasında pozitif yönde bir ilişki olduğunu tespit etmesi araştırma sonuçlarımız ile paralellik göstermektedir.

Lise öğrencilerinin motivasyonel, bilişsel ve bilişüstü yeterlikleri ölçeğin öğrenme stratejilerini kullanma ile öğrenme sürecini düzenleme alt boyutlarında cinsiyet değişkenine göre anlamlı farklılık göstermektedir. Buna göre kız öğrenciler öğrenme stratejilerini kullanma ile öğrenme sürecini düzenleme alt boyutlarında erkek öğrencilere göre daha yüksek ortalamaya sahiptir. Kılınc ve Doğan (2014) ile Kana (2015) tarafından yapılan araştırmada da benzer sonuçlara ulaşılmıştır. Motivasyonel, bilişsel

ve bilişüstü yeterlikleri ölçeğinin özyeterlik alt boyutunda cinsiyet değişkenine göre anlamlı farklılık tespit edilememiştir. Özyeterlik alt boyutuyla ilgili yapılan bazı araştırmalarda (Akbaş ve Çelikkaleli, 2006; Berkant ve Ekici, 2007; Uysal ve Kösemen, 2013; Yenice, 2012) özyeterlik inançlarıyla cinsiyetleri arasında bir ilişkinin bulunmadığı tespiti bu bulgumuzla benzerlik göstermektedir.

Yaptığımız bu çalışmada öğrencilerin özerk öğrenme düzeylerinde cinsiyet değişkenine göre anlamlı farklılık tespit edilememiştir. Yapılan bazı araştırmalar (Alkan, 2015; Hanbay, 2013; Razeq, 2014; Yurdakul, 2016) özerk öğrenme ile cinsiyet değişkeni arasında kız öğrenciler lehine anlamlı farklılık olduğunu ortaya koyarken; bazı araştırmalarda ise (O'Reilly, 2014; Pan ve Gauvain, 2012) özerk öğrenme ile cinsiyet değişkeni arasında çalışmamızda olduğu gibi anlamlı bir fark bulunmamıştır.

Lise öğrencilerinin motivasyonel, bilişsel ve bilişüstü yeterlikleri ölçeğinin özyeterlik ile öğrenme sürecini değerlendirme alt boyutlarında sınıf düzeyi değişkenine göre anlamlı farklılık göstermektedir. Buna göre ölçeğin özyeterlik alt boyutunda 11. sınıf öğrencileri 10. sınıf öğrencilerine göre daha yüksek ortalamaya sahiptir. Ölçeğin öğrenme sürecini değerlendirme alt boyutunda ise 9. ve 11. sınıf öğrencileri 10. sınıf öğrencilerine göre daha yüksek ortalamaya sahiptir. Yapılan bazı araştırmalarda (Altunçekiç, Yaman ve Koray, 2005; Kiremit, 2006; Üredi ve Üredi, 2006; Vural ve Hamurcu, 2008) özyeterlik ve sınıf düzeyi arasında fark bulunmuştur. Bu araştırmalarda sınıf düzeyi yükseldikçe özyeterlik inanç seviyeleri arttığı tespit edilmiştir. Buna karşın Yurdakul (2016) tarafından yapılan çalışmada ise özerk öğrenme ile sınıf düzeyi değişkeni arasında alt sınıftaki öğrenciler lehine anlamlı farklılık olduğu tespit edilmiştir. Berkant ve Ekici (2007), Cerit, (2010), Uysal ve Kösemen (2013), Yenice (2012), Baykara (2011) ve Kana (2015) ise özyeterlik inançlarıyla sınıf düzeyleri arasında bir ilişkinin bulunmadığı tespit edilmiştir.

Lise öğrencilerinin motivasyonel, bilişsel ve bilişüstü yeterlikleri bütün alt boyutlarda kitap okuma sıklığı değişkenine göre anlamlı farklılık tespit edilmiştir. Öğrencilerin özerk öğrenme puanları sadece bağımsız öğrenme alt boyutunda kitap okuma sıklığı değişkenine göre anlamlı farklılık göstermektedir. Buna göre daha çok kitap okuyan öğrencilerin hiç kitap okumayanlara veya daha az okuyanlara göre motivasyonel, bilişsel ve

bilişüstü yeterlik ile özerk öğrenme puanlarının daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Buna göre kitap okuma sıklığı arttıkça motivasyonel bilişsel ve bilişüstü yeterliklerin arttığı söylenebilir. Ayrıca okuma sıklığı fazla olan öğrencilerin bağımsız öğrenme düzeyleri artarken ders çalışma alışkanlıklarında herhangi bir değişiklik olmadığı söylenebilir. Alanyazın incelendiğinde Sallabaş (2008) ilköğretim öğrencilerin akademik başarıları ile okuduğunu anlama düzeyleri arasında orta düzeyde bir ilişki tespit etmiştir. Özdemir (2013) ise fen ve matematik başarıları ile okumaya yönelik tutumları arasında pozitif yönlü ve düşük düzeyde bir ilişki tespit etmiştir.

Öneriler

Bu çalışmanın sonuçlarına göre şu önerilerde bulunulabilir:

- 1- Öğrencilerin motivasyonel, bilişsel ve bilişüstü yeterlikleri ile özerk öğrenme düzeyleri arasında yüksek düzeyde ve pozitif yönlü bir ilişki olduğundan dolayı öğretmenlerin bu yeterlik ve becerileri öğrencilere kazandıracak etkinlikleri ve çalışmaları yapmaları, eğitim ortamını buna göre düzenlemeleri öğrencilerin gelişimleri açısından faydalı olacaktır.
- 2- Motivasyonel, bilişsel ve bilişüstü yeterlikler ile bağımsız öğrenme becerilerinin artması için öğrencilere okuma alışkanlığı kazandıracak faaliyetlerin yapılması önerilebilir.
- 3- Kitap okuma sıklığının motivasyonel, bilişsel ve bilişüstü yeterlikler ile bağımsız öğrenme üzerinde etkisini tespit etmeye yönelik deneysel çalışmalar yapılabilir.
- 4- Benzer araştırmalar daha geniş ve farklı örneklerle nitel veya nicel çalışmalar şeklinde yapılabilir

EXTENDED ABSTRACT

An Investigation of Motivational, Cognitive and Metacognitive Competencies and Autonomous Learning Levels of High School Students in Terms of Various Variables

*

Ata Pesen – Behçet Oral – Yusuf Bulut

Siirt University - Dicle University - Siirt University

The purpose of the present study is to investigate whether there is a significant difference between autonomous learning and motivational, cognitive, and meta-cognitive competence of high school students, and whether autonomous learning levels, motivational, cognitive, and meta-cognitive competence of high school students yield any difference regarding different variables. Research questions are as follows:

1. Is there a significant relationship between autonomous learning levels and motivational, cognitive, and meta-cognitive competence of high school students?
2. Is there any statistically significant difference between autonomous learning levels and motivational, cognitive, and meta-cognitive competence of high school students in terms of gender?
3. Is there any statistically significant difference between autonomous learning levels and motivational, cognitive, and meta-cognitive competence of high school students in terms of grade levels?
4. Is there any statistically significant difference between autonomous learning levels and motivational, cognitive, and meta-cognitive competence of high school students in terms of reading frequency?

Methodology

The research was based on the relational survey model. The sampling was composed of 386 high school students studying at 9th, 10th, and 11th grades from five different high schools. As data collection method, "Personal Information Form" by the researchers themselves, a scale that was adapted to Turkish by Aktamış and Uça (2010) "Scales of Motivational, Cognitive, and Meta-cognitive competence", and another scale that was adapted to Turkish by Arslan and Yurdakul (2015) "Scale of Autonomous Learning" were used.

In addition to descriptive statistics, independent t-test to be able to investigate the difference in terms of gender and Mann Whitney U test and Kruskall Wallis H test to be able to investigate the difference in terms of grade level and reading frequency were included in the analyses.

Findings

The questions were answered one by one in this section.

1. There is a high positive significance between autonomous learning levels and motivational, cognitive, and meta-cognitive competence of high school students, Spearman's $\rho=0,737$, $p\leq0,01$.
2. There is a significant difference between motivational, cognitive, and meta-cognitive competences of the students and using learning strategies and arranging learning process in terms of gender ($p\leq0,05$). However, no significant difference was yielded regarding autonomous learning levels in terms of gender ($p>0,05$).
3. Motivational, cognitive, and meta-cognitive competences of the students were compared to grade levels. Kruskall-Wallis Test findings provided that there is a significant difference between self-competence and learning process ($p\leq0,05$). In order to investigate where the difference occurred, Mann-Whitney U Test was employed and it was found that students at 11th grade had a higher average than those at 10th grade in the self-competence subsection of the scale. In the learning process evaluation subsection of the scale, students at 9th and 11th grades had a higher average

than those at 10th grade. Also, no significant difference was detected regarding autonomous learning levels in terms of grade variable ($p>0,05$).

4. Motivational, cognitive, and meta-cognitive competence of students showed a significant difference in all subdimensions in terms of reading frequency ($p\leq0,05$). Autonomous learning scores of students showed a significant difference at only independent learning subdimensions in terms of reading frequency ($p\leq0,05$). In order to investigate where the difference occurred, Mann-Whitney U Test was employed and it was found that students who read a lot had higher autonomous learning scores and higher motivational, cognitive, and meta-cognitive competence when compared to those who read less or who never read.

Results

There is a high positive significance between autonomous learning levels and motivational, cognitive, and meta-cognitive competence of high school students. That result means that there is a positive correlation between motivational, cognitive, and meta-cognitive competence levels of students and autonomous learning levels. There is a significant difference between the use of learning strategies and arranging learning process in terms of gender. In line with that result, female students had higher average than male students regarding self-competence and learning process evaluation subdimensions of the scale of motivational, cognitive, and meta-cognitive competence. The same scale and subdimensions showed that there is a significant difference in terms of grade levels. Self-competence subdimension had higher average at 11th grade students than 10th grade students. On the other hand, learning process evaluation subdimension of the scale showed that students at 9th and 11th had higher average than those at 10th grade. It was seen that there is a significant difference at all subdimensions of the scale in terms of reading frequency. Autonomous learning scores of students showed a significant difference at only independent learning subdimensions in terms of reading frequency. Ac-

ording to that, students who read a lot had higher motivational, cognitive, and meta-cognitive competence and autonomous learning scores than those who read less or who never read.

Kaynakça/References

- Akbaş, A., ve Çelikkaleli, Ö. (2006). Sınıf öğretmeni adaylarının fen öğretimi öz-yeterlik inançlarının cinsiyet, öğrenim türü ve üniversitelerine göre incelenmesi. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2(1), 98-110.
- Akçam, S. (2012). *İlköğretim 6, 7 ve 8. sınıf öğrencilerinin bilişüstü farkındalık düzeylerinin incelenmesi*. Yayımlanmamış Doktora tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir.
- Akkurt, N. D. (2018). Üstbiliş stratejileri öğretiminin çevre duyarlılığına etkisi. *Uluslararası Türk Kültür Coğrafyasında Sosyal Bilimler Dergisi (TURKSOSBİLDER)*, 3(1), 16-25.
- Aktamış, H., ve Uça, S. (2010). Motivasyonel, bilişsel ve bilişüstü yeterlikler ölçeği'nin türkçeye uyarlanması. *İlköğretim Online*, 9(3), 980-989.
- Alcı, B., ve Altun, S. (2007). Lise öğrencilerinin matematik dersine yönelik öz düzenleme ve bilişüstü becerileri, cinsiyete, sınıfa ve alanlara göre farklılaşmakta mıdır?. *C.U. Sosyal Bilimler Enstitüsü*, 16(1), 33-44.
- Alkan, M. F. (2015). *Öğretmen adaylarının özerk öğrenme düzeylerinin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Tokat.
- Altunçekiç, A., Yaman, S. ve Koray, Ö. (2005). Öğretmen adaylarının öz-yeterlik inanç düzeyleri ve problem çözme becerileri üzerine bir araştırma (Kastamonu ili örneği). *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 13(1), 93-102.
- Arslan, S., ve Yurdakul, C. (2015). Özerk öğrenme ölçeği'nin türkçeye uyarlanması ve geçerlilik çalışması. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8(39), 565-569.

- Aydın, S., ve Yerdelen, S. (2015). An investigation of the relation of high school student's metacognitive strategy use in biology to achievement goal orientation and self-efficacy. *Journal of Mersin University Education Faculty*, 11(3), 781-792.
- Aykut, Ç., Karasu, N., ve Kaplan, G. (2016). Özel eğitim öğretmen adaylarının üstbilgi farkındalıklarının tespiti. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 17(03), 231-245.
- Balçkanlı, C. (2006). *Gazi üniversitesi hazırlık okulunda aktiviteler yoluyla öğrenen özerkliğini arttırmak*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Bayat, O. (2011). The relationship between autonomy perception and the reading comprehension achievement of English language learners. *Eurasian Journal of Educational Research*, 42, 15-28.
- Baykara, K. (2011). Öğretmen adaylarının bilişötesi öğrenme stratejileri ile öğretmen yeterlik algıları üzerine bir çalışma. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 40, 80-92.
- Berkant, H. G., ve Ekici, G. (2007). Sınıf öğretmeni adaylarının fen öğretiminde öğretmen özyeterlik inanç düzeyleri ile zekâ türleri arasındaki ilişkinin değerlendirilmesi. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 16(1), 113-132.
- Blakey, E., ve Spence, S. (1990). *Developing metacognition*. Syracuse, NY: ERIC Information Center Resources [ED327218].
- Bouffard-Bouchard, T., Parent, S., ve Larivee, S. (1991). Influence of self-efficacy on self-regulation and performance among junior and senior high school age students. *International Journal of Behavioral Development*, 14 (2), 153-164.
- Bruning, R. H., Schraw, G. J., ve Norby, M. M. (2014). *Bilişsel psikoloji ve öğretim*. (Çeviri edt: ZN Ersözlü, R. Ülker). Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Büyüköztürk, Ş. (2015). *Sosyal bilimler için veri analizi el kitabı* (21.Baskı). Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Cerit, Y. (2010). Öğretmen öz-yeterlik ölçeğinin geçerlik ve güvenilirlik çalışması ve sınıf öğretmeni adaylarının öz-yeterlik inançları. *Eğitimde Kuram ve Uygulama*, 6(1), 68- 85.
- Çögenli, A.G. (2011). *Sınıf öğretmenlerinin sahip oldukları öğrenme stilleri ve kullandıkları bilişüstü öğrenme stratejileri*. Yayınlanmamış Yüksek

- Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eskişehir.
- Demir, Ö., ve Özmen, S. (2011). Üniversite öğrencilerinin üst biliş düzeylerinin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 20(3), 145-160.
- Demirtaş, İ. (2010). *Üniversite İngilizce hazırlık eğitiminde özerk öğrenme becerileri*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Deniz, D. (2017). Öğretmen adaylarının uyguladıkları model oluşturma etkinliklerinin onuncu sınıf öğrencilerinin üstbiliş farkındalıklarına etkisi. *Bartın Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 6(2), 580-695.
- Deniz, D., Küçük, B., Cansız, Ş., Akgün, L., ve İşleyen, T. (2014). Ortaöğretim matematik öğretmeni adaylarının üstbiliş farkındalıklarının bazı değişkenler açısından incelenmesi. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 22(1), 305-320.
- Deregözü, A. (2014). *Özerk öğrenme bağlamında almanca öğretmeni yetiştirilmesi: İstanbul üniversitesi örneği*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Erbil Tursun, S. (2010). *Orta öğretim İngilizce dersinde öğrencilerin ve öğretmenlerin öğrenen özerkliği ile ilgili görüşleri*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Trakya Üniversitesi, Edirne.
- Ergür, D. O. (2010). Öğrenen özerkliğinin kazandırılmasında öğretmenin rolü. *In International Conference on New Trends in Education and Their Implications* (No. s 354).
- Ford, J.K., Smith, E.M., Weissbein, D.A., Gully, S.M., ve Salas, E. (1998). Relationships of goal orientation, metacognitive activity, and practice strategies with learning outcomes and transfer. *Journal of Applied Psychology*, 83(2), 218-233.
- Gömleksiz, M. N., ve Bozpolat, E. (2012). İlköğretimde yabancı dil öğreniminde öğrenen özerkliği. *Zeitschrift für die Welt der Türken/Journal of World of Turks*, 4(3), 95-114.
- Gul, F., ve Shehzad, S. (2012). Relationship between metacognition, goal orientation and academic achievement. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 47, 1864-1868.

- Gül, Ş., Özay Köse, E., ve Sadi Yılmaz, S. (2015). Biyoloji öğretmeni adaylarının üstbiliş farkındalıklarının farklı değişkenler açısından incelenmesi. *Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi Dergisi*, 12(23), 83-91.
- Gürleyük, G. C., ve Sucu, Ö. H. (2014). Üniversite öğrencilerinin bilişüstü farkındalık düzeyinin incelenmesi: Erciyes Üniversitesi örneği. *Milli Eğitim Dergisi*, 43(201), 109-124.
- Hanbay, O. (2013). Anadolu lisesi öğrencilerinin cinsiyet değişkenine göre ikinci yabancı dil olarak almanca dersinde bağımsız öğrenme düzeyleri. *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(4), 271-280.
- Kacar, M., ve Sarıçam, H. (2015). Sınıf öğretmen adaylarının üstbiliş farkındalıkları ile matematik kaygı düzeyleri üzerine bir çalışma. *Trakya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 5(2), 137-152.
- Kana, F. (2015). Türkçe öğretmeni adaylarının motivasyonel, bilişsel ve bilişüstü yeterlikleri. *Inesjournal Uluslararası Eğitim Bilimleri Dergisi*, 2(4), 395-407.
- Kanfer, R., ve Ackerman, P. L. (1989). Motivation and cognitive abilities: An integrative/aptitude-treatment interaction approach to skill acquisition [Monograph]. *Journal of Applied Psychology*, 74, 657-690.
- Karakelle, S., ve Şentürk, C. (2006). Üst bilişsel düzeyleri yüksek ve düşük öğrencilerin ebeveyn tutumlarının incelenmesi. *Psikoloji Çalışmaları*, 26, 45-56.
- Karasar, N. (1995). *Bilimsel araştırma yöntemi*. Ankara: Sim Matbaacılık.
- Kılınç, M., ve Doğan, A. (2014). Ortaokul 7. ve 8. Sınıf öğrencilerinin internet bağımlılığı ile biliş üstü farkındalıklarının çeşitli değişkenler açısından incelenmesi. *Turkish Studies-International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 9(5), 1385-1396.
- Kiremit, H. Ö. (2006). *Fen bilgisi öğretmenliği öğrencilerinin biyoloji ile ilgili öz-yeterlik inançlarının karşılaştırılması*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. İzmir Dokuz Eylül Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir.
- Koç, C., ve Arslan, A. (2017). Ortaokul öğrencilerinin akademik öz yeterlik algıları ve okuma stratejileri bilişüstü farkındalıkları. *Yüziüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 14(1), 745-778.

- Kurt, E., ve Acat, M. B. (2016). Yabancı dil olarak İngilizce öğrenen lise öğrencilerinin özerklik algılarının incelenmesi. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 16(4), 1880-1902.
- Namlu, A. G. (2004). Bilişötesi öğrenme stratejileri ölçme aracının geliştirilmesi: Geçerlilik ve güvenilirlik çalışması. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(2), 123-136.
- Nazik, F., Sönmez, M., ve Güneş, G. (2014). Hemşirelik öğrencilerinin üstbiliş düzeylerinin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi. *Journal of Anatolia Nursing and Health Sciences*, 17(3), 145-150.
- Nolen, A. B., ve Haladyna, T. M. (1990). Personal and environmental influences on students' beliefs about effective study strategies. *Contemporary Educational Psychology*, 15, 116-130.
- O'Reilly, E. N. (2014). Correlations among perceived autonomy support, intrinsic motivation, and learning outcomes in an intensive foreign language program. *Theory and Practice in Language Studies*, 4(7), 1313-1318.
- Oğuz, A. (2013). Öğretmenlerin öğrenen özerkliğinin desteklenmesine ilişkin görüşleri. *Journal of Human Sciences*, 10(1), 1273-1297.
- Oğuz, A., Kalender, K., ve Damla, M. (2018). Ortaokul öğrencilerinin üst bilişsel farkındalıkları ile öz yeterlik algıları arasındaki ilişki. *Eğitimde Kuram ve Uygulama*, 14(2), 170-186.
- Okçu, V., ve Kahyaoğlu, M. (2007). İlköğretim öğretmenlerinin biliş ötesi öğrenme stratejilerin belirlenmesi. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2 (6), 129-146.
- Özdemir, S. (2013). Ortaöğretim öğrencilerinin okuma alışkanlık ve tutumlarıyla fen, matematik derslerindeki akademik başarıları arasındaki ilişkinin incelenmesi: İzmir-Buca ilçesi örneği. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir.
- Öztürk, B. (2017). Ortaokul öğrencilerinin üstbilişsel farkındalık düzeyi ile matematik öz yeterlik algısının matematik başarısına etkisinin incelenmesi, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, ESOGÜ, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eskişehir.
- Pan, Y., ve Gauvain, M. (2012). The continuity of college students' autonomous learning motivation and its predictors: A three-year longitudinal study. *Learning and Individual Differences*, 22, 92-99.

- Phillips, A. (2004). *An assessment of the learner autonomy of students enrolled in academic and vocational programs at Thomas Nelson Community College*. Unpublished doctoral dissertation. The Faculty of The Graduate School of Education and Human Development of The George Washington University, USA .
- Pintrich, P. R., ve DeGroot, E., V. (1990). Motivational and self-regulated learning components of classroom academic performance. *Journal of Educational Psychology*, 82 (1), 33-40.
- Razeq, A. A. (2014). University EFL Learners' Perceptions of Their Autonomous Learning Responsibilities and Abilities. *RELC Journal*, 45(3), 321-336.
- Sallabaş, M. E. (2008). İlköğretim 8 sınıf öğrencilerinin okumaya yönelik tutumları ve okuduğunu anlama becerileri arasındaki ilişki. *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 9(16), 141-155.
- Schmidt, A. M., ve Ford, J. K. (2003). Learning within a learner control environment: The interactive effects of goal orientation and metacognitive instruction on learning outcomes. *Personnel Psychology*, 56, 405-429.
- Sert, N. (2007). A preliminary study on learning autonomy. *Elementary Education Online*, 6(1), 180-196.
- Shu-Shen, S. (2002). Children's self-efficacy beliefs, goal setting behaviors, and self-regulated learning. *Journal of National Taipei Teachers College*, 15, 263-282.
- Sungur, S. (2007). Modeling the relationships among students' motivational beliefs, metacognitive strategy use, and effort regulation. *Scandinavian Journal of Educational Research*, 51, 315-326.
- Şen, H. Ş. (2012). Ortaöğretim öğrencilerinin bilişüstü yetileri kullanma durumlarının bazı değişkenler açısından incelenmesi. *Journal of Education and Instructional Studies in the World*, 2(1), 48-53.
- Uysal, İ., ve Kösemen, S. (2013). Öğretmen adaylarının genel öz-yeterlik inançlarının incelenmesi. *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi*, 2(2), 217-226.
- Üredi, I. ve Üredi L. (2006). Sınıf öğretmeni adaylarının cinsiyetlerine, buldukları sınıflara ve başarı düzeylerine göre fen öğretimine ilişkin öz-yeterlik inançlarının karşılaştırılması. *Yeditepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1(2), 1-8.

- Üstünlüoğlu, E. (2009). Dil öğrenmede özerklik: öğrenciler kendi öğrenme sorumluluklarını üstlenebiliyorlar mı? *Eğitimde Kuram ve Uygulama*, 5(2), 148-169.
- Viau, R. (2015). *Okulda motivasyon okulda güdülenme ve güdülenmeyi öğrenme*, Çev: Yusuf Budak, Ankara:Anı Yayıncılık.
- Vural, D.E., ve Hamurcu, H. (2008). Okul öncesi öğretmen adaylarının fen öğretimi dersine yönelik öz-yeterlik inançları ve görüşleri. *İlköğretim Online*, 7(2), 456-467.
- Wolters, C. (1998). Self-regulated learning and college students' regulation of motivation. *Journal of Educational Psychology*, 90, 224-235.
- Yenice, N. (2012). Öğretmen adaylarının öz-yeterlik düzeyleri ile problem çözme becerilerinin incelenmesi. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(39), 36-58.
- Yılmaz, K., Oğuz, A., ve Altinkurt, Y. (2017). Öğretmenlerin liderlik davranışları ile öğrenen özerkliğini destekleme davranışları arasındaki ilişki. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 32(3), 659-675.
- Yurdakul, B., ve Demirel, Ö. (2011). Yapılandırmacı öğrenme yaklaşımının öğrenenlerin üstbiliş farkındalıklarına katkısı. *International Journal of Curriculum and Instructional Studies*, 1(1), 71-85.
- Yurdakul, C. (2016). *Özerk Öğrenme ve Yaşam Boyu Öğrenme Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Sakarya.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Pesen, A., Oral, B. ve Bulut, Y. (2018). Lise öğrencilerinin motivasyonel, bilişsel ve bilişüstü yeterlikleri ile özerk öğrenme düzeylerinin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi. *OPUS-Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 9(16), 706-730. DOI: 10.26466/opus.488639

Tartışmacı Tutum Ölçeği Kısa Formunun Türkçe Geçerlilik ve Güvenilirlik Analizi

DOI: 10.26466/opus.480175

*

Ömer Turunç* - H. Bahadır Eser** - Mehmet Dinç***

* Doç. Dr. Süleyman Demirel Üniversitesi, İİBF, Isparta / Türkiye

E-posta: omert21@hotmail.com

ORCID: [0000-0003-2234-6523](https://orcid.org/0000-0003-2234-6523)

** Doç.Dr.Dr. Süleyman Demirel Üniversitesi, İİBF, Isparta / Türkiye

E-posta: hamza.eser@gmail.com

ORCID: [0000-0003-4063-051X](https://orcid.org/0000-0003-4063-051X)

*** Dr. Süleyman Demirel Üniversitesi, İİBF, Isparta / Türkiye

E-posta: mehmetdinc@sdu.edu.tr

ORCID: [0000-0001-9871-3532](https://orcid.org/0000-0001-9871-3532)

Öz

Araştırmada orijinal formu 20-maddeli olan, Infante ve Rancer (1982) tarafından geliştirilen Tartışmacı Tutum Ölçeği'nin kısa formunun Türkçe geçerleme çalışması yapılmıştır. Ölçeğin geçerlilik çalışması beş temel süreç kapsamında yürütülmüştür. Bu süreçler; ölçek belirleme, örneklemin belirlenmesi, tercüme, analiz ile karşılaştırma ve değerlendirme aşamalarından oluşurulmuştur. Bu aşamalarda evrensel ve güncel uygulamalardan yola çıkılarak en etkin analiz ve karşılaştırma yöntemleri kullanılmaya çalışılmıştır. Araştırma Isparta ilinde faaliyet gösteren Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve idari Bilimler fakültesinde yürütülmüştür. On bir ayrı bölümde eğitim alan lisans öğrencileriyle anketler yüz yüze uygulanarak veriler toplanmıştır. Kısaltılmış Tartışmacı Tutum Ölçeğinin yapı geçerliliğini test etmek için Brislin ve arkadaşları (1973) tarafından izlenen yöntem takip edilmiştir. Bu kapsamda ölçek çeviri ve geri-çeviri yöntemiyle Türkçe'ye çevrilmiş ve kadın (n= 997) ve erkek (n=564) toplam 1561 üniversite öğrencisinde uygulanmıştır. Ölçek, iki ayrı örnekleme farklı zamanlarda uygulanan keşfedici ve doğrulayıcı faktör analizleri, içsel tutarlılık analizleri ile karşılaştırmalar yapılarak sınanmıştır. Keşfedici faktör analizi sonucunda hem kadın hem de erkek öğrenci örnekleminde Kısaltılmış Tartışmacı Tutum Ölçeği'nin orijinaline uyumlu iki alt boyutlu hali (yaklaşma ve kaçınma boyutu) doğrulanmıştır. Doğrulayıcı faktör analizi sonucunda da kadın ve erkek örnekleme grubu katılımcılarında uyum iyiliği değerleri eşik değerler ve üzerinde gerçekleşmiş, bu değerler ölçeğin iki boyutlu yapısını doğrulamıştır. Yürütülen analizler sonucunda 10-maddelik tartışmacı tutum ölçeği kısa formunun güvenilir ve geçerli bir ölçüm aracı olduğu ve yaklaşmacı - kaçınmacı olarak iki alt boyuttan oluştuğu geçeriştir.

Anahtar Kelimeler: Tartışmacı Tutum Ölçeği, Yapı Geçerliliği, Güvenilirlik Analizi, Doğrulayıcı Faktör Analizi

The Analysis of Turkish Validity and Reliability on the Short Version of Argumentativeness Scale

*

Abstract

In this research, the validation study on the Turkish version of the short form of the Argumentativeness Scale, which is developed by Infante and Rancer (1982), was performed. The validity study of the Argumentativeness Scale was carried out within the scope of five main processes. These processes consist of stages as determining the scale, determining the sample, translating, analyzing, and comparing and evaluating. At these stages, it is tried to use the most effective analysis and comparison methods based on universal and current applications. The study was conducted in Süleyman Demirel University Faculty of Economics and Administrative Sciences in Isparta. In this faculty, face-to-face surveys were conducted with the undergraduate students who were educated in 11 different departments. The scale was applied to two different groups and the validity was determined. The method followed by Brislin et al. (1973) was used to test the construct validity of the short version of Argumentativeness Scale. In this context, scale was translated into Turkish by translation and back-translation method and was applied to a total of 1561 as female (n = 997) and male (n = 564) a total of 1561 undergraduate students. The scale was tested by using factor analyzes and internal consistency analyzes at different times in two separate samples. As a result of the exploratory and confirmatory analyzes conducted, it was validated that the 10-item argumentativeness scale was a reliable and valid measurement tool and consisted of two sub-dimensions as approaching-avoidant. As a result of the exploratory factor analysis, two sub-dimensions (approaching and avoiding dimension) of the Short Version of Argumentativeness Scale, which were compatible with the original, were confirmed in both female and male students. As a result of confirmatory factor analysis, the goodness of fit values of the female and male sample group were above the threshold values and these values confirmed the two-dimensional structure of the scale. As a result of the analyzes conducted, it was validated that the 10-item argumentativeness scale was a reliable and valid measurement tool and consisted of two sub-dimensions as approaching-avoidant.

Keywords: Argumentativeness Scale, Construct Validity, Reliability Analysis, Confirmatory Factor Analysis

Giriş

İletişim yazınında bireylerin mesaj alma ve gönderme davranışlarındaki örüntü/kalıp, tutarlılık ve farklılıklar “iletişim kişilik özellikleri” kavramı ile ifade edilmektedir (Infante, Rancer ve Womack, 2003: 77). Daha özelinde kişilik özellikleri (traits) ise, bireyin düşünme, hissetme veya belli bir biçimde davranmaya yönelik görece tutarlılık arz eden yönelimlerini betimlemektedir. Bireylerarası iletişime odaklanan çalışmalarda kişilik özellikleri kavramsallaştırması ile bireylerin sistematik olarak birbirlerinden farklı oldukları vurgulanmaktadır (Daly, 1987:13-41).

İlgili yazında bazı araştırmacılar (Bayer ve Cegala, 1992:302) iletişim yönelimlerinin, kişilik özelliği yapılarının tersine, mesaj üretiminin daha sınırlandırılmış alanı olmalarından ötürü iletişimsel davranışları incelemede daha uygun olduğunu iddia etmişlerdir. Bu tespitten hareketle, sözlü saldırganlık (verbal aggressiveness) ile tartışmacı tutum (argumentativeness) iletişim yönelimli (kişilik) özellikleri arasında sayılmaktadır. Bu bağlamda bazı insanlar tartışmacı tutum öğelerinin öne çıktığı bir iletişimi benimserken; bazıları ise tam tersine çekinebilir, kendini ifade etmekten geri durabilir. İlk grup bireylerin görüşlerinin başkaları tarafından bilinmesinden haz duydukları, ikinci gruptakilerin ise daha çekimser kaldıkları, tartışmadan uzak durdukları ifade edilebilir (Infante ve Rancer, 1982:72).

Yine insanlar tartışmacı tutumu farklı şekilde değerlendirirler. Tartışmacı tutumları güçlü kişiler tartışmayı, bilgiye ulaşma ve çatışmayı azaltmada bir araç olarak değerlendirirler (Rancer, Baukus ve Infante, 1985:45), tartışmayı eğlenceli ve üretken bir çaba olarak nitelerler (Rancer, Kosberg ve Baukus 1992: 376). Buna karşılık zayıf tartışmacı tutum sahibi bireyler ise tartışmayı, düşmanca ve kötü olarak nitelerler ve tartışmanın her türlüşünden kaçınırlar (Rancer vd., 1985:45).

Tartışmacı tutum olgusu kültürlerarasından (Croucher vd.,2010: 135-155) kişiler arasına (Cann vd., 2008: 131-146; Johnson vd., 2011: 214-227) doğru farklı bağlamlarda ve örgütsel ortamlardan (Infante ve Gorden, 1987: 73-80; Infante ve Gorden, 1989: 81-90; Infante ve Gorden, 1991: 294-304; Infante vd., 1993: 307-326; Anderson ve Martin, 1999: 21-31) çalışma gruplarına (Limon ve La France, 2005:123-133) kadar farklı düzlem ve düzeyde ele alınmış ve incelenmiştir.

Tartışmacı tutum genel anlamda sabit bir kişilik özelliği (trait) olarak tanımlanmıştır. Bu kişilik özelliği tartışmacı bireylerin olaylara karşı nasıl tepki verdiğini etkiler, kişiler arası tartışmalara daha fazla katılma ihtimali bulunan, tartışmayı ispatlama ve akıl yürütmede yerleşik hale gelmiş bir etkinlik olarak gören kişileri tanımlar (Infante ve Rancer, 1982: 73; Suzuki, 2011: 125).

Tartışmacı tutum olarak bilinen iletişimci kişilik değişkeni, uluslar arası yazında yaklaşık 36 yıldır eğitim bağlamından romantik ilişkiler, aile iletişimi ve örgütsel iletişim bağlamına kadar geniş bir alanda ilgi çekmektedir. Ancak Türkiye’de örgütsel davranış araştırmalarında tartışmacı tutum özelinde görgül çalışmaların yapılabilmesinin yolu bu konuda psikomotrik yeterliliğe sahip uygun ölçeklerden geçmektedir. Söz konusu gereklilikten yola çıkarak bu çalışmanın amacı, orijinali 20-maddeli olan, Infante ve Rancer (1982: 72-80) tarafından geliştirilen, Türkçe geçerlilik ve güvenilirlik çalışması ise Kaya ve Kılıç (2008: 87-95) tarafından gerçekleştirilen Tartışmacı Tutum Ölçeği’nin 10-maddelik kısa versiyonunun Türkçeye ve Türk kültürüne uygun olup olmadığını uyarlayarak geçerlemesini sınamaktır.

Kavramsal Çerçeve

Kavramsal çerçeve başlığı altında, tartışmacı tutum kişilik özelliğinin ne anlama geldiği, bu özelliği yüksek ve düşük düzeyde davranışlarına yönlendiren kişilerin birbirinden farklılıklarının neler olduğu, tartışmacı tutumlar ile benzerlik gösteren değişkenlerin neler olduğu ve bu tutumun ölçülmesine yönelik olumlu ve olumsuz bakış açılarının kümelendiği yazına yer verilecektir.

Tartışmacı Tutum Kavramı

İletişim olgusu literatürde oldukça geniş boyutlu bir kavram olarak ele alınmaktadır. Bu bağlam içinde alt boyutlardan bir tanesi de tartışma kavramıdır. Akıl yürütme ve karar vermeyi içeren niyetli bir etkinlik olan (Stewart ve Roach, 1998:178) tartışma, düşüncenin gelişmesi için hayati öneme sahiptir. Tartışma kavramı tartışmacı tutum olgusunun merkezinde ve ikna sürecinin özünde yer alan bir kavramdır (Rancer,

2004:126). Tartışma insanların göreceli gerçekliklerinin, benimsedikleri değer yargılarının veya eylem ve pratiklerinin üzerinde anlaşma sağlanmış veya tartışmalı konulara dair müzakere sürecinde, mantıksal yoldan sonuca varmada ve mantık yürütmede kendini gösteren gözlemlenebilir etkileşim örüntüsü olarak tanımlanabilir (Seibold ve Meyers, 1986:147).

Infante ve Rancer (1982:72-80) tartışma olgusunu bilimsel bir bakış açısı ile ele alarak psikoloji odaklı bir yaklaşımın öncüsü olmuşlardır. Psikolojik yaklaşım bireyin güdü ve algılarını kullanarak tartışmayı nasıl anlamlandırdığı ve çevresinde ortaya konan tartışmacı öğeler içeren iletişimi nasıl değerlendirdiği üzerine odaklanır (Rancer, Baukus ve Infante, 1985: 37).

Tartışmacı tutum, bir bireyin iletişim sürecinde tartışmalı konulara ilişkin kendi pozisyonunu savunmak ve bu konularda karşı tarafın sahip olduğu konumu veya duruşu sözel olarak hedef almak amaçlı yatkinliğini temsil eden sabit bir kişilik özelliğini ifade eder (Infante ve Rancer, 1987:72). Bazı çalışmalarda tartışmacı tutum bireyin; tartışmalı bir konuda karşısındaki kişinin konumunu çürütmeye çabalarken kendi konumunu, duruşunu sunma ve savunma eğilimi (Infante, Rancer ve Womack, 2003: 94, Rancer, 1998: 152) anlamında kullanılmıştır.

Üzerinde söz birliği olmayan tartışmalı konuların dile getirildiği ortamlarda görülen bir kişilik yapısı olarak kabul edilen (Infante ve Rancer, 1982:72) tartışmacı tutum yapıcı bir (kişilik) özelliği olarak da ifade edilir. Öğrenme üzerindeki olumlu etkisi, empatik öğeler içermesi, kişinin kendi benliğinin yanında karşısındakinin de benliğini dikkate alması, düşünme ve problem çözme becerilerini geliştirmesi, grup içinde güvenilirliği artırması, lider özelliklerini öne çıkarması, iletişimi daha nitelikli hale getirmesi, örgütsel iletişim üzerinde olumlu etki ortaya çıkarmakapasitesi söz konusu yapıcı kişilik özgesinin bileşenleri olarak sayılabilir (Infante, 1989: 159).

Tartışmacı tutumun ilgili yazında ayrıca "saldırgan davranışlar" kavramıyla da ilişkilendirildiği görülmektedir. Bu değerlendirmenin temelinde Infante (1988:6-7) tarafından geliştirilen "kişilerarası iletişimde saldırganlık modeli" yer almaktadır. Infante'ye göre saldırganlık fiziki ve sembolik olmak üzere iki şekilde ortaya çıkar. Saldırganlık yapıcı ve yıkıcı öğelere sahiptir. Yapıcı öğeler tatmini artırarak kişilerarası ilişkileri

geliştirmekte iken, yıkıcı öğeler tam tersi tatmini azaltmakta ve ilişkileri zayıflatmaktadır. Kişiler arası şakalaşma, sportif rekabet, yapıcı fiziki saldırganlığa, kişilere yönelik fiziki şiddetise yıkıcı fiziki saldırganlığa örnek olarak gösterilebilir. İnfante, sözlü ve sözsüz kanalların kullanımına odaklanan sembolik saldırganlığı modelinin merkezine yerleştirmektedir. Sembolik saldırganlık en düşük düzeyde kişinin domine edilmesinden bireyin benlik algısına yönelik saldırılara kadar farklı düzlemlerde ortaya çıkabilmektedir. Saldırgan kişilik ikisi yıkıcı ve ikisi yapıcı olmak üzere dört yönlü bir yapı sergiler. Bu bağlamda kişiliğin saldırgan yönü atılganlık (assertiveness) ve tartışmacı tutumdan (argumentativeness), yıkıcı yönü ise düşmanlık (hostility) ve sözlü saldırganlıktan (verbal aggressiveness) oluşmaktadır (Infante, 1988:7) .

Bu model içinde tartışmacı tutum atılganlığın bir alt boyutu olarak değerlendirilir. Çünkü tartışma iletişimci kişilik açısından atılganlığı temsil eder. Bununla birlikte her atılgan davranış tartışmacı öğeler içermeyebilir. Atılganlık ve tartışmacı tutum özellikleri yapıcı olarak düşünülse de, bu özelliklerin kimi zaman yıkıcı sonuçları da olabilir. Örnek vermek gerekirse bir kişi diğerini incitme amaçlı atılgan olabilir veya diğer bir kişiyi huzursuz etme amaçlı tartışmacı olabilir. Ancak bu iki özellik kişilerarası etkileşimleri artırabilme potansiyelleri sayesinde genelde yapıcı iletişim bağlamında ele alınırlar (Infante, 1987: 164).

Güçlü ve Zayıf Tartışmacı Tutumlara Sahip Bireyler Arasında Görülen Farklar

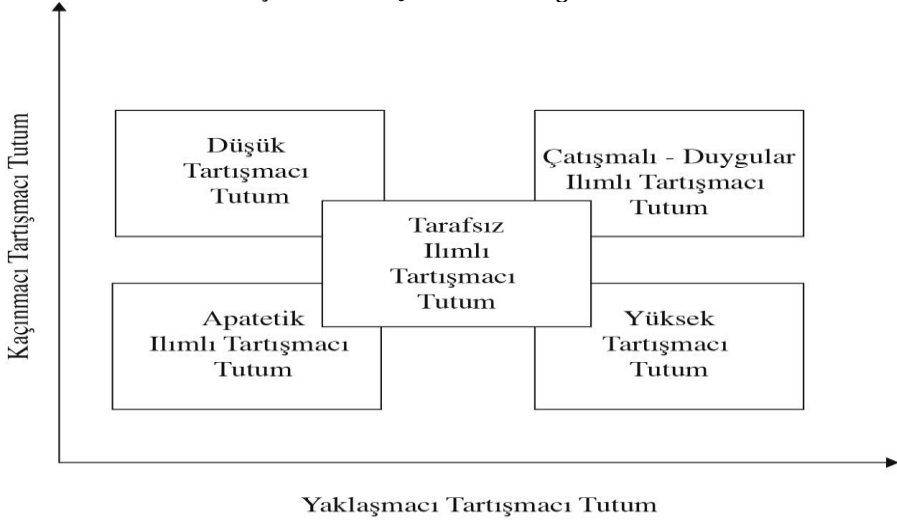
Güçlü tartışmacı tutumlara sahip bireylerin tartışmadan kaçınma motivasyonlarının düşük, tartışmaya meyilli olma güdülerinin ise yüksek olduğu öne sürülmektedir (Hamilton ve Mineo, 2002: 283). Bu tip bireylerin tartışılan konulara daha ilgili, daha dinamik, daha bilgili ve becerili olarak değerlendirildiği görülmüştür (Terlip, 1989:40). Yine güçlü tartışmacı tutumları olan bireylerin sosyal, siyasal, etik ve kişisel davranışlar gibi konularda tartışmaya daha fazla meyilli oldukları görülmüştür (Infante ve Rancer, 1993:331).

İkna alanında yapılan araştırmalar, güçlü tartışmacı tutumları olan bireylerin karşısındakini ikna etmeye yönelik motivasyonlarının, düşük tartışmacı tutum düzeyine sahip bireylere nazaran daha güçlü olduğunu

göstermiştir (Infante, Step ve Horvarth, 1997: 80). Yine bu tip bireylerin iletişimde tartışmacı öğelerin kullanılmasından daha az kaygı duydukları, tartışmayı heyecan verici entelektüel bir eylem olarak değerlendirdikleri görülmüştür (Rancer ve Avtgis, 2006: 17).

Zayıf tartışmacı tutumlara sahip kişilerin yukarıdaki bireylerin aksine tartışmadan kaçınma motivasyonlarının yüksek, tartışmaya meyilli olma güdülerinin ise zayıf olduğu görülmüştür. Bu bireyler tartışmacı davranışa ilgisizdirler, tartışmadan kaçınırlar. Tartışmalı bir konu ile karşılaştıklarında, tartışma konusundan uzaklaşıp konuyu sosyal ve duygusal sorunlara çevirmeye eğilimlidirler. Tartışmaya ikna edildiklerinde dahi iletişim esnasında memnun olmadıkları hususları ifade etmekten çekinirler. Güçlü tartışmacı tutumlara sahip bireylere nazaran bu kişiler, iletişim esnasında gereksiz cümleleri daha az kullanırlar. Huzursuz olmaktan kaçındıkları için tartışmalı konular hakkında konuşmaktan çekinirler (Infante, 1981: 270; Rancer ve Avtgis, 2006:17).

Şekil 1: Tartışmacı Tutum Eğilimleri

Kaynak: Alcalá, Cristina Gonzalez, 2012: 63, Rancer ve Avtgis, 2006: 17'den uyarlanmıştır.

Güçlü ve zayıf tartışmacı tutumlara sahip bireyler yanında bir de ortalama tartışmacı tutumlara sahip bireyler vardır. Bu bireyler “çelişen duygular” yaşarlar. Başarılı olabileceklerine inandıklarında tartışmaya

girerler. Dördüncü tip tepkisiz (apetetik) ılımlılar olarak ifade edilebilir. Bu kategorideki bireyler tartışmaya karşı olumlu ya da olumsuz bir tavır içinde olmazlar, ancak zorunda kaldıklarında tartışmaya girerler (Rancer ve Avtgis, 2006:153; Hamilton ve Mineo, 2002: 288). Son olarak ılımlı kategori içinde sayılabilecek “yansız ılımlılar” vardır. Bu gruba giren bireyler, tartışmaya girme ve çekinme motivasyonları açısından ölçülü olan bir tutum ortaya koyarlar (Hamilton ve Mineo, 2002: 289). Beş kategoride ifade edilen tartışmacı tutumların sınıflandırılması Şekil 1’de gösterilmiştir.

Tartışmacı Tutum ve İlgili Diğer Yapıların Kıyaslaması

Tartışmacı tutum ve sözlü saldırganlık içeren kişilik özellikleri, iletişimin saldırgan biçimleri olarak kabul edilmesi noktasında benzeşirler. Ancak bu iki kavram, birçok bakımdan farklılık gösterir. Yukarıda girişte de kısaca değinildiği üzere, tartışmacı tutum bir bireyin iletişim sürecinde tartışmalı konulara ilişkin kendi pozisyonunu savunmak ve bu konularda, karşı tarafın sahip olduğu konumu veya duruşu sözel olarak hedef almak amaçlı yatkinliğini ifade eder (Infante ve Rancer, 1982: 72). Buna karşın sözlü saldırganlık ise, muhatabını küçük görerek sözlü satışmayı, provoke etmeyi, karşıdaki kişiyi küçük düşürme ve onun öz-
imajına zarar verme eğilimini ifade eder. Kişisel üstünlüklerini zorlayarak gösterme hali, karşılıklı iletişimde hakimiyet kurma güdüsü, saldırgan tavırlar sergileyerek gerginlik oluşturma refleksi sözlü saldırganlık eğilimi güçlü olan bireylerin motivasyon kaynakları olarak sayılabilir (Infante ve Wigley, 198: 61). Tartışmacı tutum sonuçlarının olumlu ve sözlü saldırganlık sonuçlarının tümünün ise olumsuz olması, tartışmacı tutum ve sözlü saldırganlık (Infante ve Rancer, 1996:327) içeren kişilik özellikleri arasındaki bir diğer farklılıktır.

Tartışmacı Tutumun Ölçülmesi

Tartışmacı tutumun ölçülmesi özünde, tartışmadan zevk alan onu iyi bir fiil olarak değerlendirenler ile tartışmadan hoşlanmayan veya başarılı olmayan kişilerin davranışlarını ve sonuçlarını anlama arayışının bir sonucudur (Rancer ve Avtgis, 2006:39). Tartışmacı tutumu değerlendirmede

başat sorun alanının ölçüm konusuna odaklandığı görülmektedir. Bu sorun iki temel bakış açısının karşı karşıya gelmesinden kaynaklanmaktadır. Bu bakış açılarından ilki bir bireyin niyet ve davranışları onun tartışmacı tutum düzeyine ilişkin bir bakış açısı verebilir mi sorusuna cevap ararken diğer bakış açısı ise bireyin çevresindekiler tarafından nasıl algılandığı hususunun onun tartışmacı tutum düzeyine ilişkin bir referans noktası sağladığını iddia etmektedir. Bu iki değerlendirme de yukarıda işaret edilen söz konusu ölçüm zorluğuna işaret etmektedir (Croucher vd.,2017:24).

Tartışmacı tutum konusuna ilgi duyan araştırmacılar genellikle bu olguyu ölçmek için Infante ve Rancer (1982:72-80) tarafından geliştirilen 20 maddeli Tartışmacı Tutum Ölçeği'ni kullanmaktadırlar. Ancak ilgili yazında öne çıkan bazı araştırmacılar (Kotowski vd., 2009: 444-445), bu ölçeğin kapasitesinin sınırlı bir düzeyde kaldığını da iddia etmektedirler. Bu doğrultuda kişinin kendisine ilişkin öz değerlendirmeleri (self-report) ve çevresindeki kişiler tarafından ortaya konan davranışsal değerlendirmeler arasında çok küçük bir korelasyon diğer bir ifade ile benzerlik olduğu öne sürülmüştür. Yine bu bağlamda tartışmacı tutum ölçeğinin öz-değerlendirme / öz-bildirim tutum ölçekleri olarak ve tartışmacı tutuma yönelik davranışsal eğilimleri ortaya koymada yetersiz kaldığı vurgulanmaktadır.

Bu eleştirilere karşın Infante ve arkadaşları (2011: 146-152) yaptıkları yazın taramasında, ölçeğin akademik mecralar ile paylaşımından günümüze yaklaşık 100 çalışmada kullanıldığını, kişinin öz- değerlendirme üzerinden tartışmacı tutum eğilimini ölçen bu ölçek ile elde edilen bulguların ölçeklerinin yapısal geçerlilik ve güvenilirliğini teyit ettiğini vurgulamışlardır.

Bu savunmaya karşın, tartışmacı tutum ölçeği halihazırda yapısal geçerlilik eksikliği, faktör dağılımları arasında tutarsız ilişkiler sergilediği ve yalnızca kişisel öz-değerlendirme üzerinden ölçüme odaklandığı hususlarında eleştirilmektedir (Kotowski vd., 2009: 444-446; Levine ve Kotowski, 2010: 68). Infante ve Rancer (1982:72-80) tartışmacı tutum ölçeğinin "yaklaşma" ve "kaçınma" şekilde iki alt boyuta sahip olduğunu iddia ederken diğer bazı araştırmacılar (Hamilton ve Mineo, 2002: 300; Kotowski vd.,2009: 450) sorunlu maddeler çıkarıldığında ölçeğin iki

boyutlu olmaktan çıkıp tek boyutlu hale dönüştüğünü ortaya koymuşlardır.

Özellikle Hamilton ve Mineo (2002: 300), meta-analiz tekniğini kullanarak Tartışmacı Tutum Ölçeği'nin orijinalindeki gibi iki boyuttan ve hatta daha fazla boyuttan mı yoksa tek boyuttan mı oluştuğunu incelemiştir. Birçok meta-analiz çalışmaları sonucunda araştırmacılar; yaklaşmacı ve kaçınmacı tartışmacı tutum boyutlarının Infante ve Rancer'in (1982) orijinal ölçek geliştirme raporunda önerdiği gibi birbirinden bağımsız boyutlar olmasından ziyade negatif korelasyona sahip olduğunu iddia etmişler ve bulgularını ölçeğin tek boyutlu olduğuna kanıt teşkil ettiğini belirtmişlerdir. Bununla birlikte Hamilton ve Mineo (2002: 295-296) tartışmacı tutum ölçeğinin altı veya yedi farklı içerik temasından veya boyuttan oluşabileceğini öne sürmüştür. Onlara göre ölçek; tartışmacı tutum becerisi (madde 16 ve 18), düşmanlık veya suç (madde 1 ve 5), meraklılık (madde 2 ve 15), rekabetçilik (madde 4, 7, 9, 11, 13, 17 ve 20), sonuçlara dair kaygı (madde 3, 6, 8, 10 ve 12) ve aktif kaçınma veya geri çekilme (madde 14 ve 19) boyutlarından oluşmaktadır.

Yine Blickle (1995: 104) tartışmacı tutum ölçeğinin orijinalindeki 20-maddesini tekrar faktör analizine tabi tutmuş, "tartışmacı tutum becerilerinin öz-değerlendirmesi" adını verdiği madde 16 ve 18'in oluşturduğu bir başka faktör elde etmiştir. Bu şekilde Blickle (1995: 108), Tartışmacı Tutum Ölçeği'nin; yaklaşmacı, kaçınmacı tartışmacı tutum ve kendisinin keşfettiği tartışmacı tutum becerisi olmak üzere üç boyuttan oluşabileceğini açıklamıştır. Bulduğu bu tartışmacı tutum becerisi boyutunun yaklaşmacı tartışmacı tutum boyutuyla güçlü ve pozitif yönlü, kaçınmacı tartışmacı tutum boyutuyla ise güçlü ve negatif yönlü bir ilişki gösterdiğini ifade etmiştir.

Infante ve Rancer (1982:72-80) tartışma konusunda kişisel farklılıklara işaret eden yüksek, orta ve düşük düzeydeki güdülemeyi tanımlamak amacıyla "Tartışmacı Tutum Ölçeği"ni geliştirmiştir. Ölçeğin geçerliliğini sağlamak adına araştırmacılar pek çok geçerlilik testi uygulamıştır. Bu testlerden birinde Infante ve Rancer, tartışmacı tutumun bireyin iletişim kurma yönelimiyle ilişki gösterip göstermediğini değerlendirmiştir. Bu amaçla tartışmacı tutum ölçeği ve iletişimsel yönelimlerin diğer ölçümleriyle (Mc Croskey'nin Kişisel İletişim Kaygı Bildirimi -PRCA- ölçeği gibi)

44 öğrenci üzerinde bir çalışma kurgulanmıştır. Bu testin sonuçları araştırmacıların beklentilerle tutarlılık göstermiştir. Bu sonuçlara göre, katılımcıların tartışmacı tutumlarının yaklaşmacı alt boyut puanları PRCA puanlarıyla anlamlı, orta düzeyde ve olumsuz bir ilişki gösterirken, kaçınmacı alt boyutları ise anlamlı ve pozitif bir ilişki sergilemiştir.

İnfante ve Rancer (1982: 77-78) tartışmacı tutum ölçeğinin yakınsama (convergent) ve uzaksama (divergent) geçerliliğini yine davranışsal bir tercih çalışması yürüterek değerlendirmiştir. 51 öğrenciden oluşan farklı bir örnekleme tartışmacı tutum ölçeğini uygulamıştır. Bir hafta sonra katılımcılara, araştırmanın sonuçlanması adına gerekli işlemleri yapmak amacıyla dört çalışmadan hangisine katılmak istediklerini sorularak her birinin kısa bir tarifi kendilerine okutulmuştur. Bu çalışmalar; yakın bir arkadaşıyla tartışmalı bir konuda tartışmak, televizyon programlarını izlemek ve derecelendirmek, hayatın amaçlarına dair bir öğrenciyle sohbet etmek ve kendi seçtikleri bir konuda topluluk önünde bir konuşma yapmak şeklinde düzenlenmiştir. Daha sonra katılımcılardan yedi dereceli bir ölçek üzerinde çalışmaya katılımlarını veya kaçınmalarını belirtmeleri istenmiştir. Çalışma sonunda araştırmacılar, tartışmacı tutumun yaklaşmacı alt boyutu ile tartışmaya katılma isteği arasında pozitif, tartışmadan kaçınma isteğiyle negatif bir ilişki tespit etmişlerdir. Tam tersine tartışmacı tutumun kaçınmacı alt boyutu ile tartışmaya katılma isteği kendi arasında negatif, tartışmadan kaçınma isteğiyle ise pozitif bir ilişki göstermiştir. Tartışmacı tutumun yaklaşma ve kaçınma alt boyutları ile diğer iki konuya katılma ve kaçınma arasında herhangi bir ilişki tespit edilememiştir.

Tartışmacı tutum ölçeğinin pek çok farklı dile ve kültüre çevrilerek uyarılma çalışmaları yapılmıştır. Ölçek alanda uzun denilebilecek bir süredir kullanılmaktadır. Uyarılma çalışmaları yapılan dil ve kültürler arasında Çince, Fince, Fransızca, Almanca, Yunanca, Japonca, Korece, Romanca, Slovakca ve Taice öne çıkanlarıdır (Rancer ve Avtgis, 2006:43). Bu ölçeğin 20-maddeli versiyonu Türkçe'ye ve Türk kültürüne sadece birkaç çalışmada (Kaya ve Kılıç, 2008: 87-95; Öztürk, 2013: 1-118) çevrilmiştir. Ancak tartışmacı tutum ölçeğinin 10-maddeli kısa formuyla ilgili herhangi bir geçerlilik ve güvenilirlik çalışmasına ulaşılamamıştır.

Tartışmacı tutum konusunu merkeze alan çalışmaların ekseriyetinin Birleşik Devletler’de yürütüldüğü görülmektedir. Ölçek kültürlerarası araştırmalarda da ilgi görmektedir. Örneğin Avtgis ve Rancer (2002: 191-200) tartışmacı tutum ve sözlü saldırganlık özelliklerini Birleşik Devletler, Avustralya ve Yeni Zelanda kültürlerinde; Suzuki ve Rancer (1994: 256-279) Japon kültüründe; Avtgis ve arkadaşları (2008: 17-24) ise Bulgaristan kültüründe kavramsal ve metodolojik eşdeğerliğini etik bir yaklaşım temelinde test etmişlerdir. Tüm bu çalışmalar tartışmacı tutum ve sözlü saldırganlık yapılarının ve ölçüm farklılıklarının farklı kültürlerde eşdeğer olduğunu teyit etmiştir.

Yöntem

Tartışmacı Tutum Ölçeğinin geçerlilik çalışması beş temel süreç kapsamında yürütülmüştür. Bu süreçler; ölçek belirleme, örneklemin belirlenmesi, tercüme, analiz ile karşılaştırma ve değerlendirme aşamalarıdır. Bu aşamalarda evrensel ve güncel uygulamalardan yola çıkılarak en etkin analiz ve karşılaştırma yöntemleri kullanılmaya çalışılmıştır.

Ölçüm Aracı

Ölçümlerle ilgili araştırmada yaşanan genelleştirilmiş hatayı ifade eden varyans hatası ihtimalinden ve katılımcıların yorgunluğundan kaçınmak amacıyla bazı araştırmacılar Tartışmacı Tutum Ölçeği’nin kısa versiyonunu geliştirmişlerdir. Infante ve Gorden (1989: 81-90) tarafından oluşturulmuş Kısaltılmış Tartışmacı Tutum Ölçeği, 5’li Likert türü derecelendirmeye sahip 10 maddeden oluşmaktadır (Rancer ve Avtgis, 2006: 263-264). Ölçeğin bu kısa formu tartışmacı iletişimi örgütsel bağlamda (Infante ve Gorden, 1989: 81-90; 1991: 294-304; Anderson ve Martin, 1999: 21-31), aile iletişimi bağlamında (Martin ve Anderson, 1997:299-314) ve eğitimsel iletişim bağlamında (Myers ve Knox, 2000: 299-309; Myers ve Rocca, 2000: 1-12) inceleyen araştırmalarda başarıyla kullanılmıştır.

Tartışmacı Tutum Ölçeği’nin 10 maddelik kısa sürümü kullanan çalışmalarda Crombah alfa güvenilirlik katsayısı Infante ve Rancer (1982) tarafından .73; Martin ve Anderson(1997) tarafından .80 ve Myers ve Knox (2000) tarafından .86 olarak bulunmuştur. Yapılan pek çok çalışmada

güvenilirlik katsayısı .70-.85 arasında belirlenmiştir (Anderson ve Martin, 1999; Myers, 1998; Myers & Rocca, 2000)

Örnekleme

Araştırma verileri Isparta ilinde faaliyet gösteren Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesinde toplanmıştır. 2015-2016 Bahar döneminde örgün eğitim gören Lisans öğrencilerinin 1. ve 2. öğretiminde 11 ayrı bölümde eğitim alan öğrencilerle yüz yüze yapılan anketlerle veriler toplanmıştır. SDÜ İİBF de tüm birimlerde yaklaşık 10000 öğrenci eğitim görmektedir. Ölçek iki ayrı kitleye uygulanarak geçerlilik belirlenmeye çalışılmıştır. Bu bağlamda mevcut evrende öğrenciler kadın ve erkek gruplarına ayrılarak uygulama yapılmıştır.

İlk grup olan kadın öğrencilerde (Evrenin yaklaşık %50 sini oluşturduğu değerlendirilerek) ana kütlede %95 güvenilirlik sınırları içerisinde %5'lik bir hata payı dikkate alınarak örneklem büyüklüğü 357 kişi olarak hesaplanmıştır (Yazıcıoğlu & Erdoğan, 2007). Yapılan anketlerden 1000'ü geri dönmüştür. Yapılan uç değer (outliers) analizinde değişkenlere ait normal dağılımı bozan 3 adet veri seti, analizden çıkartılmış ve toplam 997 adet anket analizlere dâhil edilmiştir. Kız öğrencilerin %58'i I. öğretim, %42'i II. öğretimde eğitim görmektedir. Öğrencilerin %36,6'si 1. Sınıf, %27,7'si 2 sınıf, %15,1 i 3. Sınıf, %20,6 sı ise 4. Sınıfta eğitim görmektedir.

İkinci grup olan erkek öğrencilerde (Evrenin yaklaşık %50 sini oluşturduğu değerlendirilerek) ana kütlede %95 güvenilirlik sınırları içerisinde %5'lik bir hata payı dikkate alınarak örneklem büyüklüğü yine 357 kişi olarak hesaplanmıştır (Yazıcıoğlu & Erdoğan, 2007). Yapılan anketlerden 684'ü geri dönmüştür. Yapılan uç değer (outliers) analizinde değişkenlere ait normal dağılımı bozan 20 adet veri seti, analizden çıkartılmış ve toplam 564 adet anket analizlere dâhil edilmiştir. Erkek öğrencilerin %49,2'i I. öğretim, %50,8'i II. öğretimde eğitim görmektedir. Öğrencilerin %38,7'si 1. Sınıf, %27,3'ü 2 sınıf, %16,1 i 3. Sınıf, %17,9 u ise 4. Sınıfta eğitim görmektedir.

Tercüme

Infante ve Gorden (1989: 81-90) tarafından oluşturulan ve pek çok yabancı araştırmacı tarafından farklı alanlarda kullanılan kısaltılmış Tartışmacı Tutum Ölçeğinin yapı geçerliliğini test etmek için Brislin ve arkadaşları (1973) tarafından izlenen yöntem takip edilmiştir. Bu yöntem hedef dile çeviri, hedef dile yapılan çevirinin değerlendirilmesi, kaynak dile tekrar çeviri, kaynak dile yapılan tekrar çevirinin değerlendirilmesi ve uzmanlarla son değerlendirme aşamalarından oluşmaktadır. Tercüme ölçeğin orijinalinden alan uzman ve İngilizce yeterliliğe sahip yerli ve yabancı üç akademisyen tarafından tercüme geri tercüme yöntemiyle hatalar giderilerek dört geri besleme süreciyle usulüne uygun şekilde tamamlanmıştır. Ölçek olumlu ve olumsuz ifadeler içermektedir. Uygulamada yanlış anlamalara yol açabilecek tercüme hatalarını minimize etmek amacıyla, süreç hassasiyetle yürütülerek orijinali ifade eden Türkçe ölçek oluşturulmuştur(Bkz.Ek:1).

Analiz ve Bulgular

Bu aşama ölçeğin geçerlik ve güvenirlik analizlerinden oluşmaktadır (Hinkin, 1995). Bu kapsamda ölçeği değerlendirirken genellikle faktör analizleri, içsel tutarlılık analizleri, test-tekrar test analizleri ve yakınsak geçerlilik analizleri kullanılmaktadır. Bu çalışmada iki ayrı örnekleme ayrı zamanlarda uygulanan faktör analizleri ve içsel tutarlılık analizleri ve test tekrar test analizleri ile karşılaştırmalar yapılarak ölçek geçerleme çalışması tamamlanmaya çalışılmıştır.

Araştırma kapsamında öncelikle keşfedici faktör analizi yapılmıştır. Keşfedici faktör analizinden önce örneklem sayısının yeterli olup olmadığı Kaiser-Meyer- Olkin (KMO) katsayısı, maddeler arasındaki korelasyonun uygun olup olmadığını ise Barlett testi ile incelenmiştir. Genellikle KMO katsayısının, 60'dan büyük olması beklenmektedir ve ,80'in üstündeki değerler çok iyi olarak kabul edilmektedir (Tabachnick & Fidell, 2012). Ayrıca Barlett testi sonucunda anlamlı çıkması beklenmektedir. Yapılan analizler,kadın ve erkek gruplar için Kaiser-Meyer-Olkin değerinsırasıyla.75 ve .77 olduğunu ve Barlett testinin ise sırasıyla [$\chi^2= 1607$, $df=45$, $p <,000$] ve [$\chi^2= 911$, $df=45$, $p <,000$] seviyesinde anlamlı olduğunu göstermektedir.

Bu aşamadan sonra Promax eksen döndürme tekniği uygulanarak keşfedici faktör analiz (KFA) yapılmıştır. Yapılan faktör analizi sonuçları incelendiğinde özdeğeri 1'den büyük olan iki boyutun toplam varyansın kadın ve erkek gruplar için sırasıyla % 44,2 ve %45,2'sini açıkladığı görülmüştür. Boyutlara göre faktör yüklerini içeren yapı matrisi ve ölçekteki her bir maddeye ilişkin ortalama ve standart sapma değerleri Tablo 1 ve 2'de verilmiştir.

Tablo 1. Erkek Grubu İçin Döndürülmüş Faktör Matrisi

Erkek(n=564)				
	Ortalama ve Std S.		Bileşenler	
	Ort.	SS	Yaklaşma	Kaçınma
T4: Tartışmalı bir konu hakkında iyi bir tartışma yapmaktan keyif alırım.	3,92	1,17	0,748	
T5: Bir soruna ilişkin görüşlerimi savunmaktan hoşlanırım.	4,16	1,06	0,741	
T9: Bir tartışmanın gereklerini sağlayacak yeteneğe sahibim.	3,97	1,04	0,719	
T2: Tartışmalı bir konuya ilişkin konuşurken istekli ve enerjik olurum.	3,80	1,16	0,712	
T7: Tartışmayı heyecan verici fikirsel bir meydana okuma olarak görürüm.	3,63	1,25	0,647	
T8: Bir tartışma sırasında etkili görüşler ortaya koymada kendimi yetersiz görürüm.	2,37	1,27		0,697
T10: Tartışmalı konulara girmekten kaçınmaya çalışırım.	2,89	1,39		0,638
T6: Benimle nadiren hemfikir olan insanlarla bir arada olmayı çok istemem.	2,87	1,29		0,631
T3: Biriyle tartışmayı bitirdiğimde, sinirli ve üzgün hissederim.	2,91	1,22		0,601
T1: Tartışmalı bir konuda, tartıştığım kişinin hakkımda olumsuz bir izlenime kapılmasından endişe duyarım.	3,12	1,30		0,415

Tablo 2. Kadın Grubu İçin Döndürülmüş Faktör Matrisi

Kadın(n=997)				
	Ortalama ve Std S.		Bileşenler	
	Ort.	SS	Ya kl aş m a	Kaçı nma
T2: Tartışmalı bir konuya ilişkin konuşurken istekli ve enerjik olurum.	3,42	1,18	,755	
T4: Tartışmalı bir konu hakkında iyi bir tartışma yapmaktan keyif alırım.	3,60	1,22	,746	
T9: Bir tartışmanın gereklerini sağlayacak yeteneğe sahibim.	3,64	1,16	,713	
T5: Bir soruna ilişkin görüşlerimi savunmaktan hoşlanırım.	4,13	1,01	,696	
T7: Tartışmayı heyecan verici fikirsel bir meydan okuma olarak görürüm.	3,38	1,27	,685	
T3: Biriyle tartışmayı bitirdiğimde, sinirli ve üzgün hissederim.	3,37	1,24		,631
T8: Bir tartışma sırasında etkili görüşler ortaya koymada kendimi yetersiz görürüm.	2,37	1,19		,605
T6: Benimle nadiren hemfikir olan insanlarla bir arada olmayı çok istemem.	2,86	1,24		,592
T10: Tartışmalı konulara girmekten kaçınmaya çalışırım.	2,97	1,27		,587
T1: Tartışmalı bir konuda, tartıştığım kişinin hakkımda olumsuz bir izlenime kapılmasından endişe duyarım.	3,17	1,21		,541

Tablo 1 ve 2 de görüldüğü üzere farklı zamanlarda yeterli sayıda farklı iki grup üzerinde uygulanan ölçeğin faktör yükleri benzer şekilde iki boyutta oluşmuştur. Elde edilen keşfedici faktör analiz bulguları ölçeğin geçerlemesinde ikinci aşama olan doğrulayıcı faktör analizine geçmemize olanak sağlamaktadır.

Doğrulayıcı faktör analizi ölçeğin kültürel farklılıklarda durumunu belirlemek amacıyla uyum iyiliğini değerlerini veren biz analiz yöntemidir. Bu analizler ölçek geçerlemelerinin en önemli aşamasını

oluşturmaktadır. Doğrulayıcı faktör analizinde (DFA) iki ayrı program kullanılmaktadır. Bunlar Lisrel ve Amos'tur. Bu çalışmada DFA için daha yeni bir uygulama olan Amos kullanılmıştır.

DFA'da ölçeklerin geçerlemesinde ölçeğin yapısına göre genellikle üç ayrı yöntem kullanılmaktadır. Bu yöntemlerin yapısı ölçeği oluşturan boyut sayısı, boyutların yapısı ve boyutların ana değişken ile olan ilişkilerine göre değişmektedir.

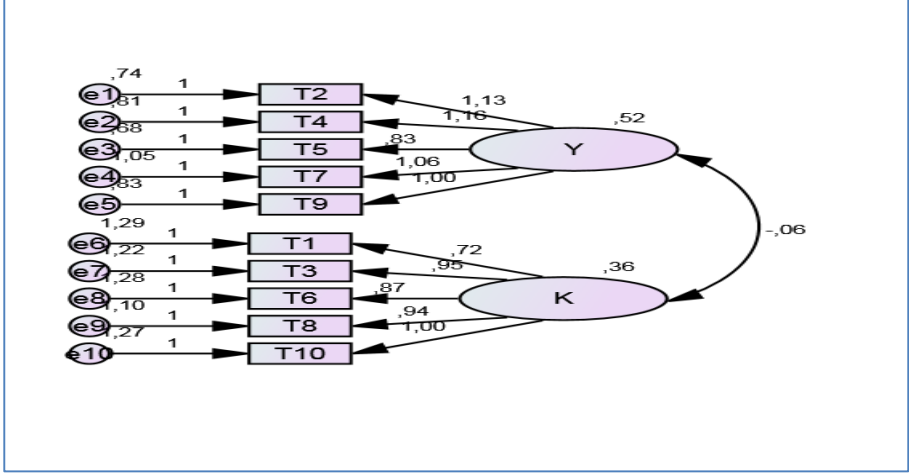
İlk yöntem benzer yönlü olan birden çok boyutlu ölçeklerde kullanılan faktörlerin eklenerek hangi faktörlü ölçeğin daha iyi uyum iyiliği verdiğini belirlemeye yönelik yöntemdir. Daha çok II. Düzey analizlerle yürütülen bu yöntem sonucunda en iyi uyum değerine ulaşmayı sağlayan boyutlar analize dâhil edilerek sonuca ulaşmaya çalışılır.

İkinci ve bu çalışmada uygulanan yöntem yine birden çok boyutlu ancak boyutların yönlerinin farklı olduğu ve bir bütünü birlikte tamamlamadıkları ölçeklerde kullanılmaktadır. Bu tarz ölçekler çoğunlukla birbirinden 180 derece farklı olan tutumları belirlemeye yönelik ölçeklerdir. Bu yöntemde boyutların farklılaşmasından dolayı I. Düzey analizler yapılarak farklı gruplarda analizler uygulanır ve benzer uyum iyiliği değerleri elde edilmeye çalışılmaktadır.

Üçüncü ve son yöntemde ise yukarıda sayılan iki yöntemde elde edilen uyumlu modeller bu değişkenle ilişkili bir başka değişkenle birlikte analize tabii tutulur. Yakınsak analiz olarak da ifade edilen bu yaklaşımda farklı gruplardan elde edilen uyumlu modellerin farklı bir değişken üzerinde benzer bir etkiye sahip olarak uyumluluklarını sürdürmeleri beklenmektedir.

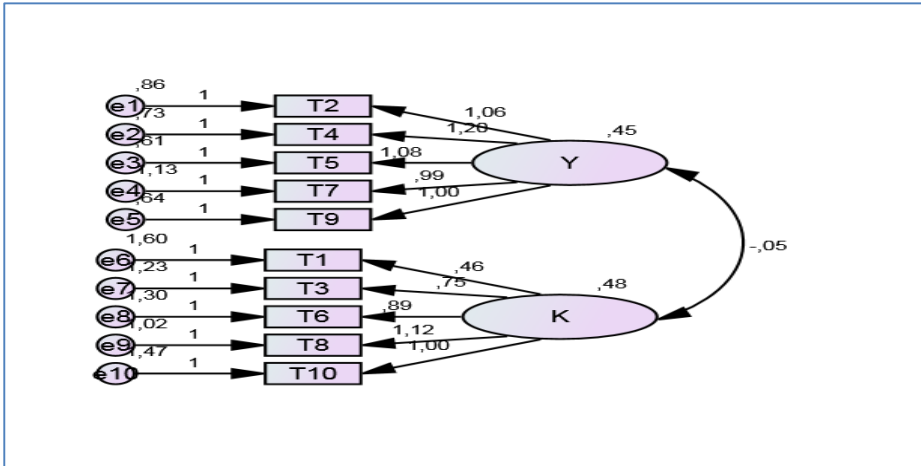
Analiz sonuçlarında dikkat edilmesi gereken nokta ölçeğin bir bütün olarak değil ayrı ayrı kullanılması gerekliliğidir. Nitekim Yaklaşma(olumlu) ve kaçınma(olumsuz) gibi tam ters yönlü iki tutumu bir başlık altında toplayan tartışmacı tutum ölçeği boyutları ayrı ayrı kullanıldığında daha etkili sonuçlar verebilecektir. Aksi halde mantıksal ve teorik olarak hata oluşacaktır.

Şekil 2. Kadın gruplar için I. Düzey DFA model

Bu çalışmada DFA ile elde edilen modeller Şekil 2 ve 3'te sunulmuştur. Kadın (TTK) (Şekil 2) ve erkeklerde (TTE) (Şekil 3) elde edilen modellere ilişkin uyum iyiliği değerleri Tablo 3'te sunulmuştur. Tablo 3'te de görüldüğü gibi, kadın ve erkek gruplarına uygulanan I. düzey DFA analiz bulguları uyum iyiliği değerlerinin beklenen standartlarda ve benzer olduğunu göstermektedir.

Şekil 3. Erkek gruplar için I. Düzey DFA modeli

Tablo 3. Doğrulayıcı faktör analizi sonucunda ölçeklerin uyum iyiliği değerleri

Değişkenler	χ^2	df	CMIN/ DF ≤5	GFI ≥.85	AGFI ≥.80	CFI ≥.90	NFI ≥.90	TLI ≥.90	RMSEA ≤.08
TTK	325,8	68	4,7	0.96	0.83	0.91	0.90	0.90	0.04
TTE	325,8	68	4,7	0.96	0.93	0.91	0.90	0.90	0.04

Not: Uyum iyiliği değer aralıkları "kabul edilebilir" standartlara göre düzenlenmiştir. TTK=tartışmacı tutum kadın, TTE=tartışmacı tutum erkek.

Tartışma ve Sonuç

Yürütülen çalışmada uluslararası yazında otuz altı yıldır iletişim başta olmak üzere bireyler arası ilişkiler, eğitim, aile ilişkileri, kültürlerarası etkileşim-psikoloji ve örgütsel psikoloji gibi alanlarda kullanılan bir kavram olan tartışmacı tutum değişkeni ele alınmıştır. Çalışmada tartışmacı tutum değişkeninin ölçülmesine yönelik olarak geliştirilmiş 20 maddelik tartışmacı tutum ölçeğinin (Türkçe yazında sık kullanımı olmayan) 10 maddelik kısa formunun Türkçe güvenilirlik ve geçerlilik analizleri üniversite öğrencilerinden oluşan bir örneklem üzerinde gerçekleştirilmiştir.

Çalışmada örneklem kadın (n=997) ve erkek (n=564) olmak üzere iki ayrı alt gruba ayrılmıştır. Çalışma içerisinde kapsamlı bir şekilde de açıklandığı üzere tartışmacı tutum ölçeği yaklaşma ve kaçınma olmak üzere iki alt boyuttan oluşmaktadır. Tartışmacı tutumu ölçmeye çalışan ölçeği oluşturan iki boyut olumlu ve olumsuz yönde tartışmacı tutumu belirlemeye çalışmaktadır.

Erkekler için ölçeğin yaklaşma boyutu ortalama, standart sapma değerleri ve madde yükleri sırasıyla incelendiğinde boyutların beklenen şekilde dağıldığı ve benzer faktör yüklerine sahip oldukları görülmüştür. Madde ortalamalarından hareketle erkek ve kadın katılımcıların tartışmacı tutumlarında yaklaşmacı tutumun kaçınmacı tutumdan nispeten daha güçlü olduğu sonucuna ulaşmak mümkündür.

Kısaltılmış Tartışmacı Tutum Ölçeği'nin güvenilirliğini test etmede iç tutarlılık yöntemi tercih edilmiştir. Ölçeği oluşturan iki alt boyutun iç tutarlılığını gösteren Cronbach Alphanın her iki grup için .71 olduğu görülmüştür. Elde edilen bu değerlerin Tartışmacı Tutum Ölçeği'nin 10 maddelik kısa sürümü kullanan araştırmalarda ki değerler ile benzerlik gösterdiği görülmüştür (Öncü çalışmalarda Cronbach Alpha değerleri, 1982'de Rancer tarafından .73; 1997'de Martin ve Anderson tarafından .80 ve 2000'de Myers ve Knox tarafından .86 olarak bulunmuştur. Yine alanda yapılan diğer pek çok çalışmada güvenilirlik katsayısı .70-.85 arasında belirlenmiştir. Daha kapsamlı bilgi için bkz. Anderson ve Martin, 1999; Myers, 1998; Myers & Rocca, 2000).

Ölçeğin yapısal geçerliliğini test etmek amacıyla keşfedici ve doğrulayıcı faktör analizleri yapılmıştır. Keşfedici faktör analizi sonucunda hem kadın hem de erkek öğrenci örnekleminde Kısaltılmış Tartışmacı Tutum Ölçeği'nin orijinaline uyumlu iki alt boyutlu hali (yaklaşma ve kaçınma boyutu) doğrulanmıştır.

Doğrulayıcı faktör analizi sonucunda da kadın ve erkek örneklem grubu katılımcılarında uyum iyiliği değerleri eşik değerler ve üzerinde gerçekleşmiş, bu değerler de ölçeğin iki boyutlu yapısını doğrulamıştır. Ancak çalışmamızı farklı kılan nokta, yapılan DFA'da I. Düzeyanalizde iki alt boyutu ayrı ayrı biçimde ele alan analizlerin kullanılmasıdır. Nitekim ölçekte zıt yönde iki boyut teorik olarak tartışmacı tutumu tamamlamasına rağmen pratik olarak ölçeğin her bir boyutunun ayrı ayrı kullanılması zorunluluğu ortaya çıkmıştır. Bu kapsamda Tartışmacı tutum ölçeğinin II. düzey DFA modelinin yani bütünleşik halinin yapısal eşitlik modellerinde kullanılması mümkün değildir. Bu kapsamda yapılan analiz ve açıklamaların işaret ettiği gibi, Tartışmacı Tutum Ölçeği boyutları yaklaşmacı ve kaçınmacı tutumlar olarak ayrı ayrı kullanılarak araştırma modelleri tasarlanmalıdır.

Her çalışmada olduğu gibi yürütülen bu çalışmanın da bazı sınırlılıkları bulunmaktadır. Öncelikle Kısaltılmış Tartışmacı Tutum Ölçeği ile ilgili elde edilen güvenilirlik ve geçerlilik analizi bulguları, çalışmanın katılımcıları bağlamında sınırlılık göstermektedir. Şöyle ki, çalışmanın verileri sadece üniversite eğitimini sürdüren yaş ve eğitim düzeyi açısından görece olarak homojen bir gruptan elde edilmiştir. Bu sınırlılığı gidermek üzere, gelecekte yapılacak çalışmalar öğrencilerin yanı

sıra farklı sektörlerde faaliyet gösteren kurumlarda farklı mevkilerde, farklı yetkinlik alanlarında çalışanlardan da veriler sağlayabilir. Çalışmanın bir diğer kısıdı araştırmanın boyamsal olmamasıdır. Her ne kadar farklı gruplara farklı zamanlarda anket uygulansa da aynı gruba farklı zamanlarda yapılacak uygulamaların nispeten farklılaşabileceği düşünülmektedir. Araştırmanın son kısıdı ise farklı bir bağımlı değişken kullanılarak uygulanan yakınsak geçerleme süreci yerine daha kısa olan geçerleme yönteminin kullanılmış olmasıdır. Bu eksiklik –ki bu tam bir eksiklik ya da hata olarak nitelendirilemez- farklı gruplarda farklı zamanlarda uygulanan anket ile kısmen telafi edilmeye çalışılmıştır.

Tartışmacı tutum ölçeğinin kısa formu özellikle nadiren kullanıldığı ulusal yazında kurgulanacak örgütsel davranışla ilişkili çalışmalarda tercih edilebilir. Bu alanda tartışmacı tutum değişkeni; örgütsel muhalefet, örgütsel seslilik, kültürel düzey (bireycilik-toplulukçuluk vb.) ve bireysel düzey (bağımlı-bağımsız benlik kurgusu vb.) kültürel değişkenler, proaktif kişilik, iş tatmini ve örgütsel sosyalleşme gibi örgütsel davranış konularıyla korelatif, deneysel, boyamsal tasarıma uygun olarak kurgulanabilir. Bunlara ilave olarak tartışmacı tutum değişkeni, sayılan örgütsel davranış konularıyla teorik altyapıya bağlı kalınarak aracılık ve düzenleyicilik etkileri çeşitli modellemeler ile çalışılabilir.

EXTENDED ABSTRACT

**The Analysis of Turkish Validity and Reliability on
the Short Version of Argumentativeness Scale**

*

Ömer Turunç - H. Bahadır Eser - Mehmet Dinç

Süleyman Demirel University

In communication literature pattern, consistency and differences in message receiving and sending behaviors are expressed by the concept of "communication personality characteristics". In the literature, it was argued that communication orientations were more appropriate for investigating communicative behaviors because they were more restricted areas of message production, as opposed to personality trait structures. From this point of view, verbal aggressiveness and argumentativeness are considered as communication oriented (personality) features. The argumentativeness was generally defined as a stable personality trait. This personality trait influences how argumentative individuals respond to events, and identifies those who are more likely to participate in interpersonal discussions, and who consider the debate as a built-in activity in proving and reasoning. The communicative personality variable, known as argumentativeness, has attracted interest in the international literature for about 36 years in a wide range from education to romantic relations, family communication and organizational communication. However, being able to do specific way argumentativeness of the empirical studies in organizational behavior research in Turkey is undergoing appropriate scale with psychometric competence in this regard. Based on this requirement, the aim of this study is to test the validity of the 10-item short version of the Argumentativeness Scale, 20-item in the original and developed by Infante and Rancer (1982), by adapting to Turkish and Turkish culture.

The validity study of the Argumentativeness Scale was carried out within the scope of five main processes. These processes consist of stages as determining the scale, determining the sample, translating, analyzing,

and comparing and evaluating. At these stages, it is tried to use the most effective analysis and comparison methods based on universal and current applications. The study was conducted in Süleyman Demirel University Faculty of Economics and Administrative Sciences in Isparta. In this faculty, face-to-face surveys were conducted with the undergraduate students who were educated in 11 different departments. The scale was applied to two different groups and the validity was determined. The method followed by Brislin et al. (1973) was used to test the construct validity of the short version of Argumentativeness Scale.

In this study, it was tried to complete the scale validation studies by making comparisons with factor analysis and internal consistency analyzes and test-retest analysis in two separate samples. Firstly, exploratory factor analysis was performed. After that, Amos was used for confirmatory factor analysis (CFA).

In the present study, the argumentativeness variable, which is a concept used in fields such as interpersonal relations, education, family relations, intercultural interaction-psychology and organizational psychology in the international literature for thirty-six years has been discussed. In this study, reliability and validity analyzes of the 20-item argumentative attitude scale of the 10-item short form of Turkish version (not commonly used in Turkish literature) were carried out on a sample of university students. The study was divided into two subgroups: female (n = 997) and male (n = 564). The argumentativeness scale was consisted of two subscales, approaching and avoiding. These two dimensions, which try to measure argumentativeness and make up the scale, was determined the positive and negative argumentativeness. The mean size, standard deviation values and item loadings of the scale for males and females were found to be distributed in the expected way and they had similar factor loads. Based on item means, it is possible to conclude that the approaching dimension of the male and female participants is relatively stronger than the avoidant dimension.

The internal consistency method was used to test the reliability of the Short Version of Argumentativeness Scale. It was found that Cronbach Alpha of two sub-dimensions of the argumentativeness scale was .71 for both groups. In order to test the structural validity of the scale, exploratory

and confirmatory factor analyzes were performed. As a result of the exploratory factor analysis, two sub-dimensions (approaching and avoiding dimension) of the Short Version of Argumentativeness Scale, which were compatible with the original, were confirmed in both female and male students. As a result of confirmatory factor analysis, the goodness of fit values of the female and male sample group were above the threshold values and these values confirmed the two-dimensional structure of the scale. However, the point that makes this study different is the use of the analyzes which take two sub-dimensions separately in the CFA. As a matter of fact, although the two dimensions in the opposite direction have completed the theoretical argumentativeness, it has become practically necessary to use each dimension of the scale separately. In this context, it is not possible to use the argumentativeness scale in the second-order DFA model, ie the integrated version of structural equation models. As the analysis and explanations made in this context point out, research models should be designed by using Argumentativeness Scale dimensions as approaching and avoiding attitudes separately.

Kaynakça/References

- Alcala, C.G. (2012). *The development and testing of the spanish – language versions of the argumentativeness and verbal aggressiveness scales*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Akron Üniversitesi.
- Anderson, C.M. ve Martin, M.M. (1999). The relationship of argumentativeness and verbal aggressiveness to cohesion, consensus and satisfaction in small groups. *Communication Reports*, 12, 21-31.
- Avtgis, T.A. ve Rancer, A.S. (2002). Aggressive communication across cultures: a comparison of aggressive communication among United States, New Zealand and Australia. *Journal of Intercultural Communication Research*, 31(2), 191-200.
- Avtgis, T.A., Rancer, A.S., Kamjeva, P.A. ve Chorry, R.M. (2008). Argumentative and aggressive communication in bulgaria: Testing for conceptual and methodological equivalence. *Journal of Intercultural Communication Research*, 37, 17-24.

- Bayer, C. ve Cegala, D. (1992). Traits verbal aggressiveness and argumentativeness: relations with parenting style. *Western Journal of Communication*, 56, 301-310.
- Blickle, G. (1995). Conceptualization and measurement of argumentativeness: A decade later. *Psychological Reports*, 77, 99-110.
- Brislin, R. W., Lonner, W. J., Thorndike, R. M. (1973). *Cross-cultural research methods*, New York: John Wileyve Sons Pub.
- Cann, A., Norman, A.M., Welbourne, J.L. ve Calhaun, L.G. (2008). Attachment styles, conflict styles and humour styles: interrelationships and associations with relationship satisfaction. *European Journal of Personality*, 22, 131-146.
- Croucher, S.M., Oommen, D., Hicks, M.V., Holody, K.J., Anarbeava, J., Yoon, K., Spencer, A., March, C. ve Aljahli, A.I. (2010). The effects of self-construal and religiousness on argumentativeness: a cross-cultural analysis. *Communication Studies*, 61, 135-155.
- Croucher, S.M., DeMaris, A., Diers-Lawson, A.R. ve Roper, S. (2017). Self-reporting and the argumnetativeness scale: an emprical examination. *Argumentation*, 31, 23-43.
- Daly, J.A. (1987). Personality and interpersonal communication: Issues and directions. İçinde J.C. McCroskey ve J.A. Daly (Eds.), *Personality and Interpersonal Communication*, (pp. 13-41). Newbury Park, CA:Sage.
- Hamilton, M.A. ve Mineo, P.J. (2002). Argumentativeness and its effect on verbal aggressiveness: a meta-analytic review. İçinde M. Allen, R.W. Preiss, B.M. Gayle ve N. Burrell (Eds.), *Interpersonal Communication Research: Advances through Meta-Analysis*(pp. 281-314). Mahwah, NJ: Lawrance Erlbaum.
- Hinkin, T. (1995). A review of scale development practices in the study of organizations. *Journal of Management*, 21 (5), 967-988.
- Infante, D.A. (1981). Trait argumentativeness as a predictor of communicative behavior in situatins requiring argument. *Central States Speech Journal*, 32, 265-272.
- Infante, D.A. (1987). Aggressiveness. İçinde J.C. McCroskey ve J. A. Daly (Eds.), *Personality and Interpersonal Communication*(pp. 157-192). Newbury Park, CA: Sage.

- Infante, D.A. (1988). *Arguing Constructively Prospect Heights*, IL:Waveland Press.
- Infante, D.A. (1989). Response to high argumentatives: message and sex differences. *Southern Communication Journal*, 54, 159-170.
- Infante, D.A., Anderson, C.M., Martin, M.M., Herington, A.D. ve Kim, J. (1993). Subordinates' satisfaction and perceptions of superiors' compliance-gaining tactics, argumentativeness, verbal aggressiveness and style. *Management Communication Quarterly*, 6, 307-326.
- Infante, D.A. ve Gorden, W.I. (1987). Superior and subordinate communication profiles: implications for independent-mindedness and upward effectiveness. *Central States Speech Journal*, 38, 73-80.
- Infante, D.A. ve Gorden, W.I. (1989). Argumentativeness and affirming communicator style as a predictors of satisfaction/dissatisfaction with subordinates. *Communication Quarterly*, 37, 81-90.
- Infante, D.A. ve Gorden, W.I. (1991). How employees' see the boss: test of an argumentative and affirming model of supervisors' communicative behavior. *Western Journal of Communication*, 55, 294-304.
- Infante, D.A. ve Rancer, A.S. (1982). A conceptualization and measure of argumentativeness. *Journal of Personality Assessment*, 46, 72-80.
- Infante, D.A. ve Wigley, C.J. (1986). Verbal aggressiveness: an interpersonal model and measure. *Communication Monographs*, 53, 61-69.
- Infante, D.A., Rancer, A.S. ve Womack, D.F. (2003). *Building Communication Theory*, (4th Edition). Prospect Heights, IL: Waveland Press.
- Infante, D.A. ve Rancer, A.S. (1996). Argumentativeness and verbal aggressiveness: a review of recent theory and research. İçinde B. Bureson (Ed.), *Communication Yearbook*(Vol. 19, pp. 319-351). Thousand Oaks, CA: Sage.
- Infante, D.A., Rancer, A.S. ve Wigley, C.J. (2011). In defense of the argumentativeness and verbal aggressiveness scales. *Communication Quarterly*, 59, 145-154.
- Infante, D.A., Step, M.M. ve Horvath, C.L. (1997). Counterattitudinal advocacy: when high argumentatives are more persuasive?. *Communication Research Reports*, 14, 79-87.
- Kotowsky, M.R., Levine, T.R., Baker, C.R. ve Bolt, J.M. (2009). A multitrait - multimethod validity assessment of the verbal aggressiveness

- and argumentativeness scales. *Communication Monographs*, 76(4), 443-462.
- Johnson, A.J., Averbeck, J.M., Kelley, K.M. ve Liu, S.J. (2011). When serial arguments predict harm: examining the influences of argument function, topic of the argument, perceived resolvability and argumentativeness. *Argumentation ve Advocacy*, 47, 214-227.
- Kaya, O.N. ve Kılıç, Z. (2008). Development of elementary school students argumentativeness in science courses. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi (KEFAD)*, 9(1), 87-95.
- Levine, T.R. ve Kotowsky, M.R. (2010). Measuring argumentativeness and verbal aggressiveness: psychometric concerns and advances. İçinde T.A. Avtgis ve A.S. Rancer (Eds.), *Arguments, Aggression and Conflict: New Directions in Theory and Research* (pp: 67-81). New York: Taylor ve Francis.
- Limon, M.S. ve La France, B.H. (2005). Communication traits and leadership emergence: examining the impact of argumentativeness, communication apprehension and verbal aggressiveness in work groups. *Southern Communication Journal*, 70, 123-133.
- Martin, M.M. ve Anderson, C.M. (1997). Aggressive communication traits: how similar are young adults and their parents in argumentativeness, assertiveness and verbal aggressiveness. *Western Journal of Communication*, 61(3), 299-314.
- Myers, S. A. (1998). Instructor socio-communicative style, argumentativeness, and verbal aggressiveness in the college classroom. *Communication Research Reports*, 15, 141-150.
- Myers, S. A., ve Rocca, K. A. (2000). Perceived instructor argumentativeness, verbal aggressiveness and student participation in the college classroom. Manuscript Under Review. Scott A. Myers ve Ronda.
- Myers, S. A., L. Knox (2000). Perceived instructor argumentativeness and verbal aggressiveness and student outcomes. *Communication Research Reports*, 17 (3), 299-309.
- Öztürk, M. (2013). Argümantasyonun kavramsal anlamaya, tartışmacı tutum ve öz-yeterlik inancına etkisi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Pamukkale Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

- Rancer, A.S., Baukus, R.A. ve Infante, D.A. (1985). Relations between argumentativeness and belief structures about arguing. *Communication Education*, 34, 37-47.
- Rancer, A.S., Kosberg, R.L. ve Baukus, R.A. (1992). Beliefs about arguing as predictors of trait argumentativeness: implications for training in argument and conflict management. *Communication Education*, 41, 375-387.
- Rancer, A.S. (2004). Argumentativeness, verbal aggressiveness and persuasion. İçinde J.S. Seiter ve R.H. Gass (Eds.), *Perspectives on Persuasion, Social Influence and Compliance-Gaining* (pp. 113-131). Boston: Allyn ve Bacon.
- Rancer, A.S. (1998). Argumentativeness. İçinde J.C. McCroskey, J.A. Daly, M.M. Martin ve M.J. Beatty (Eds.), *Communication and Personality: Trait Perspectives*(pp. 149-170). Cresskill, NJ: Hampton Press.
- Rancer, A.S. ve Avtgis, T.A. (2006). *Argumentative and Aggressive Communication: Theory, Research and Application*. Sage Publications, Inc., Thousand Oaks: California.
- Seibold, D. ve Meyers, R. (1986). Co-participant perceptions of information – gathering interviews: implications for teaching interviewing skills. *Communication Education*, 34, 106-118.
- Stewart, R. ve Roach, K. (1998). Argumentativeness and the theory of reasoned action. *Communication Quarterly*, 46, 177-193.
- Suzuki, S. ve Rancer, A.S. (1994). Argumentativeness and verbal aggressiveness: testing for conceptual and measurement equivalence across cultures. *Communication Monographs*, 61, 256-279.
- Suzuki, S. (2011). Trait and state approaches to explaining argument structures. *Communication Quarterly*, 59, 123-143.
- Tabachnick, B., ve Fidell, L. (2012). Fidell, LS (1989). *Using Multivariate Statistics*. London: Pearson.
- Terlip, L. (1989). An examination of the relationship between type a behavior, verbal aggression and argumentativeness. Unpublished Dissertation. The University of Oklahoma, Norman.

Ek 1: Tartışmacı Tutum Ölçeği Kısa Formu

Aşağıda birtakım ifadeler verilmektedir. Bu ifadelerin sizi ne oranda yansıttığını ya da yansıtmadığını "Hiçbir Zaman" dan, "Her Zaman" a doğru işaretleyerek belirtiniz.	Hiçbir Zaman	Nadiren	Bazen	Sık Sık	Her Zaman
1. Tartışmalı bir konuda, tartıştığım kişinin hakkımda olumsuz bir izlenime kapılmasından endişe duyarım.	1	2	3	4	5
2. Tartışmalı bir konuya ilişkin konuşurken istekli ve enerjik olurum.	1	2	3	4	5
3. Biriyle tartışmayı bitirdiğimde, sinirli ve üzgün hissederim.	1	2	3	4	5
4. Tartışmalı bir konu hakkında iyi bir tartışma yaptıktan keyif alırım.	1	2	3	4	5
5. Bir soruna ilişkin görüşlerimi savunmaktan hoşlanırım.	1	2	3	4	5
6. Benimle nadiren hemfikir olan insanlarla bir arada olmayı çok istemem.	1	2	3	4	5
7. Tartışmayı heyecan verici fikrîsel bir meydan okuma olarak görürüm.	1	2	3	4	5
8. Bir tartışma sırasında etkili görüşler ortaya koymada kendimi yetersiz görürüm.	1	2	3	4	5
9. Bir tartışmanın gereklerini sağlayacak yeteneğe sahibim.	1	2	3	4	5
10. Tartışmalı konulara girmekten kaçınmaya çalışırım.	1	2	3	4	5

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Turunç, Ö., Eser, H. B. ve Dinç, M. (2018). Tartışmacı tutum ölçeği kısa formunun Türkçe geçerlilik ve güvenilirlik analizi. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 9(16), 731-759. DOI: 10.26466/opus.480175

Twitter’da ve Çevrimiçi Bir Gazetede Yer Alan Nefret Söylemlerinin Karşılaştırılması: Suriyeli Mülteciler Örneği

DOI: 10.26466/opus.478176

*

Engincan Yıldız*

* Arş. Gör.. İstanbul Gelişim Üniversitesi, Uygulamalı Bilimler Yüksekokulu., İstanbul/ Türkiye

E-posta: enyildiz@gelisim.edu.tr

ORCID: [0000-0003-2549-3473](https://orcid.org/0000-0003-2549-3473)

Öz

Günümüz toplumları incelendiğinde ve nefret söyleminin üretildiği mecralara bakıldığında yeni medyanın bu konuda önemli bir yer tuttuğu görülmektedir. Yeni medyanın etkileşime açık olması, bu alanı geleneksel medya karşısında ayrıcalığı olan bir konuma yükseltmektedir. Ancak bu mecraları incelediğimizde denetimsiz yapıdan dolayı nefret söyleminin de yaygın ve orantısız bir şekilde üretilmesine sebep olduğu görülmektedir. Çevrimiçi gazetelerde üretilen içerikler sosyal medya mecralarının gündemini etkileyebilmekte ve bu şekilde toplum algısı şekillenebilmektedir. Çalışma evreni kapsamında çevrimiçi gazetelerden Hürriyet gazetesinin ve Twitter’ın 2017 yılının son 6 ayı içerisinde Suriyeli mülteciler ile ilgili yaptığı haberler ve Twitter’da atılan tweetler belirlenmiştir. Bu doğrultuda nefret söyleminin hangi mecralarda sıkça üretildiği ve bu söylemlerin nasıl gerçekleştirildiğini tespit etmek makalenin ana amacını oluşturmaktadır. Elde edilen bulgular arasında Hürriyet Gazetesine kıyasla Twitter’da daha fazla nefret söylemi üretildiği görülmektedir. Özellikle Twitter’ın etkileşimci yapısı ve Re-tweet gibi özellikleri doğrultusunda ortaya çıkan nefret söylemlerinin hızla yayıldığı tespit edilmiştir. Araştırmada MAXQDA programı kullanılarak nitel bir çalışma yapılmıştır. MAXQDA programı ile en çok tekrar eden kelimeler tespit edilerek haberlerin ve tweetlerin genel yapısı hakkında genel bir düşünceye ulaşılmıştır. Teun Van Dijk’in söylem analizi yöntemiyle söylem analizi yapılmıştır. Tüm bu çalışmalar doğrultusunda yeni medyanın denetimi zor ortamının nefret söylemlerini arttırdığı sonucuna ulaşılmıştır. Özellikle çevrimiçi gazetelerde yer alan haberlerin gündemi belirlediği ancak nefret söylemlerinin sosyal medya kanallarında üretildiği görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Nefret Söylemi, Suriyeli Mülteciler, Yeni medya, Twitter ve Nefret Söylemi, Çevrimiçi Gazeteler ve Nefret Söylemi

Comparison of Hate Speech in Twitter and Online Newspaper: A Case Of Syria Refugees

*

Abstract

When online newspapers and social media channels are considered, it is seen that new media has an important place in this subject. The fact that the new media is open to interaction raises this area to a high position in the face of traditional media. However, when we examine these articles, it is seen that hate speech is produced in a widespread and disproportionate manner due to the uncontrolled structure. Content produced in online newspapers can affect the agenda of social media circles and this way society can be perceived. Within the scope of the study, online newspapers Hürriyet newspaper reports on Syrian refugees in the last 6 months of 2017 and tweets on Twitter are the universe of working tweeters about Syrian refugees. In this direction, it is one of the aims of the article to determine in which circles hate speech is produced frequently and how these discourses are realized. Among the findings, more hate speech was produced on Twitter. In particular, it has been determined that the hate speech that has emerged in the direction of Twitter's interactivity structure and Re-tweet has spread rapidly. A qualitative study was carried out using the MAXQDA program. With the MAXQDA program, the most repetitive words were identified and a general idea about the general structure of the news and tweets was reached. Teun Van Dijk's discourse analysis was conducted by discourse analysis method. In the light of all these studies, it has been concluded that the control of the new media increases the hate speech. Especially the news in the online newspapers determine the agenda but the hate speech is produced in social media channels.

Keywords: Hate Speech, Syrian Refugees, New media, Twitter and Hate Speech, Online Newspaper and Hate Speech

Giriş

1960'lı yıllara dayanan internetin ortaya çıkması ile birlikte 1991 yılında web teknolojilerinde gelişmelerin olduğu görülmektedir. Web 2.0 teknolojisinin gelişmesi kullanıcıların web sitelerine katılımını sağlamış ve etkileşime yönelik mecraların oluşmaya başlamıştır. Bu doğrultuda kullanıcılar kendileri içerik üretebileceği gibi üretilmiş içerikleri başkaları ile de paylaşabilmektedirler (Çomu, 2012, s. 4243). Özellikle insanların gruplaşmasına olanak sağlayan sosyal medya mecralarının gelişmesi ile birlikte söylemlerinin yayılması ve üretilmesi kolaylaşmıştır. Toplumda azınlıkta bulunan göçmenler ise bu durumdan önemli ölçüde etkilenmektedirler.

Toplumlar buldukları yerden daha farklı yerlere göç etme isteği veya zorunluluğu duyabilmektedir. Bu göçler kişilerin kendi isteği ile oluşan eğitim vb. durumları içerebilmesinin yanı sıra savaş veya doğa olayları gibi zorunlu durumları da içerebilmektedir. Tüm bu durumlar incelendiğinde ortaya çıkan göçmenlik olgusu birçok sonucu da meydana getirmektedir. Nitekim göçmenler gittikleri yerin kültüründen, aile yapısından ve ekonomik durumundan etkilenebilmektedir. Günümüz koşullarında ise özellikle yeni medyanın toplumları etkileyici yapısından dolayı insanlar çevrimiçi gazetelerden ve Twitter gibi sosyal medya mecralarından önemli ölçüde etkilenebilmektedir.

Göçmenler gittikleri yerlerde farklı isimlerle anılabilmektedirler. Tüm bunlarla birlikte yeni medyanın etkileşimci yapısı ile birlikte göç alan topluluklar belli söylemlerde bulunabilmekte ve ortaya nefret söylemi gibi olumsuz sonuçlar çıkabilmektedir. Özellikle çevrimiçi gazetelerin gündemi belirleyici yapısı ve Twitter'ın etkileşime açık ve geniş kitlelere ulaşılabilirliği özellikle nefret söylemlerinin oluşmasında etkili olabilmektedir. Bu durumda oluşan nefret söylemleri ise toplum algısını etkileyebilmekte ve insanlar yardımseverlik duygularını bir kenara bırakarak nefret söylemleri üretebilmektedirler.

Göç ve Göçmenlik

Göç konusu yapısı itibari ile devletleri ve toplumları önemli derecede etkileyen bir durumdur. Göç ve Göçmenlik konuları yol açtığı etkilerden

dolayı dikkatleri üzerine çekmektedir. Göç konusu incelendiğinde göç sadece göç eden toplumların göç ettikleri ülkeleri etkileyen bir konu değildir aynı zamanda yapılan göçten dolayı vatandaşlarını kaybeden ülkeleri de etkileyen bir konudur. Tarih boyunca meydana gelen bireysel veya kitlesel göçleri incelediğimizde nüfus dağılımından, toplumların siyasi, ekonomik ve kültürel yaşam biçimlerine kadar etkileyen önemli bir etken olarak gözükmektedir.

Toplumlararası göçler ve mülteciler incelendiğinde, bu durumun kontrolsüzce gerçekleşmesi durumunda göç edilen ülkelerde etnik şiddet ve yabancı korkusu gibi algılar oluşabilmektedir (Deniz, 2014, s.177).

Göç, birçok şeyden önce mekânsal bir değişim durumu olarak gösterilebilir. Kişiler muhtelif sebeplerle yaşamlarını sürdürdükleri bölgeden bir başka bölgeye gitmektedirler. Bu göç durumu sürekli olabileceği gibi geçici nitelikte de olabilir. Göç durumunun ise savaş, siyasi olaylar ve doğa olayları gibi birçok sebebi bulunmaktadır. Bunun yanı sıra eğitim ve çalışma amaçlı, uzun süreli olmayan ve bu sürenin sonunda geri dönülebilen, mekân değiştirme hareketlerinin de göç sayılabileceği belirtilmektedir (Sağlam, 2006, s.34).

Özellikle Suriye’de ortaya çıkan savaş ortamı neticesinde Türkiye’ye gerçekleşen göçlerin artması beraberinde birçok sorunu da ortaya çıkarmaktadır. Bu doğrultuda Türkiye çapında çeşitli ekonomik, sosyal ve politik sorunlar ortaya çıkmaktadır.

Göç durumu ortaya çıktığında göç eden nüfusun ülkenin bütün şehirlere eşit bir şekilde dağılmaması ve sınırların yakınlarındaki yerlerde yoğunlaşması sonucunda hali hazırda var olan ekonomik ve sosyal sorunların çözülmesini geciktirmektedir (Arslan ve diğerleri, 2017:s.135).

Liberal ekonomilerin tekrardan bir yapılanma sürecine girmesiyle birlikte özellikle neo-liberal ekonomi politikaları uygulanmaya başlamıştır. Bu doğrultuda uygulanan neo-liberal ekonomi politikaları, insanların herhangi bir güvencesi olmadan düşük ücretlerle çalışmasına olanak tanımaktadır (Güllüpınar, 2012, s.55). Düşük ücretlerle çalıştırılan kişiler ile toplumun diğer bireyleri arasında oluşan uçurum, insanları göç yapmaya zorunlu bırakmaktadır. Özellikle iki grup arasındaki eşitsizliğin sebep olduğu bu göçlerden dolayı insanlar birçok problemle karşılaşabilmektedir.

Göç üzerine ilk sistematik teorinin ortaya koyulduğu Neo-Klasik Ekonomi teorisi, göçlerin emek konusunda oluşan ve arz talep alanında ortaya çıkan bölgesel farklılıklara dayandırmaktadır (Güllüpinar, 2012, s.57). Bu teori doğrultusunda, iş gücü fazla olan ülkelerde kişiler düşük çalışma koşullarına sahip olurken, iş gücü az olan ülkelerde kişilerin çalışma koşulları yüksektir. Bu doğrultuda iş gücü fazla olan ülkelere iş gücü az olan ülkelere göç eden kişiler ortada bir denge oluşturmaktadır.

Nefret Söylemi

Yeni medya kanallarının geleneksel medya kanallarından ayrılmasının en önemli sebebi etkileşime daha açık olması olarak gösterilebilir. Nitekim dijitalleşme ile birlikte bireylerarası etkileşimlerin arttığı günümüzde bireyler kendi görüşlerine uymayan kişi veya grupları eleştirebilmektedirler ve bazı durumlarda ise bu eleştirilerini daha ileri safhalara taşıyarak karşısındaki insanın değerlerini, kişiliğini ve toplumdaki yerini zedeleyecek olumsuz söylemlerde bulunabilmektedirler. Bu doğrultuda ortaya çıkan nefret söylemleri ile ilgili uzlaşmış uluslararası tek bir tanım bulunmamasıyla birlikte Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesinin 1977 yılında bu konu ile ilgili almış olduğu tavsiye kararındaki tanımı ise oldukça kapsayıcıdır. Bu tanıma göre;

“Nefret söylemi kavramı, ırkçı düşünceyi ve ırkçı nefreti, yabancılara karşı geliştirilen düşmanlığı, Yahudi düşmanlığını, göçmenlere ve göçmen kökenli insanlara yönelik geliştirilen saldırgan ulusalcılık ve etnik merkezilik, ayrımcılık ve düşmanlık şeklinde ortaya çıkmaktadır. Nitekim ortaya çıkan bu durum hoşgörüsüzlüğe yönelik birçok nefret biçimini topluma yayan, bu nefret söylemleri ile toplumu kışkırtan veya nefret söylemine teşvik eden veya meşrulaştıracak her türlü meşrulaştırma biçimini kapsayacak şekilde anlaşılacaktır” (Weber,2009, s.3).

Kamusal alanda söz söyleme ve üretme yeteneğinden yoksun bırakılan nefret söylemi mağdurları, yaşadığı toplumdaki demokrasinin işleyişi hakkında da önemli bilgiler vermektedir. Nitekim nefret söylemi mağdurları içinde bulunduğu etnik grup ile birlikte yalnızlaşmaktadırlar. (Kalav ve Certel-Fırat,2017, s.2211).

Kişi veya gruplara karşı önceden oluşmuş veya başkaları tarafından oluşturulmuş önyargıları ile motive olan bireyler özellikle yeni medyanın önem kazanmasıyla birlikte düşüncelerini ve söylemlerini yer ve mekândan soyutlayarak yeni bir kamusal alan olarak gösterilen internet üzerinden paylaşabilmektedirler. Nitekim bu örgütlenmelerin gerçekleştiği birçok sosyal ağ mevcuttur.

Bu doğrultuda Facebook'ta sık bir şekilde rastlanılan örgütlenme alanlarından bir tanesi de ırkçılık içeren ve nefret söylemleri barındıran oluşumlardır. Kamusal alanda söylemlerine gerektiğinde destek bulmadığını düşünen ve gün geçtikçe marjinalleşen gruplar, sosyal paylaşım ağlarını, özellikle de Facebook'u örgütlenme ve yandaş toplama çalışmaları içerisinde kullanmaktadır (Göker ve Doğan, 2011, s.185).

Bu doğrultuda tahrik unsurlarını da içinde barındıran söylemler hedef alınan gruba yönelik algıların oluşmasında da önem arz etmektedir.

Nefret söylemleri incelendiğinde, sadece nefret dolu ifadelerle ortaya konulmaz hatta zaman zaman ortaya çıkan bu söylemler normal gözükmemektedir. Bu durum ise ortaya tespiti zor bir durumu çıkarmaktadır. Özellikle kamusal alanlarda hoşgörüsüzlüğün ve dışlayıcılığın ortaya çıkması olarak gösterilen nefret söyleminde hedef alınan topluluklara, gruplara veya kişilere "toplumda size yer yok" mesajı iletilmektedir (Sezgin, 2017, s.113).

Ötekileştirilen ve dışlanan gruplar ortaya çıkan bu mesajlar doğrultusunda hayatlarını sürdürdükleri ülkede pasif konuma geçmektedirler ve yaşam standartları önemli ölçüde azalmaktadır. Bu mesajlar ötekileştirilen grupları etkilemesinin yanı sıra nefret söylemlerinin artış göstermesine de neden olabilmektedir. Özellikle bilgiye ulaşmanın kolaylaştığı dijital çağda ortaya çıkan nefret söylemleri ile karşılaşan kişi veya gruplar için bu söylemler normalleşmektedir.

Nefret söylemi, hedef alınan bireylerin gerek özel yaşantısında gerekse toplumsal yaşamında önemli derecede yıkıcı sonuçlara sebep olabilmektedir. Bu durumda ise kuşkusuz en büyük zararı, bu medya kanalları aracılığıyla hedef gösterilen bireyler veya topluluklar görmektedir. Bu söylemler, dışlanma, küçük düşürülme, aşağılanma, hedef gösterilme, pasifleştirilme, sindirme gibi kişileri duygusal açıdan sarsacak saldırıları içermesiyle birlikte nefret suçu adı verilen fiziksel ve maddi

saldırıları da içermektedir. Bu açıdan ele aldığımızda nefret söylemlerinin teşvik edici yönü bulunmaktadır.

Nefret söylemi, nefret suçunun oluşmasına giden sürecin çıkış noktası, yani nefret suçunun önünü açan tahammülsüzlüğün ve hoşgörüsüzlüğün dışavurumudur (İnceolu ve Sözeri, 2012, s.24). Nefret söylemi, içinde potansiyel şiddeti de barındırır. Nefret söyleminin işlevlerinden birisi de şiddetin altyapısını hazırlamasıdır (Ağlan ve Şensever, 2010, s.17).

Yeni Bir Kamusal Alan Olarak Yeni Medya ve Dijital Nefret Söylemi

Yeni medya, birbirinden farklı birçok ortamı bir araya getirebilme yetisine sahip bir konumdadır. Bu duruma multimedya ya da çoklu ortam denilmektedir. Metin, durağan görüntü hareketli görüntü, ses gibi ortamların birliktelikleri bu özelliği meydana çıkarmaktadır (Lister ve diğerleri, 2003, s.9). Yeni medya ile birlikte ortaya çıkan iletişim teknolojileri insanlara eserlerini, düşüncelerini ve söylemlerini paylaşabilecekleri ortamlar sunmaktadır. Kullanıcılara sunulan bu iletişim teknolojileri ile birlikte yeni medyanın içinde yer alan birçok kişi veya topluluklar mesaj bombardımanına maruz kalmaktadır. Özellikle toplumlar tarafından alışkanlık haline gelen sosyal medya kullanımı ile birlikte her alandan kişiler kendi sorularına yanıt bulabilmektedir.

Nitekim yeni medya kullanıcıları kendi düşüncelerine yakın hissettiği gazeteleri veya kişileri takip edebilmektedir. Egemen metinler içindeki söylemlerin bile kişiler tarafından karşı çıkılarak ve tartışılarak okunabileceği söylenmektedir. Bu doğrultuda Hall metinlerin üç tür okumadan oluşabileceğini söylemektedir. Egemen hâkim okumada, egemen ideolojinin yeniden üretildiği var sayılmaktadır. Tartışmalı okumada, kişi metnin bazı görüşlerini kendine uygun bulurken bazı görüşlerine karşı çıkmaktadır. Karşıt okumada, kişiler bütün yan anlamları veya düz anlamları fark eder ve bu doğrultuda aktif rol oynar (Hall akt. Dağtaş,1999, s.341).

Hali hazırda kendi düşüncesine yakın olan kişileri takip eden veya gazeteleri okuyan kişilerin ise burada üretilen söylemlerden etkilenme düzeyi yüksektir. Özellikle nefret söylemlerinin üretildiği ortamlarda kişiler kendi düşünce yapılarına yakın kişileri takip etme isteğinde

olduklarından dolayı karşılaştıkları nefret söylemlerinden önemli ölçüde etkilenmektedirler.

Geçmiş dönemleri incelediğimizde geleneksel medya kanallarında kendini gösteren nefret söylemi günümüz toplumunun kamusal alanı olan yeni medyada gözükmeye başlamıştır. Yeni medyanın denetimi zor ortamı nefret söyleminin oluşmasında tek sebep olmamasıyla birlikte nefret içerikli söylemlerin üretilmesini kolaylaştırabilmektedir. Özellikle geleneksel medyanın değişime uğrayarak yeni medyada da kendine yer edinmesiyle birlikte var olan nefret söylemleri dijital medya aracılığı ile tekrardan üretilmektedir. Baudrillard'a göre günümüzün modern toplulukları en başlarda teknolojiyi toplu bir ekonomik ilerleme ve yararlı bir araç olarak ele almışlardır. Teknoloji, belli bir zamandır, hem insanların arasında oluşan ilişkilerini, hem de kişilerin gerçeklikle kurdukları ilişkiyi zedelemeye başlamıştır. Marksist "yabancılaşmanın bir başka biçimi gerçekleşerek, teknoloji aracılığıyla, bu kez işçiyi değil, bireyleri, gerçeklikten koparmaktadır Baudrillard buna "Çağdaş Yabancılaşma" adını verir (Baudrillard, 2016,s.244).

Yeni medya kanalları içerisinde yer alan sosyal medya, günümüz koşulları incelendiğinde en çok paylaşımın gerçekleştirildiği ve birçok fırsatın sunulduğu ortamlardan birisidir. Nitekim bu sosyal medya kanallarının önemli bir takım özellikleri bulunmaktadır (Mayfield, 2010, s.6). Bunlar;

Katılımcılar: Sosyal medya kanalları kullanıcıları cesaretlendirir ve sosyal medya kanallarında yer alan her bir kullanıcıdan geri bildirim alır.

Açıklık: Feedback'e ve katılımcılığa en çok açık alan olarak sosyal medya kanalları gösterilebilmektedir. Kişilerin katılımcı olma durumu ise yorum yapma özgürlüğü, bilgi paylaşma fırsatı veya oylama gibi şekillerde ortaya çıkabilmektedir.

Konuşma: Geleneksel medya yayına ilişkin iken (içerik aktarımı ya da dinleyiciye bilgi ulaşımı), sosyal medya iki yönlü iletişime olanak tanınması bakımından daha önemli bir konumdadır.

Toplum: Sosyal medya topluluklara çabuk ve etkili bir oluşum için izin verir. Topluluklar da bu sayede hoşlarına giden fotoğraf veya favori televizyon programları gibi ilgili oldukları şeyleri paylaşma imkânına sahip olurlar.

Bağlantılılık: Sosyal medyanın çoğu türü, bağlantılı işler gerçekleştirir; diğer siteler, araştırmalar ve insanların ilgili oldukları herhangi bir konuda link verilmesine olanak tanır.

Çevrimiçi Gazetelerde Nefret Söylemi

Konvansiyonel medya olarak adlandırılan geleneksel medya, gönderici ile hedeflenen alıcılar arasındaki ileti veya mesaj transferinde taraflar arasındaki mekân ve zaman farkı olmasıyla ilişkili olarak bir kanal ya da araç ile iletişim sürecinin düzgün bir şekilde gerçekleştirilmesine olanak tanır (Bulunmaz,2015, s.76). İletişim sürecinde kullanılan araçlar dergi ve gazete gibi okuyucuya hitap eden kaynaklar olabileceği gibi kimi zaman dinleyiciye veya izleyiciye hitap eden radyo ve televizyon olabilmektedir. Geleneksel medyada oluşan söylemler belli durumlarda yeni medya kanallarına göre daha az nefret söylemi içerebilmektedir. Ancak geleneksel medyanın, nefret söylemi içerisinde yer alan topluluğu kışkırtma, abartma veya aşağılama gibi tavırlar sergilenmesiyle birlikte topluluklar etkilenebilmektedir.

Konvansiyonel medyanın önemini korumasıyla birlikte dijitalleşmenin getirdiği çevrimiçi gazetecilikte bir o kadar önem kazanmaya başlamıştır. Özellikle akıllı telefonların ve bilgisayarların yaygınlaşmasıyla yer ve mekândan soyutlanan bireyler haberlere istedikleri zaman ulaşabilmektedirler ve bireyler bu haberlere etkileşimli olarak katılım gösterebilmektedirler. Nitekim çevrimiçi gazetelerde yaratılan gündem toplum gündemini etkileyebilmektedir. Genel hatlarıyla bakıldığında çevrimiçi gazeteler aracılığıyla yaratılan gündem twitter gibi sosyal medya mecralarında sert söylemler olarak karşımıza çıkabilmektedir.

Özellikle Konvansiyonel medyada ve belli çevrimiçi gazetelerde ortaya çıkartılan içerikler profesyonel kişiler tarafından üretilmektedir. Nitekim yayını yapan kurum veya kuruluşun bilinmesi Türk Ceza Kanunu'nun

ilgili maddelerince bu tarz bir durumla karşılaşıldığında kurumun yayınına müdahale edilmesine imkân vermektedir (Kaymak, 2010. Akt. Dondurucu ve Uluçay,2015, s.876) Sosyal medyaya gelindiğinde ise üretilen içeriklerin anonim olarak tabir edilen bilinmeyen kişiler tarafından üretilmesi nefret söylemlerinin kontrol altına alınmasını zorlaştırmaktadır. Konvansiyonel medya araçlarının çevrimiçi gazeteleri incelendiğinde nefret söylemlerinin Twitter gibi sosyal medya kanallarına göre daha az olduğu söylenebilir. Bu doğrultuda yapılan söylem analizlerinde incelenen Hürriyet ve Twitter karşılaştırılması neticesinde Twitter'da daha fazla nefret söyleminin üretildiğini göstermektedir. Nitekim çevrimiçi gazete kanalları burada gündem yaratma konusunda önemli bir görev üstlenmektedir. Ancak Türk Ceza Kanunu'nun ilgili maddesi gerçeğe yayın politikalarını oluşturan çevrimiçi gazeteler özellikle nefret söylemi gibi konulara dikkat etmektedirler.

Çevrimiçi gazetelerin haber metinlerinde her ne kadar nefret söylemleri az bir şekilde yer alsın da çevrimiçi gazetelerin haberlere küresel düzeyde erişim, çoklu ortam ve etkileşim gibi konularda öne çıkmasıyla birlikte özellikle haberlerin altına yapılan yorumlarda nefret söylemleri ile karşılaşabilmekteyiz.

Geleneksel medya genellikle egemen ideolojiyi yansıtırken; sosyal medya toplumun farklı kesimlerine hitap edebilmektedir. Böylece nefret söyleminin özellikle toplumun belli kesimleri tarafından da üretildiği görülmektedir. Egemen ideoloji geleneksel medya sayesinde yeniden üretilir ve yaygınlaştırılır.

Tüm bunların yanı sıra yeni medya teknolojisiyle beraber nefret söyleminin yayılmasına olanak sağlar. Kullanıcıları genel olarak demokratik içerikli olup nefret söyleminin meşrulaşmasına ve diğer kullanıcıların kanıksanmasına neden olur. Bütün bunların ışığında yeni medyanın toplumdaki kusurları büyüten ve yaygınlaştıran yapısı gözler önüne serilmektedir (Tas, 2017, s.64)

Yeni medyada dikkat edilmesi gereken bir diğer konu da, yeni medyanın farklı duruşunun ve bağımsızlığının basılı yayıncılıkla sınırlı kalmayan medya aktörleri tarafından etkilenmesidir. Günümüzde birçok ana akım medya kuruluşu yeni medyada da faaliyet göstermektedir. Bu durum ana akım medya kuruluşunun sitelerinde yer alan haberlerin sosyal paylaşım sitelerinde paylaşılmasıyla gerçekleşmesidir. Bir kez

dolaşıma sokulan içerikler farklı platformlarda da paylaşılarak ve kullanıcı yorumu olarak daha da detaylanır.

Sıradan bireyler tarafından farkında olmadan nefret söylemi ile ilgili haberlerin üretilmesi ve paylaşılması yeni medya ortamı için en tehlikeli husustur. Kullanıcılar toplumsal yaşamlarında olduğu gibi sosyal paylaşım sitelerinde de kendileri gibi düşünen insanlarla bir olup diğerlerini ötekileştirmektedirler. Böylelikle yeni medyada nefret söylemi içerikli paylaşımlar daha kolay yayılmaktadır. Bu durum bir süre sonra içselleşip normal görülmeye başlar.

Sosyal Medyada Nefret Söylemi

Yabancılar ve göçmenler genellikle farklı etnik grupların içinde yer aldıklarından ve gittikleri toplumlarda azınlık konumunda bulduklarından dolayı yaşamaya başladıkları yerin sakinleri tarafından nefret söylemleri ile karşılaşabilmektedirler. Sonradan topluma adapte olmaya çalışan "yabancı" genellikle "biz" kavramının dışında kalır (Bilge. R. 2016, s.4).

Özellikle internet mecrasının gelişmesi ile birlikte ortaya çıkan sosyal medya kanalları önemli bir kamusal alan olarak ortaya çıkmaktadır. Twitter, Facebook ve Ekşi Sözlük gibi mecralarda insanlar duygu ve düşüncelerini özgür bir şekilde ve zaman zaman anonim olarak dile getirmektedirler. Bu durum ise sosyal medyada denetlenmesi oldukça zor bir ortam yaratmaktadır. Nitekim bu durum ise bireylerin ifade özgürlüğü adı altında ağır nefret söylemlerini dile getirebildiği bir ortam konumuna gelmektedir. Çevrimiçi gazetelerin kontrol edilebilirliği burada da yer almaktadır ancak kontrol durumu çevrimiçi gazetelere göre daha zordur. Bundan dolayı Twitter gibi sosyal medya kanallarında insanlar denetimi zor bir şekilde içerik üretebilmektedirler. Özellikle bu koşullar altında gerçekleştirilen nefret söylemlerine getirilen sansür, nefret söylemine maruz kalan kişilerin haklarını koruma anlamında meşrulaşmaktadır. Çünkü ortaya çıkacak bir nefret suçu doğrultusunda kişilik hakları veya toplumdaki konumu zarar görecektir kişinin hakları bu sansürler doğrultusunda korunabilmektedir.

Yeni medya kavramı genellikle interaktif, etkileşime açık, çift yönlü bir iletişimi içine alan bir alan olarak tanımlanabilir. Telefon, radyo ve televizyon gibi geleneksel medya tarzlarının zıttı olan medya kanalını dijital medya olarak gösterebiliriz (Bulunmaz, B. 2015, s.77).

Dijital medyanın yarattığı kamusal alan, konvansiyonel medyanın üstbelirlenimci yapısı karşısında daha demokratik bir konumdadır. Ancak bu medya kanalının da belli başlı olumsuz özellikleri bulunmaktadır. Bunlardan bazıları nefret söylemi, özel hayatın gizliliğinin ihlali ve bilgi kirliliğidir (Kalav A. , Certel-Fırat A. B. , 2017, s.2210).

Dijital nefret söylemini belli bir gruba yöneltilmiş nefret ve hakaret içeren, bunların yanı sıra ayrımcı mesajların sosyal ağlar aracılığıyla veya bu amaçla kurulmuş web sitelerinde paylaşılması; hedef gösteren oyunların tasarlanması; e-posta grupları kurulması ve nefret söyleminin bu şekilde yangınlaştırılması olarak tanımlanabilir (Kuş, 2016, s.102).

ReTweet, Beğeni ve paylaşma gibi özellikleri içinde barındıran Twitter ve Facebook gibi kanallar nefret söylemlerinin yayılmasında etkili olmaktadır. Herhangi bir kişi bir gönderiyi paylaştığında veya RT ettiğinde bu işlemi yapan kişinin bütün arkadaş listesi bu nefret söylemi içeren iletileri görebilmektedirler. Bu durum ise bir gönderinin erişiminin yükselmesine neden olmaktadır. Her ne kadar olumlu içeriklerde bu durum toplumsal açıdan problem yaratmasa da nefret söylemi içeren bir gönderide olumsuz sonuçlara yol açabilmektedir ve nefret söyleminin yeniden üretimine sebebiyet verebilmektedir. Bu durum ise toplum içinde yaşayan ve ötekileştirilen bireyler hakkında oluşacak olumsuz algıları ve yargıları destekleyici olumsuz bir durum olarak ortaya çıkmaktadır.

Suriyeli Göçmenler ve Dijital Ortamda Yaratılan Nefret Söylemi

Dijital dünyanın gün geçtikçe önem kazandığı ve artık diğer basılı mecralara nazaran etkisini çok fazla hissettirdiği günümüzde sosyal ortamda yapılan tartışmalardan toplumlar önemli bir oranda etkilenmektedirler (Kuş, 2016, s.98). Bu tartışmalardan ve söylemlerden etkilenen toplumlar ise kendi toplulukları içerisinde yer alan diğer grup veya kişilere ırkçı, cinsiyetçi veya dışlayıcı söylemlerde bulunabilmektedir. Yeni medyanın bu katılımcı yapısı ise herkesin düşüncesini yansıtmasına ve bir topluluk içerisinde düşüncesini söyleyebilmesine olanak vermektedir.

Özellikle Suriye’de olan savaş doğrultusunda ülkelerindeki bu savaş ortamından kaçarak Türkiye’ye sığınan Suriyeli vatandaşlar önemli nefret söylemleri ile karşılaşmaktadırlar. Suriye’de meydana gelen bu savaş ortamına baktığımızda:

Suriye’de meydana gelen çatışmalar ve savaş ortamı Arap Baharı’nı takip eden protestoların ardından artış göstermiştir. Bu durumun sonucunda ise rejim güçleri ve muhalifler arasında, sokak savaşları ve protestolar meydana gelmiştir. Nitekim tüm bu olayları takiben ülkede bir iç savaş ortamı oluşmuştur. Bu doğrultuda Suriyeli halk bu zor şartlara ve kendilerine yapılan zulümlere dayanamayarak göç etmek zorunda kalmıştır. Göç etmek zorunda kalan bu halk gittikleri yerlerde “ötekileştirme ve nefret söylemleri” gibi olgularla sıkça karşılaşmaktadırlar. Bu durum ise Suriyeli toplulukların mülteci olarak anılmasına ve toplumda yalnızlaşmasına sebep olmaktadır. Nitekim toplum tarafından yalnızlaştırılan bu halk “biz” kavramının dışında kalmıştır. Özellikle yeni medya kanalları incelendiğinde herhangi bir olay anında linç girişimleri başlatıldığı görülmektedir. Bu durum ise yeni medyanın ne kadar önemli bir etkiye sahip olduğunu gözler önüne sermektedir.

Sosyal medya toplumun davranışlarını ve toplum algısını etkilemesi bakımından önemli bir konuma sahiptir (Kirschenbaum, 2004, s.99). Bir diğer şekilde bakıldığında sosyal medya diğer insanların davranışlarını etkilemede birtakım avantajları elinde bulundurmaktadır. Ancak bu avantajları açık bir şekilde anlatmak zordur. Bu durum sosyal medyanın toplumlara karşı etkisinden ve gelişiminden ileri gelmektedir (Kirschenbaum, 2004, s.102). Öte yandan sosyal medyanın çok hızlı yayılması onun takibini ve kontrolünü zorlaştırmaktadır. Bu durum ise nefret söylemlerine yol açmaktadır. Yeni medya mecraları incelendiğinde özellikle Twitter’ın önemli bir etki gücüne sahip olduğunu görmekteyiz. Nitekim çevrimiçi gazetelerden gündemi takip eden bu yeni medya kullanıcıları buradan aldıkları enformasyonlar sonucunda kendi duygu ve düşüncelerini çeşitli yöntemlerle dile getirebilmektedirler. Çevrimiçi gazetelerde yorum kısmında bu düşüncelerini dile getirebilecekleri gibi, Twitter gibi sosyal medya mecralarında da bu söylemlerini dile getirebilmektedirler.

İnsan, doğasında var olan niteliğinin bir uzantısı olarak gruplama ve kendini bir gruba ait hissetme eğilimi içindedir. Bu eğilimi incelediğimizde ise toplumsal bir kazanç sağlamaktan da öte, bireysel bir çıkar gözetimi önemlidir: kendi durumunu değerlendirme ve benlik saygısını yüceltme ihtiyacı. Bu noktada karşımıza, kimlik duygusunun önemli bir kısmı olan 'sosyal kimlik' kavramı çıkmaktadır (Madran, 2013: s.74). Kendisini sosyal kimlik yani grup üyeliği üzerinden tanımlayan birey, genellikle diğer insanları da 'birey' olarak değil, bir toplumsal 'grubun üyesi' olarak düşünmektedir. Toplumlar, bireyleri 'erkekler', 'Müslümanlar', 'Ermeniler' gibi sosyal sınıflandırmalara tabi tutmaktadır (Madran, 2013, s.79). Bu sosyal sınıflandırmanın bir sonucu olarak 'biz'in dışında kalanlar 'onlar/ötekiler' biçiminde tanımlanmakta, 'biz' kavramı ötekiler üzerinden anlam kazanmaktadır. Bu tanımlama ve anlamlandırma çabasının kaçınılmaz sonucu ise 'biz' ve 'onlar/ötekiler' karşıtlığıdır. Kişinin kendisini konumlandığı ve kendisini ait hissedip tanımladığı yere göre kendisinden farklı olan 'onlar/ötekiler' değişmektedir. Önyargılar, kalıp yargılar, yabancı korkusu, yabancı düşmanlığı, homofobi ve ırkçılık gibi nedenlerle 'biz' ve 'onlar/ötekiler' arasındaki ilişki, kimi zaman ayrımcılık, dışlama, reddetme, düşmanlaştırma, nefret söylemi geliştirme, nefret suçu gibi olumsuz biçimlerde ortaya çıkabilmektedir.'

Uluslararası Hrant Dink Vakfı'nın Nefret söylemine ilişkin düzenli olarak hazırladığı "Medyada Nefret Söylemi İzleme Raporu Ocak-Nisan 2017" konulu raporunda nefret söylemlerini kategorilere ayırmıştır (<https://hrantdink.org>)

Abartma / Yükleme / Çarpıtma: Toplumda yaşanan bir olay veya olgudan yola çıkarak ötekileştirilen toplum hakkında genelleyici yargılara varmak. Nitekim abartı ve çarpıtma burada önem kazanmaktadır. (Yeter artık Suriyeli mülteciler istemiyoruz bizlere 2.sınıf muamelesi yapıyorlar gönderin artık kendi ülkemde mülteci olduk)

Küfür / Hakaret / Aşağılama: Toplumdan soyutlanan ve istenmeyen hale gelen topluluklar nitekim küfür ve hakaretlerle karşı karşıya kalabilmektedirler. Özellikle yeni medyanın gelişmesiyle birlikte bu hakaretler sanal ortama da taşınmıştır. (Hain, hırsız)

Düşmanlık / Savaş Söylemi: Bir topluluk hakkında savaşı aklımıza getiren kelimelerin yer aldığı söylemlerdir. (Suriyeli Mülteciler Ülkelerine dönsün Savaştan kaçtılar Ülkelerini tekrar kurmaya destek olsunlar hep Hazır Lop'a konuyorlar)

Doğal kimlik ögesini nefret - aşağılama unsuru olarak kullanma / Simgeleştirme: Doğal bir kimlik unsurunun aşağılayıcı bir öge olarak kullanılmasını içeren söylemlerdir. (Şimdiden ırkçı hareketler sergileyen Suriyeli mülteciler şimdi de "korsan taksi" işine başlamışlar. Vatanımıza hayırlı olsun)

Özellikle Suriyeli mülteci olgusu incelendiğinde Suriyeli mülteciler hakkında sosyal medya kanallarında yer alan ve nefret söylemi içeren birçok söylem bulunmaktadır. Bu söylemler incelendiğinde nefret söyleminin olduğu sırada ortaya çıkan kelimeler ve bu kelimelerin yarattığı nefret söylemleri belli gruplar hakkında klişeleşmiş kelimelerin ortaya çıkmasına sebebiyet vermektedir. Bu doğrultuda ise Suriyeli mülteciler ile ilgili toplum algısını etkilen bu söylemler neticesinde daha fazla nefret söylemi üretilebilmektedir.

Günümüzde, dijitalleşmenin ve bu doğrultuda yeni medyanın gelişmesiyle birlikte birçok platform ortaya çıkmıştır. Bu doğrultuda ise internetin girilen bir yer olmaktan çıkarak sürekli içinde olunan ve sürekli bağlı kalınan bir ortam olma konumuna gelmiştir. Özellikle sosyal medya kanalları gün geçtikçe bireylerin fikirlerini etkileme konusunda güç kazanmaktadır ve bir bilgi edinme ve haber kaynağı haline gelmeye başlamıştır (Kuş. , 2016, s.101).

Yöneldiği kişi ve gruplar açısından bakıldığında nefret söylemi, altı başlık altında incelenebilir (Binark ve Çomu, 2012). Bunlar; Siyasal Nefret Söylemi, Kadınlara Yönelik Nefret Söylemi, Yabancılara ve Göçmenlere Yönelik Nefret Söylemi, Cinsel Kimlik Temelli Nefret Söylemi, İnanç ve Mezhep Temelli Nefret Söylemi, Engellilere ve Çeşitli Hastalıklara Yönelik Nefret Söylemi olarak 6 başlık altında toplanabilir.

Bu çalışmanın temel amacı dijitalleşme ile birlikte ortaya çıkan nefret söylemlerinin hangi yeni medya kanalında daha çok ön plana çıktığını

saptamak amacıyla online bir gazete ve bir sosyal medya kanalını inceleyerek çalışma sorunsalını desteklemektir. Ayrıca çevrimiçi gazeteciliğin gündemi belirlemede önemli bir yere sahip olduğunu göstermek ancak nefret söylemlerinin yayılmasında Twitter gibi mecraların daha etkili olabildiğini ortaya koymaktır.

Yöntem

Araştırma yöntemi olarak Türkiye'nin en çok okunan gazetelerinden olan Hürriyet Gazetesinin online mecrasında yer alan haberleri 2017 yılının son 6 ayı baz alınarak incelenmiştir ve 79 adet haber verisi elde edilmiştir. Twitter'da 2017 yılının son 6 ayındaki veriler toplanmış ve 1275 adet tweet verisi elde edilmiştir. Her iki mecrada "Suriyeli mülteciler" anahtar kelimesi kullanılarak arama yapılmıştır. Sonuç olarak ortaya çıkan haberler ve tweetler MAXQDA programı aracılığıyla incelenmiştir. Ek1 ve Ek2'de kelime bulutundan elde edilen sonuçlar bulunabilir.

Bu yolla ulaşılan söylemler analiz edilmiş ve daha sonrasında Teun Van Dijk'in söylem analizi yöntemiyle incelenmiştir. Ele alınan bu tweetler ve haberler içlerinde Suriyeli mülteci kelimesini bulundurması koşuluyla ele alınmıştır. Bu doğrultuda rastlantısal örneklem ile her iki mecradan 3'er tane içerik seçilmiştir.

Yöntem olarak kullanılan Teun Van Dijk'in eleştirel söylem analizi, çalışma açısından önem arz etmektedir. 2017 yılının son yarıyı baz alınarak Suriyeli mülteciler ile ilgili ortaya koyulan söylemlerin çevrimiçi gazetelerde ve Twitter'da nasıl oluştuğunu göstermek amacıyla, Van Dijk'in eleştirel söylem analizi yöntemi kullanılmıştır. Burada nefret söylemi üzerinden haberlere ve tweetlere bakılmıştır. İnceleme, Dijk'in makro ve mikro olmak üzere iki bölümden oluşan haber söylem çözümlemesi ışığında yapılmıştır (VanDijk 1987, s. 167-187).

Van Dijk ayrıca haber metinlerine yönelik söylem analizini mikro ve makro yapılar olmak üzere iki farklı aşamada incelemektedir. Mikro düzeye bakıldığında haber metninde yer alan sözcük seçimleri (ideolojik yapılanma), cümle yapıları (basit, karmaşık, aktif ve pasif yapılar), retorik (ikna edici, inandırıcı unsurlar) yer almaktadır. Makro düzeye

bakıldığında ise tematik analiz (haber başlıkları, alt başlıklar, haber girişleri, spotlar) ve şematik analiz (durum ve yorum) olmak üzere iki boyuta sahiptir (Durna, T. ve Kubilay, Ç. akt. Sezgin, 2017, s.116).

Bulgular

Geleneksel ve Yeni Medyada Suriyeli Göçmenlere Yönelik Nefret Söyleminin Analizi

Bu kısımda Teun Van Dijk’in söylem analizi yöntemiyle 2017’nin son yarısında elde edilen veriler doğrultusunda Hürriyet Gazetesi’nden ve Twitter’dan 3’er tane örneklem alınarak söylem analizleri yapılmıştır.

Çalışmanın 2. aşamasında ise 2017 yılının son yarısı baz alınarak “Suriyeli Mülteciler” anahtar kelimesi aratılarak ulaşılan 69 haber ve 1275 Tweet, Maxqda programında analiz edilmiş ve en çok tekrar eden kelimeler tespit edilmiştir (Ek1 ve Ek2). Bu doğrultuda ortaya çıkan söylemler incelenmiştir.

Teun Van Dijk’in söylem analizi ve Maxqda programından elde edilen bilgiler ışığında ortaya çıkan sonuçlar analiz edilmiştir. Bu aşamada ise Çevrimiçi gazetelerin Twitter gibi mecralara göre daha az nefret söylemi ürettiği tespit edilmiştir.

Hürriyet Gazetesi Suriyeli Mülteciler Haberlerinin Analizi

1 Temmuz 2017- 31 Aralık 2017 tarihi arasında “Suriyeli Mülteciler” kelimesinin içinde geçtiği haberler incelendiğinde 69 habere ulaşılmıştır bu doğrultuda 69 haber içinden 3 örneklem alınarak söylem analizleri Teun Van Dijk’in söylem analizi yöntemiyle incelenmiştir ve daha sonrasında MAXQDA programı aracılığıyla bu haberlerde en çok kullanılan kelimeler analiz edilmiştir.

Haber 1

Tablo 1. Haber Metininin Analizi-Makro Düzey- Hürriyet.com- 20.12.2017

Makro İçerik Çözümlemesi	
Tematik İçerik Çözümlemesi	
Haber Başlığı	"Kadın dayanışması ve umudun reçelleri" haber başlığında dikkat çeken temel nokta toplumsal bir cinsiyet durumdan hareket ederek her iki toplum arasındaki kadınların dayanışmasına dikkat çekilmektedir.
Alt Başlık	"Yarın büyük gün", "Bir gün döneceğiz!" alt başlıklarında umut teması vardır. Bu tema doğrultusunda gelecekte güzel şeylerin olacağını vurgusu başlıklarda yer almaktadır.
Haber Girişi	"Yıllarca Türkiye'nin farklı illerinden göç alan, farklı mezheplerden birçok kişinin bir arada yaşadığı Okmeydanı'nın yeni sakinleri bir süredir Suriyeli mülteciler. Burayı tercih etmelerinin esas sebebi, her sokakta birkaç tane bulunan tekstil atölyeleri". Bu haber girişi incelendiğinde heterojen bir yapının bulunduğu vurgusu yer almaktadır. Göçmenlerden yerleştiklerin yerin sakinleri olarak bahsedilmektedir bu doğrultuda oranın kalıcı insanları olduğu algısı oluşmakla birlikte aslında karşımıza ucuz iş gücünün doğallaştırılması olarak da çıkmaktadır.
Spotlar	"Savaş, sürgüne, sınırlara karşı bir aradalım en leziz halini 15 Suriyeli kadın üretiyor; Türk kadınlar da onların satılmasına destek oluyor. Okmeydanı'ndaki 'Kadın Kadına Mülteci Mutfağı' adlı reçelhanenin açılışına herkes davetli!" Spotundan hareketle Suriyeli Mültecilerin ülkemize göç etmesine neden olan durumlar vurgulanarak bunlara karşı göçmenlerin üretim gerçekleştirdiği vurgusu yer almakta. Suriyeli kadınların üreticiliği vurgulanarak toplumda yer edindiği benimsenilmek istenmiştir. Nitekim bu doğrultuda her iki toplumun bireylerinin de birbirleriyle ilişkiler geliştirdiği aktarılmıştır.
Haber Linki	http://www.hurriyet.com.tr/kelebek/hurriyet-cumartesi/kadin-dayanismasi-ve-umudun-recelleri-40679169
Şematik İçerik Çözümlemesi	
Durum Tanımı	Özellikle Okmeydanı'nda yaşayan farklı mezheplere vurgu yapılarak buranın yeni sakinleri olarak Suriyeliler 'den bahsedilmiştir. Komşuluk temasına vurgu yapılmıştır. Suriyeli ve Türk kadınların el ele verdiğinden bahsedilmiştir ve burada yardımlaşma vurgusu yapılmıştır.

Mikro Çözümleme

Söylem

Sözcük Seçimi

Retorik

Twitter'da ve Çevrimiçi Bir Gazetede Yer Alan Nefret Söylemlerinin Karşılaştırılması: Suriyeli Mülteciler Örneği

"Okmeydanı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği, işte bu yeni komşularının umut kapısı."

Destekleyici cümleler kullanılmıştır genel hali ile cümleler olumlu ve ılımlı bir şekilde kendi anlamıyla yer almıştır.

Toplumumuzda önemli bir şekilde yer tutan yardımlaşma olgusu irdelenmiş. Bu yardımlaşma doğrultusunda yeni komşularımız olarak gösterilen Suriyeli Mülteciler toplumumuzda eskiden beri var olan komşuluk ve komşular arası yardımlaşma arasında ilişki kurulmuştur. Türkiye'de yaşayan mültecilerin durumuna bakıldığında toplumun belli kesimleri tarafından istenilmediği belli kesimleri tarafından ise desteklenildiği görülmektedir. Özellikle mültecilerin ülkemize alınmasını desteklemeyen kişilere komşularımız olarak yansıtılmak benimsetilmek istenmiştir.

"Türk ve Suriyeli kadınlar el ele verince de ortaya şekerini, tuzunu birlikte katarak pişirdikleri yemekler ve bir aradalığın adını taşıyan 'Kadın Kadına Mülteci Mutfağı' çıkmış." "Suriyeliler gelince önce evdeki bataniye, soba, kap kacağı vermişler. Yetmeyince sosyal medyada kampanya başlatmışlar. Birçok yerden erzak, giysi, mutfak eşyası hatta az da olsa para yardımı gelmiş."

Birlikteliği ve yardımlaşmayı destekleyici olumlu cümleler kullanılmıştır.

Türk vatandaşlarının yardımseverlik düşüncesini ön plana çıkartacak kelimeler kullanılmıştır. Genel yapısı ile olumludur.

El ele verme konusuyla yardımlaşma vurgusu yapılmıştır. Bu doğrultuda birlikte ve bir arada kelimeleri ile Türk ve Suriyeli mültecilerin birbirleri ile iyi ilişkiler gerçekleştirdiği düşüncesi yansıtılmaktadır.

Suriyelilerden mülteci olarak bahsedilmemiştir. Nitekim ülkeye geldiklerinde toplumumuz tarafından kabullenildiğinden ve gerekli yardımların yapıldığından bahsedilmiştir. Toplumumuzun yardım konusunda ek çaba sarf ettiği bunun için çalışmalar yaptığı metin içerisinde yer almaktadır.

Haber 2

Tablo 2. Haber Metninin Analizi-Makro Düzey- Hürriyet.com- 10.12.2017

Makro İçerik Çözümlemesi	
Tematik İçerik Çözümlemesi	
Haber Başlığı	"Mültecilerin imdadına koşuyor" haber başlığında Suriyelilerden mülteci olarak bahsedilmiştir. Suriyelilerin bir ihtiyacı olduğunun vurgulandığı haber başlığında, yardıma giden insanlar için yardıma koşuyor benzetmesi kullanmıştır. Bu durumda Suriyeliler için hemen icraata geçildiği ve çalışmalar yapıldığı vurgulanmaktadır.
Alt Başlık	"Burada Köprüler Kuruyoruz", "Çalışmıyorlar Algısı Yanlış", "Kız Çocukları İçin Kapı Kapı Dolaşıyor" alt başlıklarında birçok önemli vurgu yer almaktadır. Köprüler kurmak gibi önemli bir terim kullanılmıştır ve bu doğrultuda ilişkilerin geliştiği yeni hayatların kurulmaya başladığı vurgulanmakta. Çalışmıyorlar algısı yanlış alt başlığında "onlar" gizli öznesi ortaya çıkmakta ve aslında toplumun diğer üyeleri olarak yansıtılmakta.
Haber Girişi	"Altındağ Belediyesi'nin Önder ve Alemdağ mahallerindeki kadın eğitim kültür merkezlerinde iki yıl önce öğrenci olan Fas asıllı 31 yaşındaki Sofia El Anzouli Ünver, şimdilerde bu merkezlerde eğitimlik yaparak ders veriyor." Ülkemize yerleşen kişilerin kalifiyeli eleman olarak geri kazanıldığı vurgusunun yer almaktadır.
Spotlar	"Fas asıllı Sofia El Anzouli Ünver, Ankara'ya sekiz yıl önce gelin geldi. 4 dil bilen Sofia El Anzouli Ünver, iki yıl önce kursiyer olarak gittiği Altındağ Belediyesi'nin Kadın Eğitim Merkezi'nde şimdi eğitimlik yapıyor. Mülteci kadınlar onun için, "Yardım meleği" diyor." Özellikle Türkiye'ye göçmen olarak gelen bu kişinin toplumun diğer bireylerinden farklılaşan olumlu özellikleri vurgulanıyor ve bu kişinin toplumun önemli bir bireyi olduğu yardım meleği benzetmesiyle vurgulanıyor.
Haber Linki	http://www.hurriyet.com.tr/multecilerin-imdadina-kosuyor-40673688
Şematik İçerik Çözümlemesi	
Durum Tanımı	Haber metninde özellikle Suiyeli Mültecilere yapılan yardımdan bahsedilmektedir ve İyilik Meleği vurgusu cümle içlerinde yer almakta. Sadece eğitim verilmediği köprüler kurulduğu vurgusu yer almakta toplumlarası ilişkilerden bahsedilmektedir.

Mikro Çözümleme

Söylem	Sözcük Seçimi	Retorik
“Sadece eğitim vermiyoruz köprüler kuruyoruz. Buraya mülteci bir aile geldiğinde kendi evlerindeki tabağı, kaşığı,tencereyi sofralarından alıp mültecilere getirenler oldu.”	Gelişen ilişkileri vurgulayacak sözcükler kullanılmıştır.	İlişkilerin ve çalışmaların tek bir yönde ilerlemediği vurgulanıyor. Toplumlararası ilişkilerin geliştirildiği ve bu ilişkiler doğrultusunda yardımlaşma duygusunun önemi vurgulanmakta.
“Mülteciler çalışmıyor algısı var. Bunun yanlış olduğunu kanıtlamak için de eğitim alan kadınları bir şeyler üretip satmaya yönlendiriyoruz.”	Düz anlamlı kelimeler kullanılmıştır.	Genel olarak toplumda oluşan olumsuz bir algıdan bahsedilmiştir. Nitekim bu doğrultuda aslında durumun böyle olmadığı vurgulanmak istenmiştir. Teşviklerle birlikte bu durumunun ortadan kalktığı vurgulanmakta.
“Türklerin mülteciler için kapılarını, açmaları tüm dünyaya örnek.”	Karşılaştırma üzerine kurgulanmış bir yapı mevcuttur. Türkiye'nin diğer ülkelere göre Mülteciler konusunda örnek olması gerektiği vurgulanmıştır.	Diğer ülkeler ile Türkiye arasında bir karşılaştırma yapılmıştır. Yardımseverlik konusunda Türkiye'nin daha üst konumda olduğu düşüncesi vurgulanmaktadır. Suriyelilere kapıların açılması ise onları kucakladığımız ve kabullendiğimiz düşüncesini vurgulamakta.

Haber 3

Tablo 3. Haber Metninin Analizi-Makro Düzey- Hürriyet.com- 9 Aralık 2017

Makro İçerik Çözümlemesi	
Tematik İçerik Çözümlemesi	
Haber Başlığı	"Medyanın nefret dili" haber başlığı ile medyanın nefret söylemi üretme konusunda suçlandığı görülmektedir. Genel olarak medyanın ortaya koyduğu nefret söylemleri eleştirilmektedir.
Alt Başlık	"Basında 4 Ayda 2466 Adet Nefret Söylemi İçeriği Ayrımcılıktan Arınmış Yeni Bir Dil" 2 temel alt başlığın yer aldığı bu kısımda haber başlığının desteklendiği görülmektedir. Daha sonrasında sayısal verilerle desteklenen ilk alt başlıktan sonra ikinci bir başlıkta bir tavsiyenin yer aldığı görülmektedir. Burada yeni bir dil oluşturma durumunun nefret söylemi içermeyen bir tavsiye olduğu ortaya çıkmaktadır.
Haber Girişi	"Yayımlandığı gazete bir köşe yazısını, bağlamından kopararak içinden cimbızladığı bu cümlelerle sosyal medyada paylaşıyor. Evet, bu ülke nüfusunun azımsanamayacak bir kısmı yoksulluk sınırının altında yaşıyor. Ama bunun Suriyelilerle bir ilgisi yok." Suriyeli mültecilerin Türk ekonomisini etkileyecek düzeyde olmadığı vurgulanmaktadır. Türk vatandaşlarının yaşam şartları hakkında genel bir kabulün yer aldığı görülmektedir. Daha sonrasında bu duruma neden olmadığı düşünülen Suriyelilerden bahsedilmiştir.
Spotlar	"MEDYANIN Suriyelilere yönelik nefretle bezeli dilini gördükçe, bir gazeteci olarak utanıyorum." Bu spotta medya vurgusunun büyük harflerle yapıldığı görülmektedir. Nitekim medyanın Suriyeli mülteciler konusunda nefret söylemi üretiminde büyük rol alması büyük harflerle vurgulanmaktadır. Gazeteci kimliğinin vurgulandığı bu yazıda meslektaşlarının bu durumunda rahatsız olduğu vurgusu yer almaktadır.
Haber Linki	http://www.hurriyet.com.tr//yazarlar/melis-alphan/medyanin-ne-fret-dili-40672582
Şematik İçerik Çözümlemesi	
Durum Tanımı	Medya kanallarının nefret söylemleri eleştirilmiştir. Medyanın nefret dili vurgusu yapılarak içerikte bu konuda eleştirilere yer verilmiştir

Mikro Çözümleme

Söylem	Sözcük Seçimi	Retorik
“Medyanın görevi çoğunluğa ‘gazi vermek’ değil, böyle zamanlarda günah keçisi haline getirilenlerin yaşadığı haksızlıkların ve adaletsizliklerin sesi olmaktır. “	Belli metaforlar ve benzetmeler yer almaktadır.	Eleştirel bir dil ile yazılan bu cümlede, medya toplumları diğer toplulukları kışkırtması yönüyle eleştirilmiştir. Bu doğrultuda kışkırtılan bu toplumun tam tersine bir yapıya bürünmesi için söylemlerin değiştirilmesi gerektiği vurgulanmaktadır.
“Olumsuz bir olayı tüm Suriyelilere mal eden veya hakaret eden yazılar ve haberler gırla: ‘Suriyeli kâbusu’, ‘Artık yeter, defolun gidin’, ‘Başımıza bela oldular’, ‘Ya adam edin ya hadım’, ‘Yine Suriyeli yine kavga’, ‘Dağdan gelip bağdakini kovuyorlar’, ‘Tahammül kalmadı’, ‘Suriyeli cina-yetleri’... Böyle uzayıp gidiyor”	Örnek cümlelere yer verilmiştir ve haber metinleri bu metinlerle desteklenmiştir.	Suriyeli Mülteciler üzerinden birçok olumsuz haberin yapıldığı nitekim bu doğrultuda Suriyelileri dışlayıcı Toplumumuzu Kışkırtıcı mesajların medya içeriklerinde yer aldığından bahsedilmektedir.
“Evet, bu ülke nüfusunun azımsanamayacak bir kısmı yoksulluk sınırının altında yaşıyor. Ama bunun Suriyelilerle bir ilgisi yok.”	Kelimeler ve cümleler genel bir sıkıntıdan bahsetmedir. Nitekim bu sıkıntılar doğrultusunda ortaya çıkan algılar dile getirilmiştir	Bu cümlenin genel yapısı incelendiğinde Suriyeliler üzerinden yaratılan olumsuz bir algının olduğu ancak oluşan bu algı doğrultusunda ülkede meydana gelen olayların buna bağlanması gerektiği vurgulanmakta.

Twitter’da Suriyeli Mülteciler ile İlgili Tweetlerin Analizi

1 Temmuz 2017- 31 Aralık 2017 tarihi arasında “Suriyeli Mülteciler” kelimesinin içinde geçtiği Tweetler incelendiğinde 1275 Tweet’e

ulaşmıştır. Bu doğrultuda Teun Van Dijk'in söylem analizi yöntemiyle incelenen bu tweetler MAXQDA programı aracılığıyla analiz edilmiştir ve e çok tekrar eden kelimeler tespit edilmiştir. Bu kelimelere Ek1 ve Ek2 olarak ekler kısmına eklenmiştir. Ulaşılan bu tweetlerden rastlantısal örnekleme seçilen 3 tweet incelenmiştir. Atılan tweetler üzerinden söylem analizi yapılmıştır.

Tweet 1

Tablo.4 Tweet Analizi- Twitter.com

Etiketler	#BuTeklifeKAPALIYIZ
İçerik	<i>"#BuTeklifeKAPALIYIZ Suriyeli mülteciler devletin kendi memurundan daha mi degerli sağlanan refah düzeyinde suriyeli olmak vardı bu ülkede"</i>
Yanıt	0
Retweet	0
Beğeni	0
Takipçi Sayısı	151 (09.07.2018 tarihinde erişilen takipçi sayısı)

Makro Analiz:

"#BuTeklifeKAPALIYIZ Suriyeli mülteciler devletin kendi memurundan daha mi degerli sağlanan refah düzeyinde suriyeli olmak vardı bu ülkede" içeriği incelendiğinde kelimeler kendi anlamında kullanılmış ve eleştirel bir soru cümlesine yer verilmiştir. Cümle yapısı olarak incelendiğinde devrik bir cümle yapısı görülmektedir. Tweet'e eklenen hashtag'te direk olarak bir reddetme durumu hâkimdir. Tweet genel yapısı itibarıyla 1 hashtag ve 1 tweetten oluşmaktadır. Devletin bir çalışanı olan memurlar ve Suriyeliler arasında bir karşılaştırma vardır.

Mikro Analiz:

"#BuTeklifeKAPALIYIZ Suriyeli mülteciler devletin kendi memurundan daha mi değerli sağlanan refah düzeyinde suriyeli olmak vardı bu ülkede" içeriği incelendiğinde "BuTeklifeKapalıyız" etiketi dikkat çekmektedir. Suriyelilerle ilgili olan bir duruma direk set çekilmiştir ve reddetme durumu hâkimdir. Suriyeli mülteciler üzerinden eleştiri yapılmaktadır. Nitekim ülke koşullarında Suriyeli mültecilerin Türkiye'de yaşayan insanlardan daha fazla değer gördüğü düşüncesi hâkimdir. Türkiye'nin mülteciler ile ilgili almış olduğu kararlara bir eleştiri vardır. Toplumsal, ekonomik ve sosyal hayatta Suriyeli mültecilere özenme durumu vardır. Ancak bu özenme durumu üzerinden mülteci politikalarına bir eleştiri vardır. Devletin ortaya koyduğu politikalar eleştirilirken devlette çalışan memurlar örnek olarak gösterilmiştir.

Tweet 2

Tablo.5 Tweet Analizi- Twitter.com

Etiketler	#suriyelilersmırdışiedilsin
İçerik	"Gazi ve şehit ailelerimizin kirada yaşadığı ülkemizde suriyelilere ev verilmesini kabul etmiyorum #suriyelilersmırdışiedilsin"
Yanıt	0
Retweet	4
Beğeni	1
Takipçi Sayısı	3.295

Makro Analiz:

"Gazi ve şehit ailelerimizin kirada yaşadığı ülkemizde suriyelilere ev verilmesini kabul etmiyorum #suriyelilersmırdışiedilsin" içeriğinde hashtag'e yer verilmiştir. İki ülkenin vatandaşları üzerinden karşılaştırmacı cümleler kullanılmıştır. Hashtag'te yer alan teklif tweet içeriğiyle desteklenmiştir. Genel yapısı itibariyle direk bir reddetme durumu ve teklif durumu vardır.

Mikro Analiz:

“Gazi ve şehit ailelerimizin kirada yaşadığı ülkemizde suriyelilere ev verilmesini kabul etmiyorum #suriyelilersınırdışıedilsin” içeriği incelediğimizde dışlayıcı ve ötekileştirici bir söylemin yer aldığı görülmektedir. Özellikle hashtag kendi içerisinde dışlayıcı bir konumdadır. Bu hashtag üzerinden birçok insanın tweet attığını varsayabiliriz. Genel olarak incelediğimizde Türkiye için fedakârlıkta bulunmuş insanların olduğu bir yerde Suriyelilere ev verilmesi haksızlık olarak yorumlanmıştır.

Tweet 3

Tablo 6. Tweet Analizi- Twitter.com

Etiketler	Etiket Yok
İçerik	“Suriyeli mülteciler için eve dön çağrılarımız sonuç verdi sakarya’da 9 aylık hamile kadına tecavüz edip,10 aylık oğluyla birlikte öldürdüler”
Yanıt	0
Retweet	0
Beğeni	0
Takipçi Sayısı	93

Makro Analiz:

“Suriyeli mülteciler için eve dön çağrılarımız sonuç verdi sakarya’da 9 aylık hamile kadına tecavüz edip,10 aylık oğluyla birlikte öldürdüler” içeriğinde belli bir hashtag’e yer verilmemiştir. Eleştiri cümlesi yer almaktadır. Genel yapısı olarak kelimeler olumsuz bir yapıdadır ve toplumun belli bir kesimine karşı işneleme vardır.

Mikro Analiz:

“Suriyeli mülteciler için eve dön çağrılarımız sonuç verdi sakarya’da 9 aylık hamile kadına tecavüz edip,10 aylık oğluyla birlikte öldürdüler” içeriğinde Suriyeliler üzerinden nefret söyleminde bulunan insanlar eleştirilmiştir. Nitekim bu söylemler doğrultusunda ortaya çıkan olumsuz sonuçlar atılan

tweette yer almaktadır. Bu olumsuz söylemlerde bulunan kişilerin aslında birçok olumsuzluğu da beraberinde getirdiği anlatılmaktadır ve toplumun belli bir kesimi bu yolla eleştirilmiştir. Nitekim yapılan söylemlerin ölümle bile sonuçlanabileceği ve bu söylemlerin kışkırtma özelliği bulunduğu görülmektedir

Diğer Bulgular

MAXQDA programı aracılığı ile 69 haber ve 1275 adet tweet programa yüklenmiştir. Nitekim bu analiz sonucunda MAXQDA programı en çok tekrar edilen kelimeleri karşımıza çıkarmaktadır. Bu kelimeler ise atılan tweetlerin veya yazılan haberlerin genel içeriği hakkında sonuca ulaşmamızda önemli bir yer tutmaktadır. Nitekim bu tekrar eden kelimeler tweetlerin ve haberlerin genel içeriği hakkında bir genelleme yapabilmemize olanak tanımaktadır. Suriyeli mülteciler kavramı incelendiğinde çevrimiçi gazetelerde yer alan haberler ve Twitter'da yer alan tweetler incelenmiştir.

Twitter'da oluşan gündem sonucunda söylemlerin tekrardan üretildiği bir mecra olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu incelemelerden elde edilen veriler doğrultusunda çevrimiçi gazetelerin daha ılımlı bir yaklaşım sergilediği gözükmektedir. Twitter gibi sosyal medya mecraları incelendiğinde ise kullanıcıların söylemleri sertleşmektedir ve hakaret boyutuna varmaktadır.

Çevrimiçi gazetecilik anlayışında yazan kişinin belli olması ve anonimliğin daha az olmasından kaynaklı olarak nefret söylemlerine sık bir şekilde rastlanılmamıştır. 79 haberin içeriğinin içerisinde yer alan ve sürekli tekrar edilen kelimeler incelendiğinde özellikle destekleyici ve tamamlayıcı kelimelerin daha fazla tekrar ettiği görülmektedir. Eğitim, birlikte, destek ve çalışma gibi kelimeler bu çalışmadan en çok tekrar eden kelimeler arasında yer almaktadır(EK1)

Twitter incelendiğinde ise anonimliğin getirdiği özgürlükle birlikte nefret söylemleri artış göstermektedir. Nitekim burada tekrar eden kelimeler arasında "kavga, dikkat, nefret, sorun, gitsin, o"(EK2) gibi önemli ölçüde ayrıştırıcı cümleler tekrar edilmiştir. Özellikle burada dikkat çeken kelime ise nefret kelimesinin çok fazla bir şekilde tekrar etmesidir. Bunun yanı sıra insanları ötekileştirici bir kavram olan "o" öznesi

en çok kullanılan kelimeler arasındadır. İnsanlar tarafından tekrar tekrar üretilen nefret söylemlerinin içerisinde kelime bazında nefret olması önemli bir ayrıştırıcı etken olarak kendini göstermektedir.

Twitter'da nefret söylemlerinin artış göstermesinin sebepleri arasında insanlar arasında kolay yayılabilir olması gösterilebilir. Özellikle RT ve Beğeni gibi butonların bulunması bu mecradaki nefret söylemlerinin yayılmasına etki etmektedir. Herhangi bir twitter kullanıcısının yaptığı re-tweet kişinin tüm arkadaşları tarafından görülebilmektedir. Bu durum nefret söyleminin yaygınlaşmasını kolaylaştırarak insanların duyarsızlaşmasını etkileyebilmektedir. Bu duyarsızlaşma halinde ise insanlar nefret söylemi ürettiklerini fark edemez hale gelmişlerdir. Nitekim bu farkında olmama durumu ise nefret söyleminin sürekli yenilenen ve tekrarlanan bir şekilde önümüze gelmesine sebep olmaktadır.

Sonuç

Araştırmanın amaçları kapsamında ve yapılan çalışmalar doğrultusunda çevrimiçi gazetelerin gündemi önemli bir ölçüde etkileyebildiği gözlemlenmiştir.Çevrimiçi gazetelerin etkisi kapsamında, Suriyeli mülteciler ile ilgili haberler incelendiğinde nefret söylemlerine çok rastlanmamıştır. Ancak çevrimiçi gazetelerin etkisinin Twitter gibi ortamlarda nefret söylemine dönüştüğü tespit edilmiştir.

Çevrimiçi gazeteler ile Twitter karşılaştırıldığında nefret söylemlerinin Twitter gibi sosyal medya mecralarında arttığı gözlemlenmiştir.

Toplumlararası ilişkilerin her geçen gün arttığı ve göç olaylarının sürekli var olduğu günümüzde toplumlararası ilişkiler zedelenebilmekte ve ortaya bazı olumsuz söylemler çıkabilmektedir. Yeni medyanın gelişmesiyle birlikte bu söylemlerin farklı bir boyut kazandığı gözlemlenebilmektedir. Özellikle çevrimiçi gazetelerin her yerden ulaşılabilir olması toplum gündemini etkileyebilmektedir. Eleştirilerden ve söylemlerden etkilenen toplumlar diğer toplumları dışlayabilmekte ve “biz” kavramının dışında bırakabilmektedirler. Biz kavramının dışında kalan topluluklar bu söylemler neticesinde dışlanabilmekte veya şiddete maruz kalabilmektedir.

Nefret söylemlerinin Twitter gibi mecralarda artmasına kolaylık sağlayan durumlar arasında denetiminin zor olması ve kişilere anonimlik

Twitter'da ve Çevrimiçi Bir Gazetede Yer Alan Nefret Söylemlerinin Karşılaştırılması: Suriyeli Mülteciler Örneği

katması ön plana çıkmaktadır. Özellikle Twitter'da yer alan söylemler ve haber sitesinde yer alan haberler MAXQDA programında analiz edildiğinde gazetelerde destekleyici kelimeler sıkça kullanılırken Twitter'da ötekileştirici söylemlerin ön plana çıktığı görülmektedir.

Twitter'da ve haber sitesinde yer alan metinler Teun Van Dijk'in eleştirel söylem analizi yönetemiyle incelendiğinde özellikle Twitter'da yer alan söylemlerin ötekileştirici ve kışkırtıcı bir arka planı olduğu görülmektedir.

Kitle ve ağ toplumu arasındaki farka dikkat çekildiğinde, kitle toplumunun bütünlüklü ve ağ toplumunun bireyci yapısı vurgulanmaktadır. Bu doğrultuda medya ve sosyal ağların, modern toplumların ve kurumların başlıca yapısal özelliklerini şekillendirdiği belirtilmektedir. (Dijk, 2006, s. 2,32,33)

Ekler

Ek 1. (Hürriyet.com.tr).

Ek 2. (twitter.com.tr)

EXTENDED ABSTRACT

**Comparison of Hate Speech in Twitter and Online
Newspaper: A Case Of Syria Refugees**

*

Engincan Yıldız

İstanbul Gelişim University

When online newspapers and social media channels are considered, it is seen that new media has an important place in this subject. The fact that the new media is open to interaction raises this area to a high position in the face of traditional media. However, when we examine these articles, it is seen that hate speech is produced in a widespread and disproportionate manner due to the uncontrolled structure. Content produced in online newspapers can affect the agenda of social media circles and this way society can be perceived. Within the scope of the study, online newspapers Hürriyet newspaper reports on Syrian refugees in the last 6 months of 2017 and tweets on Twitter are the universe of working tweeters about Syrian refugees. In this direction, it is one of the aims of the article to determine in which circles hate speech is produced frequently and how these discourses are realized. Among the findings, more hate speech was produced on Twitter. In particular, it has been determined that the hate speech that has emerged in the direction of Twitter's interactivity structure and Re-tweet has spread rapidly.

A qualitative study was carried out using the MAXQDA program. With the MAXQDA program, the most repetitive words were identified and a general idea about the general structure of the news and tweets was reached. Teun Van Dijk's discourse analysis was conducted by discourse analysis method. In the light of all these studies, it has been concluded that the control of the new media increases the hate speech. Especially the news in the online newspapers determine the agenda but the hate speech is produced in social media channels. The most important reason for separating new media channels from traditional media channels is that they

are more open to interaction. In addition to the increase in interpersonal interactions with digitalization, individuals can criticize individuals or groups who do not comply with their views and in some cases, they carry these criticisms to a more advanced stage, and they can make negative statements about place of the people in the society. While traditional media generally reflect the dominant ideology; social media can appeal to different segments of society.

Especially the social media channels which emerged with the development of the internet channel emerges as an important public space. People such as Twitter, Facebook, and Ekşi Sözlük their feelings and thoughts freely and occasionally anonymously. This situation creates a very difficult environment for social media to be audited. The societies affected by the discourse may make racist, sexist or exclusionary discourses on other groups or persons within their communities. The participatory structure of the new media allows everyone to reflect their thoughts and to say their thoughts in a community. Syrian citizens who took refuge in Turkey are faced with significant hate speech in Turkey.

When the Syrian refugee phenomenon is analyzed, there are many discourses on hate speech among Syrian refugees in social media channels. When these discourses are examined, the words that emerged at the time of hate speech and the hate speech created by these words give rise to stereotyped words about certain groups. In this respect, more hate speech can be produced as a result of these discourses that affect the perception of society about Syrian refugees. In line with the objectives of the study and in line with the studies conducted, it was observed that online newspapers could significantly affect the agenda. When news about Syrian refugees were examined in the context of online newspapers, hate speech was not encountered. However, it has been determined that the effects of online newspapers have turned into hate speech in environments such as Twitter.

When online newspapers and Twitter were compared, it was observed that hate speech increased in social media channels such as Twitter. inter-communal relations can be damaged and some negative discourses may emerge. With the development of new media, it can be observed that these

discourses gained a different dimension. Especially the availability of on-line newspapers from anywhere can affect the public agenda. The communities outside the concept of us can be excluded or exposed to violence as a result of these statements. When the texts on Twitter and online news site are analyzed with the critical discourse analysis method of Teun Van Dijk, it can be seen that especially the discourses on Twitter have an othering and provocative background. When the discourse on Twitter and on-line news site are analyzed in MAXQDA program, while supporting words are frequently used in newspapers, it is seen that otherizing discourses on Twitter come to the fore

Kaynakça/References

- Arslan, İ, Bozgeyik Y., Alancioğlu E. (2017), Göçün ekonomik ve toplumsal yansımaları: Gaziantep'teki Suriyeli göçmenler örneği. *Gaziantep Üniversitesi İlahiyat Akademi Dergisi*, 3(4), 129-148.
- Ataman, H. (2012). Nefret suçlarını farklı yaklaşımlar çerçevesinden ele almak: Etik, sosyo-politik ve bir insan hakları problemi olarak nefret suçları, *Nefret Söylemi ve/veya Nefret Suçları*, (Der. Yasemin nceolu), İstanbul: Ayrıntı Yayınları, s. 47-80.
- Ağlan, T. C. ve Şensever, F. L.(2010). *Ulusal basında nefret suçları: 10 yıl, 10 örnek*. İstanbul: Sosyal Değişim Derneği.
- Bulunmaz B. (2015). Yeni medyada nefret söylemi ve üniversite öğrencilerine yönelik bir araştırma. *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(1), 73-88.
- Baudrillard, J. (2016). *Tüketim toplumu*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları
- Bilge R. (2016). Sosyal medyada nefret söyleminin inşası ve nefret suçlarına ilişkin yasal düzenlemeler. http://www.academia.edu/33363819/Medyada_Nefret_S%C3%B6yleminin_Yeniden_%C3%9Cretilmesi_ve_Yasal_D%C3%BCzenlemeler adresinden 02. 11. 2018 tarihinde erişilmiştir.
- Çomu, T. (2012). *Video paylaşım ağlarında nefret söylemi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

- Dağtaş, B. (1999). İngiliz kültürel çalışmalarında ideoloji. *Kurgu*, 16, 335-357.
- Deniz, T. (2014). Uluslararası göç sorunu perspektifinde Türkiye. *Tsa dergisi*, 18(1), 175-204
- Dondurucu, Z , Uluçay, A . (2015). The hate speech in new media environments: The analysis of videos which include hate speech for gay people. *International Journal of Social Sciences and Education Research*, 1 (3), 875-902.
- Güllüpinar, F. (2012), Göç olgusunun ekonomi-politiği ve uluslararası göç kuramları üzerine bir değerlendirme. *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(4), 53-85.
- Göker, G. ve Doğan, A. (2011). Ağ toplumunda örgütlenme: Facebook'ta çevrimiçi tekel eylemi. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Üniversitesi Dergisi*, 25, 175-203.
- Kalav, A. ve Certel-Fırat, A. B. (2017). Amerikan Sosyal Medyasında Göçmen Karşıtlığı Ve Dijital Nefret Söylemi: Twitter Özelinde Bir İnceleme. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 22(Kayfor 15 Özel sayısı), 2209-2222.
- Kuş, O.(2016).Dijital Nefret Söylemini Anlamak: Suriyeli Mülteci Krizi Örnek Olayı Bağlamında BBC World Service Facebook Sayfasına Gelen Yorumların Metin Madenciliği Tekniği İle Analizi. *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, 2, 97-121 .
- Koyuncu, A. (2014). *Kentin yeni misafirleri Suriyeliler*. (1. Basım). Konya: Çizgi Kitabevi.
- Kirschenbaum, A. (2004). Generic sources of disaster communities: A social network approach. *International Journal of Sociology and Social Policy*, 24(10/11), 94-129.
- Lister,M., Dovey J., Giddings, S., Grant I., Kelly, K., (2003). *New media: A critical introduction*. New York: Routledge
- Madran, H. ve Demirtaş, A. (2013). Sosyal kimlik ve ayrımcılık, *Ayrımcılık Çok Boyutlu Yaklaşımlar*, (Der. Kenan Çayır ve Müge Ayan Ceyhan). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, s. 73-85.
- Mayfield, A. (2008). *What is social media*. iCrossing, ebook, s. 6.
- Sağlam, S. (2006). Türkiye'de iç göç olgusu ve kentleşme. *Türkiyat Araştırmaları*, 5, 34-44

- Sezgin A.A. (2017). Çevrimiçi gazetelerin okur yorumlarında nefret söylemi: Reina saldırısı örneği. *AJIT-e: Online Academic Journal of Information Technology*, 8(30), 107-130.
- Taş, E. (2017). Yeni medyada nefret söylemi. *Yeni Medya Elektronik Dergisi*, 1 (1), 60-71
- İnceolu, Y. ve Sözer, C. (2012). Nefret Suçlarında Medyanın Sorumluluğu: 'Ya sev ya terk et ya da...' ", *Nefret Söylemi ve/veya Nefret Suçları*, (Der. Yasemin inceolu), İstanbul: Ayrıntı Yayınları,
- Van Dijk, T. A. (1987). Semantics of a press panic: The Tamil invasion. *European Journal of Communication*, 3, 167-187.
- Van Dijk, J.A.G.M. (2006). *The network society: Social aspects of new media*. London: Sage Publications.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

- Yıldız, E. (2018). Twitter'da ve çevrimiçi bir gazetede yer alan nefret söylemlerinin karşılaştırılması: Suriyeli mülteciler örneği. *OPUS-Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 9(16), 760-793. DOI: 10.26466/opus.478176

Yatay Dikey Bireycilik/Toplulukçuluk Sosyal Sermaye Arasındaki İlişkiler

DOI: 10.26466/opus.493082

*

Mehmet Ertuğrul Uçar* - Ümit Morsünbül**

*Dr.,Öğretim Üyesi, Aksaray Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Aksaray / Türkiye

E-Mail: ertugrulucar@gmail.com

ORCID: [0000-0002-7202-3856](https://orcid.org/0000-0002-7202-3856)

**Doç. Dr., Aksaray Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Aksaray / Türkiye

E-Mail: morsunbulumit@gmail.com

ORCID: [0000-0002-0750-5015](https://orcid.org/0000-0002-0750-5015)

Öz

Sosyal sermaye, güvene dayalı insan ilişkilerinin ürünü olan ve maddi olmayan bir tür sermayedir. Sosyal sermaye, üç önemli öğeden oluşmaktadır bunlar: güven, ortak değerler ve iletişim ağları ile birbirine bağlanmanın oluşturduğu grup aidiyetidir. Başka insanları tanımak ve o insanlar ile sürekli iletişim halinde olmak bir yerde sosyal sermayenin oluşması sağlamaz. Tanıdığımız insanlara güvenmek kendinizi bu insanlardan oluşan bir gruba ait hissetmiş ve iletişim kurduğunuz kişilerle bazı ortak değerleri taşıdığınıza inanmanız gereklidir. Sosyal ve kültürlerarası psikolojide bireycilik ve toplulukçuluk üzerine çok sayıda araştırma yapılmış ve kavramlaştırma öne sürülmüştür. Triandis, yatay ve dikey bireycilik /toplulukçuluk kavramsalaştırması oluşturmuştur. Dikey toplulukçulukta benlik, grup üyelerinin eşit olarak algılanmadığı bir topluluğun parçasıdır. Yatay toplulukçulukta ise benlik, grup üyelerinin eşit olarak algılandığı bir topluluğun parçasıdır. Sosyal sermaye içinde bulunulan kültürden etkilenmektedir. bu çalışmada yatay ve dikey bireycilik /toplulukçuluk benlik kurgularının sosyal sermayeyi yordayıp yordamadığını belirlemek için regresyon modeli geliştirilip test edilmiştir. Araştırma bulgularına göre Benlik kurgularının sosyal sermaye boyutlarını yordadığı görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Sosyal sermaye, Yatay ve Dikey Bireycilik/Toplulukçuluk

Relationships Between Vertical And Horizontal Individualism/Collectivism And Social Capital

*

Abstract

Social capital is a result of human relations that depends on trust and it is a non-material capital. Three important components of social capital that created by social networks are trust, common values and the emotional of belongings. To know people and to be in touch with them are not enough for the emergence of a social capital. Belonging, knowing and trust to other people and to believe that you are sharing common values with these people are necessary for the social capital. Many of researches on individualism and collectivism have been conducted in social and cross-cultural psychology and conceptualization has been put forward. Triandis makes the distinction between horizontal and vertical individualism/collectivism. The self in vertical collectivism is perceived as part of a society based on inequality. In the horizontal collectivism, the self is part of a community where group members are perceived as equal. Vertical individualism, acceptance of autonomous individual and inequality; horizontal individualism consists of an autonomous individual and an emphasis on equality. Some psychologists suggest that social capital related to individualism and collectivism. In light of the literature the aim of this study is to examine whether vertical and horizontal individualism/collectivism predict social capital. Regression analysis was used to determine whether vertical and horizontal individualism/collectivism predict social capital. Overall, the results of this study indicated that Vertical individualism/Collectivism and Horizontal individualism/Collectivism predicted social capital

Keywords: *Social capital, Horizontal and Vertical Individualism/Collectivism*

Giriş

Sosyal sermaye; insanların karşılıklı olarak birbirlerine güvenmesi sonucu oluşan, maddi olmayan güven ilişkisine dayalı bir sermayedir. Sosyal sermaye olgusuna hakkındaki çalışmalar Coleman'ın(1988) eğitim sürecini değerlendirdiği çalışması ile başlamış 1990'lardan sonra, özellikle psikoloji, sosyoloji, politika, ekonomi, eğitim, kültür gibi değişkenlerle olan ilişkisi üzerine odaklanılmıştır (Uçar, 2001). İnsanlar tek başlarına başaramayacakları veya çok zorlanarak başarabilecekleri amaçlarına aralarında iyi ilişkiler kurup ve bu ilişkilerin zaman içinde devam etmesini sağlayıp ulaşabilirler veya en azından bu yönde birlikte çalışabilirler. Bu birlikte çalışma eğilimi de bireyleri, var olan çeşitli iş olanakları, fırsatlar ve yeni ilişkiler ile donatarak bir çok farklı iletişim ağı ile birbirlerine bağlamaktadır. İnsanların birbirlerine güvenmesi sonucu oluşmuş olan bu iletişim ağları da insanlar için bir kaynak oluşturmaları nedeniyle maddi olmayan bir tür sermaye oluşumu olarak ele alınabilir. Nitekim karşılıklı güvenin var olduğu ortamlarda bireylerde iletişim ağlarının yarattığı olanakları ve yine bu iletişim ağlarının aracılığıyla oluşan ortak değerleri, iletişim ağlarındaki diğer bireylerle paylaşma eğilimi vardır. Buradan hareketle bir bireyin, kurulan ilişkilerde yeni değerler oluşturarak diğerleriyle ortak bir görüşü paylaşması ve tanıdığı insan sayısının fazla olması, o bireyin sosyal sermaye açısından ne kadar zengin olduğunu göstermektedir (Field, 2006).

Güven, iletişim ağları ve oluşturulan ortak değerler ile birbirine bağlanma; sosyal sermayenin en temel üç ögesidir. Bu ögeler sonucunda bireyler arasında kendiliğinden bir grup aidiyeti oluşmaktadır. Bu nedenle sadece başka insanları tanımak ya da o insanlarla iletişim içinde olmak, sosyal sermayenin oluşması sağlamaz (Field, 2006). Tanınan bu bireylere güvenilmesi, yine bu bireylerden oluşan gruba kişinin kendini ait hissetmesi ve iletişim kurulan bu bireylerle bazı ortak değerlerin varlığına dair inancın olması gerekir.

Uslaner (2004) ve Fukayama' nın (1998) bakış açısına göre de güven, sosyal sermayenin var olması ve oluşmasının en önemli değişkenidir. Bu bağlamda bireylerin sadece karşılıklı iletişim ağları kurmaları sosyal sermaye oluşumu için yeterli değildir. İletişim ağlarının kaliteli olması

ve bireylerin ortak değerler oluşturması için öncelikle güven duygusu ve bu duyguyla biçimlenen ilişkinin olması gereklidir. Uslaner (2004) sosyal sermaye olgusunun odağına aldığı güven kavramı için üç tür ayrıma gitmektedir: Stratejik güven, geliştirilmiş güven ve kurumsal güven.

Stratejik güven, birbirini tanıyan iki birey arasındaki güveni ifade eder. Genel anlamda bu güven türünün özellikle tanıdıklar, akrabalar yakın ilişkide olunan insanlar arasında, her zaman her yerde olduğu gözlenmektedir. Bu güven yapısında, insanların birbirlerini tanıma düzeylerindeki artması ile birlikte karşılıklı olarak birbirlerine güvenme düzeylerinde artmaktadır. Başka bir deyişle bireylerin birbirlerini tanıma düzeyleri arttıkça güven düzeylerinde de yükselme eğilimi söz konusudur (Uslaner, 2004).

Genelleştirilmiş güven olgusu ise birbirini tanımayan bireyler arasındaki güven ilişkisini ifade eder. Bu güvenin olması için bireylerde, tanımadığı bir kişi ile ilişki kurduğunda aldatılmayacağına ve bu ilişkiden kendisine herhangi bir şekilde zarar vermeyeceğine ilişkin bir inanç olmalıdır. Bu açıdan bakıldığında bireylerde, insanların büyük bir kısmının güvenebileceği olduğu ve insanlar ile rahat bir şekilde zarar görmeden birtakım işlerin yapılıp, ilişkiye geçilebileceği inancı olmalıdır. Ayrıca Uslaner' e (2004) göre geliştirilmiş güven olduğu yerde ahlaki güvende artmaktadır.

Stratejik güven ile karşılaştırıldığında Genelleştirilmiş güvene sahip kişilerin etnik veya dini gruplara katılmadıkları; ancak iş ilişkilerine, kültürel örgütler ve bunların yaptıkları etkinliklere katıldıkları gözlenir (Uslaner, 2002). Nitekim dine ve mezhebe dayalı gruplar, aynı inanca üye insanları bir araya getirerek diğer inançları ise gruplarından dışlama eğilimindedirler. Bu eğilim de hem gruba üye kişilerin tek türden (homojen) olmasına hem de dışarıda olanların grup tarafından tek türden (homojen) olarak algılanmasına neden olmaktadır (Brewer, 1997).

Uslaner' e (2004) göre üçüncü güven türü, kurumlara karşı olan *kurumsal güvendir*. Kurumlara güven, geliştirilmiş güvenle paralel ve çok yakın bir ilişkiye sahiptir. Bir bireyin geliştirilmiş güvene sahip olabilmesinin ön koşulu, öncelikle kurumlara güvendir. Birey, içinde yaşadığı devlet kurumlarına güvenince bu durum, onun tanımadığı kişilere güvenmesini de kolaylaştıracaktır. Kurumlara karşı oluşan güven, tanınmayan bir birey ile kurulan ilişkinin olumsuz olsa bile bu

kurumlar aracılığıyla giderilebileceği inancını sağlamakta, bu inançta genelleştirilmiş güveni artırmaktadır.

Uslaner'e (2004) göre genelleştirilmiş güveni oluşturan temel öğeler Mikro düzeyde insanların iyimser olması ve çevreyi kontrol edebildiği algısına sahip olması; bu algı nedeniyle dünyanın iyi bir yer olduğu, işlerin her gün daha iyiye gittiği ve gideceği, birey eğer çaba gösterirse işlerin iyiye gitmesine katkıda bulunabileceği inancına sahip olmasıdır. Bu inanç, bir yerde sosyal sermayenin oluşuma neden olan: eğitim, grup aidiyeti, diğer insanlar ile kurulan ilişkiler ve erken yaşam deneyimleri kadar etkilidir. Makro düzeyde ise güvenin en önemli belirleyicisi toplumdaki sosyal ve ekonomik eşitlik; eşitliğe oluşturan ise yasal sistem ve gelir dağılımının adaletli olmasıdır.

Yapılan çalışmaların büyük bir çoğunluğunda eğitim düzeyi genelleşmiş güvenin en önemli yordayıcısıdır (Bourdieu,1986, Bourdieu ve Passeron, 1977; Coleman 1994; Putnam 1992). Eğitim, bireylerin toplumsal statüleri ve gelir düzeylerinin yükselmesini sağlamakta, gelir düzeyindeki ve statüdeki yükselme ise bireylerin genelleştirilmiş güveni artırmaktadır. Bunun ek olarak, eğitim özellikle de üniversite eğitimi, aynı konu hakkında farklı görüşlerin olduğunu göstererek, bireyin dünyaya bakışını genişletip ve bireyin kendisinden farklı, sosyal,kültürel ve siyasi görüş olarak çeşitlilik gösteren geniş bir insan grubu ile ilişkiye geçip onlar ile bağlantı kurmasına neden olmaktadır.

Bir ülkede var olan adil ve güçlü bir yasal sistem ilişkilerde karşılaşılan sorunların maliyetini azaltıp genelleştirilmiş güvenin risklerini azaltır. İnsanlar kullanılma ya da adatılma endişesini çok fazla yaşamazlar çünkü aldatılma durumunda yasal sistemin onları koruyacağını bilirler. Bu nedenle bir ülkedeki yasal sisteme duyulan güven ve adalet sisteminin işleyişi çok önemlidir (Fukayama, 1998, Uslaner, 2002).

Brehm ve Rahn (1997) yönetim sistemine güvenmenin (confidence), yöneticilere değil ama yönetime güvenmenin, genelleştirilmiş güvenin en güçlü ögesi olduğunu iddia etmişlerdir. Bu durumda demokrasinin gelişmiş olduğu ülkeler genelleştirilmiş güvenin yüksek olduğu ülkelerdir. Kurumlara güven ve genelleştirilmiş güven için demokrasinin varlığı çok önemli olduğu görünmektedir ancak bunu açıkça ortaya koymak çok güçtür. Bunu ortaya koymaktaki güçlüğü'n nedeni genelleştirilmiş güvene demokratik sistemin mi yol açtığı, yoksa demo-

krasiye belli bir kültürel yapının mı yol açık olmamasından kaynaklanmaktadır. Inglehart (1997) genelleştirilmiş güvenin ve belli bir kültürel yapının demokrasiye yol açtığını savunmuştur, ancak Muller ve Seligson (1994) demokrasinin var olduğu ülkelerde güvenin geliştiğini; otoriter devletlerin ise güveni yok ettiklerini iddia etmişlerdir (Akt. Uslaner, 2004,). Buna rağmen bir ülkede kurumların değişmestirilmesi ile sosyal sermaye için önemli olan genelleştirilmiş ve kurumsal güven oluşmamaktadır. Putnam'ın (1992) bir ülkede demokratik rejimi kurmanın, demokrasiyi tüm özellikleri ve kurumları ile işler hale getirmekten daha kolay olduğunu çarpıcı bir şekilde ifade etmiştir.

Bu durumda toplumda ekonomik, sosyal, ve yasal, özelliklede ekonomik eşitlik en önemli öge olmaktadır. Eşitlik iki boyutta genelleştirilmiş güveni geliştirir. Birinci olarak düşük düzeyde gelir, insanların geleceğe yönelik karamsar bakmasına genel bir karamsarlığa ve kaderciliğe yol açmaktadır. Bu bakımdan gelir dağılımındaki adaletsizlik ve yoksunluk genel olarak toplumda ve bireylerde iyimserliği düşürmektedir. İyimserlikte güvenin temelinde yer aldığı için genel olarak güveni düşürmektedir. İkinci olarak bir toplumda gelir dağılımındaki eşitlik varsa, o toplumdaki birbirinden farklı gruplar ve bireyler arasında güçlü sosyal bağlar oluşur. Bir toplumda gelir dağılımında adaletsizlik varsa bu durum farklı gelir gruplarının özellikle de alt ve üst gelir grubundaki insanların gittikçe birbirlerinden kopmasına tamamen farklı yaşam tarzı geliştirmelerine yol açar. Eşit gelir dağılımının olmadığı toplumlarda, toplum içinde gruplaşmalar oluşur ve bireylerin birbirlerinden uzaklaşırlar bu oluşan gruplarda tanıdıklar arası güven yani stratejik güven artar. Böyle toplumlardaki insanlar da yoksunluk duygusu yani haksız bir şekilde bir şeye sahip olmasının engellendiği duygusu artar, toplumdaki kendilerinden farklı diğer insanlar ile aynı kaderi paylaşmadıkları algısı oluşur. Böylece de insanların kendilerinden farklı insanlara güvenmeleri yani genelleştirilmiş güven en alt düzeylere geriler (Uslaner, 2002, s.16).

Güven aynı zamanda toplumların kültürü bireyin benlik algısı ve insanların birbirleri ile nasıl bir etkileşim içinde oldukları ile de yakından ilişkilidir. Genelleştirilmiş güven toplulukçu değerler ve yaşam tarzından (kolektif kimliklerden) çok bireysel benlik algısı ve bireyci değerleri yansıtır. Avrupa ülkelerine bakıldığında büyük ölçüde Protestan nüfusa

sahip olan ülkeler(özellikle İskandinav ülkeleri) çok bireycidirler ve bu ülkeler Katolik ya da Müslüman nüfusun yoğun olduğu toplulukçu ülkelerden daha fazla genelleştirilmiş güvene sahiptirler (Allik ve Realo, 2004). Ancak bu ayırmada söz edilen ülkelerin siyasi rejim ve gelir dağılımını da dikkate alarak bu durum değerlendirilmelidir. Çünkü Japonya ve Çin toplulukçu bir kültürler olmalarına rağmen sosyal sermaye düzeyleri yüksektir (OECD, 2010, s.27). Toplumdaki çeşitlilikte yani farklı kültürler ve yaşam tarzına sahip insanların bir arada olması da kültür kadar etkilidir. Kültürel ve sosyal çeşitlilik, insanların kendilerine benzemeyen insanlar ile ilişki kurmalarına yol açıp genelleştirilmiş güvenin oluşması için insanlara fırsat yaratılmasına neden olur (Allik ve Realo, 2004).

Kültürlerarası araştırmalar, benlik kavramlaşmalarının kişinin içinde yaşadığı kültüre göre büyük ölçüde değiştiğine işaret etmektedir (Rhee, Uleman, Lee, Roman, 1995; Triandis, McCusker ve Hui, 1990 akt., Taylor, Peplau, Sears, 2012). Bireylerin kendilerini nasıl tanımladıklarının kültürden kültüre farklılıklar göstermesi, benlik kavramının sosyal bir yapı olmasıyla ilişkilidir (Aronson, Wilson, Akert, 2012) ve kültürün sosyal psikolojik süreçler üzerindeki etkisi, esas olarak bireycilik-toplulukçuluk çerçevesinde incelenmiştir (Kağıtçıbaşı, 2017a).

Sosyal psikoloji ve kültürel psikolojide bireycilik ve toplulukçuluk kavramları ile ilgili pek sayıda araştırma ve değerlendirme yapılmıştır (Oyserman, Coon ve Kimmelmeier 2002; Fiske, 2002; Bond, 2002; Kitayama, 2002; Triandis ve Singelis, 1998; Rhee, Uleman ve Lee, 1995; Göregenli, 1995; Triandis, 1990; Hofstede, 1984). Özellikle 1980'den sonra hız kazanan bu çalışmalar, bireylerin kendilerini grubun bir parçası olarak mı yoksa gruptan bağımsız bir birey olarak mı tanımladıkları üzerine odaklanmıştır (Kağıtçıbaşı, 2017a; Triandis, 1995; Markus, Kitayama, 1991; Hofstede,1984). Özellikle endüstriyelleşmiş Batı kültüründeki bireyler için, bireycilik üstün gelmekte ve bireyler kendilerini eşsiz bir kişi olarak belirli yetenekleri, değerleri, hayalleri ile tanımlamaktadırlar. Asya, Afrika, Merkez ve Güney Amerika'ya özgü kültürlerin çoğu ise toplulukçuluğa daha çok değer vermekte ve bireylerin kendilerini grup amaçları ve grubun kimliğiyle tanımlamaları ön plana çıkmaktadır (Myer, 2015). Dolayısıyla toplulukçu kültürlerde

vurgu bağımsızlıktan çok bağımlılık üzerineyken bireyci kültürlerde ise ön plana çıkan, bireyin biricikliğidir (Burger, 2016).

Toplulukçu kültürlerde birey kendini ait olduğu grubun bir parçası olarak görürken bireyci kültürlerde birey için önemli olan kendi kişisel bağımsız benliğidir. Dolayısıyla toplulukçu bireylerde kendi amaçlarını grubun amaçları doğrultusunda belirleme ve grubun norm ve değerlerine uyma öncülken, bireyciler için amaçları grupla ters düştüğünde bile belirleyici olan kendi kişisel hedefleridir. Bireyciler kişisel hedeflerini grubun hedefleri ile uyumlu hale getirmeye çalışmazlar ve kendi hedefleri onlar için grubun hedeflerinden daha önceliklidir (Markus ve Kitayama, 1991; Triandis, 1995). Toplulukçular ve bireyciler amaçlarının yanı sıra başarı ya da başarısızlıklarının nedenlerini, değerlerini, toplumsal davranışlarını da farklı şekillerde açıklama eğilimi gösterirler. Toplulukçu bireyler başarılarının nedenlerini özellikle grup tarafından verilen desteğe atfederken başarısızlıklarını kendi çabalarının azlığı ile ilişkilendirirler. Bireyci bakış açısına sahip bireyler ise başarılarını kendi yetenek ve becerileri ile başarısızlıklarını da görevin zor oluşu ya da şans faktörü ile açıklama çabasındadırlar. Toplulukçularda grup içi ahenk, yakın ilişkiler, hiyerarşi, görev, itaat, fedakarlık gibi değerler ön plandayken bireyciler için özgürlük, yapılan işten zevk alma, bireysel başarı, yarışma, özerklik gibi değerler baskındır (Triandis, 1993). Dolayısıyla bu benlik kurgularından toplulukçu olan “öteki” ne uzanan, bireyci olan ise başkalarından “ayrılmış” olan benliktir (Kağıtçıbaşı, 2017a)

Kültürleri bireyci ve toplulukçu olarak değerlendirmek, her ne kadar bireylerin sosyal davranışlarını, hayata bakış açılarını, tutum ve değerlerini yordamada işlevsel olsa da bireylerin kendilerini öznel bağlamda tanımlamaları farklılıklar gösterebilmektedir. Kültürleri kendi düzeylerinde toplulukçu ya da bireyci olarak zıt kutuplara ayırmak mümkün olsa (Triandis, Suh, 2002) da birey düzleminde düşünüldüğünde yapılan araştırmalar çok boyutluluğa işaret etmektedir (Kağıtçıbaşı, 2017a). Dolayısıyla bireyleri kültürleri bağlamında, tek bir boyutta toplulukçu ya da bireyci olarak kategorize etmek eksik bir yaklaşım olacaktır (Kağıtçıbaşı, 2017a; Oyserman ve ark.,2002; Triandis, 1999).

Triandis (1995), Hofstede'nin (1980) aksine bireycilik ve toplulukçuluk boyutlarının iki karşıt kutup olarak değil, aynı kişide farklı seviyelerde var olabilen kültürel sendromlar olarak ele alınmasını önererek INDCOL ölçeğini hazırlamıştır (Wasti ve Erdil, 2007). Ölçek, ilişkisel ve özerk benlikleri ayırtmak yerine aynı bireyde her ikisinden de özellikler barındıran, ancak bir boyutu baskın olan tutumu ölçmeyi amaçlamaktadır. Bu ölçeğin yanı sıra Singelis'in (1994) geliştirdiği benlik kurgusu ölçeği de aynı kültürde yer alan bireylerin ilişkisellik ve özerklik eğilimlerini baskınlık düzleminde ölçmeyi hedeflemiştir. Ancak yapılan çalışmalar, ölçeğin bir bireyde aynı anda var olabilen ilişkisellik ve özerklik eğilimlerini boyutlandırmada yetersiz kaldığını göstermiştir (Kağıtçıbaşı, 2017a).

Triandis (1995), ölçek çalışmalarında yukarıda sözü edilen olgulardan hareketle ve geniş bir literatür taramasının ardından, benliğin farklı kombinasyonlarla açığa çıkabileceğine ilişkin görüşlerini ortaya koymuştur. Buna göre bireycilik ile toplulukçuluk -yatay ve dikey düzlemlerde- *yatay bireycilik, dikey bireycilik; yatay toplulukçuluk, dikey toplulukçuluk* şeklinde boyutlandırılabilir. Bu boyutlandırmada Triandis; fedakarlık, kendine özgünlük, yarışmacı olma, statüye verilen önem, bireyler arası güç mesafesi gibi dinamikleri dikkate alarak, ayırmaştırmanın asıl temeline eşitlikçi ya da hiyerarşik ilişkiler karşıtlığını koymuştur (Kağıtçıbaşı, 2017a). Dört boyut aynı zamanda Singelis, Triandis, Bhawuk ve Gelfand (1995) tarafından farklı değerler, politik sistemler ve sosyal yönelimlerle de ilişkilendirilmiştir (Berry ve ark., 2015).

Dikey düzlem yatay düzleme kıyasla bireyleri daha net çizgilerle farklılık boyutuna taşımaktadır. Dolayısıyla dikey toplulukçuluk ve dikey bireycilik eşitsizlik ve farklılıklara vurgu yaparken yatay toplulukçuluk ve yatay bireycilik eşitliğe ve daha yumuşak bir geçişle benzerliklere odaklanmaktadır. Dikey toplulukçulukta birey, kendisini hiyerarşik yapılanması olan bir iç gruba ait olarak hisseder. Bu hiyerarşik yapı hem grup üyelerinin eşitsizliği hem de bazı üyelerin yüksek statüsü ile ilintilidir. Bireyin benliği diğerleriyle karşılıklı bağımlıdır ancak eşitsizlik olgusu var olduğu için birey kendini grup üyeleriyle eşit olarak görmez. İç grup için fedakarlıkta bulunmak ve gruba hizmet etmek bu düzlemde çok önemlidir. Yatay toplulukçulukta

ise yine birey kendisini bir iç grubun parçası olarak görür ve o doğrultuda tanımlar ancak burada grup üyelerinin eşitliği ön plana çıkmaktadır. Tüm grup üyeleri aynı olarak algılanır; karşılıklı bağımlı benlik yapısı, ortak amaçlar ve uyum üzerine odaklanır. Bireyin diğer bireyler ile eşit olması temel kültürel örüntüdür. Dikey bireycilikte birey, benliğini özerk olarak tanımlar ve eşitsizlik vurgusu bireyi, kendini güçlü bir şekilde diğerlerinden farklı algılamasına odaklar. Benlik tamamen diğer bireylerden bağımsızdır. Statü, rekabet ve kazanmak değer verilen olgulardır. Dolayısıyla yarışmacılık, bu kültürel örüntüde ön plana çıkmaktadır. Yatay bireycilikte ise birey yine kendini özerk olarak varsayar ancak eşitlik olgusunun varlığı kendisini diğer bireylerle benzer görmesine yol açar. Statü farklılıkları vurgulanmaz, grup içerisinde az çok bir denklik vardır. Kişi, benliğini diğer benliklerle uyumlu olmasına rağmen bağımsız olarak görme eğilimi gösterir (Triandis, 1995; Triandis ve Gelfand, 1998).

Triandis (1995, 2001), yukarıda sözü edilen boyutlara göre Korelilerin toplulukçu yapılarıyla İsrail Kibutzlarının toplulukçu özelliklerinin birbirine benzemediğini vurgularken dikey ve yatay eksenlere vurgu yapmaktadır. Nitekim Koreliler dikey toplulukçuluğa, Kibutzlar da yatay toplulukçuluğa örnek verilebilir. Diğer bir açıyla da hiyerarşik yapının var olması, Hindistan ile bireylerinin en iyi olma yarışında olduğu ABD'yi birbiriyle aynı kılamaz. ABD ve Fransa bu bağlamda dikey bireyciliğe örnek, Hindistan ve geleneksel Yunan toplumları da dikey toplulukçuluğa örnektir.

Alanyazın tarandığında kişilik, yatay/dikey bireycilik ve toplulukçuluk benlik yapıları ile sosyal sermaye ve sosyal sermayenin boyutları arasındaki ilişkilerin araştırılmadığı görülmektedir. Bir yerde sosyal sermaye oluşumunda bireyin benlik kurguları, kendini diğerleri ile nasıl algıladığı ve değerlendirdiği önemli bir boyuttur. Yatay/dikey bireycilik ve toplulukçuluk benlik yapıları ve sosyal sermaye arasındaki ilişkilerin incelenmesi alanyazına katkı sağlayabileceği gibi, araştırma bu değişkenlerin ilişkisinin yönü ve gücü hakkında da bilgi verebilir.

Yöntem

Bu araştırmada temel amac yatay ve dikey bireycilik/toplulukçuluk yapılarının, stratejik güven, geliştirilmiş güven, kurumsal güven ve ortak değerleri yordayıp yordamadığını araştırmaktır. Bu amaçla, bu araştırmada kuramsal açıklamalara dayanarak bu değişkenleri kapsayan bir çoklu regresyon modeli oluşturulmuş ve test edilmiştir. Aşağıda araştırmanın hipotezleri verilmiştir;

- Yatay ve dikey bireycilik/toplulukçuluk benlik yapıları stratejik güveni anlamlı olarak yordamakta mıdır?
- Yatay ve dikey bireycilik/toplulukçuluk benlik yapıları geliştirilmiş güveni anlamlı olarak yordamakta mıdır?
- Yatay ve dikey bireycilik/toplulukçuluk benlik yapıları kurumsallaşmış güveni anlamlı olarak yordamakta mıdır?
- Yatay ve dikey bireycilik/toplulukçuluk benlik yapıları ortak değerleri anlamlı olarak yordamakta mıdır?

Bu araştırma, var durumu sorgulayan betimsel bir araştırmadır. Türkiye'deki beliren yetişkinlik döneminde, yatay ve dikey bireycilik/toplulukçuluk, stratejik güven, geliştirilmiş güven, kurumsal güven ve ortak değerler arasındaki ilişkileri incelemek amacıyla ilişkisel tarama modeline dayanan bir araştırma yapılmıştır. Tarama modelleri, halen ya da geçmişte var olan bir durumu var olduğu şekliyle betimlemeyi hedefleyen araştırma modelleridir(Karasar, 2004). Veriler, farklı yaşlardaki bireylerden toplanmış ve kesitsel araştırma uygulanmıştır. Araştırmada, üniversite öğrencilerinde yatay bireycilik, dikey bireycilik, yatay toplulukçuluk, dikey toplulukçuluğun stratejik güven, geliştirilmiş güven, kurumsal güven ve ortak değerler ile ilişkilerini içeren bir regresyon modeli oluşturup sınanmıştır.

Araştırma Grubu

Katılımcılar tamamı Aksaray Üniversitesinde eğitim gören öğrencilerden oluşturulmuştur. Ölçme araçlarının uygulanacağı katılımcılar, "18-26 yaş aralığında (beliren yetişkinlik döneminde) olmak" özelliği dikkate alınarak, amaçlı (purposive) örnekleme yöntemlerinden maksimum çeşitlilik yöntemi ile belirlenmiştir. Amaçlı örneklemede araştırmacı, evrenle ilgili

daha önceki kuramsal bilgilere ve kendi bilgilerine ve araştırmanın özel amacına dayanarak bir örneklem belirlemektedir (Fraenkel ve Wallen, 1993). Bu örneklemenin temeli, araştırmanın amaçları doğrultusunda bir evrenin temsilci bir örneği yerine, amaçlı olarak bir ya da birkaç alt kesimini örnek olarak almak ve evrenin araştırma problemine en uygun bir kesimini gözlem konusu yapmaktır (Sencer, 1989). Bu örnekleme yönteminin, evren değerleri hakkında önemli ipuçları vereceği ifade edilmektedir (Büyüköztürk, Kılıç-Çakmak, Akgün, Karadeniz ve Demirel, 2008).

Araştırma kapsamında kullanılan veri toplama araçları 300 katılımcıya uygulanmıştır. Ölçek maddelerinin çoğunu boş bırakan (en az % 5'ini) ya da merkeze kayma hatalarının gözlemlendiği toplam 55 kişi veri setinden çıkarılmıştır. 247 kişi üzerinde yapılan aykırı değer analizleri sonucunda da 7 gözlem analiz dışı bırakılmıştır. Sonuç olarak, araştırma grubu Aksaray Üniversitesinde öğrenim görmekte olan 234 öğrenciden oluşmaktadır. Katılımcıların %66,7 kız, %33,3 erkektir. Çalışma grubundaki katılımcıların yaşları 18-33 arasında değişmektedir (\bar{X} yaş=20.46; Sd: 1,70).

Veri Toplama Araçları

INDCOL Ölçeği: Yatay bireycilik/toplulukçuluk ile dikey bireycilik/toplulukçuluğu ölçmek için Singelis ve arkadaşları tarafından geliştirilen, Wasti ve Erdil (2007) tarafından ise adaptasyonu yapılan INDCOL ölçeği kullanılmıştır. Ölçek 37 maddeden oluşmaktadır. Katılımcılardan, ölçekteki her bir maddenin kendi durumlarını ne ölçüde yansıttığını 1 (hiç uygun değil) ile 5 (tamamen uygun) arasında puan vererek derecelendirmeleri istenmektedir. Yapılan faktör analizinden sonra, yatay bireycilik, dikey bireycilik, yatay toplulukçuluk ve dikey toplulukçuluğu ölçen her biri dokuzar maddeden oluşan dört boyutlu bir yapı elde edilmiştir. Yatay bireyciliğin cronbach alfa iç tutarlılık katsayısı .68, dikey bireyciliğin cronbach alfa iç tutarlılık katsayısı .76, yatay toplulukçuluğun cronbach alfa iç tutarlılık katsayısı .75 ve dikey toplulukçuluğun cronbach alfa iç tutarlılık katsayısı ise .73 olarak bulunmuştur.

Sosyal sermaye ölçeği: Sosyal sermayeyi ölçmek amacıyla Uçar (2011) tarafından geliştirilen 4 boyutlu ölçek kullanılmıştır. Sosyal sermayeyi yordayabilmek için stratejik güvenin düşük ya da genelleştirilmiş güven ve kurumsal güvenin yüksek olması; ayrıca ortak değerler ve grup üyeliğinden yüksek toplam puanlar alınması gerekmektedir.

Tanıdıklar arası güveni ölçmek için Uçar (2011) tarafından geliştirilmiş olan Stratejik Güven Ölçeği kullanılmıştır. Ölçek, 9 maddeden oluşan tek boyutlu 5 dereceli Likert tipi bir ölçektir. Ölçekten alınan yüksek puan stratejik güvenin fazla olduğunu, düşük puan stratejik güvenin düşük olduğunu göstermektedir. Bu çalışmada ölçeğin Cronbach alfa iç tutarlılık katsayısı 0.87 olarak bulunmuştur.

Genelleştirilmiş güveni ölçmek için Uçar (2011) tarafından geliştirilmiş olan Genelleştirilmiş Güven Ölçeği kullanılmıştır. Ölçek, 11 maddeden oluşan tek boyutlu 5 dereceli Likert tipi bir ölçektir. Ölçekten alınan yüksek puan genelleştirilmiş güvenin fazla olduğunu, düşük puan genelleştirilmiş güvenin düşük olduğunu göstermektedir. Bu çalışmada ölçeğin Cronbach alfa iç tutarlılık katsayısı 0.79 olarak bulunmuştur.

Kurumsal güveni ölçmek için Uçar (2011) tarafından geliştirilmiş olan Kurumsal Güven Ölçeği kullanılmıştır. Ölçek, 16 maddeden oluşan tek boyutlu 5 dereceli Likert tipi bir ölçektir. Ölçekten alınan yüksek puan kurumsal güvenin fazla olduğunu, düşük puan kurumsal güvenin düşük olduğunu göstermektedir. Bu çalışmada ölçeğin Cronbach alfa iç tutarlılık katsayısı 0.79 olarak bulunmuştur.

Ortak değerleri ölçmek için Uçar (2011) tarafından geliştirilmiş olan Ortak Değerler Ölçeği kullanılmıştır. Ölçek, 8 maddeden oluşan tek boyutlu 5 dereceli Likert tipi bir ölçektir. Ölçekten alınan yüksek puan ortak değerlerin fazla olduğunu, düşük puan ortak değerlerin düşük olduğunu göstermektedir. Bu çalışmada ölçeğin Cronbach alfa iç tutarlılık katsayısı 0.79 olarak bulunmuştur. Aynı ayrı boyutlar inceleyebileceği gibi toplam puanlar da alınıp sosyal sermaye düzeyi ölçülebilmektedir.

Verilerin Analizi

Araştırmadan elde edilen verilerin istatistiksel çözümlenmeleri SPSS 17.00 paket programı kullanılarak yapılmıştır. Katılımcıların demografik özelliklerinin analizinde frekans ve yüzde dağılımı kullanılmıştır.

Süreç

Araştırmada veriler, bireysel uygulama ve grup uygulaması şeklinde toplanmıştır. Veriler üniversitede ders saatleri içinde dersin yürütücüsünün izni ve yardımıyla toplanmıştır. Ölçeklerin uygulanması 30-40 dakika arasında değişmiştir. Araştırma verileri Aksaray ilinde Nisan 2014 - Mayıs 2016 tarihleri arasında toplanmıştır. Veriler toplanırken gönüllülük ilkesi esas alınmış, katılımcılara öncelikle araştırmanın amacına yönelik kısa bir bilgi verilmiş ve ardından araştırmaya katılmak isteyen katılımcılara ölçekler verilmiştir. Ayrıca, gerekli durumlarda katılımcılara ek açıklamalar yapılmıştır. Katılımcılardan kimlik bilgileri istenmemiştir.

Bulgular

Katılımcıların ölçeklerden aldıkları puanlara ait aritmetik ortalamalar aşağıda sunulmuştur:

Tablo 1. Betimsel istatistikler sosyal sermaye ve benlik kurguları ortalamaları

	\bar{x}	Ss	Skewns	Kurtosis	Range	Min	Max
Yatay Bireycilik	35.06	4.68	.071	.419	22.00	23.00	45.00
Dikey bireycilik	28.36	5.45	.184	-.286	28.00	15.00	43.00
Yatay Toplulukçuluk	34.30	4.34	-.273	.309	23.00	22.00	45.00
Dikey Toplulukçuluk	32.61	4.42	-.252	.138	24.00	20.00	44.00
Stratejik Güven	34.89	5.21	-.338	.385	25.00	20.00	45.00
Genelleştirilmiş Güven	28.70	5.56	-.280	-.118	30.00	13.00	43.00
Kurumsal Güven	47.72	9.58	-.041	.311	51.00	25.00	76.00
Ortak Değerler	30.51	4.47	-.242	.184	23.00	17.00	40.00

Tablo 2. Sosyal sermaye ve benlik kurguları arasındaki korelasyonlar

	1	2	3	4	5	6	7	8
1.Yatay Bireycilik	1	.257**	.330**	.251**	.249**	-	-	.246**
2.Dikey Bireycilik		1	.052	.345**	.191**	-.164*	-.045	.093
3.Yatay Toplulukçuluk			1	.484**	.439**	-.045	.048	.517**
4.Dikey Toplulukçuluk				1	.344**	-	.137*	.400**
5.Stratejik Güven					1	-.004	.019	.611**
6.Genelleştirilmiş Güven						1	.263**	-.058
7.Kurumsal Güven							1	.128
8. Ortak Değerler								1

** $p < 0.01$, * $p < 0.05$ **Tablo 3. Yatay ve dikey bireycilik/toplulukçuluk benlik yapılarının stratejik güveni yordayıp yordamadığına ilişkin regresyon analizi**

Model	B	Ss	B	t	p	R	R ²	F	P
Sabit	9.951	3.141	.485	3.168	.000	.485 ^a	.235	17.595	.000 ^a

a. Yordayanlar: (Sabit), Yatay ve dikey bireycilik/toplulukçuluk b. Yordanan: stratejik güven

Yatay bireycilik, dikey bireycilik, yatay toplulukçuluk ve dikey toplulukçuluk benlik kurgularının stratejik güveni yordayıp yordamadığını belirlemek için çoklu regresyon analizi yapılmıştır.Yapılan regresyon analizi sonucunda Yatay bireycilik, dikey bireycilik, yatay toplulukçuluk ve dikey toplulukçuluk benlik kurgularının, stratejik güveni .05 düzeyinde anlamlı bir yordayıcısı olduğu bulunmuştur (R=.485, R²=.235, F=17.595, P<0.05). Buradan hareketle Yatay bireycilik, dikey bireycilik, yatay toplulukçuluk ve dikey toplulukçuluk benlik kurguları ile stratejik güven arasında .05 düzeyinde anlamlı bir ilişki olduğu, stratejik güven ortalamalarına ilişkin toplam varyansın % 24'ünün açıkladığı, Yatay bireycilik, dikey bireycilik, yatay toplulukçuluk ve dikey toplulukçuluk benlik kurgularının stratejik güveni yordadığı yorumu yapılabilir.

Regresyon analizindeki β değerleri incelendiğinde Yatay Toplulukçuluk, stratejik güvene ilişkin ortalamalar arası varyansın %35 ini açıklamaktadır ($\beta = .353$. $p < .005$. $t=5.083$).

Tablo 4. Yatay ve dikey bireycilik/toplulukçuluk benlik yapılarının stratejik güveni yordamsına ilişkin coefficient tablosu

Model	B	Ss	B	t	p	ikilir	Kısımır	VIF
Sabit	9.951	3.141		3.168	.002			
Yatay Bireycilik	.083	.070	.075	1.184	.238	.078	.068	1.200
Dikey Bireycilik	.108	.061	.113	1.774	.077	.116	.103	1.224
Yatay Toplu- lukçuluk	.423	.083	.353	5.081	.000	.318	.294	1.446
Dikey Toplu- lukçuluk	.136	.084	.115	1.622	.106	.107	.094	1.509

Yatay Bireycilik ($\beta = .075$, $p < .238$, $t=1.184$); Dikey bireycilik ($\beta = .113$, $p < .077$, $t=1.774$) ve Dikey toplulukçuluğun ($\beta = .115$, $p < .106$, $t=1.622$)stratejik güveni yordamadığı görülmektedir.

Tablo 5. Yatay ve dikey bireycilik/toplulukçuluk benlik yapılarının genelleştirilmiş güveni yordayıp yordamadığına ilişkin regresyon analizi

Model	B	Ss	B	t	p	R	R ²	F	P
Sabit	42.362	3.628	.326	11.678	.000	.326 ^a	.106	6.820	.000 ^a

a. Yordayanlar: (Sabit), Yatay ve dikey bireycilik/toplulukçuluk b. Yordanan: genelleştirilmiş güven

Yatay bireycilik, dikey bireycilik, yatay toplulukçuluk ve dikey toplulukçuluk benlik kurgularının genelleştirilmiş güveni yordayıp yordamadığını belirlemek için çoklu regresyon analizi yapılmıştır. Yapılan regresyon analizi sonucunda Yatay bireycilik, dikey bireycilik, yatay toplulukçuluk ve dikey toplulukçuluk benlik kurgularının, genelleştirilmiş güvenin 0.05 düzeyinde anlamlı bir yordayıcısı olduğu bulunmuştur ($R=.326$, $R^2=.106$, $F=6.820$, $P<0.05$). Buradan hareketle Yatay bireycilik, dikey bireycilik, yatay toplulukçuluk ve dikey toplulukçuluk benlik kurguları ile genelleştirilmiş güven arasında .05 düzeyinde anlamlı bir ilişki olduğu, genelleştirilmiş güven ortalamalarına ilişkin toplam varyansın % 11'ini açıkladığı, Yatay bireycilik, dikey bireycilik, yatay toplulukçuluk ve dikey toplulukçuluk benlik kurgularının genelleştirilmiş güveni yordadığı yorumu yapılabilir.

Tablo 6. Yatay ve dikey bireycilik/toplulukçuluk benlik yapılarının genelleştirilmiş güveni yordamasına ilişkin coefficient tablosu

Model	B	Ss	B	t	p	Ikilir	Kısmır	VIF
Sabit	42.362	3.628		11.678	.000			
Yatay Bireycilik	-.298	.081	-.250	-3.659	.000	-.235	-.229	1.20
Dikey Bireycilik	-.041	.071	-.041	-.588	.557	-.039	-.037	1.22
Yatay Toplu- lukçuluk	.171	.096	.133	1.774	.077	.116	.111	1.44
Dikey Toplu- lukçuluk	-.242	.097	-.192	-2.505	.013	-.163	-.156	1.50

Regresyon analizindeki β değerleri incelendiğinde, Yatay Bireycilik genelleştirilmiş güvene ilişkin ortalamalar arası varyansın %25 ini açıklamaktadır ($\beta = -.250$, $p < .005$, $t = -3.659$). Dikey toplulukçuluk genelleştirilmiş güvene ilişkin ortalamalar arası varyansın %19'unu açıklamaktadır ($\beta = -.192$, $p < .013$, $t = 2.505$). Ancak değerler negatif yöndedir bu nedenle yatay bireycilik ve dikey toplulukçuluk artıkça genelleştirilmiş güvenin düştüğü yorumu yapılabilir. Yatay Toplu-
lukçuluk ($\beta = .133$, $p < .077$, $t = 1.774$) ve Dikey bireycilik ($\beta = -.41$, $p < .557$, $t = -.558$) genelleştirilmiş güveni yordamadığı görülmektedir.

Tablo 7. Yatay ve dikey bireycilik/toplulukçuluk benlik yapılarının kurumsal güveni yordayıp yordamadığına ilişkin regresyon analizi

Model	B	Ss	B	t	p	R	R ²	F	P
Sabit	50.018	6.380	.260	7.839	.000	.260 ^a	.067	4.143	.003 ^a

a. Yordayanlar: (Sabit), Yatay ve dikey bireycilik/toplulukçuluk b. Yordanan: kurumsal güven

Yatay bireycilik, dikey bireycilik, yatay toplulukçuluk ve dikey toplulukçuluk benlik kurgularının kurumsal güveni yordayıp yordamadığını belirlemek için çoklu regresyon analizi yapılmıştır. Yapılan regresyon analizi sonucunda Yatay bireycilik, dikey bireycilik, yatay toplulukçuluk ve dikey toplulukçuluk benlik kurgularının, kurumsal güvenin 0.05 düzeyinde anlamlı bir yordayıcısı olduğu bulunmuştur ($R = .260$, $R^2 = .067$, $F = 4.143$, $P < 0.05$). Buradan hareketle Yatay bireycilik, dikey bireycilik, yatay toplulukçuluk ve dikey toplulukçuluk benlik kurguları ile kurumsal güven arasında .05 düzeyinde anlamlı bir ilişki olduğu, kurumsal güven ortalamalarına ilişkin toplam varyansın % 7'sini açıkladığı, Yatay

bireycilik, dikey bireycilik, yatay toplulukçuluk ve dikey toplulukçuluk benlik kurgularının kurumsal güveni yordadığı yorumu yapılabilir.

Tablo 8. Yatay ve dikey bireycilik/toplulukçuluk benlik yapılarının kurumsal güveni yordamasına ilişkin coefficient tablosu

Model	B	Ss	B	t	p	İkiler	Kısmır	VIF
Sabit	50.018	6.380		7.839	.000			
Yatay Bireycilik	-.437	.143	-.213	-3.049	.003	-.198	-.195	1.200
Dikey Bireycilik	-.106	.124	-.060	-.851	.396	-.056	-.054	1.224
Yatay Toplu- lukçuluk	.057	.169	.026	.336	.737	.022	.021	1.446
Dikey Toplu- lukçuluk	.431	.170	.199	2.535	.012	.165	.162	1.509

Regresyon analizindeki β değerleri incelendiğinde, Yatay Bireycilik kurumsal güvene ilişkin ortalamalar arası varyansın %21 ini açıklamaktadır ($\beta = -.213$, $p < .005$, $t = -3.049$). Ancak değerler negatif yöndedir bu nedenle yatay bireycilik artıka kurumsal güvenin düştüğü yorumu yapılabilir Dikey toplulukçuluk kurumsal güvene ilişkin ortalamalar arası varyansın %20'sini açıklamaktadır ($\beta = -.199$, $p < .012$, $t = 2.535$). Yatay Toplulukçuluk ($\beta = .026$, $p < .737$, $t = .336$) ve Dikey bireycilik ($\beta = -.60$, $p < .396$, $t = -.851$) kurumsal güveni yordamadığı görülmektedir.

Tablo 8. Yatay ve dikey bireycilik/toplulukçuluk benlik yapılarının ortak değerleri yordayıp yordamadığına ilişkin regresyon analizi

Model	B	Ss	B	t	p	R	R ²	F	P
Sabit	7.953	2.578	.549	3.085	.000	.549 ^a	.301	24.646	.000

a. Yordayanlar: (Sabit), Yatay ve dikey bireycilik/toplulukçuluk b. Yordanan: ortak değerleri

Yatay bireycilik, dikey bireycilik, yatay toplulukçuluk ve dikey toplulukçuluk benlik kurgularının ortak değerleri yordayıp yordamadığını belirlemek için çoklu regresyon analizi yapılmıştır. Yapılan regresyon analizi sonucunda Yatay bireycilik, dikey bireycilik, yatay toplulukçuluk ve dikey toplulukçuluk benlik kurgularının, ortak değerlerin 0.05 düzeyinde anlamlı bir yordayıcısı olduğu bulunmuştur ($R = .549$, $R^2 = .301$, $F = 4.143$, $P < 0.05$). Buradan hareketle Yatay bireycilik, dikey bireycilik, yatay toplulukçuluk ve dikey toplulukçuluk benlik kurguları ile ortak değerleri arasında .05 düzeyinde anlamlı bir ilişki olduğu, ortak

değerleri ortalamalarına ilişkin toplam varyansın % 30'unu açıkladığı, Yatay bireycilik, dikey bireycilik, yatay toplulukçuluk ve dikey toplulukçuluk benlik kurgularının ortak değerleri yordadığı yorumu yapılabilir.

Tablo 9. Yatay ve dikey bireycilik/toplulukçuluk benlik yapılarının ortak değerleri yordamsına ilişkin coefficient tablosu

Model	B	Ss	B	t	p	İkili r	Kısmi r	VIF
Sabit	7.953	2.578		3.085	.002			
Yatay Bireycilik	.065	.058	.068	1.127	.261	.074	.062	1.200
Dikey Bireycilik	-.010	.050	-.013	-.205	.838	-.014	-.011	1.224
Yatay Toplu- lukçuluk	.414	.068	.402	6.051	.000	.371	.334	1.446
Dikey Toplu- lukçuluk	.195	.069	.193	2.846	.005	.185	.157	1.509

Regresyon analizindeki β değerleri incelendiğinde, Yatay Toplulukçuluk ortak değerleri ilişkin ortalamalar arası varyansın %40 ini açıklamaktadır ($\beta =.402$, $p < .005$, $t=6.051$). Dikey toplulukçuluk ortak değerlere ilişkin ortalamalar arası varyansın %19'ünü açıklamaktadır. ($\beta =.193$, $p < .005$, $t=2.846$) Yatay Bireycilik ($\beta =.068$, $p < .261$, $t=1.127$) ve Dikey bireyciliğin ($\beta =-.13$, $p < .838$, $t=-.205$) ortak değerleri yordamadığı görülmektedir.

Sonuç

Yatay ve dikey bireycilik, yatay ve dikey toplulukçuluğun benlik yapılarının stratejik güveni yordayıp yordamadığına ilişkin regresyon analizi sonucuna göre yalnızca yatay toplulukçuluk stratejik güveni yordamıştır ($\beta =.353$, $p < .005$, $t=5.083$). Yatay Bireycilik ($\beta =.075$, $p < .238$, $t=1.184$); Dikey bireycilik ($\beta =.113$, $p < .077$, $t=1.774$) ve Dikey Toplulukçuluğun ($\beta =.115$, $p < .106$, $t=1.622$) Stratejik Güveni yordamamıştır. Bireyciliğin Stratejik Güveni yordamaması alan yazını ile paraleldir. Stratejik Güven özellikle tanıdıklar, akrabalar yakın ilişkide olunan insanlar arasında var olan güvendir. Stratejik Güven, özellikle dini topluluklarda, etnik köken ve ideolojiye dayanan gruplarda (Uslaner,2004),

grup aidiyetinin yüksek olduğu ve bireyin kendinin topluluğun özellikleri ve amaçları ile tanımladığı toplulukçu kültürlerin özelliğidir (Allik ve Realo, 2004). Bu araştırmanın bulgularına göre Yatay Toplulukçuluk Stratejik Güveni yordamış ancak dikey toplulukçuluk stratejik güveni yordamamıştır. Dikey Toplulukçulukta birey, kendisini hiyerarşik yapılanması olan bir iç gruba ait olarak hisseder. Bu hiyerarşik yapı hem grup üyelerinin eşitsizliği hem de bazı üyelerin yüksek statüsü ile ilintilidir. Bireyin benliği diğerleriyle karşılıklı bağımlıdır ancak eşitsizlik olgusu var olduğu için birey kendini grup üyeleriyle eşit olarak görmez. İç grup için fedakarlıkta bulunmak ve gruba hizmet etmek bu düzlemde çok önemlidir (Triandis, 1995; Triandis ve Gelfand, 1998). Yatay toplulukçulukta ise yine birey kendisini bir iç grubun parçası olarak görür ve o doğrultuda tanımlar ancak burada grup üyelerinin eşitliği ön plana çıkmaktadır. Tüm grup üyeleri aynı olarak algılanır; karşılıklı bağımlı benlik yapısı, ortak amaçlar ve uyum üzerine odaklanır. Bireyin diğer bireyler ile eşit olması temel kültürel örüntüdür (Triandis, 1995; Triandis ve Gelfand, 1998). Bu çalışmada yatay bireyciliğin stratejik güveni yordayıp dikey bireyciliğin yordamaması türk kültüründe toplulukçu ancak kendini diğerleri ile eşit hisseden bireylerin tanıdıklarına güvendiği statü ve hiyerarşi farklı olunca diğerlerine güvenmediği şeklinde yorumlanabilir. Toplulukçu olursa bile bireyler kendilerini diğer grup üyeleri ile eşit görmediklerinde ya da statü ve konumlarını farklı algıladıklarında hiyerarşinin diğer basamaklarında bulunan bireylere güvenmemektedirler.

Yatay Bireycilik, Genelleştirilmiş Güveni yordamıştır ($\beta = -.250$, $p < .005$, $t = -3.659$). Dikey Toplulukçulukta Genelleştirilmiş Güveni yordamıştır ($\beta = -.192$, $p < .013$, $t = 1.622$). Ancak değerler negatif yöndedir bu nedenle Yatay Bireycilik ve Dikey Toplulukçuluk arttıkça Genelleştirilmiş Güvenin düştüğü yorumu yapılabilir. Araştırma sonuçlarına göre Yatay Toplulukçuluk ($\beta = .133$, $p < .077$, $t = 1.774$) ve Dikey bireycilik ($\beta = -.41$, $p < .557$, $t = -.558$) genelleştirilmiş güveni yordamadığı görülmektedir. Dikey Toplulukçuluk ve Genelleştirilmiş Güven arasında gözlenen negatif ilişki beklenen bir durumdur. Hem yalnızca kendi grubuna güvenip hem de hiyerarşi ve farklılaşmanın vurgulandığı bu benlikle (Triandis, 1995; Triandis ve Gelfand, 1998) tanınmayan kişilerde ve genel olarak bir güvenin bu benlik biçimi art-

tıkça düşmesi alan yazını açısından beklenen bir durumdur. Yatay Toplulukçulukta birey kendini kendi grubu ile tanımlamakta ama grubundakiler ile eşit görmektedir. Bu benlik biçiminin de Genelleştirilmemiş Güveni yordaması alan yazını ile paraleldir. Dikey Bireycilik Genelleştirilmiş Güveni yordamamıştır. Bireyin kendini diğerlerin ayrı olarak tanımlaması ancak statü ve güç mesafesinin vurgulandığı bu benliğin genelleştirilmiş güveni yordaması genelleştirilmiş güvende eşitliğin önemli olduğu şeklinde yorumlanabilir. Yatay Bireycilik Genelleştirilmiş Güven arasında negatif ilişki çıkmıştır. Araştırmanın bu bulgusu alan yazını ile paralel olmayan bir bulgudur. Genelleştirilmiş Güven toplulukçu değerler ve yaşam tarzından (kolektif kimliklerden) çok bireysel değerleri yansıtır (Uslaner, 2004; Allik ve Realo, 2004). Bu durumda Yatay Bireyciliğin yani bireylerin kendilerini diğerleri ile eşit ama farklı olarak algılamasının genelleştirmiş güveni yordaması beklenir. Ancak değerler negatif yöndedir yani, Yatay Bireycilik arttıkça Genelleştirilmiş Güven düşmektedir. Bu durum Türk toplumunda Yatay Bireyci benlik kurgusu içinde olanların genel olarak tanımadıkları kişilere güven düzeylerinin düşük olduğuna işaret etmektedir. Türk toplumunda var olan güven düşüklüğünün benlik biçimlerinden bağımsız olarak bu süreci etkilediği yorumu yapılabilir. Bu durum Sosyal sermayenin de Türk toplumunda düşüklüğüne işaret etmektedir.

Araştırma bulgularına göre Dikey toplulukçuluk kurumsal güveni yordamıştır ($\beta = .199$, $p < .012$, $t = 2.535$). Yatay Bireycilik de Kurumsal Güveni yordamıştır ($\beta = -.213$, $p < .005$, $t = -3.049$). Ancak değerler negatif yöndedir bu nedenle yatay bireycilik arttıkça kurumsal güvenin düştüğü yorumu yapılabilir. Yatay Toplulukçuluk ($\beta = .026$, $p < .737$, $t = .336$) ve Dikey Bireycilik ($\beta = -.60$, $p < .396$, $t = -.851$) Kurumsal Güveni yordamadığı görülmektedir. Araştırmanın bu bulguları genel olarak kurumlara karşı bir güvensizlik olduğunu göstermektedir. Dikey Toplulukçuluğun kuramlara güveni yordaması bireylerde statü ve hiyerarşi farklılığına vurgu olunca kurumlara karşı güvenin arttığı şeklinde yorumlanabilir. Bu durum statü artınca mevcut statüyü korumak için kurumlara güven olduğu şeklinde yorumlanabilir. Yatay Bireyciliğin kurumlara güveni negatif yönde yordaması kendini diğerlerinden farklı ama eşit hisseden

bireylerinde eşitlik değeri arttıkça kuramlara güvenin düştüğü şeklinde yorumlanabilir.

Regresyon analizindeki β değerleri incelendiğinde, Yatay Toplulukçuluk ($\beta = .402$, $p < .005$, $t=6.051$) ve Dikey Toplulukçuluk ($\beta = .193$, $p < .005$, $t=2.846$) ortak değerleri yordamıştır. Yatay Bireycilik ($\beta = .068$, $p < .261$, $t=1.127$) ve Dikey Bireyciliğin ($\beta = -.13$, $p < .838$, $t=-.205$) Ortak Değerleri yordamadığı görülmektedir. Araştırmanın bu bulguları alan yazını ile paralelik göstermemektedir. Ortak Değerleri yani başkaları ile ortak iş yapma ve değer oluşturmayı Dikey ve Yatay Toplulukçuluk yordamış Dikey ve Yatay Bireycilik yordamamıştır. Bu durumda Türk toplumunda bir topluluğa ait hissetme ve kendini o toplulukla tanımlama arttıkça ortak iş yapma yöneliminin arttığı bireycilik artıkça bu yönelimin düştüğü şeklinde yorumlanabilir. Bu bulgu bu ölçek maddelerinin Türk toplumunda tanıdıklar arası iş yapma olarak algılandığı şeklinde de yorumlanabilir.

Araştırma bulgularına topluca bakıldığı zaman, hangi benlik biçimi içinde yer alırsa alınsın, genelleştirilmiş güven ve kurumlar güvenin düşük olduğu görülmektedir. Bu bulgular Türk toplumunda sosyal sermayenin düşük olduğuna işaret etmektedir. Bu bulgu yalnızca sosyal sermaye olgusunun bazı araştırmacıların savunduğu gibi batı kültüründe yüksek düzeyde olması ile tam olarak açıklanamaz. Daha öncede belirtildiği gibi Japonya ve Çin toplulukçu bir kültürler olmalarına rağmen sosyal sermaye düzeyleri yüksektir (OECD, 2010). Buna ek olarak bu araştırma Türk kültürü içinde olmakla beraber, bireylerin kendilerini yatay dikey bireyci ve toplulukçu olarak algılamaları üzerinden yapılmıştır. Bu nedenle Türkiye’de genel olarak sosyal sermaye olgunun düşük olduğu sonucuna varılabilir. Türkiye’de sosyal sermaye olgusu üzerine yapılan daha önceki çalışmalarda da sosyal sermaye düzeyi düşük olarak bulunmuştur (Erdoğan, 2003; OECD, 2010; Uçar, 2011; Uçar ve Morsünbül, 2015). Ortalamalar incelendiğinde türk toplumunda Yatay Bireycilik ve Yatay Toplulukçuğun yüksek olduğu Dikey Bireycilik ve Dikey Toplulukçuluğun düşük olduğu görülmektedir. Bu durum Türk kültüründe kendini diğerleri ile eşit olarak görmenin önemli olduğu rekabet, kazanma ve statü farkının vurgulanmasının düşük düzeyde olduğuna işaret etmektedir. ($\bar{X} YB=35.06 > \bar{X} YT=34.30 > \bar{X} DT=32.61 > \bar{X} DB=28.36$). En düşük ortalama dikey bireycilik olarak bulun-

muştur(\bar{X} DB=28.36) Bu bulgudan hareketle Türk kültüründe dikey bireyciliğin özellikleri olan rekabet, statü olarak farklılığa önem verme ve eşitsizlik vurgusu yaparak kendini güçlü bir şekilde diğerlerinden farklı algılamanın düşük düzeyde olduğuna işaret edebilir. Ölçeklerdeki madde sayıları dikkate alınarak incelendiğinde en yüksek ortalama stratejik güven (\bar{X} SG=34.89) en düşük genelleştirilmiş güven(\bar{X} GG=28.70) olarak bulunmuştur. Bu değerler de Türk toplumunda sosyal sermayenin düşüklüğüne işaret etmektedir.

Yatay Dikey Bireycilik ve Toplulukçuluk ayrımı rekabet, eşitlik, statü vb değerler ile ilişkilidir. Genelleştirilmiş Güveni Yatay Bireycilik ve Yatay Toplulukçuluk negatif yönde yordamıştır. Bu durum sosyal sermaye ve eşitlik olgusunun yakın ilişkili olduğuna işaret etmektedir. Değerler ve sosyal sermaye ilişkisi Türk kültüründe araştırılmalıdır.

Türk toplumunda diğer insanlara karşı genel bir güven düşüklüğü görülmektedir. Tanıdıklar arası güveni bile yalnızca Yatay Toplulukçuluk yordamıştır. Bu durumun nedenleri ve değerler ile ilişkileri araştırılmalıdır.

Relationships Between Vertical And Horizontal Individualism/Collectivism And Social Capital

*

Mehmet Ertuğrul Uçar – Ümit Morsünbül

Aksaray University

Social capital is a result of human relations that depends on trust and it is a non-material capital. Three important components of social capital that created by social networks are trust, common values and the emotional of belongings. To know people and to be in touch with them are not enough for the emergence of a social capital. Belonging, knowing and trust to other people and to believe that you are sharing common values with these people are necessary for the social capital.

In cross cultural and social psychology self is defined as dependent and interdependent selves that explain effect of culture. In this approach dependence-interdependence represent that how individuals feel and behave regardless individuals live in which society and part of society. However explaining individual's behavior with dependence-interdependence caused to confusion like individualism-collectivism.

According to Triandis, it is important to make the distinction between vertical and horizontal individualism/collectivism. Vertical collectivism includes perceiving the self as a part (or an aspect) of a collective and accepting inequalities within the collective. Horizontal collectivism includes perceiving the self as a part of the collective, but seeing all members of the collective as the same; thus equality is stressed. Vertical individualism includes the conception of an autonomous individual and acceptance of inequality. Horizontal individualism includes the conception of an autonomous individual and emphasis on equality. Some psychologists suggest that social capital related to individualism and collectivism. In light of the literature the aim of this study is to examine

whether vertical and horizontal individualism/collectivism predict social capital.

In the present study it is hypothesized that;

Hypothesis 1. Vertical and horizontal individualism/collectivism significantly predict strategic trust.

Hypothesis 2. Vertical and horizontal individualism/collectivism significantly predict general trust.

Hypothesis 3. Vertical and horizontal individualism/collectivism significantly predict institutional trust.

Hypothesis 4. Vertical and horizontal individualism/collectivism significantly predict common values.

The participants of this study consisted of 234 (66.7% female, 33.3% male) university students. Personal data form was used to obtain data on demographical features of the participants such as age and gender. The Vertical and Horizontal individualism/Collectivism Scales, Social Capital Scale including strategically trust scale, general trust scale, institutional trust scale, common values scale were used.

Pearson correlation was used in order to determine correlation between variables. Regression analysis was used to determine whether vertical and horizontal individualism/collectivism predict social capital.

The preliminary analysis indicated that Vertical individualism/Collectivism and Horizontal individualism/Collectivism significantly predicted strategically trust, general trust, institutional trust, common values. First regression analyzed showed that Vertical individualism/Collectivism and Horizontal individualism/Collectivism significantly predict strategically trust.

Vertical individualism/Collectivism and Horizontal individualism/Collectivism significantly explained 24 % variance of totally in strategically trust ($R=.485$, $R^2=.235$, $F=17.595$, $P<0.05$). Horizontal individualism/Collectivism significantly predicted strategically trust ($\beta =.353$, $p < .005$, $t=5.083$) others not.

Second regression analysis showed that Vertical individualism/Collectivism and Horizontal individualism/Collectivism significantly predict general trust ($R=.326$, $R^2=.106$, $F=6.820$, $P<0.05$). Vertical individualism/Collectivism and Horizontal individualism/Collectivism significantly explained of 11 % total variance in general trust.

Horizontal individualism ($\beta = -.250$, $p < .005$, $t = -3.659$) and Vertical Collectivism ($\beta = -.192$, $p < .013$, $t = 2.505$) significantly predicted only general trust. Vertical Collectivism and Horizontal individualism predicted general trust but directions are negative. Its means when Vertical Collectivism and Horizontal individualism decrease, general trust increases.

Third regression analysis showed that Vertical individualism/Collectivism and Horizontal individualism/Collectivism significantly predict, institutional trust Vertical individualism/Collectivism and Horizontal individualism/Collectivism is significantly explained of 7 %total variance in institutional trust ($R = .260$, $R^2 = .067$, $F = 4.143$, $P < 0.05$).

Horizontal individualism ($\beta = -.213$, $p < .005$, $t = -3.049$) and Vertical Collectivism ($\beta = -.199$, $p < .012$, $t = 2.535$) significantly predicted institutional trust.

Fourth regression analysis showed that Vertical individualism/Collectivism and Horizontal individualism/Collectivism significantly predicted common values. Vertical individualism/Collectivism and Horizontal individualism/Collectivism significantly explained 30 % of total variance in common values ($R = .549$, $R^2 = .301$, $F = 4.143$, $P < 0.05$). In this model Horizontal Collectivism explained %40 total variance ($\beta = .402$, $p < .005$, $t = 6.051$), Vertical Collectivism explained 29 %total variance ($\beta = .193$, $p < .005$, $t = 2.846$) in common values.

Overall, the results of this study indicated that Vertical individualism/Collectivism and Horizontal individualism/Collectivism predicted social capital strategically trust, general trust, institutional trust, common values.

In this study means of general trust is low ($\bar{x} = 28.70$) and strategically trust is high ($\bar{x} = 34.89$) in study groups. There are negative relationships between Horizontal individualism and general, trust institutional trust. This finding indicated that social capital and trust are low in Turkish culture regardless self types.

Kaynakça / References

Allik J., ve Realo A. (2004). Individualism-collectivism and social capital. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 35(1), 29-49.

- Aronson, E., Wilson, T.D. ve Akert, R.M. (2012). *Sosyal psikoloji*. Orhan Gündüz (Çev.). İstanbul: Kaknüs
- Berry, J. W., Poortinga, Y. H., Breugelmans, S. M., Chasiotis, A., ve Sam, D. L. (2015). *Kültürlerarası psikoloji araştırma ve uygulama*. Çev. Ed. Leman Pınar Tosun, Ankara: Nobel.
- Burger, J.M. (2016). *Kişilik* (5.Baskı). İnan Deniz Erguvan Sarıoğlu (Çev.). İstanbul: Kaknüs.
- Büyüköztürk, S., Kılıç Çakmak, E., Akgun, O. E., Karadeniz, S., ve Demirel, F. (2008). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. Ankara: Pegem Akademi.
- Coleman, J.S., (1994). *Foundations of social theory*. Belknap Pres. Cambridge MA
- Coleman, J.S., (1988). Social capital in the creation of human capital. *American Journal of Sociology*, 9(94), 95-120
- Erdoğan, E., (2005). *Türk gençliği ve siyasal katılım boyutları*. http://www.ari.org.tr/index.php?option=com_frontpage&Itemid=1 (2010 da ulaşıldı)
- Field, J., (2006). *Sosyal sermaye*. (Çev: B.Bilgen ve B. Şen) İstanbul: Bilgi üniversitesi Yayınları.(Eserin orijinali 2003 yılında yayınlandı).
- Fiske, A. P. (2002). Using individualism and collectivism to compare cultures--A critique of the validity and measurement of the constructs: Comment on Oyserman et al.(2002). *Psychological Bulletin*, 128, 78-88.
- Fraenkel, J. R., ve Wallen, N. E. (1993). *How to design and evaluate research in education*. New York: Mcgraw-Hill.
- Fukuyama, F (1998). *Güven, sosyal erdemler ve refahın yaratılması*. İstanbul: T. İş Bankası Yayınları
- Hofstede, G. (1984). The cultural relativity of the quality of life concept. *Academy of Management review*, 9(3), 389-398.
- Kağıtçıbaşı, Ç. (1998). Whatever happened to modernization? *Cross-cultural Psychology Bulletin*, 32(4), 8-12
- Kağıtçıbaşı, Ç. (2017a). *Benlik, aile ve insan gelişimi: Kültürel psikoloji*. Koç Üniversitesi Yay: İstanbul

- Kitayama, S., ve Markus, H. R. (2000). The pursuit of happiness and the realization of sympathy: Cultural patterns of self, social relations, and well-being. *Culture and subjective well-being*. (Ed Diener and Eunkook M. Suh, editors). Boston: MIT press.
- Karasar, N. (2004). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Markus, H. R., ve Kitayama, S. (1991). Culture and the self: Implications for cognition, emotion, and motivation. *Psychological review*, 98(2), 224-253
- OECD (2010). *Social Capital, Human Capital and Health* What is Evidence. <https://www.oecd.org/edu/.../45760738.pdf>. (02.02.2016)
- Myers, D.G. (2015). *Sosyal psikoloji* (10. Baskıdan çev.). Serap Akfırat (Çev. Ed.). Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Oyserman, D., Coon, H. M., ve Kemmelmeier, M. (2002). Rethinking individualism and collectivism: evaluation of theoretical assumptions and meta-analyses. *Psychological Bulletin*, 128, 3-72.
- Oyserman, D., (2015). Values: Psychological Perspectives. Values, Psychology of. In: James D. Wright (editor-in-chief), *International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences*, 2nd edition, Vol 25. Oxford: Elsevier. pp. 36-40
- Putnam, R., (1992). *Making democracy work: Civic traditions in modern Italy*. Princeton University Press
- Putnam, R., (2000). *Bowling alone: The collapse and revival of american community*. Simon and Schuster pres
- Singelis, T. M., Triandis, H. C., Bhawuk, D. P., ve Gelfand, M. J. (1995). Horizontal and vertical dimensions of individualism and collectivism: A theoretical and measurement refinement. *Cross-cultural research*, 29(3), 240-275.
- Taylor, S. E., Peplau, L. A., Sears, D. O. (2007). *Sosyal psikoloji*. (çev. Ali Dönmez). İstanbul: İmge yayınları
- Triandis, H. C. (2001). Individualism-collectivism and personality. *Journal of personality*, 69(6), 907-924.
- Triandis, H. C., ve Suh, E. M. (2002). Cultural influences on personality. *Annual review of psychology*, 53(1), 133-160.

- Uçar, E., (2011). *Üniversite öğrencileri ve üniversiteden mezun olan bireylerin sosyal sermaye düzeylerinin benlik biçimleri ve çeşitli değişkenler açısından incelenmesi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Uçar, E., (2016). Sosyal sermaye ölçeğinin geçerlilik ve güvenilirlik çalışması. *Ihlara Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 5-28
- Uçar, M.E. (2015). *Kimlik stilleri beliren yetişkinlikte sosyal sermayeyi yordamakta mıdır?*. I.Uluslararası Uygulamalı Sosyal Bilimler Kongresi,1(1), 807-812. (Tam Metin Bildiri)
- Ulsaner, E.M. (2002). *The moral foundations of trust*. New York: Cambridge University Pres
- Ulsaner, E.M., (2004). *Trust as a moral value*. Handbook of Social Capital. (Eds.D. Castiglione, J.W. Deth, G. Wolleb) Oxford University Press.
- Wasti, S. A, Erdil, E. S. (2007). Bireycilik ve toplulukçuluk değerlerinin ölçülmesi: Benlik kurgusu ve INDCOL ölçeklerinin Türkçe geçerlemesi. *Yönetim Araştırmaları Dergisi*,7, 39-66

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Uçar, M. E. ve Morsünbül, Ü. (2018). Yatay dikey bireycilik/toplulukçuluk sosyal sermaye arasındaki ilişkiler. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 9(16), 794-822. DOI: 10.26466/opus.493082

Gastronomi Eğitimi Alan Üniversite Öğrencilerinin Mesleklerine Yönelik Metafor Algılarının Değerlendirilmesi¹

DOI: 10.26466/opus.452139

*
Ömür Alyakut* - Saime Küçükkömürler**

*Öğr.Gör. Kocaeli Üniversitesi, Kartepe Turizm Meslek Yüksekokulu, Kartepe/ Kocaeli/Türkiye

E-Posta: oalyakut@hotmail.com

ORCID: [0000-0002-5517-1881](https://orcid.org/0000-0002-5517-1881)

**Doç.Dr..Gazi Üniversitesi, Turizm Fakültesi, Gölbaşı/Ankara/Türkiye

E-Posta: saimekl@hotmail.com

ORCID: [0000-0002-7893-7472](https://orcid.org/0000-0002-7893-7472)

Öz

Bu çalışma ile, gastronomi ve mutfak sanatları bölümünde öğrenim gören üniversite öğrencilerinin kendi mesleklerine ilişkin algılarını metaforlar aracılığıyla tespit etmek amaçlanmıştır. Araştırmada nitel araştırma desenlerinden biri olan olgu bilim araştırma deseni kullanılmıştır. Araştırmanın çalışma grubunu Kocaeli Üniversitesi Gastronomi ve Mutfak Sanatları bölümünde eğitim gören 1., 2., ve 3. sınıf öğrencilerinden 80 öğrenci oluşturmuştur. Veriler açık uçlu anket yoluyla toplanmıştır. Ankette öğrencilerden “Gastronomi ve Mutfak Sanatları bölümü mezunları...’ya benzer, çünkü...” cümlesini tamamlamaları istenmiştir. Veriler içerik analizi tekniği ile değerlendirilmiştir. Elde edilen metaforlar; Başka Mesleğe Benzeme (f:27, %40,3), Doğadan Varlıklara Benzeme (f:22, %32,8), Yapay Varlıklara Benzeme (f:11, %16.5) ve Kişinin Hayata Yansıyan Özelliklerine Benzeme (f:7, %10,4) olarak dört kategori altında toplanmıştır. Gastronomi ve Mutfak Sanatları bölümü öğrencilerinde en sık benzetilen meslek; sanatçı, en sık benzetilen doğadan varlık ise, ağaç olmuştur. Diğer kategorilerde her öğrenci tarafından tek metafor üretilmiştir. Kolon, bina, kitap yapay varlıklara benzeme, dahi, savaşı, aşık anne, bebek, burjuva köle metaforları kişinin hayata yansıyan özelliklerine benzeme kategorilerinde öğrencilerin mesleklerini nasıl algıladıklarını ortaya koymuştur. Sonuç olarak, öğrencilerin kendi mesleklerine yönelik olumlu algılara sahip olduğu tespit edilmiştir. Bu çalışmadan elde edilen bulguların farklı çalışmalar için önemli bir veri kaynağı olacağı düşünülmektedir. Benzer çalışmaların farklı eğitim kademelerindeki öğrenci ve öğretim elemanlarının yanı sıra sektörde çalışan aşçılarla da yürütülmesi önemli görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Gastronomi, Mutfak Sanatları, Metafor, Algı

¹ Bu çalışma “III. Uluslararası Gençlik Araştırmaları Kongresi” kapsamında 27 Haziran-1 Temmuz 2018 tarihlerinde Nahçıvan’da bildiri olarak sunulmuştur.

Evaluation of Meta-Perceptions of Professions of University Students Receiving Gastronomy Education

*

Abstract

In this study, it was aimed to determine the perceptions of university students who are studying in gastronomy and culinary arts departments through their metaphors. In the research, one of the qualitative research designs, case study research design was used. The study group formed 80 students from 1st, 2nd, and 3rd grade students who were educated in Gastronomy and Culinary Arts department of Kocaeli University. The data were collected through an open-ended questionnaire. Students who participated in the survey: "Gastronomy and Culinary Arts graduates are similar to ... because ..." the question was asked. The data were evaluated by content analysis technique. The metaphors that were created, Similar to Another Profession (f: 27, 40.3%), Similar to Nature Existence (f: 22, 32.8%), Similar to Artificial Being and Similar to Person Characteristic Reflected to Life (f:7, %10,4) collected as four categories. Gastronomy and Culinary Arts students in the most common analogy artist, the most common of the simulated nature of the tree has been. One metaphor is produced by each student in other categories. Colon, building, book, artifacts, genius, warriors, lovers, mothers, babies, bourgeois slave metaphors have revealed how students perceive their professions in the categories of people that are reflected in life. As a result, it has been determined that students have a positive perception of their profession. Findings obtained with this study are thought to be an important source of data for different studies. It has been considered important that similar studies are carried out with the students and instructors at different levels of education as well as with the workers working in the sector.

Keywords: *Gastronomy, Culinary Arts, Metaphor, Perception*

Giriş

Metafor, bir kavramın bireyde oluşturduğu etiket, anlam ya da kavramsal ifadelerdir. Bu anlamda bir görme ve anlama sürecidir. Bireylerin basit olarak bir kavramı bir başka kavramla açıklamasından daha önemli ve güçlü bir zihinsel üretimdir çünkü ilgili kavrama dönük sahip olunan derinliği ve deneyimleri ifade eder (Eraslan, 2011, s.1).

Metaforlar hem dinleyici hem de konuşmacı açısından gerçekliği sıkıcılıktan kurtarır. Hedef kitlenin daha kolay anlayabileceği ve inanabileceği ifadeler ile hedef kitleye yeni bir düşünme biçimi sunar. Öte yandan, metaforlar bireylerin algılarını ortaya koymanın da etkili bir yöntemidir (Limon ve Durnalı, 2017, s.29).

Gastronomi ise, disiplinler arası çalışmalarla turizm ve ağırlama endüstrisine kültürel ve sosyal boyutta önemli katkılar ve açılımlar sağlayan bir bilim dalıdır (Öney, 2016, s.147). Ülkemizde gastronomi bilimi oldukça yeni olmasına rağmen, her geçen yıl yükseköğretim düzeyinde açılan gastronomi ve mutfak sanatları bölüm sayısı (n=30) artmakta ve ilgili bölümlerde 3000-3500 öğrencinin istihdam edildiği tahmin edilmektedir (Akoğlu vd., 2017, s.147).

Gastronomi eğitimi, dinamik ve sürekli değişen bir çevreye uygun nitelikte işgücü sağlayacak bir mesleki eğitim basamağıdır. Gastronomi ve mutfak sanatları eğitiminde en önemli ayrıntı teorik ve pratik eğitimin birlikte verilmesidir. Ayrıca, öğrencilerin eleştirel düşüncelerini, bilgiye ulaşmalarını, niteliklerini geliştirmelerini, öğrenmeyi öğrenmelerini, girişimci ve yenilikçi olmalarını sağlamaya yönelik eğitim verilmesi de önemlidir (Öney, 2016, s.197-198).

Günümüzde uluslararası dolaşımın en kolay olduğu mesleklerin başında aşçılık gelmektedir. Gastronomi eğitimi iş bulma kolaylığı sağlamanın yanı sıra maddi açıdan da oldukça caziptir (www.yeditepe.edu.tr, 2018). Aşçılık ömür boyu yaratıcılık yetisinin de devrede olması gereken bir meslektir. Mutfak şefleri kendi kendileri ile yarışmak, hep yeni bir şeyler keşfetmek, daha önce yapılanlara bir katkı da kendisi sunmak zorundadır. Ancak mutfakta çalışmak tüm cazibesine rağmen tam anlamıyla ağır işçiliktir. Çalışma saatleri çok uzundur ve çalışılan sürece ayakta durmak zorunluluğu vardır. Hafta sonu tatili, bayram tatili, yaz tatili gibi tatillerinin olmaması aşçılık mesleğine olan talebi azaltsa da

son yıllarda yükselen mesleklerden biri olmuştur. Ve yemek yapmanın, mutfakta çalışmanın bir ekip işi olduğu da asla unutulmamalıdır (Akgün, 2015).

Tüm bu özelliklerinden dolayı, gastronomi ve mutfak sanatları bölümünde öğrenim gören üniversite öğrencilerinin kendi mesleklerine ilişkin algılarını ortaya çıkarmak için metaforlardan yararlanmanın etkili bir yöntem olacağı düşünülmüştür. Çalışmada nitel araştırma desenlerinden biri olan olgu bilim araştırma deseni kullanılmıştır. Öğrencilerden “*Gastronomi ve Mutfak Sanatları bölümü mezunları...’ya benzer, çünkü...*” cümlesini tamamlamaları istenmiştir. Bunun sonucunda elde edilen verilere içerik analizi uygulanmıştır. Bu çalışma ile Gastronomi ve Mutfak Sanatları bölümünde okuyan öğrencilerin kendi mesleklerini açıklarken kullanılan metaforların tercih edilme nedenleri de tespit edilmiştir. Öğrencilerin kendi mesleklerine yönelik bakışın nasıl olduğunun ve nedenlerinin anlaşılması, sorunların belirlenerek, çözüm üretilmesi açısından literatüre katkı sağlanacağı düşünülmüştür.

Metafor Kavramı

Metaforlar günlük hayatta kullandığımız dili sadece süslemeye yönelik bir söz sanatından ibaret değildir, onların insan hayatındaki önemi bundan çok daha fazlasını kapsar. Metafor kavramı Türkçe’de “eğretileme” veya “istiare” olarak kullanılmasına karşın, bu iki kavramın da “metaforun özünü ıskaladığı” düşünülmektedir (Saban, 2008, s.460). Çünkü metafor kelimesi, *metaphoradan* gelen Grekçe bir kelimedir ve “meta: öte” ve “pherin: taşımak” kelimelerinden meydana gelerek “bir şeyi başka bir şey ile anlatmak” manasında kullanılır (Saban, 2008, s.460; Parın, 2017, s.149).

Metafor, bir ilgi veya benzetme sonucu gerçek anlamından başka anlamda kullanılan söz olup, bir kelimeyi veya kavramı kabul edilenin dışında başka anlamlara gelecek biçimde kullanmaktır. Metaforla anlatım, düşünceyi ifade etmenin estetik bir yoludur. Metaforik yöntemle bir düşüncenin daha edebi ve daha kapsamlı anlatımı amaçlanmaktadır (Koroğlu vd., 2018, s.117).

Bilimsel araştırmalarda metafor analizinin bir yöntem olarak kullanılmaya başlanması, Lakoff ve Johnson tarafından 1980 yılında ortaya

atılan 'Çağdaş Metafor Teorisi' ile doğrudan ilişkilidir. Bu yıla kadar genellikle edebiyatla sınırlandırılmış olan metaforların bu teoriyle birlikte sadece dil odaklı olmadığı bunun yanı sıra bilişsel alanların anlamlandırılmasında da etkili olduğu ortaya konmuştur (Köroğlu vd., 2018, s.117). Lakoff ve Johnson'a (2005, s.27) göre, "metaforun özü bir tür şeyi başka bir tür şeye göre anlamak ve tecrübe etmektir." Böylece metafor, X olgusunun Y olgusu gibi olduğunun açık veya örtük bir biçimde belirtilmesiyle oluşur. İşte metaforu bir zihinsel model olarak güçlü kılan şey de budur; onun iki benzeşmez olgu arasında bir ilişki kurulmasını sağlaması veya belli bir zihinsel şemanın başka bir zihinsel şema üzerine yansıtılmasına olanak vermesidir. Bu bağlamda metaforlar, bir bireyin zihninin belli bir anlayış (kavrayış) biçiminden başka bir anlayış (kavrayış) biçimine hareket etmesini sağlayarak, o bireyin belli bir olguyu başka bir olgu olarak görmesine olanak tanır (Saban, 2008, s.460).

Geleneksel anlayışta metaforlar benzetme, istiare, metonimi ile birlikte anılır ve bir kelimenin yerine başkasını kullanma olarak bilinir. George Lakoff ve Mark Johnson'a göre metaforlar düşünce ve dili şekillendiren, yapıya kavuşturan unsurlardır. Metaforların dilsel yönü ikinci plana itilir ve kavramsallığı öne çıkartılır. Kavramların niteliği olarak ele alınan metaforlar sadece sanatsal veya estetik kaygılarla değil belirli kavramların daha iyi anlaşılmasını sağlamak için kullanılır (Parın, 2017, s.118).

Metafor, "bireylerin kendi dünyalarını anlamalarına ve yapılandırılmalarına yönelik güçlü bir zihinsel haritalama ve modelleme mekanizması olarak" günümüzde bilimsel alanda da oldukça dikkat çekmiştir (Saban, 2008, s.461). Bu anlamda bilimsel araştırmalarda metafor analizleri, metaforik düşünme kalıplarının açıklanması ve anlamlandırılması konusunda yararlı olabilmektedir. Bireylerin deneyimleri doğrultusunda ortaya çıkardıkları metaforlar, aslında metaforların bir araç değil, içinde yaşanan bir olgu olduğunu göstermektedir (Köroğlu vd. 2018, s.117).

İlgili alanyazın incelendiğinde metafor analizi yöntemiyle yapılan çalışmalara sıklıkla rastlanmıştır. Ancak gastronomi eğitimi alan üniversite öğrencilerinin kendi mesleklerine yönelik algılarını inceleyen herhangi bir metaforik çalışmaya rastlanmamıştır. Farklı alanlarda yapılan meslek algılarına yönelik çalışmalar değerlendirildiğinde; Kısa' (2013), "Araş-

tırma Görevlilerinin Metaforik Algıları: Kim Onlar? Kim Olmalılar?“, Eraslan (2011), “Sosyolojik Metaforlar“, Asaman (2013), “Özel Eğitim Kurumlarındaki Öğretmen Ve Öğrencilerin Birbirlerine Yönelik Metaforik Algıları“, Çetinkaya (2014), “Öğrencilerinin Kendi Mesleklerine İlişkin Algılarının Metafor Analizi İle İncelenmesi“, Kale ve Çiçek (2015), “Hemşirelerin Kendi Mesleklerine İlişkin Metafor Algıları“, Limon ve Durnalı (2018), “Doktora Öğrencilerinin Doktora Eğitimi ve Öğretim Üyelerine Yönelik Metaforik Algıları“, Ateş ve arkadaşlarının (2018), “Mesleki İmajı Oluşturan Hemşirelik Metaforlarının Değerlendirilmesi” çalışmaları olarak tespit edilmiştir.

Gastronomi Kavramı

“Gastronomi” terimi, Yunanca gaster (mide) ve nomas (yasa) sözcüklerinden meydana gelmiştir. Bu terimlerden hareketle gastronominin yeme içme ile ilgili tüm kural ve normları ifade ettiği söylenebilmektedir. Gastronominin ilgi alanını, nerede, ne zaman, nasıl, ne kadar, ne şekilde ve neyle birlikte ne yenip ne içileceğine dair tavsiye ve rehberlik olarak genişletmek mümkündür (Bucak ve Ateş, 2014, s.316).

Gastronomi, içinde barındırdığı tüm sanatsal ve bilimsel unsurlarla yiyecek ve içeceklerin tarihsel gelişme sürecinden başlayarak tüm özelliklerinin detaylı biçimde anlaşılması, uygulanması ve geliştirilerek günümüz şartlarına uyarlanması çalışmalarını içeren bir bilim dalıdır (Aksoy ve Sezgi, 2015, s.80).

Gastronomi kimya, edebiyat, biyoloji, jeoloji, tarih, tarım bilimi, antropoloji, müzik, felsefe, psikoloji ve sosyolojiyi anlamayı ve değerlendirmeyi içermektedir. Gastronomi sanatsal özelliklerinin yanında fen bilimlerinden (fizik, kimya ve biyoloji), sosyal bilimlerden de (ekonomi, sosyoloji, antropoloji, psikoloji, işletmecilik, yönetim, pazarlama vb.) yararlanmaktadır. Ayrıca fen ve sosyal bilimler için zengin bir araştırma alanıdır (Bucak ve Ateş, 2014, s.316).

Bu kapsamda gastronominin amacı; mümkün olan en iyi beslenme ile insanın korunması ve hayattan zevk almasının sağlanmasıdır. Bu bağlamda gastronominin çalışma konuları; yenilebilir tüm maddelerin, hijyenik bir ortamda hazırlanması, damak ve göz zevkini amaçlayarak sofraya, yenmeye hazır hale getirilmesidir (Şengül ve Türkay, 2016, s.89).

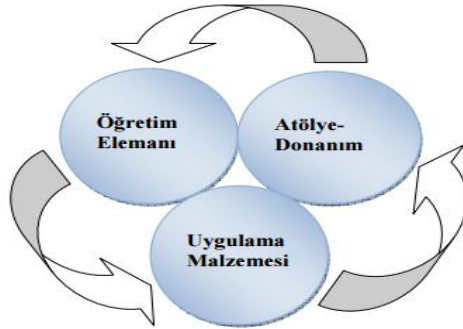
Gastronomi ve Mutfak Sanatları Eğitimi

Eğitimin çağdaş anlamı, insanların davranışlarında belli amaçlara göre değişiklik oluşturmasını içermektedir. 1950'lerde getirdiği yaklaşımla program geliştirme alanında önemli katkıları olan Tyler, eğitimi "bireylerin davranış biçimlerini değiştirme süreci" olarak tanımlamış ve bu tanım bugüne dek yaygın kabul görmüştür (Fidan, 2012, s.2).

Başka bir tanımlama ise eğitim, "bireyin davranışında kendi yaşantısı yoluyla ve kasıtlı olarak istendik değişme meydana getirme süreci" olarak tanımlanmaktadır. Eğitim, özellikle sanayi ve hizmet sektörünün gereksinme duyduğu bilgi ve beceriye sahip nitelikli işgücünü geliştirerek, çalışanları daha verimli kılarak ekonomik büyümeye önemli katkılarda bulunur (Aslan, 2010, s.42). Eğitimin temel amacı, insanların bilgi ve becerilerinin artırılması, onların topluma iyi bir vatandaş olarak kazandırılmasıdır.

Mesleki eğitim ise; bir toplumdaki bireylerin meslek sahibi olabilmeleri ve mesleğin gerektirdiği bilgi, beceri ve pratik uygulama yetenekleri kazandırmak suretiyle birey kabiliyetlerini fiziksel, entelektüel, duygusal, sosyal ve ekonomik yönlerden geliştirme sürecidir (Hacıoğlu, 1995).

Mesleki eğitimin amaçları; bireylerin eğitimini devam ettirmek ve iş dünyasına bilgili, becerikli ve başarılı personel yetiştirmektir (Aslan, 2010, s.46). Şekil 1'de gastronomi eğitiminin temel amaçları verilmiştir (Görkem ve Sevim, 2016, s.981).

Şekil 1: Gastronomi Eğitiminin Temel Amaçları

Özellikle üniversitelerin gastronomi bölümlerinin hemen hepsinin programında hem yiyecek içecek işletmesi hem de yemek pişirme sanatı eğitimi bulunmaktadır. Dört yıllık eğitim süresince temel mutfak bilgileri, ileri gastronomi teknikleri, dünya mutfaklarının incelikleri, Türk mutfağı öğretilmektedir. Mutlaka her yılın sonunda yurt içi ve dışı otellerde, restoranlarda, tatil köylerinde mecburi stajlar bulunmaktadır (Görkem ve Sevim, 2016, s.981).

Aşçılık eğitimi; gıda maddelerini endüstri standartlarına uygun olarak hazırlama, pişirme, sunma bilgi ve becerisi kazandırma süreci olarak tanımlanabilir. Ülkemizde aşçılık eğitimi örgün ve yaygın turizm eğitimi olmak üzere iki grupta verilmektedir. Örgün eğitim; ortaöğretim ve yükseköğretim programlarını kapsarken, yaygın eğitim ise çeşitli resmi veya özel kurumları kapsamaktadır (Tekin ve Çidem, 2015, s.977).

Bugün gastronomi ve aşçılık programlarına olan gereksinim ve öğrenci talebi sonucu turizm eğitimi kapsamında, hem devlet hem de vakıf üniversiteleri bu alanda hızla programlar açmaya başlamış ve bunun sonucunda ilgili programların sayı ve kontenjanlarında astronomik artışlar gözlenmiştir.

Gastronomi ve mutfak sanatları eğitimi, gıda bilimi, yiyecek hazırlama, beslenme, pişirme yöntemleri ile estetik bilgi ve beceri gerektiren bir disiplindir. Aşçılık ve gastronomi eğitimi uygulama ağırlıklı bir süreç gerektirdiği için derslerin mesleğin özelliğine uygun olarak inşa edilmiş okul ve atölyelerde, tecrübeli öğretim elemanlarınca verilmesi, öğrencilerin mesleki yeterliği yönünden büyük önem arz etmektedir. Ayrıca sektörün gereksinim duyduğu standartlarda eğitim verilebilmesi bu bölümlerin uygulama atölyelerinin sektörde kullanılan teknolojiye uygun donanımına sahip olmasını ve her bir öğrencinin işlenecek konuyla ilgili yeterli uygulama malzemesine sahip olmasını gerektirmektedir (Görkem ve Sevim, 2016, s.978).

Türkiye’de orta öğretim düzeyinde 1960’lı yıllardan itibaren verilmeğe başlanan mutfak eğitimi, 1997 yılında Abant İzzet Baysal Üniversitesi bünyesinde Aşçılık Bölümünün açılmasıyla ön lisans düzeyinde verilmeye başlanmıştır. Diğer yandan 2003 yılında Yeditepe Üniversitesi bünyesinde Gastronomi ve Mutfak Sanatları bölümünün açılmasıyla,

Türkiye lisans düzeyinde gastronomi eğitimi ile tanışmıştır (Görkem ve Sevim, 2016, s.979).

Özellikle üniversitelerin gastronomi bölümlerinin hemen hepsinin programında hem yiyecek içecek işletmesi hem de yemek pişirme sanatı eğitimi bulunmaktadır. Dört yıllık eğitim süresince temel mutfak bilgileri, ileri gastronomi teknikleri, dünya mutfaklarının incelikleri, Türk mutfacı öğretilmektedir. Mutlaka her yılın sonunda yurt içi ve dışı otellerde, restoranlarda, tatil köylerinde mecburi stajlar bulunmaktadır (Akgün, 2015).

Gastronomi mezunları ağırlıklı olarak ulusal ve uluslararası beş yıldızlı otellerin ve restoranların mutfak ekibinde veya bu işletmelerin yiyecek-içecek pazarlama ve muhasebe bölümlerinde, gıda işletmelerinin yeni ürün geliştirme bölümlerinde (ARGE), yiyecek-içecek sektörüne eğitim veren kurumlarda, havayollarına hizmet veren yemek şirketlerinde ve görsel-basılı yayın kuruluşlarında çalışmaktadır (<http://www.yedi-tepe.edu.tr>, 2018).

Araştırmanın Yöntemi

Bu çalışma, nitel araştırma yaklaşımında olgu bilim (fenomenoloji) araştırması olarak desenlenmiştir. Olgubilim bireylerin bir olgu veya deneyime yükledikleri anlam veya bu yöndeki algılarını ortaya koymayı hedefler. Olgubilimde amaç bir olayı katılımcıların bakış açısından tanımlamak veya anlamaktır. Bu yaklaşımı diğer nitel yaklaşımlardan ayıran özellik öznel deneyimlerin araştırmanın merkezinde olmasıdır (Limon ve Durnalı, 2018, s.29). Araştırma kapsamında ele alınan olgu, gastronomi ve mutfak sanatları eğitimi alan öğrencilerin mesleği olan aşçılık/tır/şefliktir.

Bu çalışmada Gastronomi ve Mutfak Sanatları bölümü mezunlarının mesleklerine yönelik algılarını metaforlar aracılığıyla tespit etmek amaçlanmıştır. Bu kapsamda çalışmanın alt amaçları şöyle belirlenmiştir:

- Öğrencilerin aşçılık/şeflik mesleğine ilişkin sahip oldukları metaforları belirlemek
- Öğrencilerin öğrenim gördükleri sınıf açısından sahip oldukları metaforları belirlemek

- Bu metaforları ortak özellikleri bakımından kavramsal kategoriler altında toplamak
- Her metaforun kullanım sıklığını belirlemek. En sık kullanılan metaforların (ideal için) seçilme nedenlerini ortaya koymak.

Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunu 2017-2018 eğitim-öğretim yılında Kocaeli Üniversitesi Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksekokulu, Gastronomi ve Mutfak Sanatları bölümünde eğitim gören 1. 2. ve 3. sınıf öğrencileri oluşturmuştur. Bu bölüm yeni açıldığından 4. sınıf öğrencisi henüz bulunmamaktadır. Araştırma kapsamına toplam 80 öğrenci alınmıştır. Bu öğrenciler basit tesadüfi örnekleme yöntemi ile seçilmiştir. Öğrencilerin demografik özellikleri değerlendirildiğinde; yaş ortalamalarının 21 yaş/yıl olduğu, öğrencilerin 46'sının (%58) erkek, 34'ünün (%42) kadın olduğu belirlenmiştir. Sınıflara göre dağılımlara bakıldığında; 1. Sınıfta 20 öğrenci (18,18); 2. Sınıfta 25 (%33,33) ve 3. Sınıfta 35 (%48,48) öğrencinin katılım sağladığı görülmüştür.

Veri Toplama Aracı

Araştırmanın veri toplama aracı hazırlanırken, metaforların bireysel algıları belirlemede bir araç olarak kullanıldığı araştırmalar incelenmiştir. Bu inceleme sonucunda araştırmalarda genel yönelimin, katılımcılara açık uçlu cümle tamamlanması şeklinde olduğu görülmüştür. Buradan hareketle öğrencilerin mesleğine yönelik algılarını ortaya çıkarmak için "*Gastronomi ve Mutfak Sanatları bölümü mezunları...'ya benzer, çünkü...*" cümlesinin yazılı olduğu bir anket formu verilmiştir. Formun dağıtılmasının ardından öğrencilere metafor olgusu açıklanmış, zihinlerini harekete geçirici birkaç örnek verilmiş ve öğrencilere tek bir metafor üzerinde yoğunlaşarak algılarını formda yer alan cümle ile ifade etmeleri istenmiştir. Bu işlem için öğrencilere 20 dakika verilmiştir. Böylece araştırmanın verilerini oluşturan metaforlar ve açıklamaları elde edilmiştir.

Verilerin Analizi ve Yorumlaması

Bu araştırmada elde edilen verilerin değerlendirilmesinde nitel araştırma yönteminin yaygın bir tekniği olan “içerik analizi tekniği” kullanılmıştır. İçerik analizi, sosyal bilimlerde sıklıkla kullanılan önemli tekniklerden biridir ve belirli kurallara dayalı kodlamalarla bir metnin bazı sözcüklerinin daha küçük içerik kategorileri ile özetlendiği sistematik bir uygulama olarak tanımlanabilir. İçerik analizi, temelde nitel verilerin nicelleştirilmesidir (Eraslan, 2011:7). Çalışma grubundan elde edilen veriler; (1) kodlama ve ayıklama, (2) örnek metafor derleme, (3) kategori geliştirme, (4) geçerlilik ve güvenilirlik ve (5) verilerin bilgisayar ortamına aktarılması olmak üzere beş aşamada analiz edilmiştir.

1-Kodlama ve Ayıklama Aşaması: Katılımcılar tarafından üretilen metaforların alfabetik sıraya göre geçici bir listesi yapılmıştır. Bu amaç doğrultusunda katılımcıların yazılarında belli bir metaforu net bir şekilde dile getirip getirmediğine bakılmıştır. Bu aşamada basitçe her katılımcının sunduğu metafor kodlanmıştır. Örneğin, sanatçı, komutan, elmas vb.

2-Örnek Metafor Derleme: Konuyla alakalı metaforlar tekrar alfabetik olarak sıralanmış ve tekrar gözden geçirilmiştir. Her metaforu temsil eden katılımcı kompozisyonlarından birer “örnek metafor ifadesi” seçilmiştir. Böylece, 67 metaforun her biri için onu en iyi temsil ettiği varsayılan katılımcı metafor imgelerinin derlenmesiyle birlikte bir “örnek metafor listesi” oluşturulmuştur. Bu liste, iki temel amaca yönelik olarak derlenmiştir: (a) metaforların belli bir kategori altında toplanmasında bir başvuru kaynağı olarak kullanmak ve (b) bu araştırmanın veri analiz sürecini ve yorumlarını geçerli kılmak.

3-Kategori Geliştirme: Temel olarak katılımcılar tarafından üretilen metafor imgeleri meslek olgusuna ilişkin sahip oldukları ortak özellikler bakımından irdelenmiştir. Bu işlem esnasında özellikle 67 metafor hakkında oluşturulan “örnek metafor listesi” baz alınarak her metafor imgesinin meslek algısını nasıl kavramsallaştırdığına bakılmıştır. Bu amaç için, katılımcılar tarafından üretilen her metafor imgesi (1) metaforun konusu, (2) metaforun kaynağı ve (3) metaforun konusu ile kaynağı arasındaki ilişki bakımlarından analiz edilmiştir. Daha sonra her metafor

imgesi mesleğe ilişkin sahip olduğu perspektif bakımından belli bir tema ile ilişkilendirilerek 5 kategori oluşturulmuştur. Ayrıca çalışma sürecinde daha önce yapılmış çeşitli çalışmalara da bakılmış ve kategori oluşturma aşamasında Kısa (2014)'nın "*Araştırma Görevlilerinin Metaforik Algıları: Kim Onlar? Kim Olmalılar?*" isimli çalışmasından yararlanılmıştır.

4-Geçerlik ve Güvenirlik: Oluşturulan kategorilerin, kodları temsil edip etmediğini belirlemek için uzman görüşüne başvurulmuştur. Uzmanla, kodların listesi verilerek ilgili temalara göre sınıflandırma yapılmaları istenmiştir. Uzmanın yaptığı eşleştirme, araştırmacının yaptığı eşleştirme ile karşılaştırılmıştır. Bu eşleştirmelerden sonra ortaya çıkan farklılıkları göz önünde bulundurarak araştırmanın güvenilirliğini hesaplamak için Miles ve Huberman'ın (1994, s.64, aktaran Kısa, 2013, s.51) aşağıda belirtilen formülü kullanılmıştır.

$$\text{Güvenirlik} = \frac{\text{Görüş Birliği}}{\text{Görüş Birliği} + \text{Görüş Ayrılığı}} \times 100$$

Buna göre uzman ve araştırmacı arasındaki görüş birliğinin %75'in üzerinde çıkması, güvenilirliğin sağlandığına işaret etmiştir.

5-Veriler bilgisayar ortamına aktarılması: Bütün veriler bilgisayar ortamına aktarılarak frekans (f) ve yüzde (%) değerleri hesaplanmıştır.

Bulgular

Bu bölümde çalışmanın bulguları iki temel başlık altında toplanarak sunulmuştur. "*Gastronomi Ve Mutfak Sanatları Bölümü Öğrencilerinin Mesleklerini Algılamada Kullandıkları Metaforlar ve Seçilme Nedenleri*" başlıklarıdır.

Gastronomi ve Mutfak Sanatları Bölümü Öğrencilerinin Mesleklerini Algılamada Kullandıkları Metaforlar

Gastronomi ve Mutfak Sanatları bölümünde okuyan 80 öğrencinin ürettiği metaforlar değerlendirildiğinde; on üç (13) öğrencinin cevabı; metafor üretmediği, ortaya konan ifadenin metafor niteliği taşımadığı veya birden fazla metafor ürettiği için geçerli kabul edilmemiştir. Bu kapsamda değerlendirilmeye alınan metafor sayısı 67 olarak belirlenmiştir.

Öğrenciler “*Gastronomi ve Mutfak Sanatları bölümü mezunları...’ya benzer*” ifadesine yönelik 43 farklı, 24 ortak olmak üzere toplam 67 geçerli metafor üretmiştir. Ortak 24 metafor, 8 başlık altında toplanmıştır.

Üretilen metaforlar alfabetik sıraya göre şöyle sıralanabilir:

Ağaç(3), Anka kuşu, anne, arı, aslan, aşık, balerin/balet, balon, bebek, beslenme uzmanı, bez ayakkabı, bina, burjuva köle, cambaz, çiftçi, dahi, defter, değerli taş, demir, doktor(3), elmas(2), eczacı, fındık, gemi, güneş, karınca(2), kaybolmuş çocuk, kek, kitap, kimyager, mermer heykel, kolon, komutan(2), kurt(2), lunapark, manav, muhasebeci, mühendis(2), network ağı, orkestra şefi, oyuncu, psikolog, sanatçı(8), savaşçı, tarla, tır şoförü, tohum, toprak, tren, Türkiye, ufuk.

Tablo 1. Sınıflara Göre Üretilen Metaforlar ve Dağılımı

Sınıflar	Metaforlar	f	%
1. Sınıf.	Kaybolmuş çocuk, ağaç, sanatçı (2), manav, kolon, defter, kurt, psikolog, güneş, muhasebeci	11	16,4
2.Sınıf	Kimyager, beslenme uzmanı, sanatçı (3), burjuva köle, kurt, ufuk, komutan, doktor, mühendis, arı, karınca, ağaç, eczacı, anne, orkestra şefi, Anka kuşu, aslan, oyuncu, tarla, bina, dahi	23	34,3
3.Sınıf	Fındık, bez ayakkabı, balon, cambaz, komutan, savaşçı, Türkiye, sanatçı (3), mermer heykel, kek, balerin/balet, bebek, gemi, doktor (2), tohum, karınca, aşık, tren, kitap, değerli taş, çiftçi, network ağı, ağaç, tır şoförü, lunapark, demir, elmas (2), toprak, mühendis	33	49
Toplam		67	100

Ortak metaforlar; *ağaç, doktor, elmas, karınca, komutan, kurt, mühendis ve sanatçı* olarak sıralanmıştır.

En az olarak üretilen metaforların bir birinden farklı ve çok sayıda olması, öğrencilerin meslek algılarına yönelik çok sayıda farklı anlamlara sahip olduklarını göstermiştir.

Öğrencilerin öğrenim gördüğü sınıflarına göre ürettiği metaforlar ve bu metaforların dağılımı tablo 1’de verilmiştir.

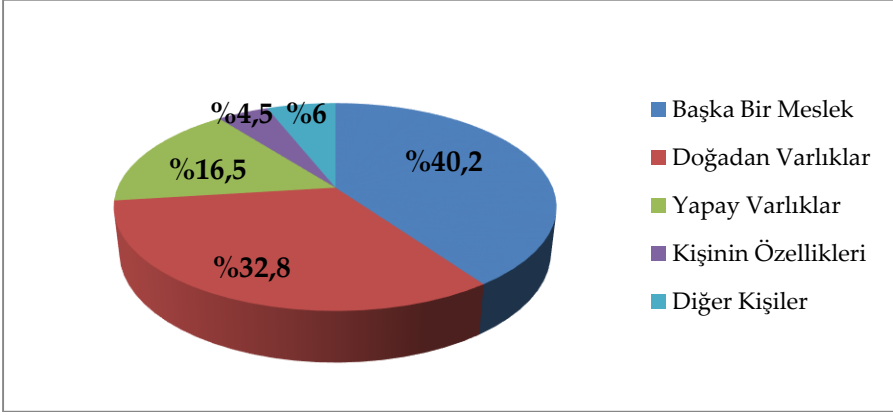
Tablo 1 ‘e göre; 1. sınıf öğrencileri 11 (%16,4) geçerli metafor üretirken, 2. sınıf öğrencileri 23 (%34,3), 3. sınıf öğrencileri ise 33 (%49,3) geçerli metafor üretmiştir. Tüm sınıflarda *ağaç* ve *sanatçı* metaforu ortak olarak üretilirken, *kurt* metaforu 1.ve 2. sınıflarda, *doktor*, *komutan*, *mühendis* ve *karınca* metaforları 2. ve 3. sınıflarda, *elmas* metaforu da 3. sınıflarda ortak olarak üretilmiştir.

Üretilen metafor sıklıkları genel olarak değerlendirildiğinde; 1. sınıf öğrencilerinin eğitim hayatının başında olması nedeniyle, mesleklerine yönelik algılarının henüz gelişmediği ve sınırlı olduğu ancak eğitim süresi arttıkça mesleklerine yönelik algıların farklılaştığı, genişlediği ve arttığı, 1. ve 2. sınıf öğrencilerinin ürettiği metafor sıklıkları ile ortaya koyulmuştur.

Metaforların Ortak Özellikleri Bakımından Kavramsal Kategoriler Altında Toplanması ve Seçilme Nedenleri

Öğrencilerin “*Gastronomi ve Mutfak Sanatları bölümü mezunları...’ya benzer*” ifadesine yönelik geliştirdikleri metaforlar konu ve kaynak arasındaki ilişki bakımından değerlendirilmiş ve birbiriyle ilişkili olan metaforlar 4 kategori altında toplanmıştır. Bu kategoriler en yüksek frekanstan sırasıyla: *Başka Mesleğe Benzeme* (f:27, %40,3), *Doğadan Varlıklara Benzeme* (f:22, %32,8), *Yapay Varlıklara Benzeme* (f:11, %16,5) ve *Kişinin Hayata Yansıyan Özelliklerine Benzeme* (f:7, %10,4) olarak gruplanmıştır. Kategoriler ve yüzdelik dağılımları grafik 1’de verilmiştir.

Bu bölümde öğrencilerin ürettiği metafor kategorileri gruplandırılmış ve ayrı tablolar halinde aşağıda verilmiştir. “*Gastronomi ve Mutfak Sanatları bölümü mezunları...’ya benzer*”, *çünkü...*” ifadesine yönelik öğrencilerin kullandıkları metaforların seçilme nedenleri de her tablonun altında açıklanmıştır.

Grafik 1: Öğrencilerin Mesleklerine Yönelik Geliştirdikleri Metaforların Kategorik Dağılımı

Kategori 1: Başka Bir Mesleğe Benzeme

Başka bir mesleğe benzeme kategorisine ait, her metaforun kullanım sıklığını belirlemeye yönelik veriler tablo 2’de verilmiştir. Bu kategoride 27 (%40,2) geçerli metafor üretilmiştir.

Tabloya göre, öğrencilerin en yüksek sıklıkla kendi mesleklerini öncelikle *sanatçı* (f:8, %29,7), daha sonra *doktor* (f:3, %11,1), *komutan ve mühendis* (f:2, %7,4) gibi mesleklere benzettiği görülmüştür. Bu metaforların seçilme nedenleri; aşçılık mesleği *sanatçı* gibi estetik değere sahip, *doktor* gibi sağlığı düşünen (koruyucu hekim), *komutan* gibi lider ve kriz çözen, *mühendis* gibi üreten, tasarımcı ve yeniliğe açık olarak algılanmıştır.

Bu kapsamda aşçılık mesleği; estetik, araştırma ve bilgiye dayalı, disiplinli ve organize edici gibi olumlu niteliklere sahip bir meslek algısı oluşturmuştur.

Daha az sıklıkla (f:1, %3,85) üretilen metaforlar ve nedenleri şunlardır; *Orkestra şefi* metaforunda kaynak kullanımı ve yönetim başlıkları öne çıkmıştır. Buna göre; bir aşçının, mutfağın tüm kaynaklarını (insan- ekipman- zaman- para vb.) ekonomik kullandığı ve eşgüdümlü yönettiği belirtilmiştir. *Çiftçi* ve *tır şoförü* metaforunda emek ve hedef başlıkları öne çıkmıştır. Bu kapsamda aşçının büyük emek harcadığı, hem işini

hem kendini büyüterek hedefe varmaya odaklandığı iletilmiştir. *Kimyager* ve *beslenme uzmanı* metaforları ile yemek pişirmenin kimyasal bir olay olduğu ve doğru gıdaları kullanmayı bildikleri, *manav* metaforu ile mevsimine uygun besinleri bir araya getirerek mönüler hazırlayabildikleri, *muhasebeci* metaforuyla maliyet kontrolü yapabildikleri, *psikolog* metaforu ile besinleri kullanarak müşterilerde motivasyon sağlamayı (çikolata, tatlı vb.) bildikleri yönünde genellikle olumlu algılar belirtmişlerdir.

Tablo 2: Başka Bir Meslek Kategorisinin Frekans ve Yüzde Dağılımı

Kategoriler	f	%	Metaforlar	f	%
			Balerin/Balet	1	3,7
			Beslenme Uzmanı	1	3,7
			Cambaz	1	3,7
			Çiftçi	1	3,7
			Doktor	3	11,1
			Eczacı	1	3,7
			Kimyager	1	3,7
Başka Bir Meslek	27	40,2	Komutan	2	7,4
			Manav	1	3,7
			Muhasebeci	1	3,7
			Mühendis	2	7,4
			Orkestra Şefi	1	3,7
			Oyuncu	1	3,7
			Psikolog	1	3,7
			Sanatçı	8	29,7
			Tır Şoförü	1	3,7
Toplam	27	40,2		27	100,0

Bu metaforlar içinde *çiftçi*, *tır şoförü* ve *balet/balerin* metaforu, mesleğin zorluklarını anlatması bakımından önemli görülmüştür. Tüm bu metaforların ortak özelliği 2. sınıf öğrencisi tarafından “oyuncu” metaforuyla şöyle açıklanmıştır:

“- aşçı bir oyuncu gibi sürekli oyun oynar. Bu oyun süreci öğrencilikte başlar, ömrünün sonuna kadar devam eder çünkü aşçı mutfaktan asla ayrı kalmaz. Bu sürede sürekli çalışarak kendini geliştirir, yeni tatlar peşinde koşar, denemeler, yanılmalarla pes etmez, çevresini mutlu etmeyi sever ve işini yaparken tüm mesleklere bürünür sonunda zirveye ulaşan bir oyuncu gibi tanınır ve bilinir ama çok yorgundur...’”.

Kategori 2: Doğadan Varlıklara Benzeme

Doğadan varlıklara benzeme kategorisine ait dağılım tablo 3'te verilmiştir. Buna göre öğrenciler 22 (%32,8) geçerli metafor üretmiştir.

En yüksek sıklıkla aşçılık mesleği, öncelikle *ağaç* (f:3, %13,7) daha sonra *karınca*, *kurt* ve *elmas* (f:2, %9,1) gibi doğal varlıklara benzetilmiştir. Bu metaforlardan 2 tanesi hayvan, 1 tanesi bitki ve 1 tanesi de maden olarak kavramlaştırılmıştır. Bu kapsamda mesleğin, bir hayvan gibi zorlu koşullarda mücadeleci, bir bitki gibi köklerine bağlı ve yararlı, bir maden gibi değerli olduğu algısı iletilmiştir.

Doğadan varlıklara yönelik en sık üretilen bu metaforlar, tüm sınıflarda ortak üretilen metaforlar olduğundan tablo 5'de ayrıntılı olarak açıklanmıştır.

Tablo 3: Doğal Varlıklara Benzeme Kategorisinin Frekans ve Yüzde Dağılımı

Kategoriler	f	%	Metaforlar	f	%
			Ağaç	3	13,7
			Anka Kuşu	1	4,6
			Arı	1	4,6
			Aslan	1	4,6
			Fındık	1	4,6
			Güneş	1	4,6
			Karınca	2	9,1
Doğadan Varlıklar	22	32,8	Kurt	2	9,1
			Tarla	1	4,6
			Tohum	1	4,6
			Toprak	1	4,6
			Türkiye	1	4,6
			Elmas	2	9,1
			Değerli Taş	1	4,6
			Kek	1	4,6
			Demir	1	4,6
			Ufuk	1	4,6
Toplam	22	32,8		22	100,0

Daha az sıklıkla üretilen metaforlardan bazıları ve seçilme nedenleri şöyledir: *Anka kuşu* metaforunda yeniden başlama ve dirilme başlıkları öne çıkmıştır. Böylece “eğitilmiş aşçılar sayesinde Türk mutfağının tekrar araştırılacağı ve geçmiş lezzetlerin günümüze uyarlanacağı belirtilmiştir. *Türkiye* metaforuyla; zenginlik ve lezzet başlıkları öncelenmiştir. Bu kapsamda ülkemizde kültürel çeşitliliğe uygun olarak çok çeşitli ve güzel tatların bulunduğu ve bir araya getirileceği ifade edilmiştir. Diğer metaforlarda ise aşçılık mesleği bir *tohum, toprak, tarla ve çiftçiye* benzetilerek emek, zaman ve yetkinlik başlıkları altında toplanmıştır. Buna göre; her gün emek harcanan, değişen ve gelişen, sonunda yetkinlik veren bir meslek algısı oluşturulmuştur. Bu sayede zamanla *değerli bir taş, elmas, maden* ya da *güneş* gibi hem kendilerine hem de çevrelerine ışık verecekleri belirtilerek metafor üretme nedenleri pekiştirilmiştir.

Bu metaforların seçilme nedenlerinde öne çıkan başlıklar ise; emek ve çok çalışma gerektiren, uzun sürede yetkinlik kazandıran, birleştirici bir role sahip ve ekip çalışmasını destekleyen meslek algısıdır.

Kategori 3: Yapay Varlıklara Benzeme

Yapay varlıklara benzeme kategorisinin dağılımı tablo 4’te verilmiştir. Tablo değerlendirildiğinde, toplam 11 (%16,5) geçerli metafor üretildiği belirlenmiştir.

Tablo 4: Yapay Varlıklara Benzeme Kategorisi

Kategoriler	f	%	Metaforlar	f	%
			Balon	1	9.1
			Bez Ayakkabı	1	9.1
			Bina	1	9.1
			Defter	1	9.1
			Gemi	1	9.1
Yapay Varlıklar	11	16.5	Kitap	1	9.1
			Kolon	1	9.1
			Lunapark	1	9.1
			Mermer Heykel	1	9.1
			Network Ağı	1	9.1
			Tren	1	9.1
Toplam	11	16,5		11	100,0

Bu kategoride her öğrenci tarafından tek metafor üretilmiştir. “Balon” metaforunda ego ve hayal kırıklığı başlıkları öne çıkmıştır. Buna göre; eğitim esnasında egolarının şişirildiği ancak mesleğe başladıklarında beklentilerinin gerçekleşmediği belirtilmiştir. *Bez ayakkabı* metaforu ile mesleğin çok yorucu ve fedakarlık istediği bu yüzden çabuk pes edebilecekleri, *lunapark* metaforu ile dışarıdan eğlenceli ve zevkli bir meslek görüldüğü ancak gerçekte çok yoğun, ciddi ve yorucu bir meslek olduğuna yönelik olumsuz algılar belirtilirken, *kolon* metaforu ile, sektörünün bel kemiğini oluşturduklarına yönelik olumlu algı belirtmişlerdir.

Bu anlamda mesleğe büyük sorumluluk, bilgi, deneyim ve anlam yüklemişlerdir. Bu algı mesleği network ağına benzeten öğrencinin yaptığı şu açıklamayla da desteklenmiştir:

“- Aşçılar bir araya geldiklerinde ucu bucağı olmayan bilgi ve tecrübe deposuna sahiptirler. Hepsinin ayrı birikimi vardır o yüzden aşçılık, network ağı gibi iletişime ve birlikteliğe açık, ekip çalışması gerektiren önemli bir meslektir”.

Kategori 4: Kişinin Hayata Yansıyan Özelliklerine Benzeme

Kişinin hayata yansıyan özelliklerine benzeme kategorisine yönelik metaforların dağılımı tablo 5’te verilmiştir. Tabloya göre öğrenciler 7 (%10,4) geçerli metafor üretmiş ve her metaforu bir kez üretmiştir.

Metaforların seçilme nedenleri değerlendirildiğinde; *savaşçı* metaforunda çok çalışma, mücadele etme başlıkları öne çıkmıştır. Aşçının özellikle yoğun iş günlerinde (banketler vb.) işi yetiştirmek ve işin kaliteli olmasını sağlamak için mutfakta kaynakların en iyi şekilde kullanımı ile ilgili mücadele ettiği, didinip durduğu ifade edilmiştir.

Dahi metaforu ile öne çıkan başlıklar ise; yaratıcılık, ve hayal gücüdür. Bu kapsamda aşçılık mesleğinin, öngörü, bilgi, tecrübe istediği ve aşçıların da kibar, dürüst ve hayalperest olduğu algısı dile getirilmiştir.

Aşık metaforunda; sevgi ve fedakarlık başlıkları öne çıkmıştır. Aşçılık mesleğinin sevilmeyen yapılamayacağı, mesleğin zor olmasına rağmen bir aşık gibi bu zorlukların görülmediği vurgulanmıştır.

Anne metaforunun; şefkat ve koruma başlığı altında toplandığı görülmüştür. Aşçının, tıpkı anne gibi müşterilerine en lezzetli yemeği sun-

duğu ve gıda güvenliğine yönelik önlem olarak müşterilerinin sağlığını koruduğu algısı kuvvetlidir.

Bebek metaforu; aşçılık mesleğinin büyük fedakarlık istediği, aşçıların uzun sürede yetiştiği ve ilk günkü heyecanla çalışılması gerektiği algısını vurgulamıştır. *Kaybolmuş çocuk metaforu* da bebek metaforuyla ilintilidir. Bu kapsamda, evini, ailesini arayan kaybolmuş çocuk gibi aşçılık mesleğinin de sürekli yeni lezzetleri, tarifleri ve kültürleri aramak zorunda olduğu ifade edilmiştir.

Tablo 5: Kişinin Hayata Yansıyan Özelliklerine Benzeme Kategorisi

Kategoriler	f	%	Metaforlar	f	%
Kişinin Hayata Yansıyan Özellikleri	4	10,4	Savaşçı	1	14,3
			Dahi	1	14,3
			Aşık	1	14,3
			Anne	1	14,3
			Bebek	1	14,3
			Burjuva Köle	1	14,3
			Kaybolmuş Çocuk	1	14,3
Toplam	7	10,4		7	100,0

Burjuva köle metaforuyla ise; aşçılık mesleğinin aşçıyı esir aldığı ve çok çalışarak iyi kazanç elde ettikleri algısını yansıtmıştır. Ancak köle kelimesi ile aslında hizmetkar olduklarının altı çizilmiştir. Metaforu üreten öğrenci; genellikle aşçıların yüksek maaş aldıklarını, rahat yaşayabilecek paraları olmasına rağmen hizmetkar gibi işyerine bağlı kalarak çalıştıklarını ve mesleğin kendilerini esir aldığını iletmiştir.

Gastronomi ve Mutfak Sanatları Bölümü Öğrencilerinin Mesleklerini Algılamada En Sık Kullandıkları Metaforlar ve Seçilme Nedenleri

Öğrencilerin en sık ürettiği metaforların dağılımı Tablo 6’da verilmiştir. Tablo 6’ya göre en fazla üretilen ilk üç metafor “sanatçı” (f:8, %33,3), ağaç-doktor (f:3 %25,2) ve elmas, karınca, komutan, kurt ve mühendis (f:2, %41,5) olarak belirlenmiştir. Bu metaforlar, toplam metaforların %35,8’ini oluşturmuştur.

Gastronomi ve mutfak sanatları bölümü öğrencileri en yüksek frekansla “sanatçı” metaforunu kullanmıştır. Sanatçı metaforunda; estetik ve

doyum başlıkları öne çıkmıştır. Bu kapsamda metaforu üreten öğrenci; yemek yapmanın bir sanat olduğunu ve ürünün hazırlanması ve sunulmasında aşçının bir sanatçı gibi yemeği işleyerek misafirin hem karnını hem de gözünü doyurduğunu ifade etmiştir.

Öğrencilerin ikinci sıklıkla kullandıkları metaforlar; *ağaç* ve *doktordur*. *Ağacın* toprağa bağlı olduğu gibi aşçıların da mutfağa ve mutfak kültürüne bağlı olduğu, her aşçının mutfağın bir dalında uzmanlaşarak bilgelige eriştiği ve *ağaç* gibi uzun sürede yetiştiği algısı iletilmiştir.

Tablo 6: En Sık Kullanılan Metaforlar

Kategoriler	f	%	Metaforlar	f	%
En Sık Kullanılan Metaforlar	24	35,8	Sanatçı	8	33,3
			Ağaç	3	12,6
			Doktor	3	12,6
			Elmas	2	8,3
			Karınca	2	8,3
			Komutan	2	8,3
			Kurt	2	8,3
			Mühendis	2	8,3
Toplam	24	35,8		24	100,0

Doktor metaforu ile güvenli ve sağlıklı ürünlerle pişirilen yemeğin insan sağlığını koruduğu ve bu anlamda koruyucu hekimlik gibi son derece hayati bir meslek yaptıkları algısını ortaya koymuşlardır.

Üçüncü sıklıkta kullanılan metaforlar ise; *elmas*, *karınca*, *komutan*, *kurt* ve *mühendistir*. İlgili metaforların her biri farklı bir anlama gelse de, bu metaforlar bir araya geldiğinde bir aşçının yetiştirme süresi ve çalışma şekli hakkında en doğru bilgiyi ortaya koymaktadır. Buna göre; *elmas* metaforu ile; iyi bir aşçı olmak için uzun yıllara ihtiyaç duyulduğu, bu süreçte uzmanlaşan aşçının oldukça değerli olduğu, *karınca* gibi sürekli çalışmaları ve çalışkan oldukları, bir *mühendis* gibi yaratıcı oldukları yeni lezzetler keşfettikleri, *kurt* gibi dinamik, zeki ve atak olarak takım çalışmasını yürüttükleri, bir *komutan* gibi disiplinli, lider ve kriz çözücü oldukları yönünde meslek algılarının kuvvetli olduğu tespit edilmiştir.

Tartışma ve Sonuç

Bu çalışma Gastronomi ve Mutfak Sanatları bölümünde eğitim gören öğrencilerin, kendi mesleklerine yönelik algılarını metafor yardımıyla ortaya çıkarmak amacıyla yapılmıştır.

Öğrenciler; mesleklerini neye benzettiklerini açıklarken çoğunlukla *başka meslekleri* kullanmışlardır. Gastronomi bilimi, yemeği ana eksenine alarak çok sayıda kültürel bileşenini incelemek için güzel sanatlar, sosyal bilimler ve doğa bilimlerinden yararlandığından, öğrenciler de disiplinler arası bir faaliyet olarak aşçılık mesleğini bu alanlara ait çeşitli mesleklere benzetmiştir.

Gastronomi ve Mutfak Sanatları bölümü öğrencilerinde en sık benzetilen meslek; *sanatçı* olmuştur. *Sanatçı* metaforu ile; mesleğin estetik anlayışa sahip, bilgi ve beceri donanımı gerektiren yani uygulamaya yönelik meslek algısının yanı sıra yaratıcı, istekli ve zarif meslek mensuplarının çalıştığı yönde olumlu bir meslek algısı yansıttığı ortaya koyulmuştur.

Doktor metaforu da önemli görülmüş ve insan sağlığını korunmasında elzem bir meslek algısının yansımaları olarak tespit edilmiştir. Şükran'a (2015:102-103) göre aşçılık mesleğinde istekli olmak çok önemlidir. Turizm sektörü çalışanlarına göre ise, turizm işletmelerinde çalışan personelde bulunması gereken en önemli özellikler sırasıyla; "teoriyi pratiğe iyi uyarlayabilmek", deneyim, turizm eğitimi almak ve yabancı dil bilgisidir" (aktaran Yılmaz ve Tanrıverdi, 2017:623). Bu bulgular çalışma bulgularımızın bazıları ile paralellik göstermiştir. Harbalıoğlu ve Ünal'ın (2014:62) yaptığı çalışmada, aşçılık programı öğrencilerinin mesleğe yönelik tutumlarının genel olarak olumlu olduğu tespit edilmiş, bu bulgu çalışmanın bulgularını desteklemiştir.

Çalışmaya katılan öğrencilerin mesleklerine ait ikinci algı grubunu "*doğadan varlıklar*" oluşturmuştur. Öğrenciler mesleklerini en sık *ağaç* metaforuna benzetmiştir. *Ağaç* metaforunun mesleğe ait yansımaları; uzun süren gelişim süreci, mesleğe olan bağlılık ve bilgelik algısı olarak ortaya koyulmuştur. Bu yansıma, yapılan benzer araştırma sonuçlarıyla paralellik göstermiştir (Çekal, 2007:73; Kurnaz ve Kurnaz, 2014:59; Tekin ve Çidem, 2015:980-981).

Diğer gruplarda her öğrencinin farklı ve tek bir metafor üretmesi, mesleklerine yönelik çok çeşitli algılarının olduğunu ortaya çıkarmıştır.

Öğrencilerin “*Yapay Varlıklara Benzeme*” kategorisinde ürettiği “*bez ayakkabı, bina, lunapark, mermer heykel, tren*” gibi metaforlarla mesleğin; yoğun ve meşakkatli fakat bir o kadar da müşteri memnuniyetine yönelik olduğu algısını yansıtmıştır. Ayrıca *kolon* metaforu da mesleki algıyı yansıtmıştır. Bu yansıma, mesleğin turizm açısından önemini ve öğrencilerin bu önemin farkında olduklarını ortaya koymuştur.

Kişinin hayata yansıyan özelliklerine yönelik savaşı, dahi, aşık metaforları değerlendirildiğinde; öğrenciler, mesleğin zorlu ve mücadele gerektiren, bu kapsamda sevilmeden yapılamayacağı, ancak bunun yanı sıra öngörülü, zeki, araştırmacı ve pratik insanların çalışabileceği bir meslek algısı yansıtmıştır. Günümüz aşçı profilindeki değişimi göstermesi açısından bu yansıma önemli görülmüştür. Bu bulgu günümüzde gastronomi bölümlerinin açılması, yüksek puanla öğrenci alması ve aşçılığın trend mesleklerden biri haline gelmesine iyi bir tespittir.

Çağımızda mesleklerin, meslek sahibinin kendi kimliğine yönelik etkisinin yanı sıra, kişinin toplum tarafından algılanmasına dair bir referans olmasından dolayı da mesleki algısı çok önemli bulunmaktadır. Bir mesleğin sosyal statüsünün yüksek oluşu mesleği daha prestijli hale getirmekte ve bireyin mesleğine yönelik algısını da şekillendirmektedir (Yılmaz ve Tanrıverdi 2017:624). Doğan ve Yeşiltaş'ın (2017), çalışmalarında; 15 sıcak bölüm aşçısının ortalama puanı üzerinden yaratıcılık (ort.9), öngörü (ort.8,33), güçlü hafıza (ort.7,8), hesaplama bilgisi (ort.7,46), değişim ve yeniliğe açık olmak (ort.9,26), esnek mesai saatlerine riayet etme (ort.9,26) gibi kişilik özelliklerinin aşçılarda bulunması gerekliliği tespit edilmiştir. Bu bulgular, yaptığımız çalışmanın bulgularını destekler niteliktedir.

Kişinin hayata yansıyan özelliklerine yönelik diğer metaforlar anne-bebek- kaybolmuş çocuk- burjuva köle mesleğe yönelik olarak; müşterileri koruyan, güven veren ve iyi kazanç sağlayan olumlu meslek algısı yansıtırken uzun çalışma saatleri ve tatillerin değerlendirilememesi olumsuz meslek algısı yansıtmıştır. Yapılan benzer bir çalışmada öğrenciler aşçılık mesleğinin, kendilerini maddi ve manevi açıdan tatmin edeceğini (ort.4,35) iletmiş, diğer çalışmada da aşçılık mesleğinin ekonomik

imkanlarının yeterli olduğu tespit edilmiştir (Harbalıoğlu ve Ünal, 2014:59; Yılmaz ve Tanrıverdi, 2017:628), başka bir çalışmada da uzun çalışma saatlerinin olmasına yönelik bulgular (Doğan ve Yeşiltaş, 2017:255), çalışma sonuçlarımızla uyumlu bulunmuştur.

Alan yazında Gastronomi Mutfak Sanatları öğrencilerinin mesleki algısının metaforlar yöntemiyle belirlenmesine yönelik bir araştırmaya rastlanmamış olması ve bu alandaki önemli bir boşluğu doldurmasından dolayı çalışmanın önemini artırmaktadır. Bu açıdan önlisans, lisansüstü ve öğretim elemanlarının yanı sıra sektörde çalışan aşçılarla da benzer çalışmalar yürütülebilir. Bu çalışmadan elde edilen bulguların farklı çalışmalar için önemli bir veri kaynağı olacağı düşünülmektedir.

Sonuç olarak, Gastronomi ve Mutfak Sanatları bölümü mezunları mesleklerine yönelik yüksek sıklıkla olumlu algılar yansıtmıştır. Olumsuz algı yansıtan metaforlardan hareketle, ulusal meslek standardında aşçılık mesleğine yönelik mevzuatın yeniden değerlendirilmesi, yapılacak düzenlemelerle eksiklerin tamamlanması, var olan maddelerin iyileştirme yönünde revize edilmesi önemli görülmüştür.

EXTENDED ABSTRACT

Evaluation of Meta-Perceptions of Professions of University Students Receiving Gastronomy Education

*

Ömür Alyakut – Saime Küçükkömürler

Kocaeli University – Gazi University

Metaphor is the word used in a sense other than the true meaning of a result or an analogy; to use a word or concept to mean other than the accepted. Expression with metaphor is an aesthetic way of expressing thought. It is aimed to give a more literary and more comprehensive expression of a thought by metaphorical method. Metaphor, as a powerful mental mapping and modeling mechanism for individuals to understand and construct their own world, has attracted considerable attention in scientific field. The metaphors they create in accordance with the experiences of individuals; in fact, it is a fact that metaphors are not a tool, but a fact that lives in it.

The term “Gastronomy” consists of gaster (stomach) and nomas (law) in Greek. Based on these terms, it can be said that gastronomy Expresses all rules and norms related to eating and drinking. Gastronomy, with all the artistic and scientific elements of food and beverages, starting from the historical development process of all the features of a detailed understanding, implementation and development of the current work is a branch of science that includes adaptation to today's conditions.

Gastronomy training is a vocational training step that will provide a dynamic and continuously changing environment. The most important detail in gastronomy and culinary arts education is the combination of theoretical and practical training. In addition, it is also important to provide training to enable students to think critically to access information, to improve their qualifications, to learning to learn, to be entrepreneurial and innovative. Although gastronomy science is quite new in our country, the number of gastronomy and culinary arts departments (n = 30)

has been increasing every year at higher education level and it is estimated that 3000-3500 students are employed in the related departments.

At the beginning of the profession, where international circulation is the easiest, chef comes. Gastronomy training is not only easy to find, but also attractive from a financial point of view. Chef is a profession that needs to have a lifetime of creativity. Kitchen chefs have to compete with themselves, always discover something new, and offer a contribution to what has been done before. But despite all the charm of working in the kitchen is literally heavy labor. Working hours are very long and there is a need to stand as long as they are working. Although the lack of holidays such as weekend breaks, holidays, summer holidays has reduced the demand for the culinary profession, it has become one of the rising professions in recent years. For this reason, it was thought that it would be an effective method to benefit from metaphors to reveal the perceptions of university students studying in the gastronomy and culinary arts department.

From this point of view, it was aimed to determine the perceptions of the graduates of Gastronomy and Culinary Arts through metaphors. For this purpose, one of the qualitative research design case, phenomenology research design is used. The phenomenon covered in the research is the cook/chef who is the profession of gastronomy and culinary arts. The study group consisted of 80 students from 1st, 2nd and 3rd grade students studying at the Department of Gastronomy and Culinary Arts in Kocaeli University. These students were selected by simple random sampling method. When the demographic characteristics of the students are evaluated; The mean age of the students was 21 years, 46 (58%) were male and 34% (42%) were female. When we look at the distributions by class it was observed that; 20 students in the 1st grade (18,18); 35 (48.48%) students in the 2nd grade and 25 students in the 3rd grade (33.33%).

Data were collected through an open-ended survey. The students were asked to complete the following statement: "*Gastronomy and Culinary Arts graduates are similar to because* " After the dissemination of the form, the metaphor phenomenon was explained to the students; a few examples were given to mobilize their minds and were asked to express their perceptions on a single metaphor and to express their perceptions

in the form. For this procedure, 20 minutes were given to students. Thus, metaphors and explanations of the data of the research were obtained. Content analysis technique which is a common technique of qualitative research method was used in the evaluation of the data obtained in this study. Content analysis is one of the most important techniques frequently used in social sciences and can be defined as a systematic practice in which some words of a text are summarized with smaller content categories based on certain rules. Data from the study group was analyzed in five stages: (1) coding and sorting, (2) sample metaphor compilation, (3) category development, (4) validity and reliability, and (5) data transfer to the computer. Expert opinion was consulted to determine whether the categories created represent codes or not. A list of codes was given to the expert and asked to classify according to the relevant themes. The pairing performed by the expert was compared with that of the researcher. Miles and Huberman's formula were used to calculate the reliability of the study by considering the differences after these matches. Accordingly, the consensus between the expert and the researcher was over 75%, that indicating credibility was achieved. All data were transferred to computer and frequency (f) and percentage (%) values were calculated.

The findings of the study are presented under two main headings. These; "Metaphors Used by The Students of the Department of Gastronomy and Culinary Arts to Perceive Their Professions" and "Reasons for Selection". A total of 67 valid metaphors were produced, 43 different and 24 common. It is not accepted that thirteen (13) students can not produce metaphors, they do not have metaphors or they produce more than one metaphor.

Grade 1 students in the gastronomy and culinary arts department produced 11 (16.4%), while the second grade students 23 (34.3%) and the third grade students 33 (49.3%) current metaphor. While the metaphor of the trees and artists was produced jointly in all classes, the metaphor of the wolves were produced in the 1st and 2nd grades as well as the metaphors of the doctors, commanders, engineers and ants in the 2nd and 3rd grades, and the diamond metaphors in the 3rd grades.

Metaphors are collected as four categories in conceptual categories in terms of common characteristics and metaphors obtained according to the reasons of selection; Similar to Other Profession (f:27, %40,3), Similar to Existence from Nature (f:22, %32,8), Similar to Artificial Assets (f: 11, 16.5%) and Similar to Reflections of Person to Life (f: 7, 10.4%). Gastronomy and Culinary Arts students are the most common profession is artist; the most common existence from nature is the tree. One metaphor is produced by each student in other categories. Colon, building and book are similar to artificial beings; genius, warrior, loving mother, baby and bourgeois slave metaphors have revealed life how students perceive their professions in the Reflections of Person to Life categorie.

As a result, it is determined that students have positive perceptions about their profession. It is thought that the findings obtained from this study will be an important source of data for different studies. It is important that similar studies are carried out with students and instructors from different education levels as well as with chefs working in the sector.

Kaynakça/References

- Akgün, M. (2015). Şimdi mutfak sanatları okumak çok havalı, *Radikal Gazetesi*, 15 Nisan 2015 Günü Yazısı , <https://msa.com.tr/simdi-mutfak-sanatlari-okumak-cok-havali>
- Akoğlu, A., Cansızoğlu, S., Orhan, N ve Özdemir, Z. (2017). Gastronomi ve mutfak sanatları eğitimi alan öğrencilerin sektörde çalışmaya yönelik bakış açıları. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 5(2), 146-159.
- Aksoy, M. ve Sezgi, G.(2015). Gastronomi turizmi ve Güneydoğu Anadolu bölgesi. *Gastronomik Unsurları. Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 3(3), 79-89
- Asaman, E. (2013). *Özel eğitim kurumlarındaki öğretmen ve öğrencilerin birbirlerine yönelik metaforik algıları*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Mersin Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Mersin.
- Aslan, H. (2010). *Gastronomi turizminin turizm eğitimi programlarındaki yeri ve önemi –bir uygulama*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya

- Ateş H., Cırık, V. ve Efe, E. (2018). Mesleki imajı oluşturan hemşirelik metaforlarının değerlendirilmesi, *Sözel Bildiri*, 17. Ulusal Hemşirelik Öğrencileri Kongresi: Çanakkale, 4-6 Nisan 2018
- Bucak, T. ve Ateş, U. (2014). Gastronomi turizminin il turizmine etkisi: Çanakkale örneği, *International Journal Of Social Science*, 28, 315-328, Doi Number:Http://Dx.Doi.Org/10.9761/Jasss2528
- Çekal, N. (2007). Aşçuların beslenme (besin öğeleri) bilgi düzeyleri üzerine bir araştırma. *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 18(1), 64-74
- Çetinkaya Kodan, S. (2014). Öğrencilerinin kendi mesleklerine ilişkin algılarının metafor analizi ile incelenmesi. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 36, 137-150.
- Doğan, S. ve Yeşiltaş, M. (2017). Aşçının kişisel özellikleri ile mesleki yetkinliklerinin tespitine yönelik bir çalışma. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 5(4), 250-263
- Eraslan, L. (2011). Sosyolojik metaforlar, *Akademik Bakış Dergisi*, 27, 1-22
- Fidan, N. (2012). *Okulda öğrenme ve öğretme*, 3. Baskı, Ankara: Pegem Akademi.
- Göçer, A. (2013). Türkçe öğretmeni adaylarının dil kültür ilişkisi üzerine görüşleri: Fenomenolojik bir araştırma. *Erzincan Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 15(2), 25-38.
- Görkem, O. ve Sevim, B. (2016). Gastronomi eğitiminde geç mi kalındı acele mi ediliyor? *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 15(58), 977-988
- Hacıoğlu, N. (1995). *Türkiye'de turizm eğitimi*. Balıkesir: Turizm ve Otel İşletmeciliği Ders Notları.
- Harbalıoğlu, M. ve Ünal, İ. (2014). Aşçılık programı öğrencilerinin mesleki tutumlarının belirlenmesi: Ön lisans düzeyinde bir uygulama. *Turizm Akademik Dergisi*, 1, .55-65
- Kale, E. ve Çiçek, Ü. (2015). Hemşirelerin kendi mesleklerine ilişkin metafor algıları. *Sağlık ve Hemşirelik Yönetim Dergisi*, 3(2), 142-151
- Kısa, N. (2013). Araştırma görevlilerinin metaforik alguları: kim onlar? kim olmalılar?. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 28, 47 – 46
- Koroğlu, Ö., Manav, S. ve Karaca, Ç. K. (2018). Turizm rehberliği öğrencilerinin "türk mutfağı" kavramına ilişkin algılarının metaforlar

- yöntemi ile belirlenmesi. *Sosyal ve Beşeri Bilimleri Dergisi*, 10(2), 114-129.
- Kurnaz, A. ve Kurnaz Akyurt, H. (2014). Önlisans düzeyinde eğitim alan aşçılık programı öğrencilerinin mesleki tutumlarının belirlenmesi. *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 32, 41-61
- Limon, İ. ve Durnalı, M. (2018). Doktora öğrencilerinin doktora eğitimi ve öğretim üyelerine yönelik metaforik algıları. *Sakarya University Journal of Education*, 8(1), 26-40.
- Maviş, F. ve Kozak, S. (1992). Meslek yüksekokullarında turizm programı ve Anadolu üniversitesi Eskişehir meslek yüksekokulu turizm otelcilik ders programı. *Turizm Eğitimi Konferansı-Workshop*, Yorum Basım Yayın, Ankara, ss.169-172
- Öney, H. (2016). Gastronomi eğitimi üzerine bir değerlendirme. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 35, 193-203
- Parın, K. (2017). Metaforlar: Hayat, anlam ve dil. *Söylem Dergisi*, 2(3), 149-151
- Saban, A. (2008). Okula ilişkin metaforlar. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 55, 459-496
- Şengül, S. ve Türkay, O. (2016). Akdeniz mutfak kültürünün gastronomi turizmi bağlamında değerlendirilmesi. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 4(Special issue 1), 86-99
- Yılmaz, A. ve Tanrıverdi, H. (2017). Aşçıların meslek uyumu ve meslek algısı düzeyleri üzerine bir araştırma. *Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7 (2), 621-639.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Alyakut, Ö. ve Küçükkömürler, S. (2018). Gastronomi Eğitimi alan üniversite öğrencilerinin mesleklerine yönelik metafor algılarının değerlendirilmesi. *OPUS-Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 9(16), 823-852. DOI: 10.26466/opus.452139

Hedonik ve Faydacı Tüketim Eğiliminin Plansız Satın Alma Davranışı Üzerindeki Etkisi: Bir Araştırma

DOI: 10.26466/opus.474486

*

Zehra Türk*

*Öğr. Gör. Dr., Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Marmaris Turizm MYO, Muğla/Türkiye
E-Posta: zehraturk@mu.edu.tr ORCID: [0000-0002-0769-1620](https://orcid.org/0000-0002-0769-1620)

Öz

Tüketiciler satın alma kararı verirken bazen duyguları ile hareket etmekte, bazı durumlarda ise faydacı ve rasyonel davranmaktadırlar. Tüketicilerin gerçekleştirdikleri alışverişler her zaman planlı olmamaktadır. Alışveriş esnasında daha önceden satın almayı planlamadıkları ürünler ile ilgili ani karar verip plansız satın alma davranışında bulunabilmektedirler. Bu çalışmada, tüketicilerin hazcı/hedonik tüketim eğilimleri ve faydacı tüketim eğilimlerinin plansız satın alma davranışları üzerinde ne kadar etkisinin olduğu araştırılmaktadır. Bu amaçla tüketicilere yönelik alan araştırması gerçekleştirilmiş, hedonik ve faydacı tüketim eğiliminin plansız/ani satın alma kararlarında ne kadar etkili olduğu tespit edilmeye çalışılmıştır. Araştırma Muğla'nın Marmaris ilçesinde gerçekleştirilmiştir. Araştırmaya 317 tüketici katılmıştır. Araştırmanın amacına yönelik geliştirilen hipotezlerin test edilmesinde, korelasyon ve regresyon analizi kullanılmıştır. Araştırma sonucunda hedonik ve faydacı tüketim eğilimi ile plansız satın alma davranışı arasında pozitif yönlü ilişki olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca çoklu regresyon analizi sonucunda, hedonik ve faydacı tüketim eğiliminin plansız satın alma kararlarında %45 düzeyinde etkisinin olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Hedonik tüketim eğiliminde olan tüketiciler, faydacı tüketim eğiliminde olanlara göre daha fazla plansız satın alma davranışı gerçekleştirmektedirler.

Anahtar Kelimeler: Hedonik Tüketim, Faydacı Tüketim, Tüketici Davranışı, Plansız Satın Alma Davranışı

The Effect of Hedonic and Utilitarian Consumption Tendency on Impulse Buying Behavior: A Research

Abstract

The consumers act sometimes with feelings when making a decision for purchasing, in some cases they are treating pragmatic and rational. The purchases made by consumers are not always planned. They can make an immediate decision about the products they have not planned to purchase beforehand and have an impulse buying behavior. In this study, it is investigated how much influence on impulse buying behavior of hedonist/hedonic consumption trends and the utilitarian consumption trends of the consumers is. For this purpose, field research for consumers has been realized and it has been tried to determine how effective the hedonic and utilitarian consumption trends on impulse buying decisions is. The research was carried out in Muğla, Marmaris. 317 consumers participated in the study. Correlation and regression analysis were used to test the hypotheses developed for the purpose of the study. As a result of the research, a positively relationship has been determined between hedonic and utilitarian consumption tendency and impulse buying behavior. Also as a result of multiple regression analysis, it has been reached end of having the level of %45 effect on impulse buying decisions of the hedonic and utilitarian consumption tendency. Consumers with a tendency to hedonic consumption perform more unplanned buying behavior than those with tendency to utilitarian consumption.

Keywords: Hedonic Consumption, Utilitarian Consumption, Consumer Behavior, Impulse Buying

Giriş

Tüketiciler alveriş yaparken duygularının etkisi altında kalabilmektedir. Duygulara hitap eden ve tüketicileri heyecanlandıran, onlara haz veren ürünler, satın alma eğilimlerinde etkili olmaktadır. Bu durum literatürde hedonik tüketim olarak değerlendirilmektedir (Coley, 2002, s.33). Tüketiciler her zaman duyguları ile hareket etmezler ve rasyonel davranma eğilimindedirler. Alışveriş esnasında ürünün kendilerine sağlayacağı faydayı dikkate almaktadırlar. Bu tarzdaki tüketici eğilimi ise faydacı tüketim olarak adlandırılmaktadır.

Alışveriş esnasında tüketiciler, daha önceden almayı planladıkları ürünler dışında ani karar vererek de satın almayı gerçekleştirmektedirler. Tüketicileri plansız satın almaya iten etkenlerden hedonik/hazcı tüketim eğilimi ile faydacı/rasyonel tüketim eğiliminin ne kadar etkili olduğu bu çalışmanın odak noktasını oluşturmaktadır.

Bu makalede hedonik ve faydacı tüketim ile plansız satın alma davranışı arasında nasıl bir ilişki olduğu ortaya koyulmaya çalışılmaktadır. Bu amaçla makalenin ilk kısmında hedonik ve faydacı tüketim ile plansız satın alma davranışı kavramları açıklanmaktadır. Metodoloji kısmında ise, alan araştırması sonucu elde edilen analiz bilgilerine yer verilerek araştırmanın amacına uygun olarak geliştirilen hipotezler test edilmiştir. Sonuç ve değerlendirme kısmında ise, analiz sonucu elde edilen bilgiler ile yazın taraması ile elde edilen diğer araştırma sonuçları karşılaştırılarak değerlendirilmeye çalışılmıştır.

Kavramsal Çerçeve

Bu bölümde hedonik ve faydacı tüketim eğilimi kavramları ile ilgili yazın taraması yapılmaktadır. Ayrıca literatürde yer alan plansız satın alma davranışı ile ilgili bilgilerden yararlanılarak kavram açıklanmaya çalışılmaktadır.

Hedonik ve Faydacı Tüketim Eğilimi Kavramı

Hedone, eski Yunancada haz ve zevk anlamına gelmektedir. Hedonizm ise, hazcılık demektir. Hedonizmin temelinde, 'hayatın en önemli değeri

haz ve zevk almaktır ve ideal yaşama ancak bu şekilde ulaşılır' fikri vardır (Kök ve Aksel, 2016, s.144). Hedonizm, zevkin peşinde koşma, duyumsal zevklere kendini adama ya da psikolojik olarak zevk arama arzusuyla acıdan kaçma şeklinde güdülenmiş davranış biçimini olarak tanımlanmaktadır (Çelik, 2009, s.47). Hedonizm bakış açısına göre tüketimin amacı ihtiyaçları karşılamak değil, haz duymaktır (Aslım Bilge, 2014, s.18).

Hedonizm, genellikle duygular aracılığıyla memnun olmayı ifade eden bir terimdir. İnsanlar hem olumlu hem de olumsuz çeşitli duygular denemeye çalışırlar. Hedonik tüketim anlayışında, tüketiciler ürün seçerken duygusal istekler bazen faydacı nedenlere daha baskın gelmektedir. İnsanlar sık sık işlevsel faydalar için değil, duygusal hazlar nedeniyle satın alma eğilimindedirler (Coley, 2002, s.33). O'Shaughnessy ve Jackson O'Shaughnessy (2012, s.78-79) duyguların satın alma davranışlarına olan etkisini "duygular davranışı harekete geçirebilir, bir şeyi öne çıkarabilir, tercihleri yönlendirebilir ve diğer dürtüleri güçlendirebilir. Bu yüzden sosyal dürtü, insanın sahip olduğu şeyleri göstermekten duyduğu gurur tarafından pekiştirilir." şeklinde ifade etmektedir.

Hedonizmin seviyesi, kişilere, koşullara ve toplumlara göre farklılık gösterebilir. Hedonik tüketimde temel konu, tatmin ve memnuniyet seviyesinin en üst düzeyde olması gerektiğidir. Ertelenmiş tatmin duygusu yerine, sabırsız ve şu anki tatmin duygusu daha baskın gelmektedir (Koçak, 2013, s.8). Hirschman ve Holbrook (1982, s.92) hedonik tüketimi, tüketimin haz boyutundan tat almak olarak ifade etmektedir. İnsanlar satın aldıkları ürünleri kullanım amacının dışında kendilerini ifade etme tarzı olarak da görmektedirler. Odabaşı'na (2006, s.116) göre, ürünün taşıdığı ve yarattığı imaj, tüketicinin bu duruma verdiği duygusal tepkinin önemini vurgulamaktadır. Birey için ürünün yarattığı öznel semboller, hedonik tüketimde ürünün fonksiyonel özelliklerinin önüne geçmektedir. Tüketicinin ürün ile ilgili hazsal görüşü, aslında o ürünü kullanırken yaşadığı psikolojik tecrübeleri içinde barındırmaktadır. Hedonik tüketim hayal gücüne bağlı olduğu için hedonik tüketici, gerçeğin ne olduğu ile değil nasıl olmasını istediğine göre hareket etmektedir (Kırcı, 2014, s.89; Albayrak, 2017, s.108).

Tüketicileri satın alma davranışı olarak hedonik/hazcı davranmaya iten sebepleri kısaca şu şekilde belirtmek mümkündür (Arnold ve Reynolds,2003, s. 77-95):

- i. Alışveriş yaparken tüketicilerin ihtiyaç ve zaman kavramından uzaklaşıp kendini kaptırarak macera araması,
- ii. Çevresindekilerle (sosyal çevre, arkadaş, aile vb.) alışveriş yaparak sosyalleşmek istemesi,
- iii. Günlük hayatın stres ve karmaşasından kurtulabilmek için rahatlamak istemesi,
- iv. Modayı ve yeni trendleri, piyasaya yeni sürülmüş ürünleri takip edebilmek için fikir sahibi olmak istemesi,
- v. Genellikle özel günlerde başkalarını mutlu etmek için hediye vermek istemesi
- vi. İndirim dönemlerinde yapılan fırsatları yakalamak istemesi ve ürünleri daha ucuza alarak kazançlı alışveriş yaptıklarını düşünmeleridir (Semiz, 2017, s.15).

Tüketicileri hedonik davranmaya iten sebeplerden bir tanesi de tüketim kültürüdür. Tüketim kültürü, yeni zevklerin benimsenmesini, yeni hazların alınmasını bireyin hakkı ve kendine karşı görevi olarak sunarak hedonik tüketime yönlendirmektedir. Hedonik tüketim, ihtiyaçlardan çok arzulara dayalı göstergelerin öncelikte olduğu bir tüketim kültürünü ortaya çıkarmıştır. Tüketimin anlamı genişlemiş; haz, eğlence ve özgürlük gibi anlamları bünyesinde barındırmaya başlamıştır. Mutluluğun göstergesi daha fazla tüketebilme gücü ile paralel hale gelmiştir (Yanıklar, 2006, s.25). Modern ve post modern tüketim toplumlarında tüketim olgusunun duygusal ve hissi boyutu ön plana çıktığından, insanlar için psikolojik ihtiyaçlarını karşılamak, haz ve zevk almak için bir tatmin aracı olarak işlev görmektedir (Torlak vd., 2007, s.25).

Tüketim davranışında, hedonik tüketimin yanı sıra diğer bir boyut olarak faydacı tüketim boyutundan söz edilmektedir. Faydacı boyutta tüketici tüketim faaliyetini bir görev olarak algılamaktadır. Satın alma işini "görevin tamamlanması" olarak değerlendirmekte ve rasyonel bir davranış sergilemektedir (Arnold ve Reynolds, 2003, s.80). Faydacı tüketimde, ihtiyaç duyulan tüketim unsuruna ilişkin olarak alışveriş ziyaretinin değeri, ürünün etkin ve uygun bir biçimde satın alınmasıyla ilişkilendirilmektedir (Babin, vd.1994, s.644). Faydacı tüketim anlayışında

alışveriş bir “iş” olarak değerlendirilmektedir. İhtiyaç duyulan ya da aranan ürün bulunduğu görev tamamlanmakta ve alışveriş sona ermektedir. Faydacı tüketim anlayışında her alışveriş ziyareti bir satın almayla sonlanmak durumunda değildir. Tüketicinin ürünlerle ve fiyatlarla ilgili bilgi edinmek amacıyla yaptığı ziyaretler de faydacı alışveriş davranışı olarak görülmektedir (Bloch ve Richins, 1983, s.390).

Faydacı tüketim anlayışı fonksiyonellik ve duygusal olmayan nitelikle ilgilidir ve faydalı beklentilere odaklanmaktadır (Crowley vd.,1992, s. 239). Tüketici tarafından algılanan kullanılabilirlik, değer ve bilgisi davranışın faydacı durumu ile ilişkilidir (Ahtola,1985, s.8). Faydacı tüketim, tüm demografik özelliklere eşit oranda çekicidir. Faydacı tüketim yapan kişilerin motivasyonu benzerlik göstermektedir (Hopkinson ve Pujari, 1999, s. 285).

Faydacı tüketim anlayışı, bir nesnenin ya da bir eylemin değerinin onun faydasıyla belirleneceği şeklindeki inanç, olarak tanımlanmaktadır (Kop, 2008, s.112).

Tüketicilerin zorunlu ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla gerçekleştirdikleri tüketim, kişilere fayda sağlamasından dolayı faydacı tüketim anlayışı olarak değerlendirilmektedir. Bu açıdan düşünüldüğünde bir araba, bir bilgisayar faydacı tüketim kavramına örnek olarak gösterilebilir. Faydacı tüketimin asıl amacı tüketiciye tamamen somut bir fayda sunmasıdır (Şengün ve Karahan, 2013, s.15).

Faydacı tüketimde, tüketim faaliyetinden somut bir fayda sağlanması düşüncesi hâkimdir. Tüketiciler, içten gelen dürtülerin vücutta yarattığı psikolojik ya da fizyolojik gerginliklerin en aza indirilmesi veya ortadan kaldırılmasına yardımcı olacak şeyleri satın alarak karşılamaya çalışırlar. Bu anlayışta, tüketiciler rasyonel karar verirler ve ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik seçenekler arasından kendileri için en az maliyetle en yüksek faydayı sağlayacak ürünleri değerlendirdikleri ve en uygun olanı tercih ettikleri düşünülmektedir (Altunışık ve Çallı, 2004, s.232).

Hedonik tüketim ile faydacı tüketim anlayışında tüketiciye sağladığı değerler açısından birtakım farklılıklar görülmektedir. Hedonik değerler, satın alma eyleminin sonucunda elde edilen, psikolojik ve duygusal deneyimlerken; faydacı değer, tüketicinin alışveriş sırasında ve sonrasında rasyonel bir tutumla faydacı olgular aramasıdır. Faydacı değer, başarılı bir alışverişi ve kişinin tatmin olması olarak değerlendirilmekte-

dir. Hedonik değer ise, tüketicinin sıradanlıktan kaçması ve farklı zevk ve heyecanlar yaşamayı planlamasıdır. Bu çerçevede hedonik değer ve faydacı değer karşılaştırıldığında, hedonik değer öznel, eğlence ve zevke dayalı bir macera sonucunda gerçekleşmektedir (Carpenter vd., 2005, s. 45).

Plansız Satın Alma Davranışı

Plansız satın alma kavramı; tüketicinin, aklında hiçbir satın alma düşüncesi bulunmazken, ani bir kararla meydana getirmiş olduğu satın alma faaliyeti olarak kabul edilmektedir (Altunışık, 2007, s.124). Plansız satın alma davranışı; Clover (1950, s.66) tarafından, “tüketicinin mağazaya girmeden önce herhangi bir plan yapmaksızın mağaza içerisinde satın alma davranışını gerçekleştirmesi” olarak tanımlanmaktadır. Rook (1987, s.191) ise plansız satın alma davranışını, “tüketicinin güçlü ve sürekli olarak bir şey satın alma isteğiyle aniden bir ürünü satın alması” olarak tanımlamaktadır. Piron (1991, s.509), çalışmasında plansız satın alma davranışını “hedonik duygularla veya bir uyarıcıya maruz kalarak gerçekleştirilen plansız satın alma” olarak tanımlamaktadır. Kacen ve Lee (2002, s.163) plansız satın alma davranışını, “hızlı karar verme ve ürüne hemen sahip olma hissiyatıyla meydana gelen plansız satın alma” olarak tanımlamaktadır. Genel anlamda, plansız satın alma davranışı; tüketicinin bir ürünü satın almaya yönelik ani, ısrarlı ve yoğun bir istek duyarak gerçekleştirdiği satın alma davranışı olarak tanımlanabilmektedir (Şenel, 2018, s.38).

Tüketiciler etkisinde kaldıkları iç ve dış faktörler nedeniyle oluşan ilgi düzeylerine göre seçim yaparak kısa süreliğine bilgi depolarlar. Klasik satın alma sürecine kıyasla, plansız satın alma sürecinde tüketiciler alternatiflerin değerlendirme aşamasına çok fazla odaklanmamaktadırlar. Sonuç olarak, kısa süreli hafızalarında depoladıkları bilgiyi çağırarak durumsal faktörlerin yaratmış olduğu deneyimle ürünü satın alırlar (Kotler, 2004, s.201-202). Plansız satın alma karar sürecinde tüketiciler ağırlıklı olarak fiziksel, finansal, sosyal ve psikolojik etmenlere odaklanılmaktadırlar. Bu durumun nedeni ise, satın alma arzusunu hissettikleri anda ürünle ilgili yeterli bilgiye sahip olmadan, yeterli bilgiyi toplama-

madan, öncesine ve sonrasına fazla odaklanmadan, akılda olmadan, plansız biçimde satın almalar gerçekleştirmeleridir (Elmaz, 2017, s.15).

Beatty ve Ferrel'e (1998, s.170) göre plansız satın alma davranışının nedeni olarak, tüketicilerin bir ürünü bittiği için değil, bir etkileşim sonucu aldıklarını ve ürünü gördüklerinde hissettikleri duygular sonucunda gerçekleştiğini ortaya koymaktadırlar. Willet ve Kollat (1968, s.326) ise, plansız satın alma kararının önemli bir kısmının mağazadaki uyarıcıların etkisiyle gerçekleştiğini belirtmektedirler. Bayley ve Nan-carrow (1998, s.100) ise, plansız satın alma kararının ürünle karşılaştığı zaman hissedilen eksiklikten kaynaklandığını vurgulamaktadırlar. Ba-umeister (2002, s.670) ise yaptığı araştırma sonucunda, plansız satın almanın tamamen içgüdüsel ve plansız olduğunu ve mağazaya girmeden önce herhangi bir listeleme, önceden uyarılmadan, kurgulanmadan ve karşı konulmaz bir istekle gerçekleştiğini ortaya koymuştur.

Stern (1962, s.59-60) tarafından olansız satın alma davranışı dört kategoriye ayrılmıştır. Bu kategoriler kısaca aşağıda açıklanmaktadır (Baran, 2015, s.105):

- i. *Tamamen plansız satın alma:* Pazara yeni girmiş bir ürünün ya da tüketici tarafından ilk defa görülen bir ürünün deneme maksadıyla yapılan satın alma türüdür.
- ii. *Hatırlatıcı plansız satın alma:* Alışveriş listesinde olmayan ancak ürünün mağazada görülmesiyle ihtiyaç olduğu ortaya çıkan satın alma türüdür. Ceket satın almaya giden bir tüketicinin kravatu da olmadığını fark etmesi gibi.
- iii. *Önerici plansız satın alma:* Genellikle alışveriş mağazaları tarafından tetiklenen satın alma türüdür. Tüketici ihtiyacı olmayan bir ürünü gördüğünde ihtiyacı olduğunu düşünebilir ya da ürünün rengi, fiyatı gibi özelliklerine kapılarak satın alma yapabilir.
- iv. *Planlanmış plansız satın alma:* Alışveriş niyetiyle mağazaya gidip, alışveriş listesinde olmayan, farklı bir ürünü satın alma faaliyetidir. Örneğin, alışverişe pembe bir kazak almak için gidildiğinde, mavi kazak ve uyumlu bir fular almak bu tip satın almaya örnek verilebilir. Bu satın alma tarzında kişi evden çıktığı andaki planından tamamen uzaklaşmış ve başka bir amaca yönelmiştir.

Yazın Taraması ve Araştırmanın Hipotezleri

Özdemir ve Yaman (2007, s.89), Çakmak ve Çakır (2012, s.185) ve Fettahlıoğlu vd.(2014, s.329) tarafından cinsiyetin hedonik tüketim üzerindeki etkisini belirlemeye yönelik yapılan araştırmalarda kadın tüketicilerin erkeklere oranla daha fazla hedonik satın alma gerçekleştirdiklerini tespit etmişlerdir. Yapılan araştırmalar sonucunda hedonik tüketim anlayışının kişilik özelliklerinden etkilendiği, dışadönük ve yeniliklere açık olan kişilerin daha fazla hedonik tüketim gerçekleştirdiği tespit edilmiştir (Batra ve Ahtola, 1991, s.159; Crowley vd.,1992, s.246; Deniz ve Erciş 2010, s.141; Khan ve Urminsky, 2004, s.360; Matzler vd., 2006, s.430; Voss vd. 2003, s.317). Doğan vd., (2014, s.76) tarafından tüketicilerin demografik özellikleri ile hedonik tüketim anlayışı üzerine yaptıkları araştırma sonucunda, tüketicilerin genç yaşlarda hedonik tüketim alışkanlıklarının yüksek bir düzeyde olduğu ve yaş ilerledikçe artık hazzı tüketim yerine faydacı bir tutum edindikleri bulgusunu elde etmişlerdir. Tüketicilerin medeni durumları ile hedonik tüketim anlayışlarının da ilişkili olduğu, bekâr olan tüketicilerin evli tüketicilere göre daha hedonik tutum sergiledikleri sonucuna ulaşmışlardır.

Faydacı tüketim anlayışının kişilik özelliklerine göre değerlendirildiği araştırmada Deniz ve Erciş (2010, s.141), sorumluluk ve uyumluluk kişilik özelliklerine sahip tüketicilerin faydacı tüketim anlayışını benimzedikleri belirtmişlerdir. Elektronik ortamda alışveriş yapan tüketiciler üzerine yapılan araştırmalarda, hedonik tüketim anlayışından ziyade faydacı tüketim anlayışının benimsendiği sonucuna ulaşılmıştır (Chen vd., 2008, s.3; Keeney, 1999, s.533; To vd., 2007, s.776; Tsao ve Chang, 2010, s.1800).

Mangleburg vd.,(2004, s.111) genç tüketiciler üzerine yaptıkları araştırmada, akranlarıyla alışveriş yapan tüketicilerin daha fazla para harcamaya ve plansız satın alma gerçekleştirdiklerini ortaya koymuştur. Mihic ve Kursan (2010, s.47-66) tarafından yapılan araştırmada da benzer bir şekilde 20-29 yaş aralığındaki tüketicilerin plansız satın alma davranışı sergilemeye daha yatkın olduklarını belirtmişlerdir. Willett ve Kollat, (1968, s.327) tarafından yapılan araştırmada, mağaza içi uygulamaların yeni dürtüleri ve gelecekteki ihtiyaçları hatırlatıp tüketicileri plansız satın almaya sevk ettiğini belirtmişlerdir.

Ünal ve Ceylan (2008, s.281) tarafından yapılan araştırma sonucunda, planlanmamış ve hedonik tüketimde en çok giyim alış veriş yapıldığı, daha sonra gıda ve üçüncü sırada kişisel bakım ürünlerinin satın alındığını belirtmişlerdir.

Allen vd.,(1992, s.493), Mano ve Oliver (1993, s.451) ve Herabadi vd. (2009, s.20), yaptıkları araştırmalar neticesinde plansız satın alma davranışlarında tüketicilerin faydacı tutumdan ziyade hedonik tutum içerisinde oldukları sonucuna ulaşmışlardır. Hirschman ve Holbrook, (1982, s.92)' a göre, planlanmamış satın almada duygusal istekler, faydacı güdülerden baskın çıkmaktadır. Yu ve Bastin (2010, s.109) yaptıkları araştırmada hedonik alış veriş tutumu ile plansız satın alma niyeti arasında pozitif bir ilişki olduğunu saptamış ve hedonik deneyimlerin daha çok plansız satın almaya neden olabileceği sonucuna ulaşmışlardır. Akturan (2010, s.114) tarafından yapılan araştırmada, tüketicilerin hedonik alışveriş eğilimlerinin plansız satın alma davranışı üzerinde pozitif etkisinin olduğu belirtilmiştir.

Literatürdeki araştırmalar neticesinde hedonik ve faydacı tüketim anlayışı ile tüketicilerin plansız satın alma davranışları arasında ilişki olduğu görülmektedir. Bu araştırmada da örneklem grubunda yer alan tüketiciler açısından benzer ilişkinin varlığı araştırmanın konusunu oluşturmaktadır. Ayrıca, hedonik ve faydacı tüketim anlayışının plansız satın alma davranışı üzerindeki etkisinin tespit edilmesi için aşağıdaki hipotezler geliştirilmiştir.

- *Hipotez 1: Hedonik tüketim eğilimi ile plansız satın alma davranışı arasında pozitif yönlü bir ilişki mevcuttur.*
- *Hipotez2: Faydacı tüketim eğilimi ile plansız satın alma davranışı arasında pozitif yönlü bir ilişki mevcuttur.*
- *Hipotez 3: Hedonik ve faydacı tüketim eğilimi, tüketicilerin plansız satın alma davranışlarını etkilemektedir.*

Metodoloji

Araştırmanın Amacı ve Yöntemi

Araştırmanın amacı hedonik ve faydacı tüketim eğiliminin, tüketicilerin plansız satın alma davranışlarına etkisini ortaya koymaktır. Araştırma-

nın amacını gerçekleştirmek için alan araştırması yapılmıştır. Alan araştırmasında anket yönteminden yararlanılmıştır. Tüketicilerin hedonik ve faydacı tüketim eğilimini belirlemek amacıyla Babin vd. (1994) tarafından geliştirilen “Hedonik ve Faydacı Alışveriş Değeri Ölçeği”nden yararlanılmıştır. Tüketicilerin plansız satın alma davranışlarını belirlemek için ise Rook ve Fisher (1995) tarafından hazırlanan ölçek kullanılmıştır. Hedonik tüketim anlayışı, faydacı tüketim anlayışı ve plansız satın alma davranışı orijinal ölçeklerde yer aldığı gibi tek boyut olarak değerlendirilmeye tabi tutulmuştur. Araştırmanın amacına yönelik geliştirilen hipotezlerin analizinde korelasyon ve regresyon analizlerinden yararlanılmıştır.

Araştırmanın Örnekleme ve Veri Toplama Aracı

Araştırmanın evrenini Muğla'nın Marmaris ilçesinde yer alan tüketiciler oluşturmaktadır. Türkiye İstatistik Kurumu 2017 yılı verilerine göre Marmaris ilçe nüfusu 91.871 kişidir (Tük, 2017). Marmaris ilçe nüfusunun tamamına anket uygulamasının yapılması mümkün değildir. Örneklemin ana kütleliyi temsil etme oranını belirlemek amacıyla yapılan hesaplama sonucunda 383 anketin evreni temsil etme yeteneği olduğu belirlenmiştir (www.surveysystem.com). Anket uygulaması esnasında 400 anket formu dağıtılmış ancak 317 anketin analiz edilmeye elverişli olduğu tespit edilmiştir.

Anket formunun oluşturulmasında geçerliliği ve güvenilirliği test edilmiş ölçeklerden yararlanılmıştır. Anket formu üç bölümden oluşmaktadır. İlk bölümünde “Hedonik ve Faydacı Tüketim Eğilimi”ni ölçmeye yönelik sorular yer almaktadır. İkinci bölümde “Plansız Satın Alma Davranışı” ölçeği ifadeleri, son bölümde ise yaş, eğitim durumu, medeni durum vb. sorulardan oluşan demografik bilgiler yer almaktadır. Anket formunda yer alan ölçeklere ilişkin bilgiler şu şekildedir:

Hedonik ve Faydacı Tüketim Eğilimi: Tüketicilerin hedonik ve faydacı tüketim eğilimlerini belirlemek amacıyla Babin vd. (1994) tarafından geliştirilen ve Akgül (2014) tarafından Türkçe'ye çevrilip güvenilirliği ve geçerliliği test edilen ölçek kullanılmıştır. Hedonik tüketimi ölçen 10 ifade, faydacı tüketim eğilimini ölçen 5 ifade olmak üzere toplam 15 ifa-

deden oluşmaktadır. Anket formunda 5'li likert ölçeği kullanılmıştır ve 1-Kesinlikle Katılmıyorum, 5-Kesinlikle Katılıyorum' u ifade etmektedir.

Plansız Satın Alma Davranışı: Tüketicilerin alış veriş yaparken plansız satın alma davranışına yönelik görüşlerini almak amacıyla Rook ve Fisher (1995) tarafından hazırlanan ölçek kullanılmıştır. Torlak ve Tiltay (2010) tarafından Türkçe' ye çevrilen ölçeğin geçerlilik ve güvenilirliği test edilmiştir. Ölçek 9 ifadeden oluşmaktadır ve 5'li likert skalası ile tüketicilerin görüşleri tespit edilmiştir. Cevaplarda 1-Kesinlikle Katılmıyorum ile 5-Kesinlikle Katılıyorum arasındaki skaladan oluşmaktadır.

Araştırma Bulgularının Değerlendirilmesi

Anket uygulaması sonucunda elde edilen veriler IBM SPSS 21.0 istatistik paket programı kullanılarak analiz edilmiştir. Araştırma amacına yönelik oluşturulan hipotezler %95 güven aralığında değerlendirilmiştir.

Demografik Veriler

Araştırmaya katılan tüketicilerin cinsiyet, yaş, medeni durum, eğitim düzeyi vb. demografik bilgileri aşağıda Tablo 1' de gösterilmektedir.

Tablo 1: Araştırmaya Katılanların Tüketicilerin Demografik Bilgileri

Cinsiyet	Kişi	Yüzde (%)	Medeni Durum	Kişi	Yüzde (%)
Kadın	181	57,1	Evli	216	68,1
Erkek	136	42,9	Bekâr	101	31,9
Yaş	Kişi	Yüzde (%)	Eğitim Düzeyi	Kişi	Yüzde (%)
20 Yaş ve Altı	41	12,9	Lise	64	20,2
21- 29 Yaş Arası	18	5,7	Önlisans	82	25,9
30 - 39 Yaş Arası	140	44,2	Lisans	155	48,9
40 - 49 Yaş Arası	81	25,6	Lisansüstü	16	5,0
50 - 59 Yaş Arası	31	9,8			
60 Yaş ve Üzeri	6	1,9			
Görev	Kişi	Yüzde (%)	Gelir Durumu	Kişi	Yüzde (%)
Memur	135	42,6	1000 TL ve altı	40	12,6
Esnaf/Tüccar	37	11,7	1001-1999 TL	18	5,7
Serbest Meslek	46	14,5	2000-2999 TL	44	13,9
İşçi	31	9,8	3000-3999 TL	69	21,8
Öğrenci	54	17,0	4000-4999 TL	71	22,4
Emekli	14	4,4	5000 TL üzeri	75	23,7
TOPLAM	317	100,0	TOPLAM	317	100,0

Araştırmaya katılan tüketicilerin yaklaşık %57'si kadınlardan, %43'ü erkeklerden oluşmaktadır. Katılımcıların büyük bir kısmı 30-39 yaş aralığında yer almaktadır. Tüketicilerin görevleri incelendiğinde büyük bir kısmı memurlardan oluşmaktadır. Medeni durumları incelendiğinde büyük bir kısmı evlidirler. Eğitim düzeyleri incelendiğinde büyük bir kısmı lisans mezunudur. Tüketicilerin gelir düzeylerine bakıldığında büyük bir kısmı 3000 TL üzeri aylık gelire sahiptirler.

Güvenilirlik Analizi ve Tanımlayıcı İstatistikler

Tüketicilerin hedonik ve faydacı tüketim anlayışı ile plansız satın alma davranışları arasındaki ilişkiyi tespit etmek amacıyla oluşturulan ölçeğin toplam güvenilirliği (Cronbach's Alpha) %91,2 çıkmıştır. Anket formunda kullanılan ölçekler genel olarak oldukça yüksek güvenilirliğe sahiptir. Ölçekler ile ilgili betimsel istatistik verileri aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

Tablo 2: Hedonik-Faydacı Tüketim ve Plansız Satın Alma Davranışı Ölçekleri Betimsel İstatistiği

Ölçekler	N	Min.	Max.	Ort.	S.S.
Hedonik Tüketim Ölçeği	317	1,00	5,00	3,18	0,95
Faydacı Tüketim Ölçeği	317	1,40	5,00	3,20	0,77
Plansız Satın Alma Davranışı Ölçeği	317	1,00	5,00	2,48	0,89

Tablo 2'de ki tanımlayıcı istatistikî bilgilere göre, araştırmaya katılan tüketicilerin hedonik tüketim ile ilgili görüşlerinin ortalaması 3,18 çıkmıştır. 5'li likert ölçeğinde ortalama değer 3 olduğu düşünüldüğünde, katılımcıların hedonik/hazcı tüketim eğilimlerinin ortalamasının biraz üzerinde olduğu görülmektedir. Araştırmaya katılan tüketiciler, alışverişlerinde hazcı, heyecan verici ve duyguların ön planda olduğu bir tüketim tarzını orta düzeyde benimsemektedirler.

Katılımcıların faydacı tüketim anlayışına yönelik görüşlerinin ortalaması ise 3,20'dir. Faydacı tüketim eğilimi de ortalama değer 3,20 üzerine çıkmıştır. Araştırmaya katılan tüketicilerin alışverişlerinde faydayı ön planda tutmaları ve rasyonel davranma düzeyleri ortanın biraz üzerindedir.

Araştırmaya katılan tüketicilerin plansız satın alma davranışına yönelik ifadelerine ortalama katılım düzeyi 2,48'dir. Ortalamanın altında plansız satın alma eğiliminin oldukları görülmektedir. Örneklem içerisinde yer alan müşterilerin alışverişlerinde daha çok planlı hareket ettikleri sonucu ortaya çıkmaktadır.

Araştırma Hipotezlerinin Test Edilmesi

Araştırmanın amacına yönelik belirlenmiş ola hipotezlerin test edilmesi amacıyla korelasyon ve regresyon analizi uygulanmıştır. Analiz sonucunda elde edilen bilgiler ve hipotezlere ilişkin sonuçlar aşağıda tablolar ile belirtilmektedir.

Hipotez 1: Hedonik tüketim eğilimi ile plansız satın alma davranışı arasında pozitif yönlü bir ilişki mevcuttur.

Araştırmaya katılan tüketicilerin hedonik tüketim eğilimi ile plansız satın alma davranışı arasında ki ilişkinin varlığını tespit etmek amacıyla korelasyon analizi uygulanmıştır. Korelasyon analizi sonucunda ortaya çıkan ilişki düzeyi aşağıdaki tabloda belirtilmektedir.

Tablo 3: Hipotez 1' e Yönelik Korelasyon Analizi Tablosu

Korelasyon Analizi		Plansız Satın Alma Davranışı	
Pearson		KorelasyonKatsayısı	,647**
Korelasyon	Hedonik	Sig.(2-kuyruklu)	,000
Analizi	Tüketim	Kişi	317
	Anlayışı		

**Korelasyon 0.01 düzeyinde anlamlıdır.

Plansız satın alma davranışı ile hedonik tüketim anlayışı arasındaki ilişkinin incelendiği hipotez 1 sonuçlarına göre, aralarında pozitif yönlü ve %64,7 düzeyinde bir ilişkinin olduğu tespit edilmiştir. Tablo 3'den elde edilen bilgiler ışığında **Hipotez 1 Kabul** edilmektedir. Analiz sonuçlarını değerlendirmek gerekirse, plansız yapılan alışverişlerin büyük bir bölümü hedonik/ hazzcı tüketim eğiliminden kaynaklanmaktadır. Tüketi-

ciler duygularına hitap eden, hazcı ve heyecan verici bir ürün ile karşılaştıklarında plansız satın alma gerçekleştirme eğilimindedirler.

Hipotez 2: Faydacı tüketim eğilimi ile plansız satın alma davranışı arasında pozitif yönlü bir ilişki mevcuttur.

Tüketicilerin faydacı tüketim eğilimi ile plansız satın alma davranışları arasındaki ilişkiyi ölçen hipotez 2 sonuçları tablo 4'te gösterilmektedir.

Tablo 4: Hipotez 2'ye Yönelik Korelasyon Analizi Tablosu

Korelasyon Analizi		Plansız Satın Alma Davranışı	
Pearson	Faydacı	KorelasyonKatsayısı	,121*
Korelasyon	Tüketim	Sig.(2-kuyruklu)	,031
Analizi	Anlayışı	Kişi	317

**Korelasyon 0.01 düzeyinde anlamlıdır.

Araştırmaya katılan tüketicilerin faydacı tüketim eğiliminde olmaları ile plansız satın alma davranışları arasındaki ilişki Tablo 4'de gösterilmektedir. Tablo verilerine göre plansız satın alma davranışı ile faydacı tüketim eğilimi arasında pozitif yönlü ve anlamlı %12,1 düzeyinde bir ilişki tespit edilmiştir. Analiz sonuçlarına göre **Hipotez 2 Kabul** edilmektedir. Analiz sonuçları değerlendirildiğinde, faydacı ve rasyonel tüketim anlayışını benimseyen tüketiciler düşük düzeyde plansız satın alma davranışı gerçekleştirmektedirler. Rasyonel davranan tüketicilerin daha çok planlı alışveriş yaptıkları şeklinde değerlendirme yapmak mümkündür.

Hipotez 3: Hedonik ve faydacı tüketim eğilimi, tüketicilerin plansız satın alma davranışlarını etkilemektedir.

Hedonik ve faydacı tüketim eğiliminin, plansız satın alma davranışı üzerindeki etkisini belirlemek amacıyla çoklu regresyon analizi gerçekleştirilmiştir. Analiz sonuçlarına Tablo 5'te yer verilmektedir.

Tablo 5'de yer alan regresyon modeline göre hedonik ve faydacı tüketim eğiliminin plansız satın alma davranışı üzerinde %45 (p=,000) oranında etkisi bulunmaktadır. Regresyon modelinde otokorelasyon olup olmadığını gösteren Durbin-Watson değeri 1,569'dur. Durbin-Watson

değerinin 1,5-2,5 aralığında olması regresyon modelinde otokorelasyonun olmadığını göstergesidir.

Tablo 5: Hipotez 3'ye Yönelik Çoklu Regresyon Analizi

Bağımlı Değişken: Plansız Satın Alma Davranışı

Bağımsız Kenler	Değiş-	R ²	F	β	t	p	Durbin Watson
Hedonik Tüketim		,450	128,595**	,621	15,772	,000**	1,569
Faydacı Tüketim				,210	4,295	,000**	

*p<0,05 **p<0,01 düzeyinde anlamlıdır.

Regresyon modelinde beta değerleri incelendiğinde Hedonik tüketimin β katsayısı 0,621, faydacı tüketim eğiliminin ise β katsayısı 0,21'dir. Plansız satın alma davranışı üzerinde hedonik tüketim eğiliminin %62 oranında, faydacı tüketimin eğiliminin ise %21 oranında etkisi vardır. Regresyon modeli genel olarak değerlendirildiğinde; plansız satın alma davranışında bir birimlik artışın 0,45'i, hedonik ve faydacı tüketim eğiliminden etkilenmektedir. Tablo 5' de sonuçlarına yer verilen regresyon modeline göre **Hipotez 3 Kabul** edilmiştir.

Değerlendirme Ve Sonuç

Tüketicilerin plansız/ani satın alma davranışlarında hedonik ve faydacı tüketim eğiliminin ne kadar etkisinin olduğunu araştıran bu çalışmada alan araştırması gerçekleştirilmiş ve istatistiksel olarak anlamlı sonuçlar elde edilmiştir. Araştırmaya katılan tüketicilerin ortalama değerler biraz üzerinde hedonik/hazcı tüketim eğiliminde oldukları görülmektedir. Alışverişte rasyonel davranan faydacı tüketim eğiliminde olan tüketicilerin oranı da ortalamanın üzerindedir. Araştırmaya katılan tüketicilere plansız/ani satın alma davranışına yönelik sorular yöneltildiğinde, ortalamanın altında plansız satın alma davranışı sergileyen tüketici olduğu anlaşılmaktadır.

Hedonik tüketim anlayışı ile plansız satın alma davranışı arasındaki ilişki incelendiğinde pozitif yönlü, anlamlı ve güçlü bir ilişkinin olduğu ortaya çıkmaktadır. Duygulara hitap eden, heyecan verici ve haz duygusunu arttıran ürünler olduğunda, tüketicilerin ani ve plansız satın alma

davranışı sergiledikleri görülmektedir. Ünal ve Ceylan (2008, s. 281) tarafından yapılan araştırmada da benzer sonuçlar ortaya çıkmış, özellikle giyim, gıda ve kişisel bakım ürünlerinde hedonik tüketim eğiliminin plansız satın almaya sevk ettiği belirtilmiştir. Yu ve Bastin (2010, s.109) ve Akturan (2010, s.114) tarafından yapılan araştırmalarda da hedonik tüketimin plansız satın alma davranışı ile pozitif yönlü ve ilişkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Faydacı tüketim eğilimi ile plansız satın alma davranışı arasındaki ilişkinin incelendiği korelasyon analizi sonucunda anlamlı ve pozitif yönlü bir ilişkinin olduğu ancak bu ilişkinin düzeyinin düşük olduğu tespit edilmiştir. Rasyonel davranan, faydacı tüketim eğiliminde olan tüketicilerde, alışveriş esnasında kendileri için faydalı olduklarını düşündükleri ürünleri satın almada ani kararlar verebilmektedirler.

Plansız satın alma davranışı üzerinde hedonik ve faydacı tüketim eğiliminin etkisinin test edildiği çoklu regresyon analizi neticesinde %45 düzeyinde, oldukça yüksek bir etkinin olduğu tespit edilmiştir. Hedonik tüketimin etkisi %62 düzeyinde iken, faydacı tüketim eğiliminin etkisi %21 düzeyinde kalmıştır. Allen vd.,(1992, s.493), Mano ve Oliver (1993, s.451), Herabadi vd. (2009, s.20), Hirschman ve Holbrook, (1982, s.92) tarafından yapılan araştırmalarda da benzer sonuçlar elde edilmiş, faydacı tüketim eğiliminden ziyade hedonik tüketim anlayışının planlanmamış satın alma davranışı üzerinde daha etkili olduğu belirtilmiştir.

Sonuç olarak, tüketicilerin alışveriş planlarında olmayan ve ani olarak verdikleri satın alma kararlarında hedonik ve faydacı tüketim eğiliminin önemli derecede etkisi olduğu görülmektedir. Hedonik tüketimin, müşterileri faydacı tüketimden daha çok plansız satın alma davranışına yönelttiği görülmektedir. Alışveriş mağazalarının bu sonuçları dikkate alarak, müşterilerinin haz duygularını arttıracak, onlara heyecan verecek ve duygularına hitap eden ürünleri müşterilere daha kolay satabileceklerini bilmeleri, mağaza tasarımını buna göre yapmaları öneri olarak sunulabilir. Sonraki çalışmalara tavsiye olarak; plansız satın alma davranışını etkileyebilecek diğer unsurların neler olduğu konusunda araştırmaların yapılmasının hem akademik dünyaya hem de iş dünyasına katkısı olacağı düşünülmektedir.

EXTENDED ABSTRACT

The Effect of Hedonic and Utilitarian Consumption Tendency on Impulse Buying Behavior: A Research

*

Zehra Türk

Muğla Sıtkı Koçman University

Consumption culture, by presenting the adoption new pleasures and the reception new tastes as person's duty and his right against himself, leads him to hedonic consumption. Hedonic consumption has revealed a consumption culture which prioritizes indicators based on wishes rather than needs. The meaning of consumption has expanded; it has begun to contain meanings such as pleasure, fun and freedom within itself. The indicator of happiness has come to parallel situation by the power of being able to consume more.

In consumption behavior, besides hedonic consumption, as an another dimension is mentioned the utilitarian consumption dimension. At the utilitarian dimension, consumer perceives the consumption activity as a mission. He evaluates the work of buying as "mission completing" and he displays a rational behavior. In understanding of utilitarian consumption, every shopping visit is not in the position of ending with a buying. Visits of consumers' to get information about products and prices are also seen as utilitarian shopping behavior.

It has seen that there are a number of differences from the point of the values provided to the consumer in the understanding of utilitarian consumption with hedonic consumption. While hedonic values are the psychological and emotional experiences which obtained at the end of the act of buying; the utilitarian value is that the consumer is looking for utilitarian facts with a rational manner during and after shopping. Utilitarian value is evaluated as a successful shopping and satisfaction of the person. The hedonic value is that the consumer tries to escape from ordinariness and plans to live the different pleasures and excitements.

The concept of unplanned buying is accepted as a buying activity that he has created with a sudden decision, when there isn't any buying ideas

in consumer's mind. Unplanned buying behavior can be defined as the buying behavior of the consumer by having a sudden, persistent and intense desire to buy a product. The consumers store the information for a short time by choosing according to the levels of their attention, which happens due to the internal and external factors, that they are impressed. In comparison with classical buying process, in unplanned buying process; the consumers don't focus on the phase of evaluation of alternatives too much. As a result, by calling the information, which they store in their short term memory, they buy the product with the experience, which is created by situational factors.

In unplanned buying decision process, consumers focus on predominantly the physical, financial, social and psychological elements. The reason for this situation is, that at that moment they feel the desire to buy, they make real the buys unplanningly; without having and collecting enough information about the product, without focusing much on its before and after, without being in mind.

The aim of the study is to reveal the effect of hedonic and utilitarian consumption tendency on consumers' unplanned buying behavior. A field study was carried out to realize the purpose of the research. Survey method was used in the field research. The understanding of hedonic consumption, the concept of utilitarian consumption and unplanned buying behavior were subjected to evaluate as one dimension like is located in the original scales. In the analysis of hypotheses, that was developed for the aim of the study, it has been benefited from correlation and regression analyzes.

The population of the study is composed of consumers, who are located in the county Marmaris of Muğla. During the survey application, 400 questionnaires were distributed, but 317 questionnaires were found to be suitable for analysis.

Correlation and regression analysis were applied to test the hypotheses determined for the purpose of the study. The informations that were obtained in the results of the analysis and the results of the hypotheses are shown in the tables below.

Hypothesis 1: There is positively relationship between hedonic consumption tendency and unplanned buying behavior

According to the results of Hypothesis 1, that was evaluated the relationship between unplanned buying behavior and the understanding of hedonic consumption, it has been determined that there is a positively and in the level of 64.7 relationship between them. Hypothesis 1 is accepted in the light of the information, that is obtained from Table 3. If the results of the analysis need to evaluate, most of the unplanned buys are due to hedonic / hedonic consumption tendency. Consumers tend to perform unplanned buys when they encounter a hedonistic and exciting product that addresses their emotions.

Hypothesis 2: There is positively relationship between utilitarian consumption tendency and unplanned buying behavior.

A positively and a significantly in the level of % 12.1 relationship was determined between unplanned buying behavior and utilitarian consumption tendency. According to the results of the analysis, Hypothesis 2 is accepted. When the results of the analysis are evaluated, the consumers, who adopt the utilitarian and rational consumption understanding, realize a low level of unplanned purchasing behavior. It is possible to make evaluation that the consumers, who behave rational, make more planned shopping.

Hypothesis 3: The tendency of hedonic and utilitarian consumption affects the unplanned buying behavior of consumers.

According to the multiple regression model, hedonic and utilitarian consumption tendency has in proportion 45% effect on unplanned buying behavior. Hypothesis 3 is accepted according to regression model. As a result of the study, it is come to existence that there is a positive, meaningful and strong relationship between hedonic consumption approach and unplanned buying behavior. It is seen that consumers exhibit sudden and unplanned buying behavior when the products are addressing their emotions, exciting and giving them a kick. As the result of correlation analysis, that has been analyzed the relationship between the utilita-

rian consumption tendency and unplanned buying behavior, it was found that there was a significantly and positively relationship, but it has determined that the level of this relationship was low. Consumers too, who act rationally and have the utilitarian consumption tendency, can make sudden decisions in buying the products, that they think are useful for them, during shopping. In the consequence of multiple regression analysis, which tested the effect of hedonic and utilitarian consumption tendency on unplanned buying behavior, it has been determined that there is a very high effect at 45%. While the effect of hedonic consumption was 62%, the effect of utilitarian consumption trend remained at 21%.

Kaynakça/References

- Ahtola, O. T. (1985). Hedonic and utilitarian aspects of consumer behavior: An attitudinal perspective. *Association for Consumer Research*, 12, 7-10.
- Akgül, D. (2014). *Hedonik (Hazcı) tüketimin özel günlerdeki alışveriş kültürü üzerindeki etkisi ve ülkelerarası karşılaştırmalı bir araştırma*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Erciyes Üniversitesi, Kayseri.
- Akturan, U. (2010). Hedonik tüketim eğiliminin plansız satın alma eğilimi üzerindeki etkisinin belirlenmesi. *Öneri Dergisi*, 9(33), 109-116.
- Albayrak, E. S. (2017). *Hedonik ve faydacı tüketim bağlamında internet üzerinden alışveriş alışkanlıkları: Bir uygulama örneği*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Selçuk Üniversitesi, Konya.
- Allen, C. T., Machleit, K. A., ve Kleine, S. S. (1992). A comparison of attitudes and emotions as predictors of behavior at diverse levels of behavioral experience. *Journal of Consumer Research*, 18(4), 493-504.
- Altunışık, R. (2007). *Yeni tüketicinin tüketime yansıyan farklılıkları, yeni müşteri*. İstanbul: Hayat Yayıncılık.
- Altunışık, R. ve Çallı, L. (2004). Plansız alışveriş ve hazcı tüketim davranışları üzerine bir araştırma: Satın alma karar sürecinde bilgi kullanımı. 3. *Ulusal Bilgi, Ekonomi ve Yönetim Kongresi*, Eskişehir, 231-239.

- Arnold, M. J., ve Reynolds, K. E. (2003). Hedonic shopping motivations. *Journal of Retailing*, 79(2), 77-95.
- Aslım Bilge, H. (2014). *Hedonik tüketimde tüketici motivasyonları: bir model önerisi*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ege Üniversitesi, İzmir.
- Babin, B. J., Darden, W. R., ve Griffin, M. (1994). Work and/or fun: Measuring hedonic and utilitarian shopping value. *Journal of Consumer Research*, 20(4), 644-656.
- Baran, Z.(2015). *Satın alma noktası reklam uygulamalarının plansız satın alma davranışındaki rolü: Ikea örneği*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İzmir: Ege Üniversitesi.
- Batra, R., ve Ahtola, O. T. (1991). Measuring the hedonic and utilitarian sources of consumer attitudes. *Marketing Letters*, 2(2), 159-170.
- Baumeister, R. F. (2002). Yielding to temptation: Self-control failure, impulsive purchasing, and consumer behaviour. *Journal of Consumer Research*, 28(4), 670-676.
- Bayley, G., ve Nancarrow, C. (1998). Impulse purchasing: A qualitative exploration of the phenomenon. *Qualitative Market Research: An International Journal*, 1(2), 99-114.
- Beatty, S. E., ve Ferrell, M. E. (1998). Impulse buying: modeling its precursors. *Journal of Retailing*, 74(2), 169-191.
- Bloch, P. H., ve Richins, M. L. (1983). Shopping without purchase: An investigation of consumer browsing behaviour. *Association for Consumer Research*, 10, 389-393.
- Çakır, M., ve Çakmak, A. Ç. (2012). 12-18 yaş arası gençlerin hedonik tüketim davranışlarının incelenmesi: Kocaeli şehir merkezinde bir araştırma. *Tarih, Kültür ve Sanat Araştırmaları Dergisi*, 1(4), 171-189.
- Carpenter, J. M., Moore, M., ve Fairhurst, A. E. (2005). Consumer shopping value for retail brands. *Journal of Fashion Marketing and Management: An International Journal*, 9(1), 43-53.
- Çelik, S. (2009), *Hazsal ve faydacı tüketim*. İstanbul: Derin Yayınları.
- Chen, M., Lee, H., Lin, S. ve Tsai, K. (2008). Creating value for online shoppers. *International Conference on Business and Information*, Seoul Korea, 7-9 July 2008, 1-14.
- Clover, V. T. (1950). "Relative Importance of Impulse-Buying in Retail Stores". *Journal of Marketing*, 15(1), 66-70.

- Coley, A. L. (2002). Affective and cognitive processes involved in impulse buying. (Unpublished Master Thesis), The University of Georgia, Athens.
- Crowley, A. E., Spangenberg, E. R., ve Hughes, K. R. (1992). Measuring the hedonic and utilitarian dimensions of attitudes toward product categories. *Marketing Letters*, 3(3), 239-249.
- Deniz, A., ve Erciş, A. (2010). Kişilik özellikleri, hedonik ve rasyonel fayda, marka duygusu ve marka bağlılığı arasındaki ilişkilerin belirlenmesine yönelik bir araştırma. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 24(2), 141-165.
- Doğan, H. G., Gürler, A. Z., ve Ağcadağ, D. (2014). Hedonik tüketim alışkanlıkları üzerine etkili faktörlerin değerlendirilmesi (Tokat İli Örneği). *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 7(30), 69-77.
- Elmaz, N.B., (2017). Tüketicilerin plansız satın alma kararları üzerinde rolü olan etkenlerin belirlenmesi: Bir alan araştırması. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- Fettahloğlu, H. S., Yıldız, A. ve Birin, C. (2014). Hedonik tüketim davranışları: Kahramanmaraş Sütçü İmam üniversitesi ve Adıyaman üniversitesi öğrencilerinin hedonik alışveriş davranışlarında demografik faktörlerin etkisinin karşılaştırmalı olarak analizi. *The Journal of Academic Social Science Studies*, 27, 307-331.
- Herabadi, A. G., Verplanken, B. ve Van Knippenberg, A. (2009). Consumption experience of impulse buying in Indonesia: Emotional arousal and hedonistic considerations. *Asian Journal of Social Psychology*, 12(1), 20-31.
- Hirschman, E. C. ve Holbrook, M. B. (1982). Hedonic consumption: Emerging concepts, methods and propositions. *The Journal of Marketing*, 46 (3), 92-101.
- Hopkinson, G. C. ve Pujari, D. (1999). A factor analytic study of the sources of meaning in hedonic consumption. *European Journal of Marketing*, 33(3/4), 273-294.
- Kacen, J. J. ve Lee, J. A. (2002). The influence of culture on consumer impulsive buying behavior. *Journal of Consumer Psychology*, 12(2), 163-176.
- Keeney, R. L. (1999). The value of internet commerce to the customer. *Management Science*, 45(4), 533-542.

- Khan, U. ve Urminsky, O. (2004). Navigating between virtues and vices: Moderators of decisions involving hedonic versus utilitarian choices. *Association for Consumer Research*, 31, 358-361.
- Kırcı, H. (2014). Hedonik tüketim davranışları ve toplumsal etkileri. paradoks ekonomi. *Sosyoloji ve Politika Dergisi*, 10(1), 80-100.
- Koçak, A. (2013). The effect of hedonic shopping values and price in different age, gender and income groups for mobile phone. (Unpublished Master Thesis), Bahçeşehir University, İstanbul.
- Kök, S.B.ve Aksel, İ. (2016). İş hayatında nicel başarı tanımlamasına bir karşı duruş: Erdem ahlâkı yaklaşımı, (Ed. S. Sarı, A. H. Gencer, İ. Sözen), *International Conference On Eurasian Economies 2016*, Kaposvár – Hungary 29-31 August 2016, Beykent University Publications No: 115, 140-149.
- Kop, A. E. (2008). Satın alma davranışında hedonik ve faydacı tüketimin ölçülmesi ile ilgili bir uygulama. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Kotler P., (2004). *Marketing management*, Eleventh Edition, USA: Prentice Hall.
- Mangleburg, T. F., Doney, P. M., ve Bristol, T. (2004). Shopping with friends and teens' susceptibility to peer influence. *Journal of Retailing*, 80(2), 101-116.
- Mano, H., ve Oliver, R. L. (1993). Assessing the dimensionality and structure of the consumption experience: Evaluation, feeling, and satisfaction. *Journal of Consumer Research*, 20(3), 451-466.
- Matzler, K., Bidmon, S., ve Grabner-Kräuter, S. (2006). Individual determinants of brand affect: The role of the personality traits of extraversion and openness to experience. *Journal of Product ve Brand Management*, 15(7), 427-434.
- O'Shaughnessy, J., ve Jackson O'Shaughnessy, N. (2002). Marketing, the consumer society and hedonism. *European Journal of Marketing*, 36(5-6), 524-547.
- Odabaşı, Y. (2006). *Tüketim kültürü: Yetinen toplumdan tüketen topluma*. İstanbul: Sistem Yayıncılık.
- Özdemir, Ş., ve Yaman, F. (2007). Hedonik alışverişin cinsiyete göre farklılaşması üzerine bir araştırma. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, 2(2), 81-91.

- Piron, F. (1991). Defining impulse purchasing. *Association for Consumer Research*, 18, 509-514.
- Rook, D. W. (1987). The buying impulse. *Journal of Consumer Research*, 14(2), 189-199.
- Rook, D. W., ve Fisher, R. J. (1995). Normative influences on impulsive buying behaviour. *Journal of Consumer Research*, 22(3), 305-313.
- Semiz, B. B. (2017). A ve B tipi kişilik özelliklerine göre tüketicilerin plansız, kompulsif ve hedonik satın alma davranışlarının araştırılması. *Pazarlama İçgörüsü Üzerine Çalışmalar*, 1(1/2), 13-22.
- Şenel, M. (2018). *Farklı kıtlık mesajlarının plansız satın alma niyeti üzerindeki etkisi ve fomo (fırsatları kaçırma korkusu)'nun aracı rolü*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Karabük Üniversitesi, Karabük.
- Şengün, H. İ. ve Karahan, M. (2013). Hedonik (Hazcı) tüketim alışkanlıkları ve tüketicileri bu tür alışkanlıklara motive eden nedenler. *Dicle Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 2(4), 13-26.
- Stern, h. (1962). The significance of impulse buying today. *The Journal of Marketing*, 26(2), 59-62.
- The Survey System, "Sample Size Calculator", <https://www.surveysystem.com/sscalc.htm>, Erişim Tarihi: 20.20.2018.
- To, P. L., Liao, C. ve Lin, T. H. (2007). Shopping motivations on internet: a study based on utilitarian and hedonic value. *Technovation*, 27(12), 774-787.
- Torlak, Ö. ve Tiltay, M. A. (2010). Anlık satın alma ölçeklerinin Türk tüketicisi için uyarlanmasına yönelik bir deneme. *15. Ulusal Pazarlama Kongresi Bildiriler Kitabı*, 406-423.
- Torlak, Ö., Altunışık, R., ve Özdemir, Ş. (2007). *Postmodern dünyada tüketimi yeniden anlamlandıracak yeni müşteri*. İstanbul: Hayat Yayıncılık.
- Tsao, W. C., ve Chang, H. R. (2010). Exploring the impact of personality traits on online shopping behavior. *African Journal of Business Management*, 4(9), 1800-1812.
- Tüik, (2017). Türkiye İstatistik Kurumu, Adrese Dayalı Nüfus Kayıt İstatistikleri, http://tuik.gov.tr/PreIstatistikTablo.do?istab_id=2305.

- Ünal, S. ve Ceylan, C. (2008). Tüketicileri hedonik alışverişe yönelten nedenler: İstanbul ve Erzurum illerinde karşılaştırmalı bir araştırma. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 22(2), 265-283.
- Voss, K. E., Spangenberg, E. R. ve Grohmann, B. (2003). Measuring the hedonic and utilitarian dimensions of consumer attitude. *Journal of Marketing Research*, 40(3), 310-320.
- Willett, R. P., ve Kollat, D. T. (1968). Customer impulse purchasing behavior: Some research notes and a reply. *Journal of Marketing Research*, 5(3), 326-330.
- Yanıklar, C. (2010). Tüketim kültürü, kapitalizm ve insan ihtiyaçları arasındaki ilişki üzerine bir tartışma. *Cumhuriyet Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 34(1), 25-32.
- Yu, C. ve Bastin, M. (2010). Hedonic shopping value and impulse buying behavior in transitional economies: A symbiosis in the mainland china marketplace. *Journal of Brand Management*, 18(2), 105-114.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Türk, Z. (2018). Hedonik ve faydacı tüketim eğiliminin plansız satın alma davranışı üzerindeki etkisi: Bir araştırma. *OPUS-Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 9(16), 853-878. DOI: 10.26466/opus.474486

Kabin Ekibi Üyelerinin Mesleğin Gerektirdiğini Düşündükleri Ego Durumları ile Kendilerinde Algıladıkları Ego Durumlarının Örtüşmesinin (Bağdaşımının) Geleceğe Yönelik Umutsuzluk Düzeyleri ile İlişkisi

DOI: 10.26466/opus.492916

*

Güner Çifçi* - Halis Özerk**

*Uzm. Psikolog, İstanbul Arel Üniversitesi, Psikoloji Yük. Lisans Programı, İstanbul/Türkiye

E-Posta: ncifci1@gmail.com

ORCID: [0000-0002-1867-1035](https://orcid.org/0000-0002-1867-1035)

* Dr. Öğretim Üyesi, İstanbul Arel Üniv. Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul./Türkiye

E-Posta: halisozerk@halisozerk.com

ORCID: [0000-0001-5530-6638](https://orcid.org/0000-0001-5530-6638)

Öz

Bu araştırmanın amacı, kabin ekibi üyelerinin uçuş operasyonu sırasında ekip ve yolcu ile iletişimde bulduklarında mesleğin gerektirdiği (beklenen) ego durumları ile kendilerinde algıladıkları (gözlenen) ego durumlarının bağdaşıklık düzeyinin, kabin ekibi üyelerinin geleceğe yönelik umutsuzluk düzeyleri ile ilişkisini ortaya koymaktır. Araştırmanın örneklemini, İstanbul ili içerisinde yer alan; devlet ve özel havayolu şirketlerinde kabin memuru olarak görev yapan 300 kabin ekibi üyesi oluşturmaktadır. Araştırmaya katılan kabin ekibi üyelerine Transaksiyonel Analiz Kuramı bağlamında Ego Durumları Ölçeği uygulanmıştır. Buna ek olarak, Araştırmacı tarafından oluşturulan Kişisel Bilgi Formu verilerek doldurulması sağlanmıştır. Kabin ekibi üyelerinden kabin memurluğu mesleğinin gerektirdiği düşünülen kişilik özelliklerini Ego Durumları Ölçeği'nde doldurmaları istenmiştir. Ayrıca, kabin ekibi üyelerinden kendilerinde algıladıkları özellikleri işaretlemeleri istenmiştir. Bununla birlikte kabin ekibi üyelerinden Beck Umutsuzluk Ölçeği'ni mesleğe göre değerlendirmeleri istenmiştir. Araştırma kapsamında tüm verilerin anlamlılık düzeyi $p < .05$ düzeyinde sınanmıştır. Elde edilen verilerin analizi SPSS 22.0 istatistik paket programı kullanılarak yapılmıştır. Kabin ekibi üyelerinin gerek kendilerinde algıladıkları gerekse mesleklerinin gerektirdiğini düşündükleri baskın ego durumları frekans dağılımlarının istatistiksel olarak anlamlı derecede farklılık gösterdiği bulunmuştur. Bununla ilişkili olarak kabin ekibi üyelerinin kendilerinde algıladıkları ve meslekte algıladıkları baskın ego durumları arasında anlamlı düzeyde uyumsuzluk olduğu belirlenmiştir. Kabin ekibi üyelerinin umutsuzluk düzeylerinin cinsiyet ve öğrenim durumu değişkenlerine göre farklılık gösterdiği bulgusu elde edilmiştir. Mesleği tercih bağlamında ise tercih nedenleri ile umutsuzluk düzeyleri arasında farklılık bulunmuştur. Benzer biçimde kariyer inancı ile umutsuzluk düzeyleri arasında da anlamlı bir ilişki görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Transaksiyonel Analiz, Ego Durumu, Kabin Ekibi, Umutsuzluk.

The Relationship of The Compability Level Between Self Perceived Ego States of The Cabin Crew Members And The Professional Ego States Thought With Their Hopelessness Levels For The Future

*

Abstract

The purpose of this research is to reveal the relationship between the (expected) ego states that the cabin crew members require during their flight operations with the crew and the passengers, and the level of coherence of the ego states that they perceive (observed) with the cabin crew members' hopelessness toward the future. The sample of the research is located in the province of Istanbul; government and private airline companies. Ego Situation Scale was applied to members of the cabin team who participated in the survey in the context of Transactional Analysis Theory. In addition, a Personal Information Form created by the Researcher is provided and filled out. Members of the cabin crew were asked to fill in the personality traits that the cabin clerks deemed necessary by the Ego Situations Scale. In addition, members of the cabin crew are required to mark the features they are aware of. However, members of the cabin crew were asked to evaluate the Beck Hopelessness Scale according to occupation. Within the scope of the study, the significance level of all data was tested at $p < .05$ level. Analysis of the obtained data was done using SPSS 22.0 statistical package program. It has been found that the frequency distributions of the dominant ego states that members of the cabin crew perceive themselves as necessitated by their profession are statistically significant. In relation to this, it was found that there was a significant level of mismatch between the members of the Cabin members perceived by themselves and the dominant ego situation they perceived in the profession. The finding that the levels of hopelessness of cabin crew members differed according to gender and educational status variables. In the context of career preference, there were differences between the reasons for preference and the levels of hopelessness. Similarly, a significant relationship was found between career beliefs and hopelessness levels.

Keywords: Transactional Analysis, Ego States, Cabin Attendant, Hopelessness.

Giriş

Günümüzde artan rekabet koşullarıyla eşgüdümlü olarak kurum ve kuruluşların müşteriye sundukları hizmeti sunma biçimleri her geçen gün daha da önem kazanmaktadır. Havayolu taşımacılığı olarak faaliyet gösteren şirketler, ulaştırma sektörü içinde önemli bir yere sahip olmakla beraber, kendine has hizmet ve yapıya sahip işletmelerdir.

Hava taşımacılığı zaman stresi yanısıra vardiyalı çalışmayı gerektirmesi nedeniyle, stresin yoğun olarak yaşandığı sektörlerin belki de ilk sırasında gelmektedir (Ergün. 2009, s.165). Bülbül ve Ergün (2017, s.408)' e göre kabin hizmetleri, yolcuların hizmet kalitesi ve memnuniyet algılarında doğrudan etkileri olması ve bunlara ek olarak uçuş güvenliğinin sağlanması ve sürdürülmesi bakımından hayati bir role sahiptir.

Kabin memuru, "uçuş görevinin icrasında, ulusal ve uluslararası otoritelerin kuralları çerçevesinde; bağlı bulunduğu havayolunun kalite ve uçuş emniyeti standartlarına uygun olarak, İş Sağlığı ve Güvenliği (İSG) ve çevre koruma önlemlerini alarak, uçuş emniyet tedbirlerini yerine getiren; yolcu emniyeti, güvenliği ve memnuniyetini çalışma talimatları doğrultusunda sağlamakla yükümlü olan kişi" olarak tanımlanmıştır (Mesleki Yeterlilik Kurumu, 2012, s.9).

Karagülle ve Birgören (2013, s.125,139) havayolu taşımacılığının gerçekleşmesi için uçucu ekiplere ihtiyaç olduğunu, şirket ve müşteri arasındaki ilişkiler açısından da kritik bir önem taşıdığını ifade etmişlerdir.

TA, bir psikoterapi ve gelişim kuramı olmasının yanısıra karşılıklı etkileşimleri kapsamlı şekilde ele alan bir iletişim kuramıdır.

Transaksiyonel Analiz (TA)

TA, esas olarak değişmeyi gerçekleştirmek üzere kullanılan bir psikoterapi, kişilik, gelişim ve iletişim kuramı olarak tanımlanmaktadır. TA hem kişisel yaşamda hem de iş ortamında sistemlerin ve ilişkilerin analiz edilmesini sağlayan geniş kapsamlı bir yöntem olarak kullanılmaktadır (Stewart ve Joines, 2012; Çev. Akkoyun, 2017, s.37-38).

TA, insanın kişilik yapısını ego durumlarına dayalı olarak yapısal ve fonksiyonel olarak analiz eden, kişiler arası iletişimlerde kişinin hangi

ego durumlarını kullandığını, bunun iletişime nasıl yansıdığını, ne tarz temas iletileri, psikolojik oyunlar ve senaryolarla yaşamını sürdürdüğünü açıklayan bir kuramdır (Çatak, 2012). Çalışmada TA' nın temel kuramlarından olan ego durumları ele alınmış ve çalışma daha çok bu çerçevede yürütülmüştür.

TA' da Ego Durumları

Kuramın temelini, ego durumları modeli oluşturmaktadır. Kurucusu Eric Berne, bir ego durumunu, tutarlı bir davranış örüntüsüyle doğrudan ilişkili olarak, bu davranışlarla tutarlı duygu ve yaşantılar örüntüsünün bir bütünü olarak tanımlamaktadır. Berne, burada öncelikle her bir ego durumunu birbirleriyle tutarlı olarak ortaya çıkan duygular ve yaşantılar kombinasyonu olarak ifade etmektedir (Stewart ve Joines, 2012; Çev. Akkoyun, 2017, s. 38,51,52).

TA' da ego durumları Yapısal ve Fonksiyonel olmak üzere iki düzeyde ele alınmaktadır. Yapısal model her bir ego-durumunun içinde ne olduğunu göstermektedir. Fonksiyonel modelde ise bunları nasıl kullandığımızı göstermek üzere ego durumlarının sınıflandırıldığı ifade edilmektedir (Stewart ve Joines, 2012; Çev. Akkoyun, 2017,s.61).

Ego Durumlarının Yapısal Analizi

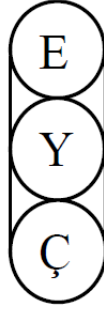
Kişiliği ego durumları kavramlarıyla analiz etme sürecine, yapısal analiz adı verilmektedir. Yapısal analizde ego durumları Ebeveyn, Yetişkin ve Çocuk olmak üzere üçe ayrılmaktadır (Stewart ve Joines, 2012; Çev. Akkoyun, 2017, s. 48).

Ebeveyn Ego Durumu: Kişinin yaşamında karşılaştığı başta ebeveyn figürleri ve dış kaynaklardan alınan görüş, tutum, değer ve değer yargılarını algılama şeklindeki davranışları içermektedir (Akkoyun; 2011, s.19). Penfield'in de üzerinde durduğu gibi beynin üç işlevinden biri olan bu ebeveyn kayıtları asla zaman aşımına uğramaz; bunlar sonradan anımsanır ve yaşanır (Harris, 2012, s.31).

Yetişkin Ego Durumu: Bireyin, "Şimdi ve Burada" tepkilerini verirken ortaya çıkan düşünce, duygu ve davranış örüntülerini içerir. Özerk ve arkadaşlarına göre "Çocuk Ego durumundan farklı olarak, nesnel ver-

ileri işleyerek yaşamda karşılaşılan her türlü problemin çözümüne yönelik yaşantılardan oluşmaktadır. Yetişkin ego durumu, geçmişe değil şu an'a yönelik olduğundan, Ebeveyn ego durumundan farklıdır. Bir kimse başkalarına ve çevresine tepkide bulunurken ve uyarıcı gönderirken, eğer bu kayıtlarını harekete geçirecek şekilde enerjisini yönlendiriyorsa veya bu kayıtlardakine benzer yeni yaşantılar içindeyse Yetişkin ego durumundadır" (Özerk, Ada ve Özerk, 2018, s.781).

Çocuk Ego Durumu: Bu ego durumu, "Bireyin çocukluğundan da izler taşıyan düşünce, duygu ve davranış örüntüleri takımı" olarak tanımlanmaktadır. Buradaki çocuk kavramı ile yaşamın başından sonuna kadar her an her zaman temel varlığı korumaya yönelik olan yaşantılar kastedilmektedir" şeklinde açıklamaktadır (Akkoyun, 2011, s.16).

Şekil 1. Ego Durumları Sembolizasyonu

Özerk ve arkadaşlarına göre (Özerk, Ada ve Özerk, 2018, s.781) Çocuk ego durumu "kişiliğin bir anlamda en orijinal kısmını oluşturan bu yaşantılar hem yeni yaşantıların eklenmesiyle hem de çocukluğundakilerin aynısının tekrarlanmasıyla yaşam boyu sürer gider. Bir kimse başkalarına ve çevresine tepkide bulunurken veya uyarıcı gönderirken, eğer bu kayıtlarını harekete geçirecek şekilde enerjisini yönlendiriyorsa veya bu kayıtlardakine benzer yeni yaşantılar içindeyse Çocuk ego durumunda demektir" şeklinde açıklanmaktadır.

Bu üç ego-durumunu bir araya getirdiğimizde, TA kuramının temeli ni oluşturan kişiliğin üç bölümlü ego durumları modeli elde edilmektedir (Stewart ve Joines, 2012; Çev. Akkoyun, 2017, s.48).

Berne' e göre kişilik, bir benzetme yapılarak kuramın da sembolü olan birbirine değen üç daire ile gösterilmektedir. Ancak ego durumları bir bütünü oluşturduğundan bu dairelerin çevrelerinde bir elips yer almaktadır (Akkoyun 2011, s.15).

Ego Durumlarının Fonksiyonel Analizi

Fonksiyonel analiz, bireylerin daha çok başkaları ile iletişimde iken ve aynı zamanda kendileriyle içsel olarak iletişimdeyken ego durumları repertuarlarını faaliyete geçirmeleri ile ilgilidir. Bu nedenle günlük yaşamda dışarıdan görülebilenlere ilişkindir. Fonksiyonel analizde ego durumları Berne tarafından beş ayrı düzeyde ele alınmıştır (Akkoyun, 2011, s. 21).

Koruyucu Ebeveyn (KE): Doğal Ebeveyn olarak da adlandırılan bu ego durum, bireyin bazen izin verici, şefkatli, ilgili, özen gösterici, destekleyici, bağışlayıcı, bazen endişeli bazen de koruyucu davranması şeklinde betimlenmektedir. Davranışları da bu bağlamda gözlemlenir. Doğal Ebeveyn olarak da adlandırılır.

Eleştirel Ebeveyn (EE): İnatçı, güçlü, aşırı koruyucu, ilkeli, cezalandırıcı ve görev yükleyici olarak tanımlanmaktadır. Davranışları da bu yöndedir. Buna Kontrol Edici Ebeveyn de denmektedir.

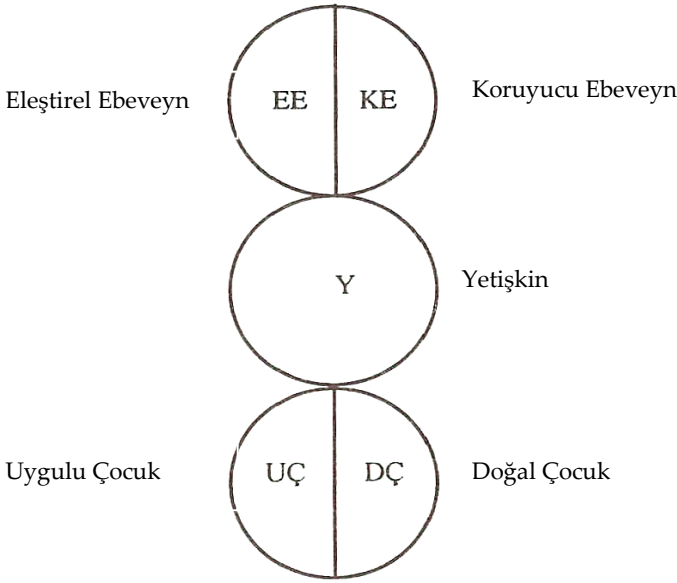
Yetişkin (Y): Temelde kişinin diğer ego durumlarının ihtiyaçlarını karşılamaya yarar, "şimdi ve burada" ya göre, gerçeklik ve olasılıkları da dikkate alarak, kişinin kendisinin diğer ego durumlarına veya başkalarının ego durumlarına karşı işlev görmektedir.

Uygulu Çocuk (UÇ): Bireyin günlük yaşamında ve faaliyetlerinde ebeveynleri sanki kendisini dinliyormuş ya da gözetliyormuş gibi tepkilerde bulunmasıdır. Bu nedenle zaman zaman asidir, zaman zaman usludur, zaman zaman da çalışkandır. Bir bakıma zihnindeki ebeveynlere ilişkin davranış formları doğrultusunda davranışlarda bulunur.

Doğal Çocuk (DÇ): Davranışlarında haz ilkesi egemen olduğu için ebeveyn figürlerine göre davranmaktan bulunmaktan uzak durur ve kendini

spontan olarak ortaya koyar. Sosyal normları, içinde bulunulan koşulları hesap etmeden içinden geldiği gibi hazlarına hizmet edecek şekilde davranır. Doğal Çocuk ve Uygulu Çocuk tepkileri, hem burada ve şimdi tepkisi olarak hem de geçmişteki bir tepkinin tekrarı olarak gözlenebilir.

Ancak aralarındaki önemli farklılık, davranışın başka bir kimseye uymaya yönelik olup olmamasındadır (Akkoyun, 2011, s.17-18,22; Özerk, Ada ve Özerk, 2018, s.782; Eyicil ve Özerk, 2016, s.121).

Şekil 2. Fonksiyonel Analize Göre Ego Durumları Sembolizasyonu

Umutsuzluk

Umutsuzluk kavramı yaşam deneyimlerinin sonucunda bireyin geleceğe dönük karamsar ve olumsuz beklentilerinin sonucunda; amaçsızlık, isteksizlik ve inancını kaybetmesi olarak fark edilen zihinsel tabanlı olumsuz duygu durumu olarak ifade edilmektedir. Umutsuzluk en genel tanım ile daha önceki yaşantılarla ilişkili olarak geleceğe yönelik

karamsarlık ve olumsuz beklentiler içinde olma, bu nedenle de faaliyete geçmede isteksizlik, amaçsızlık ve bir şeyin üstesinden gelebileceğine ilişkin inançsızlık şeklinde gözlemlenen düşünce tabanlı olumsuz duygu durumu olarak tarif edilmektedir. Umutsuzluk; bireyin davranışlarını olumsuz etkileme gücüne sahip bir duygudur. Nedeni ise, birey için hayatı anlamlı kılacak hedeflerin olmamasıdır. Umutsuzluk geçmiş yaşantılar nedeniyle birey tarafından hissedilen bir boşluktur. Bu bağlamda bireyin anlamlandırma yetisinin bozulduğu, yaşantılardan hareketle hatalı genellemelerin yapılması olarak ifade edilmektedir. Bireyin sorunlarına çözüm bulamayacağıdır. Geleceğe dönük bu formdaki olumsuz düşünce umutsuzluk kavramının temelini oluşturmaktadır (O'Connor, R.C. Cheyne, W.M. ve Connery, H., 2000, s.156).

Lavender ve Watkins (2004:130) umutsuzluğu, hayata ve geleceğe bakıştaki kötümserlik olarak açıklarken, Kashani ve arkadaşları (1991, s.331), iyimserliğin düşmesi veya ortadan kalkması durumu olarak ifade etmektedirler.

Melges (1969) ise umutsuzluğu "bir amacı gerçekleştirmede sıfırdan az olan olumsuz beklentidir. Umutsuzluk ve umut bu bağlamda karşıt beklentileri simgeler. Umut durumunda hedefe ulaşmak için uygulamaya konulan eylemlerin planlarının gerçekleştirileceği öngörüsü varken; umutsuzluk durumunda bunun aksine başarısızlık ön yargısı vardır" (Akt. Dilbaz ve Seber, 1993, s.135).

Collins ve Cutcliffe (2003, s.176) ise umutsuzluğu genel olarak, geçmişte yaşanan olumsuz yaşantıların sonucu olarak bireyde amaçsızlık, isteksizlik ve karamsarlık olarak gözlemlenmenin mümkün olduğunu ifade etmektedir.

Abramson ve arkadaşları umutsuzluğu; genel olarak bireyin kendisini olumsuz özellikler ile tanımlaması, gelecek ile ilgili olumsuz beklentiler içinde olması, olumsuz yaşantılarını değişmez ve genel kabul etmesi olarak tanımlamaktadırlar (Akt. Mercanlioğlu ve Özerk, 2017, s.22).

Beck ve arkadaşları ise umutsuzluğu, yukarıdaki yaklaşımların ortak unsuru olan duygu durumu yerine onlardan farklı olarak bilişlere vurgu yapmışlar ve "gelecekteki olumsuz sonuçlara yol açabilecek beklenti ve koşullara ilişkin birey tarafından algılanan bilişsel bir bozukluk" olarak tanımlamışlardır (Akt. Mercanlioğlu ve Özerk, 2017, s.124).

Umutsuzluk psikoloji ve psikiyatri alanlarında sıklıkla işlenen bir konu olabilmektedir. Umutsuzluk ve geleceğe yönelik olumsuz bakış açısı ya da ön yargısının, depresyonun belirleyici özelliklerinden biri olması bağlamında önemli olduğu vurgulanmaktadır. Ayrıca, umutsuzluk ile depresyon ve öz kıyım arasında ilişki olduğu belirtilmektedir (Ulucan, H., Kılınç, M., Kaya, K. ve Türkçapar, Ü., 2011, s.350).

Gerek meslek seçimi gerekse icrası ile ilişkili olarak umutsuzluk kavramının ele alındığı da görülmektedir. Meslek seçimi ve mesleğe girme genel olarak, insan hayatında psikolojik bir gelişiminin sonucu olarak ifade edilmektedir (Tan ve Baloğlu, 2013, s.128).

Binbaşıoğlu (1947, s.48,51) doyurucu bir meslek seçebilmek için, iki hususun çok iyi saptanması gerektiğini ifade etmektedir. Bunlardan biri bireyin kişilik özellikleri, diğeri ise seçtiği mesleğin özellikleridir. Ancak bunların da yeterli olmadığını, bu iki özelliğin uyuşmasının önemli olduğunu, aksi durumda bireyin kişilik özelliklerine, ilgi ve yeteneklerine uygun olmayan bir mesleği seçmesinin; bireyi sürekli huzursuzluklara sürüklediğini ve ruh sağlığını bozabileceğini belirtmektedir.

Öner (1982), bireyin kendini ifade edebilmesi ve kendini gerçekleştirmesinin ancak seçtiği mesleğin gerektirdiği özellikler ile kendinde algıladığı özellikler arasında bir bağdaşım olması ile mümkün olabileceğini ifade etmektedir. Aksi söz konusu olduğunda birey kendi içinde çatışmalar yaşayacak ve kendini az ölçüde gerçekleştirebilecek ve tüm bunların sonucunda geleceğe yönelik umutsuzluk duygu ve düşüncesi ile hareket edecektir (Akt. Bozanoğlu ve Özerk, 2017, s.217).

Lecky, olumlu bir psikolojik sağlık için kişinin benlik tasarımı ile bireyin idealize ettiği "ben" ile gerçek yaşantısı arasında iyi bir tutarlılık, örtüşme ve uyum olması gerektiğinin önemini vurgulamıştır. Lecky' e göre "birey ne kadar benlik tasarımına uygun davranabilirse, kendini o denli rahat hisseder; ideal benliğine ne kadar ters düşen yaşantıların etkisinde kalırsa, o kadar huzuru kaçar ve kaygılanır". Lecky, bireyin kendi değer yargıları ve ideale uygun olan davranışları sergilemesi; bireyin hem kendine olan saygısını ve güvenini hem de mutluluğunu çoğaltabileceğini ifade etmiştir (Balkış, 2015, s.288).

Super'e (1963) göre de meslek seçimi aslında bireyin benlik tasarımının mesleki bir kavram ile ifadesidir şeklinde belirtilmiştir. Yani

“birey meslek tercihini ifade ederken aslında ben şu ya da bu biçimde bir insanım demektedir” (Akt. Kuzgun, 2016, s.109).

Kuzgun, gerçek meslek gelişiminin bir kişilik gelişimi olduğunu ve meslek seçimini gerçekleştirebilmek için ilk olarak sağlıklı bir kişilik gelişimini gerçekleştirmek gerektiğini (yani sağlıklı bir ego bütünlüğünü oluşturmak gerektiğini) ifade etmektedir (Kuzgun, 2016, s.116).

Köknel, eğer birey kendi özellikleri ile mesleğin gerektirdiği özellikler arasında bir bağdaşım olmadan mesleğini icra etmeye devam ederse bu durum bireyin doğrudan ruh sağlığını etkileyecektir. Bireyde zaman içinde “kişilik bütünlüğünü bozmayan, benlikte çökme, parçalanma yapmayan; duygulanım ve bilişsel alanda niteliksel değişimler gösteren” fakat gerçeklikle bağını koparmadan devam eden ruhsal kaynaklı hastalıklar olarak tanımlanan nevrozlar oluşacağını ifade etmektedir (Köknel, 1989, s.229).

Bu çalışmanın amacı, kabin ekibi üyelerinin mesleğin gerektirdiğini düşündükleri ego durumu ile kendilerinde algıladıkları ego durumları bağdaşımının, geleceğe yönelik umutsuzluk düzeyleri ile ilişkisini ortaya koymaktır. Ek olarak, kabin ekibi üyelerinin, aşağıda sıralanan araştırma sorularında yer verilen demografik özellikleri ile geleceğe yönelik umutsuzluk düzeyleri arasındaki ilişki düzeyini incelemektir.

1. İncelenen ego durumlarının dağılımları arasında bir uyum var mıdır?
 - a. Kabin ekibi üyelerinin kendilerinde algıladıkları baskın ego durumlarının frekans dağılımları arasında bir uyum var mıdır?
 - b. Kabin ekibi üyelerinin meslekte algıladıkları baskın ego durumlarının frekans dağılımları arasında uyum var mıdır?
2. Kabin ekibi üyelerinin kendilerinde algıladıkları ve meslekte algıladıkları baskın ego durumları arasında bir uyum var mıdır?
3. Kendilerini farklı baskın ego durumlarında algılayan kabin ekibi üyelerinin umutsuzluk düzeyleri arasında fark var mıdır?
4. Mesleklerinde farklı baskın ego durumlarını algılayan kabin ekibi üyelerinin umutsuzluk düzeyleri arasında fark var mıdır?
5. Kabin ekibi üyelerinin baskın ego durumları ile meslekte algıladıkları baskın ego durumu aynı olanlarla farklı olanların umutsuzluk düzeyleri arasında fark var mıdır?

Kabin Ekibi Üyelerinin Mesleğin Gerektirdiğini Düşündükleri Ego Durumları ile Kendilerinde Algıladıkları Ego Durumlarının Örtüşmesinin (Bağdaşımının) Geleceğe Yönelik Umutsuzluk Düzeyleri ile İlişkisi

6. Kabin ekibi üyelerinin cinsiyetleri bakımından umutsuzluk düzeyleri arasında fark var mıdır?
7. Medeni durumları bakımından kabin ekibi üyelerinin umutsuzluk düzeyleri arasında fark var mıdır?
8. Kabin ekibi üyelerinin öğrenim durumları ile umutsuzluk düzeyleri arasında bir fark var mıdır?
9. Kabin ekibi üyelerinin meslekteki kıdeme bağlı olarak umutsuzluk düzeyleri arasında fark var mıdır?
10. Farklı nedenlerle mesleği tercih edenlerin umutsuzluk düzeyleri arasında fark var mıdır?
11. Farklı nedenlerle çalıştığı kurumu tercih edenlerin umutsuzluk düzeyleri arasında fark var mıdır?
12. Kabin ekibi üyelerinin kariyer yapabileceğine dair inanç düzeyleri ile umutsuzluk düzeyleri arasında anlamlı bir fark var mıdır?

Araştırmanın Yöntemi

Araştırma betimsel bir araştırma olup, araştırma sorularını cevaplamada ilişkiyel tarama modeli kullanılmıştır. Araştırma öncesinde İstanbul Arel Üniversitesi Etik Kurulu'ndan onay alınmıştır.

Evren ve Örneklem

Araştırma evrenini Türkiye' de faaliyet gösteren havayolu şirketlerinin kabin ekibi üyeleri oluşturmaktadır. Araştırma örneklem grubunu ise 2018 yılında İstanbul ili içerisindeki havayolu şirketlerine bağlı olan Kabin Hizmetleri Başkanlığı'nda görev yapan ve araştırmaya katılımı kabul eden 220'si kadın ve 80'i erkek olmak üzere toplam 300 kabin ekibi üyesi oluşturmaktadır.

Araştırmanın Sayıtları

- a. Araştırma katılımcılarının araştırmadaki tüm anketlere (sorulara) içtenlikle ve gerçekçi yanıtlar verdikleri varsayılmıştır.
- b. Araştırma da kullanılan ölçekler geçerli ve güvenilirlerdir.
- c. Çalışmanın yapıldığı havayolu şirketlerinde kurumsal bir yapı olduğu varsayılmaktadır.

- d. Araştırmadaki çalışma havayolu şirketlerinde görev yapan kabin ekibi üyelerini temsil edebilecek nitelik ve nicelikte olduğu varsayılacaktır.

Araştırmanın Sınırlılıkları

1. Yapılan araştırma, araştırmaya katılımda bulunan kabin ekibi üyelerinin geleceğe yönelik umutsuzluk düzeyleri ile sınırlıdır.
2. Yapılan araştırmanın grubu, biri resmi diğeri özel olmak üzere iki havayolu şirketinde görev yapan 300 kabin ekibi üyesi ile sınırlıdır.
3. Araştırma amaç bölümünde yer alan sorular ile sınırlıdır.
4. Araştırma kabin ekibi üyelerinin kendilerinde algıladıkları ego durumunun belirlenmesi, "Ego Durumları Ölçeği" verileri ile sınırlıdır.
5. Araştırma da mesleğin gerektirdiğini düşündükleri ego durumunun belirlenmesi, "Ego Durumları Ölçeği" verileri ile sınırlıdır.
6. Araştırma, "Beck Umutsuzluk Ölçeği" verileri ile sınırlıdır.
7. Araştırma, "Kişisel Bilgi Formu" verileri ile sınırlıdır.

Veri Toplama Araçları

Kişisel Bilgi Formu: Araştırmanın örneklemini oluşturan katılımcıların demografik özelliklerini tespit etmek amacı ile araştırmacı tarafından hazırlanan Kişisel Bilgi Formu kullanılmıştır. Bu formda katılımcılara; çalıştığı kurum, ünvan, yaş, cinsiyet, medeni durum, öğrenim durumu, meslekte geçirdiği süre, ana – baba öğrenim durumu, mesleği tercih etme nedeni, çalıştığı kurumu tercih etme nedeni ve kariyer yapabileceğine dair inanç düzeyi hakkında bilgi toplamaya yönelik sorular sorulmuştur.

Ego Durumları Ölçeği : Eric Berne her bireyin ayrı ve değişik davranış kaynakları olan üç ego durumunun olduğu ileri sürmüştür. Bunlar Ebeveyn Ego Durumu, Yetişkin Ego Durumu, Çocuk Ego Durumudur. Berne' nin bu düşüncesinden yola çıkarak bireyin ego durumlarını belir-

lemek amacıyla “Ego Durumları Ölçeği” geliştirilmiştir. Ölçeğin orijinali Williams tarafından 1978’de geliştirilmiş ve Arı (1989) tarafından Türkçe’ye uyarlanan 95 sıfatlık ölçek kullanılmıştır. Ölçeğin orijinali Williams tarafından 1978’de geliştirilmiş ve Arı (1989) tarafından Türk kültürü için yeniden geliştirme çalışmaları yürütülmüştür. Ölçek, insanı tanımlayan 95 sıfattan oluşan bir listeden oluşmaktadır. Ölçeğin geçerlik çalışmalarında, mantıksal ve istatistiksel yaklaşımdan yararlanılmıştır. Mantıksal geçerlik ile ilgili olarak uzman kanısına başvurulmuştur. Ölçeği oluşturan sıfatların puanlanmasında yararlanılan altı hakemin değerlendirmeleri arasındaki yüksek tutarlılık, ölçeğin mantıksal geçerliği için önemli bir kanıt sayılmıştır.

Ölçeğin benzer ölçekler geçerliği, Akkoyun ve Bacanlı (1988) tarafından Türkçe’ye uyarlanan “Gough ve Heilbrun Sıfat Tarama Listesi” kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Her iki ölçeğin benzer alt ölçekleri arasında Eleştirel Ebeveyn için $r = 0.87$, Koruyucu Ebeveyn için $r = 0.91$, Yetişkin için $r = 0.93$, Doğal Çocuk için $r = 0.76$ ve Uygulu Çocuk için $r = 0.70$ ’lik korelasyon katsayıları bulunmuştur. Güvenirlik ile ilgili çalışmalarda ise, testin aralıklı tekrarı yönteminden yararlanılmıştır. İki uygulamadan elde edilen ego durumu puanları arasında Eleştirel Ebeveyn için $r = 0.73$, Koruyucu Ebeveyn için $r = 0.83$, Yetişkin için $r = 0.81$, Doğal Çocuk için $r = 0.77$ ve Uygulu Çocuk için $r = 0.74$ ’lük tutarlılık katsayıları elde edilmiştir. Tüm bu veriler ölçeğin geçerli ve güvenilir bir ölçme aracı olduğuna işaret etmektedir (Bozanoğlu ve Özerk, 2017; Özerk, Ada ve Özerk, 2018).

Beck Umut/Umutsuzluk Ölçeği : Araştırmada, Beck ve arkadaşları (1974) tarafından geliştirilen Beck Umutsuzluk Ölçeği’ nin (BUÖ’ nun) Seber (1991) tarafından Türkçeye çevirisi yapılan, gerekli çalışmalardan sonra son şekli verilen formu kullanılmıştır (Öner, 2012, s.401). Beck ve arkadaşları ölçeği geliştirdikleri esnada iki kaynaktan yararlanmışlardır: Bunlardan biri gelecek ile ilgili tutumlar çizelgesi diğeri ise klinikçilerin kaydettiği psikiyatrik hastaların kötümserlik ifadeleridir. Bu noktada seçilen ifadeler açıklık ve içerik yönünden klinikçiler tarafından incelenmiştir. Buna ek olarak, tesadüfi olarak seçilmiş depresif olmayan hasta örneklemelerine uygulanmıştır. Bütün bu kaynaklardan elde edilen

bilgiler doğrultusunda gerekli görülen kavram ve kelimeler üzerinde düzeltmeler yapılarak, ölçeğe son şekli verilmiştir (Öner, 2012, s. 401).

Seber ve arkadaşları (1993), Umutsuzluk Ölçeği'nin 11 doğru ve 9 yanlış yanıtı olan 20 önermeden oluştuğunu ifade etmektedirler. Ölçek kendi kendine yanıtlanabilmektedir. Anahtara uygun her bir yanıt için 1, uygun olmayan her bir yanıt için ise 0 puan verilmektedir. Ortaya çıkan aritmetik toplam "Umutsuzluk puanı" olarak kabul edilmektedir. Puanların olası değişkenliği 0 ile 20 arasındadır. 1, 6, 13, 15 ve 19. sorular gelecek ile ilgili duyguları; 2, 3, 9, 11, 12, 16, 17 ve 20. sorular motivasyon kaybını; 4, 7, 14 ve 18. sorular gelecek ile ilgili beklentileri ifade etmektedir. Diğer bir deyişle önermeler duygusal, motivasyonel ve de bilişsel etmenlerden oluşmaktadır. Öner (2012), 0-20 değerleri arasında değişebilen puanların yüksek olduğunda umutsuzluğu, düşük olduğunda umudu gösterdiğini belirtmiştir (Öner, 2012: 400). Bu çalışmada istatistiksel hesaplama kolaylığı ve olası toplam puanın 0 olması ihtimaline karşı 0 yerine 1, 1 yerine de 2 puanı kullanılmıştır. Bu durumda çalışmaya katılanların bu çalışmada ölçekten alabileceği en düşük değer 20, en yüksek değer de 40 olmalıdır.

Seber ve arkadaşları (1993), BUÖ'nün Türkiye'deki geçerliliği ve güvenilirliği üzerine yaptıkları çalışmada Cronbach Alpha katsayısını 0,86 olarak bulmuşlardır. Ölçeğin mevcut örneklem için Cronbach Alpha değeri 0,84'tür. Umutsuzluk düzeyini belirlemekle ilgili kesin bir kesme noktası bulunmamakla birlikte aşağıdaki şekilde değerlendirilmiştir:

0,33'den az- düşük,

0,33-0,66'dan az- orta,

0,66 ve üzeri- yüksek olarak belirlenmiştir (Akt. Mercanlıoğlu ve Özerk, 2017).

Verilerin Toplanması

Veri toplama araçları gönüllülük esasına göre çalışmaya katılmak isteyen havayolu işletmelerinde görev yapan kabin ekibi üyelerinin katılımıyla yapılmıştır. Uygulamadan önce çalışmacı kendisini tanıtmış, çalışmanın amacı hakkında ve Ego Değerlendirme Ölçeği ile Kişisel Bilgi Formu'nu nasıl doldurmaları gerektiği konularında bilgilendirme yapılmıştır. Ölçme araçları doldurulmadan önce katılımcılara

bilgilendirilmiş onam formu verilerek gizlilik sınırları ve katılımcıların hakları konusunda da bilgilendirmede bulunulmuştur.

Veri toplama araçları kabin ekibi üyelerine, eğitim ya da nöbet görevi esnasında gruplar halinde fakat birbirlerinden etkilenmeyecekleri bir oturma düzeninde araştırmacı tarafından şahsen uygulanmıştır.

Verilerin Analizi

Kabin ekibi üyelerinin mesleğin gerektirdiğini düşündükleri ego durumları ile kendilerinde algıladıkları ego durumları ki-kare istatistiği ile karşılaştırılmıştır. Kabin ekibi üyelerinin kendilerinden beklenen ve gözlenen ego durumları bağdaşımının uygunluğunu anlamak amacıyla da ki-kare uyum istatistiği yapılmıştır. Bu analiz aynı zamanda biri sınıflamalı, diğeri sıralamalı olan iki değişken arasında anlamlı bir ilişkinin olup olmadığını test etmek için de kullanılmaktadır (Büyüköztürk, 2017:158).

Analiz sonucu elde edilen ki-kare değerinin anlamlı çıkması durumunda ise post-hoc Tukey testlerinden yararlanılmıştır.

Araştırma kapsamında tüm verilerin anlamlılık düzeyi $p < 0,05$ düzeyinde sınanmıştır. Elde edilen verilerin analizi SPSS 22.00 istatistik paket programı ve Microsoft excel programı kullanılarak yapılmıştır.

Bulgular

Katılımcıların Demografik Bilgileri

Örneklem grubunun demografik özelliklerine ilişkin frekans, yüzdeler ve yığılı frekanslar Tablo 1’de verilmiştir.

Tablo 1 incelendiğinde; çalışmaya katılanların %44’ ünün yaşının 30 ve yukarısı olduğu, kadınların oranının %73,3, büyük çoğunluğunun üniversite mezunu (%77,3) ve evlilerin daha fazla olduğu (%74) görülecektir.

Tablo 1. Çalışanların Demografik Özelliklerine İlişkin Frekans Tablosu

	Gruplar	<i>f</i>	%	% _{yig}
Yaş	22-23	34	11,3	11,3
	24-25	37	12,3	23,7
	26-27	53	17,7	41,3
	28-29	44	14,7	56,0
	30 ve Yukarısı-	132	44	100
	Toplam	300	100	
Cinsiyet	Kadın	220	73,3	73,3
	Erkek	80	26,7	100
	Toplam	300	100	
Öğrenim Düzeyi	Lise	37	12,3	12,3
	Üniversite	232	77,3	89,7
	Yüksek Lisans	31	10,3	100
	Toplam	300	100	
Medeni Hali	Evli	222	74,0	74,0
	Bekar	78	26,0	100
	Toplam	300	100	
Meslek	Biyolog	19	6,3	6,3
	Filoloji	23	7,7	14,0
	Halkla İlişkiler	22	7,3	21,3
	İşletme/İktisat	39	13,0	34,3
	Kimyager	14	4,7	39,0
	Mühendislik	18	6,0	45,0
	Öğretmenlik	34	11,3	56,3
	Tekniker	12	4,0	60,3
	Turizm Otelcilik	37	12,3	72,7
	Diğer	82	27,3	100
Toplam	300	100		
Kurum	Özel	121	40,3	40,3
	Kamu	179	59,7	100
	Toplam	300	100	
Unvan	Kabin Memuru	230	76,7	76,7
	Kabin Amiri	70	23,3	100
	Toplam	300	100	
Meslek süresi	0-3	156	52	52,0
	4-7	58	19,3	71,3
	8-11	37	12,3	83,7
	12-15	27	9,0	92,7
	16 ve yukarısı	22	7,3	100
	Toplam	300	100	

Farklı mesleklerden gelip mesleğini belirten kabin ekibi üyelerinin yoğunlukla işletme-iktisat alanından (%13) geldiği, devlet havayolu taşımacılığı kurumunda çalışanların %59,7 olduğu ve unvan bakımından da kabin memurlarının büyük çoğunluğu (%76,7) oluşturduğu anlaşılmaktadır. Çalışanların yarıdan fazlası (%52) 0-3 yıl kıdeme sahiptir.

İstatistikî Sonuçlar

Çalışanların kendilerinde algıladıkları ve meslekte algıladıkları baskın ego durumları arasında bir uyum olup olmadığını belirlemek için Ki Kare Uyum İyiliği analizi yapılmıştır. Sonuçlar Tablo 2'de görülmektedir.

Tablo 2. Kabin Ekibi Üyelerinin Kendilerinde Algıladıkları ve Meslekte Bekledikleri Baskın Ego Durumlarına İlişkin Ki Kare Uyum İyiliği Analizi Sonucu

Ego durumları	Algılayan birey sayısı	Meslekte bekleyen birey sayısı
Eleştirel Ebeveyn	2	10
Koruyucu Ebeveyn	108	193
Yetişkin	187	77
Uygulu Çocuk	2	6
Doğal Çocuk	1	14
Toplam	300	300

Ki Kare değeri	Serbestlik derecesi	Anlamlılık
215,716	4	,000

Analiz sonucu bu iki frekans dağılımının istatistiksel olarak anlamlı düzeyde uyumsuz olduğunu göstermektedir, $X^2(4, N = 300) = 215,716, p < .05$.

Örneklemin bütünü ele alınıp incelendiğinde, kabin ekibi üyelerinin baskın ego durumları bakımından kendilerini algılamaları ile mesleği algılamaları arasında bir bağdaşım (örtüşme) bulunmamaktadır.

Kabin ekibi üyelerinin cinsiyetine bağlı olarak umutsuzluk düzeyleri arasındaki farkı belirlemek için bağımsız gruplar t- testi uygulanmıştır. Sonuçlar tablo 3'de verilmiştir.

Tablo 3. Kabin Ekibi Üyelerinin Cinsiyetleri Bakımından Umutsuzluk Düzeyleri Arasındaki Farka İlişkin Bağımsız Gruplar t Testi Sonuçları

Gruplar	N	\bar{x}	ss	t Testi		
				t	Sd	p
Kadın	220	23,13	2,84	-2,84	298	,005
Erkek	80	24,28	3,63			

Tablo 3’de erkek üyelerin umutsuzluk puan ortalamaları ($\bar{x}=24,28$) kadın üyelerin umutsuzluk puanlarından ($\bar{x}=23,13$, istatistiksel bakımdan anlamlı derecede yüksek görülmektedir (t (-284, Sd= 298), p= ,005).

Kabin ekibi üyelerinin umutsuzluk düzeylerinin çalıştığı kurumu seçme nedenleri bakımından karşılaştırılması için Tek Yönlü Varyans Analizi uygulanmıştır. Sonuçlar Tablo 13’de görülmektedir.

Tablo 4. Kabin Ekibi Üyelerinin Çalıştığı Kurumu Seçme Nedenlerine Göre Umutsuzluk Düzeyleri Arasındaki Farklara İlişkin Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları

f, \bar{x} ve ss Değerleri			ANOVA Sonuçları							
Puan	Grup	N	\bar{x}	ss	Var. K.	KT	Sd	KO	F	p
Umutsuzluk	Marka	94	22,96	2,55	G.Arası	95,01	3	31,67	3,359	,019
	Ücret	51	23,82	2,70	G.İçi	2790,91	296	9,42		
	Kariyer	88	23,05	3,31	Toplam	2885,92	299			
	Başvuru Kabul	67	24,32	3,62						

Kabin ekibi üyelerinin çalıştıkları kurumları seçme nedenlerine bağlı umutsuzluk düzeylerinin Tek Yönlü Varyans Analizi ile karşılaştırılması sonucunda grupların umutsuzluk düzeylerinde istatistiksel bakımdan anlamlı bir farklılığa rastlanılmıştır ($F_{(3-296)}=3,359$ p< 05).

Çalıştığı kurumu seçme nedenleri bakımından umutsuzluk düzeyleri farklılaşmaktadır. Farklılığın hangi gruplardan kaynaklandığını belirlemek için post-hoc Tukey testi yapılmıştır. Tukey testi analiz sonuçları bu farkın kurumu başvurusu kabul edildiği için seçtiğini beyan eden grubun umutsuzluk düzeyinin ($\bar{X}=24,32$) kurumu marka saygınlığına bağlı tercih eden grubun umutsuzluk düzeyinden ($\bar{X}=22,96$) anlamlı derecede yüksek olduğundan kaynaklandığını göstermektedir.

Kabin Ekibi Üyelerinin Mesleğin Gerektirdiğini Düşündükleri Ego Durumları ile Kendilerinde Algıladıkları Ego Durumlarının Örtüşmesinin (Bağdaşımının) Geleceğe Yönelik Umutsuzluk Düzeyleri ile İlişkisi

Kabin ekibi üyelerinin kariyer yapabileceklerine ilişkin inanç düzeyleri “Hemen hemen hiç yok” (1) dan “Çok yüksek” (5) e uzanan 5 li Likert tipi bir soruyla belirlenmiştir. Bu sorudan elde edilen puanlarla bireylerin Beck Umutsuzluk Ölçeği’nden aldığı puanlar arasında Pearson Momentler Çarpımı Korelasyon Katsayısı hesaplanmıştır. Sonuçlar Tablo 5’de görülmektedir.

Tablo 5. Kabin Ekibi Üyelerinin Kariyer Yapabileceğine Dair İnanç Düzeyleri İle Umutsuzluk Düzeyleri Arasındaki İlişki

	(1)	(2)
(1) Kariyere ilişkin inanç düzeyi	1	-,383**
(2) Umutsuzluk düzeyi		1

**p < ,01

Tablo 5 incelendiğinde katılımcıların kariyer yapabileceklerine ilişkin inanç düzeyleri ile umutsuzluk düzeyleri arasında negatif yönlü ve anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir ($r = -.383$, $p < .01$). Kariyer yapabileceklerine ilişkin inançları yükseldikçe umutsuzluk düzeyleri düşme eğilimindedir.

Kendilerini ve mesleklerini aynı ego durumunda algılayan kabin ekibi üyeleri ile kendilerini ve mesleklerini farklı ego durumunda algılayan kabin ekibi üyeleri arasında umutsuzluk düzeyleri bakımından istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık görülmemiştir.

Sonuç ve Tartışma

Katılımcıların büyük çoğunluğunun üniversite mezunlarından oluşması (%77,3), günümüz rekabet koşullarında mesleğin profesyonel bir hizmeti gerektirmesi nedeniyle işverenlerin mesleğin gerektirdiği alandan mezunlara yer veriyor olmaları ile açıklanabilir.

Araştırmada incelenen kabin ekibi üyelerinin kendilerini algıladıkları ego durumları bağlamında ise; tablo 2’ de görüldüğü üzere; araştırmaya katılan kabin ekibi üyelerinden 187 kişi (%62,34’ ü kendilerini Yetişkin ego durumunda algılamakta, 108 kişi (%36’ sı) Koruyucu Ebeveyn ego durumunda algılamakta ve 1 kişi de (%0,33) Doğal Çocuk ego durumunda algılamıştır.

Kabin ekibi üyelerinin büyük bir çoğunluğunun kendilerini Y ego durumunda algılamaları bulgusu, toplumumuzda hemen hemen bütün çalışmalarda ortaya çıkan anne baba tutumları ile yakından ilişkili olarak düşünülebilir. Çünkü TA kuramına göre KE veya EE ego durumunda ebeveynlere sahip olan ve onları gözlemleyen çocuklarda UÇ ego durumu onanmış olsa da birey, yetişkin bir birey olarak kabul görmek ister ve Y ego durumunu arzular.

Çalışanların en az olarak (%2) DÇ ego durumunda kendilerini algılamaları ise aynı şekilde kültürümüzde çocuk yetiştirmede gerek ailede gerekse eğitim sisteminde DÇ ego durumuna izin verilmemesi, genellikle UÇ ego durumunun sosyal çevre tarafından “onanması” tutumuyla açıklanabilir.

Kabin ekibi üyelerinin cinsiyetine bağlı olarak umutsuzluk düzeyleri arasındaki farkı belirlemek için bağımsız gruplar t- testi uygulanmıştır. Erkek üyelerin umutsuzluk puan ortalamaları ($\bar{x}=24,28$, $sd=298$) kadın üyelerin umutsuzluk puanlarından ($\bar{x}=23,13$, $sd=298$) istatistiksel bakımdan anlamlı derecede yüksek görülmektedir, $t(298) = -2,84$, $p = ,005$. Diğer bir deyişle, erkek kabin ekibi üyelerinin umutsuzluk puanı kadın kabin ekibi üyelerinin umutsuzluk puanından daha yüksektir.

Üngüren ve Ehtiyar'ın (2008) Turizm ve Otelcilik Hizmetleri öğrencilerinin tipolojilerini ele aldıkları çalışmada kız öğrencilerin erkek öğrencilerden tüm sınıflar düzeyinde daha yüksek oranda iyimserlik puanına sahip oldukları bulgusu araştırmanın bulgularını desteklemektedir.

Çelikel ve Erkorkmaz'ın üniversite öğrencileri ile yaptıkları çalışmadan (2008) elde edilen bulgular ile tüm öğrencilerde Beck Umutsuzluk Ölçeği puan ortalaması erkeklerde kızlara oranla anlamlı düzeyde yüksek bulunmuştur. Bu araştırma bulguları ile araştırma bulgularımız örtüşmektedir.

Okumuş, Özben ve Argun (2003)'un yaptığı çalışmada erkeklerin umutsuz oranının kadınların umutsuzluk puanından daha yüksek çıktığını belirtmişlerdir (Akt., Okumuş ve ark., 2013). Bu araştırma sonuçları ile araştırma bulgularımız örtüşmektedir.

Özmen ve ark., (2006), lise öğrencilerinde umutsuzluk düzeyini etkileyen etkenlere ilişkin yapılan çalışmanın bulguları ile araştırma bulgularımız örtüşmektedir.

Bulgularımızı destekleyen bir başka çalışma ise Deniz ve Tican' ın (2017), öğretmen adaylarının öz yeterlik inançları ile mesleki kaygılarına yönelik incelemesidir. Bu çalışmada da erkek öğretmen adaylarının geleceğe yönelik kaygı düzeyleri kadın öğretmen adaylarına göre anlamlı düzeyde daha yüksek bulunmuştur.

Bulgulardan elde edilen sonuçlara göre, daha önce yapılan çalışmalarda da erkeklerin umutsuzluk puanlarının kadınlara oranla yüksek çıkmasında geleneksel Türk toplum yapısında erkeğe verilen rolün etkili olduğu ifade edilmiştir (Akt., Okumuş ve ark., 2013). Diğer bir ifade ile ataerkil toplumda yaşıyor olmanın erkeğe başta ekonomik faktörler olmak üzere yüklediği rol ve sorumluluğun bir ifadesidir denilebilir (Özben ve Argun, 2003).

Farklı nedenlerle mesleği tercih eden kabin ekibi üyelerinin umutsuzluk düzeyleri arasındaki farkları belirlemek için Tek Yönlü Varyans Analizi uygulanmıştır. Umutsuzluk düzeyi en yüksek grup mesleği işe ihtiyacı olduğu için (ekonomik nedenler) seçmiş olanlar ($\bar{x}=24,40$) iken, umutsuzluk düzeyi en düşük grup ($\bar{x}=22,83$) ise üniversite mezuniyetleri ile uyumlu olduğu için bu mesleği seçenler olarak görülmektedir.

Deveci, Ulutaşdemir ve Açık (2011), yaptıkları çalışmada bir mesleki eğitim merkezi öğrencilerinde umutsuzluk düzeylerine ve umutsuzluğu belirleyen faktörleri incelemişlerdir. Araştırmanın bulgularına göre öğrencilerin umutsuzluk düzeyi ortalama puanın üzerinde bulunmuş etkileyen faktörler arasında iş değişikliği ve yaptığı işi sevmeme nedenleri yer almıştır. Özmen ve ark., (2006), lise öğrencilerinde umutsuzluk düzeyini etkileyen etkenlere ilişkin yaptıkları çalışmada ise sosyoekonomik düzeyi daha düşük ailelerde yaşayan ergenlerin umutsuzluk düzeylerinin oldukça yüksek olduğu ortaya çıkmıştır. Bu çalışmada yer alan bulgular ile araştırmamızdaki bulgular örtüşmektedir.

Gürbüz ve Sözen' in (2016) kabin ekibi üyeleri üzerinde gerçekleştirdikleri çalışmada, öğrenim düzeyinin problem çözme ve kendine güven ile pozitif yönde anlamlı bir ilişkiye sahip olması araştırma bulgularımızı destekler niteliktedir.

Poyraz ve Kama' nın (2008), işten ayrılma niyetini etkileyen değişkenleri inceledikleri çalışmada, öğrenim düzeyi ile mesleğin örtüştüğü alandan mezun olma değişkenleri ile işten ayrılma niyeti arasında negatif yönde anlamlı bir ilişkinin bulunmuş olması, bu bulguyu ekonomik

kaygının da yorduyor olma bulgusu araştırma bulgularımızı desteklemektedir.

Çalışanların çalıştıkları kurumu tercih etme nedenlerine bağlı olarak umutsuzluk düzeylerinin farklılaştığı görülmüştür. Dolayısıyla, farklılığın hangi gruplardan kaynaklandığını belirlemek için post-hoc Tukey testi yapılmıştır. Tukey testi sonuçlarına göre, bu farkın kurumu başvurusu kabul edildiği için seçtiğini beyan eden grubun umutsuzluk düzeyinin ($\bar{X} = 24,32$) kurumu marka saygınlığına bağlı tercih eden grubun umutsuzluk düzeyinden ($\bar{X} = 22,96$) anlamlı derecede yüksek olduğundan kaynaklandığını göstermektedir. Diğer bir deyişle, çalışanların ilgili kuruma başvurusu kabul edildiği için tercih ettiğini beyan eden grubun umutsuzluk düzeyinin, kurumu marka faktöründen dolayı tercih eden grubun umutsuzluk düzeyinden yüksek olduğunu göstermektedir.

Katılımcıların kariyer yapabileceklerine ilişkin inanç düzeyleri ile umutsuzluk düzeyleri arasında negatif yönlü ve anlamlı bir ilişki olduğu görülmüştür ($r = -.383$, $p < .01$). Diğer bir ifade ile kariyer yapabileceklerine ilişkin inançları yükseldikçe, umutsuzluk düzeyleri düşme eğilimindedir.

Umutsuzluk düzeyleri bakımından kendilerini ve mesleklerini aynı ego durumunda algılayanlar ile farklı algılayanlar arasında bir fark olmadığı da görülmüştür. Erkek çalışanların kadın çalışanlara kıyasla daha yüksek umutsuzluk yaşadıkları ve umutsuzluk düzeyinin çalışılan kurumu tercih nedenine bağlı olarak anlamlı derecede farklılaştığı ortaya çıkmıştır.

Yukarıda cinsiyet ile umutsuzluk ilişkisinde yer verilen çalışmalar (Üngüren ve Ehtiyar, 2008; Çelikel ve Erkorkmaz, 2008; Okumuş, Özben ve Argun, 2003; Özmen ve ark., 2006; Deniz ve Tican, 2017) araştırmanın bu bulgusunu desteklemektedir.

Öneriler

Araştırmanın ortaya koyduğu sonuçlara göre ve yorumlardan hareketle şu önerilerde bulunulabilir:

1. Araştırma, havayolu taşımacılığı alanındaki daha fazla sayıda şirketin kabin ekibi üyeleri üzerinde gerçekleştirilerek genişletilebilir, bulgular karşılaştırılabilir ve geliştirilebilir.
2. Araştırma havayolu taşımacılığı alanında başka ülkelerdeki büyük Ölçekli şirketlerin kabin ekibi üyeleriyle gerçekleştirilerek ve kültürel değişkenler de araştırmaya dahil edilerek karşılaştırmalı bir çalışma gerçekleştirilebilir.
3. Araştırmalar ve bulgular işe uygun personel seçiminin ne denli önemli olduğunu ortaya koymaktadır. Dolayısıyla havayolu taşımacılığında kabin ekibi işe alım görüşmelerinde, adayların ego durumları ve mesleğin gerektirdiği ego durumları arasındaki bağdaşımın en başta saptanması ve ikinci adım olarak da beklentilerinin ne olduğunu anlamaya ve beklentilerin karşılıklı örtüşme düzeylerini artırmaya yönelik çalışmalar uygulamaya konulabilir.
4. Üniversitelerin Kabin Hizmetleri, Sivil Havacılık, Havacılık Yönetimi ve benzeri bölümlerinde, bütünleyici iletişimlerde bulunabilmeleri bakımından, hizmet içi eğitimlerde TA kuramına yer verilmesi müşteri memnuniyeti ve çalışan devri (turnover) bakımından önemli yararlar sağlayabilecektir.
5. Araştırma, ulusal ve uluslararası değişimlerle ilişkili olarak sektörel ihtiyaçlar doğrultusunda belli aralıklarla (örneğin 5 yılda bir) tekrarlanarak bulgular karşılaştırılabilir ve ek çalışmalar planlanıp uygulamaya konulabilir.

EXTENDED ABSTRACT

**The Relationship of The Compability Level Between
Self Perceived Ego States of The Cabin Crew
Members And The Professional Ego States Thought
With Their Hopelessness Levels For The Future**

*

Güner Çifçi - Halis Özerk

Arel University

Servicing styles of institutions and organizations have gained importance each passing day coordinately with increasing competition conditions. Enterprises that operate as airline transport have an important position in the transportation sector; they also are the enterprises specific service and structure.

Air transportation is the primary sector in which the stress is intensively experienced because of either time pressure or shift work (Ergün. 2009, p.165). With reference to the expressions of Bülbül and Ergün (2017, p.408), cabin services is one of the essential parts of the airline transport; cabin attendants are the personnel who have the longest communication with the passengers during the process; cabin attendants are the personnel who provide the main service to the passengers; cabin attendants have a direct effect on service quality and perception of satisfaction. In addition to these, cabin attendants have a vital role in providing and maintaining airworthiness.

Cabin attendant is defined as the person who is responsible for providing passenger safety and satisfaction and fulfilling flying safety precautions by taking occupational health and safety and environmental protection measures based on the quality and flying safety standards of the airline within the frame of principles of national and international authorities for the fulfillment of air mission (Mesleki Yeterlilik Kurumu, 2012, p. 9).

It is seen when the studies on transactional analysis are evaluated that there is no research which reveals the relationship between

coherence of ego state necessitated by profession with ego state perceived in themselves and prudential hopelessness levels of cabin attendants. Accordingly, this study is crucial within the context of contributing to the relevant domain.

Although there are several investigations of members of cabin crew, literature has no survey on the ego states of members of cabin crew. The fundamental problem of this research was to scrutinize the relationship between the coherence of ego state necessitated by profession with ego state perceived in themselves.

The purpose of this research was to reveal the relationship between the (expected) ego states that the cabin crew members require during their flight operations with the crew and the passengers, and the level of coherence of the ego states that they perceive (observed) with the cabin crew members' hopelessness toward the future.

The sample of the research was located in the province of Istanbul; government and private airline companies. Ego Situation Scale was applied to members of the cabin team who participated in the survey in the context of Transactional Analysis Theory. In addition, a Personal Information Form created by the Researcher is provided and filled out. Members of the cabin crew were asked to fill in the personality traits that the cabin clerks deemed necessary by the Ego Situations Scale. In addition, members of the cabin crew are required to mark the features they are aware of. However, members of the cabin crew were asked to evaluate the Beck Hopelessness Scale according to the occupation.

The data obtained were evaluated by chi square goodness of fit analysis, one-way analysis of variance and independent samples t-test.

Within the scope of the study, the significance level of all data was tested at $p < .05$ level. Analysis of the obtained data was done using SPSS 22.0 statistical package program.

44% of the participants were 30 years and older. The ratio of female participants is 73,3%. A great majority of the participants were bachelors (77,3%). The ratio of married ones is higher (74%). It is observed that the members of cabin crew generally graduated from

the departments of business-economics (13%); 59,7% of the participants work in public aerial transportation; more than half of the members (52%) of cabin crew have seniority between 0 and 3 years.

About the cabin crew members' ego states perceived in themselves, 62,34% of them perceive themselves in Adult ego state; 36% of them perceive themselves in Nurturing Parent ego state. The lowest frequency is seen in Natural Child ego state by 0,33.

Within the context of the ego states required by profession; while 64,34% of members of cabin crew perceive themselves in Nurturing Parent Ego State, 2% of the members perceive themselves in Adaptive Child Ego State.

It has been found that the frequency distributions of the dominant ego states that members of the cabin crew perceive themselves as necessitated by their profession are statistically significant. In relation to this, it was found that there was a significant level of mismatch between the members of the Cabin members perceived by themselves and the dominant ego situation they perceived in the profession. The finding that the levels of hopelessness of cabin crew members differed according to gender and educational status variables. In the context of career preference, there were differences between the reasons for preference and the levels of hopelessness. Similarly, a significant relationship was found between career beliefs and hopelessness levels.

Kaynakça/References

- Akkoyun, F. (2011). *Transaksiyonel analiz*. 4. Baskı. Ankara: Nobel Yayınları.
- Arı, R. (1989). *Üniversite öğrencilerinin baskın ego durumları ile bazı özlük niteliklerinin, ben durumlarına, atılabilirlik ve uyum düzeylerine etkisi*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Balkış, B, F. (2015). *Genel psikoloji*. İstanbul: İnkılap Yayınevi.
- Binbaşıoğlu, C. (1974). *Rehberlik*. Ankara: Binbaşıoğlu Yayınevi.

- Bozanoğlu, İ. ve Özerk, H. (2017). The relationship of the compatibility level between self-perceived ego states of the students of faculty of health sciences and the professional ego states thought by the academicians with the academic motivation levels. *Journal of Strategic Research in Social Science (JoSReSS)*, 3(4), 216-218.
- Bülbül, G. ve Ergün, N. (2017). Counterproductive work behavior in air transportation organizations: a study on airline cabin services. *Int. Journal of Management Economics and Business*, 13(2), 407-424.
- Büyüköztürk, Ş. (2017). *Sosyal bilimler için veri analizi el kitabı*. 23. Baskı. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Collins, S. and Cutcliffe, J.R. (2003). Addressing hopelessness in people with suicidal ideation: Building upon the therapeutic relationship utilizing a cognitive behavioural approach. *Journal Of Psychiatric and Mental Health Nursing*, 10, 175-185.
- Çatak, E. (2012). *İlköğretim okulu öğretmenlerinin yöneticilerinde gözlemledikleri ego durumları ile örgütsel güven arasındaki ilişki*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi SBE, İstanbul.
- Çelikel, Ç.F. ve Erkorkmaz, Ü. (2008). Üniversite öğrencilerinde depresif belirtiler ve umutsuzluk düzeyleri ile ilişkili etmenler. *Nöropsikiyatri Arşivi*, 45, 122-129.
- Deniz, S. ve Tican, C. (2017). Öğretmen adaylarının öğretmen öz- yeterlik inançları ile mesleki kaygılarına yönelik görüşlerinin incelenmesi. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 17(4), 1838-1859.
- Deveci, S. E., Ulutaşdemir, N. ve Açık, Y. (2011). Bir mesleki eğitim merkezi öğrencilerinde umutsuzluk düzeyi ve etkileyen faktörler. *Dicle Tıp Dergisi*, 38(3), 312-317.
- Dilbaz, N. ve Seber, G. (1993). Umutsuzluk kavramı: Depresyon ve intiharda önemi. *Kriz Dergisi*, 1, 134-138.
- Ergün, N. (2009). Örgütlerde etik dışı davranışların nedenleri ve çalışanlara yönelik etik dışı davranışların havayolu taşımacılığı sektörü açısından incelenmesi. *"İş, Güç" Industrial Relation and Human Resources Journal*, 11(3), 149-168.
- Eyicil, T. ve Özerk, H. (2016). The relationship performances of footballers and concordance (compatibility) level of their ego states and

- positions in their team. *Journal of Current Researches on Social Sciences*, 6(1), 117-134.
- Gürbüz, T. İ. ve Sözen, İ. (2016). Kabin ekiplerinin duygusal zekâ yeteneklerinin problem çözme becerilerine etkisi üzerine bir çalışma. *Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 9(1), 39-60.
- Harris, T. A. (2012). *Ben Ok'im – Sen Ok'sin*. Şahin, M. (ed.), (çev.). Sağlam, N., Uğur H. ve Akıncı, D. İstanbul: Okuyan Us Yayınları.
- Karagülle, A. Ö. ve Birgören, T. (2013). *Havayolu taşımacılığında uçucu ekip yönetimi*. 1. Baskı. İstanbul: Beta Yayınları.
- Kashani, J.H., Stoyls, M.S., Dandoy, A.C., Viadya, A.F. ve Reid, J.C. (1991). Correlates of hopelessness in psychiatrically hospitalized children. *Comprehensive Psychiatry*, 32(4), 330-337.
- Keçeci, A. (2007). *Hemşirelik yüksekokulu öğrencileri ve öğretim üyeleri arasındaki iletişimin transaksiyonel analiz ego durumları açısından değerlendirilmesi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi SBE, İstanbul.
- Köknel, Ö.,(1989). *Genel ve klinik psikiyatri*. İstanbul: Nobel Tıp Kitabevi.
- Kuzgun, Y. (2016). *Rehberlik ve psikolojik danışma*. Ankara: Nobel Yayın.
- Levander, A. ve Watkins, E. (2004). Ruminatin and future thinking in depression. *British Journal of Clinical Psychology*, 43,129-142.
- Mercanlioğlu, Ç. ve Özerk, H. (2017). The relation of compability level between self- perceived ego states of the students of faculty of health sciences and the professional ego states thought with their hope/hopelessness levels for the future. *Journal of Current Researches on Social Sciences (JoCReSS)*, 3(4), 126-127.
- O'Connor, R.C. Cheyne, W.M. ve Connery, H. (2000). Hopelessness: The role of depression, future directed thinking and cognitive vulnerability. *Psychology, Health and Medicine*, 5(2),155-165.
- Okumuş, F., Metei, M. Bakiyev, E. ve Kaçire, İ. (2013). Umutsuzluk, tükenmişlik ve iş memnuniyeti kavramları arasındaki ilişkinin analizi: Eğitim sektöründe bir uygulama. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 12(47), 191-202.
- Öner, N. (2012). *Türkiye'de kullanılan psikolojik testlerden örnekler bir başvuru kaynağı*. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.

- Özerk H., Ada, S. ve Özerk, H. (2018). Öğretmenlerin ve okul yöneticilerinin birbirlerinde algıladıkları ve beledikleri ego durumlarının ilişkisi. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 17(66), 779-800.
- Özmen, D., DüNDAR, E. P., Çetinkaya, Ç. A., Taşkın, O. ve Özmen, E. (2006). Lise öğrencilerinde umutsuzluk ve umutsuzluk düzeyini etkileyen etmenler. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 9, 8-15.
- Poyraz, K. ve Kama, B. (2008). Algılanan iş güvencesinin, iş tatmini, örgütsel bağlılık ve işten ayrılma niyeti üzerindeki etkilerinin incelenmesi. *Süleyman Demirel Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 13(2), 143-164.
- Stewart, I ve Joines, V., (2012), TA Today: A new introduction to transactional analysis. (Çev.) Akkoyun, F. (Ed.). (2015). *Günümüzde TA transaksyonel analiz'e yeni bir giriş*. Ankara: Eksi Kitaplar.
- Tan, H. ve Baloğlu, M. (2013). *Psikolojik danışma ve rehberlik*. Ankara: Nobel Yayın.
- Ulucan, H., Kılınc, M., Kaya, K. ve Türkçapar, Ü. (2011). Beden eğitimi spor yüksekokullarında öğrenimlerine devam eden öğrencilerin umutsuzluk ve yaşam doyum düzeylerinin incelenmesi. *Selçuk Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Bilim Dergisi*, 13(3), 349-356.
- Üngören, E. ve Ehtiyar, R. (2009). Türk ve Alman öğrencilerin umutsuzluk düzeylerinin karşılaştırılması ve umutsuzluk düzeylerini etkileyen faktörlerin belirlenmesi: Turizm eğitimi alan öğrenciler üzerinde bir araştırma. *Journal of Yaşar University*, 4(14), 2093-2127.
- Üngören, E. ve Ehtiyar, R. (2008). Geleceğin turizmcilerinin umutsuzluk tipolojilerinin belirlenmesi. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(24), 201-219.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Çifçi, G. ve Özerk, H. (2018). Kabin ekibi üyelerinin mesleğin gerektirdiğini düşündükleri ego durumları ile kendilerinde algıladıkları ego durumlarının örtüşmesinin (bağdaşımının) geleceğe yönelik umutsuzluk düzeyleri ile ilişkisi *OPUS-Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 9(16), 879-907. DOI: 10.26466/opus.492916

Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının Blokzinciri Üzerine Görüşleri

DOI: 10.26466/opus.494009

Merve Aygün* - Genç Osman İlhan**

*Y. L. Öğrencisi, Yıldız Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul / Türkiye

E-Mail: merveaygun@gmail.com

ORCID: [0000-0001-6288-3783](https://orcid.org/0000-0001-6288-3783)

**Dr. Öğr.Üyesi, Yıldız Teknik Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, İstanbul / Türkiye

E-Mail: g Osman@yildiz.edu.tr

ORCID: [0000-0003-4091-4758](https://orcid.org/0000-0003-4091-4758)

Öz

21. yüzyıl ile birlikte bilişim ve iletişim teknolojilerinin gelişmesi, ülkeler arası sınırları şeffaflaştırmıştır. İnsanlar artık bilgiye kolay erişmekte ve dünyanın farklı bir yerindeki başka ülke vatandaşlarıyla kolayca iletişim sağlayabilmektedirler. Günümüzde insanların ihtiyaçları ve gereksinimleri hiçbir aracıya ihtiyaç duymadan değerli birçok verinin saklanmasına, yönetilmesine ve geliştirilmesine olanak sağlayan sanal bir platform olarak karşımıza çıkmaktadır. Bitcoin, Ethereum, Ripple ve daha nice gibi birçok sanal parayı barındıran blokzinciri teknolojisi şu anki haliyle bir yatırım aracı olarak görülse de, gelecekte yapılacak geliştirmelerle sosyal yaşamın içerisindeki yerini alması olasıdır. Günümüzde eğitim alanına da yansıyan bu gelişmeler farklı birçok ülkenin ders müfredatında yerini almıştır. Lisans düzeyinde farklı bilim dallarına konu olan bu eğitim yavaş yavaş lise ve ortaokul öğrencilerinin derslerine de konu olmaktadır. Sosyal Bilgiler eğitiminin doğası sorumluluklarını bilen, değerlerine sahip çıkan, çağdaş, gelişime açık, bilgili, iyi vatandaş yetiştirmektir. Bu yüzden bireyi ve toplumu ilgilendiren her konu sosyal bilgilerin içeriğini oluşturmaktadır. Bu çalışmanın amacı sosyal bilgiler öğretmen adaylarının blokzinciri üzerine görüşlerini ve bilgilerini öğrenmektir. Öğretmen adaylarının güncel konular ve teknolojik gelişmeler hakkında bilgi sahibi olması önemlidir. Araştırmanın çalışma grubunu sosyal bilgiler eğitimi anabilim dalında öğrenim gören 10 öğretmen adayı oluşturmuştur. Nitel araştırma yöntemi kullanılan çalışmada veriler görüşme tekniği yoluyla toplanmıştır. Elde edilen veriler içerik analizi yoluyla değerlendirilmiştir. Araştırma sonucunda öğretmen adaylarının birer dijital vatandaş olduğu, sanal paralar hakkında bilgilerinin yüzeysel olduğu ve Blokzinciri teknolojisi hakkında bilgilerinin yeterli düzeyde olmadığı ortaya çıkmıştır.

Anahtar Kelimeler: Sosyal bilgiler eğitimi, öğretmen adayı, blokzinciri, bitcoin, sanal para

Pre-Service Social Studies Teachers' Opinions on Blockchain

*

Abstract

The development of information and communication technologies in the 21st century has made the borders between countries transparent. People now have easy access to information and can easily communicate with citizens of other countries around the world. Nowadays, the technology we have in line with the needs and needs of people changes every minute. The blockchain is a virtual platform that enables the storage, management and development of many valuable data without the need for any tools. Blockchain technology, which includes many virtual currencies such as Bitcoin, Ethereum, Ripple and more, is considered an investment tool in its current form, but it is likely to take its place in the social life with future developments. These developments, which are also reflected in the field of education, have taken their place in the curriculum of many different countries. This subject, which is subject to different disciplines at the undergraduate level, is also subject to the lessons of high school and middle school students. The nature of the social studies education is to educate a good citizen who knows the responsibilities, possesses the values, is contemporary, open to development and knowledgeable. Therefore, every issue that concerns the individual and the society is the content of social information. The aim of this study is to learn pre-service teachers' views and information on blockchain. It is important that prospective teachers have knowledge about current issues and technological developments. The study group consisted of 10 pre-service teachers studying social studies education. In this study, qualitative research method was used and data were collected through interview technique. The data were evaluated by content analysis. At the end of the research, it was found out that prospective teachers were digital citizens, information about virtual currencies was superficial and their knowledge about Blockchain is not sufficient.

Keywords: Education, social studies, teacher views, blockchain, bitcoin, cryptocurrency

Giriş

Blokzinciri (Blockchain), herkes tarafından ulaşılabilen, dizili, açık, şeffaf, dağıtık ve vakit damgalı global bir hesap defteri, veri dosyası, yalın bir veritabanıdır. 2009 yılından bu yana Bitcoin'in çıkışıyla birlikte yapılan bütün işlemlerin de dijital olarak muhafaza edilmesidir (Çarkacıoğlu, 2016). Bitcoin gibi sanal paraların popülerlik kazanmasıyla birlikte sanal paraları da içerisinde bulunduran Blokzincir teknolojisi dikkat çekici bir hal almıştır. Yakın gelecekte iş yaşamını derinden etkileyeceği tahmin edilen gelişmelerden biri de Blokzincir uygulamalarıdır (Soylu, 2018). LinkedIn'nin 2018 yılında yayınladığı Emerging Jobs Report göre; Amerika'da bu yıl en çok büyüme gösteren iş Blokzinciri geliştiriciliği olmuştur (<https://economicgraph.linkedin.com/>). Blokzinciri teknolojisi yalnızca bir sanal para birimi uğruna geliştirilmiş bir teknolojik altyapı değildir (Kırbaş, 2018). Bu teknolojiyi sadece finansal bir yatırım aracı olarak tanımlamak yanlış olur. Blokzincir teknolojisi birçok alan için kullanılabilir, geliştirilebilir bir güce sahiptir. Özel sağlık, eğitim ve diğer birçok hizmet için benzer platformlar kurma imkanı sunar, Blokzincir teknolojisi ile eğitim özellikle gelişmekte olan ülkelerde daha fazla erişilebilir hale gelebilir (Khudnev, 2017). Blokzincir teknolojisi potansiyel olarak çevrimiçi eğitim pazarına uygulanabilir (Zheng vd., 2018).

Eğitim alanında Blokzincir teknolojisi; eğitim materyallerini depolama, sertifika ve kreatif çalışmalar gibi halka açık bir şekilde kayıt altına alarak yayılmasında etkili olması muhtemeldir (Sharples vd., 2016). Blokzincir teknolojisi, mevcut kağıt veya dijital sertifikaların ve sahte derecelerin söz konusu sorunlarının çoğunu çözmek için ideal görünmektedir (Gräther vd., 2018). Blokzincir, yüksek bir güvenlik derecesi sunar çünkü birçok kopyası olan dijital bir defteri hacklemek zordur (Jirgensons ve Kapenieks, 2018). Tanınmış bir eğitim bloğu zinciri olduğunda, bireylerin yanı sıra kurumlar da kişisel başarı için güvenli kamu kayıtlarını depolayabilirler (Sharples ve Domingue, 2016).

Blokzincir teknolojisinde akıllı sözleşmeler kullanılabilir; dijital sertifikaların saklanması ve arşivlenmesi ve uygulama portföylerinin oluşturulması, öğrenciler için gerekli özelliklerdir. İşverenlerin dijital sertif-

ikaları okumak ve doğrulamak için bazı özelliklere ihtiyaçları vardır, bu açıdan Blokzincir teknolojisinden yardım alabilmektedir (Kolvenbach vd., 2018). Blokzincir, eğitim alanında tamamlanmış kitlesel çevrimiçi açık dersler (MOOC) sertifikasyonlarını onaylayarak, gelişmekte olan ülkelere akredite edilmiş yüksek öğretimin kullanılabilirliği için merkezi bir dijital defter oluşturma gücüne sahiptir (Jain ve Mishra, 2018). Avrupa Komisyonu yayınladığı Blokzincir in Education adlı raporda; blokzincirinin eğitimde kullanımı üzerine, olası sekiz farklı senaryoya dikkat çekmiştir. Bu senaryolar şu şekildedir (Grech ve Camilleri, 2017);

1. Kalıcı güvenli sertifikalar,
2. Çok aşamalı akreditasyon doğrulama,
3. Otomatik tanıma ve kredi transferi,
4. Hayat boyu öğrenme pasaportu,
5. Fikri mülkiyetin izlenmesi, kullanımın ödüllendirilmesi ve bu mülkün yeniden kullanılması,
6. Öğrencilerden ödeme alma,
7. Makbuzlar açısından öğrenci finansmanı sağlanması,
8. Eğitim örgütlerinde öğrenci kimliği için doğrulanmış yetkilendirilmiş kimliklerin kullanımı,

Günümüzde eğitim alanında Blokzincir kullanımı üzerine birçok proje ve çalışma yapılmaktadır. Glasgow Üniversitesi'nde öğrencilerin notlarını saklamak için Ethereum'a dayalı bir sistem tasarlanmıştır (Rooksby ve Dimitrov, 2017). Lefkoşa Üniversitesi, 2014 yılından beri, özgünlüğü Bitcoin'e dayalı Blokzincir üzerinden doğrulanabilen akademik sertifikalar veren ilk yüksek öğretim kurumudur (<https://digitalcurrency.unic.ac.cy>). San Fransisco'da Holburton Okulu, verilen sertifikalarını saklamak ve teslim etmek için blokzincirini kullanmıştır. Bu teknoloji, sahte sertifikasyonu durdurmak için bir ölçü olarak görülmektedir (Clark, 2016). Malta'daki "Blockcerts" pilot projesi Avrupa'da eğitim kurumlarını ve öğrenenleri, en son teknolojiyi kullanarak eğitim sertifikasını kontrol altına almaya teşvik eden ilk projedir (educationmalta.org). Diğer bir ifadeyle Blockcerts projesi Blokzincir tabanlı sertifikaları oluşturmak, yayınlamak, görüntülemek ve doğrulamak için standartlaştırmayı sağlamaktadır (blockcerts.org).

Sony Global Education, akademik yeterlilik ve ilerleme kayıtlarının açık paylaşımı için Blokzincir kullanımı teknolojisini geliştirmekte olduğunu duyurmuştur (Sony Global Education, 2016). Birleşik Krallık'taki bazı enstitü ve üniversiteler sertifikalarını belgelemek için Ethereum'un akıllı sözleşmelerini geliştirmiştir (Jirgensons ve Kapenieks, 2018). Bir başka çalışma ise Disciplina'dır. Eğitim ve işe alma alanlarında işlevli bir blokzincirdir. İşin şeffaflığını sağlar ve sisteme katılanlar tarafından eklenen bilgilerin gizliliğini ve güvenilirliğini korumayı sağlar (disciplina.io). Bunlarla beraber diğer bir eğitimle ilişkili Blokzincir projesi olan EduCTX ise; Avrupa Kredi Transferi Sistemini baz alan blokzincir tabanlı yüksek öğrenim ders kredisi platformudur (Turkanović vd., 2018).

Blokzincir teknolojisinin ülkemizde de eğitim alanında kullanımı için çalışmalar yapılmaktadır. Örneğin, 10'dan Sonra programında (2018), Milli Eğitim Bakanı Ziya Selçuk, bir basın toplantısında eğitim sistemi içerisinde big data, yapay zeka ve Blokzincir teknolojilerinin nasıl kullanılabiliceği konusunda araştırmalar yaptıklarını ve dünyadaki örneklerinin yakın bir zamanda ülkemizde de kullanılmasına yönelik çalışmaların üzerinde durduklarından söz etmiştir.

Ülkemizde, 2017 yılında Tübitak tarafından Blokzincir Araştırma Laboratuvarı (BZLab) kurulmuştur. Bu laboratuvarın ana amacı; blokzincir ve dijital para konularındaki akademik literatüre katkı sağlama, kriptografi; blokzincir işlemlerinin geçerliliği ve doğruluğu üzerine çalışmalar yapma, milli ve yerli blokzinciri, ödeme sistemlerinin araştırılması adına çalışmalarda bulunmaktır (BZLab, 2017). 2-3 Nisan 2018 tarihinde Bzlab, 1. Ulusal Blokzinciri Çalıştayı düzenlemiştir. Bu çalıştayda blokzinciri teknolojisi üzerine bilgilerin paylaşılması ve ülkemizin bu konudaki stratejilerine katkı sağlayabilmesine olanak sağlamak amacıyla gerçekleştirildiği görülmektedir.

Blokzincir teknolojisinin gelişmesi, yaygınlaştırılması ve Blokzincir ekosistemi oluşturulması adına Türkiye Bilişim Vakfı (TBV) tarafından Blockchain Türkiye Platformu kurulmuştur (<http://www.tbv.org.tr/>). Bu platformun amacı Blokzincir teknolojisinin faydalarının araştırılması ve stratejik önceliklerinin saptanmasıdır. İstanbul Kalkınma Ajansı 2018 yılı Yenilikçi ve Yaratıcı Mali Destek Programı kapsamında, İstanbul Blockchain Okulu projesini desteklemektedir. Bu proje Blokzincir uzmanlık,

okuryazarlık ve mentorluk müfredatı oluşturulması ve uzman açığının kapatılması üzerine hazırlanan bir çalışmadır (<http://habitatdernegi.org/>). Blokzincir teknolojisi adına ülkemizde yapılan bir başka çalışma ise Bankalararası Kart Merkezi (BKM), Microsoft ve VeriPark ortaklığı ile hayata geçirilen “belgem.io” projesidir. Bu proje ile Blokzincir teknolojisini daha yakından tanıma ve son kullanıcıların aldıkları eğitim sertifikalarını Blokzincir altyapısında saklayıp birey ve kurumlarla paylaşabilme imkanı sunmaktadır (<https://bctr.org/>).

Blokzinciri teknolojisinin eğitimde kullanımı veya eğitsel değeri açısını inceleyen akademik çalışma sayısı özellikle dünya genelinde her geçen gün artmaktadır. Türkiye’de ise bu tür çalışma sayısı oldukça sınırlıdır. İlgili literatür tarandığında dünyada başlıca şu örnekler vardır (Gräther, Kolvenbach, Ruland, Schütte, Torres, ve Wendland, 2018; Grech ve Camilleri, 2017; Jirgensons, ve Kapenieks, 2018; Kolvenbach, Ruland, Gräther, ve Prinz, 2018; Rooksby, J., ve Dimitrov, K., 2017; Sharples, M., ve Domingue, J., 2016; Turkanović, Hölbl, Košič, Heričko, ve Kamišalić, 2018).

Türkiye’de ise blokzinciri üzerine yapılan çalışmaların özellikle ekonomi alanında yoğunlaştığı görülürken eğitim alanındaki yayınların ise oldukça sınırlı olduğu görülmektedir. Bu çalışmalardan birisi Yıldırım (2018) tarafından blokzinciri teknolojisinin açık ve uzaktan öğrenme üzerindeki kullanımı ile ilgilidir. Karataş’ın (2018) çalışması ise Moodle öğrenme yönetim sistemi için Ethereum Blokzinciri tabanlı bir akıllı sözleşmenin geliştirilmesine yöneliktir. Ayberk, Bektaş ve Özen’in (2018) yaptıkları çalışma ise Blokzincir teknolojisinin eğitim belgelerinin anlık olarak doğrulanabilmesi ve bu doğrultuda nasıl kullanılabileceğine yönelik bir uygulama üzerinedir.

Bu çalışma hem Blokzincir teknolojisine hem Blokzincir-eğitim ilişkisine hem de sosyal bilgiler eğitimi alanına katkı vererek özellikle Türkiye’de alan yazınındaki boşluğu nispeten de olsa doldurması düşünülmüştür. Türkiye’de daha önce bu konuda pek az akademik yayın olması çalışmanın önemini ortaya koymaktadır. Aynı zamanda ilgili literatüre genel olarak bakıldığında Blokzincir ile ilgili yapılan çalışmaların bu teknolojinin teorik yönüne vurgu yaptığı görülmektedir. Bu çalışma ise kişi görüşlerine başvurulması yönü ile önceki çalışmalardan farklı olarak ortaya çıkmıştır.

21. yüzyılda gerçekleşen teknolojik gelişmeler sosyal yaşamı da etkilemektedir. Bireylerin bu gelişmelere açık olması ve ayak uydurmasında şüphesiz ki eğitimin büyük bir önemi vardır. Bu açıdan öğretmenlerin yetiştirilmesi ve geliştirilmesine yönelik çalışmalar önem kazanmaktadır. Gelecek neslin temelini oluşturan öğretmen adaylarının; genel kültür, özel alan eğitimi ve pedagojik bilgi bakımından yeterli özelliklere sahip olması önem teşkil etmektedir. Bu açıdan öğretmenlik lisans programındaki dersler üç gruptan oluşmaktadır; öğretmenlik meslek bilgisi, alan eğitimi ve genel kültür (YÖK, 2018). Türkiye’de öğretmenlerin sahip olması gereken nitelik ve yeterlilikler MEB tarafından belirlenmektedir. Milli Eğitim Temel Kanunu’nun 45’inci maddesinde “*Öğretmen adaylarında genel kültür, özel alan eğitimi ve pedagojik formasyon bakımından aranacak nitelikler Millî Eğitim Bakanlığınca tespit olunur.*” ifadesi yer almaktadır (MEB, Öğretmen Yetiştirme ve Geliştirme Genel Müdürlüğü, 2017, s:5). Bu yüzden öğretmenlerin özel alan eğitimi ve pedagojik bilgilerinin yanında genel kültürlerini de güncel tutmaları ve geliştirmeleri önemlidir. Öğretmenlerin genel kültür bilgileri; konuların öğretimde güncellik gibi öğretim ilkelerinin yaşama yansıtılmasında önem teşkil etmektedir (Yetim ve Göktaş, 2004). Öğretmenler ayrıca eğitim teknolojisi alanındaki gelişmeleri yakından izlemelidirler (Çelikten, Şanal ve Yeni, 2005). Blokzinciri teknolojisi de gün geçtikçe popülerliği artan bir teknolojik gelişmedir. Eğitim alanına da yansıyan bu teknolojinin öğretmenler tarafından bilinmesi önem teşkil etmektedir. Çünkü öğretmen adayları hangi alandan olursa olsun, eğitime yansıyan güncel teknolojik gelişmeleri takip etmeli ve genel kültür alanında kendilerini geliştirmelidirler. Teknolojinin hızla geliştiği ve değiştiği günümüzde öğretmen adaylarının teknolojik gelişmelere olan tutumu ve yeterlilikleri üzerine olan çalışmaların artırılması ve daha güncel olarak yapılması da önem taşımaktadır (Çetin, Çalışkan ve Menzi, 2012).

Araştırmanın Amacı

Yapılan literatür taraması sonucunda dünya genelinde Blokzincir teknolojisinin popülerliğini arttırarak, eğitim alanında kullanımı üzerine olan çalışmaların her geçen gün çoğaldığı görülmüştür. Türkiye’de de resmi kurumlar ve özel kuruluşlar bu teknolojinin eğitim alanında

kullanımına yönelik ciddi adımlar atmaya başlamışlardır. Bu adımların akademik yönde çalışmaları da beraberinde getirmesi kaçınılmazdır. Bu çalışma da sosyal bilgiler öğretmen adaylarının, Blokzincir teknolojisi hakkındaki görüşlerini öğrenmek amacıyla yapılmıştır. Çalışma grubu olarak sosyal bilgiler öğretmenlerinin seçilme nedeni; sosyal bilgilerin disiplinlerarası bir ders olması ve insanı ilgilendiren her konuyu içinde barındırmasıdır. Bu dersi veren öğretmenlerin de güncel olaylara hakim olması ve eğitim alanına yansıyan teknolojik gelişmeleri yakından takip etmelerinin önem teşkil edeceği düşünülmektedir.

Yöntem

Nitel araştırma yöntemi kullanılan çalışmada veriler görüşme tekniği yoluyla toplanmıştır. Görüşme; sözlü iletişim arayıcılığıyla veri toplama tekniğidir. Görüşme tekniği çok eski ve bir o kadar da önemli bir teknik olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunun nedeni kişilerin bilgisine, tutumuna, davranışına ve bunların olası etkenlerine en kolay yoldan ulaşma imkanı sağlayabilmesidir (Karasar, 2017). Araştırmada yapılan görüşmelerde, not alma ve kayıt alma yöntemleri bir arada kullanılmıştır. Görüşme süreci; bireylerin izni alınarak ses kaydına alınmıştır. Bu şekilde kayıt altına alınması, araştırmacının soru sorma ve ve dinleme işlevlerini daha etkili olarak kullanabilmesine olanak sağlar (Yıldırım ve Şimşek, 2016). Araştırma İstanbul'da bir devlet üniversitesinde gerçekleştirilmiştir. İlgili üniversitenin eğitim fakültesinde öğrenim gören sosyal bilgiler öğretmen adayları, araştırmacının çalışma grubunu oluşturmaktadır. Amaçlı örneklem esasına göre seçilen 10 sosyal bilgiler öğretmen adayı ile yüz yüze görüşme yapılmıştır. Çalışma grubunun belirlenmesinde şu kriterler dikkate alınmıştır; günde en az 5 saat internette çevrimiçi olan, en az 10 yıldan beri düzenli olarak internet kullanan, 7/24 internete ulaşma imkanı olan, internete farklı teknolojik aletlerle bağlanan (telefon, bilgisayar, tablet, laptop vb.), teknolojik gelişmelere meraklı ve birden fazla sosyal medya hesabını etken kullanan kişiler oluşturmaktadır.

Bulgular

Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının Blokzincir hakkındaki görüşlerinin yer aldığı bu çalışmanın bulguları başlıklar halinde şöyledir;

Öğretmen adaylarının görüşleri doğrultusunda interneti kullanma amaçları

Öğretmen adaylarının hepsi interneti kullandığını dile getirirken kullanım sıklıklarını farklı sürelerde ve farklı amaçlar doğrultusunda olduğu görülmüştür. Öğretmen adaylarının interneti sosyal medya, iletişim, oyun, eğlence, bilgi ve haber amaçlı kullandıkları Tablo 1’de görülebilir.

Tablo 1. Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının interneti kullanma amaçları

Görüş	f
Sosyal Medya - İletişim	10
Araştırma - Ödev	8
Eğlence - Oyun	8
Bilgi Edinme - Haber	6
Alışveriş	5

Katılımcılar birden çok cevap vermişlerdir.

Öğretmen adaylarının internet kullanım amaçlarını ve sürelerini şu sözler ile dile getirmişlerdir;

Öğretmen adayı 8 “Sosyal medya, haberleşme, bilgi aktarımı gibi konularda kullanıyorum ve tabi ki en önemlisi iletişim yani ailemle bile iletişimi teknoloji ve internet yardımıyla sağlıyorum.” Öğretmen adayı 3 ise “Günde bilgisayar ve telefon olarak bakarsak 6-7 saatimi alıyor. Eğitim ve oyun amaçlı kullanıyorum.” şeklinde ifade de bulunmuştur. Öğretmen adayı 4 “Günde tahmini olarak 5 ila 6 saat arasında değişiklik göstermekte, eğlence amacıyla, bilgi edinme amacıyla kullandığım oluyor. Gündemi takip etmek amacıyla da kullanıyorum. Artık gazete alıp okumuyoruz, internetten gazete okuyor ve internet haberlerini takip ediyorum.” şeklinde görüşünü dile getirmiştir. Öğretmen adayı 5 “Genellikle sosyal medya instagram, bir şeyler öğrenmek, izlemek ve araştırma yapmak gibi nedenler için kullanıyorum boş zamanıma

göre kullanım sürem değişiyor” Öğretmen adayı 6 “İnterneti eskiden online oyunlarda kullanıyordum ama bıraktığım için artık araştırma yapmak amacıyla kullanıyorum. Araştırma yapıyorsam o gün interneti kullanma sürem artabiliyor. Sosyal medyada da daha çok rahatlamak için giriyorum.” demiştir.

Öğretmen adaylarının verdiği cevaplar doğrultusunda farklı amaçlar ve farklı süreler içerisinde internette çevrimiçi etkileşimde buldukları sonucuna ulaşmıştır. Bu açıdan bakıldığında araştırma kapsamında görüşme yapılan sosyal bilgiler öğretmen adaylarının birer dijital vatandaş olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Genel olarak bakıldığında öğretmen adaylarının günde ortalama 6-7 saatlerini internette çevrimiçi olarak geçirdiği söylenebilir. Öğretmen adaylarının interneti kullanma amaçlarına bakıldığında ise büyük çoğunluğunun sosyal medya-iletişim ve araştırma-ödev için tercih ettiği görülmektedir. Bunun yanı sıra haber, eğlence ve oyun amacıyla da interneti kullandıkları sonucuna ulaşılabilir.

Öğretmen adaylarının internet bankacılığına ve internet üzerinden alışveriş yapmaya genel olarak olumlu baktığı gerçekleştirilen görüşmeler doğrultusunda söylenebilir. Olumlu bakma nedenlerini; zamandan tasarruf sağlaması, kolay olması ve daha avantajlı seçeneklerin yer alması gibi nedenlere bağladıkları görülmüştür. Öğretmen adaylarının hepsinin internet bankacılığı kullanmakta olduğu sonucuna varılmıştır fakat internet bankacılığına bakış açıları birbirinden farklılık göstermektedir. İnternet bankacılığı kullanmakta olan bir grup güvenli olduğunu düşünürken diğer bir grup güvenli olduğunu düşünmediği halde zamandan tasarruf sağlaması ve kolay olması nedeniyle kullandıklarını dile getirmiştir. Öğretmen adayları bu konu ile ilgili düşüncelerini şu şekilde ifade etmişlerdir;

Öğretmen adayı 7 *“İnsanın zamanını iyi kullanmasını sağlıyor gidip bankada zaman kaybedeceğine internet bankacılığı ile zaman kaybetmeden işini halledebiliyor. İnternet bankacılığına giriş yaptığımda direk benim telefonuma bir şifre geliyor ve o şifre ile giriş yapıyorum bu da bana güvenli olduğunu gösteriyor.”* Öğretmen adayı 5 ise *“İnternet bankacılığı kullanıyorum ama güvenliği konusunda hep şüphedeyim, her seferinde”* diyerek bu konudaki görüşünü belli etmiştir. Öğretmen adayı 3 ise *“Gereksiz vakit kaybı olmaması adına bankaların uygulamalarını telefonumda bulunduruyorum. Fatura*

ödeme, kredi kartı, banka kartı işlemleri olsun hepsini internette yapıyorum. Güvenli bulmasam da yapıyorum, sonuçta bankaya gitmek zaman açısından kayıp” Öğretmen aday 8 “İnternet bankacılığı kullanıyorum ve güvenli buluyorum çünkü altyapısından önemli kuruluşlar var” Öğretmen aday 1 ise “İnternet bankacılığını kullanıyorum benim işime de çok yarıyor özellikle alışverişte, kredi kartı ödemeleri olsun, banka para çekimleri olsun orda çokça kullanıyorum.” şeklinde ifade de bulunmuştur.

İnternette alışveriş yapma konusunda ise öğretmen adaylarının genelde güvendikleri sitelerden ve toplum içerisinde daha çok tercih edilen sitelerden ihtiyaçları doğrultusunda alışveriş yaptıkları sonucuna varılabilir bu konuda;

Öğretmen aday 10 “3D güvenlik sistemi olan sitelerden alışveriş yapıyorum. Bir de şöyle bir güvencem var toplum psikolojisi mi ya da sürü psikolojisi mi çokça takip edilen çok alışveriş yapılan sitelere karşı bir güvenim var.” Öğretmen aday 9 ise “Siteye bağlı daha çok bildiğim, daha öncede alışveriş yaptığım sabit yerlerden alışveriş yapıyorum. Genelde kıyafet ve kitap alışverişi yapıyorum mağazalara göre daha uygun ve ya sadece internet sitelerine özgü indirim kampanyaları olabiliyor böyle şeylerde yöneliyorum.” Öğretmen aday 1 “Bilindik bir site olmasına dikkat ediyorum güvenlik açısından, zaman konusunda çokça fayda sağlıyor bana” Öğretmen aday 6 “İnternette alışveriş bence çok mantıklı bir şey gitmeden, dokunmadan alıyorsun ama yorulmuyorsun tek bir kredi kartı numarası ile istediğin şeyi alıp getirebiliyorsun.” Öğretmen aday 2 ise “Daha indirimli oluyor daha fazla çeşit bulabiliyorum bu yüzden internette alışveriş yapmayı seviyorum” diyerek düşüncelerini paylaşmıştır.

Öğretmen adaylarının sanal paralar hakkındaki görüşleri;

Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının sanal paralar hakkında farklı bilgi düzeylerine ve farklı görüşlere sahip oldukları çalışma sonucunda görülmüştür.

Öğretmen aday 7 bu konuya karşı olan bilgi ve ilgisinin katılmış olduğu bir konferans sonucunda oluştuğunu şu sözlerle dile getirmiştir: “Bu konu da geçen yıl Hatay’da bir konferansa katıldım. Bu konuda uzman bir kişi tarafından verilen konferansa katılarak bilgi sahibi oldum. Onun anlattığı şey şu ileride bildiğimiz paraların hepsi kalkacak ve sanal paralara dönüşecek her

şey. Bu yasal bir sistem olduğu için sanal paraya yönelik adımların artmasını düşünüyorum, gerekli olduğunu bazı devletlerin de buna yönelik adımlar attığından bahsetti. Bu yüzden benim de bir ilgim oldu.” Öğretmen aday 10 ise sanal paraların yasallığı açısından ilgisini çekmediğini şu şekilde aktarmıştır; “Bunun alakalı reklamlar gördüm ama ilgimi çekmedi, belki yasallığı ile alakalı gözümde bir tehdit oluşturmuş olabilirim, çok güvenilir gelmedi. Kara para aklandığına dair şeyler duydum” şeklinde düşünürken yasallığı açısından bir başka Öğretmen aday 4 “Yasal yollu olmadığı çok açık, girişinde insanlar çok farklı bir mecra gibi baya bir para kazanabilirim düşüncesiyle onlara bir hayal pazarlandı ve bu pazarlama ile iyi bir reklam yapıldı ama sistemin kendi döngüsü yok elinizde tutabileceğiniz bir maddiyat yok. Çevirdiğiniz sanal bir para var ve o bu dünya içerisine ait değil. Kendi kuru kendi sistemini, ekonomisi oluşturmadığı sürece bir mantığı yok bence, geleceğinin olacağını sanmıyorum.” Öğretmen aday 1 ise bu konular hakkında çok bilgisinin olmadığını şu sözler ile dile getirmiştir; “Bu paralar hakkında bilgim yok sadece Bitcoin bu aralar baya bir önde onun çok ismini duyuyorum. Bitcoin ile para biriktirip bunun üzerinden alışveriş yapanları biliyorum. Çevremde yasal ve yasal olmadığını düşünenler var, onun haricinde fazla bir bilgim yok.” demiştir. Öğretmen aday 6 ise sanal paraların yeni yeni popülerleştiğini fakat aslında bu denli büyümeden önceden bunu kullanan insanların varlığından haberdar olduğunu şu sözlerle dile getirmiştir; “yeni yeni popülerleşmeye başlayan bir şey ama deep webi bilen yani şu an kullandığımız internetin daha da derinini bilen insanlar sanal paraları çok daha önceden beri biliyor.” Öğretmen aday 5 ise gelecek açısından sanal paraları değerlendiren “günümüzdeki gibi gelecekte de yasal ya da yasa dışı olarak ikiye ayrılacağını düşünüyorum, sanal paraların çok değerleneceğini sanıyorum.” şeklinde bir ifade de bulunmuştur.

Görüşme doğrultusunda öğretmen adaylarının sanal paraların yasallığı, güvenilirliği ve yaygınlaşması açısından görüşlerinin farklılık gösterdiği ortaya çıkmıştır. Öğretmen adaylarının büyük bölümü sanal paraların yeni yeni popülerleştiğini, çevrelerinden ve reklamlardan bu konu hakkında yeni bilgi sahibi olduklarını belirtmişlerdir. Bunun yanı sıra sanal paraların yeni bir şey olmadığı ve tarih olarak daha eskiye dayandığını dile getirenler de vardır. Sanal paraların yaygınlaşması açısından iki farklı zıt görüş mevcuttur. Bir grup gelecekte sanal paraların varlığını sürdüreceğini ve gelişeceğini düşünürken diğer bir grup

bu sistemin bir dayanağının olmadığını ve gelecekte yer alamayacağı görüşündedir. Sanal paraların yasallığı açısından ise öğretmen adaylarının; kara para aklama, para transferi gibi haberler doğrultusunda endişelerinin mevcut olduğu ve bu nedenlerden dolayı yasallığı hakkında şüphelerinin olduğu görülmüştür. Yasal ve yasadışı görenler olarak çevrelerinde insanların olduğunu söylemişlerdir.

Blokzincir teknolojisi hakkındaki düşünceler ve eğitim alanında bu teknolojinin kullanılmasına yönelik görüşler;

Blokzincir teknolojisi hakkındaki görüşlerini ve bilgilerini öğretmen adayları şu sözlerle dile getirmişlerdir;

Öğretmen adayı 8 “Blokzincir hakkında bilgim yok, eğitim alanında nasıl kullanılabilir şu an hayal dahi edemiyorum.” Öğretmen adayı 2 “Blokzincir teknolojisi bitcoinle alakalıydı sanki, parasal bir şeydi. Eğitim alanında; internetten eğitim veren birçok video içeriği var burada mesela gerçek para kullanıyoruz şu an ama sanal para kullanabileceğimiz bir sistem gerçekleştirilse eğer hem çocuklar hem veliler bu şekilde faydalanabilir.” Öğretmen adayı 10 ise “O alanı hiç araştırmadığım için bilmiyorum” derken öğretmen adayı 6 “Blokzinciri, zincirleme güvenlik ağı gibi bir şey bu konuya ilgim var. Hatta yakın zamanlarda bir evlilik olmuştu. Blokzincir üzerinden herhangi bir devlet aracı olmadan bir ilke imza atılmıştı. 2020-2022 yıllarında hatta bankaların bu sisteme geçeceği ve geçtikten 15-20 milyon dolarlık bir kara geçip zarardan kurtulacağı söyleniyor. Eğitimde nasıl kullanılabilir, geçmiş zamanlarda sınav sorularının çalındığını hepimiz biliyoruz yani bu soruları koyduktan sonra Blokzincir gibi bir güvenlik sistemi ile şifrelersek bence daha güvenli olabilir.” Öğretmen adayı 4 ise “Blokzincir hakkında bir bilgim yok” Öğretmen adayı 3 “Onu ilk defa duydum senden, hiç denk gelmedim, farklı sanal paraların olduğunu biliyorum ama daha çok bitcoin bize gerek internette gerek televizyonda duyulduğu için daha çok o aklımda, ekonomi ile ilgili bir şey olabilir.” şeklinde düşüncesini dile getirmiştir.

Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının sanal paralar hakkında bilgisi mevcutken Blokzincir hakkında bilgilerinin az ve yüzeysel olduğu çalışma sonucunda ortaya çıkmıştır. Bu yüzden bu konu hakkında kapsamlı bir görüş alınamamıştır. Öğretmen adaylarının blokzincir teknolojisini daha çok finansal bir sistem olarak algıladıkları

görülmektedir. Bunun yanı sıra araştırmaya katılan bir öğretmen adayı ise bu konuya olan ilgisinin olduğunu ve bilgisinin buna dayandığını dile getirmiştir.

Blokzincir ve sanal paraların gelecekte sosyal bilgiler müfredatı içerisinde yer alması hakkında;

Öğretmen adaylarının büyük çoğunluğu; Blokzincir ve sanal paraların gelecekte sosyal bilgiler müfredatı içerisinde yer alabileceği konusunda hem fikirdir. Bu konudaki fikrini Öğretmen adayı 3 şu şekilde dile getirmiştir: “Sosyal bilgilerin alanı çok geniş birçok farklı yan daldan oluşuyor, disiplinlerarası bir alan olması nedeniyle yer alabilir. Toplumu ilgilendiren her şey sosyal bilgilerin konusu olabilir bence bu yüzden de yer alabilir.” Öğretmen adayı 4 “...tarih daha sonradan yazıldığı için kısa bir noktada değinilecek mi, haberdar edilecek mi; mesela ilk başlangıcı böyle oldu gibi, bir şeylerin başlangıç hali olacaktır.” Öğretmen adayı 2; “bence verilmesi gerekir çünkü insanlar bilmediği şeyler konusunda genellikle hata yapıyor, bu konular hakkında bilgilendirilse aslında hani çiflik bank vardı mesela en basitinden herkes mağdur oldu bunun daha farklı durumlara gelmemesi için ilerleyen yıllarda sosyal bilgiler eğitiminde verilebilir. Günümüzde olan bir şey bu, sosyal bilgilerin amacı da geçmiş ile günümüz arasında bağlantı kurmak bu yüzden sanal paralar ileride yer alır.” Öğretmen adayı 9 ise; “şu an hayatımızın içinde değil ama içine girerse ki; her an değişen gelişen bir dünyada yaşıyoruz, önceden internetinde bu kadar hayatımızın içinde olması mümkün değildi ama şu an nasıl ki 10 yaşında çocuğun bile elinde internet var. Hatta internet eğitimi gibi şeyler anlatıyoruz çünkü hayatımızın içine girdi. Blokzincir ve sanal paralar da bu kadar hayatımızın içine girerse mecburen girecektir. Çünkü müfredatında değişmesi yenilenmesi ve gelişime ayak uydurması gerekiyor, yani girebilir.” şeklinde kendini ifade etmiştir.

Sosyal bilgiler öğretmen adayları Blokzincir ve sanal paraların gelecekte sosyal bilgiler müfredatı içerisinde yer alabileceğini görüşündedir. Öğretmen adayları bu görüşlerini; sosyal bilgiler dersinin disiplinlerarası bir ders olması ve insanı ilgilendiren her konunun sosyal bilgiler müfredatının içerisinde yer alabileceğine dayandırmışlardır.

Sonuç ve Tartışma

Bu araştırma sonucunda sosyal bilgiler öğretmen adaylarının interneti hayatının birçok noktasında belli süre ve amaçlar doğrultusunda kullandıkları sonucuna ulaşılmıştır. Öğretmen adaylarının interneti kullanma süreleri ve kullanma amaçlarında ortak ve farklı yönlerin olduğu görülmüştür. Ortak olarak öğretmen adayları interneti en fazla sosyal medya-iletişim, araştırma-ödev ve eğlence-oyun için kullandıklarını söylemişlerdir. Öğretmen adaylarının interneti kullanma amaçlarının ele alındığı çalışmalar incelendiğinde de bu araştırmanın sonucu ile örtüşen benzer bulgulara rastlanılmıştır (Atav, Akkoyunlu ve Sağlam 2006; Menzi vd. 2012; Kaya ve Kaya, 2014; Mumcu ve Usta, 2014).

Araştırmaya katılan öğretmen adaylarının hepsinin internette çevrimiçi yer aldıkları görülmüştür. Bu doğrultuda öğretmen adaylarının birer dijital vatandaş olduğundan bahsedebiliriz. Dijital vatandaşlık; topluma online olarak katılabilme yeteneğidir (Mossberger, Tolbert ve McNeal, 2007). Ribble (2010) dijital vatandaşlığın 9 elementini şu şekilde açıklamaktadır: dijital erişim, dijital etik, dijital hukuk, dijital sağlık, dijital güvenlik, dijital ticaret, dijital iletişim, dijital okuryazarlık, dijital haklar ve sorumluluklardır. Öğretmen adaylarının internette online olarak yer alması, iletişimde bulunması, internet üzerinden alışveriş ve bankacılık işlemlerini yapması, internetten bilgi edinmesi gibi davranışları katılımcıların dijital vatandaş olduklarını göstermektedir.

Öğretmen adaylarının dijital erişim ve dijital ticaret ile örtüşebilecek davranışlarından biri de internet bankacılığı ve internetten alışveriş yapmalarıdır. Çalışmaya katılan öğretmen adaylarının büyük çoğunluğu internetten alışveriş yaptığını dile getirirken, çalışmaya katılan tüm öğretmen adaylarının internet bankacılığı kullandıkları görüşmeler sonucunda ortaya çıkmıştır. İnternet bankacılığına karşı güven duyup duymamaları kullarımlarını etkilemediği, zaman tasarrufu ve kolay olması nedeniyle tercih ettiklerini dile getirmişlerdir. İnternet bankacılığı günümüzde çoğu işlemi bankaya gitmeden kısa bir süre içerisinde yapılabilmesine olanak sağlamaktadır. Fakat bu sistem bankaya bağlı olması nedeniyle yine bir aracıya bağlı kalır ve mesai saatleri dışında

bazı işlemler yapılamaz. Güvenliği konusunda bireylerin şüphe duyduğu araştırmada da görülmüştür. Nakamoto'ya göre (2008) sistem çoğu işlem için yeterince iyi çalışırken, hala güvene dayalı modelin doğal zayıflıklarından muzdariptir. İhtiyaç duyulan şeyin güven yerine kriptografik kanıt temelli bir elektronik ödeme sistemi olduğunu ve iki istekli tarafın güvene ihtiyaç duymadan doğrudan birbirleriyle işlem yapmasına izin veren bir sistemden bahseder. Kriptografik kanıt temelli bir elektronik ödeme sistemi olan sanal paralar bu sistemin bir parçasıdır. Öğretmen adaylarının sanal paralar hakkındaki bilgilerinin ise kısıtlı olduğu ve yüzeysel olarak çevrelerinden duydukları sonucuna ulaşılmıştır. Öğretmen adayları sanal paraların güvenliği ve yasallığı açısından şüphelerinin olduğunu dile getirmişlerdir.

Çalışmaya katılan öğretmen adaylarının büyük bir bölümü Blokzincir teknolojisini daha önce hiç duymadıklarını söylemişlerdir. Bunun nedeni; günlük hayat içerisinde yaygın olarak kullanımının görülmediğinden kaynaklanabilir. Ancak uygulama alanları yaygınlaştıkça ve Blokzincir teknolojisi geliştikçe günlük hayatta karşımıza daha çok çıkacaktır (Yıldırım, 2018). Bu yaygınlaşmanın etkisi ile gelecekte öğretmen adaylarının bu konudaki bilgilerinin artacağı beklenmektedir. Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının Blokzincir teknolojisi hakkında bilgilerinin olmamasından dolayı Blokzincir teknolojisinin eğitim alanında nasıl kullanılabileceğine dair genel olarak fikir beyan edememişlerdir. Son olarak araştırmaya katılan tüm öğretmen adayları Blokzincir ve sanal paraların sosyal bilgiler müfredatı içerisinde yer alabileceğini kanısındadır. Bunun nedeni olarakta; sosyal bilgiler dersinin disiplinlerarası bir ders olması ve insanı ilgilendiren konulara yer verilmesi olduğuna dikkat çekmişlerdir.

Blokzincir teknolojisi, Türkiye'de yeni yeni bilinmesinden dolayı sosyal bilgiler öğretmen adaylarının bu konu hakkında bilgi ve farkındalıklarının düşük olduğu görülmüştür. Bu durumun zaman içerisinde Blokzinciri teknolojisinin tanınırlığının artması ile beraber değişeceği düşünülebilir.

Öneriler

Öğretmen adaylarının Blokzincir teknolojisi hakkında bilgilerinin artırılmasına yönelik eğitimler ve çalışmalar yapılabilir. Güney Marmara Kalkınma Ajansı 2018 yılında Balıkesir ilinde gerçekleştirilmek üzere “Dönüşüm Eğitimden Başlıyor: Blockchain” adlı bir projeye destek vererek 150 öğretmene Blokzincir teknolojisi eğitimi vermiştir (Balıkesir İl Millî Eğitim Müdürlüğü, 2018; GMKA, 2018). Bu gibi eğitimlerin özellikle gelecek nesillerin temelini atan öğretmenlere ve öğretmen adaylarına verilmesi önem teşkil edeceğinden bu eğitimlerin sayısı artırılabilir. Güncel konular hakkında bilgisi olan, teknoloji alanında kendini geliştiren ve teknolojik yeterliliğe sahip olan öğretmenlerin sayıca artması eğitime pozitif bir etki sağlayacaktır.

2018 yılında ilk defa düzenlenen 1. Ulusal Blokzincir Çalıştayı’nda eğitim alanında çalışmaların azlığı dikkat çekmektedir. BİLGEM UEKAE Matematiksel ve Hesaplamalı Bilimler Biriminin altında Blokzincir Araştırma Laboratuvarı (BZLab) 2. Ulusal Blokzincir Çalıştayı’nı 2019 Nisan ayında düzenleyeceğini açıklamıştır. Bu gibi kongrelerin sayılarının artırılması başta eğitimciler olmak üzere daha fazla insana ulaşılmasında etkili olabilir.

Blokzincir teknolojisi hakkında sosyal bilgiler öğretmen adaylarının bilgi ve görüşlerini aldığımız bu çalışma gibi, farklı branşlardaki öğretmen ve öğretmen adayları üzerinde de benzer akademik araştırmalar yapılabilir.

Pre-Service Social Studies Teachers' Opinions on Blockchain

*

Merve Aygün – Genç Osman İlhan

Yıldız Technical University

Blockchain is an accessible simple, open, transparent, distributed and time-stamped global account book, data file, a simple database. Since 2009, with the output of Bitcoin, all operations are digitally maintained (Çarkacıoğlu, 2016). With the popularity of virtual money such as Bitcoin, the blockchain technology, which includes virtual coins, has become remarkable. One of the developments that are expected to affect the business life in the near future is the blockchain-applications (Soylu, 2018). Block chain technology is not only a technological infrastructure developed for the purpose of a virtual currency (Kırbaş, 2018). It would be wrong to define this technology only as a financial investment instrument. Blockchain technology can be used for many areas, and has an improved power. Special healthcare, education and many other services offer the possibility to establish similar platforms, and training with blockchain technology can become more accessible, especially in developing countries (Khudnev, 2017). Blockchain technology can potentially be applied to the online education market (Zheng et al., 2018).

Blockchain technology is used in our country for the use in the field of education. For example, in the program named “10'dan Sonra (After 10)” (2018), the Minister of National Education Ziya Selçuk stated that they were conducting researches on the use of big data, artificial intelligence and blockchain technologies in the education system, and that they were working on the use of examples in the world in our country in the near future.

In 2017, Blockchain Research Laboratory (BZLab) was established by Tübitak. The main purpose of this laboratory is contributing to academic literature on blockchain and digital currency, cryptography, working on the validity and accuracy of blockchain operations, national and local

block chain, and conducting studies to investigate payment systems (BZLab, 2017). On 2-3 April 2018, BzLab organized the 1st National Blockchain Workshop. In this workshop, the information on the blockade technology is shared to enable our country to contribute to its strategies.

Purpose of Study

As a result of the literature review, it has been seen that the studies on usage of blockchain in the field of education are increasing day by day along with the increase in the popularity of Blockchain technology worldwide. Official institutions and private organizations in Turkey have begun to take serious steps towards the use of this technology in the field of education. In this sense, the aim of this study was to determine the opinions of prospective teachers on social media. The reason for choosing social studies teachers as working group; social sciences is an interdisciplinary course and includes all subjects of human interest. It is thought that teachers who give this course will be aware of current events and closely follow technological developments reflected in the field of education.

Methodology

In this study, qualitative research method was used and data were collected through interview technique. Interview is the data collection technique with the help of oral communication. Interview technique is very old and is a significant technique for qualitative studies as it is the easiest way to reach the knowledge, attitude, behavior of people and their possible factors (Karasar, 2017). In the interviews of this study, note-taking and recording methods were used together. Recording interviews allows the researcher to use the questioning and listening functions more effectively (Yıldırım & Şimşek, 2016). So, the interviews of this study were recorded with the grant of the participants.

This study was conducted at a public university in Istanbul. Ten social studies pre-service teachers studying at the faculty of education of the related university constitute the study group of the research. 10 face-

to-face interviews were conducted with these 10 social studies pre-service teachers selected on the basis of purposive sampling. The following criteria were taken into account in determining the study group: being online for at least 5 hours a day, using the Internet regularly for at least 10 years, having access to the internet 24/7, connecting to the internet with different technological devices (telephone, computer, tablet, laptop etc.), being interested in technological developments and social media account.

Findings and Discussion

As a result of this research, it has been concluded that social studies pre-service teachers use the internet in many points of life for certain periods and purposes. It was seen that pre-service teachers had common and different aspects in terms of using the Internet and usage purposes. Pre-service teachers stated that they use the Internet mostly for social media-communication, research-homework and entertainment-play. Similar findings were found in the study of the prospective teachers' aim of using the Internet (overlapping with the results of this research) (Atav, Akkoyunlu & Sağlam 2006; Menzi et al. 2012; Kaya & Kaya, 2014; Mumcu & Usta, 2014).

It was seen that all of the teacher candidates who participated in the research were online on the Internet. In this respect, we can mention that teacher candidates are digital citizens. Digital citizenship is the ability to participate in society online (Mossberger, Tolbert & McNeal, 2007). The pre-service teachers' online presence, communication, internet shopping and banking transactions, and information on the internet show that the participants of the study are also digital citizens.

One of the behaviors of prospective teachers, which can be overlapped with digital access and digital commerce, is using internet banking and online shopping. While the majority of the teacher candidates who participated in the study stated that they made purchases from the internet, all of them uttered using internet banking. They have expressed that reliability of internet banking does not affect their use because they find it time-saving and easy to use. Internet banking allows many transactions to be done in a short period of time without going to the bank.

According to Nakamoto (2008), while the system works well enough for most processes, it still suffers from the inherent weaknesses of the trust-based model. Virtual funds, a cryptographic evidence-based electronic payment system, are part of this system. However, it was concluded that pre-service teachers' knowledge about virtual coins was limited and superficially heard from their environment.

Most of the teacher candidates who participated in the study said that they had never heard of blockchain technology. This may be because blockchain is not being widely used in daily life. However, as the fields of application have become widespread and the blockchain technology develops, it is expected to be more common in daily life (Yıldırım, 2018). Thus, it is expected that prospective teachers increase their knowledge about the issue. Since social studies teachers did not have information about Blockchain technology before, they could not express a general idea about how Blockchain technology can be used in the field of education. However, all prospective teachers think that Blockchain and virtual money can be included in the social studies curriculum. They pointed out that the social studies course is an interdisciplinary course and that there are issues that concern people.

As blockchain technology has just being recognized in Turkey, social studies teacher candidates have low awareness about the issue. It can be thought that this situation will change with the increase of the recognition of blockchain technology over time.

Kaynakça / References

- 10'dan Sonrası. (2018, 20 Temmuz). Erişim adresi: <https://www.cnn.com/tv-cnn-turk/programlar/10dan-sonrasi/20-temmuz-2018-cuma>
- Atav, E., Akkoyunlu, B., ve Sağlam, N. (2006). Öğretmen adaylarının internete erişim olanakları ve kullanım amaçları. *H.Ü. Eğitim Fakültesi Dergisi*, 30, 37-44.
- Ayberkin, D. Bektaş, M., ve Özen, Ü. (2018). Blok zinciri ile gerçek zamanlı doğrulanabilir eğitim belgeleri. *İktisadi Yenilik Dergisi*, 5(2), 75-82.

- Balıkesir İl Millî Eğitim Müdürlüğü (2018). “Dönüşüm Eğitimden Başlıyor: Blockchain” Erişim Tarihi: 14.10.2018, <http://balikesir-meb.gov.tr/www/donusum-egitimden-basliyor-blockchain/icerik/2293#>
- BZLab (Blokzincir Araştırma Laboratuvarı) (2018), BİLGEM UEKAE Matematiksel ve Hesaplamalı Bilimler Birimi, Erişim Tarihi: 16.10.2018 <http://blockchain.bilgem.tubitak.gov.tr/>
- Çarkacıoğlu, A. (2016). *Kripto-Para Bitcoin*. Sermaye Piyasası Kurulu Araştırma Dairesi. <http://www.spk.gov.tr/SiteApps/Yayin/-YayinGoster/1130> adresinden 12.10.2018 tarihinde erişilmiştir.
- Çelikten M., Şanal, M., ve Yeni, Y. (2005). Öğretmenlik mesleği ve özellikleri. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 19(2) 207-237.
- Clark, D. (2016). 10 ways Blockchain could be used in education. OEB Global. Erişim Tarihi: 26.11.2018 <https://oeb.global/oeb-insights/10-ways-blockchain-could-be-used-in-education/>
- GMKA, Güney Marmara Kalkınma Ajansı (2018). *Dönüşüm Eğitimden Başlıyor: Blockchain*. Erişim Tarihi: 14.10.2018, <https://www.gmka.gov.tr/haber/donusum-egitimden-basliyor-blockchain>
- Gräther, W., Kolvenbach, S., Ruland, R., Schütte, J., Torres, C., ve Wendland, F. (2018). Blockchain for education: Lifelong learning passport. In *Proceedings of 1st ERCIM Blockchain 2018*. European Society for Socially Embedded Technologies (EUSSET).
- Grech, A., ve Camilleri, A. F. (2017). *Blockchain in education*. Editor: Andreia Inamorato dos Santos. Joint Research Centre (JRC). Luxembourg: Publications Office of the European Union.
- <http://habitatdernegi.org/> Habitat Derneği. (2018). İstanbul Blockchain Okulu. Erişim Tarihi: 30.11.2018
- <http://www.educationmalta.org/> Education Malta. BlockCerts to be developed in Malta. Erişim Tarihi: 30.11.2018.
- http://www.tbv.org.tr/_Blockchain Türkiye Platformu Kuruldu. Erişim Tarihi: 26.11.2018
- <https://bctr.org/> Belgem.io ile Eğitim Sertifikaları Blockchain’e Taşınıyor Erişim Tarihi: 26.11.2018
- https://digitalcurrency.unic.ac.cy/_Academic Certificates on the Blockchain. Erişim Tarihi:29.11.2018.

- <https://disciplina.io> Disciplina, Erişim Tarihi: 27.11.2018
- <https://economicgraph.linkedin.com/> LinkedIn 2018 Emerging Jobs Report. Erişim Tarihi: 20.11.2018.
- <https://www.blockcerts.org/> About Blockcerts, Erişim Tarihi: 26.11.2018
- Jain, V. V., ve Mishra, D. (2018). Blockchain for supply chain and manufacturing industries and future it holds! *International Journal of Engineering Research ve Technology (IJERT)* 7(9), 32-39.
- Jirgensons M., ve Kapenieks J. (2018). Blockchain and the future of digital learning credential assessment and management. *Journal of Teacher Education for Sustainability*, 20(1), 145-156
- Karasar, N. (2017). *Bilimsel araştırma yöntemi*. (32. Baskı). Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Karataş, E. (2018). Moodle öğrenme yönetim sistemi için ethereum blok zinciri tabanlı belge doğrulama akıllı sözleşmesinin geliştirilmesi. *Bilişim Teknolojileri Dergisi*, 11(4), 399-406.
- Kaya, A., ve Kaya, B. (2014). Öğretmen adaylarının dijital vatandaşlık algısı. *International Journal of Human Sciences*, 11(2), 346-361.
- Khudnev, E. (2017). *Blockchain: Foundational technology to change the world*. Retrieved from Bachelor's Thesis School of Business and Culture Degree Programme in Business Information Technology Bachelor of Business Administration. Lapland University Applied Science.
- Kırbaş, İ. (2018). Blokzinciri teknolojisi ve yakın gelecekteki uygulama alanları. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 9 (1), 75-82
- Kolvenbach, S., Ruland, R., Gräther, W., ve Prinz, W. (2018). Blockchain 4 education. In *Proceedings of 16th European Conference on Computer-Supported Cooperative Work – Panels, Posters and Demos*. European Society for Socially Embedded Technologies (EUSSET).
- MEB, Öğretmen Yetiştirme ve Geliştirme Genel Müdürlüğü (2017). *Öğretmenlik mesleği genel yeterlilikleri*. Ankara: Milli Eğitim.
- Menzi, N., Çalışkan, E., ve Çetin, O. (2012). Öğretmen adaylarının teknoloji yeterliliklerinin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi. *Anadolu Journal of Educational Sciences International*, 2(1), 1-18.
- Mossberger, K., Tolbert, C., ve McNeal, R. S. (2007). *Digital citizenship: The internet, society, and participation*. London, England: MIT Press

- Nakamoto, S. (2008). Bitcoin: A Peer-to-Peer Electronic Cash System. www.bitcoin.org.
- Ribble, M. digitalcitizenship.net (2010). Nine themes of digital citizenship. Erişim Tarihi: 13.10.2018, <http://www.digitalcitizenship.net/nine-elements.html>
- Rooksby, J., ve Dimitrov, K. (2017). Trustless education? A blockchain system for university grades. In *New Value Transactions: Understanding and Designing for Distributed Autonomous Organisations, Workshop at DIS*.
- Sharples, M., ve Domingue, J. (2016, September). The blockchain and kudos: A distributed system for educational record, reputation and reward. In *European Conference on Technology Enhanced Learning* (pp. 490–496). Springer: Cham.
- Sharples, M., Roock, R., Ferguson, R., Gaved, M., Herodotou, C., Koh, E., Kukulska-Hulme, A., Looi, C., McAndrew, P., Rienties, B., Weller, M., ve Wong, L. H. (2016). *Innovating Pedagogy 2016: Open University Innovation Report 5*. Milton Keynes: The Open University.
- Sony Global Education, (2016). Sony global education develops technology using blockchain for open sharing of academic proficiency and progress records. Erişim Tarihi: 01.12.2018. <https://www.sony.net/SonyInfo/News/Press/201602/16-0222E/index.html>
- Soylu, A. (2018). Endüstri 4.0 ve girişimcilikte yeni yaklaşımlar. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 32, 43-57.
- Turkanović, M., Hölbl, M., Košič, K., Heričko, M., ve Kamišalić, A. (2018). EduCTX: A blockchain-based higher education credit platform. *IEEE Access*, 6, 5112-5127
- Yavuz Mumcu, H., ve Dönmez Usta, N. (2014). Öğretmen adaylarının bilgisayar ve internet kullanımına yönelik tutumları. *Journal of Instructional Technologies ve Teacher Education*, 3(3), 44-55.
- Yetim, A. A., ve Gökteş, Z. (2004). Öğretmenin mesleki ve kişisel nitelikleri. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 12(2), 541-550.
- Yıldırım, A., Şimşek, H. (2016). *Nitel araştırma yöntemleri*. (10. Baskı). Ankara: Seçkin

- Yıldırım, H. (2018). Açık ve uzaktan öğrenmede blokzincir teknolojisinin kullanımı. *Açıköğretim Uygulamaları ve Araştırmaları Dergisi*, 4(3), 142-153.
- YÖK (2018). Öğretmen Yetiştirme Lisans Programları. Erişim Tarihi: 01.12.2018. http://www.yok.gov.tr/web/guest/icerik/-/journal_content/56_INSTANCE_rEHF8BIsfYRr/10279/41807946
- Zheng, Z., Xie, S, Dai, H., Chen, X., ve Wang, H. (2018). Blockchain challenges and opportunities: A survey. *International Journal of Web and Grid Services*, 14(4), 352-375.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Aygün, M. ve İlhan G. O. (2018). Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının blokzinciri üzerine görüşleri. *OPUS– Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 9(16), 908-932. DOI: 10.26466/opus.494009

Obsesif Kompulsif Bozukluk ve Psikoz Eş Tanılı Hastaya Yönelik Hemşirelik Bakımı: Olgu Sunumu

DOI: 10.26466/opus.449665

*

Ebru Akbaş* - Gülay Taşdemir Yiğitoğlu**

*Doktora Öğr., Pamukkale Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Denizli/Türkiye

E-Posta: ebruakbas1981@hotmail.com

ORCID: [0000-0002-9941-8436](https://orcid.org/0000-0002-9941-8436)

** Dr. Öğretim Üyesi, Pamukkale Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Denizli/Türkiye

E-Posta: gyigitoglu@pau.edu.tr

ORCID: [0000-0002-8075-7155](https://orcid.org/0000-0002-8075-7155)

Öz

Esquirol tarafından tanımlanmış olan Obsesif Kompulsif Bozukluğun (OKB) tanı kriterleri günümüze kadar çok az değişikliğe uğramıştır. Kişide strese yol açacak derecede şiddetli tekrarlayan obsesif ve kompulsif belirtiler, OKB'nin temel özellikleridir. Kişinin zamanını alan obsesyon ve kompulsiyonlar ve alışılmış düzeni, işle ilgili işlevleri, sosyal aktiviteyi veya ilişkileri önemli ölçüde etkiler. OKB tanılı psikotik özellik taşıyan hastaların bilinen OKB'den farklı olarak obsesyonlarına içgörülü olmadıkları ve kompulsiyonlara direnç geliştirmedikleri gözlemlenmiştir. Bu olguda; 32 yaşında "OKB ve Psikoz" eş tanısı almış bir kadın hasta sunulmaktadır. Hastanın kendisinden izin alınmıştır. Hastalık başlangıcı lise birinci sınıfta yazı yazarken tekrar tekrar kontrol etme, yazdıklarının yanlış olduğuna dair sürekli şüphe duyma şikayetleri ile başlamıştır. Hasta, 12.11.2017 tarihinde uykusuzluk, alınganlık, sinirlilik ve bulaş-kuşku obsesyonları şikayetleriyle Denizli'de bir hastaneye başvurmuş ve hastanın psikiyatri servisine yatırılmıştır. Bu olguda "iletişimde bozulma, düşünce sürecinde bozulma, etkisiz başetme, uyku örüntüsünde rahatsızlık ve sosyal etkileşimde bozulma" hemşirelik tanularına yönelik hemşirelik bakım planı oluşturulmuştur. Hasta ile 12.11.2017-24.11.2017 tarihleri arasında haftada iki kez 40 dakikalık toplam dört kez görüşme yapılmıştır. Hastaya uygulanan hemşirelik girişimlerinde iletişim ve sosyal beceriler, etkili baş etme ve bilişsel-davranışçı uygulamalar açıklanmıştır. Hasta, kendi isteğiyle 24.11.2017 tarihinde taburcu olmuştur.

Anahtar Kelimeler: Obsesif Kompulsif Bozukluk, Psikoz, Hemşirelik bakımı

Nursing Care for a Patient with Obsessive-Compulsive Disorder and Psychosis Comorbidity: The Case Report

*

Abstract

The diagnostic criteria of Obsessive Compulsive Disorder (OCD) described by Esquirol have changed very little to date. Severe recurrent obsessive and compulsive symptoms that lead to stress in people are the main features of OCD. Obsessions and compulsions, which take the person's time, have a significant influence on the usual order, work-related functions, social activity or relationships. Patients with OCD diagnosed psychotic features, unlike the known OCD, were observed to have no insight for their obsessions and did not develop resistance to their compulsions. In this case, a 32-year-old female patient with comorbidity of "OCD and Psychosis" is presented. The permission of the patient has been granted. The disease started with complaints about the repeated controls when writing, and the constant suspicion that the writing was wrong, at the 1st year of high school. On November 12, 2017, the patient applied to a hospital in Denizli with complaints of insomnia, irritability, nervousness and contagion-doubt obsessions and was admitted to the psychiatric service. In this case, a nursing care plan was prepared for the diagnoses of nursing as "deterioration in communication, deterioration in thinking process, ineffective coping, discomfort in sleep pattern and deterioration in social interaction". A total of 4 interviews, as twice for 40 minutes per week, were held with the patient between November 12 and November 24, 2017. Communication and social skills, effective coping and cognitive-behavioural practices were explained in the nursing interventions applied to the patient. The case was discharged on November 24, 2017 at her own request.

Keywords: *Obsessive Compulsive Disorder, Psychosis, Nursing*

Giriş

Obsesif kompulsif bozukluk (OKB), obsesyon ve/veya kompulsiyonlar ile birlikte olan ruhsal bir bozukluktur. Obsesyon kendiliğinden bilinç alanına giren, tekrarlayıcı, sıkıntı oluşturan, kişinin saçma ve mantıksız olduğunu bildiği düşünce, dürtü ya da imajlardır. Kompulsiyon genelde bir obsesyona engel olmak için belli kurallarla yapılan motor eylemler ya da zihinsel eylemlerdir. OKB'si olan kişi genelde obsesyonlarının anlamsızlığını bilir ve hem obsesyonlarını, hem de kompulsiyonlarını benliğiyle uyumsuz yaşar. Obsesyonlar zaman kaybına sebep olabilir, kişinin normal alışkanlıklarına, mesleki işlevlerine, olağan sosyal aktivitelerine, arkadaş ve aile ilişkilerine önemli ölçüde engel yaratır (Bayar ve Yavuz, 2008; Zayman, 2016). OKB'de cinsiyet farklılıkları değerlendirildiğinde belirti olarak kadınlarda bulaş obsesyonları ile temizlik kompulsiyonlarının, erkeklerde cinsel ve dini obsesyonlar ile simetri ve düzenleme kompulsiyonlarının daha yaygın olarak görüldüğü belirtilmiştir (Labad ve diğerleri, 2008; Altıntaş ve Özçürümez, 2015).

OKB'nin hayat boyu yaygınlığı %2-3'tür. OKB yaşam standartlarını ve işlevselliği bozan bir hastalıktır. Eğer OKB ideal şekilde tedavi edilmezse %60-70 olguda kronikleşme riski bulunmaktadır. OKB hastalarının hayat boyu %90'ında en az bir olmak üzere başka bir psikiyatrik hastalık durumu oluşabilmektedir (Özten ve Karamustafalıoğlu, 2018). Öz kırım açısından da ciddi risk faktörleri bulunan (Karakuş ve Tamam 2017) OKB'nin tanısının konularak netleştirilmesi, hızla müdahale edilmesi, hastalığın kronikleşmemesi ve birçok alanda belirgin yeti yitimine neden olmadan tedavi edilmesi önemlidir (Özten ve Karamustafalıoğlu, 2018). OKB psikiyatrik bozuklukların dördüncü sıklıkta görülenidir (Karamustafalıoğlu ve Akpınar, 2006). OKB tanılı psikotik özellik taşıyan hastaların bilinen OKB'den farklı olarak obsesyonlarına içgörülü olmadıkları ve kompulsiyonlara direnç geliştirmedikleri gözlemlenmiştir (Özdemir, 1998).

Bu olgu sunumunda OKB psikoz eş tanılı olan bireye uygulanan hemşirelik bakımı aktarılmıştır. Olguda hemşirelik süreci basamakları takip edilerek, hemşirelik tanılarının konulması, tanılar doğrultusunda hemşirelik girişimlerinin planlanması, uygulanması ve değerlendirilmesi amaçlanmaktadır. Hastanın kendisinden ve yakınından onam alınmıştır.

Olgu Sunumu

Hastada lise birinci sınıfta yazı yazarken kontrol etme, yazdıklarının yanlış olduğuna dair sürekli şüphencilik şikayetleri başlamış. Kontrol etme takıntıları en çok dersleri hakkında oluyormuş. Lise birinci sınıfta bu şikayetleriyle psikiyatriye başvurmuş, OKB tanısı almış ve ilaç başlanmış (hasta hangi ilaç olduğunu hatırlamıyor). Hasta o dönemde ilaçlarını düzenli olarak kullanmadığı için şikayetleri gerilememiş ve lise ikinci sınıfta Antalya’da bir hastanenin psikiyatri bölümünde üç ay yatmış. Hastada ilgisizlik, moralsizlik, iştahsızlık gibi depresif belirtiler ile birlikte emin olamama ve kontrol etme takıntıları da devam etmiş. 12.10.2017 tarihinde sinirlilik, uykusuzluk, şüphencilik ve takıntı şikayetleriyle özel bir psikiyatri polikliniğine başvurmuş, hastaya risperidon 1 mg, seralin 50 mg başlanmış. Hasta ile yapılan görüşmede; lise dönemi boyunca ailesinin daha başarılı olması için (bu durumu at yarışına benzetti) baskı yaptığını, anne ve babasının evde düzensiz olduklarını, çöp diyebileceği eşyaları biriktirdiklerini söyledi. Özellikle babasının biriktirme hastası olduğunu, gözde bir kız olmasına rağmen ailesinin kendisini bu konuda hırpaldığını söyledi. “Onlar hatalı ve ben hemen fark etmedim, beni takıntılı hasta ettiler” ifadelerini kullandı. Bir arkadaşıyla sürekli kıyaslandığını, onun annesinin doktor olduğunu, kapasitelerinin aynı olmadığını, ergen olup heveslerinin olduğunu ve özellikle annesinin sınav başarısı konusunda çok müdahale ettiğini, kendisini duygusal zarara uğrattığını belirtti. İlaçlarını düzensiz alımına bağlı OKB semptomlarında artma (saati kontrol etme, insanlara karşı şüphede duyma, kendisinin konuşmalarının dinlendiğini iddia etme, lekeler görme) olunca hasta, Denizli’de bir hastanenin acil servisine başvurarak rahatsızlık hissettiğini (kuşkuculuk, uykusuzluk) belirtmiş ve acil servis kanalıyla hasta yatışı uygun görülünce OKB+Psikoz eş tanısıyla Psikoz servisine (12.11.2017) kabul edilmiştir. İlk gün serviste geçirdiği güne ait oluşturulan raporlardan şu bilgiler edinildi: Yatışından hemen sonra annesi aranıp durum bilgisi verilmiş, hasta yanında bulunan insanlara şüphede ile bakıp, alıngan tavırlar sergiliyormuş ve iki gündür uyuyamadığını söylemiş. Kliniğe geldiğinde öz bakımı iyiymiş. Öğlen yemeğini salonda yemiş, çorba içerken bazen kaşık kullanıyor bazen de kaseden direkt olarak içiyormuş. şaşkın ve konuşma

aralarında duraklamalar oluyormuş. Saat 18'de anne ve babası gelmiş, onları sakin karşılamış ve bir süre odasında vakit geçirmişler. Başka bir hastalık öyküsü bulunmayan hastada farmakolojik tedavi olarak Zedprex 20 mg 1X1, Gyrex 50 mg 1X1, Risperdal 1 mg 2X1, Ativan Expidet 2.5 mg 1X1, Monovit D3 300 000 I.U. I.M. başlanmıştır.

Hasta Öyküsünden Elde Edilen Verilere Göre Hemşirelik Tanılarının İncelenmesi

1) Psikotik bozukluklara sekonder, dağınık/bozuk, gerçek dışı düşünmeye bağlı "İletişimde Bozulma" (17.11.2017)

Planlanan Girişimler

- Sakin güvenilir terapötik bir ortam sağlanır.
- Bireyin yüzüne bakarak açık ve sade ifadelerle konuşulur.
- Odadaki sesler azaltılır.
- Hasta söyleneni anlamamış ise tekrarlanır, gerekirse kısa ve uygun sözcüklerle başka şekilde ifade etmeye çalışılır.
- Kişinin kendisini ifade etmesi için zaman verilir.
- Hastanın durumuna göre soru biçimleri düzenlenir.
- Hastanın iletişim becerilerinin geliştirmesi sağlanır.

Değerlendirme

16.11.2017 tarihinde saat 14.00'da hastayla öykü alma görüşmesi yapılırken hastanın regresyonun olduğu ve soyut düşünme kapasitesinin azaldığı gözlenmiş ve bu nedenle hastaya daha açık, net, sade sorular sorulmuştur. İletişim becerilerine yönelik yapılan görüşmede güven duygusunu zedelemeyecek şekilde göz teması kurulması sağlanmış, etkin ve ilgili bir şekilde dinleyebilmiş ve 'sizinle konuşmak bana iyi geldi' ifadesini kullanmıştır.

2) Psikotik problemlere sekonder, bilgiyi işleme yeteneğinde bozulmaya bağlı "Düşünce Sürecinde Bozulma" (22.11.2017)

Planlanan Girişimler

- Sakin ve destekleyici tavırla yaklaşılır.

- Hastaya fiziksel temastan ve sessizce konuşmaktan (fısıldaşmalardan) kaçınılır.
- Başkalarının güvenilirliğini sınıadığı zamanların farkında olunur.
- Hastanın duygularının gerçek olduğu, ancak delüzyonel fikirlerin gerçekçi görünseler bile gerçek olmadıklarını bilmesi sağlanmalıdır.
- Yerine getirilemeyecek sözlerden kaçınılır.
- Şüpheli olmasından kaynaklı ilk temas kısa tutulmalı giderek görüşme zamanları arttırılmalıdır.
- Sakin ve destekleyici tavırla yaklaşılır.

Değerlendirme

Klinikte bulunduğum süre boyunca (16-24.11.2017) hastada paranoid-grandiöz sanrılar, bulaş obsesyonu ve kontrol kompülsiyonunun devam ettiği gözlemlenmiştir.

3) OKB ve psikotik bozukluğa sekonder, düşünce süreçlerinde bozukluğa bağlı “Etkisiz Başetme” (22.11.2017)

Planlanan Girişimler

- Hastaya empatik yaklaşılır. Hastayı etkin dinleme tekniği kullanılarak hastanın duygu ve düşüncelerini ifade etmesi sağlanır ve hastanın mevcut baş etme tekniği değerlendirilir.
- Kontrolü kazanmaya ve kaygısı azalmaya başladıktan sonra kompülsif davranışlarına sınır koyma konusunda hasta cesaretlendirilir.
- Bireye yaşadığı duyguların gerçekten güç olduğu belirtilir, kendisini kötü hissettiğinde daha ümitli ve gerçekçi bir bakış açısı sağlanmaya çalışılır. Olumsuz düşünceler yerine olumlu düşünceler koyması konusunda desteklenir.
- Öfke durumlarında uyararı az olan bir çevre sağlanır. Tartışılmaz ve savunucu olunmaz. Öfke kontrol duygusunu arttıracak seçenekler sunulur. Sakinleştğinde herkesin öfkelenebileceğini kabul ettiğimizi ancak belirli davranışların kabul edilebilir olmadığı belirtilir.
- Kendi davranışını kendisinin de değerlendirmesi için cesaretlendirilir. Geçmişte stresli durumlarla baş etmede

kullandığı yöntemlerin değerlendirilmesi ve uygun olanların kullanılması sağlanmalıdır.

- Mevcut yöntemin yerine etkili baş etme yöntemleri açıklanır.
- Baş etme yöntemlerinin öğretilmesi sırasında mental durum ve fiziksel durumunun uygunluğunun kontrol edilmesi, uygun zaman seçilmesi sağlanır.
- Ne yapılmadığına değil neler yapılabildiğine ya da yapabileceğine yoğunlaştırılır.
- Problemler karşısında kendisine seçenekler belirlemesi bu seçeneklerin avantaj ve dezavantajlarını tanınması önerilir (Problemleri ile ilgili başka kişilerle konuşma, durumu değiştirmeye çalışma ya da sonuçları kabul etme).
- Derin nefes alma ve gevşeme teknikleri öğretilir. Gevşemek için her gün 15-20 dakika zaman ayırmanın önemi vurgulanır.
- Stres azaltıcı aktiviteleri uygulaması desteklenir. Sakinleşmesine destek olacak müzikler dinleme, egzersiz programına ve yürüyüş yapmaya cesaretlendirilir. Aktiviteler yavaş yavaş artırılır.
- Hasta yakınına da aynı baş etme yöntemlerinin öğretilmesi ve aile içi dayanışmanın gerçekleştirilmesi sağlanır.

Değerlendirme

23.11.2017 tarihinde hasta, stresle baş etme yöntemlerini uyguladığında (özellikle müzik dinleme, egzersiz) kendini daha rahat ve iyi hissettiğini ifade etti.

4) OKB ve psikotik bozukluğa sekonder, düşünce süreçlerinde bozukluğa bağlı “Uyku Örüntüsünde Rahatsızlık” (22.11.2017)

Planlanan Girişimler

- Hasta ile uykuya dalmadan önce neyin kendisini rahatsız ettiği veya uykusunu neyin kaçırdığı konusu hakkında görüşme yapılır.
- Uykuya dalmasını sağlayacak daha önceden uyguladığı rutinleri üzerinde konuşulur.
- Varsa gürültü ve seslerin azaltılması için servis yetkilileri ile görüşülür.
- Hastanın uyku örüntüsü gözlemlenir.

- Gece uyuması için gündüz uyumaması sağlanır.
- ay, kahve gibi kafein içerikli içeceklerin akşam tüketilmesine izin verilmez.
- Gündüz saatlerinde aktivitelere katılması için desteklenir.
- Uyumadan bir saat önce yorucu olmayacak şekilde koridorda yürüyüş yapılması sağlanır.
- Ilık banyo, kitap okuma, nefes egzersizi ve masaj gibi yöntemlerin kullanılması önerilir.
- Otomatik düşünceleri olduğunda müzik dinlemesi sağlanır.
- Hekim sedatif ilaç vermişse alması sağlanır.

Değerlendirme

23.11.2017 tarihinde hasta gün içerisinde yapılan aktivitelere katıldı. Hasta "Gece uyumadan önce kitap okudum ve daha kısa sürede uykuya daldım." ifadesini kullandı.

5) Güven duymamaya bağlı "Sosyal Etkileşimde Bozulma" (22.11.2017) Planlanan Girişimler

- Hasta için zaman ayrılır, bireysel, destekleyici bir ilişki sağlanarak kabul edildiği gösterilir.
- Grup aktivitelerinde birlikte olunur.
- Dürüst olunur, yapılamayacak şeyler konusunda söz verilmez.
- Teke tek ilişkiyle başlayıp, giderek grup ilişkilerine yönlendirilir.
- Sosyal etkileşime yönelik sağlıklı davranış örüntüleri pekiştirilir.
- Yeni sosyal davranışları denemesi için cesaretlendirilir, sonucunda olumlu geribildirimde bulunulur.

Değerlendirme

Hasta kendi istemiyle 24.11.2017 tarihinde taburcu olduğundan bu tanıya yönelik girişimler değerlendirilememiştir.

Tartışma

OKB çoğunlukla ergenlik döneminde ya da erken yetişkinlikte başlamakta, ancak genellikle ergenlik döneminde bu durumun klinik bir prob-

lem olarak görülmemesi ya da damgalamadan çekinilmesi klinik müdahaleyi geciktirmektedir (Prakash ve Kumari, 2016; Menon, 2013). Sunulan olgumuzda da lise birinci sınıftayken yazı yazarken tekrar tekrar kontrol etme, yazdıklarının yanlış olduğuna dair sürekli şüphencilik şikayetleri başlamış. Psikiyatri polikliniğine başvurmasına rağmen, hastalık bir problem olarak görülmediği için ilaçlar düzenli kullanılmamış dolayısıyla hastanın şikayetleri gerilemeyip, obsesyon ve kompulsiyonlarında artış olmuştur.

OKB'nin yaşam kalitesine etkisini araştıran kesitsel çalışmalarda; en çok psikolojik, sosyal ilişkiler ve bağımsızlık alanlarında etkisi olduğu saptanmıştır (Kıvırcık Akdede, Alptekin, Akvardar ve Kitiş, 2005; Beşiroğlu ve diğerleri, 2008). Bu olguda hastanın yaşadığı paranoid düşünceler yüzünden serviste sadece kendisinin istediği kişilerle iletişime geçmesi, diğer kişilerden şüphe duyup zarar görebileceğini düşünmesi, sosyal ağının dar olması, arkadaşı olmadığını ve uzun süreli bir arkadaşlık kuramadığını belirtmesi, güvensizliğe bağlı sosyal etkileşimde bozulma boyutunu görmek açısından kayda değerdir.

Bayram (2015) OKB yatkınlığı ile sorumluluk inançlarına ilişkin yaptığı bir çalışmada öğrencilerin aile tutumları ile artmış sorumluluk inançları arasındaki ilişkide; baskıcı otoriter tutum sergileyen aileye sahip çocukların sorumluluk inançlarında daha yüksek puan aldıklarını saptamış ve obsesif kompulsif semptomlarla sorumluluk tutumlarının yakından ilişkili olduğunu belirtmiştir. Olgumuzda hasta ile yapılan görüşmede hasta, lise dönemi boyunca ailesinin daha başarılı olması için (bu durumu at yarışına benzetmişti) baskı yaptığını, arkadaşlarıyla kapasitelerinin aynı olmamasına rağmen sürekli kıyaslandığını, özellikle annesinin sınav başarısı konusunda çok müdahale ettiğini, ergenlik dönemini baskı altında, duygusal zarara uğrayarak geçirdiğini ifade etmiştir.

Kronik ruhsal bozukluklardan biri olan OKB'nin tedavisinde farmakolojik tedavi programının oluşturulması, bilişsel-davranışçı temelli yaklaşımların kullanımı, hasta ve aile üyeleriyle yapılan psikoeğitim, başa çıkma yöntemlerinin öğretilmesi oldukça önemlidir (Ersoy Özcan, 2007; Ersoy Özcan ve Ünsal Barlas, 2017). Sunulan olguda da hastanın ilaç takibinin yapılması, bilişsel davranışçı temelli yaklaşımların kullanılması,

hastanın stresle baş etmesine yardımcı olma konusunda tedavi ekibinin ve ailesinin katkısı oldukęa büyüktür.

Sonuç

Bu olguda "iletişimde bozulma, düşünce sürecinde bozulma, etkisiz başetme, uyku örüntüsünde rahatsızlık ve sosyal etkileşimde bozulma" hemşirelik tanularına yönelik hemşirelik bakım planı oluşturulmuştur. Hasta ile 12.11.2017-24.11.2017 tarihleri arasında haftada iki kez 40 dakikalık toplam dört kez görüşme yapılmıştır. Hastanın görüşmeler sırasında oldukęa istekli olduğu fakat birisinin görüşmeyi dinlediğine dair şüpheci bir tutum içerisinde olduğu gözlemlenmiştir. Hastaya uygulanan hemşirelik girişimlerinde iletişim ve sosyal beceriler, etkili baş etme ve bilişsel-davranışçı temelli uygulamalar açıklanmıştır. Hasta, kendi isteğiyle 24.11.2017 tarihinde taburcu olmuştur. Planlanıp uygulanan hemşirelik girişimleri sonucunda etkili bir şekilde hastanın gereksinimleri karşılanmaya çalışılmıştır.

OKB ve psikoz eşi tanılı hastanın hemşirelik bakım sürecinde hemşirelik uygulamalarıyla süreç basamaklarına dair bilgi birikiminin arttırılması ve daha fazla sayıda hastaya ulaşılarak yeni çalışmaların yapılması gerektiği düşünülmektedir.

Sınırlılıklar

Haftada iki kez klinik uygulama olması nedeniyle hasta için planlanan ve uygulanan hemşirelik bakımının aynı kişi tarafından sürekli uygulanamaması olgunun sınırlılığı olarak görülebilir.

EXTENDED ABSTRACT

Nursing Care for a Patient with Obsessive-Compulsive Disorder and Psychosis Comorbidity: The Case Report

*

Ebru Akbaş – Gülay Taşdemir Yiğitoğlu

Pamukkale University

Obsessive-compulsive disorder (OCD) is a mental disorder with obsessions and/or compulsions. Obsessions are thoughts, impulses, or images that spontaneously enter into the field of consciousness, that are repetitive and causing distress, and that the person knows that they are nonsense and irrational. Compulsions are usually motor actions or mental actions with certain rules to prevent an obsession. The person with OCD generally knows the meaninglessness of their obsessions and experiences both obsessions and compulsions in a way that is incompatible with their self. Obsessions can cause a loss of time, creating a significant obstacle to the person's normal habits, professional functioning, normal social activities, friend and family relationships (Bayar and Yavuz, 2008, Zayman, 2016). When gender differences in OCD were assessed, it was noted that symptoms of transmission obsessions and cleaning compulsions were more common in women, and sexual and religious obsessions, and symmetry and regulation compulsions in men (Labad et al., 2008; Altıntaş and Özçürümez, 2015).

OCD's lifetime prevalence is 2-3%. OCD is a disease that disrupts the life standards and functionality. If OCD is not treated ideally, there is a risk of becoming chronic for 60-70% of the cases. In 90% of patients with OCD, at least one other psychiatric disease criteria are seen during the lifetime (Özten and Karamustafalıoğlu, 2018). It is important to clarify the diagnosis of OCD (Karakuş and Tamam 2017), which has serious risk factors for self-destruction, to intervene rapidly, to be treated before it becomes a chronic illness and to be treated without significant loss of disability in

many areas (zten and Karamustafalıoğlu, 2018). OCD is the fourth among the frequently occurring psychiatric disorders (Karamustafalıoğlu and Akpınar, 2006). It has been observed that patients with OCD diagnosed psychotic features are not conscious of their obsessions and do not develop resistance to compulsions, unlike those with commonly known OCD (zerdem, 1998).

In this case report, the nursing care applied to the person with OCD and psychosis comorbidity was presented. The aim in this case was to follow the steps of nursing process and to put the diagnosis of nursing, planning, implementation and evaluation of nursing interventions in line with the diagnosis. The approvals of the patient and her relatives were taken.

The Case Report

The patient complained about controlling while writing in the first year of the high school, in a manner that is constantly skeptical of what she wrote was wrong. Her obsession with checking was mostly about her classes. In high school, with these complaints, she applied to psychiatrist, OCD was diagnosed and she started medication (the patient does not remember which drugs were used). Since the patient did not use her medication regularly during that period, her complaints did not decline, and at her second year in high school, she spent three months in the psychiatry department of a hospital in Antalya. The patient continued to be obsessed with being unsure and controlling, accompanied by depressive symptoms such as indifference, low motivation, and loss of appetite. In 12.10.2017, she applied to a special psychiatric outpatient clinic with complaints of nervousness, insomnia, skepticism and obsessions, and the patient began to have 1 mg of risperidone, and 50 mg of seralin. In the interview with the patient, she declared that her family put pressure on her to be more successful (this situation was similar to the horse race for her) during the high school period, that her parents were at home on an irregular basis, and they collected things that could be called garbage. In particular, she said her father had an illness of deposition, and although she was the favorite girl, her family was rough to her in this regard. She stated that "They were wrong and I did not immediately notice, they made me obsessed and sick". She said that she was constantly compared with a friend, that her mother was

a doctor, that their capacity was not the same, that they were adolescent and that they were eager to certain things, and that her mother intervened her regarding her success in the exams, and that she suffered emotional damage. When the patient was diagnosed with OCD symptoms (checking the time, doubting people, claiming that her conversations were being spied, seeing spots), she applied to the emergency room of a hospital in Denizli by stating that she didn't feel good (suspicion, insomnia) and she was admitted to the psychosis service (12.11.2013) with OCD+psychosis comorbidity when the patient was seen appropriate to be accepted to the emergency room. In the first day of service, the following data were obtained from the produced reports: her mother was called and informed of the situation immediately after the hospitalization, the patient looked at the people with suspicion, exhibited sensitive attitude and said that she could not sleep for 2 days. She was good at self-care when she got to the clinic. She ate lunch in the hall, drank soup, sometimes she used spoons, and sometimes she drank directly from the bowl. She was confused and there were a pauses during her talks. At 18:00, her parents came in, she welcomed them quietly and spent some time with them in her room. The patient with no history of any other disease, started using Zedprex 20 mg 1X1, Gyrex 50 mg 1X1, Risperdal 1 mg 2X1, Ativan Expidet 2.5 mg 1X1, Monovit D3 300 000 I.U. I.M.

Examination of Nursing Diagnosis According to The Data Obtained from The Patient's Story

In this case, nursing care plan was prepared for nursing diagnoses of "disruption in communication, disruption in thought process, ineffective coping, disturbance in sleep pattern and deterioration in social interaction". The patient was interviewed four times as twice a week for 40 minutes between 12.11.2017-24.11.2017. It was observed that the patient was very eager during the interviews but was in a skeptical attitude that someone was listening to the interview. In nursing interventions applied on the patient, communication and social skills, effective coping and cognitive-behavioral practices were explained.

Discussion

OCD usually starts in adolescence or early adulthood, but clinical intervention is often delayed as this is not seen as a clinical problem or due to being beware of stigmatization (Prakash and Kumari, 2016; Menon, 2013). In our presented case, she had the complaints that she started to check again and again while writing, when she was in the first year of the high school, she constantly had suspicions about what she wrote were wrong. Since the disease was not taken as a problem, the medicines were not used regularly, and the complaints did not decrease as the obsessions and compulsions have increased, even though the patient applied to the psychiatric outpatient clinic.

In cross-sectional studies investigating the impact of OCD on the quality of life, it was found to have the most impact on psychological, social fields and on independence (Kıvrıcık Akdede, Alptekin, Akvardar and Kitiş, 2005; Beşiroğlu et al., 2008). It is notable to see the deterioration in social interaction due to insecurity in this case, where she only communicated with the people she wanted in the service, thinking that she could be harmed by others while being suspicious about them, she had a small social network, she did not have friends and could not be friends for a long time because of the paranoid thoughts she experienced.

In a study of OCD susceptibility and responsibility beliefs of students, Bayram (2015) found that in the relationship between the students' family attitudes and increased responsibility beliefs, the parents who have a repressive authoritarian attitude received higher points in their responsibility beliefs and the study stated that their responsibility attitudes were closely related to obsessive compulsive symptoms. In the interview with the patient in our case, the patient stated that her family put pressure on her during the high school period (this was associated with the horse race), that she had been subjected to comparison with her friends even though their capacity was not the same, and that her mother intervened too much regarding her success in the exams, and that she suffered emotional damage under the pressure she had during her adolescence.

It is important to establish pharmacological treatment program in the treatment of OCD, one of the chronic mental disorders, to use cognitive-behavioral based approaches, to perform psychoeducation with patients

and family members, and to teach coping methods (Ersoy Özcan, 2007; Ersoy Özcan and Ünsal Barlas, 2017). In the case presented, the support of the patient's medical follow-up, the use of cognitive behavioral based approaches, the treatment team and family in helping cope with stress was significant.

Conclusion

The case was released on 24.11.2017 at her own volition. As a result of planned and applied nursing interventions, the patient's needs were effectively met.

It is thought that new studies should be carried out by increasing the background information on nursing practices and process steps regarding the patient with OCD and psychosis comorbidity in the nursing care process.

Limitations

Since there was clinical practice twice a week, the inability of nursing care planned and applied for the case to be performed by the same person can be seen as a limitation of the case.

Kaynakça/References

- Altıntaş, E., ve Özçürümez, G. (2015). Obsesif kompulsif bozukluk tanılı hastaların cinsiyet farklılığı açısından değerlendirilmesi. *Cukurova Medical Journal*, 40(3), 409-417.
- Bayar, R., ve Yavuz, M. (2008). Obsesif kompulsif bozukluk. *İ.Ü. Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Sürekli Tıp Eğitimi Etkinlikleri*, 185-192.
- Bayram, M. (2015). *Sağlık bölümünde okuyan lisans öğrencilerinde Obsesif Kompulsif Bozukluğa yatkınlık ve sorumluluk inançlarını arttıran faktörlerin belirlenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Haliç Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü İstanbul.

- Beşiroğlu, L., Uğuz, F., Yılmaz, E., Ağargün, M. Y., Aşkın, R., ve Aydın, A. (2008). Obsesif kompulsif bozuklukta psikofarmakolojik tedavinin yaşam kalitesine etkisi. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 19, 38-45.
- Ersoy Özcan, B. (2007). *Obsesif Kompulsif Bozuklukta hasta ve ailesinin değerlendirilmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü İstanbul.
- Ersoy Özcan, B., ve Ünsal Barlas, G. (2017). Obsesif Kompulsif Bozukluğu olan hasta yakınlarında bakım yükü ve psikoeğitim. *JAREN/Hemşirelik Akademik Araştırma Dergisi*, 3(Supp: 1), 51-56.
- Karakuş, G., ve Tamam, L. (2017). Yatarak tedavi gören obsesif kompulsif bozukluk hastalarının klinik özellikleri. *Cukurova Medical Journal*, 42(1), 140-146.
- Karamustafalıoğlu, K. O., ve Akpınar, A. (2006). Obsesif kompulsif bozukluk. *Türkiye Klinikleri Journal of Internal Medical Sciences*, 2(12), 30-44.
- Kıvırcık Akdede, B. B., Alptekin, K., Akvardar, Y., ve Kitiş, A. (2005). Obsesif kompulsif bozuklukta yaşam kalitesi: Bilişsel işlevler ve klinik bulgular ile ilişkisi. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 16(1), 13-9.
- Labad, J., Menchon, J. M., Alonso, P., Segalas, C., Jimenez, S., Jaurieta, N., ... ve Vallejo, J. (2008). Gender differences in obsessive-compulsive symptom dimensions. *Depression and Anxiety*, 25(10), 832-838.
- Menon, V. (2013). Juvenile obsessive-compulsive disorder: A case report. *Industrial psychiatry journal*, 22(2), 155.
- Özerdem, A. (1998). Obsesif-Kompulsif Bozukluk ve Psikoz Üzerine Bir Gözden Geçirme. *Klinik Psikiyatri Dergisi*, 1(2), 98-102.
- Özten, E., ve Karamustafalıoğlu, K. O. (2018). Obsesif Kompulsif Bozukluk. *Türkiye Klinikleri Journal of Family Medicine Special Topics*, 9(3), 157-163.
- Prakash, A., ve Kumari, N. (2016). Obsessive-Compulsive Disorder in adolescence. *Science Insights*, doi:10.15354/si.16.cr019
- Zayman, E. P. (2016). DSM-5'te obsesif kompulsif bozukluk. *Cukurova Medical Journal*, 41(2), 360-362.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Akbaş, E. ve Taşdemir-Yiğitoğlu, G. (2018). Obsesif kompulsif bozukluk ve psikoz eş tanılı hastaya yönelik hemşirelik bakımı: Olgu sunumu. *OPUS-Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 9(16), 933-949. DOI: 10.26466/opus.449665

Fen Bilgisi ve Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının Mevsimler Konusundaki Alan Bilgilerinin Paralel Karma Yöntem ile Belirlenmesi¹

DOI: 10.26466/opus.435788

Mualla Bolat* - Arzu Altınbaş**

*Dr. Öğr. Üyesi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Atakum / Samsun / Türkiye

E-Posta: mbolat@omu.edu.tr

ORCID: [0000-0002-6348-0115](https://orcid.org/0000-0002-6348-0115)

**Öğretmen, Fahrettin Ulusoy Ortaokulu, Atakum / Samsun / Türkiye

E-Posta: arzuveli@gmail.com

ORCID: [0000-0002-8696-8930](https://orcid.org/0000-0002-8696-8930)

Öz

Bu çalışmada fen bilgisi ve sosyal bilgiler öğretmen adaylarının mevsimler konusundaki alan bilgilerinin paralel karma yöntem ile belirlenmesi ve karşılaştırılması amaçlanmıştır. Çalışma Türkiye'nin Karadeniz Bölgesi'ndeki bir üniversitede öğrenim gören fen bilgisi öğretmenliğinden 135, sosyal bilgiler öğretmenliğinden 105 olmak üzere toplam 240 katılımcı ile yapılmıştır. Araştırmada paralel karma desen kullanılmıştır. Nicel veriler araştırmacılar tarafından geliştirilen 13 sorudan oluşan mevsimler başarı testinden, nitel veriler ise 5 açık uçlu sorudan elde edilmiştir. Nicel ve nitel veriler birlikte alınmış, ayrı ayrı analiz edilmiş, analiz sonuçları önce ayrı ayrı sonra birlikte yorumlanmıştır. Veri analizi sonucu öğrencilerin mevsimler başarı testinden aldığı puanların ortalaması 7.50 iken, nitel veri aracındaki elde edilen verilerin analizinden doğru açıklamaların frekansının oldukça düşük olduğu tespit edilmiştir. Öğrencilerin gerçek bilgilerinin ortaya çıkarılmasında çoktan seçmeli soruların yeterli olmadığı; fen bilgisi öğretmen adaylarının açık uçlu sorularda, sosyal bilgiler öğretmen adaylarının ise başarı testinde, fen bilgisi öğretmen adaylarının mevsimlerin nedenleri, sosyal bilgiler öğretmen adaylarının ise sonuçları ile ilgili sorularda daha başarılı olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: *Astronomi, Mevsimler, Paralel Karma Yöntem, Fen Bilgisi Öğretmen Adayı, Sosyal Bilgiler Öğretmen Adayı*

¹ Bu çalışma Arzu Altınbaş'ın yüksek lisans tezi üzerine kurgulanmıştır.

Determination of Field Information about Seasons of Science and Social Studies Teacher Candidates by Parallel Mixed

Abstract

In this study, it is aimed to determine and compare the field information of science and social studies teacher candidates on the subject of seasons with parallel mixed method. The study was conducted with 240 participants studying at a university in the Black Sea region of Turkey. For quantitative data, a seasons success test consisting of 13 questions was developed by the researchers and the KR-20 reliability coefficient of this test was 0.53. Qualitative data consist of 5 open ended questions. The quantitative and qualitative data were taken together, analyzed separately, and the analysis results were interpreted separately afterwards. it was found that the frequency of the correct explanations is quite low compared to the analysis of the data obtained from the qualitative data, while the average of the scores obtained by the students from the seasons success test was 7.50. Multiple choice questions are not enough to reveal the true knowledge of the students; In the questions about science teachers 'candidates' reasons for the formation of open-ended questions and seasons; social science teacher candidates were more successful in the test of success and in the results of the seasons.

Keywords: Astronomy, Seasons, Parallel Mixed Methods, Science Teacher Candidate, Social Studies Teacher Candidate

Giriş

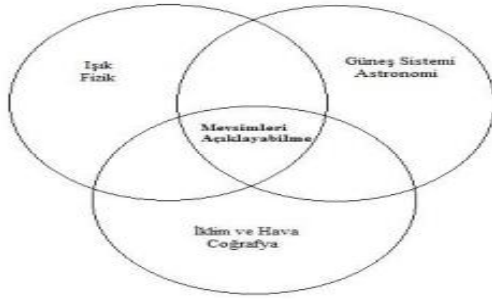
Astronominin temel kavramlarından biri olan mevsimler ile ilgili tarihsel süreç oldukça eskilere dayanmaktadır. İnsanoğlu tarih boyunca mevsimlerin neden oluştuğunu merak etmiştir. Mevsimlerin oluşma nedenini mitolojik açıklamalara dayandırmışlardır. Antik Yunan filozofları Aristo (M.Ö. 384-322) ve Ptolemy (M.S. 90-168) doğaüstü olaylara başvurmaksızın mevsimlere ilk bilimsel açıklamayı yapmışlardır. Mevsimler ile ilgili ilk doğru bilimsel açıklama ise Copernicus'un "Göksel Kürelerin Dolanımı" adlı kitabında yer almıştır.

Mevsim kavramı yaşadığımız yüzyılda da çok farklı disiplinler için oldukça önemlidir. Öğrenim görmekte olan bütün öğrenciler için önemi gitgide artmaktadır. Çünkü; uzun vadeli iklim değişikliklerini algılamak için mevsimleri anlamak önemli bir adımdır. Uluslararası endişelerden biri de fosil yakıtların küresel iklim değişimine etkileridir. Öğrencilerin bu konuyu anlamaları için iklim ve mevsimsel değişikliklerin Dünya'da çeşitli bölgelerdeki farklılıklarını anlamaları gerekmektedir. Eğer öğrenciler mevsimsel değişim nedenlerini anlamışsa, küresel iklim değişiminin hava olayları ile bağlantısını kurarak Dünya'daki ekolojik ve çevresel konularla ilgili iyi bir görüşe sahip bireyler olabilirler (Edelson, Gordin, ve Pea, 1999).

Mevsim kavramı çeşitli disiplinleri birleştirir. Bu; ışık fiziği, astronomi, hava ve iklim de dahil olmak üzere müfredatın farklı yerlerinden gelen konuları bir araya getirme anlamına gelir. Fen eğitiminin hedeflerinden biri olan öğrencilerin bilimlerin birliğini anlamalarına mevsimler mükemmel bir bağ sağlar. (NRC, 2012). Sneider, Bar ve Kavanagh (2011); farklı disiplinlerin kesişme noktasının mevsimler olduğunu söylemiştir (Şekil 1).

Ayrıca yıl boyunca Güneş'in gökyüzündeki değişen yolunu gözlemlemek, diğer bir deyişle küçük ölçekli gözlemler yaparak daha büyük ölçekli teorik modelleri anlamak ve günlük yaşama ışık tutarak bilimin doğasını keşfetmek için mevsimleri anlamak önemlidir.

Farklı yaş grubundaki katılımcılarla mevsimler ile ilgili yapılan çalışmalar ya astronomi konularının içinde birkaç soru ile ya da mevsimler konusunda hazırlanmış açık uçlu veya kapalı uçlu sınırlı sayıda sorulardan oluşmaktadır.

Şekil 1. Farklı disiplinlerin kesişme noktası mevsimler (Sneider, Bar ve Kavanagh, 2011)

Mevsimler ile ilgili çalışmalarda nitel ve nicel verilerin birlikte alındığı ve yorumlandığı çalışmaların sayısı azdır (Lelliott ve Rollnick 2010). Açık uçlu sorularda genellikle “Mevsimlerin nedeni nedir? Çizim yaparak açıklayınız”, kapalı uçlu sorularda ise genellikle “Yazları kıştan sıcak olmasının ana sebebi nedir?”, “Mevsimlerin oluşumunun ana sebebi nedir” ya da “Bulduğunuz yerden bayrak direğinin gölgesi ne zaman sifir olur”, “Güney ve kuzey yarım küre aynı anda farklı mevsimler yaşıyor bunun nedeni nedir?” şeklinde çoktan seçmeli sorulardır. Bazı çoktan seçmeli sorular açık uçlu olarak da sorulmuştur (Atwood ve Atwood 1996; Baxter, 1989; Chiu ve Wong 1995; Dunlop, 2000; Kikas, 1998; Sadler, 1992; Schoon, 1992; Sharp, 1996; Trumper, 2001a, 2001b; Tsai ve Chang 2005; Türk ve Kalkan 2015, Türk, Kalkan, Kiroglu, ve İşkeleli; 2016; Türk ve Kalkan 2017).

Sneider, Bar ve Kavanagh (2011) mevsimler konusunda öğrencideki bilgi düzeylerinin ölçülmesinde soru sayısının fazla olması ve sadece nedenleri değil; sonuçları için de soruların bulunması gerektiğini söylemiştir (enlem ve boylama göre mevsimler, güneşin gökyüzünde hareketi, mevsimlere göre güneşin doğuş ve batışı). Bu nedenle çalışmada mevsimlerin oluş nedeni ve sonuçları ile ilgili soru sayısı artırılmıştır. Araştırmada 13 çoktan seçmeli, 5 açık uçlu soru hazırlanmıştır.

Mevsimler sadece astronominin ya da fen bilimleri dersinin değil sosyal bilgiler dersinin de konusudur. Fen bilgisi dersinde öğretmenler genellikle mevsimlerin nedenleri, sosyal bilgiler dersinde ise öğretmenler sonuçları üzerinde ders işlemektedir. Örneğin fen bilgisi dersinde “Mevsimlerin oluş nedeni nedir” sorusu incelenirken, sosyal bilgiler dersinde ise “Eksen eğikliğinin sonuçları nelerdir?” sorusu incelenir. Bu

çalışmada her iki soru grubundan da sorular bulunmaktadır. Mevsimler konusu bir bütünlük içinde ele alınmıştır. Aynı zamanda soru gruplarına göre katılımcıların verdikleri cevaplarda farklılık olup olmadığı da belirlenecektir. Bu yönü ile çalışma literatüre bir katkı sağlayacağını düşünmekteyiz.

Çalışmanın Amacı ve Araştırma Soruları

Bu çalışmanın amacı fen bilgisi ve sosyal bilgiler öğretmenliği 1. ve 4. sınıf öğrencilerinin mevsimlerin oluş nedeni ve sonuçları ile ilgili alan bilgilerini paralel karma yöntem ile belirlemektir. Bu amaca uygun olarak aşağıdaki araştırma soruları geliştirilmiştir.

1. Fen bilgisi ve sosyal bilgiler öğretmenliğinde 1. ve 4. sınıfta öğrenim görmekte olan öğrencilerin mevsimler başarı testinden elde edilen sonuçları nedir?
2. Fen bilgisi ve sosyal bilgiler öğretmenliğinde 1. ve 4. sınıfta öğrenim görmekte olan öğrencilerin açık uçlu soruların analizinden elde edilen mevsimler ile ilgili alan bilgileri nedir?
3. Fen bilgisi ve sosyal bilgiler öğretmenliğinde 1. ve 4. sınıfta öğrenim görmekte olan öğretmen adaylarının nicel ve nitel verilerin birlikte değerlendirilmesi sonucu mevsimler ile ilgili alan bilgileri nedir?

Metod

Bu çalışmada Türkiye'nin Karadeniz Bölgesi'ndeki bir üniversitede fen bilgisi öğretmenliği (FBÖ) ve sosyal bilgiler öğretmenliği (SBÖ) 1. ve 4. sınıfta okumakta olan öğretmen adaylarının mevsimler konusundaki alan bilgilerinin paralel karma yöntemle analizi ve karşılaştırılması amaçlanmıştır. Karma yöntem nitel ve nicel verilerin birlikte toplanıp değerlendirildiği ve analizlerinin birbirleriyle ilişki kurularak açıklandığı ve yorumlandığı araştırma yöntemidir (Onwuegbuzie ve Collins, 2007; Leech ve Onwuegbuzie, 2009). Bu yöntemin nitel ve nicel araştırmalar arasında bir köprü kurulmasına yardımcı olduğu da belirtilmektedir (Onwuegbuzie ve Collins 2007). Çalışmada karma yöntem çeşitlerinden paralel karma yöntem seçilmiştir. Paralel karma yöntemde hem nicel

hem de nitel veriler eş zamanlı olarak toplanır. Toplanan tüm veriler birleştirilir. Araştırma problemini anlamak için çıkan sonuçlar kullanılır (Creswell ve Plano-Clark, 2011). Araştırma sürecinde nicel ve nitel veriler birlikte alınmış, ayrı ayrı analiz edilmiş, analiz sonuçları önce ayrı ayrı sonra birlikte yorumlanmıştır.

Çalışma Grubu

Çalışmada amaçlı örneklem yöntemi kullanılmıştır. Çünkü birinci sınıf ve son sınıfta öğrenim gören öğretmen adaylarının mevsimler konusuyla ilgili var olan bilgilerini belirlenmek hedeflenmiştir. Ayrıca astronomi disiplinler arası bir konu olduğundan çalışma grubunda hem fen bilgisi hem de sosyal bilgiler öğretmenliği öğrencilerine yer verilmiştir. Bu doğrultuda araştırmanın çalışma grubunu 2012-2013 eğitim-öğretim yılında Türkiye'nin Karadeniz Bölgesi'ndeki bir üniversitede FBÖ ve SBÖ'de öğrenim görmekte olan 1. ve 4. sınıf öğrencileri oluşturmaktadır. Araştırma FBÖ bölümü 1. sınıftan 78, 4. sınıftan 57; SBÖ bölümünden 1. sınıf 57, 4. sınıftan 34 öğrenci olmak üzere toplam 240 katılımcıyla gerçekleştirilmiştir.

Veri Toplama Aracı

Çalışmada iki ölçme aracı geliştirilmiştir. Bunlar nicel verilerin toplandığı mevsimler başarı testi (MBT) ve yapılandırılmış açık uçlu sorulardan oluşan nitel veri aracı (NVA) dır.

MBT ve NVA araştırmacılar tarafından oluşturulmuş geçerlilik ve güvenilirlik çalışmaları yapılmıştır. MBT ve NVA soruları hazırlanırken literatürdeki çalışmalarda (Atwood ve Atwood, 1997; Baxter,1989; Dunlop, 2000; Dove, 2002; Kalkan ve Kıröğlü 2007; Küçüközer, 2007; Trumper, 2000, 2001a, 2006; Zeilik, 1998) kullanılan sorulardan da yararlanılmıştır. Pilot uygulaması yapılan MBT sorularına madde güçlük indekslerine ve madde ayırt edicilik indeksleri hesaplanmıştır. Veri toplama aracıdaki maddelerin güçlük indekslerinin farklı olduğu tespit edilmiştir. Kolay sorular 1,5,6,7,8,9, orta güçlükte olan sorular 2,11 ve zor sorular 3,4,10,12 ve 13 dır. Elde edilen verilerden ayırıcılık indeksi 0,19'un altında olan sorular çıkartılmış ve geriye 13 soruluk nihai test kalmıştır.

Güvenirlilik için KR-20 (Kuder Richardson-20) yapılmıştır. Yapılan analiz sonucunda testin KR-20 güvenirlilik katsayısı 0.53 olarak bulunmuştur. Kehoe (1995), 10-15 soru sayısına sahip kısa testlerde KR-20 güvenirlilik katsayısının 0.50 ve üzerinde değer almasının yeterli olduğunu belirtmektedir. Benzer şekilde Trumper (2001a) çalışmasında, KR-20 katsayısını 0.49 olarak bulmuş ve testin güvenilir olduğunu belirtmektedir. Yapılan çalışmalar göstermektedir ki astronomi çalışmalarında KR-20 genel olarak 0.50 değerine yakın çıkmaktadır (Kehoe, 1995; Trumper, 2001a). Uygulanan MBT'nin KR-20 güvenirlilik katsayısının 0.53 ve bilgi ölçen madde sayısı 13 olduğundan, bu hali ile yapılan araştırma için güvenilir olduğu kabul edilmiştir. Testin geçerliliğinin sağlanması için test alan uzmanları tarafından değerlendirilmiştir. Analiz eden bilim adamları ve öğretmenlerin kıdemleri on yıl ve üzeridir. Uzmanlardan ikisi profesör doktor, ikisi yardımcı doçent, birisi araştırma görevlisi, dördü de fen ve teknoloji öğretmenidir.

Literatür taraması sonrası (Atwood ve Atwood, 1997; Baxter, 1989; Dunlop, 2000; Dove, 2002; Kalkan ve Kıröğlü 2007; Küçüközer, 2007; Trumper, 2000, 2001a, 2006; Zeilik, 1998) 7 soruluk taslak NVA hazırlanmıştır. NVA'da mevsimlerin oluşumunu ve sonuçlarını anlamaya yönelik sorular mevcuttur. Yapılandırılmış sorular hazırlandıktan sonra pilot uygulama gerçekleştirilmiş ve olası hatalar düzeltilmiştir. Ardından fen bilgisi eğitimi alanında doktora derecesine sahip bir öğretim üyesi, eğitim bilimleri alanında doçent derecesine sahip bir öğretim üyesi ve son olarak fizik alanında profesör derecesine sahip başka bir öğretim üyesine taslak NVA gönderilerek uzman görüşü istenmiştir. Uzman görüşleri sonrası taslak NVA'dan iki soru çıkarılarak 5 soruluk nihai NVA oluşturulmuştur.

MBT soruları üç gruptan oluşmaktadır. Tablo 1 de soru grupları ve bu gruplara ait soru numaraları verilmiştir. Birinci grup sorularda mevsimlerin oluşma nedeni sorulmuştur. Bu sorularda amaç eksen eğikliği sonucu mevsimler oluşur düşüncesinin öğrencide var olup olmadığını belirlemektir. İkinci ve üçüncü grup sorularda ise öğrencilerde eksen eğikliği sonucu oluşan olayların neler olduğunu bilip bilmediklerini belirlemektir.

Tablo 1. MBT soru grupları ve bu gruplara ait soru numaraları

Soru grupları	Soru numaraları
Mevsimlerin nedeni	4,12
Coğrafik konuma bağlı olarak mevsimler	5,6,7,8
Mevsimlerin sonucu	1, 2, 3, 9, 10, 11, 13

Verilerin Analizi

Paralel karma desenin kullanıldığı bu araştırmada nicel ve nitel veriler birlikte alınmıştır. MBT'den elde edilen nicel veriler için tanımlayıcı istatistik yapılarak, sonuçlar frekans ve yüzde olarak sunulmuştur. Analizler soru gruplarına, bölüm ve sınıflara göre yapılarak, karşılaştırmalar yapılmıştır.

NVA'dan elde edilen nitel veriler ise çalışmada yer alan iki araştırmacı tarafından betimsel analize uygun olarak yapılmıştır. İlk olarak araştırmacılar verileri okumuş ve herhangi bir kategorilendirme yapmamıştır. Ardından veriler ikiye bölünerek iki araştırmacı tarafından ayrı analiz edilerek betimsel olarak önceden belirlenen kategorilere yerleştirilmiştir. Daha sonra araştırmacılar verileri değiştirerek birbirlerinin yapmış olduğu analizleri kontrol etmiştir. Anlaşılmayan noktalarda tartışılarak ortak bir karara verilmiştir. NVA'da yer alan soruların betimsel analizinde kullanılan kategoriler ve açıklamalarına aşağıda soru-soru yer verilmiştir.

Birinci sorunun analizi

NVA'nın birinci sorusu olan "Mevsimlerin nasıl oluştuğunu gösteren bir çizim yapınız" sorusu için kullanılan kategoriler ve açıklamaları Tablo 2'de verilmiştir.

Tablo 2. Birinci açık uçlu sorunun kategorileri ve açıklamaları

Kategoriler	Açıklamalar
Dünyanın dolanma yönü	Dünyanın güneş etrafında dolanma yönü saat ibresinin tersi yönü
Dairesel veya eliptik	Dünyanın güneş etrafındaki dolanımı eliptik yörünge- dedir.
Mesafe	Dünyanın güneşe yakınlığı mevsime göre değişir. Kuzey yarım küre kışın güneşe daha yakın, yazın daha uzaktır.
Eksen eğikliği	Dünyanın dönme eksenini, dünya güneş etrafında dola- nırken özel bir eğime sahiptir. Hep aynı yöne doğrudur.
Eksen yönünün değişimi	Dünyanın dönme eksenini, dünya güneş etrafında dola- nırken eğimin yönünün değişimi

İkinci sorunun analizi

NVA'daki ikinci sorunun analizi, öğrencilerin yapmış oldukları çizim-
lerde istenilen tarihlerde:

Güneşin yükseltisini ve doğuş batış yerini doğru

Güneşin yükseltisini doğru, doğuş batış yerini yanlış

Yükseltisini yanlış, doğuş batış yerini doğru

Her ikisini de yanlış yapanlar

Boş bırakanlar şeklinde 5 gruba göre frekans sayımı yapılmıştır.

Üçüncü, dördüncü ve beşinci sorunun analizi

NVA'daki üçüncü, dördüncü ve beşinci soruların analizi doğru açıkla-
malar ve doğru açıklamaların frekansı sayımına göre yapılmıştır.

Bulgular

Paralel karma desenin kullanıldığı bu çalışmada nicel, nitel ve birleştiril-
miş analizden elde edilen bulgular sırası ile verilmiştir.

Çoktan Seçmeli Soruların Analizi (MBT)

FBÖ ile SBÖ 1 ve 4. sınıf öğrencilerinin 13 soruluk MBT'den elde ettikleri
sonuçlar Tablo 3'te sunulmuştur.

Tablo 3. MBT'ye ilişkin tanımlayıcı istatistikler

Gruplar	N	Ortalama	Standart Sapma	Minimum	Maksimum
FBÖ 1	78	6,8462	2,24521	2,00	11,00
SBÖ 1	71	7,8732	1,88171	1,00	11,00
FBÖ 4	57	7,1053	2,24948	1,00	11,00
SBÖ 4	34	8,9412	2,25551	,00	11,00

Tablo 3'den de görüldüğü gibi ortalama başarı en fazla SBÖ 4 dedir.

Sınıflandırılmış çoktan seçmeli sorulara bölüm ve sınıf bazında doğru cevapların yüzdesi tablo 4'de verilmiştir. Her bir grup ve gruplardaki sorulara verilen cevaplar aşağıda sırası ile verilmiştir.

Tablo 4. Sınıflandırılmış çoktan seçmeli sorulara bölüm ve sınıf bazında doğru cevapların yüzdesi

Soru grupları	Soru numaraları	Katılımcılar			
		FBÖ 1 (%)	FBÖ 4 (%)	SBÖ 1 (%)	SBÖ 4 (%)
1. grup	4	19,7	15,7	5,7	12,5
	12	35,8	33,3	41	47
	Ortalama %	27,75	24,50	23,35	29,75
2. grup	5	85,8	78,1	74	91,1
	6	42,8	72,7	89	94,1
	7	50	58,9	89	91,1
	8	82	85,4	91	94,1
	Ortalama %	65,15	73,78	85,75	92,60
3. grup	1	89,8	70,1	83	70,5
	2	65	49,2	50	82,3
	3	34,6	37,5	26	23,3
	9	89,6	84,2	88	90,9
	10	30,6	33,3	47	58,8
	11	51,3	66,6	83	97
	13	38,4	28	33	64,5
Ortalama %	57,04	52,70	58,57	69,61	

Birinci grup sorular

Birinci grup sorularda en az % 23,35 i ile SBÖ 1. sınıf, en fazla % 29,75 ile SBÖ 4. grupları doğru cevapları vermiştir (tablo 4).

Dördüncü sorudan elde edilen bulgular

“Yaz aylarının kış aylarından daha sıcak olmasının ana nedeni nedir?” sorusuna tüm katılımcıların % 13,7 ‘si, tüm fen gruplarının % 18 ‘i, tüm sosyal gruplarının % 7,9 ‘u “Dünya, Güneş etrafında yörünge düzleminde hareket ederken dönme eksenini hep aynı yönde kalır” seçeneği ile doğru cevabı vermişlerdir.

Onikinci sorudan elde edilen bulgular

Samsun’da Haziran ayının Aralık ayından daha sıcak olmasının nedenini hangi yanıt en iyi açıklar?” sorusuna, tüm katılımcıların % 38,5’i, tüm fen gruplarının % 34,8’i, tüm sosyal grupların % 43,2 ‘si “Güneş gökyüzünde daha yüksek ve Haziran ayında gün boyunca gün ışığını daha fazla saat alır.” cevabını vermişlerdir.

İkinci grup sorular

İkinci grup sorularda en az doğru cevabı veren öğrenci grubu % 65,15 ile FBÖ 1, en fazla % 92,60 ile SBÖ 4 olmuştur (tablo 4).

Beşinci sorudan elde edilen bulgular

“Ankara’da (Türkiye’de) yaz iken Kahire (Mısır)’de mevsim nedir?” sorusuna tüm grupların % 77,2 ‘si, tüm fen gruplarının % 75,1 ‘i, tüm sosyal gruplarının % 79,8 ‘i “yaz” seçeneği ile doğru cevabı vermişlerdir.

Altıncı sorudan elde edilen bulgular

“Ankara’da (Türkiye’de) yaz iken Madrid (İspanya)’da mevsim nedir?” sorusuna tüm grupların % 70,9 ‘i, tüm fen gruplarının % 55,3’i, tüm sosyal gruplarının % 90,4 ‘ü “yaz” seçeneği ile doğru cevabı vermişlerdir.

Yedinci sorudan elde edilen bulgular

“Ankara’da (Türkiye’de) yaz iken Kiev (Ukrayna)’de mevsim nedir?” sorusuna tüm grupların % 69,3 ‘ü, tüm fen gruplarının % 53,7 ‘si, tüm

sosyal gruplarının % 89,4 'ü "yaz" seçeneği ile doğru cevabı vermişlerdir.

Sekizinci sorudan elde edilen bulgular

"Ankara'da (Türkiye'de) yaz iken Sidney (Avustralya)'de mevsim nedir?" sorusuna tüm grupların % 87,3 'ü, tüm fen gruplarının % 83,4 'ü, tüm sosyal gruplarının % 92,3 'ü 'kış' seçeneği ile doğru cevabı vermişlerdir.

Üçüncü grup sorular

Üçüncü grup soruları içinde ortalamalar alındığında en az %52,70 ile FBÖ 4 öğrenci grubu, en fazla % 69,61 ile SBÖ 4 grubu doğru cevap vermişlerdir (tablo 4).

Birinci sorudan elde edilen bulgular

"Gün boyunca Güneş'in görünen hareketi nasıldır?" sorusuna tüm grupların % 81,3'ü doğru cevabı vermiştir. Tüm fen gruplarının % 82,9'u , tüm sosyal gruplarının % 79'u bu soruyu "doğudan batıya" seçeneği ile doğru cevaplamıştır.

İkinci sorudan elde edilen bulgular

"Güneş bayrak direğinin tam üzerindeyken, direğin gölgesi oluşmaz. Bu durum Samsun'da ne zaman gözlenir?" sorusuna tüm grupların % 57,1, tüm fen gruplarının % 60,5 'ü, tüm sosyal gruplarının % 54,4 'ü "bulduğunuz yerden hiçbir zaman" seçeneği ile doğru cevap vermişlerdir.

Üçüncü sorudan elde edilen bulgular

"Yüzünüzü doğuya döndüğünüzde, 21 Haziran'da Samsun'da Güneş'in doğuşu nerede görülür?" sorusuna tüm grupların %31,4 'ü, tüm fen gruplarının % 35,8'i, tüm sosyal gruplarının % 48,9'u "doğunun solundan(doğunun solu kuzeydir.)" seçeneği ile doğru cevabı vermişlerdir.

Dokuzuncu sorudan elde edilen bulgular

“Samsun’da gökyüzünde Güneş’in konumu nedir?” sorusuna “Yaz aylarında daha uzun süre gökyüzündedir” cevabı ile tüm grupların % 88,1 ‘i, tüm fen gruplarının % 87,3’ü, tüm sosyal gruplarının % 89,2 ‘si doğru seçeneği işaretlemişlerdir.

Onuncu sorudan elde edilen bulgular

“Temmuz ayı boyunca kuzey kutbunda Güneş’in konumu nedir?” sorusuna “Asla batmaz.” cevabı ile tüm grupların % 40,3 ‘ü, tüm fen gruplarının % 31,7 ‘si, tüm sosyal gruplarının % 50,9 ‘ü doğru seçeneği işaretlemişlerdir.

Onbirinci sorudan elde edilen bulgular

“Avustralya’da gün ışığının en uzun olduğu zaman hangisidir?” sorusuna tüm grupların %71,2 ‘si, tüm fen gruplarının % 58 ‘i, tüm sosyal grupların % 87,6’sı “Aralık” seçeneği ile doğru cevabı vermişlerdir.

Onüçüncü sorudan elde edilen bulgular

“23 Eylül’de Samsun’da Güneş batıya doğru batar. 2 hafta sonra Güneş nerede görünür?” sorusuna tüm grupların % 37,9 ‘u, tüm fen gruplarının %34,3 ‘ü, tüm sosyal gruplarının % 42,8 ‘i “güney batıda görünür.” seçeneği ile doğru cevabı vermişlerdir.

Nitel Verilerim Analizi

Araştırmaya katılan her bir grubun 5 açık uçlu soruya verdikleri doğru cevap ve toplam doğru cevap sayısı Tablo 6’da verilmiştir.

Birinci nitel sorudan edilen bulgular

“Mevsimlerin oluşumu ile ilgili bir model çiziniz.” sorusunu doğru çizen 6 kişinin tamamı FBÖ 4 grubundadır. Aynı soruda araştırmacılar tarafından belirlenen 5 kavrama göre öğrencilerin çizimleri analiz edilmiş (Tablo 2) ve frekans yüzde dağılımları bulunmuş ve sonuçlar Tablo 7 da sunulmuştur.

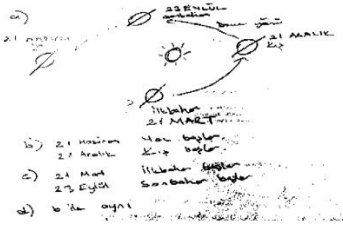
Tablo 6. Açık uçlu sorulara her bir grubun doğru cevap sayısı ve toplam doğru cevap sayısı

Sorular	Gruplar (N=240)				Doğru Sayısı (%)
	FBÖ1 (n=78)	FBÖ4 (n=57)	SBÖ1 (n=71)	SBÖ4 (n=34)	
1. “Mevsimlerin oluşumunu gösteren bir çizim yapınız.”	0	6	0	0	6 (2,5)
2. “Güneş’in gökyüzündeki hareketini gösteren yay nasıl olmalıdır?”	3	5	0	3	11 (4,6)
3. Ekvator düzlemi, ekliptik düzlem, Dünya’nın dönme eksen ve ekliptik düzleme dik doğrultuyu çizerek mevsimlerin oluşumunu açıklayan tanımlar yapınız	0	1	0	0	1 (0,4)
4. “Niçin kuzey yarım kürede kış yaşanırken aynı anda güney yarım kürede yaz yaşanır?”	35	31	43	19	128 (53,3)
5. “Dünya’nın yörüngesi kusursuz bir daire şeklinde olsaydı mevsimler bundan nasıl etkilenirdi?”	3	10	12	8	33 (13,8)

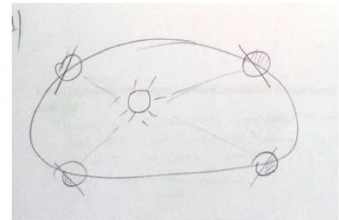
Tablo 7. “Mevsimlerin oluşumunu gösteren bir çizim yapınız.” sorusuna yapılan çizimlerin analizi

Kriterler	Doğru	Yanlış	Boş
Dolanma yönü	%56,7(f=136)	%17,9 (f=43)	%25,4 (f=65)
Yörünge şekli	%52,5 (f=126)	%29,2 (f=70)	%18,3 (f=40)
Dünya'nın Güneş'e göre konumu	%77,5 (f=186)	%4,6 (f=11)	%17,9 (f=43)
Dünya'nın eğimi	%12,5 (f=30)	-	%74,2 (f=178)
Eksen yönünün değişimi	-	%12,1 (f=29)	%80 (f=192)

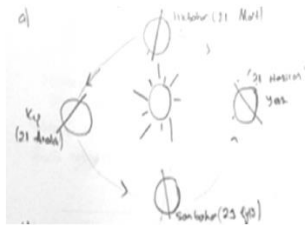
Aynı soru için doğru ve yanlış çizim örnekleri şekil 3'de verilmiştir. Şekil 3a doğru, 3b ve 3c yanlış çizim örnekleridir. Şekil 3b de dünyanın güneş etrafındaki dolanma yönü yoktur. Şekil 3b ve 3c deki çizimlerde dünyanın dönme eksenini, dünya güneş etrafında dolanırken değiştiği görülmektedir (eksen yönünün değişimi).

3a (Dünya'nın eğimi) (Doğru çizim)

3b (Eksen yönünün değişimi)

3c (Eksen yönünün değişimi-Yörünge şekli)

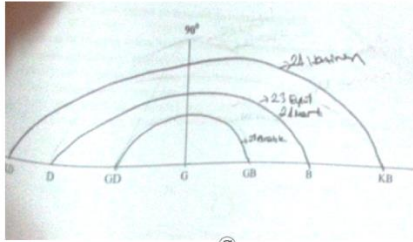
İkinci nitel sorudan elde edilen bulgular

NVA'nın ikinci sorusunda öğretmen adaylarına "Güneş'in gökyüzündeki hareketini gösteren yay nasıl olmalıdır" sorusu yöneltilmiştir. Bu soruya ilişkin bulgular Tablo 8'de sunulmuştur.

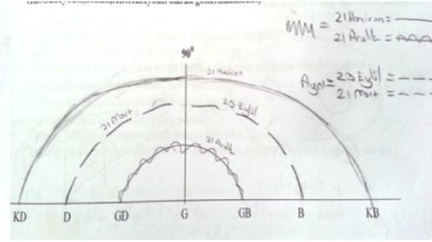
Tablo 8. Mevsimlerin başlangıç tarihlerinde Güneş'in gökyüzünde izlediği yolun analiz sonuçları

Cevaplar	(%)
Doğru	4,6
Yükselti doğru doğuş batış yanlış	8,3
Yükselti yanlış doğuş batış doğru	2,1
Tamamen yanlış	42,9
Boş	42,1

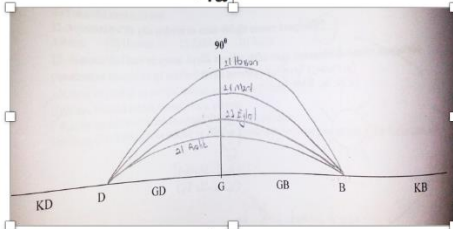
Tablo 8 den görüldüğü gibi bu soruyu doğru çizen katılımcılar % 4.6'dır. Mevsimlere göre Güneş'in gökyüzünde izlediği yolun doğru ve yanlış çizim örnekleri şekil 4'te verilmiştir. Şekil 4a ve 4b doğru; 4c ve 4d yanlış örneklerdir. Şekil 4c de güneşin doğuş ve batış yerini her zaman aynı yerden olduğunu, 4d de ise her mevsimin başlangıç zamanlarında güneşin yükseltisinin farklı olduğunu çizmişlerdir.

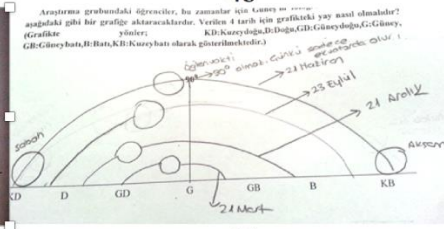
4a

4b

4c

4d

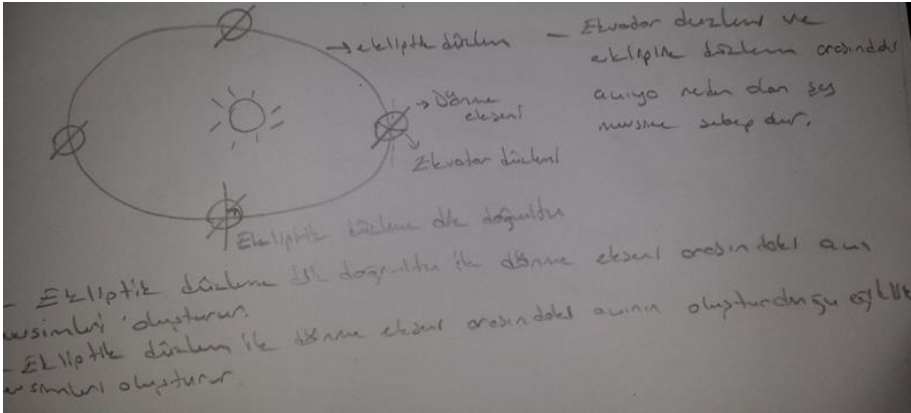
Üçüncü nitel sorudan elde edilen bulgular

“Bir şekil üzerinde, ekvator düzlemi, ekliptik düzlem, Dünya'nın dönme eksenini ve ekliptik düzleme dik doğrultuyu çizerek mevsimlerin oluşumu açıklayan tanımlar yapınız” şeklindeki soruya verilen cevapların yüzde oranları Tablo 9'da gösterilmiştir.

Tablo 9. NVA 3.soruya verilen cevapların yüzdeler oranları (%)

	1 doğru	2 doğru	3 doğru	yanlış	boş
%	16.7	5	0.4	10.8	67.1

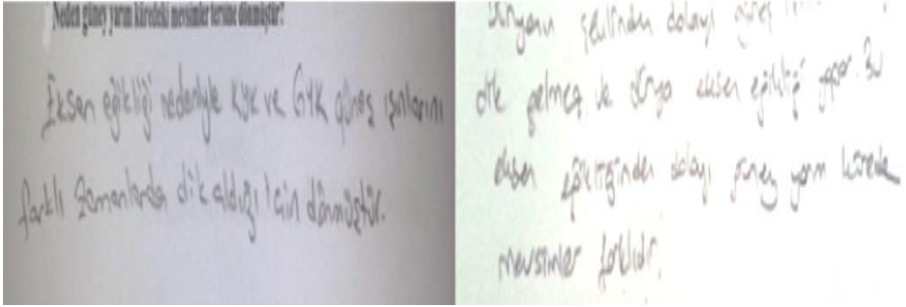
Bu soruya verilen doğru cevap örneği Şekil 5'te gösterilmiştir. Şekil 5'te doğru üç tanım verilmiştir. Ancak doğru tanımlar doğru çizim ile desteklenememiştir.

Şekil 5. NVA 3.soruda verilen 3 doğru tanım örneği

Dördüncü nitel sorudan elde edilen bulgular

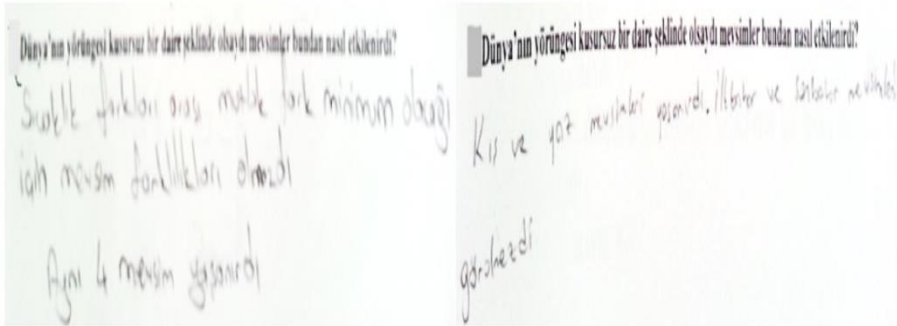
“Niçin kuzey yarım kürede kış yaşanırken güney yarım kürede yaz yaşanır?” sorusuna %53,3 oranında doğru, %18,8 yanlış cevap vermiştir. Öğrencilerin % 27,9 'u soruyu boş bırakmıştır. Şekil 6'da doğru cevaplara örnekler verilmiştir.

Şekil 6. NVA 4. soru doğru cevap örnekleri

Beşinci nitel sorudan elde edilen bulgular

5. soruda “Dünya’nın yörüngesi kusursuz bir daire olsaydı mevsimler bundan nasıl etkilenirdi?” sorusu yöneltilmiş, katılımcıların %72,5’i yanlış cevaplar verirken tüm grupların %13,7’i doğru cevap vermişlerdir. Şekil 7 da doğru ve yanlış cevap örnekleri verilmiştir.

Şekil 7. NVA 5.soruya verilen doğru ve yanlış cevap örnekleri

Birleştirilmiş MBT ve NVA Bulguları

MBA testindeki benzer ve aynı amaca yönelik sorular NVA da bulunmaktadır. MBT deki 4. ve 12. soru NVA deki 1.ve 3. soru ile, MBT deki diğer sorular NVA 2., 4. ve 5. soru ile ilişkilidir. Tablo 10 da eşleştirilmiş sorularda karşılaştırılmalı olarak bölümlere ve toplam katılımcılara göre doğru cevap yüzdeleri ve yüzde ortalamaları verilmiştir.

Tablo 10. Eşleştirilmiş sorularda karşılaştırılmalı olarak bölümlere ve toplam katılımcılara göre doğru cevap yüzdeleri ve yüzde ortalamaları

MBT soruları	Fen %	Sosyal %	Ortalama doğru cevap (%)	NVA soruları	Fen	Sosyal	Ortalama doğru cevap (%)
4, 12	26.10	26.6	26.20	1, 3	1.50	0	1.50
1, 3, 5, 6, 7, 9, 10, 11, 13	62.00	76.5	69.30	2, 4, 5	21.30	26.90	23.90

Tablo 10 dan NVA sorularına doğru açıklama yapan katılımcıların yüzdesinin MBT sorularına göre oldukça düşük görülmektedir.

Tartışma ve Sonuç

Fen bilgisi ve sosyal bilgiler öğretmen adaylarının mevsimler konusundaki alan bilgilerinin paralel karma yöntemle analizi ve bilgi düzeylerinin karşılaştırılması amaçlanan bu çalışmada önce nicel bulgular, daha sonra nitel bulgular ve en son olarak da birleştirilmiş bulgular tartışılacaktır.

Fen bilgisi ve sosyal bilgiler öğretmenliğinde 1. ve 4. sınıfta öğrenim görmekte olan öğrencilerin mevsimler başarı testinden elde edilen sonuçları nedir? araştırma sorusundan elde edilen en genel sonuç Tablo 3’de de görüldüğü gibi doğru cevap ortalaması en büyük SBÖ 4, en düşük FBÖ 1 dir. Her iki grupta da başarı ortalaması 4. sınıfta artmıştır.

Mevsimlerin oluşmasının hem nedenleri hem de sonuçlarını içeren bir çalışma ile karşılaşmamıştır. Nedenleri üzerine yapılan çalışmalarda Güneş (2010) % 37.8, Trumper (2000) %50.0, Zeilik (1998) %38 başarı oranı bulmuştur. MBT elde edilen başarı diğer çalışmalardan daha yüksektir. Başarının daha yüksek olması soru sayısının fazla olması ve mevsimlerin sonuçları ile ilgili 2. ve 3. grup soruların da olmasından kaynaklandığı düşünülmektedir. Çünkü; mevsimlerin niçin oluştuğu sorusu daha üst düzey soru, mevsimlerin sonuçları ile ilgili sorular ise daha alt

düzey sorudur. MBT 1.grup (4-12) sorularına verilen doğru cevapların yüzdesi oldukça düşük olduğu Tablo 4 den görülmektedir. Yani her iki grup katılımcı da mevsimlerin sebebini bilmemektedir. 1.grup sorularda en başarılı % 29.7 ortalama ile SBÖ 4. sınıf öğretmen adaylarıdır. MBT 1. Grup 4. soru bütün soruların içinde en düşük başarıya sahiptir. Bu soruda “Yaz aylarının kış aylarından daha sıcak olmasının ana nedeni nedir?” sorulmuş; FBÖ 1.sınıf %19.7 ile en başarılı gruptur. Aynı soru Türk ve Kalkan (2010)’ın ortaöğretim öğrencileri ile yaptıkları çalışmada da sorulmuş 5., 6., 7. ve 8. sınıfların başarı ortalaması % 45 bulmuştur. MBT 1.grup 4.sorudaki yanlış seçeneklerden biri de “Dünya’nın yazın Güneş’e daha yakın olması” % 42,5 oranı ile tespit edilmiştir. Çıkan kavram yanılığını diğer çalışmalar da desteklemektedir. Aynı kavram yanılığını Trumper (2000) % 50.0; Alkış (2006) %45.0; Bostan (2008) %25.0; Güneş (2010) %35.0; Küçüközer, Bostan ve Işıldak (2010) %51.3; Türk, Kalkan, Kıroğlu ve İskeleli (2016) %33; Türk ve Kalkan (2017) %52 tespit etmiştir. Çalışmamızın bu sonuçlarını dışında Baxter (1989), Sadler (1992), Sharp (1996), Atwood ve Atwood (1997) ve Dove (2002) ‘un çalışmaları da desteklemektedir. Henriques (2002) çalışmasında, birçok öğrencinin mevsimlerin Dünya’nın Güneş’e olan uzaklığının değişmesi sonucunda oluştuğunu düşündüklerini ifade etmektedir. Ona göre, bu yanlış algılamının olası kaynağı, bir ısı kaynağına yaklaşıldığında sıcaklığın arttığı fark edilmesidir. Bu durum, hava sıcak olduğunda Dünya Güneş’e yakın olmalıdır şeklinde yorumlanabilir. Ancak çeşitli kaynaklarda günberi ve günöte tarihlerindeki Dünya’nın Güneş’e olan uzaklığının değiştiğini ve yörüngenin şeklinin elips olduğunu vurgulamak amacıyla, günberi ve günöte tarihlerinde Dünya ile Güneş arasındaki mesafenin gerçek oranlar dikkate alınmadan çizildiği görülmektedir. Günöte tarihini vurgulamak için bu gibi abartılı şekiller kullanılmasının öğrencilerde çeşitli kavram yanılığını oluşturduğu düşünülmektedir (Alkış, 2006). MBT 1. Grup 12. sorudan elde edilen en yüksek başarıyı SBÖ 4. Sınıf öğrencileri göstermiştir. Bu sorudan elde edilen kavram yanılığlarından biri “Güneş’in yaydığı ısı enerjisi haziran ayında daha fazladır” dır. Aynı kavram yanılığı Trumper (2006), Türk ve Kalkan (2017) çalışmasında da bulunmuştur.

Öğretmen adaylarının coğrafik konuma bağlı olarak (enlem – boylam) mevsimlerin nasıl değiştiği bilgisini ölçmek için hazırlanan MBT 2.

grup sorularda en başarılı grup SBÖ 4 ve SBÖ 1 dir (Tablo 4). I. ve 2. grup soruların analizinden SBÖ öğrencilerinin coğrafya bilgilerine göre enlem ve boylama göre mevsimlerin değiştiğini bildiklerini; ancak nedenini açıklayamadıklarını söyleyebiliriz.

MBT 3.grup (1-2-3-9-10-11-13) sorular eksen eğikliğinin sonucunda oluşan olaylardır. En başarılı grubun SBÖ 4.sınıf öğrencileri olduğu görülmektedir (Tablo 4). Ancak mevsimlerin sonuçlarını bu oranda bilen aynı grup öğrencileri mevsimlerin nedenlerine yönelik 1. grup sorularında yaklaşık % 30 oranında bir başarı göstermişlerdir.

MBT 3. grup sorularda öğrenci başarısı % 23 ile % 90 arasında değişmektedir. 3. grup 2. soruda “Samsun’daki direğin gölge boyunun hiçbir zaman sıfır olmaz” doğru ifadesi SBÖ 4. sınıf öğrencilerinde %82.3 iken; FBÖ 4 sınıf öğrencileri %49 dir. En çok tekrar edilen yanlış seçenek “ Her gün öğle vakti” dir. Türk (2010) çalışmasında da %67.9 bulmuştur. 3. grup 3. soruya FBÖ 4. sınıflar % 34.7, SBÖ 4. sınıflar % 23.3 doğru cevap vermişlerdir. Bu durumda yıl içerisinde Güneş’in doğuş batış yerlerinin aynı olduğu yanılgısını ortaya çıkarmaktadır. 3. Grup 10. ve 11 soruya SBÖ 1 ve SBÖ 4. Sınıf öğrencileri daha başarılıdır (Tablo 4). Bunun nedeni sosyal bilgiler öğretmen adaylarının ülkeler coğrafyası, fiziki coğrafya gibi derslerden aldıkları bilgilerden kaynaklandığı düşünülmektedir. 3. grup 13. soruda 23 Eylülde Güneş in konumu verilmiş iki hafta sonraki konumu sorulmuş ve % 69,6 doğru cevap ile SBÖ 4 doğru cevap vermiştir (Tablo 4). 3 soruda olduğu gibi güneşin doğuş ve batış yerlerinin hep aynı olduğunu düşünmeleri bu soruda yanılgıya düşmelerine sebep olmaktadır. Trumper (2006) fizik öğretmen adaylarıyla yapmış olduğu çalışmasında % 25 ve ilköğretim öğretmenlerinde ise %28 bulmuştur.

Genel olarak sonuçlara bakıldığında SBÖ 4. Öğrencileri MBT daha başarılı görülmektedir. Araştırmacılar FBÖ adaylarının başarının düşük olmasını programların da bu konuların öğretimine yönelik yeterince dersin bulunmadığından kaynaklandığını düşünmektedirler. SBÖ ise ülkeler coğrafyası, fiziki coğrafya gibi derslerden aldıkları bilgilerin II ve III grup soruların cevaplanmasında katkı sağladığı düşünülmektedir.

Fen bilgisi ve sosyal bilgiler öğretmenliğinde 1. ve 4. sınıfta öğrenim görmekte olan öğrencilerin açık uçlu soruların analizinden elde edilen mevsimler ile ilgili alan bilgileri nedir? araştırma sorusuna NVA aracın-

dan elde edilen bulgulara göre değerlendirilmiştir. Bulgular Tablo 6 da verilmiştir. En fazla doğru açıklama “Neden güney yarım küre kuzey yarımküre aynı anda farklı mevsimler yaşar? sorusuna, en az doğru açıklama ise Ekvator düzlemi, ekliptik düzlem, Dünya’nın dönme eksenini ve ekliptik düzleme dik doğrultuyu çizerek mevsimlerin oluşumunu açıklayan tanımlar yapınız” tır. Soruların güçlük derecesine göre verilen açıklamalarda azalmaktadır.

NVA 1. soruda “Mevsimlerin oluşumunu gösteren bir çizim yapınız” sorusuna tam doğru çizim yapan katılımcıların ancak % 2.5’dir. Doğru çizim yapanların hepsi FBÖ 4. Sınıf öğrencisidir. Tablo 7 de gösterildiği gibi çizimlerde bulunan hatalar: Dünyanın dolanma yönü, yörünge şekli, mesafe, eksen yönünün değişmesidir. Bu hataların yanında çizimlerde Dünyanın eksen eğikliğini doğru ya da yanlış göstermeyenlerin yüzdesi de oldukça fazladır. Bu sonuçlar Rollins, Denton, ve Janke, 1983; Ojala, 1992, 1997; Henriques, 2002; Kalkan ve Kiroğlu, 2007; Türk, Kalkan, 2015; Türk vd., 2016; Türk ve Kalkan 2017 çalışmaları ile benzerlik göstermektedir.

Eksen eğikliğinin sonuçlarından biri olan NVA 2. soruda mevsimlerin başlangıç tarihleri verilmiş ve bu tarihlerde güneşin doğuş ve batış yerini ve yükseltisini çizmeleri istenmiştir. Tablo 6 ve 8 den görüldüğü gibi 240 katılımcıdan yalnızca 11 kişi doğru çizim yapmıştır. Verilen tarihlerde güneşin doğuş ve batış yerini doğru çizilmemesinin nedenlerinden biri de günlük yaşantıda “güneş doğudan doğar, batıdan batar” ifadesinden kaynaklandığı düşünülmektedir.

NVA 3. soruda öğrencilerden istenen mevsimlerin neden kaynaklandığını ifade etmeleridir. Bu kavramı açıklamaları için öğrencilere ekliptik düzlem, ekvator düzlemi, Dünyanın dönme eksenini kavramlarını kullanmaları istenmiştir. Tablo 9 da görüldüğü gibi katılımcılar bu soruyu boş bırakmıştır. Katılımcıların eksen eğikliğinin ne olduğunu anlayıp anlamadıkları, zihninde canlandırıp canlandıramadıkları ancak bu soruya verilen cevap ile ölçülebileceğini düşünmekteyiz. Mevsimlerin oluşumunu nedeni eksen eğikliği olduğunu söylemek, eksen eğikliğinin ne olduğunu bildikleri anlamına gelmediğini bu sonuç göstermektedir. Sorunun doğru cevap verilebilmesi için üç boyutta mevsimlerin nasıl oluştuğunun algılanması gerekli olduğu düşünülmektedir.

NVA aracı 4. soruya katılımcıların hemen hemen yarısı doğru cevap vermiştir. Türk, Kalkan (2017) 12-13 yaş grubu ile yaptıkları çalışmada % 5 sonucuna ulaşmıştır. Aradaki farkın bu kadar fazla olması yaş grubundan kaynaklandığı düşünülmektedir.

NVA 5. soruda “Dünyanın güneş etrafındaki yörüngesi daire olursa mevsimler bundan nasıl etkilenirdi” sorusuna katılımcıların %13.8 i doğru cevap verirken, bütün mevsimlerin birbiri ile aynı olacağı karşılaşılan kavram yanlışlarından biridir. (Tablo 6, Şekil 6). Güneş (2010) çalışmasında %18, Türk, Kalkan (2017) ise %5 sonucu bulunmuştur.

Çalışmanın “Fen bilgisi ve sosyal bilgiler öğretmenliğinde 1. ve 4. sınıfta öğrenim görmekte olan öğretmen adaylarının nicel ve nitel verilerin birlikte değerlendirilmesi sonucu mevsimler ile ilgili alan bilgileri nedir? 3. alt probleminin sonuçları Tablo 10 da gösterilmiştir. Aynı amaca yönelik sorularda doğru cevap yüzdeleri NVA da oldukça fazla düşüş göstermiştir (Tablo 10). Bu düşüş her iki soru grubu içinde geçerlidir. MBT 4. ve 12. sorularına her iki grubun doğru cevap yüzdeleri hemen hemen aynı iken, NVA da sadece fen grupları doğru cevap vermiştir (Tablo 10). Nicel sorulara verilen doğru cevap yüzdesi %13.3 ile % 86.3 arasında iken nitel sorulara verilen doğru cevap yüzdesi % 0.4 ile %53.3. arasındadır. Tüm öğrencilerin MBT 1. grup sorularda doğru cevap % 26 olduğu halde, aynı kavramı ölçmeye yönelik NVA 1. çizim sorusunda doğru cevap % 2.5 dur. Bunun nedeninin eksen eğikliği kavramının öğrencilerde bir terim olarak var olduğu; ancak üç boyutlu uzayda anlamının ne olduğunu içselleştiremediklerinden kaynaklandığı düşünülmektedir. Yine MBT 13. soru doğru cevabı % 41 olduğu halde aynı kavramı ölçmeye çalışan NVA 2. çizim sorusunu doğru yapanlar tüm katılımcıların % 4.6’sıdır.

MBT sorularına verilen cevaplar ile NVA sorularındaki eşdeğer kavramları içerenler incelendiğinde; öğrencilerde ezber bilgilerinin olduğu ancak bu bilgileri zihinsel modellemelerine aktaramadıkları ortaya çıkmıştır. Yani öğrencilerin zihinsel modellemelerinde sorun vardır. Coğrafi konumlar konusunda ezberlenmiş yetersiz bilgileri olduğunu önceki öğrenmelerini içselleştiremediğini göstermektedir.

Çalışma geleceğin fen bilgisi ve sosyal bilgiler öğretmen adaylarının mevsimler konusundaki sahip oldukları alan bilgilerinin yetersiz olduğunu göstermiştir. Bu sonuç her iki gruptaki katılımcıların mevsimler ile

ilgili “ mevsimler neden oluşur” sorusuna verilen MBT ve NVA sorularına verilen cevaplardan ve çizimlerden görülmektedir. Öğretmen adaylarından beklenen “Niçin” sorularına verilen cevapların ve açıklamaların doğruluğudur. Ayrıca çalışma fen bilgisi öğretmen adaylarının mevsimlerin neden oluştuğu; sosyal bilgiler öğretmen adaylarının ise mevsimlerin sonuçları ile ilgili sorularda daha başarılı olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ancak mevsimleri anlamak ve anlatmak sanıldığı kadar kolay olmamaktadır (Frede 2008). Literatürde yapılan araştırmalar göstermiştir ki mevsimleri anlamak için bazı temel kavramlar, önceden öğrenilmiş bilgilerin zihinde oluşturduğu modellemeler, ön öğrenmelerindeki yetersizlikler, eğitimcilerin verdiği eksik ve yanlış bilgileri bu konuda bilgi eksikliğine ve kavram yanlışlarına sebep olmaktadır (Baloğlu Uğurlu, 2005; Brunzell ve Marcks, 2005; Emrahoğlu ve Öztürk, 2009; Küçüközer, 2007; Trumper, 2000, 2006a , Türk ve Kalkan 2015).

Öneriler

Eğitimcilere ve gelecek nesilleri yetiştirecek öğretmen adaylarına öneriler şöyledir:

Astronominin bir bilim dalı olduğu, insanın varoluşundan günümüze gözlem ve merakla keşfedilmeye çalışıldığı düşünüldüğünde, derslerde konunun uzmanı kişiler tarafından verilebilir.

Geleneksel yöntemlerle eğitilen bireyler zihinsel modelleme yapamadıklarından dolayı bilgiyi içselleştiremediklerini göstermektedir. Nitekim Trumper (2006a), sınıf öğretmenliği ve fizik öğretmenliği bölümü öğrencilerinin birçok astronomi kavramları hakkındaki fikirlerine, yapılandırmacı öğrenme kuramına uygun geliştirdiği modellerin etkisini araştırmıştır. Öğretimde modellerin kullanımı öğretmen adaylarının kavram yanlışlarında önemli derecede azalmaya neden olduğunu tespit etmiştir. Bu sebeple soyut içerikli konularda afiş cd resim şekil model animasyon video gibi alternatif tekniklerin kullanılması önerilebilir. Bilimsel bilginin doğasında, yer alan “test edilebilirlik, yaratıcılık ve birleştirilmiş” boyutları, bilimsel süreç becerilerini yapısında barındırmaktadır. Bu yönü ile bilimsel bilginin doğasının yerleşmesi ile işlenecek fen konularında akademik başarının da artacağına inanılmaktadır (Kılıç, Sungur, Çakıroğlu ve Tekkaya, 2005).

Soyut ve hayal gücünü zorlayan konuların gerçek alanlarda gözlemlenebilir çalışmaların yapılması başarıyı artırabilir. Buradan hareketle astronomi konularının lisans düzeyinde anlatılırken, görsel temaların, modellemelerin ve gözleme dayalı tekniklerin kullanıldığı, bilginin öğrenciler tarafından yapılandırılabilceği dersler ile yapılmasının faydalı olabileceği düşünülmektedir. Modelleme kullanımları küçük yaş grubu çocuklarda oran-orantı, soyut düşünebilme yeteneklerinin zayıf olmasından kaynaklı kavram yanlışlarına sebebiyet verse de (Carr, 1984; Garnett ve Treagust, 1992; Gilbert ve Boulter, 1998), ileriki yaş gruplarında gerçek boyut ve oranlar belirtilerek bu sorun aşılabılır (Duit ve Treagust, 2003). Sınıf tartışmalarında bilgi alış-verişinin öğrencilerin öğrenmelerine olan etkileri göz önünde tutulduğunda, astronomi derslerinde bu yöntemin kullanımı da başarı sağlayabilir (Trumper, 2000). Bilginin yapılandırılma aşamasında, bilimsel süreç becerilerini oluşturan bilginin paylaşımı, gözlemler sonucu elde edilen bulgulara dayalı olarak çıkarım yapma gibi etkinlikler mevsimler bilgi seviyelerinin de iyileşmesine olanak tanıyabilir. Bu hali ile bu düşüncelerin ve kazanımların geliştirilmesi astronomi başarısına da katkı sağlayabilir.

Özellikle mevsimler konusunda “outdoor” denilen açık alan etkinliklerine sıkça yer verilebilir.

EXTENDED ABSTRACT

**Determination of Field Information about Seasons of
Science and Social Studies Teacher Candidates by
Parallel Mixed**

Mualla Bolat - Arzu Altınbaş

Ondokuz Mayıs University - Ministry of National Education

In this study, it was purposed to determine and to compare the field knowledge related to seasons of the preservice teachers studying at 1st and 4th grades in the departments of science teaching (ST) and social studies teaching (SST) in a university located on the Black Sea territory in Turkey through the parallel mixed method. The research questions below were generated in accordance with this purpose.

1. What are the results obtained from the achievement test on seasons for the students studying in the 1st and 4th grades in the departments of science teaching and social studies teaching?
2. What is the field knowledge related to the seasons obtained from the analysis of open-ended questions for the students studying in the 1st and 4th grades in the departments of science teaching and social studies teaching?
3. What is the field knowledge related to the seasons as a result of the evaluation of the qualitative and quantitative data together for the preservice teachers studying at 1st and 4th grades in the departments of science teaching and social studies teaching?

The purposeful sampling method was conducted in the study. In this context, the study group of this study was composed of 240 preservice teachers studying at 1st and 4th grades in the departments of ST and SST in a university located on the Black Sea territory in Turkey during 2012-2013 academic year.

Two measurement instrument were developed in the study. These are the achievement test on seasons (ATS) from which the quantitative data were collected and the qualitative data instrument (QDI) consisting of structured open-ended questions. The questions belonging to ATS and

QDI were generated by the researchers, and validity and reliability studies were implemented. ATS questions consist of three groups. The first group questions are the field knowledge related to the reason why the seasons occur, and the second and third group questions are the field knowledge about what the incidents caused as a result of the axis inclination are. Item difficulty indexes and item discrimination indexes of ATS questions were calculated. The rest is the test including 13 questions. As a result of the analysis, the KR-20 reliability coefficient of the test was determined to be 0.53. The test was evaluated by the experts in the field to ensure the validity of the test. In QDI test, there are questions to comprehend the formation and results of the seasons. After the structured questions were formed, the pilot practice was carried out, and upon the expert opinions, two questions were removed from the QDI draft, and a final QDI test with 5 questions was created.

Quantitative and qualitative data were taken together in the study. Descriptive statistics were performed for the quantitative data obtained from ATS, and the results were illustrated as frequency and percentage. The data obtained from the QDI were descriptively analyzed by the researchers.

According to the most general result obtained from the research question "What are the results obtained from the achievement test on seasons for the students studying in the 1st and 4th grades in the departments of science teaching and social studies teaching?" is that the average of the correct answers is the largest SST 4 and the lowest ST 1. In both groups, the average of success increased in 4th grade. The success obtained from ATS is higher than the other studies. It is thought that the success is higher because of the high number of questions and the presence of the 2nd and 3rd group questions about the results of the seasons since the question of why the seasons occur is a higher level question and the questions about the results of the seasons are the lower level question. The percentage of the correct answers for ATS 1st group questions (4-12) is quite low. In other words, the participants in both groups do not know the reason of the seasons. In ATS 2nd group questions generated to measure how the knowledge of preservice teachers vary according to geographic location (latitude - longitude), the most successful groups are SST 4 and SST 1. According to the analysis of the 1st and 2nd group ques-

tions, it can be stated that according to the geography knowledge the students know that the seasons change owing to the latitude and length, however, they cannot explain the reason for this. The ATS 3rd group questions (1-2-3-9-10-11-13) are the incidents occurring as a result of the axis inclination. It is seen that the most successful group is the 4th grade SST students. However, the same group of students knowing the results of the seasons showed a success of 30% in the first group questions about the reasons for the seasons. When the results of the study are generally examined, it can be concluded that the 4th grade SST students are more successful in ATS. It is thought that the knowledge obtained from such courses as physical geography and geography of countries contributes to the presence of the correct answers for the 2nd and 3rd group questions.

In the analysis of the open-ended questions in QDI test, the most correct explanation was obtained for the question "Why are the southern hemisphere and the northern hemisphere in different seasons at the same time?", and the least correct explanation was collected for the question "Describe the formation of the seasons by drawing the equatorial plane, the ecliptic plane, the axis of rotation of the Earth and the direction perpendicular to the ecliptic plane". According to the difficulty level of the questions, the correct explanations are also decreasing. In the 1st question of QDI "Make a drawing showing the formation of the seasons", the participants who formed the exact drawing are 2.5%. All of those drawing correctly are the 4th grade students in ST. The errors detected in the drawings are the direction of the earth orbit, the shape of the orbit, the distance, and the change of the axis direction. In addition to these errors, the percentage of those who do not show the axis of the Earth is quite high. In the 2nd question of QDI, one related to the results of the axis inclination, the starting dates of the seasons were given, and the participants were asked to draw sunset, sunrise, and the altitude of it. Only 11 of the 240 participants made the correct drawing. It is thought that one of the reasons why the sun was not drawn correctly is the explanation that "the Sun rises in the east and the Sun sets in the west". In the 3rd QDI question, it was asked from the participants to express the reason why the desired seasons occur. Participants left this question blank. We think that whether participants understand what the axis inclination is and whether they can revive it in their minds can only be

measured through the answers given to this question. This result shows that to say that the reason of the seasons is the axis inclination does not mean that they know what the axis inclination is. Nearly half of the participants correctly answered the 4th QDI question. Whereas %13.8 of the participants give correct answers to the 5th QDI question “How would the seasons be affected if the orbit of the Earth around the Sun was round?”, it is one of the misconceptions that all seasons would be the same.

Although the ATS and QDI have questions for the same purpose, QDI showed a significant decrease in terms of the correct answer percentages. Whereas the correct answer percentages of both groups for the 4th and 12th ATS questions were almost the same, only science groups correctly answered in QDI questions. While the percentage of correct answers given to the quantitative questions varies from 13.3% to 86.3%, the percentage of correct answers given to the qualitative questions differs from 0.4% to 53.3%. Even though the percentage of the correct answer is 26% for all the students in ATS 1st group questions, the percentage of the correct answer is 2.5% for the QDI 1st drawing question to measure the same concept. The reason for this is that the concept of axis inclination exists as a term in students, however, it is thought that they cannot internalize what they mean in three-dimensional space. In addition, much as the percentage of correct answer for 13th ATS question is 41%, the percentage of the participants correctly making the QDI 2nd drawing question is 4.6%. When the answers given to ATS questions and the equivalent concepts in QDI questions are examined, it is revealed that the students had memorization information but could not transfer this knowledge into mental modeling. Namely, there is a problem in the mental modeling of students. The fact that the students have insufficient information memorized about geographic locations indicates that they have not internalized their previous learning.

The study also shows that the knowledge related to the seasons of the preservice science and social studies teachers are insufficient. This result can be seen from the answers and drawings in both groups given to the ATS and QDI questions about “Why do the seasons occur?”. What is expected from the preservice teachers is the accuracy of the answers and explanations given to “Why” questions. Moreover, the study shows that

the preservice science teachers are more successful in the questions related to why the seasons occur and that the preservice social studies teachers are more successful in the questions about the results of the seasons.

Kaynakça/References

- Alkış, S. (2006). İlköğretim sekizinci sınıf öğrencilerinin mevsimlerin oluşumuyla ilgili fikirlerinin incelenmesi. *Marmara Coğrafya Dergisi*, 14, 107-120.
- Atwood, R. K. ve Atwood, V. A. (1996). Preservice elementary teachers' conceptions of the causes of seasons. *Journal of Research in Science Teaching*, 33(5), 553-563.
- Atwood, R. K. ve Atwood, V. A. (1997). Effects of instruction on preservice elementary teachers' conceptions of the causes of night and day and the seasons. *Journal of Science Teacher Education*, 8(1),1-13.
- Baloğlu, U. N. (2005). İlköğretim 6. sınıf öğrencilerinin dünya ve evren konusu ile ilgili kavram yanılgıları. *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 25(1), 229-246.
- Baxter, J. (1989). Children's understanding of familiar astronomical events. *International Journal of Science Education*, 11(5), 502-513. <http://dx.doi.org/10.1080/0950069890110503>
- Bostan, A. (2008). *Farklı yaş grubu öğrencilerinin astronominin bazı temel kavramlarına ilişkin düşünceleri*,(Yüksek Lisans Tezi). Balıkesir Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Balıkesir.
- Brunsell, E. ve Marcks, J. (2005). Identify a baseline for teachers' astronomy content knowledge. *Astronomy Education Review*, 3 (2), 38-46.
- Carr, M. (1984). Model confusion in chemistry. *Research in Science Education*,14(1), 97-103.
- Chiu, M. H. ve Wong, S. C. (1995). Ninth graders' mental models and processes of generating inferences of four seasons. *Chinese Journal of Science Education*, 3(1), 23-68
- Creswell, J. W. ve Plano Clark, V. L. (2011). Choosing a mixed methods design. *Designing and Conducting Mixed Methods Research*, 53-106.
- Creswell, J. W. (2013). *Research design: Qualitative, quantitative, and mixed methods approaches*. Sage publications

- Dove, J. (2002). Does the man in the moon ever sleep? an analysis of students answers about simple astronomical events: a case study, *International Journal of Science Education*, 24(8), 823-834.
- Duit, R. ve Treagust, D. F. (2003). Conceptual change: A powerful framework for improving science teaching and learning. *International Journal of Science Education*, 25(6), 671-688.
- Dunlop, J. (2000). How children observe the universe. *Publications of the Astronomical Society of Australia*, 17(2), 194-206.
- Edelson, D. C., Gordin, D. N. ve Pea, R. D. (1999). Addressing the challenges of inquiry-based learning through technology and curriculum design. *Journal of the learning sciences*, 8(3-4), 391-450.
- Emrahoğlu, N. ve Öztürk, A. (2009). Fen bilgisi öğretmen adaylarının astronomi kavramlarını anlama seviyelerinin ve kavram yanlışlarının incelenmesi üzerine boylamsal bir araştırma. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 18(1), 165-180.
- Frede, V. (2008). The seasons explained by refutational modeling activities. *Astronomy Education Review*, 1(7), 44-56.
- Garnett, P. J. ve Treagust, D. F. (1992). Conceptual difficulties experienced by senior high school students of electrochemistry: Electrochemical (galvanic) and electrolytic cells. *Journal of Research in Science Teaching*, 29(10), 1079-1099.
- Gilbert, J. K., Boulter, C. ve Rutherford, M. (1998). Models in explanations, Part 1: Horses for courses?. *International Journal of Science Education*, 20(1), 83-97.
- Güneş, G. (2010). Öğretmen adaylarının temel astronomi konularında bilgi seviyeleri ile bilimin doğası ve astronomi öz yeterlilikleri arasındaki ilişkinin incelenmesi (Yüksek Lisans Tezi). Balıkesir Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Balıkesir.
- Henriques, L. (2002). Children's ideas about weather: A review of the literature. *School Science and Mathematics*, 102(5), 202-215.
- Johnson, R. B. ve Onwuegbuzie, A. J. (2004). Mixed methods research: A research paradigm whose time has come. *Educational Researcher*, 33(7), 14-26.
- Kalkan, H. ve Kiroğlu, K. (2007). Science and nonscience students' Ideas about basic astronomy concepts in preservice training for elementary school teachers, *Astronomy Education Review*, 6(1), 15-24.

- Kehoe, J. (1995). Basic item analysis for multiple-choice tests. *Practical Assessment, Research & Evaluation*, 4(10), 1-3.
- Kılıç, K., Sungur, S., Çakıroğlu, J., ve Tekkaya, C., (2005). Ninth grade students' understanding of the nature of scientific knowledge. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 28, 127-133.
- Kikas, E. (1998). The impact of teaching on students' definitions and explanations of astronomical phenomena. *Learning and Instruction*, 8(5), 439-454. Doi:0.1016/S0959-4752(98)00004-8
- Kurnaz, M.A. ve Değirmenci, A. (2011). Temel astronomi kavramlarına ilişkin öğrenci algılamalarının sınıf seviyelerine göre karşılaştırması. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 11(22), 91-112.
- Kurnaz, M. A. ve Değirmenci, A. (2012). Mental models of 7th grade students on sun, earth and moon. *Elementary Education Online*. 11(1), 137-150.
- Küçüköz, H., (2007). Prospectives science teachers' conceptions about astronomical subjects, *Science Education International*, 18(2), 113-130.
- Küçüközer, H, Bostan, A. ve Işıldak, R. S. (2010). İlköğretim matematik öğretmeni adaylarının bazı astronomi kavramlarına ilişkin fikirlerine öğretimin etkileri, *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 29(1), 105-124.
- Leech, N. L. ve Onwuegbuzie, A. J. (2009). A typology of mixed methods research designs. *Quality and Quantity*, 43, 265-275.
- Lelliott, A. ve Rollnick, M. (2010). Big ideas: A review of astronomy education research 1974-2008. *International Journal of Science Education*, 32(13), 1771-1799.
- National Research Council. (2012). Framework for K-12 science education. *Washington, DC: National Academy Press*.
- Ojala, J. 1992. The third planet. *International Journal of Science Education* 14 (2), 191-200. Doi :10.1080/0950069920140207.
- Ojala, J. 1997. Lost in space? the concepts of planetary phenomena held by trainee primary school teachers. *International Research in Geographical and Environmental Education* 6 (3), 183-203.
- Onwuegbuzie, A. J. ve Collins, K. M. T. (2007). A typology of mixed methods sampling designs in social science research. *The Qualitative Report*, 12 (2), 281-316.

- Rollins, M. M., Denton J. J. ve Janke D. L., 1983. Attainment of Selected Earth Science Concepts by Texas High School Seniors. *Journal of Educational Research* 7, 81- 88.
- Sadler, P. M. (1992). The initial knowledge state of high school astronomy students (Doctoral dissertation, Harvard Graduate School of Education).
- Schoon, K. J. (1992). Students' alternative conceptions of earth and space. *Journal of Geological Education*, 40(3), 209-214.
- Sharp, J. G. (1996). Children's astronomical beliefs: a preliminary study of Year 6 children in south-west England. *International Journal of Science Education*, 18(6), 685-712.
- Sneider, C., Bar, V. ve Kavanagh, C. (2011). Learning about Seasons: A Guide for Teachers and Curriculum Developers. *Astronomy Education Review*, 10(1).
- Trumper, R. (2000). University students' conceptions of basic astronomy concepts, *Physics Education*, 35(1), 9-15.
- Trumper, R. (2001a). A Cross-age study of senior high school students' conceptions of basic astronomy concepts, *Research in Science & Technological Education*, 19, 1.
- Trumper, R. (2001b). A cross-age study of senior high school students' conceptions of basic astronomy concepts. *Research in Science and Technological Education*, 19(1), 97-109. <http://dx.doi.org/10.1080/02635140120046259>
- Trumper, R. (2003). The need for change in elementary school teacher training—a cross-college age study of future teachers' conceptions of basic astronomy concepts. *Teaching and Teacher Education*, 19(3), 309-323.
- Trumper, R. (2006). Teaching future teachers basic astronomy concepts—seasonal changes—at a time of reform in science education, *Journal of Research in Science Teaching*, 43(9), 879-906.
- Tsai, C. C. ve Chang, C. Y. (2005). Lasting effects of instruction guided by the conflict map: Experimental study of learning about the causes of the seasons. *Journal of research in science teaching*, 42(10), 1089-1111.
- Türk, C., ve Kalkan, H. (2017). Teaching seasons with hands-on models: model transformation. *Research in Science & Technological Education*, 1-29.

- Türk, C., Kalkan,H., Kıroğlu, K. ve Ocak Iskeleli, N. (2016). Elementary school students' mental models about formation of seasons: A cross sectional study. *Journal of Education and Learning*, 5(1), 7-30.
- Türk, C. ve Kalkan, H. (2015). The effect of planetariums on teaching specific astronomy concepts. *Journal of Science Education and Technology*, 24 (1), 1-15. <http://dx.doi.org/10.1007/s10956-014-9516-6>
- Türk, C. (2010). *İlköğretim Temel Astronomi Kavramlarının Öğretimi*. Ondokuz Mayıs Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Samsun.
- Wai, J., Lubinski, D. ve Benbow, C. (2009). Spatial ability for STEM domains: Aligning over 50 years of cumulative psychological knowledge solidifies its importance. *Journal of Educational Psychology*, 101(4), 817-835. Doi: 10.1037/a0016127
- Zeilik, M., Schau, C. ve Mattern, N. (1998). Misconceptions and their change in university-level astronomy courses. *The Physics Teacher*, 36(2), 104-107.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

- Bolat, M. ve Altınbaş, A. (2018). Fen bilgisi ve sosyal bilgiler öğretmen adaylarının mevsimler konusundaki alan bilgilerinin paralel karma yöntem ile belirlenmesi. *OPUS-Uluslararası Toplum Araştırmaları*, 9(16), 950-983. DOI: 10.26466/opus.435788

Sosyal Medya Uygulamalarının Y Kuşağı Satın Alma Davranışı Üzerine Etkisi: Instagram Örneği¹

DOI: 10.26466/opus.471771

*

Ebru Onurlubaş* - Derya Öztürk**

*¹Dr. Öğr. Üyesi, Trakya Üniversitesi, Keşan Yusuf Çapraz UBYO. Keşan/Edirne/Türkiye

E-Posta: ebruonurlubas@trakya.edu.tr

ORCID: [0000-0002-2341-0788](https://orcid.org/0000-0002-2341-0788)

**Dr. Öğr. Üyesi, Ordu Üniversitesi, Ünye İİBF, İşletme Bölümü, Ünye / Ordu/ Türkiye

E-Posta: deryaozturk@odu.edu.tr

ORCID: [0000-0001-5287-6600](https://orcid.org/0000-0001-5287-6600)

Öz

Günümüzde teknolojinin hızla ilerlemesi tüketicilerin istek ve ihtiyaçlarında değişikliklere yol açarak firmaların kendilerine farklı satış yöntemleri aramalarını sebep olmuştur. Özellikle dünya genelinde bilgisayar ağlarının birbiriyle bağlantısı sonucu ortaya çıkan, bir iletişim ağı olan internet kullanımının yaygınlaşması günümüz perakendecilerinin müşterileriyle sosyal medya platformlarıyla iletişim kurup ürünlerini satmasını ve hedef kitleye ulaşmasını sağlamıştır. Çalışmada, 'Instagram'da kullanılan yöntemlerin Y kuşağındaki kişilerin satın alma davranışı üzerindeki etkisi' araştırılmıştır. Araştırmanın verileri 384 kişiden yüzyüze anket yöntemi ile elde edilmiştir. Araştırma verileri; güvenirlilik analizi, normallik testi, faktör analizi, korelasyon ve çoklu regresyon analizi ile test edilmiştir. Araştırmanın sonucunda, en yüksek ilişki satın alma davranışı ile tüketici beğenileri ve takipçi sayısı arasında bulunmuştur. Instagramda kullanılan yöntemlerden; görsel imaj ve hizmet alabilme, tüketici beğenileri ve takipçi sayısı, satıcı davranışı ve ünlü model kullanımının satınalma davranışını etkilediği ortaya konmuştur.

Anahtar Kelimeler: Satın alma davranışı, Y kuşağı, Sosyal medya, Instagram

¹ Bu çalışma, 26-28 Nisan 2018 tarihlerinde İzmir Katip Çelebi Üniversitesi'nde 17. Uluslararası Katılımlı İşletmecilik Kongresi'nde sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

The Effect of Social Media Applications on Purchase Behaviors of Generation Y: Instagram Sample

Abstract

The rapid advancement of technology today has led to changes in consumers' demands and needs, causing firms to look for different sales methods. In particular, the widespread use of the internet, a communication network, which is the result of the interconnections of computer networks around the world, allows today's retailers to communicate with their customers through social media platforms to sell their products and reach the target audience. In the study, 'The effect of the methods used on Instagram on the buying behavior of generation Y' was researched. Data were collected from 384 people by face to face survey method. The data were tested by reliability analysis, normality test, factor analysis, correlation and multiple regression analysis. As a result of the study, the highest relationship was found between the buying behavior and the number of consumers' likes and followers. It has been shown that among the methods used on Instagram; the use of visual images and receiving services, the number of consumer likes and the number of followers, the seller behavior and the famous model use affect the purchasing behavior.

Keywords: Purchasing behavior, Generation-Y, Social Media, Instagram

Giriş

Küreselleşme sürecinde gelişen ve adeta lokomotif görevi gören teknoloji ülkemizde internet kullanımını hızla artırmıştır. İnternet aracılığı ile bölgesel uzaklıklardaki mesafeler ortadan kalkmış, satıcı ve alıcının karşı karşıya geldiği pazarlar farklı bir açı kazanmıştır. Tüketiciler ürün almak istediğinde mobil uygulamalar ve internet üzerinden sunulan hizmetlerle daha kolay bir şekilde, az bir maliyetle ve kısa zamanda istediği ürüne ulaşacak hale gelmiştir.

Bilgisayar ağlarının birbirlerine bağlanması sonucu oluşan internet tüm dünyayı birbirine bağlayarak büyüyen bir bilgisayar ağıdır. Bilgisayar teknolojisindeki gelişim bilgisayarların bilgi ve görüntü saklamasını olanaklı kılarak, birbirlerine bağlanma fikrini ortaya çıkarmıştır (Yayla, 2010, s.6). Teknolojideki gelişmeler, pazarlama sektörlerinde çeşitli fırsat ve rekabet ortamları yaratmaktadır. Mobil telefon teknolojilerindeki ilerlemeler pazarlamacılar için kuşaklara göre potansiyel müşterilere ulaşmada yeni iletişim kanalları ortaya çıkarmaktadır (Muk, 2007, s.187). Kuşaklar; 1927-1945 yılları arasında doğanlar gelenekselci kuşak, 1946-1964 yılları arasında doğanlar bebek patlaması kuşağı, 1965-1980 yılları arasında doğanlar X kuşağı ve 1981-1999 yılları arasında doğanlar Y kuşağı olarak sınıflandırılmakta ve günümüzde genç ve yetişkin tüketici pazarını oluşturmaktadır (Castellano, 2014, s.40; Oskaybaş ve ark., 2014, s.17). Y Kuşağı, Milenyum Kuşağı (Kapoor ve Solomon, 2011, s.308), internet bağımlısı kuşak, yalnız kuşak, dijital Kuşak (Lower, 2008, s.83) olarak da adlandırılmaktadır.

Y kuşağındakiler; İnterneti en önemli iletişim aracı olarak görmekte (Chester, 2003, s.8-9) ve teknolojiyi yakından takip ederek kullanmaktadırlar (Arhin, 2009, s.18; Eisner, 2005). Zamanlarının büyük bir kısmını bilgisayarla, cep telefonu ve internet ile etkileşim içinde geçirmektedirler (Kavalcı ve Ünal, 2016, s.1035).

İnternetin yaygın kullanımı ve mobil aygıtların gelişimi hızla büyüyen yeni pazarlama tekniklerini ortaya çıkarmıştır. Bunlardan biri olan sosyal medyada pazarlama aracılığıyla firmalar ürünlerini yedi gün yirmidört saat satmaya başlamış ve e-ticaret firmaları, düşük maliyetle geniş kitlelere kısa sürede ulaşmışlardır. Sosyal medya uygulamalarının en önemli

lerinden biri olan yaygın olarak kullanılan instagram aracılığıyla pazarlama yapan butikler ve ya işletmeler milyonlarca tüketiciye ulaşım ürünlerini satabilmekte ve hizmetlerinden bahsedebilmektedir. İşletmeler milyonlarca kişiye anında ulaşmış olsada, tüketicileri online alışveriş yaparken düşündürülen sebepler bulunmaktadır. Bunlar; satın alacakları ürünleri görememeleri, dokunamamaları ve deneyememeleridir. Bundan dolayı, sosyal medyada satış yaparken kullanılan yöntemlerin tüketicilerin güvenini sağlayacak şekilde planlanması önem arz etmektedir.

Çalışmada, tüketimde yeni alışkanlıklara ve trendlere ortam sağlayan sosyal medya uygulamalarından instagram ele alınarak, kullandıkları yöntemlerin Y kuşağındaki tüketicilerin satın alma davranışları üzerindeki etkisi incelenmiştir. Y kuşağının tercih edilme nedenleri; sosyal medyanın en aktif üreticileri ve tüketicileri, hayatlarının büyük bir kısmını sosyal medya ve iletişim teknolojileriyle geçiren, sosyal medya mecralarını son derece aktif şekilde kullanan, iletişim teknolojileri ve sosyal medyayı bir hayat biçimi olarak yaşayan (Sarı ve ark., 2015) dünya nüfusu içinde önemli bir paya sahip olan, birkaç yıl içerisinde kendinden önceki kuşaklardan daha fazla alım gücüne sahip olacak kuşak olmalarıdır (Baycan, 2017).

Günümüzde instagram; satış yapmak isteyen işletmelerin, butiklerin ve girişimcilerin odak noktası haline gelmiştir. Bu nedenle; işletmelerin, butiklerin, firmaların aralarında mevcut müşterilerini elde tutmak ve yeni müşterileri kazanmak için rekabet başlamıştır. Bu rekabette galip gelebilmek için butiklerin ve ya işletmelerin instagram üzerinden satış yaparken kullandıkları yöntemlerde ilgili tüketicilerin satın alma davranışlarını belirlemek, tüketicilerin hangi ürünleri daha fazla tercih ettiğini ortaya koymak konunun önemini arttırmaktadır. Bu çalışmada amaç, instagramdan interneti en yaygın biçimde kullanan Y kuşağındaki kişilerin instagramda kullanılan yöntemlerin satın alma davranışları üzerindeki etkisini tespit etmektir.

1. Y Kuşağı

Türk dil kurumu terimler sözlüğünde kuşak kelimesi; hemen hemen aynı yıllarda doğmuş olup aynı çağın koşullarını, yani birbirine benzer sıkıntılarını ve yazgılarını yaşamış kişilerin topluluğu olarak tanımlanmaktadır (Taş ve ark., 2017, s. 1034).

1981-1999 yılları arasında doğanlar Y kuşağı olarak sınıflandırılmaktadır (Castellano. 2014, s.40; Oskaybaş ve ark., 2014, s.17). Y kuşağı için; internet kuşağı, echoboomers (Eko Patlaması), millennial (Milenyum Kuşağı) ve nexters (Sonrakiler) gibi farklı isimlerde kullanılmaktadır (Kuyucu, 2014, s. 58-59).

Y kuşağındaki kişiler, farklı olmaktan ve fark edilmekten hoşlanmakta, değişimi destekleyici davranışlar göstermekte, çalıştıkları kurumdan her konuda esneklik beklemektedirler. İş yapış şekilleri, çalışma saatleri, kıyafetleri vb. çoğu tercihlerinde farklılıklar görülen Y kuşağıyla iletişim sağlamak için en önemli nokta, takdir ve geribildirimdir. Yapılan çalışmaların çoğu, Y kuşağının iş tutumları açısından örgüte bağlılık ve iş doyumlarının düşük olduğunu ortaya koymaktadır. Hayattan zevk almak için birinci öncelikleri yaşamak olan bu kuşak, aynı zamanda sabırsız olma özellikleri ile de öne çıkmaktadır (Muslu, 2017).

Y kuşağının en dikkat çekici özellikleri ise teknolojiye olan bağlılıkları olarak görülmektedir. Y Kuşağı teknoloji ile büyümesi hayatlarının her anında teknolojiyi kullanmalarına sebep olmuştur. Bu kuşak teknolojinin tüm imkânlarından işlerini daha iyi yapabilmek için yararlanan bir kuşaktır. Günlerinin hemen hemen neredeyse 15 saati medya iletişim teknolojileri ile etkileşim halinde geçirdikleri bilinen Y kuşakları için teknoloji hayatlarındaki bir çok şeyin simgesidir (Yaşa ve Bozyiğit, 2012, s.33).

2. Sosyal Medya

1978 yılında, Ward Christensen ve Randy Suess arkadaşlarıyla bilgi paylaşımı içerisinde bulunmak ve irtibatta kalmak için Bulletin Board Services (BBS) isimli bir yazılımı hayata geçirerek ilk sosyal ağ örneğini ortaya koymuşlardır. Bu sistem kişilerin “giriş yaparak” çevrim içi oldukları ve diğer insanlarla iletişim kurabildikleri ilk sosyal ağ örneği olmuştur. BBS yazılımı, mesaj okuma, oyun oynamak ve dosya transferi yapmak gibi faaliyetleri oturum açma suretiyle birbirleriyle etkileşime geçerek yapmalarına izin veren bir sistem olarak tanımlanmıştır (Yılmaz Elbaşı, 2015, s.26).

Sosyal medya, bilginin, farklı düşüncelerin ve deneyimlerin kamu olumlu web sitelerince paylaşımını sağlayan ve internet dünyasını hızla

hayatımıza yerleştiren bir uygulama alanı ve (Weinberg, 2009, s.1) bloglardan vikilere, fotoğraflardan videolara kadar insanların çevrimiçi paylaşımlarının, etkileşimlerinin ve yorumlarının yer aldığı bir platformdur (Hazar, 2011, s.154). Sosyal medya Web 2.0 anlamında da kullanılmaktadır. Çok fazla birbirlerinin yerine kullanılan ve karıştırılan bu kavramlar, temel noktalarda birbirlerinden farklılık göstermektedirler. Web 2.0 bir uygulamalar platformu iken, sosyal medya bu altyapıları kullanan iletişim araçlarının bütününe verilen addır (Yayla, 2010, s.59). Sosyal medyanın, geleneksel medyadan en önemli farklılığı, herhangi bir kişinin sosyal medyanın içeriğini yaratabilmesi, yorumda bulunabilmesi ve katkı sağlayabilmesidir (Scott, 2010, s.38). Sosyal medyayı eşsiz kılan özelliği bireylerin yabancılarla tanışması değil, var olan bağlantılarını izleyebilme ve onlarla düşüncelerini rahatça paylaşabilmesidir (Ellison ve diğerleri, 2007, s.1143).

Sosyal medya zamanla vazgeçilmez bir araç olarak kullanılmaya başlanmış ve toplumsal hayatta önemli bir konumu işgal etmiştir. Söz konusu olan bu konumundan işletmelerde kendilerine pay çıkararak sosyal medya uzantılı pazarlama yaparak tüketicilere ulaşmaya çalışmışlardır (Terkan, 2014, s.58). Tüketiciler artık bir mal ve ya hizmeti alırken öncelikle sosyal medya; facebook, instagram vb sitelerden gerçek kullanıcı yorumlarına bakarak işlemlerini başlatmaktadırlar. Diğer kullanıcılar gibi kendileri de ürün ya da hizmet hakkında görüşlerini kullanıcılara ve alıcılara iletmektedirler (Hashımzada, 2015, s.35).

3. Instagram

Instagram, Ekim 2010 yılında Kevin Systrom ve Mike Krieger adlı iki girişimci tarafından kurulmuştur. Başlangıçta, sosyal medyada ücretsiz fotoğraf ve video paylaşma uygulaması olan instagram, kullanıcılarına çektikleri bir fotoğraf üzerinde dijital filtre kullanma ve bu fotoğrafı instagram'ın da dâhil olduğu, sosyal medya servisleri ile paylaşma imkanı tanımıştır (www.wikipedia.org) Instagram ilk haftasında 200 bin kullanıcı ile tanışmıştır. 3 ay sonra ise 4 milyon kullanıcıya ulaşmıştır (www. sosyal-medya.com)

Merkezi San Francisco’da bulunan instagram dünyanın en önemli sosyal medya şirketleri arasında sayılmaktadır. Şirketin yatırımcıları arasında facebook ve twitter’ın yöneticileri ile çalışanları da bulunmaktadır (www.medyaakademi.org) Instagram, Nisan 2012 yılında sosyal medya devi facebook tarafından 1 milyar dolara satın alınmıştır (www.wikipedia.org) Facebook’un Instagram’ı satın alması aslında bir yetenek transferi olarak görülmüştür. Yaratıcı instagram ekibi facebook çatısı altında çalışmaya ve uygulamayı bağımsız olarak kullanmaya devam etmiştir. Satın almanın sonucu olarak bundan sonra instagram’ın facebook ile entegrasyonunun daha güçlü olması beklenmektedir. (www.webrazzi.com). Dünyanın en hızlı takipçi toplayan uygulaması olma başarısını da sağlayan instagram Türkiye’de de yoğun olarak kullanılmaktadır (www.medyaakademi.org).

2017 yılının nisan ayında yapılan açıklamalara göre, instagram’ın aylık aktif kullanıcı sayısı 700 milyon civarı olarak açıklanmıştır. Aradan geçen 5 ay sonraki açıklamalara göre, instagram aylık aktif kullanıcı sayısını 800 milyon kişiye, günlük aktif kullanıcı sayısını ise 500 milyon kişiye çıkarmıştır (www.webtekno.com).

Instagram’da eğlenceli fotoğraf ve videoların olması, işletme hesabının kalitesi, ayrıca mal ve hizmet bakımından farklı kalite ve fiyatta birden çok seçeneğin aynı anda tüketiciye sunulması tüketicinin instagram’dan alışveriş yapmasını arttıran unsurlar olarak belirlenmiştir (Dariswan ve Indriani, 2014 , s.14).

Son yılların en iyi çıkışı yapan sosyal medya uygulamalarından biri olan instagram, kullanıcılarının her geçen gün artması markaların sosyal medya pazarlama stratejilerine instagram’ı dâhil etmelerini sağlamıştır. Hangi mecrada olursa olsun satıcı ve tüketicinin bir araya gelemediği, ürünlerin uzaktan pazarlanması üzerine kurulmuş bir sistemle instagram sayesinde milyonlarca tüketiciye ulaşılmıştır. İşletim sistemine indirilebilen ve dünya çapında ünlenen uygulama kişilerin en gözde sosyal medya adreslerinden biri olmuştur.

3.1. Instagram’da Ürün Satarken Kullanılan Yöntemler

Aşağıda, araştırmanın modelinde yer alan, instagramda satış yaparken tüketicilerin satın alma davranışı üzerinde etkisi olan işletmelerin veya butiklerin kullandığı yöntemler ile ilgili kısaca bilgiler verilmiştir.

3.1.1. Görsel İmaj ve Hizmet Alabilme

Weinberg (2009), ürün fotoğraflarının sosyal ağa yüklendiğinde çözünürlük kalitesinin iyi olması durumunda, işletmelerin sosyal medya pazarlamasından daha fazla satış yapacağını ve kazanç elde edebileceğini ifade etmiştir. Tüketiciler bir ürünü satın alırken fotoğraf olarak paylaşılan ürünün görüntü kalitesine önem vermektedirler. Hiç bir tüketici görüntü çözünürlüğü kötü olan kalitesiz olan videoları, resimleri beğenmez, beğenilmeyen videolar ve resimlerdeki ürünlerde istenilen düzeyde satılamayabilir. Wallsbeck ve Johansson (2014) yılında, Y kuşağı tüketicilerinin Instagram pazarlamasıyla ilgili davranış ve görüşleri ile ilgili yapmış oldukları çalışmada, kişilerin ürün tanıtımında videodan çok fotoğrafı tercih ettiklerini ortaya koymuşlardır.

Tüketiciler bir ürünü satın alırken satın aldıkları butiklerin kapıda ödemesi, ürün iadesi ve değişimi, hızlı teslimatı olması gibi hizmetlere önem vermektedir. Tüketiciler, butiklere havale ve ya eft yapmak yerine ürünün gönderilmeyeceği endişesiyle kapıda ödemeyi tercih etmektedirler. Bu nedenle bu tarz hizmetler sağlanılarak müşteriler kazanılabilir. Yaşa Özel-türkay ve ark., (2017) yılında yapmış oldukları çalışmada, tüketicilerin sırasıyla kapıda ödeme kolaylığı, iade koşulları ve kolay alışveriş yapma, ürün çeşitliliği, fiyatının uygun olması özelliklerinden dolayı instagram'dan alışveriş yapmayı tercih ettiklerini ifade etmişlerdir.

3.1.2. Tüketici Beğenileri ve Takipçi Sayısı

Tüketiciler için butiklerin takipçi sayısının fazla olması güven ifade etmektedir. Bu nedenle, butikler takipçi sayısını arttırmak için doğru #hashtagleri seçerek takipçi sayısını artırabilir ve paylaşımlarının daha fazla kişiye ulaşmasını sağlayabilir. Hashtag (Etiket) paylaşılan fotoğrafların konusunu ve amacını belirlemek için # sembolüyle kullanılan kelimeler olarak tanımlanmaktadır (www.ideasoft.com, 2018). Böylelikle hem takipçi sayısı hemde beğeni sayısı artmakta ve müşterinin ilgisini daha fazla toplayabilmektedir. Yaşa Özel-türkay ve ark., (2017) yılında yapmış oldukları çalışmada, katılımcıların hemen hepsinin beğeni sayısının, olumlu ve olumsuz yorumların satın alma davranışlarını etkileyen unsurlar oldu-

đunu belirtmişlerdir. Yaptığımız çalışmada da, satın alma davranışı boyutu ile en yüksek ilişki tüketici beğenileri ve takipçi sayısı boyutu arasında bulunmuştur.

3.1.3. Satıcı Davranışı ve Ünlü Kullanımı

Dünya genelinde bir ürünü tanıtmak için ünlü kişilerin kullanılması pazarlama iletişimi açısından oldukça yaygın bir yöntemdir (Fleck ve ark., 2012, s. 651; Kennedy, 2017, s. 70). Ünlüler, tanınırlıkları sayesinde tüketicilerin ilgisini çekme, bu ilgiyi sürdürme ve yoğun mesaj trafiğinde marka mesajlarını hatırlatabilme konusunda işletmelere katkı sağlamaktadırlar (Erdogan, 1999, s. 291). Bu nedenle yapılan araştırmada işletmelerin ve ya butiklerin satış oranını arttırması için bu yöntemi kullanmaları önem arz etmektedir. Ayrıca müşteriye kazanmak isteyen işletmeler ve ya butikler tüketicilerin sorularına cevap vermelidir.

4. Satın Alma Davranışı

Satın alma davranışı, kişilerin ürün ve hizmetleri satın almalarını kullanmalarını kapsayan karar verme süreci ve davranışlarıdır. Tüketici satın alma davranışı ise, kişilerin ürünleri ve ya hizmetleri iş amacı gütmeyen, kişisel kullanımı ve ya hane halkının kullanımı için satın almasıdır (Pride ve Ferrell, 2000, s.195).

Tüketici satın alma süreci, tüketicinin satın alma öncesi, satın alma aşaması ve sonrasına ait tüm süreci kapsamaktadır. Bu kavram tüketicinin neden satın aldığı sorusuyla da yakından ilişkilidir. Süreç, satın alma davranışını bir karar süreci olarak incelemektedir. Tüketici satın alma karar süreci, fiili satın almadan daha önce başlamakta ve satın alımdan çok daha sonra da sonuçlarını devam ettirmektedir (Tek ve Özgül, 2005, s. 183).

Literatürde instagramda satış yaparken kullanılan yöntemlerin satın alma davranışı üzerine etkisiyle ilgili çalışma sayısı çok fazla bulunmaktadır. Bu nedenle çalışmanın literatürdeki boşluğu doldurması önemlidir.

5. Online Tüketici ve Online Alışverişin Avantajları

Pazarlama bileşenlerini; arzuları, istekleri ve ihtiyaçları için satın alan ve ya satın alma durumunda olan gerçek kişilere tüketici denmektedir. Tüketici, bir örgütün hedef pazarında bulunan ve kendine sunulan pazarlama bileşenlerini kabul ve ya reddeden kişidir. Toplam hedef pazarı oluşturan tüketiciler, işletmenin pazara yönelik faaliyetlerinde temel belirleyicilerdir (İslamoğlu, 2003, s.5).

Online tüketiciler, bilgi bakımından donanımlı, birçok benzer ürünleri birbiriyle kıyaslayabilme şansına sahip kişilerdir. Teknoloji tüketicilerin başkalarıyla işbirliği yapmalarına ve kendilerini ifade etmelerine olanak tanımaktadır (Kotler, 2012, s.15-17). Tüketicinin neyi, nereden, hangi şekilde, ne zaman, niçin satın aldıklarını açıklamaya çalışan tüketici davranışlarıdır (Akturan, 2007, s.238). Tüketicilerin online tüketici satın alma davranışlarında, online alışverişle ilgili üç temel fikre sahip oldukları görülmektedir. Bunlar; zamandan tasarruf, uygun fiyat, istek ve ihtiyacı doğrultusunda kendisine en uygun ürünü bulmaktır (Punj, 2011, s.134).

Tüketicilere göre Online Alışverişin Avantajları aşağıda belirtilmiştir;

- **Zamandan Tasarruf** : İnternet üzerinden alıveriş, geleneksel alışveriş ortamında karşılaşılan mağaza yoğunluğu ve kuyrukta bekleme vb. problemleri giderme, satın alma alternatifleri, 7/24 alışveriş imkânı ve geniş bir ürün ağı gibi avantajlar sağlamaktadır (Algür, 2011, s.3668). Aynı zamanda, İnternet üzerinden alışveriş tüketicilere daha fazla bilgiye daha kısa zamanda, daha az maliyetle ulaşma avantajları da sağlamaktadır (Turan, 2011, s.130).
- **Bilgi Akışı Hızı**: Günümüzde tüketiciler satın almak istedikleri ürünle ilgili olarak daha fazla bilmek, anlamak ve soru sormak ihtiyacındadırlar. İnternet mağazalarında ürün ve hizmet ile ilgili her tür bilgi tüketicilere hemen kolaylıkla aktarılmaktadır (Kırcova, 2012, s.65).
- **Uygun Ürünü Bulma**: Günümüzde en başarılı internet stratejilerinden bazıları yoğun kalabalıkta hizmetten hoşlanmayan müşterilere ürünleri ulaştırmak ve geleneksel olarak nitelendirilen mağazalarda bulunmayan ürünlere olan tüketici talebini karşılamaktır (Scott, 2009, s.42).

- İnternet teknolojileriyle veri tabanlı pazarlama uygulamalarının kullanılması, tüketicilerin isteklerine ve beklentilerine uygun, kişiselleştirilmiş ürünlerin oluşturulmasına, hizmetlerin sunulmasına olanak sağlamaktadır. Ayrıca internet, alıcılar ve satıcılar arasında etkileşim sağlayarak tüketicilerin ürün geliştirme aşamasından itibaren sürece dâhil edilerek farklı deneyimler yaşamasını sağlamaktadır. Bu durum işletmelerin müşteri odaklı olmalarını tüketicilerin ise istedikleri ürünleri elde etmelerini sağlamaktadır (Çakır ve Elden, 2010, s.7).
- **Fiyatların Ucuz Olması:** Diğer yandan tüketicilere fiyat bakımından ek maliyet getirmemesi, aksine çoğu durumda daha ucuz olması tüketicilerin internetten alışverişini tercih etmelerine neden olarak gösterilen özelliklerdendir (Kırcova, 2012, s.67).
- **Ürünleri Karşılaştırabilme:** Tüketiciler internet aracılığı ile ürünleri ve özelliklerini kolay bir şekilde karşılaştırabilmektedir. Bu sayede, gerektiğinde alternatif ürünleri satın alabilmektedirler.
- **Ürün Geri İade ve ya Değişim Olanakları:** Herhangi bir sebepten dolayı müşteri tarafından işletmeye iade edilmesi düşünülen ürün için, üretici firmanın gerekli hassasiyeti göstermesi müşteri memnuniyeti bakımından önem arz etmektedir (Öztürk, 2016, s. 21). Tüketiciler ürünlerde bir sorun olması durumunda ve ya ürünler beklentilerini karşılamadığı takdirde iade-değişim olanaklarını kullanabilmektedir. Bundan dolayı online alışveriş tüketici memnuniyetini yadsınamayacak seviyelere getirmektedir.
- **Ürün İndirimlerini Takip Edebilme ve Kuponlar:** Tüketiciler yüzlerce markanın; çanta, ayakkabı, çocuk kıyafetleri, ev eşyaları kategorilerinde indirim yapıldığında anında haberdar olabilmektedirler. Ayrıca, internetten alışverişte indirim kupon kodları kullanarak ürünü ucuza alıp tasarruf sağlayabilmektedirler.

6. Metodoloji

6.1. Araştırmanın Amacı

Araştırmanın amacı, sosyal medya platformlarından olan instagramı ele alarak, pazarlamada kullandıkları yöntemlerin Y kuşağındaki tüketicilerin satın alma davranışları üzerindeki etkisini incelemektir. Son yıllarda

ülkemizde de hızla yayılan ve aktif kullanılan instagram; satış yapmak isteyen firmaların, butiklerin ve girişimcilerin ilgi odağı haline gelmiştir. Bu nedenle, işletme ve ya butik sahiplerinin aralarında müşterileri kendilerine çekmek için rekabet başlamıştır. Bu rekabet ortamında instagramda mevcut müşterileri bünyesinde tutmak ve yeni müşterileri kazanmak, satışlarını arttırmak isteyen butiklerin hangi yöntemleri kullanması gerektiği, hangi ürünlerin instagram üzerinden daha fazla tercih edildiğini bilmesi konunun önemini arttırmaktadır.

6.2. Araştırma Kapsamı ve Kısıtları, Örneklem

Araştırma İzmir İlinde yaşayan instagram kullanan ve instagramdan alışveriş yapan Y kuşağındaki kişiler ile sınırlandırılmıştır. Bu kişilere tesadüfi olmayan örnekleme yöntemlerinden biri olan kolayda örnekleme yöntemi kullanılmış ve 384 kişiyle yüzyüze görüşülerek anket verileri elde edilmiştir. Araştırmanın en önemli kısıtını, zaman ve maddi kaynak yetersizliğinden uygulamanın sadece İzmir ilinin merkezinde yapılması oluşturmaktadır. TÜİK verilerine göre İzmir ilinin nüfusu 2017 yılında 4 279 677'dir (TÜİK, 2018). Ana kütle belirlendikten sonra örnek hacminin elde edilmesinde aşağıdaki formül kullanılmıştır (Baş, 2008):

$$n = \frac{N * t^2 * p * q}{d^2 * (N - 1) + t^2 * p * q}$$

n = Örnekleme alınacak birey sayısı,

N = Hedef kitledeki birey sayısı (4 279 677),

p = İncelenen olayın gerçekleşme olasılığı (0,50),

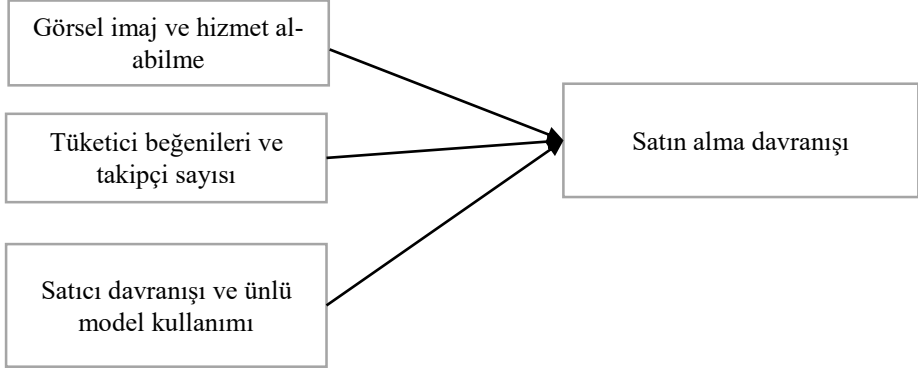
q = İncelenen olayın gerçekleşmeme olasılığı (0,50),

t = Standart normal dağılım değeri (1,96),

d = Örnekleme hatası (0,05)'dir.

Araştırmada, %0,05 hata payı, %95 güven aralığında örnek hacmi 384 olarak belirlenmiştir.

6.3. Araştırmanın Modeli ve Hipotezleri

Araştırma modeliyle ilgili hipotezler;

- H1: Görsel imaj ve hizmet alabilme, satın alma davranışı üzerinde etkilidir.
- H2: Tüketici beğenileri ve takipçi sayısı, satın alma davranışı üzerinde etkilidir.
- H3: Satıcı davranışı ve ünlü model kullanımı, satın alma davranışı üzerinde etkilidir.

6.4. Araştırmada Kullanılan Anket Formu ve Ölçek

Bu araştırmada veri toplama yöntemlerinden biri olan yüzyüze anket yöntemi kullanılmıştır. Anketler 2017 yılı Mart ayında İzmir İlinde yaşayan instagram kullanan ve instagramdan alışveriş yapan Y kuşağındaki kişilere uygulanmıştır. Araştırmada anket formu oluştururken Weinberg, T (2009), Bergström ve Backhman (2013), Wallsbeck ve Johansson (2014), Yaşa Özeltürkay ve ark., (2017), Yücel ve Kızkapan (2016)'nın çalışmalarından yararlanılmıştır. Anket formu 2 farklı bölümden oluşmaktadır. Anketin ilk bölümünde demografik özelliklere ilişkin 6 soru bulunmaktadır. İkinci bölümünde Y kuşağındaki kişilerin İKY (instagramda kullanılan yöntemler) ölçeğinde (görsel imaj ve hizmet alabilme :7 ifade, tüketici beğenileri ve takipçi sayısı: 4 ifade, satıcı davranışı ve ünlü model

kullanımı: 2 ifade) 13 ifade, satın alma davranışı ölçeğinde 6 ifade bulunmaktadır. İkinci bölümünde aynı zamanda; Y kuşağındaki kişilerin instagram kullanma sıklıkları ve instagramda harcadıkları zaman, instagramdaki içeriklere yorum yapıp yapmadıkları, instagramdan alışveriş yaptığı kategorilerle ilgili sorular bulunmaktadır. Özdamar (1999)'a göre, Cronbach alpha güvenilirlik değerinin 0,80-0,90 arasında olması yüksek düzeyde güvenilir olduğu ve 0,90-1,00 arasında çok yüksek düzeyde güvenilir olduğunu ifade etmektedir. Faktör analizi yapılmadan önce uygulanan güvenilirlik analizi sonucunda, 13 ifadeden oluşan İKY ölçeğinin tümü için Cronbach Alpha değeri 0,875 olarak bulunmuştur. Buda yapılan araştırmadaki ölçeğin yüksek düzeyde güvenilir olduğunu ifade etmektedir. İKY ölçeğinde açımlayıcı faktör analizi sonucunda 3 alt boyut elde edilmiştir. 6 ifadeden oluşan satın alma davranışı ölçeği ise tek faktör altında toplanmıştır. Satın alma davranışı ölçeğinin tümü için Cronbach Alpha değeri 0,827'dir. Buda ölçeğin yüksek düzeyde güvenilir olduğunu göstermektedir. Hazırlanan anket formundaki ölçekle ilgili sorular için 5'li likert ölçeği kullanılmıştır. 5'li likert ölçeğinde değerlendirme; (1) Kesinlikle katılmıyorum, (2) Katılmıyorum, (3) Kararsızım, (4) Katılıyorum, (5) Kesinlikle katılıyorum şeklinde yapılmıştır.

6.5. Verilerin Analizi

Araştırma veri analizi SPSS 23 paket programı kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Güvenirlik analizinden sonra, verilerin normal dağılım gösterip göstermediğini ortaya koymak için her iki ölçeğede normallik testi yapılmıştır. Normallik testinde veri gruplarının basıklık (kurtosis) ve çarpıklık (skewness) değerleri incelenmiştir. Çarpıklık ve basıklık ölçüsü +2 ile -2 aralığında değerler almış olan grupların normal dağılım gösterdiği kabul edilebilmektedir (George ve Mallery, 2003). İKY ve Satın alma davranışı ölçekleri için yapılan normallik testine göre ölçeklerin normal bir dağılıma sahip oldukları belirlenmiştir. Böylelikle analizlerde parametrik testlerin kullanılması uygun görülmüştür. Araştırma hipotezlerini test etmeden önce, İKY ile satın alma davranışları özelliği arasındaki ilişki Pearson korelasyonu katsayısı ile hesaplanmıştır. Daha sonra insta-

gramda kullanılan yöntemlerin Y kuşağındaki kişilerin satın alma davranışı üzerine etkisini belirlemek için çoklu regresyon analizi uygulanmıştır.

7. Araştırma ve Bulgular

Tablo 1. Tüketicilerin Demografik Özellikleri

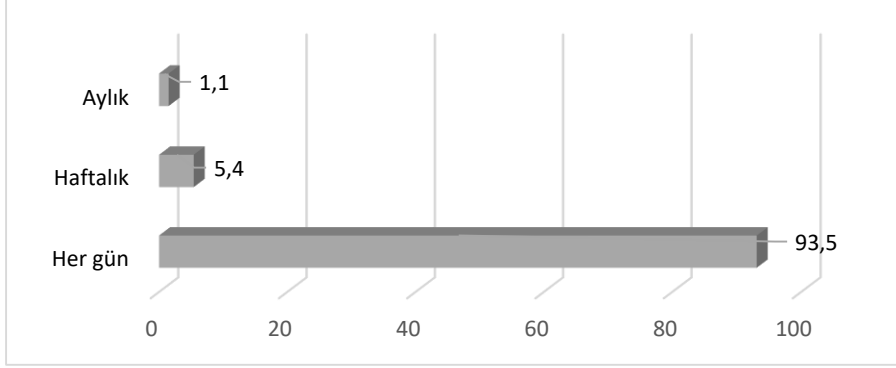
Cinsiyet	f	%	Doğum Tarihi	f	%
Kadın	180	46,9	1981-1984	124	32,3
Erkek	204	53,1	1985-1988	112	29,2
Toplam	384	100,0	1989-1992	88	22,9
Meslek	f	%	1993-1996	f	%
Memur	174	45,3	1997-1999	18	4,7
İşçi	106	27,6	Toplam	384	100,0
Serbest Meslek	78	20,3			
Özel sektör	12	3,1	Medeni durum	f	%
Öğrenci	14	3,7	Evli	177	46,1
Toplam	384	100,0	Bekar	179	46,6
Gelir	f	%	Boşanmış	28	7,3
1000 TL ve altı	62	16,1	Toplam	384	100,0
1001-1500 TL	43	11,2			
1501-2000 TL	60	15,6	Eğitim durumu	f	%
2001-2500 TL	92	24,0	İlköğretim	45	11,7
2501-3000 TL	43	11,2	Ortaöğretim	150	39,1
3001-3500 TL	52	13,5	Lisans	163	42,4
3501 TL ve üzeri	32	8,4	Lisansüstü	26	6,8
Toplam	384	100,0	Toplam	384	100,0

Tablo 1’de, araştırmaya katılanların %46,9’u kadın, %53,1’i erkektir. Doğum tarihlerine bakıldığında en fazla %32,3 ile 1981-1984 tarihli grubunun olduğu görülmektedir. Tüketicilerin, %46,1’i evli, %46,6’sı bekar, %7,3’ü ise boşanmıştır.

Katılımcıların aylık ortalama gelirlerine bakıldığında, %16,1’i 1000 TL ve altı, %11,2’si 1001-1500TL, %15,6’sı 1501-2000TL, %24,0’ı 2001-2500TL, %11,2’si 2501-3000TL, %13,5’i 3001-3500TL, %8,4’ü 3500TL ve üzeri gelire sahip olduğu görülmektedir. Mesleğe göre; %45,3’ü memur, %27,6’sı işçi, %20,3’ü serbest meslek, %3,1’i özel sektör, %3,7’si öğrencidir. Eğitim durumu incelendiğinde, %11,7’sinin ilköğretim, %39,1’inin ortaöğretim,

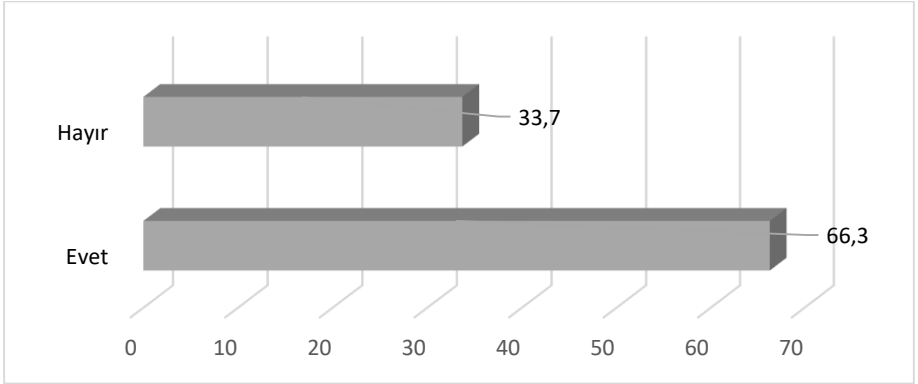
%42,4'ünün lisans, %6,8'inin lisansüstü mezunu olduğu tespit edilmiştir. (Tablo 1).

Grafik 1. Y kuşağındaki Kişilerin Instagram Kullanma Sıklıkları (%)

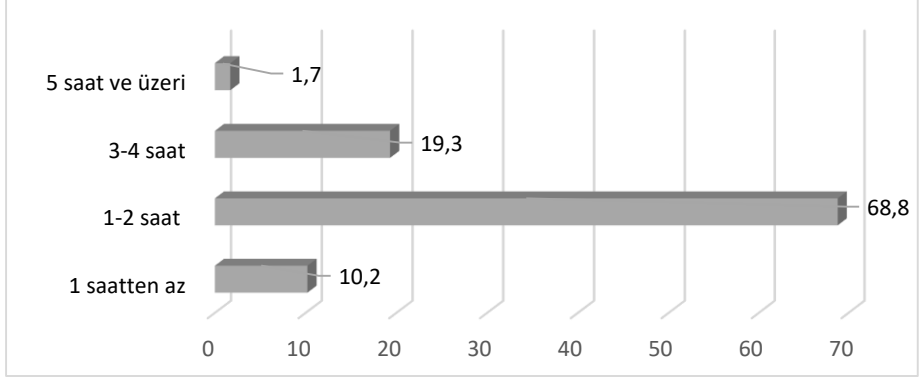
Grafik 1'de, ankete katılanların, %93,5'inin hergün instagramı kullandığı tespit edilmiştir.

Grafik 2. Y kuşağındaki Kişilerin Instagramdaki İçeriklere Yorum Yapıp Yapmadıkları (%)

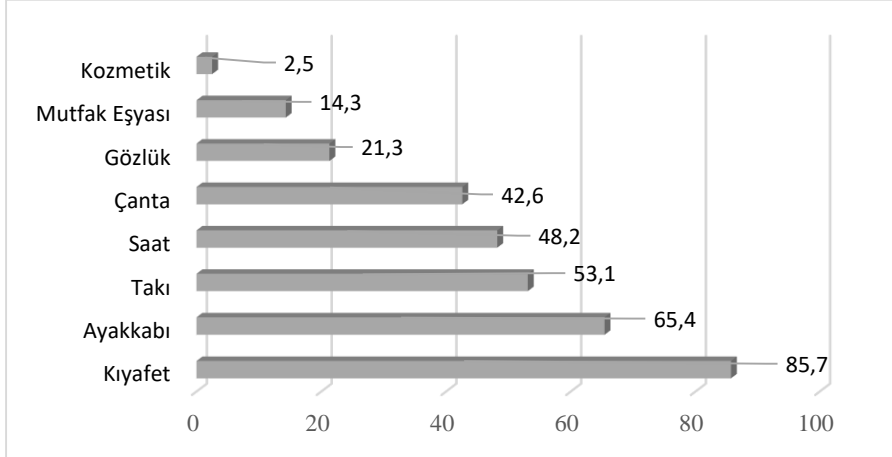
Ankete katılan, Y kuşağındaki kişilerin, %66,3'ü instagramda yer alan içeriklere yorum yaptıklarını belirtirken, %33,7'si yapmadıklarını belirtmiştir.

Grafik 3. Y Kuşağındaki Kişilerin Instagramda Harcadıkları Zaman (%)

Grafik 3’de, ankete katılan Y kuşağındaki kişiler, Instagram da günde ortalama kaç saat harcıyorsunuz? sorusuna %10,2’si 1 saatten az, %68,8’i 1-2 saat, %19,3’ü 3-4 saat arası, %1,7’si 5 saat ve üzeri cevabını vermiştir.

Grafik 4. Y Kuşağındaki Kişilerin Instagramdan Alışveriş Yaptığı Kategoriler (%)

*Birden fazla seçeneğe cevap verildiği için toplam %100’ü aşmaktadır.

Grafik 4’de, ankete katılan Y kuşağındaki kişilerin instagramdan alışveriş yaptığı kategoriler sırasıyla; kıyafet (%85,7), ayakkabı (%65,4), takı(%53,1), saat(%48,2), Gözlük(%21,3), mutfak eşyası(%14,3), kozmetik(%2,5) dir.

Tüketicilerin İKY Ölçeğinin tümü için Cronbach Alpha değeri 0,875 olarak bulunmuştur.

Tablo 2. İKY Ölçeği KMO ve Bartlett Sonuçları

Kaiser Meyer Olkin (KMO)			0,841
Bartlett Sphericity Testi	χ^2 (Ki - Kare)		2483,533
	Sd (Serbestlik derecesi)		78
	P (Olasılık)		0,000*

*0,001 anlamlılık düzeyi

İKY: Instagramda Kullanılan Yöntemler

Çalışmada, 'Instagram'da kullanılan yöntemlerin Y kuşağındaki kişilerin satın alma davranışı üzerindeki etkisi' ölçeği verilerine faktör analizi uygulanmıştır. Bunun öncesinde veri setinin faktör analizi için uygun olup olmadığı KMO ve Bartlett testi ile sınanmıştır. Kaiser-Meyer Olkin (KMO) testinin sonucu 0,841 bulunmuştur. Test sonucunun 0,50'den büyük olması faktör analizine devam edilebileceği anlamına gelmektedir (Şencan, 2005). $\chi^2=2483,533$, $d=78$, $P<0,001$ (Tablo 2). Daha sonra, çalışmanın faktör analizinde varimax dik eksen döndürme tekniği kullanılmıştır.

Tablo 3. Instagram'da Kullanılan Yöntemler (IKY) Ölçeği Varyans Açıklama

Faktör	Başlangıç özdeğerleri			Toplam faktör yükleri (Döndürülmüş)		
	Toplam	Açıklanan varyans (%)	Birikimli	Toplam	Açıklanan varyans (%)	Birikimli
1	5,433	41,796	41,796	4,037	31,054	31,054
2	1,782	13,705	55,500	2,498	19,214	50,268
3	1,180	9,076	64,577	1,860	14,309	64,577
4	,888	6,829	71,405			
5	,659	5,069	76,475			
6	,592	4,554	81,028			
7	,559	4,301	85,329			
8	,458	3,523	88,852			
9	,430	3,307	92,159			
10	,411	3,158	95,316			
11	,262	2,012	97,329			
12	,190	1,460	98,789			
13	,157	1,211	100,000			

Tablo 3’de IKY ölçeğine bakıldığında, faktör analizi sonucu toplam varyansın %64,57’sini açıklayan 3 faktör elde edilmiştir. Faktör 1’in varyansın %31,054’ünü, faktör 2’nin varyansın %19,214’ünü, faktör 3’ün varyansın %14,309’unu açıkladığı görülmektedir.

Tablo 4. Instagram’da Kullanılan Yöntemler Ölçeği (İKY), Alt Boyutlar Faktör Analizi

Faktör	İfadeler	Faktör Yükleri	Cronbach Alpha
Faktör 1	Instagramda hazır giyim satan kişilerin ve ya işletmelerin ürünlerinin fotoğrafları yüksek kalite ve çözünürlükte çekilmiş olmalıdır.	,661	0,892
	Instagramda hazır giyim satan kişiler ve ya işletmeler ürünlerle ilgili videolar çekmelidir.	,609	
	Instagramda hazır giyim satan kişiler ve ya işletmeler ürünler hakkında ayrıntılı bilgi vermelidir.	,834	
	Instagramda giyisi alırken manken üzerindeki halini görmek isterim.	,871	
	Instagramda hazır giyim satan butiklerin kapıda ödemesi olmalıdır.	,837	
Faktör 2	Instagramda hazır giyim satan kişilerin ve ya işletmelerin ürün iadesi ve ya değişimi olmalıdır.	,811	0,740
	Instagramda hazır giyim satan kişilerin ve ya işletmelerin hızlı teslimatı olmalıdır.	,506	
	Instagramda hazır giyim satan kişilerin ve ya işletmelerin takipçi sayısının fazla olmasına bakarım.	0,828	
	Instagramda hazır giyim satan kişilerin ve ya işletmelerin beğenilerinin fazla olmasına bakarım.	0,761	
Faktör 3	Instagramda hazır giyim satan kişilerin ve ya işletmelerin tanınmış kişiler tarafından takip edilmesi önemlidir.	0,722	0,661
	Instagramda hazır giyim satan kişilerin ve ya işletmelerin ürünlerinin altındaki yorumlara bakarım.	0,579	
	Instagramda hazır giyim satan kişilerin ve ya işletmelerin paylaştığı ürünü bir ünlünün üstünde görürsem alırım.	0,790	
	Instagramda hazır giyim satan kişilerin ve ya işletmelerin bana hızlı bir şekilde dönüş yapması ve resimler altında sorulan sorulara cevap verip vermediğine bakarım.	0,812	

Faktör analizi sonucunda 13 ifadenin faktör yükü 0,45'in üzerinde bulunmuştur. Bu nedenle hiç bir ifade ölçekten çıkarılmamıştır. İKY verilerine açımlayıcı faktör analizi yapılması neticesinde 3 alt boyut elde edilmiştir. Faktör 1 Görsel imaj ve hizmet alabilme, Faktör 2 Tüketici beğenileri ve takipçi sayısı, Faktör 3 Satıcı davranışı ve ünlü model kullanımı olarak adlandırılmıştır. Belirtilen üç faktör için Cronbach Alpha değerleri 0,50'nin üzerinde tespit edilmiştir (Tablo 4).

Faktör 1'in 7 maddeden oluştuğu ve bu boyut altında yer alan maddelerin faktör yük değerlerinin 0,506 ile 0,871 arasında değiştiği, Faktör 2'nin 4 maddeden oluştuğu faktör yük değerlerinin 0,579 ve 0,828, Faktör 3'ün 2 maddeden oluştuğu faktör yük değerlerinin 0,790 ve 0,812'den oluştuğu tespit edilmiştir (Tablo 4).

Tablo 5. Satın Alma Davranışı Ölçeği KMO ve Bartlett Sonuçları

Kaiser Meyer Olkin (KMO)		,866
Bartlett Sphericity Testi	χ^2 (Ki-Kare)	1172,126
	Sd (Serbestlik Derecesi)	15
	P (Olasılık)	0,000*

Çalışmada, Satın alma davranışı ölçeği verilerine faktör analizi uygulanmıştır. KMO ve Bartlett testi ile, (KMO) değeri 0,866 bulunmuştur. Test sonucunun 0,50'den büyük olduğu için analizine devam edilebilmektedir (Şencan, 2005). $\chi^2= 1172,126$, $d=15$, $P<0,001$.

Tablo 6. Satın Alma Davranışı, Alt Boyutlar Faktör Analizi

Faktör	İfadeler	Faktör Yükleri	Faktörün Açımlayıcılığı (%)	Cronbach Alpha
Satın Alma Davranışı	Instagramda işletmelerin ve ya butiklerin ürünleri hakkında yapılan yorumları dikkate alarak satın alırım.	,675	63,732	,827
	Instagram'da işletmelerin ve ya butiklerin hizmetleri hakkında yapılan yorumları dikkate alarak satın alırım.	,452		
	Instagramda yakın çevrem bir butiği tavsiye ederse satın alırım.	,642		
	Instagramda satın aldığım üründen memnun kalırsam tekrar satın alırım	,653		

Mağazalardan ürünü almaya vakit bulamadığım zaman instagramdan ürünü satın alırım.	,704
Instagramda, ürünün fiyatı uygunsa satın alırım.	,674

Maddelerin ait olduğu faktörle olan ilişkisini açıklayan faktör yük değeri katsayısı için uygulamada genel olarak 0,45 üzeri değerler madde seçimi için iyi bir ölçüt olarak önerilmektedir (Büyüköztürk, 2002:118). Tablo 6’da, Satın alma davranışı ölçeği tek faktör altında toplanmıştır. Faktörün 6 ifadeden oluştuğu ve bu boyut altında yer alan maddelerin faktör yük değerlerinin 0,452 ile 0,704 arasında değiştiği belirlenmiştir. Faktör yükleri 0,45’in üstünde olduğundan hiç bir ifade ölçekten çıkarılmamıştır. Satın alma davranışı ölçeğinin tümü için Cronbach’s Alpha değeri 0,827’dir (Tablo 6).

Korelasyon Analizi ve Regresyon Analizi

Tablo 7. Ölçekler Arası İlişkiler

	Instagram’da Kullanılan Yöntemler	Satın Alma Davranışı
Instagram’da Kullanılan Yöntemler (İKY)	r= 1	r= ,899**
	p< ,01	p< ,01
Satın Alma Davranışı (SAD)	r= ,899**	r= 1
	p< ,01	p< ,01

**p< ,01; (çift yönlü)

Instagramda kullanılan yöntemler ile satın alma davranışı arasında $r=0,899$ değeriyle $p<0,01$ 'den küçük olduğundan anlamlı, pozitif ve yüksek düzeyde bir ilişki olduğu belirlenmiştir (Tablo 7).

Tablo 8. Betimleyici İstatistikler ve Korelasyon Değerleri

Değişken	Çar.	Bas.	1	2	3	4
Görsel imaj ve hizmet alabilme	-,215	-,027	1	,826**	,739**	,812**
Tüketici beğenileri ve takipçi sayısı	-,082	-,750		1	,758**	,843**
Satıcı davranışı ve ünlü model kullanımı	-,063	-,196			1	,826**
Satın alma davranışı	-,525	-,364				1

Tablo 8'e bakıldığında, satın alma davranışı boyutu ile en yüksek ilişki tüketici beğenileri ve takipçi sayısı boyutu arasında (0,843; $p < 0,01$) bulunurken, en düşük ilişki de görsel imaj ve hizmet alabilme olarak (0,812; $p < 0,05$) belirlenmiştir. Araştırmada, korelasyon analizi ile bağımlı ve bağımsız değişkenler arasındaki anlamlı ilişkiler belirlendikten sonra, bu ilişkilerinin etki gücünü ve yönünü belirlemek için regresyon analizi uygulanmıştır. Regresyon analizi uygulanmadan önce verilerin normal dağılım durumunu incelemek için çarpıklık ve basıklık değerlerine bakılması gerekmektedir (Hair vd. 1998). Yazında, çarpıklık (skewness) ve basıklık (kurtosis) değerlerinin +2,0 ve -2,0 aralığında olması (George ve Mallery, 2010) verilerin normal dağılıma sahip olduğunu göstermektedir. Yapılan araştırmada, verinin normal ve ya normale yakın dağılım gösterdiği tespit edilmiştir (Tablo 8).

Tablo 9. Instagram'da Kullanılan Yöntemlerin Y Kuşağındaki Kişilerin Satın Alma Davranışı Üzerindeki Etkisini Gösteren Çoklu Regresyon Analizi Sonuçları

Bağımsız Değişkenler	S. Edilmemiş Katsayılar		Standardize Katsayılar	t	P	Collinearity	
	B	S.Hata	B			Tolerans	VIF
Sabit (Constant)	,144	,024		6,027	,000		
Görsel imaj ve hizmet alabilme	,225	,027	,237	8,398	,000	,289	3,464
Tüketici beğenileri ve takipçi sayısı	,267	,022	,359	12,184	,000	,264	3,787
Satıcı davranışı ve ünlü model kullanımı	,383	,025	,375	15,170	,000	,375	2,669
R ²	,806						
Düzeltilmiş R ²	,805						
F	1169,907				,000*		
Durbin-Watson İst.	1,871						
Bağımlı Değişken: Satın Alma Davranışı * $p < ,001$							

Tablo 9'dan görüldüğü gibi varyans etki faktörü (VIF) değerinin 5'ten düşük, tolerans değerinin de 0,20'den büyük olduğundan çoklu bağlantı

probleminin yaşanmadığını görölmektedir. Değişkenler arasında otokorelasyonun belirlenmesi için Durbin Watson (DW) istatistiği sonuçlarına bakılmıştır. Durbin-Watson değeri 2'ye ne kadar yakın olursa, çoklu doğrusal regresyon modeli için o kadar oto-korelasyon şüphesi ortadan kalkmaktadır (Field, 2013) D-W istatistiği 2'ye yakın bulunduğundan otokorelasyon olmadığı anlaşılmıştır. Modelin açıklayıcı etkisi (R^2) ile belirlenmiştir. Analizde determinasyon katsayısı, 0,806 olarak bulunmuştur. Bunun sonuca göre, toplam varyansın %80,6'sının bağımsız değişkenler tarafından açıklandığı tespit edilmiştir.

İnstagramda kullanılan yöntemlerden; görsel imaj ve hizmet alabilmenin ($\beta=0,237$), tüketici beğenileri ve takipçi sayısının ($\beta=0,359$), satıcı davranışı ve ünlü model kullanımının ($\beta=0,375$) instagramdan satın alma davranışı üzerinde, anlamlı ve pozitif yönlü bir etkiye sahip olduğu tespit edilmiştir ($P<0,001$). En önemli faktör satıcı davranışı ve ünlü model kullanımı olarak tespit edilmiştir. Katsayılara ait sig. * $p<,001$ olduğundan istatistiksel olarak anlamlıdır. Yani, modeldeki H1, H2, H3 hipotezleri kabul edilmiştir. Ayrıca F istatistiğine ait sig. anlamlılık değeri 0,000<0,05 olması model parametresinin istatistiksel olarak anlamlı olduğunu belirtmektedir. Katsayıların pozitif olması instagramda kullanılan yöntemlerin satın almayı arttırıcı yönde etki yaptığını ortaya koymaktadır.

Sonuç

Günümüzde sosyal medya platformlarının kullanımı gitgide artış göstermiştir ve farklı sektörlerde faaliyet gösteren firmalar bundan etkilenerek kendilerine uygun olan sosyal medya platformlarından sosyal medya hesaplarını oluşturmuşlardır. Satıcılar oluşturdukları sosyal medya hesaplarını doğru kullanabildikleri takdirde geleneksel yöntemlere göre yoğun mağaza trafiğinden kaçınma, zaman tasarrufu, uygun fiyat, çeşitli ürünler ve 7 gün 24 saat istedikleri ürünlere ulaşabilmesi açısından avantajlar sağlayan tüketicilere daha cazip gelen online satıştan daha fazla kazanç sağlayabilirler. Butikler ve ya işletmeler sosyal medya da pazarlama talebini arttırabilmek ve hedef kitleye ulaşabilmek için öncelikle tüketicilerin istek ve ihtiyaçlarını belirlemeli, sosyal medya aracılığı ile yapılan satışlarda kullanılan yöntemlerde nelere daha fazla önem veriyorlar bunları belirleyerek ona göre içerik oluşturmalıdır. Bu nedenle yapılan

araştırmada da, dünya nüfusu içinde önemli bir paya sahip olan, birkaç yıl içerisinde kendinden önceki kuşaklardan daha fazla alım gücüne sahip olacak Y kuşağındaki kişilerin instagramda kullanılan yöntemlerin satın alma davranışı üzerindeki etkisinin tespit edilmesi önemlidir.

Ankete katılan Y kuşağındaki kişilerin, neredeyse tamamına yakını her gün instagramı kullandığı ve yarısından fazlasının ise instagramda yer alan içeriklere yorum yaptıkları belirlenmiştir. Katılımcıların büyük çoğunluğunun, instagram'da günde ortalama 1-2 saat vakit geçirdiği tespit edilmiştir. Y kuşağındaki kişilerin, instagramdan yaptığı alışveriş kategorileri incelendiğinde ilk sırada kıyafet, son sırada ise kozmetiğin geldiği tespit edilmiştir.

Çalışmada yapılan faktör analizinden elde edilen sonuçlara göre; 'Instagram'da Kullanılan Yöntemler,' ölçeğinde en önemli faktör "Görsel imaj ve hizmet alabilme" ikinci faktör "Tüketici beğenileri ve takipçi sayısı" ve üçüncü faktör ise "Satıcı davranışı ve ünlü model kullanımı" olarak bulunmuştur. Satınalma davranışı ölçeği ise tek faktör altında toplanmıştır.

Y kuşağındaki kişilerin, instagramda kullanılan yöntemler ile satın alma davranışı arasındaki ilişki Pearson korelasyonu katsayısı ile çözümlenmiş ve aralarında anlamlı, pozitif ve yüksek düzeyde bir ilişki olduğu belirlenmiştir. Satınalma davranışı boyutu ile en yüksek ilişki tüketici beğenileri ve takipçi sayısı boyutu arasında iken en düşük ilişki görsel imaj ve hizmet alabilme arasında bulunmuştur.

İşletmeler ve ya butikler, instagramdan satış yaparken kullandıkları yöntemleri geliştirerek ve ya daha etkin bir şekilde kullanarak mevcut ve potansiyel tüketicilerinin satınalma davranışlarını yönetebilirler. Araştırmada yapılan çoklu regresyon analizi sonucuna göre; instagramda kullanılan yöntemlerden; görsel imaj ve hizmet alabilme, tüketici beğenileri ve takipçi sayısı, satıcı davranışı ve ünlü model kullanımı faktörleri satınalma davranışı üzerinde pozitif yönde bir etkiye sahip olduğu tespit edilmiştir.

Y kuşağının satın alma davranışını etkileyen en önemli faktörler sırasıyla; satıcı davranışı ve ünlü model kullanımı, tüketici beğenileri ve takipçi sayısı, görsel imaj ve hizmet alabilmedir. Elde edilen bulgulara göre, satıcı davranışları ve ünlü model kullanımının en önemli faktör bulunmasının nedeni güven olarak düşünülebilir. Satıcıların; pozitif olması, insan

ilişkilerinin kuvvetli olması ve tüketicilerin ürünle ilgili sorduğu her soruya cevap vermesi ve ılımlı bir şekilde konuşması tüketicilere güven verebilir. Bu nedenle satıcıların tüketicilere nasıl davranması gerektiğini bilmesi, satışlarını arttırmaları, mevcut müşterileri elinde tutması ve potansiyel müşterileri kendine çekebilmesi açısından önem taşımaktadır. Tüketicilerin bir ürünü satın alma davranışına yönlendirilmesi ve istek duymasını sağlamak amacıyla ürünlerin ünlü model üzerinde gösterilmesi satışları arttırabilir. Özellikle Y kuşağındaki genç kişilerin kendileri için rol model gördükleri tanınmış kişilerin kullandığı veya önerdiği ürünlere karşı bir istek duyduğu tahmin edilmektedir. Bu nedenle instagramda satış yapan işletme veya butiklerin ürünleri tanıtırken ünlü model kullanmaları önerilebilir. Y kuşağı instagramda satışlarının göz ardı edemeyeceği kadar geniş ve etkili bir kitledir. Bu nedenle instagramdan satış yapan işletme veya butiklerin Y kuşağının önem verdiği satıcı davranışı ve ünlü model kullanımına ilk olarak odaklanması hızlı bir şekilde başarıya ulaşmalarını sağlayabilir.

Elde edilen bulgulara göre satın alma davranışı üzerinde etkisi ikinci önemli faktör olan tüketici beğenileri ve takipçi sayısının arttırılması, instagramda satış yapabilmek ve tüketicilerin güvenini sağlamak açısından önemlidir. Bu nedenle işletme veya butikler doğru # hashtagleri seçerek takipçi sayısını arttırabilir ve paylaşımlarını böylelikle daha fazla kişiye ulaştırabilir.

Satın alma davranışı üzerinde etkisi olan üçüncü önemli faktör olan görsel imaj ve hizmet alabilme faktörüne gelince, tüketicilerin ürünlerin fotoğraflarının ve ya ürünle ilgili çekilen videoların çözünürlüğüne ürünleri satın alırken dikkat etmektedir. Tüketicilerin, çözünürlüğü düşük olan fotoğraftaki ürünleri fazla tercih etmedikleri düşünülmektedir. Bu nedenle işletme veya butiklerin ürünlerinin fotoğraf veya videosunu paylaşırken çözünürlüklerine dikkat etmeleri önerilebilir. Ayrıca ürünle ilgili detaylı bilgilerin verilmesi, kapıda ödemesi olması, hızlı teslimat, ürün iade ve ya değişimin olması satışların arttırılması için dikkat edilecek hususlar arasında yer aldığından işletme veya butiklerin bunlara dikkat etmeleri önerilebilir.

Sonuç olarak, satıcı davranışı ve ünlü model kullanımı, tüketici beğenileri ve takipçi sayısı, görsel imaj ve hizmet alabilmeye yapılacak her

türlü iyileştirme satın alma davranışını etkileyerek işletmelere ve ya butiklere olumlu yönde geri dönüşüm sağlayabilir.

Araştırmada, internet ve teknolojiyi çok yaygın kullanan Y kuşağının sosyal medya platformlarından biri olan instagram uygulamalarında bir ürünü satın alırken en fazla hangi ürün grubunu tercih ettiği, instagram üzerinden satış yapan işletme ve ya butiklerin kullandıkları yöntemlerin tüketicilerin satınalma davranışı üzerindeki etkisi ortaya konulmuştur. Böylelikle araştırma sonuçları, bu alanda faaliyet gösteren işletme ve ya butiklere kullandıkları yöntemleri bu doğrultuda düzenleyip satışlarının artmasını sağlayabilecektir. Ayrıca alanyazında, ele alınan konu ile ilgili çok fazla uygulamalı olarak yapılan bir çalışma olmadığından pazarlama alanyazınına katkıda bulunacağı tahmin edilmektedir.

Gelecekte yapılan çalışmalara, sosyal medya pazarlamalarından biri olan instagram uygulamalarının X ve Y kuşağının satınalma davranışları üzerindeki etkisi, kuşaklararası satınalma davranışları farklılıklarının incelenmesi önerilebilir.

EXTENDED ABSTRACT

The Effect of Social Media Applications on Purchase Behaviors of Generation Y: Instagram Sample

Ebru Onurlubaş - Derya Öztürk

Trakya University - Ordu University

The aim of this study is to examine the effect of the methods used in marketing on the buying behaviors of consumers in generation Y by examining Instagram, which is one of the social media platforms. In recent years, Instagram, which has been rapidly spreading and actively used in our country, has become the focus of attention of the companies, boutiques and entrepreneurs who want to make sales. Therefore, owners of businesses or boutiques have begun to compete among each other to attract customers. In this competitive environment, it is important to know what methods should be used by boutiques and which products are more preferred over Instagram in order to keep existing customers in instagram, to gain new customers and to increase their sales.

The survey data were obtained from 384 people in generation Y who live in the province of Izmir, use Instagram and shop over Instagram by using face to face survey method. Convenience sampling method, which is one of the non-random sampling methods, was conducted to the people participating in the survey. In the study, reliability analysis, normality test, factor analysis, correlation and multiple regression analysis were performed by using SPSS 23 package program.

As a result of the reliability analysis performed before the factor analysis, Cronbach's Alpha value was found to be 0,875 for the whole methods used on Instagram scale consisting of 13 statements. This indicates the fact that the scale in this study is highly reliable. As a result of exploratory factor analysis, 3 sub-dimensions were obtained on the methods used in Instagram scale. Purchasing behavior scale consisting of 6 statements was collected under one factor. The Cronbach's Alpha value for all the purchasing behavior scale was found to be 0.827. This also shows that the scale is highly reliable.

After the reliability analysis, normality tests were performed on both scales in order to determine whether the data showed normal distribution or not. According to the normality test for methods used in Instagram and purchasing behavior scales, the scales were found to have a normal distribution. Thus, it was found appropriate to use parametric tests in the analyses. Before testing the research hypotheses, the relationship between the methods used in Instagram and purchasing behavior was calculated with Pearson correlation coefficient. Then, multiple regression analysis was applied in order to determine the effect of the methods used in Instagram on the purchasing behavior of people in generation Y.

As a result of the study, it was determined that almost all of the people in generation Y use Instagram every day and more than half of them comment on the contents in Instagram. It was determined that the majority of the participants has an average of 1-2 hours per day in Instagram. When the shopping categories of people in generation Y are examined, it is determined that the shopping for clothing comes first and shopping for cosmetics is the last one.

According to the results obtained from the factor analysis, the most important factor in the methods used in Instagram scale was found to be "visual image and receiving service", the second factor was found to be "consumer likes and number of followers" and the third factor was "the seller behavior and famous model use". Purchasing behavior scale was collected under a single factor.

The relationship between the methods used in Instagram and the purchasing behavior of people in generation Y was analyzed by Pearson correlation coefficient and a significant, positive and high level relationship was found. While the relationship between the dimension of the purchasing behavior and the dimension of consumer likes and the number of followers was the highest, the lowest relationship was found with the dimension of "visual image and receiving services."

According to the results of multiple regression analysis, the most important factors affecting the purchasing behavior of generation Y are respectively "seller behavior and the use of famous models", "consumer likes and the number of followers" and "visual image and receiving services."

In the research, while the generation Y, who uses the internet and the technology quite widely, is buying a product in Instagram application, which is one of the social media platforms, which product group they prefer the most and the effect of the methods used by businesses or boutiques selling in Instagram on purchasing behaviors of the consumers was revealed. In this way, the results of the research will let the enterprises or boutiques operating in this field regulate the methods used in this direction and increase their sales.

Kaynakça/References

- Akturan, U. (2007). Tüketici davranışlarına yönelik araştırmalarda alternatif bir teknik: Etnografik araştırma. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 6 (11), 237- 252.
- Algür, S. ve Cengiz F. (2011). Türk tüketicilere göre online (Çevrimiçi) alışverişin riskleri ve yararları. *Journal of Yaşar University*, 22(6), 3666-3680.
- Arhin, A. O. (2009). A pilot study of nursing student's perceptions of academic dishonesty: A generation Y perspective. *ABNF Journal*, 20(1), 17-21.
- Baycan, P. (2017). *Y kuşağının satın alma davranışları üzerinde sosyal medyanın etkisi*. İstanbul Ticaret Üniversitesi, Dış Ticaret Enstitüsü Working Paper Series.
- Baş, T. (2008). *Anket nasıl hazırlanır, uygulanır, değerlendirilir?*. Ankara: Seçkin Yayıncılık,
- Bergström, T. ve Bäckman, L. (2013). *Marketing and PR in social media how the utilization of instagram builds and maintains customer relationships*, Department of Journalism, Media and Communication, Bachelor Thesis, Stockholm: Stockholm University.
- Büyüköztürk, Ş. (2002). *Sosyal bilimler için veri analizi el kitabı*. 2. Baskı. Ankara: Pegem Yayıncılık.
- Castellano, G. W. (2014). *Practices for engaging the 21st century workforce: Challenges of talent management in a changing workplace*. New Jersey: Pearson Education, 40.

- Chester, E. (2003). Answering generation why: Learnthe management approach and employee services that resonate with today youth. *Employee Services Management Magazine*, 8-9.
- Çakır S.Y. ve Elden M. (2010). E-pazarlama karması ve E-pazarlamanın stratejik boyutu, *Teknolojinin Pazarlama İletişimine Etkileri*, Der. Sinem Yeygel Çakır, Ankara, Nobel Yayın
- Dariswan, P.P. ve Indriani, M.T.D. (2014). *Consumers' attitude toward shopping through instagram social media*. Proceedings of 7th, Asia-Pacific Business Research Conference, Bayview Hotel, Singapore ISBN: 978-1-922069-58-0, 1-16.
- Eisner, S. P. (2005). Managing generation Y. *Engineering Management Review. IEEE*, 39(2), 6-18.
- Ellison, N.B., Steinfield, C. ve Lampe, C. (2007). The benefits of facebook "friends:" Social capital and college students' use of online social network sites. *Journal of Computer-Mediated Communication*, 12(4), 1143-1168.
- Erdogan, Z. B. (1999). Celebrity endorsement: A literature review. *Journal of Marketing Management*, 15 (4), 291-314.
- Field, A. (2013). *Discovering statistics using IBM SPSS Statistics*. London, UK: Sage.
- Fleck, N., Korchia, M. & Roy, I. L. (2012). Celebrities in advertising: Looking for congruence or likability? *Psychologyand Marketing*, 29 (9), 651-662.
- George, D. ve Mallery, P.(2003). *SPSS for Windows step by step: A Simple guide and reference 11.0 Update*. Pearson Education, Inc, United States Of America.
- Hair, Joseph F. Jr; Rolph E. Andreson; Ronald L. Tahtam; William C. B. (1998). *Multivariate data analysis*. Fifth Edition Prentice-Hall International Inc, New Jersey, USA.
- Hashumzada, A. (2015). *Sosyal medyanın pazarlama iletişiminde kullanılması*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, SBE, İstanbul.
- Hazar, M. (2011). Sosyal medya bağımlılığı: Bir alan çalışması. *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*, 32, 157-176.
- İslamoğlu, A. H. (2003). *Tüketici davranışları*. İstanbul, Beta Yayıncılık.

- Kapoor, C. ve Solomon, N. (2011). Understanding and managing generational differences in the workplace. *Worldwide Hospitality And Tourism Themes*, 3(4), 308-318.
- Kavalcı, K. ve Ünal, S. (2016). Y ve Z Kuşaklarının öğrenme stilleri ve tüketici karar verme tarzları açısından karşılaştırılması. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 20 (3), 1033-1050.
- Kennedy, E. (2017). I create, you create, we all create –for whom? *Journal of Product & Brand Management*, 26 (1), 68-79.
- Kırcova, İ. (2012). *İnternette pazarlama*. İstanbul: Beta Basım Yayım.
- Kuyucu M. (2014). Y kuşağı ve facebook: Y kuşağının facebook kullanım alışkanlıkları üzerine bir inceleme. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 13(49), 55-83.
- Lower, J. (2008). Brace yourself here comes generation Y. *Critical Care Nurse*, 28(5), 80-85.
- Muk, A. (2007). Consumers' intentions to opt into SMS advertising. *International Journal of Advertising*, 26 (2), 177-198.
- Muslu, A. (2017). *Y kuşağının iş motivasyonunu artırmak için sürdürülebilir yöntemler*. III. Uluslararası Girişimcilik, İstihdam ve Kariyer Kongresi 12-15 Ekim 2017 Muğla / Türkiye.
- Oskaybaş K., Dursun, T. ve Yener D. (2014). Online alışverişte tüketicilerin tercihlerini etkileyen unsurların belirlenmesi. *Marmara Üniversitesi İİBF Dergisi*, 36, 119-135.
- Özdamar, K. (1999). *Paket programlar ile istatistiksel veri analizi*. Eskişehir: Kaan Kitabevi.
- Öztürk, D. (2016). Tedarik zinciri yönetimi süreçlerini etkileyen faktörler. *Uluslararası Sosyal ve Ekonomik Bilimler Dergisi*, 6(1), 17-24.
- Pride William M. ve Ferrell, O.C. (2000). *Marketing concepts and strategies*, Houghton Mifflin Compony.
- Punj, G. (2011). Effect of consumer beliefs online purchase behavior: The influence of demographic characteristics and consumption values. *Journal of Interactive Marketing*, 25 (3), 134-144.
- Puybaraud, M. (2010). *Generation Y and the workplace: Annual report* Johnson Controls.
- Sarı, S., Bozkurt, Ö. ve Kalkan, A. (2015). *Y kuşağının satın alma davranışları üzerinde sosyal medyanın etkisi*. Conference Paper · October 2015ResearchGate.

- Scott, D.M. (2009). *Pazarlamanın ve iletişimin yeni kuralları*. İstanbul: Medi-aCat Yayıncılık.
- Scott, D.M. (2010). *The new rules of marketing and PR*. New Jersey: John Wiley and Sons..
- Wallsbeck, F.E. ve Johansson, U. (2014). *Instagram marketing: When brands want to reach generation Y with their communication*. Unpublished master's thesis, Halmstad University.
- Weinberg, T. (2009), *The new community rules: Marketing on the social internet*. O'Reilly Free Online Edition. , ISBN: 978-0-596-15681-7.
- Taş, H.Y., Demirdöğmez, M. ve Küçükoğlu, M. (2017). Geleceğimiz olan Z kuşağının çalışma hayatına muhtemel etkileri. *OPUS-Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 7(13), 1031-1048.
- Tek, Ö.B ve Özgül, E. (2005). *Modern pazarlama ilkeleri*. İzmir: Birleşik Matbaacılık.
- Terkan, R. (2014). Sosyal medya ve pazarlama: Tüketici kalite yansıması. *Organizasyon ve Yöntem Bilimleri Dergisi*, 6 (1), 57-71.
- Turan, A.H. (2011). İnternet alışverişi tüketici davranışını belirleyen etmenler: Planlı davranış teorisi (TPB) ile ampirik bir test. *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 12(1), 128-143.
- Yaşa, E. ve Bozyiğit, S. (2012). Y kuşağı tüketicilerinin cep telefonu ve gsm operatörleri tercihi: Mersin ilindeki üniversite öğrencilerinin tercihlerini belirlemeye yönelik pilot bir araştırma. *Çağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 9(1), 29-46.
- Yaşa Özeltürkay, E., Bozyiğit, S. ve Gülmez. M. (2017). Instagram'dan alışveriş yapan tüketicilerin satın alma davranışları: Keşifsel bir çalışma. *Marmara Üniversitesi Öneri Dergisi*, 12(48), 175-198.
- Yayla, K. (2010). *İnternet pazarlamasında yeni eğilimler: Çevrim içi sosyal ağların üniversite öğrencilerinin satın alma davranışlarına etkisi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Celal Bayar Üniversitesi SBE İşletme Anabilim Dalı, Manisa.
- Yücel, N. ve Kızılkapan, L.(2016). Sosyal medyanın tüketici satın alma karar sürecine etkisi: Elazığ ili örneği. *The Journal of Academic Social Science Studies*, 53, 481-499.

Yılmaz Elbaşı, G. (2015). *Sosyal medyada pazarlama: Sosyal medyada kullanıcı motivasyonunun üniversite öğrencilerinin sosyal medya pazarlama algısına ilişkin bir uygulama*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Ticaret Üniversitesi SBE İşletme Anabilim Dalı, İstanbul.

Web Sayfası

TÜİK. (2018). http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1059

Instagram. (2018). <http://sosyalmedya.co/instagram-infografik/>

Instagram.(2018). <http://www.medyaakademi.org/2014/11/09/instagramin-kurulusu-ve-tarihi/>

Instagram. (2018). <https://tr.wikipedia.org/wiki/Instagram>.

Instagram. (2018). <https://webrazzi.com/2012/04/09/facebook-instagram-1-milyar-dolar-satin-aldi/>

Instagram. (2018). <http://www.webtekno.com/instagram-in-aylik-aktif-kullanici-sayisi-800-milyon-a-eristi-h34097.html>.

Instagram. (2018). <https://www.ideasoft.com.tr/instagramda-satis-yapmak-isteyenlere-oneriler/>

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Onurlubaş, E. ve Öztürk, D. (2018). Sosyal medya uygulamalarının Y kuşuğu satın alma davranışı üzerine etkisi: Instagram örneği. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 9(16), 984-1016. DOI: 10.26466/opus.471771

Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin 8. Sınıf T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük Ders Kitabıyla İlgili Görüşlerinin Değerlendirilmesi¹

DOI: 10.26466/opus.477153

Özkan Ginesar* - Cemal Güven**

* Öğretmen, M.E.B. Darıncı Ortaokulu, Simav/Kütahya / Türkiye

E-Posta: oginesar@gmail.com

ORCID: [0000-0002-6921-1047](https://orcid.org/0000-0002-6921-1047)

** Prof. Dr., NEÜ Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fakültesi, Meram/Konya/Türkiye

E-Posta: cemalguven@gmail.com

ORCID: [0000-0001-5649-1273](https://orcid.org/0000-0001-5649-1273)

Öz

Bu araştırmanın amacı, 2016-2017 eğitim-öğretim yılında okutulan 8. sınıf T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük ders kitabının güçlükleri, ders kitabının eksikleri ve ders kitabının daha işlevsel hale getirilmesi amacıyla öğretmen görüşlerini değerlendirmektir. Ders kitabının daha iyi bir şekilde öğrencilerin hizmetine sunulması için öğretmenlerin görüşlerine ve önerilerine yer verilmiştir. Bu çalışmada nitel araştırma yaklaşımlarından olgubilim deseni kullanılmıştır. Veriler araştırmacı tarafından geliştirilen yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılarak toplanmıştır. Görüşmeler, Kütahya ili ve ilçelerinde görev yapmakta olan 20 öğretmen ile gerçekleştirilmiştir. Yarı yapılandırılmış görüşme formunun ilk üç sorusunda ders kitabının öne çıkan güçlükleri, eksikleri, ders kitabındaki konular ve görsellerin yeterli olup olmadığı konusunda öğretmen görüşleri alınmıştır. Görüşme formunun son sorusunda ders kitabının daha faydalı olabilmesi için öğretmenler önerileri sorulmuştur. Elde edilen veriler içerik analiz yöntemiyle çözümlenmiştir. Öğretmen görüşleri kodlama yapılarak frekans ve yüzde tabloları oluşturulmuştur. Sosyal bilgiler öğretmenlerinin görüşleri doğrultusunda Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük ders kitabının daha faydalı olması için konuların kısa ve öz olması, görsellerin artırılması, sayfaların paragrafa boğulmaması ve önemli noktaların dikkat çekici şekilde belirtilmesi şeklinde öneriler getirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Ortaokul, Ders Kitabı, Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük.

¹ Bu makale Özkan Ginesar'ın "8. Sınıf T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük Ders Kitabına Yönelik Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Algı ve Tutumlarının Belirlenmesi" adlı Yüksek Lisans Tez çalışmasından üretilmiş olup 24 Kasım 2017 tarihinde Antalya'da düzenlenen 3'üncü Uluslararası Eğitim, Uzaktan Eğitim ve Eğitim Teknolojileri Kongresi'nde sunulan "Ortaokul T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük Ders Kitabının Öğretmen Görüşlerine Göre Değerlendirilmesi" adlı bildirinin genişletilmiş hâlidir.

Evaluation of Social Studies Teachers' Visions Related the 8th Grade Turkish Republic History of Revolution and Atatürkism Course Book

*

Abstract

The objective of this research is to evaluate teacher comments for the purpose of defining difficulties and deficiencies of 8th grade Turkish Republic History of Revolution and Atatürkism course book that is taught in 2016-2017 education year and bringing course book to more functional state. It was included teacher and student comments to dedicate course book to students as better. Phenomenological pattern that is a qualitative research approach was used in this study. Data were collected using semi-structured interview form developed by researcher. Interviews were performed with 20 teachers working Kutahya city and its counties. It was received teacher opinions about outstanding difficulties and deficiencies of course book, whether subjects and visuals are enough in course book in the first three questions of semi-structured interview form. It was taken suggestions from teachers for what can be done for it to be more useful in the last question of interview form. Obtained data were analyzed with content analysis method. Frequency and percentage tables were created by coding teacher comments. In the direction of social studies teachers, it was suggested that topics should be brief, pages shouldn't be choked to paragraph, and important points should remarkably be specified in order that Turkish Republic History of Revolution and Atatürkism course book is more beneficial.

Keywords: Secondary School, Course Book, Turkish Republic History of Revolution and Atatürkism.

Giriş

Ders kitaplarının geçmişi M.Ö. 4000 yıllarına kadar dayandığı varsayılmaktadır. Bu kadar eski bir geçmişe sahip olan ders kitapları geçmişten günümüze yaşanan çağın sosyal, kültürel ve teknolojik olarak toplumun ihtiyaçlarına uygun olarak değişim ve gelişim göstermiştir (Çakır U. , 2006). Belli bir ders programın konularının aktarıldığı öğrencilere bilgi ve becerileri kazandırmak için hazırlanan ders kitapları eski ve önemini yitirmemiş en önemli öğretim aracıdır (Uzuner, Aktaş, ve Albayrak, 2010). Ders kitapları günümüz teknoloji ve bilgi çağında da öğrenci ve öğretmenlerin doğrudan muhatap oldukları en önemli bilgi araçlarından bir tanesidir. Eğitim ve öğretim sürecinde öğretmen ve öğrencilerin en sık kullandıkları bilgi araçlarını ders kitapları oluşturmaktadır. Günümüz teknoloji çağında da ders kitapları hala önemini korumaktadır (Çakır U. , 2006). Ders kitaplarının eğitim-öğretim için önemi göz önüne alındığında ders kitaplarının seçimi önem arz etmektedir. Ders kitapları eğitim-öğretimde kullanılan en temel ve en önemli araçlardır. Aynı zamanda öğrenciyi dersin hedefleri doğrultusunda motive eden yönlendiren kitaplardır (Çakır A. , 2006). Öğretim programı ile öğrenci arasındaki iletişim araçlarından en önemlisi olan ders kitapları, öğretmenin daha etkili bir öğretim gerçekleştirmesini sağlayan temel öğretim materyalleridir (Ceylan ve Yiğit, 2004). Buna ek olarak ders kitapları hem öğrenciye hem de öğretmene öğretim süresince yol gösteren ve yardımcı olan önemli eğitim-öğretim unsurudur (Kılıç ve Seven, 2002). Öğrenciler için zengin öğrenme ortamlarının oluşturulmadığı durumlarda ders kitapları temel kaynak olarak ön plana çıkmaktadır. Ayrıca genellikle öğretmenler ders esnasında kullanacakları yöntemleri ders kitaplarına göre belirlemektedir (Çetin, 2008).

Türkiye’de ders kitapları, temel bir bilgi kaynağı olup derslerde en çok kullanılan öğretim materyallerinden birisidir (Kılıç & Seven, 2002). Ders kitapları öğretmenin dersini daha sistematik işlemesine imkân tanır. Ders kitapları sayesinde öğrenci öğretmenin anlattıklarını istediği yerde ve istediği zaman tekrar etme imkanı bulur (Duman & Çakmak, 2003). İlkokul ve lisede tarih ile ilgili temel davranış ve bilgiyi geliştirmede ders kitaplarının kullanımı öğrenci üzerinde olumlu etki sağlamaktadır (Wakefield, 2006). Ders kitaplarının bilişsel, duyuşsal ve

psikomotor becerilerinin gelişiminde en önemli rol oynadığı düşünüldüğünde ilköğretim çağındaki ders kitaplarının niteliğine çok önem verilmelidir. Çünkü kaliteli bir ders kitabı ile iyi bir eğitim gerçekleşir (Uzuner, Aktaş, ve Albayrak, 2010). Eğitim-öğretime sağladığı katkılar düşünüldüğünde ders kitaplarının hazırlanma sürecinin önemi artmaktadır.

İçinde bulunduğu toplumun geçmişe ait hafızasını taze tutan, toplumların belli bir coğrafya da niçin ve nasıl yaşadığını, toplumların inançlarını değer ve geleneklerini aktaran en önemli materyaller tarih ders kitaplarıdır (Çakır U. , 2006). İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük derslerinin amacı Türkiye Cumhuriyeti'nin hangi şartlarda kurulduğunu anlatabilmek ve yaşatabilmek ve kurucusu olan Mustafa Kemal Atatürk'ün ilke ve inkılaplarını tanıtarak benimsetmektir (Şimşek ve Güler, 2013). T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük dersinin eğitim öğretimdeki yeri ve önemi ile ders kitaplarının da eğitim öğretimde en çok kullanılan eğitim aracı olması göz önüne alındığında T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük ders kitabının önemi ortaya çıkmaktadır. Bu araştırmada sosyal bilgiler öğretmenleri tarafından ilköğretim 8. sınıf T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük ders kitabının öne çıkan güçlükleri, eksikleri, ders kitabındaki konular ile görsellerin yeterli olup olmadığı ve daha faydalı olabilmesi için nelerin yapılması gerektiği hususunda görüş alınması amaçlanmıştır. Alınan öğretmen görüşleri doğrultusunda değerlendirmelerde ve önerilerde bulunulmuştur.

Bu araştırmanın amacı, 2016-2017 eğitim-öğretim yılında okutulan T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük ders kitabına yönelik öğretmen görüşlerinin belirlenmesidir. Öğretmenlerin görüşleri doğrultusunda ders kitabının güçlükleri ve eksikleri ortaya konarak ders kitabının daha işlevsel hale gelmesi için önerilerde bulunmaktır. T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük ders kitabına yönelik sosyal bilgiler öğretmenlerinin görüşlerini belirlemek için Kütahya merkez ve ilçelerinden seçilen 20 öğretmene 4 adet açık uçlu soru sorulmuştur. Bu açık uçlu sorular “*Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük ders kitabının kullanımı ile ilgili karşılaştığınız güçlükler nelerdir?*”, “*Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük ders kitabının eksik bulduğunuz yönleri var mıdır? Varsa nelerdir?*”, “*Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük ders kitabındaki konular ve görseller öğrencilerinizin dikkatini çekmekte yeterli midir? Bu ko-*

nuda neler düşünüyorsunuz?”, “Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük ders kitabının daha faydalı olması için neler önerirsiniz?” şeklinde.

Yöntem

Bu çalışmada nitel araştırma yaklaşımlarından olgubilim deseni kullanılmıştır. Olgubilim deseni, farkında olduğumuz fakat derinlemesine ve ayrıntılı bir bilgi ve anlayışa sahip olmadığımız olgulara odaklanarak farkına varmamızı sağlar. Olgubilim deseni bize tam olarak yabancı olmayan ancak tam olarak kavrayamadığımız olguları araştırmayı amaçlayan çalışmalar için kullanılan bir yöntemdir (Yıldırım ve Şimşek, 2016).

8. sınıf Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük ders kitabının değerlendirilmesine yönelik yapılan görüşmelerde, daha önce aynı amaçla yapılan görüşmelerde kullanılan görüşme formları da dikkate alınarak araştırmacı tarafından yarı yapılandırılmış görüşme formu geliştirilmiştir.

Veri Toplama Araçları

Öğretmen görüşlerini belirlemek amacıyla yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Yarı yapılandırılmış görüşme formunda araştırmacı soruları görüşmeye başlamadan önce hazırlar. Buna karşın koşullara bakarak hazırlanmış olduğu soruları yeniden düzenleyebilir veya bireyler ve sorulara bakarak bazı esneklikler sağlayabilir (Çepni, 2014).

Araştırmanın Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunu Kütahya merkez ve ilçelerinden görev yapmakta olan 20 öğretmen oluşturmaktadır. Örneklemen seçiminde amaçlı örneklem yöntemlerinden maksimum çeşitlilik örnekleme kullanılmıştır. Bu örnekleme yönteminde ortaya konulan araştırma için bireylerin çeşitliliği maksimum dereceyi yansıtmaktadır (Yıldırım ve

Şimşek, 2016). Çalışma da Kütahya kent ve taşra merkezlerinden öğretmenler seçilmiştir. Öğretmenlerle yüz yüze görüşme yapılarak görüşme formu uygulanmıştır. Görüşmelerde öğretmenlerin gönüllü olma esasına dikkat edilmiştir.

Tablo 1: Katılımcıların Demografik Bilgilerine İlişkin Dağılımları (n = 20)

Değişken		f	%
Cinsiyet	Erkek	12	60
	Kadın	8	40
Öğrenim Durumu	Lisans	19	95
	Yüksek lisans	1	5
Mesleki Unvan	Öğretmen	15	75
	Uzman öğretmen	3	15
	Sözleşmeli Öğretmen	2	10
Yaş	20-28 arası	3	15
	29-37 arası	10	50
	38-46 arası	5	25
	46 ve üzeri	2	10
Mesleki Kıdem	0-10 yıl	11	55
	11-15 yıl	4	20
	16-20 yıl	2	10
	21-25 yıl	2	10
	21 yıl ve üzeri	1	5
Mezun Olunan Yükseköğretim Kurumu	Fen Edebiyat Fakültesi	1	5
	Eğitim Fakültesi	18	90
	Diğer	1	5

Araştırmanın çalışma grubunu 2016-2017 eğitim-öğretim yılında Kütahya merkez ve ilçelerinde görev yapan gönüllü yirmi sosyal bilgiler öğretmeni oluşturmaktadır. Öğretmenlerin demografik bilgilerine bakıldığında mülakata katılanların on ikisi erkek, sekizi kadın olup öğrenim durumu bakımından on dokuzu lisans, birisi yüksek lisans mezunudur. Öğretmenlerin mesleki unvanlarına bakıldığında on beşi öğretmen, üçü uzman öğretmen ve ikisi de sözleşmeli öğretmen olduğu görülmektedir. Öğretmenlerin yaşları incelendiğinde üçü 20-28 yaş aralığında, onu 29-37 yaş aralığında, beşi 38-46 arasında, ikisi de 46 yaş ve üzerini oluşturmaktadır. Öğretmenlerin mesleki kıdemleri ise on birinin 0-10 yıl, dördünün 11-15 yıl arasında, ikisi 16-20 yıl, üçü de 46 yıl

üzeri çalışanlardan oluşmaktadır. Mezun olunan yükseköğretim kurumuna bakıldığında birini Fen Edebiyat Fakültesi, on sekizini Eğitim Fakültesi ve birini ise diğer yükseköğretim kurumlarından mezun olanlardan oluştuğu görülmektedir.

Verilerin Toplanması

8. sınıf Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük ders kitabının değerlendirilmesine yönelik yapılan görüşmelerde, daha önce aynı amaçla yapılan görüşmelerde kullanılan mülakat formları dikkate alınarak araştırmacı tarafından yarı yapılandırılmış görüşme formu geliştirilmiştir. Görüşme formu Kütahya merkez ve kırsallarından seçilen sosyal bilgiler öğretmenlerinin okullarına gidilerek uygulanmıştır. Görüşmelerde gönüllük esası dikkate alınmıştır. Ayrıca görüşmelerde katılımcıların kimliklerinin saklı kalacağı vurgulanmıştır.

Verilerin Analizi

Açık uçlu sorulardan elde edilen verilerin analizinde içerik analiz kullanılmıştır. İçerik analizi birbirine benzeyen veriler belirli kavramlar ve temalar etrafında bir araya getirilerek okuyucunun anlayabileceği şekilde yorumlanması şeklinde ifade edilebilir. Belge incelenirken kategoriler oluşturulur. Araştırmacı nitel veriye bir dizi kodlar uygulayarak birbiriyle ilintili kod listesi (matriks) oluşturarak içerik analizi yapar (Ekiz, 2013).

Nitel verilerin sayısallaştırılması çalışmaların geçerlilik ve güvenilirliğini arttırmada etkilidir (Yıldırım ve Şimşek, 2016). Fakat nitel çalışmalarda verilen frekans ve yüzdeler nicel araştırmalardaki gibi istatistiksel karşılaştırmalar için kullanılmaz. Nitel araştırmalarda frekans ve yüzde verilmesinin amacı oluşturulan kategorilerdeki anlamları analiz edebilmek ve bu anlamları birbiri ile karşılaştırmaktır (Kesici, 2007). Bu bağlamda yarı yapılandırılmış görüşme formundaki açık uçlu sorulardan elde edilen öğretmen görüşleri kategorileştirilerek kodlamalar yapılmıştır. Maddelerden elde edilen kodların tutarlılığını belirlemek için ikinci bir uzman araştırmacı tarafından kodlamalar kontrol

edilmiştir. Yapılan bu araştırmada frekans ve yüzdelere yer verilmiştir. Ayrıca nitel verilerin daha ayrıntılı bir şekilde yansıtılması amacıyla da sosyal bilgiler öğretmenlerinin görüşlerinden alıntılar yapılmıştır. Araştırmada verilerin sunulmasında daha önceden öğretmenlere belirtildiği üzere öğretmen isimleri belirtilmemiştir. Örnek alıntılar yapılırken Ö1, Ö2, ..., Ö20 kodları kullanılmıştır.

Bulgular

Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük Ders Kitabının Kullanımı İle İlgili Karşılaşılan Güçlükler

Sosyal bilgiler öğretmenlerinden ilk olarak T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük ders kitabının kullanımıyla ilgili olarak karşılaştıkları güçlükleri ifade etmeleri istenmiştir. Sosyal bilgiler öğretmenlerinin görüşleri Tablo 2’de kodlar halinde sunulmuştur.

Tablo-2: Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Görüşleri Doğrultusunda Ders Kitabının Öne Çıkan Güçlükleri

Kodlar	f	%
İçeriğin yoğun olması	13	65
Metinlerin uzun olması	10	50
Konuların açık, net ve anlaşılır ifade edilmeyişi	8	40
Öğrenci seviyesine uygun olmaması	5	25
Öğrencinin ilgisini çekecek şekilde hazırlanmayışı	3	15
Konulardaki Osmanlıca kelimelerin çokluğu	2	10
İçeriğin sayfalara düzenli yerleştirilmemesi	2	10
Konuların bir bütün içerisinde verilmeyişi	2	10
İçeriğin TEOG sınavına yönelik hazırlanmayışı	2	10
Harita, grafik ve tabloların dikkat çekici olmayışı	1	5
Konu ile günümüz arasında bağlantı olmayışı	1	5

Sosyal bilgiler öğretmenlerinden on üçü içeriğin yoğun olduğunu, onu metinlerin uzun olduğunu, sekizi de konuların açık, net ve anlaşılır bir şekilde ifade edilmediği görüşünü belirtmişlerdir. Bu durum ile ilgili bazı öğretmen görüşlerine aşağıda yer verilmiştir.

Ö1: *"Sayfaların yazıyla, paragraflarla dolu olması dersin sıkıcı hale gelmesine neden oluyor."*

Ö2: *"Konular ayrıntılı anlatılmış, gerekli bilgiler fazlasıyla verilmiş ama kavramsal şemalar oluşturulmadığı için öğrenciye konu çok zor gelmektedir."*

Ö9: *"Konular uzun ve sıkıcı anlatılmış. Bunun yerine kısa notlarla, neden ve sonuçlarla hazırlanmış olsaydı, sayfaların yanında bilgi kutucuklarına yer verseydi daha iyi olurdu."*

Öğretmen görüşlerine dayanılarak T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük ders kitabından konuların ayrıntılı ve uzun anlatıldığı bunun da öğrenciyi sıktığı sonucuna varılmıştır. Konuların kısa ve öz anlatılarak öğrencilerin ilgisini çekebilecek kısa bilgi kutucukları yer vererek daha renkli bir anlatım sağlanabilir.

Sosyal bilgiler öğretmenlerinden beşi öğrenci seviyesine uygun olmadığını, öğretmenlerin üçü de öğrencinin ilgisini çekecek şekilde hazırlanmadığı şeklinde görüş beyan etmişlerdir. Bu durum ile ilgili birkaç öğretmen görüşüne aşağıda yer verilmiştir.

Ö11: *"Alıntı metinlerdeki cümleler uzun ve öğrenci seviyesinin üzerinde bir dil kullanılmıştır."*

Ö15: *"Konular arasında bütünlük sağlamamakta bu da öğrencinin dikkatini çekmekte yetersiz kalmasına sebep olmaktadır."*

Ö17: *"Ders kitabının görselliği düşüktür. Kitap öğrencilerin dikkatini ve ilgisini çekmiyor."*

Sosyal bilgiler öğretmenlerin ifadelerinden de anlaşılacağı üzere ders kitabında öğrenci seviyesine uygun bir dil kullanılmalı ve öğrencinin dikkatini çekmek için ders kitapları görsel olarak zenginleştirilmelidir.

Sosyal bilgiler öğretmenlerinden ikisi konuların bir bütün içinde verilmediği, diğer ikisi içeriğin sayfalara düzenli yerleştirilmediği ve yine öğretmenlerden ikisi konulardaki Osmanlıca kelimelerin çok olduğu yönünde ve içeriğin TEOG sınavına yönelik hazırlanmadığını ifade etmişlerdir. Öğretmenlerden biri harita, grafik ve tabloların dikkat çekici olmadığını ve diğer biri de konu ile günümüz arasında bağlantı olmadığını

yönünde görüşlerini belirtmişlerdir. Bu durum ile ilgili katılımcıların bazı ifadelerine aşağıda yer verilmiştir.

Ö5: “Ders kitabında karşılaştığım güçlüklerden bir tanesi konuların içindeki eski kelimelerin çokluğudur.”

Ö14: “Konular bir bütünlük halinde ve kavram bilgisine yer verilerek verilmelidir.”

Ö15: “Konular arasında bütünlük sağlanamamakta ve öğrencinin dikkatini çekmekte yetersiz geliyor.”

Öğretmen görüşlerince konular bir bütün halinde verilmeli ve konu içerisinde eski kelimelere çok yer verilmemelidir. Konu içerisinde kavram bilgisine yer verilmeli ve sayfalara içerik düzenli yerleştirilerek öğrencinin dikkati konuya çekilmelidir.

Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi Ve Atatürkçülük Ders Kitabının Eksik Yönleri

Sosyal bilgiler öğretmenlerine T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük ders kitabının eksik yönlerini belirtmeleri istenmiş ve sosyal bilgiler öğretmenlerin verdikleri cevaplar Tablo 3’te görsel olarak kodlar şeklinde, tablonun altında da öğretmen görüşlerine yer verilmiştir.

Tablo-3: Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Görüşleri Doğrultusunda Ders Kitabının Eksikleri

Kodlar	f	%
Görselliğin az olması	7	35
Özet bilgilerin olmayışı	6	30
Yeterli sorunun olmaması	6	30
Akılda kalacak şekilde şifreleme, kodlama ve uyarıların olmaması	3	15
Anlamayı kolaylaştıracak şekilde kronolojik olmayışı	2	10
Sözlüğün yeterli olmaması	2	10
Karikatürlerin olmaması	2	10
Kavram haritasının olmayışı	2	10
Neden-Sonuç ilişkisinin olmayışı	1	5

Sosyal bilgiler öğretmenlerinin yedisi görselliğin az olduğunu, altısı özet bilgilerin olmadığını ve beş öğretmen de yeterli sorunun sorulmadığını belirtmişlerdir. Bu durumla ilgili olarak sosyal bilgiler öğretmenlerinin ifadelerinden bir kaçış aşağıda verilmiştir.

Ö3: *“T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük ders kitabının daha görsel hale dönüştürülmesi gerekiyor. Daha kısa özet bilgiler verilerek görseller artırılmalıdır.”*

Ö4: *“Öğrenciler görsellerle zenginleştirilen konuları daha iyi anlarken, görsel olmayan konular zihinde soyut kaldığı için öğrenci konuyu somutlaştıramıyor.”*

Ö6: *“Ünite sonlarında sorular yetersiz kalmaktadır.”*

Sosyal bilgiler öğretmenlerinden üçü akılda kalacak şifreleme, kodlama ve uyarıların olmadığını, ikisi anlamayı kolaylaştıracak kronolojinin olmadığını ve yine ikisi de kavram haritasının olmadığı yönünde görüş beyan etmişlerdir. Bu görüşlerden üçüne aşağıda yer verilmiştir.

Ö4: *“Ders kitabında anlamayı kolaylaştıracak kronolojilere yer verilmeli, önemli şeylerin şifrelemeleri ve kodlamaları kitapta yer almalıdır.”*

Ö10: *“Konularda şifreleme, not ve uyarılara yer verilerek öğrencinin ilgisi çekilmelidir.”*

Ö17: *“Anahtar kelimeler ve kodlamalar gibi akılda kalıcı teknikler kullanılarak öğrenme kalıcı hale getirilebilir ve bu sayede öğrenme kolaylaştırılmış olur.”*

Sosyal bilgiler öğretmenlerinin ifadelerinden yola çıkarak T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük ders kitaplarının içeriği anlamayı kolaylaştıracak kronolojide olmalı, konu aralarında şifreleme, not ve uyarılar verilerek öğrencinin dikkati çekilmelidir.

Sosyal bilgiler öğretmenlerinden iki kişi sözlüğün yeterli olmadığını, iki kişi kitapta karikatürlerin bulunmadığını ve birisi konularda neden-sonuç ilişkisinin olmadığı yönünde görüşlerini belirtmişlerdir. Bu durum ile ilgili öğretmen görüşlerine aşağıda yer verilmiştir.

Ö1: “Konuyla ilgili fotoğrafların dışında görsel olarak karikatürlerde kullanılmalıdır.”

Ö8: “Aktarılan konular günümüz Türkiye’si ile ilişki kurularak anlatılarak öğrenme kalıcı hale getirilebilir.”

Ö9: “Konular uzun ve sıkıcı anlatılmış. Bunun yerine kısa notlarla ve neden sonuç ilişkisi içinde konular anlatılmalıdır.”

T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük ders kitaplarında konuyla ilgili karikatürlere yer verilmeli, konular daha kısa anlatılmalı, konu aralarına dikkat çekici notlar verilmeli ve günümüzle bağlantı kurularak öğrencinin konuya motive olması sağlanmalıdır.

Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük ders kitabındaki konular ve görseller öğrencilerimizin dikkatini çekmekte yeterli midir?

Sosyal bilgiler öğretmenlerine T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük ders kitabındaki konular ve görsellerin yeterli olup olmadığı sorulmuştur. Öğretmenlerin büyük çoğunluğu yetersiz bulurken ikisi yeterli olduğunu ifade etmiştir. Öğretmenlerin verdiği cevaplar Tablo-4’te kodlar şeklinde sunulmuştur.

Tablo-4: Ders Kitabındaki Konular ve Görsellerin Yeterli Olup Olmadığı Hakkında Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Görüşleri

<i>Kodlar</i>	<i>F</i>	<i>%</i>
<i>Konular ve görseller öğrencinin dikkatini çekmekte yeterli</i>	2	10
<i>Konular ve görseller öğrencinin dikkatini çekmekte yeterli değil</i>	18	90

Elde edilen veriler Tablo 4’te kodlanmış aşağıda ise öğretmenlerin ifadelerine yer verilmiştir. Öğretmenlerden ikisi konular ve görseller öğrencinin dikkatini çekmekte yeterli olduğu görüşünü belirtmiştir. Bu görüşler şu şekildedir:

Ö2: “Ders kitabında yer alan görseller öğrencilerin dikkatini çekecek nitelikte ama sözel anlatımın öğrencilere fazla geldiğini düşünüyorum. Ders kitabını eleştirmekten ziyade ders saatinin süresi arttırılmalıdır.”

Ö19: *“Yeterlidir. Merkezi sınavlara yönelik çalışma yapan öğrencilere yeterli geldiğini düşünüyorum.”*

Sosyal bilgiler öğretmenlerinden ikisi görsellerin öğrenci dikkatini çekmekte yeterli olduğunu ancak sözlü anlatım fazla olduğu için ders saatinin yetersiz olduğunu ifade etmişlerdir.

Öğretmenlerden geriye kalan on sekiz kişi konular ve görsellerin öğrencinin dikkatini çekmekte yeterli olmadığını belirtmiştir. Bu görüşlerin birkaçına aşağıda yer verilmiştir.

Ö3: *“Hayır yeterli değildir. Daha görsel hale dönüştürülmesi gerekiyor. Konu anlatımları daha öz ve az bilgi ile sunulmalıdır. Mevcut haliyle öğrenciler zorlanıyor.”*

Ö8: *“Kesinlikle yeterli değildir. Kullanılan görsellerin bazıları konu ile alakasızdır. Daha detaylı ve geniş bir çalışmayla yeni ve özgün fotoğraflar kullanılarak öğrencilerin ilgisi çekilebilir.”*

Ö17: *“Kitap öğrenciler tarafından dikkat çekici bulunmuyor. Tablo, grafik, fotoğraf, resim vb. görsellere daha fazla yer verilirse daha ilgi çekici olabilir.”*

Sosyal bilgiler öğretmenlerinin görüşleri doğrultusunda T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük ders kitaplarında görseller daha fazla, konular kısa ve öz olmalı, konuyla ilgili görsellerin kullanımına özen gösterilmeli ve tablo, resim ve grafiklere daha çok yer verilerek öğrencinin ilgisi çekilmelidir.

Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük Ders Kitabının Daha Faydalı Olabilmesi İçin Neler Önerirsiniz?

Sosyal bilgiler öğretmenlerinden T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük ders kitabının daha faydalı olması için önerilerde bulunmaları istenmiş ve öğretmenlerin görüşleri Tablo 5’te kodlanarak sunulmuştur.

T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük ders kitabı ile ilgili olarak sosyal bilgiler öğretmenlerinin on üçü konuların kısa ve öz olması gerektiğini, öğretmenlerin yedisi görsellerin artırılması, altısı paragraflara boğulmaması gerektiğini ifade etmişlerdir. Öğretmenlerden dördü de önemli noktaların farklı renklerle, şekillerle ve uyarılarla belirtilmesi gerektiğini

ifade etmişlerdir. Bu durumla ilgili öğretmen görüşlerinden birkaçına aşağıda yer verilmiştir.

Tablo-5: T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük Ders Kitabının Daha Faydalı Olması İçin Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Görüşleri

Kodlar	f	%
Konular kısa ve öz olmalı	13	65
Görseller arttırılmalı	6	30
Sayfalar paragraflara boğulmamalı	6	30
Önemli noktalar farklı renkler, şekiller ve uyarılarla belirtilmeli	4	20
Şifrelemeler ve kodlamalar olmalı	3	15
Konuların sonunda özet kısım olmalı	3	15
Etkinlik sayısı arttırılmalı	3	15
Değerlendirme soruları arttırılmalı	2	10
Ünite sonu sözlükleri eklenmeli	2	10
Konulara ait liste ve tablolar eklenmeli	2	10
Eski ve yeni olaylar karşılaştırılmalı olarak verilmelidir	2	10
Kitap konuların bölündüğü fasiküller şeklinde hazırlanmalıdır	1	5

Ö1: “Görseller arttırılmalı, sayfalar paragrafa boğulmamalıdır. Önemli ifadeler farklı renk ve şekillerle belirtilmelidir.”

Ö9: “Konular destan gibi uzun olmak yerine kısa ve net anlatılmalıdır. Paragraf yerine kısa maddeler şeklinde konular verilmelidir. Sayfaların yanlarına bilgi kutucukları konulmalıdır. Daha canlı renkler ve fotoğraflar kullanılabilir.”

Ö12: “Kitabın gereksiz ayrıntılardan kaçması lazım. Benzer cümleler sıkça kullanılmıştır. Bir konunun ayrıntıları veya özeti maddeleştirilerek verilebilir. Konunun veya ünitenin sonunda özet veya sonuç kısmının olması gerekmektedir.”

T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük ders kitabında konular uzun anlatılmamalı, gereksiz ayrıntılara yer verilmemeli ve görsel olarak zenginleştirilmelidir. Sayfalar paragraflara boğulmamalı, önemli noktalar farklı renk ve şekiller ile belirtilerek öğrencinin dikkatinin dağılmasının önüne geçilmelidir. Öğrencilerin dikkatini çekecek bilgi kutucuklarına yer verilmeli ve ünite sonlarına özet kısmı eklenmelidir.

Sosyal bilgiler öğretmenlerinden üçü şifreleme ve kodlamaların olması, üçü konuların sonunda özet veya sonuç kısmının yer alması ve yine diğerlerinden üçü de etkinlik sayısının artması gerektiği yönünde

görüş beyan etmişlerdir. Bu durumla ilgili birkaç ifadeye aşağıda yer verilmiştir.

Ö₁₂: “Bir konunun ayrıntıları veya özeti maddeleştirilerek verilmelidir. Konuların veya ünitenin sonunda özet veya sonuç kısmının olması gerekmektedir.”

Ö₁₃: “Ünite sonlarına kısa özetler eklenebilir.”

Ö₁₅: “Etkinliklere daha fazla yer verilmeli, öğrenci seviyesine inilmelidir.”

Ders kitabında konular ayrıntılı verilmemeli daha çok konular maddeleştirilerek ifade edilmelidir. Konu veya ünite sonlarında özet kısmı yer almalı ve etkinliklere daha fazla zaman ayrılmalıdır.

Sosyal bilgiler öğretmenlerinin ikisi değerlendirme sorularının artması gerektiğini, ikisi konulara ait liste ve tablolar eklenmesi gerektiği ve yine öğretmenlerden ikisi eski ve yeni olayların karşılaştırmalı olarak verilmesi gerektiği şeklinde görüşlerini beyan etmişlerdir. Öğretmenlerden biri ise ders kitabının konuların bölündüğü fasiküller halinde hazırlanması gerektiğini ifade etmiştir. Bu durumla ilgili öğretmenler şu ifadelere yer vermişlerdir.

Ö₆: “Konulara yönelik sözlük hazırlanmalıdır. Bol sorulu değerlendirme soruları olmalı ve ayrıca eba soruları test kitabı olarak dağıtılmalıdır.”

Ö₇: “Öğrencilerin konuları pekiştirecekleri soru sayısı artırılmalıdır. Kazanımları ölçmeye yönelik soru bankası kitapla birlikte öğrencilere dağıtılmalıdır.”

Ö₈: “Ders kitabının sözlük kısmı daha geniş tutulmalıdır. Aktarılan konuların günümüz Türkiye’sine etkisi, işleyişindeki değişimler günümüzden örnekler verilerek daha kalıcı öğrenme sağlanabilir.”

Sosyal bilgiler öğretmenleri T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük ders kitabında konu sonlarına veya ünite sonlarına sözlük eklenmeli, konu sonlarında daha çok sorular olmalı ve ayrıca soru kitapları basılarak ders kitapları ile beraber öğrencilere dağıtılması hususlarını belirtmişlerdir.

Sonuç, Tartışma ve Öneriler

Bu araştırmanın amacı, 2016-2017 eğitim-öğretim yılında okutulan T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük ders kitabına yönelik sosyal bilgiler öğretmenlerinin görüşlerini belirlemektir. Sosyal bilgiler öğretmenlerinden alınan görüşler doğrultusunda değerlendirmelerde bulunulmuştur.

Sosyal bilgiler öğretmenleri konuların ayrıntılı anlatıldığını, gerekli bilgiler fazlasıyla verildiğini ama kavramsal şemalar oluşturulmadığını belirterek bundan dolayı da konuların öğrencilere zor geldiğini ifade etmiştir. Ders kitabındaki birçok konunun gereksiz uzunlukta anlatıldığını ifade eden sosyal bilgiler öğretmenleri konularda ayrıntıya girilmesinden dolayı öğrencinin sıkıldığını belirtmişlerdir. Öğretmen görüşlerine göre, ders kitaplarında konular uzun olmamalı ve kitaplarda gereksiz detaylardan kaçınılmalıdır.

Alanyazın incelendiğinde yapılan çeşitli araştırmalarda benzer öğretmen görüşlerinin yer aldığı görülmektedir (Esen, 2017; Kulantaş, 2007; Önal ve Kaya, 2006; Öcal ve Yiğittir, 2007; Yıldırım, 2014). Yıldırım (2014) sosyal bilgiler etkinlik kitapları üzerine yaptığı araştırmada öğretmen görüşlerine başvurmuştur. Yapılan araştırmada öğretmenlerin görüşleri neticesinde kitapta ayrıntıların çok fazla olduğu, öğrencilerin ayrıntılarla çok boğuşmak istemediklerini, bu yüzden de etkinlikleri isteksizce yaptıklarını belirtmişlerdir. Öğretmen görüşlerinden yola çıkarak çalışma kitaplarının öğrencileri çok sıkıdığı bunun için kitabın daha sevebilecek hale getirilmesi gerektiği araştırma neticesinde ortaya konulmuştur. Kulantaş (2007) “4 ve 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Dersinde Kullanılan Öğrenci Ders ve Çalışma Kitapları ile Öğretmen Kılavuz Kitaplarının, Öğretmen, Öğrenci ve Veli Görüşlerine Göre Değerlendirilmesi” adlı çalışmasında öğretmenler ders kitaplarında bulunan metinleri çok uzun buldukları sonucuna varmıştır. Bununla birlikte cümlelerin uzun olmasının da anlamayı daha güç hale getirdiğini belirtmişlerdir. Öcal ve Yiğittir (2007) “İlköğretim Sosyal Bilgiler Kitaplarının Öğretmen Görüşlerine Değerlendirilmesi (Kırıkkale Örneği)” adlı çalışmasında, öğretmenlerin büyük çoğunluğu ders kitaplarında ayrıntıya fazla girildiğini ve ders kitaplarında fazla gereksiz bilgi verildiğine dair görüş belirtmişlerdir. Esen (2017) yaptığı araştırmada öğretmen görüşleri doğrultusunda 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitabının öne çıkan güçlüğü olarak gereksiz bilg-

ilerin olması sonucuna varmıştır. Önal ve Kaya (2006) “*Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarının (4. ve 5. Sınıf) Değerlendirilmesi*” adlı çalışmasında görsel unsurlar ve içeriklerin niteliğinin artırılması gerektiğini belirtmiştir.

Araştırmamızda sosyal bilgiler öğretmenlerine yöneltilen sorular doğrultusunda, ders kitabında yer alan görsellerin öğrencilerin dikkatini çekecek nitelikte olduğunu ancak sözel anlatımın öğrencilere fazla geldiğini belirtmişlerdir. Öğretmenler özellikle haftalık ders saatinin artırılmasını istemişlerdir. Bu görüşlere paralel olarak Yıldırım (2014) öğretmenlerin 3 saat olan dersin 2 saate düşürülmesi ve kitabın buna uygun olmaması nedeniyle zaman sıkıntılarının çok olduğunu ifade ettiklerini araştırmasının neticesinde ifade etmiştir. Araştırmasının sonucunda, öğretmenlerin çalışma kitabının sınıfta işlenmesinin mümkün olmadığını belirtmişlerdir. Öğretmenler çoğu zaman etkinliklerin yapıp yapılmadığını kontrol edemediklerini ifade etmişlerdir. Bu da araştırmamızın Yıldırım (2014) “*T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük Dersi Öğrenci Çalışma Kitabı Hakkında Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Görüşleri*” adlı çalışmasında yer alan öğretmen görüşleri ile paralellik gösterdiğini ortaya koymaktadır.

Araştırmamız sonucunda öğretmenlerin çoğu görsellerin yetersiz olduğunu ifade etmiştir. Bunun yanı sıra öğretmenler ders kitabında bulunan görsellerin öğrencilerin dikkatini çekmekte de yetersiz olduğunu belirtmiştir. Alanyazın incelendiğinde yapılan çeşitli araştırmalarda benzer öğretmen görüşlerinin yer aldığı görülmektedir (Çakır, 2006; Dündar, 1995; Esen 2017). Çakır (2006) ilköğretim dördüncü sınıf ders kitaplarının görsel özellikleri ile ilgili olarak öğretmen görüşleri doğrultusunda kitapta bulunan grafik, şekil, fotoğraf vb. görsel unsurların yeterli olmadığı sonucuna ulaşmıştır. Dündar (1995) araştırmasında ders kitaplarının görsel öğelerinin öğrenci düzeyine uygun olmadığını tespit etmiştir. Esen (2017) araştırmasında öğretmenlerin çoğunluğu mevcut ders kitaplarının teknik tasarım açısından değişmesi gerektiğini belirtmişlerdir. Araştırmasının sonucunda ise ders kitaplarında kullanılan resim, fotoğraf, grafik ve çizelgelerin daha da geliştirilmesinin gerektiği ifade edilmiştir. Sonuç olarak ders kitaplarındaki görsel öğelerin yetersiz olduğu ifade edilebilir. Buna karşın araştırmamızın sonucu Çetin’in (2008) yaptığı araştırmanın sonucu ile çelişmektedir.

Araştırmamızda sosyal bilgiler öğretmenleri T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük ders kitabının kullanımı ile ilgili olarak içeriğin yoğun olması, metinlerin uzun olması ve konuların açık, net ve anlaşılır ifade edilmeyişini ders kitabının öne çıkan güçlükleri olarak belirtmişlerdir. Yine sosyal bilgiler öğretmenleri T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük ders kitabında görsellerin az olması, özet bilgilerin olmaması, yeterli sorunun sorulmadığını da ders kitabının eksiklikleri olarak belirtmişlerdir. Ayrıca ders kitabındaki konuların ve görsellerin yeterli olmadığını da ifade etmişlerdir. Alanyazın incelendiğinde yapılan çeşitli araştırmalarda benzer öğretmen görüşlerinin yer aldığı görülmektedir (Alleman ve Brophy, 1997; Kurtulmuş, 2010). Araştırmamız Kurtulmuş'un (2010) çalışması ile paralellik göstermektedir. Alleman ve Brophy (1997) sosyal bilgiler ders kitaplarındaki metinlere yönelik hazırladıkları anketi öğretmenlere uygulamışlardır. Araştırma sonucunda kitapta bulunan metinlerin sosyal bilgiler öğretimi için faydalı olduğu ancak daha kısa ve anlatımın daha sade olması gerektiği tavsiye edilmiştir.

Ayrıca araştırmamız ile sosyal bilgiler öğretmenlerinin görüşleri doğrultusunda önemli noktaların farklı renklerle, şekillerle ve uyarılarla belirtilmesi gerektiği sonucuna varılmıştır. Benzer şekilde Kulantaş (2007) çalışmasında ders kitabındaki anahtar kavram ve ilkelerin vurgulanmasının yeterince dikkat çekici olmadığı sonucuna ulaşmıştır.

Özetle, sosyal bilgiler öğretmenlerinin görüşleri doğrultusunda ders kitabının daha faydalı olması için konuların gereksiz ayrıntılardan kaçınılması, sayfaların paragraflara boğulmaması ve önemli noktaların farklı renklerle, şekillerle ve uyarılarla belirtilmesi gerektiği şeklinde önerilerde bulunulabilir. Öğretmen görüşlerinin tamamı göz önüne alındığında ders kitaplarının görsel olarak zenginleştirilmesi gerektiği de ifade edilebilir.

Öğretmen görüşleri dikkate alındığında şu önerilerde bulunulabilir:

- T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük ders kitapları hazırlanırken fiziksel ve görsel açıdan geliştirilip öğrencinin dikkatini çekecek şekilde resim, grafik ve tablolar yeterince verilmelidir.
- Konu aralarında öğrencinin dikkatini çekecek not kutucuklarına yer verilmelidir.

- Ders kitapları hazırlanırken öğrencinin dikkatini çekecek şifreleme ve kodlamalar kullanılarak öğrencinin zihninin konuya odaklanması sağlanmalıdır.
- Ders kitabında öğrencileri sıkmayacak şekilde paragraflara çok fazla yer verilmeden daha kısa içeriğe yer verilmelidir.
- Ders kitabında görseller artırılmalıdır. Kullanılan görseller daha canlı ve güncel olmalıdır.
- Ünite sonlarına ünite özetleri eklenmelidir.
- Ünite sonu sözlüklere yer verilmelidir.
- Ders kitabı hazırlanırken eski ve yeni olaylar karşılaştırmalı olarak işlenip günümüzle bağlantılı şekilde ele alınmalıdır.
- Ders kitabında yer alan ölçme ve değerlendirme soruları artırılmalıdır.
- Ders kitabı fasiküller şeklinde hazırlanmalıdır.

EXTENDED ABSTRACT

**Evaluation of Social Studies Teachers' Visions
Related the 8th Grade Turkish Republic History of
Revolution and Atatürkism Course Book**

*

Özkan Ginesar - Cemal Güven

Ministry of National Education - Necmettin Erbakan University

It is assumed that the history of textbooks dates back to 4000 BC. Textbooks having such an old history have showed change and development according to the social, cultural and technological needs of the society from past to present (Çakır U. , 2006). Textbooks prepared to provide knowledge and skills to students who are transferred a particular curriculum are the oldest and most important teaching tools (Uzun-er, Aktaş, & Albayrak, 2010).

Textbooks are one of the most important information tools that students and teachers deal directly with in today's technology and information age. Textbooks are the most frequently used tools for teachers and students in education period. Textbooks still play an important role in today's technology age, as well (Çakır U. , 2006).

Course books in Turkey are a basic information source and the one of the most used teaching materials (Kılıç ve Seven, 2002). Course books allow for teachers to teach a lesson more systematically. Students find opportunity to review what teacher tell wherever and whenever they want thanks to course books (Küçükahmet, 2001). In addition, course books are important education factor helping and leading to both teacher and student throughout education (Kılıç ve Seven, 2002).

Considering that textbooks play the most important role in the development of cognitive, affective and psychomotor skills, the quality of primary school textbooks should be given great importance. Because a good education takes place with a good textbook (Uzun-er, Aktas, & Albayrak, 2010). Considering the contributions to education, the importance of process for preparation period of textbooks has increased.

In this research, it was aimed at receiving opinion from social studies teacher about outstanding difficulties and deficiencies of secondary school 8th grade Turkish Republic History Of Revolution And Atatürkism course book, whether subjects and visuals are enough in course book, and what can be done for it to be more useful. It was evaluated and made suggestions in the direction of received teacher comments.

The Objective of the Research

The objective of this research is to evaluate teacher comments for the purpose of defining difficulties and deficiencies of 8th grade Turkish Republic History of Revolution and Atatürkism course book that is taught in 2016-2017 education year, and bringing course book to more functional state. It was included to teacher and student comments to dedicate course book to students as better.

Method

A qualitative research technique was used in this study. Data were collected using semi-structured interview form developed by researcher. Interviews were performed with 20 teachers working Kutahya city and its counties. Data were analyzed with content analysis method. Content analysis can be expressed as evaluation of data resembling each other by gathering around specific concepts and themes in the way that reader can understand. Categories are created while document is investigated. Researcher makes content analysis by creating interrelated cod list (matrix) and applying a range of codes to qualitative data (Ekiz, 2013).

In the interviews for the purposing to consider 8th grade the Republic of Turkey textbook, semi-structured interview form was developed by the researcher by considering interview forms used previous interviews for the same purpose.

Data Collecting Tools

A semi-structured interview form was used for the purposing of determining teachers' opinions. In the semi-structured interview form, the

researcher prepares questions before starting the interview. On the other hand, it can rearrange the questions prepared by looking at the conditions or provide some flexibility by looking at individuals and questions (Çepni, 2014).

Study Group of the Research

The study group of the study consists of 20 teachers working in the center and districts of Kütahya. In the selection of the sampling, maximum diversity sampling from purposeful sampling methods was used. The diversity of individuals reflects the maximum degree of research for this research in this sampling method (Yıldırım & Şimşek, 2016). Teachers from the Kutahya city center and countryside were selected. Interviews form was applied by meeting face to face interview. Teacher interviews also were volunteer basis.

The Conclusion, Argument and Suggestions

Social studies teachers stated that the subjects were explained in detail, the necessary information was given more, but the conceptual schemes were not created and therefore the subjects were difficult for the students. Social studies teachers, who stated that many subjects in the textbook were told unnecessarily, stated that the students were bored because of the details. According to the teachers' opinions, textbooks should not be long and the unnecessary details should be avoided.

When the literature is investigated, it is seen that similar teacher views are included in various researches conducted (Esen, 2017; Kulantaş, 2007; Önal and Kaya, 2006; Öcal and Yiğittir, 2007; Yıldırım, 2014). Yıldırım (2014) consulted to the views of teachers in his research studied on social studies activity books. As a result of the opinions of the teachers in the study, the details of the book are very high, students do not want to struggle with details, so they stated that they do reluctantly activities. Based on the opinions of the teachers, it was found out that the study books were too bothered for the students and that the book should be made more lovable.

As a result of this study, most of teachers stated that visuals are inadequate. Besides this, teachers specified that visuals are also inadequate to remark students. When body of literature was investigated, it was seen that similar teacher's comments are located in various performed studies (Çakır, 2006; Dündar, 1995; Esen 2017). As a result, it can be expressed that visual elements are inadequate in course books.

In the consequence of study, social studies teachers specified that subjects are told in depth and were given exceedingly but conceptual schemes weren't created. When body of literature was investigated, it was seen that similar teacher's comments are located in various performed studies (Esen, 2017; Kulantaş, 2007; Önal ve Kaya, 2006; Öcal ve Yiğittir, 2007; Yıldırım, 2014). Based on teacher's comments, we can state that subjects in the book shouldn't been told long and it should be required to give short abstract information.

In conclusion, it is required that subjects of course book are told as short and brief, visibility of course book is increased, pages are not choked to paraphs, and important points are specified with different colors, shapes and warnings.

Kaynakça/References

- Alleman, J. ve B., Jere. (1997). Literacy approach to teaching social studies. *Education Research Reports* <http://www.educ.msu.edu/reports/edresearch/1997/october1.htm>
- Ceylan, E., ve Yiğit, B. (2004). *Konu alanı ders kitabı incelemesi* (2. b.). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Çakır, A. (2006). *İlköğretim dördüncü sınıf matematik ders kitapları ile ilgili öğretmen görüşleri*. Yüksek Lisans Tezi. Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.
- Çakır, U. (2006). Türkiye Cumhuriyeti inkılap tarihi ve Atatürkçülük ders kitabı görsellerinin bazı özellikler açısından incelenmesi. *İhlara Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 01-13.
- Çepni, S. (2014). *Araştırma ve proje çalışmalarına giriş* (7. b.). Trabzon: Celepler Matbaacılık.

- Çetin, A. (2008). *6. sınıf yeni sosyal bilgiler ders kitabının (2005) öğretmen görüşlerine göre değerlendirilmesi*. Yüksek Lisans Tezi. Afyonkarahisar Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyonkrahisar.
- Duman, T., ve Çakmak, M. (2003). Ders kitabının nitelikleri. L. Küçükahmet içinde, *Konu Alanı Ders Kitabı İnceleme Kılavuzu* (s. 16-34). Ankara: Nobel Yayınları.
- Dündar, A. (1995). *Ortaokul temel ders kitaplarının eğitsel ve grafiksel açıdan değerlendirilmesi*. Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Ekiz, D. (2013). *Bilimsel araştırma yöntemleri* (3. b.). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Esen, S. (2017). *7. sınıf sosyal bilgiler ders kitabının öğretmen görüşlerine göre incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi. Balıkesir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Balıkesir.
- Ginesar, Ö. (2017). *8. sınıf T.C. inkılap tarihi ve Atatürkçülük ders kitabına yönelik sosyal bilgiler öğretmenlerinin algı ve tutumlarının belirlenmesi*. Yüksek Lisans Tezi. NEÜ Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Konya.
- Ginesar, Ö., ve Güven, C. (2017, Kasım 24-25). Ortaokul T.C. inkılap tarihi ve Atatürkçülük ders kitabının öğretmen görüşlerine göre değerlendirilmesi. *3'üncü Uluslararası Eğitim, Uzaktan Eğitim ve Eğitim Teknolojileri Kongresi*. Antalya.
- Kesici, Ş. (2007). Şube rehber öğretmenlerinin görüşlerine göre 6., 7. ve 8. sınıf öğrencilerinin rehberlik ve danışma ihtiyaçları. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(17), 365-383.
- Kılıç, A., ve Seven, S. (2002). *Konu alanı ders kitabı incelemesi* (1. b.). Ankara: Pegem Yayınevi.
- Kulantaş, N. (2007). *4. ve 5. sınıf sosyal bilgiler dersinde kullanılan ders ve öğrenci çalışma kitapları ile öğretmen kılavuz kitaplarının, öğretmen, öğrenci ve veli görüşlerine göre değerlendirilmesi*. Doktora Tezi. Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Milli Eğitim Bakanlığı. (2006). *Türkiye Cumhuriyeti inkılap tarihi ve Atatürkçülük dersi 8. sınıf programı*. Ankara: MEB, Talim Terbiye Kurulu Başkanlığı.

- Öcal, A., ve Yiğittir, S. (2007). İlköğretim sosyal bilgiler ders kitaplarının öğretmen görüşlerine göre değerlendirilmesi (Kırıkkale örneği). *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi (KEFAD)*, 8(1), 51-61.
- Önal, H., ve Kaya, N. (2006). Sosyal bilgiler ders kitaplarının (4 ve 5. sınıf) değerlendirilmesi. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, 9(16), 21-39.
- Şimşek, A., ve Güler, M. (2013). Öğretmen ve öğretmen adayı görüşlerine göre lise Atatürk ilkeleri ve inkılap tarihi dersinin öğretiminde yaşanan sorunlar ve çözüm önerileri. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 543-574.
- Tüysüz, S. (2016). *İlköğretim 8. sınıf Türkiye Cumhuriyeti inkılap tarihi ve Atatürkçülük ders kitabı*. Ankara: Tuna Matbaacılık.
- Tüysüz, S. (2016). *İlköğretim 8. sınıf Türkiye Cumhuriyeti inkılap tarihi ve Atatürkçülük öğrenci çalışma kitabı*. Ankara: Tuna Matbaacılık.
- Tüysüz, S. (2016). *İlköğretim 8. sınıf Türkiye Cumhuriyeti inkılap tarihi ve Atatürkçülük öğretmen kılavuz kitabı*. Ankara: Tuna Matbaacılık.
- Uzuner, S., Aktaş, E., ve Albayrak, L. (2010). Türkçe 6, 7. ve 8. sınıf ders kitaplarının görseller (illüstrasyonlar) açısından değerlendirilmesi. *Türk Bilimi Araştırmaları Dergisi*, 27, 721-733.
- Wakefield, J. F. (2006). Textbook usage in the United States: The case of US history. Online Submission
- Yıldırım, A., ve Şimşek, H. (2016). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri* (10. b.). Ankara: Anı Yayınları.
- Yıldırım, F. (2014). *8. sınıf T.C. inkılap tarihi ve Atatürkçülük dersi öğrenci çalışma kitabı hakkında sosyal bilgiler öğretmenlerinin görüşlerinin değerlendirilmesi*. Yüksek Lisans Tezi. Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Tokat

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Ginesar, Ö ve Güven C. (2018). Sosyal bilgiler öğretmenlerinin 8. sınıf T.C. inkılap tarihi ve Atatürkçülük ders kitabıyla ilgili görüşlerinin değerlendirilmesi. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 9(16), 1017-1041. DOI: 10.26466/opus.477153

Kadın Okul Yöneticilerinin Liderlik Rollerini¹

DOI: 10.26466/opus.468441

*

Ahmet Yıldırım* - Mustafa Çelikten

* Doktora Öğr., The Bohdan Khmelnitsky National University, Cherkassy/Ukrayna

E-Posta: aahmetyil@hotmail.com

ORCID: [0000-0001-9755-3645](https://orcid.org/0000-0001-9755-3645)

* Prof. Dr., Erciyes Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Kayseri / Türkiye

E-Posta: celikten@erciyes.edu.tr

ORCID: [0000-0001-7966-3912](https://orcid.org/0000-0001-7966-3912)

Öz

Sanayi İnkılabı ile çalışma hayatına giren kadınlar cumhuriyetin ilanı ile Türkiye’de çalışma hayatının devamlılığını sağlamış, özellikle 2000’li yıllarda ise yönetim birimlerinde aktif rol oynamaya başlamışlardır. Türk Milli Eğitim sisteminde de kadınlar sayıca fazla olmasına karşın yönetimdeki rolleri erkeklere oranla çok azdır. Okullarda görev yapan öğretmenlerin kadın yöneticilere bakış açısının ve kadın yöneticileri lider olarak görüp görmemelerinin, kadın öğretmenlerin yöneticiliğe yönelmelerini, bu kademlerde yer almalarını ve ilerlemelerini doğrudan etkilediği düşünülmektedir. Bu çalışmada, öğretmenlerin eğitim kurumlarındaki kadın yöneticilere yönelik algıladıkları liderlik davranışları, öğretmenlerin cinsiyet, yaş, kıdem, öğrenim düzeyi, branş, medeni durum, mezun olduğu okul, öğretmenin kadın yöneticiyle çalıştığı süre değişkenine göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık gösterip göstermediği incelenmiştir. Araştırma evrenini, 2015-2016 eğitim-öğretim yılında Erzincan ili ve ilçelerinde MEB’e bağlı 250 okul öncesi, ilköğretim, ortaokul ve liselerde görev yapan öğretmenler oluşturmaktadır. Araştırmanın örneklemini ise, kadın yöneticinin görev yaptığı 22 okul ile bu okullarda görevli 289 öğretmen oluşturur. Çalışmada Liderlik Davranışları Ölçeği kullanılmıştır. Ayrıca kişisel bilgi formu ile öğretmenlerin istenilen demografik özellikleri tespit edilmiştir. Verilerin çözümlenmesinde SPSS 17.0 paket programı kullanılarak demografik özelliklerin frekans ve yüzde değerleri incelenmiş, ölçeklerden alınan puanların aritmetik ortalamaları ve standart sapmaları hesaplanmış, fark testlerinde t testi, varyans analizi (One- Way ANOVA), Kruskal Wallis-H testi yapılmıştır. Araştırma sonucunda, öğretmenlerin kadın yöneticilerde algıladıkları liderlik davranışları çeşitli faktörlerden etkilenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Lider, Kadın, Kadın Yöneticiler, Kadın Lider.

¹ Bu çalışma, Erciyes Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü’nde Prof. Dr. Mustafa ÇELİKİTEN danışmanlığında tamamlanan yüksek lisans tez çalışmasının kısmi bir parçası olarak hazırlanmış, 25-29 Ekim 2017 tarihlerinde Muğla Fethiye’de düzenlenen “II. Uluslararası Gençlik Araştırma Kongresi” adlı kongrede sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

Leadership Roles of Women School Administrators

*

Abstract

The women who entered the working life with the Industrial Revolution enabled the continuity of working life in Turkey with the declaration of the republic, especially in the 2000s they started to play an active role in the management units. Although the number of women in the Turkish National Education system is high, the roles in management are very small compared to men. It is thought that the viewpoints of teachers who work in schools towards women managers and whether they should see women managers as leaders directly influence the orientation of women teachers to management. In this study, it was investigated whether the leadership behaviors perceived by teachers about female managers in educational institutions differed according to gender, age, seniority, level of education, branch, marital status, school and graduate school and the duration of working with female manager. The research population consists of 250 pre-school elementary school, junior high school and high school teachers in Erzincan province and districts in 2015-2016 educational. In the sample of the research, 289 teachers from 22 school administrations, in which the female manager works. A Likert scale consisting of 2 subcategories was used from 22 questions that was developed. In addition, the desired demographic characteristics of the teachers were determined by the personal information form. Frequency and percentage values of demographics, the arithmetic mean and standard deviation of scores obtained from the calculated scale, the difference tests of t test, analysis of variance (One- Way ANOVA), Kruskal-Wallis H-test were analyzed using SPSS 17.0 package program in analyzing the data. As a result of the research, the leadership behaviors teachers perceive in female managers were influenced by various variables

Keywords: Leader, Women, Women Managers, Women Leader.

Giriş

Kadınların nüfus bakımından oranları erkeklere yakın olmasına karşın iş hayatında kadınlar erkekler kadar etkin olamamıştır. Bu durumdan kadınlar kadar organizasyonlarda zarar görmüştür. Bütün yönetimler, çalışma alanında en etkili ve en verimli kişilerle çalışmak istemektedirler. Bu nedenle bilinçli ya da bilinçsiz bir şekilde cinsiyete dayalı ayrımcılığa izin veren yönetimler, erkeklerle kadınlara eşit dağıtılmış yetenek zenginliklerinin önemi bir kısmından vazgeçme lüksünü yaşamışlardır. Toplumda erkek ve kadın hemen hemen aynı oranda olmasına rağmen kadınların yönetimde erkeklerin gerisinde kaldığı görülmektedir (Barutçugil, 2002).

Toplumsal yapıda meydana gelen değişim ve gelişmelerle kendine yeni ve farklı roller yükleyen kadın, eğitim almaya, kendi konumunun farkına varmaya, hizmet sektörü ve diğer sektörlerde çalışmaya kısaca bilinçlenmeye başlamıştır (Kocacık ve Gökkaya, 2005, s.195)

Eğitim düzeyi artan kadınların doğru orantılı olarak özellikle yönetim gücüne katılımları artmaktadır. Buna rağmen kadınların eğitim her seviyesinde aynı oranda temsil ettiği söylenemez. Toplumsal algının erkek işleri ve kadın işleri olarak ayrımın içinde olduğu düşünüldüğünde kadınlar toplumun kabul gördüğü mesleklere, erkekler ise erkek işleri olarak adlandırılan işlere yönelmektedirler (Şahin, 2007, s.2).

Kadınların seçtikleri mesleklere yükselmekte, erkek meslektaşları karşısında aynı kararlılıkla ayakta durabilmekte güçlük çekmektedirler. Bu meslek guruplarının başında yöneticilik gelmektedir. Yönetimin kendine özgü ilkerleri, değerleri ve normları vardır. Genellikle erkeklerin hakim olduğu ve yöntemlerin onlar tarafından çizildiği görülmektedir (Bakioğlu ve Özcan, 2001).

Günümüzde toplumsal baskıdan kurtulan kadın her ne kadar yönetim alanında kendilerini geliştirip gün geçtikçe bu alandaki sayıları yükselse de karşılıklarına yöneticilik ve liderlik kavramları çıkmaktadır.

Liderlik

Eski zamanlardan günümüze kadar bir bilim olarak ilerlemeye başlayan yönetim biliminin öncüleriyle birlikte liderlikle ilgili çeşitli tanımlar

yapılmış, bazı varsayımlar ve modeller zenginleştirilmiş ve çeşitli liderlik fikirleri gündeme gelmiştir. Liderlik, İngilizce "leadership" kelimesinden çevrilmiş olup kelimenin aslı fiil olarak "lead" şeklindedir. Başka dillerde, İngilizce' deki yönetimle ilgili "management" ve "administration" kelimelerini tam olarak yansıtan bir kelime olmadığı gibi, liderliği karşılayan bir kelime olmadığı için gerekli ve önemli bir çalışma konusudur. Türkçe' de ise liderliği karşılayan kelime "önderlik" ve "yederlik" kelimeleri ön plana çıkıp önerilmişse de, genel olarak "liderlik" kelimesi kullanılmaktadır (Şişman, 2014).

Liderlik kavramı ile ilgili birçok araştırma yapılmış, bu kavramın tanımından çok yaklaşım, tür ve etkililiğinin tartışıldığı görülmüştür. Liderliğin genel bir tanımı yapılacak olursa; belirli hedefler çevresinde insanı toplayabilme ve bu hedeflere ulaşmak için onları harekete geçirme yeteneklerini ortaya çıkaracak bilgilerin toplamıdır (Eren, 1998, s.357).

Karip' e (1998) göre, liderlik ile ilgili birçok araştırma yapılması karşın, okullarda ve diğer örgütlerde liderlik ile ilgili yapılan araştırmalarda liderlik, bireylerin yaptıkları bir takım iş ve eylemler olarak değerlendirilmiştir. Halbuki liderlik; bireylerin ne yaptıklarından çok, bu yapının gelişmesi, etkililiğini sürdürebilmesi için gerekli görevlerin ve liderlik fonksiyonlarının neler olduğu açısından incelenir (Can, 2014, s.2). Bass' a (1985) göre, liderlik grup etkinliklerini grup hedeflerine ulaşma doğrultusunda etkileme sürecidir.

Liderlik Yaklaşımları

Liderlik kavramı yönetim biliminde çok fazla tartışılmış ve üzerinde çok fazla araştırma yapılan konulardan biridir. Hemen hemen her meslek dalında lider ve yönetici olduğunda sadece eğitimde değil tüm meslek dallarını barındırmaktadır. Lider kimdir? Hangi özelliklere sahiptir? Liderlik davranışları nelerdir? Liderlik sonradan mı kazanılır yoksa doğuştan mı gelen bir özelliktir? gibi sorularla araştırmacıların zihinlerini işgal etmiştir. Bu kadar çok tartışılan ve özellikle örgütler için önemli olan liderlik kavramının tarihsel gelişimi incelendiğinde, liderlik kavramının gelişimi için sıralama yapmak mümkündür. Kippenberger (2002, s.21-22), özetle liderlik teorilerinin tarihi gelişimini şöyle sıralamaktadır:

- 1900'lü yılların ortalarına kadar Büyük Adam Teorisi
- 1900-1948 Özellikler Teorisi
- 1930'lar, Levin' in araştırmalarına dayalı Otokratik, Demokratik ve Laissez Faire Liderlik Stilleri
- 1945-1960'lar Davranışçı Teorileri (Ohio, Michigan ve Texas)
- 1957-1970'ler Durumsallık Teorileri
- 1967- günümüze kadar Durumsallık Teorisi
- 1970'ler - günümüze kadar Karizmatik Liderlik
- 1970'ler - günümüze kadar Takım Liderliği
- 1970'ler - günümüze kadar Hizmetkar Liderlik
- 1978'ler - günümüze kadar Dönüşümcü Liderlik
- 1982 - günümüze kadar Mükemmellik arayışı ve liderlik ile ilgili binlerce kitap ve araştırma (Akt. Bulunç, 2016. S.41-68).

Kadın Lider

1900'lü yılların başından günümüze kadar yazılan kitap ve makalelerde araştırılan konuların başında örgütsel davranış ve sosyal psikoloji konuları gelmektedir. Buna karşın liderlik ile ilgili çalışmalar tam anlamıyla bitmemiştir. Bunun sebebi insan davranışlarının önceden bilinebilir olmaması ve Sosyal Bilimler araştırmalarında kesin sonucun olmamasıdır (Uçan, 2012, s.81).

Turan ve Ebiçlioğlu' a göre (2002), liderlik konusunda yapılan ilk araştırmalar, liderlerin demografik ayrıntılarını saptamaya çalışmış aynı zamanda da liderlerin görevi üzerinde durmuştur. 1970' lerden sonra yapılan araştırmalarda ise, lideri etkileyen davranışları ve bu davranışları belirleyen faktörleri araştırmaya başlamışlardır. 1990' lı yıllardan sonra yapılan çalışmalar ise, liderliğin başarisını belirleyen faktörleri ve liderliğin etkililiğini belirlemeye çalışılmıştır (Akt. Uçan, 2012, s.81).

Koray' a (1997) göre, kadınlar; doğuştan gelen yapıları, yetiştirilme tarzları ve toplumun yüklediği roller gereği daha yapıcı ve ılımlılardır. Bundan dolayı sağlıklı ilişkiler kurabilmek, insancıl duyguların ön plana çıkarılması ve çözüm yolunda daha mantıklı hareket edebilmek için yönetimde kadınlara ihtiyaç duyar hale gelinmiştir (Tunalı, 2006, s.174).

Cinsel rol, toplumun cinsler için önceden belirlediği davranışlar ve rollerdir. Bugün liderliğin erkeklere daha uygun görölmesinin, cinsel

rollerin farklı olmasından ve cinsel role bağlı iş bölümünden kaynaklandığı düşünülmektedir. Bu nedenle erkek ve kadın özellikler kavramlarını tanımlamak cinsiyet ve liderlik arasındaki ilişkinin kavranmasını kolaylaştırır. Erkek bireyler kadınların aksine sonuca odaklanmış, duygulara pek önem vermeyen, daha çok maddesel ve araçsal değerlere önem verirken, kadınlar ise, duygularını ön plana çıkaran, daha sıcak ilişkiler kuran bireyler olarak değerlendirilmektedir (Gökalp, 2008, s.65).

Yavuz'a (2011) göre, kadın liderden öğrenilecek durumlar aşağıda verilmiştir:

- Görüş Birliğine Dayalı Kararlar ve Katılımcılık: Kadınlar, daha çok örgütün merkezindeki lidere bağlı, birbirleriyle yakın ilişkiler kuran ekiplerle çalışmayı seven ve çeşitli kaynaklardan bilgi alınmasını sağlayan bir yapıyı tercih ederler.
- Erk: Kadınlar için erk, üzerlerinde denetim oluşturmaktan çok paylaşarak çoğalacak bir güçtür.
- Bilgi ve Beceriyi Paylaşmak: Bilgi ve uzmanlığa sahip olan kadınlar, sürekli paylaşım yaparlar.
- Çatışma Yönetimi: Erkeklerin algıladıkları çatışma işinden farklı olarak kadınlar, çatışma yönetimini problemlerini çözmek için kullanırlar.
- Destekleyici İş Ortamı: Kadınlar iş ortamına destekleyici unsurlar (anlama, dinleme, empati, karşılıklı güven, sıcaklık vb.) katarak verimli bir çalışma ortamı oluştururlar.

Geçmiş yaşantıdan günümüze kadar gelen erkekler ve kadınlar arasında kabul edilen bedensel ve zihinsel farklılıklar sebebiyle toplumsal olarak cinslere farklı roller yüklenmiştir. Hayatın birçok alanını etkileyen bu roller, zamanla başkalaşım ve değişimler geçirerek gündelik yaşamda çeşitli evreler geçirmiştir. Gökalp'e (2008) göre, dişilik ve erillik, erkek ya da kadın olmaktan öte psikolojik bir süreçtir. Bireylerin dişil veya eril özellikler göstermesi onların kesin olarak farklı cinsiyete sahip olmalarını gerektirmemektedir. Ancak toplumlar dişil özellikleri kadınlardan, eril özellikleri ise erkeklerden beklemektedir. Kadın ve erkeklerden beklenen özellikler Tablo 1'de gösterilmiştir:

Tablo 1. Eril ve Dişil Özellikler

Dişil (Kadınsı) Özellikler	Eril (Erkeksi) Özellikler
Demokratik	Otokratik
Bağımlılık	Bağımsızlık
Duygusalılık	Rasyonellik
Riskten kaçınma	Risk alma
Empati	Baskın olma
Çekimserlik	Atılganlık
İşbirlikçi	Bireysel
Pasiflik	Aktiflik
Başarı peşinde koşmama	Başarı peşinde koşma
Kendini fazla göstermemek	Rekabetçi olma
Yumuşak	Sert
Uyum gösterme	Hükmetme
Kabullenici olma	Yargılayıcı olma
Çaresizlik	Çözüm üreten
Edilgen	Etken
Güçlü bir korunma ihtiyacı duyan	Güçlü bir korunma ihtiyacı olmayan
Ev eğilimli	Sokak eğilimli

Gökçalp (2008, s.66)

Yöntem

Araştırma Modeli

“Bu araştırma, Milli Eğitim Bakanlığına bağlı Erzincan ilindeki okullarda görev yapan öğretmenlerin, kendi okulundaki kadın yöneticilerdeki algıladıkları liderlik davranışlarına ilişkin algılarını saptamaya yönelik tarama model ile yapılan bir çalışmadır.

Evren

Araştırma çalışma evrenini; 2015-2016 eğitim-öğretim yılında Erzincan ili sınırları içinde bulunan ve Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı resmi eğitim kurumlarında görev yapan öğretmenler oluşturmaktadır.

Erzincan ilinde; kadın okul müdürü, kadın müdür başyardımcısı ve kadın müdür yardımcısı olarak görev yapan 22 okul (okul öncesi, ilköğretim, ortaokul ve lise) bulunmaktadır. Bu okulların 11' inde kadın müdür, 10' unda kadın müdür yardımcısı ve 1' inde kadın müdür başyardımcısı bulunmaktadır. Araştırma evrenini kadın yöneticilerle çalışan öğretmen

görevini yürüten 289 kişi oluşturmaktadır. Anket formunu doldurmayı kabul etmeyen ve doldurduğu halde eksik veya hatalı dolduran anketler çalışmaya dahil edilmemiştir. İstatistiksel değerlendirmeye uygun bulunan ve değerlendirmeye tabi tutulan anket sayısı 193'tür.

Grubun kişisel özelliklerini (cinsiyet, yaş, medeni durum, kıdem, öğrenim durumu, mezun olduğu okul, branş, kadın yöneticiyle çalışılan süre) tasvir edici frekans ve yüzde dağılımları ortaya koyulmuştur:

Tablo 2. Katılımcıların Demografik Özellikleri (N=193)

Seçenekler	Alt Boyutlar	f	%
Cinsiyet	Kadın	116	60,10
	Erkek	77	39,90
Yaş	21-30	60	31,08
	31-40	79	40,93
	41-50	41	21,24
	51 ve üzeri	13	6,73
Medeni Durum	Evli	48	24,90
	Bekar	145	75,10
Kıdem	1-5	70	36,27
	6-10	40	20,73
	11-15	24	12,44
	16-20	21	10,88
	21 ve üzeri	38	19,69
Öğrenim Durumu	Yüksekokul	12	6,22
	Lisans	158	81,87
	Yüksek Lisans	23	11,92
Mezun Olduğu Okul	Fen-Edeb. F.	38	19,70
	Eğitim F.	121	62,70
	Diğer	34	17,60
Branş	Sınıf Öğr.	9	4,66
	Okul Öncesi Öğrt.	34	17,62
	Branş Öğr.	147	76,17
	Rehber Öğr.	3	1,55
Kadın Yöneticiyle Çalışılan Süre	0-4	161	83,42
	5-8	24	12,44
	9-12	2	1,04
	13-16	4	2,07
	17 ve üzeri	2	1,04

Veri Toplama Araçları

Araştırmada bilgi edinmek amacıyla kullanılan form, iki kısımdan oluşmaktadır. Birinci kısımda, gruba ait demografik bilgilerin sorulduğu

form yer almaktadır. İkinci kısımda ise 22 (yirmi iki) maddelik liderlik davranış ölçeği bulunmaktadır.

1. Kişisel Bilgi Formu: Araştırma da veri toplamak maksadıyla araştırmacı tarafından geliştirilen form, öğretmenlerin cinsiyetini, yaşını, kıdemini, öğrenim düzeyini, branşını, medeni halini, mezun olduğu fakülteyi, öğretmenin kadın yöneticiyle çalıştığı süreyi, öğrenmeye yönelik 8 (sekiz) sorudan oluşmaktadır.

2. Liderlik Davranış Ölçeği: Liderlik ile ilgili ölçek maddeleri, Bass'ın (1985) geliştirdiği çok faktörlü liderlik ölçeğidir. Veri girişi sırasında ölçekteki olumsuz maddeler tersten kodlanmıştır. Liderlik Davranışları Ölçeği'nin olumsuz maddeleri; 2, 7, 11, 12, 18'dir. Ölçek maddelerinin tümü için; 1-Hiç Katılmıyorum, 2-Biraz Katılıyorum, 3- Orta Düzeyde Katılıyorum, 4-Katılıyorum, 5-Tamamen katılıyorum, şeklinde derecelendirilmiş likert tipi kullanılmıştır. Yapılan çalışmada ölçeğin tümü için elde edilen Cronbach alfa değeri 0,81 olarak bulunmuştur.

Çalışma için Erzincan İl Milli Eğitim Müdürlüğü'nden izin alındıktan sonra araştırmacı tarafından liderlik davranışları ölçeği ve demografik değişkenleri ölçen kısa bir anket 289 adet çoğaltılarak 2015-2016 eğitim-öğretim yılının 2. döneminde Erzincan ili merkez ve ilçelerde çalışan öğretmenlere, araştırmacı tarafından uygulanmıştır. Araştırmada ölçeklerin bir kısmı geri dönmediği için, bir kısmı da tam olarak doldurulamadığından araştırmada kullanılamamıştır. Araştırmada kullanılabilir ölçek sayısı, toplam sayının % 67' sine eşittir. Ölçekler uygulanmadan önce bireylere; isimlerinin kesinlikle istenmediği, çalışmaya katılmanın tamamen gönüllülük esasına dayandığı, katılımcıların soruları içtenlikle cevaplamalarının araştırmacının doğru sonuçlar vermesi açısından önemli olduğu, araştırma sonucunda elde edilecek bilgilerin bilimsel amaçlarla kullanılacağı ve araştırmacının amaçları dışında başka amaçlar için kullanılmayacağı açıklanmıştır.

Verilerin Analiz Edilmesi

Araştırma sonucunda toplanan bilgiler dijital ortamda kodlanarak SPSS 17.0 (Statistical Pack age for the Social Sciences) programından

yararlanılarak yapılmıştır. Öncelikle kişisel bilgi formu anketinde yer alan cinsiyet, yaş, kıdem, öğrenim düzeyi, branş, medeni durum, mezun olduğu fakülte, öğretmenin kadın yöneticiyle çalıştığı süre cevaplarına göre frekans ve yüzde dağılımları çıkarılmıştır. Bu şekilde demografik farklılıklara göre örneklem grubunun dağılımı incelenmiştir. Bu çerçevede:

1. Grubun liderlik davranışları ölçeği alt boyutlarından aldıkları puanların öğretmenlerin cinsiyet değişkenine göre etkililiğini saptamak için *bağımsız grup t testi*,
2. Her bir değişkenin liderlik, dönüşümcü ve etkileşimci liderliğe etkisi incelenirken homojenlik testi yapılmıştır. Homojen olan değişkenler için parametrik test olan *tek yönlü varyans analizi (ANOVA)*, homojen olmayan değişkenler için *non-parametrik Kruskal Wallis-H test* yapılmıştır.
3. Non-parametrik Kruskal Wallis testi sonucunda farklılık tespit edildiğinde, farklılığın hangi gruplar arasında olduğunu saptamak üzere *non parametrik Mann Whitney-U testi* uygulanmıştır.

Bulgular

Aşağıda öğretmenlerin liderlik davranışlarına ilişkin algılarına yönelik bulgular verilmiştir.

Tablo 3. Liderlik Davranışları Ölçeği Toplam Puanlarına Ait Değerler

Boyut	N	x	ss	Sh
Liderlik Davranışı	193	3,18	0,62	0,04

Tablo 3' te görüldüğü gibi öğretmenlerin Liderlik Davranışları Ölçeği'nden almış oldukları toplam puanlarının aritmetik ortalaması 3,18, standart sapması 0,62 ve standart hatası 0,04 olarak hesaplanmıştır.

Öğretmenlerin liderlik davranışları ölçeğinden aldıkları puanların; cinsiyet değişkenine göre anlamlı farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla bağımsız gruplar t testi analizi kullanılmıştır.

Tablo 4. Liderlik Davranışları Ölçeği Puanlarının Cinsiyet Değişkenine Göre Analiz Sonuçları

Boyut	Cinsiyet	N	x	ss	sh	t Testi			
						t	Sd	F	p
Liderlik Davranışları	Kadın	116	3,25	0,59	0,05	1,798	191	1,839	,177
	Erkek	77	3,07	0,66	0,07				

Tablo 4' te görüldüğü gibi Liderlik Davranışları Ölçeği puanları arasında cinsiyet değişkenine göre bağımsız t testi verilerinde grupların ortalamaları arasında farklılık anlamlı bulunmamıştır ($t=1,798$; $p>,05$).

Liderlik Davranışları Ölçeği puanlarının öğrenim durumu değişkenine etkisini incelerken homojenlik testi yapılmış ve bu değer 0,606 çıkmıştır. Homojen değer çıkmadığı için non-parametrik Kruskal Wallis-H testi Tablo 5' te verilmiştir.

Tablo 5. Liderlik Davranışları Ölçeği Puanlarının Öğrenim Durumu Değişkenine Göre Kruskal Wallis-H Analiz Sonuçları

Boyut	Öğrenim Durumu	N	Sıralar Ort	χ^2	sd	p
Liderlik Davranışları	Yüksekokul	12	100,00	1,601	2	,449
	Lisans	158	98,47			
	Yüksek Lisans	23	85,30			
	Toplam	193				

Tablo 5' te Liderlik Davranışları Ölçeğini puanlarının öğrenim durumu değişkenine göre Kruskal Wallis-H testi sonucunda grupların ortalamaları arasında istatistiksel olarak herhangi bir fark saptanmamıştır ($\chi^2=1,601$; $p>,05$).

Liderlik Davranışları Ölçeği puanlarının mezun olduğu okul türü değişkenine etkisini incelerken homojenlik testi yapılmış ve bu değer 0,595 çıkmıştır. Homojen değer çıkmadığı için non-parametrik Kruskal Wallis-H testi Tablo 6' da verilmiştir.

Tablo 6' da Liderlik Davranışları Ölçeği puanlarının mezun olduğu okul türü değişkenine göre Kruskal Wallis-H testi sonucunda grupların ortalamaları arasında istatistiksel olarak herhangi bir fark saptanmamıştır ($\chi^2=0,447$; $p>,05$).

Tablo 6. Liderlik Davranışları Ölçeği Puanlarının Mezun Olduğu Okul Türü Değişkenine Göre Kruskal Wallis-H Analiz Sonuçları

Boyut	Mezun Olduğu Okul	N	Sıralar Ort	χ^2	sd	p
Liderlik Davranışları	Fen-Ede. F.	38	92,92	0,447	2	,800
	Eğitim Fk.	121	97,37			
	Diğer	34	100,24			
	Toplam	193				

Liderlik Davranışları Ölçeği puanlarının yaş değişkenine etkisini incelerken homojenlik testi yapılmış ve bu değer 0,035 çıkmıştır. Homojen değer çıktığı için parametrik ANAVO testi Tablo 7' de verilmiştir.

Tablo 7. Liderlik Davranışları Ölçeği Puanlarının Yaş Değişkenine Göre ANOVA Analiz Sonuçları

Boyut	Yaş	N	x	ss	Var.K.	KT	Sd	KO	F	P
Liderlik Davranışları	21-30	60	3,26	0,57	G. Arası	1,75	3	0,58	1,503	,215
	31-40	79	3,22	0,63	G. İçi	73,53	189	0,38		
	41-50	41	3,02	0,72	Toplam	75,28	192			
	51 ve +	13	3,07	0,27						
	Toplam	193	3,19	0,62						

Tablo 7' de Liderlik Davranışları Ölçeği puanlarının yaş değişkenine göre ANOVA testi sonucunda grupların ortalamaları arasında istatistiksel olarak herhangi bir fark saptanmamıştır ($F=1,503$; $p>,05$).

Liderlik Davranışları Ölçeği puanlarının branş değişkenine etkisini incelerken homojenlik testi yapılmış ve bu değer 0,340 çıkmıştır. Homojen değer çıkmadığı için non-parametrik Kruskal Wallis-H testi Tablo 8' de verilmiştir.

Tablo 8. Liderlik Davranışları Ölçeği Puanlarının Branş Değişkenine Göre Kruskal Wallis-H Analiz Sonuçları

Boyut	Branş	N	$X_{sıra}$	χ^2	sd	p
Liderlik Davranışları	Sınıf Öğrt.	9	137,67	10,150	3	,017
	Okul Ö.Öğ.	34	108,24			
	Branş Öğ.	147	91,76			
	Rehber Öğ.	3	107,33			
	Toplam	193				

Tablo 8' de Liderlik Davranışları Ölçeği puanlarının branş değişkenine göre Kruskal Wallis-H testi sonucunda grupların ortalama-

ları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık hesaplanmıştır ($\chi^2=10,150$; $p<,05$).

Liderlik Davranışları Ölçeği puanlarının branş değişkenine göre yapılan Kruskal Wallis-H sonucunda hangi gruplar arasında anlamlı farklılık çıktığını incelemek için Mann Whitney U testi yapılarak Tablo 9' da gösterilmiştir.

Tablo 9. Liderlik Davranışları Ölçeği Puanlarının Branş Değişkenine Göre Mann Whitney U Testi Analiz Sonuçları

Branşlar	N	Sıralar Ort.	Sıralar Toplamı	U	p
Gruplar (1-2)					
Sınıf Öğrt.	9	28,83	241,50	109,50	,146
Okul Ön. Öğr.	34	20,72	704,50		
Gruplar (1-3)					
Sınıf Öğrt.	9	112,83	1015,50	352,50	,005
Branş Öğrt.	147	76,40	11230,50		
Gruplar (1-4)					
Sınıf Öğrt.	9	7,00	63,00	9,00	,332
Diğer	3	5,00	15,00		
Gruplar (2-3)					
Okul Ön. Öğr.	34	103,49	3518,50	2074,50	,067
Branş Öğrt.	147	88,11	12952,50		
Gruplar (2-4)					
Okul Ön. Öğr.	34	19,30	647,50	50,00	,950
Diğer	3	18,67	56		
Gruplar (3-4)					
Branş Öğrt.	147	75,25	11062,00	194,00	,548
Diğer	3	87,67	263,00		

Tablo 9' da görüldüğü gibi Liderlik Davranışları Ölçeği puanlarının branş değişkenine göre Mann Whitney-U testi sonucuna göre sınıf öğretmeni ile branş öğretmenliği arasında sınıf öğretmeni lehine anlamlı farklılık bulunmuştur ($U=352,50$; $p<,05$).

Liderlik Davranışları Ölçeği puanlarının medeni durum değişkenine etkisini incelerken homojenlik testi yapılmış ve bu değer 0,744 çıkmıştır. Homojen değer çıkmadığı için non-parametrik Kruskal Wallis-H testi Tablo 10' da verilmiştir.

Tablo 10. Liderlik Davranışları Ölçeği Puanlarının Medeni Durum Değişkenine Göre Kruskal Wallis-H Testi Analiz Sonuçları

Boyut	Medeni Durum	N	Xsıra	x ²	sd	p
Liderlik Davranışları	Bekar	48	99,83	0,228	1	,633
	Evli	145	96,06			
	Toplam	193				

Tablo 10' da Liderlik Davranışları Ölçeği puanlarının medeni durum değişkenine göre Kruskal Wallis-H testi sonucunda grupların ortalamaları arasındaki farklılık anlamlı bulunmamıştır ($x^2=0,228$; $p>,05$).

Liderlik Davranışları Ölçeği puanlarının kıdem değişkenine etkisini incelerken homojenlik testi yapılmış ve bu değer 0,744 çıkmıştır. Homojen değer çıkmadığı için non-parametrik Kruskal Wallis-H testi Tablo 11' de verilmiştir.

Tablo 11. Liderlik Davranışları Ölçeği Puanlarının Kıdem Değişkenine Göre Kruskal Wallis-H Testi Analiz Sonuçları

Boyut	Kıdem	N	Xsıra	x ²	sd	p
Liderlik Davranışları	1-5	70	103,70	13,115	4	,011
	6-10	40	111,00			
	11-15	24	71,67			
	16-20	21	88,29			
	21ve üzeri	38	90,74			
	Toplam	193				

Tablo 11' de Liderlik Davranışları Ölçeği puanlarının kıdem değişkenine göre Kruskal Wallis-H testi sonucunda grupların ortalamaları arasındaki farklılık anlamlı bulunmuştur ($x^2=13,115$; $p<,05$). Farklılıkların kaynaklarını belirlemek için Mann Whitney U analizi yapılmış ve sonuçlar Tablo 12' de verilmiştir.

Tablo 12' de görüldüğü gibi Liderlik Davranışları Ölçeği puanlarının kıdem değişkenine göre Mann Whitney-U testi sonucuna göre farklılığın 1-5 yıl ve 11-15 yıl arasında 1-5 yıl lehine, 6-10 yıl ve 11-15 yıl arasında 6-10 yıl lehine ve 6-10 yıl ve 21 ve üzeri yıl arasında 6-10 yıl lehine anlamlı farklılık bulunmuştur ($p<,05$).

Tablo 12. Liderlik Davranışları Ölçeği Puanlarının Kıdem Değişkenine Göre Mann Whitney U Testi Analiz Sonuçları

Kıdem	N	Sıralar Ort.	Sıralar Toplamı	U	p
Gruplar (1-2)					
1-5	70	54,50	3785,00	1300,00	,471
6-10	40	58,00	2320,00		
Gruplar (1-3)					
1-5	70	51,39	3597,50	567,50	,007
11-15	24	36,15	967,50		
Gruplar (1-4)					
1-5	70	47,68	3337,50	617,50	,198
16-20	21	40,40	848,50		
Gruplar (1-5)					
1-5	70	57,06	3994,00	1151,00	,177
21 ve +	38	49,79	1092,00		
Gruplar (2-3)					
6-10	40	37,38	1495,00	285,00	,002
11-15	24	24,38	585,00		
Gruplar (2-4)					
6-10	40	33,56	1342,50	317,50	,061
16-20	21	26,12	548,40		
Gruplar (2-5)					
6-10	40	43,56	1742,50	597,50	,049
21 ve +	38	35,22	1338,50		
Gruplar (3-4)					
11-15	24	21,02	504,50	204,50	,195
16-20	21	25,26	530,50		
Gruplar (3-5)					
11-15	24	27,63	663,00	363,00	,104
21 ve +	38	33,95	1290,00		
Gruplar (4-5)					
16-20	21	29,50	619,50	388,50	,834
21 ve +	38	30,28	1150,50		

Liderlik Davranışları Ölçeği puanlarının kadın yöneticiyle çalışılan süre değişkenine etkisini incelerken homojenlik testi yapılmış ve bu değer 0,983 çıkmıştır. Homojen değer çıkmadığı için non-parametrik Kruskal Wallis-H testi Tablo 13' te verilmiştir.

Tablo 13. Liderlik Davranışları Ölçeği Puanlarının Kadın Yöneticiyle Çalışılan Süre Değişkenine Göre Kruskal Wallis-H Testi Analiz Sonuçları

Boyut	Kadın Yöneticiyle Çalışılan Süre	N	X _{sıra}	x ²	sd	p
Liderlik Davranışı	0-4	161	98,57	10,595	4	,032
	5-8	24	94,33			
	9-12	2	122,80			
	13-16	4	25,00			
	17 ve +	2	122,00			
	Toplam	193				

Tablo 13' te Liderlik Davranışları Ölçeği puanlarının kadın yöneticiyle çalışılan süre değişkenine göre Kruskal Wallis-H testi sonucunda grupların ortalamaları arasındaki farklılık anlamlı bulunmuştur ($x^2=10,595$; $p<,05$). Farklılıkların kaynaklarını belirlemek için Mann Whitney U analizi yapılmış ve sonuçlar Tablo 14' te verilmiştir.

Tablo 14. Liderlik Davranışları Ölçeği Puanlarının Kadın Yöneticiyle Çalışılan Süre Değişkenine Göre Mann Whitney U Testi Analiz Sonuçları

Kadın Yöneticiyle Çalışılan Süre	N	Sıralar Ort.	Sıralar Toplamı	U	p
Gruplar (1-2)					
0-4	161	93,53	15059,00	1846,00	,676
5-8	24	89,42	2146,00		
Gruplar (1-3)					
0-4	161	81,75	13162,50	121,50	,480
9-12	2	101,75	203,50		
Tablo 4.32'nin devamı					
Gruplar (1-4)					
0-4	161	84,52	13608,00	77,00	,002
13-16	4	21,75	87,00		
Gruplar (1-5)					
0-4	161	81,75	13162,50	121,50	,480
17 ve +	2	101,75	203,50		
Gruplar (2-3)					
5-8	24	13,21	317,00	17,00	,421
9-12	2	17,00	34,00		
Gruplar (2-4)					
5-8	24	16,00	384,00	12,00	,007
13-16	4	5,50	22,00		
Gruplar (2-5)					

5-8	24	13,21	317,00		
17 ve +	2	17,00	34,00	17,00	,421
Gruplar (3-4)					
9-12	2	5,25	10,50		
13-16	4	2,63	10,50	0,50	,095
Gruplar (3-5)					
9-12	2	2,50	5,00		
17 ve +	2	2,50	5,00	2,00	1,000
Gruplar (4-5)					
13-16	4	2,63	10,50		
17 ve +	2	5,25	10,50	0,50	0,95

Tablo 14' te görüldüğü gibi Liderlik Davranışları Ölçeğinin puanlarının kadın yöneticiyle çalışılan süre değişkenine göre Mann Whitney-U testi sonucuna göre farklılığın 0-4 yıl ile 13-16 yıl arasında 0-4 yıl lehine ve 5-8 yıl ile 13-16 yıl arasında 5-8 yıl lehine anlamlı farklılık bulunmuştur ($p < ,05$).

Sonuç ve Tartışma

Öğretmenlerin, kadın yöneticilerin liderlik davranışlarını saptamak için yapılan araştırmanın bulgularına göre; öğretmenlerin kadın yöneticilerin liderlik davranışlarına ilişkin algıları, cinsiyet değişkenine göre istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmamıştır. Kültür (2006) ve Uçan (2012), yaptıkları araştırmada öğretmenlerin algılarına göre erkek ve kadın yöneticilerin liderlik davranışlarını incelemişlerdir. Hem Kültür (2006) hem de Uçan'a (2012) göre, liderlik davranışlarının cinsiyet değişkeni üzerinde anlamlı bir farkı bulgusuna rastlanmamıştır. Yapılan araştırmanın bu sonucu Kültür (2006) ve Uçan'ın (2012) araştırma sonucuyla örtüşmektedir. Araştırma sonucunda istatistiksel olarak anlamlı farklılığın çıkmaması kadın dayanışmasının olmadığını yapılmadığının göstergesi olabilir.

Öğretmenlerin, kadın yöneticilerin liderlik davranışlarını saptamak için yapılan araştırmanın bulgularına göre; öğretmenlerin kadın yöneticilerin liderlik davranışlarına ilişkin algıları öğrenim durumu değişkenine göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir.

Öğretmenlerin, kadın yöneticilerin liderlik davranışlarını saptamak için yapılan araştırmanın bulgularına göre; öğretmenlerin kadın yöneti-

cilerin liderlik davranışlarına ilişkin algıları mezun olduğu okul değişkenine göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir. Cemaloğlu'nun (2007) kadın ve erkek yöneticilerinin liderlik stillerini araştırdığı, örneklemi oluşturan öğretmenlerin de mezun olduğu okul değişkenine göre anlamlı farklılıklar göstermesi, araştırmanın bu sonuçları ile çelişmektedir. Bu çelişkinin sebebi araştırmaya katılan kişilerin az olduğu olarak adlandırılabilir.

Öğretmenlerin, kadın yöneticilerin liderlik davranışlarını saptamak için yapılan araştırmanın bulgularına göre; öğretmenlerin kadın yöneticilerin liderlik davranışlarına ilişkin algıları yaş değişkenine göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir. Uçan (2012) yaptığı çalışmada, okul yöneticilerinin okulda göstermiş oldukları liderlik davranışlarının, öğretmenlerin yaş faktörüne göre anlamlı bir farklılık göstermediği görülmüştür. Araştırmanın bu sonucu Uçan'ın araştırması ile örtüşmektedir.

Öğretmenlerin, kadın yöneticilerin liderlik davranışlarını saptamak için yapılan araştırmanın bulgularına göre; öğretmenlerin kadın yöneticilerin liderlik davranışlarına ilişkin algıları branş değişkenine göre anlamlı bir farklılık göstermektedir. Araştırmanın bu sonucuna göre sınıf öğretmenleri kadın yöneticilerin liderlik davranışlarını yerine getirdiklerini düşündükleri söylenebilir.

Öğretmenlerin, kadın yöneticilerin liderlik davranışlarını saptamak için yapılan araştırmanın bulgularına göre; öğretmenlerin kadın yöneticilerin liderlik davranışlarına ilişkin algıları medeni durum değişkenine göre istatistiksel olarak farklılık bulunmamıştır. Uçan (2012) yaptığı araştırmasında, yöneticilerde algılanan liderlik davranışları ölçeği puanlarının öğretmenlerin medeni durum faktörüne göre anlamlı farklılık göstermediği görülmüştür. Araştırmanın bu sonucu Uçan'ın çalışmasını destekler niteliktedir. Fakat Cemaloğlu'nun (2007) yılında yaptığı araştırmasında öğretmenlerin medeni durumlarına göre kadın ve erkek yöneticilerinin liderlik davranışlarına ilişkin algılarında farklılık olması araştırmanın sonucu ile çelişmektedir.

Öğretmenlerin, kadın yöneticilerin liderlik davranışlarını saptamak için yapılan araştırmanın bulgularına göre; öğretmenlerin kadın yöneticilerin liderlik davranışlarına ilişkin algıları kıdem değişkenine göre istatistiksel olarak farklılık bulunmuştur ($p < ,05$). Araştırmanın bu sonucu

mesleğine yeni başlayan öğretmenlerin, kadın yöneticilerin liderlik davranışlarını sergilediklerini düşündükleri söylenebilir.

Öğretmenlerin, kadın yöneticilerin liderlik davranışlarını saptamak için yapılan araştırmanın bulgularına göre; öğretmenlerin kadın yöneticilerin liderlik davranışlarına ilişkin algıları kadın yöneticiyle çalışılan süre değişkenine göre istatistiksel olarak farklılık bulunmuştur ($p<,05$). Araştırmanın bu sonucu, öğretmenin kadın yöneticiyle çalışılan süre değerlendirildiğinde kadın yöneticiyle az çalışmış olan öğretmenler, kadın yöneticilerin liderlik davranışlarını gösterdiklerini düşünüyor olabilirler.

Yapılan çalışmaya öneri olarak, özellikle eğitimde kadın yöneticilere fırsat verilebilir. Ayrıca liderlik ile ilgili araştırmalar sadece okulla sınırlı kalmayıp tüm eğitim ortamlarında yapılabilir. Eğitimcilere görevlerine başlamadan önce liderlik ile ilgili hizmetiçi eğitimler verilerek yönetimde daha etkili sonuçlara ulaşılabilir.

EXTENDED ABSTRACT

Leadership Roles of Women School Administrators

*

Ahmet Yıldırım - Mustafa Çelikten

The Bohdan Khmelnytsky National University - Erciyes University

Although the rates of women were close to men in terms of population, women were not as effective as men in business life. This situation has been damaged in organizations as well as women. All administrations want to work with the most effective and efficient people in the field of work. For this reason, governments that knowingly or unconsciously allow gender-based discrimination have the luxury of giving up some of the importance of the wealth of talent that is equally distributed to men and women. The woman who has installed new and different roles with the changes and developments in the social structure has started to be aware of her own position, to be aware of her own position, to be aware of the fact that she has started to work in the service sector and in other sectors. They have difficulty standing up in the professions chosen by women and their male counterparts with the same determination. Management is one of these professional groups. Management has its own principles, values and norms.

Although the women who have survived social oppression today develop themselves in the management field and their numbers increase day by day, they are faced with the concepts of management and leadership. Many researches on leadership concept have been done and it has been seen that approach, type and effectiveness are discussed rather than the definition of this concept. If a general definition of leadership is to be made, it is the sum of information that will reveal the ability to gather people around specific goals and to mobilize them to achieve those goals. Although many studies have been carried out on leadership, we were leaders in leadership research in schools and other organizations, and it was evaluated as a set of actions and actions by individuals. Women are more constructive and temperate in terms of their innate

structures, their ways of raising, and the roles of society. Therefore, in order to establish healthy relationships, to bring human emotions to the fore and to act more logical in the way of solutions, women need in management has become necessary. Carnal roles are the behaviors and roles that society has predetermined for the Sexes. It is believed that leadership is more appropriate for men today, because sexual roles are different and due to sexual role-related business. Therefore, defining the concepts of male and female traits makes it easier to understand the relationship between gender and leadership. In contrast to women, male individuals are considered to be individuals who focus on the result, do not attach much importance to emotions, pay more attention to material and instrumental values, and women put their feelings into the forefront and establish warmer relationships.

This study was carried out with a screening model to determine the perceptions of teachers in schools in Erzincan, which is affiliated to the Ministry of National Education regarding leadership behaviors perceived by women managers in their school.

The research working universe is composed of teachers working in the official educational institutions affiliated to the Ministry of national education within the borders of Erzincan province during the 2015-2016 academic year.

In Erzincan province, there are 22 schools (pre-primary, primary, secondary and high school) that serve as women's school manager, women's principal assistant manager and women's deputy manager. In 11 of these schools, there are women managers, 10 women managers and 1 women managers. The research universe is composed of 289 people who work as teachers working with women managers. Surveys that do not agree to fill out the questionnaire and fill in the questionnaire are not included in the study. The number of questionnaires that are suitable for statistical evaluation and evaluated is 193. The personal characteristics of the group (gender, age, marital status, seniority, education status, School, branch, length of time worked with the female manager) were determined: 116 (60.10%) of the teachers were female, 77 (39.90%) were male. 60 of the teachers (31.08%) are in the group of 21-30 years, 79 (40.93%) 31-40 years, 41 (21.24%) 41-50 years and 13 (6.73%) 51 years and above. 48 of the teachers (24,90%) are married and 145 (75,10%) are in the

single group. 70 (36.27%) of the teachers have 1-5 years of seniority, 40 (20.73%) 6-10 years of seniority, 24 (12.44%) 11-15 years of seniority, 21 (10.88%) 16-20 years of seniority and 38 (19.69%) 21 years and above. 12 of the teachers (6,22%) are in the school, 158 (81,87%) are in the graduate and 23 (11,92%) are in the Graduate Group. 38 (19.7%) of the teachers are in the Faculty of Arts and Sciences and 121 (62.7%) in the Faculty of education and 34 (17.60%) in the other group. 9 (4.66%) of the teachers are in primary education, 34 (17,62%) in pre-school education, 147 (76.17%) in branch teaching and 3 (1,55%) in guidance teaching groups. The teachers were 161 (83.42%) 0-4 years, 24 (12.44%) 5-8 years, 2 (1.04%) 9-12 years, 4 (2.07%) 13-16 years and 2 (1.04%) 17 years and more.

As a result, according to the findings of the study conducted to determine leadership behaviors of teachers and women managers, there was no statistically significant difference in the perceptions of teachers about leadership behaviors of women managers compared to gender variables. The absence of statistically significant difference as a result of the research may indicate that there is no female coherence. According to the findings of the research conducted to determine leadership behaviors of teachers, women managers; teachers' perceptions of leadership behavior of female managers do not differ significantly from the learning status variable. In this study, we found that teachers' perceptions of women's leadership behaviors do not differ significantly from the school variable in which they graduated. In this study, we found that teachers' perceptions of leadership behaviors differ significantly from those of women managers. In this study, it can be said that the teachers of the classroom think that women managers are fulfilling leadership behaviors. According to the findings of the research conducted to determine leadership behaviors of teachers, women managers; teachers' perceptions of leadership behaviors of female managers were not statistically different from the marital status variables. The results of the study showed that teachers' perceptions of women's leadership behaviors were statistically different from those of women's leadership behaviors. As a result of this study, it can be said that teachers who have just started their careers think that women managers exhibit leadership behaviors. The results of the study showed that teachers' perceptions of women

managers' leadership behaviors were statistically different from those of women managers.

Kaynakça/References

- Bakioğlu, A. ve Özcan, K. (2001). İlköğretim okul yöneticilerinin kariyer gelişimleri. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 1(1), 39-57.
- Barutçugil, İ. (2002). *Organizasyonlarda duyguların yönetimi*. Kariyer Yayıncılık.
- Bass, B. M. (1985). *Leadership and performance beyond expectations*. FreePress; CollierMacmillan.
- Buluç, B. (2016). Geleneksel liderlik yaklaşımları. *Pegem Atıf İndeksi*, 41-68.
- Can, N. (2014). *Öğretmen liderliği*. Ankara: Pegem Akademi.
- Cemaloğlu, N. (2007). Okul yöneticilerinin liderlik stillerinin farklı değişkenler açısından incelenmesi. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 5(1), 73-114.
- Demir, H. ve Okan, T. (2008). Etkileşimsel ve Dönüşümsel Liderlik: Bir Ölçek Geliştirme Denemesi. *İstanbul İktisadi Enstitüsü Dergisi*, 61, 72-90.
- Eren, E. (2000). *Yönetim ve organizasyon*. İstanbul: Beta Basım.
- Gökalp, İ. E. (2008). *Türkiye’de kadın girişimciler ve kadın yöneticiler*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırıkkale.
- Karip, E. (2004). Yönetim biliminin alan ve kapsamı. Y. Özden. *Eğitim ve Okul Yöneticiliği El Kitabı*, 1-39.
- Kippenberger, T. (2002). *Liderlik stilleri: Leading 08.04* (Cilt 8). John Wiley & Sons.
- Kocacık, F. ve Gökkaya, V. B. (2005). Türkiye’de çalışan kadınlar ve sorunları. *Cumhuriyet Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 6(1), 195-219.
- Kültür, Y. Z. (2006). *Ortaöğretim kurumlarındaki yöneticilerin liderlik stilleri ve kişilik özelliklerinin karşılaştırılması*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Milli Eğitim Bakanlığı, Erzincan İl Milli Eğitim Müdürlüğü, (2015). 2015-2016 İdarecilik Bilgi Formu, Erzincan

- Şahin, G. (2007). *Eğitim örgütlerinde kadın yöneticilerin yeri ve kariyer sorunları*. Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Yeditepe Üniversitesi, İstanbul.
- Şişman, M. (2014). *Öğretim liderliği*. Pegem A Yayıncılık.
- Şişman, M. ve Turan, S. (2005). *Eğitim ve okul yönetimi. Eğitim ve okul yöneticiliği el kitabı*. Pegem A Yayıncılık, Ankara.
- Tunalı, A. (2006). *Kadın kamu yöneticilerinin liderlik özellikleri: Türkiye'deki kadın kaymakamlar örneği*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne.
- Turan, S. ve Ebiçlioğlu, N. (2002). Okul müdürlerinin liderlik özelliklerinin cinsiyet açısından değerlendirilmesi. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 31, 444-458.
- Uçan, M. (2012). *İlköğretim Okullarında görev yapan öğretmenlerin kadın yöneticilere yönelik tutumları ile kadın yöneticilerde algıladıkları liderlik stilleri arasındaki ilişki:İstanbul ili Kadıköy ilçesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yedi Tepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul
- Yavuz, N. (2011). *Eğitim sektöründe çalışan kadın yöneticilerin rol çatışması: Kocaeli ili örneği*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Erciyes Üniversitesi Eğitim Bilimler Enstitüsü, Kayseri.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Yıldırım, A. ve Çelikten, M. (2018). Kadın okul yöneticilerinin liderlik rolleri. *OPUS-Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 9(16), 1042-1065. DOI: 10.26466/opus.468441

Görsel Belgeler Üzerinden Giysi Analizleri İçin Yöntem Geliştirme

DOI: 10.26466/opus.429356

Fatma Koç* - Beyhan Pamuk**

*Prof.Dr.,Hacı Bayram Veli Üniversitesi,Sanat ve Tasarım Fakültesi,Ankara/Türkiye
E-Posta: fatmaturankoc@gmail.com ORCID: [0000-0001-7818-387X](https://orcid.org/0000-0001-7818-387X)
**Dr.Öğrt.Üyesi, Uşak Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Uşak / Türkiye
E-Posta: beyhan.pamuk@usak.edu.tr ORCID: [0000-0002-1725-3851](https://orcid.org/0000-0002-1725-3851)

Öz

Bu çalışmada, görsel belgelerden giysi analizlerinin standart ölçüler dâhilinde yapılabilmesi için yöntem geliştirilmesi amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda; kadın vücudu üzerindeki oranlardan yararlanılmıştır. Araştırma kapsamına alınan elbise modellerinin alanın gerektirdiği bir sistematikte ve ayrıntılı bir şekilde analizi için giysi parçaları üzerinde "Ölçme Alanları" belirlenmiştir. Belirlenen ölçme alanlarının her biri için "Ölçüm Tabloları" oluşturulmuş, Ölçüm tablolarında kadın elbise modelleri üzerinden ölçülerin alınmasında "Kanon Aralıkları" kullanılmıştır. Kolay ve kısa sürede ölçümleri alabilmek için ölçüm aracı geliştirilmiştir. Elde edilen ölçüm aracı kullanılarak analiz için geliştirilen formüller; 1960-1989 yılları arasında yayımlanan süreli moda dergileri, moda kataloğlarında vb. yer alan fotoğraflardaki 542 kadın gündüz elbise modelleri üzerinde uygulanarak araştırmanın verileri elde edilmiştir. Veriler incelendiğinde, görsel algı ile yapılan analizlerin kişilerce farklı yorumlamalara açık olmasına rağmen çalışmada kullanılan kodlamalar ile ortak bir analiz dilinin oluşturabileceği görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Giysi Analizi, Görsel Yayın, Moda, Kanon Aralığı, Ölçek

Method Development for Clothes Analyses Upon Visual Documents

*

Abstract

In this study, it was aimed to develop a method to conduct clothing analyses from visual documents within the context of standard measurements. In accordance with this purpose, the rates on the female body were used. "Measurement Areas" were determined on parts of clothing for the analysis of dress models included in the scope of the study with systematics as required by the field and in a detailed way. "Measurement Tables" were created for each measurement area determined, and "Canon Intervals" were used to take measurements on female dress models in the Measurement tables. A measurement tool was developed to take measurements easily and quickly. The data of the study were obtained by applying the formulae developed for the analysis by using the measurement tool, which was acquired, to 542 daytime female dress models in the photographs included in periodical fashion magazines, fashion catalogues, etc. published between the years of 1960-1989. When the data are examined, although the analyses performed with visual perception are open to different interpretations by people, it is observed that it is possible to create a common analysis language with the coding used in the study.

Keywords: *Clothing Analysis, Visual Broadcasting, Fashion, Canon Interval, Scale*

Giriş

Geçmiş dönemlerde insan vücudu her zaman merak ve inceleme konusu olmuştur. İnsan vücudunu bilimsel olarak incelemenin yanı sıra sanatsal boyutu da ayrı bir önem kazanmış, bilim-sanat ilişkisi zaman zaman birbiri ile bütünleşmiştir. Tarihi geçmişte birçok toplum estetik anlamda “en ideal insan vücudunun” belirlenmesi amacıyla, vücut güzelliğini oluşturan organlar arasında anatomik ölçüleri ve orantıları belirlemek için çalışmışlar ve kendilerine özgü ölçü sistemleri geliştirmişlerdir. Tasarım olgusunun insan ve çevresinde var olmaya başlamasından bu yana biçimsel armoniler oluşturmada değişik yöntemlere başvurulmuş bu konuda ilkeler kurallar geliştirilmeye çalışılmıştır.

Toplum içerisinde yapılan ve konumlanan moda olgusunun etkileri ve etkilendiği durumları iyi anlamak ve bu etkilerle şekillenen kadın silüeti hakkında doğru yorumlar yapabilmek için , öncelikle modanın içerisinde yaşam bulduğu toplumu ve toplumsal değişimi iyi kavramak (Koca vd. 2017: 64) daha sonra da elde edilen bilgi ve belgelerin analizlerinin en doğru şekilde yapılmasını gerekli kılmaktadır. Düşünürler, matematikçiler vb.bilim ve sanat insanları boyutlar ve orantılar arasındaki ilişkiyi bir sisteme ve kurala oturtmak için yüzyıllar boyunca çeşitli araştırmalar yapmışlar ve uyumun kuralı olarak nitelendirebileceğimiz “Altın Oran” üzerinde çalışmalar yapmışlardır.

Altın oran, günlük yaşantımızda, matematiğin estetik güzelliğe etki ettiği her alanda karşımıza çıkan bir kavramdır (Becer,1991, s.18). Leonardo da Vinci, Dürer, Raffaello, Botticelli ve daha birçok Rönesans sanatçısı insan vücudunu incelemiş ve oluşturdukları sanat eserinde insan vücudunu ideal ölçülere göre çizmişlerdir. İnsan vücudu çiziminde ortaya birtakım somut kurallar ve ölçüler çıkaran ilk sanatçılar Myron, Parrasios, Zeuksis ve daha sonraları sanatsal harmoni konusunda yazdığı “Kanon” adlı kuramsal estetik kitabıyla ün kazanan Polykleitos gibi eski Yunan sanatçıları olmuştur. Polykleitos’un bu kitabından sonra kanon, insan figürünün ideal orantılarını veren ölçü sistemi olarak kabul edilmiştir (Parramon,1993, s.6).

Kanon, modül adı verilen bir ölçü biriminden yararlanarak insan vücudunun oran ve boyutlarını belirleyen, insan figürünün çiziminde kullanılan orantılar ve bunların birbiriyle olan ilişkilerini içeren kural ya

da sistemler bütünüdür. Tüm zamanlarda sanatçılar, insan figürünü kusursuz çizmek için vücut boyunu diğer elemanlarla olan ilişkisini araştırmışlardır. (Çağlarca,1993; Parramon,1993). İnsan vücudu incelendiğinde baş, kollar, bacaklar ve eller arasında değişmez ölçülerin mevcut olduğu ve bu organların boyu ile eni arasında bir ölçü (oran) olduğu anlaşılmaktadır. Örnek verilecek olursa alın ortasından çeneye kadar inen bir çizgiyle yüzü oluşturan oval ikiye bölünür, Hogart (1999), Çağlarca (1980), Barber (2005) gibi araştırmacılar çalışmalarında insanın vücudunda baş ölçüsünün daima ölçü birimi olarak kullanılmıştır. Ayrıca gözlerin başın tam ortasında yer aldığı ve göz çizgisinin daima göz hizasından ve kulaklar üstünden geçtiği ve burun boyunun baş boy ölçüsünün dörtte biri kadar olduğu, çene altından dudakların birleştiği noktaya kadar olan ölçünün ise baş boy ölçüsünün beşte biri olduğu üzerinde durulmuştur.

Giysiler, insan anatomisine göre şekillenen nesnelere dir. Hazırlanış biçimleri insan vücudu üzerinden alınan veya hesaplanan ölçülerle gerçekleştirilir. Bütün bunlar göz önüne alındığında insan vücudu üzerinde var olan oranlar, giysilerin görsel analizlerinde kullanılabilceği hipotezini güçlendirmektedir. Literatür incelendiğinde vücut üzerindeki oranlardan yararlanılarak hazırlanmış yayınlara ulaşmak mümkündür.

Saiki ve Makela (2007), yapmış oldukları çalışmada 1945-1995 yılları arasında yayınlanan Vogue moda-magazin dergisinde yer alan, kadınların günlük giyimlerine ait resim ve çizimler, "altın orana" göre doğrusal ve yatay oranlar doğrultusunda incelemiştir. Çalışmada 50 yıllık zaman içerisinde 4026 resim ve çizim üzerinden doğrusal ve yatay ölçümler alınmıştır. Yıllara göre doğrusal ve yatay oranların dağılımları, % değerleri olarak verilmiştir. Araştırmanın sonucunda, doğrusal oranlarda en çok yığılmaların, altın oranda dengeli bir oran olan 50/50 kategorisinde, yatay oranlarda ise en çok yığılmaların altın kısım veya ideal orana yakın olan 35/65 kategorisinde olduğu belirlenmiştir.

Geçmişe dönük giysi araştırmalarında özellikle giysilerin karakteristik özellikleri ve giysiler de meydana gelen değişimlerin belirlenmesinde çizim, tablo veya fotoğraf gibi görsel materyaller önemli kanıtlar oluşturmaktadır. Örnek verilecek olursa; Cosbey ve diğerlerinin (2002) yapmış olduğu çalışmada resimsel kanıtlar üzerinden elbise analizi gerçekleştirmişlerdir. Moda dergilerinden yararlanarak elbiselerin görsel

analizlerini stilistik özellikleri (nominal), tipleri (ordinal), fiziksel ölçüm (ratio) olarak gruplandırmışlardır. Çalışmada fiziksel ölçümlerde kadın silüetinden kol ve etek boyları numaralandırılarak ölçümler alınmıştır. Giysiler üzerinde yapılan tarihsel analizleri içeren çalışmalar arasında yer alan Delong ve Petersen'in (2004), hazırladığı tanımlayıcı özellikler ve analiz yöntemi ile veriler elde edilmiştir. 1930'lu yıllardaki tasarlanmış ürünlerde hakim olan karakteristikler medya ve tarihi belgelerde taranmış ayrıca gece giysilerinin görsel etkilerinin kapsamını ve giyinmedeki bütünlüklerini elde etmek için moda dergileri incelenmiştir. Araştırmada 160 çizim kapsamlarına ve dağılımlarına göre zaman sıralaması yapılmıştır. Zaman çizelgesine göre oluşturulan grafikte, giysiler koleksiyonda öne çıkan özellikler belirlenmiş ve bu özelliklere göre 7 ile 28 arasında belirlenen guruplara göre yerleşmiştir. Curran (1999) yapmış olduğu çalışmasında iki Avrupa ülkesi olan Birleşik Krallık ve Almanya'da 37 yılı kapsayan ve postayla ısmarlanan katalog serileri incelenmiş ve karşılaştırılmıştır. Katalog fotoğraflarında yer alan etek modelleri, omuzdan bileğe kadar ölçeklendirilmiş ve hazırlanan ölçekle etek uzunluğu omuzdan etek ucuna kadar ölçülmüştür. Etek genişliği ise eteğin bir tarafından diğer taraftaki kenarına kadar ölçülmüştür. Her bir yıl için on uygun giysi grubu alınmış ve aritmetik ortalamaları hesaplanmıştır. Sonuçlar grafiklerde iki ülkenin oranları olarak gösterilmiştir. Sonuç olarak, sadece 1968-1971 yıllarında etek boyları Almanya'da kısıdan uzuna yumuşak bir geçiş yapması dışında iki ülkede etek boylarının benzer uzunlukta olduğu belirlenmiştir.

Giysilerin görsel analizlerinin yer aldığı özellikle giysi tarihine yönelik çalışmalar incelendiğinde, verilerin dönemin moda dergileri, moda katalogları veya giysi içerikli müze arşivlerinden elde edildiği görülmektedir. Belirli periyotlarla yayınlanan moda dergileri değişimlerin analiz edilmesinde önemli kaynak oluşturmaktadır. Görsel analiz içeren çalışmalar genel olarak incelendiğinde giysilerin kavramsal, orantısal veya numaralandırma ile analiz edildiği görülmektedir. Giysilerin çeşitli bölümleri genişlik, uzunluk, biçim veya kesim gibi tanımlar altında yorumlanmaktadır. Örneğin yaka genişliği için geniş yaka, dar yaka veya bel yeri için yapılan tanımda yüksek bel, düşük bel veya diz boyu, kısa-uzun kol boyu gibi görsel analizlerden oluşan kavramlar ile ifade edilmektedir.

Fotoğraf, çizim gibi görsel materyaller üzerinden giysi analizlerine yönelik verilerin elde edilmesinde temel iki sorun olduğu belirlenmiştir. Bunlardan birincisi nasıl ölçüm alınacağı, ikincisi ise alınan ölçümlerin nasıl analiz edileceği ile ilgilidir. Sabit bir ölçüm aracının olmaması, giysi analizleri yapılırken sınırlı ölçümler veya genel ifadelerden oluşan tanımları gerektirmiştir. İnsan vücudu göz önüne alındığında giysiler beden, kol, yaka vb. gibi farklı parçaların birleşmesinden oluşmaktadır. Farklı açılardan çekilmiş-çizilmiş ve konumlandırılmış fotoğraf veya çizimlerdeki giysi sunumları göz önüne alındığında giysilerin analizlerinin yapılmasını daha da zorlaştırmaktadır.

Bu çalışmada, görsel materyallerden giysi analizlerinin standart ölçüler dahilinde yapılabilmesi için yöntem geliştirilmesi amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda; giysi fotoğrafları üzerinden giysilerin görsel analizlerinin belirli bir sistematik çerçevesinde incelenebilmesi için insan vücudu üzerindeki oranlardan yararlanarak ölçüm aracı geliştirilmiş ve alınan ölçümlerin analizlerinin yapılabilmesi amacıyla ölçüm alınan aralıklarda formüller oluşturulmuştur. Konuya ilişkin daha önce yapılmış olan görsel belge analiz araştırmaları için kullanılan ölçek ve ölçümler gözden geçirilmiş ve bu ölçümler dikkate alınarak araştırmacılar tarafından yeni araca uyarlanma yolları açıklanmıştır. Elde edilen ölçüm aracı kullanılarak analiz için geliştirilen formüller 1960-1989 yılları arasında ait süreli moda dergileri, moda kataloglarında vb. yüz hatları belirli, ayakta ve önden görünüşü net olan modellerde kadın gündüz elbise modelleri üzerinde uygulanarak araştırmanın verileri elde edilmiştir.

Yöntem

Bu çalışmanın modeli oluşturulurken nitel araştırma yöntemi için kullanılan doküman analizi yöntemi uygulanmıştır. Yıldırım ve Şimşek (2008:39) nitel araştırmayı “gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi nitel veri toplama tekniklerinin kullanıldığı, algıların ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konmasına yönelik nitel bir sürecin izlendiği araştırma” olarak tanımlamışlardır. Doküman analizi, “araştırılması hedeflenen olgu veya olgular hakkında bilgi içeren materyallerin analizini kapsar”. Best (1959, s.118) de tekniği “mevcut kayıt ya

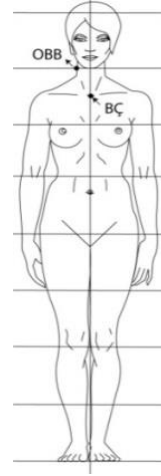
da belgelerin, veri kaynağı olarak, sistemli incelenmesi” olarak ifade etmektedir. Duverger (1973)’in “belgesel gözlem” dediği bu tekniği, Karasar (2005) “var olan kayıt ve belgelerin incelenerek veri toplanmasını belgesel tarama yöntemi” şeklinde ifade etmiştir. Rummel (1968) ile birlikte bazı araştırmacılar “doküman metodu” olarak da tanımlamışlardır. Bu çalışma 1960-1989 yılları arasında Avrupa’da yayınlanmış dokümanlar arasında yer alan Vogue, Harper Bazaar vb. moda dergilerindeki giysi modasına yönelik günlük kadın giysi fotoğrafları üzerinde kanon aralıkları kullanılarak ölçüler alınıp analizler yapılabilmesinin nasıl olması gerekliliği amacı ile planlanmış ve yürütülmüştür.

Şekil 1:
Gözlerin Baş Üzerindeki Oranları

Şekil 2:
İnsan Vücutunda Kanon aralıkları

Şekil 3:
Boğaz Çukuru Noktası (BÇ)
ve Omuz-Boyun Birleşim Noktası (OBB)

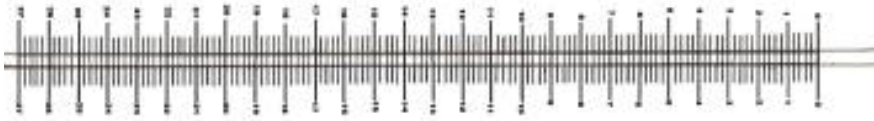
Giysilerin kullanım yeri ve kullanım özelliklerinin karmaşık yapısı göz önüne alındığında sınırlılıkları olan bir araştırma konusu içerisinde tüm giysi modelleri için görsel materyaller üzerinden ayrıntılı analizlerinin yapılabilirliği mümkün olmadığından araştırmanın kapsamı kadın gündüz elbise modelleri ile sınırlandırılmıştır. Araştırma kapsamına alınan elbise modellerinin alan gerektirdiği bir sistemle ve ayrıntılı bir şekilde analizi için giysi parçaları üzerinde “Ölçme Alanları” belirlenmiştir (yaka genişliği, kol boyu, giysi boyu, bel hattı vb.). Belirlenen

ölçme alanlarının her biri için “Ölçüm Tabloları” oluşturulmuş, Ölçüm tablolarında kadın elbise modelleri üzerinden ölçülerin alınmasında “Kanon Aralıkları” kullanılmıştır (Şekil 1,2,3). Alınan ölçülerin analiz edilebilmesi için ölçüm oranı aralıkları formülleri (bkz. Tablo1,2,3,4,5,6,7) geliştirilmiştir.

Kanon aralıklarını belirlemek amacıyla incelenen kaynaklar arasından araştırma desenine uygun olduğu belirlenen, Parromon’un (2005) "Sekiz Baş'lık Kanonda Kadın Vücut Oranları" çizimleri esas alınmıştır (Şekil 3). Bunun nedeni giysilerdeki değişimleri farklı zaman dilimleri içinde incelemek ve ölçüm aracı ve hazırlanan ölçüm tabloları, ölçüm oranı aralıkları formüllerinin güvenilirliğini test etmektir.

Ölçüm Aracının Geliştirilmesi

Modellerin ölçme alanlarından doğru, nitelikli ve güvenilir ölçü alabilmek için geliştirilen “milimetrik ölçüm aracı” oluşturulmuştur. Ölçülerin alınmasında fotoğraflar üzerinden yatay ve dikey ölçümleri eşit oranlarda almak için geliştirilen ölçüm aracı; doğru, sistematik ve kısa zamanda daha çok ölçüm yapabilmek amacıyla geliştirilmiştir. Şeffaf ve esnek bir malzeme kullanılarak tasarlanmış, çift yönlü kullanım özelliğini içerir nitelikte hazırlanan ölçüm aracı ile net görüntü sağlamak ve eğimli, oyuntulu bölgelerde doğru ölçüm yapabilmek olanaklı hale gelmiştir. Hazırlanan milimetrik ölçüm aracı 1960-1989 yılları arasında beşer yıllık zaman dilimleri içerisinde seçilen aralıklarda pilot çalışma olarak denenmiştir. Pilot uygulama sonucunda ortaya çıkan sorunlar uzman görüşleri doğrultusunda gerekli düzenlemeler yapılarak, ölçme aracına son şekli verilmiştir.

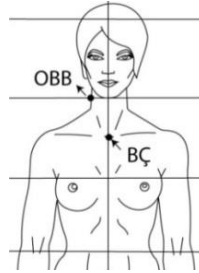
Şekil 4: Ölçüm Aracı

Ölçme Alanlarının Belirlenmesi

Kadınların gündüz giyiminde kullandıkları elbise modelleri üzerinden veri elde etmek amacıyla 7 ölçme alanı belirlenmiştir. Model üzerinden alınan ölçme alanları Yaka-Omuz Açıklığı, Yaka-Ön Orta Açıklığı, Yaka Genişliği, Omuz Genişliği, Bel Hattı, Kol Boyu, Giysi Boyu olarak belirlenmiştir. Ölçüleri elde etmek için baş oranının formüle edilme amacı, başın çıplak olarak gözlenebilmesi ve baş üzerindeki oranların doğru olarak belirlenmesini sağlamaktadır. Bu nedenle altın oranda belirtilen ideal vücut ölçülerine en yakın olarak nitelendirilen ve benzer vücut ölçülerine sahip olan kadın mankenlerin baş ölçüsü esas alınarak vücut üzerindeki ölçümlerde temel oluşturmaktadır. Giysi analizlerinin yapılacağı fotoğraflarda giysiyi sunan mankenlerin yüz hattı belirli, ön profilden alınmış, dik ve ayakta duran, tam boy kadın manken özellikleri aranmıştır. Oturan, arka ve yan profilden duran fotoğraflar araştırma kapsamı dışında bırakılmıştır. Kanon aralıklarından yararlanarak araştırmacıların belirlediği niteliklere uygun fotoğraflarda yer alan kadın mankenlerin üzerindeki elbiselerin özelliklerinin ölçümü için sabit ölçüm noktaları belirlenmiştir (Şekil 2).

Boğaz Çukuru Noktası (BÇ): İkinci kanon aralığında çenenin bittiği noktadan başlayarak, göğüs hattına doğru dik inen çizgi üzerinde başın 1/2 ölçüsü kadar mesafedir.

Omuz-Boyun Birleşim Noktası (OBB): Çenenin bittiği kanondan çizilen hat ile yüz ovalinin dik olarak kesiştiği noktalardır.

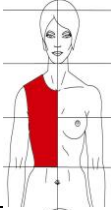
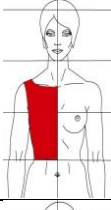
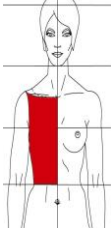
Şekil 5. BÇ-OBB

Görsel dokümanlardan ölçümlerin alınabilmesinde BÇ ve OBB noktaları sabit olup diğer ölçme alanları değişkenlik göstermektedir. Bu nedenle her giysi modelinin analizini yapabilmek için giysilerin biçimsel özelliklerine (kol, yaka, beden vb.) ilişkin alanlar belirlenmiştir. Belirlenen ölçme alanlarının her biri için oluşturulan ölçüm tabloları kanon aralıkları kullanılarak kodlanmış ve formülleştirilmiştir. Bu doğrultuda “Ölçüm Tabloları” hazırlanmıştır.

Ölçüm Tabloları

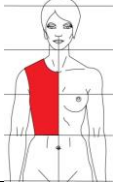

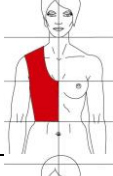

Yaka – Omuz Açıklığı Ölçüm Tablosu : İncelenen model üzerindeki giysi yakası ile omuz arasındaki mesafeyi tanımlamaktadır. Model üzerinde belirlenen OBB noktasından, omuz üzerinde yaka çizgisinin başladığı noktaya kadar düz bir hat belirlenir. Belirlenen hat üzerinden yaka- omuz açıklığı mesafesinde ölçüm yapılmaktadır.

Tablo 1. Elbise Modelleri Üzerinde Belirlenen Yaka-Omuz Açıklığı Ölçüm Tablosu

Kod	Grup	Açıklamalar	
YOA1	Dar	OBB noktasından omuz başına doğru 1/4 baş ölçüsü genişliğindeki alanda yer alan yaka-omuz açıklığı ölçümüdür.	
YOA2	Normal	OBB noktasından omuz başına doğru YOA1 ölçüsünden sonra +1/4 baş ölçüsü genişliğindeki alanda yer alan yaka-omuz açıklığı ölçümüdür.	
YOA3	Geniş	OBB noktasından omuz başına doğru YOA2 ölçüsü sınırları dışında kalan yaka-omuz açıklığı ölçümüdür.	

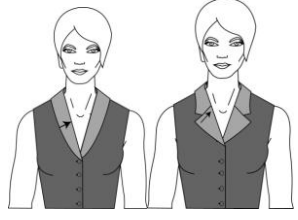
Yaka - Ön Orta Açıklığı Ölçüm Tablosu: İncelenen model üzerindeki giysi yaka çevresinin ön ortası üzerinde boğaz çukuruna olan mesafesini tanımlamaktadır. Model üzerinde belirlenen BÇ noktasından ön orta çizgisi dik olarak belirlenir. Ön orta çizgisinin üzerinden yakanın başladığı nokta belirlenerek BÇ ile arasındaki açıklık mesafesinde ölçüm yapılır.

Tablo 2. Elbise Modelleri Üzerinde Belirlenen Yaka-Ön Orta Açıklığı Ölçüm Tablosu

Kod	Grup	Açıklamalar	
YOrtA1	Dar	BÇ noktası çevresi ve aşağı doğru 1/8 baş ölçüsü genişliğindeki alanda yer alan ön orta açıklığı ölçümüdür.	
YOrtA2	Normal	BÇ noktasından aşağı doğru YOrtA1 ölçüsünden sonra +1/4 baş ölçüsü genişliğindeki alanda yer alanda ön orta açıklığı ölçümüdür.	
YOrtA3	Geniş	BÇ noktasından aşağı doğru YOrtA2 ölçüsünden sonra +1/4 baş ölçüsü genişliğindeki alanda yer alanda ön orta açıklığı ölçümüdür.	
YOrtA4	Çok Geniş (Dekolte)	BÇ noktasından aşağı doğru YOrtA3 ölçüsü sınırları dışında kalan ön orta açıklığı ölçümüdür.	

Yaka Genişliği Ölçüm Tablosu: Model üzerinde yer alan yaka kıvrımı ile yaka kenarı arasında en geniş aralık üzerinde dik açı oluşturulur ve ölçüm yapılır.

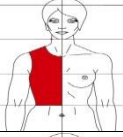
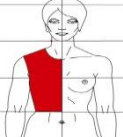

Tablo 3. Elbise Modelleri Üzerinde Belirlenen Yaka Genişliği Ölçüm Tablosu

Kod 1.Grup yakalar		Bedene Takılan YatıkYakalar	
YkGen1-1	Dar	1/8 baş ölçüsü genişliğindeki alanda yer alan yaka genişliği ölçümüdür..	
YkGen1-2	Normal	¼ baş ölçüsü genişliğindeki alanda yer alan yaka genişliği ölçümüdür.(1/8 – 1/4 baş ölçüsü arasında kalan genişlik)	
YkGen1-3	Geniş	YkGen1-2 ölçüsü sınırları dışında kalan yaka genişliği ölçümüdür.	
Kod 2.Grup yakalar		Bedene Takılan Dik Yakalar	
YkGen2-1	Dar	1/20 baş ölçüsü genişliğindeki alanda yer alan yaka genişliği ölçümüdür.	
YkGen2-2	Normal	1/8 baş ölçüsü genişliğindeki alanda yer alan yaka genişliği ölçümüdür(1/20 –1/8 baş ölçüsü arasında kalan genişlik).	
YkGen2-3	Geniş	YkGen2-2 ölçüsü sınırları dışında kalan yaka genişliği ölçümüdür.	
Kod 3.Grup yakalar		Bedenden Çıkan Ve Bedene Takılan Yakalar	
YkGen3-1	Dar	1/5 baş ölçüsü genişliğindeki alanda yer alan yaka genişliği ölçümüdür.	
YkGen3-2	Normal	1/3 baş ölçüsü genişliğindeki alanda yer alan yaka genişliği ölçümüdür.1/5 – 1/3 baş ölçüsü arasında kalan genişlik)	
YkGen3-3	Geniş	YkGen3-2 ölçüsü sınırları dışında kalan yaka genişliği ölçümüdür.	
Kod 4. Grup yakalar		Yığılmalı Yakalar	
YkGen4-1	Dar	1/4 baş ölçüsü genişliğindeki alanda yer alan yaka genişliği ölçümüdür.	
YkGen4-2	Normal	1/2 baş ölçüsü genişliğindeki alanda yer alan yaka	

YkGen4-3	Geniş	genişliği ölçümüdür($1/4 - 1/2$ baş ölçüsü arasında kalan genişlik). YkGen4-2 ölçüsü sınırları dışında kalan yaka genişliği ölçümüdür.	
----------	-------	---	---

Omuz Genişliği Ölçüm Tablosu: İncelenen model üzerindeki giysinin omuz genişliğini tanımlamaktadır. OBB noktasından omuzun en uç noktasına kadar çizilen düz hat üzerinde, giysinin kol ile beden birleşim oyuntusu aranarak bulunan mesafenin ölçümü yapılır.

Tablo 4. Elbise Modelleri Üzerinde Belirlenen Omuz Genişliği Ölçüm Tablosu

Kod	Grup	Açıklamalar	
OGn1	Dar	OBB noktasından omuz başına doğru $3/5$ baş ölçüsü genişliğindeki alanda yer genişlik ölçümüdür.	
OGn2	Normal	OBB noktasından omuz başına doğru Ogn1 ölçüsünden sonra $+1/5$ baş ölçüsü genişliğindeki alanda yer alan genişlik ölçümüdür.	
OGn3	Geniş	OBB noktasından omuz başına doğru Ogn2 ölçüsü sınırları dışında kalan genişlik ölçümüdür.	

Bel Hattı Ölçüm Tablosu: İncelenen model üzerindeki bel hattı yüksekliğini tanımlamaktadır.

Tablo 5. Elbise Modelleri Üzerinde Bel Hattı Ölçüm Tablosu

Kod	Grup	Açıklamalar	
B11	Düşük bel	Bel çizgisinden aşağı $1/3$ baş ölçüsü dışında kalan alan ölçümdür.	

Bl2	Normal bel	Bel çizgisinden aşağı $1/3$ + bel çizgisi üzeri $1/6$ baş ölçüsünü kapsayan alan ölçümdür.	
Bl3	Yüksek bel	Bl2 ölçüsünün üstünde kalan alan ölçümdür.	
Bl4	Belirsiz	Bel çizgisi üzerinde bel formu belli olmayan ölçümdür.	

Kol Boyu Ölçüm Tablosu: İncelenen modelin omuz başından, kol bileğine kadar olan mesafeyi tanımlamaktadır.

Tablo 6. Elbise Modelleri Üzerinde Belirlenen Kol Boyu Ölçüm Tablosu

Kod	Grup	Açıklamalar	
Kby1	Kısa	Kolun başlangıç noktasından bileğe doğru $1/2$ baş ölçüsü kadar olan ölçümüdür.	
Kby2	Yarım	Kolun başlangıç noktasından bileğe doğru KIBoy1 + $1/2$ baş ölçüsü genişliğindeki alanda yer alan genişlik ölçümüdür.	
Kby3	Dirsek	Kolun başlangıç noktasından bileğe doğru KIBoy2 + 1 baş ölçüsü genişliğindeki alanda yer alan genişlik ölçümüdür.	
Kby4	Uzun	Kolun başlangıç noktasından bileğe doğru KIBoy3 + $3/5$ baş ölçüsü genişliğindeki alanda yer alan genişlik ölçümüdür.	
Kby5	Model kol	Kolun başlangıç noktasından bileğe doğru KIBoy4 ölçüsünün sınırları dışında kalan genişlik ölçümüdür.	

Giysi Boyu Ölçüm Tablosu: İncelenen modellerin boylarını vermektedir.

Tablo 7. Elbise Modelleri Üzerinde Belirlenen Giysi Boyu Ölçüm Tablosu

Kod	Açıklamalar	
By1	OBB noktasından aşağı GiyBoy1 ölçüsü +2/3 baş ölçüsü arasında yer alan genişlik ölçümüdür. (Beden çizgisine kadar)	
By2	OBB noktasından aşağı 1 +1/2 baş ölçüsü arasında yer alan genişlik ölçümüdür.	
By3	OBB noktasından aşağı 2 +1/2 baş ölçüsü arasında yer alan genişlik ölçümüdür. (Bel çizgisine kadar).	
By4	OBB noktasından aşağı 3 +1/2 baş ölçüsü arasında yer alan genişlik ölçümüdür.	
By5	OBB noktasından aşağı 4 +1/2 baş ölçüsü arasında yer alan genişlik ölçümüdür. (Kalça çizgisine kadar).	
By6	OBB noktasından aşağı 5 +1/2 baş ölçüsü arasında yer alan genişlik ölçümüdür.	
By7	OBB noktasından aşağı 6+1/2 baş ölçüsü arasında yer alan genişlik ölçümüdür..	
By8	OBB noktasından aşağı 7 +1/2 baş ölçüsü arasında yer alan genişlik ölçümüdür.	
By9	OBB noktasından aşağı 8 +1/2 baş ölçüsü arasında yer alan genişlik ölçümüdür..	
By10	OBB noktasından aşağı 9+1/2 baş ölçüsü arasında yer alan genişlik ölçümüdür.	
By11	OBB noktasından aşağı 10+1/2 baş ölçüsü arasında yer alan genişlik ölçümüdür.	
By12	OBB noktasından aşağı 11 +1/2 baş ölçüsü arasında yer alan genişlik ölçümüdür.	
By13	OBB noktasından aşağı 12 baş ölçüsü sınırları dışında kalan genişlik ölçümüdür.	

Bulgular

Hazırlanan ölçek yardımıyla Ölçüm tablolarında oluşturulan özelliklere uygun olarak, 542 seçilmiş elbise fotoğrafı 5 yıllık zaman periyotları içerisinde görsel analizleri yapılarak veriler toplanmıştır.

Tablo 8. Yaka – Omuz Açıklığının, Yıllara Göre Dağılımı

YIL	YOA1	YOA2	YOA3	Toplam (% 100)
	Dar s (%)	Normal s (%)	Geniş s (%)	
1960-1964	51(57,9)	33(37,5)	4(4,5)	88
1965-1969	84(75,7)	26(23,4)	1(0,9)	111
1970-1974	81(93,1)	6(6,9)	-	87
1975-1979	80 (86)	12(12,9)	1(1,1)	93

1980-1984	66(84,6)	12(15,4)	-	78
1985-1989	77(90,6)	6(7,1)	2(2,4)	85

n = 542

Tablo 8 incelendiğinde; zaman dilimlerinin hepsinde YOAI ölçüsü aralığındaki alanda yoğunluk görülmektedir. 1960-1969 yılları arasında YOAI ölçüsü genişliğindeki alanda % 37,5 ve % 23,4 oranlarında diğer yıllara göre yüksek oranlar görülmektedir.

Tablo 9. Yaka Ön Orta Açıklığının Yıllara Göre Dağılımı

YIL	YOrtA1	YOrtA2	YOrtA3	YOrtA4	Toplam (% 100)
	Dar s (%)	Normal s (%)	Geniş s (%)	Çok Geniş s (%)	
1960-1964	53(60,2)	27(30,7)	6(6,8)	2(2,3)	88
1965-1969	79(71,2)	29(26,1)	2(1,8)	1(0,9)	111
1970-1974	58(66,7)	22(25,3)	6(6,9)	1(1,1)	87
1975-1979	31(33,3)	31(33,3)	28(30,1)	3(3,2)	93
1980-1984	54(69,2)	13(16,7)	9(11,5)	2(2,6)	78
1985-1989	48(56,5)	14(16,5)	18(21,2)	5(5,9)	85

Tablo 9'da yer alan verilere göre yaka ön orta açıklığı incelendiğinde YOrtA1 ölçüsünde yoğunluk olduğu görülmektedir. 1975-1979 yılları arasında yaka açıklıklarının hepsine rastlamak mümkündür. Bu dönemin moda akımları incelendiğinde çeşitlilik görmek mümkündür.

Tablo 10. Yaka Genişliğinin Yıllara Göre Dağılımı

YIL	Dar	Normal	Geniş	Yakasız	Toplam (%100)
	s (%)	s (%)	s (%)	s (%)	
1960-1964	5(5,7)	16(18,2)	15(17)	52(59,1)	88
1965-1969	6(5,4)	40(36)	19(17,1)	46(41,4)	111
1970-1974	3(3,4)	23(26,4)	22(25,3)	39(44,8)	87
1975-1979	4(4,3)	18(19,4)	43(46,2)	28(30,1)	93
1980-1984	4(5,1)	40(51,3)	13(16,7)	21(26,9)	78
1985-1989	3(3,5)	29(34,1)	18(21,2)	35(41,2)	85

Tablo 10'da yer alan veriler incelendiğinde 60'lı yıllarda yakasız elbise oranlarının fazlalığı ve 1965-1979 yılları arasında incelenen elbiselerin yaka formlarında genişleme oranlarındaki yükselmeler dikkat çekici niteliktedir.

Tablo 11. Omuz Genişliğinin Yıllara Göre Dağılımı

YIL	OGn1	OGn2	OGn3	Toplam (%100)
	Dar s (%)	Normal s (%)	Geniş s (%)	
1960-1964	4(4,5)	64(72,7)	20(22,7)	88
1965-1969	57(51,4)	45(40,5)	9(8,1)	111
1970-1974	50(57,5)	35(40,2)	2(2,3)	87
1975-1979	23(24,7)	43(46,2)	27(29)	93
1980-1984	1(1,3)	30(38,5)	47(60,3)	78
1985-1989	4(4,7)	15(17,6)	66(77,6)	85

Tablo 11’de görüldüğü üzere omuz genişliği 70’li yılların ilk yarısında OGN1 omuz genişliği hakimken, 80’li yılların ikinci yarısında omuz OGN3 (%77,6) halini aldığı görülmektedir.

Tablo 12. Bel Hattının Yıllara Göre Dağılımı.

YIL	B1	B2	B3	B4	Toplam (%100)
	Düşük s (%)	Normal s (%)	Yüksek s (%)	Belirsiz s (%)	
1960-1964	6(6,8)	69(78,4)	6(6,8)	7(8)	88
1965-1969	6(5,4)	46(41,4)	2(1,8)	57(51,4)	111
1970-1974	3(3,4)	62(71,3)	3(3,4)	19(21,8)	87
1975-1979	-	86(92,5)	1(1,1)	6(6,5)	93
1980-1984	-	58(74,4)	-	20(25,6)	78
1985-1989	2(2,4)	56(65,9)	2(2,4)	25(29,4)	85

Tablo 12 incelendiğinde incelenen zaman dilimlerinde bel hattı olması gereken çizgisinde ağırlıklı olarak kalmıştır. Ancak 1965-69 yılları arasında önemli oranda B4 (% 51,4) yani bel formunun kaybolduğu görülmektedir. 80’li yıllarda bel hattının belirlenemediği B4 (%25,6-29,4) modeller yer almaktadır.

Tablo 13. Kol Boyunun Yıllara Göre Dağılımı

YIL	Kolby1	Kolby2	Kolby3	Kolby4	Kolby5	Kolsuz s (%)	Toplam (%100)
	Kısa s (%)	Yarım s (%)	Dirsek s (%)	Uzun s (%)	Model s (%)		
1960-1964	9(10,2)	19(21,6)	22(25)	13(14,8)	-	25(28,4)	88
1965-1969	2(1,8)	26(23,4)	11(9,9)	41(36,9)	-	31(27,9)	111
1970-1974	-	25(28,7)	7(8)	35(40,2)	1(1,1)	19(21,8)	87
1975-1979	4(4,3)	9(9,7)	16(17,2)	62(66,7)	-	2(2,2)	93
1980-1984	1(1,3)	7(9)	6(7,7)	60(76,9)	-	4(5,1)	78
1985-1989	3(3,5)	2(2,4)	16(18,8)	54(63,5)	-	10(11,8)	85

Tablo 13 incelendiğinde 60'lı yıllarda kol boylarında çeşitlilik gözükmemektedir. Ölçümlerde 1980-1984 yılları arasında Kolby4 'ün yüksek oranda (%76,9) kullanıldığı belirlenmiştir.

1970-74 yıllarında elbise boylarının kısalığı (Boy8, Boy9, Boy10) dikkat çekicidir. 80'li yılların ikinci yarısında giysi boylarını 5 farklı boyda (Boy8, Boy9, Boy10, Boy11, Boy12) görmek mümkündür.

Tablo 14. Giysi Boyunun Yıllara Göre Dağılımı

YIL	Boy7 s (%)	Boy8 s (%)	Boy 9 s (%)	Boy10 s (%)	Boy11 s (%)	Boy12 s (%)	Boy13 s (%)	Belirsiz s (%)	Top- lam (%100)
1960-1964	-	1(1,1)	14(15,9)	69(78,4)	2(2,3)	1(1,1)	-	-	88
1965-1969	2(1,8)	36(32,4)	28(25,2)	17(15,3)	8(7,2)	16(14,4)	4(3,6)	-	111
1970-1974	3(3,4)	41(47,1)	16(18,4)	12(13,8)	4(4,6)	7(8)	4(4,6)	-	87
1975-1979	-	-	1(1,1)	60(64,6)	28(30,1)	3(3,2)	1(1,1)	-	93
1980-1984	-	-	5(6,4)	51(65,4)	17(21,8)	5(6,4)	-	-	78
1985-1989	-	5(5,9)	12(14,1)	29(34,1)	24(28,2)	15(17,6)	-	-	85

Tablo 14 incelendiğinde ,1970-74 yıllarında elbise boylarının kısalığı (Boy8, Boy9, Boy10) dikkat çekicidir.80'li yılların ikinci yarısında giysi boylarını 5 farklı boyda (Boy8, Boy9, Boy10, Boy11, Boy12) görmek mümkündür.

Tartışma ve Sonuç

Çalışmada; farklı zamanlarda yayınlanmış, farklı mankenler tarafından sunulmuş ve farklı ölçülerde basılmış moda dergilerinden görsel giysi analizlerinde görsel algı ile yorumlanması yerine somut ölçümler ile analiz etmek mümkün olmuştur. Araştırma sırasında gözlenmiştir ki; yüzün net olarak görülebilir olması baş ölçüsünün doğru belirlenmesini sağlamıştır. Baş ölçüsü belirlendikten sonra diğer kanon aralıkları kadın modeller üzerine yerleştirilmiştir. Hazırlanan formüller dâhilinde elbiselerin üzerinden yaka-ön orta açıklığı, bel hattı, kol boyu, giysi boyu yani uzunluk ile ilgili ölçülerin numaralandırılması ve ölçülerin alınmasında herhangi bir problemle karşılaşılmamıştır.

Omuz Boyun Birleşim (OBB) ve Boğaz Çukuru (BÇ) noktalarının belirlenmesinde elbise yakalarının özellikleri etkin olmuştur. Yakasız veya dekolte açıklıkları bulunan modellerde bu noktaların belirlenmesi çıplak gözle dahi mümkün olmuştur. Boynu tamamen saran elbise modellerinde BÇ (İkinci kanon aralığında çenenin bittiği noktadan başlayarak, göğüs hattına doğru dik inen çizgi üzerinde başın 1/2 ölçü) ile OBB (çenenin bittiği kanondan çizilen hat ile yüz ovalinin dik olarak kesiştiği nokta) formülleri uygulanarak noktalar tespit edilebilmiş ve üzerinden formüle edilmiş ölçümler alınmıştır. Bu noktaların belirlenmesi yaka önorta açıklığı, yaka omuz açıklığı ve omuz genişliği ölçülerinin doğru alınmasında en önemli etkidir.

Elbise modelleri incelenirken farklı yaka türlerinin olduğu belirlenmiş ve yakaların farklı biçimlerde oluşması gruplamayı zorunlu kılmıştır. Bu nedenle Tablo 3’de yer alan görseller araştırma sırasını da karşılaşılan yaka türlerinin temel görüntülerini oluşturmaktadır yani benzer özelliklere sahip yakalar: Oyuntulu yakalar, Bedene takılan yatık yakalar, Bedene takılan dik yakalar, Bedene takılan ayaklı yakalar, Bedenden çıkan yakalar, Bedenden çıkan ve bedene takılan yakalar, Yığılmalı yakalar olarak gruplandırılmıştır. Bu gruplama benzer yaka biçimleri için ortak ölçüm formülü oluşturmuş ve ölçümlerden veri edilebilmiştir.

Bel hattı ölçümlerinin belirlenmesinde bel formunu oluşturan pensler, kemerler ve yan bel oyuntuları önemli belirleyiciler olmuştur. Düşük, yüksek veya normal bel yerleri için kullanılan formüllerden veriler elde edilmiştir. Bel formu pens, kemer vb. belirleyiciler ve özellikle A kesim, dikdörtgen kesim elbiselerde bel hattı Bl4 yani “belirsiz” olarak işaretlenmiştir. Kol Boyu ve giysi boyu ölçülerinde benzer çalışmalarda olduğu gibi sıralama yapılabilmemiş ve veri elde edilmiştir.

Görsel algı ile yapılan analizlerin kişilerce farklı yorumlamalara açık olmasına rağmen çalışmada kullanılan görsel materyeller üzerinden giysi analizi yapabilmek için yapılan ölçüm oranı aralıkları formülleri kullanılarak tam ve doğru bir şekilde giysi analizleri yapılabileceği ispatlanmıştır. Bu formüller aynı zamanda moda döngüsünü belirlemede etkin olacağı düşünülmektedir. Modanın zamansal değişimlerini içinde barındıran moda dergileri, hazırlanan ölçek ve formüllerin gerçekliği için önemli bir sınama aracı olmuştur. Çünkü elde edilen verilerin istatistiksel

sonuçlarını araştırma kapsamına alınan zaman periyotlarında karşılaştırma yapabilmesini sağlamıştır.

Koca, Vural ve Koç (2013:56) çalışmalarında; giysi ile özdeşleşen modanın giysi tercihlerinde önemli bir etken olduğunu belirterek, modanın geçici ve dönemsel özelliğine rağmen kitleleri etkisi altına almasının nedeninin, içinde yenilik barındıran sosyal olgu niteliğinden kaynaklanan moda döngüsü olduğuna dikkat çekmeleri de, bu yorumu destekler niteliktedir.

Araştırmada görülmüştür ki; görsel bir dokümanlar olan fotoğraf üzerinden ölçek yardımıyla giysi analizleri yapılabilmektedir. Araştırmayı kısıtlayan etkenler manken üzerindeki giysilerden gerekli şartlar sağlandığı takdirde (yüz ve baş formunun belirli olması) ölçüm alınabilmektedir. Araştırmada baş ölçüsü temel alınarak hazırlanan formüller üzerinden elbise modelleri incelenmiş ve görsel algılama yoluyla yapılan yorumlardan ziyade standart bir ölçüm skalası oluşturmuştur. Geliştirilen bu yöntem ile ayrıntılı ve standart ölçüm yapabilmeyi, somut verilerin ve ortak tanımların oluşturulmasını sağlayacaktır.

EXTENDED ABSTRACT

**Method Development for Clothes Analyses Upon
Visual Documents**

Fatma Koç - Beyhan Pamuk

Hacı Bayram Veli University - Uşak University

The model used in this study is the document review method among the data collection methods of qualitative studies. This study was carried out by making examinations on the fashion photographs of clothes fashion in fashion magazines (Vogue, Harper Bazaar, etc.) among the documents published in Europe between 1960 and 1989.

Considering the complex structure of the place of use and usage features of clothes, the study was restricted to women daily dress models. The "Measurement Areas" were determined on the pieces of clothes for the analysis of the dress models included in the studies with systematics required by the field and in a detailed way (collar width, arm length, cloth length, waist line, etc.). The "Measurement Tables" were created for each of the defined measurement areas, and the "Canon Intervals" were used for taking measurements on women dress models in the Measurement tables (Figure 1,2,3). Formulae were developed to analyse the measurements taken (see Table 1,2,3,4,5,6,7). The drawings of the "Female Body Proportions in the Eight-Head Canon" of Parramon (2), which were found to be suitable for the research design among the sources examined to determine the canon intervals, were taken as a basis (Figure 3). The reason for this is to examine the changes in clothes for different time periods and test the reliability of the measurement tool and the formulae created.

The "millimetric measurement tool" developed for obtaining correct, qualified and reliable measurements from the measurement areas of models was created. The measurement tool developed for taking the horizontal and vertical measurements from the photographs at equal rates when taking the measurements was developed in order to make correct, systematic measurements and to make more measurements in a short time. With the measurement tool with the dual-side usage features designed by using a transparent and flexible material, it has become possible to ensure a clear

image and make a correct measurement in sloping and carved areas. The millimetric measurement tool prepared was tested as a pilot study at selected intervals from the time periods of five years between 1960 and 1980. The measurement tool was given its final shape by making the necessary corrections to the problems that occurred as a result of the pilot practice in line with the expert opinions.

7 measurement areas were determined in order to obtain data from the dress models used by women in daily wear. The measurement areas taken from the model were determined as Collar-Shoulder Openness, Collar-Front Middle Openness, Collar Width, Shoulder Width, Waist Line, Arm Length and Clothes Height. The aim of formulating the head ratio to obtain the measurements is to ensure that the head is observed in a naked way and the ratios on the head are determined correctly. Therefore, the basis for the measurements of the body is created based on the head measurement of female models who are qualified as the closest to the ideal body measurements indicated in the golden ratio and have similar body measurements. The full-body female model features, with specific face lines, taken from the front profile, standing and straight, were sought in the photographs on which the clothes analyses would be performed. Photographs of sitting and standing from the back and side profile were excluded from the scope of the study. Fixed measurement points were determined for the measurement of the features of clothes on female models in the photographs that fitted the qualities determined by the researchers using canon intervals (Figure 3).

- *Throat Cavity Point (TC)*: The distance of $\frac{1}{2}$ measures of the head on a line that starts from the point where the chin ends in the second canon interval and goes perpendicular to the chest line.

- *Shoulder-Neck Junction Point (SNJ)*: In order to be able to take measurements from visual documents, TC and SNJ points are fixed, while other measurement areas vary. The areas related to the shape features of clothes (arm, collar, size, etc.) were determined to be able to perform the analysis of each clothes model. The measurement tables created for each measurement area determined were coded and formulated using the canon intervals. The "Measurement Tables" were prepared in this direction.

In the study, it has been possible to make an analysis with concrete measurements rather than interpreting with the visual perception in visual clothes analyses from fashion magazines published at different times, presented by different models and printed in different sizes. During the study, it was observed that the ability to see the face clearly ensured the correct determination of the head measure. Other canon intervals were placed on female models after determining the head measure. No problem was encountered in the numbering and taking the measurement of the measures related to the collar-front middle openness, waist line, arm length, clothes length, i.e. length from the dresses within the scope of the formulae prepared. The features of the dress collars have been effective in determining the Shoulder Neck Junction (SNJ) and Throat Cavity (TC) points. The determination of these points has been possible even with the naked eye in models with no collar or with low-cut openness. In dress models that fully cover the neck, the points could be determined by applying the TC (1/2 measure of the head on the line that goes perpendicular to the chest line by starting from the point where the chin finishes in the second canon interval) and SNJ (the point where the line drawn from the canon where the chin ends and the face oval intersect) formulae, and the formulated measurements were taken from them. The determination of these points is the most effective factor in correctly taking the collar front-middle openness, collar shoulder openness and shoulder width measures. A common measurement formula was created for similar types of the collar for this grouping, and data could be obtained from the measurements. Clips, belts or side waist cavities have been important determinants in determining the waist line measurements. Data were obtained from the formulae used for low, high or normal waist areas. The waist line was marked as Wst4, i.e. "indefinite" in waist form determinants such as clips, belts, etc., and especially in A-cut, rectangular cut dresses. Ordering could be made and data were obtained as there are similar studies in Arm Length and clothes length measures. Although the analyses made with visual perception are open to the different interpretation by different individuals, it is observed that a common analysis language can be created with the coding used in the study.

It was observed in the study that clothes analyses can be performed on the photograph that is a visual document with the help of the scale. The

factor that restricts the study is the ability to take measurements if the necessary conditions are ensured from the clothes on the model (the fact that the face and head form is clear). Dress models were examined upon the formulae prepared based on the head measure in the study, and a standard measurement scale was created rather than the interpretation made through visual perception. This method developed will enable making a detailed and standard measurement, and creating concrete data and common definitions.

Kaynakça/References

- Barber, B. (2005). *Çizimin sırları*. İstanbul: Mira yayıncılık
- Belleau, B. (1987). Cyclical fashion movement: Women's day dresses: 1860– 1980. *Clothing and Textiles Research Journal*, 5(2), 15-20.
- Best, John (1959). *Research in education*. New Jersey: Prentice Hall.
- Cosbey, S., Damhorst, M.L. ve Beck, J. F. (2003). Diversity of daytime clothing styles as a reflection of women's social role ambivalence from 1873 though 1912. *Clothing and Textiles Research Journal*, 21(3),101-119.
- Curran, L. (1999). An ansils of cycles in skirt lengths and widths in the UK and Germany. 1954-1990. *Clothing and Textiles Research Journal*, 17(2), 65-72.
- Çağlarca, S. (1980). *Perseptive resim ve gölge çizimi*. İstanbul: Üçer Ofset
- Damhorst, M.L., Miller, K. ve Michelman, S.O. (1999). *The meanings of dress*. New York: Fairchild Publications.
- Delong, M.R. ve Petersen, K. (2004). Analysis and characterization of 1930s evening dresses in a university museum collection. *Clothing and Textiles Research Journal*, 22(3), 99-112.
- Duverger, M. (1973). *Sosyal bilimlere giriş: Metodoloji açısından* Çev: Unsal Oskay. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Hogarth, B. (1965). *Drawing the human head by the author of dynamic anatomy*. New York: Watson-Guptill Publications
- Hogarth, B. (1999). *Sanatsal anatomi*. Cev: Burhan Bolan. İstanbul: Engin Yayıncılık

- Koca, E. ve Dağlar, G. (2017).Politik olayların kadın modasına tematik yansımaları üzerine bir analiz. *İdil Sanat ve Dil Dergisi*, 6(29), 29,349-366
- Koca E., Vural, T. ve Koç, F. (2013). An evaluation of consumer tendencies towards hedonistic shopping for clothes, *EJRE-European Journal of Research on Education*, Special Issue: Human Resource Management, 54-64
- Koca, E. ve Koç, F. (2009). *Giysi tasarımıında yaratıcılık*. e-Journal of New World Sciences Academy, 4(1), 33-44.
- Parramon, J. M. (2005). *İnsan figürü çizimi*. İstanbul: Remzi Kitapevi
- Pamuk, B., (2009). *Giysi moda eğilimlerini etkileyen faktörler ve bir model önerisi (1940-2007 yılları arası basılı yayınlarda örnek uygulama)*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Rummel, J.F. (1964). *An introduction to research procedures in education* Second Edition. Harper and Row.
- Saiki, D. ve Makela C. J. (2007). Proportion in the Desing of Women’s Fashionable Clothing: A 50 Year Retrospective. *Family and Consumer Sciences Research Journal*, 30(2), 110-129.
- Sheppard, J. (1975). *Anatomy: A complete guide for artists*. New York: Watson-Guption Publications.
- Yıldırım, A., ve Şimşek, H. (2008). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri* (6. Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Koç., F. ve Pamuk, B. (2018). Görsel belgeler üzerinden giysi analizleri için yöntem geliştirme. *OPUS-Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 9(16), 1066-1090. DOI: 10.26466/opus.429356

Kadın Girişimciliği ve Cinsiyet-Rol Stereotipleri: Muş İli Örneği¹

DOI: 10.26466/opus.453934

*

Zeliha Tekin*

*Dr. Öğr. Üyesi, Muş Alparslan Üniversitesi, Sosyal Bilimler M.Y.O., Muş/ Türkiye

E-Posta: z.tekin@alparslan.edu.tr

ORCID: [0000-0002-6283-0910](https://orcid.org/0000-0002-6283-0910)

Öz

Kadın girişimciliği, kalkınma potansiyelinin artmasına ve daha fazla istihdam yaratılmasına olanak sağladığı için üzerinde durulması ve geliştirilmesi gereken bir konudur. Bu bağlamda çalışmanın amacı, Muş'taki kadın girişimci adaylarının demografik özellikleri de dikkate alınarak girişimcilik profiline ve faaliyet gösterdikleri alanların ortaya çıkarılması; hangi mesleklere cinsiyet-rol stereotiplerinin bulunduğu belirlenmesidir. Çalışmanın evrenini, Muş'ta yerleşik olarak ikamet eden ve hane gelirine katkı sağlamak amacıyla evde para kazandıran işler (çocuk bakmak, el işi yapmak, peynir-süt, meyve-sebze satmak gibi) yapan kadınlar oluşturmuştur. Araştırmanın örneklemini ise tabakalı örnekleme yöntemi ile seçilen Muş merkez ve ilçelerinde ikamet eden 1000 kadın oluşturmaktadır. Araştırma sonucunda, kadınların imkân verildiği/yatırım ortamı oluşturulduğu takdirde iş yeri sahibi olmak istedikleri ortaya çıkmıştır. Çalışmada girişimcilikle ilgili bir eğitim almış olan kadınların girişimcilik eğilimlerinin, girişimciliğe yönelik genel eğilimlerinin, girişimciliğe yönelik algılanan sosyal norm düzeylerinin ve girişimciliğe yönelik tutumlarının diğer girişimcilik eğitimi almamış olanlara göre daha yüksek olduğu sonucuna varılmış; inşaat işleri, kaynakçılık, araba tamiri, marangozluk, elektrik işleri gibi mesleklere cinsiyet-rol stereotiplerinin olduğu görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Girişimcilik, kadın girişimciliği, cinsiyet-rol stereotipleri, Muş

¹ Bu çalışma, Muş Alparslan Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinasyon Birimi tarafından desteklenmiştir (BAP proje no: BAP-17-SBMY-4901-01).

Women's Entrepreneurship and Sex-Role Stereotypes: Muş Province Example

*

Abstract

Women's entrepreneurship is a subject that needs to be emphasized and developed because it allows for the development of potential and the creation of more jobs. In this context, the aim of the study is to identify the entrepreneurship profile of women entrepreneur candidates in Muş and the areas in which they operate, taking into account the demographic characteristics of them, and determine the gender-role stereotypes in which professions they operate. The target population of the study is women who reside in Mus and make money at home to contribute to household income (such as looking after children, doing hand work, selling cheese, milk, fruits and vegetables). The sample of the research consists of 1000 women who reside in the Mus city center and districts selected by stratified sampling method. As a result of the research, it has been revealed that women want to have a place of business if they are allowed or an investment environment is created. The study also concluded that entrepreneurship trends, general trends towards entrepreneurship, perceived social norm levels of entrepreneurship and entrepreneurial attitudes of women who have an entrepreneurship training were higher than other status groups: it has been observed that there are gender stereotypes in occupations such as construction works, welding, car repair, carpentry and electrical works.

Keywords: *Entrepreneurship, Women's Entrepreneurship, Sex-Role Stereotypes, Mus Province*

Giriş

“Bir uygarlığın seviyesini ölçmek isterseniz derhal kadının hayat şartlarına bakın” demiş John Stuart Mill. Gerçekten de ekonomik gelişme ve sürdürülebilir kalkınma için kadınların iş gücüne katılımları büyük rol oynamaktadır. Kadınlar, ataerkil olan toplumsal yapıda yüklenmiş olduğu rol ve sorumluluklara (ev, eş, aile, ebeveyn bakımı) rağmen işsizlik, boşanma, esnek çalışma saatleri, gelişen teknolojinin beraberinde farklı iş seçenekleri getirmesi, devletin girişimcilik desteği sunması (kredi-hibe imkânı, ücretsiz girişimcilik eğitimi verme) gibi nedenlerden dolayı girişimci olmak istemektedirler.

Kadın Girişimciliği

Risk üstlenerek işgücü ve sermayesiyle yaratıcı projeler üretmek için işyerinin hukuki ve idari sorumluluğunu alarak işinin başında olan kadın, girişimci kadındır (Saray, 1993: 118). Kadınların işgücüne katılımı farklı şekillerde olmasına rağmen Türkiye ve dünyada cinsiyet-rol stereotiplerinin etkisiyle kadınların iş yaşamına katılımı belirli mesleklerde yoğunlaşmıştır (Güney, 2015: 241). Kadınların iş yaşamındaki konumuna ait değer ve tutumlar milli kültüre göre şekillenmektedir, geç kalmış olan ilerlemelerinin sebebi olarak da nüfusun genelince oluşturulan ve kabul edilen stereotipler gösterilmektedir (Herrera ve Lankau, 2005: 2033). Kadınlar daha çok öğretmenlik, sekreterlik, hemşirelik gibi mesleklerde yoğunlaşmışken; yöneticilik, avukatlık, mimarlık gibi meslekler erkek mesleği olarak görülmüştür (Güney, 2015: 241).

Toplumsal Cinsiyet

Cinsiyet (sex), doğuştan gelen, evrensel olan kadın ve erkek arasındaki biyolojik, genetik ve fizyolojik olarak belirlenen farklılıkları işaret eden bir kavramdır (Oakley, 1985: 16; Cherry, 2005: 157). Kadın ve erkeklerin kendine özgü olan farklılıkları/özellikleri eşitsizlik değil, yalnızca cinsiyet farkı oluşturmaktadır. 1960'lardan sonra gündeme gelen toplumsal cinsiyet (gender) kavramı ise, kadın ve erkeğin toplumdaki konumunu/statüsünü, statülerine uygun rollerini, görev ve sorumluluklarını,

cinsiyetlerine yüklenen kimliklerine göre toplumun bireyi değerlendirip ona göre kadınsı ve erkeksi olarak değerlendirdiği sosyo-ekonomik bir sınıflandırmayı ifade etmektedir (Oakley, 1985: 16; Delphy, 1993: 3; Newman, 2002: 353). Bu tanımdan da anlaşılacağı üzere, toplumsal cinsiyet, tamamıyla biyolojik farklılıklarla tanımlanmakta olan cinsiyet kavramından farklı olarak, kültürel bir kavramdır (Bacacı ve Varoğlu, 2001: 323).

Tablo 1. Cinsiyet Rollerini Oluşturan Dişil ve Eril Özellikler

KADIN	ERKEK
Doğurabilir. Temel görev anneliktir	Zihinsel yaratıcılığı yüksektir
Sevecen ve fedakârdır	Sorumluluk duygusu yüksektir
Sessizdir	Yönetmeyi iyi bilir
Detaycıdır	Soyut düşünme yeteneği gelişkindir
Duygusaldır	Rasyoneldir
Tek eşliliğe yatkındır	"Bir çiçekle bahar olmaz" der
Dikkati insanlar ve ilişkilere yöneliktir	Duygular ve ilişkilerden çok, teknolojiye ve nesnelere ilgi duyar
Dedikoducudur	Saldırgandır
Unutmayan bir beyin yapısına sahiptir	Olayları, kişileri silen bir beyin yapısına sahiptir
Konuşkandır	Az konuşur- daha fazla dinler
Depresyon riski yüksektir	Kadınlara göre daha az depresyona girmektedir
Bağımlıdır	Bağımsızdır
Kabullenicidir	Yargılayıcıdır
Uyum sağlayan yapıdadır	Hükmedendir
Yardımseverdir	Rekabetçidir
Duyarlılık	Bireycilik
Merhametlidir	Denetim altında tutmayı sever

Kaynak: Bora, 2008: 11; Navaro, 1997: 29; Bacacı-Varoğlu, 2001: 324; www.sozcu.com.tr kaynaklarından derlenmiştir.

Tablo 1'deki cinsiyet özelliklerinden bazıları biyolojik, bazıları kültürün bize öğrettiği niteliklerdir. Cinsiyete yönelik özellikler, stereotipik cinsiyet davranışları içerisinde gözlenebilir. Örneğin, kadınlar stereotipik olarak, erkeklerden daha duygusaldır ve duygusal olarak başka insanlara bağımlı olmakta ve kendi ihtiyaçlarını eşinin/partnerinin ve çocuklarının ihtiyaçlarından ayırmakta zorluk çekmektedirler. Bu durumun

sebebi *bulanık ego* sınırları ile şu şekilde açıklanmaktadır: Kadın, kendi ihtiyaçlarını başkalarının ihtiyaçlarından ayırt etmekte zorluk çeker; çünkü başarılı bir bireyselleşme döneminden geçmemiştir. Ters durumda ise erkeklerin duygusal bağları daha zayıftır. Bu da erkeklerin daha iyi tanımlanmış ego sınırlarıyla ilgilidir ve erkekler kendi ihtiyaçlarıyla diğerlerinin ihtiyaçlarını ayırt etmekte zorluk çekmezler. Chodorow (1995) bu cinsiyet farklılıklarının değişmesi gerektiğini savunur. Çünkü söz konusu roller, kadınları diğerlerinin ihtiyaçları konusunda fazla hassas kılarken, erkekleri duygusal anlamda yetersiz bırakmaktadır (Zara ve Özdemir, 2013: 4).

Cinsiyet-Rol Stereotipleri

Toplumsal cinsiyet kavramının içinde barınan onun bir boyutunu ifade eden toplumsal cinsiyet rolleri, toplumsal-kültürel beklentiler sonucunda kadına ve erkeğe uygun görülen kişilik özellikleri ve davranışları içeren ve sonuçta toplum tarafından kalıp yargılara dönüştürülen rolleri ifade etmektedir. Bu feminen ve maskülen roller, cinsiyetten bağımsız olarak ifade edildiği gibi, içinde bulunduğu ortama göre de değişebilmektedir (Dökmen, 2004: 18). Cinsiyet rollerinin belirlenmesinde toplumsal yapıyı meydana getiren çeşitli öğeler/değerler etkindir. Annebaba, eş, öğretmenler, kitle iletişim araçları, sosyalleşmede etkili olduğu gibi kişinin toplumsal cinsiyet rollerinin belirlenmesinde de etkili olan öğelerdir (Ickes, 2014: 71; Seçgin ve Tural, 2011). Toplumsal yaşamdaki mesleklerin de dişil ve eril olarak ayrışması cinsiyet-rol stereotipi olarak ifade edilir. Örnek verilecek olursa inşaat işi, yönetim işleri, mühendislik, imalat gibi iler erkek işi olarak anılırken; hemşirelik, sekreterlik, eğitim danışmanlığı gibi işler kadın işi olarak görülür. Bu tarz bir stereotip-sel ayırım ise iş yaşamında cinsiyet ayrımcılığını yansıtmaktadır (Gupta vd., 2009: 398-399).

Metodoloji

Metodoloji kısmında, çalışmanın bulgularına ve sonuçlarına yer verilmiştir.

Çalışmanın Amacı

Bu araştırmanın amacı, Muş'taki kadın girişimci adaylarının demografik özellikleri de dikkate alınarak girişimcilik profilinin ve faaliyet gösterdikleri alanların ortaya çıkarılması; hangi mesleklerde cinsiyet-rol stereotiplerinin olduğunun belirlenmesi ve kadın girişimciliğinin artırılması yönünde çözüm önerilerinin sunulmasıdır.

Araştırmanın Evreni ve Örnekleme

Bu araştırmanın evrenini, Muş merkez ve ilçelerinde ikamet eden ve hane gelirine katkı sağlamak için ev içinde el işi yapan; yemek yapıp satan, yetiştirdiği meyve-sebzeyi satan; hayvanlarından sağladığı süt, yoğurt ve peyniri ev dışına satan; temizliğe giden, bakıcılık yapan kadınlar oluşturmuştur. Evreni 100.000 ve üzeri olan araştırmalarda örneklemin minimum seviyede 384 olması gerekmektedir (Sekeran, 1992: 253). Bu çalışmada da toplamda 1000 örneklem büyüklüğü olduğu için örneklemin evreni temsil ettiği doğrulanmıştır. 2016 yılında Muş ilinde kadın nüfusu 199.311'dir. Kadın nüfusuna göre bu çalışmanın örneklem dağılımı Tablo 2'de görüldüğü gibidir:

Tablo 2: Kadın nüfusuna göre bu çalışmanın örneklem dağılımı

YER	NÜFUS	NÜFUS / TOPLAM NÜFUS	ÖRNEKLEM
MERKEZ	92811	0.4657	466
BULANIK	39891	0.2001	200
MALAZGİRT	25818	0.1295	130
VARTO	15237	0.0764	76
HASKÖY	12979	0.0651	65
KORKUT	12575	0.0631	63
	TOPLAM=199.311		TOPLAM=1000

Çalışmanın örnekleme yöntemi tabakalı örneklemedir. Tabakalı örnekleme evrendeki alt grupların evrendeki ağırlıkları oranında temsil edilmesine olanak sağlar. Bu şekilde toplam örneklem içinde her sınıf eşit düzeyde veya evrendeki oranı ölçüsünde temsil edilebilir.

Araştırmanın Yöntemi

Anket tekniği bu çalışmada veri toplama tekniği olarak kullanılmıştır. Çalışmada, Uygun ve Güner'in (2016) literatür tarayarak oluşturduğu 4 boyutlu 17 ifadeli "Girişimcilik Eğilimi Ölçeği" kullanılmıştır. Anket soruları iki kısımdan oluşmaktadır. İlk kısımdaki sorular, açık uçlu ve çoktan seçmeli olup cevaplayıcıların demografik özelliklerini saptamayı amaçlamaktadır. İkinci kısımdaki sorular ise katılımcıların girişimcilik eğilimini ölçmeye yönelik olan ve 5'li Likert Ölçeği kullanılarak oluşturulan sorulardır.

Bulgular

Katılımcıların demografik özellikleri göz önünde tutularak girişimcilik eğilimlerinin ve cinsiyet-rol stereotiplerinin belirlenmeye çalışıldığı 1000 kadın üzerinde yürütülen anket çalışmasından elde edilen veriler SPSS 24.0 istatistik paket programı ile değerlendirilmiştir. Sonuçların elde edilmesinde Faktör Analizi, Kruskal Wallis H Testi ve Bonferroni Testi testinden yararlanılmıştır ($p < 0,05$).

Demografik Özelliklere İlişkin Bulgular

Araştırma katılımcılarının demografik özelliklerine ilişkin veriler Tablo 3'de yer almaktadır.

Tablo 3. Katılımcıların Tanımlayıcı Özellikleri (N=1000)

Değişkenler	Özellikler	n	%
Yaş	18-29	434	43,4
	30-39	263	26,3
	40-49	178	17,8
	50-59	67	6,7
	59 ve üzeri	58	5,8
Eğitim Durumu	İlkokul	406	40,6
	Ortaokul	215	21,5
	Lise	290	29,0
	Ön lisans	52	5,2
	Lisans	32	3,2
	Lisansüstü	5	0,5

Medeni Durum	Evli	585	58,5
	Bekar	415	41,5
İkamet Yeri	Merkez	466	46,6
	Varto	76	7,6
	Malazgirt	130	13,0
	Bulanık	200	20,0
	Korkut	63	6,3
	Hasköy	65	6,5
Kazanç Sağlama Amacıyla Evde Yapılan İşler	El işi, örgü	406	40,6
	Hayvan Ür. Satma	119	11,9
	Tandır yapıp satma	143	14,3
	Meyve-sebze satma	41	4,1
	Temizlik, bakıcılık	15	1,5
	Yemek yapıp satma	72	7,2
	Diğer	12	1,2
İşyeri Açmak İçin Yeterli Sermaye Sahibi Olma	Evet	51	5,1
	Hayır	949	94,9
Katılımcıların Evde Çalışıp/Üretim Dışarıya Satma Süresi	1-5 yıl	579	57,9
	6-10 yıl	160	16,0
	11-15 yıl	100	10,0
	16-20 yıl	81	8,1
	20 yıldan fazla	80	8,0
Faaliyet Gösterilen Alan	Hayvancılık	124	12,4
	Tarım	31	3,1
	El işi, imalat	645	64,5
	Temizlik, bakıcılık	48	4,8
Girişimcilik Kursuna Gitme	Evet	405	40,5
	Hayır	595	59,5
Ailede Bir Girişimcinin Varlığı	Evet	276	27,6
	Hayır	724	72,4
Muş'ta Kadınların Çalışılmayacağı Düşünülen Meslekler	Sekreterlik	89	8,9
	İnşaat, araba tamiri	805	80,5
	Fabrikada yapılan işler	158	15,8
	Politika	121	12,1
	Marangoz	585	58,5
	Elektrik	556	55,6
	Boyacılık	499	49,9
	Pilotluk	296	29,6
	İdari işler/yöneticilik	103	10,3
	Polislik-bekçilik	194	19,4

Muş'ta Kadınların Çalışılabileceği Düşünülen Meslekler	Yönetici asistanlığı	657	65,7
	Öğretmenlik	821	82,1
	Eczacılık	713	71,3
	Doktorluk-hemşirelik	754	75,4
	Aşçılık	773	77,3
	Terzilik	797	79,7
	Çiftçilik	616	61,6
	Avukatlık	634	63,4
	Bankacılık	597	59,7
	Mühendislik	547	54,7
Kadın Girişimci Adayların Var olduğunu Düşündüğü Sorunlar	Taciz	314	
	Aile Baskısı ve Destekten Yoksunluk	608	
	Yeterli Eğitim İmkanının Olmaması	659	
	Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliğinin Yaşanması	567	
	Maddi Kaynak Eksikliği	706	
	Olumsuz Doğa Koşulları	475	

Tablo 3'de görüldüğü üzere, katılımcı kadınların çoğunluğu (434 kişi) 18-29 yaş aralığındadır ve yarından fazlası evlidir (585 kişi). Türkiye'deki kadın girişimciliği hakkında yorum yapabilmek için okullaşma oranının da dikkate alınması gerekmektedir. Katılımcılarının eğitim durumlarına bakıldığında çoğunluğun ilkökul mezunu olduğu görülmektedir (406 kişi). Katılımcıların hemen hemen hepsi (949 kişi) bir iş yeri açacak sermayeye sahip değildir. 1000 katılımcı kadından yalnızca 51'inin bir iş yeri açabilecek yeterli sermayesi vardır. Katılımcıların 405'i girişimcilik ile ilgili bir eğitim almışken; 595'i girişimcilik ile ilgili bir eğitim almamıştır ve 724'ünün ailesinde girişimci yokken 276'sının ailesinde girişimci vardır. Katılımcıların yarından fazlası (645 kişi) biçki-dikiş, halı dokuma, örgü yapma gibi el işleriyle uğraşmaktadır. 80 km uzunluk ve 30 km genişliğinde 165.000 hektar alanıyla Türkiye'nin tek parça halinde olan üçüncü büyük ovası olan Muş Ovasının varlığına ve ekilebilir alanların fazlalığına rağmen ankete cevap veren kadınların yalnızca 31'i tarımla uğraşmakta; 124 kişi de hayvancılıkla ilgilenmektedir. Kadın girişimci adaylarının ankete verdikleri cevaplardan inşaat işleri, araba tamirciliği,

marangozluk, elektrik işleri, boyacılık gibi işlerde (erkek mesleği olarak algılanma) ve de öğretmenlik, hemşirelik-doktorluk, aşçılık, terzilik, eczacılık, yönetici asistanlığı-sekreterlik (kadın mesleği olarak algılanma) cinsiyet-rol stereotiplerin var olduğu anlaşılmaktadır. Kadın girişimci adaylarının girişimcilik faaliyetleri açısından var olduğunu düşündüğü sorunların başında maddi kaynak yetersizliğinin gelmektedir (706 kişi). Ayrıca yeterli eğitim imkânlarının olmayışı (659 kişi), aile baskısı-aileden bir işyeri açmayla ilgili olarak yeterli desteğin alınmaması (608 kişi), cinsiyet eşitsizliğinin varlığı (567 kişi) gibi diğer olumsuz unsurların varlığı da göz ardı edilmemelidir.

Faktör Analizi Bulguları

Katılımcılardan elde edilen verilerin yapısal geçerliliğini saptamak amacıyla açıklayıcı faktör analizi yapılmıştır. Varimax döndürmesi sonuçlarında maddeler toplam 4 faktör altında toplanmıştır. Bu faktörler toplam varyansın %81,844'ünü açıklamaktadır. Tablo 3'de görüldüğü üzere birinci faktör olan "*Girişimciliğe Yönelik Genel Eğilim*" toplam varyansın %30,042'sini, ikinci faktör "*Girişimciliğe Yönelik Algılanan Sosyal Norm*" %18,377'sini, üçüncü faktör "*Girişimciliğe Yönelik Algılanan Davranışsal Kontrol*" %17,029'unu ve dördüncü faktör "*Girişimciliğe Yönelik Tutum*" %16,396'sını açıklamaktadır.

Tablo 4' de gösterilen araştırma modelinde yer alan ifadelerin faktör yükleri değerlerine bakıldığında, *girişimciliğe yönelik genel eğiliminin* faktör yüklerinin 0,592 ile 0,829 değerleri arasında; *girişimciliğe yönelik algılanan sosyal norma* ait faktör yüklerinin 0,516 ile 0,812 değerleri arasında; *girişimciliğe yönelik algılanan davranışsal kontrol* faktörüne ait faktör yüklerinin 0,593 ile 0,696 değerleri arasında; *girişimciliğe yönelik tutum* faktörüne ait faktör yüklerinin ise 0,705 ile 0,797 değerleri arasında olduğu görülmektedir. Faktör yüklerinin geneli bize, her bir faktördeki ifadelerin faktör yüklerinin oldukça yüksek olduğunu ve olması gerektiği gibi bir boyuttaki madde sayılarının 3'ten az olmadığını göstermektedir.

Tablo 4. Girişimcilik Eğiliminin Boyutlarına Yönelik Faktör Analizi Sonuçları

Boyutlar ve Ölçek Maddeleri	Faktör Yükleri*	Açıklanan Varyans	Cronbach Alpha
Girişimciliğe Yönelik Genel Eğilim Boyutu Gelecekte kendi işimi kurmak ve sürdürmek için çaba gösteririm. Bir iş kurma üzerine ciddi ciddi kafa yorayım. Gelecekte kendi işimi kurma olasılığım çok yüksektir. Gelecekte yeterli kaynak ve fırsat olursa kendi işimi kurmayı çok istiyorum. Şu an bir iş kurmak için kendimi tamamen hazır hissediyorum.	0,829 0,752 0,622 0,592 0,745	%30,042	0,919
Girişimciliğe Yönelik Algılanan Sosyal Norm Boyutu Aile fertlerim kendi işimi kurma kararımı onaylıyorlar. Arkadaşlarım kendi işimi kurma konusundaki kararımı onaylıyorlar. Toplumda kendi işine sahip olanların daha çok takdir edildiği düşüncesindeyim. Kendi işine sahip olanların daha itibarlı olduğu düşüncesindeyim.	0,708 0,516 0,780 0,812	%18,377	0,885
Girişimciliğe Yönelik Algılanan Davranışsal Kontrol Boyutu Yeteneklerimin ve becerilerimin bir iş kurmak için yeterli olduğu düşüncesindeyim. Geçmiş deneyimlerimin bir iş kurmada önemli katkılar sunacağı düşüncesindeyim. Bir iş kurmak için ihtiyaç olan çabayı gösterme konusunda kendime güveniyorum. Bir iş kurmaya çalıştığımda başarı şansımın yüksek olduğunu düşünmekteyim.	0,593 0,622 0,668 0,696	%17,029	0,931
Girişimciliğe Yönelik Tutum Boyutu Kendi işimi kurmayı diğer kariyer fırsatlarından daha fazla arzu etmekteyim. Kendi işimi kurmaya çaba sergilendiğim sürece sorun yaşamayacağım düşüncesindeyim. Geleceğe yönelik öncelikli amacım, kendi işimi kurmaktır. Kendi işime sahip olmak düşüncesinden büyük haz alıyorum.	0,705 0,777 0,789 0,797	%16,396	0,942
Genel Girişimcilik Eğilimi Ölçeği			0,972
* Rotasyon Yöntemi: Varimax	Toplam Açıklanan Varyans: %81,844		
KMO = 0,965; $\chi^2(136) = 18097,292$; Bartlett Küresellik Testi (p) = 0,000			

Çalışmanın KMO değeri 0,965 (iyi derecede yeterli) olduğundan dolayı örneklem yeterliliği faktör analizi yapmak için yeterli düzeydedir. Ayrıca Bartlett küresellik testi sonuçlarında görüldüğü üzere elde edilen ki kare değeri kabul edilebilir seviyededir ($\chi^2(136) = 18097,292$; $p < 0,01$).

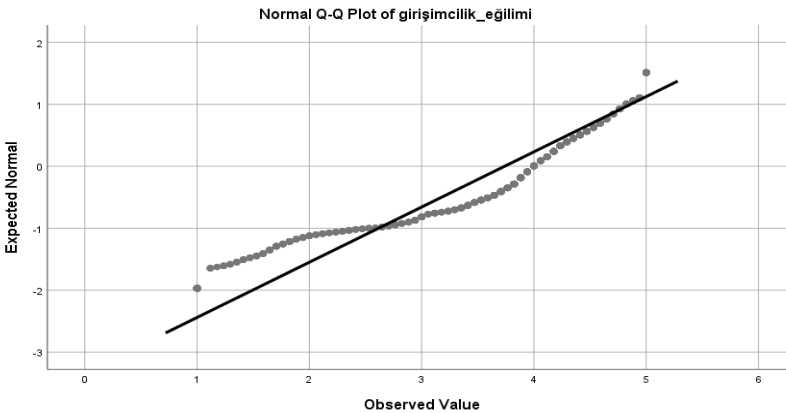
Faktörlere Ait Normal Dağılım Testi Sonuçları

Likert tipi ölçek kullanılan anketlerde, çoğu zaman veriler normal dağılmamaktadır. Normal dağılıma uygunluk Q-Q Pilot çizimi ile incelenebilir (Chan, 2003: 280-285). Ayrıca, kullanılan verilerin normal dağılım göstermesi çarpıklık ve basıklık değerlerinin ± 3 arasında olmasına bağlıdır (Shao, 2002). Ölçeğe ait çarpıklık değeri (istatistik değeri/Std. Hata) = -13,86, basıklık değeri (istatistik değeri/Std. Hata) = 1,61 olarak tespit edilmiş olup, belirlenen ± 3 aralığında yer almadığı görülmüştür.

Tablo 5. Girişimcilik Eğilimi Ölçeğinin Çarpıklık ve Basıklık Değerleri (Normallik)

		İstatistik	Std. Hata
Girişimcilik Eğilimi	Ortalama	3,7389	,03550
	Çarpıklık	-1,067	,077
	Basıklık	,249	,155

Q-Q Plot çizimi aşağıda verilen şekildedir;

Şekil 1. Normal Dağılım Eğilimi Grafiği

Bu duruma göre; ölçek normal dağılım göstermediği için istatistik değerlendirmelerde nonparametrik testler kullanılmıştır. Bunun için niceliksel verilerin karşılaştırılmasında iki grup arasındaki farkı Mann-Whitney U testi, ikiden fazla grup ortalamalarında karşılaştırmalarında Kruskal Wallis H testi uygulanmıştır. Varyans analizi ile test edilen verilerde farklı olan grubu bulmak için Bonferroni çoklu karşılaştırma testi yapılmıştır.

Kruskal-Wallis H Testi ve Bonferroni Testi Bulguları

Araştırmaya dâhil olan kadın girişimci adaylarının girişimcilik eğilimi ölçeği ve alt boyutlarının eğitim durumuna göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek üzere, Kruskal Wallis H testi uygulanmıştır.

Tablo 6. Katılımcıların Tanıtıcı Özelliklerine Göre Girişimcilik Eğilimi Ölçeği ve Alt Boyutlarının Puanlarının Dağılımı

Tanıtıcı Özellik-ler	Ölçek Alt Boyutları				
	Girişimcili-ğe yönelik genel eğilim	Girişimcili-ğe yönelik algılanan sosyal norm	Girişimcili-ğe yönelik algılanan davranışsal kontrol	Girişimcili-ğe yönelik tutum	Girişimcili-lik eğilimi
	Sıra Ort.	Sıra Ort.	Sıra Ort.	Sıra Ort.	Sıra Ort.
Yaş					
18-29 (1)	558,60	536,86	540,39	552,44	550,75
30-39 (2)	508,56	525,89	517,09	504,82	516,12
40-49 (3)	475,72	480,73	477,15	457,33	468,39
50-59 (4)	337,43	419,63	410,16	429,70	381,75
59 ve üstü (5)	293,61	267,37	302,77	306,51	289,35
KW	70,836	53,824	44,936	49,411	58,598
P	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000
<i>Bonferroni</i>	1>3, 1>5, 2>5, 3>5, 1>4, 2>4, 3>4	1>4, 1>5, 2>5, 3>5, 4>5	1>4, 1>5, 2>5, 3>5	1>4, 1>3, 1>5, 2>5, 3>5	1>4, 1>3, 1>5, 2>5, 3>5, 3>4
Medeni Durum					
Evli	483,60	492,50	491,94	488,95	489,50
Bekar	524,32	511,78	512,57	516,79	516,01
U	111502,000	116706,500	116379,000	114628,500	114951,000
P	0,027	0,294	0,261	0,129	0,152
Yerleşim Yeri					

Merkez (1)	488,40	483,30	496,22	489,84	486,95
Varto (2)	497,86	501,08	477,16	470,26	501,26
Malazgirt (3)	484,70	486,46	484,75	482,10	477,68
Bulanık (4)	512,28	526,04	521,68	524,27	523,12
Korkut (5)	497,21	490,65	442,45	474,45	462,10
Hasköy (6)	606,32	582,22	581,08	601,17	609,10
KW	10,711	8,975	9,860	12,038	13,556
P	0,057	0,110	0,079	0,034	0,019
<i>Bonferroni</i>				1>5	6>3, 6>1
Sermaye yeterli- liği					
Evet	481,44	455,77	439,22	454,12	457,19
Hayır	501,52	502,90	503,79	502,99	502,83
U	23227,500	21918,500	21074,000	21834,000	21990,500
P	0,627	0,252	0,116	0,234	0,271
Faaliyet gösteri- len alan					
Hayvancılık	449,28	415,48	439,90	432,02	437,60
Tarım	366,55	407,98	400,69	375,02	378,19
El işi, imalat	422,82	430,39	425,53	428,54	426,24
Hizmet	411,64	370,65	377,49	373,77	388,42
KW	3,202	3,064	2,618	3,680	2,547
P	0,362	0,382	0,454	0,298	0,467
Kurs alma du- rumu					
Evet	541,08	531,86	525,51	526,82	534,95
Hayır	472,88	479,16	483,47	482,59	477,05
U	104053,000	107788,000	110356,500	109829,000	106537,000
P	0,000	0,004	0,022	0,016	0,002
Ailede girişimci olma durumu					
Evet	505,16	502,62	513,97	512,38	510,57
Hayır	498,72	499,69	495,37	495,97	496,66
U	98626,000	99328,000	96195,500	96633,000	97133,500
P	0,752	0,885	0,358	0,416	0,496
Aile baskı- sı/Destekten yoksunluk					
Evet	477,43	487,43	490,68	482,00	483,77
Hayır	536,28	520,77	515,73	529,19	526,45
U	105141,000	296357,000	298335,500	293058,500	294131,000
P	0,002	0,072	0,176	0,011	0,022
Yeterli eğitim olanaklarının olmayışı					
Evet	495,55	509,31	510,60	504,95	504,80
Hayır	510,06	483,48	480,97	491,89	492,19

U	109100,000	106556,000	105701,000	109424,000	109524,500
P	0,449	0,176	0,120	0,493	0,512
Maddi kaynak eksikliği					
Evet	513,25	519,25	518,83	513,24	519,63
Hayır	469,89	455,47	456,49	469,91	454,55
U	94783,500	90543,000	90842,000	94788,000	90273,000
P	0,030	0,001	0,002	0,029	0,001
Olumsuz iklim şartları					
Evet	489,48	512,62	511,20	503,69	505,06
Hayır	510,47	489,53	490,82	497,61	496,37
U	119453,500	118928,500	119606,000	123170,500	122521,500
P	0,249	0,202	0,260	0,736	0,634

Araştırma katılımcılarının girişimcilik eğilimi ölçeği ve alt boyutlarının yaşa göre farklılaşp farklılaşmadığını belirlemek üzere, Kruskal Wallis H testi uygulanmıştır. Katılımcıların yaşa göre girişimcilik ölçeği alt boyutlarından girişimciliğe yönelik genel eğilim boyutunun istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık gösterdiği tespit edilmiştir ($p<0.05$). 18-29 yaş grubunun girişimciliğe yönelik genel eğilimin, girişimciliğe yönelik algılanan sosyal norm boyutunun, girişimciliğe yönelik algılanan davranışsal kontrol boyutunun, girişimciliğe yönelik tutum boyutunun ve girişimcilik eğiliminin diğer yaş gruplarına göre daha yüksek olduğu görülmüştür. Yapılan Bonferroni testine göre farklılık yaratan gruplar tespit edilmiştir. Dolayısıyla 18-29 yaş olan grup 40-49 yaş, 50-59 yaş, 59 ve üstü yaş gruptan olanlardan, 30-39 yaş olan grup 50-59 yaş, 59 ve üstü yaş gruptan olanlardan, 40-49 yaş olan grup 50-59 yaş, 59 ve üstü yaş gruptan olanlardan farklıdır.

Katılımcıların medeni duruma göre girişimcilik eğilimi ölçeği ve alt boyutlarından girişimciliğe yönelik algılanan sosyal norm, girişimciliğe yönelik algılanan davranışsal kontrol, girişimciliğe yönelik tutum boyutlarının istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık göstermediği ancak girişimciliğe yönelik genel eğilim boyutunun istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık gösterdiği tespit edilmiştir. Buna göre bekâr olanların girişimciliğe yönelik genel eğiliminin evlilere göre daha yüksek olduğu görülmüştür.

Katılımcıların yerleşim yerine göre girişimcilik ölçeği alt boyutlarından girişimciliğe yönelik genel eğilim, girişimciliğe yönelik algılanan

sosyal norm, girişimciliğe yönelik algılanan davranışsal kontrol boyutlarının istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık göstermediği buna karşılık girişimciliğe yönelik tutum boyutunun istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık gösterdiği tespit edilmiştir. Hasköy’de yaşayanların girişimciliğe yönelik tutumun diğer yerleşim yerlerine göre daha yüksek olduğu görülmüştür.

Katılımcıların kurs alma durumuna göre girişimcilik eğilimi ölçeği ve alt boyutlarından girişimciliğe yönelik genel eğilim, girişimciliğe yönelik algılanan sosyal norm, girişimciliğe yönelik algılanan davranışsal kontrol, girişimciliğe yönelik tutum boyutlarının istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık gösterdiği tespit edilmiştir. Buna göre girişimcilik ile ilgili bir kurs alanların girişimciliğe yönelik genel eğilimi, girişimciliğe yönelik algılanan sosyal normu, girişimciliğe yönelik algılanana davranışsal kontrolü, girişimciliğe yönelik tutumu ve girişimcilik eğilimi kurs almayanlara göre daha yüksek olduğu görülmüştür. Buna karşılık katılımcıların ailede girişimci olma durumuna göre girişimcilik eğilimi ölçeği ve alt boyutlarının istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık göstermediği tespit edilmiştir.

Araştırmaya katılan bayanların girişimcilik eğilimi ölçeği ve alt boyutlarının aile baskısı/destekten yoksunluğa göre farklılaşp farklılaşmadığını belirlemek üzere, Mann-Whitney U testi uygulanmıştır. Katılımcıların aile baskısı/destekten yoksunluğa göre girişimcilik eğilimi ölçeği alt boyutlarından girişimciliğe yönelik algılanan sosyal norm ve girişimciliğe yönelik algılanan davranışsal kontrol boyutlarının istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık göstermediği tespit edilmiştir. Katılımcıların aile baskısı/destekten yoksunluğa göre girişimcilik eğilimi ölçeği ve alt boyutlarından girişimciliğe yönelik genel eğilim ve girişimciliğe yönelik tutum boyutlarının istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık gösterdiği tespit edilmiştir. Buna göre Muş’ta kadın girişimcilerin karşılaştığı zorluklar arasında aile baskısı/destekten yoksunluğun olmadığını düşünenlerin girişimciliğe yönelik genel eğilimi, girişimciliğe yönelik tutumu ve girişimcilik eğilimi Muş’ta kadın girişimcilerin karşılaştığı zorluklar arasında aile baskısı/destekten yoksunluğun olduğunu düşünenlere göre daha yüksek olduğu görülmüştür.

Araştırmaya katılanların girişimcilik eğilimi ölçeği ve alt boyutlarının yeterli eğitim olanaklarının olmayışına göre farklılaşp farklılaşmadığını

belirlemek üzere, Mann-Whitney U testi uygulanmıştır. Katılımcıların yeterli eğitim olanaklarının olmayışına göre girişimcilik eğilimi ölçeği ve alt boyutlarının istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık göstermediği tespit edilmiştir.

Araştırmaya katılanların girişimcilik eğilimi ölçeği ve alt boyutlarının maddi kaynak eksikliğine göre farklılaşp farklılaşmadığını belirlemek üzere, Mann-Whitney U testi uygulanmıştır. Katılımcıların maddi kaynak eksikliğine göre girişimcilik eğilimi ölçeği ve alt boyutlarının istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık gösterdiği tespit edilmiştir. Buna göre Muş'ta kadın girişimcilerin karşılaştığı zorluklar arasında maddi kaynak eksikliğinin olduğunu düşünenlerin girişimciliğe yönelik genel eğilimi, girişimciliğe yönelik algılanan sosyal normu, girişimciliğe yönelik algılanan davranışsal kontrolü, girişimciliğe yönelik tutumu ve girişimcilik eğilimi Muş'ta kadın girişimcilerin karşılaştığı zorluklar arasında maddi kaynak eksikliğinin olmadığını düşünenlere göre daha yüksek olduğu görülmüştür.

Araştırmaya katılanların girişimcilik eğilimi ölçeği ve alt boyutlarının olumsuz doğa şartlarına göre farklılaşp farklılaşmadığını belirlemek üzere, Mann-Whitney U testi uygulanmıştır. Katılımcıların olumsuz doğa şartlarına göre girişimcilik eğilimi ölçeği ve alt boyutlarının istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık göstermediği tespit edilmiştir.

Sonuç ve Öneriler

Muş ilinde yürütülen bu çalışma ile kadınların hanelerine gelir sağlamak amacıyla (kayıt altına alınmamış) pek çok iş yaptıkları, çoğunluğun imkân verildiği/yatırım ortamı oluşturulduğu takdirde iş yeri sahibi olmak istedikleri ortaya çıkmıştır. Çalışmada 18-29 yaş grubundakilerin diğer yaş gruplarına, bekâr olanların evlilere ve girişimcilik ile ilgili bir kurs alanların almayanlara göre girişimciliğe yönelik genel eğilimin, girişimciliğe yönelik algılanan sosyal norm boyutunun, girişimciliğe yönelik algılanan davranışsal kontrol boyutunun, girişimciliğe yönelik tutum boyutunun ve girişimcilik eğiliminin daha yüksek olduğu sonucuna varılmıştır.

Araştırmaya dâhil olan kadınların ankete verdikleri cevaplara bakıldığında, Muş'ta inşaat işleri, kaynakçılık, araba tamiri, marangoz-

luk, elektrik işleri (erkek işi olarak algılama); öğretmenlik, hemşirelik, terziilik, aşçılık, sekreterlik (kadın işi olarak algılama) gibi mesleklerde cinsiyet-rol stereotiplerinin (kalıp yargı) olduğu anlaşılmaktadır. Toplumsal alandaki işlerin “erkek işi” ve “kadın işi” olarak eril veya dişil sınıflandırılması toplumsal cinsiyet stereotipleri olarak adlandırılır. Örneğin mühendislik, imalat ve inşaat faaliyetleri eril özellik taşıırken, hizmet sektörü, halkla ilişkiler, eğitim, danışmanlık, hemşirelik faaliyetleri büyük ölçüde dişil özelliktedir (Antalyalı ve Özkul, 2017: 4). Türkiye’deki toplumsal inanış kadınların meslek seçerken fazla sorumluluk gerektirmeyen, zaman almayan “kadın işi” sayılan öğretmenlik, eczacılık gibi meslekleri seçmeleri yönündedir. Günümüzde girişimcilik tanımlaması da yapılırken sosyokültürel stereotiplerin göz önünde bulundurulması gereken bir unsur olduğu aşikârdır. Örneğin, kadın girişimcilerden, erkeklere oranla daha az sermaye gerektiren, daha küçük çaplı, yavaş büyüyen (çoğunlukla da hizmet ve perakende sektörü) işler seçmeleri/işler kurmaları beklenmektedir (Antalyalı ve Özkul, 2017: 4).

Araştırmada proje kapsamı gereği anket soruları, kadın girişimci adaylarına sorulmuş ve veriler yorumlanmıştır. Ancak “Muş’ta kadınlar çalışma hayatında hangi iş/sektörlerde yoğunlaşmışlardır?”; “Muş’taki kadınların hane içinde gerçekleştirdiği işlerle hangi tip işletmeler kurulabilir?”; “Muş’ta hangi sektörler/meslekler kadın girişimciliğine açıktır?” gibi sorulara da kadın girişimciliğin gelişmesi, mevcut sorunların tespiti ve çözüm yollarının bulunması açısından cevap aranmıştır. Bu amaçtan hareketle Muş Ticaret ve Sanayi Odasından, Halk Eğitim Merkezlerinden, Sosyal Destek Programı (SODES) kursiyerlerinden bilgi edinilmiştir. MUŞ Ticaret ve Sanayi Odasına kayıtlı 1750 işletmenin varlığına karşın bu işletmelerin yalnızca 128’inin kadın işletmeciye (ortaklık şeklinde) ait olduğu ve bu işletmelerden 30’unun bayan işletmeci tarafından işletildiği verilerine ulaşılmıştır. Kadın işletmeciler sırasıyla en çok, sigortacılık hayvan yetiştiriciliği, tarım, süt ve süt ürünleri, peynircilik işleme/satış, tekstil-konfeksiyon, gelinlik/kuaför, sürücü kursu işletme, inşaat/emlak işleriyle uğraşmaktadır. Halk eğitim ve SODES kursiyerlerinden edinilen bilgilere göre de boncuk ve dantel oyaçılığı, çorap örmeciliği, halı-kilim dokumacılığı gibi geleneksel el sanatları haneye gelir getirmesi açısından ve kadın girişimciliğinin geliştirilmesi açısından devletçe desteklenmesi de gereken ev hanımlarının en önemli uğraşlarından biridir.

Bu çalışmanın diğer illerde yapılmış olan benzer çalışmalarla birlikte değerlendirildiği zaman Türkiye'nin kadın girişimciliğinin özelliklerini ve kadın girişimcilik kültür yapısını anlamaya ve girişimcilikteki genel cinsiyet-rol stereotiplerinin ortaya çıkararak bütüncül bir bakış açısı kazandırmaya katkı sağlayabileceği düşünülmektedir.

EXTENDED ABSTRACT

**Women's Entrepreneurship and Sex-Role
Stereotypes: Muş Province Example**

*

Zeliha Tekin

Muş Alparslan University

The development and sustainability of a country's economy and its creation of employment opportunities and reducing unemployment, in short, increasing the level of prosperity depend on its use of its potential such as natural resources, physical capital and human capital. One of the factors that can trigger this potential is women's entrepreneurship. Women's entrepreneurship is a topic that needs to be focused and improved, as it allows to increase the development potential and create more jobs. Although women's participation in labor force is in different ways, women's participation in labor life has been concentrated in certain professions in Turkey and in the world under the influence of gender-role stereotypes. The separation of the professions in social life as feminine and masculine is expressed as gender stereotypes. For example, construction works, management works, engineering and manufacturing works are considered as men's jobs, while nursing, secretary and training consultancy works are considered as women's jobs. This type of stereotypical discrimination reflects gender discrimination in the workplace.

The aim of the study is to identify the entrepreneurship profile of women entrepreneur candidates in Muş and the areas in which they operate, taking into account the demographic characteristics of them, and determine the gender-role stereotypes in which professions they operate.

Method

The target population of the study is women who reside in Mus and make money at home to contribute to household income (such as looking after children, doing hand work, selling cheese, milk, fruits and vegeta-

bles). The sample of the research consists of 1000 women who reside in the Mus city center and districts selected by stratified sampling method. Questionnaire technique was used as data collection technique in this study. In this study, the "entrepreneur tendency scale" with 17 expressions of 4 dimensions which is formed by Uygun and Güner (2016) by scanning the literature was used. Survey questions consist of two parts. The questions in the first part are open-ended and multiple choice and aim to determine the demographic characteristics of the responders. The questions in second part aim at measuring the entrepreneurial tendency of the participants and are created using the 5- point Likert-type scale.

Results

The majority of participating women (434 people) are 18-29 years old and more than half are married (585 people). In order to comment on women's entrepreneurship in Turkey, the rate of schooling needs to be taken into consideration. When the educational status of the participants is examined, it is seen that the majority is primary school graduates (406 people). Almost all participants (949 people) do not have the capital to start a business. Only 51 out of 1,000 participating women have enough capital to start a business. While 405 of the participants received an education on entrepreneurship; 595 has not received any training on entrepreneurship, and 276 of them have entrepreneurs in their family while 724 do not have entrepreneurs in their family. More than half of the participants (645 people) are engaged in handicraft works such as sewing, carpet weaving and knitting. Despite the existence of Muş plain, which is Turkey's third largest plain in one piece with an area of 165 000 hectares and a length of 80 km and a width of 30 km, only 31 of the women who responded to the survey are engaged in agriculture and 124 people are interested in animal husbandry. This study in Muş province revealed that women do many jobs (not registered) in order to provide income to their households, and they want to have a place of work if the majority of them are allowed/investment environment is established. One of the problems that women entrepreneurs think exists in terms of entrepreneurship activities is the lack of material resources (706 people). In addition, other negative factors such as lack of adequate educational facilities

(659 people), family pressure-lack of adequate support from family to start a business (608 people), presence of gender inequality (567 people) should not be underestimated. It was found that the overall trend towards entrepreneurship from the sub-dimensions of the participants' age scale differs statistically ($p < 0.05$). The study concluded that the general tendency towards entrepreneurship, the perceived social norm dimension towards entrepreneurship, the behavioral control dimension perceived towards entrepreneurship, the attitude dimension towards entrepreneurship and the entrepreneurial tendency are higher in the 18-29 age group compared to others; in the singles compared to the married ones and in those who take a course on entrepreneurship compared to those who do not take a course on entrepreneurship.

Conclusion

As a result of the research, it has been revealed that women want to have a place of business if they are allowed or an investment environment is created. The study also concluded that entrepreneurship trends, general trends towards entrepreneurship, perceived social norm levels of entrepreneurship and entrepreneurial attitudes of women who have an entrepreneurship training were higher than other status groups: it has been observed that there are gender stereotypes in occupations such as construction works, welding, car repair, carpentry and electrical works.

Kaynakça/References

- Bacacı V. D. (2001). Yönetim ve organizasyon içinde "Örgütsel yaşamda toplumsal cinsiyet rolleri", Ed: Salih Güney, Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Bora, A. (2008). Sivil toplum kuruluşları için toplumsal Cinsiyet rehberi, Ankara: Odak Ofset Matbaacılık.
- Cherry, A. L. (2005). Examining global social welfare, Issues, Thomson Brooks/Cole, Belmont.
- Delphy, C. (1993). Rethinking sex and gender, *Women's Studies Int. Forum*, 16 (1), 1-9.

- Dökmen, Z. Y. (2004). Toplumsal psikolojik açıklamalar, Ankara: Sistem Yayıncılık.
- Gupta, V., Turban, D. B., Wasti, A. S., ve Sikdar, A. (2009). The role of gender stereotypes in perceptions of entrepreneurs and intentions to become an entrepreneur, *Entrepreneurship Theory and Practice*, 33(2), 397-417.
- Güney, S. (2015). Girişimcilik: Temel kavramlar ve bazı güncel konular, Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Herrera, B. G. C., ve Lankau, M. J. (2005). Are we there yet? An assessment of fit between stereotypes of minority managers and the successful manager prototype, *Journal of Applied Social Psychology*, 35(10), 2029-2056.
- Ickes, W. (1993). Traditional gender roles: Do they make, and then break, our relationships? *Journal of Social Issues*, 49 (3), 71-85.
- Navaro, L. (1997). Tapınağın öbür yüzü, İstanbul: Varlık Yayınları.
- Newman, L. K. (2002). Sex, gender and culture: Issues in the definition, assessment and treatment of gender identity disorder, *Clinical Child Psychology and Psychiatry*, 7, 358-367.
- Oakley, A. (1985). Sex, gender and society. London: Temple Smith.
- Saray, G. (1993). Türkiye'de kadın girişimciliği, kadını girişimciliğe özendirme ve destekleme paneli, Ankara.
- Seçgin, F., ve Tural, A. (2011). Sınıf öğretmenliği bölümü öğretmen adaylarının toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin tutumları, *e-Journal of New World Sciences Academy Education Sciences*, 6 (4), 2446.
- Zara, A., ve Burçak Özdemir, B. (2013). Kadınların yaşamı ve kadın ruh sağlığı içinde "Cinsiyet rolleri", Ed: Şahika Yüksel Leyla Gülseren Ayşe Devrim Başterzi, Ankara: Türkiye Psikiyatri Derneği Kadın Ruh Sağlığı Çalışma Birimi Dizisi, No:16.
- www.sozcu.com.tr: Kadınları erkeklerden ayıran özellikler nelerdir?

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Tekin. Z. (2018). Kadın girişimciliği ve cinsiyet-rol stereotipleri: Muş ili örneği. *OPUS-Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 9(16), 1091-1113. DOI: 10.26466/opus.453934

Muhasebe ve Simülasyon Kuramı İlişkisi

DOI: 10.26466/opus.461551

*

Ömer Yazan*

*Dr. Öğr. Üyesi, Aksaray Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Aksaray / Türkiye
E-Posta: omer.yazan@hotmail.com ORCID: [0000-0001-8680-3442](https://orcid.org/0000-0001-8680-3442)

Öz

Jean Baudrillard'ın Simülasyon Kuramı, gerçeğin modeller aracılığıyla türetilmesini simülasyon ve simülasyon evreninde gerçeklik olarak nitelenen görünümleri ise simülakrlar olarak tanımlamaktadır. Muhasebe, somut gerçeklikleri temsil etmek amacıyla geliştirdiği ancak kendi gerçeklikleri olarak sunduğu hesaplar ve mali tablolar gibi imgelerle ekonomik kararlarında işletme faaliyetlerinden doğrudan veya dolaylı olarak etkilenen bireyler ve kurumlar için bir bilgi ve karar kaynağıdır. Bu bağlamda simülasyon ve simülakrlar ile muhasebenin temel varsayım ve uygulamaları arasında bir ilişki öngörülebilir. Bu çalışmada söz konusu ilişki Kişilik ve İşletmenin Sürekliliği varsayımları, senetli ve senetsiz alacaklar, reeskont işlemleri, yabancı paralı işlemlerin dönem sonu değerlemeleri, karşılıklar, gelir ve gider tahakkukları, amortisman işlemleri, menkul kıymetler, türev finansal ürünler, finansal araçların gerçeğe uygun değerle ölçümü, kripto para birimleri, sürdürülebilirlik ve kurumsal sosyal sorumluluk raporları ve denetim skandalları örnekleri üzerinden değerlendirilmiştir. Bu yönüyle çalışma, Simülasyon Kuramı ile muhasebe arasındaki olası ilişkiye bütünsel bir yaklaşım getirme iddiasındadır.

Anahtar Kelimeler: Muhasebe, Simülasyon Kuramı, Simülasyon, Simülakr.

The Relation with Accounting and Simulation Theory

*

Abstract

Jean Baudrillard's Simulation Theory describes simulation as to derive real by way of models, and simulacras as appearances that are characterized with reality in the simulation universe. Accounting is a source of knowledge and decision for individuals and institutions that are effected from business' activities directly or indirectly in their economic decisions, with images as accounts and financial statements that are developed with the aim of represent tangible realities but are presented as accounting's own realities. Within this context, a relation can be projected between simulations and simulacras with accounting's basic assumptions and implementations. In this study, the relevant relation has been evaluated by samples as the assumptions of Economic Entity and Going Concern, accounts receivable and bills receivable, rediscount operations, year-end valuation of operations with foreign currency, provisions, accrued income and expenses, depreciation operations, securities, derivative financial instruments, measurement of financial instrument with fair value, crypto currencies, sustainability and corporate social responsibility reports and auditing scandals. With this aspect, the study aims to provide a total approach to the relationship between Simulation Theory and accounting.

Keywords: Accounting, Simulation Theory, Simulation and Simulacra.

Giriş

Jean Baudrillard'ın "*Simülasyon Kuramı*" 20.yy.'da insanî bilimler alanında ortaya atılmış en önemli kuramlardan biri olarak değerlendirilmektedir. Bu kuramda Baudrillard (2014, s.13-14), bir köken ya da bir gerçeklikten yoksun olan gerçeğin modeller aracılığıyla türetilmesini hipergerçek yani *simülasyon* olarak tanımlamıştır. Simülasyonlardan oluşan bir evrende gerçeklik şeklinde kabul edilen görünümleri ise *simülakr* olarak nitelendirmiştir². Baudrillard'ın simülasyon tanımlaması, kavramın mevcut bir gerçekliğin tüm durum ve şartlarıyla taklit edilmesi şeklindeki yaygın bilinen karşılığında oldukça farklıdır. Zira söz konusu kuram, simülasyonu mevcut bir gerçekliği taklit etmekten ziyade aslının yerini almış ve asıl olarak kabul edilmiş yapay bir gerçeklik olarak tanımlamaktadır.

Baudrillard'ın Simülasyon Kuramı ile insan yaşamı ve eylemlerinin hemen her yönü arasında doğrudan veya dolaylı olarak ilişki kurulabilir. Bu ilişki muhasebe için de öngörülebilir niteliktedir. Nitekim muhasebe literatüründe simülasyon, simülakrlar ve muhasebe ilişkisini irdelemiş çeşitli çalışmalar bulunmaktadır. Macintosh, Shearer, Thornton ve Welker (2000), Macintosh (2002) ve Gårseth-Nesbakk (2011) çalışmalarında simülasyon, simülakrlar ve muhasebe bilgileri arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Bougen ve Young (2012), finansal araçların gerçeğe uygun değerle ölçüm ve değerlemelerini simülakr ve simülasyon bağlamında irdelemişlerdir. Anwar ve Suryaningrum (2013), muhasebede simülakr olarak şerefiye işlemlerini değerlendirirken Boiral (2013) GRI bazlı sürdürülebilirlik raporlarını bir tür simülakr olarak ele almıştır. Benzer bir biçimde Corazza ve diğerleri (2017), sürdürülebilirlik raporlarında sunu-

¹ Kuram, Baudrillard'ın takipçileri tarafından Simülasyon Kuramı şeklinde nitelendirilmiş ve bu niteleme yaygınlaşmış olmakla birlikte Baudrillard tarafından "Kuramsal Şiddet" olarak adlandırılmıştır.

² Gerçeklik ve simülakr ilişkisi Jowett (1941)'in çalışmasında Platon'un Mağara Alegorisi ile ilişkilendirilmiştir (Corazza ve diğerleri 2017, 415). Alegori'de mağaradaki bireyler sadece gerçek varlıkların yansımalarını algılayabildiklerinden bu yansılar hakikat olarak kabul etmektedirler. Bununla birlikte bir şekilde mağaradan çıkarak yansılardan kaynaklı olan nesnelere görebilmiş bir bireyin geriye kalanlara hakikatı anlatması ve ona doğru yönlendirme çabası söz konusudur. Simülasyon Kuramı'nda ise simülasyon hakikatın yerine geçmiş olup sorgulanmamaktadır. Bu yönüyle Mağara Alegorisi, Simülasyon Kuramı'nı tam olarak açıklayamayacaktır.

lan ortak değer yaratma açıklamalarını bir tür simülakr olarak incelemişlerdir.

İlgili literatür muhasebe, simülasyon ve simülakr ilişkisini genellikle spesifik konular üzerinden değerlendirmektedir. Bu çalışmada ise Baudrillard'ın Simülasyon Kuramı'nın temel dinamikleri baz alınarak konu, muhasebenin teorik temelleri, temel varsayımları, muhasebe uygulamaları, raporlama ve denetim konuları ile ilişkilendirilmektedir. Bu yönüyle çalışmada bütünsel bir bakış açısı geliştirilmeye çalışılarak muhasebe uygulamalarının ilgili kuramla bağlantısı çeşitli örnekler üzerinden irdelemektedir.

1. Simülasyon Kuramı'na İlişkin Temel Tanımlamalar

Baudrillard'ın Simülasyon Kuramı'na göre simülasyon, günümüzde hakikat ilkesinin yerini almış olup kendi yapay gerçekliklerine (simülakrlara) sahiptir. Gerçek bir olguyla karşılaşıldığında ne tür fiziki veya sosyal tepkiler veriliyor, davranış kalıpları geliştiriliyorsa simüle edilen olguda da aynısı yapılmaktadır. Örneğin bir hastalığın simüle edilmesinde kişi bir yatağa uzanıp insanları hasta olduğuna inandırmaya çalışmamakta, hastalığa ait çeşitli semptomları göstermektedir. Bu örnek, simülasyonun gerçekle sahte, düşsel veya yapay olan arasındaki farkı ortadan kaldırmakta olduğunu göstermektedir. (Baudrillard, 2014, s.14-16).

Baudrillard (2014, s.33) simülasyonun en belirgin özelliğini "...en önemsiz olguları bile kapsayan gerçeğin yerini almış modellerden oluşması..." şeklinde tanımlamaktadır. Bu sebeple simülasyonun her zaman gerçekten daha etkili olduğu değerlendirilmiştir (Baudrillard, 2014, s.83). Nitekim simülakrlar, bir simülasyon evreninde gerçeğin/asılın yerini alan görünümüler olarak sadece kendi kendinin yerine geçen bir olguya dönüşmüş olmaktadır (Baudrillard, 2014, s. 18). Bu yönüyle simülasyonun gerçeklikleri yani simülakrlar, sadece sunulduğu kadarıyla bilinecek ve onunla yetinileceğinden insanın bilme arzusuna da sınır çekildiği ifade edilmektedir (Güzel, 2015, s.73).

Baudrillard (2011, s.87) tarihi gelişimi içinde *Simülakrlar Düzeni'*ni üç basamaklı olarak ele almaktadır. Birinci basamakta Rönesans'tan Sanayi Devrimi'ne kadar süren *kopyalama* düzeni, ikinci basamakta sanayileşme

döneminin egemen düzeni olan *üretim*, üçüncü basamakta ise *kodların* belirleyici olduğu *simülasyon* düzeni yer almaktadır. Rönesans'tan sanayi devrimine uzanan süreç, sahte ve asılın bir arada sunulduğu, dünyanın – özellikle heykel, resim, mimari gibi alanlarda- ideal bir kopyasının çıkarılmaya çalışıldığı bir dönemi ifade etmektedir. Ancak bu dönemde kopyalama töz³ ve biçimle ilişkili olup ilişkiler ve yapılardan uzaktır. Sanayi devrimi sonrası kopya, sonsuz kez çoğaltılabilen bir üretim sürecinin temel nesnesine dönüşmüş, kopyaların ayırt edici özellikler taşımaları değil bir diğeriyle aynı olmaları esas alınmıştır. Seri üretim sonucu üretilen nesnelere birbirlerinin sonsuz sayıdaki simülaklarına dönüşmektedir. Bu aşamada enerji ve güce dayalı makinelerle somutlaşmış üretici ve üretken simülaklardan da söz edilmektedir. Simülak düzeninin son basamağında ise elektronik kodların gerçekliğin ölçütlerine tamamen hakim olduğu bir simülasyon evresi, mutlak bir denetimi hedefleyen simülasyon simülakları söz konusudur (Baudrillard, 2011, s.87-101; Baudrillard, 2014, s.158).

Baudrillard'ın Simülasyon Kuramı'nın, modern topluma, toplumsal ilişkilere, algı yapılarına ve bireylerin karar alım süreçlerine karşı geliştirilen en önemli eleştirilerden biri olduğu belirtilebilir. Zira hakikat olarak algılanan ve aksinin sorgulanmasına ihtiyaç duyulmayan simülasyon evreninin yapay gerçeklikleri/simülaklar, modern toplumu yönlendiren temel dinamikler olarak açığa çıkmaktadır.

Baudrillard'ın simülasyon düzeni bir tür toplumsal evrimin son basamağı olarak kurgulanmıştır. Kuram, gerçeklik evrenini tüketip simülasyon evrenine geçmiş bir dünya için geliştirilmiştir. Ancak farklı toplumların değişim ve dönüşümünün eş güdümlü olmadığı açıktır. Bu yönüyle Türk toplumunun henüz gerçeklik evrenini dahi tam olarak tamamlamadığı, simülasyon evrenine geçmekten uzak bir konumda bulunduğu değerlendirilmektedir (Güzel, 2015, s.66). Bununla birlikte bu çalışmanın amacı Türk toplumunda muhasebe algısının değerlendirilmesi, kültürel veya sosyolojik farklılıkların muhasebe ile ilişkisi veya etkileşimini ele almak değildir. Nitekim mevcut Tekdüzen Hesap Planı ve muhasebe düzeni ile Türkiye Muhasebe ve Finansal Raporlama Stan-

³ Töz: Değişenlerin özünde değişmeden kaldığı varsayılan idealist kavram (http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&kelime=t%C3%B6z&uid=52302&guid=TDK.GTS.5874ea13dc9d93.18916879).

dartları hükümleri bu topluma özgü nitelikler barındırmaktan ziyade uluslararası karşılaştırılabilirlik boyutuyla değerlendirilebilecektir. Öyle ki çalışma temel vurgusu itibariyle muhasebe ve Simülasyon Kuramı arasındaki bağıntıyı sorgulamakta olup meta-teorik bir nitelikte kurgulanmıştır.

Simülasyonun hâkim olduğu bir toplumda birey imgelerden oluşan bir evrende yaşamayı kabullenmiş olup gerçeklikle ilişkili olan her unsuru da yine bu imgeler üzerinden değerlendirmektedir (Güzel, 2015, s.70-71). Muhasebe, somut gerçeklikleri temsil etmek amacıyla geliştirdiği ve kendi gerçeklikleri olarak sunduğu hesaplar ve mali tablolar gibi imgelerle ekonomik kararlarında işletme faaliyetlerinden doğrudan veya dolaylı olarak etkilenen bireyler ve kurumlar için bir bilgi ve karar kaynağı teşkil etmektedir. Nitekim muhasebe, iktisadi ve ticari olarak anlaşılır bir mantığa sahip olmakla birlikte somut gerçeklikle doğrudan desteklenmeyen ancak gerçeklik olarak kabul edilen ve tüm süreçlerin bu kabule göre işletildiği bazı teorik temellere ve uygulamalara sahiptir. Çalışmanın takip eden bölümlerinde bu unsurlar Baudrillard'ın Simülasyon Kuramı ile ilişkilendirilerek ele alınmıştır.

2. Muhasebe, Simülasyon ve Simülakrlar

Baudrillard (2011, s.87) simülakr düzenini tarihsel sürecine göre *kopyalama, üretim ve simülasyon* düzeni şeklinde ele almıştır. Söz konusu simülakr düzeninin basamakları muhasebenin tarihsel dönüşüm süreci içinde de karşılık bulabilir. Öyle ki modern muhasebenin temelini oluşturan çift yanlı kayıt yönteminin kullanım örneklerinin yaygınlaşması, zamansal olarak *kopyalama* evresinin hakim olduğu Rönesans dönemiyle örtüşmektedir. Ticari ilişkiler ve değer değişimleri muhasebe hesapları ve mali tablolar üzerinden kopyalanmakta, gerçek ilişkiler yapay kişilik sahibi muhasebe hesapları üzerinden temsil edilerek kaydedilmektedir. Ancak bu dönemde çift yanlı kayıt yöntemi, birbirinden farklı hesap, kayıt ve raporlama mantığı ile uygulanmıştır. Dolayısıyla kopyanın “seri üretimi” henüz söz konusu değildir. Simülakrların *üretim* evresi olan Sanayi devrimi ve takip eden dönemde, benzer mali ve ticari işlemlerin farklı işletmelerde ve farklı toplumlarda benzer hesapların kullanıldığı muhasebe kayıtları üzerinden gösterimi -özellikle 20.yy. başlarından itibaren-

yaygınlaşmıştır. 18.yy. sonları ve 19.yy. dönemi öngörülen kayıt mantığının genel kabul görerek yaygınlaştığı, dolayısıyla muhasebe eserlerinin farklı dillere çevrildiği ve *seri* baskılarının yapıldığı bir dönemi ifade eder. Örneğin Edmond Degrange'ın 1795 yılında yayınlanan *La Tenue Des Livres Rendue Facile, ou Nouvelle Methode D'enseignement* (Kolay Defter Tutma veya Yeni Öğretim Yöntemi) isimli eseri –çalışma kapsamında eserin 1818 yılındaki 10. baskısına ulaşılmıştır- farklı dillere çevrilmiş⁴ ve 19.yy. boyunca onlarca baskısı yapılmıştır. Nitekim bu eserdeki temel kayıt mantığını esas alan Friedrich Klein'ın “*Amerikan Muhasebesi*” isimli eseri 1886-1921 yılları arasında 13 baskı yapmış, Serkiz Nihad tarafından 1916 yılında belirli oranda Türkçe'ye de çevrilmiştir. 20.yy'ın ikinci yarısından itibaren muhasebe kayıt ve raporlarında bir tekdüzen arayışı somut karşılık bulmuştur. Bu dönem aynı zamanda Baudrillard'ın öngördüğü *kodları esas alan simülasyon düzeni* ile de örtüşmektedir. Zira bu dönemin son çeyreğinden itibaren para da elektronik bir olguya dönüşmeye başlamıştır. Nitekim mali tablolarla sunulan bilgiler somut gerçekliğin yerini almış simülakrlar olarak ekonomik kararları etkileyen, performans ve denetimin ölçütü olan başat faktörlere dönüşmüştür.

Macintosh ve diğerleri (2000) muhasebenin tarihsel gelişim süreci içinde gelir ve sermaye kavramları temelinde simülasyon düzenine nasıl geçildiği değerlendirilmekte, bir simülakr olarak bir varlığın muhasebe kayıtlarındaki değerinin gerçek değerinin yerine hatta önüne geçebildiğini ifade etmektedirler. Modern muhasebe bilgileri gerçek nesne, olay, şeffaf sunum, yönetim sorumluluğu veya bilgi ekonomisi mantığına göre yapılan faaliyetlerin birebir karşılığı olarak sunulmaktadır (Macintosh ve diğerleri, 2000, s.13). Macintosh (2002) muhasebe kayıtlarının ve mali tablo kalemlerinin gerçeklikle birebir örtüşen ve –hatta örtüşmese gerçeklik olarak sunulan ve kabul edilen simülakrlara dönüştüğü, ekonomik karar alımlarında muhasebe simülakrlarının esas alındığını değerlendirmektedir. Nitekim bir finansal varlığın muhasebe kayıtlarına piyasa fiyatı üzerinden alındığını, piyasa fiyatının da büyük ölçüde yine muhasebe kayıtlarına dayalı olarak hazırlanan ve sunulan mali raporlar doğrultusunda şekillendiğini döngüsel bir yaklaşımla ele almaktadır. Bu

⁴ Bu çevirilere örnek olarak İspanyolca'da Perez (1826) ve İtalyanca'da Verdinois (1837)'in farklı baskıları yapılmış çevirileri verilebilir. 1837-1894 yılları arasında eserin 8 farklı baskısının Portekizce'ye çevrildiği de bilinmektedir (Carvalho vd., 2003:6).

yaklaşım sunulan muhasebe bilgilerinin simülakr niteliği taşıması halinde de piyasa fiyatını yönlendirebileceğine işaret etmektedir (Macintosh, 2002, s.31).

Gårseth-Nesbakk (2011, s.249), simülasyon ve muhasebe ilişkisini muhasebe bilgilerinin işletmenin örgütsel faaliyetleri ve finansal işlemleri ile örtüşmediği durumlarda gerçeği temsil edemeyeceğini ileri sürerek değerlendirmiştir. Ancak simülasyon bir gerçeküstülük olarak değil gerçeğin yerine geçmiş yapay gerçeklik olarak tanımlandığında bu görüş desteklenemeyecektir. Zira sadece muhasebe bilgilerinin oluşturduğu simülakrlar işletmelerin bireyler, diğer işletmeler, toplum ve devletle olan ilişkilerinde belirleyici rol oynamaktadır.

Yukarıda genel çerçevesi çizilmeye çalışılan muhasebenin Simülasyon Kuramı ile ilişkisi çalışmanın takip eden bölümlerinde, kişilik ve işletmenin sürekliliği varsayımları ile seçilmiş muhasebe uygulamaları, raporlama ve denetim süreçlerinde simülasyon ve simülakrların değerlendirilmesi şeklinde farklı açılardan kurgulanmıştır.

2.1. Kişilik ve İşletmenin Sürekliliği Varsayımları Bağlamında Muhasebe ve Simülasyon Kuramı İlişkisi

Muhasebe uygulamalarının teorik temellerinden ve temel varsayımlardan olan *kişilik* ve *işletmenin sürekliliği* varsayımlarının Baudrillard'ın (2014, s.33) simülasyon için tanımladığı "gerçeğin yerini almış modeller" ifadesini karşılayarak muhasebe ve Simülasyon Kuramı ilişkisinin temel unsurlarından olduğu belirtilebilir.

Muhasebede *kişilik varsayımı*, işletmenin sahip veya ortaklarından, yöneticileri, çalışanları veya diğer ilgililerden ayrı bir kişiliğe sahip olduğu ve muhasebe işlemlerinin sadece bu kişilik adına yürütülmesi gerektiği esasına dayanmaktadır (Akdoğan ve Sevilengül, 2007, s.6). Modern muhasebe uygulamalarının temel varsayımlarından olan sürekli ömre sahip bir ticari kişilik bir tür simülasyon kahramanıdır (*kişilik simülakrı*). Buna göre gerçek kişiliklerden türetilmiş ticari kişilik, hak ve yükümlülük ilişkisi kurabilmesine, sorumluluk üstlenebilmesine rağmen işletmenin sahip ve ortaklarının yaşam süreleriyle sınırlı olmayan –aksi belirtilmedikçe– sonsuz bir ömre sahip olması sebebiyle gerçek üstü bir simülatif kişiliktir. Borçlanma/alacaklanma şeklindeki temel çalışma

prensibi doğrultusunda teorik olarak hak ve yükümlülük üstlenen muhasebe hesaplarının kişiliği de bu yönde değerlendirilebilir. Nitekim Bunau-Varilla (1924) muhasebenin, işletmenin bir temsilcisi gibi hareket eden simgesel kişilik sahibi bir dizi hesap vasıtasıyla çalıştığını ifade etmiştir. Faure (1927) ise bu hesapların bir kişi gibi davrandıklarını zira hak ve yükümlülük ilişkisine girdiklerini belirtmiştir (Catalo ve Giraldo, 2012).

Muhasebenin kişilik varsayımının dayanağı olan *Kişilik Teorisi*, modern muhasebenin işletme ve birimlerinin faaliyetlerini ele alırken esas aldığı temel teorilerdendir. Teoriye göre muhasebenin esas aldığı ticari kişilik, işletmenin hesap ve raporlarının yegâne sorumlusu olup, bu hesap ve raporlar ortak, çalışan veya ilgili herhangi bir kişi veya gruba ait olarak değerlendirilmemektedir. Bu teoriye göre hasılat ve giderler, kar ve zararlar sermayedarların varlıklarının değil işletmenin varlıklarının değişimi sonucu açığa çıkmaktadır. (İktisadi Devlet Teşekkülleri Yeneden Düzenleme Komisyonu/İDTYDK), 1968, s.17-18). Muhasebe, eylemlerinde ticari kişiliğe karşı sorumlu olup işletme sahipleri veya personelleriyle kurduğu ilişkiyi “Ortaklara Borçlar/Ortaklardan Alacaklar” ve “Personele Borçlar/Personelden Alacaklar” şeklindeki hesaplarda görüldüğü üzere üçüncü kişilerle gerçekleştirir biçimde kaydetmektedir.

Kişilik varsayımının bir izdüşümü olan ve muhasebenin temel kayıt mantığını oluşturan çift yanlı kayıt yöntemine dayalı olarak geliştirilen bilanço temel denkliğinde her varlığın bir kaynak (borç veya özkaynak) veya her kaynağın bir varlık şeklindeki eşit tutarlı karşılıkları bulunmaktadır. Burada iktisadi bir değer sahiplik veya mahiyet değiştirmesi söz konusu olduğundan hem varlık hem de kaynak bir diğerinin özdeş yansıması olarak kaydedilmektedir. Bu durumda ticari kişiliğin idaresindeki işletme varlıkları, sermaye payı veya borç verilen tutarların yani gerçek varlıkların işletmedeki yansımaları olarak bir tür simülakra dönüşmektedir.

İşletme sahibi ve/veya ortaklarından bağımsız, gerçek bir kişi gibi hak ve yükümlülük ilişkisi kuran, kendi adına ve sorumluluğunda muhasebe hesapları, defter ve belgeleri açan/kullanan ve adına mali raporlar düzenlenen ticari kişilik, gerçekliğin yerini almış bir tür yapay gerçeklik görünümü yani bir muhasebe simülakrı olarak değerlendirilebilecektir.

İşletmenin ticari kişiliğinin ömrünün aksi belirtilmedikçe, işletme sahip ve ortaklarının ömürlerinden bağımsız, yani teorik olarak sınırsız kabul edilmesi *işletmenin sürekliliği* varsayımı olarak ifade edilmektedir (Akdoğan ve Sevilengül, 2007, s.6). İşletmenin ömrünün ne zaman sonlanacağını öngörülmemiş olması, dolayısıyla ticari kişiliğe sınırsız bir yaşam ömrü tanımlanması gerçek üstü bir durum olmakla birlikte muhasebenin esas aldığı temel gerçekliklerden biri olup maliyet bedeli ile kaydetme, tahakkuk esaslı işlemler, amortisman ayırma, karşılık ayırma, tahvil çıkarma, yedek akçe ayırma gibi pek çok muhasebe uygulamasının da dayanağını oluşturmaktadır. İşletmenin sürekliliği, işletme faaliyetlerinden etkilenen tüm gerçek ve tüzel kişilerin ekonomik kararlarını etkileyebilecek bir nitelik taşımaktadır. Nitekim işletmeden, sürekliliğini tehlikeye düşürebilecek olası durumlara karşı mali tablolarında gerekli açıklamaları yapması beklenmektedir. Bu doğrultuda, Türkiye Muhasebe Standardı/TMS 1 “*Finansal Tabloların Sunuluşu*” standardının 25. ve 26. paragraflarında ve Bağımsız Denetim Standardı/BDS 570 “*İşletmenin Sürekliliği*” standardında, işletmenin sürekliliğini devam ettirme kabiliyetine ilişkin ciddi belirsizlik ve risklerin belirlenmesi ve mali tablo dipnotlarında açıklanmasına ilişkin hükümler bulunmaktadır (Kamu Gözetimi Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu /KGK, 2017; KGK, 2018-a).

İşletmenin sürekliliği varsayımı, işletme sahip ve ortakları, çalışanları ve üçüncü kişi ve kurumların işletme ile olan gerçek nitelikli ilişkilerini belirleyen gerçeküstü bir varsayım olarak açığa çıkmaktadır. İşletmenin iktisadi varlığını devam ettireceği esas alınarak diğer kişi ve kurumların işletme ile uzun vadeli hak ve yükümlülük ilişkileri kurmaları, yapay bir gerçeklik olan işletmenin sürekliliği varsayımının muhasebede temel gerçeklik olarak kabul edilmesinin bir sonucudur. Bu doğrultuda işletmenin sürekliliği varsayımı ve bu varsayıma dayalı muhasebe uygulamaları, sınırlı bir yaşam süresinin sınırsız veya öngörülemeyen bir sınırlılıkta olmasının gerçeklik olarak kabul edilmesi yönüyle simülakr (*süreklilik simülakrı*) olarak tanımlanabilecektir.

2.2. Muhasebe Uygulamaları Açısından Simülakr Örnekleri

Baudrillard (2014, s.16) simülasyonun “*günümüzde hakikat ilkesinin yerini aldığı*” belirtmektedir. Simülasyonun modern dünyanın gerçekliği haline dönüşmesi, parasal nitelikli mali eylemlerin kayıt, sınıflandırma, analiz ve raporlama çerçevesini belirleyen muhasebede de temellenebilecektir. Nitekim bir takım muhasebe faaliyeti, henüz somut olarak gerçekleşmemekle birlikte mali tablolarda yerini alan muhasebe gerçeklikleri olarak sunulmaktadır. İşletmenin varlık ve kaynak yapısını etkileyen bu uygulamalar simülasyon evreninin bir gerçekliği yani bir tür simülakr olarak değerlendirilebilecek niteliktedir. Baudrillard (2014, s.19) simülasyonun “*...sahte bir yeniden canlandırma biçimi olmayıp, yeniden canlandırma düzeninin tamamını bir simülakra dönüştürmekte...*” olduğunu ifade etmiştir. Nitekim aşağıda örnekleri değerlendirilen muhasebe simülakrları ile somut muhasebe gerçeklikleri arasında ekonomik etkileri ve sonuçları açısından belirgin farklar yer almamaktadır. Muhasebe simülakrları da işletmelerin dönem sonu kar veya zararlarını, ödenecek temettüleri, vergi ödemelerini, ilgili kişi veya kurumların ekonomik kararlarını benzer biçimde etkilemektedir.

Henüz tahsil veya tediye edilmemiş senetler dönem sonunda tasarruf değeri ile değerlendirilerek reeskont işlemine tabi tutulmakta, reeskont tutarı bilançoda ilgili düzenleyici hesaba kaydedilmekte, nakit girişi ve çıkışı üzerinde doğrudan etkisi olmayan 647 Reeskont Faiz Gelirleri veya 657 Reeskont Faiz Giderleri hesapları vasıtasıyla da gelir tablosunda raporlanmaktadır. Reeskont ayrılacak senedin yabancı para birimi cinsinden düzenlenmesi halinde kur farkları da dikkate alınmak durumundadır.

Senetli veya senetsiz alacakların kendileri de simülakr (*alacak simülakr*) olarak değerlendirilebilir. Zira alacak tutarı işletme varlıkları arasında gösterilmekle birlikte henüz vadesi dolmadığından tahsil edilmemiş ancak gelecekte tahsil edileceği varsayımıyla bilançoda ayrı hesap grupları altında (12./22. Ticari Alacaklar, 13./23. Diğer Alacaklar) raporlanmıştır. Ticari veya diğer alacakların vade sonunda tahsil edilememe olasılığı dikkate alındığında, bu varlıkların kısmen veya tamamen gerçeklik yanlısımları da barındırdığı belirtilebilir. Bu yönüyle bir tür simülakr olarak değerlendirilebilecek olan senetli alacaklara reeskont ayrılması işlemi ise *simülakrın simülakrı* görünümü arz etmektedir. Zira işletmede

nakden var olmayan ancak taahhüden kaydedilen önemli bir varlık kaleminin (*senet simülakrı*) dönem sonunda tahsil edileceği varsayımı ile hesaplanacak tasarruf değeri dolayısıyla reeskont tutarının da kayıt altına alınması ve raporlanması (*reeskont simülakrı*) bu yargıyı destekler nitelikte görünmektedir. Benzer bir çıkarım senetli ve senetsiz borçlar ile borç senetleri reeskontu işlemleri için de değerlendirilebilir.

İşletmelerin kasa veya banka hesaplarında mevcut yabancı paralar değerlendirme tarihinde TL'ye dönüştürülmemiş olmakla birlikte kur artış veya azalışları 646 Kambiyo Kararı/656 Kambiyo Zararları hesaplarında izlenmektedir. Bu doğrultuda yabancı paralı işlemlerin dönem sonu değerlemeleri için de bir tür simülakrdan (*kambiyo simülakrı*) söz edilebilecektir.

Karşılık ayırma işlemleri de muhasebede simülakr (*karşılık simülakrı*) örneği olarak sunulabilir. İşlem tarihi itibarıyla kesinleşmemiş olmakla birlikte tahsili şüpheli hale gelmiş alacaklara karşılık ayrılmakta, bilançoda ilgili düzenleyici hesabın yanında 654 Karşılık Giderleri Hesabı'na kaydedilerek yine gelir tablosunda raporlanmaktadır. Menkul kıymet değer düşüklüğü ve stok değer düşüklüğü karşılıkları, diğer dönen varlıklar karşılığı, iştirakler veya bağlı ortaklıklar sermaye payları değer düşüklüğü karşılıkları da simülakr olarak değerlendirilebilecek diğer karşılık ayırma örneklerindedir.

Muhasebede *işletmenin sürekliliği* varsayımı doğrultusunda aksi belirtilmedikçe sınırsız veya öngörülebilir bir sınırlılıkta olmadığı kabul edilen işletme ömrü, *dönemsellik* kavramı uyarınca belirli faaliyet bölümlerine ayrılarak her dönemin faaliyet sonucu diğer dönemlerden bağımsız olarak tespit edilmektedir. Nitekim gelir ve giderlerin *tahakkuk esasına* göre tahsil veya tediye edilmeleri şartı aranmaksızın kesinleştikleri dönemde ilgili hesaplara alınması gerekliliği de bu kavramla ilişkilidir. Mevcut dönemde ortaya çıkmış ancak ilgili kişi veya kurumlardan tahsil edilmesi veya adlarına borç kaydı yapılması gelecek hesap dönemine veya dönemlerine kalmış olan gelirler, ilgili gelir hesabına aktarılmakla birlikte 181/281 Gelir Tahakkukları Hesabı'na kaydedilmektedir. Mevcut hesap döneminde oluşan ancak ödenmesi gelecek dönem veya dönemlerde yapılacak olan giderler de ilgili gider hesabının karşılığında 381/481 Gider Tahakkukları Hesabı'nda izlenmektedir (İstanbul Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler Odası/İSMMMO, 2006, s.15,128,163). Söz

konusu tahakkuk işlemlerinde belgeye dayalı olmakla birlikte tahsil veya tediye gerçekleşmemiş, ancak gelir veya gider muhasebe kayıtlarına alınarak faaliyet sonuçlarının bu durumdan etkilenmesi sağlanmıştır. İşletmede ilgili dönemde somut olarak nakdi bir varlık veya kaynak değişimine sebep olmayan ancak bu artışın hesapsal olarak izlenebildiği tahakkuk işlemleri muhasebenin yapay gerçekliklerine verilebilecek önemli örneklerdendir. Tahsil veya tediye ile birlikte yapay gerçeklik hali gelecek hesap dönemi/dönemlerinde ortadan kalkabilecek olmakla birlikte söz konusu işlemler bu döneme kadar simülakr (*tahakkuk simülakrı*) olarak varlığını sürdürecektir.

Amortisman işlemleri de muhasebede simülakr kullanımına örnek olarak verilebilir. Maddi duran varlıkların kullanım süreleri içinde aşınma, yıpranma vb. nedenlerle uğradıkları değer kayıplarının gider yazılması işlemi olan amortisman işlemlerinde hesaplama, duran varlıkların faydalı ömrünü odak almaktadır. Ancak Maliye Bakanlığı'nca yayınlanan amortismana tabi iktisadi kıymetlere ilişkin genel tebliğler doğrultusunda belirlenen ortak faydalı ömürler ve bu doğrultuda hesaplanan amortisman paylarının varlığın gerçek aşınma ve yıpranma tutarı ile örtüşmemesi söz konusu olabilmektedir. Amortisman tutarı net nakit çıkışına sebep olmamakla birlikte bir gider kalemi olarak işletmenin dönem karı veya zararını da etkilemektedir. Maddi duran varlıktaki aşınma ve yıpranma dolayısıyla oluşan değer kaybının mali tablolara yansıtılması gerekliliği, nakit çıkışına sebep olmasa da amortismanın somut bir gerçeklik olarak nitelendirilmesini sağlamaktadır. Hesaplanan amortisman tutarının ilgili duran varlıkta söz konusu dönemde oluşan kullanım kaynaklı değer azalışını tam olarak karşılayamaması durumunda, raporlanan amortisman ile kullanım kaynaklı gerçek değer azalışı arasında fark oluşacağından amortisman bir tür muhasebe simülakrına (*amortisman simülakrı*) dönüşmüş olacaktır. Öyle ki her yıl eşit taksitlerle amortisman ayırma (normal yöntem) veya faydalı ömrün ilk yıllarında daha fazla son yıla kadar diğer yıllarda giderek daha az ve son yıl bir önceki yılın kalan değerinin tamamının amorti edilmesi şeklindeki amortisman ayırma (azalan bakiyeler/kalanlar) yöntemlerinin duran varlığın kullanıma bağlı gerçek değer azalışını tam olarak yansıtmadığı görülmektedir. Bununla birlikte TMS 16 "*Maddi Duran Varlıklar*" standardınca faydalı ömrün işletmenin ilgili varlıktan beklediği faydaya göre tahmin

edilmesi ve işletmenin takdirine bırakılması, faydalı ömrün ve kalıntı değerinin her hesap dönemi sonunda gözden geçirilmesi ve gerekli hallerde tahmin değişikliklerinin yapılması, doğrusal (normal) ve azalan bakiyeler yöntemlerine ek olarak varlığın beklenen kullanım veya üretim miktarına göre amortisman hesaplamasına imkan veren *üretim miktarı yöntemi*⁵'nin varlığı, varlığın gerçeğe uygun değerinin güvenilir bir biçimde ölçülebilir olması durumunda yeniden değerlendirilmiş tutar üzerinden gösterilmesi ve amortisman hesaplamalarının buna göre düzenlenmesi⁶ gibi işlemler hesaplanan ve raporlanan amortisman tutarı ile kullanıma dayalı gerçek değer azalışı arasındaki farkı azaltmakta veya ortadan kaldırmaktadır (KGK, 2014, s.9-13). Farkın tamamen ortadan kalkması durumunda amortisman simülakrından söz edilemeyecektir.

Baudrillard (2014, s.18)'a göre "*Gerçeğin yerine geçen simülakr, artık gerçeğin değil sadece kendi kendinin yerine geçmekte olan bir şeydir.*" Bu yargı ile muhasebenin kayıt altına aldığı ve raporladığı menkul kıymetler arasında ilişki kurulabilir. Örneğin işletmede kısa vadeli yatırım amacıyla bulundurulmuş hisse senetleri fiyat artış/azalışlarından kısa vadeli kazanç sağlamak amacıyla Menkul Kıymetler Hesap Grubu altında 110 Hisse Senetleri hesabında kayda alınarak raporlanmaktadır. Burada hisse senedi şirket sermayesini temsil eden bir kıymetli evrak olmaktan ziyade kendisi bir metaya dönüşmüş, şirket dışı etkenlere ve spekülasyonlara oldukça açık bir varlık konumundadır⁷. Bu yönüyle hisse senedi bir simülakr (*hisse senedi simülakrı*) olarak değerlendirilebilir. Benzer bir yaklaşım menkul kıymetler hesap grubunda izlenen kamu/özel kesim tahvil-leri, hazine/finansman bonoları, yatırım fonu katılma belgesi, kar-zarar ortaklığı belgesi ve gelir ortaklığı senedi gibi varlıklar için de geçerlidir. Bu varlıklar faiz geliri veya kar payı sağlamanın yanında farklı fiyatlardan vade süresince sıklıkla el değiştiren, ödeme, tahsilat veya teminat

⁵ Üretim miktarı yöntemi, TMS 16'da tanımlanan alternatif bir amortisman yöntemi olup maddi duran varlığın yeniden değerlendirilmesi üzerinde doğrudan bir katkısı bulunmamaktadır. Bununla birlikte doğrusal (normal) ve azalan bakiyeler yöntemlerine göre varlığın kullanımına mukabil oluşacak değer azalışını ve dolayısıyla amortisman tutarını kısmen daha doğru yansıtmaya söz konusudur.

⁶ Gerçeğe uygun değerle değerlendirilme sonucu elde edilen tutarın varlığın gerçek değerini ne ölçüde yansıttığı tartışılabilir. Yeniden değerlendirilmiş tutar ile varlığın gerçek değeri arasında farklılık oluşması durumunda amortisman simülakrından da söz edilebilecektir.

⁷ Hisse senetlerinin simülakr özelliği için dikkat çekici bir örnek olarak Çin'in en büyük petrol ve doğalgaz üreticisi PetroChina şirketi verilebilir. Şirketin 2007 yılında Şangay Borsası'nda piyasa değeri 1 trilyon doları aşmış ancak 2008 sonunda ¼ oranında değer kaybederek 260 milyar dolara kadar inmiştir.

belgesi olabilen, ifade ettiği temel gerçeklikten uzaklaşarak “kendi kendinin yerine geçmekte olan” bir simülakra (*menkul kıymet simülakları*) dönüşen hesapsal varlıklara evrilmişlerdir.

Muhasebenin konusu olan türev ürünler de simülakr olarak nitelendirilebilecek varlıklardandır. Bu ürünler, değerleri emtia, hisse senedi, altın, faiz, döviz kuru gibi finansal varlıkların değerine bağlı olarak değişen, muhasebeleştirilen ve mali tablolarda raporlanan finansal araçlardır. Finansal riskten korunma/hedging veya belirsizlikle mücadelede kullanıldıkları gibi volatiliteleri baz alınarak spekülasyon amacıyla da bulundurulabilmektedir. Hatta organize borsalarda işlem gören türev ürünler genellikle spekülasyon amaçlı kullanılmaktadır (Kayahan, 2009, s.24). Türev ürünler finansal simülakr (*türev simülakr*) olarak değerlendirilebilirler. Söz konusu ürünler bir varlığa dayalı finansal sözleşme olmanın ötesinde kendileri varlığa dönüşerek alınıp satılan, organize piyasalarda işlem gören yatırım araçlarıdır. Nitekim türev ürünlerin dayandığı hisse senedi, faiz, döviz kuru gibi unsurlar da gerçekte bir varlığı/ekonomik bir değeri esas almakla birlikte finansal piyasalarda kendileri finansal varlıklara dönüşmüş olmaları yönüyle bir tür simülakrdır. Bu açıdan değerlendirildiğinde örneğin bir döviz veya faiz swapı, döviz veya faiz simülakrından türetilmiş yeni bir simülakr (*simülakrın simülakrı*) olarak görülebilir.

Bougen ve Young (2012), finansal araçların gerçeğe uygun değerle ölçüm ve değerlemelerinde simülakr ve simülasyon ilişkisini incelemiştir. Çalışmada finansal araçların gerçeğe uygun değerleriyle ölçüm ve değerlendirme işlemlerinin bir simülasyon oluşturduğu değerlendirilmiştir. Nitekim işletmenin özkaynağa dayalı bir finansal aracı ölçüm tarihinde piyasa katılımcısına devrediyor olduğunun varsayılması esasıyla belirlenen gerçeğe uygun değer, ölçüm tarihinde gerçekleşebilecek olağan bir işlemdeki fiyatın tahmin edilmesi şeklinde açığa çıkmaktadır. Burada gerçekleşmemiş bir devir işleminin varsayılması ve gözlemlenebilir ve gözlemlenemeyen girdilerden yola çıkılarak tahmin edilen fiyatın esas alınması bir tür simülasyon açığa çıkarmaktadır. Nitekim kendi özkaynağına dayalı özdeş veya benzer bir finansal aracın veya borcun devrine yönelik bir kotasyon fiyatı bulunmadığında “işletme bu finansal aracın veya borcun gerçeğe uygun değerini, ölçüm tarihinde özdeş kalemi varlık olarak elinde tutan bir piyasa katılımcısının bakış açısıyla” ölçmektedir. Gözlemle-

nebilir girdilerin bulunmaması halinde ise farklı değerlendirme yöntemleri kullanabilmektedir. Bu yöntemlere örnek olarak Gelir Yaklaşımı ve Piyasa Yaklaşımı sunulmaktadır. Gelir Yaklaşımı'nda *"bir piyasa katılımcısının özkaynağa dayalı finansal aracı veya borcu varlık olarak elinde tutarak elde etmeyi beklediği gelecekteki nakit akışlarını dikkate alan bugünkü değer yöntemi"* kullanılırken Piyasa Yaklaşımı'nda *"diğer taraflarca varlık olarak elde tutulan benzer özkaynağa dayalı finansal araçların veya borçların kotasyon fiyatları"* esas alınmaktadır. Özdeş veya benzer bir finansal aracın veya borcun devrine ilişkin bir kotasyon fiyatı bulunmadığında ve başkası tarafından varlık olarak elde tutulan özdeş bir kalem bulunmadığında ise gerçeğe uygun değer *"özkaynak üzerindeki hakkı ihraç eden veya borçlu konumda olan bir piyasa katılımcısının bakış açısıyla"* bir değerlendirme yöntemi kullanılarak ölçülmektedir (KGK, 2018-b, s.6-8). Finansal araçların gerçeğe uygun değerle ölçümü ve değerlemesinde gerçek tutar ile ölçülen ve değerlendirilen tutar arasında fark oluşabilmesi ve raporlanan tutarın somut gerçeklik yerine bir muhasebe gerçekliğine dönüşebilmesi sebebiyle bir tür simülakr (*finansal araç simülakrı*) oluşumuna sebep olacağı belirtilebilir. Nitekim finansal araçların gerçeğe uygun değerle değerlendirilmesi işlemlerinde yoruma açıklık ve uygulayıcıların yargısına bırakılan faktörlerin belirsizliği ve bu varlıkların volatilitelerini artırdığı, bu durumun ise finansal krizin tetikleyicilerinden olduğu ifade edilmektedir (Şınga-Mugan ve Hacıhasanoğlu, 2010). 2008 finansal krizinde varlığa dayalı menkul kıymetlerin rolü de bu bağlamda değerlendirilebilir. Kriz öncesi ipotek karşılığı gayrimenkul kredisi veren finans kurumları, bu kredileri satarak veya varlığa dayalı menkul kıymet çıkararak mevcut kredileri fonlamışlardır. İpoteğe dayalı bu menkul kıymetlerin riskli görünenleri yüksek getiri vaadiyle satılmıştır. Varlığa dayalı menkul kıymet fiyatlarında düşüş, satılamayan gayrimenkul birikimi, kredi borçlularının geri ödeme güçlüğü gibi unsurların etkisinin 2008 finansal krizinin temel etkenleri olduğu belirtilmiştir (Akgüç, 2009, s.7). İpotekli varlıklara dayalı menkul kıymetlerin değerlendirilmesinde gerçeğe uygun değer kullanılması finansal krizin derinleşmesinde etkili olduğu ifade edilmiştir (Topbaş, 2009, 61).

"Simülasyon ilkesinin belirlediği günümüz dünyasında gerçek, modelin varlığını kanıtlamaktan başka bir işe yaramamaktadır. Paradoksal bir şekilde gerçeği hakiki bir ütopiyaya dönüştürdük..." (Baudrillard, 2014, s.160). Bu ifadeler

yakın geleceğin finans dünyasını şekillendirecek olan, ekonomik bir metaya dayanmayan, fiziki bir varlığı olmayan dolayısıyla bir tür simülasyon evreninde geliştirilen kripto para birimlerinin varlığı ve bu para birimlerinin muhasebeleştirilmesi ile ilişkilendirilebilir. Web tabanlı, şifrelemeye dayalı denklemler arası ödeme sistemleri olan kripto paralar dijital mübadele birimleri olup gerçek mal ve hizmetlerin ödeme aracı olarak sunulan bilgisayar dosyalarıdır. Devlet destekli para birimleri veya bilgisayar oyunlarında kullanılan sanal paraların aksine hiç kimse tarafından piyasa sürülmemekte olan kripto para birimleri kullanıcılar tarafından çıkarılarak varlık kazanmaktadır. Yazılımların kendiliğinden ürettiği matematiksel problemlerin kullanıcının bilgisayarı tarafından çözülmesi durumunda kripto para yaratılmış olmaktadır. Kripto para internet üzerinden mübadele yoluyla devlet destekli paralara veya mal ve hizmetlere dönüşebilmektedir (Marian, 2013, s.41-42). Kripto paralar, Baudrillard (2014, s.164)'ın kurguladığı, ürettikleri ürünlerin günlük hayatta bir karşılığı olmayan ancak üretimi sonlandırmaları halinde sürecin içindeki insanları ekonomik kayba uğratacak “*hayalet fabrikalar*” da üretilmiş gibi görünmektedir. Somut bir varlığı olmayan, bir varlığa da dayanmayan elektronik kodların oluşturduğu, ancak gerçek mal veya hizmetlerin mübadelesinde bir araca dönüşebilmiş olan kripto paralar, Baudrillard'ın simülakr düzeninin son aşaması olan kodun belirlediği evrenin güncel bir unsuru olarak görülebilir. Kripto para birimleri ödeme, tahsilat ve yatırım aracı olarak da kullanılmaya başlanılan parasal bir değer olarak muhasebenin konusu kapsamına girmekte, kripto paralar kayıt ve raporlama süreçlerine dahil edilmektedir. Bu anlamda kripto paralar bir tür muhasebe simülakrı (*kripto simülakr*) olarak değerlendirilebilir.

2.3. Sürdürülebilirlik ve Kurumsal Sosyal Sorumluluk Raporlamaları, Muhasebe Denetimi ve Denetim Skandalları ile Simülakr İlişkisi

Boiral (2013), GRI bazlı sürdürülebilirlik raporlarının gerçek sürdürülebilir gelişme sorunlarını örtterek işletmelerin durumlarıyla ilgili ideal bir görünüm sunan bir tür simülakr olduğunu değerlendirmektedir. Benzer bir biçimde Corazza, Scagnelli & Mio (2017), sürdürülebilirlik raporlarında sunulan “*ortak değer yaratma/creating shared value*” açıklamalarını bir

tür simülakr olarak ele almışlardır. Çalışmada işletmelerin ortak değer yaratma faaliyetlerine ilişkin açıklamaların kurumsal sosyal sorumluluk veya filantropi/hayırseverlik amaçlı olmaktan çok sürdürülebilirlikle ilişkili olduğu, bunun da paydaşların baskısını azaltmak için bir araç olarak kullanıldığı değerlendirilmiştir. Ortak değer yaratma açıklamaları ve grafik sunumlarının gerçekliğinin tartışmalı olduğu ancak gerçeklik olarak sunulduğu, bu vasıtaıyla muhasebe verilerinin de kullanıldığı simülakrlar olarak paydaşlara sunulduğunu ifade etmişlerdir. Sürdürülebilirlik muhasebesi, raporlaması ve hesap verebilirlik vurgusu gerçekliğin simülakrı olarak değerlendirilmiş, çıkar gruplarına sunulan açıklamalar Platon'un Mağara Alegorisi'ndeki insanların gerçek dünyayı sadece nesnelere yansımalarından yola çıkarak değerlendirmelerinde oluşan duruma benzetilmiştir (Corazza ve diğerleri, 2017, s.431).

Kurumsal sosyal sorumluluk (KSS) uygulamaları, sermayenin emeği ikna etme sürecinde önemli bir etkisi olduğu (Ayhan, 2009, s.180), çıkar gruplarının işletme üzerindeki baskısını azaltarak piyasanın yeni *Görünmez El*'i ve devletin işletme üzerindeki kontrolünü etkisizleştirebilen *Laissez -Faire* (Bırakınız yapsınlar) amaçlı uygulamalar için bir araç olarak kullanıldığı (Fleming ve Jones, 2013, s.31) gerekçeleriyle eleştirilmektedir. Tarihin en büyük çevre felaketlerinden biri olarak kayıtlara geçen British Petroleum/BP'nin Deepwater Horizon petrol platformunda 2010 yılının Nisan ayında yaşanan patlama ve tüm Meksika Körfezi'ni etkileyen 4 milyon varilin üzerindeki ham petrol sızıntısından (Hoffman ve Jennings, 2011) önce şirketin yayınladığı çevresel ve sosyal raporlardaki idealize açıklamalar ve yaklaşımlar (BP Sustainability Review, 2009), bu tür raporların işletme algısının ve dolayısıyla çıkar gruplarının ekonomik karar alımlarının simülakrlarla nasıl değiştirilebileceğine verilebilecek örneklerdendir⁸. İşletmelerin -somut gerçeklikle örtüşmese bile- çıkar gruplarına gerçeklik olarak sundukları ve ilgili grupların işletmeye yönelik algı ve eylemlerini etkileyen/değiştiren bu tür raporlar da simülakr (*sürdürülebilirlik simülakrı*, *KSS simülakrı*) olarak nitelendirilebilecektir.

⁸ Benzer bir durum bazı dünya devi otomobil üreticisi firmaların (Volkswagen/2015, Mercedes/2018) emisyon skandallarında da söz konudur. Üretilen araçların egzoz emisyon değerlerinin manipüle edilmesi yoluyla gerçekleştirilen satışlar dolayısıyla oluşan manipülatif mali raporlama ile çıkar gruplarının şirketlerle ilgili ekonomik kararlarının yanlış yönlendirilmiş olduğu belirtilebilir.

Macintosh ve Shearer (2000) çalışmalarında muhasebe, denetim ve simülakr ilişkisini ele almışlardır. Finansal gerçeklik olarak sunulan ancak somut gerçeklikle örtüşemese dahi onun yerini almış bulunan muhasebe kayıtları ve mali tablolar simülakr, denetçinin muhasebe kayıtları ve mali tabloları esas alan denetim raporu ise simülakrın simülakrı olarak tanımlanmıştır. Nitekim olumlu denetçi raporlarının oluşturduğu yapay gerçekliğin finansal skandallar için bir tür kılıf olduğu Enron, Global Crossing, WorldCom gibi skandal örnekleriyle birlikte görülmüştür.

Bilanço süslemeleri, kazanç yönetimi gibi muhasebe manipülasyonları ve muhasebe hilelerinin oluşturduğu gerçek görünümlü ancak somut gerçeklikle örtüşmeyen görüntüler ve bunları destekleyen muhasebe kayıtları, muhasebe eliyle yaratılan bir simülasyon evreninin kendi içinde yaratılan simülakrlarıdır. Bu simülasyonun en bilinen örneklerinden biri Enron Skandalı'dır. Amerika Birleşik Devletleri'nin en büyük şirketlerinden olan Enron 16 yıl içinde aktif büyüklüğünü 10 kat artırmış ve 63,4 milyar dolar toplam aktif büyüklüğüne ulaşmış ancak beklenmedik bir hızla iflas etmiştir. Başlangıçta gerçekçi rakamlara dayalı olan bu büyüme rekabet avantajını korumak için kısa bir süre sonra yerini spekülâtif bir büyümeye bırakmıştır. Hisse senedi fiyatlarının şirketin gerçek dışı karlılık ve büyüme rakamlarıyla doğru orantılı olarak arttığı bir balon oluşturulmuştur. Dünyanın en büyük mali müşavirlik ve denetim şirketlerinden biri olarak görülen Arthur Andersen bu spekülâtif büyümede kilit rol oynamıştır. Şirket gelirleri ve dolayısıyla dönem karı şişirilirken mali yükümlülüklerin gizlenmesine göz yumulmuştur. Enron'un muhasebe birimi daha önceden Enron'un denetiminde görevlendirilmiş olan Arthur Andersen çalışanlarından oluşturulmuş ve çalışanlar şirketle tam bir işbirliğine zorlanmış aksi durumda ivedilikle personel değişikliği yapılmıştır. Somut yatırımlar olarak sunulan ancak aslında türev finansal araçlara dayanan işlemler, yerine getirilmeyen vergi yükümlülükleri, nakit karşılığı olmayan sermaye artışları, özel amaçlı varlıklardan elde edilen uygunsuz kişisel kazançlar gibi pek çok faaliyet muhasebe ve denetim süreçlerinde görmezden gelinmiştir (Memiş, 2012, s.152-154). Nitekim Mattessich (2003, s.466-469), Enron Skandalı'nda, banka iflaslarında veya finansal skandallarda muhasebe bilgilerinin rolüne dikkat

çekmiş, simülakr olarak muhasebe bilgilerinin oynadığı yapay gerçeklik rollerini değerlendirmiştir.

Enron, Global Crossing, WorldCom gibi şirketlerde yaşanan denetim skandalları muhasebe verileri kullanılarak oluşturulan simülasyonun doğal bir sonucu olarak görülebilir. Zira sosyal paydaşların işletme ile ilgili ekonomik kararlarında esas almak durumunda oldukları mali tablo bilgileri, gerçekliğin yerine geçmiş bir simülakra (*denetim simülakrı*) dönüşmüştür.

Sonuç

Muhasebe bilgileri, iktisadi ve ticari gerekliliklerin bir sonucu olarak açığa çıkmakta, her bir kayıt belgesel kanıtlara dayandırılmaktadır. Bu çalışmanın amacı bir kısım muhasebe uygulamasının ve bu uygulamalar neticesinde açığa çıkan muhasebe bilgilerinin gerçek dışılığını iddia etmek veya gerekliliğini tartışmak değildir. Aksine modern toplumun yapısını ve toplumsal ilişkileri açıklamak için geliştirilmiş en önemli kuramlardan biri olarak görülen Baudrillard'ın Simülasyon Kuramı'nın muhasebedeki olası karşılıklarını değerlendirmek, muhasebenin sosyolojik bağlantısına bir katkı sunmaya çalışmaktır.

Muhasebe, modern toplumun finansal veri ve bilgi kaynağını teşkil etmekte, ekonomik yaşantısının ve kararlarının merkezinde yer almaktadır. Bu doğrultuda muhasebe, modern toplumun değişim süreçlerine hızla tepki vererek yeni enstrümanlar geliştirebilmektedir. Bu durum toplumsal dönüşümün bir tür yeniden izahı ve eleştirisi olarak değerlendirilecek Simülasyon Kuramı'nın muhasebe ile olası bağlantılarına işaret etmektedir. Bu doğrultuda çalışmada muhasebenin temel varsayımları ve uygulamaları ile Baudrillard'ın Simülasyon Kuramı bağlamında simülasyon ve simülakr ilişkisi irdelenmiştir. Bu ilişki kişilik ve işletmenin sürekliliği varsayımları, senetli ve senetsiz alacaklar, reeskont işlemleri, yabancı paralı işlemlerin dönem sonu değerlemeleri, karşılık ayırma işlemleri, gelir ve gider tahakkukları, amortisman işlemleri, menkul kıymetler, türev finansal ürünler, finansal araçların gerçeğe uygun değerle ölçümü, kripto para birimleri, sürdürülebilirlik ve kurumsal sosyal sorumluluk raporları ile denetim skandalları örnekleri üzerinden ele alınmıştır.

Muhasebe ile simülasyon ve simülakr ilişkisi farklı örnekler üzerinden de çeşitlendirilebilir. Nitekim envanter işlemlerinin simülasyon ile somut gerçekliği örtüştürme işlevini de yürüttüğü belirtilebilir. Örneğin Kasa Hesabı, gerçek kişi olan vezne görevlisinin/kasa sorumlusunun faaliyetleri sonucu şekillenmektedir. Kasa Hesabı'nın kişiliği gerçek kasa sorumlusunun kişiliği sebebiyle gerçekle örtüşen veya gerçek dışı bir biçimde davranabilmektedir. Gerçek dışı davranmış kasa sorumlusu, Kasa Hesabı'nın dolayısıyla bilançonun gerçek dışı hazırlanmasına neden olacaktır. Mali tablo kullanıcıları açısından ise sunulan bu bilgi bir muhasebe gerçekliği yani bir tür simülakr olarak kabul edilecek ve karar alımlarında etkin olacaktır. Ancak envanter sayesinde yapılan hatalar tespit edilerek kasa noksanı veya fazlalıkları açığa çıkarıldığında mevcut nakdi durum ile hesapsal bilgi yani gerçekle simülakr örtüştürülmüş olacaktır.

“Hesap ve akılcı üretime evrensel bir amaç kazandırma simülasyonu; simgesel değiş tokuşun amaç ve belirleyicilikten bihaber olduğu yerde bir belirleyicilik simülasyonudur...” (Baudrillard, 2013, s.138). Her ne kadar bu cümle tüm toplumsal yaşamın yeniden örgütlenmesi için kullanılacak materyalist ekonomi simülasyonunun eleştirisi için kurulmuş olsa da simgesel değiş tokuş düzenine bir amaç kazandırarak belirleyicilik sunma işlevine muhasebenin de hizmet ettiği belirtilebilir. Zira muhasebe sayesinde işletmelerin kıtalar arası farklı coğrafyalardaki faaliyetlerini kolaylaştıracak bir hesap dili geliştirilmiş olmaktadır. Uluslararası Muhasebe ve Finansal Raporlama Standartları/UMS-UFRS ile bu dil evrensel ve genel geçerli bir yapıya büründürülmektedir. Bu anlamda benzer şablonlar üzerinden hazırlanıp karşılaştırılabilen, kolay konsolide edilebilen bir raporlama çerçevesi geliştirilmeye çalışılmaktadır. Muhasebe sayesinde şeffaf ve hesap verebilir raporlarla yakınsanmış ve zamanla uyumlaştırılmış bir hesap dili konuşan işletmeler idealize edilmektedir. Söz konusu durum simülakrlar düzeninin son basamağını oluşturan kodların belirleyici olduğu simülasyon evresiyle de örtüşmektedir. Nitekim bu evrede Baudrillard (2011) mutlak bir denetimi hedefleyen simülasyon simülakrlarının varlığından da bahsetmektedir. Bilgi toplumunda işletmelerin tüm uygulama ve yönetim süreçleriyle mali olarak saydam ve hesap verebilir nitelikte olması hedefinin/ideal söyleminin raporlama fonksiyonu yoluyla büyük ölçüde muhasebeden beklendiği görülmektedir. Dolayısıyla

muhasabe, kodların belirleyici olduğu son simülasyon evresinde mutlak denetim görevini yerine getiren simülakrlara alan açmaktadır.

Simülasyon, simülakrlar ve muhasabe ilişkisini ele alacak takip eden çalışmalarda söz konusu ilişkiye işaret edecek farklı örnekler çeşitlendirilebilir, Simülasyon Kuramı'nın muhasabedeki olası yansımaları sayısal analizlerle de belirlenmeye çalışılabilir.

EXTENDED ABSTRACT

**The Relation with Accounting and Simulation
Theory**

*

Ömer Yazan

Aksaray University

The Simulation Theory of Jean Baudrillard is evaluated as one of the most important theories about human sciences in the 20th century. In this theory, Baudrillard (2014, p.13-14) defines *simulation* with derivation of truth through models that devoid of an origin or reality. He also describes simulacras as appearances that accepted as reality in the simulation world.

A relationship between Simulation Theory and human life and its actions can be established directly or indirectly. This relation can be predicted for accounting too. Thus some studies in the accounting literature (Macintosh, Shearer, Thornton & Welker (2000), Macintosh (2002), Gårseth-Nesbakk (2011) Bougen & Young (2012), Anwar & Suryaningrum (2013), Boiral (2013) Corazza et al. (2017)) examined the relation with simulation, simulacra and accounting. Related literature evaluated this relationship with specific subjects generally.

In this study, this issue is associated with accounting's theoretical bases, basic assumptions, accounting transactions, reporting and auditing sides. This study has evaluated the relationship with regards to the development of simulacra order primarily. Copying, production and simulation, the three stages of simulacra order, correlated with the development of double-entry bookkeeping, intercontinental applicable accounting rules and electronic accounting information that leads economic decisions almost single-handedly. Then the relevant relationship between accounting and Simulation Theory has been evaluated by samples as the assumptions of Economic Entity and Going Concern, accounts receivable and bills receivable, rediscount operations, year-end valuation of operations with foreign currency, provisions, accrued income and expenses,

depreciation operations, securities, derivative financial instruments, measurement of financial instrument with fair value, crypto currencies, sustainability and corporate social responsibility reports and auditing scandals. With this aspect, this study aims to provide a total approach to the relationship between Simulation Theory and accounting.

Accounting's assumption of *economic entity* describes that the business has a separate personality from its employers, share-holders, managers, personnel or other related persons/institutions and accounting also responsible for all of its transactions to this personality. This commercial personality that's one of the basic assumptions of modern accounting, is a kind of hyper real simulation character (*economic entity simulacra*) with establishing the relationship of rights and obligations between everyone, using documents, accounts, books and statements of accounting

The *going concern* assumption of accounting accepts business as immortal unless otherwise stated. This assumption determines the real transactions of business but in fact, it is hyper real. Because business assumes its limited life like unlimited and this acknowledgement is considered as the basic reality of accounting. Accordingly the going concern assumption of accounting can be defined as simulacra (*going concern simulacra*).

Trade and other receivables (*receivable simulacra*) contain partly or wholly illusion of reality by considering their uncollectability in the date of maturity. With this aspect, rediscounting of bills receivables (*rediscount simulacra*) seems like simulacra of simulacra. A similar inference can be evaluated for bills payable and undocumented debts.

Year-end valuation of foreign exchange operations are a kind of simulacra (*foreign exchange simulacra*) because of their recognition as profit or loss in valuation date despite of unchanging into Turkish lira. Provisions for uncollectible receivables as well as their unascertainment in transaction date, and their reporting in income statement can be showed as an example of simulacra (*provision simulacra*). Operations of accruals that don't cause a change of entity, liability or equity in related period, just traceable in accounts, are examples of accounting's artificial realities (*accruals simulacra*). Depreciation transforms to a kind of accounting simulacra

(*depreciation simulacra*) if there is a difference between impairment charges originating from usage and sum of reporting depreciation.

Equity shares are substantially influenceable from speculative movements and external effects and these entities are converted as an original goods rather than a security that represents company capital. With this aspect, equity shares can be evaluated as simulacra (*equity share simulacra*) like government and corporate bonds, treasury bills etc. trading in securities exchange. Financial derivatives that are transformed to an entity in financial markets, and their measurement and valuation transactions with fair value, create a simulative appearance (*derivative simulacra*). Crypto currencies, with no tangible structure and not being supported from a real entity, are creating by electronic codes but they are converted as an instrument of real goods' and services' exchange. Thus crypto currencies can be identified as modern simulacras (*crypto simulacra*) of current economic system.

Sustainability reports and corporate social responsibility/CSR reports that effect interest groups' perceptions and activities towards business with their favorable, environment-friendly and transparent appearance of business, are described as simulacras (*sustainability simulacra, CSR simulacra*). Auditing scandals in Enron, Global Crossing, Worldcom etc. can be considered as a natural consequence of simulation with using accounting data. Because the information of financial statements that are the basis for economic decisions of interest groups, substitutes for reality and transforms as simulacra (*auditing simulacra*).

In the following studies, different examples related with the relationship between simulation, simulacra and accounting can be diversified and possible reflections of Simulation Theory on accounting can be determined with numerical analysis.

Kaynakça/References

- Akdoğan, N. ve Sevilengül, O. (2007). *Türkiye muhasebe standartları ile uyumlu tekdüzen muhasebe sistemi uygulaması*. 12. Baskı, Gazi Kitabevi, Ankara.
- Akgüç, Ö. (2009). Kriz nedeni ve çıkış yolları. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*. 42. 6-11.
- Anwar, S. and Suryaningrum, D. H. (2013). A baudrillardian view of accounting goodwill. *Review of Business and Finance Studies*. 4/1. 95-105.
- Ayhan, B. (2009). Siyasal iktisat ve kurumsal sosyal sorumluluk. *Yönetim Araştırmaları Dergisi*, 9/2, 173-187.
- Baudrillard, J. (2011). *Simgesel değiş tokuş ve ölüm* (Çev. O. Adanır). 3. Basım, Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, İstanbul.
- Baudrillard, J. (2013). *Üretimin aynası ya da tarihi materyalist eleştiri yanılması* (Çev. O. Adanır). Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, İstanbul.
- Baudrillard, J. (2014). *Simülakrlar ve simulasyon* (Çev. O. Adanır). 9. Basım, Doğu Batı Yayınları, Ankara.
- Boiral, O. (2013). Sustainability reports as simulacra? a counter-account of a and a+ grı reports. *Accounting, Auditing & Accountability Journal*, 26/7, 1036-1071.
- Bougen, P.D. and Young, J.J. (2012). Fair value accounting: simulacra and simulation. *Critical Perspectives on Accounting*, 23, 390– 402.
- British Petroleum/BP. (2009). *Sustainability Review*. https://www.bp.com/content/dam/bp/pdf/sustainability/group-reports/bp_sustainability_review_2009.pdf. (25.08.2018).
- Carvalho, J. M., Conde, M. and Nunes, R.M.C. (2003), The historical evaluation of the portuguese management accounting literature. *The Third Accounting History International Congress*, Siena/Italy, <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.203.4282&rep=rep1&type=pdf> (28.04.2018).
- Catalo, M. and Girlando-Azema N. (2012). Lady accounting, and analogy using blood circulation to popularise an accounting view of the health of the firm. (Ed: Y. Levant, O. de la Villarmois). *French Accounting History New Contributions*, Taylor&Francis, New York.

- Corazza, L., Scagnelli, S.D. and Mio, C. (2017). Simulacra and sustainability disclosure: analysis of the interpretative models of creating shared value. *Corporate Social Responsibility and Environmental Management*, 24, 414-434.
- Degrange, M. E. (1818). *La tenue des livres rendue facile, ou nouvelle methode d'enseignement*. Crez Saintin- Libraire, Dixieme Edition, Paris.
- Fleming, P. and Jones, M.T. (2013). *The End of Corporate Social Responsibility- Crisis and Critique*. SAGE Publications Limited, London, UK.
- Gårseth-Nesbakk, L. (2011). Accrual accounting representations in the public sector—a case of autopoiesis. *Critical Perspectives on Accounting*, 22, 247–258.
- Güzel, M. (2015). Gerçeklik ilkesinin yitimi: baudrillard'ın simülasyon teorisinin temel kavramları, *Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi*, 19, 65-84.
- Hofman, A.J. and Jennigs, P.D. (2011). The BP oil spill as a cultural anomaly? institutional context, conflict and change. *Journal of Management Inquiry*, 20/2, 100-112.
- İktisadi Devlet Teşekkülleri Yeniden Düzenleme Komisyonu/İDTYDK. (1968). *Muhasebenin temel kavramları ve genel kabul görmüş muhasebe prensipleri*. Başbakanlık Basımevi, Ankara.
- İstanbul Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler Odası/İSMMM. (2006). *Muhasebenin temel kavramları ve tekdüzen hesap planı*. İSMMM Mevzuat Serisi 2. Mart Matbaacılık Sanatları Tic. ve San. Ltd. Şti. İstanbul.
- Kamu Gözetimi Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu/KGK. (2014). *TMS 16 maddi duran varlıklar*. <http://www.kgk.gov.tr/Portalv2Uploads/files/DynamicContentFiles/T%C3%BCrkiye%20Muhasebe%20Standartlar%C4%B1/TMSTFRS2016Seti/TMS16.pdf> (18.08.2018).
- Kamu Gözetimi Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu/KGK. (2017). *Türkiye denetim standartları, bağımsız denetim standardı 570 işletmenin sürekliliği*. <http://kgk.gov.tr/Portalv2Uploads/files/Duyurular/v2/BDS/bdsyeni25.12.2017/BDS%20570-Site.pdf> (02.08.2018).
- Kamu Gözetimi Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu/KGK. (2018-a). *TMS 1 finansal tabloların sunuluşu*. <http://kgk.gov.tr/Portalv2Uploads/files/Duyurular/v2/TMS/TMS%201%20Finansal%20Tablolar%C4%B1n%20Sunulu%C5%9Fu.pdf> (01.08.2018).

- Kamu Gözetimi Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu/KGK. (2018- b). *TFRS 13 Gerçeğe uygun değer ölçümü*, http://www.kgk.gov.tr/Portalv2Uploads/files/DynamicContentFiles/T%C3%BCrkiye-%20Muhasebe%20Standartlar%C4%B1/TMSTFRS2018Seti/TFRS/TFRS_13_2018.pdf (20.08.2018).
- Kayahan, C. (2009). Finansal türevler: efsaneleri ve algılanma hataları. *Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, 16/1, 23-37.
- Macintosh, N.B. (2002). A linguistic approach to understanding accounting: a “wild card” possibility. *Working Paper, Queen’s University, Kingston, Canada*, <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.472.848&rep=rep1&type=pdf> (09.07.2018).
- Macintosh, N.B, Shearer, T., Thornton, D.B., Welker, M. (2000). Accounting as simulacrum and hyperreality: perspectives on income and capital. *Accounting, Organizations and Society*, 25, 13-50.
- Macintosh, N.B. and Shearer, T. (2000). The accounting profession today: a poststructuralist critique. *Critical Perspectives on Accounting*, 11, 607-626.
- Marian, O. (2013). Are cryptocurrencies super tax havens? *Michigan Law Review First Impressions*, 112, 38-48.
- Mattessich, R. (2003). Accounting representation and the onion model of reality: a comparison with baudrillard’s orders of simulacra and his hyperreality. *Accounting, Organizations and Society*, 28, 443-470.
- Memiş, T. (2012). Şirketler hukukunda denetim. *Erzincan Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 16, 3/4, 151-186.
- Nihad, S. (1916), *Defter-i kebiriye yahud amerikan usulü*. Matbaa-i Amire, İstanbul.
- Perez, J. M. R. (1826), *La teneduría de libros simplificada o, nuevo método de enseñanza*. En La Imprenta De Don Pedro Beaume, Burdzos.
- Şimga-Mugan, F.N.C. ve Hacıhasanoğlu, E. (2010). Gerçeğe uygun değer ve kriz: tartışmalı ilişki. *Management and Administration Research Center, METU, MARC Working Paper Series, Working Paper No. 2010-01*.
- Topbaş, N. (2009). Finansal kriz ortamında bankaların muhasebe sistemlerinde gerçeğe uygun değerlendirme yönteminin etkileri. *Bankacılık Dergisi*, 68, 56-64.
- Verdinois, A. (1837). *La tenuta dei libri resa facile, ovvero nuovo metodo d’insegnamento*. Dalla Tipografia Del Vesuvio, Napoli.

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&kelime=t%C3%B6z&uid=52302&guid=TDK.GTS.5874ea13dc9d93.18916879
(29.09.2018)

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Yazan, Ö. (2018). Muhasebe ve simülasyon kuramı ilişkisi. *OPUS– Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 9(16), 1114-1142. DOI: 10.26466/opus.461551

Kültürel Bellek Metaforu Olarak Derleme Sözlüğü'ndeki Gökkuşığı Adları¹

DOI: 10.26466/opus.460117

*

Sermin Kalafat*

*Dr. Öğr. Üyesi, İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Böl. Kadıköy / İstanbul
E-Posta: serminkalafat@gmail.com ORCID: [0000-0003-1000-0402](https://orcid.org/0000-0003-1000-0402)

Öz

Bu çalışma metaforlaşan bir ad ve kavramın farklı adlar aldığına ne tür bir ilgiyle bu adları edindiğini ve aynı metafor alanını koruyup korumadığını tespit etmek üzerinedir. Bu tür bir inceleme için seçilen kavram gökkuşığıdır. Gök, Türklerde hiçbir zaman sıradan bir mefhum olmamıştır. Bu sebeple gökle ilgili kavramlar bir sıra dışılık olgusunu takip eder. Gökkuşığı da bunlardan birisidir. Halk ağızlarında gökkuşığına çeşitli adlar verilmiştir. Bu bağlamda Derleme Sözlüğü'nün bütün ciltleri içerik analizi yöntemine göre taranmış ve 23 gökkuşığı adı tespit edilmiştir. Çalışmada gökkuşığına verilen bu adlar üzerinde Türk kültür tarihine ve mitolojik olgulara dayanarak Türklerin gökkuşığı kavramıyla ilgili oluşturduğu sosyo-kültürel metafor alanına göre sözkonusu adlar değerlendirilmiş, kavram ve kültür arasındaki bağ ortaya konulmaya çalışılmıştır. Buna göre tespit edilen bu gökkuşığı adlarının kültürel bellekte işaret ettiği metafor alanı, çağdaş metafor kuramlarından bilişsel kurama bağlı olarak metaforun yansıtma işlevi üzerinden belirlenmeye çalışılmıştır. Böylelikle, gökkuşığına verilen adlardaki kültürel bakış açısı ve ortak bellek unsuru ortaya çıkarılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kültürel bellek, Metafor, Gökkuşığı, Derleme Sözlüğü, Ad.

¹ Bu makale Yedipete Üniversitesinin 18-21 Nisan 2018 tarihinde düzenlediği Uluslararası Türk Tarihi ve Kültürü Sempozyumunda 'Kültürel Bellek Metaforu Olarak Derleme Sözlüğü'ndeki Gökkuşığı Adları' başlığı ile bildiri olarak sunulmuş olup genişletilerek makale şekline getirilmiştir.

The Rainbow Names as A Token of Cultural Memory Metaphor Kept in The Derleme Sözlüğü

*

Abstract

This study seeks out to see how a metaphorical denomination and a term comes to acquire new names and by which means as well as to analyze if these new names are still in line with initial attributes and proprieties. The case of study is the rainbow. Needless to say, the sky has never been an ordinary theme in Turkish cultures. For that reason, celestial notions and terms in that culture have an extraordinary trajectory. The sky has never been an ordinary theme in Turkish cultures. For that reason, celestial notions and terms in that culture have an extraordinary trajectory and rainbow is among them. Various names were given to this occurrence in vernacular speech. In this study, we focused on divers names given to the rainbow, evaluated them according to their metaphorical relationship and tried to put forward the links between the natural phenomenon and the vernacular culture. To do this, the names given to the rainbow in the Derleme Sözlüğü were scrutinized as well as those kept in the cultural memory, so as to determine the function of the metaphor. Socio-cultural aspects of the names attributed to the phenomenon and elements of common memory elements are thus revealed.

Keywords: Cultural memory, Metaphor, Rainbow, Derleme Sözlüğü, Name.

Giriş

Metafor üzerine yapılan son dönem çalışmalar ve çağdaş metafor kuramları metaforun salt bir benzetme ilgisi ve mecazdan çok daha öte bir kavram olduğunu göstermiştir. Metaforların söz dağarcığını zenginleştirme, hayal gücünü uyarma, estetik, kültürel değerlerin aktarılması, anlamı genişletme, sorgulama vb. gibi anlam ve sözcük bilime hizmet eden pek çok işlevi vardır (Tepebaşı, 2013, s. 1-27). Bilindiği üzere Aristoteles'in Poetika (çev. Tunalı 1987) ve Retorik (çev. Doğan 2016) isimli eserlerinde geliştirdiği mecaza bakışı metafor olgusunun tanımlanmasında yol gösterici olmuştur. Metafor kelimesinin kökeni Yunanca *meta* 'öte' ve *phora* 'taşımak' kelimelerine dayanır ve 'öteye taşıma, aktarma' anlamına gelir. Aristoteles bunu *bir isme kendi anlamının dışında başka bir anlam verilmesi* şeklinde ifade eder (1987, s. 8). Bu tanım retorik bir öge olarak metaforun Aristoteles'ten sonra *trope* 'mecaz' anlamında kabul edilmesini sağlamıştır.

Metafor kuramları bilişsel kurama kadar üçe ayrılır: Birincisi *yerine geçme kuramı* (*substitution*)dır. Bu kuramı telafi kuramı olarak adlandıranlar da vardır (bk. Tepebaşı). Yerine geçme kuramı Aristoteles'in yaklaşımına göre şekil almıştır. Metafor kavramı bağlamdan ayrı düşünülerek kelimelerin anlamı üzerinden değerlendirilir. İkincisi *karşılaştırma* (*comparison*) kuramıdır. Yerine geçme kuramının bir devamı olup ülkemizde de yaygın olan benzeyen, benzetilen ve benzetme yönü gibi unsurları içerir. Bu benzeme durumu dört şekilde gerçekleşir: "Cinsin anlamının türe verilmesi, türün anlamının cinse verilmesi, bir türün anlamının başka bir türe verilmesi veya bir orantıya göre olur" (Aristoteles, 1987, s. 8). I. A. Richards tarafından 1932'de ortaya atılan ve Max Black tarafından geliştirilen *etkileşim kuramı* ise düşüncüyü metaforik bir olgu olarak görür. Metafor ile bağlam arasında bir uyumsuzluk vardır ve açıklanmasında karşılıklı bir etkileşim olmak zorundadır. Etkileşim kuramının düşünce üzerinden hareket etmesinin bilişsel kurama zemin hazırladığı söylenebilir (Tepebaşı, 2013, s.29). *Bilişsel kuram* ise özellikle de Lakoff ve Johnson'ın çalışmalarıyla 1980'lerden sonra önemli hâle gelmiştir. Bu kurama göre metafor bilişsel ve bildirişimsel bir öge olarak algılanıp, temel olarak kavramsal ve dilsel diye iki kısımda incelenmiştir (Akşehirli, 2005, s.2). Böylece, metafor kavramının

etki alanı edebi bir unsur olmaktan çıkarak günlük hayata ve toplumsal hafızaya indirgenmiştir. “Gündelik kavram sistemimiz, düşündüğümüz ve eylemde bulunduğumuz terimler temelde metaforiktir” (Lakoff ve Johnson, 2005, s. 26). Bu kuramda metafor kaynak kavram alanı ve hedef kavram alanı arasındaki bir geçiş sonucunda anlaşılır “Metaforik eşleştirmeler, kaynak etki alanının bilişsel tipolojisini (yani, görüntü şema yapısını), hedef etki alanının iç yapısıyla tutarlı bir şekilde korur” (Lakoff, 1992, s. 10.) Buna göre metafor bir düşünce malzemesi olarak ele alınıp, insan kavrayışı üzerinden topluma özgü bir unsur olarak incelenmeye başlanmıştır. Özellikle kavramsal metaforlar, birey ve yaşadığı toplumun psikolojik ve sosyolojik süreçlerinin yarattığı bilişsel yatınlıkların bir etkisi olarak dilde kendini gösterebilmektedir.

Bilişsel kurama göre metaforlar üçe ayrılır: Kavramsal (conceptual) metafor, varlıksal (ontological) metafor, yön (orientational) metaforu (Akşehirli, 2005, s.2).

Bilişsel kuram dikkate alındığında mecaz, metafor için daha alt bir birim olarak karşımıza çıkar. Mecazı var eden adı veya kavramı metaforik bir yapıya büründüren de kişinin kültürel belleğidir. Bu bellek, toplumsallaşan, tarihselleşen ve her zaman canlı kalan millî ve kültürel bir kimliktir (Assman, 2015, s. 13). Bu sebeple, her milletin ad verme şekli onun kültürel benliği içindeki kavram dünyası ve dil algısına göre çeşitlilik gösterir. Adın, kültürel boyutta kavramlaşması çoğunlukla metaforiktir. Her dil kendi kültürel kodlarıyla oluşturduğu metaforları bir kavram üzerinden ada yükler (Kalafat, 2017, s. 2). Yapısal olarak metaforu meydana getiren kelime veya kelime grupları öncelikle semantik bir süreçten geçerek belli bir kavram alanı oluşturur ve daha sonra da imge özelliği kazanır.

Metaforlaşma insanın bilişsel yatınlığının bir sonucu olarak ad ve kavram arasında bir yansıma olarak görülebilir. Kişi tecrübe, gelenek ve görenekle edindiklerini söz dağarcığına birtakım bilişsel uyarıcılarla yükleyerek bunları kendi zihin dilince söylemeye, başka başka ilgiler kurarak yansıtmaya başlar. Bu sebepledir ki metafor, ad ve kavram arasında ikincil bir semantik yolculuk kurularak meydana gelir. Metaforlaşan kavramın zaman içinde farklı ve yeni adlar alabilmesi mümkündür. Ancak bunları ne tür metafor alanıyla karşıladığı değişkenlik gösterir.

Bu çalışma metaforlaşan bir ad ve kavramın farklı adlar aldığı anda ne tür bir ilgiyle bu adları edindiğini ve aynı metafor alanını koruyup korumadığını tespit etmek üzerinedir. Bu tür bir inceleme için seçilen kavram *gökkuşığıdır*.

“Gökkuşığı, güneş ışınlarının yağmur damlalarında veya sis bulutlarında yansıması ve kırılmasıyla meydana gelen ve ışık tayfı renklerinin bir yay şeklinde görüldüğü meteorolojik bir olaydır. Gökkuşığında görülen yedi renk; kırmızı, turuncu, sarı, yeşil, mavi, lacivert ve mordur” (Giray, 2018). Bu tanım çerçevesinde gökkuşığı kelimesi bu kavramı bir bütünlük içinde kapsar. Buna rağmen halk ağızlarında gökkuşığına çok çeşitli adlar verilmiştir.

1. Yöntem ve Örneklem

İçerik analizi yönteminden yararlanarak Derleme Sözlüğü'nün I-II-II-IV-V-VI. ciltleri taranmış ve 23 gökkuşığı adı tespit edilmiştir. Tespit edilen gökkuşığı adları, çağdaş metafor kuramları çerçevesinde bilişsel kuramdaki kavramsal metaforların anlaşılması için kullanılan yansıtma işlevine göre ele alınmıştır. Yansıtma işlevi uygulanırken metaforun yönelim türü hesaba katılmıştır. Bu açıdan öncelikle gökkuşığı kavramının ana metafor alanı belirlenmiş ve daha sonra gökkuşığı adlarının oluşturduğu farklı metafor alanları ile bu ana metafor alanı arasında kurulan bağ, kültürel bellek üzerinden açıklanmıştır. Böylece, kavramın yeni adlar alırken metafor alanına göre ad alıp almadığı ve yine metafor alanının değişip değişmediği tespit edilmeye çalışılmıştır. Gökkuşığı adlarının metafor alanları verilirken kapsayıcılık dikkate alındığından alfabetik dizilim yapılmamıştır.

2. Bulgular

Örneklemdeki gökkuşığı adları şöyledir:

1. cennet işareti,
2. dedekuşığı,
3. ebeğimsağma [eleğimsema, elemsame, elemzahman, elirzaman, emirsema, eneğimsağma],
4. ebemkuşığı [ebekuşa, ebekuşığı, ebemguşa, ebemguşığı],

5. ebemin gümüş kuşağı,
6. ebemin yeşil kuşağı,
7. ebemseccadesi,
8. ebizemzem [ebezemzem],
9. emir [emirbenim, emirdastarı],
10. fatma kadın kuşağı.
11. gurşah (I),
12. havana,
13. inamsama,
14. ipek kuşağı,
15. iro,
16. kazan kulpu,
17. kızılıdrik,
18. kuslukedeh,
19. peygamberkuşağı,
20. tanrıköprüsü [tanrıkuşağı],
21. yağmur kuşağı,
22. yeşilkuşak,
23. yılansalıncağı.

3. Tartışma

3.1. Gökkuşağı İnanışları

Gök, Türklerde hiçbir zaman sıradan bir mefhum olmamıştır. Bu sebeple, gökle ilgili kavramlar bir sıra dışılık olgusunu takip eder. Gökkuşağı da bunlardan birisidir. Gökkuşağının çıkması Anadolu'da meleklerin, peygamberin, perilerin ortaya çıkacağını, kız çocuk doğrulacağını; altından geçildiği takdirde dileklerin olacağını, kaderin döneneğinin, şansın açılacağını, kötülüklerden arınacağını ve baharın habercisidir. Eğer iki kişi gökkuşağının altından birlikte geçerse, ruhlarının birbirinin yerine geçeceğine; cinsiyetlerinin değişeceğine inanılır (Öztürk, 2016, s. 102).

Gökkuşağının altından geçince dileklerin olacağı inancı fazlasıyla yaygındır. Bir inanca göre gökkuşağının, altından geçilmesine hiçbir zaman izin vermediği, eğer bir kişi bunu yapmaya teşebbüs ederse

ayağını bulunduğu dağdan kaldırıp başka bir dağa koyduğundan altından geçmenin mümkün olmadığı, ancak her şeye rağmen, bunu başara-bilen kişinin bütün günahlarının döküleceği, ne istediği varsa olacağı söylenir. Bununla birlikte, gökkuşağının altından geçebilenlerin cinsiyet değiştirip oğlansa kız, kızsız olan olacağına dair inanışlar da mevcuttur (Turan, 2011, s. 55).

Bazı yörelerde gökkuşağı görülüp altından geçilme bile, sadece gökkuşağına bakarak 'ya bediassemavati ve'l-ard ya zülcelâli ve'l-ikram' ayeti kerimesi okunmasıyla da dileğin olacağına inanılır (Kaynak kişi-Hanım Ayşe Tücel).

3.2. Gökkuşağının metafor alanı

Gökkuşağı adlarının metafor alanını belirlemeden önce, gökkuşağı kavramının oluşturduğu metaforik algıyı açıklamak gerekir. Çağdaş metafor kuramlarından bilişsel kuramın içerisinde yansıtma işlevine göre metaforun bir de yönelim (mekân) türü vardır. Yani, metaforik kavram, iki kavram arasındaki metafor alanını mekân ilişkisi kurarak organize eder (Lakoff ve Johnson, çev. Demir, 2015, s. 41).

Türk kültüründe gökkuşağının bir mistik unsur olarak ilk görüldüğü yerin şaman davulları olduğunu söylemek mümkündür. Şamanların yer altına iniş ve gökyüzüne çıkış işlemlerinde kullandığı bu davulların bazılarında gökkuşağı çizimleri vardır (Çoruhlu, 2000, s. 75-84). Gökkuşağı Türk kültüründe altından geçilince kötülüklerden arındıran, dileklerin gerçek olduğu, kismetin açıldığı mistik bir *kapı* olarak görülür. Bu sebeple, kapı metaforu ile özdeşleşir.

Metafor kavramının yönelimi yukarı-aşağı, dış-iç, merkez-çevre, ön-arka vb. mekân istikametleriyle ilişkilidir. Bu açıdan gökkuşağı *yukarı yönelimli* bir metafordur. Yukarıda olan mutlu, bereketli, bilinçli, sağlıklı, güçlü, iyi, erdemli ve akılcıdır. Gökkuşağı gökyüzü ve yeryüzü arasında bir yay görünümündedir. Bu görüntüsüyle gökyüzüne daha yakın olan orta kısmından geçilmesi durumunda dileklerin daha çabuk olacağına dair bir inanış vardır. Böylelikle merkezde olma duygusu bilişsel olarak ortaya çıkar. Bunun yanında gökkuşağının renklerinin evrendeki bütün renkleri yansıttığı düşünüldüğünde evrenin kendisini de temsil ettiği söylenebilir. Burada evren Tanrı'ya işaret eder.

Bu doğrultuda, Gökkuşağı, metafor alanı olarak yukarıya açılan bir kapıdır ve bu kapı Tanrı olgusuna göndermede bulunur. Dileğin olması ve kaderin değişmesine imkân veren gökkuşağı, adeta Tanrı'ya en yakın yerde bulunmak ve dileğin daha kolay olmasını sağlamak için yukarıda bulunan açık bir kapıdır. Bu kapı arada görünür, sonra kaybolur.

3.3. Gökkuşağı adlarının metafor alanı

3.3.1. Gök ve felek metaforu:

eleğimsema, gurşah.

Eleğimsema adı Arapça *alâim el-semâ* kelimesinin Türkçeleştirilmiş şeklidir. Ahmet Vefik Paşa Lehçe-i Osmanî'de bu kelimeyi 'Elek gibi, eleğimsi, sağılmış kasnak şeklindeki Alaîm-i semâ'dan kavş-i kuzah' şeklinde yorumlamıştır (1306, s. 76). Ögel (2014, s. 200-201), Ahmet Vefik'in açıklamalarına dayanarak elek ve felek arasında analogi kurmaya çalışır. Buna göre gökkuşağı, *feleğin insanları kaderlerine göre eleyip, ayırması bakımından bir eleğe benzetilmiştir*. Bu açıdan aslında elek, feleğin bir sembolüdür. Nihayetinde gökkuşağının altından geçip cinsiyet değiştirmek, dileğin gerçek olması gibi durumlar feleğin değişiminin bir sonucudur.

gurşah (<kurşah<kuşak) adı, gökkuşağının yay veya kuşak biçiminde oluşuyla bir benzerlik kurar. Bu kuşak adeta feleğin çemberinin bir yayının gökyüzüne doğru görünür, bir yayının da yeraltına doğru görünmez oluşunu hatırlatır. Feleğin çemberinden / kader çarkından geçmek, kaderin değişeceği düşüncesini destekler. Bu bakımdan yine dileğin olması için bir şeyin içinden geçmek algısı bilişsel olarak uyandırılmış olur.

3.3.2. Bereket metaforu:

yağmur kuşağı.

Yağmur, hemen bütün toplumlarda olduğu gibi Türk milleti için de bereket sembolüdür. Bereket kelimesi çoğalma, çoğaltma, lütuflandırma

gibi bilişsel uyarıcıları destekler. Gerçek manada gökkuşuğu çıkması yağmur sonrasında oluşan bir durum olduğundan kuşağın altından geçildiğinde kötülüklerden arınma inancı, yağmurun arındırıcı oluşuna da göndermede bulunur. Bir bakıma günahkâr olanın affı, onun kaderinin değişmesidir.

3.3.3. Kadın metaforu:

ebemkuşağı, fatma kadın kuşağı, havana, ebizemzem.

Türklerde kadın kutsal sayılır. Bu kutsallık *ebem* (*nine, büyük anne*), *Fatma kadın*, *Havana* (*Havva ana*) gökkuşuğu adlarında kendini gösterir. Bu örneklerdeki kadın kutsallığı bilgelik ve din kavramları üzerinden görülür. Ağızlarda *nine* yerine kullanılan *ebem* kelimesi yaşlı bir kadının temsilidir. Ancak bu yaşlılık güçten düşmek değil, bilgeleşmek demektir. Bununla birlikte *Fatma Kadın* ve *Havana* adları İslam inancının etkisiyle verilmiş adlardır. İkisinin de İslam dininde kadınlara önderlik edenler arasında olması dikkat çekicidir. Halk arasında *Fatma ananın eliyle olsun*, *Havva anamız hürmetine* ifadesi kullanılarak dilek dilemek yaygındır. Bu açıdan gökkuşağına verilen bu adların dilek dilenmesi ve dileğin olması ile aralarında bilişsel bir bağ kurulduğu düşünülebilir.

3.3.4. Din metaforu:

tanrıköprüsü [tanrıkuşağı], peygamberkuşağı, cennet işareti.

Tanrı köprüsü adı dikkat çekicidir. Gökkuşağını bir köprü olarak görmek Türklerde vardır. Ögel (2014, s. 293) şamanların göğe çıkma törenlerinde, göğe giden bir yol olarak *Gök köprüsünü* (gökkuşağı) kullandıklarını belirtir. Yine Yakut halkında da benzer şekilde Umay Ana'nın, çocukları bu köprü üzerinden geçerek kurtarmaya geleceğine dair bir inanış vardır (Öztürk, 2016, s. 147). Gökkuşağı köprüsü, daha ziyade bu dünya ile öbür dünyayı birbirine bağlar. Ayrıca altından geçildiğinde dileklerin olması, gökkuşağının Tanrı'ya ulaşan bir köprü olarak görülmesini anlaşılır kılar.

Bu adlar öncelikle İslam inancının bir yansıması olarak görülür. Gökkuşağının *Peygamber kuşağı* adlandırması da İslam'da dua edilirken peygambere salavat getirilerek edilen duaların kabul edilmesine bağlanabilir. Hatta Kazan Türklerinin gökkuşağına *salavat küpürü* demeleri de bu önermeyi doğrular. Bunların içerisinde *cennet işareti* adlandırması da yine Tanrı'yla ilgili bir durumdur. Cennet, Tanrı'nın lütfunda olduğu için gökkuşağının oluşturduğu iyi ve güzel olana dönük algı ile cennet arasında bir bağ kurulmuş olması muhtemeldir.

Ebemseccadesi adında ise seccade kelimesi ile ebem kelimesi birleştirilmiştir. Bu ifade İslami açıdan yorumlanabileceği gibi Şamanizmle de ilgili olduğu düşünülebilir. Seccade kelimesinin anlamı namaz kılmak için kullanılan 'küçük halı, kilim' olduğundan göğe çıkma törenlerinde kullanılan kilim veya halı ile bir benzerlik gösterir. Nitekim secde hâlindeki kişi de huşu içinde kıldığı namazda göğe yükselme duygusunu hissedebilir. Ebem kelimesinin Umay Ana'yı temsil ettiği düşünüldüğünde de bu benzerliğin kurulabileceği görülür.

Daha önce kadın metaforunda ele alınan ve İslam etkisiyle oluştuğu muhtemel olan *fatma kadın kuşağı*, *havana* bu metafor alanında da düşünülmeleri gereken adlardır.

3.3.5. Renk metaforu:

Gökkuşağı üzerine bir renk metaforu oluşması doğal bir aşamadır. Renkleri evrensel olan bu doğa olayındaki bazı renklerin çeşitli alanlara işaret ettiği halk arasında söylene gelmiştir. Turan, Babaeski ilçesinde bulunan 17. yüzyıla ait bir kaynaktaki aktarmayı şöyle verir: "Gökkuşağının yeşili alta gelirse yaz günleri güzel olur. Sarısı alta gelirse hastalık çok zarar verir ama sonunda sağlık olur. Kızılı alta gelirse savaş olur. Gök Mavisi alta gelirse kış sert olur. Pembesi alta gelirse salgın hastalık olur. Boz renk alta gelirse yıl yağmurlu olur. Sular taşıp gemiler batır" (Özdemir, 1995, s. 57'den aktaran Turan, 2011, s. 55).

Derleme sözlüğünde üç renk içeren bir adlandırma görülmüştür: *yeşil kuşak*, *ebemin yeşil kuşağı*, *kızılırdık*.

Yeşil kuşak, *ebemin yeşil kuşağı* adlarındaki yeşil, halk arasında keramet rengi olarak tanımlanır. Türklerde göğün rengi mavidir ve tengri kelimesi göğün maviliğini ve Tanrı kelimesini karşılamaktadır. Orhun

yazıtlarında Gök-ırmak adlandırmasında gök kelimesinin karşılığı yeşil olarak yorumlanmıştır (Kafalı, 1996, s. 50) "Türk adının geçtiği ilk Türk devleti olan Göktürklerde *kuzey-kara, güney-kızıl (al), doğu-gök (yeşil) ve batı-ak'tır*" (Genç, 1996, s. 41, Genç, 1997, s. 5).

Kutadgu Bilig'de de göğün renginin yeşil olarak verildiği iki beyit vardır. Bu ifadelerden bir tanesi Tanrı'nın övüldüğü bölümde, ikincisi ise yedi yıldız ve on iki burçtan bahsedilen bölümde geçer. *Yaşıl kök bezeding tümen yulduzun* (KB 22; Arat, 2007, s. 19) ve *yaşıl kök yarattı öze yulduzu* (KB 127; Arat, 2007, s. 29). Bu iki ifadedeki *yaşıl kök* kelimesi Reşit Rahmeti Arat tarafından mavi gök olarak çevrilmiştir (Arat, 2003, 13, s. 20). Göğün yeşil tonu turkuaz rengini ifade eder. Göğürme kelimesi de yeşille ilgilidir ve kökü de köktür yani, yeşil ve mavi karışımıdır. Yaşıl kök bir ikileme olarak düşünebilir. İkisi de yakın anlamda olup 'gök' anlamını vermektedir. Burada yaşıl kuşak ve ebemin yeşil kuşağı adlarının gök kuşağı, ninemin/Umay Ana'nın gök kuşağı gibi anlamlar içerdiği söylenebilir.

Kızıldırık ifadesi kızıl+dırık şeklinde düşünülüp Türkçede +dırık eki +lık ekinin karşılığı olarak verilebildiğinden (Hazar, 2003) bu ad 'kızılık' olarak çevrilebilir. Türklerde mavi ve yeşilden sonra en çok kullanılan renk adının kızıl olduğu görülür. Ögel (2014: 293) *bazı şaman törenlerinde bir ip üzerine asılmış mavi, beyaz, kırmızı ve sarı bezler şamana gök yolunu gösteriyorlardı* şeklinde bir yorumda bulunur. Türk kültüründe ak, kara, gök ve kızıl renkleri (beyaz, siyah, mavi ve kırmızı) pek çok coğrafi ad içinde yer alır ve yön bildirir (Yardımcı, 2011, s. 2). Gök tanrının *Ak Han, Kızıl Han, Sarı (Kara)Han, Yeşil Han* adlarında dört oğlu vardır (Ögel, 2014, s. 573). Oğuz Kağan'ın doğduğunda ağzının ateş gibi kızıl oluşu, Manas'ın doğduğunda gözlerinin kızıl oluşu Türk kültüründe kızıl kelimesine güç anlamını da yükler. "Anadolu'da gözü kanlı deyimi hiçbir şeyden yılmayan, hiçbir şeyden korkmayan, atak, cesur kimse" anlamındadır (Sertkaya, 1995, s. 15).

Dede Korkut'ta Dirse Hanoğlu Boğaç Han Destanında Bayındır Han'ın kurdurduğu otağlar sırasıyla ak, kızıl ve karadır. Oğlu kızı olmanın kara otağda, oğlu olanın ak ve kızı olanın kızıl otağda oturması gerektiği söylenir. Buradan ak rengin erkek, kızıl rengin de kız çocuğunu temsil ettiği anlaşılır (İnan, 1987, s. 173; Küçük, 2010, s. 197). Kızıl rengin Türk kültüründe karşılığının yine dişi bir sembol olduğu görülür.

Böylece *kızıldırık* kelimesi ile Umay Ana arasında bağ kurulabilir. Kızıl rengin tıpkı yeşil renk gibi bilişsel açıdan dışı bir kavram için uyarıcı olduğu anlaşılmaktadır.

3.3.6. Kıymet, değer, nadirlik metaforu:

ipek kuşağı, ebemin gümüş kuşağı.

İpek Eski Türklerden bugüne kadar her zaman kıymetli olmuştur. Türk tarihi içerisinde ilk kez Orhun yazıtlarında rastlanan bu kıymetli kumaş, Çin kaynak ve efsanelerinde de geçer. İpek bir kumaş türü olmasının yanında bir böceğin de adıdır. İpek böceğinin ipek üretimini gerçekleştirdiği pek çok ağaçtan biri de dut ağacıdır. İpek, ipek böceği ve dut ağacı Eski Türklerdeki ağaç kültürlerinden dut ağacı kültüründe devam eder. Eski Türklerde kutlu olduğuna inanılan her dağın ve yeni kurulan her sülalenin yer-su ile simgelenen bir ağacı veya korusu / ormanı vardır (Esin 2004: 27). İpeğin üretildiği dut ağacı da bu dikilen ağaçlar arasındadır. 1970’te Özbekistan’ın güneyinde yapılan kazılarda ortaya çıkan görüntüye göre bir kadının (mutemelen M.Ö. 2. yüzyıla ait) göğsünde dut ağacının dalı ile gömüldüğü tespit edilmiştir. Bu görüntü, Orta Asya’da ‘dut ağacı, ipek böceği ve ipek’in ne denli önemli olduğunu gösterir (İmer, 2005, s. 23; Gürsoy, 2012, s. 50). Türklerde hakimiyet sembolü olan bayrağın rengi kadar kumaşının da önemli olduğu söylenebilir. Türklerin bayraklarının kumaşını daha çok ipekten seçtikleri bilinmektedir (Ögel 2014, s. 219).

İpeğin fiziki olarak hafifliği, parlak oluşu ve dalgalanışı ile *ipekkuşağı* adlandırması arasında bir bağ kurulmuştur. Yağmur yağdıktan sonra ortaya çıkan gökkuşağı güneş ışıklarını birer ışık hüzmeleri ve pırıltı şeklinde üzerinden yansıtır. Bu benzerlik ilgisine bağlı olarak *ipekkuşağı* adının verildiği söylenebilir. *Ebemin gümüş kuşağı* adlandırması da aynı düzlemde düşünülebilir. Gümüş de kıymetli bir madendir. Gökkuşağının güneşin parıltısı altında çizdiği kavis gümüş sırma tellerle bir ilişkiyi akla getirmiş olabilir. Bu adda *ebem* kelimesiyle gümüşün birleştirilmesinin kadın ve ziynet eşyası arasındaki kadim bir ilgiye göndermede bulunduğu da söylenebilir.

İpek ve gümüş kıymetli şeyler olduğundan herkese hediye olarak sunulan metalar değerlerdir. Kişi bunları en sevdiğine veya karşılığında çok büyük bir şey kazanacağı kişiye verir. Gökkuşuğuna adlarında ipek ve gümüşün kullanılması sıradan dileklerin değil de mucizevi nitelikteki, zor dileklerin olması için altından geçilmek istenmesine bağlanabilir.

3.3.7. Erkek metaforu:

dedekuşuğu.

Gökkuşuğu için daha çok kadın figüründen yararlanılarak ebe 'nine, büyük anne² ve Umay Ana'yla bağ kurularak bir ad oluşturulduğu görülür. Buna rağmen, erkek metaforunu göz ardı etmek mümkün değildir. *Dedekuşuğu* adlandırması ile dilekleri olduran, yardıma ihtiyacı olanlara yardım eden Hızır anlaşılır. İslam öncesi inançta *aksakallı koca*, *göksakallı koca* gibi adlarla kullanılan figür, günümüzde *Hızır* veya *aksakallı dedeye* dönüşmüştür (Ögel, 2014, s. 113). Bu açıdan *dedekuşuğu* Hızır üzerinden oluşturulan bir adlandırma olarak düşünülebilir. Olmazı oldurma beklentisi de bu işareti destekler. Ek olarak, din metaforunda ele alınan *peygamberkuşuğu* adı, bu metafor altında da değerlendirilebilir.

3.3.8. Hayvan metaforu:

yılansalıncağı, kuslukedeh.

Yılansalıncağı adı Türk kültürüne ve mitolojisine yabancı bir adlandırma değildir. Türk kültüründe yılan çok çeşitli unsurlarla birlikte anılır. Başlı başına evren 'yılan' 'uzay ve evren'in temsilidir (Tokyürek, 2016, s. 306). İranlıların Şah-ı Mâr dediği yılanların şahı, Türk kültüründe şahmeran olur. Şahmeran uzun ömrün, sonsuz bir yaşamın değişim ve dönüşümün varlığını simgeleyen, başı kadın kuyruğu yılan, sır dolu bir yaratıktır (Sözeri, 2000, s. 12). Anadolu kültüründe Şahmeran duası

² ebe kelimesinin 'bir kadına doğum yaptıran kişi, oyunda baş olan veya ötekilere karşı tek başına oynayan çocuk' anlamları da vardır. Burada Umay ana ile olan bağ kurulması sebebiyle nine anlamı dikkate alınmıştır.

denilen bir dua ile de dileklerin olacağına inanılır. Hemen bütün dua kitaplarında da bu dua yer alır. Duanın en önemli özelliği Allah'ın isimlerinin varlığın başlangıcı (el-Evvel) anlamındaki ismiyle sonsuzluğun başlangıcı (el-Ahir) anlamındaki ismi arasında sıralanmasıdır. Yani, dünya ve ahiret hayatı dua ile birleştirilir.

Eski Uygurlarda ise yılan olarak bahsedilen aslında ejderhadır. Yılanın öldürülmesi ile yağmurun yağacağına inanılır. Anadolu kültüründe bu, yılanın don değiştirmesiyle yağmurların artacağı şeklinde bir inanca dönüşmüştür. İlginçtir ki Dünya mitolojisinde, Aborjin kültüründe Gökkuşağı yılanı denilen bir kahraman / canavardan bahsedilir. Bu yaratığın da yaşam düzleminde su vardır. Aynı anda hem yaratıcı hem de yıkıcı gücün sembolü olan bu yılan sulak alanlarda yaşayıp yeryüzündeki içme suyunu ve kadınların âdet döngüsünü düzenlemektedir (Öztürk, 2016, s. 126). Gökkuşağı sudan, yani yağmur yağdıktan sonra ortaya çıkar. Gökkuşağına atfedilen unsurlarla yılan arasındaki bağa dikkat edildiğinde ikisinin de dileği gerçekleştirme ve kişiyi değiştirme etkisine sahip olduğu söylenebilir.

Kuşlukedeh de Umay Ana'yı akla getiren bir addır. Dış kültürlerden gelen bazı motifler ile Türk kültüründeki motiflerin benzeşme durumu vardır. Bunlardan biri de Umay Ana ve hüma kuşudur. Ögel (2014, s. 693) bunu sadece bir görüş olarak kabul eder. Umay Ana'nın mitolojik tasviri çizimlerinde kanatlı olması bu benzerliği bir bakıma açıklar. Başkurtlarda Umay'ın tasviri kanatlıdır. Efsaneye göre Umay, güneş tanrısı Koyaş'ın kızıdır ve Samray kuşunun iyilik gücüne sahiptir (Kamal, 2013).

Türk mitolojisinde kuş da tıpkı yılan gibi don değiştirilen / bürünülen bir yapıdadır. Kuşlar Orta Asya mitolojisinde göklere ve yeraltına gitmek için sıklıkla donuna bürünülen, yardım alınan ya da koruyucu ruh seçilen kutlu hayvanlardır. Ayrıca uçularak gidilen yeri, cenneti temsil ederler (Korkmaz, 2008, s. 105). Gökkuşağının değiştirme, dilekleri gerçekleştirme özelliği bu sefer kuş üzerinden bir benzetme ilgiyle kurulur. *Kuşlukedeh* adlandırması bu ilgiyle, dilek kasesi olarak düşünülebilir.

3.3.9. Güç metaforu:

emir [emirbenim], emirdastarı, emirsema.

Emir kelimesinin anlam boyutunda güç kavramı vardır. Güçlü olan emri verendir. Emir ifadesi gerçekleşmesi kesin olan şeydir. Yani, bir mutlaklık içerir. Bu üç adda da gökkuşağının bir şeyleri değiştirmeye muktedir bir güç olduğu vurgulanır. Gök, gökyüzü algısı çoğunlukla Tanrı'ya en yakın olan yer anlamında bir karşılık bulur. Bu sebeple, dinî günlerde göğün kapılarının açılacağı, dileklerin kolay olacağı inancı yaygındır. Gökkuşağı da bu bakımdan dilek dilendiğinde Tanrı'nın emir verip 'kün fe yekûn' kudretiyle birleşir. Burada bir bakıma tevekkül de vardır. Dileği dilemek ve dileği gerçekleştirecek olanın Tanrı olacağına inanmak düşüncesi hâkimdir.

3.3.10. Kültür dışı metafor:

iro.

*Şimşirli, Güneyce *İkizdere –Rize bölgesinde gökkuşağının iro olarak adlandırıldığı görülmüştür. İro adlandırması İris'i düşündürür. Nitekim İris gökkuşağı ile simgelenen bir Yunan tanrıçasıdır. Thaumata ile Elektra'nın kızı olan bu tanrıça, ilahların ulaşı olarak müjdeli haberler getirir. İris mitolojide gökle yeri birbirine bağlayan gökkuşağının sembolü olarak gösterildiği gibi bazen de gökkuşağını yol olarak kullanan bir tanrıça şeklinde tasvir edilir. "Güneşli havalarda, hafif incecik yağmur yağınca, güzel kız İris, renkli ve süslü elbiselerini giyerek fani insanlara tanrılardan müjdeli haberler iletir" (Yunan Mitolojisinde Tanrı,2018). Burada Yunan Mitolojisinden kaynaklı bir adlandırma söz konusudur. Gökkuşağı biraz daha tanrısal bir ulviyete büründürülmüştür. İris'in müjdeli haberi bir bakıma dileklerin olacağına da işareti olarak görülebilir.*

3.3.11. Dünya metaforu:

kazan kulpu.

Kazan kulpu adı ilk olarak Konya Gökyurt (Kilistra) ilçesi ile anılan *kırk kulplu kazan hikâyesini* akla getirir. Türkmen (2005) de *Er Töştük Destanındaki Stereotip Motiflerin Analizi* adlı makalesinde kırk kulplu altın bir kazandan bahseder. Kazan kulpu, dünya metaforu ile ilişkilendirilebilir. 'Dünya dört / kırk kulplu bir kazan, bir ucundan tut sen de kazan' (Aksoy, 1995: s. 251) atasözü bu düşünceyi destekler. Gökkuşluğu dünyanın tutulması gereken kulpu. Dünya da kazandır. Öyle ki bu kulptan tutmak (altından geçmek) dilekleri oldurur. Kişi dünyevi dileğini gerçekleştirir. Burada da yine dileğin olmasına dönük bir adlandırma olduğu görülür.

Sonuç

Bu çalışmada gökkuşluğu kavramının ana metafor alanı ve bu alanı oluşturan kültürel bellek metaforları izlenerek gökkuşluğunun çeşitli adlarıyla kurduğu bağ tespit edilmek istenmiştir. Buna göre, örneklemedeki adların gökkuşluğu kavramının oluşturduğu metafor alanına göre şekillendiği anlaşılmaktadır. Bu şekillenmede gökkuşluğunun her bir yeni adının ana metafor alanına işaret eden bir parçaya göre ad taşıdığı görülür. Yani, metafor alanı *kapı, dilek, Tanrı, merkez-yukarı* olmak üzere dört öge ile ölçülebilen gökkuşluğu kavramının, *havana, emirsema, ebemin gümüş kuşluğu, gurşah, iro, kızıldırık, kuşlu kadeh, yilansalıncağı* gibi adlarla hem bu metafor alanına hem de gökkuşluğunun gerçek anlamına göndermede bulunduğu anlaşılmıştır.

Gökkuşluğunun kültürel bellek metaforu olarak, kapsayıcılığının bütün adlarda Tanrı'nın gücü ve muktedirliğiyle vurgulandığı dikkat çekicidir. Daha çok kadın figürü (fatma kadın kuşluğu, havana, Umay Ana (şaman inancı)) üzerinden kurulan metafor, zamanla -belki İslam inancının etkisiyle- *dedekuşluğu, peygamberkuşluğu* adlarında erkek benzetme ilgisini kurabilmiştir. *Bereket, dünya, erkek, felek, güç, hayvan, kadın, kıymet, renk* gibi metafor alanları Türk kültüründeki bilişsel yatkınlığın yönünü belirler. Dileğin olma hayali ve umut etmek bu adlarla bir süreklilik gösterir. Bu bakımdan Türk halkının kültürel belleğinde bir gün kaderin

değişeceği inancının bir umut olarak taşındığı söylenebilir. Ancak bu umudun Tanrı yoluyla desteklenmesi gerektiğine dair de bilinçli bir yaklaşım olduğu anlaşılır. Bu bilinçli yaklaşımın başlangıçta baskı yoluyla olup olmadığı ayrı bir tartışma olsa da gözardı edilmemesi gerekenin kültürel belleğin toplumun psikolojik ve sosyolojik durumlarına göre şekillendiği ve metaforik algının bu tür bilişsel bir yatkınlığın sonucu olduğudur. Yani inanç duygusu en başta baskı ile gerçekleşse bile kültürel belleğin temel öğelerinden biri olan din olgusunun toplumun kavram dünyasındaki etkisi, baskıyı bilinçli bir yatkınlığa dönüştürerek yansıtabilir.

Sonuç olarak, gökkuşağının mistik yolculuğu Şamanizm etkisiyle bir kültür oluşturmuş ve günümüze kadar sürmüştür. Bu durum, İslam inancıyla gökkuşağının halk ağzındaki adlarında değişime girmiş gibi görünse de temelde söylenenin, ilgi kurulanın aynı bilişsel yatkınlık olduğu anlaşılmaktadır.

EXTENDED ABSTRACT

**The Rainbow Names as A Token of Cultural
Memory Metaphor Kept in The Derleme Sözlüğü**

*

Şermin Kalafat

İstanbul Medeniyet University

Introduction

Recent studies on and theories of metaphor propose that the metaphorical operations constitute more than a relationship of assimilation or a figure of speech. They form a condensed analogy or analogical fusion and that the basic processes of analogy are at work in metaphor. It is also pointed out that they have several functions as instigator of imaginary, repository and transmitter of cultural heritage as well as esthetical values among others. The cognitive theory insisted that the metaphors are not only literary devices but a mean for tracing socio-psychological inclinations of a society. The cognitive theory especially points out that through its reflective functions one can trace metaphorical processes in a given society's cultural memory.

Cognitive inclinations and social memory of a given society become apparent through its culture. Among these instances of cognitive inclinations and social memory, natural phenomena constitute a good example and one can see diverse reflections of the latter in the lexical heritage. This study is about a metaphorical event which acquired different denominations and how this acquisition process had taken place as well as to see if the metaphorical field had stayed constant during this process. Actually, the sky has never been an ordinary theme in Turkish cultures. For that reason, celestial notions and terms in that culture have an extraordinary trajectory. The case in point is the rainbow which had several designations in vernacular Turkish.

Method

By using content analysis, six volumes of the *Derleme Sözlüğü* had been scrutinized and twenty-three terms for rainbow had been identified. These identified terms had been analyzed according to the contemporary metaphor theories so as to understand the reflective operations through which conceptual metaphors were formed and understood. Through the application of reflective operation theory we had taken into account the modality of inclination. Thus, the metaphorical field of the rainbow is formed through its position in Turkish cultural history and mythological realm and then, the relationship between different denominations of the natural phenomenon through which metaphorical field is formed is analyzed according to the theories of cultural memory. This form of analysis makes us see when the concept gets new denominations, if it is in relation with the metaphorical field and by consequence, if the latter is transformed consecutively or not. An alphabetical arrangement is not prepared since in the formation of the metaphorical field emphasize is put on the relations of inclusiveness.

Key Findings

The denominations for rainbow in our sample is as follows:

1. cennet işareti [sign of Paradise]
2. dedekuşağı, [Belt of Gradfather]
3. ebeğimsağma [eleğimsema, elemsame, elemzahman, elirzaman, emirsema, eneğimsağma], [midwife's ...]
4. ebemkuşağı [ebekuşa, ebekuşağı, ebemguşa, ebemguşağı], [midwives belt]
5. ebemin gümüş kuşağı, [midwives silver belt]
6. ebemin yeşil kuşağı, [midwives green belt]
7. ebemseccadesi, [midwives prayerrug]
8. ebizemzem [ebezemzem],
9. emir [emirbenim, emirdastarı],
10. fatma kadın kuşağı. [Fatma Kadın's belt]
11. gurşah (I),
12. havana,
13. inamsama,

14. ipek kuşağı, [Silkbelt]
15. iro,
16. kazan kulpu, [Cauldrons grip]
17. kızıldırık,
18. kuskukedeh,
19. peygamberkuşağı, [Prophet's belt]
20. tanrıköprüsü [tanrıküşağı], [God's bridge or belt]
21. yağmur kuşağı, [Rain belt]
22. yeşilkuşak, [Greenbelt]
23. yılanalıncağı. [Serpents hammock]

Discussion

When metaphorical field of rainbow phenomenon is constituted according to the cognitive theory by its conceptual, inclinational and ontological proprieties, we've found out that its attributes are more often than not celestial. They are conceived as an upwardly-inclined gate. Moreover they have divine qualities. This quasi-divine factuality operates in Shamanistic cultures through the figure of *Umay Ana* and in Islam, through the God and the Prophet. For this reason, rainbows accomplish the vows, support the changes and quite often they are unique. According to this assumption, per the names attributed to the rainbow in the *Derleme Sözlüğü* and their metaphorical field constituted according to this scheme, rainbow as term is in relation with themes such as the sky and the heavens, fertility, feminineness, sacred, colors, value/scarcity, masculinity, animalistic, power, Earth *etc.*

Conclusion

In this study, we aimed to trace the metaphorical field of the rainbow as a natural phenomenon as well as the metaphors of cultural memory constituting the field so as to figure out its relationship within the general lexical field. One of the findings is that every new denomination has an affinity with the already existing pattern. This means that some terms such as the *havana*, *emirsema*, *ebemin gümüş kuşağı*, *gurşah*, *iro*, *kızıldırık*, *kuşlu kadeh*, *yılanalıncağı* are directly related to the notion of rainbow

understood both as a natural phenomenon and a cultural term which in turn is lexically formed around the themes of gate, wish, the God and upward mobility.

It's worth noting that as a metaphor of cultural memory, rainbows inclusiveness is always accentuated with God's overarching power and Almightyness. Even if it is initially formed around feminine attributes (*fatma kadın kuşağı, havana, Umay Ana* [shamanist belief-system]), gradually – and most probably with the influence of Islam – had took masculine attributions as is seen in the cases of *dedekuşağı* and *peygamberkuşağı*. Some metaphorical fields (fertility, Earth, masculinity, Heavens, animals, feminineness, value, color) defines the direction of cognitive inclinations of the Turkish culture. The wish for accomplishment and hoping has a relation of continuity with these names. One may say that in the cultural memory of the Turkish folk there exists a hope for the change of fortunes which however must be supported with God's will. This may be related either to a conscious choice or a constraint of belief. In any case, cultural memory is formed around a society's psychological and social attributes and proprieties and a metaphorical perception is a resultant of these attributes and proprieties. In other words, even if some religious sentiments may be formed with constraint in an initial phase, turns out later to be a conscious inclination through several processes which affect a society's conceptual frames of interpretation.

To conclude, rainbows mystical journey which starts from shamanistic period continues up today. Even if at first sight one may conceive a change in the denominations of the rainbow with the advent of Islam, the basic cognitive inclinations and patterns are quite permanent. These cognitive inclinations are the reflections of the cultural memory.

Kısaltmalar

Bk. Bakınız.

KB Kutadgu Bilig, Bk. Reşit Rahmeti Arat 2003 ve 2007.

Kaynakça/References

- Aksoy, Ö. A. (1995). *Atasözleri ve deyimler sözlüğü*. C. 1., İstanbul: İnkılap Yayınevi.
- Arat, R. R. (2003). *Kutadgu Bilig çeviri*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Arat, R. R. (2007). *Kutadgu Bilig I- Metin*. Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Aristoteles (1987). *Poetika*. Çev. İsmail Tunalı. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Aristoteles (2016). *Retorik*. Çev. M. H. Doğan. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Assmann, J. (2015). *Kültürel bellek eski yüksek kültürlerde yazı hatırlama ve politik kimlik*. Çev. Ayşe Tekin, İstanbul: Ayrıntı Yayınevi.
- Çoruhlu, Y. (200). *Türk mitolojisinin anahatlari*. İstanbul: Kabalıcı Kitabevi.
- Esin, E. (2004). *Orta Asya'dan Osmanlıya Türk sanatında ikonografik motifler*. İstanbul: Kabalıcı Yayınevi.
- Genç, R. (1996). Türk Düşüncesi, davranışı ve hayatında renkler ve sarı, kırmızı, yeşil. *nevruz ve renkler*. Haz. Sadık Tural ve Elmas Kılıç. Ankara: AKM Yay. 41-48.
- Genç, R. (1997). *Türk İnanışları ile millî geleneklerinde renkler ve sarı-kırmızı-yeşil*. Ankara: TDK Yay.
- Gürsoy, Ü. (2012). Türk kültüründe ağaç kültü ve dut ağacı. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 61, 43-54.
- Hazar, M. (2003). +DIRİK Eki üzerine bir deneme. *E-SOSDER*, S.2.
- İmer, Z. (2005). Miladi dönem öncesi orta Asya'da ipek. *Bilig*, 32, 1-32.
- İnan, A. (1987). *Makaleler ve incelemeler*. C. 1. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yay.
- Kafalı, M. (1996). *Türk kültüründe renkler. nevruz ve renkler*. Haz. Sadık Tural ve Elmas Kılıç. Ankara: AKM Yay. 49-54.
- Kalafat, Ş. (2017). Bir toplumsal cinsiyet dili incelemesi: Yün örme motiflerinde kültürel bellek metaforları, *Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatında Kadın Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, 4-6 Mayıs 2017, Amasya, Ankara: Kibatek (Kıbrıs, Balkanlar, Avrasya Türk Edebiyatları Kurumu Yayınları).
- Korkmaz, E. (2008). *Eski Türk inançları ve şamanizm terimleri sözlüğü*. İstanbul: Anahtar Kitaplar.
- Küçük, S. (2010). Eski Türk kültüründe renk kavramı. *Bilig*, 54, 185-210.

- Lakoff, G. (1992). The contemporary theory of metaphor. *To Appear in Ortony, Andrew (ed.) Metaphor and Thought (2nd edition)*, Cambridge University Press.
- Lakoff, G. & Johnson M. (2015), *Metaforlar, hayat, anlam ve dil*, çev: Gökhan Yavuz Demir, İthaki, İstanbul.
- Ögel, B. (2014). *Türk mitolojisi*. C. II. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Ögel, B. (2014). *Türk mitolojisi*. C. I. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Öztürk, Ö. (2016). *Dünya mitolojisi*, Ankara: Nika Yayınevi.
- Paşa, A.V. (1306). *Lehçe-i Osmanî*.
- Sertkaya, O. F. (1995). Oğuz Kağan destanı üzerine bazı mülâhazalar. *TDAY Bellekten* 9-27.
- Sözeri, T. (2000). *Kültürlerde şahmeran*. İstanbul: İm Yayınevi.
- Tepebaşılı, F. (2013). *Metafor yazıları*, İstanbul: Çizgi Yayınevi.
- Tokyürek, H. (2016). Eski Uygur Budist metinlerinde şeytan, Yılan, Kadın İlişkisi. *Türkiyat Mecmuası*, 26(1), 301-310.
- Turan, F.A. (2011). Orta Asya'dan Anadolu'ya mitik yolculukta tabiat olayları. *Milli Folklor*, 90, 49-59.
- Türkmen, F. (2005). Er Töşük destanındaki stereotip motiflerin analizi. *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, IV, 235-241.
- Yardımcı, M. (2011). Renk dünyamız ve Türk kültüründe renkler. *Bilimsel Eksen*, 4, 106-122.

İnternet Kaynakları

- Akşehirli, S. (2005). Çağdaş metafor teorisi. <http://www.nt.armstrong.edu/METAPHOR.htm> Erişim tarihi 10.02.2018.
- Giray, D. Gökkuşuğu nedir? Erişim adresi. <http://www.yelkenokulu.com/meteorolojibilgileri/gokkusagibilgisi.html> Erişim tarihi 10. 02. 2018.
- Kamal, Ş. (2013). *Türk Mitolojisinde Umay Ana*. Erişim adresi <http://www.gercekedebiyat.com/haber-detay/turk-mitolojisinde-umay-ana-sahnaz-kemal/1281> Erişim tarihi 17.03.2017.
- Yunan Mitolojisinde Tanrı ve Tanrıçalar*. Erişim adresi. http://tr.antitwilight.wikia.com/wiki/Yunan_Mitolojisinde_Tanr%C4%B1_ve_Tanr%C4%B1%C3%A7alar Erişim tarihi 10.02.2018.

Canlı Kaynaklar

Tücel, H. A. (2018) Kastamonu Araç, yaş 87.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Kalafat, Ş. (2018). Kültürel bellek metaforu olarak derleme sözlüğü'ndeki gökkuşağı adları. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 9(16), 1143-1166. DOI: 10.26466/opus.460117

Türkiye'de İş Kazaları: Avrupa Birliği Ülkeleri Bağlamında Bir Değerlendirme¹

DOI: 10.26466/opus.463211

*

Mustafa Şen* - Salih Dursun** - Güven Murat***

*Dr. Öğr. Üyesi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, İİBF, Trabzon / Türkiye

E-Posta: mustafasen@ktu.edu.tr

ORCID: [0000-0002-3690-7582](https://orcid.org/0000-0002-3690-7582)

**Doç. Dr., Karadeniz Teknik Üniversitesi, İİBF, Trabzon / Türkiye

E-Posta: sdursun@ktu.edu.tr

ORCID: [0000-0002-8597-3340](https://orcid.org/0000-0002-8597-3340)

**Prof. Dr., Karadeniz Teknik Üniversitesi, İİBF, Trabzon / Türkiye

E-Posta: guvenmurat@ktu.edu.tr

ORCID: [0000-0003-2449-2532](https://orcid.org/0000-0003-2449-2532)

Öz

Geçmişten günümüze iş kazaları hem gelişmekte olan ülkeler, hem de gelişmiş ülkelerde küresel bir sorun olarak varlığını devam ettirmektedir. Özellikle yaşanan iş kazaları sonucunda çalışanların geçici ya da sürekli olarak çalışma gücünden yoksun kalmaları veya yaşamlarını kaybetmeleri, ülkeleri iş kazalarını önlemeye ya da en aza indirmeye yönelik çeşitli tedbirler almaya itmektedir. Bu çalışmanın amacı, Avrupa Birliği (AB) ülkeleri ve Türkiye'de meydana gelen iş kazalarının karşılaştırılarak, Türkiye'de iş kazaları konusunda değerlendirmeler yapmaktır. Çalışmada Türkiye ile ilgili veriler Sosyal Güvenlik Kurumu (SGK) istatistik yıllıklarından, AB ülkeleriyle ilgili veriler ise AB İstatistik Ofisi'nden (EUROSTAT) derlenmiştir. Türkiye'de meydana gelen ölümcül iş kazalarının sayısı, AB ülkelerine kıyasla oldukça yüksektir. 2014 yılı verilerine göre Türkiye'de meydana gelen ölümcül iş kazası oranı (100 bin işçi başına) AB'de meydana gelen ölümcül iş kazası oranının yaklaşık 6,7 katıdır. Yapılan incelemeler doğrultusunda, Türkiye'de özellikle ölümcül iş kazalarının önlenmesi noktasında alınan tedbirlerin henüz yeterli olmadığı görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Avrupa Birliği, Türkiye, İş kazası, Ölümcül İş Kazası

¹ Bu çalışma, 19-22 Ekim 2017 tarihleri arasında 18. Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Kongresi'nde sunulan bildirinin gözden geçirilmiş, yeniden düzenlenmiş ve genişletilmiş halidir.

Work Accidents in Turkey: An Evaluation in The Context of The European Union Countries

*

Abstract

From the past to today, work accidents continue to exist as a global problem both in developing countries and in developed countries. Particularly as a result of work accidents, workers are temporarily or permanently deprived of working ability or lose their lives and countries are urged to take precautions to prevent or minimize work accidents. The purpose of this study is to make assessments on work accidents in Turkey by comparing work accidents in European Union and Turkey. In the study data related to Turkey Social Security Institution (SGK) from annual statistics, and data on the EU countries from the EU Statistical Office (Eurostat) has been compiled. The number of fatal work accidents in Turkey is quite high compared to EU countries. According to data from 2014, the rate of fatal work accidents in Turkey compared to the rate of fatal accidents at work occurred in the EU is more than 6.7 times. In line with the findings, particularly the measures taken at the point of prevention of fatal occupational accidents are seen as not yet sufficient in Turkey.

Keywords: *European Union, Turkey, Work Accident, Fatal Accident at Work*

Giriş

İş kazaları ortaya çıkardığı hem insani kayıp hem de ekonomik kayıp bakımından günümüz çalışma hayatının en önemli sorunlarından biri olarak dikkati çekmektedir. İş kazaları, Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) tarafından “işten kaynaklanan ve ölümcül veya ölümcül olmayan bir yaralanmayla sonuçlanan olay” olarak tanımlanmaktadır (ILO, 2015). 6331 Sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği Kanununun 3. maddesinde ise iş kazası “işyerinde veya işin yürütümü nedeniyle meydana gelen, ölüme sebebiyet veren veya vücut bütünlüğünü ruhen ya da bedenen özre uğratan olay” şeklinde ifade edilmektedir.

Küresel anlamda, iş kazalarıyla ilgili istatistiklere bakıldığında ortaya çıkan tablo oldukça endişe vericidir. ILO'nun tahminlerine göre her yıl dünya genelinde 317 milyon iş kazası yaşanmakta ve günde 2,3 milyon kişi işle ilgili kaza veya hastalık nedeniyle yaşamını kaybetmektedir. Ayrıca, ILO'nun tahminlerine göre her 15 saniyede 153 çalışan iş kazası geçirmektedir (ILO, <http://www.ilo.org/global/topics/safety-and-health-at-work/lang--en/index.htm>). Dünya'da iş kazaları bakımından bazı bölgelerde ve ülkelerde sorunun ciddi boyutlara ulaştığı görülmektedir. Bu bölgeler içerisinde Afrika, Güneydoğu Asya ve Batı Pasifik'te iş kazası sayılarının ciddi boyutlarda yaşandığı görülmektedir (Karadeniz, 2012: 20, ILO,2014).

Diğer taraftan, Türkiye'de de iş kazası sorununun geçmişten günümüze ciddi boyutlarda olduğu dikkati çekmektedir. Örneğin, Türkiye'de 1946-2005 yılları arasında 142.469 kişinin iş kazası ve meslek hastalığı sonucu hayatını kaybettiği tahmin edilmektedir (Yardım vd., 2007: 267). Daha yakın dönemlere bakıldığında, Türkiye'de 2007-2015 yılları arasında iş kazaları sonucu 11.205 çalışanın yaşamını kaybettiği görülmektedir. Sosyal Güvenlik Kurumunun (SGK) 2016 yılı verilerine bakıldığında ise, 286.068 iş kazasının yaşandığı ve bu kazalarda 1369'u erkek ve 36'sı kadın olmak üzere 1405 çalışanın yaşamını kaybettiği görülmektedir. 2016 yılında iş kazalarına bağlı olarak yaşamını kaybedenlerin sayısı 2015 yılına göre yaklaşık %11'lik bir artış göstermiştir (SGK, http://www.sgk.gov.tr/wps/portal/sgk/tr/kurumsal/istatistik/sgk_istatistik_yilliklari).

İş kazaları; çalışanlar, işletmeler ve ülke açısından ciddi maliyetleri de beraberinde getirmektedir. İş kazalarının işletmeler için maliyetleri de-

nildiğinde sigortaya ve sigortalının ailesine ödenen tazminatlar, üretim kaybı, imaj kaybı, yeni işçi alımının getirdiği maliyet gibi görünür veya görünmez maliyetler akla gelmektedir (Özkılıç, 2005: 15). Görünür maliyetleri tespit etmek nispeten mümkün olmakla beraber, görünmez veya dolaylı maliyetleri tam olarak tahmin etmek zordur. Avrupa İş Sağlığı ve Güvenliği Ajansı (European Agency for Safety and Health at Work - EU-OSHA) ile ILO'nun tahminlerine göre, kaza ve meslek hastalıklarının ülke ekonomilerine yıllık ekonomik maliyeti, ortalama olarak Gayri Safi Yurtiçi Hasıllarının %3.9'u civarındadır. Buna göre işle ilgili kaza ve hastalıkların dünya ekonomisine yıllık maliyeti 2 trilyon 680 milyar Euro olarak hesap edilmektedir. Avrupa Birliği ülkeleri için bu oranın %3,3 olduğu ve bununda rakamsal olarak 476 milyar Euro bir maliyetinin olduğu ifade edilmektedir (EU-OSHA, <https://osha.europa.eu/en/about-eu-osha/press-room/eu-osha-presents-new-figures-costs-poor-workplace-safety-and-health-world>). İş kazaları sadece işletmeler veya ülke ekonomileri için değil çalışanlar içinde önemli maliyetleri beraberinde getirmektedir. İş kazalarına maruz kalan çalışanlar bunu bazen canlarıyla ödemekte, bazen de ortaya çıkan sağlık sorunları nedeniyle meslekte kazanma gücünü kaybederek hem kendisini hem de ailesini geçindirecek gelirden yoksun kalmaktadırlar.

Türkiye'de meydana gelen iş kazalarının diğer ülke örnekleriyle kıyaslandığı çalışmalara bakıldığında Türkiye'nin iş sağlığı ve güvenliği açısından henüz istenilen düzeye ulaşamadığı görülmektedir. Örneğin, Ceylan (2011) yapmış olduğu çalışmada, Türkiye'nin kaza sıklık değeri bakımından Almanya, Fransa ve İspanya gibi gelişmiş ülkelere daha iyi konumda olduğunu tespit etmekle beraber Türkiye ile ilgili bu sonucun kazaların kayıt altına alınması noktasında yaşanan eksiklikler bakımından ihtiyatla değerlendirilmesi gerektiğini belirtmektedir. Ayrıca ilgili çalışmada ölümlü kaza sıklık oranı bakımından Türkiye'nin hem AB-15 ortalamasının çok üstünde olduğu (7 katından fazla) hem de incelenen ülkeler içerisinde Rusya ve Hindistan dışında diğer tüm ülkelere çok daha yüksek ölüm sıklık oranına sahip olduğu tespit edilmiştir. Öçal ve Çiçek (2017) yapmış oldukları çalışmada, 2011-2015 yılları arasında Türkiye'de meydana gelen iş kazaları ile AB-28 ülkelerinde meydana gelen iş kazalarını, toplam iş kazası sayısı ve iş kazalarına bağlı ölüm sayıları bakımından karşılaştırmıştır. Çalışmada, Türkiye'de ölüm-

cül iş kazalarının AB ortalamasının oldukça üzerinde olduğu vurgulanmaktadır.

Bu çalışmanın amacı, 2008-2014 yılları arasında AB-28 ülkeleri ve Türkiye'de meydana gelen iş kazalarının karşılaştırmasının yapılarak Türkiye'de iş sağlığı ve güvenliği konusunda değerlendirmeler yapmaktır. Literatürde Türkiye'de meydana gelen iş kazalarını diğer ülke örnekleriyle karşılaştıran çalışmalar olmakla beraber (Ceylan, 2011; Öçal ve Çiçek, 2017), bu çalışmada, ölümcül iş kazası sayısı, iş kazası ölüm hızı (100.000 kişide), 4 ve üzeri işgünü kaybı olan iş kazası sayısı, çalışan sayısı, cinsiyet, yaş ve sektörler göre meydana gelen iş kazaları gibi daha geniş kapsamlı bir değerlendirme yapılması amaçlanmıştır.

Çalışmanın Yöntemi

Bu çalışma, masa başı ve kütüphane odaklı bir çalışma olup, çalışmanın hazırlanmasında iş kazalarına yönelik istatistikler ve bu alanda mevcut yayınlanmış literatür referans olarak alınmıştır. Türkiye'de meydana gelen iş kazalarıyla ilgili istatistikler Sosyal Güvenlik Kurumu (SGK) istatistik yıllıklarından, AB ülkeleriyle ilgili veriler ise AB İstatistik Ofisi'nden (EUROSTAT) derlenmiştir. Çalışmada 2008 ve 2014 yılları arasında meydana gelen iş kazaları, ölümcül iş kazası sayısı, iş kazası ölüm hızı (100.000 kişide), 4 ve üzeri işgünü kaybı olan iş kazası sayısı, çalışan sayısı, cinsiyet, yaş ve sektörler göre meydana gelen iş kazalarının AB ve Türkiye karşılaştırılması yapılmıştır. İş kazalarıyla ilgili 2015 yılına ait Türkiye verilerinin SGK istatistik yıllıklarında mevcut olmasına rağmen, bu yıla ait verilerin EUROSTAT'ta eksik olması nedeniyle güncel veriler 2014 yılı ile sınırlandırılmıştır.

Bulgular

1. 4 ve Üzeri İş Günü Kaybı Olan İş Kazaları

AB ülkeleri ile Türkiye'de gerçekleşen 4 ve üzeri işgünü kaybı olan iş kazaları Tablo 1'de görülmektedir. Tablo 1 incelendiğinde 2014 yılı verilerine göre Türkiye kaza sayısı bakımından en fazla kazanın meydana geldiği 8. ülke olarak göze çarpmaktadır. 4 ve üzeri işgünü kaybı olan iş

kazalarında 847.370 iş kazası ile Almanya ilk sırada yer alırken, bu ülkeyi sırasıyla 724.662 kaza ile Fransa, 387.439 kaza ile İspanya, 313.312 kaza ile İtalya, 244.948 kaza ile İngiltere, 130.153 kaza ile Portekiz, 87.964 kaza ile Hollanda ve 77.747 kaza ile Türkiye takip etmektedir.

Tablo 1. AB Ülkeleri ve Türkiye’de 4 ve Üzeri İşgünü Kaybı Olan İş Kazaları Sayısı (2009-2014)

	2009	2010	2011	2012	2013	2014
AB-28	3.529.946	3.581.628	3.414.735	3.165.414	3.127.546	3.221.074
Belçika	66.414	67.263	65.033	58.418	56.405	65.587
Bulgaristan	2.484	2.331	2.257	2.278	2.164	2.246
Çekya	66.413	65.109	42.519	41.306	44.070	42.306
Danimarka	61.384	62.523	57.641	57.761	55.931	54.157
Almanya	860.797	930.447	886.849	854.665	852.061	847.370
Estonya	5.013	5.556	5.925	5.847	6.175	6.288
İrlanda	11.392	19.294	16.748	15.284	18.049	18.115
Yunanistan	19.879	15.461	13.490	11.083	9.676	3.410
İspanya	535.456	493.789	445.462	355.811	370.176	387.439
Fransa	589.994	592.992	611.797	587.090	567.407	724.662
Hırvatistan	-	11.903	13.568	11.153	11.709	11.669
İtalya	447.516	437.821	405.888	359.363	329.404	313.312
G. Kıbrıs	2.218	2.165	2.005	1.732	1.529	1.613
Letonya	1.155	1.195	1.353	1.506	1.707	1.725
Litvanya	2.019	2.266	2.625	2.808	3.043	3.120
Lüksemburg	6.878	6.983	7.131	7.163	7.055	7.183
Macaristan	18.564	19.989	17.303	20.477	18.899	19.491
Malta	2.748	2.751	2.459	2.529	2.601	2.632
Hollanda	177.336	183.005	170.616	165.433	152.214	87.964
Avusturya	64.064	78.413	70.434	67.025	64.646	65.418
Polonya	79.546	85.825	87.741	86.745	77.339	76.274
Portekiz	135.102	130.271	125.912	113.179	123.137	130.153
Romanya	3.558	3.722	3.219	3.281	3.453	3.396
Slovenya	17.129	16.367	14.982	14.297	12.537	12.314
Slovakya	9.172	9.126	8.788	8.483	8.741	8.552
Finlandiya	46.306	48.263	52.902	46.922	47.432	44.434
İsveç	31.420	34.201	34.591	36.098	36.188	35.296
İngiltere	265.988	252.597	245.496	227.676	243.798	244.948
Türkiye	57.755	54.059	58.585	60.570	78.942	77.747

Kaynak: EUROSTAT, <http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/submitViewTableAction.do>; SGK, http://www.sgk.gov.tr/wps/portal/sgk/tr/kurumsal/istatistik/sgk_istatistik_yilliklari

Tablo 2’de 2014 yılı verilerine göre AB ülkeleri ve Türkiye’de 4 ve üzeri iş günü kaybı olan iş kazalarının işyerinde çalışanların sayısına

göre dağılımı yer almaktadır. AB-28 ve Türkiye'de en fazla iş kazası 10-49 arasında işçi çalıştıran işyerleri ile 50-249 arasında işçi çalıştıran işyerlerinde meydana geldiği görülmektedir. Diğer yandan Türkiye'de en az kaza 1-9 arasında işçi çalıştıran işyerlerinde gerçekleşirken, AB-28'de ise 250-499 arasında işçi çalıştıran işyerlerinde gerçekleşmiştir.

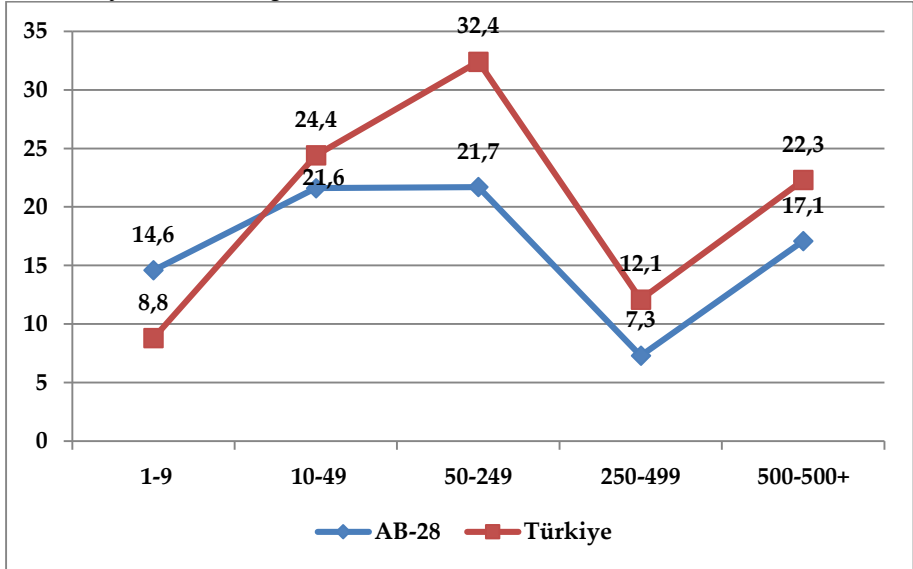
Tablo 2. İşyerinde Çalışan Sayılarına Göre AB Ülkeleri ve Türkiye'de 4 ve Üzeri İşgünü Kaybı Olan İş Kazaları Sayısı (2014)

	1-9	10-49	50-249	250-499	500-500+
AB-28	471.449	696.935	697.441	235.111	552.345
Belçika	7.785	13.623	12.835	7.783	22.725
Bulgaristan	115	390	619	300	822
Çekya	1.697	7.025	13.746	5.424	14.206
Danimarka	-	-	-	-	-
Almanya	112.684	178.700	188.907	74.091	205.669
Estonya	583	1.586	2.377	803	936
İrlanda	1.656	4.572	5.936	2.339	3.121
Yunanistan	911	1.085	782	257	339
İspanya	77.323	102.167	92.432	30.777	66.752
Fransa	134.449	213.899	203.488	56.687	85.014
Hırvatistan	470	1.319	3.181	1.587	4.709
İtalya	68.778	55.718	46.977	14.589	62.128
G. Kıbrıs	411	374	463	85	33
Letonya	91	247	482	237	668
Litvanya	128	553	1.101	436	902
Lüksemburg	881	2.020	2.234	844	1.111
Macaristan	2.088	5.448	6.699	2.370	2.867
Malta	216	507	754	311	702
Hollanda	9.653	28.641	26.118	6.949	15.840
Avusturya	5.919	15.267	15.729	6.159	11.391
Polonya	4.437	15.828	27.489	10.672	17.778
Portekiz	34.113	32.473	26.323	7.301	23.972
Romanya	201	651	909	465	1.166
Slovenya	1.516	2.428	3.719	1.155	2.803
Slovakya	606	1.423	3.032	1.055	2.214
Finlandiya	-	-	-	-	-
İsveç	4.525	10.893	11.053	2.433	4.419
İngiltere	214	98	58	1	59
Türkiye	6.819	18.946	25.208	9.413	17.361

Kaynak: EUROSTAT, <http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/submitViewTableAction.do>; SGK, http://www.sgk.gov.tr/wps/portal/sgk/tr/kurumsal/istatistik/sgk_istatistik_yilliklari

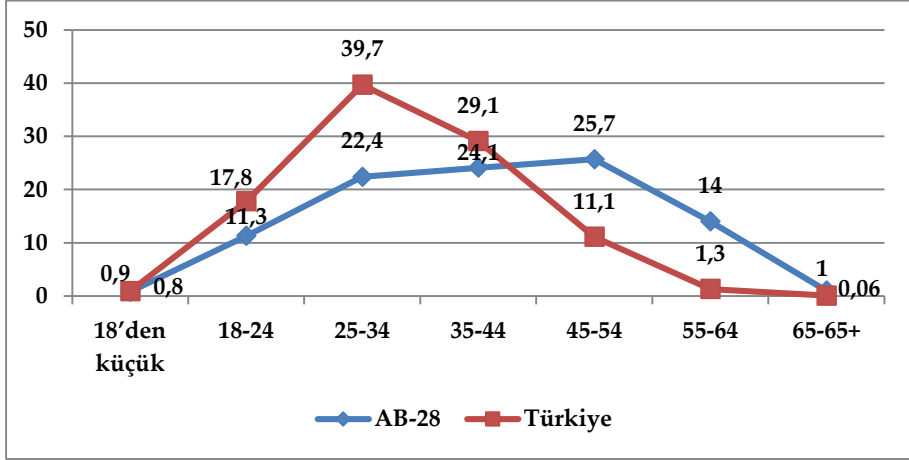
Grafik 1’de 2014 yılı AB-28 ve Türkiye’de 4 ve üzeri işgünü kaybı olan iş kazaları sayısının işyerinde çalışan sayılarına göre dağılımı oransal olarak yer almaktadır. Grafik incelendiğinde Türkiye’nin sadece 1-9 arasında işçi çalıştıran işyerlerinde AB-28’e kıyasla daha az kaza gerçekleştiği görülürken (AB-28 %14,6 iken Türkiye %8,8), diğer çalışan sayısı aralıklarında gerçekleşen kaza sayısı oranları AB-28’e göre yüksek oranlarda görülmektedir. Özellikle Türkiye’de 1-9 arasında işçi çalıştıran işyerlerinin sayısı toplam işyeri sayısının %85’ini oluşturmasına rağmen, 10-199 işçi çalıştıran işyerlerinde meydana gelen iş kazası ve iş kazası sonucu ölüm sayısı daha fazla gerçekleşmektedir (<http://www.isteguvencilik.tc/2014%20SGK%20Analiz.pdf>).

Grafik 1. AB-28 ve Türkiye’de 4 ve Üzeri İşgünü Kaybı Olan İş Kazaları Sayısının İşyerinde Çalışan Sayılarına Göre Dağılımı (%) (2014)

Kaynak: EUROSTAT, <http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/submitViewTableAction.do>; SGK, http://www.sgk.gov.tr/wps/portal/sgk/tr/kurumsal/istatistik/sgk_istatistik_yilliklari

Grafik 2. AB-28 ve Türkiye'de 4 ve Üzeri İşgünü Kaybı Olan İş Kazaları Sayısının Yaş Gruplarına Göre Dağılımı (%) (2014)

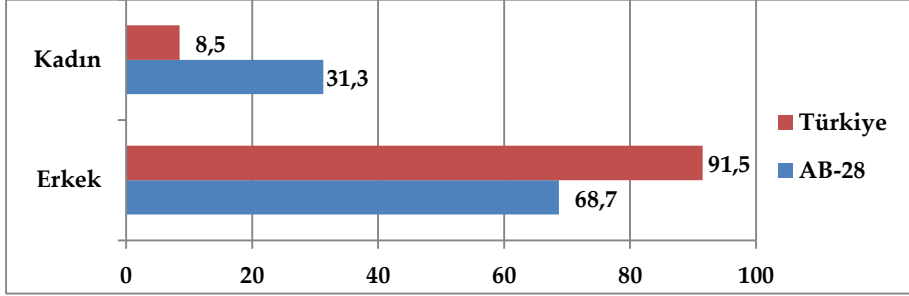
Kaynak: EUROSTAT, <http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/submitViewTableAction.do>; SGK, http://www.sgk.gov.tr/wps/portal/sgk/tr/kurumsal/istatistik/sgk_istatistik_yilliklari

Grafik 2'de 2014 yılı yaş gruplarına göre AB-28 ve Türkiye'de 4 ve üzeri işgünü kaybı olan iş kazaları sayısının dağılımı yer almaktadır. Türkiye'de meydana gelen iş kazalarının AB-28'e kıyasla özellikle 18-44 yaş gruplarında daha fazla gerçekleştiği görülürken, 45 ve üstü yaş gruplarında ise daha az gerçekleştiği grafikte görülmektedir. Bunun en önemli nedenlerinden bir tanesi, Türkiye'nin AB'ye göre daha genç bir nüfus yapısına sahip olmasıdır. Diğer yandan AB ve Türkiye'de 2014 yılı yaşa göre istihdam verileri incelendiğinde, AB'de istihdam edilenlerin yaklaşık %56'sı 15-44 yaş aralığında iken %44'ü 45 ve üstü yaşta grubunda yer almaktadır. Türkiye'de ise istihdam edilenlerin yaklaşık %72'si 15-44 yaş aralığında yer alırken %28'i 45 ve üstü yaş grubunda bulunmaktadır (TÜİK, <http://www.tuik.gov.tr>; EUROSTAT, <https://ec.europa.eu/eurostat/data/database>).

Grafik 3'te 2014 yılı cinsiyete göre AB-28 ve Türkiye'de 4 ve üzeri işgünü kaybı olan iş kazaları sayısının dağılımı (%) yer almaktadır. Grafikte görüldüğü üzere AB'de kadınlar Türkiye'ye kıyasla daha fazla iş kazasına uğramaktadır. AB-28'de kadınların iş kazasına uğrama oranı %31,3 iken Türkiye'de bu oran %8,5 olarak gerçekleşmiştir. Kadınlarda istihdam oranlarının düşük düzeylerde olması ve kadınların erkeklere

kıyasla kayıt dışı istihdam içerisinde daha fazla yer alması, Türkiye’de kadınların iş kazasına uğrama oranının düşük olmasının nedenleri arasında sayılabilir.

Grafik 3. AB-28 ve Türkiye’de 4 ve Üzeri İşgünü Kaybı Olan İş Kazaları Sayısının Cinsiyete Göre Dağılımı (%) (2014)

Kaynak: EUROSTAT, <http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/submitViewTableAction.do>; SGK, http://www.sgk.gov.tr/wps/portal/sgk/tr/kurumsal/istatistik/sgk_istatistik_yilliklari

Nitekim 2016 yılı verilerine göre AB’de kadınlarda istihdam oranı %61,4 iken Türkiye’de bu oran %31,2 olarak gerçekleşmiştir. Aynı zamanda Türkiye’de cinsiyete göre kayıt dışı istihdam oranlarına bakıldığında 2016 yılı verilerine göre erkeklerde %28,8 olarak gerçekleşen oran, kadınlarda %44,3 olarak gerçekleşmiştir (TÜİK, http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1007).

2. Ölümcül İş Kazaları

AB ülkeleri ve Türkiye’de ölümcül iş kazalarının sayısı Tablo 3’te görülmektedir. Türkiye 4 ve üzeri işgünü kaybı olan iş kazaları kapsamında AB ülkeleri ile karşılaştırıldığında yüksek kaza sayısı ile 8. sırada yer alırken, ölümcül iş kazaları açısından bakıldığında ne yazık ki açık ara önde yer almaktadır. 2014 verilerine bakıldığında Türkiye’de 1.626 ölümlle sonuçlanan iş kazası gerçekleşirken, Türkiye’yi takip eden Fransa’da ise sadece 589 ölümcül iş kazası gerçekleşmiştir. Diğer bir ifadeyle Türkiye’de meydana gelen ölümcül iş kazaları, bu konuda kendisine en yakın ülke olan Fransa’nın yaklaşık 3 katı şeklinde gerçekleşmiştir. Yıllar itibarıyla tabloya bakıldığında ise 2008 yılından 2014 yılına kadar Türki-

ye'de gerçekleşen ölümcül iş kazası sayısının AB ülkelerinden çok daha yüksek olduğu görülmektedir.

Tablo 3. AB Ülkeleri ve Türkiye'de Ölümcül İş Kazaları Sayısı (2008-2014)

	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
AB-28	4.736	4.294	4.449	4.141	3.918	3.674	3.774
Belçika	96	69	74	75	49	66	52
Bulgaristan	151	88	92	94	98	87	117
Çekya	174	103	121	150	113	130	118
Danimarka	47	39	41	44	47	39	38
Almanya	616	489	567	507	516	444	500
Estonya	21	19	17	19	14	20	16
İrlanda	51	38	42	49	43	40	47
Yunanistan	59	31	32	37	26	22	28
İspanya	529	390	338	365	299	270	280
Fransa	289	557	537	559	576	553	589
Hırvatistan	-	-	35	38	54	29	26
İtalya	780	703	718	621	604	517	522
G. Kıbrıs	12	9	19	5	9	9	5
Letonya	43	32	25	34	35	31	41
Litvanya	79	49	50	51	58	58	55
Lüksemburg	10	6	15	11	14	6	10
Macaristan	117	100	96	81	65	55	81
Malta	3	8	3	1	7	4	4
Hollanda	106	88	79	48	35	42	45
Avusturya	170	159	182	117	144	143	126
Polonya	520	406	446	404	350	277	263
Portekiz	221	213	204	192	169	160	160
Romanya	497	411	381	297	276	269	272
Slovenya	27	26	24	19	22	20	25
Slovakya	80	44	48	38	53	55	40
Finlandiya	34	32	37	33	36	22	35
İsveç	68	41	54	58	45	35	40
İngiltere	157	144	172	194	161	271	239
Türkiye	865	1.171	1.444	1.700	744	1.360	1.626

Kaynak: EUROSTAT, http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=hsw_n2_02&lang=en, SGK, http://www.sgk.gov.tr/wps/portal/sgk/tr/kurumsal/istatistik/sgk_istatistik_yilliklari

Türkiye'de meydana gelen ölümcül iş kazalarının AB'ye kıyasla ne kadar yüksek olduğu, AB ülkeleri ve Türkiye'de iş kazası ölüm hızını (100.000 kişide) gösteren Tablo 4'te daha iyi görülmektedir. AB-28'de iş kazası ölüm hızı oranı 2008 yılında 2,39 iken bu oran 2014 yılına gelindi-

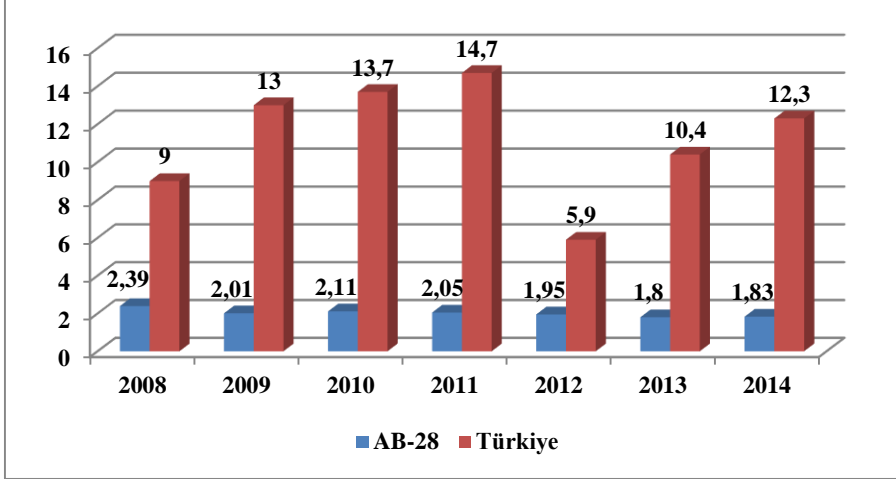
ğinde 1,83'e kadar gerilemiştir. Türkiye'de ise bu oran 2008 yılında 9,0 iken 2014 yılına gelindiğinde artış göstererek 12,3'e kadar yükselmiştir. Türkiye'de iş kazası ölüm hızı oranları yıllara göre incelendiğinde ise 2008 yılından 2011 yılına kadar sürekli bir artış yaşanmış ve 14,7'ye kadar yükselmiştir. Ancak 2012 yılında büyük oranda bir düşüş gerçekleşerek 5,9'a gerileyen oran, daha sonraki yıllarda giderek artış göstermiştir.

Tablo 4. AB Ülkeleri ve Türkiye'de İş Kazası Ölüm Hızı (100.000 kişide) (2008-2014)

	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
AB-28	2,39	2,01	2,11	2,05	1,95	1,8	1,83
Belçika	3,64	2,12	2,25	2,77	1,78	2,46	1,28
Bulgaristan	5,34	3,26	3,6	3,63	3,82	3,35	4,45
Çekya	3,48	2,09	2,48	3,2	2,4	2,63	2,37
Danimarka	1,64	1,38	1,53	1,64	1,75	1,45	1,4
Almanya	1,59	1,05	1,2	1,18	1,18	0,99	1,09
Estonya	3,47	3,47	3,24	3,12	2,24	3,22	2,56
İrlanda	2,42	1,98	2,27	2,65	2,34	2,13	2,46
Yunanistan	2,15	0,69	0,73	0,9	0,69	0,63	0,79
İspanya	3,33	2,58	2,19	2,5	2,16	1,88	2,02
Fransa	1,56	2,17	2,57	3,09	3,07	2,96	2,7
Hırvatistan	-	-	2,45	2,69	3,87	2,09	1,94
İtalya	3,44	3,01	3,09	2,71	2,64	2,31	2,34
G. Kıbrıs	4,11	2,36	4,93	1,5	2,74	2,47	1,74
Letonya	4,4	3,3	2,74	4,21	4,12	3,59	4,5
Litvanya	6,04	4,27	4,02	4,06	4,98	4,49	4,74
Lüksemburg	2,67	1,49	3,82	2,73	3,38	1,6	2,55
Macaristan	3,55	2,64	2,61	2,41	1,68	1,4	2,22
Malta	1,87	4,97	1,83	0,59	4,59	2,27	2,2
Hollanda	1,49	1,07	0,88	0,52	0,49	0,5	0,64
Avusturya	4,18	4,8	4,44	3,01	3,44	3,43	3,06
Polonya	3,29	4,64	3,65	2,5	2,3	1,83	1,75
Portekiz	5,25	4,21	4,1	5,07	4,8	3,61	3,56
Romanya	7,96	4,45	4,91	6,37	5,78	5,6	5,5
Slovenya	3,07	2,65	2,77	2,35	2,61	2,38	3,09
Slovakya	3,85	1,87	2,04	1,56	2,17	2,36	1,69
Finlandiya	1,35	1,3	1,51	1,33	1,45	0,9	1,44
İsveç	1,48	0,96	1,23	1,25	0,98	0,77	0,87
İngiltere	0,55	0,49	0,62	0,68	0,55	0,92	0,81
Türkiye	9	13	13,7	14,7	5,9	10,4	12,3

Kaynak: EUROSTAT, <http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/submitViewTableAction.do>;
SGK, http://www.sgk.gov.tr/wps/portal/sgk/tr/kurumsal/istatistik/sgk_istatistik_yilliklari

Grafik 4. AB-28 ve Türkiye'de İş Kazası Ölüm Hızı (100.000 kişide) (2008-2014)

Kaynak: EUROSTAT, <http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/submitViewTableAction.do>; SGK, http://www.sgk.gov.tr/wps/portal/sgk/tr/kurumsal/istatistik/sgk_istatistik_yilliklari

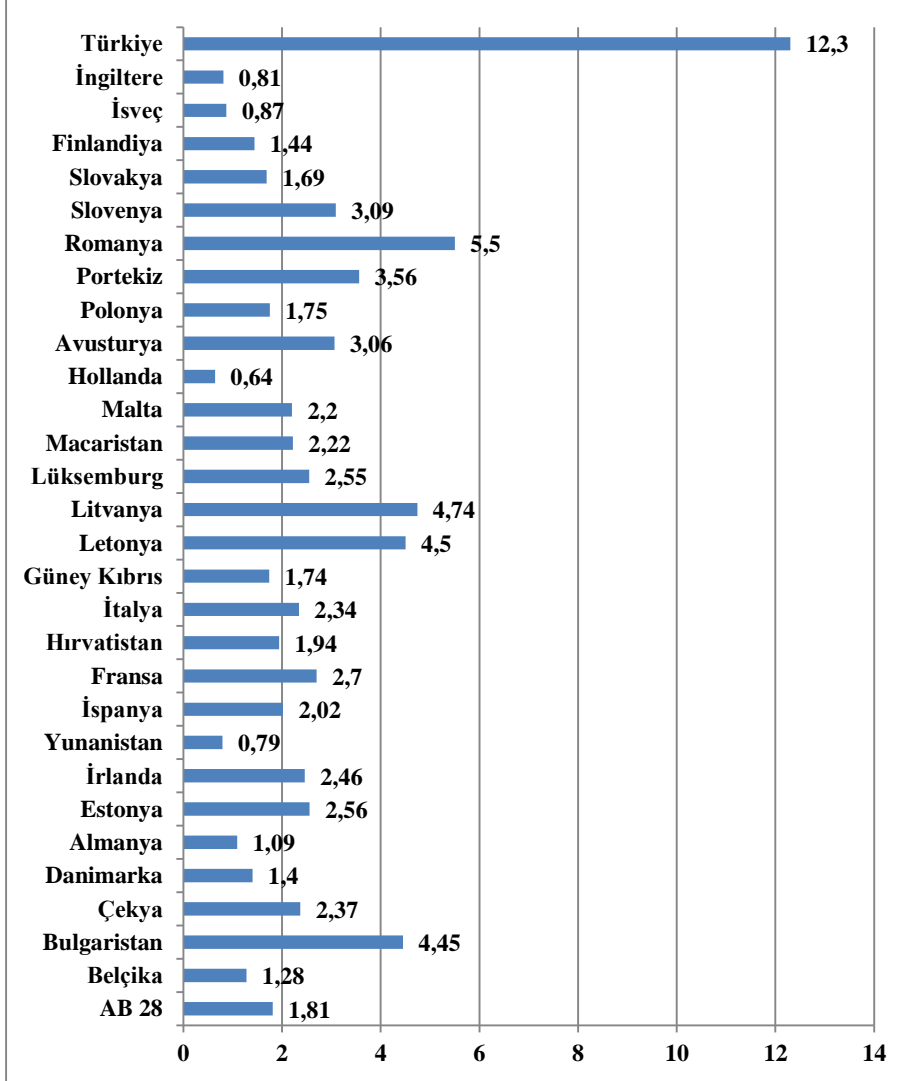
Türkiye'de ölümcül iş kazalarının ne kadar yüksek oranlarda olduğu Grafik 4 ve 5'te daha net olarak ortaya çıkmaktadır. Grafik 4'te AB-28 ve Türkiye'nin 2008-2014 yılları arasındaki iş kazası ölüm hızı oranları yer almaktadır. Türkiye'de iş kazası ölüm hızı oranları AB-28'e göre çok yüksek oranlarda gerçekleşmiştir. AB-28 ile Türkiye arasında iş kazası ölüm hızı oranlarının birbirine en yakın olduğu yıl 2012 yılı olarak görülmektedir. Diğer yıllarda ise Türkiye'de ki iş kazası ölüm hızı oranları AB-28'e kıyasla kat ve kat daha yüksektir.

Grafik 5'te ise 2014 yılı iş kazası ölüm hızı oranlarının (100.000 kişide) AB ülkeleri ile Türkiye arasında karşılaştırılması yer almaktadır. Türkiye'de 2014 yılında gerçekleşen iş kazası ölüm hızı oranı 12,3 iken bu orana en yakın ülke 5,5 ile Romanya olduğu görülmektedir. İş kazası ölüm hızı oranının en düşük olduğu ülke ise 0,64 ile Hollanda'dır. Türkiye'de gerçekleşen iş kazası ölüm hızı oranı Hollanda'nın oranının 19,2 katı iken kendisine en yakın ülke olan Romanya'nın oranının ise 2,2 katıdır.

Tablo 5'te iktisadi faaliyet sınıflaması Nace Rev.2 (Ekonomik Faaliyet Sınıflaması) temel alınarak AB-28 ve Türkiye'de 2014 yılında gerçekleşen ölümcül iş kazaları yer almaktadır. Tabloda ilk beş sektör arasında ilk sırada inşaat sektörü yer almaktadır. AB'nde ikinci ulaştırma ve depo-

lama, üçüncü imalat, dördüncü tarım, ormancılık, balıkçılık ve beşinci sırada ise toptan ve perakende ticaret, motorlu kara taşıtlarının ve motosikletlerin onarımı sektörü yer almaktadır.

Grafik 5. 2014 Yılı AB Ülkeleri ve Türkiye’de İş Kazası Ölüm Hızı (100.000 kişide)

Kaynak: EUROSTAT, <http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/submitViewTableAction.do>;

SGK, http://www.sgk.gov.tr/wps/portal/sgk/tr/kurumsal/istatistik/sgk_istatistik_yilliklari

Türkiye'de ise ikinci madencilik ve taş ocakçılığı, üçüncü imalat, dördüncü ulaştırma ve depolama ve beşinci sırada ise toptan ve perakende ticaret, motorlu kara taşıtlarının ve motosikletlerin onarımı sektörü yer almaktadır.

Tablo 5. AB-28 ve Türkiye'de Sektörlere Göre (NACE Rev. 2) Ölümcül İş Kazaları Sayısı (2014)

	AB-28	%	TÜRKİYE	%
Tarım, Ormancılık ve Balıkçılık	542	14,4	20	1,2
Madencilik ve Taş Ocakçılığı	72	1,9	382	23,5
İmalat	578	15,3	253	15,6
Elektrik, Gaz, Buhar ve İklimlendirme Üretimi ve Dağıtım	29	0,8	15	0,9
Su Temini, Kanalizasyon, Atık Yönetimi ve İyileştirme Faaliyetleri	90	2,4	15	0,9
İnşaat	791	21,0	501	30,8
Toptan ve Perakende Ticaret, Motorlu Kara Taşıtlarının ve Motosikletlerin Onarımı	324	8,6	79	4,9
Ulaştırma ve Depolama	627	16,6	217	13,3
Konaklama ve Yiyecek Hizmeti Faaliyetleri	72	1,9	28	1,7
Bilgi ve İletişim	26	0,7	6	0,4
Finans ve Sigorta Faaliyetleri	26	0,7	3	0,2
Gayrimenkul Faaliyetleri	18	0,5	1	0,06
Mesleki, Bilimsel ve Teknik Faaliyetler	54	1,4	16	1,0
İdari ve Destek Hizmet Faaliyetleri	199	5,3	68	4,2
Kamu Yönetimi ve Savunma; Zorunlu Sosyal Güvenlik	97	2,6	1	0,06
Eğitim	30	0,8	3	0,2
İnsan Sağlığı ve Sosyal Hizmet Faaliyetleri	68	1,8	1	0,06
Kültür, Sanat Eğlence, Dinlence ve Spor	30	0,8	1	0,06
Diğer Faaliyetler	24	0,6	14	0,9
Hanehalklarının İşverenler Olarak Faaliyetleri; Hanehalkları Tarafından Kendi Kullanımlarına Yönelik Olarak Üretilen Ayrılmamış Mal ve Hizmetler	5	0,1	0	0
Uluslararası Örgütler ve Temsilcilerinin Faaliyetleri	3	0,08	2	0,1
Bilinmeyen	68	1,8	-	-
Toplam	3.774	100	1.626	100

Kaynak: EUROSTAT, <http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/submitViewTableAction.do>;

SGK, http://www.sgk.gov.tr/wps/portal/sgk/tr/kurumsal/istatistik/sgk_istatistik_yilliklari

Türkiye'de 2014 yılı içerisinde Soma (301 işçi) ve Ermenek'te (18 işçi) meydana gelen iş kazaları ile birlikte toplam 382 ölümlü iş kazası ma-

dencilik sektörünün üst sıralarda yer almasına neden olmuştur. Ancak Türkiye’de 2015 ve 2016 yılı verileri incelendiğinde de madencilik sektörünün 2015 yılında 79 ve 2016 yılında da 83 ölümlü iş kazası ile birlikte ilk beş sektör arasında yer aldığı görülmektedir (SGK, http://www.sgk.gov.tr/wps/portal/sgk/tr/kurumsal/istatistik/sgk_istatistik_yilliklari).

Tablo 6. AB-28 ve Türkiye’de Sektörlere Göre (NACE Rev. 2) 2014 Yılı İstihdam Sayıları (Bin)

	AB-28	%	TÜRKİYE	%
Tarım, Ormançılık ve Balıkçılık	10.261	4,7	5.470	21,0
Madencilik ve Taş Ocakçılığı	840	0,4	134	0,5
İmalat	33.678	15,4	4.936	19,0
Elektrik, Gaz, Buhar ve İklimlendirme Üretimi ve Dağıtımı	3.255	1,5	245	0,9
Su Temini, Kanalizasyon, Atık Yönetimi ve İyileştirme Faaliyetleri				
İnşaat	14.808	6,8	1.912	7,4
Toptan ve Perakende Ticaret, Motorlu Kara Taşıtlarının ve Motosikletlerin Onarımı	30.602	14,0	3.586	13,8
Ulaştırma ve Depolama	11.146	5,1	1.119	4,3
Konaklama ve Yiyecek Hizmeti Faaliyetleri	9.946	4,6	1.351	5,2
Bilgi ve İletişim	6.408	2,9	227	0,9
Finans ve Sigorta Faaliyetleri	6.446	3,0	301	1,2
Gayrimenkul Faaliyetleri	1.826	0,8	205	0,8
Mesleki, Bilimsel ve Teknik Faaliyetler	11.869	5,4	684	2,6
İdari ve Destek Hizmet Faaliyetleri	9.030	4,1	1.154	4,4
Kamu Yönetimi ve Savunma; Zorunlu Sosyal Güvenlik	15.088	6,9	1.384	5,3
Eğitim	16.534	7,6	1.320	5,1
İnsan Sağlığı ve Sosyal Hizmet Faaliyetleri	23.637	10,8	972	3,7
Kültür, Sanat Eğlence, Dinlence ve Spor	3.709	1,7	131	0,5
Diğer Faaliyetler	8.025	3,7	800	3,1
Hanehalklarının İşverenler Olarak Faaliyetleri; Hanehalkları Tarafından Kendi Kullanımlarına Yönelik Olarak Üretilen Ayrım Yapılmamış Mal ve Hizmetler				
Uluslararası Örgütler ve Temsilciliklerinin Faaliyetleri				
Bilinmeyen	1.280	0,6	-	-
Toplam	218.388	100	25.993	100

Kaynak: EUROSTAT, http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=lfsa_egan2&lang=en; TÜİK, http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1007

Diğer yandan AB'de ölümcül iş kazaları içerisinde ilk beş sektör arasında yer alan tarım, ormancılık ve balıkçılık sektörü Türkiye'de son sıralarda yer almaktadır. AB ve Türkiye'de 2014 yılı sektörlerimize göre istihdam verilerinin yer aldığı Tablo 6'da da görüldüğü üzere tarım, ormancılık ve balıkçılık sektöründe AB'de 10 milyon 261 bin kişi istihdamda yer alırken 542 kişi iş kazası sonucu hayatını kaybetmiş, Türkiye'de ise 5 milyon 470 bin kişi istihdamda yer alırken sadece 20 kişi iş kazası sonucu hayatını kaybetmiştir. Bu farklılık Türkiye'de özellikle kayıt dışı istihdam oranının tarım sektöründe çok yüksek olması ile açıklanabilir. Kayıt dışılık bu sektörde gerçekleşen iş kazalarının resmi kayıtlara girmesini engellemektedir. 2016 yılı TÜİK verilerine göre Türkiye'de tarım dışı sektörlerde kayıt dışı istihdam oranı %21,7 iken, tarım sektöründe ise bu oran %82,1 olarak gerçekleşmiştir (TÜİK, <http://www.tuik.gov.tr>).

Sonuç ve Değerlendirme

2008-2014 yılları arasında AB ülkeleri ve Türkiye'de meydana gelen iş kazalarının çeşitli faktörler açısından karşılaştırmasının yapıldığı bu çalışmada elde edilen sonuçlar özet olarak şöyle sıralanabilir;

- AB ve Türkiye'de istihdam verileri dikkate alındığında, 2014 yılında AB'de yaklaşık 218 milyon kişi istihdamda yer alırken Türkiye'de ise 26 milyon kişi istihdam yer almasına rağmen Türkiye'de meydana gelen ölümcül iş kazası sayısı, AB ülkelerine göre oldukça yüksektir. 2014 yılı dikkate alındığında AB ülkelerinin tümünde 3.774 ölümcül iş kazası yaşanırken, Türkiye'de kayda geçen ölümcül kaza sayısı 1.626'dır.
- İş kazası ölüm hızı bakımından Türkiye ve AB ülkelerini kıyaslandığında arada yüksek bir farkın olduğu dikkati çekmektedir. 2014 yılı istatistikleri baz alındığında iş kazası ölüm hızı bakımından AB-28 ortalaması 1.83 iken, Türkiye'de bu oran 12.3 olarak gerçekleşmiştir. Buna göre Türkiye'de iş kazası ölüm hızı, AB ortalamasına göre yaklaşık olarak 6.8 kat daha fazla gerçekleşmiştir.
- AB-28 ve Türkiye'de en fazla iş kazası 10-49 arasında işçi çalıştıran işyerleri ile 50-249 arasında işçi çalıştıran işyerlerinde meydana geldiği görülmektedir. Diğer yandan Türkiye'de en az iş kazası 1-9 arasında işçi çalıştıran işyerlerinde gerçekleşirken, AB-28'de

ise 250-499 arasında işçi çalıştıran işyerlerinde gerçekleşmiştir. Türkiye’de en az iş kazasının 1-9 arası işçi çalıştıran işyerlerinde meydana gelmesi dikkate değer bir sonuçtur. Türkiye’de işletmelerin %93,7’si, AB’de ise %92,4’ü 1-9 çalışanın olduğu işletmelerden meydana gelmektedir (2015-2018 Kobi Stratejisi Ve Eylem Planı, 2015). İşletme oranları bakımından Türkiye ve AB arasında dikkate değer bir farkın olmadığı görülmesine rağmen Türkiye ile ilgili bu sonucun olası nedenlerinden biri olarak, Türkiye’de küçük işletmelerde meydana gelen kazalarının yeterince kayıt altına alınmaması olarak gösterilebilir (Aydın vd., 2013: 35).

- Türkiye’de meydana gelen iş kazalarının AB-28’e kıyasla özellikle 18-44 yaş grubunda daha fazla gerçekleştiği görülürken, 45 ve üstü yaş gruplarında ise daha az gerçekleştiği grafikte görülmektedir. Bunun en önemli nedenleri olarak Türkiye’nin AB’ne göre daha genç bir nüfus yapısına sahip olması ve 18-44 yaş grubunda (%72) 45 ve üstü yaş grubuna kıyasla (%28) daha fazla istihdamın gerçekleşmesi gösterilebilir.
- Türkiye ve AB’de ölümcül iş kazası sayısının en yüksek olduğu sektör inşaat sektörü olarak görülmektedir. Sektörel karşılaştırmada en dikkat çekici bulguların başında ise, 2014 yılı verilerine göre AB’de toplam istihdam içindeki payı %4,7 olan tarım, ormancılık ve balıkçılık sektöründe 542 ölümlü iş kazası gerçekleşirken, Türkiye’de toplam istihdam içindeki payı %21 olan bu sektörde sadece 20 ölümlü iş kazasının gerçekleşmesidir. Bu farklılık Türkiye’de özellikle kayıt dışı istihdam oranının tarım sektöründe diğer sektörlerle göre çok daha yüksek olmasıyla açıklanabilir.

Ortaya çıkan bu sonuçlar, genel olarak değerlendirildiğinde Türkiye’nin iş kazaları bakımından AB ülkelerine göre karnesi oldukça kötü bir durumdadır. Türkiye, 2012 yılında kabul edilen 6331 sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu ile iş kazalarının önlenmesi ya da en aza indirgenmesi konusunda çok önemli bir adım atmıştır. ILO ve AB müktesebatı temel alınarak hazırlanan bu kanunla beraber iş sağlığı ve güvenliği açısından koruyucu ve önleyici bir yaklaşım benimsenmiştir (Kılış, 2013: 37). Ancak mevcut veriler iş kazalarıyla mücadelede henüz kayda değer bir kazanım elde edilemediğini göstermektedir. Bu durum iş gü-

venliği sorununa yalnızca yasal veya teknik bir sorun olarak bakmamak gerektiğini göstermektedir. Türkiye açısından bu noktada en önemli sorunlardan bir tanesi iş güvenliği kültürünün yerleşmemesidir (Dursun, 2012:1). Bu alanda yapılan çalışmalarında gösterdiği üzere iş güvenliği kültürü ile çalışanların güvenli davranışları ve iş kazaları arasında çok yakın bir ilişki bulunmaktadır (Demirbilek, 2005; Muniz vd., 2007; Ocaktan, 2009; Yang vd., 2010; Dursun, 2013; Gürbüz ve İbrakovic, 2017).

Bu açıdan Türkiye'de iş güvenliği kültürünün yerleşmemiş olması iş sağlığı ve güvenliği açısından önemli bir sorun olarak kendini göstermektedir. Bu noktada Türkiye'nin iş güvenliği kültürünün geliştirilmesi için uzun vadeli bir eylem planı oluşturması gerekmektedir. Bu kapsamda iş sağlığı ve güvenliğiyle ilgili kurum ve kuruluşların (Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, sendikalar ve çeşitli sivil toplum örgütleri vb.) sosyal diyalog temelli ortak çalışmalar yürütmesi gerekmektedir.

Diğer yandan özellikle ölümcül iş kazalarının gerçekleştiği sektörlerde iş güvenliği performansının artırılması ve iş kazalarının ve olumsuz sonuçlarının azaltılması, iş sağlığı ve güvenliği alanında daha etkin önlemlerin alınmasını, çalışanların iş güvenliği kurallarına uymalarının sağlanmasını, ilgili alanda yapılan yatırımların artırılmasını ve çalışmaların daha kontrollü bir şekilde yürütülmesini sağlayacaktır.

EXTENDED ABSTRACT

**Work Accidents in Turkey: An Evaluation in The
Context of The European Union Countries**

*

Mustafa Şen - Salih Dursun - Güven Murat

Karadeniz Technical University

Occupational accidents are one of the most important problems of today's working life in terms of both human loss and economic loss. According to the ILO estimates, there are 317 million occupational accidents worldwide and 2.3 million people per day die from work-related accidents or illnesses. Turkey is also noteworthy that the serious problem of work accidents. The purpose of this study is to make assessments on work accidents in Turkey by comparing work accidents in European Union and Turkey. In the literature, although comparing studies work-related accidents occurred in Turkey with other countries' (Ceylan, 2011; Ocal and Cicek, 2017), in this study it is aimed to make a more comprehensive evaluation such as, the number of fatal accidents at work, occupational accident death rate (per 100,000 people), the loss of 4 and above workdays the number of occupational accidents, number of employees, gender, age and occupational accidents occurring according to sectors.

In the preparation of the study statistics on occupational accidents and the literature published in this field have been taken as reference. In the study data related to Turkey Social Security Institution (SGK) from annual statistics, and data on the EU countries from the EU Statistical Office (Eurostat) has been compiled. In the study, the number of occupational accidents occurred between 2008 and 2014, the number of fatal work accidents, work accident death rate (per 100.000 people), the number of occupational accidents with the loss of 4 and more working days, the number of employees, gender, age and occupational accidents which

occurred according to the sectors of the EU and the comparison is made Turkey.

Considering the data on employment EU employment in 2014 was approximately 218 million, while 26 million people were employed in Turkey. However, the number of fatal work accidents occurred in Turkey is very high compared to EU Countries. Given the year 2014, while numbers of fatal work accidents were 3.774 in EU, this amount was 1.626. It is noteworthy that there is a high difference between Turkey and the EU countries in terms of work accident death rate. Based on 2014 statistics, EU-28 average work accident fatality rate was 1.83, while this rate was realized as 12.3 in Turkey. Accordingly, work accident death rate in Turkey was approximately 6.8 times higher than the EU average.

Most of work accidents occurred among businesses which employed with between 50-249 workers. On the other hand, at least work accidents in Turkey was realized in enterprises employing between 1-9 workers, while in the EU-28 have occurred in enterprises employing between 250-499 workers. Another remarkable result was that a small portion of work-related accidents in Turkey occurred in establishments employing 1-9. Turkey and the EU construction industry is the sector with the highest number of fatal work accidents. Another striking result in sectoral comparison is observed in agriculture, forestry and fisheries sector. Although the EU is higher than the share of employment in Turkey, our country is less common work accidents in this sector. This difference can be explained by the fact that the rate of informal employment is much higher in the agricultural sector than in other sectors in Turkey.

Turkey and the EU construction industry is the sector with the highest number of fatal work accidents. According to the data of 2014, in agricultural, forestry and fishery sector with 4% share in total employment in EU while happened 542 fatal work accidents, this sector with 21% share in total employment in Turkey just happened 20 fatal work accidents. This difference, especially in the agricultural sector of unregistered employment rate in Turkey is explained by the much higher compared to other sectors.

The results which emerged, the overall evaluation, Turkey compared to the EU countries in terms of occupational accidents is in a pretty bad state. Turkey, which was adopted in the year 2012 6331 No. Occupational Health and Safety Act with the prevention of occupational accidents or has taken a very important step in minimizing be. With this law, based on the ILO and the EU acquis, a protective and preventive approach has been adopted in terms of occupational health and safety (Kılıkış, 2013: 37). However, the available data show that there is no significant gain in the fight against occupational accidents. This situation shows that it is not only a legal or technical problem the issue of occupational safety. At this point one of the most important problems in Turkey, is to unsettle safety culture (Dursun, 2012:1). As it is shown in the studies carried out in this field, there is a very close relationship between occupational safety culture and workers' safe behaviors and occupational accidents (Demirbilek, 2005; Muniz vd., 2007; Ocaktan, 2009; Yang vd., 2010; Dursun, 2013; Gürbüz ve İbrakovic, 2017).

In this respect, unsettled safety culture in Turkey, it shows itself as a major problem in terms of occupational health and safety. At this point, it is necessary to create a long-term action plan for the development of Turkey's safety culture. In this context, institutions and organizations related to occupational health and safety (Family, Labor and Social Services Ministry, trade unions and various non-governmental organizations etc.) should carry out social dialogue based joint studies.

Kaynakça/References

- Aydın, U., Karaca N.G., Özgüler V. C., Karaca, E., (2013). İş sağlığı ve güvenliği eğitiminin iş kazaları ve meslek hastalıklarının önlenmesindeki rolü. *Çimento İşveren Dergisi*, 27(4), 24-45.
- Ceylan, H., (2011), Türkiye'deki iş kazalarının genel görünümü ve gelişmiş ülkelerle kıyaslanması *International Journal of Engineering Research and Development*, 3(2), 18-24.
- Dursun, S., (2012). *İş güvenliği kültürü: Kavram, modeller ve uygulama*. İstanbul: Beta Yayınevi.

- Dursun, S., (2013). İş güvenliği kültürünün çalışanların güvenli davranışları üzerine etkisi. *Sosyal Güvenlik Dergisi*, 3(2), 61-75
- EUROSTAT, (Çevrimiçi) <https://ec.europa.eu/eurostat/data/database>, 09. 09. 2017
- EUROSTAT,(Çevrimiçi) <http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/submitViewTableAction.do>, 07.09.2017
- EUROSTAT, (Çevrimiçi) http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=hsw_n2_02&lang=en, 07.09.2017
- EU-OSHA, (Çevrimiçi) <https://osha.europa.eu/en/about-eu-osha/press-room/eu-osha-presents-new-figures-costs-poor-workplace-safety-and-health-world>, 07.09.2017.
- Gürbüz, H. ve İbrakovic, H., (2017). İşletmelerde iş güvenliği, güvenlik performansı ve iş güvenliği kültürü. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(11), 442-469.
- ILO (2014). *Safety and health at work: A vision for sustainable prevention*. Geneva: International Labour Office.
- ILO (2015). *Investigation of occupational accidents and diseases- a practical guide for labour inspectors*. Geneva: International Labour Office.
- ILO,*Safety and health at work*, (Çevrimiçi) <http://www.ilo.org/global/topics/safety-and-health-at-work/langen/index.htm>, 03.09.2017.
- Karadeniz, O., (2012). Dünya'da ve Türkiye'de iş kazaları ve meslek hastalıkları ve sosyal koruma yetersizliği. *Çalışma ve Toplum*, 3, 15-75.
- Kılış, İ., (2013). İş sağlığı ve güvenliği'nde yeni dönem:6331 sayılı iş sağlığı ve güvenliği kanunu. *İş-Güç Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi*, 15(1), 17-41.
- Muniz, B.F., Peon, J.M.M., Ordas, C.J.V., (2007). Safety culture: Analysis of the causal relationships between its key dimensions. *Journal of Safety Research*, 38, 627-641.
- Ocaktan, M.E. (2009). *Bir otomotiv fabrikasında güvenlik kültürünün değerlendirilmesi*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Öçal, M., Çiçek, Ö., (2017). Türkiye ve Avrupa Birliği'nde iş kazası verilerinin karşılaştırmalı analizi. *Emek ve Toplum Dergisi*, 6 (16), 617-637.
- Özkılıç, Ö., (2005). *İş sağlığı ve iş güvenliği, yönetim sistemleri ve risk değerlendirme metodolojileri*. Ankara: TİSK Yayın No: 246.

- SGK, (Çevrimiçi) http://www.sgk.gov.tr/wps/portal/sgk/tr/kurumsal/-istatistik/sgk_istatistik_yilliklari, 07.09.2017.
- TÜİK, (Çevrimiçi) http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1007, 07. 09. 2017
- TÜİK, (Çevrimiçi) <http://www.tuik.gov.tr>, 09.09.2017
- Yang, C.C., Wang, Y.S., Chang, S.T., Guo, S.E., Huang, M.F., (2010). A study on the leadership behavior, safety culture, and safety performance of the healthcare industry. *International Journal of Human and Social Sciences*, 5(8), 509-516.
- 2015-2018 Kobi Stratejisi Ve Eylem Planı (2015), (Çevrimiçi) http://www.sp.gov.tr/upload/xSPTemelBelge/files/IcTlw+KSEP_Do kumani_2015-2018_10_08_15_YPK_ONAYLI.pdf, 07.09.2017

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Şen, M., Dursun, S. ve Murat, G. (2018). Türkiye'de iş kazaları: Avrupa birliği ülkeleri bağlamında bir değerlendirme. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 9(16), 1167-1190. DOI: 10.26466/opus.463211

Cumhuriyet Döneminde Laik-Ulusçuluk Düşüncesinin Oluşumunda Şeyh Said Ve Menemen Ayaklanmaları

DOI: 10.26466/opus.460821

*

Eray Alaca*

*Dr. Öğr. Üyesi, Giresun Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi
Bölümü Sosyal Bilgiler Eğitimi Anabilim Dalı, Giresun / Türkiye

E-Posta: eray.alaca@giresun.edu.tr

ORCID: [0000-0002-4886-4700](https://orcid.org/0000-0002-4886-4700)

Öz

I. Dünya Savaşı sonunda çok uluslu imparatorluklar tarih sahnesinden çekilmiş ve ulus-devletler tarih sahnesinde yer almaya başlamıştır. Ulus-devletlerin kurulduğu 1920'li ve 1930'lu yıllar, başta Avrupa olmak üzere imparatorlukların sona erdiği ve cumhuriyet yönetimlerinin kurulduğu yıllar olmuştur. Bu devletler ulusçu bir anlayışla inşa edilirken, aynı zamanda laik/seküler bir anlayışı benimsemişlerdir. Aynı durum Türkiye Cumhuriyeti içinde geçerli olmuştur. Osmanlı İmparatorluğu'ndan kalan Anadolu toprakları üzerinde kurulan Türkiye Cumhuriyeti farklı etnik, dini ve mezhebi grupları bir arada tutma ve ortak bir paydada birleştirerek ulus oluşturma gayreti içerisine girmiştir. Ancak dönemin sosyolojik yapısı bunun gerçekleşmesini engellemiştir. 1923 yılında kurulduğunda toplumdaki farklılıkları kültürel bir zenginlik olarak gören Türkiye Cumhuriyeti'nde, 1925 yılında gerçekleşen "Şeyh Said Ayaklanması" sonrasında dinci/irticai gruplarla mücadelede laiklik daha da önem kazanırken, diğer etnik kimliklere karşı da Türk kimliği öne çıkarılmıştır. Bu durum 1930 yılında gerçekleşen "Menemen Ayaklanması" sonrasında daha da artmış, laik-ulusçu bir anlayış "Türk Tarih Tezi" ve "Güneş-Dil Teorisi" ile somutlaşmıştır.

Anahtar Kelimeler: Laiklik, Menemen Ayaklanması, Şeyh Said Ayaklanması, Ulusçuluk.

The Role of Sheikh Said and Menemen Rebellions in Formation of Secular-Nationalist Thought During Republican Period

*

Abstract

At the end of World War I, multinational empires were withdrawn from the stage of history and the nation-states began to take part in the history scene. The 1920s and 1930s, when the nation-states were established, were the years when the empires', especially in Europe, ended and the republics were established. While these states were built with a nationalist understanding, they also adopted a secular understanding. The same has been the case in the Republic of Turkey. Founded on Anatolian lands remaining from the Ottoman Empire, Republic of Turkey entered different ethnic, religious and sectarian groups into a cohesive nation-building effort combining in a common denominator. However, the sociological structure of the period prevented this from happening. When Founded in 1923, the republic of Turkey saw as a cultural richness the differences in society. While secularism became more important in the struggle against religious groups following the Sheikh Said Rebellion in 1925, Turkish identity was raised against other ethnic identities. This situation was increased after the Menemen Rebellion in 1930, and the conception of secular nationalism was concretized by "The Turkish History Thesis" and "The Sun Language Theory".

Keywords: *Secularizm, Menemen Rebellion, Seikh Said Rebellion, Nationalism.*

Giriş

XIX. yüzyılda imparatorluklar sona ermeye, ulus-devletler ortaya çıkmaya başlamıştır. Birbirinin aleyhine gelişen bu durumda imparatorluklar ile ulus-devletlerin var olma mücadelesi silahlı boyuta taşınmış ve I. Dünya Savaşı yaşanmıştır. Savaşın sonucu imparatorlukların sonunun, ulus-devletlerin varlığının tescili şeklinde olmuştur. 1919'da toplanan Paris Barış Konferansı'nda başta Amerika Birleşik Devletleri(ABD) olmak üzere Düvel-i Muazzama (büyük devletler) da bunun farkına varmış çok uluslu imparatorluklar yerine ulus-devlet yapılarının artmasını sağlamış ve desteklemiştir. Ancak aynı zamanda emperyal sistemin kurucuları ve baş aktörleri olan bu büyük devletler imparatorlukları tasfiye edip, ulus-devletlerin kuruluşunu destekler gibi görünmekle beraber etnik, dini ve kültürel boyutun dışında daha çok ekonomik çıkar bölgeleri esasında bir düzen kurulmasını sağlamışlardır (Uçarol, 2015; Armaoğlu, 2012). Bu durum II. Dünya Savaşı'nın çıkmasına sebep olmuştur.

I. Dünya Savaşı'ndan sonra kurulan ulus devletlerden biri de Türkiye Cumhuriyeti olmuştur. XX. Yüzyılın ulus devletleri 1919'da toplanan Paris Barış Konferansı sonrasında büyük devletlerin istekleri ve onayları doğrultusunda kurulurken Türkiye Cumhuriyeti ulusal bir mücadele sonrasında tüm engellemelere rağmen bağımsızlığını kazanarak kurulmuştur. 1923'te imzalanan Lozan Barış Antlaşması ile belgelenen bu bağımsızlık sonrasında kurulan yeni devlet bürokratik ve sosyolojik olarak bir dönüşüm hedeflemiştir. Cumhuriyeti kuran kadro yeni rejimin devamlılığını sağlamak için yeni bir ulus, yeni bir toplum gibi söylemleri öne çıkarmışsa da Osmanlı İmparatorluğu'ndan kalan bürokratik ve sosyolojik yapıyı kısa bir zamanda değiştirmek kolay olmamıştır.

1922'de saltanatın kaldırılmasında dönemin koşulları içerisinde ciddi bir itiraz gelmezken, 1924'te halifeliğin kaldırılması gündeme geldiğinde mecliste gerginlikler yaşanmıştır (Goloğlu, 2011). Ancak bu tartışmalar içerisinde yine de halifelik kaldırılmıştır. Aynı gün Diyanet İşleri Başkanlığı(DİB)'nin kurulması ile bu sorun aşılıma çalışılmış, her devlette olduğu gibi bir devlet dini inşa etme çabasına girilmiştir (Yücekök, 1997). Farklı etnik, dini ve mezhebi unsurlardan oluşan bir toplumdan ortak paydada buluşturulan bir ulus oluşturma düşüncesi ile hareket edilerek farklılıkların en aza indirilmesi amaçlanmıştır (Karpat, 2010; Güvenç,

1996). Yeni rejime uygun ulus oluşturma sürecinde devlet kendince bir çözüm yolu bulmuş ve uygulamıştır. Ancak bu durum etnik ve dini temelli ayaklanmaları da beraberinde getirmiştir.

Cumhuriyetin kuruluşundan Mustafa Kemal Atatürk'ün ölümüne kadar 1924-1938 arası dönemde ülke çapında geniş bir alanda yayılma imkânı bulan veya kısıtlı bir alanda kalan ayaklanmalar çıkmıştır. Devletin yöneticileri bu bölgelerde otoriteyi tesis etmek için başta asayiş ve güvenlik konusunda aldıkları köklü önlemlerle gerekli müdahaleyi gerçekleştirmiştir (Uçar, 2018). Bu ayaklanmalar içerisinde 1925 tarihli Şeyh Sait ve 1930 tarihli Menemen Ayaklanmaları içerik ve nitelik olarak günümüze kadar tartışma konusu olmuştur.

Çalışmada Osmanlı İmparatorluğu'ndan kalan farklı etnik, dini ve mezhebi unsurları kültürel bir zenginlik olarak gören Türkiye Cumhuriyeti'nde laik-ulusçuluk düşüncesinin oluşumunda Şeyh Sait ve Menemen Ayaklanmalarının etkisini ortaya çıkarmak amaçlanmıştır.

Şeyh Sait Ayaklanmasına Kadar Kürtler

Osmanlı İmparatorluğu, toplumu *millet sistemi* içerisinde kategorize ettiğinden Kürtler de Türkler ve Araplar gibi Müslüman kategorisi içerisinde değerlendirilmiştir. Genel olarak Anadolu'nun Doğu ve Güneydoğu bölgelerinde yaşayan Kürtler, XVI. Yüzyılda İran'da Şii Safevi Devleti'nin kurulması ile Osmanlı İmparatorluğu için önemli bir unsur haline gelmiştir. Çünkü bu dönemde Safevi Devleti "dai" adı verilen propagandistleri aracılığı ile Anadolu'daki heterodoks grupları Osmanlı İmparatorluğu'na karşı ayaklandırmaya çalışmıştır (Sümer, 1992). Bunun yanında Safeviler sınır ihlallerinde de bulunmuş, 1514 yılında yapılan "Çaldıran Savaşı" başta olmak üzere savaflara neden olmuştur.

Kürtler yoğun olarak Sünni mezhebinin Şafii yorumunu benimsemişlerdir. Bu yönü ile buldukları coğrafya da göz önüne alındığında Osmanlı İmparatorluğu'nun sınır bölgelerinden Sünni İslam karşıtı Şii Safevi sızmalarını önleyerek imparatorluğun sınır güvenliğini sağlamak için Kürt aşiretlerinin desteklenmesi gündeme gelmiştir. Böylece imparatorluk pragmatik bir yaklaşımla bölgeye doğrudan müdahale ederek hem zaman, hem de ekonomik kayıplara uğramak yerine hem bölgeyi çok iyi

bilen hem de imparatorluğa bağlı Kürt aşiretleri ile otoritesinden de mümkün olduğunca taviz vermeden anlaşma yoluna gitmiştir (Epözdemir, 2005). Diğer türlü devlet bu bölgelerde ayrı bir kolluk kuvveti, silahlı güç bulunduracaktı. Bu durum beraberinde bürokratik, askeri ve ekonomik olarak bir yük oluşturacaktı.

Sınır güvenliği için Kürt aşiretlerine gösterilen tolerans uzun vadede bölgede feodal yapının imparatorluk aleyhine gelişmesine sebep olmuştur. İlerleyen dönemde *Ayanlık* kurumunun da güç kazanması ile imparatorluk her bölgede olduğu gibi bu bölgedeki aşiretlere de bir çeşit yönetim serbestliği tanımak zorunda kalmıştır (Özkaya, 1994). İmparatorluğun güç kaybının artması üzerine bu bölgedeki aşiretler ayaklanarak çeşitli isteklerde bulunmuşlardır. Bu sorunu da imparatorluk yine pragmatik bir yaklaşımla, ayaklanan aşiret liderlerini bölgeye yönetici olarak atayarak çözmüştür.

XIX. yüzyılda ulusçu ayaklanmaların başlaması ve artması imparatorluğu yeni önlemler almaya yöneltmiştir. Özellikle II. Abdülhamit döneminde başlayan Ermeni ayaklanmalarına karşı Müslüman Kürtlerden müteşekkil "Hamidiye Alayları" kurulmuş, bölgenin Ermenileştirilmesi önlenmiştir (Ergil, 1981). Bu noktada Kürtlerde ulusçuluktan ziyade din ön planda olmuştur. Kürtler imparatorluğun yanında Müslüman olmayan unsurlara karşı mücadele etmişlerdir. Yine Kürtler Meşrutiyet döneminde de parlamentoda Doğu ve Güneydoğu Anadolu illerini temsil etmişlerdir.

Ulusçuluk çağında Osmanlı İmparatorluğu'ndan Türkiye Cumhuriyeti'ne miras kalan sorunlardan biri de Kürtlerin aidiyeti olmuştur. 1922-1923 yıllarında Lozan Barış Görüşmeleri sırasında İngilizlerin ısrarla Sevr Barış Antlaşması hükümlerinden olan Güneydoğu'da bir "Kürdistan" kurulmasını gündeme getirmesine Türkiye Büyük Millet Meclisi(TBMM)'ndeki Kürt mebuslar ortak tepki göstermiştir (Akyol, 2014; Evsile, 2013). Aynı şekilde dönemin basını da Kürt aşiret liderlerinin Güneydoğu'da bir Kürt devleti kurulmasını reddeden açıklamalarını sütunlarına taşımıştır. Bu durum ulusçuluk çağının bir getirisi olarak kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk yıllarında ulusçu bir yaklaşımdan ziyade farklıların bir uyumlaştırma ile çözülebileceği yönünde umutlar besleme-

sine sebep olmuştur. Bu yüzden 1923 yılında Türkiye Cumhuriyeti modern devlet anlayışının bir yansıması olarak vatandaş/yurttaş kavramını öne çıkarmıştır.

Türkiye Cumhuriyeti kurulduktan sonra bir ulus oluşturma çabası ile beraber bir otorite sorunu da yaşamıştır. Yıllarca merkezden uzak bölgelerde kendi feodal sistemini kurmuş olan aşiret reisleri cumhuriyetin vatandaş/yurttaş oluşturma dolayısı ile de birey olma bilincini kazandırma gayretini kendi otoritelerinin kaybı olarak görmüşlerdir. Bu yüzden 1920'li yıllarda sadece Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde değil, Anadolu'nun birçok bölgesinde çeşitli gerekçelerle ayaklanmalar çıkmıştır (Toprak, 2015; Tunçay, 2005). Genç cumhuriyet bu ayaklanmaları zamanında ve yerinde müdahale ile bastırmıştır. Ancak bu ayaklanmalar içerisinde Şeyh Said Ayaklanması diğerlerine göre içerik ve nitelik olarak farklı bir özellik göstermiştir.

Şeyh Said Ayaklanmasından Önce İç ve Dış Gelişmeler

1924 yılı Türkiye Cumhuriyeti'nde yönetimde laiklik eksenli radikal devrimlerin yapıldığı yıl olmuştur. 3 Mart 1924'te çıkarılan kanunlar kapsamında öncelikle İslam tarihinin en köklü kurumu olan ve Osmanlı İmparatorluğu ile özdeşleşen Halifelik kaldırılmış, Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile eğitim ve öğretimde birlik sağlanmış aynı zamanda dini eğitim de devlet kontrolüne alınmış, yönetimde dini bir karakteri ifade eden ve hükümetlerde bir bakanlık olarak yer alan Şer'îye ve Evkaf Vekaleti kaldırılmıştır. Böylece ilk etapta yönetim kademeleri laikleştirilmiştir. Yine bu dönemde Diyanet İşleri Başkanlığı da oluşturularak devletin kontrolü dışında dini ve mezhebi oluşumları önlemek amaçlanmıştır. Çünkü devlet yeni kurulmuştur. Ancak toplumun eski alışkanlıklarını kolayca bırakamayacağı ve uygun ortam oluştuğunda rücu edebileceğinden hareketle devlet irtica tehdidini birinci sıraya koymuştur. İrtica söylemi o derece yerleşmiştir ki aydınlık-karanlık dikotomisinin karanlık yüzünü ifade eder şekilde devletin kuruluş felsefesinde yerini almıştır (Yıldırım, 2016). Bu çerçevede devlet kendi savunma mekanizmalarını geliştirmiştir.

Türk milli mücadelesi sırasında ve sonrasında söylem ve uygulamalara, özellikle saltanatın kaldırılması noktasında ciddi bir tepki gelmezken bu dönemde Milli Mücadele'nin lider kadrosu içerisinde görüş ayrılıkları

oluşmaya başlamıştır. Mustafa Kemal(Atatürk) Paşa ile görüş ayrılığına düşen Milli Mücadele'nin lider kadrosu Halk Fırkası(HF)'na karşı Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası (TPCF)'ni kurmuşlardır. Kazım Karabekir önderliğindeki TPCF Liberalizmi benimsemiş, dini inançlara ve ibadetlere saygılı olduğunu açıklamıştır. Ülkede devrimlerin hızlı gelişmesi ve toplumun imparatorluk dönemi alışkanlıklarının devam etmesi TPCF'nin yurt çapında ciddi bir taban oluşturabilmesine sebep olmuştur. TPCF'nin kurucularının Milli Mücadele'nin lider kadrosu arasında yer almış olması ve toplum içerisinde de saygın kişiler olmaları ve CHF'nin devrimci yaklaşımına karşı evrimci bir anlayışla hareket etmeleri sonucunda toplumda bir ayrışma ortaya çıkmıştır. TPCF özellikle kapalı bir kültürel yapıdaki Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde yoğun bir destek bulmuştur.

Lozan Barış Antlaşması'nda İngiltere ile ikili görüşmelere bırakılan Irak sınırı, Musul meselesinin durumu 1924 yılında tekrar görüşülmeye başlanmıştır. Haliç Konferansı'nda İngiltere, Musul'a ek olarak Hakkari'nin de Irak'a bırakılmasını istemiştir. Türkiye'nin itirazı üzerine bu konferanstan sonuç alınamamıştır. Bölgedeki Nesturîler Ayaklanmışsa da Türkiye ayaklanmayı bastırmıştır. Musul sorunu Milletler Cemiyeti (MC)'ne götürülmüş, görüşmeler sonrasında Brüksel'de çizilen hat kapsamında Musul-Kerkük'ün Irak'a bırakılması yönünde karar çıkmıştır. Türkiye'nin bu hattı kabul etmemesi ve savaş durumunu bir seçenek olarak değerlendirmesi üzerine İngiltere, Sevr Barış Antlaşması kapsamındaki Kürdistan projesini tekrar gündeme getirmiştir. 1925 yılında başlayan Şeyh Sait Ayaklanması İngiltere'ye bu imkânı sunmuştur.

Şeyh Sait Ayaklanmasından Sonra İç ve Dış Gelişmeler

1925 yılının Şubat ayında Genç ilinin Piran ilçesi merkezli olarak bir Kürt ayaklanması baş göstermiştir. Sait isimli bir Kürt önderinin aynı zamanda şeyh olması ile dini bir nitelik kazanan bu ayaklanma kısa zamanda tüm Doğu ve Güneydoğu Anadolu'ya yayılmıştır. Kürt aşiretleri bölgedeki feodal yapının tehdit altında olması, İngiltere ise Musul meselesinde kendi lehine çözüm istemesi nedeni ile bu ayaklanmayı desteklemişlerdir.

Şeyh Sait ayaklanmasında yetersiz kalması üzerine Başbakan Fethi (Okyar) Bey istifa etmiş, başbakanlığa İsmet(İnönü) Paşa getirilmiştir. Ar-

dından da Takrir-i Sükun Kanunu çıkarılmış, İstiklal Mahkemeleri kurulmuş, basına sansür getirilmiş ve son olarak ayaklanma bölgesine asker sevk edilmesi ile ayaklanma bastırılmıştır (Lewis, 2014; Zürcker, 2017). Güçlkle bastırılan bu ayaklanma Türk ordusunun daha da yıpranmasına, eldeki kıt kaynakların bu ayaklanmaya harcanmasına ve Musul'un da kaybedilmesine sebep olmuştur. Bu durum toplumun yeni düzene uyum sorunu yaşadığını ve gerekli önlem alınmazsa tekrar aynı sorunla karşılaşabileceği gerçeğini ortaya çıkarmıştır. Böylece 1925 yılından itibaren devrimler laik bir toplum inşası üzerine yoğunlaşmış, hızlanmış ve sertleşmiştir.

Takrir-i Sükun dönemi olarak adlandırılan 1925-1929 yılları arasında normal şartlarda yapılamayacak veya tepkiler ile karşılaşacak olan radikal devrimler yapılmıştır. Bu dönemde tekke, zaviye ve türbeler kapatılmış, resmi niteliği olmayan kişilerin dini kıyafet ve alamet taşımaları yasaklanmış, aynı şekilde dini lakap ve unvanları kullanmaları da yasaklanmış, fes ve sarık yerine şapka kullanılması ve batılı kıyafet giyilmesi zorunlu kılınmış, 24 saatlik zaman sistemine ve Miladi takvime geçilmiş, Mecelle'nin yerine İsviçre Medeni Kanunu kabul edilmiş, uluslararası rakamlara geçilmiş, milletvekillerinin yemin şekillerindeki dini ifadeler kaldırılmış ve son olarak Arap harflerinin yerini Latin harflerinin aldığı harf devrimi yapılmıştır (Goloğlu, 2011). Böylece laik bir toplum oluşturma kapsamında bir kültür devrimi gerçekleştirilmiştir.

Şeyh Sait Ayaklanması sonucunda devlet irtica ile mücadeleyi esas alarak laik anlayışı yerleştirmek için devrimleri hızlandırırken aynı zamanda bir ulus oluşturma çalışmalarına da devam etmiştir. Ayaklanma doğrudan devletin üniter yapısına ve rejimine yönelik tehditler içerdiğinden devlet bu defa ulus oluşturmada farklılıkları zenginlik olarak görmek yerine varlığını sürdürmesini sağlayacak olan Türk kimliğini öne çıkarmıştır. Türk kimliği üzerinden homojen bir ulus oluşturmada başta Kürtler olmak üzere diğer etnik unsurların da aslında Türk olduğu söyleminin geliştirilmesine sebep olmuştur.

Şeyh Sait Ayaklanması devletin Kürtlere bakışını değiştirmiş 1922-1923 yıllarındaki Lozan'da yapılan barış görüşmeleri sırasında Musul meselesi gündeme geldiğinde geliştirilen "Musul Türkler ve Kürtlerindir" söylemi artık yerini "Musul Türklerindir" e bırakmıştır (Akyol, 2014). Bu

çerçevede Kürtlerin “Türk”, “Dağ Türkü”, “Horasan’dan Anadolu’ya gelen Türkmenler” oldukları söylemi geliştirilmiştir (Toprak, 2015; Kirişçi ve Winrow, 1997). Böylece Şeyh Sait ayaklanması sonrasında Türkiye Cumhuriyeti’nde Kürt kimliği resmi makamların nezdinde yok sayılmış, Türk kimliği devletin asli unsuru olmuştur. Ayaklanma aslında bir Kürt ayaklanması olmakla beraber devlet etnik ayrımcılığa imkân vermemek ve Kürt kimliğinin marjinalleşerek devlete karşı kendini konumlandırmasını önlemek adına bu ayaklanmanın Kürtçü değil daha çok irticai yönünü öne çıkarmıştır.

Mustafa Kemal Paşa 1927 yılında kaleme aldığı ve CHF’nin 2. Kurultay’ında okuduğu “Nutuk” adlı eserinde de Şeyh Sait Ayaklanması’ndan doğrudan doğruya söz etmemiştir. Daha çok Şeyh Sait ile TPCF yöneticilerinin ilişkilerini, Takrir-i Sükun ve İstiklal Mahkemeleri’nin kurulmasına dair kanunların amacını açıklamış ayaklanmanın Kürtçü yönünü değil dini/irticai yönünü vurgulamıştır. Bu durum Türk Tarih Tezi’nin ege-men olduğu erken cumhuriyet döneminin tarihyazımında ve tarih ders kitaplarında da kendini göstermiştir.¹

Asılları en saf türklük kökünden geldiği halde asırlardanberi hariçten giren *siyasi tahrikler* ve saltanat idaresinin fena siyasetleri yüzünden bir kısmı kendilerini türklükten ayrı saymağa başlamış olan şark vilâyetleri Türkleri arasında her türlü menfi politika telkinleri yürütülüyordu. Bütün bu telkinlerde en birinci tahrik vasıtası “*dinin elden gittiği*, yolundaki sahte feryatlardı. Başlarında *Şeyh Sait* adlı gayet cahil bir softa bulunan *bazı şeyhlerle yabancıların aleti olan birkaç hain politikacı* dağlarda ve köylerde dünya hadiselerinden habersiz yaşayan bir kısım halkı bir taraftan taassuplarını tutuşturmak, diğer taraftan şehirleri yağma etmek vadile hırslarını uyandırmak suretleriyle isyan ettirdiler(TTTC, 1931:189-190).

Saltanat idaresi sayesinde istedikleri gibi yaşayan, halkı ezenler, medreselerin, tekkelerin kapanmasıyla menfaatlerini kaybe-

¹ Alıntılar dönemin yazım dili korunarak yapılmıştır. Alıntılardaki italik olan kelimeler metnin aslında bulunmaktadır.

denler, softa bozuntusu mutaassıp kimseler, cahil halkı kandırarak devlete karşı isyan çıkarttılar. Şark vilayetlerinin birisinde Şeyh Sait adında çok bilgisiz bir adam, bazı şeyhlerle beraber, bu isyanın başına geçti(TTTC, 1933: 250)

Yukarıda görüldüğü üzere 1931 tarihli *Tarih IV Türkiye Cumhuriyeti* ve 1933 tarihli *Ortamektep İçin Tarih III* adlı ders kitaplarında Şeyh Sait Ayaklanmasını gerçekleştirenlerin laik demokratik cumhuriyeti ortadan kaldırmaya çalıştıkları ve halkın dini duygularını kullandıkları yönünde bir söylem geliştirilmiştir. Öte yandan Kürt ifadesine yer vermeden doğu illerinde yaşayanların aslında Türk oldukları vurgulanmıştır.

Menemen Ayaklanmasından Önce İç ve Dış Gelişmeler

Takrir-i Sükun Kanunu'nun yürürlükte olduğu dönemde belli başlı radikal toplumsal devrimler gerçekleştirilmiştir. 1929 yılına gelindiğinde Şeyh Sait Ayaklanması ile yaşanan travmanın atlatıldığına ve laik anlayışı esas alan devrimlerin toplum tarafından kabullenildiğine kanaat getirilerek Takrir-i Sükun Kanunu'nun süresi tekrar uzatılmamıştır. Bunun üzerine toplumda tekrar bir muhalefet başlamış, yapılan devrimlerin hızlılığı ve sertliği tekrar tartışmaya açılmıştır. Özellikle CHF üzerinden süren tartışma İsmet Paşa üzerinde yoğunlaşmıştır. Öte yandan 1929 yılının Ekim ayında tüm dünyayı etkisi altına alan "Dünya Ekonomik Krizi" nin yaşanması üzerine Türkiye'de sert ekonomik önlemler alınmış, katı devletçi modele geçilmiştir (Goloğlu, 2011). O dönemde toplumun küresel ölçekli bir ekonomik krizi anlayacak yetkinlikte olmaması yine eleştirilerin CHF ve İsmet Paşa üzerine yoğunlaşmasına sebep olmuştur.

Türk milli mücadelesinin lideri, cumhuriyetin kurucusu ve CHF'nin kurucusu olan Mustafa Kemal Paşa cumhurbaşkanı olması nedeni ile hükümet işlerinde çok ön plana çıkmamaya çalışmıştır. Ancak her alanda özellikle de CHF içerisinde varlığını hissettirmeyi başarmıştır. İsmet Paşa, Takrir-i Sükun Kanunu'na dayanarak ülkeyi dört yıl boyunca sert polisiye ve askeri uygulamalarla yönetmiştir. Parti-devlet bütünleşmesinin bir getirisi olarak güç İsmet Paşa'da toplanmıştır (Karpaz, 2010; Tunçay, 2005). Bu çerçevede parti içerisinde kendisine yakın kişilere yer vermeye başla-

ması başta Mustafa Kemal Paşa' nun ve yakın çevresinin dikkatinden kaçmamıştır. Böylece Mustafa Kemal Paşa ile İsmet Paşa arasında CHF üzerinde bir egemenlik mücadelesi ortaya çıkmıştır.

Mustafa Kemal Paşa, yapılan devrimlerin halk tarafından gerçekten benimsenip benimsenmediğini görmek, "Dünya Ekonomik Krizi" nin etkilerini görmek ve çözüm üretebilmek, İsmet Paşa'ya alternatifsiz olmadığını göstermek ve eğer başarılı olursa Türkiye'de demokrasiyi tüm kurumları ile işletmek amacı ile bir muhalefet partisi kurdukmaya karar vermiştir. CHF'nin kurucusu ve cumhurbaşkanı olması sebebiyle doğrudan böyle bir teşebbüse kendisi giremeyeceği için Şeyh Sait Ayaklanması başladığında başbakan olan ve ayaklanmayı bastıramadığı için istifa eden ardından da Paris Büyükelçisi olarak atanan Fethi (Okyar) Bey'i Türkiye'ye geri çağırması ve bir muhalefet partisi kurmasını istemiştir. Böylece Serbest Cumhuriyet Fırkası(SCF)'nin kurulması ile Mustafa Kemal Paşa, İsmet Paşa ile siyasi olarak mücadeleye girişmiştir.

Mustafa Kemal Paşa, bu tip bir oluşum içerisine girerek İsmet Paşa' ya alternatifi olduğunu ve CHF' nin kurucusunun kendisi olduğunu göstermeye çalışmıştır. Bu duruma en somut örnek SCF'nin kurucularını belirlemesi ve kız kardeşi Makbule(Atadan) Hanımı bu partiye üye yapması olmuştur(Ekinci, 2002). Öte yandan SCF, CHF'nin katı-devletçi anlayışının aksine liberalizmi benimsemiştir. Oysa ki 1924 yılında kurulan TPCF' de liberalizmi benimsemiş başta inanç olmak üzere geniş özgürlüklerden söz etmiştir. Ancak bu parti sistem dışı bir şekilde kurulduğu için Şeyh Sait Ayaklanması ile ilişkilendirilerek kapatılmış, kurucuları ve üyeleri de İstiklal Mahkemelerinde yargılanarak cezalandırılmıştır. 1930 yılında ise TPCF' ye benzer söylemleri olsa da SCF kapatılmadığı gibi kendini feshettikten sonra da kurucuları ve üyeleri herhangi bir takibata uğramamıştır. Çünkü parti devletin temel dinamiklerine uygun bir şekilde kurulmuştur. Ancak SCF yapılan devrimlerin halk tarafından tam anlamı ile benimsenmediği, CHF karşıtlığının günden güne arttığı ve toplumda özellikle ekonomi noktasında bir memnuniyetsizlik olduğu gerçeğini ortaya çıkarmıştır.

SCF kurulduktan sonra yurt çapında ciddi bir destek bulmuştur. Bu durum son İzmir mitinginde de kendini göstermiştir. Mustafa Kemal Paşa bu iki parti arasında tarafsız kalacağına dair Fethi Bey'e taahhütte bulun-

muşsa da son gelişmeler üzerine tavrını CHF'den yana koymuştur. Bu durum SCF'nin güçlü bir destekten yoksun kalmasına sebep olurken kısa zamanda rejim karşıtlarının kontrolüne girmesine sebep olmuştur. Sonuç olarak Fethi Bey partiyi feshetmiştir. Böylece üç ay süren çok partili hayat sona ermiştir.

Menemen Ayaklanmasından Sonra İç ve Dış Gelişmeler

SCF kuruluşu itibarı ile bir muvazaa partisi yani danişıklı partiydi. Mustafa Kemal Paşa tarafından kurdurulmuştu. Ancak toplumdaki mevcut CHF tepkisi SCF'nin yurt çapında kabul görmesine sebep olmuştur. Kısa zamanda seçimlere girebilecek duruma gelen SCF, TPCF örneğinde olduğu gibi laik demokratik rejim karşıtlarının da yer aldığı bir parti haline dönüşmüştür. TPCF'nin kapatılmasından sonra Şeyh Sait Ayaklanması ve İzmir Suikastı ile ilişkisi olanların İstiklal Mahkemelerinde yargılanarak cezalandırılmaları üzerine laik demokratik rejim karşıtları, eski rejim karşıtları ve Osmanlı özleminde olanlar sindirilmişlerdir. Ancak 1930 yılında SCF ile beraber yeniden ortaya çıkmışlardır. Bu durum SCF'nin son mitinginin yapıldığı ve olayların çıktığı İzmir'in Menemen ilçesinde Nakşibendi Tarikatından Derviş Mehmet'in "Din elden gidiyor" propagandası ile başlayan ve sonuç olarak Asteğmen Kubilay'ın (Mustafa Fehmi) ve iki bekçinin şehit edilmesi ile sonuçlanan "Menemen Ayaklanması"nın çıkmasına sebep olmuştur(Aysal, 2009). Ayaklananlar her ne kadar din üzerinden bir söylem geliştirmişlerse de tepkilerinin asıl nedeni kendilerine zemin bulabildikleri SCF'nin kapatılmasına olmuştur. Devletin yerinde müdahalesi ile bastırılan ayaklanma sonucunda ayaklanmacılar askeri mahkemelerde yargılanıp cezalandırılmışlardır.

Menemen Ayaklanması Şeyh Sait Ayaklanmasında olduğu gibi dönemin tarih yazımında ve tarih ders kitaplarında irticai yönü öne çıkarılarak verilmiştir. Ayaklanmanın Batı Anadolu'da yaşanmış olması devletin üniter yapısına yönelik bir tehdit değil daha çok laik rejime yönelik bir tehdit olarak algılanmasına sebep olmuştur. İzmir'in bir ilçesinde böyle bir ayaklanmanın çıkması ise bu ayaklanmayı önemli kılmıştır. Çünkü İzmir Türk milli mücadelesinin sonlandığı bir yer olarak cumhuriyetin temellerinin

atıldığı sembol bir şehir olmuştur. O yüzden Menemen Ayaklanması genel olarak tarih yazımında ve tarih ders kitaplarında İzmir ile ilişkilendirilmeden verilmiştir.²

Bu faaliyetler *Nakşibendi* tarikatı mensuplarından Derviş Mehmet isminde bir katil serserinin aynı tarikatten müritlerle *Menemen* kasabasını basması(23 Kânunuevel 1930), zavallı genç zabıt *Kubilây* ı evvelâ kurşunla yaralamak, sora bıçakla boynundan kesmek suretile şehit etmesi, bu genç inkılâp çocuğunun başını yeşil bir bayrağın direği ucuna takarak halkı *isyana teşvik* eylemesi gibi ağır cinayet hareketlerine kadar vardı(TTTC, 1931: 197).

Yeni fırka kurulur kurulmaz, *softa bozuntuları*, cümhuriyet idaresinden hoşlanmayan eski kafalı kimseler, memlekette bir karışıklık çıkararak kendi bezlerini dokumak isteyenler, bu fırkaya girmeğe başladılar. Çok geçmeden, tekkeleri kapanan şeyhler ve dervişler kıpırdanmağa başladılar. *Serbest* Cümhuriyet Fırkasının başında bulunan temiz yürekli cümhuriyetçiler, işlerin aldığı bu biçimden endişeye düştüler; dört aylık bir varlıktan sora kendi kendilerini dağıtmağa mecbur oldular. Derviş Mehmet adında biri, başına topladığı serseri müritleriyle *Menemen* kasabasını bastı, genç zabıt *Kubilây* ı öldürdü(23 Kanunuevvel 1930). Bu vak'a, Serbest Fırkanın kendi kendini dağıtmasının ne kadar doğru olduğunu gösterdi(TTTC, 1933:253).

Yukarıda görüldüğü üzere 1931 tarihli *Tarih IV Türkiye Cumhuriyeti* ve 1933 tarihli *Ortamektep İçin Tarih III* adlı ders kitaplarında Menemen Ayaklanmasını gerçekleştirenlerin laik demokratik cumhuriyet karşıtları olduklarından söz edilmiştir.

Menemen ayaklanması bastırıldıktan sonra laik-ulusçuluk eksenli devrimler artarak devam etmiştir. 1928 yılında Afet İnan ile başlayan Türk Tarih Tezi'nin ilk örnekleri bu dönemde olgunlaşmıştır. Bunu geliştirmek için Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti kurulmuştur. Dil alanında ise Güneş Dil

² Alıntılar dönemin yazım dili korunarak yapılmıştır. Alıntılardaki italik olan kelimeler metnin aslında bulunmaktadır.

Teorisi gündeme gelmiş ve Türk Dil Tetkik Cemiyeti kurulmuştur. Kur'an- Kerim Türkçeye çevrilmiş, ezan Türkçe okunmaya başlamıştır. 1934 yılında ise herkesin Türkçe bir soyad almasına dair bir kanun çıkarılmıştır. Dilde uluslaşma çabalarının öne çıktığı bu dönemde devletin de dolaylı olarak desteklediği gelişmeler olmuştur. Bu kapsamda 1928 yılında Dar'ül Fünun Hukuk Fakültesi Talebe Cemiyeti tarafından başlatılan "Vatandaş Türkçe Konuş" kampanyası 1933 yılında Milli Türk Talebe Birliği(MTTB) tarafından tekrar başlatılmıştır (Duman ve Yorgancılar, 2018; Galanti, 2000). Böylece etnik köken ile başlayan Türk ulusu inşa etme çalışması dilde de kendini göstermiştir.

1929 yılında yaşanan "Dünya Ekonomik Krizi" Avrupa'da ortaya çıkan aşırı ulusçu/nasyonalist Faşist, Nazi rejimlerinin de iktidarını daha da güçlendirmiştir. Her ulus kendini dünya medeniyetinin kurucusu ve asli unsur olduğunu iddia ederek Ari ırk kavramını içselleştirmiştir. Böylece I. Dünya Savaşı'nın sonucunda haksızlığa uğradığını düşünen ve yayılmacı amaçlar taşıyan devletler dünyayı yeni bir savaşa sürüklemeye başlamıştır. Bu durum Türkiye'yi başta arkeoloji ve antropoloji olmak bilimsel çalışmaları hızlandırmaya, ekonomik ve askeri önlemler almaya yöneltmiştir.

Sonuç ve Tartışma

Türkiye Cumhuriyeti erken dönemde Osmanlı İmparatorluğu'ndan devraldığı mirasın farkında olarak farklılıkları bir arada tutmaya çalışmıştır. Bunu farklılıkları asgari müştereklerde birleştirerek bir zenginlik söylemi üzerine inşa etmeye çalışmıştır. Ancak Osmanlı İmparatorluğu'nun geleksel toplum yapısının Cumhuriyeti kuran kadronun idealleri ile örtüşmemesi sorunların ortaya çıkmasına neden olmuştur. En önemli sorun laiklik anlayışında yaşanmıştır. Osmanlı İmparatorluğu'nun son döneminden itibaren devam eden tartışma cumhuriyet dönemine de miras kalmıştır (Karpat, 2010; Hocoğlu, 1995). Toplumun laiklik anlayışının içeriğini bilmemesi ve daha da önemlisi yöneticilerin de laiklik anlayışını tam olarak anlayamadıkları için tanımlayamamaları sorunu daha da büyütüştür.

Dönemin sosyolojik yapısı göz önüne alındığında yeni devlet düzenin içerisinde kendine yer bulamayan kişi veya gruplar inanç/din üzerinden

kitleleri yönlendirmişlerdir. Bu yüzden erken cumhuriyet dönemi ayaklanmalarında din önemli bir yere sahip olmuştur. 1925 yılında yaşanan Şeyh Sait Ayaklanması önceki bağımsızlık yanlısı Kürtçü hareketlerin bir devamı olarak ortaya çıkmışsa da bir anda dini bir kimlik kazanmıştır. Bu durumun ortaya çıkmasında bölgede aşiret reislerinin egemen olduğu feodal yapı, Kürtlerin henüz birey ve sonrasında da ulus bilincine erişmemiş olması ve dini hassasiyet etkili olmuştur. Kitleler halinde hareket edildiğinden ayaklanma yayılma imkanı bulmuştur.

Cumhuriyetin ilk yıllarında bir ulus kimliği tanımlaması yapmak yerine vatandaşlık bağı kavramı öne çıkarılmıştır. Bireyler kimlikler üzerinden değil vatandaşlık bağı üzerinden değerlendirilmiştir. Ancak Şeyh Sait Ayaklanması bu konu üzerinde devletin ciddi olarak bir zihniyet değişikliğine gitmesine sebep olmuştur. Ayaklanma bir yönü ile üniter yapıyı bir yönü ile de laik rejimi ortadan kaldırmayı amaçladığından devletin sert tepkisi ile karşılaşmıştır. Ülkede polisiye ve askeri tedbirler en üst seviyede uygulanmıştır. Ayaklanma bastırıldıktan sonra ise laiklik eksenli devrimler daha da hızlanmış ve sertleşmiştir. Öte yandan Şeyh Sait Ayaklanması Türkiye Cumhuriyeti için ulusçu anlayışın öneminin bir kez daha ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Böylece Türk kimliği diğer kimliklere oranla daha çok öne çıkarılmıştır. Farklı kimliklerin aslında Türk oldukları zaman içerisinde Türklüklerini unuttukları söylemi geliştirilmiştir. Bu konuda akademik çalışmalar da yapılmıştır (Toprak, 2015). Türk Tarih Tezi oluşturulurken Avrupa'daki tarih yazımında Türklere yönelik olumsuz algıyı ortadan kaldırmak amaçlanmışsa da içeriğindeki medeniyetin kaynağı "Orta Asya'dır" dolayısı ile de "Türklerdir" söylemi Anadolu'da yaşayan Türkler dışındaki diğer kimlikleri de temelden Türkleştirmiştir. Bu yönden bakıldığında Türk Tarih Tezi sadece akademik bir tez olmanın dışında siyasi bir amaca da hizmet etmiştir (İnalçık, 2014).

Türk Tarih Tezi üzerine çalışmaların sürdüğü bir dönemde 1930 yılında çıkan Menemen ayaklanması da üniter yapıyı tehdit etmemiş ancak laik rejime yönelik tehditlerin henüz bitmediğini göstermiştir. Bu yüzden Türk Tarih Tezi'nde Türklerin İslamiyetten önce de var olduğu, kadın erkek eşitliği, laiklik, demokrasi gibi bugün medeni olarak addedilen toplumlardan daha medeni olduğu söylemi geliştirilmiştir (Copeaux, 2017; Yıldız, 2010). Türk Tarih Tezi'ne göre Türklerin İslamiyeti kabul etmesi sonucunda Orta Asya ile yani medeniyetin ortaya çıktığı Anavatan ile

bağı kesilmiş yönetim ve toplumsal ilişkiler İslami bir niteliğe bürünmüştür. 1000 yıldan fazla süren bu süreçte Türkler için özellikle de Osmanlı İmparatorluğu'ndan kaynaklı olarak Türkler için tarih İslamiyet ile başlar şekilde algılanmıştır. Toplum İslamiyeti Türklükten önce düşünmüştür (Güvenç, 1996). Bu noktada Türk Tarih Tezi ile Anavatan söylemi üzerinden Orta Asya Türk Tarihi öne çıkarılarak Türk tarihi bugünkü Cumhuriyete bağlanmıştır.

1930 yılından itibaren laik-ulusçu bir anlayışla hareket edilmesi sonucunda ortaya çıkan bir diğer çalışma ise Güneş-Dil Teorisi olmuştur. Her ne kadar bir süre sonra Mustafa Kemal Paşa tarafından da yeterli bilimsel verilerin olmadığı düşüncesi ile kadük kalan bu teori de dillerin kökenini Türkçeye bağlamıştır. Böylece dil birliği üzerinden bir ulus oluşturma çabasına girilmiştir. Sonuç olarak bütün dillerin kökeni Türkçe olduğundan diğer dillerde Türkçeden türemiştir. Bu durum resmi makamlar nezdinde Türkçe dışındaki dillerin yok sayılmasını dolayısı ile dilde de Türk kimliğinin öne çıkarılmasını sağlamıştır.

Şeyh Sait Ayaklanması'ndan sonra başlayan Türklük eksenli laik devlet yaklaşımı Menemen Ayaklanmasından sonra devletin temel ideolojisi haline gelmiştir. 1930 yılından itibaren modern ulus-devletlerin paradigması olan tek devlet, tek ulus, tek bayrak ve tek dil anlayışı yerleşmiştir (Durgun, 2014). Bu çerçevede Türkiye'de laik-ulusçu anlayış Türk Tarih Tezi ve Güneş Dil Teorisi ile somutlaşmıştır.

EXTENDED ABSTRACT

**The Role of Sheikh Said and Menemen Rebellions
in Formation of Secular-Nationalist Thought during
Republican Period**

*

Eray Alaca

Giresun University

One of the nation-states that were founded after World War I was the Republic of Turkey. The nation states of the 20th century were established in accordance with the wishes and consent of the great powers gathered after the Paris Peace Conference while the Republic of Turkey was established in 1919 after winning the national independence struggle in spite of all obstacles. The new state, which was established after the independence documented by the Lausanne Peace Treaty signed in 1923, aimed at a bureaucratic and sociological transformation.

In the early republican period, it was aimed to minimize the differences by acting with the idea of creating a nation united in a common denominator from a society composed of different ethnic, religious and sectarian elements from the Ottoman Empire. Although the staff who established the Republic put forward the discourses such as a new nation and a new society to ensure the continuity of the new regime, it was not easy to change the bureaucratic and sociological structure of the Ottoman Empire in a short time. In this framework, in the process of nation building in accordance with the new regime, the state has tried to gain the consciousness of being an individual by being a citizen / citizen. However, this situation has brought about ethnic and religious uprisings.

In the period between 1924 and 1938 from the foundation of the Republic to the death of Mustafa Kemal Atatürk, riots had emerged depending on various reasons. The rulers of the state intervened in these regions by establishing fundamental measures in order to establish the authority and security. In these uprisings, Sheikh Said of 1925 and Menemen Rebellions of 1930 have been the subject of controversy until today.

Considering the sociological structure of the period, people or groups who could not find a place in the new state order directed the masses through faith / religion. Therefore, religion had an important place in early republican uprisings. Although the Sheikh Said rebellion in 1925 was a continuation of former Kurdish pro-independence movements, it immediately gained a religious identity. In the emergence of this situation, the feudal structure dominated by the tribal leaders, the fact that the Kurds had not reached the consciousness of the individual and then the nation and the religious sensitivity was effective. As the masses were moved, the uprising spread over a large area.

In the early years of the Republic, the concept of citizenship was emphasized instead of defining a nation identity. Individuals were evaluated based on citizenship bond rather than identity. However, the Sheikh Said rebellion has caused the state to change its mindset seriously. The uprising faced a harsh response from the state because it aimed at eliminating the secular regime with one hand and the unitary structure with the other hand. After the rebellion was suppressed, the government began a more aggressive secularization reforms. On the other hand, Sheikh Said revolt ensured the better understanding of the importance of a nationalist approach by the Republic of Turkey once again. Thus, Turkish identity has been emphasized more than other identities. A discourse arguing that other identities were actually Turkish but they forget their Turkishness through time. During the creation of Turkish History Thesis in this period, although it was aimed to eliminate the negative perception towards the Turks in Europe, the source of civilization in its content was "Central Asia" and therefore the "Turks", which had also Turkified other identities other than the Turks living in Anatolia.

The Menemen uprising that emerged in 1930 during the creation of Turkish History Thesis did not threaten the unitary structure but showed that the threats against the secular regime were not yet finished. According to the Turkish History Theses, as a result of the Turks' acceptance of Islam, their links with the Central Asia which is the motherland where the civilization emerged were cut off and management and social relations have become an Islamic quality. For more than 1000 years, the history for Turks was perceived as starting with Islam especially due to Ottoman Empire. At this point, the Central Asian Turkish History was highlighted

through the motherland discourse thanks to the Turkish History Thesis and the Turkish history was connected to the present Republic.

Another study that emerged as a result of a secular-nationalist approach since 1930 was the Sun-Language Theory. This theory, which remained intact because even Mustafa Kemal Pasha thought that there were not enough scientific data, attributed the origin of all languages to Turkish. Thus, it was attempted to create a nation through language unity. In the end, all languages were derived from Turkish since the origin of all languages is Turkish. This situation formed a basis for official authorities to ignore the languages other than Turkish and thus, the Turkish identity in the language had been highlighted.

The Turkish-axis-based secular-state approach, which started after the Sheikh Said Uprising, became the main ideology of the state after the Menemen Uprising. From 1930 onwards, the one state, one nation, one flag and one language understanding, which was the paradigm of modern nation-states, was established. In this context, the secular-nationalist mentality in Turkey had been embodied by the Turkish History Thesis and Sun Language Theory.

Kaynakça/References

- Akşin, S. (2013). *Kısa Türkiye tarihi*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Akyol, T. (2014). *Bilinmeyen Lozan*. İstanbul: Doğan Egmont Yayıncılık ve Yapımcılık Tic. A.Ş.
- Althusser, L. (2014). *İdeoloji ve devletin ideolojik aygıtları*. Çev. Alp Tümertekin. İstanbul: İthaki Yayınları.
- Armaoğlu, F. (2012). *20. Yüzyıl siyasi tarihi*. İstanbul: Alkım Yayınevi.
- Aysal, N.(2009). Yönetmel Alanda Değişimler ve Devrim Hareketlerine Karşı Gerici Tepkiler "Serbest Cumhuriyet Fırkası – Menemen Olayı". *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*. 44, 581-625.

- Copeaux, E. (2017). Türk kimlik söyleminin topografyası ve kronografisi. Ali Berktaş, Hamdi Can Tuncer (Yay. Haz.), *Tarih Eğitimi ve Tarihte "Öteki" Sorunu: 2.Uluslararası Tarih Kongresi 8-10 Haziran 1995 İstanbul*(s. 70-84). İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları.
- Durgun, Ş. (2014). *Ulus inşâsı ve milliyetçilik*. Ankara: A Kitap.
- Ekinci N.(2002). Çok partili düzene geçişte ikinci durak: Serbest cumhuriyet fırkası olayı ve dönem basını. *Türkler Ansiklopedisi içinde* (c.16, ss.562-568) Ankara: Yeni Türkiye Yayınları
- Epözdemir, Ş. (2005). *1514 Amasya antlaşması Kürt-Osmanlı ittifakı ve Mevlana İdrisî Bitlisî*. İstanbul: Peri Yayınları.
- Evsile, M.(2013). Birinci Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümetinin Kürt Politikası. *History Studies*, 5(3), 59-66.
- Galanti, A. (2000). *Vatandaş Türkçe konuş!*. Ankara: Kebikeç Yayınları.
- Goloğlu, M. (2011). *Türkiye cumhuriyeti tarihi- 1 devrimler ve tepkileri (1924-1930)*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Güvenç, B.(1996). *Türk Kimliği*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Hocaoğlu, D. (1995). *Laisizm'den milli sekülerizm'e*. Ankara: Selçuk Yayınları.
- İnalçık, H. (2014). *Türklük Müslümanlık ve Osmanlı mirası*. İstanbul: Kırmızı Yayınları.
- Karpat, K. (2010). *Türk demokrasi tarihi*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Kirişçi, K., Winrow, G.M. (1997). *Kürt sorunu kökeni ve gelişimi*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Lewis, B. (2014). *Modern Türkiye'nin doğuşu*. Ankara: Arkadaş Yayınevi.
- Özkaya, Y. (1994). *Osmanlı İmparatorluğu'nda Âyânlık*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Sümer, F. (1992). *Safevî devletinin kuruluşu ve gelişmesinde Anadolu Türklerinin rolü*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Toprak, Z.(2015). *Darwin'den Dersim'e Cumhuriyet ve antropoloji*. İstanbul: Doğan Egmont Yayıncılık ve Yapımcılık Tic. A.Ş.
- Tunçay, M. (2005). *Türkiye Cumhuriyeti'nde tek parti yönetimi'nin kurulması(1923-1931)*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti[TTTC] (1931). *Tarih IV Türkiye Cümhuriyeti*. İstanbul: Devlet Matbaası.
- Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti[TTTC] (1933). *Ortamektep İçin Tarih III*. İstanbul: Devlet Matbaası.

- Uçar, F.(2018). Türkiye’de çok partili hayata geçiş süreci demokratikleşme çabalarının Kürt sorununa etkisi (1945-1950). *Turkish Studies History*, 13(16), 269-291.
- Uçarol, R. (2015). *Siyasi tarih (1789-2014)*. İstanbul: Der Yayınları.
- Yıldırım, T. (2016). *Tarih ders kitaplarında kimlik söylemi*. İstanbul: Yeni İnsan Yayınevi.
- Yıldız, A. (2010). *“Ne mutlu Türküm diyebilene”*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Yücekök, A. (1997). *Dinin siyasallaşması din-devlet ilişkilerinde Türkiye deneyimi*. İstanbul: Afa Yayıncılık A.Ş.
- Zürcker, E.J. (2017). *Modernleşen Türkiye’nin tarihi*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Alaca, E. (2018). Cumhuriyet döneminde laik-ulusçuluk düşüncesinin oluşumunda Şeyh Sait ve Menemen ayaklanmaları. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 9(16), 1191- 1211. DOI: 10.26466/opus.460821

Belediyelerin İstihdam Odaklı Sosyal Hizmet Uygulamaları

DOI: 10.26466/opus.450605

*

Umut Solmaz*

* Arş. Gör. , İstanbul Gelişim Üniversitesi, Uyg. Bilimler Y.O., Avcılar/İstanbul/Türkiye
E-Posta: usolmaz@gelisim.edu.tr ORCID: [0000-0003-1112-3041](https://orcid.org/0000-0003-1112-3041)

Öz

Yerel yönetim kavramı, Osmanlı'dan beri var olan ve belediye sınırları içerisinde ikamet eden vatandaşlarına hizmeti amaçlayan kurumun temsili adıdır. Yerel yönetimler, uzak erimli olarak vatandaşların refahını sağlamak adına çalışmalar yapmayı amaçlamaktadır. Yapmış oldukları istihdam, sosyal entegrasyon çalışmaları bu amacı karşılamaya yöneliktir. Yapılan istihdam odaklı çalışmalar aslında birer sosyal hizmet uygulamalarıdır. Bu uygulamalar yerel yönetimlerde meslek edindirme kursları, engellilerin istihdamı gibi projelerle uygulanmaktadır. Çalışma kapsamında yerel yönetimlerin sosyal belediyeçilik rolünü ortaya çıkarma ve sosyal belediyeçilik kapsamında bölge sınırları içinde bulunan vatandaşlara yönelik ne tür istihdam odaklı sosyal hizmet uygulamalarının yapıldığını tespit edip ortaya çıkarmak amaçlanmıştır. Bu amaçla konuyla alakalı literatür taraması yapılmış, ulaşılan kaynaklar bir düzen halinde sunulmuştur. Bu çalışmayla birlikte belediyelerin engelli, yaşlı, kadın gibi toplumdaki dezavantajlı bireylere yönelik olarak istihdam odaklı sosyal hizmet uygulamaların bulunduğu sonucuna ulaşılmıştır. Fakat topluma tekrardan adapte olma çabası içinde bulunan hükümlü bireyler ve engelli gibi dezavantajlı gruplara yönelik istihdam odaklı sosyal hizmet uygulamaların sınırlı kaldığı sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: İstihdam, Yerel Yönetim, Sosyal Belediyeçilik, Refah Devleti, Sosyal Hizmet.

Employment-Focused Social Work Practices of Municipalities

*

Abstract

The concept of local government is the representative name of the institution which has existed since the Ottoman Empire and aims to provide services to the public. Local governments are aiming to work to ensure the prosperity of citizens in a far-reaching manner. Their employment and social integration studies are aimed at this aim. Actually employment-focused works are called social service applications. These applications are implemented in projects such as vocational training courses and employment of disability in local administrations. Within the scope of the study, it was aimed to reveal the role of local administrations in social municipalities and to determine what kind of employment oriented social service applications are made to citizens within the scope of social municipalities. For this purpose, a related literature search was conducted and the resources reached were presented in a regular order. With this work, the municipalities have reached employment-oriented social work practices for disadvantaged people in society such as disabled, elderly, and women. However, employment-focused social work practices for disadvantaged groups such as convicted individuals struggling to cope with collective re-enactment have been limited.

Keywords: *Employment, Local Government, Social Municipality, Welfare State, Social Work.*

Giriş

İbn Haldun insanların toplumsal birer varlık olduklarını belirterek, yaşamlarını sürdürebilmeleri için birbirleriyle yardımlaşmak, tehlikelere karşı birbirlerini korumak, kısaca sosyo-ekonomik sorunlarını çözebilmek için bir araya gelmelerinin bir zorunluluk olduğunu belirtmiştir (Erdem, 1993, s.159). Bu da sonuç olarak yerel yönetim gibi bir yapının zeminini oluşturmuştur. Yerel yönetimlerin tanımında olduğu gibi ortak ve müşterek ihtiyaçların karşılanması bu temellendirmeye açıklamaktadır.

Yerel yönetim, kendi sınırları içinde bulunan halkın müşterek ihtiyaçlarını karşılamak adına çalışmalar yapan tüzel bir kişiliğe sahip yapıdır. Bu yapı içerisinde halkın sosyal, kültürel, maddi ve manevi her türlü ihtiyacının bütüncül bir yaklaşımla karşılanması amaçlanmaktadır ve özellikle ülkemizde yerel yönetimlerin bütüncül bir sosyal hizmet anlayışı içinde hizmet vermeye çalıştığı görülmektedir. Bu bütüncül sosyal hizmet anlayışının içinde yerel yönetimlerin yapmış olduğu istihdam odaklı çalışmalar önem kazanmaktadır. Çünkü yerel halkın istihdam sorununun çözülmesi, onların bütüncül bakış açısıyla refah seviyesinin arttırılmasının bir yoludur.

Belediyelerin sosyal belediyeçilik anlamında istihdam odaklı yapmış olduğu çalışmalar belirli bir düzlemde gitmektedir. Fakat bu çalışmalar maksimum seviyeye ulaşamamıştır. Bu yüzden ki çeşitli ilçelerde veya belediye sınırları içerisinde işsizlik ve istihdam sorunları hala devam etmektedir. Belediyeler talep gelmesi doğrultusunda istihdam çalışmaları yaparken arz odaklı bir çalışma bulunmamaktadır.

Belediyelerin istihdam odaklı sosyal hizmet uygulamalarının amacı istihdam alanlarına iş arayanlarla işverenleri bir araya getirmek suretiyle katkıda bulunmak ve eğitimlerle istihdam edilebilirliği arttırmaktır. Bununla birlikte belediyelerin bu çalışmaları belirli düzlemde gitse dahi yeteri seviyeye ulaşamamıştır. Yeteri seviyeye ulaşamamasındaki sebepler arasında arz odaklı bir çalışmadan ziyade talep odaklı bir çalışmanın bulunması nedeni yer almaktadır.

Bu çalışmanın amacı, yerel yönetimlerin sorumluluklarının gereği olan istihdam odaklı sosyal hizmet uygulamalarının bir düzen halinde sunulması ve bunlara yönelik önerilerin ortaya çıkarılmasıdır. Araştırma

kapsamında 37 farklı belediyenin ve İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nin faaliyet raporlarının literatür taraması yapılmış olup, istihdam odaklı sosyal hizmet uygulamaları araştırılmıştır. Araştırmanın amacı, yerel yönetimlerin sosyal hizmet uygulamalarının içinde yer alan istihdam odaklı uygulamalarının önemini belirtmek ve yerel yönetimlerin sosyal belediyecilik kapsamındaki bu rolünün pekiştirilmesini sağlamaktır. Bu araştırma yapılırken 37 farklı belediyenin faaliyet raporları, internet web sayfalarında yer alan ve içerisinde "istihdam, kariyer ve meslek" kavramları geçen haber ve etkinliklerinden yararlanılarak bir düzen düzen içinde sunulmuştur.

Araştırmanın Yöntemi

Bu araştırma, İstanbul'da bulunan 37 farklı belediyenin istihdam odaklı sosyal hizmet uygulamalarını ortaya çıkarmak ve eksileri-artılarıyla ortaya koymak amacıyla yapılmıştır. Bu kapsamda faaliyet raporlarındaki istihdam odaklı sosyal hizmet uygulamaları ve verilerini ortaya çıkarmak adına belge tarama yöntemi kullanılmıştır. Belge tarama yöntemi, var olan kayıt ve belgelerden veri toplama tekniğidir. Bu belgeler arasında kayıt cihazları, CD'ler, kalıntılar vb. çok sayıda veri bulunmaktadır (Karasar, 2005, s.229).

Araştırmanın yöntemini oluşturan belge tarama yöntemine uygun olarak ikincil veriler içinden yazılı belge(Coşkun vd., 2017, s.79) olarak geçen faaliyet raporları dikkate alınmıştır. Bu belgeler belge tarama yönteminin türü olan genel tarama yöntemiyle toplanmıştır. Genel tarama yöntemi literatürde alan yazın taraması olarak da bilinmektedir (Şahin, 2017, s.173). Genel tarama yöntemi kapsamında belediyelerin sitelerinden son beş yıla ait olan faaliyet raporlarına ulaşılmış ve başlıklandırılarak sunulmuştur.

Yerel Yönetim ve Sosyal Belediyecilik Kavramı

Yerel Yönetim Kavramı: Kurumsal anlamda yerel yönetimlerin doğuşuna Avrupa'da 11. ve 12. yüzyıla rastlanmaktadır (Ersöz, 2004, s.51). Bu kavramla birlikte belediye yapılarında yeni bir sistem oluşturulmuştur.

Yerel yönetim, yönetim biliminde adem-i merkeziyet şeklinde kullanılan kavramdır. Adem-i merkeziyet kendi içinde ikiye ayrılmaktadır: Bunlar; yetki genişliği ve yerinden yönetim şeklindedir (Kaya, 2013, s.12).

Yetki genişliğinde ana kuruluşlar, ana kuruluştan uzaktaki örgüte, temel fonksiyonları yerine getirmelerine yetecek yetkileri kendi adlarına kullanmak üzere devretmektedirler (Kaya, 2013, s.12). Böylece işin yönetim ayağındaki sorumluluk yükü hafifleyecek ve devredilen yetki ile sorumluluk diğer bireylerin yönetimine kalacaktır.

Yerinden yönetim, yasalarla kurulmuş yönetim organizasyonlarının, aynı şekilde kanunların belirlediği veya merkeze ait olan başka fonksiyonları görebilmeleri için tüzel ve siyasal bazı yetkilerle donatılmalarıdır (Kaya, 2013, s.12). Yetki genişliğinden farklı olarak yönetimlerin kendi idari yapısı ve işleyişi bulunmaktadır. Fakat yetki genişliğinde sadece bir yetkinin başka bir organa devri söz konusudur.

Yerinden yönetimin iyi bir siyaset ve demokrasi okulu olduğunu söylemek mümkündür. (Yılmaz, 2014, s.9). Özellikle siyasetle uğraşan fakat belirli oranlarda gücü yetmediğinden dolayı siyasete bilfiil katılmayan bireyler için iyi bir katılım aracı olmaktadır.

Yerel yönetimlerin uygulamada olduğu sistemde yerinden yönetim kavramının gerekliliği önem arz etmektedir. Yerinden yönetim kavramının ortaya çıkmasında ise yerindelik ilkesi önemli olmuştur. Yerindelik ilkesinde birey merkezdedir ve hizmetlerin bireye en yakın birimden ulaştırılması amaçlanmaktadır (Artan, 2011, s.51).

Yerel yönetimler, sınırlar içerisindeki farklı boyutlardaki topluluklarda bulunan bireylerin, ortak ve yerel özellikteki ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla hukuk çerçevesinde oluşturulmuş anayasal kuruluşlardır. Belediyelerin siyasi, yönetsel ve yer yönünden olmak üzere 3 türü bulunmaktadır (Kaya, 2013, s.12). Burada dikkat edilmesi gereken nokta, belirli sınırlar içinde olması, yerel nitelikteki ihtiyaçların karşılanması durumlarıdır. Yani yerel yönetimler adından da anlaşılacağı üzere bölgesel ihtiyaçları karşılamaktadır.

Sosyal devlet olma gereğinde sosyal ve ekonomik gelişme sorumluluğunda merkeziyetçi yaklaşımdan yerel yaklaşıma doğru bir yönelim bulunmaktadır (Koçak ve Beki, 2017, s.335).

Batı'da belediyelerce yerine getirilen kimi şehir hizmetlerinin, ilk zamanlarda, yerel halk ya da vakıflarca yapıldığı belirtilmektedir. Türkiye'de ise yerel yönetim sisteminin çok eski bir temelinin olduğunu söylemek mümkün değildir (Yılmaz, 2014: 10).

Osmanlı Devleti'nde, 1854 yılında kurulan İstanbul Şehremaneti, ilk modern belediye olarak kabul edilmektedir. İstanbul'da Şehremaneti'nin kurulmasında rol oynayan en önemli faktörün Kırım Savaşı olduğu tahmin edilmektedir. Rusya ile girilen bu savaşta Osmanlı Devleti'nin müttefiki olan İngiliz, Fransız ve İtalyan ordularının gelmesi ile birlikte şehrin nüfusu olağanüstü bir biçimde artmış ve bunun neticesinde temizlik, ulaşım ve sağlık sorunları büyüyerek içinden çıkılmaz bir hal almıştır (Yılmaz, 2014, s.11).

Cumhuriyet ile birlikte planlı kalkınmaya kadar yerel yönetimlere ilişkin bütüncül düzenleme, 1930'da faaliyete geçen 1580 sayılı Belediye Kanunu'dur. Kanuna ilişkin göze çarpan ilk husus, kanunun Cumhuriyetin ilk yıllarında bulunan ve 1929 maddi bunalımıyla tekrar eden katı ve merkeziyetçi yönetim şeklini gösterdiği realitesidir. Bu süreçte yerel yönetim ünitesi olarak il özel idareleri, il ve ilçe belediyeleri ve köyler bulunmaktadır. 1980'lerde ise bu yerel yönetim kavramına büyükşehir belediyeleri de ilave edilmiştir (Yılmaz, 2014, s.11-12).

Yerel yönetimlerin genel anlamda özellikleri şu şekilde sıralanmaktadır;

- i. Coğrafi sınırlar içinde yer almak,
- ii. Genel faydayı gözetmek,
- iii. Karar organları seçimle belirlenmek,
- iv. Kararlarını merkezi yönetimden ayrı almak,
- v. Yaptığı tüm faaliyetlerde merkezî yönetimin denetiminde olmak,
- vi. Tüzel kişiliği olmak,
- vii. İdarî ve malî açıdan özerk olmak (Bengli, 2013, s.7).

Sosyal Belediyecilik Kavramı: Şehir idare yapısını ifade etmek için 19. yüzyıldan beri kullanılan belediye kelimesi, Arapça olarak şehir anlamına gelen beled veya belde kelimesinden türemiştir. Osmanlı Devleti'nde ise bugünkü formunu alması Tanzimat Dönemi'ne rastlamaktadır (Beki, 2008, s.20).

Sosyal belediyecilik ise; belediyelerin sosyal işlevlerini güçlendiren ve hayatta etkinliğini artıran politika olarak “ortaya konulan sosyal içerikli hizmetlerle hemşerilere yararlı yaşam kriterleri götürmeyi hedefleyen ve bütçelerine sosyal adalet getirici şekilde katkı yapan” bir belediyecilik anlayışı olarak nitelendirilmektedir (Güler ve Yılmaztürk, 2017, s.10).

Diğer tanımlamadaysa sosyal belediyecilik, sınırsal içerikli devlet masraflarını güçsüzlerin sosyal olarak korunmasını, parasal manada desteklenmesini amaçlayan, yerel seviyede sıhhat olanaklarının geliştirilmesine katkıda bulunan, sosyal adaletin ilerletilmesine destek olan, sosyal kazancın ilerlemesine yönelik etkinliklere önem veren fikriyat olarak ifade edilmektedir (Caner ve Ünal, 2014, s.37).

Sosyal belediyecilik anlayışı, belediyelerin sadece alt yapı gibi sorumluluklara sahip olmadığı, bununla birlikte sosyal sorunların çözülmesinde de ana rolü üstlenmiş olduğu bir model çizmektedir (Koçak ve Kavi, 2014, s.36). Bu bağlamda yerel yönetimler insanların sosyal ve kültürel yaşamlarına olumlu etki eden, bu konuda sorumlulukları alan bir hizmet şekli olarak yardıma ihtiyaç duyan kişilere yardım etmekle birlikte, bu kesimlerin muhtaçlık durumlarını ortadan kaldırmayı hedeflemelidir (Güler ve Yılmaztürk, 2017, s.10). Sonuç olarak sosyal belediyecilik, bireylerin ortak ihtiyaçlarını karşılayarak yöre halkının refahını üstte tutmayı hedefleyen bir belediye modelidir.

1990’lardan itibaren geçmişe göre nispeten kazançları artan belediyeler, hem eğitim ve kültür düzeyi yükselen ve kentsel sosyal hizmet isteği büyüyen nüfusun gereksinimini karşılamak için sosyal yardım ve sosyal hizmet merkezli sosyal politika çalışmalarına daha fazla zaman ayırmaya başlamışlardır. Geçmişte yoksul, kimsesiz, engelli ve yaşlı bireylere aşevlerinde sıcak yemek ve elbise verilmesi şeklindeki sosyal yardımlar, 1990’lardan sonra hem çeşit, içerik ve kapsam olarak artmış ve hem de ayrı ayrı belediye kurumları tarafından sağlanır hale gelmiştir. Engelli merkezleri, huzurevleri, kadın ve çocuk konukevleri, poliklinik ve sağlık merkezlerinin kurulması ve detaylı meslek ve beceri kazandırma eğitimlerinin verilmesi çoğu büyükşehir belediyesinin ana hedeflerinde bulunmaktadır (Ersöz’den aktaran: Toprak ve Şataf, 2009, s.12-13). Bu kapsamda belediyelere yüklenen sosyal hizmet görevlerinin yanında istihdam amaçlı sosyal hizmet uygulamaların da etkileşim halinde olduğu

görülmektedir. Belediyelerin sosyal hizmet uygulamalarında istihdam odaklı uygulamaları yakın tarihli gibi görünse de belirli bir sistem içinde olmadan ve yardım amaçlı istihdam uygulamalarının da eski tarihlerden beri varlığı bilinmektedir.

İstihdam Kavramı

İstihdam; kullanma, çalışma demektir. Ülkelerde, bir senedeki maddi etkinliklerde aktif halde olan birey gücünün; çalışma ve çalıştırılma seviyesi istihdamı ifade etmektedir. İstihdam basitçe işçilerin çalıştırılması veya üretim etkinliklerinde yer almasının gerçekleşmesi şeklinde tanımlanabilir (Bulut, 2010, s.4).

Tam İstihdam; Bir ekonomide cari ücret düzeyinde çalışma istek ve yeteneğine sahip herkesin iş bulabildiği istihdam düzeyidir. Yani emek arz ve talebinin hem nitelik hem de nicelik olarak eşleştiği durumdur. Tam istihdam ulaşılması güç bir hedef olmakla birlikte, özellikle iktisat teorisi alanında bir analiz aracı olarak kullanılmaktadır. Gerçekten de hemen hemen her ülkede nüfus çoğalmakta ve nüfusun içerisinde çalışmak isteyenlerin oranı da artmaktadır. Bu nedenle tam istihdamın sağlanması ve devam ettirilebilmesi, ancak istihdam hacminin devamlı olarak genişletilmesiyle olanaklıdır (Demirci, 2011, s.8).

Aşırı İstihdam; Bir ekonomide mevcut üretim faktörlerinin tümünün üretime koşulması halinde dahi üretilen mal ve hizmet miktarı toplam talebi karşılayamıyorsa aşırı istihdamdan bahsedilir. Böyle bir durum hem tam istihdam hem de eksik istihdam düzeylerine oranla yaşanması, gerçekleşmesi çok daha zor bir durumdur (Demirci, 2011, s.9).

Belediyelerde İstihdam Uygulamaları

Belediyeler, sosyal belediyecilik anlayışı çerçevesinde belirli uygulamalar yapmaktadır. Bu uygulamalar genel olarak dezavantajlı gruplara yönelik olmakta ve bu grupların içinde sınırları içinde bulunan işsiz ve ya vasıfsız elemanlar önem arz etmektedir. Bu kapsamda, yaklaşık olarak 37 ilçe belediyesinin istihdam projeleri ve uygulamalarına odakla-

nılmaya çalışılmıştır. 37 belediyeden önce ise İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nin yapmış olduğu çalışmalar incelenmiştir.

İstanbul Büyükşehir Belediyesi İstihdam Uygulamaları

İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nin yayınlamış olduğu faaliyet raporları incelendiğinde istihdam odaklı sosyal hizmet uygulamalarının gerçekleştirildiği tespit edilmiştir. İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nin yapmış olduğu istihdam odaklı sosyal hizmet uygulamaları aşağıdaki gibidir;

Zihinsel Engelliler Beceri Kazandırma Birimleri: 17-35 yaşlarında, hafif-orta derecede engeli olan ve eğitilebilir-öğretilbilir niteliklere sahip engelli bireylerin öz bakım becerileri, sosyal beceriler ve mesleki eğitimlerinin yer aldığı eğitim birimidir (İBB Faaliyet Raporu, 2012, s.131.) Burada istihdam odaklı bir sosyal hizmet uygulamasından ziyade istihdama yol açacak uygulamaların yani eğitimlerin yer aldığı görülmektedir.

İstihdam Birimi: İSEM Kariyer Geliştirme ve İstihdam Destek Birimi'nce engellilerin iş yaşamına katılımında lazım olan müşavirlik ve eğitim faaliyetleri verilerek engellinin fiziksel ve psiko-sosyal nitelikleriyle uyumlu çalışma fırsatları araştırılmakta ve iş sahipleriyle irtibat kurulmaktadır (İBB Faaliyet Raporu, 2012, s.132). Bu birim eğitimin yanında uygun iş olanaklarını da ortaya koymaktadır.

Gençlere Yönelik Meslek Edindirme Hizmetleri (İSMEM): İstanbul'un Sokak çocukları problemini minimize etmek amacıyla oluşturulmuş bir birimdir. Birimde 14-25 yaş arası, sokakta yaşam sürdüren ya da sokakta hayatını sürdürme tehlikesi olan erkek çocuklarına hizmet verilmektedir (İBB Faaliyet Raporu, 2013, s.163-164). Sosyal hizmet açısından, sokak çocuklarının sokağa itilme nedenleri, ailelerinin sosyo-ekonomik düzeylerinin tespiti gibi durumlar için yararlı hizmetlerdir. 2016 yılında, seksen yatak sınırıyla İSMEM hayat yerleşkesinde çocuklar ve ergenler hizmet almıştır (İBB Faaliyet Raporu, 2016, s.138). Bu kuruluşta ikamet eden gençler kabiliyetlerine göre çeşitli mesleki eğitimlerden geçirilerek, istihdama hazır hale gelmeleri sağlanmaktadır.

Kariyer Eğitimi Günleri: Kariyer Eğitim Günleri, üniversitede eğitim gören veya mezun öğrencilerin; mezuniyet sonrası çalışma fırsatlarına yön vermek amacıyla 2004'ten günümüze dek verilen bireysel gelişim eğitimleridir. İstanbul Aydın Üniversitesi'yle ortaklaşa yapılan çalışmayla; belediyenin hizmetlerinden yurtdışından 26, İstanbul dışından 67, İstanbul'dan da 49 üniversiteden birey dâhil olmuştur (İBB Faaliyet Raporu, 2014, s.123). Burada geleceğe yönelik bir zemin hazırlayan uygulamanın varlığından söz etmek mümkündür.

Engellilere Yönelik İşe Yerleştirme Hizmetleri: İSEM Sosyal Servislerinde sorumlu sosyologlar aracılığıyla iş yaşamına dâhil olmak isteyen engellilerin CV bilgileri alınıp, İSEM Kariyer Geliştirme ve İstihdama Destek Birimi'ne iş takibi amacıyla ulaştırılmaktadır (İBB Faaliyet Raporu, 2013, s.168).

İş Kapısı Projesi: İstanbul'da ikamet eden, 19-30 yaşlarda, en az ilkokul mezunu olup işsiz ya da iş değişimi talep eden gençlerin mesleki ve teknik eğitimlerle bilgi ve yetenek kazanmalarını, Bu proje belediye tarafından yapılan istihdama yönelik mesleki kursları içermektedir (İBB Faaliyet Raporu, 2015, s.156). İstihdam odaklı sosyal hizmet uygulamalarının önemli göstergelerinden biri olan bu uygulama, yoksulluk sorununa çözüm bulmak adına yapıcı bir adım olarak değerlendirilebilir.

İSMEK

İstanbul'da ikamet eden bireylerin, eğitim gereksinimlerini karşılamak, mesleki ve sanatsal düzeylerini geliştirmek, onları aktif üretici kılmak, kültürel, kentsel ve sosyal ilerlemelere katkı sağlamak, kent kültürü ve yaşam sürdürmeye ilişkin bilgili hale getirmek maksadıyla oluşturulmuş yaygın yetişkin eğitimi çalışmasıdır (İBB Faaliyet Raporu, 2012, s.138).

İSMEK'in faaliyetleri; yaygın eğitim etkinlikleri, kursiyerlere ilişkin seminerler, yurt içi ve yurt dışı fuarlara iştirak etme, geziler, yarışmalar, kursiyerlere istihdam danışmanlığı, sosyal ve kültürel faaliyetlerle yayınlar biçiminde çeşitli alanları kapsamaktadır (İBB Faaliyet Raporu, 2013, s.171).

İSMEK'in yakın zamanda faaliyete koyduğu İstihdam Rehberliği alt projesi, en az bir eğitim-öğrenim senesinde öğrenimini bitirmiş ve sertifika almaya hakkı olan İSMEK kursiyerleriyle işverenleri bir araya getirmiştir. İSMEK kurslarına katılan ve kendi imkanı ile iş sahibi olan kursiyer sayısı ise 511'dir. İSMEK tarafından bugüne kadar İstihdam departmanı aracılığı ile 1.843 kursiyer, kendi imkânı ile 3.064 kursiyer olmak üzere toplam 4.907 kursiyerin iş sahibi olması sağlanmıştır (İBB Faaliyet Raporu, 2015, s.155). Sosyal hizmetin istihdam odaklı uygulamasının eğitim ve istihdam işbirliğinin bariz örneği olan alt proje, aslında İSMEK projesinin ne kadar faydalı olduğunun somut örneği olarak karşımıza çıkmaktadır. İSMEK kurslarına katılan ve kendi imkânıyla iş sahibi olan kursiyer sayısı ise 1.134'dür (İBB Faaliyet Raporu, 2016, s.150).

Tablo 1. Yıllara Göre İstanbul Sanat ve Meslek Edindirme Eğitim Kursları Verileri

	Ölçü	2011- 2012	2012- 2013	2013- 2014	2014- 2015	2015- 2016
Kurs Merkezi Sayıları	Adet	228	235	238	237	238
Branş Sayıları	Adet	180	225	250	338	399
Kursiyer Sayıları	Kişi	216.500	225.866	211.367	227.935	251.998

Kaynak: (İBB Faaliyet Raporu, 2012-2016).

Tabloda bulunan İSMEK eğitim faaliyetine bakıldığında kursiyer bireylerin her geçen yıl arttığı; branş sayılarında ise 2011'den bu yana ciddi oranda bir artışın olduğu görülmektedir. Kurs merkezleri tüm ilçelerde açılmak suretiyle dengeli bir dağılım sergilemektedir.

Tablo 2. Dezavantajlı Gruplara Yönelik Mesleki Eğitimler ve Katılan Kursiyer Sayısı

	2011- 2012	2012- 2013	2013- 2014	2014- 2015	2015- 2016
Mahkûmlara Yönelik Eğitimler	1685	1765	1533	1548	1280
Engellilere Yönelik Eğitimler	739	994	952	1052	1354
Psikiyatrik Sorunu Olanlara Yönelik Eğitimler	980	1667	1561	1104	1046
Huzurevlerine Yönelik Eğitimler	111	292	178	143	96

Kaynak: (İBB Faaliyet Raporu, 2012-2016).

İSMEK projesi kapsamında yapılan eğitimler istihdam odaklı da olduğundan verilmiş olan eğitimler dezavantajlı grupları kapsayacak şekilde geliştirilmiştir. Özellikle mahkûmlara yönelik eğitimlerin verilmesi, psikiyatrik sorunu olanlara yönelik verilen eğitimler ve huzurevlerinde kalan yaşlıların eğitimi gibi eğitimler bireylerin boş zamanlarını aktif olarak geçirmelerine (rekreatif faaliyetlerde bulunmalarına), istihdam için önünde bulunan engelleri aşmasına yönelik sosyal hizmet perspektifini tamamlayıcı bir rol üstlenmiştir.

İlçe Belediyelerin İstihdam Uygulamaları

Arnavutköy Belediyesi: Arnavutköy Belediyesi'nin sunmuş olduğu meslek edindirme kursları, istihdama ihtiyaç duyan bireylerin mesleki formasyonlarının olmaması sorununa bir çözüm bulmaktadır (<http://www.arnavutkoy.bel.tr/ic>). Proje her belediyede bulunan istihdam odaklı eğitim politikalarını içermekle birlikte kapsam ve içerik açısından büyüklüğü ile dikkat çekmektedir. Bu sayede daha çok kesime ulaşılarak dezavantajlı birey sayısı azaltılacaktır.

Arnavutköy Belediyesi'nin iki kurumu AYEM ve ABİM'in yürütmesinde İŞKUR'un da işbirliğiyle "Engelli ve İşveren Buluşmaları" yapılmaktadır. Meslek danışmanları beraberinde işveren ve engellilerin bulunduğu görüşmelerde, 64 engelli vatandaş iş sahibi olmuştur (<http://www.arnavutkoy.bel.tr/icerik/143>).

Bağcılar Belediyesi: Kadın ve Aile Kültür Sanat Merkezi'nde gerçekleştirilen meslek edindirme kurslarıyla beraber kadın katılımcıların 160'ı mesleğe başlamış, 190'ı ise evinde üreterek aile ekonomisine yarar sağlamıştır. Çeşitli sebeplerle eğitim hayatına devam edemeyen ve mesleki eğitim alamayan kadınların varlığı düşünüldüğünde yerel yönetimin yapmış olduğu bu çalışma, sosyal hizmetin yerel yönetimlerde istihdam çalışmalarının örneğini oluşturmaktadır (<http://www.bagcilar.bel.tr/icerik/174>).

Büyükçekmece Belediyesi: Belediyelerin yapmış olduğu istihdam birimlerinden biri olan İstihdam Merkezi, Büyükçekmece yerel yönetim sınır-

ları içinde bulunan işsizlik sorununu çözmek amacıyla sosyal hizmet bilgi disiplini çerçevesinde hareket eden bir birim olarak oluşturulmuştur.

Sancaktepe Belediyesi: Belediyenin uygulamada iş sağlama adına önemli adımı olan **Kariyer Merkezi** müracaatçıların CV'lerinin oluşturulması, başvurularının alınması, uygun işin bulunması ve mülakatların gerçekleştirilmesi gibi işlevlerini yerine getirmektedir. Bu kapsamda yerel yönetim sınırları içindeki halkın önemli sosyal sorunlarından olan yoksulluk sorununa çözüm getirilmeye çalışılmaktadır.

Belediyenin bir önemli uygulaması ise meslek eğitim kurslarının verilmesidir. Bu kapsamda belediye sınırları içinde bulunan ve mesleki formasyonu olmadığından dolayı bir iş girişimde bulunamayan bireylerin iş hayatına katılmalarını sağlamaktadır (Sancaktepe Belediyesi, 2014, s.171).

Kariyer Merkezi olarak halkın bu kurslara daha rahat bir şekilde ulaşabilmesi için KOSGEB-Sancaktepe Belediyesi olarak ortaklaşa yapılan protokolle girişimcilik eğitimi verilmiştir. Ayrıca belediyeden belge alan girişimciler, işletmelerini Sancaktepe sınırları içerisinde açması durumunda, Belediye ruhsat ücreti almamaktadır (Sancaktepe Belediyesi, 2016, s.145). Burada yerel yönetim sınırları içinde bulunan halkın girişimcilik özelliklerini arttırarak ekonomik yoksunluklarının azaltılmasını amaçlamaktadır.

Tablo 3. Sancaktepe Belediyesi Kariyer Merkezi 2016 Verileri

Başvuru Sayısı	3554
Hizmet Verilen Firma Sayısı	786
İşe Yerleştirilen Kişi Sayısı	1017
Kurs Hizmeti ve Sertifika Alan Kursiyer Sayısı	667
Toplam İşe Yerleştirme (Son 7 Yıl)	16645
Genel Başvuru Toplamı (Son 7 Yıl)	49925

Kaynak: (Sancaktepe Belediyesi Faaliyet Raporu, 2016).

Şişli Belediyesi: Şişli Belediyesi'nde bulunan toplum merkezlerinde, yerel yönetim sınırları içinde ikamet eden vatandaşların yararlanabileceği bilgi, bilinç ve beceri düzeylerini arttırmaya yönelik eğitim çalışmalarına yer verilmektedir. Bu merkezde mefruşat, resim, plates, ahşap bo-

yama, okuma yazma, kuaförlük, dikiş gibi kurslar verilmektedir (<https://www.sisli.bel.tr/icerik/top2018>).

Maltepe Belediyesi: Maltepe Belediyesi ve İstanbul Kalkınma Ajansı işbirliğiyle kurulan ve Altıntepe’de yerel yönetim alanında, iki sınıf, bir mutfak, bir restoran ve yönetici ünitelerden oluşan Girişimcilik Mutfak’ında kadınlar eğitim almıştır ve 180 birey sertifika sahibi olmuştur (<http://www.maltepe.bel.tr/guncel/h>).

Kâğıthane Belediyesi: Yerel yönetim sınırları içindeki engelli bireylerin hayatlarını kolaylaştırmak amacıyla Engelliler Müdürlüğü’ne bağlı şekilde oluşturulan Engelliler Merkezi 2002 yılında Kağıthane’de çalışmalarına başlamıştır. Bu merkez toplamda 4739 engelliye ulaşmıştır (<http://www.kagithane.istanbul/kag>).

İstihdam perspektifinden bakılacak olursa bu merkez bireyi hem topluma uyum sürecinde desteklemekte hem de ekonomik seviyesini yükseltmesi adına eğitimler vermektedir.

Bahçelievler Belediyesi: Minimum düzeyde ilköğretim mezunu olup bir yerde çalışarak meslek öğrenme talebi olanların, yasa içerisindeki bir meslek alanında, mesleki eğitim merkezlerine kaydetmek şartıyla alınan öğrenime *çıraklık eğitimi* denir. Yerel yönetimler alanında bu eğitimin mesleki eğitim ismiyle geçmesine karşın geniş kapsamlı olan eğitimlerden biri olarak Bahçelievler Belediyesi bu alanda çalışmalar yapmaktadır. Bu eğitimlerin yararları incelendiğinde:

- Öğrenciler, sosyal güvenlik kapsamında olduklarından, sigorta primleri devlet aracılığıyla karşılanmaktadır.
- Askerlik işlemleri tecil edilmektedir.
- İşyerinde çalışan ve merkezde eğitimde olan çırakların sigorta primlerinin devletçe ödenmesi işverenin ekonomik sorumluluğunu minimize etmektedir. Çırak öğrencilere verilen maaşlar vergiden muaf tır.
- Çıraklık eğitimine devam edenler, belirli bir işyerinde çalıştıktan sonra herhangi bir istihdam sorunları bulunmamaktadır.

- Çeşitli nedenlerle eğitimini yarıda keserek çalışma yaşamına giren gençlerin eğitim gereksinimi sağlanmak şartıyla, eğitimde fırsat eşitliğinin gerçekleştirilmesine önemli düzeyde katkı sağlanmaktadır.

Üsküdar Belediyesi: Üsküdar Belediyesi'ne ait İstihdam Merkezi, etkinliklerini arttırmak için Kariyer.net'le işbirliği sözleşmesi imzalamıştır. Kariyer.net'le istihdam odaklı sosyal hizmet uygulamalarına dijital bir boyutla destek vermiştir. Diğer belediyelerden farklı olarak sosyal medyayı kullanarak yerel yönetim sınırları içindeki halkına istihdam sağlamaya çalışmaktadır (<https://www.uskudar.bel.tr/tr/mai>).

Belediyenin bir başka uygulaması olan Değer Sensin Projesi, 18-29 yaş arası madde bağımlısı gençlerin hayata kazandırılması amacını taşımaktadır. Proje kapsamında madde bağımlısı gençlerin meslek sahibi birer birey olmaları ve hobi edinmeleri için çeşitli faaliyetler yapılmaktadır. Bu projeye, alanında uzman psikologlar rehberliğinde gençler ve aileleri için çeşitli eğitimler düzenlemektedir. Akabinde madde bağımlısı gençlere istihdam sağlanmaktadır (<https://www.uskudar.bel.tr/tr/main/n>).

Üsküdar Belediyesi 2014 yılında Üsküdar İstihdam Merkezi'ni (ÜSİM) faaliyete geçirmiştir. ÜSİM'e Şubat 2017 itibarıyla 42.905 vatan- daş iş aramak amacı ile başvuru yapmış ve bugüne kadar 1.000'den fazla işveren ile çalışılarak 7.698 vatandaş istihdam edilmiştir (<https://www.uskudar.bel.tr/tr/main/new>).

Zeytinburnu Belediyesi: AKDEM projesi ile birlikte işsiz bireylerin istihdam alanında İŞKUR'a kaydının yaptırılması ve yönlendirmelerin gerçekleştirilmesi sağlanmıştır. İŞKUR'a 2012 yılında 654 kişinin kaydının yapıldığı ve 2549 kişinin ise ilgili yerlere yönlendirmesinin yapıldığı görülmektedir (Zeytinburnu Belediyesi Faaliyet Raporu, 2013, s.280).

Adalar Belediyesi: Adalar Belediyesi'nin yapmış olduğu projeler için web sayfası, faaliyet raporu incelemesi yapıldığında belediyenin istihdam odaklı bir sosyal hizmet uygulamasının bulunmadığı görülmektedir.

Avcılar Belediyesi: Almanya Uluslararası İşbirliği Kurumu (GIZ) ve Yuva Derneği ile birlikte GSP Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı'na

başvurusu yapılan Suriyeli ve Türk kadın vatandaşların istihdamına yönelik proje ön kabul görmüş olmasına karşın uygulanamamıştır. Avcılar ilçesinde yaşayan vatandaşlara toplamda 11 meslek eğitim dalında kurs verilmiştir (Avcılar Belediyesi Faaliyet Raporu, 2016, s.80).

Bakırköy Belediyesi: Bakırköy Belediyesi'nin yapmış olduğu projeler için web sayfası, faaliyet raporu incelemesi yapıldığında belediyenin istihdam odaklı bir sosyal hizmet uygulamasının bulunmadığı görülmektedir.

Bayrampaşa Belediyesi: Sosyal servis biriminde çalışma arzusunda olan engelli bireylerle engelli işçi alacak olan işverenleri görüştürerek engellinin iş yaşamına dâhil olunması için destek olunmaktadır. Öncelikle işe yerleşmek isteyen engellinin özgeçmişini temin edilmekte ve engellilerin istihdamıyla alakalı faaliyetler yapan kurumlarla ya da çeşitli işverenlerle işbirliği yapılmaktadır (Bayrampaşa Belediyesi, 2012, s.101).

Bayrampaşa Kariyer Merkezi'ye işsiz veya işinde dönüşüm isteyen bireylere hizmet vermektedir. 2013 yılında 10150 kayıt alınmış olup; 4543 birey çalışmak için kariyer merkezi tarafından yönlendirilmiştir. 2013 yılında 3996 kayıt alınmıştır (Bayrampaşa Belediyesi, 2013, s.35).

Beşiktaş Belediyesi: Meslek edindirmenin istihdam için önemli bir adım olduğu gerçeğiyle hareket eden belediye, Rotary Kulübü ile meslek edindirme adına oluşturulabilecek kurslar için bir protokol anlaşması yapmıştır (<http://besiktas.bel.tr/Sayfa/7560/rotary....>,2018).

Çatalca Belediyesi :Çatalca Belediyesi'nde kurulmuş olan Halkla İlişkiler Birimi, istihdama yönelik kamu yararını gözetmektedir. Bu birimde sunulan hizmetler; iş arayanları kaydetmek ve kayıtlarını revize etmek, iş arayan kişilere uygun açık işleri aramak, iş başvurularını karşılamak ve takip etmek, işgücü uyum uygulamalarına başvuru yapmak ve takip etmek, işverenlerin işgücü isteklerini almak, sonuçlandırmak ve faaliyet göstermektir (Çatalca Belediyesi, 2016, s.159).

Esenyurt Belediyesi: Esenyurt Belediyesi, istihdam odaklı çalışmalar neticesinde bölgenin istihdam sorununu minimize etmek ve sosyal dev-

let anlayışını geliştirmek amacıyla bu merkezi kurmuştur. 2013 yılında kurulan merkezle iş talebinde bulunan bireylerin çalışacağı yeri görmelerini sağlamaktadır. Günde beş mülakat yapılarak istihdam oranının arttırılması amaçlanmaktadır (<http://www.esenyurt.bel.tr/ic2018>).

“İş’te Avantaj” isimli projede Esenyurt Belediyesi ve İŞKUR arasında imzalanan sözleşmeyle, ilçede yaşayan dezavantajlı kadınlara ilişkin “Hasta ve Yaşlı Bakım Elemanı” mesleki eğitimi sağlanmaktadır. (Esenyurt Belediyesi, 2015, s.133).

Ataşehir Belediyesi: Ataşehir Belediye Başkanlığı ile Ataşehir İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü arasında düzenlenen Meslek Edindirme Ve Sosyal Kültürel Kursları İşbirliği Protokolü dahilinde eğitimler verilmektedir. Bu protokolün amacı; çocukların, gençlerin, orta ve ileriki yaşlardaki vatandaşları bir meslek ve beceri sahibi yapmaktır. (Ataşehir Belediyesi Faaliyet Raporu, 2015, s.150).

Başakşehir Belediyesi: İŞKUR ile imzalanan sözleşmeyle, İşkur Hizmet Merkezi’ne dönüştürülen belediye birimi bireylerin iş taleplerini alma, firmalardan gelen iş talepleri doğrultusunda istenen vasıflara uygun işçi bulma, yeni istihdam alanları açma gibi fonksiyonları yerine getirmektedir. Bu kapsamda bu birim 2013 yılında 180, 2015 yılında 321 kişi istihdam etmiştir (Başakşehir Belediyesi Faaliyet Raporu, 2013-2015, s.72-81).

Tablo 4. İşkur Aracılığıyla Birime Başvuran Bireylerin Niteliksel Dağılımı (2015)

İş Başvuruları Nitelik Durumu	Yeni Başvuru		
Vasıfsız	157	Yeni Başvuru	273
Öğretmen	149	Belediyede iş istiyor	536
Muhasebe	81	İşe alınan	321
Temizlik-Çaycı	191	Yönlendirilen	410
Güvenlik-Bekçi	54	Ulaşılamıyor	25
Danışman	76	Olumsuz	28
Şoför	180	Yaş Aralıkları	
Mühendis	31	18-25	491
Tekstilci	43	26-35	516
Sekreter	47	36-45	366
Diğer	584	46 ve üzeri	220

Kaynak: (Başakşehir Belediyesi Faaliyet Raporu, 2015).

Beykoz Belediyesi: Yapılan çalışmalarla belediye işsizliği azaltmak ve vatandaşlarına meslek sahibi edindirmek için çeşitli sayılarda ve alanlarda kurslar vermiştir. Ayrıca 250 firmaya ziyaret düzenlemiştir. (Beykoz Belediyesi Faaliyet Raporu, 2013, s.147).

Tablo 5. Beykoz Belediyesi 2014-2016 Sayısal Verileri

	2014	2015	2016
Firma Sayısı	1200	954	1500
İşe Yerleştirme Sayısı	1500	1188	1350

Kaynak: (Beykoz Belediyesi Faaliyet Raporu, 2014-2016).

İşsizliği azaltmak ve istihdamı arttırmak için Kariyer Merkezi aracılığıyla; 100 ilçe sakinine Sosyal Medya Uzmanlığı kursu, 200 kişiye Çağrı Merkezi Elemanı kursu ve 1305 kişiye de Güvenlik Görevlisi kursu düzenlenmiştir. Eğitimini tamamlayan kursiyerlere sertifikaları verilmiştir (Beykoz Belediyesi Faaliyet Raporu,2014, s.221). Her belediyenin yaptığı çalışmalar arasında yer alan meslek edindirme kursları bu belediyede de aktif olarak bulunmaktadır.

Toplumda dezavantajlı kesimlerden olan engelli bireylerin işe alımda doğru değerlendirilmesi, çalışma hayatı ve sosyal hayata katılmaları amacıyla özel olarak uygulamalar yapılarak ve işverenlerle engelli bireyler bir araya getirilmiştir (Beykoz Belediyesi Faaliyet Raporu,2015, s.40).

Beylikdüzü Belediyesi: Eleman ihtiyacı olan işverenler taleplerini Kariyer Masası'na bildirmektedir. Buraya iş başvurusunda bulunan bireylerin mesleklerine ilişkin yönlendirmeleri yapılmaktadır. 2012 yılı içerisinde 2.402 vatandaşın iş başvurusu kaydedilmiş olup, bunlardan 317 birey mesleklerine uygun şekilde istihdam edilmiştir (Beylikdüzü Belediyesi Faaliyet Raporu, 2012, s.60). 2013 yılı içerisinde 2.402 vatandaşın iş başvurusu alınmış olup, 2013 yılında BEYKAM' a 3335 kişi başvurmuş, 6214 kişi işe yönlendirilmiş, 442 kişi de işe yerleştirilmiştir. (Beylikdüzü Belediyesi Faaliyet Raporu, 2013, s.62). Her ay ortalama 975 kadar iş arayanın başvuru yaptığı Kariyer Merkezi'nde haftanın 3 günü işverenler ile iş arayanların bir araya getirildiği toplu görüşmeler ve seminerler düzenlenmiş, toplam 19.457 aktif iş arayan kaydına ulaşılmış olup

2016 yılı bazında veriler şu şekilde gerçekleşmiştir: Yıllık 466 kişi istihdam edilmiştir. Toplam başvuruların %7,6'sı işe yerleştirilmiştir (Beylikdüzü Belediyesi Faaliyet Raporu, 2016, s.70).

2014 yılında yapılan İSKİF'te Türkiye'de tanınmış, uzman çoğu konuşmacının katılımıyla seminer, panel ve oturumlar gerçekleştirilerek, fuara katılan kurumların işgücüne ilişkin istihdam politikaları konuşulmuştur. BEYKAM personeli fuarda danışan gençlere, vatandaşlara ve firmalara yönlendirme yapmıştır (Beylikdüzü Belediyesi Faaliyet Raporu, 2014, s.75).

Beylikdüzü Belediyesi sınırları içerisinde yaşayan kadınların ekonomik ve sosyal hayata katılımlarını arttırıcı, kadınların her alanda olduğu gibi iş alanında da statüsünü güçlendirerek çalışmalarını sağlamayı amaçlayan Kadın İstihdamı ve Aile Birimi, 2015 yılında faaliyetlerine başlamıştır (Beylikdüzü Belediyesi Faaliyet Raporu, 2015, s.59).

İş'te Destek projesi kapsamında gerçekleştirilen toplumsal cinsiyet farkındalığı konulu eğitim seminerleri, mahalle toplantıları ve BEYKAM ile ortak bir çalışma yürütülerek organize edilen eşleştirme toplantıları faaliyetlerinden 400 kadın ve 50 işletme yararlanmıştır. Proje süresince BEYKAM'a başvurarak istihdam edilen kadın sayısı 100'e ulaşmıştır (Beylikdüzü Belediyesi Faaliyet Raporu, 2016, s.66).

İş arayanlar ile işgücü arayan iş yerlerini eşleştirecek, geniş kapsamlı, kullanımı son derece kolay, etkin ve hızlı bir portal tasarlanmıştır. İnternet ortamında hizmet veren bu portalda; CV oluşturmak, işgücü ilanı vermek, bilgi güncellemek ve iş/işçi aramak daha pratik hale gelmiştir. Bu program, portal kullanıcılarına raporlar hazırlayarak yol gösterici bir nitelik de sunmaktadır. (Beylikdüzü Belediyesi Faaliyet Raporu, 2016, s.71).

Beyoğlu Belediyesi: BEYİM, sadece iş arayanlarla işverenler arasında aracı bir rol üstlenmemekte; aynı zamanda yerel yönetim sınırları içerisinde yaşayan, iş arayan, her yaşta insanın başvurabileceği bir eğitim ve kariyer danışmanlığı hizmeti olarak görülmektedir. 2015 yılında; bölgede bulunan işyerleri ziyaret edilerek İstihdam Merkezi hakkında bilgilendirme yapılmış, farklı işkollarından 11237 adet işyeri ziyaret edilmiştir (Beyoğlu Belediyesi Faaliyet Raporu, 2015, s.40). 2016 yılı içerisinde; 12.212 vatandaşımızı çeşitli kurum/kuruluşlardaki işverenlere yönlendirdik.

dirmiş olup, bu yönlendirilen kişiler arasından 258 kişi verilen işi kabul etmiş ve istihdamı sağlanmıştır. (Beyoğlu Belediyesi Faaliyet Raporu, 2016, s.97).

Beyoğlu Belediye Başkanlığı, Türkiye İsrافی Önleme Vakfı ve Beyoğlu Sosyal Market Vakfı tarafından oluşturulan ve Beyoğlu ilçesinde ikamet eden yoksul kadınların ailelerine gelir getiren faaliyette bulunabilmeleri için küçük miktarda, hiçbir teminata dayanmadan ve güvene dayalı olarak verilen sermaye ile ilgili olarak 2016 yılında 234 bayana toplam 515.150,58 mikro kredi verilmiştir (Beyoğlu Belediyesi Faaliyet Raporu, 2016, s.187).

Çekmeköy Belediyesi: Sosyal dışlanmaya maruz kalmış bireylerin yeteneklerine uygun istihdam edilmeleri ve işsizlikle savaşmak amacıyla oluşturulan İstihdam Masası bireylerin iş gücü ve emek isteği kayıtları alınmıştır (Çekmeköy Belediyesi Faaliyet Raporu, 2012, s.80).

Tablo 6. Çekmeköy Belediyesi İŞKUR ve İstihdam Ofisi İstihdam Sayıları

	<i>İstihdam Ofisi</i>	<i>İŞKUR Hizmet Noktası</i>
2012	143	364
2013	192	463
2014	344	821
2015	211	X
2016	249	X

Kaynak: (Çekmeköy Belediyesi Faaliyet Raporu, 2012-2016).

Belediye, kendi sınırlarında ya da İSMEK, Halk Eğitim Merkezi vb. kurumlarla bir arada mesleki eğitim kursları hazırlanmıştır. Hobi ve mesleki eğitim kurslarına 2011 yılında 9.054, 2012 yılında 14.004, 2013 yılında ise 12.255 kişi katılmıştır. Kurslar Kültür ve Sosyal İşler Müdürlüğü organizatörlüğünde ve Belediyenin lojistik destekleri ile gerçekleştirilmektedir. 2013 yılı içerisinde 141 ayrı dalda toplamda 634 kurs verilmiş ve bu kurslara 12.255 kursiyer katılmıştır (Çekmeköy Belediyesi, 2013, s.150).

Eyüp Belediyesi: Eyüp Belediyesi'nin yapmış olduğu çalışmayla birlikte, yerel yönetim sınırları içindeki işsiz vatandaşlar için iş bulma girişimin-

de bulunmakta; istihdam kapasitesini arttırmak üzere faaliyet ve projeler geliştirmektedir (Eyüp Belediyesi, 2014, s.237).

Ayrıca ESKEP (Eyüp Sultan Kadın Emeği Projesi) kapsamında 210 çalışamayacak durumda olan kadın bireylerin el emeği ürünlerinin mağazada satışı gerçekleştirilmektedir. Bunun yanında eve işveren firmalar ile görüşüp, çalışamayacak durumda olan 20 kadının evde iş imkânı sunulmaktadır (Eyüp Belediyesi, 2015, s.251). Bu birimin yapmış olduğu iş ve istihdam destek modelleri aşağıda yer almaktadır:

“İş Başvuruları ve Özgeçmiş Oluşturma, İş Bulma Danışmanlığı, Meslek Edindirme Kursları, Hasta Bakım Kursu, Güvenlik Personeli Kursu, Hazırlık Kursları, KPSS, YGS, İş Arayan ve İşveren Buluşmaları, SMS ve Telefon ile Bildirim, Toplu Mülakat, İŞKUR İrtibat, İşveren İrtibat (Eyüp Belediyesi, 2016, s.98).

Fatih Belediyesi: Engellilerin çalışma yaşamına ve toplumsal hayata net ve etkin bir şekilde adapte olmalarını sağlamak amacıyla Halk Eğitim Merkezi ile ortak yürütülen Engelliler İş Atölyesi kursları, 10 dalda 2012’de eğitime başlamıştır ve 54 kişi kaydolmuştur (Fatih Belediyesi Faaliyet Raporu, 2012, s.291).

İş arayan, çevresinde kendisini yönlendirecek kimseye sahip olmayan, etkin bir özgeçmiş hazırlamasını bilmeyen, işsiz vatandaşları desteklemek ve istihdam etmek amacıyla kurulmuş olan Kariyer Masasının faaliyet sayıları aşağıdaki tabloda yer almaktadır: (Fatih Belediyesi Faaliyet Raporu, 2012, s.295).

Tablo 7. Kariyer Merkezi Sayısal Dağılım Tablosu

	2012	2013	2014	2015	2016
Başvuru	2475	2363	X	1403	1690
İş Alınan	500	286	X	270	252

Kaynak: (Fatih Belediyesi Faaliyet Raporu, 2012-2016).

Fatih Belediyesi El Sanatları ve Meslek Edindirme Kursları, bireylerin öğrenim gereksinimini karşılamak amacıyla 7 eğitim bölümünde, 16 ana dal, 48 farklı dalda, 38 usta eğiticile hizmet sağlamaktadır. Fatih Belediyesi sınırları içinde bulunan bireyin katılabileceği kurslar, katılım-

cılara meslek edindirmeyle beraber hobilerin geliştirilmesiyle rehabilitasyon sağlamaktadır (Fatih Belediyesi, 2015, s.306-307).

Gaziosmanpaşa Belediyesi: Belediyenin, lise son sınıf öğrencilerine ilişkin, okul sonrası çalışma yaşamlarına sağlıklı yön verebilmeleri ve kariyerlerini yapılandırmada yardımcı olacak bilgilerin paylaşıldığı eğitimler yapılarak bütün lise son sınıf öğrencilerine ulaşıldığı sonucuna ulaşılmıştır (Gaziosmanpaşa Belediyesi Faaliyet Raporu, 2012, s.51). Burada sosyal hizmetin biraz daha eğitici rolü üzerinde durulmuştur. Bireyler eğitilerek iş hayatına alıştırmakta ve istihdam odaklı sosyal hizmet uygulamaları yerini bulmaktadır.

Belediye tarafından açılan Kadın Koordinasyon Merkezi, kadınların mesleki ve hobi eğitimlerinde kendilerini geliştirmesi amacıyla hazırlanan kursların ardından açılan bir kurs merkezi olmuştur (Gaziosmanpaşa Belediyesi Faaliyet Raporu, 2014, s.50).

Gopkent istihdam projesi gopkent.com sitesinden ilçe sınırlarında kayıtlı olan işyerlerinin bulunduğu, iş arayanların özgeçmişlerini paylaşabileceği ve iki tarafın iletişime geçmesine olanak sağlayan bir projedir. (Gaziosmanpaşa Belediyesi Faaliyet Raporu, 2016, s.59).

Güngören Belediyesi: Belediyelerin istihdam sorununu çözmek veya azaltmak adına yaptığı çalışmalar arasında bulunan kariyer merkezi, istihdam merkezi gibi çalışmaların bir örneğinin Güngören Belediyesi'nde yer aldığı sonucuna ulaşılmıştır. Bu merkezin istihdam sayıları aşağıdaki tabloda yer almaktadır:

Tablo 8. Güngören Belediyesi Kariyer Merkezi İstihdam Sayıları

2012	2013	2014	2015	2016
868	633	315	x	x

Kaynak: (Güngören Belediyesi Faaliyet Raporu, 2012-2016).

Kadıköy Belediyesi: İŞKUR hizmet noktası, İŞKUR aracılığıyla bireylerin istihdam sorununu çözmek amaçlı oluşturulmuştur. Bu hizmet noktası aşağıdaki faaliyetleri yapmaktadır;

- ✓ İş arayışındaki bireyleri kaydetmek ve revize etme, iş arayanın yapısına uygun işleri ortaya çıkarmak ve İşsizlik Sigortası başvuru dilekçesini kaydetmek,
- ✓ Özel sektördeki işverenin isteklerini işlemek ve sonuca vardır-mak (Kadıköy Belediyesi Faaliyet Raporu, 2012, s.116).

Tablo 9. Kadıköy Belediyesi Engelli İstihdam ve Kariyer Merkezi Sayıları

	2012	2013	2014	2015
Kayıt yaptıran birey sayısı	201	190	189	97
İstihdam Edilen Birey Sayısı	154	129	62	81

Kaynak: (Kadıköy Belediyesi Faaliyet Raporu, 2012-2016).

İşitme engellilerin kaliteli istihdama ulaşımını sağlamak maksadıyla Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı ve AB'nin desteklediği «Dezavantajlı Kişilerin Sosyal Entegrasyonu ile İstihdam Edilebilirliklerinin Geliştirilmesi» Hibe Programı'na başvuru gerçekleştirilmiştir (Kadıköy Belediyesi Faaliyet Raporu, 2014, s.184). 19 Ekim 2015 tarihinde KEİG Platformunun düzenlemiş olduğu "Özel İstihdam Büroları ve Geçici İş İlişkisinin Kadın İstihdamına Etkileri"ne yönelik düzenlenen toplantıya katılım sağlanmıştır (Kadıköy Belediyesi Faaliyet Raporu, 2014, s.78).

Kartal Belediyesi: Meslek Edindirme ve Eğitim Kursları, İstanbul bünyesinde bulunan belediyelerin genelinde verilen eğitimleri kapsamaktadır. Bu eğitimler içinde giyim-dikiş, aşçı yardımcısı, makine nakışı, iğne oyası, ev tekstili ve diğer eğitimleri kapsamaktadır. Eğitimlere ilişkin sayısal bilgiler aşağıdaki tabloda yer almaktadır:

Tablo 10. Kartal Meslek Edindirme Kursları Sayısal Dağılımı

2012	2014	2015	2016
1910	1000	625	709

Kaynak: (Kartal Belediyesi Faaliyet Raporu, 2012-2016).

Belediye-İŞKUR işbirliğiyle 2010'da ortaklaşa açılan masa, iş arayanları kaydetmekte ve kayıtları revize etmekte, iş talep edenlerin niteliğine uygun işler aranmakta, iş başvuruları alınmakta ve başvuruların takibi yapılmaktadır (Kartal Belediyesi Faaliyet Raporu, 2014, s.148).

İşçi personele yönelik toplu çalışma sözleşmesi sendika üyelerinin sosyal, maddi ve kültürel seviyelerini arttırmaya, çalışanların insani saygısına yakışır ve çağın ihtiyaçlarına uyumlu yaşayış seviyesine erişmeleri için kabul edilebilir ücret almalarını, işyerlerinde sosyal güvenliğin, iş ve işçi sağlığı için lazım olan düzenlemelerin yapılmasını amaç edinmektedir. Bu kapsamda 01.03.2012 tarihinde belediye ile Disk Genel-İş arasında işçi personele yönelik toplu iş sözleşmesi imzalanmıştır (Kartal Belediyesi Faaliyet Raporu, 2012, s.138).

İstanbul Kalkınma Ajansı Çocukların ve Gençlerin Girişimcilik, Beceri ve Geleceklerini Destekleme Mali Destek Programı kapsamında, HABİ-TAT ile mesleki ve bilgilendirici eğitimlerin düzenlenmesi konusunda işbirliği içerisinde, 8 Mayıs 2012 tarihinde başvurusu yapılan "Kartal Gençlik Kariyer Merkezi Projesi", İSTKA tarafından desteklenmiştir (Kartal Belediyesi Faaliyet Raporu, 2012, s.148).

Belediye, ve S.S. Kartal Kadın Kooperatifi işbirliği ile 2010'dan beri faaliyetini gösteren bu proje, 2015 yılında dar gelirli kadınların ekonomik hayata katılımları artırılarak girişimcilikleri desteklenmektedir. Haftanın dört günü Hamam Sokak adlı mekânda pazarlar oluşturulmaktadır. 2015'te 61 kadın pazardan faydalanmıştır (Kartal Belediyesi Faaliyet Raporu, 2015, s.97).

Küçükçekmece Belediyesi: İŞKUR ve Küçükçekmece Belediyesi arasında 22.03.2010 tarihinde yapılan "İŞKUR Hizmetlerinin Sunumuna İlişkin Protokol" içeriğinde iş arayışında olan ve işverenlerden alınan bilgilerin müdürlükte bulunan personellere verilen sorumlulukla İŞKUR hizmetleri verilmektedir. Bu hizmetler; "İş arayanları kaydetmek ve revize etmek, iş arayanın özelliklerine göre sorgulama yapmak, başvuru almak ve takip etmek, İşsizlik Sigortası başvuru dilekçesini kaydetmek, işe uyum programlarına başvurmak ve takip etmek, işverenin talebini almak ve sonuçlandırmaktır" (Küçükçekmece Belediyesi Faaliyet Raporu, 2013, s.274).

İstihdam ve Kariyer Merkezi, İŞKUR'la beraber programladığı ve uyguladığı İMEP (İstihdam için Meslek Edindirme Projesi) kapsamında yapılan kurslarla, katılan kursiyerlere farklı alanlarda eğitimler verilerek mutlak iş gücüne kalite kazandırılmasının hedeflendiği projelerde önem-

li konumda bulunmaktadır (Küçükçekmece Belediyesi Faaliyet Raporu, 2014, s.271).

Pendik Belediyesi: Pendik Belediyesi, İstanbul ili içinde bulunan belediyelerde olduğu gibi sosyal hizmetin istihdam odaklı uygulamalarını geliştirmek adına faaliyette bulunmuştur. Bu faaliyetler aşağıda yer almaktadır.

Tablo 11. Pendik Belediyesi'nin Faaliyetleri

Faaliyet İsmi
Engelli bireylere yönelik mesleki eğitim kurslarının düzenlenmesi, Kadın vatandaşları meslek edinmelerini sağlayacak eğitimlere yönlendirerek çalışma olanakları sunulması, Avrupa Birliği Hayat boyu Öğrenme (Leonardo da Vinci Yenilik Transferi) Programı içerisinde yürütülen 256.385,30 € bütçeli "Çalışan Gençlerin Mesleki ve Sosyal Entegrasyonu (Comprehensive Program for Socialand Vocational Integration of YoungWorkers)" projesi tamamlanmıştır. Avrupa Birliği Hayat boyu Öğrenme (Leonardo Da Vinci Yenilik Transferi) programı kapsamında yürütülen 366.891,00 € bütçeli "Üniversite Mezunu Bayan Stajyer Yetiştirme (GET Mobile)" Projesi tamamlanmıştır. Gedik Üniversitesi yönetim kadrosu organizatörlüğünde yapılan "Üniversite Sanayi İşbirliği: Ortak Girişim Ortak Gelecek" adlı projeye dâhil olunmuştur.

Kaynak: (Pendik Belediyesi Faaliyet Raporu, 2012-2016).

Sarıyer Belediyesi: Sarıyer Belediyesi, sosyal hizmet odaklı istihdam çalışmalarına kendi birimlerince bir program yapmamış olup; İŞKUR faaliyetleri ile çalışmalarına devam etmektedir. Bu sayede yerel sınırlar içindeki halkın sorunlarına çözüm bulmaya çalışmışlardır.

Tablo 12. İŞKUR aracılığıyla İstihdam Edilen Bireylerin Sayısı

2012	2013	2014	2015	2016
1360	161	257	291	1203

Kaynak: (Sarıyer Belediyesi Faaliyet Raporu, 2012-2016).

2012 yılı nisan ayında faaliyete başlayan Sarıyer Mikro kredi Merkezi imkânları kısıtlı olan kadınlara kredi imkânı sağlamıştır. Kurulduğu günden beri 1.200'den fazla kadına kredi imkânı sağlayan merkez yıl içerisinde 179 girişimci kadına kredi kullandırarak hem ekonomiye hem

de aile bütçelerine katkıda bulunmaları sağlamıştır. 2015 yılında Marmara Bölgesi'nin en hızlı gelişen Mikro kredi Merkezi seçilen Sarıyer Şubesi, 2016 yılında da herhangi bir fon desteği olmaksızın kendi fonunu dağıtabilen, kendi masraflarını çıkardıktan sonra, kâra geçen şube konumunu devam ettirmiştir (Sarıyer Belediyesi Faaliyet Raporu, 2016, s.177).

Silivri Belediyesi: Kariyer ve İstihdam Ofisi, yerel yönetim sınırları içinde bulunan bireylerin istihdam sorununu çözmek adına belediye tarafından oluşturulmuş ofistir. Bu ofiste bireylerin iş başvuruları alınıp, firmalarla iletişim kurulmaktadır. 2010'dan beri faaliyet gösteren bu nokta, kariyer ve istihdam ofisi gibi İŞKUR aracılığıyla eğitim sağlamak, bireyleri istihdam etmek amaçlı olarak açılmıştır. Bu uygulamada iş bulamayan Roman vatandaşların sosyal yararı sağlanırken bölgeye çevresel yarar da sağlanmıştır (Silivri Belediyesi Faaliyet Raporu, 2012, s.89).

İşverenlerin istekleriyle iş sahibi olmayan bireyler ve çalışanları ilgilendiren mesleki eğitimlerle vatandaşların istihdam sorununa çözüm bulmaya çalışmıştır. Verilen eğitimler; "Alüminyum Doğramacı, Tekstil Dikiş Operatörü, Zihinsel Engelli ve Yaşlı Bakıcısı, Mekanik Bakım Onarımcı, Girişimcilik, Tekstil Ütücü vb. eğitimlerdir (Silivri Belediyesi Faaliyet Raporu, 2012, s.89).

Aydın Üniversitesi, Kadir Has Üniversitesi, İŞKUR, KOSGEB, SGK ve bölgedeki elli firmanın stantlarının olduğu ve konferanslar verilerek iş arayanlarla iş sahiplerinin bir araya gelmesi sağlanmıştır (Silivri Belediyesi Faaliyet Raporu, 2012, s.89).

Tablo 13. Hizmetlerin Sayısal Dağılımı

	2012	2013	2014	2015	2016
Kariyer İstihdam Ofisi	2048	1336	1252	1027	1703
İŞKUR Hizmet Noktası	2087	1564	2257	3600	5900
Toplum Yararına Çalışma Programı	50	50	50	50	50
Meslek Eğitimleri	423	149	---	640	516

Kaynak: (Silivri Belediyesi Faaliyet Raporu, 2012-2016).

Sultangazi Belediyesi: İstanbul Kalkınma Ajansı'nın 2010 Yılı Mali Destek Programlarından "Sosyal İçerme ve Toplumsal Bütünleşme Küçük Ölçekli Altyapı Mali Destek Programı'na başvurulmuş "Yaşlılara Bakım, İstihdama Katılım" Projesi" kapsamında parasal hibe alınmış, belediye öncülüğünde ilçede 01.07.2011-30.06.2012 tarihleri arasında yürütülmüştür (Sultangazi Belediyesi Faaliyet Raporu, 2012, s.180).

Projeye ilçede yaşayan 15-40 yaşlarda en az ilkokul mezunu 120 işsiz kadın/erkek, yaşlı-hasta bakımına ilişkin 90 saati teorik 40 saati uygulamalı olmakla birlikte 130'ar saatlik eğitim görmüşlerdir. Eğitimlerin bitiminde başarılı olan 115 katılımcı "Bakım Elemanı" sertifikası almıştır. 28 Haziran 2012'de 150 kişilik sertifika töreni yapılmış, katılımcılara sertifikaları verilmiştir (Sultangazi Belediyesi Faaliyet Raporu, 2012, s.190).

Sultangazi Belediyesi'nin İlçe Halk Eğitim Müdürlüğüyle ortaklaşa yapılan meslek edindirme kursları; meslek sahibi olmayanlar için yönlendirici bir çalışma olmuştur. Cumhuriyet ve 75. Yıl Bilgi Evleri ile 50.Yıl Kültür Merkezi'nde yapılan meslek edindirme kurslarında 2013 senesinde 339 kurs verilerek, 7.927 kişi meslek sahibi olmuştur. Kurslarda Milli Eğitim Bakanlığı sertifikalı bilgisayar kullanımı, el sanatları, giyim, ev mefruşatı, aşçılık, muhasebe, makine nakışı, modelistlik, okuma yazma, kuaförlük ve çoğu alanda eğitimler verilmiştir (Sultangazi Belediyesi Faaliyet Raporu, 2014, s.180).

14-18 yaş arasında denetimli serbestlik ile serbest kalmış mahkûmlara yönelik İstanbul Denetimli Serbestlik Müdürlüğü işbirliği ile gerçekleştirilmesi planlanan Çam' da Hayat Var adlı proje ilgili İSTKA (İstanbul Kalkınma Ajansı)' dan 465.000,00 TL destek alınmıştır. Proje devam etmektedir (Sultangazi Belediyesi Faaliyet Raporu, 2016, s.71).

Sultanbeyli Belediyesi: İŞKUR hizmetlerini talep eden, iş arayanları kaydetmek ve güncellemek, özelliklerine uygun işleri aramak, iş başvurusunu almak, işsizlik sigortası başvurusu kaydetmek, işe uyum programlarına başvurmak ve takip etmek isteyen 156'sı ilçe dışı olmak üzere toplam 2700 vatandaşına hizmet sunmuştur (Sultanbeyli Belediyesi, 2012, s.151).

2015 Mart ayında faaliyetine başlayan Kariyer Merkezi, 4200 iş arayan müracaatı almış ve bunlardan %60-65 yönlendirme yapmak suretiyle iş

bulmuştur. Kariyer merkezinde iki personel çalışmaktadır (Sultanbeyli Belediyesi, 2015, s.167).

Bu projenin amacı, ülkemize yerleşmiş eğitim, dil ve sosyoekonomik açıdan sorunlar yaşayan mülteci yetişkin kadınların sosyal hayata kazandırılması ve verimli bireyler olarak iş gücü piyasası içerisinde kalmasını sağlamaktır. Bu projenin hayata geçmesiyle birlikte Suriyeli kadınlar hayat mücadelesinde kendi ayakları üzerinde duracak, eve ekmek getirebilme gücünü bulmuş olacaklardır (<http://www.togemder.org.tr/bir...,2018>).

Tuzla Belediyesi: Yerel yönetim sınırları içindeki halkın istihdam sorununa çözüm bulmak amacıyla geliştirilen birim şu faaliyetleri yürütmektedir: iş arayışındaki bireyleri kaydetmek ve revize etmek, iş arayanın yapısına uygun işleri aratmak, İşsizlik Sigortası başvuru talep dilekçesini kaydetmek, mesleki eğitim kurslarına başvurmak ve süreci izlemek, özel sektördeki işverenin isteklerini listelemek ve sonuçlandırmak, hak edişine göre şirket firma unvanı, adresi, telefon bilgilerini bir klasörde toplamak vb. şeklindedir (Tuzla Belediyesi Faaliyet Raporu, 2013, s.101). Bu proje ile 2012 yılında 4035, 2014 yılında Tuzla İstihdamın İyileşmesini Sağlama Projesi kapsamında 165, 2015 yılında 3576, 2016 yılında ise aynı proje kapsamında 110 kişi istihdam edilmiştir.

Tuzla Belediyesi ve İstanbul Kalkınma Ajansı işbirliğiyle Anne Çocuk Eğitim Modeli ile Kadın İstihdam ve Kariyer Merkezi'ni faaliyete gerçekleştirilmiştir. Projede 18-40 yaşlarında çocuğu olan annelere yönelik mesleki eğitimler, idareci geliştirme programı, kariyer gelişim eğitimleri ve işe geçiş eğitim seminerleri verilmiştir (Tuzla Belediyesi Faaliyet Raporu, 2016, s.148).

Ümraniye Belediyesi: Ümraniye Belediyesi Meslek Edindirme Kurslarında 18 yaşından büyük kadınlara eğitim verilmektedir. Kültür merkezlerinde verilen bu eğitimler; ahşap, bilgisayar, çocuk gelişimi eğitimi ve psikolojisi gibi mesleki içerikli eğitimlerden oluşmaktadır ve 23 branştan oluşmaktadır (Ümraniye Belediyesi Faaliyet Raporu, 2012, s.178).

Ümraniye Belediyesi'nin bir farklı programı olan ve Türkiye İş Kurumu ile birlikte yürütülen ve talep odaklı işlemlerle vatandaşın işsizlik sorununa çözüm bulmaktadır. Ayrıca vatandaşları gerekli mesleki eği-

timlere yönlendirerek iş bulmasına da yardımcı olmaktadır. Burada sosyal hizmetin aracılık rolü devreye girmektedir (Ümraniye Belediyesi Faaliyet Raporu, 2013, s.180).

Sosyal yardım projeleri kapsamında belediyenin yapmış olduğu projeler içinde yer alan bu proje, çocuklarına hem annelik hem de babalık yapan veya eşi çalışamayacak durumda olduğu için geçim mücadelesi veren kadınların kendi ürettikleri ürünleri satmasını amaçlayan bir projedir. Bu proje 2013 yılında itibaren yürürlüktedir (Ümraniye Belediyesi Faaliyet Raporu, 2013, s.189).

Proje, belediye tarafından sosyal yardım projeleri kapsamında yapılmış olup, İŞKUR ile birlikte yürütülmektedir. Projenin hedef kitlesi Hanımeli Çarşısı projesi ile aynıdır. Kursiyerler 6 aylık bir eğitim ve uygulama ile sertifika almaktadır. Böylece istihdamı sağlanmakta ve onlara yaratıcı bir iş imkânı oluşturulmaktadır (Ümraniye Belediyesi Faaliyet Raporu, 2014, s.198).

Tablo 14. Projelerle İstihdam Edilen veya Yararlanan Bireylerin Sayısal Dağılımı

	2012	2013	2014	2015	2016
İstihdam	1606	2058	4137	9481	---
Bürosu					
Meslek Edindirme	1088	1095	1225	1061	1189
Kursları					
Hanımeli Projesi	---	17 dükkân- 75 pazar	16 dükkân- 247 pazar	10 dükkân- 144 pazar	16 dükkân- 245 pazar
Hanımşef Projesi	---	---	24 kişiye sertifika	--	--

Kaynak: (Ümraniye Belediyesi Faaliyet Raporu, 2012-2016).

Sonuç ve Öneriler

Yapılan literatür taraması ve incelemeler sonucunda belediyelerin istihdam odaklı sosyal hizmet uygulamalarına bakıldığında;

İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nin yapmış olduğu çalışmalarda engelli, işsiz genç vb. durumlarda olanlara yönelik istihdam çalışmalarının olduğu görülmektedir. Belediyenin en önemli çalışmaları arasında yer alan İSMEK mesleki kurs adına potansiyel olarak bulunmaktadır. Her yıl

ortalama 200.000'in üstünde bireye kurs imkanı sağlanmaktadır. Bir ülkenin istihdam yönünden gelişmesi adına kurs potansiyeli olarak önemli bir sayı olarak görülmektedir. Buna ilaveten İSMEK projesiyle birlikte mahkumlara, engelli bireylere, psikiyatrik sorunları olan bireylere ve huzurevlerine verilen mesleki eğitim kursları ilçe belediyelerin mahkum, psikiyatrik sorunu olan bireylere yönelik olarak eksik kaldıkları alanları kapatmaktadır.

İlçe belediyelerin çalışmalarında dikkat çeken proje ve çalışmalar ile benzer yönler bulunmaktadır. Arnavutköy Belediyesi'nin çalışmalarında 64 engelli bireyin iş sahibi olması, Bağcılar'da 160 kadının kendi işini yapması, Avcılar Belediyesi'nin 11 farklı dalda meslek kursu vermesi çoğu ilçe belediyesinde ortak çalışmalar ve sayılar olarak görülmektedir. Fakat Üsküdar Belediyesi'nin Kariyer.net ile protokol anlaşması yapması, Değer Sensin projesi ile madde bağımlısı gençlere iş imkanı sağlaması ve 7698 kişi ile büyük oranda istihdam sağlaması; Bahçelievler Belediyesi'nin "Çıracılık Eğitimi" adı altında mesleki kurslar vermesi; Beşiktaş Belediyesi'nin Rotary Kulübü ile anlaşma yapması; Gaziosmanpaşa Belediyesi'nin gopkent.com adlı siteyle iş ilanlarının takip edilmesini sağlaması; Sarıyer Belediyesi'nin "Mikro Kredi Uygulaması" ve Sultangazi Belediyesi'nin "Çam'da Hayat Var" projesiyle serbest kalmış mahkumlara istihdam sağlaması sosyal hizmetin istihdam odaklı bakış açısından önemli ve diğer belediyelerden ayıran projeler arasında yer almaktadır.

İlçe belediyelerin çalışmalarına bakıldığında genel olarak belirli alanlara odaklanılmasına karşın eksik bulunan alanlar bulunmaktadır. Genel olarak belediyelerin yılda 200 ve üstü sayıda istihdam olanağı sağlayabildiği görülmektedir. Buna ek olarak her belediyenin bir kariyer merkezinin bulunması olumlu bir durumdur. Belediyelerin yapmış olduğu çalışmalarda genel olarak kadın ve gençlere yönelik olarak çalışmalar bulunmasına karşın eksik alanlar bulunmaktadır. Belediyelerin işe yönlendirme çalışmalarının sayıca fazla olmasına karşın istihdam sayılarının az olması olumsuz bir durumdur. Genel olarak bu hizmetlerle beraber yerel yönetimlerin kalkındırılması amaçlanmış ve o bölge sınırları içinde bulunan halkın maddi ihtiyaçlarının karşılanması hedeflenmiştir. Yapılan bu hizmetler yerel yönetim sınırları içindeki halkın ihtiyaçlarını karşılamada yeterli fakat sayıca arttırılmalıdır. Bu hizmetler bireylere yeni iş kapılılarıyla mikro düzeyde bireye, makro düzeyde ise devlet ve topluma

fayda sağlayarak çeşitli faaliyet kollarında hizmet etme gibi bir anlam taşımaktadır.

Genel olarak belirli kitlelerin hedef alındığı; bu kitlelerin kadın, genç bireyler gibi aktif istihdam politikalarına katılabilecek kişilerden oluştuğu ve ayrıca engelli bireylerin sosyal entegrasyonunu sağlamak adına çalışmalar yapıldığı görülmektedir. Fakat yerel yönetim sınırları içinde bulunan ve sosyo-ekonomik yoksunluk içinde olan hüküm giymiş bireylere yönelik istihdam odaklı bir sosyal hizmet uygulamasının bulunmadığı görülmektedir.

İstanbul sınırları içinde bulunan belediyelerin istihdam odaklı sosyal hizmet uygulamaları belediyeler arasında farklılık göstermektedir. Her belediyenin sosyal hizmet uygulamalarını bütüncül bir şekilde uygulaması açısından istihdam alanında uzman bireyler tarafından belediyelere oryantasyon programları uygulanmalıdır.

Belediyeler yönetmelikleri ve yönergeleri gereğince hareket etmesi açısından belediyelerin yönetmelik ve yönergelerinin düzenlenmesi adına politika yapıcı ve uygulayıcıları arasında toplantılar yapıp yönergeler ve yönetmeliklerde düzenlemelere gidilmelidir.

Sosyal belediyecilik gereği yapılan çalışmalar içinde bulunan istihdam odaklı sosyal hizmet uygulamaları Adalar ve Bakırköy Belediyesi'nde yeteri düzeyde bulunmamaktadır. Bu belediyelerin faaliyet raporları ve web siteleri incelendiğinde bu uygulamalara karşılaşılamadığından belediyelerle birebir görüşmelerin yapılması yerinde olacaktır.

Belediyelerin yapacağı çalışmaların koordinasyon ve eşgüdümünün maksimum düzeyde olması için sosyal yardım hizmetleri müdürlüğü veya sosyal yardım müdürlüğünde sosyal hizmet uzmanlarının istihdam edilmesi gerekmektedir.

Sosyal belediyecilik anlayışı içinde olan belediyelerin çalışmalarına bakıldığında engelli bireylere yönelik yapılan istihdam uygulamalarında eğitebilir-öğretilebilir nitelikte olan bireylere yönelik çalışmaların olduğu görülmektedir. Fakat engelli bireylerin her birinin toplum içinde bir birey olduklarını hissetmeleri adına çalışmaların yapılması gerekmektedir. Engelli bireylere yönelik yapılacak olan kümülatif içerikli etkinliklerle eğitebilir-öğretilebilir nitelikte olmayan bireylerin de çalışma hayatına katılmaları için eğitimleri yapılabilmektedir. Bu eğitimlerin uzmanlarıyla iletişim adına belediyelerin iletişime geçmesi gerekmektedir.

Ülkemizde son zamanlarda sayıları artan göçmen bireylere yönelik çalışma izinleri olmamasından dolayı yerel yönetimler tarafından verilen istihdam odaklı sosyal hizmet uygulamaları bulunmamaktadır veya sayıları çok azdır. Bu yüzden ki sosyal belediyeçilik anlayışında olan belediyelerin çeşitli STÖ aracılığıyla eşgüdümsel bir biçimde projeleri yapmaları gerekmektedir.

Yerel yönetimlerin merkezi yönetime karşı sorumluluğu düşünüldüğünde yerel yönetimlere verilen eğitimlerin yanı sıra merkezi yönetimin de bu konuda bilinçlenmesi adına sosyal hizmetin istihdam odaklı uygulamaların da olduğunu anlatacak uzmanların eğitimler vermesi gerekmektedir. Merkez idarede çalışan personele verilen eğitimler yerel yönetim uygulamalarının daha da çeşitlenmesine ve daha faydalı olmasına katkı sağlayacaktır.

EXTENDED ABSTRACT

**Employment-Focused Social Work Practices of
Municipalities**

*

Umut Solmaz

İstanbul Gelişim University

Local government is a legal entity that works to meet the common needs of the public. In this structure, the social, cultural, material and spiritual needs of the people especially in our country, is intended to meet a holistic approach. It is seen that local governments are trying to serve in a holistic social work approach. Although the studies that municipalities have focused on employment in terms of social municipality in a certain level. These studies have not reached the maximum level. At this point, unemployment and employment problems still remain in various districts or municipal boundaries. Municipalities do not have a supply-oriented study while conducting employment studies in line with demand. The aim of employment-oriented social work studies of municipalities is making a contribute to employment areas to meet job seekers and employers to increase employability through job trainings. The purpose of this study is to provide information about advantages and disadvantages of employment-oriented social work practices of 37 different municipalities in Istanbul by using document scanning method that used for data collection technique from existing records and documents in activity reports. Municipalities generally make directed to disadvantaged groups practices within the framework of social municipality understanding. In this context, this paper is focused on the employment projects and practices of approximately 37 district municipalities. Before the examination of 37 municipalities, the starting point is determined to Istanbul Metropolitan Municipality. The principle of subsidiarity was important in the emergence of the concept of decentralization which is important in the system where local governments are in practice. Local governments are constitutional organizations which is established within

the framework of law to meet the common and local needs of individuals in communities of different sizes within borders. The concept of social municipality is a model where municipalities do not only have responsibilities, but also social municipality is a policy that strengthens the social functions of municipalities and enhances the effectiveness of life in municipalities. Since the 1990s, municipalities have started to make service-centered social policy efforts to meet the growing population needs, education and culture levels as a urban social services goal. In the past, social assistance in the form of hot meals and dresses to poor, orphan, disabled and elderly individuals has increased after 1990s by municipal institutions in terms of content. It is observed that there are employment activities of Istanbul Metropolitan Municipality, disabled and unemployed young people. One of the most important project of the municipality is the ISMEK vocational course which has a higher number of courses potential for the development of a country in terms of employment. In addition, vocational training courses in ISMEK project offered to prisoners, disabled people, people with psychiatric problems and people in nursing homes. In the work of Arnavutköy Municipality, it is seen that 64 disabled individuals have a job, 160 women in Bağcılar do their own job and Avcılar Municipality gives vocational courses in 11 different branches and most of them are seen as joint studies and numbers in the district municipality. But the Üsküdar Bele-diyesi has signed a protocol with Kariyer.net, providing the job opportunities for substance addicts with young people and providing employment with 7698 people. Bahçelievler Municipality "Apprenticeship Training' to give vocational courses; Beşiktaş Municipality has signed a contract with Rotary Club; Gaziosmanpaşa Municipality provides job tracking with gopkent.com website; The ır Micro Loan Application diğer by the Sari- can Municipality and the Sultangazi Municipality's Hayat Life in the Pine mahk project are among the projects that differentiate the social services from the employment-oriented point of view and distinguish it from other municipalities.

There are similar aspects within the projects are needed to draw attention in the studies of the district municipalities. After this study examination, we should make a advice list such as ; in order to act in accordance with the regulations and guidelines of municipalities, mee-

tings should be held between policy makers and practitioners and regulations and regulations should be made if there is a need, to ensure the coordination of the studies to be carried out by the municipalities, social workers should be employed in the social welfare office, They can be trained to participate in working life with cumulative content activities for people with disabilities. According to data from 37 different municipalities employment-oriented social service practices given by local governments is not enough especially permission of employment for migrant. For this reason, municipalities with a social understanding of municipalities need to increase the projects in a coordinated manner through various non-governmental organizations (NGOs).

Kaynakça/References

- Arnavutköy Belediyesi, Haberler. 19.05.2018 tarihinde <http://www.arnavutkoy.bel.tr/icerik/199/6108/ayem-ve-asyam-yeni-binasinda.aspx> adresinden alınmıştır.
- Arnavutköy Belediyesi, Haberler. 19.05.2018 tarihinde <http://www.arnavutkoy.bel.tr/icerik/143/6107/abim-is-basinda.aspx> adresinden alınmıştır.
- Artan, T. (2011). *Yeni yerel yönetim yapılanmasında sosyal hizmetler: İstanbul Örneği*. (Doktora Tezi). Ulusal Tez Merkezi veri tabanından erişildi (Erişim No: 291492).
- Ataşehir Belediyesi. (2013). *Faaliyet raporu*. Ataşehir Belediyesi web sitesinden erişilen adres: <https://www.atasehir.bel.tr/faaliyet-raporlari>
- Ataşehir Belediyesi. (2015). *Faaliyet raporu*. Ataşehir Belediyesi web sitesinden erişilen adres: <https://www.atasehir.bel.tr/faaliyet-raporlari>
- Bağcılar Belediyesi, Haberler. 19.05.2018 tarihinde <http://www.bagcilar.bel.tr/icerik/174/7768/kursa-katildilar-meslek-sahibi-oldular.aspx> adresinden alınmıştır.
- Başakşehir Belediyesi. (2013). *Faaliyet raporu*. Başakşehir Belediyesi web sitesinden erişilen adres: <http://basaksehir.bel.tr/icerik/2271/-faaliyet-raporlari?open=0?open=681>

- Başakşehir Belediyesi. (2015). *Faaliyet Raporu*. Başakşehir Belediyesi web sitesinden erişilen adres: <http://basaksehir.bel.tr/icerik/2271-/faaliyet-raporlari?open=0?open=681>
- Başakşehir Belediyesi. (2016). Başakşehir Belediyesi web sitesinden erişilen adres: <http://basaksehir.bel.tr/icerik/2271/faaliyet-raporlari?-open=0?open=681>
- Bayrampaşa Belediyesi. (2012). *Faaliyet Raporu*. Bayrampaşa Belediyesi web sitesinden erişilen adres: <http://www.bayrampasa.bel.tr/-icerik.asp?is=270q1347q10q1270q1116q10q12q1hadq1qpis>
- Bayrampaşa Belediyesi. (2013). *Faaliyet Raporu*. Bayrampaşa Belediyesi web sitesinden erişilen adres: <http://www.bayrampasa.bel.tr/-icerik.asp?is=270q1347q10q1270q1116q10q12q1hadq1qpis>
- Bayrampaşa Belediyesi. (2014). *Faaliyet Raporu*. Bayrampaşa Belediyesi web sitesinden erişilen adres: <http://www.bayrampasa.bel.tr/-icerik.asp?is=270q1347q10q1270q1116q10q12q1hadq1qpis>
- Beki, A. (2008). *Türkiye’de sosyal belediyeçilik uygulamaları(Ümraniye Belediyesi Örneği)*. (Doktora Tezi). Ulusal Tez Merkezi veri tabanından erişildi (Erişim No: 253670).
- Bengli, V. (2013). *Yerel Yönetim Ombudsmanı ve Türkiye’de Uygulanabilirliği*. (Yüksek Lisans Tezi). Ulusal Tez Merkezi veri tabanından erişildi (Erişim No: 336248).
- Beşiktaş Belediyesi, Haberler. 11.05.2018 tarihinde <http://besiktas.bel.tr/-Sayfa/7560/rotary-ile-meslek-edindirme-ismirligi> adresinden alınmıştır.
- Beykoz Belediyesi. (2013). *Faaliyet Raporu*. Beykoz Belediyesi web sitesinden erişilen adres: <http://www.beykoz.bel.tr/dokumanlar/-raporlar>
- Beykoz Belediyesi. (2014). *Faaliyet Raporu*. Beykoz Belediyesi web sitesinden erişilen adres: <http://www.beykoz.bel.tr/dokumanlar/-raporlar>
- Beykoz Belediyesi. (2015). *Faaliyet Raporu*. Beykoz Belediyesi web sitesinden erişilen adres: <http://www.beykoz.bel.tr/dokumanlar/-raporlar>
- Beykoz Belediyesi. (2016). *Faaliyet Raporu*. Beykoz Belediyesi web sitesinden erişilen adres: <http://www.beykoz.bel.tr/dokumanlar/-raporlar>

- Beylikdüzü Belediyesi. (2012). *Faaliyet Raporu*. Beylikdüzü Belediyesi web sitesinden erişilen adres: <https://www.beylikduzu.istanbul/icerik/stratejik-plan-ve-raporlar>
- Beylikdüzü Belediyesi. (2013). *Faaliyet Raporu*. Beylikdüzü Belediyesi web sitesinden erişilen adres: <https://www.beylikduzu.istanbul/icerik/stratejik-plan-ve-raporlar>
- Beylikdüzü Belediyesi. (2014). *Faaliyet Raporu*. Beylikdüzü Belediyesi web sitesinden erişilen adres: <https://www.beylikduzu.istanbul/icerik/stratejik-plan-ve-raporlar>
- Beylikdüzü Belediyesi. (2015). *Faaliyet Raporu*. (Beylikdüzü Belediyesi web sitesinden erişilen adres: <https://www.beylikduzu.istanbul/icerik/stratejik-plan-ve-raporlar>
- Beylikdüzü Belediyesi. (2016). *Faaliyet Raporu*. Beylikdüzü Belediyesi web sitesinden erişilen adres: <https://www.beylikduzu.istanbul/icerik/stratejik-plan-ve-raporlar>
- Beyoğlu Belediyesi. (2015). *Faaliyet Raporu*. Beyoğlu Belediyesi web sitesinden erişilen adres: <http://www.beyoglu.bel.tr/beyoglu-belediyesi/detay/2017-Yili-faaliyet-Raporu/362/6719/0>
- Beyoğlu Belediyesi. (2016). *Faaliyet Raporu*. Beyoğlu Belediyesi web sitesinden erişilen adres: <http://www.beyoglu.bel.tr/beyoglu-belediyesi/detay/2017-Yili-faaliyet-Raporu/362/6719/0>
- Bulut, S. (2010). *Türkiye’de Aktif İstihdam Politikası Aracı Olarak Düzenlenen İşgücü Eğitim Kurslarının İstihdam Açısından Belirleyiciliği*. (Yüksek Lisans Tezi). Ulusal Tez Merkezi veri tabanından erişildi (Erişim No: 277230).
- Caner C. ve Ünal F. Yerel Yönetimler ve Sosyal Politika(lar), sosyal Belediyecilik. *Üçüncü Sektör Sosyal Ekonomi Dergisi*, 49, 2, 31-49.
- Coşkun, R. , Altunışık, R. ve Yıldırım, E. (2017). Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri-SPSS Uygulamalı. Sakarya, sakarya Kitabevi.
- Çağdaş, T. (2011). Türkiye’de Yerel Yönetimlerde İdari Özerklik. *Marmara Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, 1, 391-416.
- Çatalca Belediyesi. (2016). *Faaliyet Raporu*. Çatalca Belediyesi web sitesinden erişilen adres: http://www.catalca.bel.tr/download/2016_faaliyet_rapor.pdf

- Demirci, S. (2011). *Türkiye’de İstihdam Aracılık Hizmetlerinde Özel İstihdam Bürolarının Rolü*. (Yüksek Lisans Tezi). Ulusal Tez Merkezi veri tabanından erişildi (Erişim No: 280187).
- Erdem, H. F. (1993). İbni Haldun’un Devlet Görüşü. *Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 6, 157-179.
- Ersöz, Y. H. (2004). Sosyal Politika Perspektifinden Yerel Yönetimler (İngiltere, İsveç ve Türkiye Örneği). İstanbul: Filiz Kitabevi.
- Esenyurt Belediyesi, Haberler. 11.05.2018 tarihinde <http://www.esenyurt.bel.tr/icerik/70/1152/esbim-gunde-150-kisiyi-istihdam-ediyor.aspx> adresinden alınmıştır.
- Esenyurt Belediyesi. (2015). *Faaliyet Raporu*. Esenyurt Belediyesi web sitesinden erişilen adres: https://www.esenyurt.bel.tr/isDosyalar/uploads/files/2015_YILI_FAALIYET_RAPORU.pdf
- Eyüp Belediyesi (2014). *Faaliyet Raporu*. Eyüp Belediyesi web sitesinden erişilen adres: <https://www.eyupsultan.bel.tr/tr/main/pages/plan-program-ve-raporlar/728>
- Eyüp Belediyesi (2015). *Faaliyet Raporu*. Eyüp Belediyesi web sitesinden erişilen adres: <https://www.eyupsultan.bel.tr/tr/main/pages/plan-program-ve-raporlar/728>
- Eyüp Belediyesi (2016). *Faaliyet Raporu*. Eyüp Belediyesi web sitesinden erişilen adres: <https://www.eyupsultan.bel.tr/tr/main/pages/plan-program-ve-raporlar/728>
- Güler T. & Yılmaztürk A. (2017). Sosyal Devlet Anlayışının Yerel Karşılığı, sosyal Belediyecilik ve Temel Sorunları. *Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi*, 6, 1, 4-10.
- İstanbul Büyükşehir Belediyesi. (2012). *Faaliyet Raporu*. İstanbul Büyükşehir Belediyesi web adresinden erişilen adres: <https://www.ibb-istanbul/SitePage/Index/176>
- İstanbul Büyükşehir Belediyesi. (2013). *Faaliyet Raporu*. İstanbul Büyükşehir Belediyesi web adresinden erişilen adres: <https://www.ibb-istanbul/SitePage/Index/176>
- İstanbul Büyükşehir Belediyesi. (2014). *Faaliyet Raporu*. İstanbul Büyükşehir Belediyesi web adresinden erişilen adres: <https://www.ibb-istanbul/SitePage/Index/176>

- İstanbul Büyükşehir Belediyesi. (2015). *Faaliyet Raporu*. İstanbul Büyükşehir Belediyesi web adresinden erişilen adres: <https://www.ibb-istanbul/SitePage/Index/176>
- İstanbul Büyükşehir Belediyesi. (2016). *Faaliyet Raporu*. İstanbul Büyükşehir Belediyesi web adresinden erişilen adres: <https://www.ibb-istanbul/SitePage/Index/176>
- Kağıthane Belediyesi, Haberler. 19.05.2018 tarihinde http://www.kagithane.istanbul/kagithane_hakkinda/detail/Engelliler-Merkezi/39/198/202_adresinden_alinmistir.
- Karasar, N. (2005). Bilimsel araştırma yöntemi(Kavramlar, İlkeler ve Teknikler), Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Kaya, S. F. (2013). *Türkiye’de Yerel Yönetim Politikaları ve Mevcut Bazı Siyasi Partilerin Yerel Yönetim Yaklaşımları*. (Yüksek Lisans Tezi). Ulusal Tez Merkezi veri tabanından erişildi (Erişim No: 331151).
- Koçak, O. , Arslan, H. ve Eti, S. (2017). Belediyelerde Sosyal Politika Uygulamaları ve Pendik Belediyesi Örneği. *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 7, 12, 119-144.
- Koçak, O. ve Tiryaki D. (2010). Türkiye’de Belediyelerde Sosyal Politika Uygulamaları ve Eskişehir Örneği. *Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8, 3, 213-234.
- Koçak O. ve Kavi E. (2014). Sosyal Politika Aktörü Olarak Sosyal Girişimci Belediyecilik. *Hak-İş Uluslar arası Emek ve Toplum Dergisi*, 3, 3, 26-49.
- Küçükçekmece Belediyesi. (2013). *Faaliyet Raporu*. Küçükçekmece Belediyesi web sitesinden erişilen adres: <http://kucukcekmece.istanbul/icerikler/yayinlarimiz/faaliyet-raporlari/1946>
- Küçükçekmece Belediyesi. (2014). *Faaliyet Raporu*. Küçükçekmece Belediyesi web sitesinden erişilen adres: <http://kucukcekmece.istanbul/icerikler/yayinlarimiz/faaliyet-raporlari/1946>
- Maltepe Belediyesi, Haberler. 19.05.2018 tarihinde <http://www.maltepe.bel.tr/guncel/haberler/180-kadina-girisimcilik-mutfagi-sertifikasi> adresinden alınmıştır.
- Pendik Belediyesi. (2012). *Faaliyet Raporu*. Pendik Belediyesi web sitesinden erişilen adres: <https://www.pendik.bel.tr/sayfa/detay/faaliyet-raporu>

- Pendik Belediyesi. (2013). *Faaliyet Raporu*. Pendik Belediyesi web sitesinden erişilen adres: <https://www.pendik.bel.tr/sayfa/detay/-faaliyet-raporu>
- Pendik Belediyesi. (2014). *Faaliyet Raporu*. Pendik Belediyesi web sitesinden erişilen adres: <https://www.pendik.bel.tr/sayfa/detay/-faaliyet-raporu>
- Pendik Belediyesi. (2015). *Faaliyet Raporu*. Pendik Belediyesi web sitesinden erişilen adres: <https://www.pendik.bel.tr/sayfa/detay/-faaliyet-raporu>.
- Pendik Belediyesi. (2016). *Faaliyet Raporu*. Pendik Belediyesi web sitesinden erişilen adres: <https://www.pendik.bel.tr/sayfa/detay/-faaliyet-raporu>
- Sancaktepe Belediyesi. (2014). *Faaliyet Raporu*. Sancaktepe Belediyesi web sitesinden erişilen adres: <http://www.sancaktepe.istanbul/tr/strateji-gelistirme-mudurlugu-raporlar>.
- Sancaktepe Belediyesi. (2016). *Faaliyet Raporu*. Sancaktepe Belediyesi web sitesinden erişilen adres: <http://www.sancaktepe.istanbul/tr/strateji-gelistirme-mudurlugu-raporlar>.
- Sarıyer Belediyesi. (2012). *Faaliyet Raporu*. Sarıyer Belediyesi web sitesinden erişilen adres: <http://www.sariyer.bel.tr/sayfalar/731/faaliyet-raporlari.aspx>
- Sarıyer Belediyesi. (2013). *Faaliyet Raporu*. Sarıyer Belediyesi web sitesinden erişilen adres: <http://www.sariyer.bel.tr/sayfalar/731/faaliyet-raporlari.aspx>
- Sarıyer Belediyesi. (2014). *Faaliyet Raporu*. Sarıyer Belediyesi web sitesinden erişilen adres: <http://www.sariyer.bel.tr/sayfalar/731/faaliyet-raporlari.aspx>
- Sarıyer Belediyesi. (2015). *Faaliyet Raporu*. Sarıyer Belediyesi web sitesinden erişilen adres: <http://www.sariyer.bel.tr/sayfalar/731/faaliyet-raporlari.aspx>
- Sarıyer Belediyesi. (2016). *Faaliyet Raporu*. Sarıyer Belediyesi web sitesinden erişilen adres: <http://www.sariyer.bel.tr/sayfalar/731/faaliyet-raporlari.aspx>
- Silivri Belediyesi. (2016). *Faaliyet Raporu*. Silivri Belediyesi web sitesinden alınan adres: <https://www.silivri.bel.tr/uploads/files/2016-faaliyet-raporu-web.pdf>.

- Sultanbeyli Belediyesi. (2012). *Faaliyet Raporu*. Sultanbeyli Belediyesi web sitesinden erişilen adres: <http://www.sultanbeyli.istanbul/duyurular/raporlar-ve-planlar>
- Sultanbeyli Belediyesi. (2015). *Faaliyet Raporu*. Sultanbeyli Belediyesi web sitesinden erişilen adres: <http://www.sultanbeyli.istanbul/duyurular/raporlar-ve-planlar>
- Sultangazi Belediyesi. (2012). *Faaliyet Raporu*. Sultangazi Belediyesi web sitesinden erişilen adres: <https://www.sultangazi.bel.tr/tr/faaliyet-raporu>
- Sultangazi Belediyesi. (2014). *Faaliyet Raporu*. Sultangazi Belediyesi web sitesinden erişilen adres: <https://www.sultangazi.bel.tr/tr/faaliyet-raporu>
- Sultangazi Belediyesi. (2016). *Faaliyet Raporu*. Sultangazi Belediyesi web sitesinden erişilen adres: <https://www.sultangazi.bel.tr/tr/faaliyet-raporu>
- Şahin, Ç. (2017). Bilimsel Araştırma Yöntemleri. Remzi Y. Kıncal(Ed), *Veri Toplama Teknikleri içinde*(s.125-182). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Şişli Belediyesi, Haberler. 19.05.2018 tarihinde <https://www.sisli.bel.tr/icerik/toplum-merkezleri-kayitlari-basladi> adresinden alınmıştır.
- Toplumsal Gelişim Merkezi Eğitim ve Sosyal Dayanışma Derneği, Projeler. Bir Umud Bir Ufuk. 28.04.2018 tarihinde <http://www.togemder.org.tr/bir-umut-bir-ufuk-projesi> adresinden alınmıştır.
- Toprak D. ve Şataf C. (2009). Türkiye’de Yerel Yönetimler Reformu Çerçevesinde Sosyal Belediyecilik Yaklaşımı. *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, 1, 1, 11-24.
- Tuzla Belediyesi. (2013). *Faaliyet Raporu*. Tuzla Belediyesi web sitesinden erişilen adres: <https://www.tuzla.bel.tr/icerik/188/1224/faaliyet-raporlari.aspx>
- Tuzla Belediyesi. (2016). *Faaliyet Raporu*. Tuzla Belediyesi web sitesinden erişilen adres: <https://www.tuzla.bel.tr/icerik/188/1224/faaliyet-raporlari.aspx>
- Üsküdar Belediyesi, Haberler. 12.05.2018 tarihinde <https://www.uskudar.bel.tr/tr/main/news/uskudar-belediyesi-istihdama-katki-icin-kariy/1186> adresinden alınmıştır.

Üsküdar Belediyesi, Haberler. 12.05.2018 tarihinde <https://www.uskudar.bel.tr/tr/main/news/deger-sensin-projesi-uskudara-deger-kazandird/1040> adresinden alınmıştır.

Üsküdar Belediyesi, Haberler. 12.05.2018 tarihinde <https://www.uskudar.bel.tr/tr/main/news/istihdamda-usim-modeli/782> adresinden alınmıştır.

Yılmaz, H. (2014). *Yerel Yönetimler Arası İşbirliğine Örgütlü Bir Rol- Model: Yerel Yönetim Birlikleri*. (Yüksek Lisans Tezi). Ulusal Tez Merkezi veri tabanından erişildi (Erişim No: 361771).

Zeytinburnu Belediyesi. (2013). *Faaliyet Raporu*. Zeytinburnu Belediyesi web sitesinden erişilen adres: <http://www.zeytinburnu.istanbul/Bilgi-Hizmetleri/Belediye-Yayinlari/Tanitici-Yayinlar/Faaliyet-Raporlari>

Zeytinburnu Belediyesi. (2014). *Faaliyet Raporu*. Zeytinburnu Belediyesi web sitesinden erişilen adres: <http://www.zeytinburnu.istanbul/Bilgi-Hizmetleri/Belediye-Yayinlari/Tanitici-Yayinlar/Faaliyet-Raporlari>

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Solmaz, U. (2018). Belediyelerin istihdam odaklı sosyal hizmet uygulamaları. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 9(16), 1212-1253. DOI: 10.26466/opus.450605

Tüketicilerin Seyahat Acentaları Web Tabanlı Uygulamalarını Etik Yönden Değerlendirmeleri

DOI: 10.26466/opus.467857

*

Kenan Güllü* - Didem Aşar**

*Doç. Dr., Erciyes Üniversitesi, Turizm Fakültesi, Melikgazi / Kayseri / Türkiye

E-Posta: kgullu@erciyes.edu.tr

ORCID: [0000-0002-8604-8798](https://orcid.org/0000-0002-8604-8798)

**Doktorant, Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Turizm İş. ABD Kayseri/Türkiye

E-Posta: didem_asar@hotmail.com

ORCID: [0000-0002-0138-227X](https://orcid.org/0000-0002-0138-227X)

Öz

Son yıllarda, internet kullanımının hızla artması, turizm endüstrisinde faaliyet gösteren geleneksel seyahat acentalarının internet temelli iş süreçlerini kullanmaya başlamasını sağlamıştır. Bu durumla birlikte tüketicilerin; gizlilik ve güvenilirlik gibi, sanal alışveriş aktivitelerini etkileyici rol oynayan etik sorunlar yaşamaları kaçınılmaz olmuştur. Dolayısıyla, sanal pazarlama kararlarında etik ilkeler göz önünde bulundurulmalıdır, çünkü etik dışı davranışlarda bulunan kurumlar hızlı bir şekilde müşteri kaybetmektedir. Literatürde, e-ticaret etiği ile ilgili birçok çalışma yapılmış olmasına karşın, turizm sektörü ve seyahat acentalarında sanal pazarlama etiğine yönelik tüketicilerin algısı hakkında yapılmış çok az sayıda çalışma bulunmaktadır. Bu çalışmanın amacı; web tabanlı pazarlama yapan seyahat acentalarına karşı müşterilerin etik algılarını araştırarak literatüre ve sektöre katkıda bulunmaktır. Çalışmada veriler anket yöntemi kullanılarak Kayseri’de yaşayan 400 katılımcıdan toplanmıştır. Buna göre, halkın seyahat acentalarının web tabanlı pazarlama yöntemlerine karşı etik algısının düşük olduğu, satın alma davranışı sırasında bu sitelere karşı hem şüphe ve güvensizlikle yaklaşıldığı hem de etik dışı durumları yorumlamada zorlandığı sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Seyahat Acentaları, Etik Algı, Web Uygulamaları, Kayseri

The Ethical Evaluation of Web Based Applications of Travel Agencies By Consumers

*

Abstract

In the last years, as the total number of internet using has increased rapidly, internet based business processes have been introduced by conventionally operated travel agency of tourism industries. With this situation, consumers; such as privacy, and transaction security, virtual shopping activities have been inevitable to live ethical problems that play an impressive role. Therefore, ethical considerations should be involved in marketing decisions of e-tailers, since unethical organizations lose their customers promptly. Although many researchers have focused on e-commerce ethics, there are a few studies on the perception of consumers towards virtual shopping ethics in tourism sector and travel agencies. The aim of this study is to make contribution to the current literature by investigating the customers' perceptions of ethical issues related to travel agencies those engaged in web-based marketing. In this study using a questionnaire, 400 Kayseri residents were surveyed. Accordingly, it is low ethical perception against web-based marketing methods that people's travel agencies, as well as unethical situations both suspicion and the distrust approach to these sites during the purchasing behavior has been concluded had difficulty in interpretation.

Keywords: Travel Agents, Ethic Perception, Web Applications, Kayseri

Giriş

Dünyada her geçen gün artan internet kullanımı ve bununla birlikte internet üzerinden sağlanan hizmetlerdeki artış turizm sektörüne de yansımıştır. Sosyo-kültürel ve iktisadi etkileri nedeniyle ülke ekonomisindeki önemi her an daha fazla hissedilen internetin, turizmin daha hızlı, yaygın ve etkin pazarlanmasını sağlamak için kullanılması kaçınılmaz hale gelmiştir. Bu gelişme ile birlikte tüketicilerin ürün alımlarında bu yeni pazarlama yolunu kullandıkları görülmektedir.

İnternet üzerinden yapılan ticarete ilişkin en yaygın endişe, güvenlidir. Diğer bir ifadeyle internet'te güvenilir finansal işlemlerin yapılıp, yapılamayacağıdır (Tan, 1999: 3). Bununla birlikte yaşanan problemlerden bazıları da, tüketicilerin kandırılma kaygıları, özel bilgilerinin gizliliğinin korunamayacağı endişesi, ürünü görmeden ödemenin yapılması ve garanti hizmetleri gibi konular da tüketiciler üzerinde korku yaratmaktadır (Akkılıç, 2004: 4). Buna rağmen hem tüketiciler hem de işletmeler bu pazarlama aracından vazgeçmemektedirler. Bu nedenle seyahat acentalarının kullandıkları web tabanlı pazarlama uygulamalarının incelenmesi ve bu uygulamaların etik açıdan da değerlendirilmesi gereklilik arz etmektedir.

Günümüz dünyası "teknoloji çağı" olarak adlandırılmaktadır. Bu çalışmada ise teknolojinin; ilk olarak bir hizmet sektörü olan turizmin en önemli araçlarından olan (a) seyahat acentalarının pazarlama faaliyetlerinin artık olmazsa olmaz aracı haline gelen "internet" ile iş birliği yapmasının amacı ve önemi vurgulanmaktadır. Sonrasında ise, (b) seyahat acentalarında internet kullanımının etik açıdan değerlendirilmesi konusuna değinilmektedir. Bu kapsamda bu çalışmada (c) seyahat acentalarında uygulanan web tabanlı pazarlamanın etik boyutunun yerel halk tarafından nasıl algılandığı tespit edilerek, pazarlama karmaşırsurlarına göre değerlendirilecektir.

Araştırmanın sonunda elde edilen sonuçların ve bu sonuçlara dayalı olarak ortaya konan önerilerin, turizm sektörü ile uğraşan ve bu sektörün gelişmesi için çalışan kişilere, politikacılara ve bu konuyla ilgili çalışma yapan akademisyen veya araştırmacılara fayda sağlaması hedeflendiğinden dolayı bu araştırmanın önemli olduğu düşünülmektedir.

Araştırmanın Amacı ve Önemi

İnternet giderek yaygınlaşmakta ve hayatın her alanına girerek insanlara yeni fırsatlar sunmaktadır. Ancak internetin sunduğu bu fırsatlar her zaman iyi yönde kullanılmamaktadır. Kötü niyetli insanların varlığı bu ortamın ihlal edilmesine ve farklı amaçlar için kullanılmasına neden olmaktadır. İnternetin bu şekilde kullanımı bazı etik kaygıları da beraberinde getirmiştir.

Web tabanlı satış gerçekleştiren bütün işletmelerin etik konusuna ayrıca duyarlı davranmaları tüketici algısını önemli ve olumlu ölçüde etkilemektedir. Özellikle seyahat acentalarında olduğu gibi satılan ürünün soyut olması tüketici algısının ne kadar önemli olduğunun altını çizen konulardandır. Bu çalışmada web tabanlı pazarlama yapan seyahat acentalarının ürünlerini satın alan bireylerin pazarlama etiği yönünden tüketici algısının değerlendirilmesi ve bu algının net bir şekilde ifade edilmesi planlanmıştır. Elde edilen verilerin hem sektöre hem de literatüre katkı sağlaması hedeflenmiştir. Bu doğrultuda araştırmanın amacı, web tabanlı pazarlama yapan seyahat acentelerine yönelik tüketicilerin etik algısını, pazarlamanın temel bileşenlerine göre incelemektir. Web tabanlı pazarlama yapan seyahat acentelerinin etik davranışları; ürün, fiyat, tutundurma ve dağıtım etiği olarak dört boyuttan meydana gelmektedir.

Araştırmanın Yöntemi

Araştırmanın verileri yüz yüze anket yöntemi ile toplanmıştır. Kolayda örnekleme yöntemi ile Kayseri'nin üç merkez ilçesinde (Kocasinan, Melikgazi, Talas) ikamet eden yerel halka yüz yüze uygulanan anket formları ile ulaşılmıştır.

Araştırmanın Veri Toplama Aracı ve Veri Toplama Tekniği

Veri toplamada kullanılan anket formu Ören (2017) tarafından geliştirilen anket formundaki ölçek maddelerinden yararlanılarak geliştirilmiştir. Söz konusu ölçek Ören'in çalışmasında uygulamış

olduğu faktör analizi sonucunda pazarlama etiğinin pazarlama kar-
masının dört unsuru olan “Ürün”, “Fiyat”, “Dağıtım” ve “Tutundurma”
faktörlerinden oluştuğu tespit edilmiştir. Bu çalışma da bu alt boyut-
lardan yararlanılarak hazırlanmış ve çalışmanın amacı doğrultusunda
uyarlanmıştır.

Araştırma aracı olarak kullanılan anket formu, açıklayıcı bir önyazı ve
2 bölümden oluşmaktadır. Önyazı da, çalışma hakkında kısa bilgiler
verilerek formu cevaplayacak olan kişilere açıklama yapılmıştır.

Veri toplama amacıyla oluşturulan anketin birinci bölümünde,
katılımcıların (seyahat acentalarından hizmet satın alan tüketicilerin)
demografik özelliklerine (cinsiyet, yaş, öğrenim durumu, gelir düzeyi,
seyahat acentalarını kullanım sıklığı ve kullanım amacı, seyahat acentası
hizmetini nereden satın alındığı, tercih nedenleri) yönelik sorular yer
almaktadır. Anketin ikinci bölümünde ise, web tabanlı pazarlama yapan
seyahat acentalarının etik uygulamalarına yönelik, katılımcıların değer-
lendirme yapabileceği 16 tane kapalı uçlu soruya yer verilmiştir. Tüketi-
cilerin etik algısını belirlemeye yönelik oluşturulan anket formu 5’li Lik-
ert tipi ölçek (1=kesinlikle katılmıyorum, 2=katılmıyorum, 3=kararsızım,
4=katılıyorum, 5=kesinlikle katılıyorum) ile hazırlanmıştır.

Araştırmanın Evren ve Örneklem Seçimi

Araştırmanın evrenini Kayseri ilinde şehir merkezinde ikamet eden ve
seyahat acentalarının web tabanlı pazarlama uygulamalarını kullanan
tüketiciler oluşturmaktadır. Kolayda örnekleme yöntemi ile belirlenen
Kayseri’nin üç merkez ilçesinde (Kocasinan, Melikgazi, Talas) ikamet
eden tüketicilere yüz yüze anket uygulanmıştır. Konumu ve yakınlığı
itibarı ile Kayseri’nin şehir merkezini ifade ettiği varsayılarak bu üç ilçe
araştırma alanı olarak seçilmiştir. Örneklem yöntemi olarak Kolayda
örneklemin seçilmesinde pilot çalışmalar için ideal olması, yaygın
kullanılan bir teknik olması, ankete cevap veren herkesin örneğe dâhil
edilmesi ve en ucuz yoldan yüksek bir örnek kütle oluşturulabilmesi vb.
üstünlükleri göz önünde bulundurulmuştur (Altunışık ve diğ., 2015,
142).

Türkiye İstatistik Kurumu’nun adrese dayalı nüfus kayıt sistemi 2015
yılıının verilerine göre Kayseri ilinin toplam nüfusu 1.341.056 kişi olmak-

la birlikte Melikgazi ilçesi, 548 bin 23 kişi ile en çok nüfusa sahip ilçe olmuştur. Bunu sırasıyla 388 bin 364 kişi ile Kocasinan, 137 bin 933 kişiyle Talas ilçeleri takip etmiştir (TUİK, 2016). Evren içerisinde örneklem büyüklüğü $\pm 0,05$ örneklem hatası ile 384 olarak belirlenmiştir.

Araştırmanın Hipotezleri

Web tabanlı pazarlama yapan seyahat acentalarına yönelik müşterilerin etik algısını değerlendirmek amacıyla uygulaması gerçekleştirilen ve sonucunda konuyla ilgili ulaşılan verilere ürün, tutundurma, fiyat ve dağıtım alt boyutlarında yapılan analizler sonucunda elde edilen hipotezler aşağıda sunulmaktadır.

Tüketicilerin etik algılarının demografik özellikleri itibarı ile farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla H₁ hipotezi, tüketicilerin etik algılarının ürün tercihleri itibarı ile farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla da H₂ hipotezi, tüketicilerin etik algılarının web tabanlı uygulama kolaylığı itibarı ile farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla H₃ hipotezi, ve tüketicilerin etik algılarının web tabanlı pazarlamada etik problemle karşılaşma durumları itibarı ile farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla H₄ hipotezi geliştirilerek test edilmiştir.

- **H₁:** Katılımcıların web tabanlı pazarlamaya yönelik etik algılarında cinsiyetlerine göre anlamlı bir farklılık vardır.
- **H₀:** Katılımcıların web tabanlı pazarlamaya yönelik etik algılarında cinsiyetlerine göre anlamlı bir farklılık yoktur.
- **H_{1.1}:** Katılımcıların web tabanlı pazarlamaya yönelik etik algılarında cinsiyetlerine göre anlamlı bir farklılık vardır.
- **H₂:** Katılımcıların web tabanlı pazarlamaya yönelik etik algılarında ürün seçimine göre aralarında anlamlı bir farklılık vardır.
- **H₀:** Katılımcıların web tabanlı pazarlamaya yönelik etik algılarında otel seçimine göre aralarında anlamlı bir farklılık yoktur.
- **H_{2.1}:** Katılımcıların web tabanlı pazarlamaya yönelik etik algılarında otel seçimine göre aralarında anlamlı bir farklılık vardır.

- **H₀**: Katılımcıların web tabanlı pazarlamaya yönelik etik algularında uçak seçimine göre aralarında anlamlı bir farklılık yoktur.
- **H_{2.2}**: Katılımcıların web tabanlı pazarlamaya yönelik etik algularında uçak seçimine göre aralarında anlamlı bir farklılık vardır.
- **H₀**: Katılımcıların web tabanlı pazarlamaya yönelik etik algularında araç seçimine göre aralarında anlamlı bir farklılık yoktur.
- **H_{2.3}**: Katılımcıların web tabanlı pazarlamaya yönelik etik algularında araç seçimine göre aralarında anlamlı bir farklılık vardır.
- **H₃**: Katılımcıların web tabanlı pazarlamaya yönelik etik algularında uygulamayı kolaylık nedeniyle kullanma durumuna göre aralarında anlamlı bir farklılık vardır.
- **H₀**: Katılımcıların web tabanlı pazarlamaya yönelik etik algularında uygulamayı kolaylık nedeniyle kullanma durumuna göre aralarında anlamlı bir farklılık yoktur.
- **H_{3.1}**: Katılımcıların web tabanlı pazarlamaya yönelik etik algularında kolaylık nedeniyle kullanma durumuna göre aralarında anlamlı bir farklılık vardır.
- **H₄**: Katılımcıların web tabanlı pazarlamaya yönelik etik algularında etik bir problemle karşılaşma durumuna göre anlamlı bir farklılık vardır.
- **H₀**: Katılımcıların web tabanlı pazarlamada etik bir problemle karşılaşma durumuna göre anlamlı bir farklılık yoktur.
- **H_{4.1}**: Katılımcıların web tabanlı pazarlamada etik bir problemle karşılaşma durumuna göre anlamlı bir farklılık vardır.

Verilerin Güvenirliği

Araştırmada kullanılan ölçeğin geçerliliğini test etmek üzere Kayseri merkezde ikamet eden ve seyahat acentalarının web tabanlı pazarlama uygulamalarını kullanan 100 kişi ile yüz yüze bir pilot uygulama gerçekleştirilmiştir. Pilot uygulama sonucunda katılımcıların ölçekte yer alan ifadeleri anlayıp anlamadıkları ve anketi cevaplarırken herhangi bir

sorun ile karşılaşp karşılaşmadıkları analiz edilmiştir. Ayrıca katılımcıların anket formunu cevaplama sürelerine bakılmıştır. Ortalama bir anket formunun 7-10 dakika arasında doldurulduğu görülmüş ve süre hesaplaması bu doğrultuda yapılmıştır. Pilot çalışma sonucunda ankette gerekli düzenlemeler yapılarak ankete son hali verilmiştir. Araştırmada kullanılan ölçeğin yapı geçerliliğini ve güvenilirliğini ortaya koyabilmek amacıyla ise söz konusu ölçeğin *Cronbach's Alpha* katsayıları hesaplanmıştır. Ölçekteki değişkenlerin *Cronbach's Alpha* değerlerinin bir tanesinin 0,60'ın üzerinde diğerlerinin ise 0,80'in üzerinde olduğu görülmektedir. Literatüre göre Alpha değerinin $0,60 \leq \alpha \leq 0,80$ olması ölçeğin oldukça güvenilir olduğunu ve $0,80 \leq \alpha < 1,00$ olması ise ölçek yüksek derecede güvenilir olduğunu göstermektedir (Kalaycı, 2014: 405).

Verilerin Dağılımı

Çalışmanın bulgularının analizinde parametrik testlerin mi yoksa parametrik olmayan testlerin mi yapılması gerektiğini belirlemek için normal dağılım analizi yapılmıştır. Kolmogorov Smirnov Testi oldukça hassas bir test olup, bu test sonuçlarını normale yakın olarak bulabilmek oldukça zordur. Likert tipi ölçeğin parametrik olmayan veri sağlaması (Karamustafa ve Biçkes, 2003: 94) bu sonuca neden olarak gösterilebilir.

Tablo 1. Dağılımın Normalliğini Denetlemek Amacı ile Yapılan Tek Örnek Kolmogorov-Smirnov Testi Sonuçları

	Ürün	Tutun- durma	Fiyat	Dağıtım	Genel	
n	393	393	393	393	393	
Normal Parametreler ^{a,b} X	13,2952	6,3613	10,7048	10,9796	41,3410	
Ss.	2,36997	1,81314	1,53011	2,92065	6,76544	
En Uç Farklılıklar	Tam	,145	,251	,174	,173	,095
Pozitif		,145	,233	,128	,173	,095
Negatif		-,130	-,251	-,174	-,113	-,060
K-Smirnov Z		,145	,251	,174	,173	,095
p (iki kuyruklu)		,000 ^c	,000 ^c	,000 ^c	,000 ^c	,000 ^c

Bu nedenle veri sayısının normal dağılım için yeterli olması halinde, merkezi limit teoremine göre dağılımın normal olduğu varsayılarak parametrik analizler yapılabilir. Bunu yanı sıra normalliği analiz edilmek istenen veri setinin çarpıklık (*Skewness*) ve basıklık (*Kurtosis*) katsayılarına bakılarak da normallik konusunda bilgi sağlanabilir (Can, 2013: 84).

Değişkenlerin her birine ilişkin yapılan Kolmogorov Simirnov Testi sonuçlarına göre değişkenlerin normal dağılıma sahip olmadığı görülmektedir. Ancak değişkenlere ilişkin mod, medyan ve ortalama değerleri ile bu değişkenlere ait grafikler dağılımın normale yakın kabul edilebileceğini göstermektedir.

Tablo 2. İstatistikler

	Ürün	Tutun durma	Fiyat	Dağıtım	Genel
n Geçerli	393	393	393	393	393
Kayıp	0	0	0	0	0
X	13,2952	6,3613	10,7048	10,9796	41,3410
Medyan	13,0000	6,0000	11,0000	10,0000	41,0000
Mod	12,00	6,00	11,00	10,00	41,00
Çarpıklık	,411	,023	-,362	,499	,215
Çarpıklık Hatası	,123	,123	,123	,123	,123
Basıklık	,151	,232	1,794	,006	,220
Basıklık Hatası	,246	,246	,246	,246	,246

Tablo 2 incelendiğinde ürün değişkenine ilişkin mod (12,00), medyan (13, 00) ve ortalama (13,30) değerlerinin birbirine yakın olduğu görülmektedir. Bunun yanında çarpıklık basıklık değerleri de -1/+1 aralığında yer almaktadır. Bu bulgulara göre veriler normal dağılım göstermektedir.

Tutundurma değişkenine ilişkin mod (6, 00), medyan (163, 00) ve ortalama (6, 36) değerlerinin birbirine yakın olduğu görülmektedir. Bunun yanında çarpıklık basıklık değerleri de -1/+1 aralığında yer almaktadır. Bu bulgulara göre veriler normal dağılım göstermektedir.

Fiyat değişkenine ilişkin mod (11, 00), medyan (11, 00) ve ortalama (10,70) değerlerinin birbirine yakın olduğu görülmektedir. Bunun yanında çarpıklık değeri de -1/+1 aralığında yer almaktadır. Basıklık değeri

kısmen sivri olarak değerlendirilebilir. Bu bulgulara göre veriler normal dağılım göstermektedir.

Dağıtım değişkenine ilişkin mod (10,00), medyan (10,00) ve ortalama (10,98) değerlerinin birbirine yakın olduğu görülmektedir. Bunun yanında çarpıklık basıklık değerleri de -1/+1 aralığında yer almaktadır. Bu bulgulara göre veriler normal dağılım göstermektedir.

Genel dağılıma ilişkin mod (41,00), medyan (41,00) ve ortalama (41,34) değerlerinin birbirine yakın olduğu görülmektedir. Bunun yanında çarpıklık basıklık değerleri de -1/+1 aralığında yer almaktadır. Bu bulgulara göre veriler normal dağılım göstermektedir.

Araştırmanın Bulguları

Araştırmada elde edilen verilerin öncelikle demografik özelliklere ve seyahat acentelerinin web sayfalarını ziyaret etme, ürün tercih etme, satın alma vb. davranışlarına göre frekans ve yüzde oranlarını gösteren tablolar oluşturulmuş ve daha sonra da T testi uygulanmıştır.

Cinsiyetleri açısından ankete cevap verenlerin %56,0'ı kadın ve %44,0'ı erkeklerden oluşmaktadır. Ankete cevap veren kişilerin cinsiyetleri bakımından homojen bir kütle oluşturdukları görülmektedir.

Katılımcıların yaşları bakımından ise, %38,4'ünün 18-25 yaş aralığında, %42,7'sinin 26-35 yaş aralığında, %10,9'unun 36-45 yaş aralığında ve %7,9'unun 46 ve üzeri yaş aralığında oldukları görülmektedir. Tablo 10'dan anlaşılacağı üzere araştırmaya en fazla katılım sağlayan yaş aralıkları 26-35 ve 18-25 aralığındaki yaş gruplarıdır. Bu iki grup katılımcıların %81,1'lik kısmını oluşturmaktadır. Bu durum örneklem grubunun daha çok gençlerden oluştuğunu göstermektedir.

Eğitimleri bakımında ankete cevap veren katılımcılar incelendiğinde çoğunluğunu oluşturan grubun lisans mezunu olduğu görülmektedir. Tablo 15'de araştırmada yer alan katılımcıların 63 (%16,0)'ünün eğitim durumunun lise ve altı, 237 (%60,3)'ünün lisans, 93 (%23,7)'ünün lisansüstü olduğu görülmektedir. Bu durum genel olarak örneklem grubunun eğitim seviyesinin yüksek olduğunu göstermektedir.

Tablo 3. Araştırmada Yer Alan Katılımcıların Demografik Özelliklerine Göre Dağılımı

Cinsiyet	f	%
Kadın	220	56,0
Erkek	173	44,0
Yaş	f	%
25 yaşa kadar	151	38,4
26-35 yaş	168	42,7
36-45 yaş	43	10,9
46 yaş ve üzeri	31	7,9
Eğitim Durumu	f	%
Lise ve altı	63	16,0
Lisans	237	60,3
Lisansüstü	93	23,7
Gelir düzeyi	f	%
1000 TL'ye kadar	120	30,5
1001-2000 TL	98	24,9
2001-3000 TL	65	16,5
3001 TL ve üstü	110	28,0
Meslek	f	%
Öğrenci	125	31,8
Memur	117	29,8
İşçi	109	27,7
Çalışmıyor/Ev hanımı/Emekli	42	10,7
Toplam	393	100

Araştırmada yer alan katılımcıların 120 (%30,5)'ünün gelir düzeyinin 1000 TL'ye kadar, 98 (%24,9)'inin 1001-2000 TL, 65 (%16,5)'inin 2001-3000 TL, 110 (%28,0)'unun 3001 TL ve üstü olduğu görülmektedir. Katılımcıların yaş düzeyleri ve eğitim durumları tabloları incelendiğinde genç yaş grubunun ve eğitim durumunun yüksek olduğu görülmüştü. Bu durumun gelir düzeyine yansıdığı görülmektedir. Örneklem düzeyinin gençlerden oluşması gelir düzeyinde en yüksek oranın (%30,5) 1000 TL'ye kadar olmasına sebep olmakla birlikte eğitim düzeyinin yüksek olması da ikinci sırada olan (%28,0) 3001 TL ve üstü olmasını sağlamıştır.

Araştırmada yer alan katılımcıların 125 (%31,8)'ünün mesleğinin öğrenci, 117 (%29,8)'inin memur, 109 (%27,7)'inin işçi, 42 (%10,7)'unun çalışmıyor/ev hanımı/emekli olduğu görülmektedir. Araştırmaya en çok

katılım sağlayan grubu öğrenci ve memurlar oluştururken en az katılım çalışmayan/ev hanımı/emekliler grubu oluşturmaktadır.

Tablo 4. Araştırmada Yer Alan Katılımcıların Seyahat Acentelerinin Web Sitelerini Hangi Hizmetlerin Alım Amacı ve Nedenine Göre Dağılımı

Alınan Hizmetler	f	%
Otel	225	57,3
Tur	1	,3
Gemi	-	-
Uçak	190	48,3
Araç	96	24,4
Hizmet Alım Nedeni	f	%
Fiyat	43	10,9
Hizmet	1	,3
Kolaylık	350	89,1
Güvenirlilik	-	-

Tablo incelendiğinde araştırmada yer alan katılımcıların 225 (%57,3)'ünün otel seçimi, 1 (%3)'ünün tur seçimi, 190 (%48,3)'ünün uçak seçimi, 96 (%24,4)'ünün araç seçimi amacıyla web sitelerini kullandıkları görülmektedir. Tabloda görüldüğü gibi gemi tur seçimi yok denecek kadar az ve gemi seçimi hiç bulunmamaktadır.

Araştırmada yer alan katılımcıların 43 (%10,9)'unun fiyat uygunluğu, 1 (%3)'ünün hizmet, 350 (%89,1)'inin kolaylık nedeniyle web sitelerini kullandıkları görülmektedir. Tabloda görüldüğü gibi web sitelerindeki hizmetin ve güvenirliliğin uygun bulunmaması bu yöne etik algının düşük olduğunu göstermektedir.

Katılımcıların Web Tabanlı Pazarlamaya Yönelik Etik Algısının Cinsiyetlerine Göre Farklılaşma Durumu T-testi

Katılımcıların web tabanlı pazarlamaya yönelik etik algısının cinsiyetleri bakımından farklılık gösterip göstermediklerini belirlemek nedeniyle bağımsız gruplar için t testi analizi yapılmıştır.

H₀: Katılımcıların web tabanlı pazarlamaya yönelik etik algılarında cinsiyetlerine göre anlamlı bir farklılık yoktur.

H_{1.1}: Katılımcıların web tabanlı pazarlamaya yönelik etik algılarında cinsiyetlerine göre anlamlı bir farklılık vardır.

Yapılan incelemelere göre katılımcıların web tabanlı pazarlamaya yönelik etik algılarında cinsiyetlerine göre anlamlı bir farklılık bulunmamıştır. Bu sonuca göre, H_{1.1} hipotezi reddedilmiş ve algının cinsiyete göre değişmediği belirlenmiştir.

Katılımcıların Web Tabanlı Pazarlamaya Yönelik Etik Algısının Otel Seçiminde Web Tabanlı Pazarlama Kullanma Durumu T-Testi

Katılımcıların web tabanlı pazarlamaya yönelik etik algısının otel seçiminde web tabanlı pazarlama kullanma durumu bakımından farklılık gösterip göstermediklerini belirlemek nedeniyle bağımsız gruplar için t testi analizi yapılmıştır yapılmıştır. Yapılan analize ilişkin bulgular Tablo 5'te verilmiştir.

H₀: Katılımcıların web tabanlı pazarlamaya yönelik etik algılarında Otel seçimine göre aralarında anlamlı bir farklılık yoktur.

H_{2.1}: Katılımcıların web tabanlı pazarlamaya yönelik etik algılarında Otel seçimine göre aralarında anlamlı bir farklılık vardır.

Tablo 5 incelendiğinde ürün alt boyutunda otel seçiminde web tabanlı pazarlama kullanan katılımcıların ortalamasının 2,54, kullanmayan katılımcıların ortalamasının ise 2,81 oranında değer gösterdiği görülmektedir. Grupların almış oldukları puan ortalamaları arasındaki farkın anlamlı olup olmadığını test etmek nedeniyle hesaplanan t değeri ($t=-5,746$; $p<,05$) gruplardaki puan farkının ,05 düzeyinde anlamlılık gösterdiğini ifade etmektedir. Bu bulguya göre otel seçiminde web tabanlı pazarlama kullanan katılımcıların ürün konusundaki etik algıları kullanmayan katılımcılardan anlamlı düzeyde düşüktür.

Fiyat alt boyutunda otel seçiminde web tabanlı pazarlama kullanan katılımcıların ortalamasının 2,62, kullanmayan katılımcıların ortalamasının ise 2,74 olduğu görülmektedir. Grupların puan ortalamaları arasındaki farkın anlamlılığını test etmek amacıyla hesaplanan t değeri ($t=-3,209$; $p<,05$) grupların puan ortalamaları arasındaki farkın ,05 düzeyinde anlamlı olduğunu ifade etmektedir. Bu bulguya göre otel seçiminde web tabanlı pazarlama kullanan katılımcıların fiyat konusundaki etik algıları kullanmayan katılımcılardan anlamlı düzeyde düşüktür.

Tablo 5. Katılımcıların Web Tabanlı Pazarlamaya Yönelik Etik Algısının Otel Seçiminde Web Tabanlı Pazarlama Kullanma Durumuna Göre Farklılaşmasına İlişkin T Testi Sonuçları

Boyutlar	Otel Seçimi	n	X	Ss	t	p
Ürün	Evet	225	2,5448	2,31929	-5,746*	,000
	Hayır	168	2,8119	2,22318		
Fiyat	Evet	225	2,6233	1,51811	-3,209*	,001
	Hayır	168	2,7470	1,50444		
Dağıtım	Evet	225	2,5877	2,67534	-5,001*	,000
	Hayır	168	2,9553	3,02944		
Tutundurma	Evet	225	2,0148	1,88930	-4,089*	,000
	Hayır	168	2,2619	1,61632		
Genel	Evet	225	2,4758	6,59388	-6,125*	,000
	Hayır	168	2,7284	6,30178		

Dağıtım alt boyutunda otel seçiminde web tabanlı pazarlama kullanan katılımcıların ortalamasının 2,58, kullanmayan katılımcıların ortalamasının ise 2,95 olduğu görülmektedir. Grupların puan ortalamaları arasındaki farkın anlamlılığını test etmek amacıyla hesaplanan t değeri ($t=-5,001$; $p<,05$) grupların puan ortalamaları arasındaki farkın ,05 düzeyinde anlamlı olduğunu ifade etmektedir. Bu bulguya göre otel seçiminde web tabanlı pazarlama kullanan katılımcıların dağıtım konusundaki etik algıları kullanmayan katılımcılardan anlamlı düzeyde düşüktür.

Tutundurma alt boyutunda otel seçiminde web tabanlı pazarlama kullanan katılımcıların ortalamasının 2,01, kullanmayan katılımcıların ortalamasının ise 2,26 oranında değer gösterdiği görülmektedir. Grupların almış oldukları puan ortalamaları arasındaki farkın anlamlı olup olmadığını test etmek nedeniyle hesaplanan t değeri ($t=-4,089$; $p<,05$) grupların puan farkının ,05 düzeyinde anlamlılık gösterdiğini ifade etmektedir. Bu bulguya göre otel seçiminde web tabanlı pazarlama kullanan katılımcıların tutundurma konusundaki etik algıları kullanmayan katılımcılardan anlamlı düzeyde düşüktür.

Genel etik algısında otel seçiminde web tabanlı pazarlama kullanan katılımcıların ortalamasının 2,47, kullanmayan katılımcıların ortalamasının ise 2,72 olduğu görülmektedir. Grupların almış oldukları puan ortalamaları arasındaki farkın anlamlı olup olmadığını test etmek nedeniyle hesaplanan t değeri ($t=-6,125$; $p<,05$) grupların puan farkının

,05 düzeyinde anlamlılık gösterdiğini ifade etmektedir. Bu bulguya göre H_0 hipotezi reddedilmiştir, otel seçiminde web tabanlı pazarlama kullanan katılımcıların genel etik algıları kullanmayan katılımcılardan anlamlı düzeyde düşüktür.

Katılımcıların Web Tabanlı Pazarlamaya Yönelik Etik Algısının Uçak Seçiminde Web Tabanlı Pazarlama Kullanma Durumu T-Testi

Katılımcıların web tabanlı pazarlamaya yönelik etik algısının uçak seçiminde web tabanlı pazarlama kullanma durumuna göre farklılaşma durumunu ortaya koymak amacıyla bağımsız gruplar için t testi analizi yapılmıştır. Yapılan analize ilişkin bulgular Tablo 6'da verilmiştir.

H₀: Katılımcıların web tabanlı pazarlamaya yönelik etik algılarında uçak seçimine göre aralarında anlamlı bir farklılık yoktur.

H_{2.2}: Katılımcıların web tabanlı pazarlamaya yönelik etik algılarında uçak seçimine göre aralarında anlamlı bir farklılık vardır.

Tablo 6 incelendiğinde etik algısının tutundurma, fiyat, dağıtım alt boyutlarında ve genel etik algısında katılımcıların uçak seçiminde web tabanlı pazarlama kullanma durumuna göre anlamlı bir farklılık yoktur. Bu durumda H_{2.2} hipotezi kısmen reddedilmiştir.

Tablo 6. Katılımcıların Web Tabanlı Pazarlamaya Yönelik Etik Algısının Uçak Seçiminde Web Tabanlı Pazarlama Kullanma Durumuna Göre Farklılaşmasına İlişkin T Testi Sonuçları

Boyutlar	Uçak Seçimi	n	X	Ss	t	p
Ürün	Evet	190	2,6042	2,41897	-2,229*	,026
	Hayır	203	2,7103	2,29960		
Fiyat	Evet	190	2,6894	1,48157	,665	,507
	Hayır	203	2,6638	1,57622		
Dağıtım	Evet	190	2,7329	3,00978	-,315	,753
	Hayır	203	2,7561	2,84142		
Tutundurma	Evet	190	2,0684	2,01712	-1,642	,102
	Hayır	203	2,1691	1,59010		
Genel	Evet	190	2,5572	7,16497	-1,206	,229
	Hayır	203	2,1967	6,36091		

Ürün alt boyutunda uçak seçiminde web tabanlı pazarlama kullanan katılımcıların ortalamasının 2,60, kullanmayan katılımcıların ortalamasının ise 2,71 oranında değer gösterdiği görülmektedir. Grupların almış oldukları puan ortalamaları arasındaki farkın anlamlı olup olmadığını test etmek nedeniyle hesaplanan t değeri ($t=-2,229$; $p<,05$) grupların puan farkının ,05 düzeyinde anlamlılık gösterdiğini ifade etmektedir.

Bu bulguya göre uçak seçiminde web tabanlı pazarlama kullanan katılımcıların ürün konusundaki etik algıları kullanmayan katılımcılardan anlamlı düzeyde düşüktür.

Katılımcıların Web Tabanlı Pazarlamaya Yönelik Etik Algısının Araç Seçiminde Web Tabanlı Pazarlama Kullanma Durumu T-Testi

Katılımcıların web tabanlı pazarlamaya yönelik etik algısının araç seçiminde web tabanlı pazarlama kullanma durumuna göre farklılık gösterip göstermediğini belirlemek nedeniyle bağımsız gruplar için t testi analizi yapılmıştır. Yapılan analize yönelik erişilen bulgular Tablo 7'de verilmiştir.

H₀: Katılımcıların web tabanlı pazarlamaya yönelik etik algılarında araç seçimine göre aralarında anlamlı bir farklılık yoktur.

H_{2.3}: Katılımcıların web tabanlı pazarlamaya yönelik etik algılarında uçak seçimine göre aralarında anlamlı bir farklılık vardır.

Tablo 7 incelendiğinde etik algısının tutundurma, fiyat alt boyutlarında katılımcıların araç seçiminde web tabanlı pazarlama kullanma durumuna göre anlamlı bir farklılık yoktur. Bu durumda H_{2.3} hipotezi kısmen reddedilmiştir.

Ürün alt boyutunda araç seçiminde web tabanlı pazarlama kullanan katılımcıların ortalamasının 2,80, kullanmayan katılımcıların ortalamasının ise 2,61 olduğu görülmektedir. Grupların puan ortalamaları arasındaki farkın anlamlılığını test etmek amacıyla hesaplanan t değeri ($t=3,552$; $p<,05$) grupların puan ortalamaları arasındaki farkın ,05 düzeyinde anlamlı olduğunu ifade etmektedir. Bu bulguya göre araç seçiminde web tabanlı pazarlama kullanan katılımcıların ürün konusundaki etik algıları kullanmayan katılımcılardan anlamlı düzeyde yüksektir.

Tablo 7. Katılımcıların Web Tabanlı Pazarlamaya Yönelik Etik Algısının Araç Seçiminde Web Tabanlı Pazarlama Kullanma Durumuna Göre Farklılaşmasına İlişkin T Testi Sonuçları

Boyutlar	Araç Seçimi	n	X	Ss	t	p
Ürün	Evet	96	2,8062	2,05940	3,552*	,000
	Hayır	297	2,6114	2,41758		
Fiyat	Evet	96	2,7161	1,69594	1,177	,240
	Hayır	297	2,6633	1,47190		
Dağıtım	Evet	96	2,9036	2,90687	2,466*	,014
	Hayır	297	2,6936	2,90031		
Tutundurma	Evet	96	2,1944	1,36626	1,642	,102
	Hayır	297	2,0965	1,93221		
Genel	Evet	96	2,6933	5,98784	2,949*	,003
	Hayır	297	2,5484	6,91304		

Dağıtım alt boyutunda araç seçiminde web tabanlı pazarlama kullanan katılımcıların ortalamasının 2,90, kullanmayan katılımcıların ortalamasının ise 2,69 olduğu görülmektedir. Grupların puan ortalamaları arasındaki farkın anlamlı olup olmadığını test etmek nedeniyle hesaplanan t değeri ($t=2,466$; $p<,05$) grupların puan ortalamaları arasındaki farkın ,05 düzeyinde anlamlılık gösterdiğini ifade etmektedir. Bu bulguya göre araç seçiminde web tabanlı pazarlama kullanan katılımcıların dağıtım konusundaki etik algıları kullanmayan katılımcılardan anlamlı düzeyde yüksektir.

Genel etik algısında araç seçiminde web tabanlı pazarlama kullanan katılımcıların ortalamasının 2,69, kullanmayan katılımcıların ortalamasının ise 2,54 olduğu görülmektedir. Grupların puan ortalamaları arasındaki farkın anlamlı olup olmadığını test etmek nedeniyle hesaplanan t değeri ($t=2,949$; $p<,05$) grupların puan ortalamaları arasındaki farkın ,05 düzeyinde anlamlılık gösterdiğini ifade etmektedir. Bu bulguya göre araç seçiminde web tabanlı pazarlama kullanan katılımcıların ürün konusundaki etik algıları kullanmayan katılımcılardan anlamlı düzeyde yüksektir.

Katılımcıların Web Tabanlı Pazarlamaya Yönelik Etik Algısının Kolaylık Nedeniyle Web Tabanlı Pazarlama Kullanma Durumu T-Testi

Katılımcıların web tabanlı pazarlamaya yönelik etik algısının kolaylık nedeniyle web tabanlı pazarlama kullanma durumuna göre farklılık gösterip göstermediğini belirlemek nedeniyle bağımsız gruplar için t testi analizi yapılmıştır. Yapılan analize yönelik bulgular Tablo 8’de verilmiştir.

H₀: Katılımcıların web tabanlı pazarlamaya yönelik etik algılarında kolaylık nedeniyle kullanma durumuna göre aralarında anlamlı bir farklılık yoktur.

H_{3.1}: Katılımcıların web tabanlı pazarlamaya yönelik etik algılarında kolaylık nedeniyle kullanma durumuna göre aralarında anlamlı bir farklılık vardır.

Tablo 8. Katılımcıların Web Tabanlı Pazarlamaya Yönelik Etik Algısının Kolaylık Nedeniyle Web Tabanlı Pazarlama Kullanma Durumuna Göre Farklılaşmasına İlişkin T Testi Sonuçları

Boyutlar	Kolaylık Nedeniyle	n	X	Ss	t	p
Ürün	Evet	350	2,6411	2,33767	-2,144*	,033
	Hayır	43	2,8046	2,53065		
Fiyat	Evet	350	2,6664	1,54761	-1,448	,148
	Hayır	43	2,7558	1,35380		
Dağıtım	Evet	350	2,7435	2,88796	-,104	,918
	Hayır	43	2,7558	3,21076		
Tutundurma	Evet	350	2,1047	1,82582	-1,469	,143
	Hayır	43	2,2480	1,67748		
Genel	Evet	350	2,5725	6,77156	-1,515	,130
	Hayır	43	2,6758	6,60900		

Tablo 8 incelendiğinde etik algısının tutundurma, fiyat, dağıtım alt boyutlarında ve genel etik algısında katılımcıların kolaylık nedeniyle web tabanlı pazarlama kullanma durumuna göre anlamlı bir farklılık yoktur. Bu durumda H_{3.1} hipotezi reddedilmiştir.

Ürün alt boyutunda kolaylık nedeniyle web tabanlı pazarlama kullanan katılımcıların ortalamasının 2,64, kullanmayan katılımcıların ortalamasının ise 2,80 oranında değer aldığı görülmektedir. Grupların

puan ortalamaları arasındaki farkın anlamlı olup olmadığını test etmek amacıyla hesaplanan t değeri ($t=-2,144$; $p<,05$) grupların puan farkının ,05 düzeyinde anlamlılık gösterdiğini ifade etmektedir. Bu bulguya göre kolaylık nedeniyle web tabanlı pazarlama kullanan katılımcıların ürün konusundaki etik algıları kullanmayan katılımcılardan anlamlı düzeyde düşüktür.

Katılımcıların Web Tabanlı Pazarlamaya Yönelik Etik Algısının Web Tabanlı Pazarlamada Etik Bir Problemle Karşılaşma Durumu T-Testi

Katılımcıların web tabanlı pazarlamaya yönelik etik algısının web tabanlı pazarlamada etik bir problemle karşılaşma durumuna göre farklılaşma durumunu ortaya koymak amacıyla bağımsız gruplar için t testi analizi yapılmıştır. Yapılan analize ilişkin bulgular Tablo 9'de verilmiştir.

H₀: Katılımcıların web tabanlı pazarlamada etik bir problemle karşılaşma durumuna göre anlamlı bir farklılık yoktur.

H_{4.1}: Katılımcıların web tabanlı pazarlamada etik bir problemle karşılaşma durumuna göre anlamlı bir farklılık vardır.

Tablo 9 incelendiğinde katılımcıların web tabanlı pazarlamada etik bir problemle karşılaşma durumuna göre anlamlı bir farklılık vardır. Bu duruma göre H₀ hipotezi reddedilmiştir.

Ürün alt boyutunda web tabanlı pazarlamada etik bir problemle karşılaşan katılımcıların ortalamasının 2,24, karşılaşmayan katılımcıların ortalamasının ise 2,69 olduğu görülmektedir. Grupların puan ortalamaları arasındaki farkın anlamlılığını test etmek amacıyla hesaplanan t değeri ($t=-5,233$; $p<,05$) grupların puan ortalamaları arasındaki farkın ,05 düzeyinde anlamlı olduğunu ifade etmektedir. Bu bulguya göre web tabanlı pazarlamada etik bir problemle karşılaşan katılımcıların ürün konusundaki etik algıları kullanmayan katılımcılardan anlamlı düzeyde düşüktür.

Fiyat alt boyutunda web tabanlı pazarlamada etik bir problemle karşılaşan katılımcıların ortalamasının 2,46, karşılaşmayan katılımcıların ortalamasının ise 2,69 olduğu görülmektedir. Grupların puan ortalamaları arasındaki farkın anlamlılığını test etmek amacıyla hesaplanan t değeri ($t=-3,199$; $p<,05$) grupların puan ortalamaları arasındaki farkın ,05

düzeyinde anlamlı olduğunu ifade etmektedir. Bu bulguya göre web tabanlı pazarlamada etik bir problemle karşılaşan katılımcıların fiyat konusundaki etik algıları kullanmayan katılımcılardan anlamlı düzeyde düşüktür.

Tablo 9. Katılımcıların Web Tabanlı Pazarlamaya Yönelik Etik Algısının Web Tabanlı Pazarlamada Etik Bir Problemle Karşılaşma Durumuna Göre Farklılaşmasına İlişkin T Testi Sonuçları

Boyutlar	Etik Problem	n	X	Ss	t	p
Ürün	Evet	31	2,2451	2,26141	-5,233*	,000
	Hayır	362	2,6944	2,29671		
Fiyat	Evet	31	2,4677	1,83924	-3,199*	,001
	Hayır	362	2,6940	1,48200		
Dağıtım	Evet	31	2,3467	3,26269	-3,200*	,001
	Hayır	362	2,0779	2,85335		
Tutundurma	Evet	31	1,5914	2,07701	-4,488*	,000
	Hayır	362	2,1657	1,72524		
Genel	Evet	31	2,2036	8,20556	-5,400*	,000
	Hayır	362	2,6163	6,37627		

Dağıtım alt boyutunda web tabanlı pazarlamada etik bir problemle karşılaşan katılımcıların ortalamasının 2,34, karşılaşmayan katılımcıların ortalamasının ise 2,07 olduğu görülmektedir. Grupların puan ortalamaları arasındaki farkın anlamlılığını test etmek amacıyla hesaplanan t değeri ($t=-3,200$; $p<,05$) grupların puan ortalamaları arasındaki farkın ,05 düzeyinde anlamlı olduğunu ifade etmektedir. Bu bulguya göre web tabanlı pazarlamada etik bir problemle karşılaşan katılımcıların dağıtım konusundaki etik algıları kullanmayan katılımcılardan anlamlı düzeyde düşüktür.

Tutundurma alt boyutunda web tabanlı pazarlamada etik bir problemle karşılaşan katılımcıların ortalamasının 1,59, karşılaşmayan katılımcıların ortalamasının ise 2,16 olduğu görülmektedir. Grupların puan ortalamaları arasındaki farkın anlamlılığını test etmek amacıyla hesaplanan t değeri ($t=-4,488$; $p<,05$) grupların puan ortalamaları arasındaki farkın ,05 düzeyinde anlamlı olduğunu ifade etmektedir. Bu bulguya göre web tabanlı pazarlamada etik bir problemle karşılaşan

katılımcıların tutundurma konusundaki etik algıları kullanmayan katılımcılardan anlamlı düzeyde düşüktür.

Genel etik algısında web tabanlı pazarlamada etik bir problemle karşılaşan katılımcıların ortalamasının 2,20, karşılaşmayan katılımcıların ortalamasının ise 2,61 olduğu görülmektedir. Grupların puan ortalamaları arasındaki farkın anlamlılığını test etmek amacıyla hesaplanan t değeri ($t=-5,400$; $p<,05$) grupların puan ortalamaları arasındaki farkın ,05 düzeyinde anlamlı olduğunu ifade etmektedir. Bu bulguya göre web tabanlı pazarlamada etik bir problemle karşılaşan katılımcıların genel etik algıları kullanmayan katılımcılardan anlamlı düzeyde düşüktür.

Sonuç

Bu çalışmada web tabanlı pazarlama yapan seyahat acentelerinin ürünlerini satın alarak kullanan bireylerin pazarlama etiği açısından tüketici algısının ölçülmesi ve bu algının net bir şekilde ortaya konması planlanmıştır. Bu çerçevede, yapılmış olan anket uygulamasıyla yerel halk içerisindeki seyahat acentalarının web tabanlı pazarlama uygulamalarını kullanan tüketicilerin web tabanlı pazarlama yapan seyahat acentelerine yönelik yaklaşımı analiz edilmiştir. Çalışmanın anket formu Ören (2017) tarafından geliştirilen ölçek maddelerinden ve alt boyutlarından yararlanılarak hazırlanmış ve çalışmanın amacı doğrultusunda uyarlanmıştır.

Bu doğrultuda yapılan analizler ışığında ilk olarak Web tabanlı pazarlama yapan seyahat acentaları en fazla 25-35 yaş aralığındaki bireyler tarafından tercih edildiği sonucuna varılmıştır. Ayrıca internet üzerinden seyahat acentelerinden hizmet satın alan kişilerin diğer demografik özellikleri, hizmeti satın almak amacıyla web sitelerini kullanma sıklığı ve kullanma durumu gibi verilere ulaşılmaktadır. Bunun sonucunda internet üzerinden seyahat acentesinden hizmet satın alan kişilerin eğitim seviyeleri yüksektir ve tüketiciler seyahat acentelerini en çok otel ve daha sonra uçak bileti satın alabilmek amacıyla kullanmaktadır.

Bulgulara göre mesleği öğrenci olan katılımcıların genel etik algıları, memur, işçi ve çalışmıyor/ev hanımı/emekli olan katılımcılardan anlamlı düzeyde yüksektir. Diğer bir ifadeyle genç katılımcılar etik konusunda daha hassastır. Literatüre bakıldığında McIntyre, Thomas ve Gilbert

(1999) perakendecilik sektöründe müşterilerin adalet ve dürüstlük faktörleri kapsamında etik değerlendirmelerini incelemişler ve buna göre daha genç ve daha az eğitilmiş müşterilerin adaleti daha sert bir şekilde ele aldığı görülmüştür (McIntyre, 1999: 43). Algılanan etik problemi bir değişken olarak inceleyen ampirik çalışmalar gösteriyor ki, bu değişkenin pek çok farklı kavramla ilişkisi görülmektedir. Bu kavramlar arasında dindarlık (De George, 1986; Magill, 1992; Hunt ve Vitell, 2006; Marta, Heiss ve De Lurgio, 2008), kişisel ahlak felsefeleri (Attia, Shankarmahesh ve Singhapakdi, 1999; Marta, Attia, Singhapakdi ve Atteya, 2003) öne çıkmaktadır.

Aynı zamanda söz konusu olan kişiler internet üzerinden seyahat acentesi ürünü satın alırken en çok kolaylık nedeniyle tercih etme durumu belirlemektedir, hizmet kalitesi ve güvenilirlik sebepli kullanma durumları ortaya çıkmamaktadır. Bu durum hizmet kalitesi ve güvenilirliğin çok düşük olduğu sonucunu vermektedir.

Web tabanlı pazarlama yapan seyahat acentelerinin etik davranışları gelir açısından incelendiğinde ise tüketicilerin ürün, tutundurma, fiyat ve dağıtım etiği konusuna önem verdiği görülmektedir. Cinsiyet, yaş, eğitim gibi açılardan yaklaşıldığında internet üzerinden seyahat acentesi ürünlerini satın alan kişilerin değer vermediği bir etik boyut olmasına rağmen gelir açısından aynı tüketiciler incelendiğinde pazarlama etiği boyutundaki değerlendirmeyi her yönüyle yapmaktadır. Bu durumu tüketicilerin beklentilerinin karşılanmaması, bütçelerine uygun alternatiflerin az olması veya düşük kalitede olması, hem bütçelerine hem de zaman ve yer bakımından uygun seçenekleri bulmada zorlanmaları ve isteklerine hitap edecek seçenekleri bulmada ve süreklilik sağlamada zorlanmaları sebebiyle etik durumlara daha duyarlı olmaları biçiminde açıklamak mümkündür.

Literatürde tüketicilerin satın alma davranışı ile ilgili olarak da farklı çıkarımlar ileri sürülmektedir. Solomon, tüketici satın alma davranışının ekonomik koşullar, kültür, demografik etmenler ve sosyal çevreden etkilenerek şekillendiğini ileri sürmektedir (Solomon, 2013: 38). Peter ve Donnelly ise tüketici satın alma davranışının sosyal etkiler, pazarlama karması ve durumsal etkiler olmak üzere üç temel faktörden etkilendiğini belirtmektedir (Peter ve Donnelly, 2013: 46). Kotler ve Armstrong' a göre ise satın alma davranışı pazarlama karması, tüketicinin

çevresi ve sonuç olarak da tüketicinin bunları değerlendirmesine göre şekillenmektedir (Kotler ve Armstrong, 2012: 159). Literatürde bu faktörler dışında satın alma davranışında önemli rol oynayan diğer faktörlerin tutum, beklenti ve algılar olduğu görülmektedir (Perreault vd., 2013: 118).

Katılımcıların web tabanlı pazarlama yapan seyahat acentelerine yönelik etik algılarında cinsiyetlerine göre bir farklılık olmadığı tespit edilmiştir. Ören (2017) yaptığı çalışmada kadın ve erkek tüketicilerin, satın almak istedikleri ya da satın aldıkları ürünü tanıtımının yapıldığı gibi gerçekleşmesini beklediği ve etik açıdan değerlendirmelerini bu yönde yaptığını, ürün ve tutundurma etiği konularında kadın tüketicilerin erkeklere göre daha hassas değerlendirme yaptıklarını tespit etmiştir. Bununla birlikte, cinsiyet ile etik karar verme süreci arasındaki ilişkinin çok net olarak ortaya konulamadığı ve çeşitli araştırmacılarca farklı sonuçlar elde edildiği dikkat çekmektedir. Ford ve Richardson (1994) çalışmalarında etik karar verme ile ilgili deneysel literatürü detaylı bir şekilde gözden geçirmişler ve konuyla ilgili yapılan çalışmaların bazılarında kadınların erkeklerden daha etik davranışlar sergilediğini (Beltramini vd. 1984; Ferrell ve Skinner, 1988; Ruegger ve King, 1992), bazılarında ise (Browning ve Zabriskie, 1983; Dubinsky ve Levy, 1985; McNichols ve Zimmerer, 1985; Callan, 1992) cinsiyet ve etik davranışlar arasındaki muhtemel ilişkinin doğrulanmadığını gözlemlemişlerdir. Karar verme sürecinde en önemli unsurlardan birisi karar verici olduğundan, kişinin sahip olduğu etik algı etik karar verme sürecinde oldukça önemlidir (Ford ve Richardson, 1994:206; Bektaş ve Köseoğlu, 2007: 96). Dolayısıyla karar vericinin kişisel, sosyal, ekonomik ve kültürel özellikleri karar verme sürecinin tamamını doğrudan veya dolaylı olarak etkileyebilmektedir. Etik algı, etik karar verme sürecini yönlendiren bir katalizör işlevi görmektedir (Karande vd., 2000; Hunt ve Vitel, 1986). Bireylerin kişisel özellikleri, etik sorunların algılanmasını etkilemekte, sonrasında etik sorunların değerlendirilmesiyle birlikte etik yargulamalara rehberlik etmektedir (Ay, 2005: 34).

Katılımcıların web tabanlı pazarlamayı en çok uçak, araç ve otel seçiminde kullandıkları görülmüş ve ancak bunların içerisinde en çok otel seçiminde bütün alt boyutlarda etik algıları düşüktür yani satın alma davranışı sırasında otel seçimine şüpheyle ve güvensizlikle yak-

laşılmaktadır bu durumda etik problemler en çok otel seçiminde ortaya çıkmaktadır. Pazarlama etiğine ilişkin yapılan araştırmaların sonuçları incelendiğinde, etik olmayan pazarlama etkinliklerinin tüketici davranışlarını etkilediği görülmektedir. Tüketicilerin herhangi bir pazarlama eyleminde etik problem algılamaları durumunda firmaya ve firmanın ürünlerini satın almaya yönelik niyetleri olumsuz yönde etkilenmektedir (Creyer, 1997; Folkes ve Kamins, 1999).

Katılımcıların web tabanlı pazarlamayı kullanım nedenleri arasında en çok fiyat uygunluğu ve kolaylık faktörleri baskın olmuştur. Etik algıda ise, fiyat uygunluğu ve kolaylık nedeniyle kullanma durumuna göre anlamlı bir farklılık tespit edilmemiştir. Bu durum seyahat acentelerinin web tabanlı pazarlamasına yönelik güvenin olmadığını ve etik algının düşük olduğunu ancak sırf fiyatların uygun, kullanımın da kolay olduğu için tercih edildiğini göstermektedir. E-ticaretin başlıca etik kıstasları; güvenlik, gizlilik, aldatıcılık ve söz verilen şeylerin yerine getirilmesidir. Tüm etik kıstasların hem firmaya hem de müşterilere aynı anda fayda sağlayacağı (Abela ve Murphy, 2008) göz önünde bulundurulmalı ve firmaların uzun dönemli başarılar elde etmelerinde büyük rol oynayacağı unutulmamalıdır (Fisher ve diğerleri,1999:157).

Türkiye’de internet kullanıcılarının büyük çoğunluğunun internetten alışveriş yapmama nedeninin, sanal alışverişin çok güvensiz olduğunu düşünmeleri olduğu göz önünde bulundurulduğunda (Lightner ve diğerleri, 2002), etik ve güven kavramlarının önemi daha iyi anlaşılmaktadır.

Yapılan tüm bu çalışmaların sonuçlarına göre etik değerlendirme kavramı müşteri ve çalışanlar arasında göreceli olarak farklılık gösterebilmektedir. Modern pazarlamanın gereği şüphesiz müşteri odaklı olmaktır. Bunun gereği de müşteri ile empati kurabilmek ve gerektiği gibi davranış şeklini oluşturmaktır. Hizmet sektörü çalışanların çok daha fazla müşteri odaklı düşünmesini gerektiren bir sektördür ve her konuda müşteri gibi düşünmek aslında bir zorunluluktur. Pazarlama ve turizm etiğine ilişkin bu çalışma verilerine göre özellikle seyahat acentelerinin etik değerlendirmelerini tekrar gözden geçirmelerini ve müşteri istek ve değerlendirmelerine uygun davranış şekillerini ortaya koymalıdır. Çünkü etik dışı olan tutum ve davranışlar müşteri kaybına neden olacak bu da turizm faaliyetlerini sekteye uğratacaktır. Özellikle ülkemizin tur-

izmden elde ettiği gelir açısından bakacak olursak bu gelirin kaybı ülkemizde önemli ekonomik zararlara yol açacaktır. Tüm bu sonuçlar göz önüne alınarak etik konusuna gereken önem verilmeli, yetkili kamu kuruluşları tarafından gerekli denetimler yapılarak kalıcı önlemler alınmalıdır. Bununla birlikte, tüketicinin etik konusunda bilinçlendirilerek hangi davranışın etik hangisinin etik dışı olduğu ayırımına varması ve bu konuda nasıl önlemler alması gerektiğini bilmesi sağlanmalıdır.

Çalışmanın sınırlılıklarından yola çıkarak ileride yapılacak olan araştırmalara şu öneriler sunulabilir; Çalışmanın sadece Kayseri il merkezini kapsamı önemli bir kısıt teşkil etmektedir. İleriki çalışmalarda daha kapsamlı ve farklı örneklerde yapılması konuya dikkat çekilmesi açısından önemlidir. Pazarlama etiğine yönelik müşteri algısının derinlemesine incelenmesi sonucunda hem sektöre hem de alan yazına kayda değer ölçüde katkılarda bulunulabilir.

EXTENDED ABSTRACT

**The Ethical Evaluation of Web Based Applications of
Travel Agencies By Consumers**

*

Kenan Güllü - Didem Aşar

Erciyes University

In the last years, as the total number of Internet using has increased rapidly, Internet based business processes have been introduced by conventionally operated travel agency of tourism industries. Consumers experience some ethical issues such as privacy, and transaction security, effectively playing a role in online shopping activities. Therefore, ethical considerations should be involved in marketing decisions of e-tailers, since unethical organizations lose their customers promptly. Hence, in recent years, consumers' concerns regarding ethics of online shopping have become a matter of primary importance for both academics and practitioners.

The increasing use of the internet every day in the world and the increase in services provided over the Internet, however, is also reflected in the tourism sector. Social, cultural and economic position in the country's economy due to the impact and importance of the internet more evident with each passing day, the speed in the marketing of tourism, in order to ensure the prevalence of the use and effectiveness has become inevitable.

With the development and spread of technology, the rate of internet usage in our country is increasing rapidly. It is seen that consumers are affected by this new marketing channel in the purchase of goods and services. For this reason, it is necessary to examine web-based marketing applications used by travel agencies and to evaluate these practices ethically. In web-based marketing applications in tourism, the concepts such as internet usage and the importance and role of web-based marketing in terms of enterprises are emphasized.

From the country level and from regional promotion to product creation and marketing, the internet world, which easily combines all the necessary commercial actors and provides a widespread sales environment, is a network that alleviates the workload of millions of computers around the world, allowing them to communicate and share resources within a common protocol.

The increasingly widespread Internet provides new opportunities for people entering into every area of life. However, these opportunities offered by the internet are not always good. The presence of malicious people causes this environment to be violated and used for different purposes. This use of the Internet has brought some ethical concerns. Concerns in this context; privacy violations, property violations and cybercrime.

Although many researchers have focused on e-commerce ethics, there are a few studies on the perception of consumers towards virtual shopping ethics in tourism sector and travel agencies. The aim of this study was to against travel agencies engaged in web-based marketing contribute to the literature and sector by finding out relationships between customers' perceptions about ethics of e-commerce and customers' trust in, satisfaction with, and loyalty to the e-commerce.

In this study, today called "information age"; As one of the first labor-intensive service sector, tourism is the most important tool (a), travel agencies, today's marketing objectives of the cases do not join forces with the vehicle in the same lane qua non of the internet and its importance is emphasized. Then, (b) an ethic evaluation of internet use in travel agencies is addressed. In this context, in this study (c) it will be determined according to the elements of marketing mix by determining how the ethical dimension of web based marketing applied in travel agencies is perceived by the local people. While communicating over the Internet made it all the behaviors that determine the rules "Internet Ethics" is called. These rules relate to the use of the Internet in respect of the rights of all people and what can and cannot be done in case of a violation of rights. The aim of Internet ethics is to ensure that the respect and understanding of people in face-to-face communication is shown on the internet. In this context, tourism marketing is evaluated ethically in this study. In this study, a variety of data has been collected from secondary

sources, and the previous studies in domestic and foreign literature have been examined. Then, a field study was conducted using primary data. For this purpose, a questionnaire was applied to participants (customers) by using conceptual information obtained from secondary sources and the results were evaluated by using statistical analysis methods. In the conclusion part of the thesis, based on the data obtained as a result of the survey, various suggestions have been developed for sector representatives and academicians.

In this study using a questionnaire, 400 Kayseri residents were surveyed. The obtained data were tested. The obtained data were tested and according to this data, it is low ethical perception against web-based marketing methods that people's travel agencies, as well as unethical situations both suspicion and the distrust approach to these sites during the purchasing behavior has been concluded had difficulty in interpretation.

It is thought that the results of the study and the suggestions made based on the results will benefit the tourism sector planners, policy makers and sector representatives as well as those who work on the subject in the academic field and therefore the research is important.

Kaynakça/References

- Abela, A. V. ve P. E. Murphy (2008). Marketing with integrity: Ethics and the service-dominant logic for marketing. *Journal of the Academy of Marketing Science*, 36(1), 39-53.
- Akkılıç, M. E. (2004). Uluslararası bir pazarlama aracı olarak internetin (A) grubu seyahat acentaları açısından önemi ve kullanım durumu. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 14(1), 146-156.
- Altunışık, R., Coşkun, R., Bayraktaroğlu, S. ve Yıldırım, E. (2015). *Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri*. Adapazarı: Sakarya Yayıncılık, Baskı: 8, s. 124 – 142.
- Attia, A., Shankarmahesh, M.N. & Singhapakdi, A. (1999). Marketing ethics: A comparison of American and Middle-Eastern marketers. *International Business Review*, 8, 611- 632.

- Ay, C. (2005). İşletmelerde etik karar almada kültürün rolü. *Celal Bayar Üniversitesi İ.İ.B.F. Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, 12 (2), 31- 52.
- Bektaş, Ç., Köseoğlu, M. A. (2007). Etik kodlarının yönetsel karar alma sürecine etkileri ve bir model önerisi. *İş, Güç Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi*, 9(2), 94-115.
- Beltramini, R.F, R.A Peterson ve G. Kozmetsky; (1984). Concerns of college students regarding business ethics. *Journal of Business Ethics*, 3, 195-200.
- Browning, J. ve Noel B. Zabriskie; (1983). How ethical are industrial buyers. *Journal of Business Ethics*, 12(4), 219-224.
- Callan, Victor, J.; (1992). Predicting ethical values and training needs in ethics. *Journal of Business Ethics*, 11 (10), 761-769.
- Creyer, E. H. (1997). The Influence of firm behavior on purchase intention: Do consumers really care about business ethics. *Journal of Consumer Marketing*, 14 (6), 421-432.
- De George, R.T. (1986). Theological ethics and business ethics. *Journal of Business Ethics*, 5, 421- 432.
- Dubinsky, Alan, J. ve Michael Levy; (1985). Ethics in retailing: Perceptions of retail salespeople. *Journal of Academy of Marketing Science*, 13(1), 1-16.
- Ferrell, O.C. ve Steven J. Skinner; (1988). Ethical behavior and bureaucratic structure in marketing research organizations. *Journal of Marketing Research*, 25(1), 103-109.
- Fisher, J., D. Taylor, S. Fullerton (1999). Attitudes toward consumer and business ethics among Canadian and New Zealand business students: An assessment of 28 scenarios. *Teaching Business Ethics*, 3(2), 155-177.
- Folkes, V.S., M.A. Kamins (1999). Effects of information about firms' ethical and unethical actions on consumer attitudes. *Journal of Consumer Psychology*, 8 (3), 243-259.
- Ford, Robert C. ve Woodrow D. Richardson (1994). Ethical Decision Making: A Review of the Empirical Literature. *Journal of Business Ethics*, 13, 205-221.
- Hunt, S. D, ve Vitell, S. J. (2006). The general theory of marketing ethics: A revision and three questions. *Journal of Macromarketing*, 26, 143-153.

- Ören, T. (2017). Web tabanlı pazarlama yapan seyahat acentelerinin pazarlama faaliyetlerinin etik açıdan değerlendirilmesi. *İstanbul Sosyal Bilimler Dergisi*, 15, 2147-3490.
- Karasar, N., (1984). *Bilimsel araştırma metodu*. Ankara: Hacetepe Taş Kitapçılık
- Karamustafa, K., ve D. M. Biçkes. (2003). Kredi kartı sahip ve kullanıcılarının kredi kartı kullanımlarını değerlendirmeye yönelik bir araştırma: Nevşehir örneği. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 15(2), 91-113.
- Karande, K., Shankarmahesh M., Cp Rao ve Rashid Z. (2000). Perceived moral intensity, ethical perception and ethical intention of American and Malaysian managers: A comparative study. *International Business Review*, 9, 37-59.
- Kalaycı, Ş. (2014). *SPSS uygulamalı çok değişkenli istatistik teknikleri*. Ankara: Asil Yayın Dağıtım.
- Kotler, P., ve Armstrong, G. (2012). *Principles of Marketing*. (14th Ed.), Essex, England: Pearson Education.
- Lightner, N. J., M. M. Yenisey, A. A. Ozok ve G. Salvendy (2002). Shopping behaviour and preferences in E-Commerce of Turkish and American university students: Implications from cross-cultural design. *Behaviour & Information Technology*, 21 (6), 373-385.
- Magill, G. (1992). Theology in business ethics: Appealing to the religious imagination. *Journal of Business Ethics*, 11(2), 129- 135.
- Marta, J., Heiss, C.M. & De Lurgio, S.A. (2008). An exploratory comparison of ethical perceptions of Mexican and U.S. marketers. *Journal of Business Ethics*, 82, 539- 555.
- Marta J., Attia, A., Singhapakdi, A. & Atteya, N.A. (2003). Comparison of ethical perceptions and moral philosophies of American and Egyptian business students. *Teaching Business Ethics*, 7(1), 1- 20.
- McNichols, Charles, W. ve Thomas, W. Zimmerer; (1985). Situational ethics: An exploratory study of differentiators of student attitudes. *Journal of Business Ethics*, 4(3), 175-180.
- McIntyre, Faye S., James L. Thomas ve Faye W. Gilbert (1999). Consumer segments and perceptions of retail ethics. *Journal of Marketing Theory and Practice*, Spring 1999, 43-53.

- Perreault, W. D., vd. (2013). *Pazarlamanın temelleri*. Çeviri Editörü, A. G. Önce, 13. Basımdan Çeviri, Nobel Yayıncılık, Ankara, 18.
- Peter, J., ve Donnelly, J. H. (2013). *Pazarlama Yönetimine Giriş*, Çeviri Editörü, A. Candemir, 13. Basımdan Çeviri, Ankara: Nobel.
- Ruegger, Durwood ve Ernest W. King(1992). A study of the effect of age and gender upon student business ethics. *Journal of Buseiness Ethics*,11(3), 179-186.
- Solomon, M. R. (2013). *Consumer behavior: Buying, having, and being* (10th ed.). Essex, England: Pearson Education.
- Tan S.J. (1999). Strategies for reducing consumers' risk aversion in internet shopping. *Journal of Consumer Marketing*, 16 (2), 163-180.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Güllü, K. ve Aşar, D. (2018). Tüketicilerin seyahat acentaları web tabanlı uygulamalarını etik yönden değerlendirmeleri. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 9(16), 1254-1284. DOI: 10.26466/opus.467857

Parafililer ve DSM'lerdeki Seyri

DOI: 10.26466/opus.481118

*

Nesrin Duman*

*Dr. Öğretim Üyesi, Bartın Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Psikoloji Bölümü Bartın/ Türkiye

E-Posta: nesrinduman@bartin.edu.tr

ORCID: [0000-0002-2751-8315](https://orcid.org/0000-0002-2751-8315)

Öz

Paraphilia sözcüğü Eski Yunanca'da "yanında, civarında" anlamındaki "para" sözcüğü ile "sevgi, sevi" anlamındaki "philia" kelimelerinin birleşiminden oluşmaktadır. Parafili konusunda ve neyin normal ve karşısında neyin sapkın ya da bozuk davranış olduğunu tanımlamada psikiyatri alanında büyük tartışmalar bulunmaktadır. Bu durum kısmen, cinsel normların zaman içindeki ve kültürler arasındaki değişiminden kaynaklanmaktadır. Dünya Sağlık Örgütü (WHO) tarafından hazırlanan ICD-10 (International Statistical Classification of Diseases and Related Health Problems) sınıflandırması parafili için spesifik bir tanımlama getirmemiştir. Bu nedenle dünya genelinde kullanılan parafili tanımı için bakılacak yer Mental Bozuklukların Tanısal ve Sayımsal El Kitabı (DSM)'dir. 1952 yılında Amerikan Psikiyatri Birliği (APA) tarafından yayınlanan ilk DSM'de (DSM-1) sosyopatik kişilik rahatsızlığının türü olarak karşılaşılan parafililerin, zaman içerisinde kılavuzlardaki yeri, tanımı, tanı kriterleri değişikliklere uğramıştır. Günümüzde kullanılan DSM-5 kılavuzunda parafililer, "parafili bozuklukları" adıyla ayrı bir başlıkta yer alır hale gelmiştir. Bu çalışmada parafililerin etiyojisi, tanı kriterleri ve DSM kılavuzlarındaki değişimlerine etki eden faktörleri incelenecek ve parafililerin DSM-1'den DSM-5'e kadar olan tüm el kitaplarındaki (DSM-1, DSM-2, DSM-3, DSM-3R, DSM-4, DSM-4TR ve DSM-5) seyri değerlendirilecektir.

Anahtar Kelimeler: Parafili, perversiyon, parafili bozukluğu, DSM.

Paraphilias And Its Journey Throughout DSM's

*

Abstract

"Paraphilia" consists of a combination of the words "para" meaning "beside, aside" and "philia" which means "love". Paraphilias have been controversial subjects in the mental health field in terms of defining what can be considered normal versus disordered or deviant behavior. In part, this is related to changes in sexual norms over time and between cultures. International Statistical Classification of Diseases and Related Health Problems (ICD-10), a medical classification list by the World Health Organization specifically did not provide a definition for paraphilia. For this reason, the manual where we look for the definition for paraphilia that is used worldwide is DSM (Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders). In the first DSM (DSM-1), which was published in 1952, the paraphilias were considered as a type of sociopathic personality disorder and they changed over time in terms of section, definition and diagnosis criteria. In the current form of DSM which is called DSM-5 manual, "paraphilic disorders" are classified separately. This current study investigates the etiology, diagnostic criteria of paraphilias and factors causes changes in DSM guidelines. Also, the journey of paraphilias will be reviewed throughout all the manuals from DSM-1 to DSM-5 (DSM-1, DSM-2, DSM-3, DSM-3R, DSM-4TR and DSM-5).

Keywords: *Paraphilia, perversion, paraphilic disorder, DSM.*

Giriş

Eski Yunanca “*para*” ve “*philia*” kelimelerinin birleşiminden oluşan “*paraphilia*” sözcüğü, psikiyatride “anomali” ya da “atipik” cinsel ilgiyi tarif etmek için kullanılan bir terimdir (Joyal, 2018). Kelimenin etimolojisine bakıldığında; “*para*” kelimesinin “ötesinde, çarpıtılmış, hatalı” anlamını ihtiva edecek şekilde (Cheney, 2004, s.32) “yanında, civarında”; “*philia*” kelimesinin ise “sevgi, sevi” anlamına geldiği görülmektedir. Biyomedikal bir terim olan parafili (Purcell ve Arrigo, 2006, s.16) ilk kez 1903 yılında Friedrich Salomon Krauss tarafından kullanılmıştır. Parafili, 1908 ve daha sonra 1930 yıllarında Almanya’da Wilhelm Stekel tarafından yaygınlaştırılmıştır (Balon, 2016:1). Terim, Amerikan psikiyatrisine Stekel’in -Freud’un da ilk takipçilerindendir- Benjamin Karpman isimli bir öğrencisi tarafından 1934 yılında tanıtılmıştır (Heidenry, 1997, s.181). O dönemde Washington D.C.’de St. Elizabeth Hastanesi’nde cinsel suç işlemiş psikopatlar ile çalışan bir psikanalist olan Karpman, DSM’nin 1980 versiyonunda (DSM-3) perversiyonun yasal zemini için “parafili” ibaresinin kullanılmasında önemli bir isim olmuştur (akt. Purcell ve Arrigo, 2006, s.16). Böylece parafili terimi, daha önceleri kullanılmakta olan “perversiyon”un yerine resmi olarak kullanılmaya başlamıştır (Heidenry, 1997, s.181). Terim, Money’in, parafili için sunduğu “standart olmayan veya olağan olmayan cinsel ilgi” şeklindeki aşağılayıcı olmayan tanımıyla popüler hale gelmiştir (akt. Kleinplatz, 2001, s.94). Bu çalışmada parafililerin etiyojisi, tanı kriterleri, DSM kılavuzlarındaki değişimlerine etki eden faktörler incelenecek, parafililerin tüm DSM el kitaplarındaki seyri değerlendirilecektir.

Parafili etiyojisi

Geçtiğimiz yüzyılda hakkında birçok teori ileri sürülen parafililerin etiyojisi tam olarak bilinmemekte, parafilik davranışın tanımlanması ancak betimsel olarak yapılabilmektedir (Balon, 2016, s.21). İlk teorisyenler, parafililerin beyin dejenerasyonunun bir parçası olduğunu öne sürmüşlerdir. Çalışmacılar, masturbasyon veya “nokturnal kirlilikler” gibi fenomenler sonucu sinir sistemine yapılan aşırı yüklenilmenin, bu dejenerasyona yol açan önemli bir neden olduğunu ileri sürmüşlerdir

(Malin ve Saleh, 2007). Bu dejenerasyonun da, nesiller boyunca biriktirildiği düşünülen “kalıtsal leke” ile sürüp gittiği düşünülmekteydi. Günümüzde parafil için getirilen bu tür açıklamalar naif görünmekle birlikte, parafililerin gelişiminin genetik yatkınlık *-ki genetik temele dair bilgi çok azdır-* ile çevresel travmanın bir kombinasyonu ile olması gerektiği fikri devam etmektedir (Malin ve Saleh, 2007). Psikanalitik teoriye bakıldığında ise başta Sigmund Freud olmak üzere birçok psikanalist inceledikleri pek çok vakada parafililere dair ortak ve kapsamlı “genel” bir teori sunamamışlardır. Ancak Freud’un “*Cinsellik üzerine üç deneme*” kitabındaki perversiyonlar (eski adıyla) üzerine görüşleri parafililerin etiyojisine dair kıymetli bilgiler vermektedir. Freud kitabında, cinsel çekime konu olan kişiye “cinsel nesne”, içgüdünün yöneldiği eyleme de “cinsel amaç” adını vererek; hem cinsel nesne hem de cinsel amaç açısından çok çeşitli sapmaların olduğunu ileri sürmektedir (Freud, 2006, s.43-4). Örneğin Freud’un bir perversiyon olarak ele aldığı eşcinsellik üzerine yapmış olduğu açıklamasında; bu kişilerin çocukluklarının ilk yıllarında bir kadına (genellikle bu kadın annedir) oldukça yoğun, ancak kısa süreli bir takılma evresinden geçtiklerini ve bunu geride bıraktıktan sonra ileride (özdeşleşme yoluyla) kendilerine benzeyen ve annelerinin kendilerini sevdiği gibi sevebilecekleri genç bir erkeği aradıklarını ifade etmiştir (Freud, 2006, s.54). Bir psikolog ve seksolog olan Money (1994) de, aşk haritaları “*lovemaps*” kavramını kullanarak açıklayıcı bir parafil teorisi ileri sürmüştür. Buna göre doğumdan hemen sonra gelişmeye başlayan aşk haritaları, genellikle ergenlik döneminde ve hatta daha sonra bazı zamanlarda tetiklenmektedir. Money, insanlarda heteroseksüel, homoseksüel, vandalize ve parafilik aşk haritaları olduğunu ileri sürmüştür. Bunlardan parafilik aşk haritaları yasak, alay konusu, sosyal olarak kabul edilemez cinsel fantezileri içermektedir. Bu haritalar, sıradan bir aşk haritasının cinsel istismar yoluyla “vandalize” edilmesiyle ya da bir çocukta genital olmayan ama yine de uyarıcı bir deneyim ile gelişebilmektedir (akt. Balon, 2016, s.22). Başka bir seksolog Kurt Freund (1990) ise gözetlemecilik, teşhircilik, sürtünmecilik, müstehcen telefon çağrısı ve tercihli tecavüz (herhangi bir tanusal sınıflandırmaya dâhil edilmemiştir) gibi parafilik bozuklukların ortak bir düzenleyici sistemdeki bir rahatsızlığın ifadesi olarak görülebileceğini öne sürmüştür. Freund, bu dışavurumların, erkeklerde normal kur (*courtship*) - cinsel

ilişkiden önce gelen ve cinsel ilişkiyi başlatan ikili davranışsal etkileşimler dizisini ifade eder- sürecinin çarpıklıkları olarak görülebileceğini ifade etmektedir (akt. Balon, 2016, s.22). Biyolojik yönelimli araştırmacılar da parafilie katkı sağlamada başarısız olmuşlar, parafiliklerin endokrinolojik işlevlerinde anormallikler tespit edememişlerdir (akt. Balon, 2016, s.23). İlginç bir şekilde, travmatik beyin hasarı, epilepsi, inme, demans, Tourette sendromu ve Parkinson hastalığı gibi birçok vakada parafilik davranışlar tanımlanmıştır. Parkinson hastalığı olan hastalarda parafililerin veya parafilik davranışların ortaya çıkmasının ilginç bir nedensel doğrultu olduğu tespit edilmiştir (akt. Balon, 2016, s.23). Görüldüğü üzere parafililerin nedenlerine ilişkin literatürde yer alan bilgilerin tatmin edici olmayışı, bu bozuklukları betimsel olarak tanımlamadan öteye gidilememesine neden olmaktadır. Cinsel zevkin zaman ve kültürler boyunca gelişebilir ve değişebilir olması da, parafilie tanımlayan ve tanı koyanlar için ayrıca sorunlar yaratmaktadır.

Tanı

Mental bozukluklardan (*mental disorder*) kaynaklanan sapkın cinsel arzular ile, akıl hastalıklarından (*mental illness*) kaynaklanmayan cinsel oryantasyon göstergeleri arasındaki farklılıkların kavramsallaştırılmasında zorluklar bulunmaktadır (McManus vd., 2013). Quinsey (2012) bir davranışın yasadışı, ahlaksız ve istenmeyen ya da sıkıntıya neden olabileceğini; ancak bu davranışın altta yatan bir mental bozukluğun (*mental disorder*) bir ifadesi olmayabileceğini ifade eder. Bu nedenle parafililerin *-varsa tabi-* hangisinin psikopatoloji olarak kavramsallaştırılacağına karar vermek için daha fazlasının gerekli olduğunu ileri sürer. (Quinsey, 2012). Bir diğer taraftan parafilie, her zaman tek başına gözlemlenmeyip başka bir psikopatolojinin varlığında da karşımıza çıkabileceği görülmektedir (Malin ve Saleh, 2007). Birçok parafilik hastanın, duygudurum bozuklukları, madde kötüye kullanım bozuklukları, şizofreni, diğer psikotik bozukluklar, demans ve diğer bilişsel bozukluklar dâhil olmak üzere, önemli Eksen I ruhsal hastalık belirtileri gösterdiği bilinmektedir. Parafililer aynı zamanda, borderline veya antisosyal kişilik bozuklukları ve mental retardasyon gibi Eksen II bozuklukları ve temporal lob epilepsisi veya beyin travması gibi Eksen III bozuklukları bağlamında da

ortaya çıkabilmektedir (Malin ve Saleh, 2007). Bu durumlar parafil bozukluklarıyla sık karşılaşılmasına neden olmaktadır. Atipik cinsel ilgiyle bir mental bozukluğu farklılaştırabilmek için DSM-5; böylesi ilgileri olan kişide şunların görülmesini beklemektedir (McManus vd., 2013):

“(ii) sadece toplumun onaylanmamasından kaynaklanan sıkıntı hissetmesi değil, kendi ilgileri hakkında da kişisel sıkıntı duyması” veya

“(i) başka bir kişinin psikolojik sıkıntısını, yaralanmasını veya ölümünü içeren cinsel arzu ya da davranışa sahip olması veya rızası olmayan kişileri ya da yasal bağlamda rıza veremeyecek kişileri içeren cinsel davranışlar için arzu duyması” (akt. McManus vd., 2013).

Literatürde çok sayıda parafil tanımlanmış olmasına rağmen, DSM el kitaplarında yer alan parafililerin sayısı sınırlı tutulmuştur. Sayının kısıtlı tutulmasının iki sebebi vardır. Bu nedenlerden ilki kılavuzda adı geçen bozuklukların diğer parafil türlerine kıyasla daha yaygın olmaları; ikincisi de bu bozuklukların adli olay olarak sık karşımıza çıkmalarıdır (APA, 2013, s.685).

Adli kaygılar ve DSM kılavuzlarına etkisi

Psikiyatride en çok yanlış anlaşılan tanı kategorilerinden biri olan parafililer, sıklıkla cinsel suçlarla ilişkilendirilmektedir (Di Lorenzo, Gorea, Longo ve Ribolsi, 2018, s.194). Parafililer yaygın olarak, sosyal düzene ve kişisel güvenliğe bir tehdit olarak görülmektedir (Agmo, 2007, s.431). McManus vd. (2013) parafilinin kavram olarak "bilimdeki gelişmelere değil, toplumsal baskılara karşı savunmasız olduğunu, bu nedenle tanının, psikiyatrik sağlığa kıyasla toplumsal normlar üzerine daha fazla temellendirildiğini ifade etmektedir. DSM el kitapları, psikiyatri klinisyenleri için yazılmış ve bu kişilerden doğmuş olmasına rağmen, cinsel motivasyonla suç işleyen suçluların hapsedilmesinde ve/veya psikiyatrik tedaviye sevk edilmesinde adli uygulayıcılar tarafından ayrıca kullanılmaktadır (McManus vd., 2013). Bunun da ötesinde adli durumlar, parafil tanı kriterleri için getirilen değişiklik tekliflerinin birçoğunda merkez rolü oynamaktadır.

Günümüzde literatürde tanımlanan elliden fazla parafilili bulunmaktadır. Bunlardan birçoğu parafilinin A ve B kriterlerini karşılıyor dahi olsa adli bir durum yaratmadığı için terapistlerin dikkatini çekmemekte (Malin ve Saleh, 2007), bu nedenle DSM'lerde ayrı ayrı tanımlanmamaktadır. DSM kılavuzlarındaki "diğer" kategorisi –DSM-3'te atipik, DSM-3R, DSM-4, DSM-4TR'de BTA-başka türlü adlandırılmayan, DSM-5'te tanımlanmış ve tanımlanmamış parafilili bozukluğu olarak geçmektedir- literatürde karşılaşılan bu türden parafilileri kapsamaktadır (Malin ve Saleh, 2007). Bu sebeplerle parafilili çalışma grupları DSM'deki parafilili tanımları ve tanı kriterleri ile ilgili daha kapsayıcı önerilerde bulunmaktadır (Blanchard vd., 2008). Zonana (2011) DSM'nin devam eden trendinin akıl hastalıklarından ziyade ceza adalet sistemine yanıt verir olduğunu ileri sürmektedir (akt. McManus vd., 2013). Wakefield (2011) ise parafilik bozuklukların tanı kriterlerinin adli istismara açık olabileceğini öne sürmektedir (akt. Balon, 2016, s.21). McManus vd. (2013) bu tür tanılarının bazı durumlarda, gelecekteki muhtemel toplumsal tehlike temelinde bir kişiyi hapsedmek ve/veya tedbir altına almak için kullanılabileceğini, bunun da soruna başka bir boyut kazandıracağını öne sürmektedir. Bu görüşü değerlendirebilmek için parafilinin DSM el kitaplarındaki seyrini incelemek yararlı olacaktır.

DSM-1

Parafililer 1952 yılında yayımlanan ilk DSM-1'de; kişilik bozuklukları "*personality disorders*" bölümünde yer alan sosyopatik kişilik rahatsızlıkları "*Sociopathic personality disturbance*" başlığı altındaki cinsel sapma "*sexual deviation*" alt başlığında belirtilmiştir. İlk DSM'nin yayımlandığı dönemlerde böylesi cinsel ilgilerin ciddi kişilik bozukluklarının belirtileri olduğuna inanılmaktaydı (Malin ve Saleh, 2007). Bu nedenledir ki DSM-1'de cinsel sapma, sosyopatik kişilik rahatsızlığının –*ki sosyopatik kişilik rahatsızlığı daha önceleri patolojik cinsellikli psikopatik kişilik olarak sınıflandırılan çoğu tanıyı kapsamıştır ve tanının patolojik davranışın türünü spesivize etmesi gerektiğini vurgulamıştır*- altında kavramsallaştırılmıştır (Malin ve Saleh, 2007). DSM-1'de cinsel sapma şu şekilde tanımlanmıştır:

“Bu tanı, şizofrenik veya obsesyonel tepkiler gibi daha ağır sendromların semptomları olmayan sapkın cinsellikler için ayrılmıştır. Bu tanı daha önceleri “patolojik cinsellikli psikopatik kişilik” olarak tanı koyulan pek çok vakayı da kapsamaktadır. Teşhis, homoseksüalite (homosexuality), transvestitizm (transvestism), pedofili (pedophilia), fetişizm (fetishism) ve cinsel sadizm (sexual sadism) gibi patolojik davranışın türünü belirleyecektir”(APA, 1952, s.38-9).

DSM-1’de beş parafili, cinsel sapma başlığı altında sosyopatik kişilik rahatsızlığının türünü belirlemek üzere listelenmiştir. Bunlar: homoseksüalite (homosexuality), transvestitizm (transvestism), pedofili (pedophilia), fetişizm (fetishism), tecavüz, cinsel saldırı ve mutilasyonu içeren cinsel sadizm (sexual sadism -including rape, sexual assault, mutilation) olmak üzere beş tanedir. DSM-1’de homoseksüalite –ki DSM-3’te parafili başlığı altından çıkarılacaktır- bu listede ilk sırada yer almaktadır. Vurgulanmadan geçilmemesi gereken bir diğer konu da DSM-1 kılavuzunda “tecavüz, cinsel saldırı ve mutilasyon”un cinsel sadizm için örnek olarak sunulmasıdır (Tablo 1).

DSM-2

1968 yılında yayınlanan DSM-2’de parafililer; kişilik bozuklukları ve belirgin diğer psikotik olmayan mental bozukluklar *“Personality Disorders and Certain Other Non-Psychotic Mental Disorders”* bölümünde yer alan cinsel sapmalar *“sexual deviations”* başlığında listelenmiştir. Bunlar: homoseksüalite (homosexuality), fetişizm (fetishism), pedofili (pedophilia), transvestitizm (transvestitism), göstermecilik (exhibitionism), gözetlemecilik (voyeurism), sadizm (sadism), mazokizm (masochism), diğer cinsel sapma (other sexual deviation), belirlenememiş cinsel sapma (unspecified sexual deviation) olmak üzere sekiz tanedir. DSM-2 cinsel sapmaları şu şekilde tanımlar:

Parafililer ve DSM'lerdeki Seyri

Tablo 1. Parafililerin DSM kılavuzlarındaki yer alışı

DSM-1	DSM-2	DSM-3	DSM-3R	DSM-4	DSM-4TR	DSM-5
KİŞİLİK BOZUKLUKLARI	KİŞİLİK BOZUKLUKLARI VE BELİRLİ DİĞER PSİKOTİK OLMAYAN BOZUKLUKLAR	PSİKOSEKSÜEL BOZUKLUKLAR	CİNSEL BOZUKLUKLAR	CİNSEL BOZUKLUKLAR VE CİNSEL KİMLİK BOZUKLUKLARI	CİNSEL BOZUKLUKLAR VE CİNSEL KİMLİK BOZUKLUKLARI	CİNSEL SAPKINLIK (PARAFİLİ) BOZUKLUKLARI
Sosyopatik Kişilik Rahatsızlığı <u>Seksüel Sapma</u>	<u>Seksüel Sapmalar</u> Homoseksüalite Fetişizm Pedofili	<u>Parafililer</u> Fetişizm Transvestitizm Zoofili	<u>Parafililer</u> Teşhircilik Fetişizm Sürtünmecilik Pedofili	<u>Parafililer</u> Teşhircilik Fetişizm Sürtünmecilik Pedofili	<u>Parafililer</u> Teşhircilik Fetişizm Sürtünmecilik Pedofili	gözetlemecilik boz. göstermecilik boz. sürtünmecilik boz. cinsel özezerlik (mazoşizm) boz. cinsel elezerlik (sadzizm) boz. pedofili bozukluğu fetişizm bozukluğu karşıgiyim bozukluğu
Homoseksüalite Transvestitizm Pedofili Fetişizm Cinsel Sadizm (Tecavüz, cinsel saldırı ve mutilasyonu içerir)	Transvestitizm Teşhircilik Gözetlemecilik Sadizm Mazokizm Diğer Cinsel Sapmalar Belirlenememiş Cinsel Sapmalar	Cinsel Mazokizm Cinsel Sadizm Atipik Parafili	Cinsel Mazokizm Cinsel Sadizm Transvestik Fetişizm Gözetlemecilik Parafili BTA	Cinsel Mazokizm Cinsel Sadizm Transvestik Fetişizm Gözetlemecilik Parafili BTA	Cinsel Mazokizm Cinsel Sadizm Transvestik Fetişizm Gözetlemecilik Parafili BTA	tanımlanmış diğer bir cinsel sapkılık boz. tanımlanmamış cinsel sapkılık bozukluğu

Kısaltma boz.= bozukluğu

“Bu kategori cinsel ilgileri öncelikli olarak karşı cinsteki kişilerden ziyade nesnelere yönelen kişiler içindir, cinsel eylemler genellikle cinsel birleşme/çiftleşme (coitus) ile ilgili değildir ya da cinsel birleşme/çiftleşme nekrofilisi (necrophilia), pedofili (pedophilia), cinsel sadizm (sexual sadism) ve fetişizm (fetishism) de olduğu gibi tuhaf durumlar altında gerçekleşir. Birçoğu kendi uygulamalarını iğrenç bulmasına rağmen, normal cinsel davranış ikame edemezler. Bu kategori normal cinsel nesnelere mevcut olmadığına sapkın cinsel davranış gösteren kişiler için uygun değildir” (APA, 1968, s.44).

DSM-2'deki ilk değişiklik DSM-1'de cinsel sapma “*sexual deviation*” olarak belirlenen başlığın, DSM-2'de cinsel sapmalar “*sexual deviations*” olarak çoğul hale getirilmesidir. Buna ek olarak bir önceki el kitabında belirtilen sosyopatik kişilik rahatsızlığının türünü belirten cinsel ilgilerin her biri DSM-2'de ayrı birer tanı haline getirilmiştir. DSM-1'de tecavüzün cinsel sadizme bir örnek olarak verilmesi DSM-2'de ortadan kaldırılmıştır. Değişmeyen bir unsur ise homoseksüalitenin, DSM-1'de olduğu gibi DSM-2'de de ilk sırada bir sapma olarak yer almayı sürdürmesidir.

DSM-3

Parafili terimi ilk kez DSM-3'te “cinsel sapma” teriminin yerine kullanılmıştır. 1980 yılında yayınlanan DSM-3'te parafililer kişilik bozukluğu başlığı altından çıkarılmıştır. Yeni bir başlık olan psikoseksüel bozukluklar “*psychosexual disorders*” genel başlığı altında açılan parafililer “*paraphilias*” alt başlığında listelenmiştir. DSM-3'te parafililer şu şekilde tanımlanmıştır:

“Bu alt sınıftaki bozuklukların temel özelliği, cinsel heyecan için alışılmadık veya tuhaf düşünme veya eylemlerin gerekli olmasıdır. Bu tür düşümler ya da eylemler ısrarcı ve istemsiz bir şekilde tekrarlamaya eğilimindedir ve genel olarak (1) cinsel uyarılma için insan olmayan bir nesnenin kullanılmasının tercih edilmesini, (2) gerçek ya da simüle edilmiş acı veya aşağılamayı içeren insanlarla tekrarlayıcı cinsel ak-

tiviteyi veya (3) rızası olmayan partnerlerle tekrarlayıcı cinsel aktiviteyi içerir” (APA, 1980, s.266).

DSM-3’te fetişizm, transvestisizm, zoofili, pedofili, teşhircilik, gözetlemecilik, cinsel mazokizm, cinsel sadizm, atipik parafili olmak üzere sekiz parafiliye yer verilmiştir. Money (1984) DSM-3’te listelenen sekiz parafilin patoloji ya da terapötik ihtiyaçtan ziyade adli geçmişleri nedeniyle klavuzda yer aldıklarını ifade etmiştir (akt. Hinderliter, 2010). Bir diğer önemli gelişme ise DSM-1 ve DSM-2’de cinsel sapmaların ilk sırasında yer alan homoseksüalite, DSM-3’te APA’nın 1973’teki oyu ile (Kleinplatz, 2001, s.100) parafililer arasından çıkarılmış, ancak “diğer psikoseksüel bozukluklar” başlığı altında “ego distonik homoseksüalite” olarak yer almaya devam etmiştir (Kleinplatz, 2001, s.100). Birçok yazar homoseksüelliğin DSM-3’te parafililer arasından çıkarılmasının arkasındaki mantığın diğer tüm parafililerin çıkarılmasına yol açması gerektiğini ileri sürmektedir (Hinderliter, 2010).

DSM-3R

1987 yılında yayınlanan DSM-3R’de parafililer cinsel bozukluklar “*sexual disorders*” başlığı altında bulunan parafililer alt başlığında yer almıştır. DSM-3R parafilileri şu şekilde tanımlanmıştır:

Bu alt sınıftaki bozuklukların temel özelliği, “genellikle (1) insan olmayan nesnelere, (2) kendisinin veya partnerinin (sadece simüle değil) acı çekmesini veya aşağılanması veya (3) çocukları veya rızası olmayan bireyleri içeren tekrarlayan yoğun cinsel dürtüler ve cinsel uyarılma fantazileridir” (APA, 1987, s.279).

DSM-3 parafilli tanımında geçen “gerekli” ibaresi DSM-3R’de kaldırılmıştır. Ayrıca DSM-3R’de “parafili BTA” kategorisinin eklenmiş olduğu görülmektedir. Bu kategori DSM-3R’den sonraki iki DSM kılavuzunda da (DSM-4 ve DSM-4TR’de) bulunmaya devam etmiştir. DSM-5’te ise “tanımlanmış ve tanımlanmamış diğer bir cinsel sapkınlık bozukluğu” olmak üzere iki başlıkta varlığını sürdürmüştür. DSM-3’te parafililerin yer aldığı üst başlık olan “psikoseksüel bozukluklar”, DSM-

3R'de "cinsel bozukluklar" olarak değiştirilmiştir (Tablo 1). DSM-3'te "diğer psikoseksüel bozukluklar" başlığı altına alınan ve "ego distonik homoseksüalite" olarak adlandırılan eşcinsellik DSM-3R'de tamamen kaldırılmıştır.

DSM-4

1994 yılında yayınlanan DSM-4'te parafililer, cinsel bozukluklar ve cinsel kimlik bozuklukları "*Sexual and gender identity disorders*" genel başlığında yer alan parafililer "*paraphilias*" altbaşlığında listelenmiştir. DSM-3R'deki "cinsel bozukluklar" başlığı, DSM-4'te "cinsel bozukluklar ve cinsel kimlik bozuklukları" olarak değiştirilmiştir. DSM-4'te teşhircilik, fetişizm, sürtünmecilik, pedofili, cinsel mazokizm, cinsel sadizm, transvestik fetişizm, gözetlemecilik ve parafili BTA olmak üzere sekiz parafili listelenmiştir. DSM-4 kılavuzunda parafili tanımı ile parafililerin A ve B kriterleri şu şekilde belirtilmiştir:

"Parafililer; olağan dışı nesnelere, aktiviteler ya da durumları içeren tekrarlayıcı, yoğun cinsel dürtüler, fantaziler ya da davranışlarla karakterize edilir ve klinik açıdan belirgin sıkıntıya ya da iş, sosyal alanlarda veya diğer önemli işlevsellik alanlarında işlevsellikte düşmeye neden olur (APA, 1994, s.493).

Parafilinin gerekli özellikleri; genel olarak 1) insan olmayan nesnelere, 2) kişinin ya da partnerinin aşağılanması ve acı çekmesini ya da 3) çocuğun veya diğer rızası olmayan kişileri içeren 6 aydan fazla bir zaman dilimi içinde olan tekrarlayan, yoğun cinsel olarak uyarıcı fantaziler, cinsel dürtüler ya da davranışlardır (A Kriteri)" (APA, 1994, s.522-3).

"Bazı kişiler için parafilik fantaziler ya da uyaranlar erotik uyarılma için zorunludur ve daima cinsel aktivite içerisinde yer alır. Bazı kişiler için ise parafilik tercihler dönemler halinde ortaya çıkar (örneğin stres dönemlerinde) diğer zamanlarda kişi parafilik fantezi ya da uyaran olmaksızın cinsel işlev sergileyebilir. (B Kriteri)" (APA, 1994, s.523).

DSM-4-TR

2000 yılında yayınlanan DSM-4-TR’de teşhircilik, fetişizm, sürtünmecilik, pedofili, cinsel mazokizm, cinsel sadizm, transvestik fetişizm ve gözetlemecilik olmak üzere sekiz parafili listelenmiş, parafilin genel karakteristik özellikleri ve kriterleri için DSM-4’te yer alan ifadeler tekrar edilmiş, farklı bir tanımlama yapılmamıştır:

“Parafililer; olağan dışı nesnelere, aktiviteler ya da durumları içeren tekrarlayıcı, yoğun cinsel dürtüler, fantaziler ya da davranışlarla karakterize edilir ve klinik açıdan belirgin sıkıntıya ya da iş, sosyal alanlarda veya diğer önemli işlevsellik alanlarında işlevsellikte düşmeye neden olur (APA, 2000, s.535).

Parafilin gerekli özellikleri; genel olarak 1) insan olmayan nesnelere, 2) kişinin ya da partnerinin aşışılması ve acı çekmesini ya da 3) çocuğun veya diğer rızası olmayan kişileri içeren 6 aydan fazla bir zaman dilimi içinde olan tekrarlayan, yoğun cinsel olarak uyarıcı fantaziler, cinsel dürtüler ya da davranışlardır (A Kriteri)” (APA, 2000, s.566).

“Bazı kişiler için parafilik fantaziler ya da uyaranlar erotik uyarılma için zorunludur ve daima cinsel aktivite içerisinde yer alır. Bazı kişiler için ise parafilik tercihler dönemler halinde ortaya çıkar (örneğin stres dönemlerinde) diğer zamanlarda kişi parafilik fantezi ya da uyaran olmaksızın cinsel işlev sergileyebilir. (B Kriteri)” (APA, 2000, s.566).

Blanchard (2008) DSM-4-TR’nin parafili tanımını “birleştirme yoluyla tanım” olarak adlandırmıştır. Bu tanımın neden belirli cinsel ilgilerin parafili olarak etiketlenmesi gerektiğini belirlemede temel sağlamadığını hatta bu tanımın parafili BTA kategorisindeki parafililerin hepsini kapsamadığını ifade etmiştir.

DSM-5

Amerikan Psikiyatri Birliği (APB)’ne göre insanlar cinsel heyecan ve uyarılma için sıklıkla parafilik fantaziler kullanmaktadırlar (akt. Malin

ve Saleh, 2007). Basit haliyle bireyin bir parafiliye sahip olması yasa dışı değildir; ancak parafilik dürtülere göre davranmak bazı durumlarda yasa dışı olabilmektedir (Malin ve Saleh, 2007). Şöyle ki normal parafilik davranışlar, bireyi cinsel partneriyle veya toplumla çatışma noktasına getirmedeği sürece bildirimsiz olarak devam etmektedir (akt. Purcell ve Arrigo, 2006:17). Ancak bu sınır aşıldığında durum adli mercilerin alanına giren bir husus haline gelmektedir. DSM-5 bu hususta, parafililerin sonuna bozukluk “*disorder*” ibaresini ekleyerek davranışın kendisi ve bu davranıştan kaynaklanan bir bozukluğu açıkça ayırt etme girişiminde bulunmuştur. Bu haliyle bir bireyin parafiliye sahip olması onun parafili bozukluğu tanısı alması için yeterli değildir (akt. Bridge ve Duman, 2018). Keenan (2013) eleştirisinde DSM-5'e parafili bozukluklarının eklenmesinin bilimsel olmadığını ileri sürerek bunun lüzumsuz ve damgalayıcı olduğunu, bu eklemenin; atipik cinsel davranışları, dürtüleri ve ilişkileri psikiyatrik bir bozukluk olarak kategorize ederek kişisel sıkıntıya yol açabileceğini belirtmiştir (akt. McManus vd., 2013). DSM-5 “parafili” ve “parafili bozukluğu”nu şu şekilde açıklamıştır:

“Parafili; “fenotipik olarak normal, fiziksel olarak uygun, rıza gösteren insan partnerleri ile yapılan hazırlayıcı okşamalara veya genital stimülasyona olan cinsel ilginin dışındaki herhangi bir yoğun ve ısrarcı cinsel ilgiyi” ifade eder (APA, 2013, s.685). Bazı durumlarda, yaşlı ve tıbbi olarak hasta olan ve herhangi bir türden “yoğun” cinsel ilgisi olmayan kişilerin değerlendirilmesinde olduğu gibi, yoğun ve ısrarcı kriterlerinin uygulanması zor olabilir. Bu gibi durumlarda, parafili terimi, normofilik cinsel ilgilere eşit ya da fazla olan herhangi bir cinsel ilgi olarak tanımlanabilir” (APA, 2013, s.685).

“Parafili bozukluğu; “kişide strese veya işlevsellikte düşmeye neden olan ya da tatmini kişisel bir zarara veya diğerlerine zarar verme riskine yol açan bir parafilidir. Bir parafili, parafilik bir bozukluğa sahip olmak için gereklidir, ancak yeterli bir koşul değildir ve bir parafilin kendisi, klinik müdahaleyi zorunlu kılmaz veya gerektirmez” (APA, 2013, s.685-686).

2013 yılında yayınlanan DSM-5'te parafililer kılavuzun ikinci bölümde yer alan "Parafili bozuklukları" başlığı altında gözetlemecilik bozukluğu, göstermecilik bozukluğu, sürtünmecilik bozukluğu, cinsel özezerlik (mazoşizm) bozukluğu, cinsel elezerlik (sadizm) bozukluğu, pedofili bozukluğu, fetişizm bozukluğu, karşığıyim bozukluğu, tanımlanmış diğer bir cinsel sapkınlık (parafili) bozukluğu, tanımlanmamış cinsel sapkınlık (parafili) bozukluğu olmak üzere sekiz parafili bozukluğu listelenmiştir (Tablo 1).

DSM-5 kılavuzunda yer alan her bir parafili bozukluğu için ayrı tanı kriterleri bulunmaktadır. Bu tanı ölçütlerinden A Kriteri, parafilin niteleyici doğasını; B Kriteri ise parafilin negatif sonuçlarını belirlemektedir (APA, 2013, s.686). DSM-5'e göre bir parafilin parafili bozukluğu olarak tanı alabilmesi için her iki kriteri de sağlaması gereklidir (s.686). Eğer sadece ilgili parafilideki A kriteri karşılanırsa bu sadece bir parafili olarak değerlendirilebilmekte, parafili bozukluğu olarak tanı konulmasına yetmemektedir (Balon, 2016, s.24).

DSM-5'te listelenen parafili bozuklukların diziliş sırası genel olarak bu koşullar için yaygın sınıflandırma biçimlerine tekabül etmektedir. İlk grup bozukluklar aktivite tercihlerindeki anomaliye "*anomalous activity preferences*" dayanmaktadır. Bu bozukluklar, kur davranışının çarpık bileşenlerine (röntgencilik bozukluğu, göstermecilik bozukluğu ve sürtünmecilik bozukluğu) ve ağrı ve acıyı içeren algolanyik bozukluklara (cinsel mazoşizm bozukluğu ve cinsel sadizm bozukluğu) benzemektedir. İkinci bozukluk grubu ise anormal hedef tercihlerine "*anomalous target preferences*" dayanır. Bu tercihlerden ilki diğer insanlara (pedofilik bozukluk), ikincisi başka yerlere (fetişistik bozukluk ve transvestik bozukluk) yönlendirilmiştir (APA, 2013, s.685).

Sonuç

Neyin normal neyin sapkın veya bozuk cinsellik olduğunu tanımlamak, parafiliiyi kullanırken karşılaşılan en büyük zorluklardan biridir. Parafili tanımlamaları DSM'ler boyunca oldukça büyük tartışmalara neden olmuştur. Parafililerin etiyojisine dair tatmin edici bilgilerin yetersizliği, parafililere dair betimsel tanımlamalardan öteye gidilememesine neden olmaktadır. Cinsel zevkin zaman ve kültürler boyunca gelişebilir

ve değişebilir olması da, parafili tanımlayan ve tanı koyanlar için ayrıca sorunlar yaratmaktadır. Bu durum da parafililerin tanım ve kuramsal açıklamalarını zayıf düşürmekte, parafili başlığını DSM el kitaplarında başka güçlerin şekillendirmesine açık hale getirmektedir. Parafili başlığının DSM'lerdeki seyri değerlendirildiğinde adli olayların parafili tanımlamalarına etkisinin büyüklüğü farkedilmektedir. Bu durum da parafililerin adli istismara açık bir başlık olduğuna dair yapılan eleştirileri haklı göstermektedir. Öte yandan Silverstein (2009) parafililerin kültürel ve zamansal bir fenomen olduğunu ve yetişkinler arası rızaen ilişkisi olanlar için ilerleyen zamanlarda muhtemelen DSM'den kaybolacağını tahmin etmektedir (akt. McManus vd., 2013). Sorunların kalbi hala çok tartışılan soruda yatmaktadır: "bir cinsel zevk kaynağının veya bir tür cinsel aktivitenin bir mental bozukluk (*mental disorder*) olarak sınıflandırılmasını belirleyen şey nedir? (McManus vd., 2013).

EXTENDED ABSTRACT

Paraphilias And Its Journey Throughout DSM's

*

Nesrin Duman

Bartın University

“Paraphilia” consists of a combination of Greek words “para” meaning “beside, aside” and “philia” which means “love”. Paraphilias have been controversial subjects in the mental health field in terms of defining what can be considered normal versus disordered or deviant behavior. International Statistical Classification of Diseases and Related Health Problems (ICD-10), a medical classification list published by the World Health Organization (WHO) specifically did not provide a definition for paraphilia. Nevertheless, Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders (DSM) which is the manual published by American Psychiatry Association (APA) and used worldwide, includes the definition for paraphilia. Paraphilia is defined as “any intense and persistent sexual interest other than sexual interest in genital stimulation or preparatory fondling with phenotypically normal, physically mature, consenting human partners”.

Today, in the literature, paraphilias are categorized under more than fifty different types such as fetishism, voyeurism, exhibitionism etc. This current study investigates the etiology, diagnostic criteria of paraphilias and factors causes changes in DSM manuals. Also, the journey of paraphilias will be reviewed throughout all the manuals from DSM-1 to DSM-5 (DSM-1, DSM-2, DSM-3, DSM-3R, DSM-4TR and DSM-5). In the first DSM (DSM-1), which was published in 1952, the paraphilias were considered as a type of “sociopathic personality disorder”. These include homosexuality, transvestism, pedophilia, fetishism, sexual sadism including rape, sexual assault, mutilation. Paraphilias in DSM-2 published in 1968 were listed in the “Sexual deviations” part under the “Personality Disorders and Certain Other Non-Psychotic Mental Disorders” section. These included homosexuality, fetishism, pedophilia, transvestitism,

exhibitionism, voyeurism, sadism, masochism, other sexual deviation and unspecified sexual deviation. In the DSM-3, published in 1980, paraphilias were excluded from personality disorder. The term paraphilia was used for the first time in DSM-3 to replace the term "sexual deviation". Another important development was the homosexuality that took place in DSM-1 and DSM-2 in the first place of sexual deviations, removed from paraphilias. However, it continued to take place under the title of "other psychosexual disorders" as ego dystonic homosexuality. The word "required" in the DSM-3 paraphilia definition has been removed in DSM-3R published in 1987. In addition, "paraphilia not otherwise specified (NOS)" category appears to be added in DSM-3R. The other important change was that homosexuality totally removed in DSM-3R.

In the DSM-4, published in 1994, the paraphilias are listed under the "paraphilias" subtitle in the general title of "Sexual and gender identity disorders". In DSM-4, eight paraphilias are listed, including exhibitionism, fetishism, frotteurism, pedophilia, sexual masochism, sexual sadism, transvestic fetishism, voyeurism and paraphilia NOS. In the DSM-4R, published in 2000, the general characteristics and criteria of paraphilia in DSM-4 were repeated and no different definition was made. In the current form of DSM which is called DSM-5 published in 2013, "paraphilia" and "paraphilic disorders" are classified separately. DSM-5 suggests that having a paraphilia is not illegal but acting according to paraphilic impulses may be illegal in some cases. For that reason having a paraphilia is not enough to make a diagnosis of paraphilic disorder. Although a large number of paraphilias have been described in the literature, the number of paraphilias included in the DSM manuals has been limited for two crucial reasons. The first reason is that the aforementioned disorders in DSM's are more common than other types of paraphilias and DSM generally addresses uncommon types of paraphilias under the section of other types.

Paraphilias are widely seen as a threat to social order and personal security and they can be considered one of the subjects of forensic psychology and forensic psychiatry. DSM manuals are written and used by psychiatric clinicians, but are also used by forensic practitioners for the imprisonment and/or psychiatric and psychological treatment of the

offenders who commit crime with sexual motivation. The insufficient knowledge of the etiology of paraphilias leads to lack of descriptive definitions. As a matter of fact, sexual pleasure can change over time and cultures also create problems for those who define and diagnose paraphilia. Situations like forensic events lead the title of paraphilia to be formed by other forces easily. This review justifies the criticisms that paraphilia is vulnerable subject for forensic abuse. It is also agreed that paraphilias are cultural and temporal phenomena and that those who have a relationship with adult consent will probably disappear from DSM manuals later in the future. The heart of the problems still lies in the question that is widely debated: "What determines the classification of a sexual pleasure or a kind of sexual activity as a mental disorder?"

Kaynakça/References

- Agmo, A. (2007). *Functional and dysfunctional sexual behaviour: a syntesis of neuroscience and comparative psychology*. UK: Elsevier Inc.
- American Psychiatric Association. (1952). *Diagnostic and statistical manual of mental disorders (DSM-I)*. Washington, DC: Author.
- American Psychiatric Association. (1968). *Diagnostic and statistical manual of mental disorders (DSM-II)*. Washington, DC: Author.
- American Psychiatric Association. (1980). *Diagnostic and statistical manual of mental disorders (3rd ed.; DSM-III.)*. Washington, DC: Author.
- American Psychiatric Association. (1987). *Diagnostic and statistical manual of mental disorders (3rd ed., rev.; DSM-III-R)*. Washington, DC: Author.
- American Psychiatric Association. (1994). *Diagnostic and statistical manual of mental disorders (4th ed.; DSM-IV)*. Washington, DC: Author.
- American Psychiatric Association. (2000). *Diagnostic and statistical manual of mental disorders (4th ed., text rev.; DSM-IV-TR)*. Washington, DC: Author.
- American Psychiatric Association. (2013). *Diagnostic and statistical manual of mental disorders, (Fifth Edition; DSM-V)*. Washington, DC: Author.

- Amerikan Psikiyatri Birliği. (2014). *Ruhsal bozuklukların tanısıl ve sayımsal el kitabı*. (DSM-5Tanı Ölçütleri Başvuru El Kitabı'ndan, Çev. Köroğlu, E.). Beşinci baskı, Hekimler Yayın Birliği: Ankara.
- Balon, R. (2016). *Practical guide to paraphilia and paraphilic disorders*. Springer International Publishing Switzerland: USA. DOI: 10.1007/978-3-319-42650-1
- Blanchard, R., Lykins, A. D., Wherrett, D., Kuban, M. E., Cantor, J. M., Blak, T., ... Klassen, P. E. (2008). Pedophilia, hebephilia, and the DSM-V. *Archives of Sexual Behavior*, 38(3):335–350. doi:10.1007/s10508-008-9399-9.
- Bridge, E. N. ve Duman, N. (2018). Identifying pedophilia. *Life Skills Journal of Psychology*, 2(4), 215-222. DOI: 10.31461/ybpd.455350
- Cheney, V. T. (2004). *The sex offenses and their treatments the problem –the solution –commentary*. Author House: USA
- Di Lorenzo, G., Gorea, F., Longo, L., ve Ribolsi, M. (2018). *Paraphilia and paraphilic disorders*. In S.A. Jannini E. (a cura di), *Sexual Dysfunctions in Mentally Ill Patients* (pp. 193-213). Springer. DOI: 10.1007 / 978-3-319-68306-5_18
- Freud, S. (2006). *Cinsellik üzerine üç deneme*. (Selçuk Budak, Çev.). Öteki Yayınevi:İstanbul.
- Freund K. ve Watson, R. (1990). Mapping the boundaries of courtship disorder. *The Journal of Sex Research*, 27:589–606.
- Heidenry, J. (1987). *What wild ecstasy The rise and fall of the sexual revolution*. USA:Simon ve Schuster
- Hinderliter, A. C. (2010). Defining paraphilia: excluding exclusion. *Open Access Journal of Forensic Psychology*, 2010 (2): 241-272. Erişim adresi: <https://www.ipce.info/library/journal-article/defining-paraphilia-excluding-exclusion>
- Joyal, C. C. (2018). Controversies in the definition of paraphilia. *Journal of Sexual Medicine*, 15(10):1-3. D.O.I. [https://doi.org/10.1016/j.-jsxm.2018.08.005](https://doi.org/10.1016/j.jsxm.2018.08.005)
- Keenan, J. (2013). We're kinky, not crazy: including "paraphilic disorders" in the DSM-V is redundant, unscientific, and stigmatizing. *The Slate*. 2013 http://www.slate.com/articles/health_and_science/medical_examiner/2013/03/sexual_kinks_in_the_dsm_v-_paraphilic_disorders_describe_unhappy_kinksters.html

- Kleinplatz, P. J. (2001). *New directions in sex therapy: innovations and alternatives*. USA: Talor ve Francis.
- McManus, M. A., Hargreaves, P., Rainbow, L. ve Alison, L. J. (2013). Paraphilias: definition, diagnosis and treatment. *F1000Prime Rep.* 2013; 5: 36. doi: 10.12703/P5-36
- Malin, M. ve Saleh, F. M. (2007). Paraphilias: clinical and forensic considerations. *Psychiatric Times*, 24 (5). Erişim adresi: <http://www.psychiatrictimes.com/forensic-psychiatry/paraphilias-clinical-and-forensic-considerations>
- Money, J. (1984). Paraphilias: Phenomenology and classification. *American Journal of Psychotherapy*, 38, 164-178.
- Purcell, C. H ve Arrigo, B.A. (2006). *The psychology of lust murder. Paraphilia, sexual killing and sexual homicide*. Amsterdam, Netherlands: Elsevier.
- Quinsey, V. L. (2012). Pragmatic and Darwinian views of the paraphilias. *Archives of Sexual Behavior*, 41:217–20. doi: 10.1007/s10508-011-9872-8
- Silverstein, C. (2009). The implications of removing homosexuality from the DSM as a mental disorder [Letter to the editor]. *Archives of Sexual Behavior*, 38:161-3. doi: 10.1007/s10508-008-9442-x.
- Stewart, R. S. (2012). Constructing Perversions: The DSM and the classification of sexual paraphilias and disorders. *Electronic Journal of Human Sexuality*, 2012:15. <http://f1000.com/prime/718074542>
- Wakefield, J. C. (2011). DSM-5 proposed diagnostic criteria for sexual paraphilias: tensions between diagnostic validity and forensic utility. *International Journal of Law and Psychiatry*, 34:195–209. doi: 10.1016/j.ijlp.2011.04.012.
- Zonana, H. (2011). Sexual disorders: new and expanded proposals for the DSM-5—do we need them? *Journal of the American Academy of Psychiatry and the Law*, 39:245–9. [PubMed] <http://f1000.com/prime/718074545>

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Duman, N. (2018). Parafililer ve DSM'lerdeki seyri. *OPUS-Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 9(16), 1285-1306. DOI: 10.26466/opus.481118

Farklı Kültürler İçerisinde Eğitim Gören 12-17 Yaş Grubu Türk Çocuklarının Estetik Beğeni Düzeylerinin Karşılaştırılması¹

DOI: 10.26466/opus.470120

Hatice Kübra Özalp* - Melek Gökay**

*¹Dr. Öğr. Üyesi, Necmettin Erbakan Üniversitesi Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fak. Konya/ Türkiye

E-Posta: hkozalp@konya.edu.tr

ORCID: [0000-0001-6710-3117](https://orcid.org/0000-0001-6710-3117)

**Prof. Dr., Necmettin Erbakan Üniversitesi Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fak. Konya/ Türkiye

E-Posta: mgokay@konya.edu.tr

ORCID: [0000-0002-4788-6115](https://orcid.org/0000-0002-4788-6115)

Öz

Bu araştırmada Batı ve Türk kültüründe yaşayan Türk öğrencilerin Türk kültürü ve Batı kültürü algılarını ve buna bağlı olarak değişeceği düşünülen estetik beğenilerini tanımlamak ve karşılaştırmak amaçlanmıştır. Nicel ve nitel araştırma yöntemlerinin birlikte kullanıldığı karma araştırma modeli ile desenlenen bu araştırma Almanya ve Türkiye’de yaşayan 12-17 yaş grubu toplam 310 Türk öğrencinin katılımıyla gerçekleştirilmiştir. Ankette yapıldığı dönem, biçim, form, renk ve konu bakımından benzerlik gösteren Batı ve Türk kültüründen birer eserin yer aldığı 15 soru bulunmaktadır. Öğrenciler her soru için beğendikleri bir eseri tercih etmişler ve her soruda bu eseri neden tercih ettiklerini belirten ifadeler yazmışlardır. Anketten elde edilen nicel veriler SPSS programında (iki yönlü) Kay-Kare testi ile analiz edilmiştir. Kültürü yansıtan eserlerin farklı kültürlerde yaşayan insanlar üzerindeki etkilerini ortaya koymayı amaçlayarak elde edilen öğrenci cevapları ise içerik analizi ile analiz edilmiştir. Araştırmanın sonucunda öğrencilerin estetik tercihlerinde ait oldukları kültürün etkisi hissedildiği gibi içinde yaşadıkları diğer kültürlerin de etkisinin olduğu anlaşılmıştır. Öğrencilerin estetik beğenilerinde dil, din, vatan sevgisi, popüler kültür ve geleneksel kültür motifleri gibi kültürel faktörlerin etkisinin yoğunlukta olduğu görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Kültür, Estetik Tercih, Estetik Beğeni, Sanat Eğitimi.

¹ Bu araştırma, Necmettin Erbakan Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Güzel Sanatlar Eğitimi Anabilim Dalı, “12-17 Yaş Grubu Türk ve Alman Çocuklarının Estetik Beğeni Düzeylerinin Karşılaştırılması” adlı Doktora Tezinden üretilmiştir. Araştırmanın Almanya’da yaşayan Türk ve Alman çocuklar üzerinde yapılması süreci UNESCO-Kültür eğitimi öğrenci danışmanı Dr. Ernst Wagner ile birlikte yürütülmüştür. Araştırmaya Deutscher Akademischer Austauschdienst (DAAD) burs vererek destek olmuştur.

Comparison of Aesthetic Appreciation Levels of 12-17 Years of Age Turkish Children Studying in Different Cultures

Abstract

In this study, it is aimed to define and compare the Turkish culture and Western culture perceptions of Turkish students living in Western and Turkish cultures and their aesthetic appreciation which is thought to change accordingly. The study, designed with a mixed research model that combines quantitative and qualitative research methods, was carried out with participation of a total of 310 Turkish students of 12-17 years of age living in Germany and in Turkey. In the survey, there are 15 questions including an artwork from each of the Western culture and the Turkish culture, which are similar in terms of the style, form, colour, subject and age of production. The students chose the work they appreciated for each question and wrote explanations why they preferred that work in every question. The quantitative data obtained from the questionnaire were analysed by (two way) Chi-Square test in the SPSS program. The students' responses, gathered with the aim of revealing the effects of the works reflecting the culture on people living in different cultures, were analysed by content analysis. As a result of the research, it is understood that besides feeling the effect of the culture they belonged to on the aesthetic preferences of the students, the other cultures they live in also have an effect on them. The effects of cultural factors such as language, religion, patriotism, popular culture and traditional culture motifs were found to be intense in students' aesthetic appreciation.

Keywords: Culture, Aesthetic Preference, Aesthetic Appreciation, Art Education

Giriş

İnsanın estetik gelişimi estetik varlığı algılamasıyla şekillenir. Toplumsal değerler ve insanın öz değeri kendi estetik görüş ve anlayışını oluşturmaktadır. Estetik biçim, özerklik ve gerçeklik karşılıklı ilişkilidir. Her biri toplumsal-tarihsel bir fenomendir ve her biri toplumsal tarihsel arenayı aşar (Marcuse, 1997, s. 20). Estetik oluşumun geçmişten günümüze mayalanması estetik biçime değer kazandırmış; ona nasıl yaklaşılması gerektiğinin anlaşılmasını sağlamıştır. Düşündüklerimiz ya da inandıklarımız nesneleri görüşümüzü etkiler diyen Berger (2009, s. 13), sözcüklerden önce gelen ve sözcüklerle tam olarak anlatılamayan görmeyi, uyarıcılara karşı mekanik bir tepkide bulunup bulunmama sorunu olarak görmemektedir. O, bunu bir tercih olarak kabul etmektedir. Eisner (2002) ve Dewey'in (1934) görüşleri estetik gelişimde önemli bir yer tutmaktadır. Bu görüşlere göre, estetik günlük yaşamı anlatabilen basit yollardan biridir. Yani bakmak, farklılıklara ve benzerliklere tepki göstermek, hissetmek, doku ve formların farkında olmak, çevredeki objeleri sevmek ya da sevmemek estetik gelişimin ve estetik tepkinin bir parçasıdır (Aktaran: Eckhoff, 2006, s.23). Bu durumdan yola çıkarak öğrencinin bir bakıma onun eğitimiyle birlikte yaşadığı çevreyi, yetişme tarzını, kùltürünü değerlendirmek onların estetik beğenileri ve tercihlerini anlamakta faydalı olacaktır. Çünkü her coğrafyanın kendine ait bir durumu ve bu durumun etkisi altına aldığı toplum ve bunun içinde de bireylerin ortaya çıkan görüş ve fikirleri bulunmaktadır. Dünya üzerinde pek çok kùltür ve eğitim sisteminin olduğunu kabul edersek bu çeşitliliği birbiri ile değerlendirmek kùltür ve eğitim faktörünün estetik beğeni oluşumunda belirginliğini ortaya çıkaracaktır.

Estetik

Sanat eserinin sanatsal karakteri izleyiciye sunulduğunda sadece sanat eserinin görünen yüzü ifade edilebilir, açıklanamaz. Analiz etmek sanat eserinin derinlerinde bulunan duyguları ve sanatsal değerinin anlaşılmasını sağlamaz, sadece eserin sergilenebilir durumunu ortaya çıkarır. Bu durumda estetik, sergilenen objenin derinlerindeki gizemi çözmektir. Bu gizemi çözmeye çalışmak ağlar boyunca süre gelen bir düşünce sis-

temidir. Holt (2001, s. 13), estetiğin, Rönesans boyunca klasik dönemden miras kalan güzelliğin antik felsefesinin bir sonucu olduğunu ifade etmektedir. Micheal Kelly (1998) ise, estetiği basit olarak sanata, kültüre ve doğaya karşı eleştirel yaklaşım olarak tanımlamaktadır (Akt: Smith, 2008, s.4).

Bu açıdan bakıldığında sanat ve estetik, çağdaş yaşamın deneyimlerine hem karşı koyan hem de bu deneyimleri kabul eden açık bir çevreyi önerir. Estetiğin, her tanımlamada sanatı anlama ile ilgili olduğu kabul edilmiştir. Sanatı anlamak ise sanat ürünü dediğimiz objelerin zihinde canlandırdığı etkiyi araştırmayı ya da algısal problemlere eğilmeyi gerektirir. Objelerin zihinsel algısı denildiğinde Marksist estetiğin temel savlarından biri olarak yansıma kuramı düşünülebilir. Bu kurama göre insan bilinci çevresel gerçekliğin bir imgesidir, nesnel dünyanın öznel bir tasarımıdır. Yansıma kuramı gerçeğin insan zihninde yansıtımına ilişkin tasarlanmasıdır. Örneğin Tunalı'ya göre (2011, s. 60) Marksist estetik için sanatın objesi olan gerçeklik, insanın dışında, ondan bağımsız olan bir gerçeklik olmayıp, insansal ve toplumsal bir gerçektir. Estetik gerçeklik insana bağlı gerçekliktir. Buradan anlaşılacağı üzere Marksist düşünce için güzellik madde ve paradır; hümanist bir yaklaşım için güzellik insan ve sevgidir. Güzellik anlayışı ve güzele bakış sahip olunan anlayışa göre değişim gösterebilir. Güzel, insanın hem içindeki duyguları dışsallaştırması hem de yaşadığı çevre ve toplumsal sürecin bir yansıması olarak anlamlandırılır. Bu durum estetik objeyi psikolojik obje olarak algılamaktır. Yani bir objeye karşı duyulan his süjeye bağlı bir değer ise bu durum, biçimlerde süjenin kendi idealini yakalama ve objeden haz duymasıdır. Güzellik, şeylerin kendilerinde olan bir özellik değildir, sadece düşüncelerimizin olduğu zihinde var olan bir olgudur. Her zihin farklı bir güzelliği algılar ve dahası gerçek güzelliği ya da gerçek bozulmayı aramak, gerçek tadı ya da acı durumu anlamaya engel bir gereksizlik olabilir. Bu düşünce, basit anlamda bir objenin güzelliğinin, ne görünüşüne ne de bir objenin objektif olarak veya birbirinden bağımsız olan algısal niteliğe bağlı olduğunu varsayabildiğimizi açıklamaktadır (Guyer, 2005, s. 38). Duyulara bağlı olan estetik anlayış, “insan sadece güzel olan şeyi mi algılar?” sorusuyla ilgilidir. Sadece güzeli değil “acı” hissetmek de sanatta estetiği uyandırabilir. “Aesthetic outrage” denilen bir objeden ya da bir olaydan etkilenmek veya rahatsızlık duymak da de-

rinden etkilenmedir ve bu da estetik hazdır (Berleant, 2010, s. 28). Duyulan hazzın sonunda gerçekleşen tercihler ve estetik deneyim bize aşına gelen ve haz duyulan şeyler temeline dayanır diyen Blocker (1993, s.26), her deneyimle yaşanan tercihte kişinin kendine göre haklılık payı olduğunu ifade etmektedir. Bu nedenle aynı objede ya da olguda ktù- iyi, güzel-çirkin değerler vùcut bulabilir. İçimizde barındırdığımız bütùn sezgilerin doğru olduğunu düşünen Hume'un, doğrunun ve yanlışın kriterlerinin ne olduğu konusunda kastettiği şey doğru ya da yanlış sezgileme değerdir. Güzellik, şeylerin içinde olan bir özellik değerdir fakat onların zihinde tamamlanan bölümü ve her zihinde farklı bir güzellik olarak grùnen şeydir. Bu doğrultuda güzelliğin algılanmasında Kieran (2011), Prinz (2011), Schenkman ve Jönsson (2000) güzelliğin kişinin bakış açısına göre değerşmesi ile ilgili araştırmalar yapmıştır. Kişinin bakış açısının şekillenmesinde ise kùltür önemli bir belirleyici olarak grùlmektedir.

Kùltùr

Kùltùr, insanın kaderini belirleyen bir arada yaşam, duygu ve kuralların harmanlandığı, insan zihninde ve toplumun vitrininde zamana yayılan simgeler bütünüdür.

Tylor'un tanımına göre, *"Bilgi, inanç, sanat, ahlak, hukuk, örf ve adetlerden ve insanın toplumun bir üyesi olarak elde ettiği bütùn yeteneklerden oluşan karmaşık bir bütündür."* (Turhan, 1972, s.39-40; Aktaran: Güneş, 2004, s.92). Burada kùltürü anlayabilmek için toplumu iyi özùmlmek gerekir. Toplum denilen kader birliği yapmış gruplar, aynı coğrafi alanda yaşayıp bu şartlara uygun ortak bir yaşam metodu oluştururlar. Tarih, inanç, ahlak, örf-adet, giyinme, beslenme alışkanlıkları gibi geçmişi göz önünde bulundurarak geleceğe yön veren, insanları programlayan ortak sistematik bir çarkın içinde olgunlaşmaktadır toplum. Örneğin her toplum ve kùltür yaş gruplaması, bedensel süslenme, ahiret inancı, yemek kuralları, hediyeleşmek, akrabalık, cezai yaptırımlar, ikamet kuralları gibi pek çok şeyleri tanır ve her kùltür bunları kendine göre şekillendirir (Boersema, 2013, s.193). Kùltürün toplumsal bir yaratı olduğu ve bireyi temel olarak oluşturulan sınıflandırmayı Erinç'in (2004, s.11-12) bireysel kùltür, yöresel ya da ulusal kùltür, evrensel kùltür şeklinde yaptığı g-

rılmaktadır. Bireysel kültür, kişisel eğitim yoluyla edinilen kazanımlardır. Bu anlamda sanat kültürden ayrı tutulamaz. Bireysel kültür sanatsal anlayışı da etkilemektedir. Eagleton (2011, s.14) kişisel kültürü, kişinin içsel denetimi olarak görmektedir. Yöresel ya da ulusal kültür, toplumu diğer toplumlara göre farklı kılan, özgün yapan özelliğidir. Evrensel kültür bütün toplumların ortak alanda özelliklerini sunduğu karma olan ve moda yöntemiyle etkinliğini hissettiren bir kültürdür. Burada her kültür için biraz bozulmuşluk hissedilir ve bu durum popüler kültürün işaretidir. Popüler sanatın verdiği geçici haz ve eğlencenin büyümesine kapılan toplumun sonunda doyumsuz ve mutsuz bir hal almasını tüketim kültürü ve politik bir olgu olarak açıklayan Baudrillard (2013), Adorno (2011), Aslan (2010), Canclini (1999) ve Gans (2014)'ın çalışmaları bulunmaktadır. Bu çalışmalarda vurgulanan durum popüler kültürün tüketime dayalı bir haz ve beğeni anlayışı oluşturma politikasının varlığıdır. Tüketim ilkesinin erekselliğinde haz yoktur ancak zorunlu bir haz vardır. Tüketim kültürü aslında hazzı ve mutluluğu da tüketmektedir. Böylelikle toplumlarda benzer ve küresel bir beğeni anlayışının oluştuğu da görülmektedir.

Sanatın toplumsal değerlerin her biri ile ayrı ayrı ilişkisi bulunur. Toplumların dininde, ahlakında, biliminde, eğitiminde, ticaretinde, teknolojisinde, politikasında, eğlencesinde ve hukuk sisteminde bu görülür (Boersema, 2013, s.193). Sanat eserleri toplumun aynası gibidir diyen Erinç (2004, s.71), toplumun müziği, edebiyatı, gösteri ve plastik sanatları ve bunların ürünü olarak görülen, güzellikleriyle övülen her şeyi sanat olarak nitelendirmiştir. Bunlardan gelecek her yansıma kültürün bir anlatısı, her bozulma da kültürel bozulmadır. Kültürel motifler, ait olduğu coğrafyadaki zihinler tarafından her zaman ayırt edilir. Kültürel anlamlar ve onları taşıyan sembol sistemi şekillerin ilişkişisel anlamlarını muhafaza etmelerini sağlar. Dil ve hilal, bayrak gibi kültürel anlama sahip şekillerin başında gelir. Sembollerin anlamı üzerinde toplum içinde bir anlaşma olduğu için bunlar ortak bir anlama sağlarlar (Mardin, 2014, s.51). Her insan bir çevrede büyümektedir. İnsan doğduğu yere bağlı değil de daha çok farklı yerlerde gezdiği ya da yaşadığı yerdeki kültür değişimini yaşamaktadır. Mesela, birkaç yıl başka bir yerde yaşayan insan doğduğu yerin kültüründen uzaklaşıp yaşadığı yerin kültürüne alışmış olabilir. Bu durum kültürlerin birbirine karışmasına neden

olmaktadır. Yani insanlar tekrar kendi ùlkelerine döndüklerinde sonradan yaşadığı kùltürün etkisi unutulmaz, bunlar günlük yaşamda etkisini sürdürmeye devam eder. Göçmenlerin ocuklarında grùlen Şey de ailelerinden aldıkları kendi kùltürlerini yaşadıkları yerin deneyimlerine karıştırmalarıdır (Bsel, 2012, s.9).

Kùltür yanında eğitimin estetik beğeni ve yargı üzerine etkisi de yadsınamaz. Çünkü sanat, yalnız belli bir kùltüre dayanmakla kalmaz, aynı zamanda özellikle eğitim isteyen bir fenomendir (Tunalı, 2011, s.36). Schiller'in (1999) itepi dediği insanın içinde ve dışındaki kuvvetlerin uyumlu birlikteliğini sağlamak, duygu yetisini geliştirmektir. Estetik eğitiminde temel amaçlardan biri, bilgilendirmek ve aydınlatmak; yaşam ve kùltür ile ayrılmaz bağı olan sanatın rolünü tanımlamak ve öğrencilerin kendi yargılarını formüle etmelerini sağlayacak entelektùel araçlar sunmaktır (Loudermilk, 2002, s.5). Gökay (2004, s.40), görsel tasarımların öğrenciler tarafından değerlendirilebilmesi için kùltürün olabildiğince okul ortamı içine çekilip öğrencileri bilinçlendirmek gerektiğini ifade etmektedir. Sanat konularının ùlkelere göre değerrişim göstermesi çocukların tercihlerindeki değerrişimin temsili olabilmektedir. Bunun gibi tespitlerin yapılması anlamında "sanat eğitiminde bilgi ağı" yöntemi, sanat eğitiminin geliştirilmesi için gerekli olan yeterliliği sağlamak gibi amaçlara erişimi sağlamaktadır (Wagner, 2013, s.109). Bir ocuk bir resme bakıp "Bu resim güzel." dediğinde, kendine göre eleştirel bir karar cùmlesi söylemiştir. Öğrencinin fikrini ve beğerisini açığa vuran bu cùmlenin anlamının ne olduğunun araştırılması gereklidir. Güzellik, çirkinlik ve bunlara bağlı olarak verilen karar cùmleleri tamamen göreceli terimler midir yoksa bakış açısına mı bağlıdır? Bu deyimler kùltür eğitimine nasıl bağımlıdır? Belirli bir zaman ve yerden başka bir zaman ve yere göre değerrişir mi? gibi soruların cevabının dřnùlmesi, insanın özellikle karar verdiği sözcüklerin anlamını açıklamaya yardımcı olacaktır (Gökay, 1998, s. 39).

Bu kapsamda yapılan araştırmanın amacı farklı kùltùrlerde yaşayan ve eğitim alan öğrencilerin estetik beğeni düzeylerinde grùlen farklılıklar ve bu farklılıkları oluşturan etmenleri ortaya çıkarmak olarak belirlenmiştir. Bu doğrultuda aşağıdaki diğer alt araştırma sorularına cevap aranmıştır;

1. Farklı kültürlerde yaşayan 12–17 yaş grubundaki Türk öğrencilerin estetik tercihlerinde kültürün etkisi var mıdır?
2. Estetik beğeniyi etkileyen faktörler nelerdir?

Yöntem

Araştırma Yöntemi

Karma araştırma modeli ile desenlenen bu çalışmada nicel ve nitel araştırma yöntemleri birlikte kullanılmıştır. Nicel araştırma, değişkenlerin duruma etkililik oranını sayısal verilere dayandırıp anlamlı farklar elde etme sürecidir. Değişkenler arasında ilişkileri aramak için en az iki değişkenden oluşan durumlar arasında karşılaştırma yapılmaktadır. Kültürler arası etkileşim çalışmalarında kullanılan karşılaştırmalı çalışmalar, farklı toplum içerisindeki bireylerin bir olaya karşı benzerlik ve farklılıklarını açıklamak üzere psikologların, antropologların, fen bilimci ve sosyologların kullandığı bir yöntemdir (Çepni, 2007, s. 48). Nitel araştırma desenlerinden olan kültür analizine yönelik çalışmalarda amaç belirli bir grubun kültürünü tanımlama ve yorumlamadır. Bu tanımlama genellikle o kültüre özgü kavramlar, süreçler ve algılar çerçevesinde yapılır. Bu nedenle araştırmaya dâhil olan katılımcıların kullandıkları yazılı ve sözlü dil, davranış kalıpları, algıları ve paylaştıkları deneyimler bir araştırmacının odaklanabileceği alanlar olarak ortaya çıkar (Hancock, 2004; Akt: Yıldırım ve Şimşek, 2005, s. 70). Çalışmada, öğrencilerin tercihleriyle ilgili sosyal olguları anlamaya yönelik sorulan sorulardan elde edilen veriler değerlendirilmiştir. Nitel araştırma ile elde edilen veriler, nicel analizi destekleyecek şekilde içerik analizi yapılarak maddeler oluşturulmuştur. İçerik analizinde öğrencilerin yazıları, dil kullanımını sanatsal birikimleri ve deneyimleriyle birlikte ortaya koydukları tercih ifadeleri kullanılmıştır.

Çalışma Grubu

Araştırma kültürler arası karşılaştırmayı içermektedir. Bu amaçla Türkiye ve Almanya için iki çalışma grubu belirlenmiştir. Türkiye'deki çalış-

ma grubu Konya il merkezindeki 12-17 yaş arasında bir ortaokul ve iki Anadolu Lisesinde đrenim gören öğrenciler arasından çalışmaya gnl olarak katılan 150 öğrenciden oluşmaktadırdır. Bu grup, 50 erkek ve 100 kız öğrenciden oluşmuştur. Almanya’da Tùrk đrencilere ilişkin çalışma grubunda ise, çok kùltrl uç Gymnasium okulunda öğrenim gören Tùrk ğrenciler arasından araştırmaya gönüllü olarak katılan 160 đrenci yer almaktadır. Bu gruptaki öğrenciler 103 kız, 57 erkek öğrenciden oluşmaktadırdır. Araştırmaya katılan toplam đrenci sayısı 310’dur.

Tablo 1. Araştırmaya Katılan ğrenci Gruplarının Yaşa Göre Dağılımları

Yaş	Almanya’daki Tùrk đrenci Sayısı	Tùrkiye’deki Tùrk đrenci Sayısı
17 Yaş	38	28
16 Yaş	23	24
15 Yaş	21	31
14 Yaş	26	24
13 Yaş	17	21
12 Yaş	35	22
Toplam	160	150

Veri Toplama Süreci ve Analizi

Bu araştırmanın anketi iki doğru cevaplı, tek tercihli ve gerekçe sunma üzerine hazırlanmıştır ve uç bölümden oluşmaktadırdır. İlk iki bölüm öğrencilerin sınıf, yaş ve okul gibi bilgilerini almaya dayalıdır. Anketin unc bölümü 15 sorudan oluşmaktadırdır. Her soruda bir Tùrk kùltürünü yansıtan bir de Batı kùltürünü yansıtan iki eser sunulmaktadır. Öğrenciler bu eserlerden kendilerine yakın hissettikleri, beğendikleri eserden bir tanesini seçerek işaretlemişlerdir. Bu bölüm araştırmanın nicel boyutunu oluşturmaktadır. Öğrencilere her sorunun altında A ya da B resminden birini tercih etme nedenini uç madde ile açıklanması istenilen bir alan daha sunulmuştur. Burada đrencilerin bilinçaltında olan şeyleri açığa çıkarmak ve beğenilerinin temeline inmeye çalışmak amaçlanmıştır. Bu bölüm ise araştırmanın nitel boyutunu oluşturmaktadır. Ankette kişisel bilgiler ve sosyal birikimler ile ilgili olan bölümler ilk 15 dakikada tamamlanmıştır. Son bölümde ise, öğrencilere her soruyu incelemeleri, tercihlerini işaretlemeleri ve beğeni sebeplerini yazmaları için ikişer da-

kika süre verilmiş; anketin üçüncü bölümü 30 dakikada tamamlanmıştır. Son bölümdeki sorular slayt olarak hazırlanmış, projeksiyon makinesiyle tüm sınıfın görebileceği şekilde yansıtılmıştır.

Öğrencilerin estetik beğenileri arasındaki farkın belirlenmesi amacıyla hazırlanan anketin bu amacı gerçekleştirmeye uygun olup olmadığının değerlendirilmesi amacıyla uzman görüşüne başvurulmuştur. Bu amaçla uzman değerlendirme formu hazırlanmıştır. Bu form, anketin temelini oluşturan farklı kültürden iki eserin (A ve B) kültürel yansıtım derecelerini öğrenmeye yöneliktir. Uzman görüşü almak üzere plastik sanatlar alanında uzman dört kişiden, ankette kullanılan eserler hakkında konu, biçim, form, renk, motif, doku gibi durumları göz önünde bulundurarak A ve B resimlerini ait oldukları kültürü ne kadar yansıttıkları konusunda derecelendirme yaparak değerlendirme yapmaları istenmiştir. Formda değerlendirilmesi istenen resimler 1’den 5’e kadar sıralama ölçütü üzerinden değerlendirilmiştir. Uzmanlara “(1) Çok az”, “(2) Az”, “(3) Orta”, “(4) İyi”, “(5) Çok iyi” şeklinde beş seçenek sunulmuştur. Uzmanlar bu değerlendirmeyi her soruda yer alan A ve B resmi için yapmıştır. Uzman görüşleri doğrultusunda uygulanan anket sorularının araştırmanın amacı olan estetik beğeni arasındaki kültürel farkı belirlemeye uygun olduğu görüşü ortaya çıkmıştır.

Araştırma anketinin üçüncü bölümünde bulunan eserleri tercih bölümünden elde edilen nicel veriler SPSS programında (iki yönlü) Kay-Kare testi ile çözümlenmiştir. Çok kategorili iki değişkenin oluşturduğu hücrelerdeki, gözlenen frekans ile beklenen frekansı karşılaştırarak, değişkenler arası ilişkiyi sorgulayan (parametrik olmayan) test, iki değişken için Kay-Kare olarak adlandırılır (Can, 2014, s.323). Araştırmanın örneklemini oluşturan Türkiye ve Almanya’da bulunan Türk öğrencilerin Batı sanatı ve Türk sanatına ait eserleri tercih oranlarına bu şekilde ulaşılmış ve veriler tablo haline getirilmiştir. Araştırmanın ikinci analiz kısmını oluşturan nitel veri analizi ise, tercih sorularının altında bulunan öğrencilerin tercih gerekçelerini kendi cümleleriyle belirttikleri bölümden elde edilmektedir. Nitel veri analizi, betimsel analiz ya da içerik analizi yaklaşımı ile yapılır. Temel amaç araştırmaya konu olan kültürün tanımlanması ve bu süreçte de bu kültürü oluşturan bireylerin ya da grupların algılarının, deneyimlerinin ve tutumlarının kendi bakış açıla-

rından aktarılmasıdır (Yıldırım ve Şimşek, 2005, s. 71). İçerik analizi ile toplanan verileri açıklayabilecek kavramlara ve ilişkilere ulaşılmıştır.

Bulgular ve Yorum

Bu bölüm Almanya’da yaşayan Türk öğrencilerle Türkiye’de yaşayan Türk öğrencilerin farklı kültürlere ait iki esere ilişkin görüşlerinin değerlendirilmesi sonucu elde edilen bulgu ve yorumları içermektedir.

Birinci Soruya Ait Bulgular ve Yorumlar

Tablo 2. Almanya’da ve Türkiye’de Yaşayan Türk Öğrencilerin Soru 1’de Batı ve Türk Sanat Eseri Tercih Dağılımları

		S1			X ²	P
		Türk Sanatı	Batı Sanatı	Toplam		
Grup	f	82	77	159	.019	.892 P>.05
	AT	% 51,3	52	51,6		
TT	f	78	71	149		
	%	48,8	48	48,4		
Toplam	f	160	148	308		
	%	100	100	100		

Tablo 2 incelendiğinde Almanya’da yaşayan Türk öğrencilerle Türkiye’de yaşayan Türk öğrencilerin estetik beğenilerinde oluşan değişimde farklı bir kültürel ortamda yaşamanın etkisi olup olmadığını belirlemek amacıyla sunulan resimleri tercih etmeleri arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır. ($X^2=.019$, $P>.05$)

Almanya’da ve Türkiye’de Yaşayan Türklerin Soru 1 Tercihlerini Etkileyen Temel Sebepler

Almanya’da ve Türkiye’de yaşayan Türk öğrencilerin renk kullanımı, form yapısı ve geçmiş deneyim hatırlatma temalarına göre beğeni nedenlerinin oranları belirtilmiştir.

Tablo 3. Almanya’da ve Türkiye’de Yaşayan Türk Öğrencilerin Soru 1’de Batı ve Türk Sanat Eseri Tercih Dağılımları

S1						
Grup	Renk Kullanımı		Form Yapısı		Geçmiş Deneyim Hatırlatma	
	f	%	f	%	f	%
AT	116	72,5	127	79,4	39	24,4
TT	119	79,3	117	78	43	28,7

Bu soru için tercih edilen eseri beğenme nedeni olarak “Renk Kullanımı” teması için gösterilecek öğrenci ifadeleri şunlardır: “*Daha sade ve huzur verici bir resim, uyumlu renkler var. Bana yılbaşını çağrıştıran bir resim.*” (TT138-A). “*Resimdeki yuvarlaklar misketlere benziyor, her çemberin değişik motifi ve rengi var.*” (AT29-B). Bu soru için tercih edilen eseri beğenme nedeni olarak “Form Yapısı” temasında gösterilen yansıtma yazıları şunlardır: “*Farklı ırkları sembolize eden birçok iğne gibi görünüyor. Barışı ifade ediyor.*” (AT79-A). Bu soru için tercih edilen eseri beğenme nedeni olarak “Geçmiş Deneyim Hatırlatma” temasının gösterilebileceği yansıtma yazıları ise şunlardır: “*Berlin Duvarı gibi görünüyor.*” (AT120-A). “*Çünkü top var ve ben topu çok severim. Orada çok mavi var. Bana Seydişehir’den gelen hediyeyi hatırlatıyor. İçinde küçük resimler var.*” (TT146-B). Algıda, özellikle farklı şekillerde anlamlandırılacak işaretlerin algılanmasında eğilimlerin çok büyük rol oynadığı görülmektedir.

İkinci Soruya Ait Bulgular ve Yorumlar

Tablo 4. Almanya'da ve Türkiye'de Yaşayan Türk Öğrencilerin Soru 2'de Batı ve Türk Sanat Eseri Tercih Dağılımları

		S2			X ²	P
		Batı Sanatı	Türk Sanatı	Toplam		
Grup	f	90	69	159	1.078	.299 P>.05
	AT	% 49,2	55,2	51,6		
TT	f	93	56	149		
	%	50,8	44,8	48,4		
Toplam	f	183	125	308		
	%	100	100	100		

Tablo 4 incelendiğinde Almanya'da yaşayan Türk öğrencilerle Türkiye'de yaşayan Türk öğrencilerin estetik beğenilerinde oluşan değişimde farklı bir kültürel ortamda yaşamanın etkisi olup olmadığını belirlemek amacıyla sunulan resimleri tercih etmeleri arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır. ($X^2=1.078$, $P>.05$)

Almanya'da ve Türkiye'de Yaşayan Türklerin Soru 2 Tercihlerini Etkileyen Temel Sebepler

Almanya'da ve Türkiye'de yaşayan Türk öğrencilerin renkler, nostalji hissi; realizm; kültürel obje, kompozisyon ve geçmiş deneyim psikolojik etki temalarına göre beğeni nedenlerinin oranları belirtilmiştir.

Tablo 1. Almanya’da ve Türkiye’de Yaşayan Türk Öğrencilerin Soru 2’de Tercih Nedenlerine Göre Dağılımları

S2								
Grup	Renkler, Nostalji Hissi		Realizm		Kültürel Objeler, Kompozisyon		Geçmiş Deneyim Psikolojik Etki	
	f	%	f	%	f	%	f	%
AT	12	75,6	52	32,5	58	36,3	54	33,8
TT	100	66,7	46	30,7	90	60	44	29,3

Soru 2 için renkler, nostalji hissi temasında öğrencilerin şu cevaplarını incelemek mümkündür: “Sarı renkten dolayı eski zaman gibi görünüyor. Çok eşya olmadan nostalji hissi, özgürlüğü hissediyorum, çünkü bu resim boş bir odayı tasvir ediyor.” (AT116-B). “Daha sade ve güzel, renk tonu bakımından sanki eskiden kalma gibi.” (TT61-B). Realizm teması ile ilgili Almanya’da ve Türkiye’de yaşayan Türk öğrencilerin verdikleri cevaplar şu şekilde sıralanabilir: “Oryantalist görünüyor.” (AT5-B). Almanya’da yaşayan Türk öğrencilerin gerçeklikte aradıkları unsurun geleneksel bir görüntü ve huzur dolu bir ortamı yansıtmaya durumu olmasıdır. “Çok sade ve sürahiyi sevdim. Kavanoz ve etrafındakiler süper.” (TT122-B). Kültürel obje, kompozisyon teması resim üzerindeki objeleri ve belirli bir kompozisyon içerisinde sunulmasını her öğrencinin kendi yaşadığı çevre veya kültürüne göre algılanması ve yorumlanması incelenmesidir. Buna bağlı olarak alınan yanıtları şöyle sıralamak mümkündür: “Bana memleketimi hatırlatıyor.” (AT1-B). “Resim daha yakın planda, Osmanlı’yı hatırlattığı için ve meyveler belirgin olduğu için bu resmi seçtim.” (TT118-B). “Geçmiş deneyim hatırlatma, psikolojik etki” temasında öğrencilerin bu resimler karşısında geçmişte yaşadıkları olay ya da olgulardan etkilenme ve bundan dolayı duygusal çözümlenmeye gitmeleri sonucunda verdikleri cevapların değerlendirilmesi yapılmaktadır. Bu tema ile ilgili öğrenci görüşleri şunlardır: “Bana Ramazan ayını hatırlatıyor, fakirler için para harcama, sadaka verme düşüncesini aklıma getiriyor.” (AT117-A). “Beni çocukluğuma götürdü.” (TT16-B). Bu cevaplardan da öğrencilerin çocukluklarına dair yaptıkları ve yaşadıkları olayların etkisi görülmektedir. Bu soruda resimler için daha sıcak, samimi ve rahatlatıcı etkileri hissetmek beğenide etkili olmuştur.

Üçüncü Soruya Ait Bulgular ve Yorumlar

Tablo 6. Almanya’da ve Türkiye’de Yaşayan Türk Öğrencilerin Soru 3’te Batı ve Türk Sanat Eseri Tercih Dağılımları

		S3			X ²	P
		Türk Sanatı	Batı Sanatı	Toplam		
Grup	f	31	128	159	.728	.393 P>.05
	AT	%	47	52,9		
TT	f	35	114	149		
	%	53	47,1	48,4		
Toplam	f	66	242	308		
	%	100	100	100		

Tablo 6 incelendiğinde Almanya’da yaşayan Türk öğrencilerle Türkiye’de yaşayan Türk öğrencilerin estetik beğenilerinde oluşan değişimde farklı bir kültürel ortamda yaşamanın etkisi olup olmadığını belirlemek amacıyla sunulan resimleri tercih etmeleri arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır. ($X^2=.728$, $P>.05$)

Almanya’da ve Türkiye’de Yaşayan Türklerin Soru 3 Tercihlerini Etkileyen Temel Sebepler

Soruyu cevaplayan Almanya ve Türkiye’deki Türk öğrencilerin tümünün yazdıkları nedenlerden yola çıkarak Soru 3 için dört alanda tema

oluşturulmuştur. Bunlar, doğaya ait objeler, empresyonizm; renkler ve psikolojik etki; geçmiş deneyim ve realizm temalarıdır.

Tablo 7. Almanya ve Türkiye’de Yaşayan Türk Öğrencilerin Soru 3’te Tercih Nedenlerine Göre Dağılımları

S3									
Grup		Doğaya Ait Objeler,Empresyonizm		Renkler, Psikolojik Etki		Geçmiş Deneyim		Realizm	
		f	%	f	%	f	%	f	%
Grup	AT	116	72,5	81	50,6	54	33,8	49	30,6
	TT	140	93,3	62	41,3	38	25,3	59	39,3

Doğaya ait objeler ve empresyonizm teması için Almanya’da ve Türkiye’de yaşayan Türk öğrencilerin cevapları incelendiğinde şu sonuçlara varılmaktadır: “Çünkü çok hoş bir resim çok canlı. Köye benziyor, ağaçları çok güzel, baharı anlatıyor.” (TT116-A). “Bu resimde beni en çok rahatlatan suyun üzerinde duran sakin kayalar, insanların varlığı ayrı bir neşe katıyor. Resimde yer alan göl, deniz ve aşağıya sarkan ağaçlar çok sıcak bir ortam yaratıyor.” (AT38-B). Renkler, psikolojik etki temasında öğrencinin resmi beğenme ve tercih etme durumunu belirleyen renk ve duygusal anlamda etkilenme içeriği incelenmektedir. Bu alanda cevaplar incelendiğinde şu sonuçlara varılmaktadır: “Uzaktan bakınca evler çok denk görünüyor. Bu resme uygun müzik, Türk Sanat Müziği olur. Orada olsaydım uzaktan bakarken fotoğraf çekerdim.” (TT121-A). “Rahatlamamın, sessizliğin ve barışın gösterilmesi.” (AT72-B). Geçmiş deneyim teması içeriğinde öğrencilerin Almanya’da yaşayan Türklerin Türkiye’de yaşayan Türklere göre yaşanan olay ve olgularda değişimin olması yönündeki cevaplar incelenmektedir. Alınan cevaplar şu şekildedir: “Sevdiğim bir yeri hatırlatıyor: Türkiye.” (AT127-B). Almanya’da yaşayan Türk öğrencilerin Türkiye’den izler taşıyan kimi zaman orada gittikleri bir yer kimi zaman aile büyüklerinin yaşadığı mekânlar, köyler beğenmelerinde etkin olmaktadır. “B resmi bana İstanbul’u hatırlattı. Sandalların ve gölün verdiği ışık iç açıcı, insanın içini açıyor.” (TT138-B). Realizm temasında öğrencilerin beğenilerinde gerçeklik durumunun etkililiğini yorumlayan cevaplar şu şekildedir: “Benim büyük kuzenim de böyle bir resim yapmıştı. Su gerçek görünüyor.”

(AT82-B). Çevredeki objelerin ve manzaranın canlılığı ve gerçekliğinin olması öğrencileri etkilemiştir.

Dördüncü Soruya Ait Bulgular ve Yorumlar

Tablo 8. Almanya’da ve Türkiye’de Yaşayan Türk Öğrencilerin Soru 4’te Batı ve Türk Sanat Eseri Tercih Dağılımları

		S4			X ²	P
		Türk Sanatı	Batı Sanatı	Toplam		
Grup	f	102	57	159	1.714	.190 P>.05
	AT	%	49	57		
TT	f	106	43	149		
	%	51	43	48,4		
Toplam	f	208	100	308		
	%	100	100	100		

Tablo 8 incelendiğinde Almanya’da yaşayan Türk öğrencilerle Türkiye’de yaşayan Türk öğrencilerin estetik beğenilerinde oluşan değişimde farklı bir kültürel ortamda yaşamamanın etkisi olup olmadığını belirlemek amacıyla sunulan resimleri tercih etmeleri arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır. ($X^2=1.714$, $P>.05$)

Almanya’da ve Türkiye’de Yaşayan Türklerin Soru 4 Tercihlerini Etkileyen Temel Sebepler

Soruyu cevaplayan Almanya’da ve Türkiye’de Yaşayan Türk öğrencilerin yazdıkları bu nedenlerden yola çıkarak Soru 4 için beş alanda tema oluşturulmuştur. Bunlar, renkler; mekân içerisinde doğaya ait görünüm;

kültürel obje, duygu ifade etme; geçmiş deneyim ve realizm, natüralizm temalarıdır.

Tablo 9. Almanya ve Türkiye’de Yaşayan Türk Öğrencilerin Soru 4’te Tercih Nedenlerine Göre Dağılımları

S4											
Grup		Renkler		Mekân İçerisinde Doğaya Ait Görünüm		Kültürel Objeye Duygu İfade Etme		Geçmiş Deneyim		Realizm Naturalizm	
		f	%	f	%	f	%	f	%	f	%
Grup	AT	110	68,8	104	65	56	35	30	18,8	58	36,3
	TT	82	54,7	10	68,7	61	40,7	14	9,3	77	51,3

Renkler temasında öğrencinin resmi beğenme ve tercih etme durumunu belirleyen renkler ve oluşturduğu etki üzerine yanıtlar incelenmektedir. Bu alanda cevaplar incelendiğinde şu sonuçlara varılmaktadır: “Denizin rengi çok güzel, çok parlak bir resim.” (TT116-A). “Kadınların elbisesi beyaz ve bu özgürlüğü temsil ediyor.” (AT145-B). Mekân içerisinde doğaya ait görünüm temasında Almanya ve Türkiye’de yaşayan öğrencilerin resimleri doğa içerisindeki objelerin, figürlerin algılanması ve yorumlamaları değerlendirilmektedir. “Ağaçlar çok dikkatimi çekti. Çünkü oranın havası başkadır. Orada olsam dünyayı turlamak isterdim. Balık tutmak istedim.” (TT146-A). “Özgürlük anlamına gelen çok doğa manzarası var. Ayrıca dar bir nehrin içindeler ve bu tehlike oluşturuyor. Koyu renkler tehlike ve macera.” (AT116-A). Kültürel obje, duygu ifade etme temasında öğrencilerin verdikleri yanıtlarda resimdeki kültürel ayrıntıları algılama yönleri değerlendirilmektedir. Alınan yanıtların bu temaya göre değerlendirilmesi sonucunda ortaya çıkan örnekler şöyle sıralanmaktadır: “Kadınlar biraz daha sade giyinmişler, Türk kadınları gibi...” (TT83-A). “Kadınların kıyafeti ikisini daha kararlı ve güçlü gösteriyor.” (AT70-A). Geçmiş deneyim temasında öğrencilerin resimler üzerinde kendi yaşanmışlıklarını bulmaları yönündeki beğenileri incelenmektedir. Bu tema için verilen cevapların en belirgin örnekleri şunlardır: “Su çok güzel çizilmiş, aklıma balık tuttuğum anısı geliyor.” (TT120-A). “Bu resim bana büyükannemin anlattığı eski bir hikâyeyi hatırlatıyor.” (AT147-B). Realizm, natüralizm temasında soru-

lara verilen yanıtlarda gerçeklik ve doğa ile ilgili unsurların etkililiği üzerinde inceleme yapılmaktadır. Bu alan ile ilgili sıralanmış cevaplar şöyledir: “Dalgalardan dolayı su gerçek görünüyor.” (AT153-A). “Su görüntüsü daha gerçekçi, daha çok doğa resmedilmiş”(TT83-A).

Beşinci Soruya Ait Bulgular ve Yorumlar

Tablo 2. Almanya’da ve Türkiye’de Yaşayan Türk Öğrencilerin Soru 5’te Batı ve Türk Sanat Eseri Tercih Dağılımları

		S5			X ²	P
		Batı Sanatı	Türk Sanatı	Toplam		
Grup	f	76	82	158	3.928	.047 P<.05
	AT	% 58,9	47,4	52,3		
	TT	f 53	91	144		
	% 41,1	52,6	47,7			
Toplam	f	129	173	302		
	%	100	100	100		

Tablo 10 incelendiğinde Almanya’da yaşayan Türk öğrencilerle Türkiye’de yaşayan Türk öğrencilerin estetik beğenilerinde oluşan değişimde farklı bir kültürel ortamda yaşamının etkisi olup olmadığını belirlemek amacıyla sunulan resimleri tercih etmeleri arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur. ($X^2=3.928$, $P<.05$)

Almanya’da ve Türkiye’de Yaşayan Türklerin Soru 5 Tercihlerini Etkileyen Temel Sebepler

Soruyu cevaplayan tüm öğrencilerin yazdıkları bu nedenlerden yola çıkarak Soru 5 için beş alanda tema oluşturulmuştur. Bunlar, renkler ve teknik; psikolojik etki; kültürel obje; kübizm ve realizm temalarıdır.

Tablo 11. Almanya ve Türkiye’de Yaşayan Türk Öğrencilerin Soru 5’te Tercih Nedenlerine Göre Dağılımları

		S5									
		Renkler		Psikolojik Etki		Kültürel Objeler		Kübizm		Realizm	
		f	%	f	%	f	%	f	%	f	%
Grup	AT	91	56,9	74	46,3	33	20,6	46	28,8	22	13,8
	TT	65	43,3	65	43,3	37	24,7	40	26,7	19	12,7

Renkler ve teknik temasında Almanya ve Türkiye’deki Türk öğrencilerin resmi beğenme ve tercih etme durumunu belirleyen renkler, kullanılan teknik, içinde olduğu akım ve oluşturduğu etki üzerine yanıtlar incelenmektedir. Bu alanda cevaplar incelendiğinde şu sonuçlara varılmaktadır: “İki insan birbirine yapıştırılmış, sanırım birlikte duruyorlar.” (AT147-A). Psikolojik etki teması içerisinde Almanya ve Türkiye’deki Türk öğrencilerin resimlerde gördükleri olay, obje ya da renklerin hissettirdikleri üzerine inceleme yapılmaktadır. “Aşk, sevgi, bir adam bir kadına arkadan sarılıyor.” (AT55-A). “Seks yapmak istedikleri belli oluyor ya da sadece sevişmek istedikleri anlaşılıyor.” (AT137-B). “Kişilik bölünmesi çok iyi resmedilmiş. Kolyesi çok güzel.” (TT75-A). Kültürel obje temasının oluşmasını sağlayan öğrencilerden alınan değerlendirme cümleleri şöyle sıralanmaktadır: “Roma zamanlarını hatırlatıyor.” (AT116-B). “Hiçbir fikrim yok ama meyve tabağı Antik Yunan’dan kalma olabilir. Kadın da güzel duruyor.” (TT148-B). Kübizm temasında öğrencilerin bilgi birikimlerine göre resimleri sanatsal anlamda değerlendirme yapımlarıyla ortaya çıkan farklılıkları incelemek amaçlanmaktadır. Bu alanın oluşturulmasını sağlayan öğrenci değerlendirme yazıları şu şekilde sıralanmıştır: “Soyut sanat daha güzel. Herkes başka bir şey görüyordur. Bence resmin derin bir hikâyesi var.” (AT160-A). Realizm temasında öğrencilerin gerçeklik algılarına göre resimleri değerlendirmeleriyle ortaya çıkan farklılıkları incelemek amaçlanmaktadır. Bu alanın oluşturulmasını sağlayan öğrenci değerlendirme yazıları şu şekilde sıralanmıştır: “Canım üzüm çekti. Duvar güzel.” (AT108-B). “Duvardaki ve sehpadaki süsler güzel. Kadının elbisesi iyi, daha iç açıcı.” (TT139-B).

Altıncı Soruya Ait Bulgular ve Yorumlar

Tablo 12 incelendiğinde Almanya’da yaşayan Türk öğrencilerle Türkiye’de yaşayan Türk öğrencilerin estetik beğenilerinde oluşan değişimde farklı bir kültürel ortamda yaşamamanın etkisi olup olmadığını belirlemek amacıyla sunulan resimleri tercih etmeleri arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır. ($X^2=.320$, $P>.05$)

Tablo 12. Almanya’da ve Türkiye’de Yaşayan Türk Öğrencilerin Soru 6’da Batı ve Türk Sanat Eseri Tercih Dağılımları

		S6			X ²	P
		Batı Sanatı	Türk Sanatı	Toplam		
Grup	f	75	82	157	.320	.571 P>.05
	AT	% 49,2	52,9	51,3		
TT	f	76	73	149		
	%	50,3	47,1	48,7		
Toplam	f	151	155	306		
	%	100	100	100		

Almanya’da ve Türkiye’de Yaşayan Türklerin Soru 6 Tercihlerini Etkileyen Temel Sebepler

Soruyu cevaplayan tüm öğrencilerin yazdıkları bu nedenlerden yola çıkarak Soru 6 için dört alanda tema oluşturulmuştur. Bunlar; renkler; kültürel motiflerden etkilenme; portre yorumlama ve gerçeklik, net ayrımı temalarıdır.

Tablo 13. Almanya ve Türkiye’de Yaşayan Türk Öğrencilerin Soru 6’da Tercih Nedenlerine Göre Dağılımları

		S6							
		Renkler		Kültürel Motiflerden Etkilenme		Portre Yorumlama		Gerçeklik Net Ayrıntı	
		f	%	f	%	f	%	f	%
Grup	AT	100	62,5	66	41,3	110	68,8	43	26,9
	TT	83	55,3	68	45,3	106	70,7	31	20,7

Renkler temasında Almanya ve Türkiye’de yaşayan Türk öğrencilerin resmi beğenme ve tercih etme durumunu belirleyen renkler ve oluşturduğu etki üzerine yanıtlar incelenmektedir. Bunun gibi renkler temasının oluşmasını sağlayan cevaplar incelendiğinde şu sonuçlara varılmaktadır: “Çok fazla renk yok böylece figürün yüzünden başka bir yere bakamıyorum. Dikkatim dağılmıyor.” (AT145-A). “Picasso’nun resimlerine benzediği için beğendim.” (TT68-A). Kültürel motiflerden etkilenme temasında Almanya ve Türkiye’de yaşayan Türk öğrencilerin resimler üzerinde kültürel simgeleri fark etmesi ile bunlar üzerine yapılan değerlendirmeler incelenmektedir. Bu temanın oluşmasını sağlayan öğrencilerden alınan değerlendirme cümleleri şöyle sıralanmaktadır: “Çin kültürünü hatırlatıyor.” (AT149-B). “Rio de Jenerio’yu (karnavalıdan dolayı) hatırlattı.” (AT121-B). “Bana Mısırlıları hatırlattı.” (AT123-B). “Asyalı simgeler var.” (AT83-B). Geleneksel motiflerin varlığında ve eski bir kültür örneği olduğunda aynı fikirde olan öğrenciler bu motiflerin hangi kültüre ait olduğunu kendi ilgilerine göre değerlendirmektedir. Bu nedenle aynı resme bakan her öğrenci farklı fikirler sunmaktadır. “Bana Türk bir oyuncuyu hatırlatıyor.” (AT135-A). Portre yorumlama temasında resimdeki portrelerin rengi, ifadeleri ile ilgili etkilenme; benzetmelerle oluşan duygusal çözümler incelenmektedir. Bu temayı oluşturan öğrenci cevapları şöyle sıralanmaktadır: “Michael Jackson’a benziyor.” (AT157-B). Hintli bir kadına ya da Michael Jackson’a benzetilmektedir. “Turist gibi duruyor. Benim için kırmızı şapka çok güzel. Kadın iyi gibi duruyor.” (TT149-A). A resmindeki figürün kıyafetinden ve duruşundan dolayı asil, kültürlü ve zengin olarak düşünülmektedir. Kendine güvenen bir kadın ve diğer resimle kıyas-

lanarak daha dişi bir görüntü sergilediği ifade edilmiştir. Gerçeklik, net ayrıntı temasında öğrencilerin resimler üzerindeki ayrıntılara dikkat edip bunları yorumlamalarıyla elde edilen veriler incelenmektedir. Bunun sonucunda ortaya çıkan yanıtları şöyle sıralayabiliriz: “Kıyafetindeki ayrıntılar yüzünü biraz yok ediyor.” (AT103-B). “B resminde yüz hatları ve gölgelendirmeler gerçekçi. B resmi sanki 19 Mayıs, 23 Nisan törenlerini anımsatıyor.” (TT78-B). Türkiye’de yaşayan Türk öğrencilerden biri bu resmi renkli süslerden ve kıyafetten dolayı milli bayramlara benzetmiştir.

Yedinci Soruya Ait Bulgular ve Yorumlar

Tablo 14. Almanya’da ve Türkiye’de Yaşayan Türk Öğrencilerin Soru 7’de Batı ve Türk Sanat Eseri Tercih Dağılımları

		S7			X ²	P	
		Türk Sanatı	Batı Sanatı	Toplam			
Grup	AT	f	37	120	157	1.109	.292 P>.05
		%	46,3	53,1	51,3		
	TT	f	43	106	149		
		%	53,8	46,9	48,7		
Toplam		f	80	226	306		
		%	100	100	100		

Tablo 14 incelendiğinde Almanya’da yaşayan Türk öğrencilerle Türkiye’de yaşayan Türk öğrencilerin estetik beğenilerinde oluşan değişimde farklı bir kültürel ortamda yaşamının etkisi olup olmadığını belirlemek amacıyla sunulan resimleri tercih etmeleri arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır. ($X^2=1.109$, $P>.05$)

Almanya’da ve Türkiye’de Yaşayan Türklerin Soru 7 Tercihlerini Etkileyen Temel Sebepler

Soruyu cevaplayan tüm öğrencilerin yazdıkları bu nedenlerden yola çıkarak Soru 7 için beş alanda tema oluşturulmuştur. Bunlar, obje yorumlama ve his edinme; manzara, empresyonizm; realizm; geçmiş deneyim hatırlatma; bakış açısı, perspektif temalarıdır.

Tablo 3. Almanya ve Türkiye’de Yaşayan Türk Öğrencilerin Soru 7’de Tercih Nedenlerine Göre Dağılımları

		S7									
		Obje Yorumlama His Edinme		Manzara Empresyonizm		Realizm		Geçmiş ve Bilgi Deneyimi Hatırlama		Bakış Açısı Perspektif	
		f	%	f	%	f	%	f	%	f	%
Grup	AT	104	65	115	71,9	26	16,3	40	25	69	43,1
	TT	133	88,7	109	72,7	32	21,3	40	26,7	47	31,3

Çevresel Etkenleri Yorumlama ve His Edinme teması içerisinde Almanya ve Türkiye’de yaşayan Türk öğrencilerin resimlerde gördükleri çevre ile içinde olan figür, figürün duruşu ve kompozisyona dahil olan diğer öğelerini yorumlama ve hissettirdiği duygu incelenerek analiz edilmektedir. Bu temayı oluşturan yanıtlar incelendiğinde şu örnekler yer verilmiştir: “Adam her şeye hâkim gibi bakıyor ama bir problemi var, dalgalar da adamın hissettiği gibi görünüyor, üzücü, kızgın, öfkeli.” (AT160-B). “Bir kahramanı anlatıyor gibi. Sanki kazanmış ve kazandıklarına bakıyor. Bu resim daha güzel.” (TT61-B). Manzara, empresyonizm temasında resmin yansıttığı çevre ve içinde bulunan nesnelerin olay ve olgularla bağlantısını kuran yorumlar incelenmektedir. Bu alanın oluşmasını sağlayan belirleyici örnekler şu şekilde sıralanmaktadır: “Muhteşem şelale, çağılayan var.” (AT158-B). “Dağın zirvesinde çıkmış seyrediyor. Orada ben de olmak isterdim. Eve gidince ben de bu resimden çizeceğim.” (TT145-B). Resim dağın zirvesinde bir görüntüyü yansıtmamasından dolayı heyecan yaratmaktadır. Realizm temasında öğrencilerin resimler üzerindeki ayrıntılara ve gerçek görünümlere dikkat edip bunları yorumlamalarıyla elde edilen veriler

incelenmektedir. Almanya’da ve Türkiye’de yaşayan Türk öğrencilerin A ve B resimlerini tercihlerindeki realizmi algı farklı detaylara yönelmektedir. *“Renkleri güzel. Köylerde duran kızlara benziyor.”* (TT121-A). Geçmiş deneyim hatırlatma temasında resmin daha önceki yaşanmışlıklarla ilişki kurularak olay ve olguların aşına gelmesi durumunda ortaya çıkan beğeni tepkileri incelenip değerlendirilmektedir. *“Bana bir diziyi hatırlatıyor. Hz. Muhammed’in dağa çıkışını hatırlatıyor. Bana özgürlüğü gösteriyor ve rahatlatıyor.”* (AT140-A). *“Resimdeki insan Atatürk’e benziyor. Yenilmezlik ruhu anlatılmaya çalışılmış.”* (TT5-B). Türkiye’de yaşayan Türk öğrencilerin B resmini tercih edenlerin sayılarının fazla olmasına rağmen beğenme nedenine bakıldığında böyle bir bilgi birikiminden söz etmek mümkün olmamaktadır. Beğenme sebeplerinin geneli Türk milletinin lideri Atatürk’e benzetimdir. Resimlerin siyasi güç anlatımına dikkat çeken Duncum (2005:115), görsel eserlerin sadece inanç ve değerleri yansıtmayan aynı zamanda sosyal amaç ve fikirlerin yapılanmasını sağlayan bir güç de olduğunu ifade etmektedir. Bakış açısı, perspektif temasında resmin arka planındaki derinlik, resmin genelindeki görüntü, figürün içinde bulunduğu mekân üzerine yapılan değerlendirmeler incelenmektedir. Bu alanın oluşmasında verilen cevapların en belirgin örnekleri şöyle sıralanmaktadır: *“Arkadan bakış daha iyi görünüyor, çünkü böylece tüm resim görüş alanında olmuş oluyor.”* (AT64-B). *“Kadının suyu seyretmesi hoşuma gitti. Kadının olduğu yer çok güzel.”* (TT120-A). A resmini beğenen Türkiye’de bulunan Türk öğrenciler ise figürün denizi izlemesini ve düşünmesini ve şemsiyenin resmi renklendirmesini beğenmişlerdir.

Sekizinci Soruya Ait Bulgular ve Yorumlar

Tablo16. Almanya’da ve Türkiye’de Yaşayan Türk Öğrencilerin Soru 8’de Batı ve Türk Sanat Eseri Tercih Dağılımları

		S8			X ²	P
		Batı Sanatı	Türk Sanatı	Toplam		
Grup	AT	f	79	79	158	2.931 P>.05
		%	56,8	47	51,5	
	TT	f	60	89	149	
		%	43,2	53	48,5	
Toplam		f	139	168	307	
		%	100	100	100	

Tablo 16 incelendiğinde Almanya’da yaşayan Türk öğrencilerle Türkiye’de yaşayan Türk öğrencilerin estetik beğenilerinde oluşan değişimde farklı bir kültürel ortamda yaşamamanın etkisi olup olmadığını belirlemek amacıyla sunulan resimleri tercih etmeleri arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır. ($X^2=2.931$, $P>.05$)

Almanya’da ve Türkiye’de Yaşayan Türklerin Soru 8 Tercihlerini Etkileyen Temel Sebepler

Soruyu cevaplayan tüm öğrencilerin yazdıkları bu nedenlerden yola çıkarak Soru 8 için dört alanda tema oluşturulmuştur. Bunlar, figürden duygu edinme ve etkilenme; teknik; gerçekçilik ve detay; kültürel sembol ve deneyim hatırlatma; temalarıdır.

Tablo17. Almanya ve Türkiye’de Yaşayan Türk Öğrencilerin Soru 8’de Tercih Nedenlerine Göre Dağılımları

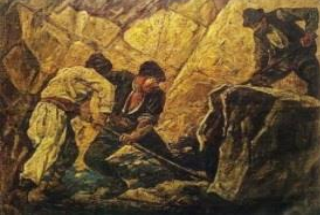
		S8						Kültürel Sembol Deneyim Hatırlatma	
		Figürden Duygu Edinme Etkilenme		Teknik		Gerçekçilik Detay			
		f	%	f	%	f	%	f	%
Grup	AT	132	82,5	49	30,6	43	26,9	60	37,5
	TT	127	84,7	54	36	27	18	56	37,3

Figürden duygu edinme ve etkilenme temasında resimde çizgisel üslupla kara kalem tekniğiyle çizilmiş resimlerdeki figürlerin öğrencilerin

kendilerine yakın gelen ya da kendilerini etkileyen tarafları belirleyecek şekilde incelenmektedir. Bu temayı oluşturan en belirgin örnekleri şu şekilde sıralamak mümkündür: *“Yaşamak gerektiğini ve bir şeye ulaşmak için savaşmak gerektiğini gösteriyor. Umudu gösteriyor, yoksulluğu anlatıyor.”* (AT127-A). *“Ailenin önemini gösteriyor. Hepsi korkmuş ve zgn bakınıyor. Bu durum insanın içine dokunuyor. Yemek bazı insanların fakirliğini gösteriyor.”* (AT16-B). Almanya’daki Türk ğrenciler, A resmini fakirlik içindeki insanların durumu yönünden ele almışlardır. Toplumsal mutluluğu sağlamak için kurulması gereken denge, umut ve yoksulluk örneğiyle sosyolojik anlamda değerlendirilmektedir. *“Sanki bir annenin kızını koruması. Çok duygusal bir resim. Sanki annesi çocuğuna namaz kılmayı öğretiyor.”* (TT126-A). Verilen bu cevaptan Batı sanat eseri olan A resminin dini açıdan bir değerlendirilmesinin yapıldığı anlaşılmaktadır. Figürün duruşu namaz kılmaya benzetilmektedir. Teknik temasında resimlerin üslupları ve kullanılan materyallerden oluşan anlatımdan etkilenme ile ilgili veriler incelenmektedir. *“Resmin kara kalem ile çizilmesi ilgimi çekti. Sanatçı orada bir anne ile çocuğunun sevgisini anlatmış.”* (TT137-A). Gerçekçilik ve detay temasında resimlerde kullanılan figür ya da objelerin konu ve kompozisyona uygunluğu, realist görünümü ve ayrıntının kullanılmasındaki etkililik üzerine verilen yanıtlar incelenmektedir. Bu alanın oluşmasını sağlayan ğrenci görüşleri şu şekilde sıralanmaktadır: *“ocuğun elindeki karpuz ve ekmek dikkatimi çekti. Kadının elini yeleğinin içine sokması dikkatimi çekti.”* (TT120-B). Kültürel sembol temasında resimlerde bulunan kültürü yansıtan ayrıntıların algılanıp algılanmaması ve bununla ilgili beğeniler konusunda yapılan açıklamalar incelenmektedir. *“Anadolu, geleneksellik.”* (AT36-B). Almanya’da yaşayan Türk ğrencilerin B resmini tercih etmelerindeki nedenleri geleneksel ayrıntıları fark etmeleri ve Anadolu’yu hatırlamalarıdır. Türkiye’de yaşayan Türk ğrenciler B resmini değerlendirirken de Almanya’daki Türk ğrenciler gibi Türk kültürünü yansıtan değerlere dikkat etmişlerdir. *“Namaz kılmayı öğretiyor. Bir anne ve çocuğu var. Kara kalem resmi seviyorum.”* (TT95-A). Deneyim hatırlatma temasında öğrencilerin resimler üzerinde kendi yaşanmışlıklarını bulmaları yönündeki beğenileri incelenmektedir. Bu alanda verilen cevaplardan Almanya’da yaşayan Türk ğrencilerin ve Türkiye’de yaşayan Türk ğrencilerin deneyimlerindeki farklılıkların boyutları ve etkilendikleri olgular anlaşılmaya çalışılmaktadır. Bu tema için veri-

len cevapların en belirgin örnekleri şunlardır: *Kendime yakın hissettim. Kadın çocuklarıyla bana Türkiye’de bir yakınımızı hatırlattı.*” (AT26-B). Bazı öğrencilere göre köyde yaşayan insanları ya da akrabaları hatırlatmaktadır. Çocukluğunu hatırlattığını söyleyen öğrenciler Türkiye’yi hatırlattığı için kendilerini resme yakın hissetmişlerdir.

Dokuzuncu Soruya Ait Bulgular ve Yorumlar

Tablo18. Almanya’da ve Türkiye’de Yaşayan Türk Öğrencilerin Soru 9’da Batı ve Türk Sanat Eseri Tercih Dağılımları

		S9			X ²	P	
		Türk Sanatı	Batı Sanatı	Toplam			
Grup	AT	f	64	93	157	6.525	.011 P<.05
		%	43,5	58,1	51,1		
	TT	f	83	67	150		
		%	56,5	41,9	48,9		
Toplam	f	147	160	307			
	%	100	100	100			

Tablo 18 incelendiğinde Almanya’da yaşayan Türk öğrencilerle Türkiye’de yaşayan Türk öğrencilerin estetik beğenilerinde oluşan değişimde farklı bir kültürel ortamda yaşamının etkisi olup olmadığını belirlemek amacıyla sunulan resimleri tercih etmeleri arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur. ($X^2=6.525$, $P<.05$)

Almanya’da ve Türkiye’de Yaşayan Türklerin Soru 9 Tercihlerini Etkileyen Temel Sebepler

Soruyu cevaplayan tüm öğrencilerin yazdıkları bu nedenlerden yola çıkarak Soru 9 için dört alanda tema oluşturulmuştur. Bunlar, konu, realizm, renk ve kültürel değerlendirme deneyim hatırlatma temalarıdır.

Tablo 4. Almanya ve Türkiye’de Yaşayan Türk Öğrencilerin Soru 9’da Tercih Nedenlerine Göre Dağılımları

		S9							
		Konu		Realizm		Renk		Kültürel Değerlendirme Deneyim Hatırlatma	
		f	%	f	%	f	%	f	%
Grup	AT	89	55,6	69	43,1	80	50	36	22,5
	TT	99	66	59	39,3	61	40,7	39	26

Konu temasında resimde işlenen konu, vurgulanmak istenen düşünceye bağlı algılanan içerik ve verilen mesajı kültürel algı çerçevesinde algılandığını belirten görüşler analiz edilmektedir. Bu alanın oluşmasını sağlayan öğrenci görüşleri şöyle sıralanmıştır: “Hedef için çabalamayı gösteriyor.” (AT127-A). “İnsanlar daha çok azimle çalışıyor. Daha zorlu şartlarda çalışıyorlar.” (TT82-A). “Kovboy filmlerine benziyor. Maden arıyorlar.” (TT142-B). Öğrenciler kovboy filmlerinde maden işçilerinin çalışmasını konu olarak belirlemişlerdir. Realizm temasında resimlerin gerçekliği, figür ya da objelerdeki ayrıntıları, olay örüntülerinin gerçek olaylarla örtüşmesi durumlarının değerlendirilerek yapıldığı tercihler analiz edilmektedir. Bu alanı oluşturan cevaplardan belirgin olanları şu şekilde sıralanmıştır: “Figürlerin pozisyonu, zorluk, mecburiyet ve çalışmayı simgeliyor.” (AT41-B). “Adamın çorabı kokuyor. Elindekiler işe yaramaz.” (TT141-B). Resimdeki figürün çok çalışan bir işçi olması dolayısıyla ayak kokusunu duyduğunu söyleyen öğrenci, resmin gerçekliğinin güçlü olduğu yönüne vurgu yapmıştır. Renk temasında resimlerde kullanılan renkler ve tonlarının resimlerin konuları ile bütünlüğü sağlama durumları ve renklerin hissettirdiği duyguları ortaya çıkarmayı amaçlayan analizler yapılmaktadır. Bu alanı oluşturan Almanya’da ve Türkiye’de olan Türk

öğrenci cevaplarından en belirleyici olanlar şu şekilde sıralanmıştır: “Resimde çalışan adamlar yorgun görünüyorlar. Bu durum iş hayatının ne kadar zor olduğunu gösteriyor. Koyu olan renkler üzgün ve değersiz bir ortam yaratıyor.” (AT31-A). Kültürel değerlendirme deneyim hatırlatma temasında resimlerde yaşanan olayın günlük hayatta ya da daha öncesinde yaşanmış bir olay ya da deneyimi hatırlatıcı etkenler araştırılmaktadır. Bu alanla ilgili analiz edilen öğrenci cevapları şu şekilde sıralanmıştır: “O zamanın kararlı insanlarını gösteriyor.” (AT127-A). “Soma faciasını hatırlatıyor. Hayatın gerçekliğini ve zorluğunu belirtiyor. Yardımlaşmayı anlatıyor.” (TT78-A). “1 Mayıs İşçi Bayramı. Ekmek parası için çalışıyor. Alın teri görüyorum.” (TT15-A). Bu dönemde Türkiye’de Soma’da yaşanan maden kazası olaylarından dolayı A resminin Almanya ve Türkiye’deki Türk öğrenciler tarafından Soma’ya benzetilmesi göze çarpmaktadır.

Onuncu Soruya Ait Bulgular ve Yorumlar

Tablo 20 incelendiğinde Almanya’da yaşayan Türk öğrencilerle Türkiye’de yaşayan Türk öğrencilerin estetik beğenilerinde oluşan değişimde farklı bir kültürel ortamda yaşamının etkisi olup olmadığını belirlemek amacıyla sunulan resimleri tercih etmeleri arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır. ($X^2=1.883$, $P>.05$)

Tablo 5. Almanya’da ve Türkiye’de Yaşayan Türk Öğrencilerin Soru 10’da Batı ve Türk Sanat Eseri Tercih Dağılımları

		S10			X ²	P	
		Batı Sanatı	Türk Sanatı	Toplam			
Grup	AT	f	47	110	157	1.883	.170 P>.05
		%	45,6	53,9			
	TT	f	56	94	150		
		%	54,4	46,1			
Toplam		f	103	204	307		
		%	100	100			

Almanya’da ve Türkiye’de Yaşayan Türklerin Soru 10 Tercihlerini Etkileyen Temel Sebepler

Soruyu cevaplayan tüm öğrencilerin yazdıkları bu nedenlerden yola çıkarak Soru 10 için altı alanda tema oluşturulmuştur. Bunlar, dinsel ve kültürel sembol; manzara; tarihsel değer, geçmiş deneyim hatırlatma; duyuşsal etkilenme; netlik, realizm; teknik temalarıdır.

Tablo 21. Almanya ve Türkiye’de Yaşayan Türk Öğrencilerin Soru 10’da Tercih Nedenlerine Göre Dağılımları

		S10											
		Dinsel		Tarihsel		Deneyim		Duyuşsal		Netlik		Rea-	
		Kültürel		Değer		Deneyim		Etkilenme		lizm		Teknik	
		Sembol		Manzara		Hatırlatma		Etkilenme		lizm		Teknik	
		f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%
Grup	AT	130	70,6	91	56,9	82	51,3	90	56,3	52	32,5	19	11,9
	TT	107	71,3	97	64,7	43	28,7	68	45,3	26	17,3	21	14

Dinsel ve kültürel sembol temasında resimlerde görülen dinsel figür, obje, olay ve olguların algılanması sonucunda ortaya çıkan beğeni ya da tercih nedenleri analiz edilmektedir. Bu alanın oluşmasını sağlayan verilerden en belirgin olanları şöyle sıralanmaktadır: “Resimdeki minareler bana memleketimi hatırlatıyor. Sanki daha önce bulunduğum bir yer gibi geliyor.” (AT5-B). “Çünkü bir cami var. Konturlar çok güzel, geleneksel görünüyor.” (AT15-B). Almanya’da yaşayan Türk öğrenciler B resmini tercih

ederken dikkat edilen nokta cami görüntüsünün olmasından dolayı Türkiye'yi anımsatmasıdır. Resmin sahip olduğu içeriğin ezanı anımsatması, orada olmayı istemek, İstanbul'u hatırlatması arka planda dinsel figüre bağlı vatan özleminin yansımasıdır. "Mekke." (AT143-B), şeklinde tek kelime ile beğenisini ifade etmektedir. "Mükemmel kilise ya da kale, saray." (AT157-A). A resmini beğenen Almanya'da yaşayan Türk öğrenci için kilise ya da kale mükemmel görünmektedir. Manzara temasında resimde görülen arka planda yer alan objeler, mekân ve çevrenin beğeni oluşturacak özellikleri verilen cevaplarla analiz edilmektedir. Bu alanı oluşturan en belirgin cevaplar şu şekilde sıralanmaktadır: "Gökyüzü, dağlar, saray ve şato." (AT31-A). "Şato var, bahçede sevgililer geziyor. Su fıskiyesi var." (TT142-A). A resmini tercih eden Almanya'da ve Türkiye'deki Türk öğrencilerin verdikleri yanıtlardan daha çok şato ve manzaranın eski dönemleri hatırlattığı için beğenildiği anlaşılmaktadır. Tarihsel değer, geçmiş deneyim hatırlatma temasında öğrencilerin resimler üzerinde kendi yaşanmışlıklarını bulmaları yönündeki beğenileri incelenmektedir. Bu tema için verilen cevapların en belirgin örnekleri şunlardır: "Camiler çok güzel, içimde anılar, hatıralar uyandırıyor. Camiye ilk ziyaretimde anneannem beni namaz kılmaya götürmüştü." (AT121-B). Duyusal etkilenme temasında resimlerin içeriklerini oluşturan ve izleyiciyi etkileyen dini unsurların ya da kültürel çevrenin tüm gerçekliğiyle sunulmasıyla ortaya çıkan duygu yoğunluğu analiz edilmektedir. Farklılıkları ortaya çıkaran öğrenci cevaplarından en belirgin olanları şöyle sıralanmaktadır: "Sıcak huzur verici." (AT36-B). "Sultan Ahmet Camii'ne gitmek istediğim için, orada namaz kılmak istediğim için ve orada abdest almak istediğim için bu resmi beğendim." (TT146-B). Netlik, realizm temasında resimlerde kullanılan figür ya da objelerin konu ve kompozisyona uygunluğu, realist görünümü ve ayrıntının kullanılmasıdaki etkililik üzerine verilen yanıtlar incelenmektedir. Bu alanın oluşmasını sağlayan öğrenci görüşleri şu şekilde sıralanmaktadır: "Kalenin detaylandırılması." (AT72-A). "Cami çizilmiş, geleneksel bir çarşıda günlük bir sahne, çok temiz ve net çizilmiş." (AT78-B). Teknik temasında resimlerin üslupları ve kullanılan materyallerden oluşan anlatımdan etkilenme ile ilgili veriler incelenmektedir. Bu alanı oluşturan cevaplar şu şekilde sıralanmaktadır: "Kalenin gölgelendirilmesi, bir masal gibi." (AT79-A). "Kara kalem harika olmuş. Cami çok güzel." (TT131-B).

On Birinci Soruya Ait Bulgular ve Yorumlar

Tablo 22. Almanya’da ve Türkiye’de Yaşayan Türk Öğrencilerin Soru 11’de Batı ve Türk Sanat Eseri Tercih Dağılımları

		S11			X ²	P	
		Batı Sanatı	Türk Sanatı	Toplam			
Grup	AT	f	39	119	158	3.995	.046 P<.05
		%	42,9	55,3	51,6		
	TT	f	52	96	148		
		%	57,1	44,7	48,4		
Toplam		f	91	215	306		
		%	100	100	100		

Tablo 22 incelendiğinde Almanya’da yaşayan Türk öğrencilerle Türkiye’de yaşayan Türk öğrencilerin estetik beğenilerinde oluşan değişimde farklı bir kültürel ortamda yaşamının etkisi olup olmadığını belirlemek amacıyla sunulan resimleri tercih etmeleri arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur. ($X^2=3.995$, $P<.05$)

Almanya’da ve Türkiye’de Yaşayan Türklerin Soru 11 Tercihlerini Etkileyen Temel Sebepler

Soruyu cevaplayan tüm öğrencilerin yazdıkları bu nedenlerden yola çıkarak Soru 11 için dört alanda tema oluşturulmuştur. Bunlar, kültürel semboller; renk; kübizm ve şekiller; geçmiş deneyim, duygu edinme temalarıdır.

Tablo 23. Almanya ve Türkiye’de Yaşayan Türk Öğrencilerin Soru 11’de Tercih Nedenlerine Göre Dağılımları

		S11							
		Kültürel Semboller		Renk		Kübizm Şekiller		Geçmiş Deneyim, Duygu Edinme	
		f	%	f	%	f	%	f	%
Grup	AT	76	47,5	76	47,5	65	40,6	35	21,9
	TT	79	52,7	69	46	71	47,3	44	29,3

Kültürel semboller temasında kübizmin etkisinde yapılmış resimde yer alan kültürel objelerin fark edilip yorumlanmasında ortaya çıkan cevaplar analiz edilmektedir. Farklı motiflerin düzenlendiği resimlerdeki her iki figürün içinde buldukları şekil ve simgeler yorumlamalarla açıklanmaktadır. Açıklamaların sonucunda kültürel farklılığın anlaşılmasındaki oranlar ve çıkarımlar üzerine sonuçlara varılmıştır. Bu alanı oluşturan cevapların en belirgin olanları şu şekilde sıralanmıştır: “Caz müzik ve Bob Marley, illuminati.” (AT149-B). “Türk gitarını hatırlatıyor.” (AT65-B). “Bağlama çalıyor.” (TT124-B). “Bana Âşık Veysel’i hatırlattı.” (TT33-B). Almanya’da yaşayan Türk öğrencilerin yorumlarına bakıldığında tercihlerde daha çok popüler kültürün ve Türk kültürünün etkisinin olduğu gözlenmektedir. Renk temasında resimlerde bulunan renklerden duyulan his ya da farklı benzetimlerden dolayı edinilen yargı konusunda ortaya çıkan görüşler analiz edilmektedir. Bu alanın oluşmasında dikkat çeken sunumlar şöyle sıralanmaktadır: “Tek tonda olduğu için hüznü görünüyor. Çok belirli değil ama kibirli duruyor.” (AT98-A). A resmini tercih eden Almanya’daki Türk öğrenciler renk tonlarının hep aynı olmasından dolayı resimde hüznü hissetmektedirler. Ayrıca figürün gerçekçi olmayan bir resimde belirgin hissedilmesi öğrencilerin hoşuna gitmiştir. “Renkleri çok güzel bir atmosfer yaratıyor. Saz veya başka bir enstrüman çaldığını gösteriyor. Rock müziği akla getiriyor. Gözlerin siyah olması, üzüntüyü ve yalnızlığı anımsatıyor.” (AT31-B). Renklerin canlılığı, figürün elinde enstrüman oluşu rock gibi popüler müziği akla getirmiştir. Kübizm ve şekiller temasında resimlerde bulunan şekillerden ve kübizm akımından duyulan his ya da farklı benzetimlerden dolayı edinilen yargı konusunda ortaya çıkan görüşler analiz edilmektedir. Bu alanın oluşmasında dikkat çeken sunumlar şöyle sıralanmaktadır: “Poker kartını

hatırlattı. Düzgün ve güzel çizgiler üç boyutlu görünüyor (mekân).” (AT82-A). “Kendi sanatımızdan ve geleneklerimizden izler görüyorum. Eşsiz bir kübizm örneği.” (TT15-B). Türkiye’de yaşayan Türk öğrenciler B resminin Türk sanatına ait bir eser olduğunun ve Türk kültürünü yansıttığının farkına varmaktadır. Geçmiş deneyim, duygu edinme temasında resimlerde yaşanan olayın günlük hayatta ya da daha öncesinde yaşanmış bir olay ya da deneyimi hatırlatıcı etkenleri araştırılmaktadır. Bu alanla ilgili analiz edilen öğrenci cevapları şu şekilde sıralanmaktadır: “Sazın, bağlamanın güzel sesini gösteriyor. Müziğin anlamını gösteriyor. Ülkemi ve babamı hatırlıyorum (AT127-B). “Neşet Ertaş aklıma geldi.” (TT7-B).

On İkinci Soruya Ait Bulgular ve Yorumlar

Tablo 24. Almanya’da ve Türkiye’de Yaşayan Türk Öğrencilerin Soru 12’de Batı ve Türk Sanat Eseri Tercih Dağılımları

		S12			X ²	P	
		Türk Sanatı	Batı Sanatı	Toplam			
Grup	AT	f	128	28	156	8.924	.003 P<.05
		%	56,6	36,8	51,7		
	TT	f	98	48	146		
		%	43,4	63,2	48,3		
Toplam		f	226	76	302		
		%	100	100	100		

Tablo incelendiğinde Almanya’da yaşayan Türk öğrencilerle Türkiye’de yaşayan Türk öğrencilerin estetik beğenilerinde oluşan değişimde farklı bir kültürel ortamda yaşamanın etkisi olup olmadığını belirlemek

amacıyla sunulan resimleri tercih etmeleri arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur. ($X^2=8.924$, $P<.05$)

Almanya’da ve Türkiye’de Yaşayan Türklerin Soru 12 Tercihlerini Etkileyen Temel Sebepler

Soruyu cevaplayan tüm öğrencilerin yazdıkları bu nedenlerden yola çıkılarak Soru 12 için beş alanda tema oluşturulmuştur. Bunlar, renkler, psikolojik etkilenme, dinsel figür, fiziksel özellik, geçmiş deneyim hatırlatma ve realizm temalarıdır.

Tablo 25. Almanya ve Türkiye’de Yaşayan Türk Öğrencilerin Soru 12’de Tercih Nedenlerine Göre Dağılımları

		S12									
		Renkler		Psikolojik Etkilenme		Dinsel Figür Fiziksel Özellik		Geçmiş Deneyim Hatırlatma		Realizm	
		f	%	f	%	f	%	f	%	f	%
Grup	AT	104	65	82	51,3	77	48,1	41	25,6	28	17,5
	TT	90	60	63	42	85	56,7	15	10	29	19,3

Renkler temasında resimlerde bulunan renklere duyulan his ya da farklı benzetimlerden dolayı edinilen yargı konusunda ortaya çıkan görüşler Almanya ve Türkiye’deki Türk öğrenciler arasında analiz edilmektedir. Bu tema ile farklı kültür şartlarında algı ve beğenin ugradığı değişimler gözlenmek istenmiştir. Bu alanın oluşmasında dikkat çeken sunular şöyle sıralanmaktadır: “Eski sanatlara benziyor.” (AT53-A), diyen Almanya’da bulunan Türk öğrenci bu ifadeyle geleneksel Türk sanatı örneklerini kastetmektedir. “Rahibeye benzediği için beğendim. Ortadaki mavi leke güzel. Renkten renge geçiş yok, sadece düz bir sınır var. Bu güzel.” (AT92-B). Renklerin keskin ve canlı kullanılması dikkat çekmektedir. Psikolojik etkilenme temasında resimlerden Almanya ve Türkiye’deki Türk öğrencilerin kendi kültürlerine ya da içinde buldukları kültüre göre algılama, hissetme ve yorumlama farklılıkları analiz edilmektedir. Bu alanı oluşturan öğrenci cevaplarından en belirgin olanlar şu şekilde sıralanmaktadır: “Daha güzel buldum. Gül ve renkler ortada. Sıcak etki yapıyor, kibar.” (AT80-A). “Kadında derinlik çok iyi olmuş. Slow müzikle

iyi gider." (TT138-A). Tùrkiye’de yaşayan Tùrk đrencilere göre koyu tonda renklerin kullanılması hüzünlü bir duygu hissettirmiştir. Bu resim slow müzikle birlikte benzer tutulmaktadır. Dinsel figùr, fiziksel özellik temasında, Almanya ve Tùrkiye’deki Tùrk đrencilerin içinde buldukları kendi mensup oldukları din ve dinsel inanışlar ile içinde yaşadıkları başka bir din ve dinsel inanışlar çerçevesinde resimleri değerlendirme ve beğeni oluşturma yanıtları analiz edilmektedir. Bu alanı oluşturan đrenci yanıtlarından en belirleyici olanlar şu şekilde sıralanmıştır: *"Mùslùmanları göstermesi, renklerin karışık olması, yine kapalı kadınların gùzelliđini göstermesini beğerdim."* (AT9-A). Müslùmanlıđı ve tùrbanlı kadının mutlu yüz ifadesi dini içeriği sıcak, samimi yönünü temsil etmektedir. *"B resmini seçmem çünkü bana rahibeleri hatırlattı. A resminde bir hırs var bu duygu beni daha çok çekti."* (TT28-A). İfadelerinde görùldüđu üzere B resminde konu edinilen rahibe figùrù "seçmem" şeklinde kesin bir ifade ile reddedilmektedir. *"Rahibe dua ediyor. Ellerin duruşu güzel."* (AT157-B). Geçmiş deneyim hatırlatma temasında resimlerde yaşanan olayın gùnlük hayatta ya da daha öncesinde yaşanmış bir olay ya da deneyimi hatırlatıcı etkenler araştırılmaktadır. Bu alanla ilgili analiz edilen đrenci cevapları şu şekilde sıralanmaktadır: *"Resme nazaran bir şeyler ifade ediyor. Bir savaştan olan bir insan gibi. Bilmiyorum. Suriye’yi hatırlattı."* (AT39-A). *"Kadın beni güldürdü. Dudakları ilgi çekici. Sezen Aksu’ya benzettim."* (TT140-B). B resmini tercih eden bu öğrencilerin cevaplarına göre de renklerden ve figùrün fiziksel görünüşü bakımından popüler kùltürle ilgili olarak da Sezen Aksu’ya benzetilmiş ve beğernilmiş olduğu anlaşılmaktadır. Realizm temasında resimlerde kullanılan figùr ya da objelerin konu ve kompozisyona uygunluğu, realist görünümlü ve ayrıntının kullanılmasındaki etkililik üzerine verilen yanıtlar incelenmektedir. Bu alanın oluşmasını sağlayan đrenci görüşleri şu şekilde sıralanmaktadır: *"Korkutucu, odama uygun bir resim olur. Gerçekçi."* (AT34-A). Biçim ve renklerin daha baskın olduğu resimde bu cevapla realizme ait noktaların vurgulandığı da görùlmektedir.

On Üçüncü Soruya Ait Bulgular ve Yorumlar

Tablo 26. Almanya’da ve Türkiye’de yaşayan Türk Öğrencilerin Soru 13’te Batı ve Türk Sanat Eseri Tercih Dağılımları

		S13			X ²	P	
		Batı Sanatı	Türk Sanatı	Toplam			
Grup	AT	f	68	90	158	1.833	.176 P>.05
		%	57,1	49,2	52,3		
	TT	f	51	93	144		
		%	42,9	50,8	47,7		
Toplam		f	119	183	302		
		%	100	100	100		

Tablo incelendiğinde Almanya’da yaşayan Türk öğrencilerle Türkiye’de yaşayan Türk öğrencilerin estetik beğenilerinde oluşan değişimde farklı bir kültürel ortamda yaşamanın etkisi olup olmadığını belirlemek amacıyla sunulan resimleri tercih etmeleri arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır. ($X^2=1.833$, $P>.05$)

Almanya’da ve Türkiye’de Yaşayan Türklerin Soru 13 Tercihlerini Etkileyen Temel Sebepler

Soruyu cevaplayan tüm öğrencilerin yazdıkları bu nedenlerden yola çıkarak Soru 13 için dört alanda tema oluşturulmuştur. Bunlar, renkler,

geçmiş deneyim, psikolojik his, dil ve kültürel özellik, teknik özellik temalarıdır.

Tablo 27. Almanya ve Türkiye’de Yaşayan Türk Öğrencilerin Soru 13’te Tercih Nedenlerine Göre Dağılımları

		S13							
		Renkler		Geçmiş Deneyim Hatırlatma Psikolojik His		Dil ve Kültürel Özellik		Teknik Özellik	
		f	%	f	%	f	%	f	%
Grup	AT	88	55	71	44,4	60	37,5	71	44,4
	TT	57	38	63	42	71	47,3	64	42,7

Renkler temasında resimlerde bulunan renklere duyulan his ya da farklı benzetimlerden dolayı edinilen yargı konusunda ortaya çıkan görüşler Almanya ve Türkiye’deki Türk öğrenciler arasında analiz edilmektedir. Bu tema ile farklı kültür şartlarında algı ve beğenin ugradığı değişimler ya da özlemler gözlenmek istenmiştir. Bu alanın oluşmasında dikkat çeken sunumlar şöyle sıralanmaktadır: “Kaos, karışık, sıcak renkler.” (AT35-B). “Renklerin karışımı çok güzel. Afişin yasak olması ve farklı tonların olması güzel.” (TT149-B). Türkiye ve Almanya’daki Türk öğrencilere göre A resmindeki renkler daha açık ve huzurlu; B resmindeki renkler canlı, karmaşık ve farklı tonlardadır. Bu durumun B resmini taraftarların olduğu coşkulu bir stadyum görünümünü hatırlatmasını A resminin ise huzurlu bir ortamı hatırlatmasını sağladığı düşünülmektedir. Geçmiş deneyim, psikolojik his temasında resimlerde yaşanan olayın günlük hayatta ya da daha öncesinde yaşanmış bir olay ya da deneyimi hatırlatıcı etkenler araştırılmaktadır. Duncum (2004, s.252), eğer televizyon programlarını izlerken sesini kapatırsak diyalogun olayı anlamada ne kadar önemli olduğunu anlayacağımızı; eğer metni kesersek de imajların güzel olmasına rağmen anlamlandırılmasının zor olabileceğini ifade etmiş ve sembollerin ve dilin anlamsal gücünü vurgulamaya çalışmıştır. Her bir kültürel alandaki algı, görselin iletişimsel biçimini gerektirir. Bu doğrultuda kültürel faktörlerin, kelimelerin veya yazılı metinlerin ve popüler görüntülerin bu yaşanmışlıkları hatırlatmadaki etkisi de cevapların analiz edilmesiyle belirlenmeye çalışılmaktadır. Bu alanla ilgili analiz edilen öğrenci cevapları şu şekilde sıralanmaktadır: “Türkiye’yi hatırla-

tıyor. *Türkiye'nin sokakları, Türkiye'nin gerçek araçları.*" (AT127-B). Almanya'da yaşayan Türk öğrenciler B resmindeki görüntüyle Türkiye'nin sokaklarını hatırladıklarını ifade etmişlerdir. Türkiye'de de Almanya'da olduğu gibi duvar yazısı ya da resimleri örnekleri son dönemlerde görülmeye başlanmıştır. *"Bana Getto'yu hatırlatıyor."* (AT150-B). Dil ve kültürel özellik temasında öğrencilerin kültür bağlamında şekil ve renklerden daha çok dili algılama yetileri ve farklılıkları anlamak, farklı dil ve kültürlerle olan ilgilerini ortaya çıkarmak için verilen yanıtlar analiz edilmiştir. Bu alanı oluşturan belirgin örnekler şu şekilde sunulmaktadır: *"Diğer resmi anlamadığım için, bu resimdeki dilleri anlıyorum."* (AT126-B). *"Türkiye."* (AT91-B). Dubuffet (2010, s.29), herkesin kendine ait dili diğerlerine göre daha kültürel konuştuğunu, kültürel konuşmanın ise kültürel düşünmeye bağlı olduğunu ifade etmektedir. Ona göre düşünceyi dil yapar ve kültür, bir bilgilenim malzemesi olmanın da ötesinde bir düşünüş, kendini ifade ediş, bir görüş, duyuş ve davranış tarzıdır. *"Amerika falan var."* (TT148-A). A resmini tercih eden Türk öğrenciler ise B resminde Türkçe ifadeleri fark etmiş yani bu resmin Türk sanatına ait bir eser olduğunu, A resminin de Batı sanatını yansıtan bir resim olduğunu bilerek tercihini yapmıştır. *"Türk kültürüne uyumlu olduğu için, Türkçe yazılar olduğu için, bildiğim ve uygulamaya alışkın olduğum teknik için beğendim."* (TT30-B). Teknik özellik temasında öğrencilerin resmin yapılış araç ve yöntemlerini göz önünde bulundurduğu değerlendirme cevapları bulunmaktadır. Bu alanı oluşturan en belirgin yanıtlar şöyle sıralanmaktadır: *"Resmin kaynağı ve teması benim ilgimi çekiyor."* (AT112-B). *"Sportif bir mesajı var. Rengi ve karmaşıklığı iyi. Simgeler güzel."* (TT139-A).

On Dördüncü Soruya Ait Bulgular ve Yorumlar

Tablo 28. Almanya’da ve Türkiye’de Yaşayan Türk Öğrencilerin Soru 14’te Batı ve Türk Sanat Eseri Tercih Dağılımları

		S14				X ²	P
		Türk Sanatı	Batı Sanatı	Toplam			
Grup	AT	f	142	16	158	6.579	.010 P<.05
		%	50,4	80	52,3		
	TT	f	140	4	144		
		%	49,6	20	47,7		
Toplam		f	282	20	302		
		%	100	100	100		

Tablo incelendiğinde Almanya’da yaşayan Türk öğrencilerle Türkiye’de yaşayan Türk öğrencilerin estetik beğenilerinde oluşan değişimde farklı bir kültürel ortamda yaşamanın etkisi olup olmadığını belirlemek amacıyla sunulan resimleri tercih etmeleri arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur. ($X^2=6.579$, $P<.05$)

Almanya’da ve Türkiye’de Yaşayan Türklerin Soru 14 Tercihlerini Etkileyen Temel Sebepler

Soruyu cevaplayan tüm öğrencilerin yazdıkları bu nedenlerden yola çıkarak Soru 14 için dört alanda tema oluşturulmuştur. Bunlar, duygusal yorumlama ve askerin duruşu, savaş ve Türk algısı ile Çanakkale; renkler ve net olma; geçmiş deneyim hatırlatma temalarıdır.

Tablo 29. Almanya ve Türkiye’de Yaşayan Türk Öğrencilerin Soru 14’te Tercih Nedenlerine Göre Dağılımları

		S14							
		Duygusal Yorumlama, Askerin Duruşu		Savaş ve Türk Algısı Çanakkale		Renkler ve Net Olma		Geçmiş Deneyim Hatırlatma	
		f	%	f	%	f	%	f	%
Grup	AT	132	82,5	55	34,4	51	31,9	47	29,4
	TT	120	80	84	56	20	13,3	47	31,3

Duygusal yorumlama ve askerin duruşu temasında resimler karşısında alınan tavır, askerlerin duruşundan kaynaklanan yardımseverlik, güç, acı ya da savaş gibi düşüncelerin anlaşılmasını sağlayan cümleler analiz

edilmektedir. Bu alanın oluşmasını sağlayan öğrenci yanıtlarından en belirgin olanlar şöyle sıralanmaktadır: *A resminde adam yaralıya yardım edecekmiş gibi görünüyor. B resmi zorbaca göründü. A resminde çok ayrıntı var, bu durum titiz çalışıldığını kanıtlıyor.*” (AT160-A). Almanya’da yaşayan Türk öğrencilerden bazıları cesaret gösteren A resmindeki canlılığı, gerçekliği ve yardımseverliğin yansıtımını beğenmişlerdir. *“Adam meslektaşını ölü olmasına rağmen bırakmadığı için beğendim. Çünkü yaşayanın acısı hissediliyor ve görülüyor. Buna rağmen devam ediyor. Çünkü durum çok özgüvenli.”* (AT69-A). *“Daha güçlü etkisi var. Şerefli, memleketi anımsatan, vakarlı, gösterişli.”* (AT35-A). A resminde figürün dik duruşu kendine güvenen, şerefli, vakarlı ve gösterişli olarak anlamlandırılmıştır. Memleketi anımsatan, kendi vatanına yakın olma ifadesi askerin duruşu, kıyafetinden doğabileceği gibi çevredeki görünümünden, yeşil ağaçlardan ve gökyüzünden de bu his edinilmiş olabilir. Türkiye’de yaşayan Türk öğrencilerden bazıları A resminin yardımseverlik mesajı verdiğini ifade etmiştir. *“Türk askerini gördüm. Asker yardımcı oluyor. Anlamı çok büyük, hümanizmi yansıtıyor.”* (TT25-A). *“Mehmetçik, şehit askeri taşırken bile dimdik ayakta.”* (TT3-A). Savaş ve Türk algısı ile Çanakkale temasında vatanın tarihsel geçmiş sürecinde yaşanmış ve öğrenilmiş olayların bıraktığı izler yoluyla ve kültürel değişimin etkisiyle oluşabilecek algı ve beğenilerdeki değişim analiz edilmektedir. Bu alanın oluşmasını sağlayan öğrenci cevaplarından en belirgin olanları şu şekilde sıralanmaktadır: *“Çanakkale olduğu için ve Çanakkale’yi çok sevdiğim için. Diğer resim hoşuma gitmedi. Askerleri sevdiğim için bu resmi beğendim.”* (AT126-A). *“Çok sıkı bir arkadaşlık var. Çanakkale savaşını hatırlatıyor, vatancıyım.”* (AT86-A). *“Vatancıyım.”* ifadesi milliyetçilik anlamında güçlü bir ifadedir. Renkler ve net olma temasında heykellerin buldukları mekânda çekilmiş fotoğrafları üzerinden değerlendirme yapılmaktadır. Bu alanı oluşturan Almanya ve Türkiye’deki Türk öğrencilerin cevaplarından en belirgin olanlar şu şekilde sıralanmaktadır: *“Güzel arka plan, açık renkler kahramanca resim.”* (AT158-A). *“Adam yaralıyı kollarında taşıyor. Asker saygıyı gösteriyor. Heykelin rengi güzel.”* (AT97-A). Geçmiş deneyim hatırlatma temasında öğrencilerin resimler üzerinde kendi yaşanmışlıklarını bulmaları yönündeki beğenileri incelenmektedir. Bu tema için verilen cevapların en belirgin örnekleri şunlardır: *“Derste bu konuyu görmüştük. Daha güzel bir sahne, kahramanca.”* (AT34-A). *“Çünkü bu olay gerçek. Bu heykeli Çanakkale’de gördüm. Hüznünlü*

bir hikâye." (TT135-A). "Çanakkale geçilmez. Burada küçüklük fotoğrafım var." (TT39-A). Aile içinde olan bazı deneyimlerin yanında okulda ve başka çevrelerde de öğrencilerin edindikleri deneyimlerin bu soru için beğeni oluşturduğu görülmektedir.

On Beşinci Soruya Ait Bulgular ve Yorumlar

Tablo 30. Almanya'da ve Türkiye'de Yaşayan Türk Öğrencilerin Soru 15'te Batı ve Türk Sanat Eseri Tercih Dağılımları

		S15			X ²	P	
		Batı Sanatı	Türk Sanatı	Toplam			
Grup	AT	f	120	38	158	1.256	.262 P>.05
		%	53,6	46,3	51,6		
	TT	f	104	44	148		
		%	46,4	53,7	48,4		
Toplam		f	224	82	306		
		%	100	100	100		

Tablo 30 incelendiğinde Almanya'da yaşayan Türk öğrencilerle Türkiye'de yaşayan Türk öğrencilerin estetik beğenilerinde oluşan değişimde farklı bir kültürel ortamda yaşamının etkisi olup olmadığını belirlemek amacıyla sunulan resimleri tercih etmeleri arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır. ($X^2=1.256$, $P>.05$)

Almanya'da ve Türkiye'de Yaşayan Türklerin Soru 15 Tercihlerini Etkileyen Temel Sebepler

Soruyu cevaplayan tüm öğrencilerin yazdıkları bu nedenlerden yola çıkarak Soru 15 için beş alanda tema oluşturulmuştur. Bunlar, sürrealizm ve hayal gücü, renklerin görünüşü; neşe, özgürlük, üzüntü gibi duygula-

rın yorumlanması; objelerin etkisi; olgu ya da olay hatırlatması, benzetim yapma temalarıdır.

Tablo 31. Almanya’da ve Türkiye’de Yaşayan Türk Öğrencilerin Soru 15’te Batı ve Türk Sanat Eseri Tercih Dağılımları

S15											
Grup		Sürrealizm Hayal Gücü		Renklerin Görünüşü		Neşe, Özgür- lük, Üzüntü Gibi Duygu- ların Yorum- lanması		Objelerin Etkisi		Olgu ya da Olay Hatır- latması Benzetim Yapma	
		f	%	f	%	f	%	f	%	f	%
		AT	57	35,6	66	41,3	81	50,6	106	66,3	53
TT	46	30,7	52	34,7	47	31,3	106	70,7	18	12	

Sürrealizm ve hayal gücü temasında resimde görülen ya da hissedilen obje, figür, biçim gibi resmi oluşturan elemanların hayal gücü ve sürrealist yapıda değerlendirilen cümleler analiz edilmektedir. Bu alanı oluşturan en belirgin öğrenci cevapları şu şekilde sıralanmaktadır: “Gökyüzündeki bir sarayı hatırlatıyor, hayal ülkesine ruhların seyahati.” (AT122-B). “Sıra dışı.” (AT105-A). “Tasarım ilginç, hayalperest.” (TT84-A). Almanya’da yaşayan Türk öğrenciler ve Türkiye’de yaşayan Türk öğrenciler bu eserlerde gerçek dışı kurgulanmış durumları beğenmektedir. Renklerin görünüşü temasında resimlerde bulunan renklerden duyulan his ya da farklı benzetimlerden dolayı edinilen yargı konusunda ortaya çıkan görüşler Almanya ve Türkiye’deki Türk öğrenciler arasında analiz edilmektedir. Bu alanın oluşmasında dikkat çeken sunumlar şöyle sıralanmaktadır: “Resim çok açık, renkler de açık insanı sevindiren bir atmosfer var. Gemide olan kelebekler, gemiyi uçuracak gibi duruyor. Bulutlar da rüzgârın nereye doğru üflediğini gösteriyor. Bu durum uzağı anlatıyor.” (AT31-A). “Çim olan arazi insana huzur veriyor. Oyun alanı gibi. İnsanın içi enerji doluyor.” (TT150-B). B resmini tercih eden Almanya ve Türkiye’deki Türk öğrenciler için renkler güzel görünmektedir. Bu alanı oluşturan en belirgin öğrenci cevapları şu şekilde sıralanmıştır: *Uzak yeşil ve boş tarla daha özgür duruyor. Mavi araba ve çadır eğlenmek için bir gezi yapılmış gibi görünüyor. Havadaki örtü rüzgâr anlamına geliyor. Daha özgür, problem yok.*” (AT70-B). Resimde uçan örtünün etkisiyle rüzgârın estiği yorumunu yapan öğrenci, resimde

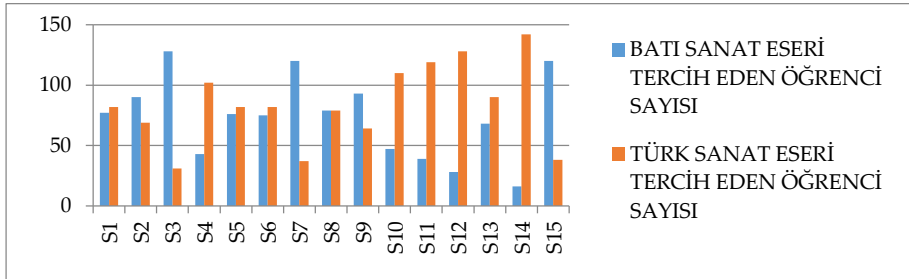
daha çok zgùrlùk duygusunu hissetmiş ve bu nedenle beğenmiştir. Bu alanı oluşturan đrenci cevaplarından en belirgin olanlar şu şekilde sıralanmıştır: *“Kelebekler geminin hava ile hareketini gosteriyor. Yani bu resim insanı yeryüzünde ne olduğu hakkında düşündürüyor.”* (AT16-A). Olgu ya da olay hatırlatması, benzetim yapma temasında resimlerde gorùlen kompozisyon ya da olayların öncesinde yaşanmış bir olay hatırlatması ya da eskiden hatırlanan bir duruma benzetme nedeniyle sunulan beğenme ifadeleri analiz edilmektedir. Bu alanı oluşturan cevaplardan en belirgin olanları şu şekilde sıralanmıştır. *“One Piece gibi. Korsan gemisi hakkında ve su hakkında yapılmış bir resim.”* (AT19-A). *“Jack Sparrow, kelebek ve gemi.”* (TT15-A). Tùrkiye’deki Tùrk ğrenciler popùler kùltürün parçaları olan gunümüzde gosterimde olan filmlerle bağlantı kurmaktadırlar.

Sonuç, Tartışma ve neriler

Bu araştırmada farklı kùltürlerde yaşayan 12-17 yaş grubundaki Tùrk đrencilerin estetik tercihlerinde kùltürün etkisinin ve estetik beğeniye etkileyen faktorlerin neler olduğuna dair iki problem belirlenmiştir. Araştırmada *“farklı kùltürlerde yaşayan 12-17 yaş grubundaki Tùrk đrencilerin estetik tercihlerinde kùltürün etkisi var mıdır?”* sorusuna yanıt bulmak için Batı sanat eseri ve Tùrk sanat eseri arasındaki tercih oranları değerlendirilmiştir. Bu değerlendirme iki grupta bulunan öğrencilerin tercih durumlarını gosteren grafiklerle birlikte aşağıda sunulmuştur.

1.soru, renk ve formların kùltürel sayılabilecek bazı şekillerin belirgin olduğu resimleri içermektedir. Bu soru için ele alınan iki grup öğrencinin dağılımlarında birbirine yakınlık olduğu anlaşılmaktadır. 2.soru, Tùrk ve Batı kùltüründen izler taşıyan natùrmort konulu resimler içermektedir. Bu soruda Almanya’da ve Tùrkiye’de yaşayan Tùrk đrencilerin çoğunluğunun Batı sanatına ait eseri daha çok beğendiği gorùlmektedir. 3.soru, mekân-kùltür ilişkisinden yola çıkılarak yaşanılan çevrenin kùltüre gore duzenlenmesi, yansıtılması ve algılanmasına yonelik eğilimler saptanmıştır. Ankette bu soruyu yanıtlayan öğrencilerden çoğu Batı sanat eserini seçmiştir. 4.soru, peyzajla birlikte figùrlerin kùltürel kıyafetlerinin de vurgulandığı resimleri içermektedir. Genel olarak bakıldığında Almanya’da yaşayan Tùrk đrencilerle Tùrkiye’de yaşayan Tùrk đren-

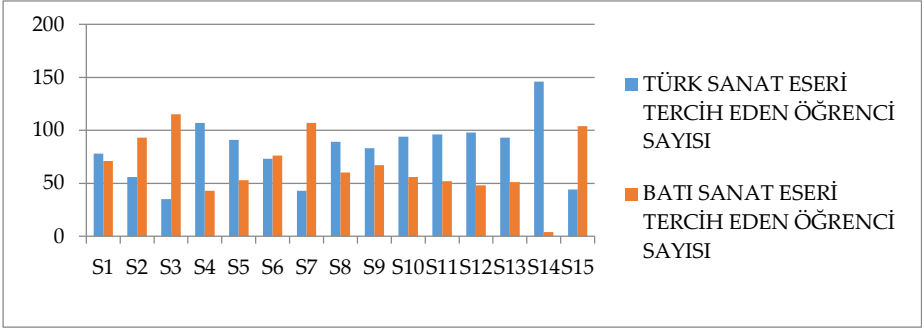
cilerin çoğunluğu Türk sanat eserini tercih etmiştir. 5.soruda, kübizm akımının Türk sanatı ve Batı sanatındaki belirgin örnekleri olan resimler seçilmiştir. Almanya ve Türkiye’de yaşayan Türk öğrencilerin çoğu Türk sanat eserini beğenmiştir. Bu öğrencilerden bazıları figürün kıyafetindeki desenleri ya da fondaki motifleri Türk kültürü ile ilişkilendirerek bu tercihi yapmıştır. Portre konulu olan 6.sorudaki resimler iki ayrı kadın portresini ele almıştır. Kültürel özellikleri sergileyen bu resimlerde figürlerin Batı kültürüne ait olan şapka, yelpaze, fular gibi objelere karşılık Türk kültürünü yansıtan geleneksel bir başlık görülmektedir. Araştırmaya katılan öğrencilerin Batı ve Türk sanat eserini tercih etme sayıları birbirine yakın oranlarda olmuştur. 7.soru, Almanya’da sanat dersi müfredat programında incelenen bir eser ile ona kompozisyon, renk ve konu bakımından eş değer olabilecek Türk sanatından benzer bir eseri içermektedir. Türk öğrencilerin de büyük çoğunluğu Batı sanat eserini tercih etmiştir.

Şekil 1. Almanya’daki Türk Öğrencilerin Sanat Eseri Tercih Durumu

8.soruda, Türkiye’de yaşayan Türk öğrencilerin çoğunluğu da Türk sanat eserini tercih etmiştir. Türk sanat eserinde kadın figürünün başörtüsü, çocuklarını arkadan desteklemesi, çocukların ellerindeki ekmek parçası, özellikle Türk öğrenciler tarafından geleneksel köy yaşamı, güçlü Türk kadını ve emek duygusu şeklinde algılanmıştır. Almanya’da yaşayan Türk öğrencilerin bu duygularda daha hassas oldukları gözlenmiştir. 9.soru, Batı ve Türk kültüründe çalışan işçileri konu edinen eserler içermektedir. Türkiye’de yaşayan Türk öğrencilerin çoğunluğu Türk sanat eserini tercih etmiştir. Türk öğrenciler resimde bulunan figürlerin kollarındaki kashı görünümü “Türk Gücü” olarak yorumlamıştır.

Ayrıca maden işçilerini Tùrkiye’deki maden işçileriyle bağdaştırarak bu eseri daha çok beğenmişlerdir. Almanya’da yaşayan Tùrk đrencilerin çoğunluğu da Batı sanat eserini tercih etmiştir. 10.soruda, kùltür konusunda dinin etkisini ve dine eğilimi anlamaya yönelik olan bu sorudaki resimlerde cami ve řato ya da katedral objelerinden yola çıkılmıştır. Almanya ve Tùrkiye’de yaşayan Tùrk đrenciler ise ağrılıkla Tùrk sanat eserini beğenmiştir. Almanya’da bulunan Tùrk đrencilerin cami figùründen dolayı beğeni göstermeleri İstanbul ve Tùrkiye’de bulunan camilere duyulan zleme ve dini duygulara dayanmaktadır. 11.soruda birbirine renk ve biçim bakımından benzer olan Tùrk ve Batı sanatından eserler gr÷lmektedir. Almanya ve Tùrkiye’de yaşayan Tùrk đrencilerin bùy÷k çoğunluğu Tùrk sanat eserini beğenmiştir. Bu beğenide resimdeki figùr÷n Aşık Veysel’e benzetimi ve enstr÷manın geleneksel Tùrk algısı olarak algılanması etkin gr÷lmektedir. 12.soru, dinin figùratif içerikle ele alındığı Pop art rneđi olan esere sahiptir. Öđrenciler figùrlerin dinsel özellikler içeren ayrıntılarını fark edip değerlendirme yapmışlardır. Almanya ve Tùrkiye’de bulunan Tùrk đrencilerin de çoğunlukla Tùrk sanat eserini tercih ettiği anlaşılmaktadır. Batı sanat eserinde bulunan rahibe figùründen hoşlanmama ve ait oldukları dinin dışında bir özellik yansıtması nedeniyle Tùrk sanat eseri beğenilmiştir. 13.soruda kùltür içerisinde dil faktör÷nün beğenide etkililiği l÷lebilir. Resimler ait olduğu kùlt÷r÷n dilinden ifadeler ve o kùlt÷rle özdeşleşmiş ayrıntılar içermektedir. Almanya ve Tùrkiye’de bulunan Tùrk đrencilerin çoğunluğu da Tùrk sanatına ait eseri beğenmişlerdir. 14.soruda đrencilere, Tùrk ve Alman tarihinde önemli olan savaş, kahramanlık ve milli duyguları uyandıran heykel örneklere sunulmuştur. Tùrk sanat eseri olan ve Tùrk kahramanlığını anlatan heykeli ise Almanya ve Tùrkiye’de yaşayan Tùrk đrencilerin neredeyse tamamı tercih etmiştir. Özellikle Almanya’da bulunan Tùrk đrencilerin bu eseri tercih etmelerindeki başlıca etmen kendi tarihlerinin kahramanlık hissettiren gösterişi ve vatan özlemidir. 15.soru, öğrencilerde soyut dűřünme ve hayal g¼c¼nden yola çıkılarak algı ve ayırt etmeyi lme amaçlı resimler içermektedir. Almanya ve Tùrkiye’de yaşayan Tùrk đrencilerin bùy÷k çoğunluğu Batı sanat eserini tercih etmiştir.

Şekil 2. Türkiye'deki Türk Öğrencilerin Sanat Eseri Tercih Durumu

Araştırmanın ikinci problemini oluşturan, “Estetik beğeniyi etkileyen faktörler nelerdir?” sorusuna yanıt bulmak için anket formundan toplanan verilere göre Almanya’da yaşayan Türk ve Türkiye’de yaşayan Türk öğrencilerin Batı sanat eseri ve Türk sanat eseri arasında tercih yaparken sundukları gerekçeler değerlendirilmiştir.

Araştırmada elde edilen betimsel bulgulara göre, araştırmaya katılan öğrencilerin sosyal birikimler çatısı altında kişisel eğilimlerinin, geçmiş deneyimlerinin beğeni ve tercihlerinde etkili olduğu anlaşılmıştır. Ankette Soru 1’de şekilleri Türk öğrencilerin ise daha çok çocukluk dönemlerinde sahip oldukları oyuncakları ya da mekân olarak Berlin Duvarı’nu hatırladıkları anlaşılmaktadır. Verilen cevaplardan kültür değişiminde algısal farklılığın yaşanabileceği anlaşılmaktadır. Almanya’da yaşayan Türk öğrenci “Şekiller bana Noel Ağacını hatırlattı.” (AT87-B) derken Türkiye’de yaşayan Türk öğrenci ise “Yuvarlaklar bana misketi hatırlattı.” (TT122-A), ifadelerini kullanmaları bu duruma örnektir. Ayrıca Türkiye’de aile büyükleri, arkadaş ya da yakın çevre ile yapılan yıllık tatiller, öğrenciler için sonrasında hatırlanan bir deneyim olmuştur. Soru 2’de bulunan resimlerin Almanya’da yaşayan Türk öğrenciler için Ramazan ayını hatırlatıp fakirlere yardım hissini uyandırıyor olması dikkat çekicidir. Cezve ve çaydanlığın Türkiye’yi ve kahveyi hatırlatması, bir diğer öğrencinin “Türk Çayı” vurgusunu özellikle yapması vatana duyulan özlemden dolayı algının bu yöne doğru ilerlediğini göstermektedir. Türkiye’de yaşayan Türk öğrenciler ise beğenilerini resmin Osmanlı’yı hatırlatmasına, resimdeki bakış açısına, meyvelerin belirgin oluşuna ve avizelerin kullanımına bağlamaktadır.

Almanya'da yaşayan Tùrk ğrencilerindeki bir diğer kùltürel vurgu-
lama, Atatùrk, Çanakkale Savaşı, bayrak gibi milli sembolleri algılamada-
daki gùçlü tutum gibi Tùrkiye'de yaşayan Tùrk ğrencilerinde de bu
durum fark edilebilir. Ancak bazı gurbetçi öğrencilerde bu algının zayıf
olduğu da anlaşılmaktadır. Bu eserin tarihi yansıttığını ifade eden Tùrk
Öğrencilerin milliyetçilik duygularının baskın olduğu anlaşılmaktadır.
Burada yine Tùrkiye'ye duyulan özleminden söz edilebilir. Almanya'daki
ve Tùrkiye'deki Tùrk ğrenciler için bu eser kahramanlığın simgesidir ve
Tùrk askerinin yardımseverliğini vurgulamaktadır. Tarihsel değerlerin
beğenide etkililiğinin vurgulanacağı bir diğer nokta ise devlet liderleri ya
da tarihsel kahraman kavramlarıdır. Devlet kurucuları, bir milletin var
oluşunda önemli rol oynayan devlet adamları ait olduğu kùltürle birlikte
anılmaktadır. Dolayısıyla o toplumun kùltürüyle özdeşleşen belli isimler
kùltürü yansıtan kavramlar olmaktadır. Tùrk milleti için bu yansıtım
Atatùrk kavramıdır. Ankette uygulanan 7. soruda Batı sanat eserinde yer
alan figùr üzerinden yapılan yorumlar, resimdeki sıradan bir figùrün
algılanmasındaki farklılıkları göstermektedir. Tùrk ğrenciler zirvede
durması nedeniyle bu figùrù Atatùrk olarak yorumlamaktadır.

Sadece obje değil aynı zamanda olayların yorumlanması da kùltürel
değerlendirme olarak karşımıza çıkmaktadır. Örneğin 8. soruda Tùrk
sanat eserinde yer alan figùrlerin giysilerinin yöresel olduğunun ifade
edildiği gör÷lmektedir. Buradaki kadınlara, Anadolu kadını, gelenek-
Anadolu, geleneksellik şeklinde anlamlar yüklenmiştir. Aynı figùrlerin
ellerinde ekmek parçası tutan çocukların olması burada kırsal kesimde
yaşayan Tùrk insanının olduğu yorumunun yapılmasını sağlamıştır.
9.sorudaki işçilerin kıyafetleri ve gùçlü duruşları da bu esere Tùrk kimli-
đi kazandırmıştır. Tùrk gücü olarak nitelenen figùrde belirgin olan kol
kasları öğrenciler için ilgi çekici bir ayrıntı olmuştur. Tùrk kùltürü ya da
Batı kùltürünün hepsinde var olan bu imgeler olaylarla ilişkilendirildi-
đinde insanın ait olduğu kùltürde karşılığını bulmaktadır. Yukarıda bah-
sedilen kıyafetler, şapkalar, yelpazeler, enstrümanlar, motifler, danteller
farklı iki kùltürde karşılığı olan imgelerdir. İmgelere anlam kazandıran
sosyal olaylar, gelenekler, ahlaki değerler ve dinin de etkisinin olduğu
verilen yanıtlardan anlaşılmaktadır.

Ahlaki değerler, gelenekler ve özellikle din konusu beğenide baskın
olan konular arasındadır. Almanya'da yaşayan Tùrklerde gelenek kav-

ramı daha özel ve önemli olabildiği kadar yerine getirilmede en zorlanılan şey de olabilir. Bu anlamda evlilik törenlerinde, dini bayramlarda ya da günlük hayattaki bazı kurallarda geleneklere bağlı olmak burada olan Türkler için daha hassas bir durumdur. Bu kuralların tartışmasız kabulünün olduğu tek alan dindir. Dinin kültürü oluşturan bir unsur olduğu düşünüldüğünde toplumsal yapıyı oluşturan en temel olgunun da din olduğunu anlamak zor olmayacaktır. Almanya’da yaşayan Türkler için bir camiyi, minareyi görmek, ezan sesi duymak gibi dini içerikli günlük olaylar yaşanan çevre dolayısıyla sıradan bir durum değildir. Yahya Kemal’in (1938, s. 5) dediği gibi; *“Ezansız ve minaresiz semtlerde büyüyen, oynayan Türk çocukları milliyetlerinden tam bir derecede nasip alabiliyorlar mı? O semtlerde ki, minare görülmez, ezanlar işitilmez, Ramazan günleri hissedilmez, çocuklar Müslümanlığın çocukluk rüyasını nasıl görürler? İşte bu rüya, çocukluk dediğimiz bu Müslüman rüyasıdır ki, bizi, henüz bir millet hâlinde tutuyor.”* (Aktaran: Mardin, 2014, s. 83-84). Türk öğrencilerin cami, minare, şadırvan, başörtülü kadın gibi dinsel sembol olabilecek görüntüleri tercih etmesini inancın gereği olarak düşünmek mümkündür. “Bu resmi seçtim çünkü Müslümanım.”, “Bu resim varken diğerini seçmem beklenemez, çünkü cami var.” ya da “Kadın başörtülü ve Müslüman bir kadın olduğu için, bana İslam’ı hatırlatıyor.” gibi ifadeler tercihlerde dini durumların baskın rol oynadığının açık bir göstergesidir.

Dil, çoğu zaman kültür aktarımını en iyi yapan araçlardan biri olmaktadır. İnsanlar anlayabildiği, anlatabildiği dili görmeyi, okumayı ve yazmayı tercih etmektedir. Farklı kültürde yaşayan insanlar, ana dillerinin dışında yaşadıkları kültürün ana dilini öğrenme sorumluluğunu taşımaktadır. Bu anlamda farklı kültürde yaşayan insanların bazılarının dili kavrama ve kullanması daha yeterli bazılarının ise daha yetersizdir. Ait oldukları kültür içinde yaşayan diğer grup olan Türkiye’de bulunan Türk öğrenciler ise kendi dillerini diğer pek çok kelime içinden ayırt edebilmiştir. Almanya’da yaşayan Türk öğrencilerin durumları bu soru için biraz daha farklı görünmektedir. Alman yoğunluğu olan bir çevrede yaşamak, öğrenim görmek ya da çalışmak özellikle dil anlamında bu kültürün içine daha çok dâhil olmak anlamına gelir. Çünkü dil, etkileşimi ve iletişimi artırır. Bunun tersi düşünüldüğünde aile içinde ve Türklerin yoğun olduğu yerlerde sürekli bulunmak kendini çevreye karşı izole etmek anlamına gelmektedir. Bu durum daha çok Türkiye’den eşle-

riyle birlikte Almanya'ya göç eden kadınların sergilediği bir durumdur. Çocuklar, okul çevresinin ve küçük yaşta olmanın etkisiyle yeni bir dili daha kolay kabullenebilmektedir. Bu nedenle Batı kùltürünü yakından bilmektedir. Batı sanat eserini tercih eden Almanya'da yaşayan bazı Tk ğrenciler için bu resim renkli ve karmaşık yapısından dolayı Amerika'daki renkli yaşama benzemektedir. Ayrıca kullanılan dili yakın ve çılgın gelmektedir. Kullanılan dilin yanında Türkiye ile özdeşleşmiş taraftar atkıları, sanatçı afişleri onları heyecanlandırmıştır. Almanya'da göremeyecekleri ayrıntıları burada görmenin kendilerini mutlu ettiğini ifade etmişlerdir. Kullanılan bazı argo kelimeler onları güldürmüş ve "Allah'a şükür Türk'z." demişlerdir. Bu yaklaşımla değerlendirildiğinde dilin sıcaklığının, tercih ve beğerinilerde etkin rol oynadığını anlamak mümkün olmaktadır.

Yapılan son araştırmalarda öğrencilerin görsel kùltür çalışmalarının yardımıyla konular üzerinde eleştirel bir bakış açısı yansıttıkları görülmektedir ve ayrıca onların önceki deneyim ve bilgileri eleştirel dşncelelerini desteklemektedir (Türkcan ve Yaşar, 2011, s.1568). Almanya'da yaşayan Türk ğrenciler resimlerdeki ayrıntıları Alacakaranlık (Twilight) adlı film, Assassin's Creed IV adlı bilgisayar oyunu, Doktor Who adlı dizi, korsan gemileri ile yorumlamaktadır. Türkiye'de yaşayan Türk ğrenciler ise, resimlerdeki figür ve portreleri Sherlock Holmes film karakteri, kovboy filmleri ve American Horror Story dizisindeki cadı karakterlerine; Türk pop veya sinema sanatçılarından Sezen Aksu ve Türkan şoray'a benzeterек beğerinilerini belirtmiştir. Görsel kùltür ürünlerini sanat eseri incelemesinde yorumlayan öğrencilerin tercihlerinin popüler olgulara göre değer işim gösterebileceği anlaşılmaktadır. Renk ve şekil ilişkisi günümüzde popüler olan ürünlere de benzetilmiştir. Özellikle Almanya'da bulunan, grafiti ya da duvar resimlerine ilgi duyan öğrenciler, bazı eserleri bu görüntülere benzetmeleri nedeniyle tercih etmiştir. Eserlerin bakış açısı ve perspektif durumları da beğerinde etkili olmaktadır. Öğrenciler farklı bir bakış açısının kullanıldığı eserleri daha çok tercih etmiştir. Örneğin 7.soruda eserin geri planının görünmesi öğrencilere ilginç gelmiştir. Eserdeki figürün baktığı yeri görmek onları heyecanlandırmıştır.

Öğrencilerin eserler, sanat akımları, tarih, sanatın ilke ve elemanları hakkında bilgi sahibi olmalarının eseri değerlendirme ve tercih sürecin-

de etkisi olduğu görülmüştür. Sanat dersine yapılan bilgi aktarımıyla öğrenciler ünlü sanatçıları, eserlerini ve yapıldığı dönemleri öğrenmektedir. Bununla ilgili bilgi birikimleri bazı öğrencilerin verdikleri yanıtlardan anlaşılmaktadır. Almanya'daki Türk öğrencilerin Caspar Friedrich'in eserini hemen tanımaları, Türkiye'deki Türk öğrencilerin ise 6.soruda bulunan kadın portrelerini duruşundan dolayı Mona Lisa ile bağdaştırmaları buna bir örnektir. Türk öğrenciler 5.sorudaki kadın figürünün elbisesinin üzerindeki lale motifinden eserin Osmanlı dönemini yansıttığı sonucuna varmaktadır. Bu durum öğrencinin belli bir Osmanlı tarihi bilgisine sahip olduğunu göstermektedir. Aynı eserde meyve tabağının klasik ancak kübist görünümü için Almanya'da bulunan Türk öğrenci Roma zamanlarını hatırlattığını; Türkiye'de bulunan Türk öğrenci de Antik Yunan'dan kalma bir eser olduğunu düşündüğünü ifade etmektedir. Öğrencilerin tercih nedenlerini belirttikleri yazılarında tarih alanındaki bilgilerini yansıtan ifadeler görülmektedir. Öğrencilere göre geometrik düzende canlı renklerle yapılan eserler daha güzeldir. Hatta bu güzellik onların hayal güçlerini zorlayan gerçeküstü resimlerde daha da belirgin olmaktadır. Soyut sanatın daha güzel olduğunu ifade eden Almanya'da yaşayan Türk öğrenciye göre soyut resme her bakan kişi farklı şeyler görmektedir ve her resmin ayrı bir hikâyesi bulunmaktadır. Eserin soyut niteliğinden dolayı farklı anlamlar ifade etmesi öğrenciler için bu eseri daha güzel kılmaktadır.

Kırıçoğlu (2009, s. 56), sanat yapıtı incelemenin eleştirel alanla, sanat tarihinin kültürel alanla, değerlerle düşünme ve özdeşleşimin estetik alanla ilgili bilgilerin kazanıldığı alanlar olduğunu ifade etmektedir. Sanatı kültür, tarih, toplum, felsefe ve estetik bağlam içinde ele alan bu alanlar öğrenciye sanat üzerinde düşünme, yaptığını sorgulama, kendisine sanatsal anlatımında düşünsel temel oluşturma olanağı verir. Bunun için de kuramsal bilgi en önemli kaynak niteliğindedir. Almanya'da yaşayan Türk öğrenciler de Batı sanatı ağırlıklı aldıkları sanat eğitiminde modern ve güncel sanat hakkında daha fazla bilgiye sahip olabilmektedir. Sergiler, galeri ve müzelerin her birinin sanat eğitimi alanı olduğu düşünüldüğünde Avrupa'da sanat derslerinde bu deneyimleri yaşamak için öğrencilerin farklı ülkelerdeki müzeleri görebilmek gibi imkânları daha fazladır. Ankette öğrenci cevaplarından da anlaşılacağı gibi bazı öğrenciler eserler hakkında fikirlerini sunarken kolaj, açık renkler, emp-

resyonizm, perspektif, denge ve form gibi sanatsal terimleri kullanmaya dikkat etmiştir. Bu açıdan bakıldığında Almanya’da yaşayan Tùrk ğrenciler, eserin teknik ve sanat eseri açısından bilişsel olarak estetik değerini belirtme yoluyla da o eserin gùzel olup olmadığına karar vermiştir.

Alanla ilgili yapılmış araştırmalardan elde edilmiş sonuçlar bu araştırmanın sonucu ile karşılaştırılarak değerlendirildiğinde benzerlikler olduğu anlaşılmaktadır. Ùnlù’nùn (2012, s.87) alışması, öğrencilerin kùltür konusunda genel olarak bilgilerinin olduğunu, ancak kùltür kavramını tarihi eserler, kahramanlık sembolleri, geleneksel yemekler, dùđünler, folklorik motifler, geleneksel giysiler gibi kavramları kullanarak geçmişle bağdaştırdıklarını ortaya koymasý yönùyle bu araştırma ile benzerlik göstermektedir. Araştırmada algý değişimini etkileyen şartlardan birinin de çok kùltürlù bir ortam ve sosyal evre olduğu sonucuna varılmaktadır. Farklı etnik kökenden gelen öğrenciler multikùltürel okullarda sadece ana dillerini kullanmakta zorluk çekmezler aynı zamanda ikinci dil olarak sosyal çevrelerinin dillerini öğrenmede de zorluk ekerler. Sonuç olarak bu problemler multikùltürel toplumlarda grùlen problemlerdir (Corson 1993; Cummins 1996; Wong-Fillmore, 1991; Aktaran: Eriřti, 2011, s.53). Dil konusunda verilen bu bilgi ile araştırmada elde edilen bulguların aynı doğrultuda olduğu grùlmektedir. Dinsel duygu ve eğilimlerin, insan irade ve dùřüncesinin ürünü olmayıp içgüdüsel bir eğilim olduğunu ifade eden şeriatî’ye (2008, s.44-45) göre dini duygu ve eğilim, dinlerin getirdiği bir řey olmayıp igüdüselidir. Dinsel eğilim, insanın fıtratı, yazgısı ve yapı taşında bulunan bir şeydir. Araştırmaya katılan öğrencilerin kendi dinlerine olan eğilimlerini belirten cevapları ile bahsedilen bu yargılar arasında benzerlik grùlmektedir.

Geçmiş deneyimin öğrencilerin tercihlerinde belirgin bir etkisi olduğu grùlmektedir. Öğrenciler geçmiş yaşamlarından ya da içinde buldukları zamanda yaşadıkları deneyimlerini resimlerdeki figùr, obje ya da olay yoluyla hatırlamışlar ve tercihlerini bu yönde kullanmışlardır. Dewey’in deneyimi kişisel bir varlık olarak kabul etmesinin yanı sıra kùltür ve geleneklerin bir parçası olarak iletişim unsuru olduğunu savunması, her deneyimin eşsiz yani ilk olduğunu ve dnüşùme uğrayabileceğini ifade etmesi (Wickman ve Östman, 2002b, Aktaran: Wickman, 2006, s.69), öğrencilerin verdikleri cevaplar ve elde edilen bulgularla aynı

doğrultuda görülmektedir. Coleman, Hartney ve Alderton'un (2013) sosyal hiyerarşi ile değişen ve toplumdaki topluma farklılık gösteren sosyal çevreye göre estetik algı ve beğenin değişmesi durumunun kültürel ilişkisini farklı örnekler sunarak göstermektedir. Geçmiş deneyimi algısal bir problem olarak değerlendiren Frixione (2011), zihne bağlı olarak gelişen kültürel içerik ve bu durumdan doğan farklı sanat formlarının bireysel algılandığını belirterek bu araştırmaya yön vermektedir.

Öğrenci tercihlerini etkileyen diğer bir unsurun da görsel kültürden etkilenme olduğu görülmektedir. Görsel kültürde pedagojik çalışmalar görsel kültürü genellikle inceleme, girişim ve değerlendirme hakkında olmaktadır (Mitchell 2002, Duncum, 2002, Tavin, 2003; Aktaran: Mamur, 2012, s.278). Mamur'a (2012, s.278) göre de özellikle görsel kültür görsel sanat eğitiminin içine dâhil edilmelidir. Bununla ilgili bazı çalışmalar farklı eğitim kurumlarında görsel kültür uygulamalarını iletmektedir. Öğrenci çizimlerinde kültürel izlerin mutlaka olduğunu belirten Wilson'a (2004, s.321) göre her genç öğrencinin ürettiği görsel el yapımı eserler kültürle çevrelenmiş bir üründür. Johannes isimli Alman bir öğrencinin çizdiği bir resimden örnekler sunan Wilson (2004, s.321), öğrencinin 16.yy'da İtalyan bir sanatçıya ait olan resmi yorumlayarak yeniden çizdiğini belirtmiştir. Bu durum tarihi bir eseri günün şartlarına uyarlama olarak değerlendirilmiştir. Öğrenci çalışmalarında görsel kültürden etkilenmenin her dönemde olacağı vurgulanmaktadır. İfade edilen bu yargı ile araştırmada vurgulanan öğrencilerin benzetimleri ve izlenimleri birbirini doğrular niteliktedir. Erişti (2011, s.51), farklı kültürlerde yaşayan öğrencilerin çizimlerini incelediği çalışmasında öğrencilerin çoğunun tarihsel mekân, tarihsel el yapımı eserler, gelenekler, geleneksel halk sporları, yemekler ve kıyafet çizimlerinin görüldüğünü ifade etmiştir. Farklı bir kültürde yaşayan Türk öğrencilerin pek çoğu bayram ve bugün törenlerini Türk kültürünün kalıcı konuları olarak kabul etmektedir. Bu öğrenciler Atatürk, geleneksel yemek ve bayrak sembollerini Türk kültürü olarak açıklamışlardır. Bu anlamda Erişti'nin (2011, s.51) çalışmasındaki sonuçlar, farklı kültürde yaşayan öğrencilerin yaklaşımları bakımından yapılan bu araştırma sonuçlarıyla benzerlik göstermektedir.

Bu araştırmadan elde edilen sonuçlar doğrultusunda Stokrocki'nin (1989; Aktaran: Kırıçoğlu ve Stokrocki, 1997, s.3.12) öğrencilerin geçmiş ve gelecekteki kültürleri yorumlayabilme sürecini kültürler arası eğitim

olarak nitelendirmesinden de yola çıkarak öğrencilerin kendi kùltùrlerinin bilincini kazanarak diğer kùltùrleri de öğrenip yorumlayabilecek yeterliliğe ulaşması sağlanmalıdır. Sanat eğitimcileri ve diğer öğretmenler iletişimin ve teknolojinin ilerlemesiyle tùm etkilere açık olan kùltùrlerin dinamik yapısının hem birbirinden ayrı hem de birbiri içerisinde anlaşılmasını sağlamayı amaç edinmelidir. Kùltùrel ùrünlerin, gelenek ve değerlerin değerinin anlaşılması, bilinçli bir beğeriyi ve tercihi oluşturmaktadır. Gùzel olma ve nitelikleri ulusal kùltùr ile bağdaştırılarak öğrencilerde estetik anlayış geliştirilmeli ve modern uygulamalara yansıtımı sağlanmalıdır. Bu şekilde öğrenciler sanat değerini taşıyan ve taşımayan obje arasındaki farkı algılayabilecektir. Sanat eğitimi programlarında bulunan zengin tarihsel kùltùr varlıklarından mutlaka faydalanmak gerekmektedir. Bu anlamda kùltùrel kimliği koruma ile birlikte evrensel değerlere de açık olmak, farklı disiplinleri bir arada ele almak ve bu şekilde yaratıcılığın gelişmesini sağlamak sanat eğitimcilerinin amaçları arasında olmalıdır.

EXTENDED ABSTRACT

Comparison of Aesthetic Appreciation Levels of 12-17 Years of Age Turkish Children Studying in Different Cultures

Hatice Kübra Özalp - Melek Gökay

Necmettin Erbakan University

In this study, it is aimed to determine the aesthetic preference or appreciation of 12-17 years of age Turkish students living in different cultures depending on cultural influences.

In the study group of the research, there are a total of 310 Turkish students, 160 of whom studying in three multicultural Gymnasium schools in Germany, and 150 of whom studying in Anatolian High Schools in Turkey. The pattern of the research consists of a mixed research model in which both quantitative and qualitative research methods are used. A questionnaire was created in accordance with the purpose of the research. The questionnaire consists of 15 questions with two correct answers, single preference and requires reasoning. In each question, two paintings, one reflecting the Turkish culture and one reflecting the Western culture are presented to the participants. The paintings in the survey were ensured to be reflecting Turkish and German cultures and be similar in terms of style, subject, colour, form and the period they were created. In addition, the artistic accumulation of the students and the art education they received were taken into consideration. Therefore, the lesson plans of the Art lesson of grades 7, 8, 9, 10, 11 and 12 in Gymnasium schools in Germany and the lesson plans of the Visual Arts lesson of grades 7, 8, 9, 10, 11 and 12 in Anatolian High Schools in Turkey were examined, and common areas in the context of unit, artist, subject, art movement and artwork were chosen. The credibility of the questionnaire was provided by obtaining expert opinion. The questions of the questionnaire applied according to the expert opinion are considered to be suitable for determining the difference between cultural differences

and the aesthetic appreciation which is the aim of the research. During the data collection process of the research, the students chose a painting that they appreciated for each question in the questionnaire and wrote expressions indicating why they preferred it. The results of this study were obtained by quantitative and qualitative data analysis. The quantitative data obtained from the artwork preference section in the research questionnaire were analysed by (two way) Chi-Square test in the SPSS program. The qualitative data analysis, which constitutes the second part of the analysis, were obtained from the section which the students stated the reasons for their preferences with their own sentences. The themes obtained by content analysis to support the results of the quantitative analysis have been listed as the reasons of aesthetic appreciation in the research.

According to the results of the research, it is understood that the social structures, personal tendencies and past experiences of the students living in different cultures, have an effect on their appreciation and preferences in general.

The tendencies and experiences of the students due to the factor of social and physical environment have been influential on their preferences and appreciation. The concept of environment for Turkish students in Germany also shows itself as a longing for the homeland. The experience of visiting anakale for both Turks living in Germany and Turks living in Turkey can be considered to be effective in making this preference. Traditional motifs and cultural symbols play an active role in students' preferences. A majority of Turkish students living in Germany and Turkey made a selection by associating most of the symbols or traditional motifs with Turkish culture.

A strong attitude in the perception of Turkish students living in Germany about national symbols such as Atatùrk, the Battle of anakale and flag can be noticed in Turkish students living in Turkey as well. It was also observed that this attitude was weak in some expatriate students. Moral values, traditions and especially the subject of religion are among the issues that are dominant in the appreciation. The corresponding symbol of a mosque in the minds for Turkish students living in Germany is Turkey. In some cases, it is understood that this trend can be a condition. Paintings with images that can be religious symbols such as

mosques, minarets, fountains and women with headscarves were ensured to be preferred without a condition. Most of the Turkish students living in Germany preferred the paintings in which Turkish words were used. In addition to the language used, supporter scarves identified with Turkey, and artist posters also made them excited.

When expressing their appreciation, the students participating in the research associated the characters or images in the pictures with the characters in the publications that are popular in the visual media. Considering the popular culture factor that unites or unifies perspective against the whole world and all cultures, it is concluded that the appreciation of students participating in the research are common at some points. It is understood that the preferences of the students who interpret visual culture products can change according to popular facts. In terms of the relationship between colour and form, paintings have also been likened to today's popular products. Especially students interested in graffiti or wall paintings in Germany preferred some works because they were similar to these images. Turkish students living in Germany interpreted the details in the works mostly with computer games, foreign film characters and pirate ships. On the other hand, Turkish students living in Turkey expressed their appreciation by associating them with Turkish pop or movie stars along with the mentioned simulations. Teaching examples of traditional and contemporary art in art education given in schools have influenced students' aesthetic preferences. The painting, which was examined in the syllabus of the Art course in Germany, was largely preferred by Turkish students living in Germany. Turkish students living in Turkey, on the other hand, distinguished the tulip motif immediately.

According to the results of the study, it is understood that the appreciation or preferences of societies which feed on past and present sources, and which exist in this wide circle called culture, change according to the environment they are in. National, religious and moral values, which form the culture of each society, education, gains from past experiences, and the trends arising from them emerge in different ways in the appreciation of individuals. The appreciation occurs among the general values of a society as a result of accumulation human beings gain in

time. This situation sometimes should be accepted as a product of national emotions, and sometimes religious feelings or a mental process.

Kaynakça/References

- Adorno, T. W. (2011). *Kültür endüstrisi kültür yönetimi*. (N. Ülner, M. Tüzel, E. Gen,Çev.) İstanbul: İletişim Yayınları.
- Aslan, T. (2010). *Kültürel yeniden-üretim süreçlerine etkisinde postmodern tüketim estetiği* (Sanatta Yeterlilik Tezi). Ondokuzmayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Güzel Sanatlar Eğitimi Anabilim Dalı, İzmir.
- Baudrillard, J. (2013). *Tüketim toplumu söylemleri / yapıları*. (H. Deliceçaylı, F. Keskin, Çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Berger, J. (2009). *Görme biçimleri*. (Y. Salman, Çev.) İstanbul: Metis Yayınları.
- Berleant, A. (2010). *Sensibility and sense, the aesthetic transformation of the human world*. Exeter: Imprint Academy, USA: Imprint Academic Philosophy Documentation Center.
- Blocker, G. H. (1993). Aesthetic value in cross-cultural multicultural art study. *Arts Education Policy Review*, 95(2), 26-29.
- Boersema, D. (2013). *Philosophy of art aesthetic theory and practice*. United States of America: Westview Press, A Member of the Perseus Books Group.
- Bösel, M. (2012). *Religiöse und Kulturrelle probleme von muslimen in Deutschland: Möglichkeiten und irwege einer uneingeschränkten integration*. Hamburg: Diplomica Verlag GmbH.
- Can, A. (2014). *SPSS ile bilimsel araştırma sürecinde nicel veri analizi*. Ankara: Pegem Akademi.
- Canclini, N.G. (1999). *Kültür ve iktidar araştırmalarının durumu*. Ankara: Vadi Yayınları.
- Coleman, E. Burns; Hartney, C. ve Alderton, Z. (2013). Defining "Social Aesthetics". *Aesthetics*, 23 (1), 1-11.
- Çepni, S. (2007). *Araştırma ve proje çalışmalarına giriş*. Trabzon: Celepler Matbaacılık.
- Dubuffet, J.(2010). *Boğucu kültür*. Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.

- Duncum, P. (2004). Visual culture isn't just visual: Multiliteracy, multimodality and meaning. *Studies in Art Education A Journal of Issues and Research*, 45(3),252-264.
- Duncum, P. (2005). Popular visual culture and ten kinds of integration. Marry Stokrocki (Ed.), *Interdisciplinary Art Education, Building Bridges to Connect Disciplines and Cultures* (s.107-120). Reston: The National Art Education Association.
- Eagleton, T. (2011). *Kültür yorumları*. (Ö. Çelik, Çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Eckhoff, A. (2006). *Influences on children's aesthetic responses: The role of prior knowledge, contexts, and social experiences during interactions with the visual arts*. (Ph.D Thesis). Kansas State University, USA.
- Erinç, S. M. (2004). *Kültür sanat sanat kültür*. Ankara: Ütopya Yayınevi.
- Erişti, S. D. (2011). The perceptions of Turkish students living in different cultural environments abouts Turkish culture in their pictorial representation. *Australian Art Education*, 34(2), 26-58.
- Frixione, M. (2011). Art, the brain and family resemblances: Some considerations on neuroaesthetics. *Philosophical Psychology*, 24(5), 699-715.
- Gans, H. J. (2014). *Popüler kültür ve yüksek kültür*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Gökay, M. (1998), *Birleştirilmiş sanat eğitimi yöntemine göre ilköğretim ii. basamağında sanat eleştirisinin uygulanması ve sonuçları* (Doktora Tezi). Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Gökay, M. (2004). Modanın görsel kültür ve sanat eğitimindeki yeri. *Eğitim ve Bilim*, 29 (133), 39-46.
- Guyer, P. (2005). *Values of beauty historical essays in aesthetic*. New York: Cambridge Universit Press.
- Güneş, N. H. (2004). *Modernizmden postmodernizme Türkiye'de kültürel yabancılaşma sorunu* (Yüksek Lisans Tezi). Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mersin.
- Holt, D.K. (2001), *The search for aesthetic meaning in the visual arts*. USA: Bergin & Garvey, Westport.
- Kırıçoğlu, O. Tekin (2009). *Sanat kültür yaratıcılık, görsel sanatlar ve kültür eğitimi-öğretimi*. Ankara: Pegem Akademi.

- Kırışoğlu, O. Tekin; Stokrocki, M. (1997). Ortaöğretim sanat đretimi. YK/Dùnya Bankası, *Milli Eğitimi Geliştirme Projesi, Hizmet ncesi đretmen Eğitimi*. Ankara.
- Kieran, M. (2011). The fragility of aesthetic knowledge: Aesthetic psychology and appreciative virtues. E. Schellekens, P. Goldie (Ed.), *The Aesthetic Mind, Philosophy and Psychology* (s.32-53). New York: Oxford University Press.
- Loudermilk, M. L. (2002). *The use of aesthetics in a comprehensive art curriculum* (Degree of Master of Art). In Art Education Graduate College Of Marshall University, Huntington, West Virginia.
- Marcuse, H. (1997). *Estetik boyut*. (A. Yardımlı, ev.) İstanbul: İdea Yayım.
- Mamur, N. (2012). The effect of modern visual culture on children's drawings. *Procedia Social and Behavioral Sciences*, 47, 277-283. doi: 10.1016/j.sbspro.2012.06.651
- Mardin, ř. (2014). *Din ve İdeoloji*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Prinz, J. (2011). Emotion and Aesthetic Value. E. Schellekens, P. Goldie (Ed.), *The Aesthetic Mind, Philosophy and Psychology* (s.71-88). New York: Oxford University Press.
- Schenkman, Bo N. & Jönsson, F. U. (2000). Aesthetics and preferences of web pages. *Behaviour & Information Technology*, 19 (5), 367-377.
- Schiller, F. V. (1999). *Estetik üzerine*. (M. zgù, ev.) İstanbul: Kaknùs Yayınları.
- Smith, R. A. (2008). Educational aesthetics and policy. *Arts Education Policy Review, University of Illinois, Urbana-Champaign*, 109 (6). doi: 10.3200/AEPR.109.6.3-12
- şeriati, A. (2008). *Sanat*. Ankara: Fecr Yayınları.
- Tunalı, İ. (2011). *Estetik beğeni, ağdaş sanat felsefesi üstüne*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Tùrkcan, B. ve Yaşar, ř. (2011). The role of visual culture studies on primary school students'interpretation of visual world. *Educational Sciences; Theory &Practice*, 11(3), 1564-1570.
- Ünlù, İ. (2012). İlköğretim 8. sınıf đrencilerinin kùltür algılarının incelenmesi. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakùltesi Dergisi (KEFAD)* , 13(1), 77-92.

- Wagner, E. (2013). Monitoring art education. E. Liebau, E. Wagner, M. Wyman (Ed.), *International Yearbook for Research in Arts Education Volume 1*.(s. 101-112). Münster/New York/ München/Berlin: Waxmann.
- Wickman, P. O. (2006). *Aesthetic experience in science education, learning and meaning-making as situated talk and action*. New Jersey, London: Lawrence Erlbaum Associates, Publishers Mahwah.
- Wilson, B. (2004). Child art after modernism: visual culture and new narratives. E. Eisner, M. Day (Ed.), *Handbook of Research and Policy in Art Education-1*, New Jersey: National Art Education Association.
- Yıldırım, A. ve Şimşek H. (2005). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Özalp, H. K. ve Gökay, M. (2018). Farklı kültürler içerisinde eğitim gören 12–17 yaş grubu türk çocuklarının estetik beğeni düzeylerinin karşılaştırılması. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 9(16), 1307-1368. DOI: 10.26466/opus.470120

Üniversitelerin İçinde Doğdukları Kentlere Yönelik Sosyal ve Kültürel İşlevleri: Adıyaman Örneği¹

DOI: 10.26466/opus.472674

*

Mahmut Gürsoy*

*Öğr. Gör. Dr., Adıyaman Üniversitesi, Rektörlük, Adıyaman/Türkiye

E-Posta: magursoy@adiyaman.edu.tr

ORCID: [0000-0001-5977-9547](https://orcid.org/0000-0001-5977-9547)

Öz

Toplumların uğradığı iktisadi, siyasi, sosyal ve kültürel değişimlere ayak uydurma baskısıyla biçimlenen üniversitelerin çağımızda ulaştığı form multiversitedir. Multiversite kavramı, kurumun parçası olduğu toplumun evrimine bağlı bir dönüşüm geçirerek çok işlevli bir hale geldiğine dikkat çekmektedir. Artık üniversiteler sosyal çevrelerine kayıtsız ve fildişi kulelerine gömülmüş münzevi kurumlar değildir. Yeni üniversite toplumun ihtiyaçlarına duyarlıdır ve hizmetlerini kampüs sınırlarının ötesine taşımaktadır. Bu yapısal farklılaşma ile birlikte üniversiteler, buldukları bölgelerin sosyal ve kültürel gelişiminde rol alan aktörler haline gelmiştir. Türkiye’de de üniversiteler, içine doğdukları kentlerin toplumsal, ekonomik ve kültürel yapısını geliştirerek bölgeler arası eşitsizliği gidermeye katkıda bulunacak kurumlar olarak görülmektedir. Bu araştırmanın amacı, “her ile bir üniversite” politikasıyla sayıları hızla artarak ülke sathına yayılan üniversitelerin, bölgeler arası eşitsizliği giderecek bir gelişme aracı olarak, kuruldukları kentlerin toplumsal ve kültürel yapısında meydana getirdiği değişimleri/gelişimleri, kent sakinlerinin bu konudaki tutumlarını ve kanaatlerini Adıyaman kenti ve Adıyaman Üniversitesi örneğinde tespit etmektir. Karma yöntemin kullanıldığı araştırma -işlevsel sonuçların net dengesine bakıldığında- üniversitenin kentin sosyal ve kültürel değişiminde/gelişiminde olumlu işlevlere sahip olduğunu ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler: Üniversite, multiversite, kent, sosyo-kültürel işlevler

¹ Bu makale, Yazarın “Bir Kentsel Gelişme Dinamiği Olarak Üniversiteler: Adıyaman Kenti ve Adıyaman Üniversitesi Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma” başlıklı doktora tezinden üretilmiştir.

Social and Cultural Functions of Universities Intended for the Cities in Which They Were Born: The Case of Adıyaman

*

Abstract

The new form of the universities that are shaped by the pressures of keeping up with the economic, political, social and cultural changes that the societies face is multiversity. The concept of multiversity attracts attention to the fact that the institution has transformed into a multifunctional form dependent to the evolution of society. Universities are no longer institutions which were indifferent to their social environment and buried into their ivory towers. The new university is sensitive to the needs of the community and carries its services beyond campus boundaries. With this structural differentiation, the universities have become the actors involved in social and cultural development of their regions. The universities in Turkey are also seen as institutions that will contribute to reduce inequalities between regions by improving social, economic and cultural structure of the cities into which they were born. The aim of this research is to determine the changes/improvements that the universities -spreaded all over the country with the slogan of "an university in every city"- have created in the social and cultural structure of the cities where they were established as means of development for removing interregional inequalities and to define the attitudes and the opinions of urban residents in the case of Adıyaman city and Adıyaman University. The research in which mixed method used reveals that -when the net balance of functional consequences is considered- the university has positive functions in the social and cultural change/development of the city.

Keywords: University, multiversity, city, socio-cultural functions

Giriş

Toplumsal ve kültürel değişimde önemli bir rol oynayan üniversiteler, tarihsel süreç içerisinde yaşanan sosyo-ekonomik dönüşümlere bağlı olarak eğitim, öğretim ve bilimsel araştırma gibi geleneksel işlevlerinin yanında topluma hizmet misyonunu da yerine getirmeye başlamışlardır.

Üniversiteler için kamu hizmeti anlayışı demokratikleşmenin doğal bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Demokratik ilerlemelerin yol açtığı kitle eğitimi ile beraber üniversiteler elitist anlayışı terk ederek toplumla daha iç içe kurumlar olmak durumunda kalmışlardır (Scott, 2006). Böylelikle üniversitelerin içinde buldukları kentle ve kent toplumuyla ilişkileri yeniden gözden geçirilmesi gereken bir alan haline gelmiştir. Üniversite-kent ilişkisi, bu yeni üniversite anlayışına paralel olarak sosyal sorumluluk, bölgesel kalkınmaya katkı ve topluma hizmet misyonları çerçevesinde tanımlanan ve *multiversite* (çok boyutlu-çok işlevli üniversite) kavramı odağında tartışılan bir toplumsal olguya dönüşmüştür (Yılmaz, 2011). Gelişmiş Batı toplumlarında “kent-cübbe ilişkisi” şeklinde nitelenen bu etkileşim üniversitenin bilim yuvası olmaktan öte işlevlerine işaret etmektedir (Brockliss, 2000; Oktay, 2007). Zira toplumsal değişmeye katkı sağlamak, ekonomik ve sosyal kalkınmayı etkilemek, toplumu sanat, spor ve kültür alanlarında şekillendirmek üniversitelerin yeni işlevleri arasında yer almaya başlamıştır (Erjem, 2015).

Toplumsal değişmelerle birlikte çok işlevli bir kentsel kurum haline gelen üniversiteler, birçok ülkede yerel kalkınma aracı olarak görülmüş ve gelişmemiş/çöküntü bölgelerde yaygınlaştırılarak buldukları kentsel alanları çok yönlü etkilemeleri beklenmiştir (Organisation for Economic Cooperation and Development² [OECD], 1982). Bugün bir üniversite tarafından yürütülen etkinlikler, onun temel misyonunun çok ötesine geçmiş, kentsel gelişmeye ve yakın çevresine olan toplumsal ve kültürel etkileriyle son derece karmaşık bir yapıya bürünmüştür. Artık üniversitelerden sadece eğitim ve araştırma faaliyetleriyle yetinmeyip içinde buldukları çevrenin ekonomik, sosyal ve kültürel kalkınmasında aktif görev yapmaları beklenmektedir (Arbo ve Benneworth, 2007).

² *Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü*

Üniversiteler topluma, toplumun refah düzeyine ve yaşam kalitesine sosyal, ekonomik ve kültürel açıdan geniş bir çerçevede katkıda bulunurlar. Faaliyetleri gündelik yaşamın her alanını doğrudan yahut dolaylı olarak etkileyen üniversitelerin (Charles, 2003), çok değişik türlerde kamu hizmeti sunduğu söylenebilir. Sosyal ve kültürel işlevleri açısından değerlendirildiğinde, üniversitelerin kamuya sunduğu ya da sunması gereken hizmetlerle ilgili çeşitli düşünceler göze çarpmaktadır.

Yükseköğretim Kurulu [YÖK] tarafından yayımlanan “Türkiye’nin Yükseköğretim Stratejisi”nde (2007), bilhassa geri kalmış bölgelerde yer alan üniversitelerin bir tür kentsel kalkınma ajansı haline gelmeleri, kentsel gelişmenin etkili birer aktörü ve yol göstericisi olmaları, toplumun güçsüz kesimlerinin haklarının savunulmasını ve yaşam kalitelerinin geliştirilmesini sağlayacak faaliyetler içinde yer almaları gerektiği vurgulanmıştır. Keza üniversitelerin doğal ve kültürel mirasın korunmasında da benzer savunmacı eylemler içinde olması gerektiğinin altı çizilmiştir.

OECD (2007) tarafından hazırlanan bir raporda, üniversitelerin yerel gelişmedeki rolü değerlendirilirken bu kurumların, sürdürülebilir kentsel kalkınmaya ve sosyal uyuma destek vermek suretiyle toplumsal ve kültürel gelişmeyi sağlamak, kentin ulusal ve uluslararası tanınırlığına katkıda bulunmak gibi işlevleri olduğuna dikkat çekilmektedir. Avrupa Komisyonu (2011) ise, üniversitelerin, toplumun sosyal ve kültürel kalkınmasına hizmet ederek sosyal eşitliği geliştirdiğini, sivil toplum etkinlikleri ile bölgenin kurumsal kapasitesini iyileştirdiğini, böylece içinde buldukları kentlerin sosyo-kültürel gelişimine katkıda bulunduğunu belirtmektedir.

Yer aldıkları çevrede sosyo-kültürel hareketliliğe ve yaşam kalitesine katkıda bulunan (Huggins ve Cooke, 1997) üniversiteler; bölgesel sorumlulukları çerçevesinde kütüphane, spor tesisleri, konferans salonları vb. olanakları kentlilerin kullanımına açık sanatsal, bilimsel ve kültürel etkinliklerden faydalanmalarını sağlayarak (Shills, 1988), öğretim elemanlarının kentle ilgili sivil toplum faaliyetlerinde aktif bir biçimde yer almalarını teşvik ederek (Parellada ve Bertran, 1999) kültürel gelişmelere ön ayak olmaktadır. Üniversiteler, ayrıca, kültürel ve bilimsel alışverişler yoluyla başka ülkelerdeki üniversiteler ile köprüler kurarak kente özgü zenginliklerin dünyaya tanıtılmasını mümkün hale

getirmektedir (Albeni, 2001). Bu anlamda, kentin markalaşmasını ve yatırımcılar için cazip hale gelmesini sağlayacak ağların oluşturulmasında bir platform görevi ifa etmektedir (Hedin, 2009).

Sundukları kültürel ve entelektüel etkinlikler sayesinde kent ile aralarında organik bir bağın oluşmasını sağlayan (Taşçı, Gökçalp, Genç Kumtepe, Kumtepe ve Toprak, 2011) üniversiteler, aynı zamanda, yer aldıkları toplumsal çevrede demokratik ve kozmopolit bir ortam yaratma potansiyeline sahiptir (Benson ve Harkavy, 2000). Aslında öğrenci-kent etkileşimi düzeyinden bakıldığında, üniversitelerin kurulduğu özellikle az gelişmiş kentlerde kimi zaman kültürel çatışmalar gözlenmekte, farklı kültürlerden gelen insanların bulunduğu kentsel ortamda yabancılaşma, hoşgörüsüzlük, birbirini yadırgama gibi sorunlar ortaya çıkabilmektedir. Yine de, öğrenciler ve üniversite daha çok kentlerin yeni gereksinimlerle şekillenmesine, gelişmesine ve yeni bir kimlik kazanmasına yol açmaktadır (Sağır ve İnci, 2013). Vural Yılmaz ve Yılmaz'ın (2013, s.213) vurguladığı üzere, "Üniversiteler, ne olursa olsun, kuruldukları kentlerin sakinlerini de mutlaka toplumsal değişim süreci içine sokmaktadır."

Kuruldukları kentlere yükseköğretim hizmeti vermenin yanında üniversiteler, kentlerin çekim gücünü artırmakta, sosyal, ekonomik ve kültürel hayatın gelişimini hızlandırmakta ve geleneksel kalıpları değiştirmektedir. Üniversite bulunan özellikle küçük ve orta büyüklükteki kentler hızlı bir büyüme sürecine girmekte, bu kentlerin nüfus hareketlerinde, göç verilerinde, kentleşme düzeyinde, sosyo-ekonomik ve kültürel yapısında çarpıcı değişimler meydana gelmektedir.

Üniversitenin kentsel yaşama etki düzeyini belirleyen unsurlardan biri kentin büyüklüğüdür. Büyük kentte bulunan bir üniversite, kentin entelektüel yaşamına destek olmakta, fakat yerel yaşamın odak noktası olamamaktadır. Küçük kentlerdeyse üniversitenin kent yaşamına ege men olma, kentteki yaşam kalitesini olumlu yönde etkileme şansı vardır (Oktay, 2007). Büyük kentlerin dışındaki üniversitelerin içine doğdukları illerin yaşamına önemli bir katkı yaptığı, üniversitelerin çevreyle kurduğu ilişki ağı içinde, kentte yaşayanların üniversite kurulmasaydı kabul etmeyeceği birçok yeniliği kolayca benimsediği görülmektedir (YÖK,

2007). Ekonomik fonksiyonları gelişmemiş küçük ve orta büyüklükteki kentlerde kurulan üniversiteler, geniş öğrenci kitlesi ve çalışanlarıyla, buldukları kentin nüfusuna, ekonomik faaliyetlerine, sosyal ve kültürel yaşantısına derin etkiler yapmaktadır (Goldstein ve Drucker, 2006).

Dünyada olduğu gibi Türkiye’de de üniversiteler, sosyo-ekonomik eşitsizlikleri gideren ve kentsel gelişmeyi hızlandıran temel aktörlerden biri olarak ele alınmaktadır. Cumhuriyet’in kuruluşundan, bahusus 1950’li yıllardan bu yana, üniversitelerin yurt sathına eşit olarak yayılmasına yönelik çabaların önemli hedeflerinden biri ülkedeki bölgesel eşitsizlikleri gidermek olmuştur. Buradaki temel yaklaşım, bir yandan hemen her bölgeye yükseköğretim götürmek suretiyle *fırsat eşitliği* yaratmak, diğer yandan ekonomik, sosyal ve kültürel açıdan bölgenin hareketlenmesini sağlayarak ülkedeki bölgesel eşitsizlikleri gidermeye katkı yapmaktır.

Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı’nda (Devlet Planlama Teşkilatı [DPT], 1984), üniversitelerin öğretim ve araştırma işlevlerini sürdürürken, içinde yer aldıkları toplumsal yapıyı daha ileri noktalara taşıyacak acil taleplere yanıt verici misyonlar üstlenmesi gerektiğinin altı çizilmiştir. Bu düşünceye bağlı olarak, Anadolu kentlerinde kurulan üniversitelerden buldukları kentleri dönüştürme sorumluluğunu üstlenmeleri beklenmiştir. Dahası bu üniversiteler, kentlerin yatırım ekonomisine sağladıkları katma değer sayesinde kalkınma ajanı olarak değerlendirilmiştir. Mesela Vural Yılmaz ve Yılmaz (2013), “sıkıştırılmış toplumsal değişirme ajanı” şeklinde niteledikleri yeni üniversiteler sayesinde, kentlerin gelişim eğrilerinin -kendi değişim dinamikleriyle uzun yıllarda ulaşamayacakları- bir ivme kazandığını savunmuştur.

Üniversiteler, sahip oldukları işlevlerle toplumsal değişimde önemli bir rol oynamaktadırlar. Türkiye’de de üniversiteler, içine doğdukları kentlerde toplumsal, ekonomik ve kültürel yapıyı geliştirerek bölgeler arası eşitsizliği gidermeye katkıda bulunacak kurumlar olarak görülmektedir. Bu yaklaşım çerçevesinde, bir kentsel gelişme dinamiği olarak değerlendirilen üniversiteler, devletin yerel kalkınma politikalarının önemli ayaklarından biri haline gelmiştir. Nitekim üniversitelerin yurt sathına yayılmasına yönelik devlet politikasının sonucunda 2010 yılı itibarıyla üniversitesi olmayan kent kalmamıştır.

“Her ile bir üniversite” sloganıyla uygulanan yükseköğretim politikası, ülkenin birçok kentinde farklı bir kentsel gelişme dinamiği olmuştur. Yükseköğretimin kitleselleşmesini de temsil eden bu anlayış neticesinde kurulan üniversitelerin temel gerekçesinde, bölgeler arası dengesizliğin giderilmesi, sosyo-ekonomik kalkınmanın gerçekleştirilmesi, demokratik kültürün geliştirilmesi gibi birçok kavram ön plana çıkmıştır. Çünkü temelde üniversitelerin kurulduğu kentlere kamu kaynaklarının aktarılması söz konusu olmakta, istihdam alanı genişlemekte, kentler dışarıdan gelen akademisyenlerle belli bir hareketlilik seviyesine ulaşmakta ve farklı kültürlerden gelen öğrencilerle sosyal ve kültürel hayatın canlandığı görülmektedir. Bu nedenle, 2005 sonrası üniversite yapılanmasını, yükseköğretimin yaygınlaştırılmasından ziyade toplumsal anlamda üstlendiği fonksiyonlarla gündeme getirmek mümkündür (Sağır ve İnci, 2013).

Bu araştırmanın amacı, “her ile bir üniversite” politikasıyla sayıları hızla artarak tüm ülke sathına yayılan üniversitelerin, bölgeler arası eşitsizliği giderecek bir kalkınma/gelişme aracı olarak, kurdukları kentlerin toplumsal ve kültürel yapısında meydana getirdiği değişimleri/gelişimleri, kent sakinlerinin bu konudaki tutumlarını ve kanaatlerini Adıyaman kenti ve Adıyaman Üniversitesi (ADYÜ) örneğinde tespit etmektir.

Araştırma, üniversiteyle birlikte artan kültürel, sanatsal ve sportif faaliyetlerin kent kültürüne yönelik işlevlerini, farklı kültürlerden gelen genç ve dinamik kitlenin kültürel zenginleşmeye ve geleneksel kültürel yapıya etkilerini analiz etmeyi hedeflemektedir. Zira üniversitelerin yurt sathına yaygınlaştırılmasını rasyonel kılacak olan, onların yerel anlamdaki sosyal, ekonomik ve kültürel etkileri, sunacağı kamusal hizmetler ve kentsel gelişmeye katkılarıdır. Ancak “Türkiye’nin Yükseköğretim Stratejisi”nde (YÖK, 2007) belirtildiği üzere, üniversitelerin kentsel gelişmeye yönelik sosyal ve kültürel etkilerini değerlendirebilmek için gerekli olan sistematik bilgiler yeterli değildir. Bunun için, örnek çalışmalardan başlayarak sistematik bilgi toplanmasının gerekliliği ortadır.

Bagchi-Sen ve Lawton Smith (2012), literatürde bu konuda yapılmış bazı çalışmalar olmasına rağmen, üniversitelerin kentlerin sosyal ve

kültürel değişimine/gelişimine yönelik etkilerinin tüm boyutlarıyla ortaya konulmasına hâlâ ihtiyaç duyulduğunun altını çizmektedir. Hatta Rothaermel, Agung ve Jiang (2007), bu alandaki çalışmaların akademik alandaki yaşam döngüsünün embriyonik evrede olduğunu iddia etmektedir.

Ülkemizde artık tüm illere ve hatta çoğu ilçeye kadar uzanan bir üniversite yapılanması söz konusudur. Aktay'ın (2003) dile getirdiği gibi, salt bu örgütlenme ağının kendisi ve ekonomik, siyasi ve kültürel etkileri sosyolojik ilgiyi hak etmektedir. Bu nedenle, üniversitelerin kuruldukları kentlerdeki toplumsal değişimler derinlemesine incelenmeli ve farklı aktörlerin bu değişim sürecindeki algıları ve değerlendirmeleri sosyolojik olarak araştırılmalıdır.

Literatüre bakıldığında, kent-üniversite ilişkisine ve üniversitelerin gelişme üzerindeki etkilerine daha çok ekonomik cepheden yaklaşıldığı, üniversitelerin sosyal, kültürel, sanatsal ve sportif işlevlerinin arka planda kaldığı veya üzerinde yeterince durulmadığı görülmektedir. Heper'in (1973) altını çizdiği üzere, üniversitelerin, buldukları kente yönelik ekonomik etkilerinin ön plana çıkarılmasının, onun esas işlevlerini ve çok işlevli bir kurum olarak yerine getirebileceği diğer hizmetleri gölgeleyebileceğini, hatta önemsizleştirebileceğini göz ardı etmemek gerekir. Bu nedenle, Adıyaman Üniversitesinin içine doğduğu Adıyaman'da yarattığı sosyal ve kültürel etkilerin analiz edilmesi ve kent halkının bu etkilere dair algılayışını ortaya koymaya çabalaması araştırmayı literatürdeki birçok çalışmadan ayırmaktadır.

Literatür Taraması

Üniversiteler sosyal kimlikleri olan kurumlardır; dolayısıyla faaliyetlerini toplumdan kopuk bir biçimde sürdürmeleri düşünülemez. Üniversite ile birlikte bir kentin sosyal yapısında değişim yaşanması ve hareketliliğin meydana gelmesi kaçınılmazdır. Üniversitelerin kent üzerinde, gelir ve istihdam üretiminin ölçülebilir unsurlarının ötesinde, kentsel yaşamın sosyal ve kültürel görünümünü içeren geniş etkileri bulunmaktadır. Kısaca, üniversiteler, içinde doğdukları kentlerde mutlak surette bir toplumsal değişim süreci başlatmaktadır.

Kentlerde var olan geleneksel tutum ve davranışlarda çözümlere yol açarak toplumsal yapıda dönüşüm yaratan üniversiteler, aynı zamanda, yerel alt kültürlerin ve ulusal kültürün olumlu bir sentezini yaratacak kültür yapılarının etkinleştirileceği bir altyapının oluşmasına da destek verirler (Gültekin, Çelik ve Nas, 2008). Yerel ve ulusal kültürün muhafazası, geliştirilmesi ve yayılmasında çok önemli bir işleve sahip olan üniversiteler, değişik fikir ve düşüncelerin kültür mozaiğinde şekillenmesine katkıda bulunurlar³ (Karataş, 2002). Üniversitelerin kültürel rolü, yalnızca kentin kültürel kapasitesini ve altyapısını geliştirmek değil; bunun yanı sıra yerel halka bir kamusal alan oluşturmak ve onların küresel kültürel kaynaklara erişmelerini kolaylaştıracak mekanizmalar üretmektir. Çünkü Bender'in (1998, s.27) dile getirdiği gibi, "Başka hiçbir kurum, yerel entelektüel, siyasi ve sosyal çevreyle ve küresel düşünce, yapı ve güç ağlarıyla böylesine kuvvetli bağlantılara sahip değildir."

Üniversiteler, kentin kültürel kaynaklarının temelini oluşturma ve güçlendirmede kritik bir rol oynarlar. Kendi kurumları dışında da kültürel bir yaşam yaratan güçlü birer kültürel aktör olarak hem pasif hem de aktif kültürel zenginleşmeye yardımcı olurlar. Üniversiteler sadece kültürel arz ediciler değil, aynı zamanda kültürel talep yaratan birimlerdir. Üniversitelerin bu işlevi, "pasif kültürel zenginleştirme" olarak adlandırılmaktadır (Charles, 2001). Yerel ekonomilerin üretim temelli büyüme modelinden ziyade tüketime dayalı büyümeye yönelmelerinin yerel kültürel alanlara odaklanmayı beraberinde getirdiğini düşünen Chatterton (2000), üniversitelerle birlikte kentlerde kültür tüketicisi bir kitlenin oluştuğunu ve kültürel ürünlere talebin arttığını, böylece, kentlerin kültürel üretim, tüketim ve deneyim alanlarına dönüştüğünü söylemektedir.

Üniversiteler, ayrıca, ön ayak oldukları kültürel faaliyetlerle kentin kültür altyapısını kuvvetlendirir. Bu işlev ise, "aktif kültürel zenginleştirme" şeklinde nitelendirilir (Charles, 2001). Üniversite kurulan yerlerde sosyal ve kültürel aktivitelerde bir artış meydana

³ OECD (1982) tarafından yayınlanan bir araştırmaya göre, üniversitelerin kentin kültürel gelişimine katkı sağlaması gerektiği fikri görece yenidir. Yakın zamana dek üniversiteler, esas olarak, yerel ve azınlık alt kültürler pahasına, baskın olan ulusal kültürün gelişmesine yardımcı olmuştur. Yükseköğretim sistemleri yerel farklılıkları değil, ulusal türdeşliği ön plana alan bir işlev görmüştür.

gelmektedir. Düzenlenen konser, sergi, fuar, festival, gezi, spor müsabakaları gibi faaliyetler kentin sosyal ve kültürel canlılığına katkıda bulunmaktadır (Bilginoğlu, Atik, Türker, Pamuk ve Düzgün, 2002). Öğrenci kitleleri, kültürel ürün, hizmet ve eğlence tüketicisi rollerine bağlı olarak, kentlerde doğrudan bir kültürel etki yaratmakta; üniversite ile birlikte, özellikle gençlerin ilgisini çeken, müzik ve giyim gibi kültürel tüketim alanları ile ilgili perakende ve eğlence sektörlerinde yeni talepler ortaya çıkmaktadır.

Toplumun sosyo-kültürel yapısı üzerinde çeşitli işlevlere sahip olan üniversiteler, öncelikle, farklı kültürel özelliklere sahip öğrencileri ve personeli bir araya getirerek kültürler arasında etkileşimin yaşanmasını (Binici ve Koyuncu, 2015), dolayısıyla, fikir ve düşüncelerin genişlemesini (Chatterton, 2000) sağlamaktadır. Üniversite sayesinde bir araya gelen farklı yaşam tarzları, farklı kültürler kentte toplumsal çeşitliliğe ve kaynaşmaya neden olmaktadır (Yılmaz ve Kaynak, 2011). Zaten üniversiteler, her türlü düşüncenin, kimliğin ve yaşam tarzının birlikte var olmasına olanak tanınması gereken yapılardır (Toprak, Bozan, Morgül ve Şener, 2009). Kentlerde üniversite sayesinde ortaya çıkan kültürel çeşitliliği Özdemir'in (2010, s.55) şu cümlesi oldukça iyi açıklamaktadır: "Aykırı kişiliklerin ve yaşam tarzlarının yan yana varoluşu, rölativist bir perspektif ile rasyonelliğin ön koşulu olabilecek, hayatın sekülerleşmesine yol açabilecek bir çeşit farklılıkların hoş görülmesi anlayışını üretme eğilimindedir."

Rykun, Yuzhaninov ve Vychuzhanina (2015) tarafından yapılan bir araştırmada, Tomsk'daki üniversite öğrencilerinin ekseriyetle başka kent veya ülkelerden geldiği ve bunun kentin kültürel çeşitliliğine ve hoşgörü ortamına katkı sağladığı vurgulanmaktadır. Üniversitelerin bölgesel olarak yaygınlaştırılmasının önemli sonuçlarından birinin toplumsal hareketliliğin artması olduğunu savunan Bilginoğlu vd. (2002, s.96) ise, ülkemizdeki taşra üniversitelerinin sosyal ve kültürel etkileriyle ilgili düşüncelerini şu şekilde paylaşmaktadır:

...üniversite, ülke genelinde -küçük çaplı da olsa- bir göç hareketi doğurmaktadır. Bu hareket sonucunda gelen her yeni bireyin, kent mozağine yeni bir motif kattığı söylenebilir. Fertlerin kente gelişlerinde beraberlerinde getirdikleri farklı yaşam tarzları ve kültürleri ile söz konusu kentin kültürü arasında karşılıklı bir etkileşim doğmakta, böylece

toplumsal çeşitlilik ve kaynaşma ortaya çıkmaktadır. Sözü edilen bu işlevleri sayesinde üniversite, bir kentin sosyal ve kültürel değişiminin önemli dinamiklerinden birini teşkil eder.

Küçük, sosyal açıdan kapalı ve geleneksel yapının ağır bastığı bazı kentlerde, üniversite öğrencilerinin yaşam biçimleri ve sosyal ilişkileri yöre sakinlerince olumsuz, hatta toplumsal dokuyu tehdit eden bir risk unsuru olarak da değerlendirilebilmektedir (Sağır ve Dikici, 2011). 2006-2008 yılları arasında kurulan üniversitelerin kentle etkileşimlerini inceleyen bir çalışmaya göre (Kavili Arap, 2014), yöre sakinleri üniversitenin ekonomik anlamda yarattığı değerden memnun olmakla birlikte öğrencilerin yaşam biçimleriyle kentin dokusunu bozduğunu ileri sürmektedirler.

Anadolu'da kurulan üniversitelerin, yoğun bir insan hareketliliği yaratarak kentlerin değişim dinamiklerini harekete geçirdiğini savunan çalışmada Yılmaz (2011), bu kurumların yol açtığı toplumsal değişimleri "kentlerin öğrencileşmesi" kavramı odağında ele almıştır. Yazara göre, üniversitelerin kurulduğu ilk yıllarda, öğrenciler kent içerisinde bir adacık oluşturmakta ve bir toplumsal bütünleşme/bütünleşememe sorunu ortaya çıkmaktadır.⁴ Kentin öğrencileşmesinin bu ilk dönemlerinde, öğrencilerin ve kentlilerin birbirlerini algılamalarında ciddi farklılıklar ve kentsel gerilimler söz konusudur.

Üniversiteyle birlikte kentte ortaya çıkan farklı kültürel değerler sadece bir gerilim kaynağı değil, aynı zamanda topluluk için bir fırsattır. Çünkü üniversiteler, Bender'in (1998) "farklılık ve diyalog" dediği şeyi yaratan ortak bir kent kültürünün oluşmasına katkıda bulunurlar. Chatterton'a (2000) göre, kentsel yenilenme ve gelişmede "çeşitlilikte yaratıcılık" önemli bir faktör olarak değerlendirildiği takdirde, üniversiteler kültürel rolleri sayesinde yerel bir kamusal kültürün oluşmasına destek vermek için büyük kurumsal kapasitelere sahiptirler. Wilson (2011) ise üniversitelerin, i) dezavantajlı gruplar için sosyal eşitsizlikleri gidermek ve onların yaşam fırsatlarını artırmak, ii) yaş, yetenek, cinsiyet, din, ırk, etnisite veya sosyo-ekonomik statüden bağımsız bir şekilde tüm bireyleri yaşam boyu öğrenime teşvik etmek, iii) kentteki bireylerin ve

⁴ Benzer bir biçimde, Chatterton (2000), üniversite öğrencilerinin oluşturduğu gettoların kentler üzerinde olumsuz bir kültürel etki yarattığı görüşündedir.

grupların toplumsal izolasyonunu azaltmak suretiyle sosyal bütünleşmede önemli görevler üstlenebileceklerini düşünmektedir.

Toplumların bilimsel ve teknolojik olarak gelişmesinin maddi yaşamda oluşturduğu ilerlemeyi, manevi boyutta kültürel faaliyetler – bilhassa sanat- yapmaktadır. Konser, tiyatro, sergi, sempozyum, seminer, panel ve şiir dinletileri gibi etkinlikler kültürel gelişmeyi sağlamaktadır (Karataş, 2002). Kültürel işlevler açısından bakıldığında, üniversitenin gerçekleştirdiği akademik, kültürel ve sanatsal etkinlikler kentin gelişimiyle doğrudan ilişkilidir. Bu işlevler, kent-üniversite etkileşimini artırmakta, kentin kültürel yaşamına hareketlilik kazandırmaktadır (Taşcı, Gökalp, Genç Kumtepe, Kumtepe, Toprak, Tosunoğlu ve Sürmeli, 2008). Zaten üniversitelerin kente yönelik kültür hizmetlerinin amacı, buldukları toplumsal çevreye katkıda bulunmak ve farklı kesimleri bu kültürel ve sanatsal ürünler ile tanıştırmak kent kültürünün çeşitlenmesine ve zenginleşmesine katkıda bulunmaktır. Ayrıca, üniversiteler, umuma açık konferanslar, sempozyumlar ve paneller gibi bilgi aktarma kanallarıyla toplumun kültür düzeyinin artırılmasında etkili olmaktadır (Karataş, 2002). Üniversitelerin, sahip oldukları tiyatro, sinema ve konser salonları, sanat galerileri, kütüphaneler vb. tesisler ile kente sosyal ve kültürel bir altyapı sunduğunu ifade eden Chatterton ve Goddard (2000), üniversite bünyesindeki drama ve müzik bölümlerince sergilenen tiyatro oyunlarının ve konserlerin ise kentin kültürel seviyesini yükselttiğini belirtmektedir.

Kültür, sanat ve spor hizmetleri üniversite işlevlerinin ayrılmaz bir parçasıdır (Karataş, 2002). Üniversite, toplumsal öncülük ve yönlendirme fonksiyonunu, toplum-üniversite iletişiminin en önemli araçlarından biri olan sosyal, kültürel ve sanatsal faaliyetler vasıtasıyla yerine getirmektedir. Bu gibi etkinlikler, üniversite ve halk arasında bir köprü vazifesi görerek karşılıklı etkileşim zemini hazırlamaktadır (Bilginöğlu vd., 2002). Üniversitenin sunduğu entelektüel ve kültürel etkinlikler, kent ile üniversite arasında organik bir bağın oluşmasına yardımcı olmaktadır (Taşcı vd., 2011). Günümüzde kent sakinlerinin üniversiteleri kendi kimliklerinin bir parçası olarak algıladığını belirten Brockliss'e (2000) göre, kentlilerin üniversitenin eğitim programlarına katılması, kültürel ve sportif olanaklarından ve tesislerinden faydalanabilmesi bu aidiyet duygusunu geliştirmektedir. Nitekim üniversiteler tarafından

halka sunulan kültürel, entelektüel, sanatsal ve sportif hizmetlerin kent-üniversite ilişkisini nasıl etkileyeceğini araştıran bir çalışma (Bruning, McGrew ve Cooper, 2006), üniversitede gerçekleştirilen bir etkinliğe katılan kişilerin, katılmayanlara göre, üniversite hakkında daha olumlu izlenimlere sahip olduklarını ve üniversiteyi toplum için önemli bir kıymet olarak addettiklerini ortaya koymaktadır.

Charles'a (2001) göre üniversiteler sosyal sorumluluk çalışmalarının yanında sundukları tiyatro, konser, sergi gibi etkinliklerle kent için önemli bir kültür sağlayıcısıdır. Üniversitelerin gerçekleştirdiği etkinliklerin topluma sağladığı kültürel ve sosyal fayda oldukça büyüktür. Öyle ki Karataş (2002), düzenledikleri konferans, sempozyum, kongre, panel, konser, tiyatro, sinema vb. faaliyetlerin üniversiteleri birer kültür merkezi haline getirdiği fikrindedir. Ona göre, bu kurumlar birer kültür merkezi olarak gerçekleştirdikleri programlarla yerel ve ulusal kültürün muhafazası, geliştirilmesi ve yayılmasında önemli bir konuma sahiptirler. Özbay (2013, s.14) ise, Anadolu'da kurulan üniversitelerin sosyo-kültürel yaşama etkileriyle ilgili düşüncelerini şöyle dile getirmektedir:

Üniversiteler her şeyden önce düzenlemiş oldukları panel, söyleşi, konferans vs. ile yerel halkın bilgilendirilmesi yolunda çok temel bir rol oynamaktadır. Ayrıca, bahar şenlikleri, tarihteki önemli günler, milli bayramlar vs. için düzenlenen etkinlikler ile hem kültür aktarımını gerçekleştirmekte hem de insanların belirli bir zaman ve mekânda buluşmalarını sağlayarak sosyalleşmelerine katkıda bulunmaktadır. Yine, Türkiye'nin her biri farklı şehirden gelen ve farklı müzik, yemek, giyim vs. kültürel alışkanlıkları olan insanların, özellikle küçük ve kapalı şehirlerde üniversite sayesinde bir araya gelerek çeşitlilik yaratması ve farklılıklara karşı hoşgörüyü oluşturması son derece önemlidir.

Türkiye'de bu alandaki ilk çalışmalardan biri olan doktora tezinde Durman (1998), Dumlupınar Üniversitesinin Kütahya'nın toplumsal değişiminde olumlu bir rol oynadığını savunmuştur. Karataş (2002) tarafından gerçekleştirilen benzer bir çalışmada ise, Muğla Üniversitesinin sosyal ve kültürel alanlarda kentsel gelişmeye önemli katkılar sağladığı belirlenmiştir. Bilginoğlu vd. (2002), çalışmalarında, Erciyes Üniversitesinin Kayseri'nin kültürel yaşamına canlılık ve renk kattığını

ve sosyal yapıya çağdaşlaşma yönünde katkılar sağladığını ortaya koymuştur. Taşcı vd. (2008), yaptıkları bir araştırmada, Anadolu Üniversitesinin Eskişehir'in sosyal yaşamını zenginleştirerek kültür düzeyini artırdığı ve modern bir kent olmasında kayda değer bir işleve sahip olduğu sonucuna varmışlardır. Sağır ve İnci'nin (2013), Karabük Üniversitesinin kentte yol açtığı toplumsal dönüşümleri "kent-üniversite" etkileşimine odaklanarak inceledikleri bir araştırmanın bulguları, üniversitenin kenti sosyal açıdan geliştirme ve değiştirme misyonunu üstlenen bir kuruma dönüştüğünü göstermektedir.

Ulusal literatürdeki diğer örnekler bakacak olursak; Sönmez ve Başkaya (2013), gerçekleştirdikleri bir çalışmada, Kilis 7 Aralık Üniversitesinin kentte her yıl yüzden fazla seminer, panel, şiir ve müzik dinletisi, tiyatro gösterisi düzenlediğini ve bunların kentin sosyal ve kültürel gelişimine büyük katkı sağladığını aktarmıştır. Aynı şekilde, Yılmaz ve Kaynak'ın (2011) Bayburt'ta, Özbay'ın (2013) Niğde'de, Yayar ve Demir'in (2013) Tokat'ta, Akengin ve Kaykı'nın (2013) Gazimağusa'da yaptıkları çalışmalarda, üniversite kurulan kentlerde sosyal ve kültürel faaliyetlerin kayda değer bir artış gösterdiği ve bunun sosyal ve kültürel hayatta bir canlanmaya yol açtığı belirtilmiştir.

Üniversiteler, buldukları kentin dış dünya ile irtibat kurmasında anahtar bir role sahiplerdir (Özbay, 2013). Diğer bir deyişle, üniversite bir kentin dışarıya açılan kapısıdır. Üniversitede yapılan her türlü bilimsel ve kültürel faaliyet öncelikle kentin ulusal ve uluslararası boyutta tanınmasına katkı sağlamaktadır. Üniversite, kültürel ve bilimsel alışverişlerle kurduğu köprüler sayesinde, kente özgü zenginliklerin dünyaya tanıtılmasını mümkün hale getirmekte ve kentin uluslararası iş birlikleri oluşturarak dışa açılmasında önemli görevler üstlenmektedir (Albeni, 2001; Kniazev, 2004).

Bütün bunların yanı sıra, üniversitelerden, kentteki doğal ve kültürel mirasın muhafaza edilmesinde savunmacı eylemler içinde olmaları ve etnik azınlıkların kültürlerini korumalarına destek vermeleri istenmektedir (Charles, 2001; YÖK, 2007). Ancak Kavili Arap (2014), ülkemizde pek çok üniversitenin, buldukları yörelerin kültürel mirasına ve toplumsal sorunlarına yönelik çalışma yapmadıklarını ve komşu çevre ile iş birliği konusunda tutucu davrandıklarını iddia etmektedir. Gürkaynak ve Kasımoğlu (2004), bu iş birliği eksikliğini; genç

üniversitelerde örgütsel geleneklerin ve üniversite bilincinin henüz oluşmamasına, akademik personelin istenen nitelikte olmamasına, bu kurumların kendi içsel ve mekânsal sorunları ile uğraşmaktan çevre ile ilgili projelere yönelememesine ve bazen de üniversitenin kültür yo-
zlaşması yarattığını düşünen komşu çevrenin sosyolojik yapısına bağla-
maktadır.

Yöntem

Bu araştırmada, nicel ve nitel yöntemlerin birlikte kullanıldığı karma yöntem yaklaşımı seçilmiştir. Karma yöntem araştırmaları, nicel ve nitel yöntemlerin basit bir birleşimi değil, bunların güçlü yanlarının birbirini destekler şekilde kullanıldığı kapsamlı entegrasyon çalışmalarıdır (Johnson ve Onwuegbuzie, 2004; Creswell, 2014). Karma yöntem, araştırma problemini çok boyutlu ve kapsamlı incelemek amacıyla tercih edilmektedir. Olay ve olgular basit ve tek boyutlu olmadığından, onları algılamak için çoklu yöntemler kullanılmalıdır. Özellikle, olay ve olguların çok boyutlu ve karmaşık olduğu sosyal bilimlere ait problemlerin anlaşılabilmesi için farklı yöntemlerin bir arada kullanılması oldukça yararlıdır (Tashakkori ve Creswell, 2007).

Araştırmada nicel veriler, nicel araştırma yöntemlerinden biri olan tarama yöntemi; nitel veriler ise nitel araştırma yöntemlerinden biri olan vaka çalışması (case study) yöntemi kullanılarak toplanmıştır.

Araştırmanın nicel boyutunda örneklem belirlenirken olasılığa dayalı örnekleme yöntemlerinden biri olan *seçkisiz örnekleme tekniği* kullanılmıştır. Araştırmanın evrenini, Adıyaman Merkez ilçe sakinleri oluşturmaktadır. Örneklemin evreni temsil edebilecek büyüklükte olmasına özen gösterilmiştir. Bu araştırmada, %95'lik güven aralığında ve %5'lik hata payı ile saptanan örneklem büyüklüğü Tablo 1'de verilmiştir.

Tablo 1. Araştırmanın evren ve örneklem büyüklüğü

Evren	%95'lik Güven Aralığında %5 Hata Payı ile Hesaplanan Örneklem Büyüklüğü	Örneklem
296.316	383	404

Araştırmanın nitel verileri vaka çalışması yöntemi kullanılarak toplanmıştır. Vaka çalışmasının katılımcıları belirlenirken, ayrıntılı veri toplanabilmesi için *maksimum çeşitlilik örnekleme yöntemi* kullanılmıştır. Üniversitenin Adıyaman'ın sosyal ve kültürel değişimine/gelişimine yönelik işlevlerinin farklı boyutlarını belirlemek için kentteki bazı kamu kurumlarını, kamu kurumu niteliğindeki meslek örgütlerini, sivil toplum kuruluşlarını ve siyasi partileri temsil eden toplam 12 kişi ile derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Görüşme katılımcılarının temsil ettikleri örgütler ve görevleri Tablo 2'de listelenmiştir.

Tablo 2. Görüşme katılımcılarının temsil ettikleri örgütler ve görevleri

Kod	Temsil Edilen Örgüt ve Görev
K1	Adıyaman Kent Konseyi Başkanı
K2	Adıyaman İl Kültür ve Turizm Müdürü
K3	Adıyaman Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü Altyapı ve Kentsel Dönüşüm Hizmetlerinden Sorumlu Şube Müdürü
K4	Adıyaman Esnaf ve Sanatkarlar Kredi Kooperatifi Başkanı
K5	Adıyaman Organize Sanayi Bölgesi Müdürü
K6	Adıyaman İl Ticaret Müdürü
K7	Adıyaman Esnaf ve Sanatkarlar Odaları Birliği Başkanı
K8	Altınşehir Mahallesi Muhtarı
K9	Cumhuriyet Halk Partisi Adıyaman Merkez İlçe Başkanı
K10	Adıyaman Ticaret ve Sanayi Odası Başkanı
K11	GAP Gazeteciler Birliği Genel Başkanı
K12	Adıyaman Belediye Başkan Yardımcısı

Bu çalışmada veriler çoklu veri toplama araçlarıyla; anket, derinlemesine görüşme ve doküman incelemesi teknikleriyle elde edilmiştir. Standart veriler elde etme olanağı sunması, analiz kolaylığı sağlaması, geniş kitlelere ulaşmayı mümkün kılması ve nesnel olması nedeniyle anket tekniği; konuyla ilgili daha derinlemesine bilgi edinmek için görüşme tekniği; anket ve görüşmenin olanaklı olmadığı durumlarda ve geçerliği artırmak amacıyla doküman incelemesi tekniği kullanılmıştır.

Araştırmada, nicel verileri toplamak için tarama yöntemi kullanılmıştır. Elde edilen veriler, Sosyal Bilimler için İstatistik Paketi (Statistical Packages for the Social Sciences: SPSS) yardımıyla analiz edilmiştir.

Adıyaman halkının ankete verdikleri yanıtlar frekans (f) ve yüzde oranları şeklinde hesaplanmıştır. Likert tipi sorularda ise aritmetik ortalamaya (\bar{x}) hesaplaması yapılarak veriler yorumlanmıştır. Likert tipi maddelerin cevap seçenekleri, “kesinlikle katılmıyorum”, “katılmıyorum”, “kararsızım”, “katılıyorum”, “kesinlikle katılıyorum” biçiminde düzenlenmiştir. Madde puanları ise 1.00 ile 5.00 arasında değişmektedir. Olumlu maddeler, “kesinlikle katılmıyorum” kategorisinden başlayarak sırayla 1, 2, 3, 4, 5 olarak; olumsuz maddeler ise, yine “kesinlikle katılmıyorum” kategorisinden başlayarak sırayla 5, 4, 3, 2, 1 şeklinde puanlanmıştır. Puanlar 5’e yaklaştıkça önermeye katılma dereceleri artarken, 1’e yaklaştıkça katılma derecesi azalmaktadır.

Araştırmada, verilerin yorumlanmasında yol gösterici olarak, Turgut ve Baykal (1992) tarafından önerilen yöntem kullanılmıştır. Buna göre, anket seçenekleri için puan aralıkları hesaplanırken, en yüksek madde puanı ile en düşük madde puanı arasındaki fark seçenek sayısına bölünerek aralıklar elde edilmiştir $[(5- 1)/5= 0.80]$. Anket seçenekleri ve puan aralıkları Tablo 3’de görülmektedir.

Tablo 3. Anket seçenekleri ve puan aralıkları

Seçenekler	Olumlu Önermeler		Olumsuz Önermeler	
	Puan	Puan Aralığı	Puan	Puan Aralığı
Kesinlikle Katılmıyorum	1	1.00 – 1.79	5	4.20 – 5.00
Katılmıyorum	2	1.80 – 2.59	4	3.40 – 4.19
Kararsızım	3	2.60 – 3.39	3	2.60 – 3.39
Katılıyorum	4	3.40 - 4.19	2	1.80 – 2.59
Kesinlikle Katılıyorum	5	4.20 - 5.00	1	1.00 – 1.79

Araştırmanın nitel verileri, derinlemesine görüşme tekniği ve doküman incelemesi tekniği kullanılarak toplanmıştır. Görüşmelerden ve dokümanlardan elde edilen verilerin analizinde, betimsel analiz ve içerik analizi tekniğinin birlikte kullanılmasının araştırmanın amacına daha uygun olduğu düşünülmüştür.

Betimsel analiz, görüşülen ya da gözlenen bireylerin düşüncelerini çarpıcı bir biçimde yansıtmak amacıyla, doğrudan alıntılara yer verilen nitel analiz türlerinden biridir. Betimsel analizde gaye, elde edilen bulguları, düzenlenmiş ve yorumlanmış bir şekilde sunmaktır. Bu amaçla,

ulaşılan veriler önce sistematik ve açık bir biçimde betimlenir. Daha sonra, yapılan bu betimlemeler açıklanır ve yorumlanır (Yıldırım ve Şimşek, 2013).

İçerik analizinde ise temel amaç, toplanan verileri açıklayabilecek kavramlara ve ilişkilere ulaşmaktır. Betimsel analizde özetlenen ve yorumlanan veriler, içerik analizinde daha derin bir işleme tabi tutulur ve betimsel yaklaşımla farkedilemeyen kavram ve temalar bu analiz sonucu keşdedilebilir. Bu amaçla, toplanan verilerin önce kavramsallaştırılması, daha sonra da ortaya çıkan kavramlara göre mantıklı bir biçimde düzenlenerek temalar altında toplanması gerekmektedir.

Bu araştırma kapsamındaki derinlemesine görüşmelerde, katılımcıların uzmanlık alanlarına yönelik sondalar için betimsel analiz, ortak sorular için ise içerik analizi yapılmıştır. Her bir katılımcı ile ortalama 40 dakikalık görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Görüşmelerden elde edilen ses kayıtları deşifre edilerek yazıya dökülmüş, sonrasında veriler araştırmacı tarafından ayrıntılı olarak incelenmiştir. Ayrıca, analiz sürecinde oluşturulan temaların ve kodların içeriğine ilişkin uzman görüşü alınmıştır. Neticede ise, içerik analizi ve betimsel analizle elde edilen bulgular harmanlanarak aktarılmıştır.

Bulgular

Araştırmanın bulguları, Adıyaman halkına uygulanan anketlerden; kentteki bazı kamu kurumlarının ve sivil toplum kuruluşlarının temsilcileriyle yapılan görüşmelerden; Strateji Geliştirme Daire Başkanlığının çeşitli yayınlarından ve Sağlık, Kültür ve Spor Daire Başkanlığından elde edilen verilerin analiziyle ortaya çıkmıştır.

Halk anketine göre, üniversitenin kentin sosyal ve kültürel yaşamına katkıda bulunup bulunmadığına, eğer bulunuyorsa, bu katkıların hangi alanlarda hissedildiğine dair kent sakinlerinin düşünceleri aşağıdaki tablo 4'te yer almaktadır.

Tablo 4'e göre, ankete katılan kent sakinlerinin %34,7'si, üniversitenin kentin sosyal ve kültürel yaşamına katkı yaptığı düşüncesindedir. Bunun yanında, kentlilerin %41,8'i, üniversitenin sosyo-kültürel olarak kente kısmi bir etkisi olduğunu belirtmektedir. Üniversitenin, Adıyaman'ın

sosyal ve kültürel yaşamına katkı sağlamadığı fikrinde olanlar ise %15,8 oranındadır.

Tablo 4. Halk anketine göre ADYÜ'nün kentsel yaşamda etkili olduğu sosyo-kültürel alanlar

ADYÜ kentin sosyal ve kültürel yaşamına katkı sağlıyor mu?			Evet ya da Kısmen ise	ADYÜ aşağıdaki sosyo-kültürel alanların hangilerinde kente katkı sağlamaktadır?		
Seçenekler	Frekans	Yüzde (%)		Sosyo kültürel Alanlar	Frekans*	Yüzde (%)
Evet	140	34,7		Sinema	52	8,4
Kısmen	169	41,8		Tiyatro	157	25,3
Hayır	64	15,8		Müzik	159	25,6
Fikrim yok	26	6,4		Spor	82	13,2
Cevapsız	5	1,2		Sivil Toplum	43	6,9
Toplam	404	100		Festival	84	13,5
				Turizm	44	7,1
				Toplam	621	100

* Katılımcılar birden fazla seçeneği işaretlemişlerdir.

Adıyaman Üniversitesinin, kentin sosyal ve kültürel yaşamına katkı sağladığını (kısmen dâhil) düşünenlerin, bu etki alanlarının neler olduğuna dair görüşleri Tablo 4'ün sağ tarafında görülmektedir. Buna göre katılımcılar, Adıyaman Üniversitesinin sosyo-kültürel açıdan kentte en fazla müzik (%25,6) ve tiyatro (%25,3) alanlarında etkili olduğu düşüncesine sahiptirler.

Halk anketine göre, kent sakinlerinin Adıyaman Üniversitesinin kente yönelik sosyal ve kültürel işlevlerine dair düşünceleri/algıları aşağıdaki Tablo 5'de gösterilmektedir.

Tablo 5. Kent halkının ADYÜ'nün sosyal ve kültürel işlevlerine dair düşünceleri

Olumlu Önergeler	1	2	3	4	5	\bar{x}
	f / %	f / %	f / %	f / %	f / %	
Adıyaman Üniversitesi kentin sosyal ve kültürel yaşamını canlan-	12 %3,0	32 %7,9	63 %15,6	228 %56,4	69 %17,1	3,76

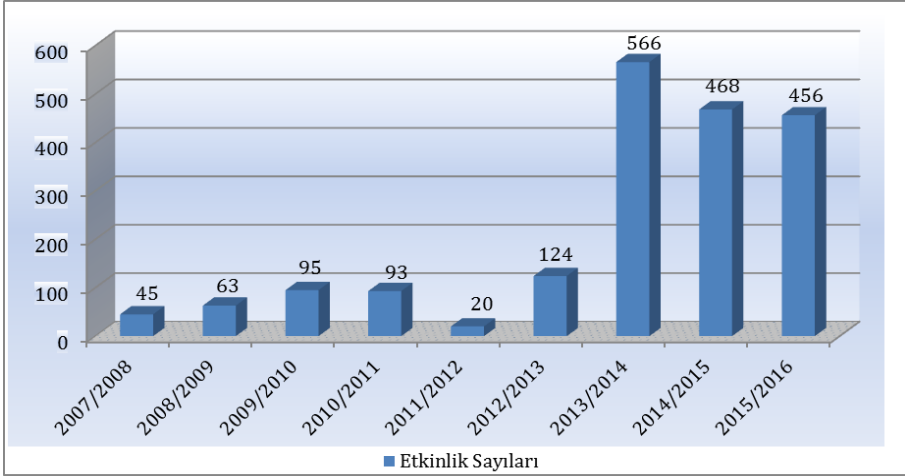
dırmaktadır.						
Adıyaman Üniversitesi kentin yaşam kalitesini yükseltmektedir.	24 %5,9	62 %15,3	98 %24,3	173 %42,8	47 %11,6	3,38
Adıyaman Üniversitesi tarafından düzenlenen kongre, sempozyum, konferans, panel vb. etkinlikler kent halkına fayda sağlamaktadır.	18 %4,5	61 %15,1	118 %29,2	173 %42,8	34 %8,4	3,35
Adıyaman'ın daha modern bir kent olmasında üniversitenin önemli bir katkısı vardır.	6 %1,5	48 %11,9	72 %17,8	203 %50,2	75 %18,6	3,72
Adıyaman Üniversitesi kentin kültür düzeyini artırmaktadır.	19 %4,7	66 %16,3	89 %22,0	183 %45,3	47 %11,6	3,42
Adıyaman Üniversitesi kente daha hoşgörülü ve özgürlükçü bir hava kazandırmaktadır.	18 %4,5	73 %18,1	105 %26,0	168 %41,6	40 %9,9	3,34
Adıyaman Üniversitesi kent halkına farklı kültürleri tanıma fırsatı vermektedir.	11 %2,7	48 %11,9	65 %16,1	219 %54,2	61 %15,1	3,67
Adıyaman Üniversitesi kent insanın girişimciliğini artırmakta ve ufuklarını açmaktadır.	26 %6,4	57 %14,1	118 %29,2	163 %40,3	40 %9,9	3,33
Adıyaman Üniversitesi çok kültür-lülüğü ve çok sesliliği sağlayarak kentteki demokratik yaşama olumlu etki etmektedir.	27 %6,7	54 %13,4	115 %28,5	175 %43,3	33 %8,2	3,32
Adıyaman Üniversitesi kentin tanınırlığına katkıda bulunmaktadır.	15 %3,7	39 %9,7	50 %12,4	198 %49,0	102 %25,2	3,82
Olumsuz Önermeler	5 f / %	4 f / %	3 f / %	2 f / %	1 f / %	\bar{x}
Adıyaman Üniversitesi öğrencilerinin tutum ve davranışları, giyim ve alışkanlıkları kentin toplumsal ve kültürel değerlerine uymamaktadır.	39 %9,7	111 %27,5	80 %19,8	109 %27,0	65 %16,1	2,88
Adıyaman Üniversitesi öğrencileri kent halkının ailevi ve ahlaki değerlerini zedelemektedir.	42 %10,4	133 %32,9	82 %20,3	94 %23,3	53 %13,1	3,04
Üniversite öğrencileri Adıyamanlı gençlere kötü örnek olmakta ve kültürel yozlaşmaya yol açmaktadır.	66 %16,3	126 %31,2	80 %19,8	83 %20,5	49 %12,1	3,19
Üniversite öğrencileriyle komşu olmaktan rahatsız olurum.	54 %13,4	157 %38,9	61 %15,1	85 %21,0	47 %11,6	3,21
Üniversite öğrencileri kentte siyasi olayları artırmıştır.	51 %12,6	140 %34,7	68 %16,8	104 %25,7	41 %10,1	3,14

Tablo 5’de yer alan her bir önermeye ilişkin katılma düzeylerinin ortalamasını (\bar{x}), yöntem bölümünde bulunan “Anket seçenekleri ve puan aralıkları tablosu”na (Tablo 3) göre değerlendirdiğimizde, şu şekilde bir resim ortaya çıkmaktadır: Ankete katılan kent halkının çoğunluğu, Adıyaman Üniversitesinin kentnin sosyal ve kültürel yaşamını canlandırdığı kanaatinde. Bu önermenin katılma düzeyi ortalaması 3,76 olarak gerçekleşmiştir. Katılımcıların, üniversitenin kentnin yaşam kalitesini yükselttiği konusunda ise kararsız oldukları görülmektedir. Bu önermenin katılma düzeyi ortalaması 3,38 olup, esasen “katılıyorum” seçeneğinin tam eşliğindedir. Aynı durum, “Adıyaman Üniversitesi tarafından düzenlenen kongre, sempozyum, konferans, panel, seminer vb. etkinlikler kent halkına fayda sağlamaktadır” önermesi için de geçerlidir. Bu önermeye ortalama katılma düzeyi 3,35’tir ve kent sakinlerinin bu hususta kararsız olduklarını işaret etmektedir. Katılımcılar, Adıyaman’ın modern bir kent olması yolunda üniversitenin ciddi bir katkısı olduğu ($\bar{x}=3,72$) ve üniversitenin kentnin kültür düzeyini artırdığı ($\bar{x}=3,42$) fikrindedir. Üniversitenin kent halkına farklı kültürleri tanıma fırsatı verdiği düşüncesinde olanlar ($\bar{x}=3,67$), kurumun kente daha hoşgörülü ve özgürlükçü bir hava kazandırıp kazandırmadığı konusunda ise kararsız bir tutum ortaya koymaktadır ($\bar{x}=3,34$). Tabloya göre, Adıyamanlılar, üniversitenin kent insanının girişimciliğini artırdığı ve ufkunu açtığı konusunda kararsız ($\bar{x}=3,33$) bir tutuma sahiptir. Adıyaman Üniversitesinin çok kültürlülüğü ve çok sesliliği sağlayarak kentteki demokratik yaşama olumlu etki ettiğine dair önermeyle ilgili olarak da benzer bir kararsızlık ($\bar{x}=3,32$) müşahade edilmektedir. Kent sakinleri, üniversitenin Adıyaman’ın tanınırlığına katkıda bulunduğu düşüncesine ise katılmaktadır ($\bar{x}=3,82$).

Katılımcıların, Tablo 5’de yer alan olumsuz önermelerle ilgili kanaatleri veya tutumları ise şöyledir: “Adıyaman Üniversitesi öğrencilerinin tutum ve davranışları, giyim ve alışkanlıkları kentnin toplumsal ve kültürel değerlerine uymamaktadır” önermesine katılma düzeyi ortalaması 2,88’dir. Bu veri, onların söz konusu hususta kararsız olduklarını göstermektedir. Ankette yer alan diğer olumsuz önermelerin tümünün ortalama katılma düzeyleri “kararsızım” olarak belirmektedir. Nitekim “Adıyaman Üniversitesi öğrencileri kent halkının ailevi ve ahlaki değerlerini zedelemektedir” önermesine katılma düzeyi ortalaması 3,04; “Üni-

versite öğrencileri Adıyamanlı gençlere kötü örnek olmakta ve kültürel yozlaşmaya yol açmaktadır” önermesine katılma düzeyi ortalaması 3,19; “Üniversite öğrencileriyle komşu olmaktan rahatsız olurum” önermesine katılma düzeyi ortalaması 3,21 ve “Üniversite öğrencileri kentte siyasi olayları artırmıştır” önermesine katılma düzeyi ortalaması 3, 14 olarak gerçekleşmiştir.

Adıyaman Üniversitesinin çeşitli birimleri ve öğrenci toplulukları tarafından gerçekleştirilen bilimsel, sportif ve kültürel etkinlikler, kentin sosyal ve kültürel yaşamına katkıda bulunmaktadır. Üniversitenin kente sunduğu sosyal ve kültürel faaliyetlere ilişkin sayılar Şekil 1’de görülmektedir.

Şekil 1. Yıllara göre ADYÜ'nün gerçekleştirdiği bilimsel, sportif ve kültürel etkinlik sayıları

Adıyaman Üniversitesi Strateji Geliştirme Daire Başkanlığı yayınlarından (ADYÜ, 2015; ADYÜ, 2017) ve Sağlık, Kültür ve Spor Daire Başkanlığından alınan verilere göre oluşturulan Şekil 1 incelendiğinde, 2007/2008 öğretim yılında, 45 adet bilimsel, sportif veya kültürel etkinlik düzenleyen üniversite, bu tür faaliyetlerini yıldan yıla artırmıştır. Şekle göre, 2011/2012 öğretim yılında ve 2013/2014 öğretim yılından sonra bir önceki döneme nazaran düşüş gözlenmektedir. 2015/2016 öğretim yılında da 456 adet bilimsel, sportif veya kültürel etkinlik gerçekleştirilmiştir.

Halk anketinden elde edilen verilere göre, kent sakinlerinin yaklaşık %60'ı, üniversitenin düzenlediği veya ev sahipliği yaptığı herhangi bir bilimsel, sportif ya da kültürel etkinliğe katılmamıştır. Üniversitenin sahip olduğu sosyal tesislerden şimdiye kadar yararlanma olanağı bulamadığını belirten katılımcıların oranı ise %76,2'dir. Adıyaman Üniversitesinin düzenlediği etkinliklere katılım gösterenlerin, hangi tür etkinliklerden yararlandığına ilişkin Tablo 6 aşağıdadır.

Tablo 6. Halk anketine göre kent sakinlerinin faydalandığı etkinlikler/hizmetler

Adıyaman Üniversitesinin düzenlediği ya da ev sahipliği yaptığı herhangi bir bilimsel, sportif veya kültürel etkinlikten faydalandınız mı?			Evet ise	Adıyaman Üniversitesinin düzenlediği ya da ev sahipliği yaptığı ne tür bir etkinlikten faydalandınız?		
Seçenekler	Frekans	Yüzde (%)		Etkinlik/Hizmet	Frekans*	Yüzde (%)
Evet	160	39,6		Konser	69	22,8
Hayır	244	60,4		Tiyatro	47	15,6
Toplam	404	100		Sinema	17	5,6
				Bilimsel Etkinlikler**	43	14,3
				Sergi	20	6,6
				Spor Müsabakası	22	7,3
				Üniversite Yayınları	3	1,0
				SEM Programları***	12	4,0
				Bahar Şenliği	69	22,8
				Toplam	302	100

Adıyaman Üniversitesinin sahip olduğu sosyal tesislerden (spor salonu, yüzme havuzu, tenis kortu, halı saha, kütüphane, uygulama oteli vb.) hiç faydalandınız mı?

Seçenekler	Frekans	Yüzde (%)
Evet	96	23,8
Hayır	308	76,2
Toplam	404	100

* Katılımcılar birden fazla seçeneği işaretlemişlerdir.

** Kongre, sempozyum, konferans, panel vb.

*** Sürekli Eğitim Merkezi (SEM) kursları, sertifika programları vs.

Ankete katılan Adıyamanlıların %39,6'sı, üniversitenin düzenlediği ya da ev sahipliği yaptığı en az bir etkinliğe katıldığını belirtmektedir. Adıyamanlılar üniversitede düzenlenen etkinlikler içerisinde en fazla bahar şenliğine (%22,8) ve konser etkinliklerine (%22,8) rağbet etmiştir. Bunları sırasıyla, tiyatro (%15,6) ve bilimsel etkinlikler (%14,3) takip etmektedir. Ayrıca, üniversitenin sahip olduğu sosyal tesislerin en az birinden yararlandığını ifade eden kent sakinlerinin oranı %23,8'dir.

Araştırmanın nitel boyutunda, yapılan görüşmeler neticesinde elde edilen verilerin analizinin ardından, Adıyaman Üniversitesinin kente yönelik sosyal ve kültürel işlevleri aşağıdaki tabloda sunulduğu biçimde ortaya çıkmaktadır.

Tablo 7. Görüşmelere göre ADYÜ'nün kente yönelik sosyal ve kültürel işlevleri

Tema	Alt Tema	Kod	Frekans
Sosyal ve Kültürel İşlevler	Olumlu Sosyal ve Kültürel İşlevler	Farklılıklara karşı hoşgörünün gelişmesi	7
		Kentin tanınırlığına katkı	6
		Geleneksel kültürel yapıda değişme	4
		Kültürel etkileşim/Kültür alışverişi	4
		Kültürel çeşitlilik/Kültürel zenginleşme	4
		Sosyal ve kültürel etkinliklerin artması	3
		Sosyal ve kültürel etkinlikler için mekânların çoğalması	2
	Olumsuz Sosyal ve Kültürel İşlevler	Kültürel yozlaşma	4
		Üniversite öğrencilerinin kentin gençlerine kötü örnek olması	2
		Suç artışı	2
	Zayıf/Yetersiz Sosyal ve Kültürel İşlevler	Sosyal ve kültürel etkinlikleri halka ulaşmıyor	7
		Kent turizmine katkısı yetersiz	4
		Kültürel mirasın korunmasına destek bakımından yetersiz	3
		Sosyal sermayeyi hareketlendirmede yetersiz	3
			Sosyal ve kültürel etkinlikleri yetersiz

Tablo 7'ye göre, katılımcıların önemli bir kısmı (f: 7), Adıyaman Üniversitesinin sosyal ve kültürel manada kentte farklı yaşam biçimlerine, inançlara ve düşüncelere karşı anlayış ve hoşgörünün gelişmesine vesile olduğuna inanmaktadır. Halkın, daha önceki yıllarda kentin muhafazakâr yapısına aykırı gördükleri davranışlara, fikirlere ve hayat tarzlarına üniversitenin kuruluşundan itibaren zamanla alışarak bunları kabullendikleri görülmektedir. Görüşmelerden, üniversitenin kültürel önyargıların kırılmasında etkili bir faktör olduğu anlaşılmaktadır. Bazı katılımcıların bu doğrultudaki düşünceleri şöyledir:

“Birkaç yıl öncesine kadar, kendisi gibi yaşamayan, kendisi gibi düşünmeyen birilerini gördüğü zaman, belki bu sokaklarda şiddete maruz kalabilecek insanların bugün çok farklı bir şekilde, çok rahat bir şekilde, sokaklarda hiçbir tepkiyle karşılaşmadan gezdiklerini görüyoruz. Adıyaman’da bekâra ev vermek neredeyse imkânsızken, şu anda Altınşehir’de sitelerin öğrenciyle dolduğunu görüyoruz. Bu, sosyal yaşantımızı elbette değiştirdi. Demokrasi kültürümüzü, hoşgörü kültürümüzü geliştirdi.” (K2)

“Üniversite insanların olaylara bakış açısını değiştiriyor. İnsanlar şimdi daha anlayışlı ve hoşgörülü öğrenciye karşı. Küçük de olsa tepki gösteren bir kesim de var tabii. Üniversitenin kenti yozlaştırdığını, öğrencilerin Adıyamanlı gençlere kötü örnek olduğunu düşünen bir kesim var. Ancak büyük çoğunluk olumlu ve hoşgörülü. Alışık olmadıkları, farklı kültürlerden yeni insanların gelmesi ilk etapta rahatsızlık yaratmıştı, fakat yavaş yavaş kabullendi halk.” (K5)

“Birbirimize karşı olan önyargılarımız kırılıyor. Birbirimizi anlama, birbirimizi tanıma fırsatı doğuyor... Farklı kültürlerden gelen, Doğulu, Batılı, başörtülü, başörtüsüz binlerce genç iç içe, bir arada yaşıyor. Herkes yaşamında hür; kimse kimsenin hayatına müdahale etmiyor.” (K7)

Görüşmeler, Adıyaman Üniversitesinin kentin tanıtımında kayda değer bir etkisi olduğunu ortaya koymaktadır. Üniversitenin gerçekleştirdiği bilimsel ve kültürel etkinliklerin kentin tanınırlığını artırdığını kaydeden katılımcılar, üniversite sayesinde Adıyaman’ın, kendi yerel kültürünü farklı kültürlerden gelen insanlara tanıtma fırsatı yakaladığını vurgulamaktadır (f: 6).

“Üniversite, kentin tanınmasına büyük katkı sağlıyor. Buraya gelen öğrenciler ve aileleri sayesinde tanınırlık artıyor tabii. Bizi daha önce farklı tanıyan bazı kesimler, gerçek kimliğimizi, yapımızı daha iyi anlıyor.” (K5)

“Bugün Adıyaman’ı tanıtan en önemli şeylerden birisi Nemrut Dağı’ysa, diğeri Adıyaman Üniversitesi’dir. Hatta bana kalırsa üniversite, Nemrut Dağı’ndan daha etkili. Niye etkili? Burada okuyan Trabzonlu, Mersinli, Samsunlu, İzmirli, Mardinli çocuklar gidiyor, memleketlerinde Adıyaman’ın fahri konsolosları oluyorlar.” (K4)

Katılımcılar, yükseköğrenim amacıyla Adıyaman’a farklı kültürlerden gelen öğrencilerin ve üniversite personelinin, alışkanlıklarıyla, yaşam tarzlarıyla kentin geleneksel, muhafazakâr, dışa kapalı kültürel yapısını değiştirdiğini ifade etmektedir (f: 4). İlk başlarda kültürel farklılıklardan dolayı yadırganan ya da tepkiye maruz kalan farklı yaşam biçimlerinin giderek normal görülmeye başlanması ve bunlara saygı gösterilmesi kentin düşünce yapısında üniversite ile birlikte yaşanan bir dönüşüm olarak değerlendirilmektedir. Bazı katılımcılar, bu kültürel dönüşümle ilgili kanaatlerini aşağıdaki satırlarda dile getirmektedir.

“Kent kültürünün yeni bir şekle girmesi söz konusu oldu. Çünkü öğrenciler başta olmak üzere, dışarıdan gelen insanlar kendi kültürleriyle geliyorlar... Kentte kültürel bir canlılık meydana geldi diyebiliriz... Üniversite okumak için gelen insanlar kendi kültürleriyle geldiği için, o kültürlerin aynısını orada da yaşamak isterler. Dolayısıyla, mazbut bilinen ve dışa kapalı bir kent olan Adıyaman, bu noktada, önündeki örnekleri görerek bir yaşam biçimine girdiğinde haliyle bir değişim söz konusu oldu. Özellikle, Adıyamanlı gençlerde üniversitenin bu anlamda yarattığı bir değişim oldu.” (K1)

“Üniversite birçok şeyin yanında, kentin kültürel yapısını da değiştirdi. Mesela, eskiden bir kızla bir erkek yan yana gezemezken, şimdi rahat rahat dolaşıyorlar. Bu normal hale geldi. Üniversite kurulmadan önce bir kızla bir erkek el ele tutuştuğunda garip bakışlar olurdu... Üniversite sayesinde kafa yapıları değişti, görüş açıları genişledi... Üniversite, insanların olaylara daha geniş bir perspektiften bakmalarını sağlıyor.” (K5)

“Adıyaman kapalı bir toplum. Sosyal yönden belki bizim toplumumuzun kabul edemeyeceği bazı etkileri oluyor. Örneğin erkek bayan ilişkileri bir rahatsızlık yaratıyor. Ancak bununla beraber üniversite, gelişmenin

önündeki bazı engelleri de kaldırıyor. On sene önce yadırganan şeyler giderek normal hale geliyor... Daha çok büyük şehirlerde gördüğümüz yaşam tarzlarını artık Adıyaman'da da görüyoruz.” (K12)

Farklı geleneklere, göreneklere ve düşüncelere sahip, çeşitli kültürlerden insanların üniversite sayesinde bir araya gelmesiyle kent, kültür alışverişi ve etkileşimi için elverişli bir ortama dönüşmektedir. Nitekim görüşmelerde katılımcıların (f: 4) üzerinde durdukları sosyal ve kültürel işlevlerden biri de, üniversitenin Adıyaman'da kültürel etkileşim ortamı yaratması ve meydana gelen kültür alışverişiyle kent kültürünün daha zengin ve renkli hale gelmesidir.

“Üniversite sayesinde, farklı kültürlerin birbirini etkileme imkânı doğuyor. Kültür alışverişi oluyor.” (K7)

“Adıyaman'a ülkenin farklı bölgelerinden çok sayıda öğrencinin akın etmesi sayesinde ortaya çıkan kültür alışverişi çok önemli. Bu etkileşimle birlikte, özellikle Batı'dan gelen bir insanla Adıyamanlı arasında güzel ilişkiler doğuyor. Bizi tanımayan, bize yanlış gözle bakan insanlar artık farklı bir gözle bakıyor. Bizi kucaklayışları farklı oluyor... Öğrenciler, buranın yaşantısını, yemesini, içmesini ve diğer kültür öğelerini kendi memleketlerine transfer ediyorlar. Biz de onların kültür öğelerinden tasvip ettiklerimizi kendi kültürümüze katıyoruz.” (K4)

Tablo 7, bazı katılımcıların (f: 4), Adıyaman Üniversitesinin kentte kültürel çeşitliliğe yol açtığı ve bu çeşitliliğin kentin yerel kültürünü zenginleştirdiği kanısında olduklarını işaret etmektedir. Bu yöndeki görüşler, üniversite kurulduktan sonra kent halkının zamanla farklı kültürleri ve yaşam tarzlarını bir tehdit olarak değil, bir zenginlik olarak algılamaya başladığını savunmaktadır.

“Üniversite sayesinde kent, farklı kültürleri tanıma fırsatı buldu. Öğrenciler, akademisyenler buraya kendi kültürlerini getirdiler. Türkiye'nin her vilayetinden öğrenci geldi. Bizimle beraber yedi, içti, nefes aldı. İşte bu kültürel çeşitlilik, farklılık bizi zenginleştiriyor.” (K4)

“Farklı farklı kültürler bir arada; halk alıştı buna. Eskiden rahatsız olduğu davranışları şimdi tolere edebiliyor. Öğrencilerin yaşam tarzına kimse müdahale etmiyor. Onların farklılığını bir zenginlik sayıyor.” (K8)

Görüşmelerden katılımcıların, Adıyaman Üniversitesinin çabalarıyla kentte sosyal ve kültürel etkinliklerin arttığını (f: 3) ve bu etkinliklerin

sergileneceği mekânlar bakımından üniversitenin sahip olduğu salonların ve tesislerin çok önemli bir işleve sahip olduğunu (f: 2) düşündükleri anlaşılmaktadır. Literatürde “aktif kültürel zenginleştirme” kavramıyla ifade edilen üniversitenin bu işlevi sayesinde, daha önce sosyal ve kültürel faaliyetlere yabancı olan kentin, bu konuda, eskiye nispetle daha iyi durumda olduğu belirtilmektedir.

“Üniversite yaşantımıza girdikten sonra sosyal ve kültürel etkinliklerin sayısında artış olduğunu hepimiz gördük. Bu, kentin sosyal ve kültürel yaşamına pozitif manada bir katkı sağladı. Mesela ben Samsatlı Lucianos’un varlığından onunla ilgili bir sempozyumda haberdar oldum. Kültürümüz açısından böyle bir değerın Adıyaman’da var olduğunu ilk kez orada öğrendim.” (K2)

“Eskiden ilimizde spor aktiviteleri yok denecek kadar azken, üniversitenin kurulmasıyla bu ve diğer sosyo-kültürel etkinlikler ve bunlara ilgi arttı. Üniversite kurulmadan önce kentte, tiyatro, konser gibi etkinlikler bilinmezdi.” (K6)

“Memleketimizde, sosyal ve kültürel etkinlikleri sergileyeceğimiz yeterince mekân yok. Salonlarımız eksik. Ciddi manada bir sinema, bir tiyatro salonu yok. Adıyaman Üniversitesi bu alandaki eksiklikleri kısmen giderdi. Kampüs içindeki konferans salonları, spor salonları önemli bir ihtiyacı karşılıyor.” (K2)

Görüşmelerde, üniversitenin kentin sosyal ve kültürel yaşamını olumsuz etkileyen yönlerine de değinilmiştir. Katılımcıların bir kısmı, öğrencilerin kentin geleneksel değerleriyle bağdaşmayan bazı davranışlarının ve yaşam tarzlarının kültürel yozlaşmaya neden olduğunu (f: 4) ve Adıyamanlı gençlere kötü örnek olarak özentiyeye yol açtığını (f: 2) savunmaktadır.

“Bazen ahlaki açıdan sıkıntılar duyuyoruz, şahit oluyoruz. Herkesin kendine göre getirdiği bir gelenek, görenek, yaşam biçimi var. Ama bazen bunun kente olumsuz yansıyan yönleri olabiliyor.” (K1)

“Maalesef üniversite gençliği, ‘ben üniversiteyi kazandım; aile baskısından kurtuldum’ diyerek gittiği kentte kendini kafesten kurtulan kuş gibi özgür hissediyor. Bir bakıyorsunuz, kendi kültürüne ters, Avrupalı bir yaşam tarzına özentiyeye duyuyor. Üniversite gençliğinin kılık, kıyafet ve davranışlarına yansıyan bu yaşam tarzı, yereldeki gençlerimizi de etkileyerek onlarda bir özentiyeye neden oluyor. Böylece, geleneklerimizden, örf

ve âdetlerimizden taviz vermiş oluyoruz, bu da toplumumuzun bozulmasına yol açıyor.” (K6)

“Üniversiteli bazı gençlerde bir kültürel dejenerasyon gözlemliyorum esasen... Adıyamanlı gençlerin de benzer eğilimler içerisine girdiğini ifade etmek isterim... Ama bunlar ekstrem örnekler; sayıları o kadar çok değil. Mecelle'deki kural gibi, 'Az ile amme zail olmaz', yani küçük bir kısmın geneli etkilemesi söz konusu değildir.” (K2)

Adıyaman Üniversitesinin toplumsal açıdan kente olumsuz etkilerinden birinin suç artışı olduğunu öne süren katılımcılardan (f: 2) biri, kanaatini şu cümleyle ortaya koymaktadır:

“Suçla ilgili ufak bir artış oldu. Adıyaman kendi halinde yaşayan bir memleketti. Üniversite ile birlikte kriminal olayların, uyuşturucu ve buna benzer bazı suç çeşitlerinin arttığını düşünüyorum.” (K2)

Görüşmelerin analizi neticesinde, Adıyaman Üniversitesinin kentin sosyal ve kültürel yaşamına katkı sunmak için etki etmesi beklenen bir takım alanlarda yeterli etkiyi yaratamadığı veya bu alanlara gereğince destek sağlayamadığı yönünde bulgulara ulaşılmıştır. Tablo 7'ye bakıldığında, üniversite tarafından düzenlenen sosyal ve kültürel etkinlikleri yetersiz bulduğunu belirten katılımcıların (f: 2) var olduğu ve bunun yanı sıra, önemli bir çoğunluğun (f: 7), etkinlikleri yeterli bulsa bile, bunların halka ulaşmadığının altını çizdiği görülmektedir.

“Daha önce festivaller, konserler, tiyatrolar ve başka etkinlikler yapılıyordu; şimdi bunlar kalktı ya da azaldı. Bilmiyorum, ilgi mi görmüyor? Bu yönden biraz eksik buluyorum. Yapılıyorsa da bize ulaşmıyor. Haberdar olamıyoruz.” (K5)

“Üniversitenin çok ciddi sosyal ve kültürel etkinlikleri oluyor. Fakat bu etkinliklere katılımda bir sorun yaşanıyor. Bu anlamda bir eksiklik söz konusu. İletişim kanallarının zenginleştirilmesi lazım. Bir de kentin ihtiyaç duyduğu sosyal ve kültürel faaliyetlerin yapılması lazım.” (K1)

“Üniversitenin sanatsal, bilimsel, sportif etkinlikleri halkla buluşturulamadı. Hatta üniversitenin sahip olduğu tesislerden halk da faydalanabilmeliydi. Yıllarca bu olanaklardan mahrum kalmış kent halkı için çok önemliydi bu. Ayrıca, bu şekilde üniversite ile halk daha bir bütünleşmiş olurdu. Üniversite bu konuda sınıfta kaldı.” (K9)

Adıyaman Üniversitesinin arzu edilen katkıyı sağlayamadığı sosyo-kültürel alanlardan birinin turizm olduğu görülmektedir. Katılımcılar (f: 4), kentin turizm potansiyeli göz önünde bulundurulduğunda, üniversitenin, sahip olduğu olanaklara rağmen, bu alanda sağlayabileceği katkıyı sunmaktan uzak olduğu fikrindedir. Tablo 7’de görüldüğü gibi, katılımcılar (f: 3), ayrıca, kültürel mirasa sahip çıkma ve onu muhafaza etme bakımından Adıyaman Üniversitesinin kente desteğini yetersiz bulmaktadır. Tarihsel olarak önemli medeniyetlere beşiklik yapmış bir kentte bulunan üniversitenin turizm alanındaki çalışmalarının yahut da kültürel değerlerin ve mirasın korunmasındaki desteğinin yetersiz olmasını büyük bir eksiklik olarak gören bazı katılımcıların değerlendirmeleri şöyledir:

“Üniversitenin kente katkı sağlaması gereken birinci konu turizmdi. Ama üniversite, kentin turizm potansiyelini harekete geçirme noktasında eksik kaldı; üstüne düşen görevi yerine getiremedi.” (K9)

“Kültürel değerleri korumaya ve bunların tanıtımına yönelik çok ciddi desteği olmadı üniversitenin. Mesela, kurum olarak biz, somut olmayan kültür envanteri çalışmasında üniversiteyle iş birliği yapalım dedik. Oradan bir heyet görevlendirildi, konular paylaşıldı, ancak üç yıl oldu, üniversiteden hâlâ tek satır yazı gelmedi... Adıyaman’a özgü bir medeniyet olan Kommagene ile ilgili ya da Samsatlı Lucianos ile ilgili bir kürsü olabilir. Bu konuda yeterli akademik çalışma yapılmadı... Samsatlı Lucianos gibi, Sahabe Safoan Bin Muattal gibi, Baba İshak gibi kültürel değerlere, zenginliklere sahip çıkıp akademik çalışmalar yapmasını beklerdim üniversiteden.” (K2)

“Adıyaman, özellikle tarihi anlamda, çok önemli bir kent. Nemrut’u, Cendere’yi, Perre’yi barındırıyor. Sahabe Safoan Bin Muattal’ın kabrini barındırıyor. Türkiye’nin en güzel tabiat varlıklarından olan yüzen adalara sahip. Ama üniversite bunlarla ilgili yeterli çalışma yapmıyor... Adıyaman’da çıkan tarihi mozaikler Gaziantep’e taşınıyor. Beklerdim ki, Adıyaman Üniversitesi bünyesinde bir müze oluşturulsun ve bunlar orada sergilensin.” (K9)

Görüşmelerden elde edilen bulgulara göre, Adıyaman Üniversitesi, kentin sosyal ve kültürel gelişiminde, kendisinden beklenen öncülük rolünü layıkıyla oynayamamaktadır. Katılımcılar (f: 3), üniversitenin kente demokratik liderlik ederek özellikle STK’larla iş birliği içinde bir

örgütlenmeye ön ayak olamadığı ve bu suretle sosyal sermayeyi harekete geçirme konusunda elindeki potansiyeli kullanamadığı görüşündedir.

“Üniversite, kentin sosyal ve kültürel gelişiminde liderlik misyonunu hayata geçiremedi. ‘Ben bu kentin sosyal, kültürel, ekonomik gelişiminden sorumluyum’ demedi. Sorumluluk alarak kentteki diğer kurumlarla, STK’larla iş birliği konusunda ön ayak olmadı.” (K5)

“Adıyaman’da takip etmek için bir ayak izi arayacaksak, bu, üniversitenin ayak izi olmalıydı. Kentin kültürel potansiyelini ve zenginliklerini ortaya çıkaracak ya da koruyacak, kente ön ayak olacak, yol gösterecek bir ışık olmalıydı üniversite... En azından Adıyaman’ın sorunlarının konuşulacağı, çözüm önerilerinin getirileceği bir platform oluşturabilirdi.” (K9)

Tartışma ve Sonuç

Bu araştırmadan elde edilen bulgular, Adıyaman Üniversitesi'nin kentin sosyal ve kültürel yaşamına çok yönlü etkilerde bulunduğunu ortaya koymaktadır. İlkın, farklı kültürlerde yetişmiş ve bunun doğal neticesi olarak birbirinden değişik âdetlere, düşüncelere, inanışlara sahip bireylerin üniversite öğrenimi için bir araya gelmesinin kentte kültürel çeşitliliğe yol açtığı görülmektedir. Bu çeşitlilik, kentin kültürel manzarasına yeni renkler katarak onu eskiye nazaran daha canlı hale getirmektedir. Yükseköğrenim amacıyla Adıyaman’a gelen ve beraberinde kendi kültürünü taşıyan her birey -Bilginoğlu vd.’nden (2002) ödünç alınan deyimle- kent mozaiğine yeni bir motif eklemektedir. Üniversite sayesinde kentte oluşan çok kültürlü yapı, farklı kültürel kimliklerin etkileşimine olanak tanımaktadır. Kültürel etkileşimin ise, yenilikçi düşünceyi harekete geçiren ve yaratıcılığı besleyen yönüyle, kentsel gelişimde itici bir kuvvet olacağını tahmin etmek zor değildir.

Adıyaman Üniversitesi, kent halkına farklı kültürleri tanıma şansı sunmaktadır. Dahası, yerli halk bir taraftan farklı kültürleri yakından tanırken, öte taraftan kendi kültürünü başkalarına aktarma imkânına kavuşmaktadır. Bu şekilde gerçekleşen kültür alışverişi, kentin yerel kültürünü zenginleştirmektedir. Kültürel alışveriş, kent sakinlerinin farklı kültürleri ve yaşam tarzlarını bir tehdit olarak değil, bir zenginlik

olarak telakki etmelerini sağlamaktadır. Bu bakımdan, üniversite ile birlikte kentte ortaya çıkan farklı kültürel değerlerin gerilim kaynağı değil, diyaloga dayalı bir kent kültürünün gelişimi için fırsat olduğunu belirtmek gerekir. Kültürel farklılıkları ayrıştırıcı bir öge olarak görmek yerine, farklı değerlere ve hayat biçimlerine saygı ve hoşgörü çerçevesinde yaklaşmanın toplumsal refaha hizmet edeceği muhakkaktır.

Araştırma bulguları, Adıyaman halkının geçmişte kentin geleneksel yapısına aykırı gördükleri davranışlara, fikirlere ve yaşam biçimlerine üniversitenin kuruluşundan itibaren zamanla alışarak bunları kabullendiklerine dikkat çekmektedir. Kentin geleneksel, dışa kapalı, muhafazakâr yapısı binlerce öğrencinin ve akademisyenin taşıdığı farklı kültürlerin etkisiyle değişmeye başlamıştır. İlk başlarda kültürel farklılıklardan dolayı yadırganan ya da tepkiye maruz kalan değişik hayat tarzlarının giderek normal görülmeye başlanması ve bunlara saygı gösterilmesi, kentin düşünce yapısında üniversite ile birlikte yaşanan bir dönüşüm olarak değerlendirilmektedir. Başka deyişle, Adıyaman Üniversitesi farklılıklara karşı anlayış ve hoşgörünün gelişmesinde, kültürel önyargıların azalmasında önemli bir işlevi yerine getirmektedir. Kültürel farklılıklara karşı saygı ve hoşgörünün gelişmesini sağlayan bir diyalog ortamı yaratma potansiyeline sahip olması sebebiyle üniversitenin, hem kentteki barış ve güvenliğin sürdürülmesine hem de demokrasinin temel bir ögesi olan kültürel çoğulculuğa olumlu tesir edeceği söylenebilir.

Literatür tarandığında, üniversitelerin buldukları kentlerde kültürel çeşitliliğe yol açtığı ve hoşgörü ortamına katkı sağladığı (Rykun vd., 2015), kültürel etkileşim için elverişli koşullar yaratmak suretiyle fikirlerin yayılmasını kolaylaştırdığı (Chatterton, 2000) ve yer aldıkları toplumsal çevrede kozmopolit ve demokratik bir atmosfer oluşturduğu (Benson ve Harkavy, 2000) yönünde sonuçlara ulaşan başka çalışmaların da bulunduğu anlaşılmaktadır.

Adıyaman Üniversitesi, kentte sosyal ve kültürel yaşamı canlandıran bir kurum olarak algılanmaktadır. Katılımcıların ekseriyetle, üniversite sayesinde kentin görece modern hale geldiği ve kültür düzeyinin arttığı kanaatine sahip oldukları görülmektedir. Taşcı vd. (2008) tarafından yapılan bir çalışma da benzer sonuçlar ortaya koymaktadır. Söz konusu çalışmaya göre, Eskişehirliilerin çoğunluğu, Anadolu Üniversitesinin kentin sosyal yaşamını zenginleştirdiği ve kültür düzeyini artırdığı ko-

nusunda hemfikirdir. Ayrıca halk, Eskişehir'in modern ve hoşgörülü bir kent olmasında üniversitenin ciddi payı olduğu düşüncesindedir.

Araştırmaya göre, kentin tanınırlığının artmasında Adıyaman Üniversitesi önemli bir fonksiyona sahiptir. Öncelikle, üniversite tarafından yapılan akademik çalışmalar ve sosyo-kültürel etkinlikler Adıyaman'ı ismi daha fazla iştilen bir yer haline getirmektedir. Ayrıca, Türkiye'nin dört bir köşesinden yükseköğrenim amacıyla Adıyaman'a gelen insanlara ve bu insanlar vasıtasıyla tüm ülkeye yerel kültürün ve kente özgü zenginliklerin tanıtılması için bir fırsat doğmaktadır. Literatürde, üniversitelerde yapılan bilimsel ve kültürel faaliyetlerin kentlerin ulusal ve uluslararası boyutta tanınmasına katkı sağladığını savunan başka çalışmalar da (Albeni, 2001; Kniazev, 2004; OECD, 2007; Özbay, 2013) bulunmaktadır. Bu çalışmalara göre, üniversiteler kentin dış dünya ile irtibat kurmasında anahtar bir role sahiptirler.

Araştırma bulguları, Adıyaman Üniversitesi tarafından gerçekleştirilen çeşitli etkinliklerin kentte sosyal ve kültürel hayatın gelişimine destek olduğunu ortaya koymaktadır. Daha önceleri sosyal ve kültürel faaliyetlere neredeyse yabancı olan Adıyaman'da, üniversitenin kurulusundan itibaren tiyatro, konser, festival, sergi, konferans, panel vb. etkinliklerin yıldan yıla çoğaldığı gözlenmektedir. Üniversitenin *aktif kültürel zenginleştirme* işlevini işaret eden bu etkinlikler, kent-üniversite etkileşimini artırmakta ve kentin sosyo-kültürel yaşamına hareketlilik getirmektedir. Adıyaman Üniversitesinin, bu yönüyle, kent için önemli bir kültür sağlayıcısı olduğu söylenebilir. Çünkü üniversite, bir yandan farklı kesimleri kültürel ve sanatsal ürünler ile tanıştırmak kent kültürünün zenginleşmesine katkıda bulunurken, diğer yandan halka açık sempozyumlar, konferanslar, paneller vb. bilgi aktarma kanallarıyla toplumdaki kültür seviyesinin yükselmesine yardımcı olmaktadır. Bunu doğrular şekilde, Chatterton ve Goddard (2000) tarafından yapılan bir çalışmada, üniversitelerin desteğiyle sergilenen tiyatro oyunlarının, konserlerin vs. kentlerin kültürel seviyesini artırdığı sonucuna varılmıştır. Ulusal ve uluslararası literatürdeki başka birçok çalışmada (Chatterton, 2000; Charles, 2001; Yılmaz ve Kaynak, 2011; Özbay, 2013; Sönmez ve Başkaya, 2013; Yayar ve Demir, 2013; Akengin ve Kaykı, 2013), üniversite kurulan

kentlerde kültürel faaliyetlerin kayda değer bir artış gösterdiği ve bunun sosyal hayatta canlanmaya yol açtığı belirtilmektedir.

Araştırmanın vardığı başka bir sonuca göre, Adıyaman Üniversitesi sayesinde, kentte sosyal ve kültürel faaliyetlerin gerçekleştirilebileceği mekânlar çoğalmıştır. Üniversitenin sahip olduğu salonların ve diğer tesislerin bu anlamda önemli bir ihtiyacı karşıladığı anlaşılmaktadır. Nitekim kentteki diğer kamu kuruluşlarının ya da sivil toplum örgütlerinin, düzenledikleri çeşitli etkinliklerde genellikle üniversitenin salonlarından, tesislerinden, hatta teknik imkânlarından yararlandıkları gözlenmektedir. Bu veriler ışığında, Adıyaman Üniversitesinin sosyal ve kültürel faaliyetler için kente maddi bir altyapı sunduğunu ifade etmek mümkündür.

Araştırmada, bazı katılımcıların, üniversite tarafından düzenlenen bilimsel ve kültürel etkinliklerin yetersiz olduğu yahut da kent halkına gereği kadar fayda sağlamadığı kanısında oldukları tespit edilmektedir. Daha da öte, Adıyaman halkının bu etkinliklere istenen düzeyde rağbet göstermediği ortaya çıkmaktadır. Araştırmaya katılan kent sakinlerinin büyük çoğunluğu, üniversitenin düzenlediği herhangi bir etkinliğe katılmadığını ya da kurumun sosyal tesislerinden bir kez olsun yararlanmadığını belirtmektedir. İlâveten, halkın üniversitenin etkinliklerinden haberdar olmadığı vurgulanmaktadır. Bu noktadan hareketle, Adıyaman Üniversitesinin öncelikli olarak, kent halkının ihtiyaç duyduğu veya ilgisini çekecek türde bilimsel, sosyal ve kültürel faaliyetlere ağırlık vermesi gerektiğini söylemeliyiz. Ayrıca, üniversitenin, iletişim kanallarını sürekli açık tutarak yapılan tüm etkinlikleri halka duyurması ve katılımı teşvik etmesi önem arz etmektedir. Çünkü literatürdeki birçok çalışma (Brockliss, 2000; Bilginoğlu vd., 2002; Bruning vd., 2006; Taşçı vd., 2011) göstermiştir ki, üniversitenin sunduğu entelektüel ve kültürel etkinlikler, kent halkı ile üniversite arasında organik bir bağın oluşmasına yardım etmekte ve karşılıklı etkileşime zemin hazırlamaktadır.

Araştırma sonucunda elde edilen önemli bulgulardan biri, Adıyaman Üniversitesinin bazı sosyo-kültürel alanlarda kentin gelişimine yeterli desteği sağlayamadığına veya kendisinden beklenen etkiyi yaratamadığına ilişkindir. Bu alanların başında turizm gelmektedir. Katılımcılar, Adıyaman'ın sahip olduğu turizm potansiyelinin harekete geçirilmesinde üniversiteye önemli görevler düştüğünü, ancak üniversitenin bu so-

rumluluğun gereğini yerine getiremediğini ileri sürmektedir. Onlara göre, Adıyaman Üniversitesi elindeki tüm olanaklara rağmen kent turizminin canlanmasına katkı sağlayacak çalışmalardan uzak kalmaktadır. Araştırmada, ayrıca, kentin doğal ve kültürel mirasının korunmasında ve kente has zenginliklerin gün yüzüne çıkarılmasında üniversitenin gerekli desteği sağlayamadığına dikkat çekilmektedir. Oysa bu konuda yapılan bazı çalışmalarda (Charles, 2001) ve hazırlanan raporlarda (YÖK, 2007), üniversitelerin, buldukları kentlerin doğal ve kültürel mirasının korunmasını misyon edinmeleri gerektiğine vurgu yapılmaktadır. Son olarak, bazı katılımcılara göre, Adıyaman Üniversitesi kentin sosyal ve kültürel gelişimiyle ilgili kendisinden beklenen öncülük rolünü de hakkıyla oynayamamaktadır. Üniversitenin kente liderlik edemediğini belirten bu katılımcılar, kurumun diğer paydaşlarla iş birliği içinde bir örgütlenmeye ön ayak olamadığı ve bu suretle sosyal sermayeyi hareketlendirmede başarısız olduğu görüşündedir.

Araştırmada, üniversitenin ya da öğrencilerin kentin sosyal ve kültürel yaşamını olumsuz etkileyen yönlerinin olup olmadığı da belirlenmeye çalışılmıştır. Uygulanan anketlerden elde edilen sonuçlar, katılımcıların bu konuda net bir tutum ortaya koymadıklarını göstermektedir. Nitelikli anketler içerisindeki tutum ölçeğinde yer alan bu kapsamdaki olumsuz önermelere katılma düzeyleri ortalaması “kararsızım” şeklinde gerçekleşmiştir. Buna dayanarak, katılımcıların, öğrencilerin yaşam tarzlarıyla kentin kültürel değerlerini zedelediğine, giyimleriyle, davranışlarıyla yerli gençlere kötü örnek oluşturduğuna veya kültürel yozlaşmaya yol açtığına dair belirgin bir algılarının olmadığı söylenebilir. Katılımcılar, aynı zamanda, öğrencilerle komşu olmakla ilgili de olumsuz bir tutuma sahip değildir.

Araştırmanın görüşme sürecinde ise, bazı katılımcılar, Adıyaman Üniversitesinin kentin geleneksel kültür yapısına az da olsa bazı olumsuz etkilerde bulunduğunu dile getirmişlerdir. Bu katılımcılar, öğrencilerin, zaman zaman, kentin kültürel değerleriyle bağdaşmayan bir takım davranışlar sergileyerek Adıyamanlı gençlere kötü örnek olduğunu ve aile baskısından kurtulan kimi öğrencilerin serbest yaşam tarzlarıyla kentte kültürel dejenerasyon riski yarattıklarını öne sürmektedir. Bunların yanı sıra ifade edilen olumsuzluklardan biri, üniversite ile birlikte

kentte bazı suç türlerinin arttığıdır. Yine de, katılımcıların, bahsettikleri bu olumsuz durumların genelleştirilemeyecek kadar sınırlı olduğunu ve halk ile öğrenci arasında istisnalar dışında bir çatışmanın bulunmadığını üzerine basarak vurguladıkları dikkat çekmektedir.

Sosyal açıdan kapalı ve geleneksel kültürel yapının ağır bastığı kentlerde, üniversite öğrencilerinin yaşam biçimleri toplumsal dokuyu tehdit eden bir risk olarak algılanabilmektedir. Bu sebeple, farklı kültürlerden gelen insanların bulunduğu kent ortamında yabancılaşma, hoşgörüsüzlük ve dışlanma gibi sorunlar yaşanabilmektedir. Buna rağmen, üniversiteler, özellikle geri kalmış kentlerde, gelişmeye engel olan geleneksel kültürel yapıların ortadan kalkmasında ve çağdaş yapıların etkinliğinin artmasında önemli bir işleve sahiptir. Üniversiteyle birlikte, farklı kültürlerden gelen genç ve dinamik bir kitle, kent halkının kültürel anlamda zenginleşmesini sağlamakta ve kente ait bir takım geleneksel davranış kalıplarını değiştirmektedir. Böylece, kentlerin kültürel yelpazesi farklılıklara karşı hoşgörü, saygı ve anlayış yönünde genişlemektedir. Ancak üniversitelerin bu işlevlerini tam olarak yerine getirebilmesi, bir ölçüde, kent halkının öğrencilerin kültürel değerlerine, yaşam tarzlarına saygı göstermesine ve sosyal izolasyona meydan vermeden onların toplumla bütünleşmelerine destek olmasına bağlıdır.

EXTENDED ABSTRACT

**Social and Cultural Functions of Universities
Intended for the Cities in Which They Were Born:
The Case of Adıyaman**

*

Mahmut Gürsoy

Adıyaman University

Along with social changes, university has become a multifunctional urban institution in accordance with the public service mission charged to it besides its traditional functions. It is expected that universities, which are seen as development tools in many countries today and thus spread in undeveloped/depressed regions, will make various contributions to the development of the cities where they are founded. The new form of the universities, that are shaped by the pressures of keeping up with the economic, political, social and cultural changes that the societies face is *multiversity*. The concept of multiversity attracts attention to the fact that the institution has transformed into a multifunctional form dependent to the evolution of society. Universities are no longer institutions which were indifferent to their social environment and buried into their ivory towers. The new university is sensitive to the needs of the community and carries its services beyond campus boundaries. With this structural differentiation, the universities have become the actors involved in social and cultural development of their regions.

The universities in Turkey are also seen as institutions that will contribute to reduce inequalities between regions by improving social, economic and cultural structure of the cities into which they were born. Within this framework, universities, considered as urban development dynamic, have become one of the important pillars of the state's regional development policies. Thus, as a result of the government policy spreading the universities to the country, especially to the underdeveloped regions of the country, as of 2010, there is no city without a university.

The aim of this research is to determine the changes/improvements that the universities -spreaded all over the country with the slogan of "an university in every city"- have created in the social and cultural structure of the cities where they were established as means of development for removing interregional inequalities and to define the attitudes and the opinions of urban residents in the case of Adıyaman city and Adıyaman University. The research also aims to analyze how social and cultural activities of the university functions for the improvement of urban culture and to determine the effects of the young and dynamic masses from different cultures on cultural enrichment and the traditional cultural structure. Because their social, economic and cultural impacts, their public services and their contribution to urban development will rationalize the dissemination of universities across the country. However, as mentioned in "Turkey's Higher Education Strategy" information necessary to evaluate the social and cultural impacts of universities intended for urban development is not enough. For this reason, the necessity of collecting systematic information starting from the "case studies" is obvious.

In this research, in order to examine the subject multidimensional and comprehensive and understand it in a holistic and rich framework, mixed method was chosen in which quantitative and qualitative methods were used together by supporting one another. Data were collected by means of multiple data collection tools: Survey, in depth interview and document review techniques.

The findings of the research reveal that Adıyaman University has important functions in the social and cultural development of the city. First of all, it is seen that for getting higher education coming together of individuals -who have grown up in different cultures and who have different traditions, thoughts and beliefs- lead to cultural diversity in the city. The multicultural structure that is constituted in the city by university allows the interaction of different cultural identities. Adıyaman University offers the city people the chance to recognize different cultures. Moreover, on the one hand, while the indigenous people are acquainted with different cultures and on the other hand they catch the opportunity to transfer their culture to others. The cultural exchange in this way enriches the local culture of the city. Cultural exchange enables the inhabi-

tants to consider different cultures and lifestyles as a wealth, not as a threat.

The findings of the research point out that since the foundation of the university the people of Adıyaman were getting used to behaviours, ideas and lifestyles that were considered as heterodox in the past. In other words, Adıyaman University fulfills an important role in the development of understanding and tolerance towards differences and the reduction of cultural prejudices.

Adıyaman University is perceived as an institution that stimulates social and cultural life in the city. It is seen that the participants have the opinion that the city has become relatively modern and the cultural level has increased thanks to the university. Also academic studies and socio-cultural activities conducted by the university increase the recognition of Adıyaman. Because an important chance appears to introduce the local culture and city-specific richness to the whole country through people who came to Adıyaman for higher education from all over Turkey.

Research findings reveal that various activities carried out by Adıyaman University support the development of social and cultural life in the city. These activities, which indicate the university's "active cultural enrichment" function, increase town-gown interaction and bring mobility to the socio-cultural life of the city. With its this aspect it can be said that Adıyaman University is a culture provider for the city. Additionally, it is observed that other public institutions or non-governmental organizations in the city usually benefit from the halls, facilities and even technical facilities of the university in the various activities they organize. In the light of this data, it is possible to state that Adıyaman University provides a material infrastructure for social and cultural activities.

One of the important findings of the study was that Adıyaman University could not provide sufficient support for the development of the city in some socio-cultural areas or could not create the expected effect. For instance, participants argue that the university has important duties in mobilizing the tourism potential of Adıyaman, but the university has not fulfilled the requirements of this responsibility. In addition, it is pointed out that the university has not provided the necessary support for the preservation of the city's natural and cultural heritage and it is unsuf-

ficient to uncover richness of the city. According to the research, Adıyaman University cannot play the pioneering role of the city on its social and cultural development. Participants are of the view that the university cannot lead to an organization in cooperation with other stakeholders and thus fails to mobilize social capital.

It appears that the university has some negative functions besides its positive functions on social and cultural development of Adıyaman. Some participants stated that Adıyaman University has some negative effects on the traditional cultural structure of the city. They suggest that students occasionally show a bad example to the young people of Adıyaman by exhibiting a number of behaviors that are incompatible with the cultural values of the city, and that some students who have survived family pressure create a risk of cultural degeneration in the city with their free lifestyle. Besides, one of the negativities expressed is that some types of crime have increased in the city with the university. Nevertheless, it is noteworthy that the participants emphasized that these negative situations are too limited to be generalized and that there is no conflict between the public and the student without any exceptions.

In cities where socially closed and traditional cultural structures dominate, life styles of university students can be perceived as a risk that threatens social fabric. For this reason, there may be problems such as alienation, intolerance and exclusion in the city environment where people from different cultures meet. However, universities have important functions in the elimination of traditional cultural structures that prevent development, especially in the underdeveloped cities and increase the efficiency of contemporary structures. With the establishment of the university, a young and dynamic mass coming from different cultures provides cultural enrichment of urban people and changes some traditional behavior patterns of the city. Thus, the cultural spectrum of cities is expanding towards tolerance, respect and understanding. However, the ability of universities to fully fulfill these functions depends on the city people's respect for students' cultural values, lifestyles and support their integration with the community without giving rise to social isolation.

Kaynakça/References

- Adıyaman Üniversitesi [ADYÜ]. (2015). *Adıyaman Üniversitesi 2015-2019 stratejik planı*. Adıyaman: Adıyaman Üniversitesi Strateji Geliştirme Daire Başkanlığı.
- Adıyaman Üniversitesi [ADYÜ]. (2017). *Adıyaman Üniversitesi 2016 yılı faaliyet raporu*. Adıyaman: Adıyaman Üniversitesi Strateji Geliştirme Daire Başkanlığı.
- Akengin, H. ve Kaykı, A. (2013). Şehirleşme-üniversite ilişkisine bir örnek: Gazimağusa. *Marmara Coğrafya Dergisi*, 28, 501-525.
- Aktay, Y. (2003). Üniversiteden multiversiteye taşra-merkez diyalektiği. *Toplum ve Bilim Dergisi*, 97, 93-122.
- Albeni, M. (2001). Yükseköğretim kurumlarının gelişmekte olan bölgeler üzerindeki etkisi. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 5, 137-158.
- Arbo, P. ve Benneworth, P. (2007). *Understanding the regional contribution of higher education institutions: A literature review* (OECD Education Working Papers No.9.). Paris: OECD Publishing.
- Bagchi-Sen, S. ve Lawton Smith, H. (2012). The role of university as an agent of regional economic development. *Geography Compass*, 6 (7), 439-453.
- Bender, T. (1998). Scholarship, local life and the necessity of worldliness. In H. van der Wusten (Ed.). *The Urban University and its Identity: Roots, Location, Roles* (pp. 17-28). Dordrecht: Kluwer Academic Publishers.
- Benson, L. ve Harkavy, I. (2000). Higher education's third Revolution: The emergence of democratic cosmopolitan civic university. *Cityscape*, 5 (1), 47-57.
- Bilginöglü, M. A., Atik, H., Türker, O., Pamuk, Y. ve Düzgün, R. (2002). *Erciyes Üniversitesinin Kayseri ilinin ekonomik, sosyal ve kültürel yapısına etkileri*. Kayseri: Erciyes Üniversitesi Yayınları.
- Binici, F. Ö. ve Koyuncu, B. (2015). Üniversite öğrencilerinin 2012-2013 harcamalarının Bitlis ili ekonomisine katkısının incelenmesi. *Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 4 (1), 113-126.
- Brockliss, K. (2000). Gown and town: The university and the city in Europe, 1200-2000. *Minerva*, 38 (2), 147-170.

- Bruning, S. D., McGrew, S. ve Cooper, M. (2006). Town-gown relationship: Exploring university-community engagement from the perspective of community members. *Public Relations Review*, 32 (2), 125-130.
- Charles, D. (2001). *Universities and regional development*. Final Report of the project funded by European Community under the Targeted Socio-Economic Research. Retrieved May 25, 2017, from <http://cordis.europa.eu/documents/documentlibrary/78645501EN6.pdf>
- Charles, D. (2003). Universities and territorial development: Reshaping the regional role of UK. Universities. *Local Economy*, 18 (1), 7-20.
- Chatterton, P. (2000). The cultural role of universities in the community: Revisiting the university–community debate. *Environment and Planning*, 32, 165-181.
- Chatterton, P. ve Goddard, J. (2000). The response of higher education institutions to regional needs. *European Journal of Education*, 35 (4), 475-496.
- Creswell, J. W. (2014). *Research design: Qualitative, quantitative and mixed methods approaches*. Thousand Oaks, California: Sage.
- Devlet Planlama Teşkilatı [DPT]. (1984). *Beşinci beş yıllık kalkınma planı (1985-1989)*. Ankara: DPT Yayınları.
- Durman, M. (1998). *Sosyo-ekonomik yapının değişiminde üniversitenin rolü (Dumlupınar Üniversitesi örneği)*. Yayımlanmamış doktora tezi, Dumlupınar Üniversitesi, Kütahya.
- Erjem, Y. (2015, Nisan). *Sosyal, kültürel ve ekonomik işlevler bağlamında üniversite kent ilişkisi: Mersin ve Mersin Üniversitesi örneği*. I. Uluslararası Kent Araştırmaları Kongresinde sunulan bildiri, Anadolu Üniversitesi, Eskişehir.
- European Commission. (2011). *Connecting universities to regional growth: A practical guide*. Retrieved March 12, 2017, from <http://s3platform.jrc.ec.europa.eu/-/connecting-universities-to-regional-growth-a-practical-guide?inheritRedirect=true>
- Goldstein, H. A. ve Drucker, J. (2006). The economic development impacts of universities on regions: Do size and distance matter? *Economic Development Quarterly*, 20, 22-43.

- Gültekin, N., Çelik, A. ve Nas, Z. (2008). Üniversitelerin kuruldukları kente katkıları. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 7 (24), 264-269.
- Gürkaynak, M. R. ve Kasımoğlu, M. (2004). Türkiye’de üniversite-komşu çevre etkileşimi: İşbirliği için bir ön çalışma. *Amme İdaresi Dergisi*, 37 (3), 147-162.
- Hedin, S. (Ed.). (2009). *Higher education institutions as drivers of regional development in the Nordic countries* (Nordregio Working Paper 2009:3). Stocholm: Nordregio.
- Heper, M. (1973). Üniversitenin işlevleri ve toplumsal değişim. *Amme İdaresi Dergisi*, 6 (1), 43-56.
- Huggins, R. ve Cooke, P. (1997). The economic impact of Cardiff University: Innovation, learning and job generation. *GeoJournal*, 41 (4), 325-337.
- Johnson, R. B. ve Onwuegbuzie, A. j. (2004). Mixed methods research: A research paradigm whose time has come. *Educational Researcher*, 33 (7), 14-26.
- Karataş, M. (2002). *Üniversitelerin sosyo-ekonomik gelişmedeki rolü ve önemi (Muğla Üniversitesi örneği)*. Yayınlanmamış doktora tezi, Muğla Üniversitesi, Muğla.
- Kavili Arap, S. (2014). Üniversite kent etkileşiminden beklentiler. *Toplum ve Demokrasi*, 17 (18), 105-119.
- Kniazev, E. (2004). University strategy in regional development. In M. Shattock, E. Kniazev, N. Pelikhov, A. Sandgren and N. Toivonen (Ed.). *New Trends in Higher Education: Entrepreneurialism and the Transformation of Russian Universities* (pp. 151-159). Paris: International Institute for Educational Planning, UNESCO.
- Oktay, D. (2007). Üniversite-kent ilişkisi. *Yapı Dergisi*, 302, 42-47.
- Organisation for Economic Co-operation and Development [OECD]. (1982). *The university and the community: The problems of changing relationships*. Paris: OECD Publishing.
- Organisation for Economic Co-operation and Development [OECD]. (2007). *Higher education and regions: Globally competitive, locally engaged*. Paris: OECD Publishing.

- Özbay, Ö. (2013). Üniversite ve sosyal çevresi: Niğde Üniversitesi ve Niğde. *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 4 (1), 1-63.
- Özdemir, E. (2010). Kentin tanımlanmasında sosyolojik yaklaşımlar: Toplumsal süreç ve/veya mekânın çözümlenmesi. *İdeal Kent: Kent Araştırmaları Dergisi*, 1, 44-77.
- Parellada, F. S. ve Bertran, J. C. (1999). The responses of higher education to global challenge: Innovative and human resources development. *Higher Education in Europe*, 24 (1), 67-79.
- Rothaermel, F. T., Agung, S. D. ve Jiang, L. (2007). University entrepreneurship: A taxonomy of the literature. *Industrial and Corporate Change*, 16 (4), 691-791.
- Rykun, A. Y., Yuzhaninov, K. M. ve Vychuzhanina, E. V. (2015). Universities and local communities: Problems and perspectives of interaction. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 200, 359-365.
- Sağır, A. ve Dikici, E. (2011). Yeni göçmenlik mekânları olarak yeni kurulan üniversiteler: Ordu Üniversitesi örneğinde öğrencilerin bütünlüşme sorunları. *Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 2 (3), 217-251.
- Sağır, A. ve İnci, Ü. H. (2013). Karabük'te üniversite algısı. Karabük Üniversitesi örneği. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 2 (2), 49-81.
- Scott, J. C. (2006). The mission of university: Medieval to postmodern transformations. *The Journal of Higher Education*, 77 (1), 1-39.
- Shils, E. (1988). The university, the city and the world: Chicago and the University of Chicago. In T. Bender (Ed.). *The University and the City: From Medieval Origins to the Present* (pp. 210-230). New York: Oxford University Press, Inc.
- Sönmez, M. E. ve Başkaya, Z. (2013). Üniversitelerin şehirlerin ekonomisi ve şehir içi arazi kullanımı üzerindeki etkileri: Kilis 7 Aralık Üniversitesi örneği. III. Uluslararası Coğrafya Sempozyumu (10-13 Haziran 2013, Antalya) Bildiriler Kitabı içinde (ss. 541-552). İstanbul: İnkılap Kitabevi.
- Tashakkori, A. ve Creswell, J. W. (2007). The new era of mixed methods. *Journal of Mixed Methods*, 1 (1), 2-8.

- Taşcı, D., Gökalp, E., Genç Kumtepe, E., Kumtepe, A. T. ve Toprak, E. (2011). Kentin üniversite algısı: Anadolu Üniversitesi ve Eskişehir örneği. *Amme İdaresi Dergisi*, 44 (2), 131-146.
- Taşcı, D., Gökalp, E., Genç Kumtepe, E., Kumtepe, A. T., Toprak, E., Tosunoğlu, T. T. ve Sürmeli, A. (2008). *Anadolu Üniversitesinin Eskişehir'e etkileri ve şehrin üniversiteyi algılayışı*. F. Sürmeli (Ed.). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Toprak, B., Bozan, İ., Morgül, T. ve Şener, N. (2009). *Türkiye'de farklı olmak: Din ve muhafazakârlık ekseninde ötekileştirilenler*. İstanbul: Metis Yayıncılık.
- Turgut, M. F. ve Baykal, Y. (1992). *Ölçme teknikleri*. Ankara: ÖSYM Yayınları.
- Vural Yılmaz, D. ve Yılmaz, C. (2013). Kent-cübbe ilişkisi: Üniversiteler ve Anadolu kentlerinin öğrencileşmesi. C. Ergun, M. Güneş ve A. Dericioğulları Ergun (Ed.). *Kent Üzerine Özgür Yazılar* içinde (ss. 204-215). İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- Wilson, B. (2011). Social inclusion: Universities and regional development. *Journal of Adult and Continuing Education*, 17 (1), 98-114.
- Yayar, R. ve Demir, D. (2013). Gaziosmanpaşa Üniversitesinin Tokat ili ekonomisine etkisi. *Akademik Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi*, 5 (8), 106-122.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2013). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yılmaz, C. (2011). Anadolu kentlerinin öğrencileşmesi: Başka bir kentleşme deneyimi. *Sosyoloji Dergisi*, 25, 1-17.
- Yılmaz, M. K. ve Kaynak, S. (2011). Sosyo-ekonomik dönüşüm sürecinde üniversitelerin rolü ve yöre halkının üniversiteden beklentileri ile ilgili bir uygulama. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 13 (4), 55-73.
- Yükseköğretim Kurulu [YÖK]. (2007). *Türkiye'nin yükseköğretim stratejisi*. Ankara: YÖK Yayınları.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Gürsoy, M. (2018). Üniversitelerin içinde doğdukları kentlere yönelik sosyal ve kültürel işlevleri: Adıyaman örneği. *OPUS-Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 9(16), 1369-1414. DOI: 10.26466/opus.472674

Küreselleşme ve Kimlik Politikaları: Liberal Demokrasinin¹ Alternatifleri

DOI: 10.26466/opus.471134

*

Bilge Durutürk*

* Arş. Gör. Dr., Adana Bilim ve Teknoloji Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, Adana/Türkiye
E-Posta: bduruturk@adanabtu.edu.tr ORCID: [0000-0002-4240-6004](https://orcid.org/0000-0002-4240-6004)

Öz

Bu çalışmanın temel argümanı, küreselleşmenin ulus-devletin egemenlik alanı ve farklılıklar temelinde demokrasi üzerindeki etkilerinin bir analizinin ortaya konmasıdır. Demokrasi kavramı, küreselleşmenin temel unsurları çerçevesinde ele alındığında muğlak bir kavram haline dönüşmüştür. Yeni dünya düzeninde demokrasi nedir, neleri temsil eder ya da etmelidir sorularının sorulması önemlidir. Küreselleşmenin beraberinde getirmiş olduğu farklılık, çoğulluk gibi kimlik politikaları temelinde ele alınan parametreler küreselleşmenin de etkisi ile sınırları belirsizleşen ve birbirleri ile iletişimleri grift hale dönüşen ulus devletinin de sorgulanmasını gerekli kılmaktadır. Bu paralelde ulus-devlet ve liberal demokrasi arasındaki ilişki, kendi içerisinde bir örgütlenme sürecine girmiştir. Çoğunluğun zorbalığı olarak ele alınabilecek olan ve farklılıkların gözardı edilmesinin sonuçlanan liberal demokrasi 90'lar ile bearer konjonktürel değişikliklerle beraber değerlendirildiğinde dönüşüme ihtiyaç duyan bir hal almıştır. Bu sebeple çalışma içerisinde liberal olan demokrasinin ne gibi alternatifleri vardır sorusuna Chantal Mouffe'un karşılaştırmalı olarak ele aldığı alternatif demokrasi modelleri ve içerikleri değerlendirilerek bir analiz yapılacaktır. Radikal, kozmopolit ve müzakereci demokrasilerin, var olan liberal demokrasi örneğine ne gibi eleştirileri vardır ve nasıl modeller ortaya koymaktadırlar sorusuna cevap verilerek bir analiz yapılacaktır. Bu analizin neticesinde ise yakın dönem siyasi olayları ile beraber liberal demokrasilerin nasıl bir dönüşüm yaşadıkları, bu süreçte ortaya çıkan ulus güvenliği temelindeki liberal olan demokrasilerin geçirdiği dönüşüm ve illebral demokrasilerin ortaya çıkışı da değerlendirmeye dahil edilerek günümüze dair süreç de kısaca değinilecektir.

Anahtar Kelimeler: Küreselleşme, Kimlik Politikaları, Alternatif Demokrasiler, Ulus-devlet.

¹ Bugün demokrasi olarak ele aldığımız ve tanımlama yoluna gittiğimiz kavram "liberal" demokrasidir. Bu sebeple ilk olarak ele alınacak ve açıklanacak olan demokrasi kavramının liberal demokrasi olduğunun altı çizilmelidir.

Globalization and Identity Politics: The Alternatives of Liberal Democracy

*

Abstract

In this study, it is aimed to analyze the effects of globalization on democracy through the identity politics and the sphere of sovereign nation-state. Democracy has become an ambiguous concept within the terms of globalization. In new world order it is crucial to ask what the democracy is, what represents or should represent. The parameters that are taken on the basis of identity politics such as the difference brought by globalization and plurality necessitate the questioning of the nation-state whose boundaries are obscured by the effect of globalization. The relationship between nation-state and liberal democracy has been executed. The liberal democracy that could be considered as the tyranny of the majority and which ignored the differences, has become a transformational process when the bearer is evaluated together with the conjunctural changes. For this reason, there will be an analysis of the alternative democracy models, which is considered comparatively by Chantal Mouffe. There are some criticisms of the cosmopolitan, radical and deliberative democracies. As a result of this analysis, the transformation of liberal democracies along with the recent political events, the transformation of democracies and the emergence of illiberal democracies, which are liberal in the process of nation security, will be included in the evaluation and will be briefly mentioned.

Keywords: *Globalization, Identity Politics, Alternative Democracies, Nation- State*

Giriş

Ulus-devletin homojen toplum algısı ve liberal demokrasinin çoğunluğun temsiline yaptığı vurgu, yeni dünya düzeni içerisinde küreselleşme ile yakından ilgilidir. Siyasal olarak uluslararası ve uluslararası ölçekte ortaya çıkan yapılar, devletlerin egemenlik alanlarına müdahale durumlarını beraberinde getirerek sınırların bulanıklaşmasına neden olmuştur. Bunun yanında ulus devletlerin egemenlik alanlarının sorgulanması da farklı grupların talep, görünürlüklerini artırmış ve kimlik politikalarını güçlendirmiştir. Bu paralelde demokrasi, temel unsuru olan ulus devletin sorgulanması ile karşı karşıya kalmıştır. Buradan hareketle bugün içinde bulunduğumuz küreselleşen dünya düzeninin yeni parametreleri olarak radikal, kozmopolit, müzakereci demokrasi gibi liberal demokrasiye alternatif olarak ortaya konan ve ulus-devlet düşüncesinin yumuşatılması/dönüştürülmesi halini içeren demokrasi çeşitleri, "liberal demokrasinin krizi" diye adlandırabileceğimiz muğlak süreci ortaya koyarken önem taşımaktadırlar. Dolayısıyla bu çalışmada ortaya çıkan alternatif demokrasi algılarının ulus-devlet, farklılık ve kimlik politikaları paralelinde nasıl bir şekil aldığı değerlendirilecektir.

İlk kısım içerisinde küreselleşme ile liberal demokrasinin ne gibi bir dönüşüm içerisinde olduğu ele alınacaktır. Bu paralelde ulus-devlet ile liberal demokrasinin ilişkisi ortaya konarak bu ilişkinin nasıl bir dönüşüm ve evrimleşme sürecinde olduğunu ele alan ikinci kısım ile devam edilecektir. Çoğunluğun temsili temelinde ele alınacak olan liberal demokrasi değişen ve dönüşen yeni dünya düzeni ile hangi noktalarda ne gibi krizler yaşamaktadır ve bu krizlere yine demokrasinin içerisinde çıkacak olan ne gibi görüş ve yaklaşımlar yön verecektir Mouffe'un demokrasi alternatiflerine yönelik yapmış olduğu değerlendirmeler üzerinden üçüncü kısım içerisinde değerlendirilecektir. Aynı zamanda üçüncü kısım içerisinde bugün siyaset bilimi ve uluslararası ilişkiler disiplinleri içerisinde oldukça önemli bir tartışma konusu olan kimlik politikaları ele alınacaktır.

Küreselleşme ve Ulus-devlet İlişkisi

Küreselleşme, siyasi, kültürel ve ekonomik olmak üzere 3 temel başlık altında ele alınmaktadır (Held, 2000; Laclau ve Mouffe, 2014, s.187; Dworkin, 2006).

Küreselleşmenin yeni dünya düzeni içerisinde öncelikle ekonomik temeldeki yayılımı çok uluslu şirketler paralelinde ele alınmaktadır. Bu şirketlerin sermaye yayılımı ile paralel ilerleyen düzenlemeleri öncelikle sözleşmeyi yaptıkları kuruluşların varlıklarını sağlamlaştırılmalarına daha sonra ise ulus-devletlerin egemenlik alanına müdahale edecek bir yayılım halini kapsamaktadır. Bu doğrultuda ekonomik dengelerin yeni dünya düzeni içerisinde oldukça söz sahibi olması, ulus-devletin varlığını ve bağımsız karar mekanizması olma özelliğini zayıflatmaktadır (Held, 2000; Hardt ve Negri, 2011, s. 250; Laclau ve Mouffe, 2014, s. 8). Çünkü ekonomik anlamda çokuluslu şirket ve dengelere bağlı hale gelmeye başlayan ülke, bu şirket ve çıkar gruplarının planları çerçevesinde hareket etme eğilimi gösterebilmekte ve bu durum, ulus-devlet çatısı altındaki hareket alanına karşı bir müdahale niteliği taşıyabilmektedir.²

Küreselleşmenin bir diğer dayanağı ise siyasal unsurdur. Hardt ve Negri'nin tarihsel süreç üzerinden ele aldığı gibi; Aydınlanma ile evrensel akıl temelindeki modernizm ulus-devletin temellerinin atıldığı düşünce sistemini ortaya koymaktadır (Keyman, 2000; Köker, 1992; Zakaria, 1999).

Avrupa modernliğinin en azından Westphalia Barışı'ndan beri bıkmış usanmadan ileri sürdüğü uluslararası düzen nosyonunun artık krize girdiği genel kabul görmektedir. Aslında düzen, her zaman krizdeydi ve bu kriz sürekli olarak İmparatorluk yönündeki itici motorlardan birisi olmaktaydı. Belki bu uluslararası düzen nosyonu ve onun bunalımı, bazı düşünürlerin iddia ettiği gibi Napoleon Savaşlarına kadar geri götürülebilir; belki

² Bu müdahale "dış etkenlerin müdahalesi" ya da komplo teorileri olarak anlaşılmalıdır. Sermayenin akışı paralelinde ülke içerisindeki demokratik olmayan durumların karşısında da harekete geçebilmeyi sağlayan bir faktör olarak düşünülebilir. Durumun temelde dikkat edilmesi gereken yanı ulus-devletin hakimiyet alanının seyriltilmesine yönelik hamleleri barındırıyor olmasıdır.

de başlangıç noktası Viyana Kongresi ve Kutsal İttifak'ın kurulması olarak tespit edilmelidir. Her halü karda, Birinci Dünya Savaşı ve Cemiyet-i Akvam Döneminde, bir uluslararası düzen ve bunun krizi nosyonlarının yerleştiğinden kuşku duyulamalıdır.(Hardt ve Negri, 2012, s.26)

Bu paralelde öncelikle I. Dünya Savaşı ve Cemiyet-i Akvam'ın kurulması ile beraber devletler arasındaki ilişkiler uluslararası bir düzen düşüncesi temelinde şekillenme yoluna doğru evrilmiştir. Bu süreç II. Dünya Savaşı ile beraber Birleşmiş Milletlerin kurulması sürecini beraberinde getirmiştir. Dönüşen dünya içerisinde ulus-devletin varlığının sadece kendi yeknesak varlığı ile mümkün olamayacağı kabulünden yola çıkarak ortaya konan bu uluslararası yapılanmalar küreselleşmenin siyasal çerçevede kendisini göstermeye başladığı dönüşümün ilk belirtileri olarak kabul edilmektedir.³ Devamında gelen Avrupa Birliği, NATO gibi yine uluslararası kuruluşlar, ulus-devletlerin egemenlik alanı ile ilişkilendirilerek bu alana müdahil olmuşlardır (Held, 2000; Dworkin, 2006; Zakaria, 1999). Siyasal boyutta yaşanan bu ulusüstü dönüşümler, ulus-devletlerin karar alma süreçlerinde kendini göstermektedir. Küreselleşmenin siyasal boyuttaki kapsamı, ulus devletlerin ceza mahkemeleri kararları, ambargo ya da ekonomik temelli yaptırımlar ile “milli irade” nin hareketlerini de etkilemektedir. Dolayısıyla ulus-devlet kendi ülke sınırları içerisinde dahi olsa karar veren tek merkez olma özelliğini yitirmektedir.

Küreselleşmenin toplumların dönüşümleri konusunda en etkili olduğu dayanaklarından bir diğeri olan kültürel unsur ile devam etmek gerekirse kimlik politikalarının destek gördüğü en önemli alanın bu alan olduğu söylenebilir. Küreselleşme sermayenin akışı kadar teknolojik gelişmeler paralelinde bilginin akışının da temel tetikleyicisi olmuştur (Held, 2000; Laclau ve Mouffe, 2014, s.162). Gelişen enformasyon teknolojisi ile beraber bilginin yayılımındaki hızlı artış, farklı bölgelerde oluşan farklı siyasal, kültürel hareketlenme ya da haberlerin dünyanın diğer ucundan takip edilebilmesine olanak sağlamıştır. Aynı zamanda

³ Aydınlanma, I. Dünya Savaşı, II. Dünya Savaşı ve Birleşmiş Milletler gibi temel noktalar üzerinden var olan dünya düzenine yönelik detaylı bilgi için bkz. Hardt ve Negri (2012) “İmparatorluk”.

Giddens'in üzerinde durmuş olduğu gibi zaman-mekan sıkışması olarak tanımlanan ve insanların buldukları yer ile etkilendikleri durum, yer ya da zaman diliminin farklılık gösterebilmesi neticesinde artık grupların ya da bireylerin sahip olduğu güç, bilgi gücüne dönüşmüştür (Giddens, aktaran Held ve McGrew, 2000; Laclau ve Mouffe, 2014, s.169). Bu bilgi gücünün getirmiş olduğu farkındalık hali, toplumun dinamiklerini harekete geçiren oluşum ya da dünyanın bir ucundaki başkaldırının bilinmesi, haberinin alınması ve farkında olunması ile etkilerinin diğer mekanlarda da görülmesi anlamına gelmektedir.

Küreselleşmenin en somut ve derin etkisi, toplum üzerinde bireylerden başlayarak onların farkındalıklarını ya da algılarını dönüştürmeye yönelik bir bilgi akışının ulus-devletin şekillendirdiği ve kontrol ettiği birey boyutunu aşmasına ön ayak olmasıdır. Hardt ve Negri'ye göre "çokluk" halinin de başlangıç noktası, bu bilginin sağlamış olduğu güç ile ortaya konan bilinç ve farkındalıktır (Hardtve Negri, 2011). Toplumdaki farklı grupların kimlik politikaları ekseninde ortaya koydukları talepler, küreselleşmenin yaratmış olduğu bilgi ve teknoloji ağının bir sonucu olarak domino etkisi yaratan bir yapı göstermektedir.⁴ Bunun anlamı, küreselleşmenin sağlamış olduğu bilgi akışı ile artık liberal demokrasi belirli bir kesim ya da grubun haklarına yönelik hareket etme halini korumakta zorlanmaktadır. Çünkü farklı gruplar (etnik, dini, mezhepsel ya da cinsel tercihleri bakımından farklılık gösteren gruplar) konumlarını ve hak taleplerini dünyanın bambaşka bir yerinde benzer talep ya da farklılıklarından dolayı azınlık olan grupların hak taleplerini bilerek ve takip ederek hareket edebilmektedirler. Bu durum kendi içerisinde bir farkındalık, bilinç ve katılım durumu yaratmaktadır (Hardt ve Negri, 2001; Lipson, 1999). İnsanların farkındalıklarının artması beraberinde siyasal olarak katılım taleplerinin ve haklarının korunmasına yönelik taleplerinin daha belirgin hale gelmesini ifade etmektedir (Benhabib, 1999). Dolayısıyla artık farklılıklarının ulus-devlet içerisinde bir yer kazanmasını ve ses getirmesini isteyen gruplar, bunu duyurmayı ulus-devlet içerisinde bir konum edinerek değil; farklı yollar izleyerek gerçekleştirebilmektedirler.

⁴ Bu durumun en somut ve yakın zamanlı örneği "Occupy Wall street" hareketi ile kapitalizm ve neo-liberal politikalara yönelik direniş hareketlerinin dünyanın pek çok yerinde eş zamanlı yansıma ve cevap bulmasıdır.

Bu durumun beraberinde kimlik krizlerini de getireceğini belirten Benhabib, artık kimliklerin sadece tek boyutlu değil; çok boyutlu olarak değerlendirilmeye başladığını dile getirmektedir:

Diyelim ki Quebec Eyaleti için Afrika kökenli, Fransızca konuşan bir kadınlar grubu ile karşı karşıyasınız: Grup kimliklerinin hangi yönü siyasal süreçte temsil edilmesi gereken yöndür? Bu kimlikler ister bireysel, ister toplu kimlikler sözü konusu olsun çoğul, karmaşık, heterojen bağlılıklarla parçalandığı “mevcudiyet politikası” bir kimlik özcülüğü biçimini deyim yerindeyse artık geçerliliğini yitirmiş bir grup varlıkları metafiziğini pekiştirme riskine düşmez mi? (Benhabib, 1999, s.22)

Küreselleşme ile beraber eski ve yeni tanımlar, ön kabuller, düşünce akımları, varsayımlar ve değerler farklı biçimlerde birbirine karışır, iç içe geçer ve çarpışır. Benhabib’in ele aldığı ve çalışmanın temel sorunsalını oluşturan bu durum, küreselleşme çağı ile beraber ortaya çıkan yeni dünya düzeni ve muğlaklaşan demokrasi kavramı etrafında şekillenmektedir (Benhabib, 1999). Aynı paralelde Habermas’ın üzerinde durduğu gibi modern devletin küreselleşme ile beraber “milli” olma haline yönelik bir sorgulamanın oluşması, farklılıkların vurgulandığı kimlik politikaları ve bu politikalar üzerinden uzlaşma ortamlarının yoğunluğunu taşımaktadır (Habermas, 2002).

Ulus-devletin küreselleşme ile gelen yeni düzen paralelinde dönüşünü ele alan Mary Caldor “ulusun tanımı içerisindeki kavramların artık ortadan kaybolmaya başladığını” belirtir (Caldor aktaran Archibugi ve Held, 2000, s.62-63; Lipson, 1999),

Daha önce de belirttiğimiz gibi küreselleşme 3 temel alan çerçevesinde toplumları dönüştürmektedir. Hardt ve Negri hayatın her aşamasına yayılmış olan bu durumu yeni bir imparatorluk olarak tanımlamaktadır (Hardt ve Negri, 2012). Bu sebeple küreselleşmenin dönüştürdüğü ulus-devletin temel parametrelerinin nasıl bir yol aldığı ele alınmalıdır.

- i. Siyasal kimlik, toprağa dayalı olan yurttaşlığa bağlıdır (Archibugi ve Held 2000, s.63). Yurttaşlık kavramı günümüzde belirli bir to-

- prak parçasına bağlılıktan öte bir kavram haline dönüşmesi sebebiyle küreselleşme ile ilişkisine bakmak gerekmektedir.
- ii. Kültür, dikey ve homojenleştiricidir (Archibugi ve Held, 2000, s.63; Dworkin, 2006; Lipson, 1999). Ulus devlet ile beraber kültürel çeşitlilik, kültürel birlik haline gelmiştir ancak küreselleşme ile beraber bu durum tekrar çeşitlilik yönünde bir dönüşüm içerisine girmiştir.
 - iii. Para bir merkez bankası tarafından basılan birleşik bir ulusal para cinsidir. Artık küreselleşmenin ilk ve en önemli dönüşüm araçlarından biri olan ekonomi, ulus-devletlerin ekonomileri ve paranın değerini uluslararası platformdaki etkileşimler üzerinden belirlemektedir.
 - iv. Örgütlü şiddet devletin sahip olduğu ulusal ordular temelinde ele alınabilir. Örgütlü olmanın tanımı, teknolojik gelişmeler ve bilgi akışı ile esnek ve muğlak bir hal almıştır. Ulus-devlet, karşısında oluşan “şiddetin” artık sadece silahlı güç (*hard power*) olmadığı kabulü ile hareket etmek durumundadır. Özellikle kimlik politikaları ve farkındalıklar temelinde yükselen bir toplumsal algı, küreselleşmenin yarattığı dönüşümün sonucunda güç kazanmaktadır (Held ve McGrew, 2000; Held,1996; Laclau ve Mouffe, 2014, s.165).

Ulus-devlet içinde dönüşen toplum ilişkilerinin küreselleşme sebebiyle daha görünür hale gelmesinin yanında bu dönüşümün nasıl bir zemine oturması gerektiği ve toplumdaki tüm kesimlerin hak ve taleplerine yönelik nasıl bir çözüm önerisinde olunacağı çalışmanın kapsamında ele alınan diğer bir noktadır. İşte burada liberal demokrasinin krizi kendisini göstermektedir. Çünkü küreselleşme farklılıkları çeşitlendirmiş ve görünür kılmıştır ama bu farklılıkların liberal demokrasi içerisinde nasıl bir yer edineceğine ya da farklılıkların nasıl bir formülasyon ile düzenleneceğine yönelik herhangi bir çözüm getirememiştir (Archibugi ve Held, 2000; Laclau ve Mouffe, 2014, s.196). Aynı zamanda demokrasinin uluslararası düzen nosyonu göz önünde bulundurulduğunda küreselleşme ile beraber iç içe geçen toplumsal, siyasal ve ekonomik ilişkilerin bu kriz durumunu daha da arttığı söylenebilir.

Bu noktadan hareketle farklı gruplar (azınlıklar) üstünde oluşturduğu hakimiyet dikkate alınarak liberal demokrasinin sorgulamasını yapan bir sonraki kısım içerisinde, öncelikle demokrasinin yeni dünya düzeni içerisinde nasıl tanımlandığı ele alınacak ve bu paralelde azınlık gruplarının haklarının ne şekilde korunması gerektiğine yönelik oluşturulan alternatif demokrasi çeşitlerinin analizi ile devam edilecektir.

Küreselleşme ve Liberal Demokrasi: Yeni Dünya Düzeni

Liberal demokrasi insanların çıkarlarına yönelik hizmet etmektedir. En fazla sayıda insanın en fazla miktarda mutluluğu temelinde Bentham'ın belirtmiş olduğu gibi faydacılık esastır (Bentham aktaran Ashford, 2012, s.29). Devletin biricik amacının insanların mutluluğu olduğunu ve bunun adına hizmet eden bir devletin varlığının kabul edileceğine vurgu yapan liberal demokrasi düşüncesi, bu mutluluğun sağlanmasının mantıksal, ahlaki ve eşyanın doğasına uygun olarak tek temel dayanağın insanların rızası olduğunun da altını çizmektedir (Ashford, 2012, s.29). Bu açıklama ile bir kez daha ortaya çıkan durum, liberal demokrasi içerisinde kurulan devlet- birey arasındaki ilişkinin çoğunluk ve azınlık gruplar arasındaki ilişkiye yönelik problemlerle bir bağ ortaya koyduğudur. Çünkü demokrasi olmasına rağmen liberal demokrasinin benimsediği temel düşünce, azınlığın haklarına rağmen zorlama ya da baskı temelli bir çoğunluk yönlendirmesinin olabileceğidir (Köker, 1992).

“Fransız düşünür Alexis De Tocqueville demokrasinin yarattığı en büyük tehdidin ‘çoğunluğun zulmünden’ geldiğini belirtmiştir. Alexander Hamilton 1787 yılında The Federalist Papers’ta şunları yazıyordu: ‘İnsanlar gücü sever... Bütün gücü çoğunluğa verdiğinizde azınlığı bastırır; azınlığa verdiğinizde de çoğunluğu bastırır.’” (Ashford, 2012, s.28).

Lord Acton’un da aynı paralelde görüşlerini dile getirdiği nokta çoğunluğun azınlık grupları üzerinde kurabileceği/ kurduğu hakimiyet ve azınlık grupların haklarının göz ardı edilmesidir. Sartori’nin *“Demokrasi Teorisine Geri Dönüş”* (1993) adlı eserinde kullandığı *“çoğunluk zorbalı-*

ğı”, liberal demokrasinin temel unsurları çerçevesinde farklılıklar ve azınlık gruplar üzerine odaklanılacak olan bu çalışmada sorgulanması gereken en temel kavramdır diyebiliriz.

Çoğunluğun zorbalığı, siyasal katılım neticesinde sayıca fazla olan grubun talepleri doğrultusunda ortaya çıkmaktadır (Sartori, 1993, s.148). Siyasal katılım, liberal demokrasi için önemli unsurlardan bir tanesidir. Liberal demokrasinin en önemli savunucularından ve fikir babalarından biri olan John Stuart Mill’e göre “politik katılım fazlasıyla arzu edilir bir şeydir, zira katılımcıların entelektüel gelişimini, ahlaki meziyetlerini ve pratik zekalarını besler. Politika yapma işi buna zamanını, ilgisini ve enerjisini verecek kişiler tarafından üstlenilir.” (Mill aktaran Ashford, 2012, s.30). Dolayısıyla burada hakların ihlal edildiği ya da gasp edildiği bir zorbalık halinden ziyade çoğunluk olarak ortaya konan ve katılım sağlamak isteyen tüm kesimlerin katılımına açık olan bir temsil durumundan bahsettiğimizizin altını çizmekte fayda vardır. Ancak eşitlik, siyasal katılım ve farklılıkların temsili konusunda liberal demokrasinin yaşadığı kriz, küreselleşme ve çoğulluk vurgusu görünür bir hal almaktadır.

Benhabib’e göre, liberal demokrasi içerisinde kadının siyasal katılımı ve hakları koruma altındadır. Ancak bu kadının siyah olması, lezbiyen olması ve aynı zamanda da Yahudi olması gibi farklı kimlikleri siyasal katılımı içerisinde taşımak istemesi halinde bu kimliklerine yönelik hak talepleri, liberal demokrasinin sadece kadın olma halinden yola çıkarak sahip olduğu hakları ile örtüşmeyebilmektedir (Benhabib,1999; Phillips, 1993). Buradan hareketle diyebiliriz ki küreselleşme ile beraber farklılıkların belirgin bir hal alması ve bu farklı kimliklere sahip grupların belirginliklerini duyurabilme imkanlarının artmış olması, liberal demokrasinin tıkanıdığı ve ihtiyaçlara cevap veremediği bir noktayı işaret etmektedir.

Liberal demokrasinin eşitlik ilkesi yine aynı noktadan hareketle belirli bir çerçevede eşit olma halini ifade etmektedir (Phillips, 1993; Benhabib, 1999). Bir kadının pozitif ayrımcılık ile siyasal hayata katılımının desteklenmesi, temel olarak liberal demokrasi içerisindeki eşitlik kavramından farklı bir anlam taşımaktadır (Phillips,1993). Benzer bir başka durum, etnik azınlıklar ya da dini, mezhepsel farklılık gösteren gruplar ya da daha küçük grupların hakları ve taleplerinin göz önünde bulunduruldu-

ğunda da, bir çoğunluk zorbalığından çoğulluk durumuna dönüşmesi ile farklı çözüm önerilerini gerekli kılmaktadır.⁵

Liberalizm içindeki özgürlük ilkesi de eşitlik gibi küreselleşme ve değişen dünya dengeleri ile ortaya çıkan yeni taleplerin getirdiği yeni özgürlük alanları üzerinden tartışılmaktadır. Liberal demokrasinin özgürlük tanımı, “eylemlerin diğer kişilerin özgürlüklerine müdahale etmediği sürece, insanlar kendi hayatlarını nasıl yaşacaklarına karar verebilmelidir” (Phillips, 1993). Bu durum da farklılıklarına saygı gösterilmesini talep eden grupların özgürlük alanlarının ulus-devlet ile kısıtlanması anlamına gelmektedir. Phillips’in açıkladığı üzere, özgürlüklerin yaşanabilir hale gelmesi için devletin bu özgürlük alanlarının yaratılmasına destek olması gerekmektedir (Phillips, 1993). Sadece negatif özgürlüklerin sağlandığı bir sistem içerisinde bile sosyal ve ekonomik özgürlüklerin sorgulanması yapıyorken bugün pek çok farklı etkileşim ve talebin ortaya çıktığı yeni düzende özgürlüklerin varlığı daha detaylı ele alınma ihtiyacı taşımaktadır. Bu paralelde ulus-devlet gibi tek bir merkezden kontrol, oldukça zor bir hal almaktadır (Phillips, 1993).⁶

Liberal demokrasinin değişen dünya içindeki farklılıklara yönelik tam olarak cevap veremiyor olması, farklılıkların temsil edilmediği ya da siyasal katılım içerisine dahil edilmedikleri anlamına gelmemektedir. Sivil toplum örgütleri, demokrasinin işlemesi için devlet ve toplum arasındaki bağlardan en temel olanıdır (Ashford, 2012: 15; Zakaria, 1999). Belki de bu sebeple küreselleşme eklemelenmenin en iyi yaşandığı liberal demokrasi ilkesi sivil toplumdur. Hardt ve Negri’ye göre ise liberal demokrasi düzeni içerisinde sivil toplum örgütleri, farklılıkların devamlılığını, hak ve taleplerini korumaya yönelik ara mekanizmalar olmalarının yanında liberal ekonominin çıkar grupları ile girmiş oldukları menfaat

⁵ Bu çalışma dahilinde çoğunluk ve çoğulluk kavramalarının tartışması ve analizi detaylı olarak ele alınmayacaktır. Detaylı bilgi için bkz. Phillips, 1993; Benhabib, 1999. Ancak burada liberal demokrasinin değerlendirilmesi dahilinde üzerinde durulması gereken husus, çoğunluğun benzer talepleri olan ve sayı olarak fazla olan (majority) grup olarak liberal demokrasinin söz sahibi kabul ettiği kesim olarak ele alındığının altını çizmek gerekir. Çoğulluk olan durum ise bunun karşısında çeşitliliklere içine barındıran ve heterojen bir toplum algısını özellikle küreselleşme ile vurgulanan ve ortaya çıkan farklı kesimlerin varlık gösterdiği, bugünkü ulus-devlet karşısında hak ve taleplerinin göz ardı edilmediği bir topluluk hali olarak değerlendirilebiliriz (Sartori, 1993).

⁶ Bu kısım içerisinde liberal demokrasinin temel ilkelerinin küreselleşme ve kimlik politikalarının hayat geçirilmesi süreci ile ilgili olanları ele alınmaktadır. Liberal demokrasi ve ilkeleri üzerine detaylı bilgi için bkz. Ashton, 2012 ; Sartori, 1993.

ilişkileri neticesinde azınlık gruplarının özgürlük hak ve taleplerinin korunmasından daha çok farklılıkların kontrolü ve sistem içerisinde stabil tutulmasına hizmet etmektedir diye açıklar (Hardt ve Negri, 2012). Demokrasi ve sivil toplum arasındaki ekonomik temelli çıkar ilişkilerinin ortaya çıkardığı bu bağlam göz önünde bulundurulduğunda Hardt ve Negri'nin imparatorluk için yaptıkları yorumdan yola çıkarak her tarafı sarmış olan bir ağ halindeki "demokrasi yanılığının" içinden çıkış olmadığına yönelik bir değerlendirme yapılabilir. Ancak ilk başta da dile getirildiği gibi demokrasinin hem krizi (yıkımı) hem de kendisini tekrar gözden geçirmesini sağlayan etken, küreselleşme olmuştur. Bu sebeple küreselleşme yeni toplumsal aygıtlar ile aslında demokrasinin nefes almasını ve kendisini dönüştürmesini sağlayacak çözümler yaratmaktadır. Richard Falk'ın bahsetmiş olduğu gibi "küresel sivil toplum" adını verdiği yeni dünya düzeni kamuoyunun doğrudan müdahalesi ile ulusal egemenliğin geri plana doğru itilmesini ortaya çıkaran bir düzendir (Falk, 2005; Archibugi ve Held, 2000, s.20; Dworkin, 2006).

Küreselleşme ile beraber yerelin küresel olan ile iç içe geçtiğinden ilk kısımda bahsedilmiştir. Küresel sivil toplum da bu paralelde ele alınması gereken bir kavramdır. Artık iletişim ağı ile bir ulus-devlet içindeki etnik bir grubun sorunları dünyanın diğer ucundaki başka bir ülkedeki etnik grubun da sorunu olarak algılanabilmektedir. Özelde taleplerin ya da hak arayışlarının farklı olması genel çerçeveye bakıldığında "hak talebi" teması altında bir birlikteliği ortadan kaldırmamaktadır. Devlet ve liberal ekonomi tarafından baskılanan yerel bazda bazı talepler içerisinde olan bir sivil toplum örgütünün uluslararası düzeyde destek görebilmesi artık mümkün bir hale gelmektedir. Çoğunluk karşısında farklılığın görünür olmasını sağlamaya yönelik dönüşümün küreselleşmenin harekete geçirdiği bir moment olduğunu dile getiren Benhabib, bu durumu çoğulluk ve dayanışma hali olarak ifade etmektedir (Benhabib, 1999). Bu durumu, demokrasiler ekseninde ele almak ve nasıl bir sistem kurmak ya da olan sistemin nasıl dönüşmesi gerektiğine yönelik bir analiz için alternatif demokrasiler üzerinden devam edilecektir.

Chantal Mouffe'un Alternatif Demokrasiler ve Kimlik Politikaları

Küreselleşme temel olarak demokrasinin etkin hale gelmesi ve kendisini dönüştürmesini sağlayan bir unsurdur (Hardt ve Negri, 2011, s.250-251). Ancak burada dikkat edilmesi gereken ve çalışmanın da temel sorunsalını barındıran durum, farklılıkların bu yeni demokrasi algısı ya da liberal demokrasiye alternatif olarak ortaya konan çözümler içerisinde nasıl bir yer edineceği ve nasıl şekilleneceğidir.

*“Batı dünyasının çağdaş liberal demokrasileri, özüm-
lenemez farklılıklarında ısrar eden ve başkalık deneyimlerini bu
liberal demokrasilerin rasyonalist ve kimliğe ilişkin yanılısama-
larının maskesini düşürmede kullanmak isteyen grupların
meydan okumasıyla karşı karşıyadır” (Benhabib, 1999, s.14).*

Liberal demokrasi kısmı içerisinde de ele alındığı gibi eşitlik, özgürlük, temsil gibi kavramlar kimlik politikaları ve farklılıkların tanınır olması gibi azınlık gruplarını tam olarak karşılayamayan kavramlar haline dönüşmüşlerdir (Phillips, 1993). Bu sebepten liberal demokrasiye alternatif olarak bazı demokrasi önerilerinin varlığı bilinmektedir. Bu demokrasi modellerinin kimlik politikaları paralelinde bir değerlendirmesini yapmak demokrasinin tanımlanması ve küreselleşme ile birlikte yaşadığı dönüşümün anlaşılmasına yardımcı olacaktır.⁷

Küreselleşme ile beraber merkezi olmayan bir kamu alanı ve çoğulcu sivil toplum modelini izleyen, müzakereci siyasetin erdemleri, modern toplumların karmaşıklığına uygun bir sosyolojik gerçekçilikle birleştirmek temelinde görüşler ortaya konmaktadır (Archibugi ve Held, 2000 ; Laclau ve Mouffe, 2014, s.10). Liberal demokrasi bugün içinde olduğu krizin ve tartışma kapsamına yeni dahil olmuş olan kavramlar üzerine yapılan görüşleri göz ardı etmektedir (Phillips, 1993). Bugün durumun liberal demokrasinin krizi olarak ele alınması ve demokrasinin tekrar tanımlanmasını gerektiren sürecin ortaya çıkışı da bu göz ardı edilmiş sebebiyledir.

⁷ Bu kısım içerisinde liberal demokrasiye alternatif olan demokrasiler, liberal demokrasiden farklılaşan ve kimlik politikasına yönelik oluşturulmuş olan çözümler üzerinde durularak ele alınacaklardır. Demokrasi modelleri ile ilgili detaylı bilgi için bkz. Held, David “Models of Democracy”.

Anne Phillips ve Will Kymlicka'nın üzerinde durduğu gibi demokrasiler, farklılıkları temsil etmeye yönelik karma kurumsal çözümlere olumlu bakmaktadır. Phillips'in üzerinde durduğu gibi demokrasi içerisinde "temsil" kavramından yola çıkarak liberalizmin çoğulcu yönetimler içerisinde çeşitlilik ve fikir çatışmasına dikkat çekilmektedir (Phillips,1993). Ancak "fikirler" politikası, Benhabib'in "mevcudiyet politikası" olarak adlandırdığı kavramdan bağımsız olarak kavrandığında ırkları, etnik aidiyetleri, dinleri veya cinsiyetleri nedeniyle kendilerini demokratik süreçten dışlanmış hisseden toplumsal grupların deneyimlerini yeterince ele alamamaktadır (Benhabib, 1999, s.22). Dolayısıyla burada fikirsel boyutta ortaya konan farklılaşmaların bir adım ötesinde bir basamak daha bireye inerek onun sahip olduğu, kendinde tanımladığı özelliklerin süreç içerisinde dahil edilmesi önemli bir husus olacaktır (Benhabib, 1999).

Beck'in küreselleşme ile ilgili "ve" çağı olarak ele aldığı bu yeni dünya düzeni, kendisini pek çok şey olarak tanımlayan bireylerin bir aradalığı anlamına gelmektedir (Beck, 1999). Artık başlı başına farklılıklara sahip bireyler mevcuttur ve bunların bir arada olabilmeleri tüm bu farklılıkların korunması dahilinde mümkün olmaktadır. Aksi takdirde liberal demokrasinin içine düştüğü kriz hali devam edecektir (Benhabib, 1999).⁸

Temel olarak farklılıkların vurgusunu ele alan demokrasi alternatifleri, kimlik politikalarının çözümüne ve var olan çoğulluk ile bir müzakere ya da uzlaşma halinde olunmasına odaklanmaktadır. Burada ele alınacak olan demokrasi modelleri temel olarak Mouffe'un açıklamasını yaptığı radikal demokrasi çevresinde ele alınacaktır.

Demokrasi alternatifleri ile devam etmek gerekirse ilk alternatiflerden biri Mouffe tarafından öne sürülen ve farklılıkların bir "antagonizma" (çatışma) halinden yola çıkarak ehlileşeceklerine vurgu yapan radikal demokrasidir. Ancak Mouffe, bu farklılıkların daima varlıklarını sürdürmeleri ile "agonizma" olarak bir demokrasi modelinin oluşturulması gerekliliğini vurgulamaktadır (Mouffe, 2010). Mouffe özellikle "*Siyasal Olan Üzerine*" adlı eserinde "antagonizm" ve "agonizma"

⁸ Benhabib, bu durumu ulus-devletlerin yerini alan yapılar, bu yapıların beraberinde getirdiği toplumsal dönüşüm durumları ve bunların insanların kimliklerinde ortaya çıkarttığı farklılaşma olarak ele almaktadır. "*Demokrasi ve Farklılık*" adlı eserinde "difference- le differend" kavramları ile açıklamaktadır.

ilişisini ve farklarını ele almaktadır. Mouffe'un Laclau ile beraber savunmuş olduğu radikal demokrasi düşüncesi, agonistik bir demokrasi olgusu olarak ortaya konmaktadır. Mouffe, antagonizma ve agonizmayı açıklarken toplumdaki "ben ve öteki" algısına farklı bir bakış getirerek bu durumu, siyasal olma hali üzerinden analiz etmektedir.

"Siyasal, "onlara" karşı "bizim" oluşmasından ibarettir ve her zaman kolektif özdeşim biçimleriyle ilgilidir. Siyasal, çatışma ve antagonizmaya dairdir ve dolayısıyla serbest tartışmanın değil, kararın alanıdır. Schmitt'in deyimiyile, siyasal, 'ancak dost- düşman ayırımına ilişkin... kavranabilir; siyasal kavramının dinsel, ahlaki, estetik, ekonomik bakımdan nasıl değerlendirildiği ise önemsizdir.'" (Mouffe, 2005, s.19).

Mouffe, radikal demokrasiyi müzakereci demokrasinin unsurlarını değilleyerek açıklar. Müzakereci demokrasi, farklı bakış açılarının bir masa etrafında toplanarak görüş belli ettiği ve bu görüş çerçevesinde bir orta yani uzlaşma noktasının bulunmasını amaçlayan demokrasi modeli olarak ele alınmaktadır (Habermas, 2002). Mouffe, müzakereci demokrasinin farklılıkların son kertede bir "hegemonya" tarafından belirlendiği ve dolayısıyla birinin diğerlerinden daha üstte olduğu bir uzlaşma durumu ortaya koyduğunu dile getirerek bunun doğal olan çatışma durumuna ters düştüğünü ifade etmektedir (Mouffe, 2010 ; Laclau ve Mouffe, 2014). Aynı paralelde Mouffe, müzakere yoluyla tartışmanın taraflarının bir uzlaşma içerisine girmesini antagonistik unsurunu tamamen ortadan kaldıracığı için kabul etmemektedir. Çünkü antagonizmanın varlığının korunması ve bu çatışma ilişkisinin "ehlileştirilmesi", bizi farklı bir ilişki türüne yani agonizme götürmektedir diye ekleyerek agonizmi tanımlamaktadır (Mouffe, 2010). Agonizmde, çatışan taraflar düşman değildir, hasımdır. Bu da çatışma sırasında, birbirlerini aynı siyasal birliğe ait gördükleri, çatışmanın gerçekleştiği ortak bir sembolik mekan paylaştıkları anlamına gelmektedir. Demokrasinin görevi de bu antagonizma halini agonizme dönüştürmeye çalışmaktır. Agonistik mücadele, verili bir toplumu yapılandıran iktidar ilişkilerinin düzenlenişiyile ilgilidir. Agonistik mücadeleyle, karşıt hegemonik projeler arasında hiçbir zaman rasyonel biçimde çözümlenemeyecek bir mücadele mevcuttur. Bu

mücadelede antagonistik boyut, hasımların kabul ettiği birtakım demokratik prodesürün düzenlediği koşullar altında girişilen gerçek bir cepheleşme olarak her daim mevcuttur (Mouffe, 2005, s.29).

Agonizma, biz ve onlar arasındaki ilişkinin hiçbir taraf olmaması halini temsil eder. Dolayısıyla bu durum, hiçbir antagonizmanın ortadan kalkmamasına ve her daim varlık göstermesine ancak ehli bir hal almasına yardımcı olur. Mouffe, bu agonistik demokrasi anlayışı ile demokrasinin sebep olduğu taraflardan birinin diğeri üzerinden baskın hale gelmesi, iktidar kurması halinin önüne geçmeyi planlamaktadır. Ancak bu durumun bir karar verilmesi ve harekete geçilmesi açısından sıkıntı yaratıcı sonuçları da beraberinde getirebileceği göz ardı edilmemelidir. Diğer bir deyişle, antagonizmanın diyaloglar ile bir tek duruma dönüştürülmemesi gerektiğini yoksa demokrasi ve siyasetin var olmayacağını belirten Mouffe'un ortaya koymuş olduğu agonizma hali sistemin sürekliliğine dair bir kilitlenme yaratmaktadır (Mouffe, 2010 ; Laclau ve Mouffe, 2014). Çünkü farklılıkların daima korunması ve bir orta noktada "uzlaşmaya" gidilememesi, karar mekanizması herhangi bir tarafın kontrolüne de geçmediği için çoğulluk yönünde karar verilemeyeceğini ifade etmektedir (Mouffe, 2010). Bu da farklılıklarına yönelik talebi olan grupların herhangi bir hak elde edememeleri sonucunu beraberinde getirecektir.

Bir diğer alternatif olarak radikal demokrasi ile kozmopolit demokrasiyi karşılaştıran Mouffe, Held ve Archibugi üzerinden kozmopolit demokrasi anlayışının temelde bir bütünlük ve kapsayıcılık fikrini benimsediğini bu sebeple ilk baştan antagonizmayı yok saydığını ve siyaseti ortadan kaldırarak uzlaşma haliyle ortaya çıkacak aksaklıkların yaşanacağını dile getirmektedir (Mouffe, 2010). Kozmopolit demokrasi kapsamında demokrasi içerisinde var olması gereken çoğulluk durumunun görünürde var olmakla beraber siyasetin doğasından gelen dost-düşman dikotomisinin bir sonucu olarak bir tarafın belirleyici olduğu bir sistem ortaya çıktığını ifade eden Mouffe, bu durumu, "çokluğun mutlak demokrasisi" olarak tanımlamaktadır (Mouffe, 2010). Kozmopolit demokrasi, antagonizmaların taraflarından birinin belirleyici olduğu ve bu belirleyici etrafında şekillenen yapı ve kabuller bütünü anlamına gelmektedir (Timur, 1996 ; Schimetter ve Karl, 1999).

Tartışma

Mouffe tarafından demokrasi alternatifleri olarak ele alınan radikal, kozmopolit ve müzakereci demokrasilerin birbirlerinden farklı ve belirli noktalarda benzer yönleri olduğu görülmektedir. Bu noktada çalışmanın temel argümanı olan yeni dünya düzeni içerisinde küreselleşmeyle beraber görünür hale gelmiş olan farklı kimlik gruplarının demokrasi içerisinde nasıl bir yer edineceğine dair olan sorumuza dönmemiz gerekirse; her üç örnek içerisinde de sistemin kimlik politikaları yönündeki işlerliği ile ilgili bazı belirsizlikler bulunduğunu görmekteyiz. Bu noktadan hareketle, farklı dengeleri ve toplumsal değişkenleri olan ve halen ulus-devlet olma özelliğini taşıyan düzen içerisinde “çoğunluk” yerine sadece “çokluk” ya da “çoğulluk” gibi kavramların getirilmesi ile toplumun tamamına yansıtılabilecek alternatif bir dönüşüm mümkün değildir. Ancak hem çoğunluk olan grupların hem de diğerlerinin varlıklarını sürdürebilmeleri için uygun bir ara yüz oluşturulması oldukça önemlidir.

Bu ara yüzün gerekliliği öncelikle var olan çoğunluğun zorbalığı ile dile getirilen azınlıkların haklarının korunamaması olduğu kadar bir de Fuat Keyman’ın dile getirdiği gibi kendilerine yönelik hakların savunulması ve sonrasında ortaya çıkan katılımcı bir demokrasi ortamında çoğunluk zorbalığının düştüğü yanılığa düşen bir kimlik politikası izleyen azınlık grubu tehlikesi de her zaman olasıdır (Keyman, 2000). Bu noktada üzerinde durulması gereken çokluk ya da çoğulluk gruplarını içerisinde barındıran azınlık gruplarının kimlik politikası içerisindeki momentini veren gruplar olduklarını kabul etmektir. Liberal demokrasinin içinde olduğu ve eleştirildiği çoğunluk olma hali, karar mekanizmasındaki yönetsel bir dönüşüm yanında grup dinamiklerinin de incelenmesi ve dönüştürülmesi ile mümkün gözükmektedir.

Kimlik ve farklılıklarının tanınması talebinde olan grupların çoğunluğun zorbalığını yeniden üretme halini Keyman, modernizmin evrensel aklının yaratmış olduğu bir paradox olarak değerlendirir (Keyman, 2000, s.234; Giddens, 1990). İktidarı elinde bulunduran kesimin hegemonyaya sahip olma halinden yola çıkarak “öteki” üzerinde her zaman hakimiyet kurma eylemi olacaktır. Modernite ve iktidar istencini yakın ilgili olarak kabul eden Keyman, “Öteki”nin içine düştüğü durumun varlığına vurgu

yapmaktadır. Keyman'a göre, öteki, "kendisini modernite söylemlerine karşı çıkmanın yolu olarak tanıtırken, yani "Öteki" için ve "Öteki"nin adına konuşurken Batı bilgisinin ayrıcalıklı konumunu yeniden – üretmenin bir yolu haline gelir." (Keyman, 2000, s.234).

Dolayısıyla diyebiliriz ki liberal demokrasi içerisinde eleştirilen zorbalık hali alternatif demokrasiler içerisinde bizzat kimlik politikaları vasıtasıyla tekrar üretilebilme potansiyeline sahiptir. Bu durum ise kimlik politikalarının uygulanması için uygun zeminlerin kurulmaya çalışıldığı alternatif demokrasilerin de liberal demokrasinin içinde bulunduğu krize düşme potansiyelini ifade eder. Dolayısıyla kimlik politikaları sadece demokrasinin karar alma mekanizmasında farklı bir yol izlemesi ile değil farklılık gösteren ve kimlik temelli haklar talep eden grupların da kendi içlerinde dönüşüme uğramaları ile paralel hareket etmelidir. Bu sayede küreselleşme ve demokrasi ilişkisinde demokrasi optimum bir orta nokta bularak ya başka bir isimle ya da "yenilenen" bir liberal demokrasi olarak kendisine yeni düzen içerisinde yer bulabilecektir diyebiliriz.

Sonuç

Bu çalışmada değerlendirilen temel soru, küreselleşme, kimlik temelli farklılıkları ortaya çıkararak liberal demokrasinin sonunu mu getirmiştir sorusudur. Çünkü kimlik politikası temelinde farklı grupların taleplerinin duyulur hale gelmesi ve bu taleplerin ulus-devlet karşısında söz hakkı almasını sağlayan mekanizmalar küreselleşme paralelinde geliştirilebilmektedir. Bu paralelde küreselleşme ekseninde liberal demokrasinin yeniden işlerlik kazanmasına yönelik sorgulamaların yapılabilmesi ve alternatif demokrasi yollarının ortaya konması hem var olan demokrasinin ne anlama geldiğinin, hem de demokrasi içerisinde kimlik politikalarının nasıl işlediğinin anlaşılmasını sağlamaktadır.

Sonuç olarak küreselleşme ve demokrasi arasındaki ilişki yeni dünya düzeni çerçevesinde ele alındığında birbirlerinden ayrılmaz bir yapı haline dönüşmüştür. Artık demokrasi, ulus-devlet ile tanımlanan ve sınırları sadece ulus-devlet kadar olan bir olgu olmaktan çıkmıştır. Bu durumun beraberinde getirdiği en büyük yayılım ise öncelikle ulus-devletin kendi içinden başlayan ve sonra tüm devletlere yayılan

farklılıklara vurgu yapan kimlik politikaları ve kimlik temelli hak talepleridir. İşte demokrasinin kendisini güncellemesi burada ortaya çıkmaktadır. Çünkü artık sadece bir ulus- devlet ile sınırlı olmayan demokrasi olgusu, devamlılığı için farklı kimliklerin taleplerine de cevap vermek durumundadır. Dolayısıyla alternatif demokrasi arayışları ve oluşumları ortaya çıkmıştır. Bu alternatif demokrasi yaklaşımları, kimlik politikaları ve onların çoğunluk karşısındaki varlıkları üzerinden farklı argümanlar ortaya koyarak demokrasinin tanımının netleştirilmesine yönelik kavramsal bir çerçeve ve sorgulama alanı oluşturmaktadırlar. Bu çalışmada aynı paralelde ilerlemiş olup çağımızda demokrasinin her uygun düşeceği düşünülen yerde kullanılmasına ve içinin pek çok farklı kavram ile doldurulmasına yönelik sorgulayıcı bir analiz ortaya koymaya çalışmıştır. Bu paralelde kimlik politikalarının merkez kabul edildiği ve bu merkezin de liberal demokrasideki gibi çoğunluğun söz sahibi olduğu bir düzen yerine konması ve eski metodun uygulanması sadece isim olarak demokrasiyi dönüştürecektir ancak içerik de ve yaptırımlarda bir değişiklik olmayacaktır. Sadece merkezdeki grubun değişerek buraya grupların ya da liberal demokraside var olandan başka bir grubun yerleşmesi bir çözüm olarak görülmemelidir. Burada farklı grupların da dahil olduğu yeni bir model ortaya konmalıdır. Bu alternative demokrasi ya da yenilenen bir liberal demokrasi olarak adlandırılabilir ancak temelinde farklı grupların bilinç kazandırıldığı bir dönüşümü barındırması, pozitif bir sonuç ortaya koyacaktır diyebiliriz.

Bu noktada çalışmanın güncel tartışmalar ile beraber ele alınması ve yeni dünya düzeninin de farklılaştırdığı bir politik sisteme dönüş üzerinde durulması oldukça önemli bir husustur. Çalışmanın temel amacında ortaya konmak istenen dönüşümün de bir dönüşüm yaşadığının belirtilmesi daha sonraki çalışmalar için fikir verici olacaktır. Dolayısıyla çalışmanın kendi içinde barındırdığı farklılıklara saygı ve yeni bir liberal demokrasi düzeni geriye dönüş yönünde bir dönüşüm geçirmektedir. Özellikle ABD’de 11 Eylül olayları ve Avrupa içerisinde yaşanan ulusal güvenlik temelli sorgulamalar ve koruma mekanizmaları, illiberal demokrasilerin ortaya çıkışını tetiklemiştir diyebiliriz. Bu durum ise, liberalizm ve demokrasi kavramlarının ayrılığı gibi belli başlı kırılma noktalarını ortaya çıkarmıştır (Zakaria, 1999; Schimetter ve Karl, 1999). Aynı zamanda küreselleşme çağının getirmiş olduğu ulus-devletlere

bakış da yine yakın dönem dünya tarihinde liberalizm ve demokrasi ayrışması paralelindeki tartışmalarla makale içerisinde dile getirilen durumun tersi yönünde bir dönüşümün ortaya çıktığını göstermektedir.

Bu durum ile ilgili olarak Zakaria'ya göre günümüzde mevcut olan 193 devletten 118'i demokratiktir. Bu da dünya nüfusunun %54,8'ine tekabül etmektedir. Demokrasi, Batı'da, liberal demokrasi anlamında kullanılmaktadır. Günümüzde demokrasi yayıldığı halde, anayasal liberalizm yayılma eğilimi göstermemektedir. Dolayısıyla söz konusu olan illiberal demokrasilerin yayılmasıdır. Demokratik devletlerin yarısında siyasal özgürlükler sivil özgürlüklerden daha iyi durumdadır. Dolayısıyla bu ülkeler illiberal demokrasilerdir (Zakaria, 1999, s.42). Dünyanın hemen hemen her yerinde yükselişe geçen aşırı sağ, aşırı milliyetçi ve hatta ırkçı söyleme sahip partilerin ve toplumsal hareketlerin artışı (Donald Trump'ın aşırı milliyetçi söylemlerine rağmen başkan seçilmesi, Almanya ve Brezilya'daki seçimler, Doğu Avrupa ülkelerinde yaşanan rejim temelli dönüşümler) sağ popülizmin önlenemez yükselişi karşısında çoğulculuk ve farklılıkların biraradalığı gibi söylemlerin farklı bir anlama bürünmesi ile ortaya çıkmaktadır. Bu durum, beraberinde ulus-devlet içerisinde "ulus güvenliği" gibi tartışmaların önem kazanması ile beraber ulus-devlet olgusunun kendisini küresel bir toplum düzeni olgusundan uzaklaştırarak içe kapanık ve sınırlarının daha belirgin hale geldiği bir düzen vurgusunu ortaya koymaktadır. Bu paralelde ulus-devletler içerisindeki farklılıklar ve çoğunluktan öte çoğulluk gibi etnik, kültürel ya da başka unsurlar paralelinde farklılaşan grupların varlıkları liberal değerlerin küreselleşme ile düzenlendiği boyut ile değil illiberal demokrasilerin varlık durumlarında şekillenen sınırlı kimlik politikaları içerisinde yer almaktadır diyebiliriz. Bu noktadan hareketle çalışmanın yakın dönem siyasal tarih içerisinde dönüşen liberal demokrasilerin durumu üzerinden yapılacak bir değerlendirmeye arka plan oluşturması amaçlanmış ve bu doğrultuda yeni dünya üzerinden yaşanan dönüşüm ve 90'lar ile milenyumun ilk yılları ele alınarak yapılan bir değerlendirme ortaya konmuştur.

EXTENDED ABSTRACT

**Globalization and Identity Politics: The Alternatives
of Liberal Democracy**

*

Bilge Durutürk

Adana Science and Technology University

The nation-state's perception of homogeneous society and the emphasis of liberal democracy on the representation of the majority is closely related to globalization in the new world order. Political, international and supranational structures have caused the states to interfere with the sovereignty areas and have blurred borders. In addition, the questioning of the sovereignty of nation states has increased the demands, visibility and strengthening of identity politics of different groups. In parallel with this, democracy is faced with the questioning of the fundamental element, the nation-state. From this point of view, it is important to present the ambiguous process that we can call the crisis of liberal democracy as the alternative to liberal democracy such as radical, cosmopolitan and deliberative democracy as the new parameters of the globalized world order. Therefore, it will be evaluated how the perception of alternative democracies in this study takes shape in parallel with nation-state, difference and identity politics.

It is seen that the radical, cosmopolitan and deliberative democracies considered as alternatives to democracy by Mouffe have similar and different aspects at different points. At this point, we need to return to our question about how different identity groups, which have become visible with globalization in the new world order, will have a place in democracy; in all three examples, there are some uncertainties regarding the functioning of the system in terms of identity politics. From this point of view, an alternative transformation that can be reflected on the whole society is not possible with the introduction of concepts such as "multiplicity" or "plurality" instead of "majority" in the order that has different balances and social variables and is still a nation-state.

However, it is very important to create a suitable interface for both the majority groups and others to maintain their existence.

The necessity of this interface is primarily the inability to protect the rights of the minorities expressed by the tyranny of the existing majority, as well as the defense of rights for them, as Fuat Keyman puts it, and an identity polygraph that has fallen into a misconception that majority tyranny is falling down following a participatory democracy. The danger of the following minority group is always possible (Keyman, 2000). At this point, it is important to recognize that the minority groups that contain the plurality or plurality groups that need to be emphasized are the groups that take action in the identity politics. The fact that the majority of liberal democracy is criticized by the methodological transformation in the decision-making mechanism as well as the analysis and transformation of the group dynamics is possible.

The fact that most of the groups demanding the recognition of identity and differences are reproduced by bullying is considered as a paradox created by the universal mind of modernism (Keyman, 2000, p.234; Giddens, 1990). From the state of having the power of hegemony in the hands of those who hold the power, there will always be an act of domination over the all others. Keyman, who indicates the desire for modernity and power as closely related, emphasizes the existence of the situation in which the "Other" falls into. According to Keyman, the other, introducing itself as the way to oppose the discourse of modernity, it becomes a way of rebuilding the privileged position of Western knowledge (Keyman, 2000, p.234).

Therefore, we can say that the tyranny criticized in liberal democracy has the potential to be reproduced through alternative politics in alternative democracies. This implies the potential for the collapse of alternative democracies, in which liberal democracy is in place, where appropriate grounds for the implementation of identity politics are tried to be established. Therefore, identity politics should act not only in a different way in the decision-making mechanism of democracy, but also in the transformation of groups that demand different and identity-based rights. In this way, democracy in the relationship between globalization and democracy by finding an optimal midpoint or by a different name or "renewed" as a liberal democracy itself can be found in the new order.

Hence, in the first part, globalization and the transformation of liberal democracy will be discussed. Parallel to this, the relationship between the nation-state and liberal democracy will be demonstrated and the second part will be released, which will discuss how this relationship is in a process of transformation and evolution. The liberal democracy which will be dealt with on the basis of the representation of the majority will experience what kind of crises in which the new world order is changing and with which the crises and approaches that will emerge from democracy will be guided by Mouffe. At the same time, in the third part, identity politics, which is a very important issue of the study within the disciplines of political science and international relations, will be examined.

Kaynakça/References

- Anthony, G. (1991). *Modernity and self-identity*. Cambridge. Polity
- Archibugi, D. ve Held, D. (2000). *Kozmopolit demokrasi*. İstanbul: Ütopya Kitabevi.
- Ashford, N. (2012). *Özgür toplumun ilkeleri*. Ankara: Liberte Yayınları.
- Barbara, A. (1998), *Timescapes of modernity: The environment and invisible hazards*. London: Routledge.
- Bauman, Z. (1999). *Küreselleşme: Toplumsal sonuçları*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Beck, U. ve Giddens, A. ve Scott, L. (1994). *Reflexive modernization: Politics, tradition and aesthetics in the modern social order*. Cambridge: Polity Press.
- Benhabib, S. (1999). *Demokrasi ve farklılık: Siyasal düzenin sınırlarının tartışmaya açılması*. İstanbul: Demokrasi Kitaplığı.
- Berger, P. L. (1999). *Günümüz dünyasında demokrasi. Sosyal ve Siyasal Teori*. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Connolly, W. E. (1995). *Kimlik ve farklılık: Siyasetin açmazlarına dair demokratik çözüm önerileri*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Dahl, R. (1993). *Demokrasi ve eleştirileri*. Ankara: Yetkin Basımevi.
- Dworkin, R. (2006). *Liberalizm, Liberaller ve Cemaatçiler*. Ankara: Dost Kitabevi.

- Falk, R. (2003). *Küreselleşme ve din: İnsani küresel yönetim.* İstanbul: Küre Yayınları.
- Falk, R. A. (2005). *The declining world order America's imperial geopolitics.* Newyork and London: Routledge.
- Fukuyama, F. (1999). Kapitalizm ve demokrasi: Gözden Kaçırılan İlişki. *Sosyal ve Siyasal Teori* ss.105-11. Ankara: Siyasal Kitabevi,.
- Habermas, J. (2002). *Küreselleşme ve milli devletlerin akibeti.* İstanbul: Bakış Yayınları.
- Hardt, M. ve Negri, A. (2012). *İmparatorluk.* İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Hardt, M.ve Negri, A. (2011). *Çokluk.* İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Held, D.(1996). *Models of democracy.* Stanford, California: Stanford University Press.
- Held, D. ve McGrew, A.(2000). *The global transformations reader.* Polity Press.
- Huntington, S. P. (2007). *Üçüncü Dalga: 20. yüzyıl sonlarında demokratlaşma.* Ankara: Türk Demokrasi Vakfı Yayınları.
- Jowitt, K. (1995). Yeni Dünya Düzensizliği. *Demokrasinin Küresel Yükselişi* ss. 303-313. Ankara: Yetkin Yayınları.
- Kapani, M.(2003). *Politika bilimine giriş.* Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Keyman, E. F. (2000). *Küreselleşme, devlet, kimlik/farklılık: uluslararası ilişkiler kuramını yeniden düşünmek.* İstanbul: Alfa Basım.
- Keyman, F., E. (1996). *Nasıl bir liberal demokrasi?.* Diyalog Sayı: 1. Ankara: Türk Demokrasi Vakfı Yayınları. ss.93-109.
- Köker, L.(1992). *Demokrasi üzerine yazılar.* Ankara: İmge Kitabevi.
- Kolakowski, L. (1995). Demokratik Bir Çağın Belirsizlikleri. *Demokrasinin Küresel Yükselişi* ss.389-392. Ankara: Yetkin Yayınları.
- Laclau, E. ve Mouffe, C. (2014). *Hegemonya ve sosyalist strateji.* İletişim Yayınları: İstanbul.
- Lechner, F. ve Boli, J. (2006). *The globalization reader.* Blackwell Publishing.
- Lipson, L. (1999). Demokrasinin Felsefesi. *Sosyal ve Siyasal Teori* ss.17-2. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Mouffe, C.(2010). *Siyasal üzerine.* İstanbul: İletişim Yayınları.
- Niklas L. (1993). *Risk: A sociological theory.* New York: Aldine De Gruyter
- Phillips, A. (1993). *Democracy and difference.* Polity Press.
- Sartori, G. (1993). *Demokrasi teorisine geri dönüş.* Ankara: Yetkin Basımevi.

- Schimetter, P. C. ve Karl, T.L. (1999). Demokrasi nedir, ne değildir?. *Sosyal ve Siyasal Teori* ss. 3-1. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Stepan, A. (1995). Demokratik muhalefetin görevleri. *Demokrasinin Küresel Yükselişi* ss.91-100. Ankara:Yetkin Yayınları.
- Timur, T. (1996). *Küreselleşme ve demokrasi krizi*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Tomlinson, J. (1999). *Küreselleşme ve kültür*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Ulrich B. (1999). *World risk society*. Cambridge: Polity Press.
- Zakaria, F. (1999). İlliberal demokrasinin yükselişi. *Sosyal ve Siyasal Teori* ss.41-57. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Zakaria, F.(1997). The rise of illiberal democracy. *Foreign Affairs*, 6(76). ss.22-43.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Durutürk, B. (2018). Küreselleşme ve kimlik politikaları: Liberal demokrasinin alternatifleri. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 9(16), 1415-1439. DOI: 10.26466/opus.471134

AfD Örneğinde Almanya’da Siyasi Irkçılık ve İslamofobi

DOI: 10.26466/opus.470768

*

Mehmet Soytürk*

*Dr. Öğr. Üyesi., Karadeniz Teknik Üniversitesi, İİBF, Trabzon/ Türkiye

E-Posta: mehmetsoyturk@ktu.edu.tr ORCID: [0000-0002-9011-3660](https://orcid.org/0000-0002-9011-3660)

Öz

İkinci Dünya Savaşı sonrası Avrupa’daki ekonomik kalkınmayı devam ettirebilmek için çağrılan yabancı işçiler son yıllarda bu ülkelerdeki belli çevreler tarafından hem sosyo ekonomik hem de kültürel sorun olarak görülmeye başlanmıştır. Sosyo ekonomik sorunların sebebi olarak önceleri bütün yabancılar kabul edilirken zamanla bütün yabancıların yerini saece “Türkler” ve “Müslümanlar” almıştır. Bu evrilmenin müsebbibi olarak gösterebileceğimiz gelişmeler sırasıyla İran İslam Devrimi, “islami terör grupları” ve tabii ki “ikiz kuleler saldırıları” ile son dönemlerde iyice vahşileşen terör saldırılarıdır. El Kaide ve DAES gibi terör örgütlerinin gerçekleştirdikleri katliamlar İslam ve Müslümanlarla özdeşleştirilmesi Batı’daki İslamofobinin artmasına ve ırkçı siyasi partilerin rağbet görmesine sebep olmuştur. Önceleri Fransa ve Avusturya gibi ülkelerde başarılı olan aşırı sağ ve ırkçı partiler sonraları Avrupa’nın diğer ülkeleri ve Almanya’da da ilgi görmeye başlamışlardır. Almanya’da II. Dünya Savaşı sonrası bir çok ırkçı parti kuruldu fakat bu partilerin, AfD hariç, hiç biri Federal Meclis’te temsil edilme başarısını gösteremediler. Almanya için alternatif - AfD (Alternative für Deutschland) ‘nin kuruluşu çok eskilere gitmemekle beraber kısa zamanda önemli hamleler yaparak yüzde beşlik seçim barajını aşarak bir çok eyalet ve Alman Federal Meclis’ine millevkili gönderme başarısını göstermiştir. AfD’nin kısa zamanda göstermiş olduğu bu başarının sebeplerini ve partinin ırkçı ve islamofobik tutumunu, yazmış olduğumuz bu makalemizle analiz etmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Irkçılık, Almanya için Alternatif (AfD), Irkçı Partiler, Almanya, İslamofobi

Polical racism and Islamofobia in Germany in the case of AfD

*

Abstract

Foreign workers were called to continue the economic development in Europe after the World War II. But in recent years, this has been seen as a socio-economic and cultural problem by some community in these countries. All foreign people were seen as the cause of the socio-economic problems. But over time, "Turks" and "Muslims" took the place of all foreigners. The reasons for this idea change are, the Islamic Revolution in Iran, the Islamic terrorist groups and of course 'The World Trade Center attack'. All these terrorist attacks and massacres were made by Al Qaeda and Isis have been consubstantiated with Muslims and Islam. As a result of that, Islamophobia in the West countries and the popularity of racist political parties have started to rise. Excessive right-wing and racist parties that have been successful in countries like France and Austria have already begun to attract interest in other European countries and Germany as well. In Germany, too many racist parties were formed after the World War II, but none of them, except the AfD, could show their success in the German federal parliament (Bundestag). Even Alternative for Germany - AfD (Alternative für Deutschland) is a new party, but has made important moves in a short time, exceeding the electoral threshold of 5%, and succeeding in sending deputy to many federal state parliament and the German federal parliament (Bundestag). We tried to analyze the causes of this success that the AfD had shown in a short time and the racist and Islamophobic stance of the party with this article.

Keywords: Racism, Alternative for Germany (AfD), Racist Parties, Islamophobie, Germany

Giriş

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra kalkınan sanayilerine ucuz işgücü temin edebilmek için Avrupa ülkelerinin bir çoğu az gelişmiş veya gelişmekte olan ülkelerle işgücü tedarik anlaşmaları imzalamışlardır. Ucuz işgücü temin edebilmek için önceleri İtalya, İspanya ve Yunanistan gibi ülkelere yönelmişler fakat istedikleri anlamda ucuz işgücünü bu ülkelerden karşılayamadıkları için farklı ülkelere doğru yönelmişlerdir. Bu ülkelerin en önemlileri Türkiye ve o dönemlerde henüz bölünmemiş olan Yugoslavya idi. Yapılan anlaşmalar neticesinde, 1960'lı yıllarda bu iki ülkeden çok sayıda işgücü sanayileşmiş ülkelere doğru yüksek miktarda işdücü göçü gerçekleşmiştir.

Sanayileşmiş Avrupa ülkeleri 1973 yılında patlak veren petrol krizinden dolayı artan işsizlik ve entflasyon sorunlarıyla karşı karşıya kaldıkları için işgücü alımlarını durdurmuşlardır. Avrupa ülkeleri işgücü tedarik antlaşmalarını iptal etmelerine rağmen ülkelere olan işgücü göçlerine engel olamamışlardır. Aile birleşimi yolu ile Türkiye ve Yugoslavya'dan Almanya, Hollanda ve Avusturya gibi ülkelere işgücü göçü artarak devam etmiştir. 1980'li yılların sonlarına gelindiğinde Avrupa ülkelerinde bir taraftan işsizlik oranları artarken diğer taraftan yabancı işçilerin sayıları da artmaya devam etmiştir. Özellikle bu süreçte belli başlı Avrupa ülkelerinde aşırı sağ ve ırkçı partilere rağbetin giderek arttığı görülmüştür.

Avrupa'da işgücü göçü almış olan ülkelerdeki aşırı sağ ve ırkçı partiler işgücü göçü almamış ülkelere nazaran daha başarılı olduğu görünmektedir. İkinci Dünya Savaşı sonrası ilk olarak işgücü göçü almış ülkelerde başarılı olup sonrasında sembol haline gelmiş olan aşırı sağ ve ırkçı partiler ve onların efsanevi liderleri karşımıza çıkmaktadır. Bunlardan en önemlileri Avusturya'da Jörg Haider, Fransa'da Jean Marie Le Pen ve daha sonraları Hollanda'da Pim Fortyn olarak sıralayabiliriz. Adı geçen bütün bu liderlerin ortak bir düşmanı vardı, o düşman ülkelerindeki artan işsizliğin ve dolayısıyla da sosyo ekonomik sorunların sebebi olan yabancı işçilerdi. Bütün siyasi söylemlerini yabancıların suçluluğu ve ülkelerini terketmeleri gerektiği üzerine kuran bu lider ve partiler günümüzde de giderek artan bir önem ve statüye sahiptirler.

Aşırı sağ ve ırkçı partilerin programlarında artan işsizliğin sebebi ülkelere çalışmak için gelen yabancı işçiler gösterilmektedir. O dönemlerde aşırı sağ ve ırkçı parti liderlerinin ortak hedefi işsizliğin ve sosyo ekonomik sorunların sebebi olan bütün yabancı işçilerin ülkelere geri gönderilmesiydi (Clifford vd., 2011, s.229). Bu partilerin günah keçisi olarak gördükleri yabancıların yerini zamanla başka bir grup daha spesifik grup olan müslümanlar almıştır. El Kaide gibi terör grupları, 11 Eylül 2001'de ikiz kulelere ve akabinde Madrid'te tren istasyonuna yapılan bombalı terör saldırıları Avrupa ülkelerindeki yabancı düşmanlığının islam ve müslümanlar üzerinde odaklanmasına sebep olmuştur.

Yukarıda adı geçen aşırı sağ ve ırkçı parti liderlerin 1990'lı yıllardan sonra yakalamış oldukları başarı, önceleri Avrupa'nın sonrasında ise bütün dünyanın gündemini meşgul etmiştir. Önceleri liderleri sayesinde kendinden söz ettiren aşırı sağ ve ırkçı partiler kendilerini başarıya ulaştıran ve alıştıran liderleri değiştikten sonra ikinci kuşak liderleri ile de aynı başarıyı göstermeye devam etmişlerdir ve hatta bazı ülkelerde daha da artmışlardı.

Aşırı sağın geleneksel olarak başarılı olduğu Fransa ve Avusturya gibi ülkelere günümüzde yeni ülkeler de dahil olmuştur. Bu ülkelerin ilkinin, Tükriye ile yoğun ekonomik ilişkileri olan ve aynı zamanda da büyük bir Türk nüfusunu barındırdığı için yakinen ilgimizi üzerinde toplayan Almanya olduğu söylenebilir.

Almanya Federal Meclis seçimlerinin tarihinde, henüz yüzde beş barajının olmadığı yıllarda nazi Almanyasının kalıntıları marjinal partileri Federal Mecliste temsil edilme hakkını elde etmişlerdir. Meclisteki bölünmüşlüğü ve fazlaca küçük partilerin mevcudiyeti ile meclisin işlerliğinin önünün tıkanmasını engellemek amacıyla getirilen yüzde beşlik barajın yürürlüğe girmesiyle beraber hiçbir aşırı sağ parti barajı aşarak Federal Meclise girme başarısı gösterememiştir.

Almanya'da yapılan 2017 yılındaki son Federal Meclis seçimlerinin sonuçlarına bakacak olursak son derece önemli bir gelişme ile karşı karşıya kalıyoruz. Seçim barajının yürürlüğe girdiği tarihten itibaren Federal Meclise girme başarısı gösteremeyen aşırı sağ ve populist partiler 24 Eylül 2017'de yapılan bu son seçimle Federal Mecliste önemli sayıda milletvekili ile temsil edilme hakkına sahip olmuştur. Böylece

kurulduktan sonra katılmış olduğu ilk Federal Meclis seçimlerinde meclise girme başarısını gösteremeyen AfD (Alternative für Deutschland - Almanya için Alternatif) son seçimlerde mecliste temsil edilmeye başlamıştır. Federal Mecliste Liberaller, Yeşiller, Sol Parti, Hristiyan Birlik Partileri ve Sosyal Demokrat Parti ile beraber artık aşırı sağ ve ırkçı parti olan AfD'de temsil ediliyordu. Bu başarının önemli bir özelliği de Federal Mecliste doğrudan üçüncü parti konumuna gelmiş olmalarıdır (Federal Seçim Kurulu, 2017). Almanya için Alternatif Almanya'da kesinlikle önemsenip dikkatle takip edilmesi gereken bir gelişme göstermiştir.

1. Alternatife für Deutschland (AfD) - Almanya için Alternatif

Alternative für Deutschland - AfD (Almanya için Alternatif) 2013 yılında kurulmuş, oldukça yeni bir siyasi partidir. Kurulduktan sonra ilk önemli ve büyük siyasi sınavını 2014 yılında yapılan Federal Meclis seçimlerinde vermiştir. Bu sınavında oy oranı olarak ne kadar başarılı sayılsada, yüzde beşlik seçim barajını aşp Federal Mecliste temsil edime hakkını elde edemediği için başarısına gölge düşmüştür. Fakat, bu tarihten itibaren siyasi arenada ve siyaset bilimciler tarafından oldukça dikkatli izlenmeye başlanmıştır. AfD en son ve en büyük başarılarını ise yukarıda da bahsettiğimiz gibi 2017 yılında yapılan Federal Meclis seçimlerinde elde etmişlerdir.

Avrupa'daki bütün aşırı sağ ve ırkçı partiler gibi AfD'de abartılı söylem ve jargon kullanmaktan çekinmemektedir. Abartılı kriz senaryoları ve yabancıların dışlanması gibi söylemler kısa zaman içerisinde partinin başarılı olmasına katkı sağlamıştır.

Yunanistan'ın içine düşmüş olduğu ekonomik kriz ve bu krizin Avrupa Birliğini de etkilemiş olması aynı zamanda da Avro Bölgesi Ülkeleri arasında da farklı bir krize yol açmıştır. Krizin tavan yaptığı dönemlerde Avrupa Birliği'nde bir çok kişi Yunanistan'ın Avro Bölgesinden ihraç edilmesi gerektiğini ifade etmiştir (Meyer, 2012, s. 68). Yunanistan'ın ekonomik krizi Avrupa Birliği içerisindeki Avro Bölgesini de son derece olumsuz etkilemesinden dolayı Avrupa kamuoyunda ve bir çok siyasi parti ve politikacılar arasında Yunanistan'a karşı son derece olumsuz tavır ve tepki olağan bir hal almıştı.

Daha sonraki yıllarda ortaya çıkan göçmen krizinde ise ülkenin mültecilerle beraber yabancılaştığı ve Alman ırkının özelliklerinin yok olma tehlikesi ile karşı karşıya olduğu şeklindeki söylemler sürekli gündemde tutulmuştur. Tam da bu dönemlerde AfD kendisini mevcut mecliste bulunan siyasi partilerin dışında tutarak, “eski partilerin” ve böylece mevcut sistemin de tek alternatifi olarak göstermeye son derece önem vermiştir. Aynı zamanda da mağdur rolüne bürünerek böyle oldukları için medya tarafından itibarsızlaştırıldıklarını iddia ederek mağdur olduklarını lanse etmeye çalışmıştır.

Kurulduğu günden itibaren mevcut siyasi partiler gibi olmadığını, Alman ırkının yanında olduklarını ve bu yüzden de medya tarafından itibarsızlaştırılmaya çalışıldığını sürekli kullanarak girmiş oldukları seçimlerin çoğunda başarılı olan AfD'nin seçim sonuçlarını kısaca göz atmamızda fayda olacağını düşünmekteyiz;

- Federal meclis seçimleri 2013 (Jung vd., 2015, s. 43): AfD girmiş olduğu ilk Federal Meclis seçimlerini %5 barajının altında kalarak meclise girme başarısı gösterememiştir. Fakat %4,7 lik oy oranı aslında ortada küçümsenmeyecek bir başarı olduğunu göstermektedir. Bir yıl önce kurulmuş olan bir partinin sıfırdan bu başarıya ulaşmış olması gelecek yıllar için önemli sinyal vermiştir. İkinci Dünya Savaşından sonra, Almanya daha önce hiç bir parti kurulduktan sadece bir yıl sonra böyle bir başarı göstermemiştir.
- Avrupa Parlamentosu seçimleri: ilk kez katılmış olduğu bu seçimde %7'lik bir başarı oranına ulaşarak aynı zamanda Avrupa Parlamentosuna 7 vekil göndermeye hak kazanmışlardır (Der Spiegel, 2014).
- Saksonya Eyalet Parlamentosu seçimi: Saksonya Parlamentosu için yapılan seçimde de aynı şekilde başarılı olarak mecliste temsil edilme hakkını elde eden AfD başarısını arttırmaya devam etmiştir. Almış olduğu oy oran ise %9,7 olmuştur (Tagesschau, 2014).
- Thürinden Eyalet Parlamentosu Seçimi: AfD Thüringen eyalet seçimlerinde de başarılı olmuş ve % 10,6'lık bir oy orana ulaşarak Yeşiller gibi köklü partileri geride bırakarak üçüncü parti olmuştur.

- Brandenburg Eyalet Seçimleri: 2014 yılının Eylül ayında yapılan seçimde AfD başarılı olmaya devam etmiştir. İlk kez katıldığı Brandenburg eyaleti seçimlerinde %12,2'lik bir oran yakalayarak eyalet meclisine girebilmiştir (Federal Seçim Kurulu, 2014).
- Bremen ve Hamburg eyalet seçimleri: 2016 yılında yapılan eyalet seçimlerinin ikisinde de %5 barajını aşarak meclise girebilme başarısını göstermiştir. Hamburg seçimlerinde oyların %6,1'ini, Bremende ise %5,5'ini kendi hanelerine yazdırabilmişlerdir (Die Welt, 2016).

Kurulduktan sonraki yıl yapılan bütün seçimlerde oy oranını artıran AfD 2015 yılında yapılan eyalet seçimlerinde korkulduğu gibi oy oranında patlama gerçekleştirememiştir. Bu yıl yapılan Hamburg eyalet meclisleri seçimlerinde %5 barajını ancak geçerek meclislere vekil gönderebilmiştir. Almanya ve diğer Avrupa Birliği ülkeleri 2015 yılında Suriyeli mültecilerin oluşturmuş olduğu krizden dolayı AfD gibi aşırı sağ ve populist partilerin oy oranları yükselmesini beklerken yapılan iki eyalet seçimlerinde beklenildiği gibi oranlarının arttıramamaları şaşkınlığa sebep olmuştur.

AfD 2015 yılında yapılan eyalet meclisi seçimlerinin üçünde seçim barajını aşamadığı için eyalet meclislerine girememiştir. Nordrhein-Westfalen'de %3,9 ve Niedersachsen'de %3,7'lik bir oy oranı elde edebilmiştir (Häusler, 2015, s. 6). Bir sonraki yıla olan 2016 yılında ise AfD'nin oy oranındaki artışın yeni bir ivme kazanarak daha da arttığını görebilmekteyiz. Bu yılın ilk eyalet meclisi seçimi Baden-Württemberg eyaletinde gerçekleştirildi ve AfD'nin almış olduğu oy oranı tahminlerin de ötesine geçerek %15,1'lik bir orana ulaştı (Debus, 2017, s. 19). Aynı yıl içerisinde yapılan diğer eyalet seçimlerinin sonuçlarına baktığımızda, bir eyalet hariç diğerlerinde oy artışının ivme kazanarak devam ettiğini görmekteyiz (Die Welt, 2016);

- Rheinland-Pfalz %12,6
- Sachsen-Anhalt %24,3
- Mecklenburg-Vorpommern %20,8
- Berlin %14,2

Kurulduğundan sonra katılmış olduğu ilk seçimde %5 seçim barajını aşamadığı için başarısız sayılan AfD daha sonra girmiş olduğu seçimlerinin bir çoğunda başarı göstererek gerek eyalet meclislerinde gerekse

Avrupa Parlamentosunda temsil edilme hakkını elde etmiştir. Almanya'nın siyasi tarihinde bu kadar kısa zaman içerisinde bu kadar başarılı olan başka bir parti örneği karşımıza çıkmamaktadır. Bu kadar kısa zaman içerisinde bu kadar büyük başarı elde etmenin iyimserlik, motivasyon ve havasında 2017 yılında yapılacak olan federal meclis seçimlerine gidilmiştir.

Federal Meclis seçimlerine gidilirken Almanya ve diğer Avrupa Birliği ülkelerinde kamuoyunu meşgul eden konularda bir değişiklik olmadı. Kamuoyunun meşgul eden konuların başında yine göçmen krizi, işsizlik ve "İslami terör" vardı. Almanya için Alternatif partisinde Suriyeli göçmenlerle beraber zirve yapmış olan göçmen krizini ve diğer populist konuları kendi jargonlarıyla formüle ederek oylarını arttırmak için sürekli gündemde tutmaya özel çaba sarf ettiler.

Federal Meclis seçimleri yaklaştıkça AfD'nin nasıl bir sonuç elde edeceği sadece Alman kamuoyunu değil, bütün Avrupa Birliği ülkeleri ile beraber Türkiye'de de siyasi çevreler tarafından merakla beklenmekteydi. Fransa ve Hollanda'da yapılan seçimlerde ilk bakışta aşırı sağ partiler başarılı gözükse bile, siyasi yelpazenin ortasında olanlara hükümet kurma yetkisinin verilmesi aşırı sağ ve ırkçı partilerin başarısına gölge düşürmüştür.

Avrupa Birliği ülkelerinin ekonomik durumuna baktığımızda 2016 yılında ekonomik büyümelerin olduğu ve bir yıl önceki göçmen krizinde etkisi git gide azaldığını görmekteyiz. Federal Meclis seçimleri öncesinde Almanya'da olağanüstü bir durum olmadığını ifade edebiliriz.

Böyle bir ortamda seçime gidileceği için seçim sonucu ile ilgili beklentiler olağan üstü değişiklikler olabileceği yönünde değildi. Almanya için Alternatif'in başarısını arttıracığı beklenirken, oy oranının seçim barajının biraz üstünde olacağı tahmin ediliyordu. Beklentilerin aksine, Federal Mecliste 94 milletvekili ile temsil edilebileceği ve oyların %12,6'ya yükseltilmiş olması sadece Almanya'da değil aynı zamanda da bir çok ülkede şok etkisine sebep olmuştur.

2. Siyasi Yelpazenin Sağındaki Boşluk ve AfD

Almanya'daki siyasi partiler yelpazesine baktığımızda, merkez sağdaki Hristiyan Demokrat Birlik (CDU) / Hristiyan Sosyal Birlik (CSU) partileri haricinde başka bir sağ veya aşırı sağ partinin Federel Meclis'te temsil edilmediği karşımıza çıkmaktadır. Kurulacak her hangi bir aşırı sağ ve ırkçı bir partinin Almanya genelinde oy potansiyelinin %30 civarında olduğundan bahsedilmektedir (Handelsblatt, 2017). Böyle büyük bir potansiyele rağmen, siyasi yelpazenin aşırı sağ ve ırkçı cephesini doldurabilecek her hangi bir partinin 2017 yılına kadar Federal Meclis'te temsil edilme başarısını gösterememiştir.

AfD'nin kurulduğunda kendisini ekonomik olarak liberal ve siyasi olarak aşırı sağda konuşturmuştur. Almanya için Alternatif'ten önce kurulan ama başarılı olamayan bazı aşırı sağ ve ırkçı partiler bünyesinde aktif siyaset yapmış olan siyasetçilerin bir kısmı AfD kurulduktan sonra burada siyasi hayatlarına devam ettiler. Bu gelişmeleri göz önünde bulunduracak olursak AfD'nin Almanya'daki aşırı sağ siyasetçiler için ümit vaat eden bir parti halini aldığı ifade edilebilir.

AfD seçim propaganda sürecinde seçmeni daha çok meşgul eden ve etkileyen konularda, yani seçmenin duygularına hitap eden konularda yoğunlaştığını görebiliriz. Daha önceki seçimlerde yabancılar konusunun bu kadar etkili olmadığını açıklayan kamuoyu araştırma şirketi Infratest dimap, 2017 federal meclis seçimleri ile ilgili yapmış olduğu kamuoyu araştırmasında seçimi etkisi altına alan konuların başında yabancılar/göçmenler olduğunu tespit etmiştir. Yapılan kamuoyu araştırmasında her iki seçmenden birine göre çözülmesi gereken sorunlar öncelikli olarak "göç ve uyum" konularıdır. Yabancılar konusu Alman Federal Meclis seçimlerinde şimdiye kadar hiç bu kadar etkili olmamıştı. Suriyeli göçmenlerin 2015 yılında oluşturmuş olduğu göçmen kirizinden sonra "göçmen-yabancılar-uyum" konuları Alman kamuoyunu meşgul eden en önemli konular halini almıştır. AfD'nin kurulduğu yıl gerçekleştirilen Federal Meclis seçimlerinde yabancılar konusu seçmenlerin sadece yüzde beş gibi çok düşük bir oranı için öncelikli konu halindeydi (Morgenpost, 2017). Aradan çok uzun bir süre geçmemiş olmasına rağmen "yabancılar" konusu seçmeni en az etkileyen konulardan biri iken en çok etkileyen konu haline gelmesi son de-

rece düşündürücü bir gelişmedir. Suriyeli göçmenlerle beraber zirve yapmış olan göçmen krizi, daha sonraları sayıca azalmış ve normal bir hal almış olmasına rağmen aradan geçen iki yılda Almanya'nın ve bütün Avrupa Birliği kamuoyunun gündeminde sıcaklığını korumaya devam etmiştir.

Seçim propaganda süreçlerinde kullanmış olduğu dil ve söylemlerden bir kaç örnek, AfD'nin yabancılara karşı nasıl bir bakış açısına sahip olduğunu anlayabilmemize yardımcı olacaktır (Fedder, 2016, s. 165-167);

- "Einwanderung braucht klare Regeln" - "Göç kesin kurallara tabi tutulmalı" Göç kesin kurallara tabi tutulmalıdır ve her isteyen Almanya'ya alınmamalıdır diye açıklayan AfD yetkilileri bu ifadeyi Suriye göçmenlerinin savaştan dolayı Avrupa'ya doğru yola çıktıkları bir zamanda vurgulayarak gündeme getirmişlerdi.
- "Wir sind nicht das Weltsozialamt" - "Biz dünyanın sosyal ofisi değiliz" Seçimlerde kullanılan bu slogan, bizlere AfD'nin yabancılar konusunda nasıl bir bakış açısına sahip olduğunu göstermektedir. Burda kast edilen Almanya'ya gelen yabancıların ülkelerinin sosyal sistemini sömürdükleri ve Almanya'nın da buna son vermesi gerektiğidir.
- "Der Islam?" - "Past nicht in unsere Küche" - "İslam mı? Bizim mutfağımıza uymaz". Seçim sürecinde kullanılan diğer bir slogan. Kullanıldığı afişlerin en başına bir domuz yavrusu resmi yerleştirilmiş ve yukardaki metinde aşağısına. Başka bir afiş örneğinde ise aynı metnin altına bir döner büfesi resmi yerleştirilerek kullanılmıştır.
- "Neue Deutsche? Machen wir selbst - Yeni Almanlarımız? Kendimiz yaparız. Bu slogan da hamile bir bayanın karnının üstüne yerleştirilmiş ve seçimlerde afiş olarak kullanılmıştır.
- İslam'ın bir din olmadığı ve müslümanların da Almanya'ya kültürel olarak uymadığını defaatle dile getirilmiş ve üzerinde durulmuştur.

Vermiş olduğumuz örnekler bize AfD'nin göçmen-yabancılar ve müslümanlar konusunda nasıl bir bakış açısına sahip olduğunu açıkça anlatmaktadır. Suriye'den gelen göçmenlerin çoğunluğunu müslümanların oluşturmuş olması AfD için ayrı bir sorun teşkil etmekteydi, çünkü

onlara göre İslam ve müslümanlar Almanya’nın bir parçası değildi ve hiç bir zaman da olmamalıydı. Suriyeli göçmenlerin genellikle müslümanlardan oluşması AfD açısından olayın vehametini arttırmaktaydı. Suriyeli göçmenlerin oluşturduğu 2015 yılındaki kriz, partinin başkan yardımcılarında Alexander Gauland tarafından aslında kendilerini için “lütüf” (Der Tagesspiegel, 2016) şeklinde değerlendirmiştir. Bu krizden sonra oluşan siyasi havanın kesinlikle AfD’ye yaradığını ve krizi fırsata çevirebildiklerini almış oldukları seçim sonuçlarından görebilmekteyiz.

Müslümanlar ve İslam hakkında kamuoyunda oluşmuş olan olumsuz hava kesinlikle AfD gibi aşırı sağ ve ırkçı siyasi partilerin menfâtine olan bir gelişmeydi. Yapılan kamuoyu araştırmalarında Alman kamuoyunun %60’ı İslam’ı ve Müslümanları tehlikeli ve Batı değerleriyle uyumlu olmadığı fikrinde birleşiyorlardı (Der Tagesspiegel, 2016). Uluslararası alanda son yıllarda İslam ve müslümanlar hakkındaki olumsuz gelişmeler Almanya’da da etkisini göstermiştir. Kendileri için tehlike olarak kabul ettikleri bir dinin ve onun mensuplarının da siyasi seçimlerin propaganda süreçlerinde sürekli ortaya atılması aslında bu konunun ne kadar büyük bir oy potansiyeline sahip olduğunu göstermektedir. Öyle ki, sadece aşırı sağ partiler değil aynı zamanda da merkez sağ ve sol partiler de seçim süreçlerinde müslümanlar ve İslam hakkında olumsuz beyanatlar vermek zorunda kalmışlardır. Yükselen değer olan İslam karşıtlığı her halükarda oy getirmekte olduğu için müslümanlar hakkında olumlu beyanat verme cesaretini kolay kolay hiç bir siyasi parti mensubu gösterememiştir.

2.1. AfD Siyasi Yel pazenin Neresinde?

AfD Alman Siyaset bilimcilerinin bir çoğu tarafından siyasi yelpazenin aşırı sağında ve populist sağ parti olarak tanımlanmaktadır (Bundeszentrale Für Politische Bildung, 2014). Siyaset bilimcilerinin tarafından “populist ve aşırı sağ parti” olarak tanımlanan AfD mensupları ise bu tanımlamayı kabul etmemektedirler. Parti teşkilat ve mensuplarının, bu yıllarda Neonazi ve faşist gruplarla olan bağlantıları yavaş yavaş ifşa olmaya başladı. Hamburg eyalet teşkilatı da bu teşkilatlarından bir tanesiydi. Hamburg teşkilatına mensup Jens Eckleben AfD’ye katılmadan

önce marjinal aşırı sağ partilerden biri olan “Die Freiheit” - “Özgürlük” partisinde de yöneticilik yapmıştı (Abendblatt, 2013). Eyalet teşkilatlarındaki aşırı sağ gruba mensup yöneticiler sadece Hamburg ile sınırlı değildi, bir çok eyalet teşkilatında aynı şekilde aşırı sağ çevrelerle ve hatta neonazilerle bağlantılarının olduğu kamuoyunda defalarca dilendirildi. AfD'nin siyasi yelpazenin neresinde olduğunu anlayabilmek için özellikle PEGİDA'ya karşı olan tutumunu incelememiz bizlere yardımcı olacaktır.

2.2. PEGİDA ve AfD

Dünya kamuoyunda İslam ve müslümanlar aleyhindeki gelişmelerin zirve yaptığı dönemde, Almanya'da sosyal medya üzerinden organize olan ve günden güne büyüyen gösteriler zinciri organize edilmeye başlandı. İslamofobinin zirve yaptığını ve artık bundan daha fazla ileri gidemeyeceklerini düşündüğümüz bir dönemde Köln'de 2014 yılının Ekim ayında yapılan bir gösteri kamuoyunda dikkatleri üzerine çekmeyi başardı. Köln'de organize edilen bir gösteride aşırı sağcılar beş bin civarında insanı sokağa çekme başarısını gösterebildiler. Gösteriyi organize eden “Salafist karşıtı holiganlar” (HoGeSa - Holigans Gegen Salafisten) adlı platform siyasi yelpazenin aşırı sağından burjuvaziye kadar insanları düzenlemiş oldukları gösteriye çekebilme başarısı göstermişti. Sıradan bir gösteri organize edildiği düşünülüyordu fakat, oldukça agresif insanlar bir araya gelmişlerdi. Agresifliği ile dikkat çeken göstericiler yüzünden gösteride çok sayıda güvenlik görevlisi hazır bulunmak zordunda kalmış ve 48 polis memuru göstericiler tarafından yaralanmıştır (Röther, 2017, s. 29).

Köln'de yapılan bu gösteriden sonra Dresden'de mutad bir şekilde haftalık benzer gösteriler düzenlenmeye başlandı ve bir kaç ay boyunca da devam etti. Dresden'de yapılan gösterileri organize edenler kendilerini PEGİDA “Patriotische Europäer gegen die Islamisierung des Abendlandes” (Röther, 2017, s. 7) - “Batı'nın islamlaşmasına karşı yurtsever Avrupalılar” olarak lanse ettiler. Adında anlaşılacağı gibi göstericilerin ve gösteriyi organize edenlerin asıl amaçları Batı'nın islamlaşmasını önlemektir. Haftalık muntazam bir şekilde gerçekleştirilen bu yürüyüşler zamanla Dresden'le sınırlı kalmayıp Almanya'nın başka şehirlerine de

sıçradı. En yoğun katılımların olduğu Ocak 2015'te Dresden'de yapılan gösterilere binlerce insanın dahil olduğu bilinmektedir.

Adından da anlaşıldığı gibi PEGİDA'nın asıl hedefinin Batı'nın islamlaşmasını engellemek olduğunu ifade etmiştik. Batı toplumlarının islamlaşmasını ise müslümanların Batıya göçlerinin engellenmesi ile gerçekleştirebileceğini savunmaktaydılar. PEGİDA'yı kısaca;

- İslam
- Göçmen ve
- Yabancı düşmanı

bir örgüt olarak tanımlayabiliriz (Vorländer, 2016, s. 1). Köln'de 2014 yılında başlayıp sonra Dresden'e sıçrayan İslam ve müslüman karşıtı gösteriler yine Dresden'e en yüksek katılımcı sayısına ulaşmıştır. Bu gösterilerin sonu nereye varacağı büyük merak konusu olmaya başlamıştı. PEGİDA'nın Dresden'de başlatmış olduğu gösteriler Almanya'nın bir çok şehrine sıçramış fakat oralarda aynı talebi göremediği için yapılan gösteriler belli zaman sonra iptal edilmiştir. Gösterilerin başlaması Suriye ve Irakta DAESH teröristlerince vahşi terör videoları ile dünyaya dehşet saçtıkları döneme denk gelmektedir. DAESH tarafından gerçekleştirilen katliam ve terörlerin videoların internet üzerinden dünya kamuoyuna sunulması PEGİDA tarafından organize edilen yabancı, göçmen ve İslam karşıtı gösterilerin başarılı olmasında önemli bir etken idi. Özellikle Dresden'de kurulup başarılı olmasındaki diğer önemli sebep ise Dresden Belediyesi'nin şehirde göçmenler için yeni bir geçici konaklama tesisinin inşa etme planının kamuoyu ile paylaşılması olmuştur (Vorländer, 2017, s. 6).

Dresden'de ilk gösteri çağrısı sosyal medya üzerinden 20 Ekim 2014 Tarihi için yapılmış ve bu gösteriye 300-350 kişinin katıldığı tesbit edilmiştir. Fakat kısa zaman içerisinde gösterilere olan rağbet arttı ve diğer şehirlerde benzer gösteriler organize edilmeye başlandı. Az sayıda katılımcı ile gerçekleştirilen ilk gösteriden sonra hızla katılımcı sayısı arttı ve kısa zaman içerisinde binlerce kişinin yer aldığı gösteriler gerçekleştirilmeye başlandı. Yukarda da bahsettiğimiz gibi en büyük destek Dresden'de gören PEGİDA gösterilerinin katılımcı sayısı Ocak 2015 yılında ortalama 25 bin kişi ile en yüksek seviyesine ulaşmıştır (Younes, 2016, s. 187).

PEGİDA'nın dile getirdiği ve gerçekleştirilmesini talep ettiği maddelerin bir çoğu AfD'nin hedefleri ile örtüşmekteydi. Partinin sağ kanadı diye tanımlayabileceğimiz üyeleri ve yöneticileri PEGİDA'nın taleplerini, özellikle Batı'nın islamlaşmasının engellenmesi talebi, kendi partilerinin de talepleri arasına dahil edilmesi gerektiğini yöneticilere duyurmaya çalıştılar. Bu taleple beraber alman toplumunun çok kültürlü hale gelmesinin de önüne geçilmiş olunacaktı. Parti tabanından gelen bu talep yöneticilerden Frauke Petry tarafından olumlu karşılandı. Frauke Petry yapmış olduğu bir açıklamada "Yurtseve Avrupalılar"ın talebini haklı bulduklarını ve parti olarak desteklediklerini ifade etmiştir (Häuser, 2015, s. 6). Benzer tepki partinin diğer önemli yöneticisi olan Alexander Gauland tarafından gelmiştir. Gauland daha sonra kamuoyuna kendilerinin bu hareketin doğal müttefikleri olduklarını açıklamıştır (Süddeutsche Zeitung, 2014).

AfD'nin müslüman ve göçmenlere karşı politikası ve söylemleri tabi ki devam etmiştir. Bir çok şehir ve eyalette vermiş oldukları dilekçelerle yöneticilerinden göçmenlere karşı uygulanan "hoşgeldin kültürü" ne son verilmesini talep etmişlerdir (Openpetition, 2015).

3. 2017 Federal Meclis Seçimleri ve AfD

Almanya için Alternatif - AfD 2017 yılının Eylül ayında yapılan Federal Meclis seçimlerinde beklenmedik bir başarı elde ederek Federal Meclis'te temsil edilme hakkını elde etmiştir. Federal Meclis seçimlerinden önce yapılan eyalet meclis seçimlerinin çoğunda AfD başarılı olmuştu. Başarılı çıkmış olduğu eyalet seçimlerinin motivasyonu ile ikinci kez Federal Meclis seçimlerine gidildi. Yapılan bu Federal Meclis seçimlerinde elde etmiş olduğu başarı ile AfD'nin, Alman siyasi partileri arasında kendisine kalıcı bir yer edinmiş olduğunu ifade edebiliriz. AfD'nin kısa sürede elde etmiş olduğu başarıyı daha önce hiç bir siyasi parti gösterememiştir. Böylece geleneksel olarak Alman Federal Meclisi'nde temsil edilen Birlik partileri (CDU/CSU), Sosyal Demokratlar (SPD), Yeşiller, Özgürlük Partisi (FDP) ve Sol Parti'den sonra yeni bir parti daha temsil edilme hakkına kavuşmuştur. Yeşiller ve Sol Parti'yi kuranlar daha önce Sosyal Demokrat Parti'de aktif siyasetle meşgul iken çeşitli nedenlerden dolayı bu partiden ayrılarak yeni partilerini kurdular. AfD ise tamamen alttan

yukarıya doğru, kamuoyundaki çeşitli memnuniyetsizliklerden dolayı oluşmuş olan bir hareketin kurumsallaşması ve nihayetinde de çok kısa bir zaman içerisinde oldukça etkileyici sloganlarla seçmen tarafından kabul görmüş aşırı sağ ve ırkçı bir siyasi partidir.

Almanya'daki 61,7 milyon seçmenin yaklaşık 47 milyonu son yapılan Federal Meclis seçimlere katılarak oy kullanmıştır (Vehrkamp, 2017, s. 16). Bu seçimlerden sonra AfD Alman Federal Meclisinde temsil edilme hakkına ulaşan ilk aşırı sağ ve polulist siyasi partidir. Sadece partinin önde gelen yöneticileri değil aynı zamanda da seçmeni ve çalışanları da populist ve aşırı sağ eğilimde olan şahıslardan oluşmaktadır. Almanya için Alternatif-AfD seçmeninin Infratest dimap kamuoyu araştırma şirketinin Federal Meclis seçimlerinden hemen sonra yapmış olduğu bir araştırmada şu özellikleri tesbit edilmiştir (Dalkowski, 2017):

- Seçim sürecinde karar verirken en etkili kriter terörizmle mücadele konusu olmuştur (%61). Unutulmamalıdır ki terörizm İslam veya müslümanlarla özdeşleştirilmiş bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Bir sigorta şirketinin aynı dönemde yapmış olduğu Almanların en büyük yedi korkuları - Die Sieben Ängste der Deutschen adlı bir kamuoyu araştırmasının sonuca göre Almanların %71 en fazla terörizmden korkmaktadır. Aynı araştırmanın üçüncü sırasını ise %61 ile halı hazırda Almanya'da yaşayan yabancılar ile aralarında çıkabilecek gerilimler gelmektedir. Beşinci sırasını ise Alman makamlarının göçmen yığılmaları yüzünden iş yapamaz hale gelebilme korkusu almıştır (R+V Versicherung, 2017).
- AfD seçmeninin büyük çoğunluğu, %86, Almanya'nın dünyaya açık ve kozmopolit olmasını tasvip etmemektedir. Almanya'nın sınırları ulusal sınırlar ile kısıtlı kalmalıdır, yani Schengen ve Avrupa Birliği sınırları kabul görmemektedir. Diğer partilerin seçmenlerinin dünya algısı ve ülkenin sınırları durumu tam tersi bir gelişme göstermektedir.
- AfD seçmeninin %60 gibi bir oranı diğer partiler tarafından hayal kırıklığına uğratıldıkları için partilerini değiştirdiklerini ifade etmişlerdir.

- Yine %90 gibi yüksek bir oran İslamın Alman toplumu üzerindeki etkisini arttırmakta olduğunu, bunun sonucu olarak Alman kültür, dili ve hayat tarzının yozlaşmasına yol açacağına inandıkları için bunun önüne geçilmesi gerektiği düşünmektedirler. Aynı zamanda başka bir seçmen grubunun olmadığı kadar da demokrasiden hoşnutsuzdurlar. Demokrasiden hoşnut olmayanların oranı %80 diğer partilerdeki bur oran ise %30 ile sınırlı kalmaktadır (Neu ve Pokorny, 2017, s. 10).

AfD'nin seçim stratejisini incelediğimizde siyaseten doğruluğu bozan skandal ifadelerin medya tarafından kabul görme şansının daha yüksek olduğunu bilmelerine rağmen, skandal ve siyaseten doğru olmayan ifadelerin bilinçli bir şekilde kullandıklarını görebilmekteyiz.

AfD seçmenin diğer siyasi gruplardan memnuniyetsizliklerinden dolayı ayrılanlardan oştuğunu daha önce ifade etmiştik. Ayrıca seçime gitmeyenler, yani oy kullanmayanlar grubundandaki insanları da motive edip oy kullanmalarını sağlayan bir siyasi parti olarak karşımıza çıkmaktadır. Buradan yola çıkarak AfD seçmenini klasik anlamda bir siyasi gruba dahil etmenin mümkün olmadığını söyleyebiliriz.

Almanya'daki en son Federal Meclis seçimlerinden sonra yapılan kamuoyu araştırmalarında AfD seçmeninin aslında sadece ortak bir payda etrafında buluşmadığını ve seçmen grubunda oldukça heterojen bir grup olduğunu bizlere göstermektedir. Bu nedenle kimler AfD'yi neden destekliyor gibi tek nedenli tanımlar ile açıklanması mümkün olan bir durum olmadığı ortadadır. AfD daha ziyade çeşitli şikayet, dilek ve taleplerin yansıtılıp karşılanması ümit edilen bir siyasi parti konumundadır. Bu şikayetlerin başında da İslam ve müslümanlar geldiğini, yapılan araştırmalardan anlayabilmekteyiz.

Sonuç

Almanya'nın siyasi tarihinde yeni bir dönem açmış olan AfD'nin kuruluşunun tesadüfler sonucu olmadığını yaptığımız analizlerden anlamaktayız. Kurulduğu dönemdeki toplumsal gelişmelerden olumsuz etkilenen ve rahatsız olan bir çok siyasi parti ve siyasi görüşe mensup bireylerin yabancı ve müslüman düşmanlığı ile ekonomik sıkıntılar or-

tak bir paydası etrafında buluşmalarıyla ortaya çıkmış olan AfD giderek artan sayıda Alman vatandaşı için ümit ışığı olmuştur.

AfD gibi aşırı sağ ve ırkçı partilerin neden başarılı olduklarını ortaya koyabilmek adına seçimlerden sonra yapılan kamuoyu araştırmaları bu partilere seçmenlerin neden oy verdiklerini detaylı bir şekilde ortaya koymaktadır. Avrupa Birliğine üye ülkelerinin son 30 yılını incelediğimizde aşırı sağ ve populist partilere olan rağbetin arttığını görmekteyiz. Bütün dünyayı etkisi altına alan ekonomik krizler, ki 2008 dünya ekonomik krizi tartışmasız bunların en önemlilerinden biridir, aşırı sağ ve populist partilere olan talebin önemli bir ivme kazanmasına sebep olmaktadır. Avrupa Birliğine üye ülkelerde benzer gelişmelerin bir çok üye ülkenin ulusal seçimlerinde ve hatta Avrupa Parlamentosu seçimlerinde de vuku bulduğunu görebilmekteyiz.

Avrupa Birliğinin bir çok ülkesinde başarılı olan aşırı sağ ve populist partileri başarılı kılan nedenlerden biri de kesinlikle Batı toplumlarında son yıllarda iyice filizlenip büyümeye başlayan İslam ve müslüman düşmanlığıdır. İslam ve müslümanların görsel ve yazılı medya ve politikacılar tarafından bilinçli bir şekilde sadece El Kaide ve DAESH gibi terör grupları ve onların yapmış oldukları vahşi katliamlar ile ilişkilendirilmesi İslamofobia'nın önüne geçilmeye çalışılmadığını bizlere göstermektedir. Durum böyle olunca AfD gibi ve diğer aşırı sağ ve populist partilerin oy oranlarını arttırmaya devam edeceklerini ifade edebiliriz. Son yıllardaki gelişmelere baktığımızda ayrıca iktidar partilerinin aşırı sağ partilerin yükselişini önlemekte oldukça zorlandıklarını ve hatta başarısız olduklarını görebilmekteyiz.

AfD seçmenin etrafında bulunduğu başlıca konuların küreselleşme, göç, İslam ve müslümanlar olduğunu görebiliyoruz. Küreselleşme hem ulusal kimliklerin yok olmasına sebep olduğundan hemde uluslararası göçün musebbibi olarak görüldüğünden dolayı olumsuz bir gelişme olarak karşılanmaktadır. Uluslararası göçün yine ulusal kültür ve kimliklerin yok olmasına sebep olduğu düşünüldüğü için bir tehdit olarak algılanmakta ve bundan dolayı da karşı gelinmektedir.

AfD ve diğer aşırı sağ ve populist partilere seçmenlerin oy vermelerindeki en önemli nedenlerin başında partinin İslam ve müslümanlara karşı olan olumsuz tutumu gelmektedir. Oy verdikleri partinin, AfD'nin, kendileri adına İslam ve müslümanlara karşı mücadele ede-

ceğine inanmaktadırlar. Tabi ki AfD de kullanmış olduğu dil ve söylemlerle bu anlamda seçmenlere ümit olmayı başarmıştır.

İslam ve Müslümanların şimdiye kadar olduğu gibi bilinçli bir şekilde görsel, yazılı basın ve politikacılar tarafından sürekli ve sadece terör ile ilişkilendirilmesine devam edildiği sürece Almanya ve diğer Batı ülkelerinde İslam ve Müslüman düşmanlığı artmaya devam edecektir. Artan İslam ve Müslüman düşmanlığı da AfD gibi aşırı sağ ve ırkçı partilere olan rağbetin artmasına sebep olacaktır.

EXTENDED ABSTRACT

**Polical racism and Islamofobia in Germany in the
case of AfD**

*

Mehmet Soytürk

Karadeniz Technical University

When we examine the history of humanity, we can realize that the continent of Europe is constantly receiving immigration. The European continent has been exposed to immigration from ancient times to the present day. The vast majority of these migrations have occurred from other continents to the European continent. Recent examples of migrations from another countries to European continent are; labor migrations after the Second World War and the increasing number of illegal migrations in the following years. Europe's leading industrialized states have signed treaties with certain countries in order to cover the labor force because they could not afford the labor force required to raise their industry after the Second World War. Even though people who were invited from another countries, as labor force, came to Europe with these agreements in a very warm manner, but this situation has changed in the following years. Tolerance and warmth in the early years have been replaced by enmity, especially against Muslims.

After the Second World War, many European countries signed and put into force labor agreements with other countries. Germany has signed labor procurement agreements with many countries in order to regain its industry. The largest group of the workforce that came to Germany to work was the Turkish people. The relations between the two countries were very good in the first years of labor migration. However, over time, the tension has started to increase with the 1973 Oil Crisis.

Especially in terms of Muslims and Turks, politics in Germany and in other member states of the European Union would no longer be the same. The political election included a new phenomenon in the propaganda process and in the daily political life: foreigners. When the process begins, the subject of foreigners, which is the main topic just for the extreme right parties, can now be the subject of propaganda by all political parties.

In the early years, only the subject of foreigners, which were the election material by the right-wing parties, evolved over time and left their place to Muslim or Turkish hostility. After the abandonment of xenophobia to Muslim and Turkish enmity, there have been major changes in political discourses and at the same time the language used has become sharper. Big changes took place in political parties during this period of change. Since the center-right parties, which previously addressed all the tendencies to the right of the political spectrum, were not sufficiently right and nationalist, most of the European Union countries started to establish political parties that were more marginal, more nationalistic and even racist. Germany was one of the countries that had experienced such a process in the political sense.

Alternative für Deutschland (Alternative for Germany) (AfD), which is established in Germany, is the most valid example that can be given. Since 2013, AfD has continued its way by increasing the number of votes in the majority of the elections. Thus, for the first time in Germany after the Second World War, a racist political party had the right to be represented in the federal German assembly and almost all the state councils.

In order to react to the measures taken against the financial crises in the European Union, the AfD was established. AfD stated that the Federal German Government should take a more conservative position, especially in asylum and refugee policies.

The Syrian migrants crisis, which erupted in 2015, led to the creation of the environment that AfD wanted. AfD, who has been having leader-

ship discussions, succeeded in getting rid of the internal crisis by turning the crisis into an opportunity with the outbreak of the Syrian Migrants Crisis. AfD has been able to significantly increase its votes in the aftermath of the Syrian migrant crisis and in subsequent federal parliamentary elections. In addition, we can easily state that one of the rare political parties that has been continuously increasing in votes in recent years is AfD.

Like many European Union countries, the political language used in Germany has changed in recent years, especially with the inclusion of racist political parties such as AfD in the political arena. Speeches against foreigners, immigrants and Muslims were only used during election propaganda. But now they are part of the daily political language. We can understand that these racist discourses are very popular in the public opinion by looking at the election results. Besides, there is no change in the language used when we look at the point reached.

One of the most important reasons for voters to vote for AfD and other extreme right and parties is the party's negative attitude towards Islam and Muslims. They believe that the party (AfD) they vote for will fight against Islam and Muslims on their behalf. AfD, of course, has managed to be hopeful for voters on this issue with the language and words it used.

Islam and Muslim hostility will continue to increase in Germany and other Western countries, as long as Islam and Muslims have been consciously persistently associated with visual, print, and politicians. The increasing Islam and Muslim hostility will also increase the popularity of extreme right and racist parties, such as AfD.

Kaynakça/References

- Bundes Wahlleitung (2014). Erişim tarihi 03.07.2018, <https://www.wahler-ergebnisse.brandenburg.de/wahlen/LT2014/ErgebnisUeberblick.asp?sel1=1253&sel2=0651> adresinden alınmıştır.
- Clifford, O. ve Le Bosse, M. (2011). *The Europeans: A Geography of People, Culture and Environment*, New York, The Guilford Press.
- Dalkowski, S. (2017). *Der Typische AfD Wähler*, Erişim tarihi 05.06.2018, <http://www.rp-online.de/politik/deutschland/bundestagswahl-wer-wae...fragen-geben-hinweise-auf-den-typischen-afd-waehler-aid-1.7104621> adresinden alınmıştır.
- Debus, M. (2017). Verrückte Verhältnisse? Wahlverhalten und Parteienwettbewerb in Baden-Württemberg zwischen 2011 und 2016, Hörisch, F., Wurster St. (2017), *Das Grün-Rot Experiment in Baden-Württemberg*, (s. 15-44) Wiesbaden, Springer Verlag.
- DER SPIEGEL (2014). *So hat Deutschland gewählt*, Erişim tarihi 16.08.2018, <http://www.spiegel.de/politik/deutschland/europawahl-2014-wahlergebnis-grafik-eu-parlament-a-969224.html> adresinden alınmıştır.
- Die Morgenpost (2017). *Das sind die 15 wichtigsten politischen Probleme in Deutschland*, Erişim tarihi 06.08.2018, <https://interaktiv.morgenpost.de/probleme-bundestagswahl-2017/> adresinden alınmıştır.
- Die Tagesschau (2014). Erişim tarihi 03.07.2018 <https://wahl.tagesschau.de/wahlen/2014-08-31-LT-DE-SN/index.shtml> adresinden alınmıştır.
- Die Welt (2016). *Der Rasante Aufstieg der AfD*, Erişim tarihi 03.07.2018, <https://www.welt.de/politik/article158239691/Der-rasante--Aufstieg-der-AfD-bei-deutschen-Wahlen.html> adresinden alınmıştır.
- Fedder, J. (2016). Die Wahlerfolge der Alternative für Deutschland im Kontext rassistischer Hegemoniebestrebungen, HÄUSLER, A., *Alternative für Deutschland*, (s. 165-167) Wiesbaden, Springer Verlag.
- HäUslar, A. (2015). *Partei des rechten Wutbürgertums am Scheideweg*, Bonn, Fridrich Ebert Stiftung.

- Hertreiter, L. (2014). *Ich will die Ruhe stören*, Süddeutsche Zeitung Gazetesi internet sitesi, Erişim tarihi 08.06.2018. <http://www.sueddeutsche.de/politik/reaktionen-auf-demos-afd-spitze-stellt-sich-hinter-pegida-1.2259371>Open-petition,-
<https://http://www.openpetition.de/petition/online/neuregelung-des-einwanderungsrechts> adresinden alınmıştır.
- Meyer, D. (2012). *Euro-Krise: Austritt als Lösung*, Berlin, LIT Verlag.
- Jung, M., Schroth Y., ve Wolf A. (2015). *Wahlverhalten und Wahlergebnis: Angela Merkels Sieg in der Mitte*, Wiesbaden, Springer Verlag.
- Korte, K., *Alternative für Deutschland (AfD)*, Erişim tarihi 05.07.2018, Bundes Zentrale für Politische Bildung, <http://www.bpb.de/politik/wahlen/wer-steht-zur-wahl/eu-ropawahl-2014/180972/afd> adresinden alınmıştır.
- Leber, F. (2016). *Radikaler geht immer*, Der Tagesspiegel, Erişim tarihi 06.08.2018, <http://www.tagesspiegel.de/politik/die-afd-und-der-islam-radikaler-geht-immer/13466120.html> adresinden alınmıştır.
- Neuerer, D. (2017). *In akuten Krisenzeiten Potenzial von 30 Prozent* Handelsblatt, <http://www.handelsblatt.com/politik/deutschland/bundestagswahl/all-e-schlagzeilen/afd-etablierten-parteien-waren-zu-selbstsic-her-beim-umgang-mit-der-afd/20367482-2.html> adresinden alınmıştır.
- Neu, V., ve Pokorny, S. (2017). *Bundestagswahl in Deutschland 2017*, Berlin, Konrad Adenauer Stiftung.
- Röther, Chr. (2017). *Wenn die Wahrheit Kopfsteht: Die Islamfeindlichkeit von AfD, PEGIDA & Co*, München, Gütersloher Verlagshaus.
- UNGER, Chr., *Hamburger Mitglied tritt aus „Alternative“ aus*, Das Abendblatt, Erişim tarihi 15.05.2018, <http://www.abendblatt.de/hamburg/article115943067/Hamburger-Mitglied-tritt-aus-Alternative-aus.html> adresinden alınmıştır.
- Vehrkamp, R., ve Wegschneider, K. (2017). *Populäre Wahlen*, Bonn, Bertelsman Stiftung.
- Vorländer, H., Herold, M., Schäler, St. (2016). *PEGIDA*, Wiesbaden, Springer Verlag.

- V+R Versicherung (2017). Erişim tarihi 03.07.2018, https://www.ruv.de/static-files/ruvde/downloads/-presse/aengste-der-deutschen-2017/ruv-tagswahl-2017/-34_17_endgueltiges_ergebnis.html adresinden alınmıştır.
- Younes, A. (2016). Germany, BAYRAKLI E., HAFES F., *European Islamophobia Report 2015*, (s. 179-198) Ankara, SETA

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

- Soytürk, M. (2018). AfD örneğinde Almanya’da siyasi ırkçılık ve islamo-fobi. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 9(16), 1440-1463.
DOI: 10.26466/opus.470768

Yabancı Dil Olarak Türkçe ve İngilizce Ders Kitaplarındaki Sözcüklerin Kullanım Sıklığı Bağlamında Değerlendirilmesi¹

DOI: 10.26466/opus.467804

*

Akif Yavuz Özdemirel* - Şükran Dilidüzgün**

*Öğr. Gör., Bahçeşehir Üniversitesi, Yabancı Diller Yüksekokulu, İstanbul / Türkiye

E-Posta: yavuzozdemirel@gmail.com

ORCID: [0000-0003-1694-3049](https://orcid.org/0000-0003-1694-3049)

**Doç. Dr., İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa, Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi, İstanbul/Türkiye

E-Posta: sdilid@yahoo.com

ORCID: [0000-0002-4094-5215](https://orcid.org/0000-0002-4094-5215)

Öz

Türkçenin yabancı dil olarak öğretiminde, öğretim her ne kadar Avrupa Ortak Dil Çerçevesi'ne (CEFR) uygun olarak yapılıyor olsa da öğretimde ve ders kitaplarında yer alan sözcüklerin seçimi bir sıklık listesine dayandırılmamaktadır. Çalışmada yabancı dil olarak Türkçe ve İngilizce ders kitaplarında en sık kullanılan sözcüklerle temel söz varlığı içinde en sık kullanılan sözcükler hangi oranda örtüştüğünü ortaya koymak amaçlanmıştır. Bu amaçla, çalışmada İstanbul A1 ve A2 yabancılar için Türkçe ders kitaplarında yer alan sözcüklerle "Yazılı Türkçenin Kelime Sıklığı Sözlüğü"nde (Göz, 2013) yer alan sözcükler; American Headway Starter ve 1 yabancılar için İngilizce ders kitaplarında yer alan sözcüklerle "New General Service List"te (Culligan vd., 2014) yer alan sözcükler benzerlik oranı açısından karşılaştırılmıştır. Çalışma sonucunda, Türkçenin yabancı dil olarak öğretiminde kullanılmak üzere Türkçenin yabancı dil olarak öğretiminde sıklıkla kullanılan sözcüklerin listesine ihtiyaç olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Yabancı Dil Olarak Türkçe, Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretimi, Sözcük Sıklığı

¹ Bu çalışma Doç. Dr. Şükran Dilidüzgün danışmanlığında Akif Yavuz Özdemirel'in (2017) "Yabancı Dil Olarak Türkçe ve İngilizce Ders Kitaplarındaki Sözcüklerin Kullanım Sıklığı Bağlamında Değerlendirilmesi" adlı yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

Evaluation of Words in Textbooks For Teaching Turkish and English as Foreign Languages in Terms of Frequency of Occurrence²

*

Abstract

Although Turkish is being taught in compliance with Common European Framework of Reference for Languages (CEFR), the words used while teaching Turkish and the ones in the textbooks are not based on any frequency lists. Thus, the present study aims to reveal to what extent the most frequent words used in textbooks for teaching Turkish and English coincide with the most frequent words of the basic core vocabulary. To this end, the words used in Istanbul A1 and A2 level Turkish textbooks were compared with the words from "Yazılı Türkçenin Kelime Sıklığı Sözlüğü" (Word Frequency Dictionary of Written Turkish) (Göz, 2013). Similarly, the words used in American Headway Starter and 1 (level) English textbooks were compared with the words in New General Service List (Culligan et al, 2014) in terms of similarity. It was concluded that there was a need for a list of words that are frequently used in teaching Turkish as a foreign language to be used in teaching Turkish as a foreign language.

Keywords: Turkish as a Foreign Language, Teaching Turkish as a Foreign Language, Word Frequency

² This study has been prepared by converting the master's thesis titled "Evaluation of Words in Textbooks for Teaching Turkish and English as Foreign Languages in Terms of Frequency of Occurrence" supervised by Assoc. Prof. Dr. Şükran Dilidüzgün.

Giriş

Günümüzde yabancı dil öğrenmek bir ihtiyaç hâline gelmiştir. Yabancı dil öğretimi düşünüldüğünde ilk akla gelen o dilin dil bilgisi kurallarını öğrenmek olsa da dil bilgisi kurallarını anlamlı hâle getiren ve iletişimde kullanılmasını sağlayan sözcüklerdir. Sözcükler sayesinde dış dünya algılanmakta ve anlamlandırılmaktadır. Adıgüzel'e (2004, s. 53-54) göre bu anlamlandırmada ve dinleme, konuşma, yazma ve okuma gibi dilin dört temel becerisinin geliştirilmesinde sözcükler önemlidir çünkü insanlar bildikleri sözcükler kadar dinlemekte, konuşmakta, okumakta ve yazmaktadır. Dilidüzgün'ün (2018, s. 114) belirttiği gibi bir dili doğru bir şekilde kullanamamanın sebepleri arasında kullanım için doğru sözcüğü bulamamak ya da sözcüğü doğru bir bağlamda kullanamamak bulunmaktadır.

Yabancı dilde sözcük öğretimi konusunda ilk olarak hangi sözcüklere yer verilmesi gerektiği önemlidir. Bu sorunun yanıtı 17. yüzyılda Komenyüs (Demircan, 1983) ile diğer araştırmacılar tarafından verilmiş ve hedef dilde sıklıkla ve yaygın olarak karşılaşılan sözcüklerin ilk olarak öğretilmesinin gerekli olduğu belirtilmiştir (Açık, 2013; Bağcı ve Başar, 2013; Demirel, 2012; İnce, 2013; Güzel ve Barın, 2013; Vandewalle, 1999). Aksan'a (1982, s. 48) göre sözcüklerin kullanım sıklığı hesaba alınmadan şahsî görüş ve değerlendirmelerle seçilen sözcükler, sözcük ve kavram öğretiminin istenilen düzeyde gerçekleşmemesine sebep olmaktadır.

Sözcük sıklığı, Güncel Türkçe Sözlük'e (2018) göre "dilde bir sözün kullanılma oranı"dır. Başka bir ifadeyle bir dilde, konuşma ya da yazıda, aynı birimin gerçekleşme sayısı; sözcüklerin diğer sözcüklere oranla daha sık ya da seyrek kullanılmasıdır (Aksan, 1998, s. 20; Vardar, 2002, s. 174). Böylece sözcük sıklığı, kimi sözcüklerin diğer sözcüklere göre daha sık ya da daha seyrek kullanılmasının sayısal olarak ortaya konması olarak ifade edilebilir (Göçen, 2016, s. 36).

Sözcüklerin kullanım sıklığı, bir sözcüğün öğrenilmesi ve kişinin sözcük servetine eklenmesi sürecinde önemli rol oynamaktadır. Bu alanda yabancı dil eğitiminde Batı dillerinde kapsamlı ve güvenilir sıklık listelerinin varlığı söz konusudur. Türkçenin yabancı dil olarak öğretilmesine bakıldığında ise sözcüklerin kullanım sıklıklarına yönelik az sayıda ça-

alışmanın var olduğu görülmektedir. Bu çalışmalardan bazıları şunlardır: (Arslan ve Durukan, 2014; Boylu ve Çal, 2017; Göçen, 2016).

Sözcüklerin kullanım sıklığına yönelik çalışmaların eksikliği yabancılarla Türkçe öğretiminde sözcük öğretimi konusunda ve bu alandaki ders kitapları ile sözlüklerin hazırlanmasında eksikliklerin bulunmasına neden olmaktadır. Ders işleme sürecinde, yabancı dil öğretiminde ders kitapları, dilin temel söz varlığına ulaşılmasında, yeni sözcüklerin öğrenilmesinde öğrenciler için önemlidir. Yabancı dil öğrenenler yeni sözcüklerin büyük bir çoğunluğunu ders kitaplarından öğrenmektedir. Son zamanlarda Türkçenin yabancı dil olarak öğretiminde kullanılmak üzere hazırlanan ders kitaplarının sayısı artmakta ve ders kitapları da öğretim konusunda daha nitelikli bir hâle gelmektedir. Ancak kitaplar ortak ölçütlere uyularak ya da belirli bir sıklık listesine bağlı kalınarak hazırlanmadığından, ders kitapları söz varlığının kullanımı konusunda farklılıklar göstermektedir. Oysa Batı dillerinde yabancı dil öğretiminde kullanılacak ders kitapları Diller İçin Avrupa Ortak Öneriler Çerçevesi (AOÖÇ, 2013) ile birlikte dilin yabancı dil olarak öğretiminde sıklıkla kullanılan sözcüklerinden oluşan sözcük listelerine göre hazırlandığı farklı araştırmacılar tarafından dile getirilmektedir.

Yabancı dil öğretiminde ders kitaplarının sözcük öğretimi konusunda yararlı olabilmesi için Yıldız ve diğerlerine (2006, s. 317) göre “öğretimi hedeflenen sözcüklerin, bir program dâhilinde kademeli olarak ders kitaplarına alınması ve bu sözcüklerin seçiminin de sıklık çalışmalarından çıkacak sonuca göre” yapılması bir ihtiyaçtır. Bu ihtiyaca göre şu sorular gündeme gelmektedir: Yabancı dil olarak Türkçe ve İngilizce öğretiminde kullanılan ders kitaplarında sıklıkla yer alan sözcüklerin seçiminde, sözcük sıklık listelerinden ne kadar yararlanılmaktadır? Söz konusu ders kitaplarının dili, yabancı dil öğretimi düşünüldüğünde yararlanılacak sözcük listelerinin ana dilinde hazırlanmış sözcük listelerinden seçimi mi yoksa yabancı dil öğretiminde sıklıkla kullanılan sözcük listelerinden seçimi mi daha anlamlı olacaktır? Ders kitaplarında sıklıkla yer alan sözcüklerle sözcük listelerinde sıklıkla yer alan sözcüklerin benzerliği ne orandadır?

Bu bağlamda çalışmanın problem cümlesi şöyle ifade edilebilir: “Yabancı dil olarak Türkçe ve İngilizce öğreten ders kitaplarında en sık kullanılan sözcüklerle temel söz varlığında en sık kullanılan sözcükler hangi

oranda örtüşmektedir?”. Buna göre çalışmanın alt problemleri şu şekilde sıralanabilir:

- Yabancılar için Türkçe ders kitaplarındaki sözcüklerin kullanım sıklığı ne düzeydedir?
- Yabancılar için Türkçe ders kitaplarında en sık kullanılan sözcüklerle ana dili olarak Türkçenin temel söz varlığı içinde en sık kullanılan sözcüklerin benzerlik oranı ne düzeydedir?
- Yabancılar için İngilizce ders kitaplarındaki sözcüklerin kullanım sıklığı ne düzeydedir?
- Yabancılar için İngilizce ders kitaplarında en sık kullanılan sözcüklerle yabancı dil olarak İngilizcenin temel söz varlığı içinde en sık kullanılan sözcüklerin benzerlik oranı ne düzeydedir?
- Yabancılar için Türkçe ve İngilizce ders kitaplarında sıklıkla kullanılan sözcüklerin sözcük listeleri içinde en sık kullanılan sözcüklerle benzerlik oranı arasında bir fark var mıdır?

Yöntem

Bu bölümde çalışmanın modeline, evrenine, verilerin nasıl toplandığına ve analiz edildiğine yönelik bilgilere yer verilecektir.

Araştırmanın Modeli

Yabancı dil olarak Türkçe ve İngilizce ders kitaplarında var olan sözcüklerin kullanım sıklıklarının belirlenmesi; bunların Türkçe ve İngilizcenin temel söz varlığını yansıtan sözcük listeleriyle benzerlik oranlarının ölçülmesi amacıyla yapılan çalışmada tarama modeli kullanılmıştır. Çalışma kapsamına alınan ders kitaplarının incelenmesinde tarama modellerinden genel tarama modeli kullanılmıştır.

“Genel tarama modelleri, çok sayıda elemandan oluşan bir evrende, evren hakkında genel bir yargıya varmak amacı ile, evrenin tümü ya da ondan alınacak bir grup, örnek ya da örneklem üzerinde yapılan tarama düzenlemeleridir. Genel tarama modelleri ile tekil ya da ilişkisel taramalar yapılabilir.” (Karasar, 2012, s. 79).

Çalışmada öncelikle yabancı dil olarak Türkçe ve İngilizce ders kitaplarındaki sözcüklerin kullanım sıklıkları belirlenmiştir. Ardından yabancılara yönelik Türkçe ders kitaplarında var olan sözcüklerle “Yazılı Türkçenin Kelime Sıklığı Sözlüğü”nde (YTKSS) (Göz, 2003) sıklıkla yer alan sözcükler; yabancı dil olarak İngilizce ders kitaplarında var olan sözcüklerle de “New General Service List”te (Culligan, Phillips ve Browne, 2014) sıklıkla yer alan sözcükler benzerlik oranı açısından incelenmiştir. Ardından elde edilen benzerlik oranları karşılaştırılmıştır. Bu bağlamda çalışmada ilişkisel tarama modeli benimsenmiştir.

“İlişkisel tarama modelleri, iki ve daha çok sayıdaki değişken arasında birlikte değişim varlığını ve/veya derecesini belirlemeyi amaçlayan araştırma modelleridir. İlişkisel çözümleme iki türlü yapılabilir. Bunlar korelasyon türü ilişki ile karşılaştırma yolu ile elde edilen ilişkilerdir” (Karasar, 2012, s. 81). Çalışmada Türkçe ve İngilizce ders kitaplarıyla sözlük listeleri en sık kullanılan sözcüklerin benzerlik oranı açısından karşılaştırılmıştır.

Karşılaştırmalı taramada Karasar’ın (2012, s. 86) belirttiği aşamalara uyulmuştur. Öncelikle her iki durumun belirli değişkenler açısından ayrıntılı betimlemeleri yapılmıştır. Çalışmada örnekleme yer alan ders kitaplarında hangi sözcüklerin bulunduğu, bu sözcüklerin hangi sıklıkla kullanıldığı genel olarak ortaya konmuştur. Ders kitaplarındaki sözcükler sıklıklarına göre sıralandıktan sonra, en sık kullanılan 0-10; 0-20; 0-25; 0-50; 0-75; 0-100; 0-250; 0-500; 0-750; 0-1000; 0-1250; 0-1500; 0-1750; 0-2000 sözcük aralıklarında ders kitaplarında ve karşılaştırma yapılacak sözcük listelerinde hangi sözcüklerin bulunduğu betimlenmiştir. İkinci aşama, ortak ölçütlere göre yapılan bu betimlemelerin karşılaştırılmasıdır. Belirtilen sözcük sıklık aralıklarının her birinde yer alan sözcükler, ders kitapları ve sıklık listeleri arasında, benzerlik oranı açısından ayrı ayrı karşılaştırılmıştır. Üçüncü aşamada ise elde edilen sonuçlar yorumlanmıştır.

Evren ve Örneklem

Çalışmanın evrenini temel seviyede yabancı dil olarak Türkçe ve İngilizce öğretiminde kullanılan ders kitapları oluşturmaktadır.

Evrenden amaçsız olarak seçilen temel seviye İstanbul (A1-A2) Yabancılar için Türkçe ders kitapları ve American Headway (Starter-1) ya-

bancılar için İngilizce ders kitapları da çalışmanın örneklemini oluşturmaktadır. Çalışmada temel seviye ders kitaplarının seçilmiş olmasının sebebi, dilin ana dili ya da yabancı dil olarak en sık kullanılan sözcüklerinin temel seviyede öğrenenlere sunuluyor olmasıdır. Örnekleme yer alan ders kitapları şöyle özetlenebilir:

Tablo 1. Çalışmanın Örnekleminde Yer Alan Ders Kitapları

Ders Kitabı	Seviye	Sayı
İstanbul Yabancılar için Türkçe	A1	1
İstanbul Yabancılar için Türkçe	A2	1
American Headway	Starter	1
American Headway	1	1
Toplam		4

Bu bağlamda çalışmada örneklem olarak temel seviyede İstanbul A1 ve A2 yabancılar için Türkçe ders kitapları ve American Headway Starter ve American Headway 1 yabancılar için İngilizce ders kitapları olmak üzere toplam 4 ders kitabı incelenmiştir.

Verilerin Toplanması

Yabancı dil olarak Türkçe ve İngilizce ders kitaplarının analizinden önce ders kitaplarından verilerin toplanacağı bölümler belirlenmiştir. Bu belirlemede yabancı dilde sözcük öğretim yolları ve uzman görüşleri etkili olmuştur.

Ders kitaplarından verilerin toplanmasında okuma metinleriyle birlikte konuşma, yazma, dinleme metinleri; hazırlık çalışmaları, dil bilgisi soruları gibi ders kitabıyla öğretim sürecine katılan diğer bölümler de incelenmiştir. Bunun sebebi yabancı dilde sözcük öğretiminin okuma metinlerinin dışında ders kitabındaki diğer bölümlerle de gerçekleşmesidir. Göçen ve Okur (2016, s. 450) da sözcük öğretiminin tek bir beceri üzerinden yapılandırılmayacağını çünkü öğrenenlerin yeni sözcükleri, ders kitaplarındaki tüm metinlerden; metne ait sorulardan ve dil bilgisi alıştırmalarından öğrendiklerini belirtmiştir.

Yabancı dil olarak Türkçe ve İngilizce ders kitaplarındaki verilerin toplanması için öncelikle ders kitaplarına ulaşılmıştır. Ders kitaplarına ulaşıldığından sonra kitaplarda bulunan ve bu çalışma için incelenecek

olan kısımlar dijital ortama taşınmıştır. Dinleme metinlerine yabancılar için Türkçe ve İngilizce kitaplarının arka bölümlerinden ulaşılmıştır. Verilerin toplanması, kaydedilmesi, analiz edilmesi için araştırmanın amaçlarına uygun dosyalar oluşturulmuş, verilerin analizine geçilmiştir.

Verilerin Analizi

Çalışmanın amacı doğrultusunda öncelikle örneklem olarak seçilen yabancı dil olarak Türkçe ve İngilizce ders kitaplarında var olan sözcüklerin kullanım sıklığı belirlenmiştir. Söz konusu kitaplarda bulunan sözcüklerin kullanım sıklığının tespiti için sözcükler Cibakaya 2.3 programının gerektirdiği ve Türkçe sözlükte yer alan madde başlarına benzer bir biçimde analiz edilmiştir. Bu amaçla şu işlemler yapılmıştır:

1. Sözcükler, sözlüklerde madde başı olacak şekilde, bir ya da daha fazla sözcükten oluşan, anlam taşıyan, çekim eklerinden arınmış olarak bulunmaktadır. Ders kitaplarında incelenecek sözcükler de benzer bir hâle getirilmiş ve sözcükler *taban* (Baş, 2011; Kurudayıoğlu ve Karadağ, 2005) olarak ele alınmıştır.
2. Ders kitaplarındaki sözcüklerin araştırma kapsamında belirlenen sözcük listeleriyle karşılaştırılması söz konusu olduğundan ders kitaplarındaki özel isimler incelemeye dâhil edilmemiştir.
3. “Yazılı Türkçenin Kelime Sıklığı Sözlüğü”nde (YTKSS) (Göz, 2003) sıfır, bir, iki, üç vd. rakamlar ve on, yüz, bin vb. basamak sayıları bulunmaktadır. Buna uygun olarak İstanbul Türkçe ders kitaplarının incelenmesinde de aynı yaklaşım benimsenmiştir.
4. American Headway yabancılar için İngilizce ders kitabının karşılaştırıldığı “New General Service List”te (Culligan, Phillips ve Browne, 2014) sayılar çalışmaya dâhil edilmemiştir. Buna uygun olarak American Headway yabancılar için İngilizce ders kitaplarının incelenmesinde de aynı yaklaşım benimsenmiştir.
5. Yabancılar için Türkçe ders kitabında bulunan ikilemeler Göz’ün (2003) sözcük sıklık listesinde olduğu gibi birlikte, kalıp olarak ele alınmıştır. Deyim ve atasözleri de yine Göz’ün

- (2003) sözcük listesi oluşturma yaklaşımına uygun olarak bir bütün olarak değil ayrı sözcükler olarak kabul edilmiştir.
6. Sözcüklerin kullanım sıklığını ortaya koyan Cibakaya 2.3 programı iki boşluk arasında kalan her bir veriyi ayrı sözcük olarak kabul etmektedir. Bu nedenle birleşik sözcük ve fiiller arasında “+” işareti konmuştur.
 7. Yabancılar için Türkçe ders kitaplarındaki fiiller “master eki” almış biçimleriyle sözcük listelerine dâhil edilmiştir.
 8. Yabancılar için Türkçe ders kitaplarında ki sözcüklerdeki sıfat-fiil ve zarf-fiil ekleri de silinerek sözcükler fiil durumuna getirilmiştir. Bunun yanında kalıcı isim yapan isim-fiil ekleri bırakılmıştır.
 9. Çalışma kapsamında sözcüklerin anlamsal özelliklerinden çok kullanım sırası önemli olduğundan sözcükler anlamlarına göre listelenmemiş, tek bir biçimde ele alınmıştır. Göz’ün (2003) sıklık listesinde de sözcüklerin farklı anlamlarının kullanım sıklığı alt başlık olarak gösterilmiş olsa da sözcükler farklı anlamlarıyla toplam kullanım sıklığına göre listelenmiştir. Buna uygun olarak ders kitabıyla sözlük arasındaki karşılaştırmada sözcüklerin toplam kullanım sıklıkları dikkate alınmıştır.
 10. Göz’ün (2003) sözcük listesinde “dA” bağlacı ve “mI” soru eki yer almamaktadır. Buna uygun olarak yabancı dil Türkçe ders kitaplarında da bunlar incelemeye alınmamıştır.

Bu işlemlerin ardından ders kitaplarında bulunan sözcüklüklerin kullanım sıklığının sunulmasına ve veriler arasında karşılaştırma yapılmasına geçilmiştir. Verilerin karşılaştırılması için de Microsoft Excel 2016 programı kullanılmıştır.

İstanbul A1 ve A2 Türkçe ders kitaplarındaki sözcükler YTKSS’de (Göz, 2003) sık kullanılan sözcüklerle; American Headway Starter ve 1 yabancılar için İngilizce ders kitaplarındaki sözcükler de “New General Service List”te (Culligan, Phillips ve Browne, 2014) sık kullanılan sözcüklerle karşılaştırılmış ve ders kitapları ile sözcük listeleri arasındaki benzerlik oranı ortaya konmuştur. Bu işlemde, yabancı dil Türkçe ders kitaplarının karşılaştırılmasında kullanılan “Yazılı Türkçenin Kelime Sıklığı Sözlüğü”nün (Göz, 2003) seçilmesinin sebebi Türkçede ilk ve hâlâ en kapsamlı sıklık listesi olmasıdır. Yabancı dil İngilizce ders kitaplarının

karşılaştırılmasında kullanılan “New General Service List” (Culligan, Phillips ve Browne, 2014) ise İngilizceyi yabancı dil olarak öğrenenler için hazırlanmış ilk sıklık listesi olan Michael West’in “General Service List”inin 2013-2014 yıllarında “Cambridge English Corpus” göz önünde bulundurulmuş güncellenmiş olmasıdır.

Ders kitaplarındaki sözcüklerle sözcük sıklık listesindeki sözcüklerin karşılaştırılmasında; Türkçe ve İngilizce ders kitaplarında var olan sözcüklerle, seçilen sözcük listelerinde en sık kullanılan 0-10; 0-20; 0-25; 0-50; 0-75; 0-100; 0-250; 0-500; 0-750; 0-1000; 0-1250; 0-1500; 0-1750; 0-2000 aralığındaki sözcükler benzerlik oranı açısından karşılaştırılmıştır. Ders kitaplarında ve sözcük sıklık listelerinde yer alan sözcüklerin benzerlik oranı karşılaştırması, öncelikle birbirine yakın sözcük aralıklarıyla yapılmıştır. Ancak seçilen aralıklardaki oranların benzerliği sebebiyle karşılaştırmalar belirtilen sözcük aralıklarıyla sınırlandırılmıştır.

Türkçe ve İngilizce ders kitaplarında var olan sözcükler, seçilen sözcük sıklık listelerinde yer alan sözcükler ile en sık kullanılan 0-10; 0-20; 0-25; 0-50; 0-75; 0-100; 0-250; 0-500; 0-750; 0-1000; 0-1250; 0-1500; 0-1750; 0-2000 sözcüğün benzerliği açısından karşılaştırıldıktan sonra; yabancı dil Türkçe ders kitaplarıyla sıklık listesinin karşılaştırılmasından elde edilen benzerlik oranları ile yabancı dil İngilizce ders kitaplarıyla sıklık listesinin karşılaştırılmasından elde edilen benzerlik oranları arasında anlamlı bir fark olup olmadığına yönelik Mann-Whitney U Testi’ne başvurulmuştur.

Bulgular ve Yorum

Bu bölümde Türkçe ve İngilizcenin yabancı dil olarak öğretiminde kullanılan ders kitaplarındaki sözcüklerin kullanım sıklığına ve bunların temel söz varlığındaki sözcüklerle karşılaştırılmasına yönelik elde edilen veriler sunulmaktadır:

Yabancı Dil Türkçe Ders Kitaplarındaki Sözcüklerin Kullanım Sıklığına Yönelik Bulgular ve Yorum

Ders kitapları üzerinde yapılan ilk inceleme, ders kitaplarında var olan sözcüklerin toplam kullanım sayısının ne kadar olduğu ve ders kitapla-

rında farklı/çeşit olarak kaç sözcüğün yer aldığını üzerine yapılmıştır. A1 ve A2 seviyesi İstanbul Türkçe ders kitaplarında var olan sözcüklerin toplam ve farklı kullanım sayıları incelendiğinde şöyle bir tabloyla karşılaşılmaktadır:

Tablo 2. İstanbul Türkçe Ders Kitaplarındaki Sözcük Sayısı

Seviye	Toplam Sözcük Sayısı	Farklı Sözcük Sayısı	Sözcük Katsayısı
A1	11558	1195	0,10
A2	13919	1914	0,14
A1-A2	25477	2257	0,09

A1 ve A2 İstanbul kitaplarında kullanılan toplam sözcük sayısına bakıldığında A1 seviyesinde 11558 ve A2 seviyesinde 13919 sözcüğün kullanılmış olduğu anlaşılmaktadır. Ders kitaplarında bulunan farklı sözcük sayısı incelendiğinde A1 seviyesinde 1195 ve A2 seviyesinde 1914 çeşit sözcükle karşılaşılmaktadır. Bu kitaplarda kullanılan toplam ve farklı sözcük sayılarının A2 seviyesinde, A1 seviyesine kıyasla, artmış olduğu görülmektedir. Toplam ve farklı sözcük sayıları karşılaştırıldığında, bu sayıların A2 seviyesi İstanbul Türkçe ders kitabında daha fazla olduğu anlaşılmıştır. A1 ve A2 seviyesi İstanbul Türkçe ders kitaplarında var olan sözcükler birlikte değerlendirildiğinde toplam 25477 ve farklı 2257 farklı sözcük sayısına ulaşılmaktadır.

A1 ve A2 İstanbul Türkçe ders kitaplarında var olan sözcüklerin toplam ve farklı kullanım sayısı ile sözcük katsayısı değeri incelendiğinde; sözcük sayıları ile sözcük katsayısının A2 seviyesi ders kitabında artmış olduğu görülmektedir. A1 ve A2 ders kitaplarında var olan sözcüklerin birleştirilmesiyle daha fazla sayıda toplam ve farklı sözcük sayısına ulaşılmış olsa da sözcük katsayısı değerinin düşmüş olduğu görülmektedir. Bu da A2 ders kitabında A1 seviyesinde yer alan sözcük tekrarlarına da sıklıkla yer verildiğini düşündürmektedir.

A1 İstanbul Türkçe ders kitabında 11558 toplam sözcük ve 1195 farklı sözcük yer almaktadır. A1 İstanbul Türkçe ders kitabında en sık kullanılan ilk 20 sözcüğe yer verilmektedir. Bu sözcükler şunlardır:

Tablo 3. A1 İstanbul Türkçe Ders Kitabında En Sık Kullanılan 20 Sözcük

Sözcük	Sıklık	Sözcük	Sıklık
ben	286	gitmek	129
var	229	yapmak	121
ve	221	ev	118
bir	206	arkadaş	107
ne	187	sen	107
çok	173	ad	104
o	160	saat	101
bu	138	gün	89
aşağı	135	siz	85
ile	131	onlar	84

A1 İstanbul Türkçe ders kitabında en sık kullanılan 20 sözcük “ben, var, ve, bir, ne, çok, o, bu, aşağı, ile, gitmek, yapmak, ev, arkadaş, sen, ad, saat, gün, siz, onlar” sözcükleridir.

A1 İstanbul Türkçe ders kitabı içerisinde bulunan en sık 20 sözcük Göz’ün (2003) hazırladığı listedeki en sık 20 sözcükle karşılaştırıldığında “ben, bir, bu, çok, ile, ne, o, var, ve, yapmak” olmak üzere 10 sözcüğün ortak olduğu görülmektedir. Bu da A1 seviyesi Türkçe ders kitabında ve YTKSS’de (Göz, 2003) en sık kullanılan 20 sözcüğün yarı yarıya benzer olduğunu ifade etmektedir. Buna göre benzer sözcüklerin dışında, A1 İstanbul Türkçe ders kitabında kullanılan “aşağı, gitmek, ev, arkadaş, sen, ad, saat, gün, siz, onlar” sözcüklerinin Türkçenin yabancı dil olarak öğretilmesinde A1 seviyesinde sıklıkla ihtiyaç duyulan sözcükler olduğu söylenebilir.

A2 İstanbul Türkçe ders kitabında 13919 toplam sözcük ve 1914 farklı sözcük yer almaktadır. Bu bölümde A2 İstanbul Türkçe ders kitabında en sık kullanılan 20 sözcük şöyle gösterilebilir (Tablo 4):

A2 İstanbul Türkçe ders kitabında en sık kullanılan 20 sözcük “ve, bir, çok, ile, yapmak, gitmek, ne, ben, bu, aşağı, olmak, gelmek, yemek, o, var, siz, için, almak, imiş, sonra” sözcükleridir.

A2 İstanbul Türkçe ders kitabında en sık kullanılan 20 sözcük Göz’ün (2003) listesinde en sık kullanılan 20 sözcükle karşılaştırıldığında “almak, ben, bir, bu, çok, gelmek, için, ile, ne, o, olmak, var, ve, yapmak” olmak üzere 14 sözcüğün ortak olduğu görülmektedir. Buna göre benzer sözcüklerin dışında, A2 seviyesi İstanbul Türkçe ders kitabında kullanılan “gitmek, aşağı, yemek, siz, imiş, sonra” sözcüklerinin Türkçenin ya-

bancı dil olarak öğretilmesinde A2 seviyesinde sıklıkla ihtiyaç duyulan sözcükler olduğu söylenebilir.

Tablo 4. A2 İstanbul Türkçe Ders Kitabında En Sık Kullanılan 20 Sözcük

Sözcük	Sıklık	Sözcük	Sıklık
ve	315	olmak	150
bir	310	gelmek	127
çok	245	yemek	113
ile	236	o	108
yapmak	186	var	104
gitmek	178	siz	96
ne	174	için	89
ben	168	almak	86
bu	161	imiş	82
aşağı	156	sonra	78

A1-A2 İstanbul Türkçe ders kitaplarının birleşiminde 25477 toplam sözcük ve 2257 farklı sözcük yer almaktadır. Bu bölümde A1-A2 İstanbul Türkçe ders kitaplarında en sık kullanılan ilk 20 sözcük şöyle gösterilebilir:

Tablo 5. A1-A2 İstanbul Türkçe Ders Kitaplarında En Sık Kullanılan 20 Sözcük

Sözcük	Sıklık	Sözcük	Sıklık
ve	536	aşağı	291
bir	516	o	268
ben	454	yemek	197
çok	418	ev	190
ile	367	siz	181
ne	361	sen	180
var	333	gelmek	179
gitmek	307	olmak	172
yapmak	307	gün	160
bu	299	arkadaş	159

A1-A2 İstanbul Türkçe ders kitaplarının birleşiminde en sık kullanılan 20 sözcük “ve, bir, ben, çok, ile, ne, var, gitmek, yapmak, bu, aşağı, o, yemek, ev, siz, sen, gelmek, olmak, gün, arkadaş” sözcükleridir.

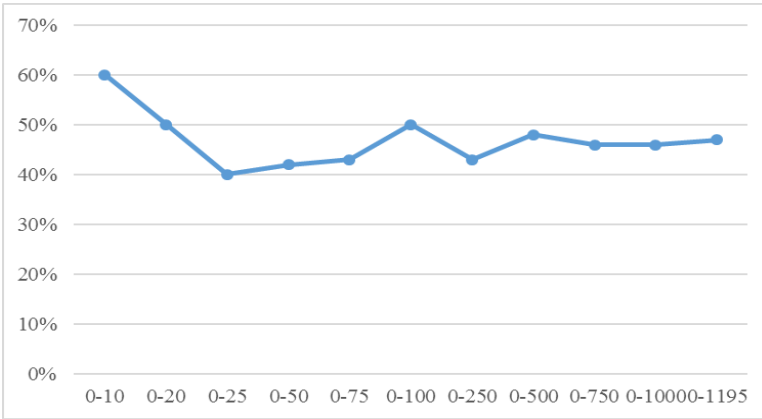
A1-A2 İstanbul Türkçe ders kitaplarının birleşiminde en sık kullanılan 20 sözcük Göz'ün (2003) listesinde en sık kullanılan 20 sözcükle karşılaştırıldığında “ben, bir, bu, çok, gelmek, ile, ne, o, olmak, var, ve,

yapmak” olmak üzere 12 sözcüğün ortak olduğu görülmektedir. Buna göre benzer sözcüklerin dışında, A1-A2 İstanbul Türkçe ders kitaplarında kullanılan “gitmek, aşağı, yemek, ev, siz, sen, gün, arkadaş” sözcüklerinin Türkçenin yabancı dil olarak öğretilmesinde A2 seviyesinde sıklıkla ihtiyaç duyulan sözcükler olduğu söylenebilir.

Yabancılarla Yönelik Türkçe Ders Kitaplarında En Sık Kullanılan Sözcüklerle Ana Dili Olarak Türkçenin Temel Söz Varlığı İçinde En Sık Kullanılan Sözcüklerin Benzerlik Oranına Yönelik Bulgular ve Yorum

Bu bölümde A1, A2 İstanbul Türkçe ders kitaplarında ve YTKSS’de (Göz, 2003) sıklıkla kullanılan sözcükler içindeki ortak ve farklı sözcük oranına yönelik incelemeden elde edilen veriler sunulmaktadır. Böylece ders kitaplarında ve kelime sıklığı sözlüğünde yer alan sözcüklerin hangi oranda benzer olduğu ortaya konmuştur.

A1 İstanbul Türkçe ders kitabında yer alan ve YTKSS’de (Göz, 2003) en sık kullanılan 0-1195 sözcükte benzer sözcüklerin oranının dağılımı bir şekil ile şöyle gösterilebilir:

Şekil 1. A1 İstanbul Türkçe Ders Kitabında ve “Yazılı Türkçenin Kelime Sıklığı Sözlüğü”nde En Sık Kullanılan Sözcüklerin Benzerlik Oranı Dağılımı

A1 İstanbul Türkçe ders kitabında yer alan ve YTKSS’de (Göz, 2003) en sık kullanılan 0-1195 sözcük içinde ortak sözcüklerin oranının dağılımı incelendiğinde ders kitabı ile sözlükte yer alan ortak sözcüklerin ora-

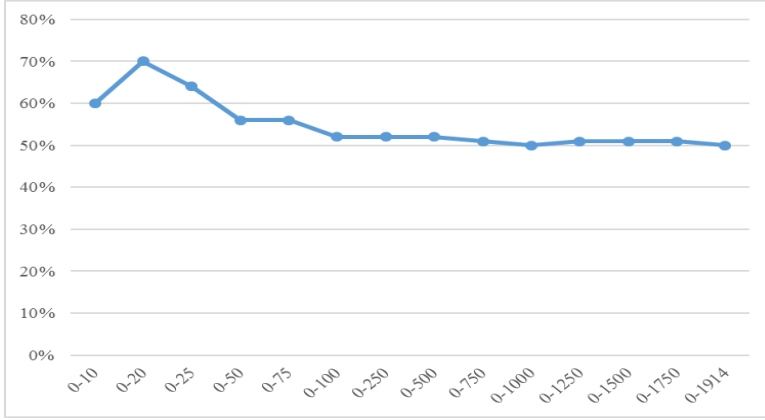
nının %40 ile %60 arasında değiştiği ve değişim oranının düzensiz bir dağılımı olduğu görülmektedir. Ders kitabı ile sözlük arasında ortak sözcük oranı, en sık kullanılan 10 sözcükte en yüksektir. Bunun nedeni, ders kitabında ve sözlükte yer alan ilk on sözcüğün Türkçede sıklıkla kullanılan edat, zamir, sıfat görevlerindeki sözcüklerden oluşuyor olmasıdır. En sık kullanılan 100 sözcükten sonra ise ders kitabıyla sözlük arasındaki ortak sözcük ortalamasının %50'nin altında olduğu görülmektedir. Bunun sebepleri arasında Göz'ün (2003) listesinin ana dilini ve yazılı dilde sıklıkla kullanılan sözcükleri kapsıyor olması sayılabilir.

A1 İstanbul Türkçe ders kitabında yer alan 1195 sözcük, YTKSS'de (Göz, 2003) en sık kullanılan 1195 sözcükle karşılaştırıldığında %47 oranında ortak sözcük bulunduğu görülmektedir. Buna göre A1 İstanbul Türkçe ders kitabında ve YTKSS'de en sık kullanılan sözcüklerin sıralamasının çoğunlukla birbirinden farklı olduğu fark edilmektedir.

A1 İstanbul Türkçe ders kitabında YTKSS'den (Göz, 2003) farklı olarak yer alan sözcükler incelendiğinde bu sözcüklerden “merhaba, memnun olmak, teşekkür etmek, geçmiş olsun, günaydın” gibi sözcüklerin konuşma dilinde sıklıkla kullanan sözcükler olduğu; “dinleme, okuma, yazma, dil bilgisi, sıfat” gibi sözcüklerin Türkçe eğitime yönelik olduğu; “sözlük, ana dili, yabancı dil” gibi sözcüklerin dil öğretimine yönelik olduğu görülmektedir. Bunların dışında listede yer alan “elbise, kahvaltı, sekiz, temmuz, pazartesi” gibi sözcüklerin yabancı dil olarak Türkçe öğrenen kişilerin günlük hayatlarında; “cevaplamak, eşleştirmek, işaretlemek” gibi sözcüklerin de öğrenenlerin öğretim esnasında sıklıkla ihtiyaç duydukları sözcükler olduğu söylenebilir.

Bu bağlamda A1 İstanbul Türkçe ders kitabında YTKSS'den (Göz, 2003) büyük oranda farklı olarak yer alan sözcüklerin Türkçenin yabancı dil olarak öğretiminde sıklıkla ihtiyaç duyulan sözcükler olduğu görülmektedir.

A2 İstanbul Türkçe ders kitabında yer alan ve YTKSS'de (Göz, 2003) en sık kullanılan 0-1914 sözcükte benzer sözcüklerin oranının dağılımı görsel olarak aşağıdaki şekilde verilmiştir:

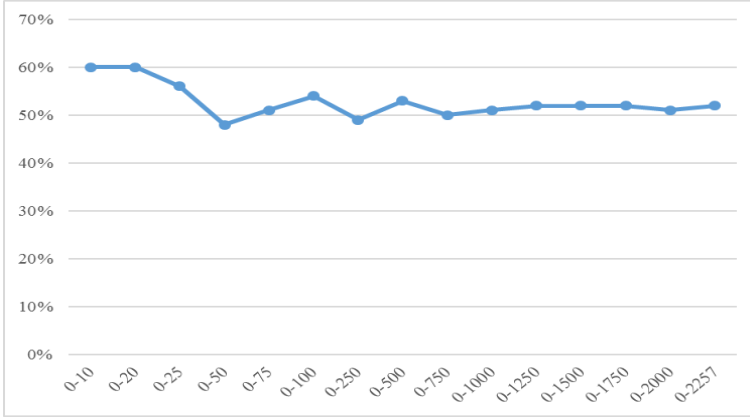

Şekil 2. A2 İstanbul Türkçe Ders Kitabında ve "Yazılı Türkçenin Kelime Sıklığı Sözlüğü"nde En Sık Kullanılan Sözcüklerin Benzerlik Oranı Dağılımı

A2 İstanbul Türkçe ders kitabında yer alan ve YTKSS'de (Göz, 2003) en sık kullanılan 0-1914 sözcük içinde ortak sözcüklerin oranının dağılımını incelendiğinde ders kitabı ile sözlükte yer alan ortak sözcüklerin oranının %50 ile %70 arasında değiştiği görülmektedir. Bu oranlara bakıldığında A1 seviyesine göre (%40-60) A2 seviyesi İstanbul Türkçe ders kitabında ve YTKSS'de en sık kullanılan sözcüklerin sıralamasında daha büyük oranda ortak sözcük olduğu görülmektedir. Ders kitabı ile sözlük arasında ortak sözcük oranı, en sık kullanılan 0-20 sözcük arasında en yüksektir (%60-70). Ders kitabında en sık kullanılan ilk 20 sözcük incelendiğinde bu sözcüklerin Türkçede sıkça kullanılan edat, zamir, sıfat görevlerindeki sözcükler olduğu görülmektedir. İlk 20 sözcükten sonra ders kitabında ve sözlükte en sık kullanılan sözcüklerde yer alan ortak sözcük oranının ilk 100 sözcüğe kadar düşüş gösterdiği, ilk 100 sözcükten sonra da %52 ve altında olduğu görülmektedir. Bunun sebepleri arasında Göz'ün (2003) listesinin ana dilini ve yazılı dilde sıklıkla kullanılan sözcükleri kapsıyor olması sayılabilir.

A2 İstanbul Türkçe ders kitabında yer alan 1914 sözcük, YTKSS'de (Göz, 2003) en sık kullanılan 1914 sözcükle karşılaştırıldığında %50 oranında ortak sözcük bulunduğu görülmektedir. Buna göre A2 seviyesi İstanbul Türkçe ders kitabında ve YTKSS'de en sık kullanılan sözcüklerin sıralamasının yarı yarıya birbirinden farklı olduğu anlaşılmaktadır.

A1-A2 İstanbul Türkçe ders kitabında yer alan ve YTKSS'de (Göz, 2003) en sık kullanılan 0-2257 sözcükte benzer sözcüklerin oranının dağılımı bir şekil ile şöyle gösterilebilir:

Şekil 3. A1-A2 İstanbul Türkçe Ders Kitabında ve "Yazılı Türkçenin Kelime Sıklığı Sözlüğü"nde En Sık Kullanılan Sözcüklerin Benzerlik Oranı Dağılımı

A1-A2 İstanbul Türkçe ders kitaplarında var olan ve YTKSS'de (Göz, 2003) en sık kullanılan 0-2257 sözcük içinde ortak sözcüklerin oranının dağılımı incelendiğinde ders kitabı ile sözlükte yer alan ortak sözcüklerin oranının %48 ile %60 arasında değiştiği ve değişim oranının düzensiz bir dağılımı olduğu görülmektedir. Ders kitabı ile sözlük arasında ortak sözcük oranı, en sık kullanılan 20 sözcükte en yüksektir. Bunun nedeni, ders kitabında ve sözlükte yer alan ilk 20 sözcüğün çoğunlukla Türkçede sıklıkla kullanılan edat, zamir, sıfat görevlerindeki sözcüklerden oluşuyor olmasıdır. En sık kullanılan 100 sözcükten sonra ise ders kitabıyla sözlük arasındaki ortak sözcük ortalamasının %54'ün altında olduğu görülmektedir. Bunun sebepleri arasında Göz'ün (2003) listesinin ana dilini ve yazılı dilde sıklıkla kullanılan sözcükleri kapsıyor olması sayılabilir.

A1-A2 İstanbul Türkçe ders kitaplarında var olan 2257 sözcük, YTKSS'de (Göz, 2003) en sık kullanılan 2257 sözcükle karşılaştırıldığında %52 oranında ortak sözcük bulunduğu görülmektedir. Buna göre A1-A2 seviyesi İstanbul Türkçe ders kitaplarında ve YTKSS'de en sık kullanılan

sözcüklerin sıralamasının yarıya yakın oranda birbirinden farklı olduğu fark edilmektedir.

Yabancı Dil İngilizce Ders Kitaplarındaki Sözcüklerin Kullanım Sıklığına Yönelik Bulgular ve Yorum

Ders kitapları üzerinde yapılan ilk inceleme, bu kitaplarda bulunan sözcüklerin toplam kullanım sayısının ne kadar olduğu ve ders kitaplarında farklı/çeşit olarak kaç sözcüğün yer aldığını üzerine yapılmıştır. American Headway Starter ve American Headway 1 yabancılar için İngilizce ders kitaplarında var olan sözcüklerin toplam ve farklı kullanım sayısı incelendiğinde şöyle bir tabloyla karşılaşılmaktadır:

Tablo 6. American Headway İngilizce Ders Kitaplarındaki Toplam ve Farklı Sözcük Sayısı

Seviye	Toplam Sayısı	Sözcük Farklı Sayısı	Sözcük Katsayısı
Starter	33086	984	0,03
1	37310	1299	0,03
Starter ve 1	70396	1463	0,02

American Headway Starter ve American Headway 1 İngilizce ders kitaplarında bulunan toplam sözcük sayısına bakıldığında Starter seviyesinde 33086; 1 seviyesinde 37310 ve Starter ile 1 seviyelerinde 70396 sözcüğün kullanılmış olduğu anlaşılmaktadır. Ders kitaplarındaki farklı sözcük sayısına bakıldığında, Starter seviyesinde 984; 1 seviyesinde 1299 ve Starter ile 1 seviyelerinde 1463 çeşit sözcükle karşılaşılmaktadır. Ders kitaplarında kullanılan toplam ve farklı sözcük sayılarının 1 seviyesinde, Starter seviyesiyle kıyaslandığında, artmış olduğu anlaşılmaktadır. Toplam ve farklı sözcük sayısının daha fazla olduğu ders kitabı, American Headway 1 yabancılar için İngilizce ders kitabıdır. Bulunan farklı sözcük sayısı, toplam sözcük sayısına bölününce ortaya çıkan sözcük katsayısı değeri incelendiğinde sayının American Headway Starter ve 1 kitaplarında aynı olduğu görülmektedir.

American Headway Starter yabancılar için İngilizce ders kitabında 33086 toplam sözcük ve 984 farklı sözcük yer almaktadır. American Headway Starter yabancılar için İngilizce ders kitabında en sık kullanılan ilk 20 sözcüğe yer verilmektedir. Bu sözcükler şunlardır:

Tablo 7. American Headway Starter İngilizce Ders Kitabında En Sık Kullanılan 20 Sözcük

Sözcük	Sıklık	Sözcük	Sıklık
be	2515	not	548
I	1301	she	487
the	1301	it	479
a	1251	they	441
you	1123	what	419
do	917	go	408
and	894	have	350
in	772	like	332
he	648	we	330
to	638	can	306

American Headway Starter yabancılar için İngilizce ders kitabında en sık kullanılan 20 sözcük “be, I, the, a, you, do, and, in, he, to, not, she, it, they, what, go, have, like, we, can” sözcükleridir.

American Headway Starter yabancılar için İngilizce ders kitabında en sık kullanılan 20 sözcük “New General Service List”te (Culligan, Phillips ve Browne, 2014) en sık kullanılan 20 sözcükle karşılaştırıldığında “a, and, be, have, he, I, in, it, not, the, they, to, we, you” sözcüklerinin ortak olduğu görülmektedir. Bu sözcüklerin dışında kalan “do, she, what, go, like, can” sözcüklerinin de başlangıç seviyesinde yabancı dil olarak İngilizce öğrenenler için sıklıkla ihtiyaç duyulan sözcükler olduğu söylenebilir.

American Headway 1 yabancılar için İngilizce ders kitabında en sık kullanılan 20 sözcük şöyle gösterilebilir:

Tablo 8. American Headway 1 İngilizce Ders Kitabında En Sık Kullanılan 20 Sözcük

Sözcük	Sıklık	Sözcük	Sıklık
be	2526	he	602
the	1664	not	597
I	1383	it	563
a	1233	have	460
you	1103	they	390
do	921	we	370
and	869	what	370
in	821	of	346
to	745	go	307
she	682	can	299

American Headway 1 İngilizce ders kitabında en sık kullanılan 20 sözcük “be, the, I, a, you, do, and, in, to, she, he, not, it, have, they, we, what, of, go, can” sözcükleridir.

American Headway 1 İngilizce ders kitabında en sık kullanılan 20 sözcük “New General Service List”te (Culligan, Phillips ve Browne, 2014) en sık kullanılan 20 sözcükle karşılaştırıldığında “a, and, be, have, he, I, in, it, not, of, the, they, to, we, you” sözcüklerinin ortak olduğu görülür. Bu ortak sözcüklerin dışında American Headway 1 ders kitabında yer alan “do, she, what, go, can” sözcükleri de yabancı dil olarak İngilizceyi temel seviyede öğrenenlerin sıklıkla ihtiyaç duyduğu kelimelerden olduğu söylenebilir.

American Headway Starter ve American Headway 1 İngilizce ders kitaplarının birleşiminde en sık kullanılan ilk 20 sözcük şöyle gösterilebilir:

Tablo 9. American Headway Starter ve American Headway 1 İngilizce Ders Kitaplarında En Sık Kullanılan 20 Sözcük

Sözcük	Sıklık
be	5041
the	2965
I	2684
a	2484
you	2226
do	1838
and	1763
in	1593
to	1383
he	1250
she	1169
not	1145
it	1042
they	831
have	810
what	789
go	715
we	700
like	631
of	610

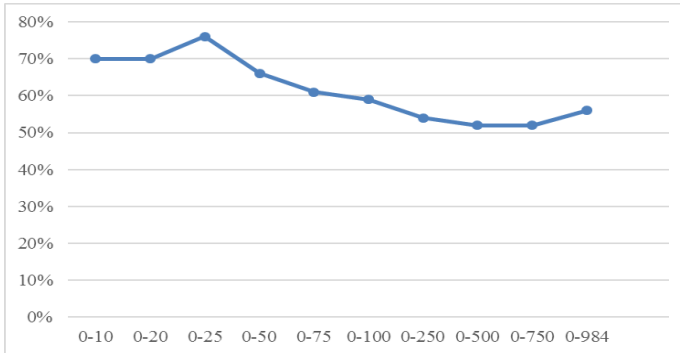
American Headway Starter ve 1 İngilizce ders kitaplarının birleşiminde en sık kullanılan 20 sözcük “be, the, I, a, you, do, and, in, to, he, she, not, it, they, have, what, go, we, like, of” sözcükleridir.

American Headway Starter ve American Headway 1 İngilizce ders kitaplarının birleşiminde en sık kullanılan 20 sözcük “New General Service List”te (Culligan, Phillips ve Browne, 2014) en sık kullanılan 20 sözcükle karşılaştırıldığında “a, and, be, have, he, I, in, it, not, of, the, they, to, we, you” sözcüklerinin ortak olduğu görülmektedir. Bu ortak sözcüklerin dışında ders kitaplarında kullanılan “do, she, what, go, like” sözcüklerinin de İngilizceyi yabancı dil olarak öğrenenlerin temel seviyede sıklıkla karşılaştıkları sözcükler olduğu söylenebilir.

Yabancılara Yönelik İngilizce Ders Kitaplarında En Sık Kullanılan Sözcüklerle Yabancı Dil Olarak İngilizcenin Temel Söz Varlığı İçinde En Sık Kullanılan Sözcüklerin Benzerlik Oranına Yönelik Bulgular ve Yorum

Bu bölümde American Headway Starter ve American Headway 1 İngilizce ders kitaplarında ve “New General Service List”te (Culligan, Phillips ve Browne, 2014) sıklıkla kullanılan sözcükler içindeki ortak sözcük oranına yönelik incelemeden elde edilen veriler sunulmaktadır.

American Headway Starter İngilizce ders kitabında ve “New General Service List”te (Culligan, Phillips ve Browne, 2014) en sık kullanılan 0-984 sözcükteki ortak sözcük oranının dağılımı bir şekil ile şöyle gösterilebilir:

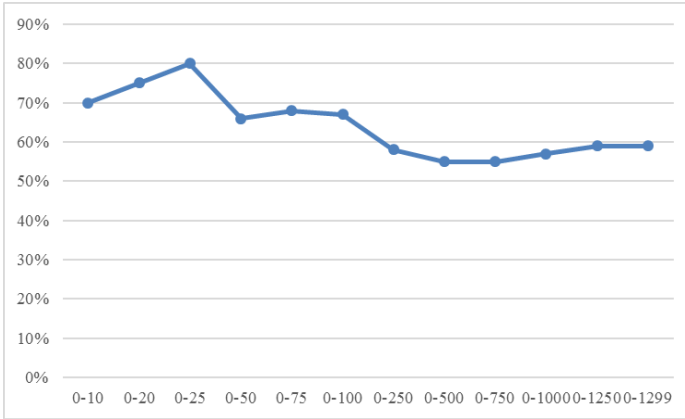
Şekil 4. American Headway Starter İngilizce Ders Kitabında ve “New General Service List”te En Sık Kullanılan Sözcüklerin Benzerlik Oranı Dağılımı

American Headway Starter İngilizce ders kitabında ve “New General Service List”te (Culligan, Phillips ve Browne, 2014) en sık kullanılan 0-984 sözcük içinde ortak sözcüklerin oranının dağılımı incelendiğinde ders kitabında ve kelime listesinde yer alan ortak sözcüklerin oranının %52 ile %76 arasında değiştiği görülmektedir. Ders kitabı ile kelime listesi arasında ortak sözcük oranı, en sık kullanılan 0-25 arası sözcükte en yüksektir. Bunun nedeni, ders kitabında ve kelime listesinde yer alan ilk 25 sözcüğün İngilizcede sıklıkla kullanılan edat, zamir görevlerindeki sözcüklerden oluşuyor olmasıdır. En sık kullanılan 25 sözcükten sonra ise ders kitabıyla kelime listesi arasındaki ortak sözcük oranının %70’in altında olduğu görülmektedir.

American Headway Starter İngilizce ders kitabında yer alan 984 sözcük, “New General Service List”te (Culligan, Phillips ve Browne, 2014) en sık kullanılan 984 sözcükle karşılaştırıldığında %56 oranında ortak sözcük bulunduğu görülmektedir. Buna göre American Headway Starter yabancılar için İngilizce ders kitabında ve “New General Service List”te (Culligan, Phillips ve Browne, 2014) en sık kullanılan sözcüklerin sıralamasının büyük oranda birbiriyle ortak olduğu fark edilmektedir. Bu da ders kitabının sözcük listesine bağlı olduğunu gösterebilir.

American Headway Starter İngilizce ders kitabında, “New General Service List”ten (Culligan, Phillips ve Browne, 2014) farklı olarak yer alan sözcükler incelendiğinde sözcüklerin İngilizcenin yabancı dil olarak öğretiminde diğer sözcükler kadar olmasa da sıklıkla ihtiyaç duyulan, sözcükler olduğu görülmektedir. Bu sözcükler “hi, hello” gibi sözlü dile ait sözcükler; “tea, breakfast, cook, lunch” gibi günlük dile ve “sentence, verb, correct, grammar” gibi dil öğretimine yönelik sözcüklerdir. Ders kitabında yer alan bu sözcüklerden bazıları, sıklık listesinde var olsa da burada çıkan farklılığın kaynağı sözcüklerin yabancı dil öğretiminde diğer sözcükler (ilk 984 sözcük içinde) kadar sık kullanılmamasıdır.

American Headway 1 İngilizce ders kitabında ve “New General Service List”te (Culligan, Phillips ve Browne, 2014) en sık kullanılan 0-1299 sözcükteki ortak sözcük oranının dağılımı bir şekil ile şöyle gösterilebilir:

Şekil 5. American Headway 1 İngilizce Ders Kitabında ve "New General Service List"te En Sık Kullanılan Sözcüklerin Benzerlik Oranı Dağılımı

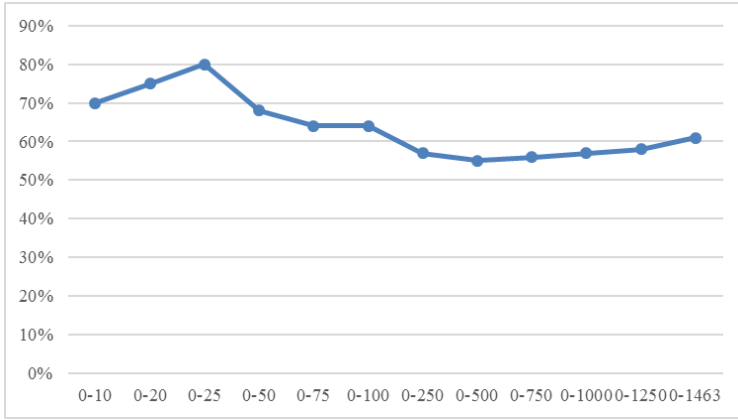
American Headway 1 İngilizce ders kitabında ve "New General Service List"te (Culligan, Phillips ve Browne, 2014) en sık kullanılan 0-1299 sözcük içinde ortak sözcüklerin oranının dağılımı incelendiğinde ders kitabında ve kelime listesinde yer alan ortak sözcüklerin oranının %55 ile %80 arasında değiştiği görülmektedir. Ders kitabı ile kelime listesi arasında ortak sözcük oranı, en sık kullanılan 0-25 arası sözcükte en yüksektir. Bunun nedeni, ders kitabında ve kelime listesinde yer alan ilk 25 sözcüğün İngilizcede sıklıkla kullanılan edat, zamir görevlerindeki sözcüklerden oluşuyor olmasıdır. En sık kullanılan 25 sözcükten sonra ise ders kitabıyla kelime listesi arasındaki ortak sözcük oranının %70'in altında olduğu görülmektedir.

American Headway 1 İngilizce ders kitabında yer alan 1299 sözcük, "New General Service List"te (Culligan, Phillips ve Browne, 2014) en sık kullanılan 1299 sözcükle karşılaştırıldığında %59 oranında ortak sözcük bulunduğu görülmektedir. Buna göre American Headway 1 yabancılar için İngilizce ders kitabında ve "New General Service List"te (Culligan, Phillips ve Browne, 2014) en sık kullanılan sözcüklerin sıralamasının büyük oranda birbiriyle ortak olduğu fark edilmektedir. Buna göre ders kitabının sözcük listesine bağlı olduğu söylenebilir.

American Headway 1 İngilizce ders kitabında, "New General Service List"ten (Culligan, Phillips ve Browne, 2014) farklı olarak yer alan sözcükler incelendiğinde sözcüklerin İngilizcenin yabancı dil olarak öğreti-

minde sıklıkla ihtiyaç duyulan sözcükler olduğu görülmektedir. Bu sözcüklerin de günlük hayatta sıklıkla kullanılan sözcükler dışında “verb, whose, noun, adjective, grammar” gibi sözcüklerden oluştuğu görülmektedir.

American Headway Starter ile American Headway 1 İngilizce ders kitaplarının birleşiminde ve “New General Service List”te (Culligan, Phillips ve Browne, 2014) en sık kullanılan 0-1463 sözcükteki ortak sözcük oranının dağılımı bir şekil ile şöyle gösterilebilir:

Şekil 6. American Headway Starter ve American Headway 1 İngilizce Ders Kitaplarının Birleşiminde ve “New General Service List”te En Sık Kullanılan Sözcüklerin Benzerlik Oranı Dağılımı

American Headway Starter ile American Headway 1 İngilizce ders kitaplarının birleşiminde ve “New General Service List”te (Culligan, Phillips ve Browne, 2014) en sık kullanılan 0-1463 sözcük içinde ortak sözcüklerin oranının dağılımı incelendiğinde ders kitabında ve kelime listesinde yer alan ortak sözcüklerin oranının %55 ile %80 arasında değiştiği görülmektedir. Ders kitabı ile kelime listesi arasında ortak sözcük oranı, en sık kullanılan 0-25 arası sözcükte en yüksektir. Bunun nedeni, ders kitabında ve kelime listesinde yer alan ilk 25 sözcüğün İngilizcede sıklıkla kullanılan edat, zamir görevlerindeki sözcüklerden oluşuyor olmasıdır. En sık kullanılan 25 sözcükten sonra ise ders kitabıyla kelime listesi arasındaki ortak sözcük oranının %70’in altında olduğu görülmektedir.

American Headway Starter ile American Headway 1 İngilizce ders kitaplarının birleşiminde yer alan 1463 sözcük, "New General Service List"te (Culligan, Phillips ve Browne, 2014) en sık kullanılan 1463 sözcükle karşılaştırıldığında %61 oranında ortak sözcük bulunduğu görülmektedir. Buna göre American Headway Starter ile American Headway 1 yabancılar için İngilizce ders kitaplarının birleşiminde ve "New General Service List"te (Culligan, Phillips ve Browne, 2014) en sık kullanılan sözcüklerin sıralamasının büyük oranda birbiriyle ortak olduğu fark edilmektedir. Bu da ders kitabının sözcük listesine bağlı olduğunu göstermektedir.

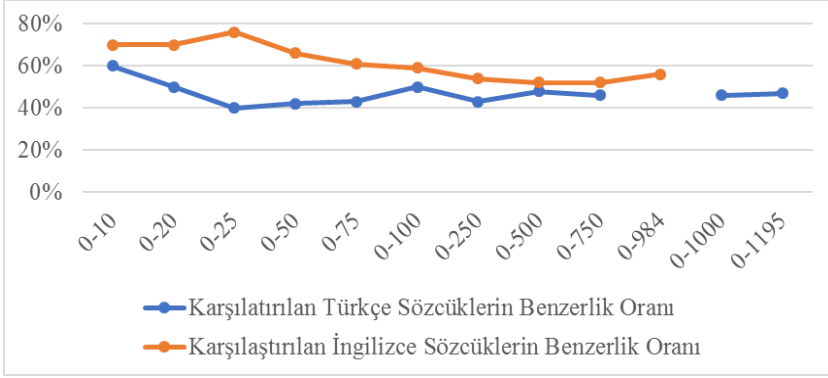
American Headway Starter ile American Headway 1 İngilizce ders kitaplarının birleşiminde "New General Service List"ten (Culligan, Phillips ve Browne, 2014) farklı olarak yer alan sözcükler incelendiğinde sözcüklerin İngilizcenin yabancı dil olarak öğretiminde sıklıkla ihtiyaç duyulan günlük hayata, dil öğretimine yönelik sözcükler olduğu görülmektedir. Ders kitabında yer alan bu sözcüklerden bazıları sıklık listesinde ilk 1463 sözlükte olmasa da yer almaktadır.

Yabancılar İçin Türkçe ve İngilizce Ders Kitaplarında Sıklıkla Kullanılan Sözcüklerin Sözcük Listelerinde En Sık Kullanılan Sözcüklerle Benzerlik Oranı Arasında Bir Fark Olup Olmadığına Yönelik Bulgular ve Yorum

Bu bölümde ilk olarak İstanbul A1 Türkçe ders kitabında ve American Headway Starter yabancılar için İngilizce ders kitabında var olan sözcüklerin, sözcük listeleriyle karşılaştırılmasıyla belirlenen benzerlik oranlarının incelenmesine; ikinci olarak İstanbul A2 Türkçe kitabında ve American Headway 1 adlı kitapta bulunan sözcüklerin sözcük listeleriyle karşılaştırılmasıyla belirlenen benzerlik oranlarının incelenmesine ve son olarak da İstanbul A1-A2 Türkçe ders kitaplarında ve American Headway Starter-1 yabancılar için İngilizce ders kitaplarında var olan sözcüklerin sözcük listeleriyle karşılaştırılmasıyla belirlenen benzerlik oranlarının incelenmesine yer verilmiştir.

İstanbul A1 Türkçe ders kitabı ile American Headway Starter yabancılar için İngilizce ders kitabında ve sözcük listelerinde yer alan sözcük-

lerin benzerliğinin karşılaştırılması ile ulaşılan benzerlik oranları bir şekil ile şöyle gösterilebilir:

Şekil 71. A1 Seviyesi İstanbul ve American Headway Starter Ders Kitaplarındaki Sözcüklerin Kelime Listeleriyle Karşılaştırılması Sonucunda Elde Edilen Benzerlik Oranları

Ders kitaplarında ve sözcük listelerinde yer alan sözcüklerin benzerliğinin karşılaştırılması ile ulaşılan benzerlik oranları incelendiğinde American Headway Starter yabancılar için İngilizce ders kitabında ve “New General Service List”te (Culligan, Phillips ve Browne, 2014) sıklıkla yer alan sözcüklerin karşılaştırılmasından elde edilen benzerlik oranının (%52-%76), İstanbul A1 Türkçe ders kitabında yer alan sözcükler ile YTKSS’de (Göz, 2003) sık kullanılan sözcüklerle karşılaştırılmasından elde edilen benzerlik oranından (%40-%60) daha fazla olduğu görülmektedir.

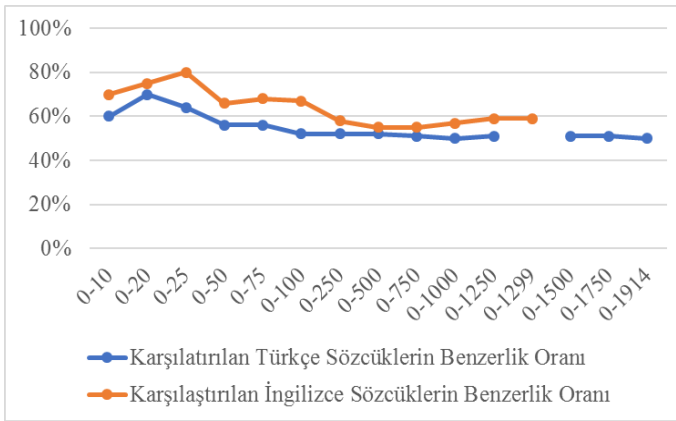
Türkçe ders kitabı ve sözcük listesinin karşılaştırılmasında elde edilen benzerlik oranı en düşük %40 iken İngilizce ders kitabı ve sözcük listesinin karşılaştırılmasındaki en düşük benzerlik oranı %52’dir. Buna göre İngilizce ders kitabının daha büyük oranda İngilizce sözcük listesine bağlı olduğu söylenebilir. Türkçe ders kitabı ve sözcük listesinin karşılaştırılmasında elde edilen benzerlik oranı en yüksek %60 iken İngilizce ders kitabı ve sözcük listesinin karşılaştırılmasındaki en yüksek benzerlik oranı %76’dır.

Türkçe ve İngilizcede yapılan karşılaştırmalardan elde edilen benzerlik oranlarına yönelik bu farklılığın sebepleri olarak Türkçe ders kitabı ile yapılacak karşılaştırmada kullanılacak sözcük listesinin ana dili ola-

rak Türkçenin sıklıkla kullanılan sözcüklerini yansıtan bir liste olması; bu listenin kapsamlı olması ve yazılı Türkçeye yönelik olması; bunun yanında İngilizce ders kitabı ile yapılan karşılaştırmada kullanılan sözcük listesinin yabancı dil olarak İngilizce öğrenenlere yönelik hazırlanmış olması; sözlü dilden örneklerini de içinde barındırıyor olması sayılabilir.

İngilizce ders kitabı ile kelime listesi sık kullanılan sözcüklerin benzerlik oranına yönelik yapılan karşılaştırmada, oranının %52-76 arasında değiştiğinin görülmesi; yabancı dil olarak İngilizce öğretimi için kullanılan ders kitaplarının büyük oranda yabancı dil öğretiminde kullanılmak üzere hazırlanmış sözcük listelerine bağlı kaldığını düşündürmektedir.

İstanbul A2 Türkçe ders kitabında ve American Headway 1 yabancılar için İngilizce ders kitabında ve sözcük listelerinde yer alan sözcüklerin benzerliğinin karşılaştırılması ile ulaşılan benzerlik oranları bir şekil ile şöyle gösterilebilir:

Şekil 82. A2 Seviyesi İstanbul ve American Headway 1 Ders Kitaplarındaki Sözcüklerin Kelime Listeleriyle Karşılaştırılması Sonucunda Elde Edilen Benzerlik Oranları

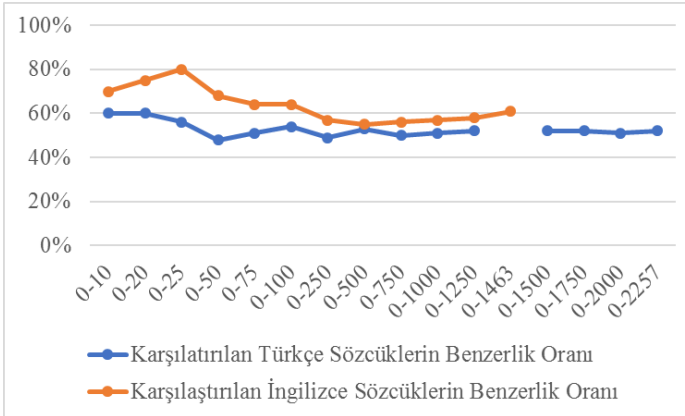
Ders kitaplarında ve sözcük listelerinde yer alan sözcüklerin benzerliğinin karşılaştırılması ile ulaşılan benzerlik oranları incelendiğinde American Headway 1 yabancılar için İngilizce ders kitabında ve "New General Service List"te (Culligan, Phillips ve Browne, 2014) sıklıkla yer alan sözcüklerin karşılaştırılmasından elde edilen benzerlik oranının (%55-%80), İstanbul A2 Türkçe ders kitabında yer alan sözcükler ile

YTKSS'de (Göz, 2003) sık kullanılan sözcüklerle karşılaştırılmasından elde edilen benzerlik oranından (%50-%70) daha fazla olduğu görülmektedir.

Türkçe ders kitabı ve sözcük listesinin karşılaştırılmasında elde edilen benzerlik oranı en düşük %50 iken İngilizce ders kitabı ve sözcük listesinin karşılaştırılmasındaki en düşük benzerlik oranı %55'dir. Buna göre İngilizce ders kitabının daha büyük oranda İngilizce sözcük listesine bağlı olduğu söylenebilir. Türkçe ders kitabı ve sözcük listesinin karşılaştırılmasında elde edilen benzerlik oranı en yüksek %70 iken İngilizce ders kitabı ve sözcük listesinin karşılaştırılmasındaki en yüksek benzerlik oranı %80'dir. Bu sözcüklerin ise genellikle hedef dilde sıklıkla kullanılan özne, edat gibi sözcük türleri olduğu görülmektedir.

İngilizce ders kitabı ile kelime listesi arasında sık kullanılan sözcüklerin benzerlik oranına yönelik yapılan karşılaştırmada, oranının %55-80 arasında değiştiğinin görülmesi; yabancı dil olarak İngilizce öğretimi için kullanılan ders kitaplarının büyük oranda yabancı dil öğretiminde kullanılmak üzere hazırlanmış sözcük listelerine bağlı kaldığını düşündürmektedir.

İstanbul A1-A2 ve American Headway Starter-1 sözcük listelerinde yer alan sözcüklerin benzerliğinin karşılaştırılması ile ulaşılan benzerlik oranları bir şekil ile şöyle gösterilebilir:

Şekil 9. A1-A2 Seviyesi İstanbul ile American Headway Starter ve 1 Ders Kitaplarındaki Sözcüklerin Kelime Listeleriyle Karşılaştırılması Sonucunda Elde Edilen Benzerlik Oranları

Ders kitaplarında ve sözcük listelerinde yer alan sözcüklerin benzerliğinin karşılaştırılması ile ulaşılan benzerlik oranları incelendiğinde American Headway Starter ve American Headway 1 yabancılar için İngilizce ders kitaplarında ve “New General Service List”te (Culligan, Phillips ve Browne, 2014) sıklıkla yer alan sözcüklerin karşılaştırılmasından elde edilen benzerlik oranının (%55-%80), İstanbul A2 Türkçe kitabında bulunan sözcükler ile YTKSS’de (Göz, 2003) sık kullanılan sözcüklerle karşılaştırılmasından elde edilen benzerlik oranından (%48-%60) daha fazla olduğu görülmektedir.

Türkçe ders kitabı ve sözcük listesinin karşılaştırılmasında elde edilen benzerlik oranı en düşük %48 iken İngilizce ders kitabı ve sözcük listesinin karşılaştırılmasındaki en düşük benzerlik oranı %55’dir.

A1-A2 seviye İstanbul Türkçe ders kitaplarının birleşiminin sözcük listesiyle karşılaştırılması sonucunda sık kullanılan sözcükler arasındaki benzerlik oranının A1 ve A2 seviyesine göre düşmüş olduğu görülmektedir. Böylece temel seviye Türkçe ders kitaplarının sözcüklerinin YTKSS’den (Göz, 2003) büyük oranda farklı olduğu görülmektedir. Sözcük listesinin ana dilini geniş bir kapsamla ancak yazılı olarak yansıtan bir liste olduğu düşünülürse yabancı dil olarak Türkçe öğretiminde kullanılacak sözcükler için öğretime yönelik listelerin oluşturulması gereği ortaya çıkmaktadır. Bu gereğin yanında İngilizce ders kitaplarının daha büyük oranda İngilizce sözcük listesine bağlı olduğu söylenebilir.

Türkçe ders kitabı ve sözcük listesinin karşılaştırılmasında elde edilen benzerlik oranı en yüksek %70 iken İngilizce ders kitabı ve sözcük listesinin karşılaştırılmasındaki en yüksek benzerlik oranı %80’dir. Bu sözcüklerin ise genellikle hedef dilde sıklıkla kullanılan özne, edat gibi sözcük türleri olduğu görülmektedir.

İngilizce ders kitabı ile kelime listesi arasında sık kullanılan sözcüklerin benzerlik oranına yönelik yapılan karşılaştırmada, oranının %55-80 arasında değiştiğinin görülmesi; yabancı dil olarak İngilizce öğretimi için kullanılan ders kitaplarının büyük oranda yabancı dil öğretiminde kullanılmak üzere hazırlanmış sözcük listelerine bağlı kaldığını düşündürmektedir.

Türkçe ve İngilizce ders kitapları ile Türkçe ve İngilizce sözcük listeleri arasında sık kullanılan sözcüklerin benzerliğine yönelik yapılan karşılaştırmalar sonucunda elde edilen benzerlik oranlarının farklılığı Türk-

çenin yabancı dil olarak öğretilmesinde ders kitaplarına dâhil edilecek sözcüklerin belirlenmesi için Türkçenin yabancı dil olarak öğretiminde sıklıkla kullanılan sözcükleri yansıtan bir listenin gerekliliğini gösterdiği söylenebilir.

İstanbul A1 Türkçe ders kitabında en sık kullanılan 984 sözcükle YTKSS’de (Göz, 2003) en sık kullanılan 984 sözcüğün “0-10, 0-20, 0-25, 0-50, 0-75, 0-100, 0-250, 0-500, 0-750, 0-984” sözcük aralıklarıyla karşılaştırılmasıyla elde edilen benzerlik oranları ile American Headway Starter yabancılar için İngilizce ders kitabında en sık kullanılan 984 sözcükle “New General Service List”te (Culligan, Phillips ve Browne, 2014) en sık kullanılan 984 sözcüğün “0-10, 0-20, 0-25, 0-50, 0-75, 0-100, 0-250, 0-500, 0-750, 0-984” sözcük aralıklarıyla karşılaştırılmasıyla elde edilen benzerlik oranları arasında anlamlı fark olup olmadığının tespiti amacıyla gerçekleştirilen “Mann-Whitney U Testi” sonuçları şöyle gösterilebilir:

Tablo 10. A1 Türkçe ve Starter İngilizce Ders Kitaplarının Sözcük Listeleriyle Benzerlik Oranlarının Anlamlılığı İçin Yapılan Mann-Whitney U Testi Sonuçları

Boyutlar	N	S.O.	S.T.	U	Z	P
Sıklıkla kullanılan Türkçe sözcüklerin benzerlik oranları	10	6,00	60,00	5,000	-3,408	,001
Sıklıkla kullanılan İngilizce sözcüklerin benzerlik oranları	10	15,00	150,00			
Toplam	20					

İstanbul A1 Türkçe ve New Headway Starter İngilizce ders kitaplarındaki sözcüklerin sözcük listeleriyle karşılaştırılmasından elde edilen benzerlik oranlarının anlamlılığı için yapılan “Mann-Whitney U Testi” sonuçları incelendiğinde Türkçe ders kitabındaki sözcüklerin YTKSS’deki (Göz, 2003) sözcüklerle karşılaştırılmasından elde edilen benzerlik oranları ile İngilizce ders kitabındaki sözcüklerin “New General Service List”teki (Culligan, Phillips ve Browne, 2014) sözcüklerle karşılaştırılmasından elde edilen benzerlik oranları arasında anlamlı bir fark olduğu ($U=5,000$, $p<0,05$) görülmektedir.

İstanbul A2 Türkçe ders kitabında en sık kullanılan 1299 sözcükle YTKSS’de (Göz, 2003) en sık kullanılan 1299 sözcüğün “0-10, 0-20, 0-25, 0-50, 0-75, 0-100, 0-250, 0-500, 0-750, 0-1000, 0-1250, 0-1299” sözcük aralıklarıyla karşılaştırılmasıyla elde edilen benzerlik oranları ile American

Headway 1 yabancılar için İngilizce ders kitabında en sık kullanılan 1299 sözcükle "New General Service List"'te (Culligan, Phillips ve Browne, 2014) en sık kullanılan 1299 sözcüğün "0-10, 0-20, 0-25, 0-50, 0-75, 0-100, 0-250, 0-500, 0-750, 0-1000, 0-1250, 0-1299" sözcük aralıklarıyla karşılaştırılmasıyla elde edilen benzerlik oranları arasında anlamlı fark olup olmadığına yönelik yapılan "Mann-Whitney U Testi" sonuçları şöyle gösterilebilir:

Tablo 11. A2 Türkçe ve 1 İngilizce Ders Kitaplarının Sözcük Listeleriyle Benzerlik Oranlarının Anlamlılığı İçin Yapılan Mann-Whitney U Testi Sonuçları

Boyutlar	N	S.O.	S.T.	U	Z	P
Sıklıkla kullanılan Türkçe sözcüklerin benzerlik oranları	12	8,63	103,50	25,500		,007
Sıklıkla kullanılan İngilizce sözcüklerin benzerlik oranları	12	16,38	196,50		-2,692	
Toplam	24					

İstanbul A2 Türkçe ve New Headway 1 İngilizce ders kitaplarındaki sözcüklerin sözcük listeleriyle karşılaştırılmasından elde edilen benzerlik oranlarının anlamlılığı için yapılan "Mann-Whitney U Testi" sonuçları incelendiğinde Türkçe ders kitabındaki sözcüklerin YTKSS'deki (Göz, 2003) sözcüklerle karşılaştırılmasından elde edilen benzerlik oranları ile İngilizce ders kitabındaki sözcüklerin "New General Service List"teki (Culligan, Phillips ve Browne, 2014) sözcüklerle karşılaştırılmasından elde edilen benzerlik oranları arasında anlamlı bir fark olduğu ($U=25,500, p<0,05$) görülmektedir.

İstanbul A1-A2 Türkçe ders kitaplarında en sık kullanılan 1463 sözcükle YTKSS'de (Göz, 2003) en sık kullanılan 1463 sözcüğün "0-10, 0-20, 0-25, 0-50, 0-75, 0-100, 0-250, 0-500, 0-750, 0-1000, 0-1250, 0-1463" sözcük aralıklarıyla karşılaştırılmasıyla elde edilen benzerlik oranları ile American Headway Starter-1 yabancılar için İngilizce ders kitaplarında en sık kullanılan 1463 sözcükle "New General Service List"'te (Culligan, Phillips ve Browne, 2014) en sık kullanılan 1463 sözcüğün "0-10, 0-20, 0-25, 0-50, 0-75, 0-100, 0-250, 0-500, 0-750, 0-1000, 0-1250, 0-1463" sözcük aralıklarıyla karşılaştırılmasıyla elde edilen benzerlik oranları arasında anlamlı fark olup olmadığına yönelik yapılan "Mann-Whitney U Testi" sonuçları şöyle gösterilebilir:

Tablo 121. A1-A2 Türkçe ve Starter-1 İngilizce Ders Kitaplarının Sözcük Listeleriyle Benzerlik Oranlarının Anlamlılığı İçin Yapılan Mann-Whitney U Testi Sonuçları

Boyutlar	N	S.O.	S.T.	U	Z	P
Sıklıkla kullanılan Türkçe sözcüklerin benzerlik oranları	12	7,46	89,50	11,500	-3,498	,001
Sıklıkla kullanılan İngilizce sözcüklerin benzerlik oranları	12	17,54	210,50			
Toplam	24					

İstanbul A1-A2 Türkçe ve New Headway Starter-1 İngilizce ders kitaplarındaki sözcüklerin sözcük listeleriyle karşılaştırılmasından elde edilen benzerlik oranlarının anlamlılığı için yapılan “Mann-Whitney U Testi” sonuçları incelendiğinde Türkçe ders kitabındaki sözcüklerin YTKSS’deki (Göz, 2003) sözcüklerle karşılaştırılmasından elde edilen benzerlik oranları ile İngilizce ders kitabındaki sözcüklerin “New General Service List”teki (Culligan, Phillips ve Browne, 2014) sözcüklerle karşılaştırılmasından elde edilen benzerlik oranları arasında anlamlı bir fark olduğu ($U=11,500$, $p<0,05$) görülmektedir.

Türkçe ve İngilizce ders kitaplarındaki sözcüklerin, sözcük sıklık listelerinde yer alan sözcüklerle benzerlik oranları arasında ortaya çıkan anlamlı fark, Türkçenin yabancı dil olarak öğretimi sürecinde kullanılan ders kitaplarına sözcük seçimlerinin ana dilinde ve yazılı dilde sıklıkla kullanılan sözcük listelerinin yerine Türkçenin yabancı dil olarak öğretiminde yazılı ve sözlü dilde sıklıkla kullanılan sözcüklerden seçilmesi ihtiyacını göstermektedir.

Tartışma ve Sonuç

Bir sözcüğün ana dili olarak ya da yabancı dil olarak öğretimi söz konusu olduğunda akla ilk gelenlerden biri sıklık listeleridir. Çünkü bir dilin öğretilmesinde hangi sözcüklerin, hangi sırayla öğretilmesi gerektiğinin belirlenmesinin dilde en sık kullanılan sözcüklere göre olması gerekmektedir. Böylece öğretim için sözcüklerin seçimi gelişigüzel/tesadüfi olmayacaktır.

Çalışmada İngilizcenin temel seviyede (Starter ve 1) yabancı dil olarak öğretiminde kullanılan iki ders kitabı, ders kitaplarındaki sözcüklerin kullanım sıklığı açısından incelenmiştir. Her iki ders kitabında top-

lam 1463 farklı sözcük kullanımı tespit edilmiştir. Bu sözcükler, İngilizcenin yabancı dil olarak öğretiminde sıklıkla kullanılan sözcüklerini ilk olarak West tarafından ortaya koyan “A General Service List of English Words” (West, 1959) listesinin 2013-2014 yıllarında güncellenmesiyle elde edilen “New General Service List”te (Culligan, Phillips ve Browne, 2014) en sık kullanılan 1463 sözcükle karşılaştırılmıştır. Bunun sonucunda temel seviye İngilizce ders kitaplarında (Starter ve 1) ve sıklık listesinde en sık kullanılan 1463 sözcük arasında %61 oranında benzerlik olduğu görülmüştür. Her iki listenin en sık kullanılan 1463 sözcüğünün benzerlik açısından karşılaştırılmasında ulaşılan %61 oranı oldukça yüksek bir orandır çünkü karşılaştırma sözcüklerin listedeki yeri bakımından yapılmıştır. Örneğin ders kitaplarında 1463. olarak yer alan bir sözcüğün (zoo) ders kitabında diğer sözcüklere göre çok sık kullanıldığı söylenemeyebilir; yine de listede yer almaktadır ancak sıklık listesindeki ilk 1463 sözcük içinde olmayabilir. Buna göre, bu oran, yabancı dil olarak İngilizce öğretmeyi hedefleyen bu ders kitaplarının, İngilizcenin yabancı dil olarak öğretiminde sıklıkla kullanılan sözcüklere büyük oranda bağlı kalınarak hazırlandığını düşündürmektedir.

American Headway (Starter ve 1) yabancılar için İngilizce ders kitaplarında var olan sözcüklerden hangilerinin “New General Service List”te (Culligan, Phillips ve Browne, 2014) yer almadığına yönelik bir inceleme yapıldığında, ders kitaplarında var olan sözcüklerin 297’sinin sıklık listesinde bulunmadığı görülmektedir. Bu da American Headway Starter ve 1 yabancılar için İngilizce ders kitaplarında bulunan sözcüklerin %80’nin sıklık listesinin içinde var olduğunu göstermektedir. American Headway yabancılar için İngilizce ders kitaplarında (Starter ve 1) yer alıp “New General Service List”te (Culligan, Phillips ve Browne, 2014) yer almayan sözcükler incelendiğinde bu sözcüklerden bazılarının “geography, hockey, lottery, zoo” gibi doğrudan ders kitaplarındaki öğretim konu/temalarıyla ilgili olduğu söylenebilir. Bunun yanında “adjective, dictionary, pronunciation, vocabulary, preposition” gibi bazı sözcüklerin de doğrudan dil öğretimiyle ilgili olduğu görülmektedir. Sıklık listesinden farklı olarak, İngilizce ders kitaplarında var olan bu sözcüklerin de çok sık olmasa da İngilizcenin yabancı dil olarak öğretimi sürecinde kullanıldığı söylenebilir.

Bu bağlamda, dilin yabancı dil olarak öğretiminde sıklıkla kullanılan sözcüklerin listeleri hazırlanırken öğretim sürecinde kullanılan ders kitaplarının da taranmasının listeler için fayda sağlayacağı söylenebilir.

Çalışmadaki bir başka inceleme, Türkçenin yabancı dil olarak öğretiminde kullanılan ders kitaplarındaki sözcüklerin dilde sık kullanılan sözcükleri yansıtmadığı üzerine yapılmıştır. Böyle bir incelemenin sonucu, Türkçenin yabancı dil olarak öğretiminde kullanılacak sözcükler için bir sıklık listesinin gerekliliği konusunda da fikir verebilecektir.

Çalışmada, A1-A2 seviyesi İstanbul kitaplarında bulunan sözcüklerin incelenmesiyle, her iki ders kitabında kullanılan toplam 2257 farklı sözcük tespit edilmiştir. Bu sözcükler YTKSS’de (Göz, 2003) en sık kullanılan 2257 sözcükle benzerliği açısından karşılaştırılmıştır. Bunun sonucunda ders kitaplarında ve sıklık listesinde yer alan sözcükler arasında %52 oranında benzerlik olduğu görülmüştür. Elde edilen bu oran değerlendirildiğinde, ders kitaplarında ve sıklık listesinde yer alan benzer sözcüklerin içinde, Türkçede kullanılması zorunlu olan edat, zamir gibi sözcük türlerinin de olduğu fark edilmektedir. Böylece, bu benzerlik oranının yüksek olduğunu söylemek güçleşmektedir. Ders kitapları ile sıklık listesindeki sözcüklerin kullanım sıklığı açısından benzerliğinin karşılaştırılmasında benzerlik oranının düşük olmasının sebepleri arasında karşılaştırmada kullanılan sözcük sıklık listesinin “ana dilinde” hazırlanmış olması gösterilebilir. Çünkü Göçen’in (2016, s. 565) belirttiği gibi “burada sözcüklere ihtiyaç duyan hedef kitle farklıdır”. Her ne kadar Türkçenin yabancı dil olarak öğretilmesinde, ana dili olarak Türkçede en sık kullanılan sözcüklerin öğretilmesi söz konusuysa da hedef kitlenin farklılığı bazı sözcüklerin öncelikli olarak tercih edilmesini değiştirebilir. Göçen’in (2016, s. 564) çalışmasında “incelenen Türkçe kitaplarındaki en sık 20 sözcük arasında bulunan “saat, ev, insan” sözcüklerinin, Göz (2003) tarafından hazırlanmış olan listede ancak en sık kullanılan 25-156 sözcük aralığında bulunduğu tespit edilmiştir.”

Türkçenin yabancı dil olarak öğrenilmesi söz konusuysa hedef kitlenin önemli olduğu ve bu hedef kitlenin Türkçeyi ana dili olarak konuşanlardan farklı sözcüklere de sıklıkla ihtiyaç duyabilecekleri öğrenenlerin dil kullanımlarının incelenmesiyle de fark edilebilir. Göçen ve Okur

(2017, s. 131) Türkçeyi yabancı dil olarak öğrenenlerin yazılı anlatımlarını incelemiş ve şunu belirtmiştir:

“Örneğin “yüksek lisans”, “doktora” gibi sözcükler belki ana dili olarak Türkçe konuşan bir öğrencinin lise, hatta üniversite döneminde sıkça kullanabileceği sözcüklerken Türkçeyi yabancı dil olarak öğrenen bir öğrencinin A1-A2 seviyesinde kullandığı sözcüklerdir. (...) Bu sözcüklerin kullanım sırasına Göz’ün (2003) listesinde bakılacak olursa sözcüklerin listenin sonunda yer aldığı, “yüksek lisans” sözcüğünün kullanım sıklığının sadece 10 olduğu ve “doktora” sözcüğünün de kullanım sıklığının yalnızca 13 olduğu görülmektedir.”

Ana dilinde sıklıkla kullanılan bir sözcüğe, Türkçeyi yabancı dil olarak öğrenenlerin hangi seviyede (özellikle temel seviyeden sonra) ihtiyaç duyacakları da bilinemeyebilir. Bu nedenle YTKSS’deki (Göz, 2003) sözcük sıralamasını temel alarak, Türkçenin yabancı dil olarak öğretiminde kullanılacak ders kitaplarını hazırlamak mümkün olmayabilir. Özdemir’in (2013, s. 2052) belirttiği gibi Türkçenin yabancı dil olarak öğretiminde kullanılan sıklık listelerinin, ders kitaplarının “dili ile öğrencilerin dil düzeyi arasında tam bir uygunluk olmalıdır. Bunu sağlayabilmek için yazarlar, öncelikle, hazırladıkları malzemelerin hangi düzeyin hangi aşamasında kullanılacağını ve o aşamaya gelmiş olan öğrenci grubunun sözcük dağarcığı birikimini göz önünde bulundurmalıdır”.

Yabancı dil olarak Türkçe öğretiminde kullanılan ders kitapları ile sıklık listesindeki sözcüklerin kullanım sıklığı açısından benzerliğinin karşılaştırılmasında benzerlik oranının düşük olmasının sebeplerinden bir diğeri, sıklık listesinin yazılı dili yansıtıyor olmasıdır. Türkçenin yabancı dil olarak öğretilmesi sürecinde kullanılacak sözcük sıklık listesinde konuşma dilinde sıklıkla kullanılan ifadelere de yer verilmesi gerekmektedir. Göçen’in (2016, s. 566) belirttiği gibi “Örneğin “merhaba” sözcüğü, A1 seviyesi Gazi, Yeni Hitit ve İstanbul Türkçe ders kitaplarında en sık kullanılan 80 sözcüğün içindedir. Ancak bu sözcük Göz’ün (2003) sözcük listesinde en sık kullanılan 2000 sözcüğün içinde yer almamaktadır.”.

Bu bağlamda, çalışma kapsamında, yabancılar için İngilizce ders kitapları ile sözcük sıklık listesinin karşılaştırılmasında, sık kullanılan sözcüklerin benzerlik oranının Türkçe ders kitaplarıyla sözcük sıklık listesi

arasında yapılan benzerlik oranı karşılaştırmasına göre daha yüksek olmasının sebebi, İngilizce sözcük sıklık listesinin İngilizceyi yabancı dil olarak öğrenenler için hazırlanmış olması ve hem konuşma dilindeki hem de yazı dilindeki sözcükleri kapsıyor olmasıyla da açıklanabilir.

Yabancılar için Türkçe ders kitaplarıyla sözcük sıklık listesinin karşılaştırılmasından elde edilen benzerlik oranı ile yabancılar için İngilizce ders kitaplarının sözcük listesiyle karşılaştırılmasından elde edilen benzerlik oranı arasında farklılık olsa da bu farkın anlamlı olup olmadığı da incelenmelidir. Bu bağlamda yapılan Mann-Whitney U Test'i sonuçlarına göre yabancılar için Türkçe ve İngilizce ders kitaplarındaki sözcüklerin sözcük listeleriyle karşılaştırılmasından elde edilen benzerlik oranları arasında anlamlı bir fark olduğu tespit edilmiştir. Buna göre yabancılar için Türkçe ders kitaplarının hazırlanmasında ve öğretim sürecinde kullanılacak sözcüklerin seçiminde, ana dilinde sıklıkla kullanılan sözcüklerden yola çıkılarak hazırlanmış; dili yabancı dil olarak öğrenenlerin sözcük kullanım ihtiyaçlarını göz önünde bulunduran, Türkçenin yabancı dil olarak öğretiminde yazılı ve sözlü dilde sıklıkla kullanılan sözcüklerini yansıtan bir sözcük sıklık listesine ihtiyaç olduğunu söylemek mümkündür. Barın'a (2003) göre de "Türkçenin yabancı dil olarak öğretimi için ders kitaplarında kullanılmak üzere ayrı bir söz varlığının belirlenmesi" gerekmektedir.

Türkçenin yabancı dil olarak öğretimi sürecinde kullanılacak bir sözcük sıklık listesinin oluşturulması; listenin öğretim sürecinde yer alan dil öğretimine, günlük hayata yönelik sözcüklerle ve Türkçeyi yabancı dil olarak öğrenenlerin yazılı ve sözlü anlatımlarında kullandıkları sözcüklerle güncellenmesi; öğretim sürecinde bu sıklık listesinin temel alınması, Türkçenin yabancı dil olarak öğretiminde dil birliği oluşturmak açısından önemlidir.

Araştırma kapsamında, yabancılar için Türkçe ve İngilizce ders kitapları ile sözcük sıklık listeleri arasında sık kullanılan sözcüklerin benzerliğine yönelik yapılan karşılaştırmalar sonucunda elde edilen benzerlik oranlarının anlamlı farklılığı, Türkçenin yabancı dil olarak öğretilmesi sürecinde ders kitaplarında yer alacak sözcüklerin seçimi için Türkçenin yabancı dil olarak öğretiminde sıklıkla kullanılan sözcükleri yansıtan bir sözcük sıklık listenin oluşturulmasının gerekliliğini yansıtmaktadır. Son yıllarda yabancı dil olarak öğretiminin tercih edildiği dillerden biri olan

Türkçenin öğretiminin gelişimine katkıda bulunmayı hedefleyen bu çalışma ile yabancı dil olarak Türkçe ve İngilizce kitaplarındaki sözcüklerin kullanım sıklığının belirlenmesi ve bu sözcüklerin Türkçe ile İngilizcenin temel söz varlığında en sık kullanılan sözcükleri hangi oranda yansıttığının ortaya konması ile Türkçenin yabancı dil olarak öğretiminde yer alacak ders kitaplarının hazırlanması sürecinde sözcüklerin seçimi konusunda alan çalışanlarına yol gösterici olacağı düşünülmektedir.

Bu çalışma kapsamında toplanan verilerin analiz edildiği ve sonuca ulaşıldığı süreçte, Aksan, Aksan, Mersinli ve Demirhan (2017) tarafından Türkçe Ulusal Derlemi temel alınarak Türkçede sözlü ve yazılı olarak sıklıkla kullanılan 5,000 sözcüğün bulunduğu, öğrenenler için Türkçenin sözcük sıklığı sözlüğü (A Frequency Dictionary of Turkish-Core Vocabulary for Learners) yayınlanmıştır. Sonraki araştırmalarda, bu sözlükte yer alan sözcüklerle, yabancılar için hazırlanan Türkçe ders kitaplarındaki sözcüklerin bu çalışmayla benzer şekilde karşılaştırılması ders kitaplarındaki sözcüklerin fark edilmesi, düzenlenmesi ve farklı ders kitaplarındaki sözcükler arasında bir birlik oluşturulması açısından önemlidir.

EXTENDED ABSTRACT

**Evaluation of Words in Textbooks For Teaching
Turkish and English as Foreign Languages in Terms
of Frequency of Occurrence**

*

Akif Yavuz Özdemirel - Şükran Dilidüzgün

Bahçeşehir University - İstanbul University – Cerrahpaşa

Introduction

When it comes to teaching words while teaching a foreign language, the words to be used in foreign language teaching textbooks and in the process of teaching are expected to be selected from the frequently used words of the target language.

It is known that in some countries, some frequency lists that reveal the frequently used words in teaching the language of those countries are referred to while selecting words for teaching those languages as foreign languages. Therefore, the words in a textbook that aims to teach a foreign language are supposed to be similar to the ones that are required while teaching that language as a foreign language. Although the process of teaching Turkish as a foreign language is carried out in compliance with Common European Framework (CEF), the words that are used in teaching Turkish as a foreign language and in the textbooks with the same purpose are not based on any frequency lists.

Thus, the research question of the study is: "To what extent do the most frequent words used in textbooks for teaching Turkish and English as foreign languages coincide with the most frequent words of the basic core vocabulary?"

Method

In order to reveal to what extent the most frequent words used in textbooks for teaching Turkish and English as foreign languages coincide

with the most frequent words of the basic core vocabulary, correlational survey design was adopted. First, the frequencies of the words found in textbooks for Turkish and English as foreign languages were revealed. To this end, these words were analyzed and reformed so that they would be in the form of lemmas as seen in dictionaries and as well as being usable and processable for the software named "Cibakaya 2.3", which was utilized to calculate the frequencies. As the next step, the words used in Istanbul A1 and A2 level Turkish textbooks were compared with the ones from "Yazılı Türkçenin Kelime Sıklığı Sözlüğü" (Word Frequency Dictionary of Written Turkish) (Göz, 2003) in order to reveal the similarity between the two. Similarly, the words used in American Headway Starter and 1 (level) English textbooks were compared with the words in New General Service List (Culligan et al, 2014) in terms of similarity.

The most frequent words used in Turkish and English textbooks were compared to the most frequent words on their respective word frequency lists at the following intervals: 0-10; 0-20; 0-25; 0-50; 0-75; 0-100; 0-250; 0-500; 0-750; 0-1000; 0-1250; 0-1500; 0-1750; 0-2000. Microsoft Excel 2016 was used for comparison.

Next, the ratio of similarity found between the Turkish textbooks and the Turkish word frequency list, and the ratio of similarity found between the English textbooks and the English word frequency list were tested for statistically significant difference by using Mann-Whitney U Test.

Discussion

In this study, two textbooks for teaching English in elementary level (Starter and Level 1) were analyzed and the word frequencies of these textbooks were studied. It was revealed that 1463 different words were used in these two books. These words were compared to the most frequent 1463 words from New General Service List (Culligan, Philips and Browne, 2014). As a result, it was concluded that the similarity between the two lists was 61%.

On the other hand, two textbooks for teaching Turkish as a foreign language in elementary level (A1 and A2) were analyzed and the word frequencies of these textbooks were studied. It was found out that these

two books contained 2257 different words. These words were compared to the most frequent 2257 words from “Yazılı Türkçenin Kelime Sıklığı Sözlüğü” (Word Frequency Dictionary of Written Turkish) (Göz, 2003). As a result, it was understood that the similarity between the two lists were 52%.

Although it was clear that the similarity percentages were different, testing these findings for a statistically significant difference was necessary. To this end, Mann-Whitney U test was used, and the result suggested that there was a statistically significant difference between the similarity percentages. Based on this result, it is possible to conclude that there is a need for a Turkish word frequency list to be used in Turkish textbooks and while teaching Turkish. This list is required to include frequently used words by native speakers, words that will meet the needs of learners of Turkish as a foreign language, and words that are frequently used in spoken and written contexts of teaching Turkish.

Kaynakça/References

- Açık, F. (2013). Dil politikaları bağlamında Türkçenin öğretimi. Durmuş, M. ve Okur, A. (Ed.), *Yabancılara Türkçe Öğretimi El Kitabı* içinde (ss. 483-492). Ankara: Grafiker Yayınları.
- Adıgüzel, M. S. (2004). *Türkçe öğretim yöntemleri*. Ankara: Yeryüzü Yayınları.
- Aksan, D. (1982). Türkçe çalışmalarında ve öğretiminde dilbilimin yeri. *A. Ü. Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi*, XXX (1-2), 43-49.
- Aksan, D. (1998). *Her yönüyle dil-Ana çizgileriyle dilbilim*. Ankara: TDK yayınları.
- Aksan, Y., Aksan, M., Mersinli, Ü. ve Demirhan, U. U. (2017). *A frequency dictionary of Turkish-Core vocabulary for learners*. New York: Routledge.
- AOÖÇ. (2013). *Diller için Avrupa ortak öneriler çerçevesi öğrenim, öğretim ve değerlendirme*. Almanya: Telc GmbH.
- Arslan, N. ve Durukan, E. (2014). Yabancılara Türkçe öğretimi ders kitaplarında söz varlığı unsurlarının incelenmesi. *International Journal of Language Academy*, 2(4), 247-265.

- Bağcı, H. ve Başar, U. (2013). Yazma öğretimi. Durmuş, M. ve Okur, A. (Ed.), *Yabancılara Türkçe Öğretimi El Kitabı* içinde (ss. 309-331) Ankara: Grafiker Yayınları.
- Barın, E. (2003). Yabancılara Türkçenin öğretiminde temel söz varlığının önemi. *TÜBAR, XIII*, 311-317.
- Baş, B. (2011). Söz varlığı ile ilgili çalışmalarda kullanılacak ölçütler. *TÜBAR, XXIX*, 27-61.
- Boylu, E. ve Çal, P. (2017). Suriyeli mültecilerin Türkçe kursuna başlamadan önceki söz varlığı durumları. *Ana Dili Eğitimi Dergisi*, 6(1), 68-94.
- Culligan, B., Phillips, J., ve Browne, C. (2014). *New English Service List 1.01*.
- Demircan, Ö. (1983). Sözcük öğretimi ve Türkçe İngilizce sözcük yapım türleri üzerine bir karşılaştırma. *Türk Dili, Dil Öğretimi Özel Sayısı*, 379-380.
- Demirel, Ö. (2012). *Yabancı dil öğretimi*. Ankara: Pegem Akademi.
- Dilidüzgün, Ş. (2018). An evaluation of the vocabulary in Turkish textbooks before and after the constructivist approach in the context of frequency. *Eurasian Journal of Educational Research (73)*, 113-130.
- Göçen, G. (2016). *Yabancılar için hazırlanan Türkçe ders kitaplarındaki söz varlığı ile Türkçeyi yabancı dil olarak öğrenenlerin yazılı anlatımlarındaki söz varlığı*. Sakarya Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış doktora tezi, Sakarya.
- Göçen, G. ve Okur, A. (2017). Türkçeyi yabancı dil olarak öğrenenlerin yazılı anlatımlarındaki sözcüklerin kullanım sıklığı. *Erzincan Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 19(3), 119-136.
- Göçen, G. ve Okur, A. (2016). Yabancılar için Türkçe ders kitaplarındaki sözcüklerin kullanım sıklığı ve yaygınlığı. *Millî Eğitim Dergisi, Söz Varlığı Özel Sayısı*, 210, 447-476.
- Göz, İ. (2003). *Yazılı Türkçenin kelime sıklığı sözlüğü*. Ankara: TDK Yayınları.
- Güncel Türkçe Sözlük, www.tdk.gov.tr, (24.06.2018)
- Güzel, A. ve Barın, E. (2013). *Yabancı dil olarak Türkçe öğretimi*. Ankara: Akçağ Yayınları.

- İnce, B. (2013). Yabancı dil öğretiminin temel ve genel ilkeleri. Durmuş, M. ve Okur, A. (Ed.), *Yabancılarla Türkçe Öğretimi El Kitabı* içinde (ss. 143-156), Ankara: Grafiker Yayınları.
- Karasar, N. (2012). *Bilimsel araştırma yöntemi*. (23. b.), Ankara: Nobel Yayınları.
- Kurudayıoğlu, M. ve Karadağ, Ö. (2005). Kelime hazinesi çalışmaları açısından kelime kavramı üzerine bir değerlendirme. *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 25(2), 293-307.
- Özdemir, C. (2013). Yabancılarla Türkçe öğretiminde ders malzemelerinin önemi ve işlevsel ders malzemelerinin nitelikleri. *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 8(1), 2049-2056.
- Vandewalle, J. (1999). Pratik Türkçe öğretiminde karşılaşılan bazı sorunlar ve çözümleri, *A. Ü. Tömer Dil Dergisi* (82).
- Vardar, B. (2002). *Açıklamalı dilbilim terimleri sözlüğü*. İstanbul: Multilingual Yayınları.
- West, M. (1959). *A general service list of English words*. Londra: Longmans.
- Yıldız, C., Okur, A., Arı, G. ve Yılmaz, Y. (2006). *Kuramdan uygulamaya Türkçe öğretimi*. Ankara: Pegem A Yayınları.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Özdemirel, A. Y. ve Dilidüzgün, Ş. (2018). Yabancı dil olarak Türkçe ve İngilizce ders kitaplarındaki sözcüklerin kullanım sıklığı bağlamında değerlendirilmesi. *OPUS-Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 9(16), 1464-1505. DOI: 10.26466/opus.467804

Türkiye’de Eğitim-Öğretim Alanında Yapılan Bilgisayar Oyunları Konulu Lisansüstü Tezlerin İncelenmesi

DOI: 10.26466/opus.476837

*

Ferahim Yeşilyurt*

*¹ Dr.Öğr. Üyesi , FSM Vakıf Üniversitesi , Eğitim Fakültesi,İstanbul/Türkiye

E-Posta: ferahim1@gmail.com

ORCID: [0000-0003-2490-2685](https://orcid.org/0000-0003-2490-2685)

Öz

Bu çalışmanın amacı, Türkiye’de eğitim-öğretim alanında yapılan bilgisayar oyunları konulu lisansüstü tezlerin incelenmesidir. Tarama modelinde desenlenen çalışmada Nitel araştırma yöntemlerinden doküman inceleme tekniği kullanılmıştır. Çalışmada, Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezinden 06.07.2018 tarihinde yapılan tez taraması sonucunda, eğitim- öğretim alanında bilgisayar oyunları ile ilgili 40’ı yüksek lisans ve 8’i doktora olmak üzere toplam 48 teze ulaşılmıştır. Bu tezler; öğrenim düzeylerine ve yıllara, tezlerin yürütüldüğü üniversitelere, araştırma desenlerine, araştırma yapılan örnekleme ve sorgulanan unsurlara göre incelenmiştir. Elde edilen verilere dayalı olarak ilk çalışmanın 2004 yılında yapıldığı en fazla çalışmanın 7 teze Gazi üniversitesinde yapıldığı, yıllara göre en fazla tezin 10 teze 2017 yılında yapıldığı belirlenmiştir. İncelenen tezlerin büyük bölümünün deneysel modele dayalı yürütülen oyun tasarım çalışmaları olduğu doktora düzeyinde nicel ve nitel çalışmanın bulunmadığı karma araştırma türünde ise sadece 1 doktora tezinin bulunduğu belirlenmiştir. Çalışmaların en çok üniversite düzeyinde yapıldığı , oyun tasarımı çalışmalarına (20) ve eğitsel oyunlara (16) yönelik araştırmalara ağırlık verildiği, oyuncu deneyimi ve oyuncu etkileşimi gibi konulara sınırlı düzeyde yer verildiği tespit edilmiştir. Eğitimcilerin, ailelerin ve psikolojik danışmanların en fazla ilgilendikleri oyun bağımlılığı, oyun deneyimi ve bilgisayar oyunları kaynaklı disiplin sorunlarının azaltılmasına yönelik konularda sınırlı sayıda çalışmanın yapıldığı ve kısıtlı sonuçlara ulaşıldığı görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Eğitim-öğretim, Bilgisayar oyunları, Lisansüstü tez, Tez inceleme

Examination of Graduate Theses on Pc Games in The Field of Education-Teaching in Turkey

*

Abstract

The aim of this study is to investigate the graduate theses on computer games made in the field of education in Turkey. In this study, qualitative research method document scanning technique is used. In the study conducted on 06.07.2018 by the National Thesis Center of Higher Education Council, a total of 48 theses, 40 of which are graduate and 8 of which are post graduate are reached. These theses are examined according to education levels and years, the universities where the theses are conducted, the research designs, the research sample and the elements questioned. Based on the data obtained, it is determined that the first study is conducted in 2004 with 7 theses in Gazi University and the most theses are written on 2017 with 10 theses. It is determined that most of the theses examined are game design studies based on experimental model, there is no qualitative and quantitative study at the doctoral level, and only 1 doctoral thesis is in the type of mixed research. It has been observed that the studies are mostly done at university level, studies on game design studies (20) and educational games (16) are focused on, and focus on player experience and player interaction is limited. Limited number of studies and limited results have been achieved on issues related to game dependence, gaming experience and computer games, which are the subjects that educators, families and psychological counselors are most interested in

Keywords: Education, Computer games, Graduate thesis, Thesis review

Giriş

Oyun tarihi neredeyse insanlık tarihi kadar eskidir. Yüzyıllar boyunca insanlar çocukluktan yetişkinliğe kadar yaşamın her evresinde oyun oynama davranışlarını sürdürmüşlerdir. Oyunlar, içinde bulunulan çağın gereksinmelerine göre değişmekte ve çeşitlenmektedirler. Önceleri taş, kemik, ağaç dalı gibi doğal malzemelerden yapılan basit oyun malzemeleri kullanılırken günümüzde teknolojinin etkisiyle bilgisayarların kullanıldığı karmaşık oyun araçları kullanılmaktadır. Geçmişte oyun parklarında ve sokaklarda arkadaşlarla birlikte gerçekleştirilen oyunlar; günümüzde bilgisayar ekranı karşısında geçirilen sanal aktiviteler haline gelmiştir (Yeşilyurt, 2014).

Bilgisayar oyunları olarak adlandırılan oyunlar ortaya çıktığı ilk günlerden günümüze büyük ilgi toplamış ve dünyada hızla yaygınlaşmıştır. 1951 yılında Ralph Baer tarafından ortaya atılan ilk fikir, 1958 yılında Willy Higinbotham tarafından masa tenisi tarzında bir oyunla (tennis for two) hayata geçirilmiştir. Ardından 1961 yılında Massachusetts Teknoloji Enstitüsü (MIT) tarafından Uzay Savaşı (space war) oyununu geliştirmiştir. Bu oyunlar günümüze kıyasla çok ilkel olarak nitelenebilse bile yine de insanların yoğun ilgisini çekmeyi başarmıştır. Aradan geçen 60 yılda teknolojiye, grafik tasarımında ve işlemcilerdeki ilerlemelere bağlı olarak bilgisayar oyunları önemli aşamalardan geçerek bugünkü halini almıştır. Dijital oyunlarla ilgili Türkiye raporuna göre Türkiye’de 2016 yılında dijital oyun oynayanların sayısı 30 milyona ulaşmıştır. Türkiye’de 20 binden fazla internet kafe bulunmaktadır ve her ay aktif 7.5 milyon oyuncu buraları ziyaret etmektedir (Dijital Oyunlar Raporu, 2016). Ekran oyunu, arkade oyun, video oyun dijital oyun gibi farklı biçimlerde ifade edilmelerine karşın kullanılan bilgisayar işlemcisi nedeniyle bu çalışmada da bilgisayar oyunu kavramını kullanılmıştır.

Bilgisayar oyunları çocuk ve gençler tarafından cezbedici bulunmakta ve uzun sürelerde oynanmaktadır. Çocuk ve gençlerin bilgisayar karşısında uzun zaman geçirmesi, gerek ebeveynlerin gerekse eğitimcilerin ciddi şikâyet konularındandır. Son yıllarda psikologlar psikiyatrist ve rehber öğretmenler ailelerden sık sık çocuklarının yoğun bilgisayar oyunu oynaması nedeniyle destek talebi almaktadır. Bazı ebeveynler;

çocuklarının oyun başından kalkmadığını, uzun süre oyun oynamalarından dolayı oyunların çocuklarında bağımlılık yaratmasından endişe duyduklarını belirtmekte, bazıları saldırganlığa neden olabileceğini düşünmekte, bazı ebeveynler ise çocuklarının asosyal olmasından endişe etmekte ya da çocuklarının azalan ders başarısını bu faktöre dayandırmaktadırlar. Siberzorbalık riski ise farklı bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Ergenlerin % 26.52'sinin siber zorbalığa karıştığı görülmüştür (Serin 2012). Diğer taraftan bilgisayar oyunlarının bu denli ilgi görüyor olması beraberinde oyunun eğitsel amaçla kullanılması düşüncesini de beraberinde getirmiştir. Bu doğrultuda farklı derslerin öğretilmesinde oyun programlarının hazırlanmasına çalışılmıştır.

Bilgisayar oyunlarının popülerleşmesi ve kullanımın yaygınlaşmasıyla birlikte oyunların kullanıcılar üzerine etkilerinin incelenmesi bilimsel açıdan ilgi çekmeye başlamıştır. Bilimsel çalışmalar eğitim alanında gerek politika geliştiricilere, gerekse uygulayıcılara yol göstermesi açısından önem taşımaktadır. Bu anlamda üretilen bilgiler açısından üniversitelerde yürütülen tez çalışmalarının önemli bir yeri bulunmaktadır. Bilgisayar oyunları konusunda da ülkemizde son yıllarda yüksek lisans ve doktora tezleri yapılmakta bu anlamda ihtiyacı karşılamaya yönelik bilgiler elde edilmek amaçlanmaktadır. Eğitim öğretim alanında da lisansüstü tezler yapılmaktadır. Çeşitli üniversitelerde üretilen lisansüstü tezlerin belirli aralıklarla gözden geçirilmesi, araştırma yöntemlerinin ve çalışma konularının değerlendirilmesi yeni araştırmalar açısından değer taşımaktadır. Bir alanda yapılmış olan tezlerin analiz edilerek ele alınan konunun derinliği, yaygınlığı ve genel görünümün ortaya çıkarılmasına katkı sağlamaktadır (Karadağ, 2009). Bir bilim dalında üretilen tezlerin sayısının artması bu tezlerin bazı yöntemlerle derlenmesi ve genel bir bakış açısını ortaya çıkarması açısından zorunluluk taşımaktadır (Ahi ve Kıldan, 2013). Aynı zamanda bu çalışmalar yeni çalışmalar için önemli bir referans kaynağı olarak kullanılabilirler.

Alan yazında yüksek lisans tezlerinin incelendiği bazı araştırmalara rastlanmaktadır. Karadağ (2009) Eğitim bilimleri alanında yapılmış 211 doktora tezlerini tematik açıdan incelemiştir. Araştırmada eğitim bilimleri araştırmacılarının yeni ve orijinal konular yerine daha önce yapılan çalışmaların yeni örneklerde tekrar edildiği, alanın ihtiyaçlarına yönelik çalışmaların yapılmadığı bulunmuştur. Tarman, Acun ve yüksel

(2010) sosyal bilgiler eğitimi alanında yapılan 335 lisans üstü tezini incelemişlerdir. Araştırma sonucunda çalışmalarda genel bir çerçeve içinde kalındığı ve ender olarak bu konuların dışına çıktığı bulunmuştur. Aydın, Selvitopu ve Kaya (2018) sınıf yönetimi alanında yapılan 76 lisansüstü tezi incelemişlerdir. Araştırma sonucunda tezlerin çoğunluğunda nicel yöntemlerin seçildiği, nitel ve karma yöntemin çok az kullanıldığı ve birçok çalışmanın aynı yöntem ve desenler kullanılarak yapıldığı bulunmuştur. Ahi ve Kıldan (2013) okul öncesi alanda yapılan 77 lisans üstü çalışmayı incelemişlerdir. Araştırmada en çok nicel yöntemlerin kullanıldığı bulunmuştur. Levent ve Kınık (2017) eğitim öğretim alanında yapılan etik konulu 121 lisans üstü tezi incelemişlerdir. Çoğunlukla nicel yöntemlerin kullanıldığı, en fazla yüksek lisans tezi yapıldığı ve ilköğretim / ilköğretim örnekleminin yoğun olarak kullanıldığı tespit edilmiştir.

Türkiye’de eğitim-öğretim alanında yapılan bilgisayar oyunları konulu çalışmaların incelenmesi üzerine hiçbir çalışmaya rastlanmamış olması sebebiyle, Türkiye’de eğitim-öğretim alanında yapılan bilgisayar oyunları konulu çalışmaların incelenmesinin ihtiyaç hâline geldiği söylenebilir. Söz konusu araştırmanın tezlerdeki eğilimlerinin ve yönelimlerinin belirlenerek alan yazına katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Türkiye’de eğitim-öğretim alanındaki bilgisayar oyunları konulu lisansüstü tezlerin incelenmesini amaçlayan bu çalışmada aşağıda verilen araştırma sorularına yanıt aranmıştır:

- Eğitim-öğretim alanında bilgisayar oyunları konusunda çalışılan tezlerin yürütüldüğü üniversitelere göre dağılımı nasıldır?
- Eğitim-öğretim alanında bilgisayar oyunları konusunda çalışılan tezlerin yıllara göre dağılımı nasıldır?
- Eğitim-öğretim alanında bilgisayar oyunları konusunda çalışılan tezlerin araştırma yapılan örnekleme göre dağılımı nasıldır?
- Eğitim-öğretim alanında bilgisayar oyunları konusunda çalışılan tezlerin araştırma desenlerine göre dağılımı nasıldır?
- Eğitim-öğretim alanında bilgisayar oyunları konusunda çalışılan tezlerde sorgulanan unsurlara göre dağılımı nasıldır?

Yöntem

Tarama modelinde Nitel araştırma deseninde düzenlenen bu araştırmanın verileri doküman incelemesi yoluyla elde edilmiştir. Nitel araştırma; gözlem, görüşme ve doküman inceleme gibi nitel veri toplama yöntemlerinin kullanıldığı, alguların ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konmasına yönelik tasarlanan nitel bir sürecin izlendiği araştırmalardır. Doküman incelemesi ise yazılı materyallerin incelenmesini içermektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2011).

Bu çalışmada, veri toplama yöntemi olarak kullanılan doküman incelemesi için öncelikle Yükseköğretim Kurulu (2018) Tez Merkezi veri tabanında başlığında “bilgisayar oyunları ” kelimesi geçen tezlerin taranması ile veri toplanması sürecine başlanmıştır. Araştırmada kullanılan veriler, 06.07.2018 tarihinde yapılan tarama sonucu Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezinden elde edilmiştir. Bahsedilen tarama sonucunda, “bilgisayar oyunları” arama terimini içeren taramada toplam 136 tezin olduğu görülmüştür. Eğitim-öğretim alanında ise toplam 48 tez çalışmaya dâhil edilmiştir. Çalışmaya dahil edilen bu tezler, araştırma sorularına uygun şekilde nitel bir bakış açısıyla doküman analizi tekniği kullanılarak çözümlenmiştir. Araştırma bulgularının belirlenen temalara göre dağılımında ise frekans kullanılmıştır.

Bulgular

Araştırmanın bulgular bölümünde Türkiye’de eğitim-öğretim alanında yapılan bilgisayar oyunları konulu lisansüstü tezlerin farklı değişkenler açısından yapılan analizleri ve elde edilen bulguları bulunmaktadır.

Tezlerin Öğrenim Düzeylerine ve Yıllara Göre Dağılımına İlişkin Bulgular

Araştırma sorularından ilki olan “Eğitim-öğretim alanında bilgisayar oyunları konusunda çalışılan tezlerin öğrenim düzeylerine ve yıllara göre dağılımı nasıldır?” sorusuna ilişkin bulgular Tablo 1’de verilmiştir.

Tablo 1. Eğitim-Öğretim Alanında Bilgisayar oyunları Konulu Tezlerin Öğrenim Düzeylerine ve Yıllara Göre Dağılımı

Yıl	Yüksek Lisans	Doktora	Toplam
2004	1	-	1
2005	-	-	0
2006	1	-	1
2007	-	-	0
2008	2	-	2
2009	2	1	3
2010	4	1	5
2011	1	-	1
2012	5	-	5
2013	-	-	0
2014	5	2	7
2015	5	-	5
2016	4	3	7
2017	10	-	10
2018	-	1	1
Toplam	40	8	48

Tablo 1’de görüldüğü üzere eğitim-öğretim alanında bilgisayar oyunları konusunda 40’ı yüksek lisans, 8’i doktora olmak üzere toplam 48 tez yapılmıştır. Bununla birlikte tezlerin yıllara göre dağılımına bakıldığında; bu alandaki ilk çalışmanın 2004’de hazırlandığı, en çok lisansüstü tez çalışmasının ise 10 araştırma ile 2017’e ait olduğu görülmektedir. Doktora tezleri açısından 2016 yılı, 3 tez ile en çok doktora çalışmasının tamamlandığı yıldır. Ayrıca 2004, 2007 ve 2013 yıllarında eğitim-öğretim alanında bilgisayar oyunları konulu lisansüstü hiçbir çalışmanın yapılmayışı da dikkat çekmektedir.

Tezlerin Üniversitelere Göre Dağılımına İlişkin Bulgular

Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezinden edinilen veriler ışığında, Türkiye’de Eğitim-öğretim alanında bilgisayar oyunlarına ilişkin 40’ı yüksek lisans ve 8’i doktora olmak üzere toplam 48 tez yapılmıştır. Bu araştırmaların tez düzeyi açısından üniversitelere göre dağılımı Tablo 2’de verilmiştir.

Tablo 2 Eğitim-Öğretim Alanında Bilgisayar Oyunları Araştırmalarının Üniversitelere Göre Dağılımı

Üniversite	Doktora	Yüksek Lisans	Toplam
Anadolu Üniversitesi	1	2	3
Ankara Üniversitesi	0	1	1
Atatürk Üniversitesi	1	2	3
Atılım Üniversitesi	0	1	1
Aydın Adnan Menderes	0	1	1
Bursa Uludağ Üniversitesi	0	1	1
Çanakkale Onsekiz Mart üniversitesi	0	1	1
Çukurova Üniversitesi	0	1	1
Ege Üniversitesi	0	1	1
Eskişehir Osmangazi Üniversitesi	0	1	1
Fırat Üniversitesi	0	2	2
Gazi Üniversitesi	1	6	7
Gaziantep Üniversitesi	0	1	1
Hacettepe Üniversitesi	0	1	1
Hitit Üniversitesi	0	1	1
Işık Üniversitesi	0	1	1
İstanbul Üniversitesi	2	0	2
Kütahya Dumlupınar Üniversitesi	0	1	1
Marmara Üniversitesi	0	2	2
Necmettin Erbakan Üniversitesi	0	1	1
Ondokuz Mayıs Üniversitesi	1	1	2
Pamukkale Üniversitesi	1	1	2
Sakarya Üniversitesi	0	2	2
Selçuk Üniversitesi	0	1	1
Süleyman Demirel Üniversitesi	0	2	2
Tokat Gaziosmanpaşa	0	1	1
Van Yüzcüncü Yıl Üniversitesi	0	2	2
Yaşar Üniversitesi	0	1	1
Yeditepe Üniversitesi	0	1	1
Yıldız Teknik üniversitesi	1	0	1
Toplam	8	40	48

Tablo 2’de görüldüğü üzere eğitim-öğretim alanında bilgisayar oyunları konulu en çok yüksek lisans tez çalışması 7 araştırma ile Gazi Üniversitesi ve 3 araştırma ile Anadolu ve Atatürk Üniversitesinde

yapılmıştır. Bu alanda bilgisayar oyunları konulu en çok doktora tez çalışması ise 2 araştırma ile İstanbul Üniversitesi bünyesinde tamamlanmıştır.

Eğitim-öğretim Alanındaki Bilgisayar oyunları Konulu Tezlerin Araştırma Desenlerine İlişkin Bulgular

Araştırma sorularından üçüncüsü oluşturan “Eğitim-öğretim alanında bilgisayar oyunları konusunda çalışılan tezlerin araştırma desenlerine göre dağılımı nasıldır?” sorusuna ilişkin bulgular Tablo 3’te verilmiştir.

Tablo 3. Eğitim-Öğretim Alanındaki Bilgisayar Oyunları Konulu Tezlerin Araştırma Desenlerine Göre Dağılımı

Araştırma Deseni	Yüksek Lisans	Doktora	Toplam
Nicel	12	-	12
Nitel	2	-	2
Karma (Nicel ve Nitel)	5	1	6
Deneysel	21	7	28
Toplam	40	8	48

Tablo 3’te görüldüğü üzere eğitim-öğretim alanında yapılan bilgisayar oyunları konulu tezlerin 12’si nicel, 2’si nitel , 6 tanesi karma 28 tanesi ise Deneysel araştırma deseni ile tasarlanmıştır. Çalışılan yüksek lisans tezlerinin 12’sinde nicel 2 sinde nitel, 5 inde karma ve 21 inde ise deneysel araştırma deseni kullanılmıştır. Doktora tezlerinin ise 10’unun nicel ve 3’ünün de nitel araştırma deseniyle hazırlandığı görülmüştür. Karma araştırma desenine sahip, yani hem nicel hem de nitel analizlerin birlikte kullanıldığı 5 adet yüksek lisans tezi bulunurken doktora düzeyinde karma araştırma deseni ile yapılmış 1 adet tez bulunmaktadır. Doktora çalışmalarında nicel veya nitel bir tezin bulunmaması dikkat çekmektedir.

Eğitim-öğretim Alanındaki Bilgisayar oyunları Konulu Tezlerde Araştırma Yapılan Örneklem İlişkin Bulgular

Eğitim-öğretim alanındaki bilgisayar oyunları konulu tezlerde araştırma yapılan örneklem; okul öncesi, ilkökul, ortaokul, lise ve ün-

iversite olmak üzere beş başlıkta toplanmıştır (Bkz. Tablo 4). Ayrıca üstün yetenekliler, öğretmen, bilgisayar uzmanı ve internet kafe kullanıcıları da seçilen örneklem arasında olduğu görülmüştür. Bazı çalışmalar ise örneklem seçilmeden bir oyun tasarımı üzerine hazırlanmıştır.

Tablo 4. Eğitim-Öğretim Alanındaki Bilgisayar oyunları Konulu Tezlerde Araştırma Yapılan Örneklem Dağılımı

Araştırma Yapılan Örneklem	Yüksek Lisans	Doktora	Toplam
Okul Öncesi	4	0	4
İlkokul	5	1	6
Ortaokul	8	1	9
Lise	6	2	8
Üniversite	9	3	12
Öğretmen	2	0	2
Bilgisayar uzmanı	1	0	1
Üstün Yetenekliler	0	1	1
İnternet Kafe	1	0	1
Tasarım	4	0	4
Toplam	40	8	48

Tablo 4'te görüldüğü gibi eğitim-öğretim alanında okul öncesinde bilgisayar oyunları konulu 4 yüksek lisans tezi bulunmaktadır. İlkokul düzeyinde 5 yüksek lisans 1 doktora çalışması bulunmaktadır. Orta okul düzeyinde ise 8 yüksek lisans 1 doktora çalışması yapılmıştır. Lise düzeyinde 6 yüksek lisans 2 doktora çalışması bulunmaktadır. Üniversite düzeyinde 9 yüksek lisans 3 doktora çalışması mevcuttur. Ayrıca öğretmen, bilgisayar uzmanı ve internet kafe kullanıcılarıyla yapılan 3 yüksek lisans tezi bulunmaktadır. Üstün yeteneklilerle ilgili 1 doktora çalışmasına rastlanırken 4 yüksek lisans tezi de tasarım olarak hazırlanmış olduğu için belirli bir örneklem üzerinde uygulanmamıştır.

Eğitim-öğretim Alanındaki Bilgisayar oyunları Tezlerindeki Sorgulanan Unsura İlişkin Bulgular

Eğitim-öğretim alanındaki bilgisayar oyunları konulu tezlerde bilgisayar oyunları açıdan sorgulanan unsurların nicel dağılımı Tablo 5’te görülmektedir.

Tablo 5 Eğitim-Öğretim Alanında Bilgisayar oyunları Araştırmalarının Sorgulanan Unsurlara Göre Dağılımı

Sorgulanan Unsurlar	Sayı
Oyun bağımlılığı	6
Şiddet etkisi	2
Bireysel performansa etki	2
Oyun Deneyimi	2
Toplam	12
Eğitsel oyunlar	
Fen bilgisi	2
Matematik	2
Din Kültürü	1
Yabancı dil	2
Coğrafya	1
Okul öncesi öğretimi	4
Eğitsel oyunların etkileri	4
Toplam	16
Oyun Tasarımı	20

Tablo 5’te görüldüğü üzere; yapılan çalışmaların büyük bir bölümü oyun tasarımı üzerinedir. 20 tez oyun tasarımı üzerine yapılırken 16 tezin ise eğitsel oyunlar üzerine yapıldığı görülmektedir. Oyun bağımlılığı 6 Şiddet etkisi 2Bireysel performansa etki 2 ve Oyun deneyimi üzerine ise 2 tez çalışması yapılmıştır. Eğitsel oyunlar üzerineYapılan çalışmaların 4 eğitsel oyunların etkileri, 4 tanesi de okul öncesi öğretim konularında yapılmıştır. Bu tezleri diğer derslere yönelik yapılan oyunların incelenmesi tezleri izlemiştir.

Tartışma

Bu çalışmada Türkiye’de eğitim-öğretim alanındaki bilgisayar oyunları konulu lisansüstü tezlerin incelenmesi amaçlanmıştır. Bu amaç doğrul-

tusunda belirlenen tezlerin yıllara, öğrenim düzeyine, tezlerin yürütüldüğü üniversitelere, araştırma desenlerine, örneklem seçimine ve sorgulanan unsurlara göre inceleme yapılmıştır.

Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezinden yapılan tarama sonucunda, bilgisayar oyunları konulu 136 lisansüstü tez çalışması tespit edilmiştir. Eğitim-öğretim alanında ise bilgisayar oyunları ile ilgili 40'ı yüksek lisans ve 8'i doktora olmak kaydıyla toplam 48 teze ulaşılmış ve bunlar çalışmaya dâhil edilmiştir. Yapılan incelemede, eğitim-öğretim alanındaki bilgisayar oyunlarına ilişkin tezlerin 28 farklı üniversitede hazırlandığı görülmektedir. Oysa YÖK'ün (2018) resmî internet sayfasındaki yükseköğretim istatistiklerine göre Türkiye'de toplam 218 üniversitede 170 sosyal bilimler enstitüsü ve 48 eğitim bilimleri enstitüsü bulunmaktadır. Dolayısıyla bilgisayar oyunları gibi oldukça ilgi çekici bir konuda yapılan tez sayısının yeterli olduğunu söylemek mümkün değildir. Aynı zamanda birçok üniversitede bilgisayar oyunları konusu üzerine eğitim-öğretim alanında lisansüstü tez çalışmasının yapılmadığı anlaşılmaktadır.

Bu çalışmada elde edilen bulgulara bakıldığında eğitim-öğretim alanındaki bilgisayar oyunları konulu tezlerin büyük çoğunluğunu (40 adet) yüksek lisans tezlerinin oluşturduğu görülmektedir. Bu konuda hazırlanan doktora tezleri ise daha az sayıya (8 adet) sahiptir. Bu farklılığın nedeni, Türkiye'deki üniversitelerde yüksek lisans çalışmalarının doktora çalışmalarından daha fazla olmasıyla açıklanabilir. 2017-2018 yılında Türkiyede 95100 Doktora öğrencisi bulunurken buna karşın 454673 yüksek lisans öğrencisi bulunmaktadır (istatistik.gov.tr).

Türkiye'de eğitim-öğretim alanında bilgisayar oyunları konusunda 40'ı yüksek lisans, 8'i doktora olmak üzere toplam 48 tez yapılmıştır. Bununla birlikte tezlerin yıllara göre dağılımına bakıldığında; bu alandaki ilk çalışmanın 2004'de hazırlandığı, en çok lisansüstü tez çalışmasının ise 10 araştırma ile 2017'e ait olduğu görülmektedir. Doktora tezleri açısından 2016 yılı, 3 tez ile en çok doktora çalışmasının tamamlandığı yıldır. Ayrıca 2004, 2007 ve 2013 yıllarında eğitim-öğretim alanında bilgisayar oyunları konulu lisansüstü hiçbir çalışmanın yapılmayışı da dikkat çekmektedir. 2016 yılında 3 doktora 2017 yılında 10 lisansüstü tezin yapılmış olması son yıllarda bilgisayar oyunları konusunda ilginin artması sonucu olduğu düşünülmektedir. Son yıllarda

bilgisayar oyunları ile ilgili ilgi artışına karşın 2018 yılında tamamlanmış olarak görünen tez sayısının 1 olması düşündürücüdür. Bu durumun nedeninin yeni savunulan tezlerin yük sistemine yüklenmesindeki gecikmelerden kaynaklandığı düşünülmektedir.

Eğitim-öğretim alanında bilgisayar oyunları konulu en çok yüksek lisans tez çalışması 7 araştırma ile Gazi Üniversitesi ve 3 araştırma ile Anadolu ve Atatürk Üniversitesinde yapılmıştır. Bu alanda bilgisayar oyunları konulu en çok doktora tez çalışması ise 2 araştırma ile İstanbul Üniversitesinde hazırlanmıştır. Bilgisayar oyunlarının ülke genelinde yaygın olarak kullanıcı bulunduğu için farklı bölgelerdeki üniversitelerde de konu hakkında araştırmaların yapılmasının gerekli olduğu ve Alana katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Araştırmada eğitim-öğretim alanında yapılan bilgisayar oyunları konulu tezlerin 12’si nicel, 2’si nitel, 6 tanesi karma 28 tanesi ise Deneysel araştırma deseni ile tasarlanmıştır. Çalışılan yüksek lisans tezlerinin 12’sinde nicel 2 sinde nitel, 5 inde karma ve 21 inde ise deneysel araştırma deseni kullanılmıştır. Bu bulgu daha önce farklı konularda lisansüstü tezleri inceleyen çalışmalarla paralellik göstermemektedir (Aydın, Selvitopu ve Kaya 2018; Ahi ve Kıldan 2013). Bu araştırmalarda incelenen tezlerde ağırlıklı olarak nicel yöntemlerin kullanıldığı bulunmuştur. Oysa yapılan araştırmanın sonucuna göre deneysel yöntemin daha çok sayıda araştırmada tercih edildiği görülmektedir. Doktora tezlerinin ise 10’unun nicel ve 3’ünün de nitel araştırma deseniyle hazırlandığı görülmüştür. Karma araştırma desenine sahip, yani hem nicel hem de nitel analizlerin birlikte kullanıldığı 5 adet yüksek lisans tezi bulunurken doktora düzeyinde karma araştırma deseni ile yapılmış 1 adet tez bulunmaktadır. Genellikle nicel ve nitel modellerin bir arada kullanıldığı araştırmalar daha değerli görülmektedir (Kıncal, 2013). Karma araştırmalar; görüşme, odak grupları, katılımlı gözlem, açık uçlu anket gibi nitel veri toplama yöntemleri vasıtasıyla yeni başlıkları keşfetme, yeni kuram inşa etmeye yardım etme ve nicel veri toplama için içerik sağlamak amacıyla büyük bir potansiyel sağlamaktadır (Kıral ve Kıral, 2011). Ayrıca doktora çalışmalarında nicel veya nitel bir tezin bulunmaması dikkat çekmektedir. Deneysel araştırmaların fazlalığı oyun tasarımı konusunda daha fazla tez yürütülmüş olması olarak açıklanabilir. Ancak yine de doktora çalışmalarında nicel, nitel ve karma araştırma-

ların sayısının artırılması gerekmektedir. Bu sayede bilgisayar oyunlarının insan ile etkileşimi, oyuncu deneyimi, kullanıcı üzerindeki etkileri ortaya çıkarılabilir.

Eğitim-öğretim alanındaki bilgisayar oyunları konulu tezlerde araştırma yapılan örneklem; okul öncesi, ilkokul, ortaokul, lise ve üniversite olmak üzere beş başlıkta toplanmıştır. Ayrıca üstün yetenekliler, öğretmen, bilgisayar uzmanı ve internet kafe kullanıcıları da seçilen örneklem arasında olduğu görülmüştür. Bazı çalışmalar ise örneklem seçilmeden bir oyun tasarımı üzerine hazırlanmıştır.

Eğitim-öğretim alanında okul öncesinde bilgisayar oyunları konulu 4 yüksek lisans tezi bulunmaktadır. İlkokul düzeyinde 5 yüksek lisans 1 doktora çalışması bulunmaktadır. Orta okul düzeyinde ise 8 yüksek lisans 1 doktora çalışması yapılmıştır. Lise düzeyinde 6 yüksek lisans 2 doktora çalışması bulunmaktadır. Üniversite düzeyinde 9 yüksek lisans 3 doktora çalışması mevcuttur. Ayrıca öğretmen, bilgisayar uzmanı ve internet kafe kullanıcılarıyla yapılan 3 yüksek lisans tezi bulunmaktadır. Üstün yeteneklilerle ilgili 1 doktora çalışmasına rastlanırken 4 yüksek lisans tezi de tasarım olarak hazırlanmış olduğu için belirli bir örneklem üzerinde uygulanmamıştır. Çalışmalarda kullanılan örneklem düzeyleri incelendiğinde en fazla çalışmanın üniversite örneğinde yapıldığı görülmektedir. Üniversite düzeyinde yürütülen 12 lisansüstü tez bulunmaktadır. Bu veriyi 9 tez ile ortaokul düzeyi izlemektedir. Bu durumun nedeninin üniversite düzeyindeki katılımcıların kendilerini daha kolay ifade edebilmeleri ve üniversite ortamında daha kolay araştırma yapılabilmesi olarak düşünülmektedir.

Eğitim – öğretim alanında yapılan çalışmalardan elde edilen sonuçların eğitim sistemine, politika geliştiricilere, eğitimcilere, ailelere ve yeni araştırmalara ışık tutması beklenmektedir. Ancak yapılan çalışmalar incelendiğinde bu doğrultuda oluşan ihtiyacın karşılanabildiğini söylemek oldukça güçtür. Araştırmalar incelendiğinde Türkiye’de eğitsel oyunlar ve oyun tasarımı alanında çalışmaların yoğunlaştığı görülmektedir. Oyun tasarımı üzerine 20 tez yapılırken 16 tezin ise eğitsel oyunlar üzerine yapıldığı görülmektedir. Eğitimcilerin, ailelerin ve ruh sağlığı alanında çalışan uzmanların en çok ilgilendikleri konularda sınırlı çalışmalar yapıldığı ve kısıtlı sonuçlara ulaşıldığı söylenebilir. Öğrencilerin bilgisayar oyunu bağımlılık düzeyinin riskli

olduğu (Bilgin, 2015), erkeklerin bağımlılık konusunda daha fazla risk altında olduğu (Erboy,2010), bilgisayar oyunlarının saldırganlık üzerinde etkisinin olmadığı (Günay, 2011), Oyun oynama süresi arttıkça dolaylı saldırganlık eğiliminin arttığı (Solak, 2012), Çocukları oyun bağımlısı olan ailelerin çocuklarına daha az ilgi gösterdiği ve katı yasaklar uygulayabildikleri (Yiğit, 2017) bulunmuştur. Oyun bağımlılığı konusunda 6 oyunların saldırganlık ilişkisi üzerine 2 , bireysel performansa etki konusunda 2 ve oyuncu deneyimleri üzerine ise 2 çalışmanın yapıldığı görülmektedir. Oysa bu konularda Aşırı bilgisayar oyunu oynamanın yaratabileceği olası sorunları önlemek, aile ve okul rehberlik servisi çalışanlarını bilgilendirmek ve sorun olabilecek durumlarla ilgili düzenlenebilecek grup rehberliği programlarının hazırlanabilmesi için eğitim öğretim alanında bilgisayar oyunları ile ilgili daha fazla çalışmanın planlanması gerekmektedir. Bununla birlikte aileleri, okuldaki bilgisayar oyunları kaynaklı disiplin sorunları, okul ortamında bu sorunlarla başa çıkma yöntemleri ve öğrencilerin oyun deneyimlerini ortaya çıkarmak üzere karma araştırmaların yapılarak derinlemesine bilgiler elde edilmesi önerilir. Yeni yapılacak araştırmalarda örneklem seçiminde üniversitenin yanı sıra diğer öğretim kademelerindeki öğrencilerin de seçilmesi önerilir.

EXTENDED ABSTRACT

**Examination of Graduate Theses on Pc Games in The
Field of Education-Teaching in Turkey**

*

Ferahim Yeşilyurt

F.S.M. Vakıf University

Game history is almost as old as the history of humanity. Throughout the centuries, people have continued to play in every phase of life from childhood to adulthood. Games vary and diversify according to the needs of the present age. In the past, simple game materials made of natural materials such as stone, bone and tree branches are used, but nowadays, complex gaming tools utilizing computers are used. While past games are with friends in the playgrounds and streets; nowadays, the virtual activities that have taken place in front of the computer screen have come to the forefront.

With the popularization of computer games and the widespread use of games, the effects of games on users have started to attract scientific interest. Scientific studies are important in terms of guiding policy developers and practitioners in the field of education. In this sense, the thesis studies conducted in universities have an important place in terms of the information produced. In recent years, masters and doctorate theses have been done in our country about computer games and in this sense, it is aimed to obtain information about meeting the needs. Graduate theses are also conducted in the field of education. Periodical review of postgraduate theses produced at various universities, evaluation of research methods and study subjects are valuable in terms of new research.

No studies have been found on the examination of studies about computer games made in the educational field in Turkey. In this context, it can be said that the work done on computer games in education in Turkey needs to be investigated. It is thought that determining the tendencies and orientations of these researches will shed light on future

studies and contribute to the literature of educational sciences. Investigation of computer games on the graduate thesis in education in Turkey is the objective of this research.

Method

The qualitative research design of the survey model is adopted and the data of this study is obtained by document analysis. In this study, the data collection method used for document analysis is firstly started by the screening of the theses which have the word "computer games" in the title in the database of Higher Education Council (2018) Thesis Center. A total of 48 theses are included in the study. These graduate theses are solved by using the document analysis technique with a qualitative perspective in accordance with the research questions. The frequency is used in the distribution of the research findings according to the determined themes.

Results and Discussion

In this study, it is aimed to examine the graduate theses on computer games in education in Turkey. For this purpose, years, education level, theses, universities, research designs, sample selection and the elements that are investigated are investigated.

Based on the data obtained, it is determined that the first study is conducted in 2004 with 7 theses in Gazi University and the most theses are written on 2017 with 10 theses. It is determined that most of the theses examined are game design studies based on experimental model, there is no qualitative and quantitative study at the doctoral level, and only 1 doctoral thesis is in the type of mixed research. It has been observed that the studies are mostly done at university level, studies on game design studies (20) and educational games (16) are focused on, and focus on player experience and player interaction is limited. Limited number of studies and limited results have been achieved on issues related to game dependence, gaming experience and computer games, which are the subjects that educators, families and psychological counselors are most interested in.

Further work on computer games in the field of education should be planned in order to prevent potential problems of playing excessive computer games, to inform family and school guidance service staff, and to prepare group guidance programs for situations that may be problematic. However, it is advisable to obtain in-depth information by conducting mixed research in order to reveal the families of the students, the disciplinary problems arising from computer games in the school, the methods of coping with these problems in the school environment and the students' gaming experiences. In the selection of new researches, it is recommended to choose students from the other educational levels as well as the university.

Kaynakça/References

- Ahi B. ve Kıldan O . (2013). Türkiye'de okul öncesi eğitimi alanında yapılan lisansüstü tezlerin incelenmesi (2002-2011). *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 13 (27), 23- 46.
- Aydın, A., Selvitopu, A., Kaya, M. (2018). Sınıf yönetimi alanındaki lisansüstü tezlerin incelenmesi. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 18 (1), 41-56.
- Bilgin, H. (2015). *Ortaokul öğrencilerinin bilgisayar oyun bağımlılık düzeyleri ile iletişim becerileri arasındaki ilişki*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi . Pamukkale Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Denizli.
- Erboy, E. (2010). *İlköğretim 4 ve 5. sınıf öğrencilerinin bilgisayar oyun bağımlılığına etki eden faktörler*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın.
- Günay, G. (2011). *Şiddet içerikli bilgisayar oyunlarının ilköğretim öğrencilerinde saldırganlık tepkileri üzerine etkisi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. On sekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çanakkale.
- Karadağ, E. (2009). Eğitim bilimleri alanında yapılmış doktora tezlerinin tematik açıdan incelemesi. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi* , 10 (3) , 45-87.
- Kıncal, R.(2013). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara

- Kıral, B., ve Kıral E. (2011). Karma araştırma yöntemi (Mixed research design). 2nd International Conference on New Trends in Education and Their Implications. (27-29)
- Levent, F., ve Kınık, F. Ş. F. (2017). Türkiye’de eğitim-öğretim alanında etik konulu yapılan lisansüstü tezlerin incelenmesi. *İs Ahlakı Dergisi*, 10(1), 99-114.
- Serin, H. (2012). *Ergenlerde siber zorbalık / siber mağduriyet yaşantıları ve bu davranışlara ilişkin öğretmen ve eğitim yöneticilerinin görüşleri*. Yayınlanmamış doktora tezi. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Solak, M.Ş. (2012) *Ortaöğretim öğrencilerinin bilgisayar oyunu tutumları ile saldırganlık ve yalnızlık eğilimleri arasındaki ilişkilerin incelenmesi*. Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Tarman, B., Acun, İ., ve Yüksel, Z. (2010). Sosyal bilgiler eğitimi alanındaki tezlerin değerlendirilmesi. *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, 9(3), 725-746.
- Yeşilyurt, F.(2014) *Ergenlerin çevrim içi oyunlardaki deneyimleri ve oyuna ilişkin tutumlarının incelenmesi*. Yayınlanmamış Doktora tezi. İstanbul Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2011). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. 8. Basım Ankara: Seçkin Yayıncılık
- Yiğit, E. (2015) *Çocukların dijital oyun bağımlılığında ailelerin bazı değişkenler açısından incelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Van.
- Dijital Oyunlar Raporu. www.guvenliweb.org.tr/dosya/82MsL.pdf/indir
Erişim Tarihi : 05.09.2018

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Yeşilyurt, F. (2018). Türkiye’de eğitim-öğretim alanında yapılan bilgisayar oyunları konulu lisansüstü tezlerin incelenmesi. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 9(16), 1506-1524. DOI: 10.26466/opus.476837

Türkiye’de Yerel Yönetim Reformu Meselesine Pragmatik Bir Bakış: Çözüm Alanları Yaratılmasında Alternatif Arayışlar

DOI: 10.26466/opus.479394

*

Mehmet Burhanettin Coşkun*

*Dr. Öğr. Üyesi, Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi, İİBF, Osmaniye / Türkiye
E-Posta: burhanettincoskun@osmaniye.edu.tr ORCID: [0000-0001-7138-7669](https://orcid.org/0000-0001-7138-7669)

Öz

Yerel Yönetim kurumları konusunda bugüne kadar tespit edilen yeniden yapılanma konularında mevcut yasal düzenlemeler ve siyasal yaklaşımlar konunun çözümünde farklı bakış açıları geliştirilmesine imkân vermeye başlamıştır. Bu bakış açılarının ortak çözüm noktalarının fark edilmesi ve sonuçta vatandaşla/hemşehriye yönelik hizmet sunumlarının kolaylaşması, yerindeliği ve tasarruf yaratılması devletin merkezdeki yükünün daha insancıl ve ekonomik koşullarda toplumla işlenmesi anlamına gelebilecektir. Nitekim bu bakış açısıyla birlikte yerel yönetimlerin karakteristik özelliklerinin yeniden tanımlanmasında hiçbir sakınca görülmemelidir. Türkiye’de yaklaşık iki asırdır devam eden yönetsel reform arayışlarının önemli bir bölümü yerel yönetim ağlarının geliştirilmesi ve etki alanının güçlendirilmesine yönelik olmuştur. 2000’li yıllar ile beraber yeniden tanımlanan il, belediye ve köylere ait yasal düzenlemeler siyasi etki alanlarından payını almaya devam etmektedir. Araştırma geçmişe dönük yerel yönetim reformlarının bütüncül olmayan yönlerine katkıda bulunacak öneriler getirmeyi hedeflemektedir. Çünkü vatandaşların yaşamını sürdürdüğü ve en yakınında olmasıyla sorunlarının çözüm ortağı olmasını arzu ettiği kurumlar yerel yönetim kurumlarıdır. Bundan vazgeçmek 21. Yüzyılın küçülen dünyasında neredeyse imkânsız hale gelmiştir. Türkiye’de uzun yıllardır süren yönetsel reform arayışları geleneksel anlamda güçlü bir merkezi yapının ekonomi dinamikleri ve küreselleşmenin de etkisiyle yukarıda bahsedilen dönemde devam etmektedir. Çalışma bu yön arayışlarına ilave göz önünde bulundurulabilecek alternatif reform başlıklarına vurgu yapmayı amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Yerel Yönetim Reformu, Katılım, Yerel Demokrasi, Kamu Yönetimi.

A Pragmatic Perspective on Local Government Reform Issues in Turkey: Alternative Searches for Creation of Solution Areas

*

Abstract

The current legislative and political approaches to restructuring issues identified so far in the field of local government institutions have begun to enable different perspectives on the solution of the issue. Recognizing the common solution points of these perspectives and, consequently, facilitating service offerings for the citizen / citizen, means that the relocation and saving of the state can mean the central burden of the state in the more humane and economic conditions. As a matter of fact, with this point of view, there should be no drawbacks in redefining the characteristic features of local administrations. An important part of nearly two centuries of ongoing administrative reform in Turkey has been seeking to strengthen the development and management of local network domain. With the 2000s, the legal regulations of the provinces, municipalities and villages, which are redefined, continue to take their share from the political domains. The research aims to provide suggestions that will contribute to the non-integral aspects of past local government reforms. Because the citizens are living near and the closest to the problems of the institutions that they wish to be a partner of the local government institutions. Giving up is almost impossible in the shrinking world of the 21st century. Looking for direction in the above-mentioned period of administrative reform with many years of seeking influence with central structure of the economy traditionally strong dynamics and globalization in Turkey are ongoing. The study aims to emphasize alternative reform topics that can be considered in addition to these directions.

Keywords: Local Government Reform, Attendance, Local Democracy, Public Administration

Giriş

Yerel yönetim konusunun en çok dikkat çeken özelliklerinden birisi de devletlerin tarihsel süreçlerinde oldukça önemli bir yer tutmasıdır. Özellikle son 40-50 yıl içerisinde yapılan yönetim araştırmalarında elde edilen veriler yerel yönetimlerin çoğunlukla üniter devletlerde federal devletlere nazaran merkez siyasetin bir uzantısı olduklarını işaret etmektedir. Bunun da doğal bir sonucu olarak kamu hizmetlerinin görülmesinde sıklıkla merkez yönetimin sağladığı imkanlar ve kamu politikaları göze çarpmaktadır. Teoride anayasadan güç bulan bu tür yerel yönetimlerin merkez siyasetin bir öncül uzantısı olmalarının yanında vatandaşların demokratik katılımlarının küçümsenemeyeceği kabul edilmiş olmakla birlikte uzunca bir süre merkez yönetim-yerel yönetim güç dengesinin el değiştirmeye çalıştığı bir yönetsel akışkanlık odakları haline gelmektedir.

Birçok gelişmiş ülkenin yerel yönetimlerine bakıldığında vatandaşın devletin yürütme ve kamu politikası oluşturmadaki gücünün karşısında yasalardan güç alarak yerel yönetim yöneticileri üzerindeki subjektif denetim mekanizmasını sağladığı görülmektedir. Bu anlamda çalışmanın temel amacı yerelleşme ve yerel yönetim konularını başta yönetim davranışları olmak üzere yakın çağın ekonomi dinamikleri ve yeni kamu yönetimi ölçütleri açısından tanımlamak ve vatandaşların beklenti ve ihtiyaçlarına cevap aramaktır. Uygun kamu yönetimi elemanlarının gelişmesi ve yaygınlaşması ve bunun yanında yönetsel ve anayasal düzenlemelerin bu noktada yasaları destekleyici olma zorunluluğu gün geçtikçe daha açık hale gelmektedir önermesi araştırmanın denencesidir. Yeni dönemde toplumsal özellikler politik-ideolojik ve teknolojik-ekonomik çerçevede şekillenmeye başlamıştır. Bu özelliklerin neredeyse tamamı hizmet toplumu olmanın zorunlu sonuçları olarak değerlendirilmeli ve sonuçta toplam çözüm pratiği geliştirilmelidir. Çalışmada bu çözüm pratiğine yönelik değerlendirmelere yer verilerek geçmişten geleceğe yerel yönetimlerin güncel ve reformist bir resmi çizilmeye çalışılmıştır.

Yerel Yönetimler, Reformlar ve Yeni Dönem Karakteristik Özellikleri

Bir ülkede yaşayan insanların kamu hizmetlerinin görülmesi için genel olarak devletin örgütlenmesinde hizmetlerin merkezden yürütüldüğü yönetim biçimine merkezi yönetim denmektedir. Ancak bunun yanında hizmetlerin büyük ölçekte merkezden ayrı vatandaşlara daha yakın ve hızlı bir şekilde yürütüldüğü hizmet yönetim şekline ise yerinden yönetim adı verilmektedir. Yerinden yönetim biçimleri coğrafyaya ve hizmetin türüne bağlı olarak kurumsal ve/veya yönetsel anlamda isimlendirilmektedir.

Keleş'in (1992) de vurguladığı üzere, yukarıda bahsedilen bu yönetim biçimleri belli amaçlara ulaşmak ve belli gereksinmelere karşılık vermek üzere toplumların tarihsel gelişimlerine destek verecek şekilde ve paralel olarak ortaya çıkmışlardır. Görmez (1997) geçmişten bugüne değin yerel yönetim oluşumlarının bu nosyonlarını inişli çıkışlı bir grafikte sürdürdüklerini ve böylelikle küçük toplulukların yönetiminde ilk olarak ortaya çıkan bu birimlerin Orta Çağ'da özellikle Avrupa'da merkezi devletlerin zayıflaması sonucu önce piskoposlar yönetiminde sonra halktan veya senyörlerden mücadeleyle alınan beratlarla kendi kendini yöneten birimlere dönüştüklerini söylemektedir. Gerçekten de yerel yönetimlerin tarihsel arka planında bir değişim karşımıza çıkmakta ve bunun sonucunda uygar kentlerin yönetimini ve vatandaşların beklentilerine cevap arayan yeni faaliyet alanları meydana gelmekte ve gelişmektedir.

Günümüzde insanların ve buna bağlı olarak toplumların ihtiyaçları artarken geniş toprakları olan ülkelerde tüm kamu hizmetlerinin bir tek merkezden yürütülmesi imkânı gittikçe azalmaktadır. Bölgesel nitelikteki kamu hizmet ve faaliyetleri ile teknik özellikler arz eden bazı hizmetlerin merkezi idareden alınarak ayrı kamu tüzel kişiliklerine verilmesiyle yerinden yönetim ihtiyacı ortaya çıkmaktadır (Boskin, 1973). Konu reform açısından ele alındığında karşımıza önemini ciddi bir biçimde merkezi düşünce perspektifinden hissettirmeye devam eden "idari vesayet" uygulaması çıkmaya devam etmektedir. Oysa buna karşılık yerel yönetimlerin vatandaşlar tarafından denetlenebilmesinin (hesap verebilirlik) yollarının açıklıkları ve etik temellere dayalı hizmet anlayışı ile sosyal devlet anlayışı yerine etkin ve pratik regülasyonlar

içeren politikalar uygulanarak başta sivil toplum örgütleri ve dernekler sayesinde hizmet akışı kesintisiz, ekonomik ve yaygın bir şekilde sürdürülebilmektedir.

Literatürdeki reform yaklaşımlarını kronolojik ve bütüncül bir şekilde sınıflandırmak mümkündür. Bu sınıflandırmayı yerel yönetimlerin kentleşmeyle birlikte düşünölmeye başlanan konu başlıklarının tarih içerisinde kendi kendini yöneten küçük topluluklarda (site) bugünkü büyük metropollere uzanan evriminde artık tek bir kamu hizmeti amaçlamadığı da göz önünde tutulmaktadır. Bu durumda reforma dayalı yerel yönetimleri geliştirme çalışmaları ve düzenlemeler akla gelen başlıca inceleme başlıklarıdır.

Kamu yönetiminin düzenleyici işlevinin üstünlüğü düşünölmekle mevcut işleyiş ve yönetimi yeniden yapılandırma ve reforma tabi tutma hareketlerinde temel amaç karşılaşılan krizden kurtulmak ve birikim sürecinin yeniden işlerliğini sağlamak olarak açıklanabilir. Ancak yaygınlaşan refah devleti uygulaması krizlerin temel sebebi olarak görülüyorsa yeniden yapılandırma ve reform sürecinin refah devletinin tasfiyesini de gündeme getireceği düşünölebilir (Şaylan, 1995). Bu gerçekler doğrultusunda en güncel kamu yönetimi yeniden yapılanma ve reform çalışmaları kısaca verimlilik artışı, ademi merkezîyetçilik, sorumluluk artışı, kaynak yönetiminin geliştirilmesi ve piyasa mekanizmasının hâkim kılınması konularında gerçekleşmiş ve bu sayede maliyetler düşmeye başlamış, verimlilik artış göstermiş ve hizmet dağılımında etkinlik yükselmiştir (Heeks, 2001).

Özer (2013)’e göre dünya üzerinde bu çalışmaların gerçekleşmesine yönelik dört tür yöntem göze çarpmaktadır. Bunlar sırasıyla kısmi-geçici düzenlemeler, aşamalı değişim yöntemi, kapsamlı ve köklü düzenlemeler içeren yöntem ve sürekli reform yöntemleridir. Yılmaz (2001) buna ek olarak sürekli reform yöntemini uygulamak için yola çıkan ölkelerde bu yöntemin kendi karakteristiği gereği reform hızının yavaşlatıldığını, aşamalı reform için program yapan ölkelerde de reform alanlarının genişletildiğini belirtmektedir. Reformların uygulanmasında verimliliğin en önemli belirleyicisi ölkenin içinde bulunduğu şartların göz önünde bulundurularak en uygun yöntemin seçilmesidir.

Modern devlet klasik devletin yönetim ve politikasından farklı olarak insanların maddi ve manevi anlamdaki başarısına ve mutluluğuna

odaklanmıştır. Devlet, hızlı ve dengeli kalkınmayı gerçekleştirmeyi amaçlamaktadır. Bu üstün sorumluluğun devlet tarafından yerine getirilmesi yerel yönetimlere yardımcı olmayı, onlara yol göstermeyi ve yerel yönetimlerin denetimini de beraberinde düşünmeyi gerektirmektedir (Öktem, 1988).

1980'ler ile birlikte refah düzeyi yüksek ülkelerde bu tipoloji yönünde oldukça radikal adımlar atılmıştır. Örneğin ABD'de yerel yönetimlerin güçlendirilmesi konusunda çok seri gelişmeler gözlenmiştir. 1942 yılında sahip olunan 155.067 kamu yönetimi idaresi 1977'de aynı ülkede 81.299'a gerilemiştir. Benzer durum İngiltere'de de yaşanmış ve 1970'lerde 1449'a ulaşan yerel yönetim ünitelerinin sayısı 1993'te 550 olmuştur. Son olarak Fransa'da belediyelerin sayısı 1968 yılında 37.708 iken 1975'te 36.400'e indirilmiştir (Wildasin, 1990). Görüldüğü üzere bu ülkelerde merkezi yönetimler üstlenmiş oldukları fonksiyonların birçoğunu yerel yönetim unsurlarına devretme konusunda oldukça hızlı hareket etmişlerdir.

Güncel ekonomik, sosyal ve siyasal gelişmeler göstermiştir ki küreselleşen dünya üzerinde ülkelerin yönetsel reform arayışları büyük oranda benzeşmektedir. Bu benzeşme bölgesel ulus üstü kuruluşların da dikkatini çekmiş ve toplam fayda oluşturulması hedeflenerek bağlı bulunan ülkelerin özellikle yerel uygulamalardaki ihtiyaçları esas başlıklar olarak düzenlenmiştir. Bu ihtiyaçlar reel siyasetin sürdürülmesinde devlet-birey bütünleşmesinde çok önemli bir köprü oluşturmaktadır. Bu köprünün işlevini yitirmesi hiçbir yönetimin arzu etmediği bir durumdur.

Örnek olarak AB (Avrupa Birliği) içerisinde yerel yönetimlerin yasal süreç ile birlikte geliştirilmelerine yönelik çeşitli çalışmalar yapılmıştır. Aynı döneme rastlayan çalışmaların başında yerel yönetimlerin fonlamalarında ve mali kurumlar aracılığıyla bu tip bölgelerin geliştirilmesi ve güçlendirilmesi amaçlanmıştır. Bu, genel olarak AB'nin subsidiarite ilkesi ile ortaya çıkmıştır. Bu ilke ilk olarak 1985 yılında imzaya açılmış ve Türkiye 1988 yılında imza koymuş ve 3 Ekim 1992 günü yürürlüğe girmiştir. Bu andan itibaren üye devletlerin ve anlaşmada imzası bulunan ülkelere özenle uygulanması istenmiştir.

Ancak Türkiye'nin çeşitli çekinceler ile uygulama konusunda yaşadığı sorunlar sebebiyle birçok madde konu başlıkları olarak da göz ardı edilmiştir. Bunlara genel olarak bakıldığında çekinceler Avrupa

Yerel Yönetimler Özerklik Şartı (AYYÖŞ) anlaşmasının 4., 6., 7., 8., 9., 10. ve 11. maddelerinin çeşitli fıkralarının uygulanmasında yerel özerklik konularının bir kısmının sadece yüzeysel olarak ele alındıkları görülecektir. Bu maddeler incelendiğinde uygulamalarında çekince olan konuların başında yönetsel yapı düzenlenmesi inisiyatifinin yerelde olmasının, merkezi denetimin yetkisinin belirlenmesinin, kaynak sağlanmasının ve yerel makamların harcama ve tahsis yetkileri ile diğer ülke belediyeleriyle ortak eylemler olmaktadır. Bu başlıklar bütüncül bir biçimde ele alınıp sadeleştirildiğinde ortaya çıkan en gerçek sonuç yerinden yönetim kuruluşlarının AB’nin sağladığı imkanlardan he teorik hem de fiziki anlamda yeterince fayda sağlayamamasıdır.

Tortop (1999), vatandaşlara ulaştırılmak istenen hizmetlerde gözlenen değişimlerin teknolojik atılımlar olduğu kadar kapitalizmdeki nitelik değişimine de dikkat çekmektedir. Çeşitlenen kamusal hizmetlerin büyümesinde merkezi güç gittikçe tekelleşen bir konumda seyretmeye başlamıştır. Bu durum karşısında yerel yönetimlerle kaynak bölüşümünde merkezi yönetim hep üstün gelmeye başlamıştır. Buna karşılık yerel nitelikli bir hizmet demokrasinin de önemli bir güvencesi olarak halka en basit ve ucuz yöntemlerle ulaştırıldığında hem yerinde hem de nitelikli şekilde gerçekleşecektir. Bu sayede aynı zamanda demokratik rejimin güvencesi olan bu kurumlarda halk, seçmen, üye ve yönetici olarak görev ve sorumluluk almak suretiyle uygar bir biçimde ve demokratik kurallara bağlı olarak yaşamayı öğrenir.

İster kapitalist ister sosyalist düzende olsun günümüzde tekçi sistemlerin idari yapısında göze çarpan iki birim merkezi ve yerel yönetimlerdir. Devlet yönetim şekillerinde farklı biçimlerde adlandırılabilen merkezi ve yerel birimler bazı ortak temel değerlere sahiptirler. Yerel yönetimlerin bu temel değerleri klasik liberalizmin ilk dönemlerinde ortaya atılan düşüncelerden geliştirilen özgürlük, eşitlik ve refah kavramlarıyla vücut bulmuştur (Hill, 1974). Burada bahsedilen özgürlük yerel topluluğun özgürlüğüdür. Yerel yönetim bu kavram ile birlikte iktidarın merkezden yerel birimlere, topluluklara dağılımını sağlamak suretiyle özgürlük anlayışını güçlendirip yaygınlaştırmaktadır. Eşitlik anlayışında ise ön plana çıkan tamamen katılım sorunsalıdır. Eşitliğin geliştirilmesinde halkın katılımının önemi oldukça büyüktür. Bu anlamda demokratik değerlerin de hayata geçmesinde önemli bir konum-

dadır. Refahın elde edilmesinde toplumun genel ve özel tüm ihtiyaçlarının hızlı, ekonomik ve pratik bir biçimde karşılanmasının ve esneklik ilkeleriyle sunulan halka yönelik hizmetlerin yeri ve önemi gittikçe daha da ciddi olmaktadır.

Reformun gerekli hale gelmesinde en önemli sebep sistemin artık kullanılmaması ya da kullanım dışı olmasıdır. Yerel yönetim sistemlerinde yönetsel yapının etkin ve verimli işlev görmesinden, vatandaşların hızlı, pratik ve ekonomik hizmet edinebilmesine kadar izlenen süreçlerin derinlikli analizinin yapılabilmesi yönetsel yapıların merkezi siyasi irade de dahil olmak üzere üzerinde karar almak zorunda oldukları sistematik konuları içermektedir. Toplumsal ihtiyaç ve beklentilerin çözümünde hiçbir şey önemsiz görülmemeli ve mutlaka göz önünde bulundurulmalıdır. Günümüzün en karmaşık toplumsal sorunlarının çözümlerinde yeni ve kalıcı yöntemler geliştirilerek teknolojik imkanlar tam ve etkin biçimde kullanılmaktadır. Tüm yasal, ekonomik ve fiziki imkanlar kullanılmaktadır.

Yine günümüzün reform gerektiren yerel yönetim çalışma alanları mercek altına alındığında vatandaşların doğrudan ya da dolaylı olarak içinde buldukları genel güncel konuların yanında demokratik, toplumsal, ekonomik ve kültürel konuların da göz önünde bulundurulması gerekliliği devam etmektedir. Ülkemizde özellikle 200 yıla yakın bir zamandır süregelen reform hareketlerinin odak noktasında siyasi ve ekonomik başlıklar dikkat çekmektedir. Bu başlıklar önem derecelerini korumaya kısmen de olsa devam etmektedir. Ancak bu başlıklara ek olarak göz önünde bulundurmanız gereken çeşitli reform konuları da gittikçe önem kazanmaya başlamıştır. Demokratik katılım, yeni teknolojiden azami faydalanabilme, uzman-profesyonel kadrolaşma, yerel bilgi sistemlerinin kurulması ve sürekliliği ile korunması, siyasi bürokrasi-idari bürokrasi ayırımının yapılması vb. başlıklardır. Bu başlıklar gün geçtikçe önem derecelerini artırmakta ve diğer başka tür sorunları da kendilerine çekmektedir. Türkiye’de, mevcut temel hak ve hürriyetlerin kullanım biçimleri başta olmak üzere anayasal düzenlemelerin yerel yönetimleri birçok anlamda serbest çalışmaya yöneltebilecek güce kavuşurması artık tartışma götürmeyen bir konu haline gelmiştir.

Yerel Yönetimlerin Yerleşikliği, Zıtlıkları ve Kronolojik Avantajlar

Yerel yönetimler bulunduğu coğrafyanın ve üzerinde yaşamakta olan insanların özellikle siyasi, ekonomik ve toplumsal özelliklerine göre yapılan bir karakter taşımaktadır. Ayrıca birçok savaşın, bu savaşlar sonunda yapılan anlaşmaların, kuralların ve bölgesel ya da uluslararası birleşmelerin de bu yapıların gelişmesinde çok önemli bir yeri bulunmaktadır (Parlak ve Ökmen, 2016). Yerel yönetimlerin doğal bir kronoloji sonrasında ortaya çıkması ve bundan etkilenmesi kaçınılmazdır. Yönetimlerin yukarıda anlatılanlar ışığında keskin çizgilerle tanımlanabilmesi zor olsa da literatürde genel kabul gören yerel yönetim biçimleri; varlık nedeni işlevsel olmaktan çok siyasal bir konumda olan *Napolyonist Yerel Yönetim Modeli*, parlamento eliyle kurulan ve tam anlamıyla gerçek bir özerklikten yararlanan *Anglosakson/İngiliz Yerel Yönetim Modeli*, genel anlamda yasa ile kendilerine verilmiş yetkiler dışında da geniş bir yetkiye sahip bulunan *Kuzey/Orta Avrupa Modeli* ve *Eski Sovyet/Doğu Avrupa Yerel Yönetim Modeli* olarak sayılabilir.

Yerel yönetimlerin en önemli önceliklerinden biri yakın ve uzak dönemde yaşayan halkların iç içe olması ve ortak kamusal alan paylaşımlarıdır. Yine bu halkların ortak menfaat alanlarının antik dönemden itibaren gelişmeye başlaması ile birlikte site yaşantılarında göze çarpan toplumsal tutum ve eylemler kent yaşamına geçişi kolaylaştırmıştır. Orta çağ kentleri kırsal ekonomi ile birlikte büyüme göstermişler de sanayileşme ile birlikte demokratik katılımın güçlendiği alanlar olmuşlardır. Bir toplumun yerelleşmesi o toplumun saf ve tümleşik bir biçimde kamuyu ilgilendiren ihtiyaçlarda ortak menfaat alanlarında birleşmesi/bütünleşmesi demektir. Bu birleşme/bütünleşme ekonomik anlamda olduğu kadar geçmiş ve gelecekle ilgili psikolojik bir dengenin de sağlanmasını zorunlu kılan insani özellikler barındırmaktadır. Birbirine bağlı bu zincirleme yerleşiklik fonksiyonlarıyla ortaya çıkan temel öncelikler halkın genel ortak ihtiyaçlarına odaklanan yerel teşkilatların ilgi alanlarını oluşturmaktadır. Buna bağlı olarak da vatandaşların basit, ucuz ve hızlı biçimlerde edinebileceği hizmet alanlarını çoğaltacaktır.

Yerel yönetimlerin yerleşikliğinde oluşan çatı altında karşılaşılan yeni kavramlar, ortak katılımdaki sorumluluk alanında hesap verebilir

hemşeriler, pozitif toplumsal değişim ve sürekli gelişen yerel yönetim birimleridir. Görüldüğü üzere birbirlerinden soyut veya somut herhangi bir anlamda ayrılamayacak bu kavramlar yerleşikliğin doğal sonuçları olarak kabul edilmektedir. Bu doğal sonuçlar yerleşiklikten güç alan kronolojik avantajlar olarak düşünülmelidir. Bu gücün korunmasında yerel yönetimlerin çoğunlukla olumsuz etkilerine maruz kaldığı başlıklar göç, ekonomik krizler ve katı merkezi yönetime yöneliştir. Demokrasinin küresel anlamda olumsuz biçimde etkisi altında kaldığı bu kavramlar, refah toplumunun oluşmasının önünde önemli birer engel olmaktadır. ABD’de uygulanan ve elde ettiği sonuçlarda oldukça başarılı olan “yönetimler arası ilişkiler” sistemi karmaşık hale gelmiş katı merkezi yönetimin yerini alan sorun çözme alanı olmuştur. Bu sistemde sorun çözme ve iş birliği üzerine odaklanılmıştır. Bu sorun çözme alanı yüz milyonlarca vatandaşın, milyonlarca kamu görevlisinin ve binlerce kamu örgütünün etkileşimi anlamına gelmektedir. Sağlanan yüksek düzeydeki iş birliği, özerklik ve tamamlayıcılık vatandaşların katılım, yerel örgütlenme ve yerel demokrasi konularındaki yerini sağlamlaştıracak ve refah düzeyini artıracaktır.

Böylesine önemli bir yerde bulunan yerel yönetim düşüncesinin kazandığı gücün sürdürülmesi demokrasinin merkezi yönetim düzeyinde de elini rahatlatıcak önemli bir konu olmuştur. Bu güce yönelik tehditler incelendiğinde toplumun kamu düzeni içerisinde özellikle iç ve dış göç ile yeniden tanımlanması oldukça hassas bir konudur. Gelişmiş ülkelerin formüle ettikleri çözüm yöntemleri ve buna uygun yaklaşımların incelenmesi yerel yönetimlerde göç sebebi ile karşılaşılabilecek olası sorunların önlenmesinde çok ciddi sonuçlar verebilir. Merkezi yönetimlerin, sağlık, eğitim ve mali kaynak sağlama konularında yerel yönetimlere bıraktığı serbest alan, göçle birlikte doğabilecek sorunların tecrit edilmesine, iç ve dış sonucu yeni yerleşen nüfusa destek olmakla birlikte iyi bir politika analizi sonucunda yerel yönetimlerin bu durumu avantaja dönüştürmesi beklenmelidir. Yöneticilerin gerçek başarısı ve siyasi gelecekları, kendine özgün yapısını devam ettiren yerel yönetimler ile beraber yaşayabilen göç edenleri bütünleştirecek politikalar geliştirmekte görülecektir. Türkiye’de özellikle çeşitli dönemlerde yaşanan Balkanlar, Orta Asya, ve Orta Doğu kaynaklı büyük göç hareketlerinin ve özellikle 2011 yılından itibaren Suriye’den ülkemize

doğru gelişen insan hareketlerinin iç göçler kadar göz önünde bulundurulması ve sebep-sonuç ilişkisi ile sorunların iyi tanımlanarak çözüme kavuşturulması büyük bir iş birliği ve çalışmayı gerektirmiştir. Merkezi yönetimin kontrolünde yürütülen yerleşme, barınma, istihdam, eğitim, sağlık, güvenlik vb. konular oldukça hassas bir yönetsel süreç geçirmeye başlamıştır.

Yerel Yönetimlerin Ayırt Edici Özelliklerindeki Farklılıkların Demokrasi ile İlişkisi

Etkili kamu yönetimi, verimliliğe ve vatandaşların gereksinimlerini yerine getirmeye yönelik yönetsel uygulamalara başvurmak zorundadır. Birçok gelişmiş ülkede yaşanan hızlı kentleşme sürecinin taşıdığı özellikler ve günümüz toplumlarının destek vermekte zorlanmadığı ‘yönetişim’ kavramı ve bu kavramın kapsadığı katılımcı, saydam, demokratik, insan ve hizmet odaklı yönetimler yerel yönetim felsefesiyle uyumaktadır (Görmez, 1997).

Yerel anlamda düşünülen kamu yönetimi konularının belli bir disiplin içermesi ve bu disiplin doğrultusunda yol alması şartları ülkeler için yeni bir çözüm açılımı değildir. Bugün gelişmişlik sıralamasında dünyanın önde gelen ülkeleri yerel yönetimler anlamında yapılan incelemelerde en güçlü yapısal ve işlevsel örgütlenmeleri oluşturmuşlardır. Yerel yönetimin merkez yönetimlerden ayrı düşünülmesi gereken başlıklar bugün öncelikli birçok konu başlığından dolayı değişiklikler gösterebilmektedir. Ancak bu durum bazı gerçekleri ortadan kaldırmamakta, tersine bu gerçeklikler üzerinde daha çok düşünülmesini zorunlu kılan geçerli ve güncel bir durumdur.

Castells (2000)’e göre küresel ağ etkisinin yarattığı paradigma dönüşümünde küreselleşme, ülke yönetimlerini, kültürleri ve kurumsal yapıları farklı biçimlerde birbirlerine bağlayan, işlevsel bir enformasyon ağıyla harekete geçmektedir. Bu düşünce ile birlikte siyasetin yönetsel disiplinlerden farklı olarak enformasyon ağı ile ilişkilendirilmesi sorunu ortaya çıkmaktadır. Daha açık bir ifadeyle yönetsel ağların kullandığı yöntemlerin sürekliliğinin sağlanması için bürokrasinin eş zamanlı olarak enformasyon üst düzey ve kesintisiz bir fayda sağlaması gerekmektedir.

İşte tam da bu noktada klasik yerel yönetim anlayışının dışına çıkan başlıklara yer vermek ve bunları geliştirmek önem kazanmıştır. Genel olarak bu farklılıklar, hizmetler esnasında hızlı ve elektronik süreç işletimi, yerel halkın dilek ve önerilerinin son derece profesyonel birimlerce incelenmesi, yerel yönetimler-vatandaş ilişkisi, erişilebilirliğin ve sürekli gelişmenin ilke edinilmesi, kurumlar arası bütünleşme ve etkinliğin ve çalışanların bireysel anlamda performanslarının tarafsız ölçütlerle kesintisiz bir biçimde yürütülmesinin sağlanması olarak sayılmaktadır.

Vatandaşların refah düzeylerinin geliştirilmesi, anayasal hakların kullanılması, beklentilere acil ve kesintisiz hizmet sunumu vb. durumlarda birçok yöntem hayata geçirilmiştir. Bu yöntemlerin çıkış noktası olarak ise yerel yönetimlerin güncel karakteristik özelliklerinin yeniden tanımlanması sayılabilir. Bu özelliklerden ilki yerel yönetimlerin kaçınılmaz olarak yerleşikliği (halkla beraber yaşadığı) ve bu yerleşiklik sayesinde merkez yönetimin formüle etmeye çalıştığı politikaların yerel yönetimlerdeki çabukluk, doğruluk ve yerinde yapılan formasyonlardan hiçbir şekilde etkin olmayacağına artık kesin bir şekilde anlaşılması, ikinci olarak yerel yönetim çalışmalarını sonucunda yerel otoritelerin merkezi yönetimden bağımsız olarak, vatandaşların daha kaliteli bir yaşam kazanmaları yolunda yerel yönetimler lehine dönüşen ve çoğunlukla baskın oldukları toplumsal kaynak bölüşümü konusunda tanımlanan yerli rolü ve son olarak da her bir yerel yönetim alanının çalışma sisteminin farklı olmasının perde arkasında bulunan ve kendi karakteristik özelliklerinden tarihi, kültürel, coğrafik konum, doğal özellikler, sosyal gelenek ve kaynak sağlama imkanları gibi konulardan oluşan özgün yerel yönetim çalışmalarıyla kalkınma çalışmalarında zenginlik yaratacak potansiyel alanlara öncelik kazandırılması sayılabilmektedir.

Yukarıda açıklanan yeni dönemin güncel öncelikleri haline gelen bu ayrıcalıklı başlıklar demokrasilerin merkezi yönetim ile elde edeceği gücün yerele aktarılması ve halkın önemli çoğunluğunun bir güven içerisinde katılımının sağlanması ve sorumluluk taşıması ile gerçekleşebileceği açık hale gelmiştir. Buradan anlaşılması gereken önemli nokta siyasi temsilcilerin mümkün olduğunca vatandaşın memnuniyeti haricinde kalıcı olmamaları, teknokrasinin anayasanın sağladığı imkanlarla

yerleştirilmesinin ve tarafsız bir biçimde yaşatılmasının ve son olarak da görevden almaların demokrasinin temel nitelikleri doğrultusunda vatandaşların kullanmaktan çekinmeyecekleri temel hak ve hürriyetler içerisinde yer almasının gerçekleşmesidir. Birkaç örnekle konu geliştirilecek olursa, örneğin bir bölgenin coğrafi ya da yeraltı özelliklerindeki özelliklerin ön plana çıkarılması ile birlikte inanç, bölge, eğlence, kültür, tarihi turizm vb. konularda atılım yapılarak ekonomiye önemli girdiler sağlanabilecektir. Bu da pekâlâ yerel yönetimlerin ayrıntılı çalışmalarıyla ucuz ve verimli olarak yerine getirilebilir. Bir başka örnekte ise eğitim ve adalet konularının geliştirilmesinde yerelde bulunan halkların alışkanlıkları, ticari karakterleri, eğitime bakışı, tarihi ve kültürel özellikleri ile adalet arayışları birçok başlık hakkında yeterli veriyi oluşturabilecektir. Bu başlıkların analizi ve yeterli anayasal düzenleme yardımıyla sağlıklı, katılımın arttığı, insanların fiziki ve sosyal anlamda güvenliklerinin sağlandığı, eğitim, sanat ve gelişim adımlarının atıldığı bir yerel ortam gerçekleştirilebilecektir.

Yerel Yönetim Sorunlarındaki Benzerlikler, Yeni Reform Yolları ve Alternatif Düşünceler Üzerine Öneriler

Yukarıda sözü geçen konuların yerel yönetimlerde benzerlik taşıyan başlıklar olarak belirmesi yeni bir durum değildir. Çünkü anlatılan tüm konuların temelinde yereldeki insan, doğa, ekonomi, sosyal yapı, siyasal ilişkiler ve toplumsal gelişim konularının her birisinin ayrı ayrı bilgilerinin toplanması, değerlendirilmesi ve önemli ipuçlarından yararlanılarak çözüme kavuşturulması gerekmektedir. Sonuç olarak bunun belli bir veri güvenliği ile sağlanması ve yerel yönetimlerin yönetsel yapılarının oluşturulması ve yerel politikalarının yürütülmesinde başvuru kaynağı olarak kullanılması hukuki bir güvence altına da alınmalıdır. Bu tamamen yerel bilgi sistemi adı altında düşünülmesi gereken, güncel bilgilerin yer aldığı sistematik bir çalışma olmalıdır. Her ne kadar bir takım yerel birimde bu tarz çalışmaların olduğu bilinse de bu çalışmaların kalıcılığı tartışma konusudur.

Yerel yönetimlerin gelişmesinde belirgin yolların kullanılmasında demokrasi ve katılımın öncelikli rolünden daha önce bahsedilmişti. Gerçekten de hizmet bekleyen sahalarda kamu yararına işletilmesi ve

hizmetlerin sunumunun yerleşiklikle simetrik olarak işlemesi, bunun aksine asimetrik olarak ortaya çıkan başta göç ve diğer bazı engelleyici sebeplerden dolayı yeni reform biçimleri aranmaya başlanmıştır. Yerel yönetimlerin 6360 Sayılı Kanun ve getirdikleriyle beraber yürüttüğü gelir artırıcı politikaların vergiler üzerinde yoğunlaştığı bilinmektedir. Özellikle emlak vergilerindeki iki kat, çevre temizliklerindeki yüzde 25 oranında gerçekleşen artış önemli miktarlara ulaşan kaynakları belediyelerin kullanımına eklemiştir.

Ancak vergilerin değişimi ve kaynakların çoğaltılmasına rağmen bir takım genel sorunlar özellikle belediyelerimizde görülmeye devam etmektedir. Parlak ve Ökmen (2016)'e göre bu sorunları şu şekilde sıralamamız mümkündür;

- Yetki ve sorumluluk alanlarından kaynaklanan sorunlar,
- Mali sorunlar ve bütçe yetersizlikleri,
- Kaynakların etkin kullanılamaması, belediye İktisadi Teşebbüslerinin yönetim ve denetim sorunları,
- Katılım ve demokratik işleyişe ilişkin sorunlar,
- Belediye başkanlarının yönetim uygulamalarından kaynaklanan sorunlar,
- Gelirlerin tahakkuk ve tahsiline ilişkin sorunlar,
- Belediye mülklerinin etkin değerlendirilememesi,
- Şeffaflık, açık yönetim ve işleyişteki noksanlıklar,
- Yönetimsel ve politik yozlaşma,
- Personel politikaları ile ilgili sorunlar,
- Yasaların anlaşılması ve uygulanması ile ilgili sorunlar,
- Anayasadan kaynaklanan sorunlar ve kısıtlar,
- Büyükşehir ve Belediyeler arasındaki görev, yetki ve sorumlulukla ilgili sorunlar,
- Yönetimler arası görev ve yetki bölüşümü sorunları,
- Eşgüdüm ve iş birliği sorunları,
- Gerekli ve yeterli uzman personel çalıştırılmamasından kaynaklanan sorunları,
- Denetime ilişkin genel sorunlar,
- İmar planlaması, uygulaması ve izlenmesine dair sorunlar,
- İmar tadilatları ve davaları,
- Kamulaştırma sorunları,

- Kentsel dönüşümün anlaşılması ve uygulanmasıyla ilgili sorunlar,
- Temel kentsel politikaların akılcı bir şekilde belirlenememesi ve etkin uygulanamaması sorunu,
- Yerel yönetim birliklerinin etkinliği sorunları,
- Yerel meclislerin temsil sorunları,
- Yerel siyaset ile ulusal siyaset etkileşimi bağlamındaki sorunlar.

Buna göre temel sorunların toplandığı alanlar çoğunlukla yerel siyasetin etki alanındaki konular ile merkezden çözümlenmesi gerekli konular olarak ele alınabilir. Bu konuların ana başlıklarını yerel bürokrasi ile siyasi bürokrasi arasında kurulacak özel bir denge mekanizmasında görmek mümkün olabilecektir. Böylelikle yerel siyasetin etki alanı ile idari bürokrasinin kalıcılığı geliştirilebilir. Türkiye’de belirgin olarak görülmekte olan bu sorunlar gün geçtikçe rant ve siyasi kaygı ile büyümekte olan partizan eğilimlerin ve yeni çağın rasyonel araçlarının (teknoloji, medya, kitle iletişim araçları vb.) da tek taraflı olarak harekete geçirilmesiyle önceliğini bu faaliyet alanlarından kişisel gelir elde etme aracı olarak görülmeğe ileri gidememektedir. Bu sebeple sorunlar hiçbir zaman gerçekçi bir biçimde analiz edilmemekte ve bu sorunlara yenileri eklenmektedir.

Toplumsal gelişimin en önemli sorunu olan refah düzeyinin artırılmasında yerel yönetimlerin küçümsenmeyecek bir yeri vardır. Birçok kümeye ayrılarak sınıflandırılacak bu sorunların ortaya konularak ciddi ve samimi bir yerel bilgi ağının oluşturulması, bu bilgi sistemleri sayesinde yapılacak analitik değerlendirmeler ve kesintisiz yerel yönetim reformları ile zenginleştirilmesi, vatandaşların katılımı istemesi, demokratik katılımı yer alması, yerel yönetim birimlerinin hiçbir siyasi ya da idari menfaat yaşamaksızın iş birliği yollarının açık tutulması, herkesin eşit derecede adalet, ekonomi, eğitim, sağlık vb. hizmetlerden yararlanarak refah toplumuna yönelmesi için önemlidir. Yerel otoritelerin demokratik anlamda yenilenerek yönetimin idari gereklilikleri ile siyasi çalışmaların birbirlerinden hassas şekilde ayrılmasıyla, kaynak havuzlarının oluşturulmasının, adil bir gelir gider dengesi oluşturulmasının, eğitim, sağlık, güvenlik, alt yapı benzer özellikteki ve genel hizmetler gibi aksamaması gereken faaliyet alanlarının canlı tutulmasının ve genel olarak merkezi idarenin destek ve hakemliğini ger-

ektiren konularda önemli bir bürokratik otorite olmaktan çok yardımcılık pozisyonunu gerçekleştirmesinin zorunluluğu olmaktadır.

Bunlara ek olarak yerel yönetimlerin yapısal ve işlevsel olarak merkezi yönetimlere üstün gelen yanlarının ön plana çıkarılmasında, vatandaşların huzur ve güven ortamlarının oluşturulmasında ve refah gelişiminde öncelikle yerel yönetimlerin son dönemlerde gücü önemli şekilde artan kitle iletişim araçlarının kullanılmasına önem vermesi vatandaş üzerindeki olumlu etkinin artırılmasına ve çalışmaların yaygınlaştırılmasına katkı sağlayacaktır. Böylelikle halka daha çok sorun/beklenti iletimi açısından fazlasıyla kanal yaratılmış olacaktır. İkinci olarak yerel yönetimlerde bulunan çalışanların yerel bilgi sisteminin geliştirilmesi için toplanan her türlü, tarihi, kültürel, ekonomik, tarımsal, toplumsal bilginin eğitimlerle desteklenmesi ve yüksek bir hassasiyet oluşturulması gerekmektedir. Yerel yönetimler ancak bu biçimde görevlilerini etkinlik ve verimlilik anlamında harekete geçirebilecek ve kapsamlı bir yerel kamusal bilgi ağı oluşturulabilecektir. Bu sistem sayesinde yönetişimin gereği ya da ihtiyacı olan konular kontrollü ve ekonomik şekilde işletilebilecek, kaynak israfı sifıra indirilecektir. Üçüncü olarak yerel yönetimler “think-tank” benzeri beyin takımları ve danışmanları yeni kadrolarında istihdam etmek suretiyle toplumsal gelişime destek olacak tüm güncel yenilik, girişimcilik ve gelişim başlıklarını araştırabilecektir. Yerel yönetimlerdeki âtl kapasitelerin yok edilmesinde önemli bir adım olarak bu seçkin danışmanlara önemli görevler verilmelidir. Son olarak da tüm önerilerin ortak kümesi biçiminde elde edilen yerel bilgi sisteminin yöneticiler, çalışanlar ve vatandaşlar tarafından çok iyi bir biçimde anlaşılması ve ciddi bir şekilde korunması büyük bir önem arz etmektedir. Bu bilgilerin kronolojik formatta kitaplaştırılarak komisyon ve gruplarca kullanılabilmesi sağlanmalıdır.

Genel Değerlendirme ve Sonuç

Yerel yönetim algısı merkeze bağlı gelişen bir tür hizmet alanı olmaktan çok günümüzde demokrasilerin, gelişmişliklerin ve kamusal alan özgürlüklerinin hizmetle buluştuğu bir durum olarak görülmektedir. Ülkelerin gelir ve gider dağılımları incelemelerinin odak noktasında

yerel yönetimler bulunmaktadır. Gerçekten de başta Almanya olmak üzere birçok gelişmiş ülkede halka en yakın ve en uygun yönetim biçiminin yerel yönetimler olduğu bilinmektedir. Özellikle yeni dönem belediyeçilik hizmetlerinin yerel kamusal alanlara götürülerek bireyin refah toplumundaki durumunu zenginleştiren, yaygın ve ulaşılabilir kılan yeni özelliklerin yerel yönetimler başlığı altında gerçekleştiği görülmektedir.

Yakın dönem içerisinde özellikle yerel demokrasilerdeki olumlu eğilimlerin toplumların demokratik düzenine doğrudan katkı sağlayarak kamu düzeni sağlamada öncelikli hale geldikleri gözlenmektedir. Demokrasinin yerelde gelişimini, çoğunlukla bireylerin katılımlarının sadeleşmesine, ekonomik ve toplumsal beklentilerde yerel yönetimler ile bireyler arasında kurulacak bütüncül bir iş birliği ortamının tesis edilmesine ve hukuki aygıtların merkez yönetimlerce sağlıklı bir biçimde yürütülmesinde aramak yerinde olacaktır. Bu çerçevede yerel yönetimlerin var oluş nedenleri anayasalarda açık ve net bir biçimde ortaya konulmalı ve bununla birlikte merkezi yönetim ile yetki ve güç alanlarının sınırları belirlenerek yerel demokrasinin ve yerinden yönetim ilkelerinin gerekliliklerine uygun hale getirilmelidir.

Vazquez ve McNab (2001)’e göre Mali Yerinden Yönetim süreci makroekonomik istikrarsızlıklara ve yönetimler arası yatay mali eşitsizliklere sebep olma riskini de içinde bulundurmaktadır. Fakat bu duruma rağmen kamusal harcamaların etkinliğine ilişkin olarak yerel yönetimlere olan genel güven ortamı özellikle mali yerinden yönetim sürecinin temelini teşkil etmektedir.

Böylesine hassas bir noktada yerelde hesap verebilirliğin, şeffaflığın, rekabetin, güvenin ve etkinliğin bireylerin yeterli siyasi katılımlarıyla rasyonelleşmesi sağlanmalıdır. Yerel yönetimlere merkezden yasal ve aynı zamanda yönetsel anlamda gerçekleşecek yetki devri ile vatandaşların yöneticilere yaklaşması sağlanabilecektir. Bu sayede bireylerin siyasal, ekonomik ve toplumsal katılım kanalları açık hale gelerek yerelde yönetimin içerisinde yer alan bir halk kitlesi oluşacak ve demokratik ilkeler daha şeffaf, kamusal hizmet daha etkin ve ucuz olacak refah düzeyi hızla artacak ve merkezi yönetimin yönü farklı kamu politikalarına dönebilecektir.

Yukarıda vurgulanan güven ve inanç kavramlarının vatandaşlar arasında yaygınlaşmasına destek olacak araçlar hukuk sisteminin ve siyaset adamlarının siyasi etik kurallar kapsamında davranmaları şeklinde özetlenebilir. Bunu sağlayacak siyasetçilerin kamu yararı dışına çıkmayacak programlarda aktif rol alması ve samimi ve sonuç getiren çalışmalarda yeterince güven kazanması aranan bir değer olmalıdır. Bu güvencenin anayasa ile tam bir esasa bağlanması oldukça önemlidir.

Sürekli değişen toplumsal yapının karşısında eskiyen ya da güncelliğini kaybeden yönetsel yapı ve etkisiz işlevsellik giderek önemini kaybetmiştir. Farklılaşan faaliyet alanlarının yeniden tanımlanması, anayasal düzenlemeler, yerel yönetimlerin kaynak zenginliği, Yerel yönetimlerin ilkesel amaçlarına yer verilmesinin yanında yapısal ve yönetsel anlamda kuruluş, işletim ve sorumlu olunan yerel bölgenin beklenti ve tercihlerine en iyi cevap verebilecek biçimde yapılandırılmalıdır. Burada karşımıza süreklilik, kesintisiz kaliteli hizmet ve rekabet kavramları çıkmaktadır. Bireyin refah içinde yaşamasını sağlayacak alanlar sağlık, eğitim ve sosyal alanlar başta olmak üzere ekonomi ve güvenlik konularını kapsayan alanlardır. Toplumların yönetilmesinde kalıcı ve güncel politikaların hayata geçirilmesi, siyasi ve idari bürokrasi ayırımının yapılması, vatandaşlara en yakın hizmet, şeffaflık ve iş birliği ile mümkündür. Yerel yönetimlerin Türkiye’de kendisine has özellikleri ile bütünleşmiş, zengin, atılımcı ve birey odaklı hizmetleri üreten karakteriyle yenilenmesi ve mutlu ve refah toplumun oluşması tüm çalışma alanlarının ortak noktasıdır. Bu sebeple ülkemizin karakteristik özellikleri göz önünde bulundurularak geleceğe dönük yerel yönetim politikaları oluşturulması yönünde adımlar atması ve yönetimlerin birçok yetkilerinin esas alınarak reformcu bir anlayışla ulusal refah standartlarını yükseltmesi gerekmektedir.

EXTENDED ABSTRACT

A Pragmatic Perspective on Local Government Reform Issues in Turkey: Alternative Searches for Creation of Solution Areas

*

Mehmet Burhanettin Coşkun

Osmaniye Korkut Ata University

One of the most striking features of the issue of local government is the fact that states have a very important place in the historical process. In particular, the data obtained during the last 40 to 50 years indicate that local governments are often an extension of central politics in unitary states compared to federal states. As a natural consequence of this, public services are often seen in public services and public policies and opportunities provided by the central government are remarkable. In theory, this kind of local administrations, which gained power from the constitution, is considered to be a preliminary extension of central politics, but it has been accepted that the democratic participation of citizens cannot be underestimated. When we look at the local governments of many developed countries, it is seen that the state has provided the subjective supervision mechanism on the governance of local governments by taking power from the laws against the power of the state in creating executive and public policy.

In this sense, the main aim of the study is to define the localization and local government issues in terms of the administrative dynamics of the recent period, especially the management dynamics, the new economic dynamics and new public management criteria and to respond to the expectations of needs of the citizens. The development and diffusion of appropriate public administration elements as well as the necessity of administrative and constitutional regulations to support laws at this point are becoming more and more clear.

In the new era, social characteristics started to take shape in the political-ideological and technological-economic framework. Almost all of these characteristics should be considered as the mandatory results of

being a service society and as a result, total solution practice should be developed.

In this study, the current and reformist picture of local governments was tried to be drawn from the past to the future by including the evaluations regarding this solution practice. In order to see the public services of the people living in a country the form of government in which the services are carried out from the center is generally called the central government. However, the service management method in which the services are carried out in a closer and faster manner to the citizens apart from the center is called decentralization.

The forms of decentralization are named in the institutional and / or managerial sense depending on the geography and the type of service. Nowadays, the needs of people and societies are increasing, while in countries with large territories, the possibility of carrying out all public services from a single center is decreasing.

The need for decentralization emerges when the public services and activities with regional characteristics and technical services are taken from the central administration to separate public legal entities. In terms of reform, administrative practice continues to emerge from the perspective of central thought. On the other hand, the openness of the ways in which the local administrations can be controlled by citizens (accountability) and the service flow based on ethical principles, and the implementation of policies that include effective and practical regulations instead of the social state approach to help the flow of services in an uninterrupted, economic and widespread manner. It can be conducted. It also draws attention to the change in the capitalism as well as the technological advancements observed in the services desired to be delivered to the citizens.

In the growth of the diversified public services, central power has become increasingly monopolized. In this situation, central government always started to prevail in the allocation of resources with local governments. On the other hand, a local service will be both in place and qualified when it is delivered to the public by the simpler and cheaper methods as an important assurance of democracy. In this way, by the help of these institutions which are the assurance of the democratic regime, they learn to live in a civilized and democratic way by taking re-

sponsibility and duty as the people, voters, members and administrators. The most important reason for the reform to become necessary is that the system is no longer used or is out of use.

In depth management of the processes monitored from the efficient and efficient functioning of the managerial structure in the local government systems, and the rapid, practical and economic service of the citizens includes the systematic issues that the managerial structures have to decide and including the central political will.

New and permanent methods are developed in the solutions of today's most complex social problems and technological facilities are used fully and effectively. One of the most important priorities of local governments is the convergence of the inhabitants of the nearby and far-away areas and the sharing of common public spaces. Admins must focus on this issue to perform more and more democracy.

Kaynakça/References

- Boskin, M. J., (1973). Local government tax and product competition and the optimal provision of public goods. *Journal of Political Academy*, 81(1), 203-210.
- Castells, M., (2000). *The rise of the network society: The information age*. Wiley.
- Görmez, K., (1997). *Yerel demokrasi ve Türkiye*, 2. Baskı, Ankara: Vadi Yayınları, s.23.
- Heeks, R., (2001). *Reinventing government in the information age*, Ed. Heeks R., Routledge, England.
- Hill, D. N., (1974). *Democratic theory and local government*, London: George Allen and Unwin.
- Keleş, R., (1992). *Yerinden yönetim ve siyaset*. İstanbul: Cem Yayınevi.
- Öktem, K., (1988). Türkiye’de yerel yönetimlerin gelişimi. *Türk İdare Dergisi*, 378, s.271-308
- Özer, M. A., (2013). Yerel yönetimler reformunda reform: 6360 sayılı kanun’un düşündürdükleri. *Yerel Politikalar Dergisi*, Ocak-Haziran., 97-126.
- Parlak, B., ve Ökmen, M., (2016). *Türkiye’de ve Dünyada yerel yönetimler*. Bursa: Ekin Yayınevi, s. 366-367.

- Şaylan, G., (1995). Değişim ve yolsuzluk. *Amme İdaresi Dergisi*, 28(3), 3-18.
- Tortop, N., (1999). *Mahalli İdareler*, Ankara: Yargı yayınları.
- Vazquez, J. M. ve McNab, R. M., (2001). *Fiscal Decentralization and Economic Growth Reconsidered*, Working Paper 01-1, Georgia State University.
- Wildasin, D.R., (1990). Budgetary pressures in the EEC: A fiscal federalism perspective. *American Economic Review, Papers and Proceedings*, 80, 69-74.
- Yılmaz, O., (2001). *Kamu Yönetimi Reformu*, Ankara: DPT Yayınları

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

- Coşkun, M. B. (2018). Türkiye’de yerel yönetim reformu meselesine pragmatik bir bakış: Çözüm alanları yaratılmasında alternatif arayışlar. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 9(16), 1525-1546.
DOI: 10.26466/opus.479394

Kültür, Siyaset ve Milli Burjuvazi

DOI: 10.26466/opus.481760

*

Ruhi Ersoy*

*Doç. Dr., Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Ankara/Türkiye

E-Posta: ersoyruhi@yahoo.com

ORCID: [0000-0001-5622-6509](https://orcid.org/0000-0001-5622-6509)

Öz

Tarihsel olarak milli burjuvazi, kültür ve siyaset birbiri ile ilişki içerisinde olmuş ya da birbirlerinin gelişimini etkilemiş unsurlardır. Milli burjuvaziler ellerindeki sermaye ile kültürün gelişmesine katkı sağlamışlar ve siyasete etki etmişlerdir. Yeri geldiğinde siyasette milli burjuvaziye etki etmiştir. Burjuvazi sınıfı öncelikli olarak Batı Avrupa'da ortaya çıkmış, özellikle Sanayi Devrimi ile gelişmeye başlamış ve güç kazanmıştır. Ortaya çıktığı bölgede kültür ve siyasette köklü değişikliklere sebep olmuştur. Osmanlı Devleti'nde ve onun devamında Türkiye Cumhuriyeti'nde Burjuvazi sınıfı Avrupa'ya göre daha geç oluşmaya başlamıştır. Osmanlı Devleti'nde burjuvazi sınıfının geç oluşmasının sebebi onun Avrupa'da meydana gelen Sanayi Devrimine ayak uyduramaması ve bu dönemde halen daha bir tarım toplumu niteliğine sahip olmasıdır. Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde 19. yüzyılın sonu ve 20. yüzyılın başlarında devrin gereksinimlerine göre bir milli burjuvazi oluşturulmaya çalışılmıştır. Cumhuriyet döneminde de milli burjuvazi yaratma konusundaki teşebbüslere devam edilmiştir. Milli burjuvazi oluşturulmak istenilmesinin sebebini görmek için devrin genel yapısına ve devletin buna duyduğu ihtiyaca bakmak yeterli olacaktır. Bu çalışmada Kültür siyaset ilişkisi bağlamında Türkiye'de milli burjuvazinin oluşumu, milli burjuvazi sorunu, burjuvazinin kültür ve siyasete etkisi ele alınıp değerlendirilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Milli burjuvazi, kültür, siyaset, Türk milli burjuvazisi.

Culture, Politics and National Bourgeoisie

*

Abstract

Historically, the national bourgeoisie, culture and politics have been both associated with each other and affected their developments. The national bourgeoisie contributed to the development of culture and they influenced politics with their capitals. When it comes to politics, it has influenced the national bourgeoisie, too. The bourgeoisie primarily emerged in the West Europe, and it began to develop with the Industrial Revolution and strengthened. It led to radical changes in culture and politics in the emerged region. The bourgeoisie class in the Ottoman Empire and then in Turkey began to emerge later than Europe. The reason for the late bourgeoisie class in the Ottoman Empire was that it could not keep up with the Industrial Revolution in Europe and it was still an agricultural society in this period. In the last period of the Ottoman Empire, a national bourgeoisie was tried to be formed in the end of the 19th century and the beginning of the 20th century. The attempts to create the national bourgeoisie in the Republican period continued. It is sufficient to look at the general structure of the period and the need of the state to see why the national bourgeoisie was desired to be created. In this study, the formation of the national bourgeoisie in Turkey within the context of culture and politics, national bourgeoisie problems and the impact of the bourgeoisie on the culture and politics are discussed and examined.

Keywords: National bourgeoisie, culture, politics, Turkish national bourgeoisie.

Giriş

“Şirhârlar beşiğini, çocuklar eğlendiği yeri, gençler maişetgâhını, ihtiyarlar kâşe-i ferâgatini, evlâd validesini, peder ailesini ne türlü hissiyât ile severse, insan da vatanını o türlü hissiyât ile sever.”(Tuncer, 21011) (Namık Kemal)

Birey dünyaya geldiği andan itibaren kendisini her anlamda hazır bir kültür iklimi içerisinde bulur. Aslında anne karnında başlamış olan ve içinde doğduğu kültürel iklimle temas sonucu somutlaşan bu süreç, kişinin maddi ve manevi varlığını şekillendirir. İnsanın içinde doğduğu bu kültürel yapının zamana, coğrafyaya, etnik yapıya, tarihi birlikteliğe göre şekillenmiş türleri milli kültürleri meydana getirir. Dolayısıyla dünyaya gelen her insan, yoğunluğu az veya çok olsun belirli bir milli kültür içerisinde var olur. İçinde yetiştiği toplumun dil, inanç özelliklerini alır, zamanla o toplumun üretim tüketim ilişkilerine dâhil olur, aynı toplumun bir değer taşıyıcısı ve değer üreticisi konumuna erişir. Böylelikle insanı diğer canlı türlerinden ayıran en büyük özellik olan üretken sosyo-kültürel döngü varlığını muhafaza eder (Karaağaç, 2005).

Söz konusu kültürel iklim kişiye aynı zamanda bireysel ve toplumsal kimlik verir. Zira kimlikleri kültürler oluşturur (Kalafat, 2006). Doğuştan getirdiği yeteneklerini bu süreçle birleştiren birey, ait olduğu toplumun değerlerini daha da yüceltir ve böylelikle milli kültür, formal veya informal eğitim kurumları vasıtasıyla ihtiyacı olan insan modelini yetiştirir. Söz konusu bu insan modeli, içinde yetiştiği toplumun sorunlarına çözüm üretebilecek gelişim göstermek durumundadır. Bu kapasiteye erişmiş olan insanı milli aydın olarak da tanımlanabilir. Kültürlü insan olarak da nitelendirilebilecek olan bu insan tipi toplumun önünü açacak kapasiteye sahiptirler (Ünalın, 2002).

Milli Burjuvazi ve Kültür Siyaset İlişkisi

Kültür-kimlik arasındaki bu ilişki, milletleşme aşamasına gelmiş toplumlarda ve siyasal organizasyonlar olarak devlet yapılarında kültür politikaları belirleme yönelimini doğurmuştur. Günümüz teknoloji çağıyla

birlikte kültür endüstrisi hem ekonomik hem de siyasal olarak büyük etkinlik alanı haline gelmiştir.

Bugün elektronik kültür dâhil, kültürün bütün sahaları ekonomik enstrümanlarla siyasetin vasıtası olarak Batı'da kullanılmaktadır. "Kültür endüstrisi" (Özer ve Dağtaş, 2011) olarak ifade edilen ve ekonomi, siyaset ve kültür arasındaki bu ilişki, özellikle Batı toplumlarının tarihinde bir anlamda doğal seyrinde işlemiştir denilebilir. Maddi varlığın artışı ekonomik bir orta ve üst sınıfın doğmasını sağlamış ve bu sınıf da kültür-sanat faaliyetlerini finanse etmiştir. Böylece *milli burjuvazi* olarak tanımlanabilecek ve kendi kültürüne sahip çıkarak bu kültürün işlenmesi için çaba harcayan bu sınıf siyasete de etki etmiştir.

Orta Çağ Avrupa'sında ekonomi ve güç, kilise ile soyluların egemenliğinde iken yavaş yavaş buna karşı ihtiyaç dışında imalat yapan, kar amaçlı üretim ile ticaret yoluyla sermaye biriktiren ve artık değer üreten bir sınıf ortaya çıkmıştır. Bu zenginleşme ve birikim o sınıfa tedricen bir özgürlük ve itibar kazandırmıştır. Müteakiben merkantilizmden kapitalizme, fabrikasyon üretime geçiş sürecine bu kar payı giderek yükselmiştir.

Temelde rönesans ve reform hareketini finanse eden, Avrupa'yı bugünkü durumuna getiren hareketlerin arkasında milli burjuvazilerin sermaye desteği ve bunların milli kültüre olan katkıları vardır. Marc Bloch, (Feodal Toplum, Doğu Batı Yay.) bunu çok yetkin bir biçimde izah eder.

Örneğin İtalyan rönesans sanatının arkasında Medici ailesi vardır. İtalya örneğinde olduğu gibi, yeni eserleri, sanatı ve kültürü finanse edenler hep milli burjuvaziler olmuşlardır. Çünkü onlar nitelikli insan gücü ve eğitilmiş bir toplumun taleplerinin yaratacağı ekonomik potansiyelin farkındaydılar (Günay, 2009).

Burjuva sınıfı Batı Avrupa'da ortaçağın sonlarına doğru gelişen ticari ilişkiler, kentlerin canlanması ve buna eşlik eden bilimsel gelişmelerle birlikte zayıflayan feodal yapının üzerinde yükselmiştir. Feodal sınırların iyice erimesi ile İngiltere ve Fransa gibi ülkelerde yaşanan ekonomik bütünleşme bu ülkelerde ticarete yön veren ve zenginleşen burjuva sınıfını ortaya çıkarmıştır. Feodalitenin zayıflaması ile birlikte merkezi krallıklar güçlenmiş ve burjuva sınıfı ile feodal aristokrasinin arasında bir denge unsuru haline gelmiştir. Fakat bu geçici bir dönemdir. Çünkü rö-

nesans, reform hareketleri ve coğrafi keşifler gibi gelişmeler sonucunda İngiltere’de kraliçe kilisenin iktidarı parçalayıcı gücünü ortadan kaldırdı ve ulusallaştırdı. 17. yüzyılda İngiltere, sermaye birikiminin hızla artmasına, üretimin yaygınlaşmasına ve yeni bir mülkiyet anlayışına tanık oldu. Bu toplumsal değişme sürecine eşlik eden pazar ekonomisindeki genişleme bütün ulusu/milleti tek bir ekonomik birim haline getirdi. Burjuva sınıfı ekonomik bütünleşme süreci ile birlikte önce mülkiyet haklarını ardından siyasal haklarını talep etmeye başladı. Burjuva sınıfının mutlak krallıkların aleyhine kazandığı siyasal haklar artık Batı Avrupa’da meşruiyetini dinden alan güçlü krallıkların yerine meşruiyetini halk egemenliğinden dolayısıyla ulustan alan modern ulus devletlerin kuruluşunu hızlandırdı (Aydın, 1993).

Batı Avrupa’da bahsedilen süreçte Hristiyanlığın/Kilisenin toplumu bir arada tutma özelliğini kaybetmesi ile birlikte ulus/millet kavramı dolayısıyla ulusçuluk/milliyetçilik toplumu bir arada tutacak bir harç olarak tasavvur edilmiştir. Millet/ulus tanımlanırken de toplumun geçmişten getirdiği kültür unsurları, mitler, semboller millet anlayışına göre ön plana çıkarılır ve bir milli kültür yaratılır (Hobsbawm, 2006). Bu milli kültürün yaratıcısı ve taşıyıcısı da aldıkları eğitim ve ulaştıkları estetik seviye ile burjuva sınıfı mensupları olacaktır. Dolayısıyla Batı Avrupa’da burjuva sınıfı modern ulus devletlerin kuruluşundaki katkısına paralel olarak yaratılan yeni ulusal kültürün de belirleyicisi ve temsilcisi konumundadır.

Türk Milli Burjuvazisine Tarihsel Bir Bakış

Özelde Osmanlı Devleti’nin genelde de doğu dünyasının Sanayi Devrimi sonrası Avrupa ile ilişkileri ve teması çoğunlukla problemlidir. Batı Avrupa’da 17. yüzyıldan itibaren başlayan yeni bir devlet ve toplum modelinin kurulma süreci bu değişim ve dönüşümü başta değerlendiremeyen ardından da canhıraş bir biçimde taklit etmeye çalışan Osmanlı Devleti’nin sonunu getirmişti. Modern zamanların en yüksek siyasal ve toplumsal kategorisi olarak kabul edilen ulus ve buna bağlı ulusçuluk ideolojisinin Osmanlı Devleti gibi henüz tarım toplumu özelliklerini ve geleneksel üretim ilişkilerini devam ettiren bir toplumda yerli yerine oturması mümkün değildi. Modernizmin ürünü olan diğer siyasal ideo-

lojilerde olduğu gibi ulusçuluk da Osmanlı Devleti'nde ve toplumunda devleti kurtarma, yıkılışın önüne geçme reçetesi olarak tartışılma ve uygulanma olanağı buldu. Geleneksel üretim biçimleri ve tarım toplumunun kendine has karakteri, diğer taraftan kapitülasyonlar ve imtiyaz sistemi gibi ekonomiyi Batılı devletlerin hammadde ve pazar ihtiyaçlarına açık bir hale getiren kayıtlar Osmanlı toplumunda Avrupa'dakine benzer bir burjuva sınıfının ortaya çıkmasına engel olmuştu. Bu nedenle 19. yüzyılın ortalarından itibaren Osmanlı ülkesinde yükselmeye başlayan milliyetçilik ideolojisinin taşıyıcısı ve savunucusu Avrupaî tarzda eğitim görmüş aydın/entelektüel kesimden gelen bürokrat ya da bürokrat adaylarıydı. Yani modernleşme sürecinin tamamında olduğu gibi milliyetçilik anlayışının belirlenmesinde ve savunulmasında da devlet veya onun temsilcileri ön plana çıkıyordu. Dolayısıyla Batı Avrupa'da burjuvazinin oynadığı rolü Osmanlı ülkesinde bu aydın entelektüeller oynuyordu.

Osmanlı Devleti'nde devleti modernleştirmek, ulusal bütünlüğü sağlanmış bir devlet ve toplum hayatı kurmak isteyen devlet adamları ve aydınlar aslında burjuva sınıfının eksikliğinin farkındaydılar. Özellikle 19. yüzyılda Rusya Türkleri arasındaki millî uyanışı kendisi de bir Kazan Türkü olması hasebiyle yakından takip eden ve bu millî uyanışta Kazan ve Kırım Türklerinin nispeten zenginleşmiş burjuva sınıfının etkisini bilen Yusuf Akçura, Osmanlı ülkesinde bir burjuva sınıfının eksikliğini dile getiren yazılar yayınlıyordu. Türkçü akımın yayın organı olan Türk Yurdu Dergisi'nde Millî İktisat ve Millî burjuvazi konusu önemli gündem maddesi haline gelmişti (Georgeon, 1999). Diğer taraftan Osmanlı aydınlarının bütün iyi niyetlerine rağmen 1908'de ilan edilen II. Meşrutiyet'in devleti kurtarma misyonunu yerine getirememesi nedeniyle İttihat ve Terakkî Cemiyeti Türkçülük ideolojisine göre politika yürütmeye başladı. Bu arada girilen I. Dünya Savaşı aslında eksikliği duyulan burjuva sınıfı yaratma projesinin hayata geçirilmesi için önemli fırsatlar doğurdu. Çünkü bir taraftan savaş gerekçe gösterilerek kapitülasyonların tek taraflı olarak kaldırılması, diğer taraftan Osmanlı Devleti'nde ticaret ve para ekonomisini elinde tutan gayrimüslim azınlıkların yavaş yavaş ikinci plana düşmesi ile ülkede ticaret ve ekonominin Müslüman Türk kesimin eline geçmesine ortam hazırladı. İttihat ve Terakkî Hükümeti de savaş yıllarında uygulanan savaş ekonomisi şartlarını ülkede sermaye-

nin gayrimüslimlerden Müslüman Türk kesime hasredek politikaları devreye soktu. Genel olarak “*Millî İktisat*” kavramı ile tanımlanan bu süreçte devlet eliyle Müslüman Türk bir sermaye sınıfı yaratılmaya çalışıldı (Toprak, 1982). İttihat ve Terakkî dönemindeki bu politikalar Kurtuluş Savaşı yılları ve sonrasında kurulan Türkiye Cumhuriyeti döneminde de devam ettirildi. Lozan Konferansı’nın bir takım sıkıntılar nedeniyle kesintiye uğradığı dönemde 17 Şubat- Mart 1923 tarihleri arasında toplanan İzmir’deki Türkiye İktisat Kongresi’nde alınan kararlar ve bundan sonra 1930’lu yıllara kadar uygulanan yarı liberal ekonomik politikalar, 27 Mayıs 1927 tarihli Teşvik-i Sanayi Kanunu gibi yasal düzenlemeler millî bir burjuvazi yaratılması projesinin devam ettirildiğini göstermektedir (Koraltürk, 2011).

Türk Milli Burjuvazisi Kültür ve Siyaset

Gerek İttihat ve Terakkî döneminde gerekse cumhuriyetin ilk yıllarındaki devlet eliyle burjuva sınıfı yaratma projesi nispeten başarılı olsa da ortaya çıkan burjuva sınıfının Türkiye’deki aşkın devlet geleneği nedeniyle Batı Avrupa’dakine benzer bir rol oynaması mümkün olmamıştır. Milliyetçiliğin ortaya çıkışında ve ulus devletlerin kurulması sürecinde milliyetçilik ideolojisinden beklenen aslında ortak değer ve beklentiler sisteminden oluşan ulusal bir kültür ve buna bağlı olarak bir kimlik yaratmasıdır (Aydın, 1993). Yaratılacak olan ulusal kültür ve millî kimlik her ne kadar yukarıda ifade edildiği üzere yaşanan geçmiş tecrübeler, mitler ve semboller üzerinden tanımlansa da aslında modern, laik ögelelerin baskın olduğu bir yapı arz edecektir. Türkiye’de bu yeni kimlik yaratma projesini yine Avrupa’daki gelişmelerin aksine devlet ve onun temsilcileri yürütürken yine devlet eliyle zenginleşmiş burjuva sınıftan da bu yeni modern kültürü benimsemesi ve geliştirmesi beklenmektedir. Devletin bu beklentisini karşıladığı ölçüde halktan kopmakta, karşılamadığı zaman da varlığını borçlu olduğu devlet ile karşı karşıya gelmektedir. Dolayısıyla suni olarak yaratılan Türk burjuvazisi devlet eliyle yaratılan modern/millî kültür ile geleneksel/halk millî kültürü arasında kalmaktadır ki çoğunlukla varlığını borçlu olduğu devletten ve onun yeni kültür anlayışından yana tavır koyacaktır.

Yukarıda dile getirilenlerden dolayı, Türkiye'nin sermaye birikimi anlamında geleneksel bir kültürü maalesef teşekkül etmemiştir. Osmanlı'da ve devamında Türkiye'de mal ve servet biriktirme, ihtiyacın dışındaki vakfa hayra temlik edilmesi vesilesi ile yeteri oranda birikmemiştir. Ayrıca kapitalist kültürün temel dinamikleri Türkiye'de ve doğu dünyasında tam anlamıyla oluşmamıştır. Cumhuriyetin kurulmasından sonra bu eksikliğin farkına varan yönetim, karma ekonomi modeli ile sermayedar sınıfı olmayan bir toplumda devlet eliyle ithal ikameci politikalarla bir burjuva sınıfı oluşturulmaya çalışılmıştır.

Türkiye'de özel sektör ilk temrinlerini ve eğitimlerini bugün devlet fabrika yapar mı diye küçümsenen fabrikalardan öğrenmiştir. Tekstilde Sümerbank, finans sektöründe Ziraat ve İş Bankaları bunun örneklerindedir. Cumhuriyetle birlikte devlet eliyle oluşturulmaya çalışılan ve kısmen başarılı olunan burjuva sınıfının varlığı, Türk milli kültürüyle Batı'dakinden farklı bir ilişki içerisinde olmuştur. Gelişen süreç içerisinde Türk burjuvası dünyadaki örneklerin aksine milli kültüre karşı hep mesafeli olagelmıştır. Klasik sanatlar elbette en üst düzeyde Cumhuriyetin kültür politikalarında olduğu gibi desteklenmelidir. Ancak Türkiye coğrafyasındaki diğer kültürlerin miraslarına sağlanan desteğin onda biri kadim Türk kültürünün işlenmesi ve Türk arkeolojisinin ortaya konulmasına verilseydi, sonuçta nasıl bir manzara çıkardı bunun üzerinde düşünmek gereklidir.

Milli sermayenin gelişen kapitalist ilişkiler ağında 1960 ve 1980 dönemlerinden sonra Batı sermayesiyle distribütör nitelikte eklenmesi Türkiye'deki üst gelir gruplarının bu milli kültür refleksini önemli ölçüde törpülemiştir. Bu durum aynı zamanda dıştan içe bir müdahale şeklinde de gerçekleşmektedir. Ekonomik ve türlü siyasal baskılarla dışarıdan gelen baskılar da Türkiye gibi ülkelerde ulus devleti bitirme ve daha kolay pazar haline getirilip yönlendirilecek yapılara dönüştürme maksadı taşımaktadır (Günay, 2009).

Bu noktada küreselleşme ve özellikle de ekonomideki küreselleşmenin sürece etkisini de gözden kaçırmamak gerekmektedir. Ulusal ve uluslararası sermayenin önündeki sınırların kalkması olarak kabaca ifade edilen küreselleşme olgusu, ulus devlet ve milli kültür yapılarıyla ters orantılı bir gelişme göstermektedir. Türkiye'de bu durumun yansımaları görülmektedir. Batı kaynaklı bir paradigma olarak küreselleşme, Batı'nın

kendi köklerinde bulunan aydınlanmacı anlayışa da zarar vermektedir (Kili, 2002).

Küreselleşmenin ekonomik varlığın yanı sıra kültürel değerleri de gücünün zayıfa dayatması gerçeğini doğurması, coğrafi-siyasi-ekonomik konumu itibariyle Türkiye'yi ciddi anlamda sarsmaktadır. Evrensele giden değer, kavram ve kurumların, yerelin önce ulusallaşması daha sonra uluslararası standartlarda işlenmesiyle oluşturulabileceği herkesin malumudur. Dolayısıyla Türk milli kültürünün mal varlığının ortaya konulması, daha sonra bunların işlenmesi ve evrensel boyuta taşınması sermayenin kültür politikalarına bireysel ve kurumsal destek vermesiyle ilgilidir. Batı kültürlerini bu derece dünyada tanınır kılan, Batı sermayesi ile milli kültürlerin yakın münasebet içerisinde olmasından kaynaklanmaktadır. Türkiye'de bu türden bir ilişki bugün bile kurulamışken bir İngiliz, Fransız veya Alman milli kültür unsurlarının niçin Türk milli kültüründen daha tanınmış, işlenmiş ve dünyaya sunulmuş olduğu sorusu, kadim Türk kültürüne haksız ve yersiz bir soru olacaktır.

Burada milli kültürden içe kapanmacı konservatif ya da ötekini yok sayan bir anlayışı kastedilmiyor elbette; zaten Türk kültürünün doğasında da bu yoktur. Benzeterek değiştirme, adapte etme özelliği ile Türk kültürü 5.000 yıllık tarihi serüveninde Avrasya merkezli olarak dünyanın belli başlı bütün kültür havzaları ile temas etme imkânını bulmuştur. Türk kültürünün terkip kabiliyeti denilen, aynı anda bu kadar farklı kültürle temas edebilme ve alış-verişte bulunabilme özelliği kültür tarihinde az görülebilen bir durumdur (Ersoy, 2007). Öte yandan klandan modern topluma ve millete gelişim süreci aynı zamanda maddi uygarlık ve yerleşim formlarını da paralelinde getirir. Yaşam biçimi+geçim biçimi = düşünme biçimi şeklindeki yaklaşıma bir ölçüye kadar katılabilir. Batı dışı modernleşme tecrübelerinin başarılı örneklerine (Rus, Japon ve kısmen Çin ve Kore) bakıldığında benzer dinamikler orada da görülür.

Bu noktada Türkiye'ye bakıldığında; Türk sermaye sınıfı öncü birikimini hep devlet odaklı oluşturmuştur. Buna iç pazarın kullanımı yöntemi de denir. Meşrutiyet ve Cumhuriyet devlet fonları ve teşviklerle eşraftan sermaye sınıfı inşa etmiştir. İki dünya savaşından sonra temsil imkânı bulan çevre, kendi değerleri üzerinden tanımlamaya başladığı siyaset üzerinden kendine artı değer aktararak sermaye birikimini sağ-

lamıştır. Ne yazık ki modernleşme ve sosyalleşmeyle aynı oranda, eğitim ve ilgili süreçlerin istenilen hızda gelişmemesi, ulus devlet modeli içindeki milletleşme sürecini yer yer engellemiştir.

Türkiye'nin bu anlamda doğu ve güneydoğusundaki feodal yapı, ke-nar ve varoşlardaki tarikat, hemşehricilik örgütlenmeleri, dini veya laik cemaatler, en üst ortak payda olan millet birleşiminin karşısındaki odak-lar olmuştur. Bu durum yukarı da ifade edildiği üzere, küreselleşmenin de etkisiyle moderni yaşamadan millet hayatı bakımından tekrar geriye gidişle ilgilidir. Milli devlet ve ilişkili diğer kavramları eriten küresel-leşme süreci, toplumdaki *cemaatleşme* eğilimlerine çok yoğun olarak ge-lişme ve yaşama imkânı vermektedir (Kili, 2002).

Milletleşme süreci sosyolojik bir olgudur. Dini veya seküler cemaat, tarikat, aşiret, hemşehricilik örgütlenmeleri gibi alt örgütlenmeler bir sonraki aşama olan milletleşme sürecinde işlevlerini tamamlayarak üst kimliğe harç olarak dönüşümlerini sağlayamazsa, milletleşme süreci ile birlikte varlıklarını muhafaza ederler ve millet paydaşlığı süreci sorun yaşar. Söz konusu bu alt kültür grupları bir noktadan sonra millet olma sürecinin önüne geçebilir.

Türkiye'deki bu durum, yani feodal ilişki ağları ve çeşitli dini örgüt-lenmeler, milletin geleceği düşünülme-sizin siyasetçiler tarafından maa-lesef bugün dahi oy amaçlı kullanılmaktadır.

Öte yandan bu durumla ilintili olarak, çok uzun bir birikim sürecin-den sonra şimdilerde Türkiye, belirli bir sermaye birikimine sahip olma noktasına gelmiştir. Sermayenin ne kadar tabana yayıldığı ayrı bir konu olmakla birlikte, sermaye birikiminin Anadolu'da yeni bir zihniyet mey-dana getirdiği de bir gerçektir. Yukarıda temas edildiği gibi daha önceki sermaye devlete aitti. Devlet kendi ideolojisini taşıması için, kendisine destek olması ve rol modeller oluşturarak ülkenin kalkınması için o ser-mayeden müteşebbis olma potansiyelindeki kişi ve ailelere pay aktarı-yordu. Bu noktada olayın bir yüzü de devletin aynı zamanda öncülük yaptığı gerçeğidir. Batı modernleşmesinin meydana geliş süreci aşağıdan yukarıya doğrudur, milletten devlete. Türk burjuvazisinin farkıysa, Ba-tı'nın aksine, devletten başlamıştır. Ama modern anlamda öncesi olma-yan bir model için bu durum başlangıçta kaçınılmazdır. Şimdilerde ise bu kontrol mekanizması kırılmıştır. Küreselleşmenin katkısıyla devletten alacağı payı yok sayabilen, kendi gücüyle ayakları üstünde durmaya

çalışan, kendi kendine yeten, az veya çok, yerli bir sermaye sınıfı var ve bu sınıf kendi ideolojisini kendince kuruyor. Devlete bağımlılığı yok ve iktidarları da bu yeni sınıf tespit edebiliyor (Kahraman, 2010).

Burada siyasetin yapması gereken yerleşik sermaye sınıfı ile popüler taşralı bir dinsel retoriğe ve yerelliğe sapmadan geleneğin yaratıcı dinamizmini süreklilik içinde yeniden üreterek taşıyacak mekanizmaları var etmektir. Geleneksel vakıf müessesesinin teşvik edilmesi, hayır ve hasenatın Allah indinde kabulünün sadece falanca grubun müesseselerine yapılanlarının kabul edildiği, gayrisinin makbul olmadığı anlayışından milleti kurtarıp Allah rızasının bilim ve sanat yatırım ve hibelerinde de olduğuna özendirilmesi noktasında da öncülük yapılarak bu birikimden olağanüstü bir enerji üretebilir. Elbette bu enerji Türk milli kültürünün işlenmesi namına kullanılmalıdır. Umay Günay'ın ifadesiyle, "18. yüzyılın sonlarından itibaren var olma mücadelesi içinde yarınını planlamayan bütün Türk yurtlarının bilginin sahibi ve üretenei olarak güçlenmek, nesillerine eleştirel ve stratejik düşünmeyi öğretmek, yönetilen olmak yerine yönetenler arasında yer almayı hedeflemeye inanmaları ve gerçekleştirmeleri olmalıdır." (Günay, 2011).

Türkiye'nin pek çok sorununun çözümü için zihniyet dönüşümüne ihtiyaç vardır. Zihniyet dönüşümünün ilk aşamalarından birisi ve ülke için henüz yeterince çözülemeyen meselelerin başında, kırsal alandan kentsel alana geçen kitlelerin kültür şoku yaşamasına yol açması vardır. Bu durum sosyolojik olarak arabesk ve popüler kültürün doğmasına sebep olmuştur (Dağtaş, 2011).

Böylece farklı kültür katmanlarındaki yeni kentli nüfusun eskisine nazaran daha kapalı devre yaşamasına yol açılmış oluyor ve bu kesim kent merkeziyle hemen bütünleşmekte zorluk çekiyor. Öte yandan bu kesimler yerel yönetim düzeyinde çevre merkezleri meydana getiriyor; yani kendi merkezini kendileri oluşturmaya başlıyor. Klasik merkez çevre zıtlaşması ve onun her şeyi açıklamaya yeten gücü böylelikle kırılıyor. Bu kırılma noktası kendi merkezini oluşturan yeni çevrenin beklentisine göre politikalar üretmeyi zorunlu kıldığı için sosyal devlet adı altında üretmeden tüketmeyi yaşam tarzı haline getiren bir kitle meydana geliyor (Kahraman, 2010).

Kentlerde, çevrede merkezler, oluşuyor demiştik; işte siyasetin çözüm üretmesi gereken noktalardan birisi de burasıdır. Söz konusu bu kitlenin

sosyolojik olarak büyük bir güç meydana getirmesine karşın henüz sınıfsal olarak kendisine bir konum bulamamıştır.

Farklı yanlarıyla ifade edilmeye çalışılan Türkiye'deki söz konusu durumun gecikmiş telafisi için milli burjuva vasıtasıyla milli aydınlanmanın gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Milli aydınlanmanın yolu ise milli bir kültür-siyaset projesiyle mümkündür.

Zira İçinde bulunulan süreçte milli aydınlanmadan mahrum böyle bir yapıda oy vererek, seçim yaparak, kalemle yasa yaparak özgür toplum kurulamaz. İlk önce özgür bireyi ve onun gönüllü olarak siyasal katılımını inşa etmek gerekmektedir.

İnsanı kaynak olarak üretim sürecine katan Türk milleti, dünyada mensup olduğu kültür ve coğrafya çerçevesinde alternatif üretim ve tüketim kültürlerini kurma şansına sahiptir. Türk milleti bu açıdan yüksek bir sanat ve estetik bilinci oluşturmak durumundadır. Bilgi ve teknoloji transferi ile gidebilecek mesafe sınırlıdır. Bilgi iktidar ve güçtür. Bilgiyi Türk milleti üretip ortaya koyabilmelidir. Her türlü bilgiyi üretebilme ve kullanabilme potansiyeline Türk kültürü sahiptir. Tarih bunun örnekleriyle doludur. Bu birikim ve potansiyel bugün mevcut haliyle burada vardır.

Türkiye Cumhuriyetinin tarihi hinterlandından beslenerek kendi insanına ve çevresindeki insanlara da müreffeh bir yaşam sunabilmesi, siyaset, sermaye ve kültür politikalarının birlikteliğinden geçmektedir. Kültürsüz bir ekonomi, siyaset veya bütün olarak devlet organizasyonu elbette düşünülemez. Bu durum kimlikli bir toplum ve o toplumun yarınları için de geçerlidir.

Türk milli kültürünün mal varlığının her yanıyla işlenmesi ve bunun ekonomide, sanatta, siyasette kullanılması Türk milli burjuvasının açık olarak ona taraf ve destekçi olması ve Türk milli siyasetinin de bu aktörlere alan açması gerekmektedir. Sürekli ve kimlikli bir kalkınma, ancak bu yolla mümkün olabilecektir. Bundan dolayı Türk milli burjuvasisine büyük iş düşmektedir. Ekonomisi ve siyasetiyle kendi milli kültürüne sahip çıkan ve dengeli verimli bir üretim ekonomisi oluşturan anlayış Türkiye Cumhuriyetini kendi doğal eksenine sokacaktır. Bu anlayışın sahipleri milli köklerden beslenen ve çağı gerektiği gibi okumasını bilen kadrolardır. "Bilginin sahibi ve üreteni yanında keşif yapan ve keşiflerini hayata geçiren olmadıkça kalkınma gerçekleşmeyecektir. Türk milleti

Sanayi Devrimini yakalayıp kavrayıncaya kadar Batı Bilgi Devrimini yaptı ve Bilgi Çağına girdi. Şimdi onu anlamaya çalışıyoruz. Ekonomi, moda, sanat, devlet ve toplumla ilgili her konuda Batılı değerleri ve örnekleri algılayabildiğimiz kadarıyla kullanıyoruz.” (Günay, 2011). Modernleşme sürecini kendi varlığına sahip çıkan bir anlayışla sürdüren ve bu minval üzerine oturtan bir Türkiye, milletleşme bağlamında gelmiş olduğu noktadan geriye gidişi durdurabilir.

Sonuç

Kültür ve medeniyet bir milletin tarihsel kökleri ile birlikte ortaya çıkar ve gelişir. Bir milletin tarihi ne kadar eski ise kültür ve medeniyet derecesi de o kadar köklü olur. Kültür ve medeniyetin gelişmesine etki eden çok çeşitli unsurlar bulunur. Milletlerin varlıklarını sürdürdükleri coğrafya, kendi öz benlikleri ile ortaya koydukları çeşitli değerler, ilişki içerisine girdikleri medeniyet çevreleri vs. hepsi bir bütün olarak kültür ve medeniyeti etkiler. Bu noktada kültür ve medeniyetin oluşmasında etkili olan ya da onun gelişmesine katkı sağlayan hususlardan birisi de burjuvazi sınıfıdır. Burjuvazi sınıfının ortaya çıkışı devletlerin ve toplumların kültür ve medeniyetinin değişiminde, dönüşümünde etkili olmuştur.

Burjuva sınıfı ortaçağın sonlarına doğru Batı Avrupa’da gelişen ticari ilişkiler, şehirlerin hareketlenmesi ve buna paralel olarak bilimsel gelişmelerle birlikte her geçen gün güç kaybeden feodal yapının üzerinde yükselmiştir. Sanayi Devrimi ile birlikte de artık kendisine has bir yapıya sahip olmuştur. Sanayi Devrimi ile birlikte güç kazanan burjuva sınıfı ekonomik bütünleşmeyle birlikte mülkiyet hakkı ve siyasal haklar talebinde bulunmaya başladı. Bu da Avrupa’da mutlak krallıklar yerine anayasa ile yönetilen modern devlet yapılarının ön plana çıkmasına sebebiyet verdi. Burjuvazi sınıfı Avrupa’da devlet ve siyasal sisteme etki ettiği gibi kültür ve medeniyetin gelişmesine, daha küresel hale gelmesine de katkı sağladı.

Osmanlı Devleti’nde burjuvazi sınıfının ortaya çıkışı ve gelişimi Batı Avrupa’da olduğu gibi meydana gelmemiştir. Batı Avrupa’da Sanayi Devrimi ile birlikte burjuvazi sınıfı ortaya çıkarken Osmanlı Devleti’nde geleneksel üretim şekli devam etmekteydi. Zaman içerisinde devlet ve bazı aydın çevreler bu durumun farkına vardılar ve milli burjuva yarat-

ma çabası içerisinde girdiler. 20. yüzyılın başı ve Cumhuriyet döneminde bu konuda bir takım çabalar olmuştur. Özellikle İttihat ve Terakki Partisi döneminde bu konuda ortaya konulan politikalar Cumhuriyet döneminde de sürmüştür. Gerek İttihat Terakki döneminde gerekse Cumhuriyetin ilk yıllarında devlet eliyle burjuva sınıfı yaratma düşüncesi kısmen başarılı olsa da bu sınıf devlet ve toplum yapısında, kültür ve medeniyet çevrelerinde Batı Avrupa'dakine benzer etkiye sahip olmamıştır. Kendisine has birtakım özellikleri ile birlikte Türkiye'deki burjuvazi sınıfı kültür, medeniyet ve siyaset ilişkisi açısından örneklerinden farklılıklar göstermiştir.

EXTENDED ABSTRACT

Culture, Politics and National Bourgeoisie

*

Ruhi Ersoy

Gazi University

From the moment the individual is born, he finds himself in a cultural climate in every sense. In fact, this process, which started in the womb and which was embodied as a result of contact with the cultural climate in which it was born, shapes the material and spiritual existence of the person. The forms of this cultural structure, in which human beings are born, are shaped according to time, geography, ethnicity and historical unity and form national cultures. Therefore, every person who comes to the world is present in a specific national culture, with a low density or less. It takes the language, belief characteristics of the society it grows in, and then becomes involved in the production and consumption relations of that society and becomes a value carrier and value producer of the same society. Thus, the productive socio-cultural cycle, which is the biggest feature that distinguishes man from other living species, remains in existence. This relationship between culture and identity has led to the determination of cultural policies in state structures as societies that have come to nationalization and as political organizations. Together with today's technology, the culture industry has become a major area of activity both economically and politically.

Relationship between National Bourgeoisie and Cultural Politics

In the Middle Ages European economy and power, the church and the nobles with the sovereignty of the slow-moving production against the need gradually, profit-making production and trade through the accu-

mulation of capital and generating a class has emerged. This enrichment and accumulation has gradually brought to the class a freedom and reputation. Subsequently, this share of profit increased gradually from the process of transition from merkanti-lism to capitalism and fabrication. The bourgeoisie class The trade relations developed in Western Europe at the end of the Middle Ages increased above the feudal structure that weakened along with the revival of cities and accompanying scientific developments. The ecological integration in the countries such as England and France with the good melting of the feudal boundaries revealed the bourgeois class that led and enriched the trade in these countries. With the weakening of feudalism, central kingdoms strengthened and became a balance between the bourgeois class and the feudal aristocracy.

A Historical View to the Turkish National Bourgeoisie

The statesmen and intellectuals who wanted to modernize the state in the Ottoman Empire and to establish a life of a state and a society that had achieved national unity were actually aware of the lack of the bourgeois class. Yusuf Akçura, who had been closely following the national awakening of the Russian Turks in the 19th century, and who was aware of the influence of the relatively enriched bourgeois class of the Kazan and Crimean Turks in this national awakening, published articles that expressed the lack of a bourgeois class in the Ottoman country. In the Turkish Journal of Turkish Yurdu, the publication of the Turkic movement, the topic of national economics and the national bourgeoisie had become an important agenda issue.

Turkish National bourgeoisie Culture and Politics

Economic globalization as well as the presence of strong cultural values to bear the fact that the imposition weak, geographical-political-economic position as Turkey is seriously shaken. It is well-known that

the values, concepts and institutions leading to the universe can be created by the nationalization of the local and then by international standards. Therefore, revealing the assets of the Turkish national culture, and then the processing and the transfer of it to the universal dimension are related to the individual's and institutional support of capital to the cultural policies. Western cultures are recognized in the world as a result, the Western capital and national cultures are due to the close relationship. A relationship of this kind in Turkey, a British kurulamamışk even today, French or German national cultural elements-s of why the Turkish national culture from the more well-known, processed and question the world-or presented was the woman I would be unjust and unwarranted inquiries into Turkish culture.

Conclusion

Culture and civilization emerge and develop together with the historical roots of a nation. If the history of a nation is old, then the culture and culture of civilization becomes so deeply rooted. There are many elements that influence the development of culture and civilization. The geography where nations continue their existence, the various values that they manifest with their own self, the circles of civilization they enter, etc. they all affect culture and civilization as a whole. At this point, the bourgeoisie is one of the factors that contribute to the development of culture and civilization or contribute to its development. The emergence of the bourgeoisie class has been influential in the transformation of the culture and civilization of states and societies.

Kaynakça/References

- Aydın, S. (1993). *Modernleşme ve milliyetçilik*. Ankara: Gündoğan Yayınları.
- Ersoy, R. (2007). Türk kültürünün terkip kabiliyeti üzerine bir deneme. *Kazakistan ve Türkiye'nin Ortak Kültür Değerleri Sempozyumu*, (21-26 Mayıs 2007). Almatı-Kazakistan.
- Gellner, E. (1992). *Uluslar ve ulusçuluk*, (Çev: Büşra Ersanlı Behar-Günay Gökse Özdoğan), İstanbul.
- Georgeon, F. (1999). *Türk milliyetçiliğinin kökenleri Yusuf Akçura (1876-1935)*, (Çev: Alev Er), 3. Baskı, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Günay, U. (2009). *Türk kültürüne eleştiri*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Günay, U. (2011). Meselelere batılı kurumlar, kurallar ve batılı anlayış açısından bakış tartışılmalıdır", *Türksav Türk Dünyası 20 Yılığ, Tahliller, Değerlendirmeler, Öngörüler ve Özeleştirimler*, (Yayına Hazırlayanlar: Mehmet Seyfettin Erol, Yavuz Gürler), Strateji Araştırma İnceleme İstanbul, s. 125-127.
- Hobsbawm, E. J. (2006). *Milletler ve milliyetçilik, program, mit, gerçeklik*, (Çev: Osman Akınhay), 3. Baskı, İstanbul.
- Kahraman, H. B. "Türkiye Yeni Kuruluyor", *Sabah Gazetesi*, (13 Ağustos 2010).
- Kalafat, Y. (2006). *Balkanlardan Uluğ Türkistan'a Türk halk inançları III-IV*, Ankara: Berikan Yayınevi,
- Karaağaç, G. (2005). *Dil tarih ve insan*, 2. Baskı. Ankara: Akçağ Yayınları,
- Kili, S. (2002). Cumhuriyet, Atatürk ve Küreselleşme, *Cumhuriyet ve Küreselleşme*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Koraltürk, M. (2011). *Erken cumhuriyet döneminde ekonominin Türkleştirilmesi*. İstanbul: İletişim Yayınları,
- Özer, Ö. ve Dağtaş, E. (2011). *Popüler kültürün hakimiyeti bir Türkiye hikâyesi*. İstanbul: Literatür, Haziran,
- Toprak, Z. (1982). *Türkiye'de "Millî İktisat" (1908-1918)*. Ankara: Yurt Yayınları,
- Tuncer, H. (2011). *Tanzimat devri Türk edebiyatı*. Ders Kitapları, İstanbul.
- Ünalın, Ş. (2002). *Dil ve kültür*, Ankara: Gazi Üniversitesi Basımevi.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Ersoy, R. (2018). Kültür, siyaset ve milli burjuvazi. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 9(16), 1547-1565. DOI: 10.26466/opus.481760

Analyzing The Metaphorical Perceptions of Secondary Education Students Related To The Variables of School Principal And Teacher

DOI: 10.26466/opus.464597

*

Sait Akbaşlı* - Lütfi Üredi** - Pelin Kösece***

*Doç. Dr, Hacettepe Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Çankaya / Ankara / Türkiye
E-Mail: sakbasli@gmail.com ORCID: [0000-0001-9406-8011](https://orcid.org/0000-0001-9406-8011)

** Doç. Dr., Mersin Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Çiftlikköy / Mersin / Türkiye
E-Mail: lutfiuredi@gmail.com ORCID: [0000-0003-1705-1325](https://orcid.org/0000-0003-1705-1325)

***Doktora Öğrencisi Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana / Türkiye
E-Mail: pelinksc91@gmail.com ORCID: [0000-0003-1795-1323](https://orcid.org/0000-0003-1795-1323)

Abstract

In order for the educational activities to be efficient and productive, it is essential to determine the perceptions of students towards the elements of the school system, and to manage these activities in accordance with their perceptions. These perceptions should not only be restricted to specific grades. However, the number of researches analyzing the concepts of teacher and school director, and more than one grades together has been limited. So, The purpose of this research was to reveal the perceptions of middle school students related to the concepts of "teacher" and "school director" through metaphors. This research was designed qualitatively, and phenomenology research model was used. In this research, the phenomenon that was focused during the research process was determined as how secondary education students conceptualized their thoughts on their teachers and schools directors through metaphors. When the results were evaluated as a whole, it was noticed that students' perceiving their teachers and school directors changed in parallel with their development properties. Additionally, students did not consider school managers and teachers as a whole. In this sense, school system should be evaluated within the framework of all elements of the system in order for the educational system and educational activities to be more qualified and productive.

Keywords: School system, administration, communication, school culture

Ortaokul Öğrencilerinin Okul Müdürü ve Öğretmen Kavramlarına Yönelik Metaforik Algılarının İncelenmesi

*

Öz

Eğitim-öğretim faaliyetlerini daha etkili ve verimli hale getirmek için, öğrencilerin okul sisteminin öğeleri hakkındaki görüşlerini belirlemek ve bu faaliyetleri bu görüşler doğrultusunda yönetmek gerekmektedir. Bu algıları yalnızca belirli sınıf düzeyleriyle sınırlamamak gerekir. Ancak birden fazla sınıf düzeyinin ve öğretmen ve okul müdürü kavramlarının bir arada değerlendirildiği araştırmaların sayısı azdır. Bu araştırmanın temel amacı ortaokul öğrencilerinin öğretmen ve okul müdürü hakkındaki düşüncelerini metafor yardımı ile nasıl kavramsallaştırdıkları olarak belirlenmiştir. Bu araştırma nitel olarak desenlenmiş ve olgubilim (fenomenoloji) araştırma modeli kullanılmıştır. Bu çalışmada araştırma sürecinde üzerine odaklanılan olgu ortaokul öğrencilerinin öğretmen ve okul müdürü hakkındaki düşüncelerini metafor yardımı ile nasıl kavramsallaştırdıkları olarak belirlenmiştir. Sonuçlar bir bütün olarak değerlendirildiğinde, öğrencilerin; öğretmenleri ve okul yöneticilerini algılayışlarının, gelişim özelliklerine paralel olarak değiştiği görülmektedir. Buna ek olarak, öğrenciler okul yöneticilerini ve öğretmenleri bir bütün olarak kabul etmemektedirler. Bu noktada, eğitim sisteminin ve eğitim-öğretim faaliyetlerinin kalitesinin ve verimliliğinin daha etkili olabilmesi için Okul sistemi, sistemin tüm öğeleri çerçevesinde değerlendirilmelidir.

Anahtar Kelimeler: Okul sistemi, yöneticilik, iletişim, okul kültürü

Introduction

While mentioning ourselves and in a dialogue with the other people, we create several expressions without noticing. These expressions are, in fact, the metaphors we mostly refer in modeling the concepts and meaning the world. According to Lakoff and Johnson (2005), the essential of metaphor is expressing a kind of thing with another kind of thing. Metaphor is a way of thinking and seeing (Morgan, 1998). Metaphor is not only a figure of speech related to decorating the language we use in daily life, the importance of metaphor in human life covers more (Saban, 2008). Metaphor is to establish a relationship between the information and words (Heywood, Elena and Mick, 2002).

The time of keeping in mind increases when a strong relationship is established between a new learning and the previous information. As Akbaba-Altun and Apaydın (2013) quoted from Morgan, "When all metaphors are evaluated in general, they create a spectrum conflicting and integrating with each other" (Morgan, 1980). As Siyez (2009) quoted from Pianta, "Schools are accepted as one of the most important socialization sources as of childhood period, and teachers have an essential role during this socialization process" (Pianta, 1992). "Metaphors can also be used as an instrument to direct educational activities and determine the role of pre-service teachers in the educational approach" (Vadeboncoeur and Torres, 2003, p. 88). Namely, school managers as well as teachers play an significative role in regular and efficient maintenance of the educational activities. School leader (director) is the key person to shape the school culture (Peterson and Deal, 1998). When the management styles to be performed by the managers are evaluated in terms of the educational institutions, it should be considered that effects and results will be the concern of all society (Argon and Dilekçi, 2014). For that reason, school managers should renovate themselves constantly in today's world through the studies that will develop their management skills.

The analyses of metaphor studies within the context of education show that those studies have been conducted on several concepts, and there is a continuing interest on studying metaphors. The way we make thought clearer via the use of metaphors allows us to exploit them (Yıldızlı vd, 2018). Some researches analyzing how concepts in educa-

tional field have been expressed by the participant groups have been carried out until now. The findings obtained from these researches have provided contributions upon educational activities to be more efficient. Results of these researches have been benefited to promote learning and develop creativity. In order for the schools to achieve their intents and purposes, all employees in schools and students should act together, participate in decisions, express their thoughts freely, adapt practices and decisions, and keep up the change (Recepoğlu and Özdemir, 2013). Because compatibility of school system elements with each other will increase the productivity of educational activities.

In today's educational approach, students produce information by practicing and experiencing. According to Schwartz and Fischer (2006), students construct important concepts and their ways of thinking from their own acts and experiences. During this process, the teachers in the role of guide affect them unwittingly. For that reason perceptions of students towards both teachers and school directors are important.

The basic purpose of this research was to reveal perceptions of middle school students related to the concepts of "teacher" and "school director" through metaphors.

Methodology

Research Design

This research was designed qualitatively, and phenomenology research model was used. Using purpose of metaphors is various. According to Botha (2009), metaphors are used in order to discover new things in general of education. In this sense, it has been really important to discover new information using metaphors in order for the changing and developing educational understanding to proceed further day by day. According to Bush (2007), leadership in education has been spotlighted in the beginning of the 21st century. The reason for this was qualified leadership's revealing a significant difference in future of schools and students. Namely, approach and behaviors of educational managers affect the school success and student success.

Interview is the main data collection tool in phenomenology research (Yıldırım and Şimşek, 2013). The data of the research were collected using a structured metaphor form in fall term of 2014-2015 academic year. Totally 204 middle school students participated into the research. According to Saban (2008), in metaphorical research, the concept of “like” is used in order to establish the relationship between metaphor and the source of metaphor.

Sample and Population

The study group of the research included secondary education students studying at state schools in Adana in 2014-2015 academic year. Totally 204 secondary education students, participated into the research. In the research, 102 (50%) of the students participated into the study were female and 102 (50%) were male. When the students were evaluated according to the level of grade, 39 (19,1%) were at 5th grade, 48 (23,5%) were at 6th grade, 53 (26%) were at 7th grade and 64 (31,4%) were at 8th grade. The ages of the students participated into the research varied between 10 and 14, and the age average was 12.

Data Analysis

For analyzing data, content analysis method was used. “The basic purpose in content analysis was to reach concepts and relations that can explain the collected data” (Yıldırım and Şimşek, 2013,p.259). During the analysis, the eluate was passed through several stages.

The stage of naming and selecting, data collection tools presented to the participants were primarily numerated and coded. The purpose of numeration was to analyze the reasons of metaphors, to facilitate categorization process establishing relationships between the metaphors and to prevent possible disorder. In this stage, some participants made descriptions instead of writing a metaphor image. And some participants developed more than one metaphor images. And some others did not justify their metaphors. Metaphors can express and qualify the meanings, similarities underlying the concepts in details as they have a clear meaning (Sten, 2002). Due to these reasons, 49 among the metaphors created relat-

ed to the concept of teacher and 62 among the metaphors created for the conception of school director were selected and weren't included into the scope research.

After the process of selecting, totally 155 metaphors concerned to the conception of teacher and totally 142 metaphors related to the concept of school principal were obtained. The relationship of each metaphor with its self and its reason was analyzed. Totally 133 valid teacher metaphors and totally valid school director metaphors were obtained from 204 participants. The metaphors considered as valid were grouped according to the level of grade, and each group was listed in alphabetical order. The purpose of this created list was to use as a source of reference during the process of category development and to validate the interpretations. Furthermore, while writing sample metaphor expressions, the participant of each metaphor was numerated and coded.

The metaphors created by the participants were analyzed considering the common properties they had concerned to the conception of teacher and school director. For each metaphor, it was considered how the creator of the metaphor conceptualized the concepts of teacher and school director. After these processes, each metaphor was separately correlated with a specific theme for each of teacher and school director concepts. Totally 10 conceptual categories related to the teacher metaphor, and 11 conceptual categories related to the concept of school director were developed.

In order to provide reliability, the opinions of experts were asked for. For that purpose, two lists were given to a lecturer lecturing in Faculty of Education. One of the lists was the one including the metaphors related to the concepts of teacher and school director separately in an alphabetical order, and the other list was the one including the names of conceptual categories and their properties separately. The expert was asked to match metaphors using these two lists without excluding any metaphors and conceptual categories. After this process, the matches of the expert was compared with the matches performed by the researcher, and the reliability of the research was calculated using the formula of Miles and Huberman (1994). "In qualitative studies, when the compliance between the expert and researcher is 90% or above, the required reliability is provided" (Saban, 2008, p. 467). As result of the reliability study, it was no-

ticed that 12 metaphors of the expert related to the concept of “teacher” was noticed to be matched with the categories different from the ones matched by the researcher, and the reliability was calculated as $143 / 155 \times 100 = 92\%$. Similarly, as result of the reliability study, it was noticed that 10 metaphors of the expert related to the concept of “school director” was noticed to be matched with the categories different from the ones matched by the researcher, and reliability was calculated as $132 / 142 \times 100 = 92\%$.

After determining 15 5th grade, 20 6th grade, 19 7th grade, and 26 8th grade teacher metaphors, and 18 5th grade, 26 6th grade, 22 7th grade, and 30 8th grade school director metaphors, 10 conceptual categories concerned to the conception “teacher” and 11 conceptual categories related to the concept of “school principal” including these metaphors were developed. After this process, the results were analyzed.

Findings

In this section, the findings obtained related to the metaphors middle school students developed for the concepts of teacher and school director were presented in tables, and interpreted analyzing under sub-titles according to the research questions.

Table 1. The metaphors 5th grade students develop concerned to the conception of “teacher”

<i>Number of Metaphor</i>	<i>Name of Metaphor</i>	<i>Frequency (f)</i>	<i>Number of Metaphor</i>	<i>Name of Metaphor</i>	<i>Frequency (f)</i>
1	Encyclopedia	1	9	Rose	1
2	Friend	2	10	Sun	1
3	Brain	1	11	Pencil	1
4	Computer	3	12	Book	3
5	Answer Key	1	13	Angel	5
6	Flower	7	14	Queen	1
7	Mate	1	15	Brain Box	2
8	Apple	1			

As could be seen in Table 1, 5th grade students created 15 different metaphors related to the concept of teacher. However, the metaphors 8 out of all 5th grade students participated into the research created were

excluded because those did not have a relationship with the reason of the metaphor.

Table 2. The metaphors 6th grade students develop concerned to the conception of “teacher”

Number of Metaphor	Name of Metaphor	Frequency (f)	Number of Metaphor	Name of Metaphor	Frequency (f)
1	Tree	1	11	Rose	1
2	Family	1	12	Calculator	1
3	Smart notebook	1	13	Sister	1
4	Smart board	1	14	Book	5
5	Mother	5	15	Angel	5
6	Friend	2	16	Robot	1
7	Information box	1	17	Dictionary	1
8	Computer	3	18	Telephone	1
9	Mate	1	19	Scales	1
10	Google	1	20	Star	1

Table 3. The metaphors 7th grade students develop concerned to the conception of “teacher”

Number of Metaphor	Name of Metaphor	Frequency (f)	Number of Metaphor	Name of Metaphor	Frequency (f)
1	Tree	1	11	Guide	1
2	Lion	1	12	Book	8
3	Azrael	1	13	Library	2
4	Bank	1	14	Table	1
5	Brain cell	1	15	Angel	4
6	Computer	1	16	Microphone	1
7	Bomb	1	17	Candle	1
8	Sky	1	18	Student	2
9	Sun	1	19	Dictionary	1
10	Life	1			

Table 4. The metaphors 8th grade students develop concerned to the conception of “teacher”

Number of Metaphor	Name of Metaphor	Frequency (f)	Number of Metaphor	Name of Metaphor	Frequency (f)
1	Tree	3	14	Air conditioning	1
2	Battery	1	15	Library	1
3	Mother	1	16	Lamp	1
4	Brain	1	17	Lemon	1
5	Information box	2	18	Candle	4
6	Computer	8	19	Divine light	1
7	Chameleon	1	20	Parrot	1
8	Flower	2	21	Curtain	1
9	Sun	10	22	Professor	1
10	Light	1	23	Chest	1
11	Internet	1	24	Question bank	1
12	Pencil	1	25	Country	1
13	Book	10	26	Star	1

As could be seen in tables, the number of metaphors secondary education students developed related to the concept of “teacher” was 155. Most of the metaphors 5th grade students and 6th grade students had on the concept of “teacher” were among the category of teacher as the source of love, and most of the metaphors 7th grade students and 8th grade students had on the concept of “teacher” were among the category of teacher as the source of information. We could understand from these findings that secondary education students perceived their teachers as knowledgeable people who train fondly and caring about fulfilling the basic principles of their profession.

Table 5. The metaphors 5th grade students develop concerned to the conception of “school director”

Number of Metaphor	Name of Metaphor	Frequency (f)	Number of Metaphor	Name of Metaphor	Frequency (f)
1	Friend	1	10	Manager	1
2	Atatürk	2	11	Book	2
3	Father	1	12	King	1
4	President	5	13	Angel	1
5	Computer	1	14	Boss	1
6	Bag	1	15	Pot	1
7	Flower	3	16	Gun	1
8	Notebook	1	17	Printer	1
9	Hygiene	1	18	Brain box	2

Table 6. The metaphors 6th grade students develop concerned to the conception of “school director”

Number of Metaphor	Name of Metaphor	Frequency (f)	Number of Metaphor	Name of Metaphor	Frequency (f)
1	Brother	1	14	Website	1
2	Family	1	15	Air conditioning	2
3	Encyclopedia	1	16	King	1
4	Father	6	17	Note pad	1
5	Caretaker	1	18	Sultan	1
6	Brain	3	19	Policeman	1
7	Bomb	1	20	Prince	2
8	Childhood friend	1	21	Projection	1
9	Listener	1	22	Chief	1
10	Judge	2	23	Stove	2
11	Map	3	24	Telephone	1
12	Cock	1	25	Governor	1
13	Wrench	1	26	Foreigner	1

Table 7. The metaphors 7th grade students develop concerned to the conception of “school director”

<i>Number of Metaphor</i>	<i>Name of Metaphor</i>	<i>Frequency (f)</i>	<i>Number of Metaphor</i>	<i>Name of Metaphor</i>	<i>Frequency (f)</i>
1	Tree	2	12	Book	1
2	Relative	1	13	Book title	1
3	Atatürk	1	14	Comedian	1
4	Azrael	1	15	Protector	2
5	Brain	4	16	King of malice	1
6	Computer	3	17	Angel of malice	2
7	Plane tree	1	18	Guide	1
8	Thorny flower	2	19	Devil	4
9	World	1	20	Coach	1
10	Butterfly	1	21	Television	1
11	Pioneer	1	22	Cruel	2

Table 8. The metaphors 8th grade students develop concerned to the conception of “school director”

<i>Number of Metaphor</i>	<i>Name of Metaphor</i>	<i>Frequency (f)</i>	<i>Number of Metaphor</i>	<i>Name of Metaphor</i>	<i>Frequency (f)</i>
1	Tree	3	16	Light	1
2	Constitution	1	17	Pencil	1
3	Moon	1	18	Crow	1
4	Azrael	1	19	Book	3
5	Brain	1	20	Air conditioning	1
6	Scholar	2	21	Library	1
7	Computer	4	22	Torch	1
8	Chameleon	1	23	Compass	1
9	Cloud	2	24	Chair	1
10	President	1	25	Prosecutor	1
11	Flower	2	26	Umbrella	1
12	Notebook	1	27	Tray	1
13	Einstein	1	28	Scales	1
14	Security door	1	29	Ball	1
15	Hard disc	1	30	Star	2

Table 9. The categories created by the metaphors of 5th and 6th grade students for the concept of “teacher”

Categories	5th Grade Metaphors	Metaphor frequency	Metaphor number	6th Grade Metaphors	Metaphor frequency	Metaphor number
1. Teacher as a source of love	Friend(2) angel(5) friend(1) flower(7) apple(1) rose(1)	17	6	Mother(5) family(1) friend(2) mate(1) sister(1) angel(5) rose(1)	16	7
2. Teacher as a negative person						
3. Teacher as a source of information	Book(3) information box(2) encyclopedia(1) answer key(1) computer(3)	10	5	Smart board(1) smart notebook(1) information box(1) computer(3) Google(1) book(5) dictionary(1)	13	7
4. Teacher as a guide	Sun(1)	1	1	Star(1)	1	1
5. Teacher as the meaning of power						
6. Teacher as the source of justice				Scales(1) calculator(1)	2	2
7. Teacher as a varying person						
8. Teacher as a protector				Tree(1)	1	1
9. Teacher as a leader	Queen(1)	1	1			
10. Teacher as a manager	Brain(1)	1	1	Robot(1)	1	1
11. Other	Pencil(1)	1	1	Telephone(1)	1	1

Table 10. The categories created by the metaphors of 7th and 8th grade students for the concept of “teacher”

Categories	7th Grade Metaphors	M ₇	M ₇	8th Grade Metaphors	M ₈	M ₈
1. Teacher as a source of love	Angel(4)	4	1	Mother(1) flower(2)	3	2
2. Teacher as a negative person	Azrael(1) bomb(1)	2	2	Parrot(1) lemon(1)	2	2
3. Teacher as a source of information	Computer(1) book(8) library(2) dictionary (1)	12	4	Computer(8) information box(2) internet(1) book(10) library(1) question bank(1) chest(1)	24	7
4. Teacher as a guide	Guide(1) candle(1) sun(1) sky(1)	4	4	Lamp(1) candle(4) sun(10) star(1) light(1)	17	5
5. Teacher as the meaning of power	Bank(1)	1	1			
6. Teacher as the source of justice						
7. Teacher as a varying person	Student(2) life(1)	3	2	Chameleon(1)air conditioning(1)	2	2
8. Teacher as a protector	Tree(1)	1	1	Tree(3)	3	1
9. Teacher as a leader	Lion(1)	1	1	Professor(1)	1	1
10. Teacher as a manager	Brain cell(1)	1	1	Brain(1)	1	1
11.Other	Microphone(1) table(1)	2	2	Pencil(1) curtain(1) country(1) divine light(1) battery(1)	5	5

Table 11. The categories created by the metaphors of 5th and 6th grade students for the concept of “school director”

Categories	5th Grade Metaphors	Metaphor frequency	Metaphor number	6th Grade Metaphors	Metaphor frequency	Metaphor number
1. Protectiveness / reassuring				Family(1) brother(1) policeman(1) caretaker(1) father(6)	10	5
2. Being a person with a negative personality	Gun(1)	1	1	Bomb(1) cork(1) foreigner(1)	3	3
3. Being the focus of power	Father(1) boss(1)	2	2			
4. Being the source of information	Notebook(1) computer(1) book(2) brain box(2)	6	4	Encyclopedia(1) website(1) note pad(1)	3	3
5. Being a problem solver				Wrench(1)	1	1
6. Having a varying personality				Air conditioning(2)	2	1
7. Being the focus of love	Friend(1) flower(3) angel(1)	5	3	Childhood friend(1)	1	1
8. Being a justice securer				Judge(2)	2	1
9. Being a guide				Map(3) projection(1)	4	2
10. Being the focus of management	Atatürk(2) manager(1) king(1) president(5)	9	4	King(1) sultan(1) chief(1) governor(1) brain(3) prince(2)	9	6
11. Other	Printer(1) bag(1) hygiene(1) pot(1)	4	4	Telephone(1) stove(2) listener(1)	4	3

Table 12. The categories created by the metaphors of 7th and 8th grade students for the concept of “school director”

Categories	7th Grade Metaphors	Metaphor frequency	Metaphor number	8th Grade Metaphors	Metaphor frequency	Metaphor number
1. Protectiveness / reassuring	Tree(2) protector(2) plane tree(1)	5	3	Tree(3) security door(1) umbrella(1)	5	3
2. Being a person with a negative personality	Azrael(1) thorny flower(2) king of malice(1) angel of malice(2) cruel(2) devil(4)	12	6	Azrael (1) crow(1)	2	2
3. Being the focus of power						
4. Being the source of information	Computer(3) book(1)	4	2	Notebook(1) Einstein(1) computer(4) scholar(2) hard disc(1) library(1) book(3)	13	7
5. Being a problem solver						
6. Having a varying personality	World(1)	1	1	Chameleon(1) air conditioning(1)	2	2
7. Being the focus of love	Relative(1)	1	1	Flower(2)	2	1
8. Being a justice securer				Constitution(1) scales(1) prosecutor(1)	3	3
9. Being a guide	Guide(1) leader(1) coach(1)	3	3	Light(1) compass(1) star(2) torch(1)	5	4
10. Being the focus of management	Brain (4) Atatürk(1)	5	2	President(1) brain(1)	2	2
11. Diğer	Television(1) comedian(1) butterfly(1) book title(1)	4	4	Chair(1) tray(1) ball(1) cloud(2) moon(1) pencil(1)	7	6

Discussion and Conclusion

When the metaphors created by the 5th grade students were analyzed, it was possible to see the reflections of Piaget's Theory of Moral Development. Piaget mentioned that rules of children between 6 and 10 years old were established by a high authority and these rules were unchangeable. In results obtained from the research, it was also noticed that 5th grade student group were included into the aforementioned age group, and the metaphors they created shaped according to this theory.

The research results were associated with the results obtained in other researches on this subject. In the study of Yalçın and Erginer (2012) in elementary education schools, the category that was represented with the most metaphors was the category of "protectiveness/reassuring." In this research, as well, it was possible to see the same in the category including the metaphors of 6th grade students.

Seventh grade students categorized school directors in negative characteristics. These metaphors created by the 7th grade students revealed that most of the students did not see school directors much, could not establish communication and considered them as unpermissive as a factor of power. This finding was associated with the findings obtained by Tüzel and Şahin (2014), in their study on elementary education first grade students. In the study of Tüzel and Şahin (2014), students were noticed to perceive school directors as separate from the students and alone. Similarly, in the research of Yıldırım and Uğur (2011) carried out upon the second grade students, it was noticed that 29 out of 39 coded school director images in perceptions of the students participated into the research were negative. This result also associated with the result of the research. The findings of the research, were associated with the research results of Lum (1997) and Browne-Ferrigno (2003) in which school directors were regarded as the people with negative personalities. In the study of Yalçın and Erginer (2014), students' drawings which were made on the conception of school principal, were mostly belonged to the categories of "being the most negative element".

On the other hand, most of the metaphors 5th grade students has related to the conception of "teacher" was included in the category of teacher as the source of love, most of the metaphors 6th grade students

has concerned to the conception of “teacher” was included in the category of teacher as the source of love, most of the metaphors 7th grade students has related to the concept of “teacher” was included in the category of teacher as the source of information, and most of the metaphors 8th grade students has related to the concept of “teacher” was included in the category of teacher as the source of information. When the metaphors middle school students created related to the concepts of teacher and school director were analyzed, students were noticed to consider teachers more sincere, communicable, and more knowledgeable rather than the school directors. Namely, middle school students perceived teachers and school directors not as a whole but as separate. In the study of Bahar-Güner, Tunca, Alkın-Şahin, Oğuz (2015), the positive metaphors used by the prospective teachers and students “teacher” concept to identify a metaphor and as a result perspective fort he concepts often proved to be positive (Bahar-Güner, Tunca vd, 2015; Uslu, Kocakulah, Gür, (2016).

The directors in efficient schools value the perceptions of teachers, and can benefit from the skills of teachers in solution of problems the schools encounter. However, students consider teacher-management cooperation as fairly weak. Furthermore, previous researches revealed that management approaches in accordance with the modern management approaches should be more specific rather than the authoritarian management approaches in the past (Balyer, 2012; Korkmaz, 2005; Cemaloğlu, 2005; Aktepe, 2014). Namely, school managers should not be independent from the other elements of the system but should be one.

Recommendations

When the results were evaluated as a whole, it was noticed that students’ perceiving their teachers and school directors changed in parallel with their development properties. Additionally, students did not consider school managers and teachers as a whole. In fact, In fact, all elements’ comprising a whole, and teachers’ and school managers’ working in cooperation have been among the inevitable factors of modern educational approaches. In this sense, the suggestions below could be offered in

order for the educational system and educational activities to be more qualified and productive:

- The school system should be evaluated within the framework of the systems' all elements. Because the elements of the system create the school climate not as alone but as a whole.
- Further researches can be carried out upon what the possible metaphors teachers and school directors could create on themselves. In these researches, selection among the previously selected metaphors could be requested. Because each of previously determined metaphors will be created in order to represent a fact, this will facilitate to provide objectivity.
- More studies analyzing the teacher and school director in imaginations of the students and the current status separately could also be carried out. So that, the relationship between the one to be expected and the real can be determined, appropriate precautions can be taken, and efficiency of the educational activities can be increased.
- Furthermore, metaphorical perceptions of parents related to these two concepts beside the students' could also be analyzed. These analyses should especially be carried out at the end of the academic year. Because parents' participating into the research as having an idea about the school directors and teachers will increase the reliability of the researches.

Kaynakça/References

- Argon, T. & Dilekci, Ü. (2014). Öğretmenlerin okul müdürlerinin yönetim tarzları ve kurumsal itibara yönelik algıları arasındaki ilişki. *International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 9(2), 161-181.
- Akbaba-Altun, S. & Apaydın, C. (2013). Kız ve erkek öğretmen adaylarının "egitim" kavramına ilişkin metaforik algıları. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi Dergisi*, 19(3), 329-354.

- Aktepe, V. (2014). Okul yöneticilerinin seçme ve yetiştirme uygulamalarına yönelik öğretmen ve yönetici görüşleri. *Turkish Studies*, 9(2), 89-105.
- Bahar-Güner, Ö., Tunca, N., Alkin-Şahin, S., & Oğuz, A. (2015). Öğretmen adaylarının öğretmen eğitimcisine ilişkin metaforik algıları. *Pegem Eğitim ve Öğretim Dergisi*, 5(4), 419- 444.
- Balyer, A. (2012). Çağdaş okul müdürlerinin değişen rolleri. *Ahi Evran Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 13(2), 75-93.
- Botha, E. (2009). Why metaphor matters in education. *South African Journal of Education*, 29, 431-444.
- Browne-Ferrigno, T. (2003). Becoming a principal: Role conception, initial socialization, role identity transformation, purposeful engagement. *Educational Administration Quarterly*, 39 (4), 468-503.
- Bush, T. (2007). Educational leadership and management theory, policy and practice. *South African Journal of Education*, 27(3), 391-406.
- Cemaloğlu, N. (2005). Türkiye’de okul yöneticisi yetiştirme ve istihdamı: Varolan durum, gelecekteki olası gelişmeler ve sorunlar. *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2, 249-274.
- Heywood, J., Elena, S. & Mick, S. (2002). Linguistic metaphor identification in two extracts from novels. *Language and Literature*, 11(35), 34-54.
- Korkmaz, M. (2005). Okul yöneticilerinin yetiştirilmesi: Sorunlar-çözümler ve öneriler. *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 25(3), 237-252.
- Lakoff, G. & Johnson, M. (2005). *Metaforlar: Hayat, anlam ve dil (Cev. G. Y. Demir)*. İstanbul: Paradigma.
- Lum, B.J. (1997). Student Mentality: Intentionalist perspectives about the principal. *Journal of Educational Administration*, 35(3), 210-218.
- Miles, M.B. & Huberman, A.M. (1994). *Qualitative data analysis*. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Morgan, G. (1998). *Yönetim ve örgüt teorilerinde metafor (Ceviren, G. Bulut)*. İstanbul-BZD Yayıncılık.
- Peterson Kent, D. & Deal Terrance, E. (1998). How leaders influence the culture of the school. *Educational Leadership*, 56(1), 28-30.
- Recepoglu, E. & Ozdemir, S. (2013). Okul müdürlerinin öğretim liderliği davranışları ile okulun örgütsel sağlığı arasındaki ilişki. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi Dergisi*, 19(4), 629-664.

- Saban, A. (2008). Okula ilişkin metaforlar. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi Dergisi*, 55, 459-496.
- Schwartz, M.S. & Fischer, K.W. (2006). Useful metaphors for tackling problems in teaching and learning. *On Campus*, 11(1), 2-9.
- Siyez, D.M. (2009). Liselerde görev yapan öğretmenlerin istenmeyen öğrenci davranışlarına yönelik algıları ve tepkileri. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim fakültesi Dergisi*, 25, 67-80.
- Sten, G. (2002). Towards a procedure for metaphor identification. *Language and Literature*, 11(17), 16-33.
- Tuzel, E. & Sahin, D. (2014). İlköğretim birinci kademe öğrencilerinin okul yöneticilerine ilişkin metaforları. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 17(7), 355-396.
- Uslu, N., Kocakulah, A., & Gür, H. (2016). Ortaokul öğrencilerinin bilim, bilim insanı ve öğretmen kavramlarına ilişkin metafor algılarının incelenmesi, *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi*, 5(1), 354-364.
- Vadeboncoeur, J.A. & Torres, M.N. (2003). Constructing and reconstructing teaching roles: A focus on generative metaphors and dichotomies. *discourse. Studies in the Cultural Politics of Education*, 24 (1), 87-103.
- Yalçın, M. & Erginer, A. (2012). İlköğretim okullarında okul müdürüne ilişkin metaforik algılar. *Journal of Teacher Education and Educators*, 1(2), 229-256.
- Yalçın, M. & Erginer, A. (2014). İlköğretim okulu öğrencilerinin okul müdürü algılarına ilişkin yaptıkları çizimler. *Eğitim ve Bilim*, 39(171), 270-285.
- Yıldırım, A. & Şimşek, H. (2013). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. 9.Baskı, Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yıldırım, N. & Ugur, M. (2011). Öğrencilerin algısından okul müdürü imgelerinin karikatürize ifadeleri. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 2(19), 409-426.
- Yıldızlı, H., Acar Erdol, T., Baştuğ, M. & Bayram, K. (2018). Türkiye’de öğretmen kavramı üzerine yapılan metafor araştırmalarına yönelik bir meta-sentez çalışması. *Eğitim ve Bilim*, 43(193), 1-43.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Akbaşı, S., Üredi, L. ve Kösece, P. (2018). Analyzing the metaphorical perceptions of secondary education students related to the variables of school principal and teacher. *OPUS–International Journal of Society Researches*, 9(16), 1566-1585. DOI: 10.26466/opus.464597

Kurumsal Risk Yönetim Sisteminde Risk Değerlendirme Raporlarının Hazırlanması¹

DOI: 10.26466/opus.479277

*

Özlem Usman*

* Araştırma Görevlisi Dr., Yalova Üniversitesi, İİBF Fakültesi, Yalova / Türkiye
E-Posta: sozlemozmen@hotmail.com ORCID:[0000-0002-1745-889X](https://orcid.org/0000-0002-1745-889X)

Öz

Bu çalışmada işletmelerde risk değerlendirme raporlarının hazırlanmasında izlenmesi gereken adımlar ve her bir adımda yürütülecek faaliyetler açıklanmıştır. Çalışmanın temel amacı kurumsal risk yönetim sisteminin bir parçasını oluşturan ve çok çeşitli durumlarda işletmede hazırlanan risk değerlendirme raporlarının nasıl hazırlanması gerektiği konusunda bilgi vererek işletmelerin kurumsal risk yönetim sistemlerinin işlerlik kazanmasına katkı sağlamaktır. Bu amaca yönelik olarak öncelikle kurumsal risk yönetim kavramından bahsedilmiştir. COSO'nun 2004 yılında yayınladığı kurumsal risk yönetimi raporunda yer verilen sekiz adet kurumsal risk yönetim bileşeni ve bileşenlerin ne ifade ettiği kısaca açıklanmıştır. Daha sonra Bursa ilinde faaliyet gösteren ve kurumsal risk yönetim çalışmaları yürüten bir işletmenin belirli dönemlerde hazırladığı risk değerlendirme raporları detaylı şekilde incelenmiştir. Yapılan İncelemenin ardından kurumsal risk yönetim sistemlerinin bir parçası olarak görülmesi gereken risk değerlendirme raporlarının hazırlanmasında izlenmesi gereken adımlar oluşturulmuştur. Her bir adım çalışmada alt başlık haline getirilmiş ve adım faaliyetlerinde kullanılacak örnek formlar geliştirilmiştir. Geliştirilen örnek formların tablo şeklinde ilgili alt başlıkların altında sunulması ile çalışma tamamlanmıştır.

Anahtar Kelimeler:Kurumsal Risk Yönetimi, Kurumsal Risk Yönetimi Bileşenleri, Risk Değerlendirme Raporları.

¹Bu makale, yazarın "İşletmelerde Kurumsal Risk Yönetim Süreci ve Bir Uygulama" isimli doktora tezin-den türetilmiştir.

Preparation of Risk Assessment Reports In Enterprise Risk Management System

*

Abstract

In this study, steps to be followed in the preparation of risk assessment reports and the activities to be carried out in each step are explained. The main purpose of the study is to contribute acquiring functionality on the enterprise risk management systems by providing knowledge on how to prepare risk assessment reports which are a part of the enterprise risk management systems and prepared in the enterprise in a wide variety of situations. For this purpose, first of all, the concept of enterprise risk management is mentioned. Eight enterprise risk management components which included in the COSO's enterprise risk management report published in 2004 and the meaning of the components are briefly explained. Then, the risk assessment reports prepared in certain periods by an enterprise operating in the province of Bursa and carrying out enterprise risk management studies are examined in detail. After review the steps to be followed in preparing the risk assessment reports that should be seen as part of the enterprise risk management systems have been composed. Each step has been developed into sub-titles and developed sample forms that can be used in step activities. The study was completed by presenting the sample forms under the subheadings in the form of tables.

Keywords: Enterprise Risk Management, Enterprise Risk Management Components, Risk Assessment Reports.

Giriş

Günümüzde geleneksel risk yönetim sistemleri hızla değişen çevresel, hukuksal ve ekonomik koşullar nedeniyle giderek yerini kurumsal risk yönetim sistemlerine bırakmaktadır. İşletmelerin kurumsal risk yönetim sistemlerini kurarak etkin şekilde sürdürmeleri ve bu sayede iç ve dış çevre kaynaklı risklerini yönetmeleri rekabet ortamı ile başa çıkabilmeleri ve başarılı olabilmeleri adına hayati önem taşımaktadır. İşletmeler her ne kadar güçlü bir stratejiye, yetenekli ve yeterli işgücüne, etkin işleyen iş süreçlerine ve ileri bir teknolojiye sahip olsalar da zamanla bir takım risklere karşı savunmasız hale gelme olasılıkları her zaman söz konusudur. Bu nedenle etkin işleyen kurumsal risk yönetim sistemlerinin varlığına tüm işletmeler ihtiyaç duymaktadır.

Amerika Birleşik Devletleri'nin önde gelen beş kontrol ve muhasebe kuruluşu (Amerikan Kamu Muhasebecileri Birliği (The American Institute of Certified Public Accountants - AICPA), Amerikan Muhasebeciler Birliği (The American Accounting Association - AAA), Finansal Yöneticiler Enstitüsü (The Financial Executives Institute - FEI), İç Denetçiler Enstitüsü (The Institute of Internal Auditors - IIA) ve Ulusal Muhasebeciler Birliği (The National Association of Accountants) katılımı ile 1985 yılında Committee of Sponsoring Organizations of Treadway Commission (COSO) kurulmuştur. COSO'nun en önemli amacı; finansal raporlarda oluşabilecek hata ve hilelerin olma olasılığını azaltmaktır. Söz konusu amaca yönelik olarak 1992 yılında "COSO I: İç Kontrol-Bütünleşik Çerçeve" (Internal Control-Integrated Framework) raporunu yayınlamıştır. Raporda ideal bir iç kontrol yapısının temelini oluşturma konusuna yer verilmiştir. 2004 yılında gelindiğinde ise, ikinci bir rapor olan "COSO Kurumsal Risk Yönetimi" (Enterprise Risk Management Integrated Framework) isimli raporu yayınlamıştır. Bu raporda, kurumsal risk yönetimi hakkında detaylı bilgiler verilmiş ve kurumsal risk yönetim bileşenleri adı altında sekiz adet bileşen açıklanmıştır.

COSO kurumsal risk yönetimi raporunda bahsi geçen ve detaylı şekilde ele alınan kurumsal risk yönetim bileşenlerinden birisi de "risk değerlendirme" bileşenidir. Risk değerlendirme, diğer tüm bileşenler içinde kilit bir bileşen olma özelliğini taşımaktadır. Çünkü bu kavram temel olarak risklerin analiz edilmesi anlamına gelmektedir ve işletmel-

erde risk yönetim süreci ile ilgili yapılacak faaliyetlere de yön vermektedir. Bu gerçeklikten hareketle yapılan bu çalışmanın temel amacı kurumsal risk yönetim sisteminin bir parçasını oluşturan risk değerlendirme raporlarının hazırlanmasına yönelik yürütülebilecek faaliyetler ve kullanılabilir çeşitli formlar önermek suretiyle işletmelerin kurumsal risk yönetim sistemlerinin işlerlik kazanmasına katkı sağlamaktır. Bu amaç doğrultusunda çalışmada öncelikle kurumsal risk yönetimi tanımlanarak kavramın ne ifade ettiği açıklanmıştır. Ardından COSO'nun 2004 yılında yayınladığı kurumsal risk yönetimi raporu dikkate alınarak raporda bahsi geçen ve kurumsal risk yönetiminin ana bileşenlerini oluşturan sekiz adet bileşene ve açıklamalarına yer verilmiştir. Özellikle "risk değerlendirme" bileşeni üzerinde durularak Bursa ilinde faaliyette bulunan bir işletmenin çeşitli yönetsel kararlar alma durumlarında kurumsal risk yöneticisi tarafından hazırlanarak yönetim kuruluna sunulan risk değerlendirme raporları detaylı şekilde incelenmiştir. İnceleme sürecinde işletmenin kurumsal risk yöneticisi ile görüşülmüş ve karşılıklı görüş alışverişinde bulunulmuştur. Yapılan detaylı risk değerlendirme rapor incelemesinin ve sağlanan görüş alışverişinin ardından bir risk değerlendirme raporunda hangi başlıkların bulunması gerektiğine dair bir çalışma yapılmıştır. Son olarak işletmelerin risk değerlendirme raporu hazırlamalarında izleyebilecekleri adımlar ve bu adımlarda yürütülebilecek faaliyetler önerilmiş ve kullanılabilir örnek formlar hazırlanmıştır. Formlar ilgili başlıklar altında tablo halinde sunulmuştur.

Kurumsal Risk Yönetimi

Kurumsal risk yönetimi, en kabul görmüş tanımla "İşletme genelinde uygulanan; işletmenin yönetim kurulu, yönetimi ve diğer personelinin etkilenen; işletmenin hedeflerine ulaşmasına ilişkin makul bir güvence sağlamak için işletmeyi etkileyebilecek potansiyel olayları tanımlamak ve belirlenen risk iştahı sınırları içinde yönetmek amacıyla tasarlanmış bir süreçtir (COSO, 2004, s.4). Tanımda bahsi geçen makul düzeyde güvence, riskin gelecek ile ilgili olması ve geleceğin de belirsizlik içermesi sebebiyle önceden kesin ve net bir tahmin yapılamaması düşüncesini temel almaktadır. Makul düzeyde güvence ifadesi ile an-

latılmak istenen işletmelerde kurumsal risk yönetim sistemi ne kadar etkin ve sağlıklı şekilde kurulmuş olursa olsun karar verme süreçlerinde alınan risk değerlendirme ve tutumlarına dair insan doğasından kaynaklanabilecek bazı hatalar söz konusu olabileceği ya da yapılacak kontrollerin engellenebileceğidir. Dolayısıyla hiçbir kurumsal risk yönetim sistemi işletmelere yüzde yüz bir güvence vermemektedir (Moeller, 2005, s.111).

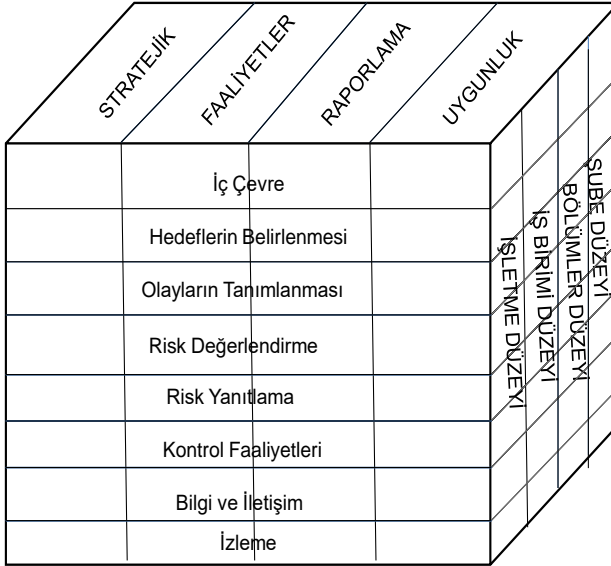
Kurumsal risk yönetimi birtakım temel unsurları da içerisinde barındırmaktadır. Buna göre kurumsal risk yönetimi (COSO, 2004, s.4),

- İşletmede devamlılık gösteren bir süreçtir.
- İşletmede yer alan her kademedeki çalışanlar tarafından etkilenmektedir.
- İşletmelerde stratejilerin belirlenmesinde kullanılmaktadır.
- İşletme genelinde her seviyede ve her birimde uygulanmaktadır.
- Gerçekleşmesi durumunda işletmeyi etkileyecek potansiyel olayları belirleyebilmek ve riski, saptanmış risk iştahı doğrultusunda yönetmek için tasarlanmıştır.
- İşletme yönetimine makul düzeyde güvence sağlamaktadır.
- İşletmede belirlenen hedeflere ulaşılabilmesi için bir araç olma niteliği taşımaktadır.
-

Geleneksel risk yönetim sistemlerinde işletmelerde risklerin birbirlerinden bağımsız ve ayrı olarak değerlendirildiği, sadece belirli risklere odaklanıldığı ve riskin sahiplenicilerinin bulunmadığı, riski daima azaltmaya yönelik bir risk yönetim anlayışının hakim olduğu göze çarparken, kurumsal risk yönetim sisteminde risklerin işletmenin geneli dikkate alınarak değerlendirildiği, kritik risklere odaklanmanın söz konusu olduğu, risklere yönelik stratejik olarak en uygun tepkinin belirlendiği ve işletmede risk yönetiminde tüm çalışanların sorumluluk sahibi olması gerektiği anlayışının hakim olduğunu söylemek mümkündür (Hall, 2007, s.4). Dolayısıyla kurumsal risk yönetim sisteminin işletmelerde, daha bilinçli kararlar alınması, daha fazla fikir birliği sağlanması ve yönetimle daha sağlıklı iletişim kurulması gibi konular da dahil olmak üzere işletme yönetiminin gelişimine de katkı sağladığı anlaşılmaktadır (Gates vd., 2012, s. 35).

COSO 2004 Kurumsal Risk Yönetimi Bileşenleri

COSO kurumsal risk yönetimi raporunda yer alan kurumsal risk yönetimi küpü, üç boyut olarak tasarlanmıştır. Bu üç boyut birbiriyle de ilişkilidir. Dolayısıyla küp bir bütün olarak ele alınıp incelenmelidir. Küpte Şekil 1’de yer aldığı gibi dikey sütunlar işletme hedeflerini göstermektedir. Yatay sütunlar ise, kurumsal risk yönetimini oluşturan sekiz adet bileşeni içermektedir. Küpün üçüncü boyutu ise işletme organizasyon yapısından oluşmaktadır. Söz konusu şekil bir işletmenin kurumsal risk yönetiminin bütününe veya hedef kategorisine, bileşenine, birimine veya herhangi bir alt kümesine odaklanma becerisini ifade etmektedir. Küpte yer alan sekiz bileşenin birbirini izler nitelikte olmalarından ziyade her bileşenin birbiriyle ilişkili olduğunu belirtmek daha doğrudur. Alt başlıklarda kurumsal risk yönetiminin sahip olduğu sekiz bileşen kısaca açıklanmaktadır.

Kaynak: COSO, 2004.

Şekil 1. COSO Kurumsal Risk Yönetimi Küpü

a. İç Çevre

Kurumsal risk yönetim bileşenlerinin temelinde rol oynayan iç çevre bileşeni, kurumsal risk yönetimi kúpünde en üste yerleştirilmiştir. Risklerin işletme çalışanları tarafından nasıl algılanması ve karşılanması gerektiği hakkında bir temel oluşturmaktadır. Bununla birlikte iç çevre işletmenin risk iştahını, risk yönetim felsefesini ve işletme faaliyetlerinde yer alan etik değerleri de kapsamaktadır. İşletmenin faaliyet gösterdiği çevre de bu bileşen kapsamında ele alınmaktadır (COSO, 2004, s. 22).

İç çevre, işletmede stratejilerin ve hedeflerin ne şekilde oluşturulması gerektiği, risk ile ilişkili olan faaliyetlerin nasıl yürütüldüğü, risklerin nasıl tanımlandığı, risklere karşı ne şekilde bir tavır sergilenerek yönlendirileceği konularında da etkili olmaktadır (Moeller, 2011, s. 56). Öte yandan iç çevre bileşeni birçok öğeden de etkilenmektedir. Bu öğelere, işletme yönetim felsefesi ve işletmenin çalışma biçimi, yönetim kurullarının ve bu kurullara bağlı komitelerin fonksiyonları, işletmede oluşturulan organizasyonel yapı ve bu yapıya bağlı olarak yetkilerin ve sorumlulukların dağılımı, işletme çalışanlarına karşı benimsenmiş olan politika ve prosedürler, iç denetim faaliyetlerini de kapsayan kontrol sistemleri örnek olarak verilebilir (İbiş ve Çatıkkaş, 2012, s.106).

b. Hedeflerin Belirlenmesi

Hedef belirleme bileşeni, işletmede belirlenen stratejik ve operasyonel hedefleri, işletmenin risk toleransı ile risk iştahını ve bunların her birinin işletmenin misyon ve vizyonu ile olan ilişkilerini içermektedir. Hedef belirleme sürecinde bu ilişkiler işletme tarafından da dikkate alınmalıdır (Schanfield vd., 2005, s.1).

İşletme başarısını etkileme olasılığı bulunan potansiyel olayların tanımlanması için öncelikle işletmede hedeflerin belirlenmiş olması gerekir. Kurumsal risk yönetimi, işletmenin risk alma eğilimini de göz önünde bulundurarak işletme misyon ve vizyonuna uygun olarak belirlenen hedeflerin işletme içinde sağlıklı bir şekilde gerçekleştirilmesine katkıda bulunmaktadır. Tüm işletmeler, iç ve dış kaynaklı olarak bir takım risklerle karşı karşıya kalmaktadır ve olay tanımlama, risk değerlendirme ve risk yanıtama bileşenlerinin kurumsal risk yönetim sistem-

lerinde varlık gösterebilmesinin ön koşulu hedeflerin belirlenmesidir. Kurumsal risk yönetiminin işletmelerde söz konusu olabilmesi için ilk önce yönetimin operasyonel, raporlama ve uygunluk hedeflerini de kapsayacak şekilde stratejik hedeflerini belirlemiş olması gerekmektedir.

c. Olay Tanımlama

Olay tanımlama bileşenini “*risk tanımlama*” olarak da ele alan çalışmalar (Gacar, 2016; Güneş, 2009) mevcuttur (Pehlivanlı, 2010, s.74). Ancak COSO’ nun raporunda yer alan kurumsal risk yönetim küpünde üçüncü bileşen olarak “Event Identification” kavramı ifade edilmiştir. Bu çalışmada kurumsal risk yönetimi bileşenleri bahsedilen rapor temel alınarak açıklandığından üçüncü bileşenin “Olay Tanımlama” olarak açıklanması daha uygun görülmüştür. Burada olay olarak tanımlanan kavram, esasında risktir.

İşletme yönetimi, işletmenin belirlediği hedeflerine ulaşılmasına etki edecek (engol olacak) olayları (ya da riskleri) saptamalıdır. Bu anlamda risk, belirlenen hedeflere ulaşılmasında etkisi olabilecek bir olayın olasılığıdır (Matyjewicz ve D’arcangelo, 2004, s.7). Dolayısıyla yönetim, gerçekleşmesi halinde işletmeye etki edecek potansiyel olayları saptar ve söz konusu bu olayların fırsatları temsil edip etmediklerini ya da hedeflere ulaşılmasını negatif olarak etkileyip etkilemeyeceklerini belirler. Negatif etki meydana getirecek olaylar, değerlendirme yapılmasının ardından bir tutum belirlenmesini zorunlu kılan riskleri temsil ederken pozitif etki meydana getirecek olaylar ise, fırsatları temsil etmektedir (COSO, 2004, s.41). Bu noktada işletmede sürdürülen kurumsal risk yönetimi faaliyetleri, işletmede negatif etkiye sahip olayların bu etkisini minimuma indirmek ve pozitif etkiye sahip olayların etkisini de en üst seviyeye çıkarmak üzere işletmelere destek olmaktadır (Marchetti, 2012, s.38).

Olay tanımlamasında, belirsizliklerin her zaman söz konusu olduğu ve bir olayın meydana gelip gelmeyeceğinin, ne zaman olacağı ve gerçekleştiği takdirde etkisinin kesin olarak bilinmeyeceği gerçeği yönetim tarafından kabul edilmektedir. Bu nedenle yönetim, öncelikle etkinin pozitif mi negatif mi olduğuna odaklanmadan içsel ve dışsal faktör kaynaklı bir dizi muhtemel olayı değerlendirir. Böylelikle sadece negatif

etkiye sahip olan olayları değil aynı zamanda pozitif etkiye sahip olayları bir başka deyişle fırsatları da tanımlama şansı yakalar. Olayların tanımlanması aşamasında, işletme genelinde dikkate alınan ve olayları etkileyen içsel faktörleri, altyapı faktörleri, çalışanların faktörü, süreç ile ilgili faktörler, teknoloji faktörü olarak; dışsal faktörleri ise, ekonomik faktörler, doğal çevre faktörü, politik faktörler, sosyal ve teknolojik faktörler olarak sıralamak mümkündür (COSO, 2004, s.41-42). Görüldüğü gibi içsel faktörler işletmenin iç yapısı ve işleyişi ile ilgili olan faktörleri ifade etmektedir. Dışsal faktörler ise daha çok işletmenin dış çevresinden kaynaklanan faktörleri içermektedir.

d. Risk Değerlendirme

Risk değerlendirme bileşeni, işletmede risklerin ne şekilde yönetileceğini belirleyip bu yönde risk yanıtları geliştirebilmek adına risklerin olasılıklarını ve sonuçlarını göz önünde bulundurarak analiz edilmesini ifade etmektedir (Kalyoncu, 2013, s.118).

Risk değerlendirmenin, kurumsal risk yönetimi bileşenleri arasında de kilit bir rolü bulunduğunu söylemek mümkündür. Kurumsal risk yönetimi bileşenlerinden iç çevre, hedef belirleme ve olay tanımlama bileşenlerinin işletmede bilgi toplanmasına ve genel itibarıyla bir çerçeve oluşturulmasına katkıda bulunduğu düşünülürse risk değerlendirme, risk yanıtlama, kontrol faaliyetleri, bilgi-iletişim ve izleme bileşenlerinin de risklere karşı daha ziyade bir faaliyet alanı olduğu düşünülebilir. Bu noktada risk değerlendirme sürecinin verileri söz konusu riskle ilgili faaliyetlere yön verecektir (Pehlivanlı, 2010, s. 78).

Risk değerlendirme sürecinin önemli bir parçası olarak yönetim, riskleri doğal (inherent) ve artık (residual) riskler olarak göz önünde bulundurmalıdır (Moeller, 2011, s. 71). Doğal risk, genel ifadeyle yönetimin riskin gerçekleşme olasılığını ya da etkisini değiştirmek için herhangi bir faaliyette bulunmadığı durumda meydana gelen risktir (COSO, 2004, s. 49). Doğal riskler, riski yönetmek adına herhangi bir faaliyet yürütülmediğinde söz konusu olmakta (The Orange Book, 2004, s. 49) ve dolayısıyla olayların doğasında bulunmaktadırlar. İşletme yönetimi riske ilişkin herhangi bir tedbir almadığında, kendi kendine meydana gelecek olan risklerdir (Ernst & Young, 2005). Artık risk ise, "yönetimin, olumsuz

bir olayın etkilerini ve gerçekleşme ihtimalini azaltmak amacıyla, riski gidermeye yönelik aldığı tedbirler veya hali hazırda uyguladığı mevcut iç kontrollere rağmen kalan risktir"² (İç Kontrol Temel Terimler Sözlüğü). Artık riskler, riski yönetmek için gerekli faaliyetlerin yürütülmesinin ardından yani yönetimin riske tepkisinin ardından kalan risklerdir (The Orange Book, 2004, s. 49). Her ne kadar bu risklere karşı işletme yönetiminin tepkileri ve önlemleri uygulansa da işletmede her zaman bir miktar artık risk söz konusu olacaktır (Moeller, 2011, s. 71). Doğal ve artık riskler çeşitli kaynaklarda, içsel ve kalıntı riskler (Ekici, 2015; Pehlivanlı, 2010; Ernst & Young, 2005) olarak da açıklanmıştır.

Risk değerlendirmesi, işletmede olaylara ilişkin potansiyel risklerin hedeflere ulaşma üzerindeki etki derecelerinin değerlendirilmesine olanak sağlar. Bu anlamda riskler, gerçekleşme ihtimali (olasılık) ve potansiyel etkisi (etki) olmak üzere iki perspektiften değerlendirilir (Moeller, 2011, s. 71). Belirlenen potansiyel risklerin gerçekleşme ihtimallerini ve gerçekleştikleri takdirde olası etkilerinin tahmin edilmesi ve buna göre bir sınıflandırma yapılarak öncelik verilmesi risk değerlendirme sürecinde yer alır (Derici, 2015, s. 19). İşletme yönetimi, söz konusu değerlendirme sürecinde nitel ve nicel tekniklerden yararlanabilir.

İşletmenin risk değerlendirme metodolojisi, hem nitel hem de nicel tekniklerden oluşan bir kombinasyonu içerebilmektedir. Risk değerlendirme için kullanılan teknikler, değerlendirmenin kapsamına ve risk faktörleriyle ilgili bilgilerin özelliklerine bağlı olarak farklılık gösterebilir (Kumaş ve Birgören, 2010, s. 32).

Nitel teknikleri yönetim, genellikle niceliksel değerlendirmeler için gerekli olan güvenilir verilerin mevcut olmadığı ya da verilerin elde edilmesinin ve analizinin fazla maliyetli olduğu durumlarda kullanılmaktadır (COSO, 2004, s. 52). Bununla birlikte işletmede daha detaylı analiz yapılmasını gerektiren risklerin belirlenebilmesi için hazırlık çalışmaları esnasında ve bazı durumlarda değerlendirmeye tabi riskin yapısal özellikleri itibarıyla de nitel tekniklerden yararlanma yoluna gidilebilir (TÜSİAD, 2008, s. 56). Riskleri derecelerini dikkate alarak kolaylıkla bir sıralamaya tabi tutabilmesi ve acil iyileştirilmesi gereken alanları tanımlaya-

²http://webdosya.csb.gov.tr/db/strateji/editordosya/TEMEL_TERIMLER_SOZLUGU.pdf.

bilmesi nitel tekniklerin avantajları olarak değerlendirilebilir (Kumaş ve Birgören, 2010, s. 32).

Nicel teknikler ise, veri kaynaklarını kullanarak gerçekleşme olasılığı ve potansiyel etki tahminlerini rakamsal değerler kullanarak açıklamayı amaçlamaktadır. Nicel tekniklerden elde edilen sonuçların kalitesi teknikte kullanılan verilerin doğruluğuna ve bütünlüğüne ve şüphesiz teknikte kullanılan modelin geçerliliğine bağlı olmaktadır (TÜSİAD, 2008, s. 57). Nicel teknikler ile daha hassas sonuçlar elde edilmektedir ve daha karmaşık ve ileri düzey faaliyetlerin söz konusu olduğu durumlarda nitel teknikleri desteklemek için kullanılmaktadır. Çünkü nicel değerlendirme teknikleri genelde matematiksel modeller kullanarak yüksek derecede çaba ve titizlik gerektirmektedir (COSO, 2004, s. 52).

Her ne kadar nicel teknikler bilgisayar destekli matematiksel modellere ve rakamsal değerlere dayandığından görece olarak nitel tekniklere kıyasla daha objektif bir teknik olma özelliği gösterse de özellikle kurumsal risk yönetim sisteminin kurulması ve risk değerlendirilme sürecinin başlangıç aşamalarında nitel tekniklerden yararlanılması önerilmektedir (Merna ve Al-Thani, 2008, s. 68).

e. Risk Yanıtlama

Risk değerlendirme bileşeninde risklerin analizlerinin yapılmasının ardından risk yanıtlama bileşeni ele alınmaktadır. Risklerin yanıtlanması kavramı, risk yönetiminin riskler karşısındaki faaliyet alanını oluşturmaktadır (Ekici, 2015, s. 107). Risklerin değerlendirilmesi sonucu elde edilen verilerin işletmede risk alma istekliliği ile karşılaştırılması suretiyle acil önlem alınması gereken riskler belirlenir. Ardından seçenekler arasından risk yanıtları (tutumları) tercih edilir (Pehlivanlı, 2010, s. 84).

İşletme tarafından tercih edilebilecek risk yanıtları; kaçınma, azaltma, paylaşma ve kabul etme olarak sıralanabilir. Bunlardan kaçınma stratejisi riske neden olan iş birimini satmak, endişe veren bir coğrafi bölgeden çıkmak ya da bir ürün grubunu bırakmak gibi faaliyetler yoluyla işletmenin riskten uzak durma durumudur. Esasen işletme çok düşük risk iştahına sahip olmadıkça, diğer bütün koşullar hali hazırda yolundayken sadece gelecekteki potansiyel risk temeline dayanarak bir faaliyet

alanından çıkması ya da ürün grubundan uzaklaşması oldukça zordur. Öte yandan eğer herhangi bir yatırım gelecekte daha büyük bir riski önlemeye yarayacak bir alana girmek için yapılıyorsa bu defa kaçınma tutumu potansiyel olarak daha maliyetli bir strateji olacaktır (Moeller, 2011, s. 74). Ancak işletme yönetimi, riskin olasılığını ve etkisini kabul edilebilir bir düzeye indirgeyecek seçeneği belirleyemezse, riske karşı uygun risk tutumu olarak kaçınma seçeneği seçilmelidir (Marchetti, 2012, s. 42).

Diğer bir risk yanıtı olan azaltma stratejisi ise risk olasılığını, etkisini veya her ikisini de azaltmak için harekete geçilmesini ifade etmektedir. Gerekli ve uygun kontroller ile risklerin olumsuz etkilerinin gerçekleşme olasılıklarının azaltılmasına ya da risklerin olumsuz etkilerinin derecesinin azaltılmasına yönelik gerçekleştirilen faaliyetlerdir (TÜSİAD, 2008, s. 60).

Paylaşma (transfer etme) stratejisini konu alan risk yanıtı ise riski bir varlıktan diğerine taşımayı içermektedir (Marchetti, 2012, s. 29). Paylaşma stratejisinde riskin tümünün ya da bir kısmının başka bir tarafça üstlenilmesi durumu söz konusudur (TÜSİAD, 2008, s. 60). Hemen hemen tüm işletmeler düzenli olarak risklerinden korunmak ya da risklerini paylaşmak için örneğin sigorta yaptırma yolunu tercih ederler. Bu risk yanıtında sigorta yaptırma yönteminden başka çeşitli farklı teknikler de mevcuttur (Moeller, 2011, s. 75). Bu paylaşım teknikleri içinde çeşitli anlaşmaların kullanılması, ortaklıklar kurma gibi yapılanmalar da sayılabilmektedir. Çoğunlukla riskin paylaşılması esnasında bir maliyet ortaya çıkacaktır. Bu sebeple riskin paylaşılması kararlarında fayda-maliyet analizi yönetim tarafından dikkatlice gerçekleştirilmelidir (TÜSİAD, 2008, s. 60-61).

Son olarak işletme yönetimi, zaman zaman işletmede sürdürülen faaliyetlerin doğası gereği bir takım kaçınılmaz riskleri kabul etmek durumunda kalabilmektedir. Kimi durumlara yönelik fayda-maliyet analizi uygulandığında riski azaltmak için gereken maliyet, onu üstlenmek için gereken maliyetten daha yüksek olduğu tespit edildiği takdirde risk yanıtı olarak kabul etme stratejisi benimsenebilir (Marchetti, 2012, s. 29). Bu stratejide Kabul etme riskin gerçekleşme olasılığını ya da etkilerini önlemek adına herhangi bir faaliyette bulunulmaz (COSO, 2004, s. 55). İşletmeler belirlenen risk toleransı ışığında bir riskin olasılığına ve

etkisine bakmalı ve ardından bu riskin kabul edilip edilmemesi konusunda karar vermelidir. İşletmede var olan çeşitli riskler için birçok yanıt tercih edilebilirse de kabul etme yanıtı çoğu zaman bazı riskler için en uygun stratejidir (Moeller, 2011, s. 75). Şüphesiz yönetimin kabul ettiği bu riskler risk yönetimi sürecinde de izlenmelidir (Marchetti, 2012, s. 29).

f. Kontrol Faaliyetleri

Kontrol faaliyetleri bileşeni ile uygun risk yanıtlarının gerçekleştirilmesini sağlamaya destek veren politika ve prosedürler kastedilmektedir. Kontrol faaliyetleri, işletmede yer alan birimlerin her seviyesinde yer almaktadır (Cendrowski ve Mair, 2009, s. 95). İşletmede risk yanıtları seçildikten sonra, yönetim bu risk yanıtlarının doğru zamanda ve etkili bir şekilde gerçekleştirilmesini sağlamaya yönelik, gereken kontrol faaliyetlerini yürütmelidir (Moeller, 2011, s. 78).

En yaygın olarak kullanılan kontrol faaliyetlerini üst düzey raporlar, faaliyet yönetimi, bilgi işlemleri, fiziksel kontroller, performans göstergeleri ile görev ve sorumlulukların ayrıştırılması olarak sıralamak mümkündür. Söz konusu faaliyetler çeşitli organizasyonel düzeydeki personel tarafından yaygın olarak uygulanan ve işletmenin hedeflerine ulaşması için ilerlemesini sağlayan birçok prosedür arasında sadece birkaçıdır. İşletme yapılarına bağlı olarak kontrol faaliyetlerini de çeşitlendirmek mümkündür. Genellikle işletmeler tarafından ilgili risk yanıtları için birkaç kontrol faaliyetinin birleşiminden oluşan bir kombinasyon kullanılması tercih edilmektedir (COSO, 2004, s. 62).

Kontrol faaliyetlerinin belirlenmesinde üzerinde durulması gereken noktalardan birisi de işletmede optimum kontrol seviyesinin belirlenmesidir. Kontrol faaliyetleri işletmede devam eden günlük rutin işleyişi engellemeyecek şekilde esnek, fakat hedeflere ulaşma olasılığını ve yönetimi destekleyecek şekilde de sert olmalıdır (TÜSİAD, 2008, s. 37).

g. Bilgi ve İletişim

Tüm işletmeler iç ve dış olaylarla ve faaliyetlerle ilgili geniş ölçüde sayısız bilgi elde etmektedir. Bu bilgiler, çalışanlara kurumsal risk yöne-

timini ve diğer sorumluluklarını yerine getirmelerini sağlayan bir form ve zaman çerçevesinde personele iletilmelidir. (COSO, 2004, s. 67). Kurumsal risk yönetim sürecinin her aşamasında, tüm bileşenlerinde ve kontrol faaliyetlerinde bilgi ve iletişim bileşeni merkezi bir rol üstlenmektedir. (Cendrowski ve Mair, 2009, s. 95). Çünkü risklerin tanımlanması, değerlendirilmesi, değerlendirilen risklere yanıt verilmesi faaliyetlerinin yürütülmesi ve belirlenen hedeflere ulaşabilmesi için işletmelerin her seviyesinde bilgi gereklidir. Bilgi sistemleri, gerek işletmede üretilen gerekse dışsal faktörlerden kaynaklı gelen bilgileri kullanarak, riskleri yönetmek ve hedeflere uygun bilinçli kararlar vermek için bilgi sağlamaktadır (COSO, 2004, s. 67).

İletişim ise, bilginin işletme içerisinde aşağı yönde, yukarı yönde ve yatay olarak dolaşmasıdır. Aşağı yönde iletişimden kasıt yönetimin planlarından çalışanların haberdar olması, üst kademeden alt kademeye doğru yapılan bilgi akışıdır. Yukarı yönde iletişim ise alt kademeden üst kademeye doğru olan iletişimdir. Çalışanların, üst yönetimi bilgilendirmesi bu yönde bir iletişime örnektir. Yatay iletişim ise, aynı düzeydeki birimler arasında var olan iletişimdir (Pehlivanlı, 2010, s. 87).

İşletmede sağlıklı bir kurumsal risk yönetim sisteminin kurulması ve sürdürülebilmesi için tedarikçilerle, müşterilerle, çalışanlar ve pay sahipleri ile bağlantı kuran risk izleme ve iletişim sistemlerinin geliştirilmesine ihtiyaç duyulmaktadır. Bu şartı gerçekleştirmek geçmişte oldukça güç bir süreç olsa da, günümüzde web tabanlı veritabanlarının kullanımı ve özellikle büyük işletmelerde birçok tedarikçi ve müşterinin işbirliğinde bulunmaları bu bilgi bağlantılarını daha ulaşılabilir hale getirmektedir (Moeller, 2011, s. 83).

Etkili iletişimde tüm çalışanlar, üst düzey yönetimden kurumsal risk yönetimi ile ilgili sorumluluklarının dikkatle yerine getirilmesi gerektiğine dair açık bir mesaj alır. Kurumsal risk yönetimi konusundaki hem kendi rollerini hem de bireysel faaliyetlerinin diğer çalışanların faaliyetleri ile nasıl ilişkili olduğu hakkında bilgi sahibi olurlar. İletişim etkili bir şekilde şu maddeleri aktarmalıdır (COSO, 2004, s. 71):

- Etkin kurumsal risk yönetiminin önemi
- İşletmenin hedefleri
- İşletmenin risk iştahı ve risk toleransları
- Ortak bir risk dili

- Kurumsal risk yönetimi bileşenlerini etkilemek ve desteklemek için personelin rolleri ve sorumlulukları

İşletmeler, gerek işletme içinde ve dışında etkin iletişim sistemi kurabilmek için açık iletişim kanallarını oluşturmalı ve devamlılığına olanak tanınmalıdır. Üst yönetim, yönetimin sorunları dinlemeye, hızlı ve uygun bir şekilde sorunları çözmeye istekli olduğuna dair çalışanların inancını sağlamalıdır. Bu adımın tamamlanmasının ardından yönetim, risk yönetimini korumanın yeterli olup olmadığını belirlemek için iletişim tarzı, süreci ve etkililiğini destekleyici teknolojik gelişmeleri de takip etmelidir (Marchetti, 2012, s. 46).

h. İzleme

İzleme bileşeni, işletmede uygun kontrollerin bulunduğu, prosedürlerin anlaşıldığına ve takip edildiğine dair bir güvence sağlamayı öngören bir süreci ifade etmektedir (Griffiths, 2005, s. 25).

Her işletme, kurduğu kurumsal risk yönetim sisteminin izleme sürecinde dikkatli olmalıdır. Yönetim, sürekli izleme sürecinde, işleyen sistemin etkinliğinin sürdürülüp sürdürülmeyeceğinin belirlenmesini kolaylaştıran bilgi edinmeyi sağlamalıdır (Marchetti, 2012, s. 6). Zira işletmelerde kurulan kurumsal risk yönetimi sistemleri zaman içerisinde değişime uğramaktadır. Geçmişte işletmede etkili olan bir risk yanıtı bir süre sonra geçerliliğini ya da etkisini kaybedebilir. Yine benzer şekilde kontrol faaliyetleri de zamanla daha az etkili hale gelebilir. Bu tür değişiklikler karşısında yönetim, kurumsal risk yönetim sisteminin işleyişinde etkinliğin sürdürülüp sürdürülmeyeceğini belirlemelidir. İzleme, yürütülen faaliyetler üzerinden ya da ayrı değerlendirmeler şeklinde iki yoldan yapılabilir. Kurumsal risk yönetim sistemleri genellikle bir dereceye kadar devamlı olarak kendilerini izlemek üzere yapılandırılmıştır. Bu izlemenin derece ve etkinliği ne kadar yüksek olursa, ayrı değerlendirmelere de daha az ihtiyaç duyulur. Yönetim, sürdürülen risk yönetiminin etkililiği konusunda makul bir güvenceye sahip olmak için gereken ayrı değerlendirmelerin sıklığına kendisi karar verir. Genellikle, devam eden izleme ve ayrı değerlendirmelerin bir kombinasyonu, kurumsal risk yönetiminin zaman içindeki etkinliğini sürdürmesini sağlamaktadır (COSO, 2004, s. 75).

Yöntem

Bu çalışmada yöntem olarak nitel araştırma tercih edilmiştir. Veri toplama yöntemi olarak doküman incelemesi ve yerinde gözlem yöntemi kullanılmıştır. Çalışmada Bursa ilinde faaliyette bulunan bir işletmenin çeşitli yönetsel kararlar alma durumlarında kurumsal risk yöneticisi tarafından hazırlanarak yönetim kuruluna sunulan risk değerlendirme raporları detaylı şekilde incelenmiştir. İnceleme esnasında raporlarda eksik görülen hususlar işletmenin kurumsal risk yöneticisi ile görüşülmüş ve karşılıklı görüş alışverişinde bulunulmuştur. Yapılan detaylı incelemenin ve sağlanan görüş alışverişinin ardından bir risk değerlendirme raporu hazırlanırken hangi adımların uygulanması gerektiğine dair bir çalışma yapılmıştır. Adımların her biri alt başlık haline getirilmiş ve adımlarda yürütülmesi önerilen faaliyetler ilgili alt başlıklarda açıklanmıştır. Faaliyetler esnasında kullanılacak çeşitli formlar da geliştirilmiştir.

Kurumsal Risk Yönetiminin Bir Parçası Olarak Risk Değerlendirme Raporları

Kurumsal risk yönetimi bileşenleri hakkında ayrıntılı bilgilerin verilmesinin ardından bu başlıkta özellikle risk değerlendirme bileşeninden hareketle risk değerlendirme raporları üzerinde durulmuştur.

Risk değerlendirme raporları, alacakların yönetilmesi, tedarikçi seçimi, pazarlama uygulamaları gibi herhangi bir faaliyet, yatırım ya da ticaret yapma kararları alma vb.'ne ait çok çeşitli durumlarda ve gerekli görülmesi halinde işletme yöneticilerinin özel talepleri doğrultusunda da hazırlanabilen raporlardır. Bu tür risk değerlendirme raporları, işletmelerde hazırlanan özel raporlar kapsamında olmakla birlikte yapı itibarıyla risk değerlendirme süreci açısından işletmede hazırlanan diğer rutin risk değerlendirme raporlarından herhangi bir farklılık göstermemektedirler.

Bu başlıkta doküman incelemesi ve yerinde gözlem yöntemleri kullanılarak uygulama yapılan işletmenin risk değerlendirme raporlarından hareketle risk değerlendirme raporları hazırlanırken uygulanması gerekli adımlar alt başlıklar haline getirilmiş ve yürütülecek

faaliyetler açıklanmıştır. Faaliyetler esnasında kullanılacak çeşitli formlar ilgili başlıkların altında yer almaktadır.

1. Risk Değerlendirme Raporunun Hazırlanmasına Esas Teşkil Eden Konunun Tanımlanması ve Durum Değerlendirmesinin Yapılması

Risk değerlendirme raporlarının hazırlanma sürecinde öncelikle raporun hazırlanmasına sebep teşkil eden konu ortaya konmalıdır. İçerik; yeni bir yatırım kararı alma, yeni bir tedarikçi ile anlaşma, yurtdışı ticareti, yeni bir projeye başlanması, üretim durdurma vb. gibi işletmeyi ilgilendiren herhangi bir konu olabilir ya da mevcut bir durumun gözden geçirilmesi maksadıyla işletme yöneticilerinin rapor hazırlanması hususunda özel bir talepleri söz konusu olabilir. Burada önemli olan nokta konunun net bir şekilde ortaya konmasıdır. Daha sonra mevcut konuya ilişkin durum değerlendirmesi yapılmalıdır. Durum değerlendirmesi için konunun niteliğine bağlı olarak beyin fırtınası yöntemi, geçmiş yıllara ait elde bulunan verilerin incelemesi, SWOT analizi, mali tablo analizleri, senaryo analizleri, duyarlılık analizleri, çalıştay düzenleme vb. gibi çeşitli tekniklerden biri ya da birkaçı kullanılabilir.

2. Mevcut Konunun İçerdiği Ana Risk Sınıflarının Belirlenmesi

Risk değerlendirme raporunun hazırlanmasına sebep teşkil eden konunun açıkça ortaya konulması ve konuya ilişkin durum değerlendirmesinin yapılmasının ardından konuyla bağlantılı işletmenin karşı karşıya kalabileceği tüm riskler belirlenebilecektir. Gerçekleştirilecek bir toplantı sayesinde durumla ilişkili belirlenen tüm riskler, ana risk sınıflarına ayrılmalıdır. Toplantıya Chief Risk Officer (CRO), riskin erken teşhisi ya da risk yönetim komitesi ve konuyla ilgili sorumlu çalışanların katılımı sağlanmalıdır.

3. Ana Risk Sınıflarının Alt Risk Sınıflarına Ayrılması

Bu adımı durum değerlendirmesi yapılmak suretiyle belirlenmiş ana risk sınıflarının detaylandırılarak daha alt risk sınıflarına ayrımının yapılması süreci oluşturmaktadır. Bu aşamada CRO ile riskin erken teşhisi ya da

risk yönetim komitesinde yer alan kişiler koordineli olarak çalışmalıdır. İhtiyaç duyulması halinde konuyla ilgili sorumlu çalışanların tekrar görüşlerine başvurulabilir. Risklerin niteliklerine bağlı olarak daha detaylı analiz çalışmaları gerçekleştirmek gerekli olabilir.

4. Her Alt Risk Sınıfına Ait Risklerin Tanımlanması

Alt risk sınıflarının belirlenmesinin ardından her bir alt risk sınıfı için konuya ait risk tanımlanmalıdır. Burada amaç risklerin anlaşılır nitelikte açık ve net olarak ortaya konmasını sağlamak olmalıdır. Risk tanımlarının yapılması sayesinde konuyla ilgili karar alacak kişilerin konuya ait riskler hakkında aynı bilgi düzeyine sahip olması ve riskleri aynı şekilde algılaması sağlanabilecektir. Raporun hazırlanmasına esas teşkil eden konunun niteliğine bağlı olarak ana ve alt risk sınıflarının çeşitleri şüphesiz işletmeden işletmeye farklılık gösterecektir. Ana ve alt risk sınıflarının belirlenmesi, bu sınıflandırmaya göre yapılacak risk tanımları için kullanılacak örnek bir form Tablo 1’de yer almaktadır.

Tablo 1. Risk Değerlendirme Rapor Konusuna Ait Risklerin Tanımlanması

Durumdan Kaynaklı Ortaya Çıkabilecek Ana Risk Sınıfları	Alt Risk Sınıfları	Tanımlanan Risk
Politik Riskler	<ul style="list-style-type: none"> • Savaş • Diplomatik Şartlar • Ekonomik Yaptırımlar • Ülke Riskleri 	•
Yasal Riskler	<ul style="list-style-type: none"> • Vergiler • Kanunlar • Sınırlamalar (Kotalar) • 	•
Sözleşmeden Kaynaklı Riskler	•	•
Finansal Riskler	<ul style="list-style-type: none"> • Kredi Riskleri • 	•
Üretim Riskleri	<ul style="list-style-type: none"> • Kapasite Artışı Riskleri • İş Gücü Riskleri 	•
Tedarikçi Riskleri	•	•
Satış Riskleri	•	•
Teknoloji Riskleri	•	•
Kalite Riskleri	•	•
İtibar Riski	•	•
Stratejik Riskler	•	•
.....	•	•

5. Tanımlanan Risklerin Değerlendirilmesi ve Önceliklendirilmesi

Risklerin sınıflandırılmasının ve her bir sınıfa ait risklerin tanımlarının yapılmasının ardından söz konusu riskler için değerlendirme ve önceliklendirme çalışmalarının yürütülmesi gerekmektedir. Değerlendirme çalışmalarında belirlenen risklerin ortaya çıkma olasılıkları ve ortaya çıktıklarında işletmenin karşı karşıya kalacağı olası sonuçlar incelenmelidir. Ana riskler ile ilgili belirlenmiş bir risk iştah seviyesi mevcut ise bu seviye de mutlaka göz önünde bulundurulmalıdır. Ayrıca risklerin değerlendirilmesinde anahtar risk göstergelerinden de yararlanılmalıdır. Önceliklendirme çalışmaları ise konuyla bağlantılı olarak risk değerlendirmelerinin yapılmasını ve en önemli ve acil müdahale edilmesi ya da kontrol altında tutulması gereken risklerin belirlenmesini kapsamaktadır. Risk değerlendirme rapor konusuna ait olan risklerin değerlendirilmesi sürecinde kullanılabilecek örnek bir form Tablo 2’de yer almaktadır.

Tablo 2. Risk Değerlendirme Rapor Konusuna Ait Risklerin Değerlendirilmesi

Risk Değerlendirme Raporunun Konusu					Rapor No:		
					Düzen. Tarihi:		
Rapora Ait Tanımlanan Risk (A)	Riskin Kaynağı (İç/Dış) (B)	Anahtar Risk Göstergesi (C)	Riskin Gerçekleşme Olasılığı (D)	Riskin Olası Etkisi (E)	Top. Risk Puanı (D x E)	Risk Seviyesi (Düşük/Orta/Yüksek)	Riskin Olası Sonucu
Düzenleyen Birim		Risk Değerlendirmesini Gerçekleştirenin Adı Soyadı			Onaylayan Birim		

6. Risklere Ait Eylem Planlarının Belirlenmesi

Değerlendirilmesi yapılan ve önceliklendirilen riskler için eylem planları oluşturulmalıdır. Eylem planları, riskleri kontrol altında tutabilmek ya da bertaraf edebilmek için işletme tarafından belirlenen planlardır. Riskler ve risklerden kaynaklı olası sonuçlar göz önünde bulundurularak bir eylem planlaması yapılmalıdır. Risklere ait eylem planlaması yapılırken bir takvim oluşturulması ve eylem planlarından sorumlu kişilerin atanması da gereklidir. Eylem planı belirlenmiş olan bir riskin kaynağının ve dayanak noktasının da kaydedilmesi, tanımlanan risk ile riske ait eylem planının uyumunun görülmesi yönünden fayda sağlayacaktır. Gerekli görüldüğü takdirde eylem planına ait önemli açıklamalara da yer verilmelidir. Bir risk değerlendirme raporunda eylem planlarının oluşturulması ve takibinin yürütülmesinde Tablo 3'te önerilen örnek form kullanılabilir.

Tablo 3. Risk Değerlendirme Rapor Konusuna Ait Eylem Planlarını Belirleme

Değerlendirilen Risk:			Risk Kodu: Tarih:	
Değerlendirilen Risk için Belirlenen Eylem Planı	Eylem Planı Sorumlusu	Plan. Tarihi	İzleme sorumlusu	Açıklama
Düzenleyen Birim			Onaylayan Yönetim Temsilcisi	

7. Risk Değerlendirme Raporunun Sunulması

Risk değerlendirme raporu hazırlanmasına yönelik faaliyetlerin son adımını hazırlanan risk değerlendirme raporunun sunulması oluşturmaktadır. Risk değerlendirme raporları, risk komitesi tarafından yöne-

tim kurulu başkanı ve genel koordinatöre raporlanmaktadır. Yönetim kuruluna sunulan risk değerlendirme raporları ile ilgili alınan kararlar, yönetim kurulu karar defterine işlenecektir.

Sonuç

Risklerin değerlendirilmesi, COSO' nun 2004 yılında yayınladığı kurumsal risk yönetimi raporundaki kurumsal risk yönetim küpünde bahsi geçen sekiz kurumsal risk yönetim bileşenlerinden bir tanesidir. Risk değerlendirme bileşeni genel olarak kurumsal risk yönetim sistemlerinde tanımlanan risklerin analizinin yapılmasını ifade etmektedir.

Kurumsal risk yönetim sistemlerinin işletmelerde işleyiş sürecinde önemli etkiye sahip olan risk değerlendirme aşaması işletmelerin karar alma süreçlerine dahil olan risklerin detaylı analizini yapmak suretiyle risk yönetimine yön vermektedir. Bu noktada en az risk değerlendirme aşamasında yapılan analizler kadar önemli olan ve işletmede gerekli görüldüğü takdirde üst yönetimin özel talebi doğrultusunda ya da herhangi bir faaliyet, yatırım ya da ticaret yapma kararları alma gibi durumlarda kurumsal risk yöneticisi tarafından hazırlanarak yönetim kuruluna sunulan risk değerlendirme raporlarının da kurumsal risk yönetim sistemlerinin işleyiş amaçlarına cevap verebilecek şekilde hazırlanması gereklidir.

Bu görüş doğrultusunda Bursa ilinde faaliyet gösteren ve kurumsal risk yönetim sistemine yönelik çeşitli faaliyetlerde bulunan bir işletmenin belirli dönemlerde hazırladığı ve yönetim kuruluna sunduğu risk değerlendirme raporları detaylı olarak incelenmiştir. İnceleme esnasında raporlarda eksik görülen hususlar işletmenin kurumsal risk yöneticisi ile görüşülmüş ve karşılıklı görüş alışverişinde bulunulmuştur. Yapılan detaylı incelemenin ve sağlanan görüş alışverişinin ardından bir risk değerlendirme raporunda hangi başlıkların bulunması gerektiğine dair bir çalışma yapılmıştır. İncelenen çok sayıda rapordan hareketle işletmelerin risk değerlendirme raporu hazırlamalarında izleyebilecekleri adımlar ve bu adımlarda yürütülebilecek faaliyetler önerilmiştir.

Çalışma neticesinde bir risk değerlendirme raporunda bulunması gereken ana başlıklar aşağıdaki şekilde sıralanmıştır;

- Raporu konusunun tanımlanması ve konuyla ilgili durum değerlendirilmesinin yapılması,
- Mevcut konunun içerdiği ana risk sınıflarının belirlenmesi,
- Ana risk sınıflarının, alt risk sınıflarına ayrılarak detaylandırılması,
- Her alt risk sınıfına ait risklerin tanımlanması,
- Tanımlanan risklerin değerlendirilmesi ve önceliklendirilmesi,
- Risklere ait eylem planlarının belirlenmesi,
- Risk değerlendirme raporunun sunulması.

Şüphesiz kurumsal risk yönetim sistemlerinin her işletme için aynı şekilde kurgulanması ve sürece yönelik yürütülen faaliyetlerin aynı nitelikte olması mümkün değildir. Aynı şekilde işletmelerin bu süreçte hazırlayacağı risk değerlendirme raporlarının da gerek formatlarının gerekse içeriklerinin tüm işletmeler açısından aynı olmasını beklemek mümkün değildir. Ancak bu çalışmada kurumsal risk yönetim sistemini bünyesinde kurmak isteyen ve bu süreci hali hazırda yürüten işletmelerin çeşitli konularda hazırlayarak yönetim kurullarına sunacakları risk değerlendirme raporlarında bulunması gerekli ana başlıklar ve raporların hazırlanması sırasında yürütülmesi gereken faaliyetler ana hatlarıyla genel olarak tasarlanmıştır. Faaliyetlerin detaylandırılması ya da bazı faaliyet adımlarının atlanması elbette mümkündür. Ancak bu çalışmada bir risk değerlendirme raporunda olması gereken asgari temel konular üzerinde durulmuştur. Çalışmanın bundan sonraki kurumsal risk yönetim sistemleri kapsamında hazırlanacak risk değerlendirme raporlarının incelenmesini konu edinecek çalışmalara yol gösterici olması öngörülmektedir.

EXTENDED ABSTRACT

**Preparation Of Risk Assessment Reports In
Enterprise Risk Management System**

*

Özlem Usman

Yalova University

Today, traditional risk management systems are increasingly replaced by enterprise risk management systems due to rapidly changing environmental, legal and economic conditions. The establishment of enterprise risk management systems and the effective management of the risks arising from the internal and external environment are vital for the companies to cope with the competitive environment and to be successful. Although businesses have a strong strategy, talented and competent workforce, efficient business processes and advanced technology, there is always the possibility of becoming vulnerable to a number of risks over time. Therefore, all enterprises need the existence of effective operational enterprise risk management systems.

The most important objective of the Committee of the Treadway Commission (COSO) was established in 1985; to reduce the possibility of errors and tricks in financial reports. In 2004, COSO published the "COSO Enterprise Risk Management Integrated Framework 2004". In this report, detailed information on enterprise risk management is given and eight components are described under the name of corporate risk management components.

One of the institutional risk management components mentioned in the COSO enterprise risk management report is the risk assessment risk component. Risk assessment is a key component among all other components. Because this concept basically refers to the analysis of the risks and directs the activities to be done about the risk management process in the enterprises. The main purpose of this study is to contribute to the operation of the enterprise risk management systems by proposing activities that can be carried out for the preparation of risk assessment reports

that form part of the corporate risk management system and various forms that can be used. For this purpose, firstly enterprise risk management is defined and the meaning of the concept is explained. After taking into consideration the enterprise risk management report published by COSO in 2004, eight components and explanations which are mentioned in the report and which constitute the main components of corporate risk management are given. In particular, the risk assessment report was prepared and the risk assessment reports prepared by the enterprise risk manager in various managerial decisions of an entity operating in the province of Bursa were examined in detail.

Methodology

Qualitative research was preferred as a method in the study. Document analysis and on-site observation method were used as data collection method. In the study, the risk assessment reports prepared by the enterprise risk manager and presented to the board of directors were examined in detail in various managerial decisions of an enterprise operating in the province of Bursa. Furthermore, during the review process, the Company's enterprise risk manager was interviewed and exchanged views. Following the detailed risk assessment report review and the exchange of views, a study was carried out on which headings should be found in a risk assessment report.

Findings & Discussion

As a result of the study, the steps that the enterprises can follow in preparing the risk assessment report and the activities that can be carried out in these steps were proposed and sample forms were prepared. The forms are presented in tabular form.

The main headings in a risk assessment report are listed as follows;

- Defining the subject of the report and conducting a situation assessment on the subject,
- Determination of the main risk classes included in the current issue,
- Detailing the main risk classes into sub-risk classes,

- Defining the risks of each sub-risk class,
- Evaluation and prioritization of identified risks,
- Determination of action plans for risks,
- Presentation of the risk assessment report.

Undoubtedly, it is not possible to establish enterprise risk management systems in the same way for each enterprise and to have the same nature of activities carried out. Likewise, it is not possible to expect that the risk assessment reports to be prepared by the enterprises in this process will be the same in terms of both their formats and their contents. However, in this study, the main headings and the activities that should be carried out during the preparation of the reports have been designed in general in order to prepare the enterprise risk management system within the body and prepare the companies that currently carry out this process on various subjects and present the risk assessment reports to be presented to the board of directors. It is of course possible to elaborate on activities or skip some of the operational steps. However, this study focuses on the minimum basic issues in a risk assessment report. It is foreseen that the study will guide the studies that will be examined about the risk assessment reports to be prepared within the scope of the corporate risk management systems.

Kaynakça/References

- Cendrowski, H. ve Mair, W. C., (2009). *Enterprise risk management and COSO: A Guide for Directors, Executives and Practitioners*. New Jersey: John Wiley & Sons, Inc.
- COSO, (2004). *Enterprise risk management- integrated framework*, Executive Summary Framework, COSO Publications, September.
- Derici, O., (2015). *İç kontrol ve risk yönetimi*. Antalya: BEKAD Yayınları, Yayın No:21.
- Ekici, H., (2015).*Kurumsal risk yönetimi*. Konya: Çizgi Kitabevi.
- Ernst ve Young, (21 Nisan 2005). *Kurumsal yönetim ilkeleri doğrultusunda risk yönetimi ve muhasebe denetimi*. 26 Nisan 2018 tarihinde <https://www.slideserve.com/wyoming-potts/21-nisan-2005> adresinden alındı.
- Gacar A., (2016). *İşletmelerde kurumsal risk yönetimi varlığının belirleyicileri*.Yayınlanmamış Doktora Tezi, Celal Bayar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Manisa.
- Gates S., Nicolas, J. L. ve Walker P.L., (2012). Enterprise risk management: A process for enhanced management and improved performance. *Management Accounting Quarterly*, 13(3), 28-38.
- Griffiths, P., (2005). *Risk-based auditing*. England: Gower Publishing.
- Güneş, Ş., (2009). *Kurumsal risk yönetimi ve Türkiye’de farkındalığına ilişkin bir uygulama*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Hall, J., (2007) . Internal auditing and ERM: Fitting in and adding value., Esther R. Sawyer Scholarship Essay, 2007, https://global-theiia.org/about/about-the-iaa/Public%20Documents/Sawyer-Award_2007.pdf, (01.09.2018).
- İbiş, C., Çatıkkaş, Ö., (2012) . İşletmelerde iç kontrol sistemine genel bakış. *Sayıştay Dergisi*, 85, 95-121.
- İç Kontrol Temel Terimler Sözlüğü, 100 Kelimedede İç Kontrol, http://webdosya.csb.gov.tr/db/strateji/editordosya/TEMEL_TERIMLER_SOZLUGU.pdf, (16.09.2018).
- Kalyoncu, D., (2013). *Risksiz risk yönetiminin alternatif yolları*.Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Okan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

- Kumaş, E. ve Birgören, B., (2010). E-Devlet kapısı projesi bilgi güvenliği ve risk yönetimi: Türkiye uygulaması. *Bilişim Teknolojileri Dergisi*, 3(2), 29-36.
- Marchetti, A., (2012.). *Enterprise risk management best practices*. New Jersey: John Wiley & Sons.
- Matyjewicz, G. ve D'arcangelo J.R., (2004). ERM based auditing. *Internal Auditor*, November/December, 4-18.
- Merna, T. ve Al-Thani, F., (2008). *Corporate risk management*, Second Edition. England: John Wiley & Sons.
- Moeller, R., (2005). *Brink's modern internal auditing*. New Jersey: John Wiley & Sons, Sixth Edition.
- Moeller, R., (2011). *COSO enterprise risk management*, Second Edition. New Jersey: John Wiley & Sons.
- Pehlivanlı D., (2010). *Modern iç denetim*, İstanbul: Beta Basım A.Ş. 1. Baskı.
- Schanfield A., Miller M., Roth J., ve Espersen D. (2005). A sustainable approach to ERM", *Internal Auditor*, April, 62(2), 79-83.
- TREASURY Her Majesty, (2004). *The orange book: Management of risk-principles and concepts*, London: HM Treasury.
- TÜSİAD Risk Yönetimi Çalışma Grubu, (2008). *Kurumsal risk yönetimi*, Yayın No. TÜSİAD-T/2008-02/452.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Usman, Ö. (2018). Kurumsal risk yönetim sisteminde risk değerlendirme raporlarının hazırlanması. *OPUS-Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 9(16), 1586-1612. DOI: 10.26466/opus.479277

İş Yolculuğunun Kavramsal Anlamda İncelenmesi ve Geri Çekilme Davranışları¹

DOI: 10.26466/opus.479549

*

Onur Emre*

*Dr, Yalova Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Yalova / Türkiye
E-Posta: oumre@yalova.edu.tr ORCID: [0000-0002-6956-9487](https://orcid.org/0000-0002-6956-9487)

Öz

İş fırsatları ve iş piyasası, birçok ülkede yalnızca bazı bölgelerde yoğunlaşmaktadır ve işgücü piyasasına katılmak isteyenlerin bu duruma uyum sağlaması gerekmektedir. Çalışanların evi ve işyerleri arasındaki mesafeler, bu uyumu zorlaştıran unsurlardandır. Mesleği ya da işi ne kadar zorlu veya rahat olursa olsun, tüm çalışanların bir iş günü öncelikle işe gitmek için yapılan yolculukla başlamaktadır. Günümüzde modern çalışma biçimlerinin yaygınlaşması ile dahi çok az sayıda insan evden çalışma veya işyerine bağımlı olmadan çalışma olanaklarına sahiptir. Bu çalışmada, gündelik iş yolculuğunun etkilerini ve sonuçlarını tartışmak amacıyla, kaynakların korunumu yaklaşımı ve iş talepleri- iş kaynakları yaklaşımı gibi teorilerden yararlanılmış ve bu yaklaşımların yardımıyla, yolculuk sırasında yaşanan kaynak tüketiminin, hayatın iş dışında kalan yönlerine, işe bağlılığa, işten geri çekilme davranışlarına ve iş-yaşam dengesi gibi örgütsel sonuçlara nasıl etki ettiği ele alınmıştır. Konunun, çalışma hayatını ele alan kaynaklarda nadir tartışılmış olduğu tespit edilmiş ve bu yolculuğun ortaya çıkardığı sonuçların nasıl ortadan kaldırılabileceği ile ilgili görüşler ve öneriler tartışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: İş yolculuğu, Geri çekilme davranışları, Kaynakların korunumu

¹ Bu çalışma yazarın doktora tezinden üretilmiştir.

Commuting and Withdrawal Behavior: A Conceptual Discussion

*

Abstract

Job opportunities and job market are concentrated in some areas in many countries, and those who wish to join the labor market need to relocate or mobilize accordingly. For that, employees commute to work in the morning and travel back in the evening. This journey, which must be endured daily by employees, is a problem that should be addressed by organizational sciences. The distance between home and work is at the top of every employee's challenges. No matter how challenging or comfortable the job is, the ordinary day starts with the commute. Even with the increasing implementation of modern forms of work, few people still have work designs that enable them to work from home or work without being dependent on the workplace. Commuting is an inevitable effort one has to make in urbanized regions and it is a must to stay in the labor market. For the purpose of discussing its effects and outcomes, theories which have proven themselves in the literature have been utilized such as the conservation of resources approach and work demands-resources approach. With the help of these approaches, we discuss how the resource consumption during the commute affect the work and non-work aspects of life, how they affect organizational results such as commitment to the workplace, withdrawal behaviors, and work life balance. Implications for further research and for practice are discussed.

Keywords: *Commuting, Withdrawal Behavior, Conservation of Resources*

Giriş

İş imkanları ve istihdam piyasası, birçok ülkede o ülkenin bazı şehirlerinde yoğunlaşmış durumdadır ve işgücü piyasasına katılmak isteyenler hayatlarının bir bölümünde bu piyasaya giriş için yer değiştirmektedir. Bununla birlikte şehirlerde de iş yerleri genellikle şehrin bazı bölgelerinde toplanmış durumdadır. Aynı zamanda şehirlerin ikamet edilen bölgeleri genellikle bu iş bölgelerinden farklı yerlerde yoğunlaşmış olmakla birlikte çoğunlukla işyerlerinden uzaktır. Böyle olunca da çalışanlar her gün işyerine gitmek için sabah saatlerinde ve işyerinden dönüş için akşam saatlerinde bitmeyen bir çabaya girerler. Çalışanların gündelik olarak katlanması gereken bu yolculuk, çalışanın ve işi ele alan sosyal bilim dallarının üzerine düşünmesi gereken bir problemdir.

Ev ile iş arasındaki mesafe her çalışanın iş için karşılaştığı zorlukların en başında gelmektedir. İş ne kadar zahmetli ya da rahat olursa olsun sıradan bir gün öncelikle bu zorluğu aşmış olmakla başlar. Günümüzde modern çalışma biçimlerinin giderek yaygınlaşması ile dahi, hala çok az insan evden çalışabilecek iş dizaynlarına ya da işyerine bağımlı olmadan çalışabilecek işlere sahiptir. İşin ve çalışmanın içinde bulunduğumuz yüzyılda aldığı son hal ile birlikte şehirleşmenin yaygın olduğu bölgelerde evden işe gündelik bir yolculuk yapmak kaçınılmaz bir eylemdir ve işgücü piyasasında kalabilmek için bir zorunluluktur.

Bu yolculuk çalışanlar için istihdama erişim sağladığı gibi, işverenler için de nitelikli istihdamı elde etmeyi kolaylaştıran bir unsurdur. Bu denge çalışmaya istekli olanların uzak işleri kabul etmesine ve yol açacağını tartışmak üzere olduğumuz sorunlara katlanması ile oluşmuştur. Trafik ile ilgili sorunlar, yol ve ulaşım altyapısı, toplu ulaşım ağı ve işlevselliği gibi unsurlarla birleştiğinde çalışanların en çok dile getirdiği, işleri ile ilgili en çok yakındığı problemlerden biri haline gelen iş yolculuğu, bugüne kadar ancak sistematik olmayan bir ilgi görmüş ve bu alanlardaki bilimsel çalışmalarda da gündelik hayattaki varlığına denk bir ilgi görmemiştir.

Bu çalışma işe gidiş geliş çabasını; örgütsel davranış alanındaki temel teorilerden yararlanarak kişiler, işverenler ve ekonomi bağlamında değerlendirerek iş yolculuğunun bu paydaşlara etkilerine ve bunun sonra-

ki çalışmalarda nasıl ele alınması gerekliliğine yönelik öneriler sunacaktır.

İş yolculuğunun bireyler üzerinde etkisi ve kaynakların korunumu yaklaşımı

İnsanlar kendileri için faydalı olacaklarına inandıkları maddi kaynaklar gibi maddi olmayan kaynakları da toplarlar. Topladıkları bu kaynakları koruyabilmek için çaba harcarlar ve bunlarla mümkün olduğunca yeni kaynaklara yatırım yaparlar (Hobfoll,1989). Sözü edilen bu kaynaklar, kişilerin hedeflere ulaşmalarında yardımcı olduğu için değerli olan her şey olarak açıklanabilir (Halbesleben vd., 2014). Aynı zamanda bireyler kendileri için değerli olan kaynaklardaki kayıpları en aza indirmek ve yeni kaynaklar kazanmak için de motive olup çaba harcamaktadırlar. Hedefe ulaşmada kişiye yardım eden ve değer taşıyan bu unsurlar, dört kategoride özetlenebilir. Bu kaynaklar kimi zaman *nesnelere*, edinilen *kişisel özellikler*, içinde bulunan *koşullar* ve *enerji* olarak sınıflandırılabilir. Bu sınıflandırmada bahsedilen enerji, sayılan diğer kaynakların toplanması ve biriktirilmesinde önemli rol oynadığı için diğerlerinden farklı bir yere sahiptir. Bu kaynaklar kişinin çevreden maruz kaldığı etkilere direnç göstermede kullanılırlar ve bu bakımdan kişi için oldukça değerlidirler. Bu kaynaklara yönelik algılanan veya gerçekleşen bir tehdit ortaya çıktığında veya kaynak kayıpları başladığında ya da en azından yatırım yapılmış olan kimi kaynaklarından kazanç elde edilemediğinde; kişinin bu kayıplara verdiği tepki stres olarak bilinmektedir (Hobfoll, 1989). Kaynakların geri kazanımı yeterli değilse veya kaynaklar üzerindeki azaltıcı etkilerle başa çıkmak için kaynakların kullanılabilmesi mümkün değilse, çalışanlar var olan kaynakları elde tutmak için korumacı önlemlere başvurabilir veya kaynakların potansiyel kaybını en aza indirmeye çalışabilirler.

Kişilerin iş için yaptıkları günlük yolculuklar, yarattıkları sonuçlar bakımından bu çerçeveye dahil edilebilir. Eğer bu günlük yolculuklar uzun ve zahmetliyse, kişinin harcadığı kaynaklar artacak ve bu da kişide stres olarak açığa çıkacaktır. Özellikle işe giderken ve işten dönerken kaybedilen zaman, diğer kaynakları korumak veya toplamak için değerli

bir araç olarak bahsettiğimiz *enerji* olarak nitelendirilebilir ve böyle olunca da kendisinin önemli bir kayıp olması yanı sıra bu kaynakta yaşanan kayıplar diğer kaynaklara erişim kabiliyetini azaltmaktadır. İşe gidip dönerken harcanan zaman, iş dışı aktivitelere, sosyal veya aile alanlarına tahsis edilebilecek iken bunlardan ödün verilen ve karşılığında ücret alınmasa da çalışmaya dahil olan zamandır. İş hayatında zaman; iş dışı hayata göre daha planlıdır. İş dışındaki hayat, zaman planlaması esnek olduğu ve bu alandaki planlar iş etrafında şekillendiği için bu kaynak tüketiminden en fazla zarar görür. İşyerindeki kaynakların kaybı, çalışma dışı alanlara da sıçrar ve kaybedilen zaman, çalışma günü başlamadan önce bile, kişinin tüm gününü etkisi altına almaktadır.

İş-Yaşam Dengesi

İş-yaşam dengesi, birçok araştırmacı tarafından uzun süredir üzerinde çalışılan bir konu olmakla birlikte, çalışanların devamsızlık oranlarını, iş tatmini seviyelerini ve iş performanslarını olumsuz etkilediği bilinen önemli kavramlardandır (Voydanoff, 2004). Bu kavram, kişinin hayatında işin ve iş dışı faaliyetlerin zaman ve enerji tüketimi bakımından sağlıklı bir dengede olması gerektiği fikrini ifade eder (Hämmig, Gutzwiller ve Bauer, 2009). İş ve aile yükümlülükleri arasındaki denge, bir kişinin almak durumunda olduğu farklı roller ile bu rollerin birbiriyle uyumlu olup olmadığı arasındaki bir denge olarak da tanımlanır. İş yaşam dengesinde bahsedilen roller arasındaki denge kavramı, rollerin farklılığından öte bunlar arasında yapılan zaman ödünleşmesini ifade eder (Dex ve Bond, 2005; Kalliath ve Brough, 2008). Kimi zaman da bu ilişki; iki alan arasındaki rol dağılımı ya da bir denge değil, bir çatışma olarak ele alınmaktadır (Greenhaus ve Beutell, 1985).

İş yaşam dengesi hususu; kentleşme, ekonomide yaşanan canlılık, yaşam kalitesinin son yıllarda çalışanlar için görece artması ve çalışanların kendini gerçekleştirme beklentilerinin çağın gereksinimleri ile değişmesiyle birlikte, araştırmacılarının ilgisini artan oranda çekmektedir. Sözü edilen kaynakların korunumu yaklaşımını iş yolculuklarını ele almada kullandığımızda, işe gidiş için harcanan zamanın iş dışı alanlarda kullanılacak zamanı azaltması ile iş-yaşam dengesi üzerindeki olumsuz

etkisi ve dolayısı ile çalışanların genel refahını ve çalışanların işe bağlılıklarını etkileme olasılığının artışıdan söz edilebilir.

Bu bozulan dengeden etkilenen değişkenlerden biri örgütsel bağlılıktır. Bağlılık, neredeyse yarım yüzyıl önce geliştirilen nispeten iyi tanımlanmış ve araştırılmış bir kavramdır. Yaygın kabul edilen açıklamaya göre, bağlılık bireyin örgüte olan bağlarının ve kendini özdeşleştirme gücüdür (Mowday, 1979). Bağlılık kavramı, kurumda kalmaya devam etme yükümlülüğü hissetme, kalmaya devam etmenin sonuçlarının bilincinde olma ya da kurumu sevip benimseme gibi çeşitli boyutlara sahiptir (Meyer e Allen, 1991). Bağlılığın artışı, devamsızlık sorunlarının azalması, personel devir oranında iyileşme, artan ekstra-rol davranışları ve performans ile ilişkilidir (Wasti, 2003). Diğer tarafta; çalışan için zahmetli olan iş yolculukları, iş hakkında olumsuz düşüncelere yol açar ve işten duygusal olarak geri çekilmeye yol açabilir. Bu yolculuk, enerji ve zaman tükettiği için ve bu tüketim iş ve işyerinin menfaati ile ilişkilendirildiği için, bu durum işyerine karşı bağlılık duygularını olumsuz etkileyecektir.

İş Talepleri Ve İş Kaynakları Modeli

İş talepleri – iş kaynakları modeli, iş talepleri - kontrol modelinin bir uzantısı olarak tasarlanmıştır (Karasek, 1979). Model, tüm iş özelliklerinin aslında iş talepleri ve iş kaynakları olarak sınıflandırılabilceği varsayımı üzerine kurulmuştur. Demerouti ve Bakker'a (2001) göre, iş talepleri işin fiziksel veya zihinsel çaba sarf edilmesini gerektiren, belirli fizyolojik ve psikolojik maliyetler getiren yönleridir. Çalışanlar iş taleplerini çeşitli başa çıkma mekanizmaları ile yönetirler ancak bu talepleri yine de yeterince karşılayamayabilirler. Taleplerin kaynaklardan az olmasının çeşitli kişisel sonuçları vardır. Diğer taraftan bakıldığında, çalışanların iş taleplerini karşılamak için çeşitli kaynakları da mevcuttur. İş kaynakları, iş hedeflerine ulaşma bakımından işlevsel olan, iş taleplerini veya bu taleplerin olumsuz sonuçlarını azaltmada görev alan ve sonunda kişisel gelişimi teşvik eden unsurlar olarak tanımlanmıştır (Demerouti, Bakker, Nachreinerve Schaufeli, 2001).

İş talepleri ve kaynakları modeli, artan iş taleplerinin işin zorlu yönlerini yansıttığını, zihinsel veya fiziksel çabaların kişiyi aşırı derecede zorlamasına ve baskı altına almasına yol açtığını göstermektedir. Çalışanlar talepler karşısında gösterdikleri çaba sonucunda yorulup tükenmişlik hissi yaşayabilmektedirler. Tükenmişlik hissine paralel olarak, talepler kaynakları tüketmekte ve kaynak eksikliği, talepleri karşılamayı imkânsız hale getirmekte ve bu dengesizlik geri çekilme davranışlarına yol açmaktadır.

Gerçekilme Davranışları

Gerçekilme davranışları basitçe ele alındığında çalışanların işyerinde bulunmaktan ve işe katkı vermekten kaçınması anlamında kullanılmaktadır. Çalışanlar işyerineyken ya da işyerinde bulunmayarak işe yaptıkları katılımı azaltmaya çalışır. Çalışanın bu davranışları hala işte çalışırken başlayabilir ve çalışanın işten ayrılmasına kadar artarak ilerler (Blau, 1998). Gerçekilme davranışları işyerinde bir memnuniyetsizlik sonucu ya da işte yaşanan haksız muamele (Laczo ve Hanisch, 2000) veya adaletsizlik (Fox, Spector ve Miles, 2001) sonucunda ortaya çıkabilir. Bu davranışlara bazen iş arkadaşları arasındaki anlaşmazlıklar da neden olabilir (Bawa ve Jantan, 2005).

Çalışanların gerçekilme davranışları işe gecikme, işe devamsızlık ve işten ayrılma gibi biçimlerde görülebilir. Bazı durumlarda da bu unsurların hiçbiri görünmez, ancak çalışanların katılımı işyerinde olmalarına rağmen en aza iner. Çalışanın algıladığı sorunlar belirli bir davranış ile çözülemiyorsa ve altta yatan problem devam ediyorsa gerçekilme davranışı bilinçli bir şekilde işe gitmemekten, işte bulunarak işe katkı sunmamaya ve sonrasında da üretkenlik karşıtı davranışlara kadar birikimli bir şekilde ilerler (Clark, Peters ve Tomlinson, 2005). Bu kademeli yapı göz önüne alındığında bu davranışlar en zararsız görüneninden başlayarak dikkatle değerlendirilmeli ve en zararsız görünen davranışların bile nedenleri üzerinde dikkatle durulmalıdır.

Bu anlamda hangi taleplerin hangi kaynaklarla karşılanamayacağı ve kaynak-talep dengesizliği üzerinde düşünüldüğünde, iş talepleri ve iş kaynakları modelinin bu tür problemler için çözümler de sunabilmektedir. Bu modelin ana unsurlarından biri de bazı iş unsurlarının talep ve

kaynaklar arası ilişkiyi değiştirebileceği yönündeki önermelerdir. Buna göre, iş ile ilgili sahip olunan belirli iş kaynaklarının, iş talepleri yüksek düzeyde olsa dahi bu taleplerin olumsuz etkilerini sınırlayabileceği, yumuşatabileceği veya hatta olumsuz etkileri tersine çevirebileceğini belirtmektedir. İş hayatı düşünüldüğünde, iş ile ilgili aşırı yorucu talepler ve beklentiler yeterli kaynaklarla, sorumluluk ve yetkilerle birleştirilirse olumsuz etkiler üretmeyebilir ve aksine olumlu ve mücadeleci bir ortam oluşturarak çalışan bakımından olumlu sonuçları yaratabilirler (Halbesleben, 2010).

Otonomi

İş için yapılan yolculukların kaynak tüketici olumsuz etkisini sınırlandıran olası bir iş kaynağı çalışanın sahip olduğu otonomi seviyesidir. Otonomi, çalışanların iş görevlerini nasıl, nerede ve ne zaman gerçekleştireceklerine karar verme konusunda takdir ve bağımsızlıklarını ifade eder. Şimdiye kadar bu konuda yapılan çalışmalarda, yeterli düzeyde otonomi sahibi çalışanların stres seviyelerinin diğer çalışanlara oranla düşük olduğu bilinmektedir. Dahası, iş talepleri ve iş kaynakları yaklaşımına uygun olarak, otonomi ve iş yükü karşılıklı etkileşim ile iş yükünün olumsuz etkisi için bir tampon görevi görür (Karasek, 1979; Baillien, De Cuyper ve De Witte, 2011). Buna göre yeterli düzeyde otonomi ve iş yüküne sahip olan çalışanlar, artan yüklerden otonomi düzeyi düşük çalışanlardan daha az etkilenirler. Otonomi aynı zamanda çalışanların işin planlanmasında söz sahibi olmaları ve çalışanları işe daha fazla dahil olmaları için motive eder (Sims, Szilagyi ve Keller, 1976; Morgeson, Delaney-Klinger ve Hemingway, 2005).

İş ile ev arası mesafe hem fiziksel hem de psikolojik bir mesafedir. Ev ile kast edilen aile ve iş dışı yükümlülükler işten uzakta konumlanmıştır. Bireyin sahip olduğu otonomi düzeyi, işin ya da ailenin rol ve taleplerinin arasında geçişleri kolaylaştırması ve çalışmayı azaltması nedeniyle çalışana, iş taleplerinin karşılanamamasından doğan stresle başa çıkma da yardımcı olabilir (Voydanoff, 2005). Daha yüksek otonomi, bireylerin her iki alandaki sınırları belirlemesine yardımcı olur ve bireyi, işten eve geçiş ya da tersi için etkili bir şekilde hazırlar. Otonomi, çalışana talepler-

le başa çıkma esnekliği sunmaktadır. Çalışan, işi ne zaman ve ne kadar yapacağına karar verebiliyorsa ya da ev ile ilgili sorumluluklarını yerine getirirken iş baskısı hissetmiyorsa, daha fazla kaynağa sahip ve daha fazla iş talebinin altından kalkabilir demektir. İşe ne zaman başlanacağı ve işin planlaması konusundaki takdir yetkisi, işe gidiş yolculuğunun yol açtığı sorunların üstesinden gelmek için kişiye kaynak üretmektedir. İş talepleri üzerindeki kontrolün kullanımı ile ilgili fırsatlar, çalışanın sağlığı ve refahı için çok önemlidir (Bakker ve Demerouti, 2007) ve aynı zamanda çalışan bağlılığını artırır (Sadler-Smith, El-Kotve Leat, 2003; Zacharatos, Barlingve Iverson, 2005).

İşe giderken harcanan zaman, çalışan tarafından kolaylıkla başka alanlarda kullanışlı olabilecek değerli bir zamandır ve çalışan tarafından kayıp olarak kabul görüldüğünde olumsuzluklara yol açacaktır. İşe gitmek veya işten geri dönmek için zaman harcaması gereği olumsuz bir çevresel faktördür ve işe gidip gelmek önceki kısımlarda tartışılan yaklaşımlar bağlamında bir iş talebi olarak kabul edilebilir (Bakker ve Demerouti, 2007). Pek çok insan için hem bir iş sahibi olup hem de kısa vadede iş yolculuğunu tamamen ortadan kaldıracak bir seçenek olmadığı için, bu iş talebi tekrarlı ve kronik bir yapıda olup çalışana verimsiz bir çaba harcatarak strese dönüşecektir. İşe gitmek için yapılan uzun yolculuklar çalışma dışı alanlar için daha az zaman bırakacak ve çalışanın sadece iş kaynaklarını değil aynı zamanda iş dışı kaynaklarını da azaltacaktır.

İşe giderken yaşanan kaynak kayıpları, kişisel faaliyetlere harcanabilecek kaynakların pahasına gerçekleşir. Uzun bir iş yolculuğu, hem fiziksel hem de zihinsel olarak sınırlı miktarda sahip olunan enerji seviyelerini tüketecek, stres seviyelerini ve zaman baskısını arttıracak, kişide çeşitli fiziksel ve zihinsel tepkilere neden olacaktır. İş taleplerindeki artış ve iş ile ilgili kaynakların eksik olması durumunda, ortaya çıkan stres ancak hayatın iş dışı kısımlarında biriktirilmiş olan kaynaklarla telafi edilebilir. Kaynak birikiminin işin dışında kalmasına ihtiyaç duyulmasına rağmen, çalışma dışı alan, aynı zamanda işe gidip gelmek için harcanan fazla saatten kaynaklanan kayıpların baskısı altındadır. Bu nedenle, çalışma dışı kaynaklarla iş-yaşam taleplerini dengelemek için kaynağa sahip olmak daha da zorlaşmakta, dolayısıyla bu zorluk çalışanın öznel iyi oluş durumunu daha da etkilemektedir.

Bireyler işin yüksek talepleriyle karşı karşıya kaldıklarında, çalışma dışı faaliyetler, işten uzaklaşma ve kişinin kaynaklarını geri kazanımı için kullandığı istirahat dönemi oldukça önemli hale gelmektedir (Sonntag ve Natter, 2004). İstirahat ve dinlenme ihtiyacı, işin süregelen taleplerinden sıyrılabilmek için anında karşılanması gereken bir ihtiyaçtır ve oluştuğunda hemen karşılanması gereken bir öncelik haline gelir (Sonntag ve Zijlstra, 2006). Bireyin işyerinden çıkarken, iş taleplerine uzun süre maruz kaldıktan sonra tüm kaynaklarını tüketmişken ev hayatına adapte olmaya çalışması, bu roller arası geçişi gecikmeye uğratması, istirahatın tamamlanamamış olması sonucunu doğurmaktadır. Eğer kaynak kullanımı işten ayrılıp eve ulaşıldığında da devam ediyorsa özel hayat alanı en iyi şekilde yaşanmıyor demektir. Eğer iş talepleri hala işe giderken bireyleri yükümlülük altına alıyorsa, kişinin aklında iş ve işyeri varsa, kişinin boş zamanlarının kalitesi de düşer, böylece işten etkin uzaklaşma gerçekleşmez (Demerouti, Bakker, Geurts ve Taxis, 2009). Yolda günlük olarak harcanan saatler, bu nedenle iş ve özel yaşam arasındaki algılanan dengeyi daha da kötüleştirebilir, iş hakkındaki olumsuz düşünceleri tetikleyebilir ve yolculuğu daha kısa bir iş bulma çabasını doğurabilir.

Tartışma

Van den Berg ve Gorter (1997), işe gidip gelme maliyetinin iş arama sürecinde önemli bir belirleyici olduğunu belirtmektedir. Herhangi bir çalışan, belirli bir işin ya da iş fırsatının maliyetlerini ve faydalarını tartarak işte kalmaya veya işten ayrılmaya karar verir. İş arama döneminde, aday aynı nitelikte işleri araştırır, yaşadığı yere, şehre, işyerlerine yakın olan işlerde çalışmak ister ve her gün ulaşılması kolay olan işleri tercih ederler. Maliyetler arttıkça, iş arayanlar uzak konumlardaki işleri kabul etmekte isteksiz olurlar veya bu işler daha düşük ücretler sunuyor olsa bile iş arayanlar mesafe bakımında daha yakın olanları tercih eder.

Kişide kendinden uzakta sunulan işlere yönelik olan bu isteksizlik, birey gerçekten uygun bir iş fırsatı bulduğunda dahi devam eder. Ele alınan önemli kavramsal yaklaşımların da desteklediği gibi yolculuk; bir stres sebebidir ve çalışma hayatındaki en düşük pozitif etkiyi yaratan

unsurdur. Gün boyunca kişi en düşük moral seviyesine işe giderken sahip olur hatta işe gitme etkinliği çoğu zaman işin ve çalışmanın kendisinden bile daha katlanılmaz ve sevilmeyen bir durum olarak bilinir (Kahneman, Krueger, Schkade, Schwarz ve Stone, 2004, Kahneman ve Krueger, 2006).

Ev ve iş arasındaki yolculuklar fizyolojik ve psikolojik rahatsızlıklar doğurmakta, iş verimliliği ve işe devamsızlık ile ilgili sorunlar yaratmakta (Koslowsky, 1997) ve işe gecikme (Van Ommeren ve Gutiérrez-i-Puigarnau, 2011) gibi unsurları da içeren geniş bir etki alanına sahiptir. İnsanlar genellikle kendilerini uzun ve stresli bir işe gidiş geliş düzeninde sıkışmış durumda bulurlar. İş değiştirmek ya da ikamet değiştirmek ya da alternatif oluşturabilecek taşıma sistemleri kullanmak mümkün olmadığından genelde çalışanın elinde bu durumu düzelterek bir araç ve yaptırım kalmamaktadır. Şehirler aşırı kalabalıklaştıkça gelişmekte olan ülkelerde mesafeler artmaya devam etmekte ve son yıllarda bunların etkileri çok daha geniş alanlara yayılmaktadır.

Ulaşımında karşılaşılan herhangi bir engel, iş gücüne katılım kararlarını etkileyebilir. İş arayanlar çalışma merkezlerinden uzak yerleşim yerlerinde yaşadıkça, işgücüne katılma maliyetleri artar (Ben-David ve Shara-bi, 2009) ve bu maliyetler kişileri çalışma yaşamından uzaklaştırabilir. Çalışma piyasasındaki bu kısıtlar, çalışma yaşamına katılım giderleri yüksek olan kadınlar, gençler, yeni mezunlar, çift kariyerli aileler ve diğer dezavantajlı kesimler için önemli ve hayati bir konudur.

Tüm çalışanların işe ve işyerine yakın olması mümkün değildir. İşler ve konutlar sınırlı sayıdadır. İşyerleri etrafında konut seçenekleri az olabilir ve konutlar şehrin iş bölgelerinden uzakta planlanmış olabilir. Bu yüzden işe gidiş geliş yolculuğu ve buna bağlı davranışsal sonuçlar iş, emek, konut ve ulaştırma piyasalarının bir arada uyumlu işleyişi ile ilgilidir (Rouwendal ve Nijkamp, 2004). Çalışanın bunlardan herhangi birinden elde ettikleri yararı ya da maruz kaldıkları zararı diğer piyasadan telafi etmek isteyebilir. İş yolculuğu bu bağlamda piyasaların etkinsizliğini giderme bakımından çalışanın dengeleyici bir fedakarlığı olarak görülebilir. Bu maliyete katılma ve fedakarlık sonucunda çalışan, maddi veya manevi olarak tazmin edilirse ve denge sağlanırsa, iyi bir konut alanında refah içinde yaşamakta, yüksek maaşlar almakta ya da

yerine göre barınma için düşük maliyetler ödeyebilirler (Stutzer ve Frey, 2008).

İş yolculuğu istenmeyen bir deneyimdir ve istenmeyen bir maliyettir. Kimi zaman bu maliyetler gıda ve barınma için katlanılan maliyetler kadar yüksektir. Bu maliyetler arasında araç sahipliği ve araç kullanma maliyetleri, yakıt giderleri, toplu taşıma maliyetleri, çift kariyerli çiftleri için çocuk bakım giderleri, yüksek kira oranları veya ev sahipliği ile ilişkili maliyetler sayılabilir. Bu günlük seyahatlerin çoğu nispeten ucuz maliyetli için toplu taşıma araçları ile yapılır. Toplu taşıma kullanımında maddi maliyet diğer yöntemlerdeki maliyetlerden daha düşük olmasına rağmen bazı durumlarda toplu ulaşım; belirsizlik ve plansız değişiklikler, araç transferleri, kalabalık, gürültü, titreşim, ısı ya da soğuk ve gibi maddi olmayan maliyetleri beraberinde getirir. (Costa vd., 1988). Çalışan bu maliyetler arasında işe ne hızda, hangi konfor düzeyinde ve işe hangi yöntemlerle ulaşacağı konusunda sürekli bir karar verme ve seçim yapma durumundadır.

İnsanların işe gidip gelme süresini yaratıcı ve faydalı kullanabileceği de düşünülmelidir. Redmond ve Mokhtarian (2001), Van Ommeren (1998), Lyons ve Chatterjee (2008), Ory vd. (2004) gibi araştırmacılara göre insanlar sıfır seyahat süresi yerine, işe gidip gelme için kullanacakları optimum bir seyahat süresine ihtiyaç duyarlar. Buna göre bazı insanlar iş yerine zahmetsiz ve zaman harcamadan ulaşmaktansa, seyahat etmeye isteklidirler. Bir araçta zaman geçirmek her zaman bir zaman kaybı olmayabilir, trende insanlar günlük küçük işlerini halledebilir, taşınabilir elektronik aletler sayesinde çalışmaya devam edebilir ya da sosyal medya kullanımı yapabilir, kitap okuyabilir, gün içinde yapamadığı telefon görüşmelerini veya bu seyahat süresi olmasaydı zamanlarını ayırmak istemeyecekleri diğer şeyleri yapabilirler. Bu süre yukarıda öne sürüldüğü gibi roller arası geçiş ve kişinin işi geride bırakma süresi olarak kullanılabilir. Bu seçenekler ayrıca Ory vd. (2004) tarafından “öznel hareketlilik” kavramı ile ortaya konmuş, bireylerin kötü deneyimlerinin tamamen kişiye özgü olduğu öne sürülmüştür. Kişinin stres kaynaklarına karşı toleransı ve işe gidip gelme düzenlerine veya deneyimlerine göre, ideal tek yönlü işe gidiş süresi 16-20 dakika arasında olduğunu düşünülmektedir (Mokhtarian ve Salomon, 2001).

İş için yapılan seyahat, istihdam piyasasına katılım konusuna dikkat çekmesi açısından önemlidir. Şu ana kadar işe gidiş ile ilgili çalışmaların çoğunluğu, ulaşım, şehir planlaması veya işgücü piyasası özelinde düşünülmüş fakat yönetim ve organizasyon alanlarında bu tür çalışmalar rağbet görmemiştir. İşe gitmek için harcanan çabaların örgütsel sonuçları hala tam olarak bilinmemekte ve işverenler için bu etkinsizliğin ortadan kaldırılması önemlidir. İşverenler ulaşım veya konut sektörlerini etkilemek durumunda olmayabilirler fakat işçilerin refahını arttıracak bazı iş dizaynı önlemleri alınması örgütün takdirindedir.

Bu Alandaki Çalışmalar İçin Öneriler

İşe gidiş ve işten dönüş yolculuklarının kişisel ve örgütsel sonuçlarını iki yaklaşım ile ele alan bu çalışma, bu alandaki çalışmalar için birkaç öneride bulunabilir. İleride yapılacak çalışmalar, iş yolculuğunun ürettiği stres kavramını ele almalı, iş yolculuğundan etkilenen ilişkilerin araştırılmasında tasarımda istihdam piyasasının genel durumu, işsizlik düzeyleri, güvencesizlik, ulaşım altyapısı ve şehir planlaması gibi unsurları da dikkate almalıdır.

Ayrıca bu ilişkiler içinde çeşitli aracı değişken rolleri göz önünde bulundurulmalıdır. Bu alandaki çalışmalarda zaman kesiti yerine boylamsal çalışma tasarımları tercih edilmelidir. Stres yaratan ilişkiler, doğası gereği çalışan toleransını aştığı noktaya kadar tespit edilemeyebilir. Aynı zamanda boylamsal olmayan tasarımlarda nedensellik ilişkileri tam olarak ortaya çıkarılamayabilir. Sözü edilen kaynakların korunumu ve iş talepleri-kaynakları yaklaşımları da bu tür ilişkilerin kesitsel çalışmalar ile tespit edilemeyeceği ve bu ilişkilerin boylamsal bir analizi hak ettiğini belirtmektedir. Kişinin yolculuğa ve zaman kayıplarına adaptasyon süreci, stres kaynaklarına karşı direnci kademeli olarak artmakta ya da tükenmektedir.

Gerçekilme davranışlarının bu tür araştırmalarda kullanımı ve araçsallaştırılması da önemli bir husustur. Bazı gerçekilme davranışı biçimleri son derece belirgin olup tespit edilmesi kolay iken, bazı davranışlar üstü kapalı şekilde seyredebilir. Örneğin, önceki bölümlerde belirtildiği gibi; işe geciken bir çalışan uzun bir süre farkedilmeden bu davranışı sürdürebilir, geç kalma davranışı işveren tarafından düzenli kayıt tutu-

lan bir davranış olmayabilir ve hatta belirli oranlarda işverence tolere edilebilir. Aynı şekilde işyerinde olup işe katkı vermeme durumu uzun süre saptanamayabilir. Öte yandan işten ayrılma oldukça belirgindir ve çoğu işveren için yıkıcı ve yüksek maliyetli bir davranış biçimidir. Bu alandaki çalışmalar her bir davranışı ayrı tedbirlerle test edebilir ve her birinin kendine özgü etkilerini ortaya koyabilir.

İşverenler bu etkilere ve verimlilik sorunlarına karşı mümkün olduğunca yaratıcı ve ileri dönük stratejiler uygulamalıdır. Esnek çalışma saatleri uygulamaları ve sıkıştırılmış çalışma haftası planlanması işçilerin bu etkilerden arınarak işlerine nispeten daha verimli zaman ayırmalarına yardımcı olur.

İşe gidip gelirken yaşanan sorunlar, sadece birey için sorun olmaktan ziyade işveren de da iki taraf için de karşılıklı bir endişe kaynağı olmalıdır. Bazı işverenler aslında çalışanlarının işe gidip gelme yükünü azaltmak için çaba gösterirler. Örneğin metropol alanlarda büyük ölçekli firmalarda çalışan mavi yakalı işçilerin çoğunluğu şirket tarafından sağlanan araçlar ile işe gidip gelmekte ve bu yöntem işçinin sözü edilen etkilerden arınmasına yardımcı olmak üzere tasarlanmış önemli bir yan hak olarak karşımıza çıkmaktadır. İşverenler kimi zaman verimlilik endişeleri ile iş ilanlarına coğrafi sınırlamalar getirmekte ve böylece bu etkilerden uzak kalabileceklerini düşünmektedirler. Bu tür yöntemlerin dışlayıcı ve ayırıcı yönleri de tam anlamıyla henüz ortaya konmamıştır. Bu ana kadar yapılan çalışmalarda bu yönetime ilişkin bilimsel bir destek bulunmamakla birlikte bunun sadece aday havuzunu sınırlayacak bir uygulama olduğu söylenebilir.

Sonuç

Harcanan zaman ve parasal maliyetler, çalışma hayatının bir parçası olarak görülür ve çalışanların bu maliyetleri belirleyici unsurlar üzerinde neredeyse hiçbir takdir yetkisi yoktur. Parasal maliyetlerin ne kadar çalışanı etkilediği de ekonomik imkanlara bağlıdır. Bununla birlikte işe giderken harcanan zaman tamamen ulaşım altyapısının ürünüdür ve çalışanın kısa vadede etkileyebileceği bir unsur değildir. Böyle olunca da iş yolculuğu değerli zamanı ve diğer kaynakları verimsiz olarak tüketir ve

çalışanı işten uzaklaştırabilecek etkiler doğurur. Bir çalışan ancak ikame-tini veya iş yerini değiştirirse bu etkilerden kurtulabilir fakat her ikisi de uzun planlamalar ve geçiş süreçleri gerektiren olaylardır, uygulanması zaman alır. Özellikle işsizlik oranlarının daha yüksek olduğu iş piyasala-rında bu esneklik hiç olmayabilir. Böyle olunca da, bu etkinsizlikler an-cak işverenler tarafından yaratıcı iş dizaynı unsurları ile hafifletilebilir ve daha uzun vadede de ekonomik karar vericiler tarafından giderilebilir.

EXTENDED ABSTRACT

Commuting and Withdrawal Behavior: A Conceptual Discussion

*

Onur Emre

Yalova University

Job opportunities and job market are concentrated in some areas in many countries, and those who wish to join the labor market need to relocate in some period of their lives. Employees commute to work in the morning and travel back in the evening. This journey, which must be endured daily by employees, is a problem that should be addressed by organizational sciences. The distance between home and work is at the top of every employee's challenges. No matter how challenging or comfortable the job is, the ordinary day starts with the commute. Even today, with the increasing implementation of modern forms of work, few people still have work designs that enable them to work from home or work without being dependent on the workplace. Commuting is an inevitable effort one has to make in urbanized regions and it is a must to stay in the labor market.

According to the Conservation of Resources approach, people collect intangible resources they believe to be useful to them. They strive to preserve the resources they collect and invest in new sources as much as possible. The daily commute to and from work can be included in this framework in terms of its consequences. If these daily journeys are long and laborious, the resources that the person spends on will increase and this will be revealed as stress.

When we use the conservation of resources approach in addressing commuting, we can talk associate the time spent commuting as something that to reduces the time that can be used in non-work areas, discuss its negative impacts on the work-life balance, and hence the likelihood of affecting the overall well-being of employees and their commitment to their work.

Job demands consume resources and the lack of resources makes it impossible to meet job demands and this demand-resource imbalance leads to withdrawal behavior. The withdrawal behaviors are simply used to mean that employees avoid being involved in the workplace and refrain from contributing to the work. Employees try to reduce their participation in the workplace even when they are not in the workplace or in while they are present in the workplace. This behavior of the employee can start when he / she is still employed and it progresses until the employee leaves the job.

The job demands and resources model is based on the assumption that all business characteristics can actually be classified as either job demands or job resources. According to Demerouti and Bakker (2001), job demands are aspects of the work that bring specific physiological and psychological costs that require physical or mental effort. A possible source of work demand that limits the resources' negative impacts is the level of autonomy that the employee has. Autonomy refers to the use of discretion and level of independence of employees have in deciding how, where and when to perform their job duties. In line with the job demands and job resources approach, autonomy and workload interact and autonomy acts as a buffer for the negative impacts of high demands.

Opportunities for the use of control over job demands are crucial to the health and well being of the employee. The discretion over the start of the work and to plan the workflow freely provides resources to overcome the problems caused by the commute.

Since many people do not have the option to not commute and have a job at the same time, they are unable to eliminate the commute in the short term. This job demand is repetitive and chronic, it is an unproductive effort and it will be transformed into stress. Loss of resources on the way to work takes place at the expense of resources that can rather be spent on personal activities. A long commute will consume the already limited amount of energy, both physically and mentally, which in turn increase stress levels and time pressure, leading to various physical and mental reactions. If job demands are present and increasing and the resources are lacking to offset those, the resulting stress can only be compensated by the resources accumulated in the non-work parts of life.

People often find themselves stuck in a long and stressful way of going to work. When it is not possible to change the job or change the residence, or to use alternative transport systems, there is usually no means lefty for the employee to revert the consequences of the commute. This study, which deals with the personal and organizational consequences of commuting with two approaches, can make a few suggestions for studies in this field. Future studies should address the concept of stress generated by the commute, should consider the dynamics of the labor market, the level of unemployment and various job design factors that could either alleviate or worsen the consequences of commuting.

Kaynakça/References

- Baillien, E., De Cuyper, N.ve De Witte, H. (2011). Job autonomy and workload as antecedents of workplace bullying: A two-wave test of Karasek's Job Demand Control Model for targets and perpetrators. *Journal of Occupational and Organizational Psychology*, 84(1), 191–208.
- Bakker, A. B.ve Demerouti, E. (2007). The job demands-resources model: State of the art. *Journal of Managerial Psychology*, 22(3), 309–328.
- Ben-David, N.ve Sharabi, M. (2009). Commuting and Its Effect on Work Decisions. *International Journal of Economic Perspectives*, 3(3), 183–187.
- Blau, G. (1998). On the aggregation of individual withdrawal behaviors into larger multi-item constructs. *Journal of Organizational Behavior*, 19, 437–452.
- Costa, G., Pickup, L.ve DiMartino, Vittorio. (1988). Commuting—a further stress factor for working people: evidence from the European Community. *International Archives of Occupational and Environmental Health*, 60, 377–385.
- Demerouti, E., Bakker, A. B., Nachreiner, F.ve Schaufeli, W. B. (2001). The job demands-resources model of burnout. *The Journal of Applied Psychology*, 86(3), 499–512.

- Demerouti, E., Bakker, A. B., Geurts, S. A. E. ve Taris, T. W. (2009). Daily recovery from work-related effort during non-work time. In E. Demerouti, A. B. Bakker, S. A. E. Geurtsve T. W. Taris (Eds.), *Research in Occupational Stress and Well Being* (Vol. 7, pp. 85–123). Bingley: Emerald Group Publishing.
- Dex, S. ve Bond, S. (2005). Measuring work-life balance and its covariates. *Work, Employment and Society*.
- Greenhaus, J. H. ve Beutell, N. J. (1985). Sources of conflict between work and family roles. *Academy of management review*, 10(1), 76-88.
- Halbesleben, J. R. B., Neveu, J.-P., Paustian-Underdahl, S. C. ve Westman, M. (2014). Getting to the “COR”: Understanding the Role of Resources in Conservation of Resources Theory. *Journal of Management*, 40(5), 1334–1364.
- Hämmig, O., Gutzwiller, F. ve Bauer, G. (2009). Work-life conflict and associations with work- and nonwork-related factors and with physical and mental health outcomes: A nationally representative cross-sectional study in Switzerland. *BMC Public Health*.
- Hobfoll, S. E. (1989). Conservation of resources. A new attempt at conceptualizing stress. *The American Psychologist*, 44(3), 513–524.
- Karasek, R. a. (1979). Job Demands , Job Decision Latitude , and Mental Strain: Implications for Job Redesign. *Administrative Science Quarterly*, 24(2), 285–308.
- Koslowsky, M. (1997). Commuting stress: Problems of definition and variable identification. *Applied Psychology*, 46(2), 153–174.
- Krueger, A. B., Kahneman, D., Schkade, D., Schwarz, N. ve Stone, A. A. (2009). National time accounting: The currency of life. In *Measuring the Subjective Well-Being of Nations: National Accounts of Time Use and Well Being* (Vol. I, pp. 1–84).
- Lyons, G. ve Chatterjee, K. (2008). A human perspective on the daily commute: Costs, benefits and trade-offs. *Transport Reviews*, 28(2), 181–198.
- Meyer, J. P. ve Allen, N. J. (1991). A three-component conceptualization of organizational commitment. *Human Resource Management Review*, 1(1), 61–89.

- Mokhtarian, P. L. ve Salomon, I. (2001). How derived is the demand for travel? Some conceptual and measurement considerations. *Transportation research part A: Policy and practice*, 35(8), 695-719.
- Morgeson, F. P., Delaney-Klinger, K. ve Hemingway, M. a. (2005). The importance of job autonomy, cognitive ability, and job-related skill for predicting role breadth and job performance. *The Journal of Applied Psychology*, 90(2), 399-406.
- Mowday, R. T., Steers, R. M. ve Porter, L. W. (1979). The measurement of organizational commitment. *Journal of Vocational Behavior*, 14(2), 224-247.
- Ory, D. T., Mokhtarian, P. L., Redmond, L. S., Salomon, I., Collantes, G. O. ve Choo, S. (2004). When is Commuting Desirable to the Individual? *Growth and Change*, 35(3), 334-359.
- Redmond, L. S. ve Mokhtarian, P. L. (2001). The positive utility of the commute : modeling ideal commute time and relative desired commute amount. *Transportation*, 28, 179-205.
- Rouwendaal & Nijkamp. (2004). Living in two worlds : A review of home-to-work decisions. *Growth and Change*, 35(3), 287-303.
- Sadler-Smith, E., El-Kot, G. ve Leat, M. (2003). Differentiating work autonomy facets in a non-Western context. *Journal of Organizational Behavior*, 24(6), 709-731.
- Sims, H., Szilagyi, A. ve Keller, R. (1976). The measurement of job characteristics. *Academy of Management Journal*, 19(2), 195-212.
- Sonnentag, S., ve Natter, E. (2004). Flight attendants' daily recovery from work: Is there no place like home?. *International Journal of Stress Management*, 11(4), 366-391.
- Sonnentag, S., ve Zijlstra, F. R. (2006). Job characteristics and off-job activities as predictors of need for recovery, well-being, and fatigue. *Journal of Applied Psychology*, 91(2), 330-350.
- Stutzer, A. ve Frey, B. S. (2008). Stress that doesn't pay: The commuting paradox. *Scandinavian Journal of Economics*, 110(1278), 339-366.
- Van den Berg, G. J. ve Gorter, C. (1997). Job search and commuting time. *Journal of Business & Economic Statistics*, 15(2), 269.

- Van Ommeren, J. N.ve Gutiérrez-i-Puigarnau, E. (2011). Are workers with a long commute less productive? An empirical analysis of absenteeism. *Regional Science and Urban Economics*, 41(1), 1–8.
- Voydanoff, P. (2004). The effects of work demands and resources on work-to-family conflict and facilitation. *Journal of Marriage and Family*, 66(May), 398–412.
- Wasti, A. (2003). Organizational commitment, turnover intentions and the influence of cultural values. *Journal of Occupational and Organizational Psychology*, 76(3), 303–321.
- Zacharatos, A., Barling, J.ve Iverson, R. D. (2005). High-performance work systems and occupational safety. *The Journal of Applied Psychology*, 90(1), 77–93.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Emre, O. (2018). İş yolculuğunun kavramsal anlamda incelenmesi ve geri çekilme davranışları. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 9(16), 1613-1633. DOI: 10.26466/opus.479549

Uluslararası Finansal Raporlama Standartlarına Zorunlu Uyum, Ulusal Yapısal Faktörler ve Muhasebe Bilgilerinin Değer İlişkisi¹

DOI: 10.26466/opus.479275

*

Sinem Ateş*

* Araştırma Görevlisi Dr., Yalova Üniversitesi, İİBF Fakültesi, Yalova / Türkiye
E-Posta: sinem.ates@yalova.edu.tr ORCID: [0000-0002-9999-3799](https://orcid.org/0000-0002-9999-3799)

Öz

Bu çalışmada, Uluslararası Finansal Raporlama Standartları'na (UFRS) zorunlu uyumun, muhasebe bilgilerinin değer ilişkisinde neden olduğu değişim ve bu değişimde ulusal yapısal faktörlerin oynadığı rolü tespit etmek amaçlanmıştır. Bu amaçla yapılan literatür taraması ile muhasebe bilgilerinin değer ilişkisi, ulusal yapısal faktörler ve/veya UFRS arasındaki ilişkiyi konu eden ve örneklemi birden fazla ülkeden oluşan akademik çalışmalar ile UFRS'nin muhasebe bilgilerinin değer ilişkisine olan etkisini araştıran Türkiye örneklemlikli akademik çalışmalar incelenmiştir. Bu kapsamda incelenen akademik çalışmalarda, UFRS'nin muhasebe bilgilerinin değer ilişkisinde neden olduğu değişim konusunda birbirinden farklı bulgular söz konusu olsa da UFRS'ye uyuma rağmen finansal piyasa gelişimi, sermaye ve mülkiyet yapısı, vergi sistemi, kültürel faktörler gibi ülkeye özgü finansal raporlama güdüleyicilerinin, finansal raporlama uygulamalarını etkilemeye devam ettiği yönünde ortak bulgular olduğu görülmüştür. Bu durum; muhasebe kalitesi yüksek finansal raporlar için, finansal raporlama standartlarının kaliteli olmasının yeterli olmadığını, ülkelere özgü ulusal yapısal faktörlerin de bu süreçte önemli bir role sahip olduğuna işaret etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Değer ilişkisi, UFRS, Ulusal yapısal faktörler

¹ Bu makale, yazarın "Uluslararası Finansal Raporlama Standartlarına Zorunlu Uyum, Ulusal Yapısal Faktörler ve Muhasebe Bilgilerinin Değer İlişkisi: Avrupa Birliği Ülkeleri ve Türkiye Üzerine Bir Araştırma" isimli doktora tezinden üretilmiştir.

Mandatory Adoption of International Financial Reporting Standards, National Institutional Factors and Value Relevance

*

Abstract

In this study, it is aimed to determine the change in the value relevance of accounting information due to mandatory adoption of International Financial Reporting Standards (IFRS) and the role of national institutional factors in this change. Towards this end, the academic studies whose sample is composed of more than one country and investigating the relationship between value relevance of accounting information, national institutional factors and/or IFRS and the academic studies investigating the effect of IFRS on the value relevance of accounting information in Turkey are examined through a literature review. In accordance with the findings of all these studies, it is seen that although there is no consensus in the academic studies about the change in the value relevance of accounting information due to IFRS, the country-specific factors such as capital market development, capital and ownership structure, tax systems, cultural factors have a continued influence on the value relevance. This indicates that, high-quality financial reporting standards are not enough for high-quality financial reports, but national institutional factors also play an important role in this process.

Keywords: *Value relevance, IFRS, National institutional factors*

Giriş

Finansal Raporlamaya İlişkin Kavramsal Çerçeve’de, genel amaçlı finansal raporlamanın amacı, “mevcut ve potansiyel yatırımcılara, borç verenlere ve kredi veren diğer taraflara raporlayan işletmeye kaynak sağlama kararlarını verirken faydalı olacak finansal bilgiyi sağlamak” olarak geçmektedir. Faydalı finansal bilginin temel niteliksel özellikleri ise “ihtiyaca uygunluk” ve “gerçeğe uygun sunum” olarak belirtilmiş ve ihtiyaca uygunluk, kullanıcılar tarafından verilen kararları etkileme gücüne sahip olma; gerçeğe uygun sunum ise, tam, tarafsız ve hatasız sunulma olarak tanımlanmıştır.

Finansal bilginin faydalı/kaliteli olması gerekliliği, taşıdığı öneme binaen geçmişten bu yana pek çok akademik çalışmaya konu olmuş ve olmaya devam etmektedir. Akademik çalışmalarda muhasebe kalitesi farklı boyutlarıyla ele alınmakta ve muhasebe kalitesine etki eden faktörler incelenmektedir. Bu çalışmalar göstermektedir ki, ülkelerin yasal sistemleri, kültürel değerleri, temel fon sağlayıcıları gibi ulusal yapısal faktörleri, o ülkelerdeki muhasebe sistemlerini dolayısıyla muhasebe bilgisinin kalitesini şekillendirmektedir. Tüm bu unsurların yanında, finansal bilginin kalitesini etkileyen bir diğer faktör de o bilgiyi işlerken kullanılan muhasebe standartlarıdır. Bu bağlamda Uluslararası Muhasebe Standartları Kurulu’nun (IASB) amacı da yüksek kalitede, anlaşılabilir ve uygulanabilir ve küresel olarak kabul görmüş tek tip muhasebe standartları geliştirmektir (www.ifrs.org). IASB’nin bu amaçla çıkardığı Uluslararası Muhasebe Standartları (UMS) / Uluslararası Finansal Raporlama Standartları (UFRS) bugün pek çok ülkede zorunlu olarak uygulanmakta ya da uygulanmasına izin verilmektedir.

Holthausen’e (2009) göre, UFRS’ye bu denli hızlı adaptasyonun altında, dünya genelinde tek bir finansal raporlama standartları setinin kullanılması ile ülkeler arası kıyaslamanın daha kolay ve şeffaf olacağı varsayımı yatmaktadır. Ancak, bu varsayım, ülkelerin kurumsal ve ekonomik faktörleri de kullanılan standartlar gibi benzer hale gelmediği sürece tam anlamıyla gerçekleşmeyecektir. Üstelik bu pek mümkün olmayan ya da en azından muhasebe standartlarını değiştirmekten daha masraflı ve zaman alıcı bir süreçtir.

UFRS, ilke bazlı bir standart seti olup alternatif muhasebe yöntemlerini sınırlandırmaktadır. Amaç, yöneticilerin temel ekonomik olayı ölçmek ve raporlamak için mevcut sınırlı alternatifler arasından seçim yaparken muhakeme güçlerini en doğru şekilde kullanmalarını sağlamaktır. Ancak, yöneticiler, bu tip ilke bazlı standartların izin verdiği esneklik ve takdir yetkisini, terfi, bonus vb. kişisel çıkarları doğrultusunda kullanarak temel ekonomik olayı yansıtmayan bir muhasebe yöntemini seçip kazançlarını manipüle edebilirler (Gray, Kang, Ling ve Tang, 2015).

Barth, Landsman ve Lang (2008), Uluslararası Muhasebe Standartları Komitesi'nin (IASC) ve onun yerine geçen Uluslararası Muhasebe Standartları Kurulu'nun (IASB) bir amacının da, uluslararası düzeyde kabul görece yüksek kaliteli bir finansal raporlama standartları seti oluşturmak olduğunu belirtmiştir. Ancak bu amaçla çıkarılan UFRS'nin muhasebe kalitesini artırdığı konusunda literatürde bir görüş birliği mevcut olduğu söylenemez. Zira ampirik çalışmalarda dahi UFRS'nin, muhasebe kalitesinin aynı boyutlarına etkisi konusunda birbiriyle çelişen bulgular mevcuttur. Örneğin; muhasebe kalitesinin literatürde sıkça ele alınan kâr yönetimini azaltıcı boyutunu konu eden çalışmalardan kimisi UFRS'nin kâr yönetimini azaltmada etkili olduğunu ortaya koyarken (Barth ve diğ., 2008), kimisi ise UFRS'nin kâr yönetimine bir etkisi olmadığını (Jeanjean ve Stolowy, 2008; Ahmed, Neel ve Wand, 2013) ya da aksine kâr yönetimini artırıcı bir rol oynadığını (Callao ve Jarne, 2010) göstermektedir. Muhasebe kalitesinin bir başka boyutu olan değer ilişkisi üzerine yapılan çalışmalarda da birbirinden farklı sonuçlar söz konusudur. Zira, UFRS bazlı muhasebe verilerinin değer ilişkisi ile yerel muhasebe standartlarına göre hazırlanmış muhasebe verilerinin değer ilişkisi arasında fark olmadığı sonucuna ulaşan çalışmalar olduğu gibi (Joos ve Lang, 1994; Haris, Lang ve Mölller, 1994; Martínez J.A., Martínez ve Lin, 2014), birinin diğerine göre değer ilişkisi daha yüksek muhasebe bilgisi ürettiğini öne süren çalışmalar da mevcuttur (Bartov, Goldberg ve Kim, 2005; Barth ve diğ., 2008; Iatridis, 2010).

Bu bağlamda bu çalışmada, UFRS'nin muhasebe kalitesinin değer ilişkisi boyutuna etkisini ve bu süreçte ülkelere özgü faktörlerin oynadığı rolü tespit etmek amaçlanmıştır. Bu amaçla ilk bölümde, "muhasebe bilgilerinin değer ilişkisi" kavramının literatürde nasıl tanımlandığı ve hangi yöntemlerle ölçüldüğü incelenmiştir. İkinci bölümde; muhasebe

bilgilerinin değer ilişkisi, ulusal yapısal faktörler ve/veya UFRS arasındaki ilişkiyi konu eden ve örnekleme birden fazla ülkeden oluşan akademik çalışmalar ile UFRS'nin muhasebe bilgilerinin değer ilişkisine olan etkisini araştıran Türkiye örneklemleri akademik çalışmalardan örnekler sunulmuştur. Son bölümde ise yapılan literatür taraması ışığında elde edilen sonuçlar değerlendirilmiş ve yorumlanmıştır.

Muhasebe Bilgilerinin Değer İlişkisi

Standart oluşturma amacıyla farklı muhasebe politikalarının menkul kıymet fiyatları ile olan ilişkisini analiz eden araştırma akımı “değer ilişkisi” araştırmaları olarak adlandırılır (Holthausen ve Watts, 2001). Bir muhasebe verisi, menkul kıymet piyasa değerleri ile öngörülen bir ilişkiye sahipse “değer ilişkili (*value relevant*)” olarak tanımlanır (Barth, Beaver ve Landsman, 2001).

Muhasebe teorisinde sermaye piyasaları araştırmalarının önemli bir yeri vardır. Kothari (2001), önde gelen akademik muhasebe dergilerinde yayımlanan araştırmaların büyük bir bölümünün, finansal tablo bilgileri ile sermaye piyasaları arasındaki ilişkiyi incelediğine dikkati çekmektedir. Kothari'ye (2001) göre, muhasebede sermaye piyasaları araştırmasına olan talebin en azından dört kaynağı bulunmaktadır: 1) temel analiz ve değerlendirme, 2) sermaye piyasası etkinliğinin testi, 3) sözleşmelerde ve politik süreçlerde muhasebenin rolü ve 4) kamuyu aydınlatma kural ve ilkeleri. Sermaye piyasaları araştırması, genel itibarıyla belirli bir verinin açıklanmasının, sermaye piyasası katılımcılarının ticari faaliyetlerini ne şekilde etkilediğini inceler. Bu doğrultuda, sermaye piyasaları araştırması, sıklıkla, finansal bilgi ile hisse senedi fiyatları ya da getirileri arasındaki istatistiksel ilişkiyi konu eder. Yatırımcıların finansal bilgiye tepkileri, sermaye piyasası işlemleri ile açıklanır. Bilgiye olumlu tepkiler, belirli bir hisse senedinin fiyat artışı ile olumsuz tepkiler ise hisse senedinin fiyatındaki düşüş ile ifade edilir. Bilginin açıklandığı zaman çerçevesinde hisse senedi fiyatlarında değişim görülmezse bu durum bilgiye tepki verilmediği anlamına gelir, bilgi piyasaya yeni bir veri sağlamamıştır. Belirli bilgilerin açıklanmasına piyasanın verdiği tepki, genellikle çok sayıda şirketin, birkaç yılı kapsayan verileri üzerine kuruludur. Bu tip araştırmalar genellikle, şirket bilgilerinin açıklanmasına piyasaların tep-

kilerini irdelemek ve alternatif muhasebe ve açıklama metotlarının yatırımcılar açısından ilişkili (relevant) olup olmadığını değerlendirmek için kullanılır. Eğer, hisse senedi fiyatları, belirli bir bilginin açıklandığı zaman çerçevesinde değişiyorsa, başka bir bilgi ya da olayın fiyat değişikliğine neden olmadığını varsayarak, söz konusu bilginin ilişkili olduğu ve yatırım kararı için faydalı olduğu düşünülür (Deegan, 2014).

Hisse senedi getirileri ve finansal tablo rakamları arasındaki ilişkiye dair çalışmalar Ball ve Brown'a (1968) kadar uzanırken, değer ilişkisi (*value relevance*) kavramı literatürde ilk defa Amir, Harris ve Venuti (1993) tarafından kullanılmıştır (Suadiye, 2012; Demir, Ertuğrul ve Gür, 2016). Genel bir ifadeyle, finansal tablo verilerinin, firma değerini etkileyen bilgiyi yansıtma ve özetleme kabiliyeti olarak tanımlanan değer ilişkisi hakkında Francis ve Shipper (1999), dört yorumdan bahsetmişlerdir. "Birinci yorum, "Finansal tablo verileri, hisse senetlerinin gerçek değerlerini yansıtarak, fiyatlarına öncülük eder." şeklindedir. Bu durumda, değer ilişkisi, muhasebesel alım-satım işlemlerinin uygulanması sonucunda elde edilen kâr ile ölçülebilir. İkinci yorumda, finansal veri, bir değerlendirme modelinde kullanılan değişkenleri kapsıyor ya da bu değişkenleri tahmin etmeye yardım ediyorsa değer ilişkilidir. Buradan hareketle, indirgenmiş kâr payı değerlendirme, indirgenmiş nakit akımı değerlendirme ya da indirgenmiş artık kâr modelleri için kazançların değer ilişkisi, bu kazançların, gelecekteki kâr paylarını, nakit akımlarını, kazançları ya da defter değerlerini öngörme yeteneği ile ölçülebilir. Üçüncü ve dördüncü yorumlarda değer ilişkisi, finansal veri ile fiyat ya da getiri arasındaki istatistiksel ilişkiye dayandırılır. Üçüncü yorumda bu istatistiksel ilişki, yatırımcıların söz konusu veriyi, fiyatları belirlerken gerçekten kullanıp kullanmadığını ölçer, böylece değer ilişkisi, finansal tablo verisinin, piyasadaki bilgi bileşimini değiştirme yeteneği ile ölçülebilir. Bu yorum, değer ilişkisinin, yatırımcıların beklentilerini revize etmelerine neden olduğu için hisse senedi fiyatlarını değiştiren "haberler" üzerinden ölçüldüğünü ifade eder. Dördüncü yorumda ise muhasebe verisi ve piyasa değerleri ya da getirileri arasındaki istatistiksel ilişki, özellikle uzun dönemde, sadece, söz konusu muhasebe verisinin yatırımcılar tarafından kullanılan veri ile korelasyonlu olduğu anlamına gelebilir. Bu görüş doğrultusunda, değer ilişkisi, finansal tablo verisinin, kaynağı ne olursa olsun, hisse senedi fiyatlarını etkileyen veriyi yansıtma ve özetle-

me yeteneği ile ölçülebilir. Bu yorum, finansal tabloların ilk bilgi kaynağı olmasını gerektirmez.”

Değer ilişkisi üzerine yapılan çalışmalar, bir muhasebe verisinin hisse senedi fiyatları ile ilişkili olup olmadığını inceleyerek bu muhasebe verisinin firma değerlemede faydalı olup olmadığını belirler (Holthausen ve Watts, 2001). Akademik çalışmalarda, muhasebe bilgisinin değer ilişkisini ölçmek için kullanılan modeller, Ohlson’a (1995) ait fiyat modeli ile Easton ve Harris’e (1991) ait getiri modelidir.

Temelde, $i = 1, 2, \dots, N$ firmayı ve $t = 1, 2, \dots, T$ yılı temsil etmek üzere, hisse senedi fiyatının (P), hisse başına özsermaye defter değeri (BVPS) ve hisse başına kazanç (EPS) üzerine regresyonu olan fiyat modeli eşitliği aşağıdaki gibidir:

$$P_{it} = \hat{a}_0 + \hat{a}_1 BVPS_{it} + \hat{a}_2 EPS_{it} + \hat{a}_{it}$$

Bu modelde, firma değeri, özsermaye defter değeri ve gelecekte beklenen artık (ya da olağan dışı) kârların doğrusal bir fonksiyonu olarak tanımlanmıştır. Bu tanımlamanın temelinde temiz artan miktar muhasebesi (*clean surplus accounting*) varsayımı yatmaktadır. Bu varsayıma göre; şirket ortaklarının özsermaye defter değerinde, diğer ortaklarla işlemlerinden hâsıl olanlar haricinde meydana gelen değişimler, gelir tablosuna yansıtılmalıdır. Bu yüzden, özsermaye defter değerinin cari değeri, geçmiş yıl özsermaye defter değeri eksi cari kâr payı eksi hisse geri alımları (hisse arzı durumunda artı) artı kâr olarak tanımlanır (Devalle, Onali ve Magarini, 2010).

Easton ve Harris’in (1991) getiri modeli, $i = 1, 2, \dots, N$ firmayı ve $t = 1, 2, \dots, T$ yılı temsil etmek üzere, hisse senedi getirisinin (RETURN), hisse senedinin geçmiş yıl değeri (P_{it-1}) ile indirgenen net kâr (NI) ve net kârdaki değişim (ΔNI) üzerine regresyonu olup eşitliği aşağıdaki gibidir:

$$RETURN_{it} = \hat{a}_0 + \hat{a}_1 NI_{it} / P_{it-1} + \hat{a}_2 \Delta NI_{it} / P_{it-1} + \hat{a}_{it}$$

Modelde yer alan RETURN değişkeni ($P_{it} - P_{it-1} + D_{it}$) / P_{it-1} şeklinde hesaplanmakta olup D_{it} kâr payını temsil etmektedir.

Easton ve Harris (1991), model üzerinde yaptıkları çalışma sonucunda, regresyon modelinde yer alan net kâr ve net kârdaki değişim değişkenlerinin, birbirinin ikamesi değil tamamlayıcısı olduğunu ortaya koymuşlardır. Net kârın ve net kârdaki değişimin birlikte modele dâhil edilmesinin, sadece net kârın ya da sadece net kârdaki değişimin modele

dâhil edildiği durumlara göre hisse senedi getirisindeki yatay kesit değişimin, anlamlı derecede daha fazlasını açıkladığı görülmüştür.

Fiyat ve getiri yaklaşımları arasındaki temel fark; fiyat getirisi ya da değişimlerini araştıran çalışmaların amacının, belirli bir zaman diliminde, değerdeki değişime etkisi olan bilgiyi tespit etmek iken, fiyat seviyelerini inceleyen çalışmaların amacının ise, firma değerine yansıyan bilgiyi tespit etmek olmasıdır (Barth ve diğ., 2001).

Esasında, genel kabul görmüş ve kaliteli muhasebe standartlarının, değer ilişkisi daha yüksek muhasebe verisini de beraberinde getirmesi beklenir. Oysa, muhasebe standartları ortak olsa da finansal raporlama uygulamalarını etkileyen politik ve ekonomik etkilerin çoğu halen söz konusu ülkeye özgü olduğundan, sermaye piyasaları kusursuz bir biçimde entegre olmadığından, ekonomik ve politik entegrasyon tamamıyla gerçekleşmediğinden, yasal sistemler, finansal sistemler, muhasebe mesleğinin rolü, vergi-muhasebe uyumu ve sahiplik yapısı gibi geçmişte muhasebe sistemleri arasındaki farklılıklara gerekçe olan pek çok faktör, AB ülkeleri arasında halen geçerliliğini korumaktadır. Bir ülkenin kurumsal yapısının, muhasebe bilgisi üzerindeki etkisi sonucu, yerel muhasebe standartlarından uluslararası muhasebe standartlarına geçişin ekonomik sonuçları ülkeden ülkeye farklılık gösterebilir (Morais ve Curto, 2009). Ball, Robin ve Wu'nun (2003), "UMS'ye göre hazırlanmış ve raporlanmış finansal raporların tamamıyla kıyaslanabilir olması, yönetici ve denetçi güdülerinin uluslararası anlamda yeknesak olmasını, bu da dolayısıyla ekonomik, yasal ve politik sistemlerin dünya çapında entegrasyonunu gerektirir." şeklindeki ifadeleri de aynı noktaya işaret etmektedir. Scott (2015), yerel muhasebe standartlarından IASB'nin standartlarına geçişin; özellikle yerel standartlar ile IASB standartlarının önemli ölçüde farklılık gösterdiği ve yatırımcı koruması ve kaliteli finansal raporlamayı destekleyecek ve mecbur kılacak güçlü bir yasal ve kurumsal yönetim şekli söz konusu olduğu durumlarda fayda sağlayacağını ifade etmektedir.

Değer ilişkisini konu alan akademik çalışmalar da, ülkelere özgü faktörlerin değer ilişkisi üzerinde anlamlı bir etkiye sahip olduğunu göstermektedir. Örneğin, Anandarajan, Francis, Hasan ve John (2011), değer ilişkisinin, ülkelerin şeffaflık düzeyleri ya da kamuyu aydınlatma yü-

kümlülüklerinden, özel sektörün ülke ekonomisindeki rolünden, muhasebe uygulamalarındaki farklılıklardan etkilendiğini ortaya çıkarmıştır.

Muhasebe Bilgilerinin Değer İlişkisi, UFRS ve Ulusal Yapısal Faktörler Arasındaki İlişkiyi İnceleyen Akademik Çalışmalar

Bu bölümde, muhasebe bilgilerinin değer ilişkisi, ulusal yapısal faktörler ve/veya UFRS arasındaki ilişkiyi konu eden birden fazla ülkeyi örneklem olarak ele alan akademik çalışmalar ile örneklemi Türkiye olup UFRS'nin muhasebe bilgilerinin değer ilişkisine olan etkisini araştıran akademik çalışmalar incelenmiştir.

Örnekleme Birden Fazla Ülkeden Oluşan Çalışmalar: Bu alt bölümde özellikle örnekleme birden fazla ülkeden oluşan ve değer ilişkisinde ulusal yapısal faktörlerin ve/veya UFRS'nin etkisini araştıran akademik çalışmalara yer verilmiştir.

Ali ve Hwang (2000), 16 ülkenin sanayi işletmelerinin, 1986-1995 arası döneme ait verisini kullanarak finansal muhasebe verisinin değer ilişkisini üç farklı yöntemle ölçerek analiz etmişlerdir. Bunlardan birincisi ile kâr ve kârdaki değişimin, ikincisi ile tahakkukların ve üçüncüsü ile kâr ve özsermaye defter değerinin değer ilişkisini ölçmeyi amaçlamışlardır. Ülkelere özgü yapısal faktörleri de göz önünde bulundurarak yaptıkları analizler sonucunda muhasebe bilgilerinin değer ilişkisinin; piyasanın yönlendirdiği finansal sisteme sahip ülkelere bankaların yönlendirdiği finansal sisteme sahip ülkelere göre, muhasebe standartlarının oluşturulmasında özel sektör yapılarının rol aldığı ülkelere göre, İngiliz-Amerikan ülkelerinde Kara Avrupası ülkelerine göre, vergi kurallarının finansal muhasebe uygulamalarını etkilemediği ülkelere etkilediği ülkelere göre daha yüksek olduğunu ortaya koymuşlardır. Ayrıca bağımsız denetim hizmetlerine daha fazla yatırım yapıldığında muhasebe bilgilerinin değer ilişkisinin de daha yüksek olduğu çalışmanın bulguları arasındadır.

Arce ve Mora (2002), Belçika, Fransa, Almanya, İtalya, Hollanda, İsviçre, İspanya ve Birleşik Krallık olmak üzere sekiz Avrupa ülkesinden halka açık firmaları örneklem olarak belirledikleri çalışmalarında şu üç araştırma sorusuna cevap aramışlardır: 1) Avrupa'da mevcut farklı mu-

hasebe sistemlerinde kâr ve defter değerinin değer ilişkisinde sistematik farklılıklar var mıdır? 2) Kâr ve defter değeri, hisse senedi değerlemesi için farklı bilgiler mi aktarır? 3) Piyasa yatırımcılarına odaklanmış olan ülkelerde, muhasebe verilerinin değer ilişkisi daha yüksek midir? Bu soruların cevabını bulabilmek için öncelikle örneklem ülkelerini içtihatlarla ve yasalara dayalı hukuk sistemine sahip ülkeler olarak iki gruba ayırmışlardır. Bu gruplandırmayı yaparken Hollanda için özel bir not düşen araştırmacılar, esasında yasalara dayalı hukuk sistemine sahip ülke olmasına rağmen muhasebe sistemlerinin özellikleri nedeniyle Hollanda'yı içtihatlarla dayalı hukuk sistemine sahip ülke olarak sınıflandırdıklarını belirtmişlerdir. Nihayetinde Birleşik Krallık ve Hollanda içtihatlarla dayalı hukuk sistemine sahip ülkeler; Belçika, Fransa, Almanya, İtalya, İsviçre ve İspanya yasalara dayalı hukuk sistemine sahip ülkeler olmak üzere iki grup oluşturulmuştur. 1990-1998 yılları finansal tabloları kullanılarak yapılan analizler sonucunda, yasalara dayalı hukuk sistemine sahip ülkelerde, kâr verisinin değer ilişkisinin defter değerinin değer ilişkisine göre daha düşük olduğu; içtihatlarla dayalı hukuk sistemine sahip ülkeler olarak sınıflandırılan Birleşik Krallık ve Hollanda da tam tersi bir durumun geçerli olduğu görülmüştür. Arce ve Mora (2002), bu durumu, yasalara dayalı hukuk sistemine sahip ülkelerde geçerli olan kreditor odaklı yapının bilançoya daha fazla önem vermesine dolayısıyla yasalara dayalı hukuk sistemine sahip ülkelerde şirketlerin, kreditorlere daha fazla koruma sağlayan yöntemleri, bu yöntemler kâr rakamının değer ilişkisini bozmasına ya da azaltmasına rağmen, tercih etmek zorunda kalmaları ile açıklamaktadırlar (gerçekleşmemiş kambiyo kârlarının kaydedilmemesi örneğinde olduğu gibi). Öte yandan İngiltere ve Hollanda da olduğu gibi hisse senedi ile finansmanın hâkim olmasının, yatırımcı odaklı bir muhasebe sistemine, bu durumun da şirket değerleme, gelir tablosunun bilançodan daha önemli bir rol oynamasına neden olduğunu vurgulamaktadırlar. Arce ve Mora (2002), ikinci araştırma soruları bağlamında yaptıkları analizler sonucunda Almanya ve İspanya dışında tüm ülkelerde hem kârın hem de defter değerinin piyasa fiyatlarını açıklamada marjinal açıklayıcı gücü olduğunu tespit etmişlerdir. Son araştırma sorusu için yapılan analizler ise piyasa odaklı ülkelerdeki halka açık şirketlerin muhasebe verilerinin değer ilişkisinin, kreditor odaklı ülkelere göre daha yüksek olduğunun söylenemeyeceğini zira mu-

hasebe değerlemesinde kârın ve defter değerinin farklı rollere sahip olduğunu göstermiştir.

Hasan ve Anandarajan (2003), aralarında Türkiye'nin de bulunduğu yedi Orta Doğu ülkesinde (Mısır, İsrail, Ürdün, Lübnan, Fas, Tunus, Türkiye) değer ilişkisi ile ülkeye ve firmaya özgü nitelikler arasındaki ilişkiyi analiz etmişlerdir. Hem finansal hem de finansal olmayan şirketlerin finansal tablolarının ele alındığı bu çalışmada, değer ilişkisinin, finansal ve finansal olmayan şirketler için ülkenin şeffaflık düzeyinden etkilendiği ve daha fazla finansal veri açıklama zorunluluğu olan ülkelerde değer ilişkisinin daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca değer ilişkisi, hem finansal hem de finansal olmayan şirketler için, muhasebe standartlarının oluşturulması sürecine özel sektörün dâhil olduğu ülkelerde, içtihatlılara dayalı hukuk sistemine sahip ülkelerde, dış rekabetin yüksek olduğu ülkelerde daha yüksek çıkmıştır. Firmaya özgü özelliklerden ise firma büyüklüğü ve çok uluslu olmanın, hem finansal hem de finansal olmayan şirketler için değer ilişkisini artırdığı görülmüştür.

Lourenço ve Curto (2008), UFRS'ye zorunlu uyumun, muhasebe verisinin değer ilişkisine olan etkisini, altı Avrupa ülkesindeki göreceli durumu bakımından incelemiş ve ülkedeki hissedar koruması düzeyinin bu etkiyi ne yönde değiştirdiğini analiz etmişlerdir. Bu amaçla, araştırma örneklemini, dört Kara Avrupası ülkesi (Fransa, Almanya, İtalya, İspanya) ve iki Anglo-Sakson olarak sınıflandırılan ülke (Hollanda, Birleşik Krallık) şeklinde belirlemişlerdir. Araştırma dönemi olarak ise 2003-2004 yıllarını IFRS öncesi dönem, 2005-2006 yıllarını ise IFRS sonrası dönem olarak analize dâhil etmişlerdir. Araştırma sonuçlarına göre, UFRS öncesi dönemde muhasebe verisinin değer ilişkisi, Anglo-Sakson olarak sınıflandırılan ülkelerde, Kara Avrupası ülkelerine göre daha yüksektir ve Kara Avrupası ülkeleri arasında değer ilişkisi bakımından anlamlı bir fark yoktur. UFRS sonrası dönemde ise hissedar koruması yüksek düzeyde olan ülkelerde orta düzeyde olan ülkelere göre ve orta düzeyde olan ülkelerde, düşük düzeyde olan ülkelere göre, muhasebe verisinin değer ilişkisi daha yüksek çıkmıştır.

Morais ve Curto (2009), IASB standartlarının zorunlu uygulamasından sonra, borsaya kote olan Avrupalı şirketlerin muhasebe bilgilerinin değer ilişkisinin artıp artmadığını ve UMS/UFRS standartlarına uygun şekilde hazırlanmış muhasebe bilgilerinin değer ilişkisinin ülkeye özgü

faktörlerden nasıl etkilendiğini araştırmıştır. 14 AB ülkesinden 6,977 şirketin 2000-2005 dönem verisini kullanarak yaptıkları çalışma sonucunda, UFRS'nin zorunlu olarak uygulandığı dönemde değer ilişkisinin hem UFRS'nin gönüllü olarak uygulandığı dönemden hem de yerel muhasebe standartlarının uygulandığı dönemden daha yüksek olduğu görülmüştür. Ayrıca, UFRS uygulamasına rağmen, vergi ve muhasebe uygulamaları birbirinden bağımsız olan ülkelerdeki firmaların ve yerel standartları IASB standartlarına daha çok benzeyen ülkelerdeki firmaların muhasebe bilgilerinin değer ilişkisinin daha yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Öte yandan, kamusal yaptırım gücü yüksek ülkelerde UFRS bazlı muhasebe verisinin değer ilişkisinin, kamusal yaptırım gücü düşük olan ülkelere göre daha düşük olduğu görülmüştür. Yazarlar beklentilerinin aksi yönündeki bu bulgunun, yerelden ziyade küresel düzeyde bir yaptırım gücüne olan ihtiyacı işaret edebileceğini öne sürmüşlerdir.

Devalle ve diğ. (2010), UFRS'ye zorunlu uyum sonrasında muhasebe verisinin değer ilişkisinin artıp artmadığını araştırmak amacıyla beş Avrupa borsasından (Frankfurt, Madrid, Paris, Londra ve Milan) toplam 3,721 şirketin 2002-2007 dönemine ait verisi üzerinde çalışmışlardır. Uygulanan fiyat modeli sonuçlarına göre, IFRS sonrasında, örneklemedeki tüm şirketler için kazanç verisinin değer ilişkisi artarken özsermaye defter değerinin değer ilişkisi azalmıştır. Tek tek ülkeler için ise birbirinden farklı sonuçlar elde edilmiştir. Getiri modeli kullanıldığında ise, İspanya, Birleşik Krallık ve İtalya için UFRS'ye uyum sonrası yapısal bir kırılma gerçekleşerek değer ilişkisinde artış yaşandığı görülmüştür.

Narktabtee ve Patpanichchot (2011), UFRS'ye uyumun, değer ilişkisinde artışa sebep olup olmadığını ve bu artışta, ülke ve firma düzeyindeki faktörlerin etkisini test etmek amacıyla, 1999-2007 yılları arasında AB borsalarında işlem gören ve 2005 yılında yerel muhasebe standartlarından UFRS'ye geçiş yapan işletmeleri örneklem olarak ele almıştır. Araştırmada ele alınan ülke düzeyindeki faktör, ülkede yatırımcı korumasının düşük veya yüksek olması iken yöneticilerin takdir yetkilerini kullanma eğilimini etkileyeceği öngörülen firma düzeyindeki faktörler ise; firma büyüklüğü, nakit akımdaki dalgalanma, satışlardaki dalgalanma ve örneklem periyodu içerisinde zarar raporlama sıklığı şeklinde belirlenmiştir. Küçük, nakit akımlarında ve satışlarında dalgalanmanın fazla olduğu, sık sık zarar raporlayan firmaların, yöneticilerinin takdir

yetkisini kullanmalarına izin veren ya da onları bu yönde teşvik eden firmalar olduğu düşüncesinden hareketle yapılan analizler sonucunda, bu tip firmaların, özellikle yatırımcı korumasının düşük olduğu ülkelerde, UFRS'ye uyumun getirdiği değer ilişkisi artışından faydalanamadığı görülmüştür. Aynı özelliklere sahip, fakat yüksek yatırımcı korumasının söz konusu olduğu ülkelerde faaliyet gösteren firmalarda ise, UFRS'ye uyumla beraber değer ilişkisinde artış yaşandığı çalışmanın bulguları arasındadır.

Agostino, Drago ve Silipo (2011), Avrupa bankacılık sektöründe UFRS uygulamasının, muhasebe bilgilerinin değer ilişkisi üzerindeki etkisini ortaya çıkarmak amacıyla hisse senedi, Avusturya, Belçika, Danimarka, Finlandiya, Fransa, Almanya, Yunanistan, İrlanda, İtalya, Lüksemburg, Hollanda, Portekiz, İspanya, İsveç, Birleşik Krallık borsalarından herhangi birinde işlem gören bankaların 2000-2006 yılları arasındaki verileri ile çalışmışlardır. Yapılan analizler sonucunda, tüm örneklem için kâr verisinin değer ilişkisinde, UFRS'nin zorunlu adaptasyonu sonrası artış olduğu görülmüştür. Öte yandan, defter değeri için elde edilen sonuçlar ise net olmayıp UFRS adaptasyonu sonrası defter değerinin değer ilişkisinin azaldığı ya da değişmediği yönünde bulgular elde edilmiştir. Agostino ve diğ. (2011), defter değerinin değer ilişkisinin daha düşük olmasının beklenen bir durum olduğunu, defter değerinin ancak kâr verisinin gelecekteki kârı temsil edemediği ya da iflas ya da tasfiye tehlikesi olduğu durumlarda daha önemli olduğunu ifade etmişlerdir. Bu bulgunun altında yatan nedenleri tespit edebilmek için örneklemi sermaye miktarına, yasal formlarına (kooperatifler ve halka açık limited şirketler olarak) ve derecelendirmesine göre gruplandırarak araştırmacılar analizlerini bir de bu ayırimda gerçekleştirmişlerdir. Sonuçta, küçük ve derecelendirilmemiş bankalarda, UFRS sonrası, kârın değer ilişkisinde artış, defter değerinin değer ilişkisinde ise azalış olduğu görülmüştür. Öte yandan, büyük ve derecelendirilmiş bankalarda, 2005'ten sonra, hem kârın hem de defter değerinin değer ilişkisinde artış tespit edilmiştir. Araştırmacılar bu durumu, küçük ve derecelendirilmemiş bankaların, daha opak (şeffaf olmayan) olmaları ve UFRS adaptasyonuna rağmen bu şeffaflık probleminin üstesinden gelememeleri ile açıklamıştır. Ek olarak, daha şeffaf olması beklenen halka açık limited şirket olarak faaliyet gösteren bankaların, defter değerinin değer ilişkisinin,

UFRS adaptasyonu sonrasında da hisse fiyatları üzerinde pozitif ve anlamlı etkisini sürdürdüğü görülmüştür. Özetle, UFRS'nin daha şeffaf bankalar için hem kâr hem de defter değerinin değer ilişkisinde artışa sebep olduğu, şeffaflık düzeyi daha düşük bankalar için ise defter değerinin değer ilişkisinde anlamlı bir etkiye sahip olmadığı tespit edilmiştir.

Anandarajan ve diğ. (2011), 1993-2004 yılları arasında, Avrupa ve Asya'dan 38 ülkedeki 813 tane finansal kuruluşun verilerini kullanarak hem ülke düzeyinde hem de firma düzeyinde birtakım özelliklerin değer ilişkisine olan etkisini analiz etmişlerdir. Analiz sonuçlarına göre, kâr rakamının değer ilişkisi; piyasa odaklı ekonomilerde, içtihatlarla dayalı hukuk sistemine sahip ülkelerde ve İngiliz-Amerikan muhasebe sınıfındaki ülkelerde daha yüksek olarak tespit edilmiştir. Öte yandan defter değerinin değer ilişkisi ise; banka odaklı ekonomilerde, yasalara dayalı hukuk sistemine sahip ülkelerde ve İngiliz-Amerikan muhasebe sınıfında olmayan ülkelerde daha yüksek çıkmıştır. Kârın ve defter değerinin değer ilişkisinin, ülkelerin şeffaflık düzeyi, muhasebe uygulamalarındaki farklılıklar (muhasebe sınıfı), özel sektörün ekonomiye dâhil olma düzeyini temsil eden kurumsal çevrenin türü ve yasal çevre (yasalara/içtihatlarla dayalı) ile ilişkili olduğu görülmüştür. Daha açık bir ifadeyle, şeffaflık düzeyi daha yüksek olan ülkelerde, muhasebe sınıfı İngiliz-Amerikan olan ülkelerde, özel sektörün ekonomiye dâhil olma düzeyinin yüksek olduğu ülkelerde ve içtihatlarla dayalı hukuk sistemine sahip ülkelerde değer ilişkisi daha yüksek çıkmıştır. Firma düzeyindeki özelliklerden ise organizasyonel formun (çok uluslu olup olmama durumunun) ve sermaye varlıkları oranı ile ölçülen riskin, değer ilişkisi üzerinde en çok etkisi bulunan faktörler olduğu tespit edilmiştir. Bu bağlamda, çok uluslu şirketlerde ve risk düzeyi daha yüksek olan firmalarda değer ilişkisi daha yüksek çıkmıştır.

Vann (2012), örneklem periyodu olarak belirlediği 2000-2009 yılları arasında herhangi bir noktada UFRS uygulamaya başlayan 16 ülkenin verisi ile çalışmıştır. Çalışması sonucunda, ülkelerin yasal kökeninin, yasal sistemlerinin gücünün ve Hofstede'nin kültürel faktör skorlarını kullanarak hesapladığı kültür gizlilik düzeylerinin (Belirsizlikten kaçınma skoru + Güç mesafesi skoru - Bireysellik skoru), UFRS uygulamalarına rağmen muhasebe bilgilerinin değer ilişkisini etkilemeye devam ettiğini ortaya koymuştur.

Filip ve Raffournier (2013), aynı muhasebe standartlarını uygulayan ülkeler arasında muhasebe bilgilerinin değer ilişkisi bakımından farklılık olup olmadığını araştırmıştır. 14 AB ülkesi, Norveç ve İsviçre olmak üzere toplam 16 ülkeden oluşan örneklemi 2006-2007 yılları için inceleyen bu çalışma sonucunda, ülkelerin yasa ve mevzuat özelliklerinin (paydaş koruması, hukuki yaptırım gücü gibi) koruması ve piyasa dinamiklerinin (piyasa büyüklüğü gibi) muhasebe bilgilerinin değer ilişkisini, UFRS'ye geçişe rağmen etkilemeye devam ettiği görülmüştür.

Kang (2013), UFRS'ye zorunlu adaptasyonun, finansal raporların değer ilişkisi üzerindeki etkisini ortaya çıkarmak amacıyla UFRS'ye zorunlu adaptasyon öncesi ve sonrası dönemler için kâr-getiri ilişkisini, 13 Avrupa ülkesinin 1998-2011 yıllarına ait verileri üzerinde analiz etmiştir. Bu analizler sonucunda, UFRS'ye zorunlu adaptasyon sonrası kârın değer ilişkisinde artış tespit edilmiş ve bu artışın özellikle büyük firmalarda, içtihatlarla dayalı hukuk sistemine sahip ülkelerdeki firmalarda ve banka odaklı finansal sistemdeki firmalarda gerçekleştiği görülmüştür. Ek olarak, kâr-getiri ilişkisindeki artışın ülkelere özgü faktörler ile ilişkisinin de analiz edildiği bu çalışmada, yerel standartları ile UFRS'ler arasındaki farklılıkların çok olduğu ülkelerde kâr-getiri ilişkisindeki artışın negatif yönde etkilendiği tespit edilmiştir. Ülkedeki hukuki yaptırım gücü düzeyi ile şeffaflık düzeyinin ise sonuçlar üzerinde anlamlı bir etkiye sahip olmadığı görülmüştür.

Manganaris, Spathis ve Dasilas (2015), UFRS'ye zorunlu uyumun, muhasebe bilgisinin değer ilişkisi üzerindeki etkisini görmek için Avrupa banka sektörünü örneklem olarak ele almışlardır. Fiyat modeli sonuçlarına göre, UFRS'ye geçiş sonrası, kâr verisinin değer ilişkisinde anlamlı bir artış, öte yandan özsermaye defter değerinin değer ilişkisinde ise anlamlı bir azalış olduğu görülmüştür. Getiri modeli sonuçları da benzer şekilde, kârın değer ilişkisinin UFRS adaptasyonu sonrasında arttığını göstermektedir. Araştırmada, UFRS'ye zorunlu uyum ve değer ilişkisi arasındaki ilişkide, ülkeye özgü yapısal faktörlerin etkisini görmek için örneklemi oluşturan ülkeler, yasal kökenlerine, hukuki yaptırım güçlerine ve yerel muhasebe standartları ile UFRS arasındaki farklılıklarına göre sınıflandırılmış ve analizler bir de bu şekilde test edilmiştir. Sonuçta, Fransız kökenli ülkeler grubu için UFRS'nin değer ilişkisini artırmadığı, İngiliz kökenli ülkelerde ise değer ilişkisinde ya bir değişiklik ol-

madığı ya da azalma olduğu görülmüştür. Öte yandan, Alman ve İskandinav kökenli gruplarda, UFRS'nin, hem kâr hem de defter değeri verilerinin değer ilişkisinde pozitif bir etkisi tespit edilmiştir. Ayrıca, UFRS'ye zorunlu uyum sonrasında, yaptırım gücü yüksek olan bankaların muhasebe verileri, diğer bankalara göre, daha yüksek değer ilişkisi göstermiştir. Yerel muhasebe standartları ile UFRS arasındaki farklılıklara gelince, bu farkların orta düzeyde olduğu ülkelerdeki bankaların değer ilişkisi bakımından en iyi sonuçlara sahip olduğu görülmüştür.

Campa ve Donnelly (2016), UFRS'ye uyumun ve ülkeye özgü yapısal faktörlerin, kâr verisinin kalitesini nasıl etkilediğini ortaya çıkarmak amacıyla Birleşik Krallık ve İtalya'yı örneklem olarak belirlemiştir. Yazarlar örneklem tespitlerinde, Birleşik Krallık'ın güçlü yatırımcı koruması ve tamamıyla gelişmiş ve kapsamlı sermaye piyasası ile bir içtihat hukuku ülkesi örneği olmasını, İtalya'nın ise zayıf yatırımcı koruması ve daha az gelişmiş sermaye piyasası ile yasalara dayalı hukuk sisteminde sahip bir ülke olmasını göz önünde bulundurmışlardır. Kazançların kalitesi için kâr yönetimi, zararın zamanında tanınması ve değer ilişkisi temsili ölçüleri kullanılan araştırma sonucunda, Birleşik Krallık'ta UFRS'ye uyum sonrasında değer ilişkisinde anlamlı bir değişim olmadığı, İtalya'da ise artış olduğu görülmüştür.

Hillier, Hodgson ve Ngole (2016), Botsvana, Mısır, Kenya, Fas ve Güney Afrika'dan toplam 347 firmanın 2002-2009 dönemi verisini kullanarak yaptıkları çalışmalarında, UFRS'nin ve ülkelerin yasal kökeni, hukuki yaptırım gücü ve gizlilik düzeylerinin muhasebe bilgilerinin değer ilişkisindeki etkisini araştırmışlardır. Analizler sonucunda, UFRS'nin, hisse başına kazancın (EPS) değer ilişkisinde önemli bir etkiye sahip olmadığı, öte yandan hisse başına defter değerinin (BVPS) değer ilişkisinde önemli bir artışa neden olduğu görülmüştür. Yasalara/içtihatlara dayalı hukuk sistemi ayırımı ile hukuki yaptırım gücünün ise UFRS öncesi ve sonrası dönemlerde, değer ilişkisi üzerinde anlamlı bir etkiye sahip olmadığı tespit edilmiştir. Araştırmada en dikkat çeken bulgu; ülkelerin Hofstede'nin kültürel faktör skorları kullanılarak hesaplanan gizlilik düzeylerinin değer ilişkisi üzerinde önemli bir etkiye sahip olduğudur. Gizlilik düzeyi yüksek olan ülkelerde, EPS'nin değer ilişkisi hem UFRS öncesi hem de UFRS sonrası dönemde; BVPS'nin değer ilişkisi de UFRS sonrası dönemde daha yüksek çıkmıştır.

Örnekleme Türkiye Olan Çalışmalar: Türkiye’de gerçekleştirilen UFRS-değer ilişkisi konulu akademik çalışmalar, gerek yöntem gerekse ulaşıtları sonuçlar açısından birbirinden farklılık göstermektedir.

Türel (2009), UFRS öncesi dönem olarak 2000-2001 yıllarını, UFRS sonrası dönem olarak ise 2005-2006 yıllarını esas almıştır. Bankalar, sigorta şirketleri gibi finansal kurumları örneklem dışında bırakan bu çalışmada muhasebe bilgilerinin değer ilişkisini ölçmek amacıyla Ohlson’ın fiyat modeli kullanılmıştır. Analizler sonucunda, UFRS sonrası dönemde kârın değer ilişkisinde artış, özsermaye defter değerinin değer ilişkisinde ise düşüş yaşandığı görülmüştür.

Karabayır (2012), muhasebe kalitesinin UFRS döneminde, Tekdüzen Muhasebe Sistemi (TDMS) dönemine göre daha yüksek olup olmadığını araştırmak için İMKB (İstanbul Menkul Kıymetler Borsası) şirket verilerini kullanmıştır. 1998-2002 yılları arasını TDMS dönemi, 2006-2010 yılları arasını ise UFRS dönemi olarak tanımlayan bu çalışmada Karabayır (2012), muhasebe kalitesini; kâr yönetimi, kâr düzeltirmesi ve muhasebe bilgilerinin değer ilişkisi boyutlarıyla ele almıştır. Sonuçta, UFRS döneminde kâr yönetiminin ve kâr düzeltirmesinin daha az olduğu ve raporlanan verilerin değer ilişkisinin daha yüksek olduğu ortaya çıkmıştır.

Suadiye (2012), örneklem periyodunu, “2000-2002 UFRS öncesi dönem” ve “2005-2009 UFRS sonrası dönem” olarak belirleyerek bu dönemler arasında, özkaynak ve kâr verilerinin değer ilişkisinde yaşanan değişimi analiz etmiştir. Sonuçta, UFRS’nin uygulandığı 2005-2009 arası dönemde, özkaynak ve kâr rakamlarının değer ilişkisinin, Türkiye Muhasebe Standartları’nın uygulandığı 2000-2002 dönemine göre daha yüksek olduğu görülmüştür.

Kargin (2013), 1998-2004 yılları arasını UFRS öncesi, 2005-2011 yılları arasını UFRS sonrası dönem olarak almış ve Borsa İstanbul’a kayıtlı Türk şirketlerinin muhasebe bilgilerinin değer ilişkisinin UFRS sonrası dönemde artıp artmadığını incelemiştir. Sonuçlar, IFRS sonrası dönemde hisse başına defter değerinin değer ilişkisinin arttığını, öte yandan hisse başına kazancın değer ilişkisinin ise azaldığını göstermiştir.

Alashi ve Dumlu (2015), Borsa İstanbul’a kayıtlı üretim şirketlerinde, değer ilişkisinin UFRS’ye uyum ile birlikte yaşadığı değişimi araştırmışlardır. Bu amaçla 1996-2004 yılları arasını UFRS öncesi dönem ve 2005-

2013 arasındaki dönemi UFRS sonrası dönem olarak belirlemiş ve yaptıkları farklı analizler sonucunda farklı bulgular elde etmişlerdir. Yatay kesit veri ile yaptıkları analizlerde, değer ilişkisinin UFRS sonrası dönemde arttığı gözlenmiştir. Öte yandan, üçer aylık dönem verileri ayrı ayrı ele alındığında ise, tam tersine, UFRS sonrası dönemde değer ilişkisinde düşüş tespit edilmiştir.

Aksu, Cetin ve Mugan (2017), BIST-100 endeksindeki finansal ve finansal olmayan firmaların verilerini kullanarak bu firmaların muhasebe verilerinin değer ilişkisinde, 1992-2006 yılları arasında yaşanan değişimi ortaya çıkarmayı amaçlamışlardır. Aksu ve diğ. (2017), 1994 yılında tek düzen hesap planına geçiş, 2003 yılında zorunlu enflasyon muhasebesi ve grup firmalarında konsolidasyon, 2003-2004 yılları arasında UFRS'ye gönüllü ve 2005 yılında zorunlu adaptasyon süreçlerini muhasebe reformları olarak nitelendirmişler ve bu muhasebe reformlarının değer ilişkisi üzerindeki etkisini gözlemlemişlerdir. Ohlson'un değerlendirme modelini esas alan bu çalışma sonuçlarına göre enflasyon muhasebesi ve konsolidasyon defter değerinin değer ilişkisini artırırken UFRS, net kârın değer ilişkisinde artışa defter değerinin değer ilişkisinde ize azalışa neden olmuştur.

Sonuç

Bugün 150'ye yakın ülkede uygulanmaya başlayan UFRS'nin, muhasebe kalitesinde neden olduğu değişim akademik çalışmalara konu olmuş, muhasebe kalitesinin kâr yönetimi, değer ilişkisi gibi farklı boyutları ele alınarak UFRS adaptasyonu sonrası muhasebe kalitesinin ele alınan boyutunda yaşanan değişim irdelenmiştir. Bu çalışma kapsamında ise muhasebe kalitesi değer ilişkisi boyutu ile ele alınmıştır. Bu bağlamda yapılan literatür taraması sonucunda, değer ilişkisi konulu akademik çalışmalarda, UFRS'ye uyuma rağmen değer ilişkisini, ülkelere ve/veya firmalara özgü faktörlerin etkileyip etkilemediğinin sorgulandığı görülmektedir. Bu alandaki çalışmalarda, örneklem ülkeleri sıklıkla yasal sistemlerine, hukuki yaptırım düzeylerine ve finansal sistemlerinin yapısına (banka ya da piyasa odaklı) göre sınıflandırılmış ve ülkelere özgü bu faktörlerin, muhasebe bilgilerinin değer ilişkisine olan etkisini ortaya çıkarmak amaçlanmıştır. Değer ilişkisinin ölçümünde genellikle fiyat

modelinin kullanıldığı bu akademik çalışmalarda UFRS'nin değer ilişkisinde neden olduğu değişim konusunda birbirinden farklı bulgular söz konusu olsa da UFRS'ye uyuma rağmen finansal piyasa gelişimi, sermaye ve mülkiyet yapısı, vergi sistemi gibi ülkeye özgü finansal raporlama güdüleyicilerinin, finansal raporlama uygulamalarını etkilemeye devam ettiği yönünde ortak bulgular göze çarpmaktadır. UFRS ve değer ilişkisi konulu, örnekleme Türkiye olan çalışmalarda da yine sıklıkla fiyat modeli kullanılmış fakat UFRS sonrası dönemde değer ilişkisinde yaşanan değişim konusunda farklı bulgular elde edilmiştir.

EXTENDED ABSTRACT

Mandatory Adoption of International Financial Reporting Standards, National Institutional Factors and Value Relevance

*

Sinem Ateş

Yalova University

In this study, it is aimed to determine the change in the value relevance of accounting information due to mandatory adoption of International Financial Reporting Standards (IFRS) and the role of national institutional factors in this change. For this purpose, in the first part of the study, how the concept of value relevance is defined and measured in the literature is examined and the factors affecting the value relevance are emphasized. In the second part, examples of academic studies investigating the effect of IFRS on the value relevance of accounting information in Turkey and academic studies whose sample is composed of more than one country and investigating the relationship between value relevance of accounting information, national institutional factors and/or IFRS are presented.

There are four interpretations by Francis and Shipper (1999) on the value relevance concept which is used by Amir, Harris, and Venuti (1993) for the first time in the literature. In the first of these four interpretations, value relevance is measured by the profits generated from implementing accounting-based trading rules and by the ability of earnings to predict future dividends, future cash flows, future earnings, or future book values in the second interpretation. In the third and fourth interpretations, the value relevance is based on the statistical relationship between financial information and price or return. While this statistical relationship measures whether investors actually use the accounting information in setting prices in the third interpretation, it is stated as the long-termed relationship between accounting information and information used by investors in the fourth interpretation. Among these four

interpretations, the fourth interpretation is the one that best expresses the concept of value relevance which is the subject of this dissertation study and in accordance with this interpretation, value relevance can be defined as the ability of the financial statement information to reflect and summarize the data affecting stock prices regardless of its source.

The models used to measure the value relevance defined in this way are the Ohlson's (1995) price model and the return model of Easton and Harris (1991). In the Ohlson's (1995) price model, the value of a company is defined as a linear function of book value of equity and expected future residual (or abnormal) earnings and stock price (P) is regressed on the book value of equity per share (BVPS) and earnings per share (EPS). The equation of a price model where $i = 1, 2, \dots, N$ represents firm and $t = 1, 2, \dots, T$ represents year, is as follows:

$$P_{it} = \alpha_0 + \alpha_1 BVPS_{it} + \alpha_2 EPS_{it} + \varepsilon_{it}$$

The return model of Easton and Harris (1991) where $i = 1, 2, \dots, N$ represents firm ve $t = 1, 2, \dots, T$ represents year, is a regression of the firm's stock return (RETURN), on net income (NI) and change in net income (ΔNI) which are deflated by the stock price in the previous year (P_{it-1}) and as follows:

$$RETURN_{it} = \alpha_0 + \alpha_1 NI_{it} / P_{it-1} + \alpha_2 \Delta NI_{it} / P_{it-1} + \varepsilon_{it}$$

The main difference between price and return models; the purpose of the studies investigating the price returns or changes is to determine the information which has the effect on change in the value in a certain time period while the aim of the studies examining the price levels is to determine the information reflected to the firm value (Barth, Beaver, and Landsman, 2001).

The change in the accounting quality after IFRS have been started to be analyzed by academic studies. In the second part of this study, among these academic studies, the ones whose sample is only Turkey and the ones whose sample consist of more than one country are exemplified under separate headings. The academic studies on IFRS-value relevance and addressing Turkey differ from one another both in terms of methods and the findings. Some of them refer to an increase in value relevance after IFRS adoption (Karabayır, 2012; Suadiye, 2012; Alashi and Dumlu, 2015), while some refers increase in the value relevance of income and decrease in the value relevance of book value of equity (Türel, 2009; Ak-

su, Cetin, and Mugan, 2017). Kargin (2013), on the other hand revealed that there is an increase in the value relevance of the book value per share, and a decrease in the value of earnings per share after IFRS.

In the academic studies dealing with more than one country as a sample and examining the effect of IFRS and/or national institutional factors on value relevance, countries were generally classified on the basis of a number of criteria such as legal origin, level of capital market development, book-tax conformity. After these classifications, value relevance of accounting information in these countries was compared and significant differences were found between countries. For example, Ali and Hwang (2000) revealed that the value relevance in countries where the financial system is market-oriented, private sector bodies are involved in the standard setting process, and tax rules do not influence financial accounting practices is higher than the countries where the opposite is the case. Hasan and Anandarajan (2003) showed that the value relevance is higher in the countries with high levels of transparency, where the private sector is included in the standard setting process and foreign competition is high and in common law countries. Some academic studies, the other hand, have questioned whether the country-specific or firm-specific factors known to influence the value relevance continue to have an effect on value relevance after IFRS adoption (Lourenço and Curto, 2008; Morais and Curto, 2009; Narktabtee and Patpanichhot, 2011; Vann, 2012...). In accordance with the findings of all these studies, it is possible to state that although there is no consensus in the academic studies about the change in the value relevance of accounting information due to IFRS, the country-specific factors such as capital market development, capital and ownership structure, tax systems, have a continued influence on the value relevance.

Kaynakça/References

Agostino, M., Drago, D. ve Silipo, D. B. (2011). The value relevance of IFRS in the European banking industry. *Review of Quantitative Finance and Accounting*, 36(3), 437-457.

- Ahmed, A. S., Neel, M. ve Wang, D. (2013). Does mandatory adoption of IFRS improve accounting quality? Preliminary evidence. *Contemporary Accounting Research*, 30(4), 1344-1372.
- Aksu, M., Cetin, A. T. ve Mungan, C. S. (2017). Value Relevance of Accounting Data in an Emerging Market: Did Accounting Reforms Make a Difference? S. Gökten (Ed.), *Accounting and Corporate Reporting-Today and Tomorrow* içinde (141-164). Croatia: InTech.
- Alashi, M. ve Dumlu, T. (2015). Relevancy of accounting information under IFRS at Borsa Istanbul (BIST) for manufacturing firms. *Journal of Economics Finance and Accounting*, 2(2), 152-163.
- Ali, A. ve Hwang, L. S. (2000). Country-specific factors related to financial reporting and the value relevance of accounting data. *Journal of Accounting Research*, 38(1), 1-21.
- Amir, E., Harris, T. S. ve Venuti, E. K. (1993). A comparison of the value-relevance of U. S. versus Non-U. S. GAAP accounting measures using Form 20-F reconciliations. *Journal of Accounting Research*, 31, 230-264.
- Anandarajan, A., Francis, B., Hasan, I. ve John, K. (2011). Value relevance of banks: global evidence. *Review of Quantitative Finance and Accounting*, 36(1), 33-55.
- Arce, M. ve Mora, A. (2002). Empirical evidence of the effect of European accounting differences on the stock market valuation of earnings and book value. *European Accounting Review*, 11(3), 573-599.
- Ball, R. ve Brown, P. (1968). An empirical evaluation of accounting income numbers. *Journal of Accounting Research*, 6(2), 159-178.
- Ball, R., Robin, A. ve Wu, J. (2003). Incentives versus standards: Properties of accounting income in four East Asian Countries, *Journal of Accounting and Economics*, 36(1), 235-270.
- Barth, M. E., Beaver, W. H. ve Landsman, W. R. (2001). The relevance of the value relevance literature for financial accounting standard setting: another view. *Journal of Accounting and Economics*, 31(1), 77-104.
- Barth, M.E., Landsman, W.R. ve Lang, M.H. (2008). International accounting standards and accounting quality. *Journal of Accounting Research*, 46(3), 467-498.

- Bartov, E., Goldberg, S. R. ve Kim, M. (2005). Comparative value relevance among German, US, and international accounting standards: A German stock market perspective. *Journal of Accounting, Auditing & Finance*, 20(2), 95-119.
- Callao, S. ve Jarne, J. I. (2010). Have IFRS affected earnings management in the European Union?. *Accounting in Europe*, 7(2), 159-189.
- Campa, D. ve Donnelly, R. (2016). Mandatory IFRS adoption and earnings quality in different institutional settings: a comparison between Italy and the UK. *International Journal of Accounting, Auditing and Performance Evaluation*, 12(1), 24-44.
- Deegan, C. (2014). *Financial accounting theory*. Australia: McGraw-Hill Education.
- Demir, V., Ertuğrul, M. ve Gür, E. (2016). Değer ilişkisi üzerine uluslararası yayınlar. *Mali Çözüm Dergisi/Financial Analysis*, 26(136), 13-31.
- Devalle, A., Onali, E. ve Magarini, R. (2010). Assessing the value relevance of accounting data after the introduction of IFRS in Europe. *Journal of International Financial Management & Accounting*, 21(2), 85-119.
- Easton, P. D. ve Harris, T. S. (1991). Earnings as an explanatory variable for returns. *Journal of Accounting Research*, 29(1), 19-36.
- Filip, A. ve Raffournier, B. (2013). The value relevance of earnings in Europe after IFRS implementation: why do national differences persist?. *International Journal of Accounting, Auditing and Performance Evaluation*, 9(4), 388-415.
- Francis, J. ve Schipper, K. (1999). Have financial statements lost their relevance?. *Journal of Accounting Research*, 37(2), 319-352.
- Gray, S. J., Kang, T., Lin, Z. ve Tang, Q. (2015). Earnings management in Europe post IFRS: Do cultural influences persist?. *Management International Review*, 55(6), 827-856.
- Harris, T. S., Lang, M. ve Möller, H. P. (1994). The value relevance of German accounting measures: An empirical analysis. *Journal of Accounting Research*, 32(2), 187-209.
- Hasan, I. ve Anandarajan, A. (2003). Transparency and value relevance: the experience of some MENA countries. *Preliminary Version*.

- Hillier, D., Hodgson, A. ve Ngole, S. (2016). IFRS and secrecy: Assessing accounting value relevance across Africa. *Journal of International Financial Management & Accounting*, 27(3), 237-268.
- Holthausen, R. W. (2009). Accounting standards, financial reporting outcomes, and enforcement. *Journal of Accounting Research*, 47(2), 447-458.
- Holthausen, R. W. ve Watts, R. L. (2001). The relevance of the value-relevance literature for financial accounting standard setting. *Journal of Accounting and Economics*, 31(1-3), 3-75.
- Iatridis, G. (2010). International financial reporting standards and the quality of financial statement information. *International Review of Financial Analysis*, 19(3), 193-204.
- Jeanjean, T. ve Stolowy, H. (2008). Do accounting standards matter? An exploratory analysis of earnings management before and after IFRS adoption. *Journal of Accounting and Public Policy*, 27(6), 480-494.
- Joos, P. ve Lang, M. (1994). The effects of accounting diversity: Evidence from the European Union. *Journal of Accounting Research*, 32, 141-168.
- Kang, W. (2013). The impact of mandatory IFRS adoption on the earnings-returns relation. *Applied Financial Economics*, 23(13), 1137-1143.
- Karabayır, M. E. (2012). *Uluslararası finansal raporlama standartları ve muhasebe kalitesi: IMKB örneği*. (Yayımlanmamış doktora tezi). Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Kothari, S. P. (2001). Capital markets research in accounting. *Journal of Accounting and Economics*, 31(1-3), 105-231.
- Lourenço, I. ve Dias Curto, J. (2008). *The level of shareholder protection and the value relevance of accounting numbers: evidence from the European Union before and after IFRS*. Working paper. <http://ssrn.com/abstract=1276024>. (Erişim Tarihi 25.10.2017).
- Manganaris, P., Spathis, C. ve Dasilas, A. (2015). The effects of mandatory IFRS adoption and conditional conservatism on European bank values. *Journal of International Accounting, Auditing and Taxation*, 24, 72-81.

- Martínez, J. A., Martínez, D. A. ve Lin, H. (2014). The value relevance of accounting numbers under international financial reporting standards. *Australian Accounting Review*, 24(3), 237-254.
- Morais, A. I. ve Curto, J. D. (2009). Mandatory Adoption of IASB Standards: Value Relevance and Country-Specific Factors. *Australian Accounting Review*, 19(2), 128-143.
- Narktabtee, K. ve Patpanichchot, S. (2011). The impact of country-level vs firm-level factors on the effectiveness of IFRS adoption: The case of European Union. *The International Business & Economics Research Journal*, 10(10), 79-92.
- Ohlson, J. A. (1995). Earnings, book values and dividends in equity valuation. *Contemporary Accounting Research* 11(2), 661-687.
- Scott, W. R. (2015). *Financial accounting theory*. Toronto: Pearson Education.
- Suadiye, G. (2012). Value relevance of book value & earnings under the local GAAP and IFRS: Evidence from Turkey. *Ege Akademik Bakış*, 12(3), 301-310.
- Türel, A. (2009). The value relevance of IFRS: The case of Turkey. *Acta Universitatis Danubius. Economica*, 5(1), 119-128.
- Vann, C.E. (2012). *An Investigation of The Value Relevance of Accounting Information, IFRS, Institutional Factors, Culture, and Corporate Governance: International Evidence* (Yayımlanmamış doktora tezi). US: The University of Memphis.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Ateş, S. (2018). Uluslararası finansal raporlama standartlarına zorunlu uyum, ulusal yapısal faktörler ve muhasebe bilgilerinin değer ilişkisi. *OPUS-Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 9(16), 1634-1659. DOI: 10.26466/opus.479275

National Skill Systems: A Comparative Analysis of Vocational Education and Training in Germany, Japan and Turkey¹

DOI: 10.26466/opus.479392

*

Vildan Taşlı*

*Öğr. Gör. Dr, Yalova Üniversitesi, İİBF Fakültesi, Yalova / Türkiye
E-Mail: vildan.tasli@yalova.edu.tr ORCID: [0000-0001-7629-6774](https://orcid.org/0000-0001-7629-6774)

Abstract

Having different institutional contexts (e.g. economy, society and culture), countries follow different skill regimes to prepare their people for the labour market. A rich body of literature examines the different characteristics of countries' skill regimes. Drawing on the related literature, this paper introduces varieties of skill regimes in a classification of countries' different approaches in shaping their skill systems. This is to capture the specifics of institutional variety that shapes differences in an economic organisation including skill development. The paper focuses on examining the characteristics of the vocational education and training (VET) systems in three countries: Germany, Japan, and Turkey. It compares the systems in these countries according to several themes including governance and financing of VET, skill specificity, and status of the VET system. The paper shows that three countries represent three different types of skill regimes. In Germany, VET performs in a consensus-led approach that entails coordination and cooperation of all social partners while shaping the VET system. Japan, on the other hand, has a firm-based VET system that depends on firms' specific and different strategies in training and employing individuals. Despite sharing some similar characteristics with these two countries, Turkey is categorised as having a state-led VET system in which the state plays a dominant role in shaping the system.

Keywords: National skill systems, Vocational education and training (VET), Germany, Japan, Turkey

¹ This paper has been published from the author's PhD thesis, defended on 12 September 2017 and awarded a degree in 21 September, 2017.

Ulusal Beceri Sistemleri: Almanya, Japonya ve Türkiye'nin Mesleki Eğitim Sisteminin Karşılaştırmalı Analizi

*

Öz

Farklı kurumsal bağlamlara (ör. ekonomi, toplum ve kültür) sahip olan ülkeler, insanlarını iş gücü piyasasına hazırlamak için farklı beceri rejimlerini takip ederler. Ülkelerin beceri gelişiminde benimsediği yaklaşımları inceleyen zengin bir literatür bulunmaktadır. İlgili literatürden yararlanarak, bu makale, ülkelerin beceri gelişim sistemlerini şekillendirirken benimsedikleri farklı yaklaşımları ele almaktadır. Makale, üç ülkede (Almanya, Japonya ve Türkiye) mesleki eğitim sistemlerinin özelliklerini incelemektedir. Bu ülkeler mesleki eğitim sistemlerinin yönetilmesi ve finanse edilmesi, spesifik becerilerin gelişimine odaklanma ve mesleki eğitim sisteminin toplumdaki statüsü/algısı gibi çeşitli temalara göre karşılaştırılmıştır. Çalışmada öne çıkan önemli bir nokta incelenen üç ülkenin üç farklı beceri rejimini temsil ettiği şeklindedir. Almanya'da mesleki eğitim sistemi tüm sosyal paydaşların dahil olduğu ve işbirliği içinde hareket ettiği uzlaşmaya dayalı bir yaklaşımla yönetilmektedir. Öte yandan Japonya'da, firmaların bireyleri eğitip istihdam ederken farklı stratejiler geliştirdiği ve tüm sosyal paydaşların katılımını gerektirmeyen daha firma-odaklı bir mesleki eğitim sistemi bulunmaktadır. Türkiye'nin de Japonya ve Almanya ile benzer özellikler gösterdiği noktalar olsa da, mesleki eğitim sisteminin şekillenmesinde devlet daha güçlü bir rol oynamaktadır.

Anahtar Kelimeler: *Ulusal beceri sistemleri, Mesleki eğitim sistemi, Almanya, Japonya, Türkiye*

Introduction

Vocational education and training (VET) is defined as “education and training which aims to equip people with knowledge, know-how, skill, and/or competences required in particular occupations or more broadly on the labour market” (CEDEFOP, 2008:202). VET’s nature is, therefore, different from that of general education such that the curricula of vocational schools are primarily shaped to meet the demand of employers in specific industries.

As often emphasised in the literature, not all countries follow the same approach to equip people with the skills required in the labour market and to increase these people’s employability (see Thelen, 2004; Hall and Soskice, 2001). Countries adopt different approaches in accordance with the conditions and requirements of their different institutional contexts. Some countries (e.g. Germany and Austria) build a collective skill system integrated with the wider institutional environment including labour market, industrial relations system, and the dominant production system and product model (e.g. producing quality and innovative products) (see Busemeyer and Trampsuch, 2012). Yet, some other countries (e.g. the US) leave the governance of the skill system to the market in which employers and individuals follow their own agenda in skill development.

Given these different approaches of countries, the aim of this paper is to conduct a comparative analysis of VET in Germany, Japan, and Turkey. Germany and Japan are known as prominent countries in terms of employers’ substantial investment in their workers’ skills (Thelen and Kume, 2001). Besides, they are two discrete examples in terms of the vocational skill system. In Germany, skill formation is organised at the national level, whereas it is firm-based in Japan (ibid). In addition, these countries and Turkey are deliberately chosen for analysis because the research examines the engagement of one German and one Japanese MNC and one Turkish firm with the Turkish VET system. The structure of the paper is as follows. The first section explores the debate on the varieties of skill regimes and presents different approaches in classifying different countries’ skill systems. This is important to understand in what aspects countries are similar and different in terms of skill for-

mation and how the literature conceptualises these similarities and differences. The second section examines the characteristics of the VET systems in Germany, Japan, and Turkey. The section presents a comparative analysis of the skill systems in these countries on the basis of several themes including governance and financing of VET, skill specificity, and status of the VET system. Based on this analysis, the third section focuses on the implication of countries' different systems on firms' behaviours, including MNCs and local firms by examining the transfer of German and Japanese skill systems.

1. Varieties of skill regimes

There has been substantial effort but also different approaches in the literature to understand different country systems in organising their economic activities. This large body of literature on comparative capitalism including the Varieties of Capitalism (VoC) literature (see Hall and Soskice, 2001) and National Business System (NBS) theory (see Whitley, 1999) compares and classifies countries according to their national configurations and firm-level practices, which also concerns the embeddedness of skill systems in the wider institutional context of countries.

A well-known distinction in the VoC literature is the dichotomous classification of countries as the liberal market economy (LME) and coordinated market economy (CME). Focusing on the perspective of firms, Hall and Soskice (2001) employ five domains to understand firms' relationship with other actors. These domains are identified as industrial relations, VET, corporate governance, inter-firm relations, and relations with employees. As this thesis focuses on skill-related issues, the other domains are not covered in this section. In LMEs, the skill system mostly generates general skills that are portable across different countries and industries. The skill system of CMEs, on the other hand, tends to produce industry- or firm-specific skills. The binary typology on LMEs and CMEs as representative of two opposite types of national training systems may be helpful for a 'helicopter' view to evaluate countries' skill systems and to compare and contrast their characteristics. Nevertheless, Bosch and Charest (2008) warn that due to their static nature, such typologies may not explain the dynamics of different systems. Besides, it is

important to consider country-specific differences and explore whether all countries categorized within CMEs or LMEs display similar characteristics and tendencies in terms of the skill system. Considering the difference within CMEs, Thelen (2004) differentiates CMEs as collectivist and segmentalist countries. The characteristics of collectivist countries such as Germany include the collective involvement of stakeholders in training and the production of occupational skills (Thelen and Busemeyer, 2008). In this context, stakeholders jointly determine the skill standards and guarantee its enforcement at the national level (ibid). Segmentalist country systems, on the other hand, are characterised by the production of company-specific skills. In this form of a system, “individual employers attempt to shield themselves from competition over labour by erecting barriers to the outside labour market” (Thelen, 2001:81). This also encompasses several measures such as internal career ladders, seniority wages, and company-based training (ibid). Anderson and Hassel (2008) also criticise the VoC theory due to its predominant emphasis on similarities rather than differences within CMEs and LMEs. They focus on the different characteristics of the CME countries and distinguish three distinct skill regimes in CMEs in terms of primary place of skill acquisition: segmentalist (firm-based), integrationist (school-based occupational), and differentiated (workplace-based occupational), e.g. Japan, Sweden, and Germany, respectively.

Levy (2006:22-23) acknowledges that the VoC theory of Hall and Soskice (2001) provides several contributions. For example, it unpacks the concept of the Germanic CME and shows how a highly regulated and organised institutional context can serve both employers and employees, and strengthen business development (ibid). But Levy (2006) argues that Hall and Soskice’s VoC theory downplays the role of the state by eliminating the statist category from their typology, and therefore reducing the number of categories to two as CME and LME. In particular, the inadequate analysis of two countries, namely, Japan and France, reveals the problematic aspect of this theory regarding the state’s role. Hall and Soskice categorise Japan as CME due to its keiretsu-based characteristics encompassing networks of business associations and relational subcontracting (ibid). However, the theory ignores the important role of the related ministries and decision-makers (Levy, 2006). Moreo-

ver, countries like France that have a statist tradition are not included in these categories, but left in 'typological purgatory'². Levy (2006) draws attention to these missing points and suggests three main varieties of capitalism as liberalism, corporatism, and statism.

Busemeyer (2009) criticises the dichotomous distinction between general and specific skill systems associated with LME and CME systems, respectively. As a response, he suggests a matrix model with two separate dimensions to cover a variety of skill regimes by building on the distinction of Anderson and Hassel (2008). These dimensions are firms' involvement in skill formation defined as superficial and deep, and vocational specificity of the education system defined as high and low specificity that consequently enables or disables the portability of skill (Table 1). The argument of Busemeyer (2009) is that countries' skill systems differ with regard to their mechanisms for certification of vocational skills as well as to what extent firms are deeply involved in the process of skill formation (ibid, 386). Busemeyer's classification of skill regimes contributes to the VoC literature especially because it captures the important differences between CME countries' skill systems.

Table 1. Variety of countries' skill regimes

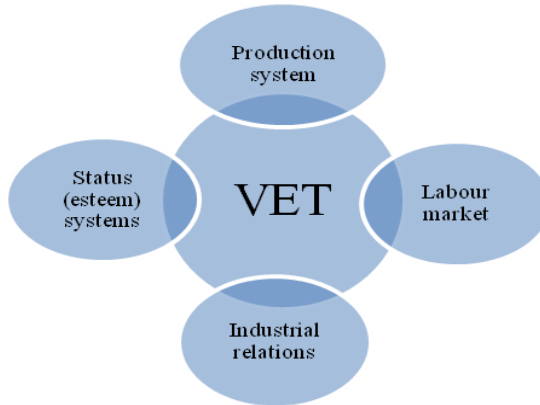
		Firm involvement in skill formation	
		Superficial	Deep
Vocational specificity of education system	Low	General (USA)	Firm-based (Japan)
	High	School-based/ occupational (Sweden)	Workplace based/ occupational (Germany)

Source: adapted from Busemeyer (2009)

Another contribution that places skill development in the wider institutional context of countries is the work on NBS emphasising the embeddedness of skill systems. NBS is defined as "a set of interlocking structures and institutions in different spheres of economic and social life that combine to create a nationally distinct pattern of organising economic activity" (Whitley, 1999 cited in Edwards and Kuruvilla, 2005:9). Ac-

² "Although Hall and Soskice refer to the possibility of a third category 'Mediterranean type of capitalism' including the countries of France, Italy, Spain, Portugal, Greece and Turkey, the features of this category are not elaborated in any kind of systematic way, like the CME and LME ideal types" (Levy, 2006:397).

According to Whitley (1999), the skill development and control system that is defined to be the ways of acquisition, certification, and organisation of practical skills is considered as one of the key institutional features structuring business systems. Similarly, Bosch and Charest (2008) suggest that VET is embedded in the status system, the country-specific configuration of production, labour market, and industrial relations (Figure 1). VET has different status in CMEs and LMEs (Bosch and Charest, 2008). In LMEs, VET tends to have lower status whereas, in CMEs, it is mostly treated as an important source of qualified labour and innovation. However, it is still important to remember the differences within CMEs. For example, VET does not have the same status in Germany and Japan, which is elaborated in the second section of the paper.

Source: adapted from Bosch and Charest (2008)

Figure 1. Embeddedness of VET in a national context

The production system of a country is another important driving force that influences the skill system. One well-known example is the German model of Diversified Quality Production (DQP). Thelen and Busemeyer (2012:69) highlight “‘forced and facilitated’ German firms’ pursuit of high quality, high wage, and high-value-added production” as a requirement of this model. This, in turn, shapes the quality requirements for skills system and nationally standardized occupational profiles (ibid).

The characteristics of a country's labour market and industrial relations are other key factors that deserve consideration. The distinction between occupational labour markets (OLM) and internal labour markets (ILM) provides insight into the link between labour markets and skill systems in different country contexts (see Rubery and Grimshaw, 2003). In OLM, nationally recognized occupational qualifications are created according to the industry-specific skill needs. The skill system, including an established apprenticeship system, is generally regulated and coordinated by social partners. In ILM, on the other hand, firms are responsible to design training programmes according to their firm-specific needs. For example, in Japan, a highly regulated ILM model can be visible in large firms leading to internal advancement for all employees. On the other hand, in Germany, strong OLM principles in the form of apprenticeship exist across firms while strong ILM principles can still be observed within the firms in the form of internal promotion opportunities for workers.

Another important point to consider regarding the labour market is the labour market outcomes that concern the transition from school to work and subsequently the jobs available for VET graduates, and employers' approach to the training of newcomers and skill certificates (see Allmendinger, 1989; Rubery and Grimshaw, 2003). One would expect that VET graduates having recognised occupational qualifications experience a smoother transition from school to work and have better job opportunities matching with their skills. However, this is not likely to be generalizable across all labour markets. It is essential to consider different country contexts. The countries with highly stratified school systems (e.g. Germany) have the educational systems closely linked to the qualification system (Allmendinger, 1989). In such countries that can be also considered as OLM countries, employers mostly rely on information given by standardised vocational certificates. Therefore they do not need to train employees entering the labour force from scratch but rather building on their prior knowledge (ibid). The expected outcome in this context is the smooth transition from school to work, not requiring 'repeated job shifts to achieve a good match' (ibid, 239) and more job mobility of qualified workers across firms (Rubery and Grimshaw, 2003). The countries with relatively more unstratified school systems (e.g. the US)

have a loose coupling between educational attainment and labour market outcome (Allmendinger, 1989). The expected outcome for VET graduates in this context is a less smooth transition from school to work and restricted job mobility across firms. Employers mostly do not rely on the certificates generated by these unstratified school systems. They train the newcomers from scratch in accordance with their specific needs. In summary, considering the VET graduates of the countries having stratified or unstratified schooling systems, it is argued that the graduates of the former system have more and perhaps better job opportunities when compared to the graduates of the latter system. But, as emphasised by Rubery and Grimshaw (2003:111), rather than attempting “to fit countries too neatly into one or other abstract models”, it is necessary to consider the complexities of country-specific approaches to the integration of education and employment and labour outcomes of VET graduates in these different contexts.

Regarding the connection of the industrial relations and skill systems, the role of trade unions and employer associations is important. For example, in LMEs such as the US, the decentralised system of industrial relations does not encourage social actors' involvement in the apprenticeship system (Bosch and Charest, 2008). On the contrary, collective action of industrial actors in CMEs is expected to guarantee a coordinated skill system. In the countries such as Germany, trade unions and employer associations play an active role in the planning of the system including the process of VET delivery and qualification of skills. In this way, they ensure the development of occupational skills portable across the industry. Japan is also categorised in the CME model. However, it has a different type of industrial relations in which enterprise-based unionism characterises the relationship between labour and management. This consequently is expected to result in a weaker role of industrial actors in shaping national skill system but rather fostering in-firm skill strategies. These institutional elements leading to different characteristics of countries confirm the need to develop more hybrid forms rather than neatly organised country clusters (Bosch and Charest, 2008).

2. Germany, Japan, Turkey: Three different skill systems

This section introduces a comparative analysis of three countries: Japan, Germany, and Turkey. The countries' skill systems are analysed within the framework of five dimensions derived from the literature (Table 2).

Table 2. Varieties of skill systems in the three focused countries

	Germany	Japan	Turkey
Governance & financing of training	Collective and coordinated system & Shared responsibility of firms and the state in funding	Employer-led governance & Firms' sponsorship	State-led governance & State sponsored
Primary place of vocational training	Dual system (Combination of workplace-based and school-based VET)	Firm-based training	School-based VET
VET status (national system)	Strong	Weak	Weak
Skill specificity	Industry-specific (Portable occupational skills)	Firm-specific skills (built on general skills)	Tendency towards industry-specific skills
Transition from school to work	Smooth	Smooth	Challenging

The governance and financing of VET refer to the specific roles of social partners (e.g. the state, employers, and unions) in decision-making in the design and delivery of the VET system, and in sponsoring the system. The state, in particular, may play different roles in training and development in different countries (Houwing et al., 2011) and is cited as the key 'transformative agency' (Lloyd and Payne, 2004). In this respect, Ashton and Green (1996:190) highlight the conflict and power relations operating within the state but also the existence of 'workable consensus' between the ruling political elite and leading employers. The motivation of employers to invest in the skill system is another important issue that

needs attention regarding financing of the VET. According to Whitley (1999:62), “the combination of a strong national vocational training system and high job security is particularly conducive to cumulative investments in skills on both a formal and informal basis”. This suggests that employers’ motivation can be linked to the level of employment protection and risk of skill poaching. High employment protection is expected to result in less skill poaching risk for employers and therefore more motivation for investment in employee skills.

The second dimension, the primary place of vocational training, refers to the place where individuals acquire vocational skills. The main distinction employed in this paper is the school-based and workplace-based training. The former means that individuals mostly acquire the required vocational skills by enrolling in an educational institution (high school, university, and training centre) that is officially regulated through the state acts. Workplace-based training, on the other hand, means that people acquire the required skills in a firm.

VET status, the third dimension, refers to an overall position of VET in the education system as well as its perception in the society. In some countries such as Germany, it may have a superior position as compared to general education and provide more opportunities in the sense of employability. This consequently encourages students and parents to consider the VET path. On the other hand, in some other countries such as the US, VET may have an inferior status such that individuals tend to choose this path as a last resort if they cannot succeed in general education. In such a case, VET becomes an option that ‘loser students’ of the education system choose.

The fourth dimension is skill specificity. This refers to the dominance of industry-specific or firm-specific skill. In a context where industry-specific skills dominate the labour market, collective action of industry actors (employers, unions) and the state is expected to define the standards and qualifications of particular skills in each industry. This also suggests the existence of a well-established certification system recognised by all social partners. Firm-specific skills’ dominance in the labour market, on the other hand, refers to the autonomy of individual firms to shape the skills in accordance with their needs.

The last dimension in Table 2 is the transition from school to work. Two inter-related issues are used to assess the transition of individuals: the effect of vocational education on increasing the chance of employability and employers' satisfaction in the post-employment period, that is, the graduates of the VET system and their employment process. At this point, the major issue that several countries struggle with is the concept of 'skill mismatch' that basically means that the skills supplied by the national skill system mostly do not match the requirements of employers (industry).

Before further discussion, it should be noted that these different dimensions discussed above are not independent but they are closely linked to each other, which concerns the 'system effect'. For example, the strong industrial relations system and social partnership in Germany classified as an OLM type model supports the skill system organised at the industry level and strong VET status. On the other hand, Japan classified as an ILM model has a strong enterprise unionism and firm-based skill system. Such a context consequently supports the generation of firm-specific skills. The following section will elaborate these two countries' institutional environments resulting in the different dimensions displayed in Table 2.

2.1. Germany

2.1.1. Governance and financing: The German skill system is historically defined as a collective and coordinated system (Thelen and Busemeyer, 2008). It is a strongly regulated system shaped by the joint decision of employers, trade unions and public authorities (Anderson and Hassel 2008). In other words, the system has private-public duality in the governance structure that means partnership among the social partners (the state, unions, employers, chambers) in the design and provision of the system and skill certification (Solga et al 2014). In this partnership, firms are financial sponsors of the skill formation at the workplace while the state controls the training process by executing regulations, assigning employer chambers to monitor the process, and funding the off-site schooling (Brown et al., 2001; Thelen, 2007). The state also monitors the enforcement of collectively defined standards and subsidises the provi-

sion of portable skills (Thelen and Busemeyer, 2008). Regarding this, the argument is that the role of the state has been changed from “neutral broker and facilitator’ between business and labour to more actively involved initiator and reformer” (ibid, 23). The chambers have the responsibility of administrating final exams of VET students. In addition to the active role of employers and public authorities, unions having a strong voice play an important role in skill formation process (Rubery and Grimshaw, 2003; Graf, 2013). They strongly support vocational training by collaborating with firms in terms of the development of the workplace training programmes. Social partnership at the industry level as well as national level also enables the effective coordination across all employers in the industry (coordination of wage and definition and certification of skills). At the firm-level, a wide-range of firms participates in and supports the skill formation system. In doing this, the main aim is to maintain the national standards in terms of content and quality and to generate transferable occupational skills. However, this does not mean that all firms have to provide the same type of training. For instance, large firms predominantly provide off-the-job training in a particular training centre while small sized firms prefer on-the-job training (Thelen 2007). In addition, the existence of a strong legal framework provides a crucial support for the German system (Rubery and Grimshaw, 2003).

Regarding the funding of the system, the state governments (*landers*) and employers share the cost of vocational training (Solga et al., 2004). Employers cover the costs of firm-based training including the cost of training staff and equipment while the state governments cover the costs of school-based components including the salary of teachers (ibid). In addition, they pay the wages apprentices (ibid). Apprentice wage is calculated as one-third of the starting salary for a trained skilled worker and it is regulated in separate collective agreements between social partners (Anderson and Hassel 2008; Hummelsheim and Baur 2014). Workers also support the system indirectly by accepting a lower payment during the training process (Rubery and Grimshaw, 2003).

An important issue regarding the financing of VET is firms’ motivation to invest in training. In this respect, the German skill system is defined to be a voluntarist system in which firms are not forced to train people (Anderson and Hassel 2008). But it is necessary to avoid the as-

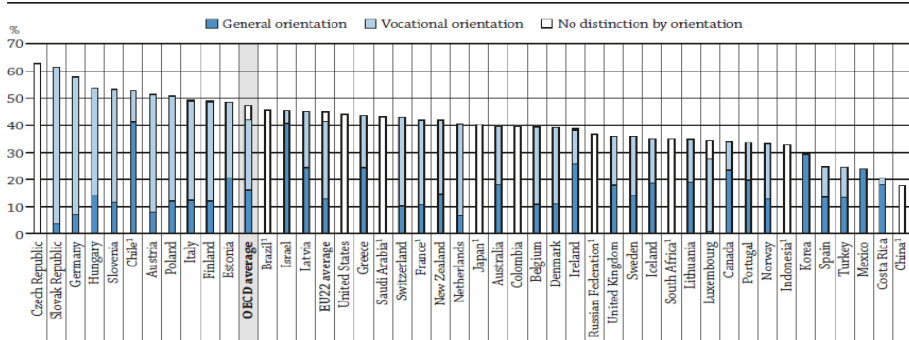
sumption that large and small firms adopt similar approaches towards investment in training. The training motivation of large and high productivity firms is mostly based on utilisation of high-skilled employees to meet the need of productivity and quality production and to generate a pool of skilled people (ibid). On the other hand, the motivation of small and artisan firms is characterised by utilising the cheap labour (ibid). Acemoglu and Pichke (1998) explain why employers in countries such as Germany want to engage in a nationally standardized training system by stressing the concept of 'labour market imperfection'. It means that in such countries, firms cannot compete through offering higher wages to employees as wage bargaining is coordinated collectively. This reduces the risk of skill poaching by offering a higher wage to skilled employees and consequently fosters firms' motivation to invest in training. Regarding the collectivist and voluntarist nature of the German skill system, however, Thelen and Busemeyer (2008) claim the deterioration of collectivism and decline in participation rates of firms in training. They state that the decentralisation of collective wage bargaining and liberalisation of labour markets loosen the close link between vocational training and collective bargaining and strengthen the firm-specific components in vocational training. In this context, firms tend to be less voluntarist in contributing to the national skill system and more motivated to train only for their own needs (ibid).

2.1.2. Primary place of vocational training: Individuals mostly acquire vocational skills through a dual system combining school-based vocational education with in-firm vocational training and lasting for three years (Solga et al., 2014). This system is widely known and associated with Germany in the international VET literature. The system is often praised due to its major characteristic of a duality in theoretical and practical knowledge acquired in vocational schools and workplaces (ibid). In this system, the school and the company collectively organise VET on theories and practice in parallel (Terada, 2012). Germany's legal framework also supports the system and achieves standardisation of skill formation through vocational training acts having the content of "the general conditions of vocational training, the duties and rights of apprentices and training firms, the recognition of training, financial aspects, dura-

tion and curriculum, and examination requirements” (Solga et al 2014:21). Powell et al. (2012) therefore speak of a highly institutionalized and standardised VET system in Germany. Regarding the standardisation of training, one important issue is the generation of transferable vocational skills and maintaining the national standards in terms of the content and quality (Thelen 2007). Firms are expected to comply with national standards but they are still flexible in terms of organising in-plant training. For example, large firms provide off-the-job training in a particular centre to apprentices while small-sized firms directly involve apprentices in the workplace by offering them on-the-job training facilities (ibid).

Although Germany’s VET system is formed of a combination of school-based education and in-firm training, it can be argued that firm-based training dominates the system as between three and four days of the week are allocated for firm-based training (60-80% of the training time) (Solga et al., 2014). In terms of the level of firm participation in training, Solga et al (2014) highlight the market-driven nature of the firm-based dual system and state that it is highly competitive like the normal labour market. Training places offered by firms are limited compared to the higher demand of youth searching for training (Hummelsheim and Baur, 2014; Thelen, 2007). According to the report of BIBB, “it is often believed that almost all German firms participate in training. This is definitely not the case... Only 56 percent of firms are authorized to provide firm-based VET programmes. Of these, only 54 percent actively trained young people in 2011. In total, only 25 percent of German firms employed at least one apprentice in 2011” (BIBB 2013: 221 in Solga et al 2014:8). As mentioned earlier, Thelen and Busemeyer (2008) point out the decreasing involvement of firms in vocational training. “The overall share of firms participating in apprenticeship training regardless of firm size and the economic sector has decreased significantly from 35 percent in 1993 to 26 percent in 2006” (ibid:9-10). Nevertheless, Thelen and Busemeyer (2008) warn that it is the small firms that mainly cause the overall decrease in training participation while large firms’ support has stayed constant or even increased.

2.1.3. VET status: Contrary to LMEs (e.g. the US and UK), in Germany, ‘academic education’ is not necessarily associated with ‘high status’, and similarly ‘vocational education’ is not associated with ‘lower status’ (Phillips and Ochs, 2003). On the contrary, the ‘vocational principle’ (*Berufsprinzip*) is known as the basis of the German skill system (Powell and Solga, 2011). Wagner (1999) points out the contribution of the vocational training system to Germany’s comparative advantage in quality production. This system has a priority status on the national policy agenda. Training under VET is acknowledged as an important source of “innovative strength and competitiveness” (Hippah-Schneider et al., 2009:13). In this system, apprentices are perceived as ‘quasi-employees’, rather than the academic losers choosing VET as the last resort (Powell and Solga, 2011; Powell et al., 2012). In accordance with this, VET has a major role and strong status in the German education system. According to the OECD indicators in 2014, the enrolment rate in upper secondary vocational education in Germany is 48% that is slightly higher than the OECD average (44%) (OECD, 2016). Moreover, Germany has the third largest proportion (51%) among OECD countries of 25-34 year-olds that have earned a vocational qualification at the upper secondary and post-secondary non-tertiary level as their highest degree (Figure 2) (ibid).

1. Reference year differs from 2015. Refer to the source table for more details.
 Countries are ranked in descending order of the percentage of 25-34 year-olds with upper secondary or post-secondary non-tertiary education as highest level of attainment, regardless of the orientation of the programmes.
 Source: OECD, Table A1.4. See Annex 3 for notes (www.oecd.org/education/education-at-a-glance-19991487.htm).
 StatLink <http://dx.doi.org/10.1787/888933396593>

Figure 2. Percentage of 25-34 year-olds whose highest level of education is upper-secondary or post-secondary non-tertiary, by programme orientation (2015)

2.1.4. Skills specificity: The German VET system is known for its well-organised nature in providing “institutionally defined and nationally recognized, portable occupational skills and standardised skill credentials” (Buechtemann et al., 1993: 109). Accordingly, the system is associated with a ‘specific skill’ regime (Hall and Soskice, 2001); and ‘differentiated skill’ regime based on occupational training due to its high level of vocational specificity in the education system (Busemeyer, 2009). Important evidence in this sense would be the joint participation of social partners in designing the curricula for training profiles of more than 300 occupations (ibid). In this continuous process, employer associations and trade unions play an important role in devising new occupational profiles and reforming the older ones. This joint effort in organising the skill system enables the achievement of broadly defined industry specific training curricula and promotion of nationally defined standards while discouraging employers to teach narrowly defined firm specific skills (Solga et al., 2014). This high level of standardisation in skill formation and qualification strengthens the position of occupation-specific skills and facilitates transferability of skills across firms. Solga et al. (2014:7) note that this outcome is related to the nature of the German occupational labour market in which “access to jobs is highly structured by occupational certificates”. It means that there is a close link between specialised training and an individual’s employed area (Pilz et al., 2015). This link is strengthened by the *Berufskonzept*, “a concept of employment and training based on the structural integrity, uniformity and systematic nature of the skills development process” (ibid, 81). In this context, both employers and unions reward and benefit from occupation-specific skills in collective bargaining process (Solga et al., 2014; Anderson and Hassel 2008). For employers, the system enables them to tailor skill specification in accordance with their needs. Unions also benefit from the system by linking occupational classifications and wage rates and guaranteeing employment of trainees after completing their apprenticeship (ibid).

Although the German system is known for its dominance of occupation-specific skills, in recent years, employers have begun to require broader skills based on theoretical knowledge rather than narrowly specified vocational skills (Thelen, 2007). The firms’ requirement for ‘quicker ways of obtaining qualified skills’, has led them to question the length of

skill acquisition through the traditional German apprenticeship system (Lauder et al., 2008). Employers' concern for the strength and viability of the skill system has compelled policy-makers to develop new reforms to reduce costs and increase flexibility by redesigning apprenticeship occupations for new markets and updating existing qualifications. The state developed the 'New Vocational Act' in 2005 (Thelen 2007). Vocational schools' curricula have been revised with more focus on broad-based core subjects and less focus on a functional specialty. This new form of the VET system has enabled apprentices to acquire broader technical and general skills. Firms have become more flexible in terms of in-firm training by organising employee training on a relatively more 'modular level' (Hassel 2007). This implementation is expected to enable changes in skill formation and development practices in line with the changing skill requirements in terms of technology or industry needs while maintaining national quality standards.

2.1.5. Transition from school to work: The German VET system is defined to be a 'great success' for the labour market (OECD, 2016), as it is an effective path enabling a smooth transition from school to work as a result of firm-based apprenticeship and consequently fostering employability of individuals (Powell et al., 2012). As of 2015, Germany was one of the OECD countries having the lowest unemployment rate for 25-64 year-old adults with a vocational education at the upper secondary or post-secondary non-tertiary level (the unemployment rate is 4.2% in Germany and 7.7% across the OECD) (OECD, 2016).

The dual system is credited for a smooth transition from school to work. Solga et al. (2014) state that the system functions as the main entry into the labour market. The majority of school-leavers, in particular, enter the labour market through the dual system (Rubery and Grimshaw, 2003; Anderson and Hassel 2008). From the perspective of employers, it is perceived as an important source of occupational skilled labour for the industrial and service occupations. In 2012, 66 percent of the apprentices stayed at their firms after completing the apprenticeship programme (Solga et al., 2014). Acknowledging the function of the dual system in facilitating the transition to work, Powell et al. (2012) nevertheless warn that this system results in a less smooth transition when compared with

the past due to an increase in youth unemployment. Similarly, Busemeyer (2009) argue the existence of less smooth transition due to decentralization of collective bargaining, the decline in union density, and the decrease in firms' offering training place since the 1980s. As earlier mentioned, the changing skill demand of employers is also important in assessments of transitions. Graf (2013) states that the German system is criticised due to the lack of an effective and prompt response to employers' demand shifting towards more general skills. The German skill system is based on a stratified educational system separating academic and vocational training and urging students to choose either academic or vocational path (at an early age) (Busemeyer, 2009). Powell and Solga (2011) argue that this lack of permeability between VET and HE (higher education) is considered to be a barrier against a prompt response to the employers' changing skill demand. This, in turn, may have an adverse effect on the employability of VET graduates.

2.2. Japan

2.2.1. Governance and financing: The provision and supervision of the Japanese skill system are assumed to be the shared responsibility of the Ministry of Education, Sports, Culture, Science and Technology (MEXT) and the Ministry of Health, Labour and Welfare (MHLW) (Tsukamoto, 2016). However, unlike the concept *Berufskonzept* in Germany, Japan does not have the "independent and state-endorsed concept of vocational training" (Pilz and Alexander, 2011:269). The Japanese skill system does not have an independent law of vocational education and a consistent system of vocational education from secondary education to higher education (Terada, 2012). The system is weakly coordinated and co-determined at the national level but rather mostly organised at the firm-level. Even the public authorities are not closely linked to each other in terms of the coordination of skills. The Japanese government ministries (Administration of Education and the Administration Labour) do not have a shared agenda regarding the acquirable academic degrees and vocational qualifications (Terada, 2012). In this context, it is unlikely to achieve the 'institutionalisation of vocational education' (ibid).

Contrary to the collective system of Germany, the Japanese skill system can be defined as an employer-led model. Employers exert direct influence on vocational training and financially support it while the state rather plays a supplementary role in skill development by subsidizing the private training institutions and in-firm training (Koike, 1997). However, Tsukamoto (2016) highlights the changing role of the state and employers. The state started to play a more active role in the system by taking substantial steps to improve the quality of VET and develop better pathway between vocational schools and employment (ibid). After 2003, the two related ministries introduced the 'Japanese-version dual system', which is "apparently based on the German model", to fix the problems regarding 'the bridge of transition' from education to employment (Terada, 2012:109). The state recently started working on the development of new policies and establishment of new types of tertiary education institutions in VET- e.g. professional universities focusing on VET, vocational and practical professional courses certified by MEXT, professional high schools (Tsukamoto, 2016). The state's changing role in the Japanese VET system seems to support the argument of Levy (2006) who highlights the weakness of the VoC approach of Hall and Soskice (2001) and argues that they downplay the role of the state authorities in Japan while classifying it as the CME.

2.2.2. Primary place of vocational training: The Japanese training system is known as a strong firm-based system. The public vocational system is fairly weak when compared to general education (Witt, 2014). This, when considered together with the highly firm-specific nature of skills in the Japanese workplace (Dore, 2000), entails extensive training for individuals after their employment. "Firms are not only willing but also perceive it as a duty to offer comprehensive training to new recruits" (Pilz and Alexander, 2011:275). But Busemeyer (2009) highlights that firms primarily provide formalized on-the job training for entry-level employees. The firms offer actual skill formation programmes for those core employees at later stages after ensuring their permanent stay in the firm (ibid).

Japanese firms organise skill development through a mixture of on-the-job training (OJT), off-the-job training (offJT), and other different

methods including small group activities (Rubery and Grimshaw, 2003). OJT allows employees to learn by doing and acquire job-specific skills. It is commonly assumed that OJT is a form of informal training since it is held in the workplace rather than in a proper classroom. However, in the context of the majority of Japanese firms, it is often conducted through formal channels, which makes it as a specific characteristic of the Japanese firms. The companies arrange planned and scheduled OJT with clear objectives and responsibilities (Dore and Sako, 1989). In large firms, off-JT functions as complementary of OJT and tends to substitute school education (Pilz and Alexander, 2011).

2.2.3. VET status: Unlike the situation in Germany, the VET system does not have a special status in Japan. Vocational high schools are perceived as inferior when compared to general education (Lauglo, 1993). These schools are rather chosen by academically poor students as the second choice (Kariya, 1999). The gap in participation between vocational and generalist education has become wider over time. “College enrolment rose by 15.1 % between 1990–2009, while vocational student numbers fell by 19.0 % during the same period (Ministry of Education 2011)”. (Witt, 2014:10). The recent statistics also support this pattern. 20% of students in the senior secondary education choose VET path, and 20% of those choosing VET path go to university (Tsukamoto, 2016). Witt (2014) states that the Japanese VET system has not only a weak image at the national level, but it has also a weaker position at the international level. “For 2009, OECD statistics show 279,434 graduates from vocational and technical programmes at the upper secondary level in Japan less than two-thirds of the number for Germany (441,522), a country with about two-thirds of the population of Japan” (ibid:10). Similarly, in 2012, fewer students (23%) than the OECD average (46%) enrolled in VET in Japan at the upper secondary level (OECD-JAPAN, 2015).

2.2.4. Skills specificity: Japan displays the characteristics of the internal labour market (ILM) in which employees are associated with their firms rather than with their occupations. Therefore vocational skills are not nationally standardized but often defined as firm specific (Thelen and Busemeyer 2008). Japanese firms prefer to recruit young people with a

learning aptitude rather than job specific competence or experience since it is believed to be easier to train and mould such people in accordance with the Japanese working philosophy (Dore and Sako, 1989). Lynch (1994) refers to the quote of one transplant manager in a Japanese automotive firm illustrates the common Japanese approach to recruitment. He says: “Give us stable and dependable people with good heart, and we can make anything of them” (ibid, 130). It explains why Japanese firms tend to offer intense in-house training to the beginners. Accordingly, the firms do not complain regarding the job-specific skills of new graduates coming from the national education system as they recruit employees with general skills and provide them company-specific training (Crouch et al., 2001).

In addition to the labour market’s characteristics, Japan’s industrial relations system is influential in supporting the firm-specific skill regime. The existence of strong enterprise unions but weak industrial and national unions encourages employers to develop firm-specific training strategies (Busemeyer, 2009). Life-time employment is another factor that encourages firms to invest in skill formation for their employees and employee-employer collaboration in skill development (ibid). Unlike the German skill regime, the Japanese regime does not have effective mechanisms for official certification of skills. Although the Ministry of Labour carries out the exams for specific skills and certification for vocational skills, the aim is not to enhance job mobility but rather contribute to the individual satisfaction of employees (Dore and Sako, 1989). Highlighting the changes in recent years, however, Terada (2012) notes that qualification system of vocational education has become more important over time such that several ministries including the MEXT and MHLW attempt to formulate Japanese-version NQF (National Qualification Framework).

2.2.5. Transition from school to work: The Japanese skill system is a widely admired system perceived as a major contributor to a smooth transition from education to employment (Pilz and Alexander, 2011). Two issues are addressed as enabling the smooth transition: strong emphasis on the close relationship between schools and employers and flexible company-specific training building on general education delivered

in schools. One important characteristic of the Japanese system is the close and long-standing collaboration between high schools and employers in filling vacancies with appropriately qualified individuals (Kariya, 1999; Brinton and Tang, 2010). This collaboration is based on *jisseki kankei* (results-oriented relationship) between schools and employers (Brinton and Tang, 2010). This is a trust-based relationship influencing the chance of employability of individuals from particular high schools. Rosenbaum and Kariya (1989) define the relationship as a 'semi-formal employment contract' between the school and employer. This contract is not formal or written, but it exists between the related parties (ibid). By using this informal network with particular schools, employers start searching for the profiles of their candidates from an earlier period. Brinton and Tang (2010) argue that the national context of Japan fosters the close relationship between schools and employers. The stratified education system sorts students into relatively homogenous schools according to the quality of education and distinction of vocational and academic content (ibid). This serves as guidance for employers to search for candidates by collaborating with particular schools supplying potential candidates. Regarding this, the argument would be that graduation from a particular school becomes more important than graduation with certain vocational skills to increase employability. The nature of the labour market is also influential in encouraging a bilateral relationship between schools and firms. In the ILM context of Japan, firms offer a position to high-school graduates (ibid). Connected with this, the longstanding relationship between employer and (core) employees encourages companies to recruit the best candidates at the entry-level, have careful recruitment and selection process, and offer internal promotion over time. The principle of 'life-time employment' is an important driving force for employers in this sense to pay attention to recruitment and investment in training of individuals (OECD (2010)).

Changes in Japan's institutional context, however, are argued to adversely influence the transition from school to work especially in the sense of school-employer collaboration (Terada, 2012). Regarding these changes, Terada (2012) addresses the fluctuation in lifetime employment principle and employers' changed recruitment strategy from targeting high-school graduates to college or university graduates. As a response

to the weakening transition, the state introduced the 'Japanese-version dual system' after 2003 by attempting to align vocational education in high schools and training in companies. The related ministries organised the system between vocational high schools and local companies in about 20 prefectures throughout Japan, which is however yet to become an actual reform of VET (ibid).

The second important issue fostering smooth transition is flexible company-specific training building on general education delivered in schools. This is strongly related to recruitment strategies of firms. Recruitment and selection in Japanese companies are mostly based on general knowledge and general attitudinal skills (hard work, perseverance, loyalty) rather than vocational-specific skills that are already acquired through on-the-job training during employment (ibid). In this respect, the Japanese system can be considered as an idiosyncratic system "in which new employees are a blank template that can be shaped to the necessary skills profile in-house" (Pilz and Alexandre, 2011: 269). This suggests that vocational training is not necessarily a prerequisite for newly recruited employees, but it becomes important in later stages in skills acquisition and further training with companies (Kosugi, 2007). The issue of initial skills in employment, therefore, differentiates Japan from other countries such as Germany where the acquisition of vocational skills is a major prerequisite for employment. Due to the lack of vocational skills as pre-requirement in recruitment in Japan, it is also difficult to "attribute a clear employment value to an individual's school-leaving qualification" (Pilz and Alexandre, 2011:271).

2.3. Turkey

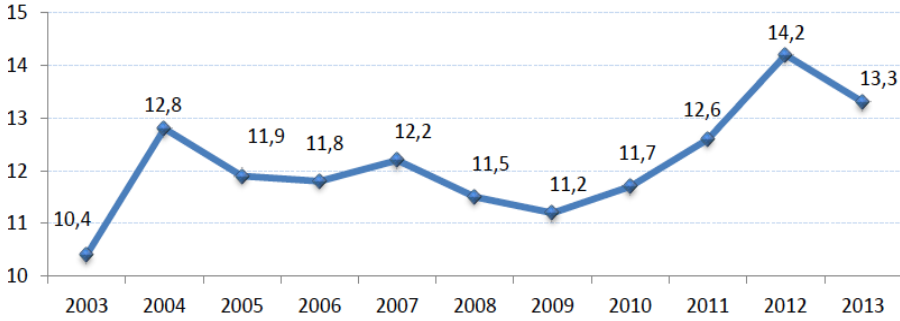
2.3.1. Governance and financing: The Turkish education system is known as having a centralized multilevel governance structure where the MoNE (Ministry of National Education) shapes the education policy at the secondary education level and the HEC at the tertiary level (OECD, 2013). Governance in the VET context concerns the decision-making and funding of the system. The state is the main decision-making authority at the national level in terms of coordinating the VET system. The Vocational Education Council affiliated to the MoNE makes decisions on the plan-

ning, development, and evaluation of VET (ETF, 2014:39). The council has members from different social partners including the relevant ministries, trade unions and employer associations, and chambers of industry and trade.

At the local level, 'Provincial Employment and Vocational Education Board' (PEVEB) serves as an important governance and communication mechanism bringing stakeholders together. Members of this board include representatives of trade unions and employers' organisation, industry chambers, universities, and local government agencies. This board is officially authorized to make local-level VET decisions and deliver these decisions to the MoNE for approval (MEB Mevzuat, 2011). The board revises the changing needs of vocational schools at different provinces. It determines which particular fields need to be launched in vocational schools to meet skill need of the industry at that particular city or region and then conveys its decisions to the MoNE. In other words, this board revises both employment and education policies at the local level. In this sense, it has an important role in overall VET system by acting as a bridge between business and education. The existence and function of the PEVEB can be read as a sign of decentralization of the VET system- i.e. delegation of the authority from centre to social partners at the local level. Although the MoNE, as the state agency, holds the control of governance at the national level, it seems to delegate authority to the PEVEB at the local level.

Regarding the funding of VET, the state is the main actor and official sponsor shaping the system by covering the cost of education in vocational schools and training centres and paying the salary of vocational teachers. The main source of funding is provided through the national budget allocated to VET and supported by international projects to education, the private sector and NGOs, and the revolving fund enterprises in schools (ETF, 2014:47). With the aim of strengthening the VET system, the state dramatically increased the budget allocation for VET in overall education between 2009 and 2012 (Figure 3). This investment increase can be considered as an indicator reflecting the growing importance of VET in Turkey and substantial support of the state for this type of education. The agreement signed between the MoNE and MoSIT in 2012 enabled NGOs to establish private vocational schools in organised industrial

zones. This situation may be one of the reasons explaining the dramatic decrease of budget allocation between 2012 and 2013, creating external sources of funding for VET.

Source: MoNE (2014)

Figure 3. *The share of budget allocation for vocational and technical education from overall budget of MoNE (%)*

2.3.2. Primary place of vocational training: Vocational high schools, colleges, and public training centres are the main institutions offering vocational education in Turkey. One specific characteristic of vocational education in schools is that classrooms inside the schools are differentiated between laboratories (firm-sponsored classes) and state-sponsored classes. In addition to vocational education, students gain practical skills during their training at the workplace and this is regulated by the Law No 3308³ imposing obligations to firms in terms of providing vocational training to the students.

Three options are available for the students following the VET path to acquire basic vocational knowledge and skills: laboratories, dual vocational training centres, and the state-sponsored classes in vocational schools. Laboratories, firm-sponsored classes located in vocational schools, are considered as a form of school-based VET system because

³ The 3308 Vocational Education Act (1986) defines firms' relationship with the VET system. According to Article 18 of this Act, enterprises with more than twenty employees are obliged to provide vocational training to final-year students in the workplace during one academic year and pay one-third of the national minimum wage to each student during this period. Source: <http://mevzuat.meb.gov.tr/html/3.html> (Access date: 22.02.2016)

the majority of students' learning takes place in the school while they receive workplace training only in the final-year. In this final year, the students spend three weekdays of the week for vocational training at the workplace while completing vocational education for two weekdays. After completing the 9th grade (typically age of 14-15) students apply to the firms' laboratories to pursue the education in these special classes. In collaboration with teachers of vocational schools, the firms select the most successful 20-30 students on the basis of several criteria including the students' national exam score⁴, the 9th grade point average, face-to-face interviews, and absenteeism records of the 9th grade. This may indicate how the laboratory model is institutionalised and how firms take it as serious.

As an alternative to laboratories, students may choose the path of dual VET system after the 9th grade. The dual system is an example of the enterprise-based VET system because the majority of learning takes place at the enterprise. In this system, the students sign a three-year contract with a particular workplace to receive practical training while continuing theoretical education in dual vocational education centres mostly located inside a vocational school. During three years, the students spend two days at a dual centre and three days at the workplace. The selection process of students in the dual VET system is similar to the process of laboratories. A number of students apply to firms' laboratories or dual training centres and the firms select the most successful ones among the applicants. However, the firms also promote themselves to the students by visiting vocational schools and introducing their opportunities. In other words, they compete with other firms in attracting the successful students. Since a limited number of students are accepted to these firm-supported training programmes, the remaining students continue their education in the state-sponsored classes.

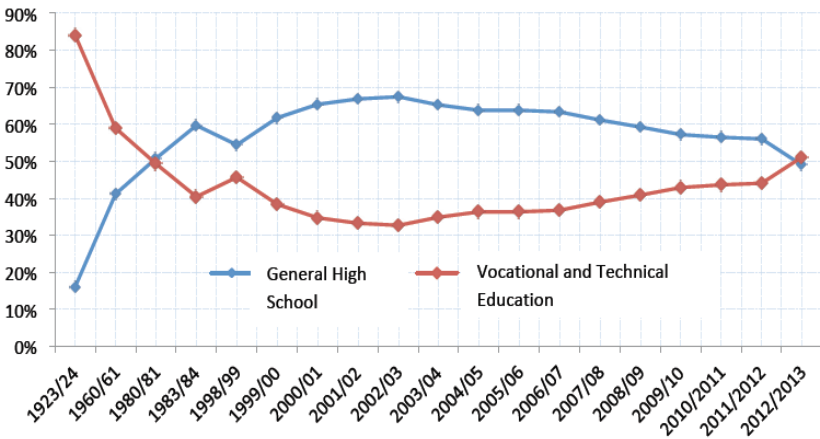
What makes the laboratory model or dual VET system prestigious is an important issue to understand the students' motivation to be selected. One major advantage the students gain in these models is employability because the firms prioritize employment of the graduates of their own

⁴ Students take this exam when they are in the 8th grade of national education. The exam determines which type of high school (e.g. general, vocational and science-based) the students will pursue their education.

training programmes. In addition, in the laboratories or dual training centres, the students receive more quality and updated education linked with workplace experience due to the firms' support when compared with those students in the state-sponsored classes. This enables them to be employed in several other firms in the industry. Comparing the dual system with laboratory model from students' perspective, it appears that the dual system offers more workplace experience to students as the students spend three days of the week at the workplace during the three-year programme. In the laboratory model, on the other hand, students receive workplace training in their final year. This difference also has an implication in students' payment during the training process. As introduced earlier, firms are legally required to pay one-third of the national minimum wage to students during OJT. The students of the laboratory model benefit from this regulation for one year- i.e. their final year. The firms implementing the dual VET system, on the other hand, provide three-year financial support to their students. Additionally, the graduates of the laboratories are only awarded high school diploma and a firm-specific certificate influential in their employment of that particular firm whereas the graduates of the dual system are additionally awarded a journeyman's certificate if they successfully pass the required exams. This certificate is an official requirement for individuals who want to acquire the status of 'master craftsman' in a later period and run their own business (become self-employed). The journeyman's certificate paves the way of craftsmanship and provides to the graduates the opportunity of beginning their own business.

2.3.3. VET status: VET has been the subject of heated debate in Turkey for decades. Although the majority of Turkish society agrees on the fact that the VET system plays a crucial role in the country's national development, the system is still far from the positive status where it is expected to be. In order to understand why this is the case, it is important to adopt a historical perspective (see Appendix 2). One of the most influential turning points of the Turkish VET system is the decision of the Higher Education Council (HEC) in 1999 to change the regulation for VET graduates' entrance to the university. Actually, this decision was an indirect effect of the HEC's decision to change the examination system

for the university entrance. Before 1999, the system was formed of two stages whereby students had to take two different exams at different times. In this system, the students were free to choose any field to study in the university regardless of their graduation field. In 1999, the HEC introduced a new examination system formed of single stage and implemented the concept ‘weighted high school grade point average’ while calculating the students’ scores for the university entrance (Ozdemir, 2010). According to this new system, VET graduates were placed in a disadvantageous position in the university entrance exams by losing points if they opted a different field to study in a university other than their graduation field. In such cases, a different coefficient was implemented in the calculation of the graduates’ overall scores for the exam. Kenar (2010) argues that this new regulation has been one of the key factors resulting in a dramatic decrease in the enrolment rate of students choosing vocational education as compared with the enrolment rate in general high school (see Figure 4). In other words, VET became less attractive after the legal changes of 1999 (Winterton, 2006).

Source: MoNE (2014)

Figure 4. Distribution of general and vocational and technical high school students in secondary education (%)

The HEC’s coefficient decision for VET graduates is considered as a follow-up step of the breakpoint event known as ‘28 February Process’

(MEB, 2015), the time period when “the last ‘post-modern military intervention’ took place in 1997 which aimed at curbing the growth of political Islam in Turkey” (Yucel, 2002 in Sozen and Shaw, 2003:110). Considering the political context of Turkey at that time, the ‘coefficient implementation’ of HEC is perceived as an adverse impact of political attempts on the VET system. Dogan and Yuret (2015) state that the decision of the HEC was interpreted as a deliberate obstacle against graduates of religious vocational schools (*‘imam-hatip liseleri’* in Turkish) that are officially labelled in ‘vocational school’ category, and therefore the decision influenced all VET graduates in a negative way.

2.3.4. Skills specificity: There is an on-going effort in Turkey to institutionalise skill qualifications and to create an OLM model. It has a national vocational qualification system (VQS) that covers the definition of national vocational standards, the adaptation of vocational education and training in line with these standards, and certification of skills according to the defined standards. The Vocational Qualifications Authority (VQA), a public institution, is the authorised agency coordinating the whole process by monitoring and evaluating the activities related with the system. However, the governance of VQS has a consensus-led model whereby social partners including the representatives of employer associations and unions are also involved in each stage of the decision-making process.

The VQS is formed of two main steps. The first step is the definition of standards and qualifications. Particularly, employer associations and trade unions play an active role in this step. In order to determine specific requirements of a vocation, these actors may conduct fieldwork through plant visits and collect data on the site by talking with employees, team leaders, and managers. Alternatively, a specific method called DACUM⁵ (developing a curriculum) is employed for the definition of vocational standards. In this model, instead of working in the field, the

⁵ *Developing a Curriculum (DACUM) is a process that incorporates the use of a focus group in a facilitated storyboarding process to capture the major duties and related tasks included in an occupation, as well as, the necessary knowledge, skills, and traits. This cost-effective method provides a quick and thorough analysis of any job.*

Source: <http://facilitation.eku.edu/what-developing-curriculum-dacum> (Access date: 28.04.2016)

responsible actors invite people from the industry and establish a commission to discuss the minimum requirements of a vocation. Once all social partners including the NGOs and actors from industry and education agree on defined standards, the VQA informs the education agencies (the MoNE at the secondary level and HEC for tertiary education) so they can adapt the VET curriculum in line with the industry's requirement. The second step of VQS is the certification that refers to the official recognition of skills. VQA acts as the coordinating body in the process of examination and certification. However, the institutions accredited by the VQA perform the actual task of providing certification to individuals who want to validate their skills.

2.3.5. Transition from school to work: Youth unemployment and skill mismatch are two major issues that can be considered as strongly related to the transition from school to work in the Turkish context. According to the recent official records, youth unemployment (15-24) is 24.5% in Turkey (TUIK, 2017), which is almost twice the rate of OECD average (13%) (OECD, 2016). VET graduates' unemployment rate is 14.6%, which is slightly lower than the rate of the graduates of general education (15.4%) (TUIK, 2017). In addition to the high unemployment rate of VET graduates, skill mismatch is another issue that Turkey needs to deal with urgently. The concept of skill mismatch refers to a mismatch between skill supply of the VET system and skill demand of the industry. Despite the high number of graduates looking for a job, employers still struggle to find qualified employees that meet their skill requirements. Shared complaint of employers is that education delivered in vocational schools mostly does not match the requirements at work. Aytas (2014) notes that skill mismatch has become an important issue recently in Turkey, but very limited number of studies and official reports focused on this issue. The major source of the mismatch problem is the weak coordination between the VET curriculum and the skill need of the industry. Accordingly, the state initiated a number of projects to improve the VET system and deal with the skill-related problems (see Appendix 2 for the list of these projects).

In the sense of coping with high youth unemployment, the state took an important step and initiated the UMEM project in 2010 (*Uzmanlaşmış*

Meslek Edindirme Merkezleri- Specialised VET Centres for Employment). This project is a prominent example of the private sector's active engagement in skill generation by cooperating with public actors (UNDP, na). The main partners of the project are the Turkish Union of Chambers and Commodity Exchanges (TOBB), Turkish Ministry of Labour and Social Security, Ministry of Education and TOBB Economy and Technology (TOBB-ETU) University. The project is also known as the first project in Turkey in the sense of the skills need analysis of the industry at the provincial level as a result of the connection between VET actors and 500 firms from 19 cities providing 80% of the employment in Turkey and examining the skill needs of these firms (Diççag, 2011). Since 2011, as the outcome of the project, about 4,682 courses have been started and 31,125 people have been employed (UNDP, na).

In response to skill mismatch, another important step of the state is the on-going work of establishing the National Qualification Framework (NQF) and changing the curriculum of VET in accordance with this framework. The framework is jointly designed by social partners with an aim to develop a qualification system that is sustainable and comprehensive for skills in all sectors. This consequently seems promising to fix the skill mismatch problem. The whole process of aligning the qualification system with vocational education requires the VQA and the MoNE to work closely, which is yet to be achieved.

Conclusion

This paper focused on varieties of skill regime in different countries. The paper introduced the debate on the well-known distinction of Hall and Soskice who classify countries as LMEs and CMEs. However, it is seen that such distinction does not fully inform about different characteristics of the countries classified in the same group. Germany and Japan are covered as two distinct examples in this sense. Both of the countries are defined as CMEs. But, as elaborated in the second section of the paper, the countries reveal substantial differences on several dimensions including governance and financing, skill specificity, and VET status. Germany has a nationwide VET system supported by OLM whereas Japan is known with its firm-based system fostered by ILM. The paper intro-

duced the characteristics of Turkey on the basis of the same dimensions. Turkey has a dominantly state-led VET system with an attempt of establishing OLM but nevertheless suffering from skill mismatch and low VET status.

References

- Acemoğlu, D. & Pischke, J. S. (1998). Why do firms train? Theory and evidence. *The Quarterly Journal of Economics*, 113(1), 79-119.
- Allmendinger, J., (1989). Educational systems and labour market outcomes. *European Sociological Review*, 5(3), 231-250.
- Anderson, K.M. & Hassel, A., (2008). Pathways of change in CMEs: Training regimes in Germany and the Netherlands. Hertie School of Governance- working papers. Available at: <http://edoc.vifapol.de/-opus/volltexte/2013/4236/pdf/17.pdf> (Access date:09.05.2017)
- Ashton, D.N. & Green, F., (1996). *Education, training and the global economy*. London: Edward Elgar.
- Aytas, S. (2014). *Avrupa Birliği ve Türkiye'de beceri uyuşmazlığı*. Avrupa Birliği uzmanlık tezi. Available at: <https://www.csgb.gov.tr/media-/2004/selinaytas.pdf> (Access date:09.05.2017)
- Bosch, G. & Charest, J., (2008). Vocational training and the labour market in liberal and coordinated economies. *Industrial Relations Journal*, 39(5), 428-447.
- Brinton, M.C. & Tang, Z., (2010). School-work systems in post-industrial societies: Evidence from Japan. *Research in Social Stratification and Mobility*, 28(2), 215-232.
- Brown, P., Green, A. & Lauder, H., (2001). *High skills: Globalization, competitiveness, and skill formation: globalization, competitiveness, and skill formation*. OUP Oxford.
- Buechtemann, C.F., Schupp, J. and Soloff, D., (1993). Roads to work: school-to-work transition patterns in Germany and the United States. *Industrial Relations Journal*, 24(2), 97-111.

- Busemeyer, M.R., (2009). Asset specificity, institutional complementarities and the variety of skill regimes in coordinated market economies. *Socio-Economic Review*, 7, 375-406.
- Busemeyer, M.R. & Trampusch, C. eds., (2012). *The political economy of collective skill formation*. Oxford University Press.
- CEDEFOP (Europe of Centre for the Development of Vocational Training), (2008). *Terminology of European education and training policy. A selection of 100 key terms*. Luxembourg: Publications Office. Available at: http://www.cedefop.europa.eu/EN/Files/4064_en.pdf (Access date: 03.05.2017)
- Crouch, C., Finegold, D. & Sako, M., (2001). *Are skills the answer?: the political economy of skill creation in advanced industrial countries*. Oxford University Press.
- Dinççag, A. (2011). *OECD beceri stratejisi ve UMEM projesi*. Available at: http://www.tepav.org.tr/upload/files/13252525082.OECD_Beceri_Stratejisi_ve_UMEM_Projesi.pdf (Access date:09.05.2017)
- Dogan, M.K. & Yuret, T., (2015). Üniversitelere yerleşmede farklı katsayı uygulamasının etkileri. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 70(1), 195-220.
- Dore, R.P., (2000). *Stock market capitalism: Welfare capitalism - Japan and Germany versus the Anglo-Saxons*. Oxford, Oxford University Press.
- Dore, R.P. & Sako, M., (1989). *How the Japanese learn to work*. Routledge.
- Edwards, T. & Kuruvilla, S., (2005). International HRM: national business systems, organisational politics and the international division of labour in MNCs. *The International Journal of Human Resource Management*, 16(1),1-21.
- ETF (European Training Foundation), 2014. Skills vision 2020 Turkey. Available at: [http://www.etf.europa.eu/webatt.nsf/0/4C4-A95962B323397C1257D95003CFDB6/\\$file/FRAME%20skills%202020%20Turkey.pdf](http://www.etf.europa.eu/webatt.nsf/0/4C4-A95962B323397C1257D95003CFDB6/$file/FRAME%20skills%202020%20Turkey.pdf) (Access date:02.06.2017)
- Graf, L., (2013). *The hybridization of vocational training and higher education in Austria, Germany, and Switzerland* (p. 302). Budrich UniPress.
- Hall, P.A & Soskice, D.W., (2001). *Varieties of capitalism: The institutional foundations of comparative advantage*. Oxford: Oxford University Press.

- Hassel, A., (2007). What does business want? Labour market reforms in CMEs and its problems. *Beyond varieties of capitalism: Conflict, contradictions, and complementarities in the European economy*, pp.253-277.
- Hippach-Schneider, U., Schober, K., Toth, B., & Woll, C., (2009). The German vocational education and training system. 7th edition. Refernet-Country Report, CEDEFOP. Available at: https://www.bibb.de/dokumente/pdf/Country_Report_09.pdf (Access date: 04.01.2017)
- Houwing, H., Maarten K., Philippe P. & Kurt, V. (2011). Comparing flexibility arrangements in Belgium and the Netherlands. In *A Handbook of Comparative Employment Relations*, edited by Michael Barry & Adrian Wilkinson, pp. 260-285. Cheltenham: Edward Elgar.
- Hummelsheim, S. & Baur, M., (2014). The German dual system of initial vocational education and training and its potential for transfer to Asia. *Prospects*, 44(2), 279-296.
- Kariya, T. (1999). Transition from school to work and career formation of Japanese high school students. In *international perspectives on the school-to-work-transition*, ed. D. Stern and D.A. Wagner, 273-309. New Jersey: Hampton Press, Inc.
- Kenar, N., (2010). *Mesleki ve teknik egitim sisteminin genel degerlendirilmesi*. MESS Egitim Vakfi. Available at: <http://www.messegitim.com.tr/ti/577/0/MESLEKI-VE-TEKNIK-EGITIM-SISTEMININ-GENEL-DEGERLENDIRMESI> (Access date:09.05.2017)
- Koike K., (1997). *Human resource development*. In: *Japanese Economy and Labour Series*, no. 2, Japan Institute of Labour, Tokyo.
- Kosugi, R. (2007). Influence of diversified employment on the initial career of higher education graduates. In *Competencies, higher education and career in Japan and the Netherlands*, ed. J. Allen et al., 149-164. Dordrecht: Springer.
- Lauder, H., Brown, P. & Ashton, D., (2008). Globalisation, skill formation and the varieties of capitalism approach. *New Political Economy*, 13(1), 19-35.

- Lauglo, J., (1993). *Vocational training: analysis of policy and modes: case studies of Sweden, Germany and Japan*. International Institute for Educational Planning.
- Levy, J., (2006). *The state after statism: new state activities in the age of liberalization*, Harward Universty Press, p.367.
- Lloyd, C. & Payne, J., (2004). The political economy of skill: a theoretical approach to developing a high skills strategy in the UK. In Warhurst, C., Keep, E. and Grugulis, I. eds. *The skills that matter*. Palgrave Macmillan, pp.207-224.
- Lynch, L.M. ed., (1994). *Training and the private sector: international comparisons*. University of Chicago Press.
- MEB Mevzuat, (2011). Mesleki egitim kanunu. Available at: <http://mevzuat.meb.gov.tr/html/3.html> (Access date:02.08.2017)
- MEB (2015). Katsayinin kalkmasi, meslek lisesi tercihini ikiye katladi. Available at: <http://www.meb.gov.tr/katsayinin-kalkmasi-meslek-lisesi-terchihini-ikiyekatladi/haber/7936/tr> (Access date:28.06.2016).
- OECD (2010). Japan: a story of sustained excellence. In *Strong performers and successful reformers in education: lessons from PISA for the United States*, edited by OECD, 137–157. Paris: OECD. Available at: <http://www.oecd.org/japan/46581091.pdf> (Access date: 05.05.2017)
- OECD (2013). Education Policy Outlook: Turkey. Available at:http://www.oecd.org/edu/EDUCATION%20POLICY%20OUTLOOK%20TURKEY_EN.pdf (Access date:10.06.2014).
- OECD (2016). Youth unemployment rate. Available at: <https://data.oecd.org/unemp/youth-unemployment-rate.htm> (Access date: 09.05.2017)
- OECD-JAPAN, (2015). Education policy outlook: Japan. Available at: <https://www.oecd.org/edu/Japan-country-profile.pdf> (Access date: 28.04.2017)
- Ozdemir, E. (2010). Üniversiteye girişte katsayı uygulamasına ilişkin YÖK ve Danıştay kararları hakkında inceleme ve değerlendirme. Available at: http://www.tobb.org.tr/AvrupaBirligiDairesi/-Dokumanlar/RaporlarYayinlar/KATSAYI_SORUNU.pdf (Access date: 30.05.2016)

- Phillips, D. & Ochs, K., (2003). Processes of policy borrowing in education: Some explanatory and analytical devices. *Comparative Education*, 39(4), 451-461.
- Pilz, M. & Alexander, P.J., (2011). The transition from education to employment in the context of stratification in Japan—a view from the outside. *Comparative Education*, 47(2), 265-280.
- Pilz, M., Schmidt-Altman, K. & Eswein, M., (2015). Problematic transitions from school to employment: Freeters and NEETs in Japan and Germany. *Compare: A Journal of Comparative and International Education*, 45(1), 70-93.
- Powell, J. J., & Solga, H., (2011). Why are higher education participation rates in Germany so low? Institutional barriers to higher education expansion. *Journal of Education and Work*, 24(1-2), 49-68.
- Powell, J. J., Graf, L., Bernhard, N., Coutrot, L., & Kieffer, A. (2012). The shifting relationship between vocational and higher education in France and Germany: Towards convergence?. *European Journal of Education*, 47(3), 405-423.
- Rubery, J. & Grimshaw, D., (2003). *The organisation of employment: An international perspective*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Solga, H., Protsch, P., Ebner, C. & Brzinsky-Fay, C., (2014). *The German vocational education and training system: Its institutional configuration, strengths, and challenges* (No. SP I 2014-502). WZB Discussion Paper.
- Sozen, S. & Shaw, I., (2003). Turkey and the European Union: Modernizing a traditional state? *Social Policy and Administration*, 37(2), 108-120.
- Terada, M., (2012). Challenges of vocational education and career education in high schools in Japan—From the viewpoint of career-competency formation for transition. In Pilz, M. (ed) *The future of vocational education and training in a changing world*, 96-112.
- Thelen, K., & Busemeyer, M. R., (2008). From collectivism towards segmentalism: Institutional change in German vocational training. Available at: http://edoc.vifapol.de/opus/volltexte/2009/1171/pdf/dp08_13.pdf (Accessed 24 June 2014)

- Thelen, K. & Busemeyer, M.R., (2012). Institutional change in German vocational training: From collectivism towards segmentalism. In Busemeyer, M.R. and Trampusch, C. (eds) *The political economy of collective skill formation*. Oxford: Oxford University Press.
- Thelen, K. & Kume, I., (2001). The rise of non-liberal training regimes: Germany and Japan compared. In Streeck, W. and Yamamura, K. (eds). *The origins of non-liberal capitalism: Germany and Japan in comparison*. Cornell University Press, pp.200-227.
- Thelen, K., (2001). Varieties of labour politics in the developed democracies. *Varieties of capitalism: The institutional foundations of comparative advantage*, pp.71-103. Available at: <http://www.people.fas.harvard.edu/~iversen/PDFfiles/Thelen.pdf> (Access date: 04.05.2017)
- Thelen, K., (2004). *How institutions evolve: The political economy of skills in Germany, Britain, the United States, and Japan*. Cambridge University Press.
- Thelen, K., (2007). Contemporary challenges to the German vocational training system. *Regulation and Governance*, 1(3), 247-260.
- Tsukamoto, K., (2016). Vocational education and training (VET) in Japan. Australian Government, Department of Education and Training. Available at: <https://internationaleducation.gov.au/International-network/japan/countryoverview/Documents/2016%20VET%20brief.pdf> (Access date:09.05.2017)
- TUIK (Turkiye Istatistik Kurumu-national statistical institute), 2017. Is-gucu istatistikleri. Available at: <http://www.tuik.gov.tr/HbGetir-HTML.do?id=24626> (Access date: 09.05.2017)
- UNDP, na. Available at: http://www.undp.org/content/dam/istanbul/-img/N_54/Summary-of-Case-Studies-from_English.pdf (Access date:09.05.2017)
- Wagner, K., (1999). The German apprenticeship system under strain. In Culpepper, P.,D., Finegold, D. (eds). *The German skills machine: Sustaining comparative advantage in a global economy*. Berghahn Books, New York. pp.37-76.

- Witt, Michael A., (2014). Japan: Coordinated capitalism between institutional change and structural inertia. In Michael A. Witt and Gordon Redding (Eds.) *The Oxford Handbook of Asian Business Systems*, pp. 100-122. Oxford, UK: Oxford University Press.
- Whitley, R., (1999). *Divergent capitalisms: The social structuring and change of business systems*. OUP Oxford.
- Winterton, J., (2006). Strengthening social dialogue over vocational education and training in Turkey. In *Seventh International Conference on HRD Research and Practice*. Available at: http://www.ufhrd.co.uk/wordpress/wpcontent/uploads/2008/06/37-2_winterton.pdf (Access date: 25.09.2016)

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

- Taşlı, V. (2018). National skill systems: A comparative analysis of vocational education and training in Germany, Japan, and Turkey. *OPUS-International Journal of Society Researches*, 9(16), 1660-1698. DOI: 10.26466/opus.479392

Amerikan Merkez Bankası (FED) ve Avrupa Merkez Bankası (ECB) Kararlarının Finansal Piyasalara Etkisi ¹

DOI: 10.26466/opus.479223

*

Zekeriya Oğuz Seçme* - Ali Hepşen**

* Araştırma Görevlisi Dr., Yalova Üniversitesi, İİBF, Merkez / Yalova / Türkiye

E-Posta: oguzsecme@yalova.edu.tr

ORCID: [0000-0003-0471-3211](https://orcid.org/0000-0003-0471-3211)

** Prof. Dr., İstanbul Üniversitesi, İşletme Fakültesi, Avcılar / İstanbul / Türkiye

E-Posta: alihepsen@yahoo.com

ORCID: [0000-0002-3379-7090](https://orcid.org/0000-0002-3379-7090)

Öz

Finansal piyasalardaki volatilité, gelecekteki varlık fiyatına veya getiri değişimine ilişkin belirsizliğin bir ölçüsü olarak bilinmektedir. Volatilité modern finansal teoriler için büyük bir risk ölçütü olduğundan, risk yönetimi, stratejik finansal planlama ve politika analizleri için önemli bir faktördür. Volatilité yayılma etkisi ise özellikle kriz üzerine yapılan araştırmalarda incelenmektedir. Çünkü gelişen ekonomik sistemler, yeni finansal mimari yapı ve uluslararası finansal entegrasyonla birlikte kriz dönemlerinde volatilité yayılma etkisinin daha da arttığı bilinmektedir. Buradan hareketle bu çalışmada ABD, Türkiye, Almanya, İspanya, Macaristan ve Polonya finansal piyasaları arasındaki volatilité yayılma etkisi 2008 küresel krizini kapsayacak şekilde incelenmektedir. Bu etkileşimin araştırılmasında FED ve Avrupa Merkez Bankası'nın (ECB) kararlarının/şoklarının ele alınan piyasalar üzerindeki etkisi volatilité geçişkenliği kapsamında BEKK-GARCH yöntemiyle araştırılmıştır. Sonuçta Macaristan dışındaki incelenen diğer tüm ülkelerin FED faiz oranı kararlarında kısa dönemde etkilendiği tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Uluslararası Finansal Entegrasyon, Piyasalar Arası Volatilité Yayılımı, BEKK-GARCH

¹ Bu çalışma, Zekeriya Oğuz Seçme'nin 2018 yılındaki "Gelişmekte Olan Ülkelerde Uluslararası Finansal Entegrasyon, Döviz Kuru ve Volatilité: Türkiye Üzerine Bir Çalışma" isimli doktora tezinden türetilmiştir.

The Effect of The Federal Reserve Bank (FED) and European Central Bank (ECB) Decisions on Financial Markets

*

Abstract

Volatility in financial markets is known as a measure of uncertainty on future asset prices or the returns. Since volatility is a major risk measure for modern financial theories, risk management is an important factor for strategic financial planning and policy analysis. The researches on the crisis was especially examined the volatility spillover effect. It is known that the impact of volatility spillover increases in the period of crisis with developing economic systems, new financial architecture and international financial integration. Thus, in this study, the volatility spillover effects of financial markets between United States, Turkey, Germany, Spain, Hungary, and Poland are examined within the 2008 global crisis. In order to detect the volatility transmission, the effects of the FED's and the ECB's decisions / shocks on the studied markets were investigated by the BEKK-GARCH method. As a result, it was determined that all other countries examined except of Hungary were affected in FED interest rate decisions in the short term.

Keywords: International Financial Integration, Cross Market Volatility Spillover, BEKK-GARCH

Giriş

Finansal entegrasyon kavramı olarak, bir ülkenin finansal sisteminin uluslararası finansal piyasalar ile bütünleşmesidir. Finansal entegrasyon, dışı açık ekonomilerde, fon arayanların ve fon sağlayanların uluslararası piyasalara aktif bir şekilde katılmasını ve uluslararası finansal piyasalarda kullanılan enstrümanların yaygın bir şekilde kullanılmasıyla ülkeler arası sermaye hareketinde bir artış olmasıdır (Schmukler, 2004). Bu tanıma göre iki temel faktör yer almaktadır. Birincisi, diğer ülkelerle gerçekleştirilen finansal işlemlerin hacminin artması, ikincisi ise uluslararası sermaye hareketlerini ve ulusal finansal sistemleri serbestleştirmek ve güncel düzenlemeler yapmak için uygulanan kurumsal ve yasal reformların oluşturulmasıdır.

Uluslararası finans piyasalarındaki entegrasyonun sağladığı pek çok avantaj vardır. Bunlardan bazıları şunlardır.

- Finansal entegrasyon kapsamında ülkeler arasındaki ticaretin artmasıyla birlikte oluşan sermaye akımları ülkelerdeki refah düzeyinin artmasına sebep olmaktadır.
- Ülkelere yabancı kaynak girişi ülkelerin ihtiyacı olan kaynak teminini karşılayarak yatırımları ve dolayısıyla büyümeyi sağlar.
- Uygulanan politikalar sonucu uluslararası sermayenin serbest dolaşımı, ülkelerin daha sıkı makroekonomik politikalar izlemelerine ve böylece uygulanan politikalarda yapılan hataların azalmasına neden olmaktadır.
- Uluslararası finansal entegrasyon sayesinde rekabet artarak sunulan hizmetlerin kalitesinin artması ile borçlanma maliyetleri ve işlem maliyetlerinin azaltılması sağlanmaktadır.

Finansal entegrasyonun yukarıda bahsedilen avantajları yanında bazı dezavantajları da beraberinde getirmektedir. Bu risklerin başında finansal entegrasyonun finansal krizlerle ilişkili olmasıdır. 1997-1998'de Asya ve Rusya krizleri, 1999'da Brezilya krizi, 2001'de Türkiye krizi, yine 2001'de Arjantin krizleri örnek olarak gösterilebilir. Finansal entegrasyonun olumsuz yönlerinden birisi de finansal entegrasyonun yönetilmesi ve olumsuz durumlarda politika yapıcıların uygulayacağı araçların ve yöntemlerin bazılarının etkisinin ortadan kalkmasıdır. Bunların yanısıra

Uysal'ın 2009 yılındaki çalışmasında finansal entegrasyonun dezavantajları olarak şunlar gösterilmektedir;

- Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasındaki farkın artması, uluslararası şirketlerin oligopoller oluşturması, sermaye hareketlerinden sağlanan kaynakların yanlış yerlerde kullanılması,
- İşsizliğin artması,
- Rekabetten kaynaklanan maliyetlerin artması,
- Ülkelerin ekonomik bağımsızlarının azalması,
- Vergi oranlarındaki farklılıkların oluşması,
- Sermayenin serbest dolaşımının beraberinde getirdiği risk ve kırılganlık,
- Finansal dengenin bozulması,
- Yabancı bankaların ülke ekonomisinde daha fazla yer alması,
- Bulaşma etkisi ile finansal piyasalarda gözlemlenen volatilitedir.

Finansal Entegrasyon, Krizler ve Volatilite Yayılımı

Finansal krizler artan uluslararası sermaye hareketlerinin sonuçlarından biri olarak görülmektedir. Ülkelerin finansal sistemlerinin serbestleşmesi ve uluslararasılaşmasının getirdiği risklerin sonucu meydana geldiği öngörülmektedir. Küreselleşme ile krizler arasındaki bu bağlantının pek çok yönü vardır.

Schmukler'in 2004 yılında yaptığı "Finansal Küreselleşme: Gelişmekte Olan Ülkeler İçin Faydaları ve Riskleri" çalışmasında, finansal küreselleşmenin krizlerle ilişkisi şu şekilde gösterilmektedir (Schmukler, 2004). Ülkelerin finansal sisteminin liberalizasyonu mali açıdan disiplinli olmayan ülkelere yatırımcıların kötü zamanlarda aşırı derecede kötümser davranabilmelerine bunun sonucunda da yerli ve yabancı yatırımcılar açısından kriz yaratma olasılığını tetiklemektedir. Bazı krizlerde uluslararası finansal piyasalardaki bazı temel eksikliklerden kaynaklanan ekonomik faktörlerin olumsuz seyri küreselleşmeyle birlikte, uluslararası finansal piyasalarda kabarcıklar, rasyonel olmayan davranışlar, sürü psikolojisi şeklinde davranışlar, spekülasyon saldırıları ve çökmeler gibi etkenleri beraberinde getirmekte bu da krizlere neden olabilmektedir.

Son yaşanan krizler göstermiştir ki; uluslararası finansal krizler bir ülkeden diğer ülkelere geçme eğilimindedirler. Finansal entegrasyon

aynı zamanda finansal bulaşıcılık yani şokların ülkeler arasında iletilmesi yoluyla finansal krizlere neden olmaktadır. Bu bulaşma üç şekilde açıklanmaktadır. Bunlar; gerçek bağlantılar, finansal bağlantılar ve yüksek korelasyonlar veya sürü psikolojisi şeklindedir (Schmukler, 2004).

Gerçek bağlantılar olarak açıklanan ticaret bağlantılarıdır. İki ülkenin kendi aralarında ticaret yapması veya aynı yabancı piyasalarda rekabet etmesi veya bir ülkedeki mevcut ticaretle bağlantılı olan değişkenler üzerindeki herhangi bir değişiklik diğer ülkenin rekabet avantajını etkiler. Finansal bağlantılar, iki ekonominin uluslararası finans sistemi aracılığı ile birbirine bağlanması sonucu ortaya çıkar. Bu mekanizma finansal şoku diğer ülke ekonomilerine yaymaktadır. Finansal piyasalar panikler sebebiyle şokları bir ülkeden diğerine taşımaktadır. Bu yayılma davranışı asimetrik bilgi olarak da açıklanmaktadır. Bu asimetrik bilgi, diğer piyasa katılımcılarının yaptıklarının, her yatırımcının sahip olmadığı bilgileri yansıtabileceğini düşünmelerinden kaynaklanmaktadır.

Volatilite Yayılımı

Uluslararası finansal sermaye akımlarındaki artışla birlikte, tüm dünyadaki büyük finansal piyasaların karşılıklı bağımlılığı artmaktadır. Sermaye piyasalarının birbirine bağımlılığı, yatırımların artmasına ve ekonomik büyümeye neden olmaktadır. Ayrıca, karşılıklı bağımlılığın artmasıyla birlikte, piyasalarda oynaklık ve şoklarının daha kolay ve hızlı bir şekilde iletilmesini beraberinde getirmektedir. Hızlı ve düşük maliyetli bilgi akışları piyasaların dışa açılmasını sağlamakta ve dünyanın geri kalanından gelen haber ve şoklara daha kısa sürede tepki verilmesine neden olmaktadır. Bu da, ülke borsalarındaki oynaklığın yerli sermaye piyasasındaki oynaklığı etkilemesine sebep olmaktadır.

Uluslararası finans piyasaları arasındaki bu karşılıklı bağımlılık, yatırımcıları ve portföy yöneticilerinin yalnızca iç piyasaları değil aynı zamanda uluslararası piyasalardaki değişimleri çok iyi takip etmelerini gerekli kılmaktadır (Mishkin, 2005).

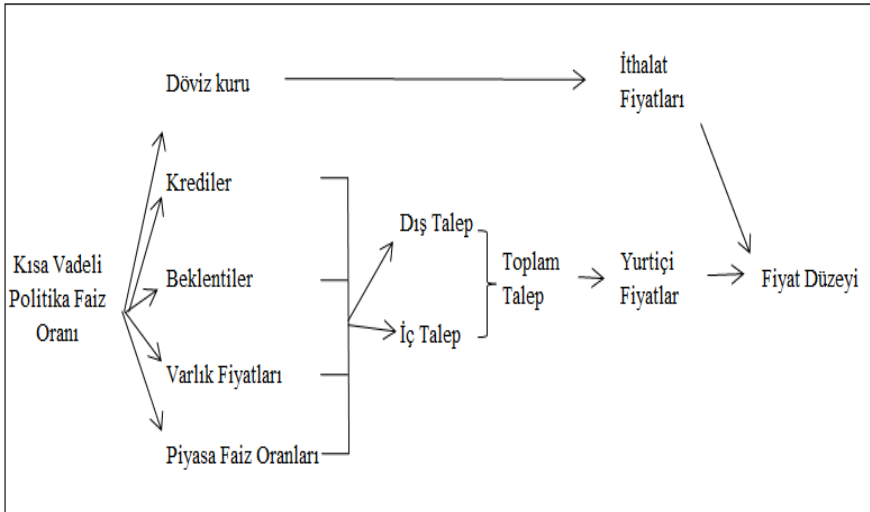
Literatürde volatiliteye neden olan faktörler iki kısma ayrılmaktadır. İlki varlığın getirisi ile korelasyonu olan ancak gözlemlenemeyen faktörlerin volatiliteye sebep olduğudur. İkinci yaklaşım ise dalgalanmaların

borsaların değişkenliğinden kaynaklandığını öne sürmektedir. Her iki durumda da en önemli faktör finansal küreselleşmenin sınır ötesi fon akımlarına yönelik yerel engellerin azaltılmasıdır. Bu da uluslararası piyasalardaki tüm ülkeleri birbirine bağımlı hale getirmekte ve böylece bir ülkedeki finansal kriziz diğer ülkelere hızla yayılmasına sebep olmaktadır (Dymski, 2005).

Uluslararası finansal piyasalarda ortak hareketlerin varlığını ve sermaye piyasaları arasındaki karşılıklı bağımlılık, finansal piyasalardaki dalgalanmanın yayılmasına neden olabileceği gibi farklı finansal piyasalardaki volatiliteler arasında etkileşim yaratabilmektedir. Bu etkileşim; borsa, döviz piyasaları ve tahvil piyasaları gibi farklı finansal piyasa türleri arasında volatiliteler yayılımına neden olmaktadır.

Makroekonomik Faktörler Arasındaki İlişkiler

Resmi faiz oranına ilişkin kararlar para politikasının aktarım mekanizması olarak bilinen çeşitli kanalları vasıtasıyla ekonomik faaliyetleri ve enflasyonu etkilemektedir. Bu mekanizma içindeki kilit bağlantılar şekil 1'de gösterilmiştir.

Şekil 1. Parasal Aktarım Mekanizması

Kaynak: Özdemir, A.K., (2012), Parasal Aktarım Mekanizmasında Kredi Yaklaşımı: Türkiye Üzerine Ampirik Bir İnceleme, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi İşletme/Finans ABD. s27.

Resmi bir faiz kararı olduğunda bu karar piyasa faiz oranlarını etkilemektedir. Bununla birlikte para politikasına ait duyurular da ekonomi ile ilgili gelecekteki beklentileri etkilemektedir. Bu yolla faiz oranı, hem varlık fiyatlarını hem de döviz kurunu etkilemektedir. Daha sonra meydana gelen bu değişimler ve etkileşimler vasıtasıyla birey ve firma bazında tasarruf ve yatırımlar etkilenir. Bu da mal ve hizmet talebi ile emlak piyasasındaki talep seviyesi etkilenecektir. Son olarak döviz kurunda meydana gelen değişimler de ithal edilen mal ve hizmetlerin fiyatını etkileyecektir.

Faiz Oranındaki Bir Değişmeden Kaynaklanan Etki

Resmi faiz oranındaki değişikliğin diğer faiz oranları ve genel olarak finansal piyasalar üzerindeki etkisi, politika değişikliğinin tahmin edilebilirliği ve değişimin gelecekteki beklentileri nasıl etkilediğine bağlı olacaktır. Resmi faiz oranındaki değişikliklerin hızlı bir biçimde tersine çevrilmesi beklenmemektedir. Etkinin daha çok, resmi fiyatın değiştiği zamandan çok, politika değişimi hakkındaki piyasa beklentileri olduğunda ortaya çıkması beklenmektedir.

Resmi faiz oranındaki bir değişiklik, hem vadeli para piyasası araçlarına hem de kısa vadeli diğer para piyasa faiz oranlarına etki etmektedir. Resmi faiz oranları değiştikten hemen sonra bankalar borç verme faiz oranlarını ayarlayarak bankaların müşterilerine borç olarak verdiği faiz oranlarını hızla etkilemektedir.

Resmi faiz oranındaki değişiklikler, tahvil ve hisse senetleri gibi menkul kıymetlerin piyasa değerini etkilemektedir. Tahvil fiyatının uzun vadeli faiz oranı ile ters orantılı olması nedeniyle uzun vadeli faiz oranlarının yükselmesi tahvil fiyatlarını düşürmekte ve bunun tersi olarak uzun vadeli faiz oranındaki düşüş tahvil fiyatlarını yükseltmektedir. Özellikle enflasyonist beklentiler gibi faktörler sabit olduğunda, yüksek faiz oranları hisse senedi gibi diğer menkul kıymet fiyatlarını düşürür. Bunun nedeni gelecekteki beklenen getirilerin daha büyük bir faktör

tarafından iskonto edilmesidir. Bundan dolayı herhangi bir gelecekteki gelir akışının bugünkü değeri düşmektedir.

Faiz oranında meydana gelen değişiklikler döviz kurunu da etkilemektedir. Döviz kurunun yerli ve yabancı paranın görelî fiyatı olmasından dolayı hem iç hem de dış piyasadaki koşullara bağlıdır.

Literatür

Fukada 2013 yılında finansal açıklık endeksi, ticari açıklık endeksi ve bunların birbirini etkilemesini inceleyerek Hindistan'daki finansal gelişmişlik, finansal krizler ve küreselleşme konusunu araştırmıştır. 1980-2004 yıllarındaki üçer aylık verilerle VAR ve ARDL koentegrasyon analizi yapmıştır. Sonuçta Hindistan için özellikle ticari açıklığın finansal krize sebep olduğu yönünde bulgular tespit etmiştir.

Gan 2014 yılındaki çalışmasında 5 ASEAN ülkesi (Endonezya, Malezya, Filipinler, Singapur ve Tayland) ile üç Asya ülkesi (Çin, Japonya, Güney Kore) aralarındaki finansal entegrasyon seviyesini incelemiştir. 1998-2011 yıllarındaki üçer aylık frekanslara sahip verilerle Panel hata düzeltme modeli ile analiz etmiştir. GAN çalışmasında merkez bankası net yurtiçi varlılarındaki değişim, merkez bankası net yurtdışı varlılarındaki değişim ve para tabanı değişkenlerini kullanmıştır. Sonuç olarak incelenen bu ülkeler için finansal entegrasyonun sermaye hareketleri, döviz kuru hareketleri ve yurtiçi faiz oranı politikasının belirlenmesinde önemli bir rol oynadığını tespit etmiştir.

Lee, Yi ve Park 2013 yılında yaptıkları çalışmada finansal krizin finansal entegrasyon üzerindeki etkisini araştırmışlardır. Bu araştırmada dört büyük doğu Asya ülkesinde (Hong Kong, Japonya, Kore ve Singapur) 2004-2007 ve 2008-2011 yılları olmak üzere kriz öncesi ve kriz sonrası yabancı portföy yatırımları, kısa vadeli borçlar, uzun vadeli borçlar ve ürün ihracatlarını incelenmişlerdir. Sonuç olarak bu dört ülkede 2008 finansal krizin etkisinin sınırlı olduğunu tespit etmişlerdir.

Goldberg, Lothian ve Okunev 2003 yılında yaptıkları çalışmada Kanada, Fransa, Almanya, Japonya, İngiltere ve ABD'nin yurtiçi para piyasası kısa dönem faiz oranlarının volatiliteleriyle finansal entegrasyonu araştırmışlardır. 1957-2000 yılları arasında üçer aylık periyotlara sahip veriler kullanmışlardır. Yapılan durağanlık ve birim kök testleri sonu-

cunda bu ülkelerde sermaye hareketlerinin sermaye kontrolleri ve şoklardan etkilendiğini tespit etmişlerdir.

Fratzcher 2002 yılındaki çalışmasında 16 Avrupa birliği ülkesinin hisse senedi piyasasına ait getirilerini GARCH modeli ile analiz etmiştir. 1986-2000 döneminde 3783 günlük gözlem kullanmıştır. Analiz sonunda Avrupa birliği ülkelerindeki hisse senedi piyasalarının birbirleriyle entegre olduğu, büyük negatif şokların küçük pozitif şoklara göre daha fazla etkisi olduğu, Avrupa bölgesi için en güçlü etkileşim ülkesinin Amerika ülkesi olduğu ancak bu güçlü etki 1993-2000 dönemi incelendiğinde bazı ülkeler için etkisini kaybettiği, incelenen dönemde negatif şokların yayılımında artış gözlemlendiğini tespit etmişlerdir.

Yonis 2011 yılında yaptığı çalışmasında ABD ile Güney Afrika ülkelerinin hisse senedi piyasalarının birlikte hareket edip etmediğini ve bu piyasalar arasındaki volatilitte yayılımını incelemiştir. İki ülke hisse senedi piyasasının (NYSE-JSE) 2005-2011 döneminde günlük verileriyle 1565 gözleme dayalı olarak BEKK-GARCH yöntemi ile analizini yapmıştır. Analiz sonucunda Güney Afrika ülkesinin hisse senedi piyasasının ABD'deki hisse sendi piyasasından etkilendiği, geçmiş dönem şoklarının cari dönem getirileri üzerinde etkisi olduğu, hisse senedi getirileri arasında volatilitte yayılımının olduğunu tespit etmiştir.

Ehrmann ve Fratzcher 2009 yılında yaptıkları çalışmalarında finansal entegrasyon kapsamında ABD para politikası şoklarının dünyadaki diğer hisse senedi endeksleri ve makroekonomik faktörler üzerindeki etkisini incelemişlerdir. Para politikasında şok etkisi oluşturan değişken olarak FED future faiz oranı kullanılmıştır. Bunun gelişmiş ve gelişmekte olan 50 ülkenin hisse senedi piyasalarına etkisini incelemişlerdir. Daha sonra ülkelere ait ihracat, ithalat, doğrudan yabancı yatırımlar, portföy yatırımları, borçlar gibi makroekonomik verilerini de ele almışlardır. 1994-2004 dönemini kapsayan çalışmalarından elde ettikleri sonuca göre ABD para politikası şokları hisse sendi piyasalarını etkilemektedir. Ayrıca şok aktarımının uluslararası finans sistemiyle entegre olmuş açık ekonomilerde daha güçlü olduğunu tespit etmişlerdir. Ayrıca şokların aktarımını ABD'den diğer ülkeler doğru tek yönlü olduğunu tespit etmişlerdir.

Kasman, Vardar ve Tunç 2011 yılındaki çalışmalarında faiz oranı ve döviz kurunun banka hisse senedi getirileri üzerindeki etkisini incelemişlerdir. 1999-2009 dönemini kapsayan günlük kapanış verilerini kullanmışlardır. 14 ticari bankanın hisse senedi getirileri, piyasa getirisi olarak BİST100 ve iki ana döviz kuru olarak Euro/TL ve ABD Dolar/TL seçilmiştir. Çalışmalarının sonunda faiz oranı ve kur değişimlerinin banka hisse senedi getirilerinde güçlü bir negatif etkiye sahip olduğunu tespit etmişlerdir. Ayrıca çalışmanın sonucunda banka hisse senedi getirileri ile piyasa getirisi karşılaştırıldığında banka hisse senedi getirilerinin faiz oranı ve döviz kuru değişimlerine karşı daha hassas olduğu da belirtilmiştir.

Erdem, Arslan ve Erdem 2005 yılında borsa İstanbul endeksine etki eden makroekonomik faktörlerin volatilitelerindeki geçişkenlik etkisini incelemişlerdir. 1991-2004 yılları arasında, aylık verilerle döviz kuru (ABD Doları), faiz oranı, enflasyon oranı, sanayi üretimi ve M1 para arzı, BİST100, finansal endeks, sanayi endeksi ve hizmet endeksi değişkenlerini kullanmışlardır. EGARCH yöntemiyle değişkenlerin birbirleri üzerindeki volatilitelerdeki geçişkenliklerini araştırmışlardır. Sonuçta faiz oranından ve enflasyondan tüm diğer endekslere doğru bir volatilitelerdeki geçişkenliği, M1 para arzından finansal endekse, döviz kurundan BİST100 ve sanayi endeksine doğru bir geçişkenlik etkisi tespit etmişlerdir.

Günçavdı ve Ülengin 2006 yılındaki çalışmalarında Türkiye örneğinde aylık ithalat talebini belirleyen faktörler ve kısa dönemde bu faktörlerde meydana gelen şoklardan kaynaklı ithalat talebindeki değişimi ele almışlardır. Bunun belirleyicileri olarak yurtiçi reel gelir, ithalat, yurtiçi mallar, nominal döviz kuru değişkenleri kullanılmıştır. Çalışmada değişkenler arasındaki ilişkinin tespit edilmesi için vektör hata düzeltme modeli (VECM) yöntemini kullanmışlardır. Çalışma sonunda döviz kurunda bir azalma olduğunda ve enflasyon olduğunda ithalat talebinin azaldığı, ekonomik büyüme ortamında ise ithalat talebinin arttığını tespit etmişlerdir.

Demirgil ve Gök 2014 yılında yaptıkları çalışmalarında Türkiye'deki hisse senedi piyasası ile Avrupa birliği ülkelerinden İngiltere, Almanya ve Fransa ülkelerindeki hisse senedi piyasaları arasındaki getiri ve volatilitelerdeki yayılımı etkisini incelemişlerdir. 2002-2013 yıllarını kapsayan dönem ele alınmış ve hisse senedi piyasalarının günlük kapanış verilerini

kullanmışlardır. Türkiye ve diğer üç ülkenin hisse senedi piyasalarının volatilité ve getiri ilişkisi VAR-EGARCH yöntemi kullanılarak analiz edilmiştir. Sonuç olarak Türkiye'deki hisse senedi piyasasının diğer üç AB ülkesi hisse senedi piyasalarından ve bu piyasalarda meydana gelen şoklardan etkilendiği tespit edilmiştir. Aynı zamanda Türkiye'deki hisse senedi piyasasının bu üç AB ülkesi hisse senedi piyasasıyla olan korelasyonunun düşük olduğu, Almanya, Fransa ve İngiltere ülkelerinin hisse senedi piyasaları arasındaki korelasyonun ise yüksek olduğunu tespit etmişlerdir.

Ehrmann, Fratzscher ve Rigobon 2011, ABD-Avrupa bölgesini kapsayan çalışmalarında 1989-2008 döneminde, kısa dönem ve uzun dönem faiz oranları, hisse senedi fiyatları, döviz kuru piyasaları arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. ABD kaynaklı şokların Avrupa bölgesini etkilerken Avrupa kaynaklı şokların ABD piyasalarını etkilemediği tespit edilmiştir. Benzer şekilde ABD hisse senedi fiyatlarındaki değişimler Avrupa'daki hisse senedi fiyatlarını etkilediğini tespit etmişlerdir.

Yöntem

ARCH modellerinde karşılaşılan negatif varyanslı parametrelerin tahmininin yapılamaması sakıncalarını gidermek için Tim Bollerslev 1988 yılında GARCH (Genelleştirilmiş ARCH) modelini geliştirmiştir. GARCH modelinde t dönemindeki koşullu varyans sadece hata terimlerinin geçmiş değerlerinin karesine bağlı olmayıp aynı zamanda kendi geçmiş koşullu varyanslarına da bağlı olduğunu ileri sürmektedir. Yani hata terimlerinin varyansı hem koşullu varyans değerlerinden hem de kendi geçmiş değerlerinden etkilenmektedir.

GARCH denklemi şu şekilde yazılabilir;

$$\begin{aligned}\sigma_t^2 &= \alpha_0 + \alpha_1 u_{t-1}^2 + \beta \sigma_{t-1}^2 \\ \sigma_t^2 &= \alpha_0 + \alpha_1 u_{t-1}^2 + \alpha_2 u_{t-2}^2 + \dots + \alpha_q u_{t-q}^2 + \beta_1 \sigma_{t-1}^2 + \beta_2 \sigma_{t-2}^2 + \dots + \beta_p \sigma_{t-p}^2 \\ \sigma_t^2 &= \alpha_0 + \sum_{i=1}^q \alpha_i u_{t-i}^2 + \sum_{j=1}^p \beta_j \sigma_{t-j}^2\end{aligned}$$

GARCH(p,q) modelinin geçerli olabilmesi için $\alpha_i \geq 0$ ve $\beta_j \geq 0$ olması gerekmektedir.

$\sigma_t^2 = \alpha_0 + \alpha_1 u_{t-1}^2 + \beta u_{t-1}^2$ denkleminde $\alpha_1 + \beta$ 'nin toplamı volatilitenin devamlılığına işaret etmektedir. Volatilitenin devamlılığı varyansın ortalamaya ne kadar hızlı yaklaştığını göstermektedir. Volatilitenin devamlılığını yüksek olması varyansın ortalamaya doğru yavaş bir şekilde yaklaştığını, düşük olması ise varyansın hızlı bir şekilde yükselip düştüğünü göstermektedir (Akel, 2011:28).

GARCH BEKK Modeli

1998 yılında Bolerslev ve diğerleri tarafından geliştirilen VECM GARCH modeli temelde koşullu varyans, kovaryanslar, gecikmeli varyans ve gecikmeli kovaryans değerlerinin, gecikmeli hata terimlerinin karelerine ve gecikmeli hata terimlerinin karelerinin çapraz çarpımları şeklinde modellenmiştir. Bu süreç çok fazla sayıda parametre tahmini sorununu oluşturmaktadır.

Y. Baba, Robert F. Engle, D.F. Kraft, Kenneth F. Kroner 1995 yılında yaptıkları çalışmada isimlerinin baş harfleri verdikleri (BEKK) bu BEKK-GARCH modelini geliştirmişlerdir. Köşegen VECM (DVECM) modelinin dezavantajı olan h matrisinin pozitif belirli olması gerekliliği de bu modelde sağlanmaktadır.

BEKK GARCH modeli şu şekilde gösterilmektedir (Erdoğan, Harald Schmidbauer, 1997:4);

$$H_t = CC' + A' \varepsilon_{t-1} \varepsilon_{t-1}' A + B' H_{t-1} B$$

Model H_t parametresini tahmin etmektedir. Bu H_t ise modelde yer alan her bir değişkenin hatalarının kareleri, çapraz çarpımlarının gecikmeli değerleri ve H_t 'nin gecikmeli değerlerine bağlı bir vektör şeklinde modellenmesidir.

$$h_t = \begin{bmatrix} h_{11t} \\ h_{22t} \\ h_{12t} \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} c_{11} \\ c_{21} \\ c_{31} \end{bmatrix} + \begin{bmatrix} a_{11} & a_{12} & a_{13} \\ a_{21} & a_{22} & a_{23} \\ a_{31} & a_{32} & a_{33} \end{bmatrix} \begin{bmatrix} u_{1t-1}^2 \\ u_{2t-1}^2 \\ u_{1t-1}u_{2t-1} \end{bmatrix} + \begin{bmatrix} b_{11} & b_{12} & b_{13} \\ b_{21} & b_{22} & b_{23} \\ b_{31} & b_{32} & b_{33} \end{bmatrix} \begin{bmatrix} h_{1t-1} \\ h_{2t-2} \\ h_{12t-3} \end{bmatrix}$$

veya

$$h_{11t} = c_{11} + a_{11}u_{1t-1}^2 + b_{11}h_{1t-1}$$

$$h_{22t} = c_{21} + a_{22}u_{2t-1}^2 + b_{22}h_{2t-2}$$

$$h_{31t} = c_{31} + a_{31}u_{1t-1}u_{2t-1} + b_{33}h_{12t-3}$$

şeklinde yazılabilir.

Bu çalışmada için iki ayrı model kullanılmıştır. Modelde beş değişken yer aldığı için H_t varyans-kovaryans matrisi şu şekilde olmuştur.

$$H_t = \begin{bmatrix} h_{11t} & h_{12t} & h_{13t} & h_{14t} & h_{15t} \\ h_{21t} & h_{22t} & h_{23t} & h_{24t} & h_{25t} \\ h_{31t} & h_{32t} & h_{33t} & h_{34t} & h_{35t} \\ h_{41t} & h_{42t} & h_{43t} & h_{44t} & h_{45t} \\ h_{51t} & h_{52t} & h_{53t} & h_{54t} & h_{55t} \end{bmatrix}$$

Bu matriste h_{iit} ; i ülkesine ait değişken getirisinin t dönemindeki koşullu varyansını, h_{ijt} ise t dönemindeki i ve j ülkesine ait değişken getirileri arasındaki koşullu varyansı ifade etmektedir.

A matrisi modeldeki ARCH etkisini gösteren matristir.

$$A = \begin{bmatrix} a_{11} & a_{12t} & a_{13} & a_{14} & a_{15} \\ a_{21} & a_{22} & a_{23} & a_{24} & a_{25} \\ a_{31} & a_{32} & a_{33} & a_{34} & a_{35} \\ a_{41} & a_{42} & a_{43} & a_{44} & a_{45} \\ a_{51} & a_{52} & a_{53} & a_{54} & a_{55} \end{bmatrix}$$

Bu A matrisini köşegen elemanları yani a_{11} , a_{22} , a_{33} , a_{44} , a_{55} ; i ülkesinin değişkeninin kendi geçmiş volatilité şoklarının cari volatilitesi üzerindeki etkisini ölçmektedir. Bu A matrisinde köşegen dışında yer alan matris elemanları (a_{ij}) j ülkesinden i ülkesine doğru çapraz volatilité şoklarını göstermektedir. BEKK-GARCH modeli sonucu elde edilen diğer bir matris olan B matrisi ise şu şekildedir.

$$B = \begin{bmatrix} b_{11} & b_{12t} & b_{13} & b_{14} & b_{15} \\ b_{21} & b_{22} & b_{23} & b_{24} & b_{25} \\ b_{31} & b_{32} & b_{33} & b_{34} & b_{35} \\ b_{41} & b_{42} & b_{43} & b_{44} & b_{45} \\ b_{51} & b_{52} & b_{53} & b_{54} & b_{55} \end{bmatrix}$$

B matrisinde de köşegen elemanları b_{11} , b_{22} , b_{33} , b_{44} , b_{55} i ülkesinin kendi içsel volatilitésinin i ülkesinin cari koşullu varyansı üzerindeki etkisini göstermektedir. B matrisindeki köşegen dışındaki elemanlar ise b_{ij} , j ülkesinden i ülkesine doğru volatilité yayılma etkisini ortaya koymaktadır.

Bulgular

Çalışmada temel olarak Amerika ile Türkiye, Almanya, İspanya, Macaristan ve Polonya ülkelerinin getirileri ve volatilitelerinin etkileşimleri incelenmektedir.

Bu etkileşimin araştırılmasında önce piyasaların/değişkenlerin birbirlerine olan bağımlılığını/ortak hareketini tespit etmek için VAR (vektör otoregresyon) gecikme modeli kurulmuş ardından da bir piyasadan/değişkenden diğerine volatilitenin geçişkenliği BEKK-GARCH yöntemiyle araştırılmıştır. Çalışmanın ampirik analizinde seçilen değişkenler için Erhmann ve Fratzscher 2011 yılındaki çalışmaları esas alınmıştır.

Bu çalışmada ilk aşamada iki ayrı model kurulup parametreler tahmin edilecektir. Birinci modelde FED faiz oranı, Türkiye'deki finansal piyasalar olan faiz oranları, döviz kurları ve BİST100 endeksi ve VIX endeksiyle olan ilişkiler incelenecektir.

Diğer modelde de Avrupa Merkez Bankası faiz kararlarının Türkiye'deki finansal piyasalara olan etkisi incelenecektir. İkinci aşamada da benzer model diğer Avrupa birliği ülkeleri için yapılacaktır.

Şekil 2. FED-TCMB Modeli ve ECB-TCMB Modeli

Bu bağlamda birinci model için Amerikan Merkez Bankası (FED) faiz oranları, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (TCMB) faiz oranı, Dolar/TL döviz kuru, BİST100 endeksi ve VIX endeksi kullanılmıştır.

İkinci modelde Avrupa merkez bankası faiz oranı, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (TCMB) faiz oranı, TL/Euro döviz kuru, BİST 100

endeksi ve VIX endeksi kullanılmıştır. Çalışmada kullanılan verilerden BİST100 Borsa İstanbul web adresinden, dolar ve euro döviz kuru verileri TCMB'nin EVDS siteminden, diğer verileri de Thomson and Reuters datastream veri tabanından ve IMF veritabanından elde edilmiştir.

Bu çalışmada kullanılan değişkenlere ait veriler 2002 yılının ocak ayından itibaren başlayıp 2017 yılının mart ayını kapsayan aylık verilerdir. Veri setinin 2002 yılından başlatılmasının sebebi özellikle Türkiye için 2001 krizinden sonraki dönemi (serbest dalgalı kura geçiş) ele almaktır.

Ampirik çalışmanın devamında uluslararası finansal entegrasyonun tespiti, ülkeler arasındaki finans piyasalarının çapraz ilişkilerinin ortaya çıkarılması için Avrupa birliği ülkelerinden dört ülke seçilmiştir. Seçilen bu ülkeler Avrupa birliğini en iyi temsil eden Almanya, ekonomik görünümü Türkiye'ye benzeyen İspanya, Avrupa birliği içindeki gelişmekte olan ülkelere Macaristan ve Polonya'dır.

Bu seçilen ülkelerin değişkenlerinden Almanya ve İspanya'nın döviz kuru olarak Euro/ABD dolar kuru, Polonya döviz kuru olarak Złoty/ABD Dolar kuru, Macaristan döviz kuru olarak Macar forint/ABD dolar kuru alınmıştır. Döviz kuru verileri ile faiz oranları verileri IMF web sitesinden sağlanmıştır. Faiz oranı olarak kısa vadeli faiz oranları ve bir yıllık tahvil faiz oranları kullanılmıştır.

Bu dört ülkenin borsa verileri de Almanya için DAX, İspanya için IBEX35, Macaristan için BUX, Polonya için WIG20 endeksleri alınmıştır. Bu borsa verilerinden Almanya ve İspanya borsa verileri finance.yahoo.com web adresinden, Macaristan ve Polonya borsa verileri ise <https://stooq.com/> web sitesinden elde edilmiştir.

Analizden önce veriler senkronize edilmiş ve her ayın son işgünü kapanış verileri esas alınmıştır.

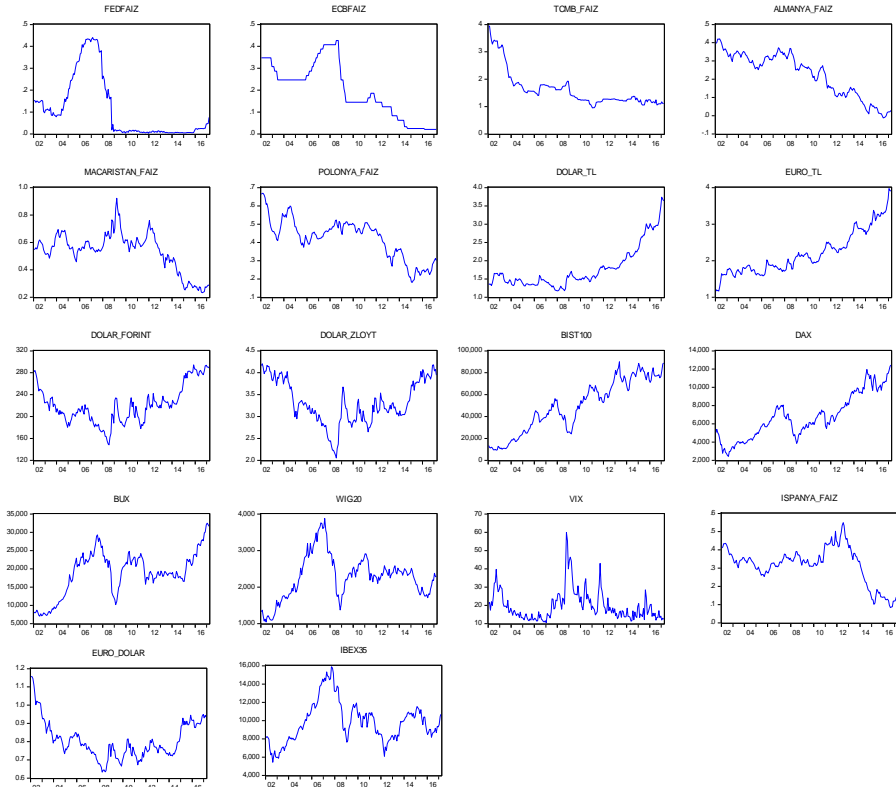
Verilerin getirileri hesaplanırken $R_t = \log\left(\frac{P_t}{P_{t-1}}\right) * 100$ dönüştürme yöntemi kullanılmıştır. Formüldeki P_t t günündeki endeks değerini, R_t ise t günündeki endeksin getirisini göstermektedir.

GARCH analizinden önce değişkenliklerin durağanlığı test edilmiş ve Euro/Dolar döviz kuru ve VIX endeksi dışındaki tüm değişkenlerin birim kök içerdiği tespit edilmiştir. Bu serilerin birinci farkları alındığında durağan hale geldikleri bulunmuştur.

GARCH modelleri oluşturulmadan önce LM testi yapılarak bağımlı değişkenlerde ARCH etkisinin varlığı araştırılmıştır. Oluşturulacak modellerdeki tüm bağımlı değişkenlerde ARCH etkisi olduğu tespit edilmiştir.

Uygulamada modeller çalıştırdıktan sonra ARCH etkisinin varlığının ortadan kalması gerekmektedir. Bunun için de Portmanteau Otokorelasyon Testi yapılmıştır. GARCH tipi model kurulmadan önce otokorelasyon LM testine göre hata terimleri arasında var olan kısa dönem ilişkinin artık olmadığı, GARCH tipi modellemenin tüm modellerde uygun yapıldığı sonucuna işaret etmektedir.

Bu çalışmada yukarıda belirtilen değişkenlerin veri setleri ile ilgili yapılan ekonometrik analiz için EvIEWS 9.1 paket programı kullanılmıştır.

Şekil 3. Değişkenlere Ait Fiyat ve Endeks Serileri

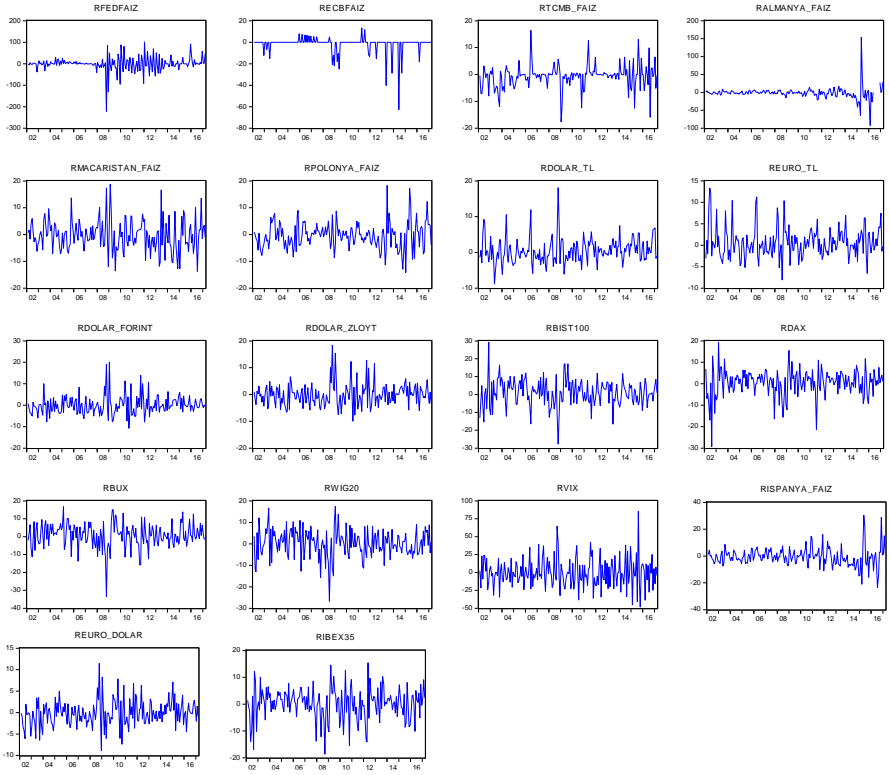
Yukarıdaki grafikte değişkenlere ait verilerin fiyat ve endeks grafikleri yer almaktadır. Grafikler incelendiğinde değişkenlerin birbirleriyle uyumlu hareket ettikleri görülmektedir. Özellikle 2008 küresel kriz döneminde Türkiye'deki finansal piyasalar olumsuz etkilenmiştir. Dolar/TL döviz kuru düşmüş, faiz oranları yükselmiş ve BİST100 değeri düşmüştür. Amerika'daki gelişmelere göre VIX endeksi de belirgin bir şekilde yükselmiştir. 20 puanın üzerinde riskli kabul edilen endeks değeri 2008 ve sonrasında 60 puan seviyesine kadar çıkmıştır. Krizle birlikte düşüşe geçen BİST100'de kriz boyunca kayıp yaklaşık %30 olmuştur. BİST100 endeksi krizin başladığı dönem kabul edilen 2008 yılının ocak ayından önceki Aralık 2007 seviyesine ancak 2010 Nisan ayında çıkabilmiştir.

2008 küresel krizinin etkisi tüm piyasalarda gözlemlenebilmektedir. Kriz dönemine kadar Euro/Dolar kurundaki düşüşten sonra krizle birlikte doların değer kaybetmesiyle Euro/Dolar kurundaki düşüş de gözlemlenmektedir. Serilere bakıldığında en belirgin yükseliş VIX endeksindedir. Almanya borsası olan DAX endeksinin de ABD'deki krizle birlikte yaklaşık %25 değer kaybettiği, bunun da ABD ile Almanya'nın hisse senedi piyasalarının entegre olduğunun bir belirtisi olabilmektedir.

İspanya faiz oranının küresel kriz sırasında çok fazla değişim göstermediği ancak 2011 Avrupa borç krizinden sonra sert bir düşüş yaşadığı görülmektedir. İspanya borsası olan IBEX35 endeksinde ise faiz oranlarının aksine 2008 küresel kriz esnasında borsada olan düşüş Avrupa krizine göre daha yüksek olmuştur.

Macaristan faiz oranı 2008 ve 2010 krizlerinden sonra yükselmiş krizden sonraki dönemlerde düşüşe geçmiştir. Dolar/Macar forinti kuru 2008 krizinde yaklaşık %20 değer kaybetmiştir. Macaristan borsası BUX ise 2008 krizi öncesinde 30.000 seviyesinde iken yaklaşık %67'lik bir düşüşle 10.000 puan seviyelerine kadar gerilemiştir.

Benzer şekilde Polonya faiz oranlarının 2008 krizi döneminde istikrarlı olup değişmediği ancak 2011 Avrupa borç krizinden sonra düşüş trendi içerdiği gözlemlenmektedir. Dolar/Złoty kurunun 2008 kriz döneminde yaklaşık %40 düşüş yaşadığı görülmektedir. Polonya borsası WIG20 ise 2008 krizinde yaklaşık %62 düşüşle 4000 puan seviyesinden 1500 puan seviyesine düşmüştür.

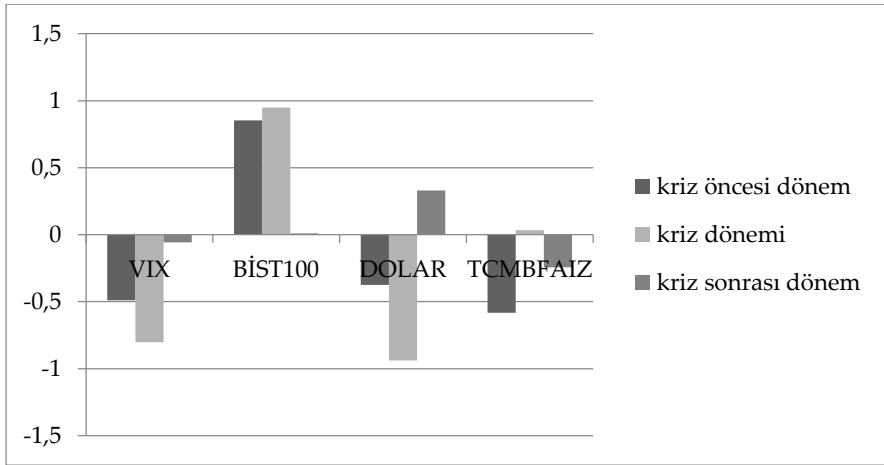
Şekil 4. Değişkenlere Ait Getiri Serileri

Değişkenler ait getiri serileri incelendiğinde 2008 küresel kriz döneminde Türkiye merkez bankası faiz oranlarında oynaklık artmış sonraki dönemlerde de oynaklığın yükseldiği zamanlar incelendiğinde ise benzer etkinin avrupadaki ekonomik kriz döneminde de görüldüğü tespit edilmiştir. Dolar/TL kuruna bakıldığında kriz döneminin ortalarından kriz döneminin sonuna doğru volatilitede bir yükseliş görülmektedir. Bu krizin etkilerinin gecikmeli olarak döviz kuruna yansıdığına işareti olabilir. BİST100 endeksi de kriz döneminde en çok etkilenen piyasalardan biri olmuştur.

Değişkenlerin volatilitelerine bakıldığında bütün değişkenlerin 2008 küresel krizinde volatilitelerinin arttığı gözlenmektedir. Bu sonuçlar

doğal olarak dünyanın en büyük ekonomisi konumunda olan ABD'deki krizin çeşitli aktarım mekanizmaları yolu ile doğrudan veya dolaylı olarak Türkiye'deki hisse senedi piyasasını, döviz kurlarını, faiz oranlarını ve dünya genelindeki risk algısını gösteren VIX endeksini etkilediği sonucu ortaya çıkmaktadır.

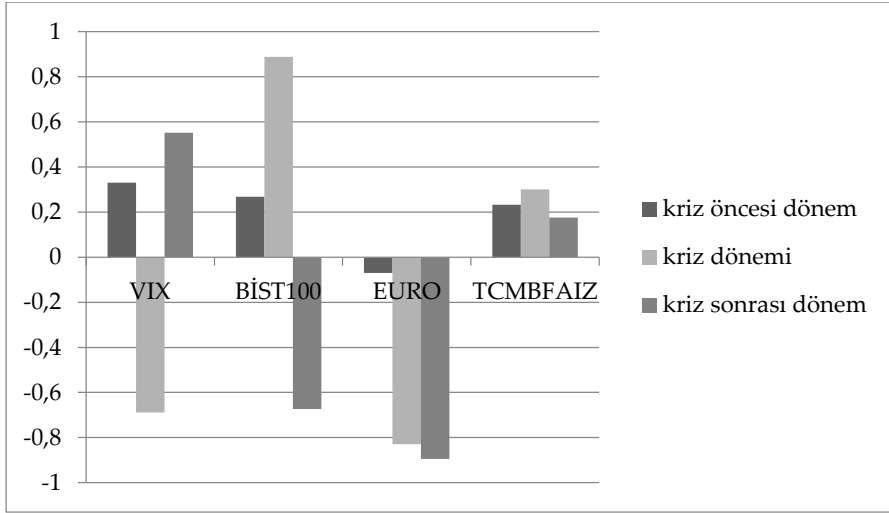
Kriz öncesi dönem, kriz dönemi ve kriz sonrası dönem ele alınarak bu dönemlerde değişkenler arasındaki korelasyonlar aşağıdaki gibidir.

Şekil 5. FED-TCMB Modelinde Değişkenlerin FED Faiz Oranı İle Olan Korelasyonları

Yukarıdaki tablo incelendiğinde kriz döneminde FED faizi ile korelasyonu en yüksek olan BİST100'dür. FED faizi ile borsa kriz öncesi dönemde negatif korelasyonlu iken kriz dönemi ve kriz sonrası dönemde pozitif korelasyonlu olduğu görülmektedir. Kriz döneminde korelasyonu yüksek olan diğer bir değişken dolar kurudur. Kriz öncesi dönemde pozitif olan ilişki kriz dönemi ve kriz sonrası dönemde negatif olmuştur. FED faiz oranı ile VIX endeksi arasındaki ilişkiye bakıldığında korelasyonun her üç dönemde de birbirine yakın seyrettiği ancak kriz döneminde korelasyonun negatif yönlü olduğu görülmektedir. Başka bir ifadeyle kriz döneminde FED faiz oranı düşerken VIX endeksi artmaktadır. VIX endeksi riski gösterdiği için kriz döneminde küresel piyasalardaki risk algısının yükseldiği sonucu çıkmaktadır.

Ayrıca özellikle kriz döneminde BİST100, dolar ve TCMB değişkenlerinin FED faizi değişkeni ile olan ilişkilerinde yükselme görülmektedir. Grafikte dikkat çeken bir başka konu da bütün değişkenlerin korelasyonlarının kriz döneminden önceki dönem ile kriz döneminde ters yönlü olmasıdır. Kriz döneminde FED faizleri düşerken VIX endeksi yükselmiş, BİST100 endeksi düşmüş, dolar kuru yükselmiş, TCMB faiz oranı yükselmiştir.

Şekil 6. ECB-TCMB Modelindeki Değişkenlerin ECB Faiz Oranı ile Olan Korelasyonları

Yukarıdaki şekilde ECB faiz oranının diğer değişkenlerle olan korelasyon katsayıları verilmiştir. Kriz döneminde en yüksek korelasyon euro değişkenindedir. Kriz öncesi 0,08 olan korelasyon kriz döneminde -0,47 olmuştur.

Yine kriz dönemindeki yüksek korelasyonu olan değişken borsa değişkenidir. ECB faiz oranı ile TCMB faiz oranı arasındaki korelasyonlar kriz öncesi ve kriz dönemlerinde birbirine yakın olurken kriz sonrası dönemde bu ilişkinin düştüğü gözlenmektedir. ECB faiz oranı ile VIX endeksinin korelasyonu her üç dönemde de birbirine yakın olmuştur. Sadece kriz öncesi ve kriz sonrası dönemde negatif yönlü olan ilişki kriz döneminde pozitif olmuştur. Ancak bu ilişkinin zayıf olduğu görülmektedir.

Bununla birlikte ECB faiz oranı ile euro döviz kuru korelasyonunun kriz döneminde güçlü bir yapıda olduğu görülmektedir. Kriz döneminde ECB faiz oranı düşerken euro kuru yükselmiştir. Bunun aksine kriz döneminde ECB faiz oranı düşerken BİST100 endeksinde düştüğü görülmektedir. TCMB faiz oranına bakıldığında ise tıpkı FED faiz oranında olduğu gibi ECB faiz oranı kriz döneminde düşerken TCMB faiz oranı yükselmiştir.

BEKK-GARCH Yöntemi

Bu çalışmanın ampirik uygulamasında yapılan içsel/dışsallık testlerine göre oluşturulan modeller şunlardır;

TCMB faiz oranı = FED faiz oranı, ABD Dolar/TL döviz kuru, BİST100 endeksi, VIX endeksi

TCMB faiz oranı = ECB faiz oranı, Euro/TL döviz kuru, BİST100, VIX endeksi

Almanya Faiz oranı = FED faiz oranı, Euro/ABD dolar döviz kuru, DAX endeksi, VIX endeksi

İspanya Faiz oranı = FED faiz oranı, Euro/ABD dolar döviz kuru, IBEX35 endeksi, VIX endeksi

Macaristan Faiz oranı = FED faiz oranı, ABD dolar/Macar forinti döviz kuru, BUX endeksi, VIX endeksi

Polonya Faiz oranı = FED faiz oranı, ABD dolar/Złoyt döviz kuru, WIG20 endeksi, VIX endeksi

Tablo 1. BEKK-GARCH Analiz Sonuçları

	Türkiye FED	Türkiye ECB	Almanya	İspanya	Macaristan	Polonya
M(1,1)	0.000498	0.000355	-4.77E-05	-9.17E-06	2.325375	7.01E-05
M(1,2)	-1.60E-05	-2.63E-06	-3.45E-05	-0.000106	-0.047845	-6.82E-05
M(1,3)	0.000216	0.000120	-1.60E-05	7.13E-08	1.039179	1.36E-05
M(1,4)	-0.000162	-0.000200	-4.25E-05	-2.23E-06	-4.147969	-1.64E-06
M(1,5)	0.000336	-0.000318	-0.000288	-3.62E-05	3.154971	1.19E-07
M(2,2)	5.91E-06	5.13E-07	0.002147	0.015246*	235.9316	0.013654*
M(2,3)	-1.63E-05	2.89E-06	0.000109	0.000252	4.054756	0.000134
M(2,4)	2.68E-06	-5.92E-06	0.000264	-7.45E-06	14.84816	0.000299
M(2,5)	-4.27E-05	6.16E-06	-0.000600	-0.002219	-3.197239	6.84E-06
M(3,3)	0.000518	0.000444	7.37E-05	6.74E-05	3.583422	0.000176
M(3,4)	-0.000470	-0.000305	-1.88E-05	-3.12E-05	-4.233092	1.91E-05
M(3,5)	0.000795	0.000149	0.000312	0.000198	8.531898	6.29E-06
M(4,4)	0.000691	0.000985	0.000356	0.000282	31.19508	0.001212
M(4,5)	-0.000283	0.001183	6.88E-05	-2.27E-05	-43.74423	-3.02E-06
M(5,5)	0.031677	0.084586	0.009135	0.016231	230.8133	6.49E-06
A(1,1)	0.156044**	0.058507	0.175709	0.002100	0.065688	0.172501
A(1,2)	0.098301	0.002142	0.210078*	0.162537	0.085473	0.356884
A(1,3)	0.187611	0.031385	0.058474	-0.005415	0.139863	0.193801
A(1,4)	0.049549	-0.005117	0.077806	0.021629	0.134695	0.206781
A(1,5)	0.226014	0.020321	0.009726	-0.124001	0.096183	0.082291
A(2,2)	0.242527	0.072873**	0.251170	0.258496	0.144731	0.738353
A(2,3)	0.218036	-0.028092	0.069912	0.061136	0.199965	0.400952
A(2,4)	0.057064	-0.009467	0.093025	0.020133	0.212029	0.427807*
A(2,5)	0.226820	0.033436	0.011628	-0.046865	0.144315	0.170250
A(3,3)	0.227258	0.000269	0.019459	0.095442	0.317418	0.217732
A(3,4)	0.111836	0.037883	0.025893	0.079324	0.328658	0.232315
A(3,5)	0.234886	0.043915	0.003237	0.066285	0.286869	0.092452
A(4,4)	0.028205	0.014247	0.034453	0.117442	0.352567	0.247874
A(4,5)	0.079676	0.004999	0.004307	0.029626	0.255679	0.098644
A(5,5)	0.339207	0.388008	0.000538	0.081083	0.177217	0.039256
B(1,1)	0.659068**	0.618171	0.936658**	1.020286**	0.847307**	0.793839**
B(1,2)	0.661316**	0.100402	0.843481**	-0.750227**	0.510861	0.505558**
B(1,3)	0.193750	0.346677	0.920887**	0.929275**	0.648197	0.699204**
B(1,4)	0.701579**	0.689918	0.883327**	0.868090	0.520562	0.570076**
B(1,5)	-0.243005*	-0.698155**	0.870482	-0.042966	0.359667	0.911017**
B(2,2)	0.773920**	0.499685**	0.759573**	0.411768	0.381122	0.321966
B(2,3)	0.202149	0.592194	0.829279**	0.335801	0.399234	0.445290**
B(2,4)	0.518964**	0.728312	0.795455**	0.819534	0.207291	0.363055
B(2,5)	0.190201	0.639945	0.783888	0.107239	0.251754	0.580183**
B(3,3)	0.134510	0.641915	0.905382**	0.819203**	0.497437	0.615851**
B(3,4)	0.265372*	0.752104*	0.868454**	0.761942**	0.205465	0.502117**
B(3,5)	0.066062	0.693958	0.855825	0.575464	0.320909	0.802413**
B(4,4)	0.830042**	0.830595**	0.833032**	0.786884*	0.085885	0.409387
B(4,5)	0.302419	0.553438**	0.820918	0.298273	0.121126	0.654225**
B(5,5)	0.141720	0.500970*	0.808981	0.217863	0.221980	1.045491**

* % 10 anlamlılık düzeyinde istatistiki olarak anlamlı olan katsayı

** % 5 anlamlılık düzeyinde istatistiki olarak anlamlı olan katsayı

Bu sonuçların yorumlanmasında değişkenlerin sıralaması önemlidir. Buna göre $M(i,j)$ denklemdeki sabit terim katsayılarını, $A(1,1)$, $A(2,2)$, $A(3,3)$, $A(4,4)$, $A(5,5)$ değişkenlerin kendi geçmiş ortalama getirilerinden kaynaklanan etkiyi gösteren ARCH etkisini, $B(1,1)$, $B(2,2)$, $B(3,3)$, $B(4,4)$, $B(5,5)$ ise her bir değişkenin kendi bir dönem gecikmeli koşullu varyans değerlerinin cari volatiliteler üzerindeki etkisini gösteren GARCH etkisini ifade etmektedir.

Bir piyasanın diğer bir piyasaya doğru geçmiş ortalama getiriden kaynaklanan yayılma etkisi ise A matrisinin A_{ij} ($i \neq j$) elemanları ile gösterilmektedir. Bir piyasadaki diğer bir piyasaya doğru çapraz koşullu varyans etkisi (volatiliteler çapraz şok yayılma etkisi) B matrisinin B_{ij} ($i \neq j$) elemanları ile gösterilmektedir. Bu sonuçlara göre getirilerin geçmiş dönem şoklarının etkisi (ARCH) sadece TCMB faiz oranında $A(1,1)$ istatistiki olarak %5 düzeyinde anlamlı çıkmıştır. Piyasalar arasında çapraz şok etkilerine rastlanmamıştır.

FED – TCMB modelinde bir dönem gecikmeli volatiliteler etkisini gösteren GARCH terimlerine bakıldığında $B(1,1)$, $B(2,2)$, ve $B(4,4)$ katsayıları istatistiki olarak anlamlı çıkmıştır. TCMB faiz oranı, FED faiz oranı ve BİST100 endeksinde geçmiş dönem oynaklığının cari döneme etkisi olduğu tespit edilmiştir. Piyasalar arasındaki volatiliteler yayılma etkilerine bakıldığında ise $B(1,2)$, $B(1,4)$, $B(2,4)$ TCMB faiz oranı ile FED faiz oranı arasında, TCMB faiz oranı ile BİST100 arasında ve FED faiz oranı ile BİST100 arasında çapraz volatiliteler yayılma olduğu tespit edilmiştir. Bu sonuçlara göre en fazla etkileşimde bulunan BİST100 değişkenidir. $B_{14}=0,7015$, $B_{24}=0,5189$ ve $B_{44}=0,8300$ değerlerine bakıldığında BİST100 oynaklığı üzerindeki en fazla etki kendi bir dönem gecikmeli koşullu varyans değerleri olduğu görülmektedir.

ECB-TCMB modelinde getirilerin geçmiş dönem şoklarının etkisi (ARCH) sadece ECB faiz oranında $A(2,2)$ istatistiki olarak %5 düzeyinde anlamlı çıkmıştır. Piyasalar arasında çapraz şok etkilerine rastlanmamıştır. Bir dönem gecikmeli volatiliteler etkisini gösteren GARCH terimlerine bakıldığında $B(2,2)$, ve $B(4,4)$ katsayıları istatistiki olarak anlamlı çıktığı görülmektedir. ECB faiz oranı ve BİST100 endeksinde geçmiş dönem oynaklığının cari döneme etkisi olduğu tespit edilmiştir. Piyasalar arasındaki volatiliteler yayılma etkilerine bakıldığında ise $B(1,5)$ ile $B(4,5)$, yani

TCMB faiz oranı ile VIX endeksi arasında (-0,6981), BİST100 ile VIX endeksi arasında (0,5534) çapraz volatilité yayılma olduğu tespit edilmiştir. Bu sonuçlara göre ECB faiz oranı ile TCMB faiz oranları arasında A(1,2) B(1,2) herhangi bir kısa dönemli ilişki tespit edilmemiştir. TCMB faiz oranı ile VIX endeksi arasında ve BİST100 ile VIX endeksi arasında kısa dönemli ilişki tespit edilmiştir.

FED - Almanya modelindeki sonuçlara göre değişkenlerin hiçbirinde değişkenlerin getirilerinin geçmiş dönem şoklarının etkisine (ARCH etkisi) rastlanmamıştır. Bir dönem gecikmeli volatilité etkisini gösteren GARCH terimlerine bakıldığında B(1,1), B(2,2), B(3,3) ve B(4,4) katsayıları istatistiki olarak anlamlı çıkmıştır. Almanya faiz oranı, FED faiz oranı, Euro/Dolar kuru ve DAX endeksinde geçmiş dönem oynaklığının cari döneme etkisi olduğu tespit edilmiştir. Piyasalar arasındaki volatilité yayılma etkilerine bakıldığında ise B(1,2), B(1,3), B(1,4) Almanya faiz oranı ile FED faiz oranı arasında, Almanya faiz oranı ile Euro/Dolar kuru arasında ve Almanya faiz oranı ile DAX arasında çapraz volatilité yayılma olduğu tespit edilmiştir. Bu sonuçlara göre en fazla yayılma etkisi Almanya faiz oranı ile Euro/Dolar kuru değişkenleri arasında olduğu görülmektedir.

FED - İspanya modelinde Bir dönem gecikmeli volatilité etkisini gösteren GARCH terimlerine bakıldığında B(1,1), B(3,3) ve B(4,4) katsayıları istatistiki olarak anlamlı çıkmıştır. İspanya faiz oranı, Euro/Dolar kuru ve IBEX35 endeksi geçmiş dönem oynaklığının cari döneme etkisi olduğu tespit edilmiştir. Piyasalar arasındaki volatilité yayılma etkilerine bakıldığında ise B(1,2), B(1,3), B(3,4) İspanya faiz oranı ile fed faiz oranı arasında, İspanya faiz oranı ile Euro/Dolar kur arasında ve Euro/Dolar kur ile IBEX35 endeksi arasında çapraz volatilité yayılma olduğu tespit edilmiştir.

FED - Macaristan BEKK-GARCH modeli sonuçlarına göre sadece Macaristan faiz oranının kendi geçmiş volatilité değerinden B(1,1) etkilendiği tespit edilmiştir. Bu sonuç Macaristan ekonomisinin küçük oluşu, diğer küresel piyasalar ve küresel finansal sistemi ile entegre olmadığına bir göstergesi olabilir.

FED - Polonya sonuçlarında ise bir dönem gecikmeli volatilité etkisini gösteren GARCH terimlerine bakıldığında B(1,1), B(3,3), ve B(5,5) katsayıları istatistiki olarak anlamlı çıkmıştır. Polonya faiz oranı, Do-

lar/Zloyt kuru ve VIX endeksinde geçmiş dönem oynaklığının cari döneme etkisi olduğu tespit edilmiştir. Piyasalar arasındaki volatilité yayılma etkilerine bakıldığında ise B(1,2), B(1,3), B(1,4), B(1,5) B(2,3), B(2,5), B(3,4), B(3,5), B(4,5) katsayıları anlamlı bulunmuştur. Bunlar Polonya faiz oranı ile FED faiz oranı arasında, Polonya faiz oranı, Dolar/Zloyt kur, Polonya faiz oranı WIG20 endeksi, Polonya faiz oranı VIX endeksi arasında, FED faiz oranı ile Dolar/Zloyt kur, FED faiz oranı ile VIX endeksi arasında, Dolar/Zloyt kur ile hem WIG20 hem de VIX endeksleri arasında ve WIG20 ile VIX endeksi arasında volatilité yayılım etkisi tespit edilmiştir.

Sonuç

1950'li yıllardan sonra finansal piyasalarda meydana gelen değişim ve dönüşüm ile birlikte ortaya çıkan yeni finansal mimaride varlıkların daha etkin kullanılması önem kazanmış, bunun için karşılaşılabilecek potansiyel risklerin yönetilmesi gerekliliği ortaya çıkmıştır. Finansal piyasalarda karşılaşılabilecek risklerin önceden tahmin edilebilmesi, ölçülmesi ve yönetilmesi günden güne önem kazanmaktadır. Bu hızlı değişim ve dönüşüme sebep olan faktörlerin başında hisse senedi piyasalarındaki işlem hacimlerinin artışı, bilgi teknolojilerindeki gelişmeler ve en önemlisi finansal piyasalarda meydana gelen volatilité yer almaktadır. Bugünkü yeni finansal mimarinin merkezinde gerek finansal piyasalarının büyüklüğü gerekse ortaya çıkarılan yeni menkul kıymet çeşitliliğinden dolayı ABD finansal piyasası yer almaktadır. Bundan dolayı ABD finansal piyasalarında meydana gelen bir olumsuzluk dünya genelindeki piyasalara etki etmektedir. Bu yeni finansal mimaride ülkeler arasındaki etkileşimlerin artması, sermaye hareketlerinin önümdeki engellerin kaldırılarak büyük çapta uluslararası portföylerin ortaya çıkması ile birlikte bu finansal varlıklarda meydana gelen volatilitenin tespit edilmesi ve modellenmesi risk yönetimi açısından son derece önemlidir. Yeni finansal mimariye geçiş süresinde pek çok ülkede pek çok kriz yaşanmıştır. Finansal entegrasyonla birlikte finansal piyasalar arasında volatilité yayılma etkisinin arttığı gözlemlenmektedir. Bu volatilité yayılmasındaki

artışın ülkeler arasında yer alan çeşitli finansal bağlantılar/kanallar aracılığıyla olmaktadır.

Bu çalışmada Türkiye, Almanya, İspanya, Macaristan ve Polonya'daki faiz oranları, döviz ve hisse senedi piyasaları ile küresel risk endeksi olan VIX endeksinin Amerika Merkez Bankası olan FED'in faiz oranı şok ve volatilitelerinden nasıl etkilendiği araştırılmıştır. Bu etkileşimin finansal kanallar aracılığıyla piyasalar arası çapraz yayılımlar ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Bunun ülkelerin finansal entegrasyon seviyeleriyle ilgili olduğu düşünülmektedir.

Çalışma sonucunda elde edilen ampirik sonuçlar irdelendiğinde, Türkiye'deki faiz oranı ve hisse senedi endeksi (BİST100)'nin FED faiz kararlarından uzun dönem ve kısa dönemde belirgin bir şekilde etkilendiği, özellikle kriz dönemlerinde bu etkileşimin arttığı tespit edilmiştir. Ancak Avrupa Merkez Bankası (ECB)'nin faiz oranı ile yine aynı piyasalar arasındaki etkileşimine bakıldığında ise aynı etki kısa dönemde tespit edilememiştir. Avrupa'daki kriz döneminde de bir etkileşim tespit edilmiş ancak bu etkileşimin zayıf olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Uzun dönemde Türkiye'deki faiz oranı, kur ve BİST100 üzerinde en belirgin etkiyi VIX endeksi yapmaktadır. Türkiye'deki incelenen piyasaların Amerika'daki piyasalarla entegre olduğu söylenebilmektedir.

Benzer durum Almanya, İspanya ve Polonya için de geçerlidir. FED faizi ile Almanya faiz oranı yine FED faizi ile İspanya faiz oranı arasında kriz dönemlerinde artan bir etkileşim söz konusudur. Ayrıca FED faiz oranının volatilitelere geçişkenlik etkisiyle Euro/Dolar kurunu etkilemesi hem Alman Borsası(DAX) hem de İspanya Borsası (IBEX35)'da volatilitelere geçişkenliği nedeniyle FED faiz oranından etkilenmektedir.

Bu da göstermektedirki hem Türkiye hem de Almanya, İspanya ve Polonya'nın ABD ile olan entegrasyonu yüksektir. Bu ülkelerin çeşitli finansal kanallar yoluyla ABD finansal piyasaları ile etkileşim halinde olduğu belirgin bir şekilde tespit edilmiştir. Gelişmekte olan ülkelere Macaristan da ise henüz bu sürecin başında olan bir ülke olarak kısa ve uzun dönemde belirgin bir tepki vermemektedir. İncelenen ülkelere ABD finansal piyasaları ile en belirgin seviyede entegre olan ülke Polonya olarak tespit edilmiştir. Bu sonuçlar Erhmann ve Fratzscher'in 2011 yıllarında yaptıkları çalışmadaki bulgularıyla örtüşmektedir. Buna göre

faiz oranları ile döviz kurları ve faiz oranları ile hisse senedi piyasaları arasında volatilité açısından çapraz etkileşim söz konusudur.

Bu çalışmada diğér çalışmalardan farklı olarak uluslararası bir risk göstergesi olan VIX endeksi de değışken olarak kullanılmıştır. Sonuçta VIX endeksinin hem FED faiz oranları hem de incelenen ülkelerin dolar karşısındaki döviz kurları ile uzun dönem nedensellik ilişkisi belirgin bir şekilde ortaya çıkarılmıştır. Ayrıca VIX endeksiyle ülkelerin hisse senedi piyasaları arasında tespit edilen volatilité geçişkenliğı Macaristan dışındaki tüm ülkeler için geçerlidir.

The Effect of The Federal Reserve Bank (FED) and European Central Bank (ECB) Decisions on Financial Markets

*

Zekeriya Oğuz Seçme - Ali Hepşen

Yalova University - İstanbul University

The interdependency of large financial markets are increasing by the rise of international financial capital flows around the World. The interdependence of capital markets leads to an increase in investments and economic growth. In addition, the volatility and shocks in the markets are transmitted more easily and quickly by the increase of interdependence. The fast and low-cost flow of information enables the markets to open, and react more quickly to the news and shocks from the rest of the world. This causes the volatility in the national stock markets that affect volatility in the domestic capital market. This interdependence among international financial markets requires investors and portfolio managers to monitor not only domestic markets, but also the changes in international markets (Mishkin, 2005).

In the literature, the factors causing volatility are divided into two parts. First, the factors which cause volatility are correlated with the return of the asset but not observable. The second approach suggests that fluctuations stem from the variability of stock exchanges. In both cases, the most important factor is the reduction of local barriers to cross-border fund flows of financial globalization. This makes all the countries are interdependent in the international markets, thus a financial crisis in a country to spread rapidly to other countries (Dymski, 2005).

The joint movements in the international financial markets and the interdependence between capital markets can cause the spread of the fluctuations in the financial markets and may create an interaction between

the volatilities in different financial markets. This interaction causes the volatility spread across different financial markets such as stock markets, foreign exchange markets and bond markets.

In this paper, the interaction of returns and volatility of the United States, Turkey, Germany, Spain, Hungary, and Poland are examined. In order to investigate this interaction, the volatility spillover from one market to another was investigated by the BEKK-GARCH method. The variables used in the empirical analysis of the study is based on Erhmann and Fratzscher (2011). In this study, interest rates, foreign exchange markets, stock markets of Turkey, Germany, Spain, Hungary, Poland and global risk index, is investigated by how they affected from the shock and volatilities of the interest rates changes of the FED - Central Bank of the United States. This interaction was attempted to reveal cross-market transition through financial channels. This is thought to be related to the level of financial integration of countries.

In the empirical part of this study, first, the effect of interest rate decisions of the Fed and the ECB was investigated on the interest rates, exchange rates, BIST100 index and VIX index of Turkey. Then, four countries were selected from the European Union countries in order to determine the international financial integration and to unveil the cross-relations between the financial markets. These selected countries are; Germany for the best representation of the European Union countries, Spain to the similarity of the economic outlook of Turkey, and the developing countries in the European Union which are Hungary and Poland. It is also investigated that the effect of the interest rate change of FED on the Interest rate, exchange rate, stock index of Germany, Spain, Hungary, Poland, and VIX index. The data of the variables used in the study are monthly data starting from January 2002 and covering the March 2017.

In the FED - TCMB model, when the volatility spillover effects of the markets are analyzed, it is determined that there is a cross - volatility spread effect between TCMB interest rate and FED interest rate, TCMB

interest rate and BİST100, and FED interest rate and BİST100. According to these results, BİST100 found as the most frequently interacting variable.

When the volatility spillover effects between the markets in the ECB-TCMB model are examined, it is determined that there is volatility spillover between the BİST100 and the VIX index, and the TCMB interest rate and the VIX index. According to these results, there is no short-term relationship between the interest rates of the ECB and the TCMB interest rates, but the short-term relationship was determined between the TCMB interest rate and the VIX index, and the BİST100 and the VIX index.

According to the results of FED - Germany model, it is found that Germany interest rate, FED interest rate, Euro / Dollar exchange rate, and DAX index have effect on the current period. When volatility spillover effects are examined, it is determined that there is a cross-volatility spread between Germany interest rate and FED interest rate, Germany interest rate and Euro / Dollar rate, and Germany interest rate and DAX index. According to these results, the maximum spreading effect is between Germany interest rate and Euro / Dollar exchange rate.

At FED - Spain model the cross-volatility spread is found between the Spanish interest rate and the Fed's interest rate, the Spanish interest rate and the Euro / Dollar exchange rate, and the Euro / Dollar exchange rate and the IBEX35 index.

According to the results of the FED – Hungary model, there is no significant result indicating the volatility among the variables. This result may be an indication that the Hungarian economy is not large enough and not integrated with other global markets and the global financial system.

There isn't any volatility spillover effect detected in FED - Poland model between FED interest rate and Poland financial market variables.

According to the empirical results obtained from the results discussed, interest rate and stock index (BİST100) of Turkey is significantly

affected by the FED interest rate decisions both in the long-term and short-term. It is also observed that this interaction increases in crisis times. However, when the interaction of the European Central Bank (ECB) interest rate and the same markets are examined, a similar effect could not be determined in the short term. An interaction detected during the crisis in Europe, but it was concluded that this interaction was weak. It can be said that the markets investigated in Turkey are integrated with markets in the United States. The VIX index has the most significant impact on Turkey's interest rates, exchange rate and BİST100 for long-term. The same effect is valid for Germany, Spain and Poland. There is an increasing interaction between the interest rates of FED and Germany and interest rate of FED and Spain in crisis times. Both the German Stock Exchange (DAX) and the Spanish Stock Exchange (IBEX35) is effected from the volatility transition effect of the FED interest rate on Euro/Dollar exchange rate. These findings show that Turkey, Germany, Spain, and Poland markets are highly integrated with the United States. it is clearly determined that these countries financial markets interact with US markets by various financial channels. Hungary, which is one of the developing countries, does not react clearly to the financial interactions yet in the short and long term. Poland, is identified as most clearly integrated country with the US financial markets. These results are consistent with the findings of Erhmann and Fratzscher in 2011. Accordingly, there is cross-interaction of volatility between interest rates and exchange rates, and interest rates and stock markets.

In this study, the VIX index variable is used as an international risk indicator, different from others. As a result, long-term causality relationship of VIX index both with FED interest rates and exchange rates against the dollar for the examined countries is clearly revealed. In addition, the volatility spillover between the VIX index and the stock markets is valid for all countries except Hungary.

Kaynakça / References

- Akel, V. (2011). *Kriz dönemlerinde finansal piyasalar arasındaki volatilité yayılma etkisi*. Ankara: Detay Yayıncılık
- Baba, Y., Engle, R. F., Kraft, D. F. ve Kroner, K. F. (1995). Multivariate simultaneous generalized ARCH. *Econometric theory*, 11(1), 122-150.
- Bollerslev, T., Engle, R. F., Wooldridge, J. M. (1988). A capital asset pricing model with time-varying covariances. *Journal of political Economy*, 96(1), 116-131.
- Demirgil, H., Gök, İ. Y. (2014). Türkiye ve başlıca ABPay piyasaları arasında asimetrik volatilité yayılımı. *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 12(23), 315-340.
- Dymski G., (2005). Financial globalization, social exclusion and financial crisis. *International Review of Applied Economics*, 19(4), 439-457.
- Ehrmann, M., Fratzscher, M., Rigobon, R. (2011). Stocks, bonds, money markets and exchange rates: measuring international financial transmission. *Journal of Applied Econometrics*, 26(6), 948-974.
- Ehrmann, M., Fratzscher, M. (2009). Global financial transmission of monetary policy shocks. *Oxford Bulletin of Economics and Statistics*, 71(6), 739-759.
- Erdem, C., Arslan, C. K., Erdem, S. M. (2005). Effects of macroeconomic variables on Istanbul stock exchange indexes. *Applied Financial Economics*, 15(14), 987-994.
- Erdoğan, O., Schmidbauer, H. (1997). Yatırımcıların iki finansal piyasa arasında tercihi: Koşullu korelasyon yaklaşımı. *İMKB Dergisi*, 8(30), 1-19.
- Fratzscher, M. (2002). Financial market integration in Europe: on the effects of EMU on stock markets. *International Journal of Finance & Economics*, 7(3), 165-193.
- Fukada, T. (2013). Linkage between Financial Development, Financial Crisis and Globalization in India: VARX and ARDL cointegration assessments. *Journal of Applied Economics and Business Research*, 3(4), 232-248.

- Gan, P. T. (2014). The precise form of financial integration: Empirical evidence for selected Asian countries. *Economic Modelling*, 42, 208-219.
- Goldberg, L. G., Lothian, J. R., Okunev, J. (2003). Has international financial integration increased?. *Open Economies Review*, 14(3), 299-317.
- Günçavdı, Ö., Ülengin, B. (2006). On the determinants of the monthly demand for imports in Turkey: A VECM approach. *Yapı Kredi Economic Review*, 17(2), 3-15.
- Kasman, S., Vardar, G., Tunç, G. (2011). The impact of interest rate and exchange rate volatility on banks' stock returns and volatility: Evidence from Turkey. *Economic Modelling*, 28(3), 1328-1334.
- Lee, H. H., Yi, I., Park, D. (2013). Impact of the global financial crisis on the degree of financial integration among East Asian Countries. *Global Economic Review*, 42(4), 425-459.
- Mishkin, F.S. (2005). Is Financial Globalization Beneficial?. *National Bureau of Economic Research Working Paper*, 11891, <http://www.nber.org/papers/w11891> .
- Özdemir, A. K. (2012). *Parasal aktarım mekanizmasında kredi yaklaşımı: Türkiye üzerine ampirik bir inceleme*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul
- Schmukler S. L. (2004). Financial globalization: Gain and pain for developing countries. *Economic Review*, 89(2), 39-66.
- Uysal Ö. (2009). *Finansal entegrasyon sürecinde Avrupa birliği ülkeleri ile Türkiye hisse senedi piyasalarını entegrasyonunun ölçülmesi*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Kadir Has Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Yonis, M. (2011). *Stock market co-movement and volatility spillover between USA and South Africa*. Unpublished Master Thesis, Master Programme in Economics, UMEA University, Sweden.

Kaynakęa Bilgisi / Citation Information

Seçme, Z. O. ve Hepşen, A. (2018). Amerikan Merkez Bankası (FED) ve Avrupa Merkez Bankası (ECB) kararlarının finansal piyasalara etkisi. *OPUS-Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 9(16), 1699-1732. DOI: 10.26466/opus.479223

Atatürk Döneminde Türk Akdeniz'de Çıkan “Yeni İlkokul Programı Tatbikatı” Başlıklı Yazıların İncelenmesi

DOI: 10.26466/opus.480255

*

Nursel Gülcü*

* Dr Öğr. Üyesi, Akdeniz Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Konyaaltı/Antalya / Türkiye
E-Posta: nur.gulcu@gmail.com ORCID: [0000-0002-4488-0252](https://orcid.org/0000-0002-4488-0252)

Öz

Yeni kurulan Türkiye Cumhuriyet'nin karşılaştığı zorluklar içinde ilk öncelik eğitim sistemini düzeltmek olmuştur. Dünyadan kayıtsız yaşanamayacağını, modern ve çağdaş yaşamın bilim ve tekniği almayı gerektirdiğini belirten Atatürk, sadece çocukların değil, aynı zamanda ana babaların da eğitilmesi gerektiğini savunmuştur. Özellikle II. Mesrutiyet döneminde eğitimde çadaşlaşma adına çok şey yapılmış olmasına rağmen yeni kurulan cumhuriyetin ilk yıllarında, halkın büyük bir kısmı okuma-yazma bilmiyor, çağdaş bir eğitim sisteminden uzak bir eğitim alıyordu. 1924 yılında kabul edilen “Tevhid’i Tedrisat’la” eğitimde birlik sağlanmış, yeni eğitim sisteminin nasıl yönlendirileceği kanunlarının görüşülmesi amacıyla “Heyet-i İlmiye” toplantıları yapılmıştır. 1924 Yılında Türkiye’ye davet edilmiş olan John Dewey, yapmış olduğu gözlem ve tetkiklere göre Türk Eğitimi Hakkında bir rapor hazırlanmış, raporun dikkate alınmasıyla 1926’da dersler arasındaki ilişkilere önem verilmiş, bazı dersler “Hayat Bilgisi” adı altında birleştirilmiş ve eğitimin temelini oluşturan ders olarak kabul edilmiştir. 1936 yılında yeni yapılan program değişiklikleri ile öğrenciler ezbercilikten kurtarılmaya çalışılmış, daha çok deney gözlem ve incelemeye yönlendirilmiştir. İlköğretim müfettişi Hilmi Tuncer, 1936-1937 ders yılından itibaren yürürlüğe giren ilkokul programının Antalya’da nasıl tatbik edildiğini ve bu tatbikattan elde edilen sonuçları dersler bazında en ince ayrıntılarına kadar ele almış, Türk Akdeniz Dergisinde de yayımlanmıştır. Programın tatbikinde çoğu derste sorun yaşanmadığı halde, Aile Bilgisi dersinde bayan öğretmen eksikliğinden dolayı sıkıntılar yaşandığı, köy okullarındaki tatbikatın il merkez okulları derecesinde olmadığı, genel itibariyle başarılı sonuçlar alındığı görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Antalya, Eğitim, Türk Akdeniz, Atatürk Dönemi

Investigation of the Articles on “New Elementary School Program Exercise” at Türk Akdeniz

*

Abstract

The newly established Turkish Republic’s first priority in the difficulties encountered has been to improve the education system. Stating that modern and contemporary life requires taking science and technique, Atatürk argued that not only children, but also parents should be educated. In the first years of the newly established republic, a large part of the people did not know how to read and write, they were receiving a far from modern education system. In 1924, “Tevhid-i Tedrisat” law was adopted and unity was provided in education and “Heyet-i ilmiye” meetings were held in order to guide the new education system. In 1924 John Dewey, who had been invited to Turkey, according to the observations made by the investigation and prepared a report on the Turkish Education, after considering the report, relations between the lessons were given importance in 1926 and some of the courses were combined under the name of “Hayat Bilgisi” and it was accepted as the basis of education. In 1936, with the new program changes, the students were tried to be saved from memorization, and mostly experiment was directed to observation and examination. Hilmi Tuncer, an inspector of primary education, studied how the primary school program, which was put into effect since the 1936-1937 school year, was applied in Antalya and the results obtained from this practice were examined in detail on the basis of the lessons and published in the Türk Akdeniz Journal. Although there were no problems in the application of the program, it was observed that there were problems in the Family Information course due to the lack of female teachers, the exercises in the village schools were not in the level of provincial center schools, and generally, successful results were obtained.

Keywords: Antalya, Education, Türk Akdeniz, Atatürk Period

Giriş

II. Mesrutiyet döneminde eğitimde çağdaşlaşma adına çok şey yapılmış, yeni programlar, raporlar hazırlanmış (Karagöz, 2018, s.9,23,43) olsa da yaşanan savaşlar eğitimi büyük bir kesintiye uğratmıştır. Eğitimli insanların çoğunun savaşlarda hayatını kaybetmesi, okulların yıkılması, kısıtlı imkanlar veya geçimini sağlamak için işgücüne ihtiyaç duyan ailelerin çocuklarını okula göndermemesi gibi çok nedenden dolayı halkın eğitim seviyesi azalmıştır.

Halbuki, son derece zor koşullar içerisinde kazanılan İstiklal Savaşı'ndan sonra yeni kurulan devletin varlığını sürdürebilmesi ve sonuza dek yaşayabilmesi, çağın gereklerine ayak uydurmakla mümkün olabilirdi. Milli mücadele yıllarından itibaren Mustafa Kemal Atatürk, her fırsatta “asrileşmek” ve “medenileşmek” zorunluluğundan bahsetmiştir. Milli mücadelenin kazanılmasından iki ay sonra, dünyadan kayıtsız yaşanamayacağını, modern ve çağdaş yaşamın bilim ve tekniği almayı gerektirdiğini belirterek; Türkiye Cumhuriyeti'ni dayandırdığı temel ilkelere biri olan İnkılapçılık ilkesine işaret etmiştir. Atatürk bu çerçevede, çağdaşlaşma yönünde değişimlerin ortaya çıkması ve yeni kültür öğelerinin alınması ve bunun toplum tarafından benimsenmesi için ihtiyaca cevap vermeyen, yetersiz kültür öğelerinin büyük çoğunluğunun terkedilmesi gerektiğini savunmuştur (Tongül, 2004, s.110).

Mustafa Kemal Atatürk her şeyden önce halkın iradesiyle yönetilen bir rejim oluşturmak istiyordu bu nedenle Atatürk'ün Halkçılık ilkesi Cumhuriyet'in temel öğelerinden olmuştur. Mustafa Kemal Atatürk, II. Dönem Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin açılış konuşmasında yeni kurulan devletin halk devleti olduğunu ifade etmiştir (Atatürk, 2006, s.562). Yeni kurulan devletin” halk devleti” olduğu ifade edildikten sonra devletin modernleşmesi ve bunun içinde halkın yönetimdeki etkisinin artırılması gerekiyordu. Fakat eğitim seviyesi düşük bir halkın yönetime yön vermesi mümkün değildi (Akgün ve Uluğtekin, 1989, s.285).

Mustafa Kemal Atatürk yalnızca çocukların eğitimiyle yetinilmeyip geleceği şekillendirecek olan çocukları yetiştirecek olan anne ve babaların da yaygın eğitim kapsamına alınmasını istemiştir (Yamaner, 1999, s.119).

Zira “Toplumların kalkınmasının temeli eğitilmiş toplumlarla mümkün olur” derken bu konuya ne kadar önem verdiğini göstermekteydi. Fakat

Cumhuriyetin ilk yıllarında ülkede okuma- yazma bilenlerin sayısının az olması ülkenin ekonomik ve kültürel yönden kalkınmasını güçleştiriyordu. Bunun içinde acilen köklü reformlara ihtiyaç vardı (Tongül, 2004, s.126).

Modern toplumların kalkınmaları sadece kanunlarla değil, topyekûn eğitime verilen önemle hız kazanmaktadır. Türkiye’de örgün eğitim sistemindeki çocuk ve gençler, özellikle köylerde yaşayanlar, eğitim imkânlarından mahrum olarak yetişmiştir. Toplumun büyük bir kısmını oluşturan ve okuma yazma bilmeyen halkın öncelikle belirli bir seviyede eğitimden geçirilmesi gerekiyordu. Bunun için yeni bir eğitim reformuna, eğitim teşkilatına ihtiyaç vardı (Çeçen, 2000, s.81).

Atatürk, Cumhuriyet’in kurulması ile birlikte eğitim konusuna ağırlık vererek bu konuda bir program dâhilinde hareket etmiştir (Geray, 2002, s.40-42). Atatürk, eğitimimizin durumuna ilişkin şu tespitlerde bulunmuştur

1. Toplumumuzda yaygın bir bilgisizlik vardır.
2. Eğitim öğretim yöntemlerimiz uygun değildir.
3. Çocuklarımız üzerinde ailenin baskısı vardır.
4. Bir toplumun yükselmesi ve alçalması da milli olup olmamasıyla ilgilidir bizim eğitimimiz milli değildir.
5. İstikrarlı eğitim politikamız yoktur.
6. Eğitimimizin amacı, kendini, hayatı bilmeyen, her konuda yüzeysel bilgi sahibi, tüketici insan yetiştirmek olmuştur.

Atatürk sadece gözlem ve teşhislerle yetinmeyerek, yeni devlet için yeni bir eğitim felsefesi ve politikasını da tespit edecektir. Bu tespitleri bazen öneriler, bazen istek ve talimatnameler şeklinde olmuştur (Akyüz, 2007, s.336-338).

Eğitim alanında yapılacak yeniliklerle ilgili çeşitli araştırmalar yapılmış, yabancı bilim adamlarının görüşleri alınmış, raporlar hazırlanmış, toplantılar yapılmıştır. Yapılan tüm bu yenilikler Atatürk döneminde programlar halinde (1924, 1926 ve 1936 programları) eğitim uygulamalarında kullanılmaya başlanmış, görülen aksaklıklarda çözüm yolları arayışına gidilmiştir.

İlköğretim Müfettişi olan Hilmi Tuncer, ilköğretim programında yapılan değişiklikleri dönem itibariyle faydalı yazılar içeren Antalya Hal-

kevi'nin bir dergisi olan Türk Akdeniz Dergisinde ayrıntılarıyla yorumlamış ve uygulamada elde edilen sonuçlar ve problemleri tespit emeye çalışmıştır.

Bu çalışmada dönemin ana kaynakları içinde sayılabilecek Türk Akdeniz Dergisinin tüm sayıları tasnif edilip konuyla ilgili bilgiler ışığında yeni ilkokul programının Antalya'da tatbik durumu irdelenmiştir.

Atatürk Dönemi Eğitim Programlarının Özelliği

Atatürk döneminde yeni eğitim sisteminin nasıl yönlendirileceği kanunlarının görüşülmesi amacıyla "Heyet-i İlmiye" toplantıları yapılmıştır.

Birinci Heyet-i İlmiye 15 Temmuz – 15 Ağustos 1923'de toplanmıştır. Birinci Heyet-i İlmiye'de ilkokul programlarındaki değişiklikler yer almıştır.

1924 yılında yapılan "İkinci Heyet-i İlmiye" toplantısında ilköğretim, ortaöğretim ve öğretmen okullarının süreleri ile ders kitaplarının yazdırılması gibi konularda kararlar alınmıştır. Bu toplantıda öğretmen okullarının süresi beş yıla çıkarılmış ve müfredat programlarında da önemli değişiklikler yapılmıştır (Öz, 2014, s.130-131).

Daha çok geçiş programı niteliğinde olan 1924 programının önceki programlardan farkı çok az sayıda derslerin eklenmesi, değiştirilmesi ve cumhuriyet yönetimine uyarlanmaya çalışılmasıdır.

1926 ilkokul programında ilköğretimin hedef ve ilkeleri kısa cümlelerle ifade edilmiştir. 1926 programında hedefler kapalı ve programın içine serpiştirilmiş şekildedir (Müfredat Programı, 1937, s.161-162). Bu programın en önemli özelliği ve yeniliği Toplu Öğretimi getirmesidir ve Cumhuriyet döneminin en kapsamlı programıdır denilebilir. Bu programın esasını John Dewey'in "Hayat Bilgisi, toplu öğretim ve iş okulu" kavramlarından almıştır. John Dewey 1924 Yılında Türkiye'ye davet edilmiş ve Türkiye'de yapmış olduğu gözlem ve tetkiklere göre Türk Eğitimi Hakkında bir rapor hazırlamıştır. John Dewey bu raporunda, ilkokullar hakkında çok önemli tespitlerde bulunmuştur; Bu tespitlerini şu şekilde özetlemek mümkündür:

Müfredat programları memleketin muhtelif yerlerinde mahalli ihtiyaca intibak edecek surette tadil olunmalıdır, öğrencinin okul dersleri ile hayatı arasında bir irtibat meydana gelmelidir. Eğer bu irtibat meydana

gelmezse ne günlük ihtiyaçlarına cevap verir ne de alaka ve dikkatlerini cezbeder, bu nedenle her okul, mahallin kendi özel şartları içerisinde, bilhassa iktisadi ihtiyaçlarına cevap verebilecek elastiki yapıda olmalıdır diyerek ülkenin o günkü şartlarının öncelikli olarak ele alınmasını istemiştir (Dewey, 1939, s.22).

John Dewey'in Türkiye'deki eğitim üzerine yazdığı raporun dikkate alındığı 1926 programıyla, dersler arasındaki ilişkilere önem verilmiş, eski programda "tabiat tetkiki", "yurt bilgisi", "tarih ve coğrafya", "sağlık bilgisi" dersleri ayrı ayrı gösterilirken yeni programda bu dersler "Hayat Bilgisi" adı altında birleştirilmiş ve eğitimin bel kemiğini oluşturan mihver ders olarak kabul edilmiştir (Hayat Bilgisi Öğretimi, 2013, s.20).

1926 Programı, bugünkü programların dayandığı altı temel esası kapsamı bakımından önemlidir. Bu temel esaslar şu şekildedir:

1. Toplu öğretim sistemi
2. İlkokulun amaçları
3. Derslerin özel amaçları
4. Öğretimde takip edilecek yollar
5. İlk okuma- yazma öğretiminde uygulanan çözümlene yöntemi
6. Beş sınıflı ilkokulun birinci ve ikinci devreye ayrılmasıdır (Zan, Efe ve Zan, 2016, s.203).

1936 yılında yapılan program değişiklikleri önceki değişikliklere göre ayrı bir öneme sahiptir. Bu dönemde inkılaplar yerleşmeye başlamış ve bu nedenle 1936 programı ile birçok hedef oturtulmaya çalışılmıştır (Kıncal, 1990, s.299-307).

1936 programıyla öğrenciler ezbercilikten kurtarılmaya çalışılmış, daha çok deney gözlem ve incelemeye yer veren bir programdır.

Makalenin konusunu teşkil eden Türk Akdeniz'de çıkan yazıları incelemek olduğundan, öncelikle Türk Akdeniz Dergisi hakkında kısa bir bilgi vermek yararlı olacaktır.

Türk Akdeniz Dergisi

Cumhuriyetin ilanıyla birlikte ülkenin tamamında siyasi, sosyal, kültürel ve ekonomik açıdan birçok yenilikler yapan Atatürk, modern ve çağdaş bir devlet düzeni oluşturmaya çalışmıştır. ideolojinin vatandaşlara anlatılması, günlük hayata yerleşmesi, benimsenmesi ve sisteme bağlı bir kuşak

yetiştirilmesi açısından halkın eğitime büyük önem verilmiştir (Gülcü, 2018,1988). Bu doğrultuda halkevlerinin buldukları çevrede dergi çıkarmaları faydalı görülmüş ve de çıkarmaları için teşvik edilmiş (Toksoy, 2007, s.336),

Antalya Halkevi tarafından çıkarılan dergi, M. Kemal Atatürk'ün taarruzda verdiği "Ordular, ilk hedefiniz Akdeniz'dir, ileri!" direktifinden hareketle "Türk Akdeniz" ismini almıştır (Bahşi, 1937, s.1).

Şubat 1937'de yayın hayatına girmesiyle her sayfasında resimlerle, harita ve yazılarla mümkün olduğu kadar Antalya'yı ve Türk Akdeniz'i göstermek istediklerini Tarih, Coğrafya, Edebiyat, Folklor, Kültür ve yerli etüt vesikalarını göz önünde tuttıklarını "beynelmilel" kültür hareketlerine sıkı alaka ile bağlanan eserlerin kitap saraylarını süslediğini ancak yerel kanunların dışına çıkma cüreti de göstermediğini ifade eden bir dergidir (Bahşi, 1937, s.33-34).

Türk Akdeniz Dergisi'nde Sosyal Bilimler alanında çıkan birçok yazılar içerisinde pedagojik yazılar da bulunmaktadır (Gülcü, 2016, s.142-143). Bu yazılar içerisinde ilköğretim müfettişi Hilmi Tuncer, 1936-1937 ders yılından itibaren yürürlüğe giren ilkokul programının Antalya' da nasıl tatbik edildiğini ve bu tatbikattan elde edilen sonuçları, 7. 8. ve 9. sayılarda dersler bazında ele almıştır. 7. Sayıda;

Türkçe Dersi:

1. Okuma, imla, kompozisyon (tahrir) ve gramer dersleri müstakil olmakla beraber, haftalık ders saati içerisinde her birine ayrı zaman ayrılmıştır. Öğretmenler gösterilen saat kadar zamanla o dersle meşgul olmaya mecbur edilmiştir. Yeni programla her ders için ayırdığı zamanı kaldırarak lisan ders faaliyetleri bir bütün kabul edilmiş, öğretmenler bu konuda serbest bırakılmıştır.
2. İlkokul programının Türkçe dersindeki diğer özelliği; diğer dersler içerisinde gayesinin ihmal edilmemesidir. Gerektiğinde diğer derslerin ve bütün ders faaliyetleri içerisinde lisan derslerine ait düzetmelerin yapılması ve konunun akışını bozmamak şartıyla ağızdan ifadeye ayrı bir kısım tahsis edilerek lisan dersine ayrıca önem verilmesi, bu şekilde öğretmenlerin her ders içerisinde lisanın önemini hatırlatarak dilin gelişmesine katkı sağlamaları,

3. Program toptan görüş özelliğine istinaden alfabe kelime usulünü açıktan tavsiye etmekte ve bununla ilgili metodun içeriğini aydınlatarak, tatbikatına ait örnekler ve direktiflerle öğretmenlerin tereddüte düşmesini engelleyecek şekilde rehberlik etmektedir. Programın bu özelliğinden, metodunu ve istikametini kesin bir şekilde kavrayan bir öğretmenin alfabe eğitimi konusunda yüzde doksan başarılı olacağı,
4. Başlı başına işlenmesi gereken bir teknik olması nedeniyle müstakil bir ders olan “Yazı” dersi hakkında da programın özellikleri verilmiştir.
 - a) Harfler sadeleştirilmiş, el ve kitap yazıları arasında azami derecede yakınlık sağlanmıştır. Temel harflerle ve sene sonuna doğru da küçük harflerle okuyup yazmasını öğrenen birinci sınıf çocuğu, ikinci sınıfın ortalarına doğru harfleri bitiştirerek kolaylıkla el yazısına geçebilecektir (Tuncer, 1938, s.14).
 - b) Eski programda beşinci sınıftan itibaren ince uçlu kalem kullanılması tavsiye edilirken, yeni program mahsurlarından dolayı bu uçlarla yazı yazmaya müsaade etmemiş noktali ve şiv uçlar tavsiye edilmiştir.
 - c) Programın yeniliklerinden biri de çizgisiz defter kullanmayı tavsiye etmesidir.
5. Okuma dersinin gayesini geniş manası ile tayin eden programın direktiflerinden de şu şekilde istifade edildiği belirtilmiştir;
 - a) Okullarda kısmen mevcut olan talebe okuma odalarının niceliği ve niteliği artmıştır. Mevcut çocuk eserleri seçilen bir grup öğretmenler tarafından incelenmiş, estetik, mizahi ve sosyal değerlerine göre çocuk seviyesine uygun görülenler listelenerek okullara gönderilmiştir (Türk Akdeniz, Mart 1938, s.15).
 - b) Dergi ve gazete okuma faaliyetleri köy okullarına kadar girmiştir. Okuma odalarında kitaplardan başka ilde çıkan dergi ile günlük bir gazete ve muhtelif çocuk mecmuaları bulundurulmaktadır. Programın direktiflerine uyularak ara sıra okuma derslerinde gazete ve dergi okutturulmakta ve bunları okuma tekniği öğretilmektedir. Bazı okullarda önemli

yurt ve dünya haberleri gazete ve dergilerden kesilerek her çocuğun okuyabileceği bir yere asılmıştır.

- c) Bir meseleyi halletmek veya bir yönünü aydınlatmak gibi maksatlarla eser seçme ve istenen bilgiyi ayırarak not almaya dair programın direktiflerinden azami derece istifadeye çalışılmaktadır. Ayrıca talebenin okuma odalarından bir bilgi için ne tür eserlere müracaat edileceği, gerektiğinde öğretmenin dershanede ve okuma odalarında kitabın nasıl aranacağı, lüzumlu yerlerin ne şekilde kısaca kaydedileceğinin tatbikatı yapılmaktadır.

Sonuç olarak Antalya'da yeni programdan Türkçe ve onun ayrılmaz parçası olan okuma dersine okullarda azami derecede önem verilmekte ve gittikçe de artmaktadır. Birinci Sınıf çocuğuna varıncaya kadar kitap gazete ve dergi okumaya karşı uyanan merak yeni programın tatbikatın memnuniyet verici yönüdür (Türk Akdeniz, Mart 1938, s.16).

Türk Akdeniz Dergisi'nin 8. Cildinde Hayat Bilgisi Hesap-Geometri ve Resim-iş derslerinin tatbikatları verilmiştir.

Hayat Bilgisi Dersi

1. Program; yıllık bir plan ve sırası geldikçe ünite planları hazırlanması isteniyor. Her öğretmen ve özellikle de sınıf öğretmenleri ders yılı başında toplanarak ünitelerini mahalli şartlara göre düzenledikten sonra, mevsimler, münasebetler ve mevzuların kıymetleri, gözlem ve inceleme yerlerini dikkate alarak yıllık plan hazırlamaktadır.

Öğretmen tarafından hazırlanacak planlar daha ziyade işlenecek konuya karşı öğretmenin kendisinin hazırlaması mahiyetinde olup, incelecek ve işlenecek bir iş için talebenin sınıf faaliyeti sırasında müştereken kararlaştıracakları esasların, asıl plan olduğu öğretmenler tarafından kabul edilmektedir. Özellikle talebelerin vazife paylaşması suretiyle, maddi ve manevi yönleriyle iş prensibine uygun şekilde işlenmesine azami derecede önem verilmektedir.

2. Program; her üniteye ait muhtelif faaliyetlerin, bir defter veya dosyaya girecek olan kâğıtlara tespit edilmesine, öğretim sistemi ile defter tutuş tarzı arasında uygunluğa işaret edilmiştir. Öğrencilerin yapmış olduğu faaliyetler (gezi, gözlem, ziyaret) çeşitli

vasıtalarla (Hesap, Resim, Yazı, Plan, Grafik, Diyagram vs.) bir arada tespit edilerek dosyalara geçirilmektedir.

Öğretmenler iş ve alıştırmaya defterleri üzerinde çok meşgul olduğundan, maksada uygun istikamette dirler, denilmektedir.

Hesap-Geometri Dersi

Yeni programın hesap dersindeki başlıca hususiyetleri problemlerin yerine göre sembollerle, şekil, çizgi ve Viyana usulü grafiklerle izahına yer vermesidir. Hesap dersinin diğer derslerle tabii yazılardan irtibatlı yürütmeye, bütün ders faaliyetlerin bir birine yardımcı rollerini göz önünde bulundurmaya çalışmasıdır. Konuların programda gösterilen rakam sırasına göre takip edilmeyerek, her konunun önemine göre ve kavrayış kolaylığına göre bütün yıla yaymak suretiyle daha yarar hale getirilmiştir.

Okullarda faal bulunan Kızılay, Gençlik kollarına birçok okullardaki kooperatif teşkilatına ve biriktirme sandıklarına ait defter tutma, fatura ve senetleri tetkik ettirme gibi vasıtalarla uygulamaya yer verilmektedir.

Geometri Dersi

Tabiatın meydana getirdiği ve insan eli ile vücut bulmuş bütün eşyayı, Geometri dersinin tetkik sahasına alması ve eşyanın şekillerinde maksada uygunluğun tetkiklerine önem vermesidir.

İlk devrede geometriye hazırlık mahiyetindeki eşyayı tanıma safhalarını her sınıf seviyesine göre izah etmesi 3. sınıfta geometrik mefhumlar kazandırılmasına işaret eylesidir. Bu şekilde 4. sınıfta Geometri dersi ile karşılaşacak çocuğun yadırgamasını önlemekte ve daha iyi hazırlanarak gelmelerini sağlamaktadır.

Resim-İş Dersi

1926 tarihli eski programda hedefleri ayrı ayrı izah edilmiş olan Resim ve Elişleri dersleri yeni programda birleştirilmiştir. Bu dersin, eski programa göre hususiyetleri dikkate alınmaktadır.

İl merkezinde, lise iş dersleri öğretmeni Davut tarafından öğretmenlere tatbikatlı olarak ebruli, kola ve abajur kâğıtları imalini, kâğıt ve bez parçalarından resim ve tablolar yapma tekniği gösterilmiştir. Köy öğretmenleri de bu konuda aydınlatıldıkça programın tatbikatındaki güçlükler ortadan kalkmaktadır (Tuncer, 1938, s.20-22).

Türk Akdeniz'in 9. Sayısında Aile Bilgisi, Jimnastik, Müzik derslerinin tatbiki verilmektedir (Tuncer, 1938, s.19).

Aile Bilgisi Dersi

1. Farklı yerlerden ve eski ders kitaplarından malumat toplayan öğretmenlerde ve bu dersin, tabiat bilgisi, ev idaresi ve nakış-dikiş derslerinin bileşiminden oluştuğu görüşü hâkimdir. Oysa bu dersin diğer dersleri ilgilendiren konuları içermesi aynı ders isimleri ile ifade edilmesi doğru değildir.
2. Bayan öğretmeni bulunmayan okullarda bayan işlerine ait kısımlarda erkek öğretmenler tarafından işlenmektedir. Bu durum bir dereceye kadar kâfi gelse de yeterli olmamaktadır. Tam teşkilatlı okullarda kadrosunda en az bir bayan bulundurulması gerekli görülmektedir.
3. Kadrosunda bayan öğretmeni bulunan okullarda yalnız kızlara ait konularda, erkek talebeler ayrılarak ailede daha çok erkeğe düşen pratik işlerle meşgul edilmesi nazarı itibara alınmakla birlikte, okullarda ayrı oda veya bu işlere mahsus tezgâh, alet ve vasıta bulunmamasında dolayı bu taraf istenildiği şekilde tatbik edilememektedir.

Bazı okullarda kızlara ait konulara çarşamba günü öğleden sonraları meşgul olunmaktadır. Bazı okullarda bir sınıfın kızları ya tamamen veya grup grup bayan öğretmenlere ayrılmakta, teneffüslerde, sabahları derslerde önce ve akşamları derslerden sonra bayan öğretmenler tarafından kızlara, programa göre işler gösterilmektedir.

Her iki şekilde de aile bilgisine tahsis edilen haftanın ders saatleri tamamen erkeklerle, kızların müşterek görecekları konulara ayrılmaktadır (Tuncer, 1938, s.18).

Jimnastik Dersi

Program; Jimnastik dersi planlarının ana hatları ile ilk ve ikinci devrelerde yaptırılacak hareketlerin mahiyetlerini açık olarak anlatmış her sınıf için ders maddeleri tespit etmiş, hayat üniteleri ile ilgili taklidi temsili hareketler için örnekler göstermiş, öğretmen ve talebenin jimnastik kıyafetlerini tayin etmiştir.

Bu direktiflere göre daha faydalı bir surette çalışmak maksadı ile Lise Müdürü Sırrı Demir'e verdirilen konferanslar ve ders örnekleri bütün öğretmenler tarafından alaka ve istifade ile takip edilmiştir.

İlçe ve köy okullarında bu dersin tatbikatı henüz il merkez okulları derecesinde değildir.

Maddi imkânlarla olan münasebetinden ötürü, öğretmen ve talebe jimnastik kıyafetleri henüz tamamen temin edilememiştir (Tuncer, 1938, s.19).

Müzik Dersi

Programın çok açık olarak açıkladığı (tanımladığı) bir eğitim yöntemi olmasına rağmen tatbikatında en çok zorluk çekilen müzik dersidir.

Öğretmenlerin bu programa göre hazırlıklarını bitirmediği, Lise öğretmeni Safa Tangör tarafından merkez öğretmenlerine konferanslar ve örnek dersler verilmesine rağmen, kazanılan bilgi programın tatbikine yeterli gelmemiş, Safa Tangör tarafından müzik pedagojisi ve tekniği kursu açılmıştır. Yapılan bu programa göre bu kursta sene sonuna kadar 20 konferans verilmiş olacaktır. Konferansların içeriğini Müzik Teorisi, Müzik Didaktikası ve okul şarkıları öğretimi oluşturmaktadır.

Her sınıf seviyesine göre Hayat Bilgisi üniteleri, hadiselerle ilgili marşlar, besteleri ile birlikte tasnif edilmiş bir ilkökul repertuarı oluşturulmuştur (Tuncer, 1938, s.19).

Sonuç

Eğitimin modernleşmesi ve başarıya ulaşması için Atatürk çok çaba sarf etmiştir. Eğitimin tek elden yürütülmesi için kanunlar çıkarılmış, uygulanmanın yeknesaklığı için toplantılar düzenlenmiş, mevcut durumun analizi için araştırmalar yapılarak, raporlar hazırlanmış ve halkın eğitilmesi hedeflenmiştir.

Zamanın eğitim sisteminin değiştirilmesi veya güncellenmesi için ön hazırlıkların tamamlanması ile birlikte, dönemin koşulları içinde yabancı bilim adamlarından da faydalanılarak hazırlanan eğitim programlarının tatbiki ve takibi ayrıca bir önem taşımaktaydı.

1936-1937 yılından itibaren yürürlüğe giren ilkokul programı ile dersler ayrıntılı olarak ele alınmış, öğrencilerin başarısı gözlemlenmiş, aksaklıkları önlemeye yönelik yeni çözüm yolları aranması sağlanmıştır. Programın Antalya'da tatbikinde; Türkçe, Hayat Bilgisi, Hesap ve Geometri derslerinde sorun yaşanmadığı, Aile Bilgisi dersinde bayan öğretmene olan ihtiyaçtan dolayı sıkıntılar yaşandığı, Jimnastik dersinden maddi imkânlarla olan münasebetinden dolayı kıyafet temin edilemediği, köy okullarındaki tatbikatın il merkez okulları derecesinde olmadığı ifade edilmektedir. Resim dersinde verilen konferanslar ve öğretilen yeni yöntemlerle tatbikatında yaşanan zorlukların ortadan kalktığı, Müzik dersinin programının çok açık olmasına rağmen tatbikatında en çok zorluk yaşanan ders olduğu, bu durumda, konferanslar, müzik pedagojisi ve tekniği kurslarının açılmasıyla giderilmeye çalışıldığı ve her sınıf seviyesinde bir ilkokul repertuarı oluşturulmaya çalışıldığı ortaya konmaktadır.

Dönemin ilköğretim müfettişi Hilmi Tuncer tarafından Türk Akdeniz Dergisi'nde ayrıntılı olarak kaleme alına ilköğretim programının tatbikinde Antalya'daki uygulamaların büyük kısmının yeterli olduğu, derslerin işleniş ve müfredat olarak ihtiyaçlara göre düzenlenmiş olduğu, eksikliklerin çoğunun maddi imkansızlıklara bağlı olduğu görülmüş, genel olarak programın başarıyla tatbikinin sağlanabildiği anlaşılmıştır.

EXTENDED ABSTRACT

Investigation of the Articles on “New Elementary School Program Exercise” at Türk Akdeniz

*

Nursel Gülcü

Akdeniz University

First priority has been to improve the education system at The newly established Turkey's Republic in the difficulties encountered. However, after the Independence War, which had been gained under extremely difficult conditions, the newly established state could survive and survive to the end, it could be possible by keeping up with the requirements of the age. Stating that modern and contemporary life requires taking science and technique, Atatürk argued that not only children, but also parents should be educated.

Although much has been done in the era of modernization in education, especially during the reign of modernization, in the first years of the newly established republic, a large part of the people did not know how to read and write, they were receiving a far from modern education system. In 1924, Tevhid'i Tedrisat, law was adopted in the education system, which explains how to direct the new education system was held in the law. Various researches have been made about the innovations in the field of education, opinions of foreign scientists were taken, reports were prepared and meetings were held. All of these innovations have been used in Atatürk period programs (1924, 1926 and 1936 programs) in the application of educational applications, and started to search for solutions in the disruptions seen.

In 1924 John Dewey, who had been invited to Turkey, according to the observations made by the investigation and prepared a report on the Turkish Education, the consideration of the report, in 1926, attention has been paid to the relationships between courses. Some courses are combined under the name of "Life Science". Life Science Course is considered as the basis of education. In 1936, with the new program changes, the students

were tried to be saved from memorization, and mostly experiment was directed to observation and examination.

With the proclamation of the Republic, Atatürk has made many innovations in the country in terms of political, social, cultural and economic aspects and tried to create a modern and modern state order. Great importance was attached to the education of the public in terms of explaining the ideology to the citizens, settling in daily life, adopting and developing a generation depending on the system. To this end, it was deemed useful and encouraged to publish magazines in the local community. The Türk Akdeniz magazine, which started its publication life in February 1937 by Antalya Halkevi, wanted to show Antalya and Turkish Mediterranean as much as possible with pictures, maps and writings, and to study History, Geography, Literature, Folklore, Culture and Native Studies. In front of the cultural movements, holding a large interest in the number of works connected with a magazine is frequently included. All issues of Turkish Mediterranean Magazine were examined in detail and the articles about the new program could only be found in numbers 7, 8, and 9.

Hilmi Tuncer, an inspector of primary education, examined how the elementary school program, which took effect in the 1936-1937 school year, was applied in Antalya and the results obtained from this practice to the finest details on the basis of lessons. These results have been published in Turkish Mediterranean Magazine. In Antalya, the reading lesson which is the Turkish language and its integral part of the new program is given the utmost importance in schools and it is increasing. It was seen that the course of the lesson was trying to conduct the liaison with the other courses and the other course activities. In the old program dated 1926, the painting and handicraft lessons, whose objectives were explained separately, were combined in the new program. The importance of this course is taken into consideration in the old program. The course hours of the week are divided into all the male and female subjects. He outlined the basics of the gymnastic lesson plans and explained the nature of the movements to be made in the first and second periods, identified the course items for each class, showed examples for the representative movements related to the departments and determined the gymnastics clothes of the teacher and the student. Although it is an education method

which clearly explains the program, it is the most difficult practice in music.

The primary education inspector of the period, Hilmi Tuncer, wrote in detail in the Turkish Journal of the Turkish Akdeniz that the majority of the practices in Antalya were adequate in the application of the primary education program, that the courses were arranged according to the needs as the processing and the curriculum; it is understood that successful application can be achieved.

Kaynakça/References

- Akgün, S. ve Uluğtekin, M. (1989). Misak-ı Maarif. *Atatürk Yolu*, (3), 285. Atatürk Araştırma Merkezi. (2006). *Söylev ve demeçler*. Ankara: ATAM.
- Bahşi, M. L. (1937). Türk Akdeniz niçin çıkıyor?, *Türk Akdeniz*, 1(1), 1.
- Çeçen, A. (2000). *Atatürk'ün kültür kurumu halkevleri*. İstanbul: Cumhuriyet Kitapları.
- Geray, C. (2002). *Halk eğitimi*. İstanbul: İmaj Yayıncılık.
- Gözütok, F. D. (2003). Türkiye'de program geliştirme çalışmaları. *Milli Eğitim Dergisi*, (160), 44-64.
- Gülcü, N. (2016). *Antalya halkevi ve faaliyetleri (1932-1951)*. Basılmamış Doktora Tezi, Akdeniz Üniversitesi, Antalya.
- Gülcü, N. (2018). Çağlayan dergisi'nin Antalya'nın kültürel hayatına katkıları. *OPUS-Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 8(15), 1983-1999. DOI: 10.26466/opus.444459
- John Dewey, J. (1939). *Türkiye maarifi hakkında rapor*. İstanbul: Devlet Basımevi.
- Karagöz, S. (2018). *Cumhuriyet dönemi eğitimine yön veren yerli ve yabancı uzman raporları (1911-1927)*. Ankara: Pegem.
- Karagöz, S. (2016). Cumhuriyet öncesi dönem eğitim ve öğretim programları ile ilgili görüş ve öneriler. *OPUS – Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 6(11), 651-676.
- Kıncal, R. (1990). Türkiye'de ilkokul programlarının (1936 ilkokul programı) hazırlanmasında demografik, ekonomik, siyasal, kültürel faktörlerin yeri. *Eğitim Bilimleri Birinci Ulusal Kongresi*, Ankara: AÜ EBF Yayınları.

- Kültür Bakanlığı, (1937). Yeni ilkokul müfredat programı. *Kültür Bakanlığı Dergisi*, (20-1), 161-162.
- Öz, A. (2014). Heyet_i ilmiye toplantıları ve milli eğitim şuralarında din eğitimi. *Sakarya Üniv. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 16(29), 130-131.
- Pegem Akademi (2013). *Hayat bilgisi öğretimi öğretmen el kitabı*. Ankara: Pegem.
- Toksoy, N. (2007). *Halkevleri*. Ankara: Orion.
- Tongül, N. (2004). Türk harf inkılabı. *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, (33-34), 110.
- Tuncer, H. (1938). Yeni ilkokul programı tatbikatı. *Türk Akdeniz*, 2(7), 14.
- Tuncer, H. (1938). Yeni ilkokul programı tatbikatı. *Türk Akdeniz*, 2(8), 20-22.
- Tuncer, H. (1938). Yeni ilkokul programı tatbikatı. *Türk Akdeniz*, 2(9), 18-20.
- Türk Akdeniz*. (1938). Antalya'da yeni program hakkında. 2(7), 16.
- Türk Akdeniz*. (1938). Okunan eserler ve okuyan öğrenci bilgileri. *Türk Akdeniz*, 2(7), 15.
- Varış, F. (1988). *Eğitimde program geliştirme, teori ve teknikler*. Ankara: AÜ. Eğ. Fak.Yayıncı.
- Yahya Akyüz, Y. (2007). *Türk eğitim tarihi*. Ankara: Pegem.
- Yamaner, Ş. (1999). *Atatürkçü düşüncede ulusal eğitim*. İstanbul: Toplumsal Dönüşüm.
- Zan, N, Efe, A. ve Zan, B.U. (2016). 1927 ilk mektepelerin müfredatı eşya dersi programı. *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi*, 5(1), 202-214.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Gülcü, N. (2018). Atatürk döneminde Türk Akdeniz'de çıkan "yeni ilkokul programı tatbikatı" başlıklı yazıların incelenmesi. *OPUS- Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 9(16), 1733-1749. DOI: 10.26466/opus.480255

Türkiye’de Milli Parklar Konusunda Hazırlanan Lisansüstü Tezlerin Genel Eğilimleri¹

DOI: 10.26466/opus.470971

*

Yurdal Dikmenli* - Çağrı Öztürk Demirbaş** - Hamza Yakar***

*Dr. Öğrt.Üyesi.Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Kırşehir / Türkiye

E-posta: dikmeliy@hotmail.com

ORCID: [0000-0003-3738-3095](https://orcid.org/0000-0003-3738-3095)

**Doç. Dr., Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Kırşehir / Türkiye

E-posta: cagri-79@hotmail.com

ORCID: [0000-0001-8719-4167](https://orcid.org/0000-0001-8719-4167)

***Arş.Gör.Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Kırşehir / Türkiye

E-posta: hmzyakar@gmail.com

ORCID: [0000-0002-9334-3525](https://orcid.org/0000-0002-9334-3525)

Öz

Bu çalışmadaki temel amaç; Türkiye’de millî parklar konusunda yapılan lisansüstü tez çalışmalarını tespit edip; tezlerin yapıldığı üniversite ve yılına, tezlerin yapıldığı bilim dalına, tezlerin türüne, millî park kategorisine, tezde geçen millî park sayısına ve temasına göre anahtarlarıyla sınıflandırarak tezlerin eğilimlerini belirlemektir. Çalışma, millî parklar konusunda bugüne kadar yapılan lisansüstü tezlerin farklı kıstaslara göre değerlendirilmesini konu edindiğinden, araştırmacılara ve konuya ilgi duyanlara ışık tutacağı düşünüldüğü için önem arz etmektedir. Çalışmada YÖK Ulusal Tez Veri Tabanında yer alan 172 yüksek lisans ve 70 doktora tezi incelenmiştir. Araştırma kapsamında elde edilen tezler “Yayın Sınıflama Formu” kullanılarak ele alınmış ve nitel araştırmalarda kullanılan içerik analizi yönteminden yararlanılarak değerlendirilmiştir. Çalışmanın bulgularına göre, millî park konusundaki lisansüstü tezler önemli oranda biyoloji, orman mühendisliği ve peyzaj mimarlığı alanında yazılmıştır. Ayrıca en fazla tez çalışmasının 2017 yılında yapıldığı bunların çoğunluğunun da yüksek lisans tezi olduğu belirlenmiştir. Hem yüksek lisans hem de doktora tezlerinde sıklıkla çalışılan konuların başında “kullanma, koruma ve değerlendirme”, “flora inceleme”, “fauna inceleme” ve “turizmsel değerlendirmenin” geldiği tespit edilmiştir. Ayrıca hazırlanan tezlerde, millî parkların türüne göre kıyaslandığında dengesiz bir dağılım olduğu göze çarpmaktadır. Tezleri çerisinde “doğal” millî parkların daha fazla çalışıldığı, buna karşın “tarihi” millî parkların ise çok az sayıda çalışıldığı görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Millî park, lisansüstü tezler, içerik analizi, çalışma eğilimleri.

¹ Bu çalışma, III. Uluslararası Sosyal Bilimler Araştırmaları Kongresi’nde (05-08 Eylül 2018, Üsküp/Makedonya) sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

General Trends of Postgraduate Theses Prepared on National Parks in Turkey

*

Abstract

The main purpose of this study is to determine the tendencies of theses by classifying the university and the year in which theses were prepared, the branches of the theses, the types of theses, the national park category, the national park number and theme; determining postgraduate theses prepared in the national parks in Turkey. Because of the study is aimed at the evaluation of the postgraduate theses on the national parks according to different criteria, it is important because it is thought to guide the researchers and those who are interested in the subject. In this study, 172 master and 70 doctoral theses archived in the Higher Education Board National Thesis Database were examined. The theses obtained within the scope of the research were examined using the "Publication Classification Form" and utilizing content analysis used in qualitative research methods were evaluated. According to the findings of the study, the postgraduate theses on national parks are mostly written in the field of biology, forest engineering and landscape architecture. In addition, it was determined that most of the theses were prepared in 2017 and the majority of them were master's thesis. It has been determined that the subjects which are frequently studied in both master and doctorate theses are "usage, protection and evaluation", "flora examination", "fauna examination" and "tourism evaluation". In addition, it stands out that there is an unbalanced distribution compared to the type of national parks in prepared theses. It is seen that "natural" national parks are more studied, in spite of that "historical" national parks study very little.

Keywords: National park, postgraduate theses, content analysis, study trends.

Giriş

Nüfus artışı, sanayileşme ve teknolojinin gelişmesi ile gün geçtikçe doğanın, ekolojik alanların, flora ve faunanın, tarihi ve kültürel mirasların önemi daha da fazla anlaşılmaktadır. Bunun için de çeşitli koruma yolları geliştirilmeye çalışılmaktadır. Bunlardan biri de korunan alanlar olan millî parklar olup;1983 yılında kabul edilen Millî Parklar Kanunu ile “bilimsel ve estetik bakımından millî ve milletlerarası ender bulunan doğal ve kültürel kaynak değerleri ile koruma, dinlenme ve turizm alanlarına sahip tabiat parçalarıdır” (Resmi Gazete, 1983) şeklinde tanımlanmaktadır.

Türkiye’de, 1958 yılında ilan edilen ilk millî park “Yozgat Çamlığı” ve son olarak 2018 yılında ilan edilen “Malazgirt Meydan Muharebesi Tarihi Millî Parkı” ile birlikte toplam 43 millî park bulunmaktadır. Millî parkların özelliklerine bakıldığında 7 millî parkın *tarihi*, 36 millî parkın ise *doğal unsurların olduğu* millî park olduğu görülmektedir. Millî parkların bölgesel dağılışı incelendiğinde millî parkların çoğunluğunun denize kıyısı olan bölgelerde yer aldığı görülür. Millî parkların bölgesel dağılışına bakıldığında sırası ile Akdeniz Bölgesi (9), Karadeniz Bölgesi (8), Marmara Bölgesi (6), İç Anadolu Bölgesi (6) ve Ege Bölgesi (6) başta gelir. Bunları sırasıyla, Doğu Anadolu Bölgesi (6) ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi (2) takip eder.

Millî park ve yakın çevresinin coğrafi yapısı, bitki örtüsü ve yaban yaşamı arasındaki ilişkiler, bunun sonucunda meydana gelen bölgeye has türler, geçmiş dönemlerde yaşamış insanlarla doğanın etkileşimi ve günümüz insanının doğa ile etkileşimi sonucunda yarattığı kültürel farklılıklar disiplinler arası bağlar kurmaktadır. Bu nedenle millî parkları konu alan birçok disiplin söz konusudur. Bunlar arasında, jeoloji, arkeoloji, peyzaj mimarlığı, orman mühendisliği, biyoloji, turizm, zooloji, botanik, eğitim, çevre mühendisliği, kamu yönetimi, spor, işletme ve coğrafya gibi alanlar yer almaktadır.

Literatürde, belli bir konu hakkında yapılan çalışmaların eğilimlerinin belirlendiği çok sayıda araştırma bulunmaktadır. Bu çalışmalarda, sadece tezlerin analizinin yapıldığı çalışmalar (Çifçi, 2017; Oruç ve Ulusoy, 2008; Şahin, Yıldız ve Duman, 2011) olduğu gibi, tezlerle birlikte farklı araştırma türlerinin de incelendiği çalışmalar (Değirmençay ve Cin, 2016; Geçit, 2010; Kaya, 2013; Kuş ve Yakar, 2017) mevcuttur. Coğrafyada millî

parklar hem doğal ve kültürel potansiyelleri hem de okul dışı öğrenme ortamı ve laboratuvar olarak önemlidir. Bu nedenle millî parklar konusunda yapılan tez çalışmalarının takip edilmesi, belli esaslara göre tasnif edilmesi ve böylelikle o konu üzerinde yapılan çalışmalar, yaşadığı değişim ve gelişmelerin gözden geçirilmesi önem taşımaktadır. Literatürde Türkiye'deki millî parklar konusunda yapılan tezlerin eğilimleri ile ilgili çalışmaya rastlanmamıştır. Millî parklar konusu aslında birçok bilim dalının araştırma alanı olmasına rağmen böyle bir çalışmanın yapılmamış olması alanda bir eksiklik olarak görülmüş ve çalışılmaya değer bulunmuştur.

Bu çalışmadaki temel amaç; Türkiye'de millî parklar konusunda yapılan lisansüstü tez çalışmalarını tespit edip; tezlerin yapıldığı üniversite ve yılına, tezlerin yapıldığı bilim dalına, tezlerin türüne, millî park kategorisine, tezde geçen millî park sayısına ve temasına göre ana hatlarıyla sınıflandırarak tezlerin eğilimlerini belirlemektir. Çalışma, millî parklar konusunda bugüne kadar yapılan lisansüstü tezlerin farklı kıstaslara göre değerlendirilmesini konu edindiğinden araştırmacılara ve konuya ilgi duyanlara ışık tutacağı düşünüldüğü için önem arz etmektedir.

Yöntem

Bu araştırma, Türkiye'de millî parklar ile ilgili yapılmış lisansüstü tezlerin genel eğilimlerinin belirlenmesine yönelik nitel araştırma yöntemlerinden betimsel içerik analizi çalışmasıdır. Betimsel içerik analizi; belirli bir konu üzerinde yapılan çalışmaların ele alınıp eğilimlerinin ve araştırma sonuçlarının tanımlayıcı bir şekilde değerlendirilmesini öngören sistematik çalışmalardır (Çalık, Ünal, Coştu ve Karataş, 2008; Lin, Lin ve Tsai, 2014; Sözbilir, Kutu ve Yaşar, 2012). Bu çalışmalarda, birbirinden bağımsız olarak yapılan çalışmalar incelenip düzenlenmekte ve alandaki genel eğilimler belirlenmektedir (Selçuk, Palancı, Kandemir ve Dündar, 2014).

Çalışmanın Kapsamı

Bu çalışmada, Yüksek Öğretim Kurulu (YÖK) Tez Merkezi'nde kayıtlı olan millî parklar konusunda yapılmış bütün lisansüstü tezler incelen-

miştir. Çalışmada iki ölçüt kullanılmıştır. Bunlardan birincisi lisansüstü tezlerin millî parkla ilgili olması, ikincisi ise Yüksek Öğretim Kurumu Ulusal Tez Veri Tabanında yer almasıdır. Bu çalışma, tüm bilim dallarında millî parklar ile ilgili lisansüstü tezlerin eğilimlerini belirlemeyi amaçladığından ulaşılan bütün tezler incelenmiştir. Bu kapsamda yapılmış olan 183’ü yüksek lisans ve 73’ü doktora tezi olmak üzere toplam 256 tez incelenmiştir. Yapılan incelemeler sonucunda ölçütlere uyan 172 yüksek lisans ve 70 doktora tezi çalışmaya dahi edilerek belirlenen ölçütlerde analiz edilmiştir. YÖK ulusal veri tabanında yer alan, millî parklarla ilgili olan ve Türkiye dışındaki ülkelerin millî parklarını konu edinen (KKTC, Irak, Azerbaycan vb.) lisansüstü tezler çalışma dışında tutulmuştur. Ayrıca ilgili dizinde millî park kavramı geçmesine rağmen, tabiat parklarını konu edinen tezler de çalışmaya dâhil edilmemiştir.

Verilerin Kodlanması

Millî parklarla ilgili tezler belirlenen ölçütlere göre araştırmacılar tarafından taranarak dosyalanmıştır. Daha sonra taranan tezlerden bir veri havuzu oluşturularak, 242 tezdten oluşan çalışmanın veri seti belirlenmiştir. Veri toplama aracı olarak araştırmacının amacına uygun olarak araştırmacılar tarafından hazırlanan “Millî Park Tezleri Sınıflama Formu” (MPTSF) kullanılmıştır. Tez sınıflama formu; tezin adı, hazırlandığı üniversite ve yılı, ürettiği disiplin alanı, konusu, millî park türü, millî park sayısı ve çalışma teması şeklinde yedi bölümden oluşmaktadır. Çalışma kapsamındaki kodlamalar söz konusu forma göre araştırmacılar tarafından yapılmıştır. Formun güvenilirliğini sağlayabilmek için 2 farklı kodlayıcı tarafından veriler kodlanarak karşılaştırılmıştır. Kodlamadan önce her teze “DR1”, “YL1” şeklinde devam eden birer kod verilmiştir. Tezin türü ve tezin inceleme sırasını ifade eden bu kodlar, verilerin analiz edilmesinde tezlerin adı yerine kullanılmıştır.

Verilerin Analizi

Bu çalışmada millî park konusundaki lisansüstü tezlerin mevcut durumlarını çeşitli değişkenler açısından incelemek amaçlandığından betimsel içerik analizi tekniği kullanılmıştır. Betimsel içerik analizi, birçok metin

veya doküman içeriğinin tablo ve çizelgelere dönüştürülerek karşılaştırma yapabilme imkânı sağlar. İçerik analizlerinde yapılan kodlamalarla, araştırma sorularına göre yönelim, sıklık, yoğunluk ve alan gibi özellikler belirlenir (Neuman, 2012). Veri analizinde ilk olarak, tez sınıflama formuna göre tezler kodlanmıştır. Kodlama süreci araştırmaların kodları tekrar gözden geçirmesi ile son şeklini almıştır. Veri analizinde ilk olarak, Millî Park Tezleri Sınıflama Formu'na göre tezler kodlanmıştır. Formun güvenilirliğini sağlayabilmek için 2 farklı kodlayıcı tarafından veriler kodlanarak karşılaştırılmıştır. Güvenirlik hesaplanırken, Miles ve Huberman (1994) tarafından önerilen $[\text{Görüş birliği} / (\text{Görüş birliği} + \text{Görüş ayrılığı}) \times 100]$ formülü kullanılmıştır. Sonuç olarak, uyuşma oranı %94 bulunmuştur.

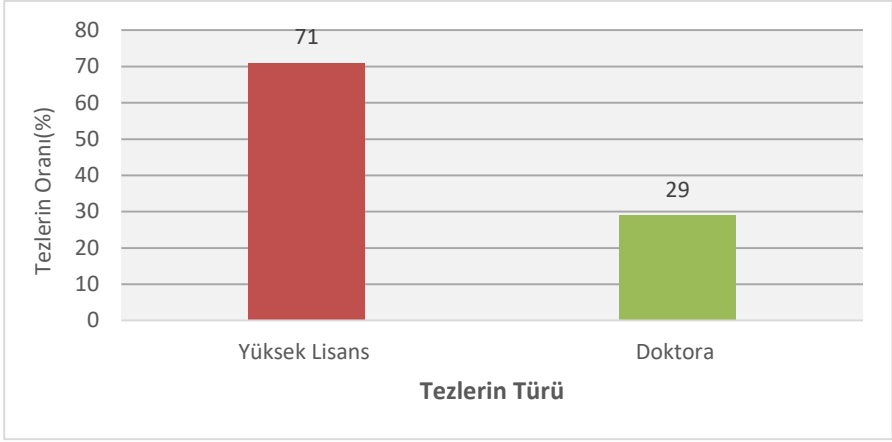
Bulgular

Türkiye'de millî parklar konusunda hazırlanan tezlerin genel eğilimlerinin belirlenmesinin amaçlandığı bu çalışmada, sırasıyla aşağıdaki bulgulara ulaşılmıştır. Bu kapsamda, ilk olarak millî parklar konusunda hazırlanan tezlerin eğitim kademesine göre nasıl dağılım gösterdiği Tablo 1'de gösterilmiştir.

Tablo 1. Araştırmaya Dâhil Edilen Tezlerin Eğitim Kademesine Göre Dağılımı

Tezleri Kademesi	f	%
Yüksek Lisans	172	71
Doktora	70	29
Toplam	242	100

Tablo 1 incelendiğinde, millî parklar konusundaki tezlerin %71'inin yüksek lisans ve %29'unun ise doktora tezi olarak hazırlandığı belirlenmiştir. Araştırmaya dâhil edilen 242 lisansüstü tezdən doktora düzeyinde hazırlanan tezlerinin sayısının (f=70) yüksek lisansa göre az olduğu görülmektedir.

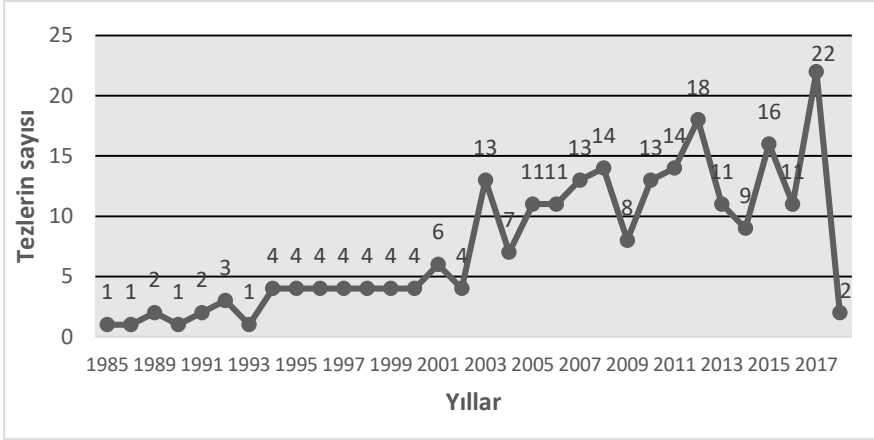
Şekil 1. Millî Parklar Konusunda Hazırlanan Tezlerin Türüne Göre Dağılımı

Şekil 1’de Türkiye’de millî parklar konusunda hazırlanan tezlerin eğitim kademesine göre dağılım grafiği gösterilmiştir. Buna göre, millî parklar konusunda yapılan tezlerde dengesiz bir dağılımın olduğu anlaşılmaktadır. Özellikle millî parklar konusundaki tezlerin 2/3’ünün yüksek lisans tezi olarak hazırlandığı dikkat çekmektedir.

Tablo 2. Araştırmaya Dâhil Edilen Tezlerin Yayın Diline Göre Dağılımı

Dil	f	%
Türkçe	232	96
İngilizce	10	4
Toplam	242	100

Tablo 2’de millî parklar konusunda hazırlanan tezlerin yayın diline göre dağılımı gösterilmiştir. Buna göre; millî parklar konusunda hazırlanan tezlerin yayın dilinin %96’sının Türkçe ve %4’ünün ise İngilizce olduğu tespit edilmiştir. Araştırmaya dâhil edilen 242 lisansüstü tezden yabancı dilde hazırlanan tezlerinin sayısının (f=10) çok az olduğu görülmektedir. Verilerden yola çıkarak, Türkiye’de millî parklar konusundaki lisansüstü tezlerin büyük çoğunluğunun Türkçe olarak hazırlandığı ifade edilebilir.

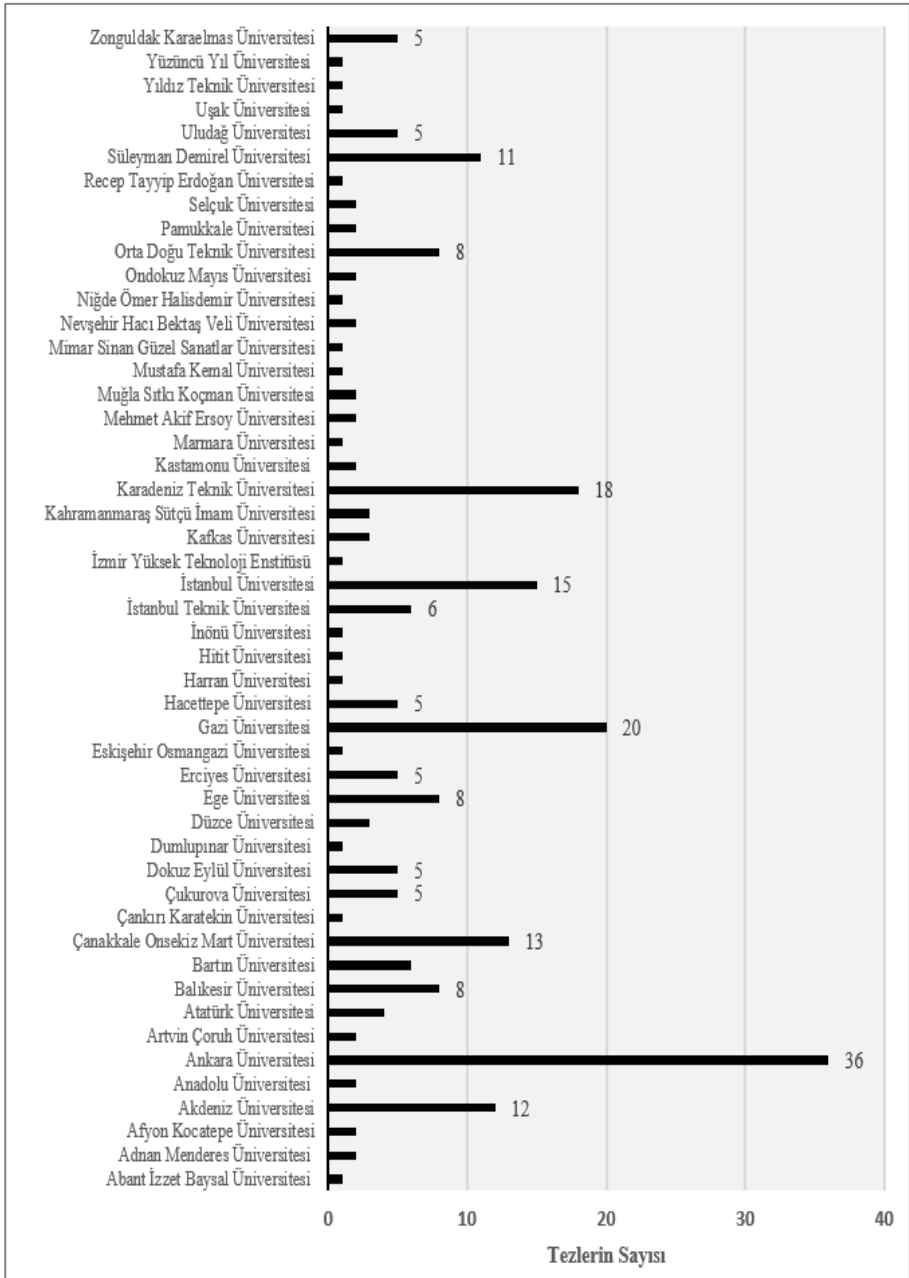

Şekil 2. Millî Parklar Konusunda Hazırlanan Tezlerin Yıllara Göre Dağılımı

Türkiye’de millî parklar konusunda hazırlanan lisansüstü tezlerin yıllara göre nasıl bir değişim gösterdiği Şekil 2’te gösterilmiştir. Buna göre, araştırma kriterlerini sağlayan tezlerin 1985-2018 yıllarını kapsadığı belirlenmiştir. Millî parklarla ilgili tezlerin hazırlandığı 33 yıllık bu süreçte 1986 ve 1988 yıllarında kriterlere uyan hiçbir tezin hazırlanmadığı görülmektedir. En fazla tezin hazırlandığı yıllar; 2017, 2012, 2015, 2011 ve 2008 yıllarıdır. Buna karşın 1985, 1987, 1990 ve 1993 yıllarında millî parklar konusunda en az tezlerin hazırlandığı yıllardır. Genel olarak millî parklarla ilgili hazırlanan tezlerde, yıllara göre geçmişten günümüze doğru artan oranda bir eğilim bulunmaktadır.

Şekil 3’te, Türkiye’de Millî parklar konusunda hazırlanan lisansüstü tezlerin hazırlandığı üniversitelere göre dağılımı gösterilmiştir. Buna göre, millî parklar konusundaki tezlerin 49 farklı üniversitede hazırlandığı belirlenmiştir. Millî parklar konusunun en fazla çalışıldığı üniversiteler; Ankara Üniversitesi (36), Gazi Üniversitesi (20), Karadeniz Teknik Üniversitesi (18), İstanbul Üniversitesi (15), Çanakkale On sekiz Mart Üniversitesi (13), Akdeniz Üniversitesi (12) ve Süleyman Demirel Üniversitesi’dir (11).

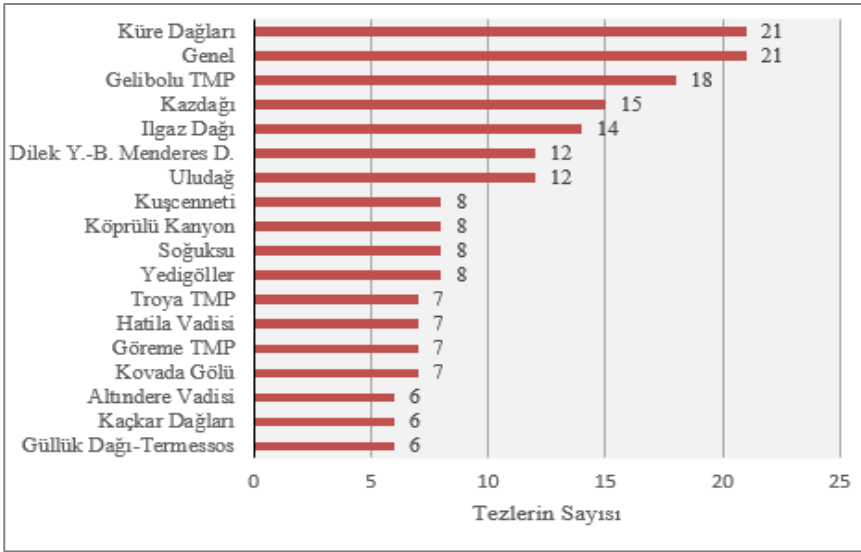
Türkiye’de Milli Parklar Konusunda Hazırlanan Lisansüstü Tezlerin Genel Eğilimleri

Şekil 3. Millî Parklar Konusunda Hazırlanan Tezlerin Üniversitelere Göre Dağılımı

Millî parklar konusunda yalnızca bir tezin hazırlandığı üniversiteler ise Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Çankırı Karatekin Üniversitesi, Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Harran Üniversitesi, Hitit Üniversitesi, İnönü Üniversitesi, Marmara Üniversitesi, Mustafa Kemal Üniversitesi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Uşak Üniversitesi, Yıldız Teknik Üniversitesi ve Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi'dir.

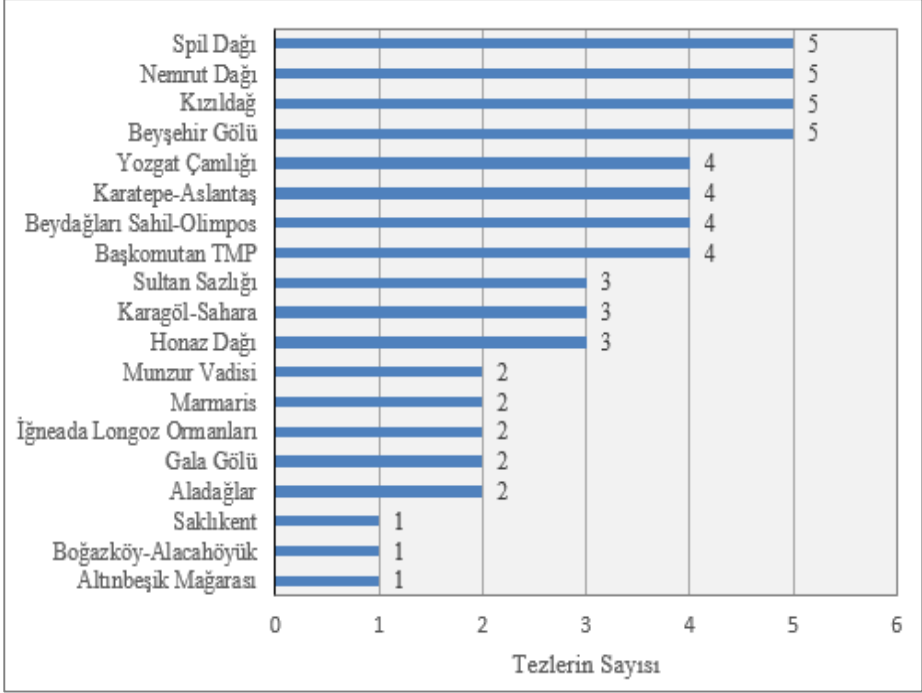
Millî parklarla ilgili tezlerin genel eğilimlerinin belirlenirken bazı millî parkların daha fazla öne çıktığı, bazılarının ise geri planda kaldığı hatta bazı millî parkların ise hiç çalışılmadığı dikkat çekmektedir. Bununla ilgili Şekil 5'teki grafikte, lisansüstü tezlerde en fazla araştırma konusu edilen millî parklar gösterilmiştir.

Şekil 4. En Fazla Çalışılan Millî Parkların Dağılımı

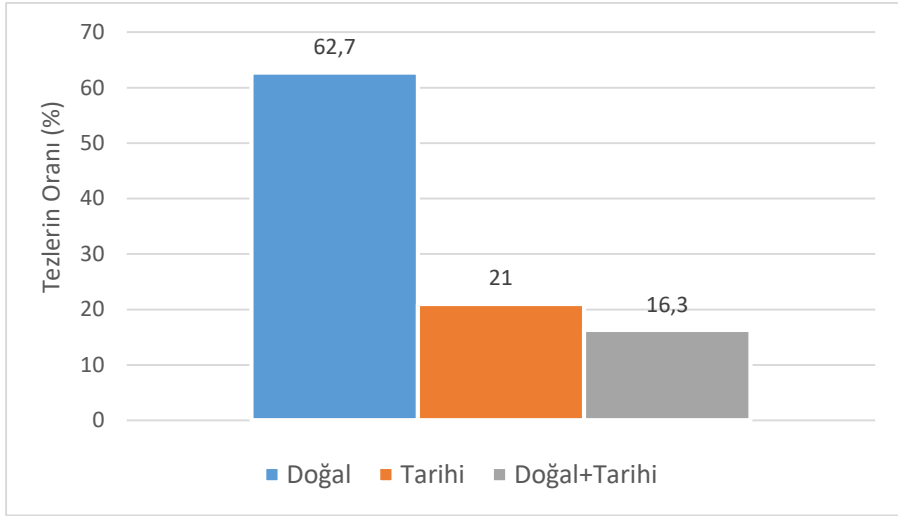
Şekil 4'te görüldüğü gibi en fazla çalışma konusu olan millî parklar; Küre Dağlar Millî Parkı, Gelibolu Tarihi Millî Parkı, Kazdağı Millî Parkı ve Ilgaz Dağı Millî Parkı'dır. Burada, özel bir millî parkın çalışma konusu olmayıp genel olarak millî parkların ele alındığı çalışmaların sayısının da çok fazla olduğu dikkat çekmektedir. Tezlerde en fazla çalışılan millî

parklar içerisinde “doğal” millî parkların öne çıktığı, “tarihi ve millî” parkların ise çok az oranda çalışıldığı görülmektedir.

Şekil 5. En Az Çalışılan Millî Parkların Dağılımı

Araştırmaya dâhil edilen lisansüstü tezlerde en az araştırma konusu olan millî parklar Şekil 5’de gösterilmiştir. Buna göre, en az çalışma konusu olan millî parklar; Altınbeşik Mağarası Millî Parkı, Boğazköy-Alacahöyük Millî Parkı ve Saklıkent Millî Parkı’dır. Bazı millî parklar ise hiçbir tezde araştırma konusu olarak çalışılmamıştır. Bunlar Ağrı Dağı, Kop Dağı Müdafaası Tarihi Millî Parkı, Malazgirt Meydan Muharebesi Tarihi Millî Parkı, Nene Hatun Tarihi Millî Parkı, Sakarya Meydan Muharebesi Tarihi Millî Parkı, Sarıkamış-Allahuekber Dağları Millî Parkı ve Tek Tek Dağları Millî Parkı’dır.

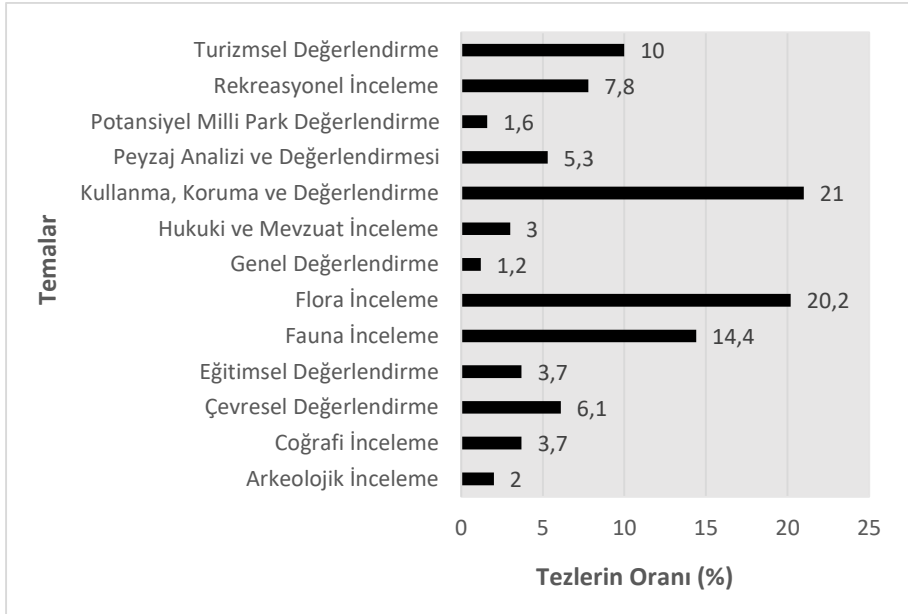
Şekil 6. Millî Parkların Türüne Göre Tezlerin Dağılımı

Millî parklar türlerine göre “doğal”, “tarihî” ve “hem doğal hem de tarihî” özellikler taşımaktadır. Bu kapsamda, millî parklarla ilgili hazırlanan lisansüstü tezlerde hangi millî park türünün daha fazla öne çıktığı hangisinin ise geri planda kaldığı Şekil 7’de gösterilmiştir. Buna göre, millî parklarla ilgili hazırlanan lisans üstü tezlerde en fazla doğal (%62,7) millî parkların çalışma konusu edildiği dikkat çekmektedir. Buna karşın, tarihî (%21) ve hem doğal hem de tarihî (%16,3) millî parklarının çalışılma oranının ise düşük olduğu görülmektedir.

Tablo 3. Araştırmaya Dâhil Edilen Tezlerin Temalarına Göre Dağılımı

Temalar	f	%	Temalar	f	%
Arkeolojik İnceleme	5	2	HukukiveMevzuatİnceleme	7	3
Coğrafi İnceleme	9	3,7	Kullanma, KorumaveDeğerlendirme	50	21
ÇevreselDeğerlendirme	15	6,1	PeyzajAnaliziveDeğerlendirmesi	13	5,3
EğitimselDeğerlendirme	9	3,7	PotansiyelMillî Park Değerlendirme	4	1,6
Fauna İnceleme	35	14,4	Rekreasyonelİnceleme	19	7,8
Flora İnceleme	49	20,2	TurizmselDeğerlendirme	24	10
GenelDeğerlendirme	3	1,2	Toplam	242	100

Tablo 3 incelendiğinde, millî parklarla ilgili lisansüstü tezlerin 13 farklı konu teması altında hazırlandığı görülmektedir. Buna göre; kullanma, koruma ve değerlendirme (%21), flora inceleme (%20,2), fauna inceleme (%14,4) ve turizmsel değerlendirme (%10) temaları en fazla çalışılan konulardır. Buna karşın genel değerlendirme (%1,2), potansiyel millî park değerlendirme (%1,6), arkeolojik inceleme (%2), hukuki ve mevzuat inceleme (%3) ve eğitimsel değerlendirme (%3,7) en az çalışılan tez temalarıdır.

Şekil 7. Araştırma Temalarına Göre Tezlerin Dağılımı

Millî parklar konusunda hazırlanan tezlerin çalışma temalarına göre dağılım grafiği incelendiğinde, bazı konu temalarının daha fazla öne çıktığı, bazı temaların ise geri planda kaldığı dikkat çekmektedir. Millî parklar konusundaki tezlerin yarısından fazlasının kullanım, koruma ve değerlendirme, flora ve fauna inceleme (%55,6) konularında hazırlandığı görülmektedir. Ayrıca coğrafi inceleme, eğitimsel değerlendirme ve çevresel değerlendirme gibi millî parklarla doğrudan ilgili çalışma alanlarındaki tezlerin oranının azlığı da dikkat çekicidir.

Sonuç ve Tartışma

Millî parklarla ilgili tezler incelendiğinde tezlerin %71'inin yüksek lisans tezi olduğu belirlenmiştir. Doktora çalışmalarının oranı ise oldukça azdır. Buna göre, millî parklar konusundaki tezlerin eğitim kademesinde dengesiz bir dağılımın olduğu anlaşılmaktadır. Tezlerin yarıdan fazlasının yüksek lisans tezi olarak hazırlandığı tespit edilmiştir.

Yüksek lisans ve doktora tezlerinin çoğunluğu Türkçe yazılmıştır. Buna göre Türkiye'de millî parklar konusunda hazırlanan lisansüstü tezlerin çok azının İngilizce olduğu görülmektedir. Bunun nedeni eğitim dili Türkçe olmayan (ODTÜ gibi) üniversitelerin azlığına bağlanabilir.

Yıllara göre millî parklarla ilgili hazırlanan tezlerin özelliklerine bakıldığında giderek artan oranda bir çalışma sıklığının olduğu sonucuna ulaşılmıştır. 1985 yılından günümüze kadar millî parklarla ilgili yapılan tezlerin sayısı artmıştır. Genel olarak millî parklarla ilgili hazırlanan tezlerde, yıllara göre geçmişten günümüze doğru sürekli bir artış eğilimi görülmektedir. Bu durum henüz millî parklar konusunda yeterli çalışmanın olmadığına bağlanabilir.

Türkiye'de millî parklar konusundaki tezlerin hazırlandığı üniversiteler ile Türkiye'deki millî parkların dağılımı arasında paralellik olduğu anlaşılmaktadır. Örneğin; Gelibolu Tarihi Millî Parkı yoğun bir şekilde Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi'nde, Kovada Gölü ve Kızıldağ Millî Parkları Süleyman Demirel Üniversitesi'nde daha fazla çalışılmıştır. Millî parklarla ilgili tezlerde bazı millî parkların daha fazla çalışıldığı, bazılarının ise daha az çalışıldığı dikkat çekmektedir. Bazı millî parklar ise hiç araştırma konusu edilmemiştir. Bunlar Ağrı Dağı, Kop Dağı Müdafaası Tarihi Millî Parkı, Malazgirt Meydan Muharebesi Tarihi Millî Parkı, Nene Hatun Tarihi Millî Parkı, Sakarya Meydan Muharebesi Tarihi Millî Parkı, Sarıkamış-Allahuekber Dağları Millî Parkı ve Tek Tek Dağları Millî Parkı araştırma konusu olarak hiç çalışılmayan millî parklardır. Genellikle üniversitenin veya araştırmacının bulunduğu bölgede herhangi bir millî park varsa, bu millî parklarla ilgili tezlerin sayısında artış olduğu dikkat çekmektedir. Bu durum ise kolay ulaşılabilirlikle ilişkilendirilmiştir.

Araştırma konusu yapılan millî parklara bakıldığında, çoğunluğunun doğal millî parklar olduğu dikkat çekmektedir. Tarihi millî parklar ise

tezlerde daha az çalışılmıştır. Bu durum millî parkları araştırma konusu yapan bilim dalları, millî parkların tarihi geçmişleri ile ilişkilendirilebilir. Çünkü doğal millî parkları konu edinen çok sayıda disiplin alanı varken tarihi millî parkları konu alan disiplin sayısı daha azdır. Ayrıca doğal millî parklar hem Türkiye’nin ilk millî parkları olduğu için hem de sayısal olarak tarihi millî parklardan çok fazla oldukları için daha fazla çalışma konusu yapılmıştır.

Araştırmalara konu olarak seçilen genellikle millî parklar tek olarak ele alınmıştır. Ayrıca millî parkların tek değil de genel olarak çalışıldığı tezlerin oranının çalışmalar içerisinde fazlalığı dikkat çekmektedir. Bu tezlerde, millî parklar genel olarak değerlendirilmiş, parkların genel olarak tasnifi, birkaç millî parkın koruma ve kullanım açısından birlikte değerlendirilmesi, çevresel ve peyzaj incelemesi gibi konular öne çıkmaktadır. Birlikte birkaç millî parkın çalışıldığı tezlerde ise bölgesel yakınlık ve millî park türü özelliklerinin benzerliği öne çıkmaktadır. Bazı üniversitelerde ise millî parklarla ilgili herhangi bir tez çalışmasına rastlanmamıştır. Bu durum üniversitelerin millî parklara yakınlığına, üniversitedeki enstitülerde bu tür çalışmalara imkân verecek yeterli bölüm olmamasına ve biraz da üniversitelerin tarihi geçmişine bağlanabilir.

Millî parklarla ilgili hazırlanan tezlerin 13 farklı tema altında birleştiği sonucuna ulaşılmıştır. Bu çalışmalarda; kullanma, koruma ve değerlendirme, flora inceleme, fauna inceleme ve turizmsel değerlendirme gibi konuların daha fazla çalışıldığı anlaşılmaktadır. Temaların genel dağılımına bakıldığında disiplinlerle alakalı olduğu görülmektedir. Çünkü, daha çok zooloji, botanik, turizm, rekreasyon ve peyzaj alanındaki çalışmalar ön plana çıkmaktadır. Sonuçlar incelendiğinde bazı temaların çok az çalışıldığı dikkat çekmektedir. Ayrıca bu tezlerde millî parkların genel olarak eğitimde nasıl kullanılacağı, öğretim programları ve ders kitaplarındaki yeri, millî parklara ilişkin eğitimsel gezi ve incelemeler gibi konuların çok sınırlı boyutlarda çalışıldığı dikkat çekmektedir. Benzer şekilde, çevresel değerlendirme ve coğrafi inceleme çalışmalarının oranının azlığı da göze çarpmaktadır. Genel olarak çalışma temalarının oluşmasında çalışılan bilim dallarının etkili olduğu söylenebilir.

Araştırmadan elde edilen bu bulgu ve sonuçlara dayanarak şu önerilerde bulunmak mümkündür:

- Millî parklara ilişkin daha ayrıntılı çalışmalarını içeren doktora düzeyinde tez çalışmalarının artırılması,
- Konu ile ilgili lisansüstü tez çalışmalarının henüz çalışılmamış millî parklara yayılmasının teşvik edilmesi,
- Bireylerde tarih bilincinin gelişmesine katkı sağlayacağı düşünülen, ancak yeterli çalışmanın olmadığı tespit edilen, tarihi millî parklarla ilgili çalışmaların artırılması,
- Çevre ve eğitim konuları kapsamında millî parklarla ilgili daha fazla çalışmanın yapılması,
- Coğrafya ve coğrafya eğitimi alanında millî parklarla ilgili yapılacak lisansüstü tezlerin konu çeşitliliğinin, çalışma nicelik ve niteliğinin artırılması,
- Millî parklar konusunda yapılacak lisansüstü tezlerin disiplinler arası yapılarak konunun çok boyutluluğunun ortaya çıkarılması, önerilebilir.

EXTENDED ABSTRACT

**General Trends of Postgraduate Theses Prepared on
National Parks in Turkey**

Yurdal Dikmenli - Çağrı Öztürk Demirbaş - Hamza Yakar

Kırşehir Ahi Evran University

Environmental problems caused by the rise of the human population and industrialization have led to the excessive and irresponsible use of sources, which has increased the pressure on the national balance. The deterioration of national balance has both endangered the life of creatures and the sustainability of ecosystem. The importance of protecting the nature for responsible usage of national sources and leaving a sustainable world to the next generation has been realized. Although the awareness of protecting the nature has been talked since 1870s, it can be said that so long as humans exist, they will try to protect nature. It is regarded that the first region which was protected is the Yellowstone National Park in USA in 1872 (YücelveBabuş, 2005). In our country, an outline for the protected regions was determined with the National Parks Act of 1983 (Official Gazette, 1983). The first national park in Turkey is the *Yozgat Pine Grove National Park* declared in 1958. With the *Mala-zgirt Battlefield Historical National Park* lastly declared in 2018, there are 43 national parks in Turkey.

National parks are used for recreational and touristic purposes by protecting both national and international rare cultural and national sources. As the national parks are a field of interest in different disciplines, there are a lot of publications in literature. In this study, it is aimed to determine the postgraduate theses on national parks in Turkey and to find out the inclination of those theses according to certain criteria. It is an important study as it sheds a light for the researchers and interested because the theses in the study are classified in general outline according to the university, year, field of study, type of thesis, category of national park, number of national parks included in theses and theme of national parks.

In the study, a total of 242 theses with 172 master and 70 doctoral theses on the YÖK national thesis database have been examined. These have been classified with *National Park Thesis Classification Form* in that study which uses the content analysis technique. Codifications which are done by two separate coders have been compared and 94% match has been detected.

As a result of the study, it has been detected that theses on national parks in Turkey are mainly master's theses with a few doctoral ones. Considering the academic hierarchy, this difference cannot be regarded as unbalanced. When the publication languages of the theses are analyzed, it is seen that many of them are published in Turkish. The scarcity of the universities in non-Turkish education can be shown as a reason for that. When the writing date of the theses is examined, it is seen that the first thesis on national parks was accepted in 1985. The years in which the highest number of theses prepared are 2017, 2012, 2015, 2011 and 2008. The publication of the theses is in an increasing aspect and can be concurred that there are not adequate studies on national parks yet.

It appears that there is a correlation between the location of the national parks and the location of the university the studies were done. For example Gallipoli Peninsula Historical National Park is highly studied by Çanakkale 18 Mart University, while Kovada Lake and Kızıldağ National Parks by Süleyman Demirel University. Some national parks haven't been studied yet. If there is a national park where the researcher or the university is, it is seen that there is an increase in the studies on national parks here. This situation can be related to easy access.

When the national parks are compared in view of their types, it has been discovered that natural national parks are studied more than the historical national parks. There are two possible reasons for that: first one is that there are more natural national parks than historical national parks, second one is that while there are many disciplines working on natural national parks there are a limited number of disciplines working on historical national parks.

When the national parks are examined separately, it has been observed that in some studies more than one national park is studied together. Moreover, it has been deduced that theses ranged in 13 different themes. It is clear that subjects like usage, protection and evaluation,

flora search, fauna search and touristic evaluation have been studied more often. There has been a parallelism between the themes and the discipline that works on it. When the results are analyzed, it is seen that some themes are studied very few. It is also seen that subjects like “how these national parks will be used in education in general, their position in curriculums and course books, educational trips and explorations” have been studied in very limited numbers.

Based on these results, increasing the number of doctoral theses, studying the national parks that have not been studied yet, increasing the studies of the historical national parks that will contribute to historical awareness, studying national parks in an interdisciplinary way in postgraduate theses to put forward the multidimensional aspect of the subject, as well as carrying out projects on environment and education focusing on national parks can be suggested.

Kaynakça/References

- Çalık, M., Ünal, S., Coştu, B. ve Karataş, F.Ö. (2008). Trends in Turkish science education. *Essays in Education, Special Edition*, 23-45.
- Çifçi, T. (2017). Türkiye’de coğrafya eğitimi alanında yapılan lisansüstü tezlerin (2006-2017) eğilimleri. *Journal of History Culture and Art Research*, 6(4), 864-887.
- Değirmençay, Ş. A. ve Cin, M. (2016). Türkiye’deki deprem eğitimi araştırmaları: betimsel içerik analizi. *Yüzyüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 13(1), 301-314.
- Geçit, Y. (2010). Coğrafya eğitimi araştırmalarında temel yönelimler. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri Dergisi*, 10(2), 923-987.
- Kaya, M. F. (2013). Coğrafya eğitiminde yönelimler: 2012 yılına kadar yapılan lisansüstü tezler üzerine bir meta-analiz çalışması. *Marmara Coğrafya Dergisi*, 27, 282-313.
- Kuş, Z. ve Yakar, H. (2017). Türkiye’de demokrasi eğitimi alanında yapılan araştırmalarda eğilim: bir içerik analizi çalışması. *Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 7(3), 486-513.

- Lin, T.C., Lin, T.J. and Tsai, C.C. (2014). Research trends in science education from 2008 to 2012: A systematic content analysis of publications in selected journals. *International Journal of Science Education*, 36(8), 1346-1372.
- Miles, M. B. and Huberman, A. M. (1994). *Qualitative data analysis: An expanded source book* (2nd Ed.). Thousand Oaks: Sage Publications.
- Neuman, W. L. (2010). *Toplumsal araştırma yöntemleri: Nicel ve nitel yaklaşımlar I-II*. Cilt (5.Basım). (Çev: Özge, S.). İstanbul: YayınOdası.
- Oruç, Ş. ve Ulusoy, K. (2008). Sosyal bilgiler öğretimi alanında yapılan tez çalışmaları. *Selçuk Üniversitesi Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fakültesi Dergisi*, 26, 121-132.
- Resmî Gazete (1983). *Millî parklar kanunu*. Kanun No: 2873, Tarih:11 Ağustos 1983, Sayı: 18132.
- Selçuk, Z., Palancı, M., Kandemir, M. ve DüNDAR, H. (2014). Eğitim ve bilim dergisinde yayınlanan araştırmaların eğilimleri: İçerik analizi. *Eğitim ve Bilim*, 39(173), 430-453.
- Sözbilir, M., Kutu, H., ve Yaşar, M. D. (2012). *Science education research in Turkey: A content analysis of selected features of papers published*. In J. Dillon ve D. Jorde (Eds). *The World of Science Education: Handbook of Research in Europe* Rotterdam: Sense Publishers,(341-374).
- Şahin, M., Yıldız, D. G., ve Duman, R. (2011). Türkiye'deki sosyal bilgiler eğitimi tezleri üzerine bir değerlendirme. *Sosyal Bilgiler Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, 2(2), 96-121.
- Yücel, M. ve Babuş, D. (2005). Doğa Korumanın Tarihçesi ve Türkiye'deki Gelişmeler. *DOA DERGİSİ (Journal of DOA)* 11, 151 – 175.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Dikmenli, Y., Öztürk Demirbaş, Ç. ve Yakar, H. (2018). Türkiye'de milli parklar konusunda hazırlanan lisansüstü tezlerin genel eğilimleri. *OPUS-Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 9(16), 1750-1769. DOI: 10.26466/opus.470971

Neo-Liberalizmin Öncüsü Hayek'in Toplumsal ve Siyasal Kuramı

DOI: 10.26466/opus.474555

*

İsmail Safi*

*Dr. Öğr. Üyesi, İstinye Üniversitesi, İktisadi, İdari ve Sosyal Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü İstanbul/ Türkiye

E-Posta: ismail5306safi@gmail.com

ORCID: [0000-0002-3672-5754](https://orcid.org/0000-0002-3672-5754)

Öz

20. yirminci yüzyılda piyasa ekonomisi ve devletçi ekonomi sisteminin yanına üçüncü bir sistem olan refah devleti gündeme gelmiştir. Şöyle ki, 1929 dünya ekonomik buhranı sonrasında devletin ekonomide varlığının gerekliliği tekrar gündeme gelmiş ve Keynes, devletin ekonomiye müdahalelerinin formülünü ortaya koymuştur. Keynesle birlikte devlet ekonomik politikaları yönlendiren, sosyal açıdan toplumu finanse eden bir "Refah Devleti"ne dönüşmüştür. Fakat, 1973 petrol krizi sonrası yaşanan olumsuzluklar, Keynesgil politikalara olan inancı sarsmış ve yerini Hayek'in önderliğindeki neo-liberal politikalara bırakmak zorunda kalmıştır. 1970'li yılların sonuna doğru dünya çapında yaşanan liberal dönüşüm sürecinde neo-liberalizm ve onun sınırlı devlet anlayışının hakimiyeti görülmüştür. Bu süreçte neo-liberalizmin kabul görmesinde etkili olan okul Neo-Avusturya Okulu ve bu okulun kurucusu Friedrich August von Hayek olmuştur. Bu çalışma, liberal gelenekteki sosyal liberalizm ve refah devleti doğrultusundaki 20.yüzyılda kendini gösteren "sapma"ya karşı klasik liberal tezlerin yeniden canlanışını ifade eden neo-liberalizmi ve neo-liberalizmin önemli kuramcısı olan Friedrich August von Hayek'in neo-liberalizm hakkındaki görüşlerini, başka bir ifadeyle Hayek'in toplumsal ve siyasal görüşlerini konu edinmiştir. Bu çerçeveden bakıldığında, bu çalışmada Hayek'in siyasal ve toplumsal kuramı referans alınarak dolaylı yoldan neo-liberalizmin siyaset ve toplum üzerine görüşleri incelenecektir.

Anahtar Kelimeler: Neo-liberalizm, Friedrich August Von Hayek, Siyasal Liberalizm, Özgürlük, Sınırlı Devlet.

Hayek The Pioneer of Neoliberalism and His Social and Political Theory

*

Abstract

In the twentieth century, the welfare state, a third system next to the market economy and the statist economy system, was discussed. Thus, after the 1929 world economic crisis, the re-emergence of the state's economy and Keynes put forward the formula of the state's interventions to the economy. Together with Keynes, the state became Welfare State that guided economic policies and socialized the society. However, the negativity after the oil crisis in 1973 shook the belief of Keynesian politics and replaced by neoliberal policies led by Hayek. Neo-liberalism and its dominance of the limited state are seen in the world-wide liberal transformation process towards the end of the 1970s. Neo-Austrian School and its founder Friedrich August von Hayek became influential in the acceptance of neoliberalism in this process. This study examines a key theoretician of neo-liberalism Friedrich August von Hayek's views on neo-liberalism which means the revival of classical liberal theses against the "deviation" that emerged in the 20th century with the social liberalism and the welfare state. In other words, this study analyzes Hayek's social and political views. In this regard, this study will focus on indirect effects of neo-liberalism on politics and society with reference to Hayek's political and social theory.

Keywords: *Neoliberalism, Friedrich August Von Hayek, Freedom, Political Liberalism, Limited State.*

Giriş

Neo-liberalizmin doğuşunda etkili olan liberal düşünce okulları arasında ilk başta Neo-Avusturya Okulu'nun geldiğini söylemek gerekmektedir (Şahinkaya, 1994, s.59). Neo-Avusturya okulu, Avusturya'nın ekonomik hayatında Almanca konuşan, büyük ölçüde Yahudi burjuvazisinin ve tüccarların oluşturduğu bir sınıfa ayrıcalık tanıyan ortamda etkinlik alanı bulabilmiştir (Polanyi, 1994, s.38). Aslında bu okulun ilk olarak temelini Carl Menger, Friedrich von Weiser ve Ludwig von Mises atmıştı. Ancak okulun kurucuları olarak bahsedilenler Friedrich August von Hayek ve Norman Barry'dir. 1992 yılında hayata gözlerini yuman Hayek, Neo-Avusturya Okulu'nun kurucusu ve lideri olarak kabul edilmektedir (Aktan, 1995, s.13). Hayek'in düşünceleri, Neo-Avusturya Okulu'nun görüşlerini temsil ettiği kadar klasik liberalizmin önemli düşünürleri Adam Smith ve David Hume'un görüşlerini de yansıtmaktadır. Bu çalışmada Hayek'in neo-liberalizm hakkındaki görüşlerinden hareketle liberalizmin sosyal ve siyasal görüşleri incelenmiştir.

Hayek'in sosyal ve siyasal teorisini anlamak için öncelikli olarak onun epistemolojisinin anlaşılması gerekmektedir.

1. Hayek'in Epistemolojisi

Neo-liberalizmin önemli düşünürü olan Hayek, ampirik bir düşünürdür. Yani bilgilerimizin kaynağı tecrübelerimiz, deney ve gözlemlerimizdir. Doğuştan bilgi diye bir şey yoktur. Bu yüzden beynimiz boş, beyaz bir kâğıt gibidir. Zamanla elde ettiğimiz deneyim ve tecrübelerle bilgileri edinir ve biriktiririz (Yayla, 2000b, s.47).

Hayek'in epistemolojisi evrimci bir karaktere sahiptir. Bilgileri elde etme, kavramsallaştırma ve sınıflandırma aracı olarak akıl, bizi tecrübe etmeye ve öğretmeye muktedir kılar. Aklın işleyişi sürecinde, önce genelleme kapasitesi ortaya çıkar; sonra hipotezler sınanır; bu hipotezler ya doğrulanır ya da yanlışlanır. Sonuçta doğrulanırsa akılda muhafaza edilir ve kavramsallaştırılır; yanlışlanırsa yasaklanır ve başa dönlür. Bu şekilde bilgilerimiz her geçen gün artarak birikmeye devam eder. Bunun yanında insan akli çevreden bağımsız değildir; bu süreçte ondan etkilenir (Barry, 1999, s.15). Başka bir ifadeyle Hayek'e göre insan akli, dış

dünyadan gelen uyarılar karşısında tamamen pasif bir organ değildir. Zihinsel kategorilerimiz dış dünyayı yorumlarken, dış uyarıcılar da bu kategorileri etkilemekten geri kalmaz. Hayek bu yaklaşımıyla, bilişsel süreçlerden kaynaklanan bilginin karakterinin bireysel olarak değişebilir ve dinamik olduğunu kabul etmektedir (Yayla, 2000a, s.62).

Hayek'in bilgi kuramında insan bilgisinin sınırlılığı üzerinde önemli bir vurgulama vardır. Yani insanın bilgi edinme süreci sınırlıdır. Hayek'e göre insan, toplumun ayrı ayrı üyelerinin davranışlarını tayin eden muayyen olguların çoğu üzerindeki zorunlu ve giderilmesi mümkün olmayan bilgisizliğe sahiptir. Bilgiye ulaşırken, hipotezleri sınarken seçme işleminde aklın sınırları vardır. Bundan dolayı bireylerin bilgisiz olduğunu söyler. Şöyle ki, insanlar bilgilerini sınırlı kullanmaktadırlar. Bilgilerini kullanırlarken çoğu zaman akılla değil de alışkanlık, gelenek, adet, dini kurallar çerçevesinde kullanmaktadırlar ki bu onların bilgisizliğidir. Başka bir ifadeyle tarihi olayları analiz ederken olayları kendi dönemi ve koşulları altında değerlendirmeliyiz ve kavramalıyız; insanların eylemlerine gelince o eylemler buldukları toplumun kuralları ve koşulları tarafından belirlenmektedir; şekillendirilmektedir. Zaten insan aklının değişkenliği de bu bağlamda anlaşılacak durumdadır (Yayla, 2000a, s.66).

Hayek'in epistemolojisinde ayırt edici yanlarından birisi de anti-rasyonalist yaklaşımdır. Hayek, rasyonalizmle kastedilenin aklın mümkün olduğunca etkin kullanılması ise kendisinin de rasyonalist olduğunu söylemektedir. Ancak burada kastedilen bilinçli aklın her eylemi belirlemesi olduğundan da bunun pek akla yatkın olmadığını ve kendisinin rasyonalist olmadığını, anti-rasyonalist olduğunu eklemektedir (Yayla, 2000a, s.51).

Neo-Avusturya Okulu'nun görüşü haline de gelen bu anti-rasyonalizm anlayışı; insani gelişmelerin akılcı (rasyonel) bir plana göre olayların bilinçli yönlendirilmesiyle değil, kendiliğinden olduğunu (spontane) iddia etmektedir (Barry, 1999, s.34-35). İnsanların bugünkü gelişmişlik düzeyine ulaşmasında, kurallara niçin riayet etmesi gerektiğini bildiği veya hatta bütün bu kuralları kelimelerle ifade etmeye muktedir olduğu için değil, düşünüşünün veya davranışının içinde yaşadığı toplumda bir ayıklama süreciyle tekabül ettirilmiş bulunan ve dolayısıyla-

la nesillerin tecrübesinin ürünü olan kurallar tarafından yönetilmesinden dolayı başarılıdır.

2. Bireycilik Anlayışı

Bireyin önceliğine inanmak liberal ideolojinin tipik temasıdır. Toplumun kendi başına var olmadığı ama salt kendi kendine yeten bireylerin toplamından ibaret olduğu inancıdır. Liberal bireyci anlayışta, bireyin ben-cil, zorunlu olarak çıkarıcı ve kendi ayakları üzerinde durabilen bir varlık olduğu varsayımına dayanır (Heywood, 2007, s.36).

Hayek'in toplumsal kuramı bütün yönleriyle bireyci bir kuramdır. Zaten Hayek, bireycilik kavramını klasik liberalizmi adlandırmakta ve onunla eş anlamlı olarak kullanmaktadır (Yayla, 2000a, s.96). Ona göre bireycilik, öncelikle bir toplum kuramı, insanın sosyal hayatını belirleyen güçleri anlama teşebbüsüdür. Ayrıca bireycilik, bir toplum görüşünden kaynaklanan siyasi düsturlardır (Yayla, 2000a, s.98).

Hayek gerçek bireycilikle sahte bireycilik ayrımı yapmaktadır. Gerçek bireycilik, Locke, Hume ile başlayan ve klasik liberalizmin temel ilkesi olan anlayıştır. Onu sahte bireycilikten ayıran nokta, insanlar arasındaki düzene bakışta ortaya çıkmaktadır. Gerçek bireycilik, bu düzeni bireysel eylemlerin önceden görülmemiş sonuçları olarak görürken sahte bireycilik bu düzenliliği bilinçli düzenleme olarak görmektedir. Yani gerçek bireycilikte, bu düzen bireysel eylemlerle rastgele (spontane) oluşmuşken, sahte ya da sözde bireycilikte insanlar arasındaki düzeni bireysel eylemlerin sonucu bir düzenlilik olarak hatta belirlenmiş bir bilinçli kurulmuş bir düzen olarak görmektedir. Sahte bireyciliği daha çok Rousseau'ya dayandırmaktadır. Yani Rousseau'nun insan aklıyla önceden öngörülmuş bir düzen kurgusu olarak ifade ettiği anlayıştır (Akıncı, 2014, s.77-78).

3. Faydacılık Anlayışı

Hayek faydacı bir düşünürdür. Ancak "insan haz peşinde koşar, elemenden kaçır" bağlamında salt faydacı bir düşünür değildir. Onun faydacılığı biraz J. Stuart Mill faydacılığına yakındır. Yani çok katı bir faydacılık kuramına taraftar değildir. İnsanın peşinde koştuğu hazlar arasında bir

nitelik farklılaşması ortaya koymuştur. Mill'in tabiriyle "Halinden memnun bir domuz olmaksızın muzdarip bir Sokrates olmak daha iyidir" demıştır. Hayek faydacılığı öncelikli olarak *Kölelik Yolu'*nda şöyle tanımlamıştır:

Ferde fert olarak saygı göstermek, kanaat ve zevklerin kendine ait bir zevk olduğunu kabul etmek, insanların ferdi kabiliyet ve temayülleri inkişaf ettirmelerinin arzuya şayan olduğuna inanmaktır (Hayek, 1995, s.15).

Bu bağlamda faydacılık konusunda Hayek bizzat ayrıma gitmiş faydacılığı ikiye ayırmıştır: Genel faydacılık ve özel faydacılık

1. Genel faydacılık: Genel faydacılık, belirli eylemlerin genel sonuçlarıyla alakalıdır. Genel faydacılık herkesin uyması gereken genel kuralların sağlayacağı genel faydayı ifade etmektedir. Belirli gruplara ya da bireylere özel muamele öngörmez. Birey, eylemlerinde, belirli kural ya da normlara uymanın toplumsal hayata sağlayacağı faydayı gözetir.

2. Özel faydacılık: Genel faydacılığın tersidir. Faydayı somut bir olay olarak ele alıp, bireysel ve toplumsal açıdan belirli eylem ve işlemlerin vereceği uygun sonuçlarla ilgilenir. Başka bir ifadeyle birey, kimin hangi faydayı sağladığına bakar. Önce kendisine vereceği faydayı düşünür ardından isterse topluma sağlayacağı faydayı hesaba katar. Birey eylemlerini gerçekleştirirken toplumu değil önce kendini, kendisine sağlayacağı faydayı düşünür.

4. Kendiliğinden Doğan Toplumsal Düzen

Kendiliğinden doğan toplumsal düzen fikri Hayek'in toplumsal kuramının özüdür. Bu düzen öyle bir ilkedir ki zamanla liberalizmin prensipleri arasında temel bir prensip haline gelmiştir:

Liberalizmde bir temel prensip vardır; işlerin idaresinde kendiliğinden doğan (spontane) ictimai kuvvetlere kabil olduğu kadar

çok yer verilmeli ve zorlayıcı tazyik edici tedbirlerden kaçınılmalıdır (Hayek, 1995a, s.18).

Hayek evrimci bir toplumsal düşünceden yanadır. Kendiliğinden doğan düzen fikri Hayek'te evrim sonucu gerçekleşen bir süreçtir. Kendiliğinden doğan düzeni üreten ve insanların toplumların bugünkü hacimleriyle var olmasını mümkün kılan şey evrimsel süreçtir (Hayek, 1995a, s.18-19). Sınırlı olarak gelişen, özellikle bireysel mülkiyet, dürüstlük, sözleşme, değişim-mübadele, ticaret, rekabet kazanma ve özel hayatla ilgili insan davranışı kuralları sonucu bu evrimsel gelişme sağlanmıştır.

Kendiliğinden oluşan düzen nasıl ortaya çıktı bu süreçte? Hayek bunu şöyle açıklıyor: Bir toplum, doğal bir seleksiyon süreciyle, bireyleri sosyal hayatı olanaklı kılan bir tarzda davranmaya sürükleyen kuralları ile var olmuştur. Yani kendiliğinden doğan düzen kuralları bir evrim süreci içerisinde seleksiyon mekanizmasından geçerek ortaya çıkmışlardır. Toplumsal hayatı teşvik eden ve düzenlilik sağlayan kuralları yaşayabilmişlerdir; diğerleri yok olup gitmişlerdir (Hayek, 1994, s.67).

Kendiliğinden doğan düzen, bireyin planlı eyleminin sonucu değil de rastgele (spontane) insan eyleminin bir ürünüdür (Crespigny, 1981, s.62). Modern topluma bugünkü muazzam ve herhangi bir tasarlanmış organizasyonla ulaşabileceğinden çok daha yüksek karmaşık gelişkinlik derecesiyle büyüyen bir kendiliğinden doğan düzen ile ulaşılmıştır.

5. Piyasa Ekonomisi Anlayışı

Özgürlüklerin teminatı olan piyasanın varlığı Hayek'in olmazsa olmazıdır. Bu nedenle, piyasanın varlığını ve etkinliğini kabul etmeyen hiçbir ekonomik düşünce de liberal olarak tanımlanamaz. Yani, liberalizmin temel esaslarından birisi de "piyasa" kavramına olan bağlılıktır. Piyasanın ortaya çıkması tamamen Hayek'in kendiliğinden doğan düzeninin bir sonucudur. Şöyle ki, insanlar, herhangi bir yönlendirici olmaksızın dil, ahlak, hukuk ve para gibi sosyal oluşumları bu kendiliğinden doğan düzen anlayışı çerçevesinde geliştirmişlerdir; piyasa da bu oluşumlardan birisidir.

Hayek, piyasa düzenini anlatmak için “catallaxy” sözcüğünü kullanmaktadır. Bu terimi, pek çok farklı ekonominin bir piyasa içinde karşılıklı olarak ayarlanmasıyla gerçekleşen düzeni ifade etmek üzere kullanmaktadır. Böylece bir Catalxy, mülkiyet, haksız fiil ve sözleşme hukukunun kuralları içinde hareket eden insanlar aracılığıyla piyasa tarafından yaratılan özel bir kendiliğinden düzen türüdür (Hayek, 1995a, s.150).

Hayek öncelikli olarak piyasa kavramını epistemolojik açıdan ele almış ve fertlerin kısım kısım sahip oldukları ve kullandıkları bilginin, en iyi şekilde yararlanılacağı sistem olarak tanımlamıştır (Yılmaz, 2002, s.137). Piyasa kurumları, diğer alternatif kurumlardan çok daha iyi bir şekilde toplumun tüm bireyleri arasında yayılmış olan bilgiden yararlanabilme imkânını sunmaktadır. Daha sonra piyasa kavramı Hayek tarafında ekonomik sistem üzerinden açıklanmıştır. Hayek’in piyasa konusundaki düşünceleri tam rekabet modelini de içermemektedir. Tam rekabet beklentisi, bizleri rekabetin bize sağladıklarını küçümsemeye itmektir. Mükemmel rekabet modeli, birkaç sektör haricinde ekonomide var olmayan, çoğu sektörde de yaratılması hem mümkün olmayan, hem de mümkün olsaydı bile yaralı olamayacak olan gerçekler varsayımına dayanmaktadır. Dolayısı ile tam rekabet arayışı yanlış ve gereksizdir.

Piyasada rekabetin rolünü Hayek, “*Girişimcileri, diğer girişimcilerin bulup, göremediği fırsatları araştırıp, yakalamaya yöneltmesidir*” şeklinde tanımlamaktadır; ancak, piyasadaki iktisadi gelişmelerin daima amaçlanmayan sonuçları olacağından, bu beklenilmeyen sonuçlara gösterilecek uyum da rekabetin sürekli var olmasını sağlamaktadır (Yay, 2010, s.16).

Hayek devletin iktisadi hayattaki rolü konusunda ise devletin görev ve fonksiyonlarının sınırlandırılmasını, onun yerini serbest piyasa ekonomisinin alması gerektiğini savunmaktadır. Hayek’e göre, sınırsız bir devlet özgür bir piyasa için çok tehlikelidir ve iktisadi alanda en uygun siyaset sınırlı devlettir. Piyasa her zaman devletten öncedir (Hayek, 1995a, s.58-75).

6. Özgürlük Anlayışı

Liberaler için özgürlük, üstün bir siyasi erdemdir ve liberal ideolojide birçok açıdan birleştirici bir unsurdur (Heywod, 2007, s.37). Günümüzde özgürlüğün içeriği, anlamı ve türleri ile ilgili değişik anlamlandırma çabaları devam etmektedir. Örneğin özgürlüğün değişik türlerinden söz edilmektedir: Pozitif özgürlük, negatif özgürlük, kişisel özgürlük, toplumsal özgürlük, politik özgürlük, cinsel özgürlük gibi... Tüm bunlardan farklı olarak ve liberal teoriye uygun bir şekilde Hayek'te de farklı tanımlama ve sınıflandırma çabası olduğunu görmekteyiz.

Hayek'e göre özgürlük bir insanın başkalarının baskısı ve zorlaması olmadan davranabilmesi, hareket edebilmesidir. Ona göre özgür olmak, esas itibariyle, bir insanın onu keyfi bir kararla belirli bir şekilde davranmaya zorlayabilecek bir kimsenin iradesine tabi olmaksızın, kendi planlarına ve kararlarına uygun bir şekilde eylemde bulunabilmesi imkânıdır. Daha basit bir ifadeyle özgürlük, "başka birinin keyfi isteğinden bağımsız olmak" durumudur (Kurt, 2006, s.199-213).

İşte Hayek'e göre özgürlüğün orijinal anlamı budur. Yukarıda sözünü ettiğimiz özgürlük türleri bu gerçek özgürlük türlerini karşılamamaktadır. Gerçek anlamda özgürlüğün üç anlamından ya da türünden bahsedebiliriz: Siyasal özgürlük, iç yâda metafizik özgürlük ve iktidar anlamında özgürlük. Şimdi bunları kısaca açıklayalım.

1. Siyasal Özgürlük: Bireyin, siyasal rejimin işleyiş sürecinde seçim, yaşama faaliyetine ve yönetimin denetlenmesine katılmasıdır. Siyasal özgürlük kavramı asıl özgürlüğün, bir insan grubuna, bir bütün olarak, onlara bir tür kolektif özgürlük verir tarzda uygulanmasıdır.

Her türlü cebirden, başkalarının her türlü keyfi ve indi muamelelerinden masun olmak, insanları bir amirin emirlerine itaat mecbur eden ve hiçbir seçim hakkı bırakmayan bağlardan kurtulmak (Hayek, 1995a, s. 25-26).

2. İç Özgürlük (Metafizik Özgürlük): Bir bireyin eylemlerinde anlık şartlardan ziyade, kendi iradesi, akli ve uzun vadeli kanaatleri tarafından yönlendirilme derecesiyle bağlantılıdır. Kısaca iç özgürlük, insanın iç

dünyasında, bilinçaltında onu kısıtlayan din, şeytan, cennet cehennem, haram, gelenek, töre gibi etkenlerden sıyrılarak aklı ile hareket etmesidir. Vicdani ve dini öğelerin etkilerinden sıyrılarak aklı ile mantığı ile hareket etmesidir.

3. İktidar Olarak Özgürlük: “İstenilen her şeyi yapabilmek için fiziksel yetenek”tir. İsteklerimizi tatmin edebilme gücü, önümüzde açık olan seçeneklerin seçimi derecesi olarak anlamak ve sunmaktır. Kuş gibi uçabilmeyi, yer çekiminden sıyrılabilmeyi, doğa olaylarını kontrol edebilme özgürlüğüne kadar genişletilebilir.

Hayek, bu üç özgürlük türünden en tehlikeli olanının bu üçüncüsü olduğunu çünkü burada güç ile yeteneğin aynılaştırılması tehlikesinin olduğunu söylemektedir. Nihayetinde güç kullanımının yetenek olarak kullanılması sonucu bireysel özgürlüklerin yok edilebileceğini söylemektedir. Şöyle ki güç ile zor bağdaşır ve burada güç zor unsurunu ortaya çıkarır; o da özgürlüğün düşmanıdır (Yayla, 2000b; s.22-32).

7. Kanun Hakimiyeti Anlayışı

Özgürlüğün iki yüzü vardır. Biri zorlamaların olmaması diğeri ise kanun hakimiyetidir. Zorlamanın olmamasından kasıt devletin müdahalesinin olmaması yâda en aza indirgenmesidir. Kanun hakimiyeti ise devletin, yaptırım gücüne sahip bir kurum olarak, piyasa mekanizmasının kendi mantığı içinde, özgürce davranışına imkân veren, belli özellikteki kanunlarla sınırlandırılması kastedilmektedir (Yumer, 1988, s.27). Kanunların toplumsal hayata hakimiyeti kastedilmektedir. Ancak burada asıl sorun hâkim olacak kanunlar nasıl olmalıdır?

Hayek’in yorumuna göre, yasaların taşınması gereken başlıca özellikler; genellik, kesinlik ve eşitliktir. Yasalar herhangi bir özele ilişkin değil, genel ve soyut olarak tanımlanmış koşullar karşılığında uygulanabilir olmalıdır (Crespigny, 1981, s.66-67). Başka bir ifadeyle Hayek’e göre, kanun nedir? sorusu kanunların sahip olması gereken özelliklerle cevaplandırılabilir. Bunlar;

1. Kanunlar genel, soyut kurallar olmalıdır.
2. Özgür bir toplumun kararları kanun hakimiyetine uymalıdır.

Kanun hakimiyeti genel bir kuraldır, gerçekte bir kanun değil, kanunun ne olması gerektiğiyle yani kanunun hangi özellikleri taşıması gerektiğiyle ilgili bir kuraldır. Hayek'e göre kanun hakimiyeti bir doktrin bir siyasal idealdir. Tarafsız, eşit olmalıdır.

1. Özel hukuktan ayrı olarak bir idare hukukunun geliştirilmesini gerekli kılar. İdarenin sınırlarını, yetki alanlarını, idarenin gücünü birey karşısında sınırlayan kanunlar olmalıdır.
2. Hayek, kanun hakimiyeti ilkesinin gelişiminde, anayasacılık ve federalizm ilkelerinin kanunların oluşumunda etkili olduğunu söylüyor. Kanunlar yapılırken bu tarihi gelişimi ve onların etkilerini bünyesinde barındırmalıdır.
3. Kanun hakimiyeti, kanunların içeriğinin "ekonomik planlama" "müdahalecilik" gibi devletin eylemleriyle bağdaştırılmayacağını söylemektedir.
4. Hayek'in özgürlüğü koruyan kanunlarda aradığı bir diğer özellik de kesinliktir (Hayek, 1995a, s.60-75).

8. Hayek'in Adalet Kuramı ve Eşitlik Hakkındaki Görüşleri

Hayek'in adalet teorisinin özünü liberal adalet kuramları oluşturmaktadır. Bu kuramların açıklanması neticesinde Hayek'in adalet kuramının zeminine ulaşılmış olacaktır. İlk olarak liberalizmin prosedürel adalet anlayışını ikinci olarak da liberalizmin daha değişik bir versiyonu olan, başka bir ifadeyle liberalizmden sapmayı ifade eden, devletin toplumsal adalet kavramı ele alınacaktır.

a) Prosedürel (Usuli) Adalet Kuramı: Usuli adalet kuramı adaleti bireysel davranışların bir özelliği olarak nitelemektedir. Usuli adalet kuramının bu özelliği Hayek'in de üzerinde durduğu bireyciliğe işaret etmektedir. Buna göre, ahlaki açıdan yalnızca bireylerin eylemleri adil ya da gayri adil olarak nitelendirilebilir. Bireyin eylemleri mülkiyet haklarını koruyan ve sözleşmelerin yapılmasında sahtekarlık ve güç kullanmayı yasaklayan genel kurullarla uyumlu iseler adildirler (Barry, 2004, s.163). Bu bağlamda adil yasa, birey haklarını ve sözleşme özgürlüğünü güvence altına alan ve kişiler arasında güç kullanımını yasaklayan genel ve soyut bir kuraldır. Güç kullanımı her zaman kaba

kuvvete başvurmakla ortaya çıkmaz; kişinin iradesini felce uğratan veya onu yanılta davranışlar da aynı kapsamda anılır (Erdoğan, 1999, s.351). Özgürlüğe müdahale etmeyen, kendisini gerçekleştirmeye çalışan, bireye müdahalenin olmaması anlamını veren liberallere göre en iyi devlet en az müdahale edendir. Bu bağlamda usuli adalet kuramı negatif özgürlük anlayışı üzerine kuruludur. Usuli adalet kuramını savunanlara göre toplumsal adalet ilkesi adına devlete klasik fonksiyonlarının ötesinde görev atfedenler, devleti bu görevlerin gerektirdiği güçle donatmaya razı olanlar, devlete geliri yeniden dağıtma görevi verenler, devletin büyüyen gücünü özgürlüklere müdahale için kullanılmasına da kapı aralamış olacaktadırlar.

b) Toplumsal Adalet Kuramı: Aslında toplumsal adalet bir adalet türü değil, bir ideolojidir. Toplumsal adalet kuramı, prosedürel adalet kuramından farklı olarak kurullarla değil, bireylere ve toplumsal tabakalara, sınıflara somut olarak nelerin sağlandığıyla ilgilidir. Bu açıdan toplumsal adaletçilere göre, kurallara dayalı adalet biçimsel veya sözde adalettir; yani adaletsizliktir. Özgürlük ve haklar açısından, toplumsal adalet kuramı pozitif özgürlük ve pozitif haklar üzerine kuruludur. Toplumsal adaleti benimseyenlere göre, bireylerin soyut özgürlük ve haklara sahip olmasının bir anlamı bulunmamakta, gerekli olanakları bulunmayan bireyler hiçbir zaman özgür olmamakta ve biçimsel haklarını kullanamamaktadırlar (Yayla, 1999, s.338). Özgürlüğü muktedir olma anlamıyla birlikte ele alan sosyalistler ve sosyal demokratlar, özgürlüğü ve eşitliği sağlama konusunda devlete pozitif bir görev yüklemektedirler. Devletin tüm vatandaşların temel eğitim, temel sağlık, asgari geçim ve kültür hizmetleri gibi alanlarda hizmet sağlama gerektiğini savunmaktadırlar. Özellikle düşük gelirli vatandaşların bu hizmetlerden yararlanabilmeleri için sosyal adalet ilkesi çerçevesinde devletin gelir transferinde bulunması, konut, beslenme ve tedavi görme gibi taleplerin insan hakları kabul edilerek, bunların devlet tarafından sağlanması istenmektedir.

Hayek dağıtıcı adalet anlayışına karşı çıkıp “kural adaletini” savunmaktadır. Dağıtıcı adalet anlayışına dayanan politikaların hukuk devleti ilkesiyle bağdaşmayacağını düşünmektedir. Toplumsal adalet anlayışı-

nın bir yanılısamadan ibaret olduğunu ve toplumsal dağıtımın haklılığına dair görüşün boş ve anlamsız olduğunu savunmaktadır.

Hayek, adaleti sağlama bakımından devlet müdahalesine karşı çıkmaktadır. Hayek, "yasalara uygun ve adil davranış kuralları ihlal edilmişse, sonuçların zora dayanılarak düzeltilmesi düşünülemez" demektedir (Hayek, 1995b, s.111). Eğer böyle bir devlet müdahalesi varsa yani zor yoluyla adalet sağlanmaya çalışılmış ise bu hem özgürlüğün hem de adaletin ihlalidir.

Hayek'in eşitlik hakkındaki görüşlerine gelince, liberal adalet kuramı çok çeşitli alanlardaki eşitlik inancına dayanır. Her şeyden önce bireycilik ilkesi temel bir eşitliğe teslimiyeti ifade eder. Tüm insanların eşit olarak doğduklarını kabul eder. Ayrıca bu eşitlik anlayışı biçimsel bir eşitliktir. Buna göre tüm bireyler, özellikle hak dağılımı açısından toplumda aynı biçimsel statüden faydalanacaklardır. Başka bir ifadeyle liberaller, cinsiyet, ırk, renk, inanç, din ya da toplumsal arka plan gibi etkenler temelinde sosyal imtiyaz ve avantajlardan yararlanamazlar. Bu bağlamda biçimsel eşitliğin somut görüntüleri yasal eşitlik (hukuk önünde eşitlik) ve siyasi eşitliktir (Heywood, 2007, s.42).

Hayek'in eşitlik anlayışı toplumsal adalet ya da dağıtıcı adalet anlayışına karşı çıkması sebebiyle muhakkak ki "yasal eşitlik ya da hukuk önünde eşitlik" olmak durumundadır. Yasa önünde prosedürel adalet anlayışının bir görüntüsü olmakla birlikte maddi eşitlik anlayışının ret edilmesini de beraberinde getirmektedir. Maddi eşitlik anlayışı toplumsal adalet kuramının temel vurgusu olmasının ötesinde, dengelerin gözetilmesi bağlamında müdahale edici ve yeniden dağıtıcı olmaktadır. Hayek özgürlük mücadelesinin en büyük amacının yasa önünde eşitlik olduğunu söyleyerek biçimsel eşitliğe verdiği önemi vurgulamıştır.

Hayek, yasa önünde eşitliği, bireylerin zorunlu olarak uyması gereken bir ilke olarak sunmaktadır. Bu anlamdaki eşitliği sağlamak da devlete düşmektedir. Hayek, minimal devlet ilkesine uygun olarak, yine minimal bir eşitlik düşüncesini devletin zor kullanma tekeline bağlamaktadır. Hayek'e göre yasa önünde eşitlik düşüncesi, bireylerin birbirleriyle ilişkilerinde gönüllü olarak uydukları kuralların benzer bir eşitliği ile tamamlanır. Yasa önünde eşitlik, yasanın belirlenmesinde bütün insanların eşit ölçüde pay almaları talebine götürür. Geleneksel liberalizm ile demokratik hareket arasındaki buluşma noktası böyledir. Yasa önünde

eşitlik fikri Hayek'in düşüncesinde asla özgürlükle çatışmaz; bilakis özgürlüğün üzerinden yürütülebileceği tek eşitlik türü yasa önünde eşitlik-tir. Hayek' e göre, insanlara birbirinden farklı olduklarını bile bile eşit davranırsak onlara gerçek pozisyonlarında eşit davranmış olmayız; on-ları eşit pozisyonda tutmak için, farklı olanlara farklı davranmak zorun-dayız (Kurt, 2006, s.210-212).

9. Hayek'in Siyasal Görüşleri

Siyasal liberalizmin önemli ilkesi sınırlı yâda minimal devlet anlayışıdır. Hayek, devleti özgürlüklerin önündeki en büyük potansiyel engel olarak görmektedir. Yetkisi ve ekonomik kaynaklara müdahalesi sebebiyle sınırsız bir devlet, Hayek'in tabiriyle, "çeteden farksız"dır. Devlet sınırlanmadığı takdirde diktatör yöneticilerin eline geçmesi kaçınılmaz olacak ve vehim sonuçlar doğuracaktır. Devletin sınırlandırılmasından amaç, devletin bağımsız güçlerin karşılıklı otoriteleriyle fiilen sınırlandırılmasını sağlayacak şekilde, sivil hayatın kurumlarını kuvvetlendirmek-tir.

Hayek, devlet müdahalesini şiddetle eleştirirken, devletin görev ve fonksiyonlarının iç ve dış güvenliğinin korunması, adaletin temini gibi alanlarla daraltılmış olduğu "gece bekçisi devleti" ya da "minimal devlet" anlayışlarını da kabul etmez. Bu bakımdan Hayek "bırakınız yapsın-lar bırakınız geçsinler" şeklinde ifadesini bulan Laissez Faire liberaliz-mine de karşıdır:

Bazı liberallerin, mesela bilhassa "bırakınız yapsın/lazisser faire" kaidesi gibi bir takım hantal prensipler üzerinde anut(ısrarlı) bir şekilde ısrarları kadar liberalizm davasında zarar veren başka hiçbir şey olmadığı muhakkaktır (Hayek, 1995a, s.18).

Hayek'in savunduğu devlet anlayışı "sınırlı devlet" anlayışıdır. Ha-yek'in ve kurucusu olduğu Neo-Avusturya İktisat Okulu mensuplarının sınırlı devlet anlayışı "Rechtstatt" kavramı ile ifade edilmektedir. Al-manca "sınırlandırılmış devlet" anlamında kullanılmıştır. Hayek daha sonra bu kavramı "iktisat hukuku ile sınırlandırılmış devlet" anlamında

kullanmıştır. Rechtstatt, esasen klasik iktisatçıların “gece bekçisi devlet”i ile aynı anlama gelmektedir (Akbal, 2003, s.243-262).

Hayek, aşırı müdahaleci sosyal devlet ya da refah devleti anlayışını eleştirerek, kendiliğinden bir düzen içinde işleyen piyasa ekonomisinin aşırı devlet müdahaleleri ve kontrolleriyle işleyemez hale geleceğini savunur. Çünkü Hayek'in piyasa anlayışında şu iki temel ilke yatmaktadır: İlk olarak piyasanın kendisi bir düzeltici uyarlayıcı mekanizmadır. Piyasa, insanları eylemlerinin diğer insanların veya bizzat kendilerinin amaç ve niyetleriyle uyuşmadığı durumlarda uyararak bireysel eylemleri çevreye uyduran veya bireysel eylemler arasında koordinasyonu sağlayan bir düzeltici mekanizmadır. İkinci olarak piyasa, bu etkilerini kendi iç süreçleri ile sağlayan dış müdahalelere uğradığı vakit bu özelliklerini kaybedecek “dinamik” bir sosyal süreçtir (Yayla, 2000, s.140).

Devletin piyasaya müdahale etmesini olumlu karşılamayan Hayek sınırlı devlet anlayışıyla ne kastetmektedir? Hayek'e göre devlet, özel alana müdahale etmediği sürece, piyasa kuralları işler ve kendiliğinden sistem işler. Hükümet, sadece piyasa düzeninin kendiliğinden süreçlerine yardımcı olabilir; yolunu açabilir. Bunu etkin bir para sistemi oluşturarak, yararlı bilgi sağlayarak, eğitimi destekleyerek, hileyi önleyerek, sözleşmeleri uygulayarak, mülkiyeti koruyarak yapabilir (Crespigny, 1981, s.69). Ayrıca Hayek ekonomide plancılığa da karşı çıkar. Fakat onun karşı çıktığı plancılık, sadece rekabeti kaldırmaya niyetlenen plancılık değil, rekabet sisteminin yerine geçmek isteyen plancılıktır. Nihayetinde düzenin kendiliğinden işlemlerini istemekte ve plancılığın her tür-lüsüne ve dozuna karşı çıkmaktadır:

Plancılık, küçük dozlarda kullanılsa bile uygulanmasından beklenen çareyi yaratabilecek bir ilaç değildir. Gerek rekabet, gerekse merkezi idare tam olmadıkları takdirde kötü sonuçlar doğurur (Hayek, 1995a, s.43).

Hayek'in önerdiği siyasal rejim liberal demokratik siyasi modeldir ve bu modelde Hayek, kuvvetler ayrılığı ilkesinden hareketle kanunları yapan, uygulayan ve denetleyen kurumların farklılaşmasını istemektedir. Hayek'in modelinde yasama görevinin yönetme görevinde olduğu kadar, anayasa yapma görevinden de farklı olduğu ve demokratik bir

sistemde kuvvetler ayrılığının amacına ulaşması için farklı görevleri bulunan ve birbirinden bağımsız olarak hareket eden ayrı organları içeren üç kademeli bir temsili sistemi öngörmektedir (Akıncı, 2014, s.87). Bu saydıklarımızdan ilki anayasa ile ilgili olandır. Bu anayasanın yarı daimî bir çerçevesi ile ilgili olacak yalnızca bu çerçevede değişiklik yapılmasının gerekli sayıldığı zamanlarda faaliyette bulunacaktır. Bunlardan diğeri de genel adil davranış kurallarının tedricen iyileştirilmesi daimî göreviyle ilgili olacaktır. Üçüncüsüne gelince, o da hükümetin hâlihazırdaki yönetimiyle, yani kendisine kullanması için verilen kaynakların idaresi ile ilgilenecektir (Hayek, 1997, s.58). Yasama meclisi ile yürütme arasında ortaya çıkması muhtemel yetki sorunlarında ise anayasa mahkemesi devreye girecek ve sorunlar onun tarafından çözümlenecektir.

Hayek'in savunduğu kuvvetler ayrımı sisteminde yönetim üzerine kısıtlamalara vurgu yapılmaktadır. Onun kuvvetler ayrılığı sisteminde hükümet iki defa sınırlandırılmaktadır. İlk sınırlandırma yasaları yapan, adil davranış kurallarını yapan meclisten, ikinci sınırlama ise hükümet edici meclisten gelmektedir. Aynı zamanda hükümet edici meclis, adil davranış kurallarına aykırı yasa çıkaramayacağı için yasama meclisi tarafından sınırlanmaktadır (Aktaş, 2001, s.126). Böyle bir sistemin en iyi işleyiş biçimini vergi yasalarının yapılmasında ve uygulanışında görebiliriz.

Vergilendirme zora dayanan, cebir içeren bir faaliyettir. Toplumdaki bütün bireylerin, kamusal hizmetler ve faaliyetlerin yürütülebilmesi için, kamu hazinesine yapması gereken katkıya ilişkindir. Ayrıca toplanması gereken miktarın, kimlerden hangi oranlarda tahsil edilebileceğine ilişkin ilkelerin yasama meclisinin koyacağı genel bir kurala göre belirlenmesi gerekecektir. Bu arada, yıllık harcama ve tahsilat miktarının ne olacağına karar vermek ise hükümet eden meclisin işidir. Ancak hükümet eden meclis bunu yaparken, her ilave harcamaya kendi üyelerinin ve seçmenlerinin katlanması gerektiğinin ve bunu değiştirme gücüne sahip olmadıklarının bilincine sahip olacaktır. Daha önce belirlenen miktara ek olarak ortaya çıkabilecek harcamaların yükünü başkalarının omzuna yıkmaya dönük girişimlerin de önüne geçilmelidir. Siyasetçiler için harcadıkları her kuruşun önceden belirlenmiş ve değiştirilmesi imkânsız olan evrensel bir ölçüğe göre paylaştırılacağını bilmelerinden daha sağlıklı hiçbir kısıtlama olamaz (Hayek,1999, s.191).

Hayek, yasama meclisi üyeleriyle yürütme meclisi üyelerinin farklı bireylerden oluşması gerektiğini savunarak Locke'un bu konudaki görüşlerini takip etmektedir. Ona göre yasama (teşrii) meclisinin üyelerinin seçimi, hükümet edici meclisin üyelerinin seçiminden farklı olmalıdır. Örnek vermek gerekirse, Hayek yasama meclisinin üyelerin bir defaya mahsus ve uzun dönemler için seçilmelerini çıkarılara bağlı olmamaları ve parti disipliniyle kayıtlı olmamalarını isterken, cari fikirlerin temsilcileri olmamaları için yaş gruplarına göre belirlenen bir sistem önermiştir (Hayek, 1999, s.190).

Liberalizm ile demokrasi aynı ilkelerden hareket etmelerinden dolayı çoğu kez karıştırılsa da liberaller her ikisini birbirinden ayırmaktadırlar. Liberallerin genellikle yaptıkları gibi Hayek de demokrasiyle liberalizmi birbirinden ayırmaktadır. Hayek *"yasanın ne olması gerektiğine ilişkin bir doktrin"* olarak liberalizmi, *"yasanın ne olacağına ilişkin belirlenme tarzına ilişkin bir doktrin"* olarak demokrasiden ayırır. Alan Wolff'a göre, liberalizm, serbest piyasa ekonomisinin tüm koşullarıyla birlikte oluşturulmasını korunması ve geliştirilmesini amaçlayan bir ideolojidir. Demokrasi ise, eşitlik ve siyasal katılma ideolojilerini içeren bir siyasal idealdir. Wolff'a göre liberalizm idealini demokrasinin tehlikelerinden koruma vakti gelmiştir (Wolff, 1985, s.67). Mouffe'ye göre liberalizm ile demokrasinin birlikte gelişimi çerçevesinde oluşan liberal demokrasinin yeni gelişmelerle bugün demokrasiyi ve toplumsal adaleti savunmaya yönelik bağlardan koptuğunu ve yeniden anlam değiştirdiğini belirtmektedir (Mouffe, 1985, s.73).

Görüldüğü gibi liberalizm ile demokrasinin aynı olmadığı hususu Hayek gibi birçok liberal tarafından söylene de günümüzün demokratik ilkeleri liberal demokratik sistem olarak anılmaktadır.

Bununla birlikte Hayek demokrasi hakkındaki yanlış anlaşılmanın bazılarına özellikle işaret etmektedir. Öncelikle şunun bilinmesi gerekmektedir: Demokrasi bir hayat tarzı değildir, farklı hayat tarzlarının bir arada bulunması, birlikte var olmasını mümkün kılan bir yöntemdir. Bir yöntem olarak ta siyasi içeriklidir. Siyasi yöneticilerin kimler olacağı nasıl belirleneceğiyle ilgilidir. Demokrasi hayatın her alanına teşmil edemez. Tabii ki bazı temel değerlerin yaygın bir biçimde benimsenmesi demokrasinin varlığı ve sağlıklı olması için gerektiği açıktır. Buna rağmen, demokrasi esas itibarıyla siyasi içerikli bir kavram ve uygulamadır.

Diğer taraftan demokrasi hangi fikirlerin doğru hangi fikirlerin yanlış olduğunu belirlemenin bir aracı da değildir. Belli bir anda seçmenlerin çoğunun uygun bir fikri destekliyor olması o fikrin doğru diğerlerinin yanlış olduğunu göstermez. Sadece o an için çoğunluğun tercihinin hangi yönde olduğunu gösterir. Çoğunluk tercihinin mazhar olmak, bir fikrin doğruluk kanıtı olarak kullanılamaz; böyle bir tavır, gelişmeyi ve değişmeyi köstekler, dinamizmi öldürür, durgunluk ve tahakküm yaratır. Hayek'in vurgulamak istediği, demokrasi teorisinin bugünkü yanlış anlaşılmasının kaynağı, Rousseau tarafından halk iradesinin genel inancın yerine konması ve bunun sonucu olan halk egemenliği görüşüdür. Bu ise uygulamada, çoğunluğun özel sorunlarla ilgili olarak verdiği her kararın herkes için bağlayıcı bir yasa olması demektir. Ne var ki, ne böyle sınırsız bir güce ihtiyaç vardır, ne de böyle bir gücün varlığı bireysel özgürlüklerle bağdaşabilir (Hayek, 1995a, s.188). Hayek demokrasiyi insanların şimdiye kadar keşfettikleri biricik barışçı hükümet değişimi metodu olması nedeniyle uğrunda savaşılmaya layık bulmasıyla beraber onu özgürlüklerin korunması konusunda yetersiz bulmaktadır. Öte yandan Hayek'e göre özgürlüklerin korunması açısından demokrasi tek başına yeterli olmadığı gibi, demokrasinin temel gereklerinden biri olan kuvvetler ayrılığı da bireysel özgürlüğün muhafazası bakımından fonksiyonel olmayabilir.

Çoğunluğun tahakkümü bağlamında ele alındığında Hayek demokrasiye karşı çıkmaktadır. Başka bir ifadeyle Hayek sınırlı bir demokrasi savunucusudur. Çoğunluğun sınırlandırılmamış iradesi anlamında demokrasiden bahsediliyor ise kendisinin demokrat olmadığını söylemektedir. Bunun sebepleri vardır ve bunlar "demokrasi" kelimesinin yozlaştırılması ve yanlış anlaşılması ile ilgilidir. Hayek'e göre demokrasi kelimesinin çok yaygın bir kavram haline gelmesi onun endişesizce her alanda kullanılabileceği ve kullanım alanının fütursuzca genişletilmesinin doğru olduğunu göstermemektedir:

Hükümetin halkın çoğunluğu tarafından onaylanan ilkelere göre yönetilmesi ve barış ve özgürlüğü koruyacaksa bu şekilde idare edilmesi gerektiğine kesinlikle inanıyorsam da, samimiyetle itiraf etmeliyim ki, eğer demokrasi çoğunluğun sınırlanmamış iradesinin yönetimi anlamında kabul edilirse ben demokrat değilim.

lim ve hatta böyle bir hükümeti tehlikeli ve uzun vadede işe yaramaz addediyorum... Kaynağını çoğunluğun iradesinden alan bir iktidarın keyfi olmayacağı şeklinde bir tutum hatalıdır. Bu hatalı tutumun mesuliyeti de hepimizindir. Demokratik usullerle elde edilen bir iktidarın keyfi olmayacağı düşüncesini haklı gösterecek hiçbir sebep yoktur. Bir iktidarı keyfi olmakta alıkoyacak şey bu iktidarın kaynağı değil sınırlarıdır (Hayek, 1995a, s.75).

Hayek'in önerdiği model ile sınırlı devlet, piyasa ekonomisi, hak ve özgürlüklerin teminat altına alınması gibi unsurların demokratik sistem içerisinde yerinin sağlamaştırılması için tedbirler içermektedir ve bu sistemi demokrasi değil de "demaşî" olarak tanımlamak istemektedir. Çünkü "Demokrasi kelimesinin çoğunluğun sınırsız gücü ile alakalı olarak kullanıldığı fazlasıyla ihmal edilmiştir (Akıncı, 2014, s.87).

Hayek bu durumda demokrasinin gerçek anlamını verecek yeni bir kavrama ihtiyacımız olduğunu söylemektedir. Başka bir ifadeyle demokrasi ve sınırlı devlet birbirleriyle bağdaşamayacağına göre "sınırlı demokrasi"yi karşılayacak yeni bir kavram icat etmeliyiz. Hayek'in varmak istediği sonuç ya da ulaşmak istediği formül şudur: "Demos"un yani halkın görüşlerinin egemen olması gerekirken; aynı zamanda "kratos"un, yani halkı yöneten çoğunluğun egemenliğinin bireylerin haklarını ve özgürlüklerini ihlal etmemesi de sağlanmalıdır. Çoğunluk, "günübirlik düzenlemelerle ve kararnamelerle değil, fakat daha önce ilan edilip halkın bilgisine ve onayına sunulmuş istikrarlı hukuk kuralları ile "archein" yönetilmelidir. Bu siyasal düzeni, "demos" ve "archein" kelimelerini birleştirerek 'demaşî' (demos + archein) olarak adlandırmıştır.

Sonuç

Görülebileceği gibi neo-liberalizmin ve Hayek'in savunduğu toplumsal ve siyasal kuram yeni bir söylem değildir. Bilakis klasik liberalizmden sapmalara karşı çıkararak klasik liberal kurama dönüşün bir ifadesidir.

Neo-liberalizmin ve Hayek'in toplumsal ve siyasal kuramına baktığımızda kuramın sınırlı devlet ve özgürlük zemini üzerinden kurgulandığını görebiliriz. Onun özgürlük anlayışı negatif özgürlüktür ve özgürlüğe karşı her türlü müdahaleye karşıdır. Bu anlamıyla klasik liberaliz-

min özgürlük anlayışına sadık kalmıştır. Hayek'in siyasal kuramının ya da siyasal liberalizm anlayışının özü özgürlüğü koruma merkezlidir. Hayek'in bilgi teorisinin yetersizliği üzerine yaptığı vurgu ve anti-rasyonalist metodolojisi, kendiliğinden doğan düzen anlayışında yaptığı vurguların amacı hep özgürlüğü korumaya yönelik bir mücadeledir. Hayek, bu konudaki fikirlerini *Kölelik Yolu'ndan* başlayarak "Kanun, Yasama Faaliyetleri ve Özgürlük" isimli seri çalışmalarında işlemiş ve sürekli genişletmiştir.

Hayek'in toplumsal kuramına baktığımızda ise kendiliğinden doğan düzen vurgusu olduğunu görmekteyiz. Onun bu konudaki ısrarı da David Hume, Adam Smith geleneğini izlediğini, daha sarıh bir ifadeyle bu konuda da klasik liberal kurama sadık kaldığını göstermiştir. Hayek'e göre toplumsal düzen özgürce kendiliğinden işleyişini devam ettirmeli, asla müdahale edilmemelidir. Çünkü, özgürce hareket edemeyen, yönlendirilen eylemler istikrarlı yapılar üretemeyecektir.

Hayek'in kendiliğinden doğan düzen konusundaki ısrarının belki de en önemli nedeni rasyonalizme ve insan bilgisine duymuş olduğu güvensizliktir. Başka bir ifadeyle, kâinata var olan bilgi birikiminin çok dağınık bir şekilde olduğu ve bu bilgiyi bir araya getirmenin mümkün olmadığı inancıdır. O halde yetkin insan diye bir şey olmadığına göre böyle sınırlı bir bilgi donanımına sahip bireylerin mükemmel sosyal düzenler meydana getirmeleri de düşünülemez.

EXTENDED ABSTRACT

Hayek The Pioneer of Neoliberalism and His Social and Political Theory

*

İsmail Safi

İstinye University

In the twentieth century, the welfare state, a third system next to the market economy and the statist economy system, was discussed. Thus, after the 1929 world economic crisis, the re-emergence of the state's economy and Keynes put forward the formula of the state's interventions to the economy. With Keynes, the state became Welfare State that guided economic policies and socialized the society. However, the negativity after the oil crisis in 1973 shook the belief of Keynesian politics and replaced it with neoliberal policies led by Hayek. In other words, the social and political theory advocated by neoliberalism and Hayek is not a new discourse. On the contrary, it is an expression of a return to classical liberal theory by opposing deviations from classical liberalism.

Method

The study focuses on liberal theory and one of the most important liberal thinker Freidich August Von Hayek. In the 20th century, the liberal ideas and especially liberal economic methods were useful around the world. Democracy and liberal political system was developed preminent of western liberal states. Perhaps the most important reason for Hayek's insistence on the spontaneous order is the distrust of rationalism and human knowledge. In other words, it is the belief that the accumulation of knowledge in the universe is much dispersed and that it is not possible to bring together this information. Therefore, it is unthinkable that individuals cannot create perfect social order with limited knowledge that there is no such thing as competent people. As a result, the ideas of Hayek about liberalism and freedom had been discussed in this study.

Results and Discussion

In the process of liberal transformation towards the end of the 1970s, neoliberalism and its limited state understanding prevailed throughout the world. In this process, the neo-Austrian school and its founder, Friedrich August von Hayek, played a determining role in the acceptance of neoliberalism. Friedrich August von Hayek (1899-1992) was one of the most important representatives of the classic liberal thought tradition during the last century. Hayek opposed the totalitarianism that emerged after the First World War, since he was part of Soviet socialism, because of a threat to freedom and the constitutional state. According to Hayek, the best regime for the western world was liberal democracy. Hayek was not a fanatic of democracy but he believes that liberalism and democracy are common values and liberal values can be preserved in the best democracies.

When we examine the social and political theory of neoliberalism and Hayek, we can see that the theory is based on a limited state and freedom. His understanding of freedom was a negative freedom and he opposed any interference on freedom. In this sense, he remained loyal to the notion of freedom of classical liberalism. Hayek's emphasis on the inadequacy of the theory of knowledge and his anti-rationalist methodology, his emphasis on the understanding of spontaneous order, is always a struggle to protect freedom. The essence of Hayek's political theory or political liberalism is to keep freedom. Hayek began to develop his ideas of protection of individual's freedom in his activities and books of "Law, Legislative Activities and Freedom" with "Slavery and Freedom". Ideas to protect freedom had been developed by Hayek in some books.

When we look at the social theory of Hayek, we observe that there is an emphasis on spontaneous order. His insistence on this subject also shows that Hayek followed the traditional ideas of David Hume and Adam Smith. In other words, he remained loyal to classical liberal theory. According to Hayek, the social order should continue freely to function and never interfere. Because the actions that cannot move freely, directed actions will not produce stable structures.

Conclusion

In the light of the social liberalism and the welfare state, the ideas of neo-liberalism against the deviation was examined. In the liberal tradition, Friedrich August von Hayek who expressed the revival of classical liberal in the 20th century was analyzed. In other words, the social and political views of Hayek was discussed. From this perspective, in this study, neo-liberalism's views on politics and society has been examined indirectly by referring to Hayek's political and social theory. Finally, in the 20th century Hayek's liberal views were influential in western democracies and played an important role in the formation of neoliberal policies after the 1970s. Hayek says that we need a new concept to give the true meaning of democracy. In other words, we must invent a new concept that will cover a limited democracy because democracy and the limited state will not relate to each other.

Kaynakça/References

- Akbal, İ. (2003). Liberal-muhafazakâr demokratik devlet: Neo-liberal devlet. *Düşünen Siyaset*, 17, 243-262.
- Akıncı, M. (2014). Hayek'in sosyal ve siyasal teorisi. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 39, 73-89.
- Aktan, C. C. (1995). Klasik liberalizm ve libertarianizm. *Amme İdaresi Dergisi*, 28(1), 3-32.
- Aktaş, S. (2001). *Hayek'in hukuk ve adalet teorisi*. Ankara: Liberte Yayınları.
- Barry, N. (1999). *Birey, cemaat, piyasa*. Ankara: Liberte Yayınları.
- Crespigny, A. de (1981). İlerleme için özgürlük. *Çağdaş Siyaset Felsefecileri*, Ankara: Remzi Kitabevi.
- Erdoğan, M. (1999). Özgürlük, adalet, refah. *Sosyal ve Siyasal Teori*. (Der. Atilla Yayla), Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Hayek, F. (1994). *Hukuk yasama faaliyeti ve özgürlük: Kurallar ve düzen*. (Çev. A. Yayla), İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Hayek, F. (1995a). *Kölelik yolu*. Ankara: Liberal Düşünce Topluluğu Yayınları.

- Hayek, F. (1995b). *Hukuk yasama faaliyeti ve özgürlük: Sosyal adalet serabı*. (Çev. M. Erdoğan), İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Hayek, F. (1997). *Hukuk yasama faaliyeti ve özgürlük: Özgür bir toplumun siyasi düzeni*. (Çev. M. Öz), İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Heywood, A. (2007). *Siyasi ideolojiler*. Ankara: Adres Yayınları.
- Mouffe, C. (1985). Demokrasi ve yaşam. *Kriz, Neo-Liberalizm ve Reagan Dosyası*. (Der: Ragıp Zorlukulu), İstanbul: Alan Yayınları.
- Polanyi, K. (1994). *Büyük dönüşüm: Çağımızın sosyal ve ekonomik kökenleri*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Şahinkaya S. (1994). Neo-liberalizmin dünü ve bugünü üzerine Lakatosçu BAP çerçevesinde bir deneme. *Mülkiyeliler Birliği Dergisi*, (18/166).
- Wolfe, A. (1985). Reagenizmin anatomisi: Sosyoloji, Liberalizm ve radikal sağ. *Kriz, Neo-Liberalizm ve Reagan Dosyası*. (Der: Ragıp Zorlukulu), İstanbul: Alan Yayınları.
- Yay, T. (2010). Avusturya okulu mikro iktisadı: Dinamik rekabet ve girişimsel keşif süreci olarak piyasa. *Liberal Düşünce Dergisi*, 59-60, 25-51.
- Yayla, A. (2000a). *Özgürlük yolu*. Ankara: Liberte Yayınları.
- Yayla, A. (2000b). *Liberalizm*. Ankara: Liberte Yayınları.
- Yılmaz, F. (2002). Hayek'te piyasanın epistemik rolü. *Liberal Düşünce Dergisi*, 27, 137-150.
- Yumer, R. (1993). Hayekçi liberalizmin temel ilkesi. *Sosyal ve Siyasal Teori: Seçme Yazılar*. Ankara: Siyasal Yayınları.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Safi, İ. (2018). Neo-Liberalizmin öncüsü Hayek'in toplumsal ve siyasal kuramı. *OPUS-Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 9(16), 1770-1793. DOI: 10.26466/opus.474555

Anne Baba Tutumlarından Kaynaklanan, İhmal ve Duygusal İstismara Maruz Kalmış Çocukların En Çok Kullandığı Savunma Mekanizmaları Üzerine Bir Literatür Taraması

DOI: 10.26466/opus.480595

*

Gülay Arslan Toker* - Aylin Sözer Çapan**

*YL. Öğr. İstanbul Aydın Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Psikoloji Böl. İstanbul/ Türkiye

E-Posta: gulay_arslan4@hotmail.com

ORCID: [0000-0002-2981-2462](https://orcid.org/0000-0002-2981-2462)

** Dr. Öğr. Üyesi, İstanbul Aydın Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, İstanbul/ Türkiye

E-Posta: aylinsozer@aydin.edu.tr

ORCID: [0000-0002-4216-3727](https://orcid.org/0000-0002-4216-3727)

Öz

Bu çalışmanın amacı, çocuklar üzerindeki ihmal ve duygusal istismara neden olan anne baba tutum ve davranışlarının, çocuklar üzerinde bıraktığı duygusal çatışma sonucu, çocukların bu çatışmanın üstesinden gelebilmek için kullandığı savunma mekanizmalarını konu alan çalışmaların analiz ve sentez süreçlerinden geçirilerek sunulmasıdır. Çeşitli tezler, makaleler, kitaplar ve bugüne kadar öğrenilen tüm bilgi ve deneyimler çalışma kapsamına alınmıştır; bu çalışmalarda ulaşılan bulgular çerçevesinde analiz edilmiştir. İlk çocukluk yıllarını kapsayan okul öncesi (0-6 yaş grubu) dönem ele alınmıştır. Literatür taramasına dahil edilen tüm çalışmaların ortak yönü, bilinçli ya da bilinçsizce uygulanan anne baba tutumlarının, çocukları olumsuz yönde etkilediği sonucuna ulaşılmıştır. Çocukların ihtiyaç duydukları sevgi, onay ve değer olgularının aksi yönünde gerçekleşen olumsuz tutum, duygusal ihmal ve istismarın, buna maruz kalan çocukların bilinçdışı olarak kullandıkları savunma mekanizmaları üzerinde olumsuz yönde etkili olduğu görülmektedir. Bu araştırma yıkıcı anne baba tutumlarının yol açtığı duygusal ihmal ve istismarın çocuklardaki iç çatışmaların üstesinden gelmek için kullandıkları savunma mekanizmalarına ve bununla ilişkili olarak benlik saygısı ve duygusal gelişimlerine etkisi üzerine bir ışık tutmak amacı taşımaktadır.

Anahtar Kelimeler: Anne baba tutumları, savunma mekanizmaları, çocuk ihmal ve istismarı, duygusal istismar, anne-çocuk

A Literature Review Study on The Most Used Defense Mechanisms of The Children Who Are Exposed to Neglect and Emotional Abuse By Parents Attitudes

*

Abstract

The purpose of this study is to present the analysis and synthesis processes of the defense mechanisms used by children who live emotional conflict in their mind because of the parents' attitudes and behaviors that cause neglect and emotional abuse on children. Various theses, articles, books and all the knowledge and experiences learned so far have been included in the scope of the study and there were analyzed on the basis of findings from these studies. The first years of childhood which is 0-6 age group is included in this study. The common aspect of all studies involved in literature review study is the attainment of parental attitudes, whether consciously or unconsciously, that adversely affect children. Negative attitudes, emotional neglect and exploitation that children face in the opposite direction of love, approval and value are seen to have an adverse impact on the defense mechanisms they use unconsciously. This research is aimed to shed light on the impact of emotional neglect and abuse of destructive parental attitudes on defense mechanisms and their associated self-esteem and emotional development in order to overcome internal conflicts in children.

Keywords: *Parent Attitudes, Defense Mechanisms, Child Neglect and Abuse, Emotional Abuse, Mother-Child*

Giriş

Her bir insanda var olan, kompleksler ve karşılaştığı olaylara ve durumlara karşı geliştirdiği savunma mekanizmalarının nasıl oluştuğu kavramı Freud ve Jung'un da bahsettiği gibi çocukluk yıllarına dayanmaktadır. Hangi duygularla baş edilemediğini ve onlara karşı nasıl bir yaklaşımla davranıldığı, bilinçli ve bilinçdışı süreçlerle nasıl tepkiler verildiği, tüm yaşantılara hatta temelde çocukluk yıllarına ve o zaman yaşanan duygulara, ihtiyaçlara nasıl cevap verildiğine dayanmaktadır (Geçtan, 2002, s.164). Bu nedenle birçok psikoloji ekolü, insana bakarken, onu değerlendirirken, asıl özneye -o çocuğa, çocukluk yıllarına- bakmanın ve değerlendirmenin önemini vurgularlar. Dolayısıyla, bu çalışma özellikle çocukluk yaşantıları üzerine vurgu yapmaktadır. Birçok psikolojik hastalık ve zorlantıların temel kaynağı nörobiyolojik ve çevresel faktörlerle yaşananlara karşı gösterilen reaksiyon olmakla beraber, büyük oranda aile içi yaşantılarıdır (Rafaeli, Bernstein ve Young, 2017). Çünkü ilk öğrenmeye başlanılan yer, aile ya da bakım verenlerdir. İnsanlar burada ihtiyaçlarının nasıl karşılandığını, temel değerleri, zorluklarla nasıl baş edebileceğini ve baş etme yollarını görerek, deneyimleyerek ya da maruz kalarak öğrenir (Arntz ve Jacob, 2016). Dolayısıyla çocuğun duygusal, bilişsel, fiziksel olarak sağlıklı gelişimi için aile içindeki psikolojik yapı çok kritik bir önem taşımaktadır. Anne baba tutumlarının bir çocukta nasıl etkilere neden olduğu çok sayıda araştırmayla ortaya konulmuştur (Baumrind, 1980; Darling ve Steinberg, 1993). Bu tutumlardaki bozuklukların, ihmal ya da hatalı davranışların çocuklar üzerinde nasıl bir duygusal istismara neden olduğu aileler açısından yeterince farkında olunan bir konu değildir. Bunlar çocuklarda nasıl gözlemlenir, çocukların bilinçdışı kullandığı savunma mekanizmalarıyla bir ilişkisi var mıdır? sorusu bu araştırmada incelenen ve bugüne kadar yapılan çalışma ve araştırmalardaki bulgularla sentezlenen makalenin ana konusudur.

Duygusal İhmal ve İstismar

Anne-Baba-Çocuk üçgeni ele alındığında öncelikle farkında olunması gereken konu duygusal ihmal ve istismarın ne olduğudur. Çünkü

özellikle ebeveynlerin tutum ve davranışları, bilinçli olarak ya da bilinçsiz olarak bu olgunun içinde yer alır. Ne yazık ki duygusal istismar vakaları çok yaşanan ancak önemine oranla çok ortaya dökülmeyen bir konudur (Doğanlı ve Karaörs, 2017). Öncelikle istismar konusu, Dünya Sağlık Örgütü (WHO) tarafından, bir yetişkin tarafından bilerek veya bilmeyerek yapılan ve çocuğun sağlığını, fiziksel ve psikososyal gelişimini olumsuz yönde etkileyen davranışları çocuk istismarı olarak tanımlanmaktadır (1999) ve dört bölümde incelenmektedir; Fiziksel, duygusal, cinsel ve ekonomik istismardır. Ancak diğer türlerin de sonucu duygusal olarak yıpratılmaya ve duyguların istismar edilmesine dayanıyor; “Duygusal istismar, diğer istismar türlerini şemsiye gibi bir çatı altında toplayan bir olgudur. Tek başına var olduğu gibi fiziksel ve cinsel istismarın gerçekleştiği her yerde de bu istismar biçimlerine eşlik eder. Hatta bunların etkileri yok olduktan sonra bile duygusal istismarın etkileri devam edebilmektedir” (Arıcıoğlu, 2003, s.7). İstismar özünde fiziksel ve duygusal yapı olarak iki temel yapıda değerlendirilebilir (Murty v.d., 2003, s.1073-1075). Fiziksel ve psikolojik istismar genellikle bir arada meydana gelse de psikolojik istismarın “duygusal iyi hissetme” üzerindeki olumsuz etkisi fiziksel istismara göre çok daha yüksektir. (Katz ve Arias, 1999, s.281-295).

Hem bu nedenle hem de bu çalışmada vurgulanmak istenenin, çocukların görünmeyen istismarları olan duygusal ihmal ve istismarı olduğu için, bu konu ele alınmıştır. Özellikle istismarın psikolojik boyutları düşünüldüğünde, istismara maruz kalan insanların sosyal ilişkilerinde çok ciddi oranda zorlanmalar yaşadıkları ve psikopatolojik bir hastalığa sahip olma eğilimlerinin diğer sağlıklı bireylere nazaran çok daha yüksek olduğu gözlemlenmiştir (Branstetter v.d., 2008, s.208-214).

Duygusal ve psikolojik istismar, özellikle çocukların psikolojik gelişimine, kişilik ve kimlik oluşumuna olumsuz yönde etki etmektedir. Bu durum çocuklarda savunucu bir yaşam tarzı oluşturmalarına, bilinçli ve bilinçsiz olan saldırgan davranışlar göstermelerine sebep olmaktadır (Glaser, 2002). “Özellikle anneler tarafından uygulanan duygusal istismar bireyin duygularını ifade etme düzeylerini, duygularını düzenlemelerini doğrudan etkilemektedir” (Graham vd. 1997). Bazı araştırmacılar, annelerin gösterdiği ihmal ve istismar ile ilgili bazı yapılardan bahseder. Miller’ın (2015) söz ettiği gibi, eğer ki bir anne

çocuğunun ihtiyaçlarını fark edip giderecek farkındalıkta olmayıp, çocuğunun fiziksel ve duygusal ihtiyaçlarını ihmal ederse, daha da kötüsü kendisi ihtiyaç içinde biri olup bu ihtiyaçlarını karşılamak için çocuğunu duygusal olarak istismar ediyorsa, bilinçli olarak yapmasa bile çocuğun yardımı ile kendi ihtiyaçlarını tatmin etme yollarını aramaya başlar. Bu tarz temelinde sömürüye dayalı olan bu ilişkide çocuk, güvenilirlik, süreklilik, tutarlılık gibi kavramlardan, daha da önemlisi çocuğun duygu ve düşüncelerini yaşayabileceği bir alandan yoksun olur.

Duygusal istismara maruz kalmış çocukların ailelerinin gösterdiği duygusal tutumlar bazı duygusal ifadelerle ölçülebilmektedir. Bu ifadeler eleştirel, düşmanca, yakınlık gösteren ve aşırı koruyucu olarak dört grupta ele alınabilir (Calam v.d., 2002). Bir aile içinde, bilinçli ya da bilinçsiz olarak duygusal istismara neden olan tek gerçek, anne baba ya da bakım veren kişilerin çocuklarına gösterdiği tutum ve davranışlarıyla ortaya çıkmaktadır.

Anne Baba Tutumları

Duygusal istismar konusunda bahsedilen bu dört tutum, yaşanan her türlü duygusal istismarda, daha sonra bireyin sosyal yaşamında hatalı bir istismar algısının oluşumunda temel oluşturacaktır. Birey istismar söz konusu olmayan bir yaşantıyı istismar olarak değerlendirebilecek ve ilişkilerini bu doğrultuda düzenleyecektir. Bu tür bir yaklaşım onun sağlıklı ilişkiler kurmasını güçleştirecektir (Ersanlı v.d., 2013).

Çocuğun kendisine karşı olumlu bir benlik kavramı geliştirmesi ve benlik saygısının yüksek olması için çocuğun içinde bulunduğu ailede kişiler arasındaki ilişkilerin güven verici, saygı, sevgi, hoşgörü ve esnek bir yaklaşımda olması gerekir (Kaya, 1997, s.196). Bu da benliğin oluşumuna en büyük etkisi olan anne baba ve onların tutum ve davranışlarına göre şekillenir.

Anne baba tutumlarının önemi tüm araştırmalarla vurgulanmış ve tüm bu bilinçli ya da bilinçsiz olarak yapılan tutum ve davranışlar çocuklar üzerinde ciddi bir ihmal ve duygusal istismara neden olabilmektedir. "Özellikle, Baumrind'in (1980; 1991) anababa stilleri kavramını ortaya atmasıyla birlikte, son 40 yılda Batı ülkelerinde,

ebeveyn tutum ve davranışlarının çocuk ve ergenlerin gelişimindeki etkisi yaygın olarak araştırılmıştır” (Sümer, Aktürk, Helvacı, 2010, s.43).

Genel olarak yapılan olumsuz anne baba tutumlarını dört başlıkta inceleyebiliriz. Bunlar; İtici (ilgisiz), aşırı koruyucu, tutarsız ve otoriter diye gruplanan olumsuz anne baba tutumlarıdır. Bu olumsuz anne baba tutumlarına karşı sağlıklı çocuk gelişimi için olması gereken demokratik anne baba tutumudur.

İtici (ilgisiz) anne-baba tutumları: “Anne-babanın, çocuğun beslenme ve sağlık hizmetlerini aksatması, çocuğu çeşitli nedenlerden dolayı istememesi ve ona karşı düşmanca duygular beslemesi olarak tanımlanır” (Çağdaş, 2012, s.136). Anne babaların, çocuklarına karşı itici davranışları genellikle açık düşmanlık ve ilgisizlik, yetkincilik ve ödünleyici aşırı koruma şeklinde görülebilir. Açık iticiliğin başlıca belirtileri, çocuğa hırçın davranma, azar, dayak ya da gereksiz yere ceza verme, ilgisizlik, çocuğu terk etme ya da başka bir yere gönderme tehditleri ve çocuğu kötü sıfatlarla çağırma biçimlerinde görülür. Bazı anneler, çocuklarıyla bedensel yakınlık da kurmaz, kucaklarına almaz ve okşamazlar. Çocukla bir başkasının ilgilenmesini sağlayarak ilk fırsatta kendi yaşantılarına dönerler (Aktürk, 2015).

Çocuğunun korkusuna ya da okulda yaşadığı kötü bir deneyime aldirmama da itici ve ilgisiz anne baba tutumuna bir örnektir. Bu aynı zamanda iki uçlu yüzeysel ilgi ve sevginin davranışsal izdüşümüdür. Yani bir çocuğa sadece uslu durduğu, üstünü başını temiz tuttuğu ya da okulda çok başarılı olduğu zaman sevileceğini söylemek veya ilgi göstermek de, istediği her şeyi vererek onu susturmak için bir dediğini iki etmemek de aynı tutumdur (Jersild, 1979, s.223).

Aşırı koruyucu anne-baba tutumu: Bu yaklaşımda bulunana ebeveynler, çocukları ile aşırı düzeyde ilgilenir ve onlarla ilgili her şeyi kendileri yapmak isterler, çocuklarına olan sevgilerini aşırı bir denetim ile birleştirerek, çocuklarının bireysel ve bağımsız yaşantılarına olanak

vermezler (Özguven, 2010, s.213). Anne ve babaların aşırı korumacı ve müdahaleci olmasının belli başlı sebepleri vardır; planlanmayan bir çocuk olup, kürtaj düşünülmüş ve sonra vazgeçilmiş olabilir. Ancak başlangıçtaki bu düşünceler, anne babada suçluluk duygusuna neden olmuş ve bu suçluluk duygusundan kurtulmak için çocuklarına aşırı koruyucu davranmaya başlamış olabilirler. Anne babanın yaşlılık döneminde dünyaya gelen çocuklar, en küçük çocuklar, bir evin tek kızı ya da tek oğlu olan çocuklara karşı daha çok korumacı davranılabilir. Çocuğun ölen bir bebeğin ardından doğması, çok güç bir doğum veya güç hamilelik dönemi olması, çocuğun tehlikeli bir hastalık geçirmiş olması, eşler arasında meydana gelen çatışmalar, annenin ya da babanın eşten erken ayrılması, evlilik yaşamının kısa sürmesi ve anne babanın kendi çocukluğunda yeterince sevgi görmeyerek, sağlıklı ortamlarda büyümüş olmaları da bu tür tutum gösteren ailelerin görüngülerindendir. Özellikle annenin çocuğa karşı aşırı koruyuculuğu, gerçekte annedeki örtülü ya da bilinen ruhsal bozukluğun bir sonucu olabilir (Çağdaş, 2012).

Tutarsız anne-baba tutumu: Bazı anne babalar, çocuklarına karşı zaman zaman baskıcı, otoriter bir tavır sergilerken; bazen aşırı hoş görülü bir tutum gösterirler. Kuralların çerçevesi belli değildir ve uygulamada kararlılık ve süreklilik yoktur (Dursun, 2010), buna rağmen anne babanın talepleri ve tepkileri uygunsuzdur. Anne babaların aile içerisinde sergiledikleri bu kararsız ve tutarsız davranışlar çocukların sağlıklı bir kişilik geliştirmesine neden olabilir.

“Çocuk kendini kanıtlamak ve dikkatleri üzerine çekmek için yumuşak huylu, ılımlı, söz dinleyen ya da kendi benliğini ve bağımsızlığını göstermek için kavgacı, asabi, çabuk kırılıp öfkelenen, tepkisel bir kişilik yapısı geliştirebilir. Her şeyden önemlisi dengeli ve sağlıklı bir kişilik yapısı geliştirmek için oldukça fazla çaba harcaması gerekecektir. Bu anne-baba tutumu çocuğun kişilik gelişimini baltalar. Çocuk kendi

kişilik gelişimi sağlamak için oldukça uzun zaman ve emek harcar ama asla istenilen sonuca ulaşamaz” (Yılmaz, 2007, s.210).

Otoriter anne-baba tutumu: Bu yapıda olan ebeveynler, kendi taleplerinin, isteklerinin çocukları tarafından emir gibi kabul edilemesini ve tartışmasızca yerine getirmelerini beklerler. Aile ilişkileri mesafeli ve yüzeyseldir. Olaylara yaklaşımları tek yönlüdür; hep kendi değer yargılarıyla ve kendi bakış açılarıyla değerlendirir, çocuklarının gözünden bakmazlar. Otoriteyi korumak için çocukları ile aralarında hep bir mesafe olmasını isterler (Özgüven, 2010, s.211). Bazı araştırmalara göre aşırı baskı altında yetişen çocuklarda, anne babadan nefret etme, sinirlerine hakim olmakta güçlük çekme, alıngan ve çabucak parlayıveren bir kişiliğe sahip olmak ve bir takım yersiz korku ve kaygıları olma gibi durumlar görülmektedir (Yılmaz, 2007).

Tüm bu istemsizce yapılan ihmalkar ve hatalı tutumlar, bu döngüde olan anne babaların kendi geçmiş bedellerini bilinçdışı olarak birçok nedene bağlı olarak çocuklarına ödetme eğilimli olduklarından veya kendi tutarsız ve sağlıksız ilişki biçimlerinden kaynaklandığını göstermektedir.

Alice Miller, kitabında anne baba tutumlarının doğurduğu psikolojik bunalımla ilgili bir anılarından şöyle bahseder;

“Bir bunalımdan şikayet ederek bana yardım için başvuruların büyük çoğunluğunun anneleri de kural olarak son derece güvensiz ve bunalımlı kişilerdi. Bu anneler genellikle sahip oldukları tek çocuğu ya da çocuklarının en büyüğünü kendi malı olarak görüyordu... Bir anne kendi annesinden sağlayamadığını çocuğundan sağlayabilir: Çocuk kendini kullandırmaya açıktır, annenin yankısı olmaya hazırdır, kontrol edilmeye uygundur, tamamen anneye odaklanmıştır, onu asla terk etmez, ona ilgi ve hayranlık duyar. Anne ise çocuğun ihtiyaçları ile bunaldığı zamanlarda (önceleri kendi annesinin talepleri karşısında bunalıyordu) artık o zamanlarda olduğu kadar savunmasız değildir. Kendi annesine karşı çıkmamışsa, şimdi kendi çocuğuna karşı çıkabilir ve

kendine eziyet edilmesini engeller; bu amaçla çocuğunu bağırmasında ve kendisini rahatsız etmemesi için terbiye eder. Bu anne şimdi artık dikkate alınmayı ve saygı görmeyi ya da kendi anal/babasının ona borçlu olduğu özenli muameleyi ve esenliği talep edebileceği bir konumdadır” (Miller, 2015, s. 46-47).

Çocukların sağlıklı bir ailede yetişmeleri için öncelikle o ailedeki anne babaların kişilikleri ve birbirleriyle ilişkileri çok önemlidir. Ancak Anne babaların çocuklarına sağlıklı davranışlarda bulunmaları büyük ölçüde onların kişilik özelliklerinin ve birbirleri ile olan ilişkilerinin sağlıklı olmasına bağlıdır. Fakat birçok anne baba da kendi çocukluklarında yaşadıkları üstü kapanmış duygusal ihtiyaç ve sorunların acısını çocuklarından çıkarmakta ve anne babalarında gördükleri hatalı tutumları kendi çocuklarında da devam ettirmektedir (Tuzgöl, 1998). Bu döngü içinde çocuk, annesinin ihtiyaç duyduğu duygu ve eylemleri karşılayan ve tabii aslında -kendisine göre- ana/babasının sevgisini de garantileyen, ancak genellikle sonraki yaşamında onun “kendisi” olmasını engelleyen bazı gelişmeler gösterir. Bu şartlar altında, çocuk, yaşının gereği olan doğal ihtiyaçlarını benliği ile bütünleştiremez. Miller’ın dediği gibi, sonuçta bunlar benliğinden kopar ya da bilinçdışına itilir ve bu insan daha sonra, hiç farkında olmadan, hep geçmişinde yaşayan biri olur ya da birçok savunma mekanizmasını yoğun veya sağlıklı bir şekilde kullanarak psikopatolojik rahatsızlıkların tohumunu ekmeye başlar (Miller, 2015). Kendi ihtiyaçlarının doğal ve sağlıklı bir şekilde farkına varılmasına ve giderilmesine ihtiyaç duyan çocuk, anne babanın kendi çocukluk ihtiyaçlarından, korku ve kaygılarından dolayı olumsuz tutum ve davranışlar sergilemesine izin vererek, tüm yaşamı boyunca bu tohumlarla büyümek zorunda kalabilir.

Çocukların Temel İhtiyaçları - Buna Karşıt Kaygı ve Korkuları

Geçtan (1993), yeni doğmuş bebeğin tüm ilişkisinin annesiyle başlayacağından bahseder. Bebeğin temel ihtiyaçlarının, açlık, soğuk, altını kirletme gibi bedensel rahatsızlıklarının karşılanmasının yanında

asıl olarak yaşamın birinci yılında insanın çevresine karşı geliştirdiği güven ya da güvensizlik duygularının temeli atıldığı için, güven duygusunun oluşturulması ve bu temel ihtiyacın karşılanması önemlidir. Güven duygusu gelişen bir çocuğun hem çevreye karşı duyduğu güven ile hem de kendine duyduğu güven yüksek olacaktır. Çünkü güven duygusu aynı yerden beslenir, çocuklukta oluşturulan temel bu temel ihtiyacın karşılanmasıyla gerçekleşir. Çocukluk yıllarında beslenilmesi gereken bu duygunun sonradan edinilmesi çok zordur. “İnsan kendisine güvenirse, diğer kişilerden de korkmaz; diğer insanlardan korkan biri ise çaresizlik duyguları yaşar. Bir insanın kendine güvenmesi çocukluk yıllarında çevresine duyduğu güvenle başlar” (Geçtan, 1993, s. 29).

Güven duygusunun temelde ne kadar önemli bir ihtiyaç olduğunu ve duygusal ihmal ya da duygusal istismar sonucu karşılanmadığı takdirde bir insanın gelişimi açısından nelere mal olabileceğine dair düşüncelerini Maslow küçük bir örnekle özetlemiştir; “Emekleyen bebeğin annesinin dizlerinin dibinden bilinmeyen bir çevreye yönelmesini bir örnek olarak alabiliriz. Bebek, odayı önce gözleriyle keşfederken annesine bağlı kalacaktır. Daha sonra annesinin verdiği güvenin tam olduğuna inanarak küçük gezintilere çıkmaya başlayacaktır. Bu gezintilerin çapı gitgide büyüyecektir. Bu şekilde bebek bilinmeyen ve tehlikeli bir dünyayı keşfedebilecektir. Annesi birdenbire ortadan kaybolursa dünyayı keşfetmekle daha fazla ilgilenmeyecek, kaygılanmaya başlayacak, yalnızca eski güvenliğini geri isteyecek ve hatta yeteneklerini yitirmeye başlayacaktır. Örneğin yürümeyi göze alamayacak, emeklemeyi sürdürecektir. Bu örneği rahatlıkla genelleştirebileceğimizi düşünüyorum. Tam bir güven daha yüce gereksinimlerin ve itkilerin ortaya çıkmasına ve ustalığa doğru gelişimin gerçekleşmesine olanak sağlayacaktır. Güvenliğin tehlikeye düşmesi, gerileme ve daha basit temellere dönüş anlamına gelecektir” (2001, s. 57-58).

Bir çocuğun en temel ve en doğal ihtiyaçlarını anne odaklı bir ihtiyaç dizini olarak gören Miller, annesi tarafından görülen, anlaşılan, ciddiye alınan, önem ve itibar gören bir çocuğun ihtiyaçlarının temel olarak doyurulduğunu ve güçlü bir bağın oluştuğunu öne sürer. Bu durumun aksi halini Winnicott’un tablosuyla açıklar; “Anne kollarında tuttuğu

bebeğine bakar, bebek dosdoğru annenin yüzüne bakar ve bu yüzde kendini bulur... Fakat anne bu sırada sadece küçük, emsalsiz, aciz yavrusunu görüyor olması, çocuğuna kendi beklentilerini, korkularını, çocuk için kurduğu planlarını yansıtmıyor olmaması koşuluyla. İkinci durumda bebek annenin yüzünde kendini değil, sadece annenin yoksunluğunu bulur. Böyle bir bebek kendini yansıtacağı aynadan mahrum kalarak bütün sonraki yaşamında bu aynanın arayışı içinde olur” (Miller, 2015, s.43). Miller, özellikle anne ile ilişkili bağın önemini vurgular ve annelerin belki de kendilerinin bile farkında olmadan beklentileri, korkuları, yaşadıkları ya da yaşayamadıkları yüzünden çocuklarına nasıl bir yük ve duygusal bir savaş içinde bıraktıklarının altını çizer. Çocuklar, bu duygusal yükün altından kalkamayabilirler ve bu ihmal ve istismarın acı gerçeğiyle yüzleşmek istemez ve beyinleri bu çatışmayı dindirmek için savunma mekanizmaları geliştirmeye başlarlar.

Savunma Mekanizmaları

Savunma, genel anlamıyla, anksiyetenin etkisini azaltmak için öğrenilmiş tepki olduğunu belirten Yavuzer, egonun bir koruma içgüdüleriyle kendisini çeşitli sıkıntı verici durumlardan koruma çabası içinde olduğunu söyler (Yavuzer, 2006). Çeşitli savunma mekanizmalarını kullanan ego, anne baba tutumlarındaki ihmal ve istismar ile ilgili olarak daha çok “sevgi, özlem, kıskançlık, küçük düşme, acı ve yas, saldırgan arzuların yanında nefret, kızgınlık ve öfke, ait oldukları dürtü istemi bastırıldıktan sonra benin çeşitli dizginleme çabalarıyla karşılaşır” ve bu doğrultuda ego “yaşamının belli dönemlerinde, kendi yapısına uygun olarak bastırma, yer değiştirme, karşıtına çevirme gibi değişik savunma mekanizmalarını tercih edebilir ve bunları gerek dürtüye karşı olan savaşında, gerekse duygulanımın ortaya çıkmasına karşı olan savunmasında kullanabilir” (Freud, 2011).

Savunmalar, hoşça gitmeyen duygulanımın bileşenlerini bilinçli farkındalıktan uzaklaştıran zihinsel işlemlerdir. Hoşça gitmeyen duygulanımın içine kaygı, depresyon ve öfke girer. Kaygıyı oluşturan, hoşça gitmeyen bir duyumsama artı kötü bir şey olacağı düşüncesidir. Depresif duygulanım, hoşça gitmeyen bir duyumsama artı olmuş olan kötü bir şeye dair bir düşünceden oluşur. Öfke ise, hoşça gitmeyen bir

duyumsama artı birine veya bir şeye zarar verme düşüncesinden oluşur (Blackman, 2014). Örneğin, diktatörlerin ve insanları hor görenlerin çocukluk yıllarına dayalı acizlikten ve çaresizlikten doğan öfkelerinin olduğunu, asla saygı gösterilmemiş bir çocukluk yaşadıklarını ve daha sonra kazandıkları büyük güç sayesinde çocuklukta kazanamadıkları o saygıyı kazanmak için her şeyi yapabileceklerinden bahsetmektedir. Ancak esas olan bastırılmış ve yön değiştirilmiş çocukluk yıllarındaki bu savunmalar, gerçeklerden uzaklaşmak ve kaçmaktan başka bir şey değildir. Dolayısıyla gerçek savaşını gerçekleştirememiş olurlar. Hitler'in sığınağında, Stalin'in paranoid korkularında, Mao halkı tarafından sonunda reddedilişinde, Napolyon sürgünde, Miloşeviç hapiste, Saddam Hüseyin iktidardan küçük düşürücü bir şekilde düşüşünde bulduğu şey: çocukluklarında hissettikleri iktidarsızlık, acizlikti ve bu gerçeği kendi zihinlerinden sakladılar ancak çocukluklarına dair bu gerçek, bu diktatörlerin kalplerine öylesine bir korku aşlamıştı ki, hakikatle yüzleşmektense insanların hepsini silmeyi, milyonlarca insanı yok etmeyi tercih etmişlerdi (Miller, 2015). Bu, yarattığımız savunma mekanizmalarının ne denli büyük bir etki yarattığının küçük bir örneğiydi. İnsanın en büyük savaşı kendisiyle yaptığı savaş olduğunun gerçeği... Bir tarafı sınırsız güç savaşıyla dışa yöneltilen travmalar, diğeri de öfke ve azap duygularını içe, kendine yönelten insanlardır.

Beynin görevi, her zaman için kişinin kendisini korumaktır ve bu iki yolla gerçekleşir; savaşmak ya da kaçmak... Bir zaman çocuk olan yetişkinlerin hali hazırda yaşadıkları kaygılara ve onların çocukken kabullenemedikleri ya da baş edemedikleri gerçeklere karşı savaşamayacağı için kendini yaşadığı bu yoğun duygulardan kurtarmak ister (Blackman, 2014). Hele ki bu aciz ve sevgiye muhtaç olan bir çocuksa, kazanamayacağı bir savaşa karşı bir savunma geliştirir, aksi halde bu duygular ona taşıyamayacağı kadar acı gelir. Özellikle en savunmasız olduğu yer ailesidir çünkü onlara muhtaçtır ve sevmeyi, sevilmeyi, değerli olmayı ailesi tarafından öğrenir. Çocuklar ebeveynlerine güvenir ve onları sever bu nedenle onların beklentilerine göre yaşamaya çalışırlar ki onları sevsinler ve onlardan memnun olsunlar. Miller (2015), küçük bir çocuk olarak, kendi duygularını hiç netleştirmeye çalışmamış ebeveynlerle baş edilmesi gerekiyorsa, aşırı derecede rahatsızlık veren bir kaos türüne maruz kalılabileceğinden,

bu karmaşa ve belirsizlik duygularından kaçmak için bastırma ve çözülme mekanizmasını harekete geçirildiğinin altını çizer. İstismara uğramış bir çocuğun öfkesini, korkusunu, gazabını ve dehşetini görmezden gelmeye ya da inkar etmeye devam ederse, fiziksel ve ruhsal belirtilerin ortaya çıkacağı kaçınılmazdır.

Bir çocuk, özellikle üç temel nedenden (Cüceloğlu, 1998) dolayı olumsuz karmaşık duyguların acısıyla baş edemediği ve bundan kurtulabilmek için savunma mekanizmaları geliştirir. Bunlar;

1. Aile içi olumsuz etkileşim ve kötü model,
2. Temel gereksinimlerin karşılanmaması ve çocuğun duygusal olarak terk edilmesi,
3. Utanç verici olayların bellekte bir yapı oluşturması.

Yaşanılan tüm bu travmatik yaşantı ve anksiyeteye karşı özellikle çocukların kullandığı temel savunma mekanizmaları şunlardır: "Bastırma", "İnkâr", "Yansıma", "Gerileme" ve "İçe Çekilme" dir (Yavuzer, 2006).

Bastırma: Bilinçle kabul edilemeyecek düşünce, dürtü veya davranışların bilinçdışına itilmesi olarak tanımlanır. Böylece, Blackman'ın (2014) da bahsettiği gibi, içruhsal çatışmalardan kaynaklanan kaygı oluşturan durum farkında olmadan unutulacaktır. Eğer bu durum kasıtlı olarak unutulmuş bir şey ise burada bastırma değil, baskılamadan söz edilir. Başka bir ifadeyle, herhangi bir şey düşünmeyi bilinçdışı olarak reddetmek, sanki olmamış gibi kabul edilmek ile açıklanabilir. Bununla birlikte reddedilen ve bilinçdışına itilen taşınamayan arzu, kaygı ya da travmatik yaşantı zihinde birer komplekse dönüşerek farklı şekillerde fırsat buldukça bilince çıkmaya çalışacaktır (Yavuzer, 2006). Zihinsel fonksiyonlarda da etkisini gösteren bastırma savunma mekanizması, Cüceloğlu'nun ifadesiyle "Bastırmanın süresi ve şiddeti arttıkça bir süre sonra kişinin algılama keskinliği, düşünme yeteneği, özellikle heyecan ve duygularını yaşama ve ifade etme yeteneği donuklaşır ve kütleleşir" (1998). Günlük yaşamda çok kullanılan otomatik bir savunma mekanizması olmasına rağmen, yine tüm savunma mekanizmaları gibi şiddeti ve sıklığı psikopatolojik yansımaları için önemlidir. Diğer savunma mekanizmalarıyla birlikte de kullanılabilinmektedir. Örneğin, kardeş kıskançlığı yaşayan bir çocuk,

yeni gelen, tüm ilgiyi üstünde topladığı kardeşine karşı bir öfke ve kıskançlık duyabilir. Bu durumda sağlıklı ebeveyn tutum ve davranışları gösterilmeyen çocuk, “bastırma” savunma mekanizmasını ve beraberinde “gerileme” savunma mekanizmasını kullanabilmektedir.

İnkâr: Çocuk, unutmak, yok saymak istenilen duygusal çatışmalar için inkar savunma mekanizmasına baş vurur. Yoğun duygusal çatışma, tehlikeyle baş edemez ya da bu durumdan kaçınmazsa, başvurabileceği yol o durumu yok saymak olur. Karşılaştıkları gerçekleri bilmelerine karşın, bu gerçekler yokmuşçasına davranırlar. Yadsıma mekanizması ile bellek arasında sürekli bir savaş durumu vardır. Duygusal olarak taşınamayacak kadar hoşla gitmeyen bir gerçek bazı anlarda kabul edilir, bazı anlarda ise yadsınır ve bu durum, olayın etkisi geçirtilinceye ya da bastırılincaya dek sürdürülür (Geçtan, 1997). Benimsenmesi çok zor olan ve rahatsız edici olayların varlığının yaşanmış olduğu görmezlikten gelinir, yok sayılır, aksi düşünülerek inkar edilir. Örneğin, itici/reddedici ebeveyn tutumuyla çocuğuna yaklaşan bir annenin çocuğu, açık bir şekilde ihmal edildiğini ve annesinin düşmanca davranışlarını inkar ederek, annesinin ilgili, onu çok seven, nazik davranan biri olduğunu savunabilir. Firestone bu durumu “hayali bağlanma” olarak açıklar. Bu çocuklar kendilerini ebeveynleriyle özdeşleştirir ve sanki kendisini koruyormuş ve iyiliğini istiyorlarmış olarak düşünür (1985). İnkâr savunma mekanizmasını kullanma nedeni, yaptığı veya yaşadığı kötü olay ve eylemlerden doğabilecek kaygıdan kendini kurtarmaya çalışmaktır. Klein’a göre “inkar” savunma mekanizmasını “yansıtma” izler (akt.Kalem, 1999).

Yansıtma: Kişilerin kendi eksik ya da hatalarıyla yüzleşemeyecek bir ortam oluşturulmuşsa yansıtma savunma mekanizmasını geliştirilir. Temelde kendi duygulanımını, dürtü ya da arzularını başka birine atfederek, o kişiye olan bakışın çarpıtılmasıdır (Blackman, 2014). Yansıtma mekanizması kişiyi anksiyeteden iki biçimde koruyabilir;

- 1) Kişi, kendi eksikliklerinin ve yenilgilerinin sorumluluğunu ya da suçunu başkalarına yükler.

2) Suçluluk duyguları uyandıracak nitelikteki dürtülerini, düşüncelerini ve isteklerini diğer insanlara mal eder (Geçtan, 1997).

Yansıtmaya savunma mekanizmasını Yavuzer çok net bir şekilde örneklemiştir (2006): hırsızlık yapan bir çocuğun, başka bir çocuğu hırsızlık yapmasıyla suçlaması gibi. Bu sayede çocuk, diğer çocuğu suçlayarak hem eleştiriden kurtulmuş hem de suçunu inkâr etmiş olmaktadır. Ya da duyguları bastırılan bir aile ortamında yetişen bir kişi, kızgınlığının da gösterilmesine olanak verilmemiş ve içsel olarak dışarıya vuramadığı duygusunu yansıtarak, başka kişilerin davranışlarında kızgınlık belirtileri görür (Cüceloğlu, 1998).

Gerileme: Çocukluğun daha güvenli ve sevgi dolu yıllarına dönmek için kullanılan savunma mekanizmasıdır. Parmak emme, alt ıslatma gibi davranışsal görünümleri vardır. Daha çok stres altında ya da zorlanma durumlarında görülür. Bu durumda birey, “daha erken ya da daha az olgun olan davranış ve doyum örüntülerine geri çekilir” (Kalem, 1999).

Gerileme savunma mekanizması bir çok alt boyuta ayrılmıştır (Blackman, 2014).

- Libidinal Gerileme: Cinsellikten ve iddialı olmaktan korkulduğu için bunun yerine bağımlı (oral) veya inatçı (anal) olunur.
- Ego Gerilemesi: Daha önceki savunma mekanizmalarına dönüş olur.
- Zamansal Gerileme: Mevcut çatışmayı düşünmemek için daha önceki zamanlara odaklanılır.
- Topoğrafik Gerileme: Acı verici gerçeklikten kaçınmak için düş kurma.
- Biçimsel Gerileme: Mantıksal, zamana dayalı düşünmeyi bırakmak.

İçe Çekilme: Bir çocuk daha çok korktuğu zaman içe çekilme savunma mekanizmasını kullanır. Güvensiz bağlanan çocuklarda görülür. Örneğin, yabancı biri çocuğun olduğu bir odaya girdiğinde, ya da tanımadığı yabancı bir grup çocuk çocuğu bulunduğu yere geldiğinde çocuk gözlerini kaçıır, hatta odadan kaçmak ister (Yavuzer, 2006). İlkel

bir savunma mekanizmasıdır. Özellikle aşırı koruyucu anne baba tutumunda gözlemlenebilir. Bu savunma mekanizmasının çok kullanılması çocukta uyumsuzluğa neden olabilir.

Tartışma ve Sonuç

Bir çocuğun, anne babasının tüm ihmal ve duygusal istismarına neden olan tutum ve davranışlarına boyun eğmesinin ve yargılamadan koşulsuz kabul edip, karşı çıkmamasının tek nedeni sadece onaylanma ve sevilme ihtiyacından kaynaklanmasıdır (Rafaeli, Bernstein ve Young, 2017). Bu sayede değerli ve önemli hisseder ve bu temel ihtiyaçlar suni olarak bile olsa tatmin edilir. Ancak bu sahte değerlilik hissiyatı yön değiştirerek kişiliklerinde, davranışlarında, sosyal ilişkilerinde ortaya çıkmaktadır ve tüm yaşamını etkilemektedir. Tüm bu duygular çocukların bilinçdışından sızarak bilince çıkmaya çalışır ancak çocuk hayatındaki en önemli kişilerin ve ait olduğu en temel yerden, ailesinden gelen sarsıcı, sömürücü, zorlayıcı, güven yıkıcı tutum ve davranışlarının gerçekliğiyle yüzleşemeyecek kadar ebeveynlerine bağlı olmaya niyetli olduğu için bu duygularla baş edemez ve zihni onu korumak için bir takım savunma mekanizmaları geliştirir (Blackman, 2014). Çocuğun görmek istediği, inandığı tüm bu duygular savunma mekanizmalarının ortaya çıkabileceği olay örüntülerinde kendini gösterir. Buna ek olarak bunların kullanım sıklığı, hangi durumlara karşı hangi savunma mekanizmalarını kullandığı, ne zaman psikolojik olarak zarar vermeye başlaması, zamanlaması gibi konular göz önünde tutularak çeşitli teknik ve yöntemlerle değerlendirmeler yapılmalıdır.

Anna Freud (2011), çocukların duygulanım yaşantısını anlamamanın yetişkinlerinkini anlamaktan daha kolay olduğunu ve bu sayede savunma mekanizmalarına erişilebileceğini söylemektedir. Örneğin normal şartlarda, Otoriter Ebeveyn Tutumu gösteren bir ailede yetişen çocuk, cezalandırılmayı bekliyorsa bu beklentisi onda kaygıya yol açacaktır. Ya da İtici (reddedici) Ebeveyn Tutumu gösteren bir ailede yetişen çocuk, ebeveynleri tarafından ihmal ve ilgisizce geri plana atılıyorsa, incinecektir. Eğer ki Tutarsız Ebeveyn tutumuyla yetişmişse çocuk ve beklediği kendisine söz verilmiş olan bir “haz unsuru” o sefer ertelenir ya da yasaklanırsa, çocuk hüsrana uğrayacaktır. Fakat tüm bu

beklenen tepkilere karıt zıt bir duygulanım ortaya çıkıyorsa çocuk incinme yerine neşe, hüsrana yerine umursamazlık gibi tepkiler veriyorsa burada bastırma savunma mekanizmasından söz edebiliriz. Burada söz konusu olan dört farklı ebeveyn tutumlarını tek bir gövdede yani “sağlıksız ebeveyn tutumları” olarak değerlendirmekte fayda vardır. Sağlıksız ebeveyn tutumlarından doğan yapıda, çocuğun taşıyamayacağı olumsuz yükler vardır. Horney (1991) ebeveynlerin gösterdiği bu olumsuz koşulları; “Doğrudan ya da dolaylı buyurganlık, umursamazlık, tutarsız davranış, çocuğun bireysel ihtiyaçlarına yönelik bir saygı yokluğu, gerçek bir yol göstericilikten yoksunluk, küçümseyici davranışlar, çok fazla beğeni ya da beğeni yokluğu, güvenilir yakınlık yokluğu, anne-baba arasındaki tartışmalarda taraf tutma zorunluluğu, çok fazla ya da çok az sorumluluk, aşın koruyuculuk, diğer çocuklardan yalıtım, haksızlık, ayırım gözetme, yerine getirilmeyen vaatler, düşmanca hava” vs. olarak örneklemektedir. Bu rahatsız edici koşulların altında ezilen çocuk, varlığını koruyabileceği, bu düşmanca dünyayla başa çıkabileceği yollar arar. Kendi zayıflığına ve korkularına karşın, bilinçsizce, çevresinde işleyen özgün güçlerle savaşıma taktikleri ve savunma mekanizmaları geliştirir. İhmal veya istismardan kaynaklı olan her bir sağlıksız ebeveyn tutumlarının çocukta yarattığı ve inkar, bastırma, gerileme, yansıma, içe çekilme gibi savunma mekanizmaları kullanmalarına neden olan ortak etkiler: kaygının, korkunun, incinmişliğin, üzüntünün, çaresizliğin, bastırılmış öfkenin, yani arada kalmış, sıkışmış olumsuz duygu ve duygulanımların varlığıdır.

Bu araştırmada özellikle vurgulanmak istenen durum, tüm bu yaşanan duygusal kaosu derinlerine bakmak, erken dönemde yaşanan ve bilinçdışına atılan savunma mekanizmalarına ışık tutmaktır. Ancak bu sayede çocuğun yaşadığı o yoğun duygular, kabullenemediği ve görmek istemediği gerçekler; eksik kalmış, doyurulmamış ya da zarar görmüş gizli duyguları ve temel ihtiyaçları ortaya çıkarılabilir.

A Literature Review Study on The Most Used Defense Mechanisms of The Children Who Are Exposed to Neglect and Emotional Abuse By Parents Attitudes

*

Gülay Arslan Toker – Aylin Sözer Çapan

İstanbul Aydın University

The purpose of this study is to present the analysis and synthesis processes of the defense mechanisms used by children who live emotional conflict in their mind because of the parents' attitudes and behaviors that cause neglect and emotional abuse on children. The common aspect of all studies involved in literature review study is the attainment of parental attitudes, whether consciously or unconsciously, that adversely affect children. Negative attitudes, emotional neglect and exploitation that children face in the opposite direction of love, approval and value are seen to have an adverse impact on the defense mechanisms they use unconsciously. This research is aimed to shed light on the impact of emotional neglect and abuse of destructive parental attitudes on defense mechanisms and their associated self-esteem and emotional development in order to overcome internal conflicts in children.

For a child's emotional, cognitive and physically healthy development, the psychological structure in the family is of critical importance. When the mother-father-child triangle is taken into consideration, the first thing to be aware of is what is emotional neglect and abuse. Because, especially the attitudes and behaviors of parents, consciously or unconsciously take place in this phenomenon. The World Health Organization (WHO) defines child abuse as a child abuse, which is done by an adult knowingly or unknowingly and adversely affects the child's health, physical and psychosocial development (1999) and is

examined in four sections; Physical, emotional, sexual and economic abuse. Especially, considering the psychological (emotional) dimension of the abuse, it was observed that the social relations of the people who were exposed to abuse experienced a significant amount of difficulties and their tendency to have a psychopathological disease was much higher than that of the other healthy individuals (Branstetter et al., 2008, p.208-214). The only fact that causes emotional abuse in a family consciously or unconsciously is the attitudes and behaviors of parents or caregivers to their children.

The importance of parental attitudes is emphasized by all researches and all this conscious or unconscious attitude and behavior can cause serious neglect and emotional abuse on children. In general, we can examine the negative parental attitudes in four headings. These are impulsive, overprotective, inconsistent and authoritarian negative parental attitudes.

A child, especially due to three basic reasons (Cüceloğlu, 1998), is unable to cope with the pain of unfavorable complex emotions and develops defense mechanisms to prevent this. These are “negative interaction and negative parental attitudes in family”, “not meeting the basic emotional needs and leaving the child emotionally” and “Shameful events form a structure in memory”. All these are direct us to the defense Mechanisms of using by children who are exposed to neglect and emotional abuse by parents attitudes. Because, Children may not be able to cope with this emotional burden and do not want to face the bitter reality of neglect and abuse, and their brains begin to develop defense mechanisms to alleviate this conflict. The main basic defense mechanisms used by children against all these traumatic experiences and anxiety are “suppression”, “denial”, “reflection”, “regression” and “withdrawal” defense mechanisms (Yavuzer, 2006).

Suppression: It is defined as pushing unconscious thoughts, impulses or behaviors into unconscious. Thus, as Blackman (2014) mentions, the worrying situation arising from internal conflicts will be forgotten inadvertently. For example, a child experiencing brother jealousy may feel anger and jealousy about the newcomer, his brother, who has gathered all the attention. In this case, the child who is not shown healthy parent attitudes and behaviors can use the suppression defense

mechanism and may use with regression defense mechanism. *Denial*: The child is headed for the defensive mechanism that denies it to forget, ignore the desired emotional conflicts. Although they know the facts they face, they behave as if they had no real facts. A fact that cannot be carried emotionally is accepted in some moments, and in some moments it is denied and this situation is continued until the effect of the event is overturned or suppressed (Geçtan, 1997). *Reflection*: If an environment is created that cannot be confronted with its own deficiencies or mistakes, reflection defense mechanism is developed. It is basically the distortion of a person's view of his / her own emotion, impulse or desires (Blackman, 2014). *Regression*: It is the defense mechanism used to return to the more secure and loving years of childhood. There are behavioral appearances such as finger sucking, bottom wetting. *Withdrawal*: When a child is more frightened, he uses the defensive defense mechanism. It occurs in children with unsafe attachment.

Basically, it is useful to consider four different parental attitudes as “unhealthy parental attitudes” in a single body. In the structure of unhealthy parental attitudes, there are negative burdens that the child cannot carry. Horney (1991) showed these negative conditions of the parents as direct or indirect domination, indifference, inconsistent behavior, lack of respect for the individual needs of the child, lack of real guidance, contemptuous behavior, too much liking or lack of admiration, lack of reliable proximity, obligation to take sides in discussions between parents, too much or too little responsibility, overprotection, isolation from other children, injustice, discrimination, unfulfilled promises, hostile air etc. as some examples. Under these uncomfortable conditions, the oppressed child seeks ways in which he can protect his existence and deal with this hostile world. In spite of his own weaknesses and fears, he unconsciously develops tactics and defense mechanisms to combat specific forces operating around him. Common effects that each unhealthy parental attitudes of neglect or abuse have created in the child and cause them to use defense mechanisms such as denial, suppression, regression, reflection, withdrawal: anxiety, fear, inconvenience, sadness, helplessness, suppressed anger the presence of negative emotions and sensations.

Kaynakça / References

- Aktürk, F.M. (2015). *Çocukları okul öncesi eğitime devam eden (5 yaş grubu) ebeveynlerin ana-baba tutumlarının farklı değişkenler açısından incelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Arıoğlu, A. (2003). *Sekizinci sınıf öğrencilerinin algıladıkları duygusal istismarın yordanması*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Arntz, A., Jacob, G. (2016). *Uygulamada şema terapi / şema mod yaklaşımına giriş rehberi*. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Baumrind, D. (1980). New directions in socialization research. *American Psychologist*, 35 (7), 639- 652.
- Blackman, S. J. (2014). *Zihnin kendini koruma yolları*. İstanbul: Psikoterapi Enstitüsü Yayınları.
- Branstetter, A.S., Bower, H., Komien, J., Amass, L. (2008). A history of sexual, emotional, or physical abuse predicts adjustment during opioid maintenance treatment. *Journal of Substance Abuse Treatment*, 34(2), 208-214.
- Calam, R., Bolton, C., Barrowclough, C., Roberts, J. (2002). Maternal expressed emotion and clinician ratings of emotional maltreatment potential. *Child Abuse and Neglect*, 26(10), 1101.
- Çağdaş, A. (2012). *Anne-baba-çocuk iletişimi*. Ankara: Eğiten Kitap.
- Cüceloğlu, D. (1998). *İçimizdeki çocuk*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Darling, N. ve Steinberg, L. (1993). Parenting style as context: An integrative model. *Psychological Bulletin*, 113(3), 487-496.
- Doğanlı, B., ve Karaörs, G. (2017). Çocuk istismarı ve sosyal devlet kapsamında çocuk istismarına yönelik alınan önlemler. *The Journal of International Scientific Researches*, 2(7), 82-92.
- Dursun, A. (2010). *Okul öncesi dönemdeki çocukların davranış problemleriyle anne- baba tutumları arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir.
- Ersanlı, K., Yılmaz, M., Özcan, K. (2013). Algılanan duygusal istismar ölçeği (ADİÖ): Geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 32(1), 147-164.

- Firestone, R. (1985). *The fantasy bond: Structure of psychological defenses*. New York: Human Sciences Press.
- Freud, A. (2011). *Ben ve savunma mekanizmaları*. (çev. Erim, Y.). İstanbul: Metis Yayınları.
- Geçtan, E. (1993). *İnsan olmak*. Ankara: Remzi Kitapevi.
- Geçtan, E. (2002). *Psikanaliz ve sonrası*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Geçtan, E. (1997). *Psikodinamik psikiyatri ve normal dışı davranışlar*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Glaser, D. (2002). Emotional abuse and neglect (Psychological Maltreatment): A conceptual framework. *Child Abuse and Neglect*, 26(6-7), 697-714.
- Graham-Bermann, S. A., ve Levendosky, A. A. (1997). The social functioning of preschool-age children whose mothers are emotionally and physically abused. *Journal of Emotional Abuse*, 1(1), 59-84.
- Horney, K. (1991). *Ruhsal çatışmalarımız*. Ankara: Öteki Yayınları.
- Jersild, A.T. (1979). *Çocuk psikolojisi*. (çev. Günçe, G.). Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayını.
- Kalem, E. (1999). *Life style index (yaşam biçimi ölçeği) ego savunma mekanizmaları testinin Türkçe formu dil eşdeğerliliği, güvenilirlik ve geçerlilik çalışması*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Katz, J., Arias I. (1999). Psychological abuse and depressive symptoms in dating women: Do different types of abuse have differential effects?. *Journal of Family Violence*, 14(3), 281-295.
- Kaya, M. (1997). Ailede anne-baba tutumlarının çocuğun kişilik ve benlik gelişimindeki rolü. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 9(9), 193-204.
- Maslow, A. (2001). *İnsan olmanın psikolojisi*. İstanbul: Kuraldışı Yayıncılık.
- Miller, A. (2015). *Beden asla yalan söylemez*. İstanbul: Okuyan Us Yayıncılık.
- Miller, A. (2015). *Yetenekli çocuğun dramı*. İstanbul: Profil Yayıncılık.
- Murty, S., Asa, C.P., Zwerling, C., Burmeister, L.F., Merchont, J.A. (2003). Physical and emotional partner abuse reported by men and women in a rural community. *American Journal of Public Health*, 93(7), 1073-1075.
- Özgüven, İ.E. (2010). *Ailede iletişim ve yaşam*. Ankara: PDREM Yayınları

- Rafaeli, E., Bernstein, D. P., ve Young, J. (2017). *Şema terapi-ayırıcı özellikler*. İstanbul: Psikonet Yayınları.
- Sümer, N., Aktürk, E. ve Helvacı E. (2010). Anne-baba tutum ve davranışlarının psikolojik etkileri: Türkiye’de yapılan çalışmalara toplu bakış. *Türk Psikoloji Yazıları*, 13 (25), 42-59.
- Tuzgöl, M. (1998). Ana-baba tutumları farklı lise öğrencilerinin saldırganlık düzeylerinin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Yavuzer, H. (2006). *Çocuk psikolojisi*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Yılmaz, Y. (2007). Anne-baba tutumları ile ilköğretim ikinci kademe öğrencilerinin okul başarıları ve özerkliklerinin gelişim arasındaki ilişkinin incelenmesi. Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Arslan-Toker, G. ve Sözer-Çapan, A. (2018). Anne baba tutumlarından kaynaklanan, ihmal ve duygusal istismara maruz kalmış çocukların en çok kullandığı savunma mekanizmaları üzerine bir literatür taraması. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 9(16), 1794-1816. DOI: 10.26466/opus.480595

Dördüncü Sanayi Devrimi'nin (Endüstri 4.0) Çalışma Hayatına ve İstihdama Muhtemel Etkileri ¹

DOI: 10.26466/opus.479123

*

Hacı Yunus Taş*

*Doç. Dr., Yalova Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Yalova/Türkiye
E-Posta: yunus.tas@yalova.edu.tr ORCID: [0000-0003-3163-9416](https://orcid.org/0000-0003-3163-9416)

Öz

Teknolojik gelişmeler her geçen gün hayatımızın bütün alanlarını etkilemeye devam etmektedir. 4. Sanayi Devrimi ile daha da hız kazanan yeni teknolojik gelişmeler her sanayi devriminde olduğu gibi 4. sanayi devriminin de çalışma hayatına, istihdama ve işsizliğe etkisi olacaktır. Diğer taraftan yeni işletmelerin, işkollarının ve yeni iş imkânlarının oluşumuna da katkı sağlaması beklenmektedir. İşletme sahibi girişimcilerin, yeni ve gelişen teknolojiye hem kendilerini hem de iş yerlerini hazırlamaları ve doğru üretim tarzlarını benimsemeleri için gerekli bilgilendirmenin uygun zamanda yapılması gerekir. Ayrıca, İşletmelere varsa ihtiyaçlarını karşılayacak gerekli desteklerin önceden verilerek işletmelerin yeni duruma hazırlanması kolaylaşacaktır. Her yeni teknoloji beraberinde bazı sektör ve iş alanlarını olumsuz etkileyerek işsizliğe neden olabilmektedir. Diğer taraftan da yeni sektörler ve mesleklerin ortaya çıkmasına vesile olarak istihdam artışı sağlayabilmektedir. Sonuç olarak; bir taraftan yeni teknoloji ve gelişmelerin ekonomiye ve sosyal hayata getirdikleri kolaylıklar, yüksek üretim ve verimlilikleri nedeniyle olumlu bakan işveren ve sermaye sahipleri olduğu gibi, diğer taraftan da işsizlik ve istihdam alanında sorun yaşayacaklarına inanan sendikalar ve işçi gruplarının yeni teknolojik gelişmelere olumsuz ve şüpheli bakmaları mümkündür. Bu iki durumda olağan bir durum olarak karşılanmalı ve bu duruma uygun çözümlerin topluma eş zamanlı olarak verilmesi oldukça önem kazanmaktadır. Bu çalışmamızda, teknolojik gelişmelerin aslında insan hayatında birçok kolaylık sağladığını, ancak işsizlik ve istihdam gibi bazı sorunları da belli bir süre beraberinde getirdiği anlatılacaktır. Ancak iyi bir planlama ve uygun programlarla bu olumsuz etkinin olumlu ve hatta avantaja yönlenebileceği vurgusu yapılacaktır. Her yeni teknolojik ve dijital gelişmenin yeni bir fırsat olduğunu ve bu durumun toplumun tüm kesimlerine (esnaf, işçi, çiftçi) uygun bir şekilde anlatılması ve toplumun yeni duruma hazır hale getirilmesinin önemi konusunda bilgiler verilmeye çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Endüstri 4.0, İstihdam, Yenilik, Teknoloji, 4. Sanayi Devrimi

¹ Bu Makale, Ekim 2018, Uluslararası 2. Uluslararası GAP İşletme Bilimleri ve Ekonomi Kongresinde sunulan ve yayınlanan bildirim esas alınarak hazırlanmıştır.

The Possible Effects of the 4th Industrial Revolution on Working Life and Employment

*

Abstract

Technological developments continue to affect all areas of our lives with each passing day. As with every industrial revolution, the fourth industrial revolution will have an impact on working life, employment and unemployment. On the other hand, it is expected to contribute to the formation of new businesses, businesses and new job opportunities. It is necessary to inform the entrepreneurs, who are the business owners, in preparing the new and developing technology for themselves and their workplaces and to adopt the correct production styles at the appropriate time. In addition, the enterprises will be provided with the necessary support to meet the needs of the enterprises to prepare for the new situation will be easier. With each new technology, some sectors and business areas may adversely affect unemployment. On the other hand, it is possible to increase the employment as a result of the emergence of new sectors and professions. As a result; On the one hand, it is possible that the unions and workers groups who believe that they will have problems in the field of unemployment and employment, as well as employers and capital owners who are positively attracted by the new technologies and developments, the high production and efficiency they bring to economy and social life, and the negative and suspicious of the new technological developments. In these two cases, it should be met as an ordinary situation and it is very important that the appropriate solutions are given to the society simultaneously. In this study, it will be explained that technological developments provide many convenience in human life but some problems such as unemployment and employment bring along some time. However, it will be emphasized that this negative effect can be favorable and even advantageous with good planning and appropriate programs. Each new technological and digital development is a new opportunity, and all segments of the society (trades, workers, farmers) to be explained in a proper manner and the importance of making the community ready for the new situation will be given.

Keywords: Industry 4.0, Employment, Innovation, Entrepreneurship, Technology, 4th Industrial Revolution.

Giriş

Günümüz dünyasında teknoloji, hayatımızın bir parçası olmaktan öte, hayatımızın kendisi konumuna gelmiş durumdadır. Gelişen teknolojiyle beraber en çok tartışma alanları haline gelen 3D yazılım, robotlar, yapay zeka gibi gelişmeler kendilerini Endüstri 4.0 başlığı altında göstermektedir. 4.Sanayi Devrimi'nin ne olduğunu daha iyi kavrayabilmek adına, günümüz üretim süreçlerine nasıl geldiği ve süreçlerde işsizlik ve istihdam alanında yaşanan bazı olayların hatırlanması büyük önem arz etmektedir.

Bu anlamda tarihte bildiğimiz önemli bir teknolojik gelişme olan matbaanın bulunması ve Avrupa ülkelerinde 14. ve 15. Yüzyıllarda kullanılmasına rağmen Osmanlı Devletinde çeşitli sebeplerle 18.Yüzyılın başlarında kullanılmaya başlanmıştır. Aslında bilginin yayılması ve geleceğe aktarılması için önemli ve büyük kolaylıklar sağlayan bu teknolojinin Osmanlı devletine geç gelmesinin altında yatan birçok sebepten en önemlisi ise o dönem elle kitap ve belgeleri yazıp çoğaltan çok sayıdaki hattatların işlerini kaybetme, gelir düzeylerinin düşmesi ve itibarlarının azalacağı endişesi idi (Durmuş, 2017: 955 -956).

Sonraki dönemlerde arabaların ve yolların yapılması ile kervanların, köprülerin yapısı ile sandal ve sal sahiplerinin, arabalarla yük taşınması ile hamalların benzer yeni teknolojik gelişme ile birlikte birçok meslek ve el sanatları ile uğraşanlar önceleri bu yenigelişmelere şiddetle karşı çıkmışlardı. Aslında hepsinin bu konudaki tepkisinin esas sebebi işsiz kalma ve toplumdaki eski nam ve saygınlıklarını kaybetme endişe ve korkusu idi.

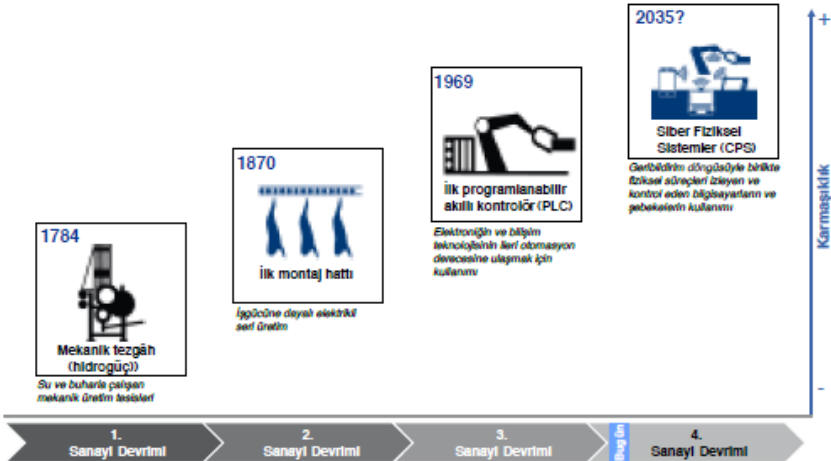
Bu tür olumsuzluklar belli bir kesim için her zaman mümkün olabilmektedir. Bu nedenle konu ile ilgili önceden bazı tedbirler alınarak hem yeni duruma toplumun hazırlanması hem de muhtemel tepkiler ve kaygıların en az seviyede yaşanmasına engel olunabilir. Bu çalışmamızda yeni teknolojilerin 4. Sanayi devriminin (Endüstri 4.0) üretim ve hizmet sektörüne girmesiyle oluşabilecek olumlu gelişmelerin neler olabileceğinden bahsederken diğer taraftan da yeni gelişmelerden olumsuz etkilenebilecek kesimlere yönelik alınabilecek önlem ve tedbirlerin neler olabileceği ve nasıl alınacağı konusunda bilgiler paylaşılacaktır.

1. Sanayi Devirlerinin Tarihsel Gelişim Süreci

Sanayi devriminin ilk olduğu dönem olan 18. YY sonları yani 1765'lerde buharın fabrikalarda kullanması ile başlamış olup, daha sonra 19. YY ortaları olan 1850'lerde elektriğin imalathane, atölye ve fabrikalarda kullanılmaya başlanması ile 2. Sanayi devrimi dönemi başlamıştır. 20. YY ın ortalarında elektrikle çalışan hesap makinesinin icadıyla da 3. Sanayi dönem başlamıştı. 21. Yüzyıla gelindiğinde ise internet ve dijitalleşme ile nesnelerin üretime yön verdiği akıllı makine ve akıllı robotların dönemi olan 4.Sanayi Devrimi dönemi başlamış olmaktadır. Bu yeni dönem günümüzde Endüstri 4.0 dönemi olarak da adlandırılmaktadır. Ayrıca aşağıda dört sanayi dönemlerine ait kısa tarihi bilgiler verilecektir.

1-Birinci Sanayi Devrimi: Bu kapsamda endüstrileşmenin kısa tarihçesine baktığımızda Endüstri 4.0 öncesinde 3 farklı sanayi devriminin yaşandığı ve bu sanayi devrimlerinden ilkinin çokta eski tarihli olmadığını görüyoruz. İlk olarak 1765'de James Watt'ın Buhar Makinesini fabrikalarda Kullanmaya başlanmasıyla endüstrileşme sürecinin, Birinci Sanayi Devrimini başlattığını görüyoruz (Ege Bölgesi Sanayi Odası , 2015).

Şekil 1- Birinci. Sanayi Devrimi Aşamaları

Kaynak: KPMG, 2015:1 <https://home.kpmg.com/content/dam/kpmg/tr/pdf/2016/08/tr-sanayi-4.PDF>

Bu kapsamda odunun yerine maden kömürünün ve buharın kullanılması sonucunda iş ve hareket gücünün artırılması, makineleşmeyi ve üretimin daha çok fabrikalarda yapılması neticesini doğurdu. Klasik aile şirketleri ve küçük atölyeler, yerini daha ziyade fabrikalara bıraktı. Bu dönemde, buhar makinesinin bulunmasını çırçır makinesi (pamuğun büyük miktarda temizlenmesini sağlamaktadır), dikiş makinesi, uçak ve motorlu taşıt gibi teknolojiler izlemiştir.

Üretimdeki bu olumlu gelişmeler, ekonomik ve sosyal yapıyı etkilemiş ve Yaşanan bu gelişmeler neticesinde, nüfus artmış, ortalama hayatta kalma süresi uzamıştır (Ege Bölgesi Sanayi Odası , 2015). Birinci Endüstri Devrimi, dünyanın “daha küçük ve birbirine daha entegre” bir yer haline gelmesini sağlayan ilk ve önemli adımlarından biri olmuştur.

2- İkinci Sanayi Devrimi: Endüstrileşmenin ikinci aşaması 1850'lerde elektrik teknolojisinin, fabrika, atölye ve diğer üretim alanlarında, Buhar, kömür ve demirle birlikte çelik, elektrik, petrol ve kimyasal maddelerin de kullanılmasıyla olmuştur. Bunun neticesinde seri üretim başlamış, telefon, telgraf gibi iletişim araçlarının yanı sıra dayanıklı tüketim malları olan ürünler icat edilmiştir. Bu dönemde özellikle Henry Ford'un fabrikalarında kullanmış olduğu üretim tekniği olan, bant sistemi ve seri üretim teknikleriyle, otomobilin birçok ailenin hayatına girmesini sağlamış, ulaşımda ve iletişimde devrim denilebilecek büyük kolaylar sağlanmıştır. Birinci Endüstri Devrimi'nde hâkim olan demirin yerine çelik üretiminin gelişmesi, demir yolu taşımacılığını ve ticareti hızlandırmıştır.

Bütün bu gelişmeler sonucunda, kentler hızla büyümeye başladı; gelişmiş ülkelerde ailelerin iş ve konaklama mekânları farklılaşmaya başladı. Hayat biçimleri büyük oranda değişti. . Ekonomik alanda yeni ve güçlü merkezi devletler kuruldu. Birinci Endüstri Devrimi'nde İngiltere ve Avrupa'da etkisini gösteren endüstrileşme, İkinci Endüstri Devrimi ile ABD, Japonya gibi ülkelerde de hızla yaygınlaşarak dünyada birçok bölge ve ülkeyi etkilemiştir.

3- Üçüncü Sanayi Devrimi: 2. sanayi devrimini 1950'lerde mekanik elektrik' le çalışan hesap makinesinin icadıyla 3. Sanayi devrimi izlemiştir. Bu dönemde de ilk küçük bilgisayar, cep telefonu, internet, hibrit

otomobil insanların hayatına girmiş ve uzaya ilk defa mekik gönderilmiştir. Üretimde bilgisayar, iletişim ve ulaşım teknolojilerinden faydalanılması, günlük yaşamda çok daha küçük, pratik ve nano teknoloji ürünlerin de girmesine sebep olmuştur. Öyle ki; makineler, günlük yaşama da hâkim olmaya başlamış ve kas gücüne olan ihtiyaç giderek azalmıştır.

1970'lerden bugüne kadar süren döneme Üçüncü Endüstri Devrimi hâkim oldu. İkinci Dünya Savaşı sonrasında, elektronik, bilgi ve iletişim teknolojilerinin gelişmesiyle beraber üretimin otomasyonu sağlandı. Programlanabilir mantıksal denetleyici (PLC)'lerin gelişmesi sonucunda üretimde otomasyon ileri aşamalara taşınmaya başladı. İkinci Endüstri Devrimi üretimin serileşerek hızlanması olarak tanımlanırken, Üçüncü Endüstri Devrimi ise üretimin otomasyonu iletişim ve bilişim ve sayısallaşması olarak tanımlandı. Bu dönemde bilgisayar, mikro elektronik, fiber optik, lazer ve bilişim gibi teknolojilerin, telekomünikasyon, nükleer ve biyogenetik... vb. bilimlerin gelişimi üretimin yönünü etkiledi.

İletişim ve ulaşımdaki gelişmelerle, ticaret ve endüstri küresel hale geldi. Bu süreçte yaşanan en önemli gelişmelerden biri de dünya kaynaklarının hızla tükenmesi ve sürdürülebilirlik kavramının gündeme gelmesi oldu. Enerji kaynağı olarak Birinci Endüstri Devrimi'nde kömür, su ve buhar gücü; İkinci Endüstri Devrimi'nde ise petrol ve elektrik ön plandayken, Üçüncü Endüstri Devrimi'nde, ise çevresel kaygılarla güneş, rüzgâr gibi yenilenebilir enerji kaynakları ön plana çıkarak önem verilen enerji kaynakları olarak görüldü. Bütün bu gelişmelerin, daha önce mümkün olmayan yeniliklere imkân tanınmasının yanı sıra, siber-fiziksel sistemler, nesnelerin birbiri ile iletişime geçebilmesi (Nesnelerin İnterneti) gibi faktörlerin de etkisiyle, **içinde bulunduğumuz Dördüncü Endüstri Devriminin başlamasına** neden oldu.

4-Dördüncü Sanayi Devrimi (Endüstri 4.0): En nihayetinde 21.yüzyıla gelindiğinde iletişim, bilgisayar ve internet teknolojilerinin birleşmesiyle beraber, 4. Sanayi devrimi olarak da adlandırılan Endüstri 4.0 gündemdeki yerini almıştır. Bu dönemde klasik emek faktörleri olan kol ve kas gücüne olan ihtiyaç neredeyse tamamen ortadan kalkarak, makineler hem kendilerini ve hem de üretim süreçlerini yalnız başlarına yönetmeye başlamışlardır. 'Nesnelerin İnterneti' adı verilen yeni üretim sistemi ve bulut sistemi yaygınlaşmış, her makinenin 'akıllısı' hayatımızdaki

yerini almıştır. Bütün bu sayılanlarla yetinilmemiş ve günümüzde bilgisayar teknolojileri ile zeki insanların bile yapamayacağı işler yaptırılabilir hale gelinmiştir. Ebetteki bu teknolojinin gelmiş olduğu son noktada değildir.

Yaşanan bu süreç ekonomide sosyal hayata, çalışma yaşamında, günlük işlerde yani hemen hayatın her alanında etkisini göstermiştir. Bu durum hem olumlu hem de olumsuz birçok sonuçlara neden olmuştur. Özellikle çalışma hayatına yönelik olarak oluşan negatif görüş ve bakış açıları olabildiği kadar, Endüstri 4.0 ile gelen teknolojinin üretimde bir çığır açacağı görüşleri de oldukça fazladır. Günümüzde gelişmek isteyen, ekonomik ve sosyal açıdan geri kalmak istemeyen tüm ülkelerin yeni sanayi devrimi olan Endüstri 4.0'ın getirdiği yenilikleri takip etmesi ve bu teknolojiyi üretmesi bir zorunluluk haline gelmiştir.

2. Dördüncü Sanayi Devrimini Oluşturan Temel Yapılar

Nesnelerin İnterneti: Nesnelerin, interneti aracı olarak kullanmaları ile birbirleriyle iletişim içerisinde olmaları ve işleri kendi aralarında yönetmeleri durumudur. Yeni teknolojik yöntem ve sistem sayesinde üretim ve üretim süreci pratikleşecek, sipariş ve tedarik zinciri daha akıllı hale gelecek, enerji, altyapı ve personel maliyetleri azalacak, gelir ve kar düzeylerinde artış sağlanacaktır (<http://www.endustri40.com/endustri-tarihine-kisa-bir-yolculuk>).

Siber-Fiziksel Sistemler: Fiziksel dünya ile siber alanı internet ile birbirine bağlayan sistemlere siber-fiziksel sistemler (CPS-Cyber-Physical System) adı verilmektedir. Sansürlerle desteklenmiş bu sistemler fiziksel dünyadaki hareketleri internet hizmetleriyle toplamakta ve global olarak nesnelerin etkileşimini içermektedir (Alçın, 2016).

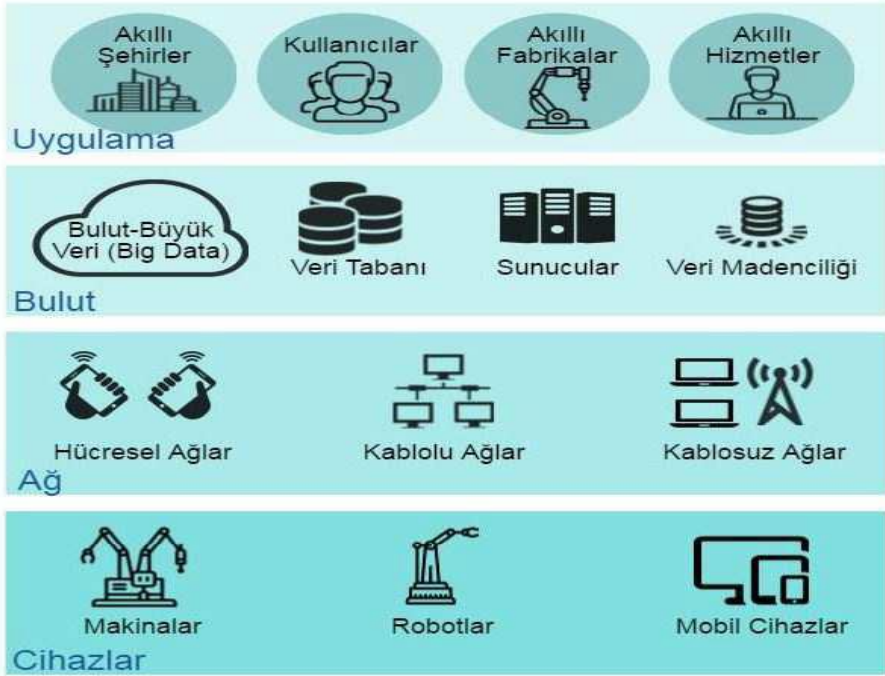
Bir diğer şekilde gözlemleme, koordinasyon ve kontrol gibi üretim süreçlerindeki temel prensiplerin, hesaplama ve iletişim bileşkesinden oluşan karma teknoloji tarafından yönetildiği sistemlerdir. Söz konusu karma teknoloji, fiziksel makineleri siber teknoloji ile bütünleştirme yoluyla dahada etkin hale getirmektedir (Ege Bölgesi Sanayi Odası, 2015).

Bu açıklama ve bilgilerden de anlaşılacağı gibi Endüstri 4.0'la birlikte, maliyetler düşerek, işletmelerin karlılık oranları artmakta ve artmaya da

devam edecektir. Bu durum özellikle işletmeler için çok önemli bir hedef ve avantajdır. Diğer taraftan bu elde edilen kar ve kazançla birlikte işletmelerde çalışan işçilere daha az ihtiyaç olacak ya da daha hafif ancak bilgiye dayalı insan kaynağına ihtiyaç artacaktır.

Sosyal devlet ve sosyal girişimcilik açısından bu konuyu bir avantaja dönüştürmek elbetteki mümkün hale gelmektedir. Özellikle eğitim düzeyleri lise ve üstü dezavantajlı gruplar olan, gençler, kadınlar, engelli ve göçmenlerin bu alanda istihdam imkânları mümkün hale gelmektedir.

Şekil.2- Endüstri 4.0 Durumunun Şekillerle Görünümü

Kaynak: ALÇIN, Sinan (2016), "Üretim İçin Yeni Bir İzlek: Sanayi 4", *Jurnal of life Economics*, Volume 3 , Issue 2 , Jan 2016, s.23.

Endüstri 4.0' ın Faydaları

- Sistemin takibi kolaylaştığı için oluşabilecek arızaların tespiti de kolaylaşmıştır.
- Üretimde klasik üretim şekli ve anlayışı terk edilerek, müşteri tercih ve ihtiyacına yönelik müşteri odaklı daha esnek bir üretim tarzı benimsenmiştir.
- Hammadde, kaynak ve malzeme tüketimi azaldığından maliyetler de azalmış ve verimlilik artmıştır.
- Sistem çevreye dost olması ve kaynak tasarrufu sağlanması ile yeşil enerji dönemine geçerek, sürdürülebilir olma imkanı artmaktadır.
- Üretim sisteminin kendisini yönetebilmesi ile üretim için gerekli olan diğer kaynaklara (insan, enerji makine gibi) ihtiyaç azalmakta, süreçleri robotlar yönettiği için hata payı düşmektedir.
- Değişen insan kaynakları yönetimi ile yeni hizmet ve iş modelleri geliştirilmektedir.

3. Türkiye, 4. Endüstri Dönüşümünün Neresinde?

Endüstri 4.0 ya da 4. Sanayi Devrimi, birçok çağdaş otomasyon sistemini, bilgi alışverişlerini ve üretim teknolojilerini kapsayan geniş ve ortak bir terim. Bu açıklamayla birlikte Türkiye bu kadar geniş kapsamlı olan ve günümüzde akıllı fabrika sisteminin oluşmasında önemli bir rol oynayan Endüstri 4.0 dönüşümünün neresinde yer alıyor. Bir taraftan yeni teknolojilerden uzak kalmadan öte yandan İstihdam alanında sorun yaşamamak için nasıl bir yol ve yöntem izlenebilir. Bu gibi konulara yönelik cevaplar verilmeye çalışılacaktır.

3.1. Türkiye, Endüstri 4.0 dönüşümünün şu anda neresinde?

Endüstri 4.0 dönüşümü uzun ve ince bir yol ve Türkiye henüz bu yolun başlarında bir yerde. Ülkemizin jeopolitik konumu ve düşük işgücü maliyeti gibi özelliklerinin artık küresel rekabetçilik açısından yeterli olmadığı bilinen ve sıkça dillendirilen bir gerçek. Dördüncü Sanayi devrimi ülkemizin rekabet kapasitesini daha üst düzeylere artırabilmek için

önemli fırsatlar sunuyor. Ülkemizin bu alanda da en kısa zamanda hak ettiği yere gelebileceği tahmin edilmekle beraber, bunun kolay olmayacağı da ortadadır. Bunun için özel ve kamu sektör yöneticilerinin hem kendilerini hem de halkı bilgilendirip bu yeni hayata hazırlamaları gerekmektedir.

Ayrıca bu konuda istekli ve yeterli bilgi ve teknoloji ile donatılmış ne yaptığını ve ne istediğini bilen sağlam bir yapılanma ve organizasyona ihtiyaç vardır. Böyle bir irade ve istek Türkiye açısından süreci hızlandırıp kolaylaştırabilir. Yine bu alanda ciddi yatırım ve AR-Ge destekleri de gerektiğinde kesinlikle devlet gibi güçlü bir desteğin olması konunun olmazsa olmazlarındanır.

3.2. Dördüncü Sanayi Devrimiyle birlikte Türkiye’de istihdam sorunu yaşanacak mı?

Dördüncü sanayi devrimi de daha önceki endüstri devrimlerinde olduğu gibi toplam iş gücüne olan ihtiyacın azalmasından çok, açılacak yeni iş alanları ile kas gücüne dayalı işler yerine, daha nitelikli eğitim ve gelir düzeyi yüksek bir iş gücü potansiyeli yapısına geçilmesi beklenmektedir. Bu nedenle bu yeni teknolojik devrimden olumsuz olarak etkilenmemek için potansiyel iş gücünün, nitelik yönünden daha ileri düzeylere çıkarılması zorunlu hale gelmiştir. Dolayısı ile işgücünün vasıf yapısının istenen düzeyde geliştirilmesini sağlayabilmek için eğitim ve istihdam politikalarını hızlı bir şekilde devreye alınmasına bağlıdır.

Endüstri 4.0 ülkemize piyasalarına tam olarak girmeden önce, akıllara ilk robotlar ve istihdam problemlerini getirdi. Aslında çok basit, insanların kas yapısını zorlayan işlerde çalışmak yerine daha çok bilgi, karar ve yön verme, yönetme ve sürekli uygulama-geliştirme yapacakları, bir iş modeli ile karşılaşacakları günler çok uzak görünmüyor. Bu günler hem çok yakın hem de çok uzak. Aslında bu yeni sanayi devriminde üretimde insanlar işlerini kaybetmeyecek, ancak iş tanımları ve meslekleri değişecektir. ([https://www. endustri40.com/endustri-4.0da-insan](https://www.endustri40.com/endustri-4.0da-insan)). Ancak, yeni meslekler, yeni iş tanımları, yeni sektörler, yeni girişimler, yeni iş imkân ve fırsatlarını da beraberinde getirecektir.

Bahsedilen yeni işler ve yeni mesleklerin daha nitelikli ve tecrübeli çalışanlarla birlikte yürütülmesi, verimlilik açısından daha çok fayda sağ-

layacaktır. Bu nedenlerden dolayı daha ileri yaşlarda bulunan işçilerin emekliliklerinin bir süre ertelemeleri ve daha uzun yıllar işgücü piyasalarında kalmaları öngörülmektedir (Bozlar,2018:63).

İstihdam konusundaki en önemli kaygılardan biri de, gelecekte robotların çalışan işçilerin yerini alabileceği ve işsizliğin artabileceği kaygısıdır. Bu konuda kesin bir cevap olmamakla birlikte, geçmiş sanayi devrimlerinin başında hep bu tür kaygılar yaşanmasına rağmen, her yeni teknolojik gelişmeler yeni iş alanlarının ve becerilerin gelişmesini de beraberinde getirdiğinden işsizliğin uzun vadede artması beklenmemektedir. Ancak, önemli iki sonucu kaçınılmaz olarak ortaya çıkacaktır. Birincisi çalışma sürelerinin giderek kısılması ve ikinci olarak ta daha iyi bir iş ve kariyer sahibi olabilmek için yüksek vasıflar ve iyi bir eğitim gerektirmektedir.

Ayrıca, teknolojide meydana gelen hızlı değişiklikler ekonomik ve sosyal hayatta önemli değişikliklere neden olmakta ve toplumların üretim ve istihdam yapısını etkileyerek rekabet avantajını artırmaktadır. Bu bağlamda 4. Endüstri Devrimi ile birlikte kullanılabilen yüksek teknoloji imkânlarının da bu alanlarda faaliyet ve iş yapmak isteyen girişimcilerin ve KOBİ'lerin işlerini kolaylaştıracağı beklenmektedir (Açan, 2018: 188-189).

Diğer taraftan yeni teknolojilerin sebep olacağı bazı olumsuzluklar olabileceği gibi birçok faydaları da olacaktır. Bunların en başında insan sağlığı için oldukça tehlikeli ve zararlı olan bazı iş kollarında (kimya, boya, iplik, maden ve inşaat) işçi yerine robotların çalıştırılması suretiyle insan sağlığının büyük oranda korunması sağlanacaktır. Bu şekilde boşa çıkan işçilerinde eğitilerek başka alalara kaydırılması mümkün olanlar istihdama kazandırılabilir, diğerlerine de ya tazminat ödenerek veya emekli edilerek çözümler bulunabileceği tahmin edilmektedir (Bozlar,2018:65).

4. Endüstri 4.0' da Olması Beklenen Yeni İş Kolları

Burada bahsedilen 7 adet yeni iş kolu bulunmaktadır. Bunların birçoğu yurt dışında faaliyete başlamış olan bölümlerdir. Söz konusu iş kollarından bir kısmı mevcut ve piyasada var olsa da bunları Endüstri 4.0 için özelleşmiş yeni iş alanları olarak belirtmek lazım. Yeni iş kolu sayısı en

az yedi olmasına karşın fikir vermesi için makalemizde kısa bilgiler verecektir. Aklımıza gelen yada gelmeyen hemen her sektör, her iş alanı burada bahsedildiği gibi dijitalleşerek ve her biri ayrı birer iş kolu haline gelecektir ([https://www. hightech-strategie.de.](https://www.hightech-strategie.de.)).

1. Endüstriyel Yazılım Programcılığı: Bilişim sistemleri Endüstri 4.0'ın ana bileşenlerinden ve olmazsa olmazlarından ve programlama becerisi bütün diğer mesleklerin temel unsuru haline geldiği için yeni iş kolları arasında tekrar ye alabilmektedir. Ancak endüstriyel bileşenleri dikkate alındığında klasik programcılığa göre farklılıklar gösterebilmektedir (Sener ve Elevli, (2017:29).

2. Bilişim Sistemleri ve Nesnelerin İnterneti Çözüm Üreticisi: Veriyi değerleyip akıllı ve uygun tepkiler alabilmek için bu bilgilerin akıllı cihazlar arasında dağıtılabilmesi gerekiyor. Veri hızının iyi ve anlamlı bir şekilde yapılabilmesi için nesnelerin interneti dediğimiz işleme hâkim olacak yüksek vasıflı insanlara ihtiyaç vardır. (Sener ve Elevli, (2017:30).

3. Endüstriyel Veri Analiz Uzmanı: Harvard Business Review, veri analiz uzmanlarını 21.yüzyılın en popüler meslek dalı olarak lanse etmiştir. Önümüzdeki dönemde tüm cihazların veri üreteceği beklenmektedir. Her tarafımızda olan verileri kayıt edilebilecek anlamlandırabilecek, ayıklayabilecek uzman kişilere çok ihtiyaç olacağından, bu meslekte önemli hale geliyor. (Sener ve Elevli, 2017:29).

4. Robot Koordinatörü, Programcısı, Tamircisi: Robotik makineler üretim alanındaki ana cihazlarımız olacak. Üretimde oluşabilecek hataları en az seviyelere indiren, durmadan 7/24 çalışabilen, vasıfsız iş gücünü tamamlayan ana makineler olacaklardır..

5. Üretim Teknolojileri Uzmanı : Endüstri 4.0 kurucu ve önde gelen ülkesi olan Almanya hükümeti tarafından 2008 yılından itibaren resmi bir iş pozisyonu olarak kabul edilen bu mesleğin eğitim süresi 3 yıl olarak belirlenmiştir. Üretim süreçlerini planlayıp ihtiyaç duyulan makina ve tezgâhları tespit eder ve bunların programlanmasını sağlarlar.

6. Akıllı Şehirler Planlayıcılar (Smart City Planner): Üretim süreçleri ve ürünler akıllanırken elbette açığa çıkan ürünler de o süreçlere uyumlu olmalıdır. Dolayısı ile trafik lambaları gelen araçları okuyabilecek, ambulans gibi acil durum vakası söz konusu ile ana merkeze gelen verileri hesaplayıp yolların ambulanslar için açık hale gelmesini sağlayacaktır. Binalar bu süreçte en az kendi ihtiyaçları kadar enerji üretir hale gelecektir. Bir alanda fazla üretilen enerji diğer tarafa otomatik olarak aktarılacaktır.

7. Ürün Tasarımcısı ve Üreticiler: Üç boyutlu yazıcıların üretime geçmeleri ile aklımıza gelen her ürünü tasarlayarak ve bunu 3B yazıcılar için hazır hale getirebilmek yeni üretim alanında tek başına bir devrim olmaktadır. Bir terzinin ölçü alıp kıyafet dikebilmesi için kişiye özel tasarım yapabilen üreticiler ortaya çıkacaktır (Sener ve Eevlı, (2017:29).

Yukarıda sayılan yeni meslek alanları, Dördüncü Sanayi Devrinde ortaya çıkan ve gelişen yeni iş alanlarının temel taşlarını oluşturacaklardır. Bu mesleklerinde bir çok alt kollarının da zamanla oluşacağı tahmin edilmektedir. Bu anlamda yeni sanayi devrimiyle bazı meslekler son bulurken yeni ve yüksek bilgi ve teknoloji gerektiren meslekler ortaya çıkacaktır. Yani bir taraftan işsizliğin artması beklenirken diğer taraftan da yeni iş v meslek alanları ile istihdamın artması sağlanacaktır. Bu yeni dönemde teknolojiye geliştiren ve kullanan ilk ülkeler de işsizliğin artmasından ziyade azalması beklenirken, diğer taraftan teknolojiyi kullanamayan ve bu alanda geç kalan ülkelerde işsizlik sorunu yaşanabileceği tahmin edilmektedir.

5. Endüstri 4.0 Bağlamında Girişimcilikte Yeni Yaklaşımlar Ve Fırsatlar

Endüstri 4.0 uygulamalarının önemli beklentilerinden biri yeni hizmet ve iş modellerinin geliştirilmesi ve buna bağlı olarak yeni işletme girişim türlerinin ortaya çıkacak olmasıdır. Nitekim bu konuda önemli gelişmeler yaşanmaktadır. İş modeli bir işletmenin nasıl yeni değerler üretebileceğinin, bunları pazar ve müşteriye nasıl ulaştırdığının ve en nihayetinde nasıl gelir elde ettiğinin hikâyesidir Endüstri 4.0 uygulamaları aynı

zamanda kendisiyle beraber yeni iş imkan ve modellerini de gündeme getirmektedir.

Endüstri 4.0'ın, işlerin oluş süreçlerini esastan etkileyen sanal bir ortamda, nesnelere bulunan bir çip vasıtasıyla internet tekniği ile birbirlerine bilgi taşımaları (nesnelere interneti), üç boyutlu yazıcılar gibi büyük teknolojileri, temel verilerle birlikte dijital entegrasyon ve veri odaklı hizmetler için yeni fırsatlar oluşturma ve yeni bilgiler etrafında hayal edilemeyecek kadar yeni iş modelleri ortaya çıkmaktadır (Soylu, 2018: 50).

Yeni ticari modeller, entegrasyon ve yeni hizmetler etrafında çözümler sunmakta ve şirketleri bu yükselen değerler doğrultusunda biçimlenmektedirler. Bu bağlamdaki veriler, operasyonel etkinlikle ilişkili olmaktan çok, değer üretmek için yetki verilmiş birer varlık olarak görülmektedir.

Yeni Girişimciliğin Kodları: Endüstri 4.0'ın şirketlerden ilk olarak beklediği ve olmazsa olmazı olan temel strateji, İnovasyon, değişim yeteneği, hız ve çeviklidir. Üçüncü sanayi devrimini belirlemiş olan basit dijitalleşme, yerini çok çeşitli teknolojilerin yeni ve farklı biçimlerde bir araya getirilmesi olarak yükselen çok daha karmaşık İnovasyon biçimleri şeklinde olmaktadır. Bu durum şirketlerin yeni iş yapma tarzlarını gözden geçirmeye zorlamakta ve mevcut işlerini daha da geliştirmek ve çeşitlendirmeye zorlamaktadır.

Her Yeni sanayi devrimi döneminde işgücü açısından baktığımızda; iki temel sonuç ortaya çıkmaktadır. Bunlardan birincisi çalışma sürelerinde kısmen azalma olmaktadır. İkinci önemli sonucu ise kariyer ve iyi bir işe sahip olabilmek için daha yüksek vasıflar gerektiğidir.

Sonuç

Çalışmada örnekleri verilen sosyal girişimler gibi teknoloji kullanılarak toplum faydasını maksimuma çıkarmayı hedefleyen projeler her geçen gün hem sayı olarak hem de görünürlük olarak artış sağlamaktadır. Özellikle sosyal medyanın da etkisiyle üretilen bu sosyal değerler birçok ihtiyaç sahibi tarafından kullanılmakta ve hayatları kolaylaştırmaya devam etmektedir.

Teknolojinin beraberinde getirmiş olduğu bazı olumsuz yönleri olsa da, ülkelerin, toplumların ve hatta bireylerin teknolojiden kaçınması çoğu zaman mümkün olmamaktadır. Bu yüzden teknoloji desteğiyle üretilen katma değerın sosyal alanlarda kullanılarak topluma bir faydasının olması amacıyla hareket edilmeli ve bu tarz girişimler desteklenmelidir. Bu şekilde bilinçli yapılacak olan yatırım ve üretimlerden başta devletler ve firmalar olmak üzere her kesimin olumlu bir şekilde istifade etmesi beklenmektedir. Ülkesi ve işletmeleri zengin olan demokratik toplumlarda bireylerin bu zenginlikten pay almamaları düşünülemez. Dolayısı ile bireylerde refah içinde olacaklardır.

4. sanayi devrimi de daha önceki endüstri devrimlerinde olduğu gibi toplam işgücü ihtiyacının azalmasından çok, açılacak yeni iş alanları ile bilgi düzeyi düşük işlerden çok daha nitelikli, eğitim ve gelir düzeyi yüksek bir iş gücü potansiyeli yapısına geçilmesini gerektirecektir. Bu nedenle bu yeni teknolojik devrimden olumsuz olarak etkilenmemek için potansiyel iş gücünün, nitelik yönünden daha ileri düzeylere çıkartılması zorunlu hale gelmiştir. Dolayısı ile işgücünün vasıf yapısında istenen oranlarda geliştirmeyi sağlayacak eğitim ve istihdam politikalarını ne kadar hızlı ve başarı ile devreye alabileceğine bağlı.

Endüstri 4.0 ülkemize piyasalarına tam olarak girmeden, akıllara ilk önce robotlar ve istihdam problemlerini getirdi. Aslında çok basit, insanların kas yapısını zorlayan işlerde çalışmak yerine daha çok bilgi, karar verme, yön vereme, yönetme ve sürekli uygulama-geliştirme yapacakları, bir iş modeli ile karşılaşacakları günler çok uzak görünmüyor. Bu günler hem çok yakın hem de çok uzak. Aslında bu yeni sanayi devriminde üretimde insanlar işlerini kaybetmeyecek, ancak iş tanımları ve meslekleri değişecektir.

Ayrıca bir çok genç ve yetenekli beyinlerin ülkelerine ve insanlığa faydalı işler yapma isteklerini, yeni teknolojik üretim alanlarına yönlendirilerek, ileri düzeyde teknoloji kullanabilen girişim, işletme ve kurumlarının hayata geçirilebileceğinden şüphemiz yoktur. Bu tür işletmelerin çoğalması ile hem üretim hem de istihdamın artışı sağlanabilecektir. Bu nedenle zaman kaybetmeden ülke ve devlet olarak 4. Sanayi devriminin kodlarını iyi bir şekilde analiz ederek toplumumuza en faydalı şekilde kullanmak durumundayız. Aksi durumda teknolojiyi başkaları kullanırken işsizliği biz yaşayabiliriz.

EXTENDED ABSTRACT

**The Possible Effects of the 4th Industrial Revolution
on Working Life and Employment**

*

Hacı Yunus Taş

Yalova University

Technological developments continue to affect all areas of our lives with each passing day. As with every industrial revolution, the fourth industrial revolution will have an impact on working life, employment and unemployment. On the other hand, it is expected to contribute to the formation of new businesses, businesses and new job opportunities. For this reason, it is very important that educational policies (primary school, university) are reviewed according to this new situation and planned in accordance with technological developments.

In this sense, the education policies implemented in the classical education system to make it suitable for the future. the new education system needs to be revised in accordance with the digital world and markets. Likewise, in high school and university graduates who have completed their education, they will be able to follow new technological developments actively outside their education life and allow them to prepare for their future careers in this way and they will have lower rates of employment and unemployment in the new period.

It is necessary to inform the entrepreneurs, who are the business owners, in preparing the new and developing technology for themselves and their workplaces and to adopt the correct production styles at the appropriate time. In addition, the enterprises will be provided with the necessary support to meet the needs of the enterprises to prepare for the new situation will be easier. With each new technology, some sectors and business areas may adversely affect unemployment.

Forthere more, it is possible to increase the employment as a result of the emergence of new sectors and professions. As a result; On the one hand, it is possible that the unions and workers groups who believe that

they will have problems in the field of unemployment and employment, as well as employers and capital owners who are positively attracted by the new technologies and developments, the high production and efficiency they bring to economy and social life, and the negative and suspicious of the new technological developments. In these two cases, it should be met as an ordinary situation and it is very important that the appropriate solutions are given to the society simultaneously.

Industry 4.0 introduced robots and employment problems to the minds before they entered our country fully. In fact, it is very simple, instead of people who work on the muscle structure of the work more information, decision-making, orientation, management and continuous application-development will do, the days when they will encounter a business model does not seem too far. These days are both very close and far away. In fact, in this new industrial revolution, people in production will not lose their jobs, but job descriptions and professions will change.

In addition, there is no doubt that many young and talented minds can be put into practice in order to make their businesses and institutions capable of using technology at the provincial level by directing their requests to their country and humanity to do useful works and to new technological production areas. With the increase of such enterprises, both production and employment will be increased. Therefore, as a country and a state without losing time, we have to analyze the codes of the 4th Industrial Revolution in a good way and use it in the most beneficial way to our society. Otherwise, we can experience the negative effects of unemployment while others are using technology.

On the other hand, there will be some disadvantages caused by new technologies and they will have many benefits. In the beginning of these, human health will be protected in some sectors which are very dangerous and harmful for human health (chemical, paint, yarn, mine and construction) by employing robots instead of workers. In this way, those who are wasted in their workers can be transferred to other areas, those who are able to be transferred to employment, others are paid or retired compensation is expected to be found.

In this study, it will be explained that technological developments provide many convenience in human life but some problems such as

unemployment and employment bring along some time. However, it will be emphasized that this negative effect can be favorable and even advantageous with good planning and appropriate programs. Each new technological and digital development is a new opportunity, and all segments of the society (trades, workers, farmers) to be explained in a proper manner and the importance of making the community ready for the new situation will be given.

Kaynakça/References

- Açan, B. (2018), Müşteri Odaklı Anlayış: KOBİ'ler Üzerine Pilot Bir Araştırma, (Editör: S. Batal). *Sosyal Bilimlerde Alternatif Yorumlar* içinde (S. 187-216). İstanbul: Gece Kitaplığı.
- Alçın, S. (2016). Üretim için yeni bir izlek: Sanayi 4.0. *Journal of life Economics*, 3(2), 19 – 30.
- Bosca, N. (2017, 01 29). *Endüstri 4.0: Bugüne Kadar Geçen Süreç*. Nazmi Bosca Web Sitesi: <https://nazmibosca.com/2017/01/29/endustri-4-0-bugune-kadar-gecen-surec/> Erişim Tarihi: 11.10.2018.
- Bozlar, T. (2018). 4. sanayi devriminin işgücü piyasasına olası etkileri. *İŞKUR, İstihdamda 3İ Dergisi*, 27, 62-67.
- Bulut , E. ve Akçacı, T. (2017). Endüstri 4.0 ve inovasyon göstergeleri kapsamında türkiye analizi. *Assam Uluslararası Hakemli Dergi*, 7, 50-72.
- Çiçek, B. (2017). *Scode'un genç girişimcisi Kadir Can Kirkoyun ile röportaj*. Pazarlama Türkiye: <https://pazarlamaturkiye.com/roportajlar/-scodeun-genc-girisimcisi-kadir-can-kirkoyun-ile-roportaj-yaptik/> , Erişim Tarihi: 15.09.2018.
- Durmuş, B. T. (2017). Matbaa teknolojisinin Osmanlı devletine giriş koşulları ve tartışmalar. *Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi*, 5(2), 950-968
- Ege Bölgesi Sanayi Odası . (2015). *Endüstri 4.0*. İzmir: Ege Bölgesi Sanayi Odası Araştırma Müdürlüğü.
- Evreka (2015). *Evreka nedir?* Evreka: <http://evreka.co/tr/nedir/> , Erişim Tarihi: 15.09.2018.

- Fazla Gıda, (2015). Hikayemiz: Fazla Gıda. <https://www.fazlagida.com/hakkimizda/> Erişim Tarihi: 15.09.2018.
- Güler ,B. K. (2011). Yoksullukla mücadelede sosyal girişimcilik: Ashoka üyelerinden sosyal yenilikçi örnek uygulamalar. *Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 13(3), 79-111
<http://www.siemens.com/innovation/en/home/pictures-of-the-future-digitalization-andsoftware/simulation-and-virtual-reality-trends.html>, Erişim Tarihi: 15.10.2018.
- <http://www.siemens.com/innovation/en/home/pictures-of-the-future-digitalizationandsoftware/simulation-and-virtual-reality-service.html>, Erişim Tarihi: 15.08.2018.
- Aytuğ, H. K. (2011). Küresel rekabetin işletmelerin üretim ve istihdam yapısı üzerindeki etkileri. *Akademik Yaklaşımlar Dergisi*, 2(2), 45-77
- Kodluyoruz. (2017). *Biz Kimiz: Kodluyoruz*. Kodluyoruz Web Sitesi: <http://www.kodluyoruz.org/bizkimiz/> , Erişim Tarihi: 15.09.2018.
- OTSIMO. (2017). Otsimo. <https://otsimo.com/tr/> , Erişim Tarihi: 15.09.2018.
- Selek, A. *Endüstri Tarihine Kısa Bir Yolculuk*. Türkiye'nin Endüstri 4.0 Platformu:<http://www.endustri40.com/endustri-tarihine-kisa-bir-yolculuk>, Erişim Tarihi: 15.08.2018.
- [https://www. endustri40.com/endustri-4.0da-insan-robot-ve-istihdam/](https://www.endustri40.com/endustri-4.0da-insan-robot-ve-istihdam/), Erişim Tarihi: 14.10.2018
- SIEMENS, Türkiye'nin Endüstri 4.0 Platformu Yeni Devrim, Endüstri 4.0 Yolunda, E Dergi <http://www.siemens.com.tr/dijitalfabrikalar>, Erişim Tarihi: 15.10.2018.
- Soylu, A. (2018). Endüstri 4.0 ve girişimcilikte yeni yaklaşımlar. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 32, 43-57.
- Sener S. ve Elevli B., (2017) Endüstri 4.0'da yeni iş kolları ve yüksek öğrenim. *Mühendis Beyinler Dergisi* 1(2), 25-37
- Taş, H.Y., Küçükkoğlu M, Özcan, Selami (2016). Osmanlıdan günümüze sosyal girişimcilik örnekleri ve topluma kazandırdıkları. 2. *Uluslararası Çin'den Adriyatik'e Sosyal Bilimler Kongresi Kongre Kitabı*, 258-266.

- Taş, H. Yunus, Demirdöğmez M. ve Küçükoğlu, M., (2018). Endüstri 4.0' ın çalışma hayatına ve girişimciliğe muhtemel etkileri. 2. Uluslararası Gap İşletme Bilimleri ve Ekonomi Kongresi, 4-7 Ekim, 2018, Ss.94-104- 6
- Vural, Y. (2018). *Yeni nesil sosyal girişimcilik*. MAGG4: <https://magg4.com/yeni-nesil-sosyal-girisimcilik/> , Erişim Tarihi: 15.09.2018.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Taş., H. Y. (2018). Dördüncü sanayi devrimi'nin (Endüstri 4.0) çalışma hayatına ve istihdama muhtemel etkileri. *OPUS-Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 9(16), 1817-1836. DOI: 10.26466/opus.479123

Kendine Özgü Riskler Üzerine Bir Literatür Derlemesi¹

DOI: 10.26466/opus.480916

*

Barış Kocaarslan*

*Dr. Arş. Gör., Yalova Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Yalova / Türkiye
E-Posta: bariskocaarslan@gmail.com ORCID: [0000-0003-4492-980X](https://orcid.org/0000-0003-4492-980X)

Öz

Finansal varlık fiyatlama teorileri çeşitli risk faktörlerini dikkate alarak finansal varlıkların getirilerini açıklamayı amaçlar. Bu teorilerin doğası gereği bazı kısıtları ve varsayımları içermesi gerekmektedir. Bu kısıt ve varsayımlar bazen piyasa mekanizmasının işleyişi ile uyuşmayabilir. Bu nedenle, gözlemlenen piyasa fiyatları ile finansal teorilerin tahminleri arasında sıklıkla önemli miktarda sapmalar görülmektedir. Bu sapmaların önemli bir kaynağı olarak varlıkların kendine özgü riski çok sıcak bir tartışma konusudur. Kendine özgü risklerin iyi çeşitlendirilmiş portföyler oluşturarak azaltılabileceği iddiası bu tartışmanın odak noktasıdır. Bu çalışmada, literatürdeki ilgili çalışmaları gözden geçirerek sistematik olmayan (kendine özgü) risklerin fiyatlanmasının arkasındaki potansiyel nedenleri ele almayı amaçladık. Bu amaçla, sistematik olmayan risklerin karakteristiklerini daha iyi anlayabilmek için çalışmamızda ilk olarak geleneksel finans teorilerinin bazı zayıflıklarından bahsettik. Bunun yanında, kendine özgü risklerin arkasında yatan temel nedenler ve bu risklerin piyasa mekanizmasındaki değişikliklere olan duyarlılığın seviyesi meselesi ilgili literatürdeki geçmiş bulguların ışığında değerlendirilmiştir. Son olarak, kendine özgü risklerin nasıl ölçüleceği ile ilgili literatürdeki önerilerden bahsedilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kendine Özgü Risk, Varlık Fiyatlama, Finansal Varlıklar

¹ Bu çalışma, Barış Kocaarslan'ın Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı, İşletme Doktora tezinden esinlenilerek hazırlanmıştır.

A Literature Review on Idiosyncratic Risks

*

Abstract

Financial asset-pricing theories aim to explain the returns of financial assets by considering various risk factors. These theories, by nature, need to include some constraints and assumptions. These constraints and assumptions may sometimes not coincide with the functioning of the market mechanism. For this reason, a significant amount of deviations are frequently seen between the observed market prices and the estimates from financial theories. The idiosyncratic risk of the assets as an important source of these deviations is a very hot discussion topic. The argument that idiosyncratic risks can be reduced by forming well-diversified portfolios is the focus of this discussion. In this study, we aim to address the potential reasons behind the pricing of non-systematic (idiosyncratic) risks by reviewing the relevant studies in the literature. To that end, in order to better understand the characteristics of non-systematic risks, we first mention some weaknesses of traditional finance theories in our study. Besides, the main reasons behind the idiosyncratic risks and the level of sensitivity of these risks to changes in the market mechanism are evaluated in the light of the previous findings in the related literature. Finally, the suggestions from the literature about how to measure idiosyncratic risks are mentioned.

Keywords: *Idiosyncratic Risk, Asset Pricing, Financial Assets.*

Giriş

Piyasa oyuncularının şirketlerin ve portföylerin kendine özgü risklerini sahip oldukları varlıkları çeşitlendirme yolu ile azaltabilecekleri ilgili literatürde öne çıkan bir savdır (Markowitz, 1952). Fakat, bu iddia araştırmacılar arasında tartışmalı bir konu olmaya devam etmektedir. Bu tartışmanın temel nedeninin iyi bilinen finansal varlık fiyatlama modellerinin kısıtlarından ve varsayımlarından kaynaklandığı ileri sürülmektedir. Buradan hareketle, biz öncelikle geleneksel finans yaklaşımlarının varsayımlarını ve bakış açılarını inceledik. Daha sonra, literatürdeki ilgili çalışmaların kendine özgü risklerin nedenleri ve karakteristiği üzerine elde edilen bulgularından ve çıkarımlarından bahsettik. Son olarak, kendine özgü risklerin hangi modeller kullanılarak tespit edilebileceği ile ilgili literatürdeki bazı önerileri ele aldık.

Geleneksel Finans Yaklaşımları

İyi bilinen geleneksel finans teorileri, ortak risk faktörlerinin varlıkların temel değeri üzerindeki etkilerini araştırmışlardır. Gözlemlenen piyasa fiyatları piyasa mekanizmasında arz-talep dengesi ile belirlenmektedir. Bir taraftan, bu fiyatlar özellikle kısa vadede temel değerden sapmalar göstermektedir. Öte yandan, gözlemlenen fiyatlar uzun vadede temel değerine yaklaşma eğilimindedir (Smith, 1776). Etkin piyasa hipotezi (Fama, 1970), gözlenen fiyatın ve temel değerinin birbirine çok yakın olduğu iddiasına dayanmaktadır. Özetle, varlık fiyatlandırması ile ilgili temel tartışma, bir varlığın gözlemlenen fiyatı ile temel değeri arasındaki ilişkinin ne kadar yakın olduğu üzerinedir.

Bir varlığa sahip olmak, o varlığın bize sağlayacağı gelecekteki nakit akışlarına ilişkin hak talep etmemizi sağlar. Bu açıdan bakıldığında, bir varlığın temel değeri gelecekte beklenen nakit akışlarına bağlıdır. Şimdiki-değer modeli, beklenen nakit akışlarının (temettü ödemelerinin) şimdiki değere uygun bir iskonto oranıyla iskonto edildiği varsayımına dayanmaktadır (Campbell, Lo ve MacKinlay, 1997). Ancak, temettü getirisini tahmin etmek ve mevcut değeri elde etmek için uygun iskonto oranını belirlemek oldukça zordur. Etkin piyasa hipotezi (EMH) (Fama,

1970), mevcut bilgilere göre, temel değeri ve nihayetinde piyasa fiyatlarını açıklayabileceğimizi savunur. EMH, piyasa katılımcıları arasında gelecekteki beklentileri şekillendiren mevcut bilgilere bağlı olarak piyasa beklentileri konusunda bir fikir birliği olduğunu varsayar. Fakat, piyasadaki mevcut bilginin bir varlığın esas değerinin fiyatlanabilmesi için yeterli olabileceği ve bir varlık ile ilgili bilgiye piyasa oyuncularının tamamının ulaşabileceği iddiaları tartışmaya açıktır. Bunun yanında, geleceğe yönelik nakit akışları üzerinde beklentilerin oluşturulmasında varlıkların kendine özgü özelliklerine dayanan yatırımcıların öznel fikirleri ve risk algıları önemli rol oynamaktadır. Ampirik literatür genel olarak şimdiki-değer modeli ve Sermaye Varlıklarını Fiyatlandırma Modeli (Sharpe, 1964; Lintner, 1965) gibi diğer statik modellerin varlıkların zamanla değişen risk derecelerini dikkate almadığı için varlıkların fiyatlarındaki değişiklikleri açıklamakta zaman zaman yetersiz olduğuna dair çeşitli bulgular sunmuştur. Bu, zamanla değişen risk faktörlerini hesaba katan dinamik modellerin dikkate alınması gerektiğini göstermektedir.

Özetle, çeşitli varsayımlara ve önceden belirlenen risk faktörlerine dayanan klasik teorilerin tahminleri ile piyasada gözlenen fiyatlar genellikle tam olarak örtüşmemektedir. Buda bize bu teorilerin dikkate aldığı ortak risk faktörleri dışında firmaların, endüstrilerin ve benzer karakteristiklere sahip varlıklardan oluşan portföylerin kendine özgü risklerinin fiyatlanabileceği ihtimalini gösterir. Özellikle kısa dönemde hisse senedi piyasalarındaki fiyat değişimlerini açıklamakta statik modellerin daha fazla güçlük çektiği görülmektedir. Bunun başlıca nedenlerinden biri, bir varlığın volatilitésinin zaman içinde yatırımcıların piyasanın geleceği ile ilgili farklılaşan beklentilerine bağlı olarak ani ve önemli ölçüde değişmesidir (Levy, 1978).

Kendine Özgü Riskin Potansiyel Nedenleri

Mevcut literatür kendine özgü riskin beklenen getiriler üzerindeki etkilerine dair güçlü kanıtlar sunmaktadır (Levy, 1978; Barberis ve Huang, 2001; Goyal ve Santa-Clara, 2003). Etkin yatırım stratejileri kendine özgü (sistemik olmayan) risklerden korunmak için dikkatli bir risk yönetimini gerektirir. Oluşturulan portföylerin davranışları içeriğindeki

varlıkların farklı özelliklerinden dolayı ekonomik koşullardaki dalgalanmalara bağlı olarak birbirlerinden farklılaşır. Dolayısı ile, şirket hisse senetlerinin ve portföylerin kendine özgü riskleri doğal olarak zamanla değişmektedir. Bu nedenle, etkin yatırım stratejileri geliştiren fon yöneticileri ekonomik darboğazlarda (örneğin artan volatilité periyotlarında), oluşturdukları portföylerin içeriğindeki varlıkların kendine özgü risklerinden korunabilmek için portföylerinin kompozisyonunu sürekli olarak güncellemelidir. Campbell ve diğ. (2001) çeşitlendirme stratejilerinin farklı özelliklere sahip olan portföylere çok sayıda hisse senedi dahil edilmesini gerektirdiğini göstermişlerdir.

Literatürde piyasaya yeni giren küçük şirketlerin hisse senedi getirilerinin volatilitésinin makroekonomik etkilere daha açık olduğu ve dolayısı ile daha riskli oldukları tespit edilmiştir (Campbell ve diğ., 2001; Bali ve diğ., 2005). Bu şirketler hakkında dışarıdan finansal kaynak bulmada yaşanan zorluklardan dolayı finansal kurumlardan elde edilen krediler aracılığı ile dışarıya bilgi aktarımı sınırlıdır. Daha genç ve küçük şirketlerin temel faaliyetleri ile ilgili bilgi eksikliği onların kendine özgü risklerinde artışa neden olur. Buradan hareketle, küçük şirketlerin hisse senedi getirilerinin oynaklığının konjonktürel dalgalanmalara daha duyarlı olması beklenir. Bu duyarlılık küçük şirketlerin hisse senetleri için daha düşük miktarda işlem hacmine neden olur.

Finans literatüründe kendine özgü risklerin kaynağı ile ilgili farklı görüşler ortaya konmuştur. Bunlardan bazıları piyasada varlıklar ile ilgili bilginin mevcut olup olmadığı ile ilgilenir. Kaldıraç riski şirketlerin nakit akış riskleri hakkında piyasaya bilgi sağlayarak şirketlerin kendine özgü risklerini etkileyebilir (Black, 1976; Christie, 1982). Türev piyasalar, gelecekteki nakit akışları hakkında piyasa oyuncularına bilgi akışını hızlandırabilir ve bunun sonucu olarak varlığa özgü volatilitéyi azaltabilir (Grossman, 1988). Bununla birlikte, Stein (1987), daha fazla bilgiye sahip olan spekülátörler tarafından yapılan riskten korunma ve yatırım stratejilerindeki değişikliklere bağlı olarak artan volatilitenin piyasada oluşan fiyatların bilgi içeriğini azaltabileceğini vurgulamaktadır. Kurumsal yatırımcılar tarafından domine edilen portföylerin kompozisyonu risk algılamalarındaki değişikliklere bağlı olarak piyasa ile ilgili haberlerden hızla etkilenebilirler (Xu ve Malkiel, 2003). Bunun bir sonucu olarak hisse senetlerinin kendilerine özgü oynaklıklarında eşzamanlı

bir artış başarılı bir çeşitlendirme stratejisinin uygulanmasını engeller. Jiang, Xu ve Yao (2009), gelecekteki gelir şoklarına ilişkin bilgi içeriğinin, kendine özgü risklerin oynaklığının yarattığı risk priminin belirleyicilerinden olduğu sonucuna varmışlardır.

Yoğunlaşan ekonomik rekabet ortamında yatırım fırsatlarındaki genişleme beraberinde büyük riskler almaya ve kaybetme riskinin önemli ölçüde artmasına neden olur. Önemli yatırımlar gerektiren benzersiz projeler, hızlı büyüme eğilimindeki şirketlerin giderek artan kendine özgü risk dalgalanmalarına yol açmaktadır (Xu ve Malkiel, 2003). Kayıptan kaçınma (Kahneman ve Tversky, 1979), yatırımcıların kararlarında önemli bir rol oynayarak varlığa özgü riskler için itici güç etkisi yapabilir (Malkiel ve Xu, 2002; Bhootra ve Hur, 2015). Guo ve Savickas (2008), varlıkların kendine özgü oynaklığını etkileme konusunda yatırım fırsatlarına karşı riskten korunma taleplerinin önemini göstermiştir. Kendine özgü risklerin volatilitesindeki artış temel nakit akışlarındaki dalgalanmalar ve yoğunlaşan ekonomik rekabet ile ilgili olabilir (Irvine ve Pontiff, 2008).

Konjonktürel dalgalanmaların ve piyasa derinliğinin kendine özgü riskler üzerindeki etkileri çeşitli çalışmalarda ortaya konmuştur (Bekaert, Hodrick ve Zhang, 2012; Karpoff, 1987). Piyasadaki konjonktürel gelişmeler ekonomideki temel parametreleri değiştirerek varlığa özgü riskler üzerindeki etkilerini gösterirler (Bekaert, Hodrick ve Zhang, 2012). Piyasa emirlerinin hisse senedi fiyatları üzerindeki etkisi, işlem hacmi (piyasa derinliği) ile ters orantılıdır (Grossman ve Stiglitz, 1980; Kyle, 1989).

Kendine Özgü Riskin Ölçümü

Otoregresif Koşullu Değişen Varyans (ARCH) ve Genelleştirilmiş Otoregresif Koşullu Değişen Varyans (GARCH) modellerini kullanan Engle (1982) ve Bollerslev (1986), koşullu değişen varyansı göz önünde bulundurarak varlık fiyatlarındaki dalgalanmaları incelemişlerdir. Üstel GARCH (EGARCH) modeli (Nelson, 1991), negatif ve pozitif şokların gelecekteki varyans üzerindeki farklı etkilerini dikkate almıştır. Fu (2009) EGARCH modelini kullanarak kendine özgü risklerin zamanla değişen karakteristiklerini ortaya koymuştur. Ayrıca bu çalışma, EGARCH

modeli kullanarak elde edilen kendine özgü risklerin hisse senetleri fiyatlanmasında önemli bir rol oynadığına yönelik ampirik deliller sunulmuştur. Bu bilgiler ışığında, varlık fiyatlarındaki açıklamakta zorlanılan değişiklikleri ve oynaklıkları tanımlamak ve kendine özgü riskleri doğru ölçmek için yapılan uygulamalarda ARCH/GARCH modellerini kullanmak tercih edilebilir. Bu tercih ampirik araştırmalarda geleneksel finans yaklaşımlarının açıklamakta zorlandığı kısa vadeli ani fiyat değişikliklerini açıklayacak potansiyele sahip olabilir.

Kendine özgü riskleri farklı metodolojiler kullanarak ölçmek araştırmacıların kendine özgü riskler ve beklenen getiriler arasında farklı ilişkiler bulmalarına neden olmuştur. Ang ve diğ. (2006) çalışmalarında Fama-French 3-faktörlü (1993) zaman serisi regresyonundan elde edilen regresyon hata terimlerinin standart sapmasını dikkate alarak kendine özgü riski ölçmüşlerdir. Bu çalışma daha yüksek düzeyde kendine özgü volatilité riskine daha fazla maruz kalmanın Fama-French 3-faktörlü model (1993) tarafından açıklanamayan daha düşük ortalama hisse senedi getirilerine yol açtığına yönelik kanıtlar sunmuştur. Jiang ve Lee (2006) hisse senedi piyasalarında kendine özgü risklerin yanlış fiyatlandığına yönelik bulgular elde etmişlerdir. Bu çalışma ayrıca kendine özgü risklerin nasıl ölçüleceği ile ilgili problemlere işaret etmiştir. Ang ve diğ. (2009) global piyasalarda yüksek kendine özgü riskler ile düşük getiriler arasında güçlü bir bağ bulunduğunu belgelemişlerdir. Fu (2009) beklenen getirilerin tahmininde doğru çıkarımlar yapabilmek için kendine özgü risklerin zamanla değişen doğasına vurgu yapmıştır. Bu çalışma, Fama-French 3-faktörlü (1993) zaman serisi regresyonundan elde edilen regresyon hata terimlerinin standart sapması yerine, zamanla değişen kendine özgü risk karakteristiklerini dikkate almak için EGARCH modelini kullanmanın önemine dikkat çekmiştir. Fu'nun (2009) bulguları kendine özgü riskler ile beklenen getiriler arasındaki ilişkinin pozitif olduğunu göstermiştir. Bu yatırımcıların zamanla değişen risklere karşı daha fazla getiri talep etmesi gerektiği argümanı ile örtüşür (Merton, 1987) ve Ang ve diğ.'nin (2006, 2009) bulguları ile çelişmektedir. Bu çelişkinin temel nedeni Ang ve diğ. (2006, 2009) çalışmalarında statik ölçüm ile elde edilen kendine özgü riskleri kullanırken, Fu (2009) kendine özgü risklerin zamanla değişen karakteristiğini dikkate almıştır.

Sonuç

Bu makalede kendine özgü risklerin potansiyel nedenleri ve fiyatlanabileceği iddiası literatürdeki ilgili çalışmalar ışığında tartışılmıştır. Yukarıda bahsedilen çalışmaların bulgularından anlaşılacağı üzere kendine özgü risklere maruziyetin iyi çeşitlendirilmiş bir portföy yolu ile azaltılabilmesinin davranışsal nedenler, piyasanın etkin bir şekilde işleyememesi, piyasadaki bilgi eksikliği ve asimetrisi ve yatırımcıların dinamik bir şekilde konjonktürel gelişmelere bağlı olarak zamanla değişebilen riskten korunma stratejileri nedeniyle oldukça zor olduğu anlaşılmaktadır.

Yatırımcıların büyük bir kısmı gelecekteki nakit akışlarına ilişkin beklentilere odaklanmaktadır. Bu noktada beklentilerdeki olumsuz havadan etkilenen ekonomik bir iklim nakit akışları ile ilgili kaygıları arttırmaktadır. Yatırımcıların piyasa beklentilerine bağlı olarak farklılaşan stratejileri kendine özgü riskleri önemli ölçüde etkiler (Levy, 1978). Dolayısı ile, özellikle kısa vadede, yatırım fırsatlarındaki bozulma kaygısı nedeniyle aniden gerçekleşen riskten kaçınma eğilimi ve bu nedenle risk algılarındaki anlık değişikliklerin yatırımcıların yatırım stratejilerini nasıl etkilediğini iyi anlamak geleneksel finans teorilerinin tahmin ettiği beklenen getirilerden sapmaları izah etmekte önem arz etmektedir. Bu noktada kendine özgü risklerin temelinde olan potansiyel nedenleri doğru tespit edebilmek için güçlü bir teorik çerçeve ortaya konmalı ve bu çerçevede kapsamlı bir ampirik araştırma ile bunların piyasa mekanizmasındaki rolleri incelenmelidir.

Bir diğer önemli husus konjonktürel dalgalanmalara bağlı olarak getiriler üzerindeki etkisi değişen kendine özgü risklerin nasıl elde edilebileceği meselesidir. Kendine özgü risklerin statik ölçümlerinin ve bu risklerin zamanla değişen karakteristiklerini dikkate alan dinamik modeller kullanılarak yapılan ölçümlerinin beklenen getirileri açıklamadaki yetenekleri doğal olarak farklılaşır. Bu nedenle, kendine özgü riskler üzerine yapılacak incelemelerin ve bu incelemelere dayanan yorumların bu risklerin nasıl elde edildiği dikkate alınarak yapılması bilimsel tartışmaların sağlıklı olabilmesi için önemlidir.

EXTENDED ABSTRACT

A Literature Review on Idiosyncratic Risks

*

Bariş Kocaarslan

Yalova University

In the literature, it is a prominent argument that market players can reduce the idiosyncratic risk of assets that they have through diversifying their portfolios (Markowitz, 1952). However, this argument remains a controversial issue among researchers. It is argued that the main reason for this discussion is due to the limitations and assumptions of the well-known financial asset pricing models. Therefore, we first mention the assumptions and perspectives of traditional finance approaches in this study. Then, we discuss the findings and implications of the related studies on the causes and characteristics of idiosyncratic risks. Finally, we mention some of the recommendations in the literature on which models to use for the measurement of idiosyncratic risk.

In the asset pricing literature, several well-known finance theories have studied the effects of common risk factors on the fundamental value of an asset. The observed market prices are determined by supply-demand equilibrium in the market mechanism. On one hand, asset prices show deviations from their fundamental value due to various reasons, especially in the short term. On the other hand, the observed price tends to converge to the fundamental value in the long run (Smith, 1776). The efficient market hypothesis (Fama, 1970) is based on the assertion that the observed price and fundamental value are very close to each other. In sum, the main discussion on asset pricing models is related to how close the observed price is to the fundamental value.

Having an asset allows us to claim rights on future cash flows that investment on the asset will provide. From this point of view, the fundamental value of an asset depends on expected cash flows in the future.

The present value model is based on the premise that expected cash flows (dividend payments) are discounted to the present value at an appropriate discount rate (Campbell, Lo and MacKinlay, 1997). However, in order to obtain the present value of an asset, it is difficult to estimate the dividend yield and determine the appropriate discount rate. Efficient market hypothesis (EMH hereafter) (Fama, 1970) argues that based on available information, we can explain the fundamental value of the assets and ultimately their market prices. EMH assumes that there is a consensus among market participants on market expectations since forming future expectations depends on the information available to the participants. Nevertheless, subjective ideas and risk perceptions based on asset-specific characteristics also play an important role in forming expectations on future cash flows. The empirical studies provide several findings that the present-value model and other static models, such as Capital Asset Pricing Model (Sharpe, 1964; Lintner, 1965), are sometimes insufficient to explain the variations in asset prices because they do not take into account time-varying risk properties of assets. This implies that rather than using static model, dynamic models, which consider time-varying risk factors, need to be taken into account.

In sum, the estimates from finance theories based on various assumptions and predetermined risk factors generally do not exactly match the observed market prices. In addition to the common risk factors that these theories take into consideration, this points out the possibility that the idiosyncratic risks of firms and industries could be priced. It is observed that static models have more difficulty in explaining the fluctuations in asset prices, especially in the short term, compared to dynamic models. One of the main reasons for this difficulty is that the volatility of an asset suddenly and significantly changes over time, depending on the differentiated expectations of investors regarding future market conditions (Levy, 1978).

The existing literature provides strong evidence of the effects of idiosyncratic risk on expected returns (Levy, 1978; Barberis and Huang, 2001; Goyal and Santa-Clara, 2003). Effective investment strategies require careful risk management to adjust volatility exposure to idiosyncratic (non-systematic) risks. The behavior of the assets differs from one another due to the fluctuations in economic conditions depending on their

underlying characteristics. Therefore, the idiosyncratic risks of individual stocks inherently change over time. For this reason, fund managers who develop effective investment strategies should continuously update the composition of their portfolios in order to be protected from the idiosyncratic risk exposure, especially in periods of increasing volatility. Campbell et al. (2001) document that diversification strategies require a large number of stocks to be included in portfolios with different characteristics.

In this paper, the potential reasons behind idiosyncratic risks are discussed in the light of the previous findings in the related literature. Previous literature indicates that the reduction of exposure to idiosyncratic risks through a well-diversified portfolio is quite difficult due to behavioral reasons, the insufficient functioning of the market, lack of information and information asymmetry in the market, and time-varying investment strategies of investors due to cyclical developments in the economy.

Most investors focus on expectations for future cash flows. At this point, the deteriorating economic conditions increase concerns about the cash flows. Differentiated investment strategies of investors depending on market expectations significantly affect idiosyncratic risks (Levy, 1978). Thus, particularly in the short term, it is important to explain the sudden changes in the risk aversion of investors due to worsening business conditions affecting investors' investment strategies. A strong theoretical framework should be established in order to determine the potential causes behind the idiosyncratic risks and a comprehensive empirical research on their role in the market mechanism should be examined.

Another important issue is the question of how idiosyncratic risks, whose impact on expected returns changes due to cyclical fluctuations in economic activity, can be obtained. The previous literature documents that the ability of idiosyncratic risk factor in explaining the expected returns differs depending on the static and dynamic measurements of idiosyncratic risk. To this respect, considering how idiosyncratic risk is obtained is important to make a better scientific discussion and, hence, to better interpret main findings regarding the impact of idiosyncratic risks on expected returns.

Kaynakça/References

- Ang, A., Hodrick, R. J., Xing, Y., ve Zhang, X. (2006). The cross-section of volatility and expected returns. *The Journal of Finance*, 61(1), 259-299.
- Ang, A., Hodrick, R. J., Xing, Y., ve Zhang, X. (2009). High idiosyncratic volatility and low returns: International and further US evidence. *Journal of Financial Economics*, 91(1), 1-23.
- Bali, T. G., Cakici, N., Yan, X., ve Zhang, Z. (2005). Does idiosyncratic risk really matter?. *The Journal of Finance*, 60(2), 905-929.
- Barberis, N., ve Huang, M. (2001). Mental accounting, loss aversion, and individual stock returns. *The Journal of Finance*, 56(4), 1247-1292.
- Bekaert, G., Hodrick, R. J., ve Zhang, X. (2012). Aggregate idiosyncratic volatility. *Journal of Financial and Quantitative Analysis*, 47(6), 1155-1185.
- Bhootha, A., ve Hur, J. (2015). High idiosyncratic volatility and low returns: A prospect theory explanation. *Financial Management*, 44(2), 295-322.
- Black, F., (1976). *Studies of stock price volatility changes*. Proceedings of the 1976 Meetings of the Business and Economic Statistics Section, 177-181, American Statistical Association.
- Bollerslev, T. (1986). Generalized autoregressive conditional heteroskedasticity. *Journal of Econometrics*, 31(3), 307-327.
- Campbell, J. Y., Lettau, M., Malkiel, B. G., ve Xu, Y. (2001). Have individual stocks become more volatile? An empirical exploration of idiosyncratic risk. *The Journal of Finance*, 56(1), 1-43.
- Campbell, J. Y., Lo, A. W., ve MacKinlay, A. C. (1997). *The econometrics of financial markets (Vol. 2, pp. 149-180)*. Princeton, NJ: princeton University press.
- Christie, A. A. (1982). The stochastic behavior of common stock variances: Value, leverage and interest rate effects. *Journal of Financial Economics*, 10(4), 407-432.
- Engle, R. F. (1982). Autoregressive conditional heteroscedasticity with estimates of the variance of United Kingdom inflation. *Econometrica: Journal of the Econometric Society*, 987-1007.
- Fama, E. F., (1970). Efficient Capital Markets: A Review of Theory and Empirical Work. *The Journal of Finance*, vol. 25, 383-417.
- Fama, E. F., ve French, K. R. (1993). Common risk factors in the returns on stocks and bonds. *Journal of Financial Economics*, 33(1), 3-56.

- Fu, F. (2009). Idiosyncratic risk and the cross-section of expected stock returns. *Journal of Financial Economics*, 91(1), 24-37.
- Goyal, A., ve Santa-Clara, P. (2003). Idiosyncratic risk matters!. *The Journal of Finance*, 58(3), 975-1007.
- Grossman, S. J., ve Stiglitz, J. E. (1980). On the impossibility of informationally efficient markets. *The American economic review*, 70(3), 393-408.
- Grossman, S. J. (1988). An Analysis of the Implications for Stock and Futures Price Volatility of Program Trading and Dynamic Hedging Strategies. *Journal of Business*, 275-298.
- Guo, H., ve Savickas, R. (2008). Average idiosyncratic volatility in G7 countries. *The Review of Financial Studies*, 21(3), 1259-1296.
- Irvine, P. J., ve Pontiff, J. (2008). Idiosyncratic return volatility, cash flows, and product market competition. *The Review of Financial Studies*, 22(3), 1149-1177.
- Jiang, G. J., Xu, D., ve Yao, T. (2009). The information content of idiosyncratic volatility. *Journal of Financial and Quantitative Analysis*, 44(1), 1-28.
- Jiang, X., ve Lee, B. S. (2006). The dynamic relation between returns and idiosyncratic volatility. *Financial Management*, 35(2), 43-65.
- Kahneman, D., ve Tversky, A. (1979). Prospect Theory: An Analysis of Decision under Risk. *Econometrica*, 47(2), 263-292.
- Karpoff, J. M. (1987). The relation between price changes and trading volume: A survey. *Journal of Financial and Quantitative Analysis*, 22(1), 109-126.
- Kyle, A. S. (1989). Informed speculation with imperfect competition. *The Review of Economic Studies*, 56(3), 317-355.
- Levy, H. (1978). Equilibrium in an Imperfect Market: A Constraint on the Number of Securities in the Portfolio. *The American Economic Review*, 68(4), 643-658.
- Lintner, J. (1965). Security prices, risk, and maximal gains from diversification. *The Journal of Finance*, 20(4), 587-615.
- Malkiel, B. G., ve Xu, Y. (2002). *Idiosyncratic risk and security returns*. University of Texas at Dallas (November 2002).
- Markowitz, H. (1952). Portfolio selection. *The Journal of Finance*, 7(1), 77-91.
- Merton, R. C. (1987). A simple model of capital market equilibrium with incomplete information. *The Journal of Finance*, 42(3), 483-510.

- Nelson, D. B. (1991). Conditional heteroskedasticity in asset returns: A new approach. *Econometrica: Journal of the Econometric Society*, 347-370.
- Sharpe, W. F. (1964). Capital asset prices: A theory of market equilibrium under conditions of risk. *The Journal of Finance*, 19(3), 425-442.
- Smith, A. (1776). *An inquiry into the nature and causes of the wealth of nations: Volume One*. London: printed for W. Strahan; and T. Cadell, 1776.
- Stein, J. C. (1987). Informational externalities and welfare-reducing speculation. *Journal of Political Economy*, 95(6), 1123-1145.
- Xu, Y., ve Malkiel, B. G. (2003). Investigating the behavior of idiosyncratic volatility. *The Journal of Business*, 76(4), 613-645.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Kocaarslan, B. (2018). Kendine özgü riskler üzerine bir literatür derlemesi. *OPUS-Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 9(16), 1837-1850. DOI: 10.26466/opus.480916

Polis Faaliyetlerinde Gri Alanlar ve Etik

DOI: 10.26466/opus.481244

*

Ozan Kavsıracı*

*¹Dr, Polis Akademisi Başkanlığı, Güvenlik Bilimleri Enstitüsü, Ankara / Türkiye

E-Posta: ozankavsiraci@gmail.com

ORCID: [0000-0001-6351-3725](https://orcid.org/0000-0001-6351-3725)

Öz

Meslekler, geçim faaliyetleri olmakla birlikte toplumsal yaşamın devamı için önem arz eden sosyal topluluklardır. Toplamların ahlaki değerleri ve vatandaşların karakteristik özellikleri, bireylerin meslek hayatına dâhil olmaları ile birlikte mesleki ilkeler ile iç içe geçmektedir. Bu durumda mesleki ve kişisel değerler konusunda meydana gelebilecek olası çelişkilerin önlenmesi için mesleki etik ilkeler karşımıza çıkmaktadır. Polislik mesleği, demokratik toplumlarda temel hak ve özgürlüklerin korunması için güvenlik hizmeti sunmaktadır. Yasalar çerçevesinde, hak ve özgürlükler özelinde müdahale ve güç kullanma yetkisi bulunan polislik mesleği, bireylerin her zaman maksimum güvenlik ve özgürlük tercihleri göz önünde bulundurulduğunda, hizmet sunumunda azami dikkat gerektiren bir meslek grubuna dönüşmektedir. Bu çalışmada, güvenlik hizmeti sunan polis teşkilatının etik ilkeler çerçevesinde değerlendirmesi yapılmıştır. Polislik faaliyetlerine yönelik etik ve etik-dışı davranışlar belirlenmiştir. Etik ilkeler çerçevesinde değerlendirme yapılmadan önce etik ve etiğe ilişkin temel kavramlar üzerinde durulmuştur. Temel hak ve özgürlükleri korumak ve bu hakların kullanılmasını yasalar çerçevesinde kısıtlamak üzerine hizmet sunan polislik mesleğinde olası yanlış müdahaleleri önlemek için mesleğin, etik ilkeler çerçevesinde değerlendirilmesi önem arz etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Ahlak, Etik, Meslek etiği, Polis, Polis meslek etiği

Grey Areas and Ethics in Police Activities

*

Abstract

Occupations are social communities which are important for the continuation of social life, but also for livelihood activities. The moral values of the societies and the characteristics of the citizens are intertwined with the professional principles when people involve of individuals in their professional life. In this case, professional ethical principles are encountered in order to prevent possible contradictions in professional and personal values. The profession of police provides security services for the protection of fundamental rights and freedoms in democratic societies. Under the law, the police profession, which has the authority to use intervention and power, considering the maximum safety and freedom preferences of individuals at all times, it becomes a professional group that requires maximum attention in service delivery. In this study, the police organization that provides security service has been evaluated within the framework of ethical principles. Ethical and unethical behaviors towards policing activities have been determined. Before evaluating within the framework of ethical principles, the basic concepts of ethics and ethics have been emphasized. Polices protect the fundamental rights and freedoms and restrict the use of these rights within the framework of laws. It is important evaluation of the profession within the framework of ethical principles to avoid possible wrong interventions.

Keywords: *Morality, Ethic, Professional ethic, Police, Police ethics*

Giriş

Küreselleşme, toplumların ihtiyaçlarında hızlı bir değişim sürecini tetiklemiş ve insanların yaşam standartları da bu süreçten aynı düzlemde etkilenmiştir. Bu minvalde kamu hizmetlerinin de bu değişim çerçevesinde, vatandaşların daha adil, eşit, doğru ve özgür bir yaşantıya sahip olmaları için günümüz şartlarına göre düzenlenmesi gerekmektedir. Çünkü verimli, adil ve etkili bir kamu hizmeti bütün toplumların ortak beklentisidir. Kamu gücünü kullanan çalışanların bu çerçevede etik değer ve ilkelere bağlı olarak çalışması gerekmektedir. Değişen toplum ve değişen insanlar karşısında insanların temel ihtiyaçlarından biri olan güvenlik ihtiyacını gidermek için sunulan güvenlik hizmetinin de bu doğrultuda geliştirilmesi gerekmektedir. Nasıl ki, 1950'li yılların yaşantısı günümüzde mevcut değilse, 1950'li yılların polislik uygulamaları ile de günümüz güvenlik hizmetinin sağlanamayacağı açıktır.

Toplumların ahlaki birikim ve vatandaşların karakteristik özellikleri kamu yönetim sistemini dolaylı olarak etkilemektedir. Kamu yönetimi sistemi içerisinde çalışan vatandaşlar farklı kültürel temellerden geldikleri için, sahip oldukları kültürel alışkanlıklarını sistem içerisine dâhil etmektedir. Bu noktada kamu personeli bilinçli ya da bilinçsiz olarak ait oldukları alt kültürlerin yansımaları olarak davranışlarında etik ilkeler ile çelişkilere neden olabilmektedir. Bu durumun önüne geçilmesi için devletler, vatandaşların daha sağlıklı hayat standartlarına sahip olması için bir dizi kurallar getirmektedir. Bu çerçevede kurumlar için etik ilkeler üzerine inşa edilen bir sistem ile kamu hizmetinin vatandaşların beklentileri doğrultusunda yerine getirilmesi ve olası çelişkilerin önlenmesi hedeflenmektedir.

Hukuk kurallarının egemen olduğu demokratik toplumlarda güvenlik hizmeti sunan polis, vatandaşların huzur ve güvenliğini sağlamakla birlikte temel hak ve özgürlüklerin korunması noktasında da önemli bir konuma sahiptir. Hukuk kurallarına aykırı hareket ederek kamu düzenini bozan kişilere karşı orantılı olmak kaydıyla güç kullanma yetkisi bulunan polisin bu görevini yerine getirirken etkin, verimli, profesyonel ve yasal mevzuatlar çerçevesinde hareket etmesi günümüz modern hukuk devletlerinin temel özellikleri arasında yer almaktadır. Günümüzde güvenlik hizmetleri konusunda en önemli unsur sonuca ulaşmaktan öte,

vatandaşa güvenlik hizmetlerinin nasıl sunulduğudur. Başka bir deyişle suç oranları azaltılsa da bu hizmeti sunarken bireylere kötü muamele yapılması başarılı bir güvenlik hizmeti verildiğini göstermemektedir. Hukuk devletlerinde yasal olmayan yollardan elde edilen delillerin kovuşturma safhasında göz önünde bulundurulmaması bu değişimin başka bir yansımasıdır.

Güvenlik hizmetlerinin başarılı, etkin, sağlıklı bir şekilde yürütülmesi ve insan hakları ihlallerinin minimum seviyeye indirilmesi için yasal mevzuata ek olarak mesleki etik kurallara ihtiyaç duyulmaktadır. Çünkü yasal düzenlemeler her mesleğin işleyişi ile ilgili geçmiş tecrübeler ve karşılaşılan sorunlar dikkate alınarak genel ilkeler doğrultusunda güncelleştirilmektedir. Özellikle polislin yetkileri düzenlenirken çalışma sahasında karşılaşılabilecek her türlü olayın yasalar çerçevesinde düzenlenmesi mümkün değildir. Bu sebeple genel ilkeler ortaya konulmakla birlikte polislik mesleğinin profesyonelliği öne çıkarılmakta ve vatandaşın mağdur edilmemesi, hizmetin etkili bir şekilde sunulabilmesi için gri alanlar bırakılmaktadır. Etik ilkeler bu boşlukları doldurmayı amaçlamaktadır. Yasal metinlerde “makul şüphe” ve “orantılı güç kullanımı” ifadeleri kullanılmaktadır. Burada yasa koyucu, “makul şüphe” ve “orantılı güç kullanımı” ifadelerinin, ne ve nasıl olabileceğinin her olaya göre değerlendirmesini uygulayıcı konumundaki polislere bırakmaktadır. Bu noktada polislin sağlıklı karar verebilmesi için yasal sorumluluğun yanında etik değerlere bağlı bir bilinç ile hareket etmesi gerekmektedir.

Polislik mesleğini icra eden bireyler farklı toplumsal alt kültürlerden gelerek bir üniforma altında birleşmektedir. Dolayısı ile bir polis memurunun gerçekte iştirdiği hareket bütün olarak emniyet teşkilatına ait olarak görülmektedir. Yüzbinlerce çalışanı olan emniyet teşkilatının belirli mesleki değerler öncülüğünde şekillenmesi, güvenlik hizmetinin demokratik hukuk devletinin gereklerine ve vatandaşların beklentilerine karşılık vermesi için önemlidir. Kanun uygulayıcısı olan polislerin davranışlarını kontrol etmek ve istenilen standartlarda olmasını sağlamak için sadece yasal düzenlemeler yeterli olmamaktadır. Yasal metinlerin yanı sıra meslek ahlakını benimsetecek davranış kurallarına ihtiyaç duyulmaktadır.

Güvenlik hizmeti profesyonelce yerine getirilen bir meslek olarak düşünüldüğünde, bu meslek ile ilgili olarak etik kuralların oluşturulması, günümüz demokratik toplum şartlarının karşılanmasına ve profesyonelliğin gereklerinin yerine getirilmesine hizmet etmektedir. Emniyet teşkilatı mensupları etik davranış ilkelerine uygun hareket ederek topluma faydalı hizmet sunmakla kendi iş ve özel yaşantılarını da başarılı ve huzurlu bir noktaya getireceklerdir. Ancak görev yaparken etik değerlere aykırı davranış kalıpları sergileyen meslek üyeleri ise, birlikte görev yaptıkları çalışma arkadaşlarını tedirgin ederek, çevresindeki arkadaşlarını, ailesini ve hatta kendilerini huzursuz edeceklerdir. Sonuç olarak profesyonel olarak icra edilen mesleklerde hizmetin daha etkin ve beklentilere uygun icra edilmesi mesleki etik ilkelerin benimsenmiş olması ile doğru orantılıdır. Özellikle de toplumun

en önemli ihtiyaçlarından biri olan güvenlik hizmetini yerine getiren, vatandaşların temel hak ve özgürlüklerini sağlayan ve huzurunun teminatı olan emniyet teşkilatı mensupları için etik ilkelerin önemi bir kat daha artmaktadır.

Etikle İlgili Kavramsal Çerçeve

Etik kavramı, Yunanca “ethos” kelimesinden türetilmiştir. Ethos’tan ortaya çıkan “ethics” kavramı da olması gereken ve soyut olan unsurlara işaret etmektedir. Ahlaki kural ve değerlerin incelenmesi sonucu ortaya çıkmaktadır. Bu tanımdan yola çıkarak Etik kavramının değer, norm, ahlak gibi soyut kavramlar çerçevesinde ifade edildiği görülmektedir. Bu sebeple etik kavramının daha iyi anlaşılması ve etik davranış ilkeleri ile varılmak istenen amacın belirlenmesi için etik ile ilişkili diğer kavramların incelenmesi önem arz etmektedir.

Değer

Değer, herhangi bir şeyin diğer seçenekler arasındaki öneminin ve durumunun ayırt edilmesine yarayan soyut ölçü birimidir (Elgin, 2006, s. 2). Değer herhangi bir şeyin karşılığı, kıymeti ve yararı olarak da tanımlanabilir (Kuçuradi, 1999, s. 181). Değerler, bireyin yaşantısındaki farklı davranış kalıplarına yüklediği anlamdır. (Pehlivan, 2002, s. 13). Toplumsal

pencereden bakıldığında değer, çeşitli olaylar ve davranışlar karşısında gösterilen tepki ve fikir birliğidir. Bu sebeple farklı toplumlarda hatta aynı toplumda farklı zaman dilimlerinde değer yargılarının da farklı olabileceği düşünölmelidir. Örneğın, bir topluma göre yaşlılara yardım etmek çok önemli bir davranış olarak görölürken, başka bir toplumda aynı davranışa önem verilmeyebilir (Elgin, 2006, s. 2). Değerler hem bireysel hem de toplumsal davranış ve düşünce şekillerini etkileyen unsurları ifade eder. Test edilebilir ve objektif olmasalar da insan yaşantısını yönlendiren mutlak doğruları gösterirler (Ural, 1998, s. 45). Değerler, fiziksel dünyanın dışında kalan ve insanın iç dünyası ile ilgili olan olgular ve süreçlere, “güzel, faydalı, iyi, zararlı, kötü”, gibi anlamlar yüklememizi sağlamaktadır.

Bireyin, toplumun veya grubun davranışlarının anlaşılmasında ve yönlendirilmesinde önemli bir yeri olan değerler kurum kültürünün oluşturulması için de kullanılmaktadır (Pehlivan, 2002, s. 14). İnsan hem toplum içinde yaşayan hem de toplumun bir parçası olarak meslek hayatında davranışta bulunan bir varlıktır. İnsanlar toplumsal yaşantılarında olduğu gibi meslek hayatlarında da yazılı yasal metinler, yazısız örf, adet ve ahlak kuralları çerçevesinde hareket etmektedir. Bu unsurlar kişinin davranışlarını kontrol eder, kişinin toplumun ve yönetimin isteği doğrultusunda davranış kalıpları sergilemesini sağlamaktadır (Şen, 1998, s. 74). Bu çerçevede kamusal veya özel sektörlerin hizmetleri göz önünde bulundurulduğunda; çalışanların nasıl davranışlarda bulunması ya da bulunmaması gerektiği noktasında sınırların belirlemesine değerler kılavuzluk etmektedir. Kurumların amacı, çalışanlarına kaliteli, huzurlu bir hayat, müşterilerine de kaliteli mal ve hizmet sunmak olması sebebiyle bu standartları gerçekleştirmenin tek yolu çalışma hayatında, hizmet ve mal sunumunda takip edilecek temel değerlerin belirlenmesidir. Faaliyetlerin değerlere bağlı olması, başarının sürekliliği için bir önkoşuldur (Elgin, 2004, s. 5).

Meslek için belirlenen temel değerler kurum üyelerine ve topluma mutlaka anlatılmalıdır ve uygulama sonrasında kontrol, denetim yapılmalıdır. Değerler ile sonuçlar arasındaki ilişki beklentileri karşılamıyorsa, değer belirleme süreci ile çalışanların davranışları gözden

geçirilmelidir. Çünkü değerler ile davranışlar arasında uyumsuzluk olması, hizmet sunumunda enerji kaybına neden olmakta ve verimi düşürmektedir (Elgin, 2004, s. 5-6).

Norm

Norm, bir toplum içerisindeki insanların birbirleriyle olan ilişkilerini düzenleyen ve davranışlarını şekillendiren, değerlerin bir yansıması olarak ortaya çıkmış ve değerlere göre daha özele¹ indirgenmiş kurallardır (Pehlivan, 2002, s. 15). Normlar, kişiler tarafından kendiliğinden kabul edilebileceği gibi, ödüllendirme ya da cezalandırma yoluyla da dayatılabilir. Toplum içerisinde gelişen toplumsal normların temel özelliklerini aşağıdaki şekliyle sıralamak mümkündür (Pehlivan, 2002, s. 16):

- Normlar, insanların toplum içinde istenmeyen birey durumuna düşmelerine engel olur.
- Normlar, toplumun temel değerlerinin belirli davranış kalıplarına yansımış şeklidir.
- Normlar, toplum üyelerinden beklenen davranışları uygulanabilir hale getirerek grubun işleyişini kolaylaştırır.
- Normlar eşliğinde toplumda yaşayan kişilerin istenmeyen davranışlarının önüne geçilerek grubun huzurlu ve düzenli bir hayat sürmesi sağlanır.

Ahlak

Ahlak kelimesi Latince “mos-moralites”, İngilizce “moral-morality” kelimesinin karşılığıdır. Türkçe’de kullandığımız ahlak kelimesi Arapça kökenli olup, insanın doğru ve yanlış, olumlu ve olumsuz, iyi ve kötü olarak tanımlanan davranışlarıyla ilgilidir. (Ülgen ve Mirze, 2004, s. 35). Ahlak sözcüğünün kökü yaratmak, yaradılış anlamlarına gelmektedir. Bu çerçevede ahlak; doğuştan gelen huy özellikleri şeklinde değerlendirilebilir. Fakat günümüze kadar geçen süreçte ahlak “bireyin toplumsal

¹ Dürüstlük toplumda genel kabul gören bir davranış iken, hangi durumda neyin dürüst davranış olduğunu ancak o toplumda geçerli olan normlar belirler (Elgin, 2004, s. 6).

değerleri” olarak da ifade edilmektedir (Pehlivan, 2002, s. 9-10). Ahlak, kültürel değerler ve ilkelerle ilgili doğru ve yanlışları ve bunlara uygun olarak nasıl davranılması gerektiğini belirler. Başka bir ifade ile ahlak, nasıl davranılmasına ilişkin, yazılı olmayan standartları içerir, Etik ise, soyut anlama ilişkindir ve bu soyut ifadelerden ne anlaşılması gerektiğini ifade etmeye çalışır. Etik kuralların belirli bir alana ilişkin yazılı kurallar içermesi beklenir. Bu ilkeler, bireylerin özelliklerine göre değil evrensel geçerliliği olan kavramlara dayalı olarak geliştirilmektedir (Lamberton ve Minor, 1995, s. 326).

Günümüze kadar geçen süre içerisinde, toplumların ahlaki değerlerinin olduğu, bu değerlerin toplumdan topluma, hatta aynı toplumda farklı zaman dilimlerinde değişebildiği görülmektedir. İnsanların ahlaki değer kavramları dinsel inançlarına, kişisel duygu ve düşüncelerine, ait oldukları toplumsal çevreye göre belirlenmektedir. Toplum içinde farklı dinsel, etnik ve toplumsal statülere göre değişik ahlak anlayışları oluşabilmektedir. Ahlak üzerinde değerlendirme yapan etik (ahlak felsefesi) ise, insanların nasıl yaşamaları gerektiğinden daha çok; iyi ve doğruyu aramaya yönelik, herkes tarafından kabul edilebilecek, evrensel nitelikteki davranış kalıplarını inceler (Elgin, 2004, s. 9-10).

Ahlak, toplumdaki gelenek ve göreneklerin, değer yargılarının, normların ve kuralların oluşturduğu sistemi inceler. Bu sistem içerisinde, kişinin ve toplumun doğru ya da yanlış davranışlarını değerlendirir. Ahlak gerek biçim ve kapsamı gerekse de yaptırımları açısından hukuk kuralları ile yakın bir ilişki göstermektedir. Adam öldürme, hırsızlık, rüşvet, dolandırıcılık gibi ahlaki olarak kötü kabul edilen davranışlar aynı zamanda hukuk kuralları tarafından da suç sayılarak yaptırıma bağlanan davranışlardır (Kolçak, 2016, s. 25). Ahlak kavramının ilgi alanına giren konular aşağıdaki şekliyle ifade edilebilir: (Aktan, 1999, s. 11 ve Elgin, 2004, s. 10):

- Doğru ve yanlış hareket tarzının belirlenmesi,
- İyi ve kötünün birbirinden ayrılması,
- İnsanların yapması ve yapmaması gereken eylem ve davranışların belirlenmesi,
- İnanlardan yapılmaması istenen ve beklenen eylem ve davranışların belirlenmesidir.

Ahlakın insanlar üzerinde maddi bir yaptırımı yoktur. Ahlakın yaptırım gücü, insanın kendi vicdanıdır². İnsan, duygusunu, düşüncesini, hareketlerini, tutumunu, davranışını vicdanının sesine göre doğru-yanlış, iyi-kötü olarak değerlendirmektedir (Köknel, 1996, s. 81). Etik dışı davranış sergileyen kişiler üzerinde yapılan araştırmalar, bu kişilerin yaptıkları hatalardan dolayı suçluluk duygusu hissetmediklerini, hatalarını telafi etmeye yönelik davranışlarda bulunmadıklarını, yaptıkları davranışlardan dolayı zarar gören insanların yerine, kendilerini koymadıklarını göstermektedir. Bu durum, bu tür davranışları sergileyen kişilerin vicdani yönden kendilerini geliştiremediklerini göstermektedir (Jandarma Etiği, 2001, s. 26 akt; Elgin, 2004, s. 11). Yukarıda anlatılanlar çerçevesinde ahlak disiplininin özelliklerini aşağıdaki şekliyle maddeler halinde özetleyebiliriz:

- Belirli bir dönemde ve zamanda belirli bir insan topluluğu tarafından ortaklaşa benimsenmiş kurallardır.
- Ahlak insan davranışının kaynağını, eylemlerin iyi ya da kötü olmasını inceler.
- Bireyler arasındaki ilişkileri düzenler.
- Ahlak kuralların ihlali sonucu ortaya çıkacak olan yaptırım vicdanidir. Ayıplama, kınama vb.
- Ahlak, hukuk³ ile benzerlik göstermektedir. Fakat hukuk yazılı kurallardır, ahlak ise yazılı ve emredici olmayan kurallardır.
- Ahlak, insan vicdanının neyin iyi neyin kötü olduğuna karar vermesine yardımcı olmaktadır.

Ahlak kurallarının toplumdan topluma değişiklik göstermesi sebebiyle, insanlar üzerinde baskı oluşturma aracı olarak kullanılmasının önlenmesi ve ahlaki kuralların insani temellere dayandırılması için ahlak

² Vicdan, insanları kendi tutum ve davranışlarını değerlendirmesi, iyiyi kötüden ayırt etme yeteneğidir. Bireyleri davranışta bulunmaya iten kendi ahlaki değerleri üzerinde değerlendirme yapmasını sağlayan güçtür. İyiyi ya da kötüyü yaptığını düşünen insanlar kendi iç dünyasında huzura ya da çatışmaya düşmektedir (Kolçak, 2016, s. 8). Etik ile ilişkili bir diğer kavram sorumluluk ise; özgür bir iradeyle davranışta bulunan bir kişinin bu davranışının sonucuna katlanması ve üstlenmesidir. Sorumluluktan konuşabilmek için insanların üç temel özelliğe sahip olması gerekmektedir: 1- Akıl sağlığı, 2- Özgür olarak bir davranış sergilemesi, 3- Ahlaki iyyinin farkında olması ve bilgisine sahip olması (Kolçak, 2016, s. 8).

³ Hukuk, bir toplum içerisinde yaşayan insanların diğer insanlarla, kurumlarla, toplumla ve devletle ilişkilerini düzenleyen yazılı kurallar bütünüdür.

üzerine çalışan etik disiplinine ihtiyaç duyulmaktadır (Büyükkaragöz ve Kesici, 1998, s. 102).

Etik

“Etik davranış insanların kendi eğilimlerine karşı durmayı gerektirir.”
Immanuel KANT

Etik, toplumda yaygın olarak söz edilen ahlak kuralları üzerine çalışan ve söylem geliştiren felsefi bir alandır⁴. Etik, yanlış davranışı doğrudan ayırmak için ahlak kavramını incelemeye çalışır. Etiğin ilgi alanı, insanın bütün davranış ve eylemlerinin incelenmesidir (Mengüşoğlu, 1965, s. 15). Etik, insanların davranışlarına temel teşkil eden ahlak ilkelerinin bütünüdür. Türk dil kurumunda etik, töre bilimi, bir meslek grubuna ait çalışanların uymak zorunda olduğu davranışlar bütünü olarak tanımlanmaktadır. Etik, insanlara neyin nasıl yapılması gerektiğini belirlemede liderlik eden değerler, ilkelerdir. Etik, aynı zamanda bir süreçtir. Bu süreçte karar alırken ve uygulamayı yaparken, belirli ilkelere bağlı olarak hareket edilir (Kamu Görevlileri Etik Kurulu, Etik Rehberi, 2017, s. 11).

Immanuel Kant etiği, ahlaki iyinin kişisel çıkarların üzerinde olduğu, mutluluğu ya da faydayı değil, bunları hak etmeyi esas alan; ideal durumu ifade eden ilkeler olarak ifade etmiştir. Etik davranış, şartlara bakılmaksızın ortaya konulmalıdır. Sonuçları ne olursa olsun bazı davranışlar insanlık için ahlaki olarak bağlayıcıdır (Donaldson ve Diğerleri, 2002, s. 61, akt; Elgin: 2004, s. 9). Etik, soyut kavramlara dayanır ve bu kavramlar üzerinde inceleme yapar. Bu kavramlardan ne anlaşılması gerektiğini tanımlayarak evrensel kabul gören davranış kalıplarını ortaya çıkarır. Etik, ahlaki kurallar üretmez, ahlak üzerine araştırma ve felsefi tartışma yapar (Pehlivan, 2002, s. 8). Etik ahlak kavramına göre daha kapsamlıdır ve genel geçer kurallar üzerine çalışır.

⁴ Etik, felsefenin ahlaka ilişkin çalışan dalına denilmektedir. Felsefenin bu dalı, insanların inşa ettiği bireysel ve toplumsal ilişkilerin temelini oluşturan değerleri, normları, kuralları, doğru-yanlış veya iyi-kötü olması yönünden araştırır (Kamu Görevlileri Etik Kurulu, Etik Rehberi, 2017, s. 11).

Etik kavramını bir pusulaya benzetebiliriz. Nasıl ki, pusula gidilecek adresi tarif etmez ancak gidilecek adrese hangi yönden gidileceğini gösterir ise etik de kişiye belirli bir eylem ya da davranışı uygulamayı değil doğru olduğuna inanılan davranış kalıplarını işaret eder ve takip edilmesini ister. Bireyi bu davranışta bulunmaya zorlamaz, birey kendi özgür iradesiyle bu davranışı uygular (Pieper, 1999, s. 8). Etik ilkeler, karşılaşılan olaylar sonucu belirlenen ve salt uyulması zorunlu kurallar bütünü olarak algılanmamalıdır. İnsanlık için hazırlanan normlar ve kurallar çizelgesi değildir. Etik dışardan zorlayıcı olmaktan öte insanların kendi iç dünyasındaki değerler bütününe katkıda bulunmayı hedeflemektedir (Pieper, 1999, s. 155). Ahlak felsefesi olarak da tanımlanan etik, insanların diğer insanlarla, kurumlarla, toplumla, devletle olan ilişkilerinde ortaya çıkabilecek problemleri inceleyen bir alt felsefe disiplindir. Elgin etik kavramını aşağıdaki şekliyle ifade etmiştir (Elgin, 2004, s. 12):

“Etik; insan ilişkilerinde, toplumsal, kültürel, siyasi, ekonomik, hukuki, bilimsel, teknolojik vb. tüm alanlarda insanın tutum, davranış, eylem ve kararlarında belirleyici olan, hiç kimsenin dışında kalamayacağı, kaçınmayacağı ilke ve değerler bütünüdür. Bu kapsayıcılığı nedeniyle etik yaşamak, eylemde bulunmak, karar vermek sürecindeki ahlaki sorumluluktur. Etik ve ahlaki değer yargılarının, toplumda ortak kabule ulaşıp geçerlilik kazanabilmesi için, insanlar tarafından benimsenip içselleştirilmesi gerekmektedir. Bir kavramın içselleştirilmesi de o kavramın ifade ettiği anlam, çağrıştırdığı değerler ve bu değerlerle yüklü olarak taşıdığı diğer anlamların bilgisine varmak, ileriye dönük, olay ve olgular arasında bağlantılar kurmak ve genelleme yapabilmek için, onun düşüncede soyutlanması gerekmektedir.”

Etik davranış kuralları ile ulaşılmak istenen hedef, devlette ve toplumda düzensizliği, adaletsizliği ve genel olarak yozlaşmayı önlemek ve doğru davranış tarzını hâkim kılmaktır. Etik davranış kalıpları, günümüzde farklı mesleklerin işleyişinde uyulması gereken değerlerin başında gelmektedir. Siyaset ve yönetimde, yargıda, ticari işlerde, sağlıkta, eğitimde, bilim, endüstri ve medya sektörlerinde, etik ilke ve

değerler karşımıza çıkmaktadır (Kamu Görevlileri Etik Kurulu, Etik Rehberi, 2017, s. 11).

Kamu hizmetleri vatandaşların vergileriyle yerine getirilmesi sebebiyle etik kavramının kamu görevlileri için daha önemli bir yeri vardır. Çünkü vatandaşlar, kaliteli hizmet almak için vergilerini kamu görevlilerine emanet etmektedir. Bu anlamda kamu hizmeti bir emanettir. Kamu görevlileri, bu durumun farkında olarak, görevlerini etkin, adil ve dürüst bir şekilde yürütmeli; görevlerini yerine getirirken, yetkilerini kullanırken etik ilke ve standartlara bağlı kalmalıdır (Kamu Görevlileri Etik Kurulu, Etik Rehberi, 2017, s. 14). Yukarıda kamu görevlileri için etiğin önemine değinmiştik. Peki, kamu hizmetleri yasal metinler çerçevesinde yürütülüyorken “neden etik kurallara ihtiyaç duyulmuştur?” sorusu akla gelmektedir. Bu noktada yasa koyucuların da etik kurallar çerçevesinde hareket etmesi gerektiği düşünülmelidir. Etik kurallar sadece yasa uygulayıcıları için değil, yasa koyucular için de vardır. Diğer önemli bir husus da yasal mevzuatın, çalışma sahasında karşılaşılan her olayı kapsayacak kadar ayrıntılı düzenlenmesinin mümkün olmayışıdır. Kamu hizmetlerini yürüten görevliler için zaman zaman sahada yasal boşlukların neden olduğu gri alanlar oluşmaktadır. Bu çerçevede kamu görevlilerinin karşılaştığı ikilemlerin çözümünde kamu görevlilerine yardımcı olacak etik ilke ve standartlar, en az yasalar kadar önemli hale gelmektedir.

“Etik değerlere uygun davranış, kendi evinizde iken ailenize, sokakta iken yoldan geçenlere, yalnızken kendinize saygılı olmaktır.”
Demetrios

Etik değerlere uygun davranışlar sergilemenin ve aykırı hareket etmenin bireysel, toplumsal ve mesleki olarak olumlu ve olumsuz sonuçları olmaktadır. Olumlu sonuçları aşağıdaki şekliye sıralayabiliriz (Kolçak, 2016, s. 26):

- Saygınlık elde etme
- Güvenilir bir birey olarak kabul edilme
- Diğer insanlardan yardım alma
- Toplumda ve meslekte kabul görme ve iyi bir intibaa elde etme
- Ahlaki çöküntüyü önleme
- Art niyet içeren davranışları önleme

Etik değerlere uygun olamayan davranış kalıpları sergilemenin bireysel, mesleki ve toplumsal açıdan olumsuz sonuçlarını da aşağıdaki şekliyle ifade edebiliriz (Kolçak, 2016, s. 27):

- Saygınlığı kaybetme
- Toplumdan dışlanma
- Güvenilirliğini kaybetme
- Mesleki ve toplumsal bağlılığın zayıflaması
- Çalışma arkadaşlarıyla ilişkilerin bozulması ve işini kaybetme
- Kendimize olan saygının yitirilmesi
- İşbirliğinin zayıflaması
- Kurum içi iletişimin azalması
- Yozlaşmanın artması

Etik-Ahlak İlişkisi

Etik ve ahlak kavramları birbiri ile yakın çalışma sahasına sahip olmalarından dolayı günlük hayatımızda genellikle birbirinin yerine kullanılmaktadır. Fakat bu kavramlar anlamdaş değillerdir. Etik ve ahlak arasındaki bezer ve farklı yönler aşağıdaki şekliyle ifade edilebilir (Kolçak, 2016, s. 9-12 ve Elgin, 2004, s. 17-20):

- Ahlak, kültürel ve toplumsal değerlerle ilgili doğru ve yanlışları belirterek, günlük hayatımızda nasıl davranılması gerektiğini işaret eder. Etik ise ahlak kavramını araştırma konusu yapar ve soyut kavramlara dayanır.
- Ahlak kuralları, farklı dönemlerde ve toplumlarda çeşitlilik gösterdiği için her dönemde geçerli kabul görebilecek, belirli ahlak kuralları yoktur. Etik, zamanla değişmeyen, evrensel kabul gören ilkelerin oluşturulması için çalışan bir kavramdır.
- Ahlak, etiğin yaşam pratiğinde görülen kurallardır. Ahlak ben, etik ise biz anlamına gelmektedir.
- Etik, ahlak kavramı üzerinde çalışmakla birlikte, etiğin sorduğu sorularla ahlakın sorduğu sorular birbirinden farklıdır. Ahlak bireysel sorgulamalar yapmakta iken, etik ahlaki davranış kalıplarını sorgulamaktadır.
- Etik ahlak üzerinde düzenli bir düşünme, inceleme, araştırma ve yorumlama ile ahlaki sorunlarla ilgilenmektedir.

- İnsanlar toplum içerisinde yaşayarak ahlaki öğrenebilir. Fakat etik değerler ve kuralların kendiliğinden öğrenilmesi mümkün değildir.
- Ahlaki değerlere uygun hareket etmemenin cezası, ayıplama ve kınama şeklinde ortaya çıkar. Etik değerlere uygun hareket etmemek, meslekten ve gruptan dışlanmakla cezalandırılabilir.
- Ahlak ilkeleri yazılı kurallardan oluşmazken, etik kurallar çoğunlukla yazılı ilke ve kurallardan teşkil etmektedir.

Etik Türleri

Etik türleri söz konusu olduğunda, konuyu detaylandırma ve alternatif yaklaşımların kullanılması sebebiyle literatürde farklı tasniflerin yapıldığı görülmektedir. Bu çalışmada etik kavramı, genel kabul gören bir sınıflandırmayla açıklanacaktır. Bu çerçevede etik kavramı temel olarak bireysel etik ve iş etiği olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. İş etiği de kendi içinde örgütsel etik, işletme etiği, yönetsel etik ve meslek etiği olmak üzere dört başlık altında değerlendirilmektedir (Kolçak, 2016, s. 37).

Bireysel etik, insanların neyin doğru-yanlış, iyi-kötü olduğu konusunda, toplumsal yaşantısının, çevresinin, kişisel inanç ve öngörülerinin etkisi ile vicdani olarak hareket etmesini sağlayan ilkelerdir. İş etiği, genel olarak çalışma hayatında, işletmelerin ahlaki içerikli konularında o iş ile ilgili değer norm ve kurallar doğrultusunda bireylerin davranışta bulunmasını sağlayan ilke ve kurallardır. İş etiği içerisinde değerlendirilen etik türlerini ise kısaca aşağıdaki şekliyle ifade edebiliriz:

Örgütsel etik: Farklı kültür, inanç ve değerlerden gelen bireylerin aynı çatı altında, örgütün amaç ve sistemi çerçevesinde birlik ve beraberlik içerisinde çalışmasını sağlayacak ilke ve kurallardır.

İşletme etiği: Bireylerin geçimlerini sağlamak üzere çalıştıkları işletmede, işletmenin amaçları doğrultusunda, iş yerlerinin doğru olarak kabul ettiği ahlaki değerler, eğilimler ve kurallardır.

Yönetsel etik: Yönetici konumunda bulunan bireylerin uymak durumunda oldukları ilke ve standartlardır. Yönetim ile ilgili eylemlerde yönetici konumunda olan bireylere yol gösteren davranış kurallarıdır.

Ahlaki karar alma sürecinde doğru ve iyi olanın tercih edilmesini sağlamaktadır.

Meslek etiği: Her meslek için meslek faaliyetleri doğrultusunda ayrı olarak düzenlenmiş, meslek çalışanlarının kendi aralarındaki ve çalışanların toplumla arasındaki ilişkileri düzenleyen ilke ve kurallar bütünüdür.

Meslek ve Meslek Etiği

Meslek, İnsanların para kazanmak ve hayatlarını devam ettirmek için bir ücret karşılığında yaptığı, kendine özgü bir eğitim süreci, amacı ve düzenli faaliyetleri olan, belirli bir teknik ile profesyonelce yürütülen kurumsallaşmış bir birliktir. Emile Durkheim'a göre meslekler, iktisadi olmaktan çok, toplumsal farklılıkları barındıran ve toplumsal yaşantının vazgeçilmez bir gereksinimi durumdaki ahlaki topluluklardır (Karacasu, 2001, s. 45). Meslekler sosyal hayatın bir yansımasıdır ve işlevsel olarak toplumun devamı için gereklidir. İnsanların geçimi ve sosyal hayatları için bu kadar önemli olan mesleki kurumların organizasyonu ve düzeni de sağlıklı ve huzurlu bir toplum için önem arz etmektedir. Bu minvalde her meslek için önceden belirlenmiş ve düzenlenmiş aşağıdaki şekliyle belirtilen tanımlar ve ilkeler olmalıdır (Kolçak, 2016, s. 72):

- Mesleğin ifadesi, özellikleri
- Görev alanları
- İhtiyaç duyulan araç ve gereçler
- Çalışma ortamı ve çalışma koşulları
- Mesleki eğitimin kapsamı ve süresi
- Meslek için gerekli koşullar
- Kariyer imkânı
- Mesleki değerler, uygulama ilkeleri

Meslek Etiği

Meslek etiği, belirli bir çalışma sahasına ilişkin olarak oluşturulan, meslek çalışanlarını belirli kurallar doğrultusunda davranmaya zorlayan, çalışanların kişisel eğilimlerini sınırlayan, yetersiz ve aykırı davranışlar sergileyen meslek çalışanlarını dışlayan, mesleki rekabeti düzenleyen ve

meslek ideallerini koruyan ilkeler topluluğudur (Kolçak, 2016, s. 74 ve Pehlivan, 1998, s. 85).

Meslek etiği, genel olarak bir mesleğe ilişkin olarak, meslek çalışanlarının meslek ile ilişkili eylem ve hareketlerinde dikkat ve itaat etmesi gereken kurallardan teşkil etmektedir (Kolçak, 2016, s. 75). Meslek etiği, mesleki faaliyetlerin yürütüldüğü toplumun değerleri ve söz konusu meslekle ilgili evrensel geçerliliği olan ilkelerden oluşmaktadır. Birbirinden ayrı ne kadar meslek varsa, o kadar da meslek etiği olduğunu söylemek mümkündür. Zaman içerisinde; bilimsel, teknolojik, sosyal ve kültürel gelişmelere bağlı olarak mesleklerde de değişim olmaktadır. Bu çerçevede meslek etik kodlarında da değişim ve gelişim olmaktadır. Günümüzde bütün kuruluşlar faaliyetlerinde beklentileri karşılamak için, hangi etik kodlarla çalıştıklarını bilmek durumundadırlar (Elgin 2004, s. 23). Her mesleğin kendine özgü niteliklerinin olması beraberinde meslek üyelerine görev, sorumluluk ve yükümlülükler getirmektedir. Mesleklere karşı sorumluluk duygusu olmadan meslek onurundan da söz etmek mümkün değildir.

Meslek etiğinin temelinde insanlar arasındaki ilişkiler bulunmaktadır. Meslek çalışanları, kendi aralarında ve toplum ile aralarındaki ilişkilerde önceden belirlenmiş olan bu kurallara uymak zorundadırlar. İnsan ilişkileri üzerine kurulan etik ilkelerin temel işlevlerini aşağıdaki gibi sıralayabiliriz (Pehlivan, 1998, s. 86):

- Kişisel eğilimleri sınırlamak
- Yetersiz üyeleri dışlamak
- Meslek içi rekabeti düzenlemek
- Hizmet ilkelerini korumak
- Belirlenen davranış ilkeleri doğrultusunda davranmaya yönlendirmek

Mesleki etik ilkeler, meslek çalışanlarının kendi içinde bir disiplin ruhu oluşturmaktadır. Disiplinli bir çalışma hayatında, kimin hangi işi ne zaman ve nasıl yapacağı, hangi standartlara bağlı kalacağı belirlenmiştir. Denetim ve kontrol mekanizmaları sistematik ve etkin bir çalışma düzenine sahiptir (Elgin, 2004, s. 24-25). Kurallara uymayan meslek üyeleri hızlıca tespit edilerek gerekli yaptırımlar uygulanmaktadır. Bunun sonucunda güvenilir, organize ve saygın bir meslek grubu ortaya çıkmaktadır. Meslek gruplarının hak ettiği saygınlığa ve güvenilirliğe

ulaşabilmesi için, kontrol mekanizmalarını oluşturması ve kurum içinde cezai müeyyideler uygulaması zorunludur. Çünkü meslek etiğine uygun davranmayanların ayıklanması mesleğin itibarını arttıracaktır (Elgin, 2014, s. 22).

Polis Meslek Etiği

Güvenlik sorunu, ilk insandan günümüze kadar, tarihin her evresinde kendisini hissettirmiş ve tarihsel süreç içerisinde önemini koruyarak günümüze kadar gelişimini sürdürmüştür. Toplumsal hayatın vazgeçilmez unsurları olan; insanların can ve mal güvenliği ve huzur içinde yaşama isteği, devletler için temel varlık sebebi durumuna gelmiştir. Güvenlik kavramı birden çok bileşeni olan bütünlük bir kavram olarak ifade edilebilir. Güvenlik, karar alıcı aktörleri, konuları, toplumsal adetleri ve bu hizmeti sunan kamu görevlilerinin davranışlarını içeren bir değerler sistemidir. Statik bir yapıya sahip olmaması, güvenlik kavramını, küreselleşmenin etkisine açık hale getirmektedir. Bu sebeple değişen yaşam şartları sunulan güvenlik hizmetini de etkilemiş ve güvenlik hizmeti anlayışı da değişim içerisine girmiştir.

Değişen toplum ve insanlar karşısında, güvenlik hizmetinin sunumunda da önemli değişimler yaşanmış ve artık güvenlik hizmetlerinde sonuca ulaşmaktan çok vatandaşlara bu hizmetin nasıl sunulduğu önem arz etmeye başlamıştır. Bu minvalde güvenlik hizmetini sunan, temel hak ve özgürlüklerin teminatı olan polislerin davranış kalıpları, çalışma ilke ve esasları, çağdaş güvenlik hizmetlerinin vitrini olmakla beraber hizmetin temelini oluşturmaktadır. Emniyet teşkilatının görevleri değerlendirildiğinde; yaşam hakkı, özel hayatın gizliliği, haberleşme ve seyahat özgürlüğü gibi temel hak ve özgürlüklere yasal metinlere uygun olarak müdahale edebilen bir görev içeriğine sahip olduğu görülmektedir. Bu sebeple bu görevi yerine getiren polislerin davranışlarında mesleki etik ilkelere uygun olarak hareket etmesinin önemi bir kat daha artmaktadır. Emniyet Teşkilatı'nın görev ve yetkileri düşünüldüğünde aşağıdaki ifadeler ön plana çıkmaktadır (Kolluk Etik İlkeleri, 2007, s. 1).

- Temel hak ve özgürlükleri korumak
- Güvenliği ve huzuru sağlamak
- Kamu düzenini ve devamını sağlamak

- Suç işlenmesini önleyici tedbirler olarak suçla mücadele etmek
- Suç işlenmesinden sonra şüphelileri yakalamak ve suçu aydınlatmak
- Yardım isteyenlere ve yardıma muhtaçlara yardım etmek

Güvenlik hizmeti sunumu, temel hak ve özgürlüklere müdahaleci bir içeriğe sahip olması nedeniyle mutlak suretle mevcut yasal düzenlemeler doğrultusunda yapılmalıdır. Yasal düzenlemeler de her mesleğin işleyişi ile ilgili geçmiş tecrübeler ve karşılaşılan sorunlar dikkate alınarak güncelleştirilmektedir. Ancak ceza adalet sistemi göz önüne alındığında karşılaşılan her durumun düzenlenmesi mümkün değildir. Özellikle güvenlik hizmeti sunumunda sahada her zaman yeni bir vaka ile karşılaşmak mümkün olmaktadır. Demokratik ülkelerde vatandaşların her zaman maksimum güvenlik ve özgürlük tercihlerini göz önünde bulundurduğumuzda etik değerler bu dengeyi sağlamak için olası boşlukları doldurmayı amaçlamaktadır (The European Code of Police Ethics, 2001, s. 15). Etik ilkeler, personelin sahada karşılaştığı ve yasal metinlerin kesin olarak cevaz vermediği gri alanları doldurmakla beraber, emniyet teşkilatının yönetimi, organizasyonu, insan ilişkileri ve faaliyetlerin şeffaf olarak yürütülmesi noktasında da hizmet etmektedir.

Hukuk sisteminin hâkim olduğu demokratik toplumlarda etik kurallar, emniyet teşkilatının amaçları, faaliyetleri ve performansı için temel ilkeleri ortaya koyarak bir rehber olma niteliği taşımaktadır. 2001 yılında imzalanan Avrupa Polis Etiği Yönetmeliği, polisin sahadaki uygulamalarını düzenleyici bir çatı oluşturmayı amaçlamış ve ülkeler de bu doğrultuda demokratik değerleri koruyucu, ortak uygulama ve standartlar içeren düzenlemeler geliştirmiştir.

Güvenlik hizmetlerinin sunumunda bir polisin tanıdıklarını kayırması, karşılık beklemek suretiyle başkalarına yasal mevzuat karşısında ayrıcalık yapması veya hukuk sisteminin suç olarak kabul ettiği davranışlarda bulunması polis etiğinin inceleme alanına girmektedir. Polislik hizmetlerinin üniforma ile temsil edilen bir kamu hizmeti olması sebebiyle bir görevlinin yukarıda ifade edilen etik dışı davranışlarda bulunması toplumda tüm emniyet teşkilatının itibarını zedelemektedir. Emniyet personeli, halka açık yerlerde üniformaları ile gayri ahlaki davranışlarda bulunmalarının sadece kendilerini değil tüm emniyet teşkilatını etkilediğinin

bilincinde olarak hareket etmelidir. Bu sebeple emniyet teşkilatının her bir üyesinin davranışlarının etik ilkelere aykırılık teşkil etmemesi bütün sistemin halkla bütünleşmesi ve toplumla birlikte çalışılması ekseninde önem arz etmektedir. Çünkü güvenlik hizmetlerinin başarılı ve sağlıklı yürütülebilmesi toplum destekli polislik anlayışı⁵ çerçevesinde vatandaşların güvenini ve desteğini alarak gerçekleşmektedir.

Güvenlik hizmeti, zaman zaman yasal mevzuata uygun olarak zor kullanmayı içeren bir kamu hizmetidir. Kolluk görevlisi olarak polis, suçla mücadele ve suçları aydınlatma noktasında fiziksel ve maddi güce başvurmaktadır. Bu durum polislik mesleğinin eğitim ve sağlık hizmetleri gibi bir kamu hizmeti olduğu gerçeğini değiştirmemelidir. Güvenlik hizmeti, vatandaşı anlayabilme, beklentilerine karşılık verebilme ve meslek amaçlarını vatandaşa anlatabilme noktasında vatandaşlarla karşılıklı iş birliği ile yürütülmektedir. Polislik mesleği sadece güç kullanma, suçu önleme ve suçla mücadele etme olarak görülmemelidir. Polis, toplumsal olayları analiz eden, adli olayları öncesi ve sonrası gözlemleyip çözümlen profesyonel bir güvenlik uzmanıdır. Bu sebeple güvenlik personeli bir sosyal hizmet uzmanı gibi hareket etmeli, insan ilişkilerine önem vermemelidir.

Yukarıda belirtildiği üzere kolluk görevlileri profesyonel olarak bu hizmeti sunmaktadır. Profesyonellik etik ilkelerin değişmez koşullarından bir tanesidir. Profesyonellik kelime anlamı olarak; hayatını yaptığı işle idame ettiren, yaptığı iş ile ilgili olarak, mesleğin gerektirdiği eğitimi almış ve işle ilgili deneyimi olan kişi olarak tanımlanmaktadır. Bir işin profesyoneli olmak, onu en ince detaylarına kadar öğrenmiş olmak ile gerçekleşmektedir (Küçük, 2011, s. 287). Profesyonellik tanımı çerçevesinde profesyonel davranışın içeriği aşağıdaki şekliyle ifade edilebilir (Küçük, 2011, s. 287-288):

- Yüksek seviyede mesleki tecrübe ve sistematik bilgi,
- Bireysel çıkarlar yerine toplumsal çıkarlara yönelme
- Sahip olunan yetenekleri en iyi şekilde kullanma
- Duygu ve davranışlarını engelleme

⁵ Suç ile ilgili toplumsal sorunların önlenmesinde ve sorunların çözülmesinde toplumun tüm bileşenlerini güvenlik hizmetine dâhil etmektedir. Polislik çalışmalarının tek başına suç ve düzensizliği önleyemediği ve düzenin sağlanması için toplumun desteğinin alınmasını öngörür (Osse, 2015, s. 95).

Profesyonel polislik, meslek üyelerinin olası tahriklere kapılmadan, yerine getirdikleri işin bir kamu hizmeti olduğunu unutmadan, sahip olunan bilgi ve tecrübeyi toplumun yararına kullanarak, meslek öncesi ve meslek içinde alınan eğitimler doğrultusunda hareket etmektir. Demokratik toplumlarda polislik mesleği değerlendirilirken; hukuk sistemi, insan haklarının korunması, polis-vatandaş ilişkisinin geliştirilmesi ve meslek etiği kavramları üzerinde durulmaktadır. Bu kavramlar üzerine inşa edilen polislik algısı hukuk devleti anlayışının gereklerine hizmet etmektedir.

Emniyet Teşkilatı'nda Etik İlkeler

Kamu görevlileri genelinde ve emniyet teşkilatı özelinde, toplumsal ilişkilerin sağlıklı bir şekilde yürütülmesi ve kurumun hedeflerine ulaşılması için çalışanların uyması beklenen temel etik ilkeler bulunmaktadır. Mesleğin düzenli olarak sürdürülebilmesi için etik ilkelerin benimsenmesi ve günlük yaşamda uygulanması önemlidir. Etik kuralların çalışanlar tarafından ne kadar benimsendiği ve söz konusu ilkelere ne kadar bağlı kalındığının tespiti noktasında dikey ve yatay iç kontrol sisteminin bulunması da ayrıca önemlidir. Bir kamu görevlisi olarak polislerin uymak zorunda oldukları etik ilkeler aşağıda belirtilmektedir.

Kamu görevlisi olarak güvenlik hizmeti sunan polisler, kamu hizmetlerinin yerine getirilmesinde; halkın günlük yaşamını kolaylaştırmayı, güvenlik ihtiyaçlarını etkin, adil ve verimli biçimde karşılamayı, hizmet standartlarını yükseltmeyi, halkın memnuniyetini kazanmayı amaçlamalıdır (Kamu Görevlileri Etik Davranış İlkeleri ile Başvuru Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik, Md. 6). Başka bir ifade ile polisler görevlerini ifa ederken halka ve devlete hizmet ettikleri bilinci ile hareket etmelidirler. Bu çerçevede polis, görev ve yetki sınırları dâhilinde davranışlarının sonucu olarak devlete ve millete karşı sorumlu olduklarını unutmamalıdır.

Polis yöneticileri ve diğer personeli, güvenlik hizmeti için kurumun vizyonuna ve misyonuna uygun davranmalıdır. Ülkenin çıkarları ve kurumlarının hizmet ilkeleri doğrultusunda hareket etmelidir (Kamu Görevlileri Etik Davranış İlkeleri ile Başvuru Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik, Md. 7-8). Çalışanlar yetki ve görevlerini yasal mevzuat

doğrultusunda tanımlamalı ve keyfi uygulamalardan kaçınmalıdır. Aksi durumda keyfi uygulamaların faturası toplum içerisinde bütün emniyet teşkilatına çıkarılacaktır. Güvenlik hizmetlerinde polis, üstlerinden aldıkları ve yasal mevzuata aykırı talimatları yerine getirmemeli, bu durum emri verene iletilmeli ve emir yazılı olarak verilirse uygulanmalıdır. Fakat konusu suç teşkil eden emir hiçbir surette uygulamaya geçirilmemelidir.

Polisin görev ve yetkileri ile ilgili olarak, mevzuatta bazı hizmetlerin ne şekilde yerine getirileceği konusunda sadece genel ilkeler belirtilmiş ve görevin işleyiş detayları uygulayıcı konumundaki personele bırakılmıştır. Gri alanlar olarak tanımlayabileceğimiz bu durumda polislere tecrübelelerini kullanma yetkisi tanınmaktadır⁶. Polisler kendilerine tanınan bu yetkiyi, kamu yararı ve hizmet ilkeleri doğrultusunda, her türlü keyfilikten kaçınarak, tarafsız ve eşitlik ilkesine bağlı kalarak kullanmalıdırlar.

Polis; faaliyetlerinde yasallık, adalet, eşitlik ve dürüstlük ilkeleri önderliğinde davranış göstermeli, görevlerini ifa ederken dil, din, düşünce, ırk, cinsiyet ve benzeri konularda ayırım yapmamalı, insan hak ve özgürlüklerine tezat oluşturan ve bunları kısıtlayıcı davranışlardan kaçınmalıdır (Kamu Görevlileri Etik Davranış İlkeleri ile Başvuru Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik, Md. 9). AİHS eşitlik ilkesine; *Bütün insanlar özgür, haysiyet ve haklar bakımından eşit doğar (Md. 1) Herkes ayırım gözetilmeksizin sözleşmede yer alan hak ve özgürlüklerden yararlanır (Md. 2)* ifadeleriyle yer vermiştir. Anayasamızda eşitlik ilkesine aşağıdaki şekliyle vurgu yapılmıştır:

“Herkes, dil, ırk, renk, cinsiyet, siyasi düşünce, felsefi inanç, din, mezhep ve benzeri sebeplerle ayırım gözetilmeksizin kanun önünde eşittir...Hiçbir kişiye, aileye, zümreye veya sınıfa imtiyaz

⁶ Polisin yetkileri düzenlenirken çalışma sahasında karşılaşılabilecek her türlü olayın yasalar çerçevesinde düzenlenmesi mümkün değildir. Bu sebeple genel ilkeler ortaya konulmakla birlikte polislik mesleğinin profesyonelliği öne çıkarılmakta ve vatandaşın mağdur edilmemesi, hizmetin etkili bir şekilde sunulabilmesi için gri alanlar bırakılmaktadır. Etik ilkeler bu boşlukları doldurmayı amaçlamaktadır. Yasal metinlerde “makul şüphe” ve “orantılı güç kullanımı” ifadeleri kullanılmaktadır. Burada yasa koyucu, “makul şüphe” ve “orantılı güç kullanımı” ifadelerinin ne ve nasıl olabileceğinin her olaya göre değerlendirilmesini uygulayıcı konumundaki polisler bırakmaktadır.

tanınamaz...Devlet organları ve idare makamları bütün işlemlerinde...kanun önünde eşitlik ilkesine uygun olarak hareket etmek zorundadırlar."

Polisler, yetkileri dâhilindeki görevlerle ilgili olarak, görev süreci hakkında üstlerini bilgilendirmeli, kendilerinden yardım isteyen, soru soran vatandaşlara gerekli bilgileri vermeli, rehberlik etmelidirler. Meslek üyeleri, beraber çalıştıkları meslektaşlarına ve güvenlik hizmetinden yararlanan vatandaşlara karşı sabırlı, nazik, saygılı ve güler yüzlü olmalıdırlar. Demokratik toplumlarda kamu hizmetlerinin ifası, halkla kamu görevlileri arasındaki işbirliğine dayanmaktadır. Bu nedenle, özellikle güvenlik hizmeti sunan polisler, halkla ilişkiler bağlamında güven duygusunu tesis edecek şekilde davranmalı ve görevin gerektirdiği saygınlığı hak ettiklerini davranışlarıyla göstermeleri gerekmektedir. Bu çerçevede polislerin, halkın kendilerine olan güven duygusunu zedeleyen, şüpheye neden olan, adalet ve eşitlik ilkesine zarar verebilecek davranışlarda bulunmaktan da kaçınılmalıdır (Etik Rehber, 2017, s. 43).

Polisler, görev, makam ve yetkilerini kullanarak kendileri, yakınları veya diğer kişiler lehine fayda elde edemez, bunun için aracılık yapamazlar ve herhangi bir sebeple ayrımcılık veya kayırmacılık yapamazlar. Kamu görevlilerinin görevleriyle ilgili olarak doğrudan veya bir aracı vasıtasıyla hediye almaları yasaktır. Kamu görevlileri etik davranış ilkeleri ile başvuru usul ve esasları hakkında yönetmeliğin 15. Maddesi nelerin hediye kapsamında değerlendirilip değerlendirilemeyeceğini belirtmektedir. Hediye toplumsal faaliyetlerin oluşturulmasında önemli bir faktördür. İnsanların sivil yaşamlarında birbirleriyle hediyeleşmeleri herhangi bir soruna neden olmamaktadır. Ancak kamu görevlisine görevi nedeniyle verilen hediyeler önemli sorunlara neden olabilmektedir. Bu nedenle, kamu görevlisine hediye teklif edildiğinde kendisine şu soruyu sormalıdır: *"Kamu görevlisi olmasaydım ya da işgal ettiğim makam ve mevkide bulunmasaydım, bu hediye yine de bana verilecek miydi?"* Teklif edilen hediye- nin büyük ya da küçük olması, maddi değerinin bulunup bulunmaması önemli değildir (Etik Rehber, 2017, s. 68).

Polisler, devlete ait bina ve taşıtlar ile diğer devlet malları ve kaynaklarını kamusal amaçlar ve hizmet hedefleri dışında kullanmamalı, bunları

her an göreve hazır halde bulundurmak için gerekli tedbirleri almalıdır. Devlete ait bina ve taşıtlar ile diğer devlet malları ve kaynaklarının kullanımında ihtiyatlı davranmalı; çalışma süresini, devlet kaynaklarını, insan gücünü ve imkânlarını kullanırken etkin ve tutumlu hareket etmelidir. Ayrıca görevlerini yerine getirirken yetkilerinin dışına çıkarak çalıştıkları kurumları bağlayıcı ifadelerde ve girişimlerde bulunmamalı, gerçek olmayan sözler vermemelidirler (Kamu Görevlileri Etik Davranış İlkeleri ile Başvuru Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik, Md. 16-17-18).

Emniyet Teşkilatı'nda Etik Dışı Davranışların Nedenleri

Etik dışı davranışların temelinde, fikirsel yakınlık, yeterli mesleki bilgiye sahip olmama, bencillik, çıkar ve fayda sağlama gibi bireysel sebepler bulunmakla birlikte kurumsal olarak çalışanların iş arkadaşlarına ve çalışma ortamına uyum sağlayamaması bulunmaktadır (Örselli, 2010, s. 72). Emniyet teşkilatı üyelerinin etik dışı davranışlarda bulunmasının nedenlerini aşağıdaki şekliyle ifade edebiliriz (Steinberg ve Sheldon, 1996, s. 37-67, Örselli, 2010, s. 72-73):

- Bürokratik işlemlerin yavaş işlediğini düşünerek zaman zaman meslek çalışanlarının işi hızlandırmak için kuralları çiğnemesi. Bu durumlarda çalışanlar genellikle kendilerince iyi niyetli olduklarını düşünmektedirler. Ancak yasal metinlerde kamu hizmetinin nasıl sunulacağı belirtilmiştir.
- Yasaları, kuralları, uygulama ve yöntemleri yeterince bilmemek.
- Görevlilerin sadece kendilerini düşünerek hareket etmesi: Çalışma saatlerinde kişisel işler ile zamanın doldurulması.
- Görev yapılan bölgede, tanınması gereken bir güç olduğunu kanıtlama içgüdüğü ile hareket etmek.
- Arkadaşlık ve dostluklar: Meslek üyelerinin yakınlarının işi söz konusu olduğunda onları kayırarak hareket etmesi.
- Kişisel düşünce, inanç, önyargı ve deneyimler doğrultusunda hareket etmek.
- Kişisel kazanç ve fayda beklentisi ile hareket etmek.

Emniyet Teşkilatı'nda Yöneticilerden Beklenen Etik Davranış İlkeleri

Polis yöneticileri, etik kültürün kurumda yerleşmesi ve personelin etik ilkeler doğrultusunda davranış sergilemesi için önemli bir işleve sahiptir. Bu çerçevede polis yöneticilerinden beklenen etik davranış ilkeler aşağıdaki şekliyle ifade edilebilir (Etik Rehberi, 2017, s. 94-95):

- Kurumun amaçları ve değerleri tüm personele anlatılmalıdır.
- Hizmetler açıkça tanımlanmalıdır ve herhangi bir ihlal durumunda yaptırımlar belirli olmalıdır.
- Çalışan personelin faaliyetleri ile ilgili sorumluluk üstlenilmelidir.
- Mevcut iş ile ilgili olarak personel seçerken, liyakat, davranış ve gelişim potansiyelleri dikkate alınmalıdır.
- Tüm personele adil, tarafsız ve eşit davranılmalıdır.
- Karar ve davranışlarda dürüst, güvenilir ve adil olunmalıdır.
- Etik ilke ve değerler konusunda personeline kişisel olarak örnek olunmalıdır.
- Görev ile ilgili olarak etkililik ve verimlilik konularında taviz verilmemelidir.

Sonuç

İnsanların hayatlarını devam ettirmek için yürüttükleri meslekler, geçim kaynağı olarak değerlendirilmelerinin yanında, toplumsal farklılıkları içeren ve sosyal hayatın devamı noktasında önemli işlevselliği olan ahlaki topluluklardır. Meslekler sosyal hayatın bir yansımasıdır ve toplumun devamı için gereklidir. İnsanların geçimi ve sosyal hayatları için bu kadar önemli olan mesleki kurumların organizasyonu, düzeni de sağlıklı, güvenilir ve huzurlu bir yaşam için önem arz etmektedir. Meslek etiği, bir mesleğe ilişkin, meslek çalışanlarının meslek ile ilişkili eylem ve hareketlerinde dikkat ve itaat etmesi gereken kurallara işaret etmektedir. Etik ilkeler ile ulaşılmak istenen amaç, devlette ve toplumda düzensizliği, adaletsizliği, tutarsızlığı ve genel olarak yozlaşmayı önlemek ve doğru hizmet anlayışını hâkim kılmaktır. Bir meslek olarak güvenlik hizmeti, bireylerin maksimum güvenlik ve özgürlük tercihleri arasında ve yasalar çerçevesinde sunulmaktadır. Özgürlük ve güvenlik düzleminde, temel hak ve özgürlüklerin korunması için hizmet eden emniyet teşkilatı, vatandaşların beklentilerini karşılama noktasında etik ilkelere ihtiyaç

duymaktadır. Günümüzde güvenlik hizmetleri konusunda en önemli unsur sonuca ulaşmaktan öte, vatandaşa güvenlik hizmetinin nasıl sunulduğu konusudur. Hukuk devletlerinde yasal olmayan yollardan elde edilen delillerin kovuşturma safhasında değerlendirilmemesi bu değişimin bir göstergesidir. Bu minvalde güvenlik hizmetini sunan, temel hak ve özgürlüklerin teminatı olan polislerin davranış kalıpları, çalışma esasları, çağdaş güvenlik hizmetinin temelini oluşturmaktadır.

Güvenlik hizmeti sunumunda sahada her zaman yeni bir vaka ile karşılaşmak mümkün olmaktadır. Etik ilkeler, emniyet teşkilatı personelinin sahada karşılaştığı ve yasal metinlerin kesin olarak cevaz vermediği gri alanları doldurmak için hizmet etmektedir. Yasa koyucu, “makul şüphe” ve “orantılı güç kullanımı” ifadelerinin, ne ve nasıl olabileceğinin her olaya göre değerlendirmesini uygulayıcı konumundaki polislere bırakmaktadır. Bu noktada polisin sağlıklı karar verebilmesi için yasal sorumluluğun yanında etik değerlere bağlı bir bilinç ile hareket etmesi gerekmektedir. Kamu görevlisi olarak güvenlik hizmeti sunan polisler, güvenlik hizmetinin yerine getirilmesinde; sosyal yaşamı kolaylaştırmayı, güvenlik ihtiyaçlarını etkili, hızlı ve adil bir şekilde karşılamayı, hayat standartlarını yükseltmeyi ve halkın beklentilerini optimum seviyede karşılamayı hedeflemelidir. Bu hedefler çerçevesinde emniyet teşkilatının etik ilkelerin pusula görevi gördüğü bir hizmet anlayışını benimsemesi gerekmektedir. Etik ilkeler, gri alanları doldurmakla beraber, emniyet teşkilatının yönetimi, organizasyonu, insan ilişkileri ve faaliyetlerin şeffaf olarak yürütülmesi noktasında da hizmet etmektedir. Emniyet teşkilatı mensupları etik davranış ilkelerine uygun hareket ederek topluma faydalı hizmet sunmakla kendi iş ve özel yaşantılarını da başarılı ve huzurlu bir noktaya getireceklerdir. Ancak görev yaparken etik değerlere aykırı davranış kalıpları sergileyen meslek üyeleri ise, birlikte görev yaptıkları çalışma arkadaşlarını tedirgin ederek, çevresindeki arkadaşlarını, ailesini ve hatta kendilerini huzursuz edeceklerdir.

Emniyet teşkilatında kamu hizmetinin temel değerleri olan dürüstlük, tarafsızlık, eşitlik, saydamlık, yasallık gibi ilkelerin yerleşmesi ve toplum güveninin kazanılması için etik eğitimi ile etik kültürünün oluşturulması önemlidir. Kamu kurum ve kuruluşlarında görev yapan her seviyedeki çalışan, etik davranış ilkeleri ve bu ilkelere ilişkin yükümlülükleri hakkında bilgilendirilmelidir. Kurum yöneticileri, kamu görevlilerine

yönelik hizmet öncesi ve hizmet içi eğitim programlarında, etik eğitiminin de yer almasını sağlamalıdır. Ülke genelindeki farklı emniyet birimlerinde çalışan personele yönelik eğitimler gerçekleştirilmelidir. Bu amaç doğrultusunda etik eğitimi için eğitimcilerin yetiştirilmesi de önem arz etmektedir.

EXTENDED ABSTRACT

Grey Areas and Ethics in Police Activities

*

Ozan Kavıracı

Police Academy

Globalization has triggered a rapid change in the needs of societies and people's living standards have been affected by this process. Within this framework, public services need to be regulated according to today's conditions in order to ensure that citizens have a fair, equal, right and free life. It is important to develop the security service offered to address the need for security, which is one of the basic needs of people in the face of changing society and changing people.

As citizens working in the public administration system come from different cultural foundations, they incorporate their cultural habits into the system. At this point, public personnel may create consciously or unconsciously as a reflection of the subcultures they belong to and may cause conflicts with ethical principles in their behavior. In order to avoid this situation and to ensure that the citizens have healthier living standards, the states bring a number of rules. These rules emerge as ethical principles. The aim to be achieved by the rules of ethical conduct is to prevent irregularity, corruption and corruption in the state and society and to preserve honesty. Ethical behavior patterns are one of the values that must be followed in the conduct of various professions.

Professional ethics consists of the values of the society in which the professional activities are carried out and the universally valid principles related to the profession in question. It is possible to say that there is more occupation ethics than the other. The principles of professional ethics have a structure that obliges occupational workers to behave in accordance with certain rules in relation to a specific field of work, restricts personal

tendencies of employees, excludes occupational workers who exhibit inadequate and contradictory behaviors, regulates professional competition and protects the ideals of occupation. The concept of ethics can be compared to a compass. However, the compass does not describe the destination, but if it shows the direction in which to go to the destination, the ethics also refers to the behavior patterns that are believed to be true and not to apply a specific action or behavior to the person. The individual does not force this behavior, the individual applies this behavior by his own free will.

Providing security services in democratic societies where the rules of law prevail, the police have an important position in terms of ensuring the peace and security of citizens and protecting the fundamental rights and freedoms. It is one of the basic characteristics of modern law states that the police have the power to use force to act against the people who violate public order and act within the framework of effective, efficient, professional and legal regulations in fulfilling this duty. When the tasks of the police force are evaluated, it has a duty content that can interfere with fundamental rights and freedoms such as the right to life, privacy, communication and freedom of movement in accordance with legal texts. For this reason, the importance of acting in accordance with the professional ethical principles in the behavior of the police officers performing this task is increasing. When we take into account the maximum safety and freedom preferences of citizens in democratic countries, ethical values aim to fill the gaps in order to achieve this balance.

In order to ensure that security services are carried out in a successful, effective and healthy manner, and that human rights violations are minimized, in addition to legal regulations, professional ethics are needed. Because the legal regulations are updated in accordance with the general principles by taking into consideration the past experiences and the problems encountered in the operation of each profession. In particular, it is not possible to regulate all kinds of incidents in the working area in accordance with the laws while the police powers are regulated. For this reason, although the general principles are put forward, the professionalism of the policing profession is highlighted and gray areas are left to ensure that the citizen is not victimized and the service is presented effectively.

Ethical principles aim to fill these gaps. Reasonable suspicion and proportional use of force are used in legal texts. Here, the legislator leaves the appraisal of the statements of reasonable doubt and proportionate use of force against each incident to the police officers.

In the provision of security services, a police member affords his / her friendship, expecting a response, giving privilege to others in accordance with the legal legislation, or behaving as a crime by the legal system is within the scope of the examination of police ethics. Since the police service is a public service represented by a uniform, the unethical behavior of a member of the staff is damaging the reputation of the entire security organization in the society. Security personnel should be aware of the fact that conducting unethical conduct with their uniforms in public places affects not only themselves but also the entire security organization. For this reason, the behavior of each member of the security organization does not constitute a violation of the ethical principles is important in terms of the integration of the whole system with the public and working with the society. Because the successful and healthy execution of security services is carried out by taking the trust and support of the citizens within the framework of the community-supported policing concept.

The police provide security services in the fulfillment of public services; They should aim to facilitate the daily life of the people, to meet their security needs in the most efficient, fast and efficient way, to increase the service quality and to increase the satisfaction of the public. There are individual reasons such as intellectual intolerance, lack of professional knowledge, selfishness, interest and benefit, and the inability of the employees to adapt to their colleagues and work environment. Police executives have an important function to ensure that the ethical culture is established in the institution and that the personnel behave in accordance with ethical principles. In this context, managers; The objectives and values of the institution should be explained to all personnel, when selecting personnel in relation to the current job, they should take into account the potentials of merit, behavior and development, all staff should be treated fairly, impartially and equally, and they should be an example for their personnel on ethical principles and values.

Today, the most important issue about security services is not only reaching the conclusion, but also how the security service is offered to the citizen. The fact that the evidence obtained in illegal states is not evaluated during the prosecution phase is an indication of this change. In this respect, the behavior patterns, working principles of the police, which provide security services and guarantee of fundamental rights and freedoms, form the basis of modern security service. The code of ethics also covers the grey areas, but also serves in the management, organization, human relations and transparency of activities. It is important to establish an ethical culture with ethical training in order to establish principles such as honesty, impartiality, equality, transparency and legality which are the basic values of public service in the police service and to gain public trust. Personnel at all levels employed in public institutions and organizations should be informed about the principles of ethical conduct and their responsibilities regarding these principles. It is important for the democratic state of law to ensure that the administrators of the institutions take place in the basic, preparatory and in-service training programs implemented by public officials.

Kaynakça/References

- Aktan, C. Ç. (1999). *Ahlaki yeniden yapılandırma ve toplam ahlaka doğru*. İstanbul: Arı Düşünce ve Toplumsal Gelişim Derneği Yayınları.
- Annemarie P. (1999). *Etiğe giriş*. (V. Ataman ve G. Sezer, Çev.), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Büyükkaragöz, S. S. ve Kesici, Ş. (1998). *Demokrasi ve insan hakları eğitimi*. Ankara: Demokrasi Vakfı Yayınları.
- Elgin, T. (2006). *Meslek etiği ve etik kodu: Jandarma teşkilatı için etik kodu önerisi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dumlupınar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kütahya.
- The European Code of Police Ethics. (2001). Strausburg: Council of Europe Publishing, 6 Mart 2018 tarihinde, [file:///C:/Users/Lenovo/-Downloads/European%20Code%20of%20Police%20Ethics%20-\[English\].pdf](file:///C:/Users/Lenovo/-Downloads/European%20Code%20of%20Police%20Ethics%20-[English].pdf) adresinden erişildi.

- Kamu Görevlileri Etik Davranış İlkeleri ile Başvuru Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik (2005). Resmî Gazete Sayısı: 25785.
- Karasu, K. (2001). *Profesyonelleşme olgusu ve kamu yönetimi*. Ankara: Mülkiyeliler Birliği Yayınları.
- Kolçak, M. (2016). *Meslek etiği*. Bursa: Ekin Yayınları.
- Kolluk Etik ilkeleri, (2007). 6 Mart 2018 tarihinde http://www.jandarma.gov.tr/personel/etik_ilkeler.doc adresinden erişildi.
- Köknel, Ö. (1996). *Bireysel ve toplumsal şiddet*. İstanbul: Altın Kitaplar.
- Kuçuradi, İ. (1999). *Etik*. Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları.
- Küçük, M. (2011). *Eğitim ve profesyonellik*. İnşaat Mühendisliği Eğitimi 2. Sempozyumu, Muğla.
- Lamberton, L. H. Ve Leslie M. (1995). *Human relations: Strategies for success*. Chicago: Irwin Mirror Press.
- Mengüşoğlu, T. (1965). *Değişmez değerler değişen davranışlar, felsefi etik için kritik bir hazırlık*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- Osse, A. (2015). *Polislik faaliyetlerini anlamak, insan hakları savunucuları için bir kaynak*. (T. Andaç, Z. Başer, F. Gençkal, Z. Gültekin, N. Gürbüz ve İ. Urkun, Çev.) İstanbul: Bion Matbaacılık.
- Örselli, E. (2010). *Türkiye’de toplumsal ve yönetsel etik değerler ile ikilemler: uygulamalı bir araştırma*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Pehlivan, İ. (2002). *Yönetsel, mesleki ve örgütsel etik*. Ankara: Pegem Yayınları.
- Steinberg, S. ve David T. A. (1996). *Hükümet, ahlak ve yöneticiler*. Ankara: TODAİE Yayınları, No. 264.
- Şen, M. L. (1998). *Kamu yönetiminde yozlaşmanın önlenmesinde yönetsel etik yaklaşımı*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Ural, Ş. (2004). Epistemolojik açıdan değerler ve ahlak. *Doğu-Batı Düşünce Dergisi*, 4, Ankara: Felsefe Sanat ve Kültür Yayınları.
- Ülgen, H. ve Mirze, S. K. (2004). *İşletmelerde stratejik yönetim*. İstanbul: Literatür Yayınları.
- Türkiye Cumhuriyeti, Kamu Görevlileri Etik Kurulu, (2017). “Etik Rehberi”, Ankara.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Kavısracı, O. (2018). Polis faaliyetlerinde gri alanlar ve etik. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 9(16), 1851-1882. DOI: 10.26466/opus.481244

An Evaluation of English Language Teacher Training in The Republic Period in Turkey From The Viewpoint of Historical Development

DOI: 10.26466/opus.474395

*

Mustafa Güçlü* - Ahmet Şahan**

* Doç. Dr. Erciyes Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Melikgazi / Kayseri / Türkiye

E-Mail: mgucdu@erciyes.edu.tr

ORCID: [0000-0002-7565-3554](https://orcid.org/0000-0002-7565-3554)

** Dr. Öğr. Üyesi, Erciyes Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Melikgazi / Kayseri/Türkiye

E-Mail: asahan@erciyes.edu.tr

ORCID: [0000-0001-9646-6689](https://orcid.org/0000-0001-9646-6689)

Abstract

When English language teacher training in Turkey is examined, it is seen that there is some accumulation of knowledge in this field. In order to grasp better today's understanding and practices of English language teacher training, the need to examine it historically arises because when teacher training programs are designed, it is expected to learn a lesson from the past and to benefit from historical accumulation of knowledge in this field in making decisions about the future. The purpose of this study is to evaluate English language teacher training in the Republic Period in Turkey from the viewpoint of historical development. To this end, review of literature was conducted in the internet and in the library. Articles, books and dissertations which were found to be suitable for the purpose of the study were examined with descriptive analysis method. As a result of the study, it is seen that no systematic studies were conducted on English language teacher training although there was significant accumulation of knowledge in this field in the Republic Period. In order to meet the need for English language teachers, different resources were used in 1923-1950s. Teaching assistants are one of the practices of meeting the need for teachers in this period. Between the years 1950 and 1980s, in order to meet the increasing need for English language teachers, there were efforts to admit more students to English language teaching departments and to open new schools if there were few, but the need for English language teachers was not fully met with such practices. In the late 1980, the institutions training teachers were incorporated into universities and there was an effort to keep teacher training away from political influences. However, in this period no importance was given to the quality of teacher training.

Keywords: *English, teacher training, history of education, Republic Period*

Türkiye’de Cumhuriyet Döneminde İngilizce Öğretmeni Yetiştirme Sürecinin Tarihsel Gelişim Açısından Değerlendirilmesi

*

Öz

Türkiye’de İngilizce öğretmeni yetiştirme süreci incelendiğinde bu konuda belli bir birikimin olduğu görülmektedir. Günümüzde İngilizce öğretmeni yetiştirme anlayış ve uygulamalarının daha iyi anlaşılması için konunun tarihsel açıdan incelenmesi gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Çünkü öğretmen yetiştirme programları düzenlenirken geçmişten dersler çıkarılması, geleceğe ilişki alınacak kararlarda tarihsel birikimden yararlanılması beklenir. Bu araştırmanın amacı Türkiye’de cumhuriyet döneminde İngilizce öğretmeni yetiştirme sürecinin tarihsel gelişim açısından değerlendirilmesidir. Bu amaç çerçevesinde internet ve kütüphane ortamında literatür taraması yapılmıştır. Amaca uygun bulunan makale, kitap ve lisansüstü tezler betimsel analiz yöntemiyle incelenmiştir. Araştırma sonucunda Cumhuriyet döneminde İngilizce öğretmeni yetiştirme konusunda önemli birikim olmasına rağmen sistemli çalışmaların yapılmadığı görülmektedir. İngilizce öğretmeni ihtiyacı 1923 ve 1950 yılları arasında farklı kaynaklardan karşılanmaya çalışılmıştır. Muallim muavinliği de bu dönemde öğretmen ihtiyacını karşılamaya yönelik uygulamalardan birisidir. 1950 ve 1980 yılları arasında ise artan İngilizce öğretmeni ihtiyacı bölüme daha fazla öğrenci alınması ve az da olsa yeni okulların açılması yoluyla giderilmeye çalışılmış, fakat yapılan bu çalışmalardan da öğretmen ihtiyacı tam olarak karşılanamamıştır. 1980 sonrasında ise öğretmen yetiştiren kurumlar üniversite bünyesine alınmış, öğretmen yetiştirme işi politik etkilere uzak tutulmaya çalışılmıştır. Fakat bu dönemde niceliğe verilen önem niteliğe verilmemiştir.

Anahtar Kelimeler: İngilizce, öğretmen yetiştirme, eğitim tarihi, cumhuriyet dönemi

Introduction

Today, the need to learn a foreign language is increasing even more day by day. Developments especially in science and technology, globalization and Turkey's relationships with the European Union make it necessary to learn a foreign language. When foreign language teaching in Turkey is raised, teaching English ranks the first. It is seen that English language teacher training programs have also been affected by these developments.

When the legal foundations of the teaching profession are examined, it is seen that teaching ranks the first in the teaching profession. Therefore, it is seen that one of the most important duties of English language teachers is also teaching. Teaching can be defined briefly as an activity of guiding teaching (Ertürk, 1979, p.83). From this point of view, it can be said that teaching English is, in a way, an activity of guiding students for their learning of English. It can be said that this situation makes it necessary to specialize in teaching English as in other branches of teaching.

As all over the world, teacher training curricula also undergo a change in Turkey due to needs in society, individual and subject area. It is seen that some new courses are included in the curriculum and some are removed from the curriculum. Besides, the contents of courses are made suitable for today's needs. English language teaching curricula takes its share of such changes and they are updated.

The fact that changes made in English language teaching curricula produces successful results seems to be closely associated with the history of education. Positive and negative developments which occurred in the process of English language teacher training in the past should be taken into consideration in the studies of new curriculum and a lesson should be learned from the past. In this study, English language teacher training has been handled as of the beginning of the Republic Period. First, brief information was given about the historical development of teaching English in Turkey and then developments in teaching English were evaluated between the years 1923 and 1950, 1950 and 1980 and 1980 and after.

2. Teaching English in the Republic Period

When the historical development of foreign language teaching in Turkey is examined, it is seen that studies in this field date back to the Ottoman Period. However, it is seen that while Arabic and Persian were taught in the Ottoman State, Western languages were begun to be taught as of the period called the Reform Era (Yenileşme Dönemi). As of the Second Constitutional Period (İkinci Meşrutiyet Dönemi), in accordance with changes and developments which occurred in education, students were sent to western countries for the purpose of meeting the need for foreign language teachers (Karagöz, 2108a, p.112).

When the periodicals between 1908-1928 are examined, it is seen that views and suggestions were frequently voiced which addressed the importance of training foreign language teachers (Karagöz, 2018b, p.115). The most important development in the teaching of western languages occurred in the early Republic Period. Especially in Sadrettin Celal Antel's report entitled "*Maarif için on yıllık inkişaf programı*" (A ten year development program for education) in 1926, it is seen that he drew attention to teaching foreign languages and training foreign language teachers (Karagöz, 2018c, pp.1119-1128).

Early in the Republic Period, in 1928, one of the most significant aims of the Turkish Education Society (Türk Maarif Cemiyeti), which was established at Atatürk's suggestion and through the efforts of Nafi Atuf Kansu, was the saving of Turkish children from foreign schools. The association, whose name was later changed as the Turkish Education Association (Türk Eğitim Derneği), began to teach completely in English as of 1951 - 1952 academic year.

One of the developments in teaching English in the Republic Period occurred in the period of the Democratic Party. Due to relationships with especially America and due to developments in the world, Maarif (Education) Colleges were begun to be opened as of 1956. Maarif Colleges provided significant benefits for teaching English. These schools were renamed Anatolian High Schools (Anadolu Liseleri) in 1975 and they contributed to teaching English for long years.

In the Republic Period, studies were conducted on teaching English in some universities. It seems possible to qualify the Middle East Technical University (METU), Robert College, later renamed the Bosphorus University (Boğaziçi Üniversitesi), some medical faculties such as Hacettepe and Cerrahpaşa and all the charity and private universities as higher education institutions which teach in a foreign language (Durmuşçelebi, 2006).

As of 1997 in Turkey, starting foreign language education at early age was adopted. Studies conducted (Signleton, 1989; Nunan, 2003) reveals that starting foreign language education at early age provides significant benefits. Thus, it can be said that children who start to learn a foreign language at early age are more successful compared to older children.

In Turkey, innovations are made in curricula due to needs in the society, subject area and individual. One of these innovations occurred in English language teaching curriculum. The 2006 curriculum brought significant innovations to English language teaching. When the curricula which were implemented previously and the 2006 curriculum were compared, the 2006 curriculum gave a new insight into foreign language education due to new approaches it contained. In the curriculum which was implemented until 2006, there is an approach based on traditional foreign language teaching methods. In the previous foreign language teaching curricula, it is seen that English was divided into sub categories and that each sub category was built on the other. Also, in foreign language preparatory classes, English was taught mainly with sub categories and by giving a special emphasis to grammar (Haznedar, 2010; Dilekli, 2018).

3. English Language Teacher Training from 1923 to 1950 in Turkey

It is seen that other foreign languages were also taught along with English in the early years of the Republic Period in Turkey. Demircan (1988) enumerates the foreign languages taught in 1924: German, French, English, Italian, Arabic and Persian. Of these languages, the teaching of Arabic and Persian ended in 1927. After 1927, teaching a foreign language in Turkey came to mean a compulsory western language. In some schools a second of these western languages was learned as an elective course.

In the Republic Period in Turkey, it is seen that the first important development in English language teaching occurred in 1924. This important development was possible with the Law on Unification of Education (Tehvidi Tedrisat) no 430, which came into force on 3 March 1924. Thus, all the educational institutions were affiliated to the Board of Education (Maarif Vekaleti), that is, to the Ministry of Education. All the madrasahs (medrese) and schools, which were run by private foundations, were also affiliated to the Ministry of Education, thus the tradition of madrasah which continued for centuries ended. The military schools, which were affiliated to the Ministry of Education with the same law, came under the control of the Ministry of Defense in 1925. With the enforcement of the Law on Unification of Education, education in our native language Turkish was made compulsory. Also, the foreign schools and the foreign language courses taught in these schools were inspected by the Ministry of Education. The Law on Unification of Education has significant binding articles for the foreign schools established in the last century of the Ottoman Empire. The national and secular educational policy, which the new law made mandatory, was also applied to the foreign schools. Accordingly, religious symbols and statues in the classrooms and halls of schools will be removed, Muslim students and students in different religious Sects will not attend religious ceremonies, all the schools will be inspected by the Ministry of Education, and the schools which disobey these rules will be punished (Sezer, 1999).

In the early years of the Republic, different resources were made use of in order to train English language teachers. One of the most significant resources for training English language teachers was teachers who were sent abroad. It is seen that a concrete step was taken in 1928 on the issue of training English language teachers. In the official writing by the Board of Education (Talim ve Terbiye Kurulu) on 27 June 1928 entitled "Decision on Training English Language Teachers Abroad" it is stated that five English language teachers were sent to Europe for training, and the conditions for application and the features of education in Europe are listed as follows (Altunya, 2006):

1. The students who achieve the written examination which will be prepared by the Delegate of the Board of Education (Talim ve Terbiye Heyeti) in the Middle Teaching School (Orta Muallim Mektebi) in Ankara will be selected,
2. It will be noted that applicants must not be older than 22 years and that they graduated with the highest degree.
3. Information will be obtained from the schools about the students who have passed the examination.
4. The students who have qualified to receive training abroad will learn a foreign language in early years, and they will do teaching practice in the following years.

In the early years of the Republic, one of the resources from which the need for English language teachers was met was the Galatasaray High School (Galatasaray Lisesi), foreign schools and philology departments of universities. In Turkey until 1938, the need for English language teachers as well as the need for German and French language teachers was met from the Galatasaray High School, foreign schools and philology departments of universities (Yücel, 2007). Also, in order to meet the need for teachers in some subject areas, teachers were brought to Turkey from abroad. Between the years 1927 and 1939, 61 expert teachers and training managers, most of whom were in vocational subject areas, came to Turkey. Some of these teachers were assigned to guide the new curriculum and principles of teaching, and some were assigned the courses of workshop and vocational courses. One of the teachers who came from abroad was in the field of foreign language teaching (Öztürk, 2005). However, due to increasing number of students both in secondary schools and universities, the number of teachers trained in these institutions began to fall. According to what Hasan Ali Yücel stated in his work "Secondary Education in Turkey" (Türkiye'de Ortaöğretim), who served as the Minister of Education between the years 1938 and 1946, there were 71 English language teachers in 1935 in Turkey. A concrete step was taken in 1938 in order to train English language teachers. In the 1939 - 1939 school year, a two-year school of foreign languages was opened with the cooperation of İstanbul University and the Ministry of Education in order to train English language teachers for high schools. It was decided that the students of the

school who began training in the Namık Pasha Mansion (Namık Paşa Konağı) in İstanbul must receive the first year training in their own school and they must receive the second year training in the country where that foreign language is spoken. In the school where 20 students were admitted for English language teaching, the Turkish literature courses and vocational courses were taught along with English language courses. One of the most important criteria for being admitted to the school as a student is to have graduated from colleges where instruction is mainly given in a foreign language. The school which offered scholarship could not send students abroad due to the World War II, and it got closed down in the 1943-1944 school year. Therefore, the students who attended the school were transferred to schools which offered instruction in philology. Also, it is seen that a department was opened in İstanbul Higher Teacher Education School (İstanbul Yüksek Öğretmen Okulu) in 1940 in order to train foreign language teachers. While the students of the department took foreign language courses at the philology departments of the university, they took pedagogy courses at İstanbul Higher Teacher Education School. In order to meet the increasing need for foreign language teachers, one of the ways resorted to was giving the students a certificate of teaching who attended the philology departments of both İstanbul University and the Faculty of Languages History and Geography (Dil Tarih ve Coğrafya Fakültesi). However, the students at the philology departments did not take courses on methodology and techniques of foreign language teaching. This was significant incompetence for those students who graduated from these departments and who began teaching (Demircan, 1988; Tebliğler Dergisi, 1939, p.111; Ergin, 1977).

An increase in the number of students revealed a significant need for training foreign language teachers. It is seen that temporary solutions to meeting the need for foreign language teachers as well as permanent ones were provided. One of the temporary solutions to the problem is teaching assistance. Especially those who claimed to know a foreign language and who received education at secondary level were assigned as teaching assistants in return for a fee (Altunya, 2006). The system of teaching assistance continued to be utilized in certain periods. Different criteria for the examination of teaching assistance appeared in different periods. For example, while the İstanbul University Foreign Language Teaching Program

Course was taken as a model on these examinations for the year 1941, according to the Bulletin of the Ministry of Education (Tebliğler Dergisi) dated 12 November 1962, the examination of teaching assistance covered such subjects as phonetics, grammar, teaching reading and writing, audio-visual aids in teaching English.

In the first National Education Council (Milli Eğitim Şurası) which met in 1939, significant decisions were made regarding training foreign language teachers. It is seen that these decisions had considerable effects in 1940s. Attending courses which were opened in İstanbul University to train foreign language teachers, admitting numerous scholarship students to departments of foreign language at the Faculty of Languages History and Geography, which was founded on 22 June 1935 upon Atatürk's suggestion, sending successful graduates of Higher Teacher Education Schools to foreign schools in İstanbul and sending successful students who attended foreign schools abroad in order to train needed foreign language teachers were among the main decisions of the Council.

As of 1938, there was a need to train foreign language teachers, and to this end, departments of foreign languages were opened at Gazi Institute of Education (Gazi Eğitim Enstitüsü) and İstanbul Çapa Institute of Education (İstanbul Çapa Eğitim Enstitüsü). Even though the instruction of foreign languages at Gazi Institute of Education began in 1941, English Language Teaching program at this institute began only as of the 1944-1945 academic year. It was decided that the study period of the program should be two years. Even though there was a considerable increase in the number of students in 1950s, instead of opening new departments in order to train foreign language teachers, more students were admitted to the existing departments of foreign languages. The addition of new departments of foreign languages to the institutes of education was possible with the opening of new institutes of education only as of 1965.

4. Developments in the Training of English Language Teachers between 1950s and 1980s

The problem of training English language teachers was handled in the third and fourth National Education Council, which met in 1940s. In the

third National Education Council, which met in 1946, it was recommended that departments of English Language Teaching should be opened at some institutes of education in order to train teachers for the English courses to be taught in middle schools. In the fourth National Education Council, which met in 1949, it was recommended that the study period of teaching at institutes of education should be increased to three years in order to train well qualified foreign language teachers. However, increasing the study period of the departments of foreign language teaching to three years was implemented only in the 1962-1963 academic year.

There are five institutes of education in the 1960-1961 academic year in Turkey. It was decided that the study period of the departments of science, literature, pedagogy and foreign languages should be two years and the study period of other departments should be three years (Öztürk, 2005). Increasing the study period of the departments which trained foreign language teachers to three years was possible as of the 1962-1963 academic year. As of 1962, foreign language teaching departments which trained English language teachers were begun to be opened at the Institutes of Education in İzmir, Diyarbakır, Eskişehir, Konya, Bursa and Erzurum in addition to those in Ankara and İstanbul (Demircan, 1988).

In 1960s, one of the institutions which was influential in teaching English in Turkey was American Peace Corps (Amerikan Barış Gönüllüleri). The Peace Corps is an official institution whose aims were designated with a law passed on 22 September 1961. Their aim is to make up the shortage of skilled labor force in the areas of education, health, agriculture, commerce, technology, public services and English language teaching, to make sure that there are positive attitudes towards America in these countries and thus to contribute to the world peace. From time to time, the Peace Corps was severely criticized especially by the countries they were in due to reasons such as propagating American culture and world view (Akbaş, 2006; Altunya, 2006). Between 1962 and 1969, approximately 1200 Peace Corps came to Turkey from America. While the 26 % of the Peace Corps served in Ankara, the 67 % of them worked as teachers of English (Akbaş, 2006).

A significant development occurred regarding training teachers of English in 1970s in Turkey. As of 1970, two-year Schools of Foreign Languages affiliated to the Ministry of Education and four-year Schools of Foreign Languages affiliated to universities were begun to be opened. Evening education was offered at universities and Institutes of Education in order to meet the need for English language teachers and summer schools under open higher education were launched. Also, the number of students admitted to departments was increased in order to meet the increasing need for teachers of English. These forced attempts affected education negatively (Demircan, 1988).

In 1970s, in addition to increasing the number of students admitted to departments in order to meet the increasing need for teachers of English, as of 1974, departments which offered evening education were opened and thus there was an attempt to use the capacity of the Institutes of Education economically. Furthermore, there were attempts to train teachers of English by means of “correspondence school” and “summer school” which was generally remembered with their negative results in the Turkish history of education (Aytaç, 2007; Demircan, 1988). Dursunoğlu (2003) states that 15000 teachers were trained in evening schools in 1974 and that a total of 42141 teachers were trained by means of correspondence school.

The Institutes of Education, whose primary aim was to train branch teachers and whose study period was increased to three years in 1967, were made institutions which offered four-year training with an important legal amendment made in 1978-1979 academic year and the name was changed as Higher Teacher Education School. After this amendment, changes were made in the departments under the institutes and the departments were restructured. As of 1978-1979 academic year, Higher Education Teacher Schools with 16 departments continued to train teachers of English, French and German. With a new amendment introduced in 1978, the institutes aimed at training teachers for middle and high schools. With these regulations, it was aimed to equip the Institutes of Education with a universal identity.

When they are generally evaluated, according to Demircan (1988), the resources of training foreign language teachers before 1982 in Turkey can be summarized as follows:

1. Those who graduated from faculty of letters, philology daytime departments (1933-) and evening departments (1974-) at universities,
2. Those who graduated as of 1972 from schools of foreign languages affiliated to universities,
3. Those who studied at other departments of universities and who had foreign language education at A, B, C levels,
4. Those who graduated from institutes of education, daytime (1941-1978), evening (1974-1978) departments,
5. Those who graduated from Institutes of Education, departments of foreign languages with no requirement of attendance,
6. Those who graduated from Institutes of Education, Non-formal Higher Education Summer Schools between 1974 – 1977,
7. Those who had intensive study (1-2 month study for 1 year) between 1978 and 1980,
8. Those who studied at other departments of institutes of education and who had foreign language as an additional branch,
9. Those who studied at two-year schools of foreign languages opened by Ministry of Education, Non-formal Higher Education Institutions between 1975 and 1982,
10. Those who took the teaching assistance examination given occasionally by the Ministry of Education and who did well,
11. Those who took the proficiency examinations given occasionally by the Ministry of Education as of 1941 and who did well.

5. Developments in English Language Teaching from 1980 to the Present Day

The Higher Teacher Education Schools were transferred to universities with a governmental decree which came into force on 20 July 1982 and these schools continued to exist as faculties of education. Following this decree, the schools of foreign languages which were opened under the Ministry of Education in the 1975-1976 academic year were combined with the departments of newly established faculties of education. In their previous educational structure, the primary aim of the schools of foreign languages was offering education in linguistics and literature rather than

training teachers. A similar situation was true for the philology departments of universities and philology departments also offered education mainly in linguistics and literature. However, the foreign language teaching departments of the institutes of education had come into existence with the purpose of training teachers. According to Demircan (1988), a subject area could not be taught only by offering general courses of teaching. Therefore, it is essential that schools of foreign languages undertake the teaching of special teaching methods course.

It is considered that one of the most important drawbacks of the system of teacher training before 1982 was that the system was quite vulnerable to political influences. As of 1982, teacher training was taken over from the Ministry of Education by universities and thus there was an attempt to keep teacher training away from political influences. However, this time no cooperation was ensured among the Ministry of Education, whose duty was to employ teachers, faculties and schools concerned. Also, as of 1982, importance attached to the quantity of teachers in teacher training was denied to the quality of teachers (Akyüz, 2015).

In the eleventh National Educational Council, which met in 1982, the problem of foreign language teaching was handled not only quantitatively but also qualitatively. Accordingly, the Council developed an understanding of training of teachers at schools which offer education in a foreign language at our own universities and also of providing teachers with opportunities to improve their proficiency in their subject area in foreign countries.

One of the most important developments which occurred in 1988 was switching to a graded course system. In the twelfth National Educational Council, some decisions were made regarding the Graded Course System. Accordingly, it was suggested that a mobile team of experts who know about the developments in contemporary foreign language teaching methods and the implementation of such methods in the classroom should be assigned to monitor, evaluate and guide the practices of foreign language teaching. Furthermore, it was addressed that restructuring of the curriculum of the institutions which train teachers would be beneficial in a way that it could satisfy the needs of Graded Course System so that newly trained teachers could adapt to the system easily.

As in the world, the desire to learn a foreign language also increases in Turkey day by day. Foreign language courses are among the indispensable elements of our curriculum. With the Educational Reform, which was begun to be implemented in the 1997-1998 school year, the study period of primary education was increased to eight years, and foreign language courses which didn't exist in the previous five-year curriculum were taught in the fourth grade of the new primary education system. The foreign language courses which are taught for two hours a week in the fourth and fifth grade are taught for four hours a week in the sixth, seventh and eighth grades (Cangil, 2004).

Within the scope of the Project of the Ministry of Education, the teacher education curricula of the faculties of education were restructured by the Higher Education Council in 1997. With this new curricula which began to be implemented in the 1998-1999 academic year, the teacher training programs at the faculties of education were subsumed under the title Foreign Languages. Within these departments, sections were formed according to subject area teaching (YÖK, 1998). It was decided to train subject area teachers for primary and secondary schools (Öztürk, 2005; Sağlam, 2011).

In 2000s, globalization and the process of becoming a member to the European Union continues to affect different subject areas of education. English language teaching programs have also taken its share from the effects of globalization and the process of the European Union. Teaching foreign languages was handled in the 17th National Education Council. The Council addressed the importance of teaching foreign languages within the process of globalization and the European Union. In the Council, it was also stated that foreign language teaching centers which offer intensive instruction and web based foreign language learning environments should be set up so that more people could benefit from learning English. Teaching English was also treated in the 18th National Education Council. In this Council, it was stated that all the courses should be taught in Turkish and that teaching of certain courses in English should be given up.

An important feature of the 2000s for English language teacher training was that there was a severe shortage of English language teachers and that the faculties of education had difficulty making up this shortage (Özyar,

2003). This situation brought up the issue of training English language teachers in alternative resources in order to make up the shortage of English language teachers. One of these alternative resources was a 31-credit English language teaching certificate program which was suggested in the 1997 teacher training program. Students who attended a BA program taught in English or graduates of such programs were generally admitted to this certificate program which could be completed in two semesters. Students who did well in the certificate program were appointed as English language teachers (Seferoğlu, 2004).

One of the actions taken in order to make up the shortage of English language teachers in 2000s was utilizing subject area teachers. Accordingly, students who graduated from faculties of education, faculties of science and faculties of letters, who scored at least B or over on the State Employee Foreign Language Proficiency Examination (KPDS) and who completed the English Language Teaching Certificate Program were appointed as teachers of English (TD, 2003, p.2547). Also, with a new regulation introduced in 2003, it was decided that the foreign language courses in the fourth and fifth grades could be taught by branch teachers. However, according to the same regulation, in case that there were no sufficient branch teachers, the foreign language courses would be taught by teachers who had an additional branch in English language teaching or by class teachers (TD, 2003, p.2552). In addition, in order to meet the need for English language teachers, the Ministry of Education resorted to utilize teachers of German and French. Thus, it was decided that teacher candidates of German and French who had taken 40-credit English courses could be appointed as teachers of English (Cangil, 2004).

A second of alternative ways of making up the shortage of teachers of English was directly appointing graduates of BA programs which offered education in English as teachers of English without the requirement of completing a certificate program. According to the article seven of the decision numbered 340 taken by the Board of Education on 1 June 2000, it was decided that in case that the shortage of teachers of English was not made up with the graduates of designated higher education programs or with those who completed the English Language Teaching Certificate Program, the graduates of higher education programs which taught in English could also be appointed as teachers of English (MEB, 2000b). Thus,

graduates of various higher education programs which taught in English (i.e., graduates of engineering, economics, statistics) began to work as English language teachers without the requirement of certificate or without getting a pedagogical instruction in foreign language education. This practice was ended with the decision numbered 340 issued by the Board of Education on 31 March 2003 (Seferoğlu, 2004).

Another alternative way of training English language teachers was a project which was prepared by the Ministry of Education and the Anatolian University, Faculty of Distance Education on 28 February 2000. The fact that foreign language courses have gained importance in recent years has also increased the need for foreign language teachers. However, this need is only true for English language teachers. Due to policies on foreign language education implemented in Turkey, today teaching a foreign language has become synonymous with teaching English. Therefore, there has always been a shortage of English language teachers throughout Turkey. As a solution to this problem, the Ministry of Education developed a project. Accordingly, students who score 110 points or over on English proficiency as part of the Student Selection Examination (ÖSS) can apply for the English Language Teaching BA programs opened by the Anatolian University, Faculty of Distance Education. The project was launched in Adana, Ankara, Diyarbakır, Erzurum, Eskişehir, İstanbul, İzmir, Konya, Sinop and Trabzon in the 2000-2001 academic year and 2500 students were admitted to the program. The scope of the program was expanded with the addition of the provinces Bursa, Edirne, Gaziantep, Malatya, İçel and Samsun. Thus, the number of the provinces was increased to 16 and the number of students was increased to 5000. It was decided that the implementation of the program should continue for four more years after the number of students enrolled in the program reached a number which could meet the Ministry of Education's need for English language teachers. The program was designed to give face to face education for the first two years and to give distance education in the last two years (Cangil, 2004; Durmuşoğlu Köse, Cantürk & Ülsever, 2002).

It can be said that one of the biggest problems regarding foreign language teaching in 2000s was the shortage of foreign language teachers. It can be considered that this problem which the Ministry of Education

(MEB) tried to solve temporarily was true for especially the foreign language English, which is the most preferred one. With some regulations, the Ministry of Education tried to make up the shortage of English language teachers especially for primary education. With a decision numbered 4 issued by the Board of Education on 31 March 2003, in case that the shortage of teachers of English cannot be made up with graduates of the designated higher education programs, students who graduated from faculties of education, faculties of science and faculties of letters, who scored at least B or over on the State Employee Foreign Language Proficiency Examination (KPDS) and who completed the English Language Teaching Certificate Program will be appointed as teachers of English (TD, 2003: 2547). The lack of teachers of English trained at faculties of education led to taking other measures as well. With a decision numbered 229 the Board of Education made on 4 August 2003, it approved that the foreign language courses in the fourth and fifth grades could be taught by branch teachers. However, according to the same decision, in case that there were no sufficient branch teachers, the foreign language courses would be taught by teachers who had an additional branch in English language teaching or by class teachers (Evcim, 2013).

The resources of foreign language teacher training in Turkey after 1982 can be summarized as follows when they are evaluated in general:

1. As of 1982, the most important resource of foreign language teachers was doubtlessly those who graduated from departments of foreign language teaching of faculties of education.
2. Teachers of German and French who took courses of at least 40 credits during their BA education became teachers of English.
3. One of the alternatives for training teachers of English was the project of opening the Department of English Language Teaching at the Faculty of Distance Education, which was jointly launched by the Ministry of Education and the Anatolian University. This program began in 2000 and continued approximately until 2012.
4. Those who graduated from universities offering education in English and who completed the English Language Teaching Certificate Program were also utilized as teachers of English.

5. Those who graduated from faculties of education and faculties of letters and science as subject area teachers, who scored at least B or over on the State Employee Foreign Language Proficiency Examination and who completed the English Language Teaching Certificate Program were appointed as teachers of English. Also, class teachers were utilized as teachers of English for primary education grades 4 and 5 in case that there were no branch teachers.

6. Conclusion

In the Republic Period, there was an attempt to meet the need for teachers of English from different resources. In this Period, training graduates of other faculties as teachers of English by occasionally offering foreign language teaching certificate, sending students abroad for training of foreign language teaching, training teachers through correspondence school, utilizing graduates of foreign schools as teachers, training teachers by means of evening and intensive programs stand out as the main resources of training teachers of English.

Today in Turkey, faculties of education are the main institutions which train teachers of English. However, it is seen that occasionally there was an attempt to meet the need for teachers of English from different resources. The practice of meeting the need for teachers of English from different resources at different times in the Republic Period leads to the fact that the problem of training teachers of English was not approached scientifically.

References

- Akbaş, O. (2006). Amerikan gönüllü kuruluşları: Barış gönüllülerinin dünyada ve Türkiye’de çalışmaları. *Gazi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 4(6), 85–99.
- Akyüz, Y. (2015). *Türk eğitim tarihi*, 25. Baskı, Ankara: Pegem Yayınları.
- Altunya, N. (2006). *Gazi Eğitim Enstitüsü 1926-1980*. Ankara: Gazi Üniversitesi Yayınları.

- Cangil, B. E. (2004). Küreselleşme ve Avrupa Birliği Yabancı Dil Eğitim Politikaları Işığında 2000'li Yıllarda Türkiye'de Yabancı Dil ve Yabancı Dil Öğretmeni Yetiştirme Politikalarına Bir Bakış. *İstanbul Üniversitesi Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2, 123-131.
- Dilekli, Y. (2018). Ortaokul İngilizce hazırlık sınıfı programı pilot uygulamasının öğretmen görüşlerine göre değerlendirilmesi, *OPUS-Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 5(8), 34-56.
- Durmuşçelebi, M. (2006). Türkiye'de Anadili Eğitimi ve Yabancı Dil Öğretimi, *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 21, 285-307.
- Demircan, Ö. (1988). *Dünden bugüne Türkiye'de yabancı dil*, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Durmuşoğlu Köse, G.; Cantürk, B. & Ülsever, S. (2002): Distance English Language Teaching (DELTA) Programme: A New Model for Turkey. *TOJDE*, 3(1), 85-88.
- Dursunoğlu, H. (2003). Cumhuriyet döneminde ilköğretime öğretmen yetiştirmenin tarihi gelişimi, *Milli Eğitim Dergisi*, 160, 185-198.
- Ergini, O. (1977). *Türk maarif tarihi*. İstanbul: Eser Matbaası.
- Ertürk, S. (1979), *Eğitimde program geliştirme*, 3. Baskı, Ankara: Yelkentepe Yayınları.
- Evcim, H. (2013). *Cumhuriyet dönemi yabancı dil öğretmeni yetiştirme programlarının karşılaştırması*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Bolu.
- Haznedar, B. (2010). Türkiye'de yabancı dil eğitimi: reformlar, yönelimler ve öğretmenlerimiz, *International Conference on New Trends in Education and Their Implications 11-13 November, 2010 Antalya-Turkey*
- Karagöz, S. (2018a). *İkinci meşrutiyetten harf inkılabına süreli yayınlarda eğitim (1908-1928)*. Ankara: Vize Yayıncılık.
- Karagöz, S.(2018b). *Cumhuriyet dönemi eğitimine yön veren yerli ve yabancı uzman raporları*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Karagöz, S.(2018c). Sadrettin Celal Antel's Ten-year Ministry Development Report: An Assessment Based on the Divisions of Educational Sciences. *Universal Journal of Educational Research* 6(5):1119-1128, DOI: 10.13189 /ujer. 2018. 060533

- Nunan, D. (2003). The impact of English as a global language on educational policies and practices in the Asia-Pacific region. *TESOL Quarterly*, 37(4), 589-613.
- Öztürk, C. (2005). *Türkiye’de dünden bugüne öğretmen yetiştiren kurumlar*. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, Yayın No: 1310.
- Özyar, A. (2003). Milli Eğitim Bakanlığı’nun öğretmen yetiştirme politikaları. http://oyegm.meb.gov.tr/ortasayfa/gn_md_sunu_dosyalar/frame.htm adresinden 1 Eylül 2015 tarihinde alınmıştır.
- Saglam, M. (2011). *Öğretmen yetiştirme sisteminde ve öğretmen eğitiminde yapısal düzenlemeler ve program geliştirme çalışmaları, Türkiye’de öğretmen yetiştirme* (Editör S. A. Kilimci). Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- Seferoğlu, G. (2004). Alternatif İngilizce Öğretmeni Yetiştirme Uygulamalarına İlişkin İki Farklı Bakış Açısı, *Eğitim ve Bilim*, 29(132), 58-66.
- Sezer, A. (1999). Osmanlı’dan Cumhuriyet’e; misyonerlerin Türkiye’deki eğitim ve öğretim faaliyetleri. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi Special Edition*, 179, 169-183.
- Singleton, D. (1989). *Language acquisition: The age factor*. Clevedon, UK: Multilingual Matters.
- Tebliğler Dergisi (1962). 12.11.1962 tarihli sayısı.
- Yücel, E. (2007). *Devlet okullarında yürütölen yabancı dil eğitime eleştirel bir bakış*. Türkiye’de Yabancı Dil Eğitimi Ulusal Kongresinde sunulan bildiri(22-23 Kasım, Ankara), Ankara: Bizim Büro Basımevi.
- Yücel, H. A. (1938). *Türkiye’de ortaöğretim*, İstanbul.
- YÖK. (1998). *Eğitim fakültelerinin öğretmen yetiştirme programlarının yeniden düzenlenmesi*, Ankara: Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Güçlü, M. & Şahan, A. (2018). An evaluation of English language teacher training in the republic period in Turkey from the viewpoint of historical development. *OPUS–International Journal of Society Researches*, 9(16), 1883-1902. DOI: 10.26466/opus.474395

Olumlu Söylem Ortamının Matematik Başarısına Etkisi ¹⁻²

DOI: 10.26466/opus.474904

*

Galip Genç* - Ali Rıza Erdem** - Cumali Öksüz***

* Öğr. Gör. Dr., Balıkesir Üniversitesi, Balıkesir Meslek Yüksekokulu, Balıkesir, Türkiye

E-posta: galip.genc@balikesir.edu.tr

ORCID: [0000-0003-2447-4844](https://orcid.org/0000-0003-2447-4844)

** Prof. Dr., Adnan Menderes Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Aydın / Türkiye

E-posta: arerdem@adu.edu.tr

ORCID: [0000-0001-9704-9529](https://orcid.org/0000-0001-9704-9529)

*** Prof. Dr., Adnan Menderes Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Aydın / Türkiye

E-posta: cumalioksuz@adu.edu.tr

ORCID: [0000-0002-3255-2542](https://orcid.org/0000-0002-3255-2542)

Öz

Bu çalışmada 4. Sınıf ondalık kesirler konusunda olumlu bir söylem ortamının oluşturulmasının öğrenci başarısına etkisini araştırmak amaçlanmıştır. Araştırmada yarı deneysel desenlerden ön-test ve son-test kontrol gruplu yarı deneysel desen kullanılmıştır. Araştırmada, Ondalık Kesirler konusunda olumlu bir söylem ortamının etkililiğini belirlemek için aynı ilkokuldaki 4. sınıflardan bir deney ve bir kontrol grubu oluşturulmuştur. Deney grubunda Ondalık kesirler konusuna başlamadan önce dersin öğretmenine araştırmacı tarafından olumlu bir söylem ortamının yaratılması için yapılması gerekenlerle ilgili bilgi verilmiştir. Ondalık kesirler konusu işlenmeden önce ve işlendikten sonra öğrencilerin ondalık kesirler konusundaki bilgilerini ölçmek için ondalık kesirlerle ilgili başarı testi hazırlanmıştır. Başarı testi deney ve kontrol gruplarına ön test, son test ve kalıcılık testi olarak uygulanmıştır. Araştırmada deneysel işlem sonrası gruplar arasındaki farkı belirlemek için tek faktörlü kovaryans analizi (ANCOVA) kullanılmıştır. Yapılan tek yönlü kovaryans analizi sonucuna göre grupların öntest ortalama puanlarına göre düzeltilmiş sontest ve kalıcılık testi puan ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmuştur. Bunun yanında grupların kendi ölçümleri arasında anlamlı bir farklılığın olup olmadığını bulmak amacıyla tek faktörlü ANOVA testi yapılmıştır. Deney grubundaki öğrencilerin uygulama öncesinde matematiksel başarı öntest puanları, uygulama sonrası sontest ve kalıcılık puanları arasında anlamlı bir farklılık bulunmuştur. Deney grubu öğrencilerinin başarı öntest ile sontest puanı ve ön test ile kalıcılık puanı arasında istatistiksel anlamda farklılık saptanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Dördüncü Sınıf, Etki, Öğrenci Başarısı, Olumlu Söylem Ortamı, Ondalık Kesirler.

¹ Bu çalışma Prof. Dr. Ali Rıza ERDEM danışmanlığında yürütülen "İlkokul matematik derslerinde olumlu bir söylem ortamının etkisinin söylem analizi yöntemiyle incelenmesi" başlıklı doktora tez çalışmasının bir bölümüdür.

² 11-14 Mayıs 2016 tarihleri arasında Bodrum'da Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Eğitim Fakültesi tarafından düzenlenen "XV. Uluslararası Sınıf Öğretmenliği Eğitimi Sempozyumu"nda sunulan sözlü bildirinin geliştirilmiş şeklidir.

Effects of Positive Discourse Environment on Mathematic Success

*

Abstract

In this study, it is aimed to examine the effect of creating a positive discourse environment while teaching decimal fraction in fourth grade on students' success. In this study, a pre-test post-test with control group design, which is a quasi-experimental design, was utilized. In order to identify the effectiveness of positive discourse environment on teaching decimal fractions one control group and one experimental group was formed among fourth grades in the same school. In experimental group, before starting decimal fractions, the researcher informed the teacher about what should be done in order to create a positive discourse environment. An achievement test on decimal fractions was prepared to assess students' knowledge level before and after conducting decimal fractions lessons. The achievement test was administered to both control and experimental group students as pre-test, post-test and retention test. In the study, covariance analysis with one factor (ANCOVA) was computed to identify the difference between the groups after experimental intervention. At the end of one way covariance analysis, statistically significant difference was identified between the groups in terms of their post-test and retention test scores that were adjusted according to their average pre-test scores. In addition to that, ANOVA with one factor was run to find out if there is a significant difference between each group's scores. There is a statistical difference between experimental group students' pre-test, post-test and retention test scores. There is a statistical significant difference between the pre-test and post-test scores of the experimental group students and the pre-test and retention test score.

Keywords: Fourth Grade, Effect on Student Success, Positive Discourse Environment, Decimal Fractions.

Giriş

Son yıllardaki eğitimbilimleri araştırmaları, bireylerin problem çözme sürecinde öğrendikleri bilgiden ziyade, öğrenme yolunun niteliğine yönelmektedir. Öğrencilerin öğrenme yollarının işlevselliğine ilişkin ipuçlarını yakalamak için öğrencilerin bilgiyi uygulama becerilerine bakmak gerekir. Öğrencide matematiksel bilginin derinleşmesi için bilgiyi kullanabilme tecrübesini öğrenciye sunan bir öğrenme metodu gerekir. Öğrenci, ona sunulan bu tecrübeleri birer basamak gibi kullanarak vardığı sonuçlar yolu ile kendi başına bilgiye ulaşma keşfini yaşayacaktır. Aslında matematik öğretiminin temel amacı da bu doğrultuda olduğundan öğretim sürecini ders saatlerine sıkıştırmak yerine olabildiğince yaşantı ile bütünleştirme yoluna gidilmelidir.

Öğretim süreci ile yaşantı arasındaki ayrışma ülkemiz öğrenme ortamlarında karşılaşılan temel sorunlardan biridir. Bu durum öğrencide matematiğin ders kitapları dışında bir yere sahip olmadığı yanılması yaratmaktadır. Bu yüzden öğrenciler matematiğin hayat ile bağdaştırılmasını bir türlü sağlayamamaktadırlar. Oysaki yaşantılarının hemen her anında matematiksel bilgiyi kullandıklarını fark etmeleri bu bağdaştırmayı daha kolay yapmalarını sağlayacaktır. Bunun için de matematiğin doğru iletişim kanalları kullanılarak aktarılması gerekmektedir.

Doğru iletişim kurmanın en temel gerekliliği öğrencideki özgüvenin gelişmesi ile ilgilidir. Öğrencilerin verdiği yanlış cevaplar kendilerini suçlu hissetmelerine sebep olmamalıdır. Çünkü öğrencilerin birey olma bilinci, onların her türlü fikirlerine değer verilmesi ile mümkün olacaktır. Ancak ülkemizdeki geleneksel çocuk yetiştirme biçiminde ne yazık ki çocukların yanlış davranış ve yorumları çoğu zaman çok sert eleştirilerle karşılaşmasına rağmen bu çocuklardan saygılı ve kibar davranışlar sergilemesi beklenmektedir. Ancak fikirlerini savunma donanımına henüz yeterli seviyede sahip olmayan çocuklar aldıkları bu eleştiriler karşısında hissedecekleri duygu sadece suçluluk olacaktır. Bu da onların öğrenme psikolojilerini uzun vadede olumsuz etkileyecektir.

Doğru iletişim yollarını kullanmanın büyük oranda olumlu sonuçlar doğuracağı en önemli bilim dalı matematiktir. Matematik eğitimi sırasında öğrenci ile kurulan diyaloglarda olumlu ya da olumsuz,

yapılan tüm eleştirilerde kişinin kendisi değil ifade edilen düşünceye odaklanılmalıdır. Dolayısıyla öğrenci hatayı kendi kişiliğine değil düşünce biçimine mal ederek doğruya ulaşmak için gereken değişimi gösterebilmelidir.

İletişim kurmanın en temel eyleminin “konuşma” olduğunu söylemek her ne kadar doğru gibi gözükse de aslında kaliteli iletişimin en önemli belirleyicisi “dinleme” etkinlikleridir. Çünkü duyduğumuz iletişim unsuruna verdiğimiz cevabın amacına uygun olması için öncelikle karşımızdaki bireyin sözlerini doğru anlamak şarttır. Bu yüzden eğitim ortamlarında, öğrenciden gelen cevaplardaki düşüncenin temel kaynağı iyi anlaşılmalıdır. Dolayısıyla öğrencinin yorumlarındaki hataların fikirsel hareket noktasını iyi anlamak, öğrencinin doğru sonuca yönlendirilmesindeki başarı şansını ve güdüsünü arttıracaktır. Erdoğan, Kesici ve Şahin, (2011)’e göre başarı güdüsü, işlerin olabildiğince hızlı şekilde ve iyi yapma eğilimi ya da isteği olarak tanımlanmaktadır. Bu duruma göre öğrenciler sadece başarı güdüsü için iletişim de acele etmemelidir. Örneğin geometrideki bir küp cisminin “ayrıt” kavramına “kenar” diyen bir öğrencinin iki kavram arasında rastgele bir seçim mi yaptığı, yoksa küpün bir yüzeyini bağımsız bir kare şekli olarak algıladığı için mi “kenar” dediği iyi anlaşılmalıdır. Çünkü bu iki duruma karşı uygulanması gereken öğretim yöntemi farklı içeriklere sahip olmalıdır. Bunun için öğrencinin verdiği cevabın dayanak noktası iyi anlaşılmalı ve bunun için dinleme etkinliğinin etkili biçimde ve çok acele edilmeden gerçekleştirilmesi gerekmektedir.

Başarılı bir matematik öğretiminde doğru sonuçlara ulaşmak için ihtiyaç duyulan en temel beceriler “algılama, yordama ve yeni bilgilere ulaşma” olarak sıralanmıştır. Her öğrencinin bilgiyi algılama yolları farklı olabilir. Ancak öğrencinin o konuya ilişkin sahip olduğu bakış açısı algıyı etkileyen en önemli unsurdur. Bir öğrencinin farklı bakış açılarına sahip olması onun zihinsel özellikleri ile yakından ilişkili olsa da sınıf ortamında kullanılan doğru iletişim fırsatları ile öğrenci daha zengin görüş açısına sahip olabilir. Algılanan bilgiler arasında kurulması gereken bağlantıların hızı da yine bu iletişim kanallarının çeşitliliğine bağlıdır. Ancak iletişimi şekillendiren unsurlar sadece öğretmenin değil diğer öğrencilerin söylemlerinden de oluşmalıdır. Öğretmenin tüm bu

söylemleri doğru yönetmesi ile öğrencinin yeni bilgilere ulaşması doğru iletişim etkinliklerinin istenilen sonuçlara ulaşılmasını sağlayacaktır.

Sürecin tamamına bakıldığında matematik başarısının doğru iletişim yollarına bağlı olduğu, doğru iletişimin de sınıf içi söylemlerin özellikleri ile şekillendiği görülmüyor. Sınıf içinde kurulmak istenen etkili bir iletişim ile ortaya konan söylemlerin öğrencinin başarısına olumlu katkı sağlayabilmesi için, öğrencilerin hatalı yorumlarına gelen eleştiriler kendilerini suçlu hissetmelerini değil, matematiksel bilgiye ilişkin kurdukları bağlantılı ve kavramları geliştirici özellikte olması gerekmektedir.

Söylem

En anlaşılır ifade biçimi ile söylem, ifade edilen tek sesli tepkileri, kurulan olumlu olumsuz ve soru cümlelerini ve bunların içinde yer alan tonlamalar yolu ile verilmek istenen duyguyu da içinde barındıran bir kavramdır. Benzer biçimde Gee (2005) söylemi, dilin bireysel kullanımı yolu ile düşünme, değerlendirme, yorumlama ve eylem ve etkileşimlerin uygun zamanda, uygun bağlamda ve uygun araçlarla ifade edilmesi ile oluşmuş dilsel yapılar olarak tanımlamaktadır. Söylemi içeriği bakımında ele alan Mc Closkey (2008) ise söylemin içeriğini, dünyanın algılanması ve anlamlandırılmasının, bilgi, uygulama, değerlendirme, yargılama ve inançlar yolu ile sağlanarak diğer insanlara yansıtılma olgusu olarak açıklamaktadır (akt. Gür, 2013: 190). Kocaman (2009) ise söylemi, "görüş ve bakış açısı olarak ifade etmiş; , anlatım şekli, kişi ya da topluluğa ait özellik taşıyan öğretiler, sözlü ya da yazılı metinler" olarak tanımlamıştır. Van Dijk (1997) ise söylemi günlük kullanım diline göre ele almış ve özel ya da genel konuşma dilini ve şekillerini ve bunların çeşitli formlarını kapsadığını ifade etmiştir (Akt. Mazur, 2004).

Söylemin anlamını belirleyen temel unsurlardan bazıları söylemlerin söyleniş amacı ve kimin söylediğidir. Söylem sahibi hakkında bilgiler de içeren bu anlamlar karşı tarafta olumlu izlenimler oluşturuyorsa, söylemin de olumlu özelliklerde olduğu anlamına gelir. Böylece iletişim için de uygun bir ortamın oluştuğundan bahsedebiliriz. Doğru iletişim biçimi ile ortaya konan söylemlerin oluşturduğu bir eğitim ortamı öğrencilerde kaygıyı azaltıcı olduğu kadar aynı zamanda özgüvenlerinin de artmasını

sağlayacaktır. Bir eğitim faaliyetinin başarılı olması da planlanan etkinliklerin bu çerçevede uygulanmasını gerektirir.

Olumlu Söylem Ortamı

Başarılı bir eğitim sürecinde uygulanan tüm faaliyetlerin olumlu sonuçlar doğurması beklense de tam tersi etkide bulunması muhtemel sonuçlardandır. Tüm fiziki şartları ve donanımı olumlu olan sınıflarda dahi beklenen olumlu sonuçlar görülemeyebilir. Çünkü bu sınıflarda "olumlu söylem ortamı" şartları yeteri kadar oluşturabilirmiş değildir. Bir eğitim faaliyeti sırasında oluşturulmak istenen olumlu bir söylem ortamının meydana gelmesi şüphesiz ki pek çok şarta bağlıdır. Sınıfın fiziki durumu, öğrencilerin güven, sağlık duygu durumlarını direkt etkilese de olumlu bir söylem ortamının oluşturulmaması başarı faktörünü eksik bırakacaktır. Burada amaca yönelik olma durumu daha çok öğretmen ve öğrenci söylemlerinin de bu yolda yeniden düzenlenmesini gerekli kılmaktadır.

İletişimin de temel şartlarını oluşturan göz teması, beden dili ve ses tonu kullanımı olumlu söylem ortamının önemli parçalarıdır. Tabi bunlar kullanılırken öğrencilerin bireysel farklarının en üst düzeyde gözetilmesi şarttır. Öğrenci değiştiremeyeceği bireysel özellikleri yüzünden sorgulanmadığından ve doğru cevap verme ile değer göreme arasında doğru bir orantının olmadığından emin olmalıdır. Böylece olumlu söylem ortamının oluşmasını sağlayan en önemli şartlardan biri olan güven duygusu, ortamın fonunu oluşturmalıdır. Çünkü başarısızlık ya da suçluluk endişesi tüm yeteneklerin ve muhtemel başarının ortaya çıkmasındaki en büyük engeli oluşturur. Bu da ancak sözü edilen güven ortamının oluşması ile ortadan kalkacaktır.

Matematik ve Dil

Ellerton ve Clements (1996) 'a göre matematikte yer alan sayı, simge, şekil ve sembollerin tüm dünyada aynı anlam ve içeriklere sahip olması bakımından tüm insanlığın ortak bir iletişim aracı gibi görülebilmektedir (akt. Uğurel,2010). İnsanlar bu dili sadece bilimsel ve mekanik faali-

yetlerde değil sanatsal ve kültürel faaliyetlerde de kullanılmaktadır (Thomasenia Lott Adams, 2003'den akt. Uğurel, 2010).

Matematğin öğrenilmesi sürecinde dilin üstlendiği görevler matematikte yer alan alana ait kavramların karmaşasının da önüne geçmeyi gerekli kılmaktır (Capps ve Pickreign, 1993'den akt. Ünal, 2013). Özellikle soyut kavram bilgisi dilin etkin kullanımı ile daha gerçekçi zihinsel değerlendirmeyi mümkün kılacaktır.

Matematiksel dilin etkin kullanımı öğrencide sistematik düşünme yeteneğini de geliştirecektir. Bunun için matematiksel terim ve formüllerin dosdoğru sıra ile ezberlenmesi yeterli olmadığı gibi buna engel de olabilir. Çünkü sistematik düşünme, muhakeme gücü ile doğru yerde doğru matematiksel unsurların kullanılmasını gerekli kılmaktadır (Hilton 1986'dan akt. Akarsu, 2013). Böylece matematiksel dilin etkili kullanımı ile matematikteki kavramlar ve semboller arasında bağlantılar doğru kurulacaktır. Bu durum matematiksel ilişkileri daha anlamlı bir hale getirir (Doğan ve Güner, 2012'den akt. Çakmak, Çetin ve Bekdemir; 2016).

Matematiksel dilin kullanımında aynı kavram ve sembollerin herkes için aynı anlama gelmesi öğrenmeyi de güçlendirmektedir. Ancak bunun gerçekleşmediği durumlarda öğrenci kavramlar arası ilişkileri kurmakta zorlanmaktadır (Orton ve Frobisher, 1996'dan akt. Ünal, 2013). Matematikte keşfetme denen olgu da aslında tamda burada gerçekleşerek matematiksel kavram, olumlu söylem ortamının etkisiyle öğretmenin algıladığı biçimde anlaşılır ve öğrenme gerçekleşir.

Matematik Eğitiminde Olumlu Söylem Ortamı ve İlgili Çalışmalar

Olumlu söylem ortamı sınıf içi söylemlerin eğitim öğretime uygun amaçlara hizmet edebilir bir şekilde yönetilmesini gerekli kılar. Dolayısıyla karmaşık kavram ve ilişkilerin çok sayıda olduğu matematik alanında da öğrencinin matematiksel durumları eleştirel bakış açısıyla düşünme, analiz etme ve mantıksal ve sistematik düşünme gibi becerileri destekleyecek bir söylem ortamının oluşması da matematik öğretimi için gereken olumlu söylem ortamını ifade etmektedir.

Olumlu söylem ortamının ilk şartı olan özgüven geliştirici atmosferin oluşması için kişisel eleştirilerin yerine hatalı düşünce biçiminin

düzeltilmesine destek olunması ve böylece öğrencilerin stres ve endişeden uzak bir biçimde öğrenmeye motive olmaları aslında en çok matematik dersi içinde sağlanmalıdır. Çünkü öğrencilerin korkulu rüyası matematik dersine karşı öğrenciler çok daha hassas duygular beslemektedirler. Burada öğretmenlerin dikkat etmesi gereken en önemli konulardan biri de tutarlı ve istikrarlı olmalarıdır. Çünkü on ders boyunca yavaş yavaş kurulan olumlu söylem ortamı şartları, öğretmenin küçük bir duygu kontrolsüzlüğü sebebiyle tamamen bozulabilir ve öğrenciler kendilerine ve öğretmene karşı güvenlerini kaybedebilirler.

Matematik öğretimindeki olumlu söylem ortamının etkileri sosyal yapılandırmacı yaklaşımın amaçları ile de paralellik göstermektedir. Bu bağlamda öğrenci, sosyal süreçler içerisinde kullandığı eski bilgiler ile yeni bilgiyi bağdaştırarak yeniden yapılandırma fırsatını, olumlu söylem ortamının sağladığı verimlilik sayesinde yakalayacaktır. Adım adım işleyen bu süreçte öğretmen sabırlı bir şekilde öğrencilerin kavramlar arası bağlantıları kurması için onlara yeterli zamanı tanımalıdır. Ayrıca tıkanıklıkları noktada yol gösterici ipuçları yolu ile onların ilerlemelerini sağlamalıdır. Ancak ipuçları çoğu zaman nihai sonucu içermemeli, öğrencinin sonuca gitmesine yardım etmelidir.

Ben-Yahuda ve diğ. (2005) tarafından yapılan bir çalışmada iki öğrenciye aritmetiksel sorular sorulmuş; öğrencilerin aritmetiksel söylemleri ortaya çıkarılması amaçlanmıştır. Bunun yanısıra çalışmada öğrencilere 16×7 işlemi sorulmuş ve bu işlemi nasıl yaptıkları, bu işlemi yaparken ki alışkanlıkları ve işlemi yaparken kullandıkları kelimeler karşılaştırılmıştır. Buna göre öğrencilerin buna benzer sorulardaki aritmetiksel söylem profilleri ortaya çıkarılması amaçlanmıştır.

Dur (2010) tarafından yapılan öğrencilerin matematiksel dili kullanabilme becerileri çalışmasında ilköğretim ikinci kademe öğrencilerinin matematiksel dili, hikaye yazmada kullanabilme becerilerinin matematiksel ilişki ve kavram kullanabilme bakımından yeterli seviyede olmadığı, kız öğrencilerin daha başarılı olduğu, sınıf seviyesine göre ise 6. Sınıf öğrencilerinin daha başarılı olduğu, ayrıca Matematik ve Türkçe ders notları yüksek olan öğrencilerin de daha başarılı olduğu tespit edilmiştir. Benzer biçimde Yüzerler (2013) tarafından gerçekleştirilen bir çalışmada ise ilköğretim 6. ve 7. Sınıf öğrencilerinin düşüncelerini ifade

ederken matematiksel dili yeteri kadar kullanmakta zorluk çektikleri tespit edilmiştir.

Öztürk ve Güven (2012) tarafından etkili bir matematik öğrenme ortamının sahip olması gereken özelliklerine ilişkin öğretmen görüşleri üzerine yapılan çalışmada ilköğretim matematik öğretmenlerinin etkili bir matematik öğrenme ortamlarının sahip olması gereken özelliklerine yönelik görüşleri alınmıştır. Çalışmada ideal matematik öğrenme ortamlarının oluşmasında en önemli etkenin sınıf mevcudunun olduğu ve sınıfların araç-gereç ve teknolojik bakımdan donanımlı olmasının öğrenme ortamında önemli olduğuna vurgu yapılmıştır. Öğretmenlerin matematik sınıflarında araç-gereç ve teknolojinin olması gerektiği önerilmiştir.

Çakmak (2013) tarafından “Sekizinci sınıf öğrencilerinin istatistik konusundaki matematiksel dil becerilerine ilişkin değişkenlerin yapısal eşitlik modeli ile incelenmesi” yapılan bir araştırmada ise matematiksel okuduğunu anlama becerisinin matematiksel dile en yüksek etki düzeyinde olduğu, matematiksel yazma becerisinin ise matematiksel dile önemli bir etkisinin olmadığı tespit edilmiştir. Kavram bilgisinin ise matematiksel okuduğunu anlama ve matematiksel yazma becerilerinin ikisine de önemli derecede etki ettiği anlaşılmıştır.

Akarsu (2013) tarafından ortaokul 7. Sınıf öğrencileri ile cebir öğrenme alanında matematiksel dil kullanım becerisi üzerine yapılan bir çalışmada, 7.sınıf öğrencilerin cebir öğrenme alanında önemli eksiklikleri olduğu sonucuna varılmıştır. Öğrencilerin cebir öğrenme alanında matematiksel dil kullanım becerilerinin yeterli düzeyde olmadığı bulunmuştur. Bunun yanı sıra öğrencilerin cebir ile ilgili bazı kavram yanlışlarına sahip oldukları görülmüştür.

Ünal (2013) tarafından yapılan bir çalışmada 7. Sınıf öğrencilerinin geometri öğrenme alanında matematiksel dil kullanımları incelenmiş ve öğrencilerin matematiksel dil kullanım düzeylerinin genel olarak orta düzeyde olduğu, cinsiyete göre matematiksel dil kullanımlarında bir farklılık göstermediği ve matematiksel dil ile akademik başarı arasında pozitif bir ilişki olduğu tespit edilmiştir.

Toptaş (2015) tarafından yapılan bir araştırmada ise öğrenme öğretmen sürecinin bir unsuru olan matematiksel dilin bir gelişim sürecine sahip olduğu, öğrenciyle matematiksel iletişim kurulmadan yapılan

öğrenme sürecinin başarılı olmadığı ve öğretmenlerin matematiksel dili kavramsal anlamda bilip açılma becerisine sahip olması gerektiği sonuçlarına ulaşılmıştır.

Tuğran (2015) tarafından yapılan bir araştırmada işbirlikçi öğrenme yönteminin öğrencilerin matematiğe karşı özyeterlik algısında olumlu etki ettiği tespit edilmiştir. Ancak araştırmacı tarafından, işbirlikçi öğrenme modelinin kısa süreli bir uygulama yerine tüm öğretim döneminde uygulanması durumunda, özyeterlik ile ilgili oluşan bu olumlu etkinin başarıya da yansıtacağı öngörüsü sunulmuştur.

Yeşil (2015) tarafından sekizinci sınıf öğrencilerinin dörtgenler bağlamında matematik dili kullanımları: sentaks ve semantik bileşenler üzerine yapılan çalışmada sekizinci sınıf öğrencilerinin başarı düzeyleri ve cinsiyet ayırt etmeksizin öğrencilerin dörtgenlere ilişkin kullandıkları matematik dilinde eksikliklerinin ve yanlışlarının olduğu saptanmıştır. Öğrencilerin, dörtgenlere ilişkin tanımlama yapabildikleri ancak köşegen kavramını gözardı ettikleri için dörtgenlerin özelliklerini eksik ifade ettikleri görülmüştür. Öğrencilerin, tanım ve özellik arasındaki ayrımı yapamadıkları, ilgili dörtgeni tanımlayan özellikler sembolik ifadeler aracılığıyla verildiğinde dörtgeni belirleyebildikleri ancak kapsayıcı tanımlar doğrultusunda dörtgenin ait olduğu sınıfı belirleyemedikleri tespit edilmiştir. Bu nedenle de dörtgeni tanımlayan sembolik ifadelere dayalı olarak dörtgenler arasındaki hiyerarşik ilişkiyi düşünemedişlerdir. Dörtgenlere ilişkin verilen sözel kapsayıcı tanımlara dayalı olarak ise öğrencilerin ilgili dörtgen sınıfını belirleyebildikleri dolayısıyla dörtgenler arasındaki hiyerarşik ilişkiyi düşünebildikleri, dörtgenlerin tanımlamalarına ait sözel ifadeleri sembolik ifadelere göre semantik açıdan daha iyi algıladıkları saptanmıştır.

Çakmak, Çetin ve Bektemir (2016) tarafından sekizinci sınıf öğrencilerinin istatistik konusundaki matematiksel dil becerilerinin yapısal eşitlik modeli ile incelenmesi üzerine yapılan çalışmada, matematiksel okuduğunu anlama becerisinin matematiksel dil becerisi üzerinde anlamlı düzeyde bir etkisi olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Fakat bunun yanında matematiksel dil üzerinde matematiksel yazma becerisinin etkisinin anlamlı olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Açıl ve Zeybek (2017) tarafından öğrencilerin matematiksel dili kullanma ve anlama becerisi ile öğretmenlerinin öğrencilerin matem-

iksel dili nasıl kullandıklarını fark edebilme yeteneği üzerine yapılan çalışmada, öğrencilerin matematiksel dili kullanma sıklıkları ve matematiksel dili doğru kullanabilme becerilerinin akademik başarıları ile ilişki olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ders öğretmenin öğrencilerin matematiksel dili kullanma becerileri hakkındaki farkındalık seviyesinin de öğrencilerin akademik başarıları ile uyumlu olduğu bulunmuştur.

Çalışmanın amacı

İlkokullarda matematik sınıflarında olumlu söylem ortamı sağlanarak; öğrencilerin daha aktif olabileceği ve bilgiyi daha rahat oluşturabilecekleri; bu sayede de daha iyi başarı göstermeleri sağlanabilir. Bu bağlamda araştırmada, 4. sınıf ondalık kesirler konusunun öğretimine ilişkin olumlu bir söylem ortamı oluşturulmasının, öğrencilerin başarılarına etkisi incelenmiştir.

YÖNTEM

Araştırmada, yarı deneysel desen uygulanmış olup, olumlu bir söylem ortamının yaratılması ve ondalık kesirler konusunda bu tür bir ortamın öğrenci başarısına etkisi incelenmiştir. Bu araştırmada yarı deneysel kullanılmış olup; araştırmada ön-test ve son-test kontrol gruplu yarı deneysel desen kullanılmıştır. Bu nedenle, araştırmada deney ve kontrol gruplarının eşitliği üzerinde durularak rasgele atama yapılmamıştır.

Çalışma Grubu

Bu araştırmanın çalışma grubunu Aydın ilinde eğitime devam eden ilkokul 4. Sınıf öğrencileri oluşturmaktadır. Araştırmada örneklem çeşidi olarak amaçsal örnekleme kullanılmış ve Aydın ili merkez ilçesi örnekleme alanı olarak belirlenmiştir. Çalışmanın örneklemini, 2014-2015 öğretim yılı II. yarıyılında Aydın ili merkez ilçesindeki bir devlet ilkokulunda bulunan iki şube 4. Sınıf öğrencileri oluşturmuştur. Bu iki sınıftan biri deney ve diğeri kontrol grubu olarak oluşturulmuştur. Bu deney grubunda Ondalık kesirler konusuna başlamadan önce dersin öğretmenine araştırmacılar tarafından oluşturulan matematiksel söylem

modülü anlatılmış; olumlu bir söylem ortamının yaratılması ve sınıf ortamı ve ders anlatımı sırasında yapılması gerekenlerle ilgili bilgi verilmiştir.

Veri toplama aracı ve güvenilirliği

Araştırmada deney ve kontrol gruplarında yer alan öğrencilere yine bu araştırma için geliştirilmiş Ondalık Kesirler Başarı Testi (OKBT) uygulanmıştır.

Söz konusu başarı testinde öğrencilerin bilgilerini farklı biçimlerde (problem yazma, modelleme, şekilsel vb.) ifade etmeleri amaçlanmıştır. Bu sebeple bu amaca uygun sorular hazırlanmıştır. Bu başarı testinin geçerlik ve güvenilirlik çalışmalarının tamamlanabilmesi için ondalık kesirler konusu ile ilgili öğrencilerin ulaşması gereken kazanımlar tespit edilerek bir belirtke tablosu meydana getirilmiştir. Sonrasında denemelik maddeler yazılmış, ardından uzman görüşü alınmıştır (Ölçme Değerlendirme uzmanı (akademisyen), Matematik alan uzmanı (akademisyen), Matematik öğretmeni, Türkçe alan uzmanı (akademisyen)). Başarı testinin tam anlaşılabilmesi için öğrencilerin bilişsel düzeyleri ile uyuşan nitelikte yönerge yazılmış ve testi gözden geçirmek için 8 kişiden oluşan 5. sınıf öğrencisinden oluşan küçük bir gruba birebir uygulanmıştır. Daha sonra İzmir ili Selçuk ilçesinde merkez ilkokullardan 4. Sınıflarda okuyan 93 öğrenci seçkisiz örneklem alma yöntemi ile belirlenerek, 17 çoktan seçmeli, 18 alıştırma tarzı ve nitel araştırmada kullanılmak üzere ondalık kesirlerin nerede kullanılabileceğini yazmaları için açık uçlu olan toplam 36 sorudan oluşan başarı testi, belirli bir süre zarfında uygulanarak sonuçları SPSS programına girilmiştir. Başarı testi için yapılan madde analizi ile ilgili değerlendirmede öğrencilerin her doğru cevabına karşılık "1" puan ve her yanlış cevabına karşılık "0" puan verilerek SPSS programına girilmiş ve programda geçerlik güvenilirlik analizi yapılmıştır. Bunun sonucunda güvenilirlik katsayısının ve madde ayırt edicilik indeksinin düşük olduğu tespit edilen beş soru testten çıkarılmış ve ayırt edicilik değeri 0.30 ve 0.40 arasında olan 2 soru yeniden düzenlenmiştir. Daha sonra yapılan güvenilirlik analizi sonucunda testin KR-20 değeri 0,868 olarak bulunmuş ve ayırt edicilik değeri 0.40'ın üzerinde olan maddeler teste alınmıştır. Açık uçlu maddelerden oluşan testler

tipik olarak 0,65 ve 0,80 aralığındadır (Nitko ve Brookhart, 2016). Testin son hali 12 tane çoktan seçmeli, 18 tane alıştırma tarzı ve bir tane nitel araştırmada kullanılmak için hazırlanan 31 sorudan oluşmaktadır. Testin madde gücünü endeksine göre testte her zorluk seviyesinde sorular olduğu, böylece soruların homojen özellik gösterdiği tespit edilmiştir.

Araştırmada “Ondalık Kesirler” konusu başarı testi ön ve son test olarak her iki gruba uygulanmıştır. Bunun yanısıra son test uygulamasından 12 hafta sonra da her iki gruba kalıcılık testi olarak uygulanmıştır.

Verilerin çözümlenmesi

Verilerin istatistiksel analizinde SPSS 21 paket programından yararlanılmıştır.

Deney ve kontrol gruplarındaki öğrencilerin “Ondalık Kesirler” konusunda uygulama öncesi puanları arasındaki farkı görmek için ilişkisiz gruplar t-testi yapılmıştır. Can,(2014:116)’ya göre bu analizin yapılabilmesi için verilerin her birisinin dağılımının normal dağılım göstermesi, grupların varyanslarının eşit olması ve her bir verinin diğerinden bağımsız olması istenmektedir. Bu varsayımlardan normal dağılım ilki için kolmogrov-simirnov testi ile analiz yapılmış ve analiz sonuçları aşağıdaki tablo 1’de belirtilmiştir.

Tablo 1. Deney ve Kontrol Grubu Başarı Testi Normallik Analizi Sonuçları

Grup	Test	K-S(z)	p
Deney	Ön	1.012	0.258
	Son	0.920	0.365
	Kalıcılık	1.085	0.189
Kontrol	Ön	0.809	0.529
	Son	0.545	0.928
	Kalıcılık	0.608	0.853

Tablo 1’deki veriler ışığında deney ve kontrol gruplarındaki verilerin normal dağılım gösterdiği görülmektedir. Levene testi ile grupların varyans eşitliğine bakılmış; grupların varyanslarının eşit olduğu görülmüştür (F= .395; p=.532). Varsayımlar karşılandıktan sonra yapılan ilişkisiz gruplar t-testi sonuçları Tablo 2’de sunulmuştur.

Tablo 2. Deney Grubu İle Kontrol Grubu Öğrencilerinin Uygulama Öncesi Ön Test Puanlarının Karşılaştırılması

Gruplar	N	\bar{X}	Ss	Sd	t	p
Deney grubu (ön test)	30	5,46	1,77			
Kontrol grubu (ön test)	30	4,6	2,16	58	1,45	0,15

Tablo 2’de verilere göre deney ve kontrol grupları arasında başarı açısından istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmamıştır [$t= 1.45$, $p>.05$]. Deney grubunun aritmetik ortalaması 5.46 standart sapması 1.77, kontrol grubunun aritmetik ortalaması 4.6 standart sapması 2.16 olarak bulunmuştur. Bu bulgu, deney ve kontrol gruplarındaki öğrencilerin öğretim öncesi konu ile ilgili ön bilgilerinin denk olduğunu ve başarı yönünden gruplar arasında herhangi bir fark olmadığını göstermektedir.

Araştırmada olumlu söylem ortamı ile öğretimi gerçekleştirilen deney grubu ve olumlu söylem ortamı uygulaması yapılmayan kontrol grubu arasında Ondalık Kesirler başarı testi ile elde edilen verilerin karşılaştırılmasında; deney ve kontrol grubu karşılaştırılmasında ilişkisiz gruplar t-testi, grup içi kıyaslamalarda Tekrarlı Ölçümler için Tek Faktörlü ANOVA, gruplar arası kıyaslamalarda Tekrarlı Ölçümler İçin Tek Faktörlü Kovaryans Analizi ile yapılmıştır.

Bulgular

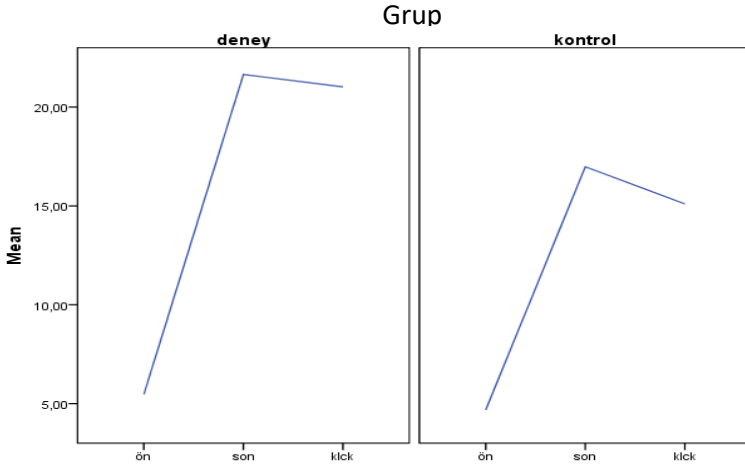
İlkokul 4. sınıf matematik dersinde ondalık kesirler konusu olumlu söylem ortamıyla işlenen deney grubundaki öğrencilerin ondalık kesirler başarı ön test ortalama puanlarına göre düzeltilmiş sontest ve kalıcılık testi ortalama puanları ile hiçbir işlem uygulanmamış kontrol grubundaki öğrencilerin ondalık kesirler başarı son test ve kalıcılık testi düzeltilmiş ortalama puanları arasında anlamlı bir fark var mıdır? probleminin incelenmesine yönelik araştırmanın bulguları açıklanmıştır. Bu problemle ilgili deney ve kontrol gruplarının Ondalık Kesirler başarı testinden aldıkları öntest, sontest, kalıcılık puanları ve düzeltilmiş sontest ve kalıcılık ortalama puanları betimsel istatistikleri Tablo 3’de verilmiştir.

Tablo 3. Deney ve Kontrol Grubu Öğrencilerinin Başarı Öntest, Sontest ve Düzeltilmiş Son ve Kalıcılık test Puanlarının Betimsel İstatistik Tablosu

Gruplar	Ön test		Son test		Kalıcılık		Düzeltilmiş son ve kalıcılık test ortalama puanları
	\bar{X}	Ss	\bar{X}	Ss	\bar{X}	Ss	
Deney	5,46	1,77	21,64	4,60	21,01	4,15	21,32
Kontrol	4,6	2,16	16,3	6,43	15,1	7,70	16,06

Bu anlamda öntest gerçek puanları deney grubu için 5.46, kontrol grubu için 4.6; sontest gerçek puanları deney grubu için 21.64, kontrol grubu için 16.3; kalıcılık testi gerçek puanları deney grubu için 21.01, kontrol grubu için 15.1 olarak hesaplanmıştır. Grupların öntest puanları 5.03 de eşitlenirken, sontest ve kalıcılık düzeltilmiş puanlarının ortalamaları da deney grubu için 21.32, kontrol grubu için 16.06 olarak belirlenmiştir.

Analizler öncesinde öntest ölçümlerinde gruplar arasında anlamlı bir fark bulunmamıştır [$t=1.45$; $p>.05$]. Deney ve kontrol gruplarının öntest, sontest ve kalıcılık puanları arasındaki farklılıkların görsel olarak incelenebileceği çizgi grafiği Şekil 1’de verilmiştir.

Şekil. 1. Deney ve Kontrol Gruplarının Öntest, Sontest ve Kalıcılık Puanları

Çizgi grafiği incelendiğinde, grupların deneysel işlem öncesi puanlarının birbirine oldukça yakın oldukları, olumlu söylem ortamı ile ondalık kesirlerin öğretimi uygulanan deney grubu öğrencilerinin deneysel işlem öncesi puan ortalamalarına göre deneysel işlem sonrası puan ortalamalarının dikkat çeken bir düzeyde yükseldiği ve bu etkiyi kalıcılık testinde koruduğu görülmektedir. Bunun yanında hiçbir işlem uygulanmamış kontrol grubu öğrencilerinin deneysel işlem öncesi ve deneysel işlem sonrası puan ortalamalarının dikkat çekici düzeyde arttığı fakat bu etkiyi kalıcılık testi puanlarında dikkat çeken bir düzeyde değişim olmadığı gözlenmektedir.

Deneysel işlem sonrası gruplar arasındaki ortalamalar farkını belirlemek amacıyla tekrarlı ölçümler için tek faktörlü kovaryans analizi kullanılmıştır. Bu amaçla gruplar arası karşılaştırma öncesinde ANCOVA testi varsayımlarının sınanması gerekmektedir.

ANCOVA'nın varsayımları için, bağımlı değişkenin her bir düzeyinde dağılımlarının normal olup olmadığı varsayımı Kolmogrovsmirnov testi ile incelenmiştir. Buna göre analiz sonuçları; deney grubunun öntest ($p= .26$), sontest ($p= .37$) kalıcılık testi ($p= .19$), kontrol grubunun öntest ($p= .52$) ve sontest ($p= .96$) kalıcılık testi ($p= .88$) şeklindedir. Verilerin çarpıklık katsayıları da incelenmiştir (Tablo 4). Çarpıklık katsayısı değeri incelendiğinde grupların öntest, sontest ve kalıcılık testi değerlerinin tamamı +1 ve -1 aralığında olduğu görülmüştür. Buna göre gruplara ait öntest, son test ve kalıcılık test puanlarının normal dağılım gösterdiği kabul edilmiştir.

Tablo 4. Deney ve Kontrol Grubu Çarpıklık Katsayıları

Grup	Test	Kurtosis	Skewness
Deney	Ön	0.189	-0.416
	Son	0.998	0.876
	Kalıcılık	-0.490	-0.462
Kontrol	Ön	0.832	0.493
	Son	-0.363	-0.323
	Kalıcılık	0.997	0.212

ANCOVA'nın başka bir varsayımı olan deney ve kontrol gruplarının bağımlı değişkene ilişkin "varyansları homojen olmalı" varsayımının karşılanması amacıyla Levene testi kullanılmıştır. Levene testi sonuçlarına göre, ANCOVA'nın bu kriterinin son test ölçümlerinde karşılandığı görülmüştür [$F(2,51)= 3.561, p= .065$]. Fakat kalıcılık testi ölçümlerinde varyans homojenliği varsayımının karşılanmadığı görülmüştür [$F(2,51)= 13.3773, p= .001$]. Fakat Leech, Barrett ve Morgan (2005)'e göre denek sayıları hemen hemen birbirine yakın ise bu büyük bir sorun olarak görülmemiştir. Bu koşul sağlandığında varyans homojenliği varsayımı karşılanmasa dahi tek yönlü varyans analizi uygulanabilir. Bu yüzden Leech, Barrett ve Morgan (2005) 'in ifadesine göre varyans homojenliğinin varsayımının karşılanması çok büyük bir problem olarak görülmemiş ve analizlere devam edilmiştir.

ANCOVA'nın bir diğer varsayımı ise "kovaryans regresyon doğrularının eğimlerinin eşit olmasıdır". Yapılan analizler sonucunda varsayımında sağlandığı görülmüştür [$F(2,84)= .259, p= .613$]. Diğer bir ifadeyle deney ve kontrol grubunda yer alan öğrencilerin ondalık kesirler başarı ön testlerine dayalı olarak son test ve kalıcılık testi başarı puanlarının yordanmasına ilişkin regresyon doğruları eğimlerinin eşit olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

ANCOVA'nın varsayımları karşılandıktan sonra tek faktörlü kovaryans analizi yapılmıştır. Tablo 5'de Tekrarlı Ölçümler İçin Tek Faktörlü Kovaryans Analizi'ne ait sonuçlar gösterilmiştir.

Tablo 5. Ondalık Kesirler Başarı Öntest Puanlarına Göre Düzeltilmiş Ondalık Kesirler Başarı Sontest ve Kalıcılık Testi Ortalama Puanlarının Deney ve Kontrol Gruplarına İlişkin Tekrarlı Ölçümler İçin Tek Faktörlü Kovaryans Analizi Sonuçları

Varyansın kaynağı	Kareler toplamı	Serbestlik derecesi	Kareler ortalaması	F	P	Kısmi Eta kare
Model	4851.556	1	4851.556	132.736	0.000	0.719
Ön test	.902	1	.902	0.025	0.876	0.000
Grup	724.743	1	724.743	19.836	0.000	0.276
Hata	1899.909	52	36.537			

$p < .05$

Tablo 5'deki analizlere göre grupların öntest ortalama puanlarına göre düzeltilmiş sontest ve kalıcılık testi puan ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmuştur [$F(1,52)= 19.836; p= .000$]. Bu fark olumlu söylem ortamı ile işlenen derslerin öğrencilerin başarılarına olumlu bir katkı sağladığı görülmektedir.

Çalışmada etki büyüklüğü .276 olarak bulunmuştur. Bu değer uygulamanın büyük etkiye sahip olduğunu gösterir. Yani öntest puanları istatistiksel olarak kontrol altına alındığında düzeltilmiş sontest ve kalıcılık puan ortalamalarındaki varyansın % 28'ini uygulanan yöntem ile açıklanır.

Bunun yanısıra grupların kendi ölçümleri arasında anlamlı bir farklılığın olup olmadığını belirlemek için tek faktörlü ANOVA testi yapılmıştır. Deney ve kontrol grubunda yer alan öğrencilerin “Ondalık Kesirler” konusunda deneysel işlem öncesi gerçekleştirilen ön test, deneysel işlem sonrası gerçekleştirilen son test puanları ile 12. hafta sonra gerçekleştirilen kalıcılık testi puan ortalamaları arasında anlamlı bir farkın olup olmadığını bulmak için tekrarlı ölçümler için tek faktörlü ANOVA testi kullanılmıştır. Tekrarlı ölçümler için tek faktörlü ANOVA testi yapılmadan önce bu teste ait varsayımlar incelenmiştir.

Deney grubundaki ondalık kesirler başarı testi öntest, sontest ve kalıcılık testi puanlarının normallik dağılımını gösterip göstermediği Kolmogrov-smirnov analizi ile elde edilmiştir. Analiz sonuçlarına göre tüm test sonuçları normal dağılım göstermektedir.

Diğer varsayım olan gruplar içi faktörün herhangi iki düzeyi için hesaplanan fark puanlarının evrendeki varyanslarının eşit olması (Sphericity) varsayımını (Büyüköztürk, 2015) test etmek için yapılan Mauchly's testi değerinin anlamsız olduğu gözlenmiştir (Sphericity $W(2)= .919; p> .05$). Bu varsayımın sağlandığı görülmüştür.

Deney grubunda yer alan öğrencilerin öntest, sontest puanları ile kalıcılık test puanları arasında anlamlı bir farkın olup olmadığını bulmak için yapılan tekrarlı ölçümler için tek faktörlü ANOVA sonuçları Tablo 6'da verilmiştir.

Tablo 6. Deney Grubunda Yer Alan Öğrencilerin Öntest, Sontest ve Kalıcılık Puanlarının Karşılaştırılması

Varyansın kaynağı	Kareler toplamı	Serbestlik derecesi	Kareler ortalaması	F	P	Kısmi Eta kare
Denekler arası	382.108	29	13,176			
Ölçüm	5041.610	2	2520.805	177.325	0.000	0.859
Hata	824.512	58	14.216			
Toplam	6248.23	89				

$p < .05$

Öğrencilerin uygulama öncesinde ondalık kesirler konusundaki matematiksel başarı öntest puanları, sontest ve kalıcılık puanları arasında anlamlı bir farklılık bulunmuştur [$F(2,58) = 177.325$; $p < .05$]. Farklılığın hangi gruptan kaynaklandığını tespit etmek amacıyla çoklu karşılaştırma testi olan Bonferroni testi kullanılmıştır. Deney grubu öğrencilerinin başarı öntest ile sontest (\bar{x} öntest= 5.46, \bar{x} sontest= 21.64) puanı ve ön test ile kalıcılık (\bar{x} öntest= 5.46, \bar{x} kalıcılık= 21.01) puanı arasında istatistiksel anlamda farklılık saptanmıştır. Ön test ve son test puanları karşılaştırıldığında son test lehine bulunan anlamlı fark, matematik dersi ondalık kesirler konusunun olumlu söylem ortamı ile işlenmesinin öğrencilerin başarılarında artış olduğunu göstermektedir. Sontest ve kalıcılık arasında anlamlı bir farklılığa rastlanmamıştır (\bar{x} sontest= 21.64; \bar{x} kalıcılık= 21.01). Bu durum ise kalıcılığın devam ettiğini göstermektedir.

Çalışmada etki büyüklüğü .859 olarak bulunmuştur. Bu değer uygulamanın manidar derecede etkiye sahip olduğunu gösterir.

Kontrol grubunda yer alan öğrencilerin "Ondalık Kesirler" konusunda konunun işlem öncesi gerçekleştirilen öntest, konu sonrası gerçekleştirilen sontest puanları ile 12. hafta sonra gerçekleştirilen kalıcılık testi puan ortalamaları arasında anlamlı bir farkın olup olmadığını bulmak için tekrarlı ölçümler için tek faktörlü ANOVA testi kullanılmıştır. Tekrarlı ölçümler için tek faktörlü ANOVA testi yapılmadan önce bu teste ait varsayımlar incelenmiştir (Büyüköztürk, 2015).

Kontrol grubundaki ondalık kesirler başarı testi öntest, sontest ve kalıcılık testi puanlarının normallik dağılımını gösterip göstermediği Kolmogrov-smirnov analizinin incelenmesi ile incelenmiştir. Analiz sonuçlarına göre tüm test sonuçları normal dağılım göstermektedir.

Diğer varsayım olan gruplar içi faktörün herhangi iki düzeyi için hesaplanan fark puanlarının evrendeki varyanslarının eşit olması (Sphericity) varsayımını (Büyüköztürk, 2015) test etmek için yapılan Mauchly's testi değerinin anlamsız olduğu gözlenmiştir (Sphericity $W(2)=.816; p>.05$). Bu varsayımın sağlandığı görülmüştür.

Kontrol grubunda yer alan öğrencilerin öntest, sontest puanları ile kalıcılık test puanları arasında anlamlı bir farkın olup olmadığını bulmak için yapılan tekrarlı ölçümler için tek faktörlü ANOVA sonuçları Tablo 7'de verilmiştir.

Öğrencilerin ondalık kesirler konusunda öntest puanları, sontest ve kalıcılık puanları arasında anlamlı bir farklılık bulunmuştur [$F(2,58)=34.512; p<.05$]. Farklılığın hangi gruplardan kaynaklandığını tespit etmek amacıyla çoklu karşılaştırma testi olan Bonferroni testi kullanılmıştır. Kontrol grubu öğrencilerinin başarı öntest ile sontest (\bar{x} öntest= 4.68, \bar{x} sontest= 16.97) puanı ve ön test ile kalıcılık (\bar{x} öntest= 4.68, \bar{x} kalıcılık= 15.10) puanı arasında istatistiksel anlamda farklılık saptanmıştır.

Tablo 7. Kontrol Grubunda Yer Alan Öğrencilerin Öntest, Sontest ve Kalıcılık Puanlarının Karşılaştırılması

Varyansın kaynağı	Kareler toplamı	Serbestlik derecesi	Kareler ortalaması	F	P	Kısmi Eta kare
Denekler arası	968.408	29	40.35			
Ölçüm	2195.171	2	1097.585	34.512	0.000	0.590
Hata	1526.549	58	31.803			
Toplam	4690.128	89				

$p<.05$

Ön test ve son test puanları arasında son test lehine bulunan anlamlı fark, matematik dersi ondalık kesirler konusunun işlenmesinin öğrencilerin başarılarında artış olduğunu göstermektedir. Sontest ve kalıcılık arasında anlamlı bir farklılık bulunamamıştır (\bar{x} sontest= 16.97; \bar{x} kalıcılık= 15.10). Bu farklılığın olmaması durumu ise kalıcılığın devam

ettiğini göstermektedir. Çalışmada etki büyüklüğü 0.590 olarak bulunmuştur. Bu değer uygulamanın manidar derecede etkiye sahip olduğunu gösterir.

Tartışma ve Öneriler

Araştırmanın bulgularına göre olumlu söylem ortamının, öğrencilerin güven duyguları üzerinde olumlu bir etkisi olduğu ve olumlu bir söylem ortamında eğitim gören öğrencilerin kendilerini daha güvende ve rahat hissettikleri görülmektedir. Olumlu söylem ortamının avantajı ile öğrenciler başarılarını arttırmış ve edindikleri bilgileri daha ileriki öğrenim hayatlarına temel oluşturması bakımından bilişsel düzeyde muhafaza edebilmişlerdir. Bu bulgular Ergül (2010) tarafından gerçekleştirilen ve sosyal yapılandırmacı öğretim tasarımının değerlendirilmesini konu edinen bir çalışma ile paralellik göstermektedir. Buna göre -olumlu söylem ortamı modülünün de temelini oluşturan- sosyal yapılandırmacı öğrenme modeli sayesinde öğrenciler, fikir paylaşımı yapmak, matematiği günlük yaşamla yakından ilişkilendirmek ve matematiği gelecek planlamasının bir parçası haline getirmek gibi konularda olumlu davranışlar geliştirmişlerdir.

Matematik eğitimiyle ilgili yapılan araştırmalardaki bulgular, matematiği öğrencinin günlük hayatıyla ilişkilendiren yöntemlerin matematik başarısını daha çok artırdığını ortaya koymaktadır. Sosyal yapılandırmacı öğrenme modeli de gerçekçi matematik eğitime benzer bir biçimde, matematiği öğrencilerin günlük hayatlarındaki diyalog ve olaylara dahil etmektedir. Uça (2014) tarafından yapılan bir çalışmada gerçekçi matematik eğitiminin ondalık kesirlerin öğretimindeki olumlu etkisi incelenmiştir. Yaptığımız bu çalışma da öğrencilerin sosyal çevresi ve günlük hayatı ile bağlantıya geçmesi bakımından bu araştırma ile paralellik göstermektedir.

Sosyal yapılandırma çerçevesinde kurulan olumlu bir söylem ortamı, bilginin öğrenci tarafından, onun sosyal dünyası içinde oluşturulmasına vurgu yapmaktadır. Bu durum öğrencilerin akranları tarafından etkileşimlerini gerekli kılmaktadır. Demirel (2013) tarafından yapılan bir çalışmada akran eğitiminin öğrencilerin tutumuna olumlu etki ettiği tespit edilmiştir. Bu da gösteriyor ki sosyal yapılandırma sınırlarında

oluşturulmuş bir olumlu söylem ortamı akran eğitimini de içinde barındırmakta ve bu anlamda bu çalışma ile önemli bir benzerlik göstermektedir.

Matematik öğretimi sürecinin kalitesini belirleyen birçok unsurun başında doğru iletişim biçimi gelmektedir. Buna bağlı olarak kurulması gereken uygun söylem ortamı, öğrencinin matematiğe karşı sergilediği başarısını doğrudan etkilemiştir. Öğrencilerin aktif kılınması temeline dayanan aktif öğrenme modeli ile de ortak noktalar barındıran olumlu söylem ortamı öğrencilerin özellikle derse katılımına ve varılmak istenen başarılı sonuçlarına katkı sağlamıştır. Bunun yanında tüm öğrenme ortamlarında olduğu gibi matematik sınıflarında da öğrenciler hem öğretmenleri ile hem de birbirleri ile girdikleri iletişim sebebiyle sürekli bir bilgi akışı sağlamaktadır. Böyle bir söylem ortamında öğrenciler ne yaptığını, ne istediğini ve ne gördüğünü ifade ederken matematiksel kavramların gelişimi de sağlanarak başarıları artmıştır.

Çalışmanın sonuçlarına göre şu önerilerde bulunulabilir: (1) Araştırmada olumlu söylem ortamının öğrencilerin başarılarına olumlu bir şekilde etki ettiği görülmektedir. Bu sebeple de olumlu söylem modülünün sınıflarda kullanımının artırılması sağlanabilir. Bunun için de öğretmenler için hizmet içi seminerler düzenlenebilir. (2) Araştırmanın bulgularına göre olumlu söylem ortamının başarıya etkisinin olumlu olmasından dolayı Matematik öğretmen kılavuz kitaplarında olumlu söylem ortamıyla matematik kavramlarının öğretimi ile ilgili örnekler artırılabilir. (3) Bu araştırmada olumlu söylem ortamı ile ilkökul 4. sınıftaki ondalık kesirler konusunun öğretimi ele alınmıştır. Bundan sonraki araştırmalarda ilkökul, ortaokul ve lisedeki diğer sınıflarda ele alınan matematik konularının öğretiminde yer alan soyut ve kavramsal ilişki kurulabilecek konular, oluşturulan olumlu söylem ortamı modülüyle araştırılabilir. (4) Olumlu söylem modülü çalışmalarının sadece matematik dersinde değil diğer derslerde de uygulanması ve sonuçları araştırılabilir. (5) Olumlu söylem modülünün matematik derslerinde kullanımı sağlanarak bir dönemlik çalışmalar planlanarak öğretilen konuların etkililiği ve başarısı incelenebilir.

EXTENDED ABSTRACT

**Effects of Positive Discourse Environment on
Mathematic Success**

Galip Genç - Ali Rıza Erdem - Cumali Öksüz

Balıkesir University - Adnan Menderes University

Positive discourse atmospheres appear as a practice in which enable students structure their learning activities. While leading the discourses in classroom environment, teacher should focus on discourses that help students to reach targeted knowledge among all correct and false ideas expressed. In this way, the students will form the path to knowledge by ordering the right ones among the stated discourses. In a classroom that has characteristics of positive discourse environment learning environment always has the priority. Thus, the students with the help of flexible and interactive communication network will, always structure the path of knowledge that will be transferred to the students.

In positive discourse environment variety of the discourses expressed by students is important. Therefore, it is essential that as many students as possible express their opinions on the subject. That is why it is important to examine factors that prevent them to express their ideas in the right way. According to a number of studies conducted on this subject, students prefer not to express their ideas even if they are correct just because they were afraid of being judged because of their incorrect answers and consequently being subjected to social pressure. That is why positive discourse environment should be formed on the basis of trust. Students should be sure that they would not be judged even if they have wrong ideas. Students will be able to share their ideas freely and structure mathematical concepts by focusing better within the healthy communication conditions.

As a result, in this study, it is aimed to examine the effect of creating a positive discourse environment while teaching decimal fraction in fourth grade on students' success.

Method

In this study, the effect of the positive discourse environment conditions on the success of fourth grade students about decimal fractions was examined. . In this study, a pre-test post-test with control group design, which is a quasi-experimental design, was utilized and study group consisted fourth grade primary school students in Aydın. By using purposeful sampling method, Central district of Aydın was identifies as sampling area because this area is convenient for implementation. The sampling of the study consists 4th grade students in two different classes in a state primary school in central district of Aydın during spring term of 2014-2015 academic year. One of these two classes was chosen as the experimental group and the other as the control group. In experimental group, before starting decimal fractions, the teacher was given a training with mathematical discourse module which was developed by the researcher and the teacher was informed about stages of creating a positive discourse environment, classroom environment features that should be provided and what should be done while teaching. An achievement test on decimal fractions was prepared to assess students' knowledge level before and after conducting decimal fractions lessons. The achievement test was administered to both control and experimental group students as pre-test, post-test and retention test.

Findings

The study had a quasi-experimental design. According to independent t-test results that was administered to the pre-test scores of achievement test, there was no significant difference between experimental and control groups. ANOVA with one factor was run to find out if there is a significant difference between each group's scores. There is a statistical difference between experimental group students' pre-test mathematical achievement test scores, post-test and retention test scores after intervention. In a similar way, a significant difference was identified in control group students' pre-test, post-test and retention test scores. Moreover, there is not a significant difference between post-test and retention test

scores, which indicates that both groups learnt the subject to some extent when compared to the beginning and they are successful to some extent. On the other hand, at the end of one-way covariance analysis (ANCOVA), which was computed in order to find out the difference of positive discourse environment, statistically significant difference was identified between the groups in terms of their post-test and retention test scores that were adjusted according to their average pre-test scores. According to the results, it is determined that teaching decimal fraction in mathematic lesson in a positive discourse environment has a higher positive effect on students' success and their retention level.

Discussion

According to conducted study, thanks to the created positive discourse environment students feel safer and more comfortable and thus they are eager to express their ideas about the subject. As a result, students were able to increase their academic success to a higher level and retain the newly learnt knowledge for a longer period. These findings are parallel with Ergül's (2010) study that assessed social constructivist teaching design. Accordingly, the social constructivist learning model, which forms the basis of the positive discourse environment module, has helped students to develop positive behaviors about sharing ideas, closely associating mathematics with daily life, and making mathematics a part of future planning.

The environment of positive discourse, which constitutes the appropriate conditions for the student to reach information and to form the knowledge in his / her own world, requires the interaction of the students with their peers. Demirel (2013) has carried out a study indicating that peer education has a positive effect on students' attitude. Accordingly, a positive discourse environment based on peer interaction should also have social structuring characteristics. In this sense, both studies have a significant similarity.

Kaynakça/References

- Açıl, E. ve Zeybek, Z. (2017). Öğrencilerin matematiksel dili kullanma ve anlama becerisi ile öğretmenlerinin öğrencilerin matematiksel dili nasıl kullandıklarını fark edebilme yeteneği. *Pamukkale Eğitim Fakültesi Dergisi*, 42, 87-107.
- Akarsu, E. (2013). *7. sınıf öğrencilerinin cebir öğrenme alanında matematiksel dil kullanımlarının incelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.
- Ben-Yehuda, M. ve Lavy, I. ve Lynchevski, L. ve Sfard, A. (2002). Doing wrong with words or What bars students' access to arithmetical discourses. *To appear in The Journal for research Mathematics Education*, 36, 176-247.
- Büyüköztürk, Ş. (2015) *Sosyal bilimler için veri analizi el kitabı*. Geliştirilmiş 21. Basım, Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- Can, A. (2014) *SPSS ile bilimsel araştırma sürecinde nicel veri analizi*. 3. Baskı) Ankara: Pegem Akademi Yayınları
- Çakmak, Z. (2013). *Sekizinci sınıf öğrencilerinin istatistik konusundaki matematiksel dil becerilerine ilişkin değişkenlerin yapısal eşitlik modeli ile incelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erzincan Üniversitesi, Erzincan.
- Çakmak, Z. ve Çetin, Ö.F. ve Bektemir, M. (2016). Sekizinci sınıf öğrencilerinin istatistik konusundaki matematiksel dil becerilerinin yapısal eşitlik modeli ile incelenmesi. *İlköğretim Online*, 15 (2), 299- 317
- Demirel, F. (2013). *Akran eğitiminin matematik dersinde kullanımının öğrenci tutumu, başarısı ve bilgi kalıcılığına etkisi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi, Kayseri.
- Dur, Z. (2010). *Öğrencilerin matematiksel dili hikaye yazma yoluyla iletişimde kullanabilme becerilerinin farklı değişkenlere göre incelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Erdoğan, A., Kesici, Ş. ve Şahin İ. (2011). Lise öğrencilerinin başarı güdülerinin ve sosyal kıyaslama düzeylerinin matematik kaygılarını yordaması. *İlköğretim Online*, 10(2), 646-652.

- Ergül, S.(2010). *İlköğretim 6. sınıf matematik dersinde oluşturulan sosyal yapılandırmacı öğretim tasarımının etkililiği*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi, İstanbul.
- Gee, J. P. (2005). *An introduction to discourse analysis: Theory and method*, 2nd Edition, New York: Routledge.
- Gür, T. (2013). Post-modern bir araştırma yöntemi olarak söylem çözümlemesi. *Journal of World of Turks*, 5 (1), 285-202.
- Kocaman, A. (2009). *Söylem üzerine*. Ankara: ODTÜ Yayıncılık.
- Leech, N. L. ve Barrett, K. C. ve Morgan, G. A. (2005). *Spss for intermediate statistics; use and interpretation*, 2nd ed., New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates.
- Mazur, J. (2004). Conversation analysis for educational technologists: theoretical and methodological issues for researching the structures, processes and meaning of on-line talk, Editor: D. Jonassen), *Handbook of research for educational communications and technology* (pp. 1075-1098). New York: McMillian.
- Nitto, A. J. ve Brookhart, S.M. (2016). *Öğrencilerin eğitsel değerlendirmesi*. Çeviri Editörleri: Bıçak, B. Bahar, M. ve Özel, S., Ankara : Nobel Yayıncılık.
- Öztürk, T. ve Güven, B. (2012). Etkili bir matematik öğrenme ortamının sahip olması gereken özelliklerine ilişkin öğretmen görüşleri, *X. Ulusal Fen ve Matematik Alanlar Eğitimi Kongresi, Tam Metin Bildiri Kitabı*. 1-10.
- Toptaş, V. (2015). Matematiksel dile genel bakış, *Hacettepe Üniversitesi International Journal of New Trends in Arts, Sports ve Science Education*, 4 (1), 18-22.
- Tuğran, Z. (2015). *İşbirlikli öğrenmenin lise öğrencilerinin matematik öz-yeterlik algısı ve başarısı üzerindeki etkileri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale 18 Mart Üniversitesi, Çanakkale.
- Uça, S. (2004). *Öğrencilerin ondalık kesirleri anlamlandırmasında gerçekçi matematik eğitimi kullanımı: Bir tasarı araştırması*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Adnan Menderes Üniversitesi, Aydın.

- Uğurel, (2010). *Ortaöğretim matematik programının temel öğeleri çerçevesinde öğrencilerin ispat kavramına yönelik matematiksel bilgilerini nasıl düzenlediklerinin söylem çözümlemesi ile belirlenmesi*.Yayımlanmamış Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.
- Ünal, Z. (2013). *7.sınıf öğrencilerinin geometri öğrenme alanında matematiksel dil kullanımlarının incelenmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.
- Yeşil, D. K. (2015). *Sekizinci sınıf öğrencilerinin dörtgenler bağlamında matematik dili kullanımları: Sentaks ve semantik bileşenler*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi, Eskişehir.
- Yüzerler, S. (2013). *6. ve 7. sınıf öğrencilerinin matematiksel dili kullanabilme becerileri*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi, Konya.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Genç, G., Erdem, A.R. ve Öksüz, C. (2018). Olumlu söylem ortamının matematik başarısına etkisi. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 9(16), 1903-1930. DOI: 10.26466/opus.474904

İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinin Nomofobi Düzeylerinin Çeşitli Faktörler Açısından İncelenmesi

DOI: 10.26466/opus.461523

*

Emine Zehra Turan* - Gökçe Becit İşçitürk

* Dr., Öğr. Üyesi. Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Nevşehir / Türkiye

E-Posta: zturan@nevsehir.edu.tr

ORCID: [0000-0001-5635-0032](https://orcid.org/0000-0001-5635-0032)

* Dr., Öğr. Üyesi. Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Nevşehir / Türkiye

E-Posta: gokcebi@nevsehir.edu.tr

ORCID: [0000-0001-6375-342X](https://orcid.org/0000-0001-6375-342X)

Öz

Bu araştırmada, akıllı telefonlardan yoksun kalma korkusu olarak bilinen nomofobi kavramının İlahiyat Fakültesi öğrencileri arasındaki yaygınlığının incelenmesi amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda nicel ve nitel veriler nicel verileri elde etmek için araştırmanın alt amaçları; i) Öğrencilerin nomofobi düzeyleri nedir? ii) Öğrencilerin nomofobi ölçeğinin alt boyutlarına ilişkin ortalamaları nasıldır? iii) Öğrencilerin nomofobi düzeyleri cinsiyete göre anlamlı bir farklılık göstermekte midir? Araştırmada, analiz tekniği olarak hem nicel hem nitel boyutları içeren karma yöntem kullanılmıştır. Araştırma, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi İlahiyat Fakültesi öğrencilerinin gönüllü katılımı ile gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın verileri, Yıldırım ve Correia (2015) tarafından geliştirilen ve Yıldırım, Şumuer, Adnan ve Yıldırım (2016) tarafından Türkçeye uyarlanmış Nomofobi ölçeği(NMP-Q), demografik bilgi formu ve nitel yarı yapılandırılmış görüşme formu aracılığıyla toplanmıştır. Araştırmanın nicel boyutunda 276 öğrenciye ulaşılmıştır. Katılımcıların 172'si kadın (%62,3), 104'ü erkektir (%37,7). Araştırmanın nitel boyutu için, nicel boyuta katılan öğrencilerden 20'si rastsal olarak seçilmiş ve görüşmeler yapılmıştır. Toplanan nitel veriler betimsel istatistikler ile, nicel veriler ise bağımsız örneklem t-testi, tek yönlü varyans analizi(ANOVA) ile analiz edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: *Nomofobi, İlahiyat Fakültesi, akıllı telefon*

The Investigation about Nomofobi Levels of the Students of Theology Faculty in Terms of Various Factors

*

Abstract

In this study, it is aimed to examine the prevalence of nomophobia, which is known as fear of lack of smart phones, among the students of the Faculty of Theology. For this purpose, quantitative and qualitative data obtained from the sub-objectives of the research data; i) What are the students' nomophobia levels? ii) What are the students' mean scores on the sub-dimensions of the nomophobia scale? iii) Do the students' nomophobia levels differ significantly by gender? In the research, mixed method including quantitative and qualitative dimensions was used as analysis technique. The research was carried out with voluntary participation of the students of the Faculty of Theology of Nevşehir Hacı Bektaş Veli University. For the purpose of the study, the data was collected through a scale made by Yildirim and Correia (2015) and adapted to Turkish by Yildirim, Shumuer, Adnan and Yildirim (2016) based on the Nomophobia scale (NMP-Q), demographic information form and qualitative semi-structured interview form. In the quantitative dimension of the study, 276 students were reached. 172 of the participants were female (62.3%) and 104 were male (37.7%). For the qualitative dimension of the study, 20 of the students who participated in the quantitative dimension were randomly selected and interviews were conducted.

Keywords: *Nomofobi, Faculty of Theology, smart phone*

Giriş

Bilgi çağı ile birlikte hayatımıza giren bilgi iletişim teknolojilerinde yaşanan hızlı değişimler gündelik yaşantılarımızı da etkilemektedir. İlk zamanlarda sadece sesli- yazılı olarak iletişim amacıyla kullanılan telefonlar süreç içerisinde fotoğraf çekme, internete bağlanma, iletişim kurma, alışveriş yapma gibi birçok özelliği ile akıllı telefonlara dönüşmüş ve yaygın olarak kullanılan bilgi iletişim teknolojilerinden biri olmuştur. Türkiye İstatistik Kurumu (TUİK, 2017) verilerine göre hanelerde taşınabilir bilgisayar (dizüstü, tablet, netbook vb.) bulunma oranının 2004 yılında %0,9 iken daha sonraki yıllarda sürekli bir artış göstererek 2017 yılında %49,8 olduğu; hanelerde cep telefonu/akıllı telefon bulunma oranının 2004 yılında %53,7 iken 2017 yılında %97,8'e yükseldiği görülmektedir. Akıllı telefonlar aile bireylerini ve arkadaşları aramak, mesajlaşmak, her koşulda ve her anda onlarla bağlantıda olmak ve kalmak, internete bağlanmak, oyun oynamak ve müzik dinlemek, kısaca güzel vakit geçirmek için mecburi bir araç haline dönüşmüştür (Sar ve Işıklar, 2012). İletişim aracı olmaktan çok iletişim halinde kalma aracına dönüşen telefonlarla ilişkiler kontrol altında tutulmadıkça beraberinde bazı sıkıntılar getirmektedirler. Teknolojinin hızla yayılması ile birlikte bu tarz yanlış kullanımlar için farklı isimler bulunmuştur. İnternet bağımlılığı, sosyal medya bağımlılığı ya da bilgisayar oyunları bağımlılığı gibi problemler internet kullanımı yanında internetsiz kalma korkusu (netlessphobia), nomofobi (nomophobia) ve günlük gelişmeleri kaçırma korkusu gibi yeni yeni tanımlanmaya ve tanınmaya başlayan olgular gelmektedir (Öztürk, 2015).

Akıllı telefon kullanımı fiziksel olarak, göz sağlığına ve eklem rahatsızlıklarına ve kamburluğa, ruhsal olarak ise bağımlılık, stres, huzursuzluk etrafa yabancılaştırmakta, adeta robotlaştırmakta, hafızayı zayıflatmakta gibi olumsuz psikolojik etkilere neden olduğu bilinmektedir. Bir akıllı telefonu düzenli olarak yanında bulundurmamak ve akıllı telefon ile fazlaca zaman geçirmek, yanında sarj aleti ya da yedek bataryaya taşımak, telefonunu kaybetme ya da yakınları ile iletişim kuramama, sarjının ya da kontörünün bitmesi durumlarında sinirli ve gergin hissetmek, düzenli olarak ekrana bakarak mesaj ya da arama olup olmadığını kontrol etmek, telefonunu sürekli açık tutmak, akıllı telefon için fazla para harca-

mak gibi davranışlar nomofobinin klinik göstergeleri arasında yer almaktadır (Billieux, Van der Linden ve Rochat, 2008).

Türkiye’de genç yaş grubunun özellikle de üniversite öğrencilerinin nomofobi düzeyleri ve nomofobi düzeylerinin etkilendiği değişkenler üzerine çalışmalar bulunmaktadır. Adnan ve Gezgin (2016) tarafından üniversite öğrencileri ile yapılan çalışmada öğrencilerin nomofobi düzeylerinin ortalamasının üzerinde çıktığı tespit edilmiştir. Erdem, Kalkın, Türen ve Deniz (2016) tarafından yapılan araştırmanın sonuçlarına göre öğrencilerin %55’inin nomofobik olduğu ve günde ortalama 6,43 saat akıllı telefonla zaman geçirdikleri; öğrencilerin nomofobik olma seviyesi ile günlük akıllı telefon kullanım sürelerinin pozitif yönlü, akademik başarıları ise negatif yönlü ilişkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Burucuoğlu (2017) tarafından meslek yüksek okulu öğrencileri ile gerçekleştirilen bir diğer çalışmada da önlisans öğrencilerinin nomofobi düzeylerinin ortalamasının üstünde olduğu ve kadın ve erkek bireyler arasında nomofobi düzeyleri açısından anlamlı farklılıklar bulunduğu sonucuna ulaşılmıştır. Gezgin, Şumuer, Arslan ve Yıldırım (2017) tarafından yapılan çalışmada öğretmen adayları arasında nomofobinin yaygınlığını incelenmiş, öğretmen adaylarının nomofobi düzeylerinin ortalamasının üzerinde olduğu ve iletişim kaybı ve bilgiye erişememe konusunda öğretmen adaylarının endişe duyduğu tespit edilmiştir.

Bilgi iletişim teknolojilerinde yaşanan gelişmeler hayatlarımızı olumlu olduğu kadar olumsuz yönde de şekillendirebilmektedir. Bu bağlamda ortaya çıkan nomofobi kavramının genç nüfus arasındaki yaygınlığının incelendiği çalışmalar önem kazanmaktadır. Bu çalışmada nomofobi kavramının İlahiyat Fakültesi öğrencileri arasındaki yaygınlığının incelenmesi amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda nicel verileri elde etmek için araştırmanın alt amaçları;

1. Öğrencilerin nomofobi düzeyleri nedir?
2. Öğrencilerin nomofobi ölçeğinin alt boyutlarına ilişkin ortalamaları nasıldır?
3. Öğrencilerin nomofobi düzeyleri cinsiyete göre anlamlı bir farklılık göstermekte midir?

Ayrıca, nitel verileri ortaya koymak için yarı yapılandırılmış görüşme formunda şu sorulara cevap aranmıştır:

1. Uzun süre telefonunuza bakmadığınızda bir rahatsızlık hissedersiniz mi? Niçin?
2. Telefonunuzun şarjının bitmesi sizi rahatsız eder mi? Neden?
3. İnternet kotasının ya da t'l'erinizin (kontörünüzün) bitmesi sizi rahatsız eder mi? Niçin?
4. Ailenize ya da arkadaşlarınıza ulaşamamak sizi rahatsız eder mi? Neden?
5. Ailenizin ya da arkadaşlarınızın size hemen ulaşamayacak olması fikri sizi rahatsız eder mi? Niçin?
6. Sosyal medya ya da diğer ağlara istediğiniz anda bağlanamamak sizi rahatsız eder mi? Niçin?
7. Çevrimiçi olamamak sizi rahatsız eder mi? Niçin?

Yöntem

Araştırmanın Örnekleme

Bu araştırmanın örneklemini Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde öğrenim gören öğrenciler oluşturmaktadır. Araştırmada kullanılan ölçme araçları 2017-2018 Eğitim Öğretim yılı bahar yarı yılında uygulanmıştır. Kolayda örnekleme yöntemiyle 276 öğrenciye ulaşılmıştır. Katılımcıların 172'si kadın (%62,3), 104'ü erkektir (%37,7). Araştırmanın nitel boyutu için, nicel boyuta katılan öğrencilerden 20'si rastsal olarak seçilmiş ve görüşmeler yapılmıştır.

Veri Toplama Yöntemi

Araştırmada, analiz tekniği olarak hem nicel hem nitel boyutları içeren karma yöntem kullanılmıştır. Çalışmada önce nicel veriler, ardından nitel veriler toplanmıştır.

Karma desenlerden ise nicel verilerle, nitel veriler çözümlenip ilişkilendirileceği için yakınsayan paralel desen kullanılmıştır. Nicel ve nitel aşamaları araştırma sürecinin aynı olan bir aşamasında eş zamanlı olarak uygulanmasıyla oluşur. Bu desen yöntemlere eşit öncelik verir, çözüm-

leme sırasında bu aşamaları birbirinden ayrı tutar ve daha sonra genel yorumlama yaparken sonuçları birleştirir (Creswell & Clark, 2015; s122).

Nicel boyutta ölçek tekniği, nitel boyutta ise yarı yapılandırılmış grup görüşmesi tekniği kullanılmıştır. Creswell'e (2008) göre karma yöntem araştırmalarının temel kullanımı, nitel ve nicel araştırma yöntemlerinin birlikte veya harmanlanarak kullanılmasının araştırma problem ve sorularının bu yöntemlerin ayrı kullanılmasından daha iyi anlaşılmasını sağlamaktadır (Creswell & Clark, 2015; s122).

Nicel Boyut: Araştırmada ölçme aracı olarak Yıldırım ve Correia (2015) tarafından geliştirilen ve Yıldırım, Sumuer, Adnan ve Yıldırım (2015) tarafından Türkçeye uyarlanan Nomofobi Ölçeği (NMP-Q) kullanılmıştır. Ölçek gerekli izinler alındıktan sonra öğrencilere açıklama yapılarak uygulanmıştır. Kolayda örnekleme yöntemiyle 276 öğrenciye ulaşılmıştır.

Nomofobi Ölçeği (NMP-Q): 7'li Likert tipinde (1: Kesinlikle Katılmıyorum, 7: Kesinlikle Katılıyorum) toplam 20 maddeden oluşmaktadır. 7'li likert ile ölçülen ve 20 ifadenin yer aldığı ölçekten alınabilecek minimum puan 20 maksimum puan 140'tır. 0-20 puan aralığı nomofobinin olmadığını, 21-60 puan aralığı düşük düzeyde nomofobi, 61-100 puan aralığı orta düzey nomofobi, 101-140 puan aralığı yüksek düzeyde nomofobi olduğunu göstermektedir. Orijinal ölçeğin Cronbach's alpha kullanılarak hesaplanan güvenilirlik katsayısı .95 ve Türkçe'ye uyarlanmış ölçeğin güvenilirlik katsayısı ise .92 olarak verilmiştir. Ölçeğin dört alt boyutu bulunmaktadır: Bilgiye Erişememe (4 madde), Bağlantıyı Kaybetme (5 madde), İletişime Geçememe (6 madde) ve Rahat Hissedememe (5 madde). Orijinal ölçekte bu alt boyutların güvenilirlik katsayıları sırasıyla .94, .87, .83 ve .81 olarak verilmiştir. Ölçeğin Türkçeye uyarlanmış hali için alt boyutların güvenilirlik katsayıları ise sırasıyla .90, .74, .94 ve .91 olarak raporlanmıştır.

Nitel Boyut: Araştırmanın nitel boyutunda nitel araştırma yöntemlerinden durum çalışması, tarama modeli olarak ise odak grup görüşmesi yöntemi kullanılmıştır. Durum çalışması nitel araştırmada çok yaygın olarak kullanılan bir yaklaşımdır (Yıldırım ve Şimşek, 2005).

Araştırmada veri toplama aracı olarak araştırmacılar tarafından hazırlanmış yarı yapılandırılmış açık uçlu sorulardan oluşan bir görüşme formu kullanılmıştır. Görüşme, araştırmaya katılan bireylerin belli bir konuda duygu ve düşüncelerini anlatma tekniği olarak tanımlanır (Yıldırım ve Şimşek, 2008, 120). Yarı yapılandırılmış görüşme tekniğinde araştırmacı önceden sormayı planladığı soruları hazırlar, aynı zamanda araştırmacı görüşmenin durumuna göre, daha başka alt sorularla görüşmenin akışını etkileyebilmektedir (Türnüklü, 2000, 6). Araştırmanın nitel verilerinin toplanması sürecinde çalışma grubu, İlahiyat Fakültesinde öğrenim gören ve nicel verilerinin toplandığı örnekleme bulunan, görüşmelere katılabileceğini belirten öğrencilerdir. Görüşmelerde 9 kadın ve 6 erkek öğrenci, toplamda 15 kişi yer almıştır.

Verilerin Analizi

Nicel Boyut: Nicel araştırma tekniklerine göre, uygulanan ölçekler, bilgisayarda SPSS'in 21,0 versiyonunda kodlanmış ve analiz edilmiştir. Değerlendirmelerde anlamlılık düzeyi .05 olarak benimsenmiştir. Araştırmada elde edilen verilerin çözümlenmesi amacıyla, aritmetik ortalama, standart sapma, yüzde, t-testi ve Tek Yönlü Varyans Analizi testleri yapılmıştır.

Nitel Boyut: Görüşmelerden elde edilen veriler çözümlenmeler yapılarak içerik analiz için hazır hale getirilmiştir. Nitel verilerin analizi sürecinde verilerin geçerlik-güvenirlik çalışmaları için rastgele seçilen iki görüşme metni iki öğretim üyesi ve araştırmacılar tarafından okunarak bu metinlere ilişkin kodlamalar karşılaştırılmış ve tutarsız olan kodlar analiz sürecinden çıkarılmıştır.

Bulgular

Araştırmanın ana problemi İlahiyat Fakültesi öğrencilerinin nomofobi düzeylerini ölçmek olarak belirlenmiştir. Bu probleme ilişkin elde edilen bulgular nicel ve nitel olmak üzere iki ayrı başlık altında incelenmiştir.

Ana Probleme İlişkin Nicel Verilerden Elde Edilen Bulgular

İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinin Nomofobi Düzeylerine İlişkin Bulgular

Katılımcıların nomofobi düzeyleri ölçekten aldıkları puanlara göre ve aritmetik ortalamaya göre değerlendirilmiştir. İlahiyat Fakültesi öğrencilerinin; nomofobi puanları ortalama 69,46 olarak hesaplanmıştır. Araştırmaya katılan öğrencilerin nomofobi düzeylerinin orta olduğu söylenebilir. Katılımcıların nomofobi puanları Tablo 1’de verilmiştir.

Tablo 1: İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinin Nomofobi Düzeyleri

Nomofobi Düzeyi	F	%
Yüksek Düzeyde	34	12,5
Orta Düzeyde	137	49,8
Düşük Düzeye	104	37,7
Toplam	275	

Katılımcıların aldıkları puanlar değerlendirildiğinde 34 öğrencinin (%12,5) düşük düzeyde, 137 (%49,8) öğrencinin orta düzeyde ve 104 (%37,7) öğrencinin yüksek düzeyde nomofobi ölçeği toplam puanına sahip olduğu görülmektedir.

İlahiyat Fakültesi Öğrencilerin Nomofobi Ölçeğinin Alt Boyutlarına İlişkin Ortalamaları

Ölçeğin alt boyutlarına ilişkin ortalama puanlar Tablo 2’de verilmiştir.

Tablo 2: Nomofobi Ölçeğinin alt boyutlarına ilişkin ortalama puanlar

Alt Boyutlar	Min.	Maks.	Ortalama
Bilgiye Erişememe	1	7	3.959
Bağlantıyı Kaybetme	1	7	3.603
İletişime Geçememe	1	7	4.035
Rahat Hissedememe	1	7	2.342
Genel	1	7	3.488

Ölçek ortalamaları değerlendirildiğinde nomofobi ölçeğinden ortalamaya alınan puan 3.488 , Bilgiye Erişememe alt boyutunun puan ortalamasının 3.959, Bağlantıyı Kaybetme alt boyutunun puan ortalamasının 3.603, İletişime Geçememe alt boyutunun puan ortalamasının 4.035 ve Rahat Hissedememe alt boyutunun puan ortalamasının 2.342 şeklinde olduğu görülmektedir. İlahiyat Fakültesi öğrencileri en yüksek puanı iletişime geçememe en düşük puanı ise rahat hissedememe alt boyutundan almışlardır.

İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinin Nomofobi Düzeyleri ile Cinsiyetleri Arasındaki İlişki

Katılımcıların cinsiyetleri ile nomofobi düzeyleri arasında anlamlı bir fark olup olmadığına ilişkin bağımsız örneklem t testi sonuçları Tablo 3'te yer almaktadır.

Tablo 3: Cinsiyete Göre Nomofobi Düzeylerine İlişkin t Testi Sonuçları

Cinsiyet	N	SS	Sd	T	p <
Kadın	172	3,4930	1,18		
Erkek	104	3,4830	1,13	274	,069 .001

Tablo 3'te görüldüğü gibi kadınlar ile erkekler arasında nomofobi ortalamaları bakımından anlamlı bir fark bulunmaktadır. Kadın katılımcıların nomofobi ortalamaları (3,4930), erkek katılımcılardan (3,4830) daha yüksektir.

Ana Probleme İlişkin Nitel Verilerden Elde Edilen Bulgular

Nitel Boyutu:

Soru 1: Uzun süre telefonunuza bakmadığınızda bir rahatsızlık hissedermisiniz?

Tablo 4: Telefona bakmadığınızda rahatsızlık hissetme durumuna ilişkin görüşler

	F	%
Evet	13	76,4
Hayır	4	23,6

Tablo 4 verilerine göre, telefona bakamadığında rahatsızlık hissedene katılımcı oranı %76,4'tür.

Örnek ifadeler:

“evet rahatsız oluyorum çünkü hep bir merak içinde oluyorum”

“Evet, bir eksiklik hissederim. Mutlaka bakmam gerektiği hissiyatına kapılıyorum, yoksa gün boyu aklım kalır”

“Hayır öyle bir rahatsızlık hissetmem. Sebebi çok önemli işlerim ya da kişilerim yok. Aileme ben ulaşıyorum onlar benimle belirli saatlerde irtibata geçtikleri için diğer vakitlerde hiç bir kaygı hissetmem.”

Soru 2: Telefonunuzun şarjının bitmesi sizi rahatsız eder mi?

Tablo 5: Şarjı bittiğinde rahatsızlık hissetme durumuna ilişkin görüşler

	f	%
Evet	14	82,4
Hayır	3	17,6

Tablo 5 bulgularından hareketle, katılımcılardan %82,4'ü telefonunun şarjı bittiğinde rahatsız olmaktadır.

Örnek İfadeler:

“Evet, telefonum kapanırsa kendimi güvensiz hissederim”

“Evet, kimse bana ulaşamaz diye korkum olmaz ama başıma bir şey gelirse nasıl haber ederim diye korkarım.”

“Evet. Ani bir durum olduğunda ulaşamaması korkuttuğu için.”

“Evet. Çünkü uzun süre başkalarına ulaşamamak yada bana ulaşamaması beni rahatsız eder.”

Soru 3: İnternet kotanızın ya da tl'lerinizin (kontörünüzün) bitmesi sizi rahatsız eder mi?

Tablo 6: İnternet kotası ya da TL bitmesi bittiğinde rahatsızlık hissetme durumuna ilişkin görüşler

	f	%
Evet	13	76,4
Hayır	4	23,6

Tablo 6'ya göre, araştırmaya katılan öğrencilerin %76,4'ü internet kotası dolduğunda ya da bittiğinde rahatsızlık hissetmektedirler.

Örnek ifadeler:

"Evet beni rahatsız eder. Özellikle internetin bitmesi beni rahatsız eder çünkü o an merak ettiğim veya öğrenmem gereken şeyi öğrenemem."

"Evet. Çünkü tl bittiğinde aileme ulaşamamak beni rahatsız eder. Arkadaşlarımla da genellikle whatsapp üzerinden konuşuruz. Onlardan uzun süre haber almayınca merak ederim."

"Evet rahatsız eder. Çünkü eger tl internet vb şeyler biterse yakın çevremden uzak olduğum için onlara ulaşamam..."

"hayır etmez. Hatta internet kotamın olmaması hoşuma gidiyor daha farklı şeylerle ilgilenme fırsatı buluyorum ve aklıma o zaman telefonla uğraşmak dahi gelmiyor. Elimde olunca arıyorum interneti yoksa umurumda olmaz."

Soru 4: Ailenize ya da arkadaşlarınıza ulaşamamak sizi rahatsız eder mi?

Tablo 7: Aileye ya da arkadaşlara ulaşamama halinde rahatsızlık hissetme durumuna ilişkin görüşler

	f	%
Evet	16	94
Hayır	1	6

Araştırmaya katılan öğrencilerin ailelerine ve arkadaşlarına ulaşamama halinde rahatsızlık hissetme durumları Tablo 7'de görülmektedir. Nitekim araştırmanın bulguları arasında birilerine ulaşamamadan hissedilen rahatsızlık en yüksek yüzdeye sahip olan bulgudur.

Örnek ifadeler:

"Evet, telefonu asıl kullanım amacım ulaşım"dır. Yakınlarıma ulaşamamak beni huzursuz eder"

"Evet çünkü uzaktayım ve ailem benim her şeyim."

"Evet, çünkü onlarla her zaman iletişim halinde olduğum için ulaşamazsam kaygılanırım."

Soru 5: Ailenizin ya da arkadaşlarınızın size hemen ulaşamayacak olması fikri sizi rahatsız eder mi?

Tablo 8: Aile ya da arkadaşların kendilerine ulaşamama halinde rahatsızlık hissetme durumuna ilişkin görüşler

	f	%
Evet	14	82,4
Hayır	3	17,6

Tablo 8 bulgularına göz atıldığında, katılımcıların %82,4'ü ailelerinin ve arkadaşlarının kendilerine ulaşamadıklarında rahatsız olduklarını dile getirmişlerdir.

Örnek ifadeler:

“Rahatsız eder hocam ilk düşündükleri şey başlarına bir iş mi geldi diye telaşlanırlar”

“Rahatsız eder hocam aksi takdirde ulaşamadıklarında baya bir fırça yiyorum”

“Evet, çünkü onları meraklandırmak istemem.”

Soru 6: Sosyal medya ya da diğer ağlara istediğiniz anda bağlanamamak sizi rahatsız eder mi?

Tablo 9: Sosyal ağlara ulaşamama halinde rahatsızlık hissetme durumuna ilişkin görüşler

	f	%
Evet	6	40
Hayır	9	60

Katılımcıların %60'ı sosyal ağlara ulaşamama durumunda bir rahatsızlık hissetmiyorlar.

Örnek ifadeler:

“Eğer gündemi takip ediyorsam rahatsız eder ama onun dışındaki zamanlarda sosyal medya çok önemli değildir benim için”

“Duruma göre değişir acil durumlarda rahatsız eder keyfi durumlarda etmez”

“hayır, sosyal medyayı anı paylaşmak için kullanıyorum. Bağlanmazsa sonra paylaşırım sıkıntı değil”

Soru 7: Çevrimiçi olamamak sizi rahatsız eder mi?

Tablo 10: Çevrimiçi olamama halinde rahatsızlık hissetme durumuna ilişkin görüşler

	f	%
Evet	0	0
Hayır	15	100

Tablo 10 verilerine göre, katılımcılar, çevrimiçi olmama durumunda rahatsızlık hissetmemektedirler.

Örnek ifadeler:

“hayır, bence insanlar artık sanalda değil reelde çevrimiçi olmalı”

“Yok etmez, çünkü bana ulaşmak isteyen kişi internetten ulaşamıyorsa illaki bir şekilde ulaşır”

“Online olmamak beni rahatsız etmiyor. Uzun süre online olmasam da olur sosyal medyaya ya bir göz atsam yeterli oluyor benim için.”

Tartışma ve Sonuç

İlahiyat Fakültesi öğrencileri ile gerçekleştirilen bu araştırmanın sonuçlarına göre öğrencilerin nomofobi düzeylerinin orta düzeyde olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. Araştırmanın bulgularından öğrencilerin 171 (%62,3) orta ve yüksek düzeyde, 104 (%37,7) öğrencinin ise düşük düzeyde nomofobiye sahip olduğu görülmektedir. İlahiyat Fakültesi öğrencileri en yüksek skoru iletişime geçememe en düşük skoru ise rahat hissedememe alt boyutundan almışlardır. Kadın katılımcıların nomofobi ortalamaları erkek katılımcılardan daha yüksek olduğu görülmektedir. Sosyal ağ kullanıcılarının nomofobi düzeyinin farklı değişkenlere göre incelendiği Gezgin ve diğ (2017)'lerinin çalışmalarında sosyal ağ kullanıcılarının nomofobi düzeyinin ortalama düzeyde ($X=3,69$; $X=74$) olduğu tespit edilmiştir. Dolayısıyla Gezgin ve diğerlerinin çalışması, araştırmamızın bulgularını desteklemektedir. Ayrıca, Adnan ve Gezgin (2016) tarafından 433 üniversite öğrencisi üzerinde yapılan çalışmada öğrencilerin nomofobi düzeyleri ortalamasının üzerinde çıkmıştır.

Akıllı telefonlar iletişim ve kullanım kolaylığı sağlamıştır, fakat sürekli erişilebilme, sık sık telefonunu kontrol etme gibi bazı gereksiz alışkanlıkları da beraberinde getirmiştir. Öğrencilerden telefona bakamadığında rahatsızlık hissedenden katılımcı oranı %76,4 civarındadır, ayrıca katılımcılardan %82,4'ü telefonunun şarjı bittiğinde rahatsız olmaktadır. Yusufoglu (2017)'e göre akıllı telefonların insan sağlığı üzerinde olumsuz etkileri söz konusudur. Yapılan bu araştırmada örneklem grubunun fiziksel ve ruhsal açıdan akıllı telefonların zararlı etkilerinin farkında oldukları gözlemlenmiştir. Çalışmanın bulguları Yusufoglu'nun çalışmasını desteklemektedir. Öğrencilerin telefona bakamadıklarında rahatsız olma nedenleri arasında olayları kontrol edememe, durumdan haberdar olamama gibi nedenler gösterilebilir.

Akıllı telefonların yaygınlaşmasıyla birlikte ortaya çıkan davranış sorunlarından bir tanesi de öğrencilerin günlük ve akademik hayatlarında akıllı telefonlarının kullanımının kısıtlandığında ortaya çıkmaktadır. Araştırmaya katılan öğrencilerin %76,4'ü internet kotası dolduğunda ya da bittiğinde kendilerinde rahatsızlık hissetmektedirler. Araştırmanın bulguları arasında birilerine ulaşamamadan hissedilen rahatsızlık en yüksek yüzdeye sahip olan bulgudur.

Katılımcıların %82,4'ü ailelerinin ve arkadaşlarının kendilerine ulaşamadıklarında rahatsız olduklarını dile getirmişlerdir. Katılımcıların bulgularından çevrimiçi olmadıklarında bir rahatsızlık hissetmedikleri, ama iletişim halinde olmadıklarında ise rahatsız oldukları görülmektedir. Cep telefonları ve akıllı telefonların kullanımı hızla yaygınlaşırken bağımlılık veya huzursuzluk gibi olumsuz etkilerin ortaya çıkmasını da sağlayabilmektedir (Adnan ve Gezin, 2016).

Nomofobiyi azaltma noktasında ailelere ve öğretmenlere büyük sorumluluklar düşmektedir. Bireylerin farklı etkinliklerle de zaman geçirebileceği konusunda tüm eğitimciler ve aileler bilinçlendirilmelidir. Katılımcıların %60'ı sosyal ağlara ulaşamama durumunda bir rahatsızlık hissetmemektedir. Araştırmanın bulguları ile Yusufoglu (2017)'un bulguları sosyal ağlar noktasında bir farklılık göstermektedir. Yusufoglu (2017)'de, akıllı telefonların en önemli fonksiyonlarından biri olan sosyal medyanın öğrenciler tarafından yaygın olarak kullanıldığını araştırmada ortaya çıkarmıştır. Aynı araştırmaya göre sırasıyla Whatsapp, Facebook ve Twitter gibi sosyal paylaşım ve iletişim araçları örneklem

grubu tarafından sıkça kullanılmaktadır. Katılımcılar, çevrimiçi olama- ma durumundan rahatsızlık hissetmemektedirler.

Akıllı telefon kullanımı öğrencilerin hayatlarında çok dikkat çeken bir düzeye ulaşmıştır. Bu düzey hakkında farklı araştırmalar yapılırken, öğrencinin sık sık telefonunu kontrol etmesi, şarj aletini her zaman yanında bulundurma isteği, sabah uyanır uyanmaz ya da gece yatmadan önce telefonuna bakma isteği, telefonunu gece açık bırakıp sessize alma gibi benzer alışkanlıklar ve davranışlar görülmektedir. Toplum içerisinde giderek artan bir sıklıkla görülen problemlili akıllı telefon kullanımı ile ilgili ailelerin ve öğretmenlerin farkındalıklarının artırılması gerekmektedir. Bu bağlamda öğrencilerin nomofobi düzeylerinin azaltılmasına yönelik olarak okullarda (lise ve üniversite düzeyinde) etkinlikler ve eğitimler düzenlenebilir, siberzorbalık örneğinde olduğu gibi ulusal medya aracılığıyla duyurulacak kamu spotları hazırlanabilir. Bu çalışma, üniversite öğrencileri ile gerçekleştirildiğinden genç yaş grubuna hitap etmektedir. Benzer çalışmalar farklı yaş grupları ile desenlenebilir; bireylerin nomofobi düzeylerinin ve bu düzeylerin etkilendiği değişkenlerin belirlenmesine yönelik farklı örneklerle yapılacak nicel ve nitel çalışmalar da alanyazına ayrıca katkı sağlayacaktır.

EXTENDED ABSTRACT

The Investigation about Nomofobi Levels of the Students of Theology Faculty in Terms of Various Factors

*

E. Zehra Turan - Gökçe Becit İşçitürk

Neuşehir Hacı Bektaş Veli University

The advances in information and communication technologies are able to shape our lives negatively as much as positively. The studies in which the prevalence of 'nomophobia' that came out in this context is examined among young people have gained importance. According to the data of Turkey Statistical Institution (TUIK, 2017), it is seen that while the rate of having a portable computer (a laptop, a tablet, a netbook, etc.) at homes was %0,9 in 2004, this rose to %49,8 in 2017 by showing a constant increase in the following years and while the rate of having a mobile/smart phone at homes was %53,7 in 2004, it increased to %97,8 in 2017. Telephones which were used to be used only for written-spoken communication at the beginning have transformed into smart phones with its many features such as taking photos, connecting to the internet, communicating and shopping and have become one of the commonly used information and communication technologies. The daily habits of the students of faculty of theology are quite important. Faculty of theology students whose mission to set a good example for the society has often been discussed are likely to use smart phones in their future jobs. The research aims to examine the prevalence of nomophobia which is known as the fear of lack of smart phones among the students of the Faculty of Theology. For this purpose, both qualitative and quantitative data were determined as the sub-aims of the research in order to obtain quantitative data: i) What are the students' nomophobia levels? ii) What are the students' mean scores on the sub-dimensions of the nomophobia scale? iii) Do the students' nomophobia levels differ significantly by gender? In the research, the mixed method including quantitative and qualitative di-

mensions was used as the analysis technique. Firstly quantitative and then qualitative data were collected in the research. The convergent parallel design out of the mixed designs was used since the quantitative and the qualitative data would be correlated by analyzing them. **Qualitative Dimension:** The case study among the qualitative research models and the focus group meeting as the survey model were used in the qualitative dimension of the study. **Quantitative Dimension:** A scale made by Yildirim and Correia (2015) and adapted to Turkish by Yildirim, Shumuer, Adnan and Yildirim (2016) based on the Nomophobia scale (NMP-Q) was used as a means of measurement in the study.

For the purpose of the study, the data was collected through a scale made by Yildirim and Correia (2015) and adapted to Turkish by Yildirim, Shumuer, Adnan and Yildirim (2016) based on the Nomophobia scale (NMP-Q), demographic information form and qualitative semi-structured interview form. In the quantitative dimension of the study, 276 students were reached.

The measurement tools used in the research were implemented in the spring term of 2017-2018 academic year. 276 students were reached via the convenience sampling method. 172 of the participants are female (62,3%) and 104 of them are male (37,7%). For the quantitative dimension of the study, 20 of the students who participated in the qualitative dimension of the study were randomly chosen and interviews were conducted.

According to the qualitative research techniques, the scales implemented were coded and analyzed via SPSS 21.0 on the computer. The significance level was determined as .05 in the evaluations.

There have been studies on the nomophobia levels of young age groups especially university students in Turkey and the variables that affect these nomophobia levels. In the study conducted with university students by Adnan and Gezgin (2016), it was seen that the nomophobia levels of the students were over the average.

In the research done by Gezgin, Şumuer, Arslan and Yıldırım (2017), the prevalence of nomophobia among pre-service teachers was examined and it was concluded that the nomophobia levels of pre-service teachers

were over the average and these pre-service teachers were worried in terms of losing communication and not being able to reach information.

The nomophobia scores of the students of faculty of theology were calculated as 69,46 on average. The nomophobia levels of the students participating in the research can be said to be moderate.

Students of faculty of theology got their highest score in the sub-dimension that is 'not being able to communicate' and their lowest one in the sub-dimension that is 'not being able to feel comfortable'. There is a significant difference between females and males in terms of their nomophobia means. The mean nomophobia score of the female participant (3,4930) is higher than that of male participants (3,4830).

The rate of the participants who feel uncomfortable when they do not check their phones is 76,4%. 82,4% of the participants get anxious when their batteries run out. 76,4% of the students who participated in the study feel uneasy when they fill the internet quota.

Feeling anxious because of not being able to communicate with each other is the finding with the highest percentage among the findings of the research.

82,4% of the participants stated that they feel anxious when their families or friends cannot reach them.

60% of the participants do not feel anxious in case of not being able to reach the social networks. The participants do not feel uncomfortable when they are not online.

It can be seen from the findings that participants do not feel uneasy when they are not online, however, when they are not in contact, they feel uncomfortable. As mobile phone and smart phone use expands rapidly, it may lead to addiction and uneasiness (Adnan and Gezgin, 2016).

Families and teachers have huge responsibilities to decrease nomophobia. All teachers and families should be informed about the fact that individuals can pass the time with various activities. 60% of the participants do not get anxious in case they cannot reach the social networks.

It is necessary to raise families' and teachers' awareness about the problematic smart phone use that has been observed more and more often in the society. In this context, in order to reduce the nomophobia levels of students, events and trainings can be organized at schools (high school and universities) and public service ads which are going to be

announced by national media can be prepared as can be seen in 'cyber bullying' example. Since this research was done with university students, it does not appeal to young age groups. Similar studies can be designed with various age groups. Qualitative and quantitative studies which are to be conducted with various samples in order to determine the nomophobia levels of individuals and the variables that affect these levels will also contribute to the literature. It is necessary to know that the same scale must be applied on the students who study in different districts and different departments. It may be needed to conduct further studies about nomophobia and to suggest some solutions to the problems that are possible to arise while making use of the innovations of technology.

Kaynakça/References

- Adnan, M., ve Gezgin, D. M. (2016). Modern çağın yeni fobisi: Üniversite öğrencileri arasında nomofobi prevalansı. *Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 49(1), 141-158.
- Bragazzi, N.L. ve Pente, G.D. (2014). A proposal for including nomophobia in the new DSM-V. *Psychology Research and Behavior Management*, 7, 155-160.
- Broughton, G. (2015). The changing face [Book] of friendship, fellowship and formation. *St Mark's Review*, 233, 74-86.
- Creswell, J. W. (2008). *Educational research planning, conducting and evaluating quantitative and qualitative research*. International Pearson Merrill Prentice Hall.
- Creswell, J. W. ve Plano Clark, V. L. (2015). *Karma yöntem araştırmaları: Tasarımı ve yürütülmesi*. (Y. Dede, S. B. Demir, Dü, & A. Delice, Çev.) Ankara, Türkiye: Anı Yayıncılık. 2. Baskı
- Fırat, M., Kabakçı Yurdakul, I., ve Ersoy, A. (2014). Bir eğitim teknolojisi araştırmasına dayalı olarak karma yöntem araştırması deneyimi. *Journal of Qualitative Research in Education*, 2(1), 65-86. doi:10.14689/issn.2148-2624.1.2s3m.

- Gezgin, D.M, Şahin, Y.L. ve Yıldırım Soner, (2017) Sosyal ağ kullanıcılarının nomofobi düzeylerinin çeşitli faktörler açısından incelenmesi, *Eğitim Teknolojisi Kuram ve Uygulama*, 7(1), 1-15. DOI: 10.17943/etku.288485.
- Green, J. C., Krayder, H., ve Mayer, E. (2005). *Combining qualitative and quantitative methods in social inquiry*. In B. Somekh & C. Lewin (Eds.). *Research methods in the social sciences* (pp. 275-282). London: Sage.
- Öztürk, U. C. (2015). Bağlantıda kalmak ya da kalmamak işte tüm korku bu: İnternetsiz kalma korkusu ve örgütsel yansımaları. *Journal of International Social Research*, 8(37), 629-638.
- Şar, A. H. ve Işıklar, A. (2012). Adaptation of problem mobile phone use scale to Turkish. *Journal of Human Sciences*, 9(2), 264-275.
- Türnüklü, A. (2000). Eğitim bilim araştırmalarında etkin olarak kullanılacak nitel bir araştırma tekniği: Görüşme. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 24, 543-559.
- Yıldırım, A., ve Şimşek, H. (2008). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*, 6. Baskı, Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yusufoğlu, Ö.Ş. (2017). Boş zaman faaliyeti olarak akıllı telefonlar ve sosyal yaşam üzerine etkileri: Üniversite öğrencileri üzerine bir araştırma. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi* 6(5), 2414-2434.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Turan, E. Z. ve Becit İşçitürk, G. (2018). İlahiyat fakültesi öğrencilerinin nomofobi düzeylerinin çeşitli faktörler açısından incelenmesi. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 9(16), 1931-1950. DOI: 10.26466/opus.461523

A Renewed (2015) European Neighbourhood Policy and Turkey: Scenarios for security dimension

DOI: 10.26466/opus.480985

*

Susran Erkan Eroğlu* - Jolanta Bieliauskaite**

* Assoc. Prof. Dr. Osmaniye Korkut Ata University, Osmaniye / Turkey

E-Mail: susranerkaneroglu@osmaniye.edu.tr ORCID: [0000-0003-1522-9652](https://orcid.org/0000-0003-1522-9652)

** Mykolas Romeris University, Lithuania

E-Mail: jolanta.bieliauskaite@yahoo.com ORCID: [0000-0002-6112-2699](https://orcid.org/0000-0002-6112-2699)

Abstract

In a contemporary World where national cultures, economies and borders are blurred, political polarizations are disappeared, liberal tendencies get stronger, technology is developed incomprehensibly, and the route of social life is mainly determined by the global processes, the effort of setting up regional integration is still alive. The initial goal of the European Neighbourhood Policy launched in 2004 was helping the European Union to support and foster stability, security and prosperity in the countries closest to its borders. Since then, this document has been revised twice: in 2011 and 2015. Due to the inefficiency of its former versions and increased tensions in the neighbouring countries and the European Union itself, the most recent Review of the European Neighbourhood Policy puts a clear emphasis on the security dimension. This article aims to outline possible scenarios of the European Union and Turkey collaboration in maintenance of security in the European Union's neighbourhood.

Anahtar Kelimeler: *European Union, European enlargement, Turkey, European Neighbourhood Policy, security*

Yenilenmiş (2015) Avrupa Komşuluk Politikası ve Türkiye: Güvenlik Boyutuyla İlgili Senaryolar

*

Öz

Ulusal kültürlerin, ekonomilerin ve sınırların bulanık olduğu çağdaş bir dünyada, politik kutuplaşmalar ortadan kalkmakta, liberal eğilimler daha da güçlenmektedir, teknoloji anlaşılabilir bir şekilde geliştirilmektedir ve sosyal yaşam rotası esas olarak küresel süreçler tarafından belirlenmektedir. 2004 yılında başlatılan Avrupa Komşuluk Politikası'nın ilk hedefi, Avrupa Birliği'ne sınırlarına en yakın ülkelerde istikrar, güvenlik ve refahı destekleme ve teşvik etme konusunda yardım etmektir. O zamandan bu yana, 2011 ve 2015'te bu belge iki kez gözden geçirilmişti. Önceki versiyonlarının etkisiz olması ve komşu ülkelerdeki ve Avrupa Birliği'nin kendisindeki artan gerilimler nedeniyle, Avrupa Komşuluk Politikası'nın en yeni Gözden Geçirmesi, güvenlik boyutu eklenerek yenilenmiştir. Bu makalede, Avrupa Birliği'nin komşuluk bölgesindeki güvenliğin sağlanması Avrupa Birliği ve Türkiye işbirliğinin olası senaryoları özetlenecektir.

Anahtar Kelimeler: *Avrupa Birliği, Avrupa Genişlemesi, Türkiye, Avrupa Komşuluk Politikası, Güvenlik*

Introduction

In a contemporary World where national cultures, economies and borders are blurred, political polarizations are disappeared, liberal tendencies get stronger, technology is developed incomprehensibly, and the route of social life is mainly determined by global processes, the effort of setting up regional integration is still alive. In this context the integration of the European Union (hereinafter – EU) might be considered as an exceptional phenomenon, based on economy and targeted political goals. Moreover, this integration creates its own law and rules as well as sets up separate legislative, executive and judicial organs that could have a priority on respective laws and organs of its Member States.

In fact, the EU is a child of political elite of Western Europe. In all cases the primary goal of the creation of the EU was the political one, which is being implemented mainly through economic means (Castells, 2006, p. 326). In 1951 six European countries – Belgium, Luxembourg, the Netherlands, Italy, France, and West Germany – signed the Treaty establishing European Coal and Steel Community and in 1957 the Treaties establishing the European Economic Community and the European Atomic Energy Community. Since then, the new supranational entity – the EU – which emergence is based on the mentioned treaties, is still moving towards two interrelated directions: enlargement and integration. Currently the EU unites 28 Member States and has signed a number of association agreements with a few countries. Some of those countries aim to become the Member States of this supranational entity in the future (Bieliauskaitė et al., 2016, p. 379). Turkey is one of them.

Turkey firstly applied to membership process in 1959 and still has been waiting for membership. In 1963, European Economic Community (former structure and name of the EU) and Turkey signed *Association Agreement*. After that, *Additional Protocol* signed in 1970 formed the road map of *Customs Union Agreement* and after this agreement signed in December 31, 1995; Customs Union has been carried out. In 1999, Turkey gained the status of candidate state and started the negotiations in 2005, which are still in progress. During this period political changes occurred both in Turkey and the EU produce new problem areas to be solved.

The EU was born and developed during the period of peace, which

has been the longest in Europe. Permanent efforts of peaceful activities, avoidance of conflicts and inner transformative power become the innate features of the EU (Bieliauskaitė et al., 2016, p. 378). However, in addition to the most recent economic and financial crisis, the low controllability of current geopolitical and migratory challenges has cast doubt on the prospect of the successful development of the EU as a social community (Bieliauskaitė & Šlapkauskas, 2016, p. 42). In order to manage constantly emerging internal and external tensions, *inter alia* the sustainable and effective neighbourhood policy is highly important.

The European Neighbourhood Policy (hereafter – ENP) was launched in 2004, to help the EU support and foster stability, security and prosperity in the countries closest to its borders (Review of the European Neighbourhood Policy, 2015, p. 2). Since then ENP has been revised twice: in 2011 and 2015. Due to the inefficiency of the former ENP versions and increased tensions in the neighbouring countries and the EU itself, the most recent *Review of the European Neighbourhood Policy* (European Commission, High Representative 2015) puts a clear emphasis on the security dimension.

Taking into account position of the president of the United States in North Atlantic Treaty Organization (hereinafter – NATO) annual summit towards defence policy (e.g. Diamond, 2018) as well as his most recent ambiguous approach towards predatory foreign policy of Russia (e.g. Holibov & Bilyk, 2018) and other issues (e.g. Collinson, 2018), the role of Turkey in the maintenance of security of the EU might become of crucial importance.

The object of this research is the EU and Turkey relationship in the context of the security dimension of the revised ENP. The goal of this paper is to outline possible scenarios of the EU and Turkey collaboration in maintenance of security in the EU's (Southern) neighbourhood.

Although there are numerous researches that explore the EU and Turkey relationship and Turkey's possible impact on the implementation of ENP as well as the European Common Security and Defense Policy, this paper focuses on the interpretation of the most recent events (since 2015) and proposes possible scenarios of their further development in the context of the revised ENP security dimension.

1. European Neighbourhood Policy 2015: Focus on security

In 2004 ten countries – Northern Cyprus, Estonia, Hungary, Latvia, Lithuania, Malta, Poland, Slovakia, Czech Republic and Slovenia – become the EU Member States. This was the most numerous enlargement in the history of the development of this supranational entity which changed its borders and prompted the EU to search for a new policy in order to maintain its security and help to create positive relationship with its neighbouring countries.

In this context, in March 2003, European Commission prepared a document named *Wider Europe – Neighbourhood: A New Framework for Relations with our Eastern and Southern Neighbours*. By this report, it was aimed at constructing *Wider Europe Mission Power*. In May 12, 2004, *European Neighbourhood Policy* as the basic document for the current policy has been released. Designed for the EU's neighbours with no perspective of full membership, the ENP, according to Eriş (2007) can be summarized as a strategy formulated by the EU to promote a generous integration scheme motivating the participants to embark upon reforms with long-term consequences for the EU's own security and stability, and at the same time stave off new accessions (p. 203).

ENP governs the EU's relations with 16 of the EU's closest Eastern (Armenia, Azerbaijan, Belarus, Georgia, Moldova and Ukraine) and Southern (Algeria, Egypt, Israel, Jordan, Lebanon, Libya, Morocco, Palestine, Syria and Tunisia) neighbours. (European Commission, 2016).

Since 2004 ENP has been revised twice. The first revision happened in 2011 as a reaction to substantial changes near the EU's borders (a series of state coups in North Africa and the Middle East, the Russo-Georgian conflict, protracted transformations in Ukraine and Moldova, tense relations with Belarus). External threats to the EU once again have become major stimuli for reforming the ENP: by the beginning of 2015, it was clear that instead of democratisation, the Arab Spring, which had been met with such enthusiasm in the previous communication of 2011, generated more instability, armed conflicts, and an uncontrolled flow of migrants into the European countries; Russia began counteracting the integration of the post-Soviet states with the EU in an increasingly aggressive manner and turned into a source of threats (including a military

one) instead of being a strategic partner (Melyantsou, 2015; Cianciara, 2017, p. 58).

Therefore, although the typically perceived objectives of the ENP are stability, security and democracy (Cianciara, 2017, p. 49), the ENP 2015 is especially focused on the security dimension (see more Cianciara, 2017, p. 53-55) which includes work with the partners on security sector reform, conflict prevention, counter-terrorism and anti-radicalisation policies, in full compliance with international human rights law. Safe and legal mobility and tackling irregular migration, human trafficking and smuggling are also priorities (European Commission, High Representative 2015, p. 3).

2. Turkey's membership in process: *Status quo* and possible scenarios

Turkey differs in terms of political and economic structures, cultural affairs and geostrategic position from members of the EU and the candidate countries. These aspects make Turkey a unique country that makes efforts to become a full member of the EU. Uniqueness of Turkey seems to play an important role in its integration process and to shape the future level of its integration to the EU.

Turkey's part in European integration started with its application for associate membership in the European Economic Community (EEC) in September 1959. After challenging period, Turkey became a candidate country for the EU membership following the Helsinki European Council of December 1999. At the December 2004 summit in Brussels, the European Union agreed to open access negotiations with Turkey. On October 3, 2005, the European Union formally initiated accession negotiations with Turkey (Demir, 2012, p. 4). The progress is assessed *inter alia* according to Copenhagen Criteria (1993) which define whether a country is eligible to join the EU. These criteria require that a state has the institutions to preserve democratic governance, rule of law and human rights, respect and protect minorities (political criteria), has a functioning market economy (economic criteria), and accepts the obligations and intent of the EU (legislative criteria).

Even if in respect of principles of democracy, human rights, the rule of law, respect to fundamental freedoms, etc. Turkey could be a model

country for the region, its efforts are still not enough for becoming a part of the EU. According to the Reports of European Commission in 2016 and in 2018 (hereinafter – Report), after the attempted coup of 15 July 2016 and the state of emergency declared in the wake of it, the democracy, civil society as well as preservation of fundamental human rights and freedoms came under increasing pressure in Turkey.

Turkey has fulfilled important reforms required for the implementation of the Copenhagen economic criteria during the process Customs Union (since 1996) and improved its commercial and economic ties with the EU countries. With the advent of the Union of Customs, Turkey issued about 50% of its foreign trade volume with the EU countries. Moreover, the number of the European companies investing in Turkey has considerably increased. Still, as a country identified among “low middle-income group”, Turkey has low Gross Domestic Product (GDP) per capita in Purchasing Power Standards (PPS) (65) in compare to EU countries (EU-28 = 100) (Eurostat, 1 June 2018). As a direct result of the recent tensions in the Middle East, Turkey is also faced by increased inflows of refugees from Syria and other surrounding counters, putting pressure on its economy.

Turkey continues aligning with the EU *acquis* and is well advanced in the areas of company law, trans-European networks and science and research. It has achieved a good level of preparation in the areas of free movement of goods, intellectual property law, financial services, enterprise and industrial policy, consumer and health protection, customs union and financial control. However, Turkey is only moderately prepared on public procurement, statistics and transport policy. It has only reached some level of preparation on environment and climate change. Also, there have been instances of backsliding regarding several key aspects in the areas of information society, social policy and employment and external relations. Thus, according to the Report (2018) in all areas, more attention needs to be given to enforce legislation whilst many areas require further significant progress to achieve legislative alignment with the EU *acquis*.

Based on the current EU policies and its doctrine, main issues for years to come could be identified:

- Due to the compound effect posed by its cultural and religious characteristics, population, multitude, geographical location, security and military potential, Turkey's inclusion in the EU is different from the previous ones and accordingly this challenges its integration. However, when Turkey's political and economic relationships with the neighbourhood countries are considered, expectations related with the policies of the EU targeting this region are supposed to increase accordingly.
- Turkey is going through a process of radical change including the swiftly transforming mentality. The sustenance of the current process of transformation is of the public's interest. Turkey tries to consolidate secular character, democracy, homage to human rights and basic liberty as well as the rule of law in addition to most of the Muslim population.
- The economic impact of the country's integration to the EU can be positive but relatively slight due to both the magnitude of its economy and the degree of economic integration already available before the its inclusion. Most of the expectations are dependent on Turkey's economic progresses soon. However, as a low or mediocre income country, like the last enlargement, Turkey's inclusion in the EU may increase the regional and economic differences and cause a great challenge for accommodation policy.
- With their population over three million, the Turkish make up the third largest national group residing legally in the EU. There are various studies with different projections of expected additional migration rates after the inclusion of Turkey. To prevent serious fluctuations in the labor market of the EU, affordable temporary adjudications and a permanent protective measure could be foreseen. Accordingly, demographical dynamics in Turkey could contribute to the problem of aging people in the EU.
- Agriculture is one of the most economically and socially important sectors in Turkey and so it may demand special care. In order that the country can establish the favourable conditions required for the successful integration to the common agricultural policy, Turkey can be expected to boost its diligence on constant rural development and improve the administrative capacity.

However, Turkey's integration to this policy requires quite a long time.

Even though current situation of Turkey in EU becomes blurred and the adventure of Turkey to become an EU member gets in a difficult position, some legislative and procedural steps taken since 1959 show that Turkey is progressing towards the target (see more: Key findings of the 2018 Report on Turkey, 2018). Even though the process is prolonged as has never been for the other members and Turkey is subjected to some extra conditions by a new diplomatic language, these developments and difficulties automatically accept the fact that Turkey is a European country.

Conclusion

Within the scope of this article, it is basically proposed to develop three main scenarios about further the EU and Turkey relationship and possible impact of Turkey on the implementation of ENP security dimension:

Scenario-I: Pursuing the membership process in current position;

Scenario-II: Completing negotiation process and receiving Turkey to the EU;

Scenario-III: Termination of negotiations.

Impact of Turkey on the implementation of ENP security dimension: Current situation and perspectives

According to D. Melyantsou (2015), the latest ENP revision has been inspired by three key fundamental problems including the attempt to establish vertical relationship which contradicts the very idea of partnership and to apply the same principles of cooperation to different countries as well as the lack of clear understanding of "mutually shared" values and "joint ownership".

Meanwhile Turkey's foreign policy is often described as a policy of "zero problems with neighbors", seeks to ensure the region's stability, prosperity and security, for the benefit of all (Füle, 2011, p. 19-20). E.g. among Turkey's major successes have been Bosnia, Syria, and Iraq (See more: Tocci, 2012). In addition, as former Commissioner responsible for

Enlargement and ENP Š. Füle has observed, as a country negotiating its accession to the EU, Turkey shares EU's policy goals and values. Being a close partner of the EU and an important regional player, Turkey can develop important synergies with the EU and thus to create mutual benefits through their interactions with the neighbourhood they have in common (Füle, 2011, p. 18).

The EU has recognized that its own security is highly dependent on the stability and security of its near neighbourhood. Being at the crossroads of the Balkans, the Caucasus, and the Middle East as well as at the door of Central Asia, Turkey holds a strategic position which gives it a role of major importance: on the one hand, as a pole of stability in this particularly troubled region, and on the other, as a moderating element in the many regional conflicts at its doorstep (Desai, 2005: 379 in Demir, 2012, p. 10). Turkey has been a member of the Organization of Islamic Conference since 1960. The EU has acknowledged that "Dealing with problems that are more distant and more foreign requires better understanding and communication." Turkey could provide the vital link between the EU and the Muslim world (Desai, 2005: 383 in Demir, 2012, p. 10). On the other hand, even though Turkey's central geopolitical position in Eurasian continent brings Turkey in a crucial position, this position also directs EU members to re-consider security problems, which are possibly originated from Turkey.

Further, Turkey's current and possible role in the implementation of ENP is explored within security dimension and following above mentioned scenarios.

Scenario I: Current situation and ENP security dimension

As it was mentioned above, Turkey's ambition to be a part of the European family has a long history and includes both security and political aspects that stem from the foundation of the Turkish Republic in 1923. Turkey thought its security could be best maintained by being with the Western side as the new European security architecture was designed after World War II. Alarmed by Soviet demands for territory and control over the Turkish Straits in June 1945, Turkey saw that its security interests would be best served by being firmly anchored in the West. It joined

NATO in 1952 in order to protect its territorial integrity and national sovereignty within a collective security organization. Turkey took on a major role to achieve security and stability in NATO's Southern European border (Demir, 2012, p. 3).

As a candidate country Turkey is not subjected to the *ENP* but to the *Barcelona Process* (1995) which also address *Euro-Mediterranean Partnership (EUROMED)*. However, this policy is important for Turkey and its relationship with the EU as well, because some of the targeted countries of *ENP* are Turkey's neighbouring countries. In this respect, it is important to catch a consistency among "candidate Turkey's policies with its neighbours" and "*ENP's* targets". Even though Turkey today does not have to burden the *ENP's* policies because of not being a full member, it is possible to say that there will be some consequences of the relationships between EU and the countries mentioned above in terms of Turkey's position. In case of Turkey's membership, the external borders of the EU would extend towards such countries and regions as Southern Caucasians, Iraq, Iran, and Syria. Therefore, Turkey's relationships with these countries will become crucial.

Turkey's strategic location, membership in NATO, and economic relationships with Russia, increases its importance as a rising regional power, especially in the light of recent developments characterized by deteriorating relationships between the EU and Russia, where Turkey could play a constructive role. Turkey and the EU could gain through mutual cooperation based on sound economic and political interests. At the same time, Turkey should capitalize on its relationship with Russia, considering its extensive trade relationships with Russia. Turkey is in position to act as a constructive partner and bridge between the West and the East, bringing stability and prosperity in the region. It is important to strike the right balance between different interests and policies.

Another subject within the context of three scenarios is migration and its possible consequences. There is an old tradition about the migration of Turkish workers towards Europe. By their over three million population in Europe, Turks keep the third most crowded nationality that legally resides in European continent. In a long term, it is anticipated that free circulation of Turkish workers will bring an additional migration wave. At this point, it is not easy to compute the structure and level of possible

Turkish migration to Europe. Such a migration, on the other hand, would most likely to alleviate the problem of “aging Europe” by mobilizing young workforce in Europe. However, a wide-ranged and uncontrolled migration would also pose a danger in terms of labour markets in the EU region.

On 29 November 2015, Turkey and the EU agree on the activation of a Joint Action Plan aiming at ending the irregular migration from Turkey to the EU. On 7 March 2016, Turkey furthermore agreed to accept the rapid return of all migrants not in need of international protection crossing from Turkey into Greece and to take back all irregular migrants intercepted in Turkish waters. Turkey and the EU also agreed to continue stepping up measures against migrant smugglers and welcomed the establishment of the NATO activity on the Aegean Sea (see more: EU-Turkey Statement, 2016).

Turkey is a natural bridge and centre among the EU energy markets and resources in the Middle East and Caspian region. Turkey’s development as an energy centre is beneficial for both itself and the EU. That is why they give the importance to maintain partnership in energy markets. As a country that both sustains negotiations with the EU and contributes to energy security of the EU, Turkey progressed on adopting its own regulations to Union’s amendments. Eventually, scanning process regarding Turkey’s energy regulations have been completed. In this frame, the parties decide to develop an advanced relationship on energy policies, which are core for the relations. Today, Turkey and the EU declare their determination on securing energy resources, diversifying them and creating competitive markets (see more: Joint Press Statement, 28 January 2016).

It is obvious that the full membership of Turkey will bring a new dimension (and enlargement process) to EU in terms of cultural and religious diversity and their linked structure to Turkey’s population, geographical position, economic and military potential. Actually, this situation forms an important factor that obstructs the integration. If Turkey’s current political and economic ties with its neighbouring countries are re-considered, EU’s expectations on these regions will definitely be increased. However, according to some other views, this will form handicap.

Scenario II: Turkey as the EU member

Turkey's membership opportunities for ENP security dimension

Turkey's membership could help tackle new security challenges like illegal migration, terrorism, religious extremism and leaky borders as well as to provide the EU with new mechanisms to deal with these new risks (Baç, 2004: 36 in Demir, 2012, p. 10). At the same time Turkey's entry into the EU will shift the Union's borders to the southeast and increase the Union's range of interests in these complex regions. The main immediate threats to European security come from the Middle East, Afghanistan and Pakistan-areas adjacent to Turkey. The EUÅLs fight against the proliferation of the weapon of mass destruction, terrorism and drug trafficking will have to include Turkey diplomatic ties and experience with those problems (Pinto, 2010: 96-97 in Demir, 2012, p. 7).

According to Stanley, Turkey's contribution to the EU's soft power will be massive. It already possesses strong diplomatic links with adjacent regions and countries and has a shared culture and religion with many of these actors. If Turkey were to be established as a full member of the EU, these linkages would offer the EU new channels of dialogue and allow it to draw upon Turkish insights and understanding. The mere fact of Turkish membership would also allow the EU to portray itself as a more 'balanced' actor in its international dealings and could offer a model of democratic Islam which would serve as a benchmark for other Muslim nations that wished to modernize or reform in a similar manner. (Stanley, 2009: ii in Sertif Demir, 2012, p. 15)

In addition to Turkey's 'soft power', its 'hard power' focused upon the coercive use of military is also significant because In terms of military capacity and political will, the EU has often been accused of lacking the hard power that would allow it to become a global strategic actor (Matlary, 2007: 106-111 in Demir, 2012, p.10) and of failing to match its own commitment to take a more proactive role on the international security scene (Menon, 2009: 228 in Demir, 2012, p.10). Turkey's full membership can support and fill the gap in EU's 'hard power' capacity. Without a strong military capacity, the EU would not be guaranteed to have a wider security role. As the second largest army in NATO, the Turkish

Army would enhance the EU's military capacity and its pivotal geography would enable the EU to expand its area of interest. Turkey's contribution to the EU's security and defense policy would bring numerous benefits through Turkey's military capabilities and the positive role it could play in its neighboring vicinity: the Balkans, the Caucasus, the Caspian area and the Middle East. Turkey's military capabilities are vital for operations in the expanded European security area (Pinto, 2010: 104 in Demir, 2012, p. 11).

Turkey's membership threats for ENP security dimension

Turkey's probable EU membership might also present some new security challenges. Turkey's location and its neighbourhood with Syria, Iraq, Iran, and Caucasians can be potential sources of instability for the EU, because of illegal immigration that passes through Turkish borders to the Western world. Also, Turkey's uneasy relations with some states in general and its neighbours in particular can be deemed as security risks for the EU. (Baç, 2000: 491 In Demir, 2012, p. 16) Especially, Turkey's geographically closeness to the Middle East, where the physical clashes are observed frequently, poses and sustains some problems for both Turkey and EU. Global EU power, which is targeted by member states, will not only be maintained in European region, but also in Caucasians, Middle-East, and Balkans. Crisis preventing operations led by EU, in this respect, will affect Turkey's political, economic, and military interests. Military talents and logistic position of Turkey seems as unique opportunities in terms of regional defence policies and security. Remembering the decreasing effect of member states in the Middle East will definitely carry Turkey and its army in a crucial position.

Scenario III: Termination of negotiations and its possible impact on ENP security dimension

Even if Turkey continues pursuing its membership in the EU, it is free to evaluate other options, including an option to create another union in the region, where Turkey would take a leading role. Its strategic location,

continuous economic growth, and recent developments in the region increase the importance of Turkey as a regional power.

References

- A Global Strategy for the European Union (2016). Available at: <https://europa.eu/globalstrategy/en>.
- Bieliauskaitė, J., Šlapkauskas, V. (2016) European constitutionalism as the metatheory of the construction of legal and political reality and the challenges for its development. *DANUBE : Law and economics review*, 7(1), 41-52. Available at: <https://doi.org/10.1515/danb-2016-0003>.
- Bieliauskaitė, J., Šlapkauskas, V., Vainiutė, M. & Beinoravičius, D. (2016). Constitutionalism as the instrument of security and sustainability in European Union law. *Journal of security and sustainability issues*. 5(3): 377-389. Available at: [<http://dx.doi.org/10.9770-jssi.2016.5.3\(6\)>](http://dx.doi.org/10.9770/jssi.2016.5.3(6)).
- Castells, M. (2006). Tūkstantmečio pabaiga. Informacijos amžius: ekonomika, visuomenė ir kultūra, [*End of Millennium. The Information Age: Economy, Society, and Culture*] Vol. 3, Vilnius, Poligrafija ir informatika.
- Cianciara, A. K. (2017). Stability, security, democracy: explaining shifts in the narrative of the European Neighbourhood Policy, *Journal of European Integration*, 39(1), 49-62, DOI: 10.1080/07036337.-2016.1256397.
- Collinson, S. (23 July 2018). Rattled or frustrated, Trump is lashing out all over. *CNN politics*. Available at: <https://edition.cnn.com/2018/07/23/politics/donald-trump-russia-vladimir-putin-robert-mueller-cohen-north-korea/index.html>.
- Commission of the European Communities (2003). *Wider Europe – Neighbourhood: A New Framework for Relations with our Eastern and Southern Neighbours*. Available at: http://eeas.europa.eu/enp/pdf/pdf/com03_104_en.pdf
- Commission of the European Communities. (2004). *European Neighbourhood Policy*. Available at: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52004DC0373&from=EN>.

- Demir, Sç (2012). Turkey's Contribution to the European Common Security and Defense Policy. *Turkish Public Administration Annual*, 38, 1-22.
- Diamond, J. (11 July 2018). Trump opens NATO summit with blistering criticism of Germany, labels allies 'delinquent'. *CNN politics*. Available at: <https://edition.cnn.com/2018/07/10/politics/donald-trump-nato-summit-2018/index.html>
- Eriş, Ö.Ü. (2007). The European Neighbourhood Policy and Turkey. In: LaGro E., Jørgensen K.E. (eds) *Turkey and the European Union. Palgrave Studies in European Union Politics*. Palgrave Macmillan, London.
- EU-Turkey statement, 18 March 2016. Available at: <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2016/03/18/eu-turkey-statement/>
- European Commission (17 April 2018). *Key findings of the 2018 Report on Turkey*. Available at: <http://europa.eu/rapid/press-release MEMO-18-3407 en.htm>.
- European Commission (2015). *Review of the European Neighbourhood Policy*. Available at: https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/neighbourhood/pdf/key-documents/151118_joint-communication_review-of-the-enp_en.pdf
- European Commission (2016). *European Neighbourhood Policy*. Available at: https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/neighbourhood/overview_en
- European Commission (2016). Communication on EU Enlargement Policy. *Turkey Report*. Available at: https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/pdf/key_documents/2016/20161109_report_turkey.pdf
- European Commission (2018). Communication on EU Enlargement Policy. *Turkey Report*. Available at: <https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/20180417-turkey-report.pdf>
- Eurostat (11 June 2018). *GDP per capita in PPS*. Available at: <https://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=table&init=1&language=en&pcode=tec00114&plugin=1>.

- Füle, Š. (2011). Turkey and the European Neighbourhood Policy. *Turkish policy quarterly*. 10(2): 17-21.
- Holibov O. & Bilyk D. (16 July 2018). *Ukrainians nervous that Trump, Putin could decide on Crimea question*. *Deutsche Welle*. Available at: <https://www.dw.com/en/ukrainians-nervous-that-trump-putin-could-decide-on-crimea-question/a-44688282>
- Joint Press Statement: 'Turkey - EU High Level Energy Dialogue' Meeting 28 January 2016 (29 January 2016). Available at: https://ec.europa.eu/commission/commissioners/2014-2019/arias-canete/announcements/joint-press-statement-turkey-eu-high-level-energy-dialogue-meeting_en
- Melyantsou, D. (2015). *Renewed EU neighbourhood policy: old methods for stability*. Available at: <http://belinstitute.eu/en/node/2874>.
- The European Neighbourhood Policy in a Comparative Perspective. *Models, challenges, lessons* (2016). Ed. Gstöhl, S. *Routledge Taylor & Francis group*. London and New York.
- Tocci, N. (2011). Turkey's neighbourhood policy and EU membership: Squaring the circle of Turkish foreign policy. *International Journal*. 67(1), 65-80.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

- Eroğlu, S.E. & Bieliauskaitė, J. (2018). A renewed (2015) European neighbourhood policy and Turkey: Scenarios for security dimension. *OPUS–International Journal of Society Researches*, 9(16), 1951-1967. DOI: 10.26466/opus.480985

Sosyobilimsel Konu Senaryolarının İncelenmesi: Bir İçerik Analizi Çalışması

DOI: 10.26466/opus.474224

*

Nejla Atabey* -Mustafa Sami Topçu** - Ayşe Çiftçi***

*Dr. Öğretim Üyesi, Muş Alparslan Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Muş / Türkiye

E-posta: nejlakaya82@gmail.com

ORCID: [0000-0001-8710-3595](https://orcid.org/0000-0001-8710-3595)

**Prof. Dr., Yıldız Teknik Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Esenler / İstanbul/ Türkiye

E-posta: mstopcu@yildiz.edu.tr

ORCID: [0000-0001-5068-8796](https://orcid.org/0000-0001-5068-8796)

***Arş. Görevlisi, Muş Alparslan Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Muş / Türkiye

E-posta: a.ciftci@alparslan.edu.tr

ORCID: [0000-0001-9005-4333](https://orcid.org/0000-0001-9005-4333)

Öz

Bu çalışmanın amacı, literatürdeki sosyobilimsel konu (SBK) senaryolarının nasıl yazıldığını incelemesidir. SBK senaryolarını içeren çalışmaların tespit edilmesi amacıyla yapılan literatür taramasında üç temel kriter belirlenmiştir: (a) Çalışmaların son beş yılda yayınlanmış olması, (b) hakemli dergilerde yayınlanan çalışmalar olması, (c) SBK içeriklerinin çalışmalarda senaryo olarak tanımlanması. İlgili veri tabanları "sosyobilimsel konular", "sosyobilimsel konu senaryoları" ve "sosyobilimsel argümantasyon" anahtar kelimelerinin hem Türkçe hem de İngilizce versiyonları kullanılarak taranmıştır. Literatür taraması sonucunda kura yöntemi ile seçilen yedi makale içerisinde yer alan on beş SBK senaryosu içerik analizine tabi tutulmuştur. Analizler, SBK senaryoları yazılırken, sosyobilimsel konu ile ilgili tarafsız, olumlu ya da olumsuz bilgilere ne derece ve hangi sırayla yer verilmesi gerektiği noktasında bir fikir birliği olmadığını göstermiştir. Ancak gerçek yaşamla ilişkili olan, insanlık için önem arz eden, tartışma fırsatı sunan ve hedef öğretim programı ile ilişkili konuların seçilmesi noktalarında bir uyum olduğu tespit edilmiştir. Mevcut çalışmanın SBK senaryolarının yazılması ve SBK temelli öğretimlerde bu senaryoların kullanılması açısından literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: *Sosyobilimsel argümantasyon, Sosyobilimsel konular, Sosyobilimsel konu senaryoları*

The Investigation of Socioscientific Issues Scenarios: A Content Analysis Research

*

Abstract

The purpose of this study is to examine how socioscientific issues (SSI) scenarios have been written in the literature. Three criteria were defined to identify socioscientific issue scenarios: Studies which have been published in the last 5 years and in pre-reviewed journals and identified the issue as socioscientific issue scenario. Relevant databases were reviewed using both Turkish and English versions of "socioscientific issues", "socioscientific issue scenarios" and "socioscientific argumentation" keywords. After the literature review fifteen scenarios included in the seven articles selected with lottery were analyzed with content analysis. Analyzes showed that there is no consensus on how much and in which order the objective, positive, or negative information should be included in socioscientific issue scenarios. However, it was found that there is consensus on selecting the issues which are relevance to real life, related to target curriculum, and which offer opportunities for debate. It is believed that the present study will contribute to the writing of socioscientific issue scenarios.

Keywords: *Socioscientific issues, Socioscientific issue scenario, Socioscientific argumentation*

Giriş

Fen okuryazarlığı, Fen eğitiminin en önemli hedeflerinden biridir. MEB (2005) Fen ve Teknoloji Dersi Öğretim Programı'nda fen okuryazarlığı'nın "fen bilimleri ve teknolojinin doğası", "anahtar fen kavramları", "bilimsel süreç becerileri", "fen-teknoloji-toplum-çevre etkileşimi", "bilimsel ve teknik psikomotor beceriler", "bilimin özünü oluşturan değerler" ve "fen'e ilişkin tutum ve değerler" olmak üzere yedi boyutu kapsadığı belirtilmektedir. Bu programa göre Fen okuryazarlığı fenle ilgili bilgi, beceri, tutum, değer ve anlayışların kazanılmasını gerektirmektedir. Ancak günümüzde öğrencilerin Fen derslerine yönelik ilgilerinin giderek azaldığı görülmektedir (Ritchie, Tomas ve Tones, 2011). Bu problemi çözmek için Fen derslerini öğrenciler açısından ilgi çekici hale getirecek yenilikçi stratejilere ve sınıf içi aktivitelere ihtiyaç duyulmaktadır (Tomas, 2012). Önerilen yeniliklerden biri öğrencilerin günlük yaşamlarını Fen dersleri ile ilişkilendirmelerine olanak sağlayan, sosyal ve güncel problemleri bilimsel bir şekilde tartışmayı gerektiren sosyobilimsel konuları (SBK'ı) kullanmaktır. SBK'lar bilimsel temellere sahip olan, toplum açısından önem arz eden, farklı bakış açıları ile değerlendirilebilen konulardır (Carson ve Dawson, 2016). Bir konuyu SBK yapan iki temel özellik, bilimsel bir içerik ve sosyal önem olarak özetlenebilir (Eastwood vd., 2012). Ratcliffe ve Grace (2003) SBK'ların özelliklerini şu şekilde ifade etmişlerdir:

- Karar vermeyi ve fikir üretmeyi içerirler.
- Bilimsel boyutları vardır.
- Genellikle medya tarafından duyurulan konulardır.
- Sosyal ya da politik boyutların yanı sıra yerel, ulusal ve evrensel boyutlara sahip olabilirler.
- Risk ve fayda analizi yapmayı gerektirirler.
- Etik muhakemede bulunmayı gerektirirler.
- Yaşam içerisinde var olan güncel konulardır.

21. yüzyılda insanların karşılaştığı SBK'lar genellikle çevre ve sağlık problemlerini içermektedir (Yahaya, Nurulazam ve Karpudewan, 2016). Küresel ısınma, klonlama, aşılama, nükleer enerji santrallerinin kurulması ile ilgili SBK'lar güncel SBK'lara örnek olarak verilebilir. SBK'ların eğitim ortamlarında kullanılmasının birçok avantajı bulunmaktadır. Sos-

yobilimsel konular öğrencilerin yaşamlarını okul ile ilişkilendirmelerini, anlamlı öğrenmelere sahip olmalarını destekler (Dawson, 2015). Ayrıca öğrencilere konu hakkındaki bilgilerini kullanarak tartışma, kendi kararlarını savunma, arkadaşlarının fikirlerini değerlendirme fırsatı sunar (Dawson ve Carson, 2017). Bir konuda karara varmadan önce ortaya atılan bir fikrin kabul edilebilirliğini arttırmak için yapılan savunma ise argümantasyon olarak isimlendirilmektedir (van Eemeren ve Grootendorst, 1996). Bu nedenle SBK'lar argümantasyonun geliştirilmesi ve kullanılması için uygun içerikler sunmakta olup (Sadler, 2004), SBK ile ilgili yapılan çalışmaların birçoğunda argümantasyon stratejisi kullanılmaktadır (Dolan, Nichols ve Zeidler 2009; Tal ve Kedmi, 2006; Topçu ve Atabey, 2014). Tekin, Aslan ve Yılmaz (2016), 2004 ve 2015 yılları arasında en büyük etki değerine sahip beş dergide SBK ile ilgili yapılan araştırmaları incelemiş ve bu çalışmaların %19.55'inin argümantasyon ile ilgili olduğunu ortaya koymuşlardır. Lin, Lin ve Tsai (2014), 1998'den 2012'ye kadar fen eğitiminde temel odak noktasının SBK'lar hakkında yapılan argümantasyon olduğunu belirtmişlerdir. Bu nedenle SBK senaryolarının belirlenmesi noktasında sosyobilimsel argümantasyon uygulamasını içeren çalışmaların incelenmesi önem arz etmekte olup mevcut çalışmada sosyobilimsel argümantasyon anahtar kelimesi ile de literatür taraması yapılmıştır.

SBK'lar günlük yaşamda karşılaşılabileceğimiz fen konularını içerdiği için öğrencilerin öğrenmeye karşı motive olmalarını destekler, derse karşı ilgilerini arttırmaya ve anlamlı öğrenmelerine yardımcı olur (Sadler ve Zeidler, 2009). Böylece SBK'lar, öğrencilerin kararlarını kanıtlara dayalı olarak sunabilen fen okuryazarı bireyler olarak yetişmelerini destekler (Topçu, 2015). SBK temelli öğretimin eğitime sunduğu çıktılar arasında bilimin doğasını anlama (Sadler, Chambers ve Zeidler, 2004), argüman niteliğini geliştirme (Evren Yapıcıoğlu ve Kaptan, 2018) ve alan bilgisini arttırma (Klosterman ve Sadler, 2010) gibi faydalar da yer almaktadır. SBK'ların eğitimsel çıktıklarına rağmen sınıf ortamlarında bu konuların nasıl kullanılabileceği hala problem arz etmektedir. Bu durumun nedenlerinden biri SBK temelli öğretimle ilgili uygulamalara odaklanan çalışma sayısının çok sınırlı olmasıdır (Genel ve Topçu, 2016.) Literatürde bu öğretimin tasarlanmasına ve uygulanmasına yönelik bilgi eksikliği mevcuttur (Sadler vd., 2015). Öğretmenler, SBK hakkında bilgi ve öğretim

stratejileri açısından yeterli donanıma sahip değildir (Carson ve Dawson, 2016). Bu nedenle SBK temelli öğretimin planlamasında dikkat edilecek öğeleri açıklayan mevcut çalışmaların (Presley vd., 2013; Sadler, 2004) yanı sıra yeni çalışmalar ile öğretmenlerin SBK temelli öğretimi uygulama ve planlayabilme yeteneğine sahip olması desteklenmelidir (Genel ve Topçu, 2016). SBK temelli öğretimin planlanmasına yönelik var olan çalışmalarda (Presley vd., 2013; Sadler, 2011) yer alan ortak özelliklerden biri öğretime sosyobilimsel konunun sunulması ile başlanmasıdır. Uygulamalara bir video gösterimi ile başlayan çalışmalar (Bossler ve Lindahl, 2017, Atabey ve Topçu, 2017) olduğu gibi bir soru ile (Kim, Anthony ve Blades, 2014; Tekbiyik, 2015), bir metni, ikilemi ya da senaryoyu okuyarak (Lin ve Hung, 2016; Yahaya, Nurulazama ve Karpudewan, 2016) başlayan çalışmalar da mevcuttur.

Literatürde SBK'lar örnek olaylar (Knight ve McNeill, 2015), ikilemler (Shea, Duncan ve Stephenson, 2015) veya kısa hikâyeler (Tomas ve Ritchie, 2014) isimleri ile de sunulabilmektedir. Ancak yapılan literatür taramasında en sık kullanılan ifadenin senaryo olduğu tespit edilmiş ve araştırma kriterleri içerisine bu ifadenin eklenmesi uygun görülmüştür. SBK senaryoları tek bir cevabı olmayan, birden fazla çözüm içeren, bilimsel kavramları günlük yaşamla ilişkilendiren konuları kapsamaktadır (Kolstø, 2001). Bu senaryolar toplumsal ve hayata dair konular hakkında ahlaki ve etik değerlendirmeler yapmaya izin vermeli ve öğrenciler açısından ilginç ve geçerli bir içeriğe sahip olmalıdır (Gustafsson ve Öhman, 2013). Ayrıca öğretilmesi hedeflenen kavramlardan öğrencileri haberdar ederek onların aktif katılımını sağlayacak ve öğrencileri bireysel, yerel ya da evrensel düzeyde ilgilendirecek şekilde yazılmalıdır (Kotkas, Hoolbrook ve Rannikmae, 2016). Senaryolarda, farklı fikirler birbirine üstün gelmeyecek şekilde verilmeli (Tsai, 2018), öğrencilerin fikir üretmelerini sağlayacak ön bilgiler yer almalı (Dawson ve Carson, 2017) ve öğrenciler karar verme süreçlerine yönlendirilmelidir (Nielsen, 2012). Dolayısıyla SBK senaryoları konuyla ilgili zıt fikirlerinin yanı sıra bazı ön bilgileri kapsamlı ve okuyucuların bir duruş sergilemesine yardımcı olmalıdır. Sosyobilimsel senaryolarda amaçlanan şey neyin doğru olduğuna değil ne yapmak gerektiğine karar vermektir (Nielsen, 2012). Bu nedenle SBK senaryoları sosyobilimsel konuların tanıtılması amacı ile kullanılabilirdiği gibi öğrencilerin argümantasyon niteliklerini ve karar

verme becerilerini araştırmak için de kullanılabilir (Dawson, ve Carson, 2017; Halim ve Saat, 2017). Senaryolara dayalı değerlendirme yapmayı amaçlayan çalışmalarda senaryoların benzer şekilde yazılması önem taşımaktadır (Romine, Sadler ve Kinslow, 2017). Ancak literatürde, SBK senaryolarının nasıl yazılması gerektiği yeterince tartışılmamış bir konudur. Tekin, Aslan ve Yılmaz (2016) tarafından yapılan çalışmaya göre, 2014 yılından 2015 yılına kadar fen eğitimi araştırmalarında yüksek etki değerine sahip olan dergilerde SBK hakkında yapılan çalışmaların sadece % 4,51'inin senaryolar hakkında olduğu ortaya konmuştur. Bu sonuç SBK senaryolarına odaklanan çalışmaların sınırlı sayıda olduğunu göstermektedir. Dolayısıyla SBK senaryolarının sosyobilimsel konu hakkında ne kadar bilgi içermesi gerektiği ya da bir SBK senaryosunun nasıl yazılabileceği henüz kesinleştirilmemiştir. Mevcut çalışma, SBK senaryolarını yazma aşışından konu ile ilgili literatürü analiz etmeyi amaçlamıştır.

Araştırmanın amacı

Mevcut çalışmada, literatürde SBK senaryolarının nasıl yazıldığını ve senaryoların yazımında ortak bir dilin kullanılma durumunu araştırmak amaçlanmıştır.

Araştırmanın problemi

Çalışmaya yön veren araştırma problemi "Literatürde SBK senaryoları nasıl yazılmaktadır?" şeklinde dir.

Yöntem

Bu bölümde çalışmanın yöntemi, veri toplama araçları ve yöntemi hakkında bilgi verilmiştir.

Araştırmanın yöntemi

Çalışmada nitel araştırma yöntemleri içerisinde yer alan doküman analizi yöntemi kullanılmıştır. Doküman analizi hedeflenen olgu hakkında

bilgi içeren yazılı materyallerinin incelenmesini kapsamakta olup; tek başına bir araştırma yöntemi olarak da kullanılabilir (Yıldırım ve Şimşek, 2008). Mevcut çalışmada SBK senaryolarının nasıl yazıldığı hakkında literatürde yer alan araştırmaların okunup analiz edilmesinin amaçlanması nedeniyle, doküman analizi yönteminin kullanılmasına karar verilmiştir.

Veri toplama araçları

Çalışmanın yöntemi olan doküman analizinde veri toplama aracı olarak yazılı görsel materyaller kullanılabilir. Çalışmada da veri toplama aracı olarak son beş yıl içerisinde hakemli dergilerde yayınlanan ve SBK senaryolarını içeren makaleler kullanılmıştır.

Veri analizi

Çalışmada içerik analizi yöntemi kullanılmıştır. İçerik analizi bir olgu ile ilgili yeni bilgiler ve farklı bakış açılarını sunmak amacıyla sahip olunan verilerden geçerli ve tekrarlanan çıkarımlar üretmeyi sağlayan bir yöntemdir (Krippendorff, 1980). Böylece toplanan veriler arasındaki ilişkiler açıklanmaya ve yeni kavramlara ulaşmaya çalışılır (Karataş, 2015). Çalışmada da kodlamaya dayalı içerik analizi yani tümevarımcı bir analiz gerçekleştirilmiş olup, toplanan verilerin kodlanması ile kavramlar ve kavramlar arasındaki ilişkiler ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Mevcut çalışmada da farklı SBK senaryoları arasında geçerli ve tekrarlanan bir ilişkinin varlığı ortaya konmaya çalışılmıştır. Bu amaç doğrultusunda “sosyobilimsel konular”, “sosyobilimsel konu senaryoları” ve “sosyobilimsel argümantasyon”, “socioscientific issues”, “socioscientific issue scenario”, “socioscientific argumentation” anahtar kelimeleri ile hakemli dergilerde son beş yılda yayınlanan çalışmalar taranmıştır. Bu taramalar sonucunda belirlenen kriterlere uygun toplam 22 çalışmaya ulaşılmış ve değerlendirilecek makaleler, bu çalışmalar arasından kura yöntemi ile belirlenmiştir. Kura sonucunda belirlenen çalışmaların bazılarında birden fazla SBK senaryosu olduğu görülmüş, sayfa sınırlaması nedeniyle 7 makalede yer alan toplam 15 senaryonun analize tabi tutulmasına karar verilmiştir.

Çalışmanın geçerliğini ve güvenilirliğini sağlamak için öncelikle İngilizce olan SBK senaryoları bir İngilizce öğretmeni ve Yabancı Diller Eğitimi Bölümünde araştırma görevlisi olarak çalışan bir doktora öğrencisi tarafından İngilizce'ye çevrilmiştir. Çevirilerdeki fikir ayrılıkları giderildikten sonra Türk Dili ve Edebiyatı bölümünde doktora eğitimine devam etmekte olan bir araştırma görevlisi tarafından dil ve anlaşılabilirlik açısından gözden geçirilmiş ve gerekli düzeltmeler tamamlanmıştır. Ardından üç araştırmacı senaryoları önce bireysel olarak okumuş ve kodlamıştır. Daha sonra araştırmacılar bir araya gelerek kodlamaları karşılaştırmışlardır. Kodlamalar arasındaki uyumun güvenilirliğini ölçmek amacıyla Kappa değeri hesaplanmıştır. İki gözlemci arasındaki uyumun hesaplanmasında Cohen'in Kappa katsayısı kullanılırken gözlemci sayısının ikiden fazla olması durumunda Fleiss'in Kappa değeri kullanılmaktadır (Fleiss, 1971). Çalışmada bu değer 0.85 olarak bulunmuştur. Fleiss'in Kappa değerininin 0.75 üzerinde elde edilmesi, mükemmel düzeyde uyum olduğu şeklinde yorumlanmaktadır (Fleiss, 1971). . Elde edilen kodlar, "SBK senaryo içeriği" teması altında birleştirilerek veriler düzenlenmiş ve bulgular sunulmuştur. Son olarak belirlenen kodların on beş senaryoda tekrarlanma sıklığına dair frekans hesaplamaları yapılmıştır.

Bulgular ve Yorum

Çalışmada belirlenen yedi makalede yer alan on beş SBK senaryosu içerik analizine tabi tutulmuş olup bu senaryolar Tablo 1'de belirtilmiştir.

Tablo 1. İncelenen SBK senaryoları

Yazar, Yıl	SBK Senaryo İçeriği
Carson ve Dawson (2016)	- Hidrojen yakıtlı otobüsler - Rüzgâr santralleri - Elektrik için çöp yakma- atıklardan enerji tesislerine
Saad, Baharom ve Mokhsein (2017)	-Sigara içme ve kanser
Lin ve Hung (2016)	-Kimyasal sürfaktanların (yüzey aktif maddelerinin) kullanımı

Halim ve Saat (2017)	- Kozmetik ve sağlık -Küresel ısınma: Sessiz bir katil
Keskin-Samanci, Özer-Keskin ve Arslan (2014)	-Biyoetik değerler
Emery, Harlow, Whitmer ve Gaines (2017)	-Şişelenmiş su - Temiz ve güvenilir içme suyu kaynağı - Enerji santrali -Ormanların seyreltilmesi - Sahil bakımı
Khishfe (2014)	- Genetiği değiştirilmiş altın pirinç - Suyun florürlenmesi

Tablo 1’de belirtilen SBK senaryolarının analiz edilmesi sonucunda, senaryolarda genellikle konuyla ilgili tarafsız, olumlu ve olumsuz bilgilere ve tartışma ortamı oluşturan sorulara yer verildiği belirlenmiştir. Senaryolardaki zıt fikirler “konuyla ilgili olumlu ve olumsuz bilgi” kodlamaları kullanılarak, herhangi bir görüşe katılmayan ifadeler “tarafsız bilgiler” koduyla, tartışmaya ve karar vermeye yönlendiren ifadeler ise “tartışma sorusu” şeklinde kodlanmıştır.

SBK senaryolarının analizi sonucunda elde edilen bulgular Tablo 2’de ayrıntılı olarak verilmiştir.

Tablo 2. Sosyobilimsel konularla ilgili senaryolar

Tema	Kod	Frekans
SBK Senaryo İçeriği	Konuyla İlgili	22
	Tarafsız Bilgi/Fikir	
	Konuyla İlgili	21
	Olumlu Bilgi/Fikir	
	Konuyla İlgili	27
	Olumsuz Bilgi/Fikir	
	Tartışma	29
	Sorusu/İfadesi	

Aşağıda analizin nasıl yapıldığına ilişkin örnek senaryolar verilmiştir.

Senaryo: Hidrojen yakıtlı otobüsler

2004 ve 2007 yılları arasında Perth için toplu taşıma hizmeti veren Transperth, hidrojen yakıtlı otobüslerin kullanılabilirliğini değerlendirmek için uluslararası bir araştırmaya katıldı (**konuyla ilgili tarafsız bilgi**). Bu otobüsler, atık ürün olarak sadece su ve ısı üreten bir hidrojen yakıt hücresi kullandı (**konuyla ilgili olumlu bilgi**). Araştırmanın sonunda, Batı Avustralya hükümeti bu teknolojinin maliyetinin çok yüksek olduğuna karar verdi ve daha fazla devam etmeme kararı aldı (**konuyla ilgili olumsuz bilgi**). Öğrencilere hükümet kararı ile hemfikir olup olmadıkları soruldu (**tartışma sorusu**).

Senaryo: Sigara içme ve kanser

Birçok araştırmacı, sigaranın tüm kanser çeşitlerinin en büyük nedeni olduğuna ve kanserden kaynaklı ölümlerin % 30'unun sigaraya bağlı olduğuna inanıyor (**konuyla ilgili olumsuz bilgi**). Sigara içmek, özellikle akciğer, ağız, larinks, özofagus, mesane, böbrek ve pankreas kanserlerinin ortaya çıkmasını etkilemiştir (**konuyla ilgili olumsuz bilgi**). Ayrıca fazla sigara içenler ve genç yaşta sigaraya başlayanlar için kanserin oluşma riski daha yüksektir (**konuyla ilgili olumsuz bilgi**). Bununla beraber araştırmacılar sigara içilmesinin tüm kalp hastalıklarının % 25-30'unun sebebi olabileceğine inanmaktadır (**konuyla ilgili olumsuz bilgi**). Sigara içmeyen ancak sigara dumanına maruz kalan kişiler için de pasif içicilik, kanserin önemli bir nedeni olabilir (**konuyla ilgili olumsuz bilgi**). Bazı bilim insanları, bu riskin % 50 oranında yüksek olabileceğine inanmaktadır (**konuyla ilgili olumsuz bilgi**). Pasif sigara dumanına maruz kalan binlerce kişinin her yıl öldüğü tahmin edilmektedir (**konuyla ilgili olumsuz bilgi**). Son zamanlarda, sigara tütünündeki nikotin, afyon ve eroinden fazla bağımlılık yapan bir ilaç olarak tanımlanmaktadır (**konuyla ilgili olumsuz bilgi**). Buna ek olarak, bazı tütün şirketlerinin sigara tütünündeki nikotinin miktarını ve potansiyelini artırmak için çeşitli yöntemler uyguladığını gösteren belgeler ortaya konmuştur (**konuyla ilgili olumsuz bilgi**). Son olarak, pek çok insanın sigara

içmeye gençlik çağlarında başladığı ve bir kere başladığı zaman sigara içmeyi bırakmanın çok zor olduğu belirtilmiştir (**konuyla ilgili olumsuz bilgi**). Bu iddiaların aksine, tütün şirketleri tütünün çeşitli kanser ve kalp rahatsızlığı hastalıklarının artması riski ile ilişkilendirilebileceğini ancak bu hastalıklara sigaranın neden olduğunun henüz kanıtlanmadığını iddia etmiştir (**konuyla ilgili olumlu bilgi**). Ayrıca, sigara içmek ya da içmemek, devlet kurumlarının vereceği bir karar olmayıp, tüketiciye ait olan özgür bir tercih olmalıdır (**konuyla ilgili tarafsız bilgi**).

Soru a: Sigara dumanının yol açabileceği paragrafta belirtilen tehlikeler ve bağımlılık göz önüne alındığında, sigara içmeyi yasa dışı hale getirecek yasalar çıkarılmalı mı? Niçin(**tartışma sorusu**)?

Soru b: Reşit olmayanların sigara almalarını zorlaştıran yasaları ve / veya reklamlarında reşit olmayanları hedefleyen tütün şirketlerini cezalandıracak yasal düzenlemelerin çıkarılmasını destekler misiniz? Niçin(**tartışma sorusu**)?

Soru c: Pasif sigara dumanı hakkında iddia edilen tehlikeler, restoranlar ve barlar gibi halka açık yerlerde sigara içmeyi yasaklamayı haklı kılar mı? Niçin(**tartışma sorusu**)?

Senaryo: Kozmetik ve sağlık

Kozmetik maddeler (yaygın olarak makyaj olarak bilinir) insan vücudunun görünümü için veya kokusunu arttırmak için kullanılır (**konuyla ilgili tarafsız bilgi**). Ancak, bazı bilim insanları, kozmetik ve kişisel bakım ürünlerindeki bazı maddelerin sağlığımız için tehlikeli olabileceğini bildirmiştir (**konuyla ilgili olumsuz bilgi**). Kozmetik ve kişisel bakım ürünleri bir dizi bileşenden oluşurken bazıları organik maddelerden üretilmektedir (**konuyla ilgili olumlu bilgi**). Birçok kişi cildimiz için organik ve çevre dostu içeriklerin daha iyi olduğuna inanıyor (**konuyla ilgili olumlu bilgi**). Ancak gerçek şu ki bu inancın hiçbir bilimsel meşruiyeti yok (**konuyla ilgili olumsuz bilgi**). Kozmetik ürünlerinin günlük hayatımızda gerekli olduğunu düşünüyor musunuz? Niçin(**tartışma sorusu**)?

Senaryo: Ormanların seyreltilmesi

Kaliforniya ve ABD’de yapılan güncel bir tartışma, ormanların seyreltilip seyreltilmemesi yönünde **(konuyla ilgili tarafsız bilgi)**. Ormanlar ağaçların kesilmesi ya da yakılmasıyla seyreltilir **(konuyla ilgili tarafsız bilgi)**. Bazı insanlar orman yangınlarını azaltması nedeniyle ormanların seyreltilmesinin çevre için daha yararlı olduğunu düşünüyor **(konuyla ilgili olumlu bilgi)**. Diğer insanlar, ormanların seyreltilmesinin nem ve gölgeyi azaltması nedeniyle yangınların yayılmasına neden olduğunu düşünüyor **(konuyla ilgili olumsuz bilgi)**. Ormanların seyreltilmesine izin vermek için oy kullanır mısınız **(tartışma sorusu)?**

Belirlenen senaryoların analizleri sonucunda SBK senaryolarında genellikle sosyobilimsel konuyla ilgili tarafsız bilgilere, konuyla ilgili en az bir olumlu, en az bir olumsuz bilgiye ya da görüşe ve tartışma fırsatı sunan bir soruya yer verildiği tespit edilmiştir. Ancak senaryodan senaryoya bu içeriklerin değişebileceği görülmüştür. Örneğin konuyla ilgili verilen tarafsız bilgi sayısı senaryolarda farklılık gösterebilmektedir. Bazı senaryolarda konuyla ilgili bir tarafsız bilgi verilirken (kozmetik ve sağlık senaryosunda), bazı senaryolarda iki tarafsız bilgiye (kimyasal sürfaktanların kullanımı ve sahil bakımı senaryolarında) yer verildiği belirlenmiştir. Sayısal farklılığın yanı sıra konuyla ilgili verilen tarafsız bilgilerin senaryolar içerisindeki sırası da değişebilmektedir. Sayısal ve sırasal farklılıklara rağmen incelemeye tabi tutulan tüm SBK senaryolarının en az bir tarafsız bilgi içerdiği tespit edilmiştir.

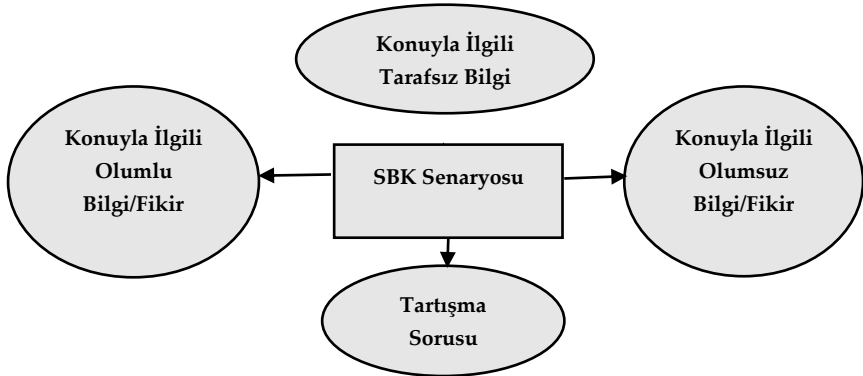
Analizlerde ortaya çıkan diğer bir bulgu, sosyobilimsel konuyla ilgili verilen olumlu ve olumsuz bilgi sayısının farklılık göstermesidir. Örneğin bazı senaryolarda konuyla ilgili bir olumlu ve bir olumsuz bilgiye yer verilirken (hidrojen yakıtlı otobüsler ve rüzgar santralleri senaryolarında) bazı senaryolarda bu sayı iki veya daha fazla sayıya yükselebilmektedir (kozmetik ve sağlık ile genetiği değiştirilmiş altın pirinç senaryolarında). Ayrıca bazı senaryolarda olumlu bilgiler önce verilirken (enerji santrali ve ormanların seyreltilmesi senaryolarında) bazı senaryolarda olumsuz bilgiler önce verilebilmektedir (kozmetik ve sağlık ve biyoetik değerler senaryolarında). Bazı senaryolarda ise konuyla ilgili olumlu ve olumsuz bilgilere yer verilmediği, konuyla ilgili tarafsız bilgiye değindikten sonra tartışma sorusunun yöneltildiği görülmektedir.

Örneğin “Rüzgâr Santralleri” ve “Küresel Isınma: Sessiz Katil” senaryolarında konuyla ilgili iki tarafsız bilgiye yer verildiği ve ardından tartışma sorusunun yöneltildiği görülmektedir. Tartışma sorusunun genellikle senaryo sonunda verildiği ancak bazen ilk önce yöneltildiği de tespit edilmiştir.

Analizlerde ortaya konan diğer bir husus SBK'nın sunuluş şekli ile ilgilidir. Bazen senaryolarda tek bir SBK ile ilgili farklı görüşler ya da bilgiler arasında seçim yapılması istenirken bazen iki farklı konudan hangisinin daha iyi olduğu sorgulanmaktadır. Örneğin biyoetik değerler ile ilgili senaryoda iki zıt bilgiye yer verilirken, şişelenmiş su ile ilgili senaryoda musluk suyu ve çeşme suyu karşılaştırılmaktadır. Tüm bu bulgulara ek olarak SBK senaryolarında katılımcılara bazen tek bir soru yöneltildiği bazen de birden fazla soru ile tartışma ortamının oluşturulduğu görülmektedir.

Tartışma, Sonuç ve Öneriler

Mevcut çalışmanın amacı literatürde SBK senaryolarının nasıl yazıldığına incelenmesidir. Çalışma sonunda senaryolarda genellikle konuyla ilgili tarafsız, olumlu ve olumsuz bilgilere ve tartışma ortamı oluşturan sorulara yer verildiği tespit edilmiştir. Elde edilen bu bulgular doğrultusunda aşağıda, Şekil 1’de bir SBK senaryosu yazım çerçevesi önerisinde bulunulmuştur.

Şekil 1. SBK senaryosu yazım çerçevesi

Ancak bazen senaryolarda bu içeriklerin farklılık gösterebildiği de belirlenmiştir. Bu farklılıklar SBK ile ilgili verilen tarafsız, olumlu ve olumsuz bilgi sayılarının yanı sıra bu bilgilerin veriliş sıraları sonucu oluşmaktadır. Dolayısıyla bu bulgular, SBK senaryolarının yazılması noktasında literatürde ortak bir yöntemin izlenmediğini ortaya koymaktadır. Tespit edilen farklılıklara rağmen senaryolarda SBK ile ilgili verilen olumlu ve olumsuz bilgilerin sayısının birbirine yakın olduğu görülmektedir. Bu durum SBK'nın sunulması aşamasında herhangi bir görüşe taraf olmadan konunun tanıtılması çabası ile açıklanabilir. Öğrencilerin karar vermesini istediğimiz konu hakkındaki zıt fikirlerin onları benzer oranda etkileyecek şekilde verilmesi önemlidir (Bossler ve Lindahl, 2017). Bu nedenle SBK senaryolarının yazılmasında konuyla ilgili olumlu ve olumsuz fikir ya da bilgilerin dengeli bir şekilde sunulmasına dikkat edilmelidir (Tsai, 2018). Senaryolarda yer alan farklı fikirlerin birbirine üstün gelmeyecek bir oranda verilmesi önemlidir. Analizlerde senaryo içeriklerinin SBK hakkında çok detaylı bilgi kapsamadığı da görülmektedir. Bu durum katılımcıların fikirlerini savunmak için kullanacakları bilgi, delil ya da verilerin onlara hazır bir şekilde verilmemesi amacına bağlanabilir. Burada önemli olan nokta, senaryoların bireylerin konudaki çelişki veya tartışmayı kolayca tanımlayabileceği şekilde yazılması ve problemi anlamak için yeterli içerik sunmasıdır (Dawson ve Carson, 2017). Senaryolarda verilen bilgiler kısıtlı olsa da öğrencilerin konuyla ilgili bazı verilere ve ön bilgilere sahip olmaları sağlanmalıdır (Kalypso ve Constantinou, 2014). Senaryolar öğrencilerin fikir üretmelerini sağlayacak ön bilgileri içermelidir (Dawson ve Carson, 2017) Böylece öğrencilerin nitelikli argümanlar sunabilmeleri için gerekli olan bilgiyi edinmelerine ve temel bilimsel kavram ve yöntemleri geliştirmelerine yardımcı olacak etkili bir bağlam sunulacaktır (Salvato ve Testa, 2012). Diğer taraftan tüm senaryo içeriklerinin günlük yaşamla ilişkili olduğu (küresel ısınma, genetiği değiştirilmiş organizmalar gibi), bazen yerel boyutta (enerji santrali senaryosunda bahsedilen Kaliforniya'da nükleer enerji santrali lisansının yenilenmesi gibi) bazen de daha genel boyutta (suyun florürlenmesi senaryosu) yazıldığı görülmektedir. Aslında bu beklenen bir durumdur. Çünkü SBK'lar çoğunlukla insanların günlük yaşamları ile ilişkili olan (Kolstø, 2001), yerel, ulusal ve evrensel boyutlara vurgu yapan konulardır (Ratcliffe ve Grace, 2003). Analize tabi tutulan senaryoların insanlık

için önem arz eden ve Fen içerikleri ile bağlantılı konular olduğu da görülmektedir. Literatürde yapılan çalışmalarda da bu durum desteklenmektedir. Örneğin Dawson ve Carson (2017) yaptıkları araştırmada küresel ısınma sosyobilimsel konusunu seçerken öğrencilere aşina olan, çevresel veya ekonomik açıdan önem arz eden, Fen Bilgisi öğretim programı ile ilişkili olan bir konu olmasına özen göstermişlerdir. Bu nedenle SBK'lar gibi konuları sınıfa entegre ederken göz önünde bulundurulması gereken ilk ve belki de en zor nokta seçilen konunun öğretilen içerikle iyi uyum sağlamasıdır (Lenz ve Wicox, 2012). SBK senaryoları yazılırken öncelikle öğretim programlarının gereklilikleri belirlenip bu gereklilikleri yerine getirmeye yardımcı olacak senaryoların seçilmesine özen gösterilmelidir (Lenz ve Wicox, 2012). Böylece SBK senaryoları, Fen Bilgisi öğretim programının içeriğini öğretmek için etkili bir şekilde kullanılabilir (Salvato ve Testa, 2012).

Seçilen senaryoların öğrencileri düşünmeye ve tartışmaya teşvik edici nitelikte olduğu da görülmektedir. Bazen soru sorularak bazen de bir durumla ilgili zıt fikirler sunularak öğrencilerin bir karar vermesi ya da taraf olması desteklenmeye çalışılmaktadır. Bu nedenle SBK'ları seçerken öğrencilere tartışma fırsatı sunan, Fen ve Teknoloji ile ilgili sorunlara değinen konular olmasına dikkat edilmelidir (Marks ve Eilks, 2009). İyi seçilmiş bir senaryonun öğretilen sınıf seviyesine uygun olan bilimsel içerikleri ve süreçleri anlamaya fırsat sunması önemli bir noktadır (Lenz ve Wicox, 2012).

Sonuç olarak SBK senaryoları yazılırken, konuyla ilgili tarafsız, olumlu, olumsuz bilgilere ve tartışma sorularına ne kadar ve hangi sırayla değinilmesi gerektiği noktasında ortak bir fikir olmasa da senaryolarda genellikle bu öğelere yer verildiği ve gerçek yaşamla ilişkili olan, toplum için önem arz eden, tartışma ortamı oluşturan ve hedef öğretim programının öğrenilmesine hizmet eden konuların seçilmesi noktalarında bir kararlılık olduğu görülmektedir. İleride yapılacak çalışmalarda sunulan şablona dayalı yazılacak senaryoların öğrencilerin argümantasyon nitelikleri gibi değişik yeterlikleri üzerindeki etkisini araştıran çalışmalar yapılabilir. Bu anlamda mevcut çalışmanın SBK senaryolarının yazılması aşamasında araştırmacılara ve eğitimcilere rehberlik edeceğine inanılmaktadır. Ayrıca çalışmanın SBK temelli öğretimlerde tartışma ortamı

oluşturulması açısından SBK senaryolarının kullanılmasına dolayısı ile SBK temelli öğretime katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

EXTENDED ABSTRACT

**The Investigation of Socioscientific Issues Scenarios:
A Content Analysis Research**

*

Nejla Atabey – Mustafa Sami Topçu – Ayşe Çiftçi

Muş Alparslan University - Yıldız Technical University - Muş Alparslan University

Nowadays, it is seen that students' interest in science lesson steadily declining (Ritchie, Tomas and Tones, 2011). In order to solve this problem, socioscientific issues (SSI) which enable students to associate their daily lives with science courses and which require to discuss social and current problems scientifically can be used. It is important to start SSI based instruction by presenting SSI (Sadler, 2004). One way of introducing SSI is using SSI scenarios. However, it is not clear how much information SSI scenarios should have about SSI or how to write a SSI scenario. For this reason, the present study aimed to analyze the literature in terms of writing SSI scenarios to examine if authors use similar language while writing these scenarios.

The content analysis method was used in the study. Related databases were searched using both English and Turkish versions of "socioscientific issues", "socioscientific issue scenarios" and "socioscientific argumentation" keywords to reach SSI scenarios. At the end of this search, fifteen socio-scientific issues scenarios were randomly selected and examined with content analysis.

In order to supply the validity and reliability of the study, the SSI scenarios in English was first translated into Turkish by two English educators and controlled by a Turkish educator. In addition, the researchers analyzed the SSI scenarios and resolved the disagreements in the analyzes.

At the end of the analysis, it is seen that SSI scenarios generally contain objective, positive, and negative information about the issue, and a question that provides an opportunity for discussion. However these contents may change in the scenarios. For example the number and order

of the objective information may vary. While some scenarios have only one objective information, some scenarios have two objective information. In addition generally, objective information about the issue is given at the beginning of the scenarios, but as seen in the using chemical surfactants scenario it is given after the discussion question.

Another finding of the study is that the number and order of given positive and negative information about the SSI varies. For example, in some scenarios there may be a positive and a negative information about the issue but in some scenarios this number may go up to two or more. In some cases positive and negative information is not given, and the discussion question is directed after objective information.

Another finding is that in some scenarios it is asked which of the two different topics is better while in some scenarios it is desired to choose between different opinions or information about a single SSI. The last finding of the study is that SSI scenarios create a discussion environment sometimes with a single question, sometimes with more questions.

At the end of the study, it is found that the scenarios generally include objective, positive and negative information about the SSI and a question that leads discussion.. However these contents may vary in scenarios. These differences exist because of the order and number of the objective, positive and negative information. This suggests that a common method is not followed in the literature at the point of writing the SSI scenarios. Despite the identified differences it is seen that the number of positive and negative information is similar. This can be explained by the effort of introducing the issue without being a party to any idea about SSI. Therefore we should balance the opposite ideas about SSI while presenting it (Tsai, 2018). On the other hand, it is seen that all scenario contents are related to everyday life, are linked to science content, are important for human and have sometimes local dimension, sometimes global dimension. In fact, this is an expected situation. Because the SSI mostly emphasize local, national, and universal dimensions that are related to people's daily lives (Kolstø, 2001, Ratcliffe and Grace, 2003). It is also important to write scenarios that fit well with the content being taught therefore while writing SSI scenarios, it should be given attention to determine the requirements of the curriculum and select the scenarios that will fulfill those requirements (Lenz and Wicox, 2012). It is also im-

portant to write the scenarios in a language that is appropriate and understandable to the level of the students (Dawson and Carson, 2017).

It is believed that the present study will guide researchers and trainers in the process of writing SSI scenarios and will contribute to SSI based instruction in terms of creating a discussion environment with SSI scenarios.

Kaynakça/References

- Atabey, N., ve Topçu, M. S. (2017). The development of a socioscientific issues-based curriculum unit for middle school students: Global warming issue. *International Journal of Education in Mathematics, Science and Technology*, 5(3), 153-170.
- Bosser, U., ve Lindahl, M. (2017). Students' positioning in the classroom: A study of teacher-student interactions in a socioscientific issue context. *Research in Science Education*. <https://doi.org/10.1007/s11165-017-9627-1>.
- Carson, K., ve Dawson, V. (2016). A teacher professional development model for teaching socioscientific issues. *Teaching science*, 62(1), 28-35.
- Dawson, V. (2015). Western Australian high school students' understandings about the socioscientific issue of climate change. *International Journal of Science Education*, 37(7), 1024-1043.
- Dawson, V., ve Carson, K. (2017). Using climate change scenarios to assess high school students' argumentation skills. *Research in Science ve Technological Education*, 35(1), 1-16.
- Dolan, T. J., Nichols, B. H., ve Zeidler, D. L. (2009). Using socioscientific issues in primary classes. *Journal of Elementary Science Education*, 21, 1-12.
- Eastwood, J. L., Sadler, T. D., Zeidler, D. L., Lewis, A., Amiri, L., ve Applebaum, S. (2012). Contextualizing nature of science instruction in socioscientific issues. *International Journal of Science Education*, 34(15), 2289-2315.
- Emery, K., Harlow, D., Whitmer, A., ve Gaines, S. (2017). Compelling evidence: An influence on middle school students' accounts that may impact decision-making about socioscientific issues. *Environmental Education Research*, 23(8), 1115-1129.

- Evren Yapıcıoğlu, A., ve Kaptan, F. (2018). Sosyobilimsel durum temelli öğretim yaklaşımının argümantasyon becerilerinin gelişimine katkısı: Bir karma yöntem araştırması. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*,37(1),1-19.
- Fleiss, . L. (1971). Measuring nominal scale agreement among many raters. *Psychological Bulletin*, 7, 378-382.
- Genel, A., ve Topçu, M. S. (2016) Turkish preservice science teachers' socioscientific issues-based teaching practices in middle school science classrooms. *Research in Science ve Technological Education*, 34(1), 105-123.
- Gustafsson, B., ve Öhman, J. (2013).DEQUAL: A tool for investigating deliberative qualities in students' socioscientific conversations. *International Journal of Environmental ve Science Education*, 8(2), 319-338.
- Halim, M., ve Saat, R. M. (2017). Exploring students' understanding in making a decision on a socioscientific issue using a persuasive graphic organiser. *Journal of Baltic Science Education*, 16(5), 813-824.
- Kalypto, I., ve Constantinou, P. C. (2014). Developing preservice teachers' evidence based argumentation skills on socioscientific issues. *Learning and Instruction*, 34, 42-57.
- Karataş, Z. (2015). Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri. *Manevi Temelli Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 62-80.
- Keskin-Samanci, N., Özer-Keskin, M., ve Arslan, O. (2014). "Development of 'bioethical values inventory' for pupils in secondary education within the scope of bioethical education. *Eurasia Journal of Mathematics, Science ve Technology Education*, 10(2), 69-76.
- Khishfe, R. (2014). Explicit nature of science and argumentation instruction in the context of socioscientific issues: An effect on student learning and transfer. *International Journal of Science Education*,36(6), 974-1016.
- Kim, M., Anthony, R., ve Blades, D. (2014). Decision making through dialogue: A case study of analyzing preservice teachers' argumentation on socioscientific issues. *Research in Science Education*,44,903–926

- Klosterman, M. L., ve Sadler, T. D. (2010). Multilevel assessment of scientific content knowledge gains associated with socioscientific issues based instruction. *International Journal of Science Education*, 32(8), 1017-1043.
- Krippendorff, K. (1980). *Content analysis: An introduction to its methodology*. Newbury Park: Sage Publications.
- Knight, A. M., ve McNeill, K. L. (2015). Comparing students' individual written and collaborative oral socioscientific arguments. *International Journal of Environmental ve Science Education*, 10(5), 623-647.
- Kolstø, S. D. (2001). Scientific literacy for citizenship: Tools for dealing with the science dimension of controversial socioscientific issues. *Science Education*, 85(3), 291-310.
- Kotkas, T., Holbrook, J., ve Rannukmäe, M. (2016). Identifying characteristics of science teaching/learning materials promoting students' intrinsic relevance. *Science Education International*, 27(2), 194-216.
- Lenz, L., ve Wicox, M. K. (2012). Issue-oriented science: Using socioscientific issues to engage biology students. *The American Biology Teacher*, 74(8), 551-556.
- Lin, T. C., Lin, T. J., ve Tsai C. C. (2014). Research trends in science education from 2008 to 2012: A systematic content analysis of publications in selected journals. *International Journal of Science Education*, 36(8), 1346-1372.
- Lin, Y. R., ve Hung, J. F. (2016). The analysis and reconciliation of students' rebuttals in argumentation activities. *International Journal of Science Education*, 38(1), 130-155.
- Marks, R., ve Eilks, I. (2009). Promoting scientific literacy using a socio-critical and problem-oriented approach to chemistry teaching: concept, examples, experiences. *International Journal of Science and Environmental Education*, 4, 231-245.
- Milli Eğitim Bakanlığı (2005). *İlköğretim Fen ve Teknoloji Programı (6-8. sınıflar)*. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Nielsen, J. A. (2012). Co-opting science: a preliminary study of how students invoke science in value-laden discussions. *International Journal of Science Education*, 34(2), 275-299.

- Presley, M. L., Sickel, A. J., Muslu, N., Merle-Johnson, D. B. Witzig, S. B., İzci, K., ve Sadler, T. D. (2013). A framework for socio-scientific issues based education. *Science Educator*, 22(1), 26-32.
- Ratcliffe, M., ve Grace, M. (2003). *Science education for citizenship: Teaching socioscientific issue*. Maidenhead: Open University Press.
- Ritchie, S. M., Tomas, L., ve Tones, M. (2011). Writing stories to enhance scientific literacy. *International Journal of Science Education*, 33(5), 685-707.
- Romine, W. L., Sadler, T. D., ve Kinslow, A. T. (2017). Assessment of scientific literacy: Development and validation of the quantitative assessment of socio-scientific reasoning (QuASSR). *Journal of Research in Science Teaching*, 54(2), 274-295.
- Saad, M. I. M., Baharom, S., ve Mokhsein, S. E. (2017). Scientific reasoning skills based on socioscientific issues in the biology subject. *International Journal of Advanced and Applied Sciences*, 4(3), 13-18.
- Sadler, T. D. (2004). Informal reasoning regarding socioscientific issues. A critical review of research. *Journal of Research in Science Teaching*, 41(5), 513-5362.
- Sadler, T. D., Chambers, F. W., ve Zeidler, D. L. (2004). Student conceptualizations of the nature of science in response to a socioscientific issue. *International Journal of Science Education*, 26(4), 387-409.
- Sadler, T. D., ve Zeidler, D. L. (2009). Scientific Literacy, PISA, and socioscientific discourse assessment for progressive aims of science education. *Journal of Research in Science Teaching*, 46(8), 909-921.
- Sadler, T. D. (2011). *Socioscientific issues in the classroom: Teaching, learning, and research*. New York: Springer.
- Sadler, T. D., Friedrichsen, P., Graham, K., Foulk, J., Tang, N., ve Menon, D. (2015). *Socio-scientific issue based education for three-dimensional science learning: derivation of an instructional model*. Paper presented at the annual meeting of the *National Association for Research in Science Teaching*, Chicago, Amerika.
- Salvato, E., ve Testa, I. (2012). Improving students' use of content knowledge when dealing with Socio-Scientific Issues: the case of a physics-based inter-vention. "*Quaderni di Ricerca in Didattica (Science)*", 3, 15-36.

- Shea, N. A., Duncan, R. G., ve Stephenson, C. (2015). A tri-part model for genetics literacy: Exploring undergraduate student reasoning about authentic genetics dilemmas. *Research in Science Education*, 45, 485-507.
- Tal, T., ve Kedmi, Y. (2006). Teaching socioscientific issues: classroom culture and students' performances. *Cultural Studies of Science Education*, 1, 615-644.
- Tsai, C. Y. (2018). The effect of online argumentation of socio-scientific issues on students' scientific competencies and sustainability attitudes. *Computers ve Education*, 116, 14-27.
- Tekbiyik, A. (2015). The use of jigsaw collaborative learning method in teaching socioscientific issues: The case of nuclear energy. *Journal of Baltic Science Education*, 14(2), 237-253
- Tekin, N., Aslan, O. ve Yılmaz, S. (2016). Representation of socioscientific issues in the most popular Turkish daily newspapers. *Journal of Human sciences*, 13(2), 2860-2869.
- Tomas, L. (2012). Writing narratives about a socioscientific issue: Engaging students and learning science. *Teaching Science*, 58(4), 24-28.
- Tomas, L., ve Ritchie, S. M. (2014). The challenge of evaluating students' scientific literacy in a writing-to-learn context. *Research in Science Education*, 44, 1-18.
- Topçu, M. (2015). *Sosyobilimsel konular ve öğretimi*. Ankara: Pegem Akademi.
- Topçu, M. S., ve Atabey, N. (2014). *Sosyobilimsel konu içerikli alan gezilerinin ortaokul öğrencilerinin argümantasyon nieliğine etkisi*. Paper presented at the annual meeting of the 11. National Science and Mathematics Education Congress, Adana, Turkey.
- Van Eemeren, F. H., ve Grootendorst, R. (1996). *A systematic theory of argumentation: A systematic theory of argumentation*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Yahaya, J. M., Ahmad Nurulazam, A., ve Mageswary Karpudewan, M. (2016). College students' attitudes towards sexually themed science content: a socioscientific issues approach to resolution. *International Journal of Science Education*, 38(7), 1174-1196.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2008). *Sosyal Bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Atabey, N., Topçu, M. S. ve Çiftçi, A. (2018). Sosyobilimsel konu senaryolarının incelenmesi: Bir içerik analizi çalışması. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 9(16), 1968-1991. DOI: 10.26466/opus.474224

Amerikan Karşıtlığında Güncel Küresel Eğilimler ve Trump Etkisi

DOI: 10.26466/opus.477471

*

Cengiz Dinç* - Bekir Karataş**

* Doç. Dr, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü, Eskişehir / Türkiye
E-posta: cdinc@ogu.edu.tr ORCID: [0000-0002-4433-9941](https://orcid.org/0000-0002-4433-9941)

** YL. Öğrencisi, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, SBE Uluslararası İlişkiler , Eskişehir/Türkiye
E-posta: bekirkaratas@gmail.com ORCID: [0000-0003-3247-7324](https://orcid.org/0000-0003-3247-7324)

Öz

Amerikan karşıtlığı, Amerikan politikaları ve ABD'nin toplumsal, ekonomik, siyasi, kültürel yapısı veya Amerikan halkı hakkında olumsuz fikirlere sahip olmak; bunların olumsuz küresel ve yerel etkilerine karşı çıkmak olarak tanımlanabilir. Keohane ve Katzenstein'e göre Amerikan karşıtlığı çeşitli tipolojiler altında incelenebilir. Çalışmada Soğuk Savaş sonrası dönemde Amerikan-Karşıtlığının artmasına neden olan tek taraflılık ve ABD'nin saldırganca tutumu gibi faktörler incelenmiştir. Donald Trump döneminde küresel Amerikan-Karşıtlığının Avrupa, Orta Doğu, Rusya ve Asya gibi bölgelerde arttığı belirtildikten sonra; Meksika sınırına duvar örülmesi önerisi, bazı ticaret anlaşmalarından, İran nükleer silah anlaşmasından, iklim değişikliği anlaşmasından çekilmek ve bazı Müslüman ülkelerden seyahate kısıtlama gibi bazı spesifik Trump politikalarına verilen küresel tepkiler analiz edilmiştir. Çalışmada Amerikan başkanına güvenden, ABD ile ilişkilerin yönü beklentileri ve çeşitli bölge ve ülkelerdeki Amerikan karşıtlığının farklı boyutlarına kadar birçok konuda 2017 yılı PEW araştırma merkezi anketindeki veriler kullanılarak Amerikan karşıtlığındaki eğilimler gösterilmeye çalışılmıştır. Her ne kadar küresel Amerikan karşıtlığı Trump döneminde daha da yükselse de ABD'nin kurduğu küresel ittifak sistemleri hala pek çok ilgili hükümeti ABD'ye yakın durmaya zorlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: ABD, Amerikan Karşıtlığı, Donald Trump

Current Global Trends in Anti-Americanism and The Trump Effect

*

Abstract

Anti-Americanism can be defined as having unfavorable views on American policies along with its social, economic, political and cultural system or American people themselves; opposing their adverse local and global impacts. Anti-Americanism can be examined under variety of typologies according to Katzenstein and Keohane. This study examines factors such as unilateralism and aggressive attitudes of the US that led to a rise in Anti-Americanism in the post-Cold War era. After pointing out the rise of global Anti-Americanism in critical areas such as Europe, Middle East, Russia and Asia under Trump administration; global reactions to some specific Trump policies, such as proposing a wall on the Mexican border, withdrawal from trade, Iran nuclear and climate change agreements and restricting travel from some Muslim countries are also analyzed in the study. It is aimed to indicate the current trends in Anti-Americanism on many issues ranging from confidence in the US President to expectation of relations with the US and various aspects of Anti-Americanism by using the data from PEW Research Center 2017 questionnaire. Notwithstanding the rise in global anti-Americanism in the Trump era, the global alliance system that has been established by the US still compels many governments to stay close to the US.

Keywords: USA, Anti-Americanism, Donald Trump

Giriş

Etkenleri her durum için farklı kombinasyonlarda olabildiğinden tüm örnekler için geçerli olacak şekilde tarif edilmesi oldukça zor olsa da Amerikan karşıtlığı, genel olarak, Amerikan politikaları ve daha seyrek olarak da ABD'nin toplumsal, ekonomik, siyasi, kültürel yapısı veya Amerikan halkı hakkında olumsuz fikirlere sahip olmak; bunların küresel ve yerel etkilerine karşı çıkmak olarak tanımlanabilir (Keohane ve Katzenstein, 2007, s.12). Amerikan karşıtlığı uzunca bir süredir küresel siyasette ve Amerikan dış politikasında göz önüne alınması gereken bir faktördür. Bu çalışmada öncelikle Amerikan karşıtı duruşun ve bunun ideolojisinin tarihinin bazı noktalarına kısaca değinildikten ve tipolojisine vurgu yapıldıktan sonra, Soğuk Savaş sonrasına, özellikle 11 Eylül sonrasına ve de güncel olarak Donald Trump'ın Başkan seçilmesinden sonraki gelişmelere, Amerikan karşıtlığının nispeten yükselmesindeki 'Trump Etkisine' detaylıca vurgu yapılmaya çalışılacaktır.

Amerikan karşıtlığının küresel siyasetteki boyutuna dikkat çekilirken, genellikle ABD ile dostane siyasi ilişkiler içerisinde bulunan ülkelerin ('müttefikler') olduğu Avrupa ve Orta Doğu Bölgelerine; ayrıca tekrar Amerikan karşıtı politikalarında artış görülen Rusya ve geleceğin hegemonu olma potansiyeli taşıyan Çin'e ('rakipler') ve bu ülkelerin yakın havzasındaki bölgelere daha fazla önem verilecektir.

Amerikan Karşıtlığının Tipolojisi ve Tarihsel Arka Planı

Keohane ve Katzenstein'e göre (2007) Amerikan karşıtlığı çeşitli tipolojiler altında incelenebilir. Bir tablo oluşturulduğunda bu varyasyonlar ve geçmişte veya şu anda sıklıkla görülme yerleri Tablo 1'deki gibi gösterilebilir.

Görüldüğü gibi Amerikan karşıtlığının pek çok türü bulunmaktadır. Özellikle egemen- milliyetçi ve radikal Amerikan karşıtlığı, ABD'nin daha çok dikkatini çekmesi gereken türlerdir çünkü bunlar ABD'nin varlığına veya en azından küresel baskınlığına bir son vermeyi ya da bunu kısıtlamayı da hedeflerler.

Tablo 1. Keohane ve Katzenstein'e Göre Amerikan Karşıtlığının Türleri¹

Keohane ve Katzenstein'in Tipolojisine Göre Amerikan Karşıtlığının Türü	Görüldüğü Yerler (Önceki dönemlerde veya şu anda)
<p>Liberal Amerikan Karşıtlığı: Bu tür, liberal düşüncedekilerin, ABD'nin kurucu ideallerine ve değerlerine sahip çıkamamasıyla ortaya çıkan düş kırıklığı ve hüsranelerinden ortaya çıkmıştır. Örneğin ABD'nin Soğuk Savaş ve sonrasında teröre karşı savaş dönemlerinde diktatörlükleri desteklemesi gibi faktörler Liberal Amerikan-karşıtlığını beslemektedir. ABD'nin tek taraflı davranması ve muhataplarının görüşlerine pek önem vermemesi bu kategoride değerlendirilebilir. Liberal Amerikan karşıtlarının hedefleri ABD'ye saldırmak veya zayıflatmak değildir. Bunlar, ABD'nin kendi riyakârlığını ortaya sermeyi hedefleyen, böylelikle Amerika'yı kendi ideallerine sadık kalmaya teşvik eden dostane eleştirmenlerdir.</p>	<p>ABD (iç eleştiri) Avrupa (ana kıta, müttefiklerden gelen eleştiri)</p>
<p>Sosyal Amerikan Karşıtlığı: Bu tip, hayatın kendine, özgürlüğe ve mutluluk arayışına dokunan, hayatın birçok alanındaki ilgili farklılıkları yansıtan değer karmaşalarını temel alır. Sosyal Amerikan karşıtlığı ABD'de daha özerk bırakılmış olan piyasa süreçleri ve sonuçlarını tanımlamaya yardımcı olan daha geniş ölçüdeki sosyal ve siyasi düzenlemeler bütündeki liberal değerlerin gömülü olduğu bir takım siyasal kurumlardan meydana gelir. Genel bir harici tehdit yokluğunda, tamamen piyasa güdümündeki Amerikan koşulları tasvip edilmez. Bu türdeki liberal düşünceler ABD'deki sosyal yönden kabul edilebilir ve siyasi olarak makul olandan daha çok çeşitli sosyal programlar için daha kapsayıcı bir destekle imgenmiştir. İskandinavya'daki sosyal demokrat refah devletleri, Avrupa kıtasındaki Hristiyan demokrat refah devletleri ve Japonya gibi Asya'da sanayi devletleri başlıca örneklerdir.</p>	<p>Almanya İskandinavya Japonya Kanada</p>
<p>Egemenlikçi-Milliyetçi Amerikan Karşıtlığı: Bu tür karşıtlığı, bir süper güç olan ABD'nin, ülkelerin kendi milli egemenliklerini zedelemesinin karşısında durur. Latin Amerika ve Asya gibi ulusal egemenliklerin zor kazanıldığı ve Amerikan ekonomik ve siyasi etkisinin tehditkâr olarak algılanabildiği bölgelerde bu tür kendini açıkça belli eder. Bu kategori altında Almanya ve Çin gibi ülkelerini süper güç olarak gören ve bu yüzden küresel düzeydeki Amerikan hegemonyasına kiskananelerle karşıt olabilir.</p>	<p>Almanya Çin Latin Amerika Rusya Türkiye</p>
<p>Radikal Amerikan Karşıtlığı: Bu tür, kendini ekonomik ve siyasi güç ilişkilerinde ve ABD'nin kurumsal pratiklerinde gösteren ABD kimliğinin ve eylemlerinin dünyanın herhangi bir yerindeki kurumların, uygulamaların ve iyi değerlerin ilerlemesinin karşısında olacağına emindir. Daha iyi bir dünyaya doğru gelişimin olması için, Amerikan ekonomisi ve toplumu hem içeriden hem de dışarıdan dönüştürülmek zorundadır. Radikal Amerikan karşıtlığı son günlerine kadar Sovyet Rusya gibi Marksist-Leninist devletlerin bir karakteristiği olmuş, sonrasında da Küba ve Kuzey Kore gibi ülkelere görülmüştür. Radikal Amerikan karşıtlığı</p>	<p>Afganistan Küba Kuzey Kore Orta Doğu</p>

¹ Tablo, Keohane ve Katzenstein (2007: 28–34) ve Meunier'den (2007: 144–145) faydalanılarak hazırlanmıştır.

<p>genellikle ABD'nin ekonomik ve siyasi kurumlarının zayıflatılması, yıkılması ya da dönüşümünü savunur.</p> <p>Radikal Amerikan Karşıtlığının en uç türü <i>Garbiyatçılık (Occidentalism)</i> olarak tanımlanabilir. Garbiyatçılığın da en uç yorumlarına göre, Batı medeniyeti o toplumlarda yaşayan insanların fiziksel yok oluşlarını gerektirecek derecede barbarca değerler taşır. Bu yorumlarda ABD, Batı'nın öncü devletidir ve bu yüzden şer'in kaynağıdır. Radikal Müslümanlar, seksi ticarileştiren ve kadını erkeğin denetiminden çıkmış ve özgürleşmiş olarak gösteren popüler kültüre karşı çıkar ve ayrıca seküler-liberal değerleri de eleştirirler.</p>	
<p>(Yukarıdaki 4 ana tipe, tarihsel ve öznellik gösteren 2 tip eklenebilir.)</p> <p>Seçkin Amerikan Karşıtlığı: Özellikle Fransa gibi ülkelerde görülür. Bu tür, Amerikalıları ve kültürlerini yabani ve görgüsüz olarak resmeder. Bu tür Amerikan karşıtları kendi üstünlük algılarının arkasına sığınır ve ABD'nin kendi kültür düzeylerine ulaşmalarını arzulamazlar. Seçkin Amerikan karşıtlığı aynen Fransa örneğindeki gibi elitlerin Amerikan kültürüne uzun bir yukarıdan bakma geçmişine sahip olduğu ülkelerde yükselmektedir. Fransızlara göre Fransız kültür repertuarı kendine özgüdür ve ABD'dekinden birçok alanda önemli ölçüde farklılaşır. Amerikalılar sıklıkla kültürsüz maddeci, herhangi sanat, müzik ya da hayattaki diğer güzellikleri umursamadan kişisel terfi peşinde koşan bireyler olarak görülürler.</p>	<p>Fransa Kıta Avrupası</p>
<p>Geçmiş Dayalı (Legacy) Amerikan Karşıtlığı: Bu tür Amerikan karşıtlığı, ABD'nin geçmişte bir topluma karşı yaptığı hatalara dayanır. Örneğin Meksika'daki Amerikan karşıtlığı bu ülkeye karşı geçtiğimiz 180 yıldaki çeşitli saldırı ve baskınlık kurma çabalarından da beslenir. İran'daki Amerikan karşıtlığı da 1950 ve 60'lardaki Amerikan müdahalelerinden sonraki 1979 İran devrimi ve müteakip gelişen rehine krizleri gibi olaylardan da kaynaklanır. Bu türden Avrupa'da kaydedilen Amerikan karşıtlığı en fazla İspanya ve Yunanistan'da görülmüştür. Her iki ülkede, ABD'nin Sağ'ın tarafında müdahil olduğu iç savaşlar yaşanmıştır.</p>	<p>İran İspanya Meksika Orta Doğu Yunanistan</p>
<p>(Meunier'e göre (2007, s.144-145), <i>Nostaljik Amerikan Karşıtlığı türü de bazı tecrübeleri anlamak için göz önünde bulundurulmalıdır.</i></p> <p><i>Nostaljik Amerikan Karşıtlığı:</i> Bu tür geçmişe özlem ve değişime olan dirençten kaynaklanmaktadır. Toplumun her kesimindeki bireyler tarafından paylaşılan bu türe göre ülkeleri, ABD'nin içi boş küreselleşmesinin onu dönüştürmesi, insanı sızlaştırması (de-humanization) ve köklerinden koparmasından önce daha iyi bir yerdir.</p>	<p>Avusturya Belçika Fransa Hollanda</p>

Soğuk Savaş öncesinde de görülen Amerikan karşıtlığı, Brendon O'Connor'a (2007) göre, tarihi dört dönem halinde incelenebilir. İlk dönem, Amerika'nın Avrupalılarca kolonileştirmesiyle başlayıp İkinci Dünya Savaşı sonuna kadar sürmüştür. Bu dönemde Amerikan karşıtlığı, temelde Avrupa'nın kendisini kültürel olarak Amerika'dan üstün görmesine dayanır. İkinci dönem, Soğuk Savaş dönemidir (1945-1989). Bu dö-

nemdeki karşıtlık politik ve ideolojik olarak ABD'nin eleştirilmesine dayanır. Genel olarak soldan gelen bu karşıtlık, Sovyet propagandasından Vietnam Savaşı karşıtı gösterilere kadar geniş bir spektrumu kapsamıştır. Üçüncü dönem, Soğuk Savaş'ın bitimiyle 1989 yılında başlamış ve Amerikan kapitalizmi ve Amerikanlaşmanın olumsuz sonuçlarına vurgu yapılan bir dönem olmuştur. Bu tür Amerikan karşıtlığı, küreselleşme karşıtı harekete sıkı sıkıya bağlıdır. Dördüncü dönem Amerikan karşıtlığı, 11 Eylül 2001'de kitlesel terörü de mubah gören radikal Amerikan karşıtlığının doğuşu ile başlamış kabul edilebilir.

Amerikan karşıtı *duygu*, Avrupa'da 1830'lardan beri vardır. O zamanlar da şimdiki gibi, Avrupa sağ, Amerikalıları kaba saba, iyi terbiye almamış, aptal olmasa da saf; kendi sınıflarının uzun uğraşlar sonucu edinilen kültür ve inceliğinden yoksun bulmaktaydılar (Fabbrini, 2003). Benzer şekilde, Heidegger'in de paylaştığı, Avrupa'da derin geçmişi olan kanı, ABD'nin kültürsüz medeniyetin en bariz örneği olmasıdır. Zengin, konforlu ve maddi olarak ilerlemiştir ama ruhsuz ve sunidir (Lewis, 1990). Şüphesiz, Amerikan karşıtlığının küresel boyutları geçmişten gelen ve güncel faktörlerin ilginç bir karmasıyla şekillenir. Uzun yıllara dayalı kanlı siyasi bir miras, kibir, saldırganlık, diğer insanların hayatlarına karşı vurdumduymazlık, Vietnam Savaşı gibi tarihi kırılma dönemlerine dayanır.

Soğuk Savaş döneminde, ABD, kendini "Özgür Dünya" diye nitelendirdiği kesimi temsil ettiğini iddia etmekteydi. Latin Amerika'daki pek çok düşünürce göreyse, ABD, aslında, Franco, Salazar, Chiang Kai-Shek ve Ngo Dinh Diem gibi diktatörleri desteklemiştir. ABD'nin Soğuk Savaş dönemindeki ideolojik içe kapanıklıktan kurtulması ve dünyadaki çeşitliliği anlaması gerekmektedir. 1950'lerden başlayarak, ABD'nin Latin Amerika politikaları, başta bölgedeki sol olmak üzere tepki çekmiştir. Guatemala'daki darbe, Küba, Guayana, Şili ve diğerleri olmak üzere, bölgesel müdahalelerin modeli olmuştur. Rejimlerin demokratik olup olmadığı değil, Amerikan karşıtı olup olmadığı daha önemli bir etken olmuştur. Vietnam müdahalesi ve benzeri Amerikan politikaları, pek çok bölge devletini ABD'den uzaklaştırmış, düşmanlıkların gelişmesine zemin hazırlamıştır (Friedman, 2008). Tarihsel Amerikan karşıtlığının geçmişteki ABD politikalarıyla yakından bir ilgisi vardır. Örneğin daha önceki bir 11 Eylül'de (1973), ABD, Şili'de seçimle işbaşına gelmiş Salvador Allende hükümetini

deviren ve arkasında binlerce 'kayıp' bırakan bir darbeyi desteklemiştir. 1979'da seküler ve Batı'yla iyi ilişkiler içerisindeki Şah'ı deviren İran İslam Devrimi'nin lideri Ayetullah Humeyni'ye göre de ABD "Büyük şeytan; yaralı yıldı". ABD belki en yoz olan değil ama bunu en güçlü şekilde yayan ve dayatandır (Lewis, 1990).

Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Önemli Gelişmeler

Soğuk Savaş'ın, iki kutuplu uluslararası sistemin, diğer kutup Sovyetler Birliği'nin 'çökmesiyle' sonuçlanması, ABD'de bir zafer ve yenilmezlik havası yaratmıştır. Tek kutuplu dünyaya geçişle birlikte Huntington'ın da gözlemlediği gibi, ABD, "tek taraflı küreselcilik" (küresel çıkarlar) yerine, "küresel tek taraflılık" (kendi çıkarları) peşinde koşan, bir çeşit "haydut" süper güç haline dönüşmüştür. Bu durum, Kagan'ın (2002) tabiriyle "meşruiyet krizine" yol açmıştır. ABD'nin küresel liderliği başta Avrupalılar olmak üzere, diğerlerince çok daha fazla sorgulanır hale gelmiştir. 1991'deki Körfez Krizi'ndeki, Bush yönetiminin iş birliğine açık, iknaya ağırlık veren liderliğinin aksine, oğul Bush döneminde, özellikle 11 Eylül sonrasında, tek taraflı politikalar ABD için neredeyse norm halini almıştır (Talbot, 2008).

Diğer yandan Lieber ve Alexander'e (2005: 134) göreyse, çoğu diğer ülke gibi büyük güçler ya Amerikan'ın terör ve kitle imha silahlarından kaynaklanan tehditleri yok etme isteğini paylaşırlar yahut kendilerinin o konuda önemli ve doğrudan çıkarları olmadıklarını düşünürler. Ne olursa olsun bu güçler Amerika'nın onlara karşı saldırgan amaçlara sahip olmadığını hissederler. Bu önermeye paralel olarak, ABD, 11 Eylül sonrasında neredeyse tüm büyük güçlerle ilişkilerini geliştirmiştir. Teröre karşı savaşta ABD pek çok gönüllü ortak bulmuştur. Bu durum, Mısır, Ürdün, Pakistan ve Suudi Arabistan gibi Orta Doğu ve Güneydoğu Asya'daki önemli ülkelerin hükümetlerinin sadece teröre karşı savaşta zaten gönüllü olmalarından değil, İslamcı radikalizmi kendilerine gerçek bir tehdit olarak algılamalarından da kaynaklanır. Bu konuda ABD'nin Çin, Hindistan ve bilhassa Rusya ilişkileri hiç olmadığı kadar iyidir çünkü bu ülkeler uluslararası ve ötesi İslamcı terörist gruplardan korkmak için oldukça benzer güçlü nedenlere sahiptirler.

Bazı gözlemciler göre, Soğuk Savaş sonrasındaki dönemde, ABD'ye karşı yumuşak (*soft*) dengelemenin ilk emareleri görülmüştür. ABD'nin tek taraflı ve provokatif davranış şekli görülmemiş oranda kızgınlık yaratmıştır; bu durum Washington için hayatı zorlaştıracak ve nihayetinde sert (*hard*) dengeleme bu süreci takip edebilecektir. Ülkeler kendilerine odaklanmış bir Amerikan gazabından çekinseler de ABD'nin hareket alanını daraltmakta, gücünü emmekte, kararlılığını azaltmakta; kendi otonomilerini maksimize etmeye çalışmakta, haklarını daha fazla savunmakta ve genel olarak "ABD'yi amaçlarına ulaşmak için daha fazla çalışmak zorunda bırakmaktadırlar". ABD tarzını değiştirmese, ABD'nin stratejilerini bırakmak için gösterilen gayretler daha da artacaktır. Bu görüşe karşı çıkanlara göre, aslında ABD'nin küresel nüfuzu artmaktadır. Örneğin, 11 Eylül sonrasında, ABD dünyanın pek çok bölgesinde yeni üsler ve erişim hakları için müzakerelerde bulunmuş, sonuçta Afganistan, Bulgaristan, Cibuti, Gürcistan, Macaristan, Irak, Kuveyt, Kırgızistan, Umman, Pakistan, Filipin, Polonya, Katar, Romanya, Tacikistan ve Özbekistan'da askeri olanaklarını geliştirmiştir. Dolayısıyla dünyada ABD'ye karşı yumuşak veya sert dengelemenin görülmediğini ileri sürmek için yeterince kanıt ortaya çıkmıştır (Lieber ve Alexander, 2005).

ABD'ye yöneltilen önemli eleştirilerden birisi de kendisi için önemli olanın "iş yapabileceği", kendi politikalarıyla uyum içerisinde çalışmaya hazır rejimlerin iş başında olması veya hiç olmazsa Amerikan politikalarına karşı çıkacakların işbaşına gelmemesidir. Bu genel çerçevede, Soğuk Savaş sonrasında ABD'nin karşısına çıkan önemli sorulardan birisi kendisiyle iş birliği yapan otoriter rejimler (*friendly tyrants*) yerine, ABD politikalarına karşı çıkabilecek yeni rejimlerin (*unfriendly democracies*), ABD'nin deklare ettiği 'Dünya'da özgürlük ve demokratikleşmeyi destekleme' ilkesi uyarınca desteklenip desteklenmeyeceğidir. Özellikle, Orta Doğu'da, ABD'nin bu dönemde izlediği politika iç açıcı görülmemektedir. Örneğin, Mısır ve Suudi Arabistan gibi bölgesel stratejilerde önemli aktörler, istikrarı koruma veya radikal grupların yönetime gelmesi riskine karşı, 'demokratikleşme' baskılarından büyük oranda istisna tutulmuştur.²

² ABD'nin bu ikircikli tutumu 'Arap Baharı' sırasında da devam etmiştir. 'Pragmatik' Amerikan dış politikası, Mısır'da yaşanan gelişmelerde tam 5 gün boyunca sessiz kalmıştır. Bu durum ABD'nin kendini zor bir durumda gördüğünün belirtisi olarak algılanmıştır. ABD kendisine muhalif olacak çevrelerin, örneğin,

11 Eylül 2001’de ABD’yi şok eden ve hızla bir “güvenlik devleti” haline sokan el-Kaide saldırısından sonra Bush döneminde, bu rahatsız edici imajlar tekrar hortlamıştır. Tek taraflılık, kendini dünyanın şerifi ilan etme, Avrupalı güçler dâhil diğerlerini küresel haydutlara karşı pısrık, salon centilmenleri olarak algılama bu dönemdeki önemli ABD tutumları arasında sayılabilir (Kagan, 2002).

ABD için esas problem, öz-ımaj ve diğerlerinin bakışı arasında giderek büyüyen bir uçurumda yatmaktadır. Özellikle Kuveyt Krizi’nden (1991-92) sonra, ABD’nin küresel imajı kibirli, petrol delisi, petrol olmayan bölgelerdeki sorunlara ve katliamlara göz yuman, emperyalist bir güç olduğu yönündedir. 2003 Irak Savaşı ile bu imaj daha da pekişmiştir. Dünyada, önemli bir kesime göre, Amerikalı kaba ahlaksız çıkarıcı ve açgözlüdür. Amerikan karşıtlığı küresel bir fenomendir ama bazılarına göre en güçlü tepki İslam dünyasındadır. Lewis (1990) ise 30 yıl önce Soğuk Savaş biterken, İslam dünyasının, Amerikan ve Batı karşıtlığının en fazla olduğu bölge olmadığını belirtmekteydi. Bunda, Irak savaşı dolayısıyla Amerikan karşıtlığının, ABD’nin daha önce görece popüler olduğu yerlere de yayılması (örneğin Endonezya’da 2002 ve 2003’te yapılan anketlerde ABD’ye olumlu bakanların oranı %61’den %15’e düşmüştür; aynı dönemde Fransa’da 2003’te %71 olan oran 2004’te %53’e düşmüştür) etkili olmuş olabilir (Pew Research Center, 2007).

Bazılarına göre “Amerika’nın dünyanın birinci gücü konumuna yükselişi, hayranlık, etkilenme, geniş çapta kuşku ve düşmanlık duygularının da yayılmasını tetikliyor”. Pek çoklarına göre, “Bugün küresel istikrarı tehdit eden yegâne unsur: Bir koruyucu yaratıyorum derken, bir sömürücü yaratmış olan Amerika’dır.” Benzer bir güvensizlik, Irak Savaşı konusunda Avrupa medyasındaki yazılarda da kendini göstermiştir. Savaşı, Avrupa gazete ve televizyonlarından izleyenler, çoğu Amerikalının izlediğinden çok farklı bir tabloya tanık olmuş, ABD’nin batağa saplanması neşyle karşılanmıştır (Ceaser, 2003).

Özellikle kriz dönemlerinde ABD’nin kendine bakışıyla, diğerlerinin algısı arasındaki fark daha da açılmaktadır. Sadece ABD’de, Dünyanın Amerikan liderliğini arzuladığını ileri sürenler varken, diğer başka her

Müslüman Kardeşlerin, demokratik yollarla iktidara gelmesi ihtimaline karşı, prensipli bir şekilde her yerde her zaman demokratikleşmeyi desteklememektedir.

yerde Amerikan kibrinden ve tek taraflılığında bahsedilmektedir (Huntington, 1999). Amerikalılar uzun zamandır, kendilerinden daha büyük bir güçle tehdit edilmedikleri için bunun ne demek olduğunu pek anlamamaktadırlar. Bush döneminde ise bu tutum iyice belirginleşmiştir. Bush yönetiminin seçkinleri, ders almayı reddederek doğrunun, güçten bağımsız olmadığına altını çizerek Foucault'ü (1980) doğrularcasına "biz imparatorluğuz" demektedir (Kimer, 2011). Bu bağlamda, bir "İmparatorluk" olan ABD'nin "doğru" dediği, *doğru* kabul edilmeliydi. Oldukça dar bir dünya görüşüyle hareket eden Bush eliti, Amerikan askeri gücünün önünde çok az engel bulunduğunu düşünmekteydi; bu güç diktatöryel rejimleri yıkmakta, dünyada demokrasi ve özgürlüğü yaymak için kullanılmalıydı. ABD, aynı zamanda muhtemel bir küresel rakibin ortaya çıkmasını da engellemeliydi (Higley, 2006). Sorunu psikolojik kökenlerle açıklamaya çalışan bazılarına göre Amerikan karşıtlığı, kıskançlık, kızgınlık, muğlaklık ve hayallerin yıkılmasıyla ilgilidir (Naim, 2001).

ABD çok sık olarak, küresel genel eğilimlerle çatışmaktadır. Örneğin, neredeyse tüm dünyanın onayladığı İklim Koruma Antlaşması, nükleer testlerin yasaklanması, kara mayınlarının yasaklanması ve savaş suçlularının Uluslararası Ceza Mahkemesi tarafından cezalandırılması gibi konularda, kendine göre çeşitli dezavantajlarından korktuğu için "cangıl kurallarını uluslararası hukuka tercih etmektedir". Terörle savaş adı altında, insan hakları ihlallerini, Irak'ta ve Küba'daki hapishanelerde yinelemiştir (Fabbrini, 2003).

11 Eylül 2001 saldırısı sonrası, Arjantin'den Fransa'ya kadar 'mutluluk hisseden', "ABD'liler kendi acı ilaçlarından içmek zorunda kaldılar"; "kötü, ama hak ettiler" diyen kesimlerin varlığı ABD için iyiye işaret değildi (Naim, 2001). Bunun yanında, Amerikan karşıtlığı, sahip olunan kimliklerin değil, olayların ve politikaların bir sonucu olduğuna destek veren bir kanıt da hala Müslümanların çoğunlukta olduğu bazı yerlerde, Amerikan politikalarına yüksek oranda destek verilmesidir. ABD, Kosova'daki Arnavutlar, Kuveytli ve K. Irak'taki Kürtler arasında, %90'a varan onaylanma oranları yakalayabilmişti.

Avrupalıların belirli bir çoğunluğuna göre ABD'nin bu kadar fazla güç kullanması olayları çok basite indirgemesinden ve aşırı güç sahibi olmasından kaynaklanmaktaydı. ABD'nin zaman zaman çok ciddi imaj problemi olsa da pek çok Avrupalı müttefiki ABD'nin bazı temel kaygılarını

paylaşmaktadır. (Pew Research Center, 2006) Örneğin, Batılı hükümetler ve kamuoyları zamanla İran konusunda olduğu gibi, ABD'ye yakın bir tutum almaktadır. İran'ın nükleer silahlar edinmesine karşı çıkanların oranı Almanya, Japonya, Fransa ve İngiltere'de çok yüksek olmuştur.

Amerikan karşıtlığı dünyanın herhangi kritik bir bölgesinde artmasının önemli etkileri de bulunmaktadır. Yükselen Amerikan karşıtlığı terörist örgütlerin yeni üyeler bulmasını kolaylaştırmakta, toplumun diğer kesimlerinin bu teröristlere daha fazla barınma sağlamasının, siyasi ve ekonomik destek vermesinin önünü açmaktadır. Ayrıca, küresel iş birliği bu durumda daha zor sağlanabilmektedir. Tüm bunların kolaylıkla gözlenebildiği bölge olarak son on yıllarda cihatçılığın yükseldiği Orta Doğu ön plana çıkmaktadır.

Yakın Dönemde Kritik Bölge ve Aktörlerde Amerikan Karşıtlığı

Soğuk Savaş sonrası dönemde kısa bir süreliğine beliren tek kutupluluk, Putin'in yönetimi altında Rusya'nın tekrar toparlanması ve özellikle Çin, Hindistan gibi ülkelerin hızlı ekonomik büyümeleri, Avrupa'nın ABD'den nispeten bağımsızlaşması, genel olarak Batı'nın küresel ekonomik ağırlığının azalması gibi nedenlerle sonrasında bozulmaya başlamıştır. Haass'ın (2008) belirttiği gibi, yaklaşık son 10 yıldır dünyanın tek kutupluluktan ziyade kutupsuzluk (non-polarity) dönemine girmiş veya girmekte olduğu söylenebilir. Bu dönemde özellikle 11 Eylül sonrasındaki bazı gelişmeler küresel Amerikan karşıtlığının artmasında dönem dönem etkili olmuştur. Örneğin ABD'nin BM onayı olmadan tek taraflı bir şekilde yaptığı Irak müdahalesinde (2003), Almanya ve Fransa gibi büyük AB güçleri başta olmak üzere, pek çok Avrupa ülkesi ABD'den farklı düşünmüş, askeri destek vermemiştir. Buna karşın, İngiltere ile Polonya başta olmak üzere NATO üyelik sürecindeki pek çok Merkezi ve Doğu Avrupa (MDA) ülkesi ABD'yi desteklemiştir. Bu durum Irak'ın işgali ve sonrasında, ayrıca Afganistan'da 'terörle mücadele' konularında, AB ülkelerinin ABD'ye istediği desteği verip vermeme konusunda ikiye bölünmesine yol açmıştır (Brzezinski, 2009). Bu dönemde de ABD savaş suçları işlemekle veya ağır insan hakları ihlalleriyle suçlanmıştır. Guantanamo ve Ebu Gureyb gibi hapishanelerindeki ağır şekilde eleştirilen uygulamalar nasıl ki Amerika'nın ideallere bağlılık söyleminin altını oymuşsa, ABD

Ulusal Güvenlik Ajansı'nın Avrupalı Siyasi Liderleri dahi uzun yıllar boyunca dinlettiğinin ortaya çıkması da Avrupalı müttefiklerle diplomatik işbirliğini sekteye uğratmıştır (Bryant, 2015).

Son 10-15 yıla ve 'rakiplere' bakıldığında ayrıca özellikle Çin ve Rusya için genel bir değerlendirme yapılırsa, bu ülkelerin 'milli egemenlik kaygıları' yüzünden belirli oranlarda Amerikan karşıtı olan ülkeler arasında en önemlileri oldukları görülür. Bu ülkeler genel olarak, ABD dış politikasından hoşnut değillerdir ve O'nun kendi milli çıkarlarına zarar verecek şekilde tek taraflı, buyurgan bir seyir izlediğini düşünürler. Çin'in küresel önemi, nüfusu ve askeri gücü yanında, ekonomik kalkınması eski hızını biraz kaybetse de satın alma gücüne göre dünyanın en büyük ekonomisi olmasından kaynaklanır. Rusya, 2000 sonrası Putin döneminde 'tekrar ayağa kalktı' ve 'Küresel Güç' olduğu eski günlerine dönme çabası içerisindedir. Putin yönetiminin hamleleri, tekrar başat bir güç olmaya dönükken, ABD ve AB, Rusya'nın tarihsel nüfuz alanlarına da girdiği için 'tehdit' olarak görülmektedir (Oylupınar, 2017, s.117-180).

Son dönemde, örneğin 2014-2017 yılları arasında ABD hakkındaki olumsuz algıda çift haneli yükselişler vardır. NATO müttefiklerinde bile bu görülmüştür (Örneğin: Birleşik Krallık'ta, %42'den %64'e; İspanya'da, %44'den %67'e; Fransa'da, %41'den %56'ya ve Türkiye'de %36'dan %64'e). Latin Amerika ulusları Meksika (%41'den %59'a) ve Peru'da (%29'dan %49'a) olumsuz görüşler oldukça hızla yükselmiştir. Benzer biçimde Rusya'daki ABD'ye yönelik olumsuz tutum da yaklaşık 20 puan artmıştır (%55'den %64'e) (Globescan, 2017).

Diğer yandan, Amerikan karşıtı tutumlardaki artışlara rağmen ABD'nin küresel etkisi pek de azalmamaktadır. Diğer ülkelerle dikkatli bir şekilde asimetrik de olsa karşılıklı bağımlılıklar ve tarihsel ilişkiler çerçevesinde kurulan resmi bağlantıları devam etmektedir. Bir dizi ticaret anlaşması ve ittifakların yanı sıra ABD'nin 70 ülkede konumlu 800 askeri üssü, yıllardır süregelen etkisini idame ettirmektedir (Hussain, 2017). Yabancı hükümetler çıkarları için iyi ilişkiler korumaya dikkat etmektedirler. Bunun yanında kamuoylarında Amerikan karşıtlığı yüksek olmasına rağmen, birçok ülke ABD'nin dünyada liderlik etmeye devam etmesinin, iyi olacağı kanaatindedir (Pew Research Center, 2018, s.12).

Girişte belirtildiği gibi, yakın dönemde bazı kritik bölgelerdeki gelişmelere biraz daha detaylı bakmak faydalı olacaktır.

a) Avrupa

Bu dönemde, ABD tarafından bakıldığında yüksek politika meselelerinde AB bölünmüş ve etkisiz görünmektedir (Rynning, 2007). Avrupa'dan yük paylaşımı ve küresel öneme sahip konularda daha fazla destek bekleyen Amerikalı gözlemcilere göre Avrupalı ülkeler Soğuk Savaş bittikten sonra gerekenleri yapmaktan kaçındığı için yumuşak görünmekte ve dünyadaki sert güç gerçeklikleriyle yüzleşememektedir (Kagan, 2002). AB üyelerinin çoğu, ABD istihbaratına da, Irak'taki kitle imha silahları iddiasına da güvenmemiş ve yüksek bir tehdit algılamamıştır (Wright, 2006). Avrupalılar, ABD'nin küresel sistemin lideri olmasını destekleseler de iş birliğine açık olmasını beklemekteydiler. ABD'nin, "siz olmadan da yapabiliriz, ama sizinle birlikte yapmayı tercih ederiz" tavrı, destek alabilmek için yanlış bir yol olmuştur (Talbot, 2008).

AB gösterilmek istenildiği kadar da zayıf olmadığını savunanlar da, AB'nin kendisine "en yakın tehdit" olan Rusya'nın ekonomik büyüklük bakımından yaklaşık 10 katı, nüfus bakımından 3,65 katı olduğunu dile getirmektedir (Fox ve Godement, 2009). Diğer yandan, Avrupa hala en önemli stratejik konularda bile ortak karar alamamaktadır. Son yıllarda Pentagon için 600- 700 milyar Dolarlık dev bütçeler ayıran ABD ile Avrupa arasında tarihsel bir askeri fark oluşmuştur ve Avrupa'nın küresel desteği önemini oldukça yitirmiştir (Dinç, 2017). Sonuç olarak Avrupalı Hükümetler, yıllardır müttefiklerine daha fazla danışan ve daha kibar davranan bir ABD arzulamaktaysalar da güvenlik alanında ABD'ye hala muhtaç bir Avrupa'nın olduğunu görmekte ve ABD ile ilişkileri bu çerçevede devam ettirmek istemektedirler. Japonya için de benzer bir durum vardır (Buruma, 2017).

b) Büyük Orta Doğu

Orta Doğu'daki Müslümanların arasında, pek çok örnekte görüldüğü gibi, ABD'nin, bölgenin kaynaklarını çeşitli mekanizmalarla sömüren, bölgeyi fakirleştiren, bunun için bölge aktörlerini birbirine düşüren, savaşlar çıkması için provoke eden, yanıltan, kandıran ve zorlayan Batı kampındaki en önemli ülke olduğu algısı, Amerikan-karşıtlığını çok çeşitli formlarda beslemektedir.

ABD'nin bazı savunucularına göreyse, Müslüman ülkelerdeki Amerikan karşıtlığı, siyasi liderler tarafından, rejimlerin yetersizliklerinden dikkati dağıtmak için sinik bir manipülasyondan ibarettir (Islam, 2006). Nye'a (2018) göre küresel olarak artan Amerikan karşıtlığı, Amerika'nın yumuşak gücünün azalmasına, diğerlerini, politikalarının meşruluğu ve altını çizen değerlerin sağlamlığı konusunda ikna edememesine işaret eder. Diğer yandan Bernard Lewis'e göre, diğerlerinin Batı'ya karşı çıkması doğaldır. "Niye bize karşı çıkıyorlar" diye değil; "bize, niye saygı duymuyorlar" diye sormak daha doğrudur. Bazı gözlemcilerin iddia ettiği gibi, ABD'ye en fazla İslamcılar karşı çıkıyorsa, Mahmud Mamdani'nin de işaret ettiği gibi "bağlamsal değişkenler" radikal İslamcılığın yükselmesinde en başat rolü oynadığı unutulmamalıdır (Islam, 2006).

Körfez'deki güvenlik şemsiyenin esas taşıyıcısı ABD'dir; İngiltere ve Fransa gibi diğer bazı Batılı ülkeler de bu konuda aktiftir. Körfez İşbirliği üyeleri güvenlik konusunda Batı'nın (özellikle ABD'nin) yardımını ve himayesini istemeye devam etmektedir (Mitchell, 2002). Özellikle Orta Doğu'daki Arap coğrafyasında Amerikan karşıtlığının siyasi sonuçları orta ve uzun vadede oldukça ciddi boyuta varabilir. Eğer bölgede ABD, Ebu Gureyb ve Guantanamo'daki gibi uygulamalar veya Kudüs'ün İsrail'in başkenti ilan edilmesi gibi olumsuz gelişmelerle anılmaya devam ederse bunlar gelecekte ABD dış politikasının önünde önemli engeller oluşturabilir. Guantanamo ABD'nin Müslümanların hayatlarına hiç önem vermemesinin bir sembolü olarak görülmektedir. Bu da IŞİD gibi Amerikan karşıtı radikal örgütlerin eleman devşirmesini de kolay hale getirebilmiştir.

ABD'nin bölgede artan varlığı Arapların bu gücü tehdit olarak algılamasına yol açmıştır. Mısır'daki Arap ve Müslüman kimliği üzerinde olumsuz Amerikan etkisinden çok korkulduğu görülmektedir. Örneğin Mısırlıların %64'ü "Batının kültürel istilasının çok önemli bir sorun" olduğuna inanmaktadır. Arapların ve Müslümanların, Amerikalılardan ziyade, güce ve zorlamaya dayalı; ülkelerindeki baskıcı ve yolsuzluğa batmış rejimleri destekleyen ABD dış politikasından rahatsız oldukları söylenebilir. Diğer yandan Başkan Bush'un 'demokrasi' kelimesi İsrail'in bölgesel baskınlığının kabul edilmesi ve İslami değerlerin terk edilmesi için şifreli bir mesajdı. ABD bölgede sorunların arkasındaki olağan şüpheli

olarak öne çıkmakta ve gücü abartıldığı için pek çok sorunu da kasten çözmediği düşünülmektedir (Lynch, 2007, s. 200–203).

c) Rusya

Yukarıda bahsedildiği gibi, Putin döneminde Rusya oldukça iddialı bir dış politika ile tekrar dünyadaki birkaç başat güçten biri olmaya çalışmaktadır (Oylupınar, 2017: 117–180). Özellikle yakın çevresindeki gerekirse gizli veya açık güç kullanarak giriştiği politikalar ve siber yöntemler Rusya'yı tekrar Batı ile belirli oranlarda karşı karşıya getirmiştir. Örneğin, Rusya Ukrayna'ya yalnızca devam eden örtülü bir müdahaleyle yetinmemiş, Kırım'ı bu ülkeden koparıp ilhak etmiştir; ayrıca, ABD başta olmak üzere Batılı bazı ülkelerde siber yöntemlerle seçimlere müdahale ettiği ve çeşitli istihbarat faaliyetleriyle Rus muhalifleri ortadan kaldırdığı iddiaları vardır. Bunun sonucu olarak, AB, ABD ile beraber Rusya'ya sınırlı mali yaptırımlar uygulamaktadır. İkinci tepki askeri olarak gelmiş ve NATO, Doğu Avrupa'ya ve Baltık ülkelerine 4500 asker yerleştirmiştir. ABD Ukrayna'ya askeri yardıma başlamış, bölge ülkeleriyle tatbikatlar yapmaktadır. Son olarak, Rusya sınırına 30 bin ek NATO askeri yerleştirme kararı alınmıştır.

Bu bağlamda, Başkan Trump'ın, Putin'i ayrı bir yere koyma çabası, Onunla sorunları konuşarak halledebilecekleri söylemi ABD içerisinde büyük bir muhalefetle karşılaşmaktadır. Özellikle Rusya'nın seçimlere müdahale ederek Trump'ın seçilmesine yardımcı olduğu iddiası bu muhalefeti güçlendirmektedir. Kissinger gibi düşünürlerin, ABD ve Batı'nın uzun vadeli çıkarları için Rusya'yı Çin'den koparma tavsiyesi de pek işe yaramamaktadır.

d) Çin ve Asya

Küresel hegemonya mücadelesi için, ABD'nin karşısında yükselmekte olan esas rakibin Çin olduğu uzunca bir süredir konuşulmaktadır. Fakat kişi başı gelir veya teknoloji liderlik gibi konularda Çin'in tam bir rakip olarak ortaya çıkışı için 20-30 yıl daha zamana ihtiyacı olduğu da sıklıkla dile getirilen başka bir görüştür. Yine de Çin'de gelişen Amerikan karşıt-

lığı, ABD için stratejik açıdan daha önemlidir ve biraz daha yakından izlenmesi gerekir.

ABD ile Çin'in aralarında kritik öneme sahip Tayvan meselesini anlamada temel iki konu öne çıkar; biri anlaşmaların ihlali, diğeri ise incitici duygulardır. ABD'nin Çin'den 'ayrılan' bir parça olan Tayvan'a silah satmaları ve siyasi destek verdikleri gerekçeleriyle kendileriyle olan temel anlaşmaları ihlal ettiği kanısına sahiptirler. Bu da Çinlilerde Amerikan karşıtı duygular gelişmesine neden olmaktadır (Johnston ve Stockmann, 2007: 177).

Çin'deki Amerikan karşıtlığında egemenlikçi bir refleksle belirli bir yükselme olmakla beraber, Çin ABD'ye açıkça meydan okumamaktadır. Bunun yerine nispeten barışçıl uluslararası ortamda ticaret savaşlarından kaçınarak kendini giderek daha da güçlü kılan ve sosyal açıdan da gerekli görülen ekonomik büyümesine odaklanmaktadır, ancak Trump'ın şahin politikalarıyla başlattığı ticaret savaşları Çin'i de artık karşı önlemler almak zorunda bırakmaktadır (BBC News Türkçe, 2018a).

Güncel Durum ve Küresel Amerikan Karşıtlığında Trump Etkisi

Bu kısımda geçtiğimiz 2 yıl içerisinde başkan seçilirken ve seçildikten sonra Donald Trump'ın Amerikan karşıtlığının yükselmesindeki küresel etkisi incelenecektir. Sistem gereği, tüm yetkiler onda toplanmasa da Başkan Trump Amerikan siyasetinde ve dış politikanın ana ekseninin belirlenmesinde en etkili figürdür. Başkan, Amerikan Hükümetinin odak noktası ve devleti temsil eden kişi olduğu için doğrudan onunla ilgili değerlendirmeler ve düzenli anketlerde sorular literatürde yaygın olarak bulunmaktadır.

Trump'ın "Önce Amerika" ve "Yeniden Büyük Amerika" ("*Make America great again*") gibi sloganları başkanlığının temelini oluşturmaktadır. Trump genellikle izolasyoncu, yabancılara ve ticarete kapalı bir politikayla, kendi ekonomik açıdan tedirgin ve dindar seçmen kitlesinin çıkarlarını korumaya odaklanmıştır (Stiglitz, 2018). Bunun sonucunda, Meksika sınırına duvar örme fikri, bazı Müslüman ülkelerden ABD'ye seyahatin kısıtlanması, ticaret antlaşmalarından ve diğer bazı önemli uluslararası anlaşmalardan tek taraflı çekilmeler gibi politikalar ortaya çıkmıştır. Orta Doğu'da bölgedeki müttefiklerinin de büyük teşvikiyle İran'ın izole

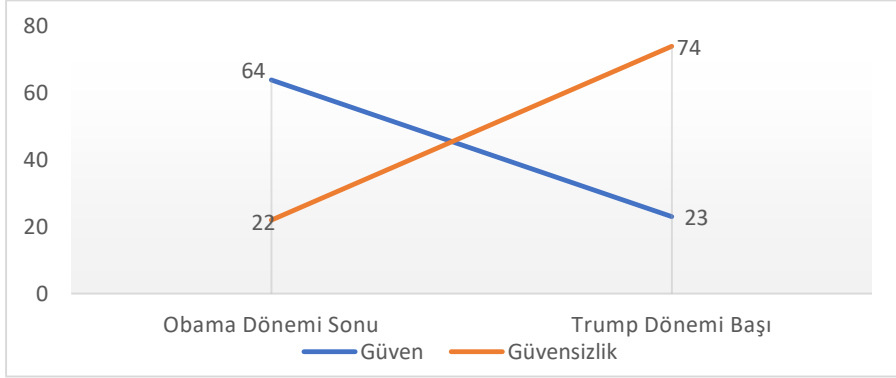
edilmesi devam etmektedir. Bölgede gerginliği tırmandırmasına ve Amerikan karşıtlığını artırmasına rağmen, ABD, Kudüs'ü İsrail'in başkenti olarak tanıması ve büyükelçiliğini buraya taşımıştır.

Trump her ne kadar güçlü bir lider olarak görülse de dünya O'nu yeterince nitelikli görmemektedir. Araştırılan tüm kişisel özellikleri arasında Trump küresel olarak en çok 'kibir' yönüyle tarif edilmekte ve tanımlanmaktadır ki PEW araştırmasının yapıldığı 37 ülkede insanların %75'i bu şekilde görüş belirtmektedir (Pew Research Center, 2017a, s.48).

Obama Döneminden Trump Dönemine geçişle, Amerikan karşıtlığındaki artışla benzer oranda dünyada Amerikan Başkanına olan güvende müthiş bir azalma olmuştur.

Görüldüğü gibi Obama dönemi sonunda %64 olan Başkan'a güven, Trump dönemine geçişle beraber %23'e düşmüş, güvensizlik oranı da %22'den %74'e sıçramıştır. Son dönemlerde, Demokrat Parti'den başkan seçilen liderler, Cumhuriyetçi Partiye mensup başkanlara göre diğer ülke vatandaşları tarafından daha güvenilir bulunmaktadır. Cumhuriyetçi başkanların kendi seçmen kitlelerini tatmin edecek politikaları dış dünya tarafından daha saldırgan, bencil ve dışlayıcı bulunmaktadır (Pew Research Center, 2017a, s.3).

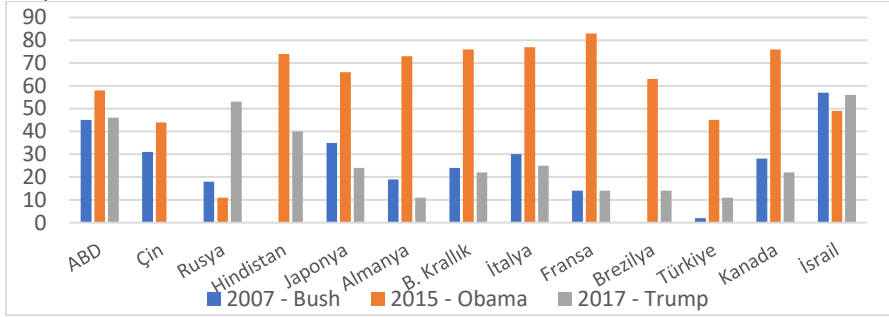
Grafik 1. 37 Ülkede Yapılan Ankete Göre, Başkan'a Duyulan Güven/ Güvensizlikteki Değişim Medyan³ Değerler (Obama-Trump) (Pew Research Center, 2017a: 3).

³ Medyan: Bir dağılımdaki tüm sayılar sıraya dizildiğinde tam ortada kalan değerdir. Araştırmalarda ortaya çıkan uç değerlerden arındırılarak dağılım hakkında daha iyi bir fikir vermesi açısından kullanılmaktadır.

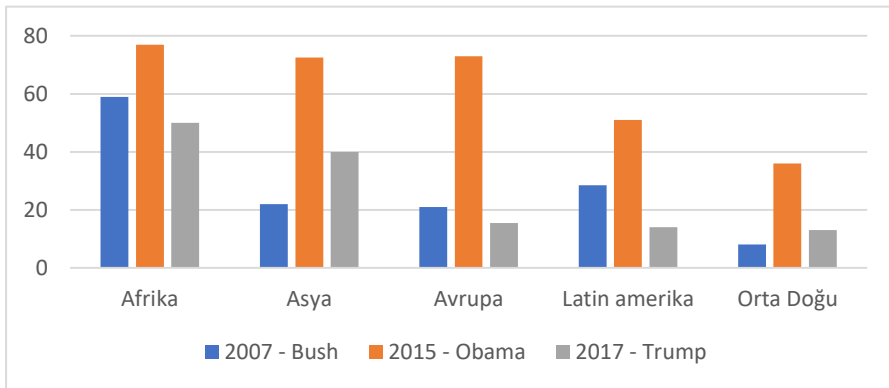
Bu olumsuz görüşler şüphesiz Amerikan karşıtlığını artışında önem arz eder. Aşağıdaki grafikte görüleceği üzere Rusya ve İsrail dışındaki tüm önemli aktörlerde Demokrat Partili Başkan Obama dönemindeki güven artışı oldukça manidardır.

Grafik 2. Bazı Önemli Aktörlerde ABD Başkanlarına Güven⁴

Trump'a en yüksek destek Filipinler, Nijerya, İsrail ve Rusya'dan gelmektedir (Destek oranları sırasıyla %69, %58, %56, %53) Buna karşın Meksika'daki destek sadece %5 ve İspanya'daki ise %7 oranında kalmıştır. Latin Amerika median %14, Avrupa %18'dir (Pew Research Center, 2017a: 35).

Grafik 3. Bölgeler Bazında ABD Başkanına Güven (Pew Research Center, 2017a, s.59).

⁴ Ülkeler kabaca güç sıralamasına göre verilmiştir. Hindistan ve Brezilya için 2007 yılına ait veri yoktur.

Tablo 2 incelendiğinde ‘Trump etkisi’ tüm dünyada bariz bir şekilde görülmektedir. Başkan Obama zamanında neredeyse tüm ülkelerde yüksek olan güven oranı, Trump’ın başkanlığının henüz ilk yılında yerini büyük bir güvensizliğe ve Amerikan karşıtlığında artışa bırakmıştır. En büyük güven azalımı Avrupa ülkelerinde olmuştur.

Tablo 2. Bazı ülkelerde, Dünya Meselelerinde Başkan Trump (2017, 2018) ve Obama Dönemlerindeki Güven (%) (Pew Research Center, 2017a: 4; 2018, s.32).

Ülke	Trump 2018	Trump 2017	Obama	Obama- Trump (2017) Fark
İsveç	17 ▲	10	93	-83
Hollanda	19 ▲	17	92	-75
Almanya	10 ▼	11	86	-75
Güney Kore	44 ▲	17	88	-71
Fransa	9 ▼	14	84	-70
İspanya	7 ↔	7	75	-68
Kanada	25 ▲	22	83	-61
Britanya	28 ▲	22	79	-57
Japonya	30 ▲	24	78	-54
Brezilya	16 ▲	14	63	-49
Meksika	6 ▲	5	49	-44
İtalya	27 ▲	25	68	-43
Endonezya	28 ▲	23	64	-41
Türkiye	--	11	45	-34
Filipinler	78 ▲	69	94	-25
Hindistan	--	40	58	-18
Vietnam	--	58	71	-13
Venezuela	--	20	26	-6
Nijerya	59 ▲	58	63	-5
Ürdün	--	9	14	-5
İsrail	69 ▲	56	49	+7
Rusya	19 ▼	53	11	+42

Bu çalışma sonlandırılırken yayınlanan son ankette Trump'a olan güven bir önceki yıla göre nispeten yükselse de bunun çok sınırlı oluşu genel bakışın değişmediğini göstermektedir. Dikkat çekici diğer bir nokta, Rusya'daki 2017 yılındaki büyük artışın ardından tekrar 35 puanlık düşüştür. Küresel medyan değerler karşılaştırıldığında yukarıdaki tabloda görülen bazı küçük artışlara rağmen, 2018 yılında araştırılan 25 ülkede Trump'a güvensizlik %70 dolaylarındadır.

Trump yönetiminin kendi seçmen kitlesini (Azarian, 2017) tatmin etmek için giriştiği politikalar küresel Amerikan karşıtlığını da belirli oranlarda artırmaktadır. Başkan Trump da kendi tabanında karşılık bulan göçün kısıtlanması hususunda "ABD bir göçmen kampı olmayacak." diyerek bu konudaki duruşunun değişmeyeceğini göstermiştir (Hürriyet, 2018).

a) Trump ve 'Müttefikler'

Donald Trump, ilginç bir şekilde Amerikan çıkarlarını müttefikler nezdinde de koruma girişimlerinde bulunduğu için müttefik kabul edilebilecek (AB üyeleri, Kanada, Japonya, Güney Kore vb.) ülkelerde de ABD'ye karşı güvenin azalmasına; güvenlik ve ticaret gibi bazı konularda sürtüşmelere neden olmuştur. Örneğin, Trump'ın NATO üyesi Avrupalı ülkeleri, bu ülkelerin pek tehdit algılamamasına rağmen, savunma harcamalarını milli gelirin %2'sine çıkarmaları için zorlaması ve gerekirse NATO'dan ayrılmakla tehdit etmesi, başta Fransa ve Almanya olmak üzere bu ülkeleri oldukça rahatsız etmiştir.

Trump, ABD'nin düşük gümrük duvarı, rakiplerinin uyguladıkları adil olmayan yöntemler gibi nedenlerle küresel ticarete büyük zarara uğradığını belirterek çelik ve alüminyum başta olmak üzere pek çok kalemde gümrük duvarlarını, liberal iktisatçıların bu politikaların bir bütün olarak ABD halkına zarar vereceği eleştirilerine rağmen, on milyarlarca dolarlık ek vergiye neden olacak şekilde yükseltmiştir. Bu yaptırımlara, başta AB, Çin, Kanada ve Türkiye olmak üzere muhataplardan karşı yaptırımlar gelmiştir. Burada önemli nokta, ABD'nin ek gümrük vergileri toplam ticaret hacimleri dikkate alındığında henüz küresel bir ticaret savaşı başlatacak kadar yüksek miktarlarda konulmamıştır.

Her ne kadar Trump yönetiminin politikaları, Almanya, Fransa, Hollanda ve İskandinav ülkeleri başta olmak üzere hemen hemen tüm AB üyelerinde ciddi rahatsızlık yaratsa da Joschka Fischer'in de (2016) belirttiği gibi ABD'nin stratejik liderliği olmadan Batı'nın bir bütün olarak ayakta kalamayacağına, Avrupa'nın böylesine büyük bir stratejik değişimle baş edemeyecek kadar güçsüz olduğuna dair geniş de bir kanaat vardır. Bir grup Alman dış politika uzmanı bu bilinçle, "Her şeye rağmen, Amerika" başlığıyla yayınladıkları bildirimde temelleri çok taraflılık üstüne kurulu ABD liderliğinde liberal dünya ve piyasa düzeni Trump'ın son zamanlardaki 'İlk önce Amerika' sloganı ve inancından ötürü belirli bir çökme tehlikesi altında olduğunu kabul etmekte ancak bu liberal düzenin aynı zamanda Alman özgürlüğü ve refahının temelini oluşturduğunu belirtmektedir. ABD'nin çekildiği bir Avrupa'da, eski şüphelerle yaralı bir Almanya etkili olamayacaktır. Bu açıdan Almanya, bir aktör olarak ABD'ye muhtaçtır; Avrupa kıtasının merkez ülkesi olarak kalabilmesinin yolu da ABD ile müttefikliğin devam etmesinden geçmektedir. Pek çok Avrupa ülkesine uyarlanabilecek bu ifadelerde açıkça görüldüğü gibi çoğu Avrupalı ülkeler ABD'ye birçok yönden muhtaç durumdadır (Erlanger, 2017).

Diğer yandan, ABD'nin muazzam gücü üzerinde kontrollerinin geçen on yıllarda azalması ve Trump döneminde neredeyse sıfırlanmış görünmesi Avrupalıları rahatsız etmektedir. Trump'ın diplomasi dışı ağır eleştirileri bazı Avrupalı liderler için birer uyarı ikazı niteliğindedir. Örneğin güvenlik konusunda ABD'ye artık eskisi kadar güvenilmeyeceği ortaya çıktığı için hem Fransa Cumhurbaşkanı Macron hem de Almanya Başbakanı Merkel Avrupa'nın bu konuda artık daha fazla inisiyatif alması gerektiğini belirtmişlerdir (Reints, 2018; Witte ve Birnbaum, 2018). Ticaret sürtüşmelerinde de Almanya, AB üyelerine teker teker masada güçsüz konumda kalmamak için ABD'ye karşı (aynen Çin'e karşı olması gerektiği gibi) birlikte hareket etme çağrısı yapmıştır.

Avrupa'dan bakınca, Trump hem AB hem de diğer kritik siyasi konularda (örneğin NATO, uluslararası ticaret) tehlikeli bir şekilde bilgisiz görülmektedir. Avrupa ve ABD arasındaki ilişki de şüphesiz yükselen sağ popülist dalgadan çok derin etkilenebilir. Pew (2018, s.8,32) araştırmasında sağcı popülist partilerin ülkenin genel kanısına zıt olarak Trump'a olan güven seviyelerinin ortalama olarak 16 puan daha yüksek olması bu

görüşü doğrular niteliktedir. Düşük ihtimalle de olsa, Trump'ın popülist söylemini uygulamaya geçirmesi halinde Transatlantik 'çatlağın' daha da derinleşmesi beklenebilir. Şu ana kadar, Trump yönetiminin oldukça ağır eleştirilerine Avrupalı liderlerin ılımlı ancak kararlı tepkiler verdikleri görülmektedir.

Avrupalı müttefikler güvenlik konusunda da görüş birliği içerisinde değildir. Polonya, İsveç ve Baltık Cumhuriyetleri gibi Rusya'ya yakın ülkeler, NATO şemsiyesi altında Amerikan garantisinin devam etmesini açıkça arzulamaktadırlar. İngiltere, Fransa, Belçika, Hollanda ve Almanya gibi Batı Avrupalı ülkelerse güvenlik alanındaki iş birliğinde daha ziyade uluslararası teröre karşı istihbarat paylaşımı ve kontrolsüz göçe karşı ortak mücadeleyi daha çok önemsemektedirler (Dinç ve Esentürk, 2018).

Aslında, tarihsel olarak özünde Batı tarafından kurulan düzene karşı yeni ortaya çıkan güç merkezleriyle rekabet edebilmek, ABD ve Avrupa nüfusunun refahını korumak ve artırmak, göç, iklim değişikliği, kaynak kıtlığı, kitle imha silahlarıyla mücadele gibi küresel krizlerle mücadele edebilmek için AB ve ABD arasındaki hem riskleri hem de imkânları beraberinde getiren bir iş birliği bloğuna ihtiyaç devam etmektedir. Diğer yandan AB hala kendisinin ve Avrupa'nın güvenliğini, örneğin Rusya'dan kaynaklanan bazı tehditlere karşı tam olarak sağlayamamaktadır. Bu durum, Orta Doğu'dan kaynaklanan terör ve göç gibi tehditler için de, Balkanlar'da yaşanabilecek yeni bir çatışma için de geçerlidir. Dolayısıyla, Avrupa güvenliğinde NATO (ABD) hala merkezi önemini korumaktadır.

Asya'daki müttefik ve dost ülkelere bakıldığında da Avrupa'dakine benzer bir durum olduğu ileri sürülebilir çünkü 2. Dünya Savaşı sonrasında oluşan yapı ve nüfuz bölgeleri burada da büyük ölçüde devam etmektedir. Örneğin Japonya ve Güney Kore'nin ABD'nin taşıdığı güvenlik şemsiyesine ihtiyacı devam etmektedir. Bunun karşılığında her iki ülkede ABD ile hükümetler arası ilişkileri sıcak tutmak için oldukça dikkatlidir. Japon Başbakanı Abe'nin, Trump seçildikten sonraki ABD ziyaretinde, Japonya'nın ABD'ye Trump'ı memnun edecek büyüklükteki cömert yatırım planlarını ilan etmesi bu ülkelerin ne denli bu şemsiyeye ihtiyaç duyduklarını göstermektedir (Rodionova, 2017).

Orta Doğu'da da ABD, Soğuk Savaş sonrasındaki bazı iniş çıkışlara rağmen hala açık ara en etkili dış güçtür. Bölgedeki kamuoylarında özellikle Araplar arasında Amerikan karşıtlığı yüksektir fakat bu Arap hükümetlerinin büyük çoğunluğu, gerek bölgedeki süregelen karışıklık ve savaşlar gerekse de İran'ın bölgede baskın güç olma çabaları gibi nedenlerden ötürü hala ABD ile çok sıkı bağlara sahiptirler. Gerek ABD gerekse de Sünni Araplar tarafından İran'ın çevrenmesi ve nükleer silahlara sahip olmak gibi hırslarının kontrol altında tutulması bölgesel öncelikler arasındadır. ABD'nin bölgesel güvenlik şemsiyesini taşıması karşısında bölge ülkelerinden silah satışı vb. yöntemlerle refah transferi İran'ın çok büyük tepkisini çekmektedir. İran dini lideri Ayetullah Hamaney bu durumu ABD'nin, Suudi Arabistan'ı "damızlık inek gibi" sağması ve İran'a karşı kışkırtması şeklinde tasvir etmiştir (Hürriyet, 2017).

b) Trump ve 'Rakipler'

Trump yönetimi, küresel hegemonya açısından iki önemli rakip Rusya ve Çin için ilk başlarda farklı politikalar izlemeye çalışmıştır. Trump, Putin'i 'ayrı bir yere koymak' için ve güçlü biri olarak tasvir ettiği Rusya lideriyle kişisel yakın bir 'ikili' ilişki kurmak için çok açık girişimlerde bulunmuştur. O kadar ki bu girişimleri kısa bir süreliğine de olsa Avrupa'nın yine pazarlık konularından birisi olacağı, ikinci bir Yalta Konferansı olasılığı şüphelerini doğurmuştur (Stiglitz, 2018). Diğer yandan, Rusya'ya temkinli yaklaşan genel ABD devlet duruşundan çok bariz bir şekilde ayrıldığı için bu durum 'acaba Rusya'nın elinde Başkan Trump'ı siyasi açıdan zora sokacak bilgiler mi var' sorularına neden olmuştur. Fakat özellikle, Rusya'nın ABD seçimlerine siber yollarla müdahale edip etmediğine yönelik FBI soruşturmasının da zorlamasıyla Başkan Trump Rusya'ya karşı tavrı almak zorunda kalmıştır.

Öte yandan, Trump, en baştan itibaren özellikle ekonomi konularında kendi seçmen kitlesini koruyacağını söylediği için, büyük ticarete cari açık verdiği ve ABD'de istihdam sağlanmasının önünde engel gördüğü politikalar izleyen ülkelere karşı (Çin, Almanya, Meksika vb.) en başından cephe almıştır. Gerçekten de özellikle işçilik ücretlerinin çok daha düşük olduğu ülkelerle girişilen ticaret ABD'nin önemli eyaletlerinde seçmen

davranışlarını etkileyecek kadar negatif etkilere sahiptir (Autor, Dorn, Hanson ve Majlesi, 2016).

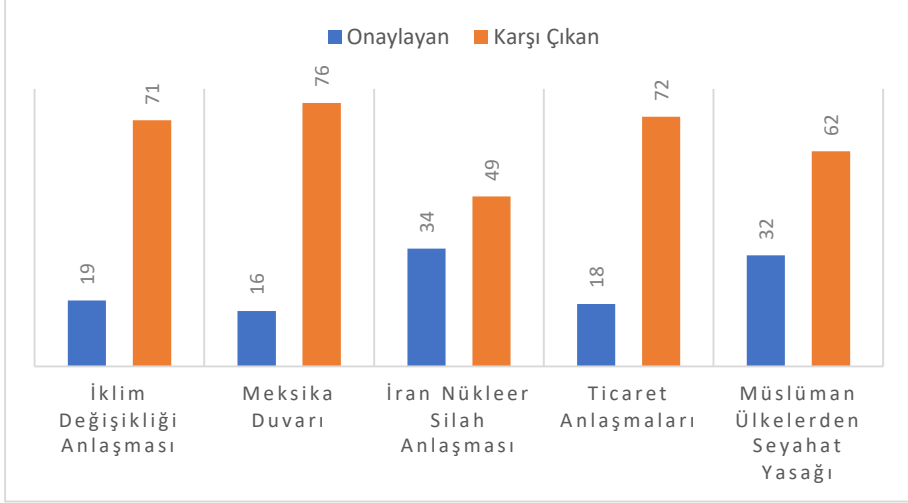
Buna karşın, Çin yönetimi de ilk başlarda Almanya, Japonya gibi ticari devlere benzer şekilde ABD'ye karşı ılımlı ve dikkatli bir dil kullanarak, küresel serbest ticaretin devamından yana olduklarını açıklamıştır. Trump'ın Çin ziyareti sırasında jet motorlarından, araba parçalarına ve doğalgaza kadar 200 milyar dolarlık ticari ön anlaşmalar imzalanmıştır.

Fakat Trump yönetiminin Çin'in ABD'ye karşı verdiği cari fazlalığı azaltmakta kararlı olduğunun görülmesi ve birbiri ardına açıklanan ek gümrük vergileri, ilişkilerin söylem düzeyinde de olsa biraz sertleşmesine neden olmuştur. Xi, Deng'e göre daha cesurca hareket etmekte ve "Çin'in zamanı geldi" gibi açıklamalar daha sıklıkla yapılmaktadır. Diğer yandan Xi yönetimi altında Çin'in Amerikan tesirine daha da açık hale geldiğini öne sürülmektedir. Resmi medya da ABD siyasal sistemini ve yönetimini daha sert bir biçimde eleştirmekte ve Amerikan karşıtı duyguları körüklemektedir (The Economist, 2017). Kendi lehlerine olan mevcut ticari ilişkilerin Trump'ın son dönemlerde giriştiği ticaret savaşları dolayısıyla bozulabilecek olması Çin mediasında Trump'a yönelik eleştirileri oldukça artırmıştır (Reuters, 2018).

c) Bazı Trump Politikalarına Küresel Tepkiler

Trump yönetimi'nin bazı politikalarının Küresel Amerikan karşıtlığını arttırmakta özellikle etkili olduğu söylenebilir. Bu bölümde bu politikalar ve bunlara karşı küresel tepkiler ele alınacaktır. Trump, diğer ülkelere ve uluslararası sisteme orantısız zarar verecek bile olsa Amerikan çıkarlarını önceleyen adımları atmakta tereddüt etmemektedir. Korumacı bir siyaset yürüten Trump, ABD ekonomisine zarar verdiği düşüncesiyle Paris İklim Anlaşmasından çekilmiştir. Trump, sağcı, popülist çizgide hareket ederek iktisadi liberal politikalar yerine ticaret savaşlarını başlatıp ABD ekonomisini güçlendirerek kendi seçmen kitlesinin desteğini artırmayı amaçlasa da aşağıdaki tabloda görüleceği gibi küresel toplum bu gibi politikalarına büyük oranda olumsuz yaklaşmaktadır.

Grafik 4. Başkan Trump'ın 5 Büyük Politikasının Onaylanma Oranları (%) (Pew Research Center, 2017a, s. 9)

Burada gözden kaçmaması gereken bir faktör de diğer küresel aktörlerin liderlerinin de yüksek güvenilirlik puanları almamasıdır. Anketin düzenlendiği 37 ülkede, medya olarak %28 Xi'ye, %27'de Putin'e güvenmektedir. Angela Merkel'e güven duyanlar %42, duymayanlar %31 oranındadır. Avrupa'da Merkel'e güvenenlerin medyanı %60'dır (Pew Research Center, 2017a, s. 8).

ABD'nin yumuşak gücünün bazı yönleri diğerlerine nazaran daha güçlü küresel cazibeye sahiptir. Halk olarak ABD'liler, ülke olarak ABD'den daha popülerdirler. Asya ve Avrupa'da özellikle yaygın olan bu olumlu algı Türkiye, Ürdün Lübnan gibi Orta Doğu ülkelerinde tam tersi durumdadır. Sadece insanları değil bunun yanında müziği, filmler ve televizyonuyla Amerikan popüler kültür ürünleri anketteki ülkelerin büyük çoğunluğu tarafından beğeni almaktadır. 37 ülkeden 30'unda deneklerin yarısından fazlası Amerikan kültürel ürünlerini (filmler, müzik, televizyon programları) beğendiklerini söylemişlerdir. Özellikle Avrupa'da bu ürünleri beğenme oranları çok yüksektir: İsveç (%88), Hollanda (%82), Avustralya (yaklaşık %80), Japonya ve Filipinler ve Japonya (yaklaşık %70). Buna karşın Müslüman çoğunluğa sahip olan 6 ülkede bu oran %40

seviyesine düşmektedir. Amerikan kültürünü sevmelerine rağmen insanların küresel medyan olarak %54'ü bunun ülkelerinde yayılmasını kötü bir şey olarak görmektedir. Yine demokratik fikirleri onaylayan deneklerin Amerikan tipi demokrasiye yaklaşımları da ikirciklidir. Küresel medyan olarak %43 onay verirken %46 onaylamamaktadır. (Pew Research Center, 2017a, s.12, 32).

Avrupa'da ABD'ye en olumsuz bakanlar şu şekildedir: Almanya %62, İspanya %60, Hollanda %59; olumlu bakanların oranı Kanada'da sadece %43 ve Rusya'da %41 seviyesindedir. Şu ülkelerde ABD'ye olumlu bakanların oranları çok yüksektir: Vietnam (%84), Filipinler (%78) ve Güney Kore (%75). Japonların da çoğunluğu olumlu yönde görüş belirtir (%57). Avustralya halkı ise bu konuda ikiye bölünmüştür (%48 olumlu, %48 olumsuz). Hindistan'da halkın yarısı (%49) olumlu görüş belirtmişse de %42 oranında fikir beyan etmeyen bir kesim bulunmaktadır. Orta Doğu bölgesinde istisnai bir şekilde, her on İsrailiden 8'i (%81) ABD'ye olumlu bakmaktadır. Lübnanlıların %34'ü, Tunusluların ise %27'si ABD hakkında olumlu kanaate sahiptir (Pew Research Center, 2017a, s.18).

ABD'ye yaklaşımda ideoloji de önemli bir faktördür. Genel olarak sağ görüşü benimseyenler sol görüşlülere göre daha olumlu fikirlere sahiptirler. Venezuela'da bu fark oldukça yüksek biçimde gözlenmektedir (%64'e karşın %22 olumlu görüş). 18-29 yaş arasındaki kişilerde ABD diğer yaş gruplarına oranla daha yüksek popülerliğe sahiptir. Bir diğer önemli bir faktör de cinsiyettir. Genel olarak erkekler kadınlara göre ABD'ye daha olumlu bakmaktadır. Cinsiyetler arası bakış farkı İsveç'te %19, Almanya'da %15 ve Hollanda'da %12'dir. Dinsel ve etnik farklılıklar da ABD'ye bakışta önemli faktörlerdendir. İsraili Yahudilerin %89'u ABD'ye olumlu bakarken bu oran Araplar arasında %51'de kalmaktadır. Nijeryalı Hristiyanların %75'i olumlu bakarken Müslümanların %64'ü, Lübnanlı Hristiyanların %59'u, Sünnilerin %36'sı ve Şiilerin sadece %7'si ABD'ye olumlu bakmaktadır. (Pew Research Center, 2017a, s.20-22)

Avrupa uluslarındaki ABD hakkındaki olumlu görüşler George W. Bush döneminden sonra olumsuz tutumun gerisine düşmüştür. PEW araştırmasındaki 37 ülkenin yarıdan fazlasında bu görüşler Obama döne-

mine göre çift haneli düşüşler yaşamıştır. Geçmişte olumlu ABD görüşlerinin yoğunlukta olduğu Avrupa ülkeleri⁵ (Fransa, Almanya, Polonya, İspanya ve Birleşik Krallık medyanları: %52 olumsuz, %46 olumlu) olumlu dan çok olumsuz görüş belirtmişlerdir. Sadece Rusya'da 26 puan artışla (%15'ten 41'e) tersine bir durum gözlenirse de 2018 araştırmasında bir önceki yıldaki artışın %26 seviyelerine gerilediği görülür (Pew Research Center, 2017a, s.22; 2018, s.19).

Avrupalılar da Amerikalılara karşı oldukça olumlu bakmaktadırlar: İsveç (%80), Polonya ve Birleşik Krallık (%74), Fransa (%73) ve Hollanda'daki (%71) kamuoyları yüksek oranlarda olumlu görüşlere sahiptirler ki bu oran Rusya'da bile %56 civarlarında gözlenmiştir. PEW anketinde yer alan Nijerya'nın %70'lik bir oranla içinde bulunduğu 6 Afrika ülkesindeki çoğunluk Amerikan halkını olumlu görmektedir. Fakat rakamlar 2013 ve 2017 yılları arasında büyük düşüşler yaşamıştır. Örnek olarak Gana'da 27 puan, Senegal ve Kenya'da da 21 puanlık azalışlar gösterilebilir. Latin Amerika ülkeleri Kolombiya, Peru, Brezilya ve Venezuela kamuoylarının en az yarısı Amerikan halkına olumlu duygulara yaklaşırken Şili, Meksika ve Arjantin'de bu oranlar sırasıyla %48, %41 ve %39 oranından gerçekleşmiştir. Buradaki önemli nokta Amerikalılar hakkındaki olumlu görüşlerde yaşanan Meksika'daki 18, Şili ve Brezilya'daki 16 puanlık düşüştür. Diğer bir bölge olan Orta Doğu'da ABD imajına benzer şekilde Amerikan insanları İsrail (%76) hariç olumlu bir imaja sahiptir. Amerikalılara olumlu bakanların oranları Lübnan'da %43, Ürdün ve Tunus'ta %37 ve Türkiye'de sadece %24'tür (Pew Research Center, 2017a, s.24- 25).

Avrupa'da Amerikan tipi demokrasi anlayışına olumlu bakanların medyanı %42'dir. Buna 2012'den beri %9 ve 8'lik düşüşlerle sırasıyla Fransa %34 ve Almanya %37'lik olumlu görüşlerle dâhildir. Diğer Avrupa ülkeleri İtalya (%53) ve Macaristan (%52) da bu tip demokrasiye destek vermektedirler. Britanyalılar ise bu konuda ikiye bölünmüş durumdadırlar; %43'ü Amerikan demokrasi algısını beğenirken %44'lük bir kesim tam aksi yönde görüş belirtmektedir. Asya-Pasifik bölgesinde Güney Kore

⁵ PEW 2018 araştırmasında söz konusu Avrupa ülkeleri medyanları %52 olumsuz, %43 olumlu olarak bulunmuştur.

(%78), Vietnam (%69), Japonya (%63) ve Filipinler’de (%57) bu tip demokrasi beğenilse de Endonezya’da oran %35’e düşmektedir. Orta Doğu’da İsrail (%65) ve Lübnan (%52) farklılaşsa da Ürdün (%43) ve Tunus’ta (%41) Amerikan demokrasisini sevmeyenlerin oranı daha yüksektir; Türkiye’de sevenler sadece %23’tür. Ruslar da %61 oranında ABD hükümetinin Amerikalıların şahsi özgürlüğüne saygı gösterdiğine inanmaktadır (2015’te bu oran %41’di) (Pew Research Center, 2017a, s.29, 31).

Trump politikalarına karşı Küresel tutum: Yukarıda Grafik 4’de görüldüğü üzere küresel medyan olarak %76 Meksika ile ABD arasına yapılacak duvarı onaylamamakta, sadece %16’sı olumlu bulmaktadır (%85 medyanla Avrupa ve Latin Amerika bu konuda en negatiftir). Söz konusu duvarın muhatabı Meksikalılardan karşı çıkanların oranı da %94’tür. Bu konuda en fazla destek Ürdün (%44) ve İsrail’den (%42) gelmektedir. Ülkeler ABD’nin çevre konularındaki duyarsızlığını da tasvip etmemektedir: Trump yönetimin Paris İklim Antlaşmasından çekilmeden önce yapılan araştırmaya göre böyle bir hareketi %71, herhangi bir uluslararası anlaşmadan çekilmeyi %72 oranında küresel medyanın onaylamayacaklarını belirtmişlerdir. Batı Avrupa kamuoyları en az %90 oranında ABD’nin atacağı İklim Anlaşmasına dair bir adıma karşı çıkmaktadırlar. Benzer biçimde Trump daha ilk haftasında ABD’nin Trans-Pasifik Ortaklık antlaşmasından çekileceğini duyurmuştu (Pew Research Center, 2017a: 40, 41, 43). Nitekim 4 Şubat 2016 tarihi itibarıyla dâhil olunan bu ortaklıktan 23 Şubat 2017 günü ABD’nin bir mektubu ile ayrılmış ve ortaklığı büyük bir karmaşanın içine itmiştir (BBC News, 2017).

Göçün Kısıtlanması: Trump yönetiminin, özellikle Müslüman çoğunluğa sahip bazı ülkelerden ABD’ye yönelik göçü kısıtlamak için yaptıklarını 37 ülkede küresel medyan olarak onaylayanların yaklaşık 2 katı (%62) onaylamamaktadır. Avrupa, Afrika, Latin Amerika ve Asya bölgelerinde ankete katılanların yaklaşık üçte biri seyahat yasağını destek vermektedirler. Müslüman çoğunluğa sahip ülkelere getirilen bu vize kısıtlamasını destekleyen ülkeler özelinde en yüksek destek %70 ile mültecilere yapılan kötü muameleler ile çoğu defa gündeme gelen Macaristan ve %56 ile Polonya’dır. Diğer destekçilerin oranları şu şekildedir:

Tablo 3. Bazı Küresel ve Bölgesel Güçler¹² ve ABD'ye Karşı (Güncel) Tutumları

	Nüfus ⁶ Milyon kişi	GSYİH Nominal ⁶ Trilyon \$	GSYİH SGP ⁶ Trilyon \$	Askeri Har- camalar 2017 ⁷ Milyar \$	Askeri ve Dev- let Harcama- ları Oranı 2017 ⁷	ABD'ye karşı tutumu nasıl ta- nımlanabilir?
ABD	327	19.36	19.36	609.8	%8.8	-
Çin	1391	11.94	23.12	228.2	%6.1	Potansiyel He- gemon/ Yumu- şak Dengeleme
Avrupa Birliği	516	16.52	19.97	258.7 ⁸	%3.38	Destek / Yumu- şak Dengeleme / Kısmi Ekono- mik Sürtüşme
Rusya	146	1.46	4	66.3	%12	Rakip / Bölgesel Aktif Denge- leme
Hindistan	1332	2.43	9.447	63.9	%9.1	Orta Derecede Destek – Bazı konularda Sür- tüşme
Japonya	126	4.88	5.405	45.4	%2.6	Destek
Almanya	82	3.65	4.15	44.3	%2.7	Destek /Kısmi Ekonomik sür- tüşme
Birleşik Krallık	65	2.56	2.88	47.2	%4.7	Yüksek destek
İtalya	62	1.92	2.307	29.2	%3.1	Destek/ Kısmi Ekonomik sür- tüşme
Fransa	67	2.57	2.826	57.8	%4	Yüksek Destek
Brezilya	207	2.08	3.219	29.3	%3.7	Destek
Körfez İş- birliği Konseyi ⁹	54	1.50	3.46	126.7 ¹⁰	%21,3 ¹¹	Yüksek Destek

⁶ CIA The World Factbook (2018)

⁷ SIPRI (2017), Military Expenditure Database

⁸ AB üyesi ülkelerin ortalamalarıdır. SIPRI (2017) verileri yazarlar tarafından hesaplanmıştır.

⁹ Nüfus, GSYİH Nominal ve SGP verileri [Wikipedia \(2018b\)](#)

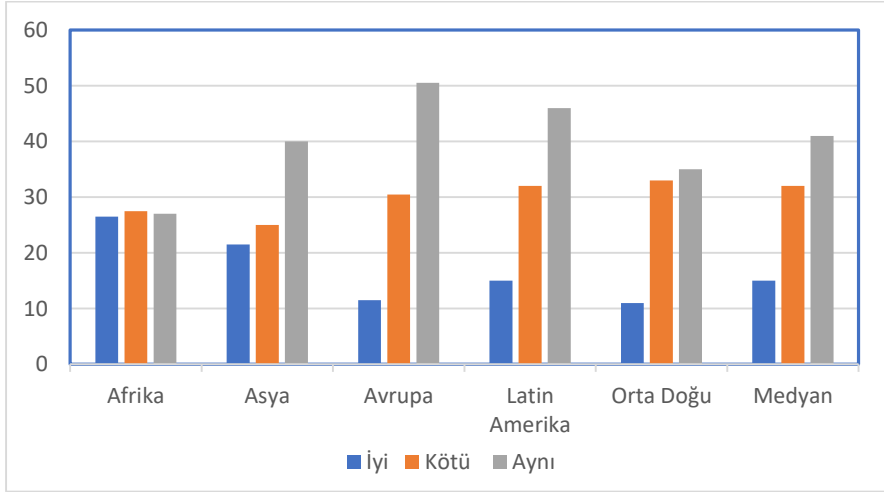
¹⁰ Katar ve Birleşik Arap Emirlikleri (BAE) askeri harcamaları için SIPRI verisi olmadığı için yazarlar tarafın-
dan yaklaşık olarak bulunmuştur. Katar için bkz. [www.trade.gov/topmarkets/pdf/Defense_Mid-
dle_East.pdf](#). BAE için bkz. [tradingeconomics.com/united-arab-emirates/military-expenditure-percent-of-
gdp-wb-data.html](#)

¹¹ SIPRI verileri Katar ve BAE verilerini kapsamadığından yazarlar tarafından yaklaşık olarak bulunmuştur.
Katar için bkz. [www.arabianbusiness.com/politics-economics/397110-uae-federal-government-expen-
diture-reached-1322b-in-2017](#). BAE için bkz. [www.reuters.com/article/us-qatar-budget/qatar-2018-
budget-sees-modest-rise-in-spending-marginally-smaller-deficit-idUSKBN1E70YL](#)

Vietnam %47, Avustralya ve Yunanistan %45 ve İtalya %43. Buna karşın geniş bir göçmen kitlesine sahip Ürdün (%96), Lübnan (%88) ve Senegal (%82) gibi ülkelerde ise geniş kesimlerden itiraz almaktadır (Pew Research Center, 2017a, s.43). Tüm bu yukarıdaki tartışmalar ışığında ABD'ye karşı bazı küresel ve bölgesel güçlerin¹² güncel tutumları aşağıda bir tablo halinde özetlenmeye çalışılmıştır.

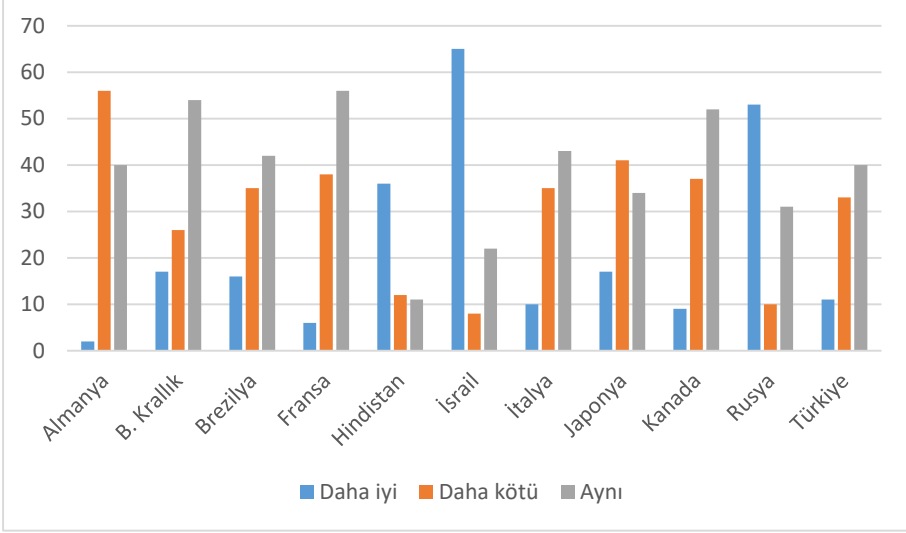
Unutulmaması gereken bir nokta da ABD'nin, başkandan daha büyük, oturmuş demokratik bir sisteme sahip olduğudur. Bunun da etkisiyle, Trump yönetiminin politikalarına olan yaygın karşıtlığa ve yeni Amerikan liderine olan güvensizliğe rağmen genel olarak ABD ile olan ilişkilerin gelecek birkaç yıl içinde fazla değişmeyeceğine inanılmaktadır (özellikle Avrupa'da) (küresel medyan %41). Sadece %15'lik bir kesim, ilişkilerde gelişme beklerken %32 ilişkilerde kötüleşme beklemektedir. Aşağıdaki iki grafikte ABD ile ilişkilerin geleceğinde küresel beklentiler görülmektedir.

Grafik 5. Bölgeler bazında ABD ile İlişkilerin Geleceğine Yönelik Beklentiler (%) (Pew Research Center, 2017a, s.96)

¹² ABD'ye karşı tutumları kritik küresel veya bölgesel öneme sahip olan ülkeler seçilmeye çalışılmıştır. Bu ülkelerin veya ülke gruplarının tablodaki sıralaması yapılırken kabaca bir güç sıralaması yapılmaya çalışılmıştır. olup, bu konudaki bazı sıralamalar için bkz. örneğin www.globalfirepower.com/countries-listing.asp; The Composite Index of National Capability (2007 verisi) Wikipedia (2018a).

Grafik 6. Seçilmiş Bazı Ülkelerde ABD ile İlişkilerin Geleceğine Yönelik Beklentiler (%) (Pew Research Center, 2017a: 96)

Sonuç

Amerikan karşıtlığı hem küresel siyasette hem de ABD dış politikasının formüle edilmesinde önemli güncel bir sorun olmaya devam etmektedir. Çalışmanın başında incelenen tipolojiler içerisinde en fazla, Rusya, Çin, İran ve son zamanlarda Türkiye gibi ülkelerde görülen Egemenlikçi-Miliyetçi Amerikan Karşıtlığının yaklaşık son 10 yıldır dünyanın tek kutupluluktan ziyade kutupsuzluk dönemine girmiş veya girmekte olduğu dönemde ABD için önemli olmaya başladığı ve gelecekte de daha da kritik olacağı söylenebilir. Özellikle 11 Eylül sonrasındaki bazı gelişmeler küresel Amerikan karşıtlığının artmasında dönem dönem etkili olmuştur. Radikal Amerikan karşıtlığının da Orta Doğu'da ve Afganistan'da özellikle devlet dışı radikal örgütlere destek veren kesimler arasında hala canlı olduğu söylenebilir.

Amerikan karşılığında önemli bir nokta Amerikan halkının, ABD hükümetinin dış politikalarına göre dünyada daha fazla sevilmesi ve onay-

lanmasıdır. Diğer yandan ABD hükümeti yapılan kamuoyu yoklamalarında özellikle Başkan Trump'ın seçilmesinden sonra oldukça fazla güven kaybına uğrasa da bu durum, ikili ilişkilerde çok daha stratejik düşünmek zorunda olan ilgili ülkelerin hükümetlerinin tavırlarına yansımamıştır. 2. Dünya Savaşı sonrasında özellikle Batı blokunun lideri olarak ortaya çıkan ABD'nin uzun yıllara dayalı müttefiklerle siyasi ve ekonomik ilişkiler kurma çabası zamanla Avrupa Orta Doğu ve Uzak Doğu gibi bölgelerde kendisine özellikle güvenlik açısından dayanmak zorunda olan bir dizi ittifaklar sistemi yaratmıştır. Bu bölgelerdeki pek çok ekonomik açıdan güçlü müttefikin ABD politikalarına orta ve yüksek derecede destek vermeye devam ettikleri görülmektedir. Bu açıdan, özellikle Trump döneminde biraz daha artan Amerikan karşıtlığı ABD için alarm zillerini çaldırarak seviyeye henüz ulaşmamıştır. Bu durumun istisnaları, daha yakından izlenmesi gereken Rusya ve Çin'deki yükselen Amerikan karşıtlığı olabilir. Çalışmalardaki veriler incelendiğinde gözden kaçmayacak bir faktör de Rusya ve Çin gibi ABD'ye küresel veya bölgesel meydan okuyabilecek diğer küresel aktörlerin liderlerinin de Trump gibi, yüksek güvenirlilik puanları almamasıdır. Diğer bir deyişle, Amerikan hükümetine olan tepkilerin artması alternatif bir liderlik arayışına dönüşmemektedir.

Özellikle, Orta Doğu'daki Amerikan karşıtlığının daha da yükselmesi bölgede zaten yüksek olan tansiyon dikkate alındığında ABD çıkarlarına zarar verebilecek boyutlara ulaşabilir. Şu anda pek ihtimal verilmese de ABD'nin Trump yönetimi altında daha da hırçınlaşması, Avrupa ile ilişkileri daha da zorlaması, küresel bir ticaret savaşı başlatması gibi gelişmeler küresel Amerikan karşıtlığını tüm dünyada daha da artırabilir. Diğer yandan ABD'nin Avrupa'yı sinirlendirmesine ve baskı kurmasına rağmen Avrupalıların başka eksene kayması olası görünmemektedir. Burada özellikle, verilen tablolardan da kolayca anlaşılacağı gibi Avrupalıların Amerikan halkı ve hükümeti arasında keskin çizgilerle bir ayırım yapması ve Amerikan hükümetinin tutumundan rahatsızlık duyulan dönemlerde dahi Amerikan halkına olumlu bakmasını bilmesi önemli bir faktördür. Bu bakımdan, Trump yönetiminin ABD-Avrupa ilişkilerine kalıcı bir hasar vermeyeceği fikri hâkimdir.

EXTENDED ABSTRACT

**Current Global Trends in Anti-Americanism and
The Trump Effect**

*

Cengiz Dinç – Bekir Karataş

Eskişehir Osmangazi University

Anti-Americanism can be defined as having unfavorable views on American policies along with its social, economic, political and cultural system or American people themselves; opposing their adverse local and global impacts. Anti-Americanism can be examined under variety of typologies according to Katzenstein and Keohane. Anti-Americanism is a factor that needs to be considered in both the global politics and American foreign policy for quite some time. In this study, after mentioning Anti-American stance and some aspects of its ideological history briefly and underlining typology on it, the post-Cold War era, especially developments after 9/11 are emphasized respectively. Following Trump's win in the Presidential run, 'Trump Effect' which is causing anti-Americanism to rise relatively is discussed widely.

According to Katzenstein and Keohane anti-Americanism can be examined under four main types: Liberal, Social, Sovereign-Nationalist and Radical. Elitist, Legacy and Nostalgic anti-Americanism can be added to these. As can be seen, there are many types of Anti-Americanism but especially Sovereign-Nationalist and Radical Anti-Americanism should draw the attention of the US as these two types aim to end either existence or the global hegemony of the USA in World politics.

Method

This study firstly put across the typologies of anti-Americanism by utilizing the secondary literature as explained above. Later, the historical background of anti-Americanism is explained.

This study then examines factors such as unilateralism and aggressive attitudes of the US that led to a rise in Anti-Americanism in the post-Cold War era. After pointing out the rise of global Anti-Americanism in critical areas such as Europe, Middle East, Russia and Asia under Trump administration; global reactions to some specific Trump policies, such as proposing a wall on the Mexican border, withdrawal from trade, Iran nuclear and climate change agreements and restricting travel from some Muslim countries are also analyzed in the study. It is aimed to indicate the current trends in Anti-Americanism on many issues ranging from confidence in the US President to expectation of relations with the US and various aspects of Anti-Americanism by using the data from PEW Research Center 2017 questionnaires which are conducted periodically in the past decades. The 2017 questionnaire which is often cited in the study has been conducted in 37 countries from all continents; thus is a good measure to assess the global anti-Americanism, especially in critical countries and regions.

Results and Discussion

It has been discussed that other actor global and regional actors do not see the American leadership as benevolent as the US does especially in periods of global crises the gap between self-perception of the USA and perception of others widens. In the post-Cold war era, the USA has taken many unilateral actions in global affairs and seems to think that the truth is subject to power. In this period, the USA often clashed with global trends such as Climate Protection Agreement, ban on nuclear tests, land mines, trial of war crimes at International Criminal Court (now defunct). It has been seen that as a result the anti-Americanism is on the rise globally which has serious repercussions for the American foreign policy and hegemonic status. For example, anti-American feelings have been an important factor for some terrorist organizations to recruit new members and to gather logistical and economic support from the larger society. It has also been found that China and Russia have been important anti-American actors in the last 10-15 years largely due to concerns related to fear of loss of sovereignty. Notwithstanding the rise of anti-Americanism in China, this country does not challenge the USA directly. Instead, China

is focused upon its economic growth which makes itself more powerful and socially necessary, in the relatively stable international order by avoiding trade wars.

It has been discussed that Trump's slogans such as "America First" and "Make America great again" underpin his presidency. Trump has focused on protecting the interests of conservative and economically insecure electorates with his isolating, blocking trade policies for foreigners. Consequently, policies such as the idea of wall on Mexican border, restricting travel from some Muslim-majority countries, unilateral withdrawal from trade and some important international agreements has turned into reality. Especially with the help of the allies in the region in Middle East, Iran is still being isolated.

In contrast to the Obama era, trust in the American government has globally declined under Trump's presidency. Despite the strong public disapproval rates on any moves on withdrawal from any international agreement or partnership, Trump administration has proceeded on such policies. Lacking in finding support on major issues, Trump's another move, restricting immigration has also not been popular globally, either.

Conclusion

Among the typologies analyzed, Sovereign-Nationalist anti-Americanism has become an important matter of concern in recent years and certainly will keep it crucial place. This type seen mostly in Russia, China, and Iran and recently in Turkey has been increasingly emerged in the last decade which world has evolved from unipolarity to non-polarity. Some developments after 9/11 has paved the way for increasing anti-Americanism to go further especially in the Middle East and Afghanistan where radical anti-Americanism is still very active.

An interesting point is that American people get higher approval rates globally than the US governments' foreign policies. The US may have experienced considerable loss in global trust, however such loss has not reflected in governments' attitudes in various countries which they have to think strategically due to bilateral relations.

A further rise in anti-Americanism in the already high Middle East might cause serious harm to US interests in the region. Although it is not

highly likely, if the US turns more aggressive under Trump, it may be start of significant increase in anti-Americanism on a global scale. As the biggest US ally, Europe is not expected shift the axis in the near future. Notwithstanding the rise in global anti-Americanism in the Trump era, the global alliance system that has been established by the US still compels many governments to stay close to the US.

Kaynakça/References

- Autor, D., Dorn, D., Hanson, G. ve Majlesi, K. (2016). Importing political polarization? The electoral consequences of rising trade exposure. *National Bureau of Economic Research Working Paper Series, No. 22637*.
- Azarian, B. (2017, Aralık). An analysis of trump supporters has identified 5 key traits. *Psychology Today*. www.psychologytoday.com/us/blog/mind-in-the-machine/201712/analysis-trump-supporters-has-identified-5-key-traits (Erişim Tarihi: 15.05.2018).
- BBC News. (2017). Trump executive order pulls out of TPP trade deal. *BBC News*. www.bbc.com/news/world-us-canada-38721056 (Erişim Tarihi: 11.06.2018).
- BBC News Türkçe. (2018a). ABD Başkanı Trump'tan "gümrük vergisiz G7" teklifi. *BBC News Türkçe*. www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-44424943 (Erişim Tarihi: 18.07.2018).
- BBC News Türkçe. (2018b, 4 Nisan). Trump "Suriye'den çıkabiliriz" dedi, danışmanları aksini söyledi. *BBC News Türkçe*. www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-43636807 (Erişim Tarihi: 16.06.2018).
- Bryant, N. (2015, 10 Temmuz). The decline of US power? *BBC News*. www.bbc.com/news/world-us-canada-33440287 (Erişim Tarihi: 12.06.2018).
- Brzezinski, Z. (2009). An Agenda for NATO: Toward a Global Security Web. *Foreign Affairs*, 88(5), 2–20.
- Buruma, I. (2017). Life After Pax Americana. Project Syndicate. www.project-syndicate.org/commentary/life-after-american-hegemony-by-ian-buruma-2017. (Erişim Tarihi: 11.08.2018).

- Ceaser, J. W. (2003). Amerikan Karşıtlığının Kısa Tarihi. *The Public Interest, Yaz 2003*(Yaz 2003), 3–18.
- CIA. (2018). The World Factbook. *Central Intelligence Agency*. CIA. www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/ (Erişim Tarihi: 15.06.2018).
- Dennison, S., Pardijs, D. ve Shapiro, J. (2016). *Fear and loathing on the road to the US elections*. London European Council on Foreign Relations (ECFR).
- Dinç, C. (2017). Avrupa Birliği'nin Küresel ve Bölgesel Politikaları. C. Dinç ve B. Akkuş (Ed.), *Küresel ve Büyük Güçlerin Stratejileri* içinde (ss. 91–120). Ankara: Orion.
- Dinç, C. ve Esentürk, N. (2018). Avrupa ve Amerika Birleşik Devletleri Arasındaki İlişkide Dönüşümler (2001-2017). *Gazi Akademik Bakış, 11*(22), 41-79.
- Erlanger, S. (2017, 11 Ekim). German Foreign Policy Experts Warn Against Anti-Americanism. *The New York Times*. www.nytimes.com/2017/10/11/world/europe/germany-trump-antiamericanism.html (Erişim Tarihi: 15.05.2018).
- Fabbrini, S. (2003). The Domestic Sources of European Anti-Americanism. *Government and Opposition, 37*(1), 3–14.
- Fischer, J. (2016). Goodbye to the West. Project Syndicate. www.project-syndicate.org/commentary/goodbye-to-american-global-leadership-by-joschka-fischer-2016-12 (Erişim Tarihi: 10.06.2018).
- Foucault, M. (1980). *Power/knowledge: selected interviews and other writings 1972-1977*. Pantheon Books.
- Fox, J. ve Godement, F. (2009). *A Power Audit of EU-China Relations | European Council on Foreign Relations Policy Report*. Londra
- Friedman, M. P. (2008). Anti-Americanism and U.S. Foreign Relations. *Diplomatic History, 32*(4), 497–514.
- Globescan. (2017). Sharp Drop in World Views of US, UK: Global Poll. <http://globescan.com/sharp-drop-in-world-views-of-us-uk-global-poll/> (Erişim Tarihi: 15.06.2018).
- Haass, R. N. (2008). The Age of Nonpolarity: What Will Follow U.S. Dominance. *Foreign Affairs, 87*(3), 44.

- Higley, J. (2006). The Bush Elite: Aberration or Harbinger. B. O'Connor ve M. Griffiths (Ed.), *The Rise of Anti-Americanism* içinde (ss. 155–168). New York: Routledge.
- Huntington, S. P. (1999). The Lonely Superpower. *Foreign Affairs*, 78(2), 35.
- Hürriyet. (2017). Hamaney, Suudi Arabistan'a çok sert çıktı. *Hürriyet*. www.hurriyet.com.tr/dunya/hamaney-suudi-arabistana-cok-sert-cikti-40472219 (Erişim Tarihi: 10.06.2018).
- Hürriyet. (2018, 18 Haziran). Donald Trump: "ABD bir göçmen kampı olmayacak". *Hürriyet*. www.hurriyet.com.tr/dunya/donald-trump-abd-bir-gocmen-kampi-olmayacak-40870974 (Erişim Tarihi: 20.06.2018).
- Hussain, M. (2017, 24 Eylül). The View From the End of the American Empire. *The Intercept*. theintercept.com/2017/09/24/decline-american-empire-donald-trump/ (Erişim Tarihi: 11.08.2018).
- Islam, I. (2006). Anti-Americanism in the Muslim world A sceptic's guide. B. O'Connor ve M. Griffiths (Ed.), *The Rise of Anti-Americanism* içinde (ss. 68–90). New York: Routledge.
- Johnston, A. I. ve Stockmann, D. (2007). Chinese Attitudes toward the United States and Americans. P. Katzenstein ve R. Keohane (Ed.), *Anti-Americanisms and World Politics* içinde (ss. 157–195). New York: Cornell UP.
- Kagan, R. (2002). Power and Weakness. *Policy Review*, 113(Haziran-Temmuz 2002).
- Katzenstein, P. J. ve Keohane, R. O. (2007). Varieties of Anti-Americanism. P. J. Katzenstein ve R. O. Keohane (Ed.), *Anti-Americanisms in World Politics* içinde (ss. 9–38). New York: Cornell UP.
- Kimer, J. (2011). Why Americans Don't Understand Anti-Americanism. www.robertamsterdam.com. robertamsterdam.com/why_americans_dont_understand_anti-americanism/ (Erişim Tarihi: 07.05.2018).
- Lewis, B. (1990). The Roots of Muslim Rage. *Atlantic Monthly*, (September 1990), 47–60.
- Lieber, K. A. ve Alexander, G. (2005). Waiting for Balancing: Why the World Is Not Pushing Back. *International Security*, 30(1), 109–139.

- Lynch, M. (2007). Anti-Americanisms in the Arab World. P. J. Katzenstein ve R. O. Keohane (Ed.), *Anti-Americanisms and World Politics* içinde (ss. 196–224). New York: Cornell UP.
- Meunier, S. (2007). The Distinctiveness of French Anti-Americanism. P. J. Katzenstein ve R. O. Keohane (Ed.), *Anti-Americanisms in World Politics* içinde (ss. 129–156). New York: Cornell UP.
- Mitchell, T. (2002). McJihad: Islam in the U.S. Global Order. *Social Text*, 20(4), 1–18.
- Naim, M. (2001, 7 Aralık). Why the World Loves to Hate America. *Financial Times*.
- Nye, J. E. (2018). Globalisation and anti-Americanism. Project Syndicate. www.project-syndicate.org/commentary/globalization-and-anti-americanism (Erişim Tarihi: 15.06.2018).
- O'Connor, B. (2007). The anti-American tradition: A history in four phases. B. O'Connor ve M. Griffiths (Ed.), *The Rise of Anti-Americanism* içinde (ss. 11–24). New York: Routledge.
- Oylupınar, H. (2017). Rusya Federasyonu'nun Küresel ve Bölgesel Düzeni Anlayışı ve Yaklaşımı. C. Dinç ve B. Akkuş (Ed.), *Küresel ve Büyük Güçlerin Stratejileri* içinde (ss. 175–200). Ankara: Orion.
- Pew Research Center. (2006). *America's image slips, but allies share U.S. concerns over Iran, Hamas* (C. 2007). www.pewglobal.org/reports/display.php?ReportID=252 (Erişim Tarihi: 10.05.2018).
- Pew Research Center. (2007). *America's Image in the World: Findings from the Pew Global Attitudes Project*. www.pewglobal.org/2007/03/14/americas-image-in-the-world-findings-from-the-pew-global-attitudes-project/ (Erişim Tarihi: 10.05.2018).
- Pew Research Center. (2017a). U.S. Image Suffers as Publics Around World Question Trump's Leadership. *Pew Research Center*, 1–108. www.pewglobal.org/2017/06/26/u-s-image-suffers-as-publics-around-world-question-trumps-leadership/ (Erişim Tarihi: 15.06.2018).
- Pew Research Center. (2017b). *Globally, People Point to ISIS and Climate Change as Leading Security Threats*. www.pewglobal.org/2017/08/01/globally-people-point-to-isis-and-climate-change-as-leading-security-threats/ (Erişim Tarihi: 10.06.2018).

- Pew Research Center. (2018). *Trump ' s International Ratings Remain Low , Especially Among Key Allies*. www.pewglobal.org/2018/10/01/trumps-international-ratings-remain-low-especially-among-key-allies/ (Erişim Tarihi: 10.10.2018).
- Reints, R. (2018, Ağustos). Emmanuel Macron Says Europe "Can No Longer Rely" on U.S. for Defense. *Fortune*. www.fortune.com/2018/08/27/macron-europe-no-longer-rely-on-united-states/ (Erişim Tarihi: 10.10.2018).
- Reuters. (2018, 16 Haziran). China state media condemn U.S. tariffs, leave room for negotiation. *Reuters*. www.reuters.com/article/usa-trade-china-media/china-state-media-condemn-us-tariffs-leave-room-for-negotiation-idUSL4N1TI01S (Erişim Tarihi: 16.08.2018).
- Rodionova, Z. (2017, 8 Ağustos). Japanese PM urges companies to deliver "tweetable" figures of their US investment plans for Donald Trump. *The Independent*. www.independent.co.uk/news/business/news/japan-prime-minister-shinzo-abe-companies-tweetable-figures-us-investment-plan-donald-trump-present-a7568411.html (Erişim Tarihi: 10.09.2018).
- Rynning, S. (2007). Peripheral or Powerful? The European Union's Strategy to Combat the Proliferation of Nuclear Weapons. *European Security*, 16(3-4), 267-288.
- SIPRI. (2017). SIPRI Military Expenditure Database. SIPRI. www.sipri.org/databases/milex adresinden erişildi. (Erişim Tarihi: 15.06.2018).
- Stiglitz, J. E. (2018, 2 Ocak). The US Donor Relief Act of 2017. www.project-syndicate.org/commentary/trump-republican-tax-legislation-by-joseph-e--stiglitz-2018-01 (Erişim Tarihi: 10.07.2018).
- Talbot, B. J. (2008). The Transatlantic Gap over Iraq. *European Security*, 17(1), 61-84.
- The Economist. (2017). Xi and Trump look friendly, but anti-US feeling stirs in China. *The Economist*, (Kasım). www.economist.com/china/2017/11/09/xi-and-trump-look-friendly-but-anti-us-feeling-stirs-in-china (Erişim Tarihi: 10.07.2018).
- Wikipedia Contributors. (2018a). Composite Index of National Capability. *Wikipedia, The Free Encyclopedia*. www.wikiwand.com/en/Composite_Index_of_National_Capability (Erişim Tarihi: 18.06.2018).

- Wikipedia Contributors. (2018b). Gulf Cooperation Council. *Wikipedia The Free Encyclopedia*. www.wikiwand.com/en/Gulf_Cooperation_Council (Erişim Tarihi: 25.06.2018).
- Witte, G. ve Birnbaum, M. (2018, 19 Mayıs). As tensions with Trump deepen, Europe wonders if America is lost for good. *The Washington Post*. www.washingtonpost.com/world/europe/as-tensions-with-trump-deepen-europe-wonders-if-america-is-lost-for-good/2018/05/18 (Erişim Tarihi: 10.07.2018).
- Wright, J. (2006). The importance of Europe in the global campaign against terrorism. *Terrorism and Political Violence*, 18(2), 281–299.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Dinç, C. ve Karataş, B. (2018). Amerikan karşıtlığında güncel küresel eğilimler ve Trump etkisi. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 9(16), 1992-2032. DOI: 10.26466/opus.477471

Çoklu Deneyimin Sembolik Mekânları: Alışveriş Merkezleri

DOI: 10.26466/opus.471825

*
Ömer Aytaç* - Musa Öztürk**

*Prof. Dr. Fırat Üniv. İnsani ve Sosyal Bilimler Fak. Sosyoloji Böl. Elazığ/Türkiye

E-Posta: oytac75@hotmail.com

ORCID: [0000-0002-5435-7107](https://orcid.org/0000-0002-5435-7107)

*Doç. Dr. Ankara Yıldırım Beyazıt Üniv. İnsan ve Toplum Bilimleri Fak. Ankara/Türkiye

E-Posta: musaozturk724@gmail.com

ORCID: [0000-0001-8438-1821](https://orcid.org/0000-0001-8438-1821)

Öz

Bu çalışmada modern kent yaşamının merkezinde yer alan alışveriş merkezleri; çoklu deneyimin sembolik mekânları olarak nitelendirilmektedir. Buralar kent sakinlerinin birçok şeyi aynı çatı altında, eşzamanlı olarak deneyimleyebildiği mekânlardır. Bu yönüyle alışveriş merkezleri yalıtılmış ve steril bir sosyal ortam sunmaktadırlar. Bu şekilde kitleleri büyüleyerek daha yoğun olarak kendilerine çekebilmek için birbirinden alabildiğince farklı deneyimleri tek bir çatı altında sunarak işlevselliklerini arttırmaktadırlar. Bu açıdan düşünüldüğünde, alışveriş merkezlerinin pek çok insan için sosyalleşme mekânı olmanın ötesinde başlı başına bir sosyalleşme vasıtasına dönüştükleri gözlenmektedir. Çalışmada alışveriş merkezlerinin sunmuş olduğu bu kurgusal ya da sembolik deneyim; neoliberalizm, kamusal alan, tüketimin manipülasyonu ve kültürel değerlerin metalaşması perspektiflerinden eleştirel bir bakış açısıyla ele alınmaktadır. Araştırma sonucunda alışveriş merkezlerinin eğlenme, dinlenme, seyretmelizleme, vakit geçirme, oyun oynama, statü/prestij ve kimlik edinme gibi tatmin vasıtaları sayesinde gündelik yaşamın sıkıcılığını, rutinliğini aşmaya hizmet ettiği sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Tüketim, Mekân, Alışveriş Merkezi, Tüketimci Kapitalizm

Symbolic Spaces of Multiple Experience: Shopping Centers

*

Abstract

In this article, shopping malls which are on the centre of modern urban life were characterized as symbolic spaces of multiple experiences. In these places urban dwellers can experience a lot of things at the same time and space. By this way shopping malls, provides an isolated and sterilized social environment. They increase their functionality, by providing various experiences which are deeply different from each other under one roof to fascinate and attract the masses. From this point of view it is observed that, for many people, shopping malls had been transformed to a medium of socialization rather than being a space for socialization. In this work, this fictional or symbolic experience provided by shopping malls, were analysed in a critical point of view within the perspectives of neoliberalism, publicity/public space, manipulation of consumption and commodification of cultural values. As a result of research the article concluded that shopping malls serve to escape from the dullness of daily life routines by providing means of satisfaction such as prestige, status, identity formation and areas of spending time for entertainment, playing games, resting, relaxing and watching.

Keywords: Consumption, space, shopping center, consumptive capitalism

Giriş

Kent mekânları içerisinde alışveriş merkezleri, plazalar, hipermarket ve grosmarketler önemli yer tutmaktadırlar. Hem kentli yurttaşların gündelik yaşamlarında her geçen gün kapladıkları yerin artış göstermesi hem de küresel değişim trendini en iyi örnekleme açısından alışveriş merkezleri modern toplumda merkezi bir önem taşımaktadır. Pek çok çağdaş sosyolog, alışveriş merkezlerini “büyülü mekânlar” olarak görmektedir. “Tüketim katedralleri”, “alışveriş sarayları”, “alışveriş kasabaları”, “shopping malls” vs. de denilen bu mekânlar, gerek tüketimin estetikleşmesini gerekse de müşterilerde, gösterişli, coşkulu, heyecanlı kendini kaptırma türünden karnavaleks duygular yarattıklarından dolayı kentin “büyülü mekânları” olarak nitelendirilmektedirler.

Tüketimci kapitalizmin yükselişiyle birlikte, alışveriş merkezleri, plazalar, marketler, pasajlar, eğlence ile tüketimin iç içe geçtiği “tüketim sarayları” hızla yaygınlaşmaya başlamıştır. Tüketimin esaslı bir yaşam ereği olarak kabul görmesi, tüketim aktivitelerine katılımı arttırdığı gibi, tüketim mekânlarının popülerliğini ve demokratikleşmesini de mümkün kılmıştır. Kapitalizmin gelişmesine koşut olarak modern mağazalar hem tüketim ilişkileri hem de mekânsal olarak büyük bir değişim içine girmişlerdir. Tüketimin modern toplum için anahtar bir kavram haline gelmesi ile tüketimin yoğunlaştığı alışveriş mekânları merkezi bir önem kazanmaya başlamıştır. Bir zamanlar fabrika üretim için ne anlama geliyorsa bugün de modern mağazalar tüketim için o anlama gelir olmuştur.

Alışveriş merkezi, hipermarket, süpermarket gibi tüketim mekânlarını birer “tüketim araçları” olarak isimlendiren Ritzer’e göre, tüketim mekânları da üretim mekânları (araçları) gibi akılcılaştırılmıştır. Ancak bu akılcı taraflarını ısrarla gizleyerek, tüketiciye kendilerini büyülmekânlar olarak sunmaktadırlar. Tüketim mekânlarının insanların mal ve hizmet ihtiyaçlarının karşılanması ile ilgileri kalmamıştır. Bu mekânlar insanları sürekli olarak çeşitli uyarıcılarla tüketime teşvik etmektedir. Bu bir dizi büyüleme mekanizmasının devreye sokulmasını gerektirmektedir (Ritzer, 2000). Tüketim bu tür mekânlarda bir ihtiyaç gidermenin ötesinde adeta bir ibadet, dini bir deneyim olarak yaşanmaktadır. Tüketim dinselleştirilmesi, tüketim malları temin edilen bu yerleri

tapınaklar haline getirerek, tüketim edimini gerçekleştirmek amacıyla "hacca gidilen" yerler, mahaller, mekânlar haline getirmektedir.¹

Alışveriş merkezleri Batı dünyasında sanayi kapitalizmi, kentleşme ve fordist üretim süreçleri sonunda üretim fazlasını massederek sermaye dolaşımının/birikiminin hızlandırılması için geliştirilen bir tüketim stratejisinin sonucunda geliştirilmiştir. Merkez-çevre ilişkileri bağlamında kapitalizmin merkez ülkelerinde geliştirilen bu tükettirme modeli, 1980 sonrası neo-liberal genişleme dalgasıyla hızla yaygınlaştığı görülmektedir. Günümüzde alışveriş merkezleri pek çok hizmetin aynı çatı altında profesyonel olarak sunulduğu, kentlerin ve kentlilerin vazgeçilmez mekânları haline gelmişlerdir. Alışveriş merkezleriyle ilgili hukukçular, iletişim bilimciler, mühendisler, mimarlar, şehir ve bölge planlamacılar, güzel sanatlar, kamu yönetimi, turizm, sosyologlar, psikologlar, işletmeciler, pazarlamacılar gerek teorik, gerekse de uygulamalı sayısız araştırmalar yapmaktadırlar. Bu kadar çok disiplinin alışveriş merkezleriyle ilgili araştırma yapması aslında bu tür mekânların hayatımızda ne kadar yer ettiğini göstermektedir. Literatüre bakıldığında alışveriş merkezleriyle ilgili toptancı bakış açısının ön plana çıktığı, belli ve sınırlı perspektiften bakan yaklaşımların ağırlıkta olduğu gözden kaçmamaktadır.

Biz de bu çalışmada alışveriş merkezlerini farklı açılardan ele alarak, modernliğin ürettiği yeni yaşam stillerinin en çarpıcı gösterenleri arasında yer alan alışveriş merkezlerine dayalı deneyimlerin sosyolojik arkaplanına ışık tutmaya yönelmekteyiz. Bu bağlamda, alışveriş merkezlerinin neoliberalizmle ilişkisi, kamusal alanı, tüketimcilik kültürü ve gündelik hayatın büyülenmesine dönük etkilerine açıklık getirilmeye çalışılmaktadır.

Neoliberalizm, Kent ve Alışveriş Merkezleri

Küreselleşmeyi tetikleyen iletişim, ulaşım/ulaştırma ve pazarlama faaliyetlerinin gelişmesi tüketim alanını önemli ölçüde etkilemiştir. Teknolojinin tüketim taleplerini karşılayabilme kapasitesini artırması

¹ Mesela; hacca veya umreye giden birçok Müslümanın vakitlerinin önemli bir bölümünü "Zem Zem Tower"ın altındaki alışveriş merkezinde geçirmeleri orayı adeta yeni ve alternatif bir hac mekânına dönüştürmektedir.

tüketimin genişlemesine ve bir anlamda küreselleşmesine olanak sağlamıştır (Castells, 1997, s. 30). Ödeme imkânlarının kolaylaşması noktasında kaydedilen gelişmeler mal ve hizmetlerin küresel düzeyde dolaşımının hızlanmasını teşvik etmektedir. Mesela; ABD menşeli Visa ve Master Card gibi ödeme araçları dünyada yaygın olarak kullanılmaktadır. Bu tür ödeme araçları yerel olanların da bunlara katılımıyla birlikte dünyanın pek çok bölgesinde her geçen gün daha büyük oranda kabul görmekte ve kullanılmaktadır. Bu, bir yandan küresel tüketimi artırırken diğer yandan küresel tüketicilerin (turistler de dahil) dolaşımını hızlandırmaktadır (Ritzer, 2011a, s. 252). Ulaşım maliyetlerindeki düşüş yerden ve mekândan kaynaklanan engellerin aşılmasını kolaylaştırdığından kentler arası rekabeti görünür bir şekilde arttırmıştır. Kentler arası rekabetin ve kent girişimciliğinin artması kent mekânlarını her türlü yeni gelişim örüntüsünün serpildiği birbirine benzer yerlere dönüştürmüştür. Artık nereye gidersek gidelim hemen her yerde bilim parkları, mutenalaştırma, ticaret merkezleri, kültür ve eğlence merkezleri, postmodern donanımlara sahip geniş çapta kapalı alışveriş merkezleri vb. (Harvey, 2012a, s. 423-425) mekânlarla karşılaşmak sıradan bir olgu haline gelmiş durumdadır.

Kapitalizmin mekânsal olarak genişlemesi üretim ilişkilerinin rasyonel bir şekilde örgütlenmesi sonucunda gelişmiştir. Bu ilişkinin mekâna dayalı olarak daha da büyüebilmesi mekânın üzerinde barındırdığı değişkenlerden bağımsız olarak kontrol edilebilmesine ve soyut bir sistem üzerine oturtulmasına ihtiyaç duymaktadır. Alışveriş merkezleri üzerinden aynı mekân anlayışının her coğrafyada tekrarlanması coğrafyanın sermayenin “istekleri doğrultusunda soyut bir mekân ve zaman anlayışı çerçevesinde yeniden” kurgulanarak dönüştürülmesini içermektedir. Böylece “birbirinden çok farklı coğrafyalar aynı soyut mekân ve zaman anlayışı” etrafında birbirine bağlanarak tek bir ekonomik sistemin parçası haline getirilebilmektedir (Yırtıcı, 2005, s. 59-60). Dünyanın hemen her yerinde benzer mekânların (otel, alışveriş merkezi, havalimanı, vb.) hızla çoğalması Thomas Friedman’ın *Dünya Düzdür* (2006) tezini güçlendirmektedir. Bazı kentlerde bu tür mekânların olmaması buraların geri kalmışlıkla, kentsel yoksullukla ilişkilendirilmesine neden olduğundan kentlerin ziyaret edilme olasılığını azaltmaktadır. Kentler bunun üstesinden gelebilmek için

kendilerini sermaye akımlarına göre konumlandırmaya zorlanmaktadırlar.

Neoliberalizmde kentin kaderini kent sakinleri değil sermaye belirlemektedir. Sermayenin kentlileşerek dönüştürücü bir aktör olarak kent mekânlarına saldırması kent mekânlarının sermaye akımlarının hızına göre yeniden kurgulanmasını ve biçimlendirilmesini beraberinde getirmiştir. Dolayısıyla artık modern kentler geleneksel kentler gibi doğal seyri içerisinde genişleyen ve büyüyen “yer/ler” değildir. Kentin kaderi “büyüme makinesi” siyasetinin aktörleri olan ticaret odalarının, yerel/ulusal/uluslararası sermayedarların, sanayici/tüccar lobilerinin, emlak spekülâtörlerinin ve şehir planlamacılarının yuvarlak masasında kararlaştırılmaktadır (Harvey, 2012a, s. 415). Bunlar kentin geleceğiyle ilgili kararlar almak için sık sık bir araya gelirlerken sermaye dışındaki aktörler (kent yoksulları, işçiler, vb.) mekânsal olarak dışlandıkları gibi karar alma süreçlerine dahil edilmeyerek temsil hakları sermaye tarafından gasp edilmektedir. Müteahhitlerin bilinçli olarak kentlerin içine yerleştirmiş oldukları iktidar peyzajları ve sahne dekorları sayesinde kentler görsel tüketimin düşsel peyzajına dönüşmüş durumdadırlar (Urry, 1999, s. 41).

Bu bağlamda alışveriş merkezleri sermaye için önemli yatırım ve istihdam mekânlarıdır. Küçük ölçekli ortalama bir fabrikada çalışan işçi sayısı kadar eleman bazı alışveriş merkezlerinin tek bir mağazasında istihdam edilebilmektedir. Mimari açıdan bu tür mekânlarda sermayenin devir hızı son derece yüksek olduğundan neoliberalizm postmodern mimarlık ve mekân pratikleri üzerinden sermayenin devir hızını arttırmak için bu tür mekânların üretimini teşvik etmektedir. Sermayenin mekâna bu denli saldırması başta Castells, Harvey, Lefebvre ve Urry olmak üzere pek çok düşünürün kent mekânları hakkında eleştirel bir söylem geliştirmelerine zemin hazırlamıştır. Bugün artık kent mekanları geçmişte olduğu gibi sorgulanmadan, eleştirel bir süzgeçten geçirilmeden kullanılan veya içerisinde yaşanan nötr yerler değildirler. Postyapısalcıların iktidarı merkeze alarak yapmış oldukları çözümlerden mekân da nasibini almıştır. Mekânın bir kurgu olduğu ve iktidar ilişkileri içerdiği yönündeki bakış açısı hızla yükselmektedir.

Lefebvre'ye (2016, s. 103-104) göre “mekândaki nesnelere sadece şey değil aynı zamanda ilişkidirler.” Mekân üzerindeki mübadele ağları,

hammadde ve enerji akışları bir yandan mekânı şekillendirirken diğer yandan mekân tarafından belirlenmektedirler. Dolayısıyla mekânı üretici güçlerden, teknikten, bilgiden, toplumsal işbölümünden, doğadan ve devletten ayrı (Lefebvre, 2016, s. 111) düşünemeyiz. John Urry de *Mekânları Tüketmek* (1999) adlı kitabının giriş kısmında “Yeni Tüketimde Zaman ve Mekân” başlığı altında mekânın sosyal yönüne dikkat çekmektedir. “Yerin anlaşılması, kuramsal çaba olmaksızın gerçekleşemez. Yere ait toplumsal ilişkiler ve yer’in tüketilmesi gibi görünürde yalın olanı bilmek gelişkin bir toplumsal kuramlaştırma gerektirmektedir. Daha doğrusu neredeyse tüm büyük toplumsal ve kültürel kurumlar yer’in bir biçimde tanımlanmasına dayanırlar” (1999, s. 11-12). Lefebvre ve Urry mekânın iktidar ilişkileri içeren simge ve sembollerle dolu olduğuna ve ideolojik olarak kurgulandığına vurguda bulunurlar.

Harvey (2012a, s. 419-420) ise neoliberalizm baskısı altındaki modern kentlerde tüketicilerin parasını çekmek için yapılan yatırımların paradoksal bir şekilde arttığına dikkatimizi çekmektedir. Mesela; “mutenalaşma, kültürel yenilenme ve kentsel ortamın fiziksel yenilenmesi (postmodern mimari tarzlara ve kent tasarımına dönüşü de içerecek bir şekilde), tüketici çekim merkezleri (stadyumlar, alışveriş merkezleri, marinalar, egzotik yemek yerleri) ve eğlence (geçici ya da sürekli olarak kentsel eğlenceler düzenlemesi) kentsel yenilenmeye yönelik stratejilerin sık rastlanır yüzleri oldular.” Sosyolojik açıdan mekân ve özellikle de kent mekânları; üzerinde yaşanılan yer olmanın ötesinde toplumsal/politik aidiyetlere, farklı yaşam deneyimlerine, kimliksel ve kültürel çoğulculuğa, yeni bakış ve düşünsel formlara karşılık gelmektedirler” (Aytaç, 2017). Bu anlamda postmodern bir mimari tarzda inşa edilen alışveriş merkezlerinin çağdaş insanın zihin yapısının silüetini yansıttığı söylenebilir.

Bu bağlamda Marc Auge, alışveriş merkezlerinin zaman ve mekân mefhumlarını da yapıbozuma uğrattığı kanaatindedir. Ona göre, alışveriş merkezleri artık belirli bir mekâna ve zamana bağlı değil, buralarda, sürekli bir “şimdiki zaman” yaşanmaktadır. Bu tür alışveriş merkezlerinin kökleri, yer’e ya da belirli bir bölgesel coğrafyaya bağlı değil, pazarlama, halkla ilişkiler ve görüntü idareciliğindedir. Buralarda bir “uzam” fazlalığı söz konusudur. İnsan aynı anda hem Teksas’ta hem de Tokyo ya da Kaliforniya’dadır. Kredileri yetiştigi sürece insanlar

içeride kimlik kaybı ve rol yapma zevkini tümüyle bireysel bir şekilde tadabilmektedirler (bkz. Durakbaşa ve Cindoğlu, 2000, s. 94). Auge, aynı zamanda, alışveriş merkezlerinde “mekân” imgesinin “metin” tarafından tümüyle istila edildiğini de belirtmektedir. Ona göre hipermarketler; “(...) müşterinin sessiz bir şekilde dolaştığı, fiyat etiketlerine baktığı, tartı sonucuyla birlikte fiyatı da bildiren bir makinede sebze ve meyvelerini tarttığı, sessiz ya da fazla geveze olmayan bir kasa görevlisine kredi kartını uzattığı, her malın kod okuyucu makineden geçerek toplam fiyatın hesaplandığı ve tüm bu işlemlerin önceden tanımlı bir metin üstünden yapıldığı mekânlardır” (Auge, 1992; Yırtıcı, 2005, s. 81).

Sassen, mekânsal olarak desantralize olmuş/dağınıklaşmış global ekonominin, yerel olarak konumlanmış ve bütünleşmiş organizasyonlara ihtiyaç duyduğunu ve bunun global kent çalışmalarının hareket noktasını oluşturduğunu belirtmektedir (Akt. Topal, 2003, s. 48). Bu çalışma bağlamında alışveriş merkezlerinin bunun somut göstergesi olduğunu söyleyebiliriz. Dünyanın pek çok yerinde üretilen malların (filmler, meyveler, elektronik eşyalar, giysiler, vb.) küçük mekân(lar)da tüketicilerin hizmetine sunulması Sassen’in yaklaşımını doğrular mahiyettedir. Gruen ve Smith (1960) alışveriş merkezlerinin küçük birer kent olarak ele alınması gerektiğini ileri sürmektedirler. “Shopping Towns USA” kitabının giriş yazısında bunu şöyle açıklamaktadırlar: “Alışveriş merkezleri farklı yapılanmaların bir araya geldiği komplekslerdir. Bu yapıları bir arada tutan bir ruhun/düşüncenin olması dolayısıyla, bu yapıların tasarımında çevreyi de ele alan bir planlama anlayışı gerekmektedir. Bu gereklilik, ancak alışveriş merkezlerinin günümüzde insanların çeşitli ihtiyaç ve aktivitelerini karşılayan kentsel organizmaların karakteristiğine sahip olabilmeleri kaydıyla mümkündür. Bu da bize aslında “alışveriş kasabaları” tasarımının haklılığını göstermektedir” (akt. Vural ve Yücel, 2006, s. 101). Alışveriş merkezleri içinde barındırdıkları sun’i ağaçlar, şelaleli havuzlar, banklar, oyun alanları, cafeler, sinemalar, ATM’ler ve belli bir sistematığe göre çarşı mantığına göre konumlandırılmış mağazalar ile adeta küçük bir kasabayı andırmaktadırlar. Bunun da ötesinde barındırmış olduğu ürün çeşitliliği, marka/mağaza sayısı, çalışan sayısı, günlük/haftalık/aylık/yıllık ziyaretçi sirkülasyonu, ciro miktarı vb. açılardan pek çok kasabadan ve hatta ilçeden daha canlıdırlar.

Alışveriş merkezlerinin çekici olmasının (içerisinde barındırmış oldukları mal ve hizmet çeşitliliğinin yanı sıra) bir diğer nedeni de ön-görülebilir olmasıdır. Alışveriş merkezleri insanlara kent sokaklarının insanı görece rahatsız ve tedirgin eden eylemlerinden uzak, steril bir ortam sunmaktadırlar. Kötü hava şartlarından, suç eylemlerinden görece uzakta, kapalı, korunaklı steril bir yaya ortamı sunması alışveriş merkezlerinin tercih edilme olasılığını arttırmaktadır (Ritzer, 2011b, s. 146-147). Kuşkusuz tüm bunlar aynı zamanda alışveriş merkezlerini canlı ve yoğun bir ilginin adresi haline getirmektedir.

Kent, Kamusal ve AVM'ler

Modern kentlerde alışveriş yapmak, sadece satın almayı değil, aynı zamanda eğlenmeyi, görmeyi, dolaşmayı, yeme/içmeyi de içeren çoklu bir deneyimi içerir. Buralar aynı zamanda bireysel, grupsal, kolektif deneyimlere açıklık göstermekte, birlikte-toplu halde yapılan aktivitelere ev sahipliği yapmaktadırlar. Alışveriş merkezleri, ürün ve hizmetleri tüketmenin adresi olmanın ötesinde ortak deneyimler, alış/satışı içeren simgesel ve hayali ilişkilere de karşılık gelmektedirler. Durakbaşa ve Cindoğlu'nun (2000, s. 93) da ifade ettikleri gibi, bu mekânlar kolektif hayal gücü için birer mekân olarak gözüküyorlar. Zira; "...ortamın zengin, modern, lüks havası kente ait olma hissini pekiştirir. Bu alışveriş merkezlerine gittiğinizde, kendinizi bütün bu ürünlere ve mekânlara erişimi olan daha üst sosyo-ekonomik sınıflara aitmiş gibi hissedersiniz. Bir şeyler satın almanız beklenen küçük dükkân deneyiminin tersine, burada sadece dolaşabilir ve yine de dışarıda kalmadığınızı hissedebilirsiniz. Bu mekânlar her tür sosyo-ekonomik gruptan insana açıktır. Alışveriş merkezi, aynı zamanda ailenin eğlence mekânı, gençlerin takılabilecekleri bir buluşma noktasıdır. Birçok ebeveyn alışveriş merkezinin çocukları için güvenli bir yer olduğuna inanır, çünkü en azından onların nerede olduklarını bilirler. Burası gençlerin karşı cinsle kaynaşmayı öğrenebileceği ve toplumsal alanda kendini gösterebileceği kapalı ve denetimli bir yerdir."

Alışveriş merkezleri müşteriler için güvenli bir alan sunmaktadırlar. Giriş-çıkışlar sürekli kontrol edildiğinden alışveriş merkezlerinde kaç, suç vb. eylemlere pek rastlanmaz. Suç oranlarının yüksek olduğu

bazı kentlerde aileler çocuklarını sosyalleşmek için alışveriş merkezlerine getirirler. Buralar alışveriş ve eğlencenin yanında spor amaçlı da kullanıldığından modern kentlerde popülerleşmiştir. Özellikle suç oranlarının yüksek olduğu kentlerde yaşayanlar için güvenli bir liman işlevi görürler. Hem oyuncakların niteliği hem de gözlemci personelin bulunması “nedeniyle eğlence merkezlerinde çocukların yaralanmasına normal oyun parklarına oranla daha az rastlanır” (Ritzer, 2011b, s. 147). Ticari özelliklerinin yanı sıra çekiciliklerini arttırmak için bünyelerine eklemiş oldukları diğer faaliyetlerin yanı sıra sunmuş oldukları fiziksel ve sosyal olanaklar modern kentin kaotik ortamından kaçmak isteyen insanlar için buraları birer çekim merkezi haline getirmektedir.

Güvenlik noktasından geçtikten sonra kendimizi birden geniş atriumlu, yapay bitkili, yerleri cilalı, vb. bir mekânda bulmamız biz ziyaretçilerde hayret uyandırmak için kasıtlı olarak tasarlanmıştır. Fakat aynı zamanda her türlü aşırı coşku ifade eden davranışlardan (örneğin yüksek sesle gülmek, bağırarak, koşmak vb.) uzak durmanın gereğinin de farkındayızdır. Hepimiz son derece vakur şekilde bu yeni yaşam pratiğinin içinde yerlerimizi alırız. Buranın kapısından adımımızı içeriye attıktan sonra içerideki herkes birbirine eşittir. Statü farkı gözetmeksizin satış görevlileri hepimizi standart sözcükler ve mimiklerle karşılar. Buralardaki “banklar, havuzlar, atriuma bakan geniş teraslar herkesin özgürce oturup, dinlenmesi ve etrafı seyretmesi için tasarlanmıştır” (Vural ve Yücel, 2006, s. 104-105). Kısaca ifade etmek gerekirse yere ilişkin postmodern peyzajların tamamı tüketimi simüle etmeyi amaçlamaktadır.

Dev bir iletişim ve bilgisayar şebekesi ile bağlantılı temsillerin kökeninde günümüzün çokuluslu kapitalizminin çarpıtılmış figürü yatmaktadır. Çağdaş toplum sadece teknoloji tarafından değil, teknolojiyi de kontrol eden zihinlerimizin ve düş gücümüzün kavrayabilmesi neredeyse imkânsız olan bir güç ve kontrol şebekesi tarafından kontrol edilmektedir. Sermayenin merkezlesmesinin beraberinde getirmiş olduğu bu yeni global durum bugün en iyi biçimde çağdaş eğlence üzerinden kendisini göstermektedir (Jameson, 2011, s. 79). Adorno daha 1940’lı yıllarda medyanın tektipleştirici ve homojenize edici etkisini fark ederek bunun kültürü nasıl şekillendirdiğine dikkatimizi çekmişti. Film, radyo, dergi vb. iletişim araçları bir sistem oluşturacak şekilde birbirine

entegre edilerek her şeye benzerlik bulaştırılmıştır. Ve bu öylesine birleştirici ve uzlaştırıcı bir güce sahiptir ki “siyasal karşıtlıkların estetik ifadeleri bile bu çelikten ritme hevesle uymakta” birleşmektedirler (2011, s. 47).

Toplumsal süreklilik için elzem olan toplumsal birlik, beraberlik ve dayanışma ruhu, gerçekte, kültürel, dini vb. değerler etrafında insanların kümelenmesiyle oluşur. Bu değerler çoğu zaman sermaye birikiminin ve piyasa değerlendirmelerinin arı işleyişine, promosyoncuların ve imaj yaratıcıların bütün çabalarına rağmen boyun eğmeyen, dirençli değerlerdir. Fakat son yıllarda değerlerden kaynaklanan direnci kırarak aradaki açığı kapatabilmek adına “imagineering (imaj mühendisliği) denen koskoca bir danışmanlık alanı icat edilmiştir (Harvey, 2012b, s. 200-201). Reklam endüstrisi vasıtasıyla tamamen soyut göstergeler etrafında yeni bir birliktelik inşa edilmektedir. Marka ve imajlar üzerinden insanlar yeni kimlikler oluşturarak kendilerini diğerlerinden farklılaştırmaktadırlar. Bu anlamda alışveriş merkezleri basit anlamda sadece tüketim mekânları değildirler. Bunun ötesinde sınıf, statü, prestij, itibar, ırk, etnisite, toplumsal cinsiyet vb. üzerinden toplumsal hiyerarşilerin yeniden kurulup bozulduğu, rol ve statülerin yeniden dağıtıldığı yerlerdirler. Bazı insanlar sınıfsal “konumlarını yansıtabilmek ya da öykündükleri statülere yükselmek için ödünç” semboller/göstergeler toplamak için buralarda toplanmaya ve görünmeye (Aytaç, 2017, s. 254) büyük önem verirler. İnsanlar bazı mekânlarda görünmenin, belli markalardan giyinmenin bir statü göstergesi olduğunu bilirler.

Fiziksel ortamın tasarımı üzerinden sosyal ilişkilere yön verilirken aynı zamanda mekan içerisinde hazzı arttırmak için “alışveriş,” boş zaman ve rekreasyon faaliyetleriyle birlikte sunulmaktadır. “Günümüz kentlerinin simgesi haline gelen bu mekânlar tasarımcı dokunuşlarıyla önemli birer ‘keyif ve haz’ mekânı olarak karşımıza” çıkmaktadırlar (Goss 1993). Alışveriş merkezleri küresel kapitalizmin birçok fantastik imgesinin tüketilmesini sağlayacak şekilde kurgulanmıştır. Bir yandan mekân tasarımı üzerinden farklı kullanıcılar için güvenli bir atmosfer oluşturulurken diğer yandan da mağaza ve dükkân tasarımlarında mimari açıdan gösterişli malzeme ve karmaşık dekorlar kullanılarak konfor seviyesi maksimize edilmeye çalışılmaktadır (Müşan Akıncı,

2013, s. 88). Bu yönüyle mekân herkesi kendine davet ederek kimseyi dışarıda bırakmamaya özen gösterir gibi görünür ama fiyat etiketleri üzerinden araya sembolik bir mesafe konulur. Yeterli düzeyde satın alma gücüne sahip olmayanlar ya da yoksullar ürünlerin üzerine iliştilmiş olan fiyat etiketleri üzerinden kibarca dışlanırlar. Buna rağmen insanlar buraları ziyaret etmekten de uzak durmazlar. Burada diğer insanlarla etkileşim kurmak yerine mekânın bizzat kendisiyle ve mekânın sunduğu mal ve hizmetlerle etkileşime girerler. Çünkü cazip olan ne içerideki insanlar ne de mal ve hizmetlerdir. Çoğunlukla cazip olan bizzat mekânın kendisidir. Tüketici ister bir fast food restoranı, isterse de bir alışveriş merkezi, yolcu gemisi, eğlence parkı ya da kumarhane olsun ortamla etkileşim (Ritzer, 2000, s. 225-226) kurarak mekânı tüketmektedirler.

Aslında alışveriş merkezlerinin geleneksel uygarlıkların din/dinî merkezleriyle pek çok ortak yanları vardır. Bu tür dini merkezler gibi alışveriş merkezleri de insanların festival ve şöenlere katılma ihtiyaçlarına cevap vermenin yanı sıra birbirleriyle ve doğayla (ağaçlar, bitkiler, çiçekler, vb.) ilişki kurmalarına da olanak sağlamaktadır. Mimari açıdan bakıldığında alışveriş merkezleri geleneksel olarak tapınakların sağladığı türde bir merkezlik sağlamak için benzer bir denge, simetri ve düzene sahip olacak şekilde inşa edilmektedirler. Mesela; atriumlar genellikle su ve bitkiler aracılığıyla doğayla bağlantı kurmamızı sağlarlar. İnsanlara özel cemaat hizmetleri sunmanın yanı sıra bir topluluğa dahil olma duygusu da aşılalmaktadırlar (Ritzer, 2000, s. 26-27). Fakat yakından incelendiğinde alışveriş merkezlerinin sunduğu toplumsallığın genellikle bireylerden ziyade gruplara bağlı olduğu görülmektedir. Mesela; çalışmayan kadınlar alışveriş merkezlerinde buluşup arkadaşlarıyla alışveriş yapmakta, yaşlılar yoğunluğun az olduğu sabah saatlerinde buralarda egzersiz yapmaktadırlar. Buralar aynı zamanda arkadaşlarıyla buluşmak isteyenler için yeni sosyalleşme zemini sunmaktadırlar (Zukin, 1998, s. 830).

Alışveriş merkezleri toplumsal cinsiyet politikalarını da yeniden örgütlemektedir. Kadınların bu mekânlarda daha fazla gözükmeleri, onların tüketimci politikaların kontrolüne girmeye daha yakın olmalarının dışında, alışveriş süreçlerinin büsbütün kapitalist iktidarın eline geçmiş olmasıyla da yakından ilişkilidir. Alışveriş merkezi; " (...)

bir bakıma, kişinin mucizevî şekilde sosyal kimliğinden sıyrılıp evrensel bir kimliğe bürünebileceği bir mekân. Kadın müşteriler, ürünlerin kalitesi ve fiyatı hakkında elde ettikleri bilgi sayesinde çoğunlukla kamuya açık alanlarda duydukları güvensizlik hissini üstlerinden atabiliyorlar. Kadınlar, genellikle vitrin bakmak için de zaman harcıyorlar, zira alışveriş merkezinde dolaşırken sahnede olduklarını hissediyorlar. Alışveriş merkezi, cemiyet-toplum aracılığıyla gerçekleşen bir edimden ziyade bireysel memnuniyet yoluyla kadınların kapitalist topluma entegrasyonunu sağlıyor” (Durakbaşa ve Cindoğlu, 2004, s. 94).

Kostof’un (1992) ifadesiyle söyleyecek olursak “kamusal aktivite kent meydanları, parklar sokaklardan alışveriş yapılarının klimatize edilmiş ortamlarına doğru bir dönüşüm geçirmiştir” (akt. Vural ve Yücel, 2006, s. 97). Kamusal aktivite toplumun içerisinde çekip alınarak son derece steril bir mekânın içine yeniden üretilme yoluna gidilmiştir. Bir başka ifadeyle “alışveriş merkezleri, kimi zaman geçmişe öykünen “kitsch”, kimi zaman ise uzay istasyonunu andıran “hightech” iç mekân” kurgusuyla çağımızın yeni kamusal mekânlarını oluştururlar. Burada cereyan eden kamusal ilişkiler de, tıpkı alışveriş merkezinde kurgulanan yapay dünyaya benzer bir şekilde spontaneliğini yitirmiştir. İklimlendirmesinden “güvenlik kontrolüne kadar fiziksel ortama dair her şeyin düzenlenmiş olduğu alışveriş merkezlerinde kamusal ilişkiler de” düzenlenir olmuştur.² AVM “içindeki satış görevlilerinden güvenlik personeline kadar pek çok çalışanın müşterilerle kuracağı ilişkiler, diyaloglar bu düzlemde içinde yer almaktadır. Baudrillard’ın dediği gibi, günümüz “kamusal mekânları olan alışveriş merkezlerinde kamusal ilişki de kendiliğindenliğini kaybetmiştir” (Vural ve Yücel, 2006, s. 105). Dolayısıyla alışveriş merkezlerinin hayatımıza girmesiyle bir anlamda kamusal ilişki formları ve kamusal mekân anlayışı da değişmiştir.

Modern kentlerde yeni sosyalleşme, buluşma, görüşme mekânları olarak alışveriş merkezleri ön plana çıkmıştır. Alışveriş merkezleri bir

² Pek çok gözlemciye göre, kamu alanları olarak ifade edilen şey, aslında, özelleşmiş kamusal mekânlardır. Örneğin, farklı bir hikâyesi bulunan shopping malls, son elli yılı aşkındır şehrin çekici ve albenili yeni merkezini oluşturmaktadır (Rybczynski, 1993). Shopping malls, şirket plazaları, pasajlar, galeriler ve kamusal mekanlar bir illüzyon yaratan temalı mekânları oluştururlar. Özel ve kamusal arasında yaratılan bu farklılıklar, Mircae Eliade’nin kutsal ve profan mekânlar nosyonunun aksine ya da Mary Douglas’ın *Saflık ve Tehlike* (2017) tezinden ayrı olarak, günlük hayatın belirsizliği ve riskini de taşırlar (Banerjee, 2001: 9).

yönüyle kamusalılığı çağrıştırsalar da giriş-çıkışların denetim altında tutulması, ürünlere dokunulmasını engelleyen bariyerlerin (etiketlerin) olması, dükkân/mağaza önlerine rastgele oturulamaması, gazete okunamaması, miting, gösteri veya protesto hareketleri düzenlenememesi, kamusal meseleleri tartışacak kahvehane ve benzeri olanaklardan yoksun olması vb. nedenlerden ötürü gerçek anlamda kamusal bir mekân olmaktan uzaktırlar (Vural ve Yücel, 2006, s. 97). Bir zamanlar kentin siyasal, sosyal ve ekonomik yaşamının bir parçası olan ve kendiliğinden gelişen kamusal aktiviteler yerini eğlenceye bırakması kamusal aktivitenin anlamını değiştirdiğinden kamusal yaşamın geçtiği mekânlar konusundaki anlayışları da dönüşüme uğratmıştır.

Tüketimin Kutsanarak Tüketicinin Manipülasyonu

Günümüz dünyasında tüketim, tüketicilere bırakılamayacak kadar önemli hale gelmiştir. Tüketicilerin kendi kendilerine karar vermelerine izin verilmaz. Özellikle sanayi/endüstri ve hükümetler başta olmak üzere büyük güçler tüketicilerin olabildiğince kontrol edilebilmesi için yoğun çaba sarf etmektedirler (Ritzer, 2012, s. 4). Tüketicilerin karar almalarına yardımcı olmak için 20. Yüzyılın ilk çeyreğinde reklam endüstrisi devreye sokulmuştur. Reklam endüstrisi sayesinde ayrımlar zihinlere kazınarak izleyicilere seri/ler halinde nitelik hiyerarşisi ulaştırılmaktadır. Herkes, önceden bir takım göstergelere göre belirlenerek “belli başlı tüketici tipleri için üretilmiş kitlesel üretim” kategorilerinden kendine denk düşenine yönlendirilmektedirler (Adorno, 2011, s. 51). Teknolojik ve finansal okur-yazarlığın artmasının bir sonucu olarak insanlar artık dünyanın neresinde olurlarsa olsunlar tüketim sürecinde ne yapmaları gerektiğini gayet iyi bilmektedirler. Mesela; bir alışveriş merkezinde yollarını nasıl bulacaklarını, kredi kartını nasıl kullanacaklarını ya da internet üzerinden bir malı nasıl sipariş edeceklerini (Ritzer, 2011a, s. 254) hemen hemen bilmeyen yoktur. Bilmeyenler de en kısa zamanda bunları öğreneceklerdir. Mal ve hizmetlerin küresel dolaşımı, kredi kartları ve diğer kredi imkânlarıyla bunların teminini mümkün hale getirdiğinden ihtiyaç baskısından ötürü süreç içerisinde bunların öğrenilmesi kaçınılmaz hale gelmektedir.

Tüketim baskısı insanları ihtiyaçlarından daha fazlasını almaya ve ödeyebileceklerinden daha fazla borca girmelerine yol açmaktadır. Ritzer bu durumu “hipertüketim” ve “hiperborçlanma” olarak kavramsallaştırmaktadır (2012, s. 11). Tüketim ve borçlanma bakımından çok tutucu olan pek çok ülkenin son zamanlarda alelacele bu yöne saptığı görülmektedir. Uzun yıllar Batı blokunun dışında yer almış olan Çin ve Hindistan gibi büyük ve kalabalık ülkeler bile bu istikamete yönelmiş görünmektedir. Aşırı- tüketim, aşırı-borçlanma ve bunlarla bağlantılı sorunlar küresel bir olgu haline gelmektedir (Ritzer, 2011a, s. 252-253). Kredi ve kredi kartları üzerinden borçlandırma mekanizması o kadar profesyonel bir şekilde kurgulanmıştır ki alışveriş ve harcama esnasında hiçbir şey fark etmeyiz. Aslında büyüleyicilik de tam bu noktada devreye girmektedir. Glasgowlu bir basınla ilişkiler sorumlusunun ifadesiyle söyleyecek olursak; “borç bulmak ve kredi almak öylesine kolay ki dükkânlardaki her şeyin size adeta hediye olarak verildiğini sanırsınız... Hakikaten oturup da faturalarınızı inceleyene kadar harcadıklarınızın sahici paralar olduğunu pek kavrayamazsınız; bunu anladığınızda da şok geçirirsiniz” (Ritzer, 2011a, s. 253). Bazı zincir mağazalar taksitle satışı yasaklanan ürünlerin (mesela, cep telefonu) satışını kolaylaştırmak için müşterileri anlaşmalı oldukları bankalara yönlendirmektedirler. Müşteriler ilgili bankalardan kredi kullanarak ürün bedelini peşin olarak öderlerken kredi taksiti ödemeye de devam etmektedirler.

Bir zamanlar insanların çoğu vakitlerinin önemli bir bölümünü üretim için harcarken günümüzde bu trendin tamamen tersine döndüğü görülmektedir. Artık insanlar vakitlerinin önemli bir bölümünü değil üretime sadece tüketime bile harcamamakta aynı zamanda kendilerini giderek tükettikleri “şeyler”le tanımlamaya yönelmektedirler (Ritzer, 2011a, s. 254). Arz edilen ürünlerin artması moda ve reklam endüstrisi sayesinde onları edinmeye eğilimli tüketicilerin sayısının da artmasını beraberinde getirmektedir. Ürün kitleleştiği çenderliği azalmakta ve ayırt edici özelliği kaybolmaktadır (Bourdieu, 2016, s. 201). Moda yaygınlaşarak kitleleştiği ve anonimleştiği ölçüde moda olma özelliğini kaybettiğinden reklam ve moda endüstrisi öncülüğünde yeni tüketim alanları açılarak piyasa sistematik olarak genişletilmektedir. Yüksek kültürün tüketim alışkanlıklarının alt sınıflar tarafından taklit

edilmesiyle tüketim talebi diri ve canlı tutulmaktadır. Tüketim mallarına olan talebin bu denli artmış olması, insanları bu mallara sahip olabilmek için uzun saatler çalışmaya zorlamaktadır. “Tüketime yoğunlaşma birçok insanın daha az mal ve hizmet alma karşılığında daha az çalışma ve daha çok boş zaman seçeneğinden vazgeçmesi anlamına gelmektedir” (Ritzer, 2000, s. 62).

Postmodernizmle birlikte sınıf ilişkileri eski belirleyiciliğini kaybetmekte, sınıftan doğan boşluk tüketim tarafından doldurulmaktadır.

Tüketimin yaygınlaşması hayat tarzlarını ve ideolojileri birbirine yaklaştırdığından geleneksel ayırım çizgileri eski koyuluklarını kaybetmektedir. Baudrillard bu durumu “farklılıkların giderek keskinleştiği bir toplumsal hiyerarşi oluşturmak yerine yalnızca belli sınıfları belli göstergeler ve ilişkilere mahkûm edip, belli bir toplumsal sistemin ayrılmaz parçaları haline gelmelerini sağlayan bir ayırlama, bir ayrıcalıklı kılma görevinin nasıl yerine getirildiğinden” (2009, s. 40) bahsetmek suretiyle betimlemektedir. Aslında “öznenin asıl amacı tüketmek değildir. Özneyi tüketime iten şey, bir anlam verme sistemine benzeyen ve farklılık yaratabilmek, anlamlar yüklemek amacıyla bir kod ve değişik statülere özgü değerler üreten toplumsal yaşamdır. Mallara ve bireysel gereksinimlere akılcı bir yöntemle sonradan uygun işlevler yüklenmesi temel yapısal mekanizmaların bilinçaltına itilmesine yol açmaktadır” (Baudrillard, 2009, s. 74). Çünkü mal/nesne artık sadece/tek başına bir mal değildir. O; çağrıştırdığı imaj, iletmediği mesaj ve üzerinde taşıdığı göstergelerle kimliğimizi ve aidiyetlerimizi özetlemekte ve bizim kim olduğumuzu anlatmaktadır.

Benzer şekilde Debord da, tüketimin artık bir tür gösteriye dönüştüğünden söz eder. Asıl belirleyici bir takım toplumsal kodlar ve sembollerdir. Kullanım değeri nesnenin görüntüsü ve toplumsal anlamının gerisinde kalmaktadır. Tüketim mekânları ise, tüketimin gösteriye dönüşmesine yardımcı olmaktadır. Her tüketim mekânı aynı zamanda bir simülasyon olduğundan insanların nesnelere olan ilişkilerini birtakım görüntüler üstünden kurmalarını sağlamaktadır. Moda tam da bu noktada devreye girmektedir. İnsanlar nesnelere toplumsal yönlendirmeye bağlı olarak bir dizi ilişki kurarlarken tüketimin bildik anlamının dışına çıkmaktadır. Böylece tüketim olduğundan farklı bir anlam kazanarak büyüme ve mistik bir imgeye dönüşmektedir. Ritzer’in

de ifade ettiği gibi, tüm bu büyüleme mekanizmalarına karşın tüketim mekânları aşırı derecede rasyonalize olmuşlardır. Başarılarının temelinde verimlilik, hesaplanabilirlik, öngörülebilirlik ve insansız teknolojilere dayalı şekilde, tüketici, işçi ve yöneticileri denetleyerek yönlendirmeleri yatmaktadır (Ritzer, 1996; Yırtıcı, 2005, s. 109).

Modern “şehir yaşamı, bir tarza sahip olma bilincine dayalı tüketimci eğilimleri provake etmektedir. Diğer bir ifadeyle, hem belli bir gruba has belirleyici özellikleri hem de bireysel seçim/tercihleri yansıtabilecek bir alan içinde tüketimci eğilimleri pekiştirir. Şehirdeki birey daha çok bir kimlik duygusu yaratabilmek, kim olarak algılanmayı arzu ettiğini” (Chaney, 1997, s. 27) belirtebilmek maksadıyla tüketir. Bireyin kendisini diğerlerinden ayırt etmek için kullandığı giyim kuşam tarzının diğer bireyler tarafından da anlaşılıp yorumlanabilmesi gerekir. Bu da bireyin kendisini ancak diğerleriyle bazı ortak kültürel sembolleri paylaşabildiği ölçüde farklı kılabileceğini gösterir (Chaney, 1997, s. 27). Dolayısıyla tıpkı ürünler gibi beğeniler de imal ve inşa edilmektedir.

Bourdieu, efektif olarak gerçekleşen beğenilerin arz olunan malların durumuna göre değiştiğini belirtmektedir. Mal(lar) sistemindeki her değişiklik beğeni sisteminde karşılığını bularak beğenilerin değişmesine yol açmaktadır (2017, s. 340). Modern toplumda hemen her tür beğeni reklam ve moda endüstrisi tarafından tüketicilerin eğitilmesi sonucu oluşturulmaktadır. Adorno, her şeyin bizzat üretimin şematizmi tarafından sınıflandırıldığını ve tüketiciye sınıflandırabileceği hiçbir şey bırakılmadığını belirtir. Tüketicilerin yapmaları gereken tek şey kendilerini (boş zamanlarında bile) üretimin birliğine uydurmaktır (2011, s. 53). Reklamlar herkese açık, kamusal ve demokratikmiş gibi görünseler de aslında burada çok güçlü bir yanılsama ve manipülasyon vardır. Adorno'nun ifadesiyle söyleyecek olursak “reklamlar, tüketicileri büyük tröstlere zincirleyen bağları daha da güçlendirir. Başta radyolar olmak üzere reklam ajanslarının talep ettiği fahiş fiyatları sürekli ödeyebilenler, (yani ancak işin içinde) ya da bankaların ve endüstri sermayesinin kararıyla buna uygun bulunanlar, satıcı kimliğiyle sözde pazara ayak basabilirler. Sonunda yine tekellerin cebine dönen reklam giderleri, istenmeyen marjinaleri zorlu bir rekabet savaşında yok etmeyi gereksiz kılar. Reklam giderleri söz sahibi olanların arasına dışarıdan kimsenin girmemesini güvence altına alır. Bu açıdan reklam totaliter devletlerde

hangi işletmelerin açılıp hangilerinin işletilmesine devam edeceğine karar veren ekonomik kurullara benzer" (2011, s. 101). Bu bize alışveriş merkezlerinde neden hep belirli marka ve mağazaların yer aldığıınun perde arkasını aydınlatmaktadır. Tüketiciler oraya tüketici rollerini oynamak üzere geldiklerinden markasız ürünlere itibar etmemektedirler.

Modern toplumda tüketiciler hemen her konuda önlerine serilen alabileceğine çok sayıda ürün arasından uygun olanlardan birini seçmeye zorlanmaktadır. Tüketiciler karşılaştıkları tüm ürünler ve markalar hakkında önceden fikir sahibi olduklarından markalar etrafında oluşturulan imaj üzerinden tüketicilerin tercihleri yönlendirilir. Ürünler her ne kadar fabrikalarda üretilse de markalar tüketicilerin zihinlerinde oluş(turul)maktadır. Firmaların rekabet yeri pazar alanı değil tüketicilerin zihinleridir. Firmalar ürün konumlandırma stratejileri sayesinde tüketicilerin kalplerini ve zihinlerini fethetmeye çalışmaktadırlar (Torlak vd., 2016, s. 227-232). Her ürünün hitap ettiği potansiyel bir hedef kitle vardır. Pazarlama stratejisi gereği moda ve reklam endüstrisi tarafından beğeniler önceden tespit ve tasnif edilirler. Daha sonra tüketiciler bu beğeni kategorilerinden birinin içine yerleştirilerek tercihte bulunmaya zorlanırlar. Tüketici mağazaya girdiğinde farkında olsun veya olmasın hangi ürünü nereden alacağı bilinçaltına önceden kodlanmıştır. Böylece aynı tüketim evreni içerisinde (alışveriş merkezlerinde) toplanan tüketicilerin birbirlerine değmeden kendilerini sembolik farklılıklar üzerinden ifade ettikleri bir simülasyon ortamı yaratılmaktadır.

Hemen hemen bütün alışveriş merkezlerinde aynı markalar/mağazalar yer aldığıından tüketici nereye gitse aynı manzarayla karşılaşmaktadır. Tüketim algısı ve tüketici bilinci bunlar tarafından şekillendirildiğinden bunun dışında bir gerçekliğin var olabileceğine dair, bunları aşan bir fikir ya da üst akıl üretilmesi pek de mümkün görünmemektedir. Tüketicie düşen görev, üretimin birliğine ayak uydurmaktır. Üreticiler hem üretmiş oldukları ürünlere hem de içerisinde bizzat yer aldıkları üretim sistemlerine yabancılaştıklarından ötürü bilinçli bir ayırt edebilme arayışı içerisinde olmaksızın şeylerin mantığının çeşitlendirdiği ürünleri üretirler. Fakat üretim sisteminin felsefesi ve mantığı hakkında pek bir fikirleri yoktur. Çünkü üretim uzamı onların iradesinden bağımsız olarak işleyen, farklı malların

üretmelerini sağlayacak şekilde tasarlanmıştır (Bourdieu, 2016, s. 196). Bu sistemin içerisinde yer alan hemen hemen bütün tüketiciler çok özel bir nedeni olmadıkça üretim düzeninin felsefesini yapacak düzeyde teorik birikime sahip değildir. Geleneksel toplumda din, ahlak, gelenek vb. normlar bireyi topluma uymaya zorlarken üretim çağıyla birlikte bu anlayış irtifa kaybetmeye başlamıştır. Tüketim çağında toplum, bireye ayak uydurmaya çalışmaktadır. Birey bir yandan gereksinimlerden önce gelirken diğer yandan da gereksinimlere ayak uydurmak yerine onları kendine uydurmaya çalışmaktadır (Baudrillard, 2014, s. 206).

Kapitalist sistem, ayırım gözetmeksizin yaşlısından çocuğuna, erkeğinden kadınına hemen herkesi hem bireysel hem de sınıfsal olarak potansiyel tüketici olarak gördüğünden üretim aşamasında bunların beğenilerini dikkate alır. Fakat beğeniler tıpkı alışkanlıklar gibi bizim doğuştan, kalıtsal olarak getirdiğimiz özellikler değildir. Bourdieu, beğenin nesneleşen ve bedenleşen, nesnel olarak uyumlu iki hikâyenin karşılaşması sonucu oluştuğunu belirtir. Beğeni, belirli bir kişi olarak sanatçının yapmış olduğu seçimler sonucu oluşan nesneleştirilmiş beğeni ile tüketicinin beğenisi arasındaki karşılaşmanın ürünüdürler. Beğeniler bir kez oluşturulduktan sonra geriye her beğeniye uygun ürünlerin üretilmesi ve müşterilerin kendi beğenilerine uygun nesnelere nasıl bulduklarını anlamak kalmaktadır (2016, s. 193-194). İnsanların özelliklerinin ve sahip olduklarının sosyolojisini yapmak onların beğenilerini anlamayı zorunlu kılmaktadır. Bu, sunulan ürünlerin hangi koşullarda ortaya çıktığıyla tüketicilerin hangi koşullarda üretildiğini bilmeyi gerektirmektedir (Bourdieu, 2016, s. 196). Bu ilişki/ler ağının deşifre edilmesi beğenin arkasında yatan bakış açısının ortaya çıkarılmasını mümkün hale getirmektedir.

Alışveriş ve Eğlencenin Birleştirilmesi

1970 ve 1980 yılları arasında alışveriş merkezleri iki yeni mekânsal form geliştirmişlerdir. Zincir mağazalar arasında indirim rekabetinin artması daha büyük zincir mağazaların (örneğin ABD'deki Wall-Mart, Avrupa'daki Auchan ve diğer zincirlerden) oluşmasına esin kaynağı olmuştur. Böylece daha düşük fiyatlarla daha geniş bir mal grubunu müşterilere sunan birlikler ortaya çıkmıştır. Süper ve hiper marketler, büyük depolar

ve bunların bağlı olduğu güçlü merkezler bunları ayakta tutmuştur. Rekabetin artması kâr marjlarını düşürdüğünden 1980'li yıllardan sonra işletme sahipleri ve stratejistler müşterileri alışveriş merkezlerinde daha uzun süre tutacak yeni arayışlar içine girmişlerdir. Bu arayışların bir sonucu olarak yeni inşa edilen daha büyük alışveriş merkezlerinde; tema parklardan sinema salonlarına kadar pek çok eğlence unsuru aynı çatı altında bir araya getirilmiştir (Zukin, 1998, s. 830). Alışverişin eğlenceyle birleştirilerek bir anlamda şölen ve festivale dönüştürülmesi alışveriş merkezleri arasında rekabeti ortadan kaldırmamış aksine yeni bir rekabete yol açmıştır. Günümüzde alışveriş merkezleri arasında karlılık, ciro, ziyaretçi sayısı, vb. alanlarda büyük bir rekabet vardır.

“Bu mekânlardaki tüketim pratikleri gerçekte boş zaman aktiviteleri ile iç içe geçmiştir. Tatil için ayrılan bütçenin büyük bir kısmı alışverişe gitmektedir. Bazıları ise, bunu daha uç bir noktaya taşımakta ve alışverişin tatilin kendisi haline geldiğini ileri sürmektedirler. Özellikle de Kanada'daki West Edmonton Alışveriş Merkezine, Niagara Şelaleleri'nden çok daha fazla paket tur düzenlenmektedir. Bu tüketim merkezlerinde, gerçek ürünlerin tüketilmesi yanında buraların “görsel olarak tüketilmesi” (Urry) gerçeğiyle de karşılaşılıyor ve “gündelik hayatın estetikleştirilmesi”ne (Featherstone) dair kanıtların da toplandığı çoklu bir göstergeler dünyası buluyoruz. Büyülü ve renkli bu tüketim deneyimlerine ilişkin örnekler, kültürel deneyimin metalaştığını ve önemli ölçüde homojenleştiğini de ortaya koyar. Böylelikle belirli metalar küresel bir yaygınlık halesine” kavuşurlar (Tomlinson, 2004, s. 122).

Bugünkü tüketim ritüelleri bize, tüketimin sadece alışverişten ibaret olmadığını göstermektedir. Alışveriş merkezlerine gidenler alışverişin yanında yeme-içme, seyretme, etrafı dolaşma, vitrinlere göz gezdirmeye, ayrıca bakış'a dayalı hazcı algılamalar içine giriyorlar. Alışverişe, eğlence eşlik etmekte, restoranlar, pastaneler, kafeler, sinema salonları, yürüyüş parkurları, oyun parkları, çocuklara yönelik aktiviteler vb. yan etkinlik mekânları ile alışveriş çoklu bir yaşamsal kültüre kaynaklık etmekte, alışveriş merkezleri, pek çok şeyin iç içe geçtiği, birbiri üzerinden anlam kazandığı çoklu bir etkinliğe dönüşüyor. Dolayısıyla, tüketim bir ihtiyaç giderme etkinliği değil, bir keyif, hoşluk, hazcı, yerin hakkını vermek/tadını çıkarmak işidir. Tüketimcilik, ihtiyaç gidermekle sınırlı bir aktivite olmanın ötesinde sosyal, kültürel ve tarihsel bir bağlamla yakın-

dan ilişkilidir. Bu durum, tüketimcilik etrafında yeni bir kimliklenme sürecinin boy attığı, filiz verdiği hatta bireyin tüketim mekanlarındaki görünürlüğü ve gösterdiği performans, onun statü, prestij, güç, popülerite, sınıfsal konum, aidiyet grubu vs. gibi toplumdaki yerini tayinde kullanışlı bir gösterge haline gelmektedir (Bocock ve Thompson, 1992).

Adorno daha 1940'lı yıllarda eğlendirerek tükettirmekten ya da daha doğrusu tüketimin eğlence amacıyla sömürülmesinden ve tükettirmek için eğlencenin yem olarak kullanılmasından bahsetmektedir. Ona göre "kültür endüstrisinin getirdiği asıl yenilik, kültürün uzlaşmaz/uzlaşmaz iki ögesi olan sanat ve eğlenceyi amaç kavramına yani tek bir yanlış formüle, kültür endüstrisinin bütünselliğine tabi kılmış olmasıdır. Bu formül yinelemeye dayanır" (Adorno, 2011, s. 67). Bu anlamda alışveriş merkezleri alışverişin yanı sıra sosyalleşme, eğlenme, dinlenme ve yemek olanaklarını bir arada sunan yeni bir toplumsallık modeli sunmaktadırlar. Fakat bu yeni toplumsallık geleneksel toplumlarda olduğu gibi dini veya ahlaki değerlere dayanmamaktadır. Aksine ticari kültüre ve ona ait kolektif belleğe dayanmaktadır (Zukin, 1998, s. 834). Bu mekânlarda, tüketim ile eğlence birbirinin içine geçmiş ve bu yönüyle tüketimin kendisi bir boş zaman geçirme olarak algılanır olmuştur. Bu noktada Amerika'nın en büyük alışveriş merkezlerinden biri olan "Mall of America"nın logosu bile çok şey söylemektedir: "Bu logoda alışveriş ve eğlence iç içedir. Burada asıl vurgulanmak istenen alışverişin eğlenceli bir şey olduğu, hatta eğlencenin ta kendisi olduğudur. Artık alışveriş eğlencedir. Logonun çağrışımı bir karnaval, lunapark havasıdır. Canlı renkler, eğlenen insanlar, uçuşan konfetiler ve renkli hediye paketleri logoya hakimdir. Tıpkı lunaparkların eğlenmek için gidilen özel, sınırlı yerler olması gibi, "Mall of America" da bir eğlence ve tüketim dünyası olma iddiasındadır." (Yırtıcı, 2005, s. 107-108). Bu iddia eğlence üzerinden temellendirilmektedir. Alışveriş merkezleri mekân içerisinde geçirilen zamanı maksimize etmek için tüketicilerin ilgisini çekmeye yönelik olarak pek çok eğlence çeşidi aynı/tek çatı altında bir arada sunulmaktadır.

Modern anlamda tüketim sadece ihtiyaç ve arzuların karşılanmasına dayanmamakta aksine modern tüketim eğlencenin bir parçası, uzantısı durumundadır. Tüketimin kendisi boş vakitlerin değerlendirildiği bir eğlenceye dönüşmüştür. Bu dönüşümde tüketim araçlarının ve özellikle

de alışveriş merkezlerinin büyük rolü vardır. Bu tür mekânlar hiçbir zaman kendilerini sadece ihtiyaçların karşılandığı yerler olarak sunmazlar. Her zaman bir dizi eğlence imkânı da içerirler. İnsanların bugün büyük alışveriş merkezlerinde tükettikleri sadece ürünler ve hizmetler değildir. Bu tür merkezler sinema, yemek, çeşitli oyunlar gibi eğlence imkânlarının da tüketilmesini sağlamaktadırlar. Böylelikle gerçek tüketimle boş zamanın değerlendirme aracı olan eğlence tüketimi birbirine karışmıştır (Yırtıcı, 2005, s. 107). Kapitalizm koşullarında eğlence, çalışmanın doğal bir uzantısıdır. Kapitalizm, mekanikleşmiş emek süreciyle yeniden başa çıkabilmek için eğlenceyi bir sağaltma aracı olarak kullanmaktadır. Eğlence metalarının üretimi üzerinden boş zamanı olan insanların mutlu olma şekilleri belirli kalıplara dökülmektedir. Aslında burada sunulan içerik emek süreçlerinin soluk bir kopyasından başka bir şey değildirler. Zihinlere kazınmış normlaştırılmış işlemler kendi kendilerine devir daim eden rutinlerden başka bir şey değildir. Fabrika ya da bürolardaki emek süreçlerinden kaçan insanlar boş zamanlarını buna göre ayarlamaktadırlar (Adorno, 2011, s. 68-69).

Bu tür mekânlar sadece tüketicinin taleplerini tatmin etmeye yönelmekle kalmayıp, tıpkı reklamcılık gibi, insanlara daha önce “ihtiyaç duyduklarının” farkında bile olmadıkları mal ve hizmetleri tükettirmeye yönelmişlerdir. İnsanlar bu mekânlara girdikten sonra artık sadece mekânı deneyimlemeye değil, bunun yanında onlar için hazırlanmış olan pek çok mal ve hizmetleri tüketmeye yönlendirilmektedirler. Dahası buralar tüketicilerin daha fazla zaman geçirmesini ve daha fazla şey satın almasını sağlayacak şekilde tasarlanmıştır. Mesela; alışveriş merkezleri, tematik parklar ve kumarhaneler tüketicilerin buralarda ne kadar zaman harcadıklarının farkına varamamaları için zaman algısını da kapsayacak şekilde inşa edilmişlerdir (Ritzer, 2012, s. 6).

Küresel moda ve trendlere bağlı olarak alışveriş merkezleri bünyelerinde bulundurdukları mal ve hizmetlerle kentli kalabalıkların ilgisini üzerinde toplamaya devam etmektedirler. Özellikle, modern binaları, ziyaretçileri cezbedecek şekilde tasarlanmış “vitrinleri, sürekli çalan hafif batı müziği, sürekli serinlik sağlayan iklimlendirme düzeni ve en nihayet içinde barındırdığı sinema ve çeşitli yemek yerleriyle kentli insanların hafta sonları hoşça vakit” geçirmeleri için ideal bir seçenek haline gelmişlerdir (Bali, 2013, s. 132). Bu bağlamda AVM’ler, bir yandan tü-

ketimci kapitalizmin gücünü ve sürekliliğini sağlamaya hizmet ederken öte yandan alışveriş ile eğlencenin içiçe geçtiği yeni bir kentli yaşam alanı/kültürü doğmuş olmaktadır.

Bundan başka, alışveriş merkezleri aynı zamanda, tüketimi bir eğlenceye ve şölene dönüştürmek suretiyle insanların enerjilerini topluma zarar vermeden boşaltmalarına olanak sağlamaktadır. Eğlence ve şölenler gündelik hayatın hengâmesinden bir nebze olsun kaçış imkânı sağlasalar da aslında üretimden sağlanan tasarruf tüketime kanalize edilerek sermayenin tekrar üretime dönmesi hedeflenmektedir. Sermayenin devir hızını arttırmak için insanlar iş dışındaki zamanlarının (leisure) çoğunu alışveriş merkezlerinde geçirmeye zorlanmakta ve hatta dahası insanlar adeta arkalarından buralara doğru itilmektedirler. Hoşumuza gitsin ya da gitmesin hayatımız tüketime ve tüketmeye olanak sağlayan araçlar arasında dolaşmakla geçmektedir.

Kültürel Metalaşma ve Gündelik Hayatın Büyülenmesi

Baudrillard, tüketim merkezlerinde, gündelik yaşamı tümüyle düzenleyen ve homojenleştiren tüketiciliğin büyüü altında olduğumuza dikkatleri çeker. “Her şey soyut bir mutluluğun, yarı saydamlığına havale edilmiştir. Zorunlu iş, boş zaman, doğa ve kültür aktivitelerinin hepsi birbirine karışarak klimalı ve kapalı mekânda sonsuz bir alışverişe dönüşmüştür. Barber, bu noktada kültürün bütünüyle metalaştırma ilkesi etrafında dolayımlandığı görüşündedir. O bunu McDünya kavramı ile ifade eder ve her şeyi içine alan küresel kültürün bir sureti olarak görür. McDünya, alışveriş merkezlerini, multipleks sinemaları, konulu parkları, spor sahalarını, fast food zincirlerini ve hızla genişleyen alışveriş ağlarıyla televizyonu, kârını büyütme yolunda ilerlerken insanları dönüştüren tek ve büyük bir işletme içinde birleştirir” (Tomlinson, 2004, s. 123).

Ritzer ve Liska’ya göre, Kanada’daki West Edmonton Alışveriş Merkezi kültürel metalaşmanın en tipik örneğini oluşturmaktadır. Burada normal bir alışveriş merkezi ile lunapark birleştirilmiştir. Ritzer ve Liska, bunu “McDisneyleştirme” olarak nitelendirirler. John Urry ise, “hedonizmin, oyunculuğun ve derinliksiz tüketiciliğin” bu “en son tapınağını” şu şekilde betimler: “(...) Bir mil uzunluğundaki alışveriş merkezinin içinde 800 mağaza, dört tane mini denizaltısı, bir İspanyol

kalyonunun reproduksiyonu ve yunusları olan bir hektardan daha geniş bir yapay göl, on sekiz delikli mini golf sahası, kırk restoran, dört hektarlık su parkı, bir XIX. yüzyıl taklidi Paris Bulvarı (kuşkusuz Haussman'ın kemikleri sızlayacaktır) gece kulüplerinin olduğu bir New Orleans sokağı ve hatta müşterilerine Hollywood, Roma ve Polonez gibi çeşitli tarzlarda odalar sunan bir otel de bulunmaktadır" (Tomlinson, 2004, s. 122; Aytaç, 2006, s. 39).

Baudrillard (1997), AVM'lerin bu çok yönlü, çok işlevli yapılarına ilişkin olarak, buraları bir tür kaleydoskop'a benzetmekte, her şeyi içine alabilecek bu merkezleri aynı zamanda bir meta panayırı olarak görmektedir. Baudrillard, aslında meta panayırı olarak nitelendirdiği bu yerlerin kullanıcılarına sunduğu küçük bir kent yaşantısı simülasyonu olduğunun da altını çizer. Alışveriş merkezleri, barındırdığı yapay ağaçlar, şelaleli havuzlar, telefon klübeleri, oturma bankları, çeşitli süs bitkileri, meydan saatleri vs. itibariyle neredeyse küçük birer kenti andırırlar. Her şey ayrıntılı şekilde hesaplanmış, koridorlar boyunca yürünen, kentlerin sokaklarını andıran, etrafı dükkânlarla dolu alışveriş aksları, kullanıcıları kentlerdeki benzerlerini andıran meydanlara çıkartır. Buralarda, etrafta dolaşırken banklarda suni bitki ve ağaçlara bakarak dinlenen insanlar, havuzun kenarında oynayan çocuklara kadar her şey kent yaşamında deneyimlenen görüntülerdir. Bundan başka alışveriş merkezleri, Oyun parkları, atlıkarınca, buz pateni pisti gibi eğlence öğeleri, panoramik asansörler, yürüyen merdivenler, kemerler, kubbeler, köprüler gibi mimari unsurların biraraya geldiği gerçeküstü mekânlar haline dönüşmüşlerdir.

Ritzer (2000), bu mekânları bir tür tüketim katedralları olarak niteler. Bir bakıma bu mekânlar yarı dinsel yarı büyümlü bir nitelik taşırlar. Kutsal arınma ve haz sağlayıcı özellikleri olduğu gibi, gündelik yaşamı renklendirici, büyüleyici, bunun üzerinden fantastik bir yaşam dünyası inşa edici bir nitelik de taşırlar. Bir başka deyişle, bu mekânlar kutsal bir mekâna girildiğinde hissedilen duyguya eş bir duygu sağanağı altına bizi sokar.

Ritzer, katedrallere benzediği alışveriş merkezlerini, bir nevi hac gibi kutsal ve büyümlü bir arınma duygusuyla ziyaret ettiğimizi vurgular. Buna misal olarak Alberta, Kanada'daki West Edmonton Mall, Minneapolis, Minnesota'daki Mall of America'yı vermektedir. Son yıllarda inşa

edilen en büyük alışveriş merkezi, Los Angels dışında 200 mağazası ve 30 salonlu sinema kompleksiyle 500 bin metrekare büyüklüğündeki Ontario Mills'dir. Artık son zamanlarda alışveriş merkezleri Batı dışındaki üçüncü ülkelere de yayılarak yaşamın her alanını adeta dönüştürmektedir. Alışveriş merkezleri, artık, Las Vegas kumarhaneleri, yolcu gemileri, havalimanları, tren istasyonları ve kolej kampüslerine kadar yayılmış durumdadırlar. Hatta o kadar çok her yerde hazır ve nazırdırlar ki, Amerika, dünyanın en büyük alışveriş merkezi olarak da nitelendirilebilir (2000, s. 33-34; Aytaç, 2006, s. 39).

Alışveriş merkezleri ile dini kurumlar (katedraller) arasındaki ilişki sadece metaforik düzeyde değildir, aksine, alışveriş merkezleri bazı sembolik ve sosyal işlevleri itibariyle kiliselerin ve diğer ibadet mekanlarının karşıladığı işleve yakın bir fonksiyon ifa etmektedirler. Ira Gilbert Zepp (1997)'in bu ilişkiyi "The New Religious Image of Urban America" adlı eserinde detaylı bir şekilde ortaya koyar. Zepp, 1980'de on beş farklı ülkede 40'dan fazla alışveriş merkezi üzerinde yaptığı araştırmada, yeni tüketim katedrallerinde dini sembolizm ve ritüel tutumların baskınlığına işaret eder. Alışveriş merkezleri ile dini kurumlar arasındaki ilişki metaforik olmanın ötesinde, bazı sembolik ve sosyal işlevleri açısından dini kurumların karşıladığı işleve benzer bir takım manevi tatmin olanakları sağladığını ifade eder (Vincenzo, 2018, s. 60). AVM'ler ne kadar büyük ve gösterişli ise, manevi tatmin telakkisi de o kadar görkemli ve "azizleri" de o kadar çok ve kalabalık olacaktır. Bundan dolayıdır ki, AVM'ler gerçekliğin bütün tonlarını hayatın her yönüne yayacak şekilde büyüyor, genişliyor. Özellikle hafta sonları neredeyse hiç sektirilmeyen bu mekânlarda geçiriliyor, dini merasimlerin işlevsel muadilleri burarda ifa ediliyor, böylelikle varoluşun tümüyle bu mekânlarda ikame edilebileceği duygusu yaratılmış oluyor. Dahası, bu mekânlarda geçirilen zaman, gerçek anlamda "hayat" olarak telakki edilip, kitlesel yığılmalar için operasyonel bir ideolojik altyapı hazırlanmış oluyor.

Alışveriş merkezleri, yapısı ve taşıdığı imge repertuarı itibariyle sembolik anlamlar ve referanslar içermekte; birçok alışveriş merkezi, kendilerini basit bir meta pazarından "çok daha fazlası" olarak tanımlamakta. Zepp'e (1997) göre, bu "çok daha fazlası" bilinçli olsun ya da olmasın dini bir referanstır, hatta belki de metafizik bir referans ve

alışveriş merkezlerinin gerçek gizemini sağlayan ana espri de belki buradan kaynaklanmaktadır.

AVM'ler çoğunlukla kalabalıkları kendine çekebilmek için büyüleyici bir mimari tarzda tasarlanmakta, birbirinden cazip ürün ve kampanyalarla tüketicileri kendilerine çektikleri oranda büyüleyiciliklerini arttırmaktadırlar. Başarılı büyü ortamlarının tüm dünyada şubeleri açılmasıyla aynı büyü çok geniş bir yelpazede yeniden üretilebilmektedir. Büyünün sistematize edilerek bir mekândan diğerine kolay bir şekilde transfer edilebilmesi (Ritzer, 2000, s. 28) aynı zamanda yazılı kuralları olmayan yeni bir yaşam pratiğinin de hayata geçirilmesine karşılık gelmektedir. Tüketiciler marka, kalite, güven ve satış sonrası hizmetler üzerinden buralarda sunulan mal ve hizmetlerle aralarında bir ünsiyet kurmaktadır.

Weber geleneksel toplumdaki modern topluma geçişi açıklarken büyüünün akılcılaştırma sonucu bozulmasına işaret ederken bugün aslında tam tersi bir durum yaşanmaktadır. Alışveriş merkezlerinin ileri düzeyde akılcılaştırılarak büyüleyiciliklerinin artması, bir zamanlar aklın öncülüğünde büyüünün pençesinden kurtularak özgürleşen insanları tekrar yeniden aklın öncülüğünde büyüleyici tarzda tasarlanan mekânlara çağrılarak adeta özgürlükleri ellerinden alınmaktadır. Ritzer (2000, s. 48) dinlerin çekiciliklerini arttırmak için mabet inşasında alışveriş merkezlerini taklit etmeye başladıklarına işaret etmektedir. Mesela; Batı'da "dev kiliseler çelik ve camdan inşa edilmektedir. Kiliselerin alışveriş merkezlerinin otoparkları gibi dönümlerce park yerleri vardır.... "En şıklarında aerobik salonları, bowling alanları, danışma merkezleri ve sunuşun MTV ile rekabet ettiği multimedia İncil sınıfları vardır. Pazar sabahı büyük ekranlarda, herkesin görüp takip edebilmesi için pop tarzı ilahiler ve Eski Ahit'ten sureler belirir."

Modern yaşam simge ve semboller etrafında örgütlendiğinden alışveriş merkezleri çekiciliklerini arttırmak için yeni büyüler üretmek zorundadırlar. Çoğu zaman bunun için kültürel simgeler kullanılmaktadır. Özellikle son yıllarda "küresel işletmeler girdikleri yabancı ülkelerde tutunabilmek için ürün ve markalarını yerel değerler ve kültürel simgelerle özdeşleştirme stratejisi gütmektedirler. Özellikle de yabancı ürünlere yönelik direnci kırmak ve yabancı karşıtlığını engellemek için ürünlerini yerel değerler, gelenekler ve alışkanlıkların bir

parçası haline getirme çabası içerisine girmişlerdir. Bu bağlamda en güzel örnek, son yıllarda Coca Cola ve Pepsi'nin Türkiye'de Ramazan ayındaki reklamlarında kolayı bir kültürel değer olan Ramazan Pidesi'yle özdeşleştirme girişimidir" (Torlak vd., 2017, s. 244)Yeni büyüler üretemeyen marka veya tüketicileri kendilerine çekmekte yeterince başarılı olamayanlar buldukları mahallin, yerel markası, mağazası veya marketi konumuna düşmektedirler.

Sonuç

Alışveriş merkezleri, modern kentlerin kitlesel yığılmaya sahne olan önemli karargâhlarından biri durumundadırlar. Tüm dünyada küresel bir hızla çoğalan bu yerler, sadece alışveriş yapmaya değil, aksine, gündelik yaşamın pek çok pratiğini bir araya getiren bütünlüklü bir dünyayı temsil ederler. İnsanlar buralarda hem ihtiyaçlarını gidermekte hem de eğlenme, dinlenme, seyretme, vakit geçirme, oyun oynama, statü/prestij ve kimlik edinme gibi çoklu tatmin elde ederler. Bu mekânlar, böylelikle, gündelik yaşamın sıkıcılığını, rutinliğini aşmaya hizmet etmiş olurlar. Ancak her rutini aşma uğraşısı gibi alışveriş merkezleri müdavimleri de bir süre sonra yeni bir rutinin kontrolüne girdiklerini hissederler. Doğal olarak bu onları daha keskin ve sıra dışı seçenekler aramaya iter.

Modern yaşantı gerçekte dur durak bilmeksizin yenilik, değişiklik, sıra dışılık, heyecan ve haz avcılığının çemberinde kendini tekrarlayıp durur. Alışveriş merkezleri, tüketimin cazibesi üzerine kurulu, tüketimci siyaseti hayata geçirme yolunda oluşturulan en etkin araç durumundadır. Alışveriş merkezlerinin tüketimin yanısıra, yeme içme, gezme, eğlenme, hoşça vakit geçirme vb. imkânlar sunacak şekilde düzenlenmesiyle birlikte, bu mekânlar gündelik hayatın merkezi kurumları haline gelmişlerdir. Böylelikle her türden etkinlik, mal ve hizmetleri tüketmeye hizmet edecek şekilde dizayn edilerek, tüketimin çoklu arzu ve isteklere karşılık gelecek şekilde karşılanmasının yolu açılmış olmaktadır. Bu mekânlarda tüketiciler, zamanın nasıl geçtiğini farketmeyecekleri bir mimari tasarım üzerinden manipüle edilmekte, güvenli bir ortam oluşturularak tüketicilerin buralarda uzun zaman ve ailece kalmaları garanti altına alınmakta, yeme/içme ve eğlenme ihtiyaçlarına karşılık vermek suretiyle onların gündelik yaşamlarının bir çekim

merkezi haline gelmesi sağlanmış olmaktadır. Buralar aynı zamanda, gözetim ve denetim stratejilerine uygun şekilde her türden yapıp etmelerin kaydedildiği, ancak bunun güvenlik saikiyle kotarılmaya çalışıldığı bir gözetleme üssünü andırmaktadırlar.

Alışveriş merkezleri sadece tüketim ürünlerinin değil, sosyal ve kültürel deneyimlerin de tüketildiği bir mekân olarak öne çıkarlar. Aşırı akılcılaştırılmış üretimin sürekliliğinin sağlanabilmesi tüketimciliğin teşviki ve reklam, moda, trend, festival vs. yoluyla kitlenin alışveriş merkezlerine yığılması sağlanmaktadır. Bu merkezler, kentli kalabalıkların kamusal deneyimler yaşama, kent hayatına katılma, kentli atraksiyonlar sergileme vs. açısından da oldukça işlevseldirler. Çoklu işlevler gördüğünden, geniş yığınları kendi bünyesinde toparlayabilmekte, onlara mekân, kültür, cinsiyet ve sınıf üzerinden ayrıştırıcı kimlikler atfedebilmektedir. Bu yüzden, kentli yurttaşlar, AVM'ler üzerinden kentli yaşam kültürünün bir parçası, onun atfettiği kimliklerin bir göstereni haline gelmektedirler.

EXTENDED ABSTRACT

Symbolic Spaces of Multiple Experience: Shopping Centers

*

Ömer Aytaç - Musa Öztürk

Fırat University - Yıldırım Beyazıt University

In today's world shopping malls are one of the central institutions of the capitalism. Day by day they attract more and more people by providing different experiences to their regular visitors and with their multi-functions. Malls do attract, not only dwellers of the city in which they located, also people living adjacent area of the city and even in metropolitan and border cities people from neighbouring states.

Both in developed and developing countries the shopping malls represents almost a common cultural and life experience. As various goods and services are being presented together in these shopping centers, they are able to gather masses from all walks of the society, regardless of their age, gender, social class, education and vocational category. Thus they could produce common experiences and cultural forms. In other words, multi functionality of these malls enable them to supply differentiated identities via culture, space, gender and class. So they make people feel themselves special. They carry out these functions by their reach repertoire of activities. For instance; in today's cities young people, children, women, men, families and elders can find specially designed places to consume activities peculiar/dedicated to them under the roof of the malls. In this context shopping centres represents a new type of living space of our age. Shopping malls inherently involve symbolic references. They do consider themselves something more than being "simply a market". They present themselves as the address of the complex and to that extent "multi" experiences that provides whole functions covering all aspects of daily life. They force us to consume more, to show a higher performance in consumption by providing goods and services in a wide range. Thus we spend more money and most of our time at there. On

that sense shopping malls shows characteristics of a coloured, lightened, appealing hyperspace. The fast flow of time and space, free circulation of goods and services, swift flow of people and capital render shopping malls one of the central institutions of the global world.

Till recent times people were browsing/walking a lot of places/shops on their own to meet their needs for goods and services. This situation today turned to meet the needs, together with a lot of people in a collective manner by buying the same things from the same place. This daily life practice became probably the most important central characteristics of the urban life or modern daily life. This consumerist practice, experienced in all cities and metropolises of the world and produced such a conclusion that peoples of poor and underdeveloped countries begun to consume the same goods and services with people from developed countries with the same appetite and desire. Everybody eats/drinks/wears same things, use same stuff/furniture, watch the same movies and do almost all of these in the spaces designed with a special logic. This situation shows that a global socio-cultural transformation took place. With other words the melting of all regional and spatial differences, on the base of spatial sameness, under the roof of shopping centres and replacement of them on a different context of relation and socialization shows that malls have different faces and functions other than the visible ones.

After the entrance of shopping malls to our daily life, our consumption types changed a lot. In a sense consumption gained a carnivalesque appearance. The meaning attributed to the consumption changed fundamentally by the intertwining of the consumption and entertainment. From now on consumption no more means, activities to meet the basic needs; on the contrary it means a quest for entertainment, satisfaction, pleasure, desire for change and even happiness. Therefore malls are no more institutions where we buy goods and services. As a result of this change; the way of life, culture and identity they offer, generate an important ground for sociological inquiries.

Alongside shopping, people also consume the space, meet/encounter the other people and pursue social representation. Being in a mall also is an expression of individuality. With this aspect, shopping centers are important platforms of socialization. People spend a lot of time at there.

They meet their needs such as meeting with friends, eating/drinking, watching around, glancing each other and entertainment. Especially at weekends this places becomes one of the most vivid/crowded social environments of urban daily life culture where masses mostly prefers (or influx). People, in these places, as agents of a new consumption oriented life style, engage into multi experiences, imagined sociality and new identity building processes. New cultural patterns and identities constructed through space, further atomizes fragmented nature of modern daily life. Within this framework, samples of new culture and life style such as spatial communities, imagined sociality, individual and identity representations, conspicuous experiences, consumerist leisure activities etc. frequently come into the forefront.

This work focuses on the misleading nature of handling shopping centers just as bases of consumption. Work, to the contrary of this misleading approach, constructs these centres as composite spaces producing a life/culture pattern via multi functions which socially, culturally and symbolically supplement daily life. From this perspective, it can be seen that shopping malls have a quite operational function for the sustainability of the neoliberal economic and political order. As a summary this work claims that, shopping malls are on the focus of urban and metropolitan life, they are able to construct a rhetoric of publicity exclusive to them, they do consecration of consumption and manipulation of consumer in a sophisticated manner and create an effective background for commodification and fascination of daily life by combining shopping and entertainment.

Kaynakça/References

- Adorno, T. W. (2011). *Kültür endüstrisi*. (Çev. N. Ülner, M. Tüzel ve E. Gen), İstanbul: İletişim Yayınları.
- Aytaç, Ö. (2017). Kent mekânlarının sosyo-kültürel coğrafyası. K. Alver (Der.), *Kent sosyolojisi içinde* (ss. 251-279), Ed. Köksal Alver, Konya: Çizgi Kitabevi Yayınları.
- Aytaç, Ö. (2006). Tüketimcilik ve metalaşma kıskacında boş zaman. *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(1), 27-53

- Bali, R. A. (2013). *Tarz-ı hayat'tan life style'a*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Banerjee, T. (2001). The future of public space: beyond invented streets and reinvented places. *Journal of the American Planning Association*, Wntr, 67, .9-24.
- Baudrillard, J. (1997). *Tüketim toplumu*. (Çev. H. Deliçaylı, F. Keskin), İstanbul: Ayrıntı Yayınları
- Baudrillard, J. (2009). *Gösterge ekonomi politiği hakkında bir eleştiri*. (Çev. O. Adanır ve A. Bilgin), İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.
- Baudrillard, J. (2014). *Nesneler sistemi*. (Çev. O. Adanır), İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.
- Bocock, R. ve Kenneth T. (Ed.) (1992). *Social and cultural forms of modernity*. Oxford, Blackwell Publishing Ltd.
- Bourdieu, P. (2016). *Ayrım, beğeni yargısının toplumsal eleştirisi*. (Çev. D. F. Şannan ve A. G. Berkkurt), Ankara: Heretik Yayınları.
- Castells, M. (1997). *Kent, sınıf ve iktidar*. (Çev. A. Erendil), Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Chaney, D. (1999), *Yaşam tarzları*. (Çev. İ. Kutluk), Ankara: Dost Kitabevi.
- Douglas, M. (2017), *Saflık ve tehlike*. (Çev. E. Ayhan), İstanbul: Metis Yayınları.
- Durakbaşı, A. ve Cindoğlu, D. (2003). Tezgâh üstü karşılaşmalar-toplumsal cinsiyet ve alışveriş deneyimi. D. Kandiyoti ve A. Saktanber (Ed.), *Kültür fragmanları (Türkiye'de gündelik hayat)* içinde (ss. 84-100). İstanbul: Metis Yayınları.
- Ertürk, H. ve Karakurt Tosun, E. (2009). Küreselleşme sürecinde kentlerde mekânsal, sosyal ve kültürel değişim: bursa örneği. *Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 16, 37-52.
- Friedman, T. (2006). *Dünya düzdür*. (Çev. L. Cinemre), İstanbul: Boyner Yayınları.
- Harvey, D. (2012a). *Sermayenin mekânları*. (Çev. B. Kıcı, D. Koç, K. Tanrıyar ve S. Yüksel), İstanbul: Sel Yayınları.
- Harvey, D. (2012b). *Sermaye muamması*. (Çev. S. Savran), İstanbul: Sel Yayınları.
- Jameson, F. (2011). *Postmodernizm ya da geç kapitalizmin kültürel mantığı*. (Çev. N. Plümer ve A. Gölcü), Ankara: Nirengi Kitap
- Lefebvre, H. (2016). *Mekânın üretimi*. (Çev. I. Ergüden), İstanbul: Sel Yayınları.

- Müğan Akıncı, G. (2013). Gençler ve alışveriş merkezleri (avm'ler): avm kullanım tercihleri hakkında bir alan çalışması. *Megaron*, 8(2), 87-96.
- Ritzer, G. (2000). *Büyüsü bozulmuş dünyayı büyülemek*. (Çev. Ş. S. Kaya), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Ritzer, G. (2011a). *Küresel dünya*. (Çev. M. Pekdemir), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Ritzer, G. (2011b). *Toplumun mcdonaldlaştırılması*. (Çev. Ş. S. Kaya), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Ritzer, G. (2012). "Hyperconsumption" and "hyperdebt": a "hypercritical" analysis. Ralph Brubaker, Robert M. Lawless and Charles J. Tab (Ed.), *A Debtor World*, inside (pp. 60-80). England: Oxford University Press.
- Tomlinson, J. (2004). *Küreselleşme ve kültür*. (Çev. A. Eker), İstanbul: Ayrıntı Yayınları
- Topal, A. (2003). Global kapitalizmde sermaye birikimi için yeni mekânsal ölçekler: dünya kentleri/global kentler. *Çağdaş Yerel Yönetimler*, 12(2), 41-61.
- Torlak, Ö., Remzi A. ve Özdemir, Ş. (2017). *Pazarlama ilkeleri ve yönetimi*. İstanbul: Beta Yayınları.
- Urry, J. (1999). *Mekânları tüketmek*. (Çev. R. G. Ögdül), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Vincenzo, G. (2018). *Tüketim katedrali*. (Çev. İ. Aydın), *Nihayet Dergi*, Sayı 40, Nisan
- Vural, T. ve Yücel, A. (2006). Çağımızın yeni kamusal mekânları olarak alışveriş merkezlerine eleştirel bir bakış. *İTÜdergisi, mimarlık, planlama, tasarım*, 5(2), 97-106
- Yırtıcı, H. (2005). *Çağdaş kapitalizmin mekânsal örgütlenmesi*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Zepp, I. G. (1997). *The new religious image of urban america, the shopping mall as ceremonial center*. University press of Colorado
- Zukin, S. (1998). Urban lifestyles: diversity and standardisation in spaces of consumption. *Urban Studies*, 35(5), 825-839.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Aytaç, Ö. ve Öztürk, M. (2018). Çoklu deneyimin sembolik mekânları: Alışveriş merkezleri. *OPUS-Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 9(16), 2033-2066. DOI: 10.26466/opus.471825

Konteyner Elleçleme İçin Ekonometrik Tahminleme: ARMA Modeli Uygulaması¹

DOI: 10.26466/opus.485722

*

Elif Tuçe Bal * - Vahit Çalışır**

* Arş. Gör., İskenderun Teknik Üniversitesi, İskenderun/ Hatay / Türkiye

E-posta: etuce.isbilen@iste.edu.tr

ORCID: [0000-0003-1855-248X](https://orcid.org/0000-0003-1855-248X)

** Dr. Öğr. Üyesi, İskenderun Teknik Üniversitesi, İskenderun/ Hatay / Türkiye

E-posta: vahit.calisir@iste.edu.tr

ORCID: [0000-0001-6575-8988](https://orcid.org/0000-0001-6575-8988)

Öz

Geleceği planlamada son derece önemli olan öngörü, denizcilik alanında yapılan yatırımların oldukça maliyetli ve geri döndürülemez olmasından dolayı bu alanda ayrı bir öneme sahiptir. Öngörülerin uzun dönemli olması yatırımlarda daha çok önem kazanırken kısa dönemli olması operasyonlarda ve liman kaynaklarının dağıtımında önem arz etmektedir. Bu çalışmada amaç 2018'in son üç ayını ve 2019 yılını kapsayan zaman dilimi için Türkiye'deki ithalat ve ihracat konteynerlerin toplamına yönelik aylık öngörü yaparak liman yöneticilerine liman operasyonlarında karar alma noktasında katkı sağlamaktır. Aylık öngörüler ile kendi paylarını hesaplayan kullanıcıların, bu hesaplamalar sayesinde liman operasyonlarını yönetmelerinin de kolaylaşabileceği düşünülmektedir. Çalışmada amaç doğrultusunda kısa dönemli öngörülerde diğer yöntemlere göre çok daha iyi olan Box – Jenkins yöntemi seçilmiştir. Sonuç olarak kısa dönemli Türkiye'deki ithalat ve ihracat konteynerlerin toplamına yönelik öngörü yapılmış ve Akaike ve Schwarz bilgi kriterlerinin model seçiminde her zaman sağlıklı sonuçlar vermediği ortaya koyulmuştur. Ayrıca çalışmada deterministik trend ve mevsimsellik değişkenlerinin modele direkt dahil edilmiş ve öngörülerde bu değişkenlerin etkileri direkt olarak yansıtılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Konteyner Elleçlemesi, Zaman Serisi Analizi, ARMA Modeli, Nicel Karar Verme

¹ Bu makale, birinci yazarın İskenderun Teknik Üniversitesi Mühendislik ve Fen Bilimleri Enstitüsü'nde Dr. Öğr. Üyesi Vahit ÇALIŞIR danışmanlığında hazırlanan "Konteyner Elleçleme İçin Ekonometrik Tahminleme: ARMA Modeli Uygulaması" başlıklı yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

Econometric Forecasting For Container Handling: ARMA Model Application

*

Abstract

Since investments in maritime sector are very costly and irreversible; forecasting, critical in planning the future, has a particular importance in this field. As long-term forecasting is more important in investments, short term forecasting is more important in operations and distribution of port resources. The purpose of this study is to forecast monthly the sum of Turkey's import and export container, for the period from the ninth month of 2018 to the last month of 2019, and also to contribute to the decision-making of port managers in port operations. It is thought that it will be also easier for the users to calculate their shares with monthly projections and manage the port operations through these calculations. In accordance with purpose, in this study, Box - Jenkins method, which is much better than other methods in short term forecasting, has been selected. As a result, short-term the sum of Turkey's import and export container is forecasted monthly and it has been shown that the Akaike and Schwarz information criteria do not always provide healthy results in the choice of model. In addition, deterministic trend and seasonality variables were included directly in the study and the effects of these variables were directly reflected in the model.

Keywords: Container Handling, Time Series Analysis, ARMA Model, Quantitative Decision Making

Giriş

Dünya ticaretinin hızlı ve istikrarlı büyümesinin temellerini atan deniz taşımacılığında hızla artan konteyner taşımacılığı, dünya ticaretinin dinamiklerini temsil eden önemli göstergelerdendir (Schulze ve Prinz, 2009). Konteyner hareketleri temelde, yükün çıkış ve varış noktalarında meydana gelen ekonomik faaliyetlere bağlı olan, yük akışının doğrudan sonucudur (Amoako, 2002). Konteynerizasyon neredeyse tüm ithal/ihrac malzemeleri, bileşenler ve üretilmiş mallar için tercih edilen taşıma formudur, konteynerizasyonun büyümesi konteyner terminal operasyonları üzerinde anlamlı etkiye ve konteyner terminallerinin gelecekteki altyapı gereklilikleri üzerinde de önemli sonuçlara sahiptir (Mak ve Yang, 2007).

Liman tesislerini geliştirmek ve yeni liman kurmak için en önemli sorunlardan biri konteynere olan talep hakkındaki bilgidir (Syafi, 2006). Gelecek talebi en iyi şekilde karşılamak için, planlayıcıların limanın içindeki ve dışındaki var olan altyapıyı değerlendirmeleri gerekmektedir (Patil ve Sahu, 2016) ki bu değerlendirme limanın inşası, iyileştirilmesi ve günlük operasyon yönetimi için çok önemlidir (Peng ve Chu, 2009).

Limanın inşası, iyileştirilmesi gibi projeler kaynak ve zaman yoğun olduğu için geriye döndürülemezler (Patil ve Sahu, 2016). Ayrıca liman yapılarının inşası edilmesi liman kullanıcıları için genellikle büyük zaman kaybı ya da liman tesislerine sınırlı ulaşım anlamına gelmektedir (Peng ve Chu, 2009). Bu yüzden limanların operasyonlarıyla ilgili ekonomik olmayan kararlardan kaçmak için karar vericiler ya da ilgili otoriteler güvenli bir yol ile ticaret hacminin ya da konteyner trafiğinin öngörüsünü yapmak zorundadırlar (Gökkuş, Yıldırım ve Aydın, 2017). Gelecek liman çıktısına yönelik doğru öngörü yapamamak ise, liman inşası ya da tesis gelişimi yatırımlarında büyük kayıplarla sonuçlanabilmektedir (Peng ve Chu, 2009).

Limanlarda konteyner çıktısının tahmini, liman yöneticilerine sadece limanı hacim, genel yerleşim planı ve alanlara bölme açılarından geliştirme ile ilgili stratejik karar alma konusunda yardım etmez ayrıca limanda operasyon planlama kararları, liman ekipmanlarının programlanması gibi taktiksel ve operasyonel kararlarda (kısa ve orta vadeli kararlar) da yardım eder (Xie, Zhang ve Wang, 2017).

Devlet ulaştırma dairesi seviyesinde ise konteyner hacmi öngörüsü bölgesel ve ulusal taşıma planları için temel olur (Chou, Chu ve Liang, 2008). Gelecek çıktılarının doğru öngörülmesi, hem özel sektörün hem de devlet sektörünün gelecek ilerlemelerini planlama ve yönetmeleri için önem arz etmektedir (Gosasang, Chandraprakakul ve Kiattisin, 2011).

Literatür Taraması

Genel olarak deniz yük çıktılarının öngörüsü için kullanılan nitel ve nicel olmak üzere iki metot bulunmaktadır; nicel yöntemler daha objektif ve hassas olduğu için giderek artan ilgi görmektedir (Xiao, Wang, Xiao, Xiao ve Hu, 2017).

Nitel öngörü metotları ise gelecekteki gelişimi tahmin edebilmek için öncelikli olarak tarihsel verileri kullanır ve kişilerin tecrübe, bilgi ve analizlerine dayanır; nitel öngörü metotlarının objektiflikten yoksun olmak ve tahminlerin yüzeysel olması gibi bazı kusurları bulunmaktadır (Zhang, Huang ve Zhao, 2013).

Limanlarda öngörü ile ilgili ilk çalışmalara 1980'li yıllardan itibaren rastlanmaktadır. Birçok çalışmada en doğru tahmini elde edebilmek için birçok yöntem uygulanmış ve kıyaslama kıstaslarına göre en iyi olan yöntem belirlenmiş ve ileriye yönelik öngörüler bu yöntem üzerinden yapılmıştır.

Çoğu çalışma tek bir yöntem içerirse de bazı çalışmalar birkaç yöntemin birleşmesiyle oluşan karma metottan oluşmaktadır. Öngörü için sadece tek bir yöntemin kullanıldığı modeller üç sınıfa ayrılmaktadır: zaman serisi modelleri, nedensellik analizi modelleri ve doğrusal olmayan dinamik öngörü modelleri (Mo vd., 2018).

Çalışma zaman serileri modeli üzerinden yapıldığı için literatürde öngöründe zaman serisi modellerinin kullanıldığı çalışmalara değinilecektir. Zaman serisi modelleri üstel düzleştirme (ES), Otoregresif Tümlleşik Hareketli Ortalama (ARIMA), Mevsimsel Otoregresif Tümlleşik Hareketli Ortalama (SARIMA), Vektör Otoregresyon (VAR) , Klasik Ayrıştırma Modeli ve Grey Modeli içermektedir (Mo vd., 2018).

Zaman serisi ile ilgili ilk çalışma Klein ve Verbeke'nin (1987) Antwerp limanında aylık verilerle tek değişkenli zaman serisi kullanarak yaptıkları Antwerp limanındaki çalışmadır. İkili çalışmalarında Box-Jenkins modelini kullanmış ve modele transfer işlevini eklemişlerdir. Gooijer ve Klein (1989) tarafından Antwerp limanındaki çelik trafiği akışı için yapılan bir başka çalışmada ise çok değişkenli zaman serisi modeli kullanılmıştır.

Özellikle ARIMA ve mevsimsellik eklenerek oluşturulan SARIMA modellerine çalışmalarda sıkça rastlanmaktadır. Modeller bazı çalışmalarda direkt tahmin yöntemi olarak kullanılırken bazılarında ise ARIMA ve SARIMA modelleri karşılaştırılmıştır. Tahmin yöntemi olarak SARIMA modelinin kullanıldığı çalışma olan Farhan ve Ong'un (2018) çalışması yirmi limanı kapsamaktadır. Çalışmada her limanın zaman serisi davranışları izlenmiş ve her liman için SARIMA modeli ile kısa dönemli öngörü yapılmıştır ve bu öngörüler sonucunda limanların etkinliklerini, kapasitelerini ve pazar paylarını arttırmak için birçok strateji önerilmiştir.

Modellerin karşılaştırıldığı çalışmaların başında Klein'nun (1996) Antwerp limanında yaptığı çalışma gelmektedir. Klein çalışmasında ARIMA, SARIMA ve Dönüşüm ve müdahalenin olmadığı Mevsimsel Otoregresif Tümlşik Hareketli Ortalama (SARIMANT) modellerinin karşılaştırmasını yapmıştır. Çalışmalarında Kore limanları için ARIMA ve SARIMA modellerini karşılaştıran Min ve Ha (2014) 1994'ten 2010'a kadarki kısmı kapsayan çeyreklik verileri kullanmıştır.

ARIMA ailesinin dışsal değişken eklenmiş modeli olan ARIMAX bazen karşılaştırma amaçlı ARIMA ve SARIMA'nın yanına dâhil olmuş bazen de tek öngörü yöntemi olarak kullanılmıştır. Öncelikli amacı Slovenya'nın Koper limanı için etkin öngörü modeli oluşturmak olan Intihar, Kramberger ve Dragan'ın (2017) bu amaçlara ulaşabilmek için dinamik faktörleri yani gözlemleri etkileyen makro değişkenleri bulup sonrasında bu dinamik faktörleri temel alarak ARIMAX modeli oluşturmuşlardır. Rashed, Meersman, Van De Voorde ve Vanelsländer'in çalışmalarında (2017) SARIMA, ARIMA, Müdahale Analizinin olduğu SARIMA ve ARIMA ((S)ARIMA-Intervention Analysis) ve Dışsal Değişkenli Otoregresif Tümlşik Hareketli Ortalama Modelleri (ARIMAX) karşılaştırılmıştır.

ARIMA, SARIMA ve ARIMAX modelleri bazı çalışmalarda ise diğer modelin daha iyi olduğunu göstermek için karşılaştırma amacıyla kullanılmıştır. Örnek olarak Avustralya'nın uluslararası konteyner ticaretini dinamik ekonometrik model (çok terimli dağıtılmış gecikme modelleri) ve ARIMA modeli olmak üzere iki farklı model kullanarak analiz eden Amoako'nun (2002) gerçek konteyner miktarlarını kullanarak artan 40'lık konteynerlerin kullanımının etkisini modellemeyi amaçladığı çalışma verilebilir.

Özellikle aylık verilerdeki mevsimsel hareketleri hesaba katan Schulze ve Prinz'in (2009) ise çalışmalarında Alman limanlarındaki konteyner aktarmalarının öngörüsünü yapmak için Holt-Winters Üstel Düzleştirme Modeli ile SARIMA modelini karşılaştırmıştır. Holt-Winters Üstel Düzleştirme modelinin kullanıldığı Dragan, Kramberger ve Intihar'ın (2014) çalışması bu modeli ARIMA ve Klasik Ayrıştırma Metodu ile kıyaslamaktadır. Çalışmada Kuzey Adriyatik Limanları olan Slovenya'da yer alan Koper limanı ile İtalya'da yer alan Venedik, Trieste ve Ravenna limanlarının on yıllık çeyreklik verileri kullanılmıştır.

Shu, Nguyen, Hsu, Lu ve Huang (2014) Hong Kong ve Kaoshiung limanları için hem yük hem de konteyner çıktılarının öngörüsünü ARIMA ve Grey Model ile yapmış ve bu iki modelin doğruluğunu arttırmak için kalıntılarında Fourier ile değişiklik yapmıştır. Pang ve Gebka (2017) çalışmalarında SARIMA, Toplamsal Mevsimsel Holt-Winters (ASHW), Çarpımsal Mevsimsel Holt-Winters (MSHW) ve Vektör Hata Düzeltme Modellerini (VECM) Endonezya'nın en büyük limanı olan Tanjung Priok limanının konteyner çıktılarını öngörü amaçlı kullanmıştır.

Diğer zaman serisi modellerinin kullanıldığı çalışmalardan biri Venstra ve Haralambides (2001) ham petrol, demir cevheri, tahıl ve kömürün ana ticaret rotalarındaki akışının uzun dönemli öngörüsünü yapabilmek için vektör otoregresyon (VAR) modelini kullandığı çalışmadır. Bir başkasında Fourier ile düzeltilmiş kalıntılı Grey Verhulst Modelinin etkinliğini göstermek için Guo, Song ve Ye (2005) Doğrusal Zaman Serisi Modeli, Lojistik Fonksiyon, Orijinal Grey Modeli (GM(1,1)), Düzeltilmiş Kalıntılı Grey Verhulst Modeli (GVM) ve Fourier ile düzeltilmiş kalıntılı Grey Verhulst Modelini Çin limanının konteyner çıktısının öngörüsünde kullanmıştır.

Zaman serilerinin, nedensellik analizi ve doğrusal olmayan modellerle karşılaştırıldığı çalışmalar da bulunmaktadır. Bunlardan biri Peng ve Chu'nun (2009) konteyner çıktılarını en iyi tahminleyen modeli bulmak için yaptıkları çalışmadır. Araştırmacılar Klasik Ayırıştırma Modeli, Trigonometrik Regresyon Modeli, Mevsimsel Kukla Değişkenli Regresyon Modeli, Grey Modeli, Karma Grey Modeli ve SARIMA modellerini kullanmış ve modelleri Keelung, Taichung ve Kaohsiung limanlarına uygulamıştır. Bir başka çalışmada Chen ve Chen (2010) Tayvan'da yer alan Kaohsiung, Keelung ve Taichung limanlarıyla ilgili öngörü yapabilmek için Genetik Programlama, X-11 ve SARIMA'yı karşılaştırmıştır.

Patil ve Sahu (2016) ise çalışmalarında Tek Değişkenli ve Çok Değişkenli Toplamsal Regresyon Modeli ve Zaman Serisi Modellerin karşılaştırmasını yaparak Mumbai limanına gelen ve giden yüklerin tahminlemesini yapmayı amaçlamaktadır.

Bazı modellerde ise zaman serisi modelleri diğer modellerle birleştirilerek karma modeller oluşturulmuştur. Li, Chen ve Cui'nin (2008) Doğrusal Üstel Düzleştirme Modeli, Basit Hareketli Ortalama Metodu ve Elman Ağı'nı birleştirerek oluşturduğu doğrusal olmayan karma model bu duruma örnek teşkil etmektedir. Tian, Liu, Lai ve Wang (2013) tarafından yapılan çalışma ise, TEI@I metodolojisi temelinde bütünleşik tahminleme modeli sunmaktadır. Hong Kong limanının aylık konteyner çıktılarının kullanıldığı çalışmada, TEI@I metodolojisi çerçevesinde bütünleşik tahminleme modeli SARIMA, VAR ve RBF sinir ağları tekniklerinin birleştirici kullanımları ile formüle edilmiştir.

Xie, Wang, Zhao ve Lai (2013) tarafından yapılan çalışmada En Küçük Kareler Destek Vektör Regresyonu (LSSVR) temelinde SARIMA-LSSVR, Mevsimsel Ayırıştırma Modeli (X-12-ARIMA) – LSSVR (SD-LSSVR), Klasik Ayırıştırma Modeli - LSSVR (CD-LSSVR) olmak üzere üç farklı karma model oluşturulmuş ve bu modeller karşılaştırılmıştır.

Huang, Lai, Li ve Wang (2015) tarafından Qingdao limanında yapılan bir başka çalışmada Projeksiyon İzleme Regresyonu (PPR) ve Genetik Programlama (GP) Algoritması ile PPR-GP karma modeli oluşturulmuş ve model Geri Yayımlı Yapay Sinir Ağları (BP-ANN), SARIMA ve PPR ile karşılaştırılmıştır.

Mohamed Ismael ve Vandyck'in (2016) Cibuti sınırları içerisinde yer alan Doraleh limanı üzerinden yaptığı konteyner çıktısının öngörüm-

lenmesine yönelik olan çalışmada Üstel Düzleştirme Modeli, Grey Model, Doğrusal Regresyon Modelleri ve bu modellerin birleşimi kullanılmıştır. Chen, Chen ve Li (2016) çalışmalarında Pearl Eğrisi Modeli, Grey Model (GM(1,1)) ve Karesel Üstel Düzleştirme Modelini ve bu üç modelin birleşimini kullanmıştır.

Mo vd. (2018) çalışmalarında Veri İşlemenin Grup Metodunu (GMDH) tanıtmışlardır. Model orijinal konteyner çıktısı serisini doğrusal ve doğrusal olmayan şekilde ikiye ayırarak doğrusal olan kısmını SARIMA ile doğrusal olmayan kısmını ise Geriye Yayılımlı (BP) Sinir Ağları, Destek Vektör Makinası (SVM) ve Genetik Programlama (GP) ile tahmin etmektedir.

Türkiye’de yapılan çalışmalar incelendiğinde en çok kullanılan yöntemlerin başında regresyon analizi gelmektedir örnek olarak Akar ve Esmer (2017), Şengönül ve Esmer (2016) tarafından yapılan çalışmalar gösterilebilmektedir. Regresyon analizinin yanında akademik çalışmalarda doğrusal olmayan yöntemlere rastlanırken bazı çalışmalarda ise bu yöntemler karşılaştırılmıştır (Tür, Küçükosmanoğlu ve Küçükosmanoğlu, 2013).

Ayrıca sadece doğrusal olmayan yöntemlerin kullanıldığı ve karşılaştırıldığı çalışmalar da bulunmaktadır; Gökkuş, Yıldırım ve Aydın (2017), Yıldırım, Gökkuş ve Aydın (2017). Zaman serisinin kullanıldığı çalışmalara daha çok fizibilite raporlarından rastlanmaktadır, akademik çalışmalarda zaman serilerine rastlanmamıştır.

Türkiye’ye yönelik yapılan çalışmalarda daha çok uzun dönemli öngörü yapılmıştır. Kısa dönemli öngörü çalışması olarak Tür, Küçükosmanoğlu ve Küçükosmanoğlu’nun (2013) Antalya limanı için yaptığı çalışma ile karşılaşılmaktadır. Bu çalışma dışında kısa dönemli ve Türkiye’deki tüm limanları kapsayan çalışma bulunmamaktadır. Bu durum bu çalışmanın motivasyonunu oluştururken, ARIMA yönteminin kısa dönemli tahminlerde diğer yöntemlere kıyasla daha iyi oluşu yöntem olarak ARIMA’nın seçilmesinin uygun olacağı düşüncesini doğurmuştur.

ARIMA’nın, zaman serisinin geçmişteki değerleri ile önceki hata terimlerinin öngörü için bilgi içerdiğini varsaydığı veri setlerinin, bilinmeyen altında yatan ekonomik model ya da yapısal ilişkilerini etkili bir şekilde yönetebilmesi (Shu, Nguyen, Hsu, Lu ve Huang, 2014), dinamik

yapıları kapsayan esnekliği ile kısa dönemli öngörülerde doğal avantaj elde etmesi (Farhan ve Ong, 2018) bu düşünceyi pekiştirmiştir.

Yöntem

Çalışmanın amacı 2018'in son üç ayı ve 2019 yılı için TEU bazında Türkiye'de elleçlenecek olan konteyner miktarının öngörüsünü oluşturmaktır. Yapılmak istenen öngörü kısa vadeli öngörü olduğu için bu gibi durumlarda en çok kullanılan ve daha doğru sonuçlar ortaya koyan öngörü yöntemi olan mevsimsel ARIMA (Box – Jenkins) modeli uygulanmak istenmiş ancak veri setinin analizi ile en uygun modelin kukla değişkenleri, deterministik trend ve mevsimselliği içeren otoregresif ve hareketli ortalama terimlerinden oluşan model olduğu ortaya koyulmuştur.

Otoregresif (AR) Model

Otoregresif modellerde bağımlı değişkenin gecikmeli değerleri alınmaktadır. p . dereceden otoregresif süreç aşağıdaki şekilde ifade edilmektedir (Carnot, Koen ve Tissot, 2005):

$$y_t = a_1y_{t-1} + a_2y_{t-2} + \dots + a_p y_{t-p} + \varepsilon_t$$

Eşitlikteki ε_t beyaz gürültüyü ifade ederken, a_1 'den a_p kadar olan katsayılar bilinmeyen parametreleri ifade etmektedir (Heij vd., 2004). p 'nin 1 olması durumu basit AR(1) modelini ifade ederken aynı mantıkla ilerlendiğinde AR(2) modeli p 'nin 2 olduğu durumu ifade eder, eşitlik ise AR(p) modelini ifade etmektedir.

Hareketli Ortalama (MA) Süreci

Hareketli ortalama (MA) modelinde bağımlı değişken yalnızca gözlemlenemeyen şoklara göre açıklanır; gözlemlenemeyen veri ile model tahmin etmek mümkün değildir ancak daha önceki hatalar kullanılabilir; bir gecikmeli hareketli ortalama modelinde (MA(1)) en son olan öngörü hatası kullanılırken iki gecikmelide (MA(2)) son iki öngörü hatası kullanılır (Evans, 2003).

q dereceli hareketli ortalama (MA(q)) ise aşağıdaki gibi ifade edilmektedir (Carnot vd., 2005).

$$y_t = \varepsilon_t + b_1\varepsilon_{t-1} + b_2\varepsilon_{t-2} + \dots + b_q\varepsilon_{t-q}$$

ARMA Modeli

Otoregresif ve hareketli ortalama modellerinin birleşmesi ile ARMA(p, q) modeli oluşmaktadır. Model aşağıdaki şekilde ifade edilmektedir (Carnot vd., 2005):

$$y_t - a_1y_{t-1} - a_2y_{t-2} - \dots - a_py_{t-p} = \varepsilon_t + b_1\varepsilon_{t-1} + b_2\varepsilon_{t-2} + \dots + b_q\varepsilon_{t-q}$$

Durağanlık

Zamana göre sıralanmış rassal değişkenlerin toplamına rassal ya da stokastik süreç adı verilmektedir (Gujarati, 2004). Stokastik sürecin ortalaması ve varyansı sabitse ve iki zaman periyodu arasındaki kovaryans değeri kovaryansın hesaplandığı gerçek zamana değil de sadece iki zaman periyodu arasındaki uzaklık, aralık ya da gecikmeye bağlıysa o skotastik sürecin durağan olmasından söz edilebilir (Gujarati, 2004). Otoregresif (AR) ve hareketli ortalamalardan (MA) meydana gelen Box – Jenkins yönteminin uygulanması için zaman serisinin öncelikle durağan olması gerekmektedir. Durağanlık analizi birim kök testi ile yapılabilir.

Birim Kök Testi Genişletilmiş Dickey-Fuller ADF

Birim kökler için istatistiksel testler geliştirilmiştir (Lütkepohl ve Krätzig, 2004). Bu çalışmada birim kök testlerinden biri olan Genişletilmiş Dickey-Fuller (ADF) testi kullanılacaktır.

ADF testi DF testinin genişletilmiş halidir bu yüzden öncelikle DF testinden bahsedilecektir. Aşağıdaki eşitlikte Δy_t , y_t 'nin ilk farkını ifade ederken ($\Delta y_t = y_t - y_{t-1}$); t , 1 den örneklemin sonuna kadar değer alan zaman ya da trend değişkenini ve u_t de hata terimini ifade etmektedir,

eşitlikte y_t 'nin ilk farkı, trend değişkeni ve y_t 'nin bir gecikmesi ile regresyona tabi tutulmuştur (Gujarati, 2011).

$$\Delta y_t = \beta_1 + \beta_2 t + \beta_3 y_{t-1} + u_t$$

Birim kök hipotezi olarak ifade edilen H_0 hipotezi, β_3 'ün yani y_{t-1} 'in katsayısının sıfır olduğudur, alternatif hipotez ise β_3 'ün sıfırdan küçük olmasıdır, $\beta_3 < 0$, H_0 hipotezinin ret edilememesi serinin durağan olmadığını ifade etmektedir (Gujarati, 2011).

$\beta_3 = 0$ hipotezi normal koşullarda t testi ile ölçülebilir ancak t testi için serinin durağan olması gerekir, bu yüzden t testi yerine bu hipotezi test edebilmek için τ (tau) kullanılmaktadır, literatürde bu teste Dickey-Fuller (DF) testi denilmektedir (Gujarati, 2011).

DF testi hata terimlerinin (u_t) ilintisiz olduğunu varsayar (Gujarati, 2004). Her zaman durum böyle olmadığı için Dickey ve Fuller hata terimlerinin ilintili olduğu durumlar için de Genişletilmiş Dickey-Fuller testini geliştirmişler (Gujarati, 2004). Buradaki genişletilmiş ifadesi bağımlı değişkenin gecikmelerinin eşitliklere eklenmesinden ileri gelmektedir ve yeni eşitlik aşağıdaki gibi olmaktadır (Gujarati, 2004):

$$\Delta y_t = \beta_1 + \beta_2 t + \delta y_{t-1} + \sum_{i=1}^m \alpha_i \Delta y_{t-i} + u_t$$

Eşitlikte u_t saf beyaz gürültü hata terimidir, $\Delta y_{t-1} = y_{t-1} - y_{t-2}$, $\Delta y_{t-2} = y_{t-2} - y_{t-3}$..., hata terimlerini serisel olarak ilintisiz olmasını sağlayana kadar gecikmesi alınmış fark terimleri eklenmeye devam edilir, ADF testi DF testinde olduğu gibi y_{t-1} teriminin katsayısının (δ) sıfır olup olmadığını sorgular ve DF testi ile aynı asimptotik dağılımı izler böyle olunca aynı kritik değerler kullanılabilir (Gujarati, 2004). ADF testi üç farklı şekilde uygulanabilmektedir (Gujarati, 2011):

1. Rassal yürüyüş: $\Delta y_t = \beta_3 y_{t-1} + u_t$
2. Kayan terimli rassal yürüyüş: $\Delta y_t = \beta_1 + \beta_2 t + \beta_3 y_{t-1} + u_t$
3. Kayan terim ve deterministik trendli rassal yürüyüş:

$$\Delta y_t = \beta_1 + \beta_2 t + \beta_3 y_{t-1} + u_t$$

Bazı zaman serileri durağan değildir. Durağan olmaları için zaman serisinin farkının alınması gerekmektedir. Otoregresif Tümlleşik Hareketli Ortalama Modelinde (ARIMA) yer alan tümlleşik (integrated) Otoregresif Hareketli Ortalama Modeli kurulurken zaman serisinin durağanlaştırılması için farkının alındığının göstergesidir. Eğer zaman serisi birinci dereceden tümlleşik ise bu zaman serisinin durağanlaştırılması için bir farkının alındığının göstergesidir bunu $I(1)$ olarak da ifade edebiliriz. Eğer zaman seri zaten durağan ise yani hiç farkı alınmamışsa bu az önce bahsettiğimiz Otoregresif Hareketli Ortalama Modelini (ARMA) ifade etmektedir bu durum ise $I(0)$ olarak gösterilir. Bazı durumlarda zaman serisinin bir farkını almak durağanlaştırmak için yeterli olmayabilir bu durumda zaman serisine bir fark alma işlemi daha uygulanır bu durum ise $I(2)$ şeklinde ifade edilebilir.

Zaman serilerinin birinci dereceden bütünlleşik olma durum diğer durumlara göre daha çok rastlanılan bir durumdur. Zaman serisinin durağanlaştırmak için d kere farkını aldığımızda ve bunun için ARMA(p,q) modeline başvurduğumuzda orijinal zaman serisinin ARIMA(p,d,q) olduğunu ifade edebiliriz ki bu otoregresif tümlleşik hareketli ortalama modelidir, burada p otoregresif terimlerin sayısını, d durağanlaştırmak için serinin kaç defa farkının alındığını, q ise hareketli ortalama terimlerinin sayısını göstermektedir (Gujarati, 2004). Örneğin ARIMA($p,0,0$) saf otoregresif durağan AR(p) süreci ifade ederken, ARIMA($0,0,q$) saf hareketli ortalama MA(q) sürecini ifade etmektedir (Gujarati, 2004).

Box – Jenkins Yönteminin Basamakları

Zaman serisinin durağan olduğu ortaya koyulduktan sonra ya da durağan olmayan zaman serisi durağanlaştırdıktan sonra yöntem uygulanabilmektedir. Yöntem üç kısma ayrılmaktadır: (1) modelin tanımlanması, (2) modelin tahmin edilmesi, (3) modelin kontrol edilmesi/hata kontrolü; bu üç aşamadan sonra istenilen model elde edilirse o zaman öngörü yapılabilir ve modelin performansı gözlenebilir (Pankratz, 2012).

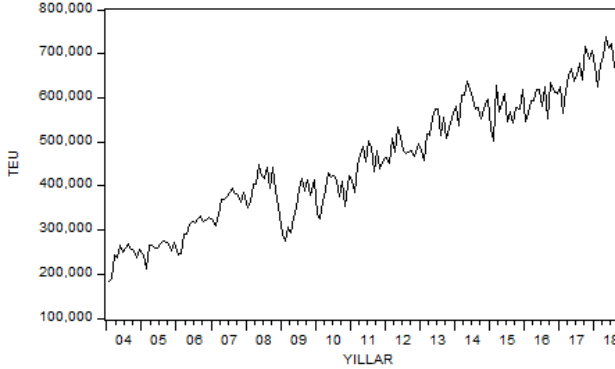
1. **Modelin Tanımlanması:** İlk adım olan modelin tanımlanması aşamasında araştırmacı görsel olarak zaman serisinin grafiğini,

- otokorelasyon fonksiyonunu, kısmi otokorelasyon fonksiyonunu değerlendirir; bu değerlendirme araştırmacıya zaman serisindeki uç değerler, kayıp değerler ve yapısal kırılmalarla ilgili bilgi sağlar (Enders, 2015). Bu adımda ayrıca gecikmelerin dereceleri, zaman serisinin durağanlığına göre fark alınıp alınmayacağı belirlenir.
2. **Modelin Tahmin Edilmesi:** Uygun gecikmelerin belirlenmesinin ardında bu aşamada modelde yer alan otoregresif ve hareketli ortalama terimlerinin parametreleri belirlenir (Gujarati, 2004). Bu aşamada önemli olan iyi uyuma sahip durağan ve cimri (az sayıda değişken kullanımı) olan modelin seçilmesidir (Enders, 2015).
 3. **Modelin Kontrol Edilmesi/Hata Kontrolü:** Bu aşamada modelin yeteri kadar iyi olup olmadığı, model için önemli olmayan değişkenlerin modele dâhil edilip edilmediği, dâhil edilmesi gereken değişkenlerin modelde yer alıp almadığı değerlendirilir (Pankratz, 2012). Seçilen modelin basit şekilde test edilmesindeki yöntemlerden biri artıkların (hataların) beyaz gürültü olup olmadığıdır, eğer artıklar beyaz gürültü ise modeli kabul edebiliriz değil ise en baştan başlanması gerekir (Gujarati, 2004).

Bulgular

Araştırmada kullanılacak olan veri seti Deniz Ticareti Genel Müdürlüğü İstatistik Bilgi Sisteminden elde edilmiştir. 2004-2018 yıllarına ait hazırlanan aylar bazında ihracat ve ithalat toplam TEU istatistikleri toplanmıştır. Toplam elleçlemelere kabotaj ve transit yükler dahil edilmemiştir. Çalışmada öncelikle 2004'ün ilk ayından 2017'nin son ayına kadar olan veri seti kullanılarak model oluşturulmuş, oluşturulan model üzerinden 2018 yılının ilk dokuz ayı için öngörü yapılmış ve yapılan öngörü 2018'in ilk dokuz ayına ait gerçek değerleri ile karşılaştırılmıştır. Modelin tutarlı sonuçlar göstermesinin ardından, 2004'ün ilk ayından 2017'nin son ayına kadar olan veri ile 2018 ve 2019 yılı için aylık öngörü yapılmıştır. Analizler için EViews programı kullanılmıştır.

Box – Jenkins yönteminin uygulanması için ilk şart serinin durağan olmasıdır. Durağan olmayan bir seriye bu yöntem uygulanmamaktadır. Bu yüzden Box – Jenkins yönteminin ilk aşaması olan modelin tanımlanması aşamasında ilk yapılacaklardan biri veri setinin grafiğine bakarak veri setinin durağanlığı, yapısı hakkında ön bilgi edinmektir.

Şekil 1. Veri Setinin Grafiği

Veri setine ait Şekil 1’de yer alan grafik incelendiğinde serinin artan bir trende sahip olduğu ve durağan olmadığı izlenimi uyanmaktadır. Grafiğin aylara göre değişimi incelendiğinde ise 1. ve 2. aylar yıl bazında elleçlemenin en düşük olduğu aylar olarak gözlenmektedir. Veri setinin belli dönemlerde benzer davranışlar sergilemesi mevsimsellik şüphesi uyandırmaktadır. Grafikte dikkat çeken bir başka nokta ise belli dönemlerde elleçlemenin düşmesi ve düşüş sonrası yükselme eğilimine devam etmesidir. Bu durumun veri setinde meydana gelen kırılmaların göstergesi olma ihtimali oldukça yüksektir.

Durağanlığ Testi

Veri setinin durağanlığını test etmek amacıyla veri setine Genişletilmiş Dickey-Fuller (ADF) testi uygulanmıştır. %1, %5 ve %10 seviyelerinde göre kritik değerler üç durum için değerlendirilmiştir. Birinci durum sabitin dikkate alındığı durumu ifade ederken, ikinci durum sabit ve doğrusal trendin dikkate alındığı durumu, üçüncü durum ise sabit ve doğrusal trendin dikkate alınmadığı durumu ifade etmektedir.

ADF testinde H_0 hipotezi birim kökün varlığını yani veri setinin durağan olmadığını ifade ederken alternatif hipotez birim kökün olmadığını yani veri setinin durağan olduğunu ifade etmektedir. Seriyeye uygulanan ADF testi sonuçları sadece sabitin olduğu, trend ve sabitin birlikte olduğu ve trend ve sabitin olmadığı durumlar için sırasıyla 0.9598, 0.0025 ve 0.9973 olasılık değerleri ile %1 anlamlılık düzeyinde sadece sabitin olduğu ve trend ve sabitin olmadığı durumlar için H_0 hipotezinin ret edilemediğini, trend ve sabitin birlikte olduğu durum için H_0 hipotezinin ret edildiğini göstermektedir. Trend ve sabitin bulunduğu durumda H_0 hipotezinin ret edilmesi, trend ve sabitin bulunduğu durumda serinin durağan olduğunun göstergesidir.

Modele Trendin ve Mevsimsellik Değişkenlerinin Eklenmesi

Yapılan ADF testi sonucunda zaman serisinin durağanlığının trendden ayıklanma sonucunda sağlanacağını ortaya koyulmuştur. Bu çalışmada seriyi trendden ayıklama yolu değil modele trend ekleyerek modeli durağanlaştırma yolu izlenmiştir. Modele trend değişkeni eklendiğinde Tablo 1’de gösterilen sonuçlar elde edilmiştir.

Tablo 1. Toplam ithalat ihracat elleçlemesinin (TEU) bağımlı değişken olduğu regresyon analizi sonucu

Bağımsız Değişken	Katsayı	Standart Hata	t-İstatistik	Olasılık Değeri
C (Sabit)	225468.3	5759.616	39.14641	.0000
@TREND	2598.356	59.64699	43.56224	.0000

Bu sonuç modelde trend değişkeninin anlamlılığını ortaya koymaktadır. Bir diğer önemli nokta modelde deterministik mevsimselliğin yer alıp almadığıdır. Deterministik mevsimselliğin ölçülmesi için ise modele her ayı temsil eden kukla değişkenler eklenmiştir. Trend ve mevsimsel kukla değişkenler eklendiğinde ortaya çıkan sonuçlar Tablo 2’de gösterilmiştir. Kukla değişkenlerin eklendiği durumlarda regresyonda hata çıkmaması için iki alternatif yol izlenmektedir bunlardan biri sabiti çı-

karmak ikincisi ise on iki aya göre değil de on bir aya göre kukla değişken koymaktır. Bu çalışmada ilk yol tercih edilmiştir.

Tablo 2. Toplam ithalat ihracat elleçlemesinin (TEU) bağımlı değişken, trend ve mevsimsel kukla değişkenlerin bağımsız değişken olduğu regresyon sonuçları

Bağımsız Değişken	Katsayı	Standart		Olasılık Değeri
		Hata	t-İstatistik	
@TREND	2587.372	52.83704	48.96890	.0000
D1 (Ocak)	199556.9	9766.138	20.43356	.0000
D2 (Şubat)	180044.4	9788.552	18.39336	.0000
D3 (Mart)	230436.0	9811.200	23.48704	.0000
D4 (Nisan)	228378.0	9834.079	23.22312	.0000
D5 (Mayıs)	252183.3	9857.189	25.58370	.0000
D6 (Haziran)	243881.2	9880.527	24.68302	.0000
D7 (Temmuz)	240038.5	9904.092	24.23630	.0000
D8 (Ağustos)	241225.2	9927.882	24.29775	.0000
D9 (Eylül)	218894.8	9951.896	21.99529	.0000
D10 (Ekim)	234283.5	9976.132	23.48440	.0000
D11 (Kasım)	215992.5	10000.59	21.59798	.0000
D12 (Aralık)	231711.4	10025.26	23.11275	.0000

Olasılık değerlerine göre tüm sonuçlar anlamlı çıkmıştır. Bu durum seride deterministik mevsimselliğin varlığını ortaya koymaktadır. Deterministik mevsimselliğin varlığının göz ardı edilmemesi için modele mevsimsellik kuklaları da eklenmiştir.

Veri Setine Yapısal Kırılma Testinin Uygulanması

Veri setinin grafiği incelendiğinde dikkat çeken bir başka nokta da seride kırılmaların bulunma ihtimalinin olduğudur. Bu durumu test etmek için trend ve mevsimsel kuklaların eklenmesi ile oluşan regresyonun kalıntılarına çoklu kırılma noktası testi olan Bai-Perron testi uygulanmıştır. Kırılma noktası olarak test 2008'in 12. ayına, 2014'ün 10. ayına, 2012'nin 7. ayına ve 2015'in 1. ayına işaret etmektedir. Tüm bu noktalardan oluşan kukla değişkenlerin modele konması ile 2008'in 12. ayına ve 2015'in 1. ayına işaret eden kırılma noktaları model içerisinde anlamlı bulunmuş ve bu kırılma noktaları modele eklenmiştir. 2008'in 12. ayına işaret eden

kırılma 2008 krizini ifade ederken 2015'in 1. ayına işaret eden kırılma sektörel durgunluğa işaret etmektedir. Kırılma noktalarının eklenmesi ile oluşan yeni model Tablo 3'te gösterilmektedir.

Tablo 3. Toplam ithalat ihracat elleçlemesinin (TEU) bağımlı değişken, trend ve mevsimsel kukla değişkenlerin ve yapısal kırılma kuklalarının bağımsız değişken olduğu regresyon sonuçları

Bağımsız Değişken	Katsayı	Standart Hata	t-İstatistik	Olasılık Değeri
@TREND	3781.794	101.4098	37.29218	.0000
D1 (Ocak)	183543.4	7052.009	26.02711	.0000
D2 (Şubat)	162836.4	7087.520	22.97509	.0000
D3 (Mart)	212033.7	7124.299	29.76204	.0000
D4 (Nisan)	208781.2	7162.324	29.14992	.0000
D5 (Mayıs)	231392.1	7201.576	32.13076	.0000
D6 (Haziran)	221895.6	7242.036	30.63995	.0000
D7 (Temmuz)	216858.5	7283.684	29.77319	.0000
D8 (Ağustos)	216850.8	7326.498	29.59814	.0000
D9 (Eylül)	193325.9	7370.459	26.22983	.0000
D10 (Ekim)	207520.2	7415.546	27.98448	.0000
D11 (Kasım)	188034.8	7461.739	25.19986	.0000
D12 (Aralık)	209594.6	7388.740	28.36676	.0000
2008 Krizi	-98494.97	7818.017	-12.59846	.0000
Sektörel Durgunluk	-64554.82	7258.441	-8.893758	.0000

Tablo 3'te yer alan regresyonun sonuçları incelendiğinde daha önce de belirtildiği gibi yapısal kırılmalara bağlı oluşturulan kuklalar 0.0000 olasılık değerleri ile anlamlı bulunmuştur, burada da diğer regresyonlardaki bağımsız değişkenlerin anlamlılığını test ederken olduğu gibi $H_0 = 0$ ve $H_1 \neq 0$ hipotezleri ve t-testi kritik değerleri ışığında anlamlılık test edilmiştir.

Otoregresif (AR) ve Hareketli Ortalama (MA) Terimlerinin Modele Eklenmesi

Çalışma kapsamında ilk olarak dokuz adet model oluşturulmuştur. Oluşturulan dokuz modelin hepsinde temel değişkenler olarak trend, mevsimsel kukla değişkenler ve yapısal kırılma kuklaları kullanılmış,

temel değişkenlere AR ve MA terimleri eklenerek modeller oluşturulmuştur. AR ve MA terimleri eklenirken özellikle korelogramdan yararlanılmış gecikmelerdeki anlamlılıklara bakılarak terimler eklenmiştir. Oluşturulan dokuz modelde yer alan AR ve MA terimleri Tablo 4'te gösterilmiştir.

Tablo 4. Modellerde kullanılan AR ve MA terimleri

	Otoregresif (AR)	Hareketli Ortalama (MA)
M1	AR(1) AR(2) AR(4)	
M2		MA(2)
M3	AR(1)	MA(1) MA(2)
M4	AR(1) AR(2) AR(16)	MA(4) MA(5) MA(15) MA(27)
M5	AR(1) AR(2) AR(4) AR(15)	MA(5) MA(13)
M6	AR(1) AR(2) AR(4)	MA(5) MA(15)
M7	AR(1) AR(2)	MA(4) MA(5) MA(15)
M8	AR(2) AR(4)	MA(1)
M9	AR(2) AR(4)	MA(1) MA(5) MA(15) MA(16)

İlk olarak modellerle 2004'ün birinci ayından 2017'nin on ikinci ayına kadar uzanan gözlemlerle tahminleme yapılarak parametreler belirlenip modeller oluşturulmuş sonrasında 2018'in birinci ayından 2018'in dokuzuncu ayına kadarki dönem için öngörü yapılmış ve gerçekleşen değerlerle karşılaştırma yapılmıştır. Yapılan bu karşılaştırma ile gerçekleşen değerin, modelin öngördüğü aralık içinde kalmadığı modeller değerlendirmeye alınmamıştır. Gerçek değerlerin öngörü aralığının dışına çıktığı modeller ise 4., 5., 7. ve 9. modellerdir.

Oluşturulan Modellerin Tahminlenmesi ve Uygun Modellerin Seçilmesi ve Öngörü Sonuçları

Modellerin öncelikle geçerli olabilmeleri için model hatalarının normal dağılımlı ve sabit varyanslı olmaları gerekmektedir. Bu yüzden dört modelin elenmesinin ardından geriye kalan modellerin kalıntıları öncelikle normallik testi olan Jarque-Bera (JB) ve değişen varyans testi olan Breusch-Pagan-Godfrey (BPG) testlerine tabi tutulmuştur.

Tablo 5. Modeller Ait Değerler

	M1	M2	M3	M6	M8
JB (Olasılık)	0.58343	0.92806	0.54011	0.40323	0.70315
BPG (Olasılık)	0.0836	0.0220	0.0346	0.1422	0.0829
RMSE	23041.6	22658.32	24040.55	24325.71	22508.99
MAE	19573.5	17192.8	19138.0	18795.7	17834.7
MAPE	2.88445	2.55599	2.85340	2.76731	2.63410

Bu testten geçen modellerin ise 2018'in birinci ayından 2018'in doku-zuncu ayına kadar geçen aralığı tahmin etme durumlarına yani Ortalama karesel hatanın karekökü (RMSE), Ortalama mutlak hata (MAE) ve Ortalama mutlak yüzde hatalarına (MAPE) bakılarak karar verilmiştir. Karar verme sırasında kullanılan bir diğer değerlendirme aracı Akaike ve Schwarz bilgi kriterleri ancak burada değerler birbirine çok yakın olduğu için dikkate alınmamıştır. Ayrıca ilk elemelerde daha düşük bilgi kriteri değerine sahip olan bazı modellerin elenmiş olması bu kriterlerin güvenilirliğini etkilemiştir.

Tablo 5'te yer alan verilere göre değerlendirme yapıldığında tüm modellerin JB olasılıkları 0.05 olasılık değerinin üzerindedir bu kalıntıların normal dağıldığını ifade eden H_0 hipotezinin ret edilemeyeceğini gösterir sonuç olarak tüm modellerin hataları normal dağılmaktadır. Bir eşitliğin model ifade etmesi için ikinci önemli nokta modelin hatalarında değişen varyansın görülmemesidir. Bu durumun tespiti için yapılan test ise BPG testidir. Bu testin H_0 hipotezi kalıntıların hatalarında değişen varyansın olmadığıdır. BPG testinin olasılık değerlerine bakıldığında H_0 hipotezi Model 2 (M2) ve Model 3 (M3) için ret edilirken Model 1(M1), Model 6 (M6) ve Model 8 (M8) için ret edilemez. Bu durum da M1, M6 ve M8 için hatalarda değişen varyans durumunun gözlenmediğinin göstergesidir. Sonuç olarak çalışmaya model olarak M1, M6 ve M8 uygundur.

Bu modeller arasından tercih yapmak için de en önemli kriterler RMSE, MAE ve MAPE'dir. Burada en uygun model bu değerlerin en düşük olduğu modeldir. Değerler karşılaştırıldığında en düşük değerler M8'e aittir. Bu yüzden 2018'in son ayını ve 2019 yılını kapsayan öngörü modeli için M8 seçilmiştir. Bu modele ait öngörü değerleri Tablo 6'da gösterilmektedir.

Tablo 6. Öngörü Sonuçları

Zaman	Öngörü Üst Sınırı	Öngörü Değeri	Öngörü Alt Sınırı
2018/10	761713.9	714369.8	662258.5
2018/11	744646.0	698086.8	640422.0
2018/12	772067.9	724340.8	676236.2
2019/01	748806.5	703509.7	656308.3
2019/02	730354.2	684233.5	639981.8
2019/03	796463.1	736554.3	694371.7
2019/04	785947.9	737638.5	694244.6
2019/05	805989.1	762804.9	716577.8
2019/06	804194.6	757715.4	710670.4
2019/07	801457.3	754904.4	709841.2
2019/08	805720.3	759641.7	713343.8
2019/09	786838.5	739975.6	691304.7
2019/10	805237.7	758980.0	703200.8
2019/11	790250.6	743494.6	696640.4
2019/12	822321.9	769795.3	725782.2

Sonuçlar

2018'in son üç ayı ve 2019'un tamamını kapsayan Türkiye'nin toplam ithalat ihracat elleçlemesi için aylık öngöründe bulunmanın amaçlandığı çalışmada kısa dönemli öngörülerde diğer modellere göre çok daha iyi olan ARMA modeli seçilmiş ve bu model üzerinden öngöründe bulunulmuştur.

Box – Jenkins yöntemi olarak da geçen ARMA modelinin uygulanması için öncelikle zaman serisinin durağan olması gerekmektedir. Bu yüzden öncelikle zaman serisine ADF birim kök testi uygulanmış ve durağan olup olmadığına bakılmıştır. ADF testi sonuçları serinin trend durağan olduğunu ortaya koyduğu için modele trend değişkeni eklenmiştir.

Aylık verilerle çalışıldığı için trend değişkeninden sonra mevsimselliğin varlığı mevsimsel kukla değişkenlerle sınanmış ve kukla değişkenler anlamlı bulunduğu için kukla değişkenler de modele eklenmiştir.

Kukla değişkenlerin modele eklenmesinin ardında seride yer alabilecek kırılmalar için çoklu kırılma testi olan Bai-Perron testi seriye uygulanmış ve test sonucunda ortaya çıkan kırılma noktalarından serinin

2008 krizinden ve 2014'ün sonu 2015'in başında sektörde meydana gelen durgunluktan etkilendiği görülmüştür ve bu noktalar kukla değişken olarak modele eklenmiştir.

Trendin, mevsimsel kukla değişkenlerin ve yapısal kırılma kukla değişkenlerinin temel olduğu modele AR ve MA terimleri eklenmiş ve dokuz model elde edilmiştir.

Elde edilen dokuz model için 2004'ün birinci ayından 2017'nin son ayına kadarki dönemi içine alan veri seti üzerinden tahminleme yapılmış, tahminleme ile elde edilen parametrelerle 2018'in ilk ayından 2018'in dokuzuncu ayına kadarki dönem için öngörü yapılmış ve elde edilen öngörü değerleri ile gerçekleşen değerler karşılaştırılmıştır. Karşılaştırma sonucunda gerçek değerlerin öngörü aralığının dışında kaldığı 4., 5., 7. ve 9. modeller model seçim kriterleri aşamasına geçmemiş bu aşamada elenmiştir.

Bir sonraki aşamaya geçen 1., 2., 3., 6. ve 8. modellerin kalıntıları modellerin geçerliliklerinin test edilmesi için normallik testi olan Jarque-Bera (JB) ve değişen varyans testi olan Breusch-Pagan-Godfrey (BPG) testlerine tabi tutulmuş ve değişen varyans testini geçemeyen 2. ve 3. model elenmiştir.

Geriye kalan 1., 6. ve 8. modeller 2018'in ilk ayından 2018'in dokuzuncu ayına kadarki dönem için yaptıkları öngörünün doğruluğunu ifade eden RMSE, MAE ve MAPE üzerinden değerlendirilmiş ve uygun model olarak 8. model seçilmiş ve bu model üzerinden 2018'in son üç ayı ve 2019'un tamamı için aylık öngörü yapılmıştır.

Çalışmanın en önemli sonuçlarından biri Box – Jenkins yönteminin aşamalarından biri olan modelin tahminlenmesi aşamasında kullanılan Akaike ve Schwarz bilgi kriterlerinin her zaman doğru sonuç vermeyeceği yanıltıcı olabileceği sonucudur.

Çalışmada modelin tahmin edilmesi aşamasında düşük Akaike ve Schwarz bilgi kriterleri değerlerine sahip olan modeller direkt olarak seçilmemiş son aşamaya giderek öngörü yapılmış ve gerçek değerlerle karşılaştırılmıştır. Karşılaştırma sonucunda düşük Akaike ve Schwarz bilgi kriterleri değerlerine sahip olan modellerin öngörülerinin öngörü aralığının dışında kaldığı görülmüş ve bu modeller elenmiştir. Bu yöntemin kullanılması ile Akaike ve Schwarz bilgi kriterleri değerlerinin yanıltıcı olma olasılığı en aza indirilmeye çalışılmıştır.

Çalışmanın bir başka amacı ve bu amaç doğrultusundaki sonucu ise Türkiye için aylık öngörü yaparak liman yöneticilerinin aylık elleçlemeler hakkında bilgi sahibi olmalarını sağlamaktır. Aylık öngörüler ile kendi paylarını hesaplayan kullanıcıların, bu hesaplamalar sayesinde liman operasyonlarını yönetmelerinin de kolaylaşabileceği düşünülmektedir.

Çalışmada deterministik trend ve mevsimsellik değişkenlerinin modele direkt dahil edilmesi ve öngörülerde bu değişkenlerin etkilerinin direkt olarak yansıtılması başka çalışmalara da ilham verebileceği düşüncesi ile çalışmanın bilime katkısını ortaya koymaktadır.

Bu çalışmanın devamı olarak doğrusal trende ve mevsimsellik etkilerine maruz kalan veri seti için burada kullanılan yöntem ile öngörü yapılabilir bilgi kriterlerinin geçerlilikleri test edilebilir. Bir başka seçenek olarak Türkiye'nin aylık elleçlemeleri başka yöntemlerle öngörülerek bu çalışmada bulunan değerler ile karşılaştırılabilir.

EXTENDED ABSTRACT

**Econometric Forecasting For Container Handling:
Arma Model Application**

*

Elif Tuçe Bal - Vahit Çalışır

İskenderun Technical University

Rapidly increasing container transportation is an important indicator representing the dynamics of world trade (Schulze and Prinz, 2009). Containerization growth has meaningful effect on container terminal operations and also has critical results on future infrastructure requirements of container terminals (Mak and Yang, 2007).

One of the most important problems for developing port facilities and establishing new ports is information about the demand for the container (Syafi, 2006). To meet future demand in the best way, planners should consider the existing infrastructure both inside and outside of the port; such projects cannot be reversed because they are resource and time intensive (Patil and Sahu, 2016). So to avoid uneconomic decisions regarding the operations of ports, decision-makers or related authorities have to forecast trade volume or container traffic in a safe way (Gökkuş, Yıldırım and Aydın, 2017).

In general qualitative and quantitative methods are used for prediction of throughput; because quantitative methods are more objective and precise, they attract increasing attention (Xiao, Wang, Xiao, Xiao and Hu, 2015).

The first studies on the forecasting in ports have been observed since the 1980s. Many methods have been applied to obtain the most accurate estimation in many studies and the best method have been determined by criteria and predictions have been made by this method.

Although most studies involve a single method, some studies consist of a combination of several methods called hybrid method. Models using only one method for prediction are divided into three type: time series

models, causal analysis models and nonlinear dynamic forecasting models (Mo et al., 2018).

Regression analysis is the most commonly used method at studies conducted in Turkey for instance Akar and Esmer (2017), şengönül and Esmer (2016). In addition to regression analysis, nonlinear methods are found in academic studies also in some studies these methods are compared (Tür, Küçükosmanoğlu and Küçükosmanoğlu, 2013).

There are also studies that use only nonlinear methods and compare them Gökkuş; Yıldırım and Aydın (2017), Yıldırım, Gökkuş and Aydın (2017). The time series models are mostly used in feasibility reports. No time series models were found in academic studies.

Long-term predictions are much more common in studies on Turkey. As a short-term forecasting study in the literatüre; Tür, Küçükosmanoğlu and Küçükosmanoğlu's (2013) study for the port of Antalya is taken part. There are no studies involving short-term and all ports in Turkey. This is the starting point of the study. Because ARIMA method is better than other methods in short term estimations, ARIMA model selected

In order to implement the ARMA model, which is also referred to as the Box - Jenkins method, the time series must be stationary. Therefore, ADF unit root test was applied to time series. As the results of the ADF test revealed that series was trend stationary, a trend variable was added to the model.

In the study because monthly data is used, after trend variable, seasonality tested with seasonal dummy variables and dummy variables are found to be significant. Thus dummy variables are also added to the model.

After the addition of dummy variables to the model, for breakpoint in the series Bai-Perron test, structural breakpoint test, applied to the series. The test result showed that the series is affected by the 2008 crisis and the recession, at the end of 2014 and the beginning of 2015, in the sector and these points are added to the model as dummy variable

AR and MA terms are added to the Model, composed of the trend, seasonal dummy variables and structural breakpoint dummy variables; and nine models are obtained.

Nine models are estimated with data set, from the first month of 2004 to the last month of 2017. The period from the first month of 2018 until the ninth month of 2018 is forecasted with parameters, obtained by estimation and the predicted values and the actual values are compared. As a result of comparison; 4., 5., 7. and 9. models, which the actual value falls outside the prediction range, eliminated at this stage.

For testing the validity of models; residuals of 1., 2., 3., 6. and 8. models, moving to the next step, are tested by Jarque-Bera (JB) test, normality test, and Breusch-Pagan-Godfrey (BPG) test, heteroscedasticity test. Because 2. and 3. models do not pass the Breusch-Pagan-Godfrey test, they are eliminated.

For the period from the first month of 2018 to the ninth month of 2018, remaining models 1, 6 and 8 are evaluated by RMSE, MAE ve MAPE, which express the accuracy of models' forecasting. 8. model selected as suitable model and for the period from the ninth month of 2018 to the last month of 2019 monthly forecast is done with this model.

One of the most important results of the article is that the Akaike and Schwarz information criteria used in the estimation of the model, which is one of the steps of the Box - Jenkins method, are not always accurate, it can be misleading.

Models with low Akaike and Schwarz information criteria values are not directly selected in the study, like the last stage, models were predicted and results were compared with actual values. As a result of the comparison, it is seen that the models with low Akaike and Schwarz information criteria values are outside the foresight range and these models have been eliminated. By using this method, it has been tried to minimize the probability of being misleading values of Akaike and Schwarz information criteria.

Another aim of the study and the results of this goal, by making monthly estimates for Turkey, is to ensure that the knowledge of port managers about the monthly handling. It is thought that it will be also easier for the users to calculate their shares with monthly projections and manage the port operations through these calculations.

In this study, direct contribution of deterministic trend and seasonality variables to the model and direct effects of these variables in projec-

tions are the contribution of the study to science with the idea that it can inspire other studies.

As a continuation of this study, the data set exposed to linear trend and seasonality effects can be predicted by the method used here and validity of information criteria can be tested. As another option Turkey's monthly handling can be forecasted by other methods and results can be compared to the values found in this study.

Kaynakça/References

- Akar, O., ve Esmer, S. (2015). Türkiye'deki konteyner terminalleri için yük talep analizi. *Journal of ETA Maritime Science*, 3(2), 117-122.
- Amoako, J. (2002). Forecasting Australia's international container trade. In *25th Australian Transport Research Forum, Canberra October 2002*.
- Carnot, N., Koen V. ve Tissot, B. (2005). *Economic Forecasting*. New York: Palgrave Macmillan.
- Chen, S. H., ve Chen, J. N. (2010). Forecasting container throughputs at ports using genetic programming. *Expert Systems with Applications*, 37(3), 2054-2058.
- Chen, Z., Chen, Y., ve Li, T. (2016). Port cargo throughput forecasting based on combination model. In *Joint International Information Technology, Mechanical and Electronic Engineering Conference (JIMEC 2016)* (pp. 148-154).
- Chou, C. C., Chu, C. W., ve Liang, G. S. (2008). A modified regression model for forecasting the volumes of Taiwan's import containers. *Mathematical and Computer Modelling*, 47(9-10), 797-807.
- Deniz Ticareti Genel Müdürlüğü İstatistik Bilgi Sistemi. (2018, Kasım). https://atlantis.udhb.gov.tr/istatistik/istatistik_konteyner.aspx
- Dragan, D., Kramberger, T., ve Intihar, M. (2014). A comparison of Methods for Forecasting the Container Throughput in North Adriatic Ports. In *Conference IAME*.
- Enders, W. (2015). *Applied econometric times series*. John Wiley & Sons Inc, New York., 517.
- Evans M. K. (2003). *Practical business forecasting*. Oxford: Blackwell Publishing.

- Farhan, J., ve Ong, G. P. (2018). Forecasting seasonal container throughput at international ports using SARIMA models. *Maritime Economics & Logistics*, 20(1), 131-148.
- Gooijer de, J. G., ve Klein, A. (1989). Forecasting the Antwerp maritime steel traffic flow: A case study. *Journal of Forecasting*, 8(4), 381-398.
- Gosasang, V., Chandraprakaikul, W., ve Kiattisin, S. (2011). A comparison of traditional and neural networks forecasting techniques for container throughput at Bangkok port. *The Asian Journal of Shipping and Logistics*, 27(3), 463-482.
- Gökkuş, Ü., Yıldırım, M. S., ve Aydın, M. M. (2017). Estimation of container traffic at seaports by using several soft computing methods: A case of Turkish seaports. *Discrete Dynamics in Nature and Society*, 2017, 1-15
- Gujarati, D. N. (2004). *Basic econometrics*. United States Military Academy, West Point: The Mc-Graw Hill.
- Gujarati, D. (2011). *Econometrics by example*. Hampshire, UK: Palgrave Macmillan.
- Guo, Z., Song, X., ve Ye, J. (2005). A Verhulst model on time series error corrected for port throughput forecasting. *Journal of the Eastern Asia society for Transportation studies*, 6, 881-891.
- Heij, C., de Boer, P., Franses, P. H., Kloek, T., ve van Dijk, H. K. (2004). *Econometric methods with applications in business and economics*. Oxford University Press.
- Huang, A., Lai, K., Li, Y., ve Wang, S. (2015). Forecasting container throughput of Qingdao port with a hybrid model. *Journal of Systems Science and Complexity*, 28(1), 105-121.
- Intihar, M., Kramberger, T., ve Dragan, D. (2017). Container Throughput Forecasting Using Dynamic Factor Analysis and ARIMAX Model. *Promet-Traffic&Transportation*, 29(5), 529-542.
- Klein, A., ve Verbeke, A. (1987). The design of an optimal short term forecasting system for sea port management: an application to the port of Antwerp. *International Journal of Transport Economics/Rivista internazionale di economia dei trasporti*, 14(1), 57-70.
- Klein, A. (1996). Forecasting the Antwerp maritime traffic flows using transformations and intervention models. *Journal of Forecasting*, 15(5), 395-412.

- Li, J., Chen, Y., ve Cui, X. (2008, April). Port Throughput Forecast Based on Nonlinear Combination Method. In *WSEAS International Conference. Proceedings. Mathematics and Computers in Science and Engineering* (No. 7). World Scientific and Engineering Academy and Society.
- Lütkepohl, H., ve Krätzig, M. (Eds.). (2004). *Applied time series econometrics*. Cambridge University Press.
- Mak, K. L., ve Yang, D. H. (2007). Forecasting Hong Kong's container throughput with approximate least squares support vector machines. In *World Congress on Engineering* (pp. 7-12).
- Min, K. C., ve Ha, H. K. (2014). Forecasting the Koreas port container volumes with SARIMA model. *Journal of Korean Society of Transportation*, 32(6), 600-614.
- Mo, L., Xie, L., Jiang, X., Teng, G., Xu, L., ve Xiao, J. (2018). GMDH-based hybrid model for container throughput forecasting: Selective combination forecasting in nonlinear subseries. *Applied Soft Computing*, 62, 478-490.
- Mohamed Ismael, H., ve Vandyck, G. K. (2016). Forecasting container throughput at the doraleh port in djibouti through time series analysis. In *Proceedings of the 2015 International Conference on Applied Mechanics, Mechatronics and Intelligent Systems (AM-MIS2015)* (pp. 341-350).
- Pang, G., ve Gebka, B. (2017). Forecasting container throughput using aggregate or terminal-specific data? The case of Tanjung Priok Port, Indonesia. *International Journal of Production Research*, 55(9), 2454-2469.
- Pankratz, A. (2012). *Forecasting with dynamic regression models* (Vol. 935). John Wiley & Sons.
- Patil, G. R., ve Sahu, P. K. (2016). Estimation of freight demand at Mumbai Port using regression and time series models. *KSCE Journal of Civil Engineering*, 20(5), 2022-2032.
- Peng, W. Y., ve Chu, C. W. (2009). A comparison of univariate methods for forecasting container throughput volumes. *Mathematical and Computer Modelling*, 50(7-8), 1045-1057.
- Rashed, Y., Meersman, H., Van de Voorde, E., ve Vanelslander, T. (2017). Short-term forecast of container throughput: An ARIMA-

- intervention model for the port of Antwerp. *Maritime Economics & Logistics*, 19(4), 749-764.
- Schulze, P. M., ve Prinz, A. (2009). Forecasting container transshipment in Germany. *Applied Economics*, 41(22), 2809-2815.
- Shu, M. H., Nguyen, T. L., HSU, B., Lu, C., ve Huang, J. C. (2014). Forecasting Cargo Throughput with Modified Seasonal ARIMA Models. *WSEAS Transactions on Mathematics*, 13, 171-181.
- Sengönül, G., ve Esmer, S. (2016). Container transportation at the black sea: An evaluation of the ports in Turkey. *Karadeniz Araştırmaları*, 49, 131-140.
- Syafi'i, S. (2006). Multivariate autoregressive model for forecasting the demand of container throughput in Indonesia. *Media Teknik Sipil*, 6(2), 129-136.
- Tian, X., Liu, L., Lai, K. K., ve Wang, S. (2013). Analysis and forecasting of port logistics using TEI@ I methodology. *Transportation Planning and Technology*, 36(8), 685-702.
- Tür, R., Küçükosmanoğlu, A., ve Küçükosmanoğlu, Ö. (2013). Antalya limanı konteyner trafiğinin bulanık sinir ağı ile tahmini. *Dokuz Eylül Üniversitesi Denizcilik Fakültesi Dergisi*, 5(2), 109-120
- Xie, G., Wang, S., Zhao, Y., ve Lai, K. K. (2013). Hybrid approaches based on LSSVR model for container throughput forecasting: a comparative study. *Applied Soft Computing*, 13(5), 2232-2241.
- Xie, G., Zhang, N., ve Wang, S. (2017). Data characteristic analysis and model selection for container throughput forecasting within a decomposition-ensemble methodology. *Transportation Research Part E: Logistics and Transportation Review*, 108, 160-178.
- Xiao, Y., Wang, S., Xiao, M., Xiao, J., ve Hu, Y. (2017). The analysis for the cargo volume with hybrid discrete wavelet modeling. *International Journal of Information Technology & Decision Making*, 16(03), 851-863.
- Veenstra, A. W., ve Haralambides, H. E. (2001). Multivariate autoregressive models for forecasting seaborne trade flows. *Transportation Research Part E: Logistics and Transportation Review*, 37(4), 311-319.
- Yıldırım, M. S., Gökkuş, Ü. ve Aydın, M. M. (2017). Comparison of the prediction performances of the soft computing regression models for a sea port cargo throughput. *ICADET. II. International Conference on Advanced Engineering Technologies*, 578-581

Zhang, C., Huang, L., ve Zhao, Z. (2013). Research on combination forecast of port cargo throughput based on time series and causality analysis. *Journal of Industrial Engineering and Management*, 6(1 LISS 2012), 124–134.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Bal, E. T. ve Çalışır, V. (2018). Konteyner elleçleme için ekonometrik tahminleme: Arma modeli uygulaması. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 9(16), 2067-2096. DOI: 10.26466/opus.485722

Türkiye'de Eğitim Örgütlerinde Yapılan Örgütsel Sinizm Çalışmalarının İçerik Analizi

DOI: 10.26466/opus.486812

*

Hüseyin Akar*

* Dr.Öğr.Üyesi, Kilis 7 Aralık Üniversitesi, Muallim Rifat Eğitim Fakültesi, Kilis / Türkiye

E-posta: huseyinakar@kilis.edu.tr

ORCID: [0000-0002-0453-6465](https://orcid.org/0000-0002-0453-6465)

Öz

Bu araştırmanın amacı, 2000-2018 yılları arasında eğitim örgütlerinde yapılmış olan ve örgütsel sinizmi inceleyen çalışmaları betimsel olarak incelemek, çalışmalarla ilgili genel eğilimi ortaya koymak, çalışmaların yoğunlaştığı ve ihmal ettiği alanları belirlemektir. Bu çalışmada betimsel içerik analizi yöntemi kullanılmıştır. Araştırmacı tarafından önceden belirlenmiş anahtar kavramlar ve dahil edilme kriterleri göz önünde bulundurularak Ulakbim, YÖK Tez Merkezi, ERIC ve Web of Science veri tabanlarında yapılan literatür taraması sonucunda toplamda 143 (94'ü makale, 49'u tez) çalışmaya ulaşılmıştır. Bu çalışmalar titizlikle incelenerek bazı kategoriler belirlenmiş ve çalışmalardaki bilgiler bir Excel sayfası kullanılarak bu kategorilere tek tek girilmiştir. Daha sonra betimsel istatistikler (frekans, yüzde) aracılığıyla veriler analiz edilmiş ve sonuçlar grafikler halinde sunulmuştur. Verilerin analizi sonucunda örgütsel sinizmle ilgili çalışmaların; %52'sinin son üç yılda yayınlandığı, büyük bir kısmının ilköğretim okullarında yapıldığı, %60'ında örneklem sayısının 200-400 arasında olduğu, en fazla İç Anadolu ve Marmara bölgelerinde yapıldığı, %70'inin örneklemine öğretmenlerden oluştuğu, %65'inin makale olarak yapıldığı, %93'ünün nicel yöntemi temele aldığı, çalışmalarda çoğunlukla anket/ölçülebilir veri toplandığı ve basit tesadüfi örneklem alma yönteminin tercih edildiği belirlenmiştir. Ayrıca çalışmalarda çoğunlukla; betimsel istatistiklerin kullanıldığı, demografik değişkenlerle örgütsel sinizmin ilişkisinin incelendiği ve veri toplamak amacıyla Brandes, Dharwadkar ve Dean (1999) tarafından geliştirilmiş olan örgütsel sinizm ölçeğinin kullanıldığı sonucu elde edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Örgütsel sinizm, İçerik analizi, Eğitim örgütleri

Content Analysis of Organizational Cynicism Studies Conducted in Educational Organizations in Turkey

*

Abstract

The aim of this research is to perform a descriptive analysis on the studies carried out between 2000-2018 in educational organizations examining the organizational cynicism, to reveal the general tendency of these studies and to determine the areas where such studies were intensified and neglected. This research adopts the descriptive content analysis method. A total of 143 studies (consisting of 94 articles and 49 dissertations and theses) were obtained through a literature review performed in the databases of Ullakbim (Turkish National Academic Network and Information Center), Yök Tez (Thesis Center of the Council of Higher Education), ERIC and Web of Sciences taking into consideration the key concepts and inclusion criteria predetermined by the researcher. These studies were examined with due diligence and certain categories were determined. Each individual data in the studies entered in these categories by means of an Excel spreadsheet. Afterwards, the data were analyzed through descriptive statistics (frequency, percentage). The analysis results were plotted for a better understanding of the findings. The data analysis revealed that 52% of the studies on organizational cynicism were carried out in the last three years, majority of the studies were carried out in primary schools, the number of the samples used in 60% was between 200-400, the studies were mostly carried out in Central Anatolia Region and Marmara Region, sample groups of 70% consisted of teachers, 65% were articles, 93% were based on the quantitative method, studies mostly utilized surveys/scales to collect data, studies mostly preferred simple random sampling method, studies mostly utilized descriptive statistics, studies mostly examined the relation between demographic variables and organizational cynicism, studies mostly utilized the Organizational Cynicism Scale developed by Brandes, Dharwadkar and Dean (1999) to collect data.

Keywords: Organizational cynicism, Educational organizations, Content analysis

Giriş

Günümüz çalışma hayatında çalışanların işe ve çalışma ortamına yönelik olumlu duygu, düşünce, tutum ve davranışlara sahip olmaları; potansiyellerini üst düzeyde kullanmalarını, daha fazla gayret ve çaba göstermelerini böylece örgütsel amaçları gerçekleştirmelerini sağlama açısından önemli görülmektedir. Bu doğrultuda çalışanların işe yönelik duygu, düşünce, tutum ve davranışlarını olumlu veya olumsuz olarak etkileyen ve yönlendiren etmenler araştırmacılar tarafından yoğun bir ilgi görmektedir. Bu etmenlerden biri de örgütsel sinizmdir.

Sinizm kavramının kökeni, antik Yunanda ortaya çıkmış erdeme, dünyevi istek ve arzulara sırt çevirmeye vurgu yapan bir felsefe akımı olan "kinizm" 'e dayanmaktadır (Kasalak ve Aksu, 2014). Erdemli ve tüm bağımlılıklardan kurtularak kendine yeten bir birey olmayı vurgulayan antik çağ sinizm kavramı günümüzde bu anlamından sıyrılarak bireyleri; zor beğenen, memnuniyetsiz, olaylara sürekli eleştirel yaklaşan, menfaat düşkünü ve olumsuz düşüncelerle dolu varlıklar olarak tanımlayan bir kavrama dönüşmüştür (Torun ve Çetin, 2015). Sinizm, insanoğlunu sadece kendi çıkarını düşünen bir varlık olarak gören ve bu nedenle tüm insanları çıkarıcı olarak nitelendiren düşünceyi anlatan bir kavramdır (Erdost, Karacaoğlu ve Reyhanoğlu, 2007). Sinizm, insanoğlunun, diğerlerinden hoşlanmamasına ve diğerlerine güvenmemesine (Brown ve Cregan, 2008), diğerlerini değersiz, hilekâr ve bencil olarak görmesine neden olan olumsuz düşünceleridir (Barefoot, Dodge, Peterson, Dahlstrom ve Williams, 1989). Başka bir ifadeyle, sinizm; düşüncelere, fikirlere, bireylere, gruplara, sosyal topluluklara ve örgütlere yönelik güvensizlik, bunlara karşı küçümseme, umutsuzluk ve hayal kırıklığını içeren tutumları ifade eden bir kavramdır (Andersson, 1996). Örgütsel sinizm ise çalışanların kendi örgütlerine yönelik olumsuz tutumlarına vurgu yapmaktadır (Dean, Brandes ve Dharwadkar, 1998). Bu tutumlar ise önemli oranda örgüte yönelik olumsuz duyguları ve eleştirel davranışları içermektedir (Abraham, 2000). Bu açıdan çalışanların örgütlerine yönelik öfke, kızgınlık, kırgınlık, ümitsizlik, tedirginlik, küçük görme, aşağılama gibi bir takım olumsuz tutum ve davranışları çoğunlukla örgütsel sinizm kapsamında (Dean ve diğ., 1998) değerlendirilmekle birlikte, örgütsel sinizmin temelinde örgütlerin doğruluk, dürüstlük, adalet,

samimiyet ve içtenlik ilkelerinden yoksun olduğu varsayımı yatmaktadır (Torun ve Üçok, 2014). Örgütsel sinizm; genel olarak bilişsel, duyuşsal ve davranışsal sinizm olmak üzere üç boyutta ele alınmaktadır (Dean ve diğ., 1998). Bilişsel sinizmde, çalışanlar örgütlerinin dürüstlük, adalet, açıklık ve samimiyet gibi örgütsel bütünlüğü oluşturan ilkelerden yoksun olduğu inancını taşımaktadır. Başka bir ifadeyle çalışanlar örgütlerine güvenmemektedir. Bu nedenle sinik çalışanlar örgütün ve yöneticilerinin çıkar uğruna adalet, dürüstlük ve içtenlik gibi ilkeleri feda ettiğine ve örgütte yönetimin yaptığı seçimlerin bireysel çıkar temelli olduğuna inanmaktadırlar (Kutunis ve Çetinel, 2010). Duyuşsal sinizmde, çalışanlar duygusal açıdan örgütle ilgili olumsuz hislere sahiptir. Örgüte karşı korku, öfke, kin, nefret, tikslenme, hor görme ve hatta utanç duyma gibi olumsuz duygular içindedirler (Dean ve diğ., 1998; Kalağan, 2009). Davranışsal sinizmde ise, çalışanlar olumsuz inançlarını ve duygularını davranışa dönüştürmektedir. Bu kapsamda alaycı, samimiyetten, açıklıktan ve dürüstlükten uzak, örgütün geleceğine dair karamsar öngörülerde bulunma, yapmacık hareket etme, küçümseyici ve ukala tavırlar takınma gibi belli davranış türlerini kapsayan olumsuz davranış göstermektedirler (Dean ve diğ., 1998; Özgener, Öğüt ve Kaplan, 2008).

Yapılan araştırmalar incelendiğinde, iş yükü (Camgöz, Ekmekçi ve Karapınar, 2017), örgütsel adalet (Alkış ve Kılınç, 2016; Köybaşı, Uğurlu ve Öncel, 2017; Mavibaş ve Belli, 2018), örgütsel destek (Emre, 2018; Kasalak ve Aksu, 2014), mobbing (Bedük, Eryeşil ve Altınışik, 2017; Cemaloğlu, Kalkan, Dağlı ve Çilek, 2014), etik liderlik (Akan, Bektaş ve Yıldırım, 2014; Mete, 2013), kayırmacılık (Karademir, 2016), iş güvencesi (Topluk, 2018), örgütsel stres (Özer ve diğ., 2014), psikolojik sözleşme ihlali (Sarıkaya ve Bayrak Kök, 2017; Tarakçı ve Akın, 2017), denetim kaygısı (Gündüz ve Ömür, 2016), politik ayrımcılık (Keskinkılıç Kara ve Oğuz, 2016), örgütsel sessizlik (Demirtaş, Özdemir ve Küçük, 2016), örgüt kültürü (Şirin, 2011), örgütsel iletişim (Ayık, 2015), örgütsel güven (Akın, 2015), örgütsel dışlanma ve yabancılaşma (Abaslı, 2018) gibi örgütsel değişkenlerin eğitim çalışanlarının örgütsel sinizm yaşamada önemli etkiye sahip olduğu görülmektedir. Bununla birlikte yöneticilerin kullandığı güç türleri ve çalışanların kişilik özellikleri de (Acaray ve Yıldırım, 2017) örgütsel sinizmin oluşmasında belirleyici rol oynamaktadır. Örgütsel sinizmin ortaya çıkması pek çok olumsuzluğu da beraberinde

getirmektedir. Yapılan araştırmalar, çalışanların örgütsel sinizm düzeyinin bireysel ve örgütsel düzeyde birçok olumsuz sonucunun olduğunu göstermektedir. Bu kapsamda örgütsel sinizmin, çalışanların iş performansını (Uzun, 2018; Yılmaz ve Polatçı, 2018), örgütsel bağlılığını (Çalışkan ve Ekici, 2017; Özgan, Külekçi ve Özkan, 2012; Yıldız, 2013), örgütsel vatandaşlık davranışını (Mete ve Serin, 2015; Uzun, 2018), iş doyumunu (Arabacı, 2010; Kılıç, 2013), tükenmişliğini (Gün ve Baskan, 2017; Yaşar ve Özdemir, 2016), işten ayrılma niyetini (Özer ve diğ., 2014), işe yabancılaşmasını (Yıldız, Akgün ve Yıldız, 2013) ve hayat doyumunu (Aslan ve Yılmaz, 2013) önemli oranda etkilemektedir.

Örgütsel sinizmin, diğer birçok örgütte olduğu gibi eğitim örgütlerinde de önemli bir yeri vardır. Eğitim çalışanlarının etkili ve verimli bir şekilde çalışması, potansiyelini üst düzeyde kullanması; önemli oranda çalıştıkları kurumla duygusal bağ kurmalarına, kurumun amaç ve değerlerini benimsemelerine, bir yönüyle çalıştıkları kurumla özdeşleşmelerine, kendilerinden beklenen davranışlardan daha fazlasını göstermelerine bağlıdır. Bu da ancak çalıştıkları eğitim kurumuna yönelik olumlu duygu, düşünce ve tutuma sahip olmalarıyla mümkündür. Bu kapsamda eğitim örgütlerinde, çalışanların çalıştıkları örgüte yönelik olumsuz tutumları olarak tanımlanan örgütsel sinizm ile ilgili çalışmalar yapmak önemlidir. Örgütsel sinizmi araştıran birincil çalışmalar kadar, yapılan birincil çalışmaları bütünsel bir anlayışla ele alıp benzerliklerini ve farklılıklarını ortaya koymak, konu ile ilgili genel yönelimleri belirlemek, araştırmaların yığıldığı veya ihmal ettiği alanları gözler önüne sermek böylece yeni yapılacak araştırmalara yön vermek önem arz etmektedir. Bu gerekçeden hareketle mevcut araştırma, 2000-2018 yılları arasında Türkiye'deki eğitim örgütlerinde yapılmış olan ve örgütsel sinizmi inceleyen çalışmaları (*tez ve makale*) betimsel olarak incelemeyi amaçlamaktadır. Bu kapsamda belirtilen yıllar arasında eğitim örgütlerinde yapılmış olan örgütsel sinizm çalışmalarının; *yayın yılı, çalışmanın yapıldığı birim/kademe, örneklem sayısı, coğrafi bölge, örneklemin grubu, yayın türü, yöntemi, veri toplama aracı, örneklem alma yöntemi, analiz yöntemleri, konu alanı, kullanılan örgütsel sinizm ölçeği* açısından dağılımlarının nasıl olduğuna ilişkin sorulara cevap aranmıştır.

Yöntem

Bu çalışmada, betimsel içerik analizi yöntemi kullanılmıştır. Betimsel içerik analizi yöntemi belirli bir zaman aralığında belirli bir konuda birbirinden bağımsız olarak yapılmış olan çalışmaların, betimsel bazı istatistikler (frekans, yüzde) kullanılarak çeşitli kategori ve sınıflara göre incelenmesini sağlayan bir yöntemdir. Böylece belirli bir alan ve konu ile ilgili genel eğilimleri ve yönelimleri ortaya koymak mümkün olmaktadır. Betimsel içerik analizi, araştırmacıların ilgili konunun hangi yönüne daha çok odaklandıkları ya da hangi yönünü ihmal ettiklerini istatistiklerle ortaya koyduğu için bir yönüyle konuya ilişkin yeni araştırmalara da yön vermektedir (Dinçer, 2018). Bu araştırma kapsamında, Türkiye'de 2000-2018 yılları arasında eğitim örgütlerinde yapılmış olan ve örgütsel sinizmi konu alan makale ve tezler betimsel olarak incelenmiştir.

Dâhil Edilme Kriterleri ve Literatür Taraması

Araştırmaya dahil edilecek tez ve makalelere ulaşmak için kapsamlı bir literatür taraması yapılmıştır. "Sinizm", "örgütsel sinizm", "eğitim kurumlarında sinizm" ifadeleri Türkçe ve İngilizce olarak Google Scholar, Ulakbim-Sosyal ve Beşeri Bilimler Veri Tabanı, YÖK Ulusal Tez Merkezi, ERIC ve Web of Science gibi ulusal ve uluslararası veri tabanları titiz bir şekilde taranmıştır. Tarama, 2 Kasım 2018 tarihinde tamamlanmıştır. Tarama sonucunda ulaşılan çalışmaların araştırmaya dâhil edilmesinde, araştırmacı tarafından önceden belirlenmiş kriterler kullanılmıştır. Bu kriterler şu şekildedir;

- Çalışmaların kamu veya özel öğretim kurumlarında yapılmış olması ve bu kurumlarda çalışan öğretmen, okul yöneticisi, akademisyen, müfettiş ve diğer çalışanları örneklem olarak alması,
- Çalışmaların 2000-2018 yılları arasında yayınlanmış olması,
- Çalışmaların Türkiye sınırları içinde yapılmış olması,
- Tezlerin erişime açık olması,
- Çalışmaların birincil çalışmalar olması (bu kapsamda meta-analiz, meta-sentez çalışmaları araştırmaya dâhil edilmemiştir).

Anahtar kavramların belirtilen veri tabanlarına girilmesi ile yapılan literatür taramasında ulaşılan yayınların öncelikle başlıkları ve özetleri incelenmiş, başlık ve özetlerde yeterli bilginin olmaması durumunda tam metinlerine bakılmış ve dahil edilme kriterlerine uygun bulunan çalışmalar bir klasöre kaydedilmiştir. Yukarıda belirtilen veri tabanlarında indekslenen ve dâhil edilme kriterlerine uyan toplamda 143 çalışmaya (94'i makale, 49'i tez) ulaşılmıştır. Ulaşılan bazı tezlerin makaleye dönüştürüldüğü gözlenmiştir. Ancak çalışma öncelikle tez olarak yapıldığı için makale halleri çalışmaya eklenmemiştir. Her ne kadar tezler için erişim kriteri belirlenmiş olsa da çalışmanın geçerliği açısından yazarlara mail atılmış ve tezlerin tam metni istenmiştir. Ancak 8 erişime kapalı tezdten 2 tanesinin tam metni yazarları tarafından gönderilmiştir. Bu 2 çalışma yukarıda verilmiş olan toplam çalışma sayısına dâhildir.

Verilerin Kodlanması ve Analizi

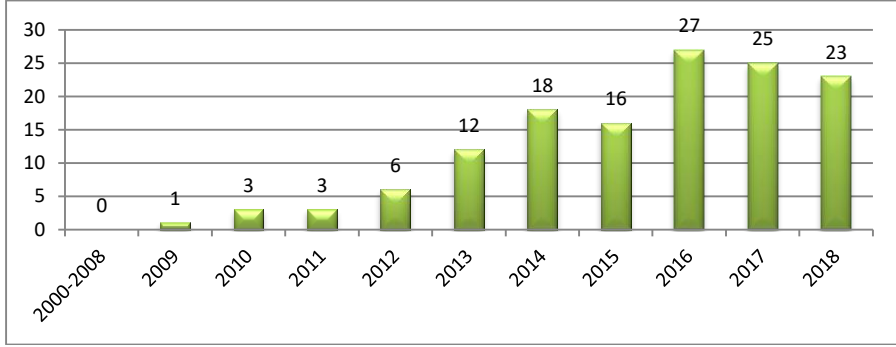
Araştırmaya dâhil edilen çalışmaların tamamı pdf olarak(*yazar-ın/-ların soyadı ve yayın yılı*) bilgisayara kaydedilmiştir. Bilgisayarda bir klasör içine kaydedilmiş olan çalışmalar alfabetik sıraya göre dizilmiştir. Alfabetik sıraya göre dizilmiş olan çalışmalar araştırmacı tarafından sırayla açılıp incelenmiş ve çalışmalarla ilgili bazı kategoriler belirlenmiştir. Daha sonra bu kategorilere göre kodlamalar yapılmıştır. Kodlamalar bir Excel sayfası açılıp, onun üzerinde yapılmıştır. Excel sayfasının birinci satırına *yazar-ın/-ların soyadı, yayın yılı, çalışmanın yapıldığı kademe, örneklem sayısı, coğrafi bölge, örneklemin içeriği, yayın türü, yöntemi, veri toplama aracı, örnekleme alma yöntemi, analiz yöntemleri, örgütsel sinizm ile ilişkisi araştırılan değişkenler, kullanılan örgütsel sinizm ölçeği* gibi kategoriler yazılmış ve bu kategorilere göre her bir çalışmaya ait kodlar titizlikle incelenerek sütunlara girilmiştir. Çalışmanın güvenilirliği açısından yapılan her şey detaylı bir şekilde yazılmıştır. Kodlamanın geçerliği ve güvenilirliği için ise kodlama işlemi başka bir kişiye daha yaptırılmıştır. Kodlayıcılar arasındaki uyum yüzdesi ($\text{Güvenirlik} = \frac{\text{Görüş Birliği}}{\text{Görüş Birliği} + \text{Görüş Ayrılığı}} \times 100$) % 93 olarak hesaplanmıştır. Bu oran kodlamanın güvenilirliği açısından yeterli bir orandır (Miles ve Huberman, 1994). Analizler Excel programında yapılmıştır. Her bir kategoriye ilişkin verilerin frekansı ve bazı veriler için yüzde değerleri hesaplanmış ve

elde edilen sonuçların daha iyi anlaşılabilmesi için bulgular grafiklere dönüştürülmüştür.

Bulgular

1. Eğitim kurumlarındaki örgütsel sinizm çalışmalarının yayın yıllarına göre dağılımı

Eğitim kurumlarında yapılmış olan ve örgütsel sinizmi inceleyen çalışmaların yayın yıllarına göre dağılımı grafik 1'te görüldüğü gibidir.

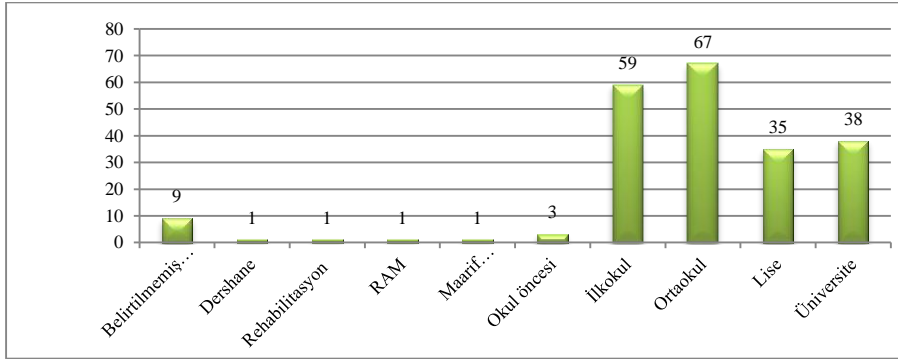

Grafik 1. Örgütsel sinizm çalışmalarının yayın yıllarına göre dağılımı

Grafik 1'de eğitim kurumlarında yapılmış olan örgütsel sinizm çalışmalarının yıllara göre dağılımı incelendiğinde, konu ile ilgili çalışmaların 2009 yılından itibaren yayınlanmaya başladığı görülmektedir. Yapılan literatür taramasında 2008 ve öncesi yıllara ait herhangi bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bu açıdan, 2009 yılı Türkiye'deki eğitim örgütlerinde yapılmış olan örgütsel sinizm çalışmaları için bir milat kabul edilebilir. Grafik 1'de 2009 yılından günümüze gelinceye kadar örgütsel sinizm ile ilgili yayınlanan çalışmaların artan bir ivme ile devam ettiği, bununla birlikte en fazla çalışmanın ($f=27$) 2016 yılında yayınlandığı görülmektedir. 2016 yılından sonra yayın sayısında nispeten bir azalma görülmekte ancak 2018 yılı tamamlanmadan araştırma verileri toplandığı için bu azalmanın devamlılığı ile ilgili kesin bir yargıya varmak mümkün değildir. Bir başka çarpıcı bulgu ise çalışmaların %52'sinin son üç yılda yapılmış olmasıdır.

2.Eğitim kurumlarındaki örgütsel sinizm çalışmalarının yapıldığı birime/kademeye göre dağılımı

Eğitim kurumlarında yapılmış olan ve örgütsel sinizmi inceleyen çalışmaların yapıldığı birime/kademeye göre dağılımı grafik 2'de görüldüğü gibidir.

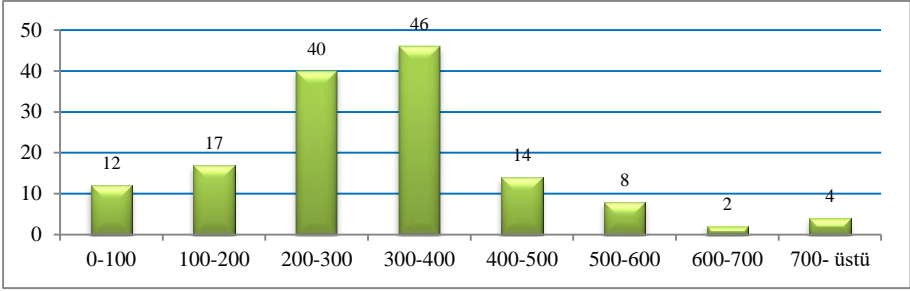

Grafik 2. Örgütsel sinizm çalışmalarının yapıldığı birim/kademeye göre dağılımı

Grafik 2'de örgütsel sinizm ile ilgili yapılan çalışmaların birime/kademeye göre dağılımı incelendiğinde, en fazla çalışmanın ortaokul kademesindeki eğitim çalışanları (f=67) ile yapıldığı, onu sırayla ilkokul (f=59), üniversite (f=38) ve lisenin (f=35) takip ettiği görülmektedir. Bununla birlikte okulöncesi, dersane, rehberlik araştırma merkezi (RAM) ve Maarif Müfettişliği Başkanlığı bünyesinde görev yapan eğitim çalışanlarının örgütsel sinizm düzeyleri ile ilgili çalışmaların sınırlı sayıda olduğu görülmektedir. Ayrıca 9 çalışmanın hangi eğitim kademesinde yapıldığına ilişkin herhangi bir bilginin olmadığı dikkat çekmektedir. Ancak bu çalışmaların Milli Eğitim Bakanlığına bağlı eğitim kurumlarında yapıldığı belirtilmektedir.

3. Eğitim kurumlarındaki örgütsel sinizm çalışmalarının örneklem sayılarına göre dağılımı

Eğitim kurumlarında yapılmış olan ve örgütsel sinizmi inceleyen çalışmaların örneklem sayısına göre dağılımı grafik 3'te görüldüğü gibidir.

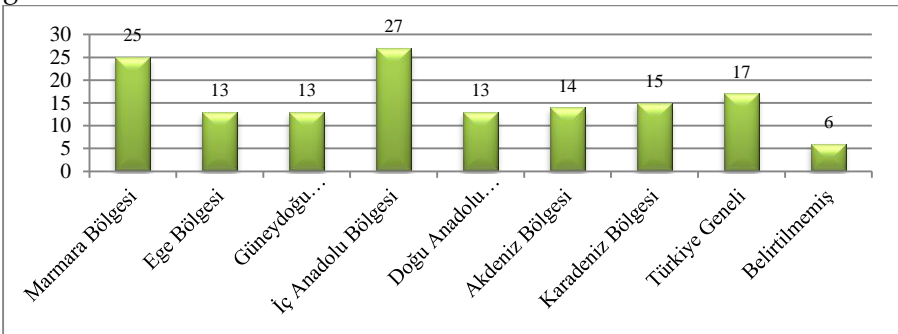

Grafik 3. Örgütsel sinizm çalışmalarının örneklem sayılarına göre dağılımı

Grafik 3'te örgütsel sinizm ile ilgili çalışmaların örneklem sayısına göre dağılımı incelendiğinde, araştırmacıların en fazla 300-400 arası kişiden ($f=46$) oluşan örneklem grubuyla, ikinci en fazla olarak da 200-300 arası kişiden ($f=40$) oluşan örneklem grubuyla çalışmalarını yürüttükleri görülmektedir. Yani incelenen çalışmaların %60'nun örneklem sayısı 200 ile 400 arasında eğitim çalışanından oluşmaktadır. 600'ün üzerinde örneklem sayısının oldukça az olduğu görülmektedir.

4. Eğitim kurumlarındaki örgütsel sinizm çalışmalarının yapıldığı coğrafi bölgeye göre dağılımı

Eğitim kurumlarında yapılmış olan ve örgütsel sinizmi inceleyen çalışmaların yapıldığı coğrafi bölgeye göre dağılımı grafik 4'te görüldüğü gibidir.

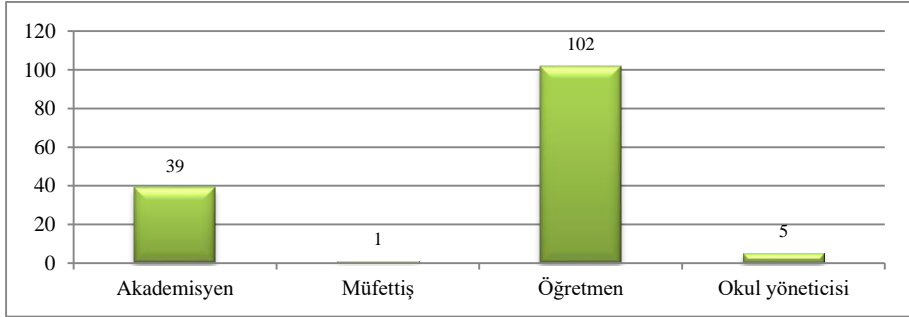

Grafik 4. Örgütsel sinizm çalışmalarının yapıldığı coğrafi bölgeye göre dağılımı

Grafik 4'te örgütsel sinizm çalışmalarının yapıldığı coğrafi bölgeye göre dağılımı incelendiğinde, çalışmaların en fazla İç Anadolu Bölgesinde (f=27) yapıldığı, onu sırayla Marmara Bölgesi (f=25) ve Türkiye genelinde (f=17) takip ettiği görülmektedir. İç Anadolu ve Marmara bölgesinde yapılan çalışmalar diğer bölgelerde yapılan çalışmalardan yaklaşık 2 kat fazladır. Bu durum Türkiye'nin büyük ve köklü üniversitelerinin birçoğunun bu bölgelerde yer almasından kaynaklanmış olabilir. Ayrıca bu iki bölgede yer alan İstanbul ve Ankara gibi illerin Türkiye'nin en fazla nüfusa sahip illeri olması ve bu illerde oldukça fazla sayıda üniversite bulunması bu bölgelerdeki çalışma sayısını arttırmış olabilir. Grafik 4'te 6 çalışmanın hangi coğrafi bölgede yapıldığına dair herhangi bir bilgi olmadığı da görülüyor.

5. Eğitim kurumlarındaki örgütsel sinizm çalışmalarının örneklem grubuna göre dağılımı

Eğitim kurumlarında yapılmış olan ve örgütsel sinizmi inceleyen çalışmaların örneklem grubuna göre dağılımı grafik 5'te görüldüğü gibidir.

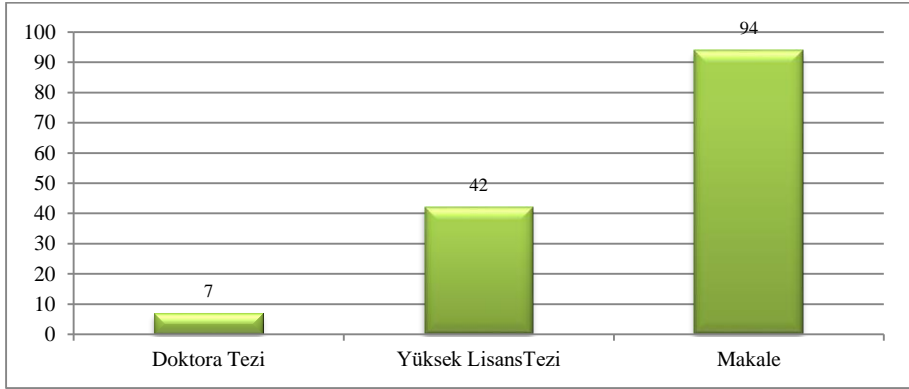
Grafik 5. Örgütsel sinizm çalışmalarının örneklem grubuna göre dağılımı

Grafik 5'te örgütsel sinizm çalışmalarının örneklem grubuna göre dağılımı incelendiğinde, çalışmaların en fazla öğretmenlerle (f=102) daha sonra akademisyenlerle (f=39) yapıldığı görülmektedir. Başka bir ifadeyle çalışmaların örneklemini %70 oranında öğretmenler, %27 oranında akademisyenler oluşturmaktadır. Okul yöneticilerini ve müfettişleri örneklem olarak alan çalışma sayısının oldukça sınırlı olduğu görülmekte-

dir. Öğretmenlerin, müfettiş ve okul yöneticilerine göre sayısal olarak fazla ve kolay ulaşılabilir olmaları örneklem olarak tercih edilmelerini sağlamış olabilir.

6. Eğitim kurumlarındaki örgütsel sinizm çalışmalarının yayın türüne göre dağılımı

Eğitim kurumlarında yapılmış olan ve örgütsel sinizmi inceleyen çalışmaların yayın türüne göre dağılımı grafik 6'da görüldüğü gibidir.

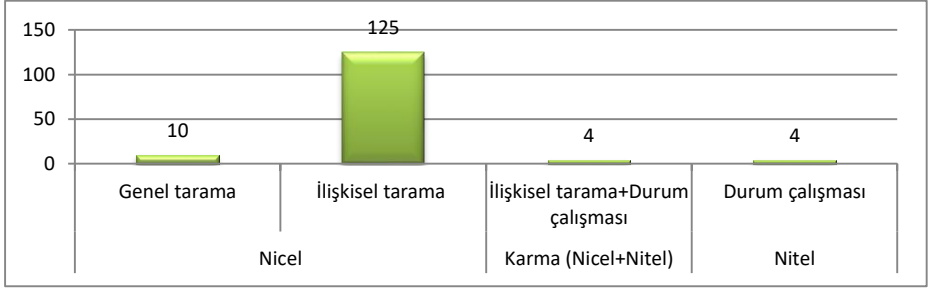

Grafik 6. Örgütsel sinizm çalışmalarının yayın türüne göre dağılımı

Grafik 6'da örgütsel sinizm çalışmalarının yayın türüne göre dağılımı incelendiğinde, çalışmaların en fazla makale (f=94) olarak yapıldığı görülmektedir. Yani çalışmaların %65'i makale olarak yapılmıştır. Örgütsel sinizmin ikinci olarak yüksek lisans tezi (f=42) olarak çalışıldığı dikkat çekmektedir. Doktora tezi düzeyinde çalışma sayısının ise oldukça sınırlı olduğu görülmektedir.

7. Eğitim kurumlarındaki örgütsel sinizm çalışmalarının araştırma yöntemine göre dağılımı

Eğitim kurumlarında yapılmış olan ve örgütsel sinizm inceleyen çalışmaların araştırma yöntemine göre dağılımı grafik 7'de görüldüğü gibidir.

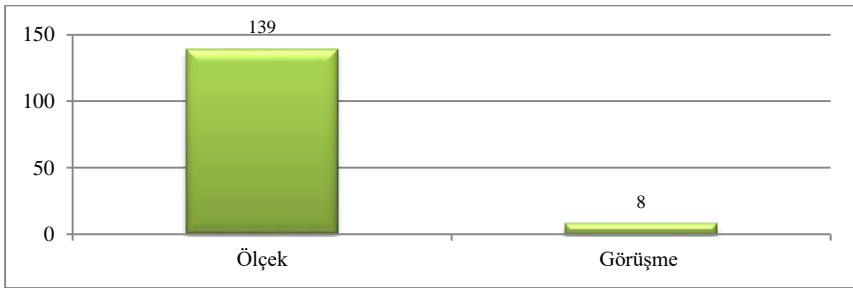

Grafik 7. Örgütsel sinizm çalışmalarının araştırma yöntemine göre dağılımı

Grafik 7'de örgütsel sinizm çalışmalarının araştırma yöntemine göre dağılımı incelendiğinde, çalışmalarda en fazla ilişkisel tarama modelinin (f=125) kullanıldığı görülmektedir. Bu bulgu, örgütsel sinizm çalışmalarının %87'sinin ilişkisel tarama modelini temele aldığı anlamına gelmektedir. Genel tarama modelini (f=10) kullanan çalışma sayısı ise ikinci sırada yer almaktadır. Karma yöntem (f=4) ve nitel yöntemle (f=4) yapılan çalışma sayısı oldukça sınırlıdır. Günümüzde karma yöntemle yapılan araştırmaların daha makul olduğu düşünüldüğünde bu doğrultuda yapılması gereken araştırma sayısının artması gerektiği söylenebilir.

8. Eğitim kurumlarındaki örgütsel sinizm çalışmalarının veri toplama yöntemine göre dağılımı

Eğitim kurumlarında yapılmış olan ve örgütsel sinizm inceleyen çalışmaların veri toplama yöntemine göre dağılımı grafik 8'de görüldüğü gibidir.

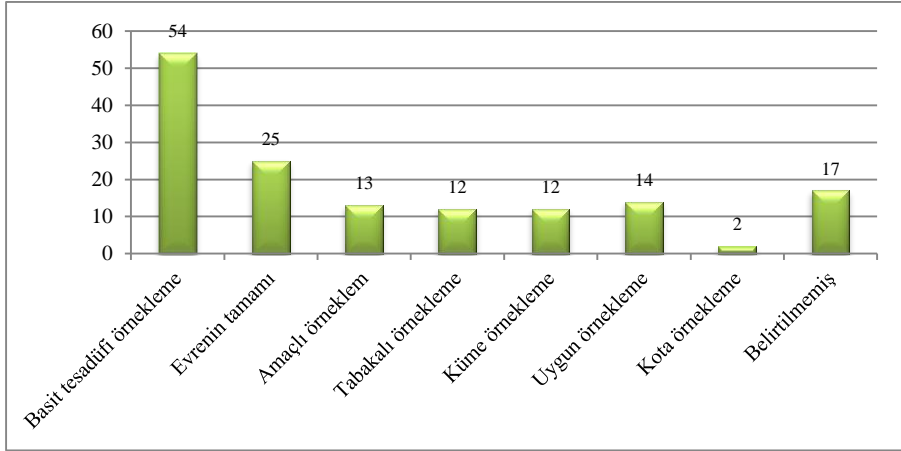

Grafik 8. Örgütsel sinizm çalışmalarının veri toplama yöntemine göre dağılımı

Grafik 8’de örgütsel sinizm çalışmalarının veri toplama yöntemine göre dağılımı incelendiğinde, çalışmalarda çoğunlukla ölçekle veri toplama yönteminin (f=139) kullanıldığı görüşme yöntemin (f=8) ise oldukça az kullanıldığı görülmektedir. Başka bir ifadeyle örgütsel sinizm çalışmalarında veri toplama yöntemi olarak yaygın olarak ölçekle veri toplama yöntemi (%97) kullanılmaktadır. Bu bulgu, ölçek ve görüşme yöntemi dışındaki veri toplama yöntemlerinin kullanılmadığı anlamına gelmektedir. Oysa veri toplama araç ve yöntemindeki çeşitlik, araştırmanın geçerliği ve güvenilirliği açısından önem arz etmektedir. Araştırma konusu ile ilgili daha güvenilir bilgi elde etme açısından veri toplama yöntemlerinin çeşitlendirilmesi gerektiği ifade edilebilir.

9. Eğitim kurumlarındaki örgütsel sinizm çalışmalarının örneklem alma yöntemlerine göre dağılımı

Eğitim kurumlarında yapılmış olan ve örgütsel sinizm inceleyen çalışmaların örneklem alma yöntemlerine göre dağılımı grafik 9’da görüldüğü gibidir.

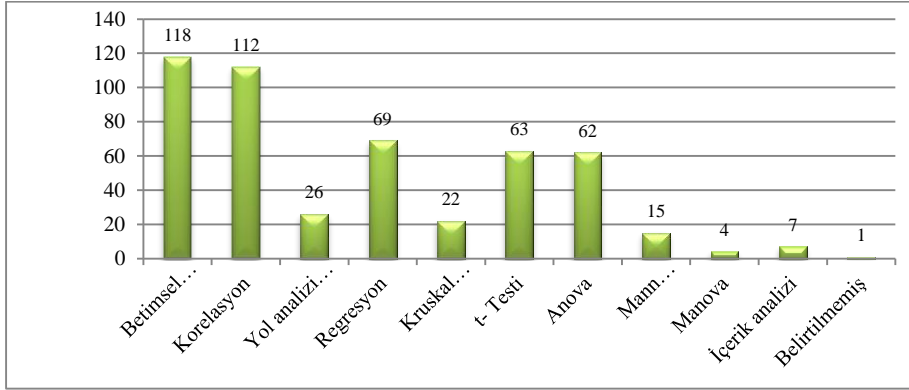
Grafik 9. Örgütsel sinizm çalışmalarının örneklem alma yöntemlerine göre dağılımı

Grafik 9’da örgütsel sinizm çalışmalarının örneklem alma yöntemlerine göre dağılımı incelendiğinde, çalışmalarda en fazla basit tesadüfi örnekleme (f=54) alma yönteminin kullanıldığı görülmektedir. Örneklem

alma yoluna gitmeyip evrenin tamamına ($f=25$) ulaşmaya çalışanların sayısı ise ikinci sırada yer almaktadır. Çalışmalarda en az kullanılan örneklem yaklaşımının kota örneklem ($f=2$) alma yöntemi olduğu görülmektedir. Azımsanmayacak sayıda çalışmada ($f=17$) ise örneklem alma yöntemi ile ilgili herhangi bir bilginin olmadığı dikkat çekmektedir. Oysaki bu çalışmalar tez ve makale olarak hazırlanmakta ve belirli bir jüri ve hakem onayından geçmektedir. Ulaşılan bu bulgu, jüri ve hakem süreçlerinin bazı çalışmalarda sağlıklı işlemediği sonucunu ortaya çıkarmaktadır.

10. Eğitim kurumlarındaki örgütsel sinizm çalışmalarının analiz yöntemlerine göre dağılımı

Eğitim kurumlarında yapılmış olan ve örgütsel sinizmi inceleyen çalışmaların analiz yöntemlerine göre dağılımı grafik 9'da görüldüğü gibidir.

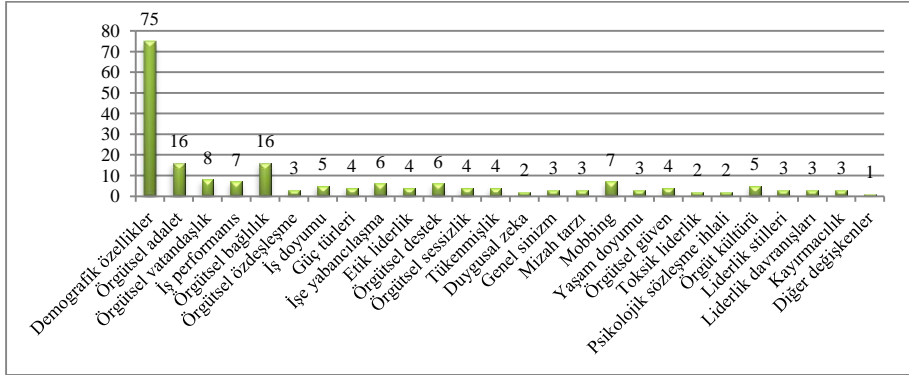
Grafik 10. Örgütsel sinizm çalışmalarının analiz yöntemlerine göre dağılımı

Grafik 10'da örgütsel sinizm çalışmalarının analiz yöntemlerine göre dağılımı incelendiğinde, çalışmaların % 83'ünde ($f=118$) betimsel istatistik yöntemlerin (*aritmetik ortalama, standart sapma, frekans*) kullanıldığı, onu sırayla korelasyon ($f=112$), regresyon ($f=69$), t testi ($f=63$) ve anova ($f=62$) testlerinin takip ettiği görülmektedir. Çalışmaların çoğunun ilişkisel modele dayalı olması korelasyon ve regresyon analiz yöntemlerini ön plana çıkarmaktadır. Ayrıca eğitim çalışanlarının örgütsel sinizm düze-

yinin demografik değişkenlere göre değişip değişmediğini belirlemek amacıyla t testi ve anova testi en çok kullanılan testler arasında yer almaktadır. Bu bulgu başka bir açıdan değerlendirildiğinde toplanan verilerin önemli bir kısmının normal dağılıma sahip olduğu söylenebilir. Ayrıca çalışmaların %18'inde (f=26) yapısal eşitlik modeli temelinde literatüre dayalı olarak oluşturulan modeli test etmek amacıyla yol analizi (path) yapıldığı görülmektedir. Grafik 10'da dikkat çeken bir diğer analiz yöntemi ise nitel araştırmalarda kullanılan içerik analizi yöntemidir. Konuyla ilgili nitel çalışmanın az olması nedeniyle içerik analizi (f=7) yönteminin oldukça az kullanıldığı görülmektedir. 1 çalışmada ise verilerin analizinde hangi yöntemin kullanıldığına dair herhangi bir bulguya ulaşılamamıştır. Bu durumun araştırmanın geçerliğini ve güvenilirliğini olumsuz olarak etkileyebileceği söylenebilir.

11. Eğitim kurumlarındaki örgütsel sinizm çalışmalarının konu alanına göre dağılımı

Eğitim kurumlarında yapılmış olan ve örgütsel sinizm inceleyen çalışmaların konu alanına göre dağılımı grafik11'de görüldüğü gibidir.

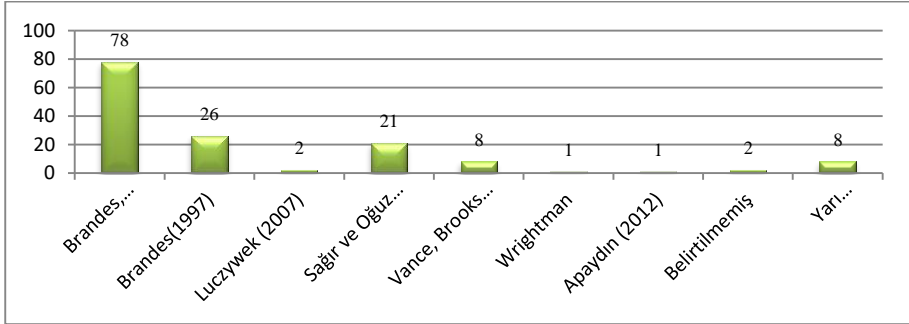
Grafik 11. Örgütsel sinizm çalışmalarının konu alanına göre dağılımı

Grafik 11'de örgütsel sinizm çalışmalarının konu alanına göre dağılımı incelendiğinde, çalışmalarda eğitim çalışanlarının örgütsel sinizm düzeyinin en fazla demografik değişkenlere (f=75) göre incelendiği görülmektedir. Yani çalışmaların %52'sinde örgütsel sinizm demografik

değişkenler açısından ele alınmıştır. Bununla birlikte çalışmalarda örgütsel sinizmin, en fazla örgütsel adalet (f=16) ve örgütsel bağlılık (f=16) değişkenleri ile birlikte ele alındığı görülmektedir. Bunu sırayla örgütsel vatandaşlık (f=8), iş performansı (f=7), mobbing (f=7), işe yabancılaşma (f=6) ve örgütsel destek (f=6) takip etmektedir. Grafik 11'de örgütsel sinizm ile birçok örgütsel değişken en az iki çalışmada ele alınmışken, grafikte yer verilmeyen diğer örgütsel değişkenler sadece bir çalışmada ele alınmıştır (*kontrol odağı, lider-üye etkileşimi, mesleki profesyonellik, negatif ve pozitif duygusallık, okul başarısı, otantik liderlik, öğretimsel liderlik, örgüt iklimi, örgüt sağlığı, örgütsel demokrasi, örgütsel dışlanma, örgütsel intikam, örgütsel muhalefet, örgütsel politika, örgütsel stres, personel güçlendirme, politik beceri, psikolojik sermaye, rol belirsizliği, kişisel başarıda düşme, rol çatışması, saygınlığını yitirme kaygısı, sosyal kaytarma, üstünlük vehmi, yapısal güçlendirme*).

12. Eğitim kurumlarındaki örgütsel sinizm çalışmalarının veri toplama aracına göre dağılımı

Eğitim kurumlarında yapılmış olan ve örgütsel sinizm inceleyen çalışmaların veri toplama aracına göre dağılımı grafik 12'de görüldüğü gibidir.

Grafik 12. Örgütsel sinizm çalışmalarının veri toplama aracına göre dağılımı

Grafik 12'de örgütsel sinizm çalışmalarının veri toplama aracına göre dağılımı incelendiğinde, çalışmalarda en fazla Brandes, Dharwadkar ve Dean (1999) (f=78) tarafından geliştirilmiş olan örgütsel sinizm ölçeğinin kullanıldığı, onu sırayla Brandes (1997) (f=26), Sağır ve Oğuz (2012)

(f=21) ve Vance, Brooks ve Tesluk (1997) (f=8) tarafından geliştirilmiş olan ölçeklerin takip ettiği görülmektedir. Bununla birlikte nitel yöntem temele alınarak yapılmış olan çalışmalarda veri toplamada araştırmacıların kendilerinin hazırlamış olduğu yarı yapılandırılmış görüşme formlarını kullandıkları görülmektedir.

Sonuç ve Tartışma

Bu araştırmanın amacı, 2000-2018 yılları arasında eğitim örgütlerinde yapılmış olan ve örgütsel sinizmi araştıran makale ve tezleri betimsel içerik analizine dayalı olarak incelemektir. Bu kapsamda, örgütsel sinizm çalışmalarının; yayın yılı, çalışmanın yapıldığı birim/kademe, örneklem sayısı, coğrafi bölge, örneklemin içeriği, yayın türü, yöntemi, veri toplama aracı, örneklem alma yöntemi, analiz yöntemleri, konu alanı, kullanılan örgütsel sinizm ölçeği kategorilerine göre dağılımları incelenmiştir. Bu amaçla, öncelikle araştırmacı tarafından araştırmaya dâhil edilecek çalışmaları belirlemek amacıyla dâhil edilme kriterleri belirlenmiştir. Daha sonra araştırmacı tarafından belirlenen anahtar kavramlar veri tabanlarına girilerek literatür taraması yapılmıştır ve ulaşılan çalışmalar dahil edilme kriterleri göz önünde bulundurularak çalışmaya alınmıştır. Literatür taraması sonucunda toplam 143 çalışmaya ulaşılmıştır.

Araştırmadan elde edilen bulgulara göre eğitim örgütlerinde sinizmi inceleyen en fazla çalışma 2016 yılında yayınlanmıştır. Ayrıca eğitim örgütlerinde örgütsel sinizmi inceleyen ilk çalışmanın 2009 yılında yayınlandığı, o zamandan günümüze gelinceye kadar yayın sayısının artan oranlarda devam ettiği sonucu elde edilmiştir. Ayrıca çalışmaların %52'sinin son üç yıl içinde yayınlandığı görülmüştür. Bu sonuca dayalı olarak, örgütsel sinizmin örgüt ve çalışanların verimliliği açısından öneminin artmasına paralel olarak araştırmacıların daha fazla ilgisini çektiği ve bu doğrultuda çalışmalar yaptığı ifade edilebilir. Bununla birlikte araştırmacıların örgütsel sinizmi her yönü ile açıklamaya çalışma çabalarının konu ile ilgili çalışmaların son dönemlerdeki yoğunlunu önemli oranda arttırdığı söylenebilir. Örgütsel sinizm, Dean ve diğ. (1998) tarafından kavramsallaştırılmış ve çalışanların çalıştığı örgüte yönelik olumsuz tutumları olarak tanımlanmış bir kavramdır. Buradan

hareketle sinizmin, örgütsel davranış açısından önemli bir kavram olduğu ifade edilebilir. Bu kavramın Türkiye'deki eğitim literatürüne girmesi ise 2008-2009'lu yıllara denk gelmektedir. Bu açıdan baktığımız zaman örgütsel sinizm ile ilgili çalışmaların artarak devam etmesinin konu ile ilgili literatürün zenginleşmesine önemli katkılar sağladığı/sağlayacağı söylenebilir.

Örgütsel sinizm ile ilgili çalışmaların en fazla ortaokullarda yapıldığı, onu sırayla ilkokul, üniversite ve lisenin takip ettiği sonucu elde edilmiştir. Diğer bir ifadeyle çalışmaların yaklaşık % 93'ü örgün eğitim kademelerinde gerçekleştirilmiştir. İlkokul ve ortaokul yani ilköğretim, Koşar (2018) ve Koşar, Emre, Kılınç ve Koşar (2017) tarafından yapılan içerik analizinde de genellikle araştırmacıların en fazla örneklem aldığı kademe oluşturulmaktadır. Bununla birlikte örgün eğitim içinde okulöncesi kademesini örneklem alan çalışma sayısının oldukça az olduğu görülmektedir. Okulöncesi kademesinin yanında diğer eğitim birimlerinde de (RAM, Maarif Müfettişleri Başkanlığı, dersane) örgütsel sinizm araştırmalarına yeteri kadar yer verilmediği söylenebilir. Oysa bir sistem anlayışı içinde eğitimin tüm birim ve kademelerinin örgütsel sinizmle ilgili çalışmalarda örneklem olarak alınması gerekmektedir.

Örgütsel sinizm çalışmalarında çoğunlukla örneklem sayısının 300-400 kişi arasında belirlendiği, onu 200-300 arasındaki örneklem sayısının takip ettiği görülmüştür. Yani çalışmaların %60'ında örneklem sayısı 200-400 arasında değişmektedir. Bu sonuç Hatipoğlu, Özkan Hıdıroğlu ve Tok (2018) tarafından yapılmış olan araştırmanın sonuçları ile benzerlik göstermektedir. Hatipoğlu ve diğ. (2018) eğitim yönetimi alanında yayınlanmış makaleleri betimsel olarak inceledikleri araştırmalarında, çalışmaların çoğunlukla 200-400 arasındaki örneklem grubuyla yapıldığını bildirmektedir. Bu durum, araştırmaların önemli bir kısmının nicel yöntemle yapılmasıyla açıklanabilir. Nicel araştırmalarda genelde araştırmacılar arasında, istatistikî işlemler için ortalama 300 kişiden oluşan örnekleme ulaşmak gerektiği ile ilgili yaygın bir kanaat olduğu gözlenmektedir. Bu nedenle örneklem sayısı 300 civarında yoğunlaşmış olabilir. Yine aynı çalışmada 600 ve üstü örneklem sayısına sahip çalışmanın az olduğu görülmektedir. Örneklem yeter sayısı her ne kadar bazı formüllerle belirlense de çalışmaların geçerliği ve güvenilirliği için örneklem sayısının mümkün olduğunca fazla olması gerektiği

vurgulanmaktadır. Bu açıdan yeni yapılacak çalışmalarda örneklem sayısının fazla olması araştırma sonuçlarının genelleştirilebilirliğini arttıracaktır.

Çalışmaların önemli bir kısmının İç Anadolu ve Marmara bölgesinde yapıldığı ve bu bölgelerde yapılan çalışma sayısının diğer bölgelerde yapılan çalışma sayısının yaklaşık iki katı oldu sonucu elde edilmiştir. Bunun yanında 2 veya daha fazla bölgeyi içeren çalışma sayısı da azımsanmayacak kadar fazladır. Çalışmaların İç Anadolu ve Marmara bölgesinde yoğunlaşmasının nedenlerinden biri, İstanbul ve Ankara gibi Türkiye'nin en fazla nüfusa sahip illerinin bu bölgelerde yer alması, ikincisi ise Türkiye'nin en köklü üniversitelerinin bu illerde bulunuyor olması olabilir. Bununla birlikte bu bölgelerdeki üniversite sayısının diğer bölgelere göre fazla olması (<https://istatistik.yok.gov.tr/>) örgütsel sinizm ile ilgili çalışmaların bu bölgelerde fazla olmasını açıklamada ipucu vermektedir. Koşar (2018) ve Koşar ve diğ. (2017) tarafından yapılan araştırmalarda, özellikle Marmara bölgesinin eğitim bilimleri çalışmalarında önde yer aldığı görülmektedir.

Çalışmaların %70'inin öğretmenleri, %27 'sinin ise akademisyenleri örneklem olarak aldığı görülmüştür. Müfettiş ve okul yöneticilerinin örneklem olarak alınma oranının ise oldukça düşük olduğu sonucu elde edilmiştir. Bu sonuç, Hatipoğlu ve diğ. (2018) tarafından yapılan araştırma sonuçlarıyla benzerlik göstermektedir. Hatipoğlu ve diğ. (2018) tarafından yapılan çalışmada eğitim yönetimi alanında yayınlanan makalelerin önemli kısmının (%59) öğretmenler üzerinde gerçekleştirildiği görülmektedir. Örgütsel sinizm çalışmalarında çoğunlukla öğretmenlerin tercih edilmiş olması sayılarının diğerlerine göre daha çok ve ulaşılabilir olmalarına bağlanabilir. Buradan hareketle diğer eğitim çalışanlarının (müfettiş, okul yöneticisi) örgütsel sinizm yaşama durumlarıyla ilgili çalışma sayısının artması gerektiği söylenebilir.

Örgütsel sinizm çalışmalarının %65'inin makale, %31'inin ise yüksek lisans düzeyinde yapıldığı sonucu elde edilmiştir. Eğitim kurumlarındaki örgütsel sinizmin doktora tezi düzeyinde yeteri kadar araştırılmadığı dikkat çekmektedir. Bu sonuç, Koşar (2018) ve Koşar ve diğ. (2017) tarafından yapılan araştırmaların sonuçları ile benzerlik göstermektedir. Örgütsel davranış kapsamında ele alınan örgütsel sinizm gibi örgütsel değişkenlerle ilgili çalışmaların büyük bir kısmının makale olarak

yapılmış olması beklenen bir durumdur. Çünkü tezler sadece lisansüstü öğrencileri tarafından hazırlanırken, makalelerde böyle bir sınırlama yoktur. Burada önemli olan sonuçlardan biri doktora düzeyindeki çalışmaların az olmasıdır. Doktora tezi bir kişinin belli bir alanda uzman kabul edilmesi için tamamlaması gereken bir çalışmadır. Bu bağlamda doktora tezleri akademik alanda değerli görülen ve önemsenen bilimsel çalışmalardır. Buradan hareketle örgütsel sinizmin doktora tezlerinde daha fazla yer alması gerektiği ifade edilebilir.

Örgütsel sinizm çalışmalarında %94 oranında nicel yöntemin kullanıldığı ve bu çalışmaların %87'sinin ilişkisel tarama modeline göre yapıldığı sonucu elde edilmiştir. Örgütsel sinizm ile ilgili çalışmalarda karma yöntemin ve nitel yönteminin çok az kullanıldığı görülmektedir. Bu sonuç Göktaş ve diğ. (2012) tarafından yapılmış olan çalışmanın sonuçlarıyla örtüşmektedir. Göktaş ve diğ. (2012) tarafından yapılmış olan çalışmada, Türkiye'de yapılmış olan eğitim çalışmalarının önemli bir kısmının nicel karaktere sahip olduğu görülmektedir. Koşar'ın (2018) örgütsel vatandaşlık ve Koşar ve diğ.'nin (2017) öğretmen liderliği konularında yaptığı içerik analizinde ise eğitim bilimleri çalışmalarında nicel yöntemin sıklıkla kullanıldığı görülmektedir. Doğan ve Tok (2018), Eğitim ve Bilim dergisinde eğitim bilimleri alanında yayınlanmış olan 181 makaleyi incelemiş ve bu makalelerin %67'sinin nicel yöntem temele alınarak yapıldığı sonucuna ulaşmıştır. Hatipoğlu ve diğ. (2018) tarafından yapılmış olan çalışmada, 2012-2016 yılları arasında belirli eğitim dergilerinde yayınlanmış 259 eğitim yönetimi alanındaki makalenin %63'ünün nicel yöntemle yapıldığı rapor edilmektedir. Eğitim bilimleri çalışmalarındaki bu nicel yöntem hâkimiyetinin birçok sebebi olabilir. Nitel ve karma yöntemin nicel yönetime göre nispeten Türkiye'deki literatürde yeni olması, nicel yönetime alışmış araştırmacıların iyi bildiği yöntemi bırakıp hâkim olmadığı bir yöntemle çalışma yapmak istememesi veya nitel ve karma araştırmaların araştırmacıları daha fazla yoran bazı süreçler içermesi gibi bazı nedenlerden dolayı bu yöntemlerle yeteri kadar çalışma yapılmadığı söylenebilir.

Örgütsel sinizm çalışmalarında %97 oranında ölçek/anket yöntemiyle, bunun yanında sınırlı sayıda çalışmada ise görüşme yöntemiyle verilerin toplandığı sonucu elde edilmiştir. Bu sonuç eğitim bilimleri ile ilgili yapılan içerik analizlerinden elde edilen sonuçlarla oldukça benzerlik

göstermektedir (Göktaş ve diğ., 2012; Koşar ve diğ., 2017; Koşar, 2018; Doğan ve Tok, 2018). Hatipoğlu ve diğ.'nin (2018) eğitim yönetimi alanında yayınlanmış makaleleri inceledikleri çalışmada, 263 çalışmanın %62'sinin verisinin anket/ölçek yoluyla toplandığı sonucuna ulaşmışlardır. Araştırma verilerinin toplanmasında en fazla ölçek/anketin kullanılmasının temel nedenlerinden biri ulaşılan çalışmaların büyük bir kısmının nicel yöntemle yapılmış olmasından kaynaklanmaktadır. Bir başka nedeni ise diğer veri toplama yöntemlerine (görüşme, gözlem) göre farklı bölgelerden çok daha büyük gruplara hızlı uygulama olanağının olması ve maliyetinin daha düşük olması gibi avantaj sağlaması (Thomas, 1998) bununla birlikte toplanan verilerin analizinin görüşme yöntemiyle toplanan verilerin analizinden daha kolay olması ölçeğin tercih edilmesine neden olmaktadır.

Örgütsel sinizm çalışmalarında en çok basit tesadüfi örneklem alma yöntemi kullanılmaktadır. İkinci olarak örneklem alma yoluna gidilmeyerek evrenin tamamına ulaşılmaya çalışıldığı görülmüştür. Bununla birlikte azımsanamayacak sayıda çalışmada örneklem alma yöntemi ile ilgili herhangi bir bilginin olmadığı görülmüştür. Bilimsel araştırmalarda, çalışmanın aşamalarıyla ilgili bilgi verilmesi araştırmaların güvenilirliği ve geçerliği açısından önemlidir. Bu kapsamda, araştırma örnekleminin nasıl belirlendiği, elde edilen sonuçların geçerliğini ve genellenebilirliğini etkilediği için titiz bir şekilde ilgili bölümlerde belirtilmelidir. Koşar ve diğ. (2017), Koşar (2018) tarafından yapılan içerik analizlerinde de eğitim araştırmacılarının çoğunlukla basit tesadüfi örneklem alma yöntemini kullandığı ile ilgili sonuçların elde edildiği görülmektedir. İlgili araştırmalarda da örneklemin hangi yöntemle belirlendiğini rapor etmeyen çalışmaların olduğu bildirilmektedir. Burada bir diğer önemli konuda incelenen bu çalışmaların makale ve tezlerden oluşmasıdır. Makale ve tezlerin belirli bir jüri veya hakem incelemesinden geçtiği düşünülduğünde, bazı çalışmalarda bu süreçlerin iyi işlemediği ile ilgili bir takım şüpheler akla gelmektedir.

Örgütsel sinizm çalışmalarında verilerin analizinde en çok betimsel istatistiklerin kullanıldığı sonucu elde edilmiştir. Bununla birlikte çalışmaların büyük bir kısmının ilişkisel tarama modeli ile yapılmasına dayalı olarak örgütsel sinizm çalışmalarında baskın istatistiki yöntemlerden birinin de korelasyon analizi olduğu, onu regresyon analizinin

takip ettiği görülmüştür. Ayrıca demografik değişkenlere göre örgütsel sinizmin incelenmesi çalışmalarda t testi ve anova gibi testlerinde sıkça kullanıldığını göstermektedir. Bu sonuç önceden yapılmış olan bazı içerik analizi çalışmalarının sonuçlarıyla örtüşmektedir (Doğan ve Tok, 2018; Koşar ve diğ., 2017; Koşar, 2018; Göktaş ve diğ., 2012). Örgütsel sinizm çalışmalarının % 52'sinde, örgütsel sinizmin demografik değişkenlere göre değişip/değişmediğinin incelendiği sonucu elde edilmiştir. Bu sonuç t testi ve anova analizi gibi yöntemlerin kullanım sıklığının fazla olmasını büyük oranda açıklamaktadır. Bununla birlikte örgütsel sinizmin en fazla örgütsel adalet ve örgütsel bağlılık değişkenleri ile birlikte el alındığı görülmektedir. Yapılan meta-analiz çalışmalarında örgütsel adalet ve örgütsel bağlılığın genelde birçok değişkenle ilişkisinin incelendiğini göstermektedir (Akar, 2018; Akar, 2018; Akar, 2018). Doğan ve Tok (2018), Koşar ve diğ. (2017), Koşar (2018) ve Hatipoğlu ve diğ. (2018) tarafından yapılan içerik analizlerinde araştırmacılar tarafından verilerin analizinde en fazla betimsel istatistiklerin kullanıldığı sonucu elde edilmiştir. Buradan hareketle araştırmacıların öncelikle mevcut durumu ortaya koyma eğilimi içinde oldukları söylenebilir.

Eğitim örgütlerindeki örgütsel sinizm çalışmalarında çalışanların örgütsel sinizm düzeyini belirlemek için en fazla Brandes, Dharwadkar ve Dean (1999) tarafından geliştirilmiş olan örgütsel sinizm ölçeğinin kullanıldığı sonucu elde edilmiştir. Brandes ve diğ.(1999) tarafından geliştirilmiş olan ölçeğin daha çok kullanılmasının nedeni, örgütsel sinizm kavramını sistematik bir şekilde ele alıp, kavramsallaştıran kişiler olmaları olabilir.

Bu araştırma Türkiye'de yer alan eğitim örgütlerindeki örgütsel sinizm ile ilgili çalışmaları bütünsel bir anlayışla ele alıp çözümlemesi açısından önemlidir. Ancak araştırmanın bazı sınırlılıkları vardır. Araştırmanın sadece ulusal düzeyde yapılmış olan çalışmaları ele alması, makale ve tezlerin dışındaki çalışmalara yer vermemesi, meta-analiz ve meta-sentez gibi ikincil çalışmaları göz önünde bulundurmaması, ulaşılan bazı tezlerin erişime açık olmaması gibi bazı sınırlılıkları vardır.

EXTENDED ABSTRACT

**Content Analysis of Organizational Cynicism
Studies Conducted in Educational Organizations in
Turkey**

*

Hüseyin Akar

Kilis 7 Aralık University

Origin of the concept of cynicism is based on the philosophical movement “kynicism” emerged in Ancient Greece which lays emphasis on virtue and rejecting all mundane desires (Kasalak and Aksu, 2014). Ancient cynicism attached importance to becoming a self-sufficient individual of virtue who is freed from all dependencies. However, today, the concept evolved into one which defines individuals as creatures who are choosy, dissatisfied, always critical towards events, self-interested and full of negative thoughts (Torun and Çetin, 2015). In other words, cynicism is a concept defining attitudes driven by distrust, despise, despair and disappointment towards thoughts, ideas, individuals, groups, social communities and organizations (Andersson, 1996). Organizational cynicism, on the other hand, points out to the negative attitudes of employees towards their own organization (Dean, Brandes and Dharwadkar, 1998). In this respect, such negative attitudes and behaviors of employees as rage, anger, resentment, despair, uneasiness, despise and humiliation towards their organization are mostly evaluated within the scope of cynicism (Dean et al., 1998) and organizational cynicism is grounded on the assumption that the organizations lack the principles of righteousness, integrity, justice, honesty and sincerity (Torun and Üçok, 2014). Organizational cynicism has an important role in educational organizations as well as in many other organizations. In order for the educational employees to work effectively and efficiently and make maximum use of their potential they need to establish an emotional bond with the institution they work for, adopt the objectives and values of the institution, in a sense, identify themselves with the it and show more than what is expected from them. This is possible only if they have positive emotions,

thoughts and attitudes towards the educational institution they work for. Thus, it is of importance to conduct studies in educational institutions on the organizational cynicism defined as the negative attitudes of employees towards their organization. This study aims to perform a descriptive analysis on the studies (theses, dissertations and articles) carried out in educational institutions between 2000-2018 and examining the organizational cynicism. To this end, answers to the questions concerning the distribution of the organizational cynicism studies carried out in educational institutions between 2000-2018 by the following categories were looked for: publication year, the unit/rank on which the study was carried out, number of samples, geographical region, content of the sample, publication type, method, data collection tool, sampling method, analysis method, subject area, and the organizational cynicism scale utilized.

This research was carried out based on the descriptive content analysis method. Articles, dissertations and theses which were produced between 2000-2018 in Turkey based on the educational institutions and focused on the organizational cynicism were examined. The terms "cynicism", "organizational cynicism", "cynicism in educational institutions" were searched for both in Turkish and English in national and international databases such as Google Scholar, Ulakbim-Social and Human Sciences Data Base, National Thesis Center of the Council of Higher Education, ERIC and Web of Science in order to obtain the dissertations, theses and articles to be utilized in this research. When including in this research the studies obtained, such criteria predetermined by the researcher were adopted: The studies should be published between 2000-2018, they should examine the organizational cynicism in the educational institutions, they should be dissertations, theses and articles allowed to public access, and they should be carried out in Turkey. 143 studies (94 articles, 49 dissertations and theses) were obtained through the search made to this end. These studies were examined with due diligence and certain categories were determined. Each individual data in the studies entered in these categories by means of an Excel spreadsheet. Afterwards, the data were analyzed through descriptive statistics (frequency, percentage). The analysis results were plotted for a better understanding of the findings. The data analysis revealed that 52% of the studies on organizational cynicism were carried out in the last three years, majority

of the studies were carried out in primary schools, the number of the samples used in 60% was between 200-400, the studies were mostly carried out in Central Anatolia Region and Marmara Region, sample groups of 70% consisted of teachers, 65% were articles, 93% were based on the quantitative method, studies mostly utilized surveys/scales to collect data, studies mostly preferred simple random sampling method, studies mostly utilized descriptive statistics, studies mostly examined the relation between demographic variables and organizational cynicism, studies mostly utilized the Organizational Cynicism Scale developed by Brandes, Dharwadkar and Dean (1999) to collect data.

Kaynakça/References

- Abaslı, K. (2018). *Örgütsel dışlanma, işe yabancılaşıma ve örgütsel sinizm ilişkisine yönelik öğretmen görüşleri*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Eğitim Bilimleri Üniversitesi, Ankara.
- Abraham, R. (2000). Organizational cynicism: Bases and consequences. *Genetic, Social, and General Psychology Monographs*, 126(3), 269-292.
- Acaray, A., ve Yıldırım, S. (2017). The impact of personality traits on organizational cynicism in the education sector. *World Journal of Entrepreneurship, Management and Sustainable Development*, 13(1), 65-76.
- Akan, D., Bektaş, F., ve Yıldırım, İ. (2014). Sınıf öğretmeni algularına göre etik liderlik ve örgütsel sinizm arasındaki ilişki. *NWSA-Education Sciences*, 9(1), 48-56.
- Akar, H. (2018). A Meta-Analytic Study Concerning the Effect of Educational Stakeholders' Perceptions of Quality of Work Life on Their Job Satisfaction and Organizational Commitment, *International Online Journal of Educational Sciences*, 10(3), 101-115.
- Akar, H. (2018). Meta-analysis of organizational trust studies conducted in educational organizations between the years 2008-2018. *International Journal of Educational Methodology*, 4(4), 287-302.
- Akar, H. (2018). Organizational silence in educational organizations: a meta-analysis study. *International Journal of Eurasia Social Sciences*, 9(32), 1077-1098.
- Akin, U. (2015). The relationship between organizational cynicism and trust in schools: A research on teachers. *Eğitim ve Bilim*, 40(181), 175-189.

- Alkış, H., ve Kılınç, S. (2016). The effect of organizational justice on the manners of organizational citizenship and organizational cynicism: A case study on Malatya, Turkey. *International Journal of Economics, Commerce and Management*, 4(3), 486-508.
- Andersson, L. M. (1996). Employee cynicism: An examination using a contract violation framework. *Human Relations*, 49(11), 1395-1418.
- Arabacı, I. B. (2010). The effects of depersonalization and organizational cynicism levels on the job satisfaction of educational inspectors. *African Journal of Business Management*, 4(13), 2802-2811.
- Aslan, H., ve Yılmaz, E. (2013). The study of teachers' general cynicism inclinations in terms of life satisfaction and other variables. *Creative Education*, 4(09), 588.
- Ayık, A. (2015). An analysis of the relationship between organizational communication and organizational cynicism according to teachers perceptions in Turkey. *Educational Research and Reviews*, 10(5), 547-555.
- Barefoot J. C. , Dodge K. A. , Peterson B. L. , Dahlstrom W. G. , Williams R. B. 1989. The Cook-Medley hostility scale: Item content and ability to predict survival. *Psychosomatic Medicine*, 51, 46-57.
- Bedük, A., Eryeşil, K., ve Altınışık, G. D. (2017). The relationship between mobbing and organizational cynicism: An empirical study. *Journal of Human Sciences*, 14(4), 3167-3176.
- Brown, M., ve Cregan, C. (2008). Organizational change cynicism: The role of employee involvement. *Human Resource Management*, 47(4), 667-686.
- Camgöz, S. M., Ekmekci, Ö. T., ve Karapınar, P. B. (2017). Örgütsel sinizmin iş yükü, algılanan adalet ve kontrol açısından incelenmesi, *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 9(3), 40-59.
- Cemaloğlu, N., Kalkan, F., Dağlı, E., ve Çilek, A. (2014). Examining the relation between humor acts of school principals and teachers' exposure level to mobbing and organizational cynicism based on the perceptions of teachers. *International Journal of Teaching and Education*, 2(1), 2-17.
- Çalışkan, K., ve Ekici, S. (2017). The investigation of organizational cynicism and organizational commitment perceptions of academic staff at

- higher education institutions offering sports education. *Journal of Human Sciences*, 14(2), 1674-1689.
- Dean Jr, J. W., Brandes, P., ve Dharwadkar, R. (1998). Organizational cynicism. *Academy of Management Review*, 23(2), 341-352.
- Demirtaş, Z., Özdemir, T. Y., ve Küçük, Ö. (2016). Okulların bürokratik yapısı, örgütsel sessizlik ve örgütsel sinizm arasındaki ilişki. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi Dergisi*, 22(2), 193-216.
- Diñer, S. (2018). Eğitim bilimleri araştırmalarında içerik analizi: Meta-analiz, meta-sentez, betimsel içerik analizi. *Bartın Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 7(1), 176-190.
- Doğan, H. ve Tok, T. N. (2018). Türkiye’de eğitim bilimleri alanında yayınlanan makalelerin incelenmesi: Eğitim ve Bilim Dergisi örneği. *Curr Res Educ*, 4(2), 94-109
- Ekici, S., Hacıcaferoğlu, B., ve Çalışkan, K. (2017). Gençlik ve Spor Bakanlığına bağlı spor örgütlerinde çalışan yöneticilerin örgütsel bağlılık ve örgütsel sinizm düzeylerinin incelenmesi. *CBÜ Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 12(2), 40-57.
- Emre, R. (2018). *Araştırma görevlilerinin örgütsel politika ve örgütsel destek algıları ile örgütsel sinizm düzeyleri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Bolu.
- Erdost, H.E., Karacaoğlu, K. ve Reyhanoğlu, M. (2007). Örgütsel sinizm kavramı ve ilgili ölçeklerin Türkiye’deki bir firmada test edilmesi. *15. Ulusal Yönetim ve Organizasyon Kongresi*, Sakarya: Sakarya Üniversitesi, 25-27 Mayıs 2007, 514-524.
- Goktas, Y., Hasancebi, F., Varisoglu, B., Akcay, A., Bayrak, N., Baran, M., ve Sozbilir, M. (2012). Trends in Educational Research in Turkey: A Content Analysis. *Educational Sciences: Theory and Practice*, 12(1), 455-460.
- Gun, F., ve Baskan, G.A. (2017). An investigation of the relationship between organizational cynicism and burnout regarding the perceptions of academicians. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi-Hacettepe University Journal Of Education*, 32(2), 361-379.
- Gündüz, H. B., ve Ömür, Y. E. (2016). Supervision anxiety as a predictor for organizational cynicism in teachers. *Journal of Human Sciences*, 13(1), 1381-1394.

- Hatipoğlu, G., Özkan Hıdıroğlu, Y., ve Tok, N. T. (2018). Türkiye'de eğitim yönetimi alanındaki makalelere yönelik bir içerik analizi. *Journal of Human Sciences*, 15(2), 1362-1380.
- Kalağan, G. (2009). *Araştırma görevlilerinin örgütsel destek algıları ile örgütsel sinizm tutumları arasındaki ilişki*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya.
- Karademir, M. (2016). *Ortaokul öğretmenlerinin okul yönetiminde kayırmacılık algıları ile örgütsel sinizm arasındaki ilişkinin incelenmesi: İstanbul ili Pendik ilçesi örneği*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Aydın Üniversitesi, İstanbul.
- Kasalak, G., ve Bilgin Aksu, M. (2014). The Relationship between Perceived Organizational Support and Organizational Cynicism of Research Assistants. *Educational Sciences: Theory and Practice*, 14(1), 125-133.
- Keskinlikç Kara, S.B. (2016). Relationship between Political Discrimination Level Perceived by Teachers and Teachers' Organizational Cynicism Levels. *Eurasian Journal of Educational Research*, 63, 55-70.
- Kılıç, M. (2013). *İlköğretim okullarında görevli öğretmenlerin örgütsel sinizm düzeyleri ile iş doyumları arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep Üniversitesi, Gaziantep.
- Koşar, D.(2018). Türkiye'deki örgütsel vatandaşlık davranışı konulu tezlerin incelenmesi: bir içerik analizi çalışması, *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 38(2), 777 – 800.
- Koşar, D., Emre, E. R., Kılınç, A. Ç., ve Koşar, S. (2017). Öğretmen liderliğine ilişkin yapılan çalışmaların incelenmesi: Bir içerik analizi çalışması. *İnönü Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 4(7), 29-46.
- Köybaşı, F., Uğurlu, C. T., ve Öncel, A. (2017). Öğretmenlerin örgütsel adalet algıları ile örgütsel sinizm düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi. *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 18(1), 1-14.
- Kutanis, R. Ö., ve Çetinel, E. (2010). Adaletsizlik Algısı Sinisizmi Tetikler mi?: Bir Örnek Olay. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(26), 186-195.
- Mavibaş, M., ve Belli, E. (2018). Spor bilimleri fakültelerinde görev yapan akademik personelin örgütsel adalet algıları ile örgütsel sinizm

- tutumlarının incelenmesi. *Erzurum Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 3(6), 121-133.
- Mete, Y. A. (2013). Relationship between organizational cynicism and ethical leadership behaviour: A study at higher education. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 89, 476-483.
- Mete, Y. A., ve Serin, H. (2015). Okul yöneticilerinin babacan liderlik davranışı ile öğretmenlerin örgütsel vatandaşlık ve örgütsel sinizm davranışları arasındaki ilişki. *Hasan Âli Yücel Eğitim Fakültesi Dergisi*, 12(2), 147-159.
- Miles, M. B., ve Huberman, A. M. (1994). *Qualitative data analysis: an expanded sourcebook*. USA: SAGE
- Özer, Ö., Songur, C., Kar, A., Top, M., ve Erigüç, G. (2014). Organizational stress, organizational cynicism, organizational revenge, intention to quit: a study on research assistants, *The Macrotheme Review*, 3(8), 121-128.
- Özgan, H., Külekçi, E., ve Özkan, M. (2012). Analyzing of the relationships between organizational cynicism and organizational commitment of teaching staff. *International Online Journal of Educational Sciences*, 4(1), 196-205.
- Özgener, Ş., Ögüt, A. ve Kaplan M. (2008), *İşgören-İşveren İlişkilerinde Yeni Bir Paradigma: Örgütsel Sinizm, Örgütsel Davranışta Seçme Konular, Organizasyonların Karanlık Yönleri ve Verimlilik Azaltıcı Davranışlar*, Ed. M. Özdevecioğlu ve H. Karadal, Ankara: İlke Yayınevi.
- Sarikaya, M., ve Kok, S. B. (2017). The Relationship Between Psychological Contract Breach and Organizational Cynicism. *European Scientific Journal, ESJ*, 13(10), 125-142.
- Şirin, E. (2011). *İlköğretim okullarındaki öğretmenlerin okul kültürü algıları ile örgütsel sinizm tutumları arasındaki ilişki (İstanbul ili, Esenyurt ilçesi örneği)*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yeditepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Tarakcı, H., ve Akın, A. (2017). Psikolojik Sözleşme İhlali ve Örgütsel sinizm: Çorum İli Örneği. *Journal of International Social Research*, 10(52), 1222-1230.

- Topluk, G.(2018). *Algılanan iş güvencesizliğinin örgütsel sinizm üzerindeki etkisinde örgütsel desteğin düzenleyici rolü*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya.
- Torun, Y., ve Çetin, C. (2015). Örgütsel sinizmin kuşaklar bazında değerlendirilmesi: Kuşaklara göre örgütsel sinizmin hedefinde ne var. *İş ve İnsan Dergisi*, 2(2), 137-146.
- Uzun, T. (2018). Öğretmenlerin örgütsel sinizm tutumlarının iş performanslarına etkisi: Örgütsel vatandaşlık davranışının aracı rolü. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 18 (3), 1800-1821.
- Üçok, D., ve Torun, A. (2014). Tükenmişliği etkileyen olumsuz tutum ve beklentiler: Sinik tutum ve psikolojik sözleşme ihlali algısı üzerine bir araştırma. *Ataturk University Journal of Economics ve Administrative Sciences*, 28(1), 231-250.
- Yaşar, O., ve Özdemir, A. (2016). The relationship of organizational cynicism, burnout, and organizational commitment: A study on middle school teachers. *Eurasian Academy of Sciences Eurasian Business ve Economics Journal*, 6(5), 50-61.
- Yıldız, K. (2013). Örgütsel bağlılık ile örgütsel sinizm ve örgütsel muhalefet arasındaki ilişki. *Electronic Turkish Studies*, 8(6), 853-879.
- Yıldız, K., Akgün, N., ve Yıldız, S. (2013). İşe yabancılaşma ile örgütsel sinizm arasındaki ilişki. *The Journal of Academic Social Science Studies*, 6(6), 1253-1284.
- Yılmaz, H. ve Polatçı, S. (2018). Örgütsel adalet algısı ve personel güçlendirmenin iş performansına etkisi: örgütsel sinizmin rolü. *Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(2), 286-308.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Akar, H. (2018). Türkiye'de eğitim örgütlerinde yapılan örgütsel sinizm çalışmalarının içerik analizi. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 9(16), 2097-2127. DOI: 10.26466/opus.486812

Türkiye'de Kamu Politikası Oluşturma Sürecinde Yeni Aktör: Cumhurbaşkanlığı Politika Kurulları

DOI: 10.26466/opus.491006

*

Berat Akıncı*

* Dr. Öğr. Üyesi, Adana Bilim ve Teknoloji Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fak.Adana/Türkiye

E-posta: bakinci@adanabtu.edu.tr

ORCID: [0000-0002-5239-5417](https://orcid.org/0000-0002-5239-5417)

Öz

Toplumun örgütlü bir yapıya kavuşmadan öncesinde bile emarelerini gördüğümüz kamu politikası çalışmaları, devlet-toplum ilişkilerinin seyrine göre gelişim trendi göstermiştir. Zaman içerisinde yöneticilere verilen öğütlerden kamu politikasına dönüşüm süreci ancak geçtiğimiz yüzyılın başında mümkün olabilmiştir. Özellikle endüstri devrimiyle başlayan ve askeri, siyasi, sosyal ve ekonomik hayatı derinden etkileyen gelişmeler karşısında devletin toplumsal hayata müdahale etmesi, yapılan müdahalelerin etkisinin ölçülmesini de zaruri hale getirmiştir. Özellikle ikinci dünya savaşı esnasında askeri alanda kullanılan model ve tekniklerin savaşın kazanılmasında çok önemli bir paya sahip olması, toplumsal sorunların çözümü noktasında da benzer başarıların kazanılabileceği fikrini gündeme getirmiştir. Böylelikle ilk başta daha çok askeri alanda ortaya çıkan ve bilimsel metotlar kullanılarak formüle edilen kamu politikalarının ülkenin siyasi, toplumsal ve ekonomik alandaki sorunlarının çözümü noktasında da yaygınlaşmaya başladığı görülmektedir. Yürütme erkinin siyasetten sanata, ekonomiden eğitime, sağlıktan turizme kadar toplumun her alanında ve her konuda kamu politikası çalışmaları yaptığı göz önüne alındığında, hükümetin toplumsal alanda ortaya çıkan bir sorun ile ilgili olarak yaptığı veya yapmak istemediği faaliyetler toplumsal yapı üzerinde derin etki ve sonuç doğurmaktadır. Herhangi bir sorun hakkında gündem oluşturularak başlayan kamu politikası oluşturma süreci, politika tasarımı, uygulama ve değerlendirme gibi aşamalardan oluşmaktadır. Amerika Birleşik Devlet'lerinde tüm bu süreçlerden geçerek üretilen kamu politikası ve çalışmaları uzun bir geçmişe ve kurumsal bir kimliğe sahip iken, ülkemizde ise cumhuriyetin kuruluş yıllarından günümüze yürütülen kamu politikası çalışmalarına rağmen benzer bir kurumsal alt yapıya ulaşılabildiğini söylemek zordur. Cumhurbaşkanlığı hükümet sistemi ile birlikte yönetsel alanda yaşanan değişim ve dönüşümler, politika oluşturma aktörlerini ve süreçlerini de doğrudan etkilemiştir. Yürütme erkinin tek başlı olduğu yeni sistemde, cumhurbaşkanının kararname çıkarma yetkisine binaen kamu politika kurulları oluşturulmuştur. Bu çalışmada; kamu politikası oluşturma sürecinde cumhurbaşkanlığı hükümet sisteminde yeni bir aktör olarak aktif rol oynayacak olan cumhurbaşkanlığı politika kurullarının, politika oluşturma süreçlerine etkileri üzerinde durulmaya çalışacaktır.

Anahtar Kelimeler: Kamu Politikası, Kamu Politika Analizi, Cumhurbaşkanlığı Politika Kurulları.

New Actor in Public Policy Formulation Process in Turkey: Policy Committee At The Presidential System

*

Abstract

Public policy studies, which we have seen even before society has achieved an organized structure, have shown a trend of development according to the course of state-society relations. In the course of the past century, the process of transition from the advice given to the administrators to the Public policy was only possible at the beginning of the last century. The intervention of the state in the social life, especially in the face of the developments that started with the industrial revolution and which deeply affected the military, political, social and economic life, made it necessary to measure the impact of the interventions. Especially in the second world war, the models and techniques used in the military field have a very important part in winning the war, and it has brought up the idea that similar successes can be gained in the solution of social problems. Thus, it is seen that the public policies, which were first formulated mostly in the military field and formulated using scientific methods, began to become widespread in the solution of the political, social and economic problems of the country. Considering the fact that the executive body conducts public policy studies in all areas of society, from politics to politics, from economics to education, from health to tourism, activities that the government does or does not want to do about a problem that arises in the social field have a profound impact on the social structure. Public policy formation process, which started by creating an agenda about any problem, consists of stages such as policy design, implementation and evaluation. While the public policy and activities produced in the United States through all these processes have a long history and a corporate identity, it is difficult to say that a similar institutional infrastructure can be reached in our country despite the public policy works carried out since the foundation years of the republic. The changes and transformations in the administrative field, together with the presidential government system, directly affected the policy-making actors and processes. In the new system where the executive power is single, public policy committees have been formed to authorize the president to issue decrees. In this study; In the process of creating public policy, the presidency will try to focus on the effects of presidential policy boards, which will play an active role as a new actor in the government system, on policy making processes.

Keywords: Public Policy, Public Policy Analysis, Policy Committee at The Presidential System.

Giriş

Sanayi devrimi sonrasında gelişen üretim ilişkileri ve toplumsal taleplerin karşılanması konusunda gittikçe artan miktarda kamu müdahalesine ihtiyaç duyulmuştur. Toplumsal ihtiyaçların karşılanması noktasında bu önemli görevi üstlenen devlet, var olan kaynakların adil dağıtım ve arz-talep dengesini refah seviyesini de göz önüne alarak düzenlemek zorunda kalmıştır. Bu düzenlemeler özellikle iki dünya savaşı sonrasında kamu yönetimi anlayışında da değişimlere yol açmış ve gelişen bu yeni kamu yönetimi yaklaşımı devletin düzenleme yapma konusundaki rol ve görevlerine her geçen gün yenilerinin eklenmesine sebep olmuştur (Yavuz, 2015). Bu bağlamda ortaya çıkan sorunların üstesinden gelme veya gelmeme noktasında resmi aktörler tarafından ortaya koyulan etkinlik, kamusal alanda ortaya çıkan taleplerin politik pencereden geçerek politikaya dönüşmesi noktasında da belirleyici olmaktadır. Ancak günümüzde savunma, enerji, çevre, dış politika, eğitim, refah, emniyet, ulaşım, vergiler, iskân, sosyal güvenlik, sağlık, turizm, ekonomik göstergeler, kentsel dönüşüm ve gelişim gibi problemler akışında yaşanan değişim ve gelişmeler, gittikçe karmaşık bir hal alan ve denge noktasının bulunmasında bir hayli zorlanan siyaset akışlarına ve politika toplulukların çok yönlü etkileşimlerine kapı aralamaktadır. Dolayısıyla kamu politikaları özellikle geçtiğimiz yarım asırdan beri devletin uygulama aygıtı üzerinde çalışan kamu yönetimi disiplini açısından oldukça fazla ilgi odağı olmuştur (Kingdon, 2003, s.86-118).

Tanımı noktasında literatürde birbirinden ayrılan ve ortak bir tanım yapma noktasında zorlandığımız kamu politikası kavramı, birçoğuna göre kamunun ihtiyacı doğrultusunda istenilen sonuca ulaşmak adına hükümetin gerçekleştirdiği-gerçekleştirmedeği tercihli eylemleridir. Bu noktada kamu politikaları, politika aktörlerinden hangisinin politika akım kanalında daha güçlü olduğundan ziyade nihai anlamda kamu politikası oluşturma noktasında karar verecek olan resmi aktörler hükümetin politik tavrının belirleyici olduğunun altı çizilmektedir. Ancak bu kamu politikalarının oluşturulması noktasında gayri resmi politik aktörlerin politika akış kanalında yer almadığı anlamına gelememektedir. Gayri resmi aktörlerde kamu politikalarının kimi zaman oluşturma kimi zaman ise uygulama noktasında etkileşim içerisinde olabilirler.

Dolayısıyla kamu politikaları resmi-gayri resmi politika topluluklarının sürekli mücadelelerinin sonucu olarak oluşur ve uygulanır (Çevik, 2004, s.147-148; Birkland, 2015, s.92-96; Howlett - Ramesh, 1995, s.50-52).

Türkiye’de kamu politikalarının oluşturulması noktasında uzunca bir geçmişe sahip olmasına rağmen, politika oluşturma sürecinde problemlerin, politikaların ve siyaset akışlarının sağlıklı bir şekilde bir potada eritilmesi mümkün olmamıştır. Şüphesiz bu noktada resmi aktörlerin politika oluşturma sürecinde, toplumsal ihtiyaçların tüm kesimlerin uzlaşısını kazanacak noktada siyasal bir zemin bulamamış olması politika pencerelerinin halka açılmasını engellemiştir. Özellikle yasama erkinin belirleyici olduğu ve ülkemiz için neredeyse bir asırdır uygulama imkânı bulan parlamenter sistemin yaratmış olduğu yönetsel tikanıklar, toplumsal ihtiyaçların kamu politikasına dönüşmesi ve sonrasında uygulanmasını sağlayacak meşruluğun tesisini sağlamakta zorlanmıştır. Sonuçta toplumun ortak ihtiyaçlarının çözümü noktasında ortaya çıkan politikalar ve bunun sahada uygulanmasını sağlayacak projeler için yapısal düzenlemelerin yasama erki ve onun içinden çıkan hükümet tarafından düzenlenmiş olması, politika süreçlerinin başarısını birinci derecede etkilemektedir. Ülkemiz bu gerçeklik noktasında, parlamenter sistem içerisinde politika oluşturma yetkisine sahip aktörlerin uygulamada yaratmış olduğu sıkıntıları bertaraf etmek ve politika süreçlerinin daha hızlı, istikrarlı ve etkin bir şekilde dizayn edilmesini sağlayacak yönetsel mekanizmaları kazandırmak adına 16 Nisan 2017 tarihinde tarihi bir oylama yaparak cumhurbaşkanlığı hükümet sistemine evet demiştir.

1. Kamu Politikası Kavramı ve Süreçleri

Toplumsal ihtiyaçların karşılanmasında önemli bir paya sahip olan kamu politikaları, belirli aşamalardan geçerek uygulanmaya konulmaktadır. Ancak politika oluşturma süreçlerine geçmeden önce kamu politikası kavramının açıklanmasında fayda bulunmaktadır.

1.1. Kamu Politikası Kavramı

Kamu politikalarının belirlenmesi noktasında hayati öneme sahip olan resmi aktörler olarak sayabileceğimiz yasama, yürütme, yargı erkleri ile

bütün kamu kurum ve kuruluşları yani idari aygıt, öncelikli olarak milletin talep ve isteklerini kamu yararını gözeterek uzlaştırmak zorundadır. Resmi aktörler bu bağlamda problem akışında yer alan tüm alanlarda halkın beklentilerini dinlemeli ve diğerlerine göre öne çıkan gündemleri beklentiler doğrultusunda politika akım havuzuna dâhil etmelidir. Şüphesiz bu nokta hükümetler ön plana çıkmakta ve oluşan gündemi politik havuz içerisine alıp almamakta bir tercihte bulunmaktadır. Sonuçta hükümetin bu refleksi kamu politikalarının üretilmesinde son derece önemliken, hükümetin her attığı adımında kamu politikasının bir parçası olarak görmek yanlış olacaktır. Dye kamu politikasını “hükümetin yapmayı ya da yapmamayı tercih ettiği şeyler” olarak tanımlamıştır. Oldukça kapsayıcı olan bu tanım, hükümetin problem akımında öne çıkan ve gündemleşen sorunlar karşısında sadece harekete geçtiği şeyleri değil, aynı zamanda yapmamaya ya da sabit kalmaya karar verdiği şeyleri de içermektedir. Dye toplumu etkileyen ve dönüştüren sadece hükümetin yapmaya karar verdiği şeylerin değil, aynı zamanda yapmamayı tercih ettiği şeylerin de bu etkiyi yaratabileceğini savunmaktadır. Dye aynı zamanda kamu politikası tanımlamasında özellikle resmi aktörlere gönderme yaparak, gayri resmi aktörlerin almış olduğu kararların kamu politikası sayılmaması gerektiğinin altını çizmiştir (Dye, 2013, s.2-10).

Kamu politikaları toplumsal sorunların çözümü noktasında kamu yönetimi disiplini altında siyasi karar alma ve yönetsel uygulamaya dönük süreçlerden oluşmaktadır. Bu bağlamda kamu politikaları toplumun ortak kaynaklar ile toplumun hangi ortak ihtiyaçlarının karşılanacağına belirlenmesiyle ilgilenmektedir. Levander (2009, s.65-67) kamu politikasını; “vatandaşların yaşamlarını etkileyen kararların alınması ve uygulanması” olarak tanımlarken, Eyestone (1971, s.17-19); “kamu politikası, bir kamu kuruluşunun çevresiyle ilişkidir”, Jenkins (1978, s.33-35); “siyasi aktör ve grupların aldığı birbiriyle bağlantılı kararlar serisi”; Anderson (1990, s.2-6); “Kamu politikası birtakım kuruluş veya kişilerin bir sorunu çözmede izledikleri amaçlı hareketler bütünüdür” şeklinde tanımlamışlardır. Kamu politikası alanında çalışan bilim adamlarının konuyla alakalı yapmış oldukları tanımlarda, kavramla alakalı farklı

pencerelerden bakıldığını ve kavramın kapsamının zenginleştirildiği görülmektedir.

Bu tanımlamaların ortak özelliklerine bakıldığında kamu politikasının amaç ve hedeflere dönük bir süreçten meydana geldiğini belirtebiliriz. Resmi aktörler tarafından toplumsal sorunların çözümü noktasında tasarlanan ve hükümetin tercihini yansıtan kamu politikası, uygulanması noktasında resmi-gayri resmi aktörlerin birlikte hareket edebildiği bir süreç yönetimidir. Bu süreçte toplumun istek ve beklentilerinin yerine getirilmesi noktasında kimlerin alternatif tercihler arasından seçim yaptığını, hangi tercihlerin kimler üzerinde etkili olduğu ve sonuçta yapılan tercihin amacına ulaşıp ulaşmadığının takibi noktasında birçok karar serisinin ve birçok politik aktörün devreye girdiğini görmekteyiz.

1.2. Kamu Politikası Süreçleri

Kamu politikaların uygulamaya konulması öncesinde problem akışı içerisinde yer alabilmesi ve sorunun kamusal bir niteliğe dönüşerek genel (kamusal) bir hal alması gerekmektedir. Daha doğrusu bu sorunun sorunla doğrudan ilgisi olmayan kişiler tarafından da hissedilir olması gerekmektedir. Belirli bir kamuoyu oluşturan sorunlar, hükümetler veya resmi aktörler tarafından problem akışı içerisinde değerlendirilmeye alınmaktadır. Ancak bazen hükümetler kamuoyu oluşturmuş sorunların farkında olmasına rağmen bilinçli bir şekilde herhangi bir tepki göstermezler. Veyahut resmi ve gayri resmi aktörlerin oluşturdukları politika toplulukları içerisinde farklı amaç tanımlamaları ve öncelikler politika piyasasındaki problem akışının sıralamasını değiştirebilir (Ergun, 2004, s.311-314; Kingdon, 2003, s.115-120).

Kamuoyunda tartışmaya açılan sorunların politika oluşturma sürecine girmesi takdir edileceği üzere belirli bir zaman dilimini almaktadır. Sorunların problem akışında ön sıralara yükselerek yani gündem oluşturarak resmi aktörlerin dikkatini çekmesiyle başlayan politika oluşturma süreci, taleplerin resmi aktörlere iletilmesi, alternatif tekliflerin değerlendirilerek uygulanacak politikanın belirlenmesi, politikanın uygulanması ve değerlendirme süreçlerinden oluşmaktadır. Bu süreçlere kısaca bakacak olursak (Yıldız ve Sobacı, 2013, s.17-44):

Sorunların tanımlanması ve gündem oluşturma; sorunların problem akışı içerisinde girebilmesi için evveliyatında ulusal bazda dizgesel gündem haline gelmesi ve bu sorunun genel bir kamusal sorun olarak tanımlanması gerekmektedir. Çünkü bireysel sorunların ülke gündemine yerleşmesi ve hükümetler tarafından dikkate alınması çok da mümkün değildir. Birçok kamuoyu oluşturarak ulusal boyut kazanmış ve gündem olmuş sorunlar resmi aktörlere ulaştırılması halinde bile hükümetin gündemine girmeyebilmektedir. Bu duruma politika topluluklarının politik gündemlerinin farklı olmasından kaynaklandığını söylemek yanlış olmayacaktır. Politika toplulukları istedikleri politik sorunları gündeme getirmek için her türlü iletişim kanalını kullanırken, istemediklerini ise aynı yöntem ile gündemden düşürebilir.

Amaçların ve alternatif çözüm önerilerinin tespiti; resmi aktörlerin gündemine gelen sorunlar ilgili kurum, kurul ve idari aygıtın komisyonlarında görüşülerek yapılacak düzenlemelerin ve alınacak kararların amaç tanımlaması yapılır. Daha sonra sorunun çözümüne yönelik olarak çözüm önerileri ve alternatifler belirlenir. Belirli bir kararın oluşmasında çok yönlü kararlar serisi ve görüşme trafiğinin yaşanması politikanın etki alanıyla doğru orantılıdır.

Politikaların oluşturulması ve uygulanması; hükümetin ilgili karar organlarından geçen sorunlara yönelik olarak alternatif çözüm önerileri üzerinden hangisinin kamu yararını daha çok sağlayacağı kararlaştırılır. Tabi ki bu kararın verilmesi esnasında uygulanması kararlaştırılan politikanın bütün olumlu olumsuz taraflarının dikkatlice üzerinde durulması ve sonrasında karar verilmesi gerekmektedir. Kamu politikasının belirlenmesiyle birlikte yapısal altyapısı da tamamlanarak politikanın uygulanmasına geçilir.

Politikanın değerlendirilmesi ve gerektiğinde süreci yeniden başlatma; resmi aktörler tarafından kamusal sorunların çözümü noktasında uygulamaya konulan politikaların istenilen başarıyı sağlayıp sağlamadığının izlenmesi gerekmektedir. Gidişatın değerlendirilmesi akabinde eğer varsa sıkıntılı noktalara müdahaleler yapılarak başlangıçta belirlenmiş olan

amaçlara ulaşmaya çalışılır. Ancak uygulanan politikanın düzeltmelerle istenen başarıyı sağlayamadığı durumda, hali hazırdaki politikadan vazgeçilerek sürecin en başından yeni bir politika belirlenmesi yöntemi-ne de geçilebilir.

2. Kamu Politikası Oluşturma Sürecinde Cumhurbaşkanlığı Politika Kurulları

Yeni yönetim sistemiyle cumhurbaşkanına verilen kararname yetkisiyle yasal altyapısı oluşturulan politika kurullarının, kamu politikası oluşturma sürecini bütünüyle etkileyeceği düşünülmektedir. Bu bölümde politika kurullarının yasal altyapısı incelendikten sonra, kurulların politika oluşturma sürecine etkileri ele alınacaktır.

2.1.Yeni Aktör Olarak Cumhurbaşkanlığı Politika Kurullarının Yasal Altyapısı

Ülkemizde yaklaşık bir asırdır uygulanmakta olan parlamenter sistemin sahada yaratmış olduğu siyasi ve yönetsel sıkıntılar, maalesef çeşitli vesayet odaklarının türemesine ve halkın meşru taleplerini yerine getirme noktasında zafiyet gösterilmesine sebep olmuştur. Özellikle darbe dönemleri sonrasında yapılan anayasal çalışmalarda; toplumun devlet karşısındaki konumunu güçlendirmek yerine daha çok sınırlandırılmış ve milletin demokratik siyasi tercihleri göz ardı edilmiştir. Günümüzde demokratik katılımın ve meşruluğun önemi sorgulanmaz iken, parlamenter sistemin uygulanmasında kamu politikalarının tespiti ve uygulanmasında bazı seçkin yönetici grubun etkin olması politika oluşturma süreçlerinde beklenen başarıyı göstermesini engellemiştir. Dolayısıyla kamu politikası oluşturma ve analizi bir türlü kurumsal bir yapıya kavuşturulamamıştır.

Bu durumun oluşmasında politika oluşturma sürecinde parlamenter sistemde başat rol oynayan yasama erkinin, politik istikrarı sağlayacak çoğunluğu bir türlü yakalayamamış olması önemli bir neden olarak karşımıza çıkmaktadır. Parlamenter sistemde resmi aktörlerin kurulması veya seçilmesi noktasında yaşanan kırılmalar bırakın bir kamusal sorunun çözülmesi noktasında politika oluşturmaya, ülkenin yıllarca kaos

içerisinde kıvrınmasını sebep olan fetret dönemlerinin yaşanmasına kapı aralamıştır. Politika oluşturma noktasında bir diğer önemli aktör olan hükümetlerin ise ortalama ömrü bir yıla kadar düşmüştür. Hatta bazı dönemlerde bir yıl içerisinde birden fazla hükümet değişikliği bile mümkün olmuştur. Böylesine bir dönemde kamu politikalarının kurumsal bir yapıya kavuşturulması ve kamusal sorunlara çözüm üretmesini beklemek hayal olacaktır.

Böylesine bir tablo karşısında yürütme erkinin güçlü kılınması giderek daha çok arzu edilmekte ve politik kararların hızlı bir şekilde alınarak etkili bir şekilde uygulanmasının önündeki engellerin kaldırılması talep görmektedir. Türkiye'de parlamenter sistemin tüm bu olumsuz yönlerinin artık hedefleri olan bir ülke olarak talepleri karşılamayacağı noktasında kamuoyunun oluşmasıyla birlikte 16 Nisan 2017 referandumu ile cumhurbaşkanlığı hükümet sistemini kabul etmiştir. Yeni yönetim sistemiyle birlikte yürütme erkinin doğrudan millet tarafından seçildiği ve yürütmenin tek başlı olduğu kuvvetler ayrılığının sert bir şekilde tatbik edildiği sisteme geçiş yapılmıştır. 24 Haziran 2018 seçimleriyle birlikte fiilen uygulanmaya başlayan yeni sistemle birlikte, resmi aktörler içerisinde politika oluşturma aktörlerinde de ciddi değişiklikler yaşanmıştır (Eren ve Akıncı, 2018, s.35-71; Bülbül, 2017, s.1-4).

Yeni sistemle birlikte cumhurbaşkanına tanınan kararname yetkisiyle birlikte, yürütmeye alakalı konularda düzenleyici işlem yapmasının önü açılmıştır. Hem devletin başı ve hem de yürütmenin başı olarak cumhurbaşkanı, yeni sistem içerisinde oldukça belirleyici bir noktaya ulaşmıştır. 24 Haziran seçimlerinden sonra cumhurbaşkanlığı 1 No'lu kararnamesi ile devrim niteliğinde kararlar alınmış ve bir nevi merkezi yönetimin bütün yapıları tekrar sil baştan dizayn edilmiştir. Cumhurbaşkanlığı hükümet sisteminde merkezi yönetim yapısı; ofisler, politika kurulları, bakanlıklar ve bağlı kuruluşlar olmak üzere dört yapıdan oluşmuştur. Konumuzla alakalı olarak 1 No'lu cumhurbaşkanlığı kararnamesi ile kurulan cumhurbaşkanlığı politika kurulları şunlardır:

- Yerel Yönetim Politikaları Kurulu,
- Sosyal Politikalar Kurulu,
- Sağlık ve Gıda Politikaları Kurulu,
- Kültür ve Sanat Politikaları Kurulu,

- Hukuk Politikaları Kurulu,
- Güvenlik ve Dış Politikalar Kurulu,
- Ekonomi Politikaları Kurulu,
- Eğitim ve Öğretim Politikaları Kurulu,
- Bilim Teknoloji ve Yenilik Politikaları Kurulu.

Başkanının cumhurbaşkanı olduğu politika kurulları, en az üç üyeden teşkil edilmiştir. Cumhurbaşkanı tarafından atanacak olan kurul üyeleri arasından bir tanesi de başkan vekili olarak görevlendirilebilecektir. Cumhurbaşkanının atama yetkisine binaen oluşturulmuş olan dokuz politika kurulu için en az beş en fazla on üyeden oluşan atamalar yapılmıştır. Politika kurullarının bütçe ve personel ihtiyacı ise cumhurbaşkanlığı idari işler başkanlığı tarafından karşılanması düzenlenmiştir. Çankaya köşkünde çalışmalarını yapması kararlaştırılan kurulların, görev ve yetkileri de aynı kararname ile net bir şekilde belirlenmiştir (Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi:1).

2.2. Cumhurbaşkanlığı Politika Kurullarının Politika Oluşturma Sürecine Etkisi

Bilindiği üzere parlamenter sistemde resmi aktörlerin iç içe geçmişliği çoğu zaman kamu politikalarının oluşturulmasını ve uygulamasını sıkıntıya sokmuştur. Özellikle koalisyon hükümetleri zamanında kamu politikalarının belirlenmesi, mevcut parçalı siyasi atmosferin yapısı ve hedef kitlesinin farklılığından ötürü kolay olmamıştır. Dahası hükümetin farklı ortaklarından gelen farklı politika istemlerinin ortak bir havuzda kamu politikalarına dönüştürülmesi büyük tartışmalara sebep olurken, uygulanması daha da zor bir hal almıştır. Özellikle bu dönemlerde kamu politikalarının değerlendirilmesi ve etki analizlerinin yapılması; beklenen hedeflere ulaşım ulaşılmadığının ölçülmesi açısından önemli olmasına rağmen, hükümet çalkantılarından dolayı maalesef bu noktada da parlamenter sistem başarılı bir sınav verememiştir. Dolayısıyla büyük zorluklarla milletin sorunlarına çözüm üretmesi beklenen kamu politikalarının uygulama ve değerlendirme noktasında var olan sorunlara ne kadar çözüm ürettiğine kafa yorulmamış ve sorunlar git gide içinden çıkılmayacak bir hale gelerek kronikleşmiştir. Bunların üstüne resmi

aktörlerin siyasal ve yönetsel anlamda yaşamış olduğu zafiyetler ve kendi sorununu çözemeyen yasama ve yürütme erkleri, toplumun taleplerine kulak kabartmasını da unutmamıştır.

Özellikle 2007 yılında yaşanan ve yasama erki tarafından seçilmesi gereken cumhurbaşkanının yıllar sonra tekrar seçilememesi, hükümet sisteminin değiştirilmesi noktasında güçlü bir dayanak oluşturmuştur. 367 krizi ile başlayan sonrasında birtakım anayasal değişiklikleri takip eden süreçte, 16 Nisan referandumu ile temeli başkanlık sistemi üzerine yükselen ve ülkemize özgü yeni bir hükümet sistemine geçiş yapılmıştır. 24 Haziran seçimleriyle birlikte fiilen uygulanmaya başlanan cumhurbaşkanlığı hükümet sistemiyle birlikte, resmi aktörler içerisindeki politika oluşturma süreci de değişime uğramıştır. Artık yasama içerisinde çıkan yürütme yerine, doğrudan halk tarafından seçilen ve meşruiyetini direk halktan alan yürütme erki bulunmaktadır. Dolayısıyla cumhurbaşkanı hem yürütmenin başı hem de devletin başı olarak, yasamadan bağımsız bir şekilde politika belirleme ve toplumsal sorunların çözümüne odaklanabilecektir. Tam da bu noktada cumhurbaşkanlığı kararnamesiyle kurulan cumhurbaşkanlığı politika kurulları devreye girmektedir. Politika kurulları yeni yönetim sistemiyle birlikte politika belirleme noktasında başat bir rol oynamakta ve politika süreçlerinin tamamında etkin olarak görev üstlenmektedir (Aydın ve Akıncı, 2018, s.1024-1033).

Kamu politikalarının süreç modeli ile ilgili bütün aşamalarını yürütme erki adına yerine getirecek olan cumhurbaşkanlığı politika kurulları, Cumhurbaşkanlığı Teşkilatı Hakkındaki 1 No'lu Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi'nin Resmi Gazete 'de yayımlanmasıyla oluşturulmuştur. Bu bağlamda oluşturulan politika kurulları aşağıdaki görevleri yerine getirecektir (Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi:1):

- Devletin ve yürütmenin başı olarak cumhurbaşkanı tarafından alınacak kararlar ve oluşturulacak politikalarla ilgili öneriler geliştirmek,
- Önerilen politika ve stratejilerden cumhurbaşkanınca uygun görülenler hakkında gerekli çalışmaları yapmak,
- Gittikçe ağırlaşan ticaret savaşlarında ve küresel rekabetin getirdiği ani değişimlere karşı strateji ve politika önerileri geliştirmek,

- Politika kurullarının faaliyet alanlarına giren konularda kamu kurum ve kuruluşlarına görüş vermek,
- Politika kurullarının faaliyet alanlarına giren konularda bakanlıklar, kurum ve kuruluşlar, sivil toplum ve sektör temsilcileri, alanında uzman kişiler ve ilgili diğer kişilerin görüşünü alarak uygulanan politikaları ve gelişmeleri izlemek, yapılan çalışmalarla ilgili cumhurbaşkanına rapor sunmak.
- Yürütmenin başı olarak cumhurbaşkanının programına bakanlıklar ile kurum ve kuruluşların uygunluğu konusunda izlenimde bulunarak cumhurbaşkanına rapor sunmak,
- Resmi ve gayri resmi politika toplulukların davet edilerek genişletilmiş kurul toplantıları yapmak.
- Her politika kurulu kendi faaliyet alanıyla alakalı olarak talep, ihtiyaç ve etki analizi yapmak ve/veya yaptırtmak,
- Cumhurbaşkanınca verilen diğer görevleri yapmak.

Yeni sistemle birlikte cumhurbaşkanı siyasi kimliği çerçevesinde halkın sorunlarına çözüm üretme noktasında vaatler verecektir. Millet kendisinin sorununu çözme noktasında daha istekli adayları destekleyecek ve böylelikle kamu tercihi bir haliyle gerçekleşmiş olacaktır. Cumhurbaşkanının milletin talep ve isteklerini çözme adına güçlü bir ekibe ihtiyacı olduğu ortadadır. Halkın taleplerinin gün geçtikçe farklılaştığı günümüzde, alanında uzman üyelerin politika oluşturma süreçlerinin bütün bölümlerinde aktif rol alacak olması, kamu politikalarının kurumsallaşmasını ve başarıya ulaşmasını katkı sağlayacaktır.

Politika kurulları bu çerçevede problem akışında öne çıkan veya cumhurbaşkanının gündeminde yer alan konularda öneriler geliştirecek ve bu önerilerden cumhurbaşkanı tarafından kabul edilenlerin uygulanması noktasında çalışmalar yapacaktır. Politika kurullarının görevi burada da bitmemekte, politikaların uygulanması noktasında bakanlıkların çalışmalarını takip edecek ve cumhurbaşkanına geri bildirimde bulunacaktır. Kurullar uygulanmakta olan politikalar ve politika belirlenmesi öncesinde talep ve ihtiyaçlar için analiz yapabilecek veya yaptırabilecektir. Ayrıca politika konusuyla alakalı resmi-gayri resmi politika topluluklarıyla bir araya gelerek genişletilmiş kurul toplantıları da yapabilecektir. Birden fazla kurulun konusuna giren sorunlarda müşterek

karar verilebilecek olan kurullarda, üyelerin sır saklama yükümlülüğü kurul üyeliği son bulsa dahi devam etmektedir. Sonuçta cumhurbaşkanlığı politika kurulları kamu politikalarının oluşturulması noktasında taleplerin toplanmasından, politikaların uygulanması noktasına ve hatta resmi-gayri resmi politika topluluklarından almış olduğu geri bildirimleri değerlendirmeye kadar çok yönlü görev ve yetkiye sahip kılınmıştır.

Sonuç

Cumhurbaşkanlığı hükümet sisteminin dönüştürdüğü yeni yönetim yapısı; yalın, yeniliklere hızlı ayak uyduran, makamların azaldığı, beşeri kaynakların gelişimine imkân tanıyan, yetki ve sorumluluk alanlarının net bir şekilde çizildiği, ortak aklı kurumsallaştıran, küresel rekabete uyumlu ve en nihayetinde karar alma süreçlerini hızlandıran bir anlayışa göre düzenlenmiştir. Dolayısıyla söz konusu kararname ile oluşturulan politika kurulları, yeni yönetim konsepti çerçevesinde toplumsal sorunlara daha duyarlı ve daha sonuç alınabilir bir felsefi anlayışa sahip kılınmıştır.

Cumhurbaşkanlığı kararnamesiyle kurulan politika kurulları politika oluşturma sürecinde temelde üç görevi yerine getirecektir. Bunlardan ilki, politika belirleme öncesinde bilgi toplama ve resmi-gayri resmi politika topluluklarıyla fikir alışverişinde bulunarak toplumsal sorunla ilgili ayrıntılı bilgi toplamaktır. Dolayısıyla problem akışında yer alan sorunlarla ilgili tüm yönlerin detaylı bir şekilde incelenmesi ve ele alınmasıyla birlikte kurullar politika önerisinde bulunabilecektir. İkinci görevi ise danışmanlık görevidir. Politika kurulları bir taraftan problem akışında yer alan gündemler için cumhurbaşkanına danışmanlık yaparken, diğer taraftan da resmi ve gayri resmi politika toplulukları için faaliyet alanlarına giren konularda bilgisini ve tecrübesini paylaşacaktır. Üçüncüsü ise değerlendirme ve geri bildirim görevleridir. Politika kurulları bu kapsamda cumhurbaşkanı tarafından belirlenen politikaların bakanlıklar ve diğer kamu kurum ve kuruluşları tarafından ne derecede uygulandığı noktasında izlenimlerde bulunacak ve politika analizleri yaparak veya yaptırarak cumhurbaşkanına raporlamada bulunacaktır. Kamu politika kurulları tüm bu görevlerini yaparken ulusal ve küresel ölçekteki bütün

yenilikleri takip ederek yürütme erkinin konuya ilişkin bakış açısının netleşmesini sağlayacaktır.

Yeni yönetim sistemiyle birlikte cumhurbaşkanı, cumhurbaşkanlığı politika kurulları sayesinde geniş seçmen kitleleri arasındaki gruplarla etkileşim içerisinde olacak ve onların istek ve dileklerine daha çok kulak kabartacaktır. Sorunların çözümü noktasında kamu politikaları belirlenirken politika modellerinden grup modeli ve kamu tercihi modelinin problem akış havuzunda daha çok gündem oluşturması, karar ve uygulama aşamasında ise yeni sistemin özelliği gereği revizyonist ve rasyonel bir kamu politikası modelinin başat rol oynaması beklenmektedir (Dye, 2013,s.16; Yıldız ve Sobacı, 2013, s.45-66). Ancak bunların ötesinde politika oluşturma süreçlerine bütünüyle hâkim olan cumhurbaşkanlığı politika kurulları, yürütmenin ve devletin başı olan cumhurbaşkanının politika belirleme noktasında oldukça yerinde kararlar vermesine katkı sağlayacaktır.

EXTENDED ABSTRACT

New Actor in Public Policy Formulation Process in Turkey: Policy Committee At The Presidential System

*

Berat Akıncı

Adana Science and Technology University

Public policy studies, which we have seen even before society has achieved an organized structure, have shown a trend of development according to the course of state-society relations. In the course of the past century, the process of transition from the advice given to the administrators to the Public policy was only possible at the beginning of the last century. The intervention of the state in the social life, especially in the face of the developments that started with the industrial revolution and which deeply affected the military, political, social and economic life, made it necessary to measure the impact of the interventions. Especially in the second world war, the models and techniques used in the military field have a very important part in winning the war, and it has brought up the idea that similar successes can be gained in the solution of social problems. Thus, it is seen that the public policies, which were first formulated mostly in the military field and formulated using scientific methods, began to become widespread in the solution of the political, social and economic problems of the country. Considering the fact that the executive body conducts public policy studies in all areas of society, from politics to politics, from economics to education, from health to tourism, activities that the government does or does not want to do about a problem that arises in the social field have a profound impact on the social structure. Public policy formation process, which started by creating an agenda about any problem, consists of stages such as policy design, implementation and evaluation. While the public policy and activities produced in the United States through all these processes have a long history and a corporate identity, it is difficult to say that a similar

institutional infrastructure can be reached in our country despite the public policy works carried out since the foundation years of the republic. The changes and transformations in the administrative field, together with the presidential government system, directly affected the policy-making actors and processes. In the new system where the executive power is single, public policy committees have been formed to authorize the president to issue decrees. In this study; In the process of creating public policy, the presidency will try to focus on the effects of presidential policy boards, which will play an active role as a new actor in the government system, on policy making processes.

Together with the new system, along with the authority of the decree granted to the president, it has paved the way for regulatory action in matters relating to executive. Both the head of the state and the head of the executive, the president has reached a decisive point within the new system. After the June 24 elections, the decree of the Presidency No. 1 made revolutionary decisions and all the structures of the central government were re-designed. Central government structure in the presidential government system; offices, policy boards, ministries and affiliates. The policy boards of which the president is president are composed of at least three members. One of the members of the board to be appointed by the President of the Republic of Turkey may also be appointed as the deputy chairman. Appointments consisting of at least five and maximum ten members have been made for the nine policy committees, which were formed upon the appointment of the President. The budget and personnel needs of the policy committees are arranged by the Presidency of Administrative Affairs. The duties and authorities of the committees, which are decided to carry out their works in Çankaya mansion, are clearly determined by the same decree.

Presidential policy committees, which will carry out all the stages of public policy on the process model on behalf of the executive power, have been formed by publishing the Presidential Decree No. 1 Presidential Decree on the Official Gazette. Policy boards established in this context will perform the following tasks:

- Develop proposals for decisions and policies to be taken by the president as head of state and executive,

- Carrying out the necessary studies on the policies and strategies proposed by the president,
- Developing strategy and policy recommendations against the sudden changes in trade wars and the sudden changes in global competition,
- To give opinion to the public institutions and organizations on the issues that fall within the scope of the policy boards,
- To monitor the policies and developments implemented by taking into consideration the views of ministries, institutions and organizations, civil society and sector representatives, experts and other relevant persons in the field of activity of the policy committees, and to report to the president on the works carried out.
- Report to the president by making an impression of the suitability of ministries, institutions and organizations to the president's program as the head of the executive,
- Inviting formal and informal policy communities to hold extended board meetings.
- Every policy board is required to conduct and / or make a request analysis,
- To perform other duties given by the President.

Together with the new system, the president will give promises to solve the problems of the people within the framework of his political identity. The nation will support more aspiring candidates in solving the problem and thus will be realized as a public choice. It is clear that the President needs a strong team to solve the demands and desires of the nation. Today, when the demands of the people are differentiated, the fact that the members of the field will take an active role in all parts of the policy making process will contribute to the institutionalization and success of public policies.

In this context, the policy committees will develop proposals on issues that are prominent in the flow of problems or on the agenda of the president and will work on the implementation of those adopted by the president. The task of the policy committees does not end there, but will follow the work of the ministries on the implementation of policies and provide feedback to the president. The boards will be able to perform or

analyze the demands and needs prior to the implementation of the policies and policies. It will also be able to meet with the formal-informal policy communities related to the policy issue and may also hold expanded board meetings. In the case of committees that may be decided jointly by the issues of more than one board, the members' confidentiality obligation continues even if the board membership ends. Consequently, the presidency policy committees have a wide range of tasks and powers, from the collection of demands to the establishment of public policies, from the point of implementation of policies to the evaluation of the feedbacks from formal-informal policy communities.

Together with the new management system, the president will interact with the groups of large electoral masses through presidential policy boards and will be more eager to their wishes and wishes. While determining public policies at the point of solution of the problems, it is expected that the group model and public preference model of policy models constitute more agenda in the problem flow pool and in the decision and implementation phase, a revisionist and rational public policy model is expected to play a leading role due to the characteristic of the new system. However, the presidency policy boards that fully dominate the policy-making processes will, in turn, contribute to making the executive and the president of the state make very good decisions on policy-making.

Kaynakça/References

- Anderson, J. (1994). *Public policymaking - An introduction*, Second Edition, Houghton Mifflin Company, Boston
- Aydın A. ve Akıncı B. (2018). Cumhurbaşkanlığı hükümet sistemi'nde kamu personel yönetim sisteminin dönüşümü: Üst düzey kamu görevlilerin atanması. *Route Educational and Social Science Journal*, 5(10), 1024-1033.
- Birkland, A. T. (2015). *An introduction to the policy process: Theories, concepts, and models of public policy making*, Routledge, Third Edition.
- Bülbül, K. (2017). *Etkin istikrarlı güçlü bir Türkiye için cumhurbaşkanlığı sistemi*. İstanbul: Tezkire Yayıncılık, 1. Baskı.

- Cumhurbaşkanlığı Kararnamesinin Sayısı: 1 Yayınlandığı Resmî Gazetenin Tarihi-Sayısı: 10.7.2018 – 30474.
- Çevik, H. (2004). *Türkiye'de kamu yönetimi sorunları*, Genişletilmiş ve Geliştirilmiş 2. Baskı. Ankara:Seçkin Yayınları.
- Dye, T. R. (2013). *Understanding public policy*, Pearson Education, Fourteenth Edition.
- Ergun, T. (2004). *Kamu yönetimi: Kuram, siyasa, uygulama*. Ankara: TODAİE Yayınları..
- Eren, V. ve Akıncı, B. (2018). *Yasama yürütme ilişkileri açısından başkanlık sistemi ile cumhurbaşkanlığı hükümet sisteminin karşılaştırılması, cumhurbaşkanlığı hükümet sistemi: Kamu yönetiminde değişim*, Ed. Yüksel Demirkaya, 1. Baskı, İstanbul: Hiperyayınları.
- Eyestone, R. (1971). *The threads of public policy: A study in policy leadership*, Bobbs - Merrill Press, Indianapolis, 18
- Howlett, M. ve Ramesh, M. (1995). *Studying public policy: Policy cycles and policy subsystems*. Toronto: Oxford University Press, Toronto
- Jenkins, W. I. (1978). *Policy analysis; Political and organizational perspectives*. London: Martin Robertson Co. Ltd.
- Lavender, W. (2009). *Worldview and public policy: From American exceptionalism to American Empire*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Fairfax, VA: George Mason University.
- Yavuz, H.B. (2015). *Kurumsal değişimlerin istihdam üzerindeki etkileri:kurumsal iktisat yaklaşımıyla Avrupa Birliği üzerine bir uygulama*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- Yıldız, M. Ve Sobacı Z.M. (Ed.)(2013). *Kamu politikası: Kuram ve uygulama*. Ankara: Adres Yayınları.
- Kingdon W. J. (2014). *Agendas, alternatives and public policies*, Pearson Education Press, USA.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Akıncı, B. (2018). Türkiye'de kamu politikası oluşturma sürecinde yeni aktör: Cumhurbaşkanlığı politika kurulları. *OPUS-Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 9(16), 2128-2146. DOI: 10.26466/opus.491006

Psikiyatrik Sosyal Hizmet- Koruyucu, Tedavi Edici ve Rehabilitasyon Edici Ruh Sağlığı Alanında Sosyal Çalışmacıların Rolü¹

DOI: 10.26466/opus.484950

*

Ali Rıza Abay* - Yasemin Çölgeçen**

* Prof. Dr., Yalova Üniversitesi, İİBF, Sosyal Hizmet Bölümü, Yalova / Türkiye

E-Posta: alirizaabay@gmail.com

ORCID: [0000-0003-3615-010X](https://orcid.org/0000-0003-3615-010X)

** Arş. Gör. Yalova Üniversitesi, İİBF, Sosyal Hizmet Bölümü, Yalova / Türkiye

E-Posta: akarcayasemin@gmail.com

ORCID: [0000-0002-8989-9360](https://orcid.org/0000-0002-8989-9360)

Öz

Ruhsal hastalıklar, bireylerin bir ya da daha fazla temel yaşam aktivitesine etki etmekte ve ciddi işlevsel bozulmalara yol açmaktadır. Ruhsal bozukluklar yeterince tedavi edilmediği zaman daha çok işlev ve işgücü kaybına ve sosyal çevrede sorunlara sebep olmaktadır. Ruhsal hastalıkların tedavisi hastaların biyolojik, psikolojik ve sosyal boyutları ile biyopsikososyal yaklaşım içerisinde değerlendirilmesi ve iyilik hallerinin sağlanması ile mümkün olabilmektedir. Psikiyatrik sosyal hizmet, hastaların bütüncül olarak değerlendirilmesi ve tedavi edilebilmesi açısından son zamanlarda önemi oldukça artan bir alan haline gelmiştir. Ancak psikiyatri alanının hem klinik boyutuyla hem de toplum temelli hizmet boyutuyla Türkiye’de daha çok tıp alanına kısıtlanmış olması bu alanda bireylerin psikolojik ve sosyal iyilik hallerinin göz ardı edildiğinin temel göstergelerinden biridir. Bu anlamda bu çalışma da psikiyatri alanında gittikçe önemi artan sosyal hizmet alanı ve bu alanda görev yapan sosyal çalışmacıların rol ve sorumlulukları ele alınmaktadır. Sosyal çalışmacıların rol ve sorumlulukları ruh sağlığı alanında koruyucu ruh sağlığı hizmetleri, tedavi edici ruh sağlığı hizmetleri ve rehabilitasyon edici ruh sağlığı hizmetleri açısından üç geniş sağlık hizmeti uygulamalarında ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Psikiyatrik sosyal hizmet, koruyucu ruh sağlığı, tedavi edici ruh sağlığı, rehabilitasyon edici ruh sağlığı

¹ Bu makale sorumlu yazarın “Psikiyatrik Sosyal Hizmet ve Hastane-Toplum Ruh Sağlığı Merkezi Uygulamaları (Manisa ili Örneği)” isimli doktora tezinden üretilmiştir.

Psychiatric Social Work- Duties and Responsibilities of Social Workers In Preventive, Therapeutic and Rehabilitative Mental Health

*

Abstract

Mental illnesses are one or more basic life activities and cause serious functional disorders. When mental disorders are not treated adequately, they cause more functional and labor loss and problems in social environment. Treatment of mental illnesses can be made by evaluating the biological, psychological and social dimensions of the patients with a biopsychological approach and by providing their well-being. Psychiatric social work field grows in importance lately in terms of patients' holistic examination and treatment in biopsychosocial approach. As it is seen in the definition of "health", being healthy requires a total biological, psychologic and social wellness state. However, it is one of the basic indicators of the individuals' psychologic and social well being has rather been ignored in this field as psychiatric field is limited to medical field in Turkey, in terms of both clinical and community based services. In this regard, this study addresses increasingly important social work field in psychiatric field and roles and duties of social workers in that field. The roles and responsibilities of social workers have been examined in the three major health care practices in the field of mental health, in terms of preventive mental health services, therapeutic mental health services and rehabilitative mental health services.

Keywords: *Psychiatric social work, Preventive mental health, therapeutic mental health, rehabilitative mental health*

Giriş

Ruhsal hastalıklar, zihinsel, duygusal ve davranışsal bozukluklara yol açan, bireylerde uyum ve işlev bozukluklarına sebep olan ve farklı düzeylerde olmak üzere tutarsızlık, yetersizlik, aşırılık ya da uygunsuzlukla karakterize olan hastalıklardır. Dünya Sağlık Örgütü'nün verilerine göre, dünyada yeti yitimine en çok yol açan 6 hastalıktan 4'ünü ruhsal hastalıklar oluşturmaktadır (WHO, 2003, s.4). Özellikle ağır ruhsal bozukluk olarak adlandırılan şizofreni ve benzeri psikotik bozukluklar ve duygu durum bozuklukları, bireylerin bir ya da daha fazla temel yaşam aktivitesine etki etmekte ve ciddi işlevsel bozulmalara yol açmaktadır.

Ruhsal bozukluklar nedeniyle ortaya çıkan sorunların bireyi çevresini ve dolayısıyla da toplumu etkileyen mikro, mezzo ve makro boyutlarının sonucu psikiyatrik sosyal hizmet alanı ortaya çıkmıştır. Psikiyatrik sosyal hizmet ruh sağlığı alanında ruhsal bozukluğu olan bireylerle ilgilenen, psikiyatri, klinik çalışma ve teori bilgisine sahip sosyal hizmetin özelleşmiş bir dalıdır. Ruhsal bozukluğu olan bireylerin ve yakınlarının hastalık nedeniyle meydana gelen sosyal, psikolojik, ekonomik ve hukuki sorunlarının çözümlenmesi ve bu sorunlara karşı güçlendirilmeleri amacıyla hasta ve yakınları ile birlikte gerçekleştirilen hizmetler bütünüdür. Ruhsal bozukluk gelişmeden ya da geliştikten sonra yeti yitimini engellemek amacıyla koruyucu çalışmalara katılan, bunun yanında hastanede/ayakta tedavi gören veya rehabilitasyon hizmetlerinden faydalanan ruhsal bozukluğu olan bireylerin bakımını destekleyen, tedavi ekibinde yer alan ve koordinasyon sağlayan, bireyi çevresi içinde bütüncül olarak değerlendiren ve hastaların yaşam kalitesini arttırmayı hedefleyen özel bir tıbbi sosyal çalışma türüdür.

Bireyin biyolojik, psikolojik ve sosyal açıdan tam bir iyilik halini ifade eden sağlığın tanımından da anlaşılacağı üzere, fiziksel olarak sağlanan iyilik hali tam olarak sağlıklı olmakla eşdeğer değildir. Sosyal alandaki iyilik hali en az biyolojik ve psikolojik alandaki iyilik hali kadar önem taşımaktadır. Ayrıca sosyal alanda meydana gelen problem biyolojik ve psikolojik alanı da etkilemektedir, dolayısıyla hastaların iyilik hallerinin sağlanması için biyopsikososyal açıdan bütüncül bir yaklaşımın gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Sağlanan insani hizmetler de bu bütünlük çerçevesinde oluşturulmalı ve bu bütünlüğü sağlamak adına

disiplinler arası bir işbirliğine gidilmelidir. Özellikle Psikiyatri alanının hem klinik boyutuyla hem de toplum temelli hizmet boyutuyla Türkiye’de daha çok tıp alanına kısıtlanmış olması bu alanda bireylerin psikolojik ve sosyal iyilik hallerinin daha çok göz ardı edildiğinin temel göstergelerinden biridir. Oysaki psikiyatristler, psikologlar, psikiyatri hemşireleri, sosyal çalışmacılar ve özel alanlarda uzmanlaşmış örneğin uğraşı terapistleri gibi profesyoneller ruh sağlığı ekibinin önemli parçalarıdır.

Ruh sağlığı hizmetleri üç ayrı alanda gerçekleştirilmektedir. Bunlar koruyucu ruh sağlığı alanı, tedavi edici ruh sağlığı alanı ve rehabilite edici ruh sağlığı alanıdır. Bu alanlarda psikiyatri ekibi kurularak ruh sağlığı hizmetleri verilmektedir. Bu bağlamda, koruyucu, tedavi edici ve rehabilite edici ruh sağlığı ortamlarında gerçekleştirilen uygulamaların ve psikiyatri alanında hizmet veren sosyal çalışmacıların görevlerini ele alan bu derleme üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde ruh sağlığı alanı, Türkiye’de uygulanan ruh sağlığı politikaları ve psikiyatrik hizmet modelleri değerlendirilecek, ikinci bölümde psikiyatrik sosyal hizmet, dünyada psikiyatrik sosyal hizmet uygulamaları ve ruh sağlığının medikal ve sosyal modelleri ile birlikte biyopsikososyal yaklaşım ele alınacaktır. Üçüncü bölümde ise psikiyatri alanında görev yapan sosyal çalışmacıların, koruyucu, tedavi edici ve rehabilite edici ruh sağlığı ortamlarında görev ve sorumluluklarına değinilecektir.

1.Ruh Sağlığı Alanı ve Psikiyatrik Hizmet Modelleri

Ruh sağlığı genel sağlığın ayrılmaz bir parçasıdır. Ruh sağlığı ile ilgili sorunlar dünyada oldukça fazla oranda görülmesi, yeti kaybı ile sonuçlanabilmesi ve ekonomik açıdan önemli bir yük oluşturması sebebiyle toplumsal açıdan büyük bir öneme sahiptir. Bu anlamda bu başlık altında psikiyatri kavramına değinerek, Türkiye’de ruh sağlığı politikaları ve dünyada meydana gelen psikiyatri hizmet modeli değişiklikleri ele alınacaktır.

1.1.Psikiyatri Kavramı

Dünya Sağlık Örgütü’ne (WHO) göre sağlık; yalnız hastalık ve sakatlığın olmayışı değil, bedensel, ruhsal ve sosyal yönden tam bir iyilik hali olarak

tanımlanmaktadır. Bu tanımdan sağlığın gelişimi için ruh sağlığının etkinliği ile ilgili üç temel fikir ortaya çıkmaktadır. Bunlardan birincisi ruh sağlığı, sağlığın bütünüleyici parçası olup, ruh sağlığı yerinde olmayan bir bireyin fiziksel sağlığı yerinde olsa da tamamen sağlıklı olduğu söylenemez. İkincisi ruh sağlığı fiziksel ve sosyal sağlıkla yakından ilişkili olup, fiziksel sağlıkta meydana gelen herhangi bir sorun ruhsal ve sosyal sağlığı da etkileyecektir. Üçüncüsü ise ruh sağlığı, fiziksel ve sosyal sağlıkla bağlantılı olduğundan ruhsal hastalığın olmayışından daha fazlasını ifade etmektedir. Bu temel düşüncelerden de anlaşılacağı üzere ruhsal anlamda yakalanamayan iyilik hali yaşamın fiziksel, psikolojik, sosyal, ekonomik ve mesleki alanlarına da etki edecektir. Bu bakımdan ruh sağlığı tam bir iyilik halinin sağlanması ve yaşam kalitesinin artırılması için önemli olan temel bileşenler arasında yer almaktadır (WHO, 2005, s.2).

Ruh sağlığı kavramı üzerinde ortak bir görüş birliği sağlanamamaktadır. Psikiyatri epistemolojik ve ontolojik sorunlar nedeniyle tıbbın geri kalanından ayrılır. Genel tıp kuramlarında hastalığın gerçekliği temel olarak kabul edilir. Hastalık organik ve gözlenebilir bir değişiklik yapar. Bu durum psikiyatri alanında oldukça sorunludur. Genel tıpta hastalık beden hakkında bir yorumdur ancak psikiyatrik bozukluklarda hastalık ile kişi neredeyse aynı olgudurlar. Kişiyi biçimlendiren ise kültürdür. Dolayısıyla ruhsal hastalık kavramı zorunlu olarak kültürel bir kavram olarak karşımıza çıkar. Bu nedenle ruhsal hastalık kavramı diğer hastalıklara göre üzerinde çok daha fazla belirsizlikler taşıyan bir kavramdır. Bunun nedeni her toplum ve kültüre uyan bir "normal" kavramının belirlenememiş olmasıdır. Ruh sağlığı yerinde olan bir bireyin, duyuş, düşünüş, inanç, tutum ve davranışları normaldir. Ruh sağlığı bozulan kişi ise, genellikle duygu, düşünce ve davranışlarında değişik derecelerde tutarsızlık, aşırılık, uygunsuzluk ve yetersizlik gibi "anormal" davranışlar sergiler (Candansayar ve Coşar, 2001, s.21-22; Öztürk ve Uluşahin, 2008, s.132).

Dünya Sağlık Örgütü ruh sağlığını, bireyin kendi yetilerinin farkına vardığı, günlük yaşamın stresiyle baş edebildiği, üretken ve verimli çalışmalar yapabildiği, içinde bulunduğu topluma uyum içerisinde çeşitli katkılarda bulunabildiği bir iyilik hali olarak tanımlanmaktadır (WHO,

2005, s.2). Bu tanımlamaya göre ruh sağlığı yerinde olan kişi yalnızca ruhsal hastalığının bulunmaması değil, bununla birlikte çevresiyle uyum içinde, kendini geliştirebilen ve yaşadığı topluma katkıda bulunabilen birey olarak ifade edilmektedir. Ruh sağlığının biyolojik, psikolojik ve sosyal yönlerden iyilik hali yalnızca bireyi değil etkileşim içerisinde olunan kişi, kurumları ve dolayısıyla toplumu etkiler ve toplum olarak yaşam kalitesinin geliştirilmesine katkıda bulunur.

1.2. Türkiye’de Uygulanan Ruh Sağlığı Politikaları

Türkiye’de Ruh Sağlığı açısından veriler değerlendirildiğinde Türkiye Ruh Sağlığı Profili Çalışmasına göre Türkiye’de nüfusun %18’inin yaşam boyu bir ruhsal hastalık geçirdiği, çocuk ve ergenlerde ise klinik düzeyde sorunlu davranış oranının %11 olduğu tespit edilmiştir. Aynı veriler gözden geçirildiğinde engellilikle kaybedilen yaşam yıllarına neden olan temel hastalık gruplarından ilk sırayı psikiyatrik hastalıkların aldığı gözlemlenmektedir. Ruhsal hastalıklar sosyal, ekonomik, hukuki ve tıbbi boyutları olan bir sorun olarak hastaları, ailelerini ve toplumu çeşitli şekillerde etkilemektedir. Ruhsal hastalıkların oranının her geçen gün artması dünyada ve Türkiye’de psikiyatrik hizmetlerin kavramsal ve yapısal olarak ciddi dönüşümler yaşamasına neden olmuştur (Sağlık Bakanlığı, 2011a, s.5).

Türkiye’de psikiyatri hizmetlerinin gelişmesi ve iyileştirilmesi açısından kaynaklar gözden geçirildiğinde ilk girişimlerin 1960’lı yıllarda başladığı gözlenmektedir. Bu dönemde hastalara hastane dışında tedavi ve uyumlandırma hizmetleri vermek amacıyla İstanbul’da yedi adet, Ankara’da ise bir adet ruh sağlığı dispanserleri kurulmuştur (Doğan, 2016, s.138). Ruh sağlığı alanında gelişmeler takip edildiğinde 1967 yılında Bakanlık bünyesinde Ruh Sağlığı Şube Müdürlüğü kurulmuştur. 1983 yılına gelindiğinde ise Bakanlığın yeniden yapılanması çerçevesinde Temel Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü’nün kurulmasıyla, daha önceki şube müdürlüğü Ruh Sağlığı Daire Başkanlığına dönüştürülmüştür. Bir yıl sonrasında ise İl Sağlık Müdürlüklerinde Akıl ve Ruh Sağlığı Şube Müdürlükleri taşra teşkilatı olarak kurulmuştur (Dağ, 2003, s.60-61).

1998 yılı Eylül ayında Kopenhag’da düzenlenen Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) 48. Avrupa Bölge Komite Toplantısında herkes için sağlık, “Sağlık

21" başlığı altında "21. Yüzyılda 21 Hedef" sloganıyla resmen kabul edilmiştir. DSÖ üye ülkelerden, "herkes için sağlık" konusunda kendi stratejilerini belirlemelerini istediğinden 1998 yılında Sağlık Bakanlığı Türkiye için 2020 yılına kadar olan sağlık stratejilerini açıklamıştır. Belirlenen 10 hedeften 8'inci hedef "ruh sağlığının geliştirilmesi" dir. Alt başlığı ise '2020 yılına kadar, halkın psiko-sosyal iyilik durumunu geliştirilmek ve ruh sağlığı sorunu olan kişilerin özel bakım almalarını sağlamak' şeklindedir. Bu hedefler, 2001 yılında Sağlık Bakanlığı Temel Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü tarafından "Sağlık 21, Herkese Sağlık, Türkiye'nin Hedef ve Stratejileri" başlığıyla yayınlanmıştır (Sağlık Bakanlığı, 2011a, s.4).

1999 Marmara Depremi Türkiye'deki ruh sağlığı hizmetlerinin yeniden gözden geçirilmesi için önemli bir dönüm noktası olmuştur. Deprem sonrası Türk Hükümeti ve Dünya Bankası arasında 23 Kasım 1999 tarihinde Marmara Depremi Yeniden Yapılandırma Projesi (MEER) Anlaşması imzalanmıştır. Bu çerçevede; 5.15 milyon dolarlık bütçesi olan ve 2001-2004 tarihleri arasında kapsayacak projede bileşenlerden biri de ulusal ruh sağlığı politikasının geliştirilmesi şeklinde planlanmıştır. MEER Projesi kapsamında ulusal ruh sağlığı politikası geliştirilmesi amacıyla üç ayrı ruh sağlığı konferansı düzenlenerek ruh sağlığı ile ilgili sektör temsilcileri bir araya getirilmiş ve görüşleri alınmıştır. Yapılan konferanslar, görüşmeler, derlenen raporlar ve bilimsel literatür ışığında Dünya Sağlık Örgütü tarafından tasarlanan "Ulusal Ruh Sağlığı Politikası Kapsamının Geliştirilmesi İçin Hizmet Kılavuzu Paketi" temel alınarak Türkiye Cumhuriyeti Ruh Sağlığı Politikası Raporu oluşturulmuştur (Ulaş, 2008, s.10-11; Sağlık Bakanlığı, 2006, s.20-29).

Sağlık Bakanlığı tarafından 2006 yılında yayımlanan Türkiye Cumhuriyeti Ruh Sağlığı Politikası metninde; ruh sağlığı sisteminin toplum temelli olması, genel sağlık sistemine ve birinci basamağa entegre edilmesi, toplum temelli rehabilitasyon çalışmalarının yapılması, ruh sağlığı alanına ayrılan paranın artırılması, ruh sağlığı hizmetlerinin kalitesinin artırılması, ruh sağlığı alanı ile ilgili yasaların çıkarılması, damgalamaya karşı hasta haklarının savunulması ve ruh sağlığı alanında eğitim, araştırma ve insan gücünün artırılması konularına yer verilmiştir. Sağlık Bakanlığı ruh sağlığı politikasında hastane temelli modelden toplum temelli modele geçme kararı almıştır. Bu modelin ilk basamağı olarak

da Toplum Ruh Sağlığı Merkezleri (TRSM) açma kararı Sağlık Bakanlığı tarafından Nisan 2009’da alınmış ve pilot çalışmaların sonuçları değerlendirilerek Toplum Ruh Sağlığı Merkezleri Hakkında Yönerge Şubat 2011’de yayınlanmış ve uygulaması başlamıştır. Bunun yanında 2011 yılında Ulusal Ruh Sağlığı Eylem Planı (2011-2023) oluşturulmuştur (Sağlık Bakanlığı, 2006; Sağlık Bakanlığı, 2011b).

Ulusal ruh sağlığı eylem planında 2016 yılına ait hedefler belirlenmiştir (Sağlık Bakanlığı, 2011a: 63-67). Bu hedefler,

- Amaç 1. Ruh sağlığı hizmetleri veren kurumlar arasında eşgüdümü sağlamak
- Amaç 2. Ağır ruhsal bozukluğu olan bireylerin tüm ihtiyaçlarını karşılayan bütüncül bir ruh sağlığı sistemi kurmak
- Amaç 3. Ruh sağlığını teşvik etmek ve geliştirmek
- Amaç 4. Ruh sağlığı hizmetlerinin birinci basamak sağlık kurumlarına entegrasyonunu sağlamak
- Amaç 5. Psikiyatri yatak sayısını düzenlemek
- Amaç 6. Ruh sağlığı alanında çalışanların sayı ve niteliğini artırmak
- Amaç 7. Çocukluk ve ergenlik dönemine yönelik ruh sağlığı hizmetlerini iyileştirmek ve geliştirmek
- Amaç 8. Ruhsal özürülülere verilen hizmetlerin kalitesini artırmak
- Amaç 9. Ruh sağlığı alanında yasal düzenlemeler yapmaktır.

Bu amaçlardan 2. amaç olan “ağır ruhsal bozukluğu olan bireylerin tüm ihtiyaçlarını karşılayan bütüncül bir ruh sağlığı sistemi kurmak” kapsamı altında belirlenen hedefler,

- Toplum temelli ruh sağlığı sistemine geçmek
- Ağır ruhsal bozukluğu olan hastalar için bakım sistemi kurmak
- Ruh sağlığı hastalarının istihdam edilmesini sağlamak

olarak ortaya konulmuştur. Toplum temelli modelde; ağır ruhsal bozukluğu olan hastaların Toplum Ruh Sağlığı Merkezleri (TRSM) tarafından kayıt altına alınıp takiplerinin sağlanması, halen hastanelerde yatan ve taburculuk sonrası kalacak yeri olmayan hastaların projenin sonraki aşamasında açılacak yarı-yol evleri ve korumalı evlerde kalmasının ve korumalı işyerlerinde istihdamlarının sağlanması hedeflenmektedir. Her 100-300 bin nüfusa bir tane açılması planlanan TRSM'lere bağlı coğrafi

bölgedeki ağır ruhsal bozukluğu olan hastaların ve ailelerin, ekip anlayışı içerisinde, bilgilendirildiği, hastanın ayakta tedavisinin yapıldığı ve takip edildiği, rehabilitasyon, psikoeğitim, iş- uğraş terapisi, grup veya bireysel terapi gibi yöntemlerin kullanılarak hastanın sosyal çevresinden kopmadan toplum içinde yaşama becerilerinin artırılmasını hedefleyen, psikiyatri klinikleri ile ilişki içinde çalışan ve gerektiğinde mobilize ekiple hastanın yaşadığı yerde takibini yapan birimler olması planlanmıştır (Sağlık Bakanlığı, 2011a, s.25-27).

1.3.Ruh Sağlığı Hizmet Modelleri

Ruh sağlığı hizmet modelleri geleneksel olan hastane temelli modeli, ruh sağlığı alanında meydana gelen reform süreciyle birlikte ortaya çıkan toplum temelli modeli ve bu iki modelin dengeli olarak kullanımı olan toplum-hastane denge modelini kapsamaktadır. Literatürde ruh sağlığı hizmet modellerinin tarihsel gelişimi açısından yapılan değerlendirmeler ele alındığında 3 ayrı dönemden bahsedilmektedir. Birinci dönem hastane temelli model de diyebileceğimiz depo hastanelerinin yükselişi olarak adlandırılan dönemdir. İkinci dönem depo hastanelerinin düşüşü ve üçüncü dönem ruh sağlığı hizmetlerinde reform dönemi olarak ifade edilen toplum temelli hizmete dönüşümün sağlandığı dönemdir.

1.3.1.Hastane temelli model: Dünya’da yaygın olarak kullanılmış olan en eski ve geleneksel modeldir. Gelişmiş ülkelerin çoğunda yaklaşık 1880 ila 1950 yılları arasında kurulan depo hastaneler de denilen büyük psikiyatri hastanelerinin var olduğu ve psikiyatri hastalarının uzun süreler tedavilerinin yapıldığı modeldir. Bu hastaneler toplumdan uzak, çok çeşitli klinik bozuklukları ve sosyal anormallikleri olan insanların hayatta kalma ve temel gereksinimlerinin karşılanması için kurulmuş olan 1500-2000 yatak kapasiteli hastanelerdir (Thornicroft ve Tansella, 2002: 84; Alataş vd., 2009: 26).

20. Yüzyılın başlarında depo hastanelerinin yükselişi olarak adlandırılan dönemde Amerika ve Avrupa’nın genelinde akıl hastaneleri oldukça yaygınlaşmıştır. Fakat sayıları ve kapasiteleri artan akıl hastanelerinin insani ve kaliteli hizmet sunmadığına, hatta bazılarının çok ciddi insan hakları ihlallerine neden olduğuna dair şikâyetler olmuştur (Songur

vd., 2017: 277; Horwitz ve Gerald, 2011, s.631; Ekmekçi, 2018, s.79-82; Trent, /www. disabilitymuseum. org/).

Akıl hastanelerinin aşırı kalabalık olması, hijyen koşullarının kötü olması, hasta hakları ihlallerinin yaygın olarak görülmesi ve antipsikiyatri akımının etkisi ile bu model terk edilmeye başlanmıştır. 1950’den sonra tekrarlayan kötü muamele vakaları depo hastanelerinin düşüşü dönemi olan ikinci dönemi başlatmıştır. Bu dönemde Avrupa ülkelerinde ve ABD’de toplumdaki uzak büyük akıl hastanelerinin kapatılıp toplum temelli psikiyatri modeline geçişin başladığı dönemdir.

1.3.2. Toplum temelli model: Toplum Temelli model ağır ruhsal bozukluğu olan veya hastane de uzun süre yatırılan hastaların tedavi ve bakımlarının büyük psikiyatri hastaneleri yerine toplum içerisinde, hastanın kendi sosyal ortamında sağlandığı modeldir. İtalya’da ruh sağlığı reformuyla 1961 yılında başlamış ve son 30 yılda Avrupa ülkelerinin hemen hepsinde uygulamaya geçilmiştir. İtalya’da başlayan değişim, diğer Batı Avrupa ülkelerinde de kısa süre sonra başlamış ve tamamlanmıştır. Türkiye’de ise 2006 yılında ‘Ulusal Ruh Sağlığı Politika’sı metni ve 2011’de yayınlanan ‘Ulusal Ruh Sağlığı Eylem Planı’ metni ile toplum temelli ruh sağlığı hizmetlerine geçiş sürecine başlanmıştır (Başer vd., 2013, s.183; Sağlık Bakanlığı, 2011a, s.25).

Toplum temelli ruh sağlığı sisteminde ruh sağlığı ekibi belirlenmiş coğrafi alana hizmet sunmaktadır ve bu sistemde tanımlanmış bölgeye hizmet için kurulmuş 20 yataklı kapalı psikiyatri servisi, gündüz hastanesi ve rehabilitasyon merkezi ve bakım kurumları açma gibi unsurlar mevcuttur. Bu modelde ekip oluşturulmakta ve bu ekip psikiyatrist, psikolog, psikiyatri hemşiresi, sosyal çalışmacı ve uğraşı terapistinden oluşmaktadır. Gerektiği hallerde psikolog, hemşire ve sosyal çalışmacıdan oluşan gezici ekip, ev ziyaretleri yaparak hastaların ilaçlarını düzenli kullanmasını sağlar, takiplerini gerçekleştirir. TRSM’lerde ilaç tedavisi, bireysel terapi ve grup terapisi, kişisel beceri eğitimi, psikoeğitim ve danışmanlık, aile eğitimi ve sosyal beceri eğitimi gibi hizmetler verilmektedir (Yanık, 2007, s.16; Ensari, 2008, s.88).

Toplum temelli ruh sağlığı modelinin uygulama birimi olan Toplum Ruh Sağlığı Merkezleri'nde hastaneden taburcu olan bireylere tedavi sonrası bütüncül bakış açısıyla müdahale planı oluşturulmakta ve uygulamalar yapılmaktadır.

1.3.3.Hastane-toplum denge modeli: Ağır ruhsal bozukluğu olan hastaların tedavisi ve bakımı konusunda hastane temelli model veya toplum temelli model tek başına yeterli görülmediği için bir çözüm olarak hastane-toplum denge modeli oluşturulmuştur. Ruh hastalıklarının doğası gereği bazı durumlarda hastaneye yatışı kaçınılmaz hale gelmektedir. Özellikle alevlenme/atak dönemlerinde hastaya uygun tanının konulması ve uygun ilaç tedavisinin gerçekleştirilmesi, hastanın kendisi ve toplum açısından tehlike oluşturması ve bakım verecek kimsesinin olmaması gibi durumlar hastane yatışını gerekli kılmaktadır (Thornicroft ve Tansella, 2013, s.246-248; Songur vd., 2017, s.279-280). Bu nedenle toplum temelli ve hastane temelli modelin faydalı yönleri alınarak denge modelinin oluşturulması ruh sağlığı hizmetlerinin sunumunda dezavantajların azaltılmasında önemli bir etkidir. Bu modele örnek olarak İngiltere ruh sağlığı modeli verilebilir. İngiltere'de uygulanan modelde psikiyatri hastaneleri 200 yatak veya altına düşürülerek korunmuştur ve bunun yanında toplum psikiyatrisi sistemi de kurularak toplum-hastane denge modeli oluşturulmuştur (World Psychiatric Association, 2011, s.4; Sağlık Bakanlığı, 2011a, s.25).

2. Psikiyatrik Sosyal Hizmet

Psikiyatrik Sosyal hizmet zihinsel, duygusal ve davranışsal bozukluklarla ilgilenen, psikiyatri, klinik çalışma ve teori bilgisine sahip sosyal hizmetin özelleşmiş bir dalıdır. Uluslararası Sosyal Çalışmacılar Birliği (NASW)'nin 2005 yılında yayınladığı 'Sosyal Hizmet Uygulamasında Klinik Sosyal Hizmet için NASW Standartları'nda psikiyatrik sosyal hizmetin bireylerin, çiftlerin, ailelerin ve grupların ruhsal ve zihinsel, duygusal ve davranışsal refahına odaklandığını belirtilmiştir. Psikiyatrik sosyal çalışmacıyı ise, zihinsel, duygusal ve davranışsal rahatsızlıkları olan kişilerin teşhis ve tedavisinde yer alan önemli sağlık uygulayıcıları olarak ta-

nımlanmış ve psikiyatrik sosyal çalışmacının dört yıllık lisans eğitimi sonrası psikiyatri alanında yapılacak yüksek lisans eğitimini ve diğer süpervizyon ve eğitimleri alması gerektiği ifade edilmiştir (NASW, 2005, s.7). Barker (2003)'a göre psikiyatrik sosyal hizmet, psikososyal işlev bozukluğu, engellilik ya da duygusal, zihinsel ve davranışsal bozuklukların tanısı, tedavisi ve önlenmesinde sosyal hizmet teorisinin ve yöntemlerinin profesyonel bir uygulamasıdır (Barker, 2003).

Meyer'e göre ise sosyal sorunların psikiyatrik hastalıkların doğuşunda yoğun bir şekilde etkili olduğunu ve aynı zamanda sosyal faktörlerin hastaların iyilik halini sürdürmesi için önemli bir etken olduğunu vurgulayarak sosyal çalışmacılara oldukça önemli katkılar sağlamıştır. Psikiyatri alanında ilk sosyal hizmet uygulamalarını belirli bir coğrafi alandaki hastaların ev ziyaretlerini gerçekleştirebilmeleri ve değerlendirme ve rehabilitasyon planları yapmaları açısından sosyal çalışmacıları desteklemiştir. Bu noktada psikiyatrik sosyal hizmet, zihinsel ve psikolojik sıkıntıları nedeniyle psikiyatri alanı içine giren kişi ve grupların ya da sosyal uyumsuzlukları ve ihtiyaçları üzerine de odaklaşan bir işlev, bir görevdir (<https://www.hopkinsmedicine.org/>; Özdemir, 1999, s.96-97)

Bulut (1993)'un çalışmasında ise,

“Psikiyatrik sosyal hizmet; akıl ve ruh sağlığının korunmasına, ruhi ve akli yönlerden birçok güçlükleri olan kişilerin güçlüklerinin saptanmasında ve onların toplum içinde daha sağlıklı, daha yeterli ve sosyal işlevlerinin daha etkili bir biçimde yerine getiren bireyler haline dönüşmelerine yardımcı olan meslek.” (Bulut, 1993, s.23).

olarak tanımlanmıştır.

Psikiyatrik sosyal hizmet, ruhsal bozukluğu olan ve hastanede ya da ayaktan tedavi gören, rehabilitasyon çalışmalarına katılan bireylerin bakımını destekleyen, tedavi sağlayan ve koordine eden, bireyi çevresi içinde bütüncül olarak değerlendiren, hastaların yaşam kalitesini arttırmayı hedefleyen özel bir tıbbi sosyal çalışma türüdür. Psikiyatrik sosyal çalışmacılar ise genel olarak, psikososyal ve risk değerlendirmeleri, bireyle ve grupla çalışma, psikoterapi, psikoeğitim, krize müdahale, bakım koordinasyonu ve rehabilitasyon hizmetleri dahil ancak bunlarla sınırlı olma-

mak üzere, müracaatçılara, hastalara yönelik hizmet sağlayan; psikiyatrist, psikolog, psikiyatri hemşiresi ve diğer bakım elemanlarından oluşan psikiyatri ekibinin üyeleridir.

2.1. Dünya’da Psikiyatrik Sosyal Hizmet Uygulamaları

Dünya’da Psikiyatrik sosyal hizmet uygulamaları değerlendirildiğinde ülkeden ülkeye değişiklik gösterdiği gözlemlenmektedir. Bu açıdan aşağıda psikiyatrik sosyal hizmet uygulamaları açısından bazı ülke örnekleri değerlendirilecektir.

Avustralya’da Federal Hükümet, Avustralya Sosyal Çalışmacılar Sendikasını (AASW) akıl sağlığı alanında uzmanlık için değerlendirici bir makam olarak kabul etmektedir. AASW’nin yaptığı değerlendirme başarılı olursa sosyal çalışmacılara Akredite Ruh Sağlığı Görevlisi (AMHSW) statüsü verilmektedir. Akredite Ruh Sağlığı Sosyal Çalışmacısı, akıl sağlığı bozukluğu olan kişilerin değerlendirilmesinde ve tedavi edilmesinde daha etkin ve aktif rol oynarlar. Bu kişilerin daha deneyimli olduğu kabul edilir ve ruh sağlığı alanında depresyon ve diğer duygudurum bozuklukları, anksiyete bozuklukları, kişilik bozuklukları, psikoz, intihar düşünceleri, ilişki sorunları, hayat krizleri, travma ve aile çatışmaları yaşayan bireylerin ilişkili sosyal ve diğer çevresel problemlerini çözmelerine ve yaşam kalitelerini iyileştirmelerine yardımcı olurlar. Bireysel, aile ve grup terapileri gerçekleştirirler ve bir ruhsal bozukluğu olan bireyin arkadaş, aile ve çevre ilişkilerinde, iş ve eğitim alanında vb. alanlarda yaşayacakları problemleri de göz önünde bulundurarak daha geniş kapsamlı hizmet sunarlar. Akredite Ruh Sağlığı Sosyal Çalışmacıları, zihinsel sağlık bozukluğu olan kişilere yardımcı olmak için bir dizi müdahale kullanırlar. Bunlar, bilişsel davranışçı terapi, davranışsal müdahaleler, bilişsel müdahaleler, gevşeme stratejileri, beceri eğitimi, problem çözme, öfke kontrolü, sosyal beceriler, stres yönetimi, ebeveynlik yetenekleri, kişilerarası terapi, psiko-eğitim (Motivasyonel Görüşme dahil), anlatı terapisi gibi müdahalelerdir (<https://www.aasw.asn.au/>).

Avustralya’da ruh sağlığı alanında görev yapan sosyal çalışmacılar farklı uygulama alanlarında görev yapmaktadırlar. Bunlar, kamu ruh sağlığı, yetişkin ruh sağlığı, özel uygulama, topluluk ekipleri, çocuk ve ergen

ruh sağlığı ekipleri, birincil akıl sağlığı bakımı, üçüncül ruhsal sağlık hizmetleri, hükümet dışı kuruluşlar (STK), ruhsal hastalığı olan ebeveynlerin çocukları için gerçekleştirilen uygulamalar, önleme programları, perinatal hizmetler, annelik destek hizmetleri, yaşlı akıl sağlığı, gaziler ve şu anda hizmet veren Avustralya savunma gücü (adf), yerli topluluklar, uzman hizmet alanları ve adli hizmetler alanlarıdır gerçekleştirmek (AASW, 2015, s.4-5).

Almanya, Alman ruh sağlığı sisteminde merkezi bir örgüt yoktur ve hükümet politika ayrıntılarını yazma veya belirli hedefler koyma hakkına sahip değildir. Sadece yasal çerçeveyi belirleyebilir, genel hedefleri tanımlayabilir ve harcama düzeyini etkileyebilir. Diğer sağlık hizmetleri alanlarında olduğu gibi, akıl sağlığı hizmetlerine ilişkin sorumluluklar, federal otoriteler, yerel yönetimler ve ofis temelli psikiyatristler tarafından sağlanan hasta bakımını düzenleyen yarı resmi kurumlar arasında paylaşılmaktadır. Hemen hemen her vatandaşın sağlık sigortası vardır ve sigorta kapsamı olmayanlar için sağlık hizmetlerine erişim ücretsizdir. Bu bireylerin masraflarını genellikle sosyal hizmetler karşılar. Sosyal hizmetler ayrıca doğrudan toplum içinde çeşitli hizmetlere de fon sağlamaktadır. Bu anlamda Almanya’da anlaşılması zor olan parçalanmış bir sistem bulunmaktadır (Kunze et al., 2004, s.218).

Tüm ülkede genel olarak gerçekleştirilen sosyal hizmet etkinlikleri (Hussein, 2011, s.23),

- Bireylerin, ailelerin, bakım verenlerin risklerini, ihtiyaçlarını ve koşullarını değerlendirmek;
- Sosyal hizmet uygulamalarını planlamak, gözden geçirmek ve değerlendirmek;
- Bireylerin ihtiyaçlarını, görüşlerini ve koşullarını temsil etmeleri için desteklemek;
- Bireylere, ailelere ve bakım verenlerle ilgili riskleri yönetmek;
- Diğer profesyonellerle işbirliği içinde çalışmak;
- Diğer profesyonellerle ve farklı kurumlarla işbirliği içinde çalışmak;
- Durum Yönetimi;
- Çocuklar, aileler, yetişkinler ve / veya yaşlı insanlar için bakım programlarını yönetmek;
- Topluluk gelişimi;

- Rehberlik;
- Ceza adalet sistemi ile çalışmak;
- Araştırma ve proje çalışması; ve
- Denetim ve uygulama eğitimi olarak ifade edilmiştir.

Diğer aktiviteler ise, klinik sosyal çalışma; sosyal politikaya katılım; ve terapi çalışması şeklinde sınıflandırılmıştır.

Kanada, Kanada Sosyal Çalışmacılar Derneği (CASW)'nin tanımlamasına göre ruh sağlığı alanında genellikle üç geniş sağlık hizmeti uygulamasında sosyal çalışmacının gerçekleştirdiği sorumlulukları vardır. Bunlar, önleme, tedavi ve rehabilitasyon hizmetleridir. Önleme faaliyetleri, duygusal özbakım ve sağlıklı ilişkiler, toplum bilgisi ve becerileri (toplumsal gelişim), sosyal eylem ve sosyal adalet için savunuculuk konularında kamu ve müracaatçı eğitimini içerir. Tedavi faaliyetleri, akut psikiyatrik belirtiler, duygusal travma, ilişki sorunları, stres, sıkıntı ya da kriz yaşayan bireyler üzerinde odaklanma ve değerlendirme, risk yönetimi, bireysel, çift, aile ve grup danışmanlığı, müdahale ya da tedavi ve savunuculuğu içerir. Rehabilitasyon faaliyetleri ise, akıl hastalığı sebebiyle engellenen müracaatçılara odaklanır ve bilgi ve becerilerini geliştirmek için bireysel, çift, aile ve grup müdahaleleri, kurum bakımı, mesleki ve boş zaman kaynaklarının sağlanması ve ihtiyaç duyulan hizmetlerin geliştirilmesini sağlamak ve toplumun tutumlarını değiştirmek için savunuculuk faaliyetleridir. Kanada'da çalışma ortamına özel olarak, ruh sağlığı alanındaki sosyal çalışmacıların sunduğu hizmetler ise; doğrudan hizmetler, vaka yönetimi, toplumsal gelişim, süpervizyon ve danışmanlık, program yönetimi/idaresi, organizasyonel gelişim, program, politika ve kaynak geliştirme ve sosyal eylemlerdir (CASW, <https://www.casw-acts.ca/>).

İngiltere'de, Genel Sosyal Bakım Konseyi (GSCC) sosyal hizmet için yetkili otoritedir. GSCC, kayıt, davranış, standart belirleme ve sosyal hizmet eğitiminin yasal düzenleyici işlevlerini yerine getirerek, İngiltere'de sosyal hizmet işlevleri açısından insanların güvenliğine ve korunmasına katkıda bulunur. Sosyal çalışma, İngiltere'de düzenlenmiş bir meslektir. İngiltere'deki tüm sosyal çalışmacıların GSCC'ye kayıt yaptırma zorunluluğu vardır ve kayıtlarını da sürdürmelidirler. 1 Nisan 2005'ten beri, "sosyal çalışmacı" unvanı kanunla korunmaktadır (Hussein, 2011, s.82-83).

İngiltere'de, akıl sağlığı hizmetleri temel olarak Ulusal Sağlık Hizmeti'nin (NHS) yerel altyapısı tarafından “barındırılan” sosyal bakım ve sağlık hizmetleri aracılığıyla sağlanır (European Social Network, 2011: 11). Sosyal Hizmet Koleji (CSW) İngiltere’de sosyal hizmetin ruh sağlığı alanında, 5 temel uygulama alanını ele almıştır. Bunlar (Allen et al., 2016, s.5-6),

1. Vatandaşların sosyal hizmetler hakları ve sosyal hizmet uygulamaları ve kendilerine ait olan tavsiyelere erişmelerini sağlamak, yasal görevleri yerine getirmek ve yerel otoritenin bireye özgü sosyal bakım normlarını teşvik etmek.
2. Bireyler ve ailelerle iyileşmeyi ve sosyal içermeyi teşvik etmek.
3. Yüksek düzeyde sosyal, aile ve kişilerarası karmaşıklık, risk ve belirsizlik ile karakterize edilen durumlarda profesyonel liderlik ve becerinin teşviki ve bunun gösterilmesi.
4. Topluluk kapasitesini, kişisel ve aile direncini, daha önceki müdahaleyi ve aktif vatandaşlığı desteklemek için yerel topluluklarla ortak olarak ve yenilikçi bir şekilde çalışmak.
5. Onaylanmış Zihinsel Sağlık Profesyonel işgücüne liderlik etmek.

2.2. Ruh Sağlığı Yaklaşımları ve Psikiyatrik Sosyal Hizmet

Ruh sağlığı alanında geleneksel olarak iki temel perspektif vardır. Bunlar, *medikal model* ve *sosyal model*dir. İki modelin uygulanması açısından uzun zamandır tartışmalar yaşanmakta ve sosyal model savunucuları, ruh sağlığı alanında medikal modelin baskın olduğunu ve akıl sağlığı üzerinde gerçek anlamda tedavi sağlamadığı ve hastaları tam anlamıyla kapsamlı olarak ele almadığı yönünde eleştiri yapmaktadırlar. Bu eleştirilere ve yorumlara rağmen, ruh sağlığında biyomedikal yaklaşım 1870'lerden beri yaygınlığını korumuştur. Ruh sağlığında sosyal model ise, nispeten yeni bir alandır ve kökenleri ilk psikiyatri sosyal hizmet çalışmalarına dayanmaktadır. Bunların yanında perspektiflerin birleştirilmesi düşüncesi ile 1970'lerin sonlarında Engel tarafından geliştirilen *biyopsikososyal model*, 20. yüzyıl sonlarında psikiyatri alanında meydana gelen önemli gelişmelerden bir tanesi olmuştur (Bogg, 2009, s.42).

2.2.1. Medikal model: *Medikal Model/ Tıbbi Model*, Koch ve Pasteur zamanından bu yana Batıda doktorlar ve psikiyatristler tarafından benimsenmiş olan ve bazen "hastalık modeli" olarak adlandırılan geleneksel bir tıbbi bakış açısıdır. Bu model iki temel ilkeye dayanır, birincisi bütün zihinsel bozukluklar bir beyin bozukluğudur, ikincisi ise tüm zihinsel olaylar nörolojik olaylardır. Hekim bir problem çözme yaklaşımı kullanarak hastadaki kusur veya disfonksiyona odaklanır. Tıbbi öykü, fizik muayene ve tanı testleri, belirli bir hastalığın tanımlanması ve tedavisi için temel oluşturur. Tıbbi modele göre psikiyatrik hastalık bireyde bir kusur, eksiklik veya anormalliktir, ruhsal bozukluğa sahip olmak negatif bir durumdur ve kişinin kendisinden kaynaklanmaktadır. Bu hastaların sorunlarının çözümü, ancak bireyin tedavisi veya normalleşmesi ile mümkün olabilmektedir. Çare ajanı ise profesyonel yardımdır (Golightley, 2008, s.24; Bogg, 2009, s.45-46; Mosby's Medical Dictionary, 2009; Gill, 1994).

2.2.2. Sosyal model: Sosyal model psikiyatrik bozuklukların yalnızca tıbbi modelle açıklanamayacağı fikrinin olgunlaşmasıyla ortaya çıkmıştır. Tıbbi yaklaşım, hastalıkları genetik, virüsler veya diğer biyomedikal nedenlere dayandırırken, sosyal model daha çok sosyal ve çevresel nedenlere odaklanmaktadır. Sosyal model, tıbbi model gibi tanıya ve tıbbi tedavi yöntemine odaklanmak yerine sosyal sonuçlara ve yaşam kalitesinin nasıl iyileştirileceğine ve bireyin karşı karşıya kaldığı problemlere karşı nasıl güçlendirileceğine odaklanır. Bu yaklaşım, bireyin ruhsal bir bozukluğu geliştirmesinde, izolasyon, sosyo-ekonomik durum, kişisel anlatı, özsaygı ve stres gibi sosyal faktörlerin anahtar faktörler olduğunu öne sürmektedir (Đečević et al., 2015, s.374; Golightley, 2008, s.34).

Sosyal modele göre, psikiyatrik hastalık bir farktır. Psikiyatrik hastalığa sahip olmak negatif ya da pozitif bir durum değil, nötr bir durumdur. Ruhsal bozukluk birey ve toplum arasındaki etkileşimden kaynaklanmaktadır ve ruhsal bozuklukla ilgili sorunların çözümü, birey ile toplum arasındaki etkileşimin değişmesi ile mümkün olabilir. Çare ise, kişinin kendisi ya da birey ile toplum arasındaki etkileşimi düzenleyecek bir savunucu olabilir (Bogg, 2009, s.43-45; Gill, 1994; Oral ve Tuncay, 2012, s.99).

Sosyal model, sosyal hizmetin genel bütüncül yaklaşımıyla iyi uyuşmakta ve ruhsal sağlık alanında sosyal hizmetin temel mantığını da oluşturmaktadır. Zaten sosyal modelin ortaya çıkışı da daha önce bahsedildiği

gibi ilk psikiyatrik sosyal hizmet uygulamalarına dayanmaktadır. Bu açıdan ruh sağlığı alanında sosyal modelin en önemli savunucuları psikiyatrik sosyal çalışmacılardır.

2.2.3. Biyopsikososyal model: Tıbbi modele yönelik eleştirilere cevaben geliştirilen, perspektiflerin birleştirilmesi düşüncesi 1970'lerin sonlarında tartışılmaya başlanmıştır. Psikiyatrist George L. Engel Science dergisinde yayınlanan 1977 tarihli makalesinde yeni bir medikal modele ihtiyaç duyulduğunu belirtmiş ve biyopsikososyal modelin önemine değinmiştir. Biyopsikososyal model, hastalığı biyolojik faktörlerin (genetik, biyokimyasal, vb.), psikolojik faktörlerin (duygudurum, kişilik, davranış, vb.) ve sosyal faktörlerin (kültürel, ailevi, sosyoekonomik) karmaşık, değişken etkileşimlerine bağlayan geniş bir bakış açısıdır. Biyopsikososyal model, hastalığı virüs, gen veya somatik anormallikler gibi kabaca sadece biyolojik faktörlere bağlayan biyomedikal modele karşı çıkmakta ve bireylerin biyolojik, psikolojik ve sosyal açıdan bütüncül olarak değerlendirilmesi gerektiğini ifade etmektedir (Engel, 1977, s.131-133; Gökçe ve Bulduklı, 2015, s.42).

Ruh sağlığı alanında biyopsikososyal yaklaşım çerçevesinde görev yapan sosyal çalışmacılar hastalıkların sosyal boyutlarına odaklanmakta ve sosyal sorunları psikiyatri ekibi ile paylaşarak hastanın psikolojik ve biyolojik boyutuna olan etkilerine dikkat çekmektedirler. Aynı zamanda hastanın bütüncül olarak iyilik halinin sağlanması amacıyla sosyal durumundan kaynaklanan sorunların üstesinden gelinmesi için müdahale planı oluşturmak ve uygulamak tıbbi alanda yer alan sorumluluklarındandır.

3.Psikiyatrik Sosyal Çalışmacının Rol ve Sorumlulukları

Sosyal çalışma alanı psikiyatri ortamlarında yer alması gereken önemli bir uzmanlık alanıdır. Hastalığın teşhisi öncesinden başlayarak, tedavi, takip ve rehabilitasyon çalışmalarına kadar her alanda sosyal çalışmacıların ortak ve farklı rol ve sorumlulukları bulunmaktadır. Psikiyatrik sağaltım sürecinin tüm aşamalarında hastaların bütüncül olarak ele alınması için rol ve sorumlulukların doğru değerlendirilmesi ve sosyal çalışmacıların işbirliği içine girdiği psikiyatri ekibine, müracaatçı ve çevresine bu rol ve sorumlulukların doğru ifade edilmesi gerekmektedir. Psikiyatrik sosyal

çalışmacıların rol ve sorumlulukları literatürde farklı sınıflandırmalarla ele alınmıştır. Ülke örnekleri incelendiğinde de farklı gruplara ayrılarak ya da çalışma alanları göz önüne alınarak değerlendirildiği gözlemlenmektedir. Kanada Sosyal Çalışmacılar Derneği(CASW)'nin sınıflandırmasına göre ruh sağlığı alanında genellikle üç geniş sağlık hizmeti uygulamasında sosyal çalışmacının gerçekleştirdiği sorumlulukları vardır. Bunlar; önleme, tedavi ve rehabilitasyon hizmetleridir (<https://www.casw-acts.ca/>). Doğan (2009) ruh sağlığı alanında sosyal hizmet uygulamalarını; koruyucu ruh sağlığı çalışmalarında, psikiyatrik ortamlarda ve sosyal politikaların geliştirilmesinde sosyal hizmet olarak sınıflandırmıştır (s.212-216). Arıkan ve Dilek (1996) psikiyatrik tedavi sürecindeki rol ve sorumlulukları sınıflandırmış ve hastaneye yatış aşamasındaki etkinlikler ve taburculuk aşamasındaki etkinlikler olarak ifade etmiştir. Özden (2017) ise bireyle çalışma, grupla çalışma ve toplumsal düzey olarak sınıflandırmıştır (s.128-131). Corcoran and Walsh (2006) klinik sosyal hizmet uygulamalarını çocukluk dönemi, ergenlik dönemi, yetişkinlik dönemi ve yaşlılık dönemi sınıflandırmasıyla açıklamıştır. Özdemir (1999) ise psikiyatrik tedavi kurumlarında sosyal hizmet uygulamalarını, hastaneye yatmadan önce, hastaneye yatış aşamasında, psikiyatrik tedavi kurumunda yatarak tedavi gördüğü sırada, taburculuk aşamasına hazırlık sırasında, taburculuk aşamasında ve izleme aşamasında gerçekleştirilen uygulamalar olarak sınıflandırmıştır (s.108-109).

Bu çalışmada ise koruyucu ruh sağlığı hizmetleri, tedavi edici ruh sağlığı hizmetleri ve rehabilitasyon edici ruh sağlığı hizmetleri alanlarında sosyal çalışmacıların rol ve sorumlulukları değerlendirilmiştir.

3.1.Koruyucu ruh sağlığı hizmetleri alanında sosyal çalışmacının rol ve sorumlulukları

Ruhsal bozuklukların önlenmesi bir halk sağlığı önceliğidir. Ruhsal bozukluklar toplumsal anlamda büyük bir psikolojik, sosyal ve ekonomik yük oluşturmakta, aynı zamanda fiziksel hastalık riskini de arttırmaktadır. Bu bozuklukların neden olduğu yükü azaltmak için tek sürdürülebilir yöntem ise oluşmasını önlemektir (WHO, 2004, s.13).

Koruyucu hizmetlerin halk sağlığı sınıflandırması bulunmaktadır. Bunlar birincil koruma, ikincil koruma ve üçüncül korumadır.

Birincil Koruma, hastalığın henüz oluşmadığı risk altındaki bireylerde hastalığın meydana gelmesini önlemek amacıyla gerçekleştirilen profesyonel aktiviteleri ifade eder. İnsidansın (belirli bir nüfusta belirli bir sürede ortaya çıkan yeni vakaların görülme hızı) azaltılması hedeflenmektedir. Birincil koruma, sağlığı kişisel ve toplumsal çabalarla korumaktır ve genellikle halk sağlığı alanının görevidir.

Birincil koruma, aşağıdaki üç kategoride ele alınmaktadır (WHO, 2002, s.8).

- **Evrinsel önleme:** Genel olarak halkı veya tüm nüfus grubunu hedefleyen koruma,
- **Seçici önleme:** Bir ruhsal bozukluk geliştirme riski, popülasyonun geri kalanına göre daha yüksek olan bireylerin veya alt grupların hedeflendiği koruma,
- **Belirtilen önleme:** Ruhsal bozukluk açısından yüksek risk altındaki kişileri hedefleyen koruma.

İkincil Koruma, psikiyatrik hastalıkların belirtilerini yeni göstermeye başlamış ya da riskli davranışlar sergilemeye başlamış bireylere yönelik sorunun erken saptanması ve süregenleşmeden tedavi edilmesine yönelik hizmetlerdir. Bu nedenle, ikincil koruma, erken teşhise odaklanan müdahaleleri ifade eder. Bir hastalık erken teşhis edilirse derhal tedavi edilebilir ve ideal olarak çözülebilir. Erken teşhis ve müdahale, hastalık süresini azaltır, böylece herhangi bir zamanda hastalığı olan bireylerin sayısını azaltır (Compton et al., 2010, s.5; <https://www.psikolog-org.tr/>).

Üçüncül Koruma, Hastalığın yol açtığı bozukluk ve yeti kaybı oranının azaltılmasına yönelik rehabilitasyon çalışmalarını kapsar. Üçüncül koruma özellikle psikiyatrik hastalıklar açısından oldukça önemli bir husustur. Nüksetmeyi önlemeyi, psikiyatrik hastalığa eşlik eden başka bir hastalık geliştirme olasılığını azaltmayı ve psikososyal işlevin geliştirilmesine yönelik tedavileri sağlamayı içerir. Ağır ruhsal bozukluklar için gerçekleştirilen toplum temelli tedavi, sosyal beceri eğitimi, bireye ve aileye destek sağlama, sosyal destek gruplarının oluşturulması, toplum kaynaklarının harekete geçirilmesi ve istihdam sağlama gibi çalışmalar üçüncül korumaya örnektir (Compton et al., 2010, s.5-6).

Sosyal çalışmacılar koruyucu ruh sağlığı hizmetlerinde ekip çalışması içerisinde rol alır. Koruyucu çalışmalar daha çok eğitimler sağlanarak gerçekleştirilir ve özellikle erken çocukluk dönemine ait çalışmaları kapsar ve okullarda eğitimler vermek ve okul sosyal hizmeti gerçekleştirmek koruyucu çalışmalara örneklerdir. Stresli ortamları düzenlemek, bireylerin baş etme becerilerini geliştirmek, sağlığı korumanın teşviki ve muhafazası, temel ihtiyaçlar için yeterli standartlara ulaştırmak ve bilinen risklere (intihar, bağımlılık vb.) karşı özel korumayı sağlamak koruyucu ruh sağlığı çalışmalarının kapsamına girer (AASW, 2015, s.4-5; <http://www.casw-acts.ca/>).

Toplum Sağlığı Merkezlerinin Kurulması ve Çalıştırılmasına Dair Yönerge (2011)'ye göre, Türkiye'de koruyucu sağlık hizmetleri toplum sağlığı merkezlerinde görev yapan sosyal çalışmacıların sorumluluğundadır. Yönergeye göre sosyal çalışmacıların görevleri, hizmet götürülecek bölge ve toplumu tanımak, bölgenin sağlık ölçütlerini değerlendirerek sorunları ve öncelikleri saptamak, toplumda sağlık sorunu yaratan çevresel, sosyal, kültürel, demografik ve ekonomik koşulları saptamak, toplumda saptanan sorunların çözümlenmesine katkıda bulunacak kaynakları araştırmak, harekete geçirici, verimliliğini artırıcı ve yeni kaynak oluşumunu sağlayıcı çalışmalar yapmak, afet sonrası dönemde sosyal hizmet işlerini yürütmek, okul yönetimleri ile işbirliği yaparak desteklemek ve toplum kalkınması hizmetlerinde görev almak gibi görevlerle ifade edilmiştir (Sağlık Bakanlığı Temel Sağlık Hizmetleri Genel Müd., 2011). Ruhsal hastalıkların saptanması için risk gruplarının belirlenmesi oldukça önemlidir. Bu anlamda ruhsal risk taraması ve araştırması toplum sağlığı merkezlerinde görev yapan sosyal çalışmacıların sorumluluğuna verilmiştir.

Koruyucu ruh sağlığı hizmetleri ise Türkiye'de Ulusal ruh sağlığı eylem planı (2011)'nda değerlendirilmiş ve damgalama ve ayrımcılıkla mücadele, çocuğun psikososyal gelişimini destekleme programı, kadına yönelik aile içi şiddet ve sağlık sonuçlarını erken tanılama, intiharı erken tanıma gibi riskli gruplara yönelik yürütülmekte olan koruyucu ruh sağlığı programlarının aile hekimliği sistemine entegre edilmesi gerekmektedir ifadesi kullanılmıştır.

3.2.Tedavi edici ruh sağlığı hizmetleri alanında sosyal çalışmacının rol ve sorumlulukları

Psikiyatrik hastalıkların teşhis edilmesi ile birlikte gerçekleştirilen tedavi hizmetleri esnasında ki uygulamalarda ekip içerisinde sosyal çalışmacıların rol ve sorumlulukları literatürde çeşitli şekillerde ele alınmıştır. Arıkan ve Dilek (1996) daha önce de belirtildiği gibi psikiyatrik tedavi sürecini iki aşama da ele almış ve hastaneye yatış aşamasındaki etkinlikler ve taburculuk aşamasındaki etkinlikler olarak değerlendirmişlerdir. Hastaneye yatış aşaması, taramalar sırasında toplumda saptanan, henüz hastaneye başvurmamış hastalara ev ziyaretlerini, hastanın başka bir kurumdan sevk edilmesi durumunda o kurumdaki yetkililerle görüşmeyi, hastanın ve bakım verenlerin tedavi kuruluşlarıyla ilişki kurmasına yardımcı olmayı ve hastanın hastaneye yatışa hazırlanmasını kapsayan hizmetlerdir. Hastaneye yatış aşamasında hastaya ve ailesine hastaneyi ve tedavi kurumunu tanıtır, aileyle ilişki kurarak tedavi sürecinde hastaya karşı olumlu, kabul edici bir tutum geliştirmelerini sağlar ve hastaneye yatışla birlikte meydana gelen problemlerde aileye yardımcı olur. Taburculuk aşamasında ki etkinlikler ise, özellikle hastanın ailesiyle ve toplumdaki çeşitli gruplar ve kuruluşlarla bütünleşmesi üzerinde durulur. Ayrıca yalnızca hastayı hazırlamak değil ailenin de hastanın dönüşüne hazırlanması oldukça önemlidir. Hastanın döneceği ortam değerlendirilmelidir. Tedavi sonrası izleme etkinlikleri önemlidir. Taburculuk sonrası rehabilitasyon çalışmaları ve aynı nakdi yardımlar açısından ihtiyaç tespiti gibi durumlar değerlendirilmelidir (s.69-78)

Doğan (2009) psikiyatrik ortamlarda sosyal çalışmacının görevlerini, hastanın hastaneye yatışı öncesi, sırası ve sonrası aşamalarında ele almıştır (s. 213-215).

Hastaneye yatış öncesinde, taramalar sırasında ruhsal sorunu olduğu saptanan ve hastaneye başvurmamış bireylere ev ziyaretleri yapmak ve hastaneye başvurmalarını sağlamak; hastayı ve aileyi hastaneye yatışa hazırlamak; hastaya ilişkin toplumsal değerlendirme yapmak,

- Hastaneye yatış aşamasında, sosyal inceleme raporu hazırlamak; hastanın maddi sorunlarına yönelik toplumsal kaynakları harekete geçirmek; hastaya ve ailesine hastaneyi ve tedavi programını tanıtmak ve hastaneye uyumlarını sağlamak; hastane ve hastanın evi ve sosyal

ortamı arasında köprü oluşturmak; hastayı ve ailesini hastalıkla ilgili bilgilendirmek; bireyle ve grupla çalışma yapmak,

- Hastaneye yatış sonrası, hastayı ve ailesini taburculuğa hazırlamak; hastanın taburculuk sonrası sosyal ortamını araştırmak; taburculuk işlemlerinde hastaya ve ailesine yardımcı olmak; hasta ve ailesinin taburculuk sonrası yaşama uyumunu kolaylaştırmak; taburculuk sonrası takibini sağlamaktır.

Oral ve Tuncay (2015) sosyal çalışmacının klinik düzey rollerini, sosyal inceleme, psikoeğitim ve danışmanlık, taburculuk planlaması, bireyle çalışma, grup çalışması, savunuculuk, psikoterapi ve hizmet içi eğitim koordinasyonu olarak sınıflandırmıştır.

Uluslararası Sosyal Çalışmacılar Birliği (NASW) (2011)'nin ifade ettiği sosyal çalışmacıların, ruh sağlığı kliniklerinde ve ayakta tedavi merkezlerinde gerçekleştirdiği görevler (NASW, 2011, s.1):

- Müracaatçılara yönelik uygun hizmetlerin belirlenmesi,
- Biyopsikososyal değerlendirme yapmak ve sosyal hikayelerini almak,
- Madde kullanan müracaatçıları, destek sistemleri, fiziksel ve duygusal işlevsellik, finansal yeterlik, güvenlik, intihar ve cinayet düşüncesi vb. açısından değerlendirmek,
- Müracaatçının kendi kaderini tayin hakkı göz önünde bulundurularak, uygun tedavi ve rehabilitasyon planlarının uygulanması ve geliştirilmesi,
- Bazı özel ruh sağlığı sorunları için birey, aile ve grup terapilerinin doğrudan tedavi servislerinde sağlanması,
- Güvenliğe yönelik değerlendirme de dahil olmak üzere kriz yönetimi sağlamak,
- Müracaatçıyı savunuculuk,
- Vaka yönetimi hizmetleri, toplum kaynaklarının harekete geçirilmesi, diğer profesyonellerle işbirliği sağlama ve bununla sınırlı kalmayan görevler,
- Klinikler tarafından sağlanan ruh sağlığı hizmetlerinin daha geniş bir topluluğa tanıtılması,
- Program fonu sağlamak veya toplamak için bütçe yazılımı ve değerlendirmesine katılmak,
- Etik sorunları belirleme ve çözme,
- Personeli yönetmek, eğitim vermek ve denetlemek,

- Multidisipliner tedavi ekibinin bir parçası olmak ve bununla sınırlı kalmayan görevleri de içeren rollerdir.

Özdemir (1999) psikiyatrik tedavi kurumlarında sosyal hizmet uygulamalarını, hastanın hastaneye başvurduğu andan taburculuk sonrası izleme aşamasına kadar sıralamıştır ve klinikte yatış ve tedavi aşamasında sosyal çalışmacının görevlerini, hastanın tedaviden en etkin şekilde yararlanmasına yönelik çevre düzenlemelerini yapmak, tedavi ekibince belirlenen tedavi planı ve hastanın hastalığı doğrultusunda toplumsal rol ve işlevlerini yerine getirmesi ve çevresi ile olumlu ilişkiler kurmasını sağlamak amacıyla sosyal kişisel çalışma ve sosyal grup çalışması gerçekleştirmek olarak değerlendirmiştir (s.108).

Türkiye’de yasal olarak değerlendirildiğinde 2011 yılında hastanelerin bütün birimlerinde görev yapabilecek olan sosyal çalışmacıların yanında psikiyatrik sosyal çalışmacıların uygulamalarını da kapsayan “Tıbbi Sosyal Hizmet Uygulama Yönergesi” yayınlanmıştır. Bu yönergeye göre sosyal çalışmacılar; hastaneye başvuran hastaların psiko-sosyal ve sosyo-ekonomik sorunlarını tespit eden, sorunlarıyla ilgili sosyal hizmet müdahalesini planlayan ve uygulayan, üniversitelerin dört yıllık sosyal hizmet bölümlerinden mezun sağlık personelidir. Madde 12’de sosyal çalışmacının görev ve sorumlulukları ele alınmıştır² (Sağlık Bakanlığı, 2011c, s.4-5).

² Sosyal çalışmacının görev ve sorumlulukları şunlardır:

- a) Mesleki çalışmalarını ilgili mevzuata uygun olarak yürütür.
- b) Hastaneden hizmet alan,
 1. Kimsesiz, terk ve bakıma muhtaç hastalar,
 2. Engelli hastalar,
 3. Sağlık güvencesiz hastalar,
 4. Yoksul hastalar,
 5. Aile içi şiddet mağduru hastalar,
 6. İhmal ve istismara uğramış çocuk hastalar,
 7. Mülteci ve sığınmacı hastalar,
 8. İnsan ticareti mağduru hastalar,
 9. Yaşlı, dul ve yetim hastalar,
 10. Kronik hastalar,
 11. Ruh sağlığı bozulmuş hastalar,
 12. Alkol ve madde bağımlısı hastalar,
 13. Yabancı uyruklu olup tedaviden yararlanamayan hastalar
 14. İl dışından gelen hastalar,

öncelikli olmak üzere tıbbi sosyal hizmete ihtiyaç duyan hastalar için sosyal hizmet müdahalesini planlar ve uygular.

Bu anlamda genel olarak gerçekleştirilen çalışmalar değerlendirildiğinde hastaların tedavi sürecinde psikiyatrik sosyal çalışmacıların görevleri hastanın hastaneye yatışı öncesinden başlayıp taburculuk aşamasına kadar devam etmektedir. Bazı çalışmalarda taburculuk sonrası izleme etkinlikleri de görevlere dahil edilmiştir ancak günümüzde toplum temelli ruh sağlığı hizmetlerine geçişle birlikte bu görev toplum ruh sağlığı merkezlerine teslim edilmiştir. Hastaneye yatışı öncesinde sosyal çalışmacılar toplum taraması esnasında ruhsal rahatsızlığı fark edilen ve çeşitli nedenlerden (maddi imkansızlıklar, bakım veren konumunda olma, maddi gelir getiren kişi olma, bilgisizlik vb.) dolayı profesyonellere başvuramayan hastaların hastaneye başvurmasını sağlamak, toplumsal değerlendirme yapmak ve hastanın ve ailesinin hastaneye yatış sürecine hazırlamak gibi görevleri bulunmaktadır. Hastaneye yatışı ve tedavi aşamasında hastanın ve ailenin kliniğe uyumlarını sağlamak, klinikle ve hastalıkla ilgili eğitimler vermek, sosyal inceleme raporu hazırlamak, hem hastaya hem de ailesine yönelik psikoeğitim ve danışmanlık hizmetleri gerçekleştirme, vaka yönetimi, hastanın durumuna uygun müdahale planı hazırlama ve uygulama, terapötik iletişim sağlama, psikiyatri ekibiyle işbirliği içinde çalışma ve hastanın sosyal çevresi ile ilgili bilgileri ekibe aktarma, psikiyatri ekibine yönelik uygulanan tedavi açısından sosyal modeli teşvik edici çalışmalar yapma, hizmet içi eğitimler sağlama, birey ve aile ile çalışma, hasta ve yakınlarının sosyal hakları konusunda bilgilendirme, toplum kaynaklarının harekete geçirilmesi, savunuculuk ve taburculuğa hazırlama gibi görevleri bulunmaktadır. Taburculuk aşamasında ise, taburculuk işlemlerinde hastaya ve ailesine yardımcı

c) Hastalığa ve tedavi sürecine uyumda zorlanan hastaların uyumunu sağlamak için gerekli sosyal hizmet müdahalesini gerçekleştirir;

ç) Hastanede yatarak tedavisi tamamlandığı halde ikametini gidemeyecek derecede düşkün ve kimsesi bulunmayan veya aileleri tarafından alınmayan hastaların ikametini nakillerini koordine eder. Bu kapsamda mahalli idarelerle koordinasyonu sağlar.

d) Afetlerde, gerekli sosyal hizmet müdahalesini planlar ve uygular

e) Tıbbi sosyal hizmetle ilgili konularda hastane personeline, hasta ve hasta yakınlarına yönelik eğitimler yapar.

f) Mesleği ile ilgili kongre, sempozyum, eğitim vb. toplantılara katılır, mesleki projeler planlar ve uygular.

g) Rapor ve kayıtları gizlilik ilkesine uygun olarak tutar.

ğ) Çalışmalarından birim sorumlusuna karşı sorumludur.

h) Tek sosyal çalışmacı olması halinde birim sorumlusunun görevlerini yerine getirir.

ı) Birim sorumlusunca verilen diğer görevleri yerine getirir.

olmak, hastayı ve ailesini taburculuk sonrası yaşamlarına hazırlamak ve uyumlarını kolaylaştırmak, taburculuk sonrası hastanın gideceği sosyal ortamının düzenlenmesi, toplum ruh sağlığı merkezleri hakkında bilgilendirme yaparak rehabilitasyon çalışmalarına yönlendirmek ve takibinin bu merkezlerde nasıl gerçekleştirileceği ile ilgili bilgi vermek psikiyatrik sosyal çalışmacının görevleri arasında bulunur.

3.3.Rehabilitate edici ruh sağlığı hizmetleri alanında sosyal çalışmacının rol ve sorumlulukları

Rehabilitasyon, ruhsal bozukluğun veya işlev bozukluğunun etkilerini azaltmayı amaçlayan ve hastaların kapasitelerini maksimum düzeyde kullanımını sağlamak için ruhsal, toplumsal ve mesleki işlevselliğin artırılmasına ve sonuç olarak da yaşam kalitesinin yükseltilmesine odaklanan hizmetler bütünüdür. Dünya Sağlık Örgütü rehabilitasyonu, engelliliğin yol açtığı sorunların etkisinin azaltılması ve sosyal bütünleşmeyi sağlamayı amaçlayan tedbirlerin uygulanması olarak tanımlanmıştır. Bu tanımdan yola çıkarak psikiyatrik rehabilitasyon, ruhsal bozuklukların yol açtığı semptomları en aza indirmek, hastanın toplumla bütünleşmesini sağlamak ve sosyal içermeyi teşvik etmek olarak tanımlanabilir (Craig, ty, s.3; Pratt vd., 2007, s.15; Yıldız vd., 2003, s.282).

01.07.2005'te kabul edilen 5378 sayılı 'Özürlüler ve Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun' a göre,

“Rehabilitasyon: Doğuştan veya sonradan herhangi bir nedenle oluşan özürlü ortadan kaldırmak veya özürlülüğün etkilerini mümkün olan en az düzeye indirmek, özürlüye yeniden fiziksel, zihinsel, psikolojik, ruhsal, sosyal, meslekî ve ekonomik yararlılık alanlarında başarabileceği en üst düzeyde yetenekler kazandırarak; evinde, işinde ve sosyal yaşamında kendine ve topluma yeterli olabilmesi ve özürlünün toplum ile bütünleşmesi, ayrımcılığa karşı tüm tedbirlerin alınması amacıyla verilen koruyucu, tıbbî, meslekî, eğitsel, rekreasyonel ve psiko-sosyal hizmetler bütünüdür ifade eder.”

şeklinde ifade edilmiştir.
Mesleki rehabilitasyon ise,

“Engellilerin yetenekleri doğrultusunda yapabilecekleri bir işte eğitilmesi, meslek kazandırılması, verimli kılınarak ekonomik ve sosyal refahının sağlanması amacıyla meslekî rehabilitasyon hizmetlerinden yararlanmasının sağlanması esastır. Gerçek veya tüzel kişilerce açılacak olan özel meslekî rehabilitasyon merkezleri, yetenek geliştirme merkezleri ve korumalı işyerlerinin değişik tipleri ile özel işyerlerinde bireylerin bireysel gelişimleri ve yeteneklerine uygun iş veya becerilerini geliştirici tedbirler alınır.”

şeklinde ifade edilmiştir.

Dünya genelinde ruh sağlığı alanında kurum temelli hizmet modelinden toplum temelli hizmet modeline geçişle birlikte psikiyatrik rehabilitasyon hizmeti toplum temelli birimlere devredilmiştir. Türkiye’de toplum ruh sağlığı merkezleri hakkında yönerge (2011)’ye göre, bu birimlerde hizmetin kapsamı ağır ruhsal bozukluğu bulunan kayıtlı hastaların güçlendirilmesini ve toplumla bütünleşmesini hedef alan rehabilitasyon, psikososyal beceri kazandırma ve desteklemeye ilişkin plan, program ve çalışmaların yapılması, hastalık durumlarının değerlendirilmesi, tedavi edilmesi ve izlenmesi, topluma, hasta yakınlarına, sağlık personeline ve diğer ilgili personele ağır ruhsal bozukluklar alanında eğitim verilmesi esastır olarak ifade edilmiştir (2011b, s.8). Bu anlamda Türkiye’de ağır ruhsal bozukluğu olan bireylere yönelik uygulanan rehabilitasyon hizmetlerinin gerçekleştirilmesi toplum ruh sağlığı merkezlerinin görevidir. Toplum içerisinde uygulanan ruhsal toplumsal rehabilitasyon programlarının bir çok avantajı bulunmaktadır, psikiyatrik hastalıkların yol açtığı sosyal, ekonomik, hukuki ve tıbbi sorunların üstesinden gelmek, hastaların hastaneye yatışlarını azaltmak ve böylelikle tedavi maliyetini önemli ölçüde düşürmek bunlardan bazılarıdır. Bu açıdan rehabilitasyon programları oldukça önemlidir (Barton, 1999, s.528).

Çıtak (2017) çalışmasında Psikiyatrik rehabilitasyon sürecini ifade etmiştir. Bu süreç tanılama, planlama, girişim ve değerlendirme aşamalarından oluşmaktadır. Tanılama aşamasında hastanın sahip olduğu beceriler ve yaşadığı ortam, sosyal, eğitimsel ve mesleki ortamlarda

işlevselliğini devam ettirebilmesi için gerekli olan destek kaynaklarının belirlenmesi gerekmektedir. Bunun yanında hastalığın semptomları, hastanın günlük yaşam aktiviteleri, kişiler arası ilişkileri, benlik algısı, motivasyon durumu, güç, tedaviye uyum ve yaşam becerilerinin tanımlanması gerekmektedir. Planlama aşamasında elde edilen bilgiler doğrultusunda hastanın toplumla bütünleşmesini sağlamak ve sosyal işlevselliğini güçlendirmek amacıyla kişinin durumuna uygun planlama gerçekleştirilir. Girişim aşamasında hastaların güçlü yönlerini geliştirmek; yaşam becerilerini öğrenmesini sağlamak; psikoeğitim, davranış geliştirme, relapsların önlenmesi için eğitimler verme, baş etme becerileri eğitimi ve mesleki rehabilitasyon uygulamaları ile hastalık yönetimi ve iyileşme için güçlendirmek bu aşamada uygulanan programlardır. Son olarak değerlendirme aşamasında ise hastanın uygulanan programlar doğrultusunda bireyin çevresi ile etkileşim içinde fonksiyonlarını en üst düzeyde devamlı olarak sürdürüp sürdüremediği değerlendirilir. Bu aşamalarda sosyal çalışmacı psikiyatri ekibiyle işbirliği içinde çalışır (s.140-145).

Ornellas (2014) çalışmasında sosyal çalışmacıların toplum temelli bakım alanında rollerini ifade etmiştir. Öncelikli rol sosyal çalışmacıların akıl sağlığı hizmetindeki geleneksel rolü olan, hastalar, aileler ve psikiyatri ekibi arasındaki etkili iletişimi kolaylaştırmaktır. Bunun yanında vaka yönetimi, destekli istihdam, evde bakım, psikososyal destek, aile terapisi ve desteği, topluma yeniden entegrasyon ve bunlarla ilgili ihtiyaçlar konusunda yardımcı olma gibi görevleri bulunduğunu belirtmiştir (Ornellas, 2014, s.60-61).

Toplum ruh sağlığı merkezleri hakkında yönerge (2011)' ye göre ise, sosyal çalışmacının görevleri:

- Sorumlu olunan bölgedeki hastaların tespiti ve merkeze kaydını sağlamak için ilgili kurum ve kişilerle irtibat kurmak,
- Hasta ve/veya yakınlarıyla irtibat kurarak merkez hakkında bilgi edindirmek ve merkeze davet etmek,
- Hastaların, hastane, bakım kurumu, korumalı iş yeri ihtiyacına cevap verebilmek için ilgili kurumlarla irtibat kurmak,
- Damgalama karşıtı çalışmalar gerçekleştirmek ve bunun için kurumlar arası işbirliğini sağlamak ve geliştirmek,

- Hastaları sosyal ve hukuki hakları konusunda bilgilendirmek, karşılaştıkları güçlüklerin çözümlenmesinde destek hizmeti vermek,
- Sivil toplum kuruluşları ve diğer kurumlarla işbirliği sağlamaktır.
- Yönergeye göre, sosyal çalışmacı, psikolog ve hemşirenin ortak görev ve sorumlulukları ise şunlardır:
- Merkeze gelen hasta veya yakınlarına merkezin amacı ve işleyişi hakkında bilgi vermek.
- Hastalara bireysel danışmanlık hizmeti vermek, grup terapisi yapmak ve psikososyal beceri eğitimi vermek.
- Hasta ve ailelerine psiko-eğitim vermek.
- Gezici ekibinin çalışmalarına katılmak.
- Ev ziyareti sırasında yatış endikasyonu gerektiren bir durum tespit edilirse, hastanın ilgili kliniğe nakledilmesini sağlamak.
- Sosyodemografik veri formunu doldurmak, takip görüşmelerinde izlem ölçeklerini kullanmak.
- İstatistiksel bilgilerin toplanmasında ve değerlendirilmesinde görev almak.
- Merkeze devamı sağlanamayan hasta veya yakınlarıyla irtibat kurmak ve merkezin hastayla bağlantısını oluşturmak.
- Toplumun bilgilendirilmesiyle ilgili ve damgalama karşıtı çalışmalar yapmak (Sağlık Bakanlığı, 2011b)

Bu anlamda sosyal çalışmacıların psikiyatrik rehabilitasyon alanında toplum ruh sağlığı merkezlerinde gerçekleştirdikleri görevleri, engelliğin yol açtığı sorunların etkisinin azaltılması ve sosyal bütünleşmeyi sağlamak amacıyla uygulanmaktadır. Bu kapsamda, her alanda tedavi sürecini kolaylaştırmak amacıyla hastalar, aileler ve psikiyatri ekibi arasındaki etkili iletişimi sağlamak; hastaların ve yakınlarının hastalığa ve merkeze uyumlarını kolaylaştırmak amacıyla bireysel danışmanlık hizmeti vermek; hasta ve ailelerine hastalık, ilaçlar ve deneyimledikleri sorunların üstesinden gelebilmeleri için psikoeğitim vermek; ihtiyaç hissedilen konularda birey, aile ve grup terapisi yapmak ve psikososyal beceri eğitimi vermek; hasta ve yakınlarının psikiyatri kurumlarından aktif bir şekilde faydalanabilmesi ve sosyalizasyonlarını sağlamak amacıyla damgalamayı önleyici çalışmalar gerçekleştirmek; toplumsal damgalamayı önlemek için toplum eğitimi sağlamak; hastaların haklarını onlara iade etmek amacıyla sosyal ve hukuki hakları konusunda bilgilendirmek;

sosyal işlevselliği güçlendirici çalışmalar gerçekleştirmek ve mesleki rehabilitasyon sosyal çalışmacıların rehabilitasyon alanında temel görevleridir. Bahsedilen görevlerin gerçekleştirilmesi ile ruh sağlığı bozuk olan bireylerin topluma yeniden entegrasyonlarının sağlanması hedeflenmektedir.

Sonuç

Ruhsal bozukluğu olan bireylerin biyolojik, psikolojik ve sosyal boyutları ile bütüncül olarak değerlendirilmesi açısından psikiyatri alanındaki diğer sağlık profesyonelleri kadar sosyal alana odaklanan sosyal çalışmacılar da oldukça önemlidir. Bu anlamda sosyal çalışmacıların psikiyatri alanında ki görev ve sorumluluklarının derlendiği bu makale de koruyucu ruh sağlığı, tedavi edici ruh sağlığı ve tedavi edici ruh sağlığı alanlarında ayrıntılı değerlendirme yapılmıştır.

Koruyucu ruh sağlığı alanı birincil, ikincil ve üçüncül korumayı kapsamaktadır. Bu alanların her birinde sosyal çalışmacıların görevleri, stresli ortamları düzenlemek, bireylerin baş etme becerilerini geliştirmek, sağlığı korumanın teşviki ve muhafazası, temel ihtiyaçlar için yeterli standartlara ulaştırmak ve bilinen risklere (intihar, bağımlılık vb.) karşı özel korumayı sağlamak, toplumsal risk taraması, toplumda sağlık sorunu yaratan çevresel, sosyal, kültürel, demografik ve ekonomik koşulları saptamak ve toplumda saptanan sorunların çözümlenmesine katkıda bulunacak kaynakları araştırmaktır. Ulusal ruh sağlığı eylem planı (2011)'nda koruyucu ruh sağlığı hizmetlerinin birincil koruma kapsamında yer alan damgalama ve ayrımcılıkla mücadele, çocuğun psikososyal gelişimini destekleme, kadına yönelik aile içi şiddet ve sağlık sonuçlarını erken tanılama, intiharı erken tanıma gibi alanlarının aile hekimliği sistemine entegre edilmesi planlanmıştır. Ayrıca sosyal çalışmacıların ikincil koruma ve üçüncül koruma alanında tedavi kurumlarında ve rehabilitasyon kurumlarında da görevleri bulunmaktadır.

Tedavi edici ruh sağlığı alanında sosyal çalışmacıların görev ve sorumlulukları literatürde yer alan farklı sınıflandırmalara rağmen içeriğinde genellikle aynı rolleri barındırmaktadır. Bu anlamda sosyal çalışmacıların hastanın hastaneye yatışı öncesinden başlayıp taburculuk aşamasına kadar rolleri bulunmaktadır. Hastaneye yatışı öncesinde sosyal

çalışmacılar toplum taraması esnasında ruhsal rahatsızlığı fark edilen ve çeşitli nedenlerden dolayı profesyonellere başvuramayan hastaların hastaneye başvurmasını sağlamak, toplumsal değerlendirme yapmak ve hastanın ve ailesinin hastaneye yatış sürecine hazırlamak; hastaneye yatışı ve tedavi aşamasında hastanın ve bakım verenin kliniğe ve hastalığa uyumlarını sağlamak, eğitimler vermek, sosyal inceleme raporu hazırlamak, psiko eğitim ve danışmanlık hizmetleri gerçekleştirme, vaka yönetimi, müdahale planı hazırlama ve uygulama, terapötik iletişim sağlama, psikiyatri ekibiyle işbirliği içinde çalışma ve hastanın sosyal çevresi ile ilgili bilgileri ekibe aktarma, hizmet içi eğitimler sağlama, birey ve aile ile çalışma, toplum kaynaklarının harekete geçirilmesi, savunuculuk ve taburculuğa hazırlama gibi görevleri bulunmaktadır; taburculuk aşamasında ise, taburculuk işlemlerinde hastaya ve ailesine yardımcı olmak, hastayı ve ailesini taburculuk sonrası yaşamlarına hazırlamak ve uyumlarını kolaylaştırmak, taburculuk sonrası hastanın gideceği sosyal ortamının düzenlenmesi psikiyatri alanında görev yapan sosyal çalışmacının görevleri arasında bulunur.

Rehabilitasyon edici ruh sağlığı alanında ise sosyal çalışmacıların görev ve sorumlulukları, hem literatürde yer alan değerlendirmeler hem de yönetmelikler açısından ele alındığında hizmet alanlar ve hizmet verenler arasında etkili iletişimi sağlamak, danışmanlık, psiko eğitim, birey, aile ve grup çalışmaları yapmak ve psikososyal beceri eğitimi vermek, damgalanmayı önleyici çalışmalar gerçekleştirmek, hastaları sosyal ve hukuki hakları konusunda bilgilendirmek, topluma yeniden entegrasyon sağlamak, kurumlar arası iletişim ve işbirliği sağlamak, sosyal işlevselliği güçlendirici çalışmalar gerçekleştirmek ve mesleki rehabilitasyon olarak özetlenebilir.

Koruyucu ruh sağlığı alanında, tedavi edici ruh sağlığı alanında ve rehabilitasyon edici ruh sağlığı alanında bahsedilen her bir rolün aktif olarak yerine getirilebilmesi ve fayda sağlanabilmesi için sosyal çalışmacıların görevlerini ekip çalışması içinde sunması ve ruh sağlığı alanında multidisipliner bir tedavi yaklaşımının geliştirilmesi önem arz etmektedir.

Psychiatric Social Work- Duties and Responsibilities of Social Workers In Preventive, Therapeutic and Rehabilitative Mental Health

*

Ali Rıza Abay – Yasemin Çölgeçen

Yalova University

Mental illnesses are disorders that cause mental, emotional and behavioral disorders and are characterized by inconsistency, inadequacy, excess or non-conformity at different levels, and constitute harmony and dysfunctions in individuals. Schizophrenia and similar psychotic disorders and mood disorders, especially those called severe mental disorders, affect one or more basic life activities of individuals and lead to serious functional disturbances. Treatment of mental illnesses can be achieved by evaluating the biological, psychological and social dimensions of the patients with a biopsychological approach and by providing their well-being. Recently, psychiatric social work field grows in importance in terms of patients' holistic examination and treatment in biopsychosocial approach. As it is seen in the definition of "health", being healthy requires a total biological, psychologic and social wellness state. However, individuals' psychologic and social well being has rather been ignored in this field as psychiatric field is limited to medical field in Turkey, in terms of both clinical and community based services. When evaluated in this respect, it is concluded that social work practices focusing on the social dimension of individuals in psychiatry are not effective enough. In this sense, the main purpose of this study is to evaluate the tasks of social workers providing services in the field of psychiatry and psychiatric social work practice in Turkey.

This review, which focuses on the main functions of the social worker in the field of Mental Health, discusses the role and responsibilities of social workers in the fields of preventive mental health practices, therapeutic mental health practices and rehabilitative mental health practices. Preventive mental health practices are carried out in primary health care centers

and public health care centers. Therapeutic mental health practices are carried out in secondary and tertiary health care institutions. The rehabilitative mental health practices are performed in the community mental health centers established in the transition process from institutions-based to community-based services. The preventive mental health field aims to prevent the development of mental illness and disability after the disease and to increase social functionality. The field of therapeutic mental health includes the services carried out from the time when the patient is admitted to the hospital until the monitoring phase after the patient's discharge. The holistic well-being of the patients is targeted in the field of therapeutic mental health.. The rehabilitating mental health field is an area of practice that aims to minimize the symptoms caused by mental disorders, to integrate the patient into the community and to encourage social inclusion. A psychiatric team is established in each of these areas of practice and a team work is carried out for the holistic assessment of patients. Psychiatric social worker is one of the most important members of this team. In this respect, the social worker is active and decisive in the provision of social health and is an important team member focusing on the psychosocial elements of mental illnesses.

At the end of the study, the tasks of the social worker are evaluated in three main areas of application. In the field of preventive mental health, the duties of social workers are to regulate stressful environments; improve the ability of individuals to cope with problems regarding to mental illness; promotion of health protection; to provide adequate standards for basic needs and to provide special protection against known risks (suicide, dependence etc.); social risk screening; to determine the environmental, social, cultural, demographic and economic conditions that cause health problems in the society and to investigate the sources that will contribute to the solution of the problems identified in the society.

The duties and responsibilities of social workers in the field of therapeutic mental health include the practices carried out from the time before hospitalization to the discharge stage. The responsibilities before hospitalization process are; to ensure that the patient's, whose illness is determined during community screening and who cannot apply to professionals for various reasons, admission to the hospital, to make a social evaluation

and to prepare the patient and family for the hospitalization period. During the process of hospitalization and treatment, the social workers are responsible for providing the patient and the caregiver with the clinical and disease adaptation, providing training, preparing a social examination report, performing psychoeducation and counseling services, preparing a case management, planning and implementing intervention plan, providing therapeutic communication, working in cooperation with the psychiatry team and transferring information about social environment of the patient to the team, providing in-service training, working with individual and family, mobilizing community resources, advocacy and preparing for discharge. On the other hand, the responsibilities in the discharge phase are to assist the patient and his family for the discharge transaction, to prepare the patient and his family for their lives after discharge and to facilitate their adaptation, and to arrange the social environment of the patient after discharge.

In the field of rehabilitating mental health, the duties and responsibilities of social workers can be summarized as providing effective communication between psychiatry teams and patients/caregivers, consultancy, psychoeducation, conducting individual, family and group works and providing psychosocial skills training, carrying out activities to prevent stigmatization, informing patients about their social and legal rights, reintegrating patients into society, providing inter-agency communication and cooperation, performing social strengthening activities and summarizing occupational rehabilitation.

Kaynakça / References

- AASW-Australian Association of Social Workers (2015). *Scope of social work practice social work in mental health*. Melbourne, Australian Association of Social Workers National Office.
- Alataş, G., Karaoğlan, A., Arslan, M. ve Yanık, M. (2009). Toplum temelli ruh sağlığı modeli ve Türkiye’de toplum ruh sağlığı merkezleri projesi. *Nöropsikiyatri Arşivi*. 46 (Özel Sayı), 25-9.
- Allen, R., Carr, S. Linde, K. And Sewell, H. (2016). *Social work for better mental health a strategic statement*. Gov.Uk Department Health.

- Arıkan, Ç. ve Dilek, L. (1996). *Ruh hastalıklarının tedavisinde psiko-sosyal bir boyut*. Ankara.
- Barker, R. L. (2003). *The social work dictionary* (4th ed.). Washington, NASW Press.
- Barton, R. (1999). Psychosocial rehabilitation services in community support systems: a review of outcomes and policy recommendations. *Psychiatric Services*, 50(4), 525-534.
- Başer, D., Kırılıoğlu, M. ve Aktaş, A. M. (2013). Sosyal hizmet mesleğinin bir uygulama alanı olarak toplum temelli ruh sağlığı sistemi ve güncel değişimler. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 24(2), 179-192.
- Bogg, D. (2009). *The integration of mental health social work and the NHS*. Great Britain, Learning Matters Ltd.
- Bulut, I. (1993). *Ruh sağlığının aile işlevlerine etkisi*. Başbakanlık Kadın ve Sosyal Hizmetler Müsteşarlığı Yayınları. Yayın No: 74. Ankara: Kılıçarslan Matbaası. s.23.
- Candansayar, S. ve B. Coşar. (2001). Kültürlerarası psikiyatri açısından ruh hastalığı kavramı. *Türkiye Klinikleri Psikiyatri Dergisi*, 2(1), 21-30.
- Çıtak, E. A. (2017). Psikiyatrik rehabilitasyon. Ed. Seda Attepe Özden, Emre Özcan. *Tıbbi sosyal hizmet içinde*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Compton, M. T., Koplan, C., Oleskey, C., Powers, R. A., Pruitt, D. and Wisniewski, L. (2010). Prevention in mental health. Michael T. Compton (Ed.). *Clinical manual of prevention in mental health*. American Psychiatric Publishing.
- Corcoran, J. and Walsh, J. (2006). *Clinical assessment and diagnosis in social work practice*. New York: Oxford University Press.
- Craig, T., What is psychiatric rehabilitation. <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.534-1291&rep=rep1&type=pdf>. Erişim Tarihi: 18.02.2017.
- Dağ, İ. (2003). Türkiye'de ulusal ruh sağlığı politikaları konusunda yapılmış sistematik çalışmalar. *Psikiyatri Psikoloji Psikofarmakoloji (3P) Dergisi*, 11(1), 59-67.
- Đečević, M., Janković, U. and Čekerevac, A. (2015). The social paradigm in psychiatry as a link between social work and psychiatry in theory and practice. *Ljetopis Socijalnog Rada*, 22(3), 371-392.

- Doğan, M. (2009). Ruh sağlığı ve sosyal hizmetler. Ed. Ömer Zühtü Altan. *Sosyal Hizmet Uygulamaları içinde*. T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını. No:1959.
- Doğan, O. (2016). Dünden bugüne Türkiye’de sosyal psikiyatri uygulamaları. *Anatolian Journal of Psychiatry*, 17(2), 136-142.
- Ekmekçi, P. E. (2018). Psikiyatri tarihinde bir dönüm noktası: 19. yüzyılda Avrupa’daki gelişmeler ve etkileri. *Türkiye Klinikleri J Med Ethics*, 26(2), 77-85.
- Engel, G. (1977). The need for a new medical model: A challenge for biomedicine. *Science*, 196(4286), 129-136.
- Ensari, H. (2008). Türkiye’de ruh sağlığı hizmetlerinde mevcut durum. *T. B. Müdürlüğü 5. Aile Şurası "Aile Destek Hizmetleri" Bildirileri içinde*. Ankara: T.C. Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü. s. 88-92.
- European Social Network (2011). *Mental health and wellbeing in europe a person-centred community approach*. United Kingdom, European Community Programme.
- Gill, C. (1994). Two models of disability. Chicago, University of Chicago.
- Gökçe, O. ve Bulduklı, Y. (2015). Sağlık hizmetlerinin sunumunda “müşteri hasta” ve etik sorunlar. *SÜ İİBF Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 29, 38-61.
- Golightley, M. (2008). *Social work and mental health*. Great Britain: Learning Matters Ltd.
- Horwitz, A. V. and Gerald N. G. (2011). The checkered history of american psychiatric epidemiology. *The Milbank Quarterly*, 89(4), 628–657.
<http://www.casw-acts.ca/en/role-social-work-mental-health>. Erişim Tarihi: 03.09.2017
- <https://www.aasw.asn.au/information-for-the-community/mental-health-social-workers>. Erişim Tarihi: 03.04.2018
- https://www.hopkinsmedicine.org/psychiatry/expert_team/social_work/dept_history.html. Erişim Tarihi: 03.12.2016
- <https://www.psikolog.org.tr/assets/uploads/file/RSY-24-11-2017.pdf>. Erişim Tarihi: 03.06.2018
- Hussein, S. (2011). *Social work qualifications and regulation in european economic area (EEA)*. London, Commissioned by the General Social Care Council and Skills for Care & Development, pp.20-85.

- Kunze, H., Becker, T. and Priebe, S. (2004). Reform of psychiatric services in Germany: hospital staffing directive and commissioning of community care. *Psychiatric Bulletin*, 28, 218-221.
- Mosby's Medical Dictionary (2009). *Mosby's Medical Dictionary 9th edition*. Elsevier. <http://medical-dictionary.thefreedictionary.com/medical+model>. Erişim Tarihi: 03.09.2017
- NASW (National Association of Social Worker) (2005). *NASW Standards for clinical social work in social work practice*. Washington, DC, NASW Press. pp.7.
- NASW (National Association of Social Worker) (2011). *Social workers in mental health clinics & outpatient facilities*. Washington, National Association of Social Worker Press.
- Oral, M. ve Tuncay, T. (2012). Ruh Sağlığı Alanında Sosyal Hizmet Uzmanlarının Rol ve Sorumlulukları. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 23(2), 93-114.
- Ornellas, A. (2014). *Views of social workers on their role in mental health outpatient and community-based services*. Thesis Presented in Fulfillment of the Requirements for The Degree of Master of Social Work in The Faculty of Arts and Social Sciences at the University of Stellenbosch.
- Özdemir, U. (1998). *Psikiyatrik sosyal hizmet*. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Hizmet Anabilim Dalı, Ankara.
- Özdemir, U. (1999). Psikiyatri tedavi ekibinin "ekip çalışması" kavramına ilişkin kendi bilgilerini ve çalıştıkları psikiyatri tedavi kurumlarını değerlendirmeleri. *Kriz Dergisi*, 7(2), 17-24.
- Özden, A. S. (2017). Psikiyatri kliniğinde sosyal hizmet uygulamaları. Ed. Seda Attepe Özden ve Emre Özcan. *Tıbbi sosyal hizmet içinde*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Öztürk, M. O. ve Uluşahin, A. (2011). *Ruh sağlığı ve bozuklukları I* (Yenilenmiş 11. baskı). Ankara: Nobel Tıp Kitapevleri.
- Özürlüler ve Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun, Kanun No: 5378, 2005. <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2005/07/20050707-2.htm>. Erişim Tarihi: 12.04.2017.
- Pratt, C. W., Gill, K. J., Barrett, N. M. and Roberts M. M. (2007). *Psychiatric rehabilitation* (Second edition). UK, Elsevier Academic Press.

- Songur, C., Saylavcı, E. ve Kıran, Ş. (2017). Avrupa’da ve Türkiye’de ruh sağlığı hizmetlerinin karşılaştırmalı olarak incelenmesi. *Social Sciences Studies Journal*, 3(4), 276-289.
- Sağlık Bakanlığı (2001). *Herkese sağlık Türkiye’nin hedefleri ve stratejileri*. Ankara: T.C. Sağlık Bakanlığı.
- Sağlık Bakanlığı (2006). *Türkiye Cumhuriyeti ruh sağlığı politikası*. Ankara: T.C. Sağlık Bakanlığı, Temel Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 2006.
- Sağlık Bakanlığı (2011). *Toplum ruh sağlığı merkezleri hakkında yönerge*. <https://www.saglik.gov.tr/TR,11269/toplum-ruh-sagligi-merkezleri-hakkinda-yonerge.html>. Erişim Tarihi: 07.04.2016.
- Sağlık Bakanlığı (2011). Ulusal ruh sağlığı eylem planı (2011-2023). Ankara.
- Sağlık Bakanlığı Temel Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü (2011). Toplum sağlığı merkezlerinin kurulmasına ve çalıştırılmasına dair yönerge. <https://dosyasb.saglik.gov.tr/Eklenti/1361,tsmyonerge-pdf.pdf?0>. Erişim Tarihi: 07.04.2016.
- Thornicroft, G. & Tansella, M. (2002). Balancing community-based and hospital-based mental health care. *World Psychiatry*, 1(2), 84-90.
- Thornicroft, G. and Tansella, M. (2013). The balanced care model: The case for both hospital- and community-based mental healthcare. *The British Journal of Psychiatry*, 202, 246–248.
- Trent, J. W. Moral treatment. <http://www.disabilitymuseum.org/dhm/edu/essay.html?id=19>. Erişim tarihi: 19.03.2018.
- Ulaş, H. (2008). Batı Avrupa ülkelerinde ve Türkiye’de psikiyatrik hizmetler. *Türkiye Psikiyatri Derneği Bülteni*, 11(2), 2-12.
- WHO-World Health Organization (2002). *Prevention and promotion in mental health*. France: World Health Organization.
- WHO-World Health Organization (2004). *Prevention of mental disorders: effective interventions and policy options: Summary report*. France: World Health Organization,
- WHO-World Health Organization. (2005). *Promoting mental health concepts, emerging evidence, practice*. Switzerland: World Health Organization.
- World Psychiatric Association (2011). *Community mental health: putting policy into practice globally*. Chichester, UK: Wiley-Blackwell. pp.4.

- Yanık, M. (2007). Türkiye ruh sağlığı sistemi üzerine değerlendirme ve öneriler ruh sağlığı eylem planı önerisi. RCHP, *Psikiyatride Derlemeler, Olgular ve Varsayımlar Dergisi*,12-16.
- Yıldız, M. (2011). Koruyucu psikiyatri açısından psikiyatrik iyileştirim. *Türkiye Klinikleri J Psychiatry-Special Topics*, 4(4), 82-5.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Abay, A. R. ve Çölgeçen, Y. (2018). Psikiyatrik sosyal hizmet- koruyucu, tedavi edici ve rehabilitasyon edici ruh sağlığı alanında sosyal çalışmacıların rolü. *OPUS-Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 9(16), 2147-2185. DOI: 10.26466/opus.484950

Gelişme Potansiyeli Olan İki Turistik Destinasyonun Turizm Algılarının Karşılaştırmalı Analizi

DOI: 10.26466/opus.488404

*

Selim Gündüz*

* Dr. Öğr. Üyesi , Adana Bilim ve Teknoloji Üniversitesi, Sarıçam/Adana/Türkiye

E-posta: sgunduz@adanabtu.edu.tr

ORCID: [0000-0001-5289-6089](https://orcid.org/0000-0001-5289-6089)

Öz

Bu çalışmada farklı sosyal ve kültürel yapıya sahip komşu iki ilçede ikamet eden yerel halkların ilçelerindeki turizmin gelişmesine karşı algıları ve beklentilerinin karşılaştırılması amaçlanmaktadır. Bu doğrultuda Türkiye’de turizmin gelişmesi adına yaptıklarıyla diğer illerden pozitif anlamda ayrılan Adana ilinin turizm potansiyeli yüksek ve Akdeniz’e kıyısı olan Yumurtalık ve Karataş ilçeleri çalışmanın alanı olarak belirlenmiştir. Bu iki farklı ilçede yaşayıp aynı öğrenim düzeyine sahip, aynı ekonomik düzeyde olan veya aynı yaş grubunda yer alan kişilerin turizme karşı algılarının bulundukları ilçenin sosyal ve kültürel yapısı ile ilişkili olup olmadığı araştırılmıştır. Bu araştırmalar olasılıklı olmayan örneklem seçme yöntemlerinden kolayda örnekleme tekniği ile Yumurtalık ve Karataş ilçelerinden seçilen katılımcılara yüz yüze anket tekniği uygulanarak elde edilen veriler üzerinde yapılmıştır. Yumurtalık ve Karataş ilçelerinin nüfuslarının sırasıyla 17.211 ve 22.098 olduğu tespit edilip, güven aralığının %90 ve örneklem hatasının %5 olarak belirlendiği durumda çalışma yapılacak minimum örneklem sayıları 275’er kişi olarak hesaplanmıştır. Sonrasında ise, Yumurtalık ilçesi için 284 ve Karataş ilçesi için 286 kişilik örneklem ile çalışma gerçekleştirilmiştir. Yerel halkın turizm algısı ölçeği vasıtasıyla toplanan verilere temel bileşenler analizi ve varimax dikey döndürme tekniği ile faktör analizi uygulanmış ve ölçeğin katılımcılar tarafından beş farklı boyutta algılandığı görülmüştür. Bu faktörler de “Sosyo-Kültürel Gelişim Etkisi”, “Ekonomik Gelişim Etkisi”, “Sosyal Tahrifat Etkisi”, “Kültürel Tahrifat Etkisi” ve “Çevresel Tahrifat Etkisi” olarak adlandırılmıştır. Çalışmada parametrik istatistiksel testler için gerekli varsayımlardan biri olan normallik varsayımı sağlanmadığından dolayı karşılaştırma analizleri parametrik olmayan istatistiksel testlerden Mann Whitney U ve Kruskal Wallis testleri kullanılarak yapılmıştır. Elde edilen bulgular neticesinde, Karataş halkının Yumurtalık halkına oranla turizmin gelişmesine yönelik olumlu algısının daha yüksek düzeyde olması ile birlikte, her iki ilçedeki yerel halkın da ilçelerinde turizmin gelişmesini destekleyeceği ve bu gelişimin kendilerine zarardan çok yarar sağlayacağı inancına sahip oldukları sonucuna ulaşılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Turizm Algısı, Yerel Halk, Adana, Yumurtalık, Karataş

Comparative Analysis of Tourism Perceptions of Two Tourist Destinations With Development Potential

*

Abstract

In this study, it is aimed to compare the perceptions and expectations of the local people who live in two neighbouring districts with different social and cultural structures about the development of tourism in their districts. In this respect, Yumurtalık and Karataş Districts of Adana Province, which differentiates from other provinces in a positive sense with the efforts for the development of tourism, with high potential of tourism at the Mediterranean coast have been identified as the area of this study. It has been investigated whether the tourism perception of people with the same level of education, at the same economic level, and in the same age group living in these two different districts are related to the social and cultural structure of the region where they live. These studies were carried out on the data obtained by applying face-to-face surveys to the participants selected from Yumurtalık and Karataş districts with the convenience sampling method, one of the non-probabilistic sample selection methods. The population of the Yumurtalık and Karataş districts was determined to be 17.211 and 22.098, respectively, and the minimum number of samples to be studied was calculated as 275 persons in the case where the confidence interval was determined to be 90% and the sample error was 5%. Then, the study was carried out with 284 samples for the town of Yumurtalık and 286 for the Karataş district, which were sufficient to represent the main mass. Factor analysis with basic component analysis and varimax vertical rotation technique were applied to the data collected by the scale of tourism perceptions of the local population, and it was seen that the scale was perceived by the participants in five different dimensions. These factors were named as "the Impact of Socio-Cultural Development", "the Impact of Economic Development", "the Impact of Social Degradation", "the Impact of Cultural Degradation", and "the Impact of Environmental Degradation". As the normality assumption, one of the assumptions required for parametric statistical tests, was not provided in the study, the comparison analysis was performed by using nonparametric statistical tests of Mann Whitney U and Kruskal Wallis. As a result of the findings, it is concluded that the people of Karataş have a higher perception of tourism development than the people of Yumurtalık, the local people in both districts will support the development of tourism in their districts, and that they believe this development will provide them benefits more than harm.

Keywords: Tourism Perception, Local People, Adana, Yumurtalık, Karataş

Giriş

Dünya ekonomisinde hızla önemli bir konuma gelen turizm sektörü Türkiye ekonomisi için de büyük önem arz etmektedir. Dünya Turizm Örgütü'nün 2015 yılında yayınlamış olduğu verilere göre, dünya genelindeki uluslararası ziyaretçi sayısının 1 milyar 186 milyon kişiye ulaştığı ve uluslararası turizm gelirlerinin toplamda 1 trilyon 260 milyar doları bulduğu düşünüldüğünde turizm sektörünün ekonomik gücü daha net bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Türkiye ise aynı verilere göre dünyada en çok turist gelen ülkeler içerisinde 41,6 milyon ziyaretçi ile 6. sırada bulunurken, ziyaretçi başına ortalama 757 dolar harcama ve toplamda 31,5 milyar dolarlık turizm geliriyle de en çok turizm geliri elde eden ülkeler arasında 10. sırada yer almaktadır. Türkiye'nin ekonomik kaynakları ve turizmden elde edilen bu rakamlar göz önünde bulundurulduğunda, turizm sektörünün ülke için ne kadar büyük önem arz ettiği görülmektedir. Kültür ve Turizm Bakanlığının 2007 yılında yayınladığı Türkiye 2023 Turizm Stratejisi'nde bahsedildiği gibi, Türkiye'nin bu pastadan daha büyük pay alabilmesi için turizmi çeşitlendirmesi, sadece belirli aylarda değil yıl boyunca turist çekebilmesi ve günümüzde sadece belirli bölgelere yığılan turizmi ülke geneline genişletmesi gerekmektedir. Bu hedefler doğrultusunda turizmin yayılması ve bölgesel olarak kalkınmanın sağlanması için kırsal bölgelere yatırımın yapılması elzemdir (Sezer ve ark., 2013).

Özellikle henüz kendi gelenek ve göreneklerini kaybetmemiş ve şehir hayatına tam anlamıyla geçilmemiş bölgelere turizm yatırımları yapılmadan önce o bölgelerde ikamet eden halkların turizme olan bakış açıları araştırılmalı ve alguları ölçülmelidir. Çünkü turizmin aynı zamanda bir sosyal gelişme unsuru olması sebebiyle, gerek ekonomik anlamda gerekse çevresel anlamda büyük değişimlere sebep olmasının yanı sıra toplumun sosyal ve kültürel hayatını da etkileme potansiyeli mevcuttur (Tortop, 2001). Bu sebeple henüz turizme açılmamış olan bazı bölgelerde yaşamalarını sürdüren yerel halkta özellikle sosyal ve kültürel anlamda turizmin olumsuz etkiler yaratabileceği algısı mevcut olabilmektedir. Dolayısıyla bir ön tespit yapıp halkın algısı ölçülmeden direkt turizm yatırımlarının yapılması neticesinde geri dönüşü zor olan sonuçlar ortaya çıkabilmektedir. Bölge halkının tercihlerinin ve turizm algılarının, turizm gelişim politikalarını desteklemediği durumlarda, turizmin gelişmesine yönelik

hazırlanan programlar uygulamada başarısız olabilmektedir (Akova, 2006).

Turizmin gelişmesi için büyük önem arz eden “turizm algısı” kavramına yönelik olarak ulusal yazında (Eralp, 1974; Ünlüöner ve Erdoğan, 1993; Avcıkurut ve Soybalı, 2002; Çavuş ve Tanrısevdi, 2003; Ünlüöner ve Tayfun, 2003; Tayfun ve Kılıçlar, 2004; Kuvan ve Akan, 2005; Akova, 2006; Cengiz ve Kırkbir, 2007; Alaeddinoğlu, 2007; Alaeddinoğlu, 2008; Çalışkan ve Tütüncü, 2008; Gümüş ve Özüpekçe, 2009; Keskin ve Çontu, 2011; Özdemir ve Kervankıran, 2011; Doğan ve Üngüren, 2012; Bilim ve Özer, 2013; Türker ve Türker, 2015; Ekici ve Çizel, 2015; Toprak, 2015; Ayazlar ve Ayazlar, 2016; Boğan ve Sarıışık, 2016; Ünlüöner ve Özekici, 2017) ve uluslararası yazında (Butler, 1980; Murphy, 1985; Liu ve Var, 1986, Liu vd., 1987; Perdue vd, 1990; Keogh, 1990; Ap, 1992; Prentice, 1993; Getz, 1994; McCool ve Martin, 1994; Akis vd, 1996; Fesenmaier vd, 1996; Faulkner ve Tideswell, 1997; Andereck ve Vogt, 2000; Sirakaya vd., 2001; Ko ve Stewart, 2002; Choi ve Sirakaya, 2005; Brida vd., 2011; Park vd., 2017) pek çok çalışma mevcuttur. Ancak ilgili yazına bakıldığında, ülke turizminin yaygınlaşması açısından oldukça önemli olan Çukurova bölgesindeki turistik destinasyonlar ile ilgili yeterli turizm algısı çalışmasının olmadığı görülmüştür. Ayrıca yazında farklı gelişim düzeyindeki iki ilçede ikamet eden yerel halkların turizm algıları ve tutumlarının karşılaştırılmasına yönelik olarak da, Yılmaz ve Filiz (2017) tarafından yapılan Butler’in (1980) Turizm Yaşam Döngü Modeli ve Doxey’in (1975) Tolerans modeli ile Mazı Köyü ve Türkbükü’nde ikamet eden yerel halkların turizm algıları arasındaki farklılığın araştırıldığı çalışma haricinde bir çalışmaya rastlanılmamıştır.

Turistik açıdan gelişme potansiyeli olan, farklı sosyo-kültürel yapıya sahip iki ilçede ikamet eden kişilerin turizm algılarının karşılaştırılmasının amaçlandığı bu çalışmada, turizm için uygun iklime sahip, turizm varlıkları açısından zengin ve özellikle son dönemlerde düzenlenen festivaller ve etkinliklerle dikkatleri üzerinde toplayan Adana şehri çalışmanın yapılacağı il olarak seçilmiştir. Adana’nın yüksek turizm potansiyeline sahip ve Akdeniz’e kıyısı olan Yumurtalık ve Karataş ilçeleri de bu çalışmanın alanı olarak belirlenmiştir. Aynı il sınırlarında yer alması ve birbirine komşu olmasına rağmen farklı kültürel yapıya sahip olan bu iki ilçedeki yerel halkların turizm algıları karşılaştırılmıştır.

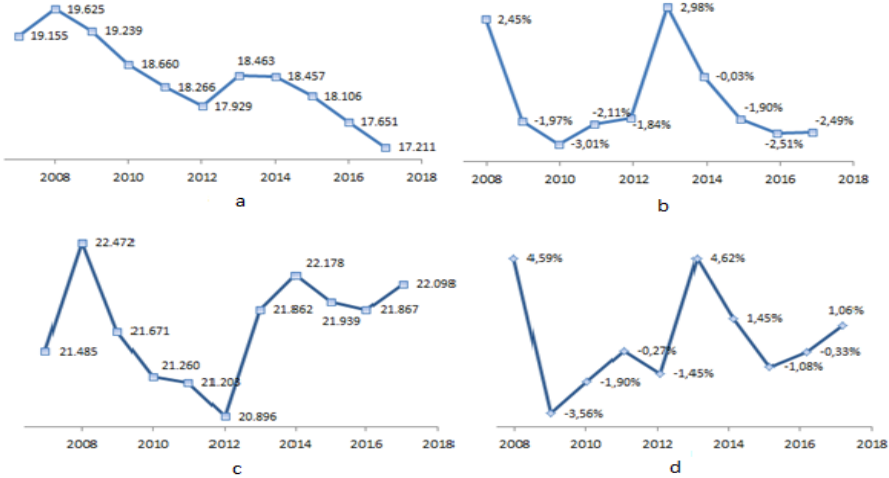
Turizm açısından büyük potansiyele sahip olan Yumurtalık ve Karataş ilçelerine yatırım yapılmadan önce yerel halkın turizmin gelişmesi hususundaki algılarının tespiti büyük önem arz etmektedir. Çünkü bölge halkının turizmin gelişmesini istemediği bir yerde turizmin kalıcı olması mümkün olmamaktadır. Bu doğrultuda Gündüz (2018) tarafından geliştirilen ve daha önce Karataş ilçesinde ikamet eden kişilerden oluşan bir örnekleme uygulanan yerel halkın turizm algısı ölçeği, Yumurtalık ilçesindeki yerel halka da uygulandıktan sonra yerel halkların turizmden beklentileri ve turizme karşı alguları tespit edilerek çıkarımlarda bulunulmuştur.

Araştırma Alanı

Günümüzde gerek ulusal gerekse uluslararası ziyaretçiler farklı turizm destinasyonları ve alternatif turizm türleri arayışındadırlar. Adana ili de bu doğrultuda hem kamuda hem de özel sektörde yer alan turizm paydaşları ile özellikle son yıllarda yerli ve yabancı ziyaretçilerin bu arayışlarını karşılamak adına çok ciddi organizasyonlar gerçekleştirmekte ve yeni turizm alanları açmaktadırlar. Türkiye’de turizmin gelişmesi adına yaptıklarıyla diğer illerden pozitif anlamda ayrılan Adana ili çalışmanın yapılacağı il olarak belirlenmiştir. Araştırma alanı olarak da turizm varlıkları açısından en fazla envantere sahip olduğu düşünülen ve özellikle deniz turizmi için oldukça önem taşıyan Adana’nın Yumurtalık ve Karataş ilçeleri tercih edilmiştir.

Adana şehir merkezinin Yumurtalık ile arasındaki mesafe 80 km, Karataş ile arasındaki mesafe ise yaklaşık 50 km’dir. 2017 yılı Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) verilerine göre, Yumurtalık ilçesinin nüfusu, 8.671 (%50,38)’i erkek, 8.540(%49,62)’i kadın olmak üzere toplam 17.211’dir. Ayrıca yine TÜİK verilerininin 2007-2017 yılları arasındaki nüfus verileri incelendiğinde, bu ilçenin nüfusunun zamanla azaldığı ve bu aralıkta yer alan yılların büyük çoğunluğunda nüfus artış hızının negatif değerlerde olduğu tespit edilmiştir (Şekil1-a,c). Karataş ilçesinin 2017 yılı nüfusu ise, 11.260 (%50,95)’i erkek, 10.838 (%49,05)’i kadın olmak üzere toplam 22.098’tir. Şekil 1-(c,d) de yer alan 2007-2017 yılları arasındaki ilçenin nüfus rakamları ve nüfus artış hızları incelendiğinde yıllara göre

büyük değişkenliklerin yaşandığı gözlemlenmektedir. 2009 yılında nüfus artış hızı $\%(-3,56)$ iken, 2013 yılında $\%4,62$ değerine ulaşması ilçenin nüfusunda ciddi değişimlerin olduğunun bir göstergesidir.

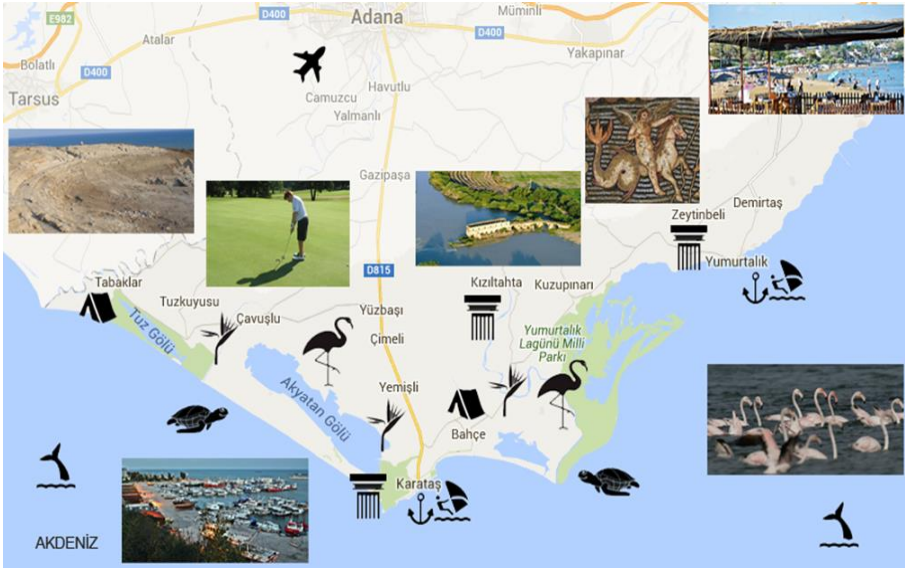

Şekil 1. Yumurtalık ilçesinin 2007-2017 yılları arasında (a) nüfus dağılımı ve (b) nüfus artış hızı grafiği, Karataş ilçesinin 2007-2017 yılları arasında (c) nüfus dağılımı ve (d) nüfus artış hızı grafiği (Türkiye İstatistik Kurumu- TÜİK)

Yumurtalık, Adana'nın Akdeniz'e kıyısı olan, bünyesinde Ayas Liman Kalesi, Süleyman Kulesi, Deniz Kalesi, sütunlu cadde, kaya mezarları, Aigeai Antik Kenti, Yumurtalık Lagünü, Yelkoma Gölü, Ömer Gölü, Yapı Gölü ve Darboğaz Gölü'ne sahip olan turizm açısından oldukça önem arz eden bir ilçedir. İlçenin büyüleyici bir antik dokusunun olması ve de deniz turizmi açısından oldukça elverişli bir yapısı olan Yumurtalık sahiline sahip oluşu, bu ilçenin turizm potansiyeli açısından bölge için ne denli önem arz ettiğini göstermektedir (Demir ve Gündüz, 2016). Ayrıca, Yumurtalık'ta yerel halk ve turistlerin ilgisini çeken Kitesürf Festivali, Kiteboard Festivali, Gençlik Festivali, Yaz Şenliği, Geleneksel Zeytinbeli Şenliği gibi etkinlikler düzenlenmekte ve ilçede bulunan pek çok kuş ve bitki türünün varlığı dolayısıyla lagünlerde gözlemcilik yapılmaktadır.

Karataş, Yumurtalık ve Ceyhan ilçeleri ile komşu olup, Seyhan ve Ceyhan nehri ile Akdeniz arasında konumlanan turistik önem arz eden bir ilçedir. Karataş ilçesi bünyesinde Mağarsus Antik Kenti, Athena

Tapınağı, Amfi tiyatro vb. tarihi değerleri barındırmaktadır (www.karatas.bel.tr). Yılda yaklaşık olarak 90 bin adeti flamingo olmak üzere 300 bin göçmen kuşun göç yeri olan, pek çok endemik bitki ve hayvana ev sahipliği yapan, ayrıca *Caretta caretta*'ların yumurtlama alanı olan Türkiye'deki en büyük lagün ve kuş cenneti Akyatan Lagünü Karataş sınırlarında yer almaktadır. Akyatan Lagünü'nün yanı sıra Ağyatan ve Tuzla Lagünleri de ilçenin önemli sayılabilecek turizm değerleridir. Aynı zamanda Harbiş plajı, Tuzla plajı ve Ormanaltı plajı gibi ülkenin en uzun kumsallarını içeren Karataş ilçesi, deniz turizmi açısından da bölge için oldukça önemli bir destinasyondur (Demir ve Gündüz, 2016).

Şekil2. Karataş, Yumurtalık Turizm Gelişim Koridoru ve Bölgesi (Adana Turizm Master Planı, 2016)

Materyal Yöntem

Bu çalışmada, turizmin gelişmesi durumunda yerel halkın turizme ilişkin algısını belirlemeye yönelik olarak Gündüz (2018) tarafından geliştirilen "Yerel Halkın Turizm Algısı Ölçeği" kullanılarak, Adana ilinin turizm açısından gelecek vadede komşu iki ilçesinde, olasılıklı olmayan

örnekleme yöntemlerinden kolayda örnekleme yöntemi ile örneklem seçilmiş ve katılımcılara yüz yüze anket tekniği uygulanmıştır. Yumurtalık ve Karataş ilçelerinin nüfuslarının sırasıyla 17.211 ve 22.098 olduğu tespit edilip (TUİK), güven aralığının %90 ve örneklem hatasının %5 olarak belirlendiği durumda çalışma yapılacak minimum örneklem sayıları 275'er kişi olarak hesaplanmıştır. Gerek maddi olanakların sınırlı olması gerekse süre sıkıntısından dolayı bu hata payı ile çalışılması tercih edilmiştir. Bu doğrultuda hatalı ve özensiz doldurulduğu düşünülen anketler örnek havuzundan çıkarıldıktan sonra ana kütleyi temsil edebilir yeterlilikte olan, Yumurtalık ilçesi için 284 ve Karataş ilçesi için 286 kişilik örneklem ile çalışma gerçekleştirilmiştir.

Çalışmada kullanılan ölçekte yer alan ifadeler 5'li Likert ölçeği kullanılarak değerlendirilmiştir (1=Kesinlikle Katılmıyorum, 2= Kısmen Katılıyorum, 3=Kararsızım, 4= Büyük Oranda Katılıyorum, 5= Tamamen Katılıyorum). Ankete katılanların algı ifadelerine verdikleri yanıtların puanları toplanarak, toplam algı puanına ulaşılmıştır. Toplam algı puanı hesaplarında olumsuz maddelerin puanlaması ters kodlama yapılarak düzenlenmiştir. Çalışmadan elde edilen verilerin analizleri uygun istatistik paket programları kullanılarak yapılmıştır. Çalışmada parametrik istatistiksel testler için gerekli varsayımlardan biri olan normallik varsayımı sağlanmadığından dolayı karşılaştırmalı analizler parametrik olmayan istatistiksel testlerden Mann Whitney *U* ve Kruskal Wallis testleri kullanılarak yapılmıştır.

Bulgular

Adana'nın komşu iki ilçesi olan Yumurtalık ve Karataş'taki yerel halkların turizm algılarını belirlemek ve karşılaştırma yapmak için hazırlanan anket formunda yer alan demografik sorulara verilen cevaplar incelenmiş ve Tablo 1 ile sunulmuştur. Tablo 1'e göre, Yumurtalık ilçesinde çalışmaya katılanların % 54,6'sı ($n=155$) erkek, %45,4'ü ($n=129$) kadın iken, Karataş ilçesinde çalışmaya katılanların ise %56,6'sı ($n=162$) erkek ve %43,4'ü ($n=124$) kadındır.

Tablo1. Yumurtalık ve Karataş katılımcılarının demografik özellikleri

Değişkenler	Gruplar	YUMURTALIK		KARATAŞ	
		Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde
Cinsiyet	Erkek	155	54,6	162	56,6
	Kadın	129	45,4	124	43,4
Yaşam Süresi	1 yıldan az	12	4,2	4	1,4
	1-5 yıl	43	15,2	12	4,2
	6-10 yıl	14	4,9	9	3,1
	11-15 yıl	10	3,5	4	1,4
	16 yıldan fazla	205	72,2	257	89,9
Meslek	Kamu personeli	37	13,0	12	4,2
	Esnaf	50	17,6	93	32,5
	Ev hanımı	73	25,7	89	31,1
	Öğrenci	35	12,3	25	8,7
	Emekli	24	8,5	19	6,6
	Balıkçı	1	0,4	6	2,1
	Çiftçi	64	22,5	31	10,8
	İşçi	0	,0	6	2,1
Yaş	İşsiz	0	,0	5	1,7
	18-25	59	20,8	77	26,9
	26-35	65	22,9	72	25,2
	36-45	49	17,3	59	20,6
	46-55	64	22,5	42	14,7
	56-65	38	13,4	26	9,1
Gelir Düzeyi	66 ve üzeri	9	3,2	10	3,5
	1000 TL ve altı	11	3,9	24	8,4
	1001-1500 TL	72	25,4	68	23,9
	1501-2500 TL	101	35,6	101	35,4
	2501-3500 TL	56	19,7	56	19,6
	3501-5000 TL	33	11,6	20	7,0
	5001-7500 TL	9	3,2	12	4,2
	7501-10000 TL	2	,7	3	1,1
Öğrenim Durumu	10000 TL ve üstü	0	,0	1	0,4
	İlköğretim	52	18,3	72	25,2
	Ortaöğretim	56	19,7	67	23,4
	Lise	117	41,2	118	41,3
	Lisans	52	18,3	25	8,7
	Lisansüstü	7	2,5	4	1,4

Yumurtalık ilçesinde uygulanan ankete katılanların %72,2'si ($n=205$), Karataş ilçesinde ankete katılanların ise %89,9'u ($n=257$) 16 yıldan uzun süredir bu ilçelerde ikamet ettiklerini bildirmişlerdir. Yumurtalık ilçesinde çalışmaya katılanların %25,7'si ($n=73$) ev hanımı, %22,5'i ($n=64$) çiftçi ve %17,6'sı ($n=50$) esnaf iken, Karataş ilçesinde çalışmaya katılanların

%32,5'i ($n=93$) esnaf, %31,1'i ($n=89$) ev hanımı ve %10,8'i ($n=31$) ise çiftçidir. Çalışmaya Yumurtalık ilçesinde katılanların %61'i ($n=173$), Karataş ilçesinde katılanların ise %72,7'si ($n=208$) 45 yaş ve altındaki kişilerden oluşmaktadır. Çalışmaya katılanların gelir düzeylerine bakıldığında ise Yumurtalık için %84,5'inin ($n=240$), Karataş için ise %87,3'ünün ($n=249$) aylık hane gelirlerinin 3500 TL ve altında olduğu görülmektedir. Öğrenim düzeyleri bakımından çalışmaya katılanlar ele alındığında ise, Yumurtalık ilçesindekilerin %62'sinin ($n=176$), Karataş ilçesindekilerin ise %51,4'ünün ($n=147$) lise ve üzeri öğrenim durumuna sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Gündüz (2018) tarafından yapılan çalışmada, Karataş ilçesinde 286 kişiye uygulanan yerel halkın turizm algısı ölçeğinden toplanan verilere temel bileşenler analizi ve varimax dikey döndürme tekniği ile faktör analizi uygulanmış ve ölçeğin katılımcılar tarafından beş farklı boyutta algılandığı görülmüştür. Bu faktörler de "Sosyo-Kültürel Gelişim Etkisi", "Ekonomik Gelişim Etkisi", "Sosyal Tahrifat Etkisi", "Kültürel Tahrifat Etkisi" ve "Çevresel Tahrifat Etkisi" olarak adlandırılmıştır. Bu çalışmada da Yumurtalık ilçesinde ikamet eden 284 kişiye uygulanan ölçekten elde edilen verilere faktör analizi uygulanmış ve faktörlerin bu veri seti içinde aynı olduğu görülmüştür. Faktör sayısı belirlenirken öz değerlerin 1'den büyük olma kriterinden yararlanılmıştır. Beş faktörün toplam varyansı açıklama yüzdesi Karataş verisi için %58,695, Yumurtalık verisi için ise %60,124 olarak hesaplanmıştır. Faktör analizi için ön koşul olan değişkenler arası ilişkinin varlığının sağlandığı, Yumurtalık ve Karataş halkından elde edilen verilere ayrı ayrı uygulanan Barlett testi sonuçlarında p değerlerinin 0,05 değerinden küçük çıkmasıyla görülmüştür. Ayrıca faktör analizinin yapılabilmesi için örneklem büyüklüğünün yeterliliğini ölçen KMO (Kaiser-Meyer-Olkin) testinin değeri de; Karataş örnekleme için 0,859, Yumurtalık örnekleme için ise 0,874 olarak hesaplanmış ve bu uygunlukların mükemmel düzeyde oldukları tespit edilmiştir (Durmuş, B. vd, 2010). Ölçeğin güvenilirliğini belirleyen Cronbach's alfa değerleri de; Karataş örnekleme için 0,837 ve Yumurtalık örnekleme için 0,896 olarak elde edilmiş ve ölçeğin yüksek düzeyde güvenilir olduğu belirlenmiştir. Aynı zamanda her bir faktörün kendi içinde güvenilirlikleri incelenmiş ve "Sosyo-Kültürel Gelişim Etkisi", "Ekonomik Gelişim Etkisi", "Sosyal Tah-

rifat Etkisi”, “Kültürel Tahrifat Etkisi” ve “Çevresel Tahrifat Etkisi” faktörlerinin Cronbach’s alfa değerleri Karataş örnekleme için sırasıyla; 0.778, 0.611, 0.675, 0.841, 0.819 ve Yumurtalık örnekleme için ise sırasıyla; 0.817, 0.688, 0.714, 0.894 ve 0.869 olarak hesaplanmıştır.

“Yerel Halkın Turizm Algısı” ölçeğinin açıklayıcı faktör analizi neticesinde belirlenen faktörlerinden biri “Sosyo-Kültürel Gelişim Etkisi” faktörüdür. Bu faktörün altında, turizmin gelişmesinin yerel halkın sosyal imkânlarını artıracığı ve kültürel gelişimlerine yönelik olumlu etkiler sağlayacağına dair ifadeler bulunmaktadır. Katılımcılar bu ifadeleri 5’li Likert ölçeği kullanılarak değerlendirmiştir. Sosyo-Kültürel Gelişim Etkisi faktörünün içerisinde yer alan ifadeler ve bu ifadelere verilen değerlendirmelere ait betimsel istatistik bilgileri Tablo 2 ile sunulmuştur. Bu tabloya göre, Yumurtalık ilçesindeki katılımcılar bu faktör altında yer alan ifadelerden “Turizm, eğlence ve dinlenme mekânlarının artmasını sağlar” ifadesine en yüksek puanı ($\bar{x} = 4,56$) verirken, Karataş ilçesindeki katılımcılar ise “Turizm sosyal hayat standartlarını yükseltir” ifadesine en yüksek puanı ($\bar{x} = 4,55$) vermiştir. Ayrıca, Karataş halkının turizmin sosyo-kültürel gelişim etkisine olan algı puan ortalaması 4,46 iken Yumurtalık halkının algı puan ortalaması 4,44 olarak hesaplanmıştır. Genel olarak bu faktör altındaki ifadeler verilen yanıtların ortalamasına bakıldığında, hem Yumurtalık hem de Karataş ilçelerinde ikamet eden yerel halkın ifadelerine verdiği cevapların ortalamalarının 4 (Katılıyorum) ile 5 (Kesinlikle Katılıyorum) değerleri arasında olduğu görülmektedir. Bu değerlere binaen hem Yumurtalık hem de Karataş ilçesindeki yerel halkın görüşünün turizmin gelişmesinin yerel halkın sosyal imkânlarını artıracığını ve karşılıklı etkileşimlerden de kültürel zenginlikler ortaya çıkacağını vurgulayan, yazındaki pek çok çalışmayla paralellik gösterdiği görülmektedir (Ap, 1992; Andiotis ve Vaughan, 2003; Andriotis, 2005; Gürsoy vd., 2010; Toprak, 2015; Işık ve Çalkın, 2016).

Yumurtalık ve Karataş ilçelerindeki yerel halkın turizm algısının belirlenmesi için kullanılan ölçeğin yapılan faktör analizi sonucunda belirlenen bir diğer faktörü ise “Ekonomik Gelişim Etkisi” faktörüdür. Bu faktörün altında yer alan ifadeler ve bu ifadelerle ait istatistik bilgileri Tablo 3’de yer almaktadır. Her iki ilçeden çalışmaya katılan yerel halkın

“Ekonomik Gelişim Etkisi” hakkındaki görüşleri de “Sosyo-Kültürel Gelişim Etkisi” faktöründe olduğu gibi oldukça olumludur.

Tablo 2. Sosyo-Kültürel Gelişim Etkisi

Yumurtalık			Karataş	
Ort.	St. Sapma	İfadeler	Ort.	St. Sapma
4,51	0,626	Turizm farklı coğrafyalardan insanlarla iletişim kurmayı sağlar	4,43	0,740
4,43	0,784	Turizm sosyal hayat standartlarını yükseltir	4,55	0,646
4,40	0,781	Turizm farklı kültürlerin tanınması ve kültür alışverişini sağlar	4,45	0,656
4,56	0,742	Turizm eğlence ve dinlenme mekânlarının artmasını sağlar	4,47	0,728
4,32	0,916	Turistik bir ilçede yaşamak insanları mutlu eder	4,41	0,844

Ancak Karataş halkının bu faktör için ortalama algı puanı (4,67), Yumurtalık halkının ortalama algı puanından (3,92) daha yüksektir. Ayrıca, Karataş halkının turizmin gelişmesi durumunda yeni iş imkânlarının artacağı yönündeki beklentileri diğer ifadelerle göre bir adım daha öne çıkarken ($\bar{x} = 4,74$), Yumurtalık halkının beklentileri ise “Turizm ekonomiyi canlandırır” yönünde diğer maddelere nazaran biraz daha yüksektir ($\bar{x} = 4,66$). Elde edilen bu bulgulara göre, Yumurtalık ve Karataş ilçelerindeki yerel halkların turizmin gelişmesinin ilçelerini ekonomik olarak kalkındıracağına ve dolaylı olarak kendilerinin de fayda sağlayacaklarına ilişkin algıları mevcuttur ve bu da hem ulusal hem de uluslararası yazındaki pek çok çalışmayla örtüşmektedir (Haralambopolous ve Pizam, 1996; Lawson vd, 1997; Chen, 2001; Yoon vd, 2001; Akova, 2006; Nepal, 2008; Brida vd, 2011; Bilim ve Özer, 2013; Toprak, 2015; Ünlüönen ve Özekici, 2017; Yılmaz ve Filiz, 2017).

Tablo 3. Ekonomik Gelişim Etkisi

Yumurtalık			Karataş	
Ort.	St. Sapma	İfadeler	Ort.	St. Sapma
4,62	0,778	Turizm yerel halka ekonomik zenginlik getirir	4,61	0,830
4,66	0,557	Turizm ekonomiyi canlandırır	4,70	0,721
4,64	0,586	Turizm yeni iş imkânları yaratır	4,74	0,521
4,54	0,664	Turizmin gelir yaratıcı etkisi vardır	4,65	0,625

Ölçeğe ait bir diğer faktör olan “Sosyal Tahrifat Etkisi” faktörüne ilişkin ifadeler ve tanımlayıcı istatistikler Tablo 4 de yer almaktadır. Bu tabloda özellikle “Turizm uyuşturucu kullanımını artırır” ifadesine Yumurtalık ($\bar{x} = 1,79$) ve Karataş ($\bar{x} = 1,70$) halkının çok düşük oranda katıldığı görülmektedir. Ayrıca, bu ilçelerde yaşayan yerel halkların sosyal yönden diğer maddelere nazaran, turizmin gelişmesi neticesinde olumsuzluk olarak alkol kullanımında artışın olabileceği yönünde bir algıya sahip oldukları da Tablo 4 incelendiğinde anlaşılmaktadır. Elde edilen bulgulara genel olarak bakıldığında iki ilçe halkının da turizmin gelişmesinin ilçelerinde sosyal yönden olumsuz etkiler yaratacağına dair endişelerinin düşük olduğu görülmektedir.

Tablo 4. Sosyal Tahrifat Etkisi

Yumurtalık			Karataş	
Ort.	St. Sapma	İfadeler	Ort.	St. Sapma
2,96	1,592	Turizm alkol kullanımını artırır	3,17	1,535
1,79	1,107	Turizm uyuşturucu kullanımını artırır	1,70	1,063
2,69	1,503	Turizm bulaşıcı hastalıklar getirir	2,34	1,475
2,08	1,235	Turizm suç oranını artırır	1,78	1,224

Yumurtalık ve Karataş halkı turizmin gelişmesi durumunda ilçelerinde sosyal yönden çok fazla olumsuzluk yaşanmayacağı inancına paralel olarak kültürel olumsuzlukların da minimum düzeyde olacağını düşünmektedir. Bu düşünce Tablo 5’te yer alan “Kültürel Tahrifat Etkisi” faktörüne ait ifadeler ve bu ifadelere verilen yanıtların betimsel istatistikleri incelendiğinde çok net anlaşılmaktadır. Ortalama algı puanları Karataş için 4,05 ve Yumurtalık için 3,92 olarak elde edilmiştir. Bu faktör altındaki ifadeler incelendiğinde de, Yumurtalık ilçesindeki katılımcıların “Turizm bölgesinde yaşamak aile hayatına zarar verir” ifadesine vermiş oldukları yanıtların ($\bar{x} = 1,72$) diğer ifadeler içinde en düşük değere sahip olduğu ve Karataş ilçesindeki katılımcıların da “Turizm geleneklerimizin körelmesine sebep olur” ifadesine en düşük puanı verdikleri ($\bar{x} = 1,67$) görülmektedir.

“Çevresel Tahribat Etkisi” faktörü içerisinde yer alan ifadeler ve bu ifadelerin yanıtlarının istatistiki değerleri Tablo 6 ile sunulmuştur. Yumurtalık ve Karataş ilçelerindeki katılımcılar turizmin gelişmesi durumunda ilçelerinde trafik yoğunluğunun artabileceği ve alt yapıda sorunlar yaşanabileceği yönünde endişeler duymakla birlikte genel olarak çevresel anlamda büyük olumsuzluklar olacağını düşünmemektedirler.

Tablo 5. Kültürel Tahribat Etkisi

Yumurtalık			Karataş	
Ort.	St. Sapma	İfadeler	Ort.	St. Sapma
1,80	1,102	Turizm geleneklerimizin körelmesine sebep olur	1,67	1,180
1,72	1,095	Turizm bölgesinde yaşamak aile hayatına zarar verir	1,73	1,291
1,88	1,111	Turizm ilçedeki gençlerin kişilik gelişimlerini olumsuz yönde etkiler	1,98	1,339
2,90	1,447	Turizm manevi değerlerin yerini maddi değerlerin almasına sebep olur	2,51	1,595
2,06	1,315	Turizm toplumun gelenek ve göreneklerinde tahribat yaratır	1,85	1,384

Bu faktör için elde edilen ortalama faktör puanları da Karataş için 3,47 ve Yumurtalık için 3,28 olarak hesaplanmıştır. Yumurtalık ve Karataş ilçelerinde ikamet eden kişilerin düşüncelerinin, turizmin gelişmesinin çevreye verebileceği tahribattan dolayı yerel halkın algısının olumsuz yönde olacağını düşünen yazında yer alan bazı çalışmalardan (Mc Cool ve Martin, 1994; Williams ve Lawson, 2001; Haley vd, 2005; Kuvan ve Akan, 2005; Özdemir ve Kervankıran, 2011) ziyade, turizmin çevreye getireceği olumlu etkilerin çok daha fazla olduğunu savunan çalışmalara (Akova, 2006; Aref, 2009; Brida vd, 2011; Türker ve Türker, 2015; Işık ve Çalkın, 2016) paralellik gösterdiği görülmektedir.

Yerel halkın turizm algısını belirlemeye yönelik olarak hazırlanan ölçekten faktör analizi neticesinde elde edilen faktörlere yaklaşımlarda, Yumurtalık ve Karataş ilçelerinde ikamet eden ve çalışmaya katılan yerel halkın cinsiyetlerinin, yaşlarının ve öğrenim seviyelerinin istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar oluşturup oluşturmadığı test edilmiştir.

Ortalama skorları alınan faktörlerin normallik varsayımını sağlamamalarından dolayı istatistiksel analizler parametrik olmayan istatistiksel yöntemler kullanılarak yapılmıştır.

Tablo 6. Çevresel Tahrifat Etkisi

Yumurtalık			Karataş	
Ort.	St. Sapma	İfadeler	Ort.	St. Sapma
2,51	1,349	Turizm gürültü kirliliği yaratır	2,35	1,375
2,77	1,471	Turizm çevre kirliliğine yol açar	2,49	1,399
3,38	1,347	Turizm trafik yoğunluğunu artırır	3,01	1,440
1,82	1,140	Turizm şehrin dokusunu bozar	1,90	1,377
2,43	1,249	Turizm doğal alanların erozyonuna yol açar	2,05	1,388
3,39	1,404	Turizm alt yapıda aksaklıklara sebep olur	3,36	1,327

Katılımcıların cinsiyetlerinin faktörler üzerindeki etkisini araştırmak için parametrik olmayan istatistiksel yöntemlerden biri olan Mann Whitney U testi kullanılmış ve bu yöntemde iki alt grubun ortalamaları yerine ortanca değerlerinden yararlanılmıştır. Hem Yumurtalık hem de Karataş ilçelerindeki katılımcıların cinsiyetlerinin faktörler üzerinde etkisinin olmadığı yönünde ayrı ayrı kurulan yokluk hipotezleri, Tablo 7 ile sunulan analiz sonuçlarında görüleceği gibi Yumurtalık ilçesi için p değerlerinin (SKGE: 0,522, EGE: 0,179, STE: 0,836, KTE: 0,552, ÇTE: 0,418) ve Karataş ilçesi için p değerlerinin (SKGE: 0,903, EGE: 0,133, STE: 0,196, KTE: 0,818, ÇTE: 0,924) 0,05'den büyük çıkması sonucunda kabul edilmiştir. Ancak her ne kadar yokluk hipotezi kabul edilmiş ve faktörler üzerinde cinsiyetin istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık oluşturmadığı görülmüş olsa da, ortalama rank değerlerine bakarak Yumurtalık ilçesi için erkek katılımcıların "Sosyo-Kültürel Gelişim Etkisi" ve "Ekonomik Gelişim Etkisi" faktörleri için olumlu algılarının kadın katılımcılara nazaran yüksek olduğu, diğer faktörler için ise tam tersi bir durumun olduğu görülmektedir. Benzer şekilde Karataş ilçesi için ise başta "Ekonomik Gelişim Etkisi" ve "Sosyal Tahrifat Etkisi" faktörlerinde olmak üzere kadın katılımcıların ortalama rank değerlerinin erkek katılımcılara oranla daha yüksek olduğu görülmektedir.

Tablo 7. Yumurtalık ve Karataş halkının cinsiyetine göre turizm algısının incelenmesi

Faktörler	Cinsiyet	YUMURTALIK			KARATAŞ		
		Ort. Rank	Mann-Whitney U	Sig. (p)	Ort. Rank	Mann-Whitney U	Sig. (p)
Sosyo-Kültürel Gelişim Etkisi- SKGE	Erkek	145,28	9566,0	0,522	142,99	9961,5	0,903
	Kadın	139,16			144,17		
Ekonomik Gelişim Etkisi- EGE	Erkek	148,25	9107,0	0,179	137,44	9063,0	0,133
	Kadın	135,60			151,41		
Sosyal Tahrifat Etkisi- STE	Erkek	141,58	9855,5	0,836	138,00	9152,5	0,196
	Kadın	143,60			150,69		
Kültürel Tahrifat Etkisi- KTE	Erkek	139,87	9590,0	0,552	142,53	9886,5	0,818
	Kadın	145,66			144,77		
Çevresel Tahrifat Etkisi- ÇTE	Erkek	138,90	9440,0	0,418	142,63	9978,0	0,924
	Kadın	146,82			144,63		

Katılımcıların yaş gruplarının faktörler üzerindeki etkisini araştırmak için parametrik olmayan istatistiksel yöntemlerden biri olan Kruskal Wallis testi kullanılmış ve bu yöntemde altı alt grubun ortalamaları yerine ortanca değerlerinden yararlanılmıştır. Katılımcıların yaşlarının faktörler üzerinde etkisinin olmadığı yönünde kurulan yokluk hipotezleri, Yumurtalık ilçesi için elde edilen p değerleri (SKGE: 0,719, EGE: 0,510, STE: 0,280, KTE: 0,378, ÇTE: 0,424) ve Karataş ilçesi için elde edilen p değerleri (SKGE: 0,733, EGE: 0,826, STE: 0,241, KTE: 0,061, ÇTE: 0,024) incelendiğinde Karataş ilçesi için test edilen “Çevresel Tahrifat Etkisi” faktörünün haricindeki diğer faktörler için 0,05 değerinden büyük olduğu görülmüş ve yokluk hipotezleri kabul edilmiştir (Tablo 8).

Tablo 8. Yumurtalık ve Karataş halkının yaş gruplarına göre turizm algısının incelenmesi

Faktörler	Yaş Grupları	YUMURTALIK			KARATAŞ		
		Ort. Rank	Ki-Kare	Sig. (p)	Ort. Rank	Ki-Kare	Sig. (p)
Sosyo-Kültürel Gelişim Etkisi	18-25 yaş	142,83	2,874	0,719	144,13	2,787	0,733
	26-35 yaş	133,47			154,73		
	36-45 yaş	136,11			135,76		
	46-55 yaş	153,43			136,86		
	56-65 yaş	142,51			134,08		
	66 yaş ve üzeri	162,56			155,85		
Ekonomik Gelişim Etkisi	18-25 yaş	145,18	4,277	0,510	139,69	2,167	0,826
	26-35 yaş	132,16			147,65		
	36-45 yaş	131,09			151,94		
	46-55 yaş	155,88			137,06		
	56-65 yaş	145,67			131,02		
	66 yaş ve üzeri	153,22			152,65		
Sosyal Tahriyat Etkisi	18-25 yaş	129,08	6,284	0,280	150,66	6,737	0,241
	26-35 yaş	130,45			133,37		
	36-45 yaş	144,54			132,15		
	46-55 yaş	159,12			140,79		
	56-65 yaş	152,93			172,90		
	66 yaş ve üzeri	144,17			163,25		
Kültürel Tahrifat Etkisi	18-25 yaş	127,69	5,323	0,378	154,98	10,553	0,061
	26-35 yaş	140,30			124,35		
	36-45 yaş	143,06			135,27		
	46-55 yaş	142,55			142,88		
	56-65 yaş	160,64			167,31		
	66 yaş ve üzeri	175,39			182,25		
Çevresel Tahrifat Etkisi	18-25 yaş	137,93	4,937	0,424	154,75	12,915	0,024
	26-35 yaş	132,48			120,53		
	36-45 yaş	140,92			138,85		
	46-55 yaş	141,34			140,80		
	56-65 yaş	163,34			176,94		
	66 yaş ve üzeri	173,61			174,15		

Katılımcılarının yaşlarına göre farklılık arz eden “Çevresel Tahrifat Etkisi” faktörü puanlarındaki farklılığın hangi yaş grupları arasında olduğunu tespit etmek amacıyla yaş grupları arasında ikili karşılaştırmalar yapılmıştır. Yapılan karşılaştırma testleri neticesinde 26-35 yaş aralığı

ile 56-65 yaş ve 66 yaş ve üzeri yaş grupları arasında anlamlı farklılıklar olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 9. Yumurtalık ve Karataş halkının öğrenim düzeylerine göre turizm algısının incelenmesi

Faktörler	Öğrenim Düzeyleri	YUMURTALIK			KARATAŞ		
		Ort. Rank	Ki-Kare	Sig. (p)	Ort. Rank	Ki-Kare	Sig. (p)
Sosyo-Kültürel Gelişim Etkisi	İlkokul	137,64	0,563	0,967	143,01	1,552	0,817
	Ortaokul	144,84			134,93		
	Lise	140,87			149,74		
	Lisans	147,21			138,28		
	Lisansüstü	152,07			144,38		
Ekonomik Gelişim Etkisi	İlkokul	137,53	2,045	0,728	140,21	5,669	0,225
	Ortaokul	131,43			133,18		
	Lise	148,21			155,03		
	Lisans	145,91			123,64		
	Lisansüstü	147,21			159,50		
Sosyal Etkisi	İlkokul	152,40	7,723	0,102	155,15	3,110	0,540
	Ortaokul	152,76			144,03		
	Lise	130,71			140,73		
	Lisans	140,17			125,04		
	Lisansüstü	201,29			122,00		
Kültürel Etkisi	İlkokul	163,69	7,819	0,098	160,30	5,911	0,206
	Ortaokul	150,87			148,51		
	Lise	129,98			133,67		
	Lisans	136,89			132,38		
	Lisansüstü	169,00			116,63		
Çevresel Etkisi	İlkokul	162,71	14,516	0,006	160,17	5,406	0,248
	Ortaokul	150,13			146,28		
	Lise	125,68			132,08		
	Lisans	141,76			144,22		
	Lisansüstü	218,00			129,25		

Katılımcıların öğrenim düzeylerinin faktörler üzerinde etkisinin olup olmadığı Kruskal Wallis testi ile test edilmiş ve sonuçlar Tablo 9 ile sunulmuştur. Karataş ilçesindeki katılımcıların öğrenim düzeylerinin faktörler üzerine anlamlı bir etkisinin olmadığı p değerlerinin (SKGE: 0,817, EGE: 0,225, STE: 0,540, KTE: 0,206, ÇTE: 0,248) incelenmesi neticesinde görülmüştür. Yumurtalık ilçesindeki katılımcıların öğrenim düzeylerinin

ise sadece “Çevresel Tahrifat Etkisi” faktörü üzerinde etkili olduğu ($p = 0,006 \leq 0,05$) görülmüştür. Yapılan ikili karşılaştırmalar sonucunda ise bu farklılığın lise mezunları ile lisansüstü mezunları arasındaki farklılıktan kaynaklandığı tespit edilmiştir.

Son olarak katılımcıların gelir durumlarının algı faktörleri üzerinde bir etkisinin olup olmadığı Kruskal Wallis testi ile test edilmiş ve Yumurtalık ilçesi için elde edilen p değerleri (SKGE: 0,283, EGE: 0,278, STE: 0,679, KTE: 0,102, ÇTE: 0,976) ile Karataş ilçesi için elde edilen p değerlerinin (SKGE: 0,753, EGE: 0,319, STE: 0,459, KTE: 0,797, ÇTE: 0,644) incelenmesi neticesinde gelir durumunun turizm algısı üzerinde istatistiksel olarak anlamlı farklılık teşkil etmediği kanısına varılmıştır.

Ayrıca, yerel halkın turizm algısını ölçmede kullanılan ölçeğe göre toplam algı skoru 24 ile 120 puan aralığında değişim göstermektedir. Bu çalışma neticesinde Yumurtalık ve Karataş için elde edilen toplam algı skorları sırasıyla 94,48 ve 97,09 olarak hesaplanmıştır. Dolayısıyla Karataş ilçesindeki yerel halkın Yumurtalık ilçesinde ikamet eden yerel halka göre turizmin gelişmesini daha fazla istedikleri ve destekledikleri yönünde yorum yapmak mümkün olmaktadır.

Sonuç ve Öneriler

Bu çalışmada turizm açısından gelişmekte olan Adana ilinin gelişme potansiyeli olan Yumurtalık ve Karataş ilçelerindeki yerel halkların turizm algıları, Gündüz (2018) tarafından geliştirilen “Yerel Halkın Turizm Algısı Ölçeği” ile belirlenmiştir. Bu ölçek, yerel halkın bölgelerinde turizmin gelişmesi durumunda karşılaştacaklarına inandıkları olası olumlu ve olumsuz durumlara ilişkin düşüncelerinin tespit edilmesine yönelik bir ölçekdir. Çalışmada kullanılan bu ölçeğin alt boyutları olan “Sosyo-Kültürel Gelişim Etkisi”, “Ekonomik Gelişim Etkisi”, “Sosyal Tahrifat Etkisi”, “Kültürel Tahrifat Etkisi” ve “Çevresel Tahrifat Etkisi” faktörleri açısından Yumurtalık ve Karataş yerel halklarının turizm algı puanları hesaplanmış ve karşılaştırılmıştır.

Yapılan analizler Yumurtalık ve Karataş ilçelerindeki yerel halkların, turizmin gelişmesinin ilçelerindeki sosyal imkânları artıracaklarını ve karşı-

lıklı etkileşimlerden de kültürel zenginliklerin ortaya çıkacağını düşündüklerini göstermektedir. Bu düşünceler yazında yer alan pek çok çalışmayla paralellik arz etmektedir (Ap, 1992; Andriotis ve Vaughan, 2003; Andriotis, 2005; Gürsoy vd., 2010; Toprak, 2015; Işık ve Çalkın, 2016). Ayrıca bu kişilerin turizmin gelişmesinin ilçelerini ekonomik olarak kalkındıracağı ve dolaylı olarak kendilerinin de fayda sağlayacaklarına ilişkin algıları mevcuttur ve bu da yazındaki pek çok çalışmayla örtüşmektedir (Haralambopolous ve Pizam, 1996; Lawson vd, 1997; Chen, 2001; Yoon vd, 2001; Akova, 2006; Nepal, 2008; Brida vd, 2011; Bilim ve Özer, 2013; Toprak, 2015; Ünlüönen ve Özekici, 2017; Yılmaz ve Filiz, 2017). Ayrıca Yumurtalık ve Karataş ilçelerinde ikamet eden kişilerin düşüncelerinin, turizmin gelişmesinin çevreye verebileceği tahribattan dolayı yerel halkın algısının olumsuz yönde olacağını düşünen yazında yer alan bazı çalışmalardan (Mc Cool ve Martin, 1994; Williams ve Lawson, 2001; Haley vd, 2005; Kuvan ve Akan, 2005; Özdemir ve Kervankıran, 2011) ziyade, turizmin çevreye getireceği olumlu etkilerin çok daha fazla olduğunu savunan çalışmalara (Akova, 2006; Aref, 2009; Brida vd, 2011; Türker ve Türker, 2015; Işık ve Çalkın, 2016) paralellik gösterdiği görülmüştür.

Genel olarak, uygulanan ölçekten elde edilen bilgilerin değerlendirilmesi sonucunda iki ilçedeki yerel halkın da turizmin gelişmesinin kendileri ve ilçeleri için olumlu sonuçları olacağına dair bir algıya sahip oldukları görülmüştür. Ayrıca yapılan karşılaştırmada da Karataş halkının toplam turizm algı puanı ve alt faktör puanlarının tamamının Yumurtalık halkının algı puanlarından yüksek olduğu belirlenmiştir. Yani, Karataş halkı Yumurtalık halkına nazaran turizmin gelişmesinin kendileri ve ilçeleri için olumlu sonuçlar doğuracağına daha fazla inanmaktadır.

Ayrıca, katılımcıların cinsiyetlerinin turizm algısı üzerinde istatistiksel olarak anlamlı olup olmadığı yapılan Mann Whitney *U* testiyle belirlenmiştir. Bu testin neticesinde Yumurtalık ilçesi için *p* değerlerinin (*SKGE*: 0,522, *EGE*: 0,179, *STE*: 0,836, *KTE*: 0,552, *ÇTE*: 0,418) ve Karataş ilçesi için *p* değerlerinin (*SKGE*: 0,903, *EGE*: 0,133, *STE*: 0,196, *KTE*: 0,818, *ÇTE*: 0,924) 0,05'den büyük çıkması sonucunda farklı cinsiyetlerdeki katılımcıların algı puanları arasındaki farklar istatistiki açıdan anlamlı bulunmamıştır. Ancak her ne kadar cinsiyetler arasındaki fark istatistiki açıdan önemli çıkmasa da Karataş ilçesinde kadın katılımcıların toplam algı puanının erkeklere göre daha yüksek olduğu, Yumurtalık ilçesinde ise özellikle

“Sosyo-Kültürel Gelişim Etkisi” ve “Ekonomik Gelişim Etkisi” faktörlerinde erkek katılımcıların turizm algı puanlarının kadın katılımcılara nazaran daha yüksek olduğu tespit edilmiştir.

Katılımcıların yaşlarının turizm algı faktörleri üzerinde etkisinin olup olmadığı Kruskal Wallis testi ile test edilmiş ve Yumurtalık ilçesi için yaş değişkeninin hiçbir faktör üzerinde istatistiksel olarak anlamlı çıkmadığı görülmüştür (*SKGE: 0,719, EGE: 0,510, STE: 0,280, KTE: 0,378, ÇTE: 0,424*). Karataş ilçesinde ise katılımcıların yaşının sadece “Çevresel Tahrifat Etkisi” faktörü üzerinde etkisinin olduğu, diğer faktörlerde ise istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık yaratmadığı tespit edilmiştir (*SKGE: 0,733, EGE: 0,826, STE: 0,241, KTE: 0,061, ÇTE: 0,024*).

Öğrenim düzeylerinin turizm algısı üzerine etkisinin test edildiği analizler neticesinde ise, Karataş ilçesindeki katılımcıların eğitim düzeylerinin turizm algısı üzerine anlamlı bir etkisinin olmadığı sonucuna ulaşılmıştır (*SKGE: 0,817, EGE: 0,225, STE: 0,540, KTE: 0,206, ÇTE: 0,248*). Yumurtalık ilçesindeki katılımcıların öğrenim düzeyleri ise sadece “Çevresel Tahrifat Etkisi” faktörü üzerinde anlamlı bir farklılık yaratmıştır. Yapılan son analizde ise hem Yumurtalık hem de Karataş ilçesindeki katılımcıların gelir durumlarının hiçbir turizm algı alt faktörü üzerinde anlamlı farklılık teşkil etmediği görülmüştür (Yumurtalık için elde edilen *p* değerleri; *SKGE: 0,283, EGE: 0,278, STE: 0,679, KTE: 0,102, ÇTE: 0,976*, Karataş için elde edilen *p* değerleri; *SKGE: 0,753, EGE: 0,319, STE: 0,459, KTE: 0,797, ÇTE: 0,644*).

Bir bölgede turizmin süreklilik arz etmesi isteniyorsa muhakkak o bölgede yaşayan halkın desteğinin alınması gerekmektedir. Çünkü turistlerin aynı yere bir daha gelmesi veya yakınlarına tavsiye etmesi gittiği bölgedeki yerel halkın davranış ve tutumları ile doğru orantılıdır. Bölge hakkında turizme karşı negatif bir anlayış yerleştiği zaman bunun turistlere karşı eylem ve tutumlara dönüşmesi kaçınılmaz olmakta ve turizmin gelişimi açısından da geri dönüşümü kolay olmayan sonuçlar doğurmaktadır. Bu sebeple özellikle turizme yeni açılacak olan ya da turizm açısından gelişmekte olan bölgelerde yerel halkın turizme bakış açıları ölçülmeli ve olumsuz algıları varsa profesyonel kişiler tarafından bu korku ve endişeler açıklanarak giderilmeye çalışılmalıdır. Hâlihazırda yerel halkın turizmin gelişmesine karşı olumlu bir algısı var ise de, zaman kaybedilmeden

paydaşlarla eylem planları oluşturularak bölgenin kalkındırılması hızlandırılmalıdır.

Elde edilen bulgular neticesinde, Karataş halkının Yumurtalık halkına oranla turizmin gelişmesine yönelik olumlu algısının daha yüksek düzeyde olması ile birlikte, her iki ilçedeki yerel halkın da ilçelerinde turizmin gelişmesini destekleyeceği ve bu gelişimin kendilerine zarardan çok yarar sağlayacağı inancına sahip oldukları sonucuna ulaşılmıştır. Dolayısıyla bir bölgede turizmin geliştirilebilmesi için önemli etmenlerden biri olan yerel halk desteğinin bu ilçelerde mevcut olması sebebiyle turizm paydaşlarının en kısa zamanda gerekli adımları atması beklenmektedir.

Her ne kadar bölgede ikamet eden yerel halkta turizme karşı olumlu bir algı mevcut olsa da ileride bu algının olumsuzla dönüşmemesi için gerek devlet gerekse turizm işletmecileri tarafından alınması gereken bazı tedbirler bulunmaktadır. Turizm işletmelerinin yapacağı yatırımlarda bölge halkının konforunu bozacak girişimlerden kaçınması gerekmektedir. Hatta bu işletmelerin bir miktar bütçeyi halkın da faydalanabileceği tesislere ayırmaları orta ve uzun vadede herkes için olumlu sonuçlar doğuracaktır. Aynı zamanda gelen turistlere bölgenin kültürü ile ilgili kısa eğitimlerin verilmesi sağlanmalı ve bu şekilde kültürel farklılıktan doğabilecek sıkıntıların da önüne geçilmesi amaçlanmalıdır. Devletin de turizmin gelişmesi neticesinde oluşabilecek alt yapı sorunlarını önceden belirleyip halka yansımadan önlemlerini alması ve aynı zamanda artan insan yoğunluğunun güvenlik zafiyeti doğurabileceğini kestirip emniyet imkânlarını artırması bölgede turizmin kalıcı olmasında önemli bir etken olacaktır.

Teşekkür

Bu çalışma Adana Bilim ve Teknoloji Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinasyon Birimi tarafından kabul edilen 17113005 nolu BAP projesi kapsamında desteklenmiştir.

EXTENDED ABSTRACT

**Comparative Analysis of Tourism Perceptions of
Two Tourist Destinations With Development
Potential**

*

Selim Gündüz

Adana Science and Technology University

Today, the number of international visitors worldwide is over 1 billion people and international tourism revenue exceeds 1 trillion dollars, and the tourism industry has become of great importance for the economies of the countries. Countries are competing with each other in order to get a larger share of this cake and are striving to create new tourism destinations in order to attract more tourists. When it is considered that Turkey ranks as number 6 among the countries that receives most tourists in the world, and ranks number 10 among the countries that receive the most tourism revenue, it already seems to be having a significant tourism potential. In order to increase Turkey's tourism revenue, it is required to diversify tourism and attract tourists throughout the year, not only in certain months, and to expand tourism the country-wide. In accordance with these objectives, in order to expand tourism and achieve regional development, it is essential to invest in rural areas. However, before the tourism investments are made to the regions that have not lost their traditions and have not completely adopted city life, the perspectives of the people residing in those regions regarding tourism should be examined and their perceptions should be measured. Because tourism is also an element of social development, it has the potential to affect the social and cultural life of the society as well as causing great changes in the economic and environmental sense. In this study, it is aimed to compare the perceptions and expectations of the local people who live in two neighboring districts with different social and cultural structures about the development of tourism

in their districts. In this respect, Yumurtalık and Karataş Districts of Adana Province, which differentiate from other provinces in a positive sense with the efforts for the development of tourism, with high potential of tourism at the Mediterranean coast have been identified as the area of this study. It has been investigated whether the tourism perception of people with the same level of education, at the same economic level, and in the same age group living in these two different districts are related to the social and cultural structure of the region where they live.

These studies were carried out on the data obtained by applying face-to-face surveys to the participants selected from Yumurtalık and Karataş districts with the convenience sampling method, one of the non-probabilistic sample selection methods. The population of the Yumurtalık and Karataş districts was determined to be 17.211 and 22.098, respectively (TUIK), and the minimum number of samples to be studied was calculated as 275 persons in the case where the confidence interval was determined to be 90% and the sample error was 5%. In this respect, after the surveys which were thought to be filled erroneously and imprecisely were removed from the sample pool, the study was carried out with 284 samples for the town of Yumurtalık and 286 for the Karataş district, which were sufficient to represent the main mass. Factor analysis with basic component analysis and varimax vertical rotation technique were applied to the data collected by the scale of tourism perceptions of the local population, and it was seen that the scale was perceived by the participants in five different dimensions. These factors were named as "the Impact of Socio-Cultural Development", "the Impact of Economic Development", "the Impact of Social Degradation", "the Impact of Cultural Degradation", and "the Impact of Environmental Degradation". In determining the number of factors, the criterion of eigenvalues being greater than 1 was used. The total variance explanation percentage of the five factors was calculated as 58,695% for Karataş data and 60,124% for Yumurtalık data. It has been seen that the relationship between the variables, which is a prerequisite for the factor analysis, was provided according to the Barlett test results, which were applied to people in Yumurtalık and Karataş, where the p value was found to be lower than 0,05 . In addition, the value of the KMO (Kaiser-Meyer-Olkin) test, which measures the adequacy of the sample

size to make factor analysis, was calculated as 0,859 for the Karataş sample, and 0,874 for the Yumurtalık sample, and was found to be perfect. The Cronbach's alpha values, which determine the reliability of the scale, was determined as 0,837 for the Karataş sample and 0,896 for the Yumurtalık sample, and the scale was found to be highly reliable. At the same time, the reliability of each factor was examined and the Cronbach's alpha values of the factors (the "Impact of Socio-Cultural Development", the "Impact of Economic Development", the "Impact of Social Degeneration", the "Impact of Cultural Degradation", and the "Impact of Environmental Degradation") was calculated as 0.778, 0.611, 0.675, 0.841, 0.819 respectively for the Karataş sample, and as 0.817, 0.688, 0.714, 0.894 and 0.869 respectively for the Yumurtalık sample. The scores of the responses of the participants to their perception expressions were summed and the total perception score was obtained. The scoring of negative items in total perception score calculations was arranged by reverse coding. The data obtained from the study were analysed using appropriate statistical package programs. As the normality assumption, one of the assumptions required for parametric statistical tests, was not provided in the study, the comparison analysis was performed by using nonparametric statistical tests of Mann Whitney *U* and Kruskal Wallis.

As a result of the findings, it was found that the local people residing in the Yumurtalık and Karataş districts had perceptions that the development of tourism would increase the social opportunities in the districts, cultural riches would arise from mutual interactions, develop their districts economically and indirectly benefit themselves. In addition, it is seen that the opinions of people residing in the Yumurtalık and Karataş districts are in parallel with the studies that advocate that tourism has a positive effect on the environment rather than some studies in the literature that advocate that the perception of local people will be negative due to the destruction of tourism to the environment. In general, it is concluded that the people of Karataş have a higher perception of tourism development than the people of Yumurtalık, the local people in both districts will support the development of tourism in their districts, and that they believe this development will provide them benefits more than harm. Therefore, it is expected that tourism stakeholders will take the necessary steps

as soon as possible, as the local public support, which is one of the important factors for the development of tourism in a region, exists in these districts. Although there is a positive perception towards tourism among the local people residing in the region, some measures should be taken by both state and tourism operators in order to prevent this perception from becoming negative.

Kaynakça/References

- Akis, S. N., Peristianis, N. ve Warner, J. (1996). Residents' attitudes t tourism development: The case of Cyprus. *Tourism Management*, 17(7), 481-494.
- Akova, O. (2006). Yerel halkın turizmin etkilerini algılamalarına ve tutumlarına yönelik bir araştırma. *Akademik İncelemeler Dergisi*, 1(2), 1-17.
- Alaeddinoğlu, F. (2007). Van halkının turisti ve turizmi algılama şekli. *Coğrafi Bilimler Dergisi*, 5 (1), 1-16.
- Alaeddinoğlu, F. (2008). Sivas Kentinde Halkın Turiste Ve Turizme Bakışı. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 5(2), 1-23.
- Andereck, K. L. ve Vogt, C. A. (2000). The Relationship between residents' attitudes toward tourism and tourism development options. *Journal of Travel Research*, 39, 27-36.
- Andriotis, K. (2005). Community Group's Perceptions Of And Preferences For Tourism Development: Evidence From Crete. *Journal of Hospitality and Tourism Research*, 29(1), 67-90.
- Andriotis, K. ve Vaughan, R. D. (2003). Urban Residents' Attitudes Toward Tourism Development. *Journal Of Travel Research*, 42, 172-185.
- Ap, J. (1992). Residents' perceptions on tourism impacts. *Annals of tourism Research*, 19(4), 665-690.
- Aref, F., Redzuan, M. ve Gill, S. S. (2009). Community perceptions toward economic and environmental impacts of tourism and local communities. *Asian Social Science*, 5(7), 130-137.
- Avçıkurt, C. ve Soybalı, H. (2002). Residents' attitudes towards tourism in Ayvalık, Turkey. *Tourism Analysis-An Interdisciplinary Journal, Cognizant Communication Corporation*, 6 (3-4), 259-265.

- Ayazlar, R.A. ve Ayazlar, G. (2016). Yerel halkın turizmin etkilerine yönelik tutumunda aidiyet duygusu ve yaşam tatmininin rolü. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 20(4), 1451-1470.
- Bilim, Y. ve Özer, Ö. (2013). Yerel halk gözüyle Konya'da turizmin önemi ve ekonomik, sosyal, çevresel etkileri. *Ulusal KOP Bölgesel Kalkınma Sempozyumu*, 14-16.
- Boğan, E. ve Sarıışık, M. (2016). Yerel halkın turizm faaliyetine yönelik görüş ve algılamalarının belirlenmesi üzerine Alanya'da bir araştırma. *Kastamonu University Journal of Economics ve Administrative Sciences Faculty*, 12(2), 325-342.
- Brida, J. G., Osti, L. ve Faccioli, M. (2011). Resident's perception and attitudes towards tourism impacts. *Benchmarking: An International Journal*, 18(3), 359-385.
- Butler, R. W. (1980). The concept of a tourist area cycle of evolution: implications for management of resources. *The Canadian Geographer/Le Géographe canadien*, 24(1), 5-12.
- Cengiz, E. ve Kırkbir, F. (2007). Yerel halk tarafından algılanan toplam turizm etkisi ile turizm desteği arasındaki ilişkiye yönelik yapısal bir model önerisi. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(1), 19-37.
- Çalışkan, U. ve Tütüncü, Ö. (2008). Turizmin yerel halk üzerindeki etkileri ve Kuşadası ilçesi uygulaması. *IV. Lisansüstü Turizm Öğrencileri Araştırma Kongresi*, 23-27.
- Çavus, S. ve Tanrisevdi, A. (2003). Resident's attitudes toward tourism development: A case study in Kusadası, Turkey. *Tourism Analysis*, 7(3-4), 259-269.
- Chen, J. S. (2001). Assessing and visualizing tourism impacts from urban residents' perspectives. *Journal of Hospitality and Tourism Research*, 25(3), 235-250.
- Choi, H. C. ve Sirakaya, E. (2005). Measuring residents' attitude toward sustainable tourism: Development of sustainable tourism scale. *Journal of Tourism Research*, 43, 380-394.
- Demir, F. ve Gündüz, S. (2016). *Adana turizm yatırım rehberi ve haritası*. Adana: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı.

- Doğan, H. ve Üngüren, E. (2012). Yerel halkın Isparta turizmüne yönelik görüşleri üzerine bir araştırma. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 17(1), 103-122.
- Doxey, G.V.(1975). A. causation theory of visitor-resident irritation: Methodology and research inference. *Proceedings of The 6th Annual Conference of the Travel Research Association*. San Diego, CA:Travel Research Association, .195-98.
- Durmuş, B., Yurtkoru, E. S., ve Çinko, M. (2010). *Sosyal bilimlerde SPSS'le veri analizi*. İstanbul: Beta Yayınevi, 3. Baskı.
- Dünya Turizm Örgütü, 2015. <http://mkt.unwto.org/publication/unwto-tourism-highlights-2016-edition>.
- Ekici, R. ve Çizel, B. (2015). Yerel halkın turizm gelişimi desteğine ilişkin tutumlarının destinasyonların gelişme düzeylerine göre farklılıkları. *Seyahat ve Otel İşletmeciliği Dergisi*, 11 (3), 73-87.
- Eralp, Z. (1974). *Socio-economic effects of tourism towards communal changes*. Ankara: Ankara University Press.
- Faulkner, B. ve Tideswell, C. (1997). A framework for monitoring community impacts of tourism. *Journal of Sustainable Tourism*, 5(1), 1-28.
- Fesenmaier, D. R., O'Leary, J. ve Uysal, M. (Eds.)(1996). *Advances in tourism marketing methodologies*. NY:Haworth Press.
- Getz, D. (1994), Residents' attitudes toward tourism: A longitudinal study in spey valley, Scotland. *Tourism Management*, 15(4), 247-258.
- Gunn, C. (1988). *Tourism planning*. 2nd. NY: Taylor and Francis Revised and expanded
- Gündüz, S. (2018). Yerel halkın turizm algısını belirlemeye yönelik alternatif bir ölçek geliştirme: Karataş destinasyonu örneği. *Journal of Yaşar University*, 13 (52), 343-357.
- Gürsoy, D., Chi, C. G. ve Dyer, P. (2010). Local attitudes toward mass and alternative tourism: The case of Sunshine Coast, Australia. *Journal of Travel Research*, 49(3), 381-394.
- Gümüş, N. ve Özüpekçe, S. (2009). Foça'da turizmin ekonomik, sosyal, kültürel ve çevresel etkilerine yönelik yerel halkın görüşleri. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 6(2), 398-417.

- Haley, A. J., Snaith, T. ve Miller, G. (2005). The social impacts of tourism: A case study of bath, UK, *annals of tourism research*, 32(3), 647-668.
- Haralambopolous, N. ve Pizam, A. (1996). Perceived impacts of tourism: The case of Samos. *Annals of Tourism Research*, 23, 503-526.
<http://www.karatas.bel.tr>, Adana, Karataş Belediyesi resmi web sitesi, Erişim tarihi: 12.02.2018.
<http://www.tuik.gov.tr>, Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK)
- Işık, C. ve Çalkın, Ö. (2016). Yerel halkın turizm algısı: TRA2 bölgesi analizi. *IUJEAS*, 1(2), 19-48.
- Keskin, E. ve Çontu, M. (2011). Mustafapaşa (Sinassos) kasabasında yaşayan halkın turizme bakış açısını belirlemeye yönelik bir alan araştırması. *Aksaray Üniversitesi İİBF Dergisi*, 3(2), 37-55.
- Keogh, B. (1990). Public participation in community tourism planning. *Annals of Tourism Research*, 17, 449-465.
- Ko, D. ve Stewart, W. P. (2002). A structural equation model of residents' attitudes for tourism development. *Tourism Management*, 23, 521-530.
- Kuvan, Y. ve Akan, P. (2005). Residents' attitudes toward general and forest-related impacts of tourism: The case of Belek, Antalya. *Tourism Management*, 26(5), 691-706.
- Lawson, R. W., Williams, J., Young, T., Cossens, J. (1997). A comparison of residents' attitudes towards tourism in 10 New Zealand Destinations. *Tourism Management*, 19(3), 247-256.
- Liu, J. C., Sheldon, P. ve Var, T. (1987). Resident perceptions of the environmental impact of tourism. *Annals of Tourism Research*, 14, 17-37.
- Liu, J. C. ve Var, T. (1986). Resident attitudes toward tourism impacts in Hawaii. *Annals of Tourism Research*, 13, 193-214.
- McCool, S. F. ve Martin, S. T. (1994). Community attachment and attitudes toward tourism development. *Journal of Travel Research*, 32(3), 29-34.
- Murphy, P. E. (1985). *Tourism: A community approach*. NY: Routledge.
- Nepal, S. K. (2008). Residents' attitudes to tourism in central British Columbia, Canada. *Tourism Geographies: An International Journal of Tourism Space, Place and Environment*, 10(1), 42-65.

- Özdemir, M. A. ve Kervankıran, İ. (2011). Turizm ve turizmin etkileri konusunda yerel halkın yaklaşımlarının belirlenmesi: Afyonkarahisar örneği. *Marmara Coğrafya Dergisi*, (24), 1-25.
- Park, K., Lee, J. ve Timothy, J. L. (2017). Residents' attitudes toward future tourism development in terms of community well-being and attachment. *Asia Pacific Journal of Tourism Research*, 22(2), 160-172.
- Perdue, R.R., Long, P. T. ve Allen, L. (1990). Rural resident tourism perceptions and attitudes by community level of tourism. *Journal of Travel Research*, 28(3), 3-9.
- Prentice, R. (1993). Community-driven tourism planning and residents' preferences. *Tourism Management*, 14, 218-227.
- Sezer, B., Küçükaltan, D., ve Çakır, A. (2013). Edirne-Çamlıca beldesi'nde kırsal turizm ve turizm algısı. *Uluslararası Sosyal ve Ekonomik Bilimler Dergisi*, 2, 46-54.
- Sirakaya, E., Teye, V. ve Sonmez, S. (2001). Understanding resident's support for tourism development in the central region of Ghana. *Journal of Travel Research*, 41, 57-67.
- Tayfun, A. ve Kılıçlar, A. (2004). Turizmin sosyal etkileri ve yerli halkın turiste bakışı. *Gazi Üniversitesi Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1, 1-17.
- T.C. Adana Valiliği İl kültür ve Turizm Müdürlüğü (2016). *Adana turizm master planı*. Adana
- Toprak, L. (2015). Mardin'de halkın turizm algısı. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 14(54), 201-218.
- Tortop, N. (2001). Yerel yönetimlerin turizmin gelişmesindeki görev ve sorumlulukları ve çevre korunmasının önemi, *I. Ulusal Turizm İşletmeciliği Kongresi Bildiriler Kitabı*, Başkent Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Kızılcahamam Ankara 2001, ss.56-68.
- Türker, G. Ö. ve Türker, A. (2015). Yerel halkın turizm etkilerini algılama düzeyi turizm desteğini nasıl etkiler: Dalyan destinasyonu örneği. *Ejovoc (Electronic Journal of Vocational Colleges)*, 4(1), 81-98.
- Ünlüönen, K. ve Erdoğan, S. (1993). Güneydoğu anadolu bölgesinin turizm potansiyeli. *Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 6, 541-563.

- Ünlüöner, K. ve Tayfun, A. (2003). Turistlerin yerli halkın tüketim davranışlarına etkileri üzerine ampirik bir araştırma. *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 10, 1-18.
- Ünlüöner, K. ve Özekici, Y. K. (2017). Yeni gelişen destinasyonlarda turizm algısı: Yozgat ili üzerine bir alan araştırması. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 5(4), 466-488.
- Williams, J. ve Lawson, R. (2001). Community issues and resident opinions of tourism. *Annals of Tourism Research*, 28(2), 269-290.
- Yılmaz, Ö. D. ve Filiz, A. (2017). Turizm gelişim yaklaşımları kapsamında yerel halkın turizme yönelik algı ve tutumları: Mazı köyü-türkbükü karşılaştırmalı analizi. *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 10(2), 1799-1824.
- Yoon, Y., Gursoy, D. ve Chen, J. S. (2001). Validating a tourism development theory with structural equation modeling. *Tourism Management*, 22(4), 363-372.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

- Gündüz, S. (2018). Gelişme potansiyeli olan iki turistik destinasyonun turizm algılarının karşılaştırmalı analizi. *OPUS-Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 9(16), 2186-2216. DOI: 10.26466/opus.488404

Aristoteles'te Uygulanabilir En İyi Rejim Olarak Anayasal Yönetim (Politeia) Kavramı

DOI: 10.26466/opus.481630

*

Hasan Acar*

* Dr, JSGA Başkanlığı, Bursa Işıklar JAMYO / Bursa / Türkiye
E-Posta: hasanacar.uludag@gmail.com ORCID: [0000-0001-8956-7836](https://orcid.org/0000-0001-8956-7836)

Öz

Yönetme ve yönetilme ihtiyacı, insanın toplumsallaşma süreci ile birlikte ortaya çıkmıştır. İnsanın toplumsallaşmasında önemli bir paya sahip olan yönetim faaliyeti, toplumların varlığıyla birlikte farklı yüzlerde karşımıza çıkmıştır. Yüzyıllardan beri tüm girdi ve çıktılarıyla tartışılmaya devam eden bu faaliyetler, devlet denen organizma içerisinde devamlılığı sağlayan bir süreçtir. Bunun yanında devletler tarafından hangi yönetim şeklinin doğru veya yanlış, iyi veya kötü olduğu tartışılmaya devam etmektedir. Devlet yönetimi üzerine insanın toplumsallaşması ile birlikte yapılan yorum ve sınıflandırmalar tarihsel süreç içerisinde farklılık göstermiştir. Devletin insana olan bakış açısı ile insanın devlete olan gereksinimi bu farklılarda belirleyici etken olmuştur. Günümüzde dünya üzerinde tüm devletler için uygulanabilecek tek bir yönetim şeklinin var olduğunu ifade etmek kuşkusuz bir ütopyadan ibarettir. Bu noktada her toplumun orataya çıkma şeklinin devletin yönetim şeklini belirlemesinde etkili olduğunu söylemek mümkündür. Devletlerin yönetim şekillerini sınıflandırmaya çalışanlardan biri de Aristoteles olmuştur. Bu çalışma, Aristoteles'in anayasaların sınıflandırılması üzerine öne sürdüğü düşünceleri ve mukayeseli bir yöntemle incelediği farklı rejimler üzerine yaptığı değerlendirmeleri yorumlayarak, Aristo'nun uygulanabilir en iyi rejim olarak gördüğü anayasal yönetim (politeia) kavramını ifade etme çabasıdır.

Anahtar Kelimeler: Siyasi Rejim, Aristoteles, Oligarşi, Devlet, Anayasal Yönetim

The Concept of Constitutional Governance (Politeia) as the Best Regimen in Aristotle

*

Abstract

The need to manage and managed has emerged with the process of socialization of man. The management activity, which has an important share in the socialization of man, has appeared on different faces together with the existence of societies. These activities, which have continued to be discussed with all the inputs and outputs for centuries, are a process that provides continuity in the so-called state. In addition, it is still debated by states which form of government is right or wrong, good or bad. The socialization of the people on the state management and the classifications made in the historical process has changed. utopia At this point, it is possible to say that the way in which every society takes place is effective in determining the state of government. Aristotle was one of those who tried to classify the states' governance. This paper attempts to express Aristotle's concept of constitutional governance (politeia), which Aristotle regards as the best regime possible.

Keywords: Political Regime, Aristotle, Oligarchy, State, Constitutional Administration

Giriş

Siyasal düşünce tarihi içerisinde en önemli meselelerden biri adil bir düzen arayışı olmuştur. Bu arayış devlet denen kurumsal örgüt yapısıyla somut bir hale gelmiştir. Bu nedenle kurumsal bir örgüt yapısının devlet olarak tanımlanabilmesi için adaleti esas alan bir yapı taşıması gerektiği savunulmuştur (Orhan, 2016, s. 51).

Aristoteles, *Politika* adlı eserinde devletlerin doğasından hareketle incelenmesi, yurttaşlık kavramı ve anayasaların sınıflandırılması ile farklı rejimlerin mukayeseli incelenmesi gibi konulara yer vermiştir. *Politika*'da Platon'un *Devlet* adlı eserine bazı bölümlerde eleştiriler getirerek, politik düşünceler üzerine anlamlı tartışmalara kaynak olmuştur.

Aristoteles'in bir ortaklık biçimi olarak değerlendirdiği devlet anlayışı, Aristoteles tarafından yurttaşların devletle olan münasebetlerinin şekline göre sınıflandırılmıştır. Devlet olarak adlandırılan bu siyasi topluluğun hangi biçimle daha iyi yönetileceği Aristoteles tarafından yorumlanmıştır. Buna göre devletlerin iyi yönetilip yönetilmediği ile ilgili devletlerin anayasaları önemli rol oynamıştır. Aristoteles tarafından söz konusu bu anayasalar sınıflandırılarak devletin en iyi biçimi ortaya koymaya çalışılmıştır.

Aristoteles, zengin azınlık veya yoksul çoğunluktan ziyade ortak çıkarı gözetilen bir orta tabakanın güçlü olduğunu savunmuştur. Adaletin doğru bir şekilde işlediği anayasal yönetim olarak ifade ettiği politeia, oligarşik ve demokratik yönetimlerin uzlaşması sonucu ortaya çıkan yeni bir yönetim şekli olarak ifade edilmiştir. Aristoteles bunun yanında güçlü bir orta tabakaya dayanan anayasanın en güvenilir ve en sürdürülebilir olduğunu savunmuştur (Urhan, 2016, s. 211).

Devletin Doğası

Aristoteles'in anayasaların sınıflandırılmasına ilişkin görüşlerini değerlendirmeden önce onun "devlet" olarak nitelediği kavramın doğasına değinmekte fayda vardır. Aristoteles, dünya üzerindeki canlı ve cansız tüm varlıkların anlamının onun varlığının ereğinde aranması gerektiğini; varlıkların anlamının onun kaynağında ve özünde değil, ulaşmak

istedikleri sonlarda bulunduğu erekbilimci bakış açısını savunur (Ross, 2011, s. 368).

Nasıl ufak bir fidanı, nihai form olarak kalın dallara sahip iri gövdeli bir çınar ağacı olduğunda, çınar ağacı olarak anlamlandırabiliyorsak, Aristoteles'in devlet dediği kavramın da ulaşmak istediği bir formdan ibaret olduğunu söyleyebiliriz. Ancak bu ereksel bakış açısından yola çıkarak devletin sayıca kalabalık olduğu niceliksel bir durumu anlamamalıyız.

Devlet bu nedenle insandan önce gelen bir öz olarak ifade edilmiştir. İnsan doğasının yetersizliğinden ortaya çıktığı savunulan devletin insandan önce gelen bir öz olması ile ilgili verilen bir örnek dikkat çekicidir (Yalçinkaya, 2013, s. 21):

“Bir meşe palamudunu toprağa ektiğimizde o palamut yeşerir, filizlenir ve nihayet bir meşe ağacı ortaya çıkar. Demek ki meşe ağacını ulaşılabilecek bir erek olarak görürsek, ekilen meşe palamudundan meşe ağacı ortaya çıktığından meşe ağacının özü, palamudun içinde vardır. Var olmalıdır ki o palamuttan bir ağaç ortaya çıkmaktadır. İşte bunun gibi, insanın varlığı, apaçık en yetkin birlik olarak devlet özünü içinde taşır. Henüz devlet ortaya çıkmasa bile, insana içkindir o. Demek ki devlet denilen şey, yalnızca insanların tek başlarına yaşayamamalarıyla ilgili değildir; aynı zamanda yöneldikleri erikle ilgilidir. İnsanlar, onlardan bağımsız bir varlık olarak ortaya çıkan polis sayesinde en üst birlik formunu gerçekleştirmiş, kendi ereklerine ulaşmış olurlar ve ancak bu erek gerçekleşince, yani devlet ortaya çıkınca biz, insan denen varlığın özünde ne olduğunu kavrayabiliriz. Bu da demektir ki insan, ancak bir polis'in üyesi, yani yurttaş (polites) olarak tam anlamıyla insan olur. Aristoteles, buradan hareketle insanın zoon-politikon (siyasal-toplumsal bir hayvan) olduğunu saptar. Bu sözün anlamı, özündekini gerçekleştiren insanı insan yapan şeyin siyaset ya da devlet olduğudur.”

Aristoteles'in *Politika* adlı eserinin birinci kitabının ilk bölümü, devletin herhangi iyi bir amaç için bir araya gelmiş insanlardan oluşan, -dolayısıyla iyiyi amaçlayan insanlardan meydana geldiği için- “en yüksek iyiyi” amaçlayan politik bir ortaklık olduğu düşüncesiyle başlar (Aristoteles, 2010, s. 11).

Devleti meydana getiren şeyin bu ortalık olduğundan yola çıkarsak, devleti oluşturan bütünü parçalara ayırarak yorumlamanın -aynı

zamanda Aristo tarafından kullanılan bir yöntem- uygun olduğunu ifade etmek mümkündür.

Devleti oluşturan en temel yapı insandır. İnsanların tüm işlerini kendileri yerine getiremeyeceği düşüncesiyle, bu ortaklığın doğal bir ortaklık olduğunu söyleyebiliriz. Aristo insanları diğer varlıklardan ayıran şeyin, insanların iyi ile kötüyü, doğru ile yanlış ve adil olan ile adaletsiz olanı ayırabilmeleri olduğunu söyleyerek, insanın aslında doğası gereği politik bir hayvan, devlette yaşamasının ise doğal bir durum olduğunu söyler (Aristoteles, 2010, s. 14).

Aristoteles'e göre insanları bir araya getiren şeyler, üreme ve varlığını devam ettirme içgüdüsüdür. İnsanlar varlığını devam ettirmek için bazı ortaklıklara gereksinim duyarlar. Bu ortaklığın en temel birimi, günlük ihtiyaçların sağlanması için kurulan bir ortaklık olarak ailedir. Günlük ihtiyaçların fazlası için oluşturulan birden fazla ailelerden oluşan yapılara ise köy adı verilmektedir. En yüksek iyiyi amaçlayabilecek ortaklık formu da, birkaç köyün birleşmesinden meydana gelen bir yapı olarak "site" ya da "devlet" tir. Aristoteles'e göre devletin en yüksek iyiyi amaçlaması, ancak yurttaşların birbirlerini tanıdıkları, yöneterek ve yönetilerek yönetime dâhil oldukları küçük bir toplulukla mümkün olabilir. Devlet dediğimiz doğal ortaklık, sayıca çok vatandaşlardan oluşan, birlik bir yapı değildir. Aristoteles'e göre, sürekli olarak birlik sağlama amacıyla olan bir devlet, devlet olma özelliğini yitirir. Çünkü aile köyden, birey ise aileden daha çok birliktir (Aristoteles, 2010, s. 39).

Anayasaların Sınıflandırılması

İnsanların varlığını devam ettirme içgüdüsüne bağlı olarak, doğal ortaklıklar kurduğu ve bu ortaklıkların nihai formu olarak devletin ortaya çıktığından söz etmiştik. Her ne kadar devlet doğal bir yapı olsa da elbette devletin devamlılığı sağlayan bir takım kuralların olması gerekir. Bu kurallar, tanrıların bir buyruğu gibi hazır bir şekilde vatandaşların karşına çıkmayacaktır. Dolayısıyla devlet, bu kuralların oluşmasını sağlayacak egemen yapılara ihtiyaç duyar. Egemenliğe bir kişi, bir grup veya çoğunluk sahip olabilir. Anayasaların sınıflandırılması ise egemenliğin ait olduğu yapılara göre değişiklik göstermektedir.

Aristoteles, yönetimin amacını “ortak iyiliğin gözetilmesi” olarak ifade etmiştir. Bunun yanında yönetimi elinde bulunduran kişilerin sayısını da hesaba katmıştır. Bu düşüncelerden yola çıkarak yönetimin üç iyi hali ile bu üç halin bozulmuş halleri olan üç ayrı yönetim olmak üzere toplam altı farklı yönetim şekline bahseder. Bu yönetim şekilleri şu şekildedir (Yalçınkaya, 2013, s. 23):

- “Ortak iyiliği amaçlayan tekin yönetimi monarşi ve tekin çıkarını gözetilen tekin yönetimi, yani monarşinin bozulmuş hâli olarak tiranlık,
- Ortak iyiliği amaçlayan azınlığın yönetimi aristokrasi ve zenginlerin çıkarlarını gözetilen azınlığın yönetimi, yani aristokrasinin bozulmuş hâli olarak oligarşi,
- Ortak iyiliği amaçlayan çoğunluk yönetimi politeia ve yalnızca yoksulların çıkarını gözetilen çoğunluğun yönetimi, yani politeia’nın bozulmuş hâli olarak demokrasi.”

Devletin en yüksek iyiyi amaçlayan politik bir ortaklık olduğu fikrinden hareketle, egemenliğe sahip olanların aldıkları kararlarda “kamusal yarar”ı yani devletin bütününe yararını düşünmesi beklenir. Ancak kuşkusuz bu durum her zaman böyle olmamaktadır. Egemenliğe sahip olanlar bu gücü, kamu yararından ziyade kendi “bireysel çıkarları” üzerinden kullanabilmektedir. Bu tarz bir yönetim anlayışı doğru yönetimlerin sapma biçimleridir. Peki, Aristoteles’ göre doğru olan yönetimler nelerdir? Şimdi bu doğru yönetimleri - doğru anayasaları- ifade etmeye çalışalım.

Doğru Anayasalar

Çalışmanın amacı olan, Aristoteles’e göre uygulanabilir en iyi rejim -en iyi anayasa- olarak “Politeia” rejiminin diğerleri arasında en iyisi olduğunu ortaya koyabilmek için diğer anayasa türlerini de artı ve eksileriyle değerlendirmekte fayda vardır ki politeia dediğimiz kavramın hangi nedenlerle en iyi olduğu ortaya çıkabilsin.

Aristo *Politika* adlı eserinin üçüncü kitabının yedinci bölümünde, “düzgün anayasalara” ve bunların “sapma” biçimlerine ilişkin tanımlara yer vermiştir. Düzgün anayasaları ilk olarak incelediğimizde, bunların sapma biçimlerini anlamak daha kolay olacaktır.

Doğru anayasalar, tek bir kişinin hükmetmesi, yani “monarşi”, belli kişilerin yönetmesi, yani “aristokrasi” ve çoğunluğun yönetmesi, yani “siyasal yönetim” ya da “anayasal yönetim” de denilen “politeia” olarak sınıflandırılır (Lloyd, 2014, s. 215).

Doğru anayasalardan ilki olan, tek bir kişinin hükmetmesi olarak “monarşi” veya “krallık” kavramını ele alacak olursak, öncelikle bu yönetim türünün sitedeki yaşamın iyiliği için ne derece etkili olduğunu ortaya koymalıyız. Üçüncü kitabın on dört ve on beşinci bölümlerinde “krallık” yönetimine yer verilmiştir. Bu bölümleri incelediğimizde tek bir krallık biçiminin olmadığını görürüz. Önce bu krallık türlerini belirlememizde fayda vardır: Yetkisi bazı kurallarla sınırlandırılmış anayasal krallık, yetkilerin yine yasal olarak belirlendiği, kalıtsal fakat tiranlığa kadar varabilen yetkilere sahip bir krallık, “aisymneteia” olarak adlandırılan ikincisinden farklı olarak kalıtsal değil seçilmiş olan bir tür krallık ve son olarak kalıtsal, yasal, aynı zamanda tebaalar tarafından sevilerek kabul edilen, kahramanlık zamanlarında ortaya çıkan bir krallık türü olmak üzere dört türden bahsedilebilir (Aristoteles, 2010, s. 110-111).

Devletin en iyi yönetimi olarak “krallık” rejimini değerlendirirken Aristo'nun üçüncü kitabında yer alan tartışmalardan yararlanabiliriz. İlk tartışma konumuz devletlerin kalıtsal ya da seçim yoluyla atanmış daimi bir krala sahip olmasının iyi bir şey olup olmadığı hususudur. Monarşik yönetimin iyi olduğunu savunanlar, yasaların her zaman günlük hayatta karşılaşılan meselelere tam olarak çare olmadığını savunur. Yasaların duygu içermediği düşüncesinden hareketle, kişiye has durumlarda bir insanın yasadan daha iyi yol gösterici olabileceği düşüncesine sahiptirler (Aristoteles, 2010, s. 113).

Diğer konu ise yetenek gerektiren bazı hususlarda, sadece yasalardan yararlanarak verimli bir şekilde çözüm getirilemeyeceği, bu nedenle insan faktörünün önemli olduğu düşüncesi üzerinedir.

Doğru anayasalardan bir diğeri “aristokrasi”dir. Anayasaların sınıflandırılması, kamusal mevkilerin dağıtılmasında neyin kıstas olacağı ile ilgilidir. Aristokrasi yönetiminde kamusal mevkilerin dağıtılmasında “liyakat” kavramı kıstas olarak görülür. Aristoteles dördüncü kitabında aristokrasi kavramını “en iyilerin yönetimi” (Aristoteles, 2010, s. 136) olarak ifade etmiştir.

Aristoteles'in bu ifadesinde en iyiden kastettiği şey, en yüksek kamusal mevkilerin dağıtılmasına ilişkin "erdem" ölçüt alınarak yapılan değerlendirme sonucu bu kişilerin üstünlüğüdür. Çünkü Aristoteles'e göre ancak "erdem" ölçüt alındığında iyi insan ile iyi vatandaş aynı anlama gelir. (Aristoteles, 2010, s.136)

Aristokrasiyi doğru anayasa yapan şey, birkaç kişiden oluşan ve vatandaşların kamusal mevkilere liyakate göre dağıtıldığı soy ve erdem bakımından üstün kişilerin kamusal yararını gözetmeleridir.

Tek kişinin yönetimi olan "krallık" ile birkaç kişinin yönetimi olan "aristokrasi"yi "sürdürülebilirlik" açısından kıyaslayacak olursak ilginç bir tartışma karşımıza çıkar: Tek bir yönetici mi, yoksa iyilerden oluşan bir iyiler sınıfı mı bozulmaya daha meyillidir? (Aristoteles, 2010, s. 114)

Bu soruya yanıt aradığımızda krallıktan aristokrasiyeye giden hikâyeyi de anlayabiliriz. Şehir devletlerinde nüfusun sınırlı olmasından dolayı Aristoteles'in iyi insan olarak nitelediği "erdem" sahibi insanların da sayıca az olduğunu söyleyebiliriz. Bu durumda iyi olan bir kişinin yönetimi olarak krallık site tarafından kabul görmüştür.

İyi olan insanların daha büyük sayıya ulaşmasıyla tek kişinin yönetiminin cazibesi azalmaya başlamıştır. Birden çok iyiden oluşan bu kişiler kamu yararını sağlamak amacıyla bir anayasa oluşturmuşlar ve aristokrasi dediğimiz yönetim ortaya çıkmıştır. Tartışmamıza geri dönecek olursak, devletin egemenliğinin bir kişiden ibaret olmadığı durumlarda bozulma daha az meydana gelecektir. Sağlam yapıda bir buğday başağıyla, aralarında diğerlerine göre zayıfları da barındıran bir demet buğday başağını bükmenin aynı olmayacağını düşünürsek bu tartışmayı çözebiliriz.

Sapmalar

Aristoteles'in anayasaları sınıflandırmasında doğru dediği anayasaların krallık, aristokrasi ve politeia olduğundan bahsetmiştik. Doğru anayasaları doğru yapan neden iktidarı elinde bulunduranların bu gücü kamu yararına kullanmasıdır. Bu gücün bir kişinin, bir grubun veya bir çoğunluğun menfaati gözetilerek kullanılması durumunda ise Aristoteles'in sapma dediği biçimler ortaya çıkar. Üç doğru anayasadan bahsettiğimize göre, sapma biçimleri de bunların bozulmuş hali olduğundan, üç

sapma türü karşımıza çıkar. Bunlar krallığın sapma biçimi olarak "tiranlık", aristokrasinin sapma biçimi olarak "oligarşi" ve siyasal yönetim de denilen politeia'nın sapma biçimi olarak "demokrasi" yönetimi gösterilir.

Sapmalar içinde "oligarşi"ye bakacak olursak, oligarşik yönetimde kamusal mevkilerin dağıtılmasında temel alınan kıstas "zenginlik" veya "mülk" sahibi olmadır. Devletin içerisinde herkesin zengin veya varlıklı olamayacağını kabul edersek, iktidarın zenginliği elinde bulunduran bir grubun elinde bulunması tartışılacak bir durumdur. Dahası bu grup, ellerindeki bu yetkiyi kamusal yarardan ziyade kendi zenginlik ve mülklerini arttırmaya yönelik olarak kullanacaktır. Üçüncü kitabın dokuzuncu bölümünde Aristoteles "adalet" kavramına değinerek oligarşik yöneticilerin düşüncesini açıklamaya çalışır. İnsanlar kendi çıkarlarını gözetmede, bütünüün çıkarlarını gözetmeye göre daha bencil davranabilirler. Oligarşik yöneticiler bir kişinin devlete yaptığı katkı oranında devletten pay almanın doğru ve adil olduğunu savunur (Aristoteles, 2010, s. 95).

Bu durumda zengin olmayanların kamusal mevkilerde yer alması söz konusu olamaz. Elbette ki bir şeye yapılan katkı oranında ondan yararlanmak adil olarak görülebilir. Ancak burada kaçırılan nokta, devletin yatırımdan ve sermayeden öte bir şey olduğu, amacın sadece yaşamak değil, "yaşamaya değer bir yaşam sağlamak" (Aristoteles, 2010, s. 95) olduğudur.

Bir diğer sapma biçimi olarak "demokrasi"yi ele alacak olursak, farklı tür demokrasilerin olduğu karşımıza çıkar. Anayasaların bu kadar farklı türleri olması her sitenin kendine özgü bir yapısı olmasından kaynaklanmaktadır. Birbirinden farklı bu demokratik yönetimleri incelediğimizde, demokratik anayasaların temelinde "eşitlik" ve "özgürlük" kavramlarının olduğunu görürüz. Devlet üzerinde zenginler ve yoksulların olduğunu ve genellikle çoğunluğun yoksul olduğunu düşünürsek, eşitlik temelli bir yaklaşımda yoksul olan çoğunluğun söz sahibi olması doğal hale gelir. Çoğunluk özgür ve eşitse bu defa iktidara kimin sahip olacağı sorusu ortaya çıkar. Bu durumda ya kimse yönetime katılmayacak ya da yönetim sırayla el değiştirecektir (Ross, 2011, s. 405).

Bunlardan ikinci durumun ortaya çıkması daha muhtemeldir. Demokratik yönetimleri sapma yapan şeye bakacak olursak, her ne kadar

çoğunluğun eşitliğinden de bahsetsek, kararları veren ve iktidarı elinde bulunduran çoğunluk, azınlıkta bulunan mülk sahipleri ile bu eşitliğin sürdürülmesi konusunda adaletsiz davranabilir. Bu durumda rejim bozulmaya doğru gider. Yine de Aristoteles demokrasiyi sapma biçimlerinden en makul olanı olarak görmüştür. Bir anlamda Aristoteles'e göre demokrasi kötünün iyisi olarak değerlendirilmiştir.

Sapma biçimlerinden Aristoteles tarafından en kötü olarak kabul edileni "tiranlıktır". Tiranlık yönetimi, tek bir kişi tarafından ve tiranın kendi çıkarına uygun olarak hareket ettiği bir yönetimi ifade eder. Tek başına iktidarı elinde bulunduran bu kişi, kamusal işleri konusunda hesap sorulmasından rahatsızlık duyar. Krallığa yakın ve yasalara göre yürütülen başka bir tiranlık türü olmasına rağmen yönetimin tirana çıkar sağlaması onu sevimsiz hale getirmekten alıkoymaz. Elbette böyle bir rejimin iyi yönetim olarak savunulacak hiçbir yanı yoktur. Devletin ortaklık amacı vatandaşların mutluluğu ise ve tiranlık yönetimi ister yasal olsun ister olmasın, tiranın gücünü ve çıkarını korumaya yönelik ise çoğunluğun bu düzende mutlu olduğunu elbette söylemek çok güçtür. Dolayısıyla tiranlık üzerine söylenebilecek daha fazla söz, en iyi rejime ulaşma yolunda vakit kaybindan başka bir şey olmayacaktır.

Politeia: "Doğru olanın en iyisi"

Aristoteles, hocası Platon'dan farklı olarak bütün toplumlara özgü mutlak bir devletin varlığını kabul etmemiştir. Bütün toplumların aynı temel değerlere, aynı erdeme, aynı psikolojik ve toplumsal koşullara ait olmaması Aristoteles'e göre farklı yönetim şekillerinin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu nedenle devletler arasında var olan farklılıklar onların birbirinden iyi ya da kötü olduklarını nitelemez. Her topluluk kendi yapısına en uygun düşecek olan yönetim şekli ile yönetilecektir (Yalçınkaya, 2013, s. 23).

Çalışmanın amacı, doğru olan rejimler içerisinde Aristoteles'in en iyi olarak değerlendirdiği "politeia" rejiminin diğerleri arasında neden en iyi olduğunu açıklamaktır. Bu noktaya kadar Aristoteles'in yaptığı altılı sınıflandırma içinde beş ayrı rejimi kısaca açıklamaya çalıştık. Dikkat edecek olursak doğru rejimler içerisinde bile tartışma yaratacak birçok nokta bulunmaktadır.

Aristoteles'e göre politeia, yani siyasal/anayasal yönetim, "oligarşi" ile "demokrasi"nin bir karışımıdır (Aristoteles, 2010, s. 137). Kamusal yarara ilişkin hem oligarşilerde olduğu gibi zenginlerin, hem de demokrasilerde olduğu gibi yoksulların yararının gözetildiği bir karışımıdır. Hem zenginliğin hem de bireysel özgürlüğün ortak noktada buluştukları bir yerdir (Aristoteles, 2010, s. 138).

Oligarşinin ve demokrasinin hangi ölçüde uzlaştığına paralel olarak, politeia rejiminin de çeşitleri ortaya çıkar. Bunlardan ilki her ikisinden de kendilerine özgü bir yasama parçası alınarak yapılan birleşimdir (Aristoteles, 2010: 139). Diğeri ise demokrasilerde kamusal mevkilerin dağıtımında "mülk" kavramına dikkat edilmezken oligarşilerde dikkat edilmesinin bir karışımı olarak oligarşilerdeki kadar yüksek olmayan ve orta sınıfın sahip olabileceği ölçüde bir mülke sahip kişilerin kamusal mevkilerde yer aldığı orta bir yoldur. Sonuncusu ise iki rejim türünden belli bir parça olarak kamusal mevkilerin dağıtıldığı yönetim türüdür (Aristoteles, 2010, s. 139).

Aristoteles'e göre demokratik ve oligarşik birleşimler iyidir. Yani bir anayasa hem demokratik hem oligarşik olarak tanımlanabiliyorsa işte bu doğru bir yolda olduğumuz anlamına gelir. Buradaki zor nokta, oligarşi ile demokrasinin birleşimi ile ortaya çıkan bu rejim türünün, hem oligarşik hem de demokratik olmasına ilave olarak aynı zamanda bunların herhangi bir türüne benzememesidir.

İki yönetim türünün bir uzlaşısı içerisinde devletin devamlılığını nasıl sağlayacağı tartışması, onun neden en iyi olarak değerlendirildiğini bulmamıza yardımcı olur. Devletin varlık nedeninin, doğal bir süreç olarak, vatandaşlarının mutluluğu, iyiliği olduğundan bahsetmiştik. Aristoteles, en iyi rejimin kurulması ve sürekliliğinin, birbirine benzer ve eşit insanlardan oluşan bir çoğunlukla sağlanabileceğini savunur (Aristoteles, 2010, s. 143).

Anayasal/siyasi rejimin sürekliliği ile ilgili Aristoteles dördüncü kitabın on ikinci bölümünde, orta sınıfın zengin ve yoksulların toplamından çok veya bu iki sınıftan birinden bile çok olması durumunda, toplumsal uzlaşının daha iyi sağlanacağını, rejimin sürekliliği olasılığının daha kuvvetli olacağını söylemektedir (Aristoteles, 2010, s. 143). Böyle bir orta sınıfın egemenliğinde ne zenginler rejime müdahalede bulunacak kadar cesaretli, ne de yoksullar hor görülecek kadar aciz olacaktır. Az sayıda

olan iki uç bu rejimden kaçış noktası aradığında, yine en iyi rejimin orta sınıfa ait rejim olduğunu fark edecek ve bu durum rejimin devamlılığının doğal bir savunması olarak ortaya çıkacaktır.

Sonuç

Anayasal yönetim (Politeia), demokrasi ve oligarşiyi, zenginlik ve yoksulluğu harmanlayan siyasal bir yönetim şeklidir. Bu yönetim şeklinde iktidar iki ayrı ucun ortasında bulunur. İktidarın gücünü ise orta sınıf yurttaşlar oluşturmaktadır. Aristoteles'e göre erdemli bir yaşam sürmek için aşırı yoksul veya aşırı zengin olmak uygun değildir. Bunun yanında Aristoteles'in orta sınıf olarak ifade ettiği topluluk, aşırı uçlardan uzak duran ve toplumsal değişimi en az isteyen gruptur (Yalçınkaya, 2013, s. 24).

Devlet dediğimiz yapılarda zengin ve yoksul kesimin bulunması kamusal mevkilerin dağıtılmasında gerilimi arttırır. Bu noktada Aristo'nun "orta sınıf" olarak nitelediği kesim yardımımıza yetişir. En iyi rejimin oluşması için çıkarların ortak bir noktada buluşması gerekir. Bu nokta, zenginlerin mallarında gözü kalan yoksullarla değil, ne zengini ne de yoksulu çağrıştıracak orta sınıf bir çoğunluğun egemenliği ile bulunabilir.

Aristo'nun doğrular arasında en iyi olarak değerlendirdiği "politeia", kamusal mevkilerin dağıtılmasındaki adaleti ile devletin iyiliği, vatandaşlarının mutluluğu, eşitlik ve özgürlük kavramlarına verdiği değerler açısından doğru rejimler içerisinde en iyisidir. Çoğunluğun eşitliğe sahip olduğu, kamusal mevkilerin toplumun çatışmaya gitmeyecek bir orta sınıfın elinde olduğu bir rejimin sürekliliği de diğer rejimlere oranla daha iyi olacaktır.

EXTENDED ABSTRACT

**The Concept of Constitutional Governance (Politeia)
as the Best Regimen in Aristotle**

*

Hasan Acar

Gendearmerie and Coast Guard Academy

Aristotle, in his book *Politics*, examined the nature of states, concept of citizenship and classification of constitutions and comparative analysis of different regimes. He criticized some of the sections of Plato's work *The State* in *Politics*, which was the source of meaningful discussions on political ideas.

The concept of state which Aristotle considers to be a form of partnership is classified by Aristotle according to the form of the relations of citizens with the state. The way in which this political community, called the state, was better managed was interpreted by Aristotle. According to this, the constitutions of the states have played an important role in the fact that the states are not managed well. These constitutions were classified by Aristotle and the best form of the state was tried to be revealed.

We mentioned that depending on the instinct of the people to maintain their existence, they established natural partnerships and the state emerged as the final form of these partnerships. Although the state is a natural structure, of course, the state should have a set of rules that ensure continuity. These rules, as a command of the Gods will not be presented to citizens in a ready manner. Therefore, the state needs sovereign structures to ensure that these rules are formed. A person may have a group, a group or a majority. The classification of constitutions varies according to the structures to which sovereignty belongs.

Based on the idea that the state is a political partnership aimed at the highest good, those who have sovereignty are expected to consider the public benefit inden, the benefit of the whole state. But this is not always the case. Those with sovereignty can use this power over their individual

interests rather than the public interest. This kind of management approach is the deviation of the right management.

The reason why those who hold the right constitutions are those who hold the right constitutions is to use this power for the public good. When this power is used in the interest of a person, a group, or a majority, the forms that Aristotle calls the deviation occur. Since we are talking about three correct constitutions, the different forms of deviations are also disrupted and three types of deviations emerge. These are "tyranny" in as a form of deviation of the kingdom, "oligarchy" as a form of deviation of the aristocracy, and "democracy" management as a form of deviation of the politeia, also called political administration.

Aristotle is considered to be one of the worst forms of is "tyranny". The management of tyranny refers to a management by a single person in which the tyrant acts in his own interest. This person, who holds the power alone, feels uneasy about the question of public affairs. Although it is another type of tyranny close to the kingdom and carried out by law, it does not prevent the administration from making it unpleasant. Of course, such a regime has nothing to defend as good governance. It is very difficult to say that if the purpose of the partnership of the state is the happiness of the citizens and the management of tyranny, whether legal or not, is to protect the power and interest of the tyrant, the majority is happy in this order. Therefore, the more words that can be said about tyranny will be nothing but a waste of time to reach the best regime.

According to Aristotle, democratic and oligarchic associations are good. That is, if a constitution can be defined as both democratic and oligarchic, it means that we are on the right track. The difficult point here is that this kind of regime, which emerged with the combination of oligarchy and democracy, is not both oligarchic and democratic, but also does not look like any of them.

The presence of the rich and the poor in the buildings we call the state increases the tension in the distribution of public places. At this point, Aristotle's "middle class", whom he describes as a slaughter grows. For the formation of the best regime, the interests must meet at a common point. This point can be found by the dominance of a middle class majority, which is not the richest of the rich, but of the rich or the poor.

Their “politeia” which Aristotle considers as the best among the truths, is the best of the right regimes in terms of the justice in the distribution of public places, the goodness of the state, the happiness of its citizens, the values it gives to equality and freedom. The continuity of a regime in which the majority has equality and public places are in the hands of a middle class who will not go to conflict will be better than other regimes.

Kaynakça/References

- Aristoteles. (2010). *Politika*, (Türkçesi: Ersin Uysal), İstanbul: Dergâh.
- Lloyd, G.E.R. (2014). *Aristoteles*, (Çev: Aylin Kayapalı), İstanbul: Pinhan.
- Orhan, Ö. (2016, Bahar). Politeia’da adalet tartışması ve Thrasymakhos’un meydan okuması. *FLSF (Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi)*, 21, 51-70.
- Ross, W. D.(2011). *Aristoteles*. (Çev: Ahmet Arslan), İstanbul: Kabalıcı.
- Urhan, V. (2016). Aristoteles’in siyaset felsefesinde anayasal yönetim. *Kaygı Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Felsefe Dergisi*, 27, 211-230.
- Yalçınkaya, A. (2013). *siyasi düşünceler tarihi içinde*, (Ed. Mehmet Ali Ağa-oğulları), Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Acar, H. (2018). Aristoteles'te uygulanabilir en iyi rejim olarak anayasal yönetim (Politeia) kavramı. *OPUS-Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 9(16), 2217-2231. DOI: 10.26466/opus.481630

Turistlerin Terörist Saldırlara İlk Tepkileri: Atatürk Havalimanı Saldırısı Örneği

DOI: 10.26466/opus.487495

*

Ozan Kaya*

* Dr. Öğr. Üyesi , Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Ortaca/Muğla/Türkiye

E-posta: ozankaya@mu.edu.tr

ORCID: [0000-0003-1461-0320](https://orcid.org/0000-0003-1461-0320)

Öz

Çalışmanın temel amacı turistlerin Atatürk Havalimanı saldırısı sonrasındaki ilk tepkilerini ve Türkiye'ye ilişkin düşüncelerini ortaya çıkarmaktır. Bu kapsamda saldırıdan bir hafta sonra İstanbul'u ziyaret eden yabancı turistlere yönelik bir araştırma gerçekleştirilmiştir. Görüşme tekniğinin kullanıldığı araştırmaya 30 katılımcı dahil edilmiştir. Katılımcılara görüşmelerde dört açık uçlu soru yöneltilmiştir. Turistlere, Atatürk Havalimanı saldırısına ilişkin duyguları, saldırı sonrasında Türkiye'ye yönelik düşünceleri, saldırının seyahat planlarına olan etkisi ve Türkiye'deki güvenlik süreçleriyle ilgili düşüncelerine yönelik sorular sorulmuştur. Betimsel analiz yardımıyla değerlendirilen bulgulara göre katılımcıların tamamı saldırıya ilişkin üzüntülerini ve saldırının anlamsızlığını çeşitli şekillerde ifade etmiştir. Bununla birlikte saldırı öncesi ve sonrasındaki Türkiye'ye ilişkin düşüncelerinde bir değişim olmadığı ancak kimi katılımcıların özellikle kendi hükümetlerinden gelen uyarılar doğrultusunda kalabalık yerlerden kaçtığı; seyahat planlarına saldırının bir etkisinin olmadığı ve katılımcıların sıkça teröristlerin amaçlarından ve terörist saldırı tehdidinin her yerde olduğundan söz ettiği görülmüştür. Son olarak katılımcıların Türkiye'nin güvenlik süreçlerine ilişkin düşünceleri genel itibarıyla olumlu olsa da içinde bulunduğu konum gereği ek güvenlik önlemlerine de gereksinim duyulduğu belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Terörizm, Turizm, Turist davranışı, Atatürk Havalimanı saldırısı

Tourists' First Reactions to Terrorist Attacks: The Case of Ataturk Airport Attack

*

Abstract

The main objective of the study is to reveal the first reactions of tourists' after Atatürk Airport terrorist attack and the tourists' thoughts on Turkey after a terrorist attack. In this context, a survey was conducted to foreign tourists who visited Istanbul a week after the attack. Interview technique was used and 30 participants included to study. During the interviews, four open-ended questions were asked to the participants. Tourists were asked about to their sentiments regarding with Ataturk Airport attack, their opinions about Turkey after the attack, the impact of the attack on their travel plans and their thoughts about the security process in Turkey. Through the descriptive analysis technique, following findings were obtained, all of the participants expressed their grief and the meaninglessness of the attack in various ways. Although the participants' opinions about Turkey do not change after the attack, some participants, especially towards the travel warnings or advisories from their government stated that they avoid being in crowded places. It was determined that the attack had no effect on the participants' travel plans. In addition, participants often expressed the aims of terrorism and the threat of terrorist attacks everywhere. Finally, even though the participants' opinions about the security processes in turkey were positive, due to the location, it was revealed that additional security measure also needed.

Keywords: *Terrorism, Tourism, Tourist behavior, Ataturk Airport attack*

Giriş

Terör ve terörizm kavramlarına uluslararası alanda sıkça karşılaşılmalarına rağmen her bir ülke tarafından farklı şekilde yapılan yorumlar, uluslararası kabul gören ortak bir tanımın yapılmasını engellemektedir (Liu ve Pratt, 2017). Öyle ki Amerika Birleşik Devletleri'ndeki (ABD) iki farklı güvenlik kurumunun terörizm tanımı bile birbirinden farklıdır. Buna göre Merkezi Haberalma Teşkilatı (CIA,2018) tarafından terörizm; "Ulusaltı gruplar veya gizli ajanlar tarafından sivil (savaşmayan) hedeflere karşı gerçekleştirilen önceden tasarlanmış, politik olarak güdülenmiş şiddet" olarak tanımlanmaktayken, Federal Soruşturma Bürosu (FBI, 2018) terörizmi "Bireyler ve/veya gruplar tarafından ABD merkezli politik, dini, sosyal, ırksal veya doğal çevrenin aşırılık yanlısı ideolojilerini savunan hareketlerden esinlenerek veya bunlarla birlikte işlenen suçlar" olarak tanımlamaktadır. Türkiye'de ise terör (Terörle Mücadele Kanunu);

"Cebir ve şiddet kullanarak; baskı, korkutma, yıldırma, sindirme veya tehdit yöntemlerinden biriyle, Anayasada belirtilen Cumhuriyetin niteliklerini, siyasî, hukukî, sosyal, laik, ekonomik düzeni değiştirmek, Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünü bozmak, Türk Devletinin ve Cumhuriyetin varlığını tehlikeye düşürmek, Devlet otoritesini zaafa uğratmak veya yıkmak veya ele geçirmek, temel hak ve hürriyetleri yok etmek, Devletin iç ve dış güvenliğini, kamu düzenini veya genel sağlığı bozmak amacıyla bir örgüte mensup kişi veya kişiler tarafından girişilecek her türlü suç teşkil eden eylemler" olarak tanımlanmıştır (Mevzuat, 2017).

Serin'e göre (2008) terör kavramı, toplumda oluşturulan korku ve dehşeti ifade ederken terörizm, bu duruma devamlılık ve siyasal içerik eklemektedir. Buradan hareketle terörizm; "Savaş ve diplomasi ile kazanılmayan sonuçları elde etmek, korkutmak ve itaat ettirmek için bir teoriye, felsefeye ve ideolojiye dayanılarak siyasi maksatlarla, iradi olarak terör ve şiddetin sistemli ve hesaplı bir şekilde kullanılması" olarak ifade edilebilir (Serin, 2008: 44). Sonmez ve Graefe'e (1998) göre terörizm, önceden planlanmış amaçlar çerçevesinde sivil halka veya güvenlik güçlerine karşı gerçekleştirilen şiddet eylemlerinin tamamıdır. Daha genel bir tanım yapmak gerekirse terörizm; şiddet, baskı ve yıldırma vasıtasıyla insanlara belli bir

düşünceyi ve/veya davranışı benimsetmek için zor kullanma veya tehdit etme eylemidir. Bu yönüyle terörün en önemli aracı cebir ve şiddettir (Serçek ve Serçek, 2016). Burada dikkat edilmesi gereken nokta adi şiddetle terördeki şiddet arasındaki farktır. Yayla'ya (1980) göre bir katil öldürmeye yöneldiği bir kişiyi sadece öldürmek istediği için öldürür yani cinayet bir sonuçtur. Oysaki terörizmde cinayet sadece bir araçtır. Terörist saldırılardaki şiddet plansız ve bilinçsizce değil, belirli amaçlara yönelik iyi organize olmuş ve olası sonuçları hesaplanan şiddet türüdür. Bu noktada teröristler genelde kitlelerin kendilerini izlemesini, dinlemesini, eylemlerinden etkilenmesini ve mevcut yönetimlerin zayıf olduklarını göstererek kaos ortamının oluşmasını isterler.

Kaos ortamını yaratmak ve bunu tüm dünyaya duyurabilmek için teröristlerin en sık hedef aldığı unsurlardan biri de turizm sektörüdür. Hem kargaşa, terör ve şiddet olaylarına yüksek duyarlılığı hem de turistlere yönelik saldırıların tüm dünyada hızlıca haber olması nedeniyle terörist saldırıların önemli bir kısmı turistlere veya turizm sektörünün unsurlarına karşı gerçekleştirilmektedir (Liu ve Pratt, 2017). Ancak dünyanın birçok noktasında gerçekleştirilen terör saldırılarına rağmen uluslararası turizm hareketlerine katılanların sayısı ve elde edilen turizm gelirleri gelişme hızını kaybetmemiştir. Bu bağlamda 2016 yılında uluslararası turist sayısı bir önceki yıla göre %3,9'lık büyümeyle 1.235 milyon kişiye, turizm gelirleri ise %2,6'lık artışla 1.220 milyon dolara ulaşmıştır (Dünya Turizm Örgütü, 2017).

Dünya Turizm Örgütü'ne (2016) göre 2015 yılında turistik hareketlikleri etkileyen üç temel unsur bulunmaktadır. Bunlar; döviz kurlarında yaşanan olağan dışı dalgalanmalar, petrol fiyatları ve emtia fiyatlarında yaşanan düşüş ve güvenlidir. Nitekim 2015 yılı turizm verilerini ülkelere göre incelediğimizde güvenlik endişesi nedeniyle terör saldırılarının hedefi olan Fransa (%3) ve Belçika (%2) dünya ortalamasının altında bir yükseliş göstermiştir. Benzer şekilde terör saldırılarının hedefindeki Batı Avrupa ülkelerinin geneli %3'lük büyümeyle dünya ortalamasının altında kalmıştır. Önemli terör saldırılarına maruz kalan Türkiye'de ise gelen turist sayısı 2014 yılına göre %0,8 azalmıştır. Kuzey Afrika'da %12'lik düşüş ve Orta Doğu bölgesinde ise %2'lik artışla 53 milyon kişiye yükselmiştir. Bu yönüyle terör saldırılarının küresel turizm hareketlerini engelleyemediği ancak destinasyon tercihine etkisi olduğu ifade edilebilir.

Terörist saldırılara maruz kalan destinasyonlar ya da ülkeler açısından ilk olumsuz etki, ulusal ve bölgesel imajın zarar görmesi ve destinasyonlara ilişkin turistlerin zihninde “güvensiz” destinasyon imajının oluşmasıdır (Serçek ve Serçek, 2016). Terörizmin ve terörist saldırıların turizm üzerindeki etkilerine yönelik çalışmaların genellikle, turist sayısı üzerindeki etkisine (Drakos ve Kutun, 2003; Krakover, 2005; Raza ve Jawaid, 2013), neden olduğu gelir kaybına (Tavares, 2004; Blomberg, Hess ve Orphanides, 2004; Serçek ve Serçek, 2016) ve etkilerin zamansal yapısına (Buckley ve Klemm, 1993; Liu ve Pratt, 2017; Samitasa, Asterioub, Polyzos ve Kenourgiosd, 2018) yönelik olduğunu görmekteyiz. Bu yönüyle mevcut çalışmalar daha çok literatür taraması ve zaman serileri yöntemiyle terör saldırılarının etkilerini ortaya çıkarmaya çalışmaktadır. Bir terör saldırıdan kısa süre sonra saldırının yapıldığı destinasyonu ziyaret eden turistlerin destinasyona ilişkin düşüncelerini belirlemeye yönelik sınırlı sayıda çalışma bulunmaktadır (Fuchs, Uriel, Reichel ve Maoz 2012). Dolayısıyla bu çalışmanın amaçları; 1) Atatürk Havalimanı saldırısını vaka olarak alarak turistlerin saldırı sonrası sonrasındaki ilk tepkilerini anlamak ve 2) Bir terör saldırısı sonrasında turistlerin Türkiye’ye ilişkin düşüncelerini ortaya çıkarmaktır.

Terörizmin Turizme ve Turist Davranışına Etkisi

Terörizm, korku ve sindirme yoluyla insanların istedikleri biçimde hareket etme özgürlüğünü sınırlamayı veya engellemeyi hedeflemektedir. Gerçekleştirilen terörist saldırılar veya eylemlerin ortaya çıkardığı güvensiz ortam algısı; alışveriş, spor, rekreasyon ve turizm gibi boş zaman aktivitelerine katılanların tercihlerini olumsuz yönde etkileyerek, bireylerin farklı arayışlara veya destinasyonlara yönelmesine neden olmaktadır. Bu yönüyle terörizm bir taraftan insanların hareketlerini sınırlayıcı etkide bulunurken, diğer taraftan da hedef alınan destinasyonun veya ülkenin ekonomik dengelerini de sarsmayı amaçlamaktadır. Dolayısıyla terörizm, doğrudan turizm sektörünü ve turistleri hedef alabilmektedir (Serin, 2008).

Tablo 1. 2006-2015 Yılları Arasında Dünya'da Gerçekleşen Terör Saldırıları

Yıllar	Saldırı Sayısı
2006	14371
2007	14414
2008	11662
2009	10969
2010	11604
2011	10283
2012	6771
2013	9964
2014	13482
2015	11774

Kaynak: *Statistica*, 2016.

Tablo 1'e baktığımızda 2006-2015 yılları arasında Dünya'da gerçekleşen terör saldırılarına ilişkin rakamları görmekteyiz. Buna göre küresel anlamda en az saldırı 6771 rakamıyla 2012 yılında yaşanmışken, 2007 yılında 14414 saldırıyla en yoğun dönemini yaşamıştır. 2015 yılında ise 11774 saldırıda toplam 28328 kişi yaşamını yitirmiştir. Ortadoğu bölgesinde yoğunlaşan saldırılara 2015 yılından en fazla maruz kalan ülkeler Irak (2418), Afganistan (1708) ve Pakistan (1009) olarak sıralanmaktadır. 11 Eylül 2001 tarihinde Amerika Birleşik Devletleri'nde yaklaşık 3000 kişinin ve 2002 yılında Bali'de 202 insanın yaşamını yitirdiği saldırılar sonrası ABD vatandaşlarının %49'u terörist saldırılara yönelik büyük endişe duymaktayken 2013 yılında bu oran %34'e inmiştir. Ancak ABD vatandaşlarının %13'ü terörizme yönelik ulusal güvenlik politikalarından tamamen memnun değilken neredeyse yarısı hükümet politikalarının ülkeyi benzer saldırılardan korumayacağına inanmaktadır. Yapılan bazı çalışmalarda da Amerika vatandaşlarının bir şiddet olayına maruz kalmaktan daha çok terörist olaylardan daha çok korktuklarını göstermektedir (www.statista.com, 2016). Bu yönüyle korku ve kaygı, kişinin seyahatini engelleyen temel bireysel ve içsel seyahat kısıtlayıcıları arasında yer almaktadır (Wilson ve Little 2005).

Turizm endüstrisinin destinasyon veya ülke ekonomisine sağladığı en önemli katkılardan biri elbette ekonomik açıdandır ancak turistlere veya turizm sektörünün unsurlarına yönelik terörist saldırıların sadece ekonomik amaçlı olmadığını söyleyebiliriz (Yeşiltaş, Öztürk, ve Türkmen, 2008).

Richter ve Waugh (1983) turistlerin terörist saldırıların hedefi olmasının sembolik bir değeri olduğunu ifade etmektedir. Buna göre turistler teröristler tarafından hedef alınan ülkelerin büyükelçileri ve kolay hedefler olarak görülmektedir. Diğer taraftan bir ülkenin kendi vatandaşlarına yönelik yapılan terörist saldırılar uluslararası medyada fazla yer alınmaya çağının düşünülmesi de teröristlerin turistlere yönelik saldırılar düzenlemesinin nedenlerinden biridir. Bununla birlikte turistlere yönelik saldırıların temel nedenlerini aşağıdaki gibi sıralayabiliriz (Yeşiltaş, Öztürk, ve Türkmen, 2008);

- Turizm etkinlikleri ve turistik geziler önceden planlanmış güzergahlar üzerinde düzenli olarak gerçekleştirilmektedir. Bu durum turistleri kolay saldırıya uğrayabilecek hedefler haline getirmektedir. Bir terörist için her gün belirli saatlerde belirli yerlerden geçen bir tur otobüsü ideal bir hedef olabilir. Hedefin düzenli biçimde hareket ediyor olması terörist planının başarı oranını artırmaktadır.
- Terörist faaliyetlerin gerçekleştiği bölgede yaşayan halk genelde nelerin, kimlerin veya nerelerin daha tehlikeli olabileceğinin turistlere göre daha fazla farkındadır. Ancak turistler bu varlığın farkında değildir bu durum turisti, yerel bir insandan daha kolay bir hedef haline getirmektedir.
- Terör saldırıları turistik bölgeye olan seyahatleri veya ziyaretleri engellemeye yönelik de olabilir bu durum turistleri daha fazla tehdit altına sokmaktadır. Buradaki temel amaç elastik yapıya sahip olan turizm talebini o bölgeden uzaklaşmasını sağlamaktır.

Turizm, özellikle ekonomik yönden sağladığı katkılara rağmen hem arz hem de talep tarafında terörizm veya politik şiddet gibi olağanüstü durumlar karşısında oldukça hassas olduğunu söyleyebiliriz. Diğer bir ifadeyle turistlerin seyahatleri boyunca güvende olması bir zorunluluk (Baker, 2014) ve destinasyonların gelişmesinde terör ve şiddet olaylarının olmamasının genel kabul görmüş ön koşul olduğunu söyleyebiliriz (Sönmez, 1998; Arana ve Leon, 2008). Bir destinasyonun güvenli olmadığına yönelik algının oluşması durumunda turistler tarafından daha güvenli olarak algılanan destinasyonlar ikame olarak devreye girmekte ve turist akışı alternatif destinasyonlara yönelmektedir (Baker, 2014). Bu yönüyle

turizmin yarattığı ekonomik kazanımlar onu terörizmin olumsuz gücünden koruyamamaktadır. İnsan ve doğa kaynaklı çoğu felaket turist akışını önemli derecede etkilerken, terörizm kaynaklı tehlike endişesi potansiyel turistlerin destinasyonlara ilişkin olumsuz düşüncelerini daha keskin biçimde etkilemektedir (Sönmez, 1998).

Yaşanan terör saldırıları sadece hedef ülkelerin turist kaybına değil bu bölgelere operasyon yapan tur operatörlerinin gelirlerinde de düşüş yaşamasına neden olmaktadır. Buna göre Thomas Cook 2016 yılı Haziran ayı itibariyle bir önceki yıla göre 153 Milyon Sterlin düşüş yaşadığını belirtmektedir (Financial Times, 2016). Benzer şekilde Alman havayolları şirketi Lufthansa ekonomik belirsizlik ve Avrupa'da yaşanan tekrarlı terör saldırıları nedeniyle 2016 yılının ikinci yarısında %8-%9 arası bir gelir düşüşü beklediğini açıklamıştır (Market Watch, 2016). Dolayısıyla, ülkelerde gerçekleşen terör eylemlerinin olumsuz sonuçları ülke veya bölge bazında turizm sektörünü oldukça olumsuz yönde etkilediği söylenebilir.

Pizam ve Fleischer (2002) çalışmalarında bir bölgede yaşanan ve tekrarlanmayan terör eylemlerine ilişkin sektörün kendini toparlamasının altı ile on iki ay arası bir zaman aldığını belirtmiştir. Ancak tekrarlanan terör saldırılarına maruz kalan ülke veya destinasyonlar için bu durum daha uzun süreci kapsayan olumsuzları da beraberinde getirmektedir. Örneğin 1985-86 yıllarında Roma'da yaşanan terör saldırıları sonucunda Amerikalı turistlerin Roma'yı ziyaret etme oranında %60 düşüş yaşanmıştır (Sonmez ve Graefe, 1998).

Güvenek ve Alptekin (2015) 1993-2008 yılları arasında Türkiye'de turistlere yönelik terör saldırılarının turizm talebi üzerine etkilerini incelemiş ve şaşırtıcı biçimde terör saldırılarının Türkiye'ye gelen turist sayısında önemli etkiye sahip olmadığını belirlemişlerdir. Ancak günümüzde teknolojik ve kitle iletişim araçlarında yaşanan gelişmelere paralel olarak daha farklı sonuçlar doğurabileceğini belirtilmektedirler. Bu öngörüye paralel biçimde Araña ve León (2008) 11 Eylül New York saldırılarının kısa dönemli etkilerinin turist tercihleri üzerindeki etkisini belirlemek amacıyla yaptıkları çalışmalarında, terör saldırılarının turistlere şok etkisi yaparak destinasyon imajını ve çekiciliğini olumsuz etkilediğini bulmuşlardır. Fleischer ve Buccola (2002) ise arz talep piyasa modeli kullanarak İsrail'de turizm ve terörizm üzerine yaptıkları çalışmalarında terörist

saldırının turizm üzerinde etkisini 2 ay sonra gösterdiğini ve saldırıların turistlerin konaklama talebini %7,5 oranında düşürdüğünü ifade etmektedirler.

Terör saldırısı tehdidi, turistlerin yaralanma, yaşamlarını yitirme ve kendileri için değerli olan unsurları kaybetme riskini ortaya çıkarmaktadır. Dolayısıyla terör tehdidi turistlerin seyahatteki güvenini azalmasına neden olmaktadır. Örneğin Tayland Had Yai Havalimanında ve Carrefour'da gerçekleşen bombalı saldırılar Tayland'da yabancı turist rezervasyonlarının %20 oranında, yerli turist rezervasyonlarında ise %30 oranında iptale neden olmuştur (Rittichainuwat ve Chakraborty, 2009).

Turistler, seyahatleri süresince devamlı yaşadıkları yerlerden başka yerlere/destinasyonlara giderek farklı bir atmosferin içine girmektedir. Bu durum bireylerin destinasyon tercihlerine ilişkin karar süreçlerinde turistin kişisel veya beraber seyahate çıktığı insanların güvenliklerine ilişkin doğal bir endişe kaynağı oluşturmaktadır. Avustralya Turizm Komisyonu'nun 1996 yılında hazırlamış olduğu rapora göre, deniz aşırı seyahati engelleyici bireysel faktörlerin başında korku ve kaygılar gelmektedir (Wilson ve Little 2005). Dolayısıyla seyahat kararlarında turistlerin destinasyona ilişkin güvenlik algıları oldukça önemlidir. Turizm sistemi içersine giren turistlerin algıladıkları riskler korku duygusunun ortaya çıkmasına neden olabilir (Pearce, 1988). Kozak, Crofts ve Law (2007) Hong Kong'da 1180 katılımcıyla gerçekleştirdikleri çalışmalarında katılımcıların %83,8'inin güvenlik kaygılarından dolayı seyahat planlarını değiştirebileceğini ortaya çıkarmıştır. Bununla birlikte Liu ve Pratt (2017) medyanın terör saldırılarıyla ilgili haberleri tekrar ederek vermesi sonucunda hem turistlerin korku ve kaygı düzeyinin arttığını hem de destinasyonun imajını olumsuz yönde etkilediğini belirtmektedir.

Genel olarak bakıldığında eğer turistler bir destinasyonda olası terör riski olabileceğini düşünüyorlarsa o destinasyona gitmekten vazgeçme eğilimindedirler. Bu nedenle terörist saldırılar hakkında internet ve kitle iletişim araçlarından yapılan yayınlar potansiyel turistlerin hissettiği korku ve endişeyi artırarak o destinasyona ilişkin rezervasyon yapmama veya rezervasyonlarını iptal etme davranışına neden olmaktadır (Sönmez, 1998; Rittichainuwat ve Chakraborty, 2009). Dünya Turizm Örgütü'nün (2016) verilerinde de anlaşılacağı üzere turistler tatil davranışı terk etmek

yerine kendilerine göre daha güvenli olarak algıladıkları destinasyonlara seyahatlerini gerçekleştirmektedirler.

Yöntem

Araştırmanın kuramsal boyutu oluşturulduktan sonra turistlerin DEAŞ terör örgütü tarafından 28 Haziran 2016 saat 21:22'de gerçekleştirilen, 45 kişinin yaşamını yitirdiği ve 163 kişinin de yaralandığı (Anadolu Ajansı, 2017) Atatürk Havalimanı saldırısına ilişkin görüşlerini almak üzere nitel araştırma yönteminin kullanılması tercih edilmiştir. Nitel yöntemler katılımcıların konuyla ilgili derinlemesine betimlemeler yapabilme ve bakış açısını ortaya koyabilmelerine imkân verdiği bilinmektedir (Bildir, Dalgıç, Güler ve Kayaalp, 2015). Bu bağlamda, araştırma amaçlarına uygun olarak görüşme tekniği kullanılmış ve görüşmeler yapılandırılmış görüşme formu yardımıyla yapılmıştır.

Yapılandırılmış görüşme formunda yer alan sorular hazırlanırken alan yazında daha önceden yapılmış çalışmalarda faydalanılmıştır (Lin, 2003; Matthew ve Fada, 2014; Althnayan, 2012). Bununla birlikte, görüşme formunda yer alan sorular oluşturulurken kolay anlaşılabilirlik, açık uçlu olma, amaca odaklılık, yönlendirmeden kaçınma ve mantıksal silsile izleme ilkeleri göz önüne alınmıştır (Bulut ve Koçoğlu, 2012; Yıldırım ve Şimşek, 2011). Form hazırlandıktan sonra uzman görüşüne başvurulmuş ve görüşme formunda anlaşılmayan soru maddeleri değiştirilmiştir.

Çalışmanın veri toplama süreci kolayda örnekleme yöntemi ile saldırıdan bir hafta sonra 5-12 Temmuz 2016 tarihleri arasında İstanbul'a gelen turistlerin sıklıkla ziyaret ettiği Sultanahmet ve Taksim Meydanı'nda gerçekleştirilmiştir. Türkiye'de ve özel olarak İstanbul'da saldırı sonrası güvenlik önlemleri daha sıkı hale getirildiğinden görüşme alanlarında bulunan güvenlik (polis) ve belediye (zabıta) personeli çalışmayla ilgili bilgilendirilmiş ve sonrasında görüşmeler yapılmıştır. Görüşmeler iki araştırmacı tarafından önce konuyla ilgili bilgiler turistlere aktarıldıktan ve görüşmenin ses kaydına alınacağına ilişkin katılımcıdan onay alındıktan sonra yapılmıştır. 15-45 dakika arası süren görüşmeler sonunda 30 kullanılabilir görüşme formu elde edilmiştir. Formların değerlendirilmesinde betimsel analiz tekniği kullanılmıştır.

Yapılandırılmış görüşme formunda, katılımcıların demografik özelliklerini belirleyebilmek amacıyla 7 soru ve Atatürk Havalimanı saldırısı sonrasındaki düşünceleri belirlemek üzere 4 adet yapılandırılmış açık uçlu soru bulunmaktadır. Buna ek olarak saldırıdan haberdar olma biçimleri ve daha önce terör saldırısının olduğu yerlere seyahat edip etmedikleri sorulmuştur. Bu kapsamda görüşme formu toplam 13 sorudan oluşmaktadır. Buna göre oluşturulan dört soru aşağıda yer almaktadır;

1. Atatürk Havalimanı saldırısı olduğunda ne düşündünüz?
2. Atatürk Havalimanı saldırısı sonrasında Türkiye'ye ilişkin düşüncelerinizi bizimle paylaşır mısınız?
3. Atatürk Havalimanı saldırısı sizin ve çevrenizdeki insanların seyahat planlarında ne gibi değişikliklere sebep oldu? Eğer bir değişiklik olmadı veya gözlemlemediyseniz sizce neden?
4. Türkiye'deki güvenlik süreçlerini Batılı ülkelerle karşılaştırdığınızda ne düşünüyorsunuz?

Bulgular

Çalışmaya katılan turistlerin cinsiyet, medeni durum, eğitim durumu, yaş, milliyetler, seyahat türü ve ziyaret sayısını içeren demografik özellikleri Tablo 2'de gösterilmiştir. Bu bağlamda, araştırmaya katılım gösteren turistlerin % 56,7'si erkeklerden ve % 43,3'ü kadın oluşmaktadır. Turistlerin yaş dağılımlarına baktığımızda ise sırasıyla şu sonuçlar elde edilmiştir: 18-25 yaş arası % 26,6; 26-35 yaş arası % 30; 36-45 yaş arası %10; 46-55 yaş arası %26,6 ve 56 yaş ve üzeri % 6,7'dir. Katılımcıların % 63,3'ü lisans eğitimini tamamlamıştır. Araştırmaya katılanların % 63,4'ü bekâr, % 36,6'sı ise evli olduklarını belirtmişlerdir. Milliyetlerine göre katılımcılar incelendiğinde ilk sırayı % 16,6'lık oranla Almanya alırken bunu %13,3'lük eşit dağılımla ABD, Avustralya, Arjantin ve Fransa takip etmektedir. Katılımcılar seyahat türü yönünden değerlendirildiğinde %30,2'lik oranla yalnız seyahat ettiğini,%23,3'nün kız veya erkek arkadaşıyla seyahate çıktığını ve %20'sinin ise eşiyile birlikte seyahate çıktığını görmekteyiz. Türkiye'ye yapılan ziyaret sayısı bakımından katılımcılar ele alındığında ise %66,7'sinin ilk kez, %20'sinin ikinci kez ve % 13,3'ünün ise üçüncü kez ve üstünde Türkiye'yi ziyaret ettiğini belirlenmiştir. Tablo 3'de görüldüğü üzere

katılımcıların önemli bir bölümü (%30) saldırıdan ilk kez televizyon haberleri vasıtasıyla haberdar olduğunu ifade etmiştir. Bununla birlikte saldırı katılımcıların bir kısmı Türkiye’de ya da Türkiye’ye gelmek üzereyken olduğu için aile üyeleri, arkadaşlar, tatilde yanında bulunanlar veya diğer turistlerden saldırıyı öğrendiklerini görülmektedir (%26,6). Bu oranları %20 ile sosyal medya, %16,6 ile internet haberleri ve %6,6 ile gazeteler takip etmektedir.

Tablo 2. Araştırmaya Katılanların Demografik Özellikleri (N:30)

	N	%		N	%
Cinsiyet			Milliyet		
Kadın	13	43,3	Almanya	5	16,6
Erkek	17	56,7	ABD	4	13,3
Medeni Durum			Avustralya	4	13,3
Evli	11	36,6	Arjantin	4	13,3
Bekâr	19	63,4	Fransa	4	13,3
Eğitim			Diğer	9	30,2
Lise ve dengi	7	23,3	Seyahate Türü		
Lisans	19	63,3	Yalnız	9	30,2
Lisansüstü	4	13,4	Eşiyile	6	20
Yaş			Ailesiyle	5	16,6
18-25	8	26,6	Kız/erkek arkadaşıyla	7	23,3
26-35	9	30	Arkadaşlarıyla	3	10
36-45	3	10	Ziyaret Sayısı		
46-55	8	26,6	İlk Kez	20	66,7
56 ve üstü	2	6,7	İkinci kez	6	20
			Üçüncü kez ve üstü	4	13,3

Tablo 3’de görüldüğü üzere katılımcıların önemli bir bölümü (%30) saldırıdan ilk kez televizyon haberleri vasıtasıyla haberdar olduğunu ifade etmiştir. Bununla birlikte saldırı katılımcıların bir kısmı Türkiye’de ya da Türkiye’ye gelmek üzereyken olduğu için aile üyeleri, arkadaşlar, tatilde yanında bulunanlar veya diğer turistlerden saldırıyı öğrendiklerini görülmektedir (%26,6). Bu oranları %20 ile sosyal medya, %16,6 ile internet haberleri ve %6,6 ile gazeteler takip etmektedir.

Tablo 3. Katılımcıların Saldırıdan Haberdar Olma Biçimleri

	N	%
Haberler (Televizyon)	9	30
Bir yakınımından – Çevremdeki insanlardan	8	26,6
Sosyal Medya	6	20
Haberler (İnternet)	5	16,6
Gazete	2	6,6

Çalışma kapsamında katılımcılara “Daha önce terör saldırısı yaşanmış bir destinasyonu ziyaret ettiniz mi?” sorusu yöneltilmiştir. Katılımcıların %80’i daha önce terör saldırısı yaşanan bir destinasyona tatil için gittiğini belirtmiştir. Esasında bu durum terör saldırılarının bir destinasyonu ziyaret etmemek için yeterli bir neden olarak kabul edilmediğini göstermektedir.

Katılımcıların Atatürk Havalimanı Saldırısına İlişkin Düşünceleri

Çalışmada katılımcılara yöneltilen “Atatürk Havalimanı saldırısı olduğunda ne düşündünüz” sorusuna verilen cevaplar değerlendirildiğinde, büyük bölümünün televizyon veya internet üzerinden haberdar olduğu bu terör eylemine ilişkin “olaydan dolayı büyük üzüntü duyduklarını, bunun şeytani bir saldırı olduğunu, yaşamını yitirenler ve aileleri için çok üzüldüklerini, neden böyle bir saldırı yapıldığına anlam veremediklerini” belirtmişlerdir. Yaşadığı üzüntüyü katılımcılardan biri şu şekilde özetlemiştir.

“Saldırı olduğunda İstanbul’daydım. Çok korkunç ve üzücü bir olay saldırı olduğunu duyunca ağladım” (34, Erkek, Belarus).

“Bu olayın oldukça kötü ve adil olmadığını düşünüyorum. Sıradan insanlar işlerine gitmek üzereydiler.... bilirsiniz işte korkunç.... Ama bizi durduramadılar.”(67, Erkek, Avusturalya)

Benzer biçimde Atatürk Havalimanı saldırısını televizyondan öğrenen bir katılımcının düşünceleri ise,

“Olay olduğunda çok kötü hissettim. Masum insanlara neden böyle bir şey yaptıklarını gerçekten anlayamıyorum” (27, Erkek, Arjantin).

Saldırı sırasında ailesiyle Kıbrıs'ta bulunan ve birkaç gün sonra Türkiye'ye gelen katılımcı düşündüklerini ve yaşadıklarını şöyle aktarıyor.

"Çok kötü bir olay ve biraz korkmuştuk. Önce saldırı olduğunda (Türkiye'ye) gidip gitmeme konusunu düşündük hatta oğlum gelmek istemedi ama sonra bu durumu değerlendirdiğimizde terörün her yerde olabileceğini söyleyip ne olursa olsun gitmeliyiz dedik" (49, Kadın, Almanya).

Katılımcıların Atatürk Havalimanı Saldırısı Sonrasında Türkiye'ye İlişkin Düşünceleri

Çalışma kapsamında ikinci soru olan "Atatürk Havalimanı saldırısı sonrasında Türkiye'ye ilişkin düşüncelerinizi bizimle paylaşır mısınız?" a verilen cevapları değerlendirildiğinde katılımcılar; terör saldırısı sonrasında Türkiye'ye ilişkin düşüncelerinin değişmediğini, ülkeyi, insanlarını ve kültürünü çok sevdiklerini ifade etmişlerdir. Ancak Türkiye'ye ilk kez gelenler daha önce ziyaret edenlere göre daha endişeli oldukları ve bu nedenle kalabalık ortamlarda bulunmaktan çekindiklerini ifade etmişlerdir. Örneğin,

"Avustralya'daki tüm aile üyelerimiz hala buraya gelmemiz konusunda endişe duyuyorlardı... Burada çok sayıda terör saldırısı olması bunun temel nedeniydi. Ama biz gerçekten burayı ziyaret etmek istiyorduk ve geldik.... Saldırı olmasına rağmen Türkiye'yle ilgili düşüncem değişmedi. Terör saldırısını umursamayarak buraya geldik ve burada olmaktan mutluyuz" (72, Erkek, Avustralya).

Yıllardır düzenli olarak Türkiye'ye gelen bir katılımcı saldırı sonrasındaki düşünceleri aşağıdadır.

"Saldırımı Alman televizyonunda duydum...Sanırım daha önce bir saldırı daha olmuştu. Bu saldırının Türk turizmi için iyi olmadığını düşünüyorum muhtemelen insanlar korkmaları nedeniyle başka ülkelere gideceklerdir. Ama terör saldırıları her yerde oluyor daha önce Londra'ya gitmiştim orada da terör saldırı yaşandı. Bu olay Türkiye'ye ilişkin düşüncemi değiştirmedik çünkü bunun sorumlusu Türkler değil. Burası daha önceki kadar güvenli bir yer. Ne yapılabilir ki? Hiç bir şey yapılamaz, Buraya yüzlerce polis olsun biri böyle bir saldırı gerçekleştirecekse bunu yapar. Örneğin ben buraya gelirken kimse çanta mı kontrol etmedi ki ama zaten tüm çantaları kontrol edemezsiniz, bu imkânsız" (50,Erkek, Almanya).

Türkiye'ye ilk kez gelen genç bir katılımcı ise düşüncelerini ve endişelerini aşağıdaki gibi ifade etmektedir.

"... Türkiye'ye ilişkin düşüncelerin biraz değişti. Esasında çok kalabalık yerlere gitmekten korkuyorum. Yanımdakilerin kim olduğunu bilmiyorum bu nedenle yanımdaki insanlarla ilgili sürekli tetikteyim. Etrafımdaki insanları sürekli kontrol ediyorum" (26, Kadın, Öğrenci).

Terörist saldırıların Turistlerin Seyahat Planlarına Olan Etkisi

Çalışmada katılımcılara terör saldırılarının seyahat planlarına olan etkisini anlamak için "Atatürk Havalimanı saldırısı sizin ve çevrenizdeki insanların seyahat planlarında ne gibi değişikliklere sebep oldu? Eğer bir değişiklik oldu/olmadı veya gözlemlediyseniz/gözlemlemediyseniz sizce neden?" sorusuna katılımcılar tamamı kendi seyahat planlarında bir değişiklik olmadığını belirtmiştir. Bununla birlikte katılımcıların bazıları Atatürk Havalimanı kapalı olduğu için Sabiha Gökçen Havalimanına zorunlu olarak inmek zorunda kaldıklarını ve Türkiye'ye gelme planı olan bazı tanıdıklarının seyahat planlarını iptal ettiğine yönelik duyum aldıklarını ifade etmiştir. Bu soruya verilen cevaplar değerlendirildiğinde katılımcılar "teröristlerin asıl amacının bu olduğunu, ne olursa olsun geldiklerini, riskin her yerde olduğunu" ifade etmişlerdir.

Saldırı sırasında Gürcistan'da olan ve saldırı sonrası seyahat planını değiştirmeyerek Türkiye'yi ziyaret eden bir katılımcı konuyla ilgili şunları paylaşıyor.

"... Daha önce Paris'i de ziyaret etmiştim. Bilirsiniz bu tür kötü olaylar nereye giderseniz gidin olabileceğini düşünüyorum. Bu olay sonrasında planlarımı değiştirmedim. Nereye istersem oraya gidiyorum ve herkesin böyle yapması gerektiğini düşünüyorum" (25 Kadın, Gürcistan).

"Buraya gelmeden önce çok sayıda gezginle karşılaştık ve içlerinden hiçbiri oraya gitmeyin, orası çok tehlikeli gibi bir şey söylemedi. Tam tersine orası harika bir ülke, orayı kesinlikle ziyaret etmelisiniz dediler bu nedenle ziyaretle ilgili düşüncelerimizde her hangi bir değişiklik olmadı" (24, Kadın, ABD).

"Bu durum (terör saldırısı) buradan ayrılmak için bir neden değil....Bir güvenlik riski olabilir ama bu Türkiye'ye gelmemek için bir neden değil ve

muhtemelen tekrardan geleceğiz... Paris'te de teröristlerin amacı buydu başkalarının Paris'e gelmemesi, restoran, müze vb yerlere kimsenin gitmemesi" (52, Kadın, Fransa).

"... Zaten teröristlerin asıl amacı insanların normal davranışlarını değiştirmek. Bunu yaparsak onlara kazanmış olur. Ne olursa olsun biz geldik buna izin vermedik" (53, Erkek, İngiltere).

Turistlerin Türkiye'deki Güvenlik Süreçlerine İlişkin Düşünceleri

Bu noktada katılımcıların "Türkiye'deki güvenlik süreçlerini Batılı ülkelerle karşılaştırdığınızda ne düşünüyorsunuz?" sorusuna verdikleri yanıtlarla turistlerin Türkiye'deki güvenlik süreçlerine ilişkin algıları ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Verilen yanıtlar incelendiğinde Türkiye'ye ilişkin güvenlik algısında bir sorun gözükmemekle birlikte ek güvenlik önlemlerine ilişkin bir takım beklentiler göze çarpmaktadır.

"Etrafımızda çok sayıda polis görüyorum bu beni rahatlatıyor ve güvende hissetmemi sağlıyor. Güvenlik riski her yerde var. Türkiye'nin en az diğer ülkeler kadar güvenli olduğunu düşünüyorum" (Erkek, 26, İngiltere).

Bir önceki tatilini İspanya'da geçiren bir katılımcı düşüncesi şu şekilde açıklıyor.

"... (Türkiye) güvenli ama tehlikeli pozisyonda (Suriye sınırını kastediyor). Burası başka bir ülkeden daha güvensiz değil İspanya'ya gittiğimizde daha çok korkmuştuk" (Erkek, 41, Arjantin).

Daha önce ETA ve DEAŞ terör örgütü tarafından düzenlenen pek çok terör saldırısının gerçekleştiği İspanya'da yaşayan bir katılımcı da Türkiye'nin sınırlarına şu şekilde dikkat çekiyor.

"Evet. Türkiye'nin diğer ülkeler kadar güvenli olduğunu düşünüyorum ama sınırlar nedeniyle bazı problemler var. Sizin Suriye'yle ve Irak'la sınırınız var. Bu durum biraz karışık ama buranın güvenli olduğunu düşündüğüm için buradayım. Daha önce Güney Amerika'ya gitmiştim... Risk orada, buralardan çok daha tehlikeli bir yer." (36, Erkek, İspanya).

Genel olarak Türkiye'deki güvenlik süreçleri katılımcılar tarafından başarılı bulunulsa da daha önce İsrail ve Londra'da yaşamış bir katılımcı ek güvenlik önlemlerinin yetersizliğine dikkat çekmektedir.

"Hayır. Burada bir alışveriş merkezine girerken güvenlik sistemi bip bip diye ötmeye başladı ama kimse neden sistemin alarm verdiğini veya

çantalarımızı kontrol etmedi. İsrail’de bir süper markette, hatta her yerde alarm çaldığında kontrol ediyorlar. Bu sizin daha güvende hissetmenizi sağlıyor. Burada ek bir güvenlik yok. Ama Belçika’ya gitseniz daha kötü Belçika’yla Yemen’i karşılaştırsak ben Yemen’i tercih ederim. Ne yaptıkları hakkında hiçbir fikrim yok” (43, Erkek, İngiltere).

Tartışma ve Sonuç

Terör saldırıları kaynaklı oluşan korku hem turistlerin destinasyona varmadan önceki karar verme süreçlerini hem de destinasyona vardıktan sonraki seyahat davranışını kısıtlamaktadır (Chew ve Jahari, 2014). Türkiye, uluslararası turizm pazarında yıllardır en çok tercih edilen ilk on ülke arasında yer almaktadır. Bu yönüyle turizm, sağladığı ekonomik etkiler bağlamında Türkiye ekonomisi için oldukça önemli konumdadır. Ancak son yıllarda Türkiye’de ve komşu ülkelerde yaşanan terör olayları Türkiye’ye yönelik uluslararası turizm talebi üzerinde baskı oluşturmaktadır. Dolayısıyla çalışmanın öncelikli amacı turistlerin terör saldırıları arasındaki tepkilerini anlamak ve bu bağlamda Türkiye’ye ilişkin düşüncelerini ortaya çıkarmaktır. Bu nedenle 28 Haziran 2016 günü İstanbul Atatürk Havalimanında gerçekleşen terör saldırısından bir hafta sonra konuyla ilgili bir alan araştırması yapılmıştır. Bu kapsamda katılımcılara öncelikle Atatürk Havalimanı saldırısına ilişkin duyguları sorulmuştur. İstisnasız tüm katılımcılar saldırıya ilişkin üzüntülerini ve saldırının anlamsızlığını çeşitli şekillerde ifade etmiştir. Dolayısıyla Mansfeld ve Pizam (2006) belirttiği üzere terör saldırılarının oluşturduğu endişe, kaygının ve üzüntünün sadece ev sahibi toplumların değil uluslararası toplumunda gündeminde olduğunu söyleyebiliriz. “Terörizmin birleştirici etkisi” her ne kadar Biddle (2005) tarafından 11 Eylül 2001 saldırıları sonrasında ABD’nin uyguladığı güçlü dış politikalar için kullanılmış olsa da bu duygusal birleştirici etkinin Atatürk Havalimanı saldırısı sonrasında araştırmaya katılanlar tarafından yaşandığı görülmektedir.

Çalışmada ikinci olarak Atatürk Havalimanı saldırısı sonrasında katılımcıların zihinlerindeki Türkiye imajını anlayabilmek için Türkiye’ye ilişkin düşünceleri sorulmuştur. Bu soru kapsamındaki yanıtların daha önce yapılan çalışmalara benzer biçimde çok boyutlu bir yapıya sahip olduğu

görülmektedir (Hunter-Jones, Jeffs, and Smith 2007; Larsen, Ogaard, and Brun 2011; Fuchs vd., 2012). Her ne kadar katılımcılar genelde Wolff ve Larsen'in (2014) çalışmasına paralel biçimde saldırı öncesi ve sonrasındaki destinasyona ilişkin düşüncelerinde bir değişim olmadığı ve terör saldırısı riskinin tüm ülkelerde olduğunu ifade etse de, kimi katılımcıların özellikle kendi hükümetlerinden gelen uyarılar doğrultusunda algılanan risk düzeyinin daha yükseldiği ve kalabalık yerlerden kaçındığı görülmektedir. Ancak turistlerin bu endişe düzeyine rağmen destinasyonu ziyaret etme istekliliği Pizam ve Smith'in (2000) de belirttiği gibi uygun pazarlama/imaj ve kriz yönetimi uygulamalarıyla kısa dönemde güvenli destinasyon imajını kazanmasıyla sonuçlanacaktır.

Araştırmanın üçüncü sorusuyla terör saldırılarının katılımcıların seyahat planlarına olan etkisi ölçülmeye çalışılmıştır. Konuyla ilgili alan yazına bakıldığında terör saldırılarını sonrasında insanların duyuşsal, bilişsel ve davranışsal değişiklere neden olduğu görülmektedir (Potapov ve Kipiani, 2011). Zaten terör saldırılarının altında yatan nedenlerden biri de budur. Terör saldırılarının gerçekteştiği alanlara yönelik turizm talebinde düşüş olduğuna ilişkin önemli çalışmalar bulunsa da (Fuchs vd., 2012; Samitasa vd., 2018) araştırmaya katılan turistlerin küresel terör farkındalığı yüksek terörizme direnç gösteren bireylerden olduğu görülmektedir. Katılımcıların sıkça teröristlerin amaçlarından ve terörist saldırı tehdidinin her yerde olduğundan söz etmesi bu durumu doğrular niteliktedir. Nitekim Larsen vd., (2009) çalışmalarında turistlerin seyahat planlarında destinasyonlarda gerçekteşebilecek savaş ve terör saldırısı gibi unsurlardan daha çok adi suçlardan daha fazla endişe duyduklarını göstermektedir.

Son olarak katılımcılara Türkiye'deki güvenlik süreçlerine ilişkin görüşleri sorulmuştur. Katılımcılar yanıtları değerlendirildiğinde temel endişe kaynağının Türkiye'den ziyade sınır komşuları olduğu gözlemlenmektedir. Bununla birlikte güvenlik güçlerinin daha görünür olmaları turistlerin kendilerini daha güvende hissetmelerini sağlamaktadır. Ancak kimi katılımcılar Türkiye gibi olağanüstü süreç içerisinde bulunan bir ülkenin ek güvenlik önlemlerine başvurması gerektiğini belirtmiştir. Mevcut bulgular araya getirildiğinde turistlerin Türkiye'nin güvenlik süreçlerine ilişkin düşünceleri genel itibariyle olumlu olsa da içinde bulunduğu konum gereği ek güvenlik önlemlerinin alınması, güvenlik güçlerinin

resmi kıyafet kullanmaları gibi düzenlemelere gidilmesi gerekmektedir. Wilks (2011) ve Bayhan ve Ünlüöner'in (2016) çalışmaları da benzer sonuçları göstermektedir. Buna göre, polislerin görünür olmaları hem turistlerin güvende hissetmelerini sağlarken hem de olası terör ve adi suçlar için caydırıcılık sağlamaktadır.

EXTENDED ABSTRACT

**Tourists' First Reactions to Terrorist Attacks: The
Case of Ataturk Airport Attack**

*

Ozan Kaya

Muğla Sıtkı Koçman University

The term terrorism is often seen in the international arena. However, different comments made by each country prevent an internationally recognized common definition. Even the two security agencies in the United States have different definition of terrorism. Accordingly, terrorism defined by Central Intelligence Agency as “premeditated, politically motivated violence perpetrated against non-combatant targets by subnational groups or clandestine agents.” And Federal Bureau of Investigation (FBI) defines terrorism as “perpetrated by individuals and/or groups inspired by or associated with primarily U.S.-based movements that espouse extremist ideologies of a political, religious, social, racial or environmental nature.” According to Serin (2008), the concept of terror expresses fear and horror in society, while terrorism adds continuity and political content to this term.

Terrorists often want the masses to watch, listen and be influenced by their actions. At this point, they want to create a chaos environment by showing the weakness of existing administrations. The tourism sector is one of the most frequent targets of terrorism in order to create a chaotic environment and make it known to the whole world. A high proportion of the terrorist attacks are carried out against tourists or elements of the tourism sector, due to its high sensitivity to the turmoil, terrorism, and violence. It is a fact that the attack on tourists is an easy way to be in the world news.

However, despite the terrorist attacks in many parts of the world, the number of people who participate to international tourism movements and the tourism revenues have not lost the pace of development. Despite

the growing amount of research about tourism and terrorism, there is little empirical studies to understand the simultaneous reactions of tourists to a terrorist attack in a destination. The main objective of the study is to reveal the first reactions of tourists after Atatürk Airport terrorist attack and the tourists' thoughts on Turkey after a terrorist attack.

After the theoretical dimension of the study was established, it was preferred to use a qualitative research method to get the opinions of the tourists about the attack on Atatürk Airport which was carried out by DAESH terror organization on 28 June 2016 at 21:22, 45 people lost their lives and 163 people were injured (Anadolu Agency, 2017). In this context, interview technique was used in accordance with the research objectives and interviews were conducted with the help of structured interview form.

The data collection process of the research was carried out between 5-12 July 2016 (a week after the attack) in Sultanahmet and Taksim Square, which was visited frequently by tourists coming to Istanbul, by convenience sampling method. Interviews lasted between 15-45 minutes and 30 participants were included in the study. Structured interview forms include the following questions;

1. What did you think when Ataturk Airport was attacked?
2. Could you please share your opinions about Turkey after Atatürk Airport attack?
3. What kind of changes did the Atatürk Airport attack cause in your/relatives travel plans? If you have/haven't seen or observed a change, can you explain the reasons?
4. What do you think when you compare the security process in Turkey with Western countries?

Through the descriptive analysis technique, following findings were obtained; all of the participants expressed their grief and the meaninglessness of the terrorist attack in various ways. Perhaps this situation can be called as "the unifying effect of terrorism on nations". When the participants' responses analysed in the second question it is revealed that; even though the participants' opinions about Turkey do not change after the attack, some participants, especially towards the travel warnings or advisories from their government stated that they avoid being in crowded

places. This shows that governments have a greater impact on the security perception of tourists in a destination than on terrorist attacks. Thirdly, tourists' asked to explain how Atatürk Airport attack effect their or relatives travel plans. It was determined that the attack had no effect on the participants' travel plans. In addition, participants often expressed the aims of terrorism and the threat of terrorist attacks everywhere. Although there are significant studies suggesting that there is a decrease in the demand for tourism for the areas where terrorist attacks are taking place, it is seen that the tourists participating in the research consisted of individuals who are resistant to terrorism with high global terrorism awareness. Finally, participants were asked to explain their opinions related to the security process in Turkey. Even though the participants' opinions about the security processes in turkey were positive, due to the location, it was revealed that additional security measure also needed, and presence of security forces with formal dresses make tourists' feel to safe and secure.

Kaynakça/References

- Althnayan, A. (2012). Tourism and terrorism: A crisis management perspective An investigation of stakeholders' engagement in the context of Egyptian holiday destinations. Yayınlanmamış Doktora Tezi, The University of Hull, ABD.
- Anadolu Ajansı. (2017). Atatürk Havalimanı'ndaki terör saldırısı davasının üçüncü duruşması başladı.21 Aralık 2017 tarihinde <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/ataturk-havalimanindaki-terror-saldirisi-davasinin-ucuncu-durusmasi-basladi/965737> adresinden erişildi.
- Arana, J. E. ve Leon, C. J. (2008). The Impact of terrorism on tourism demand. *Annals of Tourism Research*, 35(2), 299-315.
- Baker, D. A. (2014). The effects of terrorism on the travel and tourism industry. *International Journal of Religious Tourism and Pilgrimage*, 2(1), 58-67.
- Bayhan, İ. ve Ünlüönen, K. (2016). Turist tercihlerinde güvenliğe ilişkin tutumlarının etkisi: Bir alan araştırması. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 15(56), 1-20.

- Biddle, S. D. (2005). American Grand Strategy after 9/11: An Assessment. Carlisle: US Army War College Strategic Studies Institute.
- Birdir, K., Dalgıç, A., Güler, O. ve Kayaalp, Y. (2015). Hüzün turizmi: Gelibolu Yarımadası Tarihi Milli Parkını ziyaret eden yabancı turistlerin deneyimleri. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 3(4), 12-23.
- Blomberg, S. B., Hess, G. D. ve Orphanides, A. (2004) The macroeconomic consequences of terrorism. *Journal of Monetary Economics*, 51, 1007–1032.
- Buckley, P. J. ve Klemm, M. (1993). The decline of tourism in Northern Ireland. *Tourism Management*, 14(3), 184-194.
- Bulut, İ. ve Koçoğlu, E. (2012). Sosyal bilgiler öğretmenlerinin akıllı tahta kullanımına ilişkin görüşleri (Diyarbakır ili örneği). *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi*, 19, 242-258.
- Chew, E. Y. T. ve Jahari, S. A. (2014). Destination image as a mediator between perceived risks and revisit intention: A case of post-disaster Japan. *Tourism Management*, 40, 382-393.
- CIA. (2018). Terrorism FAQs. 05 Haziran 2018 tarihinde <https://www.cia.gov/news-information/cia-the-war-on-terrorism/terrorism-faqs.html> adresinden erişildi.
- Drakos, K., ve Kutan A. (2003). Regional effects of terrorism on tourism in three mediterranean countries. *Journal of Conflict Resolution*, 47, 621–641.
- Dünya Turizm Örgütü. (2016). *UNWTO Tourism Highlights*, 2016 Edition.
- Dünya Turizm Örgütü. (2017). *UNWTO Tourism Highlights*, 2017 Edition.
- FBI. (2018). Terrorism. 05 Haziran 2018 tarihinde <https://www.fbi.gov/investigate/terrorism> adresinden erişildi.
- Financial Times. (2016). Thomas Cook revenues fall as terror attacks deter tourists. 14 Aralık 2016 tarihinde <http://www.ft.com/cms/s/0/c79c1c48-5496-11e6-9664-e0bdc13c3bef.html#axzz4Fwp2ZaiZ> adresinden erişildi.
- Fleischer, A. ve Buccola, S. (2002). War, terror, and tourism market in Israel. *Applied Economics*, 34, 1335–1343.
- Fuchs G., Uriel N., Reichel A. ve Maoz, D. (2012). Vacationing in a terror-stricken destination. tourists' risk perceptions and rationalizations. *Journal of Travel Research*, 52(2), 182-191.

- Güvenek, B. ve Alptekin, V. (2015). Turistlere yönelik terör saldırılarının turizme etkisi: Türkiye üzerine ampirik bir çalışma. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi*, 17(1), 21-38.
- Hunter-Jones, P., Jeffs, A. ve Smith, D. (2007). Backpacking your way into crisis: an exploratory study into perceived risk and tourist behavior amongst young people. *Journal of Travel & Tourism Marketing*, 23(2/4), 237-248.
- Kozak, M., Crofts, J. C. ve Law, R. (2007). The impact of the perception of risk on international travellers. *International Journal of Tourism Research*, 9, 233-242.
- Krakover, S. (2005). Estimating the Effects of Atrocious Events on the Flow of Tourism to Israel. G. Ashworth and R. Hartmann (Der). *Horror and Human Tragedy Revisited: The Management of Sites of Atrocities for Tourism* içinde (ss.183-194). NewYork: Cognizant Communication.
- Larsen S., Brun, W. ve Ogaard T. (2009). What tourists worry about construction of a scale measuring tourist worries. *Tourism Management*, 30(2), 260-265.
- Larsen, S., Øgaard, T. ve W. Brun. (2011). Backpackers and Mainstreamers Realities and Myths.. *Annals of Tourism Research*, 38 (2), 690-707.
- Liu, A. ve Pratt, S. (2017). Tourism's vulnerability and resilience to terrorism, *Tourism Management*, 60, 404-417.
- Lin, Y. C. (2003). The economic impact in the US hotel industry after the terrorist attacks on September 11, 2001. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, The Graduate School University of Wisconsin-Stout, USA.
- Mansfeld, Y. ve Pizam, A. (2006). Tourism, terrorism, and civil unrest issues. Y. Mansfeld, ve A. Pizam (Der). *Tourism, Security and Safety: From Theory to Practice* içinde (ss. 29-31). Oxford: Elsevier.
- Market Watch. (2016). Terror attacks keeping tourists away from Europe. 12 Aralık 2017 tarihinde <http://www.marketwatch.com/story/terror-attacks-keeping-tourists-away-from-europe-2016-07-24> adresinden erişildi.
- Matthew, A. A. ve Fada, A. A. (2014). Evaluating the impact of boko haram terrorism on yankari game reserve as a tourist resort in Bauchi State, Nigeria. *IOSR Journal of Humanities And Social Science*, 19(2), 57-61.

- Mevzuat (2017). 3713 Sayılı Terörle Mücadele Kanunu, 08. Haziran 2017 tarihinde www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.3713.doc adresinden erişildi.
- Pearce, P. L. (1988). *The Ulysses Factor: Evaluating Visitors in Tourist Settings*. New York: Springer-Verlag
- Pizam, A., ve Fleischer, A. (2002). Severity versus frequency of acts of terrorism: which has a larger impact on tourism demand?. *Journal of Travel Research*, 40,337-339.
- Pizam A. ve Smith G. (2000). Tourism and terrorism: a quantitative analysis of major terrorist acts and their impact on tourism destinations. *Tourism Economics*, 6(2), 123-138.
- Potapov M. V. ve Kipiani A.Y. (2011). Psychology of safety and resistance to terrorism. *Psychology in Russia*, 4, 371-382.
- Raza, A. R. ve Jawaid, S. T. (2013). Terrorism and tourism: A conjunction and ramification in Pakistan, *Economic Modelling*, 33: 65-70.
- Richter, L. K., ve Waugh, Jr., W. L. (1983). Tourism politics and political science: a case of not so benign neglect. *Annals of Tourism Research*, 10(2), 313-315.
- Rittichainuwat, B. N., ve Chakraborty, G. (2009). Perceived travel risks regarding terrorism and disease: the case of Thailand. *Tourism Management*, 30(3), 410-418.
- Samitasa, A., Asterioub, D., Polyzosc, S. ve Kenourgiosd, D. (2018). Terrorist incidents and tourism demand: Evidence from Greece. *Tourism Management Perspectives*. 25, 23-28.
- Serçek, G. Ö. ve Serçek, S. (2016). Turizm Sektörünün Gelişmesi Önündeki Engel: Terörizm. *International Journal Of Social Science*, 42 (3), 431-444.
- Serin, M. (2008). Turizm Sektöründe Kriz Yönetimi Açısından Terörizmin Turizme Etkisinin Analizi. Yayımlanmamış Uzmanlık Tezi. Kültür ve Turizm Bakanlığı ve AB Koordinasyon Dairesi Başkanlığı, Ankara, Türkiye.
- Sönmez, S. (1998). Tourism, Terrorism, and Political Instability. *Annals of Tourism Research*, 25, 416-456.
- Sönmez, S. ve Graefe, A. R. (1998). Influence of terrorism risk on foreign tourism decisions. *Annals of Tourism Research*, 25(1):112-144.

- Statista. (2016). Number of terrorist attack in the World. 12 Aralık 2016 tarihinde www.statista.com/statistics/202864/number-of-terrorist-attacks-worldwide/ adresinden erişildi.
- Tavares, J. (2004). The open society assesses its enemies: shocks, disasters and terrorist attacks. *Journal of Monetary Economics*, 51, 1039-1070.
- Wilks, J. (2011). Policing in tourism. *Tourism Law Quarterly*, 3(1), 31-34.
- Wilson E. ve Little D. (2005). A 'relative escape'? The impact of constraints on women who travel solo. *Tourism Review International*, 9 (4), 155-176.
- Wolff, K. ve Larsen S. (2014). Can terrorism make us feel safer? Risk perceptions and worries before and after the July 22nd attacks. *Annals of Tourism Research*, 44, 200-209.
- Yayla, A. (1980). Terörizm: Kavramsal Bir Çerçeve. *Ankara Üniversitesi S.B.F. Dergisi*, 45(1), 335-385.
- Yeşiltaş, M., Öztürk, İ. ve Türkmen, F. (2008). Terör faaliyetlerinin turizm sektörüne etkilerinin çözüm önerileri perspektifinde değerlendirilmesi, *Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(1), 175-189.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2011). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara. Seçkin Yayıncılık.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Kaya, O. (2018). Turistlerin Terörist saldırılara ilk tepkileri: Atatürk havalimanı saldırısı örneği. *OPUS-Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 9(16), 2232-2257. DOI: 10.26466/opus.487495

Örgütsel Alanlarda Çoklu Kurumsal Mantıklar Üzerine Bir Yazın Taraması¹

DOI: 10.26466/opus.488566

*

Üzeyir Yıldız*

* Araş. Gör.. Yalova Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Merkez / Yalova / Türkiye

E-posta: uzeyir.yildiz@yalova.edu.tr

ORCID: [0000-0002-8301-9975](https://orcid.org/0000-0002-8301-9975)

Öz

Örgüt ve yönetim yazınında kurumsal mantık yaklaşımı belirli örgütsel alanların kurumsal değişimini incelemede sıkça kullanılmaktadır. Kurumsal mantık yaklaşımı, genel olarak örgütsel alan içerisinde çelişen ve birbiri ile çatışan kurumsal mantıkların örgütlere etkileri üzerine odaklanmaktadır. Kurumsal mantık yaklaşımında, kurumsal kuramdaki gibi eşbiçimlilik ve homojenlik süreçlerinden ziyade farklı kurumsal aktörlerin örgütler ve bireyler üzerindeki etkileri ve heterojenlik söz konusudur. Son yıllarda ise kurumsal mantık araştırmalarında yeni bir akımın ortaya çıktığı ve bu akımla birlikte çoklu kurumsal mantıklar ile ilgili özellikle uluslararası örgüt ve yönetim yazınında ciddi bir akademik birikim oluştuğu görülmektedir. Bu doğrultuda yapılan araştırmalar, aynı örgütsel alanda çoklu kurumsal mantıkların aynı anda yer alabileceğini göstermektedir. Bu bağlamda bu çalışmada, mevcut yazından yola çıkarak çoklu kurumsal mantıklar üzerine farklı örgütsel alanlarda gerçekleştirilen çalışmaları ve çoklu kurumsal mantıklar ile ilgili tartışmaları ayrıntılı bir biçimde ortaya koymaktır. Çalışmanın sonunda, çoklu kurumsal mantıklar ile ilgili genel bir değerlendirme yapılarak, gelecekte konuyla ilgili olarak çalışılabilecek bazı araştırma önerileri paylaşılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Örgütsel Alan, Kurumsal Mantık, Çoklu Kurumsal Mantıklar

¹ Bu çalışma Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Ana Bilim Dalında Prof. Dr. Mehmet ERYILMAZ danışmanlığında yapılan doktora tezinden üretilmiştir.

A Literature Review on Multiple Institutional Logics in Institutional Fields

*

Abstract

In organizational and management research, approach of institutional logic is frequently used to examine the institutional change of certain institutional fields. The institutional logic approach focuses on the effects of conflicting institutional logics in the institutional fields on the organization. In the institutional logic approach, rather than the processes of isomorphism and homogeneity as in institutional theory, there are heterogeneity and effects of different institutional authorities on organizations and individuals. In recent years, a new trend has emerged in research of institutional logic and there is a serious academic accumulation related to multiple institutional logics, especially in international organization and management literature. Studies with this trend show that multiple institutional logics can take place in the same institutional field. In this context, the purpose of this study is to reveal in detail the researches carried out in various institutional fields on multiple institutional logics based on the existing literature. At the end of the study, by making a general evaluation about multiple institutional logics, in the future, some research suggestions will be shared.

Keywords: *Institutional Field, Institutional Logic, Multiple Institutional Logics*

Giriş

Örgüt ve yönetim araştırmalarında aynı örgütsel alan içinde yer alan çelişen uygulama ve inançlara yönelik bir araştırma ilgisinin olduğu bilinmektedir (Thornton ve Ocasio, 2008). Bu bağlamda 1985 yılında Alford ve Friedland (1985) tarafından belirli bir örgütsel alan içerisinde yer alan ve birbiri ile çelişen uygulamaları ve inançları açıklamak için ortaya konulan kurumsal mantık kavramı ve çoklu kurumsal mantıklar araştırmacıların ilgi odağı haline gelmiştir.

Kurumsal mantık yaklaşımı, genel olarak örgütsel alan içerisinde çelişen ve birbiri ile çatışan kurumsal mantıkların örgütlere etkileri üzerine odaklanmaktadır. Kurumsal mantık yaklaşımında, kurumsal kuramdaki gibi eşbiçimlilik ve homojenlik süreçlerinden ziyade farklı kurumsal otoritelerin örgütler ve bireyler üzerindeki etkileri ve heterojenlik söz konusudur (Thornton ve Ocasio, 2008). Bu bakış açısıyla kurumsal mantık yaklaşımının, kurumsal kuram çalışmalarına yeni bir açılım sağladığı görülmektedir.

Son yıllarda kurumsal mantık araştırmalarında yeni bir akımın ortaya çıkmıştır. Bu akımla birlikte yapılan araştırmalarda, örgütsel alanlarda çoklu kurumsal mantıkların aynı anda yer alabileceği ve aynı örgütsel alanda yer alan bu çoklu kurumsal mantıkların kimi zaman birbiri ile çatışabileceği (Reay ve Hinings, 2009; Greenwood vd., 2010), kimi zaman da birbirlerini tamamlayabileceği (Goodrick ve Reay, 2011; Smets vd., 2015) ifade edilmektedir. Bu bağlamda ilgili yazında çoklu kurumsal mantıklar ile ilgili bugüne kadar farklı çalışmalar yapılmıştır (örneğin Thornton ve Ocasio, 1999; Lounsbury, 2007; Marquis ve Lounsbury, 2007; Green vd., 2008; Reay ve Hinings, 2009; Dunn ve Jones, 2010; Jones vd., 2010; Goodrick ve Reay, 2011; Özseven vd., 2014; Smets vd., 2015; Özseven vd., 2016; Önder ve Üsdiken, 2016; Ünal, 2017). Dolayısıyla bu çalışmada, uluslararası ve ulusal yazında çoklu kurumsal mantıklar üzerine farklı örgütsel alanlarda gerçekleştirilen ve çoklu kurumsal mantıklar yazınına önemli katkılar sağlayan çalışmalar ayrıntılı bir biçimde ortaya konulacak ve gelecekteki çalışmalar için öneriler sunulacaktır.

Yeni Kurumsal Kuram

Örgüt ve yönetim araştırmalarda en önemli kuramsal perspektiflerden biri haline gelmiş olan (Greenwood vd., 2008) kurumsal kuram'ın tarihi, Selznick (1948, 1957)'in örgüt ve kurumsal çevre analizlerine kadar dayandığı görülmektedir (Thornton ve Ocasio, 2008). Ancak kurumsal kuram çalışmaları, yönetim ve organizasyon alanında daha çok 1970'lerin son yıllarından itibaren ilgi odağı haline gelmiştir (Çakar ve Danışman, 2015). Özellikle 1977'de Meyer ve Rowan'ın "Kurumsallaşmış Örgütler: Efsane ve Tören Olarak Biçimsel Yapı" çalışmasıyla birlikte yeni kurumsal kuram yaklaşımı ortaya çıkmış ve kuramın gelişiminde DiMaggio ve Powell (1983) ve Zucker (1977) gibi çalışmaların önemli katkıları olmuştur. Bu çalışmalar ile birlikte kurumsal kuram çalışmaları yeni bakış açıları kazanmış ve gelişim göstermiştir.

Yeni kurumsal kuramın gelişiminde etkili olan önemli çalışmalardan biri DiMaggio ve Powell (1983)'in "Demir Kafesin Yeniden Değerlendirilmesi: Örgütsel Alanlarda Eşbiçimlilik ve Ortak Ussallık" başlıklı makalesidir. Bu çalışmanın kurama en önemli katkısı örgütsel alan ve eşbiçimlilik kavramlarını daha net bir şekilde ortaya koymasındır. Bu çalışmada örgütlerin modern yaşamla birlikte daha fazla birbirlerine benzer ve eşbiçimli hale geldikleri savunulmaktadır. Eşbiçimlilik, belli bir çevre içinde aynı çevresel koşullarla karşı karşıya kalan birimleri birbirlerine benzemeye zorlayan süreçtir. Örgütlerin belirli bir konuyla ilgili uygulamalarında ilk zamanlar bir çeşitlilik olsa da zamanla bu örgütlerin birbiriyle etkileşimi artmaktadır. Bu artan etkileşim sonucunda da söz konusu konuyla ilgili bazı uygulamalar örgütsel alan içerisinde yaygınlık kazanmakta ve meşru hale gelmektedir. Aynı örgütsel alanda yer alan bu örgütlerin eşbiçimli hale gelmesinin nedeni, taklitçi, ahlaki ve zorlayıcı mekanizmalardır (DiMaggio ve Powell, 1983).

Son yıllarda kurumsal kuram çalışmalarında yeni bir gelişme yaşanmış ve aynı kurumsal bağlam içinde yer alan çelişen uygulama ve inançlara yönelik bir araştırma ilgisi ortaya çıkmıştır (Thornton ve Ocasio, 2008). Bu bağlamda 1985 yılında Alford ve Friedland tarafından belirli bir örgütsel alan içerisinde yer alan ve birbiri ile çelişen uygulamaları ve inançları açıklamak için ortaya konulan kurumsal mantık kavramı araştırmacıların ilgi odağı haline gelmiştir. Dolayısıyla yeni kurumsal ku-

ramcılarının aksine kurumsal mantık yaklaşımı, eşbiçimlenme ve homojenlikten ziyade heterojenliğe vurgu yaparak kurumsal kuram çalışmalarına yeni bir bakış açısı getirmiştir.

Kurumsal Mantık Yaklaşımı

Kurumsal mantık yaklaşımı, genel olarak örgütsel alan içerisinde çelişen ve birbiri ile çatışan kurumsal mantıkların örgütlere etkileri üzerine odaklanmaktadır. Bu bakış açısıyla kurumsal mantık yaklaşımının, kurumsal kuram çalışmalarına yeni bir açılım sağladığı görülmektedir.

Kurumsal mantık yaklaşımı, izomorfizm ve homojenlik süreçlerinden ziyade farklı kurumsal otoritelerin örgütler ve bireyler üzerindeki etkilerine ve heterojenliğe odaklanmaktadır (Thornton ve Ocasio, 2008). Kurumsal mantık yaklaşımının kurumsal kurama bir diğer önemli katkısı ise, toplumu, her bir sektörün bireysel ve örgütsel davranış ve sosyal ilişkiler için farklı beklentiler dizisini temsil eden sosyal sektörlerin kurumlar arası bir sistemi olarak kavramsallaştırması olmuştur (Tan ve Wang, 2011).

Kurumsal Mantık Kavramının Tanımı

Yazında kurumsal mantık kavramı, ilk defa Alford ve Friedland (1985) tarafından birbiri ile çelişen kurumsal uygulamaları ve inançları açıklamak üzere kullanılmıştır (Thornton ve Ocasio, 2008). Friedland ve Alford (1991: s. 243) kurumsal mantık kavramını, “sosyal gerçeklikleri anlamlandırmak için bireyler tarafından üretilmiş varsayımlar, tarihsel örüntüler, değerler, inançlar ve kurallar” olarak tanımlamaktadır. Friedland ve Alford'un (1991) çalışmasından bugüne yazında kurumsal mantık kavramının başka tanımları da yapılmıştır. Örneğin Thornton ve Ocasio (1999), kurumsal mantıkları genel olarak belirli bir alanda neyin meşru ve anlamlı olduğunu belirleyen inançlar, uygulamalar, değerler, varsayımlar ve kurallar olarak tanımlamaktadır. Son olarak Thornton ve arkadaşları (2012), kurumsal mantık kavramını biliş ve davranışları şekillendiren toplumsal olarak inşa edilmiş maddi pratikler, varsayımlar, değerler ve inançlar olarak ifade etmektedirler.

Örgütsel uygulamaların kökenini ve örgütsel düzeyde hakim olan bu uygulamalara rehberlik eden kurumsal mantıkların kökeninde toplumsal düzeyde kabul görmüş olan kurumsal düzenlerin yer almaktadır (Friedland ve Alford, 1991; Thornton, 2004; Thornton vd., 2005; Thornton ve Ocasio, 2008; Thornton vd., 2012). Toplumsal seviyedeki kabul görmüş kurumsal düzenler, yazında farklı şekillerde sınıflandırılarak ifade edilmektedir. Alford ve Friedland (1985), toplumsal seviyede kabul edilen kurumsal düzenleri ilk önce kapitalizm, bürokrasi ve demokrasi olarak dile getirmişler, daha sonra da 1991’de bu kurumsal düzenleri kapitalist piyasa, bürokratik devlet, demokrasi, çekirdek aile ve Hıristiyan dini olarak ortaya koymuşlardır (Friedland ve Alford, 1991). Thornton (2004) ise, kurumsal düzenleri piyasalar, topluluklar, meslekler, devletler, aileler ve dinler olarak ifade etmiştir (Tan ve Wang, 2011). Dolayısıyla toplumsal düzeydeki kurumsal düzen ve ilişkili mantıklar şu şekilde ortaya konulmaktadır: aile, toplum, din, devlet, piyasa, meslek ve şirket (Friedland ve Alford, 1991; Thornton, 2004; Thornton ve diğerleri, 2012). Bu toplumsal seviyedeki düzenler ve ilişkili mantıklar, örgütsel alanlarda yer alan kurumsal mantıkların kaynağını oluşturmaktadır.

Kurumsal mantıklar örgütsel alan içerisinde yer alan aktörlerin uygulamaları ile ilgili kararlarında ve bu uygulamaların meşru hale gelmesinde etkili olmaktadır. Ocasio (1997), kurumsal mantıkların karar vericilerin dikkatini belirli sorun ve çözüm kümelerine yönlendirebileceğini önermektedir. Lounsbury (2007) ise, kurumsal mantık kavramının genel olarak örgütsel alanda biliş ve karar verme kararını şekillendiren kültürel inanç ve kurallara atıfta bulunduğunu belirtmektedir. Dolayısıyla kurumsal mantıklar, örgütsel alan içerisinde aktörlerin kararlarına ve davranışlarına rehberlik eden ve onları yönlendiren kuralların ve kültürel inançların temelini oluşturmakta ve alan içindeki ilkelerin organize edilmesini sağlamaktadır (Friedland ve Alford, 1991; Lounsbury, 2007).

Kurumsal Mantıklarda Değişimler ve Değişim Mekanizmaları

Örgüt yazınında kurumsal değişimi kurumsal mantıklardaki değişimler ile ele alan ve değerlendiren çalışmalar yapılmaktadır. Yapılan bu çalışmalarda bazen alan içerisinde egemen olan mantığın etkisi altında olan aktörlerin, alternatif ve farklı kurumsal mantıklara karşı direnç göster-

dikleri görülmektedir. Bu nedenle yazında aynı örgütsel alanda teknolojik değişim ve rekabet gibi farklı dışsal nedenlerden dolayı çoklu ve bir-biri ile çelişen kurumsal mantıkların bir arada var olabileceği ifade edilmektedir (Greenwood ve Suddaby, 2006).

Thornton ve Ocasio (2008), kurumsal mantıklar ile ilgili daha önceki çalışmalardan yola çıkarak kurumsal mantıklardaki değişimleri başlıca dört mekanizmaya dayandırmaktadırlar. Bu mekanizmalar, kurumsal girişimciler, yapısal örtüşme, olay sıralaması ve çelişen kurumsal mantıklar olarak ifade edilmektedir.

Kurumsal girişimciler, örgütsel alanlarda kurumsal farklılaşmada, parçalanmada ve çelişmede önemli bir rol oynamaktadırlar (Thornton ve Ocasio, 2008). Kurumsal girişimciler, belirli bir örgütsel alanı oluşturan kurumsal mantıkları şekillendirmek için dili bilinçli olarak kullanan aktörler olarak görülmektedir (Suddaby ve Greenwood, 2005). Kurumsal girişimciler, başkaları adına hareket ederek örgütsel alanda maddesel ve sembolik kaynakları harekete geçiren ve yeni kurumları yaratan kişiler olarak tanımlanmaktadır (Thornton ve Ocasio, 2008). Kurumsal girişimciler, kültürel sembollerini ve uygulamaları manipüle etmek için retorik stratejileri (Suddaby ve Greenwood 2005) ve hikâye anlatımı (Zilber, 2006) gibi farklı mekanizmalara başvurabilmektedirler. Örneğin Suddaby ve Greenwood (2005), muhasebe endüstrisindeki örgütsel formlar üzerinde yaptıkları çalışmada, kurumsal girişimcilerin mevcut sembol ve uygulamaları yeniden yorumlamak ve manipüle etmek için retorik stratejilerini nasıl kullandıklarını göstermişlerdir. Dolayısıyla kurumsal girişimciler, örgütsel formların meşruluğunu tanımlayan egemen kurumsal mantığı doğrulamak ya da gözden düşürmek için retoriksel stratejilerden yararlanmaktadır.

Yapısal örtüşme sonucunda da kurumsal mantık farklılıkları oluşmaktadır. Yapısal örtüşme ise, farklılaşmış bireysel roller ve örgütsel yapıların şirketlere dayatılması ile meydana gelmektedir. Yapısal örtüşme sonucunda ortaya çıkan kurumsal mantık farklılıklarının, örgütlerde ve dolayısıyla örgütsel alanlarda çelişkiye ve kurumsal mantıklar arası rekabete yol açtığı ifade edilmektedir. Yazında yapısal örtüşmenin nasıl gerçekleştiğini açıklamak için farklı çalışmalar yapılmıştır. Örneğin Thornton ve arkadaşları (2005) yaptıkları çalışmada, muhasebe firmala-

rının yönetici danışmanlarını örgütlerine dâhil etmekle profesyonel ve piyasa mantığının bir araya geldiğini ve böylece bu durumun muhasebecilerle ve danışmanlar arasında bir çelişkiye yol açtığını göstermek üzere yapısal örtüşmenin nasıl gerçekleştiğini açıklamışlardır. Bir başka çalışmada da yapısal örtüşme, iş hizmetleri alanında yapılan bir çalışma ile açıklanmaya çalışılmıştır (Greenwood ve Suddaby, 2006). Greenwood ve Suddaby (2006)'ın yaptığı bu çalışmaya göre, elit örgütler değişik örgütsel alanlar arasında bir bağ oluşturmakta ve bu durumun da örgütsel alanda daha fazla birbiriyle rekabet eden ve çelişen kurumsal mantıkların yer almasına neden olduğunu dile getirmektedirler.

Kurumsal mantıklardaki değişimlerin dayandırıldığı bir başka mekanizma ise olay sıralamasıdır. Olay sıralaması ile kültürel sembollere ve sosyal ekonomik yapılara atfedilen anlamların değişmesini, yıkılmasını ya da yeniden eklenmesini sağlayan birbirinden benzersiz sıralı olaylar kastedilmektedir. Belirli bir örgütsel alanda birbiri ile bağlantılı olan bu sıralı olaylar, o alandaki kurumsal mantığın başka bir kurumsal mantığa dönüşmesine neden olabilmektedir. Olay sıralaması ile ilgili örneğin Thornton'un 2004 yılında yaptığı çalışmada, 1958–1990 tarihleri arasında yükseköğretim yayıncılığında gerçekleşen birbiriyle bağlantılı olayları incelemiştir. Araştırdığı bu olayların, yayıncılık alanındaki editör mantığını piyasa mantığına dönüştürdüğünü ve böylece alandaki egemen kurumsal mantığı da değiştirdiğini açıklamıştır.

Kurumsal mantık değişimine neden olan son mekanizma ise birbiri ile çelişen kurumsal mantıklardır. Daha önce de belirtildiği gibi, yazında belirli bir örgütsel alan içerisinde birbiri ile çelişen ve çatışan kurumsal mantıkların aynı anda var olabileceği yaygın olarak kabul edilmektedir (Friedland ve Alford, 1991; Thornton, 2004; Suddaby ve Greenwood, 2005; Thornton ve Ocasio, 2008). Farklı sosyal kurumlardan farklı kurumsal mantıklar ortaya çıkmaktadır ve bu nedenle belirli bir örgütsel alan içinde sosyal aktörlerin karşılaşabileceği çok sayıda ve potansiyel olarak birbiri ile çelişkili farklı kurumsal mantıklar olabilmektedir (Jones vd., 2010). Yazında bugüne kadar yapılan birçok çalışma (örneğin Lounsbury, 2007; Marquis ve Lounsbury, 2007; Green vd., 2008; Reay ve Hinings, 2005; Reay ve Hinings, 2009; Dunn ve Jones, 2010; Jones vd., 2010) örgütsel alanlarda birbiri ile çelişen kurumsal mantıkların yer alabileceğini göstermektedir.

Örgütsel Alanlarda Çoklu Kurumsal Mantıklar

2000'li yılların başlarından itibaren farklı örgütsel alanlardaki kurumsal mantıklar ile ilgili yapılan çalışmaların arttığı görülmektedir. Özellikle son yıllarda kurumsal mantık çalışmaları, farklı örgütsel alanlarda ortaya çıkan çoklu kurumsal mantıkların araştırılmasına doğru kaymış ve çoklu kurumsal mantıklar arasında yaşanan çatışmalara odaklanmışlardır. Kurumsal mantık yazınında yapılan bazı çalışmalarda, çoklu kurumsal mantıkların bazen birbiri ile rekabeti (Reay ve Hinings, 2009; Greenwood vd., 2010), bazen de birbirini nasıl tamamladıkları (Goodrick ve Reay 2011; Smets vd., 2015) açıklanmaya çalışılmaktadır.

Çoklu kurumsal mantıklar ile ilgili yapılan bu çalışmalara bakıldığında, çoklu kurumsal mantıkların çok çeşitli örgütsel alanlarda var olduğu ifade edilmektedir (Besharov ve Smith, 2014). Çoklu kurumsal mantıkların bulunduğu örgütsel alanlarla ilgili, yayıncılık (Thornton, 2002), kültür (Glynn ve Lounsbury, 2005), sağlık hizmetleri (Reay ve Hinings, 2005; Özseven vd., 2014), tıp eğitimi (Dunn ve Jones, 2010), eczacılık (Goodrick ve Reay, 2011), profesyonel hizmetler (Smets vd., 2012) ve işçi sendikacılığı (Önder ve Üsdiken, 2016) gibi farklı alanlarda yapılan çalışmalar örnek olarak gösterilebilir.

Uluslararası Yazında Çoklu Kurumsal Mantık Çalışmaları

Uluslararası yazında çoklu kurumsal mantık çalışmalarının farklı örgütsel alanlarda yapıldığı ve özellikle sağlık alanına odaklandıkları görülmektedir. Yapılan bu çalışmalarda çoğunlukla örgütsel alanlarda çoklu kurumsal mantıkların bir arada bulunması ve bu mantıkların birbiri ile rekabeti vurgulanmaktadır (Andersson ve Liff, 2018). Örneğin Reay ve Hinings (2005), sağlık hizmetleri alanında yaptıkları bir çalışmada hastaneler ve doktorların ortak yarar sağlamak mantığından, karlılığın maksimize edilmeye çalışıldığı piyasa mantığına doğru bir geçişin olduğunu ve bu mantık değişimi sonucunda sağlık alanının bir ticaret alanına dönüştüğünü belirtmişlerdir. Dunn ve Jones (2010) ise, tıp uzmanlarının yetiştirildiği tıp eğitimi üzerine odaklanmışlar ve tıp eğitiminde yer alan farklı kurumsal mantıkları incelemişlerdir. Tıp eğitiminde yer alan ba-

kım ve bilim kurumsal mantıklarının farklı aktörler tarafından desteklendiğini, zaman içinde bu mantıkların dalgalanma gösterdiklerini ve bu sürecin de gelecekteki profesyonelleri eğitmek için dinamik gerilimler yarattığını ortaya koymuşlardır.

Farklı bir örgütsel alan olarak yayıncılık alanında bir çalışma yapan Thornton (2002), yayıncılığın 1958-1990 yılları arasında bir meslek olarak yayıncılıktan bir iş olarak yayıncılığa dönüşmesini ele almış ve bu zaman aralığında yayıncılık alanında editöryal mantığından piyasa mantığına doğru bir geçişin olduğunu ortaya koymuştur. Ayrıca yazar, yayıncılık alanındaki editöryal ve piyasa mantıklarının, toplumsal düzeydeki profesyonel ve piyasa mantıklarından türetildiği sonucuna da ulaşmıştır.

Glynn ve Lounsbury (2005), yapmış oldukları çalışmada eleştirmenlerin Atlanta Senfoni Orkestrası performans değerlendirmelerinden yola çıkarak, kurumsal mantıklarda yaşanan değişikliklerin eleştirmen söylemini ve onların performans değerlendirmelerini nasıl şekillendirdiğini araştırmışlardır. Astana Senfoni Orkestra'da, 1996 yılında müzisyenlerin yapmış olduğu grev sonrası estetik ve piyasa mantığının birlikte yer aldığı ve grev sonrası kültür endüstrisi alanında bu mantıkların harmanlanması dikkat çekmiştir. Orkestradaki müzisyenlerin performanslarının grev öncesi ve sonrası değerlendirmelerini niteliksel olarak karşılaştırıldığı bu çalışmada, eleştirmenlerin söyleminin senfoninin değişen mantığını yakalamaya yöneldiği görülmektedir. Dolayısıyla yazarlar bu çalışmada, azalan orkestra kaynakları karşısında, estetik mantığın daha ticari odaklı piyasa mantığına nasıl dönüştüğüne vurgu yapmaktadırlar.

Reay ve Hinings (2009), birbiriyle rekabet eden kurumsal mantıkların nasıl bir arada var olabileceği ile ilgili yapmış oldukları çalışma, rekabet halinde olan kurumsal mantıkları inceleyen yeni bir akımın öncü çalışmalarından biri olmuştur. Reay ve Hinings (2009), kurumsal mantıkların rekabetini yönetmek için dört mekanizma belirleyerek birbiriyle rekabet eden kurumsal mantıkların bir arada var olabilmesinin ve farklı aktörlerin davranışlarını ayrı ayrı yönlendirebilmelerinin nasıl mümkün olduğunu ortaya koymaya çalışmışlardır. Dolayısıyla yazarlar bu çalışmalarını ile birbiri ile rekabet halinde olan mantıkların birlikte nasıl var olabileceğini ve işbirlikçi ilişkilerin geliştirilmesi yoluyla kurumsal mantıklar arasındaki rekabetin yönetilebileceğini göstererek bu alandaki yazına katkıda bulunmuşlardır.

Goodrick ve Reay (2011) ise, yapmış oldukları çalışmada eczacıların zaman içinde çalışmalarındaki değişiklikleri analiz ederek, profesyonel çalışmaların çoklu kurumsal mantıkları nasıl yansıtabileceğine dair teori geliştirmeye çalışmışlardır. Yaptıkları çalışma, birlikte varolan kurumsal mantıklar arasındaki hem rekabetçi hem de işbirlikçi ilişkinin, profesyonellere ve çalışmalarına çoklu mantıkların aynı anda etki etmesine izin verdiğini göstermektedir. Ayrıca örgütsel alanlarda rekabet eden mantıkların varlığı farklı örgütsel alanlarda yapılan araştırmalarda da vurgulanmaktadır. Örneğin Kitchener (2002), akademik sağlık merkezlerinde birleşme teşebbüslerine verilen yanıtlar üzerinden birbiri ile rakip yönetim ve profesyonel mantıkların etkilerini araştırırken, Lounsbury (2007) yapmış olduğu çalışmada, yatırım fonu endüstrisindeki birbirine rakip mütevellî ve profesyonel mantıkları incelemektedir.

Çoklu kurumsal mantık araştırmalarında çelişkilerin ve karışıklık olduğunu vurgulayan Besharov ve Smith (2014), yapmış oldukları çalışmada çoklu kurumsal mantıkların örgütler içinde nasıl tezahür ettiğine dair heterojenliği açıklamak ve iki kilit boyuta dayanan mantık çokluğunun türlerini kategorize etmek için bir çerçeve önermişlerdir. Bu çerçeve de örgütleri mantıksal uyumluluk ve mantıksal merkezlilik açısından sınıflandırır ve örgütsel alan, örgütsel ve bireysel faktörlerin bu iki boyutu nasıl etkilediğini açıklamaktadırlar. Birinci boyut, çoklu mantıkların organizasyonel örneklemeleri arasındaki uyumluluk derecesini açıklar. İkinci boyut, çoklu mantıkların, temel işlevlerde örgütsel işlevsellik için merkezilik derecesini tanımlamaktadır. Dolayısıyla Besharov ve Smith (2014), örgütsel alanlardaki mantıklara odaklanan pek çok araştırmalara karşılık örgütler içindeki mantıkların nasıl ortaya çıktığını anlamaya çalıştıkları bu çalışma ile örgütler içerisindeki mantık çokluğunun heterojenliğine bir bakış açısı sağlayarak, çoklu mantık yazınına önemli katkılar sağlamışlardır.

Bazı çalışmalarda da örgütsel alanlarda birbiri ile rekabet eden sadece iki kurumsal mantığın değil, bazen üç ve daha fazla mantığın da bir arada yer alabileceği ifade edilmektedir. Bundan dolayı örgütler bazen çoklu kurumsal mantıklardan gelen uyumsuz reçetelerle karşı karşıya kaldıklarında kurumsal karmaşıklıkla yüzleşmektedirler (Greenwood vd., 2011). Kurumsal karmaşıklık ilk olarak sağlık hizmetlerinin yönetiminde

olduğu gibi dayatılan ve sorunlu bir durum olarak kabul edilirken (ör., Reay ve Hinings, 2005), daha sonra bu tür hibrit örgütlerin, rekabetçi kurumsal mantıkları birleştiren olarak tanımlandığı (Pache ve Santos, 2013: 972) ifade edilmektedir (Smets vd., 2015). Dolayısıyla kurumsal karmaşıklık genellikle farklı ve birbiri ile çatışan kurumsal mantıkların aynı örgütsel alanda birlikte yer alması gerektiğinde ortaya çıkmaktadır. Örgütlerin bu tür kurumsal karmaşıklıklara nasıl yanıt verdiği odaklanan Greenwood ve arkadaşları (2011) ise, örgütlerin çoklu ve rakip taleplerle başa çıkmak için kullandıkları strateji ve yapıları araştırmaktadırlar. Yazarlar, bu çalışmalarında ayrıca kurumsal karmaşıklıkla ilgili daha sonra yapılacak araştırmalara rehberlik etmek üzere bir analitik çerçeve de sunmaktadırlar.

Kurumsal karmaşıklık yazınına önemli katkı sağlayan çalışmalardan biri de, Smets ve arkadaşlarının (2015), kurumsal karmaşıklığın uzun zamandır devam eden bağlamına odaklandıkları ve kurumsal karmaşıklığın kendi başına nasıl kurumsallaştığını ve rutin olarak gündelik pratikte nasıl hayata geçirilebileceğini göstermeye çalıştıkları çalışmadır. Smets ve arkadaşları (2015) bu çalışmada, bireylerin gündelik işlerinde birbiri ile çelişen mantıkları yönetmelerine izin veren üç dengeleme mekanizmasını (bölümleme, köprüleme ve sınırlandırma) belirlemişler ve bu mekanizmaları kuramsal bir model içerisine yerleştirerek, bireylerin birlikte var olan mantıkları sürekli olarak nasıl bir arada tutabileceklerini açıklamaya çalışmışlardır. Yazarların geliştirdiği bu kuramsal model, aktörlerin birlikte var olan mantıkları dinamik olarak dengelemelerini, aralarındaki ayrımı sürdürmelerini ve aynı zamanda karşılıklı bağımlılıklarının faydalarını kullanabilmelerini göstermektedir.

Farklı kurumsal mantıkları kucaklayan aktörlerin aynı örgütsel alanda birlikte çalışması gerektiğinde ortaya çıkan kurumsal karmaşıklığı araştıran başka çalışmalar da yapılmıştır. Örneğin Fincham ve Forbes (2015), inceledikleri sağlık hizmetleri alanında birbiri ile sürekli rekabet halinde olan tıbbi, bakım ve yönetim mantıkları olmak üzere en az üç mantığın bulunduğunu ifade etmektedirler. Sağlık alanında en sık rastlanan tıbbi ve yönetim mantıklarının karşılıklı etkileşimine odaklanan Andersson ve Liff (2018) ise, yapmış oldukları çalışmada, sağlık sektörü gibi karmaşık bir kurumsal ortamdaki durumlara karşılık olarak rekabet

eden mantık kullanımını temsil eden aktörlerin hangi stratejileri kullandıklarını araştırmışlardır.

Çoklu kurumsal mantıklar üzerine az da olsa yapılan bazı çalışmalarda, kurumsal mantık ile retorik teorisi birlikte ele alınarak, örgütsel alanlardaki kurumsal mantıkların rekabeti retorik üzerinden incelenmektedir. Örneğin Green ve arkadaşları (2008), kurumsal mantıkların rekabetini retorik ve söylemin nasıl şekillendirdiğini, firma örgütsel alanında egemen olan Yönetimsel Kapitalizm ve Yatırımcı Kapitalizm mantıkları üzerinden incelemektedirler. Yönetimsel Kapitalizm mantığı, üstün bilgiye sahip olan yöneticilerin, verimli ve etkili bir şekilde firmanın kontrolünü elinde bulundurmaları gerektiğini savunurken, Yatırımcı Kapitalizmi mantığı, hissedarların korunması için yönetsel gücün kontrol edilmesi ve potansiyel olarak sınırlandırılması gerektiğini öne sürmekte ve hissedarların şirket üzerindeki kontrollerini savunmaktadır. Ancak çelişen kurumsal mantıkların rekabetinin retorik stratejileri üzerinden ele alıp inceleyen çok fazla bulunmamaktadır. Bu bağlamda Green vd. (2008: s.41), kurumsal kurama yönelik kurumların dil bazlı pratiklerce nasıl şekillendirildiğine yönelik çalışmaların yetersiz olduğunu vurgulamaktadırlar.

Ulusal Yazında Çoklu Kurumsal Mantık Çalışmaları

Türkiye bağlamında örgüt ve yönetim yazınında çoklu kurumsal mantıklar ile ilgili çalışmalar yeni yeni kendine yer bulmakta ve araştırmacıların dikkatini çekmektedir. Bu bağlamda ulusal alan yazınında örgütsel alanlardaki kurumsal mantık değişimleri ile ilgili (örneğin Özseven vd., 2014; Özseven vd., 2016; Önder ve Üsdiken, 2016; Ünal, 2017) az da olsa bazı çalışmaların yapıldığı görülmektedir. Örneğin Özseven vd. (2014) yapmış oldukları çalışmada, Türkiye’de son yıllarda kamu hastanelerinin yönetiminde gerçekleşen değişimi kurumsal mantıklar perspektifinden ele almışlardır. Çalışmada geleneksel olarak varlığını sürdüren kamu hizmeti mantığının yeni bir kurumsal mantığa doğru dönüşüp dönüşmediği, yoksa temel unsurlarını koruyarak bir gelişim seyri izleyip izlemediği ortaya konulmaya çalışılmaktadır. Bu başlamda yapılan araştırmaların sonucu, geleneksel olarak Türk sağlık alanında önemli bir yeri

olan kamu hizmeti kurumsal mantığının “işletme benzeri kurumsal mantık” olarak ifade edilebilecek yeni bir kurumsal mantığa doğru dönüşüm geçirdiğini ortaya çıkarmıştır. Yine araştırma bulguları, bu dönüşüm sürecinin hem geleneksel olarak alanda hâkim olan kamu hizmeti mantığından hem de yeni mantık olarak ortaya çıkan piyasa mantığından unsurlar taşıyarak gerçekleştiğini göstermiştir.

Önder ve Üsdiken (2016), yapmış oldukları çalışmada bir örgütsel alanda egemen olan kurumsal mantık karşısında yeni bir kurumsal mantığın nasıl yer edinebileceğini incelemektedirler. Türkiye’de işçi sendikacılığının 1947-1980 döneminde geçirdiği dönüşümü ele alan yazarlar, sosyo-politik çevredeki değişim bir örgütsel alanda yeni bir mantığı benimsenebilir hale getirdiğinde, mevcut mantık çerçevesinde kurulmuş örgütlerin istemeyerek de olsa yeni mantık altında örgüt kurulmalarına vesile olabileceklerini ve böylece yeni mantığın tutunmasına katkıda bulunabileceklerini ileri sürmektedirler. Çalışmanın, İstanbul ve Ankara’da işçi sendikası kurulmalarına dair görgül analizleri, yeni mantık altındaki sendika kurulmalarının mevcut mantıklar çerçevesinde kurulmuş sendikaların daha çok olduğu yerel iş kollarında daha yüksek oranda olduğunu ortaya koymaktadır.

Son olarak Ünal (2017) ise yapmış olduğu çalışmada, Türkiye yükseköğretim alanında ‘bilimci/evrenselci’ ve ‘kalkınmacı/yerelci’ olmak üzere iki rakip kurumsal mantığın varlığına vurgu yapmaktadır. Bu çalışmada Ünal (2017) öncelikle Türkiye yükseköğretim alanında egemen olan bilimci/evrenselci ve kalkınmacı/yerelci mantıklarının akademik yayın politikalarına dair ürettikleri talepleri tartışmış ve üniversitelerin kurumsal taleplere verdikleri karşılıkların çeşitliliğini akademik performans değerlendirme kriterleri üzerinden ortaya koymuştur. Bu bağlamda yükseköğretim alanında egemen olan bilimci/evrenselci ve kalkınmacı/yerelci mantıklarının akademik atama ve yükseltme kriterlerini nasıl şekillendirdiğini ve bu kriterlerin bilimsel araştırma üretkenliğine etkisini aynı çalışmada iki farklı çalışma ile anlamaya çalışmıştır. Yapılan çalışmaların sonuçları, üniversitelerin büyük bölümünün birbirine benzerlik gösteren biçimsel atama ve yükseltme kriterleri belirlediğini ve kuramsalci kuramın benzeştirici etkisini göstermektedir. Dolayısıyla Ünal (2017)’ın yapmış olduğu çalışmanın araştırma bulguları yükseköğretim alanında kalkınmacı/yerelci mantığın daha yaygın bir şekilde nüfuz et-

miş olduğunu ve üniversitelerin bilimci/evrenselci mantığın taleplerine ise törenselleşen olarak yuğdukları önermesini desteklemektedir.

Sonuç ve Değerlendirme

Bu çalışmada son yıllarda araştırmacılar tarafından büyük ilgi gören çoklu kurumsal mantıklarla ilgili yapılmış olan önemli çalışmalar ele alınmış ve ortaya konulmuştur. Kurumsal mantıklar üzerine yapılan çalışmalar, aynı örgütsel alanlarda birden fazla kurumsal mantığın bulunabileceğini ve bu çoklu kurumsal mantıkların farklı nedenlerle ortaya çıkabileceğini göstermektedir. Bu bağlamda yapılan bazı çalışmalar da çoklu kurumsal mantıklar arasındaki rekabetin nasıl yönetilebileceğine odaklanmakta ve aynı örgütsel alanlarda ortaya çıkan çoklu kurumsal mantıkların, çoğu zaman birbiri ile çatışan rakip mantıklar olduğu (Reay ve Hinings, 2009; Greenwood vd., 2010), az da olsa bazen birbirlerini tamamlar türde mantıklar da olabileceği (Goodrick ve Reay, 2011; Smets vd., 2015) ifade edilmektedir.

Uluslararası örgüt ve yönetim yazınında az da olsa bazı çalışmalarda ise örgütsel alanlardaki kurumsal mantıkların rekabeti retorik üzerinden incelenmekte ve çoklu kurumsal mantık çalışmalarına yeni bir açılım sağladığı görülmektedir. Ancak Green vd. (2008)'nin de vurguladığı gibi kurumsal mantıklar arası rekabetin dil bazlı pratiklerce nasıl şekillendirildiğine yönelik çalışmalar yetersizdir. Bu bağlamda gelecekte yapılacak çalışmalarda retorik ve söylem üzerinden kurumsal mantıkların rekabeti farklı örgütsel alanlarda incelenmesi alan yazınına önemli katkılar sağlayacaktır. Ayrıca gelişmiş ülkelere göre farklı bağlama sahip olan Türkiye'de de çoklu kurumsal mantıklar üzerine yapılan çalışmaların sayısı arttırılarak, aynı örgütsel alanda yer alan çoklu kurumsal mantıklar arası rekabet incelenebilir. Farklı bağlamlara sahip olan gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasında çoklu kurumsal mantıklar üzerine karşılaştırmalı çalışmalarda yapılabilir.

EXTENDED ABSTRACT

**A Literature Review on Multiple Institutional Logics
in Institutional Fields**

*

Üzeyir Yıldız

Yalova University

In organizational and management research, institutional logic perspective is frequently used to examine the institutional change of certain institutional fields. In recent years, a new trend has emerged in institutional logic researchs and there is a serious academic accumulation related to multiple institutional logics, especially in international literature. Studies with this trend show that multiple institutional logics can take place in the same institutional field. In this context, the purpose of this study is to reveal the researches carried out in various institutional fields on multiple institutional logics in detail based on the existing literature. At the end of the study, by making a general evaluation about multiple institutional logics, in the future, some research suggestions will be shared.

It is known that there is a research interest in conflicting practices and beliefs within the same institutional field in organizational and management literature (Thornton and Ocasio, 2008). The institutional logic approach focuses on the effects of conflicting institutional logics in the institutional fields on the organization. In the institutional logic approach, rather than the processes of isomorphism and homogeneity as in institutional theory, there are heterogeneity and effects of different institutional authorities on organizations and individuals (Thornton and Ocasio, 2008). From this point of view, it is seen that institutional logic approach provides a new perspective to institutional theory studies.

Several studies have been conducted in the literature so far on multiple institutional logics (eg Thornton and Ocasio, 1999; Lounsbury, 2007; Marquis and Lounsbury, 2007; Green et al., 2008; Reay and Hinings, 2009; Dunn and Jones, 2010; Jones et al. ., 2010; Goodrick and Reay, 2011; Özseven et al., 2014; Smets et al., 2015; Özseven et al., 2016; Önder and Üsdiken, 2016; Ünal, 2017). However, it is seen that there is no literature

survey in the national literature on the multiple institutional logic studies conducted in different institutional fields. Therefore, in this study, the studies carried out in various institutional fields on multi-institutional logic in the international and national literature and which provide significant contributions to the multiple institutional logic literature will be elaborated in detail and suggestions for future studies will be presented.

Since the beginning of the 2000s, it has been observed that studies on institutional logic in various institutional fields have increased. In particular, in recent years, institutional logic studies have focused on the investigation of multiple institutional logics that have emerged in same institutional field and have often focused on conflicts between multiple institutional logics. Looking at these studies of multiple institutional logic, it is seen that multiple institutional logic exists in a wide variety of institutional fields (Besharov and Smith, 2014). The presence of multiple logics within institutional fields is common across a wide variety of fields, including publishing (Thornton, 2002), cultural industries (Glynn and Lounsbury, 2005), health care (Reay and Hinings, 2005; Özseven et al., 2014), medical education (Dunn and Jones, 2010), pharmacy (Goodrick and Reay, 2011), professional services (Smets et al., 2012) and labor unionism (Önder and Üsdiken, 2016).

In the context of Turkey, some studies have been made about the multiple institutional logics and in recent years the issue of multiple institutional logics has continued to attract the attention of researchers. In this context, in the national literature, it is seen that some studies have been done about institutional logic and changes in institutional fields (eg Özseven et al., 2014; Özseven et al., 2016; Önder and Üsdiken, 2016; Ünal, 2017). For example, Özseven et al. (2014) have dealt changes that occurred in the management of public hospitals in Turkey in recent years with from the perspective of institutional logic.

In this study, the international and national studies related to the multiple institutional logics which have attracted great attention by researchers in recent years, have been discussed and put forward. These studies on institutional logics indicate that multiple institutional logics can be found in the same institutional fields. It is seen that the multiple institutional logics that emerge in the same institutional fields often

compete with each other (Reay and Hinings, 2009; Greenwood et al., 2010) and therefore some studies focus on how competition can be managed among multiple institutional logics.

In organizational and management literature, it is observed that some studies provide a new opening to multiple institutional logic studies. For example, Green et al. (2008) connect changes in the institutional field to the rhetoric and examine how competing institutional logics shape institutional fields. However, Green et al. (2008) emphasizes that studies on how the competition of institutional logics in certain institutional fields is shaped by language-based practices are insufficient.

In the future studies, the investigation of the multiple institutional logics in different institutional fields on the discourse and rhetoric used by the actors will make a significant contribution to the related literature. Also, by increasing studies on the issue in Turkey where the context is different than developed countries, comparative studies on multiple institutional logics can be performed in developed and developing countries.

Kaynakça/References

- Alford, R. R., ve Friedland, R. (1985). *Powers of theory: Capitalism, the state, and democracy*. Cambridge University Press.
- Andersson, T., ve Liff, R. (2018). Co-optation as a response to competing institutional logics: Professionals and managers in healthcare. *Journal of Professions and Organization*, 5 (2), 71–87.
- Besharov, M. L., ve Smith, W. K. (2014). Multiple institutional logics in organizations: Explaining their varied nature and implications. *Academy of management review*, 39(3), 364-381.
- Çakar, M., ve Danışman A. (2012). Kurumsal kuram. Sözen H.C., Basım, H.N. (Der.) *Örgüt Kuramları*. 241-271. İstanbul: Beta Yayınevi.
- Dunn, M. B., ve Jones, C. (2010). Institutional logics and institutional pluralism: The contestation of care and science logics in medical education, 1967–2005. *Administrative Science Quarterly*, 55(1), 114-149.

- Fincham, R., ve Forbes, T. (2015). Three's a crowd: The role of inter-logic relationships in highly complex institutional fields. *British Journal of Management*, 26(4), 657-670.
- Friedland, R., ve Alford, R. R. (1991). Bringing society back in: Symbols, practices and institutional contradictions. In W. W. Powell & P. J. DiMaggio (Eds.), *The new institutionalism in organizational analysis*: 232-267. Chicago: University of Chicago Press.
- Glynn, M. A., ve Lounsbury, M. (2005). From the critics corner: Logic blending, discursive change and authenticity in a cultural production system. *Journal of Management Studies*, 42(5), 1031-1055.
- Goodrick, E., ve Reay, T. (2011). Constellations of institutional logics: Changes in the professional work of pharmacists. *Work and Occupations*, 38(3), 372-416.
- Green Jr, S. E., Babb, M., ve Alpaslan, C. M. (2008). Institutional field dynamics and the competition between institutional logics: The role of rhetoric in the evolving control of the modern corporation. *Management Communication Quarterly*, 22(1), 40-73.
- Greenwood, R., ve Suddaby, R. (2006). Institutional entrepreneurship in mature fields: The big five accounting firms. *Academy of Management journal*, 49(1), 27-48.
- Greenwood, R., Raynard, M., Kodeih, F., Micelotta, E. R., ve Lounsbury, M. (2011). Institutional complexity and organizational responses. *Academy of Management annals*, 5(1), 317-371.
- Greenwood, R., Díaz, A. M., Li, S. X., ve Lorente, J. C. (2010). The multiplicity of institutional logics and the heterogeneity of organizational responses. *Organization Science*, 21(2), 521-539.
- Greenwood, R., Raynard, M., Kodeih, F., Micelotta, E. R., ve Lounsbury, M. (2011). Institutional complexity and organizational responses. *Academy of Management annals*, 5(1), 317-371.
- Jones, C., Livne-Tarandach, R., ve Balachandra, L. (2010). Rhetoric that wins clients: entrepreneurial firms use of institutional logics when competing for resources. In *Institutions and Entrepreneurship* (pp. 183-218). Emerald Group Publishing Limited.

- Kitchener, M. (2002). Mobilizing the logic of managerialism in professional fields: The case of academic health centre mergers. *Organization studies*, 23(3), 391-420.
- Lounsbury, M. (2007). A tale of two cities: Competing logics and practice variation in the professionalizing of mutual funds. *Academy of Management Journal*, 50(2), 289-307.
- Lounsbury, M., ve Boxenbaum, E. (2013). *Institutional logics in action. in institutional logics in action*, Part A (pp. 3-22). Emerald Group Publishing Limited
- Marquis, C., ve Lounsbury, M. (2007). Vive la resistance: Competing logics and the consolidation of U.S. community banking. *Academy of Management Journal*, 50(4), 799-820.
- Meyer, J. W., ve Rowan, B. (1977). Institutionalized organizations: Formal structure as myth and ceremony. *American journal of sociology*, 83(2), 340-363.
- Ocasio, W. (1997). Towards an attention-based view of the firm. *Strategic management journal*, 18(S1), 187-206.
- Oliver, C. (1991). Strategic responses to institutional processes. *Academy of management review*, 16(1), 145-179.
- Önder, Ç., ve Üsdiken, B. (2016). Kurumsal mantıklar, örgüt altyapısı ve örgütsel alanlarda değişim: Türkiye’de işçi sendikalarının tarihsel gelişimi, 1947-1980. *METU Studies in Development*, 43(2), 573-605.
- Özen, Ş. (2010). *Yeni kurumsal kuram: Örgütleri çözümlemede yeni Ufuklar ve yeni sorunlar*, A. S. Sargut ve Ş. Özen (Der), Örgüt Kuramları: 237-330. İstanbul: İmge Yayınları.
- Özseven, M., Danişman, A., ve Bingöl, A. S. (2014). Dönüşüm mü, gelişim mi? Kamu hastanelerinin yönetiminde yeni bir kurumsal mantığa doğru. *METU Studies in Development*, 41(2), 119-150.
- Özseven, M., Danişman, A., ve Bingöl, A. S. (2016). Kurumsal değişim, güç mekanizmaları ve direniş taktikleri: Türk sağlık alanında bir araştırma. *METU Studies in Development*, 43(3), 779-811.
- Reay, T., ve Hinings, C. R. (2005). The recomposition of an organizational field: Health care in Alberta. *Organization studies*, 26(3), 351-384.

- Reay, T., ve Hinings, C. R. (2009). Managing the rivalry of competing institutional logics. *Organization studies*, 30(6), 629-652.
- Selznick, P. (1957). Law and the structures of social action. *Administrative Science Quarterly*, 2(2), 258-261.
- Smets, M., Jarzabkowski, P., Burke, G. T., ve Spee, P. (2015). Reinsurance trading in Lloyd's of London: Balancing conflicting-yet-complementary logics in practice. *Academy of Management Journal*, 58(3), 932-970.
- Suchman, M. C. (1995). Managing legitimacy: strategic and institutional approaches. *Academy of Management Review*, 20(3), 571-610.
- Suddaby, R., ve Greenwood, R. (2005). Rhetorical strategies of legitimacy. *Administrative Science Quarterly*, 50(1), 35-67.
- Tan, J., ve Wang, L. (2011). MNC strategic responses to ethical pressure: An institutional logic perspective. *Journal of Business Ethics*, 98(3), 373-390.
- Thornton, P. H. (2002). The rise of the corporation in a craft industry: Conflict and conformity in institutional logics. *The Academy of Management Journal*, 45(1), 81-101.
- Thornton, P. H., ve Ocasio, W. (1999). Institutional logics and the historical contingency of power in organizations: Executive succession in the higher education publishing industry, 1958-1990. *American Journal of Sociology*, 105(3), 801-843.
- Thornton, P. H. (2004). *Markets from culture: Institutional logics and organizational decisions in higher education publishing*. Stanford University Press.
- Thornton, P. H., Jones, C., ve Kury, K. (2005). Institutional logics and institutional change in organizations: Transformation in accounting, architecture, and publishing. In *Transformation in cultural industries* (125-170). Emerald Group Publishing Limited.
- Thornton, P., ve Ocasio, W. (2008). Institutional logics. R. Greenwood, C. Oliver, R. Suddaby, and K. Sahlin-Andersson (Der). *The Sage Handbook of Organizational Institutionalism*, 99-129. Thousand Oaks, CA: Sage.

- Thornton, P. H., Ocasio, W., ve Lounsbury, M. (2012). *The institutional logics perspective: A new approach to culture, structure, and process*. Oxford University Press.
- Ünal, A. F. (2017). Türkiye yükseköğretim alanında rakip kurumsal mantıklar: Akademik performans kriterlerinde çeşitlilik ve yayın üretkenliği üzerine etkisi. *Amme İdaresi Dergisi*, Cilt 50, Sayı 4, Aralık 2017, 83-114.
- Zilber, T. B. (2007). Stories and the discursive dynamics of institutional entrepreneurship: The case of Israeli high-tech after the bubble. *Organization Studies*, 28(7), 1035-1054.
- Zucker, L. G. (1977). The Role of Institutionalization in Cultural Persistence. *American Sociological Review*, 42(5), 726-743.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Yıldız, Ü. (2018). Örgütsel alanlarda çoklu kurumsal mantıklar üzerine bir yazın taraması. *OPUS-Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 9(16), 2258-2279. DOI: 10.26466/opus.488566

Dijital Çağda Türkiye’de Gazete Arşivleri

DOI: 10.26466/opus.492434

*

A.Nevin yıldız* - Özgün Dinçer**

* Doç. Dr. Hacettepe Üniversitesi İletişim Fakültesi, Beytepe/ Ankara/Türkiye

E-Posta: newaysenevinyildiz@gmail.com

ORCID: [0000-0002-0524-5029](https://orcid.org/0000-0002-0524-5029)

** Dr. Ankara Üniversitesi İletişim Fakültesi, Cebeci/Ankara/Türkiye

E-Posta: ozgun29@gmail.com

ORCID: [0000-0001-6881-5247](https://orcid.org/0000-0001-6881-5247)

Öz

Bu çalışmada genel olarak demokratik bir kamusal alan açısından arşivcilik ve gazetecilik mesleklerinin taşıdığı önemi ve rolü ele alınmakta ve birbiriyle ilişkili bir biçimde tartışılmaktadır. Araştırma ile Türkiye’de gazete arşivciliğindeki genel durumu tespit etmek ve bu alanda dijitalleşme ile ortaya çıkan dönüşümlerin demokratik bir kamusal alanın inşasına etkilerini görünürlük kılmak amaçlanmaktadır. Bu nedenle çalışmada öncelikle hem gazetecilik hem de arşivcilik ile ilgili literatür birbiriyle ilişkili ve demokrasi açısından önemi çerçevesinde tartışılmıştır. Daha sonra çalışmanın amacı doğrultusunda Hürriyet, Milliyet gazetelerinden gazeteci ve arşivcilerinden ve Milli Kütüphane’nin arşivci ve kütüphanecilerinden oluşan toplam yedi kişi ile derinlemesine görüşme tekniği ile yapılan görüşmeler sonucunda elde edilen bulgular analiz edilecektir. Görüşmelerde Türkiye’deki gazete arşivciliğinin genel durumu, manuel arşivcilik ve dijitalleşme ile birlikte gazete arşivciliğinde ortaya çıkan dönüşümler tespit edilmeye çalışılmıştır. Bulgular demokratik bir kamusal alanın inşasında dijital arşivciliğin getirdiği yenilikler, olanakları ve kısıtlılıklar bağlamında yorumlanmıştır. Araştırma sonucunda dijitalleşmenin arşivcilik alanına, özellikle depolama, koruma, erişim gibi açılardan önemli kolaylıklar getirdiği tespit edilmiştir. Bununla birlikte erişim konusunda uygulamadaki bazı kısıtlılıklar demokratik bir toplumda kamuoyunun bilgiye engelsiz ve eşit bir şekilde ulaşabilmesi açısından çeşitli sorunlara yol açmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Arşivcilik, Gazetecilik, Gazete Arşivleri, Dijitalleşme, Türkiye

Newspaper Archives in the Digital Age in Turkey

*

Abstract

This study generally focuses on newspaper archives in relation with the democratic system in which they developed and also their importance in the formation of democratic public sphere. We mainly try to analyze and understand with this study the general situation of newspaper archives and how the digitization of archives affects and the functions in construction of the democratic public sphere in Republic of Turkey. Together with the digitalization process, which possibilities have emerged in terms of transparency and accessibility therefore in terms of freedom of communication on public's reach to newspaper archives is the main question asked in this paper. Within the scope of this study, literature review was conducted to discuss the relationship between democracy and public space and newspaper archives and to collect data on both manual and digital newspaper archives in Turkey in-depth interview technique has been chosen as research method. Within the scope of this study, literature review was conducted to discuss the relationship between democracy and public space and newspaper archives and to collect data on both manual and digital newspaper archives in Turkey in-depth interview technique has been chosen as research method. With two of Turkey's largest national newspaper and a total of 7 people from the national library of interviews were conducted in Ankara and Istanbul. The findings will be interpreted in the context of innovations, possibilities and constraints of digital archiving in the construction of a democratic public sphere.

Keywords: *Archivist, Journalism, Newspaper Archives, Digitalization, Turkey*

Giriş

Başta araştırmacılar olmak üzere birçok kesim açısından tarihten politikaya kültürden sosyal yaşamın farklı alanlarına kadar birçok konuda bilgi sağlayan önemli kaynaklardan biri de gazetelerdir. Gazetelerin arşivlenmesi konusu da bu açıdan önem taşımaktadır. Teknolojideki gelişmeler ile birlikte arşivleme alanındaki pratikler de değişmiş dönüşmüş özellikle mekan kısıtlılığı veya saklanan belgelerin ömrü gibi konular açısından belirli kolaylıklar sağlamıştır. Bu çalışmada gazete arşivleri ve özellikle dijitalleşme ile birlikte arşivcilikte yaşanan dönüşümler, demokratik toplumlarda varolması öngörülen güçlü bir kamusal alan açısından taşıdığı önem göz önünde bulundurularak incelenecek iletişim özgürlüğü ve kamunun bilgiye dolayısıyla gazete arşivlerine erişimi açısından tartışılacaktır. Dolayısıyla araştırmanın temel sorusu dijitalleşme ile birlikte kamunun gazete arşivlerine erişiminde nasıl bir dönüşümün yaşandığı ve iletişim özgürlüğü açısından nasıl olanaklar sağladığıdır. Araştırmanın çıkış noktasını oluşturan bu sorunun yanıtlanması, gazetecilik ve arşivcilik meslek dallarının demokratik sistemlerin olmazsa olmazı olan iletişim özgürlüğüne katkısına, başka bir ifadeyle bilginin halka eşit ve engelsiz yayılmasında üstelendikleri işlevlere dijitalleşme çerçevesinde görünürlük kazandıracağı için önemlidir. Zira iletişim ve bilgi teknolojilerindeki yeniliklerin doğrudan ve yoğun bir biçimde etkilediği başlıca sektörlerden biri olarak haber medyasının dijitalleşme ile ilişkisini arşivcilik açısından inceleyen bu çalışmada, gazete arşivlerindeki dijitalleşmenin bilginin engelsiz ve eşit bir biçimde yaygınlaştırılmasına, dolayısıyla toplumun demokratikleşmesine önemli katkıları olduğu öne sürülmektedir. Bu kapsamda öncelikle literatür taraması yapılarak gazeteciliğin ve arşivciliğin demokrasi açısından önemini tartışılmış daha sonra ise dijitalleşmenin demokratik bir kamusal alanın oluşmasında gerekli olan bilgiye erişim açısından sağladığı olanakları inceleyen bir saha çalışması gerçekleştirilmiştir. Bu kapsamda iki ulusal gazete (Milliyet ve Hürriyet) ile bir ulusal kütüphane (Milli Kütüphane)’de çalışan arşivciler ve gazeteciler ile görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Görüşmelerde arşivlemenin genel durumu yanında bu arşivlerin nasıl korunduğu ve erişimin nasıl mümkün olduğu ve dijitalleşme ile bu alanda ne tür yeniliklerin mey-

dana geldiği anlaşılmaya çalışılmıştır. Bu görüşmelerle amaçlanan, Türkiye’de gazete arşivciliğinin genel durumuyla birlikte, gazetelerin arşivlenmesinde depolama, korunma ve erişim çerçevesinde geliştirilen politikalara açıklık getirmektir. Tartışmaya konu olan bu başlıklara ilişkin verilerin edinilmesi, gazete arşivciliğinde dijitalleşmeyle birlikte ortaya çıkan yenilikleri, şeffaflık ve erişim açısından tartışmaya olanak tanıyacağı için önemlidir. Çalışmanın, bu öğelerin incelenmesi ile, gazete arşivciliğinde dijitalleşmenin demokratik bir kamusal alanın oluşumundaki katkılarına görünürlük kazandıracakı düşünülmektedir.

Demokratik Sistemlerdeki İşlevleri Çerçevesinde Arşivcilik ve Gazetecilik Meslekleri

Tarihsel olarak soylu ailelerin ve devletlerin özel veya kamusal ticari veya günlük çeşitli aktivitelerini kayıt altına almaları amacıyla arşiv tutmaları Sümerlerden başlamakla birlikte arşivcilik faaliyetinin ilk örnekleri Asurlular’da görülmektedir (Bradsher ve Michele, 1985, s.19-21; Cadell, 1995, s.37-38). Ortaçağ’da ise özellikle kiliseler tarafından doğum, ölüm ve evlilik ile ilgili kayıtlar tutulmuş geç ortaçağ döneminde ticaretin gelişmesi ile birlikte ticari faaliyetlere ve sosyal yaşama ilişkin kayıtlar da tutulmaya başlanmıştır (Bradsher ve Michele, 1985, s.19-21). Bu süreç, arşivciliğin yeniçağ ile birlikte yönetsel bir araç olarak da yükselişe geçtiğini göstermesi açısından önemlidir. Bununla birlikte arşivciliğin günümüzdeki anlamıyla gelişimi modern ulus devletin gelişimi ile yakından ilişkilidir ve bugün anladığımız manada arşiv yönetiminin temelleri ise Fransız Devrimi’ne dayanmaktadır. Fransız Devrimi ile birlikte ulusun dolayısıyla yurttaş öznenin inşasında arşivlere önemli bir rol yüklenmiş, devletlerin geçmişlerini koruması ve geçmişin kanıtları sayılan önemli belgelerin arşivlenmesi de bu süreçte önemli bir öncelikli bir yükümlülük olarak ortaya çıkmıştır. İkinci olarak ulus devletin gelişiminde milli kimliğin ve yurttaş öznenin inşasında arşivlerin önemi anlaşılmış ve bu kapsamda arşivlerin bir kamu malı olduğu kabul edilerek kamusallaştırılmıştır. Böylece arşivcilik devlet yönetiminin kapsamına alınarak halkın erişimine açık hale getirilmesi ile modern arşivcilik doğmuştur Merkezileştirilerek kamu yönetimine dahil edilen arşivler ile kiliselerin bilgi üzerinde kurduğu tahakküm kırılmış,

böylece arşivcilik bağlamında bir sekülerleşme yaşanmıştır. Modern çağla birlikte hem tek bir elden muhafaza edilen hem de halkın erişimine açık bir arşivcilik anlayışı ortaya çıkmış bilginin halka yayılarak demokratikleşmesine öncülük eden bu değişimler tüm dünyadaki arşivciliği etkilemiş arşivlerin işlevleri gibi kullanım amaçları da dönüşmüştür (Posner, 1984, s.3-10; Bradsher ve Michele, 1985, s.23-28).

Tarihsel dönüşümleri takip edildiğinde arşivciliğin, bilginin sekülerleşmesinde olduğu gibi demokratikleşerek yaygınlaşmasında da önemli işlevler üstlendiği görülmektedir. 20.yy’da yükselen modern devletin özellikleri ve modern toplumun bilgi ile kurduğu ilişkinin dönüşmesi, materyallerin daha fazla kayıt altına alınmasına neden olmuştur. Kayıtlar her türlü gündelik hayat pratiğinin, bir ulusun rutin gelişim ve eylemlerinin izlenmesi ve bunların savunulması açısından önemli bir araç haline almış; böylece arşivcilik millet ve devletlerin kendi kimlik ve varoluşlarını gösterme biçimlerine dönüşmüştür (Bradsher ve Michele, 1985, s.29-30; Rhoads,1991, s. 28). Dolayısıyla da bilgiyi tabana yayarak toplumun demokratikleşmesine katkı sağlayan bir faaliyet alanı olarak arşivcilik tarih sahnesindeki yerini almıştır. Zira arşiv belgelerinin hakikati olduğu gibi yansıttığı dolayısıyla da hakikatin taşıyıcıları olan bu belgelerin şeffaflık ilkesi çerçevesinde tüm kamunun erişimine açık olması gerektiği gibi iki temel ilke (Ahıska, 2006) ile birlikte arşivcilik demokratik bir kamusal alanın inşası açısından önemli ve vazgeçilmez bir meslek dalı olarak varlığını kurmuştur. Bu iki ilke gazeteciliğin kamusal sorumluluklarla donatılmış bir meslek olarak doğuşunu sağlayan ilkelerle gerek ortaya çıktıkları tarihsel süreç gerekse de içerik açısından büyük benzerlikler taşır. Tartışmaya konu olan bu çerçeve, her iki mesleğin demokratik sistemler açısından üstlendikleri işlevlerdeki benzerlikleri ortaya koymaktadır.

Arşivciliğin ilk prensibi olarak da tanımlanan orijinallik, belgenin kanıt belgesi olma niteliğinin korunması anlamına gelmektedir. Başka bir ifadeyle, bir olayın nasıl ve niye olduğuna ilişkin belgelerin kamu yararı adına korunması gibi belgenin fiziksel ve entelektüel açıdan korunması da arşiv malzemesinin orijinalliğinin, dolayısıyla da kanıt belgesi olması niteliğinin korunması anlamına gelmektedir (Benedict, 1985, s. 177-178). Tüm yurttaşların kullanımına açık olması beklenen arşivlerdeki belgelerin orijinalliği, sadece hükümetlerin veya devletlerin

değil halkın da hafızasının doğru oluşturulması, dolayısıyla geçmişe ait bellekle bu belleğin ışığında kurulan bugünün hakikate yaslanmasını sağlayacağı için önemlidir. (Cadell, 1995, s.43-44). Arşivciden beklenen, bir belgenin seçiminde olduğu gibi korumasında ve bağlamı içinde yorumlamasında da yansız ve nesnel olması, hakikati ve dolayısıyla da kamu çıkarını kendi öznel çıkar ve görüşlerinin üstünde tutmasıdır. Bu aslında arşivcinin belgenin orijinal değerini, nesnellik ilkesine bağlı kalarak korumasını, dahası aynı ilke doğrultusunda yorumlamasını gerektiren bir mesleki vasıftır (Binark, 1980, s. 4-5; Posner, 1984, s.15; Evans, 1984, s.23; Jenkinson, 1984, s.18-19). İkinci ilke olan şeffaflık da bu bağlamda önem kazanmaktadır. Özetle arşivci bilginin hızlı, yeterli ve düzgün bir şekilde toplanarak tasnifinin ötesinde, toplanan bilginin sonraki kuşaklara aktarımından da sorumludur. Bu sorumluluğun en önemli yanı toplanan bilginin gerçekleri olduğu gibi toplumun iyisini de gözeterek korunması ve tüm yurttaşlara eşit bir biçimde, engelsiz olarak yayılmasıdır(Jenkinson,1984, s.20- 21). Arşivcide olması beklenen bu vasıflar, esasında arşivcilik mesleğinin etik kodlarına ve profesyonel ilkelerine işaret etmektedir. Gazetecilik mesleğinin evrensel bir uğraş alanı, yani profesyonel ilkeleri olan bir meslek dalı olarak ortaya çıkışının da benzer saiklere dayalı etik kodlara dayandığı açıktır. Arşivci için önemli olan belgenin orijinalliğinin başka bir ifadeyle kanıt özelliğinin korunması ilkesi ile gazeteciliğin kurucu ilkesi olan nesnellik ve yansızlık bu anlamda bazı açılardan benzerlik göstermektedir.

Demokratik bir kamusal alanın oluşmasında yurttaşların ihtiyaç duydukları bilgiye erişimlerinde şeffaflık, açıklık ve eşitlik olması ile basının demokrasilerde dördüncü kuvvet olarak görülmesi arasında kurulan ilişki aslında haberin nesnel ve tarafsız olduğuna ilişkin gazeteciliğin profesyonel kodları ile yakından ilişkilidir (Habermas 2003; İrvan 1995). Özel veya politik çeşitli yapıların kendi çıkarlarını savundukları gazetelerden farklı olarak 19. Yüzyılda *penny press* ile birlikte ticari bir ürün olarak gazeteler ortaya çıkmıştır. Bu süreç içinde gazeteciliğin profesyonel bir meslek olarak ortaya çıkmasını mümkün kılan meslek ilkeleri de oluşturulmuştur. Nesnellik ve yansızlık olarak iki temel başlık altında toplanabilecek bu ilkeler aynı zamanda haber yazım kurallarının da temelini oluşturmuştur. Keane (1992) Gazetecinin de tıpkı bir bilim insanı gibi gerçekliği olduğu gibi aktarması gerektiği düşüncesine dayanan

bu ilkeler haberin varolan bir gerçekliği olduğu gibi aktarabileceğine anlayışına dayanmaktadır Hackett (1998). Zira haber, liberal demokrasinin katılım hakkını herkese hak gören teorik ifadelerinin pratikte karşılığının olmamasının yarattığı derin boşluğu doldurmada bir mecra, dolayısıyla temsili demokraside tabana yayılmış ve herkesin siyasal karar alma sürecine katıldığı muhtemel bir yapılanmanın olağan aracıdır. Bu nedenle haber, hem kendini hakikatin taşıyıcısı olarak ataması hem de hakikati şeffaf bir biçimde tüm yurttaşlara aktardığı iddiasını taşımaktadır (İnal, 1996). Bu açılardan bakıldığında da gazetecilik mesleği arşivcilik mesleğiyle benzer bir çerçevede ve benzer işlevler doğrultusunda varlık gösterir. Zira arşivcilikteki hakikat iddiasının yaslandığı orijinallik ilkesi gibi gazeteciliği hakikati aktaran bir meslek olarak kuran nesnellik ve yansızlığın ilkeleri de taşıdıkları kamusal önem açısından benzerlikler gösterirler.

Yukarıda aktarılan tartışmaların da gösterdiği üzere her iki meslek grubu da bilginin, belgenin doğru, nesnel ve hakikate bağlı bir biçimde yurttaş öznelerin tümüne aktarılmasını, bu aktarımın da kamu çıkarına hizmet etmesini kendine ideal edinmiş, dolayısıyla da bilginin sekülerleşerek yaygınlaştırılmasında, yani demokrasi ideale hizmet etmesinde önemli görevler üstlendiklerini varsaymışlardır. Nasıl ki gazeteciler tıpkı bilim insanları gibi bir dizi yerleşik yöntem ve ilkelerle olayları ve olguları inceleyip toplumsal gerçeği ortaya çıkarıyorlarsa (Tuchman, 1978) arşivciler de kamusal öneme hais belgeleri yine kamu adına, yaranına koruyarak ve yurttaşların hizmetine sunarak demokratikleşmeye katkı sunmaktadırlar (Rhoads,1991).

Tartışmaya konu olan bu ideallerdeki ortaklaşma hali gazete arşivlerini iki açıdan önemli hale getirmektedir. Bunlardan ilki söz konusu arşivlerin orijinallik ilkesine göre tutulması ve bu arşivlerde bilgi kaybına mahal verilmemesi, ikincisi de gazete arşivlerinin şeffaflık ilkesine bağlı bir biçimde tüm yurttaşların erişimine engelsiz açılması. Ancak Ahıska’nın da (2006) altını çizdiği gibi, Türkiye’de, teknik nedenlerden olduğu gibi fiziksel yetersizlikler, kazalar veya bürokratik bir dizi engel nedeniyle de gazete arşivlerinde kayıp bilgi vakası yaygındır. Benzer nedenlerden dolayı gazete arşivlerine erişim de sıkıntılıdır.

Yöntem

Bu çalışmada, Türkiye'deki gazete arşivciliği faaliyetleri, seçilen örneklem üzerinden analiz edilmektedir. Çalışma kapsamında Türkiye'deki en eski ve en büyük ulusal gazeteleri arasından, arşivi düzenli olarak tutulmuş ve dijital ortama aktarılmış olan *Milliyet* ve *Hürriyet* gazeteleri ile Milli Kütüphane'nin gazete arşivleri incelenmiştir. Söz konusu kurumların ciltli klasik ve dijital gazete arşivlerinin incelenmesine ve yine aynı kurumlardan arşivciler, kütüphaneciler ve gazetecilerle yapılan derinlemesine görüşmelere dayanan saha araştırması verilerinin yorumlanmasında ilk başlık altında aktarılan tartışmalar ile gazete arşivlerinde dijitalleşme çerçevesinde ortaya çıkan yenilikleri konu edinen literatür temel alınmıştır. Böylelikle, Türkiye'deki gazete arşivciliği incelenmiş ve gazete arşivciliğinde dijitalleşme ile ortaya çıkan dönüşümler içerdikleri yenilikler ve bu yeniliklerin demokratik bir kamusal alanın inşasına katkısı tespit edilmeye çalışılmıştır.

Görüşmelerden ikisi Milli Kütüphanede çalışan ve yürüttükleri kamu hizmeti nedeniyle adlarının açıklanmasını istemeyen iki üst düzey yetkilidir. Bu görüşmecilerin isimleri Görüşmecil (GI) ve GörüşmeciiII (GII) olarak kodlanmıştır. Alan araştırmasına dâhil edilen *Hürriyet* gazetesinden biri gazeteci biri arşiv sorumlusu olarak iki kişi ile İstanbul'da görüşülmüştür. Mülakat yapılan gazeteci, çalıştığı kurumun personel politikasını gerekçe göstererek adının açıklanmasını istememiştir, Bu görüşmecinin adı *Hürriyet* gazetesi muhabiri olarak kodlanmıştır. Aynı kurumdan ikinci görüşmeci ise *Hürriyet* Gazetesi Dokümantasyon Merkezi Şefi Mehmet Kalkan'dır. *Milliyet* gazetesinden, kurumun Ankara Temsilcisi, gazeteci-yazar Serpil Çevikcan, Ankara Haber Büro Şefi, gazeteci-yazar Gökçer Tahincioğlu ile Ankara'da, gazetenin Dokümantasyon Merkezi Şefi Mustafa Uysal ile İstanbul'da görüşülmüştür.

Gerçekleştirilen mülakatlarda görüşmecilere yöneltilen sorular üç ana başlık altında toplanmaktadır. Birinci başlık altında gazete arşivlerinin türü (manuel mi, dijital mi olduğu), kapsamı (hangi gazetelerden ve belgelerden oluştuğu, hangi yılları kapsadığı), arşivleme teknikleri, depolama (arşivler nerede ve hangi fiziksel şartlar altında tutulmaktadır) ve koruma (hangi tekniklerle korunmaktadır) koşullarının ne olduğu soruları yer almıştır. İkinci başlık altında yer alan sorular, arşivlerde

şeffaflık ve arşivlere erişim koşullarına, arşivlerden bilgi ve belge edinme koşullarına ilişkindir. Üçüncü başlık altında ise, arşivlerde dijitalleşme ile birlikte depolama, koruma ve erişim açısından ortaya çıkan yeniliklerin bilginin eşit ve engelsiz bir biçimde halka yayılmasına sağladığı katkılara ve bu noktada kurumların geliştirdiği politikalara ilişkin sorular yer almaktadır.

Takip eden ilk ana başlık altında Türkiye’deki gazete arşivlerinin genel durumu ve gazetelerin arşivlenmesinde kullanılan tekniklere ilişkin veriler aktarılmaktadır. İkinci ana başlık altında, gazete arşivciliğinde dijitalleşmenin, bilginin depolanması, korunması ve bilgiye erişim açısından getirdiği yenilikler konu edilmektedir.

Türkiye’de Gazete Arşivciliği

Gazetelerin eski sayılarının toplanarak, sırtlarına yayının ismi, yayımlandığı tarih gibi bilgilerin yazılı olduğu A5 boyutundaki ciltlerin bulunduğu depolar genel itibariyle gazetelerin arşivleri veya kütüphaneleri olarak adlandırılmaktadır. Önceleri gazetede çıkan haberlerin örneklerinden oluşan kupürlerden oluşan bu arşivler, baskı ve matbaacılık teknolojisindeki gelişmelerle birlikte gazetelerin A5 formatından birer kopyalarını içeren ciltlerden oluşmaya başlamıştır. İletişim ve bilgi teknolojisindeki gelişmeler söz konusu ciltlerin önce mikrofilme, sonraları disketlerle ve bilgisayar ortamına aktarılmasına ardından da dijital formatta veri tabanlarında saklanmasına olanak vermiştir (Arıl, 2001, s.32, Breslawski, 2005, s. 175-176, Smith, 1995, s.31-36).

Dünyadaki örnekleri gibi Türkiye’de de her bir gazete kendi basılı örneklerini belli bir sistem içinde depolamaktadır ve gazetelerin ciltli örneklerini sakladıkları bu depolara arşiv veya kütüphane demektedirler. Basın kuruluşlarının yanı sıra bir derleme eser kütüphanesi olan Milli Kütüphane ve ayrıca Meclis Kütüphanesi veya kimi üniversite ve iletişim fakültelerinin kütüphaneleri de gazete nüshalarını ciltleyerek arşivlemektedir; fakat bilindiği üzere özellikle Milli Kütüphane Türkiye’de yayınlanmış tüm gazetelerin bulunduğu en geniş arşive sahiptir.

Milli Kütüphane, Cumhuriyet öncesi ve sonrası olmak üzere yayınlanmış neredeyse tüm gazetelerin birer örneğinin bulunduğu tek arşivdir. Gazeteler ise merkezleri İstanbul'da olan arşivlerinde kendi gazetelerinin ciltlerini arşivlemektedirler. Türkiye'de tüm gazetelerin ortak arşivini barındıran en büyük kurum; Ankara'daki Milli Kütüphane'dir. Milli Kütüphane'de Osmanlı dönemi çıkmış ilk gazete olan Takvim-i Vekayi (1831) de dahil Cumhuriyet dönemi Harf Devrimi öncesi ve sonrası yayınlanmış gazetelerin tümü bulunmaktadır. Zira Milli Kütüphane, ulusal derleme yasaları kapsamında gazete sayılarının derlenerek arşivlenmesi yükümlülüğü bulunan bir derleme eser kütüphanesidir. Kütüphanede süreli, süresiz Türkiye ile ilgili çıkan tüm yayınlar ile Türkiye'de yayımlanan yayınların tümünün birer kopyası olmak zorundadır. Buna gazeteler de dahildir. Bu bağlamda Milli Kütüphane Başkanlığı Süreli Yayınlar Şubesi, 230 bin 851 gazete ve dergi koleksiyonuna sahiptir ve bunların hepsi ciltlenerek kapalı raf sistemine dahil edilmiş olup, yine tümü araştırmacılara açıktır (13.07.2017 tarihinde Milli Kütüphane yetkilisi G1 ile yapılan görüşme).

Milli Kütüphane gazeteler başta olmak üzere Türkiye'de, Osmanlı İmparatorluğu döneminden beri yayınlanmış gazetelerin ve diğer yayınların arşivine sahip olması açısından milli kimliğin ve toplumsal hafızanın bir simgesi de sayılabilir. Türkiye basınına mensup gazeteler ise bir tek kendi örneklerini arşivlemekte, arşivlerin içeriği gibi kapsamı da gazeteden gazeteye değişmektedir. Çalışma kapsamında incelenen gazetelerden Hürriyet, 1948 yılından itibaren arşiv tutmaya başlamıştır:

1948 yılından beri arşivler mevcuttur. İlk yıllar arşive çok önem verilmemiş ancak, 1950'lerin sonunda düzenli bir arşiv tutulmaya başlanmıştır. 1997 yılında dijital arşivlemeye geçildi.1997 yılına kadar olan arşivler, merkez binadaki depomuzda tutulmaktadır ve iki milyon adet slayt ve negatif, arşiv zarflarında saklanmaktadır. 7000 adet kutu ise arşivcilik hizmeti veren 'Iron Mountain' firmasında saklanmaktadır. Iron Mountain'de bulunan materyalin muhtevası; ciltler, kitaplar, biyografi ve bilgi dosyaları, Oktay Ekşi Arşivi ve benzeridir. (13.11.2017 tarihinde Mehmet

Kalkan, Hürriyet Gazetesi Dokümantasyon Merkezi Şefi ile yapılan görüşme)

Milliyet Gazetesi ise, 1950 yılına kadar uzanan örneklerini İstanbul’daki depolarda manuel teknikle ve ciltleyerek arşivlemektedir:

Milliyet gazetesinin 1950’den itibaren, arşivleri eksiksiz bir biçimde mevcut. İstanbul merkezde, Ankara’da ve Adana’da olmak üzere üç arşiv var. Bunlardan İstanbul düzenli bir biçimde, diğerlerini bilmiyorum. Dijitalleşme öncesi olduğu gibi şimdi de gazeteler klasik yöntemle arşivlenmektedir. Arşivde sadece gazeteler değil, önemli bulunan haber fotoğrafları, haberlere konu olmuş bilgi ve belgeler de bulunmakta. İstanbul’da Çağlayan’daki arşiv merkezinde yaklaşık 390 bin sayfa, 2 milyon 800 bine yakın kupür, yaklaşık 550 ciltlik ana gazete mevcut. (09.06.2017 tarihinde Milliyet Gazetesi Arşiv Şefi Mustafa Uysal ile yapılan görüşme)

Yukarıda aktarılan görüşme verilerinin de gösterdiği gibi gazetelerin ciltlenmesinde manuel arşivcilik halen sürmektedir. Araştırmaya dâhil edilen gazeteler gibi Milli Kütüphane de 2000’li yıllar itibariyle dijital arşivciliğe geçmiştir. Ancak bu kurumlardan hiçbiri gazete arşivciliğinde ciltleme yöntemi ile arşivciliği terk etmemişlerdir. Zira elde edilen verilere göre ulusal gazetelerin tümü İstanbul’daki merkezlerinde bulunan kendi ‘Bilgi ve Enformasyon Merkezleri’ne bağlı arşiv biriminde kendi gazetelerini, klasik yöntemle arşivlemeye devam etmektedirler. Gazetelerin arşivlenmesinden arşiv görevlileri sorumludur. Bu sorumlular her gün gazetenin ekleri de dahil tümünü bir örnek olmak üzere ayırmakta, bir ay boyunca biriktirerek ay sonunda gün ve ek sırasına göre tasnif etmektedirler. Tasnifi depodan sorumlu bir görevli yapmakta, arşiv sorumlusu kontrol etmektedir. Kontrolün ardından ayın son günü tasnif edilen tüm gazete ve ekleri matbaaya gönderilerek ciltlenmektedir. Gerçekleştirilen görüşmelerden elde edilen bilgiler, diğer basın kuruluşları gibi Milli Kütüphane’de de gazetelerin benzer yöntemlerle arşivlendiğini ortaya koymuştur:

...süreç üç aşamalıdır. Önce günün gazetesi ekleri ile birlikte gün içinde toplanarak biriktirilir, ay sonunda da gün sırasına göre tasnif edilerek matbaaya gönderilir. İkinci aşamada matbaada A5 boyutunda ciltler içine tarih(gün ve hafta) sırasına göre yerleştirilerek ciltlenir. Ciltlerin sırtına gazetenin ismi, yılı, ayı, haftası yazılır. Bir aylık bir gazete genelde tek bir cilde sığmadığı için, aylık gazetenin cilt sayısı bazen onu bulur, bu yüzden hafta hafta ayrılıp ciltlenir... Bu yöntem aynı zamanda hem ciltlerin yırtılmasına engel olur hem de kolay kullanım sağlar. Son olarak ciltler gazetenin ya da kütüphanenin depolarına getirilerek buradaki raflara, yine yıl, ay ve hafta sırasına göre yerleştirilir. (14.07.2017 tarihinde G2, Milli Kütüphane Yetkilisi ile yapılan görüşme).

Her ne kadar gazetelerin ciltlenerek depolara indirilmesi süreçlerinde Milli Kütüphane basın kuruluşlarıyla aynı yol ve yöntemi takip etse de basın kuruluşlarından farklı olarak Milli Kütüphane kamu erişimine açık olduğu için profesyonel bir tasnif sistemi kullanmak durumundadır:

1990 yılına kadar tüm eserlerin tasnifinde Dewey onlu tasnif sistemi kullanılıyordu. Mesela 0 rakamından başlayarak eserin konusuna göre kartlara gerekli bilgiler yazılıyor böylece eser tasnif ediliyordu. Böylece sistematik bir kart kataloğu oluşturduk. Bu kart sistemi ile okuyucu aradığı eseri kolayca bulup depodan getirebilir. Bu sistem gazeteler için de geçerliydi. Gazeteleri klasik cilt yöntemine göre ciltleyip arşivliyor ve kapalı raf sistemi ile hizmete sunuyoruz. Ciltlerin sırtında gazetenin adı, ve cildin hangi aylara veya aya ait olduğu ile numarası yazar, bu bilgiler aynı zamanda kartlara da işlenir. Okuyucu veya araştırmacı, karttan bunu tespit eder, bize bildirir, biz de o sayıya göre depodan ilgili cildi çıkartır okuyucuya veririz(13.07.2017 tarihinde G1, Milli Kütüphane Yetkilisi ile yapılan görüşme).

Yetkilinin sözünü ettiği sistem, gazetelerin bibliyografyalarının oluşturularak veri tabanlarına aktarılmaları aşamaları açısından da son derece önemlidir. Zira kart kataloglarından oluşan bibliyografyalar sadece gazetelerin ya da dergilerin değil el yazma eserlerin, kitapların, tablola-

rın, film afişlerinin de kart katalog bilgisini içermektedir. Veri tabanlarına yüklenmiş künyeler gibi kartlardakiler de haberlere ilişkin özet veya bibliyografik bilgi verebilmektedir. Bibliyografik bilgiler gazetenin en son basım tarihi esas alınarak oluşturulur. Haberin başlığı, yazar adı, tarihi, sayfa ve sütun tanımlama için belirlenir (Miller, 1968; Noras, 1989, ss.18-19; Foley ve Briscoe, 1989, s.20, akt. Alır, 2001). Milli Kütüphane dijitalleşme öncesi süreçte, 1990 yılıyla birlikte bunları bilgisayar ortamına aktarmıştır:

“1990’lardan itibaren bilgisayar teknolojisi bizim mesleğimizde de önemli değişiklikler yarattı. O dönemde Dewey sistemi ile oluşturulan kartların bilgisayar ortamına girişi amaçlandı. Bu aşamada yapılan iş dijitalleşme değildi kesinlikle, kütüphanedeki kartların veri girişini bilgisayar ortamına aktarmak, yani bibliyografya oluşturmaktı. Hacettepe Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü ile 1993 yılında başladığımız bir proje çerçevesinde kart katalogları hocalar, bölümün öğrencileri ve bizim çalışanlarımızın el birliği ile veri tabanına aktarıldı. Hacettepe Üniversitesi ile anlaşmamız bitince, yola Ankara Üniversitesi Dil Tarih Fakültesi Kütüphanecilik bölümü ile devam ettik (13.07.2017 tarihinde G1, Milli Kütüphane Yetkilisi ile yapılan görüşme).

Gazetelerin manuel arşivleri sadece kurum çalışanlarına açıktır, bu yüzden Milli Kütüphane’den farklı olarak bibliyografya oluşturma ihtiyacı duymamakta, sadece gazetelerin bir örneklerini ciltleyerek kapalı raf sistemiyle depolamaktadırlar:

1948 yılından beri aynı yöntemle ciltliyoruz gazeteleri. Şu anda beş kişi bu işle meşgul, gazeteleri günlük toplayıp bir ay boyunca biriktirip sonra da matbaaya gönderiyoruz. Sırtlarında yıl, ay, hafta bilgisi olan ciltler halinde ciltleniyor. Ancak eskisinden farklı olarak şimdi ciltlerimizi “Iron Mountain” firmasında yangına ve çeşitli tehlikelere karşı özel donanımlı bir depoda muhafaza ediyoruz. Firma taleplerimiz doğrultusunda istenilen arşiv materyalini bize ulaştırılıyor” (13. 11.2017 tarihinde Hürriyet Gazetesi Dokümantasyon Merkezi Şefi Mehmet Kalkan ile yapılan görüşme)

Milliyet gazetesinin İstanbul Çağlayan'daki merkez binasında bulunan arşivde, biri arşiv sorumlusu olmak üzere toplam üç kişi çalışmaktadır. Milliyet gazetesi arşiv sorumluları da *Hürriyet* gazetesi ile benzer bir biçimde, gazete örneklerini gün gün biriktirmekte, ay sonunda ciltlenmek üzere matbaaya göndermekte ve ciltleri kapalı raf sistemine göre saklayıp tasnifini yıl, ay ve hafta bilgisine göre yapmaktadır. (09.06.2017 tarihinde Milliyet Gazetesi Arşiv Şefi Mustafa Uysal ile yapılan görüşme)

2000'li yılların başı itibariyle Milli Kütüphane başta olmak üzere Türkiye basınındaki gazete arşivlerinin dijitalleşme süreci gerçek anlamda başlamıştır. Bu süreç Milli Kütüphane'de sırasıyla, bibliyografik künyelerin bilgisayar ortamına aktarımı, gazetelerin mikrofilmlere çekilmesi ve son olarak da bunların sayfa sayfa taranarak dijital aktarımı aşamalarını içermiştir. 2017 yılı itibariyle, geçmiş sayılı tüm gazetelerin ciltlenmiş örneği 2000'li yıllar itibariyle dijitalleşen gazetelerin dijital örnekleri de okuyucunun veya araştırmacının erişimine açık bir biçimde Milli Kütüphanede bulunmaktadır (14.07.2017 tarihinde G2, Milli Kütüphane Yetkilisi ile yapılan görüşme).

Benzer tarihsel dönemlerde Türkiye basınındaki gazete arşivleri de dijitalleşme aşamasına girmiştir, ancak Milli Kütüphane'den farklı olarak gazetelerin bibliyografyaları oluşturulmamıştır. Gazeteler, önce mikrofilme çekilmiş, sonra da dijital aktarılmıştır. Takip eden başlıkta Türkiye'de gazete arşivciliğinde dijitalleşmeye ilişkin saha araştırması bulguları aktarılacaktır.

Türkiye'de Gazete Arşivlerinin Dijitalleşme Süreci

Ciltleme yöntemi ile tutulan gazete arşivleri tahribat ve kayıp tehlikesine açık olduğu gibi araştırmacının erişimi açısından da bir dizi sınırlılıklar içermektedir. Bu durum Ahıska'nın (2006) belirttiği gibi gündelik hayatın anlatısını taşıyan, dolayısıyla toplumsal belleğin analizinde önemli bir mecra olan bu arşivlerin kaybolmasına, ciltlenme aşamasında ve sonrasında çeşitli dış etken ve kazalar sonucunda tahrip edilmesine dolayı-

sıyla orijinallik ilkesinin ihlaline neden olmaktadır. Gazete arşivlerinin dijitalleşmesi ile birlikte saklamada ve erişimde ortaya çıkan bu sorunlar büyük oranda aşılmıştır. Yalçinkaya’nın (2016, s.579) da belirttiği gibi dijitalleşme olgusu bilginin saklanması olduğu gibi korunmasını da kolaylaştırmış, dahası bilgi dünyasına erişimi kolaylaştırarak kültürel atılımlar açısından oldukça önemli fırsatlar sunmuştur.

Gerek haberin zamanla yarışan doğası gerekse gazetecilerin bilginin doğru, hızlı ve eşit bir biçimde kamuya aktarımında üstlendiği görev ve işlev, haber medyası ve dijitalleşme arasında dünya genelinde güçlü bir ilişkinin doğmasına neden olmuştur. Ancak gazetelerdeki haberlerin ve makalelerin tam metin olarak veri tabanı haline getirilmesi fikri gelişmiş ülkelerde 1960’lara (Alır, 2001, s.36) kadar uzansa da Türkiye açısından bu süreç 2000’lerin başında gerçekleşebilmiştir:

Türkiye’de arşivlerin dijitalleşmesine 2000’li yılların başında geçildi, Milli Kütüphane 2008 yılı itibariyle 27649 el yazması eser-in tümünü dijital ortama aktarılmıştı. Sadece künye değil, sayfa sayfa aktarıldı. Gazeteleri, ilk Osmanlıca gazetelerden başlayarak mikrofilme aldık, sonra sırasıyla cumhuriyet dönemi ilk gazeteleri ve güncel olanları aktardık. Ardından da bunlar dijital aktarıldı. 2016 yılı itibariyle Milli Kütüphane Başkanlığının bünyesinde 4.388.866 poz gazete görüntü kullanıcıların erişimine açık bir biçimde arşivlenmiştir. Şimdi Milli Kütüphane Web sitesinden girip bu gazeteleri inceleyebiliyorsunuz, para karşılığı cd veya çıktı alabiliyorsunuz. (13.07.2017 tarihinde G1, Milli Kütüphane Yetkilisi ile yapılan görüşme).

Türkiye’deki yazılı basın kuruluşlarının Milli Kütüphane ile benzer dönemlerde ve yöntemlerle ancak farklı bir nedenden dolayı arşivlerini dijitalleştiği gözlemlenmektedir. Zira gazetelerde dijitalleşme, Özdemirci’nin (1999) başka bir bağlamda altını çizdiği üzere teknolojik gelişmelerle birlikte belgelerin dijital ortamda üretilmesinden kaynaklı bir zorunluluktur:

Dijitalleşme her ne kadar 1997 yılında yavaş yavaş başlatılan bir süreçse de tam anlamıyla 2000’lerde fotoğraf makinelerinde di-

jitalleşmeyle oldu. Makine eskiden karta basılan, dia veya filmlerle çalışan türdendi. Arşivimiz de ona göreydi. Sonra dijitalleşti, çıktısını alıp arşivlemek hem para, hem zaman, hem yer kaybı. Bir de kurum içinde paylaşımı, baskıya gönderilmesi hep ekstra yük: Posta, faks... Oysa dijitali maile ekleyip yolluyorsunuz. Belgenin ürettiği dijitaldeyse siz de mecburen dijital arşivciliğe geçiyorsunuz. 2000'li yılların başında tüm basın artık yavaş yavaş dijital arşivciliğe geçti, önce in-house, yani kurumsal olanda, sonra gazete arşivlerinde...(09.06.2017 tarihinde Milliyet Gazetesi Arşiv Sorumlusu Mustafa Uysal ile yapılan görüşme).

Uysal'ın belirttiği bu süreç *Hürriyet* gazetesi için de 1997'li yılların başında başlamış dahası aynı kısıtlılıklar ve zorlukları içerecek biçimde ilerlemiştir:

*1997 yılında yurtdışındaki medya sektöründe kullanılan arşiv programları araştırıldıktan sonra, uygun görülen Almanya kaynaklı DC3 (Digital Collections 3) programı satın alındı. Tabii o zaman dijital fotoğraf kavramı pek yoktu, arşive gelen fotoğraflar slayt(dia) ve negatif ya da kart(opak) şeklindeydi. Bunları tarayıp dijitalle aktarmak çok zordu, ne zaman ki dijital fotoğraf makineleri piyasaya girdi, biz o zaman tam olarak dijitalleştik. Zira öncesinde geriye dönük malzemeleri taramak büyük bir sıkıntıydı, biz de 1997 yılı itibariyle gelen materyali dijitalle dönüştürüp arşivledik. Bu durum arşivlerimizde türlü sıkıntılara neden oldu. 2003 yılı itibariyle, yani fotoğraf makinelerinin dijitalleşmesiyle büyük bir rahatlama yaşadık Bu yüzden de gerçek anlamda dijitalleşme, 2000'li yılların başı itibari ile başladı diyebiliriz. (13. 11.2017 tarihinde *Hürriyet* Gazetesi Dokümantasyon Merkezi Şefi Mehmet Kalkan ile yapılan görüşme)*

Günümüz itibariyle Demirören Grubu'na ait *Hürriyet* gazetesinin dijital arşivinde, Ocak 1997 yılından günümüze kadar yayınlanan gazeteler yer almaktadır. Ancak bu arşiv *Hürriyet* gazetesi çalışanları dışındakilerin erişimine kapalı durumdadır. Toplamda 1.190.000 adet fotoğraf, 1.119.000 adet metin, 900.000 adet PDF, 1500 videodan oluşan bu arşiv sadece kurum çalışanı 250 kişinin erişimine açıktır. Gazetenin ilk yayın

tarihinin 1950 yılı olduğu akılda tutulursa dijital arşivcilik açısından kapasitesinin çok altında olduğu dahası sadece kurum çalışanlarına açık olduğu için de erişim açısından büyük sınırlılıklar içerdiği ortadadır. Gazetenin dijital arşivlerinin, tıpkı İstanbul’daki merkezde bulunan ve 1950’den günümüze gazetenin çıkmış tüm sayılarını kapsayan manuel arşiv gibi kamu erişimine tümüyle kapalı olması ise gerek araştırmacıların gerekse de sıradan vatandaşın bilgiye erişim hakkı önünde önemli bir engeldir (13.11.2017 tarihinde Hürriyet Gazetesi Dokümantasyon Merkezi Şefi Mehmet Kalkan ile yapılan görüşme)

Araştırma kapsamında incelenen bir diğer basın kuruluşu olan *Milliyet* gazetesi tüm nüshalarının dijitalleştirilmiş bir biçimde erişime açılmış olması nedeniyle iyi bir örnektir. Gazetede, 1990’larla birlikte başlayan arşivlemede dönüşüm ve kalkınma planı ile birlikte öncelikle eksik gazete nüshaları tamamlanmış ve tümü mikrofilme aktarılmıştır. 2000 yılının ikinci yarısında ise bu gazetelerin dijital aktarımı başlamıştır. Digital Collection (DC) adlı bir proje ile birlikte *Milliyet* gazetesinin 1960 yılından itibaren çıkan tüm sayıları dijitalleştirilmeye başlanmış, günümüz itibari ile de 2008 yılına kadar olan tüm gazeteleri kamuya açık arşiv sistemine aktarılmış durumdadır. In-house arşiv programında ise günümüzdekiler de dahil tüm gazete, ekleri ile mevcut.(09.06.2017 tarihinde Milliyet Gazetesi Arşiv Sorumlusu Mustafa Uysal ile yapılan görüşme)

Bu açıdan bakıldığında Milliyet gazetesi arşivcilik açısından içerik, kapsam, erişim ve arama motorları çerçevesinde *Hürriyet* gazetesinden ayrılmaktadır:

2000’lerden önce gazetelerin 1950’den itibaren bütün nüshaları mikrofilme aktarılmaya başlandı. 2000 Mayıs itibariyle arşivlerin dijitalleşme süreci başladı. 1950-2008 yılları arası gazeteler ekleriyle birlikte dijitalde şimdi. Ancak gazetenin dijital örnekleri, yani mikrofilm dışında direk dijitalde üretilenler 2000 yılı itibariyle var. Öncesi mikrofilmden aktarılan. Şimdi ise 2017’nin bu gününe kadar olan bütün içerik zaten dijitalde üretiliyor, bu şu demek bir pdf formatı var, gazetenin ozalit baskısı için hazırlanan bir de dijital formatı var. (09.06.2017 tarihinde Milliyet Gazetesi Arşiv Sorumlusu Mustafa Uysal ile yapılan görüşme)

Birçok ismin de altını çizdiği gibi dijitalleşme, gazetelerin depolanması, korunması ve erişimi açısından büyük kolaylıklar ve avantajlar sağlamaktadır (Adrian, 2010; Arlitsch ve Bingham, 2010; Castells, 2004; Herbert, 2004, s.59; Deacon, 2007, s.6; Jantz, 2008). Takip eden başlığın konusu tartışmaya konu olan bu avantajların Türkiye basını açısından içerdiği anlam ve işlevlerdir.

Gazete Arşivlerinde Dijitalleşmenin Sağladığı Avantajlar: Depolama, Koruma ve Erişim

Daha önce de belirtildiği gibi dijitalleşme, manuel gazete arşivlerinin sahip olduğu üç önemli sorunun, yani depolama, koruma ve erişim sorunlarının büyük oranda aşılmasına yol açmıştır. Dijitalleşme ile birlikte büyük oranda aşılacak ilk problem depolama sorunudur. Gazetelerin sayfa sayısı gibi içerikteki yoğunluğu, ebatı ve her gün çıkması itibarıyla çokluğu ve ağırlığı göz önünde bulundurulduğunda depolama manuel sistem açısından oldukça sıkıntılı bir süreçtir. Ciltlenmiş gazetelerin kapladığı yerin büyüklüğü ile oluşturduğu sorun, kısmen mikrofilmlerle çözülmüşse de orijinal nüshaların mikrofilme aktarımı aşamasında yaşanan sorunlar, bilgi kaybına neden olmuştur. (Arlitsch ve Herbert, 2004, s. 59; Deacon, 2007, s. 6). Araştırma verileri bu tartışmaları doğrular niteliktedir:

...ortalama 20-21 sayfa, A5 boyutunda bir gazete, her gün çıkıyor, bir de ekleri var. Bazen öyle oluyor ki siz eklerle bir ayı tek ciltte toplayamıyorsunuz, on cilt oluyor. Çok kalın, ciltlene bile taşınması, açılıp kapanması hepsi sorun, dağılıyor iki günde. Bu durumda korkunç bir yer sıkıntısı oluyor. Dijitalleşme, manuelin tam tersi, depo sorununu, dolayısıyla depoyla birlikte gelen çeşitli kaza ve kayıp risklerini de en aza indirdi.(09.06.2017 tarihinde Milliyet Gazetesi arşiv sorumlusu Mustafa Uysal ile yapılan görüşme)

Yukarıda aktarılan veriler gazetelerin manuel arşivlenmesinde daimi olan ikinci büyük soruna, kayıp bilgi sorununa dikkat çeker niteliktedir.

Gazetelerin arşivlenmesinde bazen teknik nedenlerden bazen yer sıkıntısından bazen de çalışanların bilgisizliklerinden kaynaklı sayfalar veya nüshalar kaybolabilmektedir (Deacon, 2007, s.6-7). Bu türden teknik nedenlere bürokratik engeller ve zaman zaman da politik nedenlerle toplatılan nüshalar ya da kesilip alınarak yok edilen yazılar, haberler eklenince kayıp bilginin oranı hayli artmaktadır (Ahıska, 2006). Online erişim, belgeler üzerinde, okuyucudan veya araştırmacıdan kaynaklı olumsuz etkileri ve hasarları ortadan kaldırmaktadır (Lyons, 2002, s. 25-26).

Zira araştırma verileri manuel gazete arşivlerinin kullanımında araştırmacıların gazetenin bazı sayfaları gibi kupon veya bulmaca kısımları da kesip alabildiklerini, zaman zaman bazı yazıları imha ettiklerini söylemişlerdir. Görüşmeciler, dijitalleşme ile birlikte bu türden bilgi kayıplarının tümüyle ortadan kalktığını aktarmaktadırlar. (13.08.2017 tarihinde Milli Kütüphane yetkilisi(GI) ile yapılan görüşme).

Gazetelerin kendi arşivlerinde de aynı sistemle çalışıldığı görülmektedir. Kurumda çalışan gazeteci özel izinle ciltlere ulaşmakta ve işi bittiğinde ciltleri teslim etmektedir. Ciltlerin bina dışına çıkartılması yasaktır Buna rağmen gazetelerde yırtık, kesik veya karalanmış sayfa veya yazılar mevcuttur. Gerek araştırma kapsamında görüşülen yönetici seviyesindeki gazeteciler gerekse de arşiv sorumluları bu sıkıntının dijitalleşme ile büyük oranda aşıldığını söylemiştir. Okuyucu-araştırmacı kaynaklı sorunlara bir de depoların fiziksel eksikliği veya depo sorumlularının ilgisizliği ve bilgisizliği eklenince manuel gazete arşivlerindeki kayıplar da artmaktadır:

Gazetelerdeki arşivlerin tümü depo niteliğindedir, bu depolar genelde binaların en alt katlarında olur, mesela su baskını, kanalizasyon sorunu, fareler, yangın olasılığı tüm bunlar gazetelerin zarar görmesinde neden olmuştur. Bir de nem nedeniyle hasar gören çokça gazete oldu. Depo sorumluları da başka bir mesele, genelde gazetelerde temizlik işleri ile uğraşanlardan biri bu depolara sorumlu atanır. Arşivcin önemini çok da bilmeyen bu sorumlular depoların bakımını ihmal eder ya da giriş çıkışları kontrol etmez, kapıyı açık bırakır. Koca ciltler bu nedenle kaybolur. Bunların tümü dijitalleşmeyle birlikte aşıldı. Şimdi biliyoruz ki manuellede

olan dijitalde de var, o açıdan içimiz rahat. Artık arşiv taramak isteyenleri dijitalle yönlendiriyoruz (13. 11.2017 tarihinde Hürriyet Gazetesi Dokümantasyon Merkezi Şefi Mehmet Kalkan ile yapılan görüşme)

Gazete arşivlerinin dijitalleşmesi manuel arşivlerin üçüncü daimi sorunu olan erişim sorununun aşılmasına da büyük katkı sağlamıştır. Birçok kişi arşivlere aynı anda ulaşmayı arzu etse de mekansal, zamansal sorunları aşmak mümkün olmamakta, zira ciltlenmiş orijinal gazetelerin sayısı kadar saklandığı arşivler de kısıtlı olmaktadır (Arlitsch ve Herbert, 2004, s. 59; Bingham, 2010; Deacon, 2007, ss. 6-7). Arşivlerin dijitalleştirilerek online hizmete açılması beraberinde bu arşivlere erişim önündeki fiziksel ve psikolojik bariyerleri azaltmakta, dahası araştırmacıların geçmişe ilişkin belgeleri konu alan araştırmaları daha kolay ve keyifli yapmalarına olanak tanımaktadır (Blais, 1995, s. 23). Milli Kütüphane görevlisi dijitalleşmenin araştırmacılar için sağladığı avantajlara vurgu yapmıştır:

Dijital gazete arşivleri araştırmacılar için çok büyük bir hizmet, eskiden mesela Van'dan bir araştırmacı araştırma yapmak için kalkıp Ankara'ya geliyordu. Zaman, para ve enerji açısından kayıp. Şimdi internet üzerinden bize ulaşıyor, biz ondan bir hesap açmasını ve bu hesaba bağlı kart çıkartmasını istiyoruz. Karta para yüklüyor ve her sayfa için kartından kontür düşüyor. Aynı anda çok sayıda araştırmacı belgelere kolayca erişebiliyor, erişmekle de kalmayıp çıktısını veya kaydını alabiliyor. (07.14.2017 tarihinde GII, Milli Kütüphane Yetkilisi ile yapılan görüşme).

Her ne kadar Milli Kütüphane bünyesindeki gazete arşivlerini kamuya açmış olsa da basın kuruluşlarının tümünün bunu aynı derecede gerçekleştirdiği söylenemez. İncelenen gazetelerden *Milliyet* dijital arşivleri en güçlü ve arşivlerinin tümü belli koşullar altında kamu kullanımına açık olan bir gazetedir. Gazetenin dijitalinde 1950-2008 arası tüm nüshalar mevcut ve bu nüshaların tümü ücretsiz bir biçimde taranabilirken haber örneklerini edinme aşamasında belli bir ücret talep ediliyor. Ücretlendirme, başvurunun bireysel veya kurumsal niteliğine göre değişiyor.

Diğer taraftan *Hürriyet* gazetesinin dijital arşivleri kamunun erişimine tümüyle kapalı olmakla birlikte, arşive erişim hakkına sahip olan kurum çalışanının sayısı sadece 250’dir (13. 11.2017 tarihinde *Hürriyet* Gazetesi Dokümantasyon Merkezi Şefi Mehmet Kalkan ile yapılan görüşme).

Aktarılan verilerin de gösterdiği gibi gazete arşivlerinde dijitalleşmeyle birlikte gazete nüshaları yüksek kalitede ve az yer kaplayarak saklanabilmekte, korunabilmekte ve aynı anda birçok kişinin erişimine sunulabilmektedir (Arlitsch ve Herbert, 2004; Nicholson, 2013, s.6). Arşivlere online erişim ile birlikte her ne kadar zamandan, mekandan tasarruf sağlanmakta daha da mühimi, aynı zamanda daha çok kullanıcıya daha fazla malzeme sunulmakta ise de, (Şentürk, 2014, s.501) arşivlerin kamu erişimine açık olmaması olduğu durumlarda da kısıtlı ve belli koşullar altında olması söz konusudur. Gazetelerin tartışmaya konu olan bu arşivcilik politikaları bilginin eşit ve engelsiz bir biçimde kamunun erişimine açılmasını çeşitli açılardan sınırlamaktadır. Tartışmaya konu olan bu politikalar teknolojik gelişmelerin demokratik bir kamusal alan inşasında sahip olduğu olumlu potansiyelin yeterince ve etkili bir biçimde kullanılmasının önünde önemli bir engeldir.

Sonuç

Türkiye’deki ulusal gazete arşivlerini konu edinen bu çalışmada, gazete arşivciliği özelinde dijitalleşme ve dijitalleşmenin gazete arşivciliğinde yarattığı dönüşümler tartışılmıştır. Bu dönüşümlerin iletişim hakkı ve özgürlüğü, dolayısıyla da demokratik kriterlere uygun bir kamusal alanın varlığı açısından taşıdığı potansiyellere görünürlük kazandırılmaya çalışılmıştır.

Aynı nedenlerden dolayı çalışmanın ilk ana başlığı altında arşivciliğin ve gazeteciliğin demokratik teamüllere uygun bir kamusal alanın inşasında üstlendikleri benzer işlevler konu edilmiştir. Zira modern dönemle birlikte bilginin engelsiz, doğru ve eşit bir biçimde tüm yurttaşlara yayılması ve seküler bilginin temel alındığı bir kamusal alanın inşası önem kazanmış, gazetecilik gibi arşivcilik de bu aşamada özel bir faaliyet alanı olmaktan çıkıp kamusal bir meslek olarak tarih sahnesindeki yerini almıştır. Tüm bu benzerlikler akıld tutulduğunda gazete arşivlerinin ve dolayısıyla gazete arşivciliğinin yine demokratik bir

kamusal alan açısından içerdiği işlevler daha iyi anlaşılacak, bu konuyu çalışmanın önemi kavranabilecektir.

Saha araştırmasından toplanan verilerin arşivcilikte dijitalleşmeyi konu alan akademik çalışmalarla harmanlanarak aktarıldığı ikinci ana başlık altında öncelikle, Türkiye’de gazete arşivciliğine ilişkin genel bilgiler verilmiş ardından da dijitalleşme ile ortaya çıkan dönüşümler seçilen örneklem üzerinden analiz edilmiştir. Bu bölüm altında araştırmanın temel varsayımı olan, gazete arşivlerindeki dijitalleşmenin bilginin yaygınlaştırılmasına, dolayısıyla da toplumun demokratikleştirilmesine önemli katkılar sunduğu yönündeki iddianın doğruluğunu sıyan bir tartışma yürütölmeye çalışılmıştır. Bu bölüm, aynı zamanda araştırmanın çıkış noktasını oluşturan “Dijitalleşme ile birlikte kamunun gazete arşivlerine erişiminde şeffaflık, kolaylık ve iletişim özgürlüğü açısından ortaya çıkan yenilikler nelerdir” biçiminde formüle edilen sorunun yanıtının da arandığı bölümdür. İkinci bölüm altında yürütölen bu tartışmalarda ortaya çıkan iki önemli sonuç vardır.

Çalışma kapsamında *Hürriyet* ve *Milliyet* gazeteleri ile Milli Kütüphaneye yetkililerinden oluşan 7 görüşmeci ile gerçekleştirilen derinlemesine mülakatlara ve aynı kurumların manuel ve dijital gazete arşivlerinin incelenmesine dayanan verilerin ortaya koyduğu ilk sonuç Türkiye’de Milli Kütüphane dışında tüm gazeteleri içeren ve kapsayan ortak bir manuel-dijital gazete arşivinin bulunmayışıdır. Milli Kütüphane dışında incelenen gazetelerin sadece kendi nüshalarından oluşan bir arşive sahip oldukları, bu arşivlerdeki dijitalleşmenin ise basın kuruluşlarının her birinde farklı kapsam ve içeriklerde gerçekleştirildiği bu bağlamda ulaşılan önemli bir diğer veridir.

Araştırma kapsamında ulaşılan ikinci önemli sonuç da gazete arşivlerinde dijitalleşmenin depolama, koruma ve erişim açısından taşıdığı olumlu potansiyeller bağlamında ortaya çıkmıştır. Bu çalışmada arşivcilikte dijitalleşmenin, gazetelerin depolanmasında hem fiziksel açıdan hem de bilginin korunması açısından büyük kolaylıklar getirdiği tespit edilmiştir. Klasik ciltli yöntemlerle tutulan gazete arşivlerinin fiziksel açıdan kapladığı yer çok büyük olmakla birlikte depoların dolayısıyla ciltli arşivlerin çeşitli fiziksel ve bürokratik tehlikelere açık olduğu yine araştırma sonucunda ortaya konulan sonuçlardandır.

Son olarak gerçekleştirilen görüşmeler sonucunda elde edilen veriler, dijitalleşmenin kamunun gazete arşivlerine erişiminde manuel sistemde ortaya çıkan sınırlılıkları azalttığı bunun da demokratik teamüllere uygun bir kamusal alanın inşasına katkı sağlayabileceği söylenebilir. Ancak incelenen gazetelerin dijital arşivlerinin kapsam olarak farklılaşması gibi erişim politikaları da dijitalleşmenin taşıdığı özgürleştirici potansiyeli sınırlar niteliktedir.

Elde edilen veriler Milli Kütüphane dışında, *Hürriyet*, *Milliyet*, gazetelerinin manuel arşivlerini kamuya açmadığı, dijitali de *Milliyet* gazetesinin ücret koşuluna bağlı olarak kullanıma açtığı gözlemlenmiştir. İncelenen gazetelerden *Milliyet* çıktıkları ilk günden itibaren tüm gazete sayılarını dijitalle aktarmış ve bunları ücret koşulunda okuyucunun kopyalamasına izin vermiştir, *Hürriyet* ise kısıtlı sayıdaki yılları dijitalle aktarmış bununla birlikte dijitalleştirilen bu yılları kamunun erişimine kapalı tutmuştur. Kurum içinde ise sadece 250 kişi gazetenin dijital arşivine erişim hakkına sahiptir. Milli Kütüphane, manuel ile birlikte dijitali de kamuya açmış ancak dijital arşive erişimi üyelik, bu arşivden kayıt yapmayı ise ücret koşuluna bağlamıştır.

Özetle alan araştırmasından elde edilen veriler gazete arşivlerinin dijitalleşmesi, depolama, koruma ve erişim açısından önemli kolaylıklar getirdiğini, dolayısıyla belgenin orijinalliğinin korunarak şeffaf bir biçimde erişime açılmasına katkı sağladığını ortaya koymuştur. Ancak dijitalleştirilen gazetelerin nicelik ve nitelik açısından sınırlı oluşu gibi, dijital örneklerin sadece bir kısmının belli koşullar altında erişime açık olması (kurum çalışanı olma koşulu, üyelik ve ücret koşulu) da, bilginin engelsiz ve eşit bir biçimde halka yayılmasının, başka bir ifadeyle iletişim özgürlüğünün önünde engeldir.

Ancak tartışmaya konu olan bu kısıtlılıklara rağmen gazete arşivciliğinde dijitalleşme her şeyden önce bilginin yayılma hızını ve bilgiye erişimde eşitliği büyük ölçüde arttırmıştır. Bu durum gazete arşivlerinin demokratik bir kamusal alanın ihtiyacı olan iletişim özgürlüğüne katkı sağladığının göstergesidir. Diğer taraftan Türkiye’deki gazete arşivlerinin genel durumu hakkında bilgilerin toplandığı ve yorumlandığı bu çalışma betimleyici bir çalışma olup, her bir başlığın daha ayrıntılı bir biçimde araştırılması gerektiği düşüncesindeyiz. Zira Türkiye’de gazete arşivciliğini, gazete arşivciliğinde dijitalleşme ile ortaya

çıkan dönüşümleri gazetecilik ve arşivcilik mesleklerinin fonksiyonları ve taşıdıkları önem açısından ele alan çalışmaların azlığı dikkat çekicidir. Bu türden çalışmaların azlığı taşıdıkları kamusal önem ve içerdikleri fonksiyonlar açısından benzeşen bu iki meslek dalı arasında kurulması gereken teorik ve pratik ilişkinin ihmali anlamına gelmektedir. Bundan sonraki çalışmalarda dijitalleşmenin gazetelerin haber odalarındaki arşivcilik pratiklerine, dolayısıyla gazetecilik mesleğine etkisi tartışma konusu edilebilir.

EXTENDED ABSTRACT

Newspaper Archives in the Digital Age in Turkey

*

A. Nevin Yıldız – Özgün Dinçer

Hacettepe University – Ankara University

This paper explores the general situation of newspaper archives and how the digitization of archives affects the formation of the democratic public sphere in Republic of Turkey. Since citizens’ unlimited and equal access to accurate information is considered to be one of the preconditions for democratic participation these transformations are important especially in terms of the right and freedom of communication and therefore the existence of a public space in accordance with democratic criteria. As well as accessing to right information dissemination of knowledge also contributes to the development of a democratic society. Therefore journalism and archiving are two professions with important functions in this sense.

Together with the digitalization process, which possibilities have emerged in terms of transparency and accessibility on public’s reach to newspaper archives therefore in terms of freedom of communication is the main question of this study aims to shed light on. In order to answer this question, as well as archiving and journalism literature, publications about the resulting changes and transformations of digitalization in newspaper archiving also have been scanned. As for the scope of this research, literature review was conducted to discuss the relationship between democracy and public space and newspaper archives. And to collect data on both manual and digital newspaper archives in Turkey, in-depth interview technique has been chosen as research method. With two of Turkey’s largest national newspaper and a total of 7 people from the national library of interviews were conducted in Ankara and Istanbul. The findings interpreted in the context of innovations, possibilities and constraints of digital archiving in the construction of a democratic public sphere and in this way it has been tried to conduct a discussion to

test the main assumption of the study which is the digitalization of newspaper archives to disseminate information, and therefore to contribute to the democratization of the society. Thus, not only the general situation of the newspapers, but the innovations that emerged with the digitization of the archives, especially the affects on the accessible and equal distribution of information, were opened to discussion in the study.

We explain research findings under three main topics. First of all, digitalization of archives has brought important innovations to the field of newspaper archiving in Turkey but because of the fact that every press organization only keeps its own archive, in Turkey there isn't any manual and / or digital archive which covers all the newspapers except the National Library. This situation causes significant problems in public access to archives. Secondly, in terms of storage, protection and access, digital archiving has positive affects and strengths compared to manual archiving. Along with the digital newspaper archives, the physical and bureaucratic obstacles that led to information loss, difficulties in accessing to information which violates the principle of transparency, and finally the problems related to storage areas has been largely solved. Finally, it can be said that the digitalization of archives may contribute to the construction of democracy and construction of democratic public sphere, both because of the prevention of loss of information and facilitating access to information. However, as in the case of *Hurriyet*, the fact that the digital archives of newspapers are not accessible to the public or that access to these archives, as in the case of *Milliyet* and the National Library, depends on membership and remuneration conditions, limits this positive contribution considerably which is the main subject of this paper.

As a result, the digitization of archives has had advantages in terms of access to information, storage and dissemination of information. However, constraints in practice create problems and limitations in accessing information. The membership requirement or various fees constitute an obstacle to the equal access to information. In the formation of a democratic public, equal access to information is essential for every citizen. For this reason, democratizing and creating the sufficient conditions to accessing information and dissemination of information has a great im-

portance. The findings of this study indicate that the Turkey was still shortcomings in this regard.

Kaynakça/References

- Ahiska, M. (2006). Occidentalism and registers of truth: The politics of archives in Turkey. *New Perspectives on Turkey*, 34, 9-29.
- Arıl, G. (2001). *Türkiye basınında bilgi erişimi sorunları* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Hacettepe Üniversitesi <http://www.bby.hacettepe.edu.tr/> adresinden erişilmiştir.
- Arlitsch, K. ve Herbert, J. (2004) Microfilm paper, and OCR: Issues in newspaper digitization. *Microform & Imaging Review*, 33, 59-67.
- Benedict, K. (1985). Archival Ethics. J. G. Bradsher (Ed.), *Managing archives and archival institutions* içinde (ss. 174-184). London: The University of Chicago Press.
- Binark, İ. (1980). *Arşiv ve arşivcilik bilgileri*. Ankara:Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi Dairesi.
- Bingham, A. (2010). The digitization of newspaper archives: Opportunities and challenges for historians. *Twentieth Century British History Journal*, 21, 225–231.
- Blais, G. (1995). *Access to archival records: A review of current issues: A ramp study*. Paris: UNESCO.
- Breslawski, R. (2005). *Microfilm media and technology in a digital world*. 34, 175-178
- Caddel, P. (1995). Arşivciliğin felsefi boyutları. *Arşivcilik Konferansı-I Bildiri Kitabı* içinde (s.37-49) İstanbul: Librairie de-Pera.
- Castells, P. Perdrix, F. Pulido, E. Rico, M. Benjamins, R. Contrera, ve J. Lorés, J. (2004). Neptuno: Semantic web technologies for a digital newspaper archive. *Article Lecture Notes in Computer Science*. Çevirimiçi ön yayın. Doi: 10.1007/978-3-540-25956-5_31
- Deacon, D. (2007). Yesterday’s papers and today’s technology: Digital newspaper archives and ‘Push Button’ content analysis. *European Journal of Communication*, 22, 5–25.

- Evans, B. F. (1984). Archivists and records managers: Variations on a theme. M. F. Daniels and T. Walch(Ed.), *A modern archives reader : Basic readings on archival theory and practice* içinde (ss. 25-38). Washington: National Archives and Records Service.
- Habermas, J. (2003). *Kamusalığın yapısal dönüşümü*. (T. Bora ve M. Sancar, Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları. (Orjinal çalışmanın basım tarihi 1962)
- Hackett, R. A. (1998). *Bir Paradigmanın önemini yitirışı: Haber medyası çalışanlarında yanlılık ve nesnellik*. (A. İnal, Çev.). A.Ü. İletişim Fakültesi Yıllık, 31-37.
- İnal, A. (1996). *Haberi okumak*. İstanbul: Temuçin Yayınları
- İrvan, S. (1995). Demokratik sistemlerde medyanın rolü. *Birikim*, 68-69, 76-83.
- Jantz, R. ve Giarlo, M. (2008). Digital Archiving and Preservation: Technologies and processes for a trusted repository. *Journal of Archival Organization*, 4, 193-213.
- Jenkinson, H. (1984). Reflections of an archivist. M. F. Daniels and T. Walch(Ed.), *A modern archives reader : Basic readings on archival theory and practice* içinde (s. 15-23). Washington: National Archives and Records Service.
- Keane, J. (1992). *Medya ve demokrasi*. (H. Şahin, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları:
- Lyons, M. (2002). K-12 Instruction and digital access to archival materials. *Journal of Archival Organization*, 1 (1), 19-34.
- Miller, F. , Feith, J.A. ve Fruin, R. (1968). *Manual for the arrangement and description of archives*. New York:The H.W. Wilson Company.
- Nicholson, B. (2013). The Digital Turn. *Media History*. 19, 59-73.
- Özdemirci, F.(1999). Teknolojik gelişmelerin belge yönetimine etkisi ve arşivler. *Türk Kütüphaneciliği*, 13, 50-57.
- Posner, E. (1984). Some aspect of archival development since French Revolution. M. F. Daniels and T. Walch (Ed.), *A modern archives reader: Basic readings on archival theory and practice* içinde (ss. 3-15). Washington: National Archives and Records Service.
- Rhoads, J. B. (1991). *Milli enformasyon sisteminde arşiv ve belge yönetiminin rolü*. (G. Atay, Çev.). Ankara: Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Cumhuriyet Arşivi Daire Başkanlığı

- Ronald, J. ve Giarlo, M. (2007). Digital archiving and preservation: Technologies and processes for a trusted repository. *Journal of Archival Organization*, 4, 193-213.
- Smith, L. (1993). Access to full text in microfilm vs optical disc: A newspaper closely examined. *Microform Review*, 22, 31-36.
- Şentürk, B. (2014). Online access in archives as a challenge for archives, archivists and archival material: An evaluation of viewpoint a group of archivist. *Türk Kütüphaneciliği* 28, 496-509.
- Tuchman, G. (1978). *Making news: A study in the constructions of reality*. New York: The Free Press.
- Yalçınkaya, Y. (2016). Dijital kültür ve dijital kütüphane. *Türk Kütüphaneciliği* 30, 595-618.

Görüşülen Kişiler

- Yıldız, A.N. (görüşen) ve Uysal, M. (görüşülen). (2017) Milliyet Gazetesi Arşiv Sorumlusu, 09.06.2017, İstanbul
- Yıldız, A.N. (görüşen) ve Çevikcan, S. (görüşülen) (2017) Milliyet Gazetesi Ankara Temsilcisi, Gazeteci Yazar 08.06.2017, Ankara
- Dinçer, Ö. ve Tahincioğlu, G. (görüşülen) (2017) Milliyet Gazetesi Haber Müdürü 08.06.2017 Ankara
- Yıldız, A.N. (görüşen) ve GI (görüşülen) (2017) Milli Kütüphane Yetkilisi, 13.08.2017, Ankara
- Yıldız, A.N. (görüşen) ve GII (görüşülen) (2017) Milli Kütüphane Yetkilisi, 14.08.2017, Ankara
- Yıldız, A.N. (görüşen) ve Kalkan, M. (görüşülen) (2017) Hürriyet Gazetesi Dokümantasyon Merkezi Şefi 07.08.2017 (telefon görüşmesi) ve 13. 11,2017, İstanbul
- Yıldız, A.N. (görüşen) ve GIII (görüşülen) (2017) Hürriyet Gazetesi Muhabiri, 07.08.2017 (telefon görüşmesi) ve 15.11.2017, İstanbul.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Yıldız, A. N. ve Dinçer, Ö. (2018). Dijital çağda Türkiye’de gazete arşivleri. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 9(16), 2280-2309.
DOI: 10.26466/opus.492434

Sanayi 4.0 Sürecinde Medyada Sektörel Dönüşüm

DOI: 10.26466/opus.472798

*
Birol Akgül* - Zeynep Ayer**

* Doç. Dr., Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, İletişim Fakültesi, Çanakkale/ Türkiye

E-Mail: birolakgul@comu.edu.tr

ORCID: [0000-0002-0701-0928](https://orcid.org/0000-0002-0701-0928)

**YL Öğr., Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Çanakkale/ Türkiye

E-Mail: ayerzeynep@gmail.com

ORCID: [0000-0003-4107-0171](https://orcid.org/0000-0003-4107-0171)

Öz

Bu çalışmada, özellikle makinelerin birbiriyle olan yeni iletişim metotlarını ve bu çerçevede insanların bilgi alabilmek ve süreci takip edebilmek adına kullanabileceği yeni yöntemleri göz önüne alarak medya sektörünün dördüncü sanayi devrimi kapsamında hangi konumda olacağı ve nasıl bir şekilde değişeceği üzerinde durulmuştur. Sanayi 4.0'ın, imalat ve hizmet sektörü başta olmak üzere, günlük hayatın pek çok alanında yeniliklere sebep olacağı dikkate alındığında, medya sektöründe de önemli değişimler yaşanması; sektörün teknolojinin ağırlıkta olduğu bir gelişim göstermesi beklenmektedir. Bu çerçevede dördüncü sanayi devriminin getireceği yeniliklerin insanlara doğru bir şekilde aktarılması, bilgi kirliliğinin önlenmesi ve medya sektöründe yeniden yapılanmanın en etkin şekilde sağlanması; medya sektörünün yeni dijital dünyaya uyum sağlaması için neler yapıldığı ve yapılması gerektiği analiz edilmektedir. Bilgi bolluğunun yaşanacağı Sanayi 4.0 döneminde doğru olan ve haber kaynağı kabul edilebilecek türdeki verilerin seçilebilmesi için veri gazeteciliği çalışmalarının yapılması tavsiye edilmektedir. Aynı zamanda veri gazeteciliği ile birlikte, okurun haber yapma sürecine dahil olması beklenmektedir. Gazetecilik sektörüne yönelik yapay zekanın tasarlanması, medyanın Sanayi 4.0'a uyumu sürecinde atılması gereken bir diğer önemli adım olarak görülmektedir. Yapay zekanın medyada kullanılması, Sanayi 4.0'ın kişiye özel üretim kriterinin medyada kişiye özel haber olarak yorumlanmasının önünü açacaktır. Buna ek olarak Sanayi 4.0'ın sunacağı teknik altyapıda istihdam edilecek nitelikli işgücünü yetiştirmek için, iletişim fakülteleri başta olmak üzere, eğitim politikasında değişim başlatılmalıdır. Medya okuryazarlığı ve yeni medya derslerinin verilmesi, modern medya araçlarının kullanılması ile yükseköğrenim kurumlarında dönüşümün başlaması faydalı olacaktır. Çalışmada hem basılı hem de görsel medyadaki değişim incelenmekte, sektörde meydana gelen gelişmelerden örnekler ile Türk ve dünya medyasının süreç içerisinde nerede olduğu ele alınmaktadır. Çalışmanın yöntemi olarak; literatür taraması, örnek olay incelemesi ve kurgulama yöntemleri birlikte kullanılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Medyada Yeniden Yapılanma, Medyada Dönüşüm, Sanayi 4.0, Nesnelerin İnterneti ve Medya

Sectoral Transformation in Media in Industry 4.0 Process

*

Abstract

In this study, it was emphasized how the media industry would be in the position of the fourth industrial revolution and how it will change, especially considering the new communication methods of machines with each other and the new methods that people can use in order to get information and follow the process in this frame. Considering that Industry 4.0 will lead to innovations in many areas of our daily life, especially in the manufacturing and service sectors, there will also be significant changes in the media sector; it is expected that technology will make a significant progress. In this framework, the transfer of innovations brought forth by the fourth industrial revolution towards people, the prevention of information pollution and the restructuring of the media sector in the most efficient way, it is analyzed what needs to be done and what needs to be done so that the media industry can adapt to the new digital world. It is recommended that data journalism works should be carried out in order to select the type of data that is true and which can be accepted as source of news during the Industry 4.0 period where there will be an abundance of information. At the same time, along with data journalism, the reader is expected to be involved in the news-making process. The design of artificial intelligence for the journalism sector is seen as another important step that should be taken in the process of adaptation of the media to Industry 4.0. The use of artificial intelligence in the media, Industry 4.0 personalized production criteria will open the way to be interpreted as personal news in the media. In addition, in order to train the qualified workforce to be employed in the technical infrastructure to be offered by Industry 4.0, change in education policy, especially in communication faculties, should be initiated. Media literacy and the introduction of new media courses, the use of modern media tools and the transformation of higher education institutions will be useful. In the study, the changes in both print and visual media are examined, examples from the developments in the sector and where the Turkish and world media are in the process are discussed. As a method of working; literature review, case study and editing methods are used together.

Keywords: *Restructuring in the Media, Transformation in the Media, Industry 4.0, Internet of Things and Media*

Giriş

İlk defa 2011 yılında Almanya’da ortaya çıkan Sanayi 4.0, makine ve cihazların insana gerek olmadan nesnelere interneti adı verilen sanal bir ağ üzerinden iletişim kurması ve süreci yönetmesi şeklinde çalışan yeni bir sanayi sistemidir. Esas olarak sanayi sektöründe ön plana çıkmakla birlikte, Sanayi 4.0’ın hizmet sektörünün de içinde bulunduğu birçok farklı alanda etkili olacak yeni bir sürecin kapısını aralayacağı öngörülmektedir.

Dördüncü sanayi devrimi, teknolojik gelişmelere öncülük etmiş ve farklı sektörlerde değişimi teşvik etmiştir. Gelişen teknolojiyle iletişim kolaylaşmış, dijitalleşme başlamış ve bilginin paylaşılmasına ortam hazırlanmıştır. Bilgi paylaşımı ve dijitalleşme internet ile birleştiğinde “büyük veri” adı verilen oldukça geniş bir bilgi ağı ortaya çıkmış ve doğru bilgi her zamankinden daha önemli bir rol kazanmıştır. Bilginin böylesi önemli hale geldiği bir süreçte, iletişim ve haber kavramları da farklı bir kimlik kazanma aşamasına girmiştir. İnternetin sağladığı bu değişim süreciyle birlikte haberin okunması ve yorumlanması süreçleri de insanlar tarafından farklı algılanmıştır. Bu kapsamda okurların haber alma eğilimleri ile gazetecilerin haber verme ve medya kurumlarının da haberleri sunma tekniklerine kadar bütün çalışma biçimleri değişime uğramıştır.

Üç ana bölümden oluşan bu çalışmanın birinci bölümünde dördüncü sanayi devrimi olarak da bilinen Sanayi 4.0 konusu ve Türkiye ile diğer ülkelerde konu ile ilgili yapılan çalışmalar incelenmiş, ikinci bölümde medya sektörü, medya sektörünün bugüne kadar geçirmiş olduğu değişim süreci ve dördüncü sanayi devrimindeki konumu üzerinde durulmuş, son bölümde de medya sektörünün Sanayi 4.0 kapsamında yeniden yapılandırılmasına yönelik görüş ve öneriler paylaşılmıştır.

1. Sanayi 4.0

Çalışmanın bu kısmında dördüncü sanayi devriminin açıklaması yapılmış ve kapsadığı alanlar ele alınmıştır. Bu çerçevede öncelikle dördüncü sanayi devriminin kavramsal incelemesi yapılmıştır. Ardından sanayi başta olmak üzere farklı sektörlerde etkisini hissettirmekte olan Sanayi

4.0'ın ortaya çıkışı ve gelişim süreci analiz edilmiştir. Son olarak da dünyada ve Türkiye'de bu kapsamda geleceğe dair yapılan planlamalar üzerinde durulmuştur.

1.1. Sanayi 4.0 Kavramı ve Kapsamı

Son yıllarda teknolojinin ilerlemesiyle birlikte makineler gelişmiş, üretim süreci kolaylaşmış ve sistem daha modern bir form kazanmıştır. Bu dönemde klasik emek faktörleri olan kol ve kas gücüne olan ihtiyaç neredeyse tamamen ortadan kalkarak, makineler hem kendilerini ve hem de üretim süreçlerini yalnız başlarına yönetmeye başlamışlardır (Taş vd. 2018). Bu gelişme sürecinin içinde bulunduğu son nokta olan Sanayi 4.0, cihaz ve makinelerin insandan bağımsız bir şekilde birbirine bağlanması ve üretim sürecini komuta etmesi olarak ifade edilmektedir.

Sanayi 4.0 üzerine yapılan çalışmalardan bahsetmeden önce terminoloji hakkında fikir sahibi olmak fayda sağlayacaktır. Sanayi 4.0 kapsamında kullanılan kavramlardan ilki olarak karşımıza çıkan nesnelere interneti, dijital bir ağa ve internet bağlantısına sahip olan nesnelere, sanal bir kimlik kazanması yoluyla, çevreleriyle fiziksel ve sosyal bağlamda iletişim halinde olmalarıdır (Davutoğlu, Akgül, Yıldız, 2017, 553). Doğru bir biçimde kumanda edildiği takdirde nesnelere interneti, üretim maliyetlerini düşürebilmekte, geliri ve karlılığı artırabilmektedir. Bir diğer kavram olan *Siber-Fiziksel Sistemler (Cyber-Physical Systems)*; üretim süreçlerindeki temel prensiplerin karma bir teknoloji tarafından yönetildiği sistemlerdir (Siskon, 2017). *3 Boyutlu 3D Yazıcılar (3D printers)* sanal bir veriyi, somut gerçek nesnelere dönüştüren cihazlardır (Siskon, 2017). Üretim bilgilerinin bilgisayara yüklenerek istendiği zaman ürüne dönüşmesini öngören bu sistem çerçevesinde, firmalar stok yapma gereği duymayacak ve bu da maliyeti azaltacaktır. Akıllı Fabrikalar (*Smart Factories*), dördüncü sanayi devriminin yapıtaşı olmakla birlikte devrimin getirdiklerinin somut olarak izlenebileceği bir ortamdır (Siskon, 2017). Otonom robotlar (*Autonomous Robots*), bir operatörün yönetiminde çalışabildikleri gibi, bir program aracılığıyla bağımsız olarak da çalışabilmektedir. Sistem Entegrasyonu (*System Integration*), birden fazla sistemin bir araya getirilerek tek bir sistem olarak çalışmalarını sağlamaktadır. Günümüzde sistemler, kendi içle-

rinde çalışıp diğer sistemlerle de entegre olacak şekilde tasarlanmaktadır. Teknolojinin çığır açıcı düzeyde ilerlemesi ile birlikte internetin ve sosyal medya araçlarının gündelik hayata hakim olması sayesinde, bilgiye erişim büyük ölçüde kolaylaşmıştır. Bilgiye erişimin ve bilgi paylaşımının bu ölçüde yaygınlaşması, yararsız ve yanlış bilgi sorununu da aynı ölçüde artırmıştır. Bu yüzden tüm bu bilgi yığını, bilgi çöplüğü olarak nitelendirilmeye başlanmıştır. Çok fazla bilginin bulunduğu bu ortamdan gerçek ve güvenilir olanların ayıklanıp, saklanması mümkün olmuştur ki; bu da bizi, Büyük Veri (Big Data) kavramına götürmektedir. Bu bağlamda büyük veri; “toplumsal medya paylaşımları, ağ günlükleri, blog, fotoğraf, video, log dosyaları vb. gibi değişik kaynaklardan toparlanan tüm verinin, anlamlı ve işlenebilir biçime dönüştürülmüş biçimi” olarak tanımlanmaktadır. Bulut bilişim sistemi (Cloud Computing System) veya işlevsel anlamıyla çevrim içi bilgi dağıtımı; bilişim aygıtları arasında ortak bilgi paylaşımını sağlayan hizmetlere verilen genel isimdir (Siskon, 2017). Artırılmış gerçeklik (Augmented Reality), gerçek dünyadaki çevrenin ve içindekilerin bilgisayar tarafından üretilen ses, görüntü, grafik ve GPS verileriyle zenginleştirilerek meydana getirilen canlı, doğrudan veya dolaylı fiziksel görünümüdür.

1.2. Sanayi 4.0'a Yönelik Yapılan Çalışmalar

Sanayi 4.0 kavramı ilk olarak 2011 yılında Hannover Fuarı'nda 4. Sanayi/Endüstri devrimi vurgusu ile ifade edildikten sonra günümüz işletme dünyasına Ekim 2012'de Bosch Şirketinde yönetici olan Siegfried Dias ve SAP AG firmasında üst düzey yönetici olan Hennig Kagermann tarafından oluşturulan çalışma grubunun hazırladıkları 4. Sanayi Devrimi öneri dosyasını Alman Federal Hükümeti'ne vermesi ve Nisan 2013 tarihinde Hannover Fuarı'nda bu çalışma grubunun Sanayi 4.0 raporunu sunmasıyla girmiştir (TÜSİAD, 2016). Rapora göre, Sanayi 4.0'ın başarıya ulaşabilmesi, donanım mimarisinin belirlenmesi ve standardizasyonu, karmaşık sistemlerin yönetilebilmesi, kapsamlı ve yüksek hızlı bir haberleşme altyapısının sağlanması, iş emniyeti ve güvenlik emniyetinin oluşturulması, çalışma organizasyonu ve tasarım, eğitim ve profesyonel gelişimin devamlılığı, mevcut mevzuatın uyarlanması, kaynakların verimli

kullanılması referans olarak belirtilen sekiz önemli konunun gerçekleştirilmesini içermektedir (Landscheidt ve Kans, 2016).

Türkiye bilindiği üzere coğrafi olarak stratejik öneme sahip bir noktadadır. Türkiye verimli ve çeşitli doğal kaynaklara sahip, genç nüfus oranı yüksek; fakat aynı zamanda üretim konusunda dışa bağımlı ve işsizlik oranının yüksek olduğu bir ülkedir. Bu durumda Türkiye'nin kendine yeten bir ülke olması ve ayakta kalması için, ekonomik durumunu iyileştirmesi ve bunu muhafaza edecek politikalar uygulaması gerekmektedir.

Sanayi 4.0 adına Türkiye hakkında konuşmaya başlamadan önce, ülkenin teknolojik gelişimi ile sanayi ve işgücü profiline bakılmalıdır. Bu kapsamda TÜİK'in Hanehalkı Bilişim Teknolojileri Kullanım Araştırması, 2016 raporu incelendiğinde, Türkiye'de 16-74 yaş aralığında internet kullanan bireylerin oranı %61,2 iken bu oran bilgisayar kullanımında %51,9 olarak karşımıza çıkmaktadır. Çalışmaya göre yaklaşık on hanenin sekizi internet erişim imkanına sahip iken, hanelerin %96,9'unda ise cep telefonu kullanılmaktadır. Teknoloji üretimi açısından TÜİK'in açıkladığı 2017 yılı verilerine göre, orta yüksek teknoloji imalat sanayi ürünlerinin imalat sanayi ürünleri ihracatı içerisindeki payı %33,6 iken bu oran ileri teknoloji ürünlerinde yalnızca %2,7 olarak karşımıza çıkmaktadır. Teknoloji yoğunluğuna göre dış ticaret verilerinin ISIC Rev.3 sınıflaması içinde yer alan imalat sanayi ürünlerini kapsadığı dikkate alındığında, yüksek teknoloji ürünlerin Türk ihracatındaki payının çok düşük olduğunu söylemek doğru olacaktır.

Dünya Ekonomik Forumu'nun (WEF-World Economic Forum) en son yayınladığı rapora göre Türkiye, Küresel Rekabet Gücü Endeksi (Global Competitiveness Index) değerlerine dayanarak yapılan sıralamada 7 üzerinden 4.42 puanla 137 ülke arasında 53. Sırada yer almaktadır. Raporda belirtilen gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde inovasyonun 2009-2017 arasındaki gelişmesine bakıldığında Türkiye'nin 7 üzerinden 3,5 puan aldığı ve ABD, Almanya, Japonya, İngiltere gibi ülkelerin bir hayli gerisinde kaldığı görülmektedir. Rapora göre inovasyon kapasitesinde (*capacity of innovation*) 4.1 puanla 74., bilimsel araştırma kuruluşlarının kalitesinde (*quality of scientific research institutions*) 3.3 puanla 100., şirketlerin Ar-Ge harcamalarında (*company spendign on R&D*) 3.3 puanla 69., Ar-Ge üzerinde üniversite-sanayi işbirliğinde (*university-*

industry collaboration on R&D) 3.5 puanla 66., devletin ileri teknoloji ürünlerini temininde (*government procurement of advanced technology products*) 3.4 puanla 64. Ve son olarak mühendis ve bilim insanlarının varlığında (*availability of scientists and engineers*) 4.3 puanla 49. Sırada yer almaktadır. Raporda üzerinde durulan bu göstergeler birlikte değerlendirildiğinde, Türkiye'nin inovasyon anlamında yetersiz kaldığı, Ar-Ge çalışmalarına gerekli bütçeyi ayırmadığı görülmektedir.

Mevcut durum göz önüne alındığında, Türkiye'nin acilen yeni politikalara geçmesi gerekmektedir. Bu kapsamda atılmış mevcut bir adım olarak TÜBİTAK tarafından hazırlanan "Yeni Sanayi Devrimi Akıllı Üretim Sistemleri Teknoloji Yol Haritası" adlı çalışma karşımıza çıkmaktadır. Söz konusu çalışmada, daha önceden belirlenmiş teknoloji gruplarına göre oluşturulan millî stratejik hedefler ile bu hedeflere ulaşılması için yapılması gereken çalışmalar ve altyapıya yönelik olarak Ar-Ge projeleri tasarlanmıştır. Yeni Sanayi Devrimi Akıllı Üretim Sistemleri Teknoloji Yol Haritası'nda belirtilen 10 hedef şu şekildedir:

1. Servis Bulut Platformu, Güvenlik ve Mahremiyet (*Cloud Platform Services, Security and Privacy*)
2. Büyük Veri Analitiği (*Big Data Analytics*) :
3. Siber Güvenlik Çözümleri (*Syber Security Solutions*)
4. Modelleme ve Simülasyon Çözümleri (*Modelling and Simulation Solutions*):
5. Endüstriyel Nesnelerin İnterneti Platformu (*The Platform for the Internet of Industrial Things*)
6. M2X Yazılım ve Donanımları (*MX2 Software and Equipments*) :
7. Yenilikçi Sensörler (*Innovative Sensors*) :
8. Robot, Otomasyon, Ekipman, Yazılım ve Yönetim Sistemleri (*Robot, Automation, Equipment, Software and Management Systems*) :
9. Eklemeli İmalat Malzemeleri, Ekipmanlar, Yazılımlar (*Additive Manufacturing Materials, Equipments, Software*)
10. Akıllı Fabrika Sistemleri (*Smart Factory Solutions*)

2. Sanayi 4.0'a Göre Medya Sektörü

Sanayi 4.0 ile birlikte bilgi ve iletişimin öneminin artacağı beklentisi, medya sektörünün bu çerçevede nasıl bir rol alacağı hakkında merak

uyandırmaktadır. Temel amacı haber yapmak olan medya sektörünün dördüncü sanayi devriminin sağlayacağı dijital ortama uyum sağlaması beklenmektedir. Çalışmanın bu kısmında ilk olarak medya sektörünün yapısı ve kapsamı üzerinde durulmuş, ikinci bölümde medya sektörünün Sanayi 4.0 ortaya çıkana kadar olan dönemdeki gelişimi incelenmiş, devamında ise dünyada ve Türk mediasında dördüncü sanayi devrimi kapsamında meydana gelen değişimler ve geleceğe dair öngörüler üzerinde durulmuştur.

2.1. Medya Sektörünün Yapısı ve Kapsamı

Günlük hayatta sıkça karşılaştığımız medya, gazete, dergi, radyo, televizyon ve internet gibi çeşitli kitle iletişim araçlarını kapsayan bir kavramdır. Medya esasen, insanlar arasındaki iletişimin kurulabilmesi için gerekli olan altyapı ile bu iletişimin kurulduğu ortamı ifade etmektedir.

Medyanın kapsamı içinde yer alan kitle iletişim araçları, temel olarak haber alma ve yayma ihtiyacına bağlı olarak ortaya çıkmıştır. Bu kapsamda medyanın ana işlevlerinden birinin haber verme olduğu söylenebilir. Haber alma ihtiyacının bir sonucu olarak haber mektupları ortaya çıkmış ve ekonomik, toplumsal ve siyasi sebeplerle yaygınlaşmıştır (Durmuş, 2017). Diğer taraftan medya, hizmet sektörünün içinde yer alarak iktisadi anlamda da bir işleve sahip olmaktadır. İçinde bulunduğumuz ekonomik koşullarda medya, reklam gelirleriyle beslenen, insanları yapmış olduğu yayınlar aracılığıyla yönlendirebilen büyük bir sektör konumundadır. Medya aslında haber verme işlevinin ötesinde, bugün ekonomide önemli roller üstlenen bir aktör konumundadır. Kısacası medya genel anlamda iletişim araçlarını ve haber vermeyi ifade etmekle birlikte, başlı başına iktisadi bir rolü de olan bir sektörü ifade etmektedir.

Medya sahip olduğu imkanlar neticesinde toplumu bir arada tutma ve haber alışverişini hızlandırma sorumluluklarını üstlenmektedir. Ancak bilgi alışverişinin hızlanması, birtakım problemleri beraberinde getirmektedir. Günümüzde medya sektöründe gerçek ve tüzel kişilere ait bilgilerin gizliliği kritik öneme sahiptir. 6698 sayılı Kişisel Verilerin Korunması Hakkında Kanun, kişisel verilerin işlenmesinde başta özel hayatın gizliliği olmak üzere kişilerin temel hak ve özgürlüklerini korumak ve kişisel verileri işleyen gerçek ve tüzel kişilerin yükümlülükleri ile

uyacakları usul ve esasları düzenlemektedir. Bu kanun kapsamında medya sektörü aktörlerine önemli görevler düşmektedir. Medyanın varlık nedeni olan iletişim özgürlüğü ve bu özgürlüğün kullanılması durumunda, ilgili kanun çerçevesinde diğer kişi ve kurumların şahsi hak ve özgürlüklerinin ihlaline meydan verilmemelidir.

Günümüzde artık iletişim araçlarını kullanmakta olan herkes medyanın aktif birer aktörü konumundadır. Medya sektöründe profesyonel anlamda yer almayan herkes, çok kolay bir şekilde interneti kullanarak iş yapabilmekte, internet üzerinden kazanç sağlayabilmekte, yayın yapabilmekte ve tanınırlığını artırabilmektedir. Dolayısıyla medya sektörünün kapsadığı alan günden güne genişlemektedir.

2.2. Medya Sektörünün Dördüncü Sanayi Devrimi Öncesi Dönemdeki Yapısı

Medya sektöründe kendini göstermeye başlayan dönüşüm süreci, bilgi teknolojilerindeki ilerleme ve globalleşme çabalarının etkisiyle medyanın baştan sona yeni bir yapıya girmekte olduğunu göstermektedir. Teknolojik, ekonomik ve sektörel anlamda bir nevi kabuk değiştirmeye başlamış olan medya sektörü, çalışma şartları, iş koşulları ve sektördeki bire bir ilişkiler anlamında farklılıklar doğmasına ortam hazırlamıştır.

Medya sektöründeki değişime genel hatlarıyla bakıldığında, Türkiye’de neredeyse 1980’e kadar medya sektöründe aile şirketlerinin hakim olduğu, daha sonraki süreçte ise teknolojik şartların değişmeye başlaması ve Türkiye’nin ekonomik anlamda içinde bulunduğu sıkıntılı durum sebebiyle medya sektörü dışında faaliyet gösteren büyük kuruluşların medya alanında rol almaya başladığı görülmektedir. 1990 yılında kurulan ilk özel televizyon istasyonunun yayına başlaması ve görsel yayıncılıkta devlet tekelinin ortadan kalkması ile birlikte, medya sektörü plansız ve kontrolsüz bir büyüme trendine girmiştir (T.C. Başbakanlık Basın-Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü, 2013: 10). Bu olay ile birlikte medya sektörü, yatay ve dikey tekelleşmeler ile karşı karşıya gelmiş, kartel oluşumları ve promosyona dayanan satış teknikleri ile Türk medyası birkaç büyük medya grubunun kontrolü altına girmiştir. Dolayısıyla bu dönemde medyada tekelleşme eğilimleri giderek artış göstermiştir.

Türkiye’de gözlenen mevcut piyasa yapısının temel sebebi, çapraz tekelleşmeyi engelleyen yasaların eksikliğidir. Çapraz tekelleşmede, farklı medya kollarında faaliyet gösteren kuruluşlar tek bir kişi ya da bir medya grubunun kontrolü altında faaliyet göstermektedir. Çapraz medya sahipliği, aynı sermaye sahipliğinin farklı medya alanlarında ve diğer alanlarda mülkiyet sahibi olması da çapraz medya yoğunlaşması olarak tanımlanmaktadır (Kuyucu, 2013: 149). Türkiye’de neredeyse her medya grubunun farklı alanlarda çalışmaları ve yatırımları mevcut olup, medya dışında faaliyet gösteren büyük kuruluşların da gelecekte medya sektöründe rol alması olasıdır.

2.3. Medya Sektörünün Sanayi 4.0 Kapsamında Değişimi

20. yüzyılda hayatımıza giren internet, medya sektörünü de etkisi altına almıştır. 1950’ye kadar gazete ve dergilerin ön planda olduğu medya sektörü, 1950’den sonra radyo, televizyon ve internet gibi görsel iletişim araçlarının etkisi altındadır. Teknolojinin gelişmesiyle birlikte medya sektörü de dijital bir form kazanmaya başlamıştır. Kitle iletişim araçları çağı olarak da adlandırılan ve halihazırda içinde bulunduğumuz dönemde, medya sektörünün kapsadığı araçların internet üzerinden yönetilmesi söz konusudur. Bilgisayar ve internetin medyadaki kullanımının artmasıyla birlikte, medya sektörü yapısal bir değişim sürecine girmiştir.

Dördüncü sanayi devriminin medya sektörüne sağlayacağı en büyük avantaj, sahiplik yapısının değişmesidir. Bu değişimin temelinde esasen 2000 yılı ve devamında ortaya çıkan teknolojik gelişmelerin etkisi bulunmaktadır. Teknolojinin gelişmesiyle birlikte medya kuruluşlarının sahiplik algısı değişmiş, büyük miktarda sermayeye duyulan ihtiyaç yerini bilgi ve donanım bırakmaya başlamıştır.

Kitle iletişim araçları çağı olarak da adlandırılan ve içinde bulunduğumuz dönemde, artık medya sektöründe söz söyleyebiliyor olmanın ana şartı sermaye sahibi olmak değildir. Bu dönemde yetenek, hayal gücü, pratik düşünebilme yeteneği ve zeka önem kazanmaya başlamıştır. Dolayısıyla büyük sermayeye sahip medya kuruluşlarından farklı bir prensiple çalışan medya aktörleri ortaya çıkmaya başlamıştır. Teknolojiyi aktif olarak kullanabilen, bireysel çalışma ile sanal ortamdan kazanç

sağlayabilen bu aktörler, medyanın gelecekte nasıl bir form alacağı hakkında önemli ipuçları vermektedir.

İnternet üzerinden yapılan işler, neredeyse sıfır maliyetle kurulabilen ve iki - üç kişinin çalışmasıyla ayakta tutulabilen girişimlerdir. Maliyetin düşmesinin temelinde esasen iş yeri açmaya ihtiyaç duyulmaması, işi devam ettirmek için temel bir bilgisayar ve internet bağlantısı dışında ekstra bir maddi masrafının olmaması yatmaktadır. Buna ek olarak, çalışan sayısının çok olmaması ve herhangi bir organizasyon yapısına ihtiyaç duyulmaması da maliyetleri ciddi derecede düşürmektedir.

3. Medya Sektörünün Dördüncü Sanayi Devrimi'ne Göre Dönüşümü ve Yeniden Yapılanmasına Yönelik Öneriler

Sanayi 4.0, nesnelere interneti ve siber fiziksel sistemler aracılığıyla imatlardan hizmet sektörüne kadar farklı alanlarda sanal bir sürece işaret etmektedir. Bilgiye ve habere ulaşmanın kolaylaşmasıyla birlikte medya sektörünün de bu kapsamda internet hakimiyetine girmesi beklenmektedir. Oxford Üniversitesi'ne bağlı Reuters Enstitüsü'nün Dijital Haber Raporu 2016 başlıklı araştırmasına göre 26 ülkede ankete katılanların yüzde 51'i sosyal medyayı haftalık haber kaynağı olarak kullanmaktadır. 18-24 yaşları arasındaki gençlerin yüzde 28'i ana haber kaynağı olarak sosyal medyayı tercih etmekte; bu oran televizyonu seçenlerde ise %24 olarak açıklanmıştır. Dolayısıyla önümüzdeki dönemde sosyal medyanın medyadaki rolünün daha da önem kazanacağını söyleyebiliriz.

Sanayi 4.0 ile birlikte internetin ve dijital verinin medyadaki hakimiyetinin artacağı beklentisi, bizleri medya sektörünü bu yeni sürece adapte edecek politikaları araştırmaya teşvik etmektedir. Bu kapsamda yapılabilecek şeylerden birincisi veri gazeteciliği üzerine çalışmaktır. Günümüzde yaşanmakta olan bilgi bolluğu, iletişimin ve doğru habere ulaşmanın önemini artırmıştır. Bu kapsamda veri gazeteciliği, Data Journalism Handbook (Veri Gazeteciliği El Kitabı) isimli kitapta, veri ile gazetecilik yapmak olarak tanımlanmaktadır. Başka bir ifadeyle, her türlü gazetecilik faaliyetinde veriyi düzenleyip, filtreleyip günümüz dünyası için anlamlı hale getirmektir. Veri gazeteciliğinin kullanmakta olduğu raporlama tekniği ile okuyucu süreç içerisine dahil olabilmekte ve veriyi anlamlandırarak yeni kavramsal ilişkiler ortaya koyabilmektedir.

İkinci olarak medya sektörüne yönelik yapay zeka geliştirme çalışmaları dikkat çekmektedir. Burada normal bir robotta kullanılan yapay zekadan farklı olarak, sanal ortamdan haber olabilecek güncel ve doğru veriyi filtreleyip bunu haber yapabilme özelliği barındıran yapay zeka aynı zamanda bu işlemi herhangi bir komuta gerek duymadan devamlı yapabilmektedir. Konuyla ilgili olarak Google'ın finanse ettiği bir çalışma olan "The Digital News Initiative" isimli bir proje mevcuttur. Söz konusu projeye göre medya sektörüne yönelik tasarlanmış olan yapay zekanın, büyük veri üzerinden verileri toplaması ve yerel medya kanalları için ayda otuz bin haber üretmesi planlanmaktadır.

Medyanın yeniden yapılanması kapsamında iletişim eğitimi veren kurumlarda da yapılması gereken çalışmalar bulunmaktadır. Bu çerçevede özellikle iletişim fakültelerinde devlet ve sanayinin desteği önem kazanmaktadır. Medya okuryazarlığının geliştirilmesi için çalışmalar yapılmalı, öğrencilerin giderek dijitalleşen medyayı anlayabilmesi, yorumlayabilmesi ve haber üretebilmesi teşvik edilmelidir. Burada gerek fiziksel gerek maddi anlamda öğrencilerin çalışmalarına uygun ortam sağlayabilmek adına kütüphane ve laboratuvar olanakları iyileştirilmeli, kütüphanelere kaynak desteği verilmeli, projeler teşvik edilmelidir.

Sonuç

Sanayi 4.0 henüz birkaç yıldır adından bahsedilmekte olan bir kavram olsa da, imalat ve hizmet sektörleri başta olmak üzere hayatımızın farklı alanlarını etkisi altına almaya başlamıştır. Günümüzde bilgiye ulaşmanın kolaylaşması ve bilgi bolluğunun yaşanması, doğru bilginin ve güvenilir kaynaklara dayanana haberciliğin önemini artırmıştır. Haber kaynağının çoğunlukla internet ve sosyal medyaya dayanması ve internet gazeteciliğinin yaygınlaşması, medya sektörünün de Sanayi 4.0'dan önemli derecede etkileneceği ve yapısal anlamda değişime uğrayacağı söylenebilir. Bu kapsamda medya sektörünün Sanayi 4.0 kapsamında yeniden yapılanmasına yönelik olarak birtakım değişiklikler yapılmalıdır. Bunlar temel olarak veri gazeteciliği üzerine çalışmalar yapılması, medya sektörüne yönelik olarak özel yapay zeka tasarlanması ve eğitim alanında, iletişim eğitimi veren yükseköğrenim kurumları başta olmak üzere, eğitim anlayışında bir değişime gidilmesidir.

EXTENDED ABSTRACT

**Sectoral Transformation in Media in Industry 4.0
Process**

*

Birol Akgül - Zeynep Ayer

Çanakkale Onsekiz Mart University

Today, as a strategic concept, Industry 4.0 is fully implemented, it is expected that there will be a wide change in overall economic structure in the world. The fact that technology and internet have shown itself in the media in the last fifty years gives hints that the media will change significantly during the Industry 4.0 process, where virtual data and internet-based systems will be used. The aim of this study is to discuss the expected transformation of the media in the Fourth Industrial Revolution. Case study and fictional analysis methods were used in the study.

Industry 4.0 refers to the last point of the development of the industry from the 18th century to the present, the Fourth Industrial Revolution. The new era, in which digital technologies will be used intensively, is also called as the digital age. In addition to developed countries such as Germany, USA and UK, nowadays, there are extensive studies on Industry 4.0 around the world.

The concept of Industry 4.0 was first mentioned at the Hannover Fair in 2011 with the emphasis of the 4th Industrial / Industrial revolution. The 4th Industrial Revolution was submitted to the Federal Government of Germany with the proposal file and in April 2013, this working group presented the Industry 4.0 report at the Hannover Fair. Success of Industry 4.0, determination and standardization of hardware architecture, management of complex systems, provision of comprehensive and high-speed communication infrastructure, establishment of safety and security safety, work organization and design, continuity of education and professional development, adaptation of existing legislation, efficient of

resources the implementation of eight important issues referred to as reference.

According to a report published by the World Economic Forum's latest Turkey, the Global Competitiveness Index (Global Competitiveness Index), based on the value of the ranking made out of 7 points between the 4:42 137 countries situated next 53. When the report looked at the development between developed and developing countries specified in innovation 2009-2017 Turkey's received 3.5 points out of 7 and the USA, Germany, Japan, countries such as the UK shows that a great deal remains behind. According to the report, capacity of innovation is rated 74 with 74 points, quality of scientific research institutions with a score of 3.3 and 100 with company spendign on R & D. university-industry collaboration on R & D with 3.5 points 66. goverment procurement of advanced technology products, with a score of 3.4. is ranked 49th in points. Rinse Taken together, these indicators on the report, Turkey's is inadequate in terms of innovation, R & D work shows that the necessary budget allocations. Taking the current situation into consideration, Turkey needs to urgently go to the new policy. In this context,. New Industrial Revolution Intelligent Production Systems Technology Road Map Har prepared by TUBITAK is a current step. In this study, R & D projects have been designed for the national strategic targets created according to the predetermined technology groups and for the works to be achieved to achieve these targets and for the infrastructure.

The expectation that the importance of information and communication will increase together with Industry 4.0 arouses interest in the role of media sector in this framework. The media sector, whose main objective is to make news, is expected to adapt to the digital environment provided by the fourth industrial revolution.

The media, which we frequently encounter in daily life, is a concept that includes various media such as newspapers, magazines, radio, television and internet. The media mainly refers to the environment in which this communication is established with the infrastructure necessary for the communication between people. Nowadays, everyone who is using communication tools is an active actor of the media. Anyone who is not a professional in the media sector can do business very easily by using the internet, can gain profit on the internet, can broadcast and

can increase their recognition. Therefore, the area covered by the media sector is expanding day by day.

The transformation process, which has begun to show itself in the media sector, shows that the media are entering a new structure from the beginning to the end thanks to the progress in information technology and the efforts of globalization. The media sector, which has started to change some technological, economic and sectoral shells, has created an environment for differences in terms of working conditions, working conditions and one-to-one relations in the sector. The main reason of the current market structure observed in Turkey is the lack of laws to prevent cross monopolization. In cross-monopolization, organizations operating in different media branches operate under the control of a single person or a media group. Cross-media ownership is defined as the cross-media concentration of ownership of the same capital in different media and other areas. In Turkey is almost all media groups in different fields of work and investment of existing, large organizations operating outside the media is also possible to take part in the media industry in the future.

In parallel with industrial revolutions, the need for labor has decreased over time. This decrease was not limited to the industrial sector. Mechanization and automation have also shown in the agriculture and service sector. The reflection of mechanization and automation on the media varies slightly from the service sector. With the development of technology, modern journalism techniques and new generation mass media are used in the media sector. Due to the nature of the media sector, automation can be applied to a certain point. Since the subject, interest and basic source of the media is human, it is not possible to think of a media independent of human. In this context, Media 4.0 can be interpreted as the human being actively participating in the process, but adapting to a new infrastructure where the working method and organizational structure of the media institutions will be used predominantly in the use of digital methods.

The expectation that the internet and digital data will dominate the media together with Industry 4.0 encourages us to investigate the policies that will adapt the media sector to this new process. The first thing that can be done in this context is to work on data journalism. Today, the

abundance of information, communication and accurate news has increased the importance of reaching. In this context, data journalism is defined as doing journalism with Data Journalism Handbook. With the reporting technique used by data journalism, the reader can be included in the process and can make new conceptual relations by making sense of the data. Secondly, the development of artificial intelligence for the media sector is noteworthy. Unlike the artificial intelligence used in a normal robot here, news from the virtual environment that can filter the current and accurate data that feature the ability to make news with artificial intelligence at the same time can do this without the need for any command.

In the context of the restructuring of the media, there are studies to be done in the institutions providing communication education. In this framework, the support of the state and industry is gaining importance especially in the communication faculties. Efforts should be made to improve media literacy, and students should be encouraged to be able to understand, interpret and produce news digitally.

Industry 4.0 is a concept that has been put forward at the Hannover Fair of Germany in 2011 and is now being discussed and studied globally. The industry has so far gone through three stages: the mechanization of the production process, the use of electricity in production and the automation of production. In the last stage known today as Industry 4.0, production is based on cyber physical systems. A virtual copy of the real world with cyber physical systems is created and all production mechanisms are remotely controlled. In this context, it can be said that the need for people will decrease day by day. Industry 4.0 is expected to open the door of a new era in the media, which will be called Media 4.0. Within the scope of Media 4.0, it is recommended to carry out very journalistic studies, use of artificial intelligence in journalism and revise education policies, especially in institutions providing communication education.

Kaynakça/References

- Dağ, P., (2017). *Data journalism handbook*. http://www.academia.edu/16286677/GAZETEC%C4%B0L%C4%B0%C4%9E%C4%B0N_GELE-CE%C4%9E%C4%B0_VER%C4%B0_GAZETEC%C4%B0L%C4%B0%C4%9E%C4%B0_-P%C4%B1nar_Da%C4%9F_Ekitap , Erişim Tarihi: 29.09.2017
- Davutoğlu, N., Akgül, B. ve Yıldız, E., (2017). İşletme yönetiminde Sanayi 4.0 kavramı ile farkındalık oluşturarak etkin bir şekilde değişimi sağlamak. *Akademik Sosyal Araştırmalar*,52, 544-567.
- Durmuş, B. T.(2017). Matbaa teknolojisinin Osmanlı devletine giriş koşulları ve tartışmalar. *Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi*, 5(2), 950-968
- Kişisel Verilerin Korunması Hakkında Kanun. <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2016/04/20160407-8.pdf> Erişim Tarihi: 01.11.2017
- Kuyucu, M (2013). *Bâb-ı Ali'den tablet gazetelere basın işletmeciliği. iletişim ve diplomasi* (1) <http://www.iletisimvediplomasi.com/bab-i-aliden-tablet-gazetelere-basin-isletmeciligi/> Erişim Tarihi: 30.10.2017
- Landscheidt, S., ve Kans, M (2016) automation practices in wood product industries: Lessons learned, current practices and future perspectives. in *The 7th Swedish Production Symposium SPS*, 25-27 October, 2016, Lund, Sweden. Lund University.
- Reuters Institute, (2016). *Digital news report 2016*. <http://reutersinstitute.politics.ox.ac.uk/sites/default/files/research/files/Digital%20News%20Report%202016.pdf> Erişim Tarihi: 02.11.2017
- Siskon (2017). *Sanayi 4.0 ile ilgili kavramlar ve açıklamaları*. <http://www.siskon.com.tr/haberler/sanayi-4.0-ile-ilgili-kavramlar-ve-aciklamalari/> Erişim Tarihi: 01.09.2017

- Taş, H. Yunus, Demirdöğmez M. ve Küçüköğlü, M., (2018). Endüstri 4.0'ın çalışma hayatına ve girişimciliğe muhtemel etkileri. 2. *Uluslararası Gap İşletme Bilimleri ve Ekonomi Kongresi*, 4-7 Ekim, 2018, Ss.94-104- 6
- TC. Başbakanlık Basın-Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü (2013) *Bir bakışta Türk medyası*. http://www.byegm.gov.tr/uploads/docs/Bir_Bakista_Turk_Medyasi_TR.pdf Erişim Tarihi: 03.11.2017
- TÜİK, (2017). *Hanehalkı bilişim teknolojileri kullanım araştırması*, 2016. <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=21779> Erişim Tarihi: 01.10.2017
- TÜSİAD (2016). *Türkiye'nin küresel rekabetçiliği için bir gereklilik olan Sanayi 4.0 geliştirmekte olan ekonomi perspektifi*. <http://www.tusiad.org/indir/2016/sanayi-40.pdf> Erişim Tarihi: 10.02.2017.
- WEF (2017). *The global competitiveness report 2016-2017*. <https://www.weforum.org/reports/the-global-competitiveness-report-2016-2017-1> Erişim Tarihi: 02.10.2017

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Akgül, B. ve Ayer, Z. (2018). Sanayi 4.0 sürecinde medyada sektörel dönüşüm. *OPUS-Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 9(16), 2310-2327. DOI: 10.26466/opus.472798

Kırsal Turizm Bağlamında Muğla'da Dağ Kültü, Eren Kültü Kapsamındaki Gelenekler ve Şenlikler

DOI: 10.26466/opus.486024

*

Mehmet Naci Önal* - Taner Dalgın** - Levent Karadağ***

* Prof. Dr., Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Muğla / Türkiye

E-posta: onaci@mu.edu.tr

ORCID: [0000-0002-2397-0697](https://orcid.org/0000-0002-2397-0697)

** Öğr. Gör. Dr., Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Muğla Meslek Yüksekokulu, Muğla / Türkiye

E-posta: tanerdalgın@mu.edu.tr

ORCID: [0000-0002-7645-1989](https://orcid.org/0000-0002-7645-1989)

*** Dr. Öğr. Üyesi, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Dağca Kazım Yılmaz MYO, Muğla/Türkiye

E-posta: levantk@mu.edu.tr

ORCID: [0000-0002-0932-8315](https://orcid.org/0000-0002-0932-8315)

Öz

İnsanların olağanın dışına çıkma, yeni şeyler keşfetme, farklı olanı görme ve deneyimleme yönündeki istekleri alternatif turizm türlerini sürükleyen en önemli itici güç durumundadır. Özellikle kültür ve yerel yaşantı konusunda giderek artan merak, son dönemde özellikle aktif hayat tarzına sahip turist kitlesini turizm faaliyetlerine yönelten önemli bir unsur olarak ön plana çıkmaya başlamıştır. Bu çalışmada, hem potansiyel turistler, hem turizm girişimcileri için potansiyel bir çekicilik unsuru olduğu düşünülen Muğla Çiçek baba dağına ilişkin dağ ve eren kültürü detaylı şekilde anlatılmaya çalışılmış ve dağ kültürü, eren kültürü çerçevesinde oluşturulmuş gelenekler ve şenlikler incelenmiştir. Araştırma, kültürel bir çekicilik unsuru olarak Muğla'da dağ, eren kültürü kapsamındaki yerel yaşantının, bir sürdürülebilir turistik ürün olarak nasıl kullanılabileceğini ortaya koymayı amaçlamaktadır. Kültürel bir çekicilik olarak Muğla'da dağ ve eren kültürünün tanıtılması ve turizme kazandırılması inanç turizmine, kırsal turizme ve kültür turizmine merak duyan geniş bir potansiyel turist kitlesinin bölgeye çekilmesini sağlayacaktır. Araştırma sonuçlarına bakıldığında, bölgede yaşayan yerel halkın, dağ ve eren kültürü ile ilgili inançlarına yönelik gerçekleştirdikleri faaliyetlerin ve yaşam tarzlarının, turizm açısından önemli bir çekicilik unsuru oluşturduğu görülmüştür. Ayrıca, şenliklere katılımın yoğunlaşmasının yerel halk için, ürettikleri tarımsal ve hayvansal ürünleri daha kolay şekilde ekonomik değere dönüştürmek açısından katkı yaratacağı düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Kırsal turizm, Kültür Turizmi, İnanç Turizmi, Dağ Kültü, Eren Kültü.

Folkways and Festivals About Mountain and Saint Cult That One of Rural Attractiveness in Muğla

*

Abstract

Some wishing of people like having an experience out of ordinary, discovering different things and places are most important impetus that develop alternative tourism types. Specially, ever increasing interest about culture and local lifestyle begin to attract people that have proactive lifestyle to tourism activities, recently. In this study, we mention mountain and saint cult about iek Baba Mountain that we think, it is very important for potential tourists and tourism entrepreneurs both, in Muğla region. Also, we investigate folkways and festivals about mountain and saint cult in Muğla. The aim of study is suggest local life about mountain and saint cult in Muğla as sustainable cultural tourism attraction. Promotion of mountain and saint cult about iek Baba Mountain as cultural attraction contribute to attract wide range of potential tourist that interested in rural tourism, religious tourism and culture tourism. It is important to bring mountain and saint cult about iek Baba Mountain in tourism for these reasons. Consequently, when we evaluate the research results, we can say folkways and festivals about mountain and saint cult belief of local people in Muğla is important and authentic tourism attraction for this region. In addition, broad participation in this festival may contribute to increase economic value of agricultural and animal products that produce by local people.

Keywords: Rural Tourism, Culture Tourism, Religious Tourism, Mountain Cult, Saint Cult

Giriş

İnsanoğlunun yaradılışında var olan görme ve öğrenme isteği, ekonomik, kültürel etkenlerin de etkisiyle eski çağlardan bu yana insanları seyahat etmeye yönlendirmiştir. Turizme katılan ziyaretçilerin, olağanın dışına çıkma, yeni şeyler keşfetme, farklı olanı görme ve deneyimleme yönündeki istekleri geçmişten bugüne alternatif turizm türlerini sürükleyen en önemli itici güç olmuştur. Son zamanlarda kültür ve yerel yaşantı konusunda giderek artan merak, özellikle aktif hayat tarzına sahip turist kitlesini turizm faaliyetlerine yönelten önemli bir unsur olarak ön plana çıkmaya başlamıştır. Bir kırsal turizm çekiciliği olarak değerlendirilebilecek olan kültür ve yerel yaşantı, önemli bir turistik ürün olarak hem potansiyel ziyaretçilerin, hem de yenilikçi turistik ürünler ortaya koymayı amaçlayan turizm girişimcilerinin ilgisini çekmektedir. Bu ilgi yeni turizm etkinliklerini ve alanlarını ortaya çıkarmayı ve yaygınlaştırmayı amaçlayan çalışmaların önemini artırmaktadır.

Bu çalışmada, hem potansiyel turistler, hem turizm girişimcileri için potansiyel bir çekicilik unsuru olduğu düşünülen Muğla Çiçek dağına ilişkin dağ ve eren kültü detaylı şekilde anlatılmaya çalışılmış ve dağ kültü, eren kültü çerçevesinde oluşturulmuş gelenekler ve şenlikler incelenmiştir. Araştırma kültürel bir çekicilik unsuru olarak Muğla'da dağ, eren kültü kapsamındaki yerel yaşantının bir sürdürülebilir turistik ürün olarak nasıl kullanılabilceğini ortaya koymayı amaçlamaktadır. Ayrıca, söz konusu turistik çekiciliğin, özellikle kültür ve yerel yaşantıya ilgi duyan turist kitlesine nasıl duyurulabileceği konusunda çözüm önerilerinin geliştirilmesi bu çalışmada hedeflenmektedir. Öncelikle kırsal turizm kavramı ve etkinlikleri anlatılarak, dağ ve eren kültü kırsal turizm ve kültür turizmi içerisinde konumlandırılmaya çalışılmıştır. Daha sonra Muğla bölgesindeki dağ ve eren kültü kapsamındaki inanışlar anlatılmış, bu kapsamdaki yerel halkın geleneklerinden ve şenliklerinden bahsedilmiştir. En son olarak kültürel anlamdaki bu çekiciliklerin kırsal turizm açısından oluşturabileceği potansiyel değer ele alınmıştır.

Kırsal Turizm Kavramı Ve Kırsal Turizmin Kapsamı

Kırsal turizm, özellikle temel geçim kaynağı tarım ve hayvancılık faaliyetleri olan yörelerde, bölgesel kalkınmaya katkı sağlamak amacıyla tarım ve hayvancılık faaliyetlerin yanı sıra, turizm faaliyetlerinin sınırlı olarak geliştirilmesi ve sürdürülmesi üzerine odaklanan bir alternatif turizm çeşididir. Kırsal turizm, turistlerin mekan içinde yoğunlaşması sebebiyle ortaya çıkan ekonomik, sosyal ve psikolojik sorunların çözümünde önem arz etmektedir. Kırsal yörelerin dinlendirici atmosferinden yararlanmaya amaçlayan, genellikle aktif bir hayat tarzına sahip turist kitleleri, hem kırsal alanlarda benzersiz bir tatil deneyimi yaşamakta, hem de gelir düzeyi diğer sektörlerle göre düşük olan tarım üreticisine ek bir gelir sağlamaktadır (Olalı ve Timur, 1988, s.400).

Kırsal turizmle ilgili tanımlara baktığımızda ilgili uluslararası kuruluşlar ve araştırmacılar tarafından birçok farklı tanım yapıldığı görülmektedir. Avrupa Birliği tarafından yapılan çalışmalarda kırsal turizmin *"Tarımsal ya da yerel değerlerle iç içe bulunarak hoşça zaman geçirmek amacıyla olan turistlere, beklentileri doğrultusunda konaklama, yiyecek, içecek ve diğer hizmetleri veren küçük ölçekli işletmelerin yer aldığı küçük yerleşimlerde gerçekleştirilen faaliyetler bütünü"* olarak ifade edildiği görülmektedir (EC, 1999, s. 151). Kitle turizmi ile ilgili olumsuzlukların daha çok farkına varılması ve alternatif turizme olan talebin artması ile birlikte, kırsal bölgelerin doğal güzelliklerini görmek, farklı kültürlerden insanlarla bir araya gelmek, kırsal yöreye özgü faaliyetlere katılmak, doğa ve çevre ile bütünleşmek amacıyla turizm faaliyetlerine katılan insanların sayısı önemli bir artış göstermiştir (Gölbaş ve Atak, 2016, s.1216). Talep yönlü bu artış, yenilikçi girişimlerin kırsal turizme yönelik farklı turistik ürünleri arzıyla daha da hız kazanmıştır.

Kırsal turizmi basit olarak kırsal alanlara yapılan seyahat olarak da tanımlamak mümkündür. Fakat kırsal turizmi ortaya çıkaran unsurlara ve kırsal turizme yönelik beklentilere odaklanmak kırsal turizmi ele almakta daha doğru bir yaklaşım olacaktır. Kırsal turizm, gündelik yaşamın monotonluğundan sıkılmış, çevreye duyarlı turistik tüketicilerin doğayla bütünleşme isteğiyle hareket ettiği, çevresel tahribatın ve gürültü kirliliğinin en az düzeye indirilmeye çalışıldığı, yerel kültüre ait etkin-

likleri deneyimleme ve gözleme odaklı turizm faaliyetlerini kapsamaktadır (Civelek vd., 2013, s.3).

Bu tanımlardan hareketle kırsal turizmi "kırsal yerleşimlerde yaşayan insanlarla iç içe gerçekleştirilen ve çoğu zaman yerel halkın kültürel özellikleri de dahil olmak üzere, birçok kırsal çekiciliğin turistik ürün olarak değerlendirilebileceği, sürdürülebilirlik ilkelerine uygun olarak gerçekleştirilen bir alternatif turizm şekli" olarak tanımlayabiliriz.

Kırsal turizmin temelinde yer alması gereken en önemli konu, doğal dokunun ve kültürel yapının bozulmadan bir çekicilik unsuru olarak sunulabilmesi ve kırsal turizm uygulamalarında da bu çekicilik unsurunun korunabilmesidir. Yerli ve yabancı turistin kırsal turizmle ilgili aktivitelere, kırsal çekiciliklere ve yerel yaşantıya zarar vermeden katılımının sağlanabilmesi kırsal turizm açısından bir zorunluluktur. Bunun sağlanabilmesi için kırsal alanları turistik faaliyetlere açarken, öncelikle bu bölgelerin taşıma kapasitelerine dikkate alan bir kırsal turizm planlaması yapılması gerekir. Kırsal turizm çalışmalarında koruma kullanma ilkelerine uygun hareket edilmesi oldukça önemlidir. Büyük kitlelerin plansız şekilde, kırsal değerleri çok fazla gözetmeksizin, kırsal turizme yönlendirilmesi, kırsal turizmin genel felsefesine aykırıdır. Bu nedenle kırsal kaynakları en az yıpratacak ve kırsal kültürü en az asimile edecek şekilde ve kapasitelerde kırsal turizm faaliyetlerin yürütülmesi son derece önemlidir (Çeken vd., 2012).

Kırsal turizmin kapsamını daha net anlayabilmek amacıyla, bu turizm türünün içeriğini oluşturan ürün bileşenlerini ve faaliyetleri belirlemek oldukça önemlidir. Kırsal turizm sadece kırsal alanların gezilip görülmesini içeren bir turizm türü değildir. Kırsal turizmin pasif katılımdan daha çok aktif katılıma uygun yapısı, kırsal turizm kapsamındaki aktivitelerin çeşitliliğini de arttırmaktadır. Doğa gezileri, alışveriş, kayak, macera aktiviteleri, rafting, yürüyüş, tırmanış, termal turizm, avcılık, balıkçılık, kuş gözlemciliği (ornitoloji), yamaç paraşütü, dağcılık, kanoçuluk, sanat, tarih ve etnik yapıyla ilgili faaliyetler kırsal turizmin kapsamına dahil edilebilecek yada onunla bütünleştirilebilecek aktivitelerden ilk akla gelenlerdir (Bramwell and Lane, 1994; Soykan, 2006).

Bunun yanında yöresel yemeklerin, el sanatlarının, gelenek, göreneklerin yaşatılmasını sağlamak ve bunları tanıtmak için yapılan faaliyetleri de kırsal turizm içerisinde değerlendirmek mümkündür. Kırsal turizmi

sadece kırsal bölgelerdeki fiziki çekiciliklerle ve gerçekleştirilecek faaliyetlerle sınırlı tutmak yeterince kapsamlı bir yaklaşım olmayacaktır. Bütün bu çekiciliklerin yanında, kırsal bölgede yaşayan insanların oluşturduğu ortak kültürü, kırsal turizm için en önemli bileşen olarak ele almak doğru olacaktır. Bu noktada, yerel halka ait kültürün en önemli yansımaları olan şenlikler, panayırılar, kutlamalar, dini törenler, düğünler, bayramlar ve belki de cenazeler, kırsal turizm için en önemli çekicilikler olarak değerlendirilebilir. Bu çalışmada daha çok yerel halkın dağ ve eren kültü inanışının bir sonucu olarak ortaya çıkan şenlikler ve kutlamalar üzerinde durulmuştur. Yerel halkın dağ ve eren kültürüne ilişkin bu gelenek ve şenlikler, kırsal turizm açısından otantik ve farklı bir değere sahiptir. Bu değer insanların tarafından anlaşılması ve turistik açıdan bir çekicilik oluşturması ise ancak, dağ ve eren kültü ile ilgili gelenek ve şenliklerin altında yatan hikayelerin bilinmesi ile mümkündür.

Bir Kırsal Turizm Çekiciliği Olarak Muğla'da Dağ, Eren Kültüyle İlgili Gelenekler Ve Şenlikler

Toplumların yaşam biçimlerini belirleyen çeşitli öyküler, efsaneler, kuşaktan kuşağa, dilden dile aktarılan ve kültürel zenginliğin temelini oluşturan somut olmayan kültürel miras, özellikle kırsal hayat tarzının sürdürüldüğü bölgelerde önemli bir turizm çekiciliğini oluşturmaktadır. Şenlikler ve kutlamalar, toplumların kültürlerini ve kendine özgü değerlerini en yoğun şekilde yansıttıkları etkinlikler olarak dikkat çekmektedir. Bu etkinlikler için yöreye gelen farklı kültürlerden turistler, hem yerel kültürü gözlemlemeyi, hem de yerel halkla birlikte ortak bir deneyim yaşamayı hedeflemektedir. Bu çalışmada kırsal hayat tarzına, dağ ve eren kültürüne merak duyan potansiyel turistlerin ilgisini çekebilecek bir çekicilik olarak çiçek baba dağ ve eren kültüründen bahsedilmiş ve bu doğrultuda yerel halkın inanışları ve kutlamaları anlatılmıştır.

Dünyanın ve Türkiye'nin birçok farklı bölgesinde dağlarla ilgili inanışların ve bunlara bağlı ritüellerin var olduğu görülmektedir. Dağların, genellikle civarında yaşayan yöre halkı tarafından kutsal kabul edildiği ve onlar için dünyanın merkezi olma özelliği taşıdığı söylenebilir. Muğla ilinde ise, dağlarla ilgili inanışlar, eren kültü ile iç içe girerek varlığını sürdürmüş ve günümüze ulaşmıştır. Dağ kültü ve eren kültü çerçeve-

sinde oluşturulmuş geleneklerden Köyceğiz sınırlarında yer alan Sandıraz Dağı ve Ağla köyü ereni ile ilgili olanlar ve Çiçek Baba doruğundaki Çiçek Baba ile ilgili olanlar günümüzde de bütün canlılığıyla devam etmektedir.

Bu geleneklerden biri olan eren şenlikleri, Muğla ili Köyceğiz ilçesi sınırları içinde yer alan Gölge Dağlarının devamı olan Sandıraz Dağı'nda gerçekleşmektedir. Eren şenlikleri hem dağın batısında yer alan Ağla köyünde, hem de Sandıraz dağının zirvesinde birbirine yakın farklı tarihlerde yapılmaktadır. Ağla köyünde gerçekleşen şenlikler "Mahya" (halk arasında maya) olarak anılmakta ve şenliğin gerçekleştiği güne "eren günü" adı verilmektedir. Mahya kapsamında her yıl ağustos ayının ikinci perşembesi Ağla (diğer adı Yayla) köyünde bir araya gelinerek kutlamalar yapılmaktadır. Yılladır süregelen bir alışkanlıkla çevre köy, kasaba ve şehirlerde yaşayan herkes bu özel güne hazırlığını yaparak, şenlik zamanı geldiğinde, önceden sözleşmiş gibi eren ziyaretine gelmektedir. Şenlik sırasında adak kurbanları kesilmekte, kurban eti, hem kesenler tarafından yenilmekte, hem de şenlikteki misafirlere ikram edilmektedir. Akşama kadar devam eden şenlik sırasında ziyaretçiler çeşitli dileklerde bulunurlar ve dua ederler (Karaağaç, 1977). Ağla'daki türbe "eren kavak" adı verilen kutlu bir ağaçtır. Burada bir erene ait mezar olmasa da, erenin hikmeti sayılan kutlu bir ağaç bulunmaktadır. Çiçek Baba hakkında halk arasında anlatılan menkıbede bu kutlu ağaç önemli bir yer tutmaktadır. Erenin duası sonunda bu ağacın eğildiği ve gölge yaptığı rivayet edilmektedir. Ayrıca, Ağla köyünün adını efsanede geçen diğer bir olaydan aldığına inanılmaktadır. Çiçek Baba esasını yere vurur "ağla" der ve yerden su çıkar. Bunu üzerine köyün adı "Ağla" olarak kalır (Başlaran 1999; Belgrat 1999).

Muğla'da en canlı şekilde ve en geniş katılımı gerçekleşen eren ziyaretleri, Batı Torosların son uzantısı olan Gölge Dağlarının Sandıraz doruğunda yapılan Çiçek Baba ziyaretleridir. Muğla'nın Köyceğiz ilçesi ile Denizli'ye bağlı Tavas ilçesinin Beyağaç beldesi arasında kalan Sandıraz dağının zirvesinde halk arasında Çiçek Baba olarak bilinen erenin mezarı bulunmaktadır. Mezarın boyu otuz dört metre yirmi santim uzunluğunda, eni üç metre on santim genişliğindedir. Mezarın baş tarafı kibleye doğru uzanmaktadır. Mezarın kenarlarında dokuz adet büyükçe taş yer almaktadır. Göğüsleri hizasından kibleye doğru yöneldikleri göz önüne

alındığında dokuz mezarın olma ihtimali düşünülebilir. Aksi halde bir erenin otuz metreden daha uzun olan ve kibleye uymayan yönü ile karşılaşılır.

Çiçek Baba ziyaretlerinin ve şenliklerin ne zamandan beri yapıldığı bilinmemektedir. Şenliğe gelenler, babalarının ve dedelerinin bu şenliklere katıldıklarını, kendilerinin de çocukluk yıllarından itibaren bu geleceği devam ettirdiklerini belirtmektedir. Çiçek Baba için yapılan şenlikler her yıl ağustos ayının son perşembesinde gerçekleştirilmekte ve bu güne "Eren Günü" denilmektedir. Ziyaretçiler, birbirleriyle haberleşmezsiniz ve şenliğe özel hazırlıklar yaparak gelmektedir.

1994 yılından itibaren Denizli'nin Beyağaç Belediyesi "Geleneksel Eren Günü, Kartal Gölü Yörük Şenlikleri" adı altında şenlikler düzenlemektedir. Denizli ili, Tavas ilçesi ve Beyağaç beldesi civarından gelen ziyaretçilerin kimi bir hafta, kimi üç gün, kimi bir gün öncesinden Sandıraz Dağı'na, erene yaya olarak yaklaşık bir saatlik mesafede bulunan Kartal Gölü'ne gelirler. Kartal Gölü'nde çadır ve yatak yerleri hazırlayarak, eren yürüyüşüne kadar konaklarlar. Köyceğiz tarafından gelen ziyaretçilerin ise bir kısmı şenliklerin düzenlendiği günden bir gün önce dağa çıkarlar. Ziyaretçiler çarşamba gecesini erenin etrafında geçirir, diğer çadırlara ve obalara ziyaretler yaparlar. Ağustos ayının son perşembesinde yapılan kutlamalar şenliğin odak noktasını oluşturmaktadır. Perşembe günü Beyağaç tarafından gelen ziyaretçiler, şafak vakti Kartal Gölü'nden hep birlikte erenin bulunduğu zirveye yürürler. Bu yürüyüşe "eren yürüyüşü" adı verilmektedir. Çiçek Baba'nın mezarı etrafında hem Denizli tarafından, hem Köyceğiz tarafından, gelen ziyaretçiler bir araya gelmekte ve mezarın etrafında üç kez dönerek bir takım inanç ritüellerini yerine getirmektedirler. Kimi ziyaretçiler adaklarla (kurban edilecek oğlak ve keçilerle) birlikte, kimi ziyaretçiler kucaklarındaki bebeklerle mezarın etrafında dönmekte ve bu esnada dua etmektedirler. Ziyaretçiler dua ve dileklerinin kabul olacağına ve eren ziyaretini yaptıkları yıl bütün işlerinin rast gideceğine gönülden inanırlar.

Çiçek Baba ziyaretleri çeşitli yerlerden gelenlerle birlikte geniş katılımlı bir şenliğe dönüşmüştür. Kartal Gölü'nden gelenler adak kurbanlarını da beraberinde getirmektedir. Kurban en az üç kez Çiçek Baba mezarının etrafında dolaştırıldıktan sonra kesilmekte ve kanı toprağa akıtılmaktadır. Yaklaşık üç dört metre genişliğinde ocaklar kurularak, kesi-

len ve sınırlara geçirilen kurban, bu ocaklarda çevrilerek altı yedi saat pişirilmekte, etin kokusu ile dumanı havaya savrulmaktadır. Adak olan bu kurbanlar, tanıdık tanımadık sofralara davet edilen bütün ziyaretçiler tarafından afiyetle yenir. Erenin etrafında isteyenler gün boyunca tek veya toplu olarak üç kere dönmeye devam eder ve dileklerde bulunur. Yerel halkın eren ziyaretinde gerçekleştirdiği birçok farklı inanış vardır.

Yerel halkın bir kısmı, erenin mezarından toprak alarak, bu toprağı evin bir köşesinde, ambarda, tarlada veya arabasının bir köşesinde, hayır ve bereket getirmesi dileğiyle saklamaktadır. Bazense, alınan toprak parçası, askere gidecek gençlerin boyunlarına astıkları muskalara koyulur. Bunun sebebi "toprak çeker" şeklindeki inanıştır. Askere giden gencin erenin de himmetiyle salimen geri döneceğine inanılmaktadır. Kimi ziyaretçiler ise, çocuk çorabı, mendil veya herhangi bir eşyasını, mezarın içinde bulunan küçük taşların altına dua ve dileklerle bırakır.

Halk arasında Çiçek Baba dağı ismiyle bilinen Sandıraz Dağı ile ilgili söylenegelen birçok farklı efsane vardır. Çiçek Baba ismi, kimi ziyaretçilere göre, dağa ismini veren eren çiçek hastalığına yakalandığı için, kimilerine göre ise, erenin çiçekleri çok sevmesi sebebiyle dağa verilmiştir. Halk arasında genel olarak anlatılan Efsaneye göre, Çiçek Baba Dağı ile karşısındaki Atkuyruksallamaz Dağı kavgaya tutuşurlar. Birbirlerine top atarlar. Atkuyruksallamaz Dağı topu Sandıraz Dağına ulaştıramaz. Oysa Sandıraz dağı attığı toplarla Atkuyruksallamaz Dağının tepesini uçurur. Bunun üzerine Atkuyruksallamaz Dağı sen büyüksün anlamında, "Sen dırazsın!" der. Daha sonra dağın adı "Sandıraz" olarak kalmıştır (Önal, 2003; Önal, 2013).

Sonuç ve Değerlendirme

Kültürel bir çekicilik olarak Muğla'da dağ ve eren kültürünün tanıtılması ve turizme kazandırılması inanç turizmine, kırsal turizme ve kültür turizmine merak duyan geniş bir potansiyel turist kitlesinin bölgeye çekilmesini sağlayacaktır. Bölgede yaşayan yerel halkın dağ ve eren kültürü ile ilgili inançlarına yönelik gerçekleştirdikleri faaliyetler ve yaşam tarzları inanç turizmi açısından önemli bir çekicilik unsurudur. Benzer dağ ve eren kültürü kapsamındaki inanışlar Muğla genelinde birçok yüksek dağ ile ilgili var olsa da, bu inanışların en kapsamlısı ve yerel halk tarafından

en çok katılım sağlanılanı Çiçek Baba Dağı ile ilgili olanlardır. Bu çalışmada Çiçek Baba Dağı ile ilgili inanışlar kapsamındaki gelenekler ve şenlikler detaylı olarak anlatılmış ve bir turistik çekicilik olarak tanıtılmaya çalışılmıştır. Muğla ili özellikle deniz, güneş, kum üçgeninde önemli turistik destinasyonlara sahip olmakla birlikte, kültür turizmi, inanç turizmi ve kırsal turizm gibi alternatif turizm türleri kapsamında ilgi çekebilecek birçok değere sahiptir (Çeken vd., 2013).

Turistik anlamda bilinirliğe henüz sahip olmasa da, her geçen gün bu kapsamdaki şenliklere katılımın artması ve dünyada bu tür yerel aktif turizm uygulamalarına olan ilginin yoğunlaşması sebebiyle, Çiçek Baba Dağı önemli bir potansiyele sahiptir. Bu potansiyelin ortaya çıkarılması ancak, ciddi anlamda, bu geleneklerin ve şenliklerin bilinirliğini arttırmaya yönelik çalışmalar yapılmasıyla mümkündür. Bu noktada, yerel yönetimlere ve turizm konusunda çalışmalar yapan araştırmacılara önemli görevler düşmektedir. Özellikle şenlikler zamanında yapılan kutlamalara ve etkinliklere görsel ve yazılı medyada yer verilmesi, öncesinde ve sonrasında çeşitli haberlerin yayınlanması, bu etkinliklere olan ilgiyi arttıracaktır. Çiçek Baba Dağı ile ilgili dağ ve eren kültü kapsamındaki şenliklerin medyada yer bulabilmesi, ancak yerel yönetimin girişimci yaklaşımlarıyla mümkün olacaktır.

Çiçek Baba Dağı ile ilgili eren şenliklerine katılımın artması için bazı düzenlemelerin ve girişimlerin de gerçekleştirilmesi gereklidir. Özellikle Sandraz dağı zirvesindeki şenliklere ulaşım, yolların bozuk olması ve karmaşıklığı sebebiyle oldukça zordur. Ulaşımı kolaylaştırmak için yol yapmak bölgenin doğal yapısına zarar vereceği için uygun değildir. Bunun yerine sadece şenlik zamanlarında dağ zirvesine ulaşım için traktörlerle düzenli seferler yapılması etkin bir çözüm olabilir. Ayrıca, dağ zirvesindeki şenlik alanına kendisi ulaşmak isteyenlerin ulaşımını kolaylaştırmak için tabelalar ile yönlendirmenin gerçekleştirilmesi gereklidir. Şenliklere katılımın arttırılmasına, seyahat acenteleri de, özellikle şenlikler zamanında turlar düzenleyerek katkı sağlayabilir. Bu noktada, sadece bu tür aktivitelere ilgi duyan ve zorluğunun farkında olan, çevreye karşı duyarlı bir turist kitlesinin katılımının sağlanması önemlidir. Tüketim odaklı, çevreye zarar vermek konusunda hiçbir çekinceye sahip olmayan turist kitlesi, hem bölgenin doğal güzelliğini zarar verecek, hem de yerel halkın tepkisini çekecektir.

En son olarak Çiçek Baba Dağı ile ilgili şenliklerin, yerel halk açısından yarattığı ekonomik katkılara değinmek yerinde olacaktır. Şenlik zamanlarında yerel halk Dağ zirvesine giden yollar kenarında bölgede ürettikleri doğal sebze ve meyvelerini bahçeleri kenarında satmaya çalışmaktadır. Sattıkları ürünler organik ürünleri tüketmek isteğinde olan kişiler için önemli bir çekiciliktir. Şenliklere katılımın yoğunlaşması yerel halk için de ürettikleri tarımsal ve hayvansal ürünleri daha kolay şekilde ekonomik değere dönüştürmek açısından oldukça önemlidir.

Eren şenlikleri adakların kesildiği, herkesin inanışlarını özgürce sergilediği, paylaşmanın ve birlikte zaman geçirmenin en güzel şekilde yaşandığı, bugünün monoton günlük yaşantısından sıkılmış, doğal yaşama ve geçmişin samimiyetine özlem duyan turist kitlesi için, önemli bir turistik değer olarak ön plana çıkmaktadır. Eren şenlikleri kapsamındaki kültürel paylaşım, hem yerel halkın, hem de katılımcı turist kitlesinin deneyimlerini zenginleştirecektir.

EXTENDED ABSTRACT

**Folkways and Festivals About Mountain and Saint
Cult That One of Rural Attractiveness in Muğla**

*

Mehmet Naci Önal – Taner Dalgın – Levent Karadağ

Muğla Sıtkı Koçman University

The desire to see and learn in the creation of mankind has led people to travel since ancient times with the effect of economic and cultural factors. In this context some wishing of people like having an experience out of ordinary, discovering different things and places are most important impetus that develop alternative tourism types. Specially, ever increasing interest about culture and local lifestyle begin to attract people that have proactive lifestyle to tourism activities, recently. On the other hand the intangible cultural heritage, which is the basis of cultural richness, is a significant tourist attraction in the regions where the rural lifestyle is maintained. Festivals and celebrations draw attention as the most intense reflections of the cultures and unique values of societies.

Tourists from different cultures who come to the region for these activities aim to observe the local culture and experience a common experience with the local people. In many different regions of the world and Turkey, there are beliefs about the mountains and rituals related to them. It can be said that the mountains are generally considered sacred by the local people who live in the vicinity and are the center of the world for them. In the province of Muğla, the beliefs about the mountains continued to exist with the cult of eren and survived to the present day. Those who are related to the Saint of Sandraz Mountain and Ağla village which are located within the borders of Köyceğiz and the ones related to Çiçek Baba at the peak of Çiçek Baba, continue with all their vivacity. One of these traditions, Saint festivities, takes place at the Sandraz Mountain, which is the continuation of the Gölgeli Mountains within the borders of Köyceğiz district of Muğla province.

In this study, we mention mountain and saint cult about Çiçek Baba Mountain that we think, it is very important for potential tourists and tourism entrepreneurs both, in Muğla region. Also, we investigate folkways and festivals about mountain and saint cult in Muğla. The aim of study is suggest local life about mountain and saint cult in Muğla as sustainable cultural tourism attraction. Promotion of mountain and saint cult about Çiçek Baba Mountain as cultural attraction contribute to attract wide range of potential tourist that interested in rural tourism, religious tourism and culture tourism. It is important to bring mountain and saint cult about Çiçek Baba Mountain in tourism for these reasons. Consequently, when we evaluate the research results, we can say folkways and festivals about mountain and saint cult belief of local people in Muğla is important and authentic tourism attraction for this region. In addition, broad participation in this festival may contribute to increase economic value of agricultural and animal products that produce by local people.

Introducing the cult of mountain and eren in Muğla as a cultural attraction, and gaining tourism, will attract a large potential tourist population interested in religious tourism, rural tourism and cultural tourism. The activities and lifestyles of the local people about their beliefs about the mountain and the cult of the region are an important element of faith tourism. Although the beliefs in the similar mountain and saint cult are related to many high mountains in Muğla, these are the most comprehensive of these beliefs and those related to Çiçek Baba Mountain which is the most attended by the local people. It has not been known since when the visits and the festivities were held. Those who came to the festival stated that their fathers and grandfathers attended these festivals and that they continued this tradition since their childhood. Çiçek Baba

Festivals are held every year on the last Thursday of August and this day is called as Saint Day. The visitors come without making contact with each other and making special preparations for the festival. Saint feasts stand out as an important tourist value for the mass of tourists who are attracted to the natural life and the sincerity of the past, where votive cuts are made free, everyone exhibits their beliefs freely, sharing and spending time together is the best way. The cultural exchange with-

in the Eren festivities will enrich the experience of both the local population and the audience.

Kaynakça/References

- Başlaran, M., (1952 Köyceğiz doğumlu, üniversite mezunu, muhasebeci, derleme tarihi 1999).
- Belgrat, N. (1936 Beyobası beldesi/Köyceğiz doğumlu, ilkokul mezunu, çiftçi, derleme tarihi 1999).
- Bramwell, B. ve Lane, B., (1994). Rural tourism and sustainable rural development. *Proceedings from the Second International School of Rural Development*, University College, Galway, Ireland, Channel View Books: London.
- Çeken, H., Uçar, M. ve Dalgın, T., (2012). Kırsal turizmin gelişimi konusunda yerel halkın algıları: Fethiye yöresi örneği. *Turizm ve Araştırma Dergisi*, 1 (1), 4-28.
- Çeken, H., Baldemir, E., Dalgın, T., Sop, S. A. ve Ercan, F., (2013). Muğla’da turizmin sorunlarıyla ilgili turizm sektörü yöneticilerinin algıları ve çözüm önerileri. *Finans Politik & Ekonomik Yorumlar*, 50(576), 55-70.
- Civelek, M., Dalgın, T., Çeken, H. ve Ekiztepe, B., (2013). Menemen yöresinde agro-turizm potansiyelinin değerlendirilmesi. *Uluslararası Sosyal ve Ekonomik Bilimler Dergisi*, 3(2), 01-07.
- European Commission (EC) (1999). *Towards quality rural tourism*. Enterprise Directorate General, Brussels: Tourism Unit.
- Gölbaş, A. ve Atak, O. (2016). Arkeolojik potansiyelin kırsal turizme kazandırılması: Ortaca örneği. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 9(47), 1210-1222.
- Karaağaç, G. (1997). *Köyceğiz*. İstanbul: Pengraf Reklam Hizmetleri.
- Olalı, H. ve Timur, A. (1988). *Turizm ekonomisi*. İzmir: İnce Ofset Matbaası.
- Önal, M. N. (2003). Dağ kültürü, eren kültürü ve şenliklerinin Muğla’daki yansımaları. *Bilgi Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*, 25, 99-124.
- Önal M. N. (2013). *Muğla Efsaneleri (Araştırma-İnceleme)*. Muğla: Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Yayınları.
- Soykan, F. (2006). Avrupa’da kırsal turizme bakış kazanılan deneyim. *II. Balıkesir Ulusal Turizm Kongresi*, ss.72-73, (20-22 Nisan).

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Önal, M. N., Dalgın, T. ve Karadağ, L. (2018). Kırsal turizm bağlamında Muğla'da dağ kültürü, eren kültürü kapsamındaki gelenekler ve şenlikler. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 9(16), 2328-2342. DOI: 10.26466/opus.486024

Bilgi Ekonomisinin Gelir Eşitsizliği Üzerine Etkisi: OECD Ülkeleri İçin Panel Veri Analizi¹

DOI: 10.26466/opus.493218

*

Ahmet Kardaşlar*

* Arş. Gör. Çukurova Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Sarıçam / Adana / Türkiye
E-Posta: akardaslar@gmail.com ORCID: [0000-0002-6415-8822](https://orcid.org/0000-0002-6415-8822)

Öz

Bilişim teknolojileri ve küreselleşme alanında yaşanan gelişmeler, gelişmiş ekonomilerde yeni ağ ekonomisi veya bilgi temelli ekonomi olarak adlandırılan yeni ekonomik yapıların oluşmasını sağlamıştır. Bilgi ekonomisi o kadar önemli hale gelmiştir ki çoğu ekonomist tarafından emek ve sermaye gibi geleneksel üretim faktörlerinden daha önemli olduğu düşünülmektedir. Bu nedenle bilgi ekonomisinin bileşenlerinin tanımlanması ve makroekonomik değişkenler üzerine etkisi çok sayıda araştırmaya konu olmuştur. Gelir dağılımı, bir ülkede yaratılan gelirin o ülkedeki kişiler arasında hangi şekilde paylaşıldığını ortaya koyan önemli bir gösterge olarak kabul edilmekle birlikte bilgi ekonomisinin gelir dağılımı üzerindeki etkisinin ortaya konması amaçlanmaktadır. Bu çalışma, bilgi ekonomisinin gelir eşitsizliği üzerindeki etkisini, 18 OECD ülkesi için 2004-2014 yıllık dönemler doğrultusunda, statik panel veri analizi ile araştırmaktadır. Çalışmada bilgi ekonomisi parametreleri olarak, eğitim düzeyi ile bilgi ve iletişim teknolojilerine yer verilmektedir. Bilgi ekonomisi göstergelerine yönelik elde edilen katsayılar negatif ve istatistiksel olarak anlamlıdır. Bu durum, OECD ülkelerinde, eğitim düzeyi ile bilgi ve iletişim teknolojilerinde yaşanan ilerlemelerin, gelir eşitsizliklerini azaltıcı bir etkiye sahip olduğunu ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler: Bilgi Ekonomisi, Gelir Eşitsizliği, Bilgi ve İletişim Teknolojileri, Eğitim, Panel Veri Analizi

¹ Bu çalışma 20-22 Nisan 2018 tarihleri arasında İstanbul'da düzenlenen 14th International Conference on Knowledge, Economy & Management isimli Kongre'de "Bilgi Ekonomisinin Gelir Eşitsizliği Üzerindeki Etkisi" başlığı ile sunulmuştur.

The Effect Of Knowledge Economy On Income Inequality: Panel Data Analysis For Oecd Countries

*

Abstract

Developments in information technologies and globalization have led to the formation of new economic structures in the developed economies called the new network economy or knowledge-based economy. The knowledge economy has become so important that it is thought by most economists that it is more important than traditional production factors such as labor and capital. Therefore, the definition of components of knowledge economy and its effect on macroeconomic variables have been the subject of many researches. Since the income distribution is considered as an important indicator that shows how the revenue generated in a country is shared among its population, it is aimed to reveal the impact of the knowledge economy on income distribution. This study investigates the effect of knowledge economy on income inequality through static panel data analysis for 18 OECD countries between the periods 2004-2014. Information and communication technologies are included as information economy parameters. The coefficients obtained for the indicators of knowledge economy are negative and statistically significant. This suggests that the progress made in education levels and information and communication technologies in OECD countries has a reducing effect on income inequalities.

Keywords: *Knowledge Economy, Income Inequality, Information and Communication Technology, Education, Panel Data Analysis*

Giriş

Ekonomi tarihi üç önemli dönüşüme tanıklık etmiştir. Bunlardan ilki, avcılık ve toplayıcılıktan tarımsal ekonomiye geçişi sağlayan “tarım devrimi”; ikincisi, tarım ağırlıklı ekonomiden sanayi ekonomisine geçişe katkı sağlayan “sanayi devrimi” ve üçüncüsü, sermaye yoğun üretimden bilgi yoğun üretime geçişi sağlayan “bilgi devrimi”dir. Bu devrimler, sırasıyla tarım ekonomisi, sanayi ekonomisi ve bilgi ekonomisi olarak adlandırılmaktadır (Özsağır, 2014, s. 75-81).

Bilgi ekonomisi, en genel ifadeyle, bir ekonomik sistemde yer alan bütün faaliyetlerin bilgi temelli olarak gerçekleştirildiği ve bilginin ekonomik ve insani kalkınma için etkin bir biçimde kullanıldığı yapı olarak tanımlanabilir. Özellikle 20. yüzyılın sonlarından itibaren, gelişmiş ekonomilerin emek ve sermaye yoğun üretimden, bilgi yoğun üretime doğru yönelmesi, bilginin de bir üretim faktörü olarak nitelendirilmesine katkı sağlamaktadır (Drucker, 1994, s.2). Bu durum makro seviyede ülkelerin ekonomik büyüme ve kalkınma politikalarının belirlenmesinde, mikro seviyede ise firmaların üretim stratejilerini oluşturmalarında bilgi temelli bir yapının önemini ortaya koymaktadır (Kramer vd. 2007, s.7).

Bilginin üretim süreçlerine dahil edilebilirliği, günümüz çok uluslu şirketleri ve ekonomi yönetimleri için yeni bir rekabet unsuru olarak karşılanmaktadır. Uluslararası alanda faaliyet gösteren firmalar için, mevcut üretim faktörleri dışında, verimlilik ve üretkenlikteki artışların bilgi ile sağlanabileceği kabul edilmektedir. Bu durum bilgi ekonomisinin bileşenlerinin tanımlanmasını ve makroekonomik değişkenler üzerindeki etkisinin araştırılmasını önemli bir hale getirmektedir.

Bu çalışma, bilgi ekonomisinin gelir dağılımı üzerindeki etkisini ortaya koymayı amaçlamaktadır. Genel olarak bilgi ekonomisinin ekonomik etkileri literatürde geleneksel boyutlarda yer almaktadır. Ancak bu çalışma, bilgi ekonomisi ve gelir dağılımı ilişkisini ulusal literatürde ilk defa incelenmesi anlamında önemli bir yere sahiptir. Genel olarak bilgi ekonomisinin ülke içinde gelir dağılımını olumlu etkilediği, ülkeler arasındaki gelir dağılımı üzerinde ise olumsuz etkide bulunduğu kabul edilmektedir (Kapur, 2002, s.4).

Çalışmanın planlaması sırasıyla şu şekildedir: Konu hakkında genel bilgilerin verildiği giriş bölümünün ardından, birinci bölümde bilgi ekonomisi ile ilgili teorik açıklamalara yer verilecektir. İkinci bölümde gelir eşitsizliği kavramı açıklanacak ve üçüncü bölümde bilgi ekonomisi ve gelir eşitsizliği arasındaki ilişkinin temellerine değinilecektir. Dördüncü bölümde literatürde yer alan araştırmalar özetlenecektir. Veri seti ve metodolojik açıklamaların yapılacağı beşinci bölümün ardından, altıncı bölümde analiz sonuçlarına yer verilecektir. Konuya özgü bulguların tartışılacağı sonuç ve değerlendirme bölümüyle çalışma tamamlanacaktır.

1. Bilgi Ekonomisi

Bilgi ekonomisi, tanımlandığı üzere, bilginin ekonomik ve insani kalkınma için etkin bir şekilde kullanıldığı bir sistemi ifade eden ve 1970'li yıllarda dünya genelinde karşılaşılan ekonomik krizler sonucunda ortaya çıkan önemli bir kavramdır. Bu dönemde özellikle bilgi ve iletişim teknolojilerine yönelik gerçekleştirilen yatırımlar, 1990'lı yıllarda önemli verimlilik artışlarını beraberinde getirmiştir (Özsağır, 2014, s.87-89). Bu durum bilginin üretim süreçlerinde, tıpkı emek ve sermaye gibi, üretim faktörü olarak dahil edilmesine imkan tanımıştır (Drucker, 1994, s.16-19).

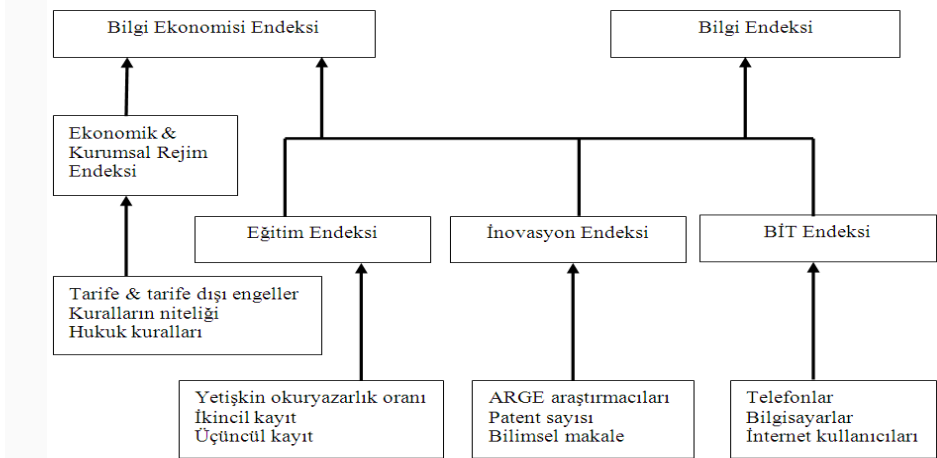
Bilgi ekonomisi, ülkeler açısından uluslararası rekabetin temel unsuru olarak kabul edilmektedir. Bununla birlikte bilgi ekonomisine geçiş, bazı ortak politikaların tamamlanması ile mümkün olabilmektedir. Dünya Bankasının 2007 yılında bilgi ekonomisine yönelik yayınladığı raporda, bilgi temelli ekonomilerin 4 temel bileşeninin bulunduğu ortaya konulmaktadır. Bu bileşenler sırasıyla eğitilmiş işgücü ve uzmanlar, verimli bir inovasyon sistemi, uygun bilgi ve iletişim altyapısı ile kurumsal rejim ve ekonomik teşvikten oluşmaktadır. Şekil 1, bilgi ekonomisinin 4 temel belirleyicilerini özetlemektedir. Şekil 2 de ise, söz konusu belirleyicileri ölçmeye yönelik endeksler ve bilgi ekonomisinin genel göstergeleri yer almaktadır.

Şekil 1. Bilgi ekonomisinin 4 temel belirleyicisi.

Kaynak: World Bank (2007: 27)'den derlenmiştir.

Şekil 2. Bilgi Ekonomisi Endeksleri ve Temel Göstergeler

Kaynak: World Bank (2007: 38)'den derlenmiştir.

Şekil 2’de yer alan eğitim, inovasyon, bilgi ve İletişim teknolojileri ile ekonomik ve kurumsal rejim endeksleri, bilgi ekonomisinin 4 temel bileşenini oluşturmaktadır. Ayrıca Şekil 2’de söz konusu temel bileşenlere yönelik alt göstergeler yer almaktadır. Bilgi ekonomisinin öneminin kavranması ve araştırılması açısından bu göstergeler önemli bir yere sahiptir. Bu anlamda bilgi ekonomisinin temel bileşenlerine yönelik açıklamalara sırasıyla yer verilecektir.

1.1. Eğitim Endeksi

Eğitim ve öğretim sistemleri, ilk ve orta eğitim, mesleki eğitim, yükseköğretim ve yaşam boyu öğrenmeyi kapsamaktadır. Dünya Bankasının eğitim endeksini ölçmek için kullandığı değişkenler arasında ise genel olarak yetişkin okuryazarlık, ortaöğretime kayıt ve lise kayıt oranı yer almaktadır (World Bank, 2007, s.23).

Eğitim, bilginin ve yeniliğin üretilmesi, yayılması ve kullanılması açısından oldukça önemli bir politika olarak kabul edilmektedir. Günümüz ekonomi sistemlerinde, verimlilik artışına doğrudan katkı sağlayan faktörler, kaliteli eğitim ile ortaya çıkan eğitilmiş nüfus ve uzmanlardan oluşmaktadır. Bu nedenle eğitim, bilgi ekonomisinin en temel değişkenlerinden birini oluşturmaktadır (Robertson, 2007, s.152-153). Özellikle çalışmanın temel konusunu oluşturan gelir dağılımı bakımından incelendiğinde, beşeri sermayeye yönelik yatırımların uzun vadede daha adil gelir dağılımına katkı sağlayacağı söylenebilir (Becker, 1962, s.9-11).

1.2. İnovasyon Endeksi

İnovasyon sistemi, verimlilik bakımından incelendiğinde, teknik evrimin anahtarı olarak kabul edilmektedir (Pilat ve Lee, 2001, s.4). Bu sistemde yer alan kurumlar arasında üniversiteler, kamu ve özel araştırma merkezleri yer almaktadır. Dünya Bankasının inovasyon endeksi ise kapsamında, Ar-Ge araştırmacı sayısını, yenilikçi ve yaratıcı projelerin sayısını ve bilimsel makaleleri bulundurmaktadır (World Bank, 2007, s.24).

İnovasyon, sağladığı teknolojik yenilikler sayesinde nitelikli ve niteliksiz işgücünün ayrımına katkı sağlamakta ve adil gelir dağılımının oluşmasına imkan tanımaktadır. Buna göre, inovasyonda yaşanan ilerlemeler ile birlikte nitelikli işgücü daha yüksek ücret, niteliksiz işgücü ise daha düşük ücret ile ödüllendirilebilmektedir (Van Reenen, 1996: 195-196). Diğer taraftan yenilikler sayesinde ortaya çıkan bilgi kümesinden, düşük vasıflı işgücünün faydalanması ve üretkenliğinin artması sağlanabilmektedir (Glaeser, 1999, s.5).

1.3. Bilgi ve İletişim Teknolojileri Endeksi

Bilgi ve iletişim teknolojileri, son yıllarda, ekonomik büyüme ve sürdürülebilir kalkınma alanında kilit rol oynayan bir belirleyici olarak karşımıza çıkmaktadır. Bilgi ve iletişim teknolojilerinde yaşanan gelişmeler ekonomik eşitsizliğin ve maliyetlerin azalmasına, coğrafi sınırların aşılmasına ve bilgi akışının artmasına katkı sağlamaktadır. Bu gelişmelere paralel olarak bilgiye hızlı erişim alanında yaşanan ilerlemeler, üretimde verimlilik artışlarına imkan tanımaktadır (OECD, 2004, s.9; Oliner ve Sichel, 2000, s.3-5). Özellikle, inovasyon sistemine benzer şekilde, bilgi ve iletişim teknolojilerindeki gelişmeler sayesinde nitelikli-niteliksiz işgücü ayrımı gerçekleşmekte (Mike ve Laleh, 2016, s.605) ve ülkelerin adil gelir dağılımı politikalarına katkı sağlayabilmektedir.

Dünya Bankasının bilgi ve iletişim teknolojileri endeksi için temel aldığı göstergeler; internet kullanıcılarının sayısı, sabit telefon hattı sayısı ve kullanılan kişisel bilgisayar sayısından oluşmaktadır (World Bank, 2007, s.38).

1.4. Ekonomik ve Kurumsal Rejim Endeksi

Ekonomik ve kurumsal rejim endeksi, kapsamında tarife ve tarife dışı engeller, hukukun üstünlüğü ve yasaların niteliği gibi göstergeleri bulundurmaktadır (World Bank, 2007, s.38). Ekonomik ve kurumsal rejimdeki gelişmeler ile diğer üç endeks arasında güçlü bir etkileşim bulunmaktadır. Buna göre, gerekli hukuki düzenlemelerin yapılarak uygun yatırım ortamının sağlanması, ülkelere doğrudan yabancı

sermaye yatırımlarının çekilmesine imkan sağlamaktadır. Bu sayede iç pazarın rekabetini artıracak teknoloji transferi, beşeri sermayenin geliştirilmesi ve Ar-Ge harcamaların artması gibi önemli transferler gerçekleştirilmektedir. Dolayısıyla ekonomik ve kurumsal rejim, bilgi ekonomisinin diğer üç temel bileşeninin gelişimine katkıda bulunması bakımından oldukça önemli bir yere sahiptir (Fan, 2002, s.1-3; World Bank, 2007, s.25-26).

Özellikle gelişmekte olan ülkelerde bilginin üretilmesine yönelik önemli yapısal sorunlar bulunmaktadır. Ar-Ge faaliyetleri için kaynak yetersizliği, bilgi ve teknolojiyi üretmek yerine satın alınmasının tercih edilmesi ve bilim adamları tarafından hazırlanan bilimsel makalelerin yayın koşullarıyla ilgili yaşanan sıkıntılar belli başlı sorunlar arasında sıralanabilir (Şanlısoy, 2016, s.2189). Söz konusu yapısal sorunlar pek çok alanda olabileceği gibi, gelir eşitsizliği konusunda da önemli sorunlara yol açabilmektedir.

2. Gelir Eşitsizliği

Gelir dağılımı, bir ülkede yaratılan gelirin o ülkedeki kişiler arasında hangi şekilde paylaşıldığını ortaya koyan önemli bir göstergedir. Üretim faktörlerinin üretim sürecine katılmaları sonucu elde ettikleri paylar birincil gelir dağılımını oluşturmaktadır. Devletin müdahale ederek birincil gelir dağılımını düzeltmesi ise ikincil gelir dağılımını ifade etmektedir. Devlet müdahalesi genellikle vergi ve transfer politikalarıyla gerçekleşmekte ve bu sayede gelir eşitsizliği azaltılabilmektedir. Bununla birlikte devletin işsizlik maaşı ve erken emeklilik gibi politikalar yerine, işgücüne istihdam yaratacak politikalara yönelmesinin gelir eşitsizliğini azaltabileceği kabul edilmektedir (OECD, 2008, s.16).

Gelir dağılımının ölçülmesinde Lorenz eğrisi ve Gini katsayısı olmak üzere iki temel ölçüt kullanılmakla birlikte ampirik araştırmalarda Gini katsayısının kullanımı tercih edilmektedir. 1912 yılında İtalyan istatistikçi Corrado Gini tarafından geliştirilen ve istatistiksel bir ölçüm aracı olan Gini katsayısı, bir ülkedeki milli gelirin ülke vatandaşları arasındaki dağılımını ölçmek için kullanılmaktadır. Gini katsayısı 0 ile 1 arasında değerler almakta; 0 tam eşitliği temsil etmekte yani gelirin ülke vatandaşları arasında eşit şekilde dağıldığını 1 ise mutlak eşitsizliği yani

gelirin ülke vatandaşları arasında dağılımının adaletsiz olmasını ifade etmektedir.

OECD ülkeleri dünya üzerindeki diğer ülke ya da ülke gruplarıyla karşılaştırıldığında genel olarak gelir dağılımının nispeten daha adil gerçekleştiği ülkeler olarak kabul edilmektedir. Tablo 1’de 35 OECD ülkesinin 2014² yılındaki Gini katsayıları yer almaktadır.

Tablo 1: OECD Ülkelerinde Gelir Dağılımı

Ülkeler	Gini Katsayısı	Ülkeler	Gini Katsayısı
İzlanda	0.246	Lüksemburg	0.306
Slovakya	0.247	Kanada	0.313
Slovenya	0.251	İtalya	0.326
Danimarka	0.256	Avustralya	0.337
Çek Cumhuriyeti	0.257	Portekiz	0.338
Finlandiya	0.257	Yunanistan	0.339
Norveç	0.257	İspanya	0.344
Belçika	0.266	Estonya	0.346
Avusturya	0.274	Yeni Zelanda	0.349
İsveç	0.274	Letonya	0.350
Macaristan	0.288	Birleşik Krallık	0.356
Almanya	0.289	İsrail	0.365
Fransa	0.293	Litvanya	0.381
İsviçre	0.297	Amerika Birleşik Devletleri	0.394
İrlanda	0.298	Türkiye	0.398
Polonya	0.298	Şili	0.454
Kore	0.302	Meksika	0.459
Hollanda	0.303		

Kaynak: OECD’den derlenmiştir (<https://data.oecd.org/inequality/income-inequality.htm>).

Uluslararası alanda gelir dağılımına yönelik araştırmalar temel olarak Kuznets (1955)’in çalışmasına dayanmaktadır. Kuznets ekonomik büyüme ve gelir dağılımı adaletsizliği arasında ilişkiyi incelediği çalışmasında, ekonomik büyümenin ilk safhada gelir dağılımındaki eşitsizliği artırdığını, belirli aşamadan sonra azalttığını ifade etmekte ve bu ilişkiyi ters U hipotezi ile açıklamaktadır (Kuznets, 1955, s.14).

² Lüksemburg ve Şili’ye ait 2014 yılı verilerine ulaşılamadığı için söz konusu iki ülke için 2015 yılı verilerine yer verilmiştir.

Gelir dağılımı sadece ekonomik açıdan değil politik ve sosyal boyutlarıyla da ele alınması gereken siyasi ve sosyal etkilere sahip önemli bir makroekonomik değişkendir. Gelir dağılımı konusunda farklı yaklaşımlar bulunmakla birlikte ekonomi tarihine bakıldığında her zaman önemi vurgulanmasına rağmen gelir eşitsizliği konusunda genellikle kısa vadeli çözüm önerileri getirildiği için gelir dağılımı ekonomik büyüme üzerinde istenmeyen etkiler doğurmaktadır (Shahabadi vd. 2017, s.1175). Gelirin adaletsiz dağılımı tasarruf ve yatırımların azalması, buna bağlı olarak sermaye birikiminin yavaşlaması ve yoksulluğun artması gibi önemli sorunlara yol açmaktadır (Ravellion, 2001, s.1803-1805). Ücretlerin katma değer içindeki payının azalmasına bağlı olarak zaman içerisinde OECD ülkelerinde üst gelir diliminde yaşayanlar ile alt gelir diliminde yaşayanların gelirleri arasındaki farkın açıldığını ve gelir eşitsizliğini arttırdığını söyleyebiliriz (OECD, 2008, s. 35).

3. Bilgi Ekonomisi ve Gelir Eşitsizliği İlişkisi

Bilgi ekonomisinin ulusal alanda sağladığı şeffaflık ve rekabet edilebilirlik avantajı, ülkelerin sahip oldukları piyasa sisteminin etkin bir şekilde çalışmasına ve ekonomik kalkınmanın geliştirilebilmesine katkı sağlamaktadır. Bununla birlikte ülkeler arasındaki etkileri açısından incelendiğinde, bilgi tabanlı bir ekonomik model, farklı sonuçlara neden olabilmektedir. Özellikle bilgiyi etkin bir şekilde kullanan ve teknolojiyi üreten ülkeler, teknoloji transferi gerçekleştiren ülkelere göre daha fazla kazanç elde ederek, az gelişmiş ülkeler ile gelir açığı önemli ölçüde artacaktır (Kapur, 2002, s.4). Ayrıca gelişmekte olan ülkelere fiziki altyapı yatırımlarının yetersiz olması, ARGE faaliyetlerine yeterince önem verilmemesi, beşeri sermayenin ve kamu politikalarının yetersiz olması gibi yapısal sorunlar ücretlerinde düşük olmasıyla birleşince teknolojinin etkileri sınırlı kalmakta ve gelişmekte olan ülkelere doğru beyin göçlerinin yaşanmasına neden olmaktadır. Bu durum gelişmekte olan ülkelere nitelikli işgücünün azalmasına ve ülkelerarası gelir dağılımının giderek daha fazla bozulmasına yol açacaktır (Dodani ve Laporte, 2005, s. 487-490).

4. Literatür Taraması

Bilgi ekonomisinin gelir dağılımı üzerindeki etkilerine yönelik uluslararası alanda sınırlı sayıda çalışma bulunmakla beraber, ulusal alanda herhangi bir çalışma bulunmamaktadır. Özellikle 21. yüzyılın temel rekabet aracı olarak görülen ve kullanılan bilginin, gelir dağılımı üzerinde ne gibi etkilere sahip olduğu önemli bir araştırma alanı olarak düşünülmektedir. Çalışmanın bu bölümünde bilgi ekonomisi ile gelir dağılımı arasındaki ilişkiyi inceleyen çalışmaların bazılarına yer verilmiştir.

Gregorio ve Lee (2002), 1960-1990 döneminde Asya ülkeleri, Afrika ve Latin Amerika'da gelir ve eğitimin, gelir eşitsizliği üzerindeki etkisini incelemişlerdir. Bu doğrultuda panel veri analizi kullanarak ortalama eğitim süresinin, farklı eğitim düzeylerindeki okullaşma oranlarının, yetişkin okuryazarlık oranının ve gelirin gini katsayısı üzerindeki etkisini araştırmışlardır. Elde edilen bulgular, gelir eşitsizliğini azaltmada gelirin negatif, eğitimin ise pozitif bir etkiye sahip olduğunu ortaya koymaktadır.

Sylvester (2002), 1970-1990 döneminde 19 OECD ve 31 az gelişmiş ülke olmak üzere toplam 50 ülke üzerinde eğitim maliyetlerinin eşitsizlik üzerindeki etkisini araştırmıştır. Elde edilen sonuçlar, eğitime daha fazla mali kaynak ayıran ülkelerin gelecek dönemlerde daha az gelir eşitsizliği yaşayacağını ve bu etkinin OECD ülkelerinde gelişmekte olan ülkelere göre daha güçlü olduğunu göstermektedir.

Behr vd. (2004), ABD'nin 50 eyaleti ve Columbia bölgesinde 1970-1995 yılları arasında eğitim maliyetlerinin yoksulluk ve gelir dağılımı üzerindeki etkilerini araştırmışlardır. Kullanılan değişkenler arasında öğrenci başına toplam kamu eğitim harcamaları, her bir eyaletteki nüfus dağılımı, 18 yaş altı çocuklar, eşi olmayan kadınlar ve ev hanımlarını temsil eden sosyal dağılım, lisans dercesine sahip olan eyalet sakinlerinin lise mezunu olmayanlara oranı, her eyalette sanayide istihdam edilenlerin yüzdesi, hizmet sektöründe istihdam edilenlerin yüzdesi (meslek dağılımı) ve gini katsayısı bulunmaktadır. Öğrenci başına düşen kamu eğitim harcamalarının, eşitsizlik ve yoksulluk oranlarının azaltılmasına katkıda bulunduğu sonucuna ulaşmışlardır.

Abdullah vd. (2011), 64 Afrika ve Asya ülkesinde 1964-2005 döneminde eğitimin gelir eşitsizliği üzerindeki etkisini incelemişlerdir. Elde edilen sonuçlar, eğitimin yüksek gelirlilerin toplam gelir içindeki payını azalttığını ancak düşük gelirli bireylerin toplam gelir içerisindeki payını arttırdığını, ayrıca Afrika ülkelerinde eğitimin eşitsizlik üzerindeki negatif etkisinin Asya ülkelerinden daha fazla olduğunu göstermektedir. Eğitimin düşük gelirliler ile yüksek gelirliler arasındaki açığı azalttığını ve orta gelirli sınıf üzerinde etkisi olmadığını ifade ettikleri çalışmada eğitimin gelir eşitsizliğini azaltmak için etkili bir araç olduğunu ileri sürmüşlerdir.

Jaumotte vd. (2013) çalışmalarında gelir eşitsizliğini etkileyen faktörleri 1981-2003 döneminde 20 gelişmiş ve 31 az gelişmiş ülke üzere toplam 51 ülke için incelemişlerdir. Ticaret ve finansal küreselleşme ile çoğu ülkede eşitsizliğin artması arasındaki ilişkiyi inceleyen çalışmada teknolojik gelişmenin uzun vadede gelir eşitsizliğini azalttığını ifade etmişlerdir. Ayrıca eğitimin gelir eşitsizliği üzerinde olumlu etkisi bulunmaktadır ve eşitsizliği azaltmak için ortalama eğitim süresinin artırılması gerektiğini söylemektedirler.

Paweenawet ve Mc Nown (2014), 1992-2011 döneminde Tayland'da gelir eşitsizliğinin nedenleri olarak kişi başına gelir düzeyindeki değişkenler ve eğitimdeki değişimleri araştırmıştır ve kişi başına gelir ile gelir eşitsizliği arasındaki ilişkiyi ters U şeklinde ortaya koymuşlardır.

5. Veri Seti ve Metodoloji

Bu çalışma bilgi ekonomisinin gelir eşitsizliği üzerindeki etkisini 2004-2014 yıllık dönemler doğrultusunda statik panel veri analizi ile incelemektedir. Çalışmada uygulanacak model Shahabadi, Nematı ve Hosseinidoust (2016)'nın çalışmalarından yararlanılarak belirlenmiştir. Analizi gerçekleştirilecek model, 1 numaralı denklemde yer almaktadır:

$$\ln\text{INEQUAL}_{it} = a + \beta_0 \ln\text{GDP}_{it} + \beta_1 \ln\text{ICT}_{it} + \beta_2 \ln\text{EDUCATION}_{it} + \varepsilon_{it} \quad (1)$$

Modelde yer alan bağımlı değişken INEQUAL, gelir adaletsizliğini gösteren gini katsayısını ifade etmektedir. Bağımsız değişkenlerimizden GDP kişi başına düşen reel gayrisafı yurtiçi hasılayı, ICT internet

kullanıcı sayısının nüfusa oranını ve son olarak EDUCATION ise birincil (ilkokul) okul kayıt oranını göstermektedir. Son iki değişken bilgi ekonomisinin en önemli değişkenlerini temsil etmektedir: ICT, bilgi ve iletişim teknolojilerini ve EDUCATION ise eğitim düzeyini göstermektedir. α sabit terimi, β_0 , β_1 ve β_2 katsayı parametrelerini ve ε_{it} hata terimini ifade etmektedir.

Çalışmada kullanılacak veriler arasında özellikle gini katsayısına yönelik veri elde etme zorluğu ile karşılaşmaktadır. Uygulamaya dâhil edilmesi planlanan 35 OECD ülkesinden sadece 18 tanesi için veri elde edilebilmiştir³. Gini katsayısı verilerinin 2004 yılından başlaması nedeniyle dönem aralığı 2004-2014 yılları olarak belirlenmiştir. Verilerin tamamı Dünya Bankası veri tabanından temin edilmiştir. Ayrıca değişen varyans sorununu ortadan kaldırmak adına seriler logaritmaları alınarak analize dâhil edilmiştir.

Temel olarak hipotezimiz bilgi ekonomisinin gelir düzeyi yüksek olan OECD ülkelerinde gelir eşitsizliğini azaltmasına yöneliktir. Bu anlamda bilgi ve iletişim teknolojileri ve eğitim serilerinden elde edilecek katsayıların negatif ve istatistiksel olarak anlamlı olması beklenmektedir.

6. Analiz Sonuçları

Çalışmada bilgi ekonomisinin gelir eşitsizliği üzerindeki etkisi 18 OECD üyesi ülke için 2004-2014 yılları arasında statik panel veri analizi (sabit ve rassal etkiler modeli) ile test edilmektedir. Analiz sonuçları Tablo 2’de yer almaktadır.

Statik panel veri analizi sabit etkiler ve rassal etkiler modelleri ile gerçekleştirilebilmektedir. Bu modellerinden hangisinin tercih edileceğini belirlemek için ise Hausman testine başvurulmaktadır. Hausman testi için temel hipotez sabit etkiler modelini, alternatif hipotez ise rassal etkiler modelini işaret etmektedir. Analizden elde edilen ve Tablo 2’de yer alan Hausman olasılık değeri “0.000” olarak belirlenmiştir. Bu durumda H_0 hipotezi kabul edilir ve sabit etkiler modelinin

³ Söz konusu ülkeler sırasıyla şu şekildedir; Avusturya, Belçika, Çek Cumhuriyeti, Danimarka, Estonya, Finlandiya, Macaristan, İrlanda, İtalya, Letonya, Hollanda, Norveç, Polonya, Portekiz, Slovakya, Slovenya, İspanya ve Türkiye.

uygun model olduğuna karar verilir. Tablo 2’de sabit etkiler modeline yönelik analiz sonuçları yer almaktadır.

Tablo 2. Sabit Etkiler Modeli Analizi Sonuçları

Bağımsız Değişkenler	Katsayılar	Standart Hata	t-İstatistik Değeri	Olasılık Değeri
lnGDP _{it}	-0.112	0.031	-3.661	0.000*
lnICT _{it}	-0.024	0.009	-2.503	0.013*
lnEDUCATION _{it}	-0.168	0.072	-2.337	0.021*
C	5.441	0.368	14.774	0.000*
Tanımlayıcı İstatistikler				
R ² = 0.97		R ² = 0.96		
F-istatistik = 300.997		Hausman istatistik = 9.559		
F-istatistik olasılık = 0.000		Hausman olasılık = 0.023		
Ülke sayısı = 18		Dönem = 2004-2014		
Gözlem Sayısı = 198				

Not: (*) işareti %5’lik kritik değere göre katsayıların anlamlılığını göstermektedir.

Tablo 2’de yer alan sabit etkiler modeli sonuçlarına göre, reel gayrisafi yurtiçi hasıla (lnGDP_{it}), internet kullanıcı sayısının nüfusa oranı (lnICT_{it}) ve birincil (ilkokul) okul kayıt oranı (lnEDUCATION_{it}) değişkenlerine yönelik katsayılar negatif ve istatistiksel olarak anlamlıdır. Özellikle bilgi ekonomisini ifade eden iki değişkene (lnICT_{it} ve lnEDUCATION_{it}) yönelik elde edilen katsayılar, hipotezimizi doğrular niteliktedir. Buna göre OECD ülkeleri için bilgi ve iletişim teknolojilerinde ve eğitim düzeyinde yaşanan ilerlemeler, söz konusu ülkelerde gelir eşitsizliğini azaltıcı etkide bulunmaktadır. Bu durum bilgi ekonomisinin ülkelerin gelir dağılımı üzerindeki olumlu etkisini doğrular niteliktedir. Bununla birlikte reel gayrisafi yurtiçi hasılda yaşanacak artışların da gelir dağılımını azaltıcı etkiye sahip olduğu görülmektedir. Eğitim düzeyindeki ilerlemelerin ardından ikinci sırada en önemli etkiye sahip olan değişkenin reel gayrisafi yurtiçi hasıla değişkeni olduğu görülmektedir.

7. Sonuç

Literatürde büyüme, kalkınma ve eşitsizliğin göstergeleri farklı değişkenlerle incelenmesine rağmen bilgi temelli ekonominin unsurları

ve gelir eşitsizliği üzerindeki etkisi alanında çok fazla araştırma yapılmamıştır. Bu yüzden çalışmada bilgi ekonomisinin unsurları ve bunların gelir dağılımı üzerindeki etkisi araştırılmıştır.

Dünya Bankası raporuna göre bilgiye dayalı ekonominin 4 temel bileşeni bulunmalıdır. Bunlar eğitilmiş işgücü ve uzmanlar, verimli bir inovasyon sistemi, uygun bilgi ve iletişim altyapısı ile kurumsal rejim ve ekonomik teşvikten oluşmaktadır.

Çalışmada bilgi ekonomisinin gelir eşitsizliği üzerindeki etkisi 18 OECD üyesi ülke için 2004-2014 yılları arasında statik panel veri analizi ile test edilmiştir. Bilgi ekonomisinin göstergeleri olarak eğitim ile bilgi ve iletişim teknolojileri kullanılmıştır. Yapılan analizlerin sonucunda; gayrisafi yurtiçi hasıla, eğitim ve bilgi ve iletişim teknolojileri değişkenlerinin katsayıları negatif ve anlamlı bulunmuştur. Reel gayrsafi yurtiçi hasıla ile gelir eşitsizliği arasında negatif ilişki bulunması Reel GSYİH arttıkça gelir eşitsizliğinin azalacağını ifade etmektedir. Benzer durum eğitim endeksi içinde geçerlidir. Eğitim düzeyi arttıkça gelir eşitsizliği azalacaktır. Son olarak bilgi ekonomisinin en önemli göstergesi olan bilgi ve iletişim teknolojileri içinde aynı durum söz konusudur. Bilgi ve iletişim teknolojilerindeki olumlu gelişmeler gelir eşitsizliğini azaltacaktır.

Elde edilen sonuçlara göre OECD ülkeleri için eğitim düzeyi ile bilgi ve iletişim teknolojilerinde yaşanan ilerlemeler, söz konusu ülkelerde gelir eşitsizliğini azaltıcı etkide bulunmaktadır. Bu durum bilgi ekonomisinin ülkelerin gelir dağılımı üzerindeki olumlu etkisini doğrular niteliktedir.

Bilgi ve yenilik, insanlık tarihinin başlangıcından itibaren kalkınmada önemli bir rol oynamıştır. Ancak, küreselleşme ve son yıllarda ki teknolojik devrimle birlikte bilgi, rekabet gücünün en önemli itici gücü olmuş ve günümüzde dünyada başta üretim olmak üzere diğer ekonomik faaliyetleri de yeniden şekillendiren en önemli üretim faktörü olarak görünmektedir. Bu yüzden hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkeler, zaman kaybetmeden, gelecek planları ve politikalarını bilgi ekonomisi başlığı altında düşünmelidirler.

EXTENDED ABSTRACT

**The Effect Of Knowledge Economy On Income
Inequality: Panel Data Analysis For Oecd Countries**

*

Ahmet Kardaşlar

Çukurova University

Knowledge economy can be defined as the structure in which all activities taking place in an economic system are carried out based on information and that information is used effectively for economic and human development. Especially from the end of the 20th century, the development of advanced economies from labor and capital intensive production to information intensive production contributes to the characterization of knowledge as a production factor. This situation shows the importance of a knowledge-based structure in the determination of economic growth and development policies of the countries at macro level and in the formation of production strategies of firms in micro level.

The inclusion of knowledge in production processes is met as a new competitive element for today's multinational companies and economic administrations. For companies operating in the international arena, it is accepted that the increases in productivity can be provided with information. Thus making it important to define the components of knowledge economy and to investigate the effect on macroeconomic variables. This study aims to reveal the effect of knowledge economy on income distribution. This study has an important place in terms of examining the relationship between knowledge economy and income distribution in national literature for the first time.

Although the knowledge economy has four main components, the education levels, information and communication infrastructure have been used as indicators of the knowledge economy. According to the World Bank report, there should be four basic components of knowledge-based economy. These include trained labor force and experts, an efficient innovation system, an appropriate information and

communication infrastructure, and an institutional regime and economic incentives.

Education is considered to be a very important policy in terms of the production, dissemination and use of information and innovation. In today's economic systems, the factors that directly contribute to the increase in productivity are composed of the educated population and experts, who emerge with quality education. Therefore, education constitutes one of the most fundamental variables of knowledge economy. Considering the income distribution which constitutes the main subject of the study, it can be said that investments in human capital will contribute to a more fair income distribution in the long term.

Information and communication technologies have played a key role in economic growth and sustainable development in recent years. Developments in information and communication technologies contribute to decreasing economic inequality and costs and increasing the international flow of information. Advances in the field of rapid access to information in connection with these developments allow for productivity increases. Similar to the innovation system, qualified-unskilled labor segregation takes place and can contribute to countries' fair income distribution policies due to developments in information and communication technologies.

Income distribution is an important indicator of the way in which income generated in a country is shared among the population. Income distribution is an important macroeconomic variable that has political and social effects that need to be addressed not only economically but also politically and socially. Despite the emphasis on the importance of income distribution in economic history, income distribution has an undesirable effect on economic growth, since short-term solutions are generally offered about income inequality. The inequitable distribution of income leads to significant problems such as a reduction in savings and investments, a slowdown in capital accumulation and an increase in poverty. Due to the decrease in the share of wages in value added, we can say that the difference between the income of those living in the upper income zone and those living in the lower income zone has been opened and the income inequality has increased.

The transparency and competitiveness advantage of the knowledge economy contributes to the effective functioning of the market system and the improvements in economic development of the countries. However, when analyzed in terms of the effects between countries, an information-based economic model may cause different results. In particular, countries that use information effectively and produce technology will gain more revenue compared to countries where technology transfer is made, and will significantly increase their income gap with less developed countries. Besides, insufficient physical infrastructure investments and R&D activities, structural problems such as inadequate human capital and public policies with low wages, cause the effects of technology to be limited and brain migration from developing countries to developed countries. The decrease of qualified labor force in developing countries will lead to an increasing deterioration of the international income distribution.

The impact of knowledge economy on income inequality was tested with static panel data analysis for 18 OECD member countries between 2004-2014. Education and information and communication technologies are used as indicators of knowledge economy. As a result; the coefficients of GDP, education, information and communication technologies variables were found to be negative and significant. There is a negative relationship between real GDP and income inequality. A similar relationship is valid within the education index. Last, the same situation is valid between income distribution and information and communication technologies, which is the most important indicator of information economy.

According to the results, the level of education and information and communication technologies for OECD countries have a decreasing effect on income inequality. This confirms the positive effect of the knowledge economy on the income distribution of countries.

Knowledge and innovation have played an important role in development since the beginning of human history. However, along with globalization and technological revolution in recent years, knowledge has been the most important driving force of competitiveness and it is now seen as the most important production factor in the world, which is reshaping other economic activities, especially production. Therefore, it

is crucial for both developed and developing countries to consider their future plans and policies under the heading of knowledge economy.

Kaynakça/References

- Abdullah, A. J., Doucouliagos, H., ve Manning, E. (2011). Education and income inequality: A meta-regression analysis. *Unpublished manuscript, Deakin University*.
- Becker, G. S. (1962). Investment in human capital: A theoretical analysis. *Journal of political economy*, 70(5, Part 2), 9-49.
- Behr, T., Christofides, C., ve Neelakantan, P. (2004). The effects of state public K-12 education expenditures on income distribution.
- Dodani, S., ve LaPorte, R. E. (2005). Brain drain from developing countries: how can brain drain be converted into wisdom gain?. *Journal of the Royal Society of Medicine*, 98(11), 487-491.
- Drucker, P. F. (1994). *Post-capitalist society*. New York: Harper Collins Publishers.
- Fan, (2002). Technological spillovers from foreign direct investment-A survey. *ERD Working Paper No. 33*. p. 1-3.
- Glaeser, E. L. (1999). Learning in cities. *Journal of urban Economics*, 46(2), 254-277.
- Gregorio, J. D., ve Lee, J. W. (2002). Education and income inequality: new evidence from cross-country data. *Review of income and wealth*, 48(3), 395-416.
- Jaumotte, F., Lall, S., ve Papageorgiou, C. (2013). Rising income inequality: technology, or trade and financial globalization?. *IMF Economic Review*, 61(2), 271-309.
- Kapur, S. (2002). *Developing countries in the new economy: The role of demand-side initiatives* (No. 2002/73). WIDER Discussion Papers//World Institute for Development Economics (UNU-WIDER).
- Kramer, W. J., Jenkins, B., ve Katz, R. S. (2007). *The role of the information and communications technology sector in expanding economic opportunity*. Cambridge, MA: Kennedy School of Government, Harvard University.

- Kuznets, S. (1955). Economic growth and income inequality. *The American economic review*, 1-28.
- Mike, F., ve Laleh, M. M. (2016). Bilgi ve iletişim teknolojilerinin istihdam üzerine etkisi: Seçili ülkeler üzerine bir uygulama. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 20(2), 601-614.
- OECD (2004). *The economic impact of ICT: Measurement, evidence and implications*. Paris: OECD Publications Service.
- OECD. (2008). *Growing unequal?: Income distribution and poverty in OECD Countries*. Paris: OECD Publications Service.
- Oliner, S. D. ve Sichel, D. E. (2000). The resurgence of growth in the late 1990s: is information technology the story?. *Journal of economic perspectives*, 14(4), 3-22.
- Özsağır, A. (2014). *Bilgi ekonomisi*. İstanbul: Seçkin Yayınevi, 4. Baskı.
- Paweenawat, S. W. ve McNown, R. (2014). The determinants of income inequality in Thailand: A synthetic cohort analysis. *Journal of Asian Economics*, 31, 10-21.
- Pilat, D. and F. Lee (2001), "Productivity Growth in ICT-producing and ICT-using Industries: A Source of Growth Differentials in the OECD?", OECD Science, Technology and Industry Working Papers, 2001/04, OECD Publishing, Paris. <http://dx.doi.org/10.1787/774576300121>
- Ravallion, M. (2001). Growth, inequality and poverty: looking beyond averages. *World development*, 29(11), 1803-1815.
- Robertson, S. L. (2007). Re-imagining and rescripting the future of education: Global knowledge economy discourses and the challenge to education systems. *Comparative education*, 41(2), 151-170.
- Shahabadi, A., Nemati, M., ve Hosseinidoust, S. E. (2017). The effect of knowledge economy factors on income inequality in the selected islamic countries. *Journal of the Knowledge Economy*, 8(4), 1174-1188.
- Sylwester, K. (2002). Can education expenditures reduce income inequality?. *Economics of education review*, 21(1), 43-52.
- Şanlısoy, S. (2016). Bilgi ekonomisinin uluslararası gelir dağılımı üzerine etkileri. *Journal of International Social Research*, 9(43), 20185-2203.

Van Reenen, J. (1996). The creation and capture of rents: wages and innovation in a panel of UK companies. *The Quarterly Journal of Economics*, 111(1), 195-226.

World Bank. (2007). *Building knowledge economies: Advanced strategies for development*. World Bank.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Kardaşlar, A. (2018). Bilgi ekonomisinin gelir eşitsizliği üzerine etkisi: OECD ülkeleri için panel veri analizi. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 9(16), 2343-2363. DOI: 10.26466/opus.493218

Bağımsız Denetçiler ve Sayıştay Denetçilerinin Mesleki Eğitim Süreçlerine İlişkin Mukayeseli Bir Araştırma

DOI: 10.26466/opus.470223

*

Ahmet Coşkun* - Murat Aydın**

*Dr. Öğr. Üyesi, Uşak Üniversitesi, Uygulamalı Bilimler Yüksekokulu, Uşak / Türkiye

E-Mail: ahmet.coskun@usak.edu.tr ORCID: [0000-0002-3223-8676](https://orcid.org/0000-0002-3223-8676)

*Dr. Öğr. Üyesi, Uşak Üniversitesi, Uygulamalı Bilimler Yüksekokulu, Uşak / Türkiye

E-Mail: murat.aydin@usak.edu.tr ORCID: [0000-0002-7211-5208](https://orcid.org/0000-0002-7211-5208)

Öz

Kamusal kaynakların etkili, ekonomik ve verimli kullanılması devletin en önemli görevleri arasında yer almaktadır. Özel şirketlerin mali tablolarının güvenilir olması ise yatırımcılar, karar alıcılar ve üçüncü kişiler için kritik bir öneme sahiptir. Son yıllarda gerek kamuda gerekse özel sektörde yaşanan yolsuzluklar ve hileli belgelerin düzenlenmesi kaliteli bir denetime olan ihtiyacı gündeme getirmiştir. Denetçilerin, bağımsız olmaları denetimin etkinliğini olumlu yönde etkilemektedir. Denetimin etkinliğine katkı sunan etkenlerden birisi de denetçilerin iyi bir mesleki eğitimden geçmeleridir. Bu çalışmanın amacı; özel sektörde denetim yapan bağımsız denetçiler ile kamu sektöründe denetim yapan Sayıştay denetçilerinin mesleki eğitim sürecini araştırmaktır. Bu iki denetçi grubunun aldıkları mesleki eğitimlerin mukayese edilmesi bu çalışmanın en önemli çıktılarından. Bu çalışmada doküman tarama yöntemi kullanılmıştır. Bu çerçevede iki kanun, bir kanun hükmünde kararname, iki yönetmelik ve bir tebliğ kapsamlı olarak incelenmiştir. Sayıştay denetçiliği ve bağımsız denetçilik 9 başlıkta mukayese edilmiş, benzer ve farklı yönleri irdelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Sayıştay denetçisi, bağımsız denetçi, mesleki eğitim, dış denetim

A Comparative Study on Vocational Training Processes of Independent Auditors and Court Auditors

*

Abstract

Using public resources effectively, economically and efficiently is one of the most important duty of state. In addition, financial statements reliability of private companies is critical for investors, decision makers and third parties. Corruption and fraudulent documents in the public and private sectors have brought up the need for quality audit in recent years. The fact that the auditors are independent affects the effectiveness of the audit positively. One of the factors contributing to the effectiveness audit is that the auditors are professionally trained. The purpose of this study is to investigate vocational education process of independent and Court auditors who conduct audits in the public sector and private sector. One of the most important outputs of this study is comparison of the vocational trainings of these two groups of auditors. In this study, document scanning method has been used. Within this scope two laws, one decree law, two regulations and one communiqué have been examined extensively. Independent auditing and Court auditing have been compared in 9 different headings and examined similar and different aspects.

Keywords: *Court auditor, independent auditors, vocational training, external auditing*

Giriş

Bir ülke ekonomisinin gelişmesine birçok unsur etkide bulunmaktadır. Ancak en önemlileri ise sağlam bir muhasebe ve etkin bir denetim mekanizmasıdır (Erdoğan, 2002, s.51-63). Denetim, muhasebeyi tamamlayıcı bir kavram olmasının yanında kamu ve özel sektör açısından da önemli bir konuma sahiptir. Son dönemlerde, artan yolsuzluklar ve muhasebe hileleri denetimde etkinliğin önemini ortaya koymuştur (Özçelik, Şenol, Aktürk, 2014, s.55-72). Denetimin bağımsız olması denetim sürecini, denetlenen kurumun etkisinden büyük oranda korumaktadır. Zira iç denetim, denetlenen kurumlara bir takım inisiyatifler sunması nedeniyle bütünüyle objektif olamayabilir. Bu sebeple dış denetim, ilgili kurum ve kuruluşun denetlenmesi sürecinin en önemli parçası olarak görülmektedir.

Türkiye'de özel ve kamu sektöründe farklı isimlerde birçok denetim yapılmaktadır. Bu denetimlerin bir kısmı kurumların kendi iç dinamikleri ile yaptıkları denetimlerdir. Bir kısım denetimler ise denetlenen kurumlar ile bir ilişkisi bulunmayan ve bağımsız olarak yapılan denetimlerdir. İkinci kısım denetimler, dış denetim veya bağımsız denetim şeklinde ifade edilmektedir. Kamu sektöründe dış denetim yapmakla yetkili tek kurum Sayıştay'dır. Sayıştay kamu idarelerini; hesap verilebilirlik ve mali saydamlık ilkeleri çerçevesinde kamu kaynaklarının etkili, ekonomik ve verimli kullanılmaları konusunda denetlemektedir. Sayıştay denetimi, Sayıştay denetçileri eliyle yapılmaktadır. Özel sektörde dış denetim özelliğine sahip iki denetim türü bulunmaktadır. İlki Maliye Bakanlığının yaptığı vergi incelemesidir. Vergi incelemesi veya vergi denetimi tamamen vergi kaçak ve kayıplarının önlenmesi amacıyla yapılmaktadır. Diğeri ise devletin yetkilendirdiği bağımsız denetçiler tarafından yapılmakta ve bağımsız denetim olarak tanımlanmaktadır.

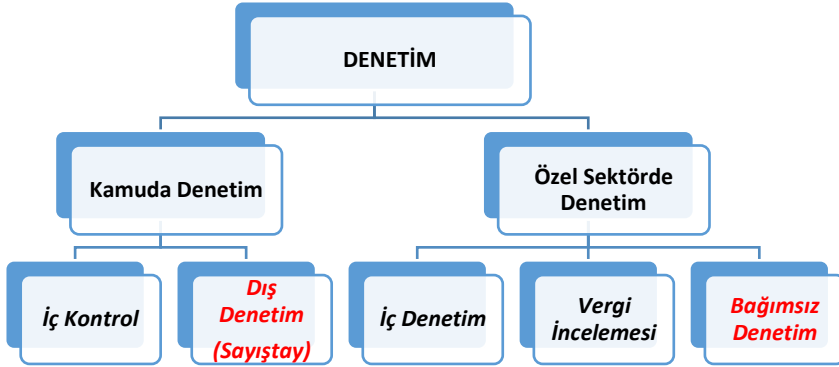
1. Türkiye'de Denetim Konusuna Genel Bir Bakış

"Türkiye'de denetim" konusunda literatürde bazı sınıflandırmalar bulunmaktadır. Ancak bu çalışmanın konusu gereği, denetim konusu kamu ve özel sektörde denetim tasnif edilmiştir. Şekil 1'de denetim konusunun,

Türkiye'de nasıl ele alındığı ifade edilmiştir. Buna göre, kamuda denetimin iki unsuru bulunmaktadır. 5018 sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu ve 6085 sayılı Sayıştay Kanunu incelendiğinde bu iki unsurun "iç kontrol" ve "dış denetim" olduğu görülmektedir. Mevzuata göre iç kontrol; iç denetim ve ön mali kontrolden oluşmaktadır ve genel olarak kamu kaynaklarının sarfından önce yapılmaktadır. Kamuda dış denetim konusunda tek yetkili organ Sayıştay'dır. Kamunun bağımsız denetimi ise Sayıştay'ın yaptığı dış denetimdir.

Özel sektörde denetimin 3 ayağı bulunmaktadır. Bunlardan ilki kurumların kendi iç dinamikleri kapsamında yine kendi uzman ekibi tarafından yapılan iç denetimdir. İkinci denetim türü ise Maliye Bakanlığı tarafından yapılan vergi incelemesidir. Vergi incelemesi vergi kaçaklarının azaltılması için yapılan bir denetim çeşididir. Bağımsız denetim ise belli şartları sağlayan özel kurumların mali ve finansal açıdan, bağımsız denetçiler tarafından yapılan denetimdir.

Şekil 1. Türkiye'de Denetim

Kaynak: (Kartal, 2013:8-36)

Bu çalışmanın bundan sonraki kısımlarında Sayıştay denetimi ile bağımsız denetim ele alınmıştır. Zira bu iki denetim kamu ve özel sektörde yapılan dış denetimlerdir. İkisi de belli konularda ortak özelliklere sahiptir.

2. Literatür Taraması

Denetimin etkinliğinin artmasında birçok faktör etkiye sahiptir. Bu faktörlerden birisi de denetçinin mesleki anlamda aldığı eğitim ve yeterliliğidir. Oktay (2013), yaptığı çalışmada kaliteli bir bağımsız denetimde olması gereken özellikleri irdelemiştir. Mesleki yeterlilik ile kaliteli bir bağımsız denetim arasında doğru orantılı bir ilişki olduğu ifade edilmiştir. Zira denetçinin mesleki yetersizliği denetimin başarısızlığına yol açmaktadır (Kayrak, 2015). Bu sebeple bağımsız denetçilerin, denetçilik öncesi iyi bir eğitime tabi tutulması ve sonraki yıllarda bu eğitimin belirli aralıklarla sürdürülmesi gerekmektedir.

Bu çalışmada literatürün özellikle yöntemsel kısmı "Sayıştay Denetçiliğinde Mesleki Eğitim ve Yeterlilik" ve "Bağımsız Denetçilikte Mesleki Eğitim ve Yeterlilik" özelinde taranmıştır. Ancak bu konularda yapılmış çalışma sayısının oldukça az olduğu görülmüştür. Özellikle ulusal literatürde denetçilik konusuna mesleki eğitim ve yeterlilik açısından bakılamamıştır. Türkiye'de bağımsız denetçi ve Sayıştay denetçileri arasında mukayeseli bir çalışmaya rastlanılamamıştır. Tablo 'da bu konularda yapılan çalışmaların 4N 1K literatür tarama modeline göre analizi yer almaktadır.

Tablo 1. Yöntemsel Literatür

Yazar	Tarih	Çalışmanın Amacı	Yöntem	Sonuç
<u>Ersoy A., Uyar S. Ve Cengiz, E.</u>	2009	Bu çalışmada amaç, 8 numaralı IES: Profesyonel Denetçiler İçin Gerekli Yeterlilik Şartları Standardını irdelemektir.	* Belge tarama * 8 numaralı IES	Türkiye'de bağımsız denetçi mesleki eğitim konusunda yapılan düzenlemelerin IES 8'e uygun olduğu ancak halen bazı eksikliklerin olduğu görülmüştür.
Durmuş, A., Senal, S., ve Hayrettin, U.	2011	* Bağımsız denetim şirketlerinin, bağımsız denetimin kalitesindeki etkisini tespit etmektir.	* Anket * 94 bağımsız denetim şirketi seçilmiştir.	Denetim şirketlerinin personellerine gerekli eğitimi verdikleri ancak denetim standartları konusunda yetersiz oldukları gözlemlenmiştir.

Çankaya F. ve Dinç E.	2012	* Çalışmanın amacı, finansal raporlama standartlarının uygulamasında başarıyı etkileyen faktörleri ortaya koymaktır. * Örneklem : İstanbul'daki 51 denetim şirketinden 143 bağımsız denetçi	* Anket * Yapısal Eşitlik Modeli * 5 faktör - Sosyal kültürel - Ekonomik - Eğitim - Dış Çevre - Standartların yalınlığı	Sosyal ve kültürel faktörler ile uygulama başarısı arasında ters ilişkinin olduğu sonucuna varılmıştır. Ayrıca muhasebe alışkanlıklarının standartlara uyumu zorlaştırdığı görülmüştür.
Kandemir T ve Akbulut H.	2013	* Bu çalışmanın amacı; bağımsız denetiminin etkin olarak uygulanabilmesinde denetim komitesinin rolünü tespit edebilmektir.	* Anket * Regresyon Analizi	Denetimden sorumlu birim işletmede iç kontrol ve iç denetim sistemlerinin kurulmasında çaba göstermektedir.
Parlak M. ve Parlak Z.	2014	* Çalışmanın amacı Sayıştay denetçilerinin , dış denetim ile ilgilerini algılarını ortaya koymaktır.	* Anket * Faktör Analizi	Sayıştay denetçilerin, dış denetim konusunda pozitif, katkıya yönelik, faydalı olma düşüncesinde, kaliteli hizmet üretilmesinin ve sorumluluklarının bilincinde oldukları görülmüştür.
Sağlar, J., ve Yüce, D.	2015	Çalışmanın amacı bağımsız denetçi adaylarının KGG'dan beklentilerini ortaya koymaktır.	* Anket * Adana'da faaliyet gösteren 184 SMMM	Mesleki eğitim görevinin (TÜRMOB) tarafından yapılması diğer görevlerin KGG tarafından yapılması gerektiği sonucu çıkmıştır.
Tanç, A., ve Gümrah, A.	2016	Çalışmanın amacı Türkiye'deki bağımsız denetim şirketlerinin şeffaflık raporları kapsamında sürekli eğitim politikaları hakkında durum tespiti yapmak	* Belge Tarama * 69 adet şeffaflık raporu	Bağımsız denetim şirketlerinin sürekli mesleki eğitimin önemini tam olarak kavrayamadıkları tespit edilmiştir.

3. Amaç ve Yöntem

Bu çalışma Türkiye'de kamu ve özel sektörde bağımsız denetim yapmakla yetkilendirilmiş denetçilerin mesleki eğitim süreçlerini konu edinmektedir. Çalışmanın temel amacı; kamu sektöründe Sayıştay denetçilerinin, özel sektörde bağımsız denetçilerin aldıkları mesleki eğitimin mukayese edilmesidir. Çalışmada doküman tarama yöntemi kullanılmıştır. Bu kapsamda; Türk Ticaret Kanunu, Sayıştay Kanunu, Kamu Gözetimi Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumunun Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname, Sayıştay Denetçi Yardımcılığı Yönetmeliği, Bağımsız Denetim Yönetmeliği ve Bağımsız Denetçiler İçin Sürekli Eğitim Tebliği ayrıntılı bir şekilde incelenmiştir.

4. Bulgular

Sayıştay'da görevli denetçiler ve bağımsız denetçiler hakkında bazı sayısal bilgilere yer verilmiştir. Bağımsız denetçilerin bir kısmı bağımsız denetim şirketlerinin bünyesinde bulunurken, diğer kısmı ise şirketlere tabi bulunmamaktadır.

419 uzman denetçi, 210 baş denetçi, 89 denetçi ve 41 denetçi yardımcısı olmak üzere 2016 yılı sonu itibariyle toplam 759 Sayıştay denetçisi faaliyet göstermektedir.¹ 2016 yılı sonunda 16.416 bağımsız denetçi bulunmaktadır. Bu denetçilerden 2.974'ü yeminli mali müşavir iken, 13.442'si ise serbest muhasebeci mali müşavir olarak faaliyette bulunmaktadır. 2016

¹ [https://www.sayistay.gov.tr/tr/Upload/76662805/files/2016_FAALİYET_RAPORU\(1\).pdf](https://www.sayistay.gov.tr/tr/Upload/76662805/files/2016_FAALİYET_RAPORU(1).pdf) (Erişim Tarihi: 17.02.2018)

yılı sonunda 235 bağımsız denetim şirketinin aktif olmasının yanında, şirketlerde çalışan bağımsız denetçi sayısı da 2.603'tür.²

4.1. Kamuda Dış Denetim (Sayıştay Denetimi)

Kamuda dış denetim kavramı, uluslararası literatürde yüksek denetim şeklinde ifade edilmektedir (Akyel, 2010, s.7). Yüksek denetim, devletin en üst düzey kamu denetimini icra eden kurum tarafından yapılmaktadır. 6085 sayılı Sayıştay Kanunu, Sayıştay'ın görev ve yetkilerinin yanında kamuda dış denetim ve Sayıştay denetçileri hakkında ayrıntılı bilgiler içermektedir. Bu kanuna göre kamuda dış denetim yapmakla yetkili tek kurum Sayıştay'dır. Kanun gereği Sayıştay aşağıda belirtilen iki temel denetimi yapmakla yetkilidir.

- * Düzenlilik denetimi
 - Mali denetim
 - Uygunluk denetimi
- * Performans denetimi

Sayıştay denetiminin hangi amaçları gerçekleştirmek için yapılacağı, kanununun 34. maddesinde şu şekilde belirtilmiştir.

- *Bütçe hakkının gereği olarak kamu idarelerinin faaliyet sonuçları hakkında Türkiye Büyük Millet Meclisine ve kamuoyuna güvenilir ve yeterli bilgi sunulması,*
- *Kamu mali yönetiminin hukuka uygun olarak yürütülmesi ve kamu kaynaklarının korunması,*
- *Kamu idarelerinin performansının değerlendirilmesi,*
- *Hesap verme sorumluluğu ve mali saydamlığın yerleştirilmesi ve yaygınlaştırılması,*

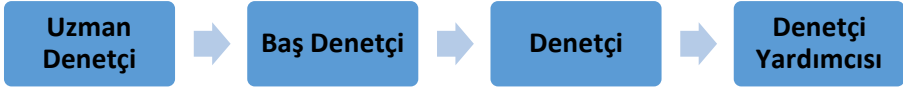
Sayıştay, bütçe hakkı gereği tüm kamu kurumlarının mali faaliyet, karar ve işlemlerini hesap verme sorumluluğu kapsamında denetler ve

²http://www.kgk.gov.tr/Portalv2Uploads/files/DynamicContentFiles/YillikFaaliyetRaporlari/KGK_Faaliyet_Raporu_2016.pdf (Erişim Tarihi: 17.02.2018)

Türkiye Büyük Millet Meclisini bilgilendirir. Bu bilgilendirme Genel Uygunluk Bildirimini TBMM'ye sunmak suretiyle yapılmaktadır. Sayıştay yaptığı bu faaliyette bağımsızdır.

4.1.1. Sayıştay Denetçiliği Süreci

Sayıştay denetimi Sayıştay denetçileri tarafından yapılmaktadır. Sayıştay denetçisi kanunun 2. maddesinde; "Uzman denetçi, baş denetçi, denetçi ve denetçi yardımcısı" olmak üzere 4 denetçiden oluştuğu ifade edilmektedir.

Başka bir ifade ile Sayıştay denetçiliğinin 4 aşaması bulunmaktadır. Sayıştay denetçiliği süreci, denetçi yardımcılığından başlayıp uzman denetçiliğe kadar gitmektedir. 2017 yılında Resmi Gazetede yayınlanıp yürürlüğe giren Sayıştay Denetçi Yardımcılığı Yönetmeliği, bu sürecin ilk aşamasının denetçi yardımcılığı olduğunu göstermektedir. Yönetmeliğin 2. bölümünde denetçi yardımcılığı sınavına girebilecek kişilerin hangi özelliklere sahip olmaları gerektiği bulunmaktadır. Ancak çalışmanın konusu gereği yalnızca mesleki eğitim ve yeterlilikleri ile ilgili kısımlar konu edilmiştir. Buna göre sınava girecek adayların; "hukuk, siyasi bilgiler, iktisat, işletme, iktisadi ve idari bilimler fakültelerinden veya bunlara denkliği Yükseköğretim Kurulu tarafından kabul edilen yurt içi veya yurt dışındaki en az dört yıllık fakülte veya yüksekokullardan birini bitirmiş olmak" şartını haiz olmaları gerekmektedir.

4.1.1.1. Sayıştay Denetçi Yardımcılığı Eleme Sınavı

Eğitim anlamında yukarıda ifade edilen şartı sağlayanlar eleme sınavına girebilmektedirler. Eleme sınavı test usulüne göre yapılmaktadır. Sorular genel kültür, genel yetenek ve alan bilgisinden oluşmaktadır. İktisat, maliye, hukuk ve muhasebe soruları ise alan bilgisi kısmında sorulmaktadır.

Tablo 2. Eleme Sınavı

Soru Alanları	% Dağılımı
Genel Kültür	10
Genel Yetenek	10
İktisat	20
Maliye	20
Hukuk	20
Muhasebe	20

Kaynak: Sayıştay Denetçi Yardımcılığı Yönetmeliği

Tablo 1'de denetçi yardımcılığı sınavında sorulacak soruların dağılımları yer almaktadır. İktisat, Maliye, Hukuk ve Muhasebe derslerinin ağırlıkları %20'dir. Yani alan bilgisi dersleri toplamda % 80'lik bir ağırlığa sahiptir. Genel kültür % 10 ve genel yetenek % 10'luk ağırlığa sahiptir.

4.1.1.2. Sayıştay Denetçi Yardımcılığı Yazılı Sınavı

Eleme sınavında başarılı olanlar yazılı sınava girmeye hak kazanırlar. Yazılı sınav klasik usule göre yapılmaktadır. Klasik sınavda 5 gruptan sorular yöneltilmektedir.

Tablo 3. Yazılı Sınav

Hukuk Grubu	- Anayasa Hukuku - İdare Hukuku - Medeni Hukuk - Borçlar Hukuku
Maliye Grubu	- Maliye Teorisi - Maliye Politikası - Bütçe - Vergi Hukuku ve Türk Vergi Sistemi
İktisat Grubu	- İktisat Teorisi - Mikro İktisat - Makro İktisat - İktisat Politikası - Para, Banka, Kredi
Kompozisyon	
Seçimlik Grup	- Ticaret Hukuku veya - Muhasebe

Kaynak: Sayıştay Denetçi Yardımcılığı Yönetmeliği

Yazılı sınavdan 100 üzerinden 70 puan alan her aday başarılı sayılmaktadır. Ancak mülakat sınavına, ilana çıkılan kadro sayısının 5 katı kadar aday çağırılmaktadır.

4.1.1.3. Sayıştay Denetçiliği Mülakat Sınavı

Mülakat sınavında adaylar 5 önemli kıstas üzerinden değerlendirmeye tabi tutulur. Bu kıstaslar şunlardır;

- *Bir konuyu kavrayıp özetleme, ifade yeteneği ve muhakeme gücü,*
- *Liyakati, temsil kabiliyeti, davranış ve tepkilerinin mesleğe uygunluğu,*
- *Özgüveni, ikna kabiliyeti ve inandırıcılığı,*
- *Genel yetenek ve genel kültürü,*
- *Bilimsel ve teknolojik gelişmelere açıklığı,*

Adaylara her bir kıstastan ayrı puan verilir. Mülakatta başarı notu en az 70 puan olmalıdır.

4.1.2. Sayıştay Denetçi Yardımcılığında Mesleki Eğitim ve Staj

Denetçi yardımcılığından önce denetçi yardımcısı adaylığı süreci bulunmaktadır. Yönetmeliğin 11. maddesinde bu ayırım anlatılmıştır. Denetçi yardımcısı adaylığı en az 1 yıl, en çok 2 yıldır. Denetçi yardımcılığının süresi ise en az 2 yıl, en çok 3 yıldır. Bu adaylık ve denetçi yardımcılığındaki mesleki eğitim ve stajın 6 temel hedefi bulunmaktadır.

- *Denetimin temel kavramlarını, Türk denetim sistemini, Sayıştay denetiminin ve yargılamasının örgütsel yapılanması ile işleyiş özelliklerini öğretmek ve denetim kültürünü kazandırmak.*
- *Denetim görevinin yerine getirilmesi için gerekli bilgi ve beceriyi kazandırmak.*
- *Kamu mali yönetiminin işleyişi ve denetimine ilişkin mevzuatın özüm-senmesini sağlamak.*
- *Yazışma kuralları ile rapor yazımına ilişkin beceri kazandırmak.*
- *Mesleğin gerektirdiği etik değerlere sahip, vakarlı ve şerefli kişiler yetiştirmek.*
- *Çalışma disiplini ve ekip çalışması alışkanlığını kazandırmak.*

Tablo 4. Mesleki Eğitim ve Staj Faaliyetleri

Mesleki Eğitim	<p><u>Ana Tema</u></p> <ul style="list-style-type: none">- Sayıştayı tanıma ve meslektaşlarla tanışmayı amaçlayan kısa süreli bir uyum programı düzenlenir.- Mesleğin temel esaslarının öğretilmesini içeren dersler okutulur.- Mesleki ve kişisel kapasiteyi geliştirici alanlarda eğitimler, konferanslar ve seminerler düzenlenir.- Ders ve seminer konularına ilişkin müfredat çalışmaları Yönerge ile düzenlenir. <p><u>Eğitim Konuları</u></p> <ol style="list-style-type: none">Türk Sayıştay ve sayıştaylar.Kamu mali yönetimi.Muhasebe ve mali tablolar analizi.Denetim metot ve teknikleri.Hukuk metodolojisi.İhale ve hakediş mevzuatı.Kamu personel rejimi.Gelir mevzuatı.
Staj	<ul style="list-style-type: none">- Sayıştay denetim grupları ve raportörlük çalışmalarının yerinde incelenmesi amacıyla kısa süreli programlar düzenlenir.- Kamu kurum ve kuruluşlarını tanımak ve faaliyetlerini yerinde gözlemlemek amacıyla ziyaretler gerçekleştirilir.- Hazırlanan özel amaçlı inceleme ve denetim programları çerçevesinde denetçi refakatinde çalışılır.

Kaynak: Sayıştay Denetçi Yardımcılığı Yönetmeliği

Tablo 3'te denet yardımcı adayları ve denetçi yardımcıları için verilecek mesleki eğitim ve stajın içeriği hakkında bilgiler bulunmaktadır. Mesleki eğitim; derslerin verilmesi, konferans ve seminerlerin düzenlenmesini kapsamaktadır. Adayın denetçi gözetiminde çalışmasının yanında bir takım ziyaretlerin yapılması ve kısa süreli programların düzenlenmesi staj esnasında yapılan faaliyetlerdir.

4.1.3. Sayıştay Denetçiliği Yeterlilik Sınavı ve Denetçiliğe Atanma

Mesleki eğitim ve staj sonunda aday Tablo 3'te isimleri geçen eğitim konularının her birisi için yazılı olarak yeterlilik sınavına tabi tutulur. Staj kapsamında düzenlenen faaliyetlerden dolayı ayrıca bir uygulama sınavına girmek zorundadır. Her bir sınav notu en az 60 olmalı iken

sınavların aritmetik ortalaması ise en az 70 olmalıdır. Adaylar için gerekli durumlarda bütünlüme ve mazeret sınav hakları da vardır. Bu sınavları başarı ile geçen her bir aday, denetçiliğe atanmaktadır.

4.2. Türkiye'de Bağımsız Denetim

Mali tablolarda açıklanan bilgilerin güvenilir olmaması karar alıcılar ve üçüncü kişiler için istenen bir durum değildir (Dönmez ve Ersoy, 2006, s.69-91). Mali tablolara ilişkin bilgilerin net ve güvenilir olmaması beraberinde bazı önlemleri de getirmektedir. Bu önlemlerin içinde en iyisi ve yaygını ise mali tablolara ait bilgilerin bağımsız ve güvenilir bir kişi tarafından denetlenmesidir. Uluslararası muhasebe dünyasında yaşanan problemler bağımsız denetim müessesesinin lüzumlu kılmıştır. Bağımsız denetim; mali tabloların güvenilirliklerini belirleyen ve bunu rapora döken bir faaliyettir (Erdoğan, 2002, s.59). Bağımsız Denetim Yönetmeliğinin 4. maddesinde " *Finansal tablo ve diğer finansal bilgilerin, finansal raporlama standartlarına uygunluğu ve doğruluğu hususunda, makul güvence sağlayacak yeterli ve uygun bağımsız denetim kanıtlarının elde edilmesi amacıyla, denetim standartlarında öngörülen gerekli bağımsız denetim tekniklerinin uygulanarak defter, kayıt ve belgeler üzerinden denetlenmesi ve değerlendirilerek rapora bağlanması*" şeklinde tanımlanmaktadır.

Türkiye'de bağımsız denetim, bağımsız denetçiler tarafından yapılmaktadır. Bağımsız denetçilere denetleme yetkisi, Kamu Gözetimi, Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu (KGK) tarafından verilmektedir. Bağımsız denetimin en temel yasal dayanakları şu şekildedir;

- 6102 Sayılı Türk Ticaret Kanunu (2011)
- Kamu Gözetimi, Muhasebe Ve Denetim Standartları Kurumunun Teşkilat Ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname (2011)
- Bağımsız Denetim Yönetmeliği (2012)

4.2.1. Bağımsız Denetçilik ve Yetkilendirme Süreci

Bağımsız Denetim Yönetmeliğine göre bağımsız denetçi; bağımsız denetim yapmak üzere, 1/6/1989 tarihli ve 3568 sayılı Serbest Muhasebeci Mali

Müşavirlik ve Yeminli Mali Müşavirlik Kanununa göre yeminli mali müşavirlik ya da serbest muhasebeci mali müşavirlik ruhsatını almış meslek mensupları arasından KGK tarafından yetkilendirilen kişilerdir. Esasen bu tanım genel anlamda kimlerin bağımsız denetçi olacağını da içermektedir. Bağımsız denetçiler, ruhsatını almış serbest muhasebeci mali müşavirler ve yeminli mali müşavirler arasından yetkilendirilmektedir. Bağımsız denetçilikte 4 ayrı unvan bulunmaktadır. Bu unvanlar sırasıyla; denetçi yardımcısı, denetçi, kıdemli denetçi ve baş denetçidir.

Yönetmeliğin 14. maddesinde bağımsız denetçi olmanın genel şartları belirtilmektedir. Buna göre yetkilendirilmek isteyenlerin; "*hukuk, iktisat, maliye, işletme, muhasebe, bankacılık, kamu yönetimi ve siyasi bilgiler dallarında eğitim veren fakülte ve yüksekokullardan veya denkliği Yükseköğretim Kurulunca tasdik edilmiş yabancı yükseköğretim kurumlarından en az lisans seviyesinde mezun olması veya diğer öğretim dallarından lisans seviyesinde mezun olmakla beraber bu fıkrada belirtilen bilim dallarından en az lisansüstü seviyesinde diploma almış olması*" gerekmektedir.

4.2.1.1. Uygulamalı Mesleki Eğitim (Bağımsız Denetçi Yardımcılığı)

Uygulamalı Mesleki Eğitim süreci ilgili yönetmeliğin 15. maddesinde konu edilmektedir. Ayrıca "Bağımsız Denetçilik Uygulamalı Mesleki Eğitim Tebliğinde bu konu ayrıntı ile düzenlenmiştir. Bağımsız denetçi olmak isteyenlerin uygulamalı mesleki eğitim sürecini tamamlamaları gerekmektedir. Uygulamalı mesleki eğitim, denetim üstlenen bağımsız denetçi yanında veya bağımsız denetim kuruluşu bünyesinde en az 3 yıl süre ile alınmalıdır. En az 15 yıl mesleki tecrübesi olanlar için bu şart aranmaz. Adaylar, uygulamalı mesleki eğitim aldıkları esnada denetçi yardımcısı sayılmakta ve denetçi nezaretinde bulunmaktadırlar. Denetçi, eğitim esnasında her türlü tedbiri almakla yetkilidir.

4.2.1.2. Bağımsız Denetçilik Sınavı

Yönetmeliğin 16. maddesinde ise denetçilik konusu irdelenmektedir. Denetçi yardımcılığını başarı ile bitirenler denetçilik sınavına girmeye hak kazanırlar. Denetçilik sınavı KGK tarafından yapılmaktadır. Bu sınavda

adayın, uygulamalı mesleki eğitim sırasında edindiği teorik ve uygulamalı bilgiler ölçülür.

Tablo 5. Bağımsız Denetçiliği Sınav Konuları

Muhasebe	- Genel Muhasebe, - Maliyet Muhasebesi - Yönetim Muhasebesi
Muhasebe Standartları	- Türkiye Muhasebe Standartları, - Yıllık ve Konsolide Finansal Tabloların Hazırlanmasına İlişkin Mevzuatta Yer Alan Düzenlemeler ve Standartlar
Kurumsal Yönetim İlkeleri Finansal Yönetim	
Denetim	- Türkiye Denetim Standartları - Mesleki Etik Kuralları - Bağımsızlık - Risk Yönetimi - İç Kontrol ve Denetimle İlgili Diğer Mevzuat
Genel Hukuk	- Ticaret Hukuku - Borçlar Hukuku - İcra ve İflas Hukuku - Medeni Hukuk - Vergi Hukuku - Sosyal Güvenlik Mevzuatı - İdare Hukuku
Genel Finans	- Sermaye piyasası - Bankacılık - Sigortacılık - Özel Emeklilik Mevzuatı

Kaynak: Bağımsız Denetim Yönetmeliği

Tablo 4'te bağımsız denetçiliği sınav konuları yer almaktadır. Aday; muhasebe, muhasebe standartları, kurumsal yönetim ilkeleri, finansal yönetim, denetim, genel hukuk ve genel finans konularından sınava tabi tutulacaktır. Temel alandan yetkilendirilmek isteyen adaylar Genel Finans kısmından sınava girmez. Ancak sermaye piyasası, bankacılık ve sigortacılık alanından yetkilendirilmek isteyen adaylar ayrıca Genel Finans kısmından da sınava tabi tutulurlar. Bu sınavlardan başarılı olanlar bağımsız denetçi unvanını almaya hak kazanırlar.

4.2.1.3. Bağımsız Denetçilikte Sürekli Eğitim

Bağımsız denetim konusunda önemli bir tebliğ de "Bağımsız Denetçiler İçin Sürekli Eğitim Tebliği" olarak önem arz etmektedir. Bu tebliğde sürekli eğitim, bağımsız denetçi unvanı aldıktan sonra bağımsız denetçilerin etik kurallara uygun ve yüksek kalitede bağımsız denetim hizmeti sunmaları amacı ile mesleki bilgi ve becerilerinin ihtiyaç duyulan seviyede tutulmasına ve geliştirilmesine yönelik sunulan bir eğitim olarak tanımlanmaktadır.

Tablo 6. Bağımsız Denetçilikte Sürekli Eğitim Konuları

Temel Mesleki Konular	- muhasebe - denetim - etik kurallar - finans - kurumsal yönetim
Destekleyici Konular	- Mesleki gelişime katkı sağlayacak diğer konular ile kişisel gelişime katkı sağlayacak konuları

Kaynak: Bağımsız Denetçiler İçin Sürekli Eğitim Tebliği

Sürekli eğitim konuları, temel mesleki konular ve destekleyici konular olmak üzere iki kısımdan oluşmaktadır. Eğitim yöntemleri ise; yüz yüze eğitim, uzaktan eğitim, işbaşı eğitimi, akademik çalışmalar ve diğer eğitim faaliyetleridir.

4.3. İki Denetçilik Sürecinin Mukayese Edilmesi

Sayıştay denetçiliği kamusal bir memurluk unvanıdır. Denetçilik unvanı kamu idaresi tarafından verilmektedir. Bağımsız denetçilik ise serbest meslek unvanıdır. Bağımsız denetçilik unvanı ise bir kamu kurumu olan KGK tarafından verilmektedir. Netice olarak her iki unvanda kamu otoriteleri tarafından verilmektedir. Tablo 6'da Sayıştay denetçiliği ve bağımsız denetçilik arasındaki benzerlikler ve farklar konu edinilmiştir.

Tablo 7. Sayıştay Denetçiliği ve Bağımsız Denetçiliğin Mukayese Edilmesi

	Sayıştay Denetçiliği	Bağımsız Denetçilik
1	Tüm kamu kurumlarının mali denetimini kapsar.	Belirli şartlara sahip özel şirketlerin mali tablolarının denetimini kapsar.
2	Kamusal kaynakların etkili, ekonomik ve verimli kullanılması için yapılır.	Mali tabloların güvenilirliğini arttırmak amacıyla yapılır.
3	Hukuk, siyasal bilgiler, iktisat, işletme, iktisadi ve idari bilimler fakülte ve yüksekokul mezunu olma şartı vardır.	Hukuk, iktisat, maliye, işletme, muhasebe, bankacılık, kamu yönetimi ve siyasal bilgiler dallarında eğitim veren fakülte ve yüksekokul mezunu olma şartı vardır.
4	Unvanlar sırasıyla; denetçi yardımcılığı, denetçi, baş denetçi, uzman denetçi olmak üzere 4 çeşittir.	Unvanlar sırasıyla; denetçi yardımcılığı, denetçi, kıdemli denetçi, baş denetçi olmak üzere 4 çeşittir.
5	İlgili bölümlerden mezun olmuş adaylar arasında denetçi yardımcılığı eleme sınavı yapılmaktadır. Genel yetenek, genel kültür, iktisat, maliye, hukuk ve muhasebe alanlarından sorular bulunmaktadır. (KPSS A Grubu Sınavı)	Denetçi yardımcılığı sınavı yoktur. Uygulamalı mesleki eğitim esnasında aday, denetçi yardımcısı sayılır. Denetçiler yeminli mali müşavirlik ya da serbest muhasebeci mali müşavirlik ruhsatını almış meslek mensupları arasından KGK tarafından belirlenir.
6	Eleme sınavından sonra yazılı bir denetçi yardımcılığı sınavı yapılır. Sınav konuları; hukuk, maliye, iktisat, kompozisyon ve seçicilik grubudur.	Yazılı denetçi yardımcılığı sınavı yoktur. Uygulamalı mesleki eğitim, görev üstlenen bir bağımsız denetçi veya bağımsız denetim şirketinin bünyesinde yapılır. 15 yıl mesleki tecrübesi olanlar için mesleki eğitim şartı aranmaz.
7	Yazılı sınavdan sonra denetçi yardımcılığı için mülakat yapılmaktadır. Mülakattan sonra seçilenler denetçi yardımcısı adayı unvanı almaktadırlar.	Denetçi yardımcılığı için mülakat şartı yoktur.
8	Denetçi yardımcılığı adaylığı mesleki eğitim ve staj olarak kabul edilmektedir. En az 1 yıl, en fazla 2 yıl sürmektedir. Denetçi yardımcılığı ise en az 2, en çok 3 yıldır.	Denetçi yardımcıları yukarıda bahsedildiği gibi uygulamalı mesleki eğitime tabi tutulurlar. Uygulamalı mesleki eğitim en az 3 yıl olmalıdır.
9	Mesleki eğitim ve staj sonunda denetçi adayı 8 alandan yazılı sınava tabi tutulur. Ayrıca staj sonunda uygulamalı bir sınava daha girer. Bu sınavları geçen adaylar Sayıştay denetçiliğine atanmaya hak kazanır.	Uygulamalı mesleki eğitimi başarı ile tamamlayan denetçi adayları, 6 alandan yazılı sınava tabi tutulur. Bu sınavlardan başarılı olan adaylar denetçi olmaya hak kazanırlar.

Kaynak: Tarafımızca derlenmiştir.

Yukarıdaki tabloda 9 kriterde iki farklı denetçilik unvanları mukayese edilmiştir. Buna göre Sayıştay denetimi sadece kamu kurumlarını kapsamakta, bağımsız denetim ise sadece özel kurumları kapsamaktadır.

Ayrıca Sayıştay denetiminde temel amaç kamu kaynaklarının sarfında etkililik, ekonomiklik ve verimlilik ilkelerini uygulamaktır. Bağımsız denetimde temel amaç mali tabloların güvenilirliğini sağlamaktır. Denetçi olabilmek için iki unvan için de benzer bölümlerden mezun olma şartı aranmaktadır. Bir başka önemli benzerlik denetçi unvanlarında görülmektedir. Dikkat çeken farklılıklardan birisi de Sayıştay denetçiliğinde, denetçi yardımcı adaylığı ve denetçi yardımcılığı süreçlerinin bulunması ve denetçi yardımcılığı sınavında bir test sınavı, bir yazılı sınav ve bir de mülakatın olmasıdır. Bağımsız denetçilikte, denetçilik sınavına kadar bir sınav bulunmamaktadır. İki denetçilik unvanında da mesleki eğitim dönemi bulunmakta ve çoğu konularda benzerlik göstermektedirler.

5. Sonuç

Kamu kaynaklarının etkili, ekonomik ve verimli kullanılabilmesinin şartlarından birisi etkin ve kapsamlı bir denetim sistemidir. Denetimin etkin olabilmesi için denetimi yapan kişi ve kurumların bağımsız hareket edebilmesi gerekmektedir. Bunun yanında; karar alıcılar, yatırımcılar ve üçüncü kişiler için ise özel şirketlerin mali tablolarının güvenilirliği önem arz etmektedir. Zira özel şirketlerin bünyesinde meydana gelen muhasebe hileleri, yatırımcıların ve kredi kuruluşlarının güvenlerini zedelemekte ve bağımsız denetimin önemini gündeme getirmektedir. Kamuda Sayıştay denetçileri, özel sektörde bağımsız denetçiler dış denetim yapmakla yetkilendirilmişlerdir.

Bu çalışmada, Sayıştay denetçileri ile bağımsız denetçilerin mesleki eğitim süreçleri araştırılmıştır. Sayıştay Kanunu ile Sayıştay Denetçi Yardımcılığı Yönetmeliği incelenmiş, Sayıştay denetçisinin hangi eğitim aşamalarından geçtiği tespit edilmiştir. Diğer taraftan; Türk Ticaret Kanunu, Kamu Gözetimi Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumunun Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname, Bağımsız Denetim Yönetmeliği ve Bağımsız Denetçiler İçin Sürekli Eğitim Tebliği ayrıntılı bir şekilde incelenmiştir. Bağımsız denetçi olabilmenin şartları ve aşamaları irdelenmiştir. Çalışmanın sonunda, Sayıştay denetçileri ile bağımsız denetçilerin mesleki eğitim süreci mukayese

edilmiştir. Buna göre iki denetçi unvanının bazı konularda benzerlik gösterdiği, bazı konularda ise önemli farklılıkları olduğu görülmüştür.

EXTENDED ABSTRACT

**A Comparative Study on Vocational Training
Processes of Independent Auditors and Court
Auditors**

*

Ahmet Coşkun- Murat Aydın

Uşak University

There are many factors that influence the development of a country's economy. However, the most important is a robust accounting and an effective audit mechanism. In addition to being a complementary concept in accounting, auditing has an important role in the public and private sectors. In recent years, increasing corruption and accounting fraud have revealed the importance of auditing effectiveness. Independent auditing largely protects the audit process from impact of the audited public administration. Internal audit may not be objective because it offers some initiatives to the audited institutions. For this reason, external audit is seen as the most important part of the audit process of the relevant institution and organization.

In Turkey, many audits are carried out in different names in private and public sectors. Some of these audits are the internal dynamics of the institutions. Some audits are independent audits that are not related to the audited public institutions. The second part is expressed as external audit or independent audit. The only institution authorized by external audit in the public sector is the Turkish Court of Accounts. The Turkish Court of Accounts audits public administrations for effective, economic and efficient use of public resources within the framework of the principles of accountability and fiscal transparency. Auditing of Turkish Court of Account is done by commissioner of audits. In private sector, there are two types of external audit. The first one is a tax auditing, it is done by the Ministry of Finance. Tax auditing is carried out in order to prevent tax evasion and public loss. Second one is conducted by independent auditors authorised by the state and it is named as independent audit.

The reliability of the information described in the financial statements is desirable for decision-makers and third parties. The fact that the information on the financial statements is not clear and reliable brings with it some measures. The best and the most common of these measures is the auditing of the financial statements by independent and reliable person. The problems experienced in the international accounting world have been required by the independent audit institution. Independent audit is an activity that determines the reliability of financial statements.

This study mentions vocational training process of independent auditors in public and private sector in Turkey. The main purpose of the study; the comparison of professional education of public auditors in the public sector and independent auditors in the private sector. In this study, the professional training processes of the auditors of the Turkish Court of Account and independent auditors were also investigated. Document scanning method has been used in the study. In this context; The Turkish Code of Commerce, the Law on the Court of Auditors, the Decree-Law on the Organization and Duties of the Public Oversight Accounting and Auditing Standards Authority, the Auditor Assistant Regulation, the Independent Auditing Regulation and the Continuing Education Communiqué for Independent Auditors are examined in detail.

In this study, especially the methodological part of the literature has been searched for "Vocational Training and Qualification in the Supreme Court of Auditors" and "Vocational Training and Qualification in Independent Auditing". However, the number of studies conducted on these subjects has been found to be quite low. Especially in the national literature, the subject of auditing has not been examined in terms of vocational education and qualification. Comparative between the independent auditor and The Turkish Court of Accounts auditors have not seen a study in Turkey.

In the study, some numerical information is given about auditors and independent auditors. Some of the independent auditors are within the company and others are not subject to the company. Auditors of the The Turkish Court of Accounts consist of senior auditors, lead auditors, auditors and auditor assistants. In 2016 a total of 759 auditors including 419 senior auditors, 210 lead auditors, 89 auditors and 41 assistant auditors,

were employed. There are 16,416 independent auditors at the end of 2016. One of these auditors is a sworn-in certified public accountant, while 13.442 are acting as a Certified Public Accountant. At the end of 2016, 235 independent auditors are active, while the number of independent auditors working in the companies is 2.603. The audit of the court of accounts is carried out by the auditors of the court of accounts.. The authority to audit the independent auditors is granted by the public oversight, accounting and Auditing Standards Institution (KKK).

At the end of the study, the professional education process of the independent auditors and commissioner of audits has been compared in 9 criteria. Accordingly, two auditor titles have similarities in some subjects and some of them have significant differences. The audit of the Court of Accounts covers only the public institutions and the independent audit only covers private institutions. In addition, the main purpose of the audit of the Court of Accounts is to implement the principles of economy, efficiency and efficiency in the use of public resources. The main objective of the independent audit is to ensure the reliability of the financial statements. In order to become an auditor, graduates of similar departments are required for both titles. Another important similarity is seen in auditor titles. One of the notable differences is the existence of auditor assistant nominee and assistant auditor processes in the audit office of the TCA and a test exam, a written exam and an interview in the assistant auditor exam. There is no examination in the independent auditor until the exam. In the title of two auditors, there is a vocational training period and they are similar in most subjects.

Kaynakça/References

Akyel, R. (2010). yönetimde iç kontrol iç denetim ve dış denetim fonksiyonlarının birbirleri ile ilişkileri ve Türk kamu yönetiminde uygulanmalarının değerlendirilmesi. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 19(3), 1-22.

Bağımsız Denetçiler İçin Sürekli Eğitim Tebliği
Bağımsız Denetim Yönetmeliği

- Çankaya, F., ve Engin, D. İ. N. Ç. (2012). Türkiye finansal raporlama standartlarının uygulama başarısını etkileyen faktörler: Bağımsız denetçiler üzerine bir araştırma. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 17(1), 81-102.
- Dönmez, A., ve Ersoy, A. (2006). Bağımsız denetim firmaları bakış açısıyla Türkiye bağımsız dış denetim sisteminin değerlendirilmesi. *Bilig-Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*, 36, 69-91.
- Durmuş, A., Senal, S., ve Hayrettin, U. (2011). Bağımsız denetim kalitesi: Denetim firmaları üzerine bir araştırma. *Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 22, 273-306.
- Erdoğan, M. (2002). Muhasebe, denetim ve bağımsız denetimin gerekliliği. *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 5, 51-63
- Ersoy, A., Uyar S. ve Cengiz, E. (2009). Türkiye'de denetim mesleğinin uluslararası eğitim standartları -8 açısından değerlendirilmesi. *Muhasebe ve Denetime Bakış*, 28, 1-17
- Esendemir, E. (2011). Uluslararası denetim standartları ve Türkiye'deki düzenlemeler çerçevesinde bağımsız denetim kuruluşlarında insan kaynakları yönetimi. *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 9(2). 646-667
- http://www.kgk.gov.tr/Portalv2Uploads/files/DynamicContentFiles/YillikFaaliyetRaporlari/KGK_Faaliyet_Raporu_2016.pdf
- [https://www.sayistay.gov.tr/tr/Upload/76662805/files/2016_FAALIYET_RAPORU\(1\).pdf](https://www.sayistay.gov.tr/tr/Upload/76662805/files/2016_FAALIYET_RAPORU(1).pdf)
- Kamu Gözetimi, Muhasebe Ve Denetim Standartları Kurumunun Teşkilat Ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname
- Kandemir, T., ve Akbulut, H. (2013). Bağımsız denetimin etkinliğinde denetimden sorumlu komitenin rolü: Türkiye'deki bağımsız denetim firmalarına yönelik bir araştırma. *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, 9(20), 37-55.
- Kartal, F. (2013). Türkiye'de kamu ve özel sektörde iç denetim uygulamaları. *Maliye Finans Yazıları*, 1(99), 8-36
- Kayrak, M. (2015). Denetim başarısızlığı kavramı: Nedenleri, sonuçları ve çözüm önerileri. *Ömer Halisdemir Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 8(2), 91-103.

- Oktay, S. (2013). bağımsız denetim etkinliğinin arttırılmasında, denetim hizmetinde kalite ve kalite kontrol: ABD düzenlemeleri. *Maliye Finans Yazıları*, 27(100), 42-94.
- Özçelik, H., Şenol, H., ve Aktürk, A. (2014). Muhasebe meslek mensuplarının bağımsız denetim alanındaki güncel gelişmelere bakış açıları ve farkındalıkları üzerine bir araştırma. *Journal Of Accounting & Finance*, 62, 55-72.
- Parlak, M., ve Parlak, Z. (2014). Sayıştay denetçilerinin denetimle ilgili algıları, beklentileri ve görüşleri üzerine bir anket çalışması. *Journal Of Turkish Court Of Accounts/Sayıştay Dergisi*, 92, 5-34.
- Sağlar, J., ve Yüce, D. (2015). Bağımsız denetimde kamu gözetim kurumunun rolü ve kurumdan beklentilerin tespitine yönelik bir araştırma. *Ömer Halisdemir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 8(3), 45-57.
- Sayıştay Denetçi Yardımcılığı Yönetmeliği
- Tanç, A., ve Gümrak, A. (2016). Şeffaflık raporları çerçevesinde bağımsız denetim kuruluşlarının sürekli mesleki eğitim politikalarının analizi. *Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi*, 18 (Özel Sayı-1), 419-438
- 6085 sayılı Sayıştay Kanunu
- 6102 Sayılı Türk Ticaret Kanunu

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Coşkun, A. ve Aydın M. (2018). Bağımsız denetçiler ve sayıştay denetçilerinin mesleki eğitim süreçlerine ilişkin mukayeseli bir araştırma. *OPUS-Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 9(16), 2364-2387. DOI: 10.26466/opus.470223

Moda ve Feminizm İçinde Kadın Olmak

DOI: 10.26466/opus.487892

*

Serife Yıldız* - Nihal Ulurasba**

*Dr. Öğr. Üyesi, Selçuk Üniversitesi, Sanat ve Tasarım Fakültesi, Selçuklu/Konya/Türkiye

E-Mail: gulcu@hotmail.com

ORCID: [0000-0002-7234-983X](https://orcid.org/0000-0002-7234-983X)

* Y.L. Öğrencisi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Selçuklu/Konya/Türkiye

E-Mail: nihalulurasba@gmail.com

ORCID: [0000-0002-7426-3239](https://orcid.org/0000-0002-7426-3239)

Öz

Moda tasarımlarındaki yeni yaklaşımlar, kadının kamusal alandaki özgürlüğüne yeni bir anlam katabileceği gibi kadın haklarının savunulması, kadının sosyal dünyasındaki pozisyonunu giyim eğilimleriyle muhafaza ederek ilerlemesine imkân sağlayacaktır. “Kadın böyle giyinir” gibi emir cümleleri yerine “Kadın kendi istediği gibi giyinir, kendisini de giyindiği gibi ifade eder” biçiminde açıklayıcı, özgür bir yaklaşım moda tasarımı ve feminizm kavramı arasındaki ilişkiyi ortaya koymaktadır. Bu ilişkiyi açıklayabilmek için de moda ve feminizm konusunun ele alınması, irdelenmesi bu açıdan kadına bakış açısı feminizm bağlamında moda tasarımı açısından önemsenmiştir. Bu araştırmada henüz hâlâ tam anlamıyla oluşmamış kadın özgürlüğünü, dolayısıyla feminizmi, kadın bedeninde görünür hale getiren moda tasarımının anlaşılabilmesinin önemli olduğunu düşünülmüştür. Sosyal ve toplumsal haklarını arayan kadınların Feminizm ve sonrasında kıyafet değişimini ortaya koyma; modaya ve kadın özgürlüğüne katkısını ortaya koymaya çalışılan bir araştırmadır. Giysilerin değişimi ve seçiminde feminizm etkisi, feminizm ve modanın arasında ilişki olup olmadığı konusunda araştırma planlanmıştır. Feminizmi bir yaşam tarzı olarak benimseyenler kendini giysi bağlamında özgürce ifade edip etmediği ve görüşlerinin moda tasarımına nasıl yansıdığı görülmüştür. Bu konu; kadınların özgürlük hareketi olarak bilinen feminizm düşüncesinin moda üzerindeki kuvvetli etkisinden dolayı seçilmiştir. Araştırma tarama modelledir. Modanın tarihi süreç içerisindeki değişimlerinden yola çıkarak kadının feminist hareketler ile birlikte modaya yön verişine bu araştırma ile tanıklık edilecektir.

Anahtar Kelimeler: *Feminizm, Moda tasarımı, Kadın*

Being A Woman in Fashion And Feminism

*

Abstract

New approaches to fashion design can add a new meaning to the freedom of women in the public sphere, and the defense of women's rights will enable women to keep their position in the social world with their tendency to wear. Instead of order statements like "Woman dresses like this", "Woman dresses as she wants and express herself with her clothing style." reveals that the relationship between the concept of fashion design and feminism which is a free approach. In order to explain this relationship, the subject of fashion and feminism and its point of view are examined in terms of feminism and fashion design. In this study, considered that important to understand the fashion design that makes women's feminism, visible in the female body, which is not yet fully formed. Furthermore, an attempt to reveal the contribution of women who seek social and social rights, feminism and their contribution to fashion and women's freedom. The study was planned to determine the relationship between feminism and fashion, the effect of feminism on the change and selection of clothing. Those who adopt feminism as a lifestyle, whether they express themselves freely in the context of clothing, and how their views reflect on fashion design are seen. This subject was chosen because of the strong influence of the idea of feminism, known as the freedom movement of women, on fashion. The research is survey modeled. With this research, the woman will be witness to the fashion as well as feminist movements, based on the changes in the history of fashion in the process, and witness the feminist movements.

Keywords: *Feminism, Fashion design, Women*

Giriş

Giyindiklerimiz bizim konuşmadan anlattığımız iletişim aracımızdır. Giyindiklerimizin karşımızdakine anlatmak istediği bir şeyler vardır. Öyle ki kıtadan kıtaya değişiklik göstermesinin sebebi olarak kültürün yanında iletişimi ve toplumsal algıyı da ele almamız mümkündür. Modanın imleyeni olarak giysiye verilen bu öncelikli yer tesadüf değildir. Kostüm bileşenlerinden başka nesnelere, başka maddi öğelerde insanlık tarihi boyunca bu rolü üstlenmiştir(Waquet ve Laporte, 2011, s.10).

Moda, yapıntılara sürekli olarak yeni anlamlar yükleyerek toplumsal kimliklerin yeniden tanımlanmasına yol açar(Davis, 1992, s.17-18). Modanın bir başka işlevi de; bireysel kimlik kavrayışı ile benzer giysiler kullanan çeşitli toplumsal gruplara üyelik yoluyla edinilen toplumsal kimlik arasındaki ilişkileri yorumlamak için farklı söylemler kullanır(Crane, 2003, s.27). Modayı incelemek çok kapsamlı bir işidir. Çok az kişinin anladığı Haute Couture'i tasarımcı etiketleri, kuşe kağıtlı dergiler ve toplumun elit tabakası ile sınırlı değildir. Modanın üretilmesi ve tüketilmesi ile bağlantılı karmaşık ekonomik, siyasi ve kültürel konular toplumun tüm kesimlerini etkiler(Mackenzie, 2017, s.6) Modaya uygun giysiler, sınıfı ve toplumsal kimliği ifade etmek için kullanılmakla beraber, bu giysilerin iletileri esasen kadınların ve erkeklerin cinsiyet kimliklerini nasıl algıladıkları ya da nasıl algılamalarının beklendiği ile ilgilidir(Crane, 2003, s.30). Yaşamın her alanında etkin olan ve insan hayatını her yönüyle biçimlendiren moda olgusu, bir çok alanda yeni tarzlar ortaya koyarak yeni tüketim kanalları açmaya yönelik şekilde biçimlendirildiği halde mode denilince ilk akla gelen gündemde olan giysi modasıdır(Pektaş, 2003, s.14). Moda denilince akla gelen ikinci unsur ise kadın ve giysileri gelmektedir. Bu durum bize moda sadece kadının sorunu gibi bir algı oluşturmaktadır.

Kadın sorunu farklı biçimlerde de olsa hemen hemen bütün toplumlarda varlığını sürdüren ve bu yüzden toplumsal teorilerde önemli yer tutan bir konudur(Demir, 2014, s.11). Birçok grubun aynı amaç uğruna eylemler düzenlemesi, bu grupların teorik anlamda hangi felsefi temele sahip olduklarını anlama merakını uyandırmaktadır. Çünkü her yeni toplumsal hareket, toplumu ayaklandıran konunun önemine

göre sivil toplum hareketine dönüşmektedir. Sivil toplum hareketlerinin ise pek azı bir kuramın adı olmakta ve akademik çalışmalara konu olmaktadır. Bir sivil toplum hareketi olarak böylesi toplumsal hareketler içerisinde ön saflarda yer alan feminist gruplar, araştırma konumuzu spesifikleştirerek feminist teori ve moda üzerinde yoğunlaşmamızı sağlamıştır.

Feminizmle ilgili teorik ve tarihsel tartışmalara girmeden önce feminizmin tanımını yapmakta fayda vardır. Feminizm 18. Yüzyılda İngiltere’de doğan, cinsler arasındaki eşitliği kadın haklarının genişletilmesiyle sağlamaya çalışan toplumsal bir harekettir (Marshall, 1999, s.240). Bu çalışmada; Moda içerisinde kadının yeri, feminizm, feminizm öncesinde kadına dayatılan korse, crinolin etek, gibi tarih boyunca kullanılmış ve kadının özgür hareket etmesini engelleyen ve estetik değerleri ön sırada tutan giysi anlayışından bahsedilmiştir. Kadının konumunun erkeğin konumunun iltimasından geçtiği dönemlere örnekler verilmiştir. Feminizmle birlikte bloomer pantolonların gelişi ile kadınların günlük hayata daha iyi adapte oldukları; rahat, sağlıklı, hareket kolaylığı sağlayan aynı zamanda kadını feminen gösteren giysilerinde bu bağlamda kullanıldığı görülmüştür. Yer yer erkeksileşen (maskülen) çizgiler de görülmüştür.

Bu araştırmanın amacı; modanın gelişimi üzerine bilimsel bir düşünme, bu gelişmelerinin nedenlerinin ve bağlamının araştırılması, modayla ilgili olguların feminizm açısından irdelenmesidir. “Moda ve Feminizm İçinde Kadın Olmak” isimli bu araştırma tarama modeli nitel bir çalışmadır. Bu araştırma feminizm ve moda gibi toplumsal olgulara ilişkin derin bir anlayışa ulaşmayı amaçladığından ve ‘neden, nasıl’ gibi anlamaya yönelik sorulara cevap aramaya çalıştığından nitel bir araştırma özelliğine sahiptir.

Nitel araştırma “... araştırmacının kendiliğinden, doğal olarak oluşan olguları tüm karmaşıklığı içinde incelemesi, irdelemesi” olarak ifade etmek mümkündür (Fraenkel ve Warren, 2000, s.669). Ayrıca bu çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden olan doküman incelemesi tekniği kullanılmıştır. Çalışma da toplumsal olgular içinde yer alan moda ve feminizmi kadınlar açısından araştırmak, değerlendirmek ve anlamayı ön plana alan bir yaklaşım sergilenmiştir. Araştırma konusunun amacı doğrultusunda; Kadınların Haklarına ulaşmada sivil toplum hareketi

olarak başlayan feminizmi, moda ile ilişkilendirerek moda ve feminizm içerisinde kadının durumu irdelenmiş ve aşağıdaki problem cümlelerine cevap aranmıştır.

Araştırma problemleri:

1. Moda kavramı bize neyi çağırıyor?
2. Feminizm kavramına kadınlar açısından nasıl bakmalıyız?
3. Feminizmi moda açısından nasıl anlamalıyız?

Moda Kavramı ve Kadın

Kökünü Latince “yapmak” anlamına gelen *facito* kelimesine dayanan Moda terimi; zaman içinde, uyumluluk ve toplumsal ilişkiler, başkaldırı ve eksantriklik, toplumsal beklenti ve statü gibi bir dizi değer ve kavramı ifade etmektedir (Fogg, 2014, s.8). Moda, kelime karşılığının ötesinde geniş anlamlar ifade eden ve günümüzde halen tam olarak tanımlanmakta güçlük çekilen bir kavramdır. Fransızca “*le mode*”, Latince “*maniere*” kelimelerinin karşılığı olan “bir şeyi yapmanın yolunu” belirtmektedir (Çeğindir, 2017, s.20). Moda; sanat, ticaret, tüketim, teknoloji, insan bedeni, kimlik, modernite, küreselleşme, toplumsal değişim, politika ve çevreyi de içeren pek çok açıdan hayatımıza dokunur. Modanın estetik yönleri oldukça önemlidir (Fogg, 2014, s.7). Ayrıca moda kültürel olarak bir gruba ait yaşam tarzı ile ilgili aidiyetin sembolü, görsel ifade aracıdır (Çeğindir, 2017, s.21). Giyim tercihleri, insanların hem belli bir zaman dilimine uygun görünümlere (modaya) ilişkin güçlü normları, hem de olağanüstü bir seçenek zenginliğini barındıran kültürün belirli bir biçimini kendi amaçları doğrultusunda nasıl yorumladıklarını incelemek için çok önemli bir alan açmaktadır (Crane, 2003, s.11). Giysi, bütün toplum ve kültürlerde, bir toplumdan diğerine, en yetkin bireysel ve toplumsal özdeşleşme faktörüdür. Giysi, genellikle cinsiyetleri, yaşı, mesleki işlevi ve toplumsal mevkiyi ayırt etmeyi sağlar ve bu simgeler başkaları tarafından hemen okunabilir (Waquet ve Laporte, 2011, s.77). Modaya uygun kıyafet olgusunun genellikle batı dünyasına özgü olduğu ve köklerinin geleneksel giyimden Fransız etkisiyle hatların ve kesimin ön plana çıkarılarak 14. Yüzyıl saray çevrelerine uzandığı yönünde genel bir kanı bulunmaktadır (Fogg,

2014, s.9). Moda tarihçileri bir taraftan modanın başlangıcı olarak 19. yüzyıl ortalarındaki sanayi devrimini esas almaktadırlar.

Moda içinde var olduğu topluma ayna tutar. Hem kültürel bir fenomen hem de döneminin toplumsal , ekonomik, cinsel ve politik tutumlarını yansıtır. Ayrıca moda; kişilerin sınıfını, cinselliğini, yaşını, ırkını ve özellikle de cinsiyetinin tanımlamasına yardım ederek, toplumsal kimliği oluşturmanın ve ifade etmenin ayrılmaz parçasıdır (MacKenzie, 2017, s.6) Dolayısıyla moda; kadınların kimliğini oluşturmada ve toplum içerisindeki yerini koruma önemli olgular arasında yer aldığı görülür. Tarihsel süreç içerisinde bakıldığında kadınların toplumsal yapı içerisinde hakları için mücadele ettiği görülmektedir. Kadınlara yönelik toplumsal baskı karşısında ortaya çıkan bir kavram olan feminizm eşitlik ve özgürlük konuları ile ilgilenmektedir.

Feminizm veya feminist teori kavramı genel olarak kadın ile ilgili çalışmaların yapıldığı eleştirel ve yorumsamacı okul yöntemiyle ilişkili ve içeriden bakışın önem taşıdığı ideolojik bir yaklaşım biçimidir (Schroeder, 2007, s.46). Tarihsel sürece baktığımızda da ilk olarak 18.yüzyılda Mary Wollstonecraft tarafından ortaya atılmıştır.

Mary Wollstonecraft, 3 Ocak 1792'de feminist teori tarihindeki ilk önemli çalışma olan *AVindication of the Rights of Woman(Kadın Haklarının Savunusu)* adlı eserini tamamladı. Bu daha sonranın feminist düşüncesi için başat eser olmuştur (Donovan, 1997, s.15).

XVIII. yy feministleri Batı dünyasında önem kazanan devrimler ile Aydınlanma ve Akılcılık çağı olarak adlandırılabilir bu dönemde özellikle Amerikan Bağımsızlık Bildirisi'nin (1776) ve Fransa'nın İnsan Hakları Bildirisi'nin (1789) etkileri ile erkeklerin sahip olduğu doğal hakların aynısına kadınların da sahip olabilecekleri konusunda umut beslemişlerdir (Ersoy Çak, 2010, s. 102). 17. ve 18. Yüzyıllar boyunca-öncesinde ve sonrasında da kadının eş ve anne olarak evine ait olduğu varsayımı neredeyse evrenseldi. 18. Yüzyılın ortasından itibaren ve özellikle 19. yüzyılın başında tarihsel dönüşümler , özellikle de sanayi devrimi, kadını özel alanda tecrit ederek, iş yeri ile ev mekanını birbirinden ayırdı. Bu durum, akılcılığı kamusal alanda, akıl-dışıılığı ve ahlakı özel alanda ve kadınla özdeşleştiren aydınlanma düşüncesini desteklemiştir (Donovan, 1997, s.19).

Kadın, bir cinsiyet kategori üyesi olarak varsayıldığında, ister feminist yaklaşımlar çerçevesinde olsun, ister kadını söz konusu eden sosyal projeler çerçevesinde olsun, ister devletin yasaları çerçevesinde olsun, sosyal eşitsizliklerin birincil mağduru olarak ele alınır (Elçi, 2011, s.3). Örneğin feminist araştırmacılardan Sancar (2003), feminist düşünce ve politikaların sonucu olarak kadın çalışmaları alanını şöyle tanımlamaktadır: "Kadın çalışmaları alanı, kısaca kadınların nasıl ezildiği, ama buna rağmen nasıl var olduğu ve bununla baş etmeyi nasıl becerebildiği; bu mücadelelerin tarihi, yani cinsiyete dayalı ezilmenin bugüne kadar nasıl devam edebildiğini anlamaya çalışmak olarak tanımlanabilir..." (Elçi, 2011, s.3).

Toplumsal statünün ve cinsiyetin en belirgin göstergelerinden biri olan ve bu nedenle sembolik sınırların korunmasında ya da yıkılmasında etkili olan giyim, toplumsal yapılar içindeki konumların farklı çağlarda nasıl algılandığını ve statü sınırlarının nasıl belirlendiğini gösterir (Crane, 2003, s.11). XIX. yüzyılın sınıf yapısının kadınlar üzerindeki etkisi erkekler üzerindeki etkisinden farklıdır. Toplumun bütün katmanlarındaki kadınlara yalnızca bir kaç yasal ve siyasi hak tanınmıştır. XIX. yüzyılın sonlarında bilim adamları, kadınlar ve erkekler birbirinden farklı oldukları için toplumsal rollerinin de farklı olması gerektiğini savunmuşlardır (Crane, 2003, s.31).

Ancak, Avrupa'da Rönesans ve Reform hareketleriyle başlayan aydınlanma düşüncesi, keşif ve icatların peş peşe insanlığın hizmetine sunulması, gelişen ulaşım araçlarıyla nüfus hareketlerinin artmasıyla oluşan toplumlar arası etkileşim Fransız İhtilali ile resmi olarak insanlar arasındaki din, dil, ırk, sınıf ayrımının olmadığı ilan edilmesi, kısaca modernleşme süreci hayatın her alanında gösterdiği etkiyi giyim alanında da göstermiş ve giysi biçimleri daha hızlı bir değişim sürecine girmiştir (Pektaş,2006, s.16).

Feminizm İçinde Modayı Anlamak

Moda ve tasarım; insanoğlunun yerleşik yaşama geçmesiyle başlayan gereksinimlerinin getirdiği kendini beğenme ve beğendirme duygusunun ön plana çıkması ile oluşmuştur (İmre, 2016, s. 189). Her birey tarzı ile farklılık yoluna gitse dahi gene kendini modanın içinde bulur. Çünkü

insanlar hoş karşılanmak isterler. Farklı amaçlarla farklı görünümlere bürünmek isteyen insanlar bile farkında olmadan moda çemberinin içine girmiş olurlar.

Sanayi devrimine kadar aristokratlara hazırlanan giysiler sanayi devriminden sonra tüm kesime ulaşmıştır. Son yüz elli yılda kadın bedeni üzerinden yapılacak okumalarda kadının kıyafetiyle kendini ifade etme biçimi neredeyse birbirine özdeştir. Kadının özgürleşmeye doğru attığı her adımda moda tasarımcısı, hem kendisine, hem de kadına yeni bir yol haritası sunmuştur ve feminizmde bu bağlamda belirleyici rol oynamaktadır.

Grimke'ye göre, kadınlık sorununu kadınların dış görünüşleriyle alakalıdır. Bebekler gibi giyinmeye devam ettiğimiz sürece farkındalığımızın olmayacağını ve faydalı olamayacağımızı ileri sürer (Donovan, 1997, s. 40). Feminist akımın savunucularından olan Grimke'nin düşüncesinde de anlaşıldığı gibi moda tasarımcılarının ve giyim faktörünün rollerinin değil modasal döngüyü sağlamayı kadın bağımsızlığına fayda/zarar sağlayacak derecede etkili olduğu anlaşılmaktadır. (Donovan, 1997, s.95).

Batı tarihinde on sekizinci yüzyıl ile yirminci yüzyılın son çeyreği, karşılıklı moda hareketlerinin görünümüne ve süresine bakarak birbirinden ayrılmaya çalışıldığında, on sekizinci yüzyılda zaman, mekan ve teknik özellikler bakımından oldukça farklı oldukları için saptanabilen onlarca moda görülür (Waquet ve Laporte, 2011, s.22). Sosyal, siyasi ve ekonomik anlamda geri plana atılan kadınların estetik alanda da yaşadıkları zorlukları o dönem çerçevesinde bakıldığında önümüze pekte iç açıcı görseller çıkmamaktadır. “Viktoryen döneminde Avrupalı kadınların kilise baskısına direnirken kısıtlanmışlıklarını bellerine bağladıkları korsellerle ifade etmesi, yaşadıkları semboliklerin biçimleri göstergeleridir” (Er, 2011, s.18).

Resim 1'de görülen İspanya'dan Avrupa'ya yayılan iç etekler, önceleri kalçaları yüksek göstermek için giyilirdi. Kalçaları daha yüksek göstermek isteyenler için içten giyilen bu kafes etekleri yastık takarak kullanırlardı. Eteğin arkasını daha kabarık göstermek için kullanılan bu yastıklar 14. yüzyıldan başlasa da 19. yüzyılda yaygınlaşmıştır(URL-1,2018).

Resim -1: Korse Örneği ve Bel İnceliği

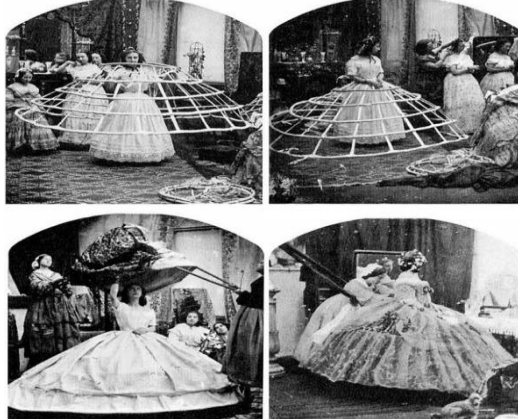
Kaynak: URL-1

19. yy kalça yastıkları, korseler, statü ve zenginlik göstergesi krinolin (crinolin) etekler kendini göstermiştir. Kadının hareketini kısıtlayıcı, onu toplumdan alıkoyan bu kıyafetler, giyinen korseler iç organların yerini değiştirecek derecede vücudu etkilemiştir.

Bir çift gövde olarak bilinen korse ilk olarak 16. Yüzyılın ikinci yarısında ortaya çıkmıştır. Sert kapitone bir kumaşın içine yerleştirilen balina kemiği ya da kamış çim olarak bilinen kurumuş sazdan oluşturulan korseler, beli sıkıştırıp göğüsleri düzleştiriyordu(Fogg,2014:51).

Kadınların beli bu şekilde kalçanın üçte biri kadar olmuş ve göğüslerden bele doğru incelen belden de kalçaya doğru genişleyen bir görünüm sağlanmıştır.

Resim -2: Krinolin Eteğinin Giyiniş Aşamaları

Kaynak: URL-2

Resim 2’de 1860’tan bir krinolin kafes örneği. Elbise uzun çubuklarla kafesin etrafına geçirilirdi ve bir hizmetçinin yardımını gerektirmekteydi (Fogg, 2014, s.146).1850’lerin başında birçok etek üst üste giyilmiştir. At kılı ve ketenle sertleştirilmiştir. İlk yıllar yarım krinolin saha sonraki yıllarda ise kafes krinolin ortaya çıkmıştır (Ertürk vd., 2013, s. 16). Krinolin etekler kendi başlarına giyilememektedir. Fotoğrafta da görüldüğü gibi yardımcıları olur; aynı şekilde giyilebilmekte gene aynı parçaları birkaç kişi yardımıyla çıkarılabilmektedirler.

Elbiseler ne kadar kabarık ve yüksek olursa o kadar eşinin maddi gücüyle örtüşmekteydi. Kadınlar burada da erkeğin sosyal ve ekonomik gücünü gösterge aracı olarak kullanmaktaydılar. 1870’lerin başına kadar bu durum sürmüştür. 1869 yılında Kraliçe Viktorya, krinolin etek yerine eteklerin arka kısmına kıvrımlar ve drapeler kullanmıştır. Arka yastıkla destekli uzun kuyruklu etekler giyerek moda öncülük etmiştir (Ertürk vd., 2013, s. 16). 1830’lara kadar özellikle de kadınların giyimi çok fazla abartılı ve hareketi kısıtlayıcı olmuştur. İnce bel, geniş kollar ve uzun, geniş etekleriyle kadınlar hareketli etkinlikler içinde bulunamazlardı. Giyim anlayışındaki bu durum 1860’lara kadar varlığını sürdürmüştür (Rouse, 1989, s. 115).

Resim -3: Arka Yastığı Örneği

Kaynak: URL-3

Resim 3’de arka yastığı ve kafes şeklindeki iç etekler verilmiştir. Kafes etekler ve arka yastığı elbiseleri daha kabarık ve gösterişli göstermek için kullanılmıştır.

Giyisilerdeki gösteriş ve hareket engelleyici unsurların varlığı sanayi devrimine kadar sürmüştür. Sanayi devrimine kadar, zaman kavramı kutsal ve kutsal olmayan zaman olarak ikiye bölünmüş bir anlayışla idrak edilmektedir (Barbarosoğlu, 1995, s. 24). 18.yüzyılda feminizm yeni yeni canlanmaya başlamış ve kadın; yerinden, konumundan ve durumundan rahatsız olmuştur. Buda feminizme kapı aralamıştır. “ İlk kez Amelia Jenks Bloomer tarafından giyilen “şalvar benzeri kısa büzgülü pantolon” ile reform kıyafetinin de temellerini atmışlardır” (Gürcüm ve Arslan, 2017, s. 1385).

Resim-4: Amelia Jenks Bloomer

Kaynak: URL-4

Kadın haklarını benimseyen Bloomer, 1853'te oldukça aktif hale geldi ve New York'ta ve başka yerlerde konuşmalar yaparak görüşlerini dile getirmiştir. O, geniş kesim pijamalar veya “kısa pantolon” , “Türk pantolonu” giyerek halka görünmeye başladığında bu elbise-reform hareketine katılmış oldu(URL-5,2018). Amelia Jenks Bloomer'ın ilk defa pantolon kullandığı için bu giysi “*Bloomer Pantolon*” olarak anılmaktadır ve Resim 5'de örneği görülmektedir.

Bu pantolon kadınlara özgür hareket imkânı sağlıyordu. Kendi işlerini kendileri yapabilecekler, kıyafetlerini kendileri giyinip kendileri çıkarabileceklerdi. “Bu nedenle kadınlarında pantolon giyebilmesi önerisi ortaya atıldı. Bu öneriyi getiren önderlerinden olan Amelia Bloomer, ideal kıyafet örneği olarak Türk kadınlarının giydiği şalvarı gösterdi”(Vural, 2014, s. 42). Tüm bunların yanından 1. ve 2. Dünya savaşında erkeklerin savaşa gitmesi ile tüm ağır işler kadınlara kalmıştı. Böylelikle

kadınlar tüm bu ağır işlerin altından kalkabilmek ve fabrikalarda çalışabilmek için giysileri erkek giysilerine benzemeye başlamıştır. Artık o gösterişli uzun etekler yerine kısa formaya benzer etekler ya da pantolonlar giymişlerdir.

16. yüzyılda kömür madenlerinde işçi olarak çalışan İngiliz kadınlarının kısa pantolonları giyindikleri bilinmektedir. 17. yüzyılda da denizcilikte çalışan kadınların ise yaptıkları işten ötürü kolaylık sağlaması adına eteklerini pantolonlara benzettikleri bilinmektedir (Crane, 2003, s. 159). 1907 yıllarında maden ve kömür ocaklarında çalışan kadınlar daha çok pantolon giyinmeyi tercih etmişlerdir. O zamanki şartlarda pantolon giyen kadınların erkek otoritesini ele geçirmeye çalışması düşüncesi pantolon giyinen kadınlara karşı bir önyargı oluşturmuştur. Viktoryan giyimi pantolona tercih edenler olsa da işçi sınıfı kadınları pantolon giyinmeye devam etmiştir.

İhtilalle birlikte 1780 – 1830 yılları arasındaki Sanayi Devrimi (Endüstri Devrimi) ile Avrupa’da, kısa süre sonra da dünyada sanayileşmenin (endüstrinin) gerçek anlamda temelleri atılmıştır. XIX. yüzyıl aynı zamanda “işçi kadının yüzyılı” olmuştur. Endüstrideki makineleşmenin hedefi ve amacı doğrultusunda insan emeğini azaltarak erkeklerin yaptığı işlerin kadınlar tarafından daha düşük ücretlerle yapılabilmesi kadınları endüstri alanında tercih edilen işçi konumuna getirmiştir. Ev işçiliğinden endüstriyel ve kamusal alan işçiliğine geçen kadınların bu dönemde giyimlerinin daha feminen, abartısız ve hareket özgürlüğü sağlayan giysiler olduğu göze çarpmaktadır (Bock, 2004, s.117).

Ginsburg’ a göre, 1890 dönemlerinde kullanılan kravatın feminist üniformanın temeli olarak tanımlar. Düz kravatın oldukça dik ve sert yakaları, yakasına ilişmiş inci bir yakalığını anlatır. Düz kravatı cinsel eşitlik isteğinin uzlaşmacı olmayan iddiası olarak görür. Genç kadınların belleindeki geniş kemerlerle ise belinin inceliğini, saçlarına taktıkları büyük kurdelelerle da aslında kadının her iki tarafta olmak istediğini vurgular. Fransız romancı olan Colette’nin eşi ile çekildiği fotoğrafta kravatı ve büyük şapkası ile görülür. Eşinden ayrıldıktan sonra da kavatı takmaya devam etmiştir (Crane, 2003, s.137-138). Fotoğraftan da anlaşıldığı gibi

erkeksi bir kesim ve kravatın yanında kadınsı bir şapka unutulmamış, ceket kesimi penslerle daha çok bel hattı inceliğini ortaya çıkarmaya yönelik biçimlendirilmiş ve ikili bir kadın profili çizilmiştir.

Resim -5: Colette'nin Eşi ile Çekildiği Fotoğraf

Kaynak: URL-6

Feminist kadın sanatçılardan olan Rosa Bonheur, pantolonu işini kolaylaştırdığı ve kendini sanatına adanmak için rahat hareket etmek adına giyindiğini, giyindiği eteklikleri ile iş yaparken rahat olmadığını ama etekliklerini atıp sadece pantolon giyen kadınlara da karşı durduğunu söylemiştir ve şunları da eklemiştir “ Pantolonum benim en büyük koruyucum olmuştur. O eteklikleri bir yerden bir yere sürüklemek zor, birtakım işleri yapmaktan beni alıkoyacak geleneklerden kopabildiğim için kendimle gurur duyuyorum...” demiştir (Antmen, 2010, s.155).

Resim -6: Pantolon ve Cep Kullanımı

Kaynak: URL-7

Günümüzde de pantolon kadınlar için kurtarıcı parça olmuştur. Bir feminist dergisi olan 'Pazartesi' dergisinin 1995 basımı 2. sayısında pantolon ve cep arasındaki ilişkiye feminist bir bakış açısı ile bakılmıştır: " Bu cep meselesi öyle küçük bir ayrıntı değil, erkeklerle aramızdaki önemli bir fark diye düşünüyorum. Siz, hiç bir erkek giysisinde cep görüntüsü veren fakat cep olarak kullanılmayan bir şey gördünüz mü? Yoktur. -Belki çok satmayan bir iki modelde bulunabilir, ama önemli olan cebin esas olmasıdır" (URL-7,2018). Tasarımlarda kullanılan detaylar ve süslemeler bile kadın ile erkek arasında bir görünmez farklılık yaratmaktadır. Erkek için özgürlük sağlayan cep kadınlar için sağlamamaktadır.

Günümüzde de Christian Dior' un Bahar 2017 ilk koleksiyonunda yapılan tişört tasarımlardaki baskılarda feminist anlayışa destek verdiği görülmektedir Romantik kıyafetler ile birleştirilmiştir ve üzerinde "Hepimiz feminist olmalıyız" yazmaktadır. Moda da feminizmin önderliğini Christian Dior ve Stella McCartney yapmıştır. Alexander McQueen, Prabal Gurung, Valentino, Rodarte ve Prada ise takip etmiştir.

Resim -7: Dior'un Tişörtleri

Kaynak:URL-8

Bir zamanlar John Galliano ve Raf Simons gibi yenilikçi ve ezber bozan kreatif direktörleri bünyesinde barındıran Dior için "Hepimiz feminist olmalıyız!" söylemi aslında hiç radikal değil. Radikal olan mesajı

iletken baskılı beyaz tişört, baktığımızda ise, bu tişörtün bir arzu nesnesinden çok daha fazlası olduğunu anlıyoruz(URL-8,2018).

Günümüz sanatçılarında Beyonce, Emma Watson, Ellen Page, Scarlett Johansson, kadın erkek eşitliğine destek veren sanatçılardandır. Aşağıda Beyonce' nin konserinden bir görüntü verilmiştir.

Resim -8: Beyonce Konseri

Kaynak: URL-9

Şarkılarında genel olarak cinsiyet eşitliği üzerinde duran Beyoncé, alttan alta dinleyenlerine feminist düşüncelerini benimsetti. Yarattığı farkındalık, Beyoncé'nin tam da hedeflediği üzere, kadınların kendilerine olan saygılarını tekrar kazanmalarının önünü açtı. Tutturduğu bu çizgide savunduğu eşitlikçi görüşü bazen doğrudan, bazen de alt metin olarak bize vermeyi ihmal etmedi(URL-9,2018).

Kadın, bir yandan sosyal ve çalışma hayatına adapte olurken ve zihnen özgürleşirken, bir yandan da kıyafetleriyle bu özgürleşmesi tamamlama yoluna gitmiştir. Moda tasarımcıları çalışan kadınları, cinsel kimlikleriyle çalışma ortamlarında kendilerini daha özgür hissedebilecekleri kıyafetlere imzalarını atmışlardır. Beyaz yakalı kadınlar, zihinsel bir devrimin, bir kadın hareketinin ve kadın özgürleşmesinin simgesi olduğu kadar, moda tasarımcılarının da görünmez yüzünün görünün alfabesi niteliğindedir. Kadının yüzeyi, görüntüsü aynı zamanda moda tasarımcısının da katkılarıyla oluşan bir boldür. Bu sembol hayatın birçok alanını etkileyecek güçtedir. Kadının özgürlük arayışı, moda tasarımcısının hayal dünyasını zenginleştirirken, moda tasarımcısının hayal dünyasından gerçek hayata ve kadının özgürlük arayışına, görünen, hissedilen simgesel bir durum yaratmaktadır.

Sonuç

Moda tasarımlarındaki yeni yaklaşımlar, kadının kamusal alandaki özgürlüğüne yeni bir anlam katabileceği gibi kadın haklarının savunulması, kadının sosyal dünyasındaki pozisyonunu giyim eğilimleriyle muhafaza ederek ilerlemesine imkân sağlayacaktır. Bu araştırma da moda tasarımı ve feminizm kavramı arasındaki ilişkiyi ortaya koymuştur. Bu ilişkiyi açıklayabilmek için de moda ve feminizm konusunun ele alınması, irdelenmesi bu açıdan kadına bakış açısı feminizm bağlamında moda tasarımı açısından önemsenmiştir.

Toplumsal yapıdan düşünce akımlarına kadar hayatın bütün alanlarındaki yenilik arayışı modanın kalıcılığına belki gölge düşürüyormuş gibidir ancak, moda tasarımcısının damga vurduğu dönemin, tarihsel süreç içindeki ileriye dönük etkisini yadsımamak gerekir. Farklılıkların toplamı olarak da nitelendirilebilecek moda tasarımcısı özellikle bireyin değişiklik arayışındaki heyecanına ortak olarak kendini konumlandırmıştır. Böylece farklılık arayan birey ile moda tasarımcısı sadece tüketim alışkanlıklarıyla görünmez bir bağla birbirine bağlı değil ekonomik, sosyal, kültürel, ideolojik, psikolojik vb. iletişim ve etkileşim alanında bir anlamda birlikte, birbirini etkileyerek, birbirinin algı, bilinç, düşünce ve his dünyalarına sızarak üretmektedirler. Tüketici olarak da sayılabilecek birey ile moda tasarımcısı farklılıkların etkisiz toplamından fazladır.

Son yüz elli yılda kadın bedeni üzerinden yapılacak okumalarda kadının kıyafetiyle kendini ifade etme biçimi neredeyse birbirine özdeştir. Kadının özgürleşmeye doğru attığı her adımda moda tasarımcısı kadına yeni bir yol haritası sunmuştur ve feminizmin de bu bağlamda belirleyici rol oynadığı görülmüştür.

Feminizmin ortaya çıkışının en önemli sebeplerinden biri de Aydınlanma döneminde kadınların Aydınlanma ilkeleri dışında tutulması olarak nitelendirilmiştir. Bütün olup biteni anlamaya çalışan kadınlar umduklarını bulamadıkları için direnişlerini sürdürürler. Rönesans ve Reform hareketleri bile kadınlara istediklerini verememiştir. Aydınlanma dönemi ile insanlar daha çok akla, bilime, felsefeye önem vermişler; okumuşlar, tartışmışlardır. Bilimsel araştırma ve faaliyetlerde

bulunmuşlar, deneyler yapmışlar ve aklı öncü almışlardır. Sanayi devrimi ile birlikte feminizminde alt yapısı hazırlanmıştır.

Feminizm, dolayısıyla kadın hakları hareketi başlamadan önce kadının konumu gibi modanın konumu da erkeğin statüsüne göre değişiklik göstermiştir. Kadının içinde yer aldığı moda unsurları erkeğin statüsünü gösteren araç olarak kullanılmıştır. Her olaydan beslenen moda, feminizmden de beslenmiştir. Feminizm ile hak ve özgürlüklerin yanında kıyafet anlamında da değişim ve dönüşüm yaşadıkları görülmektedir.

EXTENDED ABSTRACT

Being A Woman in Fashion And Feminism

*

Şerife Yıldız – Nihal Ulurasba

Selçuk University

What we wear is a tool of communication by which we tell something without speaking. There is something that our clothes try to tell the person a cross from us. In fact, it is possible to regard communication and social perception in addition to culture as reasons for changing of clothes from one continent to another. Because every culture uses its own communication language. It varies even within the same country besides intercontinental change. In addition to explaining why there are many differences between the Eastern and the Western regions of Turkey by this reason, we can also add different factors such as economic, political, living standards, etc. All of these variables direct fashion, and therefore they cause change and transformation. Thus, it is true to say that fashion is a process of change. Fashion is a concept that is fed on today, renewed for tomorrow, starts getting old at the moment it is renewed and exists within this cycle.

Even though every individual tries being different with his style, s/he finds himself/herself again in fashion. Even people who want to look differently for different reasons become involved in the fashion cycle. Some people also use their clothes as a tool for conveying their thoughts, or they had to because of social and someother conditions at that period. Just like history, fashion also repeats itself. When examined, it resembles itself in this cycle, and it is reinterpreted in that period and integrated; it exists. It continues in this way. Icons of a period, media, economics, mass impact, community and social factors, internet and many other factors are effective throughout this process. It is not true to relate fashion with only clothes, even the words we use may have come in to fashion at cer-

tain times. However, fashion advances in parallel with its own lines even though it has spread on a large area.

The quest for innovation in all aspects of life ranging from religion to movements of thought looks as it overshadow permanence of fashion but, one should not deny the forward-looking impact of the period that a fashion designer leaves his mark in that period throughout the historical process. Fashion designer, who can be also described as the total of variations, especially positioned himself/herself by participating the thrill in an individual's quest for change. Thus, the individual who looks for difference and the fashion designer not only become connected with an invisible link composed of consumption habits but also they produce together, by affecting each other and infiltrating each other's world of perception, consciousness, thought and feeling in the fields of economic, social, cultural, ideological, psychological, etc. communication and interaction. The individual who can be considered as a consumer and the fashion designer are greater than the ineffective sum of variations.

New approaches in fashion designs will be able to add a meaning to the freedom of women in public space and also defending women's rights will enable their progress by preserving the women's position in their social world with clothing tendencies. Instead of imperative sentences such as "A woman dresses in that way," an explanatory and free approach in the form of "A woman dresses as she likes, she expresses herself as she dresses," reveals the relationship between fashion design and the concept of feminism. In order to explain this relationship, it is considered important to handle and examine fashion and feminism issue, viewing women from this perspective in terms of fashion design in the context of feminism.

Feminism took its name from Charles Fourier, who was a socialist and philosopher. Fourier argued that a society's development depended on the rights that would be given to women. When we look at the historical process, it was first put forward by Mary Wollstonecraft in the 18th century. **A Vindication of the Rights of Woman**, proposed by Mary Wollstonecraft in 1792 and the first study in the history of feminist theory, brought feminist thought to an important dimension. In the most general sense, feminism is the movement of women who claim to have as many rights as men in social life, and who want equality in social,

economic and political terms. Feminism is against all discriminations that are gender-oriented. As it based on equality, it does not value woman above man or vice versa. It does not prefer sympathy for the same gender and antipathy for the other gender such as sexuality, misandry, anarchism, lesbianism, There are also anarchist and homosexual feminists, but this does not change the main purpose of feminism: Although there are feminist groups which advocate different opinions and there are different approaches which were brought forward by these groups, common goal of all feminists is to continue a struggle that aims to improve women's situation.

This subject was chosen because of the strong impact of feminism thought, known as women's freedom movement, on fashion. Survey research design was used in the study. Beginning from the changes of fashion throughout the historical process, women's directing fashion together with the feminist movements will be witnessed in this research.

In this research, we thought that it is important to recognize fashion design, which makes women's freedom – it has not still been formed exactly – in other words feminism visible in women's bodies. Bringing forward the change in clothes of women who have been seeking their social rights during and after feminism, and revealing its contribution to fashion and women's freedom will be dealt with in this study. The research was planned to reveal if there is an influence of feminism in change and selection of clothes, and there is a relationship between feminism and fashion. It has been observed that if people who adopt feminism as a lifestyle express themselves freely in the context of clothes and how their views have reflected on fashion design.

In the study; the place of woman in the context of fashion, the corset that was imposed upon women, crinoline skirt, iron shoes, parricide collars, and back cushions were mentioned. Examples were given from the periods in which the place of woman depended on the favoritism of the place of man. It was observed that with the advent of Bloomer pants with feminism, women paid more attention to their clothing, and they preferred clothes that are comfortable, and healthy, and that provide ease of movement. Lines that became masculine were seen in some instances. Also, the concept of feminism and its brief history were mentioned. Lucretia Mott, Elizabeth Cady Stanton, Susan B. Anthony and

later Carrie Chapman Catt and Alice Paul, Olympe de Gouges, who are advocates of feminism, and their visuals were included. The entrance of woman into the social environment with the advent of feminism and dress that has changed with it were also addressed. Subbranches of feminism and the social position of a woman were mentioned.

Survey research design was used in the study. Written and visual sources were utilized in the research.

Kaynakça/References

- Antmen, A. (2010). *Sanat / cinsiyet sanat tarihi ve feminist eleştiri* (2. Baskı). (Çev. Esin Soğancı- Ahu Antmen) İstanbul: İletişim Yayınları.
- Barbarosoğlu, F.(1995). *Modernleşme sürecinde moda ve zihniyet*. İstanbul: İz Yayıncılık.
- Bock, G. (2004). *Avrupa tarihinde kadınlar*. (Çeviren: Zehra Aksu Yılmaz). İstanbul: Literatür Yayıncılık.
- Crane, D. (2003). *Moda ve gündemleri: giyimde sınıf, cinsiyet ve kimlik*. İstanbul: A Yrıntı Yayınları,
- Çeğindir, N. Y. (2017). *100 soruda giysi mimarisi*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Demir, Z. (2014). *Modern ve postmodern feminizm*. İstanbul: Sentez Yay.
- Donovan, J.(1997). *Feminist teori*. İstanbul: İletişim Yayıncılık,
- Elçi, E. (2011). Türkiye'de "Kadın Olmak" söylemi: kadınlarla yapılmış bir söylem çalışması. *Psikoloji Çalışmaları Dergisi*, 31, 1-28,
- Emin, M. (1994). *Feminizm*. Bursa: Özel Matbaacılık.
- Er, D. (2011). Fatma Aliye(Topuz) Hanım(1862-1936) ve kadının toplumdaki yeri hakkındaki fikirleri. *Fırat Üniversitesi, e-Journal of New World Sciences Academy*, 6(2),380-395
- Ersoy Çak, Ş. (2010). Toplumsal cinsiyet ve feminizm teorileri bağlamında Türkiye'deki reklam filmleri ve popüler müzik videoları. *Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Dergisi*, 4, 101 - 110
- Ertürk, N. vd., (2013). *Moda tasarımı* (1. Baskı). Eskişehir:Anadolu Üniversitesi Web-Odset Tesisleri.
- Fogg, M. (2014). *Modanın tüm öyküsü*. Çin-İstanbul: Hayal Perest Yayınevi.

- Fraenkel, J.R. ve Wallen, N.E. (2000). *How to design and evaluate research in education*. (4th Edt.) Boston: McGraw-Hill.
- Gürçüm, B. H. ve Arslan, A. (2017). 19. yüzyıl süfraj hareketinde sessiz direnişin sembolü olarak reform kıyafeti. *İdil Dergisi*, 6(32), 1385-1411
- İlter, N. (2014). *Toplumsal cinsiyet gerilimleri üzerinden feminizmi tartışmak*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Mardin Artuklu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mardin.
- İmre, M. H. (2016). Tarihsel gelişim içerisinde insan, Moda, Ayakkabı İlişkisi. *International Journal of Cultural and Social Studies (IntJCSS)*, 2 (Special Issue 1), 189-204.
- Mackenzie, M. (2017). *İzmler. Modayı anlamak*. İstanbul:Hayal Perest Yayınevi,
- Marshall, G. (1999). *Sosyoloji sözlüğü*. Çeviren: Osman Akınbay ve Derya Kömürcü, Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları,
- Öztürk, E. (2003). *Türk kadınının feminizme bakış açısı (Erzurum Örneği)*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- Pektaş, H. (2006). *Moda ve postmodernizm*. Yayınlanmamış Doktora tezi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Polat, G. ve Arslan-Yüceer H. (2015). Kadınların pantolon giyinmelerine ilişkin kişilerin dini açıdan görüşlerinin incelenmesi. *Akademik Bakış Dergisi*, 47, 63-70.
- Rouse, E.(1989). *Understanding fashion*. London: Blackwell Science Ltd.
- Sancar, S. (2003). Üniversitede feminizm bağlamı gündem ve olanaklar. *Toplum ve Bilim Dergisi*, 97(Yaz), 164-182.
- Schroeder, S. K. (2007). *Popüler feminizm*. İstanbul: Bağlam Yayıncılık,
- Terlikli, S. (2013). *1850 ve 1950 yılları arası batı toplumlarında sanat, toplumsal yapı ve moda etkileşimi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Thomas, R. M. (1998). *Conducting educational research: A comparative view*. West Port, Conn: Bergin & Garvey.
- Tür, Ö.ve Aydın-Koyuncu, Ç.(2013). Feminist uluslararası ilişkiler yaklaşımı: Temelleri, gelişimi, katkı ve sorunları. *Uluslararası İlişkiler Akademik Dergisi*, 7(26), 3-24.

- Üstün, G. (2011). Cumhuriyetten günümüz toplumda ve çalışma hayatında kadın, giysilerdeki değişimler ve moda faktörü. *Gazi Üniversitesi, e-Journal of New World Sciences Academy*, 6(1), 36-52
- Vural, D. (2014). Viktoryan dönemi kıyafet reformu. *Robert Kolej Tarih Dergisi* 11,41-43. https://issuu.com/rctarih/docs/tarih_magazine_-_may_2014
- Waquet,D., M.Laporte (2011). Moda, Ankara: Dost Kitabevi
- URL-1: http://bloggermaisiyah.blogspot.com.tr/2016/02/rokoko-stili_11.-html, Erişim Tarihi:10.09.2018
- URL-2: <https://victorianparis.files.wordpress.com/2012/01/crinoline1.jpg>, Erişim Tarihi: 21.10.2018
- URL-3: http://bloggermaisiyah.blogspot.com/2016/02/rokoko-stili_11.-html, Erişim Tarihi:18.09.2018
- URL4:<https://www.britannica.com/biography/AmeliaBloomer/media/69991/112413>
- URL-5: <https://www.britannica.com/biography/Amelia-Bloomer/>,Erişim Tarihi: 12.10.2018
- URL-6: <https://mirabledictu.org/2013/08/25/the-colette-project-claudine-married/>, Erişim Tarihi:14.11.2018
- URL-7: <http://www.pazartesidergisi.com/pdf/2.pdf>, Erişim Tarihi:17.11.2018
- URL-8: <https://vogue.com.tr/trend/diordan-favori-parcalar/2>, Erişim Tarihi: 11.11.2018
- URL-10: <https://www.wannart.com/10-beyonce-sarkisi-ile-feminizme-giris/>, Erişim Tarihi:11.11.2018

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Yıldız, Ş. ve Ulurasba, N. (2018). Moda ve feminizm içinde kadın olmak. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 9(16), 2388-2410. DOI: 10.26466/opus.487892

İş Stresi Örgütsel Bağlılık İlişkisinde Sendika Üyeliğinin Rolü

DOI: 10.26466/opus.483350

*

Ömer Turunç* - M. Burhanettin Coşkun** - Uğur İçdem***

*Doç. Dr, Süleyman Demirel Üniversitesi, İİBF, Isparta / Türkiye

E-posta: omert21@hotmail.com

ORCID: [0000-0003-2234-6523](https://orcid.org/0000-0003-2234-6523)

**Dr. Öğ. Üy., Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi, İİBF, Osmaniye/ Türkiye

E-posta: mbcoskun94@gmail.com

ORCID: [0000-0001-7138-7669](https://orcid.org/0000-0001-7138-7669)

*** YL öğrencisi, Süleyman Demirel Üniversitesi, İİBF, Isparta / Türkiye

E-posta: ugur.icdem@gmail.com

ORCID: [0000-0003-0174-6712](https://orcid.org/0000-0003-0174-6712)

Öz

Örgütsel bağlılık, günümüz işletmelerinde önemli bir başarı faktörüdür. Örgütsel bağlılığın artırılmasının bir yolu örgütsel bağlılık önündeki engellerin kaldırılmasıdır. İş stresi de bu engellerden birisidir. İş stresi hem çalışanların hem de işletmelerin önemli problemlerinden birisidir. İş stresi çok sayıda örgütsel değişken üzerinde negative etkiye sahiptir. İş stresi genellikle örgütsel bağlılığı azaltan bir faktördür. Örgütsel bağlılık ile iş stresi ilişkisinde pek çok faktörün etkisi vardır. Sendika üyeliği bu ilişkide önemli bir değişkendir. Bu çalışmanın ilk amacı sağlık sektöründen bir örneklem ile İş stresi ile örgütsel bağlılık arasındaki doğrudan ilişkileri araştırmak ve ikinci amacı da sendika üyeliğinin iş stresi ile örgütsel bağlılık arasındaki ilişkide düzenleyici etkisini belirlemektir. Bu amaçla oluşturulan hipotezler Isparta/Türkiye özel sağlık sektöründe (n=216) çalışandan elde edilen veriler üzerinden test edilmiştir. Elde edilen sonuçlar iş stresi ile örgütsel bağlılığın negatif yönde ilişkili olduğunu göstermiştir. Ayrıca sendika üyeliğinin iş stresi ile örgütsel bağlılık (Devam bağlılığı) arasındaki ilişkide düzenleyici bir rol üstlendiği belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: İş stresi, örgütsel bağlılık, sendika üyeliği, sağlık sektörü

The Role of Union Membership in the Relationship between Job Stress and Organizational Commitment

*

Abstract

Nowadays, organizational commitment is a critical success factor in the business. Bringing the obstacles is one of the ways of increasing the organizational commitment. The job stress is one of these obstacles. Job stress is one of the prolems of both worker and business. Job stress has a negative effect on a lot of organizational variables. Job stress a reducing factor on organizational behavior. There is a lot of factors in the relationship between job stress - organizational commitment. The union membership is one of them. The present study aims to investigate (1) the direct effects of job stress on organizational commitment and (2) the moderating role of the union membership in the relationship between job stress and organizational commitment using a private health sector sample. The hypotheses were tested with a sample of 216 workers from private health sector from Isparta/Turkey. The results demonstrated that job stress is negatively related to organizational commitment of the workers. In addition, it is determined that the Union membership have moderating role in the relationship between job stress - continuance commitment.

Keywords: *Job stress, organizational commitment, union membership, health sector*

Giriş

Değişen ve gelişen küresel iş yaşamında işletme başarımını etkileyen faktörlerin sayısı kadar bu faktörlerin etkileri de değişmekte ve dönüşmektedir. Örgütsel bağlılığın bu faktörler içinde var olan tartışmasız önemi sayısız çalışmalarla ortaya konulmuştur. Ancak örgütsel bağlılık üzerinde artırıcı etkisi olan faktörler azaltıcı etkisi olanlara oranla daha az çalışılmaktadır.

Çok değişkenli örgütsel davranış alanında çalışan tutum ve davranışlarını etkileyen diğer tutum ve davranışların dışında içinde yaşadıkları ortam, aidiyet ve üyelikleri de bu önemli değişkenler üzerinde etkili olmaktadır. Aile, üyelikler, politik yaklaşımlar ve iklim de dahil olmak üzere pek çok örgüt içi ve dışı bireysel ve örgütsel faktör işletme için önemli olan örgütsel bağlılık gibi değişkenler ve bu değişkenlerin etkileşim içinde oldukları değişkenlerle olan etkileşimleri üzerinde nasıl bir etkiye sahiptir sorusuna cevap verebilecek araştırma sayısı oldukça sınırlıdır.

İş yaşamının vazgeçilmez unsurlarından olan sendikaların örgütsel davranış değişkenleri üzerindeki etkileri de az çalışılan önemli çalışma alanlarından. Bu kapsamda, bu çalışmada işletmeler için önemi azalmayan değişkenlerden birisi olan örgütsel bağlılık üzerinde iş stresinin etkisi bu ilişkide sendika üyeliğinin düzenleyici rolü araştırılmıştır.

Örgütsel Bağlılık

Örgütün hayatta kalması, çalışanların örgütten çıkmamalarıyla alakalıdır. Çalışanlar buldukları örgüte ne derecede bağlılık varsa o kadar güçlenmektedir. Örgüt, hayatına devam edebilmek için çalışanların örgütten çıkmasını engellemek için çabalar. Bunun için de ücretlerinde zam, terfi olanakları, özendirici faaliyetlerde bulunma gibi yollara başvurmaktadır (Bayram, 2005, s.125-126).

Herhangi bir amaca bağlılık, ona fayda sağlayacak şekilde hareket etmesi anlamına gelir. Örgütsel bağlılık da örgütün gaye ve isteklerine, kurmuş oldukları kurallar dizisine uyma ve kurallar bütününe istekli olarak uyma anlamına gelmektedir (Tutar, 2007, s.104).

Buchanan (1974) örgütsel bağlılığı, işletmeye bağlayan buygusal bağ olarak tanımlamış ve işletme yönelik üç parametresi olduğunu ifade etmiştir. Bunlar özdeşleşme, sadakat ve bağlanmadır. Meyer ve arkadaşları (2002) ise organizasyonel bağlılığı bir tutum, bireyin belleğinde işletmeyle ilgili şekillenen bağ şeklinde tanımlamıştır. Özetle örgütsel bağlılık, çalışanın işletmesine olan sadakati ve çalıştığı iş yerinin başarılı olabilmesi için göstermiş olduğu ilgidir.

Çalışanların örgütsel bağlılığı, belirli seviyede ki çalışanları elde tutabilmek için örgütler açısından giderek artan önemli bir konu olmuştur. Çünkü onların başarısı yanında çalışan kişilere de bağlıdır (Karataş ve Güleş 2010, s.77).

İşletmeler rekabet sürecinde için pek çok karışık sorunla karşı karşıya gelmektedir. Örgütler devamlı olarak maliyetleri düşürerek performanslarını arttırmalı, süreç ve ürünleri iyileştirmeli, kalite ve verimliliği arttırmalıdır. Bu açıdan örgütsel bağlılık işyeri sahipleri için daha fazla önem kazanmıştır (Gürkan, 2006, s.10). Yüksek örgütsel bağlılık performans, iş tatminini, örgütsel verimlilik; işe devamsızlıkla yakından ilişkilidir (Erdem, 2007, s.67).

Etzioni bağlılığı; “yabancılaştırıcı, hesapçı ve ahlaki bağlılık” şeklinde tanımlamıştır (Kurşunoğlu vd. 2010, s.102). Etzioni örgütsel bağlılığı üçe ayırmaktadır. Bunlar ahlaki bağlılık, hesapçı bağlılık ve yabancılaştırıcı bağlılıktır. Wiener’ in sınıflandırmasında araçsal güdüleme ve normatif-moral bağlılık ayırımına dayanan teorik yaklaşım oluşturulmuştur. Araçsal bağlılık, hesapçı, yararcı, kendi ilgi ve çıkarlarına dönük olmayı anlatırken; örgütsel bağlılık ise, değer veya moral temeline dayanan güdüleme ile gerçekleşmektedir (Balay, 2000, s.192).

Örgütsel bağlılıkla ilgili ilk incelemeler örgütsel bağlılığı örgütsel değerlerin içselleştirmesini yansıtan tek boyutlu bir yapı olarak dile getirirler de Meyer ve arkadaşları (2002) örgütsel bağlılığın üç farklı bileşene sahip olduğunu ortaya çıkarmışlardır (Yüceler, 2009, s.448). Meyer ve arkadaşları (2002) örgüte bağlılığı, çalışanın işe düzenli devam etmesi, iş yerinin değerlerini koruması ve amaçlarıyla bütünleşmesi olarak açıklamışlardır (Avcı ve Küçükusta, 2009, s.36).

Meyer ve Allen (1991), Wiener in sınıflamasına normatif bağlılığını da ilave ederek bağlılığı, duygusal bağlılık, devamlılık bağlılığı ve normatif bağlılık alt başlıkların da üç boyutlu kavram olarak açıklamışlardır

(Aslan, 2008, s.165). Arzu ve isteklilik temeline dayanan tür “duygusal bağlılık”, algılanan maliyet temeline şekillenene “devamlılık bağlılığı” ve zorunluluk temeline dayalı olan “normatif bağlılık” bu yaklaşımdaki üç boyutu oluşturmaktadır (Taşkın ve Dilek 2010, s.39).

Buchanan (1974)’ a göre örgütsel bağlılık, örgüte karşı oluşan bir ilişkidir. Buchanan’ a göre örgütsel bağlılık, örgütle bütünleşme, işi benimseme ve örgüte sadakat unsurlarından oluşmaktadır.

İş Stresi

Günlük hayatta çok kullanılan bir kavram olan stres, son zamanlarda üzerinde yapılan incelemelerin fazlaşmasıyla birlikte tarihin başlangıcından beri varlığını hissettirmiştir (Okutan ve Tengilimoğlu, 2002, s.16).

Stres yaşamın vazgeçilmez unsurudur. İlk olarak Selye (1936) tarafından ortaya konulan stres insanoglu için yeni bir oldu değildir. Stresi açıklayan tanımlamalarda iki temel faktör bulunmaktadır: Bunlardan ilki, kişi üzerinde rahatsızlık ve sıkıntıya neden olan her türlü etkenler, ikincisi ise, stres oluşturanlara karşı kişilerin gösterdiği tepkilerdir. (Yüksel 2003, s.214)

Streste, tehlike vardır ve bu tehlikenin önemi idrak edilmelidir. Stres, kısıtlama, fırsat ve istekle alakalıdır. Stres, vücudumuzun tamamını etkiler ve bu nedenle stres normal bir şekilde kontrol altına alabileceğimiz tepki değildir. İş, esas stres kaynağıdır ve çalışan kişileri zorlayıcı tesir altına alır. Özellikle aşırı iş yükü, uygun olmayan çalışma yerleri, güven sorunu vb. gibi sebeplerden ötürü çalışan kişilerin büyük stres altında oldukları söylenebilir (Soysal, 2009, s.19)

Şüphesiz ki günümüz zamanında iş hayatında kişileri etkileyen kavramlardan birisi de iş stresidir. Stresin, işe devamsızlık oranlarının fazlaşmasına, kazalara yaralanmalara sebep olduğu görülmektedir. Bu nedenle stres, sadece çalışanları etkileyen değil aynı zamanda örgütün işleyişinde de sıkıntı olarak meydana gelmektedir. (Turunç ve Çelik ve 2009, s.220; Cooper, Cooper ve Eaker, 1988)

Kişi üstünde rahatsızlık ve sıkıntıya sebep olan her şey stresi meydana getirebilir (Özen, 2011, s.6). İş stresi değişkendir. Çalışan kişi de

durum olarak daha çok veya daha az iş stresi olabilir (Efeoğlu, 2006, s.22).

Stres, çift taraflı bir kavramdır. Her ne kadar olumsuz yönlü düşünülse de olumlu bir yönü de bulunmaktadır. Performansı düşürdüğü gibi arttırması da mümkündür. İş stresi, istenmeyen bir durumdur (Özkaya, Yakın ve Ekinci 2008, s.164).

Stresli işgörenlerin sağlıksız, motivasyonu düşük, verimsiz ve iş yerinde güven sıkıntısı olma olasılığı fazladır. Mevcut veriler, iş stresinin çalışanlar arasında memnuniyetsizlik, yabancılaşma, verim düşüklüğü, işe gitmeme gibi firmalar açısından da sorun teşkil etmektedir (Karabay, 2014, s.286)

Günümüz iş yaşamında, güvensizlikler ve piyasadaki ekonomik durumlar çalışanların sürekli olarak stres altında olmalarına sebep oluşturmaktadır. Burada yaşadıkları stres çalışan kişilerin hem performanslarında düşüklük hem de sağlık sorunları yaşamalarına neden olmaktadır (Erdoğan, Ünsar ve Süt 2009, s.448).

Kişisel etkenler çalışanlar için stres kaynaklarıdır. Çalışan kişinin beklentisi, kapasitesi ve kişiliği, iş durumunu nasıl algıladığı etkilemektedir. Bu nedenle bireysel stres kaynakları çalışanın kişiliğini, yaş, cinsiyet, eğitim gibi unsurlarını etkilemektedir (Gökgöz, 2013, s.14).

Bazı bireylerde stres, daha hızlı ve şiddetli bir şekilde stresten çabuk etkilenirken bazılarında ise daha yavaş ve daha geç stres durumuna geçerler. Diğer bir şekilde bazı kişilerin strese dayanırlıkları daha uzun veya daha kısa olabilmektedir (Gümüştekin ve Öztemiz, 2005, s.277).

Birey yaşlandıkça stresle baş etme durumu da azalır. Beyin bilgiyi kullanmakta zorlanır. Kadın ve erkeklerde yaş durumlarından dolayı hormonal değişiklerin meydana gelmesi, duygusal sıkıntı ve hayal kırıklıkları yaşayabilmektedirler. Sonuç olarak da yaşlı kişiler genç nesillere göre stresten daha fazla etkilenmekte ve ölüm gibi kaygılarından dolayı daha fazla yıpranmaktadır (Yılmaz, 2012, s.7).

İş hayatı dışında kişinin strese girmesine neden olan etkenlerden biride çevredir. Çevreden kaynaklanan stres faktörleri teknoloji, sosyal hayat gibi etkenlerdir. Teknolojinin hızlı bir şekilde ilerlemesi ve sonucunda da iş yaşamında insanın yerine kullanılabilecek ikameler oluşturulması sonucunda işsizlik problemini de beraberinde getirmiştir.

Çalışan kişilerin sosyal çevreyle olan etkileşimi kişinin davranışlarını yönlendirebilmektedir. Çevresindeki kişilerden sosyal hayatıyla ilgili olumlu tepki alan bireylerin iş performansları olumsuz tepki alan kişilere göre daha yüksektir. Bu nedenle kişiye yapılan sosyal baskı, bireyin üretkenlik dışı davranışlar sergilemesine neden olmaktadır (Demirel, 2009, s.126).

Örgütsel stres kaynaklarının başında, iş yükü ile ilgili sorunlar ve zaman baskısı gelir. Çalışanların yaşadığı rol çatışmaları, onlarda strese neden olup, rahatsız, keyifsiz, güvensiz ve çalışmaya karşı isteksiz bireyler haline dönüştürür. İşverenler için ise, sağlıksız, güçsüz, isteksiz çalışanlar ile çalışmak zorunda kalırlar. Kişinin aynı anda birden fazla rolü istemesi rol çatışmasına neden olabilir.

İş yeri sosyal yaşam ilişkilerinde ise; ast üst ilişkilerindeki sıkıntılar strese neden olabilmektedir. Görevini yanlış bulmak olarak düşünen yönetici tipleri astlarının strese girmelerine neden olmaktadır. Yoğun rekabetlerin ve çatışmaların yaşandığı örgütlerde strese neden olmaktadır.

Mowday ve arkadaşları (1982) örgüte olan bağlılığın devamlılık ile ilgili olduğunu vurgulamışlar ve bu sonucun; bağlılığı fazla olan kişilerin örgütün değerleriyle uyumlu bir şekilde olacağını söyleyen teorilere destek vermişlerdir (Duygulu ve Abaan 2007, s.65).

İş yaşamında stres faktörlerinden birisi de performans düşüklüğüdür. Çalışan kişilerin almış oldukları ücretler, başarı değerlendirmeleri veya yöneticilerin aşırı iş yükünde bulunmaları kişiler üzerinde hem yoğun stres altında kalmalarına neden olmakta hem de performans düşüklüğüne neden olmaktadır (Aktaş, 2001, s.29).

Son zamanlarda iş stresi üzerine yapılan incelemeler sonucunda iş yaşamında yaşanan stres hem işteki performansında etkili hem de aile yaşamında çeşitli çatışmalara neden olmaktadır (Turunç ve Erkuş, 2010, s.419). Aşırı iş yükü, işin sıkıcı bir iş olması, ücretten memnun olmama, yükselme olasılığının düşük olması, çalışma saatinin aşırı uzun olması, çalışma koşulları gibi etkenlerin hepsi performans düşüklüğüne neden olmaktadır. Bu etkenler örgütsel stres kaynaklarından görev yapısına ilişkin stres kaynakları arasında yer almaktadır (Gökdeniz, 2005, s.178).

Günümüz zamanında iş hayatında çalışan kişileri etkileyen konulardan birisi olan iş stresi çalışanlarda işe devamsızlık, performans

düşüklüğü, kaza, yaralanma gibi etkenlere sebep olduğu görülmekte ve bilinmektedir.

Stresin davranışlar üzerinde de etkisi vardır. Stresin kişi üzerinde etkisinde fazlalaşma olduğunda işe devamsızlık, işten ayrılma ve işe yabancılaşıma gibi etkenlere neden olmaktadır (Karadal, 2001, s.84). Aşırı stres altında olan kişi, örgüt içerisindeki etkinliklerinde bazı düşüşler görülebilir. Ayrıca aşırı stres altında olan kişi zaman içinde yabancılaşıma duygusuna girecektir (Emhan ve Çayır, 2010, s.104).

İş stresi örgütsel bağlılık arasındaki ilişkilere yönelik çok sayıda çalışma yapılmıştır. Yapılan çalışmalarda farklı bulgulara ulaşılmıştır. Khatibi ve arkadaşları (2009) spor akademisi tam zamanlı çalışanlar üzerinde yapmış oldukları çalışmada iş stresi ile örgütsel bağlılık ve boyutları arasında (devam bağlılığı hariç) negatif ve anlamlı ilişki olduğunu belirlemiştir.

Lee (2007), Lambert ve Paoline (2009), Omolara (2008), Boyas ve Wind (2009) da yapmış oldukları çalışmalarda da iş stresi ile örgütsel bağlılık arasında negatif ilişki olduğunu belirlemiştir. Ancak Wells ve arkadaşları (2009)'nın çalışması ise beklenenin aksine iş stresi ile örgütsel bağlılık arasında pozitif ilişki olduğunu göstermiştir. Buna benzer şekilde Somers (2009) iş stresi ile normatif ve iş stresi ile duygusal bağlılık arasında anlamlı ilişki bulmasına karşın iş stresi ile devam bağlılığı arasında ilişki bulamamıştır. Yaghoubi ve arkadaşları (2008) iş stresi ile örgütsel bağlılık arasında ilişki bulunmadığını belirlemiştir.

Sendika Üyeliği

Sendikalar, çalışanların veya işverenlerin çalışma koşullarında ortak haklarını ve çıkarlarını korumak ve bunları geliştirmek için en az yedi çalışan veya işverenin bir arada oluşturdukları tüzel kuruluşlardır (Bulut, 2015, s.5).

Çalışanların çıkarlarını korumak amacıyla birçok örgütlenmeler bulunmasına rağmen en yaygın ve kalıcı olan örgütsel kuruluş sendikalarlardır. Sendikaların temel hedefi, üyelerinin ekonomik ve sosyal haklarını korumak için kurulmuş olmasıdır. Bu hedefi dikkate alarak sendikalara üye olmanın temel amacının çıkarlarının korunması olduğunu söylemeliyiz (Yurdu, 2012, s.39-40)

Çalışanların sendilara katılımının pek çok sebebi bulunmaktadır. İşten memnuniyetsizlik, işten fsağlanan faydanın artırılması, kariyer sorunlarının çözülmesi bu sebeplerden bazılarıdır (Charlwood, 2002).

Sendikalar çoğulcu demokrasinin en önemli etkenlerindedir. Demokratik ilerlemeler ve sendikal özgürlükler birbirlerini etkileyen unsurlardandır. Bir kişi sendikadan duyduğu beklentileri karşılanmış görürse bağlılık derecesi de o denli artış göstermektedir. Sendikal bağlılık işletmeye duyulan bağlılık konusu ile ilgili ele alınan konulardan biridir. Sendika çalışan-işveren arasında önemli etkeni olan örgüttür. Ona bağlılık, yapılan sendikal destekle ilgilidir. Sendikanın gücü ona bağlılık duyan kişilerden oluşmaktadır (Demirbilek, 2008, s. 71).

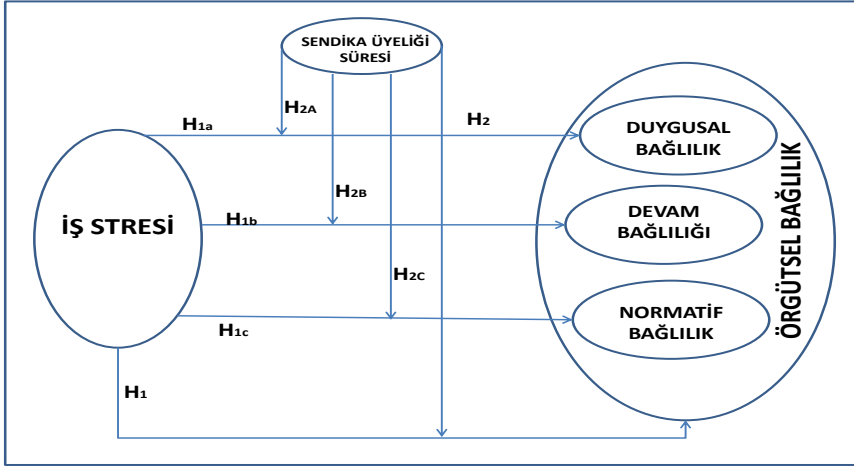
Ülkelerin ekonomik durumlarında da sendikaya bağlılık derecesinde ilişki olduğu görülmüştür. Enflasyon artışlarında, işsizlik oranlarının yükselmesinde, ekonomik durumların zayıflaması gibi durumlar olduğunda ülkede insanların sendikaya üye olmalarında artış görüldüğü ve sendikanın yaptığı çalışmalar neticesinde bağlılık derecelerinde de artış olduğu görülmektedir

Dhammika (2015) kamu ve özel sektörde sendika bağlılığı ile örgütsel bağlılık ilişkilerini incelemiş ve kamuda sendika bağlılığı ile örgütsel bağlılık arasında negatif ilişki, özel sektörde ise pozitif ve anlamlı ilişki olduğunu belirlemiştir. Asamani ve Mensah (2015) yapmış oldukları çalışmada sendika üyesi olanlar ile olmayanların örgütsel bağlılıkları arasında anlamlı fark olup olmadığını araştırmışlardır. Elde ettikleri bulgular örgütsel bağlılığın sendika üyesi olup olmama durumuna göre anlamlı olarak farklılaştığını göstermiştir.

İş stresi, örgütsel bağlılık ve sendika üyeliği arasındaki etkileşim sosyal mübadele kuramı, eşitlik teorisi ve beklenti kuramı kapsamında örgütsel davranış çalışmalarında yer bulmaktadır. Çalışanların beklenti istek ve talepleri tutum ve davranışlarına yansımaktadır.

Yöntem

Araştırmanın konusu, sağlık sektöründe iş stresinin örgütsel bağlılığa etkisini ve bu etkide sendika üyeliğinin rolünü belirlemektir. Araştırmaya ait model Şekil 1'de gösterilmiştir:

Şekil 1. Araştırma Modeli

Evren ve Örneklem

Çalışmanın evreni Isparta İli sağlık sektörü çalışanlarından oluşturmaktadır. Araştırmanın örneklemini sağlık çalışanlarının arasından basit tesadüfî yöntem ile seçilen denekler oluşturmaktadır. Bu sektörden yaklaşık 500 kişi çalışmaktadır. Ana kütlede %95 güvenilirlik sınırları içerisinde %5'lik bir hata payı dikkate alınarak örneklem büyüklüğü 217 kişi olarak hesap edilmiştir. (Yazıcıoğlu ve Erdoğan, 2004, s.71; Sekaran, 1986). Bu kapsamda kolayda örnekleme yöntemiyle tesadüfî olarak belirlenen toplam 500 kişiye anket yapılması planlanmıştır. Yapılan anketlerden 237 veri elde edilmiş ve 222 tanesi analiz yapmak için uygun bulunmuştur. Yapılan uç değer analizinde normal dağılımı bozan 6 veri seti çıkartılmış ve 216 veri analizlere dâhil edilmiştir. Çalışmaya katılanlara ait demografik bilgiler aşağıda tablo ve şekillerle sunulmuştur.

Tablo 1. Çeşitli Evren Büyüklüklerine İlişkin Örneklem Sayıları (Sekaran,1992: ss.253)

Evren Büyüklüğü	100	500	750	1000	2600	5000	1000000
Örneklem Sayısı	80	217	254	278	333	357	384

Araştırmaya katılan katılımcıların yaş ortalaması 35, ortalama çalışma süresi 12 yıl ve ortalama sendikalılık süresi ise 9 yıldır. Sendikalı olanların oranı %52,3 dür.

Veri Toplama Araçları

Çalışmada anket yöntemi kullanılmıştır. Bu kapsamda anketler, sağlık sektöründen oluşan katılımcılarla yüz yüze yapılmıştır. Anket formu iki bölümden ve toplam 28 sorudan oluşmaktadır. Birinci bölümde demografik değişkenlerle ilgili 8 soru yer almaktadır. İkinci bölümde ise 20 sorudan oluşan örgütsel bağlılık (3 boyut 16 madde) ve iş stresi (1 boyut, 4 md) ölçekleri bulunmaktadır.

Örgütsel bağlılık, Meyer ve arkadaşları (1993) tarafından geliştirilen ve Al (2007) tarafından kullanılan ölçek ile ölçülmüştür. Ölçek 16 soru ile 3 boyutu ölçümlemek üzere oluşturulmuştur. Boyutlar duygusal bağlılık, devam bağlılığı ve normatif bağlılıktır. İlk boyut 5, ikinci boyut 5 ve üçüncü boyut 6 soru ile ölçülmektedir. Ölçekte cevaplar 5'li likert ölçeği ile belirlenmiştir (1=Kesinlikle katılmıyorum, 5=Kesinlikle katılıyorum). Al (2007) tarafından yapılan güvenilirlik analizleri Cronbach alfa güvenilirlik katsayısı .88 olarak belirlenmiştir.

Tablo 2.Doğrulamalı faktör analizi sonucunda ölçeklerin uyum iyiliği değerleri

Değişkenler	X ²	df	CMIN/ DF ≤5	GFI ≥.85	AGFI ≥.80	CFI ≥.90	NFI ≥.90	TLI ≥.90	RMS EA ≤.08
1.Örgütsel Bağlılık(2.düzye)	97,9	51	1,9	0,93	0,89	0,91	0,90	0,92	0,07
2. İş Stresi (1. Düzey)	5,59	8	2,7	0,98	0,93	0,99	0,99	0,98	0,08

Not: Uyum iyiliği değer aralıkları "kabul edilebilir" standartlara göre düzenlenmiştir.

Örgütsel bağlılık ölçeğinin yapı geçerliliğini test etmek için keşfedici faktör analiz uygulanmıştır. Analiz sonucunda verilerin ölçeğin 3 faktörlü yapısına uygun olduğu belirlenmiştir. Düşük faktör yüküne sahip olan ve güvenilirlikleri azaltan 4 madde analizden çıkarılmıştır. Tek boyutta ele alınan analizde ise .40 dan düşük faktör yüküne sahip plan 5 madde ölçekten çıkarılmıştır. Ölçeğin KMO analiz sonucu 74'dür ve Bartlett testi anlamlı ($p=.000$) olarak tespit edilmiştir. Bu analizlerden sonra doğrulayıcı faktör analizi yapılmıştır. AMOS ile yapılan DFA sonucunda verilerin ölçeğin 3 faktörlü yapısına uyum sağladığı belirlenmiştir. Ölçeğin uyum iyiliği değerleri Tablo 6'da sunulmuştur. Yapısal Eşitlik Modeli uyum kriterleri de Tablo 7 da sunulmuştur. Yapılan güvenilirlik analizi sonucunda ölçeğin Cronbach alfa güvenilirlik katsayısı örgütsel bağlılık(ÖB), duygusal bağlılık(D), devam bağlılığı(V) ve normatif bağlılık(N) için sırasıyla .75, .70, .71, .73 olarak bulunmuştur.

Ölçeğin uyum iyiliği değerleri diğerlerinininki ile birlikte Tablo 2 de sunulmuştur. Ölçeğe ait tüm veriler iyi uyum iyiliği göstermektedir. Tablo 2 de görüldüğü gibi ölçeğin uyum iyi değerleri kabul edilebilir standartlardadır.

Çalışanlarda algılanan stresi ölçmek üzere Cohen, Kamarck ve Mermelstein(1983) tarafından geliştirilmiştir ölçekten yararlanılmıştır. Dört maddeden oluşan ve tek boyutlu olan ölçek Küçükusta (2007) tarafından konaklama işletmelerinde uygulanmış ve bu çalışmada ölçek güvenilirliği 0,76 olarak bildirilmiştir. Ölçekte cevaplar 5'li likert ölçeği ile ölçülmüştür (1=Kesinlikle katılmıyorum, 5=Kesinlikle katılıyorum)

İş stresi ölçeğinin yapı geçerliliğini belirlemek için keşfedici faktör analiz yapılmıştır. Analiz bulguları verilerin ölçeğin tek faktörlü yapısına uyum sağladığını göstermiştir. Ölçeğin KMO analiz sonucu .82 ve Bartlett testi anlamlı ($p=.000$) olarak tespit edilmiştir. Bu analizlerden sonra doğrulayıcı faktör analizi yapılmıştır. AMOS ile yapılan doğrulayıcı faktör analizi sonucunda verilerin ölçeğin tek faktörlü yapısına uyum sağladığı tespit belirlenmiştir. Ölçeğin uyum iyiliği değerleri Tablo 10'da sunulmuştur. Yapılan güvenilirlik analizi sonucunda ölçeğin toplam sonucunda Cronbach alfa güvenilirlik katsayısı .88 olarak bulunmuştur. Tablo 2 de görüldüğü üzere ölçeğe ait tüm veriler iyi uyum iyiliği göstermektedir.

Bulgular

Araştırmadaki değişkenler arasındaki ilişkileri belirlemek için Pearson korelasyonları hesaplanmıştır (Tablo 3). Tabloda ayrıca güvenilirlik bulguları parantez içinde sunulmuştur. Analiz sonucunda; iş stresinin bağımlı değişken olan örgütsel bağlılık ve boyutlarını ile kısmen negatif yönde anlamlı bir ilişkiye sahip olduğu görülmektedir.

Araştırma sonucunda verilere SPSS ve AMOS ile Baron ve Kenny (1986) tarafından önerilen üç aşamalı hiyerarşik regresyon analizi ile düzenleyici etkiler araştırılmıştır. Düzenleyici etkiler regresyon eğrileri ile sınanmıştır.

İş stresinin(İS) çalışanlarda Örgütsel Bağlılık(ÖB) ve boyutlarına etkisini ve bu ilişkide sendika üyelik süresinin düzenleyici etkisini tesbite yönelik olan bu çalışmada, hipotezleri test etmek için hiyerarşik regresyon analizleri uygulanmıştır.

Tablo 3. Ortalama, S. Sapma ve Korelasyon Değerleri

Değişkenler	Ort.	S. S.	1	2	3	4	5
1. ORG_BAG	2,95	0,71	(,75)				
2. DUY_BAG	3,00	0,97	,56**	(,70)			
3. NORM_BAG	2,88	0,89	,88**	,33***	(,71)		
4. DEV_BAG	3,04	0,90	-,50***	-,04	,29***	(,73)	
5. İŞ STRESİ	2,36	1,09	-,13*	-,21***	-,11	,08	(,88)

Not: Alfa güvenilirlik katsayıları parantez içinde gösterilmiştir.

*** $p \leq .001$, ** $p \leq .01$, * $p \leq .05$

Hipotezleri test için yapılan hiyerarşik regresyon analizinde İS bağımsız değişken, ÖB ve 3 boyutu bağımlı değişken ve sendikalılık süresi de düzenleyici değişken olarak modele dâhil edilmiştir (Tablo 4). İS ve Sendikalılık süresi değişkeni modele dâhil edilirken merkezileştirilmiştir (Cohen vd. , 2003).

Tablo 4’de görülen analiz bulgularına göre IS ile OB ilişkisinin negatif ve anlamlı olduğu ($\beta = -.14$, $p \leq .05$) görülmüştür. Böylece Hipotez 1 desteklenmiştir. Bu sonuçlara göre İS ÖB’ü azaltan bir unsur olarak belirlenmiştir.

Tablo 4. IS nin OB ğa Etkisinde Sendika üyeliği süresinin düzenleyici Rolüne Yönelik Hiyerarşik Regresyon Analiz Sonuçları

Değişkenler	Örgütsel Bağlılık		
	1.Aşama	2.Aşama	3.Aşama
	β	β	β
İS	-0.14*	-0.14*	-0.14*
Sendikalılık		-0.02	-0.02
İS x Sendikalılık			-0.02
R2	.01	.01	.02
Düz. R2	.01	.01	.02
F	4,1*	2,1	1,4

*p \leq .05, **p \leq .01, ***p \leq .001

Düzenleyici değişken, bağımsız - bağımlı değişken arasındaki ilişkinin gücünü ve yönünü etkileyen bir değişkendir (Baron ve Kenny, 1996, s.1174). İkinci aşamada H2 yi sınamak üzere Tablo 7'deki çoklu regresyon analizi sonuçlarına göre sendika üyeliği süresinin düzenleyici etkisi araştırılmıştır. Analiz sonunda sendika üyeliği süresinin, IS-OB arasındaki ilişkide düzenleyici etkisinin olmadığı belirlenmiştir ($\beta = .02$, p>05). Bu bulgu H2 nin desteklenmediğini göstermektedir.

Tablo 5. IS nin Duygusal Bağlılığa Etkisinde Sendika üyeliği süresinin Düzenleyici Rolüne Yönelik Hiyerarşik Regresyon Analiz Sonuçları

Değişkenler	Duygusal Bağlılık		
	1.Aşama	2.Aşama	3.Aşama
	β	β	β
İS	-0.21***	-0.21**	-0.20**
Sendikalılık		-0.04	-0.05
İS x Sendikalılık			-0.11
R2	.04	.04	.06
Düz. R2	.04	.04	.04
F	10,3***	5,3**	4,5**

*p \leq .05, **p \leq .01, ***p \leq .001

3. aşamada önce H1a ardından H2'yı sınamak üzere Tablo 5'deki çoklu regresyon analizi uygulanmıştır. Analiz kapsamında sendika üyeliği süresinin düzenleyici etkisi incelenmiştir. Analiz sonunda IS'nin DB üzerinde azaltıcı etkisinin olduğu belirlenmiştir ($\beta = -.21$, p \leq 001). Bu

bulgu H1a'nın desteklendiğini göstermektedir. Analizin son safhasında sendika üyeliği süresinin, IS-DB arasındaki ilişkide düzenleyici etkisinin olmadığı belirlenmiştir ($\beta = .01$, $p > .05$). Böylelikle H2a desteklenmemiştir.

5. aşamada önce H1c ardından H2c'yi sınamak üzere Tablo 6'daki çoklu regresyon analizi uygulanmıştır. Analiz kapsamında sendika üyeliği süresinin düzenleyici etkisi incelenmiştir. Analiz sonunda IS'nin NB üzerinde etkisinin olmadığı belirlenmiştir ($\beta = -.12$, $p > .05$). Bu bulgu H1c'nin desteklenmediğini göstermektedir. Analizin son safhasında sendika üyeliği süresinin, IS-NB arasındaki ilişkide düzenleyici etkiye sahip olmadığı görülmüştür ($\beta = .04$, $p > .05$). Böylelikle H2c de desteklenmemiştir.

Tablo 6. IS nin Normatif Bağlılığa Etkisinde Sendika üyeliği süresinin Düzenleyici Rolüne Yönelik Hiyerarşik Regresyon Analiz Sonuçları

Değişkenler	Normatif Bağlılık		
	1.Aşama	2.Aşama	3.Aşama
	β	β	β
İS	-.12	-.12	-.11
Sendikalılık		-.02	-.02
İS x Sendikalılık			.14
R ²	.13	.14	.16
Düz. R ²	.009	.005	.002
F	2,89	1,51	1,15

* $p \leq .05$, ** $p \leq .01$, *** $p \leq .001$

6. aşamada önce H1b ardından H2b'yi sınamak üzere Tablo 7'deki çoklu regresyon analizi uygulanmıştır. Analiz kapsamında sendika üyeliği süresinin düzenleyici etkisi incelenmiştir. Analiz sonunda IS'nin VB üzerinde etkisinin olmadığı belirlenmiştir ($\beta = .08$, $p > .05$). Bu bulgu H1b'nin desteklenmediğini göstermektedir. Analizin son safhasında sendika üyeliği süresinin, IS-VB arasındaki ilişkide düzenleyici etkiye sahip olduğu görülmüştür ($\beta = -.23$, $p \leq .001$). Böylelikle H2b desteklenmiştir.

Tablo 7. IS nin Devam Bağlılığına Etkisinde Sendika üyeliği süresinin Düzenleyici Rolüne Yönelik Hiyerarşik Regresyon Analiz Sonuçları

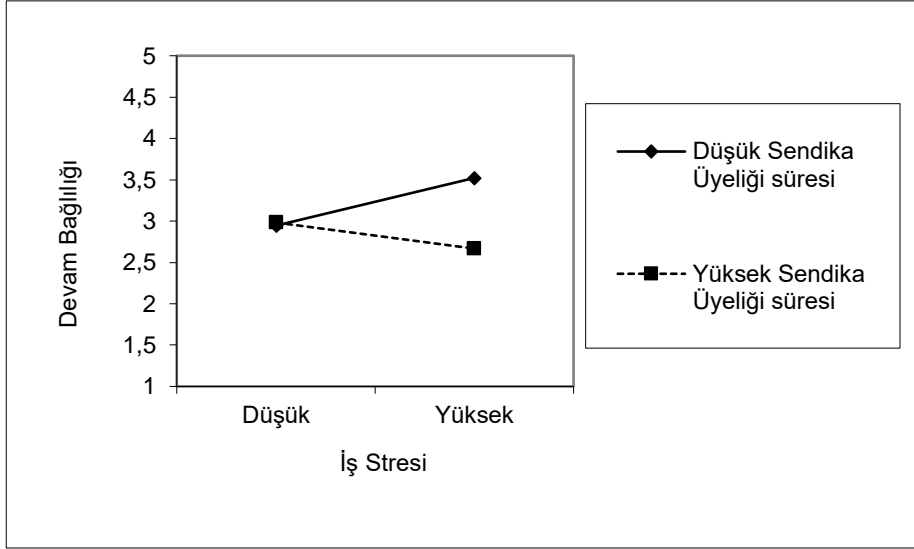
Değişkenler	Devam Bağlılığı		
	1.Aşama	2.Aşama	3.Aşama
	β	β	β
İS	.08	.08	.07
Sendikalılık		.02	.00
İS x Sendikalılık			-.23***
R2	.07	.07	.06
Düz. R2	.00	.00	.05
F	1,4	0,74	4,75**

*p \leq .05, **p \leq .01, ***p \leq .001

Araştırmada ilişkinin yönüyle ilgili daha ayrıntılı bulgulara ulaşmak için Cohen ve arkadaşları (2003) tarafından önerilen süreç izlenmiştir. Bu nedenle moderator (düzenleyici) değişken sendika üyeliği süresi düşük ve yüksek olduğu durumda IS- VN arasındaki ilişkilerin anlamlılığı çizilen regresyon eğrisiyle sınanmıştır (Aiken ve West, 1991).

Şekil 2'de PS-IT arasındaki ilişki İY algısı hem düşükken hem de yüksekken anlamlı olsa da İY'nin düşük olduğu durumda PS-IT etkileşiminin daha yüksek olduğu görülmektedir. PS ve İY etkileşimleri neticesinde tüm modelin varyansının % 8'ni açıklandığı saptanmıştır. Bu durumda Hipotez 5 kabul edilmiştir. Diğer bir deyişle İY bu ilişki kapsamında düzenleyici etkiye sahiptir.

Yapılan tüm hiyerarşik regresyon analizleri sonucunda İş stresinin sendika üyeliği süresi ile etkileşimleri sonucunda devam bağlılığı ile olan ilişkilerinde anlamlı değişimler olduğu belirlenmiştir. Ayrıntılı düzenleyici etki analizi incelemeleri sendika üyeliği süresi az iken devam bağlılığını artırdığı yüksekken de azalttığını göstermektedir.

Şekil 2. İS-ÖB ilişkisinde Sendika üyelikinin düzenleyici rolü

Tüm analizler sonucunda test edilen 8 hipotezden 3'ü desteklenmiştir. Düzenleyici etki analizi etkileşimleri ortaya koyan önemli bir analiz türüdür. Bu kapsamda pek çok ilişkide düzenleyici etkiye rastlanmamaktadır. Bu nedenle elde edilen bulgu beklendik bir bulgudur.

Tartışma ve Sonuç

İş yaşamında yöneticilerin önemli başarı faktörlerinden olan örgütsel bağlılığın artırılmasında farklı bir yol olan engellerin belirlenmesi ve etkilerinin azaltılmasıdır. Bu bağlamda çalışmada iş stresinin örgütsel bağlılık üzerindeki etkileri incelenmiş ve bu etkide sendika üyeliğinin rolü belirlenmeye çalışılmıştır.

Isparta ilinde faaliyet gösteren özel sağlık işletmelerinde çalışan sağlık çalışanları üzerinde yapılan ampirik bir çalışma ile elde edilen veriler derinlemesine analiz edilmiş ve irdelenmeye değer bulgulara ulaşılmıştır.

Elde edilen bulgular iş stresinin örgütsel bağlılığı negative etkilediğini göstermiştir. Bu bulgu beklenen ve yapılan diğer çalışmalar-

la uyumlu bir bulgudur (Bhatti vd, 2016). Lee (2007), Lambert ve Paoline (2009), Omolara (2008), Boyas ve Wind (2009) da yapmış oldukları çalışmalarda da iş stresi ile örgütsel bağlılık arasında negatif ilişki olduğunu tespit etmişlerdir. Ancak elde edilen bulgular iş stresinin örgütsel bağlılık boyutlarından sadece duygusal bağlılık ile anlamlı ve negatif yönlü ilişkisi olduğu belirlenmiştir. Bu bulgu yapılan çalışmalarla kısmen uyumludur. Nitekim iş stresinin örgütsel bağlılık ve botutlarına etkilerini inceleyen tüm çalışmalarda anlamlı ilişkiler bulunamamıştır (Tivari ve Mishra, 2008). Somers (2009) iş stresi ile duygusal ve normatif bağlılık arasında anlamlı ilişki bulmasına karşın iş stresi ile devam bağlılığı arasında anlamlı ilişki bulamamıştır. Yaghoubi ve arkadaşları (2008) iş stresi ile örgütsel bağlılık arasında anlamlı ilişki olmadığını belirlemiştir.

Analizlerin sürdürülmesi ile elde edilen bulgular iş stresi ile örgütsel bağlılık ve boyutları arasındaki ilişkilerde çalışanların sendika üyeliklerinin süresinin kısmen anlamlı düzenleyici rolü olduğunu ortaya koymuştur. Yapılan tüm hiyerarşik regresyon analizleri sonucunda iş stresinin sendika üyeliği süresi ile etkileşimleri sonucunda devam bağlılığı ile olan ilişkilerinde anlamlı değişimler olduğu belirlenmiştir. Ayrıntılı düzenleyici etki analizi incelemeleri sendika üyeliği süresi az iken devam bağlılığını artırdığı yüksekken de azalttığını göstermektedir. Bu bulgu çalışan davranışları düşünüldüğünde göreceli olarak kabul edilebilir bir bulgudur. Nitekim çalışmanın yapıldığı özel sağlık sektöründe gelişmekte olan sendikacılık faaliyetleri çalışanlar açısından uzun vadede daha etkin olarak değerlendirilebilir. Kısa süreli üyeliğin oluşturduğunu gösterdiği bu çekincenin çalışan tutum ve davranışlarına da yansımaları görmüş olmak önemli bir bulgudur.

Tüm analizler sonucunda test edilen 8 hipotezden 3'ü desteklenmiştir. Düzenleyici etki analizi etkileşimleri ortaya koyan önemli bir analiz türüdür. Bu kapsamda pek çok ilişkide düzenleyici etkiye rastlanmamaktadır. Bu nedenle elde edilen bulgu beklendik bir bulgudur.

Çalışmanın çeşitli kısıtları bulunmaktadır. Araştırmanın sadece belirli bir coğrafyada ve belirli bir grupta düzenlenmiş olması çalışmanın en önemli kısıtıdır. Araştırmanın boylamsal olmaması da diğer bir kısıtıdır.

Bundan sonra benzer konuda çalışma yapacak olan araştırmacılara iş stresi ve örgütsel bağlılık ilişkisinde çalışam süresi ve gelirin düzenleyici rolüne balmaları önerilebilir.

EXTENDED ABSTRACT

The Role of Union Membership in the Relationship between Job Stress and Organizational Commitment

*

Ömer Turunç - M. Burhanettin Coşkun - Uğur İçdem

Süleyman Demirel University - Osmaniye Korkut Ata University

Nowadays, organizational commitment is a critical success factor in the business. Organizational commitment has become a very important issue for both employers and employees from past to present. Organizational commitment is the willingness of the person to accept corporate goals and values to make efforts to achieve these goals and to continue his/her corporate membership. Organizational commitment means the attachment that individuals form to their employing organizations. Organizational commitment is the attachment of an employee with its organization. Organizational commitment presents as the psychological link that ties the employee to the organization. Organizational commitment has been defined as relating an employee's allegiance to the organization, readiness to exert work diligently on behalf of the organization, degree of goal and value congruency with the organization, and aspiration to retain attachment. There are different ways to defining organizational commitment. Organizational theorists including Becker (1960), Etzioni (1965) and Kanter (1968) produced different researches on the organizational commitment. These studies suggested that organizational commitment is a multivariate construct. Organizational commitment has been shown to be important improving organizational effectiveness.

Bringing the obstacles is one of the ways of increasing the organizational commitment. The job stress is one of these obstacles. Job stress is one of the problems of both worker and business. Job stress has a negative effect on a lot of organizational variables. It is a reducing factor on organizational behavior. This study is try to determine how job stress has an impact on organization commitment. Because human resources of an organization are important in achieving the organizational goals, ob-

jectives and increase its profitability, job stress is becoming a major phenomenon of organizations. Job stress creates a lot of problems at individual level organizational level and has an impact on organization commitment. Stress can be defined as the experienced discrepancy between demands of the environment and capabilities of individual. Selye (1936) first introduced stress and defined stress as force, pressure, or tension subjected upon an individual who resists these forces and attempts to uphold its true state. Job stress can be defined as the harmful physical and emotional responses that happen when the requirements of the job do not match the competences, resources, or needs of the worker. There are a lot of things that create job related stress like job content (worthless tasks) work load, working times, partaking and control (lack of partaking in decision-making, lack of control over work processes, work life conflict, lack of upkeep for domestic problems at work, lack of sustenance for work glitches at home, lack of organizational rules and policies to support work - life balance), lack of career development opportunities, unsupportive supervision, poor relationships with colleagues. In short, it is what we feel when we think we have lost control over the event.

There is a lot of factors in the relationship between job stress - organizational commitment. The union membership is one of them. Trade unions are important actors of working life. Unions those have membership based on workers' will, are the institutions that can improve and advance the working conditions and economic and social rights of workers. Trade unions protect rights and benefits of employees by resolving the problems relating to work life; thus, they undertake significant missions about reaching to a more productive and reliable labor market. Although trade unions exist for women employees as well as men employees, it is observed that there are significant differences about trade union membership and active membership between them. Since the working class took the stage of history, one of the most important struggle areas of the unions has been the issue of workers' health and security. Trade union movement and workers' struggles have been fundamental dynamics in the formation of international norms and rules that we have today. Trade unions speak on behalf of their members. Trade unions provide members with information, advice and guidance about work-related prob-

lems. Trade unions provide members with a range of services including training, insurance, financial services and legal advice.

The present study aims to investigate (1) the direct effects of job stress on organizational commitment and (2) the moderating role of the union membership in the relationship between job stress and organizational commitment using a private health sector sample. The hypotheses were tested with a sample of 216 workers from private health sector from Isparta / Turkey. The results demonstrated that job stress is negatively related to organizational commitment of the workers. In addition, it is determined that the union membership have moderating role in the relationship between job stress - continuance commitment.

Kaynakça/References

- Aktaş, A. (2001). Bir kamu kuruluşunun üst düzey yöneticilerinin iş stresi ve kişilik özellikleri. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 56(4), 25-42.
- Al, Adem. (2007). *Üniversitelerdeki yabancı diller birimleri yöneticilerinin yönetsel yeterlik düzeyi ile İngilizce öğretim elemanlarının örgütsel bağlılık düzeylerinin araştırılması*. Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Kocaeli.
- Aslan, Ş. (2008). Örgütsel vatandaşlık davranışı ile örgütsel bağlılık ve mesleğe bağlılık arasındaki ilişkilerin araştırılması. *Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, 15(2), 163-178.
- Avcı, N. ve Küçükusta, D. (2009). Konaklama işletmelerinde örgütsel öğrenme, örgütsel bağlılık ve işten ayrılma eğilimi arasındaki ilişki. *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 20(1), 33-44.
- Balay, Refik; (2000). *Yönetici ve öğretmenlerde örgütsel bağlılık*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Baron, R. Ve M. ve Kenny, D. A. (1986). The moderator mediator variable distinction in social psychological research: Conceptual, strategic, and statistical considerations. *Journal of Personality and Social Psychology*, 51, 1173-1182.
- Bayram, L. (2005). Yönetimde yeni bir paradigma: Örgütsel bağlılık. *Sayıştay Dergisi*, 59, 125-139

- Bhatti, M.isbah H., Bhatti, M.H., Akram, M. U., Hashim, M., Akram, Z. (2016). Relationship between job stress and organizational commitment: An empirical study of banking sector. *Journal of Business Management and Economics*, 7(1), 29-37
- Boyas, J. ve Wind, L.H. (2009). Employment-based normative commitment to The Organization. Journal social capital, job stress and employee burnout: A public child welfare employee structural model. *Children and Youth Services Review J.* 32(3), 380-388
- Buchanan B (1974). Building organizational commitment: The socialization of managers in work organizations. *Admin. Sci. Quarterly*, 19, 533-546
- Bulut, A. (2015). *Türk iş hukuku'nda sendikal güvenceler*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Özel hukuk Ana Bilim Dalı, Ankara
- Charlwood, A. (2002). Why do non-union employees want to unionize: evidence from British. *British Journal of Industrial Relation*, 40, 463-491.
- Cohen, J., Cohen, P., West, S. G. ve Aiken, L. S. (2003). *Applied multiple regression / correlation analysis for the behavioral sciences*, Mahwah, New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates, Inc.
- Cohen, S., Kamarck, T., & Mermelstein, R. (1983). A global measure of perceived stress. *Journal of Health and Social Behavior*, 24(4), 385-396.
- Cooper, C.L., Cooper, R.D., ve Eaker, L.D. (1988). *Living with Stress*. London : Penguin.
- Demirbilek, T. (2008). İkili bağlılık: İşletmeye ve sendikaya bağlılığın belirleyicileri ve sonuçları, *Ankara Sanayi Odası Dergisi*, 70-74
- Demirel, Y. (2009). Örgütsel bağlılık ve üretkenlik karşıtı davranışlar arasındaki ilişkiye kavramsal yaklaşım. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı 15, 115-132.
- Dhammika, K. A. S. (2015). Impact of employee unionization on work related behaviors: a preliminary study on private and public sector organizations in Sri Lanka. *International Journal of Business and Social Science*, 6(9), 176-183.
- Doğan, S. ve Kılıç, S. (2007). Örgütsel bağlılığın sağlanmasında personel güçlendirmenin yeri ve önemi. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 29, 37-61.

- Duygulu, S. ve Abaan, S. (2007). Örgütsel bağlılık: Çalışanların kurumda kalma ya da kurumdan ayrılma kararının bir belirleyicisi. *Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi*, 14(2), 61-73.
- Efeoğlu, İ. (2006). *İş-aile yaşam çatışmasının iş stresi, iş doyumu ve örgütsel bağlılık üzerindeki etkileri: İlaç sektöründe bir araştırma*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Ana Bilim Dalı, Adana
- Emhan, A. ve Çayır, C. (2010). Girişimcilerin stres ile başedebilmesinde tinsel değerlerin etkisi. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 24(2), 101-120.
- Erdem, R. (2007). Örgüt kültürü tipleri ile örgütsel bağlılık arasındaki ilişki: elazığ il merkezindeki hastaneler üzerinde bir çalışma. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, 2(2), 63-79.
- Erdoğan, T., Ünsar, S. ve Süt, N. (2009). Stresin çalışanlar üzerinde etkileri: Bir araştırma. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 14(2), 447-461.
- Gökdeniz, İ. (2005). Üretim sektöründeki işletmelerin örgüt içi stres kaynakları ve mobilyacılık sektöründe bir uygulama. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 13, 173-189.
- Gökgöz, H. (2013). *Stresin çalışanların performansı üzerine etkisi: Öğretim elemanları üzerine bir araştırma*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı, Edirne.
- Gümüştakin, G. E. ve Öztemiz, A. B. (2005). Örgütlerde stresin verimlilik ve performansla etkileşimi. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 14, 271-278.
- Gürkan, G. (2006). *Örgütsel bağlılık: örgütsel iklimin örgütsel bağlılık üzerindeki etkisi ve Trakya üniversitesi'nde örgüt iklimi ile örgütsel bağlılık arasındaki ilişkinin araştırılması*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Edirne, Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı, Edirne.
- Karabay, M. (2014). İş stresi ile örgütsel bağlılığın örgütsel vatandaşlık davranışı üzerindeki etkisinin incelenmesi: Bankacılık sektörü üzerine bir araştırma, *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 6(1), 282-302.

- Karadal, H. (2001). İş stresi düzeyi ile iş tatmini ilişkisinin analizi: bolu emniyet müdürlüğü'nde bir araştırma. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2(2), 83-97.
- Karataş, H. ve Güleş, H. (2010). İlköğretim okulu öğretmenlerinin iş tatmini ile örgütsel bağlılığı arasındaki ilişki. *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(2), 74-89.
- Katz, D., Kahn, R. L. (1997). *Örgütlerin toplumsal psikolojisi*. (Rev: H. Can, Y. Bayar) Ankara: TODAİE, 167.
- Khatibi, H. Asadi ve M. Hamidi (2009). The relationship between job stress and organizational commitment in national olympic and paralympic academy. *World Journal of Sport Sciences*, 2 (4), 272-278.
- Küçükusta, D. (2007). *Konaklama işletmelerinde iş yaşam dengesinin çalışma yaşam kalitesi üzerindeki etkisi*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Turizm İşletmeciliği Ana Bilim Dalı, İzmir.
- Kurşunoğlu, A., Bakay, E. ve Tanrıoğen, A. (2010). İlköğretim okulu öğretmenlerinin örgütsel bağlılık düzeyleri. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 28(2), 101-115.
- Lambert, E. ve Hogan, N., (2009). The importance of job satisfaction and organizational commitment in shaping turnover intent a test of a causal model. *Criminal Justice Review*, 34 (1),96-118.
- Lebbaeus A., Mensah, A. O. (2013). The effect of unionisation on employees' job satisfaction and organisational commitment in the cape coast and Takoradi metropolis of Ghana. *European Journal of Business and Management*, 5(19), 113-125.
- Lee, J.A., (2007). Organizational justice: A mediated correctional staff job stress, job satisfaction and model from individual well-being and social exchange organizational commitment. *Criminal Justice Review*, 33(4), 541-564.
- Meyer J. P., Allen N. J. ve Smith C. (1993). Commitment to organizations and occupations: Extension and test of a three-component conceptualization. *Journal of Applied Psychology*, 78(4), 538-551.
- Meyer, J. P, Stanley D J, Herscovitch L and Topolnytsky L (2002). Affective, continuance and normative commitment to the organization: a meta-analysis of antecedents, correlates, and consequences, *Journal of Vocational Behavior*, 61, 20-52

- Meyer, J. ve Allen, N. (1991). A three-component conceptualization of organizational commitment. *Human Resource Management Review*, 1, 64-98.
- Mowday R., Porter L. and Steers R. (1982). *Employeeorganization linkages: The psychology of commitment, absenteeism, and turnover*. Academic Press, New York, NY.
- Okutan M. ve Tengilimoğlu, D. (2002). İş ortamında stres ve stresle başa çıkma yöntemleri: bir alan uygulaması. *Gazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, 4(2), 15-42
- Omolara, B.E. (2008). Influence of work related stress consequences of organizational commitment. *On Organizational Commitment at Olabisi Onabanjo Psychological Bulletin*, 108(2), 171-194.
- Özen, H. (2011). *Üniversite ve devlet hastanelerinde çalışan hemşirelerin stres düzeylerinin karşılaştırılması: Zonguldak örneği*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Zonguldak Karaelmas Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Ana Bilim Dalı, Zonguldak
- Özkaya, M., Yakın V. ve Ekinçi, T. (2008). Stres düzeylerinin çalışanların iş doyumunu üzerine etkisi: Celal Bayar üniversitesi çalışanları üzerine ampirik bir araştırma. *Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, 15(1), 163-179.
- Sekaran, U. (1992). *Research methods for business*. Canada: John Wiley ve Sons, Inc
- Selye H. (1936). A syndrome produced by diverse nocuous agents. *Nature* 138(3479, July 4):32.
- Somers M.J., (2009). The combined influence of affective, continuance and normative commitment on employee withdrawal, *J. Vocational Behavior*, 74, 75-81
- Soysal, A. (2009). Farklı sektörlerde çalışan işgörenlerde örgütsel stres kaynakları: Kahramanmaraş ve Gaziantep'te bir araştırma. *Süleyman Demirel Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, 14(2), 93-111.
- Taşkın, F. ve Dilek, R. (2010). Örgütsel güven ve örgütsel bağlılık üzerine bir alan araştırması. *Organizasyon Ve Yönetim Bilimleri Dergisi*, 2(1), 37-46.
- Tiwari, S. Kr. ve Mishra, P.C. (2008). Work stress and health as predictors of organizational commitment. *Journal of the Indian Academy of Applied Psychology*, 34(2), 323-327.

- Turunç, Ö. ve Çelik, M. (2009). Aile-iş çatışması, iş stresi ve örgütsel sadakatin iş performansına etkisi: Savunma sektöründe ampirik bir çalışma. *Savunma Bilimleri Dergisi*, 8(2),
- Turunç, Ö. ve Erkuş, A. (2010). İş-aile çatışmasının iş tatmini ve örgütsel bağlılık üzerine etkileri: iş stresinin aracılık rolü. *Selçuk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 13(19), 415-440.
- Tutar, H. (2007). Erzurum'da devlet ve özel hastanelerde çalışan sağlık personelinin işlem adaleti, iş tatmini ve duygusal bağlılık durumlarının incelenmesi. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 12(3), 97-120
- Yaghoubi, M., Yarmohammadian, M.H. ve M. Javadi, (2008). The relation between commitment and job stress between hospital managers from Esfahan university. *Health Management J. (In Persian)*, 11, 63-68.
- Yazıcıoğlu, Y. Ve Erdoğan, S. (2007). *SPSS uygulamalı bilimsel araştırma yöntemleri*. Ankara: Detay Yayıncılık, Genişletilmiş 2. Baskı.
- Yılmaz, V. (2012). *Stresin bireysel performans üzerine etkileri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ufuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İnsan Kaynakları Yönetimi Bilim Dalı, Ankara.
- Yüceler, A. (2009). Örgütsel Bağlılık Ve Örgüt İklimi İlişkisi: Teorik ve uygulamalı bir çalışma. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 22, 51-69.
- Yüksel, İ. (2003). İş stresi, işe bağlılık ve iş doyumunu arasındaki ilişkinin analizi (teknisyenlere yönelik bir uygulama). *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 17(1-2), 213-224.
- Yurdu, H. (2012). Sendika üyeliği ve sendikal bağlılığı etkileyen unsurlar. *Düşünce-Yorum Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi*, 5(9) , 37-64.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Turunç, Ö., Coşkun, M. B. ve İçdem, U. (2018). İş stresi örgütsel bağlılık ilişkisinde sendika üyeliğinin rolü. *OPUS-Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 9(16), 2411-2437. DOI: 10.26466/opus.483350

Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği: Sosyo-psikolojik Unsurlar ve Sistemi Meşrulaştırma Kuramı Ekseninde Bir Analiz

DOI: 10.26466/opus.466438

*

Ezgi Kaşdarma*

* Araş. Gör. Uzm., Uludağ Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi/ Bursa/ Türkiye

E-Posta: ezgikasdarma@uludag.edu.tr

ORCID: [0000-0002-1124-4380](https://orcid.org/0000-0002-1124-4380)

Öz

Bu makalenin temel amacı, kadınların dezavantajlı statüye sahip oluşlarının nedenlerini anlamak ve toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin giderilmesine yönelik çözümler üretebilmektir. Özel olarak, kadına yönelik şiddet gibi yıkıcı davranışların temelindeki nedenlerin psikolojik açıdan irdelenmesi hedeflenmiştir. Öncelikle, dünya genelinde kadının dezavantajlı statüsünü ortaya koyan bulgular aktarılmıştır. Toplumsal cinsiyet rollerinin bireyler tarafından neden ve nasıl içselleştirildiği görgül çalışmalar kapsamında incelenerek, bu süreçlerin kadının dezavantajlı statüsüne hizmet eden temel nedenler olabileceği tartışılmıştır. Ardından, Türkiye’de kadının konumuna ve maruz kaldığı yıkıcı sosyal olaylara değinilmiştir. Türkiye’deki kadınların dezavantajlı statülerini içselleştirdiklerini işaret eden bulgulara yer verilmiştir. Sonrasında, kadınların dezavantajlı statüsünün toplum genelinde sürme nedenleri Sistemi Meşrulaştırma Kuramı çerçevesinde tartışılmıştır. Son olarak, cinsiyet sisteminin meşrulaştırılmasında medyanın aktif rolü tartışılarak, Türkiye’de kadın ve erkek temsillerinin medyadaki sunumuna ilişkin bulgular aktarılmıştır. Toplumsal cinsiyetten kaynaklı sosyal sorunların giderilmesine yönelik öneriler, aktarılan bilgiler ışığında tartışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Toplumsal cinsiyet, Ayrımcılık, Şiddet, Sistemi meşrulaştırma, Medya

Gender Inequality: An Analysis on the Axis of Socio-psychological Elements and System Justification Theory

*

Abstract

The main objective of this article is to understand the causes of women's disadvantaged status and to be able to produce solutions to address gender inequality. Specifically, it was aimed to examine the reasons underlying destructive behaviors such as violence against women from a psychological point of view. First, findings about the disadvantaged status of women were reviewed. It was discussed how and why gender roles are internalized by individuals within the scope of the empirical studies and it was argued that these processes may be the primary reasons for the disadvantaged status of women. Then, the position of women in Turkey and the devastating social events they are exposed were examined. Findings indicate that women have internalized their disadvantaged status. After that, the reasons for the disadvantaged status of women in the whole society were discussed within the framework of the System Justification Theory. Finally, the active role of the media in justification of gender roles was discussed, and then findings about the women's and men's representations in the media were mentioned. Proposals for the elimination of social problems stemming from gender were discussed in light of the information provided.

Keywords: *Gender, Discrimination, Violence, System justification, Media*

Giriş

Günümüzde pek çok toplumda bir “kadın” olmak, erkeklerle kıyaslandığında daha fazla şiddete uğrama ve toplumda saygın kabul edilen meslekler başta olmak üzere mesleki dışlanma gibi davranışlardan mağdur olmayı beraberinde getirmektedir (Günindi-Ersöz, 2016). Aslında kadın olmak, cinsiyetten ziyade toplumsal cinsiyetten kaynaklı bir dezavantaj olarak karşımıza çıkmaktadır. Cinsiyet (*sex*), kadınlar ve erkekler arasındaki biyolojik (hormonal ve genetik) farklılıklara karşılık gelmektedir. Toplumsal cinsiyet (*gender*) ise, sosyal unsurlara bağlı olarak kadınlara ve erkeklere özgü olarak atfedilen özelliklerdir (Connell, 2016). Bir başka ifade ile biyolojik farklılıklara bağlı olarak dişi ya da erkek olmanın ötesinde, toplumdaki makro ve mikro yapılar da sosyalizasyon süreciyle edinilen psikososyal özelliklerin tümü toplumsal cinsiyet terimi ile ifade edilir.

Ataerkil inançların yaygın bir şekilde paylaşıldığı toplumlarda, kadına yönelik ayrımcı ve şiddet yanlısı davranışlar kaçınılmaz olmaktadır. “Ataerkil sistemde erkek kadın üzerinde hakka ve güce sahiptir. Birçok durumda erkek hem sosyal hem de ekonomik baskınlık hakkına sahiptir.” (Sakallı-Uğurlu ve Akbaş, 2013, s.79). Sakallı (2001) tarafından Türkiye’de gerçekleştirilen bir çalışmada, ataerkil inançlara sahip olma düzeyindeki artışın kadına yönelik şiddeti haklılaştırma eğilimini artırdığı bulgulanmıştır. Yalnızca kadına yönelik şiddetin değil, ayrımcı her türlü davranışın söz konusu ataerkil inançlardan kaynaklandığını söylemek mümkün gözükmemektedir. Tüm topluma yayılan ataerkil oluşum dolayısıyla kadın, iş yerinde ve özel yaşamında erkeğin boyunduruğu altındaki bir kişi olarak konumlandırılmaktadır. Hatta sokaklarda dahi bir erkeğin kadını taciz edişi, erkek tarafından hak edilmiş özgürlük olarak kabul edilebilmektedir. Eşine karşı gelen bir kadının eşi tarafından öldürülmesi, kız çocuklarının evlendirilmesi, yalnız olan bir kadının tecavüze uğraması gibi kadına yönelik istismarın uç vakalarına neredeyse her gün kitle iletişim araçlarında rastlamaktayız. Bu makale kapsamında kadınların erkeklerle eşit statüye sahip olmalarını engelleyen nedenlerin ve bu nedenlerin yok edilebilmesine yönelik çözüm yollarının psikolojik bir incelemeye tabi tutulması amaçlanmıştır. Bunun için öncelikle toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin dünyadaki yaygınlığı ve nedenleri incelenecektir. Ardından, Türkiye’de

kadının konumu incelenecek ve son olarak toplumsal çıktıları inşa aracı olarak medyanın rolü tartışılacaktır.

Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliğinin Görgül Çalışmalar Üzerinden Değerlendirilmesi

Toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin dünya genelinde ne derece belirgin ve yaygın olduğunu ortaya koyan pek çok çalışma mevcuttur. California Üniversitesi'ndeki öğretim üyesi annelerle ve babalarla gerçekleştirilen bir çalışmanın sonucunda, annelerin haftada ortalama elli bir saatlerini mesaiye ayırırken, yine yaklaşık elli bir saatlerini ise çocuk bakımına ve ev işlerine ayırdıkları görülmüştür. Babalar ise elli altı saatlerini mesaiye ayırırken, yalnızca otuz iki saatlerini çocuk bakımına ve ev işlerine ayırmaktadırlar (Mason ve Goulden, 2004). Bu çalışmanın bulguları bize, yüksek eğitim seviyesine sahip Batı'daki kadınların dahi gerektiğinde kamusal alandan feragat ederek, kendilerine uygun görülen roller gereğince, özel alanda üstlerine düşeni yapıyor olduklarını göstermektedir. Tichenor (2005) tarafından evli çiftlerle gerçekleştirilen bir mülakat çalışmasının sonucunda, eşlerinden daha fazla para kazanan kadınların aile içinde geleneksel rollerine uygun hareket ettikleri, hatta bunu özellikle yaptıkları gözlenmiştir. Bulgular, "cinsiyet icrası" (*doing gender*) kavramı ile açıklanmıştır (West ve Zimmerman, 1987; akt. Tichenor, 2005, s.194). Buna göre, toplumsal cinsiyet rolleriyle uyumsuz özelliklere sahip olan kadınlar ve erkekler, bu durumu ilişki içerisinde karşılıklı olarak telafi etmektedirler. Connell ve ekibi tarafından ergenlik dönemindeki bireylerle gerçekleştirilen başka bir çalışmada ise, kız çocuklarının erkek çocuklara kıyasla ev işlerine iki kat daha fazla yardım ediyor oldukları gösterilmiştir (Connell, 2016).

İmamoğlu (1993) tarafından Türkiye'deki evli çiftlerle gerçekleştirilen bir çalışmada, erkeğin evi geçindiren ve karar veren, kadının ise ev işlerinden sorumlu olarak değerlendirildiği gözlenmiştir. Günindi-Ersöz'ün (1997) kadın yöneticilerle gerçekleştirdiği bir çalışmadaki katılımcıların yaklaşık yüzde doksanının, kadınların eşlerinden daha üst statülü bir mesleğe sahip oluşlarının erkekleri olumsuz etkileyeceği görüşüne katıldığı gözlenmiştir. Vatandaş (2007) tarafından gerçekleştirilen bir başka çalışmada hem kadınlar hem de erkekler tarafından temizlik yapmak,

çocukla ilgilenmek, yemek yapmak gibi işler kadınlar için uygun görülürken; evin geçimiyle ilişkili işler erkeklere daha uygun olarak değerlendirilmiştir. Altıok-Gürel (2018)'in evli akademisyen kadınlarla gerçekleştirdiği güncel bir çalışmada, katılımcıların iş-yaşam dengesi incelenmiştir. İş-yaşam dengesi, iş hayatından ve özel yaşamdan duyulan tatmin gibi değişkenlerle ölçümlenmiştir. Çalışmanın sonucunda, katılımcıların %72.4'ünün iş-yaşam dengesini kuramadığı saptanmıştır. Kadın akademisyenlerin iş-yaşam dengesini azaltan ilk üç unsur sırasıyla; çocuk sayısı, eş desteğinden yoksunluk ve evli olmak olarak elde edilmiştir. İlgili bulgular, kadınların aile yaşamında omuzlarına yüklenen sorumluluklardan kaçınmadıklarını ortaya koymaktadır. Aktarılan tüm bu bulgular, kendileri için uygun görülen toplumsal cinsiyet rollerinin dünya genelinde pek çok kadın ve erkek tarafından içselleştirildiğini göstermektedir.

İnsanlara yardımcı olmanın ve insanlarla iletişim kurmanın ön planda olduğu mesleklerin kadınlarla ilişkilendirildiği, girişkenlik ve zekâ gibi özellikler gerektiren mesleklerin erkeklerle ilişkilendirildiği gözlenmektedir (Alksnis, Desmarais ve Curtis, 2008). Matematik, bilim ve mühendislik alanları kadınlara kıyasla erkeklere daha uygun olarak değerlendirilmektedir (Hyde, Fennema ve Lamon, 1990; Parsons, Adler ve Meece 1984; White ve White, 2006). Kadınların ve erkeklerin farklı alanlarla ilişkilendiriliyor olmalarına rağmen gerçekte bu alanlardaki becerilerin cinsiyetler arasında farklılaşmadığı görülmektedir. Buna göre örneğin, matematik yeteneğinin kız ve erkek çocukları arasında farklılaşmadığı bir meta analiz çalışmasında ortaya koyulmuştur (Hyde, Fennema ve Lamon, 1990). Öte yandan, karşı cinsiyetle ilişkilendirilen alanda başarısız olacağına dair bir beklenti içine giren katılımcıların gerçekten de karşı cinsiyettekilere kıyasla daha başarısız oldukları, bu beklentiye girmeyenlerin diğer cinsiyettekilerle eşit performans sergiledikleri gözlenmektedir (Spencer, Steele ve Quinn, 1999; Steele, 1997).

Amerika'daki üniversite öğrencileriyle gerçekleştirilen bir çalışmada katılımcılara, farklı alanlarda öğrenim gören erkek ya da kadın öğrencilerle ilgili birtakım bilgiler sunulmuştur. Bu alanlardan ilki kadınlarla ilişkilendirilen hemşirelik iken, diğeri erkek cinsiyet rolleriyle uyumlu olan doktorluktur. Ardından katılımcılardan, söz konusu alanlardan mezun olan öğrencilerin gelecekte neler yaşayabileceklerini yazmaları istenmiştir. Hedeflerin geleceğine ilişkin "korku" ifade eden terimler

araştırmacılar tarafından kodlanmıştır. Çalışma sonucunda doktorluk alanında öğrenim gören erkeklere kıyasla kadınların geleceğine yönelik daha fazla korku ifade edildiği bulunmuştur. Benzer biçimde, hemşirelik alanında öğrenim gören kadınlara kıyasla erkeklerin geleceğine yönelik daha fazla korku ifade edilmiştir (Cherry ve Deaux, 1978). Amerika'daki üniversite öğrencileriyle gerçekleştirilen bir başka çalışmada katılımcılardan, kadınsı ve erkeksi meslekler olarak belirlenen bazı meslekleri gerçekleştirebilme ihtimallerinin ne düzeyde olası olduğunun ve bu meslekleri ne düzeyde korkular bulduklarının değerlendirilmesi istenmiştir (Chalk, Meara ve Day, 1994). Sonuçlara göre, kadınların hem erkeksi hem de kadınsı meslekleri olası olarak değerlendirmeye kıyasla korkular olarak değerlendirme düzeylerinin daha yüksek olduğu gözlenmiştir. Erkekler yalnızca kadınsı meslekleri gerçekleştirme ihtimallerini daha fazla korkular bir durum olarak değerlendirmiştir (Chalk, Meara ve Day, 1994).

Gerçekleştirilen diğer bazı çalışmalarda matematik ve bilim gibi alanlarda kız çocuklarına kıyasla erkek çocuklarının ebeveynleri tarafından daha yetenekli algılandığı bulgulanmıştır (Eccles, Jacobs ve Harold, 1990; Yee ve Eccles, 1988). Bir diğer çalışmada, matematik alanında çocukların becerilerine dair cinsiyete özgü yanlı tutumların ebeveynlerin yanı sıra öğretmenler tarafından da paylaşıldığı ve bu beklentilerin çocukların kendi becerilerine dair beklentilerini pozitif yordadığı gözlenmiştir (Gunderson, Ramirez, Levine ve Beilock, 2012). Bunun yanı sıra geleneksel cinsiyet rolleriyle uyumsuz meslek gruplarında öğrenim gören bireylerin gelecekte problemlerle karşılaşacaklarına dair inanç düzeylerinin yüksek olduğu görülmektedir. Üniversite öğrencileriyle gerçekleştirilen çalışmalarda özellikle erkeksi meslek gruplarında öğrenim gören erkek öğrencilere kıyasla kadın öğrencilerin kariyerlerinde daha fazla problemle karşılaşma beklentisine sahip oldukları gözlenmiştir (Hackett, Betz, Casas ve Rocha-Singh, 1992; Luzzo ve McWhirter, 2001).

Sonuçta, kadınlar ve erkekler tarafından kendileri için uygun görülen özellikleri ve rolleri benimseme eğilimi sergilendiği açık bir biçimde gözlenmektedir. Bu eğilim temelde aile ve toplumsal yapılar arasındaki etkileşimlerin bir ürünü olarak karşımıza çıkmaktadır. Ebeveynleri tarafından çocuk, kendi iyiliği adına toplumsal cinsiyet rollerine uygun olarak eğitilirken; toplumsal cinsiyet rollerini benimseyerek yetişen bireyler

tarafından toplumsal cinsiyet rollerinin sürekliliği toplumdaki tüm yapı-
lara yansıtılmaktadır. Geleneksel rolleri içselleştiren bireyler eğer toplum-
sal cinsiyetlerine uygun olmayan özelliklere sahip olurlarsa, toplumdan
dışlanacakları korkusuna sahip olmaktadırlar. Basit bir ifade ile kendileri
için biçilmiş rolleri sergiledikleri sürece mutlu olacaklardır, aksi takdirde
cezalandırılmayı hak ettiklerini düşünmektedirler. Ne yazık ki tam da bu
zihniyet kadına yönelik şiddet gibi en yıkıcı sosyal olayların temel taşı
oluşturmaktadır. Özel ve kamusal alana hâkim olan erkeğin sözünü din-
lemeyen, yani toplumsal cinsiyet rollerini ihlal ettiğine inanılan bir kadın,
cezalandırılmayı hak edecektir. Kadın da bunun bilincindedir ve bu ne-
denle kendisine biçilen rollerle uyumlu kalmaya çabalamaktadır.

Türkiye’de Kadının Konumunun Değerlendirilmesi

Kadın çalışanların erkeklere kıyasla işyerlerinde daha az tercih edilmesi,
erkekle aynı mesleğe sahip kadınların erkeklerden daha düşük düzeyde
ücretlendirilmeleri, kadınların erkeklerle eşit düzeyde eğitim alamaması
gibi birtakım belirleyiciler, toplumdaki cinsiyet eşitsizliğinin göstergeleri
olarak kabul edilmektedir. 2014 yılındaki cinsiyet eşitliği istatistikleri in-
celendiğinde, G-20 üyesi ülkeler arasında 15-64 yaş arasındaki kadın istih-
dam oranı en düşük ülkenin Sudi Arabistan’dan sonra % 28 oranıyla Tür-
kiye olduğu görülmektedir (Organisation for Economic Co-operation and
Development-OECD, 2014, s.4). Türkiye’deki 15 yaş ve üstü bireylerin iş-
gücüne katılım oranı incelendiğinde, kadınların işgücüne katılımda sa-
dece % 30 oranında temsil gücü olduğu gözlenmektedir (OECD, 2014, s.4).
2015 yılında farklı ülkelerdeki cinsiyet eşitliğinin değerlendirildiği veri-
lere göre Türkiye, 145 ülke içinde 130. sırada yer almaktadır. (World Eco-
nomic Forum, 2015, s.16).

Kadına yönelik mesleki ayrımcılığın yanı sıra, Türkiye’deki kadınların
özel yaşamlarında sıklıkla şiddet kurbanı olmaları maalesef inkâr edile-
mez bir gerçektir. Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü bünye-
sinde yaklaşık 6000 kadınla gerçekleştirilen bir çalışmada, Türkiye’deki
kadınların eşleri ya da erkek arkadaşları tarafından en az bir kez şiddete
uğrama oranları incelenmiştir (Yüksel-Kaptanoğlu ve Çavlin, 2015, s.7).
Buna göre doğrudan fiziksel zarar vermeye karşılık gelen fiziksel şiddete
uğrayan kadın oranı % 36 iken, cinsel ilişkiye zorlama gibi cinsel içerikli

şiddete uğrayan kadın oranı % 12'dir. Şiddetin meşrulaştırılmış ve örtük bir türü, duygusal içerikli olan şiddettir ve yüksek depresyon, kaygı gibi psikolojik olarak oldukça yıkıcı sonuçlarla ilişkilidir (Boyacıoğlu, 2016). Duygusal şiddet davranışları; aşağılama, korkutma, tehdit etme ve hakaret etme gibi davranışlara karşılık gelmektedir. Kadınların % 44'ü ise partnerleri tarafından duygusal şiddete en az bir kez maruz bırakıldığını belirtmiştir. Kıyafete karışma, erkeklerle konuşunca sinirlenme gibi kadın üzerinde kontrol sağlamaya yönelik davranışlar da duygusal şiddet olarak kabul edilmektedir. Kontrol edilme davranışlarını en az bir kez deneyimleyen kadınların oranı % 62'dir. Gerçekleştirilen yakın zamanlı ilgili çalışma bulguları, kadına yönelik şiddetin oldukça yüksek düzeyde olduğunu açık bir biçimde gözler önüne sermektedir.

Kadına yönelik tüm bu yıkıcı sonuçlara rağmen, yalnızca erkekler değil kadınlar tarafından da kadına yönelik şiddetin meşrulaştırıldığı görülmektedir. Örneğin, Türkiye'deki üniversite öğrencileriyle gerçekleştirilen bir çalışmada, erkeklerin % 70'inin ve kadınların % 30'unun, kadının namusu adına erkeğin sergilediği şiddeti haklı olarak değerlendirdikleri gözlenmiştir (Okutan ve Erbaydar, 2005). Gerçekleştirilen diğer bazı çalışmalarda da Türkiye'deki kadınların büyük bir kısmının şiddet karşısında sessiz kaldıkları ve kadına yönelik şiddeti meşrulaştırdıkları ortaya konulmuştur (Başar ve Demirci, 2015; Caffaro, Ferraris ve Schmidt, 2014).

Geleneksel rollere uygun davranmanın temelini ailede atıldığı ve toplumdaki diğer yapılarca bu durumun pekiştirildiğini işaret eden bulgulara yukarıda değinilmiştir. Ancak, erkeğin kadına yönelik şiddeti ve kadının bu şiddet karşısında sessiz kalışı, söz konusu etmenlerce açıklanamamaktadır. Erkeklerin sergilediği şiddet eğilimi, çoğunlukla kişilik özellikleri ve işsizlik gibi birtakım bireysel nedenlerle açıklanırken; kadınların şiddet karşısında sessiz kalmaları ise toplumsal baskı, ekonomik zorluklar gibi nedenlerle açıklanmaktadır (Okutan, 2007). Öte yandan, kadına yönelik ayrımcı ve yıkıcı davranışların nedenini toplumsal düzeyde açıklamada bu etmenler de yetersiz kalmaktadır. Bu nedenle kadına yönelik şiddetin önlenmesi için bireysel özelliklerin ve ebeveynlik gibi kişiler arası ilişkilere karşılık gelen nedenlerin ötesinde, toplumsal düzeyli açıklamaların aranması gerekmektedir. Böyle bir açıklamaya imkân sunan temel sosyal psikoloji kuramlardan bir tanesi, Sistemi Meşrulaştırma

Kuramıdır (Jost ve Banaji, 1994). Bir sonraki başlıkta ilgili kuram, toplumsal cinsiyet bağlamında detaylı bir biçimde tartışılacaktır.

Sistemi Meşrulaştırma Kuramı Kapsamında Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliğine İlişkin Olası Açıklamalar

Sistemi Meşrulaştırma Kuramında bireylerin üç temel güdüye sahip oldukları iddia edilmektedir: Egonun, grubun ve sistemin meşrulaştırılması (Jost ve Banaji, 1994, s.3). Egonun meşrulaştırılması, bir birey olarak kişisel özellikleri olumlu algılaya güdüsüne karşılık gelmektedir. Grubun olumlu özellikler ile algılanması güdüsü, grubun meşrulaştırılmasına karşılık gelirken; içinde bulunulan sistemin güvenilir, istikrarlı, adil olarak algılanması güdüsü baskınken sistemin meşrulaştırılması söz konusudur. Avantajlı statüye sahip grupların üyelerinde grubun ve sistemin meşrulaştırılması güdülerini birbirleriyle uyum içindedir. İçinde bulunulan sistemde bu grupların üyeleri olumlu özelliklerle ilişkilendirilirken, aynı zamanda var olan söz konusu sistemin meşru görülebilmesi mümkündür. Öte yandan, grubunu olumlu özelliklerle ilişkilendiremeyen dezavantajlı statüye sahip grup üyeleri sistemin meşru olduğu inancına sahip olamayacaktır. Bu nedenle ilgili bilişsel çelişkinin giderilebilmesi amacıyla dezavantajlı statüye sahip grupların üyelerinin çoğunluğunda sistemin meşrulaştırılması güdüsü baskın olacaktır. Bu şekilde var olan sistemin sürekliliği sağlanabilecektir (Jost ve Banaji, 1994, s.17).

Çelişik Duygulu Cinsiyetçilik Kuramı, Sistemi Meşrulaştırma Kuramının varsayımlarından yararlanılarak geliştirilmiş bir alt kuramdır (Glick ve diğerleri, 2016, s.544). Kurama göre cinsiyetçilik, korumacı ve düşmanca nitelikte olabilmektedir. Korumacı cinsiyetçilik, kadınların kırılgan olduğu ve korunmaları gerektiği inancına karşılık gelmektedir. Düşmanca cinsiyetçilikte ise değersiz olduğuna inanılan kadınlara karşı düşmanca tutumlar beslenmektedir ve özellikle geleneksel rollerle uyumsuz olan kadınlara karşı olumsuz tutum ve davranışların sergilenmesi söz konusudur. Cinsiyetçilik inançlarına sahip olmak, cinsiyet sisteminin meşrulaştırılmasına hizmet edecektir. Her iki cinsiyetçilik de cinsiyet sisteminin meşrulaştırılması ile pozitif ilişkilidir (Glick ve Fiske, 1997; Hammond ve Sibley, 2011). Farklı kültürlerde gerçekleştirilen bir çalışmanın sonucunda, düşmanca ve korumacı cinsiyetçiliğin tüm kültürlerde pozitif ilişki

gösterdiği ve düşmanca cinsiyetçiliğin kadınlara yönelik olumsuz tutumlarla ilişkili iken, korumacı cinsiyetçiliğin olumlu tutumlarla ilişkili olduğu gözlenmiştir (Glick ve diğerleri, 2000). Aynı çalışmada kadınların korumacı cinsiyetçiliği benimserken, düşmanca cinsiyetçiliği reddetme eğilimi gösterdikleri gözlenmiştir. Çalışma kapsamında yer verilen tüm ülkelerde, erkeklerin kadınlara yönelik düşmanca cinsiyetçilikleri kadınlardan daha yüksektir. Korumacı cinsiyetçiliğin ise cinsiyetler arasında eşit olduğu ya da erkeklere kıyasla kadınlar tarafından daha fazla benimsendiği -özellikle erkeklerin düşmanca cinsiyetçiliği yüksek olan ülkelerde- gözlenmiştir. Geleneksel rollerle uyumlu kadınlara karşı korumacı cinsiyetçiliğin, bu rollerle uyumsuz kadınlara karşı ise düşmanca cinsiyetçiliğin yöneltildiğini gösteren bulgular mevcuttur (Glick, Deibold, Bailey-Werner ve Zhu, 1997; Glick ve diğerleri, 2000; Hebl, King, Glick, Singletary ve Kazama, 2007; Sibley ve Wilson, 2004). Yine de korumacı ve düşmanca cinsiyetçiliğin pozitif yönde ilişkili bulunması, bu iki cinsiyetçiliğin de oldukça yıkıcı sonuçları olabileceğini işaret etmektedir. Nitekim iki cinsiyetçilik arasındaki pozitif ilişki, korumacı cinsiyetçiliğin zaman içinde düşmanca cinsiyetçilik ile yer değiştiriyor olabileceğini işaret etmektedir. Söz konusu bu varsayımın gelecekteki çalışmalarda sınanması oldukça önemli bir konu olarak değerlendirilmektedir.

Bazı çalışmalarda tecavüz kurbanını suçlama, eşe şiddeti meşrulaştırma gibi şiddet yanlısı tutumlarla düşmanca cinsiyetçilik pozitif ilişkili bulunurken, korumacı cinsiyetçiliğin ilişkisiz olduğu gözlenmiştir (Abrams, Viki, Masser ve Bohner, 2003; Glick, Sakallı-Uğurlu, Ferreira ve Aguiar de Souza, 2002). Öte yandan Sakallı-Uğurlu, Yalçın ve Glick (2007) tarafından Türkiye’de gerçekleştirilen bir çalışmada düşmanca cinsiyetçiliğin yanı sıra korumacı cinsiyetçiliğin de tecavüz kurbanını suçlamanın yordayıcısı olduğu ortaya koyulmuştur.

Çoklar (2007) tarafından gerçekleştirilen bir başka çalışmada tecavüz mitlerinin kabul düzeyinin, cinsiyet sistemini meşrulaştırma, düşmanca cinsiyetçilik ve korumacı cinsiyetçilik tarafından pozitif yordandığı gözlenmiştir. Chapleau ve Oswald (2013)’in çalışmasında da benzer biçimde cinsiyet sistemini meşrulaştırma ve katılımcının cinsiyeti, tecavüz mitlerini pozitif yordayan güçlü birer değişken olarak bulunmuştur. Buna göre cinsiyet sistemini meşrulaştırma düzeyi arttıkça, özellikle erkeklerde, tecavüz mitlerini kabul etme düzeyi artmaktadır. Işık (2008) tarafından

gerçekleştirilen bir diğer çalışmada, kadınlarda ekonomik sistemi meşrulaştırma düzeyindeki artışa bağlı olarak kadına yönelik şiddeti onaylamanın arttığı gözlenmiştir. Düşmanca ve korumacı cinsiyetçilik, şiddeti onaylamanın yordayıcısı değildir. Tüm çalışmaların bulguları incelendiğinde, kadına yönelik korumacı ve düşmanca cinsiyetçiliğin ötesinde cinsiyet sisteminin meşrulaştırılması düzeyinin, tecavüz kurbanını suçlama ve kadına şiddeti meşrulaştırma eğilimleri üzerinde tutarlı biçimde güçlü bir belirleyici olduğu söylenebilir.

Aktarılan tüm bulguların ışığında, cinsiyet sisteminin meşrulaştırılmasının oldukça tehlikeli olabilecek psikolojik çıktılarla ilişkili olduğu sonucuna varılmaktadır. Çelişik Duygulu Cinsiyetçilik Kuramı kapsamında korumacı ve düşmanca cinsiyetçilik inançları, cinsiyet sisteminin meşrulaştırılmasına hizmet edici inançlar olarak tanımlanmaktadır. Ayrıca, ilgili kuramda bu inançlara bağlı olarak kadınlara yönelik olumsuz tutum ve davranışların açığa çıkabileceği savunulmaktadır. Öte yandan, korumacı ve düşmanca cinsiyetçilikle kıyaslandığında cinsiyet sisteminin meşrulaştırılması karşımıza olumsuz psikolojik çıktıları daha güçlü yordayan bir değişken olarak çıkmaktadır. Peki, neden böyledir? Bu sorunun yanıtı, cinsiyet sistemini meşrulaştırıcı inançların toplumların geneline, kimi zaman korumacı ve düşmanca cinsiyetçiliğin doğrudan etkisi olmaksızın yayılması olabilir. Bu türden bir güce sahip olabilecek en önemli araçlardan bir tanesi medyadır. Bir sonraki başlıkta medyanın, toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin hem zehri hem de ilacı olabilecek nitelikteki doğası irdelenecektir. Buna göre, medyada sunulan kadın ve erkek temsillerinin bireyler tarafından nasıl içselleştirildiği Sistemi Meşrulaştırma Kuramı kapsamında tartışılacaktır.

Medyada Toplumsal Cinsiyetin İnşası

Kadınlık ve erkeklik aslında söylemler aracılığıyla şekillenen kurgulardır denilebilir (Uçan, 2012, s.262). Bu söylemler üzerinden kadının ve erkeğin sahip olması gereken kimlikler inşa edilmektedir. Modernite öncesi dönemde kadının erkeğe kıyasla daha alt bir statüye sahip oluşunun, aslında modernizmle birlikte değişmediği söylenebilir. Modernizm süreci, sistemin gereklerine uygun bir biçimde kadınlığın ve erkekliğin yeniden tanımlanmasına yol açmıştır. Bu tanımda kadın ve erkek halen birbirinden

farklıdır ve farklı rollere sahiptir (Bourdieu, 1998; akt. Sancar, 2016, s.49). Kadın her ne kadar özel alandan çıkarak kamusal alanda kendine bir yer edinmeye başlamışsa da, özel alanda sahip olduğu kadına özgü rolleri de-ğişmemiştir (Sancar, 2016, s.55). Ayrıca kamusal alanda da erkek egemenliği sürmeye devam etmiştir (Uçan, 2012, s.267).

Bazı araştırmacılara göre, günümüzde modernizmin yerini postmodernizm almıştır. Postmodern toplumlarda, bir olguyla ilgili birbirinden farklı görüşler bir arada var olabilmektedir (Bauman, 2006, ss.85-87). Bu çeşitliliğin ortaya çıkmasını sağlayan unsurlardan bir tanesi, televizyon kanallarında çeşitli mesajları aktarabilen yayınların olmasıdır (Bauman, 2006, s.155). Sonuçta postmodern toplumlarda, olguların anlamlarıyla ilgili devamlılık arz eden bir inşa söz konusudur denilebilir. Bu nedenle söylemler aracılığıyla inşa edilen kimlikler istikrarsız ve çok boyutlu bir yapıya sahiptir (Kellner, 2004, s.190; akt. Uçan, 2012, s.267).

Postmodern toplumlarda cinsel kimliklerin bir yandan ataerkil dü-zenle uyumlu biçimde inşa edildiği, diğer yandan ise bu kimliklerin inşa-sında geleneksellikten kısmen uzaklaştığı görülmektedir. Örneğin erkek kimliği, geleneksel doğası ile uyumlu bir şekilde başarılı, bağımsız, aile-sini geçindiren, saldırganlığa meyilli gibi özelliklerini sürdürürken; met-roseksüel ve überseksüel gibi farklı özellikleri de bünyesine dâhil edebil-mektedir (Uçan, 2012, s.267). Kadın ise özellikle medyada cinselliği ve aile içindeki geleneksel cinsiyet rolleri ile temsil edilmektedir (Demir ve Yiğit, 2013). Foucault'ya (1978) göre, geleneksel cinsiyet rollerinin sürekliliğini sağlayabilmek üzere aile kurumu üzerinden kadının bedeni kontrol al-tında tutulmaktadır (akt. Kavoura, Ryba ve Chroni, 2015, s.89). Berger (1995), kadınlığın medyadaki kimlik inşasının kadının bedeni üzerinden nasıl gerçekleştirildiğini şu sözlerle özetlemiştir: "Erkekler kadınları sey-rederler. Kadınlarsa seyredilişlerini seyrederekler. ... Böylece kadın kendi-sini bir nesneye -özellikle görsel bir nesneye- seyirlik bir şeye dönüştür-müş olur" (akt. Demir ve Yiğit, 2013, s.463). Böylece kadının, erkekten daha alt statüdeki bir birey olarak konumlandırıldığı sonucuna ulaşılmak-tadır. Aslında kadının medyada bir tür arzu nesnesi olarak sunumu, mev-cut ataerkil yapının devamlılığına katkı sağlamaktadır denilebilir. Bau-mann (2009), arzu ve aşk arasındaki ayrıma dikkat çekmiş ve arzu duygu-sunu artırmak suretiyle tüketimin de artırılabilirliğini savunmuştur (akt. Demirel ve Yegen, 2015, s.131). Burada tüketimle kastedilen, arzuları

uyandıran programların seyredilmesidir. Çekici ve geleneksel cinsiyet rollerine bağlı kadınların medyadaki sunumu erkekler için bir arzu nesnesi olurken, ideal bir erkeği etkilemek üzere sergiledikleri maharetlerin karşılığını alabilen kadınların sunumu ise kadınlar için bir arzu nesnesi olarak hizmet edecektir. Bunlara ek olarak, postmodern toplumlardaki cinsel kimlik inşası sürecinde farklı siyasi ideolojilere sahip bireyler arasında bir uzlaşma sağlanabilmektedir. Örneğin, farklı siyasi ideolojilere sahip olan bireyler arasında kadının rolleri açısından toplumsal bir uzlaşma söz konusudur (Sancar, 2014, s.232).

Türkiye’de kadının ve erkeğin neredeyse tüm dizilerde, filmlerde ve reklamlarda geleneksel cinsiyet rolleri ile uyumlu biçimde sunulduğu gözlenmektedir (Dumanlı, 2011; Tufan-Tanrıöver, 2000). Kadının medyadaki sunumu; yaşamındaki erkeklere bağımlı, partnerine ve çocuklarına hizmet eden bir konumdadır. Erkek ise neredeyse her zaman kadından daha üst statüdedir ve onun üzerinde hak sahibidir. Ne yazık ki kadına yönelik fiziksel ve duygusal içerikli şiddetin medyadaki sunumu da oldukça yaygın düzeydedir. Örneğin, Ünlü, Bayram, Uluyağcı ve Uzoğlu Bayçu (2009) tarafından gerçekleştirilen bir çalışmada yüz otuz Türk dizisinde kadına yönelik şiddetin sıklığı incelenmiştir. Sonuçta söz konusu dizilerde, erkek tarafından kadına yöneltilen duygusal içerikli şiddet % 40 düzeyinde gözlenmiştir. Fiziksel içerikli şiddet % 10 düzeyinde iken, cinsel içerikli şiddet % 3 düzeyindedir. Çalışmadaki asıl çarpıcı nokta, söz konusu dizilerin araştırmanın gerçekleştirildiği dönemde en fazla izlenen diziler olmasıdır. Yani bireyler bu şiddet içeriğinin muhtemelen farkında olmaksızın bu dizileri izlemektedir ve kadına yönelik şiddet böylece meşru bir hale gelmektedir.

Örneğin, bir dizide kadına olan aşkından dolayı ısrarlı bir biçimde ona aşkını anlatmaya çalışan bir erkek sonunda o kadının kalbini kazanmaktadır. Ancak gerçek hayatta işler bu şekilde yürümektedir. "Dizideki kadın aşka karşılık verdi, ben niye âşık olduğum kadını elde edemiyorum?" sorusunu kendisine sorabilmektedir. Böylece erkek, kendisine ve kadına zarar verici davranışlar sergileyebilmektedir. Bu noktada kadınların da örtük olarak kadın ve erkek rollerine ilişkin çarpık algılar oluşturmaları söz konusu olmaktadır. En basit biçimde, "seven erkek kıskanır" gibi kadını baskılayıcı düşünceler ne yazık ki medyadaki kadın ve erkek ilişkilerinin sunumuyla doğrudan ilişkilidir.

Aslında medya, kimi zaman düşmanca ve korumacı cinsiyetçiliğe ilişkin kurgular inşa ederek, kimi zamansa yalnızca toplumsal cinsiyete ilişkin yeni gerçeklikler kurgulayarak kadının dezavantajlı statüsüne hizmet etmektedir. Böylece bir önceki başlıkta aktarıldığı üzere, toplumun genelinde cinsiyet sisteminin meşrulaşması sağlanarak dezavantajlı statüdeki kadına uygulanan her türlü eziyet meşru hale gelebilmektedir. Bu durumda aslında kuramsal bir genişleme de karşımıza çıkmaktadır. Kadınlarda sistemi meşrulaştırma güdüsü, bilişsel çelişkiyi giderme amacının yanı sıra medya gibi toplumsal unsurlar tarafından da şekillendirilerek artırılıyor gibi gözükmektedir.

Sonuç olarak, kadınların ve erkeklerin medyadaki sunumunun kadına yönelik şiddeti meşrulaştırmada önemli bir etmen olduğunu söyleyebiliriz. Medyadan topluma sunulanlar, sahip olunan dini inanç, eğitim düzeyi gibi kişisel özelliklerden bağımsız olarak hemen her kesimdeki bireyler tarafından içselleştirilebilmektedir. Belirli tipteki temsillerin sunumuna devamlı olarak maruz kalan bireyler tarafından bu özelliklerin benimsenmesi kaçınılmaz olacaktır. Bu nedenle kadının ve erkeğin eşit olduğu, herhangi türdeki şiddetin bir bireye uygulanmasının asla kabul edilebilir bir durum olmadığı söylemlerinin ve temsillerinin medya aracılığı ile topluma sunulması suretiyle daha insancıl bir dünyaya katkı sağlanması mümkün gözükmektedir.

Sonuç ve Öneriler

Kadın ve erkek arasında eşitlik sağlama çabaları uzun yıllardan beri sürdürülüyor olsa da alanyazındaki çalışmalar, günümüzde kadınların halen erkeklere kıyasla dezavantajlı bir statüde olduğunu işaret etmektedir. Aile içinde başlayan cinsiyet eğitimi, bireylerin düşünce ve davranış tarzlarını belirlemektedir. Böylece bir kısır döngü halinde, kadına biçilen roller gereğince kadının erkeğin himayesinde oluşu sürmektedir. Özellikle ataerkil sistemin hâkim olduğu toplumumuzda, kadının pek çok konuda ayrımcılığa ve istismara uğradığı gözlenmektedir. Yine de kadınlar tarafından bu durumun kabullenildiğini ortaya koyan bulgular mevcuttur. Kadın ve erkek tarafından benimsenen rollerin pekiştirilerek sürdürülmesinde, medyanın önemli bir rolü olduğu gözlenmektedir. Medyanın söz konusu güçlü etkisinin, eşitlikçi söylemler vasıtasıyla toplumun mikro

yapılarında etki göstermesi ve böylece toplumsal dönüşümün sağlanması mümkün gözükmektedir. Kitle iletişim araçları gibi özellikle topluma hitap eden mecralarda “kadınlık” gibi birtakım etiketlerin ön plana çıkarılmaksızın, yalnızca bireyin ön planda tutulması suretiyle toplumsal düzeyli ahlaki sorunların büyük ölçüde giderilmesi mümkün gözükmektedir. Gelecekteki çalışmalarda, cinsiyetçilik ve cinsiyet sistemini meşrulaştırma üzerinde medyanın etkisinin detaylı bir biçimde incelenmesi oldukça önemli bir çalışma konusu olarak karşımıza çıkmaktadır.

EXTENDED ABSTRACT

**Gender Inequality: An Analysis on the Axis of
Socio-psychological Elements and System
Justification Theory**

*

Ezgi Kaşdarma

Uludağ University

Gender can be defined as: The psychosocial characteristics attributed to men and women (Connell, 2016). In societies where patriarchal beliefs have been widely shared, discriminatory and violent behaviors towards women are inevitable. In a study conducted in Turkey, the increase in the level of patriarchal beliefs has been found to increase the level of legitimizing violence against women (Sakallı, 2001). We are confronted with extreme cases of abuse to women such as, murder of the wife, rape of the lonely woman etc., almost every day in mass media. The aim of this article is to provide a psychological examination of the reasons that restrain women from having equal status with men and the solutions to eliminate these causes. Firstly, the prevalence and causes of gender inequality in the world will be examined. Then, the position of women in Turkey will be examined and finally the role of the media as a means of building social outcomes will be discussed.

There are many studies revealing the prevalence of worldwide gender inequality (Connell, 2016; Mason and Goulden, 2004; Tichenor, 2005). Studies carried out in Turkey revealed that women positioned as the primary caregiver at home and men as the bread earner (Altıok-Gürel, 2018; Günindi-Ersöz 1997; İmamoğlu, 1993; Citizens, 2007). In addition to discrimination against women, unfortunately, many women have been victims of violence in Turkey. In a study conducted with nearly 6,000 women in Turkey, it was found that women who reported violence at least one time by a partner were fairly high level (Yüksel-Kaptanoğlu and Çavlin, 2015, p.7).

According to the System Justification Theory, group members with disadvantaged status are not able to identify their group with positive characteristics (Jost and Banaji, 1994, p.17). For this reason, the system shouldn't be seen legitimate by them. In order to eliminate this cognitive contradiction, the majority of members of disadvantaged groups have a drive to legitimize the system. Therefore, the continuity of the existing system will be ensured. Group members with advantaged status are able to identify their group with positive characteristics. So, they see the system that favor them as legitimate.

Ambivalent Sexism Theory is a sub-theory developed using the assumptions of the System Justification Theory (Glick et al., 2016, p.544). According to the theory, sexism towards women can be benevolent and hostile. Benevolent sexism corresponds to the belief that women are fragile and must be protected. Hostile sexism includes the hostile attitudes towards women that underlie their worthlessness. As a result of a study conducted in different cultures, it was found that the hostile and benevolent sexism are positively correlated (Glick et al., 2000). As a matter of fact, the positive relationship between the two sexist attitudes suggests that benevolent sexism may be replaced by hostile sexism in time. Testing this assumption in future studies seems an important issue.

While in some studies positive correlation between hostile sexism and violent attitudes towards women such as blaming rape victims, legitimizing violence to wife was found; it was observed that benevolent sexism was unrelated with these variables (Abrams, Viki, Masser and Bohner, 2003; Glick, Sakallı-Uğurlu, Ferreira and Aguiar de Souza, 2002). In a study it was found that, level of justification the system increased the level of legitimation of violence against women, but sexism did not (Işık, 2008).

In conclusion, the justification of the gender system compared to benevolent and hostile sexism emerges as a more significant predictor of negative psychological outcomes. The question is why? This question can be answered by the effect of gender justifying beliefs on society, even without the direct effect of the benevolent and hostile sexism. One of the most important tools that can produce that kind of effect is the media.

Femininity and masculinity are constructions shaped by discourses (Uçan, 2012, p.262). Media plays an important role in the spread of these discourses to society. Almost all advertisements, movies and TV series in

Turkey are presented consistent with traditional gender roles (Dumanlı, 2011; Tufan-Tanrıöver, 2000). In addition, discriminatory and violent behaviors towards women become legitimized through the media (Ünlü, Bayram, Uluyağcı ve Uzoğlu Bayçu, 2009). At this point, we are encountering a theoretical expansion. Disadvantageous group member's system justifying level seems to increase not only to eliminate cognitive contradiction but also by the social factors such as the media. The effect of media on internalizing sexism and gender system justification seems to an important subject of study.

In conclusion, we can say that the presentation of women and men in the media is an important factor to legitimize the violence against women. It will be inevitable to internalize gender inequality for individuals who are constantly exposed to the presentation of certain types of representations. Therefore, it seems possible to create more humanistic world by presenting the discourses and representations that women and men are equal, and applying any kind of violence to an individual is never acceptable.

Kaynakça/References

- Abrams, D., Viki, G. T., Masser, B. ve Bohner, G. (2003). Perceptions of stranger and acquaintance rape: The role of benevolent and hostile sexism in victim blame and rape proclivity. *Journal of personality and social psychology*, 84(1), 111-125.
- Alksnis, C., Desmarais, S. ve Curtis, J. (2008). Workforce segregation and the gender wage gap: Is "women's" work valued as highly as "men's"? *Journal of Applied Social Psychology*, 38(6), 1416-1441.
- Altıok-Gürel, P. (2018). İş-yaşam dengesini sağlayan faktörlerin kadın akademisyenler için belirlenmesi: Lojistik regresyon analizi. İstanbul Üniversitesi *Kadın Araştırmaları Dergisi*, (16), 31-44.
- Başar, F. ve Demirci, N. (2015). Toplumsal cinsiyet eşitsizliği ve şiddet. *Kadın Sağlığı Hemşireliği Dergisi*, 2(1), 41-52.
- Bauman, Z. (2006). *Liquid modernity* (7. Baskı). Great Britain: Polity Press.
- Boyacıoğlu, İ. (2016). Dünden bugüne Türkiye'de kadına yönelik şiddet ve ulusal kadın çalışmaları: Psikolojik araştırmalara davet. *Türk Psikoloji Yazıları*, Kasım, 19, 126-145.

- Caffaro, F., Ferraris, F. ve Schmidt, S. (2014). Gender differences in the perception of honour killing in individualist versus collectivistic cultures: Comparison between Italy and Turkey. *Sex roles*, 71(9-10), 296-318.
- Chalk, L. M., Meara, N. M. ve Day, J. D. (1994). Possible selves and occupational choices. *Journal of Career Assessment*, 2, 363-384.
- Chapleau, K. M. ve Oswald, D. L. (2013). Status, threat, and stereotypes: Understanding the function of rape myth acceptance. *Social justice research*, 26(1), 18-41.
- Cherry, F. ve Deaux, K. (1978). Fear of success versus fear of gender inappropriate behavior. *Sex Roles*, 4, 97-101.
- Connell, R. W. (2016). *Toplumsal cinsiyet ve iktidar* (2. Baskı). (C. Soydemir, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları. (Orijinal çalışma basım tarihi 1987).
- Çoklar, I. (2007). *Kadıma yönelik cinsel şiddetin meşrulaştırılması ve tecavüze ilişkin tutumlar* (Yayımlanmamış yüksekisans tezi). Ege Üniversitesi, İzmir.
- Demir, N. ve Yiğit, Z. (2013). Reklam fotoğraflarında kadın bedeninin değişimi. *Turkish Studies-International Periodical for The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 8(6), 459-472.
- Demirel, S. ve Yegen, C. (2015). Tüketim, postmodernizm ve kapitalizm örgüsü. *Ankara Üniversitesi İLEF Dergisi*, 2(1), 115-138.
- Dumanlı, D. (2011). Reklamlarda toplumsal cinsiyet kavramı ve kadın imgesinin kullanımı; bir içerik analizi. *Yalova Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(2), 132-149.
- Eccles, J. S., Jacobs, J. E. ve Harold, R. D. (1990). Gender role stereotypes, expectancy effects, and parents' socialization of gender differences. *Journal of social issues*, 46(2), 183-201.
- Glick, P., Diebold, J., Bailey-Werner, B. ve Zhu, L. (1997). The two faces of Adam: Ambivalent sexism and polarized attitudes toward women. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 23(12), 1323-1334.
- Glick, P., Sakallı-Uğurlu, N., Akbaş, G., Orta, İ. M. ve Ceylan, S. (2016). Why do women endorse honor beliefs? Ambivalent sexism and religiosity as predictors. *Sex Roles*, 75(11-12), 543-554.

- Glick, P. ve Fiske, S. T. (1997). Hostile and benevolent sexism: Measuring ambivalent sexist attitudes toward women. *Psychology of women quarterly*, 21(1), 119-135.
- Glick, P., Fiske, S. T., Mladinic, A., Saiz, J. L., Abrams, D., Masser, B., ... ve Annetje, B. (2000). Beyond prejudice as simple antipathy: hostile and benevolent sexism across cultures. *Journal of personality and social psychology*, 79(5), 763-775.
- Glick, P., Sakallı-Uğurlu, N., Ferreira, M. C. ve Aguiar de Souza, M. (2002). Ambivalent sexism and attitudes toward wife abuse in Turkey and Brazil. *Psychology of Women Quarterly*, 26(4), 292-297.
- Gunderson, E. A., Ramirez, G., Levine, S. C. ve Beilock, S. L. (2012). The role of parents and teachers in the development of gender-related math attitudes. *Sex roles*, 66(3-4), 153-166.
- Günindi-Ersöz, A. (1997). *Cinsiyet rollerine ilişkin beklenti, tutum, davranışlar ve arası sorumluluk paylaşımı (Kamuda çalışan yönetici kadınlar örneği)* (Yayımlanmamış doktora tezi). Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Günindi-Ersöz, A. (2016). *Toplumsal cinsiyet sosyolojisi*. AnıYayınları.
- Hackett, G., Betz, N. E., Casas, J. M. ve Rocha-Singh, I. A. (1992). Gender, ethnicity, and social cognitive factors predicting the academic achievement of students in engineering. *Journal of counseling Psychology*, 39(4), 527-538.
- Hammond, M. D. ve Sibley, C. G. (2011). Why are benevolent sexists happier?. *Sex Roles*, 65(5-6), 332-343.
- Hebl, M. R., King, E. B., Glick, P., Singletary, S. L. ve Kazama, S. (2007). Hostile and benevolent reactions toward pregnant women: complementary interpersonal punishments and rewards that maintain traditional roles. *Journal of Applied Psychology*, 92(6), 1499- 1511.
- Hyde, J. S., Fennema, E. ve Lamon, S. J. (1990). Gender differences in mathematics performance: a meta-analysis. *Psychological bulletin*, 107(2), 139-155.
- Işık, R. (2008). *The predictors of understanding of honor and attitudes toward honor related violence: Ambivalent sexism and system justification* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Ortadoğu Teknik Üniversitesi, Ankara.
- İmamoğlu, O. (1993). Değişen dünyada değişen aile-içi roller. *Kadın Araştırmaları Dergisi*, 1, 58-68.

- Jost, J. T. ve Banaji, M. R. (1994). The role of stereotyping in system-justification and the production of false consciousness. *British journal of social psychology*, 33(1), 1-27.
- Kavoura, A., Ryba, T. V. ve Chroni, S. (2015). Negotiating female judoka identities in Greece: A Foucauldian discourse analysis. *Psychology of Sport and Exercise*, 17, 88-98.
- Luzzo, D. A. ve McWhirter, E. H. (2001). Sex and ethnic differences in the perception of educational and career-related barriers and levels of coping efficacy. *Journal of Counseling & Development*, 79(1), 61-67.
- Mason, M. A. ve Goulden, M. (2004). Marriage and baby blues: Redefining gender equity in the academy. *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 596(1), 86-103.
- Organisation for Economic Co-operation and Development-OECD (2014) <<https://www.oecd.org/g20/topics/employment-and-social-policy/ILO-IMF-OECD-WBG-Achieving-stronger-growth-by-promoting-a-more-gender-balanced-economy-G20.pdf>> (Erişim tarihi: 14.09.2018).
- Okutan, N. (2007). *Kadına yönelik aile içi şiddet: Van'da, kadınların şiddet deneyimleri, şiddeti doğuran koşullar ve başatma biçimleri, şiddetin kadın sağlığına etkileri* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Van.
- Okutan, N. ve Erbaydar, T. (2005). *YYÜ öğrencilerinin kadına yönelik fiziksel şiddete ilişkin yaklaşımları*. IX. Ulusal Halk Sağlığı Kongresi (29 Eylül-1 Ekim 2005), Ankara.
- Parsons, J. E., Adler, T. ve Meece, J. L. (1984). Sex differences in achievement: A test of alternate theories. *Journal of personality and social psychology*, 46(1), 26-43.
- Sakall, N. (2001). Beliefs about wife beating among Turkish college students: The effects of patriarchy, sexism, and sex differences. *Sex roles*, 44(9-10), 599-610.
- Sakallı-Uğurlu, N. ve Akbaş, G. (2013). Namus kültürlerinde "namus" ve "namus adına kadına şiddet": Sosyal psikolojik açıklamalar. *Türk Psikoloji Yazıları*, 16(32), 76-91.
- Sakallı-Uğurlu, N., Yalçın, Z. S. ve Glick, P. (2007). Ambivalent sexism, belief in a just world, and empathy as predictors of Turkish students' attitudes toward rape victims. *Sex Roles*, 57(11-12), 889-895.

- Sancar, S. (2014). *Türk modernleşmesinin cinsiyeti* (3. Baskı). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Sancar, S. (2016). *Erkeklik: İmkânsız iktidar* (4. Baskı). İstanbul: Metis Yayınları.
- Sibley, C. G. ve Wilson, M. S. (2004). Differentiating hostile and benevolent sexist attitudes toward positive and negative sexual female subtypes. *Sex Roles*, 51(11-12), 687-696.
- Spencer, S. J., Steele, C. M. ve Quinn, D. M. (1999). Stereotype threat and women's math performance. *Journal of experimental social psychology*, 35(1), 4-28.
- Steele, C. M. (1997). A threat in the air: How stereotypes shape intellectual identity and performance. *American psychologist*, 52(6), 613-629.
- Tichenor, V. (2005). Maintaining men's dominance: Negotiating identity and power when she earns more. *Sex Roles*, 53(3-4), 191-205.
- Tufan-Tanrıöver, H. (2000). Medya sektöründe kadın işgücü. *Toplum*, 86, 171-193.
- Uçan, G. (2012). Postmodern erkek (lik). *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(2), 262-271.
- Ünlü, S., Bayram, N., Uluyağcı, C. ve Uzoğlu Bayçu, S. (2009). Kadına yönelik şiddet: TV dizilerinde kadına yönelik şiddet üzerine bir araştırma. *Selçuk Üniversitesi İletişim Fakültesi Akademik Dergisi*, 5(4), 95-104.
- Vatandaş, C. (2007). Toplumsal cinsiyet ve cinsiyet rollerinin algılanışı. *Sosyoloji Konferansları Dergisi*, 35, 29-5.
- Yee, D. K. ve Eccles, J. S. (1988). Parent perceptions and attributions for children's math achievement. *Sex Roles*, 19(5-6), 317-333.
- Yüksel-Kaptanoğlu, İ., Çavlin, A. ve Ergöçmen, B. A. (2015). *Kadına yönelik şiddet yaygınlığı* (içinde, Türkiye'de kadına yönelik aile içi şiddet araştırması), ss. 81-120, Elma Teknik Basım Matbaacılık, Ankara.
- White, M. J. ve White, G. B. (2006). Implicit and explicit occupational gender stereotypes. *Sex Roles*, 55, 259-266.
- World Economic Forum (2015). *The global gender gap report 2015* (10. yıldönümü baskısı). Switzerland: World Economic Forum.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Kaşdarma, E. (2018). Toplumsal cinsiyet eşitsizliği: Sosyo-psikolojik unsurlar ve sistemi meşrulaştırma kuramı ekseninde bir analiz. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 9(16), 2438-2460. DOI: 10.26466/opus.466438

Tüketim Toplumunda Tüketim Metaforu Olarak Zaman ve In Time Filmi Üzerine Sosyolojik Analiz

DOI: 10.26466/opus.484533

*

Ali Ulvi Özbey*

* Dr. Öğr. Üyesi, Bingöl Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fak., Sosyoloji Bölümü, Bingöl /Türkiye
E-Posta: aliulviozbey@hotmail.com ORCID: [0000-0002-7880-8312](https://orcid.org/0000-0002-7880-8312)

Öz

Tüketim, sosyolojik bir olgu olmaktan çıkıp kendisi de bir tüketim nesnesi haline geldiğinden beri, yörüngesine aldığı ve tükettiği her şey eriyip giden ve tıpkı zaman gibi geri döndürülemeyen nesnelere haline gelmiştir. Tüketimde temel mantık üretim sonrası talep üzerine yeniden üretim ve üretileni tekrar tüketmektir. Sanayi devrimini sonrası sanayi toplumu bu mantık üzerine inşa edildikten sonra dünya yeni bir şekil almış oldu. Çoğu zaman daha az çalışan ama ihtiyacımdan fazla tüketen, tüketmeyi bir kültür ve bir kimlik haline getiren bireyler topluluğu ortaya çıkmıştır. Yaşamın ve yaşam ile değer bulan her şeyin dışarıdan bir görüntüsünü izlediğimizde tüketimin ve tekno-toplumların hayatın her ögesini nasıl bir tüketim nesnesi haline getirdiğini daha iyi gözlemlemekteyiz. In Time filmi de bu tüketim davranışlarını beyaz perde aracılığıyla seyrimize sunmakta ve zamanın gelecekte bilinmeyen bir dünyada tasvir edilmesine rağmen şimdiye sıkıştırılmasını konu edinmektedir. Bu çalışmada her ne kadar sosyolojik analizden yola çıkılarak ifade edilmeye gidilse de diğer disiplinlerin bakış açısı da çalışmamıza konu edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: *Tüketim, zaman, in time, film, analiz.*

Sociological Analysis of Time and In Time Movie As The Metaphor of Consumption In Consumption Society

*

Abstract

Since consumption has become a sociological phenomenon and itself becomes a consumption object, everything that it has taken or consumed into orbit has become objects that melt away and become irreversible, just like time. The basic logic in consumption is to reproduce the reproduction and reproduction on demand after production. After the industrial revolution, after the industrial society was built on this logic, the world took a new shape. The community of individuals, who often consume less than their needs, and which consume consumption as a culture and identity, has often emerged. When we follow an external view of everything that finds value in life and life, we better observe how consumption and techno-societies have turned every element of life into an object of consumption. The In Time movie presents these consumption behaviors through the white screen, and it is subject to the fact that the time is being compressed in the future even though it is depicted in an unknown world in the future. In this study, the point of view of other disciplines has been the subject of our study even though it is expressed by sociological analysis.

Keywords: *Consumption, time, in time, movie, analysis.*

Giriş

Zaman nedir? Bu soruyu yaşamımız boyunca sorarız kendimize ve yanıtlarımız döneme ve içinde bulunduğumuz koşullara göre değişiklik gösterebilir. Zira bu soru sadece gündelik yaşamın bir sorunsalı olmayıp kavram felsefe, sosyoloji, antropoloji, fizik v.b. farklı disiplinler arasında da tartışma konusu olagelmıştır.

Günümüz kapitalist dünyasında, zaman para demektir, ya da denildiği gibi “vakit nakittir”. Kapitalizmin hüküm sürdüğü dünyada koşuştururken, dakikalarını para ile ölçerek zamanı değerlendirmek isterler zira sistemin onlardan beklediği ve istediği tam da budur. Bu perspektiften bakarak yapay bir zaman pistinde, insanların yarış atları gibi birbiriyle yarışırıldığına şahit olmaktayız. Doğru zamanda “doğru yerde” olmak düzenin vatandaşlarından beklediği en önemli şartların başında gelmektedir. İşe geç kaldığın bir dakikanın bile hesabı sorulur. Sistem bireye, zaman’ın para demek olduğunu öğretir. Birey de zamanını hep daha fazla para kazanmaya yönelik olarak harcar (Anar, 2015).

Zaman para olabileceği gibi para da önceden kazanılmış, yatırıma sokulmuş zamandır. Zaman tüketilmektedir. Bu nedenle zamana ihtiyaç artmakta ve bu ihtiyacı karşılamak içinde teknolojiye yatırım yapılmaktadır. Kredi kartları, hızlı taşıma araçları, e-postalar, internetle alışveriş vb. bize James Bond filmlerinin göstermiş olduğu askeri araştırmalar sayesinde mümkün olmuş ve postmodern dünyamızın hızına katılmıştır (Akay, 2005). Aslında bu hız tutkusunun asıl sebebi önceki cümlelerde belirtildiği gibi zamanın telafisinin olmamasından kaynaklanmaktadır ve biz zamanla hayatımızın bu hız silsilesi ve araçlarıyla aslında daha hızlı akıp gittiğini fark etmekteyiz. Zaman-eşittir-para denklemi, ekonomik eşitsizlikleri tartışmak için akıllıca bir mecazdır. Timberlake’in dünyası abartılı, acımasız; ama insanların kendilerinin farkında olduğu bir parodi, fakirlerin ise aslında zaman zaman grimsi, gri, distopya standartlı fabrikalarda çalışırken tükenmiş olarak izleyebildikleri sistemsel bir potansiyele sahiptir (Robinson, 2011).

Felsefe açısından zaman kavramı birçok filozof tarafından tartışmaya konu edilmiş, ortak bir karara varılmasa bile yapılan tanımlamalarla kavrama değişik boyutlar kazandırılmıştır. Örneğin ünlü Hristiyan filozof ve teolog Aurelius Augustinus:

“Üç zaman vardır: Geçmiştekilere ilişkin şimdiki zaman, şimdikilere ilişkin şimdiki zaman ve gelecektekilere ilişkin şimdiki zaman. Çünkü bu üç zaman zihinde vardır ve onları başka yerde göremem: geçmiştekilere ilişkin şimdiki zaman anı, şimdikilere ilişkin şimdiki zaman bir anlık görü, gelecektekilere ilişkin şimdiki zaman da beklenti olarak vardır.” ifadeleriyle zaman kavramının zihinde yer tuttuğu halini tanımlamayı seçmiştir (Aristoteles, Augustinus ve Heidegger, 1996, s. 55).

Felsefenin en önemli isimlerinden biri olan Aristoteles’in zaman için kullandığı eski bir önermesinde zamanın da hiçbir şey olmadığı yalnızca içinde geçen olaylar sonucu var olduğu düşüncesi savunulmaktadır. Bununla birlikte Augustinus’un zaman düşüncesine benzer bir şekilde Heidegger zaman için bir sonranın olanaklı öncesi, ‘sonra’ olarak da bir öncenin sonrası olarak önermesini savunagelmıştır (Aristoteles, Augustinus ve Heidegger, 1996, s. 65). Ayrıca yakın dönem filozoflarından zaman ve varlık ilişkisini ifade ederken herşeyin kendi zamanının olduğunu belirterek gerçekten varolan herşey, her varolan doğru zamanda gelir ve gider ve zaman onu tayin ettiği sürece bir süre mevcudiyetini korur der (Heidegger, 2001, s. 15).

Bununla birlikte özellikle sosyoloji alanında yapmış olduğu çalışmalarla sosyolojinin klasikleri arasına girmeyi başaran ünlü sosyolog Norbert Elias zamanı tanımlarken kavramı düşünsel çekmecelerden herhangi birine kolay kolay uydurulamayacağına dikkat çekmiştir. Özellikle sorsunsel olarak zamanın fizikçiler ya da metafizikçiler tarafından tartışılmasının ayağımızın altındaki zeminin kaybedebilmesinde önemli bir etken olduğunu savunmuştur (Elias, 2000, s. 21).

Çalışmamızda öncelikli hedefimiz In Time filmi üzerinden tüketim kültürünü görebilmek, sonraki aşamalarda ise kurgulanan dünyalar üzerinden verilen ideolojik mesajların sosyolojik bir bakış açısıyla analizinin gerçekleştirilmesidir.

Tüketim Kavramı Üzerine Kısa Bir Giriş

Doğayı tüketen, düşünceyi tüketen, inançları tüketen, yetinmeyi unutan bu toplum kültürünün belki de en fazla tükettiği kavram “zaman”dır denebilir. Zamanı üretemezsiniz başa alıp onaramazsınız, depolayıp sonradan kullanma fırsatı elde edemezsiniz ya da ileri sarıp evreni farklı formlara sokamazsınız.

Tüketim çağdaş toplumun önemli bir unsurudur. Tüketim kültürü ve toplumsal yapısının insanlar için sonuçları çok çeşitli ve genellikle düzensizdir. Hepsinin, tüketimin kendisinin çelişkili doğasında kök saldığı görülür. Diğer taraftan, tüketici toplumunun yapısı üretimi yönlendirir, istihdam yaratır, zenginleştirir ve kültürel değişiklikler meydana getirirken öte yandan, bu güçlü ve geniş iktidarlar, görünüşte kapsamlı ve değişen tüketici istekleri, arzuları ya da ihtiyaçlarına dayanmaktadır (Martínez, 2015).

Tüketim, tüketim kültürü ve tüketim toplumu üzerine kapsamlı çalışmalar ortaya koyan ünlü sosyolog Zygmunt Bauman, tüketim toplumu tanımlamasında tüketicileri zaman çizgisinde değişiminde üreticilerden tüketicilere evrilme olarak kabul etmektedir. Bauman’a göre sski tip modern toplum üyelerini en başta üretici ve asker olarak gördü; onları üreticiler ve askerler olarak şekillendirirdi. Ancak mevcut postmodern evrede, modern toplumun kitlesel endüstriyel iş gücüne ve zorunlu askerliğe pek ihtiyacı kalmamıştır; toplum, üyelerini tüketiciler olarak değerlendirme ihtiyacındadır artık. Günümüz toplumu, üyelerini, en başta, tüketici rolünü oynama görevinin emrettiği şekilde biçimlendirmektedir (Bauman, Küreselleşme, 2002).

Tüketim toplumu bir bakıma şuur ve bilinçten uzaklaşarak bambaşka bir hayat tarzı ve yaşama arzusuyla dolu bireylerden oluşur. Bilinçsizce tükettiği kavramların başında da daha önce belirttiğimiz gibi zaman gelir. Sosyolojik anlamda tüketim toplumu yeni bir uzmanlaşma alanı yaratmıştır. Bu uzmanlaşmanın temsil ettiği akılcılaştırma sürecinin, modern yaşamın ihtiyaçlarına hızlı ve etkili yanıtlar sağlayan dört temel unsura dayandığı söylenebilir: Verimlilik, hesaplanabilirlik, öngörülebilirlik ve denetim. Ayrıca tüketimin Lasch tarafından ileri sürüldüğü anlamda bir propagandasının hala yapılmakta olduğu söylenebilir. Çünkü hala tüketim toplumu nesne üzerine iyi bir propaganda yapmadan ürettiği bir

ürünü diğerine göre daha çekici kılmadan ilerleyemez. Bu anlamda tüketim toplumu nesnelere üzerine iyi bir propagandayla var olabilmektedir. Tüketim toplumunun nesnelere üzerine propagandası bireylerin “eksik” olarak gördükleri noktalar üzerinde yoğunlaşmaktadır veya daha doğru bir ifadeyle tüketim toplumunun reklamları, bireyler üzerinde önce eksik bir durum yaratıp daha sonra onun “bu” nesneyle giderilebileceği üzerine bir propaganda yürütmektedir (Senemoğlu, 2017).

Bununla birlikte Jean Baudrillard, tüketim pratik farklılığını eğitimde görülen sınıfsal eşitsizlik üzerinden yorumlamaya gitmiştir. Baudrillard’a göre, Tüketim de okul gibi bir sınıf kurumudur: Sadece ekonomik anlamda nesnelere önünde eşitsizlik yoktur -kısaca, tıpkı herkesin benzer eğitim fırsatına sahip olmaması gibi, herkes aynı nesnelere sahip değildir; ama daha derin bir şekilde yalnızca bazılarının çevre öğelerinin özerk, rasyonel bir mantığına ulaşabilmesi anlamında radikal bir ayrımcılık vardır: Bu kişilerin nesnelere ilgisi yoktur ve doğrusunu söylemek gerekirse bunlar tüketmezler (Baudrillard, 2017). Öte yandan Zygmunt Bauman, tüketimin hayatımızı ne yönde şekillendirdiği, tüketime farklı açılardan bakmamıza imkan sağlamıştır. Ona göre küresel bir tüketim toplumunda yaşıyoruz ve tüketim davranışı kalıpları, iş ve aile hayatımız dâhil hayatımızın diğer her yönünü etkilemektedir. Bauman, artık hepimizin daha fazla tüketme baskısı altında olduğunu ve bu yolda tüketim ve emek piyasalarında metalara dönüştüğümüzü iddia etmektedir (Bauman, *Etiğin Tüketiciler Dünyasında Bir Şansı Var mı?*, 2010).

Zamana Karşı

Andrew Niccol’un yönetmenliğini üstlendiği *In Time* filmi, ciddi bir bilim kurgu konseptine, sosyal ve varoluşsal konuları keşfetme olanaklarına sahip bir eser niteliğindedir. Bununla birlikte film yer yer konuların sıralanmasında ve ideolojik düşüncenin işlenmesinde yüzeysel kalmaktadır. Kitlelere hitap eden akıllı bir bilim-kurgu kavramı yapma ihtiyacı anlaşılabilir olsa da Niccol, uygun eylem kaplamasını alır ve onu zemine taşır (Goldberg, 2011).

In Time (2011) filminde Justin Timberlake, açıklanamayan geleceğin ya da paralel dünyanın (ayarlar ve kostümler nispeten çağdaş) bir vatandaş

olan Will Salas'ı canlandırıyor. Bu dünyada, genetik mühendisliği herkesin biyolojik yaşını 25 yaşında sabitlemek için kullanılmıştır. Bu noktadan sonra ise, yaşamak için herkese bir yıl yaşam hakkı sunulmuştur, ancak daha fazla çalışarak veya suç işlemeyerek bu süre uzatılabilmektedir (Ebert, 2011).

Getto'da Will' in (Justin Timberlake) yaşadığı Dayton isimli endüstriyel bir zaman dilimi, çoğu insanın sadece birkaç saat daha bir araya gelmesine olanak sağlayan bir bölge olarak kurgulanmıştır. 28 yaşında, hayatına üç yıl daha eklemiş, ancak yaşam standart maliyeti yükselmeye devam etmektedir. Dün yaşamasına 1 saat olanak sağlayan iş gücü yarın iki saatine mal olabilmektedir (Dargis, 2011). Bu paradoks devam ederken hiç tanımadığı 100 yaşında olan birinden kendisine milyonluk değerinde zaman yüklemesi yapılır ve ardından kendini ölümün kollarına bırakırken Will (Justin Timberlake), aslında bir intihar olan bu durumdan bir cinayetin faili olarak suçlanır. Zaman polisinden kaçmaya başlayan Will (Justin Timberlake), bir zaman milyarderinin kızını Silviya'yı (Amanda Seyfried) kaçıtır ve zamanla birbirlerine âşık olan bu çift modern Robin Hood gibi muhtaçlara saat, dakika ve saniye dağıtmaya başlar (Barnes, 2011).

Filmde zaman bölgeleri arası geçiş pahalı da olsa serbesttir fakat bu geçiş hemen göze çarpmakta ve müdahale edilmektedir. Egemen ideolojinin, filmi bu şekilde kurgulamasının nedeni insanların sınıf değiştirmemesi gerektiğini, sınıf değiştirme halinde hem kendi hayatlarının hem de sistemin büyük sıkıntılarla karşılaşacağını kanıtlamaktır. Hem bölgeler arası geçişle sistem çok masum bir şekilde gösterilmiş; *'paranız varsa tabii ki geçebilirsiniz, sizi kimse engelleyemez'* izlenimi yaratılmış hem de *'bir yerden elinize para geçmiş olabilir, ama o para sizin hakkınız değil, siz onu en yakın sistem bekçisine teslim edin ki başınıza bir iş gelmesin, biz sizin iyiliğinizi düşünüyoruz'* fikri yerleştirilmiştir (Ceyhan, 2015).

Günlük hayatın içerisinde her şey zamanla ödeniyor. Örneğin bir fincan kahve içerseniz 3 dakika vermeniz gerekiyor. Tabii bir gün sonra aynı kahve için 4 dakika vermeniz gerekebilir, çünkü enflasyon sürekli artıyor. İlginçtir ama siz bu artışa itiraz ettiğinizde, sırada bekleyen diğerleri "hey zamanımızı alıyorsun" diyebilir ve buna karşılık söyleyeceğiniz şeylerin pek bir değeri olmaz. Bu artış zenginlere yarıyor

çünkü zamanı tükenenlerin yaşayamadıkları yıllar da başkalarının hayatlarına ekleniyor (Büyükyıldırım, 2012).

Sınıfsal Çatışma Bağlamında Zamanın İdeolojik Yorumu

Elbette bununla birlikte muazzam sınıf farklılıkları seyircinin dikkatini çekmektedir. Bir tarafta otobüse binmek için yeterli zamanı olmadığı için ölen insanlar, diğer tarafta da yüz binlerce hatta milyonlarca yıla sahip, sözde 'ölümsüz' insanlar. Tam bu noktada Henry Hamilton tarafından söylenen bir söz aklımıza geliyor: "Birkaç kişinin ölümsüz olabilmesi için, pek çok kişinin ölmesi gerekir." Bunun ne anlama geldiğini soran Will, Henry'den şu cevabı alır: "Gerçekten bilmiyor musun? Herkes sonsuza dek yaşayamaz. Onları nereye koyardık? Sence neden zaman dilimleri var? Sence neden varoşlarda fiyatlar ve vergiler aynı gün yükseliyor? Hayat pahalılığı insanların ölmesini sağlamak için var. Başka türlü gününbirlik yaşayanların yanında nasıl milyon yıla sahip insanlar olsun ki? Fakat gerçek bundan farklı. Aslında herkese yetecek kadar zaman var. Kimse vadesinden önce ölmek zorunda değil." Will ve Henry arasında geçen bu diyalog filmin kısa bir özeti gibi. Filmin ana fikrini kısa ve öz bir şekilde özetliyor (Tan, 2017).

"Zamanım yok. Bunlar nasıl oldu diye açıklayacak zamanım yok..." diyerek başlayan distopik film tarzını benimseyen eser, yaşlanmanın 25 yaşında durmasını ve yaşamanın insanın kendi çabalarına bırakılmasından sonraki süreci anlatmaktadır. Kurgulanan bu dünyanın vatandaşlarının yaşaması için oksijenden sonra en çok ihtiyaç duyduğu şey zamandır. Zira para dönemi bitmiş sınıfsal farklılıklar, toplumsal tabakalaşma ve statüler zaman kavramıyla belirlenmektedir. Günlük yaşamın devam etmesi, emeğin karşılanması film içinde de geçen "onu kazanıp, onu harcıyoruz" repliği eşliğinde hayat bulmaktadır. "Ya paranı (zamanını) ya canını" diye sorulan bir dünyada ikisinin de aynı olduğu kurguya dayalı tüketim toplumunun geleceğe yönelik daha katı bir tasvirinin gerçekleştiği In Time filmi toplumsal eşitsizlikler, gelir düzensizliklerini konu alan farklı bakış açıları sunabilen sorgulama ve eleştiri odaklı bir eser niteliğindedir. Filmde anlatılan dünyada ultrakapitalist sistem mevcut düzenin baskın ideolojisi olmuş, zenginler ellerindeki zaman

zenginliği ile sonsuza kadar yaşarken alt sınıfların mevcut tabakası ise ansızın zamanlarının tükenmesi ile hayatını kaybedebilmektedir. Dolayısıyla tasvir edilen bu dünyanın ezilmiş toplulukları için saniyelerin hatta saliselerin kıymeti diğer hiçbir şeyle ölçülmeyecek kadar değerlidir. Öte taraftan kapitalist sınıf farklılıkları, gettolar ile metropoller arasındaki yaşam standartları ve farklılıkları ile vergi sistemindeki eşitliklessnessler, filmin konu edindiği farklı kavramlar arasında. Zira sosyolojik olarak hem sosyal bilimlerde hem de edebiyat, sanat gibi birçok alanda sıklıkla işlenen tabakalaşma, statü gibi kavramların bu şekilde kurgulanan filmde olmaması, anlatılmaması büyük bir eksiklik olurdu. Yönetmen; film içine yerleştirdiği, izleyicinin ilk görüşte zihnine kazınan, dünya içinde dünyaların var olduğu, adaletsizlik üzerine kurulan, sıkı denetimlere tabi tutulan, isteyen istediği gibi geçemediği, sınırlarla çevrili hayatların anlatıldığı farklı tabakaları da kurgusal bir şekilde ifade etmektedir. Filmde, gettolara kıyasla zenginliğin teknolojik imkânlarla gösterime sokulduğu soyut toplumların hâkim olduğu alternatif dünyalar da seyirciye sunulmaktadır. Gündelik yaşamların standartlaştığı, kuralların herhangi birinin terk edildiği anda diğerleri tarafından kolaylıkla fark edilebildiği toplumlar, başrol oyuncusunun yapmış olduğu birkaç sıra dışı davranışla değişik açılardan fark ettirmeye çalışılmıştır. Adaletsizlikler, eşitsizlikler her ne kadar kabul edilebilecek bir durum gibi görünmese de egemen güç kendi düşünce penceresinden olayları yorumlar ve bu dünyanın kazananının da “güçlüler” in olacağına şüphesiz bir şekilde inanır. “Bu alenen Darwin kapitalizminin ve onun doğal seleksiyonunun” ifadesi olan “kesinlikle” cevabıyla gelişen diyalogdaki gibi “güçlü olan kazanır” repliğiyle aslında anlatılmak istenen özetlenerek kapitalist ideoloji eleştirisi yapılır.

Film boyunca ultrakapitalist sisteme bağlı ideolojik söylemler değişik sahnelerde ifade edilme yoluna gidilmiştir. “Birkaç kişinin ölümsüzlüğü için diğerleri ölmeli” repliği ile devam eden diyalogda kurgulanan hâkim düşünce unsurunun değer(siz) yargılarını, dünyaya bakış açılarını gerçek dünya ile karşılaştırma imkânı bulabilmekteyiz. Aslında bu cümlelerle ifade edilen vaka, bizim bizden teslim alınışımızın en distopik halini de ifşa etmektedir.

Çehresi Hiçbir Dönem Değişmeyen Getto'lar

Dayton sakinleri hayata biraz daha devam edebilmek adına gecelerinden, huzurlarından, mutluluklarından ve sahip oldukları birçok şeyden vazgeçip fabrikalarda ağır çalışma koşullarında saliselerin peşinden koşturmaktadır. Haz, mutluluk ve ideal kavramların yerini birbirine çoğu zaman düşmanca bakan insanların bakışları almıştır. Mücadele hiç olmadığı kadar sertleşmiş, acımasızlaşmıştır. Koca makinaların altında preslenen ağır metal hammaddeleri değil insanların umutları ve yaşam sevinçleri olmuştur. Filmin belli kısımlarında devasa fabrikalar ve ona doğru çoğu zaman koşarak gelen tulumlu işçiler kadraja girmektedir. Fabrika içinde mola saatlerinde işçilerin uğrak yeri olan kantinde yiyecek ve içecek tarifelerinin bulunduğu ücretlendirme ekranları ve karşılığında talep edilen dakikalar filmin konusunu değişik metaforlarla seyircinin önüne sererek kavramların yere sağlam basmasına olanak sağlamıştır. Ultrakapitalistler tarafından el koyulan zaman arttıkça, işçilerin kendileri için ayırabildikleri zaman azalıyor, ufalıyor, tükeniyor. Zamanın hızlı kullanımıyla daha büyük miktarlarda artı değer ve kar elde edilirken bedensel ve ruhsal bir tükeniş içerisinde sürüklenen işçilerin kendisini geliştirebilmek bir yana küçük mutluluklar, zevkler için dahi ne zamanları, ne mecalleri kalıyor. Yaşamdan keyif alamıyorlar (Güngör, 2017). Diğer taraftan ömrü (zaman'ı) dolduğu için güpegündüz yere yığılmış cesetler ve etraflarında onları duygusuz bir şekilde izleyen veya çoğu zaman izlemeden geçip giden, neredeyse bütün duygularını uğruna kazanmaya adadıkları zaman sefilleri göze çarpmaktadır. Filmde ki bu sahne, toplumsal gerçekliğin belki de günümüzde de bu kadar uzaktan hissiz ifade edildiği ender vurucu sahnelerden bir tanesidir denilebilir.

In Time ve Günümüze Çeşitli Göndermeler

Kurgulanan olaylarda günlük yaşamlara ait birçok kavram farklı bakış açılarından ifade edilmeye çalışılmıştır. Bu kavramlardan belki de en önemlilerinden biri toplumun asli unsurlarından olan evlilik müessesesi ya da öncesi hazırlık dönemi olan birbirini tanıma süreci. Will: "Bir sevgili için kimin zamanı var ki?" tarzında bütün sitemleri dışa vururcasına soğuk bir cümle fırlatır muhatabına. Evlilikler, sevgili olabilmeler artık bu

dünyanın istenen arzu edilen kavramları arasında yer almaz, çünkü insanlar başka bir sorumluluk ile baş edebileceklerini düşünmemektedir. Zamanın para birimi olarak kullanılması demek; kiranın sahip olduğunuz zamanla ödenmesi, faturaların, market ihtiyaçlarının tümünün ve diğer her şeyin zamanla ödenmesi demek. Bir taraftan bunları temin etmek için çalışıp didinmek öte taraftan kendine ve çevresine zaman ayıramamak paradoksu insanları çoğu zaman tükenmişliğe sevk eder, ama ne olursa olsun yaşamak adına bunların karşılanması gerekmektedir. Bu noktadan itibaren filmde karşımıza çok da yabancı olmadığımız erken dönem kapitalist sistemin yegâne ezici kavramı “fazla mesai” zorunluluğu çıkmaktadır. İfade edilen dünyanın insanlarına atalarından kölelikten başka bir de fazla mesai miras kalmıştır. İnsanların ölümle arasında bundan böyle mesai kavramı durmaktadır.

Film içinde tasvir edilen zamanı sahiplenmek adına verilen mücadeleler, kavgalar ve savaşlar insanları fiziksel olarak bir değişime maruz bırakmasa da zihinsel olarak zayıflatıp güçsüzleştirmektedir. Ruh-sal ve zihinsel çöküntünün yarattığı tahribatlar zaman stoklarında (dijital zaman tüketim göstergesi) mevcut süre seviyeleri ne kadar fazla da olsa insanların tükenmişliğinden dolayı ölme isteklerinin önünü alamamakta, insanların kimi zaman ruh yaşlarından kaynaklı hayatlarını sona erdirme arzusunu engelleyememektedir.

Film üzerinden geliştirilen önemli diğer bir kavram ise daha çok güvenlik sistemleriyle gerçekleştirilen panoptikon’dur. Filmin ilk çeyreğinden itibaren denetleme mekanizmaları göz önüne serilerek toplumun an be an takip edilmesinin dayanılmaz rahatsızlığı kadraja yansıtılmıştır. Güvenlik sistemleri ve mekanizmaları egemen gücün kendilerini dışarıda daha güvende hissetmesine olanak sağlar, zira bunlar olmaksızın bir saniye bile geçirilmeyeceği, böyle bir şeyin düşünülme olasılığının bile mümkün olmayacağı filmde diyaloglarla aktarılmaktadır. “Koruman yok mu?” sorusuna Will’in “hayır” cevabı soran kişinin şaşırmasına yetip de artmıştır. “Kendimi adalet kavramıyla yormam, sadece ölçülebilir şeylerle yorulurum: Saatler, dakikalar ve saniyeler.” ile başlayan başka bir diyalogda asıl öncülün, değerli kavramın adalet olmadığı, sermayenin (zaman) bir hayat tarzı bir yaşam ideali olduğu somutlama yoluna gidilerek ifade edilmektedir.

Bireysel Özgürlük Sınıfsal Tutsaklığa Karşı

Analiz edilen eserin üst sınıflara da bazı göndermeleri mevcuttur. Film boyunca başrol oyuncusuna eşlik eden yardımcı kadın oyuncu zengin bir babanın kızı olup monoton hayatından zevk alamayan etrafı korumalarla çevrili genç bir kızı canlandırmaktadır. Will Silviya'ya elindekilerin öylece seyredilmemesi gerektiğini sahip olduklarını kullanmasını, onlardan zevk almasını öğütler. Doğadan ve çevreden öğreneceği çok şeyin olduğunu onlarla bir bütün olup hayatın asıl anlamını kavramasını ister. Kurullarla dolu zengin yaşamını değiştirmek istiyorsa çoğu zaman bunları reddedip karşı çıkmasını öğütlemeyi de ihmal etmez. Bunca yıl yanı başında olan denize girmeye cesaret edemeyen Silviya, Will'in yardımıyla prangalarından kurtulur ve özgürlüğün tadını çıkarmaya başlar.

Zenginden Al Getto'ya Dağıt

Zenginlerin ölümsüz olabilmesi için fakirlerin zamanlarını çalması gerekiyor. Zaten ekonomiyi kontrol altında tutan zenginlerin bu çalma işlemini sürekli yapılan zamlarla ve sürekli yükselen enflasyonla çok rahat yürüttüklerini söyleyebiliriz. Tıpkı gerçek dünyada olduğu gibi. 'Bir yerde olması gerekenden fazla para (zaman) varsa hemen eritilmelidir' fikri yıllardır dünyamıza hâkim olmuştur. Will ve Sylvia'nın bu oluşumu yıkmak için yaptıkları girişim sonrası Philippe Weis çok acımasız bir gerçek olan "Bir nesil için dengeyi oturtabilirsin. Bilemedin iki... Ama kendini kandırma sonunda hiçbir şey değişmeyecek. Çünkü herkes sonuza dek yaşamak ister." Repliğini yüzümüze vurmaktadır (Ceyhan, 2015).

Filmin sonuca bağlanan son bölümlerinde Will ve Silviya düzenin yıkılmasının çok kolay olmadığını bilseler bile bunun için adım atmaktan geri durmaz. Zira her değişim için küçük hareketlenmeler, cılız alevlenmeler koskoca alanı yakmaya yetecektir. Toplumsal eşitsizliklerin temelinde insanların bu adaletsizliği kabullenmesi yatmaktadır. Boyun eğmeler insanları başkalarına köle etmekten başka bir işe yaramamaktadır. Silviya üzerinden yansıtılan değişimler toplumsal düzleme doğru genişletilmek istenmiştir. Önce Silviya'nın kendi dünyasında başlattığı

dönüşümler, sonrasında babasının zenginliğini tehdit etme derecesine kadar ulaşmıştır. Babasının çoğu zaman kendisinden bile çok sevdiği zenginliğini elinden almak için Will'in uzattığı eli geri çevirmemiş düzene karşı harekete geçmiştir. Zaman bankalarından çaldıkları zaman yüklemelerini ihtiyaç sahiplerine dağıtmış böylelikle imkânsız sanılan, kırılmaz olarak ifade edilen körlüklerin bile iyileşebileceğini kanıtlamaya gitmişlerdir. Ultrakapitalist sistem güç kaybederken alt sınıf güçlenmeye ve karşı duruş olarak ihtiyaç duyulan irade bu şekilde zayıfların elinde hayat bulmaya başlar.

Sonuç

"İslam"ın ünlü düşünürü "İbni Rüşd" (1126–1198) zaman için; "Bir uçtan sonsuz olan bir şeyin, öteki ucunun da sonsuz olması, yani ileriye doğru sonsuz olanın, geriyedöğru da sonsuzdan gelmesi gerekir" der ve devam eder, "yaratılmış" (hadis) bir varlık, zorunlu olarak bozulmaya (fasid olmaya) "yok" olmaya mahkûmdur, oysa "zaman" sonsuzdan gelip son-suza dek sürecektir (Velidedeoğlu, 2015). Hayatımıza dâhil olan birçok şeyin alternatifini kullanarak onları egale edebilir ya da geri dönmek üzere ara verebiliriz. Bağlılıklarımızdan alternatifler aracılığıyla arnabiliriz. İleri sürdüğümüz bu fikrin belki de tek istisnası zamandır. Zira aklımızdan çıksa bile, görmezden de gelsek yerine hiçbir şeyi koyup ondan tasarruf edemeyiz. Zaman yerine konulabilecek, alternatifini oluşturulabilecek bütün kavramların ötesinde bir olgu olarak bu yönüyle zaman, In Time filminde ifade edilmektedir. In Time filmi ile birlikte zamanın değerini bilmeyen toplumlar olarak kıymetini vakte çevirdiğimizde anlayabiliyorsak zamanın acı yüzüyle karşılaşmanın nelere mal olabileceğine dair bazı kareler sinema teknolojisiyle birleşerek anlatılmaya, dile getirilmeye çalışılmış ve zaman, insanın bir parçası olunca, yaşlanmanın önüne geçilse de ansızın yere yığılıp ölmesinin önüne geçilemez.

Özetle In Time filmi benzeri filmler gibi sadece aksiyona odaklanıp seyirciyi eğlendirmeyi, hayretler içine düşürüp fantastik bir alanda zaman geçirmeyi hedeflememiştir. Zaman, Kapitalist sistem, Toplumsal eşitlik-sizler, sınıfsal farklılıklar v.b düşünsel ve yapısal kavramlar distopik zeminde bölümlere ayrılarak ifade edilmeye çalışılmıştır.

EXTENDED ABSTRACT

**Sociological Analysis of Time and In Time Movie As
The Metaphor of Consumption In Consumption
Society**

*

Bingöl University

Today, online and physical acquisitions are realized in various areas which can be expressed in billions of dollars in seconds. In the early days, although the commitment to commodities had a stimulating situation for later periods, the lack of necessary predictive measures led to the enslavement of humanity. Our habits that we can describe as the massacre of consumption have reached to the dimensions that do not have any hope in the relationship between the subject and the object.

Our consumption habits, our approach to consumption have an important place in the formation of our identities, often in the deterioration. Following the transformation rate of globalization on individuals leads us to the characteristic form of the consumer society at many points. People who spend more than what they have earned cannot win but who know how to consume and who are convinced that they exist as they spend, have lost the distinction of humanity in terms of the future.

However, there may be some reasons for the consumption to exceed the needs. The fashion, which has a great importance in the past as it affects the Millennium Age and its transformative side cannot be denied by any society, is shown to be one of the biggest reasons. In today's consumer society, where needs are manipulated, artificial agendas and needs are made an object of desire for individuals, fashion is an irresistible reality of the culture industry. According to the current culture and economic requirements, the fashion is changing in every period and its power is derived from this variability. It is in the separation of us and others by means of fashion through fashion (Yağlı, 2014).

One of the main characteristics of popular culture is that consumption has become the determinant of culture from its complementary position to culture. Undoubtedly, this change is the result of the traditional consumption concept in which the needs have been converted into consumption, leaving its place to an understanding where consumption has become the need for consumption (Baudrillard, 2017).

Real time, psychological time, biological time and administrative time are divided according to their perceptions. Some of these definitions; The meaning of the word as time, the events from the people of the past, according to the scientific perspectives of the very different time definitions come to the present, to follow the future towards each other, the individual is a continuous process beyond the control of the individual. Time is a phenomenon that has physical, philosophical, psychological and sociological dimensions that human beings cannot perceive by sensory organs (Mehmet Gürbüz, 2012).

Before time counting, it is about to regulate the world we live in and therefore our own position within this world. When Heidegger says *oluş* world time day, he takes into consideration the requirements of the sociality in which we will be involved and the imposition of these necessities on us. In this sense, the time is always a time connected to the world through calendaring (Günok, 2016).

The main subject of the analyzed film is the system critique of life in the dystopian context which goes beyond our time in different places within a different time period. It is mentioned a world in which time is the currency, everything is bought and sold over time.

Usually the time, the most important part of our lives, has become a commodity which the modern man can age with which he doesn't give him the value he deserves. The film has been consumed so brutally, and a behavior in its consumption has tried to express the invisible time perception through life.

Kaynakça/References

- (tarih yok). 3 15, 2016 tarihinde TBMM: <https://www.tbmm.gov.tr/hukümetler/KP57.htm> adresinden alındı
- Akay, A. (2005). *Postmodernizm*. İstanbul: M&L Yayınları.
- Anar, E. (2015, 07 05). *Zaman kavramı üzerine bir deneme*. 07 03, 2018 tarihinde <https://dunyalilar.org/zaman-kavrami-uzerine-bir-deneme.html/> adresinden alındı
- Aristoteles, Augustinus, A., ve Heidegger, M. (1996). *Zaman kavramı*. (S. Babür, Çev.) Ankara: İmge Kitabevi.
- Aytaç, Ö. (2002). Boş zaman üzerine kuramsal yaklaşımlar. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 12(1), 231-260.
- Büyükyıldırım, Ü. (2012, 02 05). *In Time (Zamana Karşı)*. 07 2018, 24 tarihinde <http://www.bilim.org/in-time-zamana-karsi/> adresinden alındı
- Balcı, A. (1990). Zaman yönetimi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 1(23), 1-2.
- Barak, h. (2018, 12 18). *nesne ve kavram olarak zaman*. <http://www.teorivepolitika.net/index.php/arsiv/item/96-nesne-ve-kavram-olarak-zaman> adresinden alındı
- Barnes, H. (2011, 11 04). *In Time-review*. 05 04, 2018 tarihinde <https://www.theguardian.com/film/2011/nov/04/in-time-film-review> adresinden alındı
- Baudrillard, J. (2017). *Tüketim toplumu*. (N. Tural, & F. Keskin, Çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Bauman, Z. (2002). *Küreselleşme*. (A. Yılmaz, Çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Bauman, Z. (2010). *Etigin tüketiciler dünyasında bir şansı var mı?* (F. Çoban, & İ. Kantarcı, Çev.) Ankara: De Ki Yayınları.
- Bilhan, D. Ş. (2007). 19. Yüzyıl avrupa resminde zaman kavramının anlamsal değişimi . *Eğitim Fakültesi Dergisi*, 17-33.
- Boşnak, M. (2011, 05 30). <http://www.haber7.com/yazarlar/metin-bosnak/748722-zaman-medeniyet-ve-din>. adresinden alındı
- Ceyhan, K. (2015, 12 31). *In time (zamana karşı) filmi ideolojik kuram incelemesi*. 06 23, 2018 tarihinde <http://olmayanulke.com/in-time-zamana-karsi-film-ideolojik-kuram-incelemesi/> adresinden alındı

- Chulhan, B. (2018). *Zamanın kokusu*. (Ş. Öztürk, Çev.) İstanbul: Metis Yayınları.
- Coştu, F. C. (2015). Zaman üzerine bir sınıflama denemesi. *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2, 647-664.
- Çüçen, A. (2018). *Martin Heidegger: Varlık ve zaman*. Bursa: Sentez Yayıncılık.
- Döner, E. (2017). Bazı kültürlerde ve dinler de zaman. *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 17(1), 229-234.
- Dargis, M. (2011, 10 27). *Die young, stay pretty, and watch your clock*. 06 01, 2018 tarihinde <https://www.nytimes.com/2011/10/28/movies/in-time-scifi-film-with-justin-timberlake-review.html> adresinden alındı
- derszamani.net. (2018, 12 16). *Zamanın önemi ile ilgili kompozisyon*. <https://www.derszamani.net/zamanin-onemi-ile-ilgili-kompozisyon.html> adresinden alındı
- Ebert, R. (2011, 10 26). *In Time*. 07 15, 2018 tarihinde <https://www.rogerebert.com/reviews/in-time-2011> adresinden alındı
- Elias, N. (2000). *Zaman üzerine*. (V. Ataman, Çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Güngör, K. (2017). *Büyüyen zaman ihtiyacı*. İstanbul: Notabene Yayınları.
- Günok, E. (2016). Heidegger felsefesinde zamansallığın göstereni olarak sıkıntı kavramı. *Kilikya Felsefe Dergisi*, 16-38.
- Goldberg, M. (2011, 10 27). *In Time Review*. 06 06, 2018 tarihinde <http://collider.com>: <http://collider.com/in-time-review/> adresinden alındı
- Heidegger, M. (2001). *Zaman ve varlık üzerine*. (D. Kanıt, Çev.) Ankara: A Yayınları.
- <http://bilgibak.net>. (2018, 12 23). Musevilik yahudilik nasıl bir dindir: <http://bilgibak.net/musevilik-yahudilik-nasil-bir-dindir/> adresinden alındı
- İşleri, D. (2018, 12 16). <https://kuran.diyamet.gov.tr>. Tefsir Leyl Suresi: <https://kuran.diyamet.gov.tr/tefsir/sure/92-leyl-suresi> adresinden alındı
- Kılıç, M. (2012, 03 23). *Makale*. https://www.tavsiyeeyorum.com/makale_8648.htm adresinden alındı

- Kızgut, R. (2009). *Eskiçağ uygarlıklarında tarih düşme yöntemleri*.Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, sosyal Bilimler enstitüsü, Konya.
- Karadaş, N. (2015). Zaman kavramına kuramsal yaklaşımlar ve internet'te şimdiki zaman olgusu. *Folklor/Edebiyat*, 21(83), 325-329.
- Karaküçük, S. (2008). *Rekrasyon: Boş zamanları değerlendirme*. İstanbul: Gazikitapevi.
- Kaynak, İ. H. (2016). Dinlerde kutsal zaman ve mekanın tarihsel yapısının fenomenolojik algısı. *Sutad*, 39, 443-455.
- Kuyaksil, A. (2014, 06 23). *Zamanın önemi*. <http://adar.org.tr/tr-TR/kose-yazilari/228/zamanin-onemi> adresinden alındı
- Martínez, A. N. (2015). *Being Human in a consumer society*. Burlington: Ashgate Publishing.
- Gürbüz, M. ve Aydın. H. (2012). Zaman kavramı ve yönetimi. *KSU Sosyal Bilimler Dergisi*, 9(1), 1-20.
- Mozhaeva, T. (2015). Doğu ve Batı Resim Sanatında. *Hacettepe Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Resim Anasanat Dalı* , 3-6.
- option=com_content&task=view&id=141&Itemid=45*. (2018, 12 23). Hristiyanlık Nedir? Hristiyanlar Neye İnanırlar: http://www.incil.nl/index.php?option=com_content&task=view&id=141&Itemid=45 adresinden alındı
- Orel, F. D., ve Yavuz, M. C. (2003). Rekreatyonel turizmde müşteri potansiyelinin belirlenmesine yönelik bir pilot çalışma. *Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(11), 61-76.
- Pişkin, Y. (2018, 12 16). <http://www.kadinveaile.com/>. Kuran'ı Kerimde Zaman Kavramı Musluman ve Zaman: <http://www.kadinveaile.com/kuran-i-kerimde-zaman-kavrami-musluman-ve-zaman/> adresinden alındı
- Robinson, T. (2011, 10 27). *In Time* . 08 02, 2018 tarihinde <https://film.avclub.com/in-time-1798170197> adresinden alındı
- Senemoğlu, O. (2017). Tüketim, tüketim toplumu ve tüketim kültürü: Karşılaştırmalı bir analiz. *İnsan&İnsan Dergisi*, 12, 66-86.
- Soysal, A. (2018). *Heidegger'de zaman ve üzerine*. İstanbul: Monok Yayınları.
- Türker, F. (2010, 06 20). *Zaman Nedir Nasıl Oluşur*. makaleci.com: <https://makaleci.com/zaman-nedir-nasil-olusur.html> adresinden alındı

- Tan, C. (2017, 02 18). *In Time filminde sınıfsal çatışma*. 01 08, 2018 tarihinde <http://www.bilimkurgukulubu.com/sinema/in-time-filminde-sinifsal-catisma/> adresinden alındı
- Topakkaya, A. (2017). *Felsefe din ve kültürde zaman*. İstanbul: Say Yayınları.
- Unat, Y. (2004). İslâm'da ve Türklerde zaman ve takvim. *Türk Dünyası Nevruz Ansiklopedisi*, 1-2.
- Velidedeoğlu, M. (2015, 01 09). *Zaman Üzerine*. 06 04, 2018 tarihinde http://www.cumhuriyet.com.tr/koseyazisi/181412/Zaman_Uzerine.html adresinden alındı
- Yıldızdöken, Ç. (2017). Heidegger'de Dasein'in varlığı ve zaman meselesi . *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 53, 162-178.
- Yağlı, S. (2014). Gündelik hayatın bir alanı olarak moda aracılığıyla kültürün yeniden inşası. *Akdeniz Sanat Dergisi*, 4(7), 157-162.
- Zaman Nedir*. (2018, 12 16). http://fizikolog.net/fizik_ansiklopedisi/zaman_nedir.html adresinden alındı

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

- Özbey, A. U. (2018). Tüketim toplumunda tüketim metaforu olarak zaman ve in time filmi üzerine sosyolojik analiz. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 9(16), 2461-2479. DOI: 10.26466/opus.484533

A Critique of the Corporate Governance Approaches from a Deontological Perspective: Can the Corporate Objective Embrace the Interests of Employees?

DOI: 10.26466/opus.493876

*

Mehmet Özyürek*

*Dr, Yalova Üniversitesi Hukuk Fakültesi / Yalova / Türkiye
E-Mail: ozyurekseze@yahoo.com.tr ORCID: [0000-0002-7980-4655](https://orcid.org/0000-0002-7980-4655)

Abstract

What should the corporate objective be? How should the interests of employees feature in said objective? Do employees have intrinsic value other than instrumental value? There are, of course, a number of different arguments that have been advanced in response to these questions; the majority of which have been built upon a range of different theoretical positions. In order to answer such questions, this study critically analyses the most prominent corporate governance approaches, which mostly see employees as only means in the corporation's and/or shareholders' ends. The study argues that employees should not merely be treated as instruments to the ends of the corporation or corporate shareholders. It argues that a normative approach to realise the corporate objective can be found within a non-consequential stakeholder theory. Thus according to this paper, employees can be respected genuinely only if the objective of the corporation is redefined from an intrinsic perspective.

Keywords: Corporate Governance, Business Ethics, Stakeholder Theory, Deontological

Kurumsal Yönetişim Teorilerine Deontolojik Bir Eleştiri: Şirketlerin Amacı Çalışanların Çıkarlarıyla Bütünleşebilir mi?

Öz

Bir işletmenin amacı ne olmalı? Bu amacın içinde işletmenin çalışanlarının çıkarları ne ölçüde rol oynamalı? Çalışanlar işletmeye sağladıkları faydanın ötesinde bir değere sahip mi? Elbette bu sorulara şimdiye kadar bir çok teori farklı açılardan yanıtlar aradı. Aşağıda okuyacağımız çalışma bu sorulara cevap ararken işletme çalışanlarını kar maksimizasyonu doğrultusunda araç olarak gören kurumsal yönetişim teorilerinin eleştirel bir analizini sunuyor ve bu teorileri görev ahlaki açısından yeniden değerlendiriyor. Bu değerlendirme işletmenin amacını ve işletme çalışanlarının çıkarlarını araçsal/sonuçsal olmayan normatif bir teori üzerinde yeniden tanımlıyor. Kant'ın görev ahlakını temel alan bu teori, işletme çalışanlarını, yarattığı ekonomik faydanın ötesinde değerlendiriyor. Bu çalışma aynı zamanda çalışanları sadece araçsal değeri üzerinden değerlendiren kurumsal yönetişim modellerinin de bir eleştirisini sunuyor. Yapılan eleştiride yaygın kurumsal yönetişim modellerinin, çalışanlara sadece işletmeye ve hissedarlara sağladıkları fayda üzerinden yaklaştığı üzerinde duruluyor. Bu nitel ve normatif eleştirinin ardından çalışanların içsel değerlerine saygı gösterebilmenin ancak deontolojik bir paydaş teorisi ile mümkün olabileceği savını öne sürüyor.

Anahtar Kelimeler: Kurumsal Yönetişim, İş Etiği, Paydaş Teorisi, Deontolojik Etik

Introduction

This paper asserts that most corporate governance theories subordinate the interests of employees to the economic interests of shareholders. The paper begins its examination with the shareholder value theory (SVT)¹. Shareholders are the investors who hold stocks or shares that are issued or sold by the corporation (Blair, 1996). Shareholder value theory (SVT) states that the objective of the corporate governance should be the maximisation of shareholder-wealth (Bainbridge, 2003; Eisenberg, 1999). Indeed, by following this theory, directors may also consider the interests of non-shareholder stakeholders (Keay, 2011). But as the following paragraphs clarify the crucial point under the notion of SVT is that directors consider the interests of other stakeholders merely as a means to maximising shareholder value. Stakeholders are not intrinsically given weight, at least not as something to be pursued in their own right. Rather, their input is only given weight instrumentally - that is in order to realise the true, higher goal, of maximising shareholder value (Rossouw, 2009). Thus the SVT may be regarded as functionalist or consequentialist towards employees since most justifications of SVT are predominantly based upon the concept of economic efficiency.

On the other hand, stakeholder theory constitutes the most important competitor to the SVT. The theory's chief claim is that corporations should give weight to the interests of non-shareholder stakeholders, as well as those of shareholders. Stakeholder theory (ST) has various strands, and can be categorised under a number of different headings. As this paper shall note, some of these arguments in favour of the stakeholder theory are themselves economic, especially those based upon the importance of fostering productive relationships with valuable employees. However, as critiqued in the following paragraphs, these theories are mostly instrumentalist towards non-shareholding stakeholders, and consequently, are instrumentalist towards employees as SVT. Similarly, other theories, presented as alternative to the SVT, approach stakehold-

¹ The theory is also called as 'shareholder primacy' or 'shareholder value principle,' or 'shareholder wealth maximisation norm'. (Crane and Matten, 2010, p. 665)

ers from an instrumentalist perspective too. These theories will be examined in detail below.

However, this paper argues that employees should not merely be treated as instruments to the ends of the corporation. Yet, do today's corporate governance approaches pay attention to intrinsic value of employees? To answer this question, the paper shall critique the main corporate governance approaches from a non-consequential perspective. Before this critique, the paper briefly examines the theory of Kantian deontological ethics. Afterwards, it analyses and criticises the main justifications of the shareholder value theory. In the course of the analysis, enlightened shareholder value theory (ESV) is critiqued as a variation of the SVT. In the following section, the stakeholder theory (ST) is investigated from both economic and non-economic perspectives. The paper then concludes its analysis with non-consequentialist stakeholder theory by highlighting the potential of non-consequentialism in improving the intrinsic interests of employees.

Non-Consequentialism as a Theoretical Approach: A Brief Look at Deontological (Kantian) Ethics

Deontology is a concept grounded in moral duties (Gibson, 2000). According to deontological ethics, 'some actions are right or wrong for reasons other than their consequences' (Beauchamp and Bowie, 1997, p. 33). Therefore, deontological ethics differs from consequentialist ethical theories such as utilitarianism which evaluates an ethical act depending on a favourable outcome.²

Immanuel Kant is one of the most important philosophers of modern deontological ethics. Kant argues that the act of a person should not be guided by self-interest, but it should be from his duty (Beauchamp and Bowie, 1997). According to Kant, there are two types of duties or, in his own words – 'imperatives'. The first type of duty is called, hypothetical imperative; referring to the action, which 'is good for some possible or actual purpose' (Kant, 2011, p.57). For instance, if one wishes to develop

² Utilitarianism can be one of the most significant consequentialist ethical theory. According to a Utilitarian, for example, happiness is the only desirable end. (Mill, 1991, p. 168)

her career, she must study and work for this. Thus, hypothetical imperatives are dependent on persons and their goals. Secondly, the categorical imperative refer to 'the action to be of itself objectively necessary without reference to any purpose'(Kant, 2011, p.59). In other words, the categorical imperative does not depend on any good or unpleasant consequences. It does not vary person to person. It refers to universal duties that every rational human being can have, such as truth telling, or keeping promises.

In spite of the above categorisations, Kantian ethics per se has been predominantly shaped by the elements of the categorical imperative alone. The categorical imperative can be grounded in three main formulations. The first is based upon the notion of universality. To illustrate this, Kant implores the reader to 'act only according to that maxim through which you can at the same time will that it become a universal law'(Kant, 2011, p.71). Kant articulated this further by saying that 'so act as if the maxim of your action were to become by your will a universal law of nature'(Kant, 2011, p.71). From this perspective, the maxim of an act or rule should be universalizable in order to be ethical. This universality formulation requires consistency (Rowan, 2000). It should be applicable to everyone, without exception to be deemed a valid moral rule. Therefore, it can be seen as a test for an ethical act from the Kantian perspective.

The maxim of some actions definitely exists which cannot be universalized. However, these actions – called immoral actions – are viewed as self-defeating from the viewpoint of Kantian ethics. For example, if a maxim that permitted an immoral action such as theft by employees, managers, or customers were universalized, it would be self-defeating (Bowie, 1999). As Bowie posited, if one universalized a maxim that permits the breach of a contract, no contract would exist, since people would not enter into a contract which they believe that the other party would have no intention of honouring (Bowie, 1999). Therefore, for an ethical act to be deemed as such, the universalization of maxims requires it to be logically coherent.

One may claim that consequentialist ethical theories can also be universalised and be consistent. In this case, utilitarianism, which differs from Kantian ethics by focusing upon the good consequences of an ethi-

cal act, may be one example. However, in terms of utilitarianism, the measure of utility can change, for example, the assessment of 'consequences as pleasure or pain might depend heavily on the subjective perspective of the person'(Crane and Matten, 2010, p.99). In other words, utilitarian ethics may be seen as more subjective compared to deontological ethics. Nevertheless, moral duties under Kantian ethics are absolute, and apply to everyone. Thus, in order to make corporations respect the interests of employees globally, Kantian ethics may give us a more extensive prescription.

The second formulation of the CI is based upon the intrinsic value of human beings or, put differently, respect for persons – a central feature of this work. The notion of respect for persons refers to the idea advanced by Kant that the person has the right to be treated as an end in itself. Indeed, one must be treated with respect and moral dignity as the dignity that human beings possess stems from their capability as autonomous and self-governing beings (Bowie, 1999). Kant posits that people as responsible beings can distinguish the right from wrong by themselves. Human beings differ from objects, which have instrumental value, and should not be treated as things. Human beings also differ from animals since they are capable of making rational choices (Bowen, 2006). To this end, the ethos of Kantian ethics advances the view that people need to be free to develop their 'rational and moral capacities'(Arnold and Bowie, 2003, p.223). In summary, persons should be treated as ends in themselves, and not as means to others' ends.

The second formulation of the categorical imperative, in particular, can also be applied to corporate activities. For example, utilising a Kantian perspective, Arnold and Bowie define the ethical obligations of employers as to 'refrain coercion, meet minimum safety standards, and provide a living wage for employees' (Arnold and Bowie, 2003, p.222). From this perspective, it can be argued that employees should not merely be treated as instruments to the ends of the corporation (Rowan, 2000). Hence, corporate governance approaches that see stakeholders as means in the ends of a limited number of people, such as in the ends of shareholders, can be rejected from this angle.

The third formulation of the categorical imperative is called the kingdom of ends. This formulation may be seen as the combination of the

first and second. Accordingly, the interactions among the community of human beings should be shaped by laws based on the notion of universalizability and respect for persons as outlined above (Bowie, 1999). Here, every person in the community has equal interests as they possess human dignity.

Autonomy, which enables rational human beings to take ethical decisions, is the main element in the third formulation of CI, to which 'members of the kingdom' are at the same time seen as subject and sovereign legislators of (Bowie, 1999, p.87). From this perspective, to be autonomous 'is to have the mode of self-control that takes account of others' like moral status'(Brummer, 1986, p.179). This constitutes the fundamental root of Kantian ethics since the ethical act is based upon the reason. For example, the corporation can be seen as a moral community made up of human beings. Consequently, corporations need to respect the autonomy of stakeholders, such as employees (Bowie, 1999).

However, the application of Kantian ethics to corporate governance can also attract some criticism. The most important critique may be related to how directors should treat different stakeholders with different ends. For instance, 'a company's shareholders may want profits, while some of the workers within a firm may be striving for higher wages, increased leisure, or perhaps the pursuit of a religious life' (Freeman and Evan, 1990, p.511). Should directors favour shareholders to other stakeholders in this situation? One answer to this question is that even in a situation in which stakeholders are treated as means in others' ends they 'should have the choice between sacrificing their own personal goals in favour of the company's collective ones, or else leaving the firm'(Freeman and Evan, 1990, p.511). In light of this view the remainder of the paper examines the notion, positing the suggestion, that treating individuals, or employees, as a means to an end should not be the objective of the corporation. For this purpose, the following sections examine how prominent corporate governance approaches address the question of the corporate objective. After having investigated this, the paper turns once again to consider the concept of respect for persons, concluding its analysis of non-consequentialist stakeholder theory.

Shareholder Value Theory

In order to see how the SVT addresses the question of the corporate objective, the following sections will examine the main justifications behind and in favour of the theory.

Property Rights

The notion in which companies are viewed as property, conceptualises the company as a fictional instrument through which the company effectively becomes the property of its shareholders (Friedman, 1970) It is claimed that property rights 'give the owner full and absolute disposition rights over the object of ownership' (Engelen, 2002, p. 395). And so, the corporation is seen as legally obliged to serve the interest of its shareholders. It may then be argued that one justification in favour of SVT derives from property rights of shareholders.

A defender of the view that the company is property (while justifying the SVT) may argue that in fact, respecting the rights of shareholders to have their interests given primacy is also likely to promote greater overall social wealth (Parkinson, 2003). This consequentialist notion, as an idea of moral philosophy, can be traced back to the ideology of Adam Smith, who argued that the individual acts of economic self-interest through the invisible hand of market forces serve the best interests of society at large (Ho, 2009). Accordingly, a free competitive market, in which individuals pursue their own private goals, functions better for the public interests (Parkinson, 2003). However, for proponents of the company as property justification for the SVT, the fact that the SVT may also happen to maximise overall social wealth is a mere fortunate by-product of respecting shareholders' private property rights. For the property rights advocate, the SVT is a necessity, as property rights must be respected, and only the SVT achieves that (Parkinson, 2003).

Following the above notions, individual freedom has been regarded as having high moral value. In this respect, traditional inherent property rights continue to allow corporate property to be treated as a private association (Parkinson, 2003; O'Neill, 1991). Assigning control rights to shareholders in the manner described has been associated, by moral phi-

losophy, with generating the greatest good for all. In other words, maximising share value is regarded as the maximisation of the social value and welfare too (Hansmann and Kraakman, 2001). Indeed, this perception creates a theory under which the corporation is regarded not only as a profit-oriented entity, but one that is also beneficial to society as a whole (see McSweeney, 2008). However, it is important to note that the property argument is distinct from, and ultimately not dependent on, such a positive consequentialist outcome since property rights are grounded in deontological ethics. (Staveren, 2007)

Nonetheless, even though the property rights argument may be used as a justification in favour of the shareholder value theory (SVT), it is evident this possesses some weaknesses. First, one may opt to argue that shareholders, technically, cannot be said to be the owners of the corporation, since the property of the corporation belongs to the company itself as a separate entity, and shareholders do not have direct proprietary rights to it (Davies and Worthington, 2012). Rather than shareholders themselves, it is the board of directors within a corporation that has the right to control the corporate assets (Stout, 2012).

Second, SVT states that shareholders, as owners of the company, are entitled to determine in whose interests the company should be run. Typically, this will be in the interest of themselves. However, it does not insist that the company must be run for the interests of shareholders alone. Shareholders may, for example, decide that the company is to be run in the interests of employees. Yet, this result would even depend on shareholders choosing to sacrifice their own interests in favour of other stakeholders instead; that is to say, this is not an outcome that could be imposed upon shareholders, in contravention of their moral, equitable or legal rights as property owners. However, for proponents of the shareholder value theory, who rely on the company as property argument, it is generally assumed that shareholders do not want to incur such a voluntary sacrifice of their own interests, so shareholder value does indeed flow seamlessly from the assumption that the company itself is the property of shareholders.

Third, even where shareholders are named as owners, the property rights they possess are not unlimited. To this end, it is crucial to define the limits of the concept of ownership. One can, for instance, use

Honoré's (1999) example in order to demarcate the limits of ownership rights. According to him, there is 'a substantial similarity in the position of one who 'owns' an umbrella in England, France, Russia, China'(Honoré, 1999, p. 558). Yet, he underlines the significant limits of ownership rights by pointing out nowhere does one have the right 'to poke his neighbour in the ribs or knock over his vase'(Honoré, 1999, p. 558). Furthermore, Donaldson and Preston emphasise that 'property rights are embedded in human rights' and they are restricted against harmful uses (Pejovich, 1990, cited in Donaldson and Preston, 1995, p. 83). Donaldson and Preston also cite Pejovich who states that "it is wrong to separate human rights from property rights" in order to depict the arguments that bring stakeholder interests into the conception of the property (Pejovich, 1990 cited in Donaldson and Preston, 1995, p. 83). In addition to specific rights, property ownership creates some duties for owners (Greenfield, 1997). For instance, 'a property owner cannot burn noxious trash in her backyard' (Greenfield, 1997, p. 293). Property rights cannot be seen as justifying harmful activities. Thus it can be argued that the concept of the corporation as property 'does not support the popular claim that the responsibility of managers is to act solely as agents for [and in the interests of] the shareowners' alone'(Donaldson and Preston, 1995, p.84).

Nevertheless, in addition to property rights, there are also contractual theories/economic arguments that can be in favour of the SVT which are addressed in the following section.

Contractual Theories

The Theory of Transaction Cost and Incomplete Contracts

According to Coase (1937), firms can perform better than the market since it is the market that minimizes transaction costs. This minimization occurs due to the authority within the firm to affect such costs (Coase, 1937). Even though the price mechanism determines the allocation of factors in the market, in the firm, if an employee 'moves from department y to department x, he does not go because of a change in relative prices, but because he is ordered to do so' (Coase, 1937, p. 387). There-

fore, from the perspective of Coase, the authority in the firm reduces the costs which may be possible in the market.

However, according to Alchian and Demsetz (1972), the essence of the firm is based upon contracts, rather than authority. Yet, it is also argued that contracting creates transaction costs within the firm (Riley, 1995). Indeed, following this argument, it may be impossible to write a complete contract since 'a contract that anticipates all the events that may occur and the various actions that are appropriate in these events' cannot be written (Hart, 1988, p.123). Thus, 'any contract written within a firm or between independent firms will be incomplete'(Hart, 1996, p. 372). Because of this contractual incompleteness, 'governance structure can be seen as a mechanism for making decisions that have not been specified in the initial contract'(Hart, 1995, p. 680).

In turn, the firm may be seen as a governance structure (Mallin, 2010). One solution in terms of incomplete contracts can be that 'assigning property rights to one of the parties to the contract' (Blair and Stout, 1999, p. 260). Yet, which party should be assigned these rights? The SVT answers this question by addressing justifications made under the agency theory and the concept of the nexus of contracts. Next section examines these theories.

Agency Theory and the Concept of the Nexus of Contracts

Agency theory constitutes a strong justification in favour of the SVT. According to the agency theory, corporate managers are called to act as the agents of the shareholders, and shareholders are the principals of the managers (Jensen and Meckling, 1976). According to this theory, the agency relationship also creates an 'agency cost' where there exists a risk of agents evading transactions, or acting in their self-interest (Jensen and Meckling, 1976, p. 308). Indeed, anything that reduces shareholder value, arising from the agency relationship, constitutes agency cost. For example, agents may create additional costs if they consider the interests of other stakeholders instead of the interests of shareholders. Agency cost includes direct transfer of value to the agent such as excessive salaries. It also includes monitoring costs incurred by shareholders trying to prevent such transfers of value. As a consequence, the objective of the cor-

porate board needs to be 'reducing agency costs and maximising shareholder wealth' (Stiles and Taylor 2001, p.14).

The agency relationship between principals and agents constitutes a contract (Jensen and Meckling, 1978). Agency theory, therefore, views the corporations as a nexus of contracts (Mallin, 2010, p. 18-19). From this perspective, the corporation is not real, but rather defined as a complex set of contracts among managers, workers, and the contributors of its capital (Easterbrook and Fischel, 1985). For instance, Easterbrook and Fischel (1989) argue that the corporation is made up of a web of contracts in which people who voluntarily agreed to participate. In this context, shareholders are seen as the sole residual claimants and risk bearers because it is they that differ from other stakeholders such as employees who contract for a fixed return (Easterbrook and Fischel, 1989). For instance, a contract specifies how much an employee will be paid or how much a creditor will be repaid. Yet shareholders, who possess no such contracts, are seen as less protected than other corporate constituencies (Bainbridge, 2008). As such, shareholders are regarded as risk bearers in comparison with other stakeholders, such as employees, who enjoy protection under their contracts and various laws (Easterbrook and Fischel, 1989). Williamson further contends that shareholders cannot renegotiate the terms of their contracts (Williamson, 1984). In this vein, shareholders are seen as constituents, who do not have the 'guarantee of any return'(Keay, 2010, p.398).

In light of the above, shareholder value theory sees shareholders as the most vulnerable participants in terms of risk taking. For example, one can ask whether it is possible to give shareholders a fixed dividend, for instance, 5% of the value of their investment each year and assume employees get all the surplus. However, the answer to this question is based on the fact that shareholders can diversify their investments, but employees are risk averse. As a result, shareholders accept more risk and employees want the security of a guaranteed salary. Accordingly, shareholders become residual claimants and risk bearers by purchasing stocks. Hence, the concept of the nexus of contracts, based upon 'the existence of divisible residual claims on the assets and cash flows of the organisation,' can be seen as an important justification for shareholder value maximisation (Jensen and Meckling, 1976, p. 311).

Lastly, it may be argued that there are other supposedly economic benefits guaranteeing that shareholders alone retain the right to have their interests considered above all others, rather than requiring a balancing of the shareholder and non-shareholder claims to profit and corporate assets. For instance, Jensen (2001) argues that the corporation should not maximise both shareholder value and any other stakeholder value at the same time, since this method cannot be efficient. This perspective is grounded in that shareholder value is more certain than other theories in decision-making, since corporate managers do not need to balance different and complicated interests of other stakeholders in decision making (Jensen, 2001). Jensen (2001) points out that corporations should have a single-valued objective for efficiency since multiple objectives may confuse the managers.

However, agency theory and the nexus of contracts arguments in favour of shareholder value theory (SVT) can be critiqued from a number of different perspectives. First, the notion that shareholders are the only residual claimants to corporate profits has a crucial flaw. For example, the corporation can be depicted as mutual assets of the team members who make firm-specific investments; thus these firm-specific investments can hardly be protected by a contract and they are of 'little or no value outside the firm' (Osterloh and Frey, 2006, p. 328). Not only shareholders, but also other stakeholders, such as employees, bear residual risk-specific investments (Blair and Stout, 1999). By making firm-specific investment in the firm, employees become a valid and legitimate risk bearer for residual claims (Brink, 2010). Employees may then suffer losses or receive dividends along with shareholders, depending on the performance of the firm (Stout, 2001).

Limited liability protects only the assets of the shareholders from large losses, regardless of their cause (Kraakman et al., 2009). Under such protection, shareholders are not liable for more than the nominal amount they invest. Furthermore, shareholders can renegotiate their contracts in the stock market, and can sell their shares whenever they wish to (Freeman and Evan, 1991). However, other stakeholders may not have such an exit option. For example, employees bear risks as much as shareholders bear (Ghosal, 2005). They cannot change their job easily (Blair, 2003). Employees can be seen as residual claimants since their income depends

upon a hazardous quasi rent (Brink, 2010). This notion will be analysed further below. Hence, it is problematic to say that shareholders are the 'only risk bearers' (Sharplin and Phelps, 1989, p. 50).³

Second, whereas the SVT sees shareholders as corporate constituents who always share identical interests, this assumption may not be true in some circumstances. Although some shareholders may possess short-term profit driven interests, others may be interested in the long-term success and sustainability of the firm.⁴ For instance, they may 'prefer their companies not earn profits by harming third parties or breaking the law' (Stout, 2012, p.9).

Third, even if some claim that shareholder value is efficient, shareholder value maximization may not always necessarily be efficient (Lee, 2006). When it comes to the costs created by corporate externalities for stakeholders other than shareholders, the SVT may not be justified by the efficiency argument (Keay, 2012). The SVT, through share price maximisation, often leads directors to externalise the costs on to other stakeholder groups (Deakin, 2005). Therefore, the SVT may be one of the contributory factors leading to plant closures, unsafe products, and polluted environments (Mitchell, 2002). Hence, in order to justify the SVT from an efficiency perspective, the cost created to other stakeholders must also be considered (Keay, 2012).

Fourth, share prices as performance indicators in favour of the SVT can and have been criticised. Share prices may not represent accurate indicators, these may increase or decrease without any change in the corporation's fundamental values (Letza et al., 2004). Thus, share prices may not evaluate corporate performance holistically or accurately. For instance, in some circumstances, whereas the company performs poorly, executive compensation may continue increasing (Dent, 2005).

Lastly, the SVT and one of its justifications, namely the notion of nexus of contracts, draws most of its support from economic efficiency. However, this consequentialist approach subordinates non-shareholder

³ According to Sharplin and Phelps (1989), the corporation may be conceptualised as a nexus for contracts among stakeholders and the management can act as an agent for each stakeholder group, who can all be treated as residual claimants (p. 50).

⁴ Some investors specifically abstain from investing in particular companies citing ethical justifications. (See Lewis, 2001, p. 332)

stakeholder interests. It is essential to note that the SVT, which relies upon some of the arguments examined above, could not be deemed acceptable according to deontological ethics since all the arguments advanced fail to treat the other stakeholders as their ends in themselves. Indeed, even if it is claimed that maximising shareholder value results in efficiency of corporations and leads to the indirect improvement of other stakeholders' interests, this does not change the instrumentalist characteristics of the SVT (Rossouw, 2009). In other words, from this viewpoint, the interests of stakeholders can only enjoy instrumental value. Thus, the interests of non-shareholder stakeholders, such as the interests of the employees, in the SVT are constrained, and limited by the functionalist perspective. This behaviour cannot be regarded as ethically right from a deontological perspective.

Dismissing Enlightened Shareholder Value

In this section, the paper shall briefly consider – although only to dismiss – the enlightened shareholder value (ESV).⁵ ESV may be thought of as another version of the corporate objective, and a variation on Shareholder Value Theory (SVT). However, as the following paragraphs shall try to illustrate, as an approach, it does not really provide an alternative, and rather should be understood as a clearer and explicit depiction of what is already implicit in any clear understanding of SVT.

ESV was put forward by the Companies Act (CA) 2006 in the UK. Some commentators conceptualised the ESV as a third way, and considered it a move towards a more stakeholder-driven corporate governance model (Williams and Conley 2005; Millon, 2011). The ESV essentially refers to long-term shareholder wealth maximization (Millon, 2011). Accordingly, stakeholder interests are seen as material in maximising financial performance and the creation of long-term value. Consequently, ESV requires directors to promote the success of the company in the interests of all stakeholders (Companies Act 2006, s. 172).

⁵ The concept of the ESV was first used by the Company Law Review Steering Group in the UK. (Department of Trade and Industry 1999, para 5.1.11).

With ESV, shareholder value maintains its primary role as the objective of the corporation. However, a subtle difference can be outlined between SVT and ESV (Ho, 2010). ESV may be seen as a way of complying with shareholder interests, without neglecting legitimate stakeholder claims. Whereas SVT claims that maximizing 'the wealth of shareholders' improves the value of the firm, according to ESV, maximizing the long-term value of the firm improves 'the wealth of shareholders'(Ho, 2010, p. 99).

As with SVT, ESV may also be critiqued from a number of similar perspectives. Firstly, the market driven nature of this theory can be criticised for making it insufficient with respect to long-term sustainability (Millon, 2011). As Millon (2011) highlights in his research, even if requirements upon companies to avoid wrongdoing towards its stakeholders result in some improvements, the market driven nature of ESV – where shareholders create pressure to achieve short-term results – constitutes a significant weakness to the approach. Secondly, whilst ESV touches upon issues such as long-termism, and the consideration of stakeholders' interests, ultimately it fails to provide a direction such as 'to what degree management should or may deviate from shareholder wealth maximization'(Henderson, 2009, p.27). Thus the management of the corporation may fail to balance the interests of all stakeholders, since even though the theory requires the consideration of all stakeholders in terms of corporate governance, it does not propose 'how and when that is to be done' (Keay, 2012, p. 290). Lastly and most importantly, much like SVT, ESV considers stakeholder interests as merely instrumental. It focuses on how the interests of employees can be used to improve efficiency and profitability. ESV, by highlighting long-term shareholder value, can even be interpreted as if to provide 'guidance on how to discriminate between the interests of different stakeholders' in order to maximize shareholder value (Kiarie, 2006, p.340). Therefore, one conclusion can be that employees, along with other stakeholders, are expected to be treated instrumentally, rather than being given intrinsic weight or value in ESV.

Stakeholder Theory

Stakeholder theory constitutes the most important competitor to SVT. Stakeholder theory's chief claim is that corporations should give weight to the interests of non-shareholder stakeholders, as well as those of shareholders (Reynolds, Schultz & Hekman 2006). Thus, stakeholder theory can be depicted as a more comprehensive approach to that of SVT, encompassing all relevant parties to the corporation (Fontrodona and Sison, 2006).

Before analysing the main concepts of stakeholder theory, exactly who stakeholders in the present context are require identification. Scholars have advanced suggestions in this regard. According to Dodd (1932), three groups of people have interests in the corporation as stakeholders. The first are its stockholders, with their capital, the second are its employees, who provide labour and invest their lives into the operation and business of the company, and the third group is its customers, and the general public (Dodd, 1932). By contrast, Freeman (1984) defines stakeholders from a much broader perspective. In his definition, stakeholders refer to 'any group or individual who can affect or is affected by the achievement of the organization's objectives' (p. 46). According to Clarkson (1995), 'stakeholders are [those] persons or groups that have, or claim, ownership rights, or interests in a corporation and its activities, past, present, or future' (p. 106). Similarly, according to Donaldson and Preston (1995), 'stakeholders [can be] identified by their interests in the corporation, whether the corporation has any corresponding functional interest in them' (p. 67). Donaldson and Preston's definition of stakeholders reflects the approach of this paper towards stakeholders.

Having defined who stakeholders are, it is noteworthy that one of the key concepts advanced within stakeholder theory is that corporate managers ought to balance the interests of stakeholders in terms of decision making (Smith, 2003). As such, the corporate objective, as previously highlighted in this paper, is part based upon a measure of satisfaction for all corporate stakeholders, rather than just shareholders. In SVT, although non-shareholder stakeholders can create value, value distribution tends only to favour shareholders (Ghoshal, 2005). Unlike SVT, stake-

holder theory contends that the philosophy of the corporate governance should be based upon creating 'as much value as possible for stakeholders' (Freeman et al., 2010, p. 28)

Stakeholder theory may specifically be examined from a descriptive, instrumental or normative perspective (Donaldson and Preston, 1995). From a descriptive perspective, stakeholder theory can 'be used to describe, and sometimes explain, specific corporate characteristics and behaviours' (Donaldson and Preston, 1995, p. 70). Alternatively, stakeholder theory may be justified by employing instrumentalist arguments, such as highlighting the role of stakeholder management in the profitability of the corporation (Donaldson and Preston, 1995). Lastly, a stakeholder theory may be grounded in normative arguments that focus upon intrinsic value of stakeholders (Evan and Freeman, 1998). In this respect, one may ask 'why corporations ought to consider stakeholder interests, even in the absence of any apparent benefit' (Gibson, 2000, p.245).

The remainder of this paper examines stakeholder theories in two sections: strategic/instrumental stakeholder theories and non-consequentialist theories.

Strategic/Instrumental Stakeholder Theories

As outlined above, the major arguments in favour of the SVT are the supposed economic benefits it engenders by producing ever greater social wealth. Indeed, some instrumentalist proponents of stakeholder theory have also sought to use economic justifications to defend stakeholding (See Smith, 2003). Accordingly, the major justification of instrumental stakeholder theories is that companies practising stakeholder management will maximize their financial performance (Egels-Zandén and Sandberg, 2010). Moreover, if the corporation considers the interests of its stakeholders, then profit maximisation may be more stable, long-lasting and effective than in the SVT.

For example, changes in the relative importance of capital, and (at least in part) labour in generating value for companies, constitute a strong argument in favour of strategic/instrumental stakeholder theories. Indeed, the accelerated change from a physical to a knowledge-based economy in recent decades - making human intelligence a crucial factor

in today's corporate world, may be seen as a factor improving the position of stakeholders in relation to the capital supplier shareholders. As Drucker (1994) had observed, technological devices (purchased with shareholders' capital) are not productive tools without qualified employee users. Thus, in addition to shareholders who ensure financial investment in the firm, other stakeholders, such as employees, gain importance by making firm-specific investments (Egels-Zandén and Sandberg, 2010). Therefore, the concept of ownership based upon financial investment would appear to, in part, be losing significance. Indeed, in addition to the 'buildings and machinery', it is 'the skills and experience of workforce' that play a vital role in the value of the company (Handy, 2002, pp. 51-52). Thus, in this environment, 'when workers leave, their information and skills-the corporation's permanent capital-do go with them'(Mitchell, 1998, p. 873).

The instrumental stakeholder theory (IST) finds some of its economic justifications in strategic management (Freeman et al., 2010). One such justification in favour of the IST can be related to competitive advantage (Jones, 1995). For instance, the IST may specifically depict the role of trust and cooperation as improving the competitive advantage of the firm (Jones, 1995). According to Jones (1995), for example, the firms pay attention to trust and cooperation 'will experience reduced agency costs, transaction costs, and costs associated with team production' (p. 422).

Nevertheless, instrumental stakeholder theories suffer from some apparent weaknesses. First, much like shareholder value theory, instrumental stakeholder theories apply economic justifications, and address the issue of efficiency. Whilst these justifications may mean profit maximisation, they may not mean value creation for all stakeholders (Phillips, 2003) since instrumental theories can be interpreted as using stakeholder management in maximizing shareholder value (Cooper, 2004).

Second, unlike the main arguments of instrumental stakeholder theories, companies may not be affected financially even if they act badly towards stakeholders. For instance, although corporations can maximise profit by considering the interests of stakeholders, some corporations may still continue externalising some costs placed upon stakeholders. In effect, sometimes corporate misdemeanour may not even affect companies in the long run. The Ford Pinto case may be one example in this

regard. Ford, which company used to produce cars called Pinto with unsafe fuel-tank systems, caused many deaths and injuries (Stuart, 1979). Although the company 'acted badly' in this case, it has not been hurt seriously (Gibson, 2000, p. 245).

Thus, in some circumstances, it is possible to say where market actors cannot adequately sanction companies, companies may not be eager to give respect to the interests of stakeholders. For example, consumers may be less effective to influence some companies through purchasing power, if such companies do not produce consumption goods. (Graham and Woods, 2006). Similarly, the same may apply where a company possesses a monopoly within the market. As such, from an instrumental perspective, where there is no business case to consider the interests of stakeholders, then it would seem unlikely to expect companies to offer genuine respect to stakeholders.

Lastly, even where there may be strategic value with respect to stakeholders' interests, one may argue that instrumental approaches may not be as successful as non-instrumental ones (Quinn and Jones, 1995). Conversely, instrumental and strategic thinking may even result in detrimental effects upon ethics (Gibson, 2000). For example, if employees, or other stakeholders, realise that ethical policies are justified, instrumentally, such as in terms of the self-interests of the corporation, or its shareholders, they may act in the same way (Quinn and Jones, 1995). Thus, one can argue that intrinsic approaches, rather than instrumental ones, may result in better outcomes even for the corporation (Quinn and Jones, 1995).

In summary, consequentialist/strategic arguments in favour of stakeholder theory, without substantial empirical evidence, do not seem as robust as normative arguments in order to justify stakeholder theory (Donaldson and Preston, 1995). These theories are also morally problematic from an ethical (deontological) point of view, since the respect offered to stakeholders in these theories is dependent upon good consequences for the company. Even though these theories differ from shareholder value oriented approaches, by considering the interests of other stakeholders, they do not recognise the moral value of treating stakeholders as ends in themselves. When stakeholders are approached in-

strumentally, their interests are considered 'only if they have strategic value to the firm' (Berman et. al, 1999).

Non-Consequentialist Stakeholder Models

The beneficial outcomes of considering the interests of stakeholders have been the central focus of corporate governance theories (including stakeholder theory) so discussed so far. However, a normative theory can also ask why the corporation should consider the interests of stakeholders even if there are no beneficial outcomes (Gibson, 2000).

For instance, if the corporation is seen as 'a community of persons' by placing emphasis upon 'the nodes of relationships', intrinsic worth and human dignity can be recognized instead of the instrumental value of what an employee does for the firm (Fontrodona and Sison, 2006, p. 39). As Donaldson and Preston (1995) quoted above, stakeholders can be defined 'by their interests in the corporation', rather than their functional outcomes for the corporation (p. 67). Accordingly, Donaldson and Preston (1995) note: '...each group of stakeholders merits consideration for its own sake and not merely because of its ability to further the interests of some other group, such as the shareowners'(p. 67).

Non-consequentialist deontological ethics, as introduced above, can help us to develop such notion of intrinsic value towards stakeholders. Most importantly, from the perspective of deontological ethics, the interests of stakeholders should not be treated as a means in increasing corporate ends (Evan and Freeman, 1988). Among the early scholars applying Kantian arguments to stakeholder theory were Evan and Freeman (1988). According to them, stakeholder rights are seen as a key element that needed to be ensured by the corporation and its managers. Indeed, Evan and Freeman (1988) had contended that the corporation and its managers should not act to 'violate the legitimate rights of others [in order] to determine their own future'(p. 259). 'If the modern corporation insists on treating others as a means to an end, then at minimum they must agree to and participate (or choose not to participate) in the decisions to be used as such'(Evan and Freeman, 1988, p. 258). Evan and Freeman (1988) assert that the objective of the corporation must be redefined in favour of Kant's principle of respect for persons.

Even though the work of Evan and Freeman addresses Kant's respect for persons principle, it is the work of Norman Bowie (1999) that discusses other formulations of categorical imperatives, namely 'universalizability' and 'kingdom of ends' as these relate to business practices. According to him, business practices should be consistent with the three formulations of the categorical imperative. However, as Bowie (1999) himself emphasises, in terms of the relationship between the corporation and its stakeholders, the second formulation of the categorical imperative, namely 'respect for persons', has a more important role (p. 38).

According to Evan and Freeman (1988), stakeholders should have a say in decision making that has a significant impact upon their lives. Evan and Freeman (1988) suggest that some stakeholder groups should participate in decision making through their representatives, on 'the stakeholder board of directors' (p. 263). While Evan and Freeman (1988) categorise stakeholder participation in the corporation as a prerequisite for the Kantian respect for persons principle, this principle can also be interpreted as 'no stakeholder may be forced to deal with the corporation without his or her consent' (Smith and Hasnas, 1999, p. 116). This point of view 'entails not treating [employees] as things, objects, or tools in an effort to achieve one's own goals (as a manager, say) or the goals of the corporation' (Rowan, 2000, p. 357).

Therefore, corporate managers should respect the autonomy of persons (Jones, Parker and Bos, 2005). In this regard, Bowie (1999) interprets the relationship between the managers and employees at the workplace from a Kantian perspective. Here, he highlights how coercion and deception are important obstacles in treating employees as ends in themselves (Bowie, 1999, p. 48). Hence, one conclusion from a Kantian perspective can be that managers should not coerce or cheat anyone in any form and instead should work 'to develop the humane, rational and moral capacities of people' within the corporation' (Jones, Parker and Bos, 2005, p. 45).

There are certainly many corporate practices that may be considered questionable in relation to the respect for persons principle. For example, can we say child labour is ethical? In fact, one cannot easily say that it is children's 'autonomous decision' to work (Crane and Matten, 2010, p.102). Thus child labour itself can be seen as in contradiction with this principle. One could also ask 'Is it ethical for managers to fire employees

in order to maximise profits?’ The answer to this question may be somewhat more complicated than the previous one. As Bowie (1999) highlights, if the answer is given from Williamson’s point of view, layoffs can be ethical since employees as rational actors accept the risk of being dismissed by agreeing their employment contracts.⁶ However, if the managers deceive employees as to the corporation’s management policies, without providing the necessary information, they simply violate the principle of respect for persons (Bowie, 1999). Consequently, for this purpose, if no other, employees should not be misled with respect to the nature of their labour contracts.

Nevertheless, even if employees are informed of all the management policies, and agree with the terms of their employment contracts as free persons, in some circumstances these choices may be made with a lack of bargaining power, rather than by free will (Bowie, 1999). As highlighted in the critique of shareholder value theory above, employees cannot renegotiate their contracts as shareholders can.

However, no matter what, the existence of asymmetrical information between the management and employees may result in the deception of ‘employees regarding the necessity of certain management policies’ (Bowie 1999, p. 53). Thus, even if employees accept the prospect of being made unemployed through a clause in their contracts – if a manager dismisses an employee for profit maximisation purposes, for example – this act may be viewed as being in breach of ‘the respect for persons principle’. Even in such circumstances, employees should be informed. For instance, they should be informed on issues such as the financial situation of the firm (Bowie, 1999). With that sort of information, deception and coercion could be avoided, and employees can make more rational decisions.

Key aspect to the Kantian (deontological) understanding is that human beings need to be fully informed in order to make autonomous decisions (Bowie, 1999). Thus, true information may well constitute a fundamental requirement in respect of being autonomous, as a lack of transparency may constrain the freedom of rational actors (Bowie, 1999).

⁶ According to Oliver Williamson, ‘the risks of layoff have been incorporated in the salary contract’ (Bowie, 1999, p. 49)

Evidence suggests that a lack of information may reduce the capacity of individuals to choose and make them act 'in a manner that is more inconsistent with their values'(Brummer 1986, p. 159).

For instance, the work of Brummer (1986) has addressed how the lack of information constrains the rational choices of shareholders. According to him, '...the policy of management misstating or omitting material facts in an intentional or knowing manner is that it leads to treating the shareholders as mere instruments of the will of the managers'(Brummer 1986, p. 160). However, the motivation of corporate disclosure that only aims to inform shareholders is problematic since lack of information may also restrain rational decisions taken by other stakeholders, such as employees. The truth cannot be described by only the financial matters useful for shareholder. Other stakeholders, such as employees, are human beings and rational actors as well. Therefore, they should be informed about matters relating to themselves.

In short, the principle of respect for persons offers us a prescription for the normative questions posed at the beginning of this paper, what the corporate objective ought to be. From the perspective of non-instrumental stakeholder theory, the interests of stakeholders should be treated as ends in themselves, and thus shareholders' interests should not be privileged above those of any other constituent group (Gamble, Kelly and Kelly, 1997). Even if treating stakeholders as ends in themselves may result in profit maximisation, the corporate objective should not focus upon instrumental value. As the evidence outlined would appear to suggest, corporate managers should offer genuine respect to employees.

Conclusion

This paper has focused its analysis upon examining what the objective of the corporation ought, in order so it may determine what may be required to improve the interests of employees. Its main focus has also been to outline, and critique the instrumental perspective of the key corporate governance approaches.

The main debate here has been between two corporate governance models, namely the shareholder value theory (SVT) and stakeholder

theories. Two main approaches in favour of the SVT, the property ownership theory and contractual theories were discussed above. In this respect, most of the justifications of the SVT (including the enlightened shareholder value theory) were found predominantly economic and instrumental towards stakeholders, and therefore employees also. The paper then sought to rebut those arguments for shareholder value, before turning its attention to stakeholding, and setting out the arguments in its favour.

As the paper has noted, some of the arguments in favour of stakeholder theory are themselves consequentialist, especially those which are based upon instrumental stakeholder theories and the importance of fostering productive relationships with valuable employees. However, other arguments in favour of the ST moved beyond the economic realm to consider the importance of such values as participation within decision-making structures, which significantly affect the life of the employee, the protection of human rights, and so forth.

As it is underlined above, from deontological perspective, treating employees with genuine respect requires treating them as an end in themselves. The interests of employees should not be seen as means to increase shareholders' or corporate ends. For this purpose, within the final area of analysis, the paper argued that the objective of the corporation should be redefined from the perspective of non-consequentialist stakeholder theory. The notion stems from intrinsic value of persons had provided with the fundamental basis upon which we may argue for the elevation of employees' interests. However, it is still important to specify how this elevation of employees' interests is to be achieved, such as what strategies are required or ought to be employed. Although Kant's work merely gives weight better regarding the interests of employees, it leaves open to the reader the best way of achieving this. A future research might look for an answer to this conundrum.

References

- Aglietta, M., & Reberioux, A. (2005). *Corporate governance adrift: A critique of shareholder value*. Edward Elgar Publishing.
- Alchian, A. A., & Demsetz, H. (1972). Production, information costs, and economic organization. *The American economic review*, 62(5), 777-795.
- Arnold, D. G., & Bowie, N. E. (2003). Sweatshops and respect for persons. *Business Ethics Quarterly*, 13(2), 221-242.
- Bainbridge, S. (2008). *The new corporate governance in theory and practice*. Oxford University Press.
- Berman, S. L., Wicks, A. C., Kotha, S., & Jones, T. M. (1999). Does stakeholder orientation matter? The relationship between stakeholder management models and firm financial performance. *Academy of Management journal*, 42(5), 488-506.
- Blair, M. M. (2003). Value, corporate governance and corporate performance: a post-Enron reassessment of the conventional wisdom. In Cornelius, P. K. and Kogut, B. (Eds.), *Corporate governance and capital flows in a global economy*. Oxford University Press.
- Blair, M. M. (2012). Corporate law and the team production problem. *Research Handbook on the Economics of Corporate Law*, 33.
- Blair, M. M., & Stout, L. A. (1999). A team production theory of corporate law. *Virginia Law Review*, 85(2), 247-328.
- Bowie, N. E. (2017). *Business ethics: A Kantian perspective*. Cambridge University Press.
- Brink, A. (2010). Enlightened corporate governance: Specific investments by employees as legitimation for residual claims. *Journal of Business Ethics*, 93(4), 641-651.
- Charles, H. (2002, December). What's a business for? *Harvard Business Review on Corporate Responsibility*, 49-55.
- Clarkson, M. E. (1995). A stakeholder framework for analyzing and evaluating corporate social performance. *Academy of management review*, 20(1), 92-117.
- Coase, R. H. (1937). The nature of the firm. *Economica*, 4(16), 386-405.

- Coates, J. C. (1998). Measuring the domain of mediating hierarchy: how contestable are US public corporations. *The Journal of Corporation Law*, 24, 837, 838.
- Company Law Review Steering Group. (1999). *Modern company law for a competitive economy: The strategic framework: a consultative document*. Department of Trade and Industry.
- Cooper, S. (2017). *Corporate social performance: A stakeholder approach*. Routledge.
- Crane, A., & Matten, D. (2010). *Business ethics: managing corporate citizenship and sustainability in the age of globalization*. Oxford University Press.
- Davies, P. L., & Worthington, S. (2012). *Gower and Davies' principles of modern company law*. Sweet & Maxwell Publishing.
- Deakin, S. (2005), The coming transformation of shareholder value. *Corporate Governance: An International Review*, 13, 11-18.
- Dent Jr, G. W. (2005). Corporate Governance: Still Broke, No Fix in Sight. *Journal of Corporation Law*, 31(1), 39.
- Dent, G. W. (2007). Academics in wonderland: the team production and director primacy models of corporate governance. *Houston Law Review*, 44, 1213-1274.
- Dodd, E. M. (1932). For Whom Are Corporate Managers Trustees?, *Harvard Law Review*, 45, 1145-1163.
- Donaldson, T., & Preston, L. E. (1995). The stakeholder theory of the corporation: Concepts, evidence, and implications. *Academy of management Review*, 20(1), 65-91.
- Drucker, P. (2012). *Post-capitalist society*. Routledge.
- Easterbrook, F. H., & Fischel, D. R. (1985). Limited liability and the corporation. *The University of Chicago Law Review*, 52(1), 89-117.
- Easterbrook, F. H., & Fischel, D. R. (1989). The Corporate Contract. *Columbia Law Review*, 89(7), 1416-1448
- Egels-Zandén, N., & Sandberg, J. (2009). Distinctions in Descriptive and Instrumental Stakeholder Theory. *Business Ethics: A European Review*, 19(1), 35-49.

- Evan, W. M. & Freeman, R. E. (1988). A stakeholder theory of the modern corporation: Kantian capitalism. In Chryssides, G. D. & Kaler, J. H. (Eds.), *An introduction to business ethics*. South-Western Cengage Learning.
- Freeman, R. E. (2004). The stakeholder approach revisited. *Zeitschrift für Wirtschafts-und Unternehmensethik*, 5(3), 228-254
- Freeman, R. E., & Evan, W. M. (1990). Corporate governance: A stakeholder interpretation. *Journal of behavioral economics*, 19(4), 337-359.
- Freeman, R. E., Harrison, J. S., Wicks, A. C., Parmar, B. L., & De Colle, S. (2010). *Stakeholder theory: The state of the art*. Cambridge University Press.
- Ghoshal, S. (2005). Bad management theories are destroying good management practices. *Academy of Management learning & Education*, 4(1), 75-91.
- Graham, D., & Woods, N. (2006). Making corporate self-regulation effective in developing countries. *World Development*, 34(5), 868-883.
- Greenfield, K. (1998). The Place of Workers in Corporate Law. *Boston College Law Review*, 39(2), 283-327.
- Hart, O. (1988). Incomplete contracts and the theory of the firm. *Journal of Law, Economics, & Organization*, 4(1), 119-139.
- Hart, O. (1995). Corporate governance: some theory and implications. *The economic journal*, 105(430), 678-689
- Hart, O. (1996). An economist's view of authority. *Rationality and Society*, 8(4), 371-386.
- Henderson, G. (2009). *The possible impacts of 'enlightened shareholder value on corporations' environmental performance*. LLM thesis. University of Toronto.
- Ho, V. H. (2010). "Enlightened Shareholder Value": corporate governance beyond the shareholder-stakeholder divide. *Journal of Corporation Law*, 36(1), 59-112.
- Honoré, A.M. (1999). 'Ownership' in Coleman. In J. L. (Ed.), *Readings in the philosophy of law*. Garland Publishing.
- Jensen, M. C., & Meckling, W. H. (1976). Theory of the firm: managerial behavior, agency costs and ownership structure. *Journal of Financial Economics*, 3(4), 305-360.

- Keay, A. (2008). Ascertaining the corporate objective: An entity maximisation and sustainability model. *The Modern Law Review*, 71(5), 663-698.
- Keay, A. (2010). Shareholder primacy in corporate law: can it survive? Should it survive? *European Company and Financial Law Review*, 7(3), 369-413.
- Keay, A. (2012). *The enlightened shareholder value principle and corporate governance*. Routledge.
- Kiarie, S. (2006). At crossroads: shareholder value, stakeholder value and enlightened shareholder value: which road should the United Kingdom take? *International Company and Commercial Law Review*, 17(11), 329-339.
- Kraakman, R., & Armour, J. (2017). *The anatomy of corporate law: A comparative and functional approach*. Oxford University Press.
- Lee, I. B. (2006). Efficiency and ethics in the debate about shareholder primacy. *Delaware Journal of Corporate Law*, 31, 533-587.
- Letza, S., Sun, X., & Kirkbride, J. (2004). Shareholding versus stakeholding: A critical review of corporate governance. *Corporate Governance: An International Review*, 12(3), 242-262.
- Lewis, A. (2001). A focus group study of the motivation to invest: 'ethical/green' and 'ordinary' investors compared. *The Journal of Socio-Economics*, 30(4), 331-341.
- Osterloh, M., Frey, B. S. & Zeitoun, H. (2011) Corporate governance as an institution to overcome social dilemmas. In Brink, A. (Ed.), *Corporate Governance and Business Ethics*. Springer.
- Mallin, C.A. (2010). *Corporate Governance*. Oxford University Press.
- McSweeney, B. (2008). Maximizing shareholder-value: a panacea for economic growth or a recipe for economic and social disintegration?. *Critical perspectives on international business*, 4(1), 55-74.
- Meese, A. J. (2001). The team production theory of corporate law: A critical assessment. *Wm. & Mary L. Rev.*, 43, 1629-1702
- Millon, D. (2011). Enlightened shareholder value, social responsibility and the Redefinition of Corporate Purpose Without Law. In Vasudev, P. M. and Watson, S. (Eds.), *Corporate governance after the financial crisis*. Edward Elgar Publishing.

- Mitchell, L. E. (1998). Trust and team production in post-capitalist society. *J. Corp. L.*, 24(4), 869-912.
- Mitchell, L. E. (2001). *Corporate irresponsibility: America's newest export*. Yale University Press.
- Osterloh, M., & Frey, B. S. (2006). Shareholders should welcome knowledge workers as directors. *Journal of Management & Governance*, 10(3), 325-345.
- Parker, M., Jones, C., & Ten Bos, R. (2005). *For business ethics*. Routledge.
- Parmar, B. L., Freeman, R. E., Harrison, J. S., Wicks, A. C., Purnell, L., & De Colle, S. (2010). Stakeholder theory: the state of the art. *The academy of management annals*, 4(1), 403-445.
- Pejovich, S. (1990). *The economics of property rights: towards a theory of comparative systems* (Vol. 22). Springer Science & Business Media.
- Phillips, R. (2003). *Stakeholder theory and organizational ethics*. Berrett-Koehler Publishers.
- Riley, C. A. (1995). Understanding and regulating the corporation. *The Modern Law Review*, 58, 595-612.
- Riley, P. (2006). The social contract and its critics. In Goldie, M. and Wokler, R. (Eds.), *The Cambridge history of eighteenth-century political thought*. Cambridge University Press.
- Quinn, D. P., & Jones, T. M. (1995). An agent morality view of business policy. *Academy of Management Review*, 20(1), 22-42.
- Stuart, R. (1979, December 16). Making the Case for the Pinto *New York Times*, p. 9. Retrieved from <http://www.nytimes.com/1979/12/16/archives/making-the-case-for-the-pinto.html>
- Smith, H. J. (2003). The shareholders vs. stakeholders debate. *MIT Sloan Management Review*, 44(4), 85-91.
- Smith, H. J., & Hasnas, J. (1999). Ethics and information systems: the corporate domain. *MIS Quarterly*, 23(1), 109-127.
- Stiles, P., & Taylor, B. (2001). *Boards at work: How directors view their roles and responsibilities: How directors view their roles and responsibilities*. OUP Oxford.
- Stout, L. A. (2001). Bad and not-so-bad arguments for shareholder primacy. *S. Cal. L. Rev.*, 75, 1189-1210.
- Stout, L. A. (2012). The problem of corporate purpose. *Issues in Governance Studies*, 48(1), 1-14.

A Critique of the Corporate Governance Approaches from a Deontological Perspective: Can the Corporate Objective Embrace the Interests of Employees?

Van Staveren, I. (2007). Beyond utilitarianism and deontology: Ethics in economics. *Review of Political Economy*, 19(1), 21-35

Williams, C. A., & Conley, J. M. (2005). An Emerging Third Way-The Erosion of the Anglo-American Shareholder Value Construct. *Cornell International Law Journal*, 38(2), 493-551.

Williamson, O. E. (1984). Corporate Governance. *Yale Law Journal*, 93, 1197-1210.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Özyürek, M. (2018). A critique of the corporate governance approaches from a deontological perspective: Can the corporate objective embrace the interests of employees? *OPUS–International Journal of Society Researches*, 9(16), 2480-2510. DOI: 10.26466/opus.493876

Kültürün Yeniden Üretim Aracı Olarak Sosyal Medya'nın Gençliğe Etkisi

DOI: 10.26466/opus.480444

*

Serkan Yorgancılar*

*Öğr. Gör., Gazi Üniversitesi, Adalet Meslek Yüksek Okulu, Ankara/Türkiye

E-Posta: serkanyorgancilar@gmail.com

ORCID: [0000-0002-8438-2012](https://orcid.org/0000-0002-8438-2012)

Öz

Gençliğin gündelik yaşam pratiklerini ve bunu oluşturan kültürel değerleri anlamak için sosyal bilimlerde birbirinden farklı sınıflandırmalar yapılmıştır. Bu sınıflandırmalar gençliğin tüketim alışkanlıklarından, psiko-sosyal biliş düzeylerine kadar birçok farklı alanda kimi zaman birbirini destekleyen kimi zaman ise birbirinin tamamen zıt sınıflandırmalar şeklinde tezahür etmektedir. İslam Dünyası, Müslüman Gençlik ve Türk Gençliği bağlamında düşünüldüğünde gençliğin teknolojinin ve bilimin tüketicisi olmaktan henüz kurtulmamış olduğunu görmekteyiz. Gençlik, Batı'da olduğu gibi modern teknolojik gelişimleri son derece hızlı bir biçimde takip etmekte ve tüketim noktasında rekabetçi bir görünüm arz etmektedir. Oysa aynı rekabetçi tutumu bilimi ve teknolojiyi üretmek noktasında yeterince gösterememektedir. Teknolojik gelişmeler gençliğin dönüşümünde çok büyük bir anahtar rol oynamaktadır. Teknolojik gelişmeler içerisinde ulaşımı en kolay ve ucuz olan alanlardan birisi şimdilik sosyal medya olarak görülmektedir. Bu kapsamda gençliğin yaşamında sosyal medyanın oynadığı rolü bilmek, gençliğin yönelimlerini tahmin etmek açısından önemlidir. Yapılan bir çok araştırma göstermektedir ki Türk gençliği sosyal medyayı son derece aktif bir biçimde kullanmaktadır. Akıllı telefonlardan sosyal medya hesaplarına anlık erişim sağlayabilen gençlik siyasal katılımdan, eğlenceye, kültür-sanattan boş vakit geçirmeye kadar farklı amaçlar için sosyal medyayı kullanmaktadır. Gençlerin sosyal medya kullanma gerekçeleri birbirinden çok farklı amaçlar taşıyor olsa da sosyal medyanın kullanıcılarını değiştirici/dönüştürücü bir etkisi var. Bu etki zamanla daha da artacak ve farklılaşacaktır. Bu kapsamda toplum tarafından çeşitli biçimlerde üretilen kültürün sosyal medya aracılığıyla nasıl yeniden üretildiğini ve bu üretim sonucunda gençliğin kültürel davranışlarının nasıl değiştiği üzerinde durulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Kültür, gençlik, sosyal medya, değişim, teknoloji

The Effect of Social Media as a Means of Re-production of Culture on Young People

*

Abstract

To understand the daily life practices of young people and the cultural values that make up these practices, classifications that were different from each other have been made in social sciences. These classifications come before us in many different areas that range from consumption habits of young people to their psychosocial cognition levels, sometimes supporting each other and sometimes in the form of classifications that opposing each other completely. When the issue is considered in the context of the Islamic world, Muslim youth and Turkish youth, we can see that young people have not recovered from being consumers of technology and science yet. Young people, as it is the case in the West, follows technological developments in an extremely fast manner and show a competitive appearance in terms of consumption. However, they cannot show the same competitive attitude in producing science and technology at an adequate level. Technological developments play a key role in the transformation of young people. One of the easiest and cheapest areas for access in technological developments seems to be the social media. In this context, it is important to know the role of the social media in the lives of young people and to estimate the orientation of them. Many studies show that Turkish young people use the social media in an extremely active way. Young people, who can have instant access to social media accounts through their smart phones, use social media for different purposes ranging from political participation to entertainment, from culture-art, to and to leisure activities. Although the reasons of young people for using social media have very different aims, it has a modifying/transformative effect. This effect will increase and differentiate in time. In this respect, the focus will be on how culture produced by society in various ways is re-produced through social media, and how cultural behaviors of young people change as a result of this production in the present study.

Keywords: Culture, young people, social media, change, technology

Giriş

Bazı kavramlar insan ve toplum yaşamında son derece önemli yer işgal ederler. Sosyal bilimlerde herhangi bir olguyu tanımlamada kullanılan ilk yöntem onun sınırlandırılmasıdır. Herşeyi içerecek büyüklükte bir kavram sorunlu olduğu gibi sosyal bilimlerin metoduyla da uyumluluk arz etmez. İnsan ve toplum yaşamında neredeyse sınırları tam olarak çizilemeyen, neyi kapsadığı ve neyi dışarda bıraktığı konusunda kafa karışıklığı tamamlanmamış olan bu kavramlardan en önemlisi kültürdür. Kültür sosyolojisinin önemli teorisyenlerinden kabul edilen Pierre Bourdieu, Alfred Weber, Lipp gibi isimlerin kültür kavramını tanımlama çabaları buna örnek olarak gösterilebilir. Kültür kavramının 150 yıldır kullanıldığını varsayılmakla birlikte bu kavramı ilk tanımlayan düşünür ise Tylor'dur (Ayдын, 2018, s.46).

Williams İngiliz dilinin en karmaşık iki ya da üç kelimesinden birinin kültür olduğunu söyler (Williams, 1996, s.167). İngilizcede ki ilk kullanımlarında kültür, hayvan ve ekin yetiştirme ve dinsel tapınma ile ilişkiliydi ve kült sözcüğünden türetilmişti. On altıncı yüzyıldan on dokuzuncu yüzyıla kadar ise kültür kavramı daha farklı bir kullanıma kavuşmaya başlamıştır. İnsanların bireysel akıllarına ve kişisel görüşlerine uyarlanmıştır. İlerleyen dönemlerde kültür, uygarlık sözcüğüyle de birleşmiş ve toplumların gelişmişliklerini ifade eden bir hal almıştır (Smith-Riley, 2016, s.19). Williams kültürü üç şekilde tasnif eder. Birey, grup ya da toplumun entelektüel, akademik ve kültürel gelişmişlik düzeyi birinci kültür tanımını ifade eder. İkinci kültür tanımına göre ise kültür yalnızca güzel sanatlar faaliyetlerini içerir. Son tanıma göre ise bir insan veya toplumun tüm yaşam faaliyetlerini kapsar. Her ne kadar geçmişte kültür tanımı için daha sıklıkla birinci ve ikinci tanımlar kullanılırken günümüz sosyal bilimlerinde kültür son derece kapsayıcı bir tanım olan üçüncü tanımın kullanım içerisine sahiptir (Williams, 1996, s.165).

Ziya Gökalp kültür kavramını hars kavramı ile tanımlamıştır. Ona göre kültür yereldir, ulusal özellikler taşır, bir milletin kültürü sadece kendine özgüdür, bu bakımdan kültür başka milletlere aktarılamaz. Dil, din, edebiyat, güzel sanatlar, ekonomi, gelenek ve göreneklerin tamamı kültürü oluşturan ana unsurlardır. Kültür bu şekilde tanımlandığında medeniyetten açık biçimde ayrılmış olur. Çünkü medeniyet millet

üstüdür, insan edimlerinin kültürler arası etkileşimlerini de içerir. Zaman ve şartlara göre değişebildiği gibi sade tek bir millete ait değildir. İnsanlığın ortak ürünüdür (Gökalp, 2014, s.46). Bir imparatorluk düşünürü olarak Batı'da ortaya çıkan fikir hareketlerini yakından izleyen ve Durkheim sosyolojisi ile bağlantılı olan Gökalp (Türkdoğan, 2015, s.15)'in kültür üzerinde yapmış olduğu tanımlama ardından gelen Türk sosyal bilimciler için ufuk açıcı olmuştur.

Doğu Fransa'da Yahudi geleneklerine bağlı bir topluluk içerisinde bir hahamın oğlu olarak doğan ve okul hayatı boyunca İbranice ve kutsal metinler okuyan Durkheim'e göre toplum, bireylerin ve eylemlerim olduğu kadar fikir ve inanış birliğidir de. Toplumu böylesine geniş bir yelpazeden tanımlayan Durkheim, kültürü de aynı biçimde tanımlar. Aslında o, kültürü doğrudan tanımlamak yerine kendi metodolojisine uygun olarak kültürün işlevleri üzerinde durur. Kültürün en büyük işlevini de toplumsal uzlaşmayı ve toplumsal bütünlüğü sağlaması olarak ortaya koyar. Durkheim'e göre kültür, bireylerin seçimlerinden çok ihtiyaçlar ve toplumsal yapının oluşturduğu zorunluluklardan doğar (Alver, 2010, s.200). Elbette bireyler kültürün hem etkisi altında kalanlar hem de onu yeniden üretenlerdir. Ancak bireylerin seçimleri, duyguları ve düşünceleri kültürü tek başına inşa etmeye yetmez. Bireyler ve toplumsal zorunluluklar arasında belirli bir bağ vardır ve bu ilişkiler bu bağ ekseninde yürür.

Toplumu bireylerin kesintisiz etkileşimlerinin ürünü olarak gören George Simmel, insanların toplum oluşturabilmek amacıyla nasıl bir araya geldiklerini, toplumsal varlıklarını devam ettirebilmek amacıyla oluşturmuş oldukları grupların nasıl şekillendiğini ve birbirleri ile sürekli olarak devam ettirdikleri etkileşimin nasıl olduğunu araştırmıştır. Simmel, kültür kavramının temellerinin toplumsal yaşamın derinliklerinde aranması gerekliliğine inanır ve soyut toplum modelleri yerine somut etkileşim modellerinden yanadır. Simmel kültürü, Nesnel kültür ve öznel kültür olarak iki kategoride inceler. Sanat, bilim, felsefe gibi insanların ortak üretimleri nesnel kültüre, nesnel kültürün ürünlerini yaratma, özümleme gibi durumlarında öznel kültüre ilişkilendirir. Ona göre kültür insanın kusursuzlaştırılmasıdır (Simmel, 2009, s.332).

Kültür giydiklerimiz, duyduklarımız, izlediklerimiz ve yediklerimiz, kendimizi diğerlerine göre nasıl görüp yorumladığımız, yemek yapma ve

yemek yeme adetlerimiz, alış veriş yapmak gibi gündelik faaliyetlerimiz yani hayatımızın temel malzemesi olan, olağan bilgi ve kavrayışlarımızın tuğla ve çimentosudur (Turner, 2016, s.10).

Kroeber ve Kluckhon, kendi dönemlerine kadar yapılmış olan sayısız kültür tanımında kullanılmış olan aynı odak noktalarından hareketle bir sınıflandırma yapmışlar ve kültürü yedi şekilde sınıflandırmışlardır. Bunlar, tanımlayıcı, tarihsel, normatif, psikolojik, yapısal, genetik ve tamamlanmamış tanımlardır. Bunlardan birincisi betimsel tanımlar olup, betimsel tanımlar toplumsal yaşamı meydana getiren bütün olayların bir bileşkesi olarak kültürü tanımlarken, ikinci yaklaşım olan kültürü tarihsel açıdan tanımlayan yaklaşımlar ise onu toplumsal miras ve kültürel aktarım açısından tanımlamışlardır. Toplumların maddi kuralları, yaşayış biçimleri, davranış şekilleri bakımından yapılan tanımlar üçüncü tanımlar olup normatif tanımlar olarak adlandırılmıştır. Dördüncü olarak kültür tanımı ise psikolojik yaklaşım olarak nitelendirilebilecek olan merkezine bireyleri, bireylerin davranış biçimlerini, bireysel tutumlarını, problem çözüme yeteneklerini ele alan yaklaşımdır. Kültürü soyut bir yapı olarak ele alan ve toplumsal organizasyonlar olarak ona yaklaşan tanım ise yapısal tanım olarak sınıflandırılmıştır. Kültürün son iki tanımlama biçiminden birisi genetik tanımlar iken yedincisi ise tamamlanmamış tanımlardır (Kroeber ve Kluckhon, 1952, ss.41-71).

Kültürü tanımlamanın ve sınırlandırmanın zorluğu neredeyse bütün sosyal bilimciler tarafından ortaklaşa kabul edilen bir durum haline gelmiştir. Hatta bazı sosyal bilimciler bir kavramın bu kadar sınırsız tanımının olmasının, bir kavram üzerinde bu kadar çok sosyal bilimcinin ittifak edememiş olmasının da ayrıca ciddi bir sorun olduğuna inanmaktadır. Kültür kavramının içeriğinin sınırsız olması kavramı tanımlamada zorluklara neden olmaktadır. Bozkurt Güvenç'te kültür kavramının içeriğinin belirsizliğine işaret ettikten sonra, bu kavramın daha rahat bir mecra da anlaşılabilmesi için dörtlü bir kültür tasnifi yapmıştır. Batı ve İslam kültürü, Çin ve Hint Kültürü gibi aslında medeniyet anlamında kullanılabilen, belirli toplumsal inanç gruplarının veya milletlerin ortak yaşam biçimlerinin ürünleri olarak kültürü birinci başlıkta ele almıştır. Böylesine bir kültür tanımı bilim alanında ki kültür olarak ta anlaşılabilir. Meslek ve teknik eğitimi, tıp, hukuk, din, örgün ve yaygın eğitimi ifade eden beşeri alandaki kültür ise ikinci sınıftır. Üçüncü olarak ise gotik,

barok, Rönesans ve modern sanat ve müzik gibi güzel sanatlara ve estetik alana işaret eden çıktılardır. Dördüncü olarak ise tarım, hayvancılık ve endüstri kültürü gibi maddi ve biyolojik alandaki kültürdür (Güvenç, 1996, s.97). Dolayısıyla bütün bu sınıflandırmadan ortak bir kültür tanımı çıkmasa da kültüre ait belirleyici özellikler ortaya konulabilir. Kültürün nesilden nesile aktarılabilirdiği, değişebildiği, farklı toplumlarda farklı biçimlerde var olabileceği, insanların bir takım sosyal sorunlarına cevap verebileceği gibi sonuçlara da ulaşılabilir.

Sosyal bilimcilerden bir kısmı kültürü toplum tarafından üretilen bir şey olarak görürken bir kısmı da toplumu yönlendiren özerk bir güç olarak görmektedir. TDK'ya "göre kültür tarihsel, toplumsal gelişme süreci içinde yaratılan bütün maddi ve manevi değerler ile bunları yaratmada, sonraki nesillere iletmede kullanılan, insanın doğal ve toplumsal çevresine egemenliğinin ölçüsünü gösteren araçların bütünü, hars, ekinidir" (TDK, 2018). İnsanların ve grupların davranışları, inançları ve düşünceleri (Macmillian, 2002, s.338) ile insan toplumlarında ki biyolojik olmayan toplumsal araçlarla aktarılıp iletilen her şey de (Marshall, 1999, s.442) kültür olarak isimlendirilir.

Aydın, kültürün temel kavramları arasında dil, gelenek, kimlik, kültürcülük, kültürleşme, sembolizm ve zihniyeti gösterir (Aydın, 2018, s.41). Bu kavramlar arasında örtülü/örtüsüz geçişkenlikler mevcuttur. Örneğin kimlik inşa etmek için hem sembolizm kullanılır hem de zihniyet. Her ikisini ortaya koyabilmek içinde dil kullanılır. Gerek sembolizm gerekse kimlik bir dil üzerinden inşa edilir. Sınırları, kapsamı, içeriği dille belirlenir. Kültür toplum tarafından üretilen ve dolaşıma sokulan bir şeydir. O halde toplum nedir. Durkheim toplumu ahlaki bir güç, Levi Strauss ise entelektüel bir güç olarak görür. Toplum ister ahlaki bir güç olarak tanımlansın isterse entelektüel bir güç olarak tanımlansın kültür, onda vardır, onunla vardır, o varsa vardır.

Kültür hakkında en özlü tanımı yapanlardan birisi de Eliot'tur. Tylor'ın 1871 gibi erken bir dönemde yaptığı ve ilk kültür tanımı olarak gösterilen insana ait herşeyi kapsayan kültür tanımını daha özlü bir biçimde ifade ederek "toplumu, toplum yapan şey'dir" şeklinde tanımlamıştır. Kültürü bütün bir hayat tarzı olarak ele alan bu bakış açısı Weber'in kültürü değerler, düşünceler, inançlar ve dünya görüşleri olarak ele alan yaklaşımına da uygundur (Eliot, 1987, s.11).

Sosyal Medya'nın Hesaplanamaz Yükselişi

TÜİK verilerine göre ülkemizde bilgisayar ve internet kullanımını giderek yaygınlık kazanmaktadır. Bilgisayar ve internet kullanımı birlikte ele alındığında 2017 yılında 16-74 yaş grubunda sırasıyla %56,6 ve %66,8 olmuştur. Bu oranlar 2016 yılında sırasıyla %54,9 ve %61,2 olarak gerçekleşmişti. Bilgisayar ve İnternet kullanım oranları 16-74 yaş grubundaki erkeklerde %65,7 ve %75,1 iken, kadınlarda %47,7 ve %58,7'dir. Ülkemizde erkekler kadınlara göre daha fazla bilgisayar ve internete erişim sağlamaktadır. Teknolojiye ulaşımın kolaylaşması ve ucuzlaşması sayesinde özellikle internet kullanımında gözle görülür artış yaşanmaktadır. Gene TÜİK verilerine göre Türkiye'de insanlar evlerinden %80.7 gibi son derece yüksek bir oranda internet erişimine ulaşım sağlayabilmektedir. (TÜİK, 2018)

British Council tarafından 2017 yılında 12 şehirde, 18-30 yaş arası 2524 genç arasında sosyal medya kullanımı ve diğer konuları da kapsayan geniş bir çalışma yapılmıştır. Ankete katılan gençlerin %97'si günlük düzenli olarak WhatsApp ve diğer sosyal medya uygulamalarını kullandıklarını ifade etmişlerdir. Sosyal medya üzerine yapılan nicel çalışmalar kısa bir müddet içerisinde güncelliğini kaybetmektedir çünkü insanlar her geçen gün sosyal medyayı çok daha aktif ve farklılaşan biçimlerde kullanmaktadır. Örneğin günümüz verileriyle geçmiş verilerini karşılaştırdığımızda Temmuz 2007'de İngiltere'de yapılmış bir çalışmada gençlerin sosyal ağ kullanma sıklığı haftada sadece bir kez ölçüldüğünü (Livingstone, 2016, s. 91) düşünürsek sayısal verilerin ne kadar hızlı ve değişken olduğunu görmekteyiz. British Council'ün Türkiye üzerinden yaptığı çalışmada sadece Türk gençleri sosyal medyayı günlük iki saatin üzerinde kullanmaktadır, elbette şimdilik (British Council, 2017, s.16).

Araştırmalara göre, sosyal medya mecralarının farklı kullanımları da mevcuttur. Sosyal medya mecralarının farklı kullanımları da hem üretici firmaların kullanıcı dostu ara yüzleri sayesinde hem de gençliğin değişen beklenti ve taleplerini doğru karşılayabilmeleri sayesinde değişim göstermektedir. Son veriler göre Instagram gençlerin yüze 29'u tarafından en çok tercih edilen sosyal medya mecrası, onu izleyen yüze 27'lik oranla WhatsApp, ardından ise yüze 26 ile Facebook'tur. Gençlerin yüze 67'si sosyal medyanın dünyaya açılan bir pencere ve güncel gelişmelere dair

farkındalığı arttıran bir araç olarak görmektedir. Bununla birlikte gençlerin yüzde 46'sı sosyal medyanın kutuplaştırıcı bir etkisi olduğunu da düşünüyor (British Council, 2017, s.20).

Teknolojik alt yapının ve gelişmiş yazılım sistemleri sayesinde üretilen güçlü görsellerinde etkisiyle geleneksel medya araçları olarak kabul edilen radyo, televizyon ve gazetenin yerini, CD-romlar, web siteleri, bloglar, e-postalar, elektronik kiosklar, interaktif televizyonlar, mobil medya cihazları, akıllı iletişim teknolojileri olarak sayılabilecek yeni nesil medya araçları almaktadır. Facebook, Tweeter, Instagram, Youtube gibi paylaşım siteleri de yeni nesil medya araçları içerisinde en popüler olanlardır. Radyo, televizyon ve gazete gibi geleneksel medya araçları 20. yüzyılın başından beri bireyleri ve toplumsal olayları yönlendirici bir etki yaratmıştı. Geline süreçte geleneksel medya araçlarının etkisinin yok olduğu söylenemez ancak yeni nesil medya iletişim araçlarının daha yaygınlaştığı söylenebilir. Ajans Press'in yaptığı bir araştırmaya göre günde 330 dakikayla dünyada en çok televizyon izleyen ülke Türkiye'dir (Milliyet. 03.04.2017). Televizyon izleme gerekçeleri insanlar arasında farklılıklar gösterse de ana haber bültenleri, spor programları, popüler yarışma programları ve diziler insanların en çok tercih ettikleri programların başında gelmektedir. British Council araştırmasına göre ise insanlar televizyon izlemeyi tek başına bir aktivite olarak görmemekte, özellikle aile içerisinde arka plan aktivitesi olarak televizyonun açık olduğunu belirtmektedirler. Dolayısıyla geleneksel medya araçlarının etkisi günden güne azalma eğilimi gösterirken henüz etkinliğinin tam olarak ortadan kalktığı söylenemez.

Yeni nesil medya iletişim araçlarının kullanım sıklığının artmasında ve geleneksel medya araçlarına göre daha fazla tercih edilebilirliğinin olmasında çok farklı nedenler bulunmaktadır. Gençler, sosyal medyayı daha geniş bir dünyayı fark etmelerine yardımcı olarak görmektedirler. Ayrıca sosyal medyada kendilerini daha kolay ifade edebildiklerine inanmakta ve sosyal medya sayesinde toplumun daha farklı ve daha geniş kitleleriyle iletişim kurabildiklerine inanmaktadırlar (Hinton ve Hjort, 2013'den akt: Karataş-Binark, 2016). Dolayısıyla sosyal medyada gençlik katılımcı kültüre sahip olması ve içerik üretebilmesi gibi nedenlerden dolayı kendini bu mecrada daha rahat hissetmektedir.

Sosyal medya kullanıcılarının büyük bir kısmı içerik üretmektedir. Sosyal medya kanallarında aktif içerik üreticiler olduğu gibi pasif üreticilerde bulunmaktadır. İçerik üretiminde bulunan kullanıcıların aktif üretici mi yoksa pasif üretici mi olduklarıyla ilgili bilimsel bir ölçüt bulunmamaktadır. Kullanıcılar çoğu zaman gönüllü ve istekli olarak ürettikleri içeriklerle bilerek veya bilmeyerek profilleri ve davranışlarıyla üst-veri toplayıcılarına da hizmet etmiş olurlar. Bununla birlikte sosyal medya kullanıcıları yaş, cinsiyet, e-mail, isim, adres ve kimi zaman ise kredi kart bilgilerini de sisteme yükleyerek bilgi toplayıcılarının işini kolaylaştırırlar. Aslında kullanıcıların sisteme gönüllü veri girişinde bulunmalarında ki asıl amaç katılımcı kültürel bir davranıştır. Sisteme gönüllü veri girişinde bulunmak sıradan bireylerin tüketicilikten medya içeriklerinin yaratıcıları ve belirleyicileri konumuna yükselmiş olmalarıyla doğrudan alakalıdır (Dijk, 2016, s.161).

Sosyal Medya ve Kültür

Kitle iletişim araçları olarak nitelendirebileceğimiz iletişim kaynakları teknolojik gelişimlerden en fazla etkilenen alan olmuştur. Teknolojik gelişimin en hızlı olduğu, sürekli değişim yaşanan bir alan olan kitle iletişim araçları en etkin olarak gazetelerin matbaalarda basılıp çoğaltılmasıyla yayılmaya başlamıştır. Gazetelerin uzun süren hâkimiyetine 20. yüzyılın başlarında radyolar eşlik etmeye başlamıştır. 1950'lerden sonra ise televizyonların dünyada hızla yayılmaya başladığını görmekteyiz. Siyah beyaz televizyon teknolojisinden sonra renkli televizyonlar ilk kullanılmaya başladığı dönemlerde insanların kültür dünyalarında ciddi etkiler yaratmaya başlamıştı. Radyo ve gazetenin birkaç adım ötesine geçen televizyon teknolojisi toplumların kültürel dünyalarında daha hızlı ve gözle görülür etkiler yaratmıştır. Televizyonlardan bir adım sonrası ise bilgisayar teknolojilerinin güçlenerek sıradan insanlara hitap edebilecek noktalara gelmesi ve fiyatlarının da ucuzlayarak ulaşılabilir duruma gelmesiyle yepyeni bir hal almıştır. Televizyon ve bilgisayar yüzyılımızın en büyük kültür üretim araçları haline zamanla gelmiştir. Özellikle televizyonun kültür üretim aracı haline gelmesiyle tartışmaları üzerine çekmiş bir kısım insanlar televizyonun zararlı olduğunu iddia etmişken bir kısım insan da televizyonun son derece faydalı bir araç olduğunu iddia

etmiştir. Günümüzden bakıldığında televizyon hakkında yürütülmüş olan bu tartışmaların son derece anormal şeyler olduğu hissine kapılınabilir. Ancak dönemin şartları düşünüldüğünde bu tartışmalar, bugün sosyal medya üzerinde yürüttüğümüz tartışmalarla eş-değerdir. Günümüzde de sosyal medyanın, internetin ve de bazı paylaşım sitelerinin bir takım zararları olup olmadığı tartışılmaktadır. Bu tartışmalar günümüz için son derece hayati önem taşısa da belki de gelecekte son derece boş ve anlamsız tartışmalar olarak görülecektir. Hızlı teknolojik ilerlemeler, sosyal medya olgusunu açacak, çok daha farklı iletişim modelleri inşa edebilecektir. Bunu şimdiden tahmin etme imkanına sahip bile değiliz. Belki son yirmi yılda teknolojiye yapılan muazzam devrimler sayesinde hiçbir şeye olumsuz yaklaşmamaktayız ve gelecekte çok fazla şeyin akıllı modellerle insansız bir şekilde yapılabileceğini düşünmekteyiz.

Giddens iletişimi bir grup ya da kişinin başkası ile sözlü veya başka bir araç vasıtasıyla kurduğu ilişki olarak tanımlar (Giddens, 2000, s.401). İletişimin en başat sonucu toplumsallaşmadır. Bireyler, iletişim kurarak sosyalleştikleri gibi bütün ihtiyaçlarını da iletişim araçlarını kullanarak sağlarlar. Dolayısıyla insanın var olduğu her toplumda birbirlerinden farklılıklar gösterse de mutlaka bir iletişim biçimi var olmuştur.

İletişimi simülasyon kuramı ile açıklayan Baudrillard aslında gerçekliğin Batı toplumlarındaki durumunu sorgulamak istiyordu. Ona göre gerçekliğin ortadan kalktığı yerde ortaya çıkan simülasyon ilk olarak mesafe kavramını ortadan kaldırmıştı ve onun yerine bir hiper-gerçeklik meydana getirmiştir. Bu hipergerçeklik ise “gerçeklikten yoksun gerçekliğin simülasyonlar” aracılığıyla üretilmesinden ibarettir (Baudrillard, 1998, s.11). Gerçeğin tüm özelliklerine sahip olan simülasyon için en önemli olan şey biçimdir. Bu biçimin içeriği olmadığı gibi bunu da çok önemsemez. Baudrillard bu durumu çağımızın en büyük hastalığı olarak tanımlar yani gerçeğin üretimi ve yeniden üretimi. Gerçeklik ortadan kalmıştır ve yerine göstergeler gelmiştir. Gösterge, bir dil sisteminde iletişimin en küçük birimi olarak düşünülür bir kelime, bir ses, ekrandaki görüntü, müzik notası, hareket, nesne ya da kıyafet olabilir. Gösterge olabilmesi için kendinden başka bir şeyi ifade etmelidir (Turner, 2016, s.28). Baudrillard, başta televizyon olmak üzere her çeşit iletişim aracını her an ve her yerde sonsuz sayıda anlam üreten araçlar olarak tanımlar.

Ona göre insan, aşırı anlam bolluğu içerisinde büyük bir anlamsızlık içerisinde bocalamaktadır. Dolayısıyla iletişim kanallarını genişlettiğini düşündüğümüz her tür araç, bizi gerçeğe yaklaştırmadığı gibi gerçekten uzaklaştırmaktadır.

Sosyal medya iletişimde kullanıcılar, duygu ve düşüncelerini, sevinç ve nefretlerini, dünya görüşlerini, umutlarını ve yaşamdan beklentilerini dil ile yazı aracılığıyla gerçekleştirirler. Bu bakımdan hem gerçek yaşamda hem de sosyal medyada kültürün taşıyıcı öznesi birey tarafından kullanılan dildir. Sözü hammadde sözcüklerdir. Sözcükler var olanların ne ve kim olduklarını (isimler), nasıl olduklarını (sıfatlar) ve ne yapıp ettiklerini (fiiller) çeşitli soyutlama düzeylerinde ifade eder (Çelebi, 2007:, s.10). Toplumların kendi sosyolojik ve tarihsel gerçeklikleri doğrultusunda geliştirilmiş oldukları özlü sözler, ata sözleri deyimler de dil aracılığıyla kültürün kuşaktan kuşağa aktarılmasını ifade eder. Özellikle sosyal medyayı kullanan gençler hem geçmişten kendilerine tevarüs eden sözleri kendi mecralarında paylaşarak kültürlenmekte hem de yeni olgular doğrultusunda yeni sözler üretmektedirler. Sosyal medya dili yeni bir dildir. Kendi kavramları, kendi kısaltmaları, sembolleri, duyguları ifade etmek için her gün yenileri eklenen yüzlerce emojileri ile gelecek kuşaklar için yeni bir dil inşa etmektedirler.

Sosyal medyada kültürün en önemli belirleyicilerinden birisi olan kimlikte yeniden inşa edilmektedir. Sosyal medya kullanıcıları, kendilerini ait hissettikleri gruplarla dayanışma platformları oluşturmakta, zaman ve mekan kavramına gereksinim duymadan, istedikleri an birbirleri ile iletişim kurabilmektedirler. Sanal topluluklar, sanal cemaatler, sanal ilişkiler, sanal aşklar ve sanal duygular gerçeğin yerini almakta, bireyler sanal dünyaya kendilerini sınırsızca teslim ettikçe sosyalleşmek yerine asosyalleşmektedirler. Modern dünyanın ve kent yaşamının bireyler üzerindeki en olumsuz etkilerinden birisi olan yalnızlık, sanal kalabalıklara rağmen kurdukları kişilerin anlık haberleri sayesinde ölümlerden, düğünlerden, doğum günlerinden, mevlitlerden, günlerden çok hızlı biçimde haberdar olabilmelerine rağmen gerçek dünyada giderek yalnızlaşmaya devam etmektedirler.

Sosyal medya geleneksel kültür kodlarının bazılarını alarak kendi yapısına uygun hale getirmiş bazıları ise sosyal medya kültüründe kendisine yer bulamamıştır. Bu anlamda toplumsal dayanışmanın ve

toplumu bir arada tutan en önemli unsurlardan birisi olan geleneğin sosyal medyada ciddi anlamda aşındığını, yıprandığını, yenilenemeyen yanlarının yok olduğunu görmekteyiz. Geçmişten günümüze taşınan gelenek, görenek, töre gibi kavramların yerini yepyeni kavramlar almaktadır. Türkçe’de sürmek anlamından türetilen gelenek, Osmanlı’da ananın bir yan anlamı olmakla birlikte katı ve yumuşak yaptırımları olan, bir şey yaparken belli yolları izleme imkanı veren, geçmiş zamanlardan beri süregelmekte olan toplumsal ve kültürel davranış kalıplarını ifade etmek için kullanılmaktadır.(Aydın, 2018, s.42) Sosyal medya toplumun doğasında içkin olarak varlığını sürdüren birçok davranış ve düşünce kalıbını yeniden şekillendirmekte ve bu anlamda kendi geleceğini inşa etmektedir. Tam da Turner’ın ifade ettiği gibi “eski kültür gitmişti çünkü onu üreten hayat biçimi yok olmuştu” (Turner, 2016, s.89).

Sosyal süreçler olarak tanımlanan ve toplumsal yapıdaki kültürel bileşenleri oluşturan işbirliği, uyarlanma, özümseme, çatışma, karışıklık ve rekabet gibi süreçlerin tamamı sosyal medyada, kendine özgü doğasında, yeniden üretilmekte ve tanımlanmaktadır. Sosyal medya kullanıcıları arasında kimi zaman çatışma ve karışıklıklar gruplar ve topluluklar üzerinden yürümektedir. Gerçekliği kanıtlanmamış bilgiler, yanlış kurgulanmış haberler, üzerinde çeşitli bilgisayar programları ile oynanarak saptırılan resimler, ses ve efektleri değiştirilmiş çarpık videolar çoğu zaman istenmeyen düşmana karşı üretilmiş sosyal silahlardır. Çoğu ülkede ki yasal boşluklar ve medya etiğinin yeterince oturmamış olduğu topluluklarda böylesine durumlar hiçbir yaptırımla cezalandırılmamaktadır. Bu da yalan haber üreterek bu haberlerin yayılması için özel çaba sarf edenlere, bunlar kimi zaman bir siyasi parti organizasyonu olabildiği gibi kimi zaman da ücretli profesyoneller olabilir, zemin hazırlamaktadır.

Sosyal medyanın görünür işlevleri ve gizli işlevleri de bulunmaktadır. Merton’a göre, görünür işlevler insanların gözlemledikleri ya da bekledikleri sonuçları ifade ederken, ne anlaşılmış olan ne de beklenen sonuçlar gizli işlevleri ifade etmektedir. (Wallece-Wolf, 2002, s.66) sosyal medya kurucuları bu işi ilk kurdukları zaman yapmış oldukları işin böylesine büyüyeceğini, sınırları ve ülkeleri aşacağını, kültürler ve dinler arası bir genişliğe ulaşacağını hesaplamamışlardı. Sosyal medyayı son derece basit gerekçelerle kurdular. Ancak süreç içerisinde en büyük sıçramayı ilkin ticari kullanımda yaşadılar. Yöneticiler işe alacakları çalışanları bile sosyal

medyadan incelemeye aldılar (Baert, 2017, s.1223). Ticari alanda yakalanan başarıyı taçlandırmak için hem üreticiler hem de tüketiciler için yeni ara yüzler ortaya çıkardılar. Gelineen süreç tüketiciler için son derece ümit vericiydi. Sosyal medya da ürünlerinin tanıtımlarını yapmak, tüketicilere ulaşmak geleneksel medya araçlarına göre hızlı olduğu kadar ucuzdu da. Bütün bunlarla birlikte doğru hedef kitlesine ulaşabilmelerine imkan tanıyan yazılımlar sayesinde ticari ürünlerini çok daha kolayca pazarlayabildiler. Sanal dünyanın tüccarlara sunduğu en büyük hediye ise ne devletlerin gümrük kotalarına takılmaları ne de devletlerin ithal ürünler için uygulamış oldukları aşırı vergilere takılmak oldu. Günümüzde devletler sanal ticaretin bu boyutunu ciddi anlamda masaya yatırmış olsalar da henüz sürecin nasıl sonuçlanacağı çok açık biçimde ortaya çıkmamış olmakla birlikte gelecek ulus-aşırı küresel şirketlerin galibiyetine işaret etmektedir.

Sosyal medya kullanıcıları arasında yerli kültür, yabancı kültür ve alt kültürler arasında farklı etkileşimler vardır. Birbirinden farklı kültürler arasında sosyal medya da etkileşimler yaşanır. Bu etkileşimler sonucunda yerli kültürler de yabancı kültürlerde alt kültürlerde değişir. Çeşitli kültürlerde ki değişimin niteliği ve değişimin hangi kültürde daha fazla gerçekleştiği egemen kültürle daha yakından ilgilidir. Baskın kültür ve diğer kültürleri daha fazla değiştiren kültür hakim kültürdür. Günümüzde batı kültürü doğu kültürleri üzerinde daha baskındır ve dönüştürücü gücü daha fazladır. Modernleşmekte olan ülkeler toplumsal tercihlerinde batı kültürünün üretmiş olduğu şeyleri daha fazla tüketmeye çalışmaktadırlar. Kendi kültürlerini de bırakmak istemeyen batı dışı toplumlar bu sürecin sonunda geçiş dönemi kültürlerini ifade eden trans-kültürasyon sürecini yaşamaktadırlar. Batı kültürü sosyal medya aracılığıyla modernleşmekte olan ülke gençliğine kimi zaman kültür şoku yaşatmakta kimi zaman ise kendi kültürünü hakim kültür haline getirebilmek için asimilasyona başvurmaktadır. Böylelikle sosyal medyada paylaşılan bilgi yoğunluğu yüzünden sosyal medyada bilgi paylaşımları arttıkça insanlar bilgi yoğunluğundan gerçek ve doğru bilginin ne olduğu konusunda zorlanacaklar ve tercih yapmak zorunda kalacaklar (Mandilberg, 2012, s.74).

Adam Acar, sosyal medyanın kültürel değişimi nasıl başardığını açıklayama çalıştığı eserinde dünya üzerinde binlerce kültür olduğunu ve

kültürlerinde birbirlerinden oldukça farklı olduğunu bildiğini ancak bu kadar kısa sürede sosyal medyanın neden bu kadar kabul gördüğünü açıklamanın zorlukları olduğunu altını çiziyor. Farklı bir bakış açısına göre sosyal medyanın sosyal değişimi teşvik etme ve kolaylaştırma olanakları sadece kolektif hayallerimizin kısıtlamalarıyla sınırlı olmasına rağmen (Al-Deen ve Endricks, 2011, s.85) ona göre çekirdek kültür üzerinde yükselen sosyal medyayı bu kadar güçlendiren üç neden bulunmaktadır. Bunlardan birincisi sanal iletişim teknolojilerinin neredeyse tamamının kendisini sosyal medya olarak tanımlaması. İkincisi insanların kendi bireyselliklerini burada özgürce paylaşabilmeleri ve üçüncüsü ise sosyal medya kültürünün oluşması olarak gösterir (Acar, 2014, s.158).

Sosyal medyaya yöneltilen bazı eleştirilen başında “gençliği yoldan çıkardığı” iddiası gelmektedir. Badiou, Sokrates’in Yunanlar tarafından gençliği yoldan çıkardığı için ölüme mahkum edildiğini söyler ve “genliği yoldan çıkarmanın” cinsellik, para ve iktidar üçlemesinin bir araya gelmesiyle oluşabilecek bir durum olduğunu ileri sürer. Gene ona göre bu üçleme doğru yoldan sapmanın ve yozlaşmanın en büyük tetikleyicileri olarak algılanmıştır. Sokrates’in iktidarı elde etmek için sözün gücünün ayartıcılığını kullanarak iktidarı ele geçirmek amacı taşıdığını iddia etmektedir (Badiou, 2016, s.14). Oysa durum tamamen bunun tersi olup, Platon’un da ifade ettiği gibi iktidarın yozlaştırıcılığına bir meydan okumaydı, onun göstermek istediği tek şey “gerçek yaşam” dı.

Sonuç:

İletişim teknolojilerinin yaygınlaşmasıyla paralel olarak sosyal medya kullanımı ve sıklığı giderek artmaktadır. Teknolojiye erişimde sosyo-ekonomik şartlardan dolayı daha zor erişim sağlayabilen ülkelerde dahi sosyal medya kullanımı giderek artmaktadır. Bu anlamda dünya üzerinde kaç sosyal medya kullanıcısının bulunduğunu tespit, sisteme her saniye binlerce kişinin katılması yüzünden tam olarak tespit edilememektedir. Sosyal medya kullanıcıları ile ilgili “şimdi” ve “şu anda” verilen en güncel sayısal veriler bile saatler içerisinde anlamını yitirmekte ve eski hükmüne geçmektedir.

Hem sosyal medya kullanıcıları hem de sosyal medya mecralarının üreticileri sürekli kendilerini yenilemektedir. Tüketicilerin sosyal medya

mecralarından beklentileri sürekli arttığı gibi sosyal medyadan beklentiler de çeşitlenmektedir.

Sosyal medya kültürler arasında bir etkileşime neden olmaktadır. Hakim söylem ve egemen kültür diğer kültürleri daha fazla etkilemektedir. Batı kültürlerinde değişim modernleşmekte olan ülkelerde ki kültürel değişime nazaran daha az olduğu gözlemlenmektedir. Bunun nedeni ise batı kültürlerinin değişime kapalı olmaları değil, kendi içlerinde kültürel devinimi en yüksek düzeyde zaten gerçekleştirmiş olduklarına olan inanç yatmaktadır. Modernleşmekte olan kültürler ise kendi toplumsal ve ekonomik şartları ile batının şartlarını sürekli karşılaştırmakta ve bu karşılaştırmalar sonucunda kendi konumlarının iyi olmadığı kanaatine ulaşmaktadırlar. Bu anlamda modernleşmekte olan ülkelerde kültürel değişim daha hızlı ve daha fazla alanda olmaktadır. Kültürel değişimin sonuçları ise bambaşka bir çalışmanın konusu olabilecek kadar karmaşıktır.

Gençlik, sosyal medya aracılığıyla bir çok pozitif edinim kazanmaktadır. Her ne kadar sosyal medyanın gençliğe olumsuz etkileri daha fazla gündem konusu ediliyor olsa da sosyal medyanın gençliğe kattığı pozitif edinimler de gözden kaçırılmamalıdır. Sosyal medya kullanıcısı ve sosyal medyanın üreticisi olarak gençliğin sosyal medya kullanımı konusunda bilinç düzeyi iyileştirilirse bu mecrayı daha verimli kullanacağı açıktır. Bu kapsamda gündelik yaşamda sosyal medyayı kötüleme üzerine kurgulanan dilin yerini daha ölçülü bir dil almaya başladığı takdirde gençliğin sosyal medya kullanımında pozitif yönleri ön plana çıkartıcı bir yöntem belirlenebilecektir. Sosyal medyayı "bütün kötülüklerin anası" olarak görmek yerine, onun toplumsal yaşama ve bireysel hayata zararları ve katkılarıyla değerlendirerek daha sağlıklı bir bakış açısıyla hareket edilmelidir.

Bütün bunlarla birlikte sosyal medyanın bilgi güvenliği konusunda son derece kötü bir mecra olduğu da bilinen bir gerçektir. İngiltere merkezli Cambridge Analytica, 'This Is Your Digital Life' adlı uygulama ile 50 milyon kullanıcının kişisel bilgisini ele geçirdiği ve 2016'da yapılan ABD seçimlerinde çıkar amaçlı kullandığı ortaya çıkmıştı. Bireyler kendileri hakkında son derece ayrıntılı bilgileri, gönüllü olarak sosyal medyaya yüklemiş olduklarından dolayı istihbarat güçlerinin elini rahatlatıyorlar. Dolayısıyla kişisel bilgilerin güvenliği sorunu basit ya da

profesyonel dolandırıcılık gibi adi suçlardan daha büyük sorunlar yaratmaktadır. Son dönemde Facebook'ta kişisel bilgilerin kötü niyetli insanların eline geçtiği ile ilgili basında yer alan ve büyük oranda gerçeği yansıtan haberler sonrasında binlerce insan hesaplarını ya kapattılar ya da bir süreliğine dondurdular. Sosyal medya kullanıcılarını en fazla tedirgin eden sorunların başında bilgi güvenliği sorunu gelmektedir. Her ne kadar sosyal medya mecralarını sahiplerin de siber saldırılar karşısında kendi ticari ürünlerinin güvenliğini sağlamak için ciddi çaba gösterdiklerini ifade etseler de, söz konusu ulusal güvenlik gibi meseleler olduğunda da bilgileri cömertçe paylaşmaktan geri durmadıkları da bilinen bir gerçektir.

EXTENDED ABSTRACT

**The Effect of Social Media as a Means of
Re-production of Culture on Young People**

*

Serkan Yorgancılar

Gazi University

Some concepts have a very important place in the lives of humans and community. The first method employed for describing any phenomenon in social sciences is its limitation. A concept, which is large enough to include everything, is problematic; and does not fit to the social sciences methodology. One of the most important among these concepts whose limits are not drawn well and which are almost not completed in human and social life and therefore confusing about what it covers and what does not cover is the *culture* concept. The efforts by Pierre Bourdieu, Alfred Weber, Lipp, who are considered as important theoreticians in culture sociology, may be given as the examples for this. Although it is hypothesized that the culture concept has been in use for 150 years, the first thinker who first defined this concept was Tylor (Aydın, 2018, p.46).

The difficulty of defining and limiting culture has become a situation that is accepted commonly by nearly all social scientists. As a matter of fact, some social scientists believe that the presence of such an unlimited definition for a concept, and the fact that many social scientists have not been able to agree on a concept pose also a serious problem. The unlimited contents of the culture concept cause difficulties in defining it.

In this respect, firstly, we made a preference among culture definitions in the present study of ours, and discussed the reproduction phenomenon of culture. It is hypothesized that culture is reproduced in different ways in today's societies. For the purpose of limiting our study, only the social media were taken as the subject matter among various social structures in which culture is reproduced.

It is already well-known that social media is mostly used by young people, and plays a very important role in the social life of young people. It is considered that social media will cause serious changes in the lives of

all parts of the society, especially for young people with the increase of technological advances. I believe that it is especially important to understand the relation between social media and young people to understand the speed and direction of cultural change, because social media is the largest cultural change field for young people today.

According to TUIK data, the computer and internet use is becoming more widespread in our country. When computer and internet use is considered together, the usage rates in 16-74 age group were 56.6% and 66.8%, respectively in 2017. These rates became 54.9% and 61.2%, respectively in 2016. The computer and Internet usage rates were 65.7% and 75.1% in males in 16-74 age group; and 47.7% and 58.7% in females. Men have more access to computers and internet than women in our country. Thanks to the facilitation and access to technology, internet use has increased considerably. Again, according to TUIK data, people in Turkey can provide access to internet in their homes at an extremely high rate with 80.7% (TUIK, 2018)

An extensive study was conducted by the British Council in 12 cities in 2017, which included 2524 young people who were between the ages of 18 and 30, on social media use and on some other issues. A total of 97% of the participants stated that they used WhatsApp and other social media applications regularly on a daily basis. Previous quantitative studies on social media become outdated in a short time as people use social media in more active and different ways. For example, when we compare today's data with previous data, in a study conducted in the UK in July 2007, we see that the frequency of using social networks was measured as only once a week (Livingstone, 2016, p. 91), which shows that the digital data change in a very fast way. The British Council conducted a study on young Turks in Turkey and reported that Turkish young people used social media over two hours per day, and of course, for now (British Council, 2017, p.16). The use of social media in these rates in daily life should be put on the table by social scientists, and comments should be made on the reasons of this. In this context, the cultural change and the effect of social media on this have been discussed by making use of the official statistics and scientific studies on Turkish youth.

Firstly, a literature review was carried out on the reproduction of culture; and scientific studies on this subject were reviewed. Then, the scope of this review was narrowed down in the field of culture and reproduction, and the study was expanded in line with the viewpoints of Pierre Bourdieu.

Secondly, the frequency of social media use by young people was determined according to the effects of social media and official and scientific statistics that were released under the headings of social media and young people.

Findings and Discussion

Parallel to the spread of communication technologies, social media use and frequency is increasing with each passing day. The use of social media is increasing even in countries where access to technology is more difficult because of socio-economic conditions. In this respect, it is not possible to determine the number of social media users on the world as thousands of people join the system with each passing second. Even the most up-to-date digital data on social media users provided "now" and "right now" are lost in hours, and researchers go back to former conclusions.

Both social media users and producers of the channels of it are renewing themselves in a constant manner. The expectations of consumers from social media are increasing and becoming diversified in a constant manner.

Social media causes interactions among cultures. The dominant discourse and the culture affect other cultures more. It was observed that the change in Western cultures is less compared to that of the modernizing countries. The reason for this is not that the western cultures are closed to change, but the belief that the cultural activity within themselves is already fulfilled. Modernizing cultures, on the other hand, compare their social and economic conditions continuously with the conditions in the Western countries, and come to a conclusion that their position is not good. In this sense, cultural change occurs faster and more in modernizing countries. The outcomes of cultural change are adequately complex to be the subject of another study.

Young people acquire many positive gains via social media. Although the negative effects of social media on youth are considered more on the agenda, the positive acquisitions of social media by young people should not be underestimated. If the awareness of using social media in young people is improved as social media users and as producers of it, it is obvious that they will use social media more efficiently. In this context, if the language that is fictionalized on pitying social media in daily life is replaced by a more considerable language, a positive method that will bring positive aspects of using social media may be determined. Instead of considering social media as “*the mother of all evil*”, people should act in a healthier and more accurate manner, and evaluate it with its damages and contributions to social and individual life.

Kaynakça/References

- Acar, A. (2014). *Culture and social media: An elementary textbook*. Cambridge scholars publishing.
- Al-Deen, N. ve Hendricks, J. A. (2011). *Social media: Usage and impact*. Lexington books.
- Alver, K. (2010). Emile Durkheim ve kültür sosyolojisi. *Sosyoloji Dergisi*, 3(21), 199-210.
- Aydın, M. (2018). Kültür sosyolojisinin temel kavramları. *Kültür sosyolojisi*. Ed: Köksal Alver- Necmettin Doğan. Konya: Çizgi yayınları.
- Badiou, A. (2016). *Gerçek yaşam: Gençliği yoldan çıkarmaya yönelik bir çağrı*. (çev: i. ergüden) İstanbul: Red Kitaplığı Sel Yayıncılık,
- Baudrillard J. (1998). *Simülakrlar ve simülasyon*. Çeviren: Oğuz Adanır. İzmir: Dokuz Eylül Yayınları.
- Baert, S. (2017). Facebook profile picture appearance affects recruiters first hiring decisions. *New Media & Society*, 20(3), 1220–1239.
- Çelebi, N. (2007). *Sosyoloji notları*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Dijk, J. (2016). Senin gibi kullanıcılar mı? kullanıcı türevli içerikteki failliği kurumsallaştırmak (Çev: Bahar Ayaz). *Yeni medya kullanıcının yükselişi*. Ankara: Ütopya Yayınevi.

- Eliot, T.S. (1987). *Kültür üzerine düşünceler*. Çev: Sevim Kantarcıoğlu. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Giddens, A. (2000). *Sosyoloji*. Ankara: Ayraç Yayınevi.
- Güvenç, B. (2016). *İnsan ve kültür*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Gökalp, Z. (2014). *Türkçülüğün esasları*. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Karataş, Ş. ve Binark. M. (2016). Yeni medyada yaratıcı kültür troller ve ürünleri caps'ler. *TRT Akademi*, 1(2), 428-448.
- Kroeber, A.L. ve Kluckhohn. C. (1952). *Culture- critical review of concepts and definitions*. Usa: Cambridge-massachusetts published by the museum.
- Livingstone, S. (2007). Gençliğe ilişkin içerik oluşturmada riskli fırsatları değerlendirmek. (çev: ayşe yıldız) *Yeni Medya Kullanıcının Yükselişi*. Ankara: Ütopya Yayınları.
- Macmillian (2002). *English dictionary for advanced learners*. London: Bloomsbury Publishing. london.
- Marshall, G. (1992). *Sosyoloji sözlüğü*. İstanbul: Bilim Ve Sanat Yayınları. istanbul
- Mandiberg, M. (2012). *The social media reader*. Nyu Press
- Simmel, G. (2009). *Bireysellik ve kültür*. çev: Tuncay Birkan. İstanbul: Metis Yayınları.
- Smith. P-Riley A. (2016) *Kültürel kurama giriş*. (Çev: Selime Güzelsarı-İbrahim Gündoğdu) Ankara: Dipnot Yayınları.
- Turner, G. (2016). İngiliz kültürel çalışmaları (Çev: D. Özçetin & B. Özçetin) Ankara: Heretik Yayınları.
- Türkdoğan, O. (2015). *Ziya Gökalp ve sosyolojik düşünme sistemi*. Konya: Çizgi Kitabevi.
- Wallece. R. ve Wolf. A. (2002). *Çağdaş sosyoloji kuramları*. Çev: Rami Ayas-Leyla Elburuz, İzmir
- Williams, R.(1993). *Kültür*. Çev: suavi aydın. Ankara: Imge Kitabevi.
- <https://www.yenisafak.com/hayat/sosyal-medya-bize-ne-soyler-3176964>
(20.08.2018)
- http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&ar-ama=gts&guid=tdk.gts.5ad3a2267ac9e6.20108192 (15.04.2018)

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Yorgancılar, S. (2018). Kùltürün yeniden üretim aracı olarak sosyal medya'nin gençliğe etkisi. *OPUS-Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 9(16), 2511-2532. DOI: 10.26466/opus.480444

Comparing Germany and the UK's Local Approaches on International Education: Historical / Sociological Aspects

DOI: 10.26466/opus.480704

*
Gökhan Bozbaş* - Ruhi Can Alkın**

* Dr, Öğr. Üyesi, Necmettin Erbakan Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, Konya / Türkiye

E-Mail: gbozbas@konya.edu.tr

ORCID: [0000-0003-3715-8402](https://orcid.org/0000-0003-3715-8402)

* Arş. Gör., Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal ve Beşeri Bilimler Fakültesi, Konya/ Türkiye

E-Mail: ruhicanalkin@gmail.com

ORCID: [0000-0002-8608-4043](https://orcid.org/0000-0002-8608-4043)

Abstract

One of the areas where globalization is very influential is undoubtedly higher education. Every year, hundreds of thousands of students travel to other countries by leaving their home countries in order to maintain their university education in these foreign universities. Such a trend is both fed by and foster some specific implementations in the area of higher education globally. Besides this global interest, we cannot it will not put a valid consequence to claim that each country carries out a policy of education in similar concerns and forms. In this study, we will try to show how far international student policies can accommodate local elements and how could these local elements illustrate the unique perspectives regarding the reflections of international students in a specific country. This issue will be evaluated in the cases of Germany and the U.K. Two different political history that these two countries have experienced give us opportunities for a clear understanding of this issue. Finally, the status of 'locality' and traditional/historical reflexes in globalization, which is discussed in the social sciences, will again be re-visited by means of the process of education after investigating unique aspects occurred in Germany and the UK.

Keywords: Globalization, Glocalization, Higher Education, International Students.

Almanya ve Birleşik Krallık'ın Uluslararası Eğitimde Lokal Yaklaşımlarının Karşılaştırılması: Tarihsel / Sosyolojik G6r6n6mler

*

6z

K6reselleşmenin en etkili olduğu alanlardan biri de kuşkusuz y6ksek 6đrenimdir. Her yıl y6z binlerce 6đrenci 6niversite eğitimini s6rd6rmek i6in bulunduğu 6lkeden 6ıkıp diğer 6lkelere seyahat etmekte ve eğitimini farklı bir 6lkede s6rd6rmektedir. B6yle bir eğitim, k6resel olarak y6ksek 6đretim alanında bazı 6zel uygulamalar tarafından beslenmekte ve aynı zamanda teşvik edilmektedir. Bu k6resel ilginin yanı sıra, her 6lkenin aynı kaygı ve formlarda bir eğitim politikası y6r6tt6đn6 iiddia etmek 6ok da ge6erli bir sonu6 ortaya koymayacaktır. Bu 6alışmada, uluslararası 6đrenci politikalarının yerel unsurlardan hangi 6l6de etkilenebileceği ve bu unsurların 6lkelere 6zg6 uluslararası 6đrenci g6r6n6mlerine etkisi ortaya konulmaya 6alışılacaktır. Bu mesele Almanya ve Birleşik Krallık 6rneğinde değerlendirilecekir. Bu iki 6lkenin yaşadığı iki farklı siyasi tarih, bu konunun a6ık bir şekilde anlaşılabilmesi i6in fırsat sunmaktadır. Sonu6 olarak, sosyal bilimlerde tartışılan "yerelliğin" ve k6reselleşmeyle ilgili geleneksel / tarihsel reflekslerin durumu, Almanya ve Birleşik Krallık'ta meydana gelen 6zg6n y6nler incelendikten sonra eğitim s6reci aracılığıyla yeniden g6zden ge6irilmiş olacaktır.

Anahtar Kelimeler: K6reselleşme, K6yerelleşme, y6ksek6đrenim, uluslararası 6đrenciler

Introduction

Globalization has generally been discussed in a way that mainly focuses on an emerging culture that the countries follow and adapt to be integrated in the World. According to this culture, specific forms regarding both macro and micro social and economic elements such as trade, entertainment, education, etc. are newly produced in a global scale. This perspective, as you shall guess, generally depict a globalization form, which is independent from local and historical/traditional elements of the specific countries. In other words, globalization discourse is constructed on a platform where locality is intentionally or unintentionally ignored.

As a counter position towards totality, Robertson's concept of 'glocalization' brings a broader perspective for the social scientific studies on globalization by giving importance to locality and considering locality as a 'must' for globality. However, some of the recent concepts such as 'interconnectedness', 'flow', 'mobility', 'global competition', etc. put the emphasis again on the 'imaginary' globalization that is fed by a specific emerging culture and prompt us to perceive globalization in a totality.

Global student mobility, which is one of the most observable phenomena regarding globalization, seems as a platform where the local elements fed by historical, political, and economic background of any country can be detected (Soria and Troisi, 2014). This claim could be supported by a simple inference: Today, there are over 5 million international students who study abroad (OECD, 2018). The U.S., Australia, the U.K., France, Germany, Japan, Canada are some of the top countries that host foreign students. At this point, it is safe to claim some serious differences in terms of applications, obligations, curricula, accommodation opportunities, registration terms and conditions, etc. on international students in these countries even though student mobility is a global issue. The roots of these differences, as you shall guess, can be traced back on the historical and traditional economic, social and cultural elements of these countries and their relationship with (or response to) global trends.

In the light of the arguments and context given above, this study proposes to investigate the current inbound international student policy of two major European countries, the U.K. and Germany. While maintaining this investigation, social and economic policies of the countries unique to

their historical background and current reflexes will be considered. By this way, it will be questioned whether national expectations and experiences and/or state policies have been effective on one of the most observable and intensive global issue (and if so, to what extent), which is global student mobility.

When maintaining the investigation, three main arguments will be included into the discussion in order to support the theoretical framework. Firstly, the origins of foreign students in German and British universities will be looked over. By this theme, it is proposed to investigate the historical ties between the other countries in the World and UK and Germany. Secondly, huge differences among tuition fees demanded by the British and German universities from international students will be explored. Reasons behind the huge gap among these countries in terms of tuition fees will be looked over. Lastly and in relation to the second argument, drop-out rates among international students will be taken into consideration in order to observe educational discipline and expectations from international students by subjected European countries.

Three main arguments that would set-up backbone of this chapter will be enriched through both statistics and theoretical information. In this way, the relationship among 'global student mobility' and 'national trends' will become more visible in specific to two important countries of Europe. Finally, the status of 'locality' and traditional/historical reflexes in globalization, which are discussed in the social sciences, will again be revisited by means of the process of education.

Globalization: In Search for Local within Totality

Globalization, by its most general and simple definition, expresses the fact that different nation states on the globe become more integrated in a cultural, social and economic way. This affinity and integration present a whole new society and world design from the second half of the 20th century. cultural, It is argued that these new economic and political "series of forms", which are alleged to direct human and social relations, have made the world a "global village" by the famous statement of McLuhan and Powers (1992).

The village metaphor suggests the assumption that a brand-new tradition is observed in the earth's sphere as social and individual relations. Village life refers to the form of a relationship spread over the earth.

Another claim by globalization to the dimension of "new relations and forms" is that "the world is flat" (Friedman, 2005). This claim is not parallel to the claims of the scholastic thought that the world is flat like a tray, but it is the message that the media, digital platforms and screens can be accessed instantly everywhere, so that the whole world becomes a flat screen.

Another argument that supports globalization as a linear integration and a new political-cultural form is the concept of "global citizenship". The fact that transnational human movements are intensified in a world where communication and transportation networks have developed, together with technology, has given the concept of "global citizen" to the social scientific literature. In relation to this, "weakening processes of the dynamics that support nation state formation and their inefficiency on constructing identity for citizens are often starting points for this debate (Aksan and Alkin, 2014, p.1).

These three arguments briefly mentioned above, constitute the first pillar of the basic debate on globalization. These are arguments that, in one sense, stir "excitement" about globalization and make the reader to feel something new or discovered.

Until the last decade of the 20th century, these arguments, which are almost unquestioned, are based mainly on the premise that nation-state structures have lost their activities. The fact that the world is flat, individuals become global citizens, even a global village, affirms the erosion on nation-state construction. This argument has reached an even more valuable position as the USSR is disintegrating and the US becomes a global dynamo as a global superpower. Until Robertson's concept of glocalization, the earth has witnessed the economic, political, and social consequences it has brought along with the culture that has spread to the world in the forefront of the United States. Robertson, however, carried the concept of Glocalization into the social sciences in the middle of the 1990's within all these perceptions of totalitarianism.

Initially, the glocalization of business and marketing activities in the economic world with the motto "think globally, act locally" has taken

place in the cultural and political scene through Robertson's (1994) article, "*Globalization or Glocalization*". This article and its impact constitute the second dimension of the debate about globalization and the theoretical "clash". The notion of globalization, which ignores the ongoing power of nation-states and of history and of one-sided, "one-way" and "new processes" that conjure up the interpretation of classical positivist social science with glocalization, has now gained a new dimension. Beyond hypothetical rhetoric and perceptions, it has been observed that as a reality, globalization has also produced results that correspond to the internal dynamics of that community in almost every society it is now involved in. This, of course, does not mean that there is no global "acculturation" process. This expansion of globalization is a different dimension. But the above-mentioned acquisition tends to reveal how each nation state contributes to globalization and how it is influenced by globalization. It is also within the scope of this second dimension that how each nation state responds to the input of traditional cultures and the consequences of this interaction. The local, sought after in globalization is also an indication of the fact that social sciences physically take human practice. Because processes such as speed, mobility and transnationality are more of a digital world, and in this way, they have a one-way meaning to globalization, while human and social exchange and global circulation are following a heavier course. The link between the individual and social institutions, reveals the importance of local and tradition in the globalization process.

It can be observed that a law considered in the context of democracy and human rights today, the interpretation of the concepts of democracy and human rights itself in different ways, may lead to profound differences in the resultant sphere size. Similarly, "territories" are more based on the theory of politics and international relations than about global politics, which is valid for the whole place. The institution of "education", which is the main theme of the present work, is not fully independent of local data and a nation-state education policy, although it is based on global student mobility.

As a result, the comparison of the international student policy of Germany and the United Kingdom, which will be discussed in this study, will bring us to the same place. The conclusion of the peculiar historical and societal background of the predatory countries combined with

innovations resulting in globalization will ultimately reveal the ways in which these two countries differentiate their international student policy. Before proceeding with this inquiry, it will be useful to remember the global aspects of international education (both in terms of general and for countries) and to see in what ways globalization has become one of the ways of transnational education.

Global Student Mobility: A Short Overview

As well as the labor and trade mobility observed in the world, the influence of globalization has also great importance in student mobility. It is not even farther to argue that globalization is the most important driving force in the intense increase that has taken place since the beginning of the 21st century. In parallel, by some conceptualizations and anticipations for late modern societies such as information age (Castells, 2000), post-industrial society (Bell, 1973), post-capitalist society (Drucker, 1993), education and transnational education are all taking an even more important position. "Many factors, real or perceived, can affect a student's choice of study destination, including the cost and quality of higher education programs; the value of the degree or professional credential for future careers; the availability of certain areas of specialization; access to the education system and a country (including, but not limited to, obtaining visas for entry); and important historical, linguistic, and geographic links between the home and destination countries" (As cited in Bhandari and Laughlin 2009; Bhandari and Blumenthal 2011, p.8). In addition to the various push and pull factors that influence students' country preferences (Francois, 2015) another point that needs to be elucidated is the loss of the popularity of classical commodity production and consumption relations in contemporary capitalist societies in international student mobility, the importance of knowledge and the use of information for general economic benefit purposes. Daniel Bell (1973) argues that this is not the case with the economizing model of general social benefit and the focus of purely production on objectives, but it refers to sociologizing model that mainly focuses on security, environment, innovation, etc. In this regard, the following statements by Bhandari and Blumenthal (2011, p.2) complement Bell: "Most countries now view international academic mobility and

educational exchanges as critical components for sharing knowledge, building intellectual capital, and remaining competitive in a globalizing world. It is also a way to foster mutual understanding and cooperation, especially in a climate of increased security and political concerns. Developing countries have traditionally been the “suppliers” of international students but now face interesting challenges as they are poised to also become popular study destinations”. These statements can be traced back to and combined with the definition of internationalization made by Jane Knight (2004: 5), one of the most important scholars on this topic: “Internationalization is a term that is being used more and more to discuss the international dimension of higher education and, more widely, postsecondary education. It is a term that means different things to different people and is thus used in a variety of ways”. Suppliers, hosts, institutions, and students as customers of the educational sector vary and stakeholders position themselves towards the diversified area of tertiary education globally. Such a “fragmentation”, or “distinction” on the internationalization of higher education prompts Knight to re-consider her perspective regarding internationalization in favor of “regional”. In her article titled *Internationalization: A Decade of Changes and Challenges*, Knight (2015, p.6) asserts that “international education is now seen by both politicians and academic leaders as instrumental to regionalization initiatives”.

In addition to shift towards regionalization, one of the reasons for the acceleration of international education is the efforts of developing countries to communicate with emerging communication and transportation technologies through different academic disciplines of developed countries. This points to a place where globalization is re-introduced. Whether governments send their citizens to education, especially in western countries, by spending considerable amounts, or as scholarship students from different cultures and talents for scholarly and scientific development in developed countries can be described as a reflection of globalization in the educational institution. As can be observed from these three different courses of international education, the reflections of globalization on education scale are diverse, not one-dimensional and one-way.

The last argument that will be discussed at this chapter is about the profile of international students registered in Western European

countries. Especially some of the countries in EU zone, including the UK¹ and Germany, constitute the core of international education. First, Lisbon Council as a regional reflection towards an issue of globalization can be remembered. European Council meet up in Lisbon in 2000, “which sets the EU goal of becoming ‘the most dynamic and competitive knowledge-based economy in the world’ by 2010” (Bode and Davidson, 2011, p.70), was one of the supportive decision in terms of European inbound international student mobility and qualified education that would attract the attention of the students all over the world by producing and marketing the knowledge by means of universities. Within the scope of Lisbon Council and the requirements of ‘knowledge-based economy’, which was targeted in this meeting, Bologna and ERASMUS (European Region Action Scheme for the Mobility of University Students) exchange programs among European universities were given more importance. Besides being an educational program and project, “The driver for the Erasmus program was primarily political—to achieve greater cohesion between EU member states through mutual connections and better understanding between future leaders” (Bode and Davidson, 2011, p.71).

Although such exchange programs seem to have only regional background and considerations, implementations regarding these and processes that the students experienced demonstrate a global perspective, too. Mobility, acculturation, flow, internationalization of higher education, widening worldview, etc., which are the outputs of globalization, have all been observed and experienced through these European inbound student exchange programs. Even this example can show the place and importance of local within global changes and developments. After shortly reviewing the most observable higher education trends in World, we may now start to investigate Germany and the UK's inbound international student policy by considering local reflections belong to these countries.

¹ After the Brexit, it is not clear how the students coming from EU member countries will be recognized by British universities in terms of their status in the future. However, explanations by related state departments for this academic year and the next one (2017-2018 and 2018-2019) show that there is no change about the tuition fees, enrolment procedures and visa conditions (i.e. non-visa) of EU citizens enrolled at the UK universities. For more detail, please visit the website: <https://www.gov.uk/government/news/government-confirms-funding-for-eu-students-for-2018-to-2019>

Inbound International Students in Germany and the U.K.: Reflections from National, Economic and Political Background

To remember again, international student policy of the two main European countries focused on this paper will be issued in terms of three main themes, which could support the main assertions of this study about the importance of local and national reflexes within globalization. The first one is about the origins/nationalities of foreign students registered at both German and British universities. By this theme, it is proposed to shed light on the ongoing importance of cultural and historical background in the reflections of international education. The second theme, on the other hand, is about the tuition fees demanded by foreign students in Germany and the UK. In relation to the first theme, the position of subjected countries towards property and different understandings regarding “social state” will be looked over. In doing so, another local and national reflex, which is based heavily on economics and social policy, will be more visible. Lastly and in connection with the first and second themes, drop-out rates of foreign students at German and British universities will be investigated. It is proposed by this theme to verify the educational discipline and the expectation of the subjected countries from the foreign students. This will be the last platform where we might observe the local reflections of the countries during a global education process. Lastly, it will be observed that these three themes will provide a broad perspective regarding general international student policy of each country.

To start with a general argument, “higher education in the United Kingdom today is preparing itself to meet the global challenge of internationalization. Of course, internationalization of academia is not a twenty-first-century phenomenon but its dynamics and political dimension have changed dramatically in recent years” (Bode and Davidson, 2011, p.76). This means that UK’s international policy is highly connected with the global marketplace. Instead of only providing qualified education to foreign students or recognizing it as a political issue, governments in the UK attempt to adopt internationalization of higher education to their economic agenda. “The recruitment of overseas students generated additional economic benefits both to individual institutions and to the U.K. economy. Fees from non- EU students in higher education alone currently

total some £2.5 billion a year" (Bode and Davidson, 2011, p.77). If we look at a recent data for the same revenue item, this amount increases to £25 billion a year (www.universitiesuk.ac.uk), which is ten times more than the amount in 2008.

According to data obtained from Higher Education Statistics Agency (HESA), which is the official unit of the UK's higher education, "the total number of HE enrolments at UK HE providers stood at 2,280,830 in 2015/16, an increase of 1%, and 14,750 in overall numbers, from 2014/15" and "In 2015/16, UK domiciled students accounted for 81% of all enrolments at UK HE providers (the same as in 2014/15 and 2013/14), 6% were other European Union (EU) domiciled (5% in 2014/15) and the remaining 14% came from countries outside the EU, the same as in 2014/15 (www.hesa.ac.uk). This means that foreign students who are non-EU citizens take 14% of the total number in 2015/2016 academic year.

When looking at the highest numbers of sending countries to the UK, we can easily detect the process of glocalization reflected on the higher education in this country. According to HESA statistics for 2015/2016 period, there are 91,215 Chinese, 17,405 Malay, 17,115 American, and 16,745 Indian students enrolled in total in the UK (<https://www.hesa.ac.uk>). If we consider the global flow as a social fact together with educational, commercial, and economic initiations of China on the World, it can be understood the top level of this country on the list. China keeps the leadership position in terms of outbound students not only in the UK but on the globe by 523,700 international students in different countries of the World according to the data for 2015 (<https://internationaleducation.gov.au>). Global student flow, at this point, can be observed on the UK. China becomes the top sending country by approving its initiations to opening the World through one of the most developed countries, the U.K. In addition to the statistics, observing the campuses in the UK could approve this fact due to intensive visibility of Chinese students in the classrooms, on libraries, wellness centers, student unions, etc.

The second highest level in the UK universities, as given above, belongs to Malay students by 17,405 total number. This point brings us one of the main assertions of the current study. The visibility and intensity of Malay students in the UK can be attributed to the historical relationships of these two countries. Until its independence in 1957, Malaysia was one

of the British-ruled countries. This relationship seems to continue not only by sending the Malay students to Britain, but also founding campus branches of the UK universities in Malaysia. University of Southampton, Nottingham, New Castle University (medicine campus), University of Reading, and Heriot-Watt University have already opened their branch campuses in Malaysia for 10 years up to now. Ongoing and increasing relationship among the UK and Malaysia, as you shall guess, shows itself in a global education process by reflecting local background by mutual relationship and mobility. Exchange programs among branches in Malaysia and main campuses in the UK also contribute to inbound Malay student mobility towards the UK. On the other hand, when the official web-pages of the branch campuses visited, it can easily be detected that all these processes target to bring British educational system to Malaysia in a broader perspective. Another dimension regarding these branches can be traced on the expectation of mutual commercial and economic relationships among Malaysia and Britain. Statistics, campus branches, and official institutions can not completely provide a general view about the local and historical reflexes in global education processes; however, tendency among Malay students to go the UK for college and/or higher education and the UK's initiations to attract them by means of branch campuses and other internal implementations. In this way, both in educational area and market place, the UK becomes a strong actor for Malay students.

The third position in non-EU foreign students in the UK belongs to the US. This information could again lead us to draw our attention from local to global. As a leading country in terms of inbound student mobility, the US keeps also an important position in the UK by over 17,000 students it sent here. On the other hand, the number of American Students in the UK could again bring us to historical and cultural factors. English as a mother and educational tongue of Britain could encourage English-speaking American students.

The fourth highest position among foreign students in the UK is directly connected with national and historical relationships. Indian students, with their Indian community enormously settled in British cities, represent the ongoing relationship among colonizing and colonized countries of the history with 16,745 students. You can see Indian Student Unions run by both British Indians and international Indian students in

Britain's campuses. On the other hand, the tendency of Indian foreign students on staying in the UK after their education could support the local aspects of international education. Like (even more than seen in) Malaysia, British educational institutions have long been run in India. Even elementary schools educate their students within the line of British system can help us in understanding the interest of Indian students to come to the UK.

On the other hand, Germany is the one of the countries that attract foreign students in the world either. The situation of foreign students differs according to the countries beyond this country. First of all, it is known that Germany has a distinctive educational philosophy and that it differs from Anglo-Saxon and French educational philosophy (Busemeyer, 2015, pp.25-27). For the first time in 1998, with the Bologna process aimed at the internationalization of higher education, it was known that Germany, which shaped the higher education around the Humboldt education system, would be one of the most challenging states. As a matter of fact, Germany was able to initiate efforts to adapt itself only through the reforms of federalism in 2006 (Teltemann, 2014, p.43-45).

We are claiming that countries are still unable to break away from local and some historical ties and that they will not be able to cut down on this internationalization of higher education in the world. First of all, when foreign students studying in Germany are taken into consideration, this situation will be clear. According to the statistics published by the state statistics agency in 2014/15, the most foreign students come from Turkey with 34,736 students and the second place comes from China (destatis.de, 2015, p.55). When the next year's data were taken into consideration, the number of Turkish students was 36,530 and it maintained its first place (destatis.de, 2016, p.57). When the first five countries studying in Germany are evaluated, we can see the countries like Turkey, China, Russia, Italy and Poland.

From the late 19th century onwards, Germany, which was late on colonizing process, remained allied with the Ottoman Empire. Within this alliance, cultural policies were built in every area in the first stage (Gencer, 2002, p.12). During this period, with the alliance established with the Ottoman Empire, which was the predecessor of Turkey, they entered the first world war and made a fateful association. After this fateful union, Turkey

became the foremost refuge for the citizens of Germany who were politically abandoned and demoted from Germany in the interwar period. In fact, thanks to academicians from Germany, a serious reform of higher education has been realized in Turkey (Reisman and Capar, 2004)

After the economic miracle of the 1950's in Germany after the Second World War, the workers' presence in Germany after the economic miracle was closed by the large number of Turkish workers invited to this country. The social and cultural ties between Germany and Turkey have also deepened over the hundreds of thousands of workers migrating from Turkey to Germany (Diabaté, 2012, pp.39-45). Thanks to the cultural bridges built by Turkish citizens living in Germany and expressed in millions, Turks constitute the greatest proportion of foreign students in Germany today. The cultural and social experiences and experiences that countries have built throughout history leave a day-to-day balance.

The second theme regarding local reflexes in global education processes in specific to the UK (and Germany) is about the tuition fees. In a world where foreign student mobility is so high, foreign students have become serious sources of income in many countries. This situation is manifested particularly by the fact that education is made into money. On the other hand, several other countries say that education should be considered as public benefit and these services should be undertaken by the state. In this context, despite the universalization and globalization of higher education and educational institutions, the national governments determine the availability of money from students and the financial support of the students.

The spread of higher education within Europe has been intensified with the end of the century. Of course, while this expansion reflects the change in a certain sense of education within the European society, it also shows the different desires and imaginations of each nation from the other side. It can be observed through the researches on this issue, it is seen that during the ten years between 1987 and 1996 with the end of the 1980s, there was a 50% increase in the higher education enrollment rate (Eurydice, 1998, p.39). This rapid rise, of course, has given rise to the need to take this issue politically. Even the Lisbon strategies and the Bologna process have brought this situation from national level to an international dimension. Lastly, in London Kommunique, held in 2007, it was emphasized

that students enrolled in universities should reflect the general and diversity of the society.

International students, to remember again, contribute British economy by average 25 Billion GBP per year. This amount does not only include personal expenditures of foreign students during their degrees. Foreign students (or non-EU students) registered at British universities pay huge amounts of tuition fees per year as much as the amount equivalent to their annual personal expenditure. Although the universities in some of the other European countries have the similar economic policy like the UK universities amend, amounts in British universities are the highest ones in the World (www.telegraph.co.uk). Moreover, the amount paid by non-EU international students are three times more than EU or UK citizens pay per year. Again, looking at the historical background of Britain in terms of economic settlement and 'property' and 'marketing', considering rooted liberal economic policies in relation to 'property', and lastly changing welfare policy of the UK from welfare provider to the supporter of *activation* after Lisbon Council in 2000's could clarify the "money grubber" manner of the UK in international education.

As a major country where industrial revolution has started in the 19th century, Britain seems as the most competitive actor in terms of liberal policies in both economic and social life. Despite the changes in this ideology, Britain has been following its liberal policies in globalized world and adopting internal policies according to requirements of capitalism. As Brown indicates, "UK, and especially English, higher education has been subject to a gradual process of marketization since the early 1980s" (repository.uwl.ac.uk). In relation to general educational policy, international education, which is one of the consequences of globalization, demonstrates the similar liberal economic reflections. That is why, it is not a coincidence that marketplace of international education shows itself in a very deep way in the UK. Foreign students registered in the UK are expected to contribute to British economy much more than native (and EU-citizen) students do. Demanding three times more tuition fees from non-EU students is one of the consequences of this policy.

In UK's international student policy, foreign students are generally recognized as both customers and producers (Foskett, 2011). According to this view, British universities provide high-quality education for foreign

students and encourage them to gain both intellectual wisdom and huge experience on their major. Perhaps, that is the main reason behind huge amount of tuition fees for international students, who are the ‘customers’ of British education marketplace. On the other hand, foreign students are potential job-seekers of the future marketplace of the UK. That is why, it could be asserted that highest amounts for tuition fees are also recognized as ‘investment’ for the student coming from non-EU member countries, which are probably less ‘developed’ than the UK. Considering these arguments for the current theme, it could be said that British liberal and neo-capitalist socio-economic policy has directly been reflected to British international education and institutions.

When assessed specifically for Germany, it is seen that the state does not receive any money except for a small amount of university education, especially since the idea that education should be a public benefit. It is thought that the money to be received from the education will have a different set of results. First of all, it is thought that the entrance of university will close the doors of higher education to a certain part of the society. It was known particularly that those in the country who cannot afford the university tuition demanded would directly participate in business life in order to support their families instead of the university or to continue their own lives (Antonucci, 2015).

Again, in the case of university spending, it is obvious that among the students who started school life by paying this fee, a certain group of students will continue their education life with financial support from the family or from the outside. This will remove them from the academic activities or environments that are to be carried out outside the educational life. Because students who are dependent on the outsider supporters in order to continue their education are prevented from concentrating on their education by studying outside or debiting the future (Catan, 2004: 3).

It is believed that the cost of education would be the source of many of the problems mentioned above. For this reason, Germany has received a small share of contributions from the education it considers to be a public benefit, for a long time, or demanded no money. Considering international trends, Germany offers its students a very serious qualification and quality education for free or very small amounts. The German state offers this notion not only to its own students, but also to foreign students. This

shows that the Germans view education as a public benefit, not just for their own people but for the world humanity. The Germans have the educational philosophy they have in this area, especially when international students are regarded as an economic resource all over the world. Again, this is seen as the most important parameter to provide equal opportunity in education in the mostly emphasized in German society (Opielka, 2005, p.137).

The last argument regarding the unique local reflexes in British international education is about the drop-out rates. When compared to German international students', drop-out rates among foreign students in British universities seems very low by %12 each year (www.whatdotheyknow.com) according to 2015 data. For a simple inference within the line of the main assertions of this study, it can be said that Britain has been more focused on the marketplace dimension of international education as a traditional/local reflex. In addition, colonizing background of the UK, in contrast to Germany's traditional discipline and internal expectations, encourages British universities to educate foreign students and send them without making too much trouble. Shorter degree periods (3 years for BA, a year for MA or MSc and 3 years for PhD) can support this argument. Maximum profit in shortest term (we can remember the argument of both consumer and producer position on international students in the UK) can be a rationale behind this. On the other hand, as a market place, the UK seems to contribute more 'successful' international student mobility in the World.

The social advantage of education and the quality that they hold in the foreground also has serious impact on the number of graduates in German universities. There is no special effort for everyone to graduate in exchange for the protection they have given to the education of everyone in the community. In particular, the imperial idea which is based on the understanding that foreign students turn into their own countries by finishing their school and becoming a cultural ambassador is not given importance in Germany. The perfectionist thought structure of the Germans in their understanding of education and the understanding that education should be given equally to everyone has brought with it a very sharp evaluation system. This kind of local understanding and the system it produces has resulted in a drop-out rate of 41% among international students

in Germany by 2014. According to the 2010 statistics, this figure is known to be around 46% (www.daad.de).

Conclusion

Globalization as a fact of today's World and societies brought many changes and newly-produced relationships. Now, it is almost impossible to live a sterile life from the outputs of globalization, which were newly developed. We can observe these on culture, economy, politics, etc. Almost all of the social institutions and relationships are more or less intertwined with global flows.

On the other hand, globalization does not only offer a one-directional way in favour of any county. It rather reflects the local and traditional values and outputs during these all flow processes. Education and specifically international education is one of the platforms where we can testify both newly-released implementations and the consequences of local/traditional reflections.

This study was an attempt to approve the on-going power of local on one of the most observable process of globalization, which is international education. Although the 21st century is identified with global flows of information, visual items via the Internet, etc., national reflexes on any global issue become more visible after a detailed investigation. This investigation for the current study was attempted to be made on international education standards and expectations of the main European countries, Germany and the UK.

Three main themes were explored in order to make the local more visible during global education trends. Firstly, the origins of foreign students registered at German and British countries were questioned. It was proposed to see whether historical and/or political ties between each country and the other countries still important. At the end of this theme, it was approved that Britain and Germany demonstrate a similar route in terms of attracting foreign student in specific to their own historic and traditional experiences. Despite this theoretical similarity, student profile registered at German and British universities is very different. When the UK mostly receive the students from Malaysia, the U.S. and India perhaps as the result of its colonial relationships with these countries, the rate of

Turkish students in German universities –perhaps as a result of the relationship among this country with Turkey since the recent history- is remarkable. On the other hand, theme on tuition fees was selected in order to understand the differences among these two countries towards capitalism and liberal tradition. After the investigation on tuition fees, it was seen that Germany as a country that continues its traditional welfare idea in the 21st century does not implement “high-amount tuition fees” for foreign students when the UK and British universities demand huge amounts of fees from international students. Lastly, success and drop-out rates of foreign students at German and British were questioned. It was seen again by this theme that German discipline has still been on power when British universities seems to be willing send their graduates to their own countries after their education.

Even though globalization offers a post-capitalist, post-industrial or information society and depicts a “flat world” so that the “global citizens” can flow easily, the power and importance of local and national have still been an issue and consequences of any global issue has been different even in two different countries which are physically very close each other. What is more, even one of the most “global” processes, which is international education”, is not freed from local elements. These three themes and the position of the German and British universities toward the abovementioned themes support the on-going power of locality in a global World.

References

- Aksan, G. and Alkın, R. C. (2014). A Critical reading on the discourse of global citizenship in social science. L. Mwanri and J. Waldenmaier (Eds.) *Complex migration of global citizens* (pp. 1-12). Oxford: Interdisciplinary Press.
- Bell, D. (1963). *The coming of post-industrial society: A venture in social forecasting*. New York: Basic Books.
- Bhandari, R. and Blumenthal, P. (2011). Global student mobility and the twenty-first century silk road: national trends and new directions. R. Bhandari and P. Blumenthal (Eds). *International students and global mobility in higher education* (pp. 1-24). New York: Palgrave MacMillan.
- Bode, C. & Davidson, M. (2011). International student mobility: A European perspective from Germany and the United Kingdom. R. Bhandari and P. Blumenthal (Eds). *International students and global mobility in higher education* (pp. 69-72). New York: Palgrave MacMillan.
- Bussemeyer, M. R. (2014). *Skills and inequality: Partisan politics and the political economy of education reforms in western welfare states*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Castells, M. (2000). *The information age-economy, society and culture: The rise of network society vol.1*, 2nd Edition, Oxford: Blackwell Publishers.
- Catan, L. (2004). *Becoming adult: Changing youth transitions in the 21st century*. Brighton: Trust for the Study of Adolescence.
- Diabaté, S. (2012). *Partnerschaftszufriedenheit von Deutschen und Türkischen migranten: der einfluss soziologischer und sozialpsychologischer determinanten auf partnerschaften*. Verlag: Springer.
- Drucker, P. T. (1993). *Post-capitalist society*. New York: Harper Business.
- EURYDICE (1998). *Key topics in education, financial support for students in higher education in Europe, trends and debates*. Bd. I. Luxemburg: European Commission.
- Foskett, N. (2011). Markets, government, funding and the marketisation of UK higher education. M. Molesworth, R. Scullion and E. Nixon (Eds.), *The marketisation of higher education and the students as consumers* (pp. 25-38). Oxon: Routledge.

- Francois, E. J. (2015). *Building global education with a local perspective-an introduction to glocal higher education*. New York: Palgrave MacMillan.
- Friedman, T. L. (2005). *The world is flat: A brief history of the twenty-first century*. New York: Farrar, Strauss, and Giroux.
- Gencer, M. (2002). *Bildungspolitik, modernisierung und kulturelle Interaktion: deutsch-türkische Beziehungen (1908-1918)* (Vol. 8). LIT Verlag Münster.
- Knight, J. (2004). Internationalization remodeled: Definition, approaches, and rationales. *Journal of Studies in International Education*, 8 (1), 5-31.
- Knight, J. (2015). Internationalization: A decade of changes and challenges. *International Higher Education*, 50, 6-7.
- McLuhan, M. and Powers, B. R. (1992). *The global village: Transformations in world life and media in the 21st century*. Oxford: Oxford University Press.
- OECD (2018) *Education at a glance – OECD indicators*, Annual Report. Retrieved from: <https://www.oecd-ilibrary.org/docserver/eag-2018-en.pdf?expires=1541511722&id=id&accname=guest&checksum=ADCA7E4EBEC92BCF4067D6B0ABEB51F4>
- Opielka, M. (2005). Bildungsreform und Sozialreform. In *Bildungsreform als Sozialreform* (pp. 127-155). VS Verlag für Sozialwissenschaften.
- Reisman, A. and Capar, İ. (2004). The Nazis' gifts to Turkish higher education and inadvertently to us all: Modernization of Turkish higher education (1933-1945) and its impact on present science and culture (December 9, 2004). Available at SSRN: <https://ssrn.com/-abstract=624525> or <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.624525>
- Robertson, R. (1994). Globalisation or glocalisation?, *Journal of International Communication*, 1 (1), 33-52.
- Soria, K. M., and Troisi, J. N. (2014). Internationalization at home alternatives to study abroad: Implications for students' development of global, international, and intercultural competencies. *Journal of Studies in International Education*, 18 (3), 261-280.

Teltemann, J. (2014). Achievement vs. equality—What determines PISA performance? K. Martens, P. Knodel and M. Windzio (Eds.). *Internationalization of education policy* (pp. 37-66). London: Palgrave Macmillan.

Internet Resources

<http://repository.uwl.ac.uk/id/eprint/3065/1/The%20marketisation%20of%20Higher%20education.pdf>

<http://www.ncl.ac.uk/numed/>

<http://www.telegraph.co.uk/education/universityeducation/12013303/University-students-in-England-pay-the-highest-tuition-fees-in-the-world.html>

<http://www.universitiesuk.ac.uk/news/Pages/International-students-now-worth-25-billion-to-UK-economy---new-research.aspx>

https://docs.google.com/spreadsheets/d/11VvKhipbmIH_rBhyPuqBRH0ojsXBDKtZ1pmFvBzf9w/gviz/tq?gid=768454741&range=A1%3AA4%2CC1%3AC4%2CF1%3AF4%2CI1%3AI4%2CL1%3AL4%2CO1%3AO4%2CR1%3AR4%2CU1%3AU4%2CX1%3AX4%2CAA1%3AAA4%2CAD1%3AAD4&tx=out%3Ahtml%3B

https://internationaleducation.gov.au/research/Research-Snapshots/Documents/China_outbound%20and%20inbound-%20tertiary%20students.pdf

<https://www.daad.de/der-daad/analysen-und-studien/de/39322-studienabbruch-auslaendischer-studierender/>

<https://www.gov.uk/government/news/government-confirms-funding-for-eu-students-for-2018-to-2019>

<https://www.hesa.ac.uk/news/12-01-2017/sfr242-student-enrolments-and-qualifications>

<https://www.hw.ac.uk/malaysia.htm>

<https://www.nottingham.ac.uk/about/campuses/malaysiacampus.aspx>

<https://www.reading.edu.my/>

<https://www.southampton.ac.uk/my/index.page>

https://www.whatdotheyknow.com/request/university_drop_out_rates_amongs_22

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Bozbaş, G. & Alkın, R. C. (2018). Comparing Germany and the UK's local approaches on international education: Historical / sociological aspects. *OPUS-International Journal of Society Researches*, 9(16), 2533-2555. DOI: 10.26466/opus.480704

Bryan S. Turner'ın Kuramı Çerçevesinde Kadın, Beden ve Toplum

DOI: 10.26466/opus.488049

*

Özlem Aydoğmuş Ördem

*Dr, Öğretim Üyesi, Çukurova Üniversitesi, İletişim Fakültesi, Sarıçam / Adana / Türkiye

E-Posta: ozlemordem@gmail.com

ORCID: [0000-0002-9896-3037](https://orcid.org/0000-0002-9896-3037)

Öz

Sosyoloji disipliniinde, beden sosyolojisi alanı ikinci dünya savaşı sonrasında kadar göz ardı edilmiştir. Postyapısalcı kuramla birlikte beden sorgulanmaya başlanmıştır. Dolayısıyla, 1950 sonrası modern sosyoloji teorisinde, insan bedeni merkezde bir bilgi sorunu ve konusu olarak yer almaktadır. Post-yapısalcı düşüncede beden ve arzunun önemi çok sık bir şekilde tanınmıştır. Bu çalışmada Bryan S. Turner'ın beden sosyolojisi ele alınmıştır. Ayrıca, kadının toplumdaki yeri beden sosyolojisi açısından incelenmiştir. Çünkü Turner'ın beden sosyolojisi içerisinde en çok yer alması gereken toplumsal aktörün kadın olduğu düşünülmektedir. Turner, beden problemini Descartes'tan günümüze kadar ele alarak beden sosyolojisini disiplinler arası bir bakışla tartışmaktadır. Bedenin toplumsal olarak inşa edildiğini ve iktidarın merkezlerinden biri olduğunu vurgulamaktadır. Turner, bedenleşmenin toplumsal doğası ve karşılıklı ilişkisine dayanarak uygarlaşma süreci ile birlikte beden ve kültürel oluşumu anlayışı ve beden teorisi daha yakından incelenerek bütünsel bir yaklaşıma doğru gidilmesi gerektiğini düşünmektedir. Günümüzde Turner'ın beden sosyolojisi ile ilgili analizleri toplumda sağlık sosyolojisinin gelişmesine katkıda bulunmuştur ve genel sosyolojide unutulmuş beden sosyolojisi problemini derinleştirmiştir.

Anahtar Kelimeler: *Beden, toplum, Bryan S. Turner, kadın, postyapısalcılık, sağlık sosyolojisi*

Women, Body and Society within the Framework of Bryan S. Turner's theory

*

Abstract

The discipline of sociology ignored body until after the Second World War. The body has been questioned and examined within the poststructuralist theory. Therefore, in the post-1950 modern sociology theory, the human body has been scrutinized as a problem and subject of knowledge in the center. The importance of body and desire in poststructuralist thinking is very often recognized. In this study, the sociology of the body developed by Bryan S. Turner has been discussed. The role of women has also been investigated within the framework of sociology of body because it is women as social actors that should be placed into Turner's theory of sociology of body. Turner dealt with the sociology of bodies from an interdisciplinary point of view, taking the body problem from Descartes to the present. It is emphasized that the body is socially constructed and can be seen as one of the centers of power. Turner (2001) notes that based on the relationship between social nature and reciprocity of the body, together with the process of civilization, body and cultural formation, and body theory should be examined more closely approaching a holistic approach. Turner's analysis of the sociology of the body has contributed to the development of the sociology of health in the society and has deepened the problem of the sociology of the body which has been discarded in general sociology.

Keywords: *Body, society, Bryan S. Turner, women, poststructuralism, sociology of health*

Giriş

Pozitivist ilkeler çerçevesinde kurulan ve evrensellik iddiası olan sosyoloji, zamanla bireyleri de içine alan mikro sosyolojiyi geliştirmek zorunda kalmıştır. Sosyoloji disiplini ister makro ister mikro düzeyde olsun belli aktörleri bu süreçte unutmamıştır. Farklı kimliklerin, çocukların ve özellikle kadınların sosyolojide uzun süre göz ardı edilmesi başka önemli konuların da ihmal edilmesine yol açmıştır. Durkheim, Weber ve Marx gibi sosyologların evrenseli inşa etme fikri özellikle 1960'dan sonra eleştirilmeye başlanmıştır (Turner, 1992, 2001). Bu açıdan Frankfurt Okulu da Marx çevresinde düşüncesini olgunlaştırdığı için belli sorunları görmezden gelmiştir. İki dünya savaşının yaşanması sosyolojiyi çok derinden etkilemiştir. Çünkü iki dünya savaşında aslında yok olan bedenler olmuştur. Sosyolojinin en yakını olduğu beden, sosyolojinin çalışma alanları içerisinde olmayınca tarihsel süreç, bedeninin tanınmasını bir anlamda zorunlu hale getirmiştir.

Aslında, sosyoloji disiplini kurumlar, gruplar, topluluklar, toplumsal değişme ve gelişme aşamalarının bilimsel olarak araştırılması olarak tanımlanmasına rağmen, zorunlu olarak bireyi, bireyin davranışlarını, deneyimlerini, doğasını bütünsel anlamda ele almak zorunda kalmıştır. Toplumda insanların birer birey oldukları düşünüldüğünde, sosyoloji bilimi bireyin toplumsal yaşamdaki etkileşimi, eylemleri, tercihleri, yorumları, aldığı ve verdiği kararların toplamından oluşan özelliklerinin araştırılması olarak da tanımlanabilir. Toplumsal bireye anlam katan bütün bu seçim ve yorumlama eylemleri toplumsal olgular olarak da ele alınabilir. Bundan dolayı, sosyolojide bireyi ve toplumu ilgilendiren bazı temel yaklaşımlar hem toplumsal eylem hem de toplumsal sistemleri kapsadığı için çoğunlukla eylem sistemleri yaklaşımları olarak adlandırılır (Turner, 2001, 2011). Fakat bu iki yaklaşım yine de bedeni tamamen görmezden gelmektedir.

Beden Sosyolojisinin Ortaya Çıkışı

19. ve 20. Yüzyılın ortalarına kadar sosyoloji büyük oranda fen bilimleri, Darwinizm, biyolojizm ve üst anlatıların etkisi altında kalmıştır (Turner, 2001). Endüstrileşme ve kentleşme daha çok kapitalizmin ilkeleri

çerçevesinde yorumlanmıştır. Descartes'ın (2011, 2018) da düalist felsefesinin etkisiyle beden, sosyal bilimlerden aslında tamamen kopartılmıştır. Bilişsel sinirbilimin, evrimsel psikolojinin, yapılandırmacı yaklaşımların, bilişsel dil bilimin, bedenleşmiş bilişin, beyindeki duygu merkezlerinin keşfi, modernitenin eleştirisi ve postyapısalcılığın ortaya çıkışıyla birlikte Descartes'ın (2011) yarattığı dikotomi, sürekliliğe çevrilmiştir. Beden, beyin, zihin, duygu ve yorumlama arasında bir sürekliliğin olduğu vurgulanmıştır. Dolayısıyla, Turner'ın sosyolojide geliştirdiği beden sosyolojisini önceleyen birtakım gelişmeler meydana gelmiştir. Sosyoloji, diğer disiplinlerde ortaya çıkan yeni gelişmelere tepki vererek daha önce sosyoloji disiplininde görülmemeyen yeni bir alana doğru yol almaya başladı. Bu yeni bedenin ya da bedenlerin sosyolojisi idi. Merleau Ponty (1962) ve Foucault (1993, 2003) ile başlayan bu süreç, Turner'da (2001) detaylı bir kurama ulaşmıştır. Turner, tüm tarihsel süreci yapıcı bir eleştiri ile ele alarak unutulmuş bedeni sosyolojiye kazandırmıştır (2001, 2011). Özellikle tıp alanında bedenin düzenlenmesi sağlık sosyolojisinin gelişmesine katkıda bulunmuştur. Turner, bu anlamda büyük oranda Foucault'nun (2011, 2015) söylemlerinden ve fikirlerinden etkilenmiştir. Çünkü Foucault (2011), bedenlerin psikiyatri ve hukuk söylemleriyle eş zamanlı ilerleyerek hapsedildiğini belirtir. Psikiyatrinin söylemlerinin hukuk alanını da etkilediğini belirterek bedenlerin hapsedildiğini vurgulamaktadır. İstenmeyen bedenler toplumda yer alamazlar ve hasta olarak etiketlenirler.

Dolayısıyla, sonraki yıllarda Foucault ile başlayan tıbbın özellikle psikiyatrinin bedeni nasıl kontrol ettiği ile ilgili düşünceler Turner'ın beden ve toplum ilişkisini açıklamada etkide bulunmuştur (2011). Aynı zamanda bedeni kontrol etme anlayışı sağlık sosyolojisinin de ilgi alanını oluşturmuştur. Tıp ve sosyal bilimlerin alanlarının uzun süre birlikte gelişmesi, sürekli olarak akıllaştırma çabasının bir uzantısı olmasıdır. Örneğin, 19. Yüzyılda kentleşme ve nüfus hareketliliğinin yaşanması sebebiyle, şehirlerde sağlık ile ilgili verilerin toplanması dikkatli olarak başlatılmıştır. Sosyoloji bilimi, özellikle insan eylemleri ile ilgili her şeyin akla dayandırıldığı sistemleri eleştirerek ve aşırıktan kaçınarak gelişme göstermeye çalışmıştır. Sosyoloji düşüncesinin merkezinde insanların dünyasının sosyal ve kültürel olarak kurulduğu ve dönüştürüldüğü ilkesi vardır. Toplumsal etkileşimde insan karşılıklı ilkesinden hareketle

dünyayı kültürel ve çevresel olarak anlamlandırır. İnsan bedeni de, olduğu gibi değil, kültür ile yorumlanan tarihsel bir gerçekliktir. Doğa insanın dışında kalan değildir, tam tersi insan bedeni ile bütünleşen, emek verilen kültürel bir olgudur. İnsan bedeninin gerçekliği, insanın akli ve tecrübesinin sınırlı bir noktası olarak kendinin yerleştiği sosyal dünyanın kolektif gerçekliğinden daha az önemli görülmekteydi. Turner (2001), Ben-toplum dikotomisine vurgu yaparak, klasik sosyolojinin doğa-toplum ikilemini reddeder çünkü doğa-toplum ikilemi 19. Yüzyılda Darwinizm ve biyolojizimden kaynaklanan bir paradigma olarak görülmekteydi. Oysa 1950 sonrası çalışmalarda birey, ben, beden ve toplum önem kazanmaya başlar (Butler, 1988, 2008; Schilling, 1993; Williams ve Bendelow, 1998) Birey önem kazansa da mikro sosyolojide beden unutulur. Bu riske karşı Turner (2001) bireyin içine bedeni geri kazandırır ve hatırlatır. Bedensiz bireylerin ve öznelerin sosyolojisine karşı bir duruş sergiler. İster makro ister mikro düzeyde olsun bedensiz toplum ve bedensiz birey artık sosyolojide yer alamaz konuma getirilmiştir. Turner (2001), sosyolojiyi uygulamalı tıp olarak görürken aslında sorunun ne kadar radikal olduğunu vurgulamaktadır. Çünkü Foucaultcu anlamda bedenler tüm tıp bilimi tarafından kontrol edilmektedir ve bir güç olarak ortaya çıkmaktadır. Tıp biliminin ve ilaç sanayinin kapitalizmle ilişkisi göz önünde bulundurulduğunda o zaman kapitalizmin popüler kültür anlamında da bedenleri nasıl kontrol altına aldığı görülebilir. Bedenler söylemlerle ve uzman hekimlerle şekillendirilir. Tıp, bedenlerle ilgili devamlı yeni söylemler geliştirir ve modalar oluşturur. Bedenler, geçici moda nesneleri olarak görülür. Sosyoloji disiplini, beden sosyolojisi çalışmalarını son zamanlarda yoğun olarak ele almaya başlamıştır. Sosyolojik teori içerisinde önemli tartışmalardan olan akıl ve insanın arzuları ikiliği beden sosyolojisi alanında tartışılmaktadır. Ancak bu konu beden sosyolojisi teorisinde yeterince ve sistematik bir şekilde incelenmemiştir. Sosyoloji disiplini insan bedeni fen bilimlerinde ayrı bir bilgi konusu olarak yer almaktadır. Beden ve arzu ikilemi, modern yapısalcı düşüncede sık bir şekilde tartışılmaktadır.

Foucault (1993, 2003), bedenin sorgulanmasının tarihsel analiz ile ele alınması gerektiğini ifade eder. Geleneksel felsefe ve sosyal teoride güç arzuyu bastırmak için vardır, oysa Foucault (2011) iktidara yapıcı ve üretici olarak bakar. Arzu iktidar/bilgi ile yeniden yaratılır ve güç söylemleri

ile gündeme getirilir. Modern toplumlar bedeni cinsel bastırılma ile ifade ederken, aslında cinsellik çağdaş söylemlerle devamlı üretilir ve incelenir. Fakat bunlar tıbbi ve psikiyatrik işlerin kontrolü altında yürütülür. Bilme arzusu, cinselliği bilme arzusudur ve bilmek kontrol etmektir. Cinsel beden, politikanın özel bir nesnesi olur. Marcuse'e (2013) göre, kapitalist sistemde cinsiyetin/seksin bastırılması gerçekliktir ve bedensel zevklerin bastırılmasının belli bölümlerini oluşturur. Foucault (1993) için cinsel bastırma bir mittir çünkü seks aslında sonsuz bilimsel söylemlerin – psikoanaliz, demografi, biyoloji, medikal bilim– nesnesi ve ürünü olur ve bu da cinselliği kontrol ve normalize etmeyi amaçlar. Bilgi arzuyu kontrol etmek için arzuyu üretti. Bu bakımdan Foucault (1993) arzuya tarihte bütünleşmiş bir fenomen olarak davranma tehlikesinden kaçınır. Çünkü o arzuya belli tarihsel söylemlerin ürünü olarak yaklaşır. Fakat bu Foucault'nun teorisinde belirsizlik yaratır. Zaman zaman bedene gerçek bir varlık olarak yaklaşır. Foucault (1993), bedeni, çağlar boyunca sürekliliği olan insan tarihinin birleşik ve somut özelliği olarak görür. Fakat bu durum Foucault'nun (Turner, 2001) tarihin süreksizlik fikriyle çelişmektedir ve tartışmasında beden söylem ile kurulur. Foucault (2003, 2011), Turner'ın beden sosyolojindeki kavramsallaştırmaya uygun olarak ideoloji yerine bedenin merak edilmesini, sorgulanmasını ve iktidarın beden üzerindeki sonuçlarını tartışmayı tercih eder. Bu tür bir materyalist yaklaşım yaşamın bedenselliğini ciddiye almak olacaktır. Turner (2001), bedenin ne olduğu sorusunun Foucault'nun düşüncesinde temel bir soru olduğunu fakat açık bir şekilde cevaplanmadığını ifade etmektedir.

Turner (2001), Foucault'nun da sosyolojiyi bir anlamda uygulamalı tıp olarak gördüğünü ve hedefinin bedenleri düzenlemek olduğunu vurgulamaktadır. Bu anlamda sağlık sosyolojisi, insan bedenlerinin bedenselleşmesi durumu ile ilgili sorunları gündeme getirmektedir. Turner'ın (1992, 2001) sağlık sosyolojisi üzerindeki önemi sağlık sosyolojisinin teorik doğasını daha açık kılmaktadır. Aynı zamanda, dikkatimizi tıp ve sosyoloji arasındaki tarihi ve politik ilişkiye çekmiştir. Bedenin sosyolojisi böylece temelde sağlık sosyolojisi içerisinde yer almaktadır. Turner (2001), beden sosyolojisi ile ilgili araştırmaların çok farklı alanlarda yapıldığını, ancak tam anlamıyla teorik bir bütünlüğün olmadığını vurgulamıştır. Beden ile ilgili çalışmalarda farklı alanlarda bir ilerleme sağlandığını belirtmiştir. Bedenlerin davranışsal anlamda etkileşimi sosyal ve kültürel

inşalardır. Beden sosyolojisinin ilgi alanında bu olduğu söylenebilir. Toplumsal etkileşim birçok alanın bir ürünüdür ve devamlı ortaya çıkan bir gerçekliktir. Dolayısıyla insan ve bedeni sosyal ve kültürel olarak kurulmuş varlıklardır. Ben ve beni imgesi, sosyal etkileşim aracılığı ile karmaşık bir bütündür. Toplumsalın sosyal, kültürel ve tarihsel olarak kurulmuş doğası üzerindeki 'ben' vurgusundan çok 'beni' vurgusunu ortaya çıkarmaktadır. Dolayısıyla, toplumsal olanda ben vurgusu önemsiz ve sonuçsuz kalmaktadır. Makro sosyolojide sosyal sınıflar ve politik partiler aile ve ekonomi arasındaki ilişki ile ilgilendiği için, insan bedeni bu durumda makro sosyolojide ele alınamaz, yer bulamaz. Mikro-sosyoloji ise bedeni dışlamaktadır. Çünkü beden, bir özne olarak eylem içerisinde sosyal ve kültürel olarak kurulmuştur (Turner, 2001).

Turner (2001), toplum bilimlerin insan bedenine ilişkin önemli bir düşünce geliştiremediklerini iddia etmektedir. Turner (1992), bedene ilişkin iki farklı düşüncenin ortaya çıktığını belirtmektedir. Birinci görüşe göre, beden kimilerince yaşanan bir tecrübedir. Kültürel çevrede gündelik hayatın ve biyolojinin toplumsal bedeni nasıl etkilediğini incelemek karmaşık bir süreçtir. İkinci görüşte yer alanlar ise, bedeni toplumsal ilişkileri ve etkileşimleri dile getiren bir söylem olarak ele almaktadır. Açıkçası bedeni bir semboller sistemi olarak görürler. Toplumsal yapının bütününe anlama, beden hareketlerinin anlaşılması ile mümkün olacaktır. Bu yaklaşıma göre, beden toplumdaki bilginin, gücün ve söylemin yapılanmasından oluşmaktadır.

İnsan bedenine yönelik birçok yaklaşım, postmodernist söylemle beraber bireyi daha çok merkeze almaya başlamıştır. Postmodernizme göre, sağlık, eğitim, aile gibi kavramların anlamı daha da derinleşmeye başlamıştır (Featherstone, 2005). Turner (2011) benzer kavramları vurgulayarak hastalık kavramının sorunlu olduğunu belirtir. Örneğin, hastalık kavramından çok, tüketim ve sağlık kavramına doğru bir kültürel değişim yaşanmaktadır. Bu yeni dönem sağlık alanında kendini çeşitli şekillerde göstermektedir. Özellikle modernleşmeyle birlikte, kadınlar yaşamış oldukları sağlık sorunlarını ve kendi bedenleri üzerindeki baskıyı kendileri çözmeye çalışmaktadır. Alternatif tıp sadece gelişmiş ülkelerde değil az gelişmiş ülkelere de oldukça yaygınlık kazanmakta ve kabul görmektedir. Medya tarafından doktorlar sağlık sorunlarına çözüm getiren araçlardan sadece birisi olmakta ve tıp bilimi de birçok kimsenin

büyük saygınlık duyduğu bir disiplin olmaktan çıkarak, sağlığa ilişkin sadece bir “söylem” durumuna düşmektedir. Sağlıklı yaşam ile ilgili temel paradigma toplumsal sistemin uyulması istenen bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Tıp bilimi ve medya ile birlikte toplumsal sistemin uygulanabildiği en önemli alan kadın bedeni olmuştur. Sağlıklı yaşamın temel paradigması kültürel normlara uyumlu, politik anlamda sessiz ve davranışsal olarak da kısıtlı bir bedenleşme olmasıdır. Bu paradigmalardan görünümü daha çok kadın bedeninde kurulmaktadır. Göle (2004), kadınların yaşam biçimlerinde bedenlerini görünür kılan en önemli olgunun örtünme sembollerinin olduğunu ifade etmektedir. Modernleşmeyle birlikte bu semboller farklı kültürlere göre toplumdaki bedenleşmenin kendine farklı kamusal alanlar yaratmaktadır. Toplumsal sistemde politika, kültür, sağlık ve medya tarafından kadın bedeninin sahiplenilmesi gibi farklı sorunları ortaya çıkarmıştır.

Kadın Bedeni ile İlgili Sorunsallar

Tarihsel süreçte kadın ile ilgili çalışmalara bakıldığında daha çok aile sosyolojisinin bir alt alanı olarak ele alındığı görülebilir. 20. Yüzyılın kadın ile ilgili çalışmaları, kadının oy kullanma hakkı, mülk edinme, çocuğunun velayetini alma, boşanabilme gibi konuları ele almaktadır. Kadının bedensel bir aktör/özne olarak ele alınması çok geç tarihlere rastlamaktadır (Butler, 1988,2008; Göle, 2007; Martin, 1989; Williams ve Bendelow, 1998). Kadının anneliğinden bağımsız olarak kendi varlığına dair sorgulaması, düşünmesi, bedenini inşa etmesi fenomenolojik bir yaklaşımla öngörülebilir. Fenomenolojik gelenek nesnel araçsal beden ile öznel yaşayan beden arasında önemli bir ilişki kurmuştur (Honneth ve Joas, 1988). Bedenleşme fikrine göre tüm temel kavrayış, algı, değerlendirme ve karar verme süreçleri insanların bedenleşmiş toplum olmalarına bağlıdır (Merleau-Ponty, 1962). Turner (2001), beden sosyolojisini sosyolojinin özel ya da alt bir alanı olmadığını ve birincil öneme sahip olduğunu vurgulamıştır. Turner’a (2011) göre, insanlar öylesine bir bedene sahip değillerdir. İnsanlar bedenleri ile ilgili söz söyleme hakkına sahiptirler ve bedenlerinin gelişimiyle ilgilenmek zorundadırlar. İnsanlar bundan dolayı bedenlerdir. Kadın bedenine dair olan söylem alanının yoğunluğu dikkat çekicidir ve beden tahakkümler altındadır. Kamusal alanda beden ifade edildiğinde

zihinsel bir alışkanlık olarak kadın bedeni gelmektedir. İdeolojilerin, hukukun, politikanın, iletişimin, işletmelerin ve hatta bilimin sınırlandırdığı insan ve bedeni işlevsel ve yapısal olarak ele alınmaya çalışılmaktadır (Göle, 2000, 2002, 2004). İşlevsel beden gündelik yaşam pratiklerini sürdürebilen, uyum gösterebilen, oy kullanan, çevresinden bağımsız hareket etmeyen bir bedeni ifade ederken; yapısal beden ilerleme, gelişme, dönüşmeyi anlamsız bulan statik bir yapısal alanı göstermektedir. Kadın bedeni iktidar, güç, prestij ve medyadan bağımsız olarak düşünülmemektedir. Özellikle tüketim kültürü içerisinde sosyal medyanın sorumluluğu altında kadın bedenine dair bir söylem alanı oluşturmaktadır (Featherstone, 2005). Beden doğası gereği irrasyonel ve davranışsaldır. Bundan dolayı kadınlar toplumsal statü sembollerine, dürtülere, politik temalara irrasyonel ve duygusal tepkiler vermeye eğilimlidir. Beden sosyolojisi bu irrasyonelliği söylemsel tahakkümden çıkararak göstermelidir. Güç, siyaset ve medyanın elinde bulundurduğu prestijden dolayı, bir beden sosyolojisi bilimciliği geliştirme riski taşımaktadır. Bu durumda Durkheim'ın (1984) kavramsallaştırdığı anomi, beden anomisi sendromunu ortaya çıkarabilir. Bedene ya da bedenlere sahip olma insanı bedenselleşmeye götürebilir ve bu durum kültürel, tarihsel beden anlayışını arka plana itebilir. Kamusal alanın dışında yer alan özel hayata dair bir beden tanımı aslında bilinmezliklerle doludur. İnsanın özellikle de kadının gündelik yaşamında karşılaştığı güçlüklerle baş etme yöntemleri karmaşık ve oldukça güçtür. Kadın bedeninde ağır basan bu karmaşık duygu sadece bilebildikleri ve kavrayabildikleri kadardır. Çünkü bedeni aile ve komşuluk ilişkileri gibi dar kalıplarla sınırlıdır ve kendi yaşamını kontrol edebilecek politik bir güçten yoksundur. İnsanların güç ve otorite yapılarını ele geçirdikleri, kullandıkları ve etkiledikleri bir yapı olan politika düzeni ile mal ve hizmetleri üretmek ve dağıtmak için emeği, kaynakları ve teknolojiyi kullanan bir yapı olan ekonomik düzen tamamıyla beden/bedenleri de düzenlemektedir. Güdülenmiş bedenlerin hareket ve kontrol alanı kamusal alandır. Güç/iktidar kamu üzerinde örtük ya da kapalı olarak baskı sahibi olan, davranışları biçimlendiren ve sürekli denetleyendir. Marx'ın ifadesiyle bu beden/bedenlerin yabancılaşması olarak yorumlanabilir. Batı ile tanımlanan modernleşme, beden kendini ifade etmesini zorlaştırmaktadır. Çiftçi elde ettiği ürünle, esnaf kendi çaba ve emeğiyle yaptığı girişimi, doktor tedavi ettiği hastasıyla bir tatmin

yaşayabilir. Ancak kapitalist sistemde giderek beden daha da anlamsızlaşmaktadır. Birey kendini bedeni ile ifade edemediğinde özellikle de kadınlar, kendilerine, doğaya ve sürece yabancılaşmaktadır. Sağlık sosyolojisinde tartışılan bedenlerin medikalleştirilmesi ile yaşanan bu yabancılaşma, kadının iç dünyasına yansımaktadır. Bedene dair geçici heyecan ya da mutluluklar yaşamak, gerçek, derinliği olmayan geçici ilişkiler kurmak, zihinsel ve bedensel rahatlığın yaşanmadığı bir yabancılaşma sorunudur. Tarihsel süreçte bedenine yabancılaşan kadın, kamusal alandan bağımsız, güçler tarafından zorlanmadan kendi bedenini kontrol etmekten yoksundur. Bu sorunun temelinde yoksulluk, ekonomik bunalım, eğitimsizlik, savaş gibi büyük problemler yatmaktadır. Günümüzde ekonomik gücü iktidardan ayırmak çok zordur. Özellikle endüstrileşme ve modernleşme ile birlikte kadın bedeni üzerinde daha çok tartışmalar ortaya çıkmıştır. Toplumsal sistem, kadınların bedenlerini rolleri üzerinden biçimlendirmektedir (Parsons,1951). Toplumsal yapı içerisinde yer alan aile, eğitim, sağlık, hukuk, politika ve dinde verili olan bedensel roller sosyolojik açıdan kadınların yaşam pratiklerini de belirlemektedir.

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra evrensellik düşüncesine yönelik eleştiriler ortaya çıkmaya başlamıştır. Özellikle kadın bedeni üzerinden tartışılan kimlik bunalımı/krizi evrensellik düşüncesine yönelik bir eleştiridir. Feminist ve 1968 hareketleri kadın kimliği ile ilgili birçok farklı alanda tartışmaya yol açmıştır. Küreselleşme fikri gibi tarihsel olaylar etnik, dinsel ve cinsel kimlikleri ön plana çıkarmaya başlamıştır (Butler, 1988, 2008; Martin, 1989; Williams ve Bendelow, 1998). Postmodernizm ve postyapısalcılıkla birlikte bir taraftan insanın tanımı farklı biçimlerde yapılırken, diğer taraftan toplumsal cinsiyet kimliğinden bağımsız bir erkeği temel alan görüşler de ortaya çıkmıştı (Butler, 2008; Featherstone, 2005). Bu durum kadınların sorunlarına örtük biçimde duyarsız kalarak, devleti oluşturan çoğunluğun etnik ve ulusal aidiyetlerini yansıtan üst kimlikleri onaylıyordu. Butler'a (2008) kimlik toplumsal söylemlerle ancak kendini var edebilir. Bu anlayışa göre, kadın ve erkek arasındaki eşitsizlik doğal değil, toplumsal nedenlerden ötürü olduğudur. Butler'a göre, toplumsal cinsiyet performatif bir pratiktir ve toplumsal cinsiyetli özne toplumsal normlara göre belirlenir. Tarihsel ve toplumsal bir konu olan cinsiyetlendirilmiş kimlikler daha çok kadın bedeni üzerinden

sürdürülmektedir (Butler, 2008; Martin, 1989). Örneğin, evlilik, aile gibi toplumsal konular toplum tarafından onaylanan cinsel birliktelikleri ifade eder ve aynı zamanda kurumsal olmasını sağlar. Tarihsel süreçte, toplum içerisinde yer alan belli başlı ritüeller, kültürel normlar kadın bedeni üzerinden tartışılarak oluşturulmuştur. Çünkü kültürel kuralların belli tahakkümlerle daha çok kadın bedeni üzerinde uygulanması toplumun daha az avantajlı bireyleri olarak görülmesinden kaynaklanmaktadır. Gelişmenin ve değişimin çok yavaş olduğu toplumlarda kadın bedeninin daha kapalı ve eşit olmayan koşullarda kendini kurmaya çalıştığı görülmektedir (Göle, 2009, 2015). Sahip olduğu beden ancak kendini yasalarla ve sorumlu olduğu haklarla koruyabilir. Belli toplumsal kuralların sınırlı bir şekilde yerine getirilmesi, aslında bedenin tahakküm alanından çıkma mücadelesidir. Göle (2015), bu durumu Batı toplumlarında yaşayan Müslüman kadınlar üzerinden vermeye çalışır. Göle (2004, 2009) Müslüman kadının bedenini mahremiyet çerçevesinde ele alarak modernite içinde yorumlamıştır ve batı-dışı modernlik kavramıyla aslında bir anlamda görünür olanın, yani bedenlerin batı toplumlarını kendilerini yeniden yorumlamaya ittiğini belirtmektedir. Batı-dışı modernlik kavramı bir anlamda bedenlerin görülebilirliği sayesinde ortaya çıkmıştır (Göle, 2007). Bu genelde örtünen Müslüman kadınların bedenidir ve görülebilir alanlarda yaşamaktadır. Endüstrileşme sonrası modernleşme ve kentleşme ile birlikte gelişmişlik ya da az gelişmişlik meselesi beden/bedenlerin de özgürlük alanlarını belirlemektedir. Tarihe ve kültüre göre değişen özellikle kadının beden algısı kendisini toplumsalın içinde kurmakta ve kurmaya devam etmektedir. Eğitim, demokrasi, hak ve özgürlüklerin yaygınlaşması, fırsat eşitliğinin yaratılması, özel girişimcilik gibi insanı güdüleyen değerlerin yaygınlaşması ile beden/bedenleri örtük değil açık bir şekilde kamusal alanda görünür kılacaktır.

Sonuç

Turner (2001), Descartes ile başlayan düalizmin 1960'tan itibaren bir süreklilik alanına dâhil edilerek bedenın sosyolojiye kazandırılması gerektiğini düşünür. Böylece, sosyolojideki ikilikler, farklılıklar ve süreklilikler alanına dönüşür. Özellikle Foucault ile başlayan beden sosyolojisi aslında Turner'da (2001) bir anlamda derinlemesine kuramsallaştırılmıştır. Foucault'nun (1993) tarihsel süreçte tıp söyleminin etkili olduğunu vurgulayarak doğrudan ya da dolaylı olarak akıl hastanelerinin ve hapisanelerin ortaya çıkış ilkelerini şekillendirdiğini belirtmektedir. Ayrıca söylemlerin bedeni belirlediğini araştırmaya çalışır. Tıptaki söylemler nüfusların denetlenmesine neden olur. Turner (2001) klasik sosyolojide bedenın unutulduğundan bahseder. Mikro sosyolojinin bireyi merkeze almasına rağmen bedeni büyük oranda göz ardı ettiğini ifade eder. Sosyolojide bedene vurgunun 1960'lardan sonra başladığını önemle vurgular. Aslında Turner'ın (1992, 2011) belirlediği bu dönem yapısalcılığın ve modernitenin eleştirilmeye başladığı yılları kapsamaktadır. Hatta Turner (2001) Foucault'nun düşüncesine uygun olarak sosyolojinin uygulamalı tıp olduğunu vurgular. Dönemlere göre tıp söylemleriyle hastalıkların üretildiğini ifade eder. Günümüzde bedenlerin daha fazla panoptikon altında olduğunu vurgular. Özellikle tıp alanında farklı disiplinlerin ve uzmanlıkların ortaya çıkması bedenlerin yeniden düzenlenmesine neden olmuştur. Bedenler bir anlamda devamlı kontrol edilerek yaşamlar medikalleştirilmiştir. Endüstrileşme, kentleşme ve modernleşme ile gösterilmeye çalışılan kadın bedeni, aslında mikro sosyolojik bakışla gündelik yaşamda ötekileştirilmiş bir bedendir. Geleneksel ve modern kültürler gibi zihinlerde yapılan ayrımcılık ve dışsallaştırma bedenlerde de yapılmıştır.

Turner, ayrıca klasik kuramcı Marx, yabancılaşma kavramı ile birlikte bedenın tekrar ön plana çıkarılıp yeniden yorumlanabileceğini göstermeye çalışmıştır. Ayrıca modern ve postmodern anlamda beden sosyolojisi çalışmaları, Nietzsche ve Foucault'yu temele alarak bir bedenler sosyolojisi analiz edilmeye çalışılmaktadır. Beden sosyolojisinde Turner (2001) daha çok karşılıklı ilişkiyi kavramsallaştırarak sosyolojinin etkileşim anlamına vurgu yapmakta ve bedenın böyle bir anlayış içerisinde analiz edilebileceğini belirtmektedir. Turner (2011) ile birlikte bedensiz bir sosyolojinin olamayacağını görmekteyiz. Gelecekteki çalışmalarda kadın, kimlik, cinsiyet, kültürel çalışmalar, eğitim aktörleri

(öğrenciler, öğretmenler, yöneticiler) beden sosyolojisi çerçevesinde yeniden yorumlanmalıdır. Turner'ın (2011) beden sosyolojisi yüzyıllardır süren bedenün unutulmuş tutsaklığından bir kurtuluşu önermektedir. Kadının bedeninin, beden(ler) sosyolojisi içerisinde özcü olmayan bir türde dönüştürülmesi Butler'ın (2008) bahsettiği cinsiyet performativitesinin daha iyi anlaşılmasını sağlayabilir. Dolayısıyla, Foucault (1993, 2003), Butler (2008) ve Turner'de (2001, 2011) bedenler, söylem pratikleri ile şekillenmektedir ve bu şekillendirmeye söylemlerle itiraz edilebilir. Bu anlamda, kadınların kendi söylemlerini yaratabildikleri ve kendilerini ifade edebildikleri kamusal alana ve platformlara ihtiyaçları vardır. Butler'cı anlamda ifade edecek olursak unutilan farklı bedenler ve kimliklerdir.

EXTENDED ABSTRACT

**Women, Body and Society within the Framework of
Bryan S. Turner's theory**

*

Özlem Aydoğmuş Ördem

Çukurova University

The discipline of sociology ignored body until after the Second World War. The body has been questioned and examined within the poststructuralist theory. Therefore, in the post-1950 modern sociology theory, the human body has been scrutinized as a problem and subject of knowledge in the center. The importance of body and desire in poststructuralist thinking is very often recognized. In this study, the sociology of the body developed by Bryan S. Turner has been discussed. The role of women has also been investigated within the framework of sociology of body because it is women as social actors that should be placed into Turner's theory of sociology of body. Turner (2011) dealt with the sociology of bodies from an interdisciplinary point of view, taking the body problem from Descartes to the present. It is emphasized that the body is socially constructed and can be seen as one of the centers of power. Turner (2011) notes that based on the relationship between social nature and reciprocity of the body, together with the process of civilization, body and cultural formation, and body theory should be examined more closely approaching a holistic approach. Turner's analysis of the sociology of the body has contributed to the development of the sociology of health in the society and has deepened the problem of the sociology of the body which has been discarded in general sociology.

Until the mid-19th and 20th centuries, sociology has been largely influenced by science, Darwinism, biology and meta-narratives (Turner, 2011) Industrialization and urbanization have been interpreted mostly within the framework of the principles of capitalism. With the emergence of cognitive neuroscience, evolutionary psychology, constructivist approaches, cognitive linguistics, embodied cognition, the discovery of emotion

centers in the brain, critique of modernity and poststructuralism, the dichotomy created by Descartes (2011) has been transformed into continuity. It is emphasized that there is continuity between body, brain, mind and emotion. Therefore, there have been some developments prioritizing the sociology of Turner, which he developed in sociology. Sociology reacted to new developments in other disciplines and started to move towards a new area that was not seen in sociology. This was the sociology of the new body or bodies. This process, which started with Merleau Ponty (1962) and Foucault (1993, 2003), reached a detailed theory developed by Turner (2001). Turner, the whole historical process with a constructive criticism of the body has been brought to the sociology of forgotten (2001, 2011). In particular, the organization of the body in medicine has contributed to the development of the sociology of health. In this sense, Turner was largely influenced by the discourses and ideas of Foucault (2011, 2015). Because Foucault (2011) states that the bodies are imprisoned and controlled simultaneously with the discourse of psychiatry and law. He emphasizes that the discourses of psychiatry affect the field of law and that bodies are manipulated. Undesirable bodies cannot take part in society and are labeled as patients.

Turner (2001) thinks that dualism, which begins with Descartes, should be added to sociology by integrating it into a field on continuum from 1960 onwards. Thus, the dualities in sociology turn into areas of difference and continuity. The sociology of the body, which began with Foucault in particular, has been deeply theoretical in Turner (2001) in a positive sense. Foucault (1993) emphasizes that in the historical process the medical discourse has been effective and directly or indirectly shapes the emergence of mental hospitals and prisons. He also tries to investigate that discourses determine and shape the body. Discourse in medicine causes the control of populations. Turner (2001) notes the fact that the body was forgotten in classical sociology. He states that although micro sociology has primarily stressed the importance of individuals, it has also largely ignored the body. He emphasizes in sociology that his emphasis on the body began after the 1960s. In fact, this period, which Turner (1992, 2011) determined, covers the years in which structuralism and modernity began to be criticized. In fact, Turner (2001) emphasizes that sociology is applied medicine in accordance with Foucault's thinking. In particular, the

emergence of different disciplines and specializations in the field of medicine has led to a reorganization of the bodies. In a sense, the bodies were constantly controlled and the lives were medicalized.

In addition, a study of body sociology in modern and postmodern terms attempts to analyze sociology of bodies, based on Nietzsche and Foucault. In future studies, women, identity, gender, cultural studies, education (students, teachers, and administrators) should be reinterpreted within the framework of body sociology. The transformation of a woman's body into a non-essentialist form within the sociology of the body can provide a better understanding of the sex performativity referred to by Butler (2008). Therefore, in Foucault (1993, 2003), Butler (2008) and Turner (2001, 2011), bodies are shaped by discourse practices and can be challenged by discourse. In this sense, women need public space and platforms where they can create their own discourse and express themselves. In the Butlerian sense, it is the different bodies and identities that have been forgotten.

Kaynakça/References

- Butler, J. (1988). Performative act and gender constitution: An essay in phenomenology and feminist theory. *Theatre Journal*, 40 (4), 519-531.
- Butler, J. (2008). Cinsiyet belası. Başak Ertür (Çev.). İstanbul: Metis Yayıncılık.
- Descartes, R. (2018). *Felsefenin ilkeleri*. Mesut Akın (Çev.). İstanbul: Say Yayınevi.
- Descartes, R. (2011). *Hakikatin araştırılması*. Atakan Altınörs (Çev.). İstanbul: Paradigma Yayıncılık.
- Durkheim, E. (1984). *The division of labor in society*. The Free Press.
- Featherstone, M. (2005). *Postmodernizm ve tüketim kültürü*. Mehmet Küçük. (Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Foucault, M. (1993). *Cinselliğin tarihi*. Hülya Tufan (Çev.). İstanbul: Afa Yayınları.
- Foucault, M. (2003). *Kliniğin doğuşu*. Temel Keşoğlu (Çev.). Ankara: Doruk Yayıncılık.

- Foucault, M. (2011). *Özne ve iktidar/Seçme Yazılar 2*. Osman Akınhay ve Işık Ergüden (Çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Foucault, M. (2015). *İktidarın gözü/Seçme Yazılar 4*. Işık Ergüden (Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Göle, N. (2000). İslamın yeni kamusal yüzleri: İslam ve kamusal alan üzerine bir atölye çalışması. İstanbul: : Metis Yayınları.
- Göle, N. (2002). Melez desenler: İslam ve modernlik üzerine. İstanbul: Metis Yayınları.
- Göle, N. (2004). Modern mahrem: Medeniyet ve örtünme. İstanbul: Metis Yayınları.
- Göle, N. (2007). Batı-dışı modernlik kavramı üzerine. Tanıl Bora ve Murat Gültekin (Ed.). Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce Batıcılık. İçinde (ss. 56-67). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Göle, N. (2009). İç içe girişler: İslam ve Avrupa. Ali Berktaş (Çev.). İstanbul : Metis Yayınları.
- Göle, N. (2015). Gündelik yaşamda Avrupalı Müslümanlar. Zehra Cunillera (Çev.) İstanbul: Metis Yayınları.
- Honneth, A., ve Joas, H. 1988 [1980]. *Social Action and Human Nature*. Translated by Raymond Meyer. New York, NY: Cambridge University Press.
- Marcuse, H. (2013). *One-dimensional man: Studies in the Ideology of Advanced Industrial Society*. London: Routledge.
- Martin, E. (1989) *The woman in the body: A cultural analysis of reproduction*. Milton Keynes: Open University Press.
- Merleau-Ponty, M. (1962). *Phenomenology of perception*. Trans. Colin Smith. London: Routledge and Kegan Paul.
- Parsons, T. (1951). *Social system*. London: Routledge and Kegan Paul.
- Shilling, C. (1993). *The body and social theory*. Londra: Sage.
- Turner, B. S. (1992). *Düzenleyen bedenler: sağlık sosyolojisinde denemeler*. Barış Özkul (Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Turner, B. S. (2011). *Tıbbi güç ve toplumsal bilgi*. Ümit Tatlıcan (Çev.).Bursa: Sentez Yayıncılık.
- Turner, B. S. (2001). *Body and society*. Londra: Sage Yayınları.
- Williams, S.J. ve Bendelow G. (1998). *The lived body: Sociological themes, embodied issues*. London: Routledge.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Aydoğmuş-Ördem, Ö. (2018). Bryan S. Turner'ın kuramı çerçevesinde kadın, beden ve toplum. *OPUS-Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 9(16), 2556-2573. DOI: 10.26466/opus.488049

Annelerin Yeterli Prenatal Bakım Alma Durumları ve Etkileyen Faktörler¹

DOI: 10.26466/opus.499987

*

Fatma Başar* - Sevil Çiçek**

* Dr, Öğr. Üyesi, Kütahya Sağlık Bilimleri Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi Hemşirelik Bölümü, Kütahya / Türkiye

E-Mail: fatma.basar@ksbu.edu.tr

ORCID: [0000-0003-4288-9111](https://orcid.org/0000-0003-4288-9111)

* Arş. Gör., Gazi Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi Hemşirelik Bölümü, Ankara / Türkiye

E-Mail: sevil.cicek@dpu.edu.tr

ORCID: [0000-0001-6478-4236](https://orcid.org/0000-0001-6478-4236)

Öz

Araştırma yeni doğum yapmış annelerin doğum öncesi dönemde yeterli bakım alma durumlarını ve etkileyen faktörleri belirlemek amacıyla yapılmıştır. Kesitsel olarak yapılan araştırma 20 Ekim 2014-30 Aralık 2014 tarihleri arasında, Kütahya Merkez'deki Aile Sağlığı Merkezleri'ne kayıtlı tabakalı rastgele örnekleme ile seçilen 250 doğum yapmış anne ile yapılmıştır. Verilerin toplanmasında annelerin sosyo-demografik özelliklerini, yeterli prenatal bakım alma durumlarını ve etkileyen faktörleri belirlemeyi amaçlayan sorulardan oluşan anket formu kullanılmıştır. Annelerin %72.4'ü yeterli doğum öncesi bakım almış iken; %27.6'sı almamıştır. Annelerin %63.8'i gerek görmediği için, %18.8'i ekonomik yetersizliklerden dolayı yeterli doğum öncesi bakım hizmeti almamıştır. Annelerin mesleği, öğrenim düzeyi, ilk gebelik yaşı, eşin öğrenim düzeyi, eşin mesleği, gebeliği önleyici yöntem kullanma durumu ve gebelik ile ilgili bilgi sahibi olma ile yeterli prenatal bakım alma durumları arasında istatistiksel olarak anlamlı fark bulunmuştur. Annelerin prenatal bakım alma durumlarının istenilen ve yeterli düzeyde olmadığı, bu konuda eşitsizliklerin yaşandığı görülmüştür. Bu nedenle prenatal bakım hizmetlerinin yeterli sunulması ve kalitesinin artırılmasında sağlık personelinin duyarlı olması gerekmektedir.

Anahtar Kelimeler: Anne, Prenatal, Prenatal bakım

¹ Bu çalışma, 2.Uluslararası & 6. Ulusal Ebelik Öğrencileri Kongresi, 27-30 Nisan 2015, İstanbul'da sözel bildiri olarak sunulmuştur.

Adequate Prenatal Care Status of Mothers and Affecting Factors

*

Abstract

The research has been conducted to determine the adequate prenatal care status and the factors affecting the mothers who have recently given birth. A cross-sectional study has been conducted between October 20, 2014 and December 30, 2014 with a stratified random sample of 250 mothers that have given birth in Family Health Centers in Kütahya. A survey form consists of questions including socio-demographic characteristics, adequate prenatal care status of mothers and affecting factors have been used in the collection of data. While 72.4% of the mothers have received adequate prenatal care; 27.6% of mothers have not received it. 63.8% of the mothers have not received prenatal care services as they found it unnecessary, while 18.8% of the mothers have not received it because of financial incapability. A statistically significant difference has been found between adequate prenatal care status of mothers and, occupation, education level, first pregnancy age of mothers, education level, occupation, usage of contraceptive methods and knowledge about pregnancy of spouses. It has been observed that prenatal care status of the mothers is not at the desired level and adequate and that inequalities are experienced in this issue. For this reason, it is necessary for the healthcare personnel to be conscious in expanding the quality of prenatal care services and increasing the quality.

Keywords: Mother, Prenatal, Prenatal Care

Giriş

Prenatal bakım olarak da bilinen doğum öncesi bakım (DÖB), anne ve fetüsün tüm gebelik boyunca düzenli aralıklarla, eğitilmiş bir sağlık çalışanı tarafından gerekli muayene ve önerilerde bulunarak izlenmesidir (World Health Organization, 2002, s. 3). Anne ve bebek bakımının ayrılmaz bir parçası olan DÖB, annelerin sağlıklı bir gebelik geçirmelerini ve sağlıklı bebeklerin doğmasını sağlamayı amaçlamaktadır (Çatak, Aksan ve Zincir, 2012a, s. 153).

DÖB'in hem anne hem de bebek açısından birçok faydası vardır. Anne sağlığına yönelik olumlu etkileri arasında maternal morbidite ve mortalite (Berde ve Uner, 2016, s. 190), postpartum kanama ve düşük riskini azaltması bulunmaktadır. Yenidoğan sağlığı açısından avantajları arasında ise neonatal morbidite ve mortalite, düşük doğum ağırlıklı bebek, ölü ve erken doğum riskinde azalma yer almaktadır. DÖB sırasında kadınlara gebelikte tehlike işaretleri, beslenme, emzirme ve kontraseptif kullanımı gibi birçok konuda bilgi verilmektedir. Bu durum kadınların sağlık çalışanları ile iletişimini ve doğuma hazırlığını kolaylaştırmaktadır. Ayrıca gebelik sırasında bakım alma, doğumdan sonra da sağlık ve bakım hizmetlerinin kullanımını yaygınlaştırmaktadır (Bbaale, 2011, s. 516; Liang, Chang, Lin, Lin ve Chen, 2014, s. 45).

DÖB, gebeliğin saptandığı en erken dönemde başlamalı ve düzenli aralıklarla yapılmalıdır (Çatak vd., 2012b, s. 127). Sağlık Bakanlığı DÖB hizmetlerinin 14., 18-24., 30-32. ve 36-38. haftalar arasında dört defa ve riskli gebeliklerde daha fazla olması gerektiğini öngörmektedir (Sağlık Bakanlığı, 2014, s. 1, 13, 17, 21).

Dünya'da gebe kadınların %86'sı sağlık personelinin en az bir kez DÖB bakım alırken, sadece %62'si en az dört kez bakım almaktadır (United Nations International Children's Emergency Fund, 2015). Türkiye'de ise DÖB alan kadınların oranlarında son on yılda önemli gelişmeler olmuştur. DÖB alan kadınların oranı 2003'de %81, 2008'de %92, 2013'de %97'dir (Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması, 2013, s. 142). TNSA 2013 verilerine göre; DÖB alan kadınların %94.5'i bu bakımı doktordan, %2.5'i hemşire veya ebeden alırken, %89'u dört ve üzeri sayıda (yeterli) bakım almıştır (TNSA, 2013, s. 144). Bu gelişmelere

rağmen dünyada ve ülkemizde yapılan bazı çalışmalar DÖB hizmetlerinde bazı özelliklere bağlı eşitsizliklerin devam ettiğini göstermektedir (TNSA, 2013, s. 142). Bu eşitsizliklere neden olan ve gebelerin DÖB almalarını etkileyen birçok faktör vardır. Bu faktörler arasında kadının yaşı, ilk gebelik ve evlilik yaşı (Gill ve Devgun, 2013, s. 575; Khanal, Cruz, Mishra, Karkee & Lee, 2015, s. 3; Ghaffar, Pongponich, Ghaffar & Mehmood, 2015, s. 1450), gelir getiren bir işte çalışması (Liang et al., 2014, s. 49), gebelik sayısı, öğrenim durumu, ailenin ekonomik durumu, çocuk sayısı, eşinin öğrenim durumu (Shahram, Hamajina & Reyer, 2015, s. 601; Ghaffar et al., 2015, s. 1450; Ajayi and Osakinle, 2013, s. 3; Bbaale, 2011, s. 520; Shrivastava and Bobhate, 2013, s. 160), eşinin mesleği (Neyaz, Sahu & Ahmed, 2015, s. 680), aile tipi (Parineeta, Bedre & Solanki, 2014, s. 33) ve bakım hizmetlerine uzaklık (Sarfraz et al., 2015, s. 845) bulunmaktadır. Ayrıca kadınların DÖB almasını gebeliğin istemli olup olmamasının (Simkhada, Teijlingen, Porter & Simkhada, 2008, s. 248), modern kontraseptif yöntemleri bilme ve kullanma, sağlık hizmetlerine ulaşma durumunun (Berde ve Uner, 2016, s. 193) etkilediği de belirtilmektedir.

DÖB hizmetlerinin herkese eşit olarak ulaşabilmesi için bu hizmetleri almayı etkileyen faktörlerin bilinmesi gerekmektedir. Bu nedenle, bu araştırma yeni doğum yapmış annelerin doğum öncesi dönemde yeterli bakım alma durumlarını ve etkileyen faktörleri belirlemek amacı ile yapılmıştır.

Yöntem

Araştırmanın türü

Araştırma kesitsel tasarımda yapılmıştır.

Araştırmanın evren ve örnekleme

Araştırmanın evrenini Kütahya Merkez'deki Aile Sağlığı Merkezleri'ne kayıtlı 2014 yılında Ocak-Eylül tarihleri arasında doğum yapan 3400 kadın oluşturmuştur. Araştırmanın örneklem büyüklüğü, her iki cinsiyet için "Evrendeki Birey Sayısı Bilinen Örneklem Genişliği Formülü"

kullanılarak; Kütahya Merkez'deki Aile Sağlığı Merkezleri'ne kayıtlı 20 Ekim 2014-30 Aralık 2014 tarihleri arasında araştırmacının aile sağlığı merkezinde bulunduğu zamanlarda tabakalı rastgele örneklem ile kura çekilerek belirlenen 250 anne olarak bulunmuştur. Araştırmanın örnekleme hesaplandıktan sonra araştırma sonuçlarının tüm Kütahya'ya genellenebilmesi için Tabakalı Örnekleme Yöntemi kullanılmıştır. Kütahya Merkez'de 19 Aile Sağlığı Merkezi bulunmaktadır. Bunun için her Aile Sağlığı Merkezi bir tabaka olarak alınarak 19 tabakaya ayrılmıştır. "Tabakalı Rastgele Örnekleme Yöntemi" ile her tabakadan kaç kişinin örnekleme alınacağı büyüklüğe orantılı Tabakalı Rastgele Örnekleme Yöntemi ile belirlenmiştir. Tabaklardan örnekleme alınacak kişi sayısını bulmak için " $n_i: (N_i/N) \times n$ " formülü kullanılmıştır. Her tabakadaki birey sayısı (N_i) evrendeki birey sayısına (N) bölünerek her tabakanın ağırlığı (a_i) belirlenmiştir. Her tabakanın ağırlığı örnekleme alınacak birey sayısı (n) ile çarpılarak her tabakadan kaç bireyin (n_i) örnekleme alınacağı hesaplanmıştır (Sümbüloğlu, 2002).

Verilerin toplanması

Veriler doğum sonu dönemde annelerin kontrol, aşı gibi nedenlerle, aile sağlığı merkezlerine geldikleri sırada ortalama 20-25 dakikalık görüşme ile yüz yüze toplanmıştır.

Veri toplama araçları

Verilerin toplanmasında araştırmacılar tarafından ilgili literatür taranarak annelerin sosyo-demografik özellikleri, yeterli prenatal bakım alma durumları ve bunu etkileyen faktörleri belirlemeyi amaçlayan sorulardan oluşturulan 30 sorulu anket formu kullanılmıştır (Çatak, Sütü, Kılıç ve Badıllıoğlu, 2011, s. 17; Kılıç, 2014, s. 500; Shrivastava ve Bobhate, 2013, s. 159,160; Piriñçi, Polat, Kumru ve Köroğlu 2010, s. 3; Ergin, Aksu ve Demiröz, 2010, s. 7; Çatak vd., 2012b, s. 128,129).

Araştırmada DÖB alma durumu, TNSA kriterlerine göre "yeterli" ve "yetersiz" olarak belirlenerek değerlendirme yapılmıştır. "Gebeliğin üçüncü ay ve öncesinde tespit edilmiş olması, bir sağlık personeli tarafından izlenme, beş ve daha fazla sayıda izlem" kriterlerinin hepsi varsa

“yeterli”, bu kriterlerden herhangi biri yoksa “yetersiz” olarak değerlendirilmiştir (TNSA 2013, s. 144).

Verilerin değerlendirilmesi

Verilerin değerlendirilmesinde Statistical Package for the Social Sciences (SPSS) 15 istatistik paket programı kullanılmıştır. Verilerin analizinde sayı (n), yüzde (%) ve Pearson ki-kare testi kullanılmıştır.

Araştırmanın etik ilkeleri

Araştırmanın yürütülebilmesi için verilerin toplandığı kurumdan yazılı izin alınmıştır. Uygulama öncesinde araştırmacılar tarafından annelere araştırmanın amacı ve anketlerin nasıl doldurulacağı hakkında bilgi verilmiş, gönüllülük esas alınarak annelerin sözel onamları alınmıştır.

Bulgular

Tablo 1’de annelerin sosyo-demografik özelliklerine göre dağılımları verilmiştir. Buna göre; araştırmaya katılan annelerin %25.6’sı 26-30 yaş grubunda, %48’i lise ve üzeri okul mezunu, %61.6’sı ev hanımıdır. Araştırmaya katılan annelerin eşlerinin %62.4’ü lise ve üzeri okul mezunu ve %39.6’sı işçidir. Annelerin %53.6’sı 21-25 yaş grubunda evlenmiştir.

Tablo 2’de annelerin gebelik özelliklerine göre dağılımları verilmiştir. Buna göre; araştırmaya katılan annelerin %56.4’ünün ilk gebelik yaşının 21-25 yaş grubunda, %34.4’ünün gebelik sayısının iki olduğu belirlenmiştir. Annelerin %30.4’ünün düşük, %8.8’inin ölü doğum yaptığı saptanmıştır. Annelerin %64.8’i gebelikten önce gebeliği önleyici yöntem kullanırken, %77.2’si isteyerek gebe kaldığını ifade etmiştir.

Tablo 1. Annelerin sosyo-demografik özelliklerine göre dağılımları(n=250)

Sosyo-demografik özellikler	n	%
Yaş		
20 ve altı	15	6.0
21-25	50	20.0
26-30	64	25.6
31-35	58	23.2
36 ve üzeri yaş	63	25.2
Öğrenim durumu		
Okur yazar	16	6.4
İlkokul	59	23.6
Ortaokul	55	22.0
Lise ve üzeri	120	48.0
Meslek		
Ev hanımı	154	61.6
Memur	63	25.2
İşçi	20	8.0
Diğer	13	5.2
Eş öğrenim durumu		
Okur yazar	13	5.2
İlkokul	38	15.2
Ortaokul	43	17.2
Lise ve üzeri	156	62.4
Eş meslek durumu		
Memur	85	34.0
İşçi	99	39.6
Diğer (emekli, çalışmıyor)	66	26.4
Evlenme yaşı		
20 ve altı	81	32.4
21-25	134	53.6
26-30	30	12.0
31-35	1	0.4
36 ve üzeri	4	1.6
Toplam	250	100

Tablo 2. Annelerin gebelik özelliklerine göre dağılımları

Gebelik özellikleri (n=250)	n	%
İlk gebelik yaşı		
20 ve altı	52	20.8
21-25	141	56.4
26-30	50	20.0
31-35	7	2.8
Gebelik sayısı		
1	82	32.8
2	86	34.4
3	56	22.4
4 ve üzeri	26	10.4
Düşük yapma durumu		
Evet	76	30.4
Hayır	174	69.6
Ölü doğum yapma durumu		
Evet	22	8.8
Hayır	228	91.2
Gebelikten önce gebeliği önleyici yöntem kullanma durumu		
Evet	162	64.8
Hayır	88	35.2
Kullanılan gebeliği önleyici yöntemler		
Herhangi bir yöntem kullanmıyor	88	35.2
Kondom	49	19.6
Geri çekme	47	18.8
Oral kontraseptif	30	12.0
Rahim içi araç	29	11.6
Takvim yöntemi	4	1.6
Diyafram	3	1.2
İsteyerek gebe kalma durumu		
Evet	193	77.2
Hayır	57	22.8
Toplam	250	100

Tablo 3’de annelerin yeterli DÖB alma özelliklerine ilişkin dağılımları verilmiştir. Buna göre araştırmaya katılan annelerin %72.4’ü yeterli DÖB almışken, %27.6’sı almamıştır. Annelerin DÖB almama nedenlerine bakıldığında; %63.8’i gerek görmediği için, %18.8’i ekonomik yetersizlikten ve %17.4’ü diğer (kültür, dini inanç, sağlık hizmetlerine ulaşamama)

sebeplerden dolayı DÖB hizmeti almamıştır. Annelerin %42'si DÖB hizmetini devlet hastanesinden, %54.7'si doktordan aldığını ifade etmiştir.

Tablo 3. Annelerin yeterli doğum öncesi bakım alma özelliklerine göre dağılımları

Yeterli doğum öncesi bakım alma özellikleri	n	%
Yeterli DÖB alma durumu		
Aldım	181	72.4
Almadım	69	27.6
DÖB almama nedeni (n=69)		
Gerek görmediği için	44	63.8
Ekonomik yetersizlik	13	18.8
Diğer (kültür, dini inanç, sağlık hizmetlerine ulaşmama)	12	17.4
DÖB hizmetini nereden aldıkları (n=181)		
Devlet Hastanesi	76	42.0
Aile Sağlığı Merkezi	63	34.8
Özel Hastane	37	20.5
Ana Çocuk Sağlığı ve Aile Planlaması Eğitim Merkezi	5	2.7
DÖB hizmetini kimden aldıkları (n=181)		
Doktor	99	54.7
Hemşire	6	3.3
Ebe	61	33.7
Cevapsız	15	8.3

Tablo 4'de annelerin sosyo-demografik özellikleri ile yeterli DÖB alma durumları arasındaki ilişki verilmiştir. Buna göre; araştırmaya katılan annelerin öğrenim durumları ($\chi^2=14.341$, $p<0.05$), meslekleri ($\chi^2=28.950$, $p<0.001$), eşlerinin öğrenim durumları ($\chi^2=7.881$, $p<0.05$) ve eşlerinin mesleklerine ($\chi^2=12.207$, $p<0.05$) göre yeterli DÖB alma durumları arasında istatistiksel olarak anlamlı fark olduğu görülmüştür. Annelerin ve eşlerinin öğrenim düzeyi yükseldikçe DÖB alma oranları artmaktadır. Çalışan ve eşi memur olan annelerin DÖB alma oranları daha yüksektir. Annelerin yaşlarına göre DÖB alma durumları arasında önemli bir fark saptanmamıştır ($p>0.05$).

Tablo 4. Annelerin sosyo-demografik özelliklerine göre yeterli DÖB alma durumları arasındaki ilişkinin incelenmesi (n=250)

Yeterli DÖB alma durumu					
	Aldım		Almadım		X ² ve p
	n	%	n	%	
Yaş					
20 ve altı	14	5.6	1	0.4	
21-25	35	14.0	15	6.0	8.827
26-30	49	19.6	15	6.0	p>0.05
31-35	40	16.0	18	7.2	
36 ve üzeri yaş	43	17.2	20	8.0	
Öğrenim durumu					
Okur yazar	10	4.0	6	2.4	
İlkokul	35	14.0	24	9.6	14.341
Ortaokul	36	14.4	19	7.6	p<0.05
Lise ve üzeri	100	40.0	20	8.0	
Meslek					
Çalışmıyor	93	37.2	61	24.4	28.950
Çalışıyor	88	35.2	8	3.2	p<0.001
Eş öğrenim durumu					
Okur yazar	9	3.6	4	1.6	
İlkokul	21	8.4	17	6.8	7.881
Ortaokul	30	12.0	13	5.2	p<0.05
Lise ve üzeri	121	48.4	35	14.0	
Eşin mesleği					
Memur	72	28.8	13	5.2	
İşçi	61	24.4	38	15.2	12.207
Diğer (emekli, çalışmıyor)	48	19.2	18	7.2	p<0.05
Toplam	181	72.4	69	27.4	

Tablo 5’de annelerin bazı özellikleri ile yeterli DÖB alma durumları arasındaki ilişki verilmiştir. Buna göre araştırmaya katılan annelerin ilk gebelik yaşı, gebeliği önleyici yöntem kullanma ve gebelik ile ilgili bilgi sahibi olma durumlarına göre yeterli prenatal bakım almaları arasında istatistiksel olarak anlamlı fark olduğu görülmüştür. İlk gebelik yaşı 26-30 yaş grubunda olan annelerin DÖB alma oranları diğer yaş gruplarındaki annelere göre daha yüksektir. En az DÖB alma oranının 20 yaş ve altındaki grupta olduğu belirlenmiştir ($\chi^2=9.544$, $p<0.05$). Gebe kalmadan önce

gebeliği önleyici yöntem kullanan ($\chi^2=4.765$, $p<0.05$) ve gebelik kontrollerinde bilgi alan annelerin ($\chi^2=5.397$, $p<0.05$) DÖB alma oranlarının daha yüksek olduğu saptanmıştır. Araştırmaya katılan annelerin gebelik sayısı ve isteyerek gebe kalma durumlarına göre yeterli DÖB almaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık saptanmamıştır ($p>0.05$).

Tablo 5. Annelerin bazı özelliklerine göre yeterli DÖB alma durumları arasındaki ilişkinin incelenmesi (n=250)

Yeterli DÖB alma durumu					
	Aldım		Almadım		X ² ve p
	n	%	n	%	
İlk gebelik yaşı					
20 ve altı	31	12.4	21	8.4	
21-25	101	40.4	40	16.0	9.544
26-30	43	17.2	7	2.8	p<0.05
31-35	6	2.4	1	0.4	
Gebelik sayısı					
1	65	26.0	17	6.8	
2	63	25.2	23	9.2	6.660
3	39	15.6	17	6.8	p>0.05
4 ve üzeri	14	5.6	12	4.8	
Gebelikten önce gebeliği önleyici yöntem kullanma durumu					
Evet	119	47.6	35	14.0	4.765
Hayır	62	24.8	34	13.6	p<0.05
İsteyerek gebe kalma durumu					
Evet	143	57.2	50	20	1.215
Hayır	38	15.2	19	7.6	p>0.05
Gebelik ile ilgili bilgi sahibi olma durumu					
Evet	137	54.8	42	16.8	5.397
Hayır	44	17.6	27	10.8	p<0.05
Toplam	181	72.4	69	27.6	

Tartışma

Bu araştırmada yeni doğum yapmış annelerin doğum öncesi dönemde yeterli bakım alma durumları ve bunu etkileyen faktörler değerlendirilmiştir. Araştırmaya katılan annelerin %20.0'si 21-25, %25.6'sı 26-30 yaş grubundadır (Tablo 1). İdeal gebelik yaşı olan 21-30 yaş grubu

arasında %45.6 oranında annelerin bulunması anne sağlığı açısından olumlu bir durumdur.

Araştırmaya katılan annelerin ilk evlenme yaşı büyük çoğunlukla 21-25 yaş arası (%53.6) ve 20 yaş altıdır (%32.4) (Tablo 1). İlk gebelik yaşları da büyük çoğunlukla 21-25 yaş (%56.4) ve 20 yaş ve altı (%20.8) gruptadır (Tablo 2). Araştırma grubunda evlilik ve ilk kez gebe kalma yaşı olarak daha çok 21-25 yaş grubunun tercih edildiği görülmektedir. TNSA 2013 verilerine göre kadınların ilk doğum yaşı ortalama 23 (22.9) ve ilk evlenme yaşı 21'dir. Araştırma sonuçlarımız, TNSA 2013 sonuçları ile karşılaştırıldığında benzerlik göstermektedir. Erken yaşta meydana gelen evlilikler, erken yaş gebelikleri de beraberinde getirmektedir. Erken yaşta yapılan gebeliklerin anne ve bebek sağlığı açısından birçok riski olduğu bilinmektedir. Buna rağmen, ülkemizde halen erken yaşta yapılan evliliklerin devam ettiği görülmektedir.

Araştırmaya katılan annelerin %72.4'ü yeterli DÖB almıştır (Tablo 3). Ancak Burdur ilinde yapılan çalışmada gebelerin %96.5'i DÖB almışlardır (Çatak vd., 2011, s. 17). Karabük il merkezinde yapılan bir alan çalışmasında gebelerin %99.4'ünün (Çatak vd., 2012a, s. 156), Yozgat il merkezinde yapılan başka bir alan çalışmasında da %98.9'unun en az bir kez DÖB aldığı saptanmıştır (Kılıç, 2014, s. 499). TNSA 2013 verilerine göre ise kadınların %97'si DÖB almıştır (TNSA, 2013, s. 142). Araştırmamız bu bağlamda, halen annelerin DÖB alma oranının yeterli ve istenilen düzeyde olmadığını göstermektedir.

Araştırmaya katılan annelerin %27.6'sı yeterli DÖB almamıştır. Annelerin DÖB almama nedenlerine bakıldığında; %63.8'i gerek görmediği için, %18.8'i ekonomik yetersizlikten, %17.4'ü diğer sebeplerden (kültür, dini inanç, sağlık hizmetlerine ulaşamama) dolayı DÖB almamıştır (Tablo 3). Shrivastava ve Bobhate (2013, s. 160) yaptıkları çalışmada kadınların %60'ı gerek duymadığı, %33.3'ü sağlık personeli tarafından ziyaret edilmediği için, %15.6'sı gelenek ve inançlarından dolayı DÖB almamıştır. Bu çalışmada da araştırma sonucumuz ile paralel olarak kadınların DÖB almamalarının en büyük nedeni, gerek görmemeleridir. Neyaz ve diğerlerinin (2015, s. 680) yaptıkları başka bir çalışmaya göre kadınlar geleneksel inançlar (%34.6), maddi sıkıntılar (%20.2) ve sağlık personeline ulaşamama (%20.2) gibi nedenlerden dolayı DÖB almamıştır. Bu çalışma,

araştırma bulgumuz ile paralel olarak ekonomik yetersizliklerin DÖB almadaki rolünün önemli olduğunu göstermektedir. Ayrıca Nisar ve White (2003, s. 4) tarafından yapılan çalışmada da kadınların %49'u DÖB almamıştır. Kadınların %28'i gerek görmediği, %10'u herhangi birisinden tavsiye almadığı, %8'i evden izin alamadığı, %10'u uzakta olduğu, %7'si ulaşımı uygun olmadığı için DÖB almadığını ve %37'si herhangi bir neden olmadığını ifade etmiştir.

Araştırmaya katılan annelerin %54.7'si DÖB hizmetini doktordan, %33.7'si ebeden ve %3.3'ü hemşireden almıştır (Tablo 3). TNSA 2013 verilerine göre kadınların %97'si sağlık personelinde (doktor, hemşire veya ebe) DÖB almış olup, bu kadınların neredeyse tamamına yakını (%95) bu bakımı doktordan almıştır (TNSA, 2013, s. 141). Araştırma bulgumuz, TNSA 2013 verisi ile paralellik göstermekle birlikte; araştırma grubumuzda DÖB'ı ebeden alanların oranı daha yüksektir. Bu sonuç ebelerle ilgili adını umut vadetmekle birlikte istenilen düzeyde değildir. Gebelerin DÖB alma bakımından daha çok doktorları tercih etmesi, ebelerin ve hemşirelerin bu hizmetlerde etkin rol alamamalarına neden olmaktadır. Hemşire ve ebelerin bakım verici rollerini yerine getirebilmeleri için bu hizmetlerde aktif rol almaları önemlidir.

Araştırmaya katılan annelerin %42'si DÖB hizmetini devlet hastanesinden, %34.8'i aile sağlığı merkezlerinden almıştır (Tablo 3). Ajayi ve Osakinle (2013, s. 4) yaptıkları çalışmada gebelerin büyük çoğunluğunun DÖB hizmetini birincil sağlık bakım merkezlerinden (%61.8), %7.8'inin de ikincil ve üçüncül sağlık bakım merkezlerinden aldıklarını belirtmişlerdir. DÖB hizmetleri, birinci basamak sağlık merkezlerinde verilmesi gereken bir hizmettir. Ancak araştırma sonuçlarımız gebelerin bu hizmeti daha çok ikinci basamak sağlık merkezlerinden aldıklarını göstermektedir.

Araştırmamızda annelerin mesleği, öğrenim düzeyi, ilk gebelik yaşı, eşin öğrenim düzeyi, eşin mesleği, gebeliği önleyici yöntem kullanma durumu ve gebelik ile ilgili bilgi sahibi olma durumlarına göre yeterli prenatal bakım almaları arasında istatistiksel olarak anlamlı fark bulunmuştur (Tablo 4 ve 5).

Araştırmamızda çalışan annelerin yeterli DÖB alma oranlarının, ev hanımı annelere göre daha fazla olduğu saptanmıştır (Tablo 4). Fırat Üniversitesi Tıp Fakültesi'nde yapılan bir çalışmada meslek durumunun

DÖB alma durumunu etkilediği belirtilmiştir (Pirinçi vd., 2010, s. 2). Literatürde bulunan bazı çalışma larda da gebenin gelir getiren bir işte çalışmasının DÖB alma oranını artırdığı belirlenmiştir (Kılıç, 2014, s. 500; Ergin vd., 2010, s. 7). Ancak literatürde annenin mesleği ile DÖB alma arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki olmadığını gösteren çalışmalar da bulunmaktadır (Neyaz et al., 2015, s. 681).

Araştırmamızda annelerin öğrenim düzeyi arttıkça yeterli DÖB alma oranlarının arttığı saptanmıştır (Tablo 4). Denizli’de yapılan bir alan çalışmasında da bulgumuza benzer olarak annelerin öğrenim düzeyi yükseldikçe DÖB bakım alma oranlarının arttığı belirtilmiştir (Turan, Ceylan ve Teyikçi, 2008, s. 166). Literatürde yapılan bazı çalışmalarda da annelerin öğrenim düzeyinin DÖB alma oranını etkilediği görülmüştür (Gill and Devgun, 2013, s. 576; Berde ve Uner, 2016, s. 193; Neyaz et al., 2015, s. 681). Bu çalışmaların sonuçları araştırmamız ile paralellik göstermektedir. TNSA 2013'e göre de en az lise öğrenimi almış kadınların neredeyse tamamı bir sağlık personelinden DÖB almıştır (TNSA, 2013, s. 142). Gebelerin öğrenim düzeyinin yüksek olması, hizmetlere ve fırsatlara daha kolay ulaşabilmelerini ve böylece doğum öncesi ve doğum dönemi ile ilgili bilgi düzeylerinin artmasını sağlamaktadır.

Araştırmaya katılan 26-30 yaş grubundaki anneler, 20 yaş ve altı ve 31-35 yaş grubundaki annelere göre daha yüksek oranda yeterli DÖB almıştır. (Tablo 5). Aydın il merkezinde yapılan bir alan çalışmasında da araştırma sonucumuz ile paralel olarak ilk gebelik yaşının DÖB alma durumunu etkilediği belirtilmiştir (Beşer, Ergin ve Sönmez, 2007, s. 139). TNSA 2013 verilerine göre, yaşları 20-34 arasında olan kadınlar (%97), 20 yaş altı (%94) veya 35 yaş ve üzeri kadınlara (%96) göre daha yüksek oranlarda doğum öncesi bakım almışlardır (TNSA, 2013, s. 142).

Araştırmamızda eşlerin öğrenim düzeyi yükseldikçe annelerin yeterli DÖB alma oranlarının yükseldiği görülmüştür (Tablo 4). Malatya’da yapılan bir çalışmada eşin öğrenim düzeyinin düşük olmasının, gebelerin DÖB alma hızını düşürdüğü belirtilmiştir (Omaç, Güneş, Karaoğlu ve Pehlivan, 2009, s. 118). Literatür incelendiğinde yapılan bazı çalışmalarda araştırma sonuçlarımıza benzer şekilde, eşlerin öğrenim düzeyinin annelerin DÖB alma oranını etkilediği bulunmuştur (Pirinçi vd., 2010, s. 3; Gill and Devgun, 2013, s. 576; Bbaale, 2011, s. 519; Neyaz et al., 2015, s. 681).

Araştırmamızda eşleri memur ya da işçi olan gebelerin eşleri emekli ya da çalışmayan gebelere göre DÖB alma oranları daha fazla bulunmuştur (Tablo 4). Neyaz ve diğerlerinin (2015, s. 681) yaptıkları çalışmaya göre de kadınların eşlerinin meslekleri DÖB alma oranını etkilemektedir. Eşi çalışan kadınların, eşi çalışmayan/emekli kadınlara göre DÖB alma oranlarının daha yüksek olduğu saptanmıştır.

Araştırmamızda kontraseptif yöntem kullanan annelerin DÖB alma oranlarının, kullanmayan annelerden daha yüksek olduğu bulunmuştur (Tablo 5). Bu sonuç, ilgili merkezlere DÖB almak için başvuran kadınlara bu yöntemler hakkında bilgi verilmesinden kaynaklanmış olabilir. Ni-jerya'da yapılan bir çalışmada da modern kontraseptif yöntem kullanan kadınların DÖB alma oranlarının, kullanmayan kadınlara göre anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu belirtilmiştir (Berde ve Uner, 2016, s. 193).

Araştırmamızda gebelik ile ilgili bilgi sahibi olan gebelerin DÖB alma oranlarının istatistiksel olarak daha fazla olduğu bulunmuştur (Tablo 5). Liang ve diğerlerinin (2014, s. 47) yaptıkları çalışmada prenatal bakımı bilen gebelerin, Shahram ve diğerlerinin (2015, s. 601) yaptıkları çalışmada da gebeliğin tehlike işaretlerini bilen gebelerin DÖB alma oranlarının anlamlı derecede daha yüksek olduğu görülmüştür. Adriana tarafından yapılan bir alan çalışmasında da (2014, s. 178) gebelerin bilgi düzeyi ile DÖB alma durumları arasında önemli ilişki olduğu görülmüştür. DÖB hizmetlerinden yararlanan gebelerin bilgi düzeylerinin yüksek olması beklendik bir durumdur.

Araştırmamızda annelerin yaşı, gebelik sayısı ve isteyerek gebe kalma durumlarına göre yeterli DÖB almaları arasında anlamlı fark olmadığı görülmüştür (Tablo 4 ve 5). Literatürde incelenen bazı çalışmalarda da benzer sonuçlar bildirilmiştir (Shrivastava and Bobhate, 2013, s. 160; Turan vd., 2008, s. 166; Neyaz et al., 2015, s. 681; Dahal, 2013, s. 129). Ancak literatürde annenin yaşına göre DÖB alma durumlarının anlamlı farklılık gösterdiğini belirten çalışmalar da bulunmaktadır (Hagos et al., 2014, s. 4; Abeje, Azage ve Setegn, 2014, s. 4). Bu çalışmalarda 30 yaş ve üzeri gruptaki kadınların, 20 yaş ve altı gruptaki kadınlardan daha fazla yeterli DÖB aldığı belirlenmiştir. Araştırmamızda da annelerin yaşına göre yeterli DÖB alma oranları arasında istatistiksel olarak anlamlı fark bulunmamasına rağmen, 26-30 yaş aralığında olan kadınlarda DÖB alma oranlarının daha yüksek olduğu görülmüştür. En az DÖB alma oranı ise 20 yaş

ve altı gruptaki kadınlardadır (Tablo 4). Hagos ve diğerlerinin (2014, s. 4) yaptıkları çalışmada gebelik sayısı ile DÖB alma oranı arasında istatistiksel olarak anlamlı fark olduğu, gebelik sayısı arttıkça DÖB alma oranlarının azaldığı görülmüştür. Araştırmamızda da gebelik sayısı dört ve üzerinde olan gebelerin yeterli DÖB alma oranlarının diğer gebelere göre daha az olduğu ancak bu farkın istatistiksel olarak anlamlı olmadığı saptanmıştır (Tablo 5). Gebelik sayısı arttıkça DÖB alma oranlarının azalması beklendiği bir durumdur. Gill ve Devgun (2013, s. 576)'un yaptığı çalışmaya göre isteyerek gebe kalan gebelerin DÖB alma oranlarının istatistiksel olarak daha yüksek olduğu belirtilmiştir. Araştırmamızda annelerin isteyerek gebe kalma durumlarına göre yeterli DÖB alma oranları istatistiksel olarak anlamlı farklılık göstermemekle birlikte; isteyerek gebe kalan kadınların DÖB alma oranlarının daha yüksek olduğu saptanmıştır (Tablo 5).

Sonuç

Araştırmamızda annelerin, %72.4'ünün yeterli DÖB aldığı, DÖB almayanların %63.8'inin gerek görmediği için, %18.8'inin ekonomik yetersizlikten, %17.4'ünün diğer (kültür, dini inanç, sağlık hizmetlerine ulaşamama) sebeplerden dolayı DÖB hizmeti almadığı saptanmıştır. Annelerin öğrenim durumu ve mesleği, eşinin öğrenim durumu ve mesleği, ilk gebelik yaşı, gebeliği önleyici yöntem kullanma durumu, gebelik kontrollerinde bilgi alma durumu ve DÖB hizmetlerini nereden ve kimden aldıkları ile yeterli DÖB alma durumlarının ilişkili olduğu bulunmuştur.

Araştırmaya katılan annelerin DÖB alma oranları, TNSA 2013 ve yapılan bazı çalışma sonuçlarına göre daha düşük bulunmuştur. Bu sonuç gebelik süresince birinci basamak sağlık hizmetlerinden alınması beklenen bakım hizmetinin yeterli olarak alınmadığını göstermektedir. Bu araştırmanın diğer önemli bir sonucu da kadınların doğum öncesi bakım hizmetlerini daha çok ikinci basamak sağlık hizmetlerinden alıyor olmasıdır.

Öneriler

Sağlıklı bir gebelik dönemi geçirmek ve sağlıklı bir bebek doğurmak tüm gebelerin hakkıdır. Bu amaçla DÖB hizmetlerinin yaygınlaştırılması, sağlık bakım hizmetlerinin kalitesinin artırılması ve bu hizmetlerin yeterli ve eşit olarak sunulması önemlidir. Bu nedenle yeterli DÖB hizmeti almayı etkileyen faktörlerin bilinmesi ve eşitsizliklerin en aza indirilmesi gerekmektedir. Bunun için yapılması gereken, gebe eğitimlerinin yaygınlaştırılmasında en önemli görev sağlık personeline düşmektedir.

EXTENDED ABSTRACT

Adequate Prenatal Care Status of Mothers and Affecting Factors

*

Fatma Başar - Sevil iek

Kütahya Health Sciences University - Gazi University

Prenatal care is the follow-up of health and well-being of mother and fetus at regular intervals. Prenatal care has great importance in detection of risks that may occur during pregnancy and in childbirth. Screening and laboratory tests performed during this period are important in determining pregnancy complications. Besides following the vital findings during this care, pregnant women are provided with training on issues such as nutrition, breastfeeding, contraceptive methods and risk signs in pregnancy. It is stated that prenatal care should be taken at least four times starting from the 28th week in our country. However, it is known that some cases affect prenatal care. Within the scope of the sense of equal healthcare for everyone in healthcare services, it is important to eliminate the factors that affect receiving prenatal care and to provide these services to pregnant women equally. In this regard, this study has been conducted to determine the prenatal care status of mothers that have recently given birth and the affecting factors.

This research is a cross-sectional study. The universe of this research consists of women, who have given birth in 2014 registered to Family Health Centers in Kütahya. Sample of the research consists of stratified randomly sampled 250 mothers that have given birth in Family Health Centers in Kütahya between October 20, 2014 and December 30, 2014. In the collection of data, a survey, which has been prepared by searching the literature and consists of questions regarding socio-demographic characteristics of mothers, their prenatal care status and factors that affect access to prenatal care, has been used. The survey form consists of 31 questions prepared in accordance with the literature. The data has been collected with an average of 20-25-minute face-to-face interviews within the postpartum period. SPSS 15 statistical package program has been used in

the evaluation of the data. Number (n), percentage (%) and Pearson Chi-square test have been used in the analysis of the data.

25.6% of the mothers participating in the survey have been in the age group of 26-30 years, 48% of them have been high school or university graduates and 61.6% of them have been housewives. It has been determined that 62.4% of the spouses of the mothers participating in the survey are high school and university graduates and 39.6% of them are workers. 53.6% of the mothers are married in the 21-25 age group. It has been determined that 56.4% of the mothers participating in the survey have a first gestational age in the 21-25 age group and 34.4% of them have two pregnancies. In addition, 77.2% of the mothers have stated that they became pregnant with their own will. When the prenatal care status is examined, 72.4% of the mothers have received prenatal care, while 27.6% of the mothers have not. When the reasons for not receiving prenatal care are examined, 63.8% of the mothers have not received prenatal care services as they found it unnecessary, 18.8% of them have not received it because of financial incapability and 17.4% of them have not received prenatal care for other reasons. 42% of the mothers have stated that they received prenatal care services from the state hospital, whereas 54.7% of the mothers have stated that they received it from the doctor. It has been found that there is a statistically significant difference between receiving prenatal care services and, occupation, education level, first pregnancy age of mothers, education level, occupation, usage of contraceptive methods, demand of information during pregnancy control of the spouses and how and where they receive prenatal services. It has been observed that there is no significant difference between prenatal care status of the mothers and their age, number of pregnancies and intended pregnancy.

The rates of receiving prenatal care for the surveyed mothers have been found to be low when compared to the Turkey Population and Health Survey (2013) and some other studies conducted. This result indicates that pregnant do not benefit from prenatal care services adequately. It has been determined that accession to prenatal care services by pregnant is affected by the factors such as occupation, education level, first pregnancy age of women, and occupation, usage of contraceptive methods of spouses and being informed during pregnancy control and how and where they

receive prenatal services. For this reason, it is important to know the factors that affect receiving prenatal care. In line with this purpose, it is important to extend these services and increase their qualities and provide them to all pregnant and deliver them equally.

Kaynakça/References

- Abeje, G., Azage, M. ve Setegn, T. (2014). Factors associated with institutional delivery service utilization among mothers in Bahir Dar City Administration, Amhara Region: A community based cross sectional study. *Reproductive Health*, 11(22), 1-7.
- Adriana, N. (2014). Access to health service related to use of antenatal care facilities at the Kawangu Health Centre, East Sumba. *Public Health and Preventive Medicine Archive*, 2(2), 175-180.
- Ajayi, I. O. ve Osakinle, D.C. (2013). Socio-demographic factors determining the adequacy of antenatal care among pregnant women visiting Ekiti State Primary Health Centers. *Online J Health Allied Scs.*, 12(2), 1-6.
- Bbaale, E. (2011). Factors influencing the utilisation of antenatal care content in Uganda. *Australasian Medical Journal*, 4(9), 516-526.
- Berde A.S. ve Uner, S. (2016). Nijeryalı kadınların aldığı doğum öncesi bakımın yeterliliği ve bazı ilişkili faktörler. *TAF Prev Med Bull*, 15(3), 190-8. doi: 10.5455/pmb.1-1439556706
- Beşer, E., Ergin, F. ve Sönmez, A. (2007). Aydın il merkezinde doğum öncesi bakım hizmetleri. *TSK Koruyucu Hekimlik Bülteni*, 6(2), 137-141.
- Çatak, B., Aksan, A. D. ve Zincir, M., (2012a). karabük toplum sağlığı merkezi bölgesinde doğum öncesi bakım hizmetlerinin nicelik ve niteliği. *TAF Prev Med Bull*, 11(2), 153-162. doi:10.5455/pmb.20110725054246.
- Çatak, B., İkişik, H., Kartal, S. B., Öner, C., Uluç, H. H. ve Seğmen, Ö. (2012b). Evaluation of prenatal care in istanbul: a population based study. *Perinatal Journal*, 20(2), 126-134. doi:10.2399/prn.12.0203003.
- Çatak, B., Sütü, S., Kılınç, A. S. ve Badillioğlu, O. (2011). Burdur ilinde ikinci basamak sağlık kuruluşlarında verilen doğum öncesi bakımın değerlendirilmesi. *Sağlık ve Toplum*, 21(2), 15-23.

- Dahal, R. K. (2013). Utilization of antenatal care services in rural area of Nepal. *Intern Med Public Health*, 5(2), 120-131.
- Ergin, F., Aksu, H. ve Demiröz, H. (2010). Doğum öncesi ve doğum sonrası bakım hizmetlerinin nicelik ve niteliği. *Anadolu Hemşirelik ve Sağlık Bilimleri Dergisi*, 13(4), 1-9.
- Ghaffar, A., Pongponich, S., Ghaffar, N. ve Mehmood, T. (2015). Factors associated with utilization of antenatal care services in balochistan province of Pakistan: An analysis of the multiple indicator cluster survey (MICS). *Pak J Med Sci*, 31(6), 1447-1451. doi:<http://dx.doi.org/10.12669/pjms.316.8181>.
- Gill, K. P. ve Devgun, P. (2013). Socio-demographic factors influencing antenatal care practices in urban slums of Amritsar City, Punjab, India. *National Journal of Community Medicine*, 4(4), 574-578.
- Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü, (2014). 2013 Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması (TNSA). Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü, T.C. Kalkınma Bakanlığı ve TÜBİTAK, Ankara, Türkiye. http://www.hips.hacettepe.edu.tr/tnsa2013/rapor/TNSA_2013_ana_rapor.pdf(Erişim Tarihi: 12.12.2016).
- Hagos, S., Shaweno, D., Assegid, M., Mekonnen, A., Afework, M. F. ve Ahmed, S. (2014). Utilization of institutional delivery service at wukro and butajera districts in the Northern and South Central Ethiopia. *BMC Pregnancy and Childbirth*, 14(178), 1-11.
- Khanal, V., Cruz, J. L., Mishra, S. R., Karkee, R. ve Lee, A.H. (2015). Under-utilization of antenatal care services in Timor-Leste: Results from demographic and health survey 2009-2010. *BMC Pregnancy and Childbirth*, 15(211), 1-7.
- Kılıç, M., (2014). Doğum öncesi bakım almayı etkileyen faktörlerin çoklu analizi. *J Clin Anal Med*, 5(6), 498-502.
- Liang, Y. W., Chang, H. P., Lin, Y. H., Lin, L. Y. ve Chen, W. Y. (2014). Factors affecting adequate prenatal care and the prenatal care visits of immigrant women to Taiwan. *J. Immigrant Minority Health*, 16, 44-52. doi:10.1007/s10903-012-9734-z.
- Neyaz, A., Sahu, P. C. ve Ahmed, M. S. (2015). Utilization of antenatal services in slum areas of Aligarh. *International Journal of Reproduction, Contraception, Obstetrics and Gynecology*, 4(3), 678-82.

- Nisar, N. ve White, F. (2003). Factors affecting utilization of antenatal care among reproductive age group women (15-49 years) in an Urban Squatter Settlement of Karachi. *J Pak Med Assoc.*, 53(2), 1-15.
- Omaç, M., Güneş, G., Karaoğlu, L. ve Pehlivan, E. (2009). Arapgir Devlet Hastanesine başvuran gebelerin doğum öncesi bakım hizmetlerinden yararlanma durumları ve etkileyen faktörlerin değerlendirilmesi (Haziran 2004-2005). *Fırat Tıp Dergisi*, 14(2), 115-119.
- Parineeta, M., Bedre, R. ve Solanki, H. (2014). A study of antenatal care service utilization&factors affecting them in rural Bidar, Karnataka. *NJIRM*, 5(1), 31-36.
- Pirinçci, E., Polat, A., Kumru, S. ve Köroğlu, A. (2010). Bir üniversite hastanesinde doğum yapan kadınların doğum öncesi bakım alma durumu ve etkileyen faktörler. *ADÜ Tıp Fakültesi Dergisi*, 11(2), 1-7.
- Sağlık Bakanlığı Türkiye Halk Sağlığı Kurumu Kadın ve Üreme Sağlığı Daire Başkanlığı (2014). Doğum öncesi bakım yönetim rehberi. Ankara. <https://sbu.saglik.gov.tr/Ekutuphane/kitaplar/dogum-onubakim.pdf> (Erişim Tarihi: 25.01.2018).
- Sarfraz, M., Tariq, S., Hamid, S. ve Iqbal, N. (2015). Social and societal barriers in utilization of maternal health care services in Rural Punjab, Pakistan. *J Ayub Med Coll Abbottabad*, 27(4), 843-49.
- Shahram, M. S., Hamajina, N. ve A. Reyer, J. (2015). Factors affecting maternal healthcare utilization in Afghanistan: Secondary analysis of Afghanistan health survey 2012. *Nagoya J. Med. Sci.*, 77, 595-607.
- Shrivastava, S. R. ve Bobhate, P. S. (2013). Study to assess utilization of antenatal and intranatal services amongst women in an Urban Slum of Mumbai. *TAF Preventive Medicine Bulletin*, 12(2), 157-64. doi: 10.5455/pmb1-1341282326.
- Simkhada, B., Teijlingen, E. R., Porter, M. ve Simkhada, P. (2008). Factors affecting the utilization of antenatal care in developing countries: Systematic review of the literature. *Journal of Advanced Nursing*, 61(3), 244-60. doi: 10.1111/j.1365-2648.2007.04532.x.
- Sümbüloğlu, V. ve Sümbüloğlu, K. (2002). *Sağlık bilimlerinde araştırma yöntemleri*, 4. Baskı, Ankara: Hatipoğlu Basım ve Yayım San. Tic. Ltd. Şti.

- Turan, T., Ceylan, S. S. ve Teyikçi, S. (2008). Annelerin düzenli prenatal bakım alma durumları ve etkileyen faktörler. *Fırat Sağlık Hizmetleri Dergisi*, 3(9), 157-72.
- UNICEF, (2015). United Nations International Children's Emergency Fund. Antenatal care coverage: At least four visits, global databases. <http://data.unicef.org/maternal-health/antenatal-care.html> (Erişim Tarihi: 25.08.2017).
- WHO, (2002). World Health Organization. Antenatal care randomized trial: Manual for the implementation of the new model, Geneva. http://whqlibdoc.who.int/hq/2001/WHO_RHR_01.30.pdf?ua=1 (Erişim Tarihi: 15.01.2017).

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

- Başar, F. ve Çiçek, S. (2018). Annelerin yeterli prenatal bakım alma durumları ve etkileyen faktörler. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 9(16), 2574-2596. DOI: 10.26466/opus.499987

Coach 4 Me: Öğretmen Eğitiminde Kullanılabilecek Bir Leonardo Da Vinci Projesi Deneyimi

DOI: 10.26466/opus.498760

*

E. Zehra Turan* - Aysun Erginer** - Ergin Erginer*** - Funda N. Yılmaz****

* Dr. Öğr. Üyesi, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Nevşehir / Türkiye,

E-Posta: zturan@nevsehir.edu.tr

ORCID: [0000-0001-5635-0032](https://orcid.org/0000-0001-5635-0032)

** Doç. Dr., Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Nevşehir / Türkiye,

E- Posta: aysunerger@nevsehir.edu.tr

ORCID: [0000-00002-0029-4032](https://orcid.org/0000-00002-0029-4032)

*** Doç. Dr., Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Nevşehir / Türkiye,

E- Posta: erginerginer@nevsehir.edu.tr

ORCID: [0000-0002-7590-4755](https://orcid.org/0000-0002-7590-4755)

**** Dr. Öğr. Üyesi, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Nevşehir / Türkiye

E- Posta: fundan@nevsehir.edu.tr

ORCID: [0000-0002-3228-4605](https://orcid.org/0000-0002-3228-4605)

Öz

Yaşam boyu öğrenmeye yönelik çeşitli uygulamalar, Avrupa Birliği (AB) tarafından ERASMUS+ Leonardo da Vinci Programı kapsamında desteklenmekte, ülkelerin ulusal ajansları ve sivil toplum kuruluşları aracılığıyla projelendirilmektedirler. Leonardo da Vinci Programı, AB'ye üye ve aday ülkelerin mesleki eğitime yönelik politika ve uygulamalarını desteklemek ve geliştirmek için yürütülen bir eğitim programıdır. Bu eğitim programı kapsamında hazırlanan projelerden birisi de "Coach 4 Me" isimli projedir. "Coach 4 Me", 6 ülke tarafından yürütülen ve öğretmenlerle akademisyenlerin öğretim becerilerinin geliştirilmesinin amaçlandığı bir projedir. Projenin daha geniş kitlelere tanıtılması ve öğretimsel etkinliklerin, süreç sonrasında da farklı eğitsel ortamlarda kullanılması, projede sürdürülebilir amaçlar olarak belirlenmiştir. Çalışmada, bir AB projesi olan "Coach 4 Me" tanıtılarak, projenin amaçları arasında yer alan "daha geniş kitlelere ulaşma" amacının gerçekleştirilmesine çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Avrupa Birliği Eğitim Programları, Avrupa Birliği Projeleri, Coach 4 Me, Öğretim, Öğretimsel Etkinlikler

Coach 4 Me: Experience of a Leonardo Da Vinci Project for Teacher Education

*

Abstract

Various applications for lifelong learning are supported by the European Union (EU) as part of the ERASMUS + Leonardo da Vinci Program and are projected through national agencies and non-governmental organizations. The Leonardo da Vinci Program is a training program to support and develop the policies and practices of EU member and candidate countries for vocational education. Within the scope of this training program one of the projects prepared is "Coach 4 Me" named project. "Coach 4 Me" is a project which aimed to improve the teaching skills of teachers and academics was carried out by including 6 countries. Introducing the project to a wider audience and using instructional activities in different educational environments after the process have been determined as sustainable objectives in the project. In the study, the Coach 4 Me", which is an EU project, was introduced, "to reach a wider audience" which is among the aims of this project.

Keywords: *European Union Education Programs, European Union Projects, Coach 4 Me, Teaching, Instructional Activities*

Giriş

Dünyadaki tüm ülkeler gibi Türkiye de teknolojinin hızla ilerlemesiyle, bir değişim ve dönüşüm sürecinden geçmektedir. Avrupa ülkelerinden bazıları, geleceklerini kendi aralarında ekonomik, sosyal, politik ve teknolojik alanlarda işbirliği yapmakta görmüşler ve farklı isimlerle faaliyet gösteren toplulukların ardından, Avrupa Birliği (AB)'ni oluşturma yoluna gitmişlerdir. AB ülkeleri, kültürel ve bölgesel farklılıklarına rağmen "barış, demokrasi, hukukun üstünlüğü ve insan hakları" ilkelerinde birleşirler. AB kapsamında bu değerleri yaşatmak, yaymak ve dünya genelinde paylaşmak için çalışan ülkeler, bu konuda farklı projeler ve uygulamalara yönelmektedirler. AB ülkeleri arasında aday ülke olarak yer alan Türkiye de, sürece doğal bir şekilde katılmıştır. Bununla birlikte, eğitim göstergeleri açısından (Maya, 2006) üye ülkelere göre dezavantajlı bir konumdadır.

AB ekonomik ve politik bir birlik olarak düşünülse de, aslında "kültürel ve eğitsel" alanlarda da sürekli gelişimi ilke edinmektedir. Türkiye'nin yakın geçmişinde ve geleceğinde önemli bir konumda olan AB ülkeleri ile hukuki, ekonomik işbirliğinin yanında, eğitim konusunda da bazı anlaşmalar yapılmaktadır. Türkiye, isimleri zaman zaman değişen "Sokrates, Erasmus, Yaşam Boyu Öğrenme ve Gençlik Programları vb." paydaşı konumundadır. Bu bağlamda anlaşmalar imzalanmış ve eğitim programları ortaklıkları oluşturulmuştur. "Türkiye Yükseköğretim Yeterlilikler Çerçevesi (TYYÇ)" oluşturulmuş, yükseköğretim sistemi içerisinde yer alan yükseköğretim ile mesleki eğitim alanlarında "Alana Özgü Yeterlilikler" tanımlanmıştır. Böylece ilgili alan yeterlilikleri doğrultusunda, yükseköğretim kurumlarının eğitim öğretim programlarının yapılandırılması ve sürekli güncellenmesi sağlanmıştır. Artık, eğitim alanında yerel olmaktan uluslararası düzeye ulaşılmaya çalışılmaktadır. Kulaksız (2010), eğitimde küreselleşmenin yollarından birisinin AB Eğitim Programları (EUEP) gibi uluslararası eğitim çalışmalarına katılmak olduğunu ifade etmektedir. AB Eğitim Programları, ortak bir bütçe havuzundan faydalanarak, AB'ye üye ya da aday ülkelerin eğitim seviyelerini geliştirmek ve belli bir seviyeye ulaştırmak amacı ile yararlandıkları eğitsel programlardır. Bu programlar ekonomik, sosyal ve kültürel alanlarda gelişme ve

bütünleşme için önemlidir. Türkiye, AB eğitim programlarına katılarak bir bakıma eğitimde küreselleşme hareketlerine adım atmış olmaktadır.

“AB Eğitim ve Gençlik Programları’nın hedefleri; çok uluslu eğitim, mesleki eğitim ve gençlik ortaklıkları oluşturmak; yeni yaklaşımları hedefleyen eğitim ve öğretim projeleri üretmek; öğretim programlarının ve yurtdışında eğitim fırsatlarının değişimini sağlamak; ülkeler arasında akademik ve mesleki uzmanlık ağları kurmak; açık ve uzaktan eğitim ile bilgi iletişim teknolojilerinin eğitim alanında kullanılmasına ve eğitimde çoklu ortam desteğinin sağlanmasına katkı sağlamak” (Ertl, 2003) olarak sıralanabilir.

AB tarafından “2007-2013” yılları arasında yürütülen ve 2014 yılında sonlandırılan yaşam boyu öğrenme kapsamındaki mesleki eğitime yönelik hibeler, “2014-2020” yılları için Erasmus+ başlığı altına alınmıştır. Erasmus+ programıyla, eğitim, gençlik ve spor alanlarında 2020 yılına yönelik işbirliğine odaklanılmaktadır. Mesleki eğitimde ise becerileri geliştirmek, istihdamı sağlamak ve kaliteyi arttırmak amaçlanmaktadır (UA, 2011a, 2011b, 2015, 2018a).

Erasmus+ ismi altında AB eğitim programları, eğitim, gençlik ve spor alanlarında farklı yaş grupları ve hedef kitleye yönelik destekleyici bir programa dönüşmüştür. Okul eğitimi, yükseköğretim, mesleki eğitim, yetişkin eğitimi, gençlik ve spora ilişkin projeler, bu program kapsamında yer almaktadır. Yaşam Boyu Öğrenme Programları kapsamında olan “Comenius, Erasmus, Leonardo da Vinci, Grundtvig Programları ile Gençlik Programı ve 5 Uluslararası İşbirliği Programı (Erasmus Mundus, Tempus, Alfa, Edulink ve Sanayileşmiş Ülkelerle İşbirliği Programı)” da dahil edilerek Erasmus+ Programı başlığı altında toplanmıştır. Böylece tek bir program ile parçalı yapı uygulamasından vazgeçilerek başvuru koşulları sadeleştirilmiştir (UA, 2015, 2018b).

AB Eğitim ve Gençlik Programları’ndan “AB üyesi ülkeler, AB üyesi olmayan program ülkeleri (Norveç, İzlanda, Lihtenştayn, İsviçre, Makedonya ve Türkiye) ve üçüncü ülkeler (Arnavutluk, Bosna Hersek, Kosova, Karadağ Cumhuriyeti, Sırbistan, Ermenistan, Azerbaycan, Belarus, Gürcistan, Moldova, Ukrayna, Cezayir, Mısır, İsrail, Ürdün, Lübnan, Libya, Fas, Filistin, Suriye ve Tunus)” (UA, 2018c) yararlanabilmektedirler. Türkiye’nin bu programlardaki görevli organı “Ulusal Ajans”tır. AB eğitim programları dört dönemde ele alınabilir ve Türkiye için bu

katılımın en yoğun olarak gerçekleştiği dönem “2007-2013” yılları arasındır. Bu dönemde Yaşam Boyu Öğrenme Programı çatısı altında yer alan “Mesleki Eğitim Programı olan Leonardo da Vinci” projeleri gerçekleştirilmiştir.

AB politikalarında yaşam boyu eğitim, özellikle üzerinde durulmakta olan bir konudur. Avrupa’da eğitimin sadece okulda verileceği düşüncesinden uzaklaşarak, eğitim süreci sonrasında da insanların kendilerini geliştirmelerine yardımcı olunmaya çalışılır. Amaç, yediden yetmişe herkesin yaşamlarının her alanında ve her an eğitim sürecinden geçmesini, eğitim-öğretimi “yaşam felsefesi” haline getirmelerini sağlamaktır. Bu nedenledir ki Avrupa’da zorunlu eğitim süreleri olabildiğince uzatılmakta, bireyleri okula yönlendirecek teşviklerde bulunmaktadır (Yazgı, 2010, s.74).

Yaşam Boyu Öğrenme Programı’nın amacı, AB bünyesindeki eğitim ve öğretim kurumlarının ve sistemlerinin dünya kalitesinde bir referans noktası olabilmesi için bu kurumların arasında değişimleri, işbirliğini ve hareketliliği teşvik etmektir. Aynı zamanda katılımcı ülkelerdeki eğitim ve öğretim sistemlerinin modernleştirilmesi ve adaptasyonuna katkıda bulunmak, programın hareketlilik ve diğer işbirliği faaliyetlerine katılan bireysel vatandaşlara Avrupa katma değerinin kazandırılmasını sağlamak amaçlanmaktadır (Ünal, 2016, s.581-598).

Leonardo da Vinci Ortaklık Projeleri ise mesleki eğitim ile ilgili tüm kurum ve kuruluşların (okul, STK, KOBİ vb.) proje hazırlayarak katılabilecekleri türden projeler olup, Leonardo da Vinci Programı kapsamındaki “Leonardo Ortaklıkları”, proje tabanlı bir faaliyettir. Ortaklık faaliyetinde ürün ya da çıktı amaçlı ve işbirliğini kuvvetlendirici nitelikte ortaklıklar oluşturularak, bu amaca yönelik çalışma ziyaretleri gerçekleştirilmek amaçlanmaktadır. Leonardo da Vinci Mesleki Eğitim Programı Ortaklık Projeleri’ne 2009 yılında 135 başvuru yapılmış, bunlardan 45’i kabul edilmiş ve kabul edilen projelerin bütçesi 860.000 Avro olarak gerçekleşmiştir. 2010 yılında ise yaklaşık iki katı artışla 251 başvuru yapılmış, bunlardan 85’i kabul edilmiş ve kabul edilen projelerin bütçesi 1.400.000 Avro olmuştur (UA, 2011b).

Leonardo da Vinci Programı, ülkeler arası işbirliği yoluyla mesleki eğitim uygulamalarında kalitenin geliştirilmesini, yeniliklerin teşvik edilmesini ve eğitimde kaliteyi amaç edinmektedir. Programın birinci

aşamasının hedefleri doğrultusunda ikinci aşamada da katılımcı ülkelerin mesleki eğitim sistemleri ve uygulamalarında kalitenin geliştirilmesi, yeniliklerin teşvik edilmesi ve eğitimde kalite alanlarında, kültürel çeşitliliği ve dil çeşitliliğini de dikkate alarak gerçekleştirdikleri etkinlikler desteklenmektedir (Uysal, 2004).

Avrupa Komisyonu'nun 2007 yılı "Topluluk Programları II, Leonardo da Vinci ve e-Öğrenme Final Değerlendirmesi" adlı raporunda projelerin "dil öğrenimi ve öğretimi, yenilik ve yeni öğretim yöntemlerinde olumlu değişim sağladığı, katılımcıların iletişim becerilerini, kültürel farkındalıklarını ve mesleki yeterliklerini geliştirdiği" sonuçlarına ulaşılmıştır (Kesik ve Balcı, 2016). Yaşamboyu öğrenme anlayışı çerçevesinde bireyin hızla değişen mesleki eğitim sistemine ve koşullarına uyum sağlamasını kolaylaştıran projeler, aynı zamanda kurumların rekabet güçlerinin artırılmasına katkıda bulunacak yenilikçi araç ve yöntemlerin geliştirilmesine finansal destek sağlamaktadır ve projeler için başvurular kurumsal düzeyde yapılmaktadır (UA, 2011a).

Coach 4 Me (Life Long Learning Programme, Leonardo da Vinci Projesi, No: 2013-1-TR1-LEO04-48030 1, Tarih: 01/04/2014–10/07/2015), Yaşamboyu Öğrenme Leonardo da Vinci programı kapsamında üretilen projelerden biridir. Coach 4 (for) Me, "bana koçluk et" anlamında kullanılmıştır. Sağlık, ekonomi, eğitim vb. pek çok alanda kullanılan koçluk, "uzman kişilerin uzmanlık alanlarına göre bilgi, birikim ve deneyimlerini paylaşmaları" anlamına gelmektedir. Passmore (2014) koçluğun, çalışanların gelişimi, performans (iş başarımı) artışı sağlama ve örgütsel değişim amacıyla kullanıldığını belirtmektedir. Koçlar, karşılıklı güvenin sağlanarak ve eleştirel yaklaşarak koçluk alanının öğrenilmesini, ilgi alanına göre davranış değişikliğinin oluşmasını amaçlamaktadırlar. Bu amaçlara ulaşmak için koçun ilişki kurma, sürdürme, etkili iletişim becerilerine ve hizmet alanlarının ihtiyacı olan koçluk tekniği, modeli veya yaklaşımını uygulama becerilerine sahip olması gerekmektedir. Öğretmenlerin de koçluk görevleri bulunduğundan, bu projede koçluğun öğretmen eğitimi ile ilişkilendirilmesi doğal karşılanmalıdır.

Coach 4 Me projesi, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi¹ Uluslararası İlişkiler Ofisi ve Eğitim Fakültesi yürütücülüğünde hazırlanmıştır. Projede, öğretim elemanları ve öğretmen hareketliliği sağlanmış; pilot bir proje olarak gerçekleştirilmiş; yabancı dille ilgili ortaklar bir araya getirilmiş ve ülkeler arasında ağ bağlantıları oluşturulmuştur. Ağ bağlantıları, proje kapsamındaki ülkeleri ziyaret ederek ve sürekli iletişim halinde olarak sağlanmıştır. Coach 4 Me projesine, dört AB ülkesi, bir Avrupa ülkesi (İzlanda) ile bir AB'ye aday ülke olan Türkiye dahil edilmiştir. İki yıllık bir süreyi kapsayan proje etkinliklerine, ülke ortaklarından on dört öğretmen/öğretim elemanı katılmıştır. Atölye çalışmalarına, projeye katılımcı olan ülkelerin, kendi ülkelerinden birden fazla öğreticinin katılma zorunluluğu koşulu sağlanmıştır.

Öğrencilerin günlük yaşamda artık geleneksel olan öğretim yöntemlerini sevmemeleri ve öğrencilerden farklı, yenilikçi yöntemler beklemeleri, projenin hazırlanması için esin kaynağı olmuştur. Coach 4 Me projesinde, proje süresi boyunca her ülke bir öğretim modeli (etkinliği) hazırlamış (ya da kendi eğitim sistemlerinde uyguladıkları öğretim etkinliklerini kullanmış), öğretim etkinliğini kurumunda/okulunda uygulamış ve sonrasında onu belirli bir sıralamayla gittiği ülkelerde ortaklarıyla paylaşmıştır. Diğer ortaklar ise bu etkinliği, kendi ülkelerinde uygulamışlar ve daha sonra katıldıkları toplantılarda dönüt vermişlerdir. Örneğin, belirlenen sıralamaya göre İzlanda'ya giderek öğretimsel etkinliği izleyen ortaklar, ülkelere döndükten sonra bu öğretimsel etkinliği kurumlarında/okullarında uygulamışlar, ardından gittikleri toplantılarda dönütleri paylaşmışlardır.

Projede farklı kültürlerden öğretmenler ve akademisyenler bir arada olduğu için, aynı öğretimsel etkinlikten elde edilen dönütler ülkelere göre farklılık gösterebilmiştir. Ayrıca süreç içinde proje ortağı olan bazı ülkeler, kendileri için geliştirdikleri öğretimsel etkinliklerle projede tanıştıkları başka öğretimsel etkinlikleri birleştirerek, bam başka öğretimsel etkinlikler de üretebilmişler ve bunları toplantılarda tanıtmışlardır. Proje süreci boyunca proje ortağı ülkelerin toplantılara katılamamaları durumunda, daha sonraki toplantılara katılmaları ve tanıtılan öğretimsel etkinliği

¹ Projenin kabulü ve yürütülmesi esnasında kurum Nevşehir Üniversitesi olarak anılmaktaydı. İsim değişikliği 2013 yılında gerçekleşmiştir.

öğrenerek sonraki toplantılarda elde ettikleri dönütleri paylaşımları sağlanmıştır. Proje ortağı ülkelerin her birinin bir öğretimsel etkinlik üretmesi ve aynı zamanda başka ortak ülkelerden öğrendikleri öğretimsel etkinlikleri, kendi ülkelerinde uygulayarak dönüt vermek zorunda olmaları, proje katılımcılarının proje boyunca aktif olarak çalışmalarını gerektirmiştir. Ayrıca, her öğretimsel etkinlikle ilgili öğretici ve öğrencilerden, etkinliğin anlaşılabilirliği ve verimliliği hakkında görüş alınması, etkinliklerin amaçlara uygunluğu ve uygulanabilirliği açısından açıklayıcı olmuş, gelen dönütler doğrultusunda etkinlikler geliştirilmiştir.

Türkiye bu projede, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Eğitim Fakültesi tarafından temsil edilmiştir. Projenin ilk eğitim programı, 30 Aralık 2013 tarihinde proje ortaklarından Türkiye'nin ev sahipliğinde Nevşehir'de gerçekleştirilmiştir. İlk toplantıda projenin genel hatları konuşulmuş ve bir logo tasarımı planlanmıştır. Türkiye'nin ardından Kuzey İrlanda'da toplantı yapılmıştır. Üçüncü toplantı İzlanda'da, dördüncüsü İsveç'de, beşincisi İtalya'da ve son toplantı Polonya'da gerçekleştirilmiştir.

Proje Süreci

Bir AB projesi olan "Coach 4 Me" ile, AB'ye üye olmanın doğal amaçlarından olan "daha geniş kitlelere ulaşma" amacının gerçekleştirilmesine çalışılmıştır. Ayrıca, "Coach 4 Me" projesinin tanıtımının yapıldığı bu çalışma ile, AB programları kapsamında hazırlanan projelerde ortaya çıkabilecek ürünlere yönelik farkındalık kazandırma da çalışmanın amaçları arasındadır. Bu doğrultuda çalışmada adı geçen projeden elde edilen deneyimlere yer verilmiştir.

Proje Neden Önemli?

Türkiye'de AB projeleri her yıl daha fazla ilgi görmekte, hazırlanan proje sayısı gün geçtikçe artmakta, bu ilgi ve katılım ise projeleri daha önemli bir hale getirmektedir. AB projeleriyle farklı ülkeler, farklı kültürler ve farklı eğitim sistemlerini tanımak ve çok kültürlü ortamlar yaratmak son derecede önemlidir. AB projesi kapsamında, ülkelerin yaratıcı öğretimsel

bir etkinlik geliştirerek eğitimsel birikimlerini ortaya koymaları ise oldukça önemli görülmektedir.

Projede, katılımcı ülkelerde faaliyet gösteren 6 farklı kurum yer almış, konuyla ilgili farklı bakış açıları bir araya getirilmeye çalışılmıştır. Proje ortaklarının bir araya gelerek çok kültürlü ortamlar oluşturmaları, birbirlerini tanımaları ve karşılıklı hoşgörünün sağlanması açısından önem arz etmektedir. AB projeleri ve programları, bireyleri yabancı dil öğrenmeye de teşvik etmektedirler. AB, dilin toplumsal ve bilişsel boyutlarının farkına varılması ve aynı zamanda kültürel beraberliğin oluşturulması yönündeki çalışmalarıyla / projeler yoluyla dil eğitimini de desteklemektedir.

Proje, ortakları arasındaki grup dinamiğini canlı tutmak, grup motivasyonunu arttırmak ve grup çalışmalarına katkı sağlamak yoluyla; ortakların öğrenirken eğlenmesini, yapılan uygulamaları mesleki yaşamlarında kullanabilmelerini, uygulamaları kullanırken ortaya çıkabilecek aksaklıkları giderebilmeyi ve öğrenme ortamlarını eğlenceli hale getirmeyi sağlamıştır. Proje boyunca, grup üyelerinin aralarındaki etkileşimin en üst düzeye çıkarılmasına yönelik çaba sarf ettikleri görülmüştür. Uygulanmakta olan farklı programların birbiriyle daha yakın ve işbirliği içinde olmalarının faydalı olacağı düşüncesi, ortak etkinliklerin oluşturulmasına sebep olmuştur. Ortakların öğretim etkinliklerini değerlendiren becerilerini geliştirmeleri de önemli bulunmuştur. Yine, öğretmenlerden ve öğrencilerden etkinliklerin verimliliği ve anlaşılabilirliği hakkında dönüt alınması, öğretimsel etkinliklerin uygulanabilirliği ve amaçlara ulaşılabilirliği açısından fikir vermiştir.

Projenin Özel Amaçları:

Projenin amaçları yaşam boyu öğrenme çerçevesinde iki başlık altında incelenmiştir:

Mesleki Amaçlar:

- Yaşam boyu eğitim / mesleki deneyim ve yeterliklerin kalitesini arttırmak,
- Ülkelerarası teknolojik ve kurumsal değişiklikleri bütünleştirmek,

- Mesleki eğitim kurumları ile işletmeler arasında işbirliğini geliştirmek,
- İstihdam imkânlarını arttırmak,
- Sürekli mesleki eğitim ve yaşam boyu öğrenme isteğini güçlendirmek,
- Yarının mesleklerine hazırlanma ve teknolojik değişimlere uyumu teşvik etmek,
- Mesleki eğitim alanında, dil yeterliliklerinin geliştirilmesi ve ortak bir terminolojinin oluşturulmasını sağlamak,
- Özellikle gençler için temel mesleki eğitimi desteklemek ve teşvik etmek,
- Mali, sosyal veya fiziksel nedenlerle eğitimden yararlanamamış kişiler için temel mesleki eğitime veya ileri düzeydeki eğitimlere erişimi kolaylaştırılmak.

Öğretimsel Amaçlar:

- Eğiticilere/öğretmenlere sınıflarında yeni öğretme becerileri ve yeterlikleri kazandırmak,
- Sınıf yönetimi performanslarını arttırmak,
- Heterojen gruplara daha kolay ulaşmak, geleneksel öğretimin dışına çıkarak kişisel ve sosyal beceriler geliştirmek,
- Kültürlerarası, farklı kuşaklarda ortaya çıkan çatışmaları en aza indirerek, bunlarla baş edebilmeyi öğretmek,
- Avrupa düzeyinde iyi öğretimsel etkinlikleri paylaşabilmek,
- Öğretimsel etkinlikleri sınıflara taşıyabilmek,
- Her ortağın uyguladığı farklı ve etkili öğretim yöntem ya da modelini incelemek ve kendi ülkesine uyarlayarak uygulama sonuçlarını değerlendirmek,
- Ortaklar arasındaki grup dinamiğini canlı tutmak ve motivasyonu arttırmayı sağlamak.

Projenin Katılımcıları:

Her ülkenin kendi bütçesine göre bir katılımcı listesi bulunmaktadır ve her oturumda katılımcı sayısı değişmektedir. Çünkü projeye katılan daimi araştırmacılar dışında, hareketlilik kapsamında ülkelerden gelen farklı

katılımcılar da mevcuttur. Projedeki katılımcı insan kaynakları özellikleri, katılan kurumun özelliklerini yansıtmakta, duruma göre akademisyenler kurum yöneticileri ya da öğretmenlerden oluşmaktadır. Kurumlara göre katılımcı özellikleri aşağıda verilmektedir:

Şekil 1. Coach 4 Me Proje Katılımcıları

- Türkiye: Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi'nin çeşitli fakültelerinden bütçeleme hareketlilik kapsamında kurum yetkilisi tarafından seçilen öğretim üyeleri.
- Polonya: SPEAK EUROPE Language Club'da görevli kurum araştırmacıları ve dil öğretmenleri.
- İsveç: SFI Söderort'da kurum araştırmacıları ve dil öğretmenleri.
- İtalya: Italian in Italy'de görevli kurum araştırmacıları ve dil öğretmenleri.
- Kuzey İrlanda: North West Academy of Learning'te görevli bir proje yürütücüsü ve kurum öğretmenleri.
- İzlanda: Midstod simenntuar á Sudurnesjum'da görevli bir proje yürütücüsü ve kurum öğretmenleri.

Projenin Uygulama Süreci

İki yılı kapsayan (2013-2015) uygulama sürecindeki etkinliklere ülkeler, Türkiye'nin ev sahipliğinde başlamışlardır.

İlk Buluşma Türkiye ve Planlanan Etkinlikler: Türkiye buluşması, uygulamalardan ziyade, yapılacak etkinliklerin planlanması şeklinde bir gelişim göstermiştir. Proje logosu ve web sayfası, projenin sosyal medyada tanıtımı ve sosyal medya üzerinden bilgi paylaşımı sorunlarına bu oturumda çözümler üretilmiştir. Ayrıca katılımcı kurumlar kendilerini tanıtmışlar, gelecekte yapılacaklar konuşulmuştur. Katılımcılar Kapadokya'nın büyüleyici atmosferinde ağırlanmışlar ve bir Türk gecesine katılımları sağlanmıştır.

Fotoğraf 1. Türkiye İzlenimleri

Kuzey İrlanda ve İlk Yaratıcı Uygulamalar, GROW Model (Goal, Reality, Objective, Will): İlk yaratıcı öğretim uygulaması örneği (GROW Model, Goal, Reality, Objective, Will), katılımcılara Kuzey İrlanda tarafından sunulmuştur. Bir öğrenciyle karşılıklı çalışarak, öğrencinin problemi ve amaçları üzerinden, problem çözme becerisini güçlendirmek amaçlanmıştır. Bu etkinlik diğer ülke katılımcıları eğitmenlerine öğretilmiş ve kendi ülkelerindeki uygulama deneyimlerini bir sonraki buluşma için hazırlamaları istenmiştir.

İzlanda, Ülkelerin Kuzey İrlanda'nın Önerdiği Öğretim Etkinliğini Sunumları ve İsveç'in Sunumu, Mediation Model: İzlanda'da bir araya gelindiğinde, ülkelerin kendi eğitim sistemlerinde GROW Modeli uygulamaları izlenmiş ve değerlendirilmiş, oldukça yoğun bir program yürütülmüştür. Bu oturumda aynı zamanda İzlanda öğretim etkinliği olan Mediation Model'in uygulamasını diğer ülkelere öğretmiştir. İzlanda'nın muhteşem gayzerleri ve okyanus balinaları izlenmiş, Bluee Lagoon ziyareti gerçekleştirilmiştir.

İsveç Buluşması, Ev Sahibi Etkinlik Five Beautiful Words'ün Uygulanması, Mediation Model'in Diğer Ülkelerce Uygulanması ve Polonya'nın Etkinliği Maps and Territories Model: İsveç'te daha önceki buluşmalara göre, zaman daha uzun planlanmıştır. Tüm ülkeler Mediation Model'in kendi ülkelerinin eğitim sistemlerindeki uygulamalarını sunmuşlar, devamında Polonya'dan gelen katılımcılar kendi ülkelerine özgü öğretim etkinliği Maps and Territories Model'i diğer ülkelere öğretmişlerdir. İsveç de bu buluşmada, kendi etkinliği Five Beautiful Words'ü diğer katılımcı ülkelere öğretmiştir.

Fotoğraf 2. İsveç İzlenimleri

Bu buluşmada tüm etkinlikler bir gemide ve İsveç Finlandiya arasındaki deniz yolculuğu esnasında gerçekleştirilmiştir. Yolculuk bitimi İsveç fyörkleri izlenmiş, geleneksel bir İsveç restoranında akşam yemekleri yenmiştir. İsveç'teki konaklama alanı, artık denize açılmayan bir gemiden hizmete sunulan ilginç bir oteldir.

İtalya, Maps and Territories Model'in Diğer Ülkelerce Uygulanması, İtalya'nın Etkinliği Seven Steps ve Türkiye'nin Etkinliği, Creative Images of Concept: Daha çok yabancı dil öğretiminde uygulanmaya uygun olan Seven Steps'in, öğrencilerin zihinlerinde yaratıcı imgeler oluşturmaya yarayan Creative Images of Concept'in ülkelere öğretilmesi, katılımcılara çok yoğun ve eğlenceli anlar yaşattır. Türkiye, çalışmada, öğretmen adaylarının bir kavram üzerinden yaratıcı imgeler oluşturarak, bunu öğretimsel etkinliğe dönüştürmesini modellemiş, İtalya, fotoğraflar üzerinde duyguları temsil eden renklerle betimlemiştir. Katılımcıların renk tercihleri fotoğraflar üzerindeki duygusal anlamları yeniden resmetmeyle sonuçlanmıştır. İki Akdeniz ülkesinin insanların sıcaklığı, tüm proje katılımcılarına da yansımıştır.

The time has come and we are about to say goodbye. Our project is finishing and in order to celebrate it and share the knowledge we have gained during the last 2 years we would like to invite you to the final conference in Warsaw, 11th June. Here you can see the programme of the meeting. Hope to see you in Warsaw! ☺

Fotoğraf 3. İtalya İzlenimleri

Polonya, Veda Vakti, Genel Değerlendirme: Polonya’da, projenin son iki etkinliğinin ülkelere göre uyarlama deneyimleri ile eksik uygulaması bulunan ülkelerin çalışmaları izlenmiştir. Bir genel değerlendirme toplantısı da yapılmış, projenin raporlaştırılmasına ilişkin bilgi paylaşımlarında bulunulmuştur.

Fotoğraf 4. Polonya İzlenimleri

Toplantıda ayrıca, ülkelerin önerdiği her etkinlik uygulaması için yerel dönütleri incelenmiş, uygulamalarda karşılaşılan zorluklar tartışılmış, gerektiğinde farklı görüşler model öğretim etkinliklerin gelişimini destekliyorsa, gerekli revizyonların yapılması sağlanmıştır. Yaratıcı bir öğretim etkinliğinin yaratıcı bir başka öğretim etkinliğine esin kaynağı olabilmesine çalışılmış, yeni etkinlik önerileri üzerinde yeni değerlendirmeler yapılmıştır.

Şekil 2. Kültürlere Göre Ortaya Çıkan Bazı Yaratıcı Öğretimsel Etkinlikler

Sonuç ve Tartışma

AB projeleri AB ve diğer ülkeler arasında var olan eğitimsel ve kültürel etkileşimin artmasına katkıda bulunmaktadır. Uluslararası kuruluşlar ve topluluklar arasında yer alan AB, ekonomik ve siyasi alanda yürüttükleri işbirliğinin yanı sıra, eğitimi çağın gelişmelerine uyarlamak ve kaliteyi arttırmak için bir çok uluslararası proje ve faaliyet ortaya koymakta ve yürütmektedirler (Aydoğan & Şahin, 2006, 456). Bu faaliyetlerden biri de Avrupa Birliği Eğitim Programları gibi uluslararası eğitim çalışmalarıdır. Eğitim çalışmaları bazen okullarla, bazen sivil toplum kuruluşları ile bazen de yükseköğretimle yapılmaktadır. Tüm bu çalışmalar ülkelerarası etkileşimi ve iletişimi sağlamakla birlikte, farklılıklara saygıyı da öğretmektedir.

Coach 4 Me, öğretmen eğitimi süreçlerinde, meslek öncesi, mesleki eğitim esnasında ve sonrasında, öğretmen, öğretmen adayı ve öğretmen eğitimci akademisyenleri, öğretmenlik yetilerini yaratıcılığa taşıma noktasında geliştirici özel bir güce sahip kılacaktır. Bu bağlamda, öğretimsel

süreçlere pratikte yeni ve yaratıcı değerler katarken, uygulama periyotlarında, öğrenme-öğretme süreçleri üzerinde kuramsal anlamda yeniden düşünme, karşılaştırma ve değerlendirme olasılıklarını da aktif hale getirmiştir.

Konokman, Akay & Demircioğlu (2015) öğretim elemanlarının görüşüne dayanarak AB projelerinin bilimsel çalışma üretmeye, motivasyon sağlamaya, özgüven oluşturmaya, girişimcilik ve problem çözme becerisini geliştirmeye katkı sağladığını belirtmişlerdir. Bu projede de benzer süreçlere şahit olunmuştur.

Ortak bilimsel ve sosyal amaca hizmet eden projelerin, sonuçlandırıldıklarında, ürettikleri değerlerini başka platformlarda paylaşmaları, başka projelere örnek ve öncü olmaları, gelecek yeni projeler için ateşleyici bir güce sahip olmaları gerekmektedir. Bu bağlamda, bu tür projelerin tanınırlıklarını ve katma değerlerini arttırmak için, akademik platformlarda tanıtılmaları, projenin her hangi bir aşamasına küçük de olsa bir dokunuşu bulunan aslında tüm katılımcıların gönüllerindeki ifadeleri somutlaştırmanın bir başka yoludur.

Bu projenin, gelecekteki projelere projeksiyonu ise şöyledir: Her türlü bilimsel, sosyal ve evrensel içeriği olan projelerde olduğu gibi, AB Projelerine de katılımlar teşvik edilmelidir. Özellikle bu katılımlarda, katılımcıların yeni projeler üretme becerilerinin gelişimine katkı vermeye çalışılmalıdır. Bu projenin uygulama örnekleri başka bir çalışmada detaylı olarak incelenecektir.

EXTENDED ABSTRACT

**Coach 4 Me: Experience of a Leonardo Da Vinci
Project for Teacher Education**

*

E. Zehra Turan - Aysun Erginer – Ergin Erginer – Funda N. Yılmaz

Neuşehir Hacı Bektaş Veli University

The EU, which comes from the idea of combining their powers, using their existing resources together and developing together, started with 6 member countries it continues its journey with 28 candidate countries. In addition, including Turkey there are countries waiting to be candidates for the EU. The EU, which was initially formed as an economic and political structure, also contributes to the achievement of educational and cultural gains. EU countries implement some training programs and projects by signing agreements in educational and cultural fields, including candidate countries. One of the countries implementing for EU programs and projects is Turkey.

Erasmus + has been established with the inclusion of Comenius, Erasmus, Leonardo da Vinci, Grundtvig Programs, Youth Program and 5 International Cooperation Programs (Erasmus Mundus, Tempus, Alfa, Edulink and Cooperation Program with Industrialized Countries) covered within the scope of Lifelong Learning Programs. Thus, with the transition to a single program, the application of fragmented structure was abandoned and the application conditions were simplified. With Erasmus +, EU education programs have turned into a supportive program for different age groups and target groups in the fields of education, youth and sports. There are included in this program projects related to "school education, higher education, vocational education, adult education, youth and sports".

Various applications for lifelong learning, the European Union (EU) by being supported under the Erasmus + Leonardo da Vinci Program, are projected through national agencies and non-governmental organizations of the countries. The Leonardo da Vinci Program is a training program

conducted to support and develop the policies and practices of EU member and candidate countries for vocational education. Within the scope of this training program one of the projects prepared is "Coach 4 Me" is named project. "Coach 4 Me", "Turkey, Northern Ireland, Iceland, Sweden, Italy and Poland", including carried out by 6 countries and academics with teachers to improve teaching skills, it is a 2-years project. Introducing the project to a wider audience and using instructional activities in different educational environments after the process have been determined as sustainable objectives in the project.

Coach 4 Me project in scope, making its first meeting in Turkey, the project's goals, things to do, logo of project etc. are detected; then, the project was carried out by meeting in the partner countries according to the above mentioned ranking. In the project, each country was asked to produce a teaching model (activity) or to present an instructional activity used in the country. After Turkey, project partner traveled to other countries, were introduced instructional effectiveness of the host country, the activity was implemented with participants and thus it was tried to learn. Then, in the next country, the instructional activity in the previous country, the project partners were asked to be tested in their country's schools / institutions; the feedback received from the instructors and students on the comprehensibility and efficiency of the activity was shared in the next meeting and the instructional effectiveness of the host country was introduced and implemented. In the country where the last meeting was held, for the instructional activities previously introduced, the applications and feedback were shared in the partner countries, the project was completed by evaluating the project.

At the end of the practices, it was observed that countries produced activities reflecting their own culture. For example, Northern Ireland proposed as an activity to strengthen the problem-solving skills of the student their problems and goals. Turkey asked teacher candidates to produce creative images through a concept and has been modeled into

the instructional activities. Italy described the participants to their feelings using colors. When the participants used color preferences, they marked the colors on the photos and the photos gained a new meaning

with new colors. Emotions have been re-expressed in colors and the emotions in the photographs have deeper and new meanings.

As a result of the project, original instructional activities were produced to refer teachers to new teaching practices. At the end of the project, the participants had happy learning environments and invaluable learning experiences in their group dynamics.

Kaynakça/References

- Aydoğan, İ., ve Şahin, A. E. (2006). Comenius okul ortaklıkları projelerinin, Comenius amaçlarının gerçekleşmesine katkısı. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 48, 455-480.
- Ertl, H. (2003). The European Union and education and training: An overview of policies and initiatives. İçinde: *David Phillips & Hubert Ertl (ed.) Implementing European Union education and training policy: A Comparative Study of Issues in Four Member States*,(s: 13-39), Netherland: Kluwer Academic Publishers.
- Kesik, F. ve Balcı, E. (2016). AB projelerinin okullara sağladığı katkılar açısından değerlendirilmesi: Bir ölçek geliştirme çalışması. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 24(4), 1621-1640.
- Konokman, G. Y., Akay, C., ve Demircioğlu, T. (2015). Eğitim fakültesi öğretim elemanlarının Avrupa Birliği hayat boyu öğrenme projelerine bakışı. *Journal of International Social Research*, 8(38), 773-790.
- Kulaksız, E. (2010). *Avrupa Birliği Comenius programlarının Türkiye'deki uygulamasına ilişkin katılımcı görüşleri*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Kocaeli Üniversitesi, Kocaeli.
- Maya, İ. Ç. (2006). AB sürecinde Türkiye ile AB ülkeleri eğitim istatistiklerinin karşılaştırması. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 4(4), 375-394.
- Passmore, J. (2014). *Mastery in coaching*. Kogan Page . UK.
- UA. (2011a). *Leonardo Da Vinci mesleki eğitim programı: yenilik transferi*. http://www.ua.gov.tr/uploads/leonardodavinci/TOI/2011_-TOI_TANITIM.pps#256,1,Slayt 1, Erişim tarihi: 15.6.2011.
- UA. (2011b). *Leonardo Da Vinci mesleki eğitim programı: ortaklık projeleri*. <http://www.ua.gov.tr/uploads/leonardodavinci/partnership/2011Ortakliklar.ppt>, Erişim Tarihi: 15.6.2011.

- UA. (2015). Faaliyet Raporu, <http://www.ua.gov.tr/in-dex.cfm?action=detay&bid=9>, Erişim Tarihi: 1.1.2015.
- UA. (2018a). ERASMUS+'ı Merak mı Ediyorsunuz? <http://www.ua.gov.tr/kurumsal/halkla-ili%C5%9Fkiler/erasmus-%C4%B1-merak-m%C4%B1-ediyorsunuz->, Erişim Tarihi: 13.2.2018.
- UA. (2018b). TC. Avrupa Birliği Bakanlığı AB Eğitim ve Gençlik Programları Merkezi Başkanlığı. Erasmus+ Leonardo da Vinci Programı. <http://www.ua.gov.tr/programlar/erasmus-program%C4%B1/mesleki-e%C4%9Fitim-program%C4%B1>, Erişim Tarihi: 30.1.2018.
- UA. (2018c). Türkiye Ulusal Ajansı. Erasmus+ Programında Hangi Ülkeler Yer Alıyor? <http://www.ua.gov.tr/programlar/erasmus-program%C4%B1>, Erişim Tarihi: 16.2.2018.
- Uysal, T. (2004). *Leonardo Da Vinci II programı*. İstanbul: İKV.
- Ünal, M. (2016). Öğretim elemanı ve öğrencilerin AB Erasmus+ Programını algılama durumlarının incelenmesi, *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi (KEFAD)*, 17(3), 581-598.
- Yazgı, C. (2010). *Avrupa birliği bilgi toplumu projeleri ve üniversite kütüphaneleri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

- Turan, E. Z., Erginer, A., Erginer, E. ve Nalbantoğlu-Yılmaz, F. (2018). Coach 4 Me: Öğretmen eğitiminde kullanılabilecek bir Leonardo Da Vinci projesi deneyimi. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 9(16), 2597-2617. DOI: 10.26466/opus.498760

Türkiye’de Kalkınmaya Yönelik Ekonomik Politikalara Eleştirel Bir Bakış

DOI: 10.26466/opus.487943

*

Mahmut Küçükoglu* - Hacı Yunus Taş**- Hüseyin Ercan***

* Dr. Öğr. Üyesi.Yalova Üniversitesi, İİBF, İktisat Bölümü, Yalova/Türkiye

E-Posta: mahmut.kucukoglu@yalova.edu.tr ORCID: [0000-0002-8286-6929](https://orcid.org/0000-0002-8286-6929)

** Doç. Dr. Yalova Üniversitesi, İİBF, Çalışma Ekonomisi Bölümü, Yalova/Türkiye

E- Posta: yunus.tas@yalova.edu.tr ORCID: [0000-0003-3163-9416](https://orcid.org/0000-0003-3163-9416)

*** Doktorant, Harran Üniversitesi, Maliye, Şanlıurfa/Türkiye

E- Posta: huseyin.ercan@inonu.edu.tr ORCID: [0000-0003-2641-3674](https://orcid.org/0000-0003-2641-3674)

Öz

Kalkınma kavramı, büyüme kavramından daha geniş kapsamlı bir kavram olup, az gelişmiş bir toplumun ekonomik yapısındaki değişikliklerle birlikte sosyal, kültürel ve siyasal yapıların da meydana gelen değişimi de ifade etmektedir. İktisadi büyüme ise, bir ülkenin genellikle bir yıl içinde üretim hacminde veya reel gayrisafı yurtiçi hasılasında görülen ve rakamsal olarak ölçülebilen artışları ifade eder. Kalkınmada kendiliğinden meydana gelecek değişimlere önceden müdahale edilerek bunların yönlendirilmesi söz konusu iken, büyümede bir müdahale söz konusu değildir. Cumhuriyetin kuruluşundan günümüze kadar geçen yüzyıllık bir süre içinde kamu kesimi ile kalkınma çabaları genel olarak iki döneme ayrılabilir. Birinci dönemde ekonominin kapasitesi de zorlanarak ciddi kalkınma ve gelişme girişimlerinin yapıldığı söylenebilir. Ayrıca bu dönemde ekonomik gelişme ile birlikte sosyal kalkınmaya da özen gösterilmeye çalışılmıştır. İkinci dönemde ise kalkınma ve yatırım çabaları daha çok piyasanın kendi şartlarına bırakılarak, özel kesimin gelişimi ile birlikte kalkınmanın sağlanabileceği görüşü benimsenmiştir. Bu çalışmada, kalkınma ve büyüme ilişkisi üzerinde durularak, son yıllarda ekonomik gelişmeleri ile öne çıkan ve çekim merkezi haline gelmeye başlayan özellikle Çin, Rusya, Hindistan, Brezilya ve gelişmiş bazı dünya ülkelerinin insani gelişme göstergeleri ve rekabet gücü açısından Türkiye ile karşılaştırarak Türkiye ekonomisi ile ilgili değerlendirmeler yapılmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: *Büyüme ve Kalkınma, İnsani Gelişme Göstergesi, Kalkınma Planları, Kalkınma Politikaları*

A Critical Look for Economic Development Policy in Turkey

*

Abstract

The concept of development is broader than growth and refers to the change in the economic structure of an underdeveloped society, as well as to change its social, cultural and political structures. Economic growth is a real increase in a country's production capacity or real gross domestic product, which can be measured quantitatively. There is no intervention in growth, while the changes that occur spontaneously in the development will be intervened and directed. Growth does not necessarily require structural change in that economy. The public sector and development efforts can be divided into two periods, from the establishment of the Republic to the present. In the first period, the capacity of the economy is also challenged and serious development and development initiatives can be made. In this period, social development was tried to be taken care of together with economic development. In the second period, the development and investment efforts were mostly left to the market conditions and the development of the private sector was adopted. In this study ,, development and emphasis on growth relationship, highlighted by the economic developments in recent years and started to become a center of attraction especially China, Russia, India, Brazil and some advanced countries of the world by comparing human development indicators and Turkey in terms of competitiveness with Turkey's economy related evaluations will be made.

Keywords: *Growth and Development, Human Development Indicator, Development Plans, Development Policies*

Giriş

Rostow 1960 yılında yazdığı Ekonomik Büyümenin Aşamaları isimli eserinde batı ülkelerinin yaşadıkları deneyimlere bakarak sanayileşmiş ülkelerin beş aşamadan geçtiklerini ileri sürmektedir. Bu aşamalar Geleneksel Toplum Aşamaları, Kalkışa Hazırlık Aşamaları, Kalkış Aşamaları, Olgunluk Aşamaları ve Kitle Tüketim Aşamalarıdır. İngiltere 1850’de, Amerika 1900’de, Almanya 1910, Japonya 1940, Rusyanın ise 1950 yılında olgunluk aşamasına ulaştığı ifade edilmektedir. Türkiye için 1937 yılı Kalkış Aşamaları olarak değerlendiren Rostow, Kalkış döneminin sona ermesinden 40 yıl sonra olgunluk aşamasına ulaşılacağını belirtmiş ve bu hesaba göre Türkiye’nin 1977’de olgunluk aşamasına ulaşmış olması gerekmektedir. Olgunluk aşamasında ulusal gelirin yüzde 10-20’si yatırım harcamalarına gideceği kabul edilmektedir. Türkiye açısından bakarsak 2016 yılında toplam yatırım harcamalarının GSYİH içindeki payı %28,2’dir, bu oranın % 4,1’i kamu yatırım harcamaları %24,1’i özel yatırım harcamalarıdır. İnsani Gelişme Göstergesi 2016 Raporuna göre 188 ülke değerlendirmeye alınmıştır. Bu sınıflandırmaya göre çok yüksek İGG, yüksek İGG, orta İGG, düşük İGG şeklinde sınıflandırma yapılmıştır. Bu sınıflandırmaya göre Türkiye yüksek İGG yer almaktadır. Türkiye’de planlama anlayışı 1930’lu yıllarda hazırlanan sanayi planları ile başlamış, Devlet Planlama Teşkilatının kurulduğu tarihten günümüze kadar on adet Beş Yıllık Kalkınma Planı hazırlanmış ve uygulamaya konulmuştur. 2019 yılından itibaren on birinci Kalkınma Planı uygulanmaya başlanacak ve 2023 yılına kadar geçerli olacaktır.

1. Kalkınma Kavramı ve Kalkınma Politikaları

1.1. Kalkınmanın Tanımı

Kalkınma kavramı, büyümeden daha geniş kapsamlı olup, az gelişmiş bir toplumun iktisadi yapısının değişmesi yanında sosyal, kültürel ve siyasal yapılarında değiştirilmesini, yenileştirilmesini ifade etmektedir. Kişi başına düşen milli gelirin artması yanında, genel olarak üretim faktörlerinin etkinlik ve miktarlarının değişmesi, sanayi kesiminin milli gelir ve ihracat içindeki payının artması gibi yapısal değişiklikler,

kalkınmanın temel unsurlarını oluşturur (Taban ve Kar, 2014, s.3-4). Ekonomik kalkınma sorunu, kapitalizmin ilk aşamalarında gündeme gelmekte ve zaman içinde ekonomik büyüme ile oluşan sosyal gelişme ve ekonomik bolluk sonucunda yerini ekonomik büyümeye bırakmaktadır. Diğer bir deyişle, ekonomik kalkınma bir ekonomide sonsuza kadar devam ettirilecek bir politika olmayıp, zamanla sınırlıdır (Pınar, Önder ve Gümüş, 2015, 81).

1.2. Büyümenin Tanımı

İktisadi büyüme, bir ülkenin genellikle bir yıl içinde üretim kapasitesinde veya reel gayrisafi yurtiçi hasılasında görülen ve sayısal olarak ölçülebilen reel artışlardır. Kişi başına gelir açısından bakıldığında büyüme, hem bir toplumdaki ekonomik faaliyetlerin ölçeğinde meydana gelen artışları hem de kişi başına gelir artışını ifade etmektedir. Bu yüzden büyüme, makroekonomik açıdan arz cephesinde belirlenir. Arz eğrisinin sağa kayması ya da üretim olanakları eğrisinin sağa kayması ile ifade edilir. Kişi başına reel gelir veya hasılda meydana gelen artışın büyüme olarak nitelendirilebilmesi için, bu artışın geçici olmaması, yani sürekli olması gerekir. Dolayısıyla iktisadi büyüme kısa dönemli statik bir olgu değil, uzun dönemli dinamik bir olgudur. Kısa dönemde üretimin ne kadar arttığına yönelik tahminler yapılabilir fakat ekonominin nasıl bir seyir izleyeceği, gerçek yapısı ve yapısal değişimi hakkında yeterli bilgiye ulaşılamaz. Uzun dönemde ise iktisadi büyümede uzun yılları içine alan bir perspektifte meydana gelen değişiklikler esas alınmaktadır (Taban v.d., 2013, s.4).

1.3. Kalkınma ve Büyüme İlişkisi

Büyüme ve kalkınma arasında en önemli fark, büyümede mevcut yapı esas alınırken, kalkınmada mevcut ekonomik yapıya razı olunmamakta, bunun değiştirilerek geliştirilmesi esas alınmaktadır. Kalkınmada kendiliğinden meydana gelecek değişmelere baştan müdahale edilerek bunların yönlendirilmesi söz konusu iken, büyümede bir müdahale söz konusu değildir. Büyüme mutlaka o ekonomide yapısal değişimi gerektirmez. Büyüme nitelikten çok niceliksel açıdan ortaya çıkan bir değişimdir.

kliktir, üretimin ve kişi başına düşen gelirin reel olarak artırılmasıdır. Gelirin artmış olması gelir dağılımının da düzgün olduğu anlamına gelmez. Petrol zengini Kuveyt, Katar gibi ülkelerde kişi başına düşen gelir gelişmiş ülkelerdeki gibi yüksek olsa da yaşam standartları açısından farklılıklar vardır. Bir ülkedeki refah artışından ve kalkınmanın genel düzeyinden bahsedebilmek için gelir dağılımının da göz önünde bulundurulması gerekir. Bir ülkede kişi başına düşen gelirin çok yüksek oranda artmış olmasından nüfusun az bir bölümü yararlanıyorsa o zaman nüfusun büyük bir kısmının yaşam düzeylerinde herhangi bir yükselme olmayacaktır. Böyle bir durumda büyümeden söz edilirken, kalkınmadan söz edilmeyecektir. Yani kalkınma olmadan büyüme gerçekleşmiş olmaktadır. Ancak böyle bir durum az gelişmiş ülkeler için istenilen bir durum değildir. Bu ülkeler için amaçlanan, büyümeyle beraber kalkınmanın da gerçekleşmesi sosyal, siyasal ve kültürel gelişiminde gerçekleşmesidir (Taban ve Kar,2014, s.4)

Bir ülkenin kalkınması ve büyümesi, kesinlikle birbiri ile ilişkili olmakla birlikte, biri sadece ekonomik göstergelerde, diğeri ise ekonomik ve sosyal göstergelerde ifadesini bulan iki farklı ölçütle değerlendirilir.

1.4. İnsani Gelişme Göstergesi

İnsani Gelişme Göstergesi (İGG) ülkelerde izlenen yaşam uzunluğu, okuryazar oranı ve yaşam kalitesi göstergelerini içeren bir ölçümdür. Bu ölçüm sonucunda ülkeler gelişmişlik göstergelerine göre sıralanarak, ülkelerin gelişmiş ya da gelişmemiş oldukları hakkındaki bilgiler oluşturulmaktadır. Göstergede yer alan katsayılar 1990 yılında Pakistanlı ekonomist Mahbub ul Haq tarafından geliştirilmiştir ve 1993 yılından itibaren Birleşmiş Milletler Gelişme Programı tarafından hesaplanarak yayınlanmaktadır. İnsani Gelişme Göstergesi ülkelerdeki başlıca üç gelişimleri dikkate alır.

- Uzun ve sağlıklı bir yaşam; ölçümü, ortalama yaşam süresi ile yapılır.
- Bilgi; ölçümü, okur yazar oranı ve ilkokul, lise ve üniversite dereceleri ile yapılır.

- Yaşam düzeyi; ölçümü, kişi başına düşen gelir ve alım gücünün ABD doları ile yapılır (Pınar, Önder, Gümüş.,2015, s.68)

Tablo 1. Türkiye'nin Yıllar İtibariyle İnsani Gelişme Göstergesi

Yıllar	İnsani Gelişme Göstergesi	Sıra	Ülke Sayısı
1980	0,467	57	95
1990	0,552	71	119
2000	0,629	68	139
2015	0,767	71	188

Kaynak: Pınar, 2015:68 ve Human Development Report 2016. (Erişim Tarihi: 01.12.2017).

Tablodan anlaşıldığı gibi İnsani Gelişme Göstergesi Yıllar itibariye iyiye doğru giderken ülke sayısındaki artış da dikkate alındığında sıralama fazla değişmemiştir.

Tablo 2. 2015 yılı Türkiye'nin İnsani Gelişme Göstergesi ve Bazı Ülkelerle Karşılaştırılması

Ülke	İnsani Gelişme Göstergesi	Yaşam Beklentisi	Beklenen Okullaşma Yılı	Okullaşma Yılı	Kişi Başına Gelir Dolar	Sıra 2015
Norveç	0,949	81,7	17,7	12,7	67.614	1
Türkiye	0,767	75,5	14,6	7,9	18.705	71
Çin	0,738	76,0	13,5	7,6	13.345	90
Brezilya	0,754	74,7	15,2	7,8	14.145	79
Hindistan	0,624	68,3	11,7	6,3	5.663	131
Rusya	0,804	70,3	15,0	12,0	23.286	49

Kaynak: Human Development Report 2016. (Erişim Tarihi: 01.12.2017).

Tabloya göre Türkiye'yi Norveç hariç diğer ülkelerle karşılaştırdığımızda Türkiye'den daha iyi durumda olan ülke 49. Sırada yer alan Rusya'dır. Grup olarak baktığımızda Türkiye, Brezilya ve Çin Yüksek İnsani Gelişme grubunda yer almaktalar, Rusya ise, Norveç'le beraber Çok Yüksek İnsani Gelişme grubunda yer almaktadır. Rusya'nın Türkiye'den iyi durumda olmasında kişi başına gelirinin yüksek olması etkili olmaktadır.

1.5. Kalkınma Planları

Piyasa ve fiyat mekanizmasının azgelişmiş ülkelerde kaynak dağılımı ve yönlendirme fonksiyonlarını yerine getirememesi, bu ülkelerin kalkınmalarını gerçekleştirebilmeleri için önceden tasarlanmış, düzenli, rasyonel, diğer bir deyişle planlama anlayışının olması gerekir.

Özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrası yıllarda piyasa ekonomisinin iktisadi ve sosyal gelişmenin önündeki engelleri ortadan kaldıramadığını gören birçok ülke, kalkınma planlarıyla geleceğin belirsizliğini en aza indirerek bir taraftan özel sektöre doğru kararlar alabilme olanağı sağlarken diğer taraftan devletin etkinlik ve müdahalesini rasyonel bir ekonomi politikası çerçevesinde yapılmasını disipline etmeye çalışmıştır. Planlama anlayışı, sorumlu devletin sosyo-ekonomik süreci düzenlemesinin ve kıt kaynakları etkin kullanarak, giderek artan görevlerini daha verimli yerine getirmesinin bir aracı olarak gelişmiştir (Taban ve Kar, 2014, 221).

Kalkınma planlaması, uzun dönemli kalkınma politikasının belli kuralara göre düzenlenmesi demektir. Genel bir tanım verecek olursak kalkınma planlaması bir ülkede geçerli ekonomik, sosyal ve siyasal değer yargıları ışığında, belirli bir dönemde toplumun ulaşmak istediği sosyo-ekonomik amaçlara ve sayısal olarak belirlenmiş hedeflere en uygun bir biçimde varmak için, kaynakların belirli organlar tarafından yönetilmesi sürecidir diyebiliriz (Özdemir, https://dumludag.files.wordpress.com/20-13/09/ozdemir_planlama.pdf;:3 (Erişim Tarihi: 01.12.2017)

Kalkınma planları; ekonominin bütünü, ekonomik ve sosyal faktörler arasındaki ilişkileri, uzun vadeli anlayışla ele alan, kamu kesimi için emredici, özel kesim için de orta ve uzun vadede yol gösterici, hukuki ve teknik şartlara haiz makro planlardır. Planlarda amaç, ekonomik ve sosyal yapının planda öngörülen süre sonunda hedeflenen düzeye ulaşmasını sağlamaktır. Bu çerçevede, ekonomik büyümeyi sağlayarak kişi başına düşen geliri ve istihdamı artırmak, gelir dağılımı ve bölgelerarası dengesizliği gidermek, ödemeler bilançosu açıklarını azaltmak gibi ekonomik hedeflerle birlikte; toplumun refah düzeyini artırmak, eğitim düzeyini yükseltmek, bilim ve teknolojiyi geliştirmek, dış ülkelerle sağlıklı ilişkileri sürdürmek gibi ekonomik olmayan birçok hedef de gerçekleştirilmeye çalışılmaktadır (Takım, 2011, s.155).

2. Brezilya, Rusya, Hindistan, Çin Ve Bazı Gelişmiş Ülkelerde Kalkınma Politikaları

2.1. Çin

Çin, Asya'nın doğusunda, Pasifik Okyanus'un batı kıyısında, Rusya ve Kanada'dan sonra yüzölçümü olarak dünyanın üçüncü büyük, 1,3 milyar nüfusu itibariyle de en kalabalık ülkedir. 9,6 milyon kilometre kare yüzölçümüne sahiptir. Bu geniş kara parçasının yüzde 70'i dağ ve çöllerden oluşmakta, tarıma elverişli arazi ancak yüzde 30'luk bir alandan oluşmaktadır. Tarıma elverişli alanlar, nüfusla karşılaştırıldığında oldukça düşük kalmaktadır. Çin uzun yıllar köylü toplumu olarak görülmüş fakat bu özelliğini yitirmekte, hızla kentleşmektedir. Çin ekonomisinin hızlı bir şekilde büyümesi ve dünya dengelerini etkilemesi açısından 1978 yılından sonra atılan adımların rolü büyük olmuştur. Özellikle dış ticaret açısından liberal politikalar uygulanması, ithalat kontrolleri, tarım sektöründe ve KİT'lerde yaşanan reform süreci etkiyici olmuştur (Özsoylu, 2009, s.56).

19.Yüzyılın ilk çeyreğinde Çin GSYİH değerleriyle dünyanın en büyük ekonomisi iken, bu dönemden sonra çok hızlı bir ekonomik düşüş yaşamaya başlamıştır. Çin ekonomisi 19.Yüzyıldan sonra Avrupa da gelişen sanayi ve askeri teknolojilerden olumsuz etkilenmiştir. 19. Yüzyılın başlarına kadar dünyanın diğer bölgelerine göre oldukça gelişmiş bir ülke olan Çin, batıdaki sanayileşme devrimi sonrasında Avrupalı devletlerin yakaladığı teknolojik gelişim ve deniz aşırı ticaret karşısında duramamış ve değişime ayak uyduramayarak hızlı bir çöküş süreci yaşamıştır. (Sandıklı, 2009, s.41).

Çin ekonomisini reformlara yönelten temel faktörleri şu şekilde sıralayabiliriz. 1)Mao'nun kültür devriminin giderek halkın desteğini kaybetmesi, 2) Uzun yıllara dayanan devlet planlı uygulamalarının kıtlıklarla baş edememesi, 3) Öteki Uzakdoğu ülkelerinin (Tayvan, Hong Kong, Singapur, Güney Kore) uyguladıkları piyasa ekonomisinin göreceli olarak başarılı sonuçlar elde etmesidir. Sosyalist piyasa ekonomisine geçen Çin'in reform sürecinde üzerinde durduğu konulardan biride; "Bilgiye ve öğrenmeye açıklık ve deneyimlerden yararlanma" yön-

emidir. Bu yöntem, Çin gelişiminin temel unsurlarından biri olan üretim yapısının değişimini ve gelişimini desteklemiştir. Özellikle, diğer ülkelerin deneyimlerinden yararlanma ve daha öncesinde hiçbir tecrübesi bulunmayan sektörlerde benzetme ve tutundurma çabaları Çin’de hızlı gelişimin bir parçası olarak görülmüştür (Tosun,2014, s.33).

Çin’in ekonomik büyümesini “cia-hane”lar sağlamış, fakat bu büyümeyi devlet yönlendirmiştir. Mülkiyet sistemi, teknolojik yapılanma, ekonomik büyüme hızı hep devlet tarafından belirlenmiştir. Fazla zenginleşmek mümkün olmamış ayrıca izinde verilmemiştir. Örneğin bir cia’ın çalıştırabileceği mekik sayısı devlet tarafından belirlenmiş, bu sayıdan fazla mekik sayısının ancak devlet imalathanelerinde gerçekleştirilebileceği kararlaştırılmıştır. Başka bir örnek olarak, belli kalitenin üstündeki porselenin, ancak devlete ait fırınlarda üretimine izin verilmiştir (Özsoylu, 2009, s.59).

İlk iki beş yıllık planda Çin endüstriyel potansiyeli harekete geçirmeyi amaçlamış, bu sırada zaten düşük olan tüketim düzeyini korumuştur. Öncelik ağır endüstriye verilmiştir. 1953-1957 yılları arasında tarım net olarak endüstriye feda edilmiştir. Hafif ve gıda endüstrilerinde büyüme oranı yavaşlamıştır (Başoğlu ve Parasız, 2002, s.30).

22 Aralık 1978’de Çin hükümeti tarımsal etkinliğini artırmak amacıyla üç önemli karar almıştır. Bu kararlar: 1) Tahıl fiyatlarının alımında %20’lik bir reel artış yapmak 2) Devlet tarafından belirlenen kota üretiminde %50’lik bir artış sağlamak 3) Tarımsal girdi fiyatlarında yaklaşık olarak %10-15’lik oranında bir düşüş sağlamak.

Bir taraftan toprak reformu ile kırsal kesim güçlendirilmeye ve ülke için gerekli besin maddeleri üretiminde artış sağlanmaya çalışılırken, asıl amaç tarım toplumundan sanayi toplumuna geçiş olmuştur. Fakat içinde bulunan ekonomik durum ve sanayi yapısı bu amacı gerçekleştirmeye uygun değildi. Stratejik önem arz eden sektörlerin kamulaştırılmasıyla sanayi sektörü önemli ölçüde devletin kontrolüne geçmiş, büyük sermaye sahipleri mülkiyetleri ellerinden alınarak özel sektör kontrol altına alınmış ve sermaye birikimi sağlanmaya çalışılmıştır (Özsoylu ve Algan, 2011, s.165).

Hükümet kâr etmeyen kamu işletmelerinden vergi almazken bu kurumlarda çalışan yöneticilerin ücretlerini de performansla bağlamıştır. Ayrıca, 1990’larda başlatılan yönetsel reformlar çerçevesinde başta

ekonomiyi yönlendiren kamu işletmeleri olmak üzere merkezi yönetim personel kadroları yeniden yapılandırılmış, birleşmeler ve kaldırmalar yoluyla sayıları azaltılmıştır. Çin Halk Cumhuriyeti'nin "planlı ekonomiden" "sosyalist piyasa ekonomisine" geçişini hedefleyen reformların önemli bir ayağı kamu personel reformudur. Personel reformu, yeni ekonomik rejimin gereksindiği personel sistemini ve insan gücü modelini yaratmaya yöneliktir (Sezen, 2009, s.361).

Sermaye birikiminin yetersiz olmasından dolayı özel yabancı sermayeye önem verilmiş, yabancı sermaye ve teknoloji ülkeye çekmek için Özel Ekonomik Bölgeler oluşturulmuş (ÖEB), Deng'in izlemiş olduğu Açık Kapı politikası doğrultusunda kıyı bölgelerinde Guangdong ve Fujian'da dört tane ÖEB oluşturulmuştur. Kıyı şeridinde Hong Kong ve Tayvan'a yakın yerler seçilmiştir. Bu bölgelerde faaliyette bulunan yabancı firmalar kendi yatırım, üretim ve pazarlama faaliyetlerini yapabilmekte, çeşitli teşviklerden yararlanmaktadır. Yabancı yatırımcıların teknoloji transferi, yönetim tecrübesi, sermaye birikimi sağlama ve döviz kazandırma, altyapının gelişimine katkı sağlama açısından ekonomiye olumlu etkiler sağlama açısından Çin yabancı sermayeyi çekmek konusunda düzenlemeler yapmıştır (Özsoylu ve Algan, 2011, s.169).

Tablo 3. Çin'in Ekonomik Göstergeleri

YILLAR	GSYH büyüme oranı %	Tarım Sektörünün Payı %	Sanayi Sektörünün Payı%	Kişi Başına GSYİH	Sermaye Oluşumu
1978	11,66	27,68	47,71	200	38,40
1980	7,80	29,63	48,05	220	35,38
1985	13,44	27,93	42,71	290	39,89
1990	3,90	26,58	41,03	330	34,73
1995	10,94	19,59	46,75	540	39,68
2000	8,49	14,67	45,53	940	34,43
2005	11,39	11,64	47,02	1.740	41,39
2010	10,63	9,53	46,39	4.340	47,61
2015	6,90	8,83	40,93	7.940	45,40
2016	6,69	8,55	39,81	8.260	

Kaynak: World Bank Data. <https://data.worldbank.org/indicator>, (Erişim Tarihi: 23.11.2017)

Çin'in dışı açılmasının genişletilmesi ve yabancı sermaye için cazibe ortamı yaratılması adına Serbest Ticaret Bölgeleri kurularak ÖEB'lerden

daha esnek politikaların uygulanmasına gidilmiştir. Pudong Shanghai bölgesinde ilk STB 1990 yılında faaliyete geçmiştir. Shanghai sadece Çin için değil tüm Asya bölgesi için temel ekonomi, ticaret ve finans merkezi olmuştur (Gautam v.d.,1996, s.5).

Tablo 4. Seçilmiş Ülkelerde İmalat Saat Başına İşgücü Maliyetleri (2011)

ÜLKE İSMİ	MALİYET ABD DOLARI
Norveç	64,15
Almanya	47,38
Fransa	42,12
Japonya	35,71
ABD	35,53
Çin (2008)	1,4
Hindistan (2007)	1,2

Kaynak: Bureau of Labor Statistics, <https://www.bls.gov/news.release/pdf/ichcc.pdf>, (Erişim Tarihi: 23.11.2017)

2.2. Brezilya

Güney Amerika'nın en kalabalık ve en büyük ülkesidir. Dünyanın yüzölçümü bakımından beşinci büyük ülkesidir. Güney Amerika'nın yarısı kadardır. GSYH açısından dünyanın dokuzuncu büyük ekonomisidir. 2016 yılında nüfusun %14,06'sı kırsal alanda yaşarken %86'sı kentlerde yaşamaktadır.

Tablo 5. Brezilya'nın Ekonomik Göstergeleri

Yıllar	1980	1990	2000	2010	2016
Nüfus	121.159.761	149.352.145	175.287.587	196.796.269	207.652.865
GSYİH (Milyar dolar)	235	462	655,4	2.209	1.796
Kişi Başına GSYİH ABD Dolar	1.939	3.093	3.739	11.224	8.649
İşsizlik Oranı	4,26 (1982)	3,69	15,27	6,73	6,84 (2015)
Enflasyon Oranı	87,30	2700	5,88	8,42	8,33
Büyüme Oranı	9,11	-3,10	4,11	7,52	-3,59

Kaynak: World Bank Data. <https://data.worldbank.org/indicator>, (Erişim Tarihi: 27.11.2017)

Zengin doğal kaynaklara sahip olması, demir, kömür, petrol, ranyum, platin ve metal ürünlerinde, tarım ürünleri (kahve, pamuk, şeker, portakal, kakao, tütün), canlı hayvan ürünleri(et, tavuk eti) ve orman ürünle-

rinde (kağıt, kağıt hamuru) karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olması, Brezilya'yı bu sektörlerde dünya sıralamasında birinci ya da ikinci sırada yer almasını sağlamaktadır (Özsoylu ve Algan, 2011, s.21).

İkinci Dünya Savaşından sonraki yıllarda ithal ikameci sanayileşme stratejisi uygulamıştır. 1965 yılından itibaren sanayi sektörünü çeşitlendirmesi ve gelişmesi ile hızla büyümüştür. Ancak korumacı politikaların içe dönük ve etkin olmayan bir ekonomiye yol açması nedeniyle 1970'lerin sonlarına doğru ithal ikameci strateji uygulaması çökmeye başlamıştır. Birbirini takip eden dış şoklar ve hızlı büyümeye karşın yüksek seyreden enflasyon, yatırımların azalmasına ve gelir dağılımının bozulmasına yol açmıştır. 1990'lı yıllarda Brezilya'da yaşanan liberalizasyon uygulamaları sonucunda özellikle otomotiv sektörü, altyapı gibi ekonominin belli sektörleri büyümüş ve modernizasyon gerçekleşmiştir. Bu aşamada yapılan özelleştirme ve yabancı yatırımlar etkili olmuştur (Özsoylu ve Algan, 2011, s.21).

Tablo: 6. Brezilya'da Sektörlerin GSYİH'ya Katkısı %

Yıllar	1947	1960	1970	1980	1990	2000	2010	2016
Tarım	20,7	17,8	11,6	10,1	6,3	5,6	5,5	5,4
Sanayi İmalat	25,2	32,2	35,8	40,9	30,1	27,7	27,5	21,24
sanayi	19,3	25,6	27,4	31,3	20,7	17,2	14,6	11,7
Hizmetler	54,1	50,0	52,6	49,0	63,6	66,7	67,0	73,3

Kaynak: (Nassif vd., 2013:9). <https://data.worldbank.org/indicator/NV.SRV.TETC.ZS?locations=BR> (Erişim Tarihi: 27.11.2017)

1947'den 1980 yılına kadar Brezilya ekonomisi yıllık ortalama %6,4 oranında büyümüştür bu oran gelişmiş ve az gelişmiş ekonomilerin ortalamasının üzerinde bir orandır, İmalat sektörü yıllık ortalama %8,6 oranında büyümüştür. 1970'ler boyunca sanayi sektörü yıllık ortalama %7,4'e yakın büyüme gerçekleştirmiştir. Ülkenin sanayileşme sürecini tamamlaması açısından ithal ikameci strateji izlenmiştir. Ülkenin Birinci Kalkınma Planı (1968-1973) ile İkinci Kalkınma Planı (1974-1979) ülkenin üretken kapasitesinin artmasında önemli rol oynamıştır (Nassif vd., 2013, s.8).

2.3. Rusya

Toprak büyüklüğü bakımından 17.075.400 km² ile dünya ülkeleri arasında birinci, nüfus açısından ise 144.342.396 (2016) dokuzuncu sırada yer alan Rusya, sınırları içerisinde değişik milliyetlere mensup topluluklar bulunan bir devlettir. Dünya karasının %12’sini oluşturur.

Kapitalist ekonomilerde sanayileşme genel olarak daha az yatırım fonu gerektiren ve ağır sanayiye göre daha hızlı sermaye rotasyonuna sahip olan ve daha kolay kâr elde edilebilmesini sağlayan hafif endüstrilerde başlamıştır. Bu ülkelerde endüstrileşmenin birinci amacı uzunca bir dönemde hafif endüstrilerin biriktirdikleri kârları bankalara yatırmaları ve böylece ağır endüstrilerin organizasyonunda gerekli koşulların oluşturulmasıdır. Ancak bu süreç çok uzundur. Bunun için onlarca yıl gerekmektedir. Hafif endüstrilerin ağır endüstri olmaksızın gelişmesi söz konusudur. Oysa Sovyetler Birliği mümkün olduğunca hızlı bir şekilde ağır endüstrileri geliştirmek istemiştir. Gerçekten de Stalin döneminde demir-çelik ve kömür temel endüstriler olmuştur. Ekonomik faaliyetlerin bir tek alanına yatırımların tahsis edilmesi çok büyük dengesizliklere neden olmuştur.

Sovyet planları beş yıllık planlar şeklinde değildi. Sovyet planları yıllıkta. Yıllık planlar beş yıllık planların hatalarını düzeltici etki yapmaktaydı ve ekonomiye sürekli müdahaleleri içeriyordu. Böylece bazı zamanlara göre Sovyet ekonomisi öngörmelerden çok o sıradaki gereksinmelere göre yönetilen bir ekonomiydi (Başoğlu ve Parasız, 2002, s.30).

Rusya’nın GSYH içinde enerji sektörü etkin bir rol oynarken, federal bütçe fonlarının %65’i, ihracat gelirlerinin %50’den fazlası petrol ve gazdan elde edilmektedir. Rusya dünya enerji fiyatlarının yükselmesi ile adeta rant ekonomisinin getirisinden yararlanarak ekonomik krizler sonrası ekonominin toparlanmasında olumlu etki yaratmıştır. Enerji sektöründen sağlanan rantın %25’den fazla olduğu tahmin edilmekte, petrol çıkarma ve doğal gazın kârlılığı, dünya fiyatlarından satışı diğer sektörlerin gerek girdi ithalinde gerekse ihracında dışlama etkisi yaratmaktadır (Brunat ve Xavier, 2007, s.71).

2.4. Hindistan

Asya'nın güneyinde Hint Okyanusuna doğru uzanan devasa bir yarımada konumunda olan Hindistan, dünyada nüfus büyüklüğü bakımından Çin'den sonra ikinci, yüzölçümü bakımından ise yedinci sıradadır. Yeryüzündeki toprakların %2,3'üne sahiptir. GSYH açısından yedinci sırada yer almaktadır. Nüfusun %67'si kırsal kesimde yaşamaktadır. Nüfusun %6'sı 65 yaş üstü nüfusu oluşturmaktadır.

Tablo 7 Hindistan'ın Ekonomik Göstergeleri

Yıllar	1980	1990	2000	2010	2016
Nüfus (milyon)	696	870	1.053	1.231	1.324
GSYH (milyar dolar)	183	316	462	1.657	2.264
Kişi Başına GSYH	263	363	438	1.345	1.709
Büyüme %	6,7	5,5	3,8	10,26	7,10
Enflasyon %	11,5	10,6	3,6	8,9	3,6

Kaynak: <https://data.worldbank.org/indicator/NV.SRV.TETC.ZS?locations=BR> (Erişim Tarihi: 28.11.2017)

Tablo 8 Hindistan'ın Sektörel Dağılımı %

Yıllar	1980	1990	2000	2010	2016
Tarım	36,70	30,1	23,87	18,88	17,35
Sanayi	28,99	31,63	31,04	32,42	28,84
Hizmetler	34,29	38,26	45,08	48,69	53,80

Kaynak: <https://data.worldbank.org/indicator/NV.SRV.TETC.ZS?locations=BR> (Erişim Tarihi: 28.11.2017)

1950 ile 1957 yılları arasında liberal sanayi politikası izlenmiştir. Sonraki yıllarda sosyalist bir toplum modeline ulaşmak hedefiyle planlı ve hızlı ekonomik büyüme ile bu hedefe ulaşılacağını ekonomik ilerlemenin çerçevesi parlamenter demokrasi ve devletin önemli bir rol oynayacağı karma ekonomik modeli çizildi. Hindistan'ın kendine yeterli ve beraberinde sosyal eşitliği getirecek bir ekonomik büyüme olarak belirlenen iktisadi kalkınma modeli izlenmeye başlandı. İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planından itibaren Mahalanobis modeli de denilen, amacı ekonomik büyümeyi artıracak şekilde yatırımların dört farklı üretim sektörü arasında dağıtılması olarak belirlenen model uyarınca kamu yatırımları

neredeysse tamamı sermaye malları üretimine diğer bir deyişle ağır sanayiye ve altyapıya yoğunlaştırıldı. Bu model Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planından farklı olarak merkezi planlamanın boyutunun genişletilmesini gerektiriyordu (Öz,2007, s.3).

Hindistan ekonomik açıdan, ucuz iş gücü imkânları, büyük bir pazar olması ve diğer olanaklarıyla yatırımcılar açısından dünyada en dikkat çekici ülkelerden biri konumuna ulaşmıştır.

İlk Kalkınma Planının (1951-1956) amacı, ekonomik büyümeyi sağlamak için iç tasarrufları artırmak ve ekonominin kolonik kurallardan ekonomiyi kurtarmaktır. Devletin girişimciliği sanayi sektörünün gelişmesine neden olmuştur. Ekonominin gelişimi ağırlıklı olarak kamu sektörüne verilmiştir. Sanayileşme politikasının amaçları; yüksek oranda büyüme,ulusun kendi kendine yeterli olması, yabancı hakimiyetin azaltılması, küçük boyuttaki sanayileri teşvik etmek, dengeli bölgesel kalkınma uygulamak, gelir eşitsizliğini azaltmak, devlet tarafından ekonominin kontrol edilmesidir (<http://home.fau.edu/sghosh/web-images/India%20-talk.pdf>. Erişim Tarihi: 27.11.2017).

3. TÜRKİYE’DE UYGULANAN KALKINMA POLİTİKALARI

3.1. Cumhuriyetten Günümüze Uygulanan Politikalar

Cumhuriyet’in yüzyıla yaklaşan dönemi içinde kamu kesimi ile kalkınma çabaları genel olarak iki döneme ayrılabilir. İlk dönemlerde ekonominin kapasitesi de zorlanarak ciddi kalkınma hamleleri yapılmış, ekonomik büyüme yanında sosyal kalkınma ve gelişmeye özen gösterilmiştir. Kamu kesimi eliyle kıt kaynaklarla ekonomik işletmeler kurulmuş, önemli altyapı harcamalarında bulunularak, insani gelişmede önemli mesafeler alınmıştır. Dönemin ikinci yarısında ise kalkınma çabaları piyasaya terk edilmiş ve özel kesimin gelişimi ile kalkınmanın sağlanabileceği görüşü benimsenmiştir. Bu değişimin temel nedeni, ekonomik kalkınma ve gelişmenin gerçekleştirilmesiyle büyüyen sermayenin tercihlerinin kamusal tercihlerin önüne geçmesidir. Kalkınma çabalarının başarı ile yürütülmesinin iki önemli koşulu bulunmaktadır. Birincisi, kalkınma çabaları, özellikle de insan kaynaklı nitelikli kalkınma olgusu kamu kesimi eli ile daha etkili yürütülür. Bu nedenle kamu kesimi

minin elinde bu amaca tahsis edilebilecek yeterince fon bulunmalıdır. İkincisi de gerek iç gerekse dış güçler siyasal otorite üzerinde piyasacı davranılması yönünde aşırı baskı oluşturabilecek güçte olmamalıdır. Bu iki ölçüte göre Türkiye’de kalkınma çabaları, özellikle de insani gelişme ölçütlerinin iyileştirilmesi açısından, Cumhuriyet’in ilk dönemleri ve devletçilik dönemleri, dönemin kısıtlı imkânlarına karşın, oldukça olumludur. Buna karşın, örneğin 1980’ler ve özellikle de 2000’li yıllarda ekonomik istikrar ve büyümeye önem verilmiş, ekonomik kalkınma çabaları ise ikinci plana atılmıştır (Pınar, Önder, Gümüç, 2015, s.84).

Türkiye’de planlama anlayışı 1930’lu yıllarda hazırlanan sanayi planları ile başlamış, Devlet Planlama Teşkilatının kurulduğu tarihten günümüze kadar on adet Beş Yıllık Kalkınma Planı hazırlanmış ve uygulamaya konulmuştur. Literatürde genel kabul gören görüşe göre; planlarda birinci dönem, temel ekonomik perspektifler açısından Büyük Krizle başlayıp, İkinci Dünya Savaşı’nın sonlarına kadar uygulanan devletçi politikalarından sonra, 1946-1958 yılları arasında özel sektöre öncelik veren 1960 öncesi dönemdir. İkinci dönem, ithal ikameci politikalarla birlikte kalkınmanın planlarla gerçekleşeceği düşünülen 1960-1980 dönemidir. Üçüncü dönem ise sanayileşme stratejisinde yapısal değişimin yaşandığı ve bu değişimin kalkınma planlarına yansıtıldığı 1980 sonrası dönemdir (Takım, 2011, s.155).

Ülkemizde 1930’larda başlayan plan yapma veya planlı kalkınma 1980 yılına kadar neredeyse aynı yöntem ve politikalarla ilerlemiştir. Planlarda ortak olan strateji karma ekonomi düzeni içinde ithal ikameci ya da sanayileşme stratejisidir.

Türkiye’nin hızlı kalkınmasında sanayi önemli bir yer tutmuştur. Sanayileşme açısından atılan önemli adımlardan biri de 28 Mayıs 1927 tarihli Teşvik-i Sanayi Kanunu’dur. Bu kanunun amaçları; milli sanayiye özendirme, yeni sanayi işletmelerinin açılmasını sağlamak, yerli-yabancı büyük çaplı sanayi tesislerinin kurulmasını sağlamak ve Türk halkını birleştirerek toplu girişimlerde bulunmasını sağlamaktır. Bu nedenle de Kanun’da, parasız arazi temini, hammadde, makine ve teçhizatı gümrük muafiyeti, çeşitli belediye vergi ve borçlarından muafiyet sağlanması gibi teşvikler getirilmesi öngörülmüştü. Teşvik-i Sanayi Kanunu’nun kabul edilmesinden sonra, özel girişim yoluyla hızlı sanayileşme konusundaki iyimser beklenti oldukça yükselmiş, sermaye

çevrelerinde bir sevinç ve olumlu bir hava yaratmıştır. Nitekim Teşvik-i Sanayi Kanunu’nun kabul edilmesinden sonra kanundan yararlanan kuruluş sayısında da hızlı bir artış görülmüştür (Yakut v.d., 2015, s.69).

Tablo 9. 1923-1930 Yılları Arasında Türkiye’de Sektörlerin Milli Gelir İçindeki Payları

Yıllar	Tarım	Sanayi	Hizmetler
1923	43,3	13,4	43,3
1924	48,1	11,9	40,0
1925	45,0	12,8	42,2
1926	50,3	12,0	37,7
1927	40,0	16,9	43,1
1928	42,8	15,6	41,6
1929	50,1	13,9	36,0
1930	47,1	14,9	38,0

Kaynak: Parasız, 1998: 2

1923- 1930 yılları arasında milli gelir çok kararsız, inişli çıkışlı bir eğilim göstermektedir. Bu durum büyük ölçüde tarımsal üretimdeki değişimlerden kaynaklanmaktadır; tarımsal ürün fiyatlarında iç ve dış piyasa koşullarına göre meydana gelen dalgalanmalar ve tarımının büyük ölçüde hava koşullarına bağlı olmasıyla açıklanabilir. 1929-1930 döneminde tarımsal üretimin durumu diğer sektörlerdeki gelişmeleri belirleyici niteliktedir. Tarımsal üretimin iyi olması diğer sektörlerde de üretimin artmasına neden olmaktadır. Tarımsal gelirin toplam katkılı gelir içindeki oranı %40-50 civarındadır. Tarımın ardından ikinci sırayı hizmetler sektörü almaktadır (Parasız, 1998, s.1).

1930’lu yıllarda Türkiye’de izlenen devletçilik politikalarının biçimlenmesinde şu etmenler etkili olmuştur: Birincisi; 1923-1929 yılları arasında izlenen liberal iktisat politikalarından fazla başarılı sonuç elde edilmemesi, İkincisi; 1929 Ekonomik krizinin tüm dünya ekonomilerini olumsuz yönde etkilemesi, üçüncüsü Sovyetler Birliğinde uygulanmakta olan planlı iktisat politikalarının ilk sonuçlarının başarılı olması, Batı ülkelerinde klasik iktisat politikalarının 1929 krizine çözüm getirememesi üzerine Devletin ekonomiye müdahale etmesini savunan görüşlerin ortaya atılmaya başlanması ve bu yönde iktisat politikaları izlenmeye başlanmasıdır (Parasız,1998, s.29).

1930’larda uygulamaya koyulmuş olan devletçilik politikalarını sadece ekonomik yapılanma ve büyüme aşaması olarak görmek yanlış

olur. 1930'lar döneminde, 1923-1929 liberal dönemdekinden farklı olarak, sosyal kalkınma çabalarının da yoğun olduğu görülmektedir. Devletçilik uygulamaları ile ülkenin çeşitli yerlerine kurulmuş olan kamu iktisadi teşebbüsleri sadece üretim birimleri olma işlevini görmemiş, etraflarındaki sosyal tesisleri ile toplumsal kalkınmada da öncülük görevi yüklenmiştir. Kamu iktisadi teşebbüslerinin kuruluş yerlerinin seçiminde de ekonomik kârlılık ölçütünden çok, sosyal getiri ve yöresel kalkınmanın sağlanması çabaları esas alınmıştır. Böylece, bu dönemde ekonomik büyümeye paralel olarak sosyal kalkınmanın gerçekleştirilmesinde de önemli adımlar atılmıştır (Pınar, Önder ve Gümüş, 2015, s.71).

1950-1960 yılları arasında liberal ekonomi politikaların benimsenmesiyle, devletin ekonomik hayattaki etkinliğini sınırlandırma amacına uygun olarak, kalkınma için plan yapma yoluna gidilmemiştir. 1950'li yılların sonlarına doğru ekonomik göstergelerdeki bozulmalar, dış kaynak sağlayan kuruluşların da etkisiyle, kalkınmanın plan dahilinde yürütülmesi gerekliliğini ortaya çıkarmıştır (Takım, 2011, s.156).

1960'li yıllarda büyük bir yatırım hamlesi olarak planlar aynı zamanda vergilerin, iç ve dış borçlanmanın artmasına neden olmuş yani finansman gerektirmiştir. Planların ilk yıllarında büyük oranda iç borçlanma ile yürütülen yatırımlar ikinci ve üçüncü plan dönemlerinde yoğun olarak dış borçlanmaya bağlıdır. İlk üç planlı dönem boyunca %7'lik büyüme oranının neredeyse yakalanmış olma nedeni ekonomide önemli boyutlardaki dış kaynaktır (Yakut v.d., 2015, s.191).

Türkiye 1963'den bu yana kalkınma planlarıyla yönetilmiş, ithal ikameci sanayileşme stratejisinin ilk aşaması olarak nitelendirilen temel tüketim mallarının ülke içerisinde üretimi 1960'ların ortalarına kadar tamamlanmıştır. Planlı dönemle birlikte ithal ikamesinin ikinci aşaması başlamış fakat ikinci aşama olan ara ve yatırım malları üretimine tam anlamıyla geçilememiştir. Tıkanma noktasına gelen ekonomiyle bu ithal ikameci stratejiden vazgeçilip 24 Ocak 1980 Kararları ile ihracata dönük kalkınma stratejisine geçilmiştir. 24 Ocak kararları, Türkiye açısından bir dönüm noktası olmuştur. Bununla iç piyasada istikrar ve dış ödemelerde dengeyi sağlamak amaçlanıyordu. Bu amaca ulaşmak için, hükümet iç piyasayı olabildiğince serbest bırakmak, fiyat kontrollerini kaldırmak, dış ticareti liberalleştirmek ve büyük oranlı devalüasyonlara

başvurmuştur. İhracata dönük kalkınma stratejisinin izlenmesinin ikinci nedeni ise; ülke içerisinde gelişen sanayi kesiminin dışa açılma isteğidir. İran Irak savaşı ve Orta Doğu’daki petrol zengini ülkelerin yarattığı talebin çekiciliğiyle dışa açılmanın gerekliliği ileri sürülmüş ve gerekli kurumsal ve ekonomik altyapının oluşturulması istenmiştir. Diğer dışa açılma gerekçesi ise, IMF, OECD ve OPEC gibi uluslararası kuruluşların baskısını hafifletmek ve bu kuruluşlardan dış ödemeler için yardım alınmak istenmesidir (Dağdemir v.d., 2015, s.94-95).

Türkiye’de 1980 öncesi ekonomik yapının temel özelliği, kamunun öncülüğünde yürütülen ithal ikameci sanayileşme politikasıdır. Bu politika ile, yurt içi talebe yönelik olarak yapılan üretimle büyüme sağlanacak ve kamu yatırımları ile bu süreç desteklenecektir. Bu politika, İkinci Dünya Savaşı sonrasında birçok ülkede olduğu gibi, Türkiye’de de 1963 yılında başlanan planlı kalkınmanın vazgeçilmez bir parçası idi. Ancak bu tür bir politikanın çeşitli nedenlerle uluslararası ekonomik yapı içerisinde başarısız olma riski söz konusudur. Birinci neden, yurt içi talebe yönelik üretim yapıldığından, büyümenin sürdürülebilmesi için, tüketici kitlelerin gelirinin yüksek olması gerekir. Bu yüzden de yüksek düzeyde seyreden ücretler, aynı zamanda bir maliyet unsuru olduğundan enflasyonu körükler. İkinci neden, üretim sürecinde kullanılan girdilerin bir kısmı dışarıdan satın alındığı için, dövize ihtiyaç vardır. Türkiye bu ihtiyacı bir süre yurt dışında çalışan işçi dövizlerinden karşılamış fakat bu döviz kazancı azaldığında, sürekli borçlanma yapılamayacağına göre, döviz darboğazına girmiş ve ödemeler dengesi sorunları ortaya çıkmıştır. Üçüncü neden, yurt içi tüketim ile desteklenen bu büyüme stratejisinde, yatırımları teşvik edecek tasarruflar yetersiz kalabilir. Bu yüzden, yatırımların bir bölümü yüksek vergilerle yaratılan kamu tasarrufları ile finanse edilirken, özel sektör yatırımları yetersiz kalabilir ve dolayısıyla artan iş gücü için yeterli istihdam yaratılamaz. Dördüncü neden, dışa kapalı ekonomilerde bir süre mümkün olan bu stratejinin temel sorunlarından birisi de rekabetçi olmayan bir ekonomik yapıda, verimlilik ve kalite sorunu ortaya çıkarmasıdır. Daha kaliteli ve daha ucuza mal üreten ülkelerle rekabet edemeyen ekonomilerde ise bir süre sonra bu kalkınma stratejisi başarısız olur (Pınar, Önder, Gümüş., 2015, s.4).

1962-1980 yılları planlı kalkınmanın gelişme dönemi denilen bu dönemde dört kalkınma planı hazırlanmıştır. Bunların ortak özellikleri şunlardır: Ekonomik ve toplumsal yapıyı veri almaları, ekonomik büyümeyi ve bunun yıllık artış oranını temel belirleyici değişken olarak almaları, sanayileşmeye öncelik vermeleri, uzun dönemli planlama ihtiyacını karşılamak üzere uzun süreli gelişme stratejileri hazırlamalarıdır (Özdemir, 2013, s.12).

İnsan hak ve hürriyetlerini, milli dayanışmayı, sosyal adaleti, ferdin ve toplumun huzur ve refahını gerçekleştirmeyi ve teminat altına almayı mümkün kılacak bir demokratik düzeni kabul etmiş olan Türk Milletinin, 1961 Anayasasında açık ifadesini bulan iktisadi ve sosyal hayatı, keyfi ve plansız davranış tecrübelerine son verip adalete, tam çalışma esasına ve herkesin insan haysiyetine yaraşır bir yaşayış seviyesi sağlanmak amacıyla düzenleme arzu ve azmine uygun olarak: Milli tasarrufu artırmak, yatırımları toplum yararına, gerektirdiği önceliklerle yöneltmek ve iktisadi, sosyal ve kültürel kalkınmayı demokratik yollarla gerçekleştirmek üzere Birinci Beş Yıllık (1963 - 1967) Kalkınma Planı hazırlanmıştır denilmektedir (<http://ekutup.dpt.gov.tr/plan1.pdf>, s.3). Plan ayrıca, ekonomik büyüme hedefleri yanında, ödemeler dengesinin gözetilmesi, gelir dağılımının düzeltilmesi, vergi reformunun yapılması gibi amaçlar yanında, nüfus politikası ve sosyal adaletin sağlanması gibi sosyo-ekonomik sorunlara da el atmış, böylece ekonomik veriler üzerinde değil, sosyal verilerde de etkin toplumsal dönüşümler oluşturmayı hedeflemiştir (Pınar, Önder ve Gümüş., 2015, s.73).

Yeni perspektife göre hazırlanan III. Beş Yıllık Kalkınma Planı, gelir seviyesinin arttırılmasını, sanayileşmenin özellikle ara ve yatırım malı üreten sektörlerde hızlandırılmasını ve dış kaynaklara bağımlılığın azaltılmasını amaçlamıştır.

Dördüncü plan (1979-1983), büyük bir ekonomik ve siyasal bunalım dönemine denk gelmiş ve bu nedenle de bir yıl gecikmeyle uygulamaya koyulmuştur. Ekonomik bunalımın sebebi daha öncekilerle aynıdır fakat bu sefer çok daha ağır olan dış borç ve yüksek oranlı enflasyonla karşımıza çıkmıştır. Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planında tarımın büyüme hızı diğer planlara göre daha yüksek tutulmuş sanayinin büyüme hızı ise önceki yıllara göre düşük öngörülmüştür. Bunun sebebi o yıllardaki ekonomik krizin daha çok sanayi kesimini etkilemesidir.

Tablo 10. Plan Dönemleri İtibarıyla Hedeflenen ve Gerçekleşen Yıllık Ortalama Büyüme Oranları

Planlama Dönemleri	Hedef	Gerçekleşme
Birinci Plan Dönemi (1963-1967)	%7,0	%6,6
İkinci Plan Dönemi (1968-1972)	%7,0	%6,3
Üçüncü Plan Dönemi (1973-1978)	%7,9	%5,2
Dördüncü Plan Dönemi (1979-1983)	%8,0	%1,7
Beşinci Plan Dönemi (1985-1989)	% 6,3	% 4,7
Altıncı Plan Dönemi (1990-1994)	% 7,0	% 3,5

Kaynak: Pınar vd. 2015, s.73

Tablo 10’da görüldüğü gibi dört plan dönemi süresince yıllık büyüme hedefi ortalaması % 7,4, buna karşılık gerçekleşme ortalaması ise % 4,9’dur. Bu durumda dönem boyunca hedefin ancak yarısı gerçekleştirilebilmiştir. Diğer bir deyişle, planlama ile saptanan hedeflerin ekonomik kalkınmanın arzulan düzeyde gerçekleşmesinin ön koşulu olarak kabul edilmesi durumunda, kalkınma aşamasında yeterli mesafenin alınmamış olduğu sonucuna varılmaktadır.

1980 sonrası uygulanan ekonomi politikası geçmiş dönemlerdekinden hayli farklıdır. Farklılık, ekonominin ihracata yönelik liberal ve monetarist politikalara yönelmesindedir. Bu farklılığın da içten ve dıştan kaynaklanan nedenleri bulunmaktadır. İlk olarak, 1960’lar ve 70’lerde uygulanmış olan ithal ikameci ve korumacı politikalar sonucunda ekonomi döviz darboğazına girmiş böylece ekonomi, ilki 1929’da, ikincisi de 1958’de yaşanan döviz darboğazına 1979 yılında üçüncü kez sürüklenmiştir. Dış dünya ile ilgili neden ise kapitalist dünyada 1970’lerin ortalarından itibaren reel sektörde kâr oranlarının gerilemesine bağlı olarak finansal alana geçilmesi ve reel yatırım alanlarına yönelmede istekli olmayan birikmiş fonların kendilerine yüksek getiri sağlayan alanlar arıyor olmasıdır (Pınar, Önder ve Gümüş, 2015, s.75).

2000 yılında uygulamaya konulan ve günümüze dek uygulanan IMF istikrar programı ve Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı ise ekonomik kalkınma ve sosyal amaçtan uzaktır. Bu projelerin hedefi, ekonomik istikrarın sağlanması, enflasyonun baskılanması ve borç yönetim sisteminin oluşturulması idi. Bu durumda ister istemez ekonomik kalkınma ve sosyal projeler arka plana atılmış ve ekonomik istikrar ön plana çıkmış-

tır. Ekonomik büyüme sağlanıp, kişi başına gelir yükseldikçe, kendi doğal sürecinde, nispi olarak ekonomik kalkınma da gerçekleşmekte ve İnsani Gelişme Göstergeleri de iyileşmektedir. Ancak ülkemizde ekonomik büyüklük olarak önümüzdeki yıllarda ilk on arasına girmeye çalışırken, ekonomik kalkınma ve insani değerler göstergelerinde daha üst sıralara yükselme hedefinin toplumun ve politikanın gündeminde olduğu söylenememektedir (Pınar, Önder ve Gümüş., 2015, s.82).

Hızlı bir ekonomik kalkınma için ülkenin daha fazla yatırımlara ihtiyacı vardır bunu gerçekleştirmek içinde tasarrufların olması gerekir. İktisat mantığına göre yatırımlar tasarruflara eşit olması gerekir. Türkiye’de ekonomik kalkınmayı hızlandırabilmek için gerekli olan yatırımların artırılmasında en önemli sıkıntı yurtiçi tasarrufların arttırılamamasıdır.

Tablo 11. Türkiye’nin ve Bazı Ülkelerin Tasarruflarının GSYH’ye Oranı

Yıllar	1980	1990	2000	2010	2016
Türkiye	12,90	21,56	20,98	21,32	24,5
Çin	35,50 (1982)	38,44	36,45	51,49	46,05
Brezilya	17,86	18,92	12,51	17,95	13,87
Rusya		29,57 (1994)	36,15	27,18	25,36
Hindistan	20,27	27,16	27,94	38,23	30,17

Kaynak: Gross savings (% of GDP), <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GNS.ICTR.ZS>

Tablo 12. Türkiye’nin Yatırım Tasarruf Dengesi (GSYH’ye göre oranı)

Yıllar	2016	2017 (Gerçekleşme Tahmini)
Toplam Tüketim	74,7	74,1
Kamu	11,0	10,7
Özel	63,7	63,5
Toplam Yatırım	28,2	29,5
Kamu	4,1	4,2
Özel	25,3	26,4
Stok Değişmesi	-1,1	-1,1
Toplam Yurtiçi Tasarruf	24,5	25,0
Kamu	2,7	1,6
Özel	21,7	23,3
Toplam Yatırım Tasarruf farkı	-3,7	-4,5

Kaynak: 2018 yılı Programı Erişim Tarihi: 06.02.2018)

Türkiye’de yatırım tasarruf dengesine baktığımızda 2016 ve 2017 yıllarında tasarruf açığı vermiştir. Toplam yatırımların GSYH’ye oranı 2016 yılında %28,2 olarak gerçekleşmiş bunun %4,1 kamu tarafından %25,3 ise özel kesim tarafından gerçekleştirilmiştir. Yurtiçi tasarruflara baktığımızda GSYH’ye oranı %24,5’dir. Kamunun tasarrufu %2,7 özel kesimin tasarrufu %21,7’dir. 2016 yılında %3,7 oranında tasarruf açığı gerçekleşmiştir. Toplam tüketimin GSYH’ye oranı %74,7’dir, bunun %11,0’i kamu %63,7’si özel kesim tarafından gerçekleştirilmiştir.

Tablo 13. Türkiye’nin İlgili Yıllara Göre Program Hedefleri

Yıllar	2014 Programı	2015 Programı	2016 Programı	2017 Programı
GSYH (ABD Milyar Dolar)	867.3	850.1	735.6	756.3
Ekonomik Büyüme	4,0	4,0	4,5	4,4
Kişi Başına GSYH (ABD Doları)	11.277	10.936	9.364	9.529
İşsizlik Oranı	9,4	9,5	10,2	10,2
Enflasyon Oranı TÜFE	5,3	6,3	7,5	6,5
Cari İşlemler Dengesi/GSYH	-6,4	-5,4	-3,9	-4,2
AB Tanımlı Devlet Nominal Borç Stoku/GSYH	33,0	31,8	31,7	31,9
İşgücüne Katılma Oranı	51,3	50,2	51,7	52,3

Kaynak: Kalkınma Bakanlığı

Tablo 14. Türkiye’nin İlgili Yıllara Göre Gerçekleşme Rakamları

Yıllar	2014	2015	2016	2017 Gerçekleşme Tahmini)
GSYH (ABD Milyar Dolar)	935	862	863	847
Ekonomik Büyüme	5,2	6,1	3,2	5,5
Kişi Başına GSYH (ABD Doları)	12.112	11.019	10.883	10.579
İşsizlik Oranı	9,9	10,3	10,9	10,8
Enflasyon Oranı TÜFE	8,2	8,8	8,5	9,5
Cari İşlemler Dengesi/GSYH	-4,7	-3,7	-3,8	-4,6
AB Tanımlı Devlet Nominal Borç Stoku/GSYH	28,6	27,5	28,1	28,5
İşgücüne Katılma Oranı	50,5	51,3	52,0	52,7

Kaynak: Kalkınma Bakanlığı

Yukarıda Tablo 14’de görüldüğü gibi dört yılın ekonomik büyüme program hedefleri sadece 2016 yılında gerçekleşen oran, programın altında kalmıştır. İşsizlik oranı gerçekleşen oranla program hedefi aşağı

Tablo 16. Türkiye’nin 2017 Legatum Prosperity İndeksine Göre 149 Ülke İçerisindeki Sıralaması

BİLEŞEN	SIRALAMA
Ekonomik Kalite	55
İş Çevresi	91
Hükümet-Yönetim	70
Eğitim	80
Sağlık	53
Güven-Güvenlik	133
Kişisel Özgürlük	105
Sosyal Sermaye	96
Doğal çevre	54

Kaynak: <http://www.prosperity.com/globe/Norway>, (Erişim Tarihi:30.01.2018).

2017 Legatum Prosperity Endeksine göre Türkiye 149 ülke arasında 88. Sırada yer almaktadır. 2016 yılında Türkiye 78. Sırada iken 2017’de 10 ülke daha Türkiye’yi geçmiştir.

Tablo 17. Türkiye’nin Bazı Ülkelerle 2017 Legatum Prosperity İndeksine göre Karşılaştırılması

ÜLKE	2017 Yılında sırası	2016 Yılında sırası
Türkiye	88	78
Çin	90	90
Rusya	101	95
Brezilya	54	52
Hindistan	100	104

Kaynak:

http://prosperitysite.s3accelerate.amazonaws.com/3515/1187/1128/Legatum_Pro Prosperity_Index_2017.pdf, (Erişim Tarihi:30.01.2018).

Yukarıdaki Tablo 17 incelendiğinde Çin 2017’de sıralamasını korurken, Türkiye, Rusya ve Brezilya 2016 yılındaki sıralamasına göre geri sıralara düşmüşlerdir. Hindistan ise 104. Sıradan 100. Sıraya yükselmiştir.

Tablo 18. Türkiye’nin GSYİH Bakımından Dünyadaki Yeri (2016)

Sıra	Ülke	GSYİH (Milyon Dolar)
1	ABD	18.624.475
2	Çin	11.199.145
7	Hindistan	2.263.792
9	Brezilya	1.796.187
12	Rusya	1.283.163
17	Türkiye	863.712

Kaynak: <https://data.worldbank.org/data-catalog/gdp-ranking-table>(Erişim Tarihi: 31.01.2018).

Karşılaştırdığımız ülkeler arasında Türkiye GSYİH açısından en son sıradadır.

Tablo 19. Türkiye ve Bazı Ülkelerin İşsizlik Oranlarının Karşılaştırılması (2017 yılı)

Ülke Adı	2017 yılı işsizlik oranı
Türkiye	11,4
Çin	4,6
Rusya	5,3
Brezilya	13,4
Hindistan	3,6

Kaynak: <https://data.worldbank.org/indicator/SL.UEM.TOTL.ZS> (Erişim Tarihi: 08.02.2018).

Türkiye ve diğer tablodaki ülkelerin işsizlik rakamlarına baktığımızda; en kötü durumda olan ülke Brezilya diğer durumu kötü olan ülke Türkiye'dir. Diğer ülkelerin işsizlik oranları daha iyi durumdadır.

Tablo 20. Dünya Bankasının 2012 Yılında Yapmış Olduğu Kişi Başına Düşen Gelire Göre Ülkelerin Sınıflandırılması

Düşük Gelirli Ülkeler	Kişi başına 1.005 dolar ve daha az GSMH'ya sahip ülkeler
Orta Gelirli Ülkeler	Kişi başına 1.006 dolar ile 12.275 dolar arasında GSMH'ya sahip ülkeler. Bu grup oldukça geniş olduğundan iki alt gruba ayrılmıştır. Kişi başına düşen gelir 1.006- 3.975 dolar olanlar düşük orta gelirli ülke ve kişi başına düşen gelir 3.976-12.275 dolar olanlar ise yüksek orta gelirli ülkelerdir.
Yüksek Gelirli Ülkeler	Kişi başına 12.276 dolardan daha fazla GSMH'ya sahip olan ülkeler de yüksek gelirli ülkeler olarak adlandırılmaktadır.

Kaynak: Erden, vd. 2013, 14.

Tablo 21. Türkiye ve Bazı Ülkelerin Cari Fiyatlara Göre Kişi Başına Düşen GSYH (2016) Amerikan Doları

Ülke	Kişi Başına Düşen GSYH (ABD Doları) 2016
Lüksemburg	100.573
Türkiye	10.862
Rusya	8.748
Brezilya	8.649
Çin	8.123
Hindistan	1.709

Kaynak: <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.PCAP.CD> (Erişim Tarihi:31.01.2018).

Dünya Bankasının 2012 yılında yapmış olduğu gelir sınıflandırmasına göre Hindistan düşük orta gelirli ülke grubunda iken Türkiye, Rusya, Brezilya, Çin yüksek orta gelirli ülke grubunda yer almaktadır.

Tablo 22. Türkiye’nin Yıllar İtibariyle Sektörlerin GSYH İçindeki Payları

SEKTÖR	1960	1970	1980	1990	2000	2010	2016
Tarım	55,98	40,16	26,50	18,09	11,25	10,26	7,0
Sanayi	17,66	22,54	23,81	32,15	30,04	27,98	31,97
Hizmetler	26,49	37,29	49,68	49,75	58,69	61,75	61,00

Kaynak: <https://data.worldbank.org/indicator/NV.SRV.TETC.ZS?locations=TR> (Erişim Tarihi:31.01.2018)

Tablo 23. Türkiye’nin Sektörlere Göre İhracatı

Yıl	Milyar ABD Doları			Yüzde pay		
	2015	2016	2017	2015	2016	2017
Toplam İhracat	143.8	142.5	157.0	100,0	100,0	100,0
Tarım ve Ormanlık	5.8	5.4	5.2	4,0	3,8	3,4
Balıkçılık	0.4	0.4	0.4	0,3	0,3	0,3
Maden ve Taş Ocakçılığı	2.8	2.7	3.5	1,9	1,9	2,2
İmalat	134.4	133.6	147.2	93,4	93,7	93,7
Diğer	0.5	0.4	0.6	0,4	0,3	0,4

Kaynak: TÜİK

Tablo 24. Türkiye’nin Sektörlere Göre İthalatı

Yıl	Milyar ABD Doları			Yüzde pay		
	2015	2016	2017	2015	2016	2017
Toplam İthalat	207.2	198.6	233.8	100,0	100,0	100,0
Sermaye Malları	34.9	35.9	33.1	16,8	18,1	14,2
Ara malları	143.3	134.3	171.5	69,2	67,6	73,3
Tüketim Malları	28.6	27.9	28.5	13,8	14,1	12,2
Diğer	0.4	0.4	0.7	0,2	0,2	0,3

Kaynak: TÜİK

Türkiye’nin dış ticaret yapısına baktığımızda ithalatı ihracatından fazla olduğunu görmekteyiz. Bu açık ya borçlanmayla ya da ülke rezervleriyle karşılanır. Bu durum ülke kalkınması açısından olumsuz bir durumdur. İhracatta imalat sanayi ürünlerinin payı %94'lere yakındır. İthalat yapısına bakacak olursak, ara mallarının payı %73'lerde sermaye mallarının payı %14'lerdedir. İthalat ara mallarının payını düşürmek için bu malların üretimini yurtiçinde yapılması için teşvik edilmesi gerekir.

Türkiye ara malları üretiminde ithal ikameci politika izleyerek ithal ettiği ara mallarını yurtiçinde üretmeyi başarsa döviz tasarrufu sağlayacak ve cari açık sorunu azalacaktır. Bu kaynak fazlalığını başka alanlarda kullanabilecek ya da dış borçlarını ödeyecektir.

Tablo 25 Türkiye'nin İhracatta Teknoloji Yoğunluğuna Göre İmalat Sanayi Ürünleri

Yıl	Toplam İmalat Sanayi Tutarı Milyar ABD Doları			Yüzde pay		
	2015	2016	2017	2015	2016	2017
Toplam İmalat Sanayi	134.4	133.6	147.2	100,0	100,0	100,0
Yüksek Teknolojili Ürünler	4.9	4.7	5.7	3,6	3,5	3,9
Orta Yüksek Teknolojili Ürünler	42.7	44.2	50.9	31,8	33,1	34,6
Orta Düşük Teknolojili Ürünler	39.7	37.9	41.6	29,5	28,3	28,3
Düşük Teknolojili Ürünler	47.1	46.8	35.1	35,0	35,1	33,3

Kaynak: TÜİK

Tablo 26 Türkiye'nin İthalatta Teknoloji Yoğunluğuna Göre İmalat Sanayi Ürünleri

Yıl	Toplam İmalat Sanayi Tutarı Milyar ABD Doları			Yüzde pay		
	2015	2016	2017	2015	2016	2017
Toplam İmalat Sanayi	166.8	133.6	147.2	100,0	100,0	100,0
Yüksek Teknolojili Ürünler	26.2	28.3	28.8	15,7	17,0	15,1
Orta Yüksek Teknolojili Ürünler	73.9	75.0	78.4	44,3	44,9	41,1
Orta Düşük Teknolojili Ürünler	44.2	42.8	62.1	26,5	25,6	32,6
Düşük Teknolojili Ürünler	22.4	21.0	21.3	13,5	12,6	11,2

Kaynak: TÜİK

İhracatta yüksek teknoloji ürünlerin payı %3-4 arasında çok düşük kalmaktadır. Düşük teknoloji ürünlerin ihracattaki payı %33'lerde gerçekleşmiştir. İthalatta yüksek teknoloji ürünlerin payı %15'lerde, ihracattaki payının beş katı iken, düşük teknoloji ürünlerin ithalattaki payı, %11'lerde ihracattaki payının 1/3'ünü oluşturmaktadır. Bu durum gelişmiş ülkelerin tersi bir durumdur yani, gelişmiş ülkelerde yüksek tekno-

lojili ürünlerin imalat sanayinin ihracattaki payı yüksek iken düşük teknoloji ürünlerin payı düşüktür. Yüksek teknoloji ürünlerin ihracat talep esnekliği düşüktür, diğer taraftan düşük teknoloji ürünlerin ihracat talep esnekliği yüksek olduğundan Türkiye’nin aleyhine bir durumdur.

İsviçre’nin önde gelen araştırma kurumlarından International Institute for Management Development’ın (IMD) Dünya Rekabet Yılığ 2018 (World Competitiveness Yearbook) raporuna göre, 2016-2017 döneminde Türkiye’nin rekâbet gücü azalmıştır. 340’dan fazla kritere göre yapılan değerlendirmede Türkiye 63 ülke arasında 2016 yılında 38’inci sırada iken, 2017 yılında 47’inci sıraya gerilemiştir. Brezilya 61. Sırada, Rusya 46. Sırada, yer almaktadır. (World Competitiveness Ranking 1 Year Change, <https://www.imd.org/wcc/world-competitiveness-center-rankings/competitiveness-2017-rankings-results/> Erişim Tarihi:08.02.2018).

Dünya Ekonomik Forumu’nun (World Economic Forum) hazırlamış olduğu Küresel Rekabet Raporu’nda (Global Competitiveness Report) ise Türkiye 2016 yılında 55’inci sırada (138 ülke arasında) iken, 2017 yılında 53’üncü sıraya (137 ülke içinde) yükselmiştir. Rapor’da ilk sırada İsviçre, ikinci sırada Singapur, üçüncü sırada İsveç yer almaktadır. 27’inci sırada bulunan Çin, büyük ölçekli gelişme yolunda olan ülkeler arasında lider pozisyona sahiptir. Diğer BRIC ülkeleri arasında Brezilya 80, Hindistan 40, Rusya ise 38’inci sıradadır (The Global Competitiveness Report 2017–2018, /www.weforum.org/reports/the-global-competitiveness-report-2017-2018) (Erişim Tarihi: 08.02.2018).

Sonuç

Ekonomik Kalkınma, GSYH’in reel artışı şeklinde tanımlanan ekonomik büyümenin yanı sıra ülkenin kurumsal, sosyal, kültürel ve teknolojik alanlarda toplumun daha yüksek düzeyde yaşamsal koşullara ulaşabilmesini ifade eder. Kısaca, toplumun yaşam kalitesinin yükselmesidir.

Ülkelerin ekonomik büyüme ve kalkınmalarını belirlemek için birbirlerini etkileyen beş temel öğe bulunmaktadır: doğal kaynaklar,

insan kaynakları, sermaye, teknolojik gelişim ve politik çevre. Türkiye bu beş öğeden bazılarında üstünken bazı öğelerde eksikleri vardır.

Sanayileşerek kalkınma stratejisi, planlı kalkınma dönemlerinin temel tercihidir. Bir ülkenin büyümesi için yani GSYH'nin artması için yatırımların yapılması gerekir, yatırımların yapılması için de yurtiçi tasarrufların olması gerekir. Gelir düşükse gelirin büyük kısmı tüketime gideceğinden tasarruf yapmaya para kalmaz bunun içinde gelirin yüksek olması gerekir, tasarruf yapılmazsa gelir artmaz gelir çok olmazsa tasarruf yapılamaz fakirliğin kısır döngüsü olarak adlandırılan bu açmazdan çıkmak için genellikle yurtdışı tasarrufa yani dış borçlanmaya gidilmektedir.

Bir ekonominin kalkınmış olduğunun göstergelerinden birisi de sanayinin milli gelir içindeki payının yüksek olmasıdır. Cumhuriyetin ilk yıllarında sanayinin payı düşük iken(%10-15) tarımın payı (%40 ile %50 arasında) değişmektedir. Tarım kesiminin payı 2016 yılında %6,9'a düşmüştür, sanayi kesiminin GSYH'daki payı ise %32,35'e yükselmiştir. Türkiye yaklaşık bir asırlık dönemde sanayileşme açısından önemli adımlar atmıştır. Kalkınma stratejilerinde yatırımlar kalkınmanın motoru olarak görülmektedir. Kalkınmada yatırımlara kaynak sağlama açısından tasarruflarda önem arz etmektedir. Türkiye'de toplam tasarrufların GSYH'a oranı 24,4 iken toplam yatırımların oranı ise %28,2 aradaki tasarruf yatırım farkı 3,8 dış tasarruflarla sağlanmaktadır. Bu da cari açık sorununa yol açmaktadır. Kamu sabit sermaye yatırımlarının 2016 yılındaki payı 2,9'dur. Bu oran Avro Bölgesinde %2,9 olup Türkiye'nin oranıyla aynıdır. Türkiye son dönemde bile hala ithal ikameci sanayileşme stratejiyi uygulamaktadır.

Türkiye'nin ihracatına baktığımızda %4 tarımsal ürünlerden oluşmaktadır, %2'ye yakını madenlerden, %94'ü imalat sanayilerinden oluşmaktadır. Türkiye'de tarım sektörü istihdamın %20'sini, sanayi kesimi ise %27'sini oluşturmaktadır. En yüksek ihracat yapılan fasillere bakıldığında kara taşıtları ve parçaları, makineler, mekanik cihazlar, en yüksek ihracat kalemlerini oluşturmaktadır. Türkiye'nin ithalat yapısına baktığımızda %14'ü sermaye malları, %74'ü ara malları, %12'si tüketim mallarından oluşmaktadır. İthalatın içerisinde ara mallarının oranı çok yüksektir. Türkiye genç nüfusu fazla olan ülkelerden biridir bu demografik fırsat penceresi dediğimiz çalışma çağındaki nüfusu iyi değer-

lendirip ileri elli yıl içerisinde iyi kullanması gerekmektedir. Çünkü birçok Batılı ülkelerin şu anda yaşamış oldukları nüfusun yaşlanması sorunuyla Türkiye’de ilerleyen yıllarda karşılaşacaktır.

Türkiye tüketim malları üretiminin büyük bir çoğunluğunu yurt içinde üretmeyi başarmış, fakat bu başarıyı ara ve yatırım mallarında sağlayamamıştır. İhracata dayalı bir strateji izlemek için ara ve yatırım malları üretiminin büyük çoğunluğu yurt içinde üretilmelidir.

Kalkınmışlığın ülkeler arasında karşılaştırılmasında kullanılan göstergelerden birisi de İnsani Gelişme Endeksidir. Bu endeksin bileşenleri olan doğumda beklenen yaşam süresi, ortalama eğitim süresi, beklenen eğitim süresi ve satın alma gücü paritesine göre kişi başına GSYH’dan oluşmaktadır. Bu üç bileşeni Türkiye yıllar itibariyle yükseltmiştir ve yüksek insani gelişme grubunda yer almaktadır.

Türkiye’nin son yıllardaki ekonomik performansına baktığımızda enflasyon ve işsizlik konusunda plan hedeflerinin tutturulamadığı görülmektedir. İstihdamı artırıcı ve enflasyonu düşürücü politikalar uygulanması gerekir.

International Institute for Management Development’ın (IMD) Dünya Rekabet Yıllığı 2018 raporuna göre Türkiye 2017 yılında rekabet gücü 2016 yılına göre 38. Sırada iken 47. Sıraya gerilemiştir. Türkiye’nin rekabet gücünü arttırıcı stratejiler izlemesi gerekmektedir.

EXTENDED ABSTRACT

**A Critical Look for Economic Development Policy in
Turkey**

*

Mahmut Küçüköğlü - Hacı Yunus Taş - Hüseyin Ercan

Yalova University - Harran University

The concept of development is broader than growth and refers to the change in the economic structure of an underdeveloped society, as well as to change its social, cultural and political structures. Economic growth is a real increase in a country's production capacity or real gross domestic product, which can be measured quantitatively. There is no intervention in growth, while the changes that occur spontaneously in the development will be intervened and directed. Growth does not necessarily require structural change in that economy. The public sector and development efforts can be divided into two periods, from the establishment of the Republic to the present. In the first period, the capacity of the economy is also challenged and serious development and development initiatives can be made. In this period, social development was tried to be taken care of together with economic development. In the second period, the development and investment efforts were mostly left to the market conditions and the development of the private sector was adopted.

There are five basic elements that influence each other to determine their economic growth and development: natural resources, human resources, capital, technological development and the political environment. There are some elements that are missing in Turkey. Some of these five elements are missing in Turkey. The industrialization development strategy is the basic choice of planned development periods. In order for a country to grow, in other words, it is necessary to make investments in order to increase the GDP. If the income is low, most of the income is going to be consumed, so there is no money to make savings.

One of the indicators of the development of an economy is the high share of national income in the national income. While the share of in-

dustry in the first years of the Republic is low (10-15%), the share of agriculture (between 40% and 50%) varies. The share of the agricultural sector decreased to 6.9% in 2016, while the share of the industrial sector in GDP increased to 32.35%. Turkey has taken important steps in terms of industrialization in the period of about a century. In development strategies, investments are seen as the drivers of development. It is important for savings in terms of providing resources for development. While GDP ratio of total savings rate in Turkey is 24.4% of total investments 28,2 3,8 intervening savings investment gap is provided by foreign savings. This leads to the current account deficit problem. The share of public fixed capital investments in 2016 is 2,9. This rate is 2.9% rate in the Eurozone is the same as Turkey's. Even in Turkey last period still applies import substitution industrialization strategy.

When we look at Turkey's exports consist of agricultural products 4%, close to 2% of the mineral is composed of 94% of the manufacturing industry. The agricultural sector employs 20% in Turkey, while the industrial sector constitutes 27%. Considering the highest export chapters, land vehicles and their components, machines, mechanical devices constitute the highest export items. 14% of Turkey's imports of capital goods, we look at the structure, intermediate goods 74%, 12% consists of consumer goods. The ratio of intermediate goods in imports is very high. Turkey is one of the countries with more young population of the working age population, this demographic window of opportunity that we must use to evaluate good good in fifty years forward. Because many Western countries with the problem of an aging population, it currently lived in Turkey will face in the coming years.

It has managed to produce the majority of Turkey's domestic production of consumer goods, but the call failed to achieve this success and in investment goods. In order to pursue an export-based strategy, the majority of intermediate and investment goods production should be produced domestically. One of the indicators used to compare development among countries is the Human Development Index. The expected life expectancy at birth, which is the component of this index, consists of GDP per capita according to the average duration of education, expected duration of training and purchasing power parity. These three compo-

nents Turkey has increased as the years and is located in the high human development group.

When we look at Turkey's economic performance in recent years is evident that achievement of plan objectives regarding inflation and unemployment. Policies should be implemented to increase employment and reduce inflation. International Institute for Management Development's (IMD) World Competitiveness competitiveness of Turkey in 2017 compared to 2016, according to annual report 2018 38 Values declined while 47 Pos. Enhancing the competitiveness of Turkey's strategies are required to follow.

In this study ,, development and emphasis on growth relationship, highlighted by the economic developments in recent years and started to become a center of attraction especially China, Russia, India, Brazil and some advanced countries of the world by comparing human development indicators and Turkey in terms of competitiveness with Turkey's economy related evaluations will be made.

Kaynakça/References

- André, N., Carmem, F. ve Eliane, A. (2013). *Structural change and economic development: Is Brazil catching up or falling behind?* No. 211 October UNCTAD/OSG/DP/2013/1.
- Başoğlu, U. ve İlker, P. (2002). *İktisadi planlamaya giriş*. Bursa: Ezgi Kitabevi Yayınları,
- Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1963-1967) Devlet Planlama Teşkilatı,
- Brunat E. ve Xavier R. (2007). Competitiveness and adjustment of the Russian economy: Macro and by sectors dimensions. *Economic Change and Restructuring*, 40, 65–89 DOI 10.1007/s10644-007-9010-8
- Dağdemir E. U., Karluk, S. R., Adaçay, F. R., Aslan, N. ve Togay, S. (2015). *Uluslararası iktisat politikası*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayını No: 2918
- Erden C., Adaçay, F. R., Kar, M., Taban, S., Günsoy, B., Tosunoğlu, T. ve Aktaş, M. T. (2013). *İktisadi kalkınma*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Yayınları.

- Gautam J., Rundle, M., Rosen, D. ve Takahashi, Y. (1996). *China’s economic reforms chronology and statistics*. Institute for International Economics Working Paper 96-5,
Gross savings (% of GDP), <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GNS.ICTR.ZS> (Erişim Tarihi: 06.02.2018).
<http://home.fau.edu/sghosh/web/images/India%20talk.pdf>.
https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.KD.ZG?end=2016-&locations=CN-MO-HK&start=2016&view=bar&year_high_desc=false
<https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.PCAP.CD>
<https://data.worldbank.org/indicator/SL.UEM.TOTL.ZS> (Erişim Tarihi: 08.02.2018).
- Öz. S. (2007). *Küresel rekabette yeni bir güç: Hindistan*. TÜSİAD-T, 11/446,
Özdemir, V. (2013). Türkiye’de planlı kalkınma deneyimleri. https://dumludag.files.wordpress.com/2013/09/ozdemir_planlam_a.pdf, (Erişim Tarihi: 01.12.2017).
- Özsoyly, A. F. ve Neşe A. (2011). *Dünya ekonomisinin yeni aktörleri BRIC*. Adana: Karahan Kitabevi,
- Özsoyly, A. F. (2009). *Nasıl başardılar? İrlanda-Çin-Hindistan*. Ankara: Destek Yayınları.
- Parasız, İ. (1998). 1923'den günümüze Türkiye'de iktisat ve istikrar politikaları uygulamaları. Bursa: Ezgi Kitapevi,
- Pınar, A., Önder, İ. ve Gümüş, E. (2015). *Maliye politikası II.*, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayını No: 2826
- Sandıklı, A. (2009). Sincan Uygur Özerk Bölgesi’ndeki sorunun kaynakları. Bilgesam Stratejik Araştırma Merkezi, Raporlar
- Sezen, S. (2009). Çin’in ikinci uzun yürüyüşü. Ankara: Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü Amme İdaresi, Desen Ofset A.Ş.,
- Taban S. ve Kar, M. (2014). *Kalkınma ekonomisi*. Bursa: Ekin Yayınevi.,
- Taban, S., Günsoy, B., Günsoy, G., Erdinç, Z. ve Aktaş, M. T. (2013). İktisadi büyüme. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayını No: 2898
- Takım, A. (2011). Türkiye’de 1960-1980 yılları arasında uygulanan kalkınma planlarında maliye politikaları. *Maliye Dergisi*, 160, 154-176.

- Tosun, T. T. (2014). *Çin ekonomisinin gelişiminin incelenmesi ve Çin ekonomisinin Türk dış ticaretine başlıca etkileri*.Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Okan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.
- TÜİK (2017). Dış Ticaret İstatistikleri, Aralık <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=27783>,
- World Competitiveness Ranking 1 Year Change(2017), <https://www.imd.-org/wcc/world-competitiveness-center-rankings/competitiveness-rankings-results/> Erişim Tarihi:08.02.2018).
- Yakut, K., Obuz, Ö., Tepecik, F. ve Yaşar, S. (2015). *Türkiye cumhuriyeti iktisat tarihi*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayını No: 3084

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Küçüköğlü, M., Taş, H. Y. ve Ercan, H. (2018). Türkiye’de kalkınmaya yönelik ekonomik politikalara eleştirel bir bakış. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 9(16), 2618-2653. DOI: 10.26466/opus.497943

Towards A Dispositional Comprehension of Conservatism

DOI: 10.26466/opus.499987

*

Aksu Akçaoğlu*

*Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Merkez / Çanakkale / Türkiye
E-Mail: aakcaoglu@comu.edu.tr ORCID: [0000-0002-8692-4698](https://orcid.org/0000-0002-8692-4698)

Abstract

This paper presents a social critique of the conservatism as an ideology or a way of thinking through Pierre Bourdieu's relational sociology. It is argued that the established definition of the conservatism cannot analyze the holistic reality of the concept since it does not take into account of the conservatism as a set of dispositions. In addition to that, having the political discourse and cultural products as the only legitimate unit of analysis, the established definition of conservatism constructs an abstract actor whose link with the social world is essentially intellectual. Against the limits of the commonsensical definition of conservatism, this paper interrogates the merits of Pierre Bourdieu's sociology. It first introduces the key conceptual tools through which the French sociologist constructs the social world as a social topography. The paper explains both objectivist and subjectivist moments of research object construction. It also underlines the role of symbolic struggles in the formation of social world. Finally, this study develops a dispositional definition of conservatism as the symbolic form that the principles of vision and division gain within the struggles of various fields. The merits of the dispositional comprehension of conservatism are compared with the existing empirical definition of conservatism as a set of cultural values.

Keywords: Conservatism, Pierre Bourdieu, dispositions, ideology, theory.

Muhafazakarlığın Eğilim Temelli Bir Kavrayışına Doğru

*

Öz

Bu makale Pierre Bourdieu'nün ilişkisel sosyolojisi üzerinden, bir ideoloji ya da düşünce tarzı olarak muhafazakârlık tanımının toplumsal eleştirisini sunuyor. Muhafazakârlığın yerleşik tanımı kavramın stratejik ve eğilimsel boyutlarını gözardı ettiği için, bütünlüklü bir analiz için elverişli değildir. Buna ek olarak, siyasi söylemleri ve kültürel ürünleri tek meşru analiz birimi olarak görmesi nedeniyle, muhafazakârlığın yerleşik tanımı soyut bir özne inşa eder ve bu öznenin dünyayla kendiliğinden entellektüel bir ilişki kurduğunu varsayar. Bu çalışma, yerleşik muhafazakârlık tanımının sınırlılıkları karşısında Pierre Bourdieu sosyolojisinin sunabileceği meziyetleri sorguluyor. İlk olarak, Fransız sosyoloğun toplumsal dünyayı bir sosyal topografi olarak inşa edebilmesini mümkün kılan temel kavramsal araçlar tanıtılıyor. Ardından bu kavramsal araçlarla gerçekleştirilecek nesne inşasının hem nesnel hem de öznel uğrakları tartışılıyor. Sembolik mücadelelerin toplumsal dünyanın teşkilinde oynadığı rolün altı çiziliyor. Son olarak, sosyal görme ve bölme ilkelinin çeşitli alanlarda verilen mücadeleler neticesinde büründüğü sembolik form olarak muhafazakârlığın eğilimsel tanımı geliştiriliyor. Muhafazakârlığın kültürel değerler temelli mevcut ampirik tanımı karşısında geliştirilen eğilimsel yaklaşımın sınırlılıkları ve imkanları tartışılıyor.

Anahtar Kelimeler: Muhafazakârlık, Pierre Bourdieu, eğilimler, ideoloji, kuram.

Introduction

One of the common features of social sciences is the fuzzy nature of research objects. Having blurred borders, social phenomena do not stand still to be measured or observed by social scientists. Having multi-dimensional reality, conservatism is one of the most blurred research objects. Despite the fact that the established definition of conservatism refers to ideology or a specific way of thinking, the holistic reality of the concept extends the limits of the ideology. Apart from being an ideology, conservatism refers both to a specific *strategy* that can be developed in many fields regardless of the agents' ideology, and a *set of dispositions* that are internalized within the socialization processes. Based on Pierre Bourdieu's relational sociology, this paper presents a social critique of the established definition of conservatism as an ideology or a way of thinking.

Conservatism as an Ideology or a Way of Thinking

Conservative ideology as a part of the reality of conservatism came into existence under specific conditions of social turmoil during the age of great transformations. The birth of nation state, rise of capitalism, the embodiment of enlightenment philosophy in the emergent social order and state, and accompanying urbanization, secularization, and individualization can be described as the social conditions as a reaction to which conservative thought emerged (Nisbet, 1952; 2006). Like all other ideologies, conservative ideology is a way of thinking which manipulates the given social reality in order to establish a new social order by means of representations that are made of ideas. The conservative ideology rests on an anxious and pessimistic critique of the emergent state of society which was organized in the light of the principles of enlightenment philosophy. The core of the conservative ideology can be described as an organismic vision of society within which dead, living, and unborn are connected harmoniously by means of the volunteer obedience of the imperfect individual to the protective authority and wisdom of traditional institutions against the harmful impacts of bright future dreams under the guidance of reason (Lee, 2014; Fein, 2011; Beneton, 2011; Brennan and Hamlin, 2004;

Scruton, 2001; Müller, 1997; Kirk, 1995). These main principles of conservative thought unfold in the pages of founding figures' works as in the following,

... From Magna Carta to the Declaration of Rights, it has been the uniform policy of our constitution to claim and assert our liberties, as an entailed inheritance derived to us from our forefathers, and to be transmitted to our posterity, ... [t]his policy appears to me to be the result of profound reflection; or rather the happy effect of following the nature, which is wisdom without reflection, and above it (Burke, 2009, pp. 33).

As might be expected, the object of the pessimistic critique changed within the historical trajectory: the 19th century nationalist conservatism criticized the universalist nationalism by refusing the equal participation of all citizens; in the early 20th century, revolutionary conservatism (Nationalist Socialism) emerged as a critique of all forms of rationalism; and when the cold war ended with the victory of capitalist camp, liberal conservatism came into existence as a critique of the cultural problems of modernity (Habermas, 1989; Heywood, 1992; Bora, 1998). Despite the fact that the content of conservative ideology changed with reference to changing social conditions, Mannheim (1999) argued that its everlasting trait was the form of thinking that prioritize concrete and given against the speculative and possible. As might be expected from the writer of 'Ideology and Utopia' (1966), conservative form of thinking emerged as a specific temporal relation with the social world that anchored in the centrality of the past against the future orientation of socialism and present orientation of liberalism.

One needs to keep in mind that the descriptive analysis of conservative thinking is based on the conservative philosophy which ignores the power relations that impacted on its formation. The conservative thinking emerged not only as a reaction to but also within the great transformations. The critiques of the founding fathers of conservative ideology (such as Burke, de Maistre, and de Bonald) are not only a philosophical reaction to the weakness of enlightenment philosophy but also an inevitable philosophical refusal of the emergent power relations that located the

privileged stratum of the ancient regime (such as aristocracy and clergy) to the dominated position in the field of power of the new regime. Therefore, conservative ideology's defense of the inheritance of privileges as a natural right against the principle of equality is not only a philosophical discussion about the virtues of privileges but also a quest of a philosophical justification of conservative political position.

Another point that the students of conservatism should be attentive about is the widespread threat of scholastic reason. Apart from the conservatism as a specific form of thinking or as a set of ideas, there are concrete conservative agents in the social space whose conservatism are not restricted to conservatism as a political ideology. The difficulty in the sociological study of conservatism is the widespread misapprehension of conservative political ideology as the basis of the mostly unconscious 'conservative attitude' in different fields of the social space. Despite the fact that the ideological ground constitutes a significant portion of the reality of conservatism, restricting the study of conservatism to conservative ideas leads to the scholastic reason which reduces the examination of conservatism to the logical conditions of possibility. This scholastic fallacy is so settled that conservatism as a form of thought is now a realized definition in the mind of the researcher. Taking the intellectual discourse and political acts as the only legitimate unit for the analysis of conservatism treats the conservative representations of the social world as the whole social reality of conservatism.

Moreover, by generalizing the logic of the conservative positions in the field of cultural production and political field as the common logic of conservatives in the social space, it identifies the conservative agent with conservative thinker and assumes that conservatives establish essentially intellectual ties with the social world. Since the conservative figure of the scholastic reason is a contemplative agent, her social existence reflects as a quest of meaning. Defining conservative attitudes as a form of 'natural conservatism', as Kekes (1998) does, just like the universal rational actor of the enlightenment philosophy, the conservative philosophy constructs an abstract conservative individual who is assumed to act compatible with the conservative ideology: "[t]o be conservative ... is to prefer the familiar to the unknown, to prefer the tried to the untried, fact to mystery, the actual to the possible, the limited to the unbounded, the near to the distant,

the sufficient to the superabundant, the convenient to the perfect, present laughter to utopian bliss" (Oakeshott, 1991, pp. 408). The problem in this definition is that it establishes a forced homology between the abstract conservative individual and the conservative ideology and generalizes it as the template to understand the concrete conservative individuals. Fabricating the social world through meaning, the conservative philosophy takes the conservatism of the conservative individual for granted and attributes logical reasons to their conservatism while the question of the social conditions that make an individual conservative remains unanswered (even unquestioned). Actually, the product of scholastic reason is the construction of a spontaneous ideal-typical conservatism which is not a methodological instrument to compare the reality in Weberian sense but rather the commonsensical reality of the conservative philosophy.

In spite of restricting it to a given set of ideas that are assumed to be shared by conservatives, the sociology of the really existing conservatism has to analyze the holistic social reality of conservatives which is not restricted to conservative ideas. The researcher's quest for the meaning of the 'conservative meaning' is a double-sided investigation which has to analyze both the objective social conditions such as the distribution of the forms of capital that make an individual conservative and individual's subjective stylization of her conservatism from a specific position in a specific social space. For a holistic social analysis of conservatism, I am going to benefit from the conceptual tools developed by Pierre Bourdieu.

The Inner Logic of Pierre Bourdieu's Sociology

From his early works on the uprooting of peasantry in Algeria to his latest study on the state, the oeuvre of Pierre Bourdieu¹ can be described as a program of research object construction which is anchored in the central question of 'social conditions of possibility'². Pierre Bourdieu's sociologi-

¹ The oeuvre of Pierre Bourdieu comprises of 36 books and more than 350 articles.

² "... [M]y entire scientific enterprise is based on the belief that the deepest logic of the social world can be grasped, providing only that one plunges into the particularity of an empirical reality, historically located and dated, but in order to build it up as a 'special case of what is possible', as Bachelard puts it, that

cal theory developed as a 'theory in action' which started with ethnographic study of 'Work and Workers in Algeria' (Bourdieu, 2004) and was revised in the following years in the light of new fieldworks. Bourdieu's studies on Algeria constituted, on the one hand, the starting point for his cross-Mediterranean research program on kinship, gender, and power; and on the other hand constituted the basis for the construction of his sociological theory which was strengthened by various researches on education, legitimate culture, language, religion, law, economy and state.

Pierre Bourdieu's is a 'symbolic revolution' that overturned the schemata of vision and division in the academic field by overcoming the established antinomies such as subject/object, structure/agent, body/mind, history/reason, material/symbolic, theory/research, and subjectivism (such as ethnomethodology, symbolic interactionism and existentialism) and objectivism (such as cultural, linguistic, and social structuralisms). His 'genetic structuralism' played a significant role in the overcoming of these dualities by emphasizing the correspondence between social structures and mental structures.³ Especially the concept of 'habitus' as the internalization of the external world in the form of cognitive schema and the generative capacity of invention within the limits of the structural constraints led him to shed light on both power relations and relations of meaning as inseparable and equally legitimate object of sociology. Moreover, by unfolding the function of symbolic systems (such as language, myth, religion, art, and science) other than communication and objectification, Bourdieu's theory of 'symbolic power' pointed out the function of symbolic systems as the instrument of power in the constitution of the relations of domination (Bourdieu, 1991b).

is, as an exemplary case in a world of finite possible configurations." For a detailed discussion, see: Bourdieu, P. (1991a). *First Lecture. Social Space and Symbolic Space: Introduction to a Japanese Reading of Distinction. Poetics Today* 12(4), pp. 627-638.

³ The correspondence of social structures and mental structures is a prominent argument of Durkheim and Mauss. For a detailed discussion about the argument see: Durkheim, E. & Mauss, M. (1963) *Primitive Classification*. Chicago: The University of Chicago Press. For a social critique of Kant's a priori categories of mind, see: Durkheim, E. (1976) *The Elementary Forms of Religious Life*. London: George Allen & Unwin Ltd, especially pp. 9-23. To compare Bourdieu's view on the correspondence of social structures and mental structures with Durkheim, see: Bourdieu, P. (1996a) *The State Nobility: Elite Schools in the Field of Power*, Cambridge: Polity Press, pp. 1-6.

The fundamental principles of his 'sociological craft' can be framed as rationalist epistemology, reflexive methodology, epistemological vigilance as sociological habitus, historicist conception of action, and agonistic vision of social life (or ontology). Functioning as a sociological lens, these principles concretize in seven concepts through which Bourdieu constructs the social world as a social topography: social space, capital, field, habitus, symbolic power, doxa, and illusio.

Social World Constructed: Topological Social Space and Homologous Symbolic Space

[T]he truth of the social world is at stake in the struggles between agents who are unequally equipped to reach an absolute, i.e., self-fulfilling vision (Bourdieu, 1989, pp. 22).

As a theoretical model of social world, social space is a topology of positions based on the unequal distribution of power or forms of capital. The positions made out of different volume and compositions of capital are the social conditions within which agents exist. The external conditions within which agents exist have an objective structure free from the will and consciousness of agents, just like the symbolic systems that structuralists examined. Different from structuralists, Bourdieu argues that the reality of the social world is not limited to the functions of structures, and similar to what constructivists argued, social reality is also a construction of individual representations.

However, construction of the social world does not occur in a vacuum but rather it is limited by the social conditions since social structures are internalized as mental structures which function as the logical instruments for the production of the representation of the social world. In this way, existing in structured positions, agents structure the social world through the cognitive schemata which was structured by social positions through the internalization of social conditions. The resulting vision of the social world may seem to imply reproduction as an inevitable fate. However, despite the fact that there is a strong link between mental structures and social structures, the individual representation of the social world is not closed to change. On the contrary, there are widespread individual and collective 'symbolic struggles' to preserve or transform the existing

social world by preserving or transforming the representation of it. The peculiarity of Bourdieu's 'structuralist constructivism' lies in the transformation of objectivism and subjectivism into inseparable moments of the construction of social space and thus overcoming of the seemingly incompatible duality of these perspectives.

The Objectivist Moment of Object Construction

The objectivist moment is based on the historicization of the social space so that it will not be constructed as a social vacuum that is composed of the instantaneous encounters of interchangeable individuals. Therefore, the first act of the objectivist moment is to detect the "underlying immanent regularities of social world" with the help of the concept of capital which is "the history accumulated ... [in the form of] force inscribed in objective or subjective structures (Bourdieu, 1986, pp. 241)." Thus, in the objectivist moment, social space is a topology of power which is not reduced to economic capital. By pluralizing the concept of capital (and thus Marx) Bourdieu can develop 'a general science of economy of practices' which is not restricted to economic theory.

The pluralization of capital reflects a significant shift in the apprehension of power from the model of mercantile exchange which is oriented to profit maximization to 'system of differences' in the social space. Thus, forms of capital can be pluralized as much as there are regular autonomous powers that impact on the differentiation of a position from the others. Except economic capital, there are especially three other forms of capital that impact on the constitution of social positions in advanced societies: cultural capital, social capital, and symbolic capital. Cultural capital is a form of power that is acquired to the extent that agents establish ties with cultural products and institutions. It is 'embodied' as a form of disposition and expressed most clearly through the 'linguistic competence'. Cultural capital is also 'objectified' in the owned cultural properties such as books, paintings, and instruments and 'institutionalized' in the certificates one gets. Social capital, on the other hand, is an actual or potential resource that is acquired with the membership to a group such as family.

Lastly, symbolic capital is any form of capital that is recognized as legitimate. Different from all other forms, symbolic capital accumulates as the perception of others and is not owned by the agents.

The peculiarity of the objectivist moment is not only restricted to the pluralization of power. Bourdieu makes his peculiar contribution in the objectivist moment by introducing his generic concept 'field' which further historicize power and social space. Like social space and capital, field is an abstract tool of object construction to shed light on the historical process of the 'diversification of power' and its impacts on social world. By developing the concept of field Bourdieu "focuses on the process that Durkheim, Weber, and Marx described, that is, how societies, as they advance over time, differentiate into separate and autonomous spheres..." (Bourdieu, 2014, pp. 201). For Bourdieu, at the core of the process of differentiation lays the formation and transformation of the dynastic state. Emerged as the concentration of various species of capital, the formation of dynastic state led to the totalization of various forms of capital⁴ in one center and this generated "a kind of meta-capital, that is, a capital with the particular property of exercising power over capital. ... The state, then, as holder of a meta-capital, is a field within which agents struggle to possess a capital that gives power over the other fields" (Bourdieu, 2014, pp. 197). The differentiation of power, on the other hand, emerged as a part of state construction with king's delegation of signature and seal to persons of competence (such as jurists and clerics) or with the emergence of the legal (bureaucratic) principle against dynastic principle. Thus, the process of diversification of power is the result of the 'division of the labor of domination' which led to the autonomization of fields with the delegation of dynastic power which composed of the totalization of various forms of capital in the person of king.

⁴ The first form of capital in the formation of dynastic state was symbolic capital, basically the fundamental belief in that 'king is king'. Following symbolic capital, the capital of physical force (formation of armies) and economic capital (collection of taxes) played a major role. For a more detailed discussion, see: *ibid.* pp. 190-206.

Far from being “a seamless totality integrated by systemic functions, a common culture, crisscrossing conflicts, or an overarching authority” that the notion of society implies, social space is “an ensemble of relatively autonomous spheres of play that cannot be collapsed under a societal logic, be it that of capitalism, modernity, or postmodernity” (Wacquant, 1992, pp. 16-17). As a relatively autonomous microcosm of a specific form of capital, each field is the locus of the specific logic that derive from the structure of game, the general form of relation among the agents who, thanks to the acquisition of relevant form of capital, are magnetized to the field with the ‘feel for the game’. As might be expected each game is open to only those agents who are gravitated to the ‘illusio’ of the field by sensing that game is worth investing. Sharing of the doxic feel for the game, however, does not imply that game is played under equal conditions. The game is rather a power struggle among different positions from which agents develop differing strategies to conserve or transform the existing power relations in order to preserve or seize the monopoly over the properties of the field and impose the legitimate rules of the game. To grasp the logic of the game within a field, one can think of the struggle among the positions of magician, priest, and prophet to get the monopoly over the legitimate definition and goods of religion (Bourdieu, 1991c).

Despite the fact that all fields share the common structural properties such as game, struggle, positions, strategies, illusio, and interest (Bourdieu, 1994; Bourdieu and Wacquant, 1992), each field has a relative value compared to other fields. Therefore, social space is composed of the forms of power some of which are more powerful than the others. The determination of the relative value of each field is the product of the confrontation among the dominant agents and institutions of each field in the ‘field of power’. Just like other fields, field of power is a gaming space where the stake of struggle is no more the accumulation of or monopoly over a specific form of capital but rather to dictate the dominant principle of domination and thus set the ‘division of labor of domination’ (Bourdieu, 1996a; Wacquant, 1993). These confrontations in the field of power among the dominant agents of different fields (and thus capital) “... can take the form of real face-to-face encounters (as with “palace wars” or armed struggles between temporal and spiritual power holders) or symbolic confrontations (such as those in the Middle Ages in which what was at stake was

the precedence of *oratores* [religious capital] over *bellatores* [military capital], or the struggles played out over the nineteenth century, and still today, in which what is at stake is the preeminence of merit over heredity or gifts)" (Bourdieu, 1996, pp. 265).

The struggle in the field of power is not only restricted to the seizure of the dominant position since the power as a brute force is not complete so long as its arbitrary nature of foundation was not misrecognized as legitimate. Thus, another stake in the struggles of the field of power is to dictate the 'legitimate principle of legitimation' by justifying the existing arbitrary power relations as necessary or natural. One may observe a correspondence between the holders of the dominant capital and their strategy of 'sociodicy' which contributes to the reproduction of the existing state of power relations: while aristocrats presented the ties with land and blood as a prerequisite of being in the dominant position, new bourgeois presented merits as the primary condition of being dominant (Bourdieu, 2014). Hence, in contrast to the widespread misapprehension, the reason of why reproduction is one of the most recurrent themes in Bourdieu's sociology is not that he sees it as an inevitable social fate but rather because reproduction is the most recurrent outcome of the power struggles. Even when the subversive strategies of the dominated positions succeeded to overturn the existing power relations, the struggle continues with the transformation of subversive strategies into conservative strategies so that the dominant position could be preserved.

The Subjectivist Moment of Object Construction

Having constructed the structural regularities of social space by breaking with the pre-notions in the objectivist moment, Bourdieu experiences a second break with objectivism so that he could reintroduce what was excluded in the objectivist moment: the individual representations and visions of the world. The constructivist moment of object construction is mainly based on the inclusion of perception of social world to the analysis of the reality of the social world. The perception of the social world, however, is not free from the structural constraints of the world. As the concept of 'point of view' implies, the view of the world, according to Bourdieu, is a view from a specific point, that is, from a specific position. If the social

position is the primary variant of the perception of the world it is because, being exposed to the lasting influences of specific social conditions, agents internalize the external world as a 'system of disposition' or as habitus: "the structures characterizing a determinate class of conditions of existence produce the structures of habitus, which in their turn are the basis of the perception and appreciation of all subsequent experiences" (Bourdieu, 1990a, pp. 54). Hence, the agent of the social world is not the universal subject of phenomenology and ethnomethodology, and the construction of the social world is not a conscious process as the variants of finalist theory (such as rational action theory) assume: agent constructs the world with the complicity of structures.

Agent knows the world because the world is in the agent. As a body, agent is situated to a place where she is subjected to a process of socialization which rests on the inscription of the social order in her body through the inevitable confrontations and affective relations with the social environment. Thus, agent learns bodily. However, the corporeal comprehension of the world does not imply a Foucauldian normalization process through the disciplining of the institutions; it rather implies a process of an unnoticed social pedagogy that springs from being exposed to the ordinary order of the things (Bourdieu, 2000). Since the internalization of the external world is nothing other than the embodiment of the 'history objectified in things', one of the primary functions of the habitus is the production of the commonsense or the doxic relation with the world which helps agent to take the familiar world for granted.

Providing the bodily instruments of the perception, habitus arms the agent with the 'practical knowledge' or the anticipation of the forthcoming future and thus plays a central role in the production of practices. The invisible imprint of habitus over the individual practices is the 'amor fati' or the love of the occupied position which produces the most visible effect by 'stylizing' the seemingly unrelated realms of practices. As a schema of appreciation (or taste) habitus "continuously transforms necessities into strategies, constraints into preferences, and without any mechanical determination, it generates the set of 'choices' constituting life-styles, which derive their meaning, i.e., their value, from their position in a system of oppositions and correlations" (Bourdieu, 1984, pp. 175). Therefore, habitus is the unitary principle of the diverse practices such as the choice of

the furniture, preferences of friendship, selection of food, choices of favorite sport or music, and support of political party which are conditioned by the similar social conditions.

However, the distinctive function of habitus is not limited to the generation of 'stylistic affinity', it also classifies the practices and works of others and thus generates the 'sense of place' (or the sense of what is for me) as much as the 'sense of the place of others' (or what is not for me) in the social space. Briefly, habitus produces classifiable practices and works, and classifies the practices and works of others by perceiving them as a 'system of distinctive signs' which are expressed most clearly by the pairs of adjectives such as heavy/light, bright/dull. "Taste is the practical operator of the transmutation of things into distinct and distinctive signs, of continuous distributions into discontinuous oppositions; it raises the differences inscribed in the physical order of bodies to the symbolic order of significant distinctions" (Bourdieu, 1984, pp. 174-5).

Therefore, thanks to the habitus, the perceived world or the world constructed by the agent is nothing other than the social space or its fundamental principle of the distribution of the forms of capital translated as a homologous 'symbolic space'. In other words, functioning as a mechanism of 'social classification', habitus translates the differences among various positions, which in essence spring from the unequal distribution of power, as a system of symbolic differences. The direct outcome of this translation is the misrecognition of the differences of power as symbolic differences and the resulting exertion of 'symbolic violence' through the recognition of the arbitrary state of power relations as the natural state of the social world. Thus, in contrast to 'mechanistic theories' of the social world (such as Althusserian Marxism) the recognition of the domination is not the outcome of the institutions' conscious work of imposition but rather of the misrecognition of the world.

Even though the homology between the position/disposition and structure/construction is strong, the social world is still vague and indeterminate. The fact that social world presents itself to the agent as highly structured does not mean that it cannot be constructed other than how it presents itself. Because, "[t]he categories of perception, the schemata of classification, that is, essentially, the names, the words which construct social

reality as much as they express it, are the stake par excellence of the political struggle ...” (Bourdieu, 1989, pp. 20-21). The positions of the social space which are occupied by individuals and groups in the social world constitute the basis for the generation of oppositional (or differential) relations. However, the content of these oppositional relations can be defined in various ways. The same group can be called as working class, ethnic group, or religious group. Therefore, the identity of the groups is not a substantial component of the reality of the group; rather the legitimate definition of the identity of a group is at stake in the symbolic struggles. Bourdieu’s is especially a critique of variations of Marxism which treat the ‘classes on paper’ as the real classes. Thus classes are not the given occupiers of the positions but rather they can be constructed as the outcome of a purely political work (Wacquant, 2013; Swartz, 2013).

Despite the semantic elasticity which makes the various constructions of the world possible, symbolic struggles tend to reproduce the objective unequal distribution of power as the symbolic order of the social world. This is simply because each construction of the world does not have the same capacity to produce ‘belief’ in the constructed world. The social authority of the making of the world by means of the words, that is ‘symbolic power’, is the derivative of symbolic capital which was acquired in the previous struggles. Making of the dominant narrative of history is a good case to illustrate how symbolic power functions. Like the social world, history has a semantic elasticity, that is, a historical event can be interpreted in various forms. A peasant revolt can be interpreted as an emancipatory social movement or as treason to the dominant political power. Becoming the dominant narrative does not spring from the inner logic of the discourse but rather from the symbolic capital of the agent who utters the discourse.

Lastly, Bourdieu emphasizes the role of state, the central bank of symbolic credit, in the functioning of symbolic power. By ‘codifying’ a symbolic capital, state transforms a specific symbolic capital into the general power (Bourdieu, 1990b, pp. 76-86). For instance, the foundation of an Islamic republic in Iran is nothing but the codification of the symbolic capital of religious leaders. Even though, the symbolic power tends to reproduce the existing order, Bourdieu’s sociology is not incapable of explaining revolutionary changes. On the contrary, symbolic revolution or the

revolutionary re-construction of the world is one of the central themes in his examination of the field of cultural production.

Reconsidering Conservatism with Bourdieu

The difficulty in the sociological study of conservatism is the fuzziness of the concept. What makes it even more difficult is the scholastic tendency of bringing an intelligible explanation by excluding the fuzziness of the concept. 'Conservatism as an ideology or a way of thinking' is the commonsensical site of research within which the partial reality of the concept is treated as the totality of the reality at the cost of covering over the murky reality of the concept. This study interrogates conservatism beyond its ideological posture by applying to the relational approach which implies "shifting the unit of analysis to the relations of force and meaning surrounding the folk category, including the social determinations that gave rise to its emergence in social life" (Medvetz: 2012, pp. 35).

The merit of the relational approach for this study is that it provides the link between the conservatism as the product of experts (or entrepreneurs) from different fields and its consumers (conservative agents) in the social space by taking the acquisition of the dispositions into account. In other words, it relates the conservative politics, philosophy, periodicals, newspapers, literature, and other conservative cultural products with the conservatism of the lived world. A relational inquisition on conservatism does not satisfy with a definition of the concept on paper so long as it is not related to the conservatism of the actually existing conservatives. As Medvetz noted, "the relational definition of a concept does not promise a better definition but rather an empirical definition of it" (Medvetz: 2012, pp. 36).

The previous efforts of empiricization of conservatism in Turkey anchored in a religious affinity between conservative parties and people. Seeing religion as the central bank of conservative values, this perspective perceived the so-called 'religious cultural code' as the main dynamic that makes an individual conservative. The main problem in this latent cultural structuralism which is the commonsensical academic vision in Turkey is the assumption that the source of the conservative values (or the

practical conservatism of the conservative individuals) is textual or scriptural.

However, I argue that conservatism is a form that principles of social vision and division (such as gender, ethnicity, nationality, and religious affiliation) take through the symbolic entrepreneurship of experts from various fields. The principles of social vision and division are basically the socially produced symbolic frameworks about how to relate the world, such as the proper ways of manly/womanly or Islamic/Christian perception and action. "Their sociological significance" lies in their potential "to pattern the social space through the formation of habitus" (Wacquant and Akçaoğlu, 2017, pp. 45). In other words, forming what a man/woman is and how a man/woman perceives the world implies broader social formation such as the formation of family, division of familial labor, interior design of house, and participation to social life.

The 'conservative form' emerged as the orthodox re-construction of the doxic values that the principles of social vision and division had in the ancient regime. In other words, conservative form is a pessimistic critique of the differentiated society within which the doxic definition of the principles of social vision and division lost legitimacy. Thus, the conservative form is not constructed in a void. It emerged as a part of the practical and symbolic struggles of the social world during the great transformations. Once emerged within the dominated social position of the emergent differentiated society, the conservative form is not destined to remain as dominated. It can be the legitimate form depending on the trajectory of the struggles.

There is no substantial and universal source of conservative social vision and division. The strong relation between religion and conservatism lies in the symbolic potential that religion provides for the conservative objectification of the social relations. However, unless the religious, political and cultural experts apply to them, the religious symbolic tools do not construct conservatism by themselves. To put it more clearly, if conservatism in Turkey is strongly related to Islam, it is not only because the inner logic of Islam requires so but also because the religious experts forge the doxic character of everyday life, or because the political agents applies to religious tools while making the political groups or because the cultural entrepreneurs (such as writers and artists) applies to Islamic sources in the

making of their cultural products. As there is no substantial source, there is no monolithic conservative form. There are multiple conservative forms of the principles of social vision and division, and the legitimate definition of the conservative form is at stake in the symbolic struggles among the conservative entrepreneurs.

Once a conservative form was given to the principles of social vision and division, these symbolic products may generate concrete results. Being acquired in family, school, mosque, and political party or association as a set of disposition, these symbolic products can make an individual and the social conditions she lives in conservative. In other words, once being acquired as a set of disposition, these symbolic products become the mental schemata through which the agent perceives and acts in a conservative manner.

Conclusion

In this paper, I presented a social critique of the established definition of conservatism through re-reading of Pierre Bourdieu's relational sociology. For this purpose, I broke with the identification of conservatism with ideology or a way of thinking. I argued that conservative ideology is a significant dimension of the reality of conservatism. However, treating conservative ideology as the whole reality of conservatism leads to the scholastic reason which identifies conservative agent with conservative philosopher. In this way, the possibility to investigate the practical logic of conservatism evaporates. In the second part of the study, I introduced the theoretical framework of Pierre Bourdieu's relational sociology. After the detailed examination of the logic and instruments of Bourdieu's theory, I developed a dispositional definition of conservatism. I argued that conservatism is a form that principles of social vision and division (such as gender, nationality and religious affiliation) take through the symbolic entrepreneurship of the experts from various fields. Through such a dispositional definition, conservatism is freed from the ideational cage of the scholastic definitions. The fact that the conservative principles of vision and division are open to change paves the way for the establishment of links between the conservative cultural production and cultural consumption of conservative agents in the social space.

References

- Bourdieu, P. (1984). *Distinction: A social critique of the judgement of taste*. Massachusetts: Harvard University Press.
- Bourdieu, P. (1986). "The Forms of Capital". Richardson J. E. (Ed.). *Handbook of theory of research for the sociology of education*, in (pp: 46-58). New York: Greenwood Press.
- Bourdieu, P. (1990a). *The logic of practice*. Stanford: Stanford University Press.
- Bourdieu, P. (1990b). *In other words: Essays towards a reflexive sociology*. Stanford: Stanford University.
- Bourdieu, P. (1991a). First lecture. Social space and symbolic space: Introduction to a Japanese reading of distinction. *Poetics Today* 12(4), 627-638.
- Bourdieu, P. (1991b). *Language and symbolic power*. Polity Press: Malden, pp. 163-170.
- Bourdieu, P. (1991c). Genesis and structure of religious field. *Comparative Social Research*, 13, 1-44.
- Bourdieu, P. (1994). *Sociology in question*. London: Sage Publications.
- Bourdieu, P. (1996). *The state nobility: Elite schools in the field of power*. Cambridge: Polity Press.
- Bourdieu, P. (1998). *Practical reason*. Stanford: Stanford University Press.
- Bourdieu, P. (2000). *Pascalian meditations*. Stanford: Stanford University Press.
- Bourdieu, P. (2004). Algerian landing. *Ethnography*, 5(4), 415-443.
- Bourdieu, P. (2014). *On the state*. Malden: Polity Press.
- Beneton, P. (2011). *Muhafazakarlık*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Bora, T. (1998). *Türk sağının üç hali: Milliyetçilik, muhafazakarlık, islamcılık*. İstanbul: Birikim Yayınları.
- Brennan G. & Hamlin A. (2004). Analytic conservatism. *British Journal of Political Science* 34, 675-691.
- Burke, E. (2009). *Reflections on the revolution in France*. Oxford: Oxford University Press.
- Durkheim, E. & Mauss, M. (1963). *Primitive classification*. Chicago: The University of Chicago Press.

- Durkheim, E. (1976). *The elementary forms of religious life*. London: George Allen & Unwin Ltd.
- Durkheim, E. (1982). *Rules of sociological method*. New York: The Free Press, pp. 211-229.
- Fein, K. (2011). Conservatism: A state of the field. *The Journal of American History*, 98 (3), 723-743.
- Habermas, J. (1989). *The new conservatism: Cultural criticism and the historian's debate*. Cambridge: Polity Press.
- Heywood, A. (1992). *Political ideologies: An introduction*. New York: Palgrave Macmillan.
- Kekes, J. (1998). *A case for conservatism*. Ithaca: Cornell University Press.
- Kirk, R. (1995). *The conservative mind: From Burke to Eliot*. Washington D.C.: Regnery Pub.
- Lee, M. J. (2014). *Creating conservatism: Postwar words that made an American movement*. Michigan: Michigan State University.
- Medvetz, T. (2012). *Think tanks in America*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Müller, Z. J. (1997). *Conservatism: An anthology of the social and political thought from David Hume to the present*. New Jersey: Princeton University Press
- Nisbet, R. (1952). Conservatism and sociology. *American Journal of Sociology*, 58 (2), 167-175.
- Nisbet, R. (2006). "Muhafazakarlık." Bottomore, T. & Nisbet, R. (Der.). *Sosyolojik çözümlemenin tarihi-1*. in (ss: 105-142). İstanbul: Kırmızı Yayınları.
- Oakeshott, M. (1991). "On Being Conservative." Timothy Fuller (Ed.). *Rationalism in politics*. in (pp. 168-196). Indianapolis: Liberty Press.
- Swartz, D. (2013). *Symbolic power, politics, and intellectuals: The political sociology of Pierre Bourdieu*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Wacquant, L. (1992). "Toward a Social Praxeology: The Structure and Logic of Bourdieu's Sociology". Bourdieu P. & Wacquant L. (Ed.). *Invitation for a reflexive sociology*. In (pp. 1-46), Cambridge: Polity Press.
- Wacquant, L. (2013). Symbolic power and group-making: on Pierre Bourdieu's reframing of class. *Journal of Classical Sociology*, 13 (2), 274-291.

Wacquant, L. (1993). From ruling class to field of power: An interview with Pierre Bourdieu on La noblesse d'État. *Theory, Culture & Society*, 10(3), 19-44.

Wacquant, L. & Akçaoğlu, A. (2017). Practice and symbolic power in Pierre Bourdieu: The view From Berkeley. *Journal of Classical Sociology* 17(1), 37-51.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Akçaoğlu, A. (2018). Towards A Dispositional Comprehension of Conservatism. *OPUS–International Journal of Society Researches*, 9(16), 2654-2674. DOI: 10.26466/opus.499987

DÜZELTME

Düzeltilme: OPUS-Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi, Cilt: 8, Sayı: 15, ss. 2000-2029, Ağustos 2018 sayısında yayımlanan, “Geleşmiş Ülkelerde Ekonominin Geliştirilmesine Yönelik Gerçekleştirilen Kentsel Dönüşüm Uygulamaları” başlıklı özgün makalenin içeriğinde intihale yer vermeyecek şekilde metin oluşturulmuş olmasına rağmen, atıf ve kaynakçada bazı hatalar ve eksiklikler bulunmaktadır. Sayfa 2003’deki 1930 ibaresi hem Türkçe metinde hem de parantez içerisinde yer alan İngilizce metin ve atıfta 1937 şeklinde olacaktır. Bu atfın kaynakçadaki hali “*Housing Act 1937 (1937)*. <https://babel.hathitrust.org/cgi/pt?id=uc1.b3866883;view=1up;seq=5>, adresinden erişildi.” şeklinde olacaktır. Sayfa 2007’de “McCarthy, 2007, s. 7” şeklinde olan atıfta sayfa numarasında sehven hata olmuştur ve “McCarthy, 2007, ss. 27-44” şeklinde olacaktır. Sayfa 2008’de “Fraser, 2003, ss. 31-32” şeklinde olan atıf sehven yanlış yazılmıştır ve doğrusu “McCarthy, 2007, ss. 27-44” şeklinde olacaktır. Kaynakçaya daha önce yazılması sehven unutulmuş “Evans, G. (2005). *Measure for measure: evaluating the evidence of culture’s contribution to regeneration, Urban Studies*, 42(5/6), 1-25.” ve “McCarthy, J. (2007). *Partnership, collaborative planning and urban regeneration, Hampshire: Ashgate Yayınevi.*”, “Sargın, S. (2005). *Isparta’da kentsel koruma, Doğu Coğrafya Dergisi*, 10(14), 251-281” ve “Oruç, G. D. ve Giritlioğlu, C. (2008). *The evaluation of urban quality and vitality of the Istanbul historical peninsula- Eminönü district, ITU A/Z*, 5(1), 97-117” kaynakları eklenecektir. Şahsım tarafından makalede yer alan bu sehven hatalardan dolayı dergi yayın kurulundan ve derginin okuyucularından özür dilerim.

Onur Kemal YILMAZ

Düzeltilme: OPUS-Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi, Cilt: 8, Sayı: 15, ss. 1361-1398, Ağustos 2018 sayısında yayımlanan, “Kamu Hastanelerinde Çalışan Sendika Üyeleri Örnekleminde Sendikal Bağlılığı Etkileyen Faktörlerin İrdelenmesi” başlıklı makalede atıf yapılan “Akademisyenlerin Örgütsel Bağlılık Düzeylerini Belirlemeye Yönelik Bir Araştırma” konulu makalede iki yazar olmasına rağmen “Bozkurt, Ö. (2013). Akademisyenlerin Örgütsel Bağlılık Düzeylerini Belirlemeye Yönelik Bir Araştırma. Yönetim Bilimleri Dergisi, 22, 121-139” olarak sehven tek yazar gösterilmiş olup doğrusu ; “Bozkurt, Ö. ve Yurt, İ. (2013). Akademisyenlerin Örgütsel Bağlılık Düzeylerini Belirlemeye Yönelik Bir Araştırma. Yönetim Bilimleri Dergisi, 22, 121-139.” şeklinde olacaktır. Şahsım tarafından makalede yer alan bu sehven hatadan dolayı dergi yayın kurulundan ve derginin okuyucularından özür dilerim.

Özlem KARADAĞ AK

Düzeltilme: OPUS-Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi, Cilt: 8, Sayı: 15, ss.1241-1266, Ağustos 2018 sayısında yayımlanan “The Effects of the Different Activities on the Depression Level of Older People” başlıklı makalenin kaynakça kısmında yer alan “Yüksel, S., Canöz, İ., and Özşarı, M. (2017). Causality relationship between interest rate of deposit banks and profit share rate of islamic banks in turkey. İKONOMİKA, 2(2), 131-148.” Şeklindeki kaynağın bu çalışmayla bir ilgisi olmayıp sehven yer almıştır. Bu yanlışlıktan dolayı yazarlarımız ve okuyucularımızdan özür dileriz.

OPUS-EDİTÖR